☞ Pages 1–320, were issued in 1950 as Fascicule 20,
the rest as Fascicule 27 in 1954.

*Printed in part at cost of a subvention from
the Trustees of the Mahabharata Fund
in Great Britain, London*

Printed by The Nirnaya Sagar Press, Bombay–2, and
Published by The Bhandarkar Institute, Poona–4

CONTENTS OF VOLUME EIGHT

PLATE

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding
addl = additional
adhy = adhyāya(s)
App = Appendix
Arj = Arjunamiśra
B = Bombay edition of the Mbh (Śaka 1799)
BG = Bhagavadgītā
C = Calcutta ed of the Mbh
chap = chapter(s)
comm. = commentary(taries).
cont = continue(s)
corr. = corrected, correction.
Crit App = Critical Apparatus.
Dev = Devabodha.
ed. = edition
fig. = figure(s)
fol = folio(s)
foll. = following
fragm = fragment(ary)
hapl. = haplographic(ally)
illeg = illegible.
inf lin = *infra lineam* (below the line).
ins = insert(s)
int. lin = *inter lineas* (between the lines).
interp = interpolate(s)
introd = introduction, introductory
K = Kumbhakonam ed of the Mbh
L = Line
M = Madras edition of the Mbh (by P P S Sastri, 1931–1936)
m *or* marg = marginal(ly)
Mañj = Bhāratamañjarī (Kāvyamālā 64)
Manu = Manusmṛti (ed N S P)
Mbh. = Mahābhārata.
Nīl. = Nīlakaṇṭha.
O-J = Old-Javanese.
om = omit(s), omitting.
orig. = original(ly).
post. = posterior.
pr m = *propria manu* (by own hand).
prob = probably
r = repeat(s), repeated
Rām = Rāmāyaṇa (ed N S P.).
ref = refer(ence)
resp = respective(ly)
sec m = *secunda manu* (by another hand).
st = stanza(s)
supp = supplementary
sup lin = *supra lineam* (above the line).
transp = transpose(s), transposition
v. = verse.
(var) = with variation(s)
v. l. = varia(e) lectio(nes)

☸☸ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings.

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*.

* * (in the MS readings) indicate syllables lost through injury to MS.

—— printed below (or along the side-margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "Commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator, thus, Cd = Comm of Devabodha, Ca n p s v = Comm. of Arjunamiśra, Nīlakaṇṭha, Paramānanda, Vidyāsāgara and Vādirāja A "p" is added on to denote a "pāṭha" *or variant, thus, Cnp* = a pāṭha mentioned in the Comm. of Nīlakaṇṭha.

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the Karnaparvan in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose

I. N(orthern) Recension (22 MSS.)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś$_1$ = London, India Office Library, No. 3307 (6483^b) Dated A D. 1709.

Ś$_2$ = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No 3312 (4065) Dated Śaka 1630 (*ca* A D 1708)

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K$_1$ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891–95 Undated

K$_2$ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samśodhaka Mandal Unnumbered and Undated

K$_3$ = Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 4585 Dated Samvat 1850 (*ca* A D 1794)

K$_4$ = Poona, BORI (Mbh) Collection, No 245 Dated Samvat 1828 (*ca* A D 1772)

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V$_1$ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society Dated Lakṣmaṇa Samvat 327 (*ca* A. D 1444)

Bengali Version [B]

B$_1$ = Dacca University Library, No 4801 Undated

B$_2$ = Dacca University Library, No 288^c Dated Śaka 1740 (?) (*ca* A D 1818)

B$_3$ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No 11 Dated Śaka 1734 (*ca* A D 1812)

B$_4$ = Dacca University Library, No 581. Dated Śaka 1667 (*ca* A D 1745)

B$_5$ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No 5 Dated Śaka 1641 (*ca* A D 1719)

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamiśra [Da]

Da$_1$ = Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇṭha [Dn], the "Vulgate"

Dn$_1$ = Bhor State Library Unnumbered Dated Samvat 1786 (*ca.* A D 1730)

(iii) Devanāgarī Composite Version

D_1 = Poona, Parakhi Collection of the BORI Unnumbered Dated Samvat 1792 (ca A. D 1736).

D_2 = Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 61. Dated Samvat 1726 (ca. A D 1670)

D_3 = Madras, Adyar Library, No 64380 Dated Samvat 1659 (ca A D 1603)

D_4 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 191 of 1891–95 Undated

D_5 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 485 of Viś I Dated Samvat 1670 (ca A D 1614)

D_6 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1336 Undated

D_7 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1108 Dated Samvat 1669 (ca A D 1613)

D_8 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 62 of 1882–83 Dated Samvat 1514 (ca. 1458)

II. S(outhern) Recension (10 MSS)

Telugu Version [T]

T_1 = Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 3945 Undated

T_2 = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library Unnumbered and Undated

T_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11816 Undated

Grantha Version [G]

G_1 = Puddukkottai State Library, No. 3348 Undated

G_2 = Poona, BORI Mbh Collection, No 256 Undated

G_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11828 Undated

Malayālam Version [M]

M_1 = Poona, BORI Mbh Collection, No 248 Undated

M_2 = Poomulli Mana Library, No 304 Dated Kollam 917 (ca A D. 1742)

M_3 = Baroda, Oriental Institute Library, No 6919 Undated.

M_4 = Private Collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukottumanai. Unnumbered and Undated

TESTIMONIA

(i) *Commentaries*

Ca = Commentary of Arjunamiśra as given in Dai, and as in MS No 12927 of the Oriental Institute, Baroda, the latter dated Śaka 1605 (ca A D 1683)

Cc = Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS No 12983 of the Oriental Institute, Baroda Dated Śaka 1688 (ca A D 1766)

Cn = Commentary of Nīlakanhta, as printed in "Vulgate" editions.

Cv = Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras

(ii) *Epitomes*

The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No 64)

The Pāndavacarita of Maladhārī Devaprabha, Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyamālā No 93)

The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā No 45)

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana

DETAILED ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS

$Ś_1$

London, India Office Library, No 3307 Brown Paper, $11\frac{1}{2} \times 7\frac{3}{8}$ inches in size, in Śāradā characters, 18 to 21 lines to a page, and about 24 letters to a line Fairly legibly written In addition to Karnaparvan, this MS contains Drona, Śalya, Sauptika and Strī parvans Total number of folios for Karṇaparvan is 148 (folios 302–449) This MS is written by Dāmodara Kaul in 1709 (शरवस्वकिते वर्षे), and is generally free from scribal errors, There are blanks marked by dots in the MS which fact indicates either that the scribe could not correctly read the original from which he prepared the copy, or that the folio was damaged, a sign of conscientious copying This MS very closely agrees with our K_1, which also shares the blanks and halplographical omissions found in $Ś_1$ See for instance Crit Notes on 8 1 48 or 8 4 57 Collations from this MS, as also from $Ś_2$, were made by the late S R Bhilawadikar at Calcutta

It must be noted that this MS is a very late sample of a Śāradā codex and hence may not have the same value as the one used for Ādi, Sabhā and Āraṇyaka parvans

$Ś_2$

Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No 3312 (4065) Described in their Catalogue, Vol V, page 107 It is a MS in Śāradā characters written on old, unglazed Indian paper, 13×10 inches in size, and in addition to Karnaparvan, contains a portion of the Āraṇyaka, Virāta and Bhīṣma parvans (see Introductions to Āranyaka, p x, Virāta, pp ii–iii, and Bhīṣma, pp xv–xvi) Total number of folios for Karṇaparvan is 72, numbered 8 to 79 It has about 24 lines to a page and 30 letters to a line It seems to be a very old MS, dilapidated in condition, with edges and margins of folios worne out The date of copying as given at the end of Karnaparvan is (सवत् [लौकिक] 84, शके 1630, रैवति शुक्रे) which is equal to Friday, 23rd April 1708 A D The dilapidated condition of the MS made it necessary to obtain photographs of it, thanks to the generosity of the University of Bombay, which bore their cost Some of the folios were found stuck together, and the photos of some folios came out blurred, with the result that collation work at places became impossible This MS contains, like $Ś_1$ described above, blank spaces at identical places and haplographical omissions, several of them shared by K MSS It therefore looks likely that both $Ś_1$ and $Ś_2$ were copied from an older Śāradā codex. Although $Ś_2$ is older than $Ś_1$ by one year, it is a slightly inferior copy

We may note that $Ś_2$ omits the following from the constituted text 8 5 106–109, 16 1^{c}–3^{b}, 27 25^{a}–26^{b}, and 29 13 On account of the damaged condition of folios, there have resulted lacunae and omissions, the following being the more important amongst them 8 4 1–47, 5 2–8,55–59, 6 26–29, 32 49–50 The following

omissions in Ś2 are due to haplography 8 7 10^{cd}, 16 1^{c}–3^{b}, 19 24^{c}–25^{d}, 28 46^{d}–47^{a}

K1

Poona, Bombay Government Collection (now deposited at the BORI), No. 190 of 1891–95 Old Indian paper, 15 × 7½ inches in size. Folios 98, of which 1a is blank It has 17 lines to a page and about 55 letters to a line Margins are ruled and the references as also colophons of chapters are written in red ink There are no marginal corrections or notes Occasionally there are blanks, marked by dots, which indicate that the original from which this MS was prepared had gaps, due perhaps to damaged folios The writing is bold and clear The text given in this MS is at places corrupt, but this very defect often suggests the right variant The अनुस्वार is often used for रेफ The use of परसवर्ण is found frequently त and ड, न and र are often confounded, a clear sign that either this MS or its original was copied from a Śāradā codex Although this MS is corrupt, its close approach to the Śāradā version justifies us in classifying it as representing a K version There are frequent haplographical omissions, many of which are identical with those in the Ś version The following may be specially mentioned 8 8 11, 11 40^{d}–41^{c}, 12 16–17, 40^{c}–42^{b}, 14 12^{c}–13^{d}, 37^{abc}, 18 4^{a}–5^{a}, 36–39, 21 12^{b}–13^{b}, 23 5^{c}–6^{d}, 24 63^{a}–64^{b}, 26 10^{d}, 27 41^{b}–42^{a}, 58^{c}–59^{d}, 28 17^{b}–18^{c}, 62^{c}–63^{b}, 30 22^{c}–23^{b}, 24^{d}–25^{c}, 31 20, 32 50^{d}, 33 52–53, 34 2^{c}–3^{b}, 42 30^{c}–32^{a}, 43 25^{c}–26^{c}, 44 12^{a}–13^{b}, 49 81^{c} to 50 4^{a}, 58 12^{a}–13^{b}, and 68 51–52 The following omissions found in K1 are due to haplography 8 5 87–89, 16 29^{c}–30^{b}, 17 60^{a}–61^{b}, 73^{b}–74^{a}, 109^{d}–114^{c}, 19 17^{b}–18^{a}, 28 12^{c}–13^{b} 33 61^{c}–62^{c}, 44^{f} 24^{b}–26^{a}, and 54 4–6

K2

Poona, Murkar Collection of the Bhārat Itihāsa Saṃśodhaka Mandal Undated Old Indian paper Folios 182 (of which 1a is blank) 14 × 7½ inches in size, with 14 lines to a page and about 35 letters to a line The borders are marked in red ink and yellow pigment It is written in bold hand There are occasional gaps marked by dots, indicating that it was copied from an older MS the text of which could not be deciphered or the portion of the folio was damaged In my opinion this MS presents the text much less corrupt than our K1, and is almost certainly copied from a Śāradā codex The number of adhyāyas is exactly 69 as stated by the copyist on the last folio, and the extent (granthasaṃkhyā) 4964 is stated in

कर्णपर्वणि सख्यान व्यासेनोक्त महात्मना ।
एकान्नसप्ततिश्चैव अध्याया कथिता पुरा ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतुष्षष्टिस्तथा श्लोक पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् ।
वृत्तान्ताश्चात्र सख्याता दश पञ्चसमन्विता ।
अष्टम चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

This MS contains almost all the parvans of the Mahābhārata except Virāta, Anuśāsana and Āśramavāsika and the first 8 adhyāyas of Strī parvan For details, see Introduction to Bhīṣma, pp xx–xxiii This MS has several haplographical omissions, many of which are identical with those in S1, S2 and K1 The following omissions in K2 may be noted 8 7 1^{c}–2^{b} (hapl), 11 17^{ab}, 14 31^{c}–32^{b}, 40 106^{cd}, 49 70^{c}–71^{b}, 62 59^{cd}, 61^{cd}, and 65 20^{cd}

K_3

Lahore, D A V College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 4585 Old Indian paper Folios 115 This MS was completed by Rādhākṛṣṇa Miśra at Gopalgadh, during the reign of king Ranjit the blind, on Saturday, the 2nd tithi of the dark half of Māgha, Samvat 1850, Śaka 1715, corresponding to Saturday, 29th December 1793 A D This MS has many folios missing It seems to have a mixed text sharing the characteristics of the Ś version contaminated with D version, particularly in the latter half The following additional passages are found exclusively in this MS, viz, 767*, 1099*, 1139*, 1160* and 1225* There is a large number of passages which this MS omits either on account of haplography or carelessness

K_4

Poona, BORI (Mbh) Collection, No 246 Tough country paper Folios 140, 13 × 6½ inches, of which 1a is blank *It has 14 lines to a page and about 48 letters to a line* The margins are ruled in black, red and yellow, and references and colophons marked with red chalk Dated Samvat 1828, Thursday, the first tithi of the dark half of Āṣāḍha The name of the scribe is Bhagavān Miśra It was written at Ābhānerī. This MS is a part of an entire Mahābhārata MS (Āśramavāsika now missing), prepared by a Kāśmirian Pandit Sadānanda Miśra with the help of five scribes For details see Introduction to Bhīṣma, xxiv–xxv (K_3 of Bhīṣma, D_1 of Droṇa, K_6 of Sauptika) This MS also is a copy from a Śāradā codex, not identical with our $Ś_1$ or $Ś_2$, nor with the originals of K_1 and K_2 The Karṇaparvan as presented in this MS, probably represents a version of the Mahābhārata known to the commentator Arjunamiśra, but not identical with the Da version, as is clear from his remark on 8 26 45 अय श्लोक कर्णाभिषेकात्पूर्वं क्वचिद् दृश्यते, a fact which is borne out by the above stanza actually occurring in this MS after 8 6 34, and noted in our Critical Apparatus as 71* Further, this MS, appears to be contaminated by D and even S versions, as can be proved from variants and additional passages This contamination starts almost from the beginning or from 8 4 88 The following additional passages are exclusive to this MS, viz, 71*, 389*, 760*, 800*, 934*. Its contamination with D version will be clear from the following additional passages which it shares with Dn_1, viz, 413*, 415*, 465* (with Dn_1 $D_{4\ 6\ 7}$), 486*, 1041*, 1203*, 1208*, 1209*, 1210* and 1211* Its contamination with S will be clear from the following additional passages, viz, 179*, 181*, 415*, 486*, 569*, 799*, 838*, 840*, 866*, 932*, 1019*, 1034*, 1035*, 1038*, 1039*, 1042*, 1044*, 1045*, 1060*, 1061* 1062*, 1064*, 1129*, 1130*, 1152*, 1154* So, our K_4, though its original and the organization which prepared it, unmistakably represents a Kāśmirian version at the commencement, developed later a tendency to degeneration The first stage of this contamination was its association with D version, more particularly with Dn version, and the second stage was its association with MSS of S recension It will also be seen from the location of these additional passages, that the tempo of contamination with S recension has increased as the work of copying progressed, the first impact appearing in the 20th adhyāya

V_1

Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society This is the oldest MS used for the Karnaparvan It was purchased for the above library by the late

K P Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha) It is written in Maithilī script and not in Bengali script as was believed at one time It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmaṇa Samvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A D, and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyaṇa It is a palm leaf MS, $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line The folios have a hole in the centre to tie them up with a string The handwriting is clear and bold The MS is dilapidated at places, and hence had to be used with care There is only one additional passage exclusively found in this MS, viz, 641* The version which geographically belongs to the North eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS has in common with some MSS of the B version, viz, 264* (V_1 B_1), 272* (V_1 $B_{1.2.4}$ D), 290* (V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}), 428* (V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$), 511* (V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$), 540* (V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$), 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 640* (V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$), 728* (V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$), 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.5.7}$), 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5}), 939* (V_1 B D [except $D_{2.3}$]), 1032* (V_1 B D [except Dn_1]), 1108* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), 1123* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), 1177* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), and 1212* (V_1 B_2 Da_1 D_5) The passages suggest that V_1 more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamiśra's version as represented by Da_1 $D_{1.5}$

B_1

Dacca University Library, No 4801 Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size Slightly damaged *Collated at Santiniketan*

B_2

Dacca University Library, No 288^c Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?) *Collated at Santiniketan* The following additional passages are exclusively found in this MS, viz, 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*

B_3

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No 11 Indian paper, folios 104, 18 × 2 inches in size with 10 lines to a page It is dated Śaka 1734 (*ca* A D 1812) *Collated at Santiniketan* The following additional passages are found only in this MS, viz, 164* and 849*

B_4

Dacca University Library, No 581 Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size Dated Śaka 1667 (*ca* A. D 1745) *Collated at Santiniketan* Only one additional passage, viz, 893*, is exclusive to this MS

B_5

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No 5 It is a palm leaf MS Folios 121 27 × 2 inches, with 4 to 5 lines on each page Dated Śaka 1641 (*ca* A D 1719), *Collated at Santiniketan* The following additional passages are found only in this MS, viz, 895*, 904*, 1113*, and 1214*

Da₁

Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated Indian paper Folios 185 (of which folio No 90 is missing) $15\frac{7}{10} \times 6\frac{3}{5}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line The text of the Karṇaparvan in this MS is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text The commentary as given in this MS is iden tical with that found in the Baroda MS of the same library, bearing No 12927, dated Śaka 1605 (*ca* A. D 1683), and is more extensive than the commentary found in our D_5 The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D_1 and D. This group of Da_1, D_1 and D_5 have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively We thus feel quite confident that these MSS represent Arjunamisra's version of the Karnaparvan

Dn_1

Bhor State Library, unnumbered Dated Samvat 1786 (ca A. D 1730) Old Indian paper Folios 1–125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank. About 16 lines to a page and 52 letters to a line Margins, adhyāya colophons and dandas are in red ink The handwriting is good. This MS contains the commentary of Nīlakantha, written above and below the text This MS contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based At times this MS shares characteristics of the S recension

The following additional passages are found exclusively in this MS, viz, 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*

This MS further shows its contact with MSS of the S recension, severally and collectively The following additional passages are common to Dn_1 and T_2 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*

The following additional passages are common to Dn_1 and $T_{1\ 2}$ 994* and 995*

The contamination af this MS, with a few other MSS of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D_2 $T_{2\ 3}$ G_3 M), 114* (with $D_{4\ 7\ 8}$ T_2), 469* (with D_2 S), 472* (with S), 487* (with D_8 S), 490* (with S), 491* (with D_8 S), 493* (with D_2 S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D_3 T_2 M), 565* (with $T_{1\ 3}$ G), 611* (with D_2 S), 926* (with T), 927* (with D_2 T), 998* (with T), 1049* (with D_2 T_2), 1058* (with S), 1134* (with $D_{4\ 6}$ T_2), 1148* (with T_2 M_2), 1156* (with S), 1157* (with T_1 G M), 1189* (with D_2 S) and 1194* (with $D_{4\ 8}$ S)

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn_1 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T_2), 799* (K_4 T_2) The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension

D_1

Poona, Parakhi Collection of the BORI Unnumbered Old Indian paper Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank It has 13 lines to a page

and about 32 letters to a line Margins are ruled in red, and daṇḍas are in red ink It is written in bold and clear handwriting This MS was completed in Samvat 1792 on Monday the 10th tithi of the dark half of Āśvina, corresponding to 1st September 1735 The name of the scribe is Kevalarāma Bhaṭṭa There is a MS of the Droṇaparvan (D_8 of the Droṇaparvan) in this Collection, apparently by the same scribe and completed just a month and a half earlier The copying of the Karṇaparvan thus took for the scribe nearly 45 days. This MS very closely agrees with Da_1 and D_6, indicating that the version presented in it is that of Arjunamiśra There are no additional passages exclusive to this MS, nor any common to Da_1 and D_6

D_2

Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 61 Old Indian paper Folios 131 It is dated Samvat 1726 (*ca* A D 1670) The following additional passages are exclusively found in this MS, viz, 143*, 245*, 473*, 489*, 862*, 946*, 966*, 1008*, 1015*, 1017* and 1183* This MS further shows a slight contact with the S recension through our D_6, which frequently agrees with that recension For instance, note the following additional passages 266* ($D_{2.6}$ S), 343* (B_8 $D_{2.6}$ $T_{1.3}$ G M), 471* ($D_{2.6}$), 510* ($D_{2.6}$) and 913* ($D_{2.6}$)

D_3

Madras, Adyar Library, old No 34 L 61, new No 41 C 61, serial No 64380 Country paper Folios 161, $12\frac{4}{8} \times 5\frac{4}{8}$ inches in size with 10 lines to a page and about 54 letters to a line It is dated Samvat 1659, 4th Tithi of the bright half of Jyeṣṭha, corresponding to Wednesday, 6th May, A D 1603 The name of the scribe is कायस्थ धारदास, and the MS belonged to one गोविंद दशपुत्र, probably a Mādhyandina Brahmin of the surname Daśaputre, Govinda by name He may have been a resident of the Nasik or the Khandesh District of the Bombay State (कर्णपर्वपुस्तकं गोविंददशपुत्रस्य । संवत् १६५९ समये जेठशुदि चउथी । लिखित कायस्थधारदासेन ॥) This MS is the best representative of the Central, Devanāgari Composite version, not influenced by any commentator like Arjunamiśra or Nīlakaṇṭha It has only one more or less insignificant additional passage of one line, viz, 14*, exclusive to itself

D_4

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 191 of 1891–95 Old Indian paper Folios 151, of which 1a is blank, 15×6 inches in size Margins marked by black and red lines About 11 lines to a page and 50 letters to a line It is written in a large and bold hand There are some corrections in the margin here and there Undated Folios at the commencement and towards the end are slightly damaged The additional passages, exclusively found in this MS, are only five in number, and they are found only in the last four adhyāyas of the constituted text They are 1087*, 1109*, 1162*, 1172* and 1195* This fact indicates that this MS also is a good representative of the Devanāgarī Composite version, but has inflations in the four concluding adhyāyas

D_5

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI) No 485, Viśrāmbag I Thick Indian paper. Folios 185 of which 1a is blank, $16 \times 6\frac{3}{4}$ inches in

size, with 11 lines to a page and about 50 letters to a line. The text in this MS is accompanied by a meagre commentary, presumably abridged from Arjunamiśra's Consequently the text presented by this MS generally agrees with that in Da_1 as also in D_1 This MS is dated Samvat 1670, Wednesday the 6th tithi of the bright half of Bhādrapada, corresponding to Wednesday, 31st August, A D 1614

The commentary in this MS, while commenting on 8. 66 15, records, a reading from (a commentary named?) Upaskāra on folio 170a, as—मखुपेत्युपस्कारपाठ This line is not found in Arjunamiśra's commentary on the above stanza We have not yet come across any MS of this Upaskāra

As has already been mentioned in the description of Da_1 and D_1, there are no additional passages exclusively belonging to this MS, nor any common to Da_1 and D_1, these three MSS representing Arjunamisra's version

D_6

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1336 Undated Old Indian paper Folios 122, $14\frac{1}{2} \times 6$ inches in size, with 12 lines to a page, and about 60 letters to a line On the front page, i e 1a, the extent of the MS is given as ग्रथ ५०८२ This MS contains a good number of exclusive additional passages, viz, 334*, 609*, 685*, 721*, 905*, 1091*, 1098*, 1118* and 1169* This MS is a mixed codex showing considerable influence of the S recension, as would be clear from its variants mostly agreeing with S, and also from numerous additional passages which it has in common with S group of MSS The following passages may be specially noted 266* (with D_2 S), 343* (with B_5 D_2 T_{1-3} G M), 851* (with S), 855* (with T_{1-3} G M), 863* (with S), 864* (with T_{1-3} G M), 867*, 871* and 873* (with S), 874* and 876* (with T_{1-3} G M), 881*, 883* and 889* (with S), 909* (with T_{1-3} G M), 910* and 917* (with S), 918*, 921*, and 922* (with T_{1-3} G M), 928* and 929* (with S), 948* and 952* (with $T_{1.2}$ G_{2-3} M), 957*, 958* and 1024* (with S), 1053* (with B_6 S), 1086* (with S), 1128* (with T_1 G M), 1134* (with Dn_1 D_4 T_2), 1166* (with B_{2-5} Dn_1 T_2), 1168* (with S), 1171* (with T_1 G M), 1173* and 1185* (with S), 1189* (with Dn_1 S), 1194* (with Dn_1 D_4 S) and 1224* (with S) It is clear from the above list of passages, that the text presented by this MS belonged, at the commencement, to the Devanāgarī version, but received from the 56th adhyāya onwards, conflations from the S recension *Collated at Tanjore*

D_7

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1108 Old Indian paper Folios 188, $13\frac{1}{2} \times 6$ inches in size, with 10 lines to a page and about 47 letters to a line On the front page, i e folio 1a, the extent of the MS is noted as ग्रन्थसख्या ५१४२. This MS is dated Samvat 1669 (*ca* A D 1613) Although this MS also often agrees in its variants with the S recension, it generally keeps to the text of the Devanāgarī version The only additional passage which is exclusive to this MS, is 650* *Collated at Tanjore*

D_8

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 62 of 1882–83 Old hand-made Indian paper with worne-out edges Folios 191, of which 1a is blank, $12 \times 5\frac{1}{2}$ inches in size This MS is one of the two oldest MSS. used for this

edition, the other being V_1. It is dated Samvat 1514, Sunday the 4th tithi of the bright half of Jyeṣṭha, corresponding to Sunday, 29th May, A. D. 1457. Margins are ruled in black, and references and adhyāya-colophons in red pigment. There are additions and corrections in the hand-writing of the original scribe, which is clear and bold. The MS. has 10 lines to a page and about 36 letters to a line. There is frequent use of the pṛṣṭhamātrās. On the front page, i. e., folio 1a, there is a record of the birth of a son to one ऋषभदास, the son of कृष्ण, on Thursday, the 9th tithi of the dark half of Jyeṣṭha in Samvat 1675, i. e., on 7th June 1618, nearly 160 years after the MS. was completed by the scribe.

Among MSS. of the Devanāgarī version, this MS. is the oldest and is very valuable, nearly approaching the K MSS. A large number of omissions in Ś and K, are supported by this MS., as also the readings. There are, all the same, a few additional passages exclusively found in this MS., viz., 58*, 129*, 177*, 707*, 935* and 1018*. Among passages omitted in the entire Ś K group and in D_2, and as such not admitted into the constituted text, the following may be mentioned: 246* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 286* (found in V_1 B_2 Dn_1 $D_{3.6}$ T_2), 290* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}), 292* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 305* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.6.7}$), 308* (found in V_1 $B_{1.4}$ $D_{3.4.6.7}$ $T_{1.2}$ G M), 339* (found in $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.6.7}$), 365* (found in $B_{1.2.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.6}$ $T_{1.2}$ G M), 385* (found in V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$), 390* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{1.2}$ G M), 395* (found in B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2), 428* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$), 511* (found in V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$), 533* (found in V_1 $B_{4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} T $G_{2.3}$ M), 540* (found in V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$), 622* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 625* (found in V_1 B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 628* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 629* (found in $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 640* (found in V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$), 674* (found in $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5.6}$), 728* (found in V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.2}$), 741* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 821* (found in $B_{2.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 844* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 894* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 939* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 942* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1011* (found in V_1 $B_{1.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 G M), 1012* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2 G M), 1088* (found in V_1 $B_{2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.4-6}$ T_2), 1090* (found in V_1 $B_{1.3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1108* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$), 1121* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2), 1122* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1123* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 1137* (found in V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{4.6}$ T_2), 1143* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.4-7}$ $T_{1.2}$ G M_1), 1177* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1186* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1188* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1191* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1195* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1212* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1217* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4.5}$) and 1222* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.7}$).

T_1

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Palm leaf. Undated. The following additional passages are found only in this MS., viz., 23*, 43*, 73*, 136*, 370*, 371*, 702*, 815* and 892*.

T_2

Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. It is a palm leaf MS., unnumbered and undated. It presents a mixed text showing signs of influence of the N recension as

regards variant readings, while the division of the text into adhyāyas and the transpositions are, more or less, on lines with the S recension This MS also shows contact with our Dn_1 There is a very large number of additional passages, exclusively found in this MS, viz, 328*, 420*, 421*, 512*, 699*, 708*, 710*, 713*, 734*, 749*, 761*, 766*, 812*, 847*, 870*, 880*, 885*, 933*, 1022*, 1036*, 1102*, 1110*, 1111*, 1225*, 1227* and 1228* The following additional passages are common to Dn_1 and T_2 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066, 1085*, 1120*, 1147* and 1190* There is an equally large number of passages which T_2 shares in common with the entire N recension, but which are not found in the MSS of the S recension Of them the following may be noted here 45*, 126*, 167*, 168*, 169*, 217*, 236*, 282*, 288*, 323*, 326*, 391*, 410*, 414*, 425*, 448*, 697*, 740*, 751*, 758*, 754*, 784*, 791*, 807*, 877*, 882*, 888*, 891*, 924*, 937*, 964*, 979*, 1050*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071*, 1078*, 1103*, 1126* and 1149*

Thus, for all practical purposes, the value of this MS is limited, as it is representative of a codex combining in it features of both the recensions From this point of view, it may be put on par with the Vulgate, or more or less with the Kumbhakonam edition

T_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11816 Undated and incomplete Palm leaf of the variety known as Śrītāla This MS originally seems to have contained all the parvans of the Mahābhārata of which we now have 453 folios (from 12 to 464)—the first 11 folios are missing as also the portion at the end, the Karnaparvan covering folios numbered 413–464, i. e, 52 folios, $24 \times 2\frac{1}{4}$ inches in size, with some of them $24 \times 2\frac{1}{2}$ It has 13 to 15 lines to a page and about 124 letters to a line It breaks off at 8 60 31 and a portion of App I, No 28 (सभूय पापैस्तव नार्यवृत्त कृतं तदा मातृकृतानुमा), and hence in the critical apparatus it is shown as missing from 8 60 32 It is this MS, along with T_1 which represents the T version, T_2 showing in some respects a preponderating influence of the N recension, as has been pointed out above In some respects, this MS shows a purer T version than even T_1, as it has not a single additional passage exclusive to it so far as the portion available shows *Collated at Tanjore*

G_1

Puddukkottai State Library, No 3348 Palm leaf Undated This MS has only two exclusive additional passages, viz, 986* and 1027*.

G_2

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No 256 Palm leaf Undated Folios 212, $15\frac{3}{4} \times 1\frac{5}{8}$ inches in size, with 8 lines to a page and about 53 letters to a line This MS has only three additional passages exclusively found in it, viz, 607*, 848* and 988*

G_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11828 Palm leaf Undated Folios 186, $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches in size, with 6 to 8 lines to a page and about 68 letters to a line This MS has only one additional passage exclusively found in it, viz, 969* *Collated at Tanjore*

M_1

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No 248 Undated Palm leaf Folios 153, $24\frac{3}{4} \times 2$ inches in size, with 7 lines to a page and about 80 letters to a line The last

folio is damaged and hence the concluding portion cannot be read. There are only three additional passages found exclusively in this MS, viz, 11*, 827* and 837*. This MS is, as it were, a connecting link between T G on the one hand, and M_{2-4} on the other. In other words, it shows influence of T and G versions, and thus cannot be regarded as a pure M version. The following additional passages which are found in M_1 (along with some other MSS of N and T G), but which are absent in M_{2-4}, prove the point. The passages are 26* (with N T G), 122* (with T G), 134* (with Ś K_{2-4} V_1 B D $T_{2,3}$ G), 171* (with Ś K V_1 $B_{1,2,4,5}$ D T $G_{1,3}$), 273* (with T G), 405* (with T_3 G), 482* (with $T_{1,3}$ $G_{1,3}$), 515* (with $T_{1,2}$ G), 532* (with $T_{2,3}$ $G_{2,3}$), 719* (with N T G), 722* (with $T_{2,3}$ G), 747* (with N T G), 772* (with N T G), 853* (with $K_{3,4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1,3-8}$ T_3 $G_{1,3}$) and 1143* (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1,4-7}$ $T_{1,2}$ G)

M_2

Poomulli Mana Library, No 304. Palm leaf. Folios 143, $20\frac{1}{2} \times 2$ inches in size, with 9 lines to a page and about 76 letters to a line. Dated Kollam 917 (*ca* A. D. 1742). This MS, along with M_{3-4}, represents a purer Malayālam version as mentioned above. There are no additional passages exclusively found in M_2.

M_3

Baroda, Oriental Institute Library, No 6919. Undated. Palm leaf. Folios 111, $18 \times 1\frac{3}{8}$ inches in size, with 10 lines to a page and about 94 letters to a line. Some folios are damaged. There are no additional passages exclusive to this MS.

M_4

This MS comes from a private collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukotumanai. Unnumbered and undated. Palm leaf. Folios 219, $12 \times 1\frac{7}{8}$ inches in size, with 9 lines to a page and about 44 letters to a line. There are no additional passages exclusive to this MS.

II TESTIMONIA

As testimonia, i e, aids of a partial or subsidiary character for the textual study of the Mahābhārata, Dr. Sukthankar and his successors, Drs Belvalkar, Dé, Edgerton, Raghu Vira and Professor Velankar, used the Javanese adaptation (wherever available) (*ca* 1000 A D), the Telugu adaptation or the Āndhra Bhāratamu by Nannaya Bhatta (1025 A. D) and his followers like Tikkaṇa, the Sanskrit adaptation Bhāratamañjarī by the Kaśmīrī poet Kṣemendra (*ca* 1050 A D), poems based on the story of the Mahābhārata, particulary by the Jaina poets, and several commentaries. Unfortunately for the present Parvan the Javanese version was not available, nor the commentary of Devabodha, the oldest known commentator on the Epic. Dr Sukthankar has already discussed the value and limitations of these aids for the constitution of the critical text in his Prolegomena, pp xxv–xxix, and I need not repeat his remarks here. For the Karṇaparvan, the following commentaries, epitomes and translations are available, and have been fully utilized for what they are worth.

(i) *Commentaries*

1 The commentary of Arjunamiśra on the Karṇaparvan was made available for the edition from the transcript of a MS from the Library of the Oriental Institute, Baroda, No 12927. The text of this commentary has been compared with that found

in Da_1, and is discovered to be identical with it The MS consists of 21 folios, and begins —

> दुग्धोधानन्दनिस्यन्दकैन्यानन्तभोगिने । नन्दसुतेऽपि वितृष्णाय कृष्णाय मुनये नम ॥
> श्रीमदर्जुनमिश्रस्य वाक् कर्णे कर्णपर्वणि । जीयादनन्तनातमहृदयन्यावदारणी ॥

ततो द्रोणे हते राजन्नित्यादि.

It ends —

इति श्रीभारताचार्यश्रीमदीशानपाठकराजतनयस्य श्रीनलनामाथवस्य भारताचार्यश्रीमदर्जुनमिश्रस्य कृतौ भारतस्य प्रदीपिकायां टीकायां कर्णपर्व समाप्तम्

This MS is dated Śaka 1605, the first of the dark half of Phālguṇa, corresponding to Saturday, 3rd March, A D 1683 The copyist's name is Sukhadeva Pandit

It appears that this commentary of Arjunamiśra was abridged by some scholar with a few additions and alterations here and there and included in our D.

The commentary of Arjunamiśra on the Karṇaparvan is less copious than that of Caturbhuja, but slightly more extensive than that of Nilakaṇtha and Vādirāja The text of the Karnaparvan presented in the Commentary seems to be substantially the same as found in MSS Da_1, D_1 and D_5 These three MSS may confidently be said, therefore, to represent Arjunamiśra's version of the Karnaparvan

2 The commentary of Caturbhuja on the Karnaparvan comes from a MS of the Oriental Institute, Baroda, bearing No 12983 It consists of 24 folios, and begins —

> फुल्लेन्दीवरकान्तिकान्तवपुष निष्टप्तचामीकरा-
> कारेणानल्पराजसा घनमिव प्रद्योतित विद्युता ।
> श्रीनन्दात्मजनिरीक्षणाच्चनवश्रीदामनणानुदित (sic)
> वाग्ग मागन्दस्येन दत्तं श्रीकृष्णनीडामहे ॥
> श्रीचतुर्भुजमिश्राणा वाग्नक्त कर्णपर्वणि ।
> उपजनोऽर्जनीद्गुणदोहरिपुणा रणम् (?) ॥

स्थानं कलशात कौरेनापन्नानपिंडम्सहम पौपपम्यते-तत इति ।

This MS is very corrupt at places, and was therefore used wherever possible

3 The commentary of Nilakantha on this parvan is available in printed form in the Ganapat Krishnaji and other editions MS Dn_1 contains the text of this commentary, which generally agrees with the Vulgate It is very scanty and does not help much for text-constitution Dr Sukthankar has discussed in detail the merits and deficiencies of this commentary in his *Prolegomena*, pp LXV–LXVIII Nilakaṇtha's text of the Karnaparvan is highly conflated, as our remarks on Dn_1 have made it clear

4 Vādirāja's commentary called Lakṣālaṃkāra on the Karṇaparvan is also very scanty. It follows the text of the parvan as found in the S recension

5 Vimalabodha's commentary known as Viṣamaślokī or Durghatārthaprakāśinī discusses only four stanzas from the Karṇaparvan, viz, 8 26 45, 8 66 15, 1096* and 8 67.33 Because of its extreme meagreness, it was not included in the Critical Apparatus, but is made use of in the Critical Notes A complete MS of this work is found in the Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 84 of 1869–70, (see Edgerton's Introduction to the Sabhāparvan, p XXIV, foot-note)

I should like to state that all variants found in the above commentaries as also the pāṭhāntaras as such noted therein have been incorporated in our Critical Apparatus.

In 1931 Dr. Sukthankar visited late Dr. Lüders in Berlin and obtained from him the trial collations prepared for the projected edition of the Mahābhārata by the Association of Academies in Europe. I was fortunate to have a look into these collations, which covered only the Devanāgarī MSS., as the collation-work had not much advanced then. I carefully looked into them, however, but did not discover any readings which our MSS. had not recorded. All the same the Mahābhārata Department of the Institute is very grateful to the Association of Academies for handing over, for the use of the present Critical Edition, all the collations prepared by them.

(ii) *Epitomes*

(i) It has already been mentioned above that the Javanese adaptation is not available for the Karṇaparvan. The next important adaptation for this parvan is the Bhāratamañjarī of Kṣemendra. In this work, the contents of the Karṇaparvan are summarized in 217 anuṣṭubh and one vasantatilakā stanzas. Comparing this figure with the total number of 3871 stanzas in the constituted text, it is seen that the extent in the Bhāratamañjarī is not even ½ per cent. It is evident that such a compressed text will not help much in constituting the critical text. The contents, particularly the Vṛttāntas, follow the order of events as in the constituted text. As regards transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day's events of Karṇa's Generalship to the second day's events in the S recension, the Bhāratamañjarī agrees with the N recension and the constituted text.

Similarly, the Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha (Kāvyamālā, 93), and the Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā, 45) (*ca.* 1348 A. D.), which abridged the Karṇaparvan into much shorter volume, had to be ignored as of little consequence. Both of them, however, seem to have had the N recension of the Karṇaparvan before them.

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu by Tikkaṇa was the only old translation of the Mahābhārata used. The text on which this translation is based, belongs to the S recension, and I satisfied myself that in the case of the Karṇaparvan also, particularly with reference to the transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day to the second day of Karṇa's Generalship, it follows the S recension.

MUTUAL RELATION OF THE RECENSIONS AND THEIR VERSIONS

General Survey

The Karṇaparvan is comparatively a small parvan, having for its subject-matter the death of Karṇa, the third General of the Kauravas in the Mahābhārata War. He held the office of the General for two days only. The first day's events are narrated in twenty-one adhyāyas in the constituted text, and are not marked by any striking incidents as such. Before the dawn of the second day, however, there was a considerable activity behind the scenes. Karṇa seems to have complained to Duryodhana that he had no charioteer of the qualifications of his rival, and in consequence he could not exhibit his valour to the fullest extent. The name of Śalya was thought of, but the question was how to induce him to accept the office

of the charioteer, specially charioteer of Karṇa, when Śalya was actually a crowned kṣatriya king A plea was evolved that the charioteer must have qualifications superior to those of the warrior, and that there was nothing derogatory for a man of superior qualifications to hold that office. The case of Krsṇa officiating as charioteer to Arjuna was before the eyes of everybody, no doubt, but that was not enough An older precedent of such a type would weigh better with Śalya, and hence the episode of the Tripuradāha by Mahādeva, with Brahmā, the Creator of the world, as his charioteer, was cited Śalya then agreed to officiate as charioteer of Karṇa on condition that he might say unto Karṇa anything on the battle-field, without Karṇa taking any umbrage at his remarks Even this was conceded, and so, Karna with Śalya as his charioteer, made his appearance on the battle-field on the second day The conversation between Karna and Śalya was far from pleasant There were abuses and counter-abuses exchanged between them, the topics being mostly the dark side in the conduct and the behaviour of the countrymen of Karna and Śalya As a result, Karna felt somewhat nervous, the more so on account of the curse of Bhārgava Paraśurāma, to the effect that the missiles, which Karṇa had acquired from Bhārgava under a subterfuge, would fail him at the critical juncture, and also on account of another curse of a Brahmin declaring that the wheel of his chariot might sink into the earth at the critical moment It was always difficult to meet Arjuna in a straight fight But when, at long last, these warriors met, and Karṇa used the best of his missiles, they failed to achieve the desired effect When Karṇa was on the point of making his last effort, the curses started operating Naturally Karna got puzzled over the correct method of the use of his missiles, and one of the wheels of his chariot fell down while the other sank into the earth Karṇa made a last-minute appeal to Arjuna and Krṣṇa, bringing to their notice the accepted canons of a *dharmayuddha*, but Krṣna told Arjuna not to mind what Karṇa was saying, but to hit him, taking advantage of the enemy's distress Thus came the end of Karna, the third General of the Kauravas

Around this main narrative, there occur narratives of a few minor incidents in this parvan. The Tripuradāha is already mentioned above, besides this, there is the fable of the Haṃsa and the Kāka (swan and crow), Yudhisthira's impatience at the delay in Karṇa's death at the hands of Arjuna, leading to an exchange of hot words between the two brothers, calculated to bring about an unhappy situation, and their pacification, Karṇa's nervousness at the thought of his having stealthily acquired the missiles, the snake, saved from the burning of the Khāṇdava forest by Arjuna, entering into Karṇa's arrow in order to have his revenge on Arjuna, the horrible scene of the death of Duhśāsana at the hands of Bhīma and his drinking the blood of the victim

It appears that in the original story of the Bhārata War, the last mentioned incidents might have occupied a very small volume, perhaps in the form of ballads describing Duhśāsana's death and the Dvairatha of Karṇa and Arjuna In fact, these two events must have long remained in the tradition of the Sūtas in a ballad form, now forming the kernel of adhyāyas 64 to 68 of the constituted text This form must have been amplified in the subsequent stages of the growth of our Epic But the task of the present editor is to constitute a critical text of the Karṇaparvan on the strength and authority of manuscripts at his disposal, and hence he does not desire to encroach upon the province of higher criticism

THE NORTHERN RECENSION

The text of the Karṇaparvan, as it has come down to us, seems to have been in a fluid form from very early times. This fluid state is responsible for the great divergence in the texts in the Northern and Southern recensions, particularly at the commencement and towards the end, like a rope automatically unwinding itself when left without the securing knots at the ends. There is no division of this major parvan into sub-parvans, though its traditional volume, according to both the recensions, is about 4900 ślokas. There are only three other major parvans of the Mahābhārata, viz., Mausala, Mahāprasthāna and Śvargārohana, which have no sub parvans.

The fluid form of the Karṇaparvan mentioned above is also responsible for features not ordinarily noticeable in other parvans, at least as frequently as in the case of this parvan. These features assume a variety of forms. The first of them is the transposition of passages, found at a given place in one recension or version, to another place in the other recension or version, the second feature is the transposition or disturbed sequence of stanzas in different MSS., and the third is the substitution or the occurrence of parallel passages in recensions, versions or individual MSS. We have an unusually large number of these features in this parvan.

Let us first take up the question of transpositions. We have in our constituted text a long passage from 8 12 1 to 8 17 29, which in the Southern recension as found in Sāstri's edition, and supported by our MSS. of that recension, is relegated to the second day's narrative of Karṇa's Generalship, and hence corresponds to the passage 8 51 1 to 8 65 13½ in that edition. This passage deals with Arjuna's fight with the Samśaptaka warriors. In the Northern recension, supported by our MSS., the Bhāratamañjari of Ksemendra, and the Bālabhārata of Amaracandra, Arjuna fights with the Samśaptakas on both the days of Karṇa's Generalship, but the redactors of the Southern recension thought that Arjuna should fight with them only once and on the second day, rather than on both the days! This is obviously a planned transposition by the redactors of the Southern Recension. This transposition, quite naturally, disturbed the text in a number of ways. In the first place, they inserted, after 8 11 41 of the constituted text, an additional adhyāya which, we have relegated to Appendix I (No 1). It is to be noted that the redactors, as manifested by our MSS., are not unanimous in placing this additional adhyāya in the same place in all the versions, T_1 $G_{1,2}$ M_{2-4} reading it after 8 11 41, while $T_{2,3}$ G_3 M_1 reading the same after 8 17 29 of the constituted text.

There is another instance of the disturbed state of the text-tradition of this parvan. It relates to adhyāya 31 in the constituted text. The table on page 273 explains it fully. It should be noted that the N recension is uniform in giving the order of the ślokas, but manuscripts of the S recension are not so. The point to be noted is that our MSS., M_{2-4} agree in giving a specific order of the ślokas as against M_1, affording further proof to my hypothesis that the purer form of the M version in our critical apparatus is represented by M_{2-4}, M_1 often going on the lines of T and G versions.

The case of the passage, 8 22 15–22 is more or less analogous. Here too the sequence is considerably disturbed only in MSS. of the S recension, there being four groups of MSS.,—T_1, T_3, $G_{1,2}$ and G_3 M. The table on page 168, illustrates the position of the passage in these groups.

Another instance of the disturbed state of the text of this parvan is supplied by 8 49 28ᵃ–30ᵇ (Table on page 409), where the order of ślokas as found in Ś K1–3 group, supported by B2, D3 and T1 2, has been accepted by me as normal Here the S recension, barring of course T1 2, has a uniform order, different from Ś K1 3 B2 D3 T1 2, the disturbance being found in the remaining MSS of the N recension

Yet another instance of such disturbance is supplied by 8 49 17–101 (see Table on page 426), where I accept as genuine the order of slokas found in Ś K1 2 D3, as against the vagaries of the remaining MSS of the N as well as S recension

There are several other cases of disturbed sequence in this parvan The following list supplies a few important cases

1. The entire group of MSS of the N recension repeats 8 14 26–50 in continuation of Appendix I (No 16) after adhyāya 40 (see page 98)

2 The constituted text of 8 41 2–5 occurs in T G1 3 M after 8 16 4, while the text of 8 41 2–7 occurs in G2 after 8 16 4 (p 115)

3 T G M1 3 read adhyāya 42 after 8 16 8, while M2 4 first read 120* and then adhyāya 42 (p 115)

4 After 8 19 51, T2 G2 read 8 19 54–56, while T1 G1 3 M read 8 19 52–53 after 8 19 56 (p 151)

5 After 8 22 53, S reads 55ᶜᵈ, 55ᵃᵇ, 56ᵃᵇ, 54 and 56ᶜᵈ (p 173)

6 After 8 23 20, S reads 8 23 30–38 (p 179)

7. After 403*, T1 reads 8 31 53–54, T2 G2 read 8 31 53, and G1 M read 8 31 53ᵃ–55ᵇ, all the above MSS repeating the portion in the proper place (p 272)

8 Both N and S recensions read 8 47 10–12 in a different sequence, N reading them in the order · 10ᶜᵈ, App I (No 19), 12, 11ᵃᵇ, 10ᵃᵇ, 11ᶜᵈ, and S reading them in the order 10ᶜᵈ, 670*, 12ᶜᵈ, 11ᵃᶜ, 10ᵃᵇ, 11ᶜᵈ, 669* and 12ᵃᵇ (p 399)

9 T1 2 G1 3 M read 8 49 74ᶜ–79ᵈ in the following order 75, 74ᶜᵈ, 718*, 78, 76, 77, 79, while G2 follows the order of the stanzas as in the N recension

10 After 8 51 60, S reads 65–66 (T1 G2 3 M repeating 65ᶜ–66ᵇ, T2 repeating 65–66, and T2 G1 65ᶜᵈ in the proper place) (p 446)

11. After 8. 51 68ᵃᵇ, T1 reads 70ᵃᵇ, G1 reads 70ᵃ–71ᵇ, M reads 70ᵃ–71ᵇ followed by an additional colophon, T1 2 read 68ᶜ–69ᵈ after 71ᵃᵇ, T2 reads 68ᶜᵈ after the additional colophon; G2 reads it after 768* (p 447)

12 After 8 66 19ᵃᵇ, Ś K1–3 D2 3 read 8 66 25–36 After 8 66 19, S K1 2 4 insert a passage in App I (No 41), K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 5–8 doing so after 8 66 36, and D1 after 8 66 25

13 The sequence of additional passages from 1140* to 1146*, and their position in relation to the constituted text of 8 67 3–4, is so confusing and confounding in different MSS of both the recensions, that I had perforce to follow the principle of eclectics

An unusually large number of substitute passages, by which I mean parallel versions of passages in the N and S recensions, which agree in general sense but are worded differently in different groups of MSS, and hence cannot be co-ordinated line by line, is another clear pointer to textual derangement In this respect, only one other parvan, the Virāta, can be compared with the Karnaparvan The following passages fall under this catagory.—

(a) Longer passages in the N recension which are substituted in S—(1) Adhyāyas 1 and 2=7*, (2) 24 62^{a}–24 84^{b} = Appendix No 1, passage No 2, and (3) Adhyāya 69=1224*

(b) Short passages in the N recension (D_6 excepted) which have been substituted in a large majority of S MSS (1) 4 75^{ab}=28* (along with V_1), (2) 5 20^{cd}=44*, (3) 6 7^{cd}=63* (4) 6 16^{ab}=67*, (5) 7 2^{ab}=76*, (6) 13 7=101*, (7) 19 32^{ab}=163*, (8) 22 3^{ab}=188*, (9) 23 1^{ab}=205*, (10) 24 36^{ab}=247*, (11) 24 107=270*, (12) 24 110=273*, (13) 23 111=274*, (14) 24 114^{cd}=276*, (15) 27 7=310*, (16) 27 42=316*, (17) 28 49=343*, (18) 28 50=345*, (19) 29 13^{ab}=364* (along with $D_{3\,4\,6\,7}$), (20) 29 36=382*, (21) 30 82=400*, (22) 31 42^{cd}=416*, (23) 34 24^{cd}=460*, (24) 35 24^{ab}=467* (with Dn_1 D_8), (25) 37 21=493* (with Dn_1 D_8), (26) 42 20^{cdef}=543*, (27) 43 43^{ab}=571* (with Dn_1), (28) 43 65=581*, (29) 44 14=598*, (30) 44 45^{ef}=608*, (31) 46. 31^{cd}=651*, (32) 46. 38=653*, (33) 46 46=655*, (34) 47 3=660*, (35) 47 5=663*, (36) 47 6^{cd}=666*, (37) 47 7=668*, (38) 48 4=678*, (39) 48 5=679*, (40) 48 6^{cd}=681*, (41) 49. 45^{ab}=696* (except T_2); (42) 49 88^{cd}=727* (except $T_{1\,2}$), (43) 50 15^{cd}=735*, (44) 50. 63=750*, (45) 51. 36^{cd}=763*, (46) 51 43^{ab}=764*, (47) 51 83–85=775*, (48) 51 86^{ab}=776*, (49) 51 100^{cd}=783*, (50) 51 103^{cd}=785*, (51) 52. 10=788* and 52 28^{ab}=803*, (52) 53 1^{cd}=808* (53) 53 4^{cd}=810*, (54) 53 9^{cd}=811*, (55) 54 14^{ab}=816*, (56) 54 16^{ab}=819*, (57) 54. 20^{cd}=823*, (58) 54. 21^{cd}=825*, (59) 54 28^{ab}=831*, (60) 55 22^{ab}=839*, (61) 56 4^{ab}=851*, (62) 57. 1=856*, (63) 57 10^{ab}=863*, (64) 57 11=864*, (65) 57. 23^{cd}=867*, (66) 57 36=871*, (67) 57 38=874*, (68) 57 40=875*, (69) 57 50=886*, (70) 57 51^{ef}=887*, (71) 57 54^{ab}=889*; (72) 57 69=897*, (73) 58 7^{cd}=899* (74) 58 8=900*, (75) 59 26^{cd}=909*; (76) 59 30=914*, (77) 59 42^{cd}=918*, (78) 59 43^{cd}=921*, (79) 59 44^{cd}=922*; (80) 60 17^{ab}=925*, (81) 62 17^{bcd}=954*, (82) 62. 24^{ab}=956*, (83) 62 26^{ab}=960*; (84) 62 31=965*, (85) 62 49^{ab}=967*, (86) 62 56^{ab}=971*, (87) 63 10^{cd}=977*, (88) 63 18^{ab}=982*, (89) 63 41^{ab}=991*, (90) 63 59^{cd}=1003*, (91) 63 61^{cd}=1004*; (92) 65 12=1029*, (93) 65 14^{abcd}=1048*, (94) 65 34^{ab}=1069*, (95) 66 10–11=1089*, (96) 66 21=1112*, (97) 66 45=1128*, (98) 66 63^{cdef}=1135* (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3\,5-7}$), (99) 67 23=1157*, (100) 67 36=1170*, (101) 68 1^{cd}=1173* and (102) 68 32^{cd}=1185*

Besides the above-mentioned features, there are a large number of passages which have no counterpart in the S recension, and thus constitute exclusive inflations of the N recension They are 213*, 214*, 219*, 243*, 268*, 399*, 494*, 523*, 535*, 536*, 578*, 648*, 658*, 662*, 665*, 667*, 701*, 706*, 902*, 936*, 955*, 990*, 996*, 1005*, 1013*, 1031*, 1059*, 1073*, 1027* and 1163*. In addition, the following passages relegated to Appendix No 1 also belong to this category —Nos. 7 (with T_2), 14 (T G only), 16, 19, 24 (with T_2), 26, 33, 34 (both with T_2) and 41 The total extent of all these passages however, is very small, only 92 lines, compared with the extent of purely Southern additions which is nearly 515 lines

The Northern recension in the critical apparatus of the Karṇaparvan consists of several versions and sub-versions They are. (1) Śāradā, (2) Kāśmīrī or the Devanāgarī transcripts presumably from some Śāradā codex, (3) Maithilī, (4) Bengali, (5) Devanāgarī with its sub-versions such as the Devanāgarī versions of Arjunamiśra and

Nilakantha and the composite Devanāgarī version. Let us now examine the characteristic features of these versions

(1) *The Śāradā Version*

The Śāradā version of the Karṇaparvan consists of two MSS. in Śāradā script. They are Ś$_1$ and Ś$_2$ Both these MSS are not very old, the dates of copying for Ś$_1$ being 1709 A. D., and for Ś$_2$ 1708 A. D Although Ś$_2$ is an older MS of the two, its value suffers considerably on account of its damaged condition and careless copying on the part of the scribe It has already been suggested that both Ś$_1$ and Ś$_2$ may have been copies of one and the same older MS in Śāradā script, for, these two MSS contain lacunae in identical places and also have a large number of common haplographical omissions. These two MSS in Śāradā script, coupled with our K$_1$ and K$_2$, give us a text which is the shortest, and they therefore constitute the oldest version of the Karnaparvan coming from the North-western part of India, so far as the authority of our manuscripts goes There are no additional passages found individually in any of the four MSS mentioned above, except perhaps the additional passage 857* found in Ś$_2$, viz

857* एकवीरो महेष्वासो विन्नन्वापरिवाहिणम् (sic)

as a substitute for 8 56 29^{ab}

तत कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम्

All the same there are some variants in Ś$_2$ which are not found in Ś$_1$, and almost all of them can be ascribed to the copyist

(2) *The Kāśmīrī Version*

The Kāśmīrī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan, is represented by four MSS, viz., K$_1$, K$_2$, K$_3$ and K$_4$ I have satisfied myself that all these four MSS are either copies of an original or originals in Śāradā script, or come from the North-western part of India They show considerable influence of the traits and traditions of Kashmir All of these four MSS, however, are not of the same value K$_1$ and K$_2$, in my view, are Devanāgarī transcripts, probably from one and the same codex, of which our Ś$_1$ and Ś$_2$ are copies K$_3$ is considerably influenced by the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions, while K$_4$, though in part representing an older version known to Arjunamiśra, is heavily conflated with the S recension, particularly in later adhyāyas I have already given instance of such contamination in the case of K$_4$, while giving its detailed description (see page xiii) In constituting my text, therefore, I have attached greater importance to K$_1$ and K$_2$ when they agreed with Ś as against K$_3$ and K$_4$ In fact, the *extent* of my constituted text of the Karṇaparvan is determined by the agreement of Ś (i e, Ś$_1$ and Ś$_2$) and K$_1$ and K$_2$ *plus* the haplographical omissions, and *minus* passages not supported by other versions belonging to the Northern or Southern recension

One disheartening feature of these four MSS however is the existence of a very large number of haplographical omissions peculiar to this group. I note these cases below

4 53^{c}–54^{b} (Ś K$_{1\,2\,4}$ D$_6$ G$_1$), 4. 92 (Ś K$_{1\,2}$ D$_2$ T$_2$), 4 96 (Ś K$_{1\,2}$ D$_{1\,6}$ T$_3$ G$_3$), 5 53^{c}–54^{b} (Ś K$_{1\,2\,4}$), 8 38 (Ś K$_2$ D$_2$), 9 29^{cd} (Ś$_1$ K$_2$), 11 1^{a}–2^{b} (Ś K$_{1-3}$), 11 10 (Ś K$_{1\,2}$), 11 35^{c}–36^{b} (Ś$_1$ K$_{1\,2\,4}$ D$_3$ T$_2$), 15 22^{c}–23^{b} (Ś$_1$ K$_{1\,2\,4}$), 17 38 and 18 2

(Ś K$_{1, 2, 4}$), 19 6 (Ś$_1$ K$_2$), 19. 24^{c}–25^{d} (Ś$_2$), 19. 28^{c}–29^{b} (Ś K$_{1, 2}$ D$_1$), 19 35^{c}–36^{b} and 19 56 (Ś K$_{1, 2}$), 21 16^{c}–17^{b} (Ś K$_{1, 2, 4}$), 21 23 and 21 34^{b}–35^{a} (Ś K$_{1, 2}$), 23. 36^{ab} (Ś K$_{1-3}$ Dn$_1$ D$_2$), 24 24, 89^{cd} and 94^{d}–96^{a} (Ś K$_{1, 2}$), 24 111 (Ś$_2$ K$_1$ B$_{1, 4}$ Dn$_1$ D$_{2, 4, 6, 7}$), 24 140^{b}–141^{a} (Ś K$_{1, 2}$), 26 19^{d}–20^{c} (Ś$_1$ K$_{1, 2}$), 27 103 (Ś K$_{1, 2}$), 28 46^{d}–47^{a} (Ś$_2$), 30. 66^{abcd} (Ś K$_{1, 2}$), 32 76^{c}–77^{d} and 33 53 (Ś K$_3$), 35 41^{d}–42^{c} (Ś$_1$ K$_2$ [Ś$_2$ K$_4$ reading the lines on marg]), 38 13^{c}–14^{b} (Ś K$_{1, 2, 4}$), 38 24^{cd} and 26 (Ś K$_{1, 2}$), 39 19 (Ś K$_{1, 2, 4}$); 39. 28^{b}–29^{b} (Ś K$_{1, 2}$), 40 46^{cd}, 48^{c}-49^{b} and 51^{cd} (Ś K$_{1, 2}$ D$_3$), 42 33^{cd} (Ś K$_{1, 2}$ B$_1$ D$_2$ G$_1$), 42 40^{d}–41^{a}, 42 45, 43 22–24 and 44 49^{b}–51^{a} (Ś K$_{1, 2}$), 45 16 (Ś K$_{1, 2, 4}$), 49 6^{b}–7^{a} (Ś K$_{1, 2}$), 49 31^{c}–32^{b}, 39^{b}–40^{a} and 50 5^{cb} (Ś K$_{1, 2}$), 51 7^{b}–8^{a} (Ś K$_{1, 2}$ D$_8$ T$_{1, 2}$), 51 60^{c}–61^{b} (Ś$_1$ K$_{1, 2}$), 51 95^{c}–96^{d} (Ś$_2$ K$_3$), 55 58^{a}–59^{b} (Ś K$_{1-3}$ D$_3$), 55 70^{c}–71^{b} (Ś$_1$ K$_{1, 2}$); 56 17^{cd} (Ś K$_{1, 2, 4}$ D$_6$), 62 27 (K$_{1, 2, 4}$ B$_3$ D$_{3, 6}$), 63 71^{c}–72^{b} (Ś K$_{1, 2}$ B$_3$ D$_2$), 68 4^{cd} (Ś K$_{1, 2, 4}$ D$_8$), 68 26^{d}–27^{c} (Ś K$_{1, 2, 4}$ B$_8$ D$_2$), and 69 24^{c}–25^{b} (Ś$_1$ K$_2$)

It does not, however, mean that even when these haplographical omissions are supplied on the strength of the pasages occurring in other MSS , this group has no passages indicative of its conflation The number of such exclusive additional passages in this group is very small, namely 3, and the number of lines they cover is 4 anuṣṭubhs These passages are 50* (in Ś K$_{1, 2, 4}$), 124* (in Ś K$_{1, 4}$) and 786* (in Ś K$_{1, 2, 4}$) That these passages are clearly inflations is easy to demonstrate.

Let us take up the additional passage 50*. It is found only in Ś K$_{1, 2, 4}$, and occurs after 8 5 26 of the constituted text which runs

विपमग्निं प्रपातं वा पर्वतादहं वृणे ।
न हि शक्ष्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥

after which Ś K$_{1, 2, 4}$ insert

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।

That this line does not find a place in 27 out of a total of 32 MSS. in our critical apparatus, and that it does not help the progress of the narrative in any way, justifies its rejection though found in such valuable MSS as in Ś and K groups

The same is the case with the additional passage 124* found in Ś K$_{1, 4}$. After a long and hackneyed description of the battle-field in 8 16. 38

रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।
समुन्नानीव घस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥

we have in Ś K$_{1, 4}$ the following stanza —

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्तानां विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ॥

In the stanza above, the word तथैव is a pointer that the description is an afterthought, particularly following a long description of the battle-field

Let us now take up the third additional passage, 786* (Ś K$_{1, 2, 4}$). After 8 52 7^{ab} of the constituted text

अय खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।

we have

786* निर्जिता बहुशो योधा पलायनपरायणा ।

which line does not harmonise with the line above, while 7^{ca} of the constituted text —

कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥

fits in exactly

All the same, I feel justified in holding that the Ś group of MSS, associated with K group, particularly K_1 and K_2, contains the shortest version of the Karṇaparvan so far as our manuscript authority goes

(3) *The Maithilī Version*

The Maithilī version in our critical apparatus is represented only by one manuscript, viz, V_1 This version is generally more akin to B and D versions, but is not entirely identical with them, we have cases, of course, in our additional passages of the N recension group of MSS, where V_1 does not find itself in agreement with Ś K or with D The following additional passages, not found in V_1 and some MSS of the Bengali version, are found in Ś K and D, which enables us to distinguish the Maithilī-cum-Bengali version from the Ś K version on the one hand and the D version on the other 111* (not found in V_1 B_3 but found in Ś K $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ D), 231* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Dn_1 D_2), and 1175* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 5\ 8}$) Barring these features our Maithilī version shows a general agreement with the MSS of the Central group

(4) *The Bengali Version*

The Bengali version in our critical apparatus is represented by five MSS Ignoring occasional lapses, these five MSS present a text which agrees with our Maithilī version on the one hand, and the Devanāgarī version on the other Of these five MSS, B_1 and B_4 are purer and uncontaminated, while B_5 and to a greater degree B_2, are heavily conflated.

(5) *The Devanāgarī Version*

The Devanāgarī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan falls into four distinct groups (i) the version of Arjunamiśra, (ii) the version of Nīlakaṇṭha, (iii) the composite Devanāgarī version and (iv) the Devanāgarī version highly conflated with the S recension, and represented in the Crit App by eleven MSS in all The first of these sub-versions is represented by a compact and consistent group of three MSS, Da_1, D_1 and D_5 Of these, Da_1 has the commentary of Arjunamiśra written above and below the text, which agrees with the text of the bare commentary obtained from the Library of the Oriental Institute at Baroda D_5 gives an abridged version of the commentary along with a few additions and alterations, while D_1 has no commentary at all and contains the bare text of the Karṇaparvan The close agreement of all these three MSS, almost uniformly and throughout the entire text of the parvan, makes me feel justified in holding that they represent Arjunamiśra's version It has already been shown by the late Dr Sukthankar (see his article "Notes on Mahābhārata commentators", ABORI 17 185–202, Collected Works, Vol I, pp 263–277, "Arjunamiśra", Dr Modi Memorial Volume, pp 565–568, Collected Works, Vol I, pp 402–405) that Arjunamiśra is a very old commentator, and that he has mentioned several of his predecessors From some of his remarks in his commentary it appears that he had before him several versions of the Mahābhārata, and though he hailed from Bengal, he followed a text mostly agreeing with the text of the Epic as preserved in the MSS belonging

to the Central group As there is not a single additional passage found in any of the three MSS severally and collectively, I feel that I am on very sure and firm ground in holding that the version presented by these MSS as the pure version of Arjunamiśra.

The second Devanāgarī sub-version is Nīlakaṇṭha's version, represented by one MS. only, our Dn_1 There were a few more MSS of the parvan with Nīlkantha's commentary thereon, but on examination I did not find anything in them deserving special notice, and so they were not included in the critical apparatus The version presented by our Dn_1 is highly conflated as has been already shown above (p xv)

The third Devanāgarī sub-version consists of four MSS. viz., D_2, D_3, D_4 and D_5. Of these four MSS., D_5 presents a version agreeing to a very high degree with Ś $K_{1, 2}$ group, but featuring some of the characteristics of the remaining MSS of the Northern recension, as has been shown in the detailed description of that MS So D_2, D_3 and D_4 are the only MSS. which represent a purer sub-version of the composite Devanāgarī version

The fourth Devanāgarī sub-version is represented by a group of two MSS, D_6 and D_7, representing the composite Devanāgarī version contaminated with, and showing leanings on the side of, the S recension Of these two MSS. again, D_6 shows greater affinities with S, as containing a very large number of exclusive additional passages, and those in common with the S recension Compared with D_6, our D_7 falls in line with the composite D version in its general extent, but adopts variants commonly found in the S recension

The Central group consisting of the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions with sub-versions of the last, is not, however, without its specialities It has a number of additional passages, with occasional association with K_3 and K_4 They are 189* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$), 272* (V_1 $B_{1, 2\ 4}$ D), 290* (V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ Da_1 D_{1-7}), 292* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 305* (V_1 $B_{1\ 3\ 4}$ $D_{3\ 4\ 6\ 7}$), 428* (V_1 $B_{1\ 3\ 4}$ $D_{3\ 4\ 7}$), 540* (V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-7}$), 562* (K_4 V_1 B D), 591* (K_4 V_1 B Da_1 $D_{1\ 3\ 5\ 7}$), 616* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$), 617* (K_4 V_1 B Dn_1 $D_{2-4\ 7}$), 618* (K_4 V_1 B Dn_1 $D_{2-4\ 7}$), 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5\ 7}$), 628* (V_1 $B_{1\ 3-5}$ Dn_1 $D_{2-4\ 7}$), 676* (K_4 V_1 $B_{2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 726* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 741* (V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 792* ($K_{3\ 4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5}$ T_2), 793* (K_4 V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 796* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$); 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 869* (K_4 V_1 $B_{2\ 3}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5\ 6}$), 878* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ T_2), 879* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5}), 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$), 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 920* (K_4 V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{3\ 4\ 7}$), 939* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$), 1072* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 1100* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 1108* (V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5-7}$); 1115* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1, 4-7}$), 1123* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$), 1177* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$), 1178* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5\ 7}$), 1201* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5\ 7}$), 1212* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$), 1217* (V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4\ 5}$) and 1222* (V_1 $B_{1, 3-5}$ Dn_1 $D_{3\ 7}$)

THE SOUTHERN RECENSION

The Southern recension, in contrast with the Northern recension, is a very highly inflated recension of the Karṇaparvan It transposes Arjuna's fight with the Saṃśaptakas, which in N is described on both the days of Karṇa's Generalship, to the second day's

occurrences The text of the Karṇaparvan in this recension is marked with a very large number of additional passages. It seems to have been handed down in a deranged form, MSS differing considerably in locating some portions I have discussed these features in my remarks on the Northern recension, and hence do not desire to repeat myself here There are indications that MSS of this recension make a definite and pronounced attempt to smoothen the text by removing epic archaisms

The following is a list of additional passages found exclusively in the entire S recension, including T_2 –

12*, 18*, 19*, 22*, 36*, 37*, 38*, 49*, 51*, 74*, 91*, 131*, 147*, 160*, 161, 162*, 165*, 166*, 174*, 194*, 197*, 199*, 202*, 207*, 215*, 222*, 223*, 226*, 228*, 229*, 230*, 232*, 233*, 234*, 235*, 237*, 238*, 240*, 241*, 244*, 249*, 251*, 252*, 255*, 267*, 269*, 278*, 280*, 281*, 298*, 320*, 322*, 331*, 336*, 377*, 378* 383*, 411*, 430*, 434*, 442*, 443*, 444*, 446*, 450*, 470*, 479*, 481*, 524*, 531*, 542*, 544*, 547*, 550*, 551*, 554*, 558*, 576*, 587*, 588*, 590*, 594*, 614*, 631*, 635*, 638*, 639*, 649*, 652*, 657*, 659*, 661*, 663*, 664*, 669*, 670*, 671*, 677*, 682*, 693*, 723*, 748*, 761A*, 774*, 777*, 778*, 779*, 781*, 782*, 787*, 802*, 804*, 805*, 813*, 814*, 817*, 818*, 822*, 824*, 833*, 884*, 906*, 907*, 916*, (T_3 missing from this point to the end of the parvan) 956*, 972*, 976*, 983*, 993*, 997*, 1002*, 1026*, 1028*, 1030*, 1043*, 1052*, 1055*, 1057*, 1068*, 1074*, 1075*, 1076*, 1080*, 1119*, 1124*, 1140*, 1151*, 1153*, 1167* and 1170*

Over and above, the following additional passages found in T_1 $_3$ G M_1 may be regarded as exclusive additions in the S recension, T_2 being after all a mixed codex dominated by the influence of the N recension – 54*, 82*, 101*, 102*, 137*, 170*, 173*, 175*, 176*, 178*, 187*, 188*, 192*, 248*, 276*, 285*, 287*, 293*, 303*, 307*, 311*, 316*, 319*, 329*, 330*, 332*, 333*, 345*, 346*, 347*, 362*, 372*, 375*, 379*, 382*, 400*, 403*, 406*, 416*, 435*, 440*, 451*, 452*, 460*, 462*, 464*, 484*, 492*, 580*, 581*, 583*, 696*, 724*, 742*, 758*, 769*, 788*, 802*, 803*, 823*, 831*, 855*, 864*, 874*, 875*, 876*, 886*, 887*, 897*, 899*, 900*, 909*, 914*, 918*, 921*, 922*, 923*, (T_3 missing from this point onwards) 940*, 965*, 977*, 982*, 1003*, 1048*, 1128* and 1157*

The S recension consists of three different versions, T, G and M and is represented by ten MSS, three each for T and G version and four for the M version Of these three versions, T and G, together with M_1, seem to present some common features, while M_{2-4} stand out to represent a purer form of the M version

Besides the above-mentioned short additional passages, there are fifteen longer passages relegated to Appendix I, viz, Nos 1, 2, 6, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 37 and 38, which also belong to this recension

(1) *The Telugu Version*

The Telugu version in our critical apparatus is represented by three MSS Of these, T_3 is not available for the whole of the parvan, and breaks off at 8 60 31 T_2 is a mixed codex presenting in its readings features of the N recension, while in respect of the division of adhyāyas, additional passages etc, it shows leanings more on the side of the S recension than the N recension Thus, T_1 and T_3 are the only two MSS which represent the Telugu version proper There are indications again that T_3 has leanings

towards G There are no additional passages found exclusively in the entire Telugu version as such, but there are several such passages common to the Telugu and the Grantha versions, for which see below

(2) *The Grantha Version*

The Grantha version in our critical apparatus is represented by three MSS, all of which present a more or less uniform text Each of these MSS has a few exclusive passages, no doubt [G_1 (2), 986* and 1027*, G_2 (3), 607*, 848* and 988*, G_3 (1), 969*] which fact may be regarded as vagaries of individual MSS., but there are a few additional passages, common to all the three MSS, which are found neither in Tn or in M They are 525*, 938* and 941*.

There is, however, a large number of additional passages common to both the Telugu and Grantha versions, but which are not at all found in the Malayālam version They are 123* ($T_{1\ 3}$ G), 221*, 253*, 414* ($T_{1\ 3}$ G), 433*, 436*, 445*, 447* and 475* ($T_{1\ 3}$ G), 502*, 503* ($T_{1\ 3}$ G), 507*, 520*, 521*, 522*, 539*, 592*, 595*, 596*, 597* 605* (the last five $T_{1\ 3}$ G), 632*, 633*, 634*, 636*, 642*, 656* and 688* ($T_{1,3}$ G), 736*, 846*, (T_3 missing from this point onwards) 949* (T_1 : $G_{2\ 3}$) and 1092* (T_1 G_2).

I have already stated above, while giving a detailed description of the characteristics of our M_1, that this MS has greater leanings towards the T and G versions than towards the purer form of the M version presented by M_{2-4} The following passages which M_1 shares in common with T G, may be mentioned in this connection —122*, 273*, 405*, 482*, 515*, 532* and 722*.

(3) *The Malayālam Version*

The Malayālan version in our critical apparatus is represented by four MSS, of which, as has been already pointed out above, M_1 leans towards the T and G versions The purer form of this version is thus found in M_{2-4} only There are a few additional passages found in the entire M version, but a larger number of such passages is found in M_{2-4} Those additional passages found in the entire M version are 284*, 363*, 602* and 950*, while those found in M_{2-4} only are 95*, 158* ($M_{2\ 3}$), 369*, 396*, 528*, 529*, 698*, 834* and 835*

It is now possible to arrange the entire manuscript material of the Karṇaparvan in the following series which would indicate the progressive stages of inflation in a very rough fashion —(Ś$_{1\ 2}$ $K_{1\ 2}$)→(K_3 D_5)→(K_4 V_1 B)→(Da$_1$ $D_{1\ 5}$)→($D_{2\ 3\ 4}$)→($D_{7\ 6}$) →(Dn$_1$ T_2)→($T_{1\ 3}$)→(G M_1)→(M_{2-4}) Dn$_1$ T_2 thus occupying a place just midway between the N and S recensions. Of the three versions of the S recension, the Malayālam version is the shortest in extent

THE EXTENT OF THE KARNAPARVAN

According to the agreed view expressed in the parvasaṃgraha calculation of the Northern and Southern recensions, further supported by the Javanese adaptation, the number of adhyāyas in the Karṇaparvān is 69, exactly the number which the constituted text has got I must however say that the constituted text is not hypothetically divided into 69 adhyāyas, but is actually found so divided in Ś $K_{1\ 2}$ group of my MSS The Vulgate text has 96 adhyāyas and the Madras ed 110 adhyāyas for this parvan. If we examine the evidence of MSS., those of the N recension outside the group of Ś $K_{1,2}$, divide

the parvan into 69 to 96, while the MSS of the S recension used by us show the number to vary from 101 in T2 to 112 in M4, only G1 having 110 adhyāyas as in the Madras edition My considered view is that the late P P. S Sastri, the editor of the Madras edition, has hypothetically divided his text into 110 adhyāyas to suit the following reasoning of his

"We find, however, that *all the manuscripts utilised by us* for the preparation of the Southern Recension of the Karṇa Parvan divide the Karṇa Parvan into 110 chapters. From the last two columns of the table printed in page viii (xviii) of the Introduction to Vol I of our Edition of the Mahābhārata, it will be observed that the total number of chapters in all the Parvans of the Mahābhārata according to the Southern Recension comes to 1959 But in stanza 15 of chapter 51 of the Ādi Parvan, we are told that the Mahābhārata consists of one hundred thousand stanzas divided into two thousand chapters,

[अध्यायानां सहस्रे द्वे पर्वणां शतमेव च ।
श्लोकानां तु सहस्राणि नवतिश्च दशैव च ॥]

distributed over one hundred minor Parvans and eighteen major Parvans In the matter of adhyāyas also, we have been closely following the scheme given by the manuscripts representative of the Southern Recension We have therefore divided the Karṇa Parvan into 110 chapters in consonance with the evidence supplied by the Manuscripts though we have been told in the Anukramaṇikādhyāya of the Ādi Parvan that the Karṇa Parvan need consist only of 69 chapters And the addition of 41 chapters under Karṇa Parvan helps us to arrive at the two thousand chapters for the whole Mahābhārata according to the Southern Recension" (Italics mine)

I should like to add that the stanza referred to above corresponds to lines 2 and 3 of the additional passage No. 486* in the constituted text of the Ādiparvan, and must have been inserted considerably later than the Parvasaṃgraha, as the total of adhyāyas according the Southern recension comes to 1959 Besides, there is no suggestion that the required number of 41 adhyāyas should be obtained only from one parvan and that parvan should be the Karṇaparvan I need not state that Southern redactors inserted the stanza regarding the number of adhyāyas out of its proper place, which should have been towards the enumeration of the sub-parvans, adhyāyas and ślokas

Let us now examine the claim of Sastri that the manuscript tradition of the Southern recension is uniform in dividing the text of the Karṇaparvan into 110 adhyāyas In my view the above claim is not tenable It appears clearly from the ten manuscripts of the Southern recension which we have used,—and some of them more or less similar, if not identical, with those used by him,—that he has arbitrarily divided his text into 110 adhyāyas in order to gain exactly 41 more adhyāyas to obtain the required total of 2000 for the whole of the Mahābhārata I say arbitrarily because of the following remarks of his in the foot-notes to his edition of the Karṇaparvan p 478 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p 501 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p 574 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिः), p 578 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p 580 (क-ख-च-छ अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p 606 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p 610 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p 611 (अ-कोशे अत्राध्यायसमाप्तिर्न दृश्यते), p 612 (अ-कोशे अत्रैवाध्याय-समाप्तिर्दृश्यते), p 678 (घ-अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते) Sastri used in all five MSS for his edition of the Karṇaparvan, and his notes quoted above, refer to all these five MSS, so his claim

that his MSS. are uniform, falls to the ground. It must, however, be said that the S recension divides the Karṇaparvan into a larger number of adhyāyas than the Northern recension does. I may even say that it is possible to increase the number of adhyāyas to a still greater number, not only in the Karṇaparvan, but also in the Bhīṣma, Droṇa and Śalya parvans by splitting the text at a point when the fight of one pair of warriors is over and that of another pair is to begin.

Another point The Southern recension in its Parvasaṃgraha states that the number of adhyāyas in the Karṇaparvan is 69. At what period the theory of 2000 chapters for the whole Mahābhārata came into vogue, and why the redactors of the Southern recension selected only the Karṇaparvan for obtaining the required additionl number of adhyāyas, will remain an unsolved question for the present

The constituted text of the Karṇaparvan divides it into 69 adhyāyas, the figure on which the Northern, Southern and Javanese traditions are agreed, the smallest adhyāya in it, i e., adhyāya 41, having 7 ślokas, and the biggest one, i. e, adhyāya 24, having 161 ślokas, the average number of ślokas per adhyāya being 56 as against the general average of 45 ślokas for the whole of the Mahābhārata (see Sukthankar. Epic Questions II, The Parvasaṃgraha Figures in the Silver Jubilee Number, ABORI, 23, pp 549–558, Sukthankar Memorial Edition, Vol. I, pp 422–430)

For the Karṇaparvan, the Parvasaṃgraha figure of ślokas or Grantha is 4900 according to the Northern as well as the Southern recension The Javanese adaptation records the figure as 4970 Sastri gives the figure, on actual calculation, to be 5001½ ślokas Among the the MSS. of this parvan there are a few which have recorded the figures as follows SK₁ 4964, K₃ (erroneously) puts the figure at 4864 due to misreading of the figure for 9, D₃ 5142 and D₇ 5082. On the utility of Parvasaṃgraha figures for critical purposes, Dr. Sukthankar has expressed his views in detail in his Prolegomena (pp. xcvii–c) and in his article "Epic Questions II", Silver Jubilee Volume, ABORI, 23, pp 549–558. Dr D D. Kosambi has contributed an interesting paper on this topic in JAOS, 66, No 2, pp 110–117, and Dr. Belvalkar also had an occasion to discuss it in his Introduction to Bhīṣmaparvan, pp cxvi–cxviii· I generally accept the conclusions arrived at by Sukthankar and Belvalkar, and feel that the Parvasaṃgraha calculations should be regarded as approximate, though in some cases the figures recorded have the semblance of accurate calculations to a digit. The date of Parvasaṃgraha enumeration is anterior to A. D 1000, and may be much older than this date The oldest of Karṇaparvan MSS., V₁, is dated A. D 1444, and D₂, A. D. 1458 The traditional figure of ślokas or Grantha seems to be 4900 or so, according to both the recensions, though Sastri has actually calculated it to be 5001½ ślokas for his Southern recension

Let us now see how far the constituted text of the Karṇaparvan stands vis-à-vis these figures. Our constituted text contains 3871 ślokas divided into 69 adhyāyas. Of these, 3252 are in the anuṣṭubh metre, including 287 three-lined and 4 one lined ślokas 615 in Triṣṭubh-Jagatī metre including 23 six-lined ones, and 4 ślokas in the Mālinī metre The total volume of all these ślokas in grantha unit will approximately come to 4343 excluding the references and colophons. In any case, this figure 4343 falls short of the traditional figure of 4900 by about 550!

I have already stated above that in my opinion the Parvasaṃgraha figures are only approximate, and are indicative of the extent of the Mahābhārata and its parvans in the age when the Parvasaṃgraha adhyāya was introduced into the body of the Epic, which, it will be readily admitted, is older than this adhyāya. To the Editor of the constituted text on the authority of extant MSS., variation in these figures need not frighten.

I may, however, be asked the question whether I have followed the principles of the constitution of the Mahābhārata text as laid down by Dr. Sukthankar and scrupulously observed in practice by his successors in the task of editing different parvans. I would unreservedly answer the question in the affirmative. I would ask the reader to refer to Dr. Sukthankar, who in his Prolegomena (pp. CII–CIV) and in his Introduction to the Āraṇyakaparvan (pp. XVIII) and also in several papers under the title Epic Studies and Epic Questions, has discussed the question in great details. The quintessence of *these principles is that the constituted text is the shortest text as regards* extent, based on the agreement and difference of the MSS. arranged in recensions and versions. The constituted text of the Karṇaparvan stands firm on this first requisite to the fullest extent. The shortest version in my critical apparatus is that represented by Ś K1 a group of MSS. I have eliminated from this group all those passages which are not supported by other recensions and versions. It must be clearly understood that the above group contains a very large number of haplographical omissions which had to be supplied from the remaining versions. But I have not allowed a single passage into my text which is not supported by both the recensions taken as a whole and their different versions. In one case (see page 353, additional passage No. 537*) I have even rejected a passage where I felt, on the authority of a single MS., that its occurrence there is extremely doubtful. A reference to the Critical Notes at the end fully explains any deviation from the general principles laid down by Sukthankar, and my reasons for such deviations. I must, however, state that their number is extremely small. The shortage of some (4900–3871 =) 1029 ślokas or—assuming that 4900 represents grantha-units—of about (4900–4343 =) 557 grantha-units in the volume of the constituted text is therefore, justifiable, though it is not my intention at this stage to lay claim on behalf of my text that it is the pre-Parvasaṃgraha text.

There is another argument to justify the claim on behalf of my text. That it is fully vouchsafed by the contents of the Karṇaparvan as given in the Parvasaṃgraha, 1. 2. 169–172, in MSS., epitomes and other sources. There are several MSS. of this parvan which mention the contents of topics at the end. Here is a list of topics obtained on comparison. Ś2 mentions their number as 15.

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

and their list follows: (1) कर्णाभिषेकः, (2) पाण्ड्यवधः, (3) त्रिपुरघातनम्, (4) कर्णशल्यविवादः, (5) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (6) मद्रदेशकुत्सनम्, (7) युधिष्ठिरपराजयः, (8) कर्णभीमयोर्युद्धम्, (9) युधिष्ठिर[पलायनम्, (10) युधिष्ठिरक्रोधः, (11) युधिष्ठिर]-अर्जुनप्रसादः, (12) दुःशासनवधः, (13) द्रौणिसान्त्वनवाक्यानि, (14) कर्णवधः, (15) युधिष्ठिरानन्दः. The actual number of topics in Ś2 is 13, and I have made it up by adding two in [ ] parenthesis, probably omitted through haplography.

There are two other lists, one in Da1 and the other in Dn1. In the first MS., the number given is ten but actually nine, while in the second the number is not mentioned.

(1) Da1 = (1) कर्णाभिषेकः, (2) पौराण त्रिपुरपातनम्, (3) सारथ्यं मद्रराजस्य, (4) कर्णशल्ययोर्विवाद, (5) हंसकाकीयम्, (6) युधिष्ठिरकिरीटिनो क्रोध, (7) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (8) दुःशासनवध, (9) कर्णवध

(2) Dn1 = (1) कर्णाभिषेकः, (2) पौराण त्रिपुराख्यानम्, (3) कर्णशल्ययोर्विवाद, (4) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (5) भीमादिभि सह युद्धम्, (6) अर्जुनगर्हणम्, (7) युधिष्ठिरार्जुनयो क्रोध, (8) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (9) दुःशासनवध, (10) वृषसेनादिवध, (11) कर्णार्जुनयोर्द्वैरथम्, (12) दिव्यास्त्रयुद्धम्, (13) किरीटहरणम्, (14) चक्रग्रसनम्, (15) कर्णवासुदेवसवाद, (16) कर्णवध, (17) शल्यपलायनम्, (18) शिबिरगमनम्, (19) युधिष्ठिरहर्ष

Let us compare the above lists with one more found in Kṣemendra's Bhārata-mañjarī, which runs (1) पाण्ड्यवध, (2) प्रथमो युद्धदिवस, (3) त्रिपुरवधोपाख्यानम्, (4) शल्यसारथ्यस्वीकार, (5) हंसकाकीयम्, (6) मद्रकुत्सनम्, (7) अङ्गकुत्सनम्, (8) युधिष्ठिरकोप - °सान्त्वनम्, (9) दुःशासनवध, (10) वृषसेनवध, (11) कर्णवध

Whatever list of events given above may be said to be genuine, our constituted text covers all the topics mentioned in them There is therefore no question of the constituted text omitting any one or the other of them, and thus its contents are authenticated according to all the recensions and versions The reduction in volume by about 1029 ślokas or about 500 grantha units which it envisages, must be due to inflation only The tendency for inflation must have been in evidence even prior to the formulation of the Parvasaṃgraha figures I have already stated before that possibly the original form of the Karṇaparvan contained only two major events, viz, the death of Duḥśāsana and the Karṇārjuna-dvairatha, around which other events might have gathered

THE APPENDIX PASSAGES

In Appendix I, we have given 44 passages, which for their length could not be accommodated in the critical apparatus just below the text All these passages were wanting in one or the other of the recensions or versions, or in a few individual MSS Is their exclusion from the constituted text responsible for reducing the extent of the parvan below the Parvansaṃgraha figure, and does that exclusion affect the general contents of the parvan? To the first question my answer is in the affirmative The total extent of all passages from the Northern recension comes very nearly to 440 ślokas, and from the Southern recension to 420 ślokas or so If the grantha units of these passages, about 450, is added to the grantha of the constituted text which is about 4343, we reach the approximate grantha of 4900 for the Karṇaparvan mentioned in Parvasaṃgraha To the second question my answer is an emphatic no The fact that every one of these passages is missing in one or the other of the recensions and versions justifies me in not admitting them into the constituted text All these passages are only expansions of material which has already found place in my constituted text As to the extent, therefore, the constituted text of the Karṇaparvan may be said to be older than the Parvasaṃgraha, but in regard to contents, it is one that stands supported by the concurrence of the recensions, versions and the authority of all the MSS at my disposal.

THE DEVICE OF WAVY LINE

The device of wavy line in the critical text of the Mahābhārata has not yet been properly understood by some critics I, therefore, think it necessary to explain its use and implications to avoid unnecessary criticism which is in some quarters levelled against its use The use of a wavy line under a feature or passage surely indicates the wavering of the Editor's mind, but, it does not indicate the Saṃśayātmatva, which, they say, is frought with danger or leads to chaos It need not be stated again and again that the

problem of Mahābhārata textual criticism presents numerous difficulties which cannot be resolved by framing a set of few rules When, therefore, some sort of inevitable uncertainty arises in deciding the oldest possible form of the text to be incorporated into the body of the constituted text, it presents material, the exact value of which cannot be assessed To remove this type of difficulties it is that the device of wavy line has been brought into vogue by the late Dr. Sukthankar

Let us take some concrete examples in which this device has been used by me The Manuscript material of the Mahābhārata is divided into two recensions, Northern and Southern, each recension, again, is represented by a number of versions which, in their turn, are represented by individual manuscripts In the case of Karṇaparvan, the manuscript material falls into two recensions, the Northern recension having Śāradā, Kāśmīrī, Maithilī, Bengali and Devanāgarī (with four sub-groups) versions, and comprises 22 MSS, while the Southern recension has three versions, Telugu, Grantha and Malayālam, comprising ten MSS Some of the versions, for instance, Maithilī, is represented by a single MS If we want to decide upon a feature or a passage as most authentic merely on the strength of the majority of versions or MSS, we would always be compelled to adopt the feature or passage as found in the Northern recension, as it has such a majority of versions as well as of MSS This would leave the features and passages in the S recension and its versions invariably in the minority, as it has only three versions and ten MSS This would not correctly represent the valuation of our material Therefore we have been compelled to resort to the device of wavy line to show that the Northern and Southern recensions do not agree, or stand equally divided on the antiquity and authenticity of a feature or passage, both of which have more or less the same substance put into different wording and yet both of them must find a place into the constituted text The normal use of the wavy line below a feature or passage thus stands to show that the Northern and Southern recensions are agreed on the existence of a feature or passage, but stand evenly divided as to its wording Take the case of 8 11 15^d Our constituted text, with a wavy line under 15^d, reads

मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ।

for which the variant in the Southern recension is

मेघजाले प्रति(परि)च्छन्नौ सूर्याचन्द्रमसाविव

As both N and S agree on featuring the sun and the moon, but differ only in their wording, the Editor, taking his stand on the principle of eclectics, prefers गगने चन्द्रभास्करौ as more archaic than सूर्याचन्द्रमसाविव, but puts a wavy line under it to show that the S recension differs only in wording In contrast with the above, I request the reader to refer to the constituted text of 8 11 16^d, which has चन्द्रसूर्यौ यथा दिवि in Dn_1 D_8 and अङ्गारकबुधाविव in B_{3-5} $D_{1\ 3-5\ 7}$ for our शशिसूर्यौ यथा दिवि, a reading on which Ś K and a few more MSS from N agree with the entire S, while some ten MSS of the Central group differ from our text The Editor here is 100% certain in his mind that the original text must be the one that he has adopted, and so has no wavering in his mind, because of the agreement of MSS, coming from the extreme ends in N and S

In some cases, when the Northern and Southern recensions run parallel and passages are rather lengthy, the Editor was forced to put the wavy line in the margin, as in the case of 8 1–2, 8. 24 62–84^b, and 8 69, for, the wavy line below the text continuously

for many verses would have been an eye-sore. In such cases as in 8. 1–2, I have put the wavy in the margin to show that the Northern and Southern recensions differ widely, and yet in the case of the text in the Northern recension also the versions differ and give some parallel features for which I had to use the wavy line as in 8. 1. 38^{b} or 49^{d}.

Besides the above-mentioned cases of the use of wavy line, we are required to resort to it when there was no direct support for our constituted text from the Southern recension, or when such support could not be brought under a substitute passage in the critical apparatus. The cases under the first alternative are extremely rare, and were resorted to to obtain a text without which the narrative ceased to be intelligible or rational, and under the second alternative, inclusion of such passages into the constituted text was forced upon the Editor on account of a bewildering mass of conflicting manuscript evidence. For instance, in 8. 51. 75, we have

अथ द्रौणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वच क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥

The second half of this stanza has the support of both the recensions, but the first half does not have it. The contents, however, were not unknown to the S recension as evidenced by line 3 of 770*, which passage is found in that recension.

Another instance of the above-mentioned type is supplied to us by 8. 62. 38^{cd} and 42^{ab}, both these lines are missing in the S recension, but 38^{ab} cannot give us any sense without 38^{cd}, nor can 42^{cd} do so without 42^{ab}. We are therefore forced to include these lines, though they had no support from the S recension. Thus, the wavy line is used here to show that our text is not supported by both the recensions as it should have been, and yet, without 38^{cd} and 42^{ab}, the passage could not give a sense.

Similarly, we are required to use a wavy line when both recensions do not agree as to the *place* of the passage, though its text has their support. The passage, 8. 67. 35, where it actually occurs in our constituted text has not the support of both the recensions, yet both 35^{ab} and 35^{cd} occur in S recension in the next adhyāya, i. e., 8. 68. 3^{ab} and 6^{cd}. In the Northern resension these lines are repeated in the next adhyāya, while in the Southern recension they occur only once.

A more interesting case of the use of wavy line below the constituted text is supplied to us by the passage, 8. 67. 4–5. The entire text narrating Kṛṣṇa's reply to the appeal of Karṇa is engulfed in a bewildering mass of material where not only recensions and versions, but even individual MSS. present their respective text in utter confusion. A reference to the critical apparatus on pages 591–593 for the position of additional passages from 1140* to 1148* will inform the reader how the text had come down to us in different MSS. I found it impossible to obtain an agreed order of stanzas in the two recensions and several versions (see particularly the critical apparatus under 8. 67. 3–6), and hence I had to take my stand on the principle of eclectics, and adopt 8. 67. 3–5 as my constituted text, because it is preserved in my most trustworthy group of MSS., viz., Ś $K_{1,2}$, and supported by a few more MSS. of the Northern recension. The point there was to cite cases of injustice which the Kauravas, and more particularly Karṇa, had done to the Pāṇḍavas, and the bards of different recensions, versions and individual MSS. vied with one another in swelling the number of incidents of injustice. Whether the critical stage of the battle would allow a long recital of such incidents is itself a question, but if

only a few incidents of injustice are to be recited, they should be such as would give no chance of doubt in the mind of Karna One such incident, undoubtedly, is that Karṇa mischievously laughed at the helplessness of Draupadī when she, draped in a single garment, was dragged to the court by Duhśāsana Another such incident in which Karṇa played an important rôle was his challenging Yudhisthira for a game of dice once more at the instigation of Śakuni It is exactly these two incidents of injustice that my trustworthy manuscripts record. But as they lack the agreed support of the recensions and versions, I have put a wavy line under these two stanzas

METRES IN THE KARNAPARVAN

The major portion of the constituted text is written in the Epic anuṣṭubh, but in certain portions, particularly when the narration assumes the genuine ballad form, the Triṣṭubh–Jagatī with some variations here and there, take the place of Epic anuṣṭubh In the constituted text of the Karnaparvan there are as many as 3252 ślokas in anuṣṭubh, 615 in Triṣṭubh–Jagatī and 4 in Mālinī metre The Vulgate text of the parvan contains one more stanza in Mālinī, our additional passage No 1085*, found in D_{n1} and T_2, and a stanza in Śārdūlavikrīdita, No 1096*, found only in some MSS of the Northern recension, but not at all traceable in any MS of the Southern recension This latter stanza, however, in the Northern text tradition, goes back to a pretty high antiquity, being commented upon by Vimalabodha and his successors

The Triṣṭubh–Jagatī stanzas in the Karnaparvan have some variations to avoid or relieve monotony Thus we have Rathoddhatā in 8 21 2–14, Aparavaktra in 8 26 60–71 and Vaṃśastha in 8 62 36–62

It is argued in some quarters that the appearance of the classical metres mentioned above, indicates modernity I cannot share the above view unreservedly Our Epic is supposed to have attained its present form by evolution in stages, the last stage having been reached in the age of the Guptas, say about A. D 300 From inscriptional literature of that age it is quite easy to show that all the above metres, found in the constituted text of the Karnaparvan, had been in vogue If by modernity we mean the age of the Guptas, I most willingly fall in line with these critics

EMENDATION

Emendation, which means reconstruction of a passage or word against the authority and evidence of MSS, has played a very insignificant rôle in the Karṇaparvan, even though in the constitution of the critical text, the Editor had to face many difficulties The only guiding principle that I have constantly kept in view in resorting to emendation is that the emended text should be, textually, as near the archetype as possible, should be capable of being evolved out of the manuscript material available and at the same time, should afford a smooth and reasonably good interpretation.

There are in all 25 cases of emendation in a text of 3871 stanzas In my first draft the number of emendations was considerably larger, but as the critical apparatus was being sifted, and additional material from commentaries etc came in, the number got reduced, and I feel sure that it would be reduced still further if older MSS in Śāradā or Nepālī scripts become available, as was the case with Ādiparvan (see Sukthanker Epic Studies, VII, ABORI, 19 201–262, and more particularly the following "More astonishing

still is the fact that out of the textual emendations hazarded by the Editor, fifty per cent are actually documented by this manuscript")

Out of these 25 emendations, 7 relate to the avoidance of hiatus The genius of older form of the language never fought shy of the hiatus, as can be proved from so many instances occurring in the Ṛgveda The rule in Classical Sanskrit Grammar

सहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयो ।
नित्या समासे, वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

does not lay down that the saṃdhi is obligatory in metrical composition, on the contrary, it is entirely the choice of the speaker When, however, champions of Classical Sanskrit started disliking hiatus, they evolved a method, usually by the insertion of च, तु, हि, or by substitution of a comfortable synonymous word or expression. They were not unanimous in the application of this method Manuscripts usually betrayed all such attempts, making the work of the critical editor comparatively easy Our emended text is obtained by only omitting च, हि, तु, अपि, ह or adopting the more authenticated word for which a synonym was substituted. The emendations due to hiatus in this parvan are (1) प्रजासहरणे *अभूत् in 8 11 23^d; (2) हीना *आस्तरणैर्थैव in 8 17 107^a, (3) मदीया *उग्रतेजस in 8 22 4^b, (4) दैत्या *आसन्महाबला in 8 24. 142^b, (5) युद्धकामो *अमानुषे between 8 29. 12^a and 12^b, (6) विशीर्णा *इत्येव between 8 60. 18^c and 18^d and (7) तमतिप्रहृष्टो *अय between 8 67 22^a and 22^b I do not think I have taken much liberty in emending my text in the cases mentioned above

There are, however, the remaining 18 cases of emendation some of which I must explain here For instance अनिष्टानि* in 8 2 5^a which is due to the confusion of र्न and र in Sāradā script, for the word अरिष्ट did not then acquire its modern sense, the older term being रिष्ट, *दिष्ट in 8 5 98^c for दृष्ट which yields no sense in the passage, *पीयो in 8 15 17^c which is an obsolete word, *तुम्वात् in 8 19 32^a for the same reason, *ह्रीकथ in 8 30. 44^a which is an obsolete or faked word to afford etymological explanation of वाह्लीक

There are a few more emendations resorted to for syntactical reasons For instance, *याणमादत्त in 8 24. 91^c, and सर्वगम्या* in 8 68 34^d

I think I need not give full list of emendations and my explanations here The proper place for them is the Critical Notes, where they have all been fully explained

Before concluding, I should like to record my deep sense of gratitude to the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute for their kindness in entrusting to me the work of editing the Karṇaparvan, and more particularly to Dr S K. Belvalkar, the General Editor, who recommended my name for this difficult task Dr Belvalkar was a constant and never-failing source of inspiration to me, as he has been to several other young scholars of Sanskrit on this side, and stood by me in all my difficulties in constituting the text and arranging the critical apparatus It is needless to say that this parvan, next to Virātaparvan, and in some respects more than that parvan, presented difficulties of text-constitution, which at times seemed to be insurmountable Had it not been possible for Dr Belvalkar, who was all these years busy with his own work, first on the Bhīṣmaparvan and later on the Śāntiparvan, to come to my aid, my work could not have been what it is now

Dr Sukthankar, the first General Editor of this scheme of the critical edition of the Mahābhārata, and myself visited Europe in 1931 to attend the International

Congress of Orientalists held in Leyden During the period of three months when we toured together, we held talks on his plan of entrusting different parvans to different scholars He wanted for this scheme the co-operation of Indian as well as European and American scholars It is a well-known fact that the Sabhāparvan was first assigned to the late Dr M Winternitz who was chosen for that very parvan by the International Association of Academies Both Dr Sukthankar and myself called on him at his residence in Prague to persuade him to come to India for some months for editing that parvan, but his age and health would not allow him to undertake the voyage Similarly, it was Dr Sukthankar's idea to assign the Karnaparvan to Dr. Lüders Dr Sukthankar spent a few weeks in Berlin in October 1931 for this purpose Dr Lüders also could not leave Germany on account of his academic commitments there and undertake the work. At one time Dr Sukthankar had an idea of taking me up on the staff of the Mahābhārata, and get the work on Virātaparvan done by me, but I too had other commitments, and thus was not available The Virātaparvan was then entrusted to my friend Dr Raghu Vira, whose acquaintance we had formed on the steamer in October 1931 Professor Edgerton whom Dr Sukthankar knew already and whom we met at Leyden, was chosen for the Sabhāparvan about this time During 1931 and 1943, Dr Sukthankar was so much occupied with his own duties, and had so much work on hand, that he thought he would think of assigning later parvans at a later stage, but he was not spared for us Many veterans had passed away in the meanwhile, including Dr Winternitz and Dr Lüders After the sudden demise of Dr Sukthankar, Dr Belvalkar was chosen to be the General Editor He sought the co-operation of some veterans like Dr S K De who had already edited Udyogaparvan during Dr Sukthankar's life-time, and also some younger men including myself.

I started my work on the Karṇaparvan on the 11th of October 1943 After a preliminary examination of the manuscript material, I selected 32 MSS (out of some 56 MSS that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office The staff of the apparatus writers began their task of preparing the apparatus, which, being very much complicated in nature, took them nearly five years to complete it I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department The Institute then entrusted the printing of the parvan to the Nirnaya Sagar Press, Bombay I saw through a few printed forms while in Poona, but in July 1947 I was appointed Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali in the Banaras Hindu University, and so had to be out of Poona for about five years All the same I spent all my vacations in the Institute in revising the apparatus The work of printing, started in 1947, took nearly eight years to complete it I, however, must say that the credit of excellent printing goes to the Nirṇaya Sagar Press and its experienced staff, and that of intrinsic merit on the scholastic side to the General Editor, Dr Belvalkar

I, however, should not fail to mention the loyal co-operation of the entire staff of the Mahābhārata Department The old veterans of the Department like Naravane, Bhilawadikar and M V Vaidya, passed away during this period of eleven years, and my

friend Shri S N Tadpatrikar is on the verge of retirement, almost shattered in health, after a strenuous work of over 35 years Among the members of the Mahābhārata staff, Shri N M Khuperkar had a conspicuous share in preparing the critical apparatus and reading proofs, but the main burden of looking to collations, training the younger members of the staff in the art of preparing the apparatus, revising and preparing the final copy for the Press, and reading proofs of this parvan, fell on Shri G G Soman, who had to share the heavy responsibility in this regard, and I am very happy to record that he has discharged these duties to my complete satisfaction I must make therefore a grateful mention of his loyal assistance in my task, nay, I can say that, single handed, I could not have proved myself equal to it

B O R Institute
21st February 1954

P L VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P P. S Sastri's) Editions

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
1*	Not numbered	Not numbered	—
2*	—	—	—
1 1–3	1 1–3	1–3	—
1 4	1 5	5	—
1 5	1 4	4	—
1 6–24	1 6–24	6–24	—
1. 25–39	2 1–15	25–39	—
3*	2 16	40	—
1 40–49	2 17–26	41–50	—
2 $1–15^{ab}$	3 $1–15^{ab}$	$51–65^{ab}$	—
2 15^{cd}	3. 15^{cd}	65^{cd}	—
4* (subst , 15^{cd})	—	—	—
2 16^{ab}	3 16^{ab}	66^{ab}	—
5*	3 16^{cd}	66^{cd}	—
2 $16^{cd}–17^{a}$	3 $16^{ef}–17^{a}$	$67–68^{a}$	—
6*	3 $17^{bcd}–18^{a}$	$68^{bcd}–69^{a}$	—
2 $17^{b}–20$	3 $18^{b}–21$	$69^{b}–72$	—
7* (subst ,1 1–2 20)	—	—	1 1–20
3 1^{ab}	4 1^{ab}	73^{ab}	1 21^{ab}
3 1^{cd}	4 1^{cd}	73^{cd}	—
3 1^{ef}	4 2^{ab}	74^{ab}	1. 21^{cd}
—	—	—	1 22
3 2–3	4 $2^{cd}–4^{ab}$	$74^{cd}–76^{ab}$	1 23, $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$
8*	4 4^{cd}	76^{cd}	—
9*	—	—	1 $24\frac{1}{2}^{cd}$
3. 4–11	4 5–12	77–84	1 $25\frac{1}{2}–32\frac{1}{2}$
3. 12^{abcd}	4. 13	85	1. 33, 34^{ab}
10*	4. 14^{ab}	86^{ab}	—
11*	—	—	—
3. $12^{ef}–13^{ab}$	4. $14^{cd}–15^{ab}$	$86^{cd}–87^{ab}$	1. 34^{cd}, $34\frac{1}{2}$
3. 13^{cdef}	4. $15^{cd}–16^{ab}$	$87^{cd}–88^{ab}$	1. $35\frac{1}{2}$
3. 14	4. 16^{cdef}	$88^{cd}–89$	1. $36\frac{1}{2}$

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
12*	—	—	1 37½, 38, 39
13*	—	—	2. 1–2
4 1–3	5. 1–3	90–92	2 3–5
14*	—	—	—
4 4–9	5. 4–9	93–98	2 6–11
—	—	—	2. 11½
4 10–31	5. 10–31	99–120	2 12½–33½
15*	—	—	2 36½
4 32–33	5. 32–33	121–122	2 34½–35½
16*	5 34	123	2. 37½
4 34–38^{ab}	5 35–39^{ab}	124–128^{ab}	2 38½–42½^{ab}
17*	5 39^{cd}	128^{cd}	2 42½^{cd}
4 38^{cdef}	5 40	129	2 43½
4. 39–44	5 41–46	130–135	2 44½–49½
18*	—	—	2 50½^{ab}
4 45^{ab}	5. 47^{ab}	136^{ab}	2. 51½^{ab}
4 45^{cd}	5. 47^{cd}	136^{cd}	2 50½^{cd}
19*	—	—	2. 51½^{cd}
4. 46–49	5. 48–51	137–140	2 52½–55½
4. 50	5. 52	141	2 56, 56½
20*	—	—	—
4 51^{abcd}	5. 53	142	2 57½
4 51^{ef}–52^{cd}	5. 54–55^{ab}	143–144^{ab}	2 58, 59
4 52^{ef}–53	5. 55^{cd}–56	144^{cd}–145	2 60, 60½
21*	5 57^{ab}	146^{ab}	2 61½^{ab}
4 54–55^{ab}	5 57^{cd}–58	146^{cd}–147	2 61½^{cd}, 62, 62½
4 55^{cd}–56^{ab}	5 59	148	2 63½
22*	—	—	2 64½^{ab}
4. 56^{cd}	5 60^{ab}	149^{ab}	2. 64½^{cd}
4. 57	5. 60^{cdef}	149^{cd}, 150	2. 65½
4. 58–59	6. 1–2	151–152	3 1–2
23*	—	—	—
24*	6. 3	153	3. 3
4. 60	6. 4	154	3. 4
25*	6. 5	155	3. 5
4. 61–63^{cd}	6. 6–8	156–158	3. 6–8
4. 63^{ef}–64	6. 9–10^{ab}	159–160^{ab}	3. 8½, 9½
26*	6. 10^{cd}–12^{ab}	160^{cd}–162^{ab}	3. 10½–11½

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
4 65	6 12^{cd}–13^{ab}	162^{cd}–163^{ab}	3 12½
4 66–67	6 13^{cd}–15^{ab}	163^{cd}–165^{ab}	3. 14½, 15½
27*, 1–2	6 15^{cd}–16^{ab}	165^{cd}–166^{ab}	3 13½ (= 16½)
27*, 3–4	6 16^{cd}–17^{ab}	166^{cd}–167^{ab}	3 17½
4 68–74	6 17^{cd}–24^{ab}	167^{cd}–174^{ab}	3 18½–24½
4 75^{ab}	6. 24^{cd}	174^{cd}	—
28* (subst , 75^{ab})	—	—	3 $25\frac{1}{2}^{ab}$
29*	—	—	—
30*	—	—	—
4 75^{cd}–79^{ab}	6 25–28	175–178	3. $25\frac{1}{2}^{cd}$–$29\frac{1}{2}^{ab}$
31*	6 29^{ab}	179^{ab}	3 $29\frac{1}{2}^{cd}$
32*	—	—	—
33*	6 29^{cd}	179^{cd}	3 $30\frac{1}{2}^{ab}$
4 79^{cd}–81	6 30–32^{ab}	180–182^{ab}	3 $30\frac{1}{2}^{cd}$–32½
34*	6 32^{cd}	182^{cd}	—
4 82	6 33	183	3 33½
35*	6 37	187	3 34½
4 83	6 34	184	3 35½
36*	—	—	3 36
4 84–85^{ab}	6 35–36^{ab}	185–186^{ab}	3 37, 38^{ab}
37*	—	—	3 38^{cd}
4 85^{cd}–86	6 36^{cd}, 38	186^{cd}, 188	3. 38½, 39½
38*	—	—	3 40½
4 87	6 39	189	3 41½
[5 106–108]	7 1–3 †	190–192 ‡	4 1–3 ¶
4 88–90^{ab}	7 4–6^{ab}	193–195^{ab}	4 4–6^{ab}
4 90^{cd}	7 6^{cd}	195^{cd}	—
4. 91–92	7 7–8	196–197	4 6^{cd}, 6½, 7½
4 93	7 12	201	4 10½
39*	7 13	202	4 12½
4 94–95	7. 9–10	198–199	4 8½–9½
4. 96	7 11	200	—
40*	—	—	4 11½
4. 97–101^{a}	7 14–18^{a}	203–207^{a}	4 13½–$17\frac{1}{2}^{a}$
41*	7. 18^{bc}	207^{bc}	—
4 101^{b}–103	7 18^{d}–21^{ab}	207^{d}–210	4 $17\frac{1}{2}^{b}$–19½

† = 9 93–95. ‡ = 339^{cd}–342^{ab} ¶ = 6 87–89.

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 104^{ab}	7. 21^{cd}	210^{cd}	4. 20
4 104^{cdef}	7 22	211	4. 21
4 105–107^{cd}	7. 23–25	212–214	4. 22–24
4. 107^{ef}–108^{abcd}	7 26–27^{ab}	215–216^{ab}	4 24½, 25½
42*	7. 27^{cd}–28^{ab}	216^{cd}–217^{ab}	—
4 108^{ef}	7 28^{cd}	217^{cd}	4 26
5 1–9	8. 1–9	218–226	5 1–9
43*	—	—	—
5 10–20^{ab}	8 10–20^{ab}	227–237^{ab}	5. 10–20^{ab}
5 20^{cd}	8 20^{cd}	237^{cd}	—
44* (subst, 20^{cd})	—	—	5 20^{cd}, 20½, 21½
45*, 1–2	8 21	238	—
46*	8 22^{ab}	239^{ab}	—
45*, 3–6	8. 22^{cd}–24^{ab}	239^{cd}–241^{ab}	—
5 21	8 24^{cd}–25^{ab}	241^{cd}–242^{ab}	5 22½
47*	8 25^{cd}–26^{ab}	242^{cd}–243^{ab}	—
5 22–23^{ab}	8. 26^{cd}–27	243^{cd}–244	5. 23½, 24½^{ab}
48*	8 28	245	—
5 23^{cd}–26^{ab}	8 29–31^{cd}	246–248	5 24½^{cd}–27½^{ab}
49*	—	—	5 27½^{cd}
5 26^{cd}	8 31^{ef}	249	5 28
50*	—	—	—
5 27–35	9. 1–9	250–258	6 1–9
5 36^{abcd}	9 10	259	6 10
5. 36^{ef}–37^{cd}	9 11–12^{ab}	260–261^{ab}	6. 10½, 11½
5 37^{ef}–41^{cd}	9 12^{cd}–16	261^{cd}–265	6 12½–16½^{ab}
5 41^{ef}–47^{ab}	9. 17–22	266–271	6. 16½^{cd}–22½^{ab}
51*	—	—	6. 22½^{cd}
5 47^{cd}–56	9. 23–31	272–281	6 23, 24–32
52*	9. 32	282	6. 33
53*	9. 33	283	—
5 57–61^{ab}	9 34–38^{ab}	284–288^{ab}	6. 34–38^{ab}
54*	—	—	6. 38^{cd}
5 61^{cd}	9 38^{cd}	288^{cd}	6. 39^{ab}
5 62^{ef}–72	9 39–50^{ab}	289–300^{ab}	6. 39^{cd}–50
55*	9 50^{cd}	—	—
56*	9. 51–52^{ab}	—	—
5. 73–74^{cd}	9. 52^{cd}–54^{ab}	300^{cd}–302^{ab}	6. 51–52

Crit. Ed	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed
5 74^{ef}–75^{cd}	9 54^{cd}–55	302^{cd}–303	6 $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$
5 75^{ef}–79	9 56–60^{ab}	304–308^{ab}	6 54, 55–58
57*	9 60^{cd}–65^{ab}	308^{cd}–313^{ab}	—
5. 80–$89^{a\ e}$	9 65^{cd}–75^{a}	313^{cd}–323^{a}	6 59–68^{abc}
58*	—	—	—
5 89^{d}–90	9 75^{b}–76^{ab}	323^{b}–324^{ab}	6 68^{d}, 69
59*	9 76^{cd}–77^{ab}	324^{cd}–325^{ab}	6 70
5 91–92	9 77^{cd}–79^{ab}	—	6 71–72
5 93–98^{ab}	9 79^{cd}–84	325^{cd}–330	6 73–78^{ab}
5 98^{cd}	9 85^{ab}	331^{ab}	6 79
60*	9 85^{cd}	331^{cd}	6 $78\frac{1}{2}$
61*	9 86^{ab}	332^{ab}	6 78^{cd}
5 99	9 86^{cdef}	332^{cd}–333^{ab}	6 80
5 100–109^{a}	9 87–96^{a}	333^{cd}–342^{abc}	6 81–90^{a}
5 109^{bc}	9 96^{bc}	—	6 90^{bc}
5 109^{d}–110	9 96^{d}–97	342^{d}–343	6 90^{d}, 91
6. 1–5	10 1–5	344–348	7 1–5
62*	—	—	7 6–7
6 6–7^{ab}	10 6–7^{ab}	349–350^{ab}	7 8–9^{ab}
6 7^{cd}	10 7^{cd}	350^{cd}	—
63* (subst , 7^{cd})	—	—	7 9^{cd}
6. 8–11^{d}	10 8–11	351–354	7 10–13
6 11^{ef}–15^{ab}	10 12–15	355–358	7 $13\frac{1}{2}$, $14\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}^{ab}$
64*	10 16^{ab}	359^{ab}	—
6 15^{cd}	10 16^{cd}	359^{cd}	7 $17\frac{1}{2}^{cd}$
65*	10 17	360	7 $18\frac{1}{2}$
66*	10 18^{ab}	361^{ab}	7 $19\frac{1}{2}^{ab}$
67* (subst , 16^{ab})	—	—	7 $19\frac{1}{2}^{cd}$
68*	10. 18^{cd}–19	361^{cd}–362	7 $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}^{ab}$
6 16^{ab}	10 20^{ab}	363^{ab}	—
6. 16^{cd}	10. 20^{cd}	363^{cd}	7 $22\frac{1}{2}^{ab}$
6. 17^{ab}	10. 21^{ab}	364^{ab}	7 $21\frac{1}{2}^{cd}$
6. 17^{cd}–29^{cd}	10 21^{cd}–33	364^{cd}–376	7 $22\frac{1}{2}^{cd}$–$34\frac{1}{2}$
6 29^{ef}–30^{cd}	10 34–35^{ab}	377–378^{ab}	7 35, 36
6 30^{ef}	10 35^{cd}	378^{cd}	7. $36\frac{1}{2}$
6 31–32	10 36–37	379–380	7 $37\frac{1}{2}$–$38\frac{1}{2}$
69*	10 38–39	381–382	—
70*	—	—	7. $39\frac{1}{2}$, 40

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
6 33–34	10 40–41	383–384	7. 41–42
71*	—	—	—
6 35^{abcd}	10. 42	385	7. 43
6 35^{ef}–36^{cd}	10. 43–44^{ab}	386–387^{ab}	7. 44–45^{ab}
6 36^{ef}–38	10. 44^{cd}–46	387^{cd}–389	7. 45^{cd}–47
72*, 1–3	10. 47–48^{ab}	390–391^{ab}	7. 48–49^{ab}
73*	—	—	—
72*, 4	10 48^{cd}	391^{cd}	7 49^{cd}
74*	—	—	7 50–52^{ab}
6 39	10 49	392	7 52^{cd}, $52\frac{1}{2}$
6 40–42	10 50–52	393–395	7. $53\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
75*	—	—	7 $56\frac{1}{2}$–$59\frac{1}{2}$
6 43–46	10 53–56	396–399	7 $60\frac{1}{2}$–$63\frac{1}{2}$
7 1	11 1	400	8. 1
7 2^{ab}	11. 2^{ab}	401^{ab}	—
76* (subst , 2^{ab})	—	—	8. 2^{ab}
7. 2^{cd}–13	11 2^{cd}–13	401^{cd}–412	8. 2^{cd}–13
7 14^{ab}	11 14^{ab}	413^{ab}	8 14^{ab}
77* (subst , 14^{ab})	—	—	8 15^{ab}
7 14^{cd}	11. 14^{d}	413^{cd}	8. 14^{cd}
7 15–16	11 15–16	414–415	8 15^{cd}–16, $16\frac{1}{2}$
7. 17–24^{abc}	11 17–24^{abc}	416–423^{abc}	8. $17\frac{1}{2}$–$24\frac{1}{2}^{abc}$
7 24^{d}–25^{cd}	11 24^{d}–25	—	8 $24\frac{1}{2}^{d}$, 25, 26^{ab}
7 25^{ef}–26^{a}	11 26^{abc}	—	8 26^{cd}, 27^{a}
7 26^{bcd}	11 26^{d}–27^{ab}	423^{d}–424^{ab}	8 27^{bcd}
7 26^{ef}–42	11 27^{cd}–43	424^{cd}–440	8 $27\frac{1}{2}$, $28\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$
8 1–4	12 1–4	441–444	9 1–4
8 5	12. 5	445	9 5^{cd}, $5\frac{1}{2}$
8 6–7	12 6–7	446–447	9 $6\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{2}$
8 8^{ab}	12 8^{ab}	448^{ab}	9. 5^{ab}
8. 8^{cd}–9	12 8^{cd}–9	448^{cd}–449	9. $8\frac{1}{2}$, 9
8 10–12	12 10–12	450–452	9. 10–12
78*	—	—	—
8. 13–41	12. 13–41	453–481	9. 13–41
79*	12 42^{ab}	482^{ab}	9. 42^{ab}
8 42–43^{ab}	12 42^{cd}–43	482^{cd}–483	9 42^{cd}–43
80*	—	—	9. 44^{ab}
8. 43^{cd}–45^{ab}	12. 44–45^{cd}	484–485	9. 44^{cd}–46^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
8. 45^{cd}	12 45^{ef}	486	9 46^{ef}
9. 1–19	13. 1–19	487–505	10 1–19
81*	—	—	—
9. 20^{abcd}	13 20	506	10 20
82*	—	—	10 21^{ab}
9 20^{ef}–21^{cd}	13 21–22^{ab}	507–508^{ab}	10 21^{cd}, 22
9 21^{ef}	13 22^{cd}	508^{cd}	10 $22\frac{1}{2}$
9 22–26	13 23–27	509–513	10 $23\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}$
83*	13 28–29^{ab}	514–515^{ab}	10 $28\frac{1}{2}$, $29\frac{1}{2}^{ab}$
9 27^{abcd}	13 29^{cd}–30^{ab}	515^{cd}–516^{ab}	10 $29\frac{1}{2}^{cd}$, $30\frac{1}{2}^{ab}$
9 27^{ef}–28	13 30^{cd}–31	516^{cd}–517	10 $30\frac{1}{2}^{cd}$, $31\frac{1}{2}$
84*	13 32^{ab}	518^{ab}	10 $32\frac{1}{2}^{ab}$
9 29	13 32^{cd}–33^{ab}	518^{cd}–519^{ab}	10 $32\frac{1}{2}^{cd}$, 33
9 30–35^{ab}	13 33^{cd}–38^{cd}	519^{cd}–524	10 34–39^{ab}
9 35^{cd}	13 38^{ef}	525	10 39^{cd}
10. 1–3	14 1–3	526–528	11 1–3
85*	14. 4	529	11. 4
10 4–12	14 5–13	530–538	11 5–13
86*	—	—	11. $13\frac{1}{2}$
10. 13–16^{cd}	14 14–17	539–542	11 $14\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
87*	14 18–19^{ab}	543–544^{ab}	11 $18\frac{1}{2}$, $19\frac{1}{2}^{ab}$
10 16^{ef}–27^{cd}	14 19^{cd}–30^{cd}	544^{cd}–555	11. $19\frac{1}{2}^{cd}$–$30\frac{1}{2}$
10 27^{ef}–36^{ab}	14 30^{ef}–39^{ab}	556^{ab}–564	11 31, 32–40^{ab}
10 36^{cd}	14 39^{cd}	565	11 40^{cd}
11 1–16	15 1–16	566–581	12 1–16
88*	15 17^{ab}	582^{ab}	12 17^{ab}
11 17–21^{ab}	15 17^{cd}–21	582^{cd}–586	12 17^{cd}–21
11 21^{cd}–22	15. 22–23^{ab}	587–588^{ab}	12 $21\frac{1}{2}$, 22, $22\frac{1}{2}$
11. 23–26	15 23^{cd}–27^{ab}	588^{cd}–592^{ab}	12 $23\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
11 27–29^{ab}	15 27^{cd}–29	592^{cd}–594	12 27, 28–29
89*	15 30^{ab}	595^{ab}	—
11. 29^{cd}–31^{ab}	15 30^{cd}–32^{ab}	595^{cd}–597^{ab}	12 30–31
11. 31^{cd}–32^{cd}	15. 32^{cd}–33	597^{cd}–598	12 $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$
11. 32^{ef}	15 34^{ab}	599^{ab}	12 $33\frac{1}{2}^{ab}$
90*	15. 34^{cd}–35	599^{cd}–600	—
11. 33–36^{ab}	15. 36–39^{ab}	601–604^{ab}	12. $33\frac{1}{2}^{cd}$–$36\frac{1}{2}$
11. 36^{cd}–41	15. 39^{cd}–44	604^{cd}–609	12. 37, 38–42
App I (No. 1)	—	—	13. 1–21

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
12 1^{ab}	16. 1^{ab}	610^{ab}	57. 1^{ab}
91*	—	—	57. 1^{cd}
92*	16. 2^{ab}	611^{ab}	57. 2^{ab}
12 1^{cd}	16. 1^{cd} (= 2^{cd})	610^{cd} (= 611^{cd})	57 2^{cd}
12. 2–3	16 3–4	612–613	57 3–4
12. 4^{abcd}	16 5	614	57 5^{cdab}
12 4^{ef}–5^{cd}	16 6–7^{ab}	615–616^{ab}	57. 5½, 6½
12 5^{ef}–8^{cd}	16. 7^{cd}–10	616^{ef}–619	57. 7, 8–10
12. 8^{ef}–12^{cd}	16. 11–15^{ab}	620–624^{ab}	57. 10½, 11½–14½
12 12^{ef}–14^{ab}	16 15^{cd}–17^{ab}	624^{cd}–626^{ab}	57. 15½, 16, 16½
12. 14^{cdef}	16 17^{cd}–18^{ab}	626^{cd}–627^{ab}	57. 17½
12 15–21	16. 18^{cd}–25^{ab}	627^{cd}–634^{ab}	57. 18½–24½
93*	16 25^{cd}	634^{cd}	—
12 22–24^{ab}	16. 26–28^{ab}	635–637^{ab}	57. 25½, 26, 27
12 24^{cd}–32	16 28^{cd}–36	637^{cd}–645	57 27½, 28½–35½
12 33^{ab}	16. 37^{ab}	646^{ab}	—
12. 33^{cd}–34	16. 37^{cd}–38	646^{cd}–647	57. 52, 52½
94*	—	—	57. 53½
12. 35–42^{ab}	16. 39–46^{ab}	648–655^{ab}	57. 54½–$61½^{ab}$
95*	—	—	—
12. 42^{cd}–47	16. 46^{cd}–51	655^{cd}–660	57. $61½^{cd}$–66½
96*	—	—	57. 67
12 48–55	17 1–8	661–668	58. 1–8
12. 56	17 9	—	58 9
12. 57–68^{ab}	17 10–21^{ab}	669–680^{ab}	58 10–21^{ab}
97*	17 21^{cd}–22^{ab}	680^{cd}–681^{ab}	58 21^{cd}, 21½
12. 68^{cd}	17. 22^{cd}	681^{cd}	58. 22
98*	17. 23^{ab}	682^{ab}	58 23^{ab}
12. 69	17. 23^{cdef}	682^{cd}–683^{ab}	58. 23^{cd}, 24^{ab}
99*	—	683^{cd}	58. 24^{cd}
100*	17. 24	684	58 25
12. 70–71	17. 25–26	685–686	58. 26–27
13. 1–6	18. 1–6	687–691 †	59. 1–6
13. 7	18. 7	692	—
101* (subst., 7)	—	—	59. 7
13. 8–23^{ab}	18. 8–23^{ab}	693–708^{ab}	59. 8–22, 23½

† One line om. in counting.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
13. 23^{cd}–25	18 23^{cd}–25	708^{cd}–710	59 23, 24–25
14 1–4	19 1–4	711–714	60 1–4
102*	—	—	60 5^{ab}
14 5^{ab}	19 5^{ab}	715^{ab}	60. 5^{cd}
14 5^{cd}	19 5^{cd}	715^{cd}	—
14 6–10^{ab}	19 6–10^{ab}	716–720^{ab}	60 6–10^{ab}
103*	19 10^{cd}	720^{cd}	—
14 10^{cdef}	19 11	721	60 10^{cd}, 10½
14 11–22^{ab}	19 12–23^{ab}	722–733^{ab}	60 11½–$22\frac{1}{2}^{ab}$
104*	—	—	—
14 22^{cd}–25^{ab}	19 23^{cd}–26^{ab}	733^{cd}–736^{ab}	60 $22\frac{1}{2}^{cd}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
14 25^{cd}	19 26^{cd}	736^{cd}	60 $25\frac{1}{2}^{cd}$
105* (subst, 25^{cd})	—	—	—
14 26–29	19 27–30	737–740	60 26½–29½
14 30^{ab}	—	—	60 $31\frac{1}{2}^{ab}$
14 30^{cd}	19 31^{ab}	741^{ab}	60 $30\frac{1}{2}^{ab}$
106*	—	—	60 $30\frac{1}{2}^{cd}$
14 31–33^{ab}	19 31^{cd}–33	741^{cd}–743	60 $31\frac{1}{2}^{cd}$–33½
107*	19 34^{ab}	744^{ab}	60 $34\frac{1}{2}^{ab}$
14 33^{cd}	19 34^{cd}	744^{cd}	60 $34\frac{1}{2}^{cd}$
14 34	—	—	60 35½
14 35–36	19 35–36	745–746	60 36½–37½
14 37^{ab}	19 37^{ab}	747^{ab}	60 $38\frac{1}{2}^{ab}$ (= $43\frac{1}{2}^{ab}$)
14 37^{cd}–41^{ab}	19 37^{cd}–41^{ab}	747^{cd}–751^{ab}	60 $38\frac{1}{2}^{cd}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
14 41^{cd}	—	—	60 $42\frac{1}{2}^{cd}$
14. 42	—	—	60 $43\frac{1}{2}^{cd}$, 44
14 43	19. 41^{cd}–42^{ab}	751^{cd}–752^{ab}	60 45
108*	19 42^{cd}	752^{cd}	60 46^{ab}
14 44–47^{ab}	19 43–46^{ab}	753–756^{ab}	60 46^{cd}–49
109*	19 46^{cd}	756^{cd}	60 50^{ab}
14 47^{cd}–50^{cd}	19 47–50^{ab}	757–760^{ab}	60 50^{cd}–53
14 50^{ef}	58 34^{ab}	2890^{ab}	60 53½
110*	19 50^{cd}–52^{ab}	760^{cd}–762^{ab}	—
14. 51–52^{cd}	58 34^{cd}–36^{ab}	2890^{cd}–2892^{ab}	60 54½–55½
14. 52^{ef}–55^{ab}	58 36^{cd}–39^{ab}	2892^{cd}–2895^{ab}	60 56, 57–58, 58½
14 55^{cd}–57	58 39^{cd}–41	2895^{cd}–2897	60. 59, 60–61
111*, 112*, 113*	58. 42–43	2898–2899	—
14. 58–64^{ab}	19. 52^{cd}–58^{ab}	762^{cd}–768	60 62–68^{ab}

Crit. Ed	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
14 64^{cd}	19 58^{ef}	769	60 68^{cd}
15 1–3	20. 1–3	770–772	61. 1–3
114*	20. 4	773	—
15. 4–24^{ab}	20 5–25^{ab}	774–794^{ab}	61 4–24^{ab}
115*	20 25^{cd}	794^{cd}	61. 24^{cd}
15 24^{cdef}–34	20 26–36	795–805	61. 25–35
116*	20. 37–39	806–808	—
15 35^{ab}	20 40^{ab}	810^{ab}	61 36^{ab}
117*	20 40^{cd}–41^{ab}	810^{cd}, 809^{ab}	—
15 35^{cd}–42	20. 41^{cd}–48	809^{cd}, 811–817	61. 36^{cd}–43
118*	20. 49–50	818–819	—
15 43	20 51	820	61 44
16. 1–3	21. 1–3	821–823	62 1–3
16 4	21. 4	824	62. 3½, 4½^{ab}
[41. 2–3^{cd}	—	—	62. 4½^{cd}, 5½, 6
41 3^{ef}	21. 5^{ab}	825^{ab}	62 7^{ab}
41. 4–5]	—	—	62 7^{cd}–8, 8½
16 5^{abcd}	21. 5^{cd}–6^{ab}	825^{cd}–826^{ab}	62 9½
16 5^{ef}–7^{ab}	21. 6^{cd}–8^{ab}	826^{cd}–828^{ab}	62 10, 11–12^{ab}
119*	—	—	62 12^{cd}
[41. 6^{cd}–7]	—	—	62 13, 13½
16 7^{cd}	21. 8^{cd}	828^{cd}	—
120*	21 9	829	62 14½
16. 8–17	21 10–19	830–839	64 1–10
120A*	—	—	64 10½
16. 18–19	21 20–21	840–841	64 11½–12½
121*	—	—	64 13½
16 20–33	21 22–35	842–855	64 14½–27½
122*	—	—	64 28½
16. 34^{ab}	21 36^{ab}	856^{ab}	64 29
123*	—	—	64 30
16. 34^{cd}–35^{ab}	21. 36^{cd}–37^{ab}	856^{cd}–857^{ab}	64. 31
16. 35^{cd}–36^{cd}	21. 37^{cd}–38	857^{cd}–858	64. 32^{cd}–33
16. 36^{ef}	21. 39^{ab}	859^{ab}	64. 32^{ab}
16. 37	21. 39^{cdef}	859^{cd}–860^{ab}	64. 34
16 38	21. 40	860^{cd}, 861	64. 35
124*	—	—	—
17 1–6^{cd}	22. 1–6^{cd}	862–867	65 1–6

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
17 6^{ef}–7	22 6^{ef}–7	868–869^{ab}	65 7–8^{ab}
125*	22 8^{ab}	869^{cd}	65 8^{cd}
17 8	22 8^{cd}–9^{ab}	870	65 9
126*	22 9^{cd}	871^{ab}	65 9½
17 9–29^{ab}	22. 10–29^{ab}	871^{cd}–891	65. 10½–$30½^{ab}$
17 29^{cd}	22 29^{cd}	892	65 $30½^{cd}$
17 30–38	23 1–9	893–901	14 1–9
127*	23 10	902	14 10
17 39–42^{abe}	23 11–14^{abe}	903–906^{abe}	14 11–14^{abe}
128*	23 14^{d}–16^{abe}	906^{d}–908^{abe}	14 14^{d}–16^{abe}
17 42^{d}–43^{cd}	23 16^{d}–17	908^{d}–909	14 16^{d}, 17
17 43^{ef}–44^{cd}	23 18–19^{ab}	910–911^{ab}	14 17½–18½
17. 44^{ef}–45	23 19^{cd}–20	911^{cd}–912	14 19, 20
129*	—	—	—
17 46–47	23 21–22	913–914	14 21–22
17 48–49^{ab}	24 1–2^{ab}	915–916^{ab}	15. 1, 1½
17 49^{cd}–51	24. 2^{cd}–4	916^{cd}–918	15 2½–3½, 4
17 52–53	24 5–6	919–920	15 4½, 5½, 6
17 54–78	24 7–31	921–944	15 7–31
130*	24 32	945	15 32
17 79–86^{cd}	24 33–40	946–953	15 33–40
17. 86^{ef}	24. 41^{ab}	954^{ab}	15 41^{ab}
131*	—	—	15 41^{cd}
17 87–92^{cd}	24 41^{cd}–47^{ab}	954^{cd}–960^{ab}	15 42–47
17 92^{ef}	24 47^{cd}	960^{cd}	15 48^{ab}
132*	—	—	15 48^{cd}
17 93–94^{cd}	24 48–49	961–962	15 49–50
17. 94^{ef}–95^{cd}	24 50–51^{ab}	963–964^{ab}	15 50½, 51, 52^{ab}
17 95^{ef}–101^{cd}	24 51^{cd}–57	964^{cd}–970	15 52^{cd}–58
17 101^{ef}–103^{cd}	24 58–60^{ab}	971–973^{ab}	15 58½, 59½–60½
17 103^{ef}–108^{ab}	24 60^{cd}–65^{ab}	973^{cd}–978^{ab}	15 61, 62–66^{ab}
133*	—	—	15 66^{cd}
17 108^{cd}–109^{ab}	24 65^{cd}–66^{ab}	978^{cd}–979^{ab}	—
17. 109^{cd}	24 66^{cd}	979^{cd}	15 67^{ab}
134*	24 67^{ab}	980^{ab}	15 67^{cd}
135*	24 67^{cd}	980^{cd}	15 72^{cd}
136*	—	—	—
17. 110–112^{ab}	24. 68–70^{ab}	981–983^{ab}	15. 68–70^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
137*	—	—	15. 70^{cd}
17 112^{cd}–113^{ab}	24 70^{cd}–71^{ab}	983^{cd}–984^{ab}	15. 71^{ab}, 73^{cd}
17 113^{cd}–114	24 71^{cd}–72	984^{cd}–985	15 71^{cd}–72^{ab}, 73^{ab}
17 115^{ab}	24 73^{ab}	986^{ab}	15 74^{ab}
138*, 139*	—	—	—
17 115^{cd}–119^{cd}	24 73^{cd}–77	986^{cd}–990	15 74^{ef}–78
17 119^{ef}–120^{ab}	24 78^{abcd}	991	15. 79
17 120^{cd}	24 78^{ef}	992	15. $79\frac{1}{2}$
18 1–9	25 1–9	993–1001	16 1–9
140*	25. 10	1002	—
141*	—	—	—
18 10–17^{ab}	25 11–18^{ab}	1003–1010^{ab}	16 10–17^{ab}
18 17^{cd}	25 18^{cd}	1010^{cd}	16 17^{cd} (= $20\frac{1}{2}$)
18 18–22^{cd}	25 19–23	1011–1015	16 18–20, $21\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}$
18 22^{ef}–25^{cd}	25 24–27^{ab}	1016–1019^{ab}	16 23, 24–26
18 25^{ef}–29	25 27^{cd}–31	1019^{cd}–1023	16 $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}$
142*	25 32	1024	—
18 30–35^{ab}	25 33–38^{ab}	1025–1030^{ab}	16 $31\frac{1}{2}$–$34\frac{1}{2}$, 35, 36
143*	—	—	—
18 35^{cd}	25 38^{cd}	1030^{cd}	16 $36\frac{1}{2}$
18 36^{abcd}	25 39	1031	16 $37\frac{1}{2}^{ab}$
18 36^{ef}–40^{ab}	25 40–43^{cd}	1032–1035	16 38, 39–42^{ab}
18 40^{cd}	25 43^{ef}	1036	16. 42^{cd}
18 41–45^{ab}	26. 1–5^{ab}	1037–1041^{ab}	17. 1–3, $3\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}$
18 45^{cd}–47	26 5^{cd}–7	1041^{cd}–1043	17. $5\frac{1}{2}$, 6–7
18 48–49	26 8–9	1044–1045	17. 8, $8\frac{1}{2}$, 9
144*	26 10^{ab}	1046^{ab}	—
145*	—	—	—
18 50–55^{ab}	26 10^{cd}–15	1046^{cd}–1051	17. 10–14, $14\frac{1}{2}$
18 55^{cd}–57	26 16–18^{ab}	1052–1054^{ab}	17 $15\frac{1}{2}$, 16, 17
18 58–68^{ab}	26 18^{cd}–28	1054^{cd}–1064	17 18–28^{ab}
146*	26 29–30^{ab}	1065–1066^{ab}	17. 28^{cd}–29
18 68^{cdef}–70^{ab}	26 30^{cd}–32	1066^{cd}–1068	17 30–32^{ab}
147*	—	—	17 32^{cd}–35^{ab}
18 70^{cd}–76^{ab}	26 33–38^{cd}	1069–1074	17 35^{cd}–41^{ab}
18 76^{cd}	26 38^{ef}	1075	17. 41^{cd}
19. 1–3	27. 1–3	1076–1078	18. 1–3
148*	—	1079^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
19 4–9	27. 4–9	1079^{cd}–1085^{ab}	18 4–9
149*	27 10^{ab}	1085^{cd}	18 10^{ab}
150*	27. 10^{cd}	1086^{ab}	—
151*	—	—	18 10^{cd}
152*.	27 11^{ab}	1086^{cd}	—
153*, 154*	27 11^{cd}–12^{ab}	1087	18 11
155*	—	—	—
19 10^{abcd}	27 12^{cd}–13^{ab}	1088	18 12
19 10^{ef}–14	27 13^{cd}–17	1089–1093^{ab}	18 12½, 13½–16½
156*	27 18–19^{ab}	1093^{cd}–1094	18 18½, 19
157*	27 19^{cd}	1095^{ab}	—
158*, 159*	—	—	18 19½, 20½^{ab}
19 15	27 20	1095^{cd}–1096^{ab}	18 17½
19 16^{ab}	27 21^{ab}	1096^{cd}	—
19 16^{cd}–20^{cd}	27. 21^{cd}–25	1097–1101^{ab}	18 20½^{cd}–24½
19 20^{ef}	27. 26^{ab}	1101^{cd}	18 25½^{ab}
160*	—	—	18 25½^{cd}
19 21–22^{cd}	27 26^{cd}–28^{ab}	1102–1103	18 26½–27½
19 22^{ef}	27 28^{cd}	1104^{ab}	18 28½^{ab}
161*	—	—	18 28½^{cd}
19 23–27^{cd}	27. 29–33	1104^{cd}–1109^{ab}	18 29½–33½
19. 27^{ef}–29^{cd}	27 34–36^{ab}	1109^{cd}–1111	18 34, 35–36
19 29^{ef}–30^{ab}	27. 36^{cd}–37^{ab}	1112	18 36½, 37½^{ab}
162*	—	—	18 37½^{cd}
19 30^{cdef}–31	27 37^{cd}–39^{ab}	1113–1114	18. 38½–39½
19 32^{ab}	27. 39^{cd}	1115^{ab}	—
163* (subst., 32^{ab})	—	—	18 40½^{ab}
19 32^{cd}–35^{ab}	27. 40–42^{cd}	1115^{cd}–1118^{ab}	18 40½^{cd}–43½^{ab}
19 35^{cd}	27. 42^{ef}	1118^{cd}	18 43½^{cd}
19. 36–39^{a}	28. 1–4^{a}	1119–1122^{a}	19 1–4^{a}
164*	—	—	—
19 39^{b}–41^{cd}	28 4^{b}–6	1122^{b}–1124	19 4^{b}–6
19 41^{ef}–45^{ab}	28 7–10	1125–1128	19 6½, 7½–9½, 10
19 45^{cdef}	28. 11	1129	19 10½, 11½^{ab}
165*	—	—	19 11½^{cd}
19. 46–47^{ab}	28 12–13^{ab}	1130–1131^{ab}	19 12½–13½^{ab}
166*	—	—	19 13½^{cd}
19. 47^{cd}	28. 13^{cd}	1131^{cd}	19. 14½^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
167*	28 14^{ab}	1132^{ab}	—
19. 48^{abcd}	28 14^{cd}–15^{ab}	1132^{cd}–1133^{ab}	19 $14\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}^{ab}$
19 48^{ef}–51	28. 15^{cd}–18	1133^{cd}–1136	19. $15\frac{1}{2}^{cd}$–$18\frac{1}{2}$
168*	28 19–20	1137–1138	—
19 52–53	28 21–22	1139–1140	19 $22\frac{1}{2}$, $23\frac{1}{2}$
19 54–56	28 23–25	1141–1143	19 $19\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$
169*	28. 26–30	1144–1148	—
19 57–58^{ab}	28 31–32^{ab}	1149–1150^{ab}	19. $24\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
170*	—	—	19. $25\frac{1}{2}^{cd}$
19 58^{cd}–59	28 32^{cd}–33	1150^{cd}–1151	19 27, $26\frac{1}{2}$
171*	28 34^{ab}	1152^{ab}	19. 28^{ab}
19 60–63	28 34^{cd}–38^{ab}	1152^{cd}–1156^{ab}	19 28^{cd}, $28\frac{1}{2}$, $29\frac{1}{2}$–$31\frac{1}{2}$
19 64^{ab}	—	—	19. 32
172* (subst, 64^{ab})	28. 38^{cd}	1156^{cd}	—
19 64^{cd}–73	28 39–48^{ab}	1157–1166^{ab}	19. 33, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}$–$41\frac{1}{2}$
173*	—	—	19 42^{ab}
19 74–75^{ab}	28 48^{cd}–49^{cd}	1166^{cd}–1167	19 42^{cd}, 43, 44^{ab}
19 75^{cd}	28 49^{ef}	1168	19. 44^{cd}
20 1–6^{ab}	29 1–6^{ab}	1169–1174^{ab}	20 1–6^{ab}
174*	—	—	20 6^{cd}, 7
20 6^{cdef}–10^{cd}	29 6^{cd}–11^{ab}	1174^{cd}–1179^{ab}	20 8–11, $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}^{ab}$
20 10^{ef}–11^{cd}	29 11^{cd}–12	1179^{cd}–1180	20 $12\frac{1}{2}^{cd}$–$13\frac{1}{2}$
20 11^{ef}	29. 13^{ab}	1181^{ab}	20 $14\frac{1}{2}^{ab}$
175*	—	—	20 $14\frac{1}{2}^{cd}$
20 12–13	29 13^{cd}–15^{ab}	1181^{cd}–1183^{ab}	20. $15\frac{1}{2}$, 16–17^{ab}
176*	—	—	20. 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$
20 14–15	29. 15^{cd}–17^{ab}	1183^{cd}–1185^{ab}	20 $18\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}$
177*	—	—	—
20. 16–18	29 17^{cd}–20^{ab}	1185^{cd}–1188^{ab}	20 $20\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$, 22, $22\frac{1}{2}$
20 19–29^{cd}	29 20^{cd}–31^{ab}	1188^{cd}–1199^{ab}	20 $23\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
20 29^{ef}	29 31^{cd}	1199^{cd}	20. $34\frac{1}{2}^{ab}$
178*	—	—	20 $34\frac{1}{2}^{cd}$
20. 30	29 32	1200	20. $35\frac{1}{2}$
179*	29 33	1201	—
20 31–32^{cd}	29. 34–35	1202–1203	20 $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
180*	—	—	—
20 32^{ef}	29. 36^{ab}	1204^{ab}	20. 38
181*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
182*	29 36^{cd}	1204^{cd}	—
183*	—	—	—
21. 1–9	30 1–9	1205–1213	21 1–9
21 10	30 10	1214	21 $11\frac{1}{2}$
21 11	30 11	1215	21 12, 10^{ab}
21 12	30 12	1216	21 10^{ef}, $10\frac{1}{2}$
21 13–14	30 13–14	1217–1218	21 13–14
184*	—	—	21. 15
21. 15–23	30 15–23	1219–1227	21 16–24
185*	30 24	1228	21 33
186*	—	—	21 25
21 $24–26^{cd}$	30 25–27	1229–1231	21 26, $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}$, $28\frac{1}{2}^{ab}$
21 $26^{ef}–27^{cd}$	30 $28–29^{ab}$	$1232–1233^{ab}$	21 $28\frac{1}{2}^{cd}$, $29\frac{1}{2}$
21 $27^{ef}–29$	30 $29^{cd}–31$	$1233^{cd}–1235$	21 30, 31–32
21. 30–41	30 32–43	1236–1247	21 34–45
187*	—	—	21 $45\frac{1}{2}$
21 42	30 44	1248	21 $46\frac{1}{2}$
22 1–2	31 1–2	1249–1250	22 1–2
22 3^{ab}	31 3^{ab}	1251^{ab}	—
188* (subst , 3^{ab})	—	—	22 3^{ab}
22 $3^{cd}–4^{ef}$	31 $3^{cd}–5^{ab}$	$1251^{cd}–1253^{ab}$	22 3^{cd}, 4, $4\frac{1}{2}$
189*	31 5^{cd} (= 16^{ab}).	1253^{cd} (= 1265^{ab})	—
22. $5–10^{ab}$	31 $6–11^{ab}$	$1254–1259^{ab}$	22 $5\frac{1}{2}–10\frac{1}{2}^{ab}$
190*	31 11^{cd}	1259^{cd}	22 $10\frac{1}{2}^{cd}$
22. $10^{cd}–13^{cd}$	31 $12–15^{ab}$	$1260–1263^{ab}$	22 11, 12–14
191*	31 15^{cd}	1263^{cd}	22 15^{ab}
22 $13^{ef}–15^{ab}$	31 15^{cd}, $16^{cd}–17$	1264, $1265^{cd}–1266$	22 15^{cd}, 16, 17^{ab}
22 15^{cdef}	31 18	1267	22 18^{cd}, $18\frac{1}{2}$
22 16^{ab}	31 19^{ab}	1268^{ab}	22 $21\frac{1}{2}^{cd}$
22 16^{cdef}	31 $19^{cd}–20^{ab}$	$1268^{cd}–1269^{ab}$	22 22, 23^{ab}
192*	—	—	22 23^{cd}, 24^{ab}
22 17	31. 21	1270	22 $17^{cd}–18^{ab}$
22 18^{ab}	31 20^{cd} (= 22^{ab})	1269^{cd} (= 1271^{ab})	22 $19\frac{1}{2}^{ab}$
22. 18^{cd}	31 22^{cd}	1271^{cd}	22 $19\frac{1}{2}^{cd}$
22. 19^{abcd}	31. 23	1272	22. 25^{ab}, 24^{cd}
22. 19^{ef}	31 24^{ab}	1273^{ab}	22 25^{cd}
22 20	31 $24^{cd}–25^{ab}$	$1273^{cd}–1274^{ab}$	22 27
22 21	31 25^{cd}	1274^{cd}	22 $20\frac{1}{2}^{ab}$

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
193*	31 26	1275^{ab}	—
194*	—	—	22 $20\frac{1}{2}^{cd}$–$21\frac{1}{2}^{ab}$
22 22–23^{ab}	31 26^{cd}–27	1275^{cd}–1276	22 26, 28^{ab}
22 23^{cd}	31 28^{ab}	1277	22. 28^{cd}
195*	31 28^{cd}	1278^{ab}	—
22 24–31	31 29–36	1279–1286	22 29–34, 36, 35
22 32	31 37	1287	22 37, $36\frac{1}{2}$
22 33–35	31. 38–40	1288–1290	22 38, $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}$, 40
196*	31 41	1291	22 41
22 36–37^{cd}	31 42–43	1292–1293	22. 42–43
22 37^{ef}–38^{cd}	31 44–45^{ab}	1294–1295^{ab}	22 44, $44\frac{1}{2}$
22 38^{ef}	31 45^{cd}	1295^{cd}	22 $45\frac{1}{2}^{ab}$
197*	—	—	22 $45\frac{1}{2}^{cd}$
22 39–40	31 46–47	1296–1297	22. 46, 47, $47\frac{1}{2}$
22 41–45^{ab}	31 48–52^{ab}	1298–1302^{ab}	22 $48\frac{1}{2}$–$52\frac{1}{2}^{ab}$
198*	31 52^{cd}	1302^{cd}	22 $52\frac{1}{2}^{cd}$
22 45^{cd}–48^{cd}	31 53–56^{ab}	1303–1306^{ab}	22. $53\frac{1}{2}$–$56\frac{1}{2}^{ab}$
22 48^{ef}–53	31 56^{cd}–61	1306^{cd}–1311	22 $56\frac{1}{2}^{cd}$–$61\frac{1}{2}$
22 54–55	31 62–63	1312–1313	22 64, $62\frac{1}{2}^{cdab}$
22. 56^{ab}	31 64^{ab}	1314^{ab}	22. 63
199*	—	—	22 65^{ab}
22 56^{cd}	31 64^{cd}	1314^{cd}	22 65^{cd}
200*, 201*	31 66^{ab}, 65	1316^{ab}, 1315	—
202*	—	—	22 $65\frac{1}{2}$
22 57^{ab}	31 66^{cd}	1316^{cd}	22 $66\frac{1}{2}^{ab}$
203*	31 67^{ab}	1317^{ab}	22. $66\frac{1}{2}^{cd}$
22 57^{cd}–58	31 67^{cd}–68	1317^{cd}–1318	22 $67\frac{1}{2}$, 68
204*	31 69–70	1319–1320	22 69–70
22 59–60	31 71–72	1321–1322	22 71–72
22. 61	31 73	1323	—
23. 1^{ab}	32. 1^{ab}	1324^{ab}	—
205*	—	—	23. 1, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}^{ab}$
23. 1^{cd}–2^{ab}	32. 1^{cd}–2^{ab}	1324^{cd}–1325^{ab}	23. $2\frac{1}{2}^{cd}$–$3\frac{1}{2}^{ab}$
23 2^{cd}	32. 2^{cd}	1325^{cd}	—
23. 3	32. 3	1326	23. $4\frac{1}{2}$
206*	32. 4	1327	23. 5
207*	—	—	23. 6
23. 4	32. 5	1328	23. $3\frac{1}{2}^{cd}$, 7^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
208*	32 6	1329	23 7^{cd}–8^{ab}
23 5^{ab}	—	—	—
209*	32 7^{ab}	1330^{ab}	23 8^{cd}
23 5^{cd}	32 7^{cd}	1330^{cd}	—
23 6	—	—	—
210* (subst , 6)	32 8	1331	23 9
23 7^{abcd}	32 9	1332	23 10
23 7^{ef}–10^{cd}	32 10–13^{ab}	1333–1336^{ab}	23. 11–14^{ab}
23 10^{ef}	32 13^{cd}	1336^{cd}	23 14^{cd}
211*	32 14–15	1337–1338	23 15–16
212*	32 16^{ab}	1339^{ab}	—
23 11^{abcd}	32 16^{cd}–17^{ab}	1339^{cd}–1340^{ab}	23 17
213*	32 17^{cd}	1340^{cd}	—
23 11^{ef}	32 18^{ab}	1341^{ab}	23 18^{ab}
214*	32 18^{cd}	1341^{cd}	—
215*	—	—	23 18^{cd}
23 12^{ab}	32. 19^{ab}	1342^{ab}	23 19^{ab}
216*	32 19^{cd}	1342^{cd}	23 19^{cd}
23 12^{cdef}–13^{ab}	32 20–21^{ab}	1343-1344^{ab}	23 20–21^{ab}
217*	32 21^{cd}–22^{ab}	1344^{cd}–1345^{ab}	23 21^{cd}–22^{ab}
23 13^{cd}–14	32 22^{cd}–23	1345^{cd}–1346	23 22^{cd}–23
218*	32 24	1347	23 24
219*	32 25	1348	—
23 15–16^{ab}	32 26–27^{ab}	1349–1350^{ab}	23 25–26^{ab}
23 16^{cd}	—	—	23 26^{cd}
220* (subst , 16^{cd})	32 27^{cd}	1350^{cd}	—
23 17	32 28	1351	23. 27
221*	—	—	23 27½, 28½
23 18^{abcd}	32 29^{abcd}	1352	23. 29½
23 18^{ef}–19^{ab}	32 29^{ef}–30^{ab}	1353, 1354^{ab}	23 30, 31^{ab}
222*	—	—	23 31^{cd}–32^{ab}
23. 19^{cd}–20	32. 30^{cd}–31	1354^{cd}–1355	23. 32^{cd}–33
23. 21–25	32. 32–36	1356–1360	23. 43½–47½
23. 26–27^{cd}	32. 37–38	1361–1362	23 48, 49–50^{ab}
23 27^{ef}–29	32. 39–41^{ab}	1363–1365^{ab}	23. 50^{cd}–52
223*, 224*	—	—	23 52½, 53½–54½, 55
23 30–32^{cd}	32 41^{cd}–44^{ab}	1365^{cd}–1368^{ab}	23 34–36
23. 32^{ef}–34	32. 44^{cd}–46	1368^{cd}–1370	23 36½, 37½–38½

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
225*	—	—	—
23. 35–38	32 47–50	1371–1374	23 39½–42½
23 39^{ab}	32 51^{ab}	1375^{ab}	23 56^{ab}
23 39^{cd}	32. 51^{cd}	1375^{cd}	23 56^{cd}
226*	—	—	—
23 40–44^{ab}	32 52–56^{ab}	1376–1380^{ab}	23. 57–61^{ab}
227*	—	—	—
23. 44^{cd}–54	32 56^{cd}–66	1380^{cd}–1390	23 61^{cd}–71
24 1–2^{cd}	33 1–2	1391–1392	24. 1–2
24 2^{ef}	33 3^{ab}	1393^{ab}	24 2½
228*	—	—	24. 3½
24 3^{ab}	33 3^{cd}	1393^{cd}	24 4½^{ab}
229*	—	—	24. 4½^{cd}, 5
24 3^{cdef}	33 4	1394	24 6
230*	—	—	24. 6½
24 4	33 5	1395	24 7½
231*	—	—	—
24. 5–6	33. 6–7	1396–1397	24 8, 9, 9½
24 7–8^{cd}	33. 8–9	1398–1399	24 10½, 11, 12^{ab}
24 8^{ef}–9	33 10–11^{ab}	1400–1401^{ab}	24 12^{cd}–13
232*	—	—	24 14–15, 15½
24 10^{abcd}	33 11^{cd}–12^{ab}	1401^{cd}–1402^{ab}	24 16, 17^{ab}
24 10^{ef}–11^{ab}	33 12^{cd}–13^{ab}	1402^{ef}–1403^{ab}	24 17^{cd}, 17½
233*	—	—	24 18½
24 11^{cd}–12^{cd}	33 13^{cd}–14	1403^{cd}–1404	24 19½, 20
234*	—	—	24 21^{ab}
24 12^{ef}–13^{cd}	33 15–16^{ab}	1405–1406^{ab}	24 21^{cd}–22
24 13^{ef}–18^{ab}	33 16^{cd}–21^{ab}	1406^{cd}–1411^{ab}	24 22½, 23½–27½^{ab}
235*	—	—	24 27½^{cd}
24. 18^{cdef}–20^{cd}	33 21^{cd}–24^{ab}	1411^{cd}–1414^{ab}	24 28½–30½
236*	33. 24^{cd}	1414^{cd}	—
24. 20^{ef}–25	33. 25–30^{ab}	1415–1420^{ab}	24. 31, 32–36
237*	—	—	24. 36½
24. 26	33. 30^{cd}–31^{ab}	1420^{cd}–1421^{ab}	24. 37½
238*	—	—	24. 38, 39^{ab}
24 27^{ab}	33 31^{cd}	1421^{cd}	24 39^{cd}
239*	—	—	—
24. 27^{cd}	33 32^{ab}	1422^{ab}	24. 40^{ab}

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
240*	—	—	24 40^{cd}
24 27^{ef}–30^{cd}	33 32^{cd}–35	1422^{cd}–1425	24 $40\frac{1}{2}$, $41\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$
24 30^{ef}	33 36^{ab}	1426^{ab}	24 44
241*	—	—	24 45
242*	33 36^{cd}–38	1426^{cd}–1428	24 46–48^{ab}
24 31–33^{ab}	33 39–41^{ab}	1429–1431^{ab}	24 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$, 50
243*	33 41^{cd}	1431^{cd}	—
244*	—	—	24 $50\frac{1}{2}$
24. 33^{cdef}	33 42	1432	24 $51\frac{1}{2}$
245*	—	—	—
24 34	33 43	1433	24 $52\frac{1}{2}$
246*	33 44	1434	24 $53\frac{1}{2}$
24 35	33 45	1435	24 $54\frac{1}{2}$
24 36^{ab}	33 46^{ab}	1436^{ab}	—
247* (subst, 36^{ab})	—	—	24 $55\frac{1}{2}$, 56
24 36^{cd}–37	33 46^{cd}–47	1436^{cd}–1437	24 57–58^{ab}
248*	—	—	24 58^{cd}–59^{ab}
24 38–39	33 48–49	1438–1439	24 59^{cd}, $59\frac{1}{2}$, $60\frac{1}{2}$
24 40^{ab}	33 50^{ab}	1440^{ab}	24 $61\frac{1}{2}^{ab}$
249*	—	—	24 $61\frac{1}{2}^{cd}$
24 40^{cd}–41^{cd}	33 50^{ef}–51	1440^{cd}–1441	24 62, 63
24 41^{ef}–47^{ab}	33 52–57	1442–1447	24 $63\frac{1}{2}$, $64\frac{1}{2}$–$69\frac{1}{2}^{ab}$
250*	33 58^{ab}	1448^{ab}	—
24 47^{cd}–52	33 58^{cd}–63	1448^{cd}–1453	24 $69\frac{1}{2}^{cd}$–$74\frac{1}{2}$
251*	—	—	24 75
24 53	34 1	1454	25 1
252*	—	—	25 2
24 54	34 2	1455	25 3
253*	—	—	25 4^{ab}
24. 55–56	34 3–4	1456–1457	25 4^{cd}, $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$
254*	34 5	1458	25 $6\frac{1}{2}$
24 57–61	34 6–10	1459–1463	25 $7\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$
255*	—	—	25 $12\frac{1}{2}$
256*	34 11	1464	25 $13\frac{1}{2}$
24. 62–67	34 12–17	1465–1470	—
257*	34 18–19^{ab}	1471–1472^{ab}	—
24. 68–69	34 19^{cd}–21^{ab}	1472^{cd}–1474^{ab}	—
258*, 1–3	34 21^{cd}–22^{cd}	1474^{cd}–1475	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
258*, 4-9	34. 22^{ef}–25^{ab}	1476–1478	—
24. 70^{abcd}	34. 25^{cd}–26^{ab}	1479	—
24. 70^{ef}–72^{ab}	34. 26^{cd}–28^{ab}	1480–1481	—
259*	34. 28^{cd}	1482^{ab}	—
24. 72^{cd}	34. 29^{ab}	1482^{cd}	—
260*	34. 29^{cd}–30	1483–1484^{ab}	—
261*	—	—	—
24. 73–74^{cd}	34. 31–32	1484^{cd}–1486^{ab}	—
24. 74^{ef}–76	34. 33–35^{ab}	1486^{cd}–1488	—
262*	34. 35^{cd}–40	1489–1494^{ab}	—
24. 77–83^{ab}	34. 41–47^{ab}	1494^{cd}–1500	—
263*	34. 47^{cd}–48^{ab}	1501	—
24. 83^{cd}–84^{ab}	34. 48^{cd}–49^{ab}	1502	—
App. I, 2 (subst. 24. 62–84^{ab})	—	—	25. 14½–32½, 26. 1–34^{ab}
24. 84^{cd}–86^{ab}	34. 49^{cd}–51^{ab}	1503–1504	26. 34^{cd}–35, 35½
24. 86^{cd}–88^{ab}	34. 51^{cd}–53^{ab}	1505–1506	26. 36½–37½
24. 88^{cd}	34. 53^{cd}	1507^{ab}	—
264*	—	—	—
24. 89–91	34. 54–56	1507^{cd}–1510^{ab}	26. 38½–40½
24. 92	34. 57	1510^{cd}–1511^{ab}	(± 26. 33)
24. 93	34. 58	1511^{cd}–1512^{ab}	26. 41½
265*	34. 59	1512^{cd}–1513^{ab}	—
266*	34. 60	1513^{cd}–1514^{ab}	26. 42½
24. 94	34. 61	1514^{cd}–1515^{ab}	26. 43½
24. 95–101	34. 62–68	1515^{cd}–1521, 1522	27. 1–7
24. 102–103	34. 69–70	1523–1524	27. 8–9
24. 104^{abcd}	34. 71	1525	27. 9½, $10½^{ab}$
24. 104^{ef}–105^{cd}	34. 72–73^{ab}	1526–1527^{ab}	27. $10½^{cd}$–11½
267*	—	—	27. 12½–17½
24. 105^{ef}	34. 73^{cd}	1527^{cd}	—
268*	34. 74^{ab}	1528^{ab}	—
24. 106	34. 74^{cdef}	1528^{cd}, 1529	27. 18½
269*	—	—	27. 19¼, 20, 21
24. 107	34. 75^{abcd}	1530	—
270*	—	—	27. 22, 22½
24. 108^{ab}	34. 75^{ef}	1531^{ab}	—
24. 108^{cd}–109	34. 76–77^{ab}	1531^{cd}–1532	27. 23½, 24

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
271*	34 77^{cd}	1533^{ab}	—
272*	34 78^{ab}	1533^{cd}	—
24 110	—	—	—
273* (subst , 110)	—	—	27 25
24 111	—	—	—
274* (subst , 111)	—	—	27 26, 26½
App I, No 3	34 78^{cd}–91	1534–1547^{ab}	—
24 112–114^{ab}	34 92–94^{ab}	1547^{cd}–1549	27 27½–$29\frac{1}{2}^{ab}$
275*	—	—	27 $29\frac{1}{2}^{cd}$
24 114^{cd}	34 94^{cd}	1550^{ab}	—
276* (subst , 114^{ef})	—	—	27 30½, 31
277*	34 95	1550^{cd}–1551^{ab}	—
App I, No 4	34 96–106^{ab}	1551^{cd}–1561	—
24. 115–119	34 106^{cd}–111^{ab}	1562–1566	27 32–36
278*	—	—	27 37^{ab}
24 120^{abcd}	34 111^{cd}–112^{ab}	1567	27 37^{cd}, 37½
279*	34 112^{cd}–113^{ab}	1568	—
280*	—	—	27 38½–39½
24 120^{ef}–122^{ab}	34 113^{cd}–115^{ab}	1569–1570	27 40, 41–42^{ab}
281*	—	—	27 42^{cd}–43^{ab}
24 122^{cd}–124	34 115^{cd}–117	1571–1573^{ab}	27 43^{cd}–45
282*	34 118	1573^{cd}–1574^{ab}	—
24 125^{ab}	34 119^{ab}	1574^{cd}	27 46^{ab}
283*	34 119^{cd}–120^{ab}	1575	—
284*	—	—	—
24 125^{cd}–126^{ab}	34 120^{cd}–121^{ab}	1576	27 46^{cd}–47^{ab}
285*	—	—	27 47^{cd}, 48
24 126^{cd}	34 121^{cd}	1577^{ab}	—
24 127–128^{abcd}	34 122–123	1577^{cd}–1579^{ab}	27 48½–49½
286*	34 124	1579^{cd}–1580^{ab}	—
287*	—	—	27. 50½, 51
24 128^{ef}	34 125^{ab}	1580^{cd}	—
288*	34 125^{cd}	1581^{ab}	—
24 129–133	34. 126–130	1581^{cd}–1585, 1586	28 1–5
289*	—	—	28 5½
24 134–138	34 131–135	1587–1591	28 6½–10½
24 139–140	34 136–137	1592–1593	28 11, 12, 12½
24. 141–146	34. 138–143	1594–1599	28. 13½–18½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
290*	34 144^{ab}	1600	—
291*	—	—	—
24 147–150^{ab}	34 144^{cd}–147	1601–1604^{ab}	28 19½–22½^{ab}
292*	34 148–149	1604^{cd}–1606^{ab}	—
24. 150^{cd}–153^{ab}	34 150–152	1606^{cd}–1609^{ab}	28 22½^{cd}–24, 25
24 153^{cd}–155	34 153–155^{ab}	1609^{cd}–1611	28. 26, 26½, 27½
24. 156	34 155^{cd}–156^{ab}	1612	28 28, 28½
24 157–158^{ab}	34 156^{cd}–157	1613–1614^{ab}	28 29½, 30½^{ab}
24. 158^{cd}	34 158^{ab}	1614^{cd}	—
293* (subst ,158^{cd})	—	—	28. 30½^{cd}, 31
24 159	34 158^{cd}–159^{ab}	1615	28 32
294*	34 159^{cd}–160^{ab}	1616	28. 33
24 160–161	34 160^{cd}–162^{ab}	1617–1618	28 34–35
295*	34 162^{cd}, 163	1619	28 36
25 1–2	35 1–2	1620–1621	29 1–2
App I, No 5	35 3–39	1622–1660	—
25 3–11	35 40–48	1661–1669	29. 3–11
26 1–4^{abc}	36 1–4^{abc}	1670–1673^{abc}	29 12–15^{abc}
296*	36 4^{d}–5^{a}	1673^{d}–1674^{a}	29 15^{d}–16^{a}
26 4^{d}–6	36 5^{bcd}–7^{ab}	1674^{bcd}–1676^{ab}	29 16^{bcd}, 17, 17½
26 7–16	36 7^{cd}–17^{ab}	1676^{cd}–1686^{ab}	29 18½–27½
26 17–26^{a}	36 17^{cd}–26^{abc}	1686^{cd}–1695^{abc}	30 1–10^{a}
297*	—	—	—
26 26^{bcd}	36 26^{d}–27^{ab}	1695^{d}, 1696	30 10^{bcd}
298*	—	—	30 10½
26 27–28^{ab}	36 27^{cd}–28	1697–1698^{ab}	30 11, 12
26 28^{cd}–29	36 29–30^{ab}	1698^{cd}–1699	30 12½, 13½
299*	36 30^{cd}–32^{cf}	1700–1702	30 14½–16½
26 30	36 33	1703	30 17½
26 31–32^{cd}	37 1–2	1704–1705	30 18½–19½
26 32^{ef}–34^{cd}	37 3–5^{ab}	1706–1708^{ab}	30 20, 21–22
26 34^{ef}–39^{cd}	37 5^{cd}–10^{cd}	1708^{cd}–1713	30 22½, 23½–27½
300*	—	—	30 28½^{ab}
26 39^{ef}	37. 10^{ef}	1714	30. 28½^{cd}
26 40–57	37 11–28	1715–1734 †	30 29½–46½
301*	—	—	30 47½^{a}
26 58^{ab}	37. 29^{ab}	1735^{ab}	30. 47½^{bc}

† Two lines om in counting

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
302*	—	—	30 $47\frac{1}{2}^{d}$
26 58^{cd}–84	37 29^{cd}–45	1735^{cd}–1751	30 48, 49–64
27 1–3	38 1–3	1753–1755 †	31 1–2, 4
303* (subst., 3)	—	—	31 3
27 4^{ab}	38 4^{ab}	1756^{ab}	31 5^{ab}
304*	38 4^{cd}	1756^{cd}	31 5^{cd} (= 13)
305*	38. 5^{ab}	1757^{ab}	—
306*	38 5^{cd}–6^{ab}	1757^{cd}–1758^{ab}	31 6
307*	—	—	31 7
308*	38 6^{cd}	1758^{cd}	31. 8^{ab}
27 4^{cd}	38 7^{ab}	1759^{ab}	31 8^{cd}
27 5	38 7^{cd}–8^{ab}	1759^{cd}–1760^{ab}	31. 14
309*	38 8^{cd}–11^{ab}	1760^{cd}–1763^{ab}	—
27. 6	38 11^{cd}–12^{ab}	1763^{cd}–1764^{ab}	31 9
27 7	38 12^{cd}–13^{ab}	1764^{cd}–1765^{ab}	—
310* (subst., 7)	—	—	31 10
311*	—	—	31 $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$
27. 8	38 13^{cd}–14^{ab}	1765^{cd}–1766^{ab}	31 $12\frac{1}{2}$
312*	38 14^{cd}	1766^{cd}	—
27 9^{abcd}	38 15	1767	31 15
27 9^{ef}–10^{ab}	38 16	1768	31 16^{cdab}
313*, 1–3	—	—	31 20–21^{ab}
313*, 4–5	—	—	—
314*	38 17^{abcdef}–19^{ab}	1769–1771	31 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$, 19
27 10^{cd}–15	38 19^{cd}–24	1772–1777^{ab}	31 21^{cd}–26
27 16–17^{cd}	38 25–26^{cd}	1777^{cd}–1779^{ab}	31 $26\frac{1}{2}$, 27, 28
27 17^{ef}	38 26^{ef}	1779^{cd}	31 $28\frac{1}{2}$
27. 18–29	39. 1–12	1781–1792 ¶	31 $29\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
27 30–33	39. 13–16	1793–1796	32 1–4
315*	—	—	32 5
27 34–37	39. 17–20	1797–1800	32 6–9
27. 38–41	39. 21–24	1801–1804	32 12–15
27. 42	39. 25	1805	—
316* (subst., 42)	—	—	32. 16
27. 43–44	39. 26–27	1806–1807	32 17–18
27. 45–46	39 28–29	1808–1809	32 10–11
27 47–52	39 30–35	1810–1815	32 19–24

† Colophon wrongly counted as 1752 ¶ Colophon wrongly counted as 1780

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
27. 53–55^{abc}	40. 1–3^{abc}	1816–1818^{abc}	33. 1–3^{abc}
317*	40. 3^{d}–4^{abc}	1818^{d}–1819^{abc}	33. 4^{d}–5^{abc}
27. 55^{d}–56^{abc}	40. 4^{d}–5^{abc}	1819^{d}–1820^{abc}	33. 5^{d}, 6^{abc} (= 3^{d}, 4^{abc})
27. 56^{d}–58^{ab}	40. 5^{d}–7^{ab}	1820^{d}–1822^{ab}	33. 6^{d}, 7, 7½
27. 58^{cd}–62^{cd}	40. 7^{cd}–11	1822^{cd}–1826	33. 8, 9–12
27. 62^{ef}–71^{cd}	40. 12–21^{ab}	1827–1836^{ab}	33. 12½, 13½–21½
27. 71^{ef}–80	40. 21^{cd}–30	1836^{cd}–1845	33. 22, 23–31
27. 81	40. 31^{ab}	1846^{ab}	33. 32^{ab}
27. 82	40. 31^{cd}–32^{ab}	1846^{cd}–1847^{ab}	33. 32^{cd}–33^{ab}
318*	40. 32^{cd}	1847^{cd}	—
319*	—	—	33. 33^{cd}
27. 83–84^{cd}	40. 33–34	1848–1849	33. 34–35
27. 84^{ef}–85^{cd}	40. 35–36^{ab}	1850–1851^{ab}	33. 36–37^{ab}
27. 85^{ef}–86^{cd}	40. 36^{cd}–37	1851^{cd}–1852	33. 37^{cd}–38
27. 86^{ef}–89	40. 38–41^{ab}	1853–1856^{ab}	33. 38½, 39½–41½
320*	—	—	33. 42½
27. 90–105	40. 41^{cd}–56^{ef}	1856^{cd}–1871, 1872	33. 43½–58½
28. 1	41. 1	1873	34. 1
321*	41. 2	1874	—
28. 2–8^{cd}	41. 3–9	1875–1881	34. 2–8
28. 8^{ef}–14	41. 10–16^{ab}	1882–1888^{ab}	34. 8½, 9½–14½
28. 15	41. 16^{cd}–17^{ab}	1888^{cd}–1889^{ab}	34. 15, 16^{ab}
322*	—	—	34. 16^{cd}, 16½
28. 16–19^{cd}	41. 17^{cd}–21^{ab}	1889^{cd}–1893^{ab}	34. 17½–20½
28. 19^{ef}–20	41. 21^{cd}–22	1893^{cd}–1894	34. 21, 22
28. 21^{abcd}	41. 23	1895	34. 23^{abcd}
28. 21^{ef}–22^{ab}	41. 24^{abcd}	1896	34. 23½, 24½^{ab}
28. 22^{cd}–25	41. 24^{ef}–27	1897, 1898–1900	34. 24½^{cd}–27½
323*	41. 29^{ab}	1902^{ab}	—
324*	41. 28^{ab}	1901^{ab}	34. 28
325*	41. 28^{cd}	1901^{cd}	—
28. 26	41. 29^{cd}–30^{ab}	1902^{cd}–1903^{ab}	34. 29
326*	41. 30^{cd}–31^{ab}	1903^{cd}–1904^{ab}	—
327*	41. 31^{cd}–32^{ab}	1904^{cd}–1905^{ab}	34. 30
28. 27	41. 32^{cd}–33^{ab}	1905^{cd}, 1906	34. 31
28. 28–29^{ab}	41. 33^{cd}–34	1907–1908^{ab}	34. 32, 32½
28. 29^{cd}–31^{ab}	41. 35–36	1908^{cd}–1910^{ab}	34. 33, 34, 34½
328*	—	—	—

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
28 31^{cd}–32^{ab}	41 37	1910^{cd}–1911^{ab}	34 35½
28 32^{cd}	41 38^{ab}	1911^{cd}	34 37^{ab}
329*, 330*, 331*	—	—	34 37^{cd}, 38^{cd}, 29½–40
28 33^{ab}	41 38^{cd}	1912^{ab}	—
28 33^{cd}–35^{ab}	41. 39–40	1912^{cd}–1914^{ab}	34 41, 42–43^{ab}
28 35^{cd}–37^{ab}	41 41–42	1914^{cd}–1916^{ab}	34 44, 43^{cd}, 38^{ab}
28 37^{cd}–39^{a}	41 43–44^{abc}	1916^{cd}–1918^{a}	34 38½, 44½, 45, 46^{a}
332*	—	—	34 46^{bc}
28 39^{bcd}	41. 44^{d}–45^{ab}	1918^{bcd}	34 46^{d}, 47^{ab} (=36)
333*	—	—	34 47^{cd}–48
28 40^{abcd}	41. 45^{cd}–46^{ab}	1919	34 49
334*	—	—	—
28 40^{ef}–42^{cd}	41 46^{cd}–48	1920–1922^{ab}	34 49½, 50½, 51, 52^{ab}
28 42^{ef}–43^{cd}	41 49–50^{ab}	1922^{cd}–1923	34 52^{cd}, 52½, 54½^{ab}
28 43^{ef}	41. 50^{cd}	1924^{ab}	34 53½^{ab}
335*	41 51	1924^{cd}–1925^{ab}	—
336*	—	—	34 53½^{cd}, 54½^{cd}
28 44	41 52	1925^{cd}, 1926	34 55½
28 45-46	41 53–54	1927–1928	34 56½–57½
337*	41. 55	1929	34 58½
28 47^{ab}	41 56^{ab}	1930^{ab}	34 59½^{ab}
338*, 339*	41 56^{cd}–59^{ab}	1930^{cd}–1933^{ab}	—
28. 47^{cd}	41 59^{cd}	1933^{cd}	34 59½^{cd}
340*	41 60	1934	34 60½
28 48^{ab}	41 61^{ab}	1935^{ab}	34 61½^{ab}
341*, 342*	41. 61^{cd}–63	1935^{cd}–1937	34 61½^{cd}–63½
28 48^{cd}	—	—	—
28 49^{abcdef}	41 64–65^{ab}	1938–1939^{ab}	—
343* (subst, 49)	—	—	34 64½–65½^{ab}
344*	—	—	34 65½^{cd}
28. 50	41 65^{cd}–66^{ab}	1939^{cd}–1940^{ab}	—
345* (subst, 50)	—	—	34 66½
28. 51	41. 66^{cd}–67^{ab}	1940^{cd}–1941^{ab}	34 67½
346*	—	—	34. 68
28. 52–53^{ab}	41. 67^{cd}–68	1941^{cd}–1942	34. 69–70^{ab}
347*	—	—	34. 70^{cd}
28 53^{cd}	41 69^{ab}	1943^{ab}	34 70½
348*	—	—	34 71½^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
28 54	41 69^{cd}–70^{ab}	1943^{cd}–1944^{ab}	34 $71\frac{1}{2}^{cd}$, 72
349*	41 70^{cd}–71^{ab}	1944^{cd}–1945^{ab}	34. 73
28 55^{abcdef}–57^{ab}	41 71^{cd}–74^{ab}	1945^{cd}–1948^{ab}	34 74–76
28 57^{cd}–64	41 74^{cd}–81	1948^{cd}–1955	34. 76½, 77½–83½
350*	41 82	1956	34 84½ (± 86)
351*	41 83, 84	1957, 1958	—
352* (± 350*, 2)	—	—	[$84\frac{1}{2}^{cd}$ (± 86^{cd})]
28 65^{ab}	41 85^{ab}	1959^{ab}	34 85
353*, 354*	41 85^{cd}–86^{ab}	1959^{cd}–1960^{ab}	34 87½, 87^{ab}
28 65^{cd}–66	41. 86^{cd}–87	1960^{cd}–1961	34 87^{cd}, 88½
29 1–3	42 1–3	1962–1964	35 1–3
355*	—	—	35 4–6
29 4^{ab}	42 4^{ab}	1965^{ab}	—
29 4^{cd}–5^{ab}	42 4^{cd}–5^{ab}	1965^{cd}–1966^{ab}	35 7
356*	42 5^{cd}–6^{ab}	1966^{cd}–1967^{ab}	—
29 5^{cd}	42 6^{cd}	1967^{cd}	35 8^{ab}
357*	42 7	1968	35 8^{cd}–9^{ab}
29 6^{ab}	—	—	—
358* (subst., 6^{ab})	42. 8^{ab}	1969^{ab}	35 9^{cd}
29 6^{cd}–7	42 8^{cd}–9	1969^{cd}–1970	35. 10^{cd}–11^{ab}
359*	42 10	1971	—
360*	42 11	1972	35 14½
361*	42. 12–13^{ab}	1973–1974^{ab}	—
362*	—	—	35 11^{cd}–13, 13½
363*	—	—	—
29 8–12	42 13^{cd}–18^{ab}	1974^{cd}–1979^{ab}	35 15½–19½
29 13^{ab}	—	—	—
364* (subst , 13^{ab})	42 18^{cd}	1979^{cd}	35 $20\frac{1}{2}^{ab}$
29 13^{cd}–14	42. 19–20^{ab}	1980–1981^{ab}	35 $20\frac{1}{2}^{cd}$–21½
365*	42 20^{cd}–21^{ab}	1981^{cd}–1982^{ab}	35 22½
29. 15–18	42 21^{cd}–25^{ab}	1982^{cd}–1986^{ab}	35 23½–26½
366*	42 25^{cd}–27^{ab}	1986^{cd}–1988^{ab}	35. 27½–28½
29. 19–22	42. 27^{cd}–31^{ab}	1988^{cd}–1992^{ab}	35. 29½–32½
367*	—	—	35. 33½
29. 23	42. 31^{cd}–32^{ab}	1992^{cd}–1993^{ab}	35. 34½
368*	—	—	35. 35
369*	—	—	—
29. 24	42. 32^{cd}–33^{ab}	1993^{cd}–1994^{ab}	35. 36

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
370*	—	—	—
29 25	42 33^{cd}–34^{ab}	1994^{cd}–1995^{ab}	35 37
371*	—	—	—
372*	—	—	35 38
29 26–27	42 34^{cd}–35^{ef}	1995^{cd}–1996, 1997	35 40, 39
29 28–30	42 36–38^{ab}	1998–2000	36 1–3
373*	42 38^{cd}–39^{ab}	2001	—
29. 31–32	42 41–42	2003^{cd}–2005^{ab}	36 4–5
374*	42 43	2005^{cd}–2006^{ab}	—
375*	—	—	36 6
29 33	42. 39^{cd}–40^{ab}	2002	36 7
376*	42 40^{cd}	2003^{ab}	—
377*, 378*	—	—	36 8–10
379*	—	—	36 $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$–$12\frac{1}{2}$
380*	—	—	—
29 34^{a}	42 44^{a}	2006^{c}	36 $13\frac{1}{2}^{a}$
381*	—	—	—
29 34^{bcd}–35	42 44^{bcd}–45	2006^{d}–2008^{ab}	36 $13\frac{1}{2}^{bcd}$–$14\frac{1}{2}$
29 36	42 46	2008^{cd}–2009^{ab}	—
382* (subst , 36)	—	—	36 $15\frac{1}{2}$, 16
29 37^{ab}	42 47^{ab}	2009^{cd}	—
29 37^{cd}–39^{ab}	42 47^{cd}–49^{ab}	2010–2011	36 17–18
383*	—	—	36 19–23
29 39^{cd}	42 49^{cd}	2012^{ab}	—
29 40	42 50	2012^{cd}, 2013	36 24
30 1–3^{ab}	43 1–3^{ab}	2014–2016^{ab}	37 1–3^{ab}
384*	—	—	—
30 3^{cd}–4	43 3^{cd}–4	2016^{cd}–2017	37 3^{cd}–4
385*	—	—	—
30 5–6	43 5–6	2018–2019	37 5–6
386*, 1–8	43 7–9^{ef}	2020–2022, 2023	37 7–10
386*, 9–12	44 1–2	2024–2025	37 11–12
30 7–17^{ab}	44 3–13^{ab}	2026–2036^{ab}	37 13–23^{ab}
387*	44 13^{cd}	2036^{cd}	—
30 17^{cd}–33	44 14–30^{ab}	2037–2053^{ab}	37 23^{cd}–39
388*	—	—	37. 40
30. 34^{ab}	44 30^{cd}	2053^{cd}	37. $40\frac{1}{2}$
30. 34^{cd}–35^{cd}	44 31–32^{ab}	2054–2055^{ab}	38 $\frac{1}{2}$, 1, 2^{ab}

Crit. Ed	Bom. Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
30. 35^{ef}–37^{ab}	44. 32^{cd}–34^{ab}	2055^{cd}–2057^{ab}	38. 2^{d}, 2½, 3½
389*	—	—	—
30. 37^{cd}–38^{cd}	44. 34^{cd}–35	2057^{cd}–2058	38. 4½–$5½^{ab}$
30. 38^{ef}–44	44. 36–42^{ab}	2059–2065^{ab}	38. $5½^{cd}$–11½
390*	44. 42^{cd}	2065^{cd}	38. 12
30. 45–47^{ab}	44. 43–45^{ab}	2066–2068^{ab}	38. 13–15^{ab}
391*	44. 45^{cd}–47^{ab}	2068^{cd}–2070^{ab}	—
30. 47^{cd}	44. 47^{cd}	2070^{cd}	38. 15^{cd}
30. 48–59^{ef}	45. 1–13^{ab}	2071–2083^{ab}	38. 16–27, 27½
392*	45. 13^{cd}	2083^{cd}	38. 28
30. 60–66^{ab}	45. 14–20^{ab}	2084–2090^{ab}	38. 29–35^{ab}
393*	45. 20^{cd}	2090^{cd}	38. 35^{cd}
30. 66^{cdef}	45. 21	2091	38. 36
30. 67–74^{ab}	45. 22–29^{ab}	2092–2099^{ab}	38. 36½, 37, 38–44^{ab}
394*	45. 29^{cd}	2099^{cd}	—
30. 74^{cd}	45. 30^{ab} (= 38^{cd})	2100^{ab} (= 2110^{cd})	38. 44^{cd}
30. 75	45. 30^{cdef}	2100^{cd}, 2101	38. 45
30. 76–77	45. 31–32	2102–2103	38. 46–47
30. 78^{ab}	—	—	38. 48^{ab}
395* (subst., 78^{ab})	45. 33	2104	—
30. 78^{cd}	45. 34^{ab}	2105^{ab}	38. 48^{cd}
396*	—	—	—
30. 79^{abcd}	45. 34^{cd}–35^{ab}	2105^{cd}–2106^{ab}	39. 1
30. 79^{ef}–81	45. 35^{cd}–37^{cd}	2106^{cd}–2108	39. 2–3, 3½
397*	45. 37^{ef}	2109	—
398*	—	—	—
399*	45. 38^{ab}	2110^{ab}	—
30. 82	45. 39	2111	—
400* (subst., 82)	—	—	39. 4½
30. 83–84	45. 40–41	2112–2113	39. $5½^{ab}$, 6, 6½, $5½^{cd}$
30. 85–87	45. 42–44	2114–2116	39. 7½–9½
401*	45. 45–48^{ab}	2117–2120^{ab}	39. 10½–$13½^{ab}$
30. 88^{ab}	45. 48^{cd}	2120^{cd}	—
30. 88^{cd}	45. 48^{ef}	2121	39. $13½^{cd}$
402*	—	—	—
403*	—	—	39. 14½–16½
31. 1–4	46. 1–4	2122–2125	41. 1–4
App. I, 6	—	—	41. 5–15

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
31 5	46 5	2126	41 18
404*	46 6^{ab}	2127^{ab}	—
31 6–9^{ab}	46. 6^{cd}–9	2127^{cd}–2130	41 19–22^{ab}
31. 9^{cd}–10	46 10^{abcdef}	2131, 2132	41 22^{cd}–23
31. 11–13^{ab}	46 11–13^{ab}	2133–2135^{ab}	41 24–26^{ab}
31. 13^{cd}	46 13^{cd}	2135^{cd}	41 26^{cd} (±26½)
31 14–16^{ab}	46 14–16^{ab}	2136–2138^{ab}	41 27½, 28, 29
31 16^{cd}–19^{cd}	46 16^{cd}–19	2138^{cd}–2141	41 29½, 30½–32½
31 19^{ef}–22^{cd}	46. 20–23^{ab}	2142–2145^{ab}	41 33, 34–36
405*	—	—	—
31 22^{ef}–24	46 23^{cd}–25	2145^{cd}–2147	41 36½,37½,38½(=16)
406*	—	—	41 17
31 25–30	46 26–31	2148–2153	41 39½–44½
31 31–32	46 32–33	2154–2155	41 45, 46, 46½
31 33–36	46 34–37	2156–2159	41 47½–50½
407*	—	—	—
408*	46. 38	2160	—
409*	—	—	—
410*	46 39	2161	—
411*	—	—	41 51½–54½
31 37	46 40	2162	—
412*	—	—	—
31 38^{ab}(=57 14^{ab})	46. 41^{ab}	2163^{ab}	—
413*	46 41^{cd}	2163^{cd}	—
31 38^{cd}(=57.14^{cd})	46 42^{ab}	2164^{ab}	—
31. 39^{ab}	46 42^{cd}	2164^{cd}	39 33½^{ab}
414*	46 43^{ab}	2165^{ab}	—
31 39^{cd}–40^{ab}	46 43^{cd}–44^{ab}	2165^{cd}–2166^{ab}	39 32½
415*	—	—	—
31. 40^{cdef}–42^{ab}	46. 44^{cd}–46	2166^{cd}–2168	39 20½–22½^{ab}
31 42^{cd}	46 47^{ab}	2169^{ab}	—
416* (subst, 42^{cd})	—	—	39 22½^{cd}
31 43^{ab}	46 47^{cd}	2169^{cd}	39. 23½^{ab}
417*	—	—	39 23½^{cd}
31 43^{cd}	46 48^{ab}	2170^{ab}	—
31 44–51^{ab}	46 48^{cd}–55	2170^{cd}–2177	39 24½–31½^{ab}
418*	46. 56^{ab}	2178^{ab}	—
31. 51^{cd}	46. 56^{cd}	2178^{cd}	39. 31½^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
419*	46. 57	2179	39. $33\frac{1}{2}^{cd}$, 34
App. I, 7	46. $58–68^{ab}$	$2180–2190^{ab}$	—
31. 52	46. 68^{cd}, 69^{cd}	2190^{ef}, 2191^{ef}	39. 35
31. 53–54	46. 70–71	2192–2193	39. $17\frac{1}{2}–18\frac{1}{2}$
420*	—	—	—
31. 55	46. 72	2194	39. $19\frac{1}{2}$
421*	—	—	—
31. 56^{abcd}	46. 73	2195	39. 36
31. $56^{ef}–57^{ab}$	46. 74	2196	39. $36\frac{1}{2}$, $37\frac{1}{2}^{ab}$
31. 57^{cd}	46. 75^{ab} ($=69^{ab}$)	2197^{ab} ($=2191^{ab}$)	39. $37\frac{1}{2}^{cd}$
31. $57^{ef}–67$	46. $75^{cd}–85$	$2197^{cd}–2207$	39. 38, 39–48
422*	46. 86	2208	—
423*	—	—	39. 49
31. 68	46. 87	2209	39. 50
424*	—	—	—
App. I, 14, 1–38	57. 1–15	2840–2854	40. $1–14\frac{1}{2}$
App. I, 15, 1–30	—	—	40. $15\frac{1}{2}–28\frac{1}{2}$ †
App. I, 14, 39–46	57. 16–17	2855–2856	—
32. $1–6^{ab}$	47. $1–6^{ab}$	$2210–2215^{ab}$	42. $1–6^{ab}$
425*	47. 6^{cd}	2215^{cd}	—
32. $6^{cd}–9^{ab}$	47. 7–9	2216–2218	42. $6^{cd}–9^{ab}$
426*	—	—	42. $9^{cd}–10$
32. $9^{cd}–22$	47. $10–23^{ab}$	$2219–2232^{ab}$	42. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}–23\frac{1}{2}$
427*	47. 23^{cdef}	2232^{cd}, 2233	42. $33\frac{1}{2}$
App. I, 8	—	—	42. $24\frac{1}{2}–32\frac{1}{2}$
32. 23–38	48. 1–16	2234–2249	43. 1–16
428*	48. 17^{ab}	2250^{ab}	—
32. 39^{ab}	—	—	43. 17^{ab}
32. $39^{cd}–42^{ab}$	48. $17^{cd}–20^{ab}$	$2250^{cd}–2253^{ab}$	43. $17^{cd}–20^{ab}$
429*	—	—	—
32. $42^{cd}–55$	48. $20^{cd}–33$	$2253^{cd}–2266$	43. $20^{cd}–33$
32. 56^{ab}	48. 34^{ab}	2267^{ab}	—
32. $56^{cd}–60^{cd}$	48. $34^{cd}–38$	$2267^{cd}–2271$	43. $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}–37\frac{1}{2}$
32. $60^{ef}–62$	48. $39–41^{ab}$	$2272–2274^{ab}$	43. 38, 39–40
430*	—	—	43. 41–43, $43\frac{1}{2}$
32. $63^{abcdef}–64^{ab}$	48. $41^{cd}–43^{ab}$	$2274^{cd}–2276^{ab}$	43. $44\frac{1}{2}–45\frac{1}{2}$

† Line 21½ is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
431*	48 43^{cd}	2276^{cd}	—
32 64^{cd}–67^{ab}	48 44–46	2277–2279	43 46, 47–49^{ab}
432*	48 47–49	2280–2282	—
32. 67^{cd}–71^{ab}	48 50–53	2283–2286	43 49^{cd}–53^{ab}
32 71^{cd}	48 54^{ab}	—	43 53^{cd}
32 71^{cd}–73	48 54^{cd}–56	2287–2289^{ab}	43 54, 54½, 55½
433*	—	—	43 56½–57½, 58
32 74–75	48 57–58	2289^{cd}–2291^{ab}	43 59–60
434*	—	—	43 61–63, 63½, 64
32 76	48 59	2291^{cd}–2292^{ab}	43 65
435*	—	—	43 66
32 77–78	48 60 61	2292^{cd}–2294^{ab}	43 67–68
436*	—	—	43 69
32 79–80	48 62–63	2294^{cd}–2296^{ab}	43 70 71
437*	—	—	43 72
32 81	48 64	2296^{cd}–2297^{ab}	43 73
438*	—	—	43 73½
32 82–84	48 65–67	2297^{cd}–2299, 2300	43 74½–76½
33 1–3^{ab}	49 1–3^{ab}	2301–2303^{ab}	44 1–3^{ab}
439*	—	—	—
33 3^{cd}–10^{ab}	49. 3^{cd}–10^{ab}	2303^{cd}–2310^{ab}	44 3^{cd}–10^{ab}
440*	—	—	44 10^{cd}–12^{ab}
33 10^{cd}–11^{ef}	49 10^{cd}–12^{ab}	2310^{cd}–2312^{ab}	44 12^{cd}–14^{ab}
33 12^{ab,cd,ef}–14	49 12^{cd}–15	2312^{cd}–2315	44 14^{cd}–17
App I, 9, 1 2	49 16 †	2316 †	44 18
App I, 9, 3–10	49 18–21 ‡	2318–2321 ‡	44 19–22
App I, 9, 11–18	49 23–26	2323–2326	44 22–26
33 15–21^{ab}	49 27–33^{ab}	2327–2333^{ab}	44 27–33^{ab}
441*	—	—	—
33. 21^{cd}–22^{ef}	49 33^{cd}–35^{ab}	2333^{cd}–2335^{ab}	44 33^{cd}–34, 34½
33 23^{ab,cd,ef}–25^{ab}	49 35^{cd}–38^{ab}	2335^{cd}–2338^{ab}	44 35, 36–38^{ab}
442*	—	—	44. 38^{cd}, 38½
33 25^{cd}	49. 38^{cd}	2338^{cd}	44 39½^{ab}
443*	—	—	44. 39½^{cd}, 45. 1–6
33. 26	49. 39	2339	45. 7
444*	—	—	45. 8, 8½

† 49 17 (= Cal 2317) is not recorded in any MS of the Crit App

‡ 49 22 (= Cal 2322) is not recorded in any MS of the Crit App

Crit Ed	Bom. Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
33 27–31^{ab}	49. 40–44^{ab}	2340–2344^{ab}	45 9½–13½^{ab}
445*	—	—	45 13½^{cd}–15½^{ab}
33. 31^{cd}–34^{ab}	49 44^{cd}–47^{ab}	2344^{cd}–2347^{ab}	45. 15½^{cd}–18½^{ab}
446*	—	—	45. 18½^{cd}
33. 34^{cd}	49. 47^{cd}	2347^{cd}	45. 19½^{ab}
447*	—	—	—
33. 34^{ef}	49. 48^{ab}	2348^{ab}	45. 19½^{cd}
App I, 10	—	—	45. 20½–29½, 30
448*	49. 48^{cd}–49^{ab}	2348^{cd}–2349^{ab}	—
33 35–36^{ab}	49 49^{cd}–50	2349^{cd}–2350	45 31–32^{ab}
449*	49. 51–53	2351–2353	—
33. 36^{cd}–39	49 54–57^{ab}	2354–2357^{ab}	45. 32^{cd}–35
450*	49 57^{cd}–59^{ab}	—	45 36–37
451*	—	—	46 1
33 40^{abcdef}–41^{cd}	49 59^{cd}–61	2357^{cd}–2359	46 2, 2½, 3½
33 41^{ef}–47	49. 62–68^{ab}	2360–2366^{ab}	46 4, 5–10
452*	—	—	46 10½
33 48–51^{ab}	49 68^{cd}–71	2366^{cd}–2369	46. 11½–13½, 14
453*	—	—	—
33. 51^{cd}–52^{ab}	49 72	2370	46 15
33 52^{cd}–53^{ab}	49 73	—	46 16
33 53^{cd}–56	49. 74–77^{ab}	2371–2374^{ab}	46 17, 17½, 18½–19½
454*, 455*	—	—	—
33 57–61^{cd}	49. 77^{cd}–82^{ab}	2374^{cd}–2379^{ab}	46 20½–24½
33 61^{ef}–62^{cd}	49 82^{cd}–83	2379^{cd}–2380	46 25½–26½^{ab}
33 62^{ef}–65^{cd}	49. 84–87^{ab}	2381–2384^{ab}	46 26½^{cd}–29½
33 65^{ef}–66^{cd}	49 87^{cd}–88	2384^{cd}–2385	46. 30, 31
33 66^{ef}–70	49 89–92^{ef}	2386–2389, 2390	46. 31½, 32½–35½
34 1^{ab}	50 1^{ab}	2391^{ab}	47 1^{ab}
456*	50 1^{cd}–2^{ab}	2391^{cd}–2392^{ab}	—
34. 1^{cd}–3^{ab}	50. 2^{cd}–4^{ab}	2392^{cd}–2394^{ab}	47 1^{cd}–3^{ab}
457*	50. 4^{cd}–5^{ab}	2394^{cd}–2395^{ab}	—
34. 3^{cd}–6^{cd}	50. 5^{cd}–8	2395^{cd}–2398	47. 3^{cd}–5, 5½, 6½^{ab}
34. 6^{ef}–8^{cd}	50. 9–11^{ab}	2399–2401^{ab}	47. 6½^{cd}–7½, 8, 9^{ab}
34. 8^{ef}–19^{cd}	50. 11^{cd}–22	2401^{cd}–2412	47. 9^{cd}–20
34. 19^{ef}–21^{ef}	50. 23–25	2413–2415	47. 20½, 21½–22½, 23
458*	—	—	—
34 22^{abcd}	50. 26	2416	47. 24

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
34. 22^{ef}	50 27^{ab}	2417^{ab}	47. $24\frac{1}{2}$
459*	—	—	—
34 $23-24^{ab}$	50 $27^{cd}-28$	$2417^{cd}-2418$	47. $25\frac{1}{2}-26\frac{1}{2}^{ab}$
34 24^{cd}	50. 29^{ab}	2419^{ab}	—
460* (subst 24^{cd})	—	—	47 $26\frac{1}{2}^{cd}$
34 $25-26^{cd}$	50 $29^{cd}-31^{ab}$	$2419^{cd}-2421^{ab}$	47 $27\frac{1}{2}$, 28, $28\frac{1}{2}$
461*	—	—	47. $29\frac{1}{2}^{ab}$
34 $26^{ef}-30^{abcde}$	50 $31^{cd}-36^{a}$	$2421^{cd}-2426^{a}$	47. $29\frac{1}{2}^{cd}-34\frac{1}{2}^{a}$
462*	—	—	47. $34\frac{1}{2}^{bc}$
34. $30^{f}-31^{cd}$	50 $36^{b}-37^{ab}$	$2426^{b}-2427^{ab}$	47 $34\frac{1}{2}^{d}-35\frac{1}{2}$
34 $31^{ef}-33^{cd}$	50 $37^{cd}-39$	$2427^{cd}-2429$	47 36, 37–38
34 $33^{ef}-34^{cd}$	50 $40-41^{ab}$	$2430-2431^{ab}$	47 $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}$
34. $34^{ef}-40$	50. $41^{cd}-47$	$2431^{cd}-2437$	47 40, 41–46
463*	—	—	47 $46\frac{1}{2}$
App I, 11	—	—	47 $47\frac{1}{2}-59$
34 41–42	50 48–49	2438–2439	47 60–61
35 $1-9^{cd}$	51 1–9	2440–2448	48. 1–9
35 $9^{ef}-10^{cd}$	51 $10-11^{ab}$	$2449-2450^{ab}$	48 $9\frac{1}{2}$, 10, 11^{ab}
35 $10^{e}-11^{ab}$	51 $11^{cd}-12^{ab}$	$2450^{cd}-2451^{ab}$	48 $11^{cd}-12^{ab}$
35 11^{cd}	51 13^{ab}	2452^{ab}	48. 13^{ab}
464*	—	—	48. 13^{cd}
35 11^{ef}	51 12^{cd}	2451^{cd}	48 12^{cd}
35 12–22	51 $13^{cd}-24^{ab}$	$2452^{cd}-2463^{ab}$	48 14–24
App I, 12, 1–11	51 $24^{cd}-29$	$2463^{cd}-2468$	48 $25-30^{ab}$
„ 12–13	51 30	2469	48 30^{cd} ($=36\frac{1}{2}$), $30\frac{1}{2}$
„ 14–24	51 $31^{ab}-36^{ab}$	$2470^{ab}-2475^{ab}$	48 $31\frac{1}{2}$, 32, 33–36
„ 25–32	51 $36^{cd}-40^{ab}$	$2475^{cd}-2479^{ab}$	48. $37\frac{1}{2}-40\frac{1}{2}$
465*	51. $40^{cd}-41^{ab}$	$2479^{cd}-2480^{ab}$	—
466*	51 41^{cd}	2480^{cd}	48 41
35 23	51 42	2481	48 42
35 24^{ab}	51 43^{ab}	2482^{ab}	—
467* (subst, 24^{ab})	—	—	48 43^{ab}
35 24^{cd}	51 43^{cd}	2482^{cd}	48. 43^{cd}
468*	51 44	2483	—
469*, 470*	—	—	48. 44–45
471*	—	—	—
35. 25–26	51. 45–46	2484–2485	48. 46–47
472*	—	—	48. 48^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
35. 27	51 47	2486	48. 48^{cd}, 48½
35. 28–39	51 48–59	2487–2498	48. 49½–60½
35. 40–42	51. 60–62	2499–2501	49 1–3
35. 43^{abcd}	51. 63	2502	49. 4^{ab} (= 5^{ab}), 4^{cd}
35. 43^{ef}–53^{ab}	51. 64–73	2503–2512	49 5^{cd}–15^{ab}
35. 53^{cd}–54^{ab}	51 74	—	49. 15^{cd}–16^{ab}
473*	—	—	—
35. 54^{cd}–55^{ab}	51 75	2513	49. 16^{cd}–17^{ab}
474*	—	—	—
35 55^{cd}–60	51 76–80, 81	2514–2518, 2519	49 17^{cd}–22
36. 1–5^{cd}	52 1–5	2520–2524	50 1–3, 3½, 4, 5
36. 5^{ef}–6^{ab}	52 6	2525	50. 6
475*	—	—	50 6½^{a}
36. 6^{cd}	52 7^{ab}	2526^{ab}	50 7½^{a}, 6½^{b}
476*, 477*, 478*	—	—	50. 7½^{b}, 7½^{cd}, 8½^{ab}
36 7–9^{cd}	52 7^{cd}–10^{ab}	2526^{cd}–2529^{ab}	50 8½^{cd}, 9, 10–11
479*	—	—	50 12
36. 9^{ef}	52 10^{cd}	2529^{cd}	50 13^{ab}
480*	—	—	50. 13^{cd}
36. 10–11	52. 11–12	2530–2531	50. 14–15
481*	—	—	50. 15½
36 12–13	52 13–14	2532–2533	50 16½–17½
482*	—	—	50 18
36 14–22^{ab}	52 15–23^{ab}	2534–2542^{ab}	50 19–26, 26½
36 22^{cd}–31	52 23^{cd}–32	2542^{cd}–2551	50 27½, 28, 29–36
483*	52 33^{ab}	2552^{ab}	50 37^{ab}
36 32–35^{cd}	52 33^{cd}–37^{ab}	2552^{cd}–2556^{ab}	50 37^{cd}, 37½, 38½–40½
36 35^{ef}–40	52. 37^{cd}–42^{ef}	† 2556^{cd}–2561, 2562	50. 41, 42–46
37 1–7^{ef}	53 1–8^{ab}	2563–2570^{ab}	51. 1–8^{ab}
484*	—	—	51. 8^{cd}
37 8–11	53 8^{cd}–12	2570^{cd}–2574	51 9–12, 12½
485*	53. 13^{ab}	2575^{ab}	—
486*	53. 14	2576	51. 13½^{cd}–14½^{ab}
487*	—	—	51. 14½^{cd}–15½, 18½
488*, 489*	—	—	—
37. 12^{ab}	53. 18^{cd}	2575^{cd}	51. 13½^{ab}
37. 12^{cd}	53. 15^{ab}	2577^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{cd}.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
37 13–15^{cd}	53 15^{cd}–18^{ab}	2577^{cd}–2580^{ab}	51 16½–17½, 19½
37 15^{ef}–16^{ab}	53 18^{cd}–19^{ab}	2580^{cd}–2581^{ab}	51 20, 20½
490*	—	—	51 $21½^{ab}$
37 16^{cd}–18	53 19^{cd}–21	2581^{cd}–2583	51 $21½^{cd}$–23½
491*	—	—	51 24½
37 19^{ab}	53 22^{ab}	2584^{ab}	51 $25½^{ab}$
492*	—	—	51 $25½^{cd}$–$26½^{ab}$
37 19^{cd}–20	53 22^{cd}–23	2584^{cd}–2585	51 $26½^{cd}$–27½
37 21	53 24	2586	—
493* (subst, 21)	—	—	51 28½
37. 22^{ab}	53 29^{cd}	2591^{cd}	51 $29½^{ab}$
37 22^{cdef}–24	53 25^{ab}–27	2587^{ab}–2589	51 $29½^{cd}$, 30, 31–32
494*	53 28–29^{ab}	2590–2591^{ab}	—
37 25–28	53 30–33	2592–2595	51 33–36
495*	53 34^{ab}	2596^{ab}	—
37 29–30^{cd}	53 34^{cd}–36^{ab}	2596^{cd}–2598^{ab}	51 37–38
496*, 497*	—	—	51 41^{cd}–42, 42½, $43½^{ab}$
37 30^{ef}	53 36^{cd}	2598^{cd}	51 39^{ab}
498*	53 37–38^{ab}	2599–2600^{ab}	51 39^{cd}–40
37 31^{abcd}	53 38^{cd}–39^{ab}	2600^{cd}–2601^{ab}	51 41^{ab}, $43½^{cd}$
37 31^{ef}–32	53 39^{cd}–40	2601^{cd}–2602	51 44½–$45½^{ab}$
499*	—	—	51 $45½^{cd}$
37 33^{abcd}	53 41	2603	51 46½
37 33^{ef}–38	53. 42–46^{ef}	2604–2608, 2609	51 47½, 48, 49–52
500*	—	—	51 52½
38 1–3	54 1–3	2610–2612	52 1–2, 3, 2½
501*	—	—	—
38 4–5	54 4–5	2613–2614	52 4–5
502*	—	—	52 6
38 6–8^{ab}	54 6–8^{ab}	2615–2617^{ab}	52 7–9^{ab}
503*	—	—	52 9^{cd}
38 8^{cd}–38	54 8^{cd}–38	2617^{cd}–2647	52 9½, 10½–39½
App I, 13	—	—	52 40½–49½
38 39	54 39	2648	—
504* (subst, 39^{cd})	—	—	—
38. 40	54 40	2649	—
38 41–42	54 41–42	2650–2651	52 50½–51½
39. 1–8^{cd}	55 1–7, 9	2652–2658, 2660	53 1–7, 9

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
39. 8^{ef}–9	55 10^{ab}, 8	2661^{ab}, 2659	53 9½, 8
39 10^{abcd}	55 10^{cd}–11^{ab}	2661^{cd}–2662^{ab}	53 10½
39 10^{ef}–15^{cd}	55 11^{cd}–16	2662^{cd}–2667	53. 11, 12–16
39. 15^{ef}–28^{abc}	55. 17–30^{a}	2668–2681^{a}	53 17, 17½, 18½–29½^{abc}
505*	—	—	53 29½^{d}–31½^{abc}
506*	—	—	—
39 28^{d}–30	55 30^{b}–32^{ab}	2681^{b}–2683^{ab}	53. 31½^{d}–33½
507*	—	—	53. 34½–36½
39 31–38	55. 32^{cd}–39^{ef}	2683^{cd}–2690, 2691	53 37½–44½
40 1–15	56 1–15	2692–2706	54 1–15
40 16–17^{ab}	—	—	54 16–17^{ab}
40 17^{cd}–18^{ab}	56 16	2707	54. 17^{cd}–18^{ab}
508*	—	—	—
40 18^{cd}–19^{ab}	56 17	2708	54 18^{cd}–19^{ab}
509*	—	—	—
40 19^{cd}–31	56 18–30^{ab}	2709–2721^{ab}	54. 19^{cd}–31
510*	—	—	—
40. 32–38	56 30^{cd}–37^{ab}	2721^{cd}–2728^{ab}	54 32–38
40 39–48^{ab}	56. 37^{cd}–46	2728^{cd}–2737	55 1–8, 8½, 9½
40 48^{cd}–64^{ab}	56 47–62	2738–2753	55 10, 11–26^{ab}
511*	56 63^{ab}	2754^{ab}	—
40 64^{cd}–68^{ab}	56 63^{cd}–67^{ab}	2754^{cd}–2758^{ab}	55 26^{cd}–30^{ab}
512*	—	—	—
40 68^{cd}	56 67^{cd}	2758^{cd}	55 30^{cd}
513*	56. 68–69	2759–2760	—
40 69^{ab}	56 70^{ab}	2761^{ab}	55 31^{ab}
514*	56 70^{cdef}	2761^{cd}–2762^{ab}	—
40 69^{cd}–71	56. 71–73^{ab}	2762^{cd}–2764	55 31^{cd}–33
515*, 516*	—	—	55 34, 35
40 72–75	56. 73^{cd}–77^{ab}	2765–2768	55. 36–38, 38½, 39½^{ab}
517*	56. 77^{cd}	2769^{ab}	55. 39½^{cd}
40. 76^{abcd}	56. 78	2769^{cd}–2770^{ab}	55 40½
518*	56. 79^{ab}	2770^{cd}	55 41½^{ab}
40 76^{ef}	56. 79^{cd}	2771^{ab}	55 41½^{cd}
519*	56 80^{ab}	2771^{cd}	—
40. 77	56. 80^{cd}–81^{ab}	2772	55 42½
40. 78–80^{ab}	56. 81^{cd}–83	2773–2775^{ab}	56. 1, 1½, 2, 3^{ab}
520*	—	—	56. 3^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
40 80^{cd}	56 84^{ab}	2775^{cd}	56 4^{ab}
521*	—	—	56 4^{cd}
40 81^{abcd}	56 84^{cd}–85^{ab}	2776	56 4½, 5½^{ab}
40 81^{ef}–82^{ab}	56 85^{cd}–86^{ab}	2777	56 5½^{cd}–6½^{ab}
522*	—	—	56 6½^{cd}
40. 82^{cd}, 83	56 86^{cd}, 87^{ab}	2778^{ab}, 2778^{cd}	56 7, 8^{ab}
40 84–87	56 87^{cd}–91^{ab}	2779–2782	56 8^{cd}, 8½, 9½–11½
523*	56 91^{cd}–92^{ab}	2783	—
40 88–89	56 92^{cd}–94^{ab}	2784–2785	56 12½–13½
524*	—	—	56 14½
40. 90–94^{cd}	56 94^{cd}–99^{ab}	2786–2790	56 15½–18½, 19, 20^{ab}
525*	—	—	—
40 94^{ef}	56 99^{cd}	2791^{ab}	56 20^{cd}
526*	56 100^{ab}	2791^{cd}	—
40 95^{abcd}	56 100^{cd}–101^{ab}	2792	56 21
40 95^{ef}–98	56 101^{cd}–104	2793–2796^{ab}	56 21½, 22½–24½
527*	56 105	2796^{cd}–2797^{ab}	56 25½
40 99–102	56 106–109	2797^{cd}–2801^{ab}	56 26½–29½
528*	—	—	—
40 103^{ab}	56 110^{ab}	2801^{cd}	56 30½^{ab}
529*	—	—	—
40. 103^{cd}–106^{cd}	56 110^{cd}–113	2802–2805^{ab}	56 30½^{cd}–33½
40 106^{ef}–109^{cd}	56 114–117^{ab}	2805^{cd}–2808	56 34, 34½, 35, 36–37
40. 109^{ef}–111	56 117^{cd}–119	2809–2811^{ab}	56 38^{ab}, 39–40
530*	56 120–122	2811^{cd}–2814^{ab}	—
531*, 1–5	—	—	56 41–43^{ab}
531*, 6	—	—	56 43^{cd} (= 38^{cd})
532*	—	—	56 43½ †
40 112–121^{ab}	56. 123–132^{ab}	2814^{cd}–2823	57. 36½–43½, 44, 45
40 121^{cdef}–123^{cd}	56 132^{cd}–135^{ab}	2824–2826	57 46–47, 47½, 48½^{ab}
40. 123^{ef}	56 135^{cd}	2827^{ab}	57 48½^{cd}
533*	56 136^{ab}	2827^{cd}	57 49½^{cd}
40 124^{a}	56 136^{c}	2828^{a}	57 49½^{a}
40. 124^{bc}	56 136^{d}–137^{a}	2828^{bc}	—
40 124^{d}	56 137^{b}	2828^{d}	57 49½^{b}
534*	56 137^{cd}–138	2829–2830^{ab}	57 50, 51 †
40 125^{abcd}	56 139	2830^{cd}–2831^{ab}	—

† For Madras ed., adhy 57. 1–35½ and adhy 58–61, see p viii–x.

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
40 125^{ef}–128^{cd}	56 140–143^{ab}	2831^{cd}–2834	—
40 128^{ef}–130	56 143^{cd}–145	2835–2837^{ab}	—
535*	56. 146–147	2837^{cd}–2838, 2839	—
App I, 16	† 58 1–43	† 2857–2899	—
41 1	58. 44	2900	—
41 2–3^{cd}	58 45–46	2901–2902	[62 $4\frac{1}{2}^{cd}$, $5\frac{1}{2}$, 6
41 3^{ef}	58. 47^{ab}	2903^{ab}	62 7^{ab}
41 4–5	58 47^{cd}–49^{ab}	2903^{cd}–2905^{ab}	62 7^{cd}–8, $8\frac{1}{2}$] ¶
536*	58. 49^{cd}	2905^{cd}	—
41. 6^{ab}	58. 50^{ab}	2906^{ab}	—
41 6^{cd}–7	58. 50^{cd}–51	2906^{cd}–2907	[62 13, $13\frac{1}{2}$] ¶
537*	58. 52	2908	63. 42
42 1–6^{ef}	59. 1–7^{ab}	2909–2915^{ab}	62 $14\frac{1}{2}$–$20\frac{1}{2}^{ab}$
538*	—	—	62 $20\frac{1}{2}^{cd}$
42. 7–8^{ab}	59 7^{cd}–8	2915^{cd}–2916	62 $21\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}^{ab}$
539*	—	—	62 $22\frac{1}{2}^{cd}$
42 8^{cdef}–10^{cd}	59 9–11	2917–2919	62 $23\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}$
42 10^{ef}–11^{cd}	59 12	2920	62 26, 27^{ab}
540*	59 13^{ab}	2921^{ab}	—
42 11^{cd}–18	59 13^{cd}–20	2921^{cd}–2928	62 27^{cd}–34
541*	—	—	62 35^{ab}
42 19^{ab}	59 21^{ab}	2929^{ab}	62 35^{cd}
542*	—	—	62 $35\frac{1}{2}$
42 19^{cd}–20^{ab}	59. 21^{cd}–22^{ab}	2929^{cd}–2930^{ab}	62 36, 37^{ab}
42 20^{cdef}	59. 22^{cd}–23^{ab}	2930^{cd}–2931^{ab}	—
543*(subst, 20^{cdef})	—	—	62 37^{cd}–38^{ab}
544*	—	—	62 38^{cd}
42 21^{abcdef}	59 23^{cd}–24	2931^{cd}–2932	62. 39^{ab}–40
545*	59. 25	2933	62. 41
42. 22^{abcdef}	59. 26–27^{ab}	2934–2935^{ab}	62 42–43^{ab}
546*	—	—	—
547*	—	—	62 43^{cd}
42. 23^{abcdef}–24	59 27^{cd}–29	2935^{cd}–2937	62 44–46^{ab}
548*	—	—	—
42 25	59 30	2938	62 46^{cd}, $46\frac{1}{2}$
42 26^{abcdef}	59. 31–32^{ab}	2939–2940^{ab}	63. $\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{2}$
549*	—	—	63 $2\frac{1}{2}$

† Bom. 57. 1–17 = Cal 2840–2856 = App. I. 14 (p. *xxx*).

¶ See p *x*

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
42 27–32[cd]	59. 32[cd]–38[ab]	2940[cd]–2946[ab]	63 3½–6½, 7, 8–9
550*	—	—	63 10[ab]
42 32[ef]–33[ab]	59 38[cd]–39[ab]	2946[cd]–2947[ab]	63 10[cd]–11[ab]
551*	—	—	63 11[cd]
42 33[cdef]–34[ab]	59 39[cd]–40	2947[cd]–2948	63 12–13[ab]
552*	—	—	—
42. 34[cd]	59 41[ab]	2949[ab]	63 13[cd]
553*	—	—	—
42 35–36[abcde]	59 41[cd]–43[abe]	2949[cd]–2951[abe]	63 14–16[a]
554*	—	—	63 16[bc]
42 36[f]–37[cd]	59 43[d]–44	2951[d]–2952	63 16[d]–17
42 37[ef]–38	59 45–46[ab]	2953–2954[ab]	63 17½, 18½
555*	—	—	63 19
42 39	59 46[cd]–47[ab]	2954[cd]–2955[ab]	63 20
42 40[abcd]	59 47[cd]–48[ab]	2955[cd]–2956[ab]	—
556*(subst., 40[abcd])	—	—	63 21, 22[ab]
42 40[ef]–47[ab]	59 48[cd]–55[ab]	2956[cd]–2963[ab]	63 22[cd]–29[ab]
557*	59 55[cd]	2963[cd]	63 29[cd]
42 47[cdef]–50[cd]	59 56–59	2964–2967	63 29½, 30, 31–33
42 50[ef]–52[cd]	59 60–62[ab]	2968–2970[ab]	63 33½, 34½, 38½
42 52[ef]–55	59 62[cd]–65	2970[cd]–2973	63 39, 35½–37½
42 56–57	59 66–67	2974–2975 ‡	63 39½, 40, 41
558*	—	—	† 66 1, 1½
559*	—	—	—
43 1–17	60 1–17	2977–2993	66 2½–18½
560*, 561*	—	—	—
562*	60 18	2994	66 19½
43 18–20	60 19–21	2995–2997	66 20½–22½
563*	—	—	—
43 21[abcd]	60 22	2998	66 23½
43 21[ef]–22[cd]	60. 23–24[ab]	2999–3000[ab]	67 1–2[ab]
43 22[ef]–26[ab]	60. 24[cd]–28[ab]	3000[cd]–3004[ab]	67 2[cd]–6[ab]
564*	—	—	—
43 26[cd]–34	60 28[cd]–36	3004[cd]–3012	67. 6[cd]–13, 13½, 14½[ab]
43. 35[ab]	60. 37[ab]	3013[ab]	—
565* (subst., 35[ab])	—	—	67. 14½[cd]
43 35[cd]–37	60. 37[cd]–39	3013[cd]–3015	67. 15, 16, 16½, 17

‡ Colophon wrongly counted as 2976

† See p x, xi for adhy 64, 65

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
566*	—	—	—
43 38–42^{ab}	60 40–44^{ab}	3016–3020^{ab}	67 18–22^{ab}
567*	60 44^{cd}	3020^{cd}	67. 22^{cd}
43. 42^{cd}	60 45^{ab}	3021^{ab}	67 22½
568*, 569*, 570*	—	—	67. 23½, 24½^{ab}, 24½^{cd}
43 43^{ab}	60 45^{cd}	3021^{cd}	—
571* (subst , 43^{ab})	—	—	67. 26½^{ab}
43 43^{cd}–44	60 46–47^{ab}	3022–3023^{ab}	67. 26½^{cd}–27½
572*	60 47^{cd}–48^{ab}	3023^{cd}–3024^{ab}	67 33
573*	60 48^{cd}	—	67. 33½
574*	60. 49	3024^{cd}–3025^{ab}	—
43 45	60 50^{abcd}	3025^{cd}–3026^{ab}	67. 25½^{cdab}
575*	—	—	—
43 46–48^{ef}	60 50^{ef}–53	3026^{cd}–3029	67. 28½–30½, 31
576*	60 54	—	67 32
43 49	60. 55	3030	67 34½
577*	—	—	—
43 50^{abcdef}–63	60 56–70^{ab}	3031–3045^{ab}	67. 35½, 36, 37–49
578*	60 70^{cd}–72^{ab}	3045^{cd}–3047^{ab}	—
43. 64^{ab}	60. 72^{cd}	3047^{cd}	67. 50^{ab}
579*	—	—	—
580*	—	—	67. 50^{cd}
43 64^{cd}	60 73^{ab}	3048^{ab}	—
43. 65	60 73^{cd}–74^{ab}	3048^{cd}–3049^{ab}	—
581* (subst , 65)	—	—	67 51
43 66^{abcd}	60 74^{cd}–75^{ab}	3049^{cd}–3050^{ab}	67 52
582*	60 75^{cd}–76^{ab}	3050^{cd}–3051^{ab}	—
583*	—	—	67. 53^{ab}
43 66^{ef}	60 76^{cd}	3051^{cd}	67 53^{cd}
584*	60 77^{ab}	3052^{ab}	—
43 67	60 77^{cd}–78^{ab}	3052^{cd}–3053^{ab}	67. 54
585* (subst , 67^{ab})	—	—	—
586* (subst , 67)	—	—	—
43 68	60 78^{cd}–79^{ab}	3053^{cd}–3054^{ab}	67. 55
587*	—	—	67. 56, 57
43. 69–72^{cd}	60. 79^{cd}–83^{ab}	3054^{cd}–3058^{ab}	67. 58–61
43 72^{ef}–78^{cd}	60. 83^{cd}–84	3058^{cd}–3059	67. 61½, 62½
43. 73^{ef}–75	60. 85–86^{ef}	3060–3061, 3062	67. 63, 64–65

Crit. Ed	Bom. Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
588*	60 87, 88	—	67 66–67
589*	—	—	67 67½, 68½, 69
590*	60. 89^{ab}	—	67 70^{ab}
43 76–77^{ab}	60 89^{cd}–90	3063–3064^{ab}	67. 70^{cd}, 70½, 71½^{ab}
591*	60 91^{ab}	3064^{cd}	—
43 77^{cd}	60. 91^{cd}	3065^{ab}	—
592* (subst., 77^{cd})	—	—	67 71½^{cd}
593* („ „)	—	—	—
594*	—	—	67 72½–73½
43 78	60. 92	3065^{cd}, 3066	67 74½
44 1–2^{ab}	61 1–2^{ab}	3067–3068^{ab}	68 1–2^{ab}
595*	—	—	68 2^{cd}–3, 3½, 4½^{ab}
44 2^{cd}	61 2^{cd}	3068^{cd}	68 4½^{cd}
596*	—	—	68 5
44 3	61 3	3069	68 6
597*	—	—	68 7–8^{ab}
44 4–13	61. 4–13	3070–3079	68 8^{cd}, 8½, 9½–17½
44 14	61 14	3080	—
598* (subst., 14)	—	—	68 18½
44. 15–21^{ab}	61 15–21^{ab}	3081–3087^{ab}	68 19½–25½^{ab}
599*	—	—	68 25½^{cd}
44 21^{cd}–27	61. 21^{cd}–27	3087^{cd}–3093	68 26, 27–32
600*	—	—	68 33^{ab}
44 28–32	61 28–32	3094–3098	68 33^{cd}, 33½, 34½–37½
601*	61 33–34	3099–3100	68 38½, 69 1
44 33–38^{cd}	61 35–40	3101–3106	69. 2–7
602*	—	—	69 8^{ab}
44 38^{ef}	61 41^{ab}	3107^{ab}	69 8^{cd}
603*	—	—	69 9^{ab}
44 39–40^{ab}	61 41^{cd}–42	3107^{cd}–3108	69 9^{cd}, 9½, 10½^{ab}
604*	—	—	69 10½^{cd}
44 40^{cdef}–41^{ab}	61 43–44^{ab}	3109–3110^{ab}	69. 11½^{ab}, 12½^{cd}, 13½^{ab}
605*	—	—	69 13½^{cd}
44 41^{cd}	61 44^{cd}	3110^{cd}	69 14
606*	—	—	—
44 42–43^{ab}	61 45–46^{ab}	3111–3112^{ab}	69 15–16^{ab}
607*	—	—	—
44. 43^{cd}–44^{cd}	61. 46^{cd}–47	3112^{cd}–3113	69. 16^{cd}–17

Crit Ed	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed
44 44^{ef}–45^{cd}	61. 48–49^{ab}	3114–3115^{ab}	69. 17½, 18½
44 45^{ef}	61. 49^{cd}	3115^{cd}	—
608* (subst , 45^{ef})	—	—	69. 19
44 46–48^{ef}	61 50–53^{ab}	3116–3119^{ab}	69 20–21, 21½, 22½
609*	—	—	—
44 49^{abcdef}–51^{ab}	61 53^{cd}–56^{ab}	3119^{cd}–3122^{ab}	69 23½–25½
44 51^{cd}–52^{ab}	61 56^{cd}–57^{ab}	3122^{cd}–3123^{ab}	69. 26, 27^{ab}
44. 52^{cd}	61 57^{cd}	3123^{cd}	69 27^{cd} (= 11½^{cd})
44 53^{ab}	61. 58^{ab}	3124^{ab}	69. 28^{ab} (= 12½^{ab})
44. 53^{cd}–55^{ab}	61 58^{cd}–60^{ab}	3124^{cd}–3126^{ab}	69 28^{cd}–30^{ab}
44 55^{cd}	—	—	69. 30^{cd}
610* (subst , 55^{cd})	61 60^{cd}	3126^{cd}	—
App I, 17	61. 61–74^{ef}	3127–3140, 3141	—
App. I, 18, 1–11	62 1–6^{ab}	3142–3147^{ab}	—
" 12–67	62 6^{cd}–33, 34	3147^{cd}–3174, 3175	70. 4–25
" 68–148	63. 1–37^{ef}	3176–3213, 3214	71 1–39½
611*	—	—	70. 1–2
612*, 613*	—	—	—
614*, 615*	—	—	70. 3
45. 1–9	64 1–9	3215–3223	72. 1–9
616*	64. 10^{ab}	3224^{ab}	—
617*	64. 10^{cd}–14^{ab}	3224^{cd}–3228^{ab}	—
45 10–11^{ab}	64 14^{cd}–15	3228^{cd}–3229	72 10–11^{ab}
618*	64 16	3230	—
45. 11^{cd}–13^{ab}	64 17–18	3231–3232	72 11^{cd}–13^{ab}
619*	64 19–20^{ab}	3233–3234^{ab}	—
45 13^{cd}	—	—	72. 13^{cd}
620* (subst., 13^{cd})	64. 20^{cd}	3234^{cd}	—
45. 14^{a}	64. 21^{a}	3235^{a}	72. 14^{a}
45. 14^{bcd}	—	—	72 14^{bcd}
621* (subst., 14^{bcd})	64. 21^{bcd}	3235^{bcd}	—
45. 15	64. 22	3236	72. 15
622*	64. 23–27	3237–3241	—
45. 16^{ab}	—	—	72. 16^{ab}
623* (subst., 16^{ab})	64. 28^{ab}	3242^{ab}	—
45. 16^{cd}–17^{ab}	64. 28^{cd}–29^{ab}	3242^{cd}–3243^{ab}	72. 16^{cd}, 16½
45. 17^{cd}–18	64 29^{cd}–30	3243^{cd}–3244	72 17½–18½^{ab}
624*	—	—	72. 18½^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
625*	64 31^{ab}	3245^{ab}	—
45. 19^{ab}	—	—	72 $19\frac{1}{2}^{ab}$
45 19^{cd}–24	64 31^{cd}–36	3245^{cd}–3250	72. $19\frac{1}{2}^{cd}$–$24\frac{1}{2}$
45 25^{ab}	64 37^{ab}	—	72 $25\frac{1}{2}^{ab}$
45 25^{cd}–28^{ab}	64 37^{cd}–40^{ab}	3251–3253	72 $25\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}$, 28
45 28^{cd}–32^{cd}	64 40^{cd}–44	3254–3258^{ab}	72 29, $29\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
45 32^{ef}–33^{cd}	64 45–46^{ab}	3258^{cd}–3259	72 33, 34
45 33^{ef}–41^{cd}	64 46^{cd}–54	3260–3268^{ab}	72 35, $35\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}$
45 41^{ef}–42^{cd}	64 55–56^{ab}	3268^{cd}–3269	72 43, 44
45 42^{ef}–44^{cd}	64 56^{cd}–58	3270–3272^{ab}	72 $44\frac{1}{2}$, $45\frac{1}{2}$–$46\frac{1}{2}$
626*	64 59^{cd}	3273^{ab}	72. 48^{ab}
45 44^{ef}	64 59^{ab}	3272^{cd}	72 47
627*	—	—	—
45 45–49	64 60–64	3273^{cd}–3278^{ab}	72 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$–$52\frac{1}{2}$
628*, 629*	64 65–66	3278^{cd}–3280^{ab}	—
630*	—	—	—
631*	—	—	72 $53\frac{1}{2}$
45 50^{ab}	64 67^{ab}	3280^{cd}	—
632* (subst., 50^{ab})	—	—	73 1^{ab}
633*	—	—	73 1^{cd}–2
45 50^{cd}	64 67^{cd}	3281^{ab}	—
634* (subst., 50^{cd})	—	—	73 3^{ab}
635*	—	—	73 3^{cd}, $3\frac{1}{2}$
45 51	—	—	73 $4\frac{1}{2}$
45 52^{ab}	64 68^{ab}	3281^{cd}	73 $5\frac{1}{2}^{ab}$
636*	—	—	73 $5\frac{1}{2}^{cd}$, 6, 7^{ab}
45 52^{cd}–54	64 68^{cd}–70	3282–3283, 3284	73. 7^{cd}–9
45 55–65^{ab}	65 1–11^{ab}	3285–3295^{ab}	73 10–20^{ab}
637*	65 11^{cd}–12^{cd}	3295^{cd}–3296	—
45 65^{cd}	65 12^{ef}	3297	73. 20^{cd}
638*	—	—	73 21^{ab}
45 66	65 13	3298	73 21^{cd}, $21\frac{1}{2}$
639*	—	—	73 22
45 67–69	65 14–16	3299–3301	73 $22\frac{1}{2}$, 23, 24–25
640*	—	—	—
45 70	65 17	3302	73 26
641*	—	—	—
642*	—	—	73 27, $27\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
45 71–73^{a}	65 18–20^{a}	3303–3305^{a}	73 $28\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$, †30^{a}
643*	—	—	73. †30^{b}, 31^{a}
45 73^{bcd}	65 20^{bcd}	3305^{bcd}	73 31^{bcd}
644*	65. 21^{ab}	3306^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21^{cd}	3306^{cd}	—
46 1–2	65. 22–23	3307–3308	74 1–2 ‡
46. 3–5	66 1–3	3309–3311	74. $3\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
46. 6^{ab}	66. 4^{ab}	3312^{ab}	—
647* (subst., 6^{ab})	—	—	74 $6\frac{1}{2}^{ab}$
648*	66. 4^{cd}	3312^{cd}	—
46 6^{cd}–9^{cd}	66 5–8^{ab}	3313–3316^{ab}	74 $6\frac{1}{2}^{cd}$–$9\frac{1}{2}$
46. 9^{ef}–10^{ab}	66 8^{cd}–9^{ab}	3316^{cd}–3317^{ab}	74 $10\frac{1}{2}$
649*	—	—	74. 11
46 10^{cd}–13	66 9^{cd}–12	3317^{cd}–3320	74 12–13, $13\frac{1}{2}$, $14\frac{1}{2}$
46. 14	66. 13	3321	74 15, $15\frac{1}{2}$
46 15^{ab}	66 14^{ab}	3322^{ab}	74 25
46. 15^{cd}–16	66 14^{cd}–15	3322^{cd}–3323	74 $16\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}^{ab}$
650*	—	—	—
46 17–20^{ab}	66. 16–19^{ab}	3324–3327^{ab}	74 $17\frac{1}{2}^{cd}$, 18, 19–21^{ab}
46. 20^{cd}	66 19^{cd}	3327^{cd}	74 21^{cd} (± $23\frac{1}{2}$)
46 21–22	66 20–21	3328–3329	74 22 (± $24\frac{1}{2}$), 23
46 23–31^{ab}	66 22–30^{ab}	3330–3338^{ab}	74 26–34^{ab}
46 31^{cd}	66. 30^{cd}	3338^{cd}	—
651* (subst., 31^{cd})	—	—	74 34^{cd}
46 32–37	66. 31–36	3339–3344	74. 35–40
652*	—	—	74. 41–42
46. 38	66 37	3345	—
653* (subst, 38)	—	—	74. 43
46. 39–40^{a}	66 38–39^{a}	3346–3347^{a}	74 44–45^{a}
654*	—	—	—
46. 40^{b}–45	66. 39^{b}–44	3347^{b}–3352	74. 45^{b}–50
46 46	66. 45	3353	—
655* (subst, 46)	—	—	74. 51
656*, 1–10	—	—	74. 52, $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$
656*, 11–18	—	—	74. 54, 55, $55\frac{1}{2}$
46 47	66 46	3354	74 $56\frac{1}{2}$

† 73 30^{ab} is one-line stanza.

‡ 74 $2\frac{1}{2}$ not recorded in any MS of the Crit App

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
657*	—	—	74 57½
46. 48	66 47	3355	74 58½
658*	66 48	3356	—
47. 1	67. 1	3357	75 1
659*	—	—	75. 2–3
47 2	67 2	3358	75 4
47 3	67 3	3359	—
660* (subst , 3)	—	—	75 5
661*	—	—	75 6–8^{ab}
662*	67 4–6	3360–3362	—
47 4	67. 7	3363	75. 11
47. 5	67 8	3364	—
663* (subst , 5)	—	—	75 8^{cd}–9^{ab}
664*	—	—	75 9^{cd}–10
665*	67 9^{ab}	3365^{ab}	—
47 6^{ab}	67 9^{cd}	3365^{cd}	75. 12^{ab}
47 6^{cd}	67 10^{ab}	3366^{ab}	—
666* (subst., 6^{cd})	—	—	75. 12^{cd}
667*	67 10^{cd}	3366^{cd}	—
47 7	67. 11	3367	—
668* (subst , 7)	—	—	75 13
47 8–9	67 12–13	3368–3369	75 14–15
47 10	67 20^{cd}, 14^{ab}	3376^{cd}, 3370^{ab}	75. 18^{ab}, 16^{ab}
App I, 19	67 14^{cd}–18	3370^{cd}–3374	—
669*	—	—	75 16^{cd}
47. 11	67 20^{ab}, 21^{ab}	3376^{ab}, 3377^{ab}	75 17^{cd}, 18^{cd}
670*	—	—	75 19
47. 12^{ab}	67 19^{ab}	3375^{ab}	75 20^{ab}
671*	—	—	75 20^{cd}, 20½
47. 12^{cd}	67 19^{cd}	3375^{cd}	75 17^{ab}
47. 13–14	67 21^{cd}–22, 23	3377^{cd}–3378, 3379	75 21½, 22, 22½
48 1	68 1	3380	76 1
672*	68 2^{ab}	3381^{ab}	—
673*, 1–2	68 2^{cd}	3381^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3–4	68 3^{ab}	3382^{ab}	—
675*, 676*	68 3^{cd}–4	3382^{cd}–3383	—
677*	—	—	76 1½, 2½–4½

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
48 2-3	68 5-6	3384-3385	76. 5½-6½
48 4	68. 7	3386	—
678* (subst , 4)	—	—	76. 7½
48 5	68. 8	3387	—
679* (subst , 5)	—	—	76. 8½
680*	68. 9	3388	—
48 6^{ab}	68. 10^{ab}	3389^{ab}	76 $9\frac{1}{2}^{ab}$
48 6^{cd}	68. 10^{cd}	3389^{cd}	—
681* (subst., 6^{cd})	—	—	76. $9\frac{1}{2}^{cd}$
48. 7^{abc}	68. 11^{abc}	3390^{abc}	76 $10\frac{1}{2}^{abc}$
682*	—	—	76 $10\frac{1}{2}^{d}$, $11\frac{1}{2}^{a}$
48 7^{d}-9	68. 11^{d}-13	3390^{d}-3392	76. $11\frac{1}{2}^{bcd}$, 12, 13
48 10-12	68 14-16	3393-3395	76. 13½, 14, 15-16
48 13^{abcdef}	68. 25-26^{ab}	3396-3397^{ab}	76 17, 17½ (± 32)
App. I, 20, 1-18	68. 17-21^{ab}	—	76. 18½-21½, 22
,, 19-28	—	—	76 23-24, 24½
,, 29-34	68. 21^{cdef}-22^{ab}	—	76. 25½-$26\frac{1}{2}^{ab}$
,, 35-44	—	—	76 $26\frac{1}{2}^{cd}$-28½
,, 45-54	68. 22^{cd}-24	—	76. 29, 30-31
48 14	68 26^{cd}-27^{ab}	3397^{cd}-3398^{ab}	76. 33
683*, 684*	68. 27^{cd}-29^{ab}	3398^{cd}-3400^{ab}	—
685*	—	—	—
48 15	68 29^{cd}-30^{ab}	3400^{cd}-3401^{ab}	76 34
686*	68. 30^{cdef}	3401^{cd}, 3402	—
49 1-6^{ab}	69. 1-6^{ab}	3403-3408^{ab}	77. 1-6^{ab}
687*	69 6^{cd}	3408^{cd}	—
49 6^{cd}-9	69 7-10^{ab}	3409-3412^{ab}	77. 6^{cd}-9
688*	—	—	77. 9½
49. 10-11^{cd}	69. 10^{cd}-12^{ab}	3412^{cd}-3414^{ab}	77. 10½-11½
49 11^{ef}-13^{cd}	69. 12^{cd}-14	3414^{cd}-3416	77. 12½, 13, 14
689*	—	—	77. 15^{ab}
49. 13^{ef}	69 15^{ab}	3417	77. 15^{cd}
690*	69 15^{cd}	3418	77 15½
49 14^{abcdef}	69. 16-17^{ab}	3419-3420^{ab}	77. 16½, 17
691*	69. 17^{cd}	3420^{cd}	—
49 15-22^{abcde}	69. 18-26^{a}	3421-3429^{a}	77. 18-25, $25\frac{1}{2}^{a}$ †
692*	69 26^{bcd}	3429^{bcd}	—

† 77 $25\frac{1}{2}^{ab}$ is one-line stanza.

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
49 22^{ef}	—	—	77 $25\frac{1}{2}^{ab}$ †
49 23–26^{ab}	69 27–30^{ab}	3430–3433^{ab}	77 $26\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}^{ab}$
693*	—	—	77 $29\frac{1}{2}^{cd}$
49. 26^{cd}–27	69. 30^{cd}–31	3433^{cd}–3434	77 30, 31
49 28^{ab}, 28^{cd}	69 32^{ab}, 34^{ab}	—	77 32^{ab}, 34^{ab}
49 29^{ab}	—	—	77 33^{ab}
49. 29^{cd}	69 32^{cd} (= 34^{cd})	3435^{ab} (± 3435^{cd})	77 32^{cd}(=33^{cd},=34^{cd})
694*	69 33	3436	—
49. 30^{ab}	69. 34^{ef}	3437^{ab}	77 35^{ab}
695*	69 35^{ab}	—	—
49 30^{cd}–44^{ef}	69 35^{cd}–50^{ab}	3437^{cd}–3452^{ab}	77. 35^{cd}–48, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$
49 45^{ab}	69 50^{cd}	3452^{cd}	—
696* (subst , 45^{ab})	—	—	77 50
49. 45^{cd}	69 51^{ab}	3453^{ab}	77 $50\frac{1}{2}$
697*	69 51^{cd}	3453^{cd}	—
49 45^{ef}–46^{cd}	69 52–53^{ab}	3454–3455^{ab}	77 51, 52
49 46^{ef}–48^{ab}	69. 53^{cd}–55^{ab}	3455^{cd}–3457^{ab}	77 53, $53\frac{1}{2}$–$54\frac{1}{2}^{ab}$
49. 48^{cd}	69 55^{cd}	3457^{cd}	77 $54\frac{1}{2}^{cd}$ (± $55\frac{1}{2}^{cd}$)
698*,1 (subst , 48^{cd})	—	—	—
49 49^{ab}	69 56^{ab}	3458^{ab}	77 $55\frac{1}{2}^{ab}$ (± $56\frac{1}{2}^{ab}$)
698*,2 (subst , 49^{ab})	—	—	—
49 49^{cd}	69 56^{cd}	3458^{cd}	77 $57\frac{1}{2}^{cd}$
699*	—	—	—
700*	69. 57	3459	77 $56\frac{1}{2}^{cd}$ (= 58), $57\frac{1}{2}^{ab}$
49 50	69 58	3460	77 59
49 51	69 59	3461	77 60^{ab}(= $61\frac{1}{2}^{ab}$), 60^{cd}
49 52	69 60	3462	77 $60\frac{1}{2}$, $61\frac{1}{2}^{cd}$
701*	69 61	3463	—
702*	—	—	—
49. 53^{abcdef}	69. 62–63^{ab}	3464–3465^{ab}	77 $62\frac{1}{2}$–$63\frac{1}{2}^{ab}$
703*	—	—	77 $63\frac{1}{2}^{cd}$
49 54–55^{cd}	69 63^{cd}–65^{ab}	3465^{cd}–3467^{ab}	77 $64\frac{1}{2}$–$65\frac{1}{2}$
49 55^{ef}–56^{ab}	69 65^{cd}–66^{ab}	3467^{cd}–3468^{ab}	77. 66, 67^{ab}
704*	69. 66^{cd}	3468^{cd}	—
49. 56^{cd}–60^{cd}	69. 67–71^{ab}	3469, 3470–3473	77. 67^{cd}–71
49. 60^{ef}–63^{ab}	69. 71^{cd}–74^{ab}	3474, 3475–3477^{ab}	77. $71\frac{1}{2}$, $72\frac{1}{2}$–$74\frac{1}{2}^{ab}$
705*	—	—	—

† 77 $25\frac{1}{2}^{ab}$ is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
706*	69. 74^{cd}	3477^{cd}	—
49. 63^{cdef}	69. 75	3478	77. 74$\frac{1}{2}^{cd}$, 75
707*	—	—	—
49. 64^{a}	69. 76^{a}	3479^{a}	77. 76^{a}
708*	—	—	—
49. 64^{b}	69. 76^{b}	3479^{b}	77. 76^{b}
709*	69. 76^{cd}–78	3479^{cd}–3481	—
710*	—	—	—
49. 64^{cd}–65^{ab}	69. 79	3482	77. 76^{cd}, 76$\frac{1}{2}$
711*, 712*	69. 80–81^{ab}	3483–3484^{ab}	77. 77$\frac{1}{2}$–78$\frac{1}{2}^{ab}$
49. 65^{cd}–66	69. 81^{cd}–82	3484^{cd}–3485	77. 78$\frac{1}{2}^{cd}$–79$\frac{1}{2}$
713*, 714*	—	—	77. 81$\frac{1}{2}^{cd}$, 80$\frac{1}{2}$
49. 67^{ab}	69. 83^{ab}	3486^{ab}	77. 81$\frac{1}{2}^{ab}$ (= 82$\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 67^{cd}	69. 83^{cd}	3486^{cd}	77. 82$\frac{1}{2}^{cd}$ (= 85$\frac{1}{2}^{cd}$)
49. 68–69	69. 84–85	3487–3488	77. 83$\frac{1}{2}$–84$\frac{1}{2}$
715*	69. 86	3489	77. 85$\frac{1}{2}^{ab}$, 86
49. 70–71	69. 87–88	3490–3491	77. 87–88
49. 72–73^{ab}	70. 1–2^{ab}	3492–3493^{ab}	78. 1–2^{ab}
716*	—	—	—
49. 73^{cd}–74^{ab}	70. 2^{cd}–3^{ab}	3493^{cd}–3494^{ab}	78. 2^{cd}–3^{ab}
717*	70. 3^{cd}	3494^{cd}	78. 3^{cd}
49. 74^{cd}	70. 4^{ab}	3495^{ab}	78. 5^{ab}
718*	70. 4^{cd}	3495^{cd}	78. 5^{cd} (= 3^{cd})
49. 75–77	70. 5–7	3496–3498	78. 4, 7, 8^{ab}, 8$\frac{1}{2}$
49. 78–80	70. 8–10	3499–3501	78. 6, 9$\frac{1}{2}$–10$\frac{1}{2}$
719*	70. 11^{ab}	3502^{ab}	78. 11$\frac{1}{2}^{ab}$
720*	70. 11^{cd}	3502^{cd}	—
721*	—	—	—
722*	—	—	78. 11$\frac{1}{2}^{cd}$
App. I, 21	—	—	78. 12$\frac{1}{2}$–17$\frac{1}{2}$
49. 81	70. 12	3503	78. 18$\frac{1}{2}$(=26$\frac{1}{2}^{cd}$–27$\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 82–84	70. 13–15	3504–3506	78. 27$\frac{1}{2}^{cd}$–30$\frac{1}{2}^{ab}$
App. I, 22	—	—	78. 19$\frac{1}{2}$–26$\frac{1}{2}^{ab}$
723*, 724*	—	—	78. 30$\frac{1}{2}^{cd}$–32$\frac{1}{2}^{ab}$
49. 85–86	70. 16–17	3507–3508	78. 32$\frac{1}{2}^{cd}$–34$\frac{1}{2}^{ab}$
725*	70. 18–20	3509–3511	—
49. 87–88^{ab}	70. 21–22^{ab}	3512–3513^{ab}	78. 34$\frac{1}{2}^{cd}$, 35$\frac{1}{2}$, 36$\frac{1}{2}^{ab}$
726*	70. 22^{cd}	3513^{cd}	78. 36$\frac{1}{2}^{cd}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
49. 88^{cd}	70. 23^{ab}	3514^{ab}	—
727* (subst , 88^{cd})	—	—	78. 37
728*	—	—	—
49. 89–91^{ab}	70 23^{cd}–25	3514^{cd}–3516	78. 38, 38½, 39, 39½
729*	70 26–28	3517–3519	—
49 91^{cd}–97	70 29–35^{ab}	3520–3526^{ab}	78. 40, 41–46
730*	70 35^{cd}–36^{ab}	3526^{cd}–3527^{ab}	—
49 98^{ab}	70 36^{cd} (=38^{ab})	3527^{cd} (= 3529^{ab})	78. 47^{ab}
731*	70 38^{cd}–39^{ab}	3529^{cd}–3530^{ab}	—
49 98^{cd}	70 37^{ab}	3528^{ab}	78. 50^{cd}
732*	70 37^{cd}	3528^{cd}	—
49 98^{ef}–99^{ab}	70 39^{cd}–40^{ab}	3530^{cd}–3531^{ab}	78. 47^{cd}, 48^{cd}
49 99^{cd}–100^{ab}	70 41	3532	78 49
49 100^{cdef}	70 42^{ab}, 40^{cd}	3533^{ab}, 3531^{cd}	78 48^{ab}, 50^{ab}
49 101–106	70 42^{cd}–47, 48	3533^{cd}–3538, 3539	79 1–6
49. 107–109^{cd}	70 49^{abcdef}–51^{ab}	3540–3542	79 7–9
49 109^{ef}–112^{cd}	70 51^{cd}–54	3543–3546^{ab}	79. 10–13^{ab}
49 112^{ef}–113^{cd}	70 55–56^{ab}	3546^{cd}–3547	79 13^{cd}–14
49 113^{ef}–114^{cd}	70. 56^{cd}–57	3548–3549^{ab}	79. 14½, 15½
49 114^{ef}–116	70 58–59, 60	3549^{cd}–3551	79. 16, 17–18
733*	71 1	3552	—
50 1–2^{cd}	71 2–3	3553–3554	80 1, 1½, 2½^{ab}
50 2^{ef}–3^{cd}	71 4–5^{ab}	3555–3556^{ab}	80. 2½^{cd}–3½
50 3^{ef}–9	71 5^{cd}–11	3556^{cd}–3562	80 4, 5–10
50 10–14	71 12–16^{cd}	3563–3567	80. 10½, 11, 12–15
734*	71 16^{ef}	3568^{ab}	—
50. 15^{ab}	71 17^{ab}	3568^{cd}	80 16^{ab}
50. 15^{cd}	71. 17^{cd}	3569^{ab}	—
735* (subst , 15^{cd})	—	—	80 16^{cd}
50 15^{ef}–17	71 18–20^{ab}	3569^{cd}–3571	80 16½, 17½–18½
50 18^{abcdef}	71 20^{cd}–21	3572–3573^{ab}	80 19, 20
736*	—	—	80 20½
50 19–20^{cd}	71 22–23	3573^{cd}–3575^{ab}	80 21½, 22, 23^{ab}
50 20^{ef}–22	71 24–26^{ab}	3575^{cd}–3577	80 23^{cd}, 23½, 24, 25
737*	—	—	80 25½
50 23^{abcdef}–25^{ab}	71. 26^{cd}–29^{ab}	3578–3580	80 31½, 32½–34½^{ab}
50. 25^{cd}–34	71. 29^{cd}–38	3581, 3582–3590	80. 34½^{cd}–43½
738*	71. 39–40	3591–3592	80. 44, 45, 45½

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed.
739*	—	—	—
50. 35^{ab}	72. 1^{ab}	3593^{ab}	81. 1^{ab}
50 35^{cd}	72. 1^{cd}	3593^{cd}	(± 80 25½)
50. 36	72. 2	3594	80 26½^{ab}, 27½^{ab}
50. 37	72. 3	3595	80. 26½^{cd}, 27½^{cd}
740*	72. 4^{ab}	3596^{ab}	—
50. 38^{abcdef}–39	72. 4^{cd}–6	3596^{cd}–3598	80. 28½, 29, 30
741*	72 7^{ab}	3599^{ab}	—
50 40^{ab}	72 7^{cd}	3599^{cd}	80. 31^{ab}
742*	—	—	80. 31^{cd}
50 40^{cdef}–42	72. 8–10	3600–3602	81 1^{cd}, 1½, 2½, 3½
50 43^{abcdef}–46	72 11–15^{ab}	3603–3607^{ab}	81 4, 5–8
743*	—	—	81 8½
50. 47	72. 15^{cd}–16^{ab}	3607^{cd}–3608^{ab}	81 9½
744*	—	—	81 10½
50. 48	72. 16^{cdef}	3608^{cd}, 3609	81. 11½
50. 49–53^{ab}	72. 17–21^{ab}	3610–3614^{ab}	81. 12½–16½^{ab}
50. 53^{cdef}	72 22^{ab}, 21^{cd}	3615^{ab}, 3614^{cd}	81. 16½^{cd}–17½^{ab}
50 54	72. 22^{cd}–23^{ab}	3615^{cd}–3616^{ab}	81. 17½^{cd}, 18
745*, 746*	—	—	81. 21, 21½, 22½
747*, 1	72. 27^{cd}	3620^{cd}	—
747*, 2–3	72. 28	3621	81. 23½
748*	—	—	81 29½–30½
50 55–56	72. 23^{cd}–25^{ab}	3616^{cd}–3618^{ab}	81 19–20
50. 57	72 25^{cd}–26^{ab}	3618^{cd}–3619^{ab}	—
50 58	72 26^{cd}–27^{ab}	3619^{cd}–3620^{ab}	81 28½
50 59–61	72. 29–31	3622–3624	81 24½–26½
749*	—	—	—
50 62	72 32	3625	81 27½
50. 63	72 33	3626	—
750* (subst , 63)	—	—	81 31½
50 64	72. 34	3627	81. 32½
751*, 752*, 753*	72. 35–36	3628–3629	—
50 65	72 37	3630	81. 33½
754*	72. 38–40	3631–3633	—
51. 1–6^{ab}	73. 1–6^{ab}	3634–3639^{ab}	82. 1–6^{ab}
755*	—	—	82 6^{cd}
51. 6^{cd}–11^{ab}	73. 6^{cd}–11^{ab}	3639^{cd}–3644^{ab}	82. 6½, 7½–11½^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
756*	—	—	—
51 11^{cd}–13^{cd}	73 11^{cd}–13	3644^{cd}–3646	82 $11\frac{1}{2}^{cd}$–$13\frac{1}{2}$
51 13^{ef}–14	73 14–15^{ab}	3647–3648^{ab}	82 $14\frac{1}{2}$, 15
757*	73 15^{cd}	3648^{cd}	—
51 15–16^{ab}	73 16–17^{ab}	3649–3650^{ab}	82 16–17^{ab}
758*	—	—	82 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$
51 16^{cd}–19^{cd}	73 17^{cd}–20	3650^{cd}–3653	82 18, 19–21
51 19^{ef}–24^{cd}	73 21–26^{ab}	3654–3659^{ab}	82 $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
51 24^{ef}–25^{cd}	73 26^{cd}–27	3659^{cd}–3660	82 $27\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}^{ab}$
51 25^{ef}–28	73 28–31^{ab}	3661–3664^{ab}	82 $28\frac{1}{2}^{cd}$–$31\frac{1}{2}$
759*	73 31^{cd}–32^{ab}	3664^{cd}–3665^{ab}	—
760*, 761*	—	—	—
51 29–30	73 32^{cd}–34^{ab}	3665^{cd}–3667^{ab}	82. $32\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
761 A*	—	—	82 $34\frac{1}{2}^{ab}$
51 31–33^{cd}	73 34^{cd}–37^{ab}	3667^{cd}–3670^{ab}	82 $34\frac{1}{2}^{cd}$–$37\frac{1}{2}^{ab}$
762*	73 37^{cd}	3670^{cd}	82 $37\frac{1}{2}^{cd}$
51 33^{ef}–36^{ab}	73 38–40	3671–3673	82. 38, 39–41^{ab}
51 36^{cd}	73 41^{ab}	3674^{ab}	—
763* (subst, 36^{cd})	—	—	82 41^{cd}
51 37–42	73 41^{cd}–47^{ab}	3674^{cd}–3680^{ab}	82 42–47
51 43^{ab}	73 47^{cd}	3680^{cd}	—
764* (subst, 43^{ab})	—	—	82 48^{ab}
51 43^{cd}–51	73. 48–56^{ab}	3681–3689^{ab}	82 48^{cd}–56
765*	—	—	82 57
51 52–54^{ab}	73 56^{cd}–58^{cd}	3689^{cd}–3691	82 58–60^{ab}
51 54^{cd}–56	73 58^{ef}–60	3692–3694^{ab}	82 60^{cd}–62
766*	—	—	—
51 57–60^{abcd}	73 61–64	3694^{cd}–3698^{ab}	82 63, 65, 64, 66
51 60^{ef}–61	73 65–66^{ab}	3698^{cd}–3699	82 67^{ab}, 69, 70^{ab}
767*	—	—	—
51 62–64	73 66^{cd}–69^{ab}	3700–3702	82 70^{cd}, $70\frac{1}{2}$, $71\frac{1}{2}$–$72\frac{1}{2}$
51 65	73 69^{cd}–70^{ab}	3703	82 67^{cd}, $67\frac{1}{2}$ (=73)
51 66^{ab}	73 70^{cd}	3704^{ab}	82 $68\frac{1}{2}^{ab}$
768*	—	—	—
51 66^{cd}	73 71^{ab}	3704^{cd}	82 $68\frac{1}{2}^{cd}$
51 67–68	73 71^{cd}–73^{ab}	3705–3706	83 2, 3^{ab}, 1^{ab}
769*	—	—	83 1^{cd}
51 69–72	73 73^{cd}–77^{ab}	3707–3710	83 5, 3^{cd}–4, $5\frac{1}{2}$, $6\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
51 73-74^{ab}	73 77^{cd}-78	3711-3712^{ab}	83 7½, 9^{ab}
770*	—	—	83 9^{cd}, 9½, 10½^{ab}
51. 74^{cd}	73 79^{ab}	3712^{cd}	83 8
51 75^{ab}	73 79^{cd}	3713^{ab}	[cf 770*]
51 75^{cd}-76	73 80-81^{ab}	3713^{cd}-3714	83 10½^{cd}-11½
771*, 772*	73 81^{cd}-82^{ab}	3715	83 12½
51. 77-79	73 82^{cd}-85^{ab}	3716-3718	83 13½-15½
773*	73 85^{cd}-89^{ab}	—	83. 16½-19½
51 80-81	73 89^{cd}-91^{ab}	3719-3720	83 20½-21½
App I, 23	—	—	83 22½-29½
51. 82	73 91^{cd}-92^{ab}	3721	83 39½
774*	—	—	83 40½-42½
51 83-85	73 92^{cd}-95^{ab}	3722-3724	—
775*(subst., 83-85)	—	—	83 45½-47½
51 86^{ab}	73 95^{cd}	3725^{ab}	—
776* (subst , 86^{ab})	—	—	83. 30½^{ab}
51 86^{cd}-87	73 96^{abcdef}	3725^{cd}-3726	83. 30½^{cd}-31½
777*	—	—	83 32½-38½
51 88-89	73 97-98	3727-3728	83 48½-49½
778*, 779*	73. 99-100	—	83 50½, 44½
51 90	73 101	3729	83 51½
780*	—	—	83 52½
51 91-96	73 102-107	3730-3735	83 43½, 53½-57½
781*	73 108-109	—	83 58, 59-60^{ab}
51 97-99	73 110-112	3736-3738	83 60^{cd}, 61, 61½, 62½
782*	73 113	—	83 63½
51 100^{ab}	73 114^{ab}	3739^{ab}	83 65½^{ab}
51 100^{cd}	73 114^{cd}	3739^{cd}	—
783* (subst, 100^{cd})	—	—	83. 65½^{cd}
784*	73. 115	3740	83 64½
51 101-103^{ab}	73 116-118^{ab}	3741-3743^{ab}	83 66½-68½^{ab}
51. 103^{cd}	73 118^{cd}	3743^{cd}	—
785* (subst, 103^{cd})	—	—	83 68½^{cd}
51 104-110	73 119-125	3744-3750	83 69½-75½
52 1-7^{ab}	74 1-7^{ab}	3751-3757^{ab}	84 1-7^{ab}
786*	—	—	—
52 7^{cd}-9	74 7^{cd}-9	3757^{cd}-3759	84 7^{cd}-9
787*, 1-2	74. 11	—	84. 10

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
787*, 3–6	—	—	84 11–12
787*, 7–8	74 12	—	84 $12\frac{1}{2}$, 13
52 10	74 10	3760	—
788* (subst , 10)	—	—	84 14
52 11–12^{ab}	74 13–14^{ab}	3761–3762^{ab}	84 15–16^{ab}
789*	—	—	—
52 12^{cd}–13	74 14^{cd}–15	3762^{cd}–3763	84 16^{cd}–17
790*, 791*	74 16–20	3764–3768	—
52 14^{abcd}	74 21	3769	84 18
792*, 793*, 794*	74 22^{ab}–23^{ab}	3770^{ab}–3771^{ab}	—
795*	74 23^{cd}	3771^{cd}	84 19^{ab}
796*	74 24^{ab}	3772^{ab}	—
52 14^{ef}–16^{ab}	74 24^{cd}–26^{ab}	3772^{cd}–3774^{ab}	84 19^{cd}–21^{ab}
52 16^{cd}–17^{ab}	74. 26^{cd}–27^{ab}	3774^{cd}–3775^{ab}	84 23^{ab}, 21^{cd}
797*	74. 27^{cd}	3775^{cd}	—
52. 17^{cd}	74 27^{ef}	3776^{ab}	84 22^{cd}
798*	74 28^{ab}	—	84 23^{cd}
52 18–19^{ab}	74 28^{cd}–29	3776^{cd}–3777	84 22^{ab}, 24^{cdab}
52 19^{cd}	74 30^{ab}	3778^{ab}	—
799*	74 30^{cd}–32	—	—
800*	—	—	—
52 19^{ef}	74 33^{ab}	—	—
52 20–22	74 33^{cd}–36^{ab}	3778^{cd}–3781^{ab}	84 25–27
801*	74 36^{cd}	3781^{cd}	84 28^{ab}
App I, 24	74 37–46^{ab}	3782–3791^{ab}	—
802*	—	—	84 28^{cd}
App I, 25	—	—	84 29–38
52 23–27	74 46^{cd}–51^{ab}	3791^{cd}–3796^{ab}	84 39–43
52 28^{ab}	74 51^{cd}	3796^{cd}	—
803* (subst , 28^{ab})	—	—	84 44^{ab}
52 28^{cd}	74 52^{ab}	3797^{ab}	84 44^{cd}
804*	—	—	84 45^{ab}
52 29^{abcdef}	74 52^{cd}–53	3797^{cd}–3798	84 45^{cd}, $45\frac{1}{2}$, $46\frac{1}{2}^{ab}$
805*	—	—	84 $46\frac{1}{2}^{cd}$
52 30–33	74 54–57	3799–3802	84 $47\frac{1}{2}$–$50\frac{1}{2}$
806*	74 58	3803	84 $51\frac{1}{2}$
807*	75. 1	3804	85 1
53. 1^{ab}	75. 2^{ab}	3805^{ab}	85. 2^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
53 1^{cd}	75. 2^{cd}	3805^{cd}	—
808* (subst, 1^{cd})	—	—	85 2^{cd}
53 2–3	75. 3–4	3806–3807	85 3–4
809*, 1–4	75 5	3808	85 $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}^{ab}$
809*, 5–8	75. 6	3809	—
53 4^{ab}	75 7^{ab}	3810^{ab}	85 $5\frac{1}{2}^{cd}$
53 4^{cd}	75. 7^{cd}	3810^{cd}	—
810* (subst, 4^{cd})	—	—	85 6
53 $5–9^{a}$	75 $8–12^{a}$	$3811–3815^{a}$	85 $7–11^{a}$
53 9^{b}	75 12^{b}	3815^{b}	—
53 9^{cd}	75 12^{cd}	3815^{cd}	—
811* (subst, 9^{cd})	—	—	85 11^{bcd}
53 10–12	75 13–15	3816–3818	85 12–14
812*	—	—	85. 15^{ab}
53 13–14	75 16–17	3819–3820	85 15^{cd}, $15\frac{1}{2}$, $16\frac{1}{2}$
54. 1^{abcdef}–9	76. $1–10^{ab}$	$3821–3830^{ab}$	86. 1, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}–9\frac{1}{2}$
813*	—	—	86 $10\frac{1}{2}^{ab}$
54 10^{ab}	76 10^{cd}	3830^{cd}	86. $10\frac{1}{2}^{cd}$
814*	—	—	86. $11\frac{1}{2}^{ab}$
54 10^{cdef}–13	76 11–14	3831–3834	86 $11\frac{1}{2}^{cd}$, 12, 13–15
54 14^{ab}	76 15^{ab}	3835^{ab}	—
815*	—	—	—
816* (subst, 14^{ab})	—	—	86 16^{ab}
54 14^{cd}	76 15^{cd}	3835^{cd}	86 16^{cd}
817*	—	—	86 $16\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}^{ab}$
54 15^{a}	76 16^{a}	3836^{a}	86. $19\frac{1}{2}^{c}$
54. 15^{b}	76 16^{b}	3836^{b}	—
54 15^{c}	76. 16^{c}	3836^{c}	86 $19\frac{1}{2}^{d}$
818*	—	—	86. $20\frac{1}{2}$, 21^{a} †
54. 15^{d}	76 16^{d}	3836^{d}	—
54 16^{ab}	76 17^{ab}	3837^{ab}	—
819* (subst, 16^{ab})	—	—	86. 21^{b} †, 22^{a}
54 16^{c}	76 17^{c}	3837^{c}	86 22^{b}
820*	—	—	86 22^{c}
54 16^{d}	76 17^{d}	3837^{c}	86 22^{d}
821*	76 18	3838	86 $22\frac{1}{2}$
822*	—	—	86 $23\frac{1}{2}$, 24

† 21^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed
54 17–20^{ab}	76 19–22^{ab}	3839–3842^{ab}	86 25–28^{ab}
54 20^{cd}	76. 22^{cd}	3842^{cd}	—
823* (subst, 20^{cd})	—	—	86. 28^{cd}
824*	—	—	86 29
54 21^{ab}	76. 23^{ab}	3843^{ab}	86. 30^{ab}
54 21^{cd}	76 23^{cd}	3843^{cd}	—
825* (subst, 21^{cd})	—	—	86 30^{cd}
54 22–24^{ef}	76 24–26, 27	3844–3846, 3847	86 30½–32½, 33
826*	76 28	3848	86 34
54 25	76. 29	3849	86 35
827*	—	—	—
54 26^{ab}	76 30^{ab}	3850^{ab}	86. 36^{ab}
828*	76. 30^{cd}–31^{ab}	3850^{cd}–3851^{ab}	—
54 26^{cd}–27^{ab}	76 31^{cd}–32^{ab}	3851^{cd}–3852^{ab}	86. 36^{cd}–37^{ab}
829*, 830*	—	—	—
54 27^{cd}–28^{ab}	76 32^{cd}–33^{ab}	3852^{cd}–3853^{ab}	—
831* (subst, 28^{ab})	—	—	—
54 28^{cd}	76 33^{cd}	3853^{cd}	86. 37^{cd}
App I, 26, 1–4	76 34	3854	—
App. I, 26, 5–24	76 35–39	3855–3859	86. 38–42
832*, 833*, 1	—	—	—
833*, 2–5	—	—	86. 43
54 29	76 40	3860	86. 44
55 1	77 1	3861	87. 1
834*	—	—	—
55 2–5	77. 2–5	3862–3865	87 1½, 2, 3, † 5–6
835*	—	—	—
55 6–8	77. 6–8	3866–3868	87 6½, 7½, 8, 9
836*, 837*	—	—	—
55 9–13	77 9–13	3869–3873	87 10–14^{ab}, 14½
55 14–15	77 14–15	3874–3875	87 15½–16½
838*, 1–3	—	—	87 17½–18½^{ab}
838*, 4–8	—	—	—
838*, 9–10	—	—	87 18½^{cd}, 19
838*, 11	—	—	—
55 16–17	77 16–17	3876–3877	87 20–21
55. 18^{ab}	77 18^{ab}	3878^{ab}	87. 22^{ab} (= 14^{cd})

† 87 4 not recorded in any MS. of the Crit App

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
55 18^{cd}–21	77 18^{cd}–21	3878^{cd}–3881	87 22^{cd}–25
55. 22^{ab}	77. 22^{ab}	3882^{ab}	—
839* (subst., 22^{ab})	—	—	87 26^{ab}
55 22^{cd}–27^{ab}	77. 22^{cd}–27^{ab}	3882^{cd}–3887^{ab}	87. 26^{cd}–31^{ab}
840*	—	—	—
55. 27^{cd}–30^{cd}	77. 27^{cd}–30	3887^{cd}–3890	87. 31^{cd}–34
55. 30^{ef}–31	77. 31–32^{ab}	3891–3892^{ab}	87. 34½, 35½
841*	—	—	—
55. 32–33	77. 32^{cd}–34^{ab}	3892^{cd}–3894^{ab}	87 36½–37½
842*	77. 34^{cd}	3894^{cd}	87 38½^{ab}
55 34–36	77. 35–37	3895–3897	87. 38½^{cd}, 39, 40–41
55. 37–41^{ab}	77. 38–42^{ab}	3898–3902^{ab}	88 1–5^{ab}
843*, 1–2	77. 42^{cd}–43^{ab}	3902^{cd}–3903^{ab}	88. 5^{cd}–6^{ab}
843*, 3	77. 43^{cd}	3903^{cd}	—
55. 41^{cd}–42	77. 44–45^{ab}	3904–3905^{ab}	88. 6^{cd}, 6½, 7½^{ab}
844*	77. 45^{cd}	3905^{cd}	—
845*	—	—	88 7½^{cd}
55 43–45^{ab}	77. 46–48^{ab}	3906–3908^{ab}	88 8½–9½, 10
55 45^{cd}	77. 48^{cd}	3908^{cd}	—
55. 46–47^{ef}	77 49–51^{ab}	3909–3911^{ab}	88. 11^{cd}, 11½, 12½, 13
846*	—	—	88. 11^{ab}
55 48–55	77 51^{cd}–59^{ab}	3911^{cd}–3919^{ab}	88 14–20, 20½, 21
847*	—	—	88. 21½, 22½, 23
55 56–58	77 59^{cd}–62^{ab}	3919^{cd}–3922^{ab}	88 24–26
848*	—	—	—
55 59–61^{cd}	77. 62^{cd}–65^{ab}	3922^{cd}–3925^{ab}	88 27–29
55. 61^{ef}–63^{cd}	77. 65^{cd}–67	3925^{cd}–3927	88 29½, 30½, 31
55 63^{ef}–68^{cd}	77. 68–73^{ab}	3928–3933^{ab}	88 31½, 32½–36½
55 68^{ef}–71^{cd}	77. 73^{cd}–76	3933^{cd}–3936	88 37, 38–40
55. 71^{ef}–73^{ab}	77. 77–78	3937–3938	88. 40½, 41½, 42½^{ab}
849*	—	—	—
55. 73^{cdef}	77 79	3939	88 42½^{cd}, 43
56 1–3^{ab}	78. 1–3^{ab}	3940–3942^{ab}	89. 1–3^{ab}
850*	78. 3^{cd}	3942^{cd}	89. 3^{cd}
56 3^{cd}	78 4^{ab}	3943^{ab}	89 4^{ab}
56 4^{ab}	78. 4^{cd}	3943^{cd}	—
851* (subst., 4^{ab})	—	—	89. 4^{cd}
56. 4^{cd}–7^{ef}	78. 5–8^{ab}	3944–3947^{ab}	89. 4½, 5½–7½, 8

Crit. Ed	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
852*	78. 8^{cd}	3947^{cd}	—
56 8–15^{cd}	78 9–16	3948–3955	89 9–16
56 15^{ef}–17^{cd}	78 17–19^{ab}	3956–3958^{ab}	89 $16\frac{1}{2}$, $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
56 17^{ef}–19^{cd}	78 19^{cd}–21	3958^{cd}–3960	89 19, 20–21
56 19^{ef}–21^{ab}	78 22–23	3961–3962	89 $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$, 23
853*	78 24^{ab}	3963^{ab}	89 24^{ab}
56 21^{cd}–23	78. 24^{cd}–26	3963^{cd}–3965	89 24^{cd}–26
56 24^{ab}	78 27^{ab} (= 28^{cd})	3966^{ab}	89 27^{ab} (= 29^{ab})
56 24^{cdef}	78 27^{cd}–28^{ab}	3966^{cd}–3967^{ab}	89 27^{cd}–28^{ab}
854*	78. 29^{ab}	—	89 29^{cd}
855*	—	—	89 28^{cd}
56 25^{abe}	78. 29^{cd}–30^{a}	3967^{cd}–3968^{a}	89. $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}^{a}$
856*	—	—	89. $30\frac{1}{2}^{bc}$
56 25^{d}–29^{ab}	78. 30^{b}–33	3968^{b}–3971	89 $30\frac{1}{2}^{d}$, 31–34^{ab}
857* (subst , 29^{ab})	—	—	—
858* (subst , 29^{ab})	—	—	—
56. 29^{cd}–44^{ab}	78. 34–48	3972–3986	89. 34^{cd}–49^{ab}
859*	78. 49^{ab}	3987^{ab}	89. 49^{cd}
56 44^{cdef}–55^{ab}	78. 49^{cd}–61^{ab}	3987^{cd}–3999^{ab}	89. 50–61
56. 55^{ef}–56^{cd}	78 61^{cd}–62	3999^{cd}–4000	89. $61\frac{1}{2}$, $62\frac{1}{2}$
56. 56^{ef}–58	78 63–64^{ef}	4001–4002, 4003	89. 63, 64–65
57. 1	79. 1	4004	—
860* (subst , 1)	—	—	90. 1
57 2^{ab}	79 2^{ab}	4005^{ab}	90. 2^{ab}
861*	79. 2^{cd}–6^{ab}	4005^{cd}–4009^{ab}	90 2^{cd}–6^{ab}
57. 2^{cd}–3^{cd}	79 6^{cd}–7	4009^{cd}–4010	90 6^{cd}, $6\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}^{ab}$
57 3^{ef}–5^{cd}	79 8–10^{ab}	4011–4013^{ab}	90 $7\frac{1}{2}^{cd}$–$9\frac{1}{2}$
57 5^{ef}–8	79 10^{cd}–13	4013^{cd}–4016	90 10, 11–13
862*	—	—	—
57 9	79 14	4017	90 14
57 10^{ab}	79 15^{ab}	4018^{ab}	—
863* (subst., 10^{ab})	—	—	90 15^{ab}
57 10^{cd}	79 15^{cd}	4018^{cd}	90 15^{cd}
57 11	79 16	4019	—
864* (subst , 11)	—	—	90 16
57 12–15	79 17–20	4020–4023	90. 17–19, 20 (=
App I, 27	79 21–30	—	90 21–30
865*	79. 31	4024	90 32

Crit Ed	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
866*	—	—	90. 33, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}$
57 $16–21^{ab}$	79 $32–37^{ab}$	$4025–4030^{ab}$	90. $35\frac{1}{2}–39\frac{1}{2}$, 40
57 $21^{cd}–23^{ab}$	79 $37^{cd}–39^{ab}$	$4030^{cd}–4032^{ab}$	90. 41, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}^{ab}$
57. 23^{cd}	79 39^{cd}	4032^{cd}	—
867* (subst , 23^{cd})	—	—	90 $42\frac{1}{2}^{cd}$
57 $24–26^{ab}$	79. $40–42^{ab}$	$4033–4035^{ab}$	90 $43\frac{1}{2}–45\frac{1}{2}^{ab}$
57 26^{cd}	—	—	90. $45\frac{1}{2}^{cd}$
868* (subst , 26^{cd})	79 42^{cd}	4035^{cd}	—
57 27–29	79 $43–45^{cd}$	4036–4038	90 $46\frac{1}{2}–48\frac{1}{2}$
57. 30–32	79. $45^{ef}–48^{ab}$	4039–4040	90 $49\frac{1}{2}–51\frac{1}{2}$
869*	79 48^{cd}	4041	90 52
870*	—	—	90 53–54, $54\frac{1}{2}$
57. 33–35	79. 49–51	4042–4045	91. 1–3
57. 36	79. 52	4046	—
871* (subst , 36)	—	—	91 4
872*	79. 53	4047	91. 5
57. 37^{ab}	79. 54^{ab}	4048^{ab}	91 6^{ab}
873*	—	—	91. 7^{cd}
57. 37^{cd}	79. 54^{cd}	4048^{cd}	91. 6^{cd} (= 11^{cd})
57. 38	79. 55	4049	—
874* (subst., 38)	—	—	91. 10^{ab} (= 7^{ab}), 10^{cd}
57 39	79. 56	4050	91. 8
57. 40	79. 57	4051	—
875* (subst., 40)	—	—	91 9
876*	—	—	91. 11^{ab}
57. 41–45	79 58–62	4052–4056	91 12–16
57. $46–47^{ab}$	79 $63–64^{ab}$	$4057–4058^{ab}$	91. 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$, 18
877*	79 64^{cd}	4058^{cd}	—
57. $47^{cd}–48^{ef}$	79 65–66	4059–4060	91 17^{ab}, 19, $19\frac{1}{2}$
878*, 879*	79. 67	4061	—
880*	—	—	—
57. 49^{ab}	79. 68^{ab}	4062^{ab}	91. $20\frac{1}{2}^{ab}$
881*	—	—	91. $20\frac{1}{2}^{cd}–21\frac{1}{2}$, 22
57. 49^{cd}	79. 68^{cd}	4062^{cd}	91. $22\frac{1}{2}$
882*	79. 69	4063	91. $26\frac{1}{2}$
883*, 884*	—	—	91. $23\frac{1}{2}–25\frac{1}{2}^{ab}$
885*	—	—	—
57. 50	79. 70	4064	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
886* (subst , 50)	—	—	91 $25\frac{1}{2}^{cd}$, $27\frac{1}{2}$
57 51^{abcd}	79. 71	4065	91 $28\frac{1}{2}$
57 51^{ef}	79 72^{ab}	4066^{ab}	—
887* (subst , 51^{ef})	—	—	91 29
57 $52–53^{ab}$	79. 72^{cd}–73	4066^{cd}–4067	91 $30–31^{ab}$
888*	79. 74^{ab}	4068^{ab}	91 31^{cd}
57 53^{cd}	79. 74^{cd}	4068^{cd}	91 $31\frac{1}{2}$
57 54^{ab}	79 75^{ab}	4069^{ab}	—
889* (subst , 54^{ab})	—	—	91 $32\frac{1}{2}^{ab}$
57 54^{cd}–55	79. 75^{cd}–76	4069^{cd}–4070	91 $32\frac{1}{2}^{cd}$–$33\frac{1}{2}$
890*	79 77–78	4071–4072	—
57 56^{ab}	79 79^{ab}	4073^{ab}	91 $34\frac{1}{2}^{ab}$
891*	79 79^{cd}	4073^{cd}	91 $34\frac{1}{2}^{cd}$
892*	—	—	—
57 56^{cdef}–59	79 80–83	4074–4077	92 1–4
893*	—	—	—
57. $60–62^{a}$	79. $84–86^{a}$	$4078–4080^{a}$	92 $5–7^{a}$
894*	79. 86^{bc}	4080^{bc}	92 7^{bc}
57 62^{b}	79 86^{d}	4080^{d}	92 7^{d}
895*	—	—	—
57 62^{cd}	79 87^{ab}	4081^{ab}	92 8^{ab}
896*	79 87^{cd}–88	4081^{cd}–4082	92 8^{cd}–9
57. $63–64^{cd}$	79 89–90	4083–4084	92 10–11
57 64^{ef}–68	79 $91–95^{ab}$	$4085–4089^{ab}$	92 12, $12\frac{1}{2}$, $13\frac{1}{2}$–$15\frac{1}{2}$
57 69	79 95^{cdef}	4089^{cd}, 4090	—
897* (subst , 69)	—	—	92 $16\frac{1}{2}$
58 $1–7^{ab}$	80 $1–7^{ab}$	$4091–4097^{ab}$	93 $1–7^{ab}$
898*	80 7^{cd}–8^{ab}	4097^{cd}–4098^{ab}	93 7^{cd}, $8\frac{1}{2}^{ab}$
58 7^{cd}	80 8^{cd}	4098^{cd}	93 $8\frac{1}{2}^{cd}$
899* (subst , 7^{cd})	—	—	93 $7\frac{1}{2}$
58 8	80 9	4099	—
900* (subst , 8)	—	—	93 $9\frac{1}{2}$
58 9^{abcdef}–11^{ab}	80 10–12	4100–4102	93 $10\frac{1}{2}$,11,$12–13^{ab}$
901*	80 13^{ab}	4103^{ab}	—
58 11^{cd}–12^{cd}	80 13^{cd}–14	4103^{cd}–4104	93 13^{cd}–14
58 12^{ef}–21	80 $15–24^{ab}$	$4105–4114^{ab}$	93 $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$–$23\frac{1}{2}$
58 $22–25^{ab}$	80 24^{cd}–27	4114^{cd}–4117	93 24,$24\frac{1}{2}$,$25\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$
902*	80. 28^{ab}	4118^{ab}	93 $27\frac{1}{2}^{cd}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
59 43^{cd}	81 55^{cd}	4177^{cd}	—
921*, (subst , 43^{cd})	—	—	93 $92\frac{1}{2}^{cd}$
59 44^{ab}	81 56^{ab}	4178^{ab}	93 $93\frac{1}{2}^{ab}$
59 44^{cd}	81 56^{cd}	4178^{cd}	—
922* (subst , 44^{cd})	—	—	93 $93\frac{1}{2}^{cd}$
59 45	81 57	4179	93 $94\frac{1}{2}$
60 1–9	82 1–9	4180–4188	94 1–9
923*	—	—	94 12
60 10–12	82 10–12	4189–4191	94 10–11, 13
924*	82 13	4192	—
60 13–16	82 14–17	4193–4196	94 14–17
60 17^{ab}	82 18^{ab}	4197^{ab}	—
925* (subst , 17^{ab})	—	—	94 18^{ab}
60 17^{cd}–31	82 18^{cd}–32	4197^{cd}–4211	94 18^{cd}–32
App I, 28	—	—	94 33–41^{ab}
60 32–33	82 33–34	4212–4213	94 41^{cd}, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}$
926*, 927*	82 35–36	4214–4215	94 $43\frac{1}{2}$–$44\frac{1}{2}$
928*	—	—	95 $\frac{1}{2}$
61 1^{ab}	83 1^{ab}	4216^{ab}	95 $1\frac{1}{2}^{ab}$
929*	—	—	95 $1\frac{1}{2}^{cd}$
61 1^{cd}	83 1^{cd}	4216^{cd}	95 $2\frac{1}{2}^{ab}$
930*	83 2^{ab}	4217^{ab}	95 $4\frac{1}{2}^{ab}$
61 2^{ab}	83 2^{cd}	4217^{cd}	95 $2\frac{1}{2}^{cd}$
App I, 29, 1–12	83 3–5	4218–4220	95 $4\frac{1}{2}^{cd}$–$5\frac{1}{2}$, 6, 7
,, 13–18	83 6–7^{ab}	4221–4222^{ab}	—
,, 19–24	83 7^{cd}–8	4222^{cd}–4223	95 13, † 22^{ab}
App I, 30, 1–20	—	—	95 $3\frac{1}{2}$, 8–10, 12
,, 21–25	—	—	95 14^{ab}, ‡ 11^{cd}, † 14^{d}
,, 26–48	—	—	95 § 15^{bcd}–20
,, 49–53	—	—	95 $34\frac{1}{2}^{cd}$–$35\frac{1}{2}^{abc}$
61 2^{cd}–3^{ab}	83 9	4224	—
61 3^{cd}	83 10^{ab}	4225^{ab}	95 22^{cd}
61 4^{ab}	83 11^{ab}	4225^{cd}	—
61 4^{cd}	83 10^{cd}	4226^{ab}	95 23^{ab}
931*	83 11^{cd}	4226^{cd}	—
932*, 1–4, 933*	83 12–13^{ab}	4227–4228^{ab}	95 23^{cd}–24

† 95 14^{c} and 21 are not recorded in any MS of the Crit. App

‡ 95 11^{ab} = G3 insertion in App I, 30, after line 2. § 95 15^{a} = T1 G2.3 insertion in App. I, 30, after line 25

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
932*, 5-12	—	—	95 25-28
61 5^{ab}	83. 13^{cd}	4228^{cd}	—
App I, 31	83 14-18	4229-4233	—
61 5^{cd}	83 19^{ab}	4234^{ab}	—
934*, 935*	—	—	—
61 6^{ab}	83. 19^{cd}	4234^{cd}	—
App I, 32, 1-10	83 †20^{cd}-24	—	95 29, 29½, 30½, 31½
,, 11-22	83. 25-27	—	—‡
61 6^{cd}	83 28^{ab}	4235^{ab}	95 $35\frac{1}{2}^{d}$, 36^{a}
936*	83 28^{cd}-29^{ab}	4235^{cd}-4236^{ab}	—
61 6^{ef}-7^{abcd}	83 29^{ef}-30^{cd}	4236^{cd}-4237	95 36^{b}-38^{a}
937*	83 31^{ab}	4238^{ab}	—
938*	—	—	95 38^{b}
61 7^{ef}	83 31^{cd}	4238^{cd}	95. 38^{cd}
939*	83 32	4239	—
61 8-10	83 33-35	4240-4242	95. 39-41
App I, 33, 1-20	83. 36-40	4243-4247	—
,, 21-22	83 41	4248	95 42
940*	—	—	95 43^{ab}
61. 11^{ab}	83. 42^{ab}	4249^{ab}	95. 43^{cd}
941* (subst, 11^{ab})	—	—	—
61 11^{cdef}	83 42^{cd}-43^{ab}	4249^{cd}-4250^{ab}	95. 44
942*	83. 43^{cd}-44^{ab}	4250^{cd}-4251^{ab}	96. 1
61. 12-13^{ab}	83. 44^{cd}-45	4251^{cd}-4252	96 2-3^{ab}
943*	83 46^{ab}	4253^{ab}	—
61 13^{cd}	83. 46^{cd}	4253^{cd}	96 3^{cd}
944*, 945*	83 47-48^{ab}	4254-4255^{ab}	96. †4^{cd}-5
61. 14	83 48^{cdef}	4255^{cd}-4256^{ab}	96 6
946*	—	—	—
61 15	83 49	4256^{cd}, 4257	96. 7
947*	83. 50^{ab}	4258^{ab}	—
948*	—	—	96 8-10, 10½, 11, 11½
949*	—	—	96 12
950* (subst, 949*)	—	—	—
61 16^{abcdef}	83 50^{cd}-51	4258^{cd}-4259	96 13-14^{ab}

† Bom. ed 83 20^{ab} and Madras ed 96 4^{ab} are not recorded in any MS of the Crit. App

‡ Madras ed 95 32½-$34\frac{1}{2}^{ab}$ = T2 subst for App I 32, 15-22

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
951*	—	—	96 14^{cd}–15
61 17	83 52	4260	96 16
952*	—	—	96 17
62 1^{abcdef}–4	84 1–5^{ab}	4261–4265^{ab}	96 18, 18½, 19½–21½
953*	—	—	96 22½
62 5–8^{abcd}	84 5^{cd}–9^{ab}	4265^{cd}–4269^{ab}	96 23½–26½
62 8^{ef}	84 9^{cd}	4269^{cd}	97 ½
62 9–14^{cd}	84 10–15	4270–4275	97 1½–6½
62 14^{ef}–16	84 16–17^{ef}	4276–4277, 4278	97 7, 8–9
62 17^{a}	84 18^{a}	4279^{a}	97 10^{a}
62 17^{bcd}	84 18^{bcd}	4279^{bcd}	—
954* (subst , 17^{bcd})	—	—	97 10^{bcd}
62. 18–20^{ab}	84 19–21^{ab}	4280–4282^{ab}	97. 11–13^{ab}
62 20^{cd}	—	4282^{cd}	—
62 21^{ab}	—	4283^{ab}	97. 14^{ab}
62. 21^{cd}	84. 21^{cd}	4283^{cd}	97. 13^{cd}
955*	84 22	4284	—
62. 22^{ab}	84. 23^{ab}	4285^{ab}	97. 14^{cd}
956*	—	—	97. 14½
62 22^{cd}	84 23^{cd}	4285^{cd}	97 15½^{ab}
957*	—	—	97 15½^{cd}
62 23	84 24	4286	97 16½
62 24^{ab}	84 25^{ab}	4287^{ab}	—
958* (subst , 24^{ab})	—	—	97 17½^{ab}
62 24^{cd}–25	84 25^{cd}–26	4287^{cd}–4288	97 17½^{cd}–18½
62 26^{a}	84 27^{a}	4289^{a}	—
959*	—	—	—
62 26^{b}	84 27^{b}	4289^{b}	—
960* (subst , 26^{ab})	—	—	97 19½^{ab}
62 26^{cd}	84 27^{cd}	4289^{cd}	97. 19½^{cd}
961*	84 28^{ab}	4290^{ab}	—
62 27	84 28^{cd}–29^{ab}	4290^{cd}–4291^{ab}	97 20½
962*	84. 29^{cd}	4291^{cd}	97 21½^{ab}
62 28^{ab}	84. 30^{ab}	4292^{ab}	97 21½^{cd}
963*, 1–6	84 30^{cd}–31	4292^{cd}–4293	97 22½–23½^{ab}
963*, 7–8	84 32^{ab}	4294^{ab}	—
62. 28^{cd}–30	84. 32^{cd}–34	4294^{cd}–4296	97. 23½^{cd}–25½
964*	84. 35	4297	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
62 31	84 36	4298	—
965* (subst , 31)	—	—	97 26
App I, 34	84 37–42	4299–4304	—
62 32–35	85 1–4	4305–4308	97 27–30
62 36–38^{ab}	85 5–7^{ab}	4309–4311^{ab}	98 1–3^{ab}
62 38^{cd}	85 7^{cd}	4311^{cd}	—
62 39–41	85 8–10	{ 4312–4314 (= 4324–4326)	98 13–15
62 42^{ab}	85. 11^{ab}	4315^{ab}	—
62 42^{cd}–48	85. 11^{cd}–17	4315^{cd}–4321	98. 3^{cd}–9
62 49^{a}	85. 18^{a}	4322^{a}	—
966*	—	—	—
62. 49^{b}	85. 18^{b}	4322^{b}	—
967* (subst., 49^{ab})	—	—	98 10
968*	—	—	98 11^{a}
62. 49^{cd}–50^{ab}	85. 18^{cd}–19^{ab}	4322^{cd}–4323^{ab}	98. 11^{bcd}–12^{a}
969*	—	—	98 12^{b}
62. 50^{cd}	85. 19^{cd}	4323^{cd}	98. 12^{cd}
62. 51–54	85. 20–23	4327–4330	98. 16–19
62. 55^{ab}	85. 24^{ab}	4331^{ab}	99. 1^{ab}
970*	85. 24^{cd}	4331^{cd}	99. 1^{cd}
62. 55^{cd}	85. 25^{ab}	4332^{ab}	99. $1\frac{1}{2}$
62. 56^{ab}	85. 25^{cd}	4332^{cd}	—
971* (subst , 56^{ab})	—	—	99. $2\frac{1}{2}^{ab}$
62. 56^{cd}	85 26^{ab}	4333^{ab}	99 $2\frac{1}{2}^{cd}$
972*	—	—	99 $3\frac{1}{2}$
62 57–58	85 26^{cd}–28^{ab}	4333^{cd}–4335^{ab}	99. $4\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
973*	85 28^{cd}–29^{ab}	4335^{cd}–4336^{ab}	99 $6\frac{1}{2}$
62 59^{ab}	85 29^{cd}	4336^{cd}	99 $7\frac{1}{2}^{ab}$
App I, 35	85 30–35	4337–4342	—
62 59^{cd}–62	85 36–39^{ab}	4343–4346^{ab}	99 $7\frac{1}{2}^{cd}$–$10\frac{1}{2}$
974*	85 39^{cdef}	4346^{cd}–4347	—
975*	—	—	99 $11\frac{1}{2}$
App I, 36, 1–44	86 1–22^{cd}	4348–4369	—
„ 45–49	86 22^{ef}–23	4370, 4371	—
63 1–4^{ab}	87 1–4^{ab}	4372–4375^{ab}	100 1–3, 4^{cd}
976*	—	—	100. $4\frac{1}{2}$
63. 4^{cd}–10^{ab}	87. 4^{cd}–10^{ab}	4375^{cd}–4381^{ab}	100. 4^{ab}, $5\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}^{ab}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
63 10^{cd}	87 10^{cd}	4381^{cd}	—
977* (subst, 10^{cd})	—	—	100 $10\frac{1}{2}^{cd}$
63 $11–14^{ab}$	87 $11–14^{ab}$	$4382–4385^{ab}$	100 $11\frac{1}{2}–14\frac{1}{2}^{ab}$
978*, 1	87. 16^{cd}	4387^{cd}	—
978*, 2–3	87. 17^{ab}, 15^{cd}	4388^{ab}, 4386^{cd}	100. $16\frac{1}{2}^{ab}$, $15\frac{1}{2}^{cd}$
978*, 4	87 16^{ab}	4387^{ab}	—
63 $14^{cd}–15^{ab}$	87 $14^{cd}–15^{ab}$	$4385^{cd}–4386^{ab}$	100 $14\frac{1}{2}^{cd}–15\frac{1}{2}^{ab}$
979*, 1	87 17^{cd}	4388^{cd}	—
979*, 2–4	87 17^{ef}–18	$4389–4390^{ab}$	100 $16\frac{1}{2}^{cd}–17\frac{1}{2}$
63. $15^{cd}–17^{ab}$	87 19–20	$4390^{cd}–4392^{ab}$	100 $18\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}$
980*, 1	87 21^{ab}	4392^{cd}	—
980*, 2	87. 21^{cd}	4393^{ab}	100 $20\frac{1}{2}^{ab}$
981*	87 $22–23^{ab}$	4393^{cd}–4394	100 $20\frac{1}{2}^{cd}$, 21, 22^{ab}
63 17^{cd}	87 23^{cd}	4395^{ab}	100 22^{cd}
63 18^{ab}	87. 24^{ab}	4395^{cd}	100. 24^{ab}
982* (subst, 18^{ab})	—	—	100. 23^{ab}
63 $18^{cd}–21^{ab}$	87 $24^{cd}–27^{ab}$	4396–4398	100. 23^{cd}, 24^{cd}–26
63 $21^{cd}–24^{ab}$	87 $27^{cd}–30^{ab}$	4399–4401	100 $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}–29\frac{1}{2}^{ab}$
983*	—	—	100. $29\frac{1}{2}^{cd}–32\frac{1}{2}$
63. 24^{cd}	87 30^{cd}	4402^{ab}	—
63 $25–30^{ab}$	87 $31–36^{ab}$	4402^{cd}–4407	100. $33\frac{1}{2}–38\frac{1}{2}^{ab}$
63 30^{cdef}	87. $36^{cd}–37^{ab}$	4408	100 $43\frac{1}{2}^{cd}$, 44
63 $31–34^{abc}$	87 $37^{cd}–41^{a}$	$4409–4412^{abc}$	100 $45–48^{abc}$
984*	87 41^{bc}	$4412^{d}–4413^{a}$	—
63 $34^{d}–36^{ef}$	87 $41^{d}–44^{ab}$	4413^{b}–4415	100 48^{d}–50, $50\frac{1}{2}$
63 $37–38^{ab}$	87 44^{cd}–45	$4416–4417^{ab}$	100 $51\frac{1}{2}–52\frac{1}{2}^{ab}$
985*	—	—	100 $52\frac{1}{2}^{cd}$
63 $38^{cd}–39^{ab}$	87 46	$4417^{cd}–4418^{ab}$	100 53, 54^{ab}
986*	—	—	—
63 39^{cd}	87 47^{ab}	4418^{cd}	100 54^{cd}
987*, 1, 3	—	—	100 $54\frac{1}{2}$, $55\frac{1}{2}^{ab}$
987*, 2, 988*	—	—	—
63 39^{ef}	87. 47^{cd}	4419^{ab}	100 $55\frac{1}{2}^{cd}$
989*	87 48	$4419^{cd}–4420^{ab}$	—
63 40	87. 49	$4420^{cd}–4421^{ab}$	100 $56\frac{1}{2}^{ab}$, $57\frac{1}{2}^{ab}$
990*	87. $50–51^{ab}$	4421^{cd}–4422	—
63 41^{ab}	87. 51^{cd}	4423^{ab}	—
991* (subst., 41^{ab})	—	—	100. $57\frac{1}{2}^{cd}$

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
63 41^{cd}–42^{ab}	87. 52	4423^{cd}–4424^{ab}	100 $56\frac{1}{2}^{cd}$, $58\frac{1}{2}^{ab}$
App I, 37	—	—	100. $58\frac{1}{2}^{cd}$–$68\frac{1}{2}$
63. 42^{cd}–46	87. 53–57^{ab}	4424^{cd}–4428	100. $69\frac{1}{2}$, 70, 71–73
992*, 1–8	87. 57^{cd}–60^{ef}	4429–4432	100 $38\frac{1}{2}^{cd}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
992*, 9–11	87. 61–62^{ab}	4433–4434^{ab}	—
992*, 12–13	87. 62^{cd}–63^{ab}	4434^{cd}–4435^{ab}	100. $42\frac{1}{2}^{cd}$–$43\frac{1}{2}^{ab}$
993*, 1–6	—	—	100. 74–75
993*, 7–12	—	—	101. 3–5
63 47^{ab}	87. 63^{cd}	4435^{cd}	101 $\frac{1}{2}$ (± $5\frac{1}{2}$)
994*	87. 64^{ab}	4436^{ab}	101 1
63 47^{cd}	87. 64^{cd}	4436^{cd}	101 6
63 48^{ab}	87 66^{ab}	4438^{ab}	—
63 48^{cd}	87 65^{ab}	4437^{ab}	101 2^{ab}
995*	87. 65^{cd}	4437^{cd}	101 2^{cd} (± 7^{ab})
63. 49^{ab}	87. 66^{cd}	4438^{cd}	101. 7^{cd}
996*	87. 67	4439	—
997*	—	—	101. 8–9, $9\frac{1}{2}$
63 49^{cd}	87. 68^{ab}	4440^{ab}	—
63. 50^{ab}	87 68^{cd}	4440^{cd}	101. $20\frac{1}{2}^{cd}$
63 50^{cd}	87. 69^{ab}	4441^{ab}	101. 10 (= 21)
998*, 999*	87 69^{cd}–74^{ab}	4441^{cd}–4446^{ab}	—
63. 51	87 74^{cd}–75^{ab}	4446^{cd}–4447^{ab}	101. 11
1000*	87 75^{cd}–76	4447^{cd}–4448	—
63 52–54	87 77–79	4449–4451	101 $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}$, 14
1001*	87. 80–81	4452–4453	—
63 55–56	87 82–83	4454–4455	101. 15–16
1002*	—	—	101 17–19, $19\frac{1}{2}$, $20\frac{1}{2}^{ab}$
63 57–59^{ab}	87 84–86^{ab}	4456–4458^{ab}	101 22–24^{ab}
63. 59^{cd}	87. 86^{cd}	4458^{cd}	101. 24^{cd}
1003* (subst , 59^{cd})	—	—	101 $24\frac{1}{2}$
63 60–61^{ab}	87 87–88^{ab}	4459–4460^{ab}	101 $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
63 61^{cd}	87 88^{cd}	4460^{cd}	—
1004* (subst , 61^{cd})	—	—	101. $26\frac{1}{2}^{cd}$
63 61^{ef}	87 89^{ab}	4461^{ab}	102 1^{ab}
1005*	87 89^{cd}	4461^{cd}	—
63. 62–64^{ab}	87 90–92^{ab}	4462–4464^{ab}	102. 1^{cd}, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$–$3\frac{1}{2}^{ab}$
1006*	87. 92^{cd}	4464^{cd}	102. $3\frac{1}{2}^{cd}$
63. 64^{cd}	—	—	102. 4

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
63 65–70	87 93–98	4465–4470	102 5–10
1007*	87 99^{ab}	4471^{ab}	—
63 71–73^{ab}	87 99^{cd}–101	4471^{cd}–4473	102 11–12, $12\frac{1}{2}$
1008*	—	—	—
63 73^{cdef}	87 102	4474	102 $13\frac{1}{2}$
1009*	—	—	—
63 74–78^{cd}	87 103–107	4475–4479	102 $14\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
63 78^{ef}–80^{cd}	87 108–110^{ab}	4480–4482^{ab}	102 19, 20, $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}^{ab}$
1010*	87 110^{cd}–112^{ab}	4482^{cd}–4484^{ab}	102, $21\frac{1}{2}^{cd}$–$22\frac{1}{2}$, 23
63 80^{ef}	87. 112^{cd}	4484^{cd}	102 $23\frac{1}{2}$
1011*	87 113	4485	102 $24\frac{1}{2}$
63 81–82^{ab}	87 114–115^{ab}	4486, 4487^{ab}	102 $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
1012*	87 115^{cd}	4487^{cd}	102 $26\frac{1}{2}^{cd}$
63 82^{cdef}–83	87 116–117	4488–4489	102 $27\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}$
64 1–4	88 1–4	4490–4493	103 1–4
1013*	88 5^{ab}	4494^{ab}	—
64 5–9^{a}	88 5^{cd}–9^{abc}	4494^{cd}–4498^{abc}	103 5–9^{a}
64 9^{b}	—	—	103 9^{b}
64 9^{cd}	88 9^{d}–10^{a}	4498^{d}–4499^{a}	103 9^{cd}
1014*	88 10^{b}	4499^{b}	—
64 10–15	88 10^{cd}–16^{ab}	4499^{cd}–4505^{ab}	103 10–15
1015*	—	—	—
64 16–17	88 16^{cd}–18^{ab}	4505^{cd}–4507^{ab}	103 16–17
1016* (subst, 17)	—	—	—
64 18–19^{ab}	88 18^{cd}–19	4507^{cd}–4508	103 18–19^{ab}
1017*	—	—	—
64. 19^{cd}–23	88. 20–24^{ab}	4509–4513^{ab}	103 19^{cd}–23
1018*	—	—	—
64 24^{ab}	88 24^{cd}	4513^{cd}	103 $23\frac{1}{2}$
App I, 38	—	—	103 $24\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
64 24^{cdef}–25	88 25–26	4514–4515	103 $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
1019*	—	—	—
64 26–27^{ab}	88 27–28^{ab}	4516–4517^{ab}	103 $38\frac{1}{2}$–$39\frac{1}{2}^{ab}$
1020*, 1021*	—	—	—
64 27^{cd}–29	88. 28^{cd}–30	4517^{cd}–4519	103 $39\frac{1}{2}^{cd}$, $40\frac{1}{2}$, 41, 42^{ab}
1022*	—	—	—
64 30	88 31	4520	103 42^{cd}, $42\frac{1}{2}$
1023*	88 32	4521	103 $43\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
64 31	88 33	4522	103 $44\frac{1}{2}$
1024*	—	—	103 $45\frac{1}{2}$–$46\frac{1}{2}$
64. 32	88 34	4523	103 47, $47\frac{1}{2}$
65 1	89. 1	4524	104 1
1025*	—	—	104. 2
65 2–3	89 2–3	4525–4526	104 3–4
1026*	—	—	104 5
65 4^{ab}	89. 4^{ab}	4527^{ab}	104. 6^{ab}
1027*	—	—	—
65 4^{cd}–9	89 4^{cd}–9	4527^{cd}–4532	104 6^{cd}–11
1028*	—	—	104 12, $12\frac{1}{2}$
65 10–11	89 10–11	4533–4534	104 $13\frac{1}{2}$–$14\frac{1}{2}$
65 12	89 12	4535	—
1029 (subst, 12)	—	—	104 $15\frac{1}{2}$
1030*	—	—	104 $16\frac{1}{2}$–$20\frac{1}{2}^{ab}$
65. 13	89 13	4536	104 $20\frac{1}{2}^{cd}$, 21
1031*	89 14–16	4537–4539	—
1032*, 1033*	—	—	—
1034*	89 17^{ab}	4540^{ab}	104 22^{ab}
1035*	—	—	104 22^{cd}
1036*	—	—	—
1037*, 1038*	89 17^{cd}–18	4540^{cd}–4541	—
1039*	89 19–20^{ab}	4542–4543^{ab}	104 23–24^{ab}
1040*, 1041*	89 20^{cd}–22^{ab}	4543^{cd}–4545^{ab}	—
1042*, 1–6	89 22^{cd}–23	4545^{cd}–4546	104 24^{cd}–25
1042*, 7	89 24^{a}	4547^{a}	—
1042*, 8–10	89 24^{bcd}	4547^{bcd}	104. 26^{abc}
1043*	—	—	104 26^{d}–28, 36
1044*	89 25–26	4548–4549	—
1045*	89 27	4550	104. 29
1046*, 1–6	89. 28–29^{ab}	4551–4552^{ab}	104 30–31^{ab}
1046*, 7–14	89 29^{cd}–31^{ab}	4552^{cd}–4554^{ab}	—
1046*, 15–32	89 31^{cd}–35	4554^{cd}–4558	104 31^{cd}–35
65 14^{abcd}	—	—	—
1047*, subst, 14^{abcd}	89 36	4559	—
1048*, subst, 14^{abcd}	—	—	104 37
1049*, 1050*	89. 37–38^{ab}	4560–4561^{ab}	—
65. 14^{ef}	89. 38^{cd}	4561^{cd}	104. 38^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
1051*	89 39–41^{ab}	4562–4564^{ab}	—
65 15	89 41^{cd}–42^{ab}	4564^{cd}–4565^{ab}	104 38^{cd}–39^{ab}
1052*	—	—	104 39^{cd}
65 16	89 42^{cd}–43^{ab}	4565^{cd}–4566^{ab}	104 39½, 40
65 17	89 43^{cd}–44^{ab}	4566^{cd}–4567^{ab}	105 1
65 18^{abc}	89 44^{cd}–45^{a}	4567^{cd}–4568^{a}	105 2^{abc}
1053*	—	—	105 2^{d}
65 18^{d}	89 45^{b}	4568^{b}	105 2½^{a} †
1054*	—	—	—
1055*	—	—	105 2½^{b} †
65 19–21	89 45^{cd}–48^{ab}	4568^{cd}–4571^{ab}	105 3½–5½
1056*	89. 48^{cd}	4571^{cd}	—
1057*	—	—	105 6½, 7
65. 22–23	89. 49–50	4572–4573	105 8–9
1058*	89 51^{ab}	4574^{ab}	105 10^{ab}
65 24^{ab}	89 51^{cd}	4574^{cd}	105 10^{cd}
1059*	89 52–54^{ab}	4575–4577^{ab}	—
65 24^{cd}	89 54^{cd}	4577^{cd}	105 11^{ab}
1060*	89 55^{ab}	4578^{ab}	105 11^{cd}
65 24^{ef}	89 55^{cd}	4578^{cd}	105 12^{ab}
1061*, 1062*	89 56–60^{ab}	4579–4583^{ab}	105 12^{cd}–16
65 25–30^{ef}	89 60^{cd}–66	4583^{cd}–4589	105 17–22, 22½
1063*, 1–6	89 67–68^{ab}	4590–4591^{ab}	105 24, 24½, 25
1063*, 7–16	89 68^{cd}–70	4591^{cd}–4593	105 26–28^{ab}
1063*, 17–22	89 71–72^{ab}	4595–4596^{ab}	105 28^{cd}–29
1064*	—	4594	—
65 31	89 72^{cd}–73^{ab}	4596^{cd}–4597^{ab}	105 23½
1065*	89 73^{cd}–74^{ab}	4597^{cd}–4598^{ab}	105 30
65 32–33^{ab}	89 74^{cd}–75	4598^{cd}–4599	105. 32½, 33½
65 33^{cd}	89. 76^{ab}	4600^{ab}	105 31^{ab} (= 34)
1066*, 1–2	89 76^{cd}	4600^{cd}	105 31^{cd}
1066*, 3–4	89 77^{ab}	4601^{ab}	—
1067*, 1–4	89 77^{cd}–78^{ab}	4601^{cd}–4602^{ab}	—
1067*, 5–8	89 78^{cd}–79^{ab}	4602^{cd}–4603^{ab}	105 32
1067*, 9–20	89 79^{cd}–82^{ab}	4603^{cd}–4606^{ab}	—
1068*	—	—	105 35–36

† 105 2½^{ab} is a two-line triṣṭubh

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
65 34^{ab}	89 82^{cd}	4606^{cd}	—
1069*(subst., 34^{ab})	—	—	105 37^{ab}
65 34^{cd}	89 83^{ab}	4607^{ab}	105 37^{cd}
1070*	89 83^{cd}–84^{ab}	4607^{cd}–4608^{ab}	105 38
65 34^{ef}	89 84^{cd}	4608^{cd}	105. 39^{ab}
1071*	89 85^{ab}	4609^{ab}	—
65 35–36	89 85^{cd}–87^{ab}	4609^{cd}–4611^{ab}	105. 39^{cd}, $39\frac{1}{2}$, $40\frac{1}{2}$
1072*	89. 87^{cd}	4611^{cd}	—
65 37–40^{ab}	89 88–91^{ab}	4612–4615^{ab}	105 $41\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$, 44
1073*	89 91^{cd}	4615^{cd}	—
65 40^{cdef}	89 92	4616	105 45
1074*	—	—	105 46
65 41–42^{ab}	89 93–94^{ab}	4617–4618^{ab}	105 47–48^{ab}
1075*	—	—	105. 48^{cd}–49^{ab}
65 42^{cd}–44	89 94^{cd}–96	4618^{cd}–4620	105 49^{cd}–51
1076*	—	—	105 52–54
65 45^{abc}	89 97^{abc}	4621^{abc}	105 55^{abc}
1077*	—	—	—
65 45^{d}	89 97^{d}	4621^{d}	105 55^{d}
66 1–2	90 1–2	4622–4623	106 1–2
1078*	90 3^{cdab}	4624^{cdab}	—
66 3–4	90 4–5	4625–4626	106 3–4
1079*	90 6–7	4627–4628	106 5–6
1080*	—	—	106 7–8
App I, 39, 1–2	90 8^{ab}	4629^{ab}	—
" 3–12	90 8^{cd}–10	4629^{cd}–4631	106 $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}$
" 13–16	90 11	4632	—
App I, 40, 1–6	90 12–13^{ab}	4633–4634^{ab} †	—
" 7–20	90. 13^{cd}–16	4635–4637, 4638	—
" 21–25	90 17^{abcdef}–18	4639–4640, 4641	—
" 26–29	90 19	4642	106 $11\frac{1}{2}$
66 5–6^{ab}	90 20–21^{ab}	4643–4644^{ab}	106 $12\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
1081*	90. 21^{cd}	4644^{cd}	106 $13\frac{1}{2}^{cd}$
66. 6^{c}	90 22^{a}	4645^{a}	106 14^{a} ‡
1082*	—	—	—
66 6^{d}	90. 22^{b}	4645^{b}	106. 14^{b} ‡
1083*	90. 22^{cd}–23^{ab}	4645^{cd}–4646^{ab}	106 15

† 4634^{cd} = T2 insertion after App I, 40, line 6

‡ 106. 14^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
1084*, 1085*	90 23^{cd}–24	4646^{cd}–4647	—
1086*	—	—	106 16
66 7–8	90 25–26	4648–4649	106 $16\frac{1}{2}$, 17, $17\frac{1}{2}$, 18
1087*	—	—	—
66. 9	90 27	4650	106 19
66. $10–11^{ab}$	—	4654, 4655	—
66 11^{cd}	90 32^{ab}	4657^{cd}	—
1088*, subst, 10–11	90 $28–30^{ab}$	4651–4652, 4653	—
1089*, subst, 10–11	—	—	106 20
1090*	90 30^{cd}–31	$4656–4657^{ab}$	106 $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}$
1090 A*	90 32^{ab}	4657^{cd}	—
66 $12–13^{a}$	90 $32^{cd}–33^{abc}$	$4658–4659^{a}$	106 25^{acd}, $25\frac{1}{2}$
66 13^{b}	90. 33^{d}	4659^{b}	106 25^{b}
66 $13^{cd}–15^{ab}$	90. 34–35	$4659^{cd}–4661^{ab}$	106 $26\frac{1}{2}$, 27, 28^{ab}
1091* (subst, 15^{ab})	—	—	—
66 15^{c}	90 36^{a}	4661^{c}	106 28^{c}
1092*	—	—	—
66 15^{d}	90 36^{b}	4661^{d}	106 28^{d}
1093*, 1094*	90 36^{cd}–37	$4662–4663^{ab}$	106 22, 24
66 16–18	90 38–40	$4663^{cd}–4666^{ab}$	106 29, 23, 30
66 19^{ab}	90 41^{cd}	4667^{ab}	106 $31\frac{1}{2}^{ab}$
1095*	90 41^{ab}	4666^{cd}	106 $30\frac{1}{2}$
1096*	90 42	4668–4669	—
66 19^{cd}–20	90 41^{ef}, 43	4667^{cd}, 4670	106 $31\frac{1}{2}^{cd}–32\frac{1}{2}$
1097* (subst, 20^{cd})	—	—	—
1098*, 1099*	—	—	—
1100*, 1–4	90 44	4671	106 $33\frac{1}{2}^{ab}$, $33\frac{1}{2}^{cd}=40^{ab}$
1100*, 5–8	90 45	4672	106 $34\frac{1}{2}$
1100*, 9–10	90 46^{ab}	4673^{ab}	—
1101*	—	—	—
66 21^{ab}	90 46^{cd}	4673^{cd}	—
1102* (subst, 21^{ab})	—	—	106 $35\frac{1}{2}^{ab}$
1103*	90 47^{ab}	4674	106 $35\frac{1}{2}^{cd}$
1104*, 1–2	90 47^{cd}	4675^{ab}	106 $36\frac{1}{2}^{ab}$
1104*, 3–4	90 48^{ab}	4675^{cd}	—
1105*, 1106*, 1–2	90 $48^{cd}–49^{ab}$	4676	—
1106*, 3–4	90. 49^{cd}	4677^{ab}	106. 39^{ab}
1107*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
1106*, 5–6	90 50^{ab}	4677^{cd}	106. 39^{cd}
1108*, 1109*	—	—	—
1110*, 1–8	—	—	106 $36\frac{1}{2}^{cd}$–$37\frac{1}{2}$, 38
1110*, 9–16	—	—	—
66. 21^{c}	90 50^{c}	4678^{a}	—
1111*	—	—	—
66. 21^{d}	90. 50^{d}	4678^{b}	—
1112* (subst., 21)	—	—	106. 40^{cd}, $40\frac{1}{2}$
66. 22	90. 51	4678^{cd}, 4679	106. $41\frac{1}{2}$
1113* (subst., 22^{cd})	—	—	—
66 23	90 52	4680	106 $42\frac{1}{2}$
1114*	90 53	4681	106 $43\frac{1}{2}$
66 24	90. 54	4682	106 $44\frac{1}{2}$
1115*	90 55	4683	—
66. 25–29^{ab}	90. 56–60^{ab}	4684–4688^{ab}	106 $45\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}^{ab}$
1116*	—	—	—
66. 29^{cd}	90. 60^{cd}	4688^{cd}	106. $49\frac{1}{2}^{cd}$
1117*	—	—	—
66. 30–31^{abc}	90 61–62^{abc}	4689–4690^{abc}	106. $50\frac{1}{2}$–$51\frac{1}{2}^{abc}$
1118*	—	—	—
66. 31^{d}–33	90 62^{d}–64	4690^{d}–4692	106. $51\frac{1}{2}^{d}$–$53\frac{1}{2}$
1119*	—	—	106. $54\frac{1}{2}$
66. 34–36	90. 65–67	4693–4695	106 $55\frac{1}{2}$–$57\frac{1}{2}$
App I, 41	90 68–73	4696–4701	106. $58\frac{1}{2}$–$63\frac{1}{2}$
66. 37–41	90 74–78	4702–4706	106. $64\frac{1}{2}$–$68\frac{1}{2}$
1120*, 1121*	90 79–80	4707–4708	—
1122*	90 81	4709	106 $69\frac{1}{2}$
1123*	90 82–83^{ab}	4710–4711^{ab}	—
1124*	—	—	106 $70\frac{1}{2}$–$71\frac{1}{2}$
66 42^{ab}	90 83^{cd}	4711^{cd}	—
1125*	90 84^{ab}	4712^{ab}	106. $72\frac{1}{2}^{ab}$
66. 42^{cd}	90. 84^{cd}	4712^{cd}	106 $73\frac{1}{2}^{ab}$
1126*	90 85^{ab}	4713^{ab}	106 $72\frac{1}{2}^{cd}$
66 43^{abcd}	90 85^{cd}–86^{ab}	4713^{cd}–4714^{ab}	106 $73\frac{1}{2}^{cd}$–$74\frac{1}{2}^{ab}$
1127*	90 86^{cd}	4714^{cd}	—
66. 43^{ef}–45	90. 87^{abcdef}–88	4715, 4716, 4717	106. $74\frac{1}{2}^{cd}$–$76\frac{1}{2}$
1128* (subst., 45)	—	—	—
66. 46–51	90. 89–94	4718–4723	106. $77\frac{1}{2}$–$82\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
66 52–53	90 95–96	4724–4725	106 83, 84–85^{ab}
1129*	90 97–98	4726–4727	—
66 54	90 99	4728	106. 85^{cd}, 85½
66 55–59	90 100–104	4729–4733	106. 86½–90½
1130*	90 105–106	4734–4735	—
66 60^{ab}	90 107^{ab}	4736^{ab}	106 91½^{ab}
1131*, 1132*	90. 107^{cd}–108	4736^{cd}–4737	—
1133*	—	—	—
66. 60^{cd}	—	—	106 91½^{cd}
66. 61	90. 109	4738	106 92½
1134*	90. 110–111^{ab}	4739–4740^{ab}	—
66. 62–63^{ab}	90 111^{cd}–112	4740^{cd}–4741	106 93½–94½^{ab}
66. 63^{cdef}	—	—	—
1135* subst., 63^{cdef}	90. 113	4742	106 94½^{cd}–95½^{ab}
1136*, 1137*	90. 114	4743	106 95½^{cd}–96½^{ab}
66. 64^{abcdef}	90. 115–116^{ab}	4744–4745^{ab}	106. 96½^{cd}–97½
1138*	—	—	—
66. 65	90. 116^{cdef}	4745^{cd}, 4746 †	106. 98½
1139*	—	—	—
67. 1^{ab}	91. 1^{ab}	4748^{ab}	107. 1^{ab}
1140*	—	—	107. 1^{cd}–2^{ab}
67. 1^{cd}–3^{ab}	91. 1^{cd}–3^{ab}	4748^{cd}–4750^{ab}	107. 2^{cd}–4^{ab}
1141*	—	—	107. 4^{cd}
67 3^{cd}	91. 3^{cd}	4750^{cd}	107 4½
1142*,1143*,1144*	91 5–6, 4	4752–4753, 4751	107 6½–7½, 5½
67. 4	91. 7	4754	107 10½
1145*, 1–3	91 8^{ab}, 9	4755^{ab}, 4756	107 9½^{ab}, 11½
1145*, 4	91 8^{cd} (=10^{ab})	4755^{cd} (=4757^{ab})	107 9½^{cd} (=12)
67 5	91. 10^{cd}–11^{ab}	4757^{cd}–4758^{ab}	107. 8½
1146*	91 11^{cdef}	4758^{cd}, 4759	107. 13
1147*, 1148*	91 12, 13–18^{ab}	4760–4765	—
67 6–8^{ab}	91 18^{cd}–20	4766–4768^{ab}	107 14–16^{ab}
67 8^{cd}	91. 21^{ab}	4768^{cd}	107 16^{cd} (=17^{cd})
1149*	91. 21^{cd}	4769^{ab}	—
1150*	—	—	107 17^{ab}
67 8^{ef}	91 22^{ab}	4769^{cd}	107 17½
67. 9–11	91. 22^{cd}–25^{ab}	4770–4772	107. 18½–20½

† 4747 not recorded in any MS of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
App. I, 42	91. 25^{cd}–34	4773–4782^{ab}	—
1151*, 1–4	—	—	107. 21½
1151*, 5–8	—	—	—
67. 12–15	91. 35–38	4782^{cd}–4786^{ab}	107. 22½–25½
1152*	91. 39	4786^{cd}–4787^{ab}	107. 26½
67. 16–18	91. 40–42	4787^{cd}–4790^{ab}	107. 27½–29½
1153*	—	—	—
1154*, 1–8	91. 43–44	4790^{cd}–4792^{ab}	107. 30½–31½
1154*, 9–10	91. 45^{ab}	4792^{cd}	—
67. 19–20	91. 45^{cd}–47^{ab}	4793–4794	107. 32, 33, 33½
1155*	—	—	—
67. 21–22	91. 47^{cd}–49^{ab}	4795–4796	107. 34, 34½, 35½
1156*	91. 50^{cd}	4798^{ab}	107. 36
67. 23	91. 49^{cd}–50^{ab}	4797	—
1157* (subst., 23)	—	—	107. 37
1158*	—	—	107. 37½
1159*	91. 50^{ef}–52^{ab}	4798^{cd}–4800^{ab}	—
67. 24^{ab}	91. 52^{cd}	4800^{cd}	107. $38½^{ab}$
1160*	—	—	—
67. 24^{cd}–27	91. 53–56^{ab}	4801–4804^{ab}	107. $38½^{cd}$–41½
1161*, 1–2	91. 56^{cd}	4804^{cd}	107. $46½^{ab}$
1162*	—	—	—
1161*, 3–4	91. 57^{ab}	4805^{ab}	107. $46½^{cd}$
67. 28^{abcd}	91. 57^{cd}–58^{ab}	4805^{cd}–4806^{ab}	107. 42½
1163*	91. 58^{cd}	4806^{cd}	107 $43½^{ab}$
67. 28^{ef}–29	91. 59–60^{ab}	4807–4808^{ab}	107 $43½^{cd}$–44½
1164*	91. 60^{cd}	4808^{cd}	107. $45½^{cd}$
1165*	—	—	—
1166*	—	4809	107 47½
1167*	—	—	107. $45½^{ab}$
67. 30–32	91. 61–63^{cd}	4810–4812	107 48½–50½
67. 33–34	91. 63^{ef}–64^{ef}	4813–4814	107. 51½–52½
1168*	—	—	107. 53½–55½
67. 35	91. 65	4815	—
67. 36	91. 66	4816	—
1169* (subst , 36)	—	—	—
1170* (subst., 36)	—	—	108. 5
67. 37	91. 67	4817	107. 56½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
1171*	—	—	107. 57½
68 1^{ab}	92 1^{ab}	4819^{ab}	108 6^{ab}
68 1^{cd}	—	—	—
1172*	—	—	—
1173*	—	—	108. 6^{cd}
1174* 1-2 subst, 1^{ab}	—	4818^{ab}	—
1174* 3-4 subst, 1^{cd}	92 1^{cd}	4818^{cd} (± 4819^{cd})	—
68. 2	92. 2	4820	108. 7^{ab}, 9
1175*	93. 1	4834	—
68 3–5	92 3–5	4821–4823	108 1–3
1176*	92 6–7	4824–4825	108 7^{cd}, 7½, 8½
68 6^{ab}	92 8^{ab}	4826^{ab}	108 4^{ab}
1177*	92. 8^{cd}	4826^{cd}	—
68. 6^{cd}	—	—	108. 4^{cd}
68. 7–13	92 9–15	4827–4833	108. 10–16
App I, 43, 1–4	[93 1]	[4834]	—
,, 5–133	93. 2–60	4835–4894	—
1178*	94. 1	4895	—
68. 14^{ab}	—	—	108 16½
68. 14^{cd}–18^{a}	94 2–5^{abc}	4896–4899^{abc}	108. 17, 18–21^{a}
1179*	94. 5^{d}	4899^{d}	—
68. 18^{b}	94 6^{a} (± 6^{c})	4900^{a}	108. 21^{b}
68. 18^{c}	94. 6^{b}	—	108. 21^{c}
68. 18^{d}–19^{ab}	94 6^{d}–7^{ab}	4900^{b-d}	108 21^{d}–22^{ab}
1180*, 1–5	94. 7^{cd}–8^{abc}	4901–4902^{a}	—
1181*	—	—	—
1180*, 6	94 8^{d}	4902^{b}	—
68 19^{cdef}–20^{cd}	94. 9–10^{ab}, 11^{ab}	4902^{cd}–4903, 4904^{cd}	108. 22^{cd}–24^{ab}
1182*	94. 11^{cd}	4905^{ab}	—
68 20^{ef}	94 10^{cd}	4904^{ab}	108 24^{cd}
68 21–31^{abc}	94 12–22^{abc}	4905^{cd}–4916^{a}	108 25–35^{abc}
1183*	—	—	—
68 31^{d}	94 22^{d}	4916^{b}	108 35^{d}
1184*	94 23	4916^{cd}–4917^{ab}	108 36
68 32^{ab}	94. 24^{ab}	4917^{cd}	108. 37^{ab}
68 32^{cd}	94. 24^{cd}	4918^{ab}	—
1185* (subst., 32^{cd})	—	—	108. 37^{cd}
68. 33–40^{ab}	94. 25–32^{ab}	4918^{cd}–4925	108. 38–45^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
68 40^{cd}	94 32^{cd}	4926	109 31^{cd}
68 41	94 33	4927	109. 1
1186*,1187*,1188*	94. 34–37	4928–4931	109. 2–5
68 42^{ab}	94. 38^{ab}	4932^{ab}	109. 9^{cd}
1189*	94 43	4937	109. 10
1190*	94 44	4938	—
68. 42^{cd}–43^{ab}	94. 38^{cd}–39^{ab}	4932^{cd}–4933^{ab}	109. $10\frac{1}{2}$, 6^{ab}
1191*	94. 39^{cd}–41^{ab}	4933^{cd}–4935^{ab}	109. 6^{cd}–8^{ab}
1192*	94. 41^{cd}	4935^{cd}	—
68. 43^{cdef}	94. 42	4936	109. 8^{cd}–9^{ab}
68. 44–46^{ab}	94. 45–47^{ab}	4939–4941^{ab}	109. $11\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
1193*	94. 47^{cd}–48^{ab}	4941^{cd}–4942^{ab}	109. $13\frac{1}{2}^{cd}$–$14\frac{1}{2}^{ab}$
68. 46^{cd}–52	94. 48^{cd}–54	4942^{cd}–4948	109. $14\frac{1}{2}^{cd}$–$20\frac{1}{2}$
68. 53^{ab}	94 55^{ab}	4949^{ab}	109. $21\frac{1}{2}^{ab}$ (= 31^{ab})
68. 53^{cd}	94. 55^{cd}	4949^{cd}	109. $21\frac{1}{2}^{cd}$
1194*	94 56^{ab}	4950^{ab}	109. $22\frac{1}{2}^{ab}$
68. 53^{ef}–55^{abc}	94. 56^{cd}–58^{abc}	4950^{cd}–4952^{abc}	109. $22\frac{1}{2}^{cd}$–$24\frac{1}{2}^{abc}$
1195*	—	—	—
68. 55^{def}–56^{ab}	94. 58^{d}–59^{abcd}	4952^{d}–4953	109. $24\frac{1}{2}^{d}$, 25, 26^{ab}
68. 56^{cd}–57	94. 59^{ef}–60	4954, 4955	109. 26^{cd}–27
1196*	94. 61	4956	109. 28
68. 58–59	94. 62–63	4957–4958	109. 29–30
68. 60	94 64	4959	109. 32
68. 61–62^{ab}	94. 65–66^{ab}	4960–4961^{ab}	108. 45^{cd}–46
68. 62^{cd}–63	94 66^{cd}–67	4961^{cd}–4962	108. $46\frac{1}{2}$, $47\frac{1}{2}$
1197*	94 68	4963	108 48, $48\frac{1}{2}$
App I, 44, 1–10	95. 1–5	4964–4968	110 1–5
” 11–16	95. 6–8	4969–4971	110. 8, 7, 6
” 17–18	95 9	4972	—
” 19–36	95. 10–18	4973–4981	110. 9–17
69 1–5	96. 1–5	4982–4986	—
1198*	96. 6–7	4987–4988	—
69 6	96 8	4989	—
1199*	96. 9^{ab}	4990^{ab}	—
69 7	96 10	4991	—
69. 8	96. 9^{cd}, 11^{ab}	4990^{cd}, 4992^{ab}	—
1200*	96. 11^{cd}	4992^{cd}	—
69. 9–11	96. 12–14	4993–4995	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
1201*	96 15	4996	—
1202*	—	—	—
69 12–18	96 16–22	4997–5003	—
1203*, 1204*	96 23–24^{ab}	5004–5005^{ab}	—
69. 19–20	96 24^{cd}–26^{ab}	5005^{cd}–5007^{ab}	—
1205*	96 26^{cd}	5007^{cd}	—
69 21–25	96 27–31	5008–5012	—
1206*, 1207*	96 32–33^{ab}	5013–5014^{ab}	—
69 26–29^{ab}	96 33^{cd}–36	5014^{cd}–5017	—
1208*	96 37–38	5018–5019	—
1209* (subst , 29^{cd})	96 39^{ab}	5020^{ab}	—
69 29^{cd}	—	—	—
69 30^{ab}	96 39^{cd}	5020^{cd}	—
1210*	96 40^{ab}	5021^{ab}	—
69 30^{cd}–32^{abcd}	96 40^{cd}–42	5021^{cd}–5023	—
69 32^{ef}–33^{ab}	96 43	5024	—
69 33^{cdef}	96 44^{efab}	5025^{cdab}	—
1211*	96 45	5026	—
69 34	96 46	5027	—
1212*, 1213*	96 47–48^{ab}	5028–5029^{ab}	—
1214*	—	—	—
69 35^{ab}	—	—	—
69 35^{cd}–40	96 48^{ef}–53	5029^{ef}–5034	—
1215*	—	—	—
69 41^{abcdef}	96 54–55^{ab}	5035–5036^{ab}	—
1216*	96. 55^{cd}	5036^{cd}	—
69 42–43^{ab}	96 56–57^{ab}	5037–5038^{ab}	—
1217*, 1218*	96 57^{cd}–58^{cd}	5038^{cd}–5039	—
69 43^{cd}	96 58^{ef}	5040	—
1219*, 1–4	96 59	5041	110 60
1220*	—	—	—
1219*, 5–8	96 60	5042	110 61
1221*, 1222*, 1223*	96 61–65	5043–5047	—
1224*, 1–6	—	—	110 18–20
1225*	—	—	110 20½
1224* 7–16	—	—	110 21½–25½
„ 17	—	—	110 26
„ 18–21	—	—	110 27–28

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
1224*, 22	—	—	110 28½
,, 23–28	—	—	110 29½–31½
,, 29	—	—	110. 32
,, 30–33	—	—	110 33–34
,, 34	—	—	110. 34½
,, 35	—	—	110 35
,, 36–43	—	—	110 36–39
,, 44	—	—	110 39½
1226*	—	—	—
1227*	—	—	110 40
1224*, 45–54	—	—	110 41–45
1228*	—	—	110 45½, $46\frac{1}{2}^{ab}$
1224*, 55–56	—	—	110 $46\frac{1}{2}^{cd}$, 47
,, 57–60	—	—	110 48–49
,, 61	—	—	110 49½
,, 62–63	—	—	110 50½
,, 64	—	—	110 51
,, 65–80	—	—	110. 52–59

ERRATA

Only mistakes in the Constituted Text have been listed here For other corrections see the Critical Notes

Page	Adhy.	Śloka				
21	4	59^{a}	*for*	कुन्तयो	*read*	कुन्तयो
93	13	17^{c}	„	चार्ड्यं-	„	चार्ड्य-
113	15	40^{a}	„	पम्य	„	द्विपम्य
117	16	17^{d}	„	परिवव्र	„	परिवव्रु
135	17	119^{d}	„	विक्रिरन्र्ढैर	„	विक्रिरन्द्वारै
139	18	28^{c}	„	कालोपम	„	काल्ोपम
179	23	33^{a}	*Insert* wavy line below the pāda			
214	26	54^{c}	*for*	°यास्या मिपार्थं	*read*	°यास्यामि पार्थं
219	27	5^{cd}	*Insert* wavy line below 5^{cd}			
266	30	56^{c}	*for*	कृत्स्नमाटित्वा	*read*	कृत्स्नामटित्वा
269	30	73^{a}	„	पाञ्चाला	„	पाञ्चाला
304	34	3^{d}	„	वृकोदर	„	वृकोदर
343	40	68^{d}	„	गरुत्मन्पाक्षगानिव	„	गरुत्मन्पक्षगानिव
359	42	47^{a}	„	विध्वन्तं	„	विध्वस्तं
404	48	12^{d}	„	°विरयेर्मयातंम्	„	°विरयेर्मयातंम्
410	49	32^{a}	„	पुनमूढो	„	पुनर्मूढो
422	49	85^{d}	„	मेभियुर्द्धे	„	मेभिर्युद्धे
433	50	29^{e}	„	मृत्युपाघ्राय	„	मृत्युंपाघ्राय
440	51	7^{b}	„	कौरवास्ताव	„	कौरवास्ताव
440	51	12^{c}	„	युधा	„	युधा
442	51	28^{d}	„	°पुङ्ख°	„	°पुङ्खै°
443	51	34^{c}	„	सवाद्योगेन	„	सर्वोद्योगेन
478	55	66^{d}	„	पयस्त	„	पश्यत
514	60	23^{c}	„	दार्यं	„	विदार्यं
531	62	49^{b}	„	°सुतेपुमिन्भृशम्	„	°सुतेपुमिर्भृशम्
567	65	25^{d}	„	पजन्यमुक्ता	„	पर्जन्यमुक्ता
583	66	26^{a}	„	ततोऽजुनो	„	ततोऽर्जुनो
597	67	21^{d}	*Insert* wavy line below the pāda			

ERRATA to APPENDIX No 1

Place				Misprint		Correction
App I	(No 2)	Crit App (L 25)	*for*	M_7	*read*	M_1
,,	,,	line 69	,,	259^{a}	,,	260^{a}
,,	,,	,, 90	,,	भगवान्नुद°	,,	भगवान्नुव°
,,	(No 5)	,, 55	,,	त्वां	,,	त्व
,,	(No 12)	,, 4	,,	स्मनतपर्यंमि	,,	स्मनतपर्यमि
,,	,,	,, 5	,,	महावहु°	,,	महाबाहु°
,,	(No 14)	,, 5	,,	क्षत्रियें;	,,	क्षत्रियै
,,	(No 18)	,, 13	,,	परीप्सेंत	,,	परीप्सन्त
,,	,,	,, 63	,,	गृहीध्वमिति	,,	गृह्णीध्वमिति
,,	,,	Crit App (L 87)	,,	Ds	,,	D_8
,,	,,	line 112	,,	प्रावृयीवा°	,,	प्रावृपीवा°
,,	(No. 20)	Crit App (L 31)	*insert*	'Bom ed'	*after*	'T_2 M'
,,	(No 25)	line 5	*for*	अद्यमभृति	*read*	अद्य प्रभृति
,,	(No 28)	,, 21	,,	°द्राम्यहनि	,,	°द्राम्यहानि
,,	(No 43)	,, 100	,,	अन्यकारीकृते	,,	अन्धकारीकृते

॥ कर्णपर्व ॥

वैशंपायन उवाच ।
ततो द्रोणे हते राजन्दुर्योधनमुखा नृपाः ।
भृशमुद्विग्नमनसो द्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १
ते द्रोणमुपशोचन्तः कश्मलाभिहतौजसः ।
पर्युपासन्त शोकार्तास्ततः शारद्वतीसुतम् ॥ २
मुहूर्तं ते समाश्वास्य हेतुभिः शास्त्रसंमितैः ।
रात्र्यागमे महीपालाः स्वानि वेश्मानि भेजिरे ॥ ३
विशेषतः सूतपुत्रो राजा चैव सुयोधनः ।
दुःशासनोऽथ शकुनिर्न निद्रामुपलेभिरे ॥ ४
ते वेश्मस्वपि कौरव्य पृथ्वीशा नाप्नुवन्सुखम् । C. 8. 4 B. 8. 1. 4 K. 8. subst.

The introductory mantra

1* नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।

is found only in N (except D2 8) T1.8 G1.3. Ś K1.2 D3 read व्यासं, D6 वाचं, D7 चैवं (for चैव) in the second line

Before the introductory mantra, Ś1 ins ॐ नमः श्रीविघ्नहर्त्रे । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमः श्रीत्रिपुरसुदर्यै, Ś2 ॐ नमः सरस्वत्यै । ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, K1 ॐ नमो गणाधिपतये, K2 ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, K3 4 D3-5 7 श्रीगणेशाय नमः, V1 *****मः, B1 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो वेदव्यासाय, B2 ॐ नमः कृष्णाय, B3 6 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय; B4 ॐ नमो गणेशाय, Da1 ॐ नमः श्रीगुरुगोपालगौरीगणपतिभ्यः, Dn1 ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, D1 श्रीगणाधिपतये, D8 श्रीगणाधिपतये नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः, T1 G1 श्रीकृष्णाय नमः, T8 शुभमस्तु । श्रीरामचन्द्राय नमः । श्रीवेदव्यासाय नमः, G8 शुभमस्तु । श्रीवेदव्यासाय नमः

T8 G1.3 cont after 1*

2* शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ।

[For this stanza, found in the opening portion of a few S MSS., cf Ādi 9*, Āraṇyaka 2*]

Of the MSS which om the introductory mantra, D2 begins with श्रीगणेशाय नमः, D8 ॐ नमः श्रीपुरुषोत्तमाय, G2 शुभमस्तु हरिः ॐ, M1 श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु, M8 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः, M4 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु

☞ It should be understood that the words उवाच, ऊचुः of references like जनमेजय उवाच, पाण्डवा ऊचुः, are generally omitted in Ś and in S Others have these promiscuously Similarly speakers' names are often abridged, for instance, वैश° for वैशंपायन These vagaries of MSS are ignored in the Critical Apparatus

The S recension of adhy 1 and 2 differs considerably from the N recension as given above. The S recension is given after the footnotes to 8 2 20

1 b) B1 (marg) 2-5 Da1 D1.4.6 7 दुर्योधनपुरोगमाः. — d) B4 उपागताः, D1.2 °गमत्

2 a) K4 V1 B D (except D8) अनुशोचत — b) D3 कामला°, D5 कमला°, Cc कश्मला° (as in text) — c) D8 पर्यवर्तत (for पर्युपासन्त) — d) V1 D2 ततः सारद्वती°; B3 ततश्च सात्वती°

3 a) V1 B1 Dn1 तु मुहूर्तं, B2-5 Da1 D1.4-7 ते मुहूर्तं (by transp), D2 मुहूर्तं तु, D8 उच्छ्वसत (for मुहूर्तं ते) B1.2 4.5 Da1 D1.6 7 समाश्वस्य, Cc °श्वास्य (as in text) — b) Ś2 V1 B1 D6 8 (before corr) शास्त्रसमतैः, B2-5 Da1 D1.4.5 7 °निश्चितैः — c) K1 महीपालः.

4 K4 om. (hapl.) 4. V1 B D (except D2 8) transp 4 and 5 — b) D8 राजा दुर्योधनस्तथा — c) B1.3-5 Da1 D1.4.6 7 °सनो वै; B2 Dn1 D8 °सनश्च (for °सनोऽथ) — d) B2 Dn1 सौबलश्च महाबलः

5 V1 B D (except D2 8) Cal. and Bom ed. transp 4 and 5 — a) B Da1 D1.4.6 7 तेषु वेश्मसु (for ते वेश्मस्वपि) B1 कौरव्यः, D2 8 कौरव्याः — b) D4 (sup lin as in text) नाप्नुवत् K1 नाप्तवं दुःखं, K8 नापुरं सुख (sic) (for नाप्नुवन्सुखम्) — c) Da1 D5 चिंतयंत,

चिन्तयन्तः क्षयं तीव्रं निद्रां नैवोपलेभिरे ॥ ५
सहितास्ते निशायां तु दुर्योधननिवेशने ।
अतिप्रचण्डाद्विद्वेषात्पाण्डवानां महात्मनाम् ॥ ६
यत्तद्द्यूतपरिक्लिष्टां कृष्णामानिन्यिरे सभाम् ।
तत्स्मरन्तोऽन्वतप्यन्त भृशमुद्विग्नचेतसः ॥ ७
चिन्तयन्तश्च पार्थानां तान्क्लेशान्द्यूतकारितान् ।
कृच्छ्रेण क्षणदां राजन्निन्युरब्दशतोपमाम् ॥ ८
ततः प्रभाते विमले स्थिता दिष्टस्य शासने ।
चक्रुरावश्यकं सर्वे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९
ते कृत्वावश्यकार्याणि समाश्वस्य च भारत ।
योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १०
कर्णं सेनापतिं कृत्वा कृतकौतुकमङ्गलाः ।
वाचयित्वा द्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११
निष्कैर्गोभिर्हिरण्येन वासोभिश्च महाधनैः ।
वर्ध्यमाना जयाशीर्भिः सूतमागधवन्दिभिः ॥ १२
तथैव पाण्डवा राजन्कृतसर्वाह्णिकक्रियाः ।
शिविरान्निर्ययू राजन्युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ १३
ततः प्रववृते युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
कुरूणां पाण्डवानां च परस्परवधैषिणाम् ॥ १४
तयोर्द्वे दिवसे युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ।

Co as in text B3 परिक्लेश, D4 जय तीव्र (for क्षय तीव्र) — d) K1 B3 4 न निद्रा चोपलेभिरे, K3 B5 Da1 D1 4 5 7 न निद्रामुपलेभिरे, V1 B1.2 Dn1 D2 3 6 8 दुःखशोकसमन्विता (D2 3 8 °परायणा)

6 a) V1 B1.2 Dn1 D6 उषितास्ते (B2 °स्तां), B3-5 D4 7 सहितास्ता, Da1 D1.5 उषित्वा ता, D3 गमयित्वा (for सहितास्ते) K3 निशातेषु, K4 V1 B2 Dn1 D2 6 निशा ता तु, B3-5 Da1 D1.4 5 7 निशाते तु (for निशाया तु) Co cites ता निशा D3 ते द्रोणमनुशोचतो, D8 सहिता अन्वशोचंत — b) B4 (marg.) दुर्योधनपुरोगमा — c) K3 V1 B D चिंतयंत परिक्लेशान् (B1 D6 °रिक्लेशं, D3 °रान्क्लेशान्) — d) K1 पाडवाणां

7 a) K1 यत्तु द्यूत-, K3 4 B1.4 5 D4-8 यत्ते द्यूते (D5 °तं); V1 Dn1 D2 यत्तद्यूते, B2 यत्तैर्धूते, Da1 D1 यत्तद्यूतं, D3 तत्ते द्यूते (for यत्तद्यूत-) K3 B1.2 4 D4.7 8 °परिक्लिष्टा, V1 B5 Dn1 D2 3 6 °परिक्लिष्टा (for °परिक्लिष्टां) B3 यत्तद्यूते परिक्रम्य — b) K1 D3 आनयिता, K4 आनिन्यिरे, D4 चानयिता (for आनिन्यिरे) Dn1 सती (for सभाम्) K3 V1 B Da1 D1 5-7 कृष्णा चानायिता सभा, D2 कृष्णा संनीयता सभा, D8 कृष्णा चानायिता सभा — c) V1 [s]न्वशोचतो, B2-5 D7 [s]नुतप्यत, Dn1 [s]नुशोचतो, D2 [s]भितप्यत — d) D8 °मानसा (for °चेतस)

8 a) K1 याताना (sic) (for पार्थाना) K3 D8 तथा तु सा चिंतयती (D3 °ता), V1 B1 Dn1 D2 6 तथा तु सचिंतयता (D6 °यत), B2-5 Da1 D1.3-5 7 तथा चिंत(D4 कथ)यता तेषा — b) K3 क्लेशास्तान् (by transp.) B3 दुःखकारितान् — c) V1 B1.2 5 6 Da1 Dn1 D1 3-8 दुःखेन (for कृच्छ्रेण) K1 3 V1 B D Ca ० क्षणदा — d) K1 V1 B D जगामाब्दशतोपमा, K3 जगाम शतशोपमा.

9 a) B2-5 Da1 D1 4 5 7 ततः प्रभातसमये. — b) D3 क्षत्रिया पुरुषर्षभा, D6 व्यूहस्थास्ते नरर्षभा — c) Da1 D1.2 5 6 कर्म (for सर्वे)

10 a) B2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B4 Da1 D1 5 6 °कर्माणि (for °कार्याणि) — b) K1.4 V1 B1 Dn1 D3 8 समाश्वास्य; Ca °श्वस्य (as in text) D3 8 परस्पर, D6 च तारवान् (sic) (for च भारत) — c) D6 वीरान्, Ca ० योगम् (as in text) Ś K1.2 4 भेरीमाध्मापयामासुर्, K3 योराजाज्ञापयामासुर् (sic) — d) D6 पुनर्ययुः (for विनिर्ययुः)

11 b) K1 D3 °कौतुकमगल (D3 °ल), K3 °मडनमगला — c) K3 V1 B2 Dn1 पूज(Dn1 °जि)यित्वा, D3 अर्च° (for वाच°) K3 यथान्यायं, D6 द्विजाञ्श्रेष्ठान् (for द्विज°) — d) V1 B1 दधिपात्रघृतैस्तथा, B3 पत्रपुष्पफलाक्षतैः; Dn1 D2 दधिपात्रकृता(D2 °नवा)क्षतैः, D6 वह्निं हुत्वा घृताक्षतैः

12 a) K4 B2.5 D4.7 8 हिरण्यैश्च, D6 हिरण्याद्यैर्; Ca °ण्येन (as in text) K3 V1 B1 Dn1 गोभिरश्वैश्च निष्कैश्च (K3 सुबहून्, Dn1 बहुभिः) — b) Dn1 सह ध्वजैः; Ca ० n महाधनैः (as in text) D2 वासोभिश्चंदनैर्वरैः — c) Ś K1.4 V1 B1.2 5 Dn1 D2 3 6 8 Co वध्यमाना (Dn1 °नो); B4 D4.7 वर्धमाना, Ca वर्ध्य° (as in text) K3 वाञ्छितार्थफलैः प्रीत्या

13 b) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1.2 4 5 7 8 कृतपू(V1 °पौ)र्वाह्णिक(B1 °की)क्रियाः, D3 6 कृत्वा पूर्वाह्णिका (D6 °की) क्रियाः — B2 om. (hapl.) 13cd — c) D2 damaged. K3 D3 6 8 सर्वे, V1 damaged, Dn1 तूर्णं (for राजन्)

14 a) B3 राजस् (for युद्धं) — b) B3 तुमुलो, D1.5 तुमलं, D6 विपुल Ś2 K3.4 B D लोमहर्षण (B3 °र्षणं, Da1 °र्षणा, D5 °र्षिणी) V1 om. रोमहर्षण — c) V1 om. कुरूणां — d) K3 4 V1 B D (except D8) परस्परजयैषिणां

कर्णे सेनापतौ राजन्नभूदद्भुतदर्शनम् ॥ १५
ततः शत्रुक्षयं कृत्वा सुमहान्तं रणे वृषः ।
पश्यतां धार्तराष्ट्राणां फल्गुनेन निपातितः ॥ १६
ततस्तत्संजयः सर्वं गत्वा नागाह्वयं पुरम् ।
आचख्यौ धृतराष्ट्राय यद्वृत्तं कुरुजाङ्गले ॥ १७

जनमेजय उवाच ।

आपगेयं हतं श्रुत्वा द्रोणं च समरे परैः ।
यो जगाम परामार्तिं वृद्धो राजाम्बिकासुतः ॥ १८
स श्रुत्वा निहतं कर्णं दुर्योधनहितैषिणम् ।
कथं द्विजवर प्राणानधारयत दुःखितः ॥ १९
यस्मिञ्जयाशां पुत्राणाममन्यत स पार्थिवः ।
तस्मिन्हते स कौरव्यः कथं प्राणानधारयत् ॥ २०
दुर्मरं बत मन्येऽहं नृणां कृच्छ्रेऽपि वर्तताम् ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा नात्यजज्जीवितं नृपः ॥ २१
तथा शांतनवं वृद्धं ब्रह्मन्बाह्लिकमेव च ।
द्रोणं च सोमदत्तं च भूरिश्रवसमेव च ॥ २२
तथैव चान्यान्सुहृदः पुत्रपौत्रांश्च पातितान् ।
श्रुत्वा यन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्ये दुष्करं द्विज ॥ २३
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण तपोधन ।
न हि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं महत् ॥ २४

वैशंपायन उवाच ।

हते कर्णे महाराज निशि गावल्गणिस्तदा ।
दीनो ययौ नागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ २५
स हास्तिनपुरं गत्वा भृशमुद्विग्नमानसः । C 8 26 B 8. 2. 2 K 8 subst.

15 D2 damaged Da1 D1.5 om 15^{ab} — ^{a}) K1.8 B2-5 D4 6 7 द्विदिवम (K1 °से), V1 B1 Dn1 D3 8 द्वौ दिवसौ (V1 °स) K3 राजन् (for युद्ध) — ^{d}) K3 V1 B (B1 damaged) D (except D3, D2 damaged) बभूव (for अभूद्) B D1.4.6 7 अतीव दारुण (for अद्भुतदर्शनम्)

16 ^{a}) D3 शत्रुजय D5 (before corr , marg as in text) कुर्यात् (for कृत्वा) — ^{b}) D3 वृषध्वज (for रणे वृष) K1 नृप , B3 4 मृधे, Ca.c वृष (as in text) — ^{d}) Ś2 K2 फ(K2 फा)ल्गुनेन D2 निपातिता

17 ^{a}) K3 (before corr) ते, B1 Dn1 तु (for तत्) D1 सजय K3 सर्वे, D3 तसै (for सर्वं) — ^{b}) K3 V1 B D (except D2) गत्वा नागपुर द्रुत (D8 प्रति) Ca cites नागपुर — ^{c}) K1 आचक्ष्व, K3 V1 B D आचष्ट (Dn1 °ष्टे) D2 धर्मराजाय, D5 (before corr) धार्तराष्ट्राय (for धृत°) — ^{d}) K1.3 V1 B4 Dn1 D4 कुरुजगले, Ca as in text

18 ^{b}) K3 V1 B D (except D2 3.8) द्रोण चापि महारथ — ^{c}) Dn1 आजगाम (for यो ज°) K1 परामार्ति (for °मार्ति) B2-5 Da1 D1 3-5 7 जगाम परमामार्ति, D2 किमकुर्वत भो ब्रह्मन — ^{d}) D6 क्रुद्धो, D8 युद्धे (for वृद्धो) D2 दुःखार्तश्चांबिकासुत

19 ^{a}) D3 (before corr) निहित — ^{b}) D3 8 सुयोधनजयै(D8 °हितै)षिण — ^{d}) K3 चोधारयत (for अधार°) V1 अधारयत्सुदुःखित, Da1 D1 5 धारयन्त्रै सु°

20 ^{a}) K1 Dn1 D6 जयाशा D3 पुत्रस्य (for पुत्राणाम्). — ^{b}) B2-5 Da1 D1.4.5 7 महीपति (for स पार्थिव) B1 D2 8 सममन्यत पार्थिवः. — Da1 D1.5 om 20^{cd}. — ^{d}) K3 कः प्राणानपि धारयत्.

21 ^{a}) Ś1 K2 दुष्कर, K4 दुष्कर, B5 D7 दुर्धर, Ca.c दुर्मरं (as in text) K1 दुर दर्श बत मन्ये (sic), K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1.5 6 Cv दुर्मरत्वमह मन्ये, B1 D2 दुर्मर तदह मन्ये — ^{b}) Ś1 नृणा D3 वर्तिना, Cc वर्तताम् (as in text) D2 नृणा नृपु विवर्तित, Cv as in text — ^{c}) Da1 D1 यत्तु, D5 य तु (for यत्र) — ^{d}) B3 पुन (for नृप)

22 ^{ab}) D2 राजा (for वृद्ध) B2 3 5 Da1 D1 4.6 7 transp वृद्ध and ब्रह्मन् K3 D3 द्रोण, D3 वृद्ध (for ब्रह्मन) Some MSS बाह्लीक — K3 om. (hapl) 22^{cd} — ^{c}) D3 सैंधव (for द्रोण च) B2 सोमपुत्र (for °दत्त)

23 ^{b}) K3 V1 B D (except D3 8) पुत्रान्पौत्रांश्च — ^{c}) K3 V1 Da1 Dn1 D1-3 5 6 नाजहत्, D8 नात्यजत् (for नाजहात्) — ^{d}) D3 transp तत् and मन्ये D3 8 दुर्मर (for दुष्कर) B1 नृप (for द्विज) D2 ततो मन्ये च दुष्कर

24 ^{a}) K1 ते (for मे) B4 5 D1.7 एतानि सर्वाण्याचक्ष्व — ^{b}) K3 V1 B1 D6 महामते, Da1 D1.4 5 7 यथातथ, Dn1 D2 3 8 महामुने (for तपोधन) — ^{c}) D8 तृप्याम V1 सर्वेषा (for पूर्वेषा) — ^{d}) D3 शृण्वतश् (for शृण्वानश्) — After 24, K3 4 V1 B D (except D2) Cal. and Bom ed. ins an addl colophon. [Adhy. no B1 Da1 Dn1 D1.4-6 8 1]

25 ^{b}) D2 युद्धाद् (for निशि) Ś1 K2 D2 गावल्गनिस्; K4 गावल्गणिस्, V1 गावद्गणिस्, D3 गालल्गणिस् — ^{c}) D3 (before corr) ययुर् (for ययौ) Lacuna in D3 from ययौ up to श्वै in 23^{d} — ^{d}) K4 हयैर् (for अश्वैर्) K4 जवै (for जवे)

जगाम धृतराष्ट्रस्य क्षयं प्रक्षीणबान्धवम् ॥ २६
स समुद्वीक्ष्य राजानं कश्मलाभिहतौजसम् ।
ववन्दे प्राञ्जलिर्भूत्वा मूर्ध्ना पादौ नृपस्य ह ॥ २७
संपूज्य च यथान्यायं धृतराष्ट्रं महीपतिम् ।
हा कष्टमिति चोक्त्वा स ततो वचनमाददे ॥ २८
संजयोऽहं क्षितिपते कच्चिदास्ते सुखं भवान् ।
स्वदोषेणापदं प्राप्य कच्चिन्नाद्य विमुह्यसि ॥ २९
हितान्युक्तानि विदुरद्रोणगाङ्गेयकेशवैः ।
अगृहीतान्यनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३०
रामनारदकण्वैश्च हितमुक्तं सभातले ।
नगृहीतमनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३१
सुहृदस्त्वद्धिते युक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ।
निहतान्युधि संस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३२
तमेवंवादिनं राजा सूतपुत्रं कृताञ्जलिम् ।
सुदीर्घमभिनिःश्वस्य दुःखार्त इदमब्रवीत् ॥ ३३
गाङ्गेये निहते शूरे दिव्यास्त्रवति संजय ।
द्रोणे च परमेष्वासे भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३४
यो रथानां सहस्राणि दंशितानां दशैव हि ।
अहन्यहनि तेजस्वी निजघ्ने वसुसंभवः ॥ ३५
स हतो यज्ञसेनस्य पुत्रेणेह शिखण्डिना ।

---

26 [a]) V1 हस्तिनपुरं B3-5 Da1 D1.4.5.7 प्राप्तो (for गत्वा) — [b]) V1 B1.3.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 °चेतन, B2 D6 °चेतस (for °मानस) — [d]) K1 क्षये, Dn1 D6 गृहं, Ca c क्षय (as in text) D2 प्रक्षीवास्तदा (sic), D4.7 संक्षीणबाधव

27 [a]) K4 B5 Dn1 D3.7 स तमुद्वीक्ष्य, D6 सूतसु° (for स समु°) — [b]) K1 कल्मशा° (for कश्मला°) — [d]) K4 धूम्रो (for मूर्ध्ना) K1 हि, D3 तु, D8 च (for ह)

28 [a]) B3-5 Da1 D1.5.7 स सपूज्य, D8 पूजयित्वा (for सपूज्य च) Ś1 K1.2 D6 यथान्याय्यं — [b]) D4 धृतराष्ट्र- (for धृतराष्ट्रं) — [c]) D2 तिष्ठ तिष्ठेति; Cc हा कष्टमिति (as in text) D6 कर्णम् (for कष्टम्) B8 चैवोक्त्वा; Da1 D1.5 चोक्त्वोदास् (for चोक्त्वा स) D8 महाकष्टमिति चोक्त्वा च (hypermetric) — [d]) Ś1 K2.4 आददे; Ś2 D4 damaged, D8 अब्रवीत् Ca c वचनमाददे (as in text)

29 [a]) Dn1 हि, D1 [s]थ (for ऽहं) K1 क्षितिपतौ — [b]) K1 D1 कश्चिदास्ते V1 D6 विभो (for भवान्) — [c]) K1 सुदोषेनापदं, K3 V1 B D स्वदोषैरापदं — [d]) K1 D1 कश्चिन्नाद्य, K3 V1 D6 कच्चिन्नान्य (for कच्चिन्नाद्य) K3 V1 B1 D3.6 विगर्हसे, K4 D8 विमुह्यसे, B2 Da1 D1.5 विमुह्यति

30 For the events, cf 5 123 18-27, 5 123 9-27, 5 123 1-8, 5 93, 5 126 — [a]) B5 हितादि (for हितानि) D8 विदुरेण भवानुक्तो — [c]) K1.3 अगृहीत्वा तु (K3 हि), B2.3 Da1 D1.5.7 नगृहीतानि (for अगृहीतानि) V1 असस्मृत्य — [d]) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) — K3 om. from कुरुषे up to दुःखार्त in 33[d]

31 For the events, cf. 5 94-121 K3 om 31 (cf. v l. 30) D8 writes 31-32 on marg — [a]) K1 °काण्वैश्च, V1 B2.4.5 Da1 D1.2.4.5.7 °कण्वाद्यैर्, B3 व्यासनारदकण्वाद्यैर्, Dn1 रामनारदकर्णाद्यैर्, D8 °कण्वैर्हि. — [b]) D3 च भारत (for सभातले) — [c]) D3.8 अगृहीतम् (for न°) — [d]) B5 कुरुते (for कुरुषे)

32 K3 om. 32 (cf. v l. 30), K4 D2 om. (hapl.) 32 D8 writes 32 on marg — [a]) K1 B2 D7 तद्- (for त्वद्-) K1.2 युक्ता (for युक्तान्) — [c]) K1 न हितान्, D1 निहितान् (for निहतान्) — [d]) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) D8 om कुरुषे व्यथाम्

33 K3 om up to दुःखार्त in 33[d] (cf. v l. 30) — [c]) B2 Da1 D1.5 दीर्घमुष्णं च निश्वस्य, B3-5 D3.4.7 सुदीर्घमुष्णं नि°, Dn1 D6.8 सुदीर्घमथ (D6 °पि)नि°, D2 सुदुःखमुष्णं नि°.

34 Before 34, all N MSS except D8 ins धृतराष्ट्र उवाच — [a]) K3 V1 B D आपगेये हते शूरे (D8 वीर) — [b]) Ś K1 कृतास्त्रवति; V1 B1 D6 दिव्यास्त्रविदि (for °स्त्रवति) — [d]) K1 च (for मे) B2 व्यथते (for व्यथितं). — After 34, B3 reads (with var) 37[ab], repeating it in its proper place.

35 [a]) K1 यरोषाणां (sic) (for यो रथानां) — [b]) K4 दंसितानं, V1 B3.4.5 Da1 D1.4.5.7 Ca दंशितानि, D8 दतिना तु V1 शतैव, D4 तथैव, D3 (before corr) यथैव (for दशैव) B1 शतैरिह (for दशैव हि) B2.3.5 Da1 D5.7 ह, B4 Dn1 D2 तु, D3 च (for हि) — [c]) K1 अहन्यवति (sic) — [d]) K1 निजघ्नी (for निजघ्ने). Da1 D1.5 वसुसंमतः

36 [a]) K3 V1 Dn1 D6 तं हतं, K4 सहितो (for स हतो) K3 जयमानस्य (for यज्ञसेनस्य) — [b]) K4 शखडिना, Dn1 सिखडिना, D3 शिपडिना — [c]) V1 B2 पाडवेयातिगुप्तेन, B3 °वेनेह गुप्तेन — [d]) K3 V1 B1 Da1 Dn1 D1.5 श्रुत्वा (for मृधा)

पाण्डवेयाभिगुप्तेन भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३६
भार्गवः प्रददौ यस्मै परमास्त्रं महात्मने ।
साक्षाद्रामेण यो बाल्ये धनुर्वेद उपाकृतः ॥ ३७
यस्य प्रसादात्कौन्तेया राजपुत्रा महाबलाः ।
महारथत्वं संप्राप्तास्तथान्ये वसुधाधिपाः ॥ ३८
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा धृष्टद्युम्नेन संयुगे ।
सत्यसंधं महेष्वासं भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३९
त्रैलोक्ये यस्य शास्त्रेषु न पुमान्विद्यते समः ।
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा किमकुर्वत मामकाः ॥ ४०
संशप्तकानां च बले पाण्डवेन महात्मना ।
धनंजयेन विक्रम्य गमिते यमसादनम् ॥ ४१
नारायणास्त्रे निहते द्रोणपुत्रस्य धीमतः ।
हतशेषेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः ॥ ४२
विप्रद्रुतानहं मन्ये निमग्नः शोकसागरे ।
प्लवमानान्हते द्रोणे सन्ननौकानिवार्णवे ॥ ४३
दुर्योधनस्य कर्णस्य भोजस्य कृतवर्मणः ।
मद्रराजस्य शल्यस्य द्रौणेश्चैव कृपस्य च ॥ ४४
मत्पुत्रशेषस्य तथा तथान्येषां च संजय ।
विप्रकीर्णेष्वनीकेषु मुखवर्णोऽभवत्कथम् ॥ ४५
एतत्सर्वं यथा वृत्तं तत्त्वं गावल्गणे रणे । C 8.47 B 8 2.22 K. 8 subst

37 B3 reads 37^{ab} after 34, repeating it here — a) K3 सन्यक्, B3 (first time) यस्मिन्, Cc यस्मै (as in text) — b) K3 द्रोणास्त्र च, K4 परमास्त्रे, B (B3 both times) Da1 D1.4.6.7 दिव्यमस्त्र B3 (first time) महामुनि, Dn1 महाहवे (for महात्मने) — c) Ś2 ये (for यो) — d) Da1 D1.5 धनुर्वेदम् (for °वेद) Ś2 उपाकृप, K2 उपाकृता, B2 8 D3.6 7 Ca उपा(B3 °दा)हृत, Cc °कृत (as in text)

38 a) K3 तस्या वै (for कौन्तेया) — b) K3 पाण्डवेया (for राजपुत्रा) K3 V1 B D महारथा (for °बला) — d) K1 तवात्रे (sic), D3 ये चान्ये (for तथान्ये) K1 वसुधाधिप

39 D1 om. (hapl.) 39^{b}–40^{c} — c) K3 सन्यस्त च, B. संवमतं, D5 सन्यस्तं च, D8 सत्यमस्थं, Ca c सत्यसध (as in text) D5 महेष्वासं — d) B2 व्ययते — After 39, K3.4 V1 B D (except D2, D1 om.) ins

3* यथोर्लोके पुमानस्त्रे न समोऽस्ति चतुर्विधे ।
तौ द्रोणभीष्मौ श्रुत्वा तु हतौ मे व्यथितं मनः ।

[(L. 1) K4 transp लोके and अस्त्रे K3 D6 समो नास्ति, Da1 D5 पुमानस्त्रैर् K3 विद्यते न, D6 न विद्येत (for न समोऽस्ति) Da1 D5 चतुर्विधै, Ca.c चतुर्विधे (as above) K1 नमस्तश्च भविष्यति (sic) (for the post. half) — (L 2) Da1 D5 °नीष्म (corrupt) D8 (m as above) स्मृत्वा K4 D3 6 8 मे, V1 च (for तु) K3 D2 6 8 प्रव्यथितं]

40 D1 om. 40^{abc} (cf. v 1 39) D8 writes 40 on marg — a) K1.4 B2–5 D3.4.8 चास्त्रेषु; K3 D6 नास्त्रेषु, V1 शास्त्रे च, Da1 Dn1 D6 वास्त्रेषु (for शास्त्रेषु) — b) K3 D6 पुमान्वै विद्यते सम, D8 न समो विद्यते पुमान् — c) D4.7 दृष्ट्वा, Cc श्रुत्वा (as in text) — d) K4 V1 B2 Da1 D1.2.6 अकुर्वत

41 B3 D6 om. (hapl.) 41–42 — a) K3.4 V1 B2 संसप्तकाना (for संश°) K3 V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D1.2 4 5 7 8 बल — c) K3 धनजयेनातिक्रम्य — d) K3 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D2 4.5 7 Ca c गमित (for °ते) K1 यमसाधन, V1 °सादने, B2 मम सादन

42 B3 D5 om. 42 (cf. v 1. 41) D8 writes 42^{a}–44^{b} on marg — a) K1 निहिते, V1 Da1 Dn1 D1–3 5 8 च हते, B2.4.5 D4.7 विह(B2 °हि)ते (for निहते) B1 नारायणास्त्रेण ** — b) D3 धर्मत (for धीमत) — c) K3 4 V1 B (B3 om.) D (except D2, D6 om.) विप्रद्रुतेषु (for हतशेषेषु) — d) Ś K1.2 V1 B3–5 D1.2 4 5 7 अकुर्वत, D8 अकुर्वति

43 D8 reads 43 on marg — b) K3 V1 B D निमग्नाम् — c) K1 D1 प्लवमाना, D2 अप्लवानि, Cc as in text D6 द्रोपे (for द्रोणे) — d) K1 सर्वनौहान्, K3 भग्ननौकान्, K4 B1.5 D6 Ca c भिन्न° (for सन्न°) B2–4 D4.7 भिन्ननौ(B3 नृभिर्नौ)कामिवाम्भसि, Da1 D1.5 भग्ननौकानिवाम्भसि, D3 स(sup lin मि)न्ना नौकेव चार्णवे, D8 सूत (m सन्न-) नौकामि(m -नि)वार्णवे

44 D5 reads 44^{ab} on marg — b) D5 द्रौ*श्च (for भोजस्य) — d) K3 द्रौणेयस्य, K4 द्रोणेश्चैव, D1 द्रौणिश्चैव, D6 द्रोणस्यैव, D8 तथा चैव (for द्रौणेश्चैव)

45 a) K1 शण्णक° (sic) (for मत्पुत्र°) B2 8 Dn1 D2 मत्पुत्रस्य च (Dn1 वि-) शेषस्य, D6 मत्पुत्रेण विशेषेण — b) B1.5 Da1 D1.4.5.7 सन्येषा चै(D5 चे)व संजय — c) K3 V1 B D Ca विप्रद्रुतेषु (for °कीर्णेषु) Ś2 अनेकेषु — d) K1 सुख कर्णो, B3 भय कर्णो (for मुखवर्णो) K3 मुखवर्णश्च कीदृशः

46 a) K3 D6 वृत्तं, Dn1 कृत (for सर्वं) K3 D6 यथा सर्वं, B2 6 D4 7 यथातत्त्व, B3 यथान्याय, D3 समा* क्ष्य.

C 8 47 B 8 2 23 K 8 subst.

आचक्ष्व पाण्डवेयानां मामकानां च सर्वशः ॥ ४६
संजय उवाच ।
पाण्डवेयैर्हि यद्वृत्तं कौरवेयेषु मारिष ।
तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मनः ॥ ४७
यस्मादभावी भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति ।
अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चिद्व्यथते बुधः ॥ ४८
धृतराष्ट्र उवाच ।
न व्यथा शृण्वतः काचिद्विद्यते मम संजय ।
दिष्टमेतत्पुरा मन्ये कथयस्व यथेच्छकम् ॥ ४९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

२

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तव पुत्रा महारथाः ।
बभूवुराश्वस्तमुखा विषण्णा गतचेतसः ॥ १
अवाङ्मुखाः शस्त्रभृतः सर्वं एव विशां पते ।
अप्रेक्षमाणाः शोकार्ता नाभ्यभाषन्परस्परम् ॥ २
तान्दृष्ट्वा व्यथिताकारान्सैन्यानि तव भारत ।

— b) K4 B1 Dn1 D2 3 8 तथा, B2 3 5 Da1 D1 4 5 7 ब्रूहि (for तत्त्व) Ś1 K (except K3) D2 गावल्गने Dn1 मम (for रणे) — c) D6 एतच्च, D8 यद्वृत्त (for आचक्ष्व) — d) K1 B3 संजय, K3 D8 नि·फल, V1 D2 नि·कलं, B1 निस्कल, B2 4 5 Da1 D1 4 5 7 तत्त्वत·, D8 निष्कला, D6 सैनिके (for सर्वश·)

47 K1 om the ref — a) K3 V1 B D तवापराधाद् (for पाण्डवेयैर्हि) — c) K3 मा व्यथा, D2 नान्यथा (for मा व्यथा) D6 किंचिद् (for कार्षीर्) — d) D6 दृष्टे, Ca c दिष्टे (as in text) B3 व्यथित (for व्यथते) V1 B (except B3) D बुध· (for मन·) K3 दृष्टव्ये व्यवते मन·

48 Lacuna in Ś for 48^{ab}, K1 4 om 48^{ab}, lacuna in K2 for 48^{ab} filled sec m — a) K3 V1 B2 D4 तस्माद्, D1 यस्याद्, D8 य स्माद् (for यस्माद्) Da1p (marg) यस्माद्याभावी K2 Da1 D1 भावो (for भावी) D3 6 च (for वा) — b) K2 B3-5 Da1 D1 4 5 7 Ca ह्यर्थो राजन्, K3 न चेदर्थो (for भवेदर्थो) K2 रथ, K3 रण (for नर) — c) Ś K1. 2 च (for वा) K4 प्राप्तौ च, D3 6 चाप्राप्तौ (for वा प्राप्तौ) — d) K3 4 V1 B2 5 कच्चिद् (for कश्चिद्) Ś1 K2 4 मन (for बुध·) K1 न कचिद्व्यथिते वन· (sic), B2-5 Dn1 D1. 4 5 7 न बुध· कुरुते व्यथा, Ca नरो न कुरुते व्यथां

49 D2 om 49 — a) Ś lacuna, K1 [अ]त्यधिका, K4 बृहती, V1 B1 Dn1 D3 8 [अ]प्यधिका, B2-5 Da1 D1. 4 5 7 विद्यते (for शृण्वत) — b) B (except B1) Da1 D1. 4 5 7 मम संजय शृण्वत — c) K1 शिष्टम्, Da1 D1 5 दृष्टम्, Cc दिष्टम् (as in text) B4 om पुरा — d) K3 यथेष्टक, B (except B1) Da1 D1 4. 5 7 यदि(B2-4 D4 °दी)च्छसि (for यथेच्छकम्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no.* (figures, words or both) B1. 5 Dn1 D1. 4. 6 2

2

1 Dn1 om the ref. — c) K3 D3 अश्वस्थमुखा, K4 आशुष्क°, V1 अस्वस्त°, B1 Dn1 D2 6 8 अस्वस्थमुखा (D2 °पा) B2-5 Da1 D1 4 5 7 अस्व(B2 3 °सु)स्थमनस· सर्वे — d) K1 विशण्णा, B1 विवर्णा, B2-5 Da1 D1. 4 5 7 बभूवुर् (for विषण्णा) K4 कृतचेतस·

2 a) D2 अवाङ्मुख· D1 शस्त्रभृता — c) K1 V1 B3 Da1 D1 4 5 अप्रेक्ष्यमाणा·, K3 °प्यमाणा·, K4 °क्षमाना, B5 Dn1 समेक्ष(Dn1 °क्ष्य)माणा·, D2 6 सप्रेक्ष्य° (for अप्रेक्ष°)

3 a) K1 ता दृष्टो व्यथिताकारा (sic) — b) B (except B1) Da1 D1. 4 5 7 transp सैन्यानि and तव. — c) K3 ऊर्ध्वमिव K1 अभ्यत्रीक्ष्यत, K3 V1 D3 6 8 निरीक्षंत, K4 अभिवेक्ष्यतो, B1 Da1 Dn1 D1. 5 निरैक्षत, B2 4 5 अभ्यतिष्ठत, B3 अवतिष्ठन्, B4 (marg) णिरैक्षत, D2 अन्ववीक्षत, D4 7 अभ्युदैक्षंत (for अभ्यवेक्षन्त) D8 (marg) ऊर्ध्वमेवानिरीक्षत, Ca ऊर्ध्वमेव

ऊर्ध्वमेवाभ्यवेक्षन्त दुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३
शस्त्राण्येषां च राजेन्द्र शोणिताक्तान्यशेषतः ।
प्राभ्रश्यन्त कराग्रेभ्यो दृष्ट्वा द्रोणं निपातितम् ॥ ४
तानि बद्धान्यनिष्टानि* लम्बमानानि भारत ।
अदृश्यन्त महाराज नक्षत्राणि यथा दिवि ॥ ५
तथार्तं स्तिमितं दृष्ट्वा गतसत्त्वमिव स्थितम् ।
स्वं बलं तन्महाराज राजा दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ६
भवतां बाहुवीर्यं हि समाश्रित्य मया युधि ।
पाण्डवेयाः समाहूता युद्धं चेदं प्रवर्तितम् ॥ ७
तदिदं निहते द्रोणे विपण्णमिव लक्ष्यते ।
युध्यमानाश्च समरे योधा वध्यन्ति सर्वतः ॥ ८
जयो वापि वधो वापि युध्यमानस्य संयुगे ।
भवेत्किमत्र चित्रं वै युध्यध्वं सर्वतोमुखाः ॥ ९
पश्यध्वं च महात्मानं कर्णं वैकर्तनं युधि ।
प्रचरन्तं महेष्वासं दिव्यैरस्त्रैर्महाबलम् ॥ १०
यस्य वै युधि संत्रासात्कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
निवर्तते सदामर्षात्सिंहात्क्षुद्रमृगो यथा ॥ ११
येन नागायुतप्राणो भीमसेनो महाबलः ।
मानुषेणैव युद्धेन तामवस्थां प्रवेशितः ॥ १२
येन दिव्यास्त्रविच्छूरो मायावी स घटोत्कचः ।
अमोघया रणे शक्त्या निहतो भैरवं नदन् ॥ १३
तस्य दुष्पारवीर्यस्य सत्यसंधस्य धीमतः ।
बाह्वोर्द्रविणमक्षय्यमद्य द्रक्ष्यथ संयुगे ॥ १४
द्रोणपुत्रस्य विक्रान्तं राधेयस्यैव चोभयोः ।

C 8 65
B 8 3. 15
K 8 subst.

निरैक्षत — d) V1 B Da1 D1.4-7 दुःखतप्तानि, D2 °त्रस्ता हि, D3 8 °भ्रस्तानि, D- °त्रासानि Cc नैकदा.

4 a) K3 B Dn1 D2-4.6-8 तु (for च) Da1 D1.5 तेषां चैव तु शस्त्राणि — b) Da1 D1.- रुधिराक्तानि (for शोणिता°) K1 सर्वत, K2 D1-3.5 6 सर्वशः, B (except B1) D1.7 [अ]नेकशः (for [अ]शेषतः) — c) K3 Dn1 प्राभ्रश्यं(Dn1 °श्यं)त, K4 V1 D4 प्राभ्रस्यत, B2 प्रादृश्यत, B3 अभ्रश्यंत, D2 प्रभास्यति, D8 प्राभ्राश्यत K8 कराग्रत्यो (sic), Da1 D- कराग्राभ्यां D1 भृगभ्रश्यंत कराग्राभ्या (sic!) — d) K3 हत्वा (for दृष्ट्वा) K3 V1 B D (except D2) हतं युधि (for निपातितम्)

5 a) V1 B1 वृद्धानि, Dn1 वृद्धानि, D5 विद्धानि, D8 द्वाराणि, Ca.c बद्धानि (as in text) Ś K1 2 [अ]निष्टासु, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 8 Ca [अ]रिष्टानि, K4 निष्टानि, D6 विष्टानि (for [अ]निष्टानि*) — c) K3 D6 व्यदृश्यत, Cc अदृश्यन्त (as in text) D3 8 महाभाग (for °राज) — d) K1 दिवा, D1 -विधि, Cc दिवि (as in text)

6 a) K3 V1 B2-5 Da1 D2 7 तत्, Dn1 D3.4 6 8 तु, D4 तान् (for [आ]र्तं) K3 विस्मित, D2 समित, Ca.c स्तिमित (as in text) K1 D1.5 तथा तस्तिमित दृष्ट्वा, B1 तथा निमित्त तं दृष्ट्वा — b) K3.4 V1 B (except B.) D (except Da1 D1.4 6) अवस्थित (for इव स्थितम्) — c) K3 D6 चर(D5 °ल)तं च, V1 B Da1 Dn1 D1- 7 8 बलं तत्र (for स्वं बलं तन्) Da1 D1.5 महाप्राज्ञ (for °राज)

7 a) K4 बाहुवीर्येण, D2 °वीर्यं च — c) B2 समाभूता (for °हूता) — d) D5 चैव (for चेदं)

8 a) K3 तदह, Cc तदिदं (as in text) K1 निहत — b) K3 Da1 D1 विपणम्, B3 निपण्णम्, Dn1 विपन्नम् (for विपण्णम्) K1 लभ्यते (for लक्ष्यते) — c) B3 वध्य° (for युध्य°) K3 च ये योधा, D3 रणे योधा (for च समरे) — d) K4 D4 -वध्यत, V1 -युध्यत, B3 युध्यति (for वध्यन्ति) K3 वध्यति भुवि, D3 हन्यते चैव (for योधा वध्यन्ति) K1.3 V1 B D सर्वशः (for सर्वतः)

9 a) B3 5 Da1 D1.5 वेति (for the second वापि) D6 जयो वा विजयो वापि — c) Da1 D1.5 हि (for वै) — d) D3 सर्वतो नृपा, D5 °तोमुखं

10 a) B1 पश्यतेन (for पश्यध्व च) D3 8 सु (for च) — c) V1 प्रवर्तत; Dn1 प्रवरं त (for प्रच°) K1 महेष्वाम — d) B5 महाबलैः, Da1 D1.5 °बल, D8 °बला

11 a) K3 पश्यन्वै, K4 यस्यैव, D8 पश्य वै (for यस्य वै) K3 सत्राम, D3 सन्त्रामा — b) K4 धनजय — c) K1 सदामदा (sic), K3 V1 B D सदा मद° (for सदामर्षात्) — d) Ś2 K1 मोहात् (for सिंहात्) D6 क्रुद्धान् (for क्षुद्र°)

12 c) K3 D3 मानुषेनैव, V1 °खेणैव, B4 °षेण तु (for °षेणैव) — d) D6 अवापित (for प्रवेशित)

13 b) K4 घटोत्कच — d) K3 नदत्, B2 5 Da1 D1.4 6 रुवन (D1 °त्), B3 भुवन्, B4 D7 रुवन्, Dn1 वदन् (for नदन्)

14 a) K3 V1 B1.3 दुर्वारवीरस्य — c) D5 द्रविमम्, Cc द्रविणम् (as in text) — d) K3 D3 अद्य द्रक्षय, B1 अद्य द्रक्ष्यत, B5 अभ्यद्रवत, D6 अवद्रक्ष्यथ (for अद्य द्र°) B3 द्रक्ष्यथास्य परस्पर

15 a) K4 विक्राते, Ca विक्रान्त (as in text) — b)

C 8 65
B 8 3 15
K 8 subst

पाण्डुपाञ्चालसैन्येषु द्रक्ष्यथापि महात्मनोः ॥ १५
सर्वे एव भवन्तश्च शूराः प्राज्ञाः कुलोद्गताः ।
शीलवन्तः कृतास्त्राश्च द्रक्ष्यथाद्य परस्परम् ॥ १६
एवमुक्ते महाराज कर्णो वैकर्तनो नृपः ।
सिंहनादं विनद्योच्चैः प्रायुध्यत महाबलः ॥ १७
स सृञ्जयानां सर्वेषां पाञ्चालानां च पश्यताम् ।
केकयानां विदेहानामकरोत्कदनं महत् ॥ १८
तस्येषुधाराः शतशः प्रादुरासञ्शरासनात् ।
अग्रे पुङ्खे च संसक्ता यथा भ्रमरपङ्क्तयः ॥ १९
स पीडयित्वा पाञ्चालान्पाण्डवांश्च तरस्विनः ।
हत्वा सहस्रशो योधानर्जुनेन निपातितः ॥ २०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

K4 राधेयस्य हि चोभयो — B1 D6 7 om 15cd — c) D8 °सैन्येन्यद् (for °सैन्येषु) — d) K1 द्रक्षयापि, V1 B3 5 Dn1 D3 8 द्रक्ष्यथाद्य (for °थापि) — For 15cd, Dn1 subst

4* पश्यन्तु पाण्डुपुत्रास्ते विष्णुवासवयोरिव ।

16 a) K1 सर्वदात्र (for सर्व एव) — b) K1.4 प्रज्ञा ; B (except B1) Da1 D1.4 5 7 राज्ञां (for प्राज्ञा) K3 कुलोत्तमा, B2(sup lin) 4 D2 3 8 °द्भवा ; Ca °द्गता (as in text) Dn1 शक्ता प्रत्येकशोपि वा — After 16ab, B2 Dn1 ins

5* पाण्डुपुत्राग्रणे हन्तुं ससैन्यान्किमु संहता ।

— c) K3 V1 B D वीर्यवंत (for शील°) K1 Dn1 कृतार्थाश्च — d) D2 द्रक्षय K3 B3 D3.6 पराक्रमं (for परस्परम्)

17 Before 17, B2 Dn1 ins सजय उवाच — a) B2 उक्त्वा, B3 Da1 D5 उक्तो (for उक्ते) K3 Dn1 D3.4 7 8 एवमुक्त्वा (K3 °क्ता) तत कर्णं — K3 Dn1 D3 4 7 8 ins after 17a, K4 after 17b (repeating 17b, after the inserted passage)

6* ` चक्रे सेनापतिं तदा ।
तव पुत्रो महावीर्यो भ्रातृभि सहितोऽनघ ।
सेनापत्यमथासाद्य

[K4 om line 1 — (L. 3) Dn1 अवाप्याथ (for अथासाद्य)]

— b) K4 कर्णे, B1.4 कर्ण ; Ca कर्णो (as in text) K3 V1 B1 Da1 D1-3 5 6 8 Ca c नृप (B1 °प), K4 नृप, B2-6 D4 7 भृश (for नृप) Dn1 कर्णो राजन्महारथ — c) K1 विनद्योश्च (sic), K4 विनाद्योच्चै, D6 निनद्योच्चै — d) Dn1 रणोत्कट, D6 महाबलं (for °बल) K1 प्रयुद्ध्यत महाबला (sic)

18 a) K1 संजयानां, Dn1 सृजयाणा — b) B2 Dn1 मारिष (for पश्यताम्) — c) K3 V1 Da1 D1.2 5 कैकेयाना, B1.4 Dn1 D3 4 6 7 कैकयाना (Dn1 °णां) — d) K1 स करोत्छदनं महत् (sic), B1.2 Dn1 चकार कदन महत्

19 c) K4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1.3-5 7 Ca c अग्रे पुंखेषु, B1 पुंखपुखेषु, B3 D2 8 अग्रपुखे(D2 °पे)षु, D6 मयोमुखे च (for अग्रे पुङ्खे च) B3 संशक्ता, Ca c ससक्ता (as in text) — d) K1 यया त्रसरपक्तय (sic)

20 b) D1 पाडवाश्च D6 परस्विन (for तर°) — c) K1 सहस्रो (for सहस्रशो) D3 यौधान्

Colophon. — *Adhy name* Dn1 संजयवाक्यं — *Adhy. no* (figures, words or both) B1.2 5 D1.4 6 3. — *Śloka no* Dn1 21

☞ For adhy 8 1 and 8 2, S subst the foll passage:

7* शिबिराद्धस्तिनपुर प्राप्य भारत सजय ।
प्रविवेश महाप्राज्ञो धृतराष्ट्रनिवेशनम् ।
शोकेनोपहत सूतो विह्वलो भृशदु खित ।
चिन्तयन्निधन घोर सूतपुत्रस्य पाण्डवै ।
अन्त पुरं प्रविश्यैव सजयो राजसत्तम ।
अश्रुकण्ठो भृश ग्रस्तो राजानमुपजग्मिवान् ।
उपस्थाय च राजानं विनिश्वस्य च सूतज ।
नातिहृष्टमना राजन्निद वचनमब्रवीत् ।
सजय ।
सजयोऽहं महाराज नमस्ते भरतर्षभ ।
हतो वैकर्तन कर्ण कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
चेदिकाशिकरूशाना मत्स्याना सोमकै सह ।
कृत्वासौ कदनं शेते वातरुग्ण इव द्रुम ।
गोष्ठमध्ये ऋषभ इव गोव्रजै परिवारित ।
व्यालेन निहतो यद्वत्तथासौ निहत परै ।
निराशान्पाण्डवान्कृत्वा जये राजन्ससात्यकान् ।
पाञ्चालाना रथाश्चैव विनिहत्य सहस्रश ।
हत्वा शूरान्महेष्वासान्विद्राव्य च दिशो दश ।
हतो वैकर्तन कर्ण पाण्डवेन किरीटिना ।
वैरस्य गतमानृण्य दुर्गमस्य दुरात्मभि ।
हत्वा कर्णं महाराज विशल्य पाण्डवोऽभवत् ।
शोषण सागराणा वा पातन शशिसूर्ययो ।

३

वैशंपायन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
शोकस्यान्तमपश्यन्वै हतं मत्वा सुयोधनम् ।
विह्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ १

तस्मिन्निपतिते भूमौ विह्वले राजसत्तमे ।
आर्तनादो महानासीत्स्त्रीणां भरतसत्तम ॥ २
स शब्दः पृथिवीं सर्वां पूरयामास सर्वशः ।
शोकार्णवे महाघोरे निमग्ना भरतस्त्रियः ॥ ३ C 8 76 B 8 4 4 K 8 1 24

पृथिव्या दारण यादृक्तादृक्कर्णस्य पातनम् ।
योधाश्च बहवो राजन्हतास्तत्र जयैषिण ।
राजानो राजपुत्राश्च शूरा परिघबाहव ।
रथौघाश्च नरौघाश्च हता राजन्सहस्रश ।
वारणा निहतास्तत्र वाजिनश्च महाहवे ।
क्षत्रियाश्च महाराज सेनयोरुभयोर्हता ।
परस्परमवेक्ष्यात्र परस्परकृतागस ।
किंचिच्छेषान्परान्कृत्वा तीर्त्वा पाण्डववाहिनीम् ।
पार्थवेला समासाद्य हतो वैकर्तनो वृषा ।
जयाशा धार्तराष्ट्राणां वैरस्य च मुखं नृप ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ।
प्रोच्यमान महाराज बन्धुभिर्हितबुद्धिभि ।
तदिद समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महाभयम् ।
पुत्राणां राज्यकामेन त्वया राजन्हितैषिणा ।
चरितान्यहितान्येव तेषा ते फलमागतम् ।
हतो दुःशासनो राजन्यथोक्त पाण्डवेन तु ।
प्रतिज्ञा भीमसेनेन निस्तीर्णा सा चमूमुखे ।
पीत च क्षतज तस्य धार्तराष्ट्रस्य सयुगे ।
पाण्डवेन महाराज कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।

[(L. 1) T_3 °द्वात्रिन° — (L. 2) T_2 महाबाहुर् T_2 missing for the rest of the passage — (L. 3) T_3 G विलपन्, M_1 विह्वल- (for विह्वलो) — (L. 4) G_2 दृष्ट्वा तु निधन क्रूर, Madras ed. दृष्ट्वा तु निधन घोरं (for the prior half) G_3 सयुगे (for पाण्डवै°) — (L. 5) $G_{1.2}$ राजसत्तम° (G_2 °म) — (L. 6) T_3 G_3 अश्रुपूर्णो; $G_{1.2}$ °कर्णो T_1 राज्ञानमुपजग्मिवान् — (L. 8) M_1 अब्रुवन् — After line 10, G_2 reads line 16, repeating it in its proper place. — (L. 11) T_1 चेदिकाद्य° — (L 13) Prior half hypermetric. T_1 गोष्ठमध्य इव वृषो, G_2 °मध्ये वृष इव, M सत्तानां वृषमस्तत्र (for the prior half) M गोवृषे° (for गोत्रबै°) — (L. 14) G_2 व्याघ्रेण (for व्यालेन) M_1 निहित° — (L. 15) T_3 पृथग्, G_2 कर्णो, G_3 दृढ (for जये) T_1 ससात्यकीन्; $G_{1.2}$ M_1 ससत्यकान् — (L. 16) T_1 गजवाहस्य चैव (for the prior half) — (L. 17) $G_{1.2}$ जित्वा (for हत्वा) G_2 भूतान् (for शूरान्) M_1 म (for च) — (L. 19) $G_{1.2}$ गत (for गतम्) T_1 अन्यैर् (for अस्य) — (L. 21) T_3 $G_{1.3}$ M पतन (for पातन) T_3 G क्ष्मा विवस्वन° (for शशिसूर्ययो°) — (L. 22) M_3 दरणं T_3 G_1 विशीर्णत्व (G_1 °ता) यथा मेरोर्, G_2 पातन हि यथा मेरोर्, G_3 पतन हि यथा मेरोर् (for the prior half) T_3 G यथा (for तादृक्) — (L. 23) M तथैवा(M_1 पार्थिवा)न्येपि बहवो (for the prior half) — (L. 27) T_3 G M महाराजा G_2 अपि (for हता) — (L 28) T_1 परस्परमवेक्ष्याथ; T_3 G_3 °र वै वीक्ष्यात्र, $G_{1.2}$ °रमवेक्षन° — (L 29) G_2 पीत्वा (for तीर्त्वा) — (L. 30) G_1 पार्थवेलानि (hypermetric, for पार्थवेलां) T_1 नृप (for वृषा) — (L 31) $G_{1.2}$ मुखे (for मुख) G_1 नृपः — (L. 32) G_2 निस्तीर्णं (for तीर्णं तत्) — (L. 33) M_1 उच्यमान (for प्रोच्य°) G_1 M_3 महाराजा T_1 $M_{2.3}$ हितबन्धुभि°, G_3 °काङ्क्षिभि° (for °बुद्धिभि°). — (L. 34) T_1 तु , $M_{1.4}$ त्वा (for त्वां) — (L 35) M_3 राजकामेन (for राज्य°) G_2 हितैषिण°. — (L. 36) G_3 चरितान्यपि तान्येव T_1 तु (for ते) G_2 [ऽ]पीदमागत (for फलमा°) — (L 37) G_2 अतो (for हतो) G_2 यथोक्त (for °क्त) — (L 39) G_2 धृतराष्ट्रस्य — (L. 40) M महाभाग (for °राज) T_3 G transp कृत्वा and कर्म]

3

1 In T_2, st 1–4 are lost on a missing folio G_2 om the ref., D_5 reads the ref. on marg — [a]) B_2 स तच्छ्रुत्वा — [c]) $K_{2.4}$ शोकस्यार्त्तम्, G_2 रसत्यतम् (for शोकस्यान्तम्) K_4 अपश्यद्, M_3 नपश्यन् (for अपश्यन्) — [d]) $B_{2\ 4\ 5}$ $D_{4\ 6\ 7}$ मेने (for मत्वा) — [e]) D_{a1} $D_{1.5}$ विकल°, Cc विह्वल° (as in text) K_2 पतिता, T_1 न्यपतद् (for पतितो) — [f]) K_3 D_{n1} नष्टचित्त, B_3 नष्टचेष्ट (for °चेता)

2 T_2 missing (cf. v l. 1) — [b]) D_2 राजसत्तम — [c]) K_4 आर्त्तनादो, G_2 आर्तशब्दो

3 T_2 missing (cf v.l. 1) — [a]) K_1 शब्दमयवीं (sic), $D_{1.5}$ शब्द पृथिवी K (except K_4) V_1 B D $M_{2\ 4}$ कृत्स्नां (for सर्वां) — [b]) $Ś_2$ B_{3-5} D_{a1} $D_{1.4.5\ 7}$ $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M सर्वत, K_3 कृच्छ्रश (for सर्वश) — [c]) K_3 लोकार्णवे K_3 V_1 D_{a1} D_{1-6} सदा (D_6 तत्र) घोरे (for

C 8 77 B 8 4 5 K 8 1 25 राजानं च समासाद्य गान्धारी भरतर्षभ ।
निःसंज्ञा पतिता भूमौ सर्वाण्यन्तःपुराणि च ॥ ४
ततस्ताः संजयो राजन्समाश्वासयदातुराः ।
मुह्यमानाः सुबहुशो मुञ्चन्त्यो वारि नेत्रजम् ॥ ५
समाश्वस्ताः स्त्रियस्तास्तु वेपमाना मुहुर्मुहुः ।
कदल्य इव वातेन धूयमानाः समन्ततः ॥ ६
राजानं विदुरश्चापि प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ।
आश्वासयामास तदा सिञ्चंस्तोयेन कौरवम् ॥ ७

स लब्ध्वा शनकैः संज्ञां ताश्च दृष्ट्वा स्त्रियो नृप ।
उन्मत्त इव राजा स स्थितस्तूष्णीं विशां पते ॥ ८
ततो ध्यात्वा चिरं कालं निःश्वसंश्च पुनः पुनः ।
स्वान्पुत्रान्गर्हयामास बहु मेने च पाण्डवान् ॥ ९
गर्हयित्वात्मनो बुद्धिं शकुनेः सौबलस्य च ।
ध्यात्वा च सुचिरं कालं वेपमानो मुहुर्मुहुः ॥ १०
संस्तभ्य च मनो भूयो राजा धैर्यसमन्वितः ।
पुनर्गावल्गणिं सूतं पर्यपृच्छत संजयम् ॥ ११

महाघोरे) — d) D6 निमग्न- (for निमग्ना) S (T2 missing) तदा पुप्लुविरे (M1 °प्लुवीरे) स्त्रिय — After 3, K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1 4–8 ins.

8* रुदुर्दुःखशोकार्ता भृशमुद्विग्नचेतस ।

[D8 शोकदुःखार्ता (for दुःखशोकार्ता) V1 B Da1 D1 4–7 भृशसंतप्ता (D6 °त्रस्ता) अतीवोद्विग्नमानसा]

On the other hand, S (except G2, T2 missing) ins after 3

9* नेत्राणि वारिणापूर्य सरित सागरं यथा।

4 T2 missing (cf v.l 1) G2 om 4 — b) D1 5 गाधारो; M भर्तार (for गान्धारी) T1 3 G1 3 भरतर्षभ — c) Ś K1.2 4 निःशब्दा, K3 निसंज्ञा, Da1 D1 5 निःसंज्ञा. D1 5 पतिता, T1 G1 M न्यपतद् (for पतिता) — d) Dn1 सर्वाश्चातःपुरे स्त्रिय Cc cites अतःपुराणि (as in text)

5 a) K3 ततस्तान्, V1 D2 ततस्ता, T1 3 G2 3 M ततस्तु, G1 तते स — b) K3 B3 समाश्वास्य पदा(B3 तदा)-तुरा, Dn1 D1 समाश्वासयदातुर, D3 समाश्वास्य च दुःखित, S आश्वासयत (T3 G3 °ति) योषित — c) K4 सुयहुशो, Dn1 स बहुशो — d) K4 मुंचंतो, V1 B D3.4 7 T1 3 M1 3 मुचतीर्; Da1 D1 5 8 T2 G M2 4 मुचतीर्

6 a) K4 समास्वस्ता; V1 °श्वास्य, B1 °श्वस्ता, Da1 तमाश्वस्ता, S आश्वासिता (T1 3 G3 °ता, G2 °त-) K1 स्त्रियास्तास्तु, K3 Dn1 स्त्रियस्ता तु Cc cites स्त्रिय (as in text) — b) T1 G1 2 M1 प्रदृश्य ता, T3 G3 प्रदर्श्य ता, M2 प्रदृश्यत, M2 (before corr) 3 4 प्रदृश्य तु (for मुहुर्मुहु) — c) D6 कदर्पप्रवचातेन, S कदळीरिव वा° — d) G2 दूयमाना

7 a) K1 विधुरश्चापि, Dn1 विदुरश्चैव, T2 विदुरो दृष्ट्वा, G2 विदुरं चापि B2 राजाना विह्वल चापि — b) T1 प्रज्ञादृष्टि नराधिप, T2 सज्ञाचक्षुपमीश्वर, T3 G प्रज्ञाचक्षु (G1 °क्षु-) नराधिप, M1 2 प्रज्ञाचक्षु (M1 °क्षु-) नरेश्वर, M3 4 प्रज्ञाचक्षुर्नरेश्वरं — c) K1 अन्वाग्मयामास, Cc आश्वास° (as in text) T1 3 G M आश्वासयत्सु(T3 G2 3 °न्सु-, M1 °स्सु)शीतेन — d) K3 शिवस्तोयेन, K4 सिंचस्तो°, D2 शिवतो°, T1 सिंचन्भूयसि (for सिञ्चस्तोयेन)

8 a) K3 स लब्ध, B2 3 5 Da1 D1 2 4.5 7 लब्ध्वा च; B4 लब्ध्वा स (for स लब्ध्वा) — b) T2 ताश्च (for ताश्च). K (except K3) V1 B1 Dn1 D3 3 T2.3 G M1 नृप (for नृप) B2–5 Da1 D1 2 4 5 7 ताश्च विज्ञाप्य योषित — c) B1 3–5 D2 4 7 राजा तु, B2 Dn1 D3.8 राजेंद्र, D6 राजासौ; S (except T2) राजा वै (for राजा स) Da1 D1.5 जग्मतुश्चैव राजा तु — d) D2 T1 3 G3 M तूष्णीमासीद्; G2 तूष्णीमास्ते (for स्थितस्तूष्णीं)

9 a) T1 3 G M सप्र(T1 स आ-, T3 G3 स प्र)ध्याय चिर राजा — b) K1 विश्वसश्च, Dn1 D4 निश्वसंश्च, D1 निश्वस च, D2 निःश्वस्य च, T1 3 G M विनिश्व(T3 G3 निःश्व)स्य (for निःश्वसश्च) B1 वेपमानो मुहुर्मुहु (= 10^{d}). — After 9^{b}, B1 reads 11^{ab} (for the first time) repeating it in its proper place — c) K1 स्वापूतान्; D1 सूतपुत्रान् (hypermetric), T1 3 G1 3 M दैव च (for स्वान्पुत्रान्) G3 गर्हयामास दैवं च — d) K3 V1 D6 T2 बहुशो राजसत्तम (V1 °म)

10 a) K2 गतयित्वात्मनो, K3 V1 Dn1 D2 6 गर्हयश्चा°; B2 4 अगर्हच्चा°, T1 3 G M निनिंद (M1 °दे) च (for गर्हयित्वा) K1 गर्हयित्वात्मनोर्युद्धि (sic), B1 अगर्हयच्च स बुद्धिं, B3 अगर्हच्चात्मबुद्धि च, B5 Da1 D1 3 5 7 अगर्हयच्चा-(D3 °स्त्वा)त्मबुद्धिं, D4 स्वगर्हयन्वात्मबुद्धिं — b) K2 शक्तनो (sic) (for शकुने) — c) Dn1 D2 4 T2 ध्यात्वा तु; D3 स ध्यात्वा (for ध्यात्वा च). M (except M1) राजा (for काल)

11 a) Ś2 D3 G2 M1 3 संस्तम्य, K1 सेस्तभ्य (sic). D4 पुनर् (for मनो) — b) D8 राजा धैर्ये समन्विता, M1 राजा धैर्यसमन्युत (sic) — c) Ś K2 4 गावल्गनिं, K1 °ल्गिनं; T1.2 G1 2 M1 गावद्गणिं (T2 °निं, G2 °णि) — d) D1 सजय Ś K (except K3) पर्यपृच्छदसश(K2 °ज)य, S °पृच्छत्स (G2 °च्छ, M1 °न्स) संजयं (T2 °क्षयं; G3 °जय)

यत्त्वया कथितं वाक्यं श्रुतं संजय तन्मया ।
कच्चिद्दुर्योधनः सूत न गतो वै यमक्षयम् ।
ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमाम् ॥ १२
एवमुक्तोऽब्रवीत्सूतो राजानं जनमेजय ।
हतो वैकर्तनो राजन्सह पुत्रैर्महारथैः ।
भ्रातृभिश्च महेष्वासैः सूतपुत्रैस्तनुत्यजैः ॥ १३
दुःशासनश्च निहतः पाण्डवेन यशस्विना ।
पीतं च रुधिरं कोपाद्भीमसेनेन संयुगे ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

४

वैशंपायन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
अब्रवीत्संजयं सूतं शोकव्याकुलचेतनः ॥ १
दुष्प्रणीतेन मे तात मनसाभिप्लुतात्मनः । C. 8 91 B 5 5 2 K 8 2 4

12 Before 12, B3 ins धृतराष्ट्र उवाच, T2 G1 3 M2. 3 धृतराष्ट्र, G2 राजा — a) D4 यस्त्वया, S (except T1. 2) १ त्वया (for यत्त्वया) B3 सर्वं, G2 सूत (for वाक्यं) — b) G2 यन्मया, M (except M1) तत्त्वत (for तन्मया) — c) K1 D1 कश्चिद्, K3 कच्चिद्, D4 5 M1 कच्चि (for कच्चिद्) G3 दुर्योधनं K1 G1 सूतो (for सूत) — D5 om (hapl) 12d–13a. — d) D3 न गतो यमसादन, T1. 2 G गतो वैवस्वतक्षयं — After 12cd, N (except Da1 D1. 5 6) T2 ins

10* जये निराशा पुत्रो मे सततं जयकामुक ।

[K3 निराशा', B1 निरास' K1 जयकानुक, B3 'कांक्षक']
On the other hand, M1 ins after 12cd

11* मृया निराशा सततं पुत्राणा दिवकामुकः ।

— e) K1 भृहि, T3 मृया, G1 मृयात्, G3 मृया, Cc मृहि (as in text) B3 om सजय — f) B1 पुनर्व्यक्ता, B2 G3 पुनरुक्त (B2 °क-) T1 3 G1 2 M इमां कथा (by transp), G3 इमा कथ Cc, construing, cites इमामुक्ता कथा (as in text)

13 D5 om. 13a (cf v l 12) — Before 13, K3 V1 B (except B1 4) D2 4 7 S (except T2) ins वैशंपायन उवाच — b) B1 राजाना, T2 शृणुत्व (for राजान) K1 G1 जनमेजय, B2 समरेजयः. — Before 13cd, B1 Da1 D1. 5 T3 G3 ins सजय उवाच — c) V1 ततो (for हतो) K1 वैकु-(sup lin °क)तुनो (sic) — d) Ś K1 2 B1 2 4 Dn1 D2 3 महारथ, K3 महारमभि — e) V1 भ्रात्रिभिश्च, D5 T2 भ्रातृभिस्स, T1. 3 G M सोदर्यैश्च (for भ्रातृभिश्च) K3 भ्रातृभि परमेष्वासैं — f) K1 शतपुत्रैस्, K3 सूतपुत्रस्, T1 सह मित्रैस् (for सूतपुत्रैस्) B. Da1 D1. 5 T1 महारथै, D1 तनुस्त्यजै, D5 तयात्तुजै

14 b) B. D2 7 S महात्मना (for यशस्विना) — c) G1 शीत (for पीत) V1 B1 S क्रोधाद्, D2 कायाद् (for कोपाद्) — After 14, S ins

12* एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।
दह्यमानोऽब्रवीत्सूतं मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।
व्याकुलं मे मनस्तात मा तावत्किंचिदुच्यताम् ।
राजापि नाब्रवीत्किंचित्संजयो विदुरस्तथा ।
तूष्णीं भूतस्तथा सोऽथ बभूव जगतीपति । [5]

[Before line 1, T3 G2 ins वैशपायन — (L. 1)= 8 3 1ab, 4 1ab. T3 G3 महाराजो T2 तच्छ्रुत्वा स महातेजा (for the prior half) — (L 2)=(var) 8 4 106ab T1 मुह्यमानो (for दह्य°) — (L 3) G2 सूत (for तात) — (L. 4) G1 2 राजान (for राजापि) M (except M3) तत्र (for तथा) — (L 5) T2 तूष्णीं भूयस् (for तूष्णीं भूतस्) T1 तूष्णीं बभूवुस्ते सर्वे मुहूर्तं जगतीपते]

Colophon — *Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रशोक, M1 कर्णवधश्रवण — *Adhy no* (figures, words, or both) K2 3 B1 D1. 4 6 4, B5 8, T1. 3 G2 3 M 1, T2 2

4

1 Before the ref., S (except T3 G3) ins

13* जनमेजय ।
श्रुत्वा कर्णं हत युद्धे पुत्रांश्चैव पलायिन ।
धृतराष्ट्रो नृपश्रेष्ठो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ।
प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनज महत् ।
काले यदुक्तवांस्तस्मिंस्तन्ममाचक्ष्व तत्त्वत ।

[(L 1) T2 तच्छ्रुत्वा कर्णहनन (for the prior half) M2 4 चैवापला° (for चैव पला°) — (L 3) M3 damaged T1 G1 2 प्राप्तवान्व्यसन घोर (for the prior half)]
D2 om the ref — 1ab=8 3 1ab — a) In Ś2, the portion from एतच्छ्रुत्वा up to काञ्चला (in 47b, is illegible Ś1 K1 2 V1 Dn1 D3 6 8 इति;

C 8 91
B 8 5 2
K 8 2 4

हतं वैकर्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणि कृन्तति ॥ २
कृतास्त्रपरमाः शल्ये दुःखपारं तितीर्षवः ।
कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः ॥ ३
संजय उवाच ।
हतः शांतनवो राजन्दुराधर्षः प्रतापवान् ।
हत्वा पाण्डवयोधानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४
ततो द्रोणो महेष्वासः पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
निहत्य युधि दुर्धर्षः पश्चाद्रुक्मरथो हतः ॥ ५
हतशिष्टस्य भीष्मेण द्रोणेन च महात्मना ।
अर्धं निहत्य सैन्यस्य कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६
विविंशतिर्महाराज राजपुत्रो महाबलः ।
आनर्तयोधाञ्शतशो निहत्य निहतो रणे ॥ ७
अथ पुत्रो विकर्णस्ते क्षत्रव्रतमनुस्मरन् ।
क्षीणवाहायुधः शूरः स्थितोऽभिमुखतः परान् ॥ ८
घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ।
प्रतिज्ञां स्मरता चैव भीमसेनेन पातितः ॥ ९
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ राजपुत्रौ महाबलौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ १०

Ca एवत् (as in text) — ^{c}) K3 संशय (for सजय) T1 वाक्य (for सूतं) — ^{d}) K3 D2 शोकव्याकुललोचन, Dn1 T2 °संविग्नमानस, T1 °व्याकुलिताशय, T3 G M शोकेनाकुलचेतन (G2 M1 2 °लोचन)

2 Ś2 illegible — ^{a}) K3 V1 D2–4 8 Ca o दुष्प्रणीतेन B5 महता (for मे तात) — ^{b}) K3 V1 B1 D2 Ca c तमसा (for मनसा) B2–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S सुत(B4 6 Dn1 पुत्र)स्यादीर्घदर्शिन (D3 °जीविन), D6 तमसाभिहतात्मन — ^{c}) K1 वैकंतनं — ^{d}) K3 V1 B2 4 5 D4 6 तन्मे (for शोको) Ca o cite तत् Ś1 K1 2 4 घोरं सुमहदप्रियम्

3 Ś2 illegible — ^{a}) K2 कृतास्त्रे, K4 कृत्वास्त्र- (for कृतास्त्र-) K1 कृतेन परमश्शल्यो (sic) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 S तस्य (K3 V1 D6 अत्र, B2–5 Da1 D1 तत्र) मे संशय (T2 शसय) छिंधि (D6 विद्धि), D2 अत्र मे संशयो राजन् — ^{b}) Dn1 दुष्पार च; T2 3 G1 3 शोकपार (for दुःखपार) K3 V1 B Da1 Dn1 D2–4 7 8 T G1.3 M तितीर्षत D6 दुष्पारमतितीर्षत, G2 दुःखमार निरीक्षित — ^{c}) K2 सजयानां, B1.2 4 5 6 D4 7 T3 G3 पाण्डवाना, G2 सश्रयाणा (for सृञ्जयानां) — ^{d}) K2 के न, K3 B3 D4 6 केन्न, B1 2 Dn1 D2 4 (marg) 8 T3 G3 के च, D3 T2 के तु (for के नु) Cc cites नु (as in text) Da1 D1 जीवति G1 2 M हता (for मृता) T1 को नु जीवति को हत — After 3, D3 ins

14* एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ।

4 Ś2 illegible — ^{a}) K3 D3 भीष्मो, V1 D2 राजा (for राजन्) — ^{b}) K1 सुराधर्ष (for दुरा°) — Ś1 K1.2 om (hapl) 4^c–5^b — ^{c}) M1 2 4 °यौधाना

5 Ś2 illegible Ś1 K1.2 om 5^{ab} (of v l 4) — ^{a}) B1 3 4 Dn1 D7 तथा (for ततो) B4 महाराज (for महेष्वास) — ^{b}) B. पाण्डवानाम् (for पाञ्चालाना) B (except B1) D (except Dn1 D3 6) अनीकिनीं, Ca रथव्रजान् (as in text) — ^{c}) K3 दुर्मर्ष (for दुर्धर्ष) — ^{d}) D6 रुक्मरथो, M1 रुग्म°

6 Ś2 illegible V1 om (hapl) 6 — ^{a}) Dn1 हतशेषस्य (for °शिष्टस्य) — ^{b}) D4 महात्मना — ^{c}) K1 असं (for अर्धं) — For 6^d, K1 wrongly substitutes 6^b

7 The event? Ś2 illegible — ^{a}) K1 विविंशतिं; K3 विविंशतीर्, T2 स विंशतिर्, M3 विशां पतिर् — ^{b}) Dn1 तव पुत्रो, Cc राजपुत्रान्, Ccp राजपुत्रो (as in text) S (T2 damaged) महारथ (for °बल) — ^{c}) Ś1 आवर्त्य योधान्, K1 आवर्तयोधा, K2–4 आवन्त्ययोधान्, D6 अनत° (for आनर्त°) T2 आनर्तदेशान्शतशो, D2 आनर्तयोधा-ञ्जित्वा; M आनर्तयौधाञ्शतशो — ^{d}) K3 D6 शतशो (for निहतो) B (except B1) Da1 D1. 3–5. 7 T G M2–4 युधि (for रणे) D3 निहत संकटे रणे; M1 निहत्वा निहतो भुवि

8 For the event, cf. B. 7 137 30 Ś2 illegible. — ^{a}) K2 Dn1 S तथा (for अथ) V1 अथापुत्रो (for अथ पुत्रो) — ^{b}) B Da1 D1 4 5 S क्षत्रधर्मम् (for °व्रतम्) — ^{c}) K1 क्षीणवाहायुध * *, D3 क्षीणवाहायुधं शूर, D3 क्षीणचापायुध शूर, S क्षीणयाणो हत शूर — K1 om 8^d. — ^{d}) Ś1 lacuna for 8^d, K2 reads 8^d (sec m) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 T2 3 G ह्यभिमुख (Da1 D1.5 °खं) (for ऽभिमुखत) D1 पराद्, T3 G परै (for परान्) K4 न न्यवर्तत वै युधि

9 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 तथाविधान्, K1 * * रूपां (for घोररूपान्) V1 om, T1 G1 अपि क्लेशान्, T2 G2 M अतिक्ले° (for परिक्ले°) — ^{c}) K3 D3 S तेन (for चैव). — ^{d}) K1 भीमकोपेन (for °सेनेन)

10 For the events, cf. B 7 99 25 and 7 99 29 Ś2 illegible — ^{a}) K1 [आ]वत्या, K4 [आ]वत्यो, Dn1

सिन्धुराष्ट्रमुखानीह दश राष्ट्राणि यस्य वै ।
वशे तिष्ठन्ति वीरस्य यः स्थितस्तव शासने ॥ ११
अक्षौहिणीर्दशैकां च निर्जित्य निशितैः शरैः ।
अर्जुनेन हतो राजन्महावीर्यो जयद्रथः ॥ १२
तथा दुर्योधनसुतस्तरस्वी युद्धदुर्मदः ।
वर्तमानः पितुः शास्त्रे सौभद्रेण निपातितः ॥ १३
तथा दौःशासनिर्वीरो बाहुशाली रणोत्कटः ।
द्रौपदेयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १४
किरातानामधिपतिः सागरानूपवासिनाम् ।
देवराजस्य धर्मात्मा प्रियो बहुमतः सखा ॥ १५
भगदत्तो महीपालः क्षत्रधर्मरतः सदा ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १६
तथा कौरवदायादः सौमदत्तिर्महायशाः ।
हतो भूरिश्रवा राजञ्शूरः सात्यकिना युधि ॥ १७
श्रुतायुरपि चाम्बष्ठः क्षत्रियाणां धनुर्धरः ।
चरन्नभीतवत्संख्ये निहतः सव्यसाचिना ॥ १८
तव पुत्रः सदा संख्ये कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ १९ C. 8 108 B 8. 5 1 K 8 2.

[का]वलौ Da1 विंदानुविंदावावलौ — b) Dn1 राजपुत्रो K1.3 B4 Dn1 D2 5.8 M2-4 महारथौ (for °वलौ) — c) Ś1 K3.4 Dn1 S सु(T3 G1 हि)दुष्कर (for नसुकर) K1 कृत्वा तु सुकरौ कर्म — d) K4 Dn1 M1 गतो B (except B1) Da1 D1.4 5 7 गमितौ यमसादनं

11 For the event, cf B 7 146 Ś2 illegible — a) Ś1 K2 सिंधुराज°, K1 सिंधूराष्ट्र° K4 सिंधुराजो महावीर°, D6 °राष्ट्रमुखान्हीम — K4 om. 11b — b) Ś1 has lacuna from दश to तिष्ठन्ति (in 11c) K1 om from राष्ट्राणि to तिष्ठति (in 11c) K2 राष्ट्रानि. V1 B1 Dn1 D2 3 8 यानि इ (D3 च), S भारत (for यस्य वै) K3 D6 यानि राष्ट्राणि वै दश — c) K2 om. वशे तिष्ठं. B1 रणे (for वशे) Da1 D1.5 तिष्ठति, D5 सीदति K3 वैरस्य; D2 यस्येव (for वीरस्य) S यस्य तिष्ठति वचने — d) K1 T1 G1.2 M1 3 यस्थितस्, K3 स्थितस्य, V1 Dn1 D2 संस्थितस; D6 सस्थिता (for य स्थितस) K4 सादाने T2 स्थितस्तव च शासने

12 Ś2 illegible — a) K1 3 अक्षौहिणी, K4 °हिणैर, D3 °हणीर; D6 °हणीं, D3 T1 G1.2 M3 4 अक्षोहिणीर, T3 G3 अक्षाहिणीं K3 Da1 D1.5 दशौका च, B2 दशौकाश्च, T2 दशौकाश्च — b) B2 निपात्य, G2 निर्भिद्य (for निर्जित्य) K1.3 4 V1 B1.3 Dn1 D2 3 5 T G1 3 M विनिर्जित्य शि(K3 श)तै शरै (K1 °र, B1 °तै) — c) T1.3 G1.3 M सोर्जुनेन (for अर्जु°) G2 महाराज (for हतो राजन्) K3 V1 B1 M2-4 राजा (for राजन्) — d) K2 जयद्रथ

13 For the event (Death of Laksmana), cf B 7 46 11-16 Ś2 illegible — a) D3 8 ततो, M3 तदा (for तथा) — c) B3 प्रभु, Ca पितु (as in text) G1 शास्त्रै, G2 शास्ते (for शास्त्रे) K4 पितु शास्त्रेस्य धर्माण — d) D2 हतो युधि (for निपातित)

14 The event? Ś2 illegible — a) D3 8 (m as in text) तदा (for तथा)- K3 दौशासानिर् K1.2 B2 D2 T2 शूरो, B4.5 तीव्रो, Dn1 सूरो (for वीरो) — b) K3 बहुलाशी, G1 M बाहुपाली (for °शाली) — c) M (except M1) सौभद्रेणैव B2 Dn1 T2 सगम्य (for विक्रम्य) — d) K1 यमशाम्नम् (for °सादनम्)

15 For the event, cf. B 7 29 48-49 Ś2 illegible M1 om (hapl) 15-16 — a) B3 अधिपतिश्च (hypermetric) — b) Ś1 सागरा*प्रभा(marg वा)सिनां, K1 सागरावप्रभासिनां, K3 °नूपवासिनां — c) G2 देवराज्ञस्तु (for देवराजस्य) — d) G2 सुत (for सखा)

16 Ś2 illegible M1 om. 16 (cf. v l. 15) — a) K1 भगदतो K3.4 D3 महीपाल — b) K1 क्षत्राधर्म , D4 क्षत्रधर्मां° — cd) D5 transp विक्रम्य and गमितो — After 16, G1 reads 19-20 (for the first time), repeating them (with v l.) at their proper place

17 For the event, cf. B 7 143 56 Ś2 illegible. T2 repeats 17-18 after 21 in marg — a) K1 कुरवदायाद°, T1 कौरवदायादा — b) K1 सौमदर्तिर्, Dn1 D3 8 न्यस्तशस्त्रो, T2 सोमदत्तो; G3 सोमदत्तिर् B (except B1) Da1 D1.4.5 7 महारथ (for °यशा) — c) K1 हतो भूरिश्रिवा राजः

18 For the event, cf B 7 93 24 Ś2 illegible. T2 repeats 18 after 21 in marg (cf. v.l. 17) — a) G3 चापि (for अपि) K1 चामिष्ठ°, K2 शाम्यष्ट°, K3 Da1 D1.7 चाबष्ट°, B1 राजेंद्र, M1 चाबष्ट — b) K1 धनुर्धन°; K3-4 V1 B (except B1) D (except D3) S Ca धुरंधर (for धनुर्धर) — c) Da1 सरन् (for चरन्) T1 सद्ये, G2 M सख्ये (for संख्ये) — d) B3-5 D4 7 (before corr , inf lin as in text) नकुलेन हतो (B3 4 °त) युधि

19 For the event, cf. B 8 61 Ś2 illegible K3 om (hapl) 19-20 G1 reads 19-20 (for the first time) after 16, repeating them here. Before 19, M1 ins कोसलानामधिपति in brackets (=21a)

8 109 8 5 20 6 2 22 यस्य राजन्गजानीकं बहुसाहस्रमद्भुतम् ।
सुदक्षिणः स संग्रामे निहतः सव्यसाचिना ॥ २०
कोसलानामधिपतिर्हत्वा बहुशतान्परान् ।
सौभद्रेण हि विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २१
बहुशो योधयित्वा च भीमसेनं महारथः ।
चित्रसेनस्तव सुतो भीमसेनेन पातितः ॥ २२
मद्रराजात्मजः शूरः परेषां भयवर्धनः ।
असिचर्मधरः श्रीमान्सौभद्रेण निपातितः ॥ २३
समः कर्णस्य समरे यः स कर्णस्य पश्यतः ।
वृषसेनो महातेजाः शीघ्रास्त्रः कृतनिश्चयः ॥ २४
अभिमन्योर्वधं स्मृत्वा प्रतिज्ञामपि चात्मनः ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २५
नित्यप्रसक्तवैरो यः पाण्डवैः पृथिवीपतिः ।
विश्राव्य वैरं पार्थेन श्रुतायुः स निपातितः ॥ २६
शल्यपुत्रस्तु विक्रान्तः सहदेवेन मारिष ।
हतो रुक्मरथो राजन्भ्राता मातुलजो युधि ॥ २७
राजा भगीरथो वृद्धो बृहत्क्षत्रश्च केकयः ।
पराक्रमन्तौ विक्रान्तौ निहतौ वीर्यवत्तरौ ॥ २८

— a) B (except B1) D1 7 8 S सदामर्षी (T2 G2 °र्षे), D2 तदा युधे, D8 तदा संख्ये (for सदा सख्ये) — b) T2 कृतघ्नो (for °वास्त्रो) G2 युधि दुर्मद — B2 om. 19^{c}–21^{b}. — d) D2 घातित (for पातित)

20 For the event, cf B 7 92 72–73 Ś2 illegible K3 B2 om 20 (cf. v l 19) — a) D6 राज-; D7 राज्ञो, G1 राजा (for राजन्) V1 गदाजानीकं (sic) — b) K1 बहुसासुत्तम् (sic). Da1 D1 5 T1 3 G2.3 M उत्तम, G1 उच्यते (for अद्भुतम्) — c) K4 सु-, T3 G3 च, M1 तु (for स). T1 दुर्धर्षो दक्षिणो युद्धे — d) K1 सव्यसादिना

21 For the event, cf B 7. 47 22. Ś2 illegible B2 om 21^{ab} (cf v l 19) — a) K3 कौशलानाम्, K4 V1 B3 Da1 Dn1 D1.3–5.8 कोश°; B1 कोप°; G1.2 कौस° D2 M1 अधिपति — b) K1 बाहुशतां; D2 बहुमतान्, T3 °शरान्, G1 °वरान्; M1 बाहुशतान्, M2–4 बहुशत, Cc °शतान् (as in text) — c) K3 D6 T1 M2–4 स, V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 8 T3 G1 3 M1 [इ]ह (for हि) — After 21, T2 repeats in marg 17–18

22 For the event, cf B 7 137 30 Ś2 illegible — a) M3 यौधयित्वा K3 lacuna, V1 B (except B1 5) Da1 Dn1 D1 3 5 S तु (for च) — b) Ś1 K1.2 4 B2 5 Dn1 D3 M3 महारथं, K3 D6 G2 °बल (for °रथ) — d) K6 भीमसेननिपातित

23 For the event, cf B 7 45 23 Ś2 illegible — a) B2 ततो राजात्मज, B5m मद्रराजानुज — b) K1 परेश (for परेषा) M4 भयवर्तन — c) K1 असिचद्धर (sic), K2 M1 असिधर्म°, D2 असिचर्म°, D4 6 असिचर्म°, G1 3 असिचर्मध(G3 °च)र- M1 श्रीमन् V1 अपि चर्मधरो धीमान् — d) D2 सौभद्रेणेह पातित

24 For the event, cf B. 8. 62 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om (hapl) 24–26 — a) S कर्णेन (for कर्णस्य) — b) D2 पश्यता K3 D6 8 य कर्णस्य प्रपश्यत; K4 यस्य कर्णस्य पार्श्वित (sic), B1 T1 G1 2 स कर्णस्य च पश्यत, T2 M कर्णस्यैव च (T2 तु) प° — c) D6 वृषासनो K4 महातेजा, G3 महाराज — d) D6 शीघ्राश्वो, M1 शीघ्रस्त्र K3 V1 B1 Dn1 D6 दृढविक्रम; B2–5 D1.4 5 7 T1 G2 कृतनिश्चय, D8 T2 3 M °निश्रम (for °निश्चय) K4 D8 शीघ्रास्त्रकृतविक्र(D3 °श्र)म; D2 G3 °स्त्रकृतनिश्रम

25 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om 25 (cf v l 24) T2 om 25^{ab}. — a) K3 B D (except D2 3) T1 G1 (sup lin as in text) M1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) — b) K3 अति (for अपि)

26 For the event, cf. B. 7. 93. 24 Ś2 illegible. Ś1 K1 2 om 26 (cf. v l 24) — a) K3 4 B1–3 Dn1 D2 3 6 8 नित्य (for नित्य-) B1 6 D4 7 नित्यं संसक्तवैरो य; S नित्यप्रयुक्तवैरो य (T1 G1 °रोय) — d) T1 श्रुतायश्च (for °यु स) Cc cites श्रुतायु (as in text) Dn1 G1.2 सं- (for स)

27 The event? Ś2 illegible. — a) K3 स; B3 T1 च (for तु) D5 विक्रीत (for विक्रान्त) — b) G1 M3 मारिप — c) D8 रुक्मद्दयो, M1 रुक्मरथो K3 नाम, V1 B1 राजा, D6 भ्राता (for राजन्) — d) K3 भ्रातृ-, T G1 3 M स्यालो (for भ्राता) V1 भ्रातासौ मातुलात्मज, D6 मातुलो युधि विक्रम, G2 कृतप्रज्ञो महाबल.

28 The event? For Bṛhatkṣatra, cf. B 7 32 65 Ś2 illegible. — a) M (except M3) भागीरथो. — b) K3 बृहक्षेत्रश्च, D6 बृहत्क्षेत्रश्च, D8 वृद्धक्षत्रश्च; T2 महत्क्षत्रश्च; G1 बृहक्षत्रश्च K3 4 B2 Dn1 D1.3 4.6–8 कैकय, M4 केकया — c) V1 पराक्रमं च, D5 °क्रमेतो (for °क्रमन्तौ) K1 विश्रातौ (for विक्रान्तौ), Da1 om विक्रान्तौ B1 5 D1 7 पराक्रातौ सुविक्रा(D4 °क्रा)तौ, S पराक्रांतौ च मित्रार्थे — d) T1 महातौ वीर्यवत्तरौ

भगदत्तसुतो राजन्कृतप्रज्ञो महाबलः ।
श्येनवच्चरता संख्ये नकुलेन निपातितः ॥ २९
पितामहस्तव तथा बाह्लिकः सह बाह्लिकैः ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३०
जयत्सेनस्तथा राजञ्जारासंधिर्महाबलः ।
मागधो निहतः संख्ये सौभद्रेण महात्मना ॥ ३१
पुत्रस्ते दुर्मुखो राजन्दुःसहश्च महारथः ।
गदया भीमसेनेन निहतौ शूरमानिनौ ॥ ३२
दुर्मर्षणो दुर्विषहो दुर्जयश्च महारथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३३
सचिवो वृषवर्मा ते सूतः परमवीर्यवान् ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३४
नागायुतबलो राजा नागायुतबलो महान् ।
सगणः पाण्डुपुत्रेण निहतः सव्यसाचिना ॥ ३५
वसातयो महाराज द्विसाहस्राः प्रहारिणः ।
शूरसेनाश्च विक्रान्ताः सर्वे युधि निपातिताः ॥ ३६ C. 8. 126 B. 8. 5. 37 K. 8. 2. 39

---

29 The event? Ś2 illegible. — a) V1 भगवद्दत्त-सुतो (hypermetric), G1 भगदत्तस्सुतो T1 चापि (for राजन्) B3 सोमदत्तो महाराज — b) K3 D5 कृतयज्ञो (for °प्रज्ञो) D5 महाबल — c) K3 B1.3 Dn1 D1 (before corr.) G1.3 चरता, K4 विचरन्, Da1 D5 चरवा (sic), D5 चरत (for चरता) T1 सवे, G2 M सख्ये (for संख्ये)

30 For the event, cf. B 7. 157. 16. Ś2 illegible. — a) D3 चैव (for तव) B1 तदा, G2 पिता; M1 सखा (for तथा) — b) K3.4 B D (except Dn1 D2.3) S (except T1.2 G1) बाह्लीकः (for बाह्लिकः) T3 G3 स च (for सह) D5 T2 बांधवं, T3 -बाह्लिकः (for बाह्लिकैः) — cd) K1 भीमसे*न K3 V1 B D S निहतो भीमसेनेन महाबलपराक्रमः

31 The event? Ś2 illegible. — a) D2 जयसेनस्, D3 जयत्सधिस् (for जयत्सेनस्) D4 महा- (for तथा) B. M (except M3) राजा (for राजञ्) — b) K1.2.4 Dn1 D4.5 T G जरासंधिर् — c) T1 सवे, G2 M सख्ये — d) D6 निपातित (for महात्मना) — K3.4 D3 ins. after 31. T2 G1 M, after 33:

15* अमित्रमर्दनः शूर परेषां भयवर्धन ।
अमित्रचक्रवद्घूर्णन्सोमदत्तो निपातितः ।

[(L. 1) K3.4 D5 वीरः (for शूर) — (L. 2) T2 °घूर्णान्; G1 M °घूर्ण (for °घूर्णन्) K3 सोमदत्ति, K4 सोमदत्तेः; D2 सौमदत्तिर् (for सोमदत्तो)]

32 For the events, cf. B 7. 135. 36. Ś2 illegible. — a) Ś1 K1.2 दुर्मदो, K3 दुर्मखो, D6 निहतो (for दुर्मुखो) — b) K3 कृतयज्ञो, T1 G2.3 M दुष्सहश्च (for दुःसहश्च) K3 V1 B (except B1) Da1 D1.2.4.5.7 महाबल (for °रथः) D6 दुर्मुखो दुस्सहस्तथा — d) D6 विहतौ (for निहतौ) G2 वीरमानिनौ, K3 शूरमानिना

33 For the events, cf. B 7. 135. 36. Ś2 illegible. — a) K1 दुर्दर्षणो, D2.4 दुर्धर्षणो (for दुर्मर्षणो) D1.7 दुर्विसहो, M1 °षेहो (for °षहो) — b) V1 B (except B1) Da1 D1.2.4.5.7 विकर्णश्च, S दुर्मनाश्च (for दुर्जयश्च) B Da1 D1.2.4.5.7 महाबल, G2 °रथा (for °रथः) — G2 om. 33cd — c) K1 नसुकरो, K2 B1 Dn1 D2 त्वसुकरं, K4 तु सुकरं, T1 चासु°, T2.3 G1.3 सुदुष्कर (for नसुकर) — d) B3 D3.8 T3 G1 गतो, D6 G3 गतौ (for गता) — K3.4 V1 B D G2 ins. after 33 (G2 after 33ab) T2 G1 M, ins. after 33, 15* and cont.:

16* इमौ कलिङ्गवृषभौ भ्रातरौ युद्धदुर्मदौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[(L. 1) B3 Dn1 M1 °वृषकौ (for °वृषभौ) G1.2 युधि (for युद्ध-) — (L. 2) Om. in D1. K3 T2 G1.2 सुदुष्कर, K4 तु सुकर, Dn1 बासुकरं, D2 चासु° K3 G2 गता, M3 गतो (for गतौ) B2 गमितौ यमसादनं (for the posterior half)]

34 The event? Ś2 illegible. — a) K3 B2 D3 वृषकर्मा, K4 °नामा, B3.4 D1 T G °पर्वा (for °वर्मा). — b) K1.4 सुत, K3 गीत (sic), V1 B1.2 Dn1 Ccp शूर, D6 गीत, D8 तत, S तथा, Cc सूत (as in text) — c) D3 वाक्रम्य, D8 चाक्रम्य (for विक्रम्य)

35 The event? Ś2 illegible. — a) D3 राजन् (for राजा) V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 S तथैव पौरवो राजा (D2 M2-4 राजन्, T2.3 G घोरो) — b) K3 नागायुतजवो महान्, K4 °महो बलान्. B4 ins. सहायुत between नागायुत- and °बलो. Ś1 K1.2 D3 repeat 35cd after 36. — c) Ś1 K2 प्रगण°, K3 D3 सुवेग, Dn1 समरे, D6 सुवेग (for सगण°) B3 प्राणहारेण (for पाण्डुपुत्रेण) — After 35, G2 reads 38cd, repeating it in its proper place.

36 Ś2 illegible. — a) V1 T1 पा(T1 प)दातयो, B1.5 D1.7 G3 वशातयो, D3 वसानयो, D3 वसातीया, T2 तत्सग्वायो (for वसातयो) — b) K3 द्विसाहस्री-, B1 °सहस्रा, Dn1 °साहस्रा, D6 °सहस्र; T1 °गाहास्र- (sic),

8 127 / 6 5 35 / 8 2 40 अभीषाहाः कवचिनः प्रहरन्तो मदोत्कटाः ।
शिबयश्च रथोदाराः कलिङ्गसहिता हताः ॥ ३७
गोकुले नित्यसंवृद्धा युद्धे परमकोविदाः ।
श्रेणयो बहुसाहस्राः संशप्तकगणाश्च ये ।
ते सर्वे पार्थमासाद्य गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३८
स्यालौ तव महाराज राजानौ वृषकाचलौ ।
त्वदर्थे संपराक्रान्तौ निहतौ सव्यसाचिना ॥ ३९
उग्रकर्मा महेष्वासो नामतः कर्मतस्तथा ।
शाल्वराजो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ ४०
ओघवांश्च महाराज बृहन्तः सहितो रणे ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ ४१
तथैव रथिनां श्रेष्ठः क्षेमधूर्तिर्विशां पते ।
निहतो गदया राजन्भीमसेनेन संयुगे ॥ ४२
तथा राजा महेष्वासो जलसंधो महाबलः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा हतः सात्यकिना रणे ॥ ४३
अलायुधो राक्षसेन्द्रः खरबन्धुरयानगः ।

T2 °सहस्र-, G1 °साहस्रा B3 प्रतापिन॰ (for प्रहारिण॰) — c) D8 सूरसेनाश्च K3 शूरसेनोथ विक्रांत — d) T1 युद्धे, M1 युद्ध- (for युधि) — After 36, Ś1 K1.2 D8 repeat 35cd

37 Ś2 illegible — a) K3 D5 आमीरका, B1–3 D4 अभीसाहा, D5 T1 G1.2 M अ(G1 M3.4 आ)भीपहा; T2 महेष्वासा (for अभीषाहा) G3 प्रहारिण (for कवचिन॰) T3 G3 अभीपण(G3 °षाहा)प्रहरिणः — b) D6 प्रहसंतो (for °रन्तो) K1 मदोत्कटः, B (except B1) D (except Dn1 D3.6.8) S (except T1) रणोत्कटा — c) K3 शिबयोश्च-, Da1 M1 शिवयश्च (for शिब॰) Ś1 K2.4 महेष्वासा, M1 यथोदारा (for रथो॰) — d) B5 कालिंगसहिता, G1 कलिंगा स॰ K1 ह्रिता (for हता)

38 Ś2 illegible. — a) G2 नित्यसवृद्धो — b) Ś1 K (except K3) V1 B (except B1) D (except D8) T2 परमकोपना — After 38ab, K3.4 V1 B D S ins

17* वेश्यावृत्तकवीराश्च निहता सव्यसाचिना ।

[K3.4 V1 D1.3.5 अपावृत्त(K4 °वै ; V1 °त्य)कवीराश्च, B1.4.5 ओघवृत्तकवीराश्च (B1 °रा वै), B2 Da1 D8 उपावृत्त(D8 °त्ति)कवीराश्च, B3 M औपावृत्तकवीरास्ते (B3 °श्च), D2 कोपवृत्तिकवीराश्च, D4 ओष्ववृत्तकवीराश्च (sic), D6 अप्रवृत्ता कुलिंद्राश्च, TG गोपाला कृतवीर्याश्च (T1.2 °स्ते) Ca cites ओघवृत्तिका] After 17*, T1 reads 40ab

— B3 om 38c–39d G2 reads 38cd (for the first time) after 35 — c) T1 सेनयोर् (for श्रेणयो) D5 बहुसाहस्री — d) K1.3.4 V1 B1.2 D (except D2) T3 संसप्तक॰. T1 हता (for च ये) — T2 om 38c–39d

39 For the event, cf. B 7 30 12 Ś2 illegible. — B3 T2 om. 39 (cf. v.l. 38) G3 om (hapl.) 39–41 — a) Ś K2 B (B3 om) Da1 Dn1 D1–4.7 T3 श्यालौ, K1 सानौ, K3 D8 शालौ, D5 शापौ (for स्यालौ) — b) K3 Dn1 वृषकावलौ D8 गजानौ वृषकावलौ — c) K1 संपराक्रातो, K3 D5.6 °रिक्रांतौ V1 B (except B1, B3 om.) Da1 Dn1 D1.2.4.5 त्वदर्थमति(Da1 D1.5 °भि)विक्रांतौ; S (T2 G3 om.) त्वदर्थं तौ पराक्रांतौ

40 The event? Ś2 illegible. G3 om. 40 (cf. v.l. 39) T1 reads 40ab after 17* (cf. v.l. 38) — a) T1 उग्रवीर्यो; T2 G1 M °धन्वा (for °कर्मा). — b) G2 च स (for तथा) — c) B1 D6 T1 G1.2 M (except M3) साल्वराजो, T2 युवराजो (for शाल्व॰) M4 om. महाराज Ś1 K2.4 B1 Dn1 D3.6 T2.3 M1 महाबाहुर्; D8 तथा राजन् (for महाराज). K1 सालराजो महाबाहुं — d) G1 भीमसेनो निपातित॰.

41 The events? Ś2 illegible G3 om. 41 (cf. v.l. 39). — a) K1 ओछवाश्च, Dn1 औघवाश्च; D1.5 ओपघवांश्चं (sic), D3 ऊघवाश्च, D6 आवंत्यो च; S (G3 om.) अंशुमांश्च (for ओघवांश्च) — b) Ś K2.4 बृहन्तमपिता रणे K1 बृहंतमपितो रणे; K3 Dn1 बृहन्तौ संहितो र॰; V1 T3 बृहन्तसहितो र॰; B1.2.4.5 Da1 D1.2.4.5.7.8 बृहंत सहितौ र॰; B3 बृहंतश्च महाबल; D3 बृर्दतसहितो रणे, D6 निहतौ सहितौ र॰; T2 बार्हंतै सहितो र॰ — c) S (except T3, G3 om.) पराक्रमी च (for °क्रमन्तौ) B3 विक्रान्तौ (for मित्रार्थे) — d) K3 Dn1 D4 T1.2 G1.2 M3 गतो (for गतौ)

42 For the event, cf. 8 8. 43 Ś2 illegible. — a) Da1 D5 श्रेष्ठ — b) K1 क्षेमयंति, K3 D7 °मूर्तिर्; Dn1 D2 °मूर्ति- (for °धूर्तिर्) K3 D2 महारथ (for विशां पते) — c) T1 सोपि (for राजन्)

43 For the event, cf. B. 7 115 30–54 Ś2 illegible. — a) M4 ततो (for तथा) B1 D2.8 S राजन् (for राजा) — b) B1 जरासंधो (for जल॰). — c) Dn1 सुमहा- (for सुमहत्) T1 सुमहत्कर्म कृत्वासौ — d) K4 सात्यिकेन (for सात्यकिना). S1 B3.4 Da1 D1–5.7 S युधि (for रणे)

44 For the event, cf. B 7 178 Ś2 illegible. — a) K3 B1.3 Dn1 D5 अलंबुसो (B1.3 °षो); V1

घटोत्कचेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ४४
राधेयाः सूतपुत्राश्च भ्रातरश्च महारथाः ।
केकयाः सर्वशश्चापि निहताः सव्यसाचिना ॥ ४५
मालवा मद्रकाश्चैव द्रविडाश्चोग्रविक्रमाः ।
यौधेयाश्च ललित्याश्च क्षुद्रकाश्चाप्युशीनराः ॥ ४६
मावेल्लकास्तुण्डिकेराः सावित्रीपुत्रकाश्चलाः ।
प्राच्योदीच्याः प्रतीच्याश्च दाक्षिणात्याश्च मारिष ४७
पत्तीनां निहताः संघा हयानामयुतानि च ।
रथव्रजाश्च निहता हताश्च वरवारणाः ॥ ४८
सध्वजाः सायुधाः शूराः सवर्माम्बरभूषणाः ।
कालेन महता यत्ताः कुले ये च विवर्धिताः ॥ ४९
ते हताः समरे राजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ।
अन्ये तथामितबलाः परस्परवधैषिणः ॥ ५०
एते चान्ये च बहवो राजानः सगणा रणे । C 8 142 B 8 5 53 K 8. 2 53

अनायुधो, T1 G2 हलायुधो, M1 हयायुद्धो, M4 हला** (*for* अलायुधो) — ^{b}) T2 3 G चक्रबधुर- (for स्वर°) V1 B1 स्वरबधु सुपक्षवान्, B2-5 D T2 3 G M Ca स्वरबंधुर-यान(D5 °यक्ष)वान् T1 नागायुतबलो महान्, Co dissolves comp as ‖ स्वरैर्बंधुर यानमप्यास्त इति ।‖ — After 44, S ins

18* विक्रान्ता बलवन्तश्च भ्रातर सह भारत ।

45 Ś2 illegible. S (except M2) transp 45^{ab} and 45^{cd} — ^{a}) B2 D4.7 T1 राधेय, Dn1 D2 राधेया — ^{b}) K1 D2 महाबला (for °रथा) S कर्णस्य भ्रातरस्तथा — M2 om. 45^{cd} — ^{c}) K1.4 केकय, K3 B2 4 Dn1 D4.6-8 कैकेया, V1 D3 कैकयाः K1 Da1 D1.5 G2 सर्वत(K1 °थ)श्चापि, D6 भ्रातर सर्वे, D3 शार्वशश्चापि (for सर्वशश्चापि) — ^{d}) D1 निहता, D3 पातिताः — After 45, S (M2 after 45^{ab}) ins

19* रिपूणां कदन कृत्वा गता वैवस्वतक्षयम् ।
[M1 सुमहत् (for रिपूणां) and गतो (for गता)]

46 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 K2 मालका, K4 सालका (for मालवा) K1 V1 D3.4 माद्रकाश्चैव (D3 °श्चापि), B (except B1) D7 माद्रवाश्चैव S मद्रका माळवाश्चैव (M1 om. व) — ^{b}) K1 B1.3 Da1 D1.2 5.6 द्राविडाश्च, V1 द्राविलाश्च, T2.3 G M द्रमि(M4 °मी)ळाश्च Ś1 K1.2.4 V1 B1.2 Dn1 D2.6 8 [उ]ग्र(K1 °ग)कर्मि(D3 °र्मे)ण (for °विक्रमा) K3 द्रविडाश्चोगकर्मिका (sic), T1 सौवी राश्चैव विक्रमा — ^{c}) K3 T1 योधेयाश्च, D5 यौधेवाश्च K1 ललिद्दाश्च, V1 लपित्याश्च; B2 (marg) नहुषाश्च; B3 कुलिंदाश्च, D2 ललिसाश्च, D5 नलिन्याश्च, T1 शिविज्ञाश्च, G1 लिलज्ञाश्च, G2 विर्विदाश्च, M लिलिंथाश्च (for ललित्याश्च) T2 यौधेया बलवतश्च, T3 G3 यौधेयाश्चिलिर्यिदाश्च — ^{d}) K3 [उ]दीनर°.

47 Ś2 illegible. — ^{a}) Ś1 K2 माचेल्ल°, K1 पादेय°; K4 साश्चेल°, B3 श्चावेल्लि°, B4 मावेंट°; D2 माचेल्लि°; D3 मावेल्लि°, D6 सावेल्ल°, D8 मावेल्ल°, T1 M मश्चिल्लि°, T2 मश्चिल°; T3 G3 मच्छिल्लि°, G1 मचिल°, G2 मच्छल्लि° (for मावेल्ल°) Cf. 1 57 29^{c} 2 31 13^{d} B 7 17 20, 19 20, 91 39 Dn1 तुडिकेरा, D2 तुडिकारा, D3 मुडिकेरा; D4 तुंडिकेश; D5 M1 °केरा, G1 तुडकेरा K3 मावेल्लिका सुंडिकेरा — ^{b}) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 सावित्रीपुत्र(V1 °त्रि)-काश्च ये, D6 °त्रा पुंड्रकाश्च ये, S सावित्री(T1 सवित्रे)पुत्रि-(T2 G1.2 °त्र)कास्तथा — ^{c}) G2 प्रागुदीच्य°; M1 प्राच्यो-दीच्या Dn1 पवीत्राश्च (for प्रतीच्याश्च) — ^{d}) K3 Dn1 दक्षिणात्या°, D2 दाक्षि*त्या° S भारत (for मारिष)

48 Ś2 illegible — ^{a}) G2 निहत K1 T1 सख्या, D5 संघा; T2 शंखा (for संघा) — ^{b}) K1.2 B D प्र(B4 नि)-युतानि, S अर्बुदानि (for अयुतानि) — ^{c}) B1 रथा भजाश्च, D6 T2 3 G2 3 रथवाताश्च Dn1 D5 om. (hapl.) हता in निहता — ^{d}) T2 3 G तथा वै (for हताश्च) K3 वरवारणा T1 तथा च गजयूथपा, M तथाश्वनरवारणा

49 ^{a}) M3 साध्वजा (for सध्वजा) Ś2 वीरा (for शूरा) — ^{b}) K1 सधर्मांमरभूषणा; K4 D6 8 G3 स(K4 सु)चर्मांबर°, B3 Da1 D1.5 सव(D1 °च)र्मायुध°; M1 सवर्मांनरभूषणां — ^{c}) Ś2 T3 महता युक्ता, B2 4 Da1 °तापन्ना, Dn1 D2 °तायत्ता, D6 °ता यत्नात्, T1 °ता याता (for महता यत्ता) Co cites यत्ता B4 कालेनिमहवारत्ता (sic) — ^{d}) K1 नकुलैश्च ये च वर्धिता (hypermetric), K2 3 S कुशलैर्ये(T1 M2-4 °र)भिवर्धिता, V1 B Da1 D1.4 5 7 कुलशीलविवार्धि(B3 4 °र्जि)ता, Dn1 D2 3 6 8 कुशलैर्ये च (D2.6 वि-) वर्धिता

50 ^{a}) B3-5 Da1 D1.4.5 7 सर्वे (for राजन्) — ^{c}) K4 M1 तथामितबला, Dn1 °मितिबलाः — ^{d}) B1 परस्पर-जयैषिण, S °समर्पिण — After 50, V1 B (except B2) Da1 D1.3-5 7 ins

20* निहता समरे शूरा परस्परसमागमे ।

51 ^{ab}) B2 4.5 Da1 D1.4 5 7 T1 3 G1.3 M transp बहवो and राजान T2 G2 निहता (for राजान) K1 सागरा, M1 सगणो (for सगणा) B (except B1) Da1 D1.4 7 युधि (for रणे) — ^{c}) K2 हत Ś2 हता सहस्रसंरब्धा

142 3 53 2. 55

हताः सहस्रशो राजन्यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
एवमेष क्षयो वृत्तः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ५१
महेन्द्रेण यथा वृत्रो यथा रामेण रावणः ।
यथा कृष्णेन निहतो मुरो रणनिपातितः ।
कार्तवीर्यश्च रामेण भार्गवेण हतो यथा ॥ ५२
सज्ञातिबान्धवः शूरः समरे युद्धदुर्मदः ।
रणे कृत्वा महायुद्धं घोरं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ५३
तथार्जुनेन निहतो द्वैरथे युद्धदुर्मदः ।
सामात्यबान्धवो राजन्कर्णः प्रहरतां वरः ॥ ५४
जयाशा धार्तराष्ट्राणां वैरस्य च मुखं यतः ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ॥ ५५
उच्यमानो महाराज बन्धुभिर्हितकाङ्क्षिभिः ।
तदिदं समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महात्ययम् ॥ ५६
पुत्राणां राज्यकामानां त्वया राजन्हितैषिणा ।
अहितानीव चीर्णानि तेषां ते फलमागतम् ॥ ५७

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता मामकास्तात निहता युधि पाण्डवैः ।
निहतान्पाण्डवेयानां मामकैर्ब्रूहि संजय ॥ ५८

(sic) — d) Ś2 तन् (for यन्) M3 4 मा (for मां) — e) T2 एव (for एष) G1 वृत्तो, M3 वृद्ध° (for वृत्त°) — f) Ś2 कर्णा******

52 a) K1 महाद्रैण महावृत्रा (sic) — c) K4 तथा K3 V1 B D S नरको (G2 नमुचि°) (for निहतो) — d) Ś1 K1 [ऽ]सुरो (for मुरो) K2 सूसुर, K4 युधि (for रण-) K3 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 3 M मुर(K3 B2 सुर-; B4 D2–4 7 मुरु)श्च निहतो रणे, B3 मुरश्च नरकारिणा, D3 सुररश्च नरकारिणा (hypermetric), T2 G2 मुरश्चैव (G2 नरकश्च) यथा रणे — e) K4 कार्तवीर्येश्च, D2 कार्तिवीर्यश्च — f) Ś2 K1 M3 भार्गवेन K3 V1 B1 Dn1 D2 S यथा हत° (G2 तत°) (by transp), B3–5 Da1 D1 4–7 बलीयसा

53 a) B3 सज्ञातिवाहना (sic), D6 °बाधवै°, D3 सजातिबाधव°, M1 यज्ज्ञाति° (for सज्ञाति°) K1 3 B2 M1 शूरा°, Dn1 शूर — b) K1 3 B3 M1 युद्धदुर्मदा, D4 °दुर्मदा, G2 [ऽ]सह्यविक्रम — Ś K1. 2 4 D6 G1 om (hapl.) 53c–54b — c) V1 B D1–4 7 S (except T1, G1 om) महद्युद्ध — d) D1 घोर- (for घोरं) K3 V1 B1 2 Dn1 D2 3 8 त्रैलोक्यमोहन — After 53, K3 V1 B D (D6 om) S (G1 om) ins :

21* यथा स्कन्देन महिषो यथा रुद्रेण चान्धक ।

[K3 B (except B1) D4 8 हत (for यथा) D4 स्कधेन, T2 चक्ष्या तु (for स्कन्देन) D3 बाधवक (hypermetric), G2 M1 3 4 चांतक (for चान्धक°)]

54 Ś K1. 2 4 D6 G1 om 54ab (cf v 1 53) — a) V1 B1 D2 स हतो, Dn1 सहतौ (for निहतो) — b) K3 T1 द्वैरथो — c) D6 सामान्य° (for सामात्य°) S शूर° (for राजन्) — d) K3 कर्ण, T2 om कर्ण° D1. 5 प्रह(D5 °हा)ता वर° (submetric) (for प्रहरता वर°)

55 a) K4 कर्णाशा, Dn1 जयाशी (for जयाशा) — b) M1 om च K4 मुखं, Cc मुखं (as in text) K3 गत°, D3 च या°, S नृप, Cc यत° (as in text) — c) K4 D3 तीर्णो, Dn1 D3 तीर्णस्, D2 तूर्णं, D4 तीर्णैं, T2 कर्णं K3 B1 पांडवो B (except B1) Da1 D1. 5 7 अद्य (for राजन्). — d) Ś2 न विबुध्यसे, K3 नावबुध्यते, B2 *म बुध्यसे

56 a) Ś2 damaged K1 उश्यमानो, S प्रोच्यमानं (for उच्यमानो) — b) B3–5 Da1 D1. 4–8 हि(D6 ह)तवादिभि° — After 56ab, S ins

22* न कृत च त्वया पूर्वं दैवेन विधिना बलात् ।
[G2 देवेन].

— c) D3 सुमहत्प्राप्तं — d) Ś2 K1 M1. 4 त्वा; K3 D6 तु, Dn1 D2 3. 8 M2 सु-, T1 च (for त्वा) K3 महान्ययं; D6 °भय, T2 महत्तर (for महात्ययम्)

57 a) Ś1 has lacuna for 57a Ś2 lacuna from राज्य to न्हि (in 57b), K1 lacuna up to का, K2 (sec m) पुत्राणा राज्यकामाना Ś2 सुताना (for पुत्राणा) M2–4 राज्यकामेन (for °कामाना) — b) K3 V1 B5 D6 8 Cc राज्य- (for राजन्) Dn1 हितैषिप (sic), D2 हितैषिणां. — c) K3 V1 B1. 3–5 D (D4 marg) S अहितान्येव (D4 प्रहितान्येच), B2 मोहितान्येव Ś2 K2 शीर्णानि, V1 (inf. lin) D6 वीर्णानि, D3 कीर्णानि, T2 चीर्नानि — d) K1 न; K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1–3 5 T2 M1 तत्, V1 तु (for ते) K3 फलमाप्नुयात् — After 57, K2–4 V1 B D S ins an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 संजयवाक्यं; T1 कुरुबलहतजनकथन, M1 कुरुबलकथन — *Adhy no* K2 3 B1. 2 5 D4 6 8 5, D1 6, T1. 3 G M 2, T2 3]

58 Before the ref, G2 ins. श्रीकृष्णाय नम — a) Ś1 K1. 2 4 आहता, M2–4 व्याख्याता (for आख्याता) K1 चात्र (for तात) — c) K1 4 निहता; K3 D2 6 हताश्च, V1 B1 Dn1 हताश्च (for निहतान्) S मामकैर्निहतान्ब्रूहि- — d) K1 मामके, K2 Dn1 D1. 5 मामकै K4 सजय°. S पाडवेयास्तु (T1 M2 °याश्च) सजय (G1 M1 °य°)

संजय उवाच ।

कुन्तयो युधि विक्रान्ता महासत्त्वा महाबलाः ।
सानुबन्धाः सहामात्या भीष्मेण युधि पातिताः ॥५९
समः किरीटिना संख्ये वीर्येण च बलेन च ।
सत्यजित्सत्यसंधेन द्रोणेन निहतो रणे ॥ ६०
तथा विराटद्रुपदौ वृद्धौ महसुतौ नृपौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ६१
यो बाल एव समरे संमितः सव्यसाचिना ।
केशवेन च दुर्धर्षो बलदेवेन चाभिभूः ॥ ६२
स एष कदनं कृत्वा महद्रणविशारदः ।
परिवार्य महामात्रैः षड्भिः परमकैः रथैः ।
अशक्नुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः ॥ ६३
तं कृतं विरथं वीरं क्षत्रधर्मे व्यवस्थितम् ।
दौःशासनिर्महाराज सौभद्रं हतवान्रणे ॥ ६४ C 8 160 B 8 6 10 K 8 3 3

---

59 D2 M2 om the ref. — a) B1 क्षत्रिया, S क्रतिनो (M2–4 °ना) (for कुन्तयो) D3 युधि (for युधि) T1 विक्रावान् — b) K3 महावीर्या (for °सत्त्वा) — c) K1 सानुबन्ध्या, Co °बन्धा (as in text) — d) K1 पातित B. भीष्मेण विनिपातित, Dn1 गांगेयेन निपातिताः — After 59, T1 ins

23* नरश्चाश्वा मतागाश्च रथाश्च शतशो नरा ।

T1 cont., K3 V1 B D T2.3 G M ins after 59

24* नारायणा महागाश्च रामाश्च शतशोऽपरे ।
अनुरक्ताश्च विजये भीष्मेण निहता रणे ।

[The event1 — (L. 1) T1 M2–4 नागयणो Dn1 बाल्मद्रा, D3 अंशगाश्च, T1 M1 महाः(M1 °व)श्च, T2 च गोपाला (for महागाश्च) K3 V1 B1.2 D2 3 6 दृनाश्च, Dn1 दृग्राश्च (for रामाश्च) D. om रामाश्च V1 B (except B3) Da1 D1.4 6 7 शतशो रणे, D3 T3 °शः परे, M2 °शोवरे — (L. 2) G2 अनुयुक्ताश्च Ca cites अनुरक्ताः B3 वीर्येण, B2–5 D1.4 5 7 वीर्येण (for विजये) K3 V1 B D युधि पातिता (for निहता रणे)]

60 For the event, cf. B 7 21 21 — a) D3 युद्धे, T1 सद्ये, M समे K1 समं किरीटिन सख्ये — d) K1 सहतौ (for निहतो) K3 V1 B (except B1) Dn1 D1–7 S युधि (for रणे) D3 द्रोणेन विनिपातित — After 60, Ś1 K3 Dn1 D2.4 7 8 S ins

25* पाञ्चालाश्च महेष्वासा भ्रातो राजसमर्पिता ।
द्रोणेन सह संगम्य गता वैवस्वतक्षयम् ।

[(L. 1) Ś1 K3 Dn1 D2 4 7 8 M2 पांचालानां, G1 पांचालाश्च T1 G1 समर्पित (G1 °ताः), T2.3 G2 अमर्पिता, G3 हितैषिणा, M अमर्पिता (for अमर्पिता) Ś1 Dn1 सर्वे युद्धविशारदाः (for the post. half) — (L. 2) D2 4 संगत्य (for संगम्य) K2 द्रोणेन संख्ये निहता, D7 8 द्रोणेन संगम्य हता (for the prior half)]

61 For the event, cf. B 7 186 42 — a) D1 7 ततो (for तथा) — b) Da1 D1 6 महमद्रौ, T2 3 G मह सुतैद् (for °सुतौ) D1 7 T1.2 G1.2 नृप (for नृपौ) — c) D1 7 S पराक्रान्तौ (M3 °न्ते) च (for °क्रमन्तौ) Ś1 K3 4 मित्रार्थं — d) K4 D1 M3 निहतो K4 B3 5 D2 3 5 T2 G युधि (for रणे) K3 द्रोणेन युधि पातितौ

62 For the event, cf. B 7 33–71 — b) K4 B1 ममत; Da1 समित, D3 सम्मित (for समित) — c) D3 दुर्धर्षै (for दुर्धर्षो) — d) M1 बलमत्तेन (for °देवेन) Ś1 K1.2 चामित, K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2 4–7 M2 वा विभो, K4 चामवत्, D3 वा विभु, D3 वाभिभु, T2 मारिष (for चाभिभूः)

63 a) K3 B D S परेषां, V1 स तेषां (for स एष) — b) K3 महेंद्रेण विशारद, B2 महारणवि°, Dn1 महारथवि° — c) Dn1 महावीरैः, T2 महामात्यैः (for °मात्रैः) — d) D2 T1 परमके D3 रथे, T1.3 G M रणे (for रथैः) D2 स षड्भि परसैः रथैः, T2 षड्भि परमकोपनैः — e) T1 वीभत्सोर् (for °त्सुम्) — f) K1 D3 T2 अभिमन्युम् (for °न्युर्) K3 अभिद्रुत, Da1 D1.5 6 T2 अभिद्रुत (D5 °ता, T2 °तैः) (for निपातित)

64 Ś1 damaged — a) K1 त कृते, V1 Dn1 D2 3 कृतं त (by transp), T1 तं कृत्वा, G2 त कृद्धं K1 विरथे, K3 वीरथ, T3 विधुर (for विरथ) — M1 om 64b–d — b) T1 M3 क्षत्रधर्म-, G2 °धर्मं — d) Dn1 सौभद्र — N (Ś1 damaged) T G ins. after 64 M1, after 64a

26* पटच्चरनिहन्ता च महत्या सेनया वृत ।
अम्बष्टसहित श्रीमान्मित्रहेतो पराक्रमी ।
आसाद्य लक्ष्मण वीरं दुर्योधनसुत रणे ।
सुमहत्कदनं कृत्वा गतो वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf B 7 25 34 — (L. 1) D1 om lines 1–3, M1 om from line 1 up to the prior half of line 3 K3 पटच्चरो, V1 Dn1 सपत्नानां, Ca पटच्चर- (as above) T2 तु (for च) K1 पराच्चरणिहता च (sic), K3 4 पटच्चर निहता (K2 °तौ) च, T1 परस्परनिहता तु, T3 G पाटच्चर- निहंता तु (T3 °हतारं) (for the prior half) D1 वृताः

8.162 8 6 12 8 3 12 बृहन्तस्तु महेष्वासः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६५
मणिमान्दण्डधारश्च राजानौ युद्धदुर्मदौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन विनिपातितौ ॥ ६६
अंशुमान्भोजराजस्तु सहसैन्यो महारथः ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६७
चित्रायुधश्चित्रयोधी कृत्वा तौ कदनं महत् ।
चित्रमार्गेण विक्रम्य कर्णेन निहतौ युधि ॥ ६८
वृकोदरसमो युद्धे दृढः केकयजो युधि ।
केकयेनैव विक्रम्य भ्रात्रा भ्राता निपातितः ॥ ६९
जनमेजयो गदायोधी पार्वतीयः प्रतापवान् ।
दुर्मुखेन महाराज तव पुत्रेण पातितः ॥ ७०

— (L 2) K3 V1 B3 5 अवष्ट (B3 5 °ष्ठ); B1.3 4 Da1 D6.7 T1.3 अवष्ठ (for अम्बष्ट-). Dn1 D3 अवष्ट(D3 °ष्ठ)स्य सुत- श्रीमान्, T2 अंवष्ठस्तसुरश्री°, G अवष्ठसह(G1 °हि)तश्री° (for the prior half) V B Da1 Dn1 D3 8 5 पराक्रमन्, T2 °क्रमा — (L 3) D1 लक्ष्मण-. B1 त्वेक (for वीर) K1 °सुते, T2 M1 °सुतो B1 तदा (for रणे) B3 क्षत्रधर्मे व्यवस्थित (for the posterior half) — (L 4) K4 T2 स महद् K3 B2 D2 6 गमितो यमसादन (for the posterior half), B1 om. the posterior half.]

65 The event? Ś2 damaged, V1 om. 65 — a) Ś K D1.5 बृहतस्त् K1 Dn1 D2–4.8 सु- (for तु) S महाराज (G1 2 °जा) (for महेष्वास) — b) G2 कृताब्दो (for °स्त्रो) K1 युधि (for युद्ध-) — After 65, T (T1 lines 1–2 only) G ins 27*

66 For the events, cf. B 7 25 and 7. 23 respectively B2 om. (hapl.) 66–67 — a) Dn1 दंडधरौ वा, D1 °धारौ च, D2 °धाराश्च; D7 कुंडधारश्च — c) K3 D6 S पराक्रान्तौ तु (K3 D6 T1 M1 च) (for °क्रमन्तौ) — d) K3 Dn1 D2 6 S युधि पातितौ

67 The event? B2 om. 67 (cf. v 1. 66) — a) Ś K1.2 4 D3 8 राजपुत्रस्तु; K3 D2 6 राजराजस्तु, B5 Da1 D1.5 S भोजराजश्च (for भोजराजस्तु) — b) K3 D2 6 महासैन्यो, D5 T G M2–4 सह सैन्यैर् (D5 °न्यै; M2–4 °न्यौ) T1 महारथै, G1 M महारथौ — d) G1 M1.3 4 गमितौ — K4 V1 B D M ins after 67 T1 ins lines 1–2 after 65 and lines 3–4 after 70 T2 3 G ins after 65

27* सासुद्रश्चित्रसेनश्च सह पुत्रेण भारत।
समुद्रसेनेन बलाद्गमितो यमसादनम्।
अनूपवासी नीलश्च व्याघ्रदत्तश्च वीर्यवान्।
अश्वत्थाम्ना महाराज गमितो यमसादनम्।

[(L 1) K4 B3 D2 समुद्र°. B3 4 तु (for च) T1 चित्रसेनेन K4 हतपुत्रेण (for सह पु°) G1 धीमता (for भारत) — (L. 2) Dn1 बलान्, D1 सह (for बलाद्) K4 V1 D5 T3 G1.3 स(T3 G3 सा)मुद्रसेनो (K4 °न-) बलवान्, B2 3 बलात्समुद्रसेनेन (by transp), G2 समुद्रियेन बलवान् (for the prior half) Da1 D1.3 5 M1 गमितौ — (L. 3) D1 अनुपवासी, T1.2 अनूपवासि- (T1 °स-), M2–4 आनूपवासी B3 अनूपराशो नीलस्तु (for the prior half). T3 G3 व्याघ्रदत्त° — (L 4) T1 अश्वत्थामा Dn1 विकर्णेन (for महाराज) K3 B1.5 D (except D2 6 7) T2 G1.2 M1.3 4 गमितौ]

— After 67, T1 reads 70

68 For the event, cf. 8 40 50 T1 reads 68 after line 4 of 27*(cf. v.l. 70) — a) V1 चित्रायुध- (for °युधश्च) T2 3 G M1 2 4 चित्रवर्मा (for °योधी) T1 चित्रायुधश्चित्रकर्म; Ca as in text. — b) B5 कृत्वा तु; Dn1 °त्वा च; D1 °त्वा तत्, T1.2 °त्वासौ, G1 °त्वाजौ Co cites तौ (as in text) K3 बले, D6 बली (for महत्) B3 पार्वतीय प्रतापवान् (=70b) — B3 reads 68c–70b after 73ab — c) K3 चित्रधर्मेण, Co °मार्गेण (as in text) — d) K3 D6 निहतो. V1 B1 विकर्णेन निपातितौ, B2 4.5 Da1 Dn1 D1.2 4.5.7 8 विकर्णेन हतौ (B1.3 D2 °तो) युधि (Dn1 D3 मृधे), D3 कर्णेन विनिपातितौ, T2 3 G M गमितौ (T3 G3 °तो) यमसादन — After 68, T1 reads 71.

69 The event? — a) D5 वृकोदरक्षमो युद्धे — b) K1 धृत, K4 V1 B5 D6 8 T M वृक, B1.2 4 Dn1 D1.3.4.7 G धृत, Da1 D5 वृतक (hypermetric) (for दृढ) K3 V1 B2 D3 8 M1 कैक(V1 B2 M1 °के)यजो युधि, B1.4.5 Da1 D1.4.5 7 G3 कैके(D1.4 G3 °क)ययोधिभि, Dn1 कैकेयजो मृधे, D5 M2–4 केकयवंशज (for केकयजो युधि) D2 हत कैकेयसंसज (sic). — c) K1 V1 B1 D2 6 कैकेयेनैव, K3 कैकेयेन-; B2 T2 3 G कैक(B2 °के)येन च, B1.5 Da1 D1 4.5 7 केकेयेन स; Dn1 कैकेयेश्च, D3.8 कैकयेनैव (for केकयेनैव) T1 विक्रम्य केकयेनैव (by transp) — d) K1.4 D2 M1 भ्राता भ्राता, B2 Dn1 D3 8 G2 भ्राता भ्रात्रा (by transp) T1 गमितो यमसादनं

70 The event? T1 reads 70 after 67 — a) Hypermetric K3 D2 4.7 8 जन्मेजयो K3 चित्रयोधा, D5 गदायोद्धा, S [ऽ]पि (T3 G2 3 हि, G1 [ऽ]मि)विख्यात (for

रोचमानौ नरव्याघ्रौ रोचमानौ ग्रहाविव ।
द्रोणेन युगपद्राजन्दिवं संप्रेषितौ शरैः ॥ ७१
नृपाश्च प्रतियुध्यन्तः पराक्रान्ता विशां पते ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ७२
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च मातुलः सव्यसाचिनः ।
संग्रामनिर्जिताँल्लोकान्गमितो द्रोणसायकैः ॥ ७३
अभिभूः काशिराजश्च काशिकैर्बहुभिर्वृतः ।
वसुदानस्य पुत्रेण न्यासितो देहमाहवे ॥ ७४
अमितौजा युधामन्युरुत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
निहत्य शतशः शूरान्परैर्विनिहतौ रणे ॥ ७५
क्षत्रधर्मा च पाञ्चाल्यः क्षत्रवर्मा च मारिष ।
द्रोणेन परमेष्वासौ गमितौ यमसादनम् ॥ ७६
शिखण्डितनयो युद्धे क्षत्रदेवो युधां पतिः ।
लक्ष्मणेन हतो राजंस्तव पौत्रेण भारत ॥ ७७

C. 8 177
B 8 6 27
K 8 3 25

गदायोधी) — ^{b}) B3 मातुल[ ] सव्यसाचिन — ^{c}) K1 दुन्दुभेन, D2 दुर्मुखेण, M2-4 दुर्मदेन D3 तव पुत्रेण नृपाल — ^{d}) K3 तव पुत्रेण निपातित (hypermetric), D5 दुर्मुखेण निपातितः. — After 70 T1 reads lines 3-4 of 27*.

71 For the event, cf. B 7 23 (?) T1 reads 71 after 68. — ^{a}) K1 रोदमानौ, C^{a} रोचमानौ (as in text) B1.5 Da1 D1.5 नरश्रेष्ठौ, S नृपश्रेष्ठौ (T1 G2 °ष्ठ) (for नरव्याघ्रौ) — D3 om. 71^{b}-72^{b} — ^{b}) K3 रोचमाना, V1 B1 राजमानौ; B3 रोचमान (for °मानौ) — ^{c}) D5 7 सुमहद् — ^{d}) Ś2 दिवे, K1.3 दिव- V1 B D (D3 om.) S संप्रापितौ (for संप्रेषितौ) Ś2 रणे, K3 दिर, M4 दानैः (for शरैः)

72 D3 om. 72^{ab} (cf. v.l. 71) — ^{a}) D5 प्रतियुध्यंते B2-5 Da1 D1.4.5 7 नृपाश्चान्ये प्रयुध्यंत, T1 नृपाश्च युधि विक्रांताः — ^{b}) B3 पराक्रांत, Dn1 G3 °क्रांत T2 3 G महीपते (for विशां पते) — ^{c}) D5 तु दुष्कर, T1 ह्यसुकर, G2 सुदुष्कर (for नसुकर) — ^{d}) K3 वैवस्वतक्षये

73 For the event, cf. B 7 28 — ^{a}) K3 T1 पुरंजित, M2 पुरिजित् K3 कुंतीभोजश्च — ^{b}) K2 Dn1 D5 मातुलौ, C^{c} मातुल (as in text) K1 सव्यसाचिना B3 कृत्वा तौ कदनं महत् — After 73^{ab}, B3 reads 68^{c}-70^{b} (cf. v.l. 68) — ^{c}) K1 G2.3 संग्रामे निर्जितान्, Da1 D1.5 G1 संग्राम(G1 °मे)निर्जितां — ^{d}) Ś2 V1 Da1 Dn1 D1.4 5 8 G1 M2 गमितौ T2 (before corr.) यमसादन

74 For the event, cf. B 7 95 — ^{a}) K1 अभितु, V1 अभीर; B1 अभीरु, Da1 D1 Cap अभिभु, D2 अमित, D6 अनि(or °ति)भू, T2 अभिभू, C^{a} अभिभू (as in text) B1 काशी°. — ^{b}) K3 V1 B1 D3 6 G2 काशिभिर् (for काशिकैर्) B2-5 Da1 D1.4 5 7 बहुभिः काशिभिर्वृतः — ^{c}) K3 वसुदानश्च — ^{d}) B1.3 D2 6 S न्यासितो, Dn1 D2 नादितो (for न्यासितो)

75 The event? — ^{ab}) K1 उत्तमौजाश्च C^{c} cites युधामन्यूत्तमोजसौ — For 75^{ab}, V1 S subst.

28* अमितौजा जयत्सेनो जयानीकश्च वीर्यवान् ।;

while B3 subst.:

29* अमितौजा बृहत्क्षत्रः क्षत्रदेवश्च पार्थिव ।

— After 75^{ab}, K3.4 V1 (after 28*) B3 D1.3-5 7 8 (K3 D3 om. line 1, D1.5 om. line 2) ins.:

30* लक्ष्मणेन हतो राजंस्तव पौत्रेण मारिष ।
बृहत्क्षत्रो महेष्वासः क्षत्रदेवश्च पार्थिव ।

[(L. 1) D1 हता, D5 हता (for हतौ) K4 पुत्रेण]
— B3 om. 75^{c}-76^{b} — ^{c}) K3 निहन्तु K3 B1.2 D2 शतशस्त (for शतशः) K3 V1 D2 शूरा (for शूरान्) — ^{d}) K3 विनिहतो, V1 D2.3 °हता K1 रये (for रणे) Dn1 S अस्मदीयैर्निपातिता (T2 3 G1 M2 °त); Da1 D1.5 शरैर्विनिकृतो रणे, D3 6 द्रोणेन निह(D2 निहि)तो रणे. — After 75, Da1 reads 77^{cd}, repeating it in its proper place.

76 For the events, cf. B 7 125 B3 om. 76^{ab} (cf. v.l. 75) — ^{a}) Ś2 K3 D5 G1 क्षत्रधर्मश्च, K4 °वर्मश्च; B1.4 Dn1 मित्रवर्मा च, Da1 D1.5 M क्षत्रवर्मा च K1 G3 पचाल्य, D2 G2 पांचालः — ^{b}) K1 क्षत्रधर्मश्च, K3 D2 6 °धर्मा च, V1 मित्रधर्मा च D3 T2 3 G3 भारत (for मारिष) B1.2 4 5 D1.7 मित्रधर्मा च भारत; Dn1 D5 G2 M क्षत्रधर्मा च भारत, Da1 D1.5 T1 मित्र(T1 कृत)वर्मा च भारत — ^{cd}) K3 T1 परमेष्वासो, D2.3 युधि विक्रम्य K3 गमितो B2-5 Da1 D1.4.5 7 द्रोणेन निहतौ (D5 °तो) युद्धे (B3 राजन्) पराक्रांतौ (D5 °तो) महारणे

77 For the event, cf. B 7 14 — ^{a}) B1 शिखंडीतनयो, D1 शिखंडितनयौ B (except B1) Da1 D1.4.5 7 वीर (for युद्धे) — ^{b}) B1 क्षेत्रदेवो S वर (for पतिः) — Da1 reads (for the first time) 77^{cd} after 75 — ^{c}) M2-4 लक्ष्णेन (for लक्ष्मणेन) — ^{d}) Ś1 K1.2 M1 पुत्रेण (for पौत्रेण) K3 B3-5 Da1 (both times) D1.4-7 मारिष (K3 °ष) (for भारत)

6 177 / 6 27 / 6 3 27 सुचित्रश्चित्रधर्मा च पितापुत्रौ महारथौ ।
प्रचरन्तौ महावीर्यौ द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ७८
वार्धक्षेमिर्महाराज कृत्वा कदनमाहवे ।
वाह्लिकेन महाराज कौरवेण निपातितः ॥ ७९
धृष्टकेतुर्महाराज चेदीनां प्रवरो रथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८०
तथा सत्यधृतिस्तात कृत्वा कदनमाहवे ।
पाण्ड्यार्थे पराक्रान्तो गमितो यमसादनम् ॥ ८१
पुत्रस्तु शिशुपालस्य सुकेतुः पृथिवीपते ।
निहत्य शात्रवान्संख्ये द्रोणेन निहतो युधि ॥ ८२
तथा सत्यधृतिर्वीरो मदिराश्वश्च वीर्यवान् ।
सूर्यदत्तश्च विक्रान्तो निहतो द्रोणसायकैः ॥ ८३

---

78 For the events, cf B 7 122 — a) Ś1 K1 3 सुमित्ररः; D1 सुचित्राद्यः; D5 सुचित्ररः; D3 मधुरथः (for सुचित्ररः) K3 V1 B (except B1) D T2 G M चित्र वर्मा च, K4 चित्रधन्वा च; T1 चित्रधर्मांगो (for °धर्मा च) — b) D3 पितृपुत्रौ B3–5 D1.2–4 7 महायशौ (for °रथौ) — B3 om. 78c–79b — c) T1 प्रचरंतौ; T2 G प्रहरतौ (for प्रचरन्तौ) K4 V1 Dn1 D1.8 महावीरौ (K4 °वौं), B1 3 Da1 D1.4 5 7 S रणे वीरौ (D° °रो) (for महावीर्यौ) — d) S नृप (for रणे). B1 3 Da1 D1 4 5 7 8 द्रोणेन विनिपातितौ

79 The event? B3 om 79ab (cf v 1.78) — a) K1 D1 पार्थक्षेमि, K3 V1 B1 3 5 D2 4 6 7 पार्थक्षत्रो, T1 °क्षेमी — After 79a, G1 reads 80b–81b — G1 om. 79b, M3 om (hapl) 79bc — b) K2.4 V1 B (B3 om) D S (G1 M3 om) समुद्र इव पर्वणि. — After 79ab, K2.4 V1 B (B3 after 78ab) D S (except M3) ins.

31* आयुधक्षयमासाद्य प्रशान्ति परमां गत ।

[D2 आयुधक्षयम्, D3 आयुग क्षयम्, T1 आयुदभूमिम् Da1 T1 प्रशांति (Da1 °ति-) G3 परम]

— K3 4 V1 D2.3.6 8 cont

32* पुरुजित्परमो राजा कृत्वा कदनमाहवे ।

[D3.8 पुरजित् D5 राजन् K3 पुरजित रसो राजा]

— K4 cont. V1 B1 ins. after 80 B2–5 Da1 Dn1 D1 4 6 7 S (except M3) ins after 31* ·

33* सेनाबिन्दुर्नृपश्रेष्ठ शात्रवान्प्रतपन्युधि ।

[T1 सेनाबपुर् K4 B Da1 D1 4 6 7 कुरश्रेष्ठ (B1 Da1 D. °ष्ठ), T G1 2 नृपश्रेष्ठ Dn1 सेनाबिंदुसुतः श्रेष्ठ (for the prior half). Dn1 T2 M1.2 4 शस्त्रवान्, G1 शस्त्रवान् (for शात्र°) B1.3–5 Da1 प्रदहन्; B2 प्रहरन्; Dn1 प्रवरो, D1 प्रदहद्, D4 7 प्राहरद्, M2 4 प्रपतन् (for प्रतपन्) T1 रणे (for युधि) K4 शात्रवांश्चाप्ययुधि]

— c) K3 B1–4 Dn1 D1.6 7 G1 2 M (M3 om) वाह्लीकेन. — d) Ś2 K1 कौरव्येण, Dn1 D1.8 °वेन (for °वेण) K1 Dn1 D2 3 8 S कौरवेंद्रेण पातित

80 For the event, cf B 7 125 39. G1 reads 80b–81b after 79a (cf. v 1 79) — b) Da1 चेदीनां (for चेदीनां) B3 युधि; D M रथी; T G रणे (for रथ). — c) K3 V1 D2 3.6 ह्यसुकरं, K4 सु सुकरं, T1 चासु° (for नसु°). — d) K1 गता — After 80, V1 B1 ins. 33*

81 The event? D1 om. 81, V1 B1 om (hapl.) 81ab. — a) G1 यथा (for तथा) B3–4 Da1 Dn1 D1 7 S वीर (T2 G °र) (for तात) K3 D. सेनाबिंदु कुरुश्रेष्ठ (D2 °ष्ठ); B3 पुरुजित्कौरवो राजन्, D1 3 तथा सत्यधृतिर्वीरः — b) G1 कृत्वा कदनमपि — V1 B1 read 81cd after 31*. — c) K4 परावतो K1 पांड्यार्थे पराक्रांतो — d) K1 गमितौ B2 D2 गतो वैवस्वतक्षयम् — Da1 ins. after 81, V1 B1 ins after 81ab.

31* सेनाबिन्दु कुरुश्रेष्ठ कृत्वा कदनमाहवे ।

82 The event? — a) D1 S (except T2 G3) च (for तु) — b) Da1 सुकेतु; D1 सकेतु B3–. D (except D1 2 3) S (T2 also as in text) पृथिवीपतिः — c) K3 V1 Ce शात्रवं; D3 शस्त्रवान्, G1 नास्त्रवान् T1 संपे; G2 M रणे — d) K1 निहतौ S रणे (for युधि) B4 द्रोणेन विनिपातितः. — B3 S ins after 82 B1 Dn1 after 85

35* विराटपुत्र शङ्खश्च उत्तरश्च महारथ ।
कुर्वन्तौ सुमहत्कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf 6 78 22 and 6. 45 39 — (L 1) B1.4 Dn1 शंखस्तु B4 महाबल (for °रथ°). — (L. 2) B3 वै महत्, B4 दुष्करं (for सुमहत्)]

83 The events? G1 om (hapl) 83–84 — a) K1 3 सत्य(K3 °त्य)धृति-; D3 सत्यधृतिर् B3–5 Da1 D1 4 5 7 T2 3 G3 M म(M1 4 मा)रम्यो (for वीरो) T1 संयम युधि विक्रांतो; G3 तथास्त्यमूर्तिमंदस्येन — b) K3 D2 T2 G2 मद्रराजश्च, D3 मातरिश्वश्च (for मदिराश्वश्च) T1 बलवान्युधि वीर्यवान् — c) D3 विक्रांतो; T1 विक्रम्य — d) D3 निहतौ; T2 M1 3 4 निहता Dn1 द्रोणपुत्रस्य सायकैः. — S ins after 83 (G1, after 35*)

श्रेणिमांश्च महाराज युध्यमानः पराक्रमी ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८४
तथैव युधि विक्रान्तो मागधः परवीरहा ।
भीष्मेण निहतो राजन्युध्यमानः पराक्रमी ॥ ८५
वसुदानश्च कदनं कुर्वाणोऽतीव संयुगे ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ८६
एते चान्ये च बहवः पाण्डवानां महारथाः ।
हता द्रोणेन विक्रम्य यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८७

धृतराष्ट्र उवाच ।

हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मामके वदतां वर ।
अहतान्शंस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन ॥ ८८
एतेषु निहतेष्वद्य ये त्वया परिकीर्तिताः । C 8 194 B 8 7 5 K 8 4 5

36* मत्स्यादवरजः श्रीमाञ्शतानीको निपातितः ।
[For the event (Śatānīka killed by Bhīṣma), cf 6 113 24, (Śatānīka killed by Śalya), cf. B 7 167 30 T3 G2 3 मात्स्याः]

84 The event? G1 om 84 (cf v l 83) — ^{a}) K1 श्रोणिसा(*sup lin* °मा)श्च, D8 श्रोणिमाश्च, Cc श्रेणिमांस्तु V1 B (except B4) Da1 D1. 2 4 5. 7 S (G1 om) तु (for च) — ^{c}) K4 नु सुकर, D1 असु°, T1 चासु° (for नसु°)

85 The event? B4 reads 85, after 35* — ^{a}) D2 विक्रांतो — ^{b}) Cc मागधः (as in text) K3 V1 B D परमास्त्रवित् (for परवीरहा) S बलवानति(T1 °वान्वहु-; T3 G1. 3 °वान्युधि, M1. 2 4 °वांश्चैव)वीर्यवान् — After 85^{ab}, S ins

37* मागधः परमास्त्रज्ञो गमितो यमसादनम् ।
[Cf v l 85^b for the prior half T1 परमास्त्रेण, T2 °मास्त्रश्च]

— Dn1 om 85^{cd} — ^{c}) S द्रोणेन (for भीष्मेण) M2 4 राजा (for राजन्) — ^{d}) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 श्रेतश्च (B4 °ते स) परवीरहा, D6 गतो वैवस्वतक्षय, S सहदेवः (M1 °व) प्रतापवान् — After 85, B4 Dn1 ins 35* (cf. v l 82)

86 For the event, cf B 7 190 28–29 — ^{a}) B3 वसुदान In Ś2, कदन कु and in V1 र्वनं to भार (in 86^c) are lost on a damaged folio — ^{b}) B3 दारुण (for संयुगे) D8 कुर्वाणस्तीव्रसंयुगे, T2 3 G कुर्वाणो दिवस रणे — ^{c}) M3 भरद्वाजेन D1 विक्राम्य — ^{d}) T2 गतो वैवस्वतक्षय, T3 G गमितो वै यमक्षयं — After 86, S ins.

38* पाण्ड्यराजश्च विक्रान्तो बलवान्बाहुशालिना ।
अश्वत्थाम्ना हतस्तत्र गमितो वै यमक्षयम् ।
[The event? — (L 1) M2–4 बाहुवीर्यवान् — (L 2) T1 G2 गतो वैवस्वतक्षय, M2–4 गमितो यमसादन (for the posterior half)]

87 ^{a}) G2 चास्त्रेण (for चान्ये च) K3 D1 बहवो — ^{b}) In Ś2 महारथा and in V1 portion from महारथा to द्रोणेन (in 87^c) are lost on a damaged folio B3 महाबला, Da1 D1. 4–7 महारणे (for °रथाः) — ^{c}) S भूयिष्ठ (G2 °ष्ठा) (for विक्रम्य) — ^{d}) M2. 4 यन्मा — After 87, K2 B1. 5 Dn1 D1 4. 6 8 S ins an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 संजयवाक्य, T1 M1 हतपाण्डवेयकथन — *Adhy no* K2 m B1. 5 D1 4. 6 8 6, T1 3 G M 3, T2 4]

88 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः D8 om the ref — After the ref, K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 8 5 106–108 for the first time, repeating them in their proper place (K4 alone reads 88^c–89^b after 8 5 106, repeating the same in the proper place) — ^{a}) K1 हतप्रवीर-, K2 °प्रवेरे, B3 5 D7 हते प्रवीरे (for हतप्रवीरे) Da1 सैन्यो Dn1 S हतप्रवीर (Dn1 M2 °प्रवर-, M3 °प्रवीरा) सैन्य मे, D2 हतप्रवीरसैन्योस्मि — ^{b}) K1 वच(*sup lin* द् and श)ता D2 वर Ś2 मामकै*****, Dn1 S यथा (T1 °दा) शससि संजय — ^{c}) Ś2 आहतान् D8 शसे (for शंस) K1 यत्नेन, D8 मे तात (for मे सूत) Dn1 S अहतानपि मे शस (T1 हतानपि च मे शसे) — ^{d}) K1 Dn1 M3 केत्र, K3 V1 B1 D2 6 यदि, B2 Da1 D1. 5 ये नु, T यत्र (for येऽत्र) D2 जीवति Ś2 के न च (for केचन)

89 ^{a}) K1 D2 निहितेषु, Dn1 हि मृते°, T2 3 G1 2 च हते°, M1 भिहते°, M2–4 हि हते° (for निहते°) T1 तेषु तेषु हतेष्वद्य — V1 D2 read (with v l) 89^{cd} twice — ^{c}) In Ś2, the portion from अह to यस्मि (in 90^a) is lost on a damaged folio K3 V1 (second time) B2 यांस्तु, D2 (second time) यास्तु (for यास्त्व) V1 (first time) B1. 3–5 Da1 Dn1 D1 2 (first time) 4–7 S येपि (T1 ये तु) जीवति ते (Dn1 मे, T2 के) सर्वे — ^{d}) Ś1 K2 स्वर्गतिनो, Cc °जितो (as in text) Ca cites स्वर्ग V1 (second time) B1 4 5 Da1 D1 2 (first time) 4–7 मृता एवेति मे मतिः, B3 Dn1 S हता (B3 Dn1 मृता) इति

C 8 194 B 8 7 5 K 8 4 5 अहतान्मन्यसे यांस्त्वं तेऽपि स्वर्गजितो मताः ॥ ८९

संजय उवाच ।

यस्मिन्महास्त्राणि समर्पितानि
चित्राणि शुभ्राणि चतुर्विधानि ।
दिव्यानि राजन्विहितानि चैव
द्रोणेन वीरद्विजसत्तमेन ॥ ९०
महारथः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो
दृढायुधो दृढमुष्टिर्दृढेषुः ।
स वीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्वी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९१
आनर्तवासी हृदिकात्मजोऽसौ
महारथः सात्वतानां वरिष्ठः ।
स्वयं भोजः कृतवर्मा कृतास्त्रो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९२
शारद्वतो गौतमश्चापि राज-
न्महाबलो बहुचित्रास्त्रयोधी ।
धनुश्चित्रं सुमहद्भारसाहं
व्यवस्थितो योत्स्यमानः प्रगृह्य ॥ ९३
आर्तायनिः समरे दुष्प्रकम्प्यः
सेनाग्रणीः प्रथमस्तावकानाम् ।

मतिर्मम, D2 (secondtime) 3 तेपि स्वर्गमितो गता

90 D6 om 90^{ab} — a) D8 सहस्राणि (for महास्त्राणि) B2-5 Da1 D1 4 6 7 समाहितानि (for समर्पितानि) — b) Ś1 (sup lin as in text) K2 D8 मिश्राणि (for चित्राणि) G2 transp चित्राणि and शुभ्राणि. In Ś2, portion from चतु to वी (in 90^{d}) is lost on a damaged folio B3-5 Da1 D1 4 5 7 S स(B4 T3 सु, T2 M1 [before corr] च)सप्रहाणि, Co चतुर्विधानि (as in text) — T1 2 G om 90^{cd} — c) Ś K D2 निहतानि; V1 B2 4 6 Co विहितानि (for निहि°) M अविस्मिते द्विजमुख्ये विशेषा — d) K1 वीरो, K3 B Da1 Dn1 D1 3-6 7 T3 M वीरे, D2 वीरेण (for वीर-) D6 द्रोणेन वीरेण द्विजोत्तमेन

91 a) B3 महायुध (for °रथ°) B3 Da1 D1 6 कीर्तिमान्, T1 G2 क्षितिमान् (for कृतिमान्) In Ś2, the portion from हस्तो to पुत्र (in 91^{c}) is lost on a damaged folio — b) K1 सुदेषु, K3 D5 6 T3 दृढेषु, B. महेषु — c) Dn1 om स K1 वीरवा, K2 विष्टवान् (for वीर्यवान्) K3 V1 B (except B2) D1 2 4-7 स दूरपाती द्रोणपुत्रो महात्मा, S आचार्यवद् (T3 °वान्) द्रोणसुतस्तरस्वी — d) T1 व्यवर्धितो, Co °स्थितो (as in text) Ś2 योद्धुकामास् — After 91, D2 reads 94.

92 Ś K1 2 D2 T2 om (hapl) 92 — a) T1 आनर्यवासी, G2 स आर्तराजा Ca cites आनर्तवासी (as in text). — b) B3 सात्वता, D8 S (T2 om) स(D8 सा)त्ववतां (for सात्वताना) — c) G2 अय (for स्वय) B3-5 Da1 D1 3-5 7 त्वदर्थे (for कृतास्त्रो) — d) T1 योद्धुकामास् B3 6 Da1 D1 3-5 7 कृतास्त्र°, B4 तरस्वी (for त्वदर्थे)

93 B3 G2 om 93 T1 reads 93 followed by 40* after 95^{ab}. — a) In Ś2, the portion from शारद्व to योधी (in 93^{b}) is lost on a damaged folio V1 सारद्वतो K1 गौतमाश् B2 यश्च (for चापि) — b) V1 (before corr) महासत्रो, D2 महाबलौ K1 बहुमित्रास्त्रयोधी, Da1 D1 6 रघुचित्रास्त्र°, T1 बहुशस्त्रास्त्र° K3 महाबाहुर्विविधा-न्योधि (sic), D6 महाबाहुर्बहुवीरास्त्रयोधि — c) Ś2 सुमहद्भारसह, V1 महद्भारसाह, D2 सुमहाभारसाहं; D8 सुमहद्भारमोढो, T1 3 G3 सवहन्भारसाह, T2 भारसाह प्रगृह्य, G1 समवहन्भारसाहं (for सुमहद्भार°) M धनु सुचित्र सुमहच्चप्रगृह्य — d) D2 व्यायस्थि° (for व्यव-स्थितो) K3 योद्धुकाम, V1 B (B3 om) D (except D2) S (G2 om) योद्धु(Dn1 युद्धु)काम (for योत्स्यमान) Ś2 damaged, B2 (m as in text) D3 S (G2 om) त्वदर्थे (for प्रगृह्य) — K3 4 V1 B (B3 om) D T3 G1 M ins after 93, T1 3 ins after 40*

39* महाबल° केकयराजपुत्र
सदश्वयुक्त च पताकिनं च ।
रथाभ्यमारुह्य कुरुप्रवीर
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L. 1) K4 D1. 3-. 5 महाधनु°, Dn1 T1. 2 G1 M °रथ°; D2 °चलु° (sic) (for °बल°) K3 4 Dn1 D3 4 केवद, D° 8 कैकयो — (L. 2) M1 सदश्वयुक्त° K3 D3 सुपताकिन (D2 °क), D6 सपदातिक, M सपताकिन (for च पता°) T3 स्वदर्थयुक्त च पतानकिंचन (sic) — (L. 3) K3 4 D3 6 रथाग्र° (K4 °स्य-, D2 °ग्रा)मास्थाय, B2 D3 5 रथाग्र(B2 °प्र)मादाय; Dn1 रथ समारुह्य, T3 रथाग्रमारुह्य V1 B1 D2 M1. 2 3 कुरुप्रवीरो (M1 °रा), B1 6 D7 नरप्रवीरो, Da1 D1 4 6 नरप्रवीर, T1 महाप्रवीरो (for कुरुप्रवीर)]

94 T2 om (hapl.) 94-95 D2 reads 94 after 91. — a) Ś1 K1 2 आप्यायन (K1 °नि); Ś2 damaged, K3 आजानेयै°, K4 अप्यायन°, D8 आर्तस्वन

स्वस्त्रेयांस्तान्पाण्डवेयान्विसृज्य
सत्यां वाचं तां चिकीर्षुस्तरस्वी ॥ ९४
तेजोवधं सूतपुत्रस्य संख्ये
प्रतिश्रुत्वाजातशत्रोः पुरस्तात् ।
दुराधर्षः शक्रसमानवीर्यः
शल्यः स्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९५
आजानेयैः सैन्धवैः पार्वतीयै-
र्नदीजकाम्बोजवनायुबाह्लिकैः ।
गान्धारराजः स्वबलेन युक्तो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९६

तथा सुतस्ते ज्वलनार्कवर्णं
रथं समास्थाय कुरुप्रवीर ।
व्यवस्थितः कुरुमित्रो नरेन्द्र
व्यभ्रे सूर्यो भ्राजमानो यथा वै ॥ ९७
दुर्योधनो नागकुलस्य मध्ये
महावीर्यः सह सैन्यप्रवीरैः ।
रथेन जाम्बूनदभूषणेन
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ॥ ९८
स राजमध्ये पुरुषप्रवीरो
रराज जाम्बूनदचित्रवर्मा । C 8 205 B. 8 7 16 K 8 4 16

(for क्षातायनि) K1 सशरो (for समरे) K3 Dn1 D2 3 दुम्प्रकप, V1 Da1 D1.3 दुम्प्रकप्य, B2 5 D6 7 दुष्प्रकंप, B3 दुष्प्रेम-, D. दुम्प्रकप्य, T1 दुष्प्रमह्य, G3 निष्प्रकम्प्य (for दुष्प्रकम्प्य) — ^{b}) K3 D3 सेनाग्रणी, D1 स्वेनाग्रणी, T1 सेनाग्रणि, G2 °यनि B3 प्रथम (for प्रथमस्) K1 तार्यकाना (sic) (for तात्र°) — ^{cd}) K1 स्वस्त्रेयास्तां, K3 स्वस्वस्त्रीयान्, K4 य स्वस्त्रोयान्, V1 D6 स्वस्त्रीयान्स्वान्, B1 2 4.5 Da1 D7 य स्वस्त्रीयान्, T1 वसानन् (catalectic), T3 G स्वान्स्वस्त्री(G2 °श्री)यान्, M स्वस्त्रीयान्वै (for स्वस्त्रेयास्तान्) Ca.c cite स्वस्त्रीयान् T1 सस्त्या (for सत्यां) Da1 सत्या वाचस्ता, D7 सत्या वाचस्ता (for सत्या वाच ता) K2 V1 B2 T3 G3 M स्वा (for ता) K3 वितीर्षुस्, B1 4 D6 तितीर्षुस्, T3 G3 M चिकीर्षंस् (for चिकीर्षुस्) B3 यश्च स्त्रीयान्विसृज्य सत्या गिर ता चिकीर्षुस्त्त्ववस्तरस्वीतरस्वी (sic)

95 For the event, cf 5 8 28–29 T2 om 95 (cf. v l 94) — ^{a}) K1 तेजोवेध G2 M1 2 4 सख्ये (for सख्ये) — ^{b}) K3 4 V1 B D (except Dn1 D6) T3 G1 2 M3 प्रतिश्रुत्य (for °श्रुत्वा) — After 95^{ab}, T1 reads 93 followed by 40*, and om 95^{cd} — ^{c}) B1 दुर्धर्ष, D3 दुरासद (for दुराधर्ष) Dn1 शक्रसमानवीर्यं — ^{d}) K3 वाल्य, M4 शल्य (for शल्य) K1 योद्धुकामास् M1 तदर्थे

96 Ś K1 2 D1 6 T3 G3 om. (hapl) 96 — ^{a}) K4 D3 अजानेयै, D5 अजानेयौ K4 सधवै, B2 सैधवैश्च (for सैन्धवै) — ^{b}) K4 V1 Dn1 D3.8 नदीजकाबोजवनायुजैश्च, B3 °वनास्वयाह्लिकै, D5 T3 °काबा(T2 °भो)ज° — T3 om. 96^{cd} — ^{c}) K3 शकुनिर्बलेन, Da1 D2 5 सु(D2 स)बलेन युक्तो D3 गधारराजोश्वबलेन युक्तो — T1 G1 2 M subst for 96 T3 ins after 96^{ab} T1 3 G3 ins after 93

40* गान्धारराज ससुतश्च राज-
न्दुर्धूतदेवी कलहप्रियश्च ।
गान्धारमुख्यैर्यवनैश्च राज-
न्व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L 1) T3 गांधारराज स्वबलेन युक्तो (= 96^{c})]

After the above, T3 reads 39*

97 ^{a}) B2 4 5 D7 °नार्कतुल्य, B3 Da1 D1 4.5 °नार्कतुल्यो — ^{b}) K3 4 V1 B D (except D3) S कुरुप्रवीर (M1 °रा) — ^{c}) K3 B D (except D3) पुरु(D3 °र)मित्रो, V1 पुरुमित्रा, S कुरुराजो (G3 °धो) (for कुरुमित्रो) T1 नरेंद्र, T2 (before corr) M2–4 नरेंद्र — ^{d}) K1 व्यत्रे, M4 अभ्रे (for व्यभ्रे) V1 सूर्ये Da1 D1 3–5 भासमानो, D6 3 T2 राजमानो; M4 भ्राजमाणो K2 B Da1 D2 3 7 sm S यथा खे, D1 यथार्थे, D4 यथाम्बरे (for यथा वै)

98 ^{a}) D3 (m as in text) नामकुलस्य; S (except T1.2) नागबलस्य (for °कुलस्य) D2 तथा सुतस्ते ज्वलराजपुत्र (in parenthesis) — ^{b}) Dn1 S व्यवस्थित, D6 महावीर्यै (for वीर्य) K3 4 T1.2 G1 3 M1 सह सैन्यै (K3.4 न्यै) प्रवीरै (T2 °र), V1 D2 °सैन्य प्रवीर, B1 °सेन्यप्रवीरै, Dn2 सिंह इवावभासे — ^{c}) D1 जाम्बुनदभूषणे S विभ्रद्राजन् (T2 विभ्रद्राजा, G3 विभ्राजन्, M3 व्यभ्रद्राजन्) कवच सूर्यभास (G3 °सन्) — ^{d}) K1 3 4 V1 B Da1 Dn1 D1.3 4 7 8 यो(Dn1 चो)त्स्यमान (for योद्धुकाम) S जाम्बूनदं चित्रकक्ष्यावनद्ध (T1 °क्ष्यासबद्ध; G2 °क्ष्याभिनद्धं, M1 °क्ष्यापनल)

99 ^{a}) B4 5 राज्ञा मध्ये य (for स राजमध्ये) D5 पुरुषप्रवीरो, G2 पुरुष प्रवीरो — ^{b}) B2 बभ्राज (for रराज) S व्य(M1 ह्य)वस्थित समरे योत्स्यमान — ^{c}) K3 य

C 8 205
B 8 7 16
K 8 4 16

पद्मप्रभो वह्निरिवाल्पधूमो
मेघान्तरे सूर्य इव प्रकाशः ॥ ९९
तथा सुषेणोऽप्यसिचर्मपाणि-
स्तवात्मजः सत्यसेनश्च वीरः ।
व्यवस्थितौ चित्रसेनेन सार्धं
हृष्टात्मानौ समरे योद्धुकामौ ॥ १००
ह्रीनिषेधा भरता राजपुत्रा-
श्चित्रायुधः श्रुतकर्मा जयश्च ।
शलश्च सत्यव्रतदुःशलौ च
व्यवस्थिता बलिनो योद्धुकामाः ॥ १०१

कैतव्यानामधिपः शूरमानी
रणे रणे शत्रुहा राजपुत्रः ।
पत्री हयी नागरथप्रयायी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ १०२
वीरः श्रुतायुश्च श्रुतायुधश्च
चित्राङ्गदश्चित्रवर्मा स वीरः ।
व्यवस्थिता ये तु सैन्ये नराग्र्याः
प्रहारिणो मानिनः सत्यसंधाः ॥ १०३
कर्णात्मजः सत्यसेनो महात्मा
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ।

सुप्रभो, D2 जग्मु प्रभो, D6 यस्तु प्रभो (for पद्मप्रभो) Ś2 [क्ष]ल्पधूम्रो S पद्मातराभोग्निरिवाल्प(T1 °प)धूमो — d) Da1 D1.5 घनान्तरे (for मेघान्तरे) K1 B1.4 5 D6 7 इवाप्रकाश (D6 °शात्), B2 T1 इव प्रकाशन्

100 a) B3 सुसेनो, G2 सुषेणे M8 °प्यधिचर्मपाणि — b) B3 सत्यसधश्च, D2 °सेनस्य, D3 °सेनस्तु K1 तवात्मजा सत्यमनेश्च वीर (sic) — c) D3 8 T1 8 G1 M1 व्यवस्थितश्च, G2 3 M2-4 °स्थिताश्च — d) Ś2 हृष्टात्मने, V1 B1 °त्मनौ, Da1 D1 5 कृतात्मानौ, D4 महात्मानौ, D8 हृष्टात्मानो, T1 8 G1 8 हृष्टात्मना, G2 M हृ(G2 घृ-, M2 सृ)-ष्टात्मान D8 T8 G1 8 योद्धुकाम, G2 M योद्धुकामा

101 a) V1 ह्री***, B1 3-5 Da1 D1 4 5 ह्रीनिषे-(B3 °शे)वा, B2 ते निषेवो, Dn1 D8 7 ह्रीनिषेवो, D2 वह्ने-र्निभा, D6 T8 G ह्रीनिषेधो, T1 ह्रीनिष्टो यो, T2 जयेषिणो (for ह्रीनिषेधा) Ś2 K1 3 4 V1 B Da1 D1 2 4 5 T2 M भारतराजपुत्रा, Dn1 D3 6-8 T1.8 G भारतराजपुत्र — After 101a, Dn1 D8 7 8 ins

41* उग्रायुध क्षणभोजी सुदर्श ।
जारासधि प्रथमश्चाद्दढश्च

[(L 1) D8 उग्रायुगा क्षीगभोजी — (L 2) D3 8 प्रथमश्च दृढश्च]

— b) K3 D2 श्रुतायुध, B1 D4 T2 M8 चित्रायुध- (for चित्रायुध) K3 B2-5 Da1 Dn1 D1 2 6 7 T G1 8 M1 2 4 श्रुतवर्मा, D4 5 °धर्मा (for श्रुतकर्मा) G2 चित्रवर्मादयश्च (for श्रुतकर्मा जयश्च) — c) K8 B1 4 5 Da1 D1 4 5 7 शाल्वश्च, K4 V1 B3 D6 8 T2 श(D6 शा)ल्यश्च, T8 G तथैव (for शलश्च) B1 सत्यव्रतदु सलौ, D5 सत्यजतदुशलौ (sic), D8 सत्यव्रतदु गिलौ, G2 सत्यव्रतदुप्यलौ (for °दुःशलौ) K1 सत्यव्रतज शल्यलौ च (corrupt) — D8 om (hapl) 101d-102e — d) D2 व्यवस्थितो V1 मालिनो (for बलिनो) Dn1 व्यवस्थिता सहसैन्या नराग्र्या, T2 3 G व्यवस्थितौ बलिनौ (T2 °नो) योद्धुकामौ; M2-4 व्यवस्थिता (M4 °तो) योद्धुकाम(M8 °मा)स्त्वदर्थे

102 D8 om 102abc (cf. v 1 101) — a) K4 D8 कौरव्यानाम्, V1 damaged, B3 D1.5 6 T8 G8 केतव्या°; D2 कैकेया°, T1 शैव्यानाम् (for कैतव्यानाम्) G8 अधिपति (for अधिप) T8 G1 शूरघाती, G2 शत्रुघाती (for शूरमानी) — b) V1 रणे**, B1 रणेरण्य, B3 युवा रणे; B6 रणे ऋण्य, Da1 D5 रणे दस्र, D1 रणे दत्त, D2.4 7 रणे चरन् (for रणे रणे) G3 om शत्रुहा राजपुत्र — c) K1.3.4 V1 B Da1 D1 4-7 T8 G2 M Cc पत्ती, T2 चक्री; G3 पयी (for पत्री) K3 D6 T8 G2 3 M रथी; T2 हया (for हयी) K8 T2 नागहयप्रमाथी, D6 °रथ प्रमाथी; G2 °हयप्रयागी, G3 °हयप्रयाभि, M2-4 °हयप्रयायी, Cc °रथप्रयायी (as in text) Dn1 D3 रथी हयी नागपति(D3°ति)-प्रयायी; D2 हयै रथै नागपतिपति प्रजा (sic), T1 पत्ती रथनागहयप्रमाथी — d) D8 व्यवस्थिता योद्धुकामास्त्वदर्थे

103 a) T1 G1 वीर, G2 स च (for वीर) K3 V1 B1 Da1 D1 2.5 6 शतायुश्च (for श्रुतायुश्च) K8 B3 Da1 (marg) D1 3 5-7 शतायुधश्च, K4 श्रुतायुधश्च, B3 शतायुश्च (catalectic), Dn1 वृतायुधश्च (for श्रुतायुधश्च) B4 वीर श्रुताय श्रुश्रुतायुधश्च — b) V1 चित्रकर्मा, Dn1 चित्रसेन (for °वर्मा) K3 V1 B1 2 Dn1 D2 3 6 8 T1 3 G M च (for स) Ś2 सुवीर, B3-5 D1 4 5 ~ तथैव, T2 च योधे (for स वीर) — c) D1 व्यवस्थितो K2 योन्तसैन्ये, K8 V1 D2 8 सहसैन्या, B Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 T2 योद्धुकामा, T1 ह्यात्तसैन्या, G1 यत्तसैन्या, M1 तव सैन्या, M2-4 तव सैन्ये (for ये तु सैन्ये) T8 व्यवस्थिता यत्तसैन्याग्रनराग्र्या, G2 3 व्यवस्थित (G3 °ता) ये तव सैन्यमध्ये — d) Da1 मानित, D1 मतिन , M8 दानिन (for मानिन)

104 a) G1 कर्मात्मजो V1 B1 2 Dn1 सत्यसंघो (for

अथापरौ कर्णसुतौ वरार्हौ
व्यवस्थितौ लघुहस्तौ नरेन्द्र ।
बलं महद्दुर्भिदमल्पधैर्यैः
समाश्रितौ योत्स्यमानौ त्वदर्थे ॥ १०४
एतैश्च मुख्यैरपरैश्च राज-
न्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः ।
व्यवस्थितो नागकुलस्य मध्ये
यथा महेन्द्रः कुरुराजो जयाय ॥ १०५

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता जीवमाना ये परेभ्योऽन्ये यथातथम् ।
इतीदमभिगच्छामि व्यक्तमर्थाभिपत्तितः ॥ १०६

वैशंपायन उवाच ।

एवं ब्रुवन्नेव तदा धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
हतप्रवीरं विध्वस्तं किंचिच्छेषं स्वकं बलम् ।
श्रुत्वा व्यामोहमगमच्छोकव्याकुलितेन्द्रियः ॥ १०७
मुह्यमानोऽब्रवीच्चापि मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।
व्याकुलं मे मनस्तात श्रुत्वा सुमहदप्रियम् ।
नष्टचित्तस्ततः सोऽथ बभूव जगतीपतिः ॥ १०८ C. 8 217 B 8 7 23 K 8 4 27

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

°सेनो) D2 वयाजौ (for महात्मा) — D2 is damaged for the portion from 8 4 104^{c} up to 8 5 59^{a} — ^{c}) G1 2 तथापरौ K3 D6 वराहौं, B1 2 Dn1 वराखौ, B3–5 Da1 D1.3–5 7 8 महार्हौ (D2.8 °र्हो), G3 वरार्मो, C° वरार्हौ (as in text) — ^{d}) S महाबलौ (T1 वरायुधौ) (for व्यवस्थितौ) — ^{e}) V1 Dn1 महद्बलं, B3 बल महा- (for बलं महद्) Ś2 अल्पयोधैं, K1 अल्पधोर्यैं, K3 V1 B1 Dn1 D3 अल्पवीर्यैं (for °धैर्यैं) D3 बल महद्दुर्विभिदस्य वीर्यें, T1 2 G1 2 M2–4 बले महत्युल्बणसत्त्ववीर्यौ, T3 G3 बले महत्यद्वणमत्तवीर्यौ, M1 महानलत्युद्वणसत्त्ववीर्यौ — ^{f}) K1 समाश्रितो, B2 T1 M1.2 4 समास्थितौ, Dn1 समन्वितौ, T2 3 G M3 व्यवस्थितौ (G1 °तो) (for समाश्रितौ) K1 योत्स्यमाणौ, K4 B2 Dn1 D1.4 S योद्धुकामौ (Dn1 °मस, T2 G3 °मास्) (for योत्स्यमानौ)

105 D2 missing D5 (erroneously) repeats 103^{ab} — ^{a}) D3 परमैश्च (for अपरैश्च) K3 D6 एतैश्च मुख्यैश्च परैश्च राजन — ^{b}) K1 योध प्रवीरैर्, G3 M1 2 4 यौनप्र° Ś2 K1 4 B3 D2 8 T1 2 G2 अनरप्रभावैं, D3 अमृतप्रभावैं (before corr -प्रधानैं) (for अमित-प्रभावैं) — ^{c}) K1 नागकुलस्य (for नाग°) T1 M1 2 4 वृत्तो रणप्रेप्सुरमित्रमध्ये (T1 °मत्स्ये, M1 °सवे, M2 °सग्ने), T2 पुत्रो रणप्रेप्सुरमित्रमध्ये, T3 G3 वृतो रणे प्रेप्सुरमित्रमध्ये — ^{d}) K3 यथा महेंद्र, B2 D6 यथा नरेंद्र, S व्यवस्थित (for यथा महेन्द्र) K3 B2 D3 कुरुराट् (for कुरुराजो)

106 D2 missing T2 om the ref. — ^{a}) S आख्याता ये (T2 G2 3 ये, G1 यो) जीवमाना (T1 G2 °न, M4 °नां) Ca as in text — ^{b}) V1 B1.3 4 Da1 परेभ्योपि, B2 परे सैन्या, B5 Ccp त्वया सैन्ये, D3 8 त्वया सैन्या, G3 परेभ्योन्यो (for °भ्योऽन्ये) B1 5 Co यथायथ, T1.3 G2 3 M1 यथा ध्रुव (for यथातथम्) — ^{c}) Ś2 तदीदम्; D2 इतिदम्, G1 M3.4 तान्हतान्, G2 इति माम् (for इतीदम्) K2 B Da1 Dn1 D1.4 5 7 S अवगच्छामि, D6 अपि ग° (for अभिग°) — ^{d}) K2 D7 व्यर्थम् (for व्यक्तम्) K1 D4 अर्थाभिपातिन (D4 °त) Co cites अर्थापितातिन K3 शेषानर्थाय वर्तिन, V1 व्यक्तमन्वाभिपत्तित, Dn1 व्यक्तं सर्वे निपातिता, D3 व्यक्तमर्थाति*त्तित, D8 व्यक्तमर्थो भवेदिद, T G2 M2–4 °मर्थो व्यवस्थित, G1 °मर्थोपवनिभि°, G3 व्यक्तमस्तो व्यवस्थित (sic), M1 °मर्थोपिवर्तित

107 D2 missing G2 M2–4 om the ref — ^{a}) D4 एव K4 ब्रुवतेव — ^{c}) K2 3 D3 6 हतप्रवीर (D8 °र-) प्रध्वस्त, B2–5 Da1 D4 5 7 S हतप्रवीर(B2 T2 G2 °र)-भूयिष्ट, D1 °प्रविष्टभूयिष्ट — ^{d}) V1 किंचिच्छिष्ट, D8 °च्छेस (for °च्छेष) K3 V1 B1 3 5 Da1 D1 5–7 transp स्वक and बल — ^{e}) K1 व्यासोचूम्, B3 तु शोकम्, B5 D4 7 तु मोहम्, Cc व्यामोहम् (as in text) Dn1 D7 आगच्छत् (for अगमत्) — ^{f}) K4 शोकव्याकुलतेंद्रिय, B3 D4 7 S °व्याकुल(G3 °लि)लोचन, B4 5 Da1 D1 °व्याकुलचेतन, D5 छेकव्यकुलचेतन (sic), D8 शोक-व्याकुलमानस

108 D2 missing — ^{a}) D3 वाक्य, S चैव (T2 चैन) (for चापि) — Before 108^{cd}, B3–5 Da1 D1 4 5 7 ins धृतराष्ट्र उवाच — ^{c})=12*, line 3, prior half. T3 G सूत (for तात) — ^{d}) B3 Da1 D1 5 T1 श्रुत्वै(T1 °त्वे)-तन्महदप्रिय, T2 3 G M श्रुत्वै(T2 त्वा)तन्महदद्भुत — After

५

C 8 218
B 6 8 1
K 8 5 1

जनमेजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैवापलायिनः ।
नरेन्द्रः किंचिदाश्वस्तो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ॥ १
प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।
तस्मिन्यदुक्तवान्काले तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥ २
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वा कर्णस्य निधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतम् ।
भूतसंमोहनं भीमं मेरोः पर्यसनं यथा ॥ ३
चित्तमोहमिवायुक्तं भार्गवस्य महामतेः ।
पराजयमिवेन्द्रस्य द्विषद्भ्यो भीमकर्मणः ॥ ४
दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव महाद्युतेः ।
संशोषणमिवाचिन्त्यं समुद्रस्याक्षयाम्भसः ॥ ५
महीवियद्दिगीशानां सर्वनाशमिवाद्भुतम् ।
कर्मणोरिव वैफल्यमुभयोः पुण्यपापयोः ॥ ६
संचिन्त्य निपुणं बुद्ध्या धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।
नेदमस्तीति संचिन्त्य कर्णस्य निधनं प्रति ॥ ७

108^{cd}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 ins

42* मनो मुह्यति चाङ्गानि न च शक्नोमि धारितुम् ।
इत्येवमुक्त्वा वचन धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।

— ^{e}) D8 नष्टचेतास् B3 5 Da1 D1 4 5 7 तथा, B4 तदा (for तत) — ^{f}) B3–5 Da1 D1 4 5 7 पपात (for बभूव) B2 जगता पति, B4 धरणीतले (for जगतीपति)

Colophon — *Adhy name* K3 कौरवकीर्तन, Dn1 सजयवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) K3 B1.5 Da1 D1 4 8 7, V1 3, T1.3 G M 4 (as in text), T2 5

5

☞ The portion of the text from st 8 5 1 up to कच्चित्तैक in 8 5 59^{a} is lost in D2 (cf v 1 8 4 104), the MS is ignored in the sequel up to 59^{a}

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — ^{a}) T2 श्रुत्वा कर्णस्य निधन — ^{b}) K1 3 4 T1 पुत्रा(K3 °त्र)श्चैव K2 Dn1 D6 8 T1 2 G2 M3 पलायिन, B3 पलायितान्, B4 5 Da1 D1 4 7 निपातितान् (for [अ]पलायिन) — ^{c}) V1 आस्वस्तो Dn1 आवस्थो, D6 अस्वस्थो (for आश्वस्तो) Ca 0 cite किंचिदाश्वस्त (as in text) — ^{d}) G2 3 °श्रेष्ट (for °श्रेष्ठ)

2 Ś2 damaged — ^{b}) D1 महान् (for महत्) B2 सूतव्यसनिन महत् — ^{d}) B5 तत्त्वमाचक्ष्व K2 सजय, B3 वै द्विज, G2 तत्त्वत (for पृच्छत)

3 Ś2 damaged — ^{c}) Ś1 K1 2 4 भीत, D6 सूत-, T2 भीम; G2 3 भूय (for भूत) Dn1 भीमः (for भीम) — ^{d}) D1 मेरो K4 पर्ययन, V1 B1.2 D6 8 प्रपतन; B5 D3 4 7 पर्यटन, Dn1 ससर्पण, Co पर्यसनं (as in text) Dn1 तथा (for यथा) Da1 (in marg) ❀ पर्यसन क्षेपण इति देवबोधः ।❀

4 Ś2 damaged — ^{a}) K3 चित्र°, V1 B2 चिंता° (for चित्त°) K1 इव युक्त, V1 इवासक्त, D8 इवायुयुक्त (for इवायुक्तं) Cc cites चिंता and मोह — ^{b}) K3 4 D3 8 महामते, V1 B1 महीपते (B1 °ते), S महात्मन (for °मते) — ^{d}) G2 भीसकर्मणा

5 Ś2 damaged — ^{a}) K3 G1 2 प्रतपनं — ^{b}) K1 G2 महाद्युति, K4 D8 4 8 G3 M महाद्युते, B2 Da1 D. महा-(Da1 °हा)मते, B3 महीपते (*also* महद्यूते), D1 महात्मने, (for महाद्युते) V1 B1 उर्व्या इव विसर्पण, D6 उर्व्यामिव विसर्पण — ^{c}) K4 शासोपणम्, Dn1 संसोपणम् B3 [अ]-चिंतं, Co [अ]चिन्त्यं (as in text) — ^{d}) K3 M3 क्षयाम्भस

6 Ś2 damaged. — ^{a}) K1 महीचियद्दिचिस्थाना, K2 महीवियद्दि**नां, K3 °यद्दिवस्तूना, V1 B1 2 4 5 D3 4 6 7 G3 °यद्दि(D3.4 °दि)गवूना, B3 °यद्दिगादीना; Da1 D5 °यद्दिशधूना, Dn1 °यद्दिवाधूना, D1 °यद्दिशयूना, D8 T G1 M °यद्दिवा(D8 °वो)वूना — ^{b}) B3 इवाभवत् — ^{c}) T1 कर्मणोरेव K1 वैहल्यम्, D3 Co वैकल्यम् — ^{d}) B3 D1 7 पापपुण्ययो

7 Ś2 damaged. — ^{a}) D6 स चिंत्य Da1 D1.5 निधनं (for निपुण) M2 वुध्य (for बुद्ध्या) — ^{b}) K2 Da1 D1 5 नरेश्वर (D5 °रा), B3 5 [ऽ]म्बिकासुत (for जनेश्वर) — ^{c}) Dn1 नेहम्, T1 नैवम्, G1 नैतद् (for नेदम्) V1 Dn1 निश्चित्य (for सचिन्त्य) — ^{d}) V1 B D (D2 missing) S समरे वध (for निधन प्रति)

प्राणिनामेतदात्मत्वात्स्यादपीति विनाशनम् ।
शोकाग्निना दह्यमानो धम्यमान इवाशयः ॥ ८
विध्वस्तात्मा श्वसन्दीनो हा हेत्युक्त्वा सुदुःखितः ।
विललाप महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥ ९

धृतराष्ट्र उवाच ।

संजयाधिरथो वीरः सिंहद्विरदविक्रमः ।
वृषभप्रतिमस्कन्धो वृषभाक्षगतिस्वनः ॥ १०
वृषभो वृषभस्येव यो युद्धे न निवर्तते ।
शत्रोरपि महेन्द्रस्य वज्रसंहननो युवा ॥ ११
यस्य ज्यातलशब्देन शरवृष्टिरवेण च ।
रथाश्वनरमातङ्गा नावतिष्ठन्ति संयुगे ॥ १२
यमाश्रित्य महाबाहुं द्विषत्संघघ्नमच्युतम् ।
दुर्योधनोऽकरोद्वैरं पाण्डुपुत्रैर्महाबलैः ॥ १३
स कथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णः पार्थेन संयुगे ।
निहतः पुरुषव्याघ्रः प्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४
यो नामन्यत वै नित्यमच्युतं न धनंजयम् ।
न वृष्णीनपि तानन्यान्स्वबाहुबलमाश्रितः ॥ १५
शार्ङ्गगाण्डीवधन्वानौ सहितावपराजितौ । C 8 233 B 8 8 16 K 8 5 16

---

8 Ś2 damaged — a) K1 Da1 D1 5 T2 3 G M एवमात्मत्वात्, K2 4 D2 3 एव मदत्वात्, V1 B1 Dn1 D5 एव त मत्वा, B2 एवमात्मज; B3 इत चान्येषा, B4 D4 7 एवमन्येषा, T1 अपि सर्वेषा (for एतदात्मत्वात्) — b) K3 स्यादेवाति, B4 स्यादर्थाद्दि (sic), D2 स्यादपीति; T1 स्यादेवेति (for स्यादपीति) V1 B1 D5 S विचार्य च, P2 Da1 D1 5 विचार्य स (for विनाशनम्) — c) B3 शुष्यमाणो, B4 5 धम्यमानो, D4 वध्यमानो (for दह्यमानो) K2 शोकाग्निदह्यमानोथ — d) K1 धम्यमान, K3 वध्यमान, B2 D T3 वध्यमान (D5 °नम्, T3 °ण), B3-5 Da1 D1.4 T1 G1 दह्यमान (T1 नन्), D3 धम्यमाना, T2 यक्ष्यमाण, G2 शुष्यमाण, G3 धक्ष्यमानम्, M1 धाम्यमानम्, M2 3 धाम्यमान (for धम्यमान) K4 इवाशये, V1 B1 इवायस, B2-5 D4 7 इवोरग, D2 इवाशये, D5 इवाश्रय, T1 इवाचल (for इवाशय) Cc cites आयस

9 a) K1 विध्वस्यात्मा, K3 D1 विश्रस्ताग, V1 B1 Da1 Dn1 D5 6.8 विश्रस्ताग; B2 4 5 D4 6 7 T G M1-3 Cc विस्रस्ताग (for विध्वस्तात्मा) B3 D2 शुष्यन् (for श्वसन्) D3 सुदीनात्मा, T1 3 G1 3 M3 च सदीनो (for श्वसन्दीनो) D6 हीनो (for दीनो) — b) Da1 D1 5 समुत्थित, D4 स दुःखित (for सुदुःखित) — c) K1 महाराजो — After 9, T1 ins

43* उवाच च पुनर्वाक्यं मदाय मृत्युविह्वल ।,

while B6 ins. an addl colophon

10 a) Ś2 V1 B Da1 Dn1 D2 4 7 8 T3 G3 M °थिर थिर, K2 T2 G1 °तिरथिर्, D1 6 °विरथि-, T1 °तिरथो, G2 °तिरथी (for °धिरथो) K2 T1 वीर (for वीर) — b) K2 सस्मिद्धि° (for सिंहद्वि°) — c) K3 वृषभ, B2 5 ऋषभ- (for वृषभ-) K1 वृषभप्रतिमस्कन्दो — d) K3 वृषभाक्षगतीश्वर, B2 Da1 D1.6 8 S वृषभाक्षगति(D 6 °गाति-; G1 °गत)स्वर, B4 5 ऋषभाक्ष(B2 °क्षि)गतिस्वन, Dn1 वृषभाक्षगतिश्वरन्, D7 8 वृषभाधि(D3 °स्य)गतिस्वन Ca cites वृषभाक्षगति Cc as in text

11 a) B3 Da1 ऋषभो (for वृषभो) K4 T1 G1.2 वृषभस्येव, B3 ऋषभस्येव (for वृषभस्येव) — b) K4 युद्ध (for युद्धे) B2 न यो युद्धे — d) S (except T3 G3) सिंह°, Cc वज्र° (as in text)

12 a) K1 corrupt, B3 ज्यावात° (for ज्यातल°) — b) T3 G1.2 °रयेण (for °रवेण) D5 शरवृष्टिभिरस्यत — cd) K4 रथाश्व (for रथाश्व) V1 B1 3 4 Da1 D1.8-8 नराश्व(D3 °श्व)रथमातगा, B2 रथाश्वयवमातगा (for c) B3 Da1 D1 5 नाधितिष्ठं(D6 °ष्ठे)ति (for नावतिष्ठन्ति) G2 3 रथाश्व(G3 यथाश्व)नरमातगरया नावति सयुगे

13 a) G2 महानाहुर् (for महाबाहु) — b) K1 D5 8 T2 3 G2 द्विषन्मग(D5 °च्छस-, D3 °त्संवि-, T2 °त्सर्प-, T3 G2 °दर्प)घ्नम् (for द्विषन्मघघ्नम्) K1 अच्युत, K3 अच्यतां, G2 उच्यता (for अच्युतम्) B3 Dn1 विद्विषा जयकाङ्क्षया — d) B3-5 Da1 Dn1 D1.8-6 7 3 S महारथै (for महाबलै)

14 V1 om 14ab — a) K1 श्रेष्ठ — b) K3 कर्ण, M2 कर्णं (for कर्ण) Da1 D1 5 पार्थस्य (for पार्थेन) D6 संयुते (for संयुगे) — c) G3 निहता D3 °व्याघ्र — d) B2 युधि, T2 3 G [अ]मित- (for [अ]सह्य-)

15 a) Ś2 ये (for यो) B2 T2 योवमन्यत, T1 योवमन्येत, G2 योद्यामन्यत, M2-4 योवामन्यत D5 यो नावमन्यते नित्यम् Cc cites नामन्यत (as in text) — b) K4 अच्युतेन (for अच्युतं न) V1 B1 Da1 Dn1 D1 8 6 च, B2 4 S स- (for न) — c) K3 V1 B4.5 Da1 D1 8-5 7 नापि तान्, B1 T2 G नाहितान्, B2 वाहितान्, D5 योहितान्, M2-4 न हि तान् (for अपि तान्) Dn1 T3 न वृष्णीन्सहितानन्यान, T1 स दृष्टेन हि तानन्यान्, M1 नावृष्णीन्सहितानन्यान् — d) Dn1 °बलदर्पित, G2 3 °बलशालिन

C 8 233
D 8 8 16
K 8 5 16

अहं दिव्याद्रथादेकः पातयिष्यामि संयुगे ॥ १६
इति यः सततं मन्दमवोचल्लोभमोहितम् ।
दुर्योधनमपादीनं राज्यकामुकमातुरम् ॥ १७
यश्चाजैषीदतिबलानमित्रानपि दुर्जयान् ।
गान्धारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्तांस्तङ्गणाञ्शकान् ॥ १८
पाञ्चालांश्च विदेहांश्च कुणिन्दान्काशिकोसलान् ।
सुह्मानङ्गांश्च पुण्ड्रांश्च निषादान्वङ्गकीचकान् ॥ १९
वत्सान्कलिङ्गांस्तरलानश्मकानृषिकांस्तथा ।

16 ᵃ) D6 मार्गं (for शार्ङ्ग-) K1 शार्गगाण्डीवधन्वनौ, D5 °धन्वनो, D3 शार्गगाजीव° — ᵇ) G2 सहितावरवाजितौ — ᶜ) G1 अह दिव्याद्दादेक G3 अह दिव्यात्रथानेक

17 ᵃ) Da1 D1 सतत-, T1 संतत (for सतत) K1 Dn1 मदम् (for मन्दम्) — ᵇ) Ś2 अवचेत् (sic) K1 लोकमोहित; V1 B5 Da1 D1 4 G2 लोभमोहित (for °मोहितम्) — ᶜ) K1 अपादीनं, K3 उवाचेद, K4 Dn1 महादीनं, V1 B2 4 5 D3 4 7 S Ca अवाचीनं, B1 अपारीन, B3 अमुवीर, B4 (marg) Da1 D1 5 उपाचीन, D6 महावीर, D8 अपाचीन, Cap अवचीन, Co अर्वा° (for अपादीन) — ᵈ) Ś1 K1 2 उत्तर (for आतुरम्)

18 For the event, cf Āraṇyakaparvan, App I (No 24), lines 28-74 — ᵃ) K4 यच्च (for यश्च) Ś2 इतिबलान्, B3 अतिबलाद् (for अतिबलान्) Dn1 S योजय(Dn1 °ये)त्सर्वकांबो(T1. 2 °भो)जान् — ᵇ) K3 V1 B D3 4 6 7 अमित्रानति°, Da1 D1 5 अमित्रावति°, S अयह्यान्कै(T2 3 G2 3 M °न्के)कयै सह — ᶜ) K1 गाधार्यान् (for गान्धारान्) Da1 मत्स्यास्, D6 कांस्यां, G1 मास्त्यास् (for मत्स्यांस्) — ᵈ) D6 त्रिकर्तान् (for त्रिगर्तास्) B2 ढकलान्, B5 तुगणान्, Da1 तिंगणान्, D1. 5 M1 तगणा, D6 सगणान्, T1 तोंकणान्, T2 3 G1 M2-4 तंकणान्, G2 तकणा, G3 फकणान् (for तङ्गणान्) B4 रशान्, D1 5 T1 2 G1 2 M1 छकान् (for शकान्)

19 K3 om (hapl) 19 — ᵃ) B2 4 Da1 D5 पचालाश्च B3 कुलिंदांश्च, G2 सदेहाश्च, M1 विदर्भांश्च (for विदेहाश्च) — ᵇ) K4 निपादान्, B1 4 G3 कुलिं(G3 °णिं)दान्, B3 विदेहान्; B5 Da1 D4 5 7 कुतलान्, D1 कुतत् (sic), D6 पुलिंदान् (for कुणिन्दान्) Ś K2 दाशकोसलान्, K4 B1 5 Da1 Dn1 D1 3-5 8 T3 काशिको(T3 °कौ)शलान्, T2 कासिकोशलान्, G3 कौसलानपि (for काशिकोसलान्) — B1 om 19ᶜᵈ — ᶜ) Ś1 सुह्मानङ्गाश्च, K1 सुह्मां वगाश्च; B3 शुम्मानगाश्च, Dn1 शुभांनगाश्च, D8 सुरानगांश्च, T2 सिह्मानगांश्च, G2 सुस्वन्नगाश्च (for सुह्मानङ्गाश्च) K4 V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1 3-8 S वगां(K4 °गा)श्च, G2 वकाश्च (for पुण्ड्राश्च) — ᵈ) M निपधान् (for निपादान्) Ś2 वगकेचकान्, K4 V1 B2 Da1 D3-8 पुण्ड्र(Da1 पुंड-; D8 पुंढ)कीचकान्, B4 5 पुण्ड्रकाश्रकान्, Dn1 पुंड्रचीनकान्, D1 पुड्रीचकान्, T1 2 G3 पुड्रकीकटान्, T3 G1 2 M पुण्ड्रकीटकान्, Bombay ed पुंड्रचीरकान् (for वङ्गकीचकान्)

20 ᵃ) V1 वत्स्यान्, B1 4 5 मत्स्यान् (for वत्सान्) B3 पुलिंदान्, D1. 5 कुलिंदास्, D3 कालिंगांस् (for कलिङ्गास्) B1. 4 5 तरटान्, B2 तरढान्, B3 शरदान्, S दरदान् (for तरलान्) Da1 कुलिंदास्तरलान्वत्सान् — ᵇ) K1 नदकान्, K3 D4 अश्मका, K4 B3 अस(B1 °श्व)कान्, D3 अश्मलान् (for अश्मकान्) K3 मूषिकान्, T1 रुक्मकान् (for ऋषिकान्) Da1 Dn1 D1 3-5. 7 8 S अपि (for तथा) — For 20ᶜᵈ, S subst

44* शबरान्परहूणाश्च प्राच्युखान्सरलानपि ।
म्लेच्छराष्ट्राधिपांश्चैव दुर्गानाटविकांस्तथा ।
जित्वैतान्समरे वीर सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
करमाहारयामास जित्वा सर्वानरींस्तथा ।

[(L. 1) M2 3 शवरान् T1 हारहूणांश्च, T2 G3 वरहूणांश्च T1 प्रपूर्णान्, T3 G प्र(G3 प्रा)हूणान् (for प्राच्युखान्) T1 फेरलानपि (for सरलानपि). — (L 2) G2 म्लेच्छान् (for म्लेच्छ) G1 आरट्टकास् (for आटविकांस्) T1 प्रदुष्टानधिकांस्तथा G2 दुर्गानादधिकांस्तथा — (L 3) T1 वीरान् (for वीर) — (L 4) G2 अरीस्थितान् (for अरींस्तथा)] After the above, M2 reads l. 6 of 46* — ᶜ) K3 योजयित्वा (hypermetric), B1 Dn1 D3 जित्वैतान् (for यो जित्वा) D1 वीर, D6 वीराश् (for वीरश्) — ᵈ) D3 चलिन्धत (sic) (for बलिस्मृत) — N ins after 20, T2 (om line 1) after 44*

45* शरव्रातैः सुनिशितैः सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं वर्तते यो जयाय च ।
सेनागोपश्च स कथं शत्रुभिः परमास्त्रवित् ।
घातितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।
वृषो महेन्द्रो देवेषु वृषः कर्णो नरेष्वपि । [5]
तृतीयमन्यं लोकेषु वृषं नैवानुशुश्रुम ।

[(L 1) K3 सुनिशितैः, Co °शितैः (as above) Ś K2 4 सुपुखैः, D6 सुतीक्ष्णैः (for सुतीक्ष्णैः) V1 काकपत्रिभिः B3 om. (hapl) lines 2-5 and prior half of line 6 — (L 2) D6 वृत्त्यर्थं (for वृद्ध्यर्थं) Da1 व, D3 नु (for च) K3 वर्तयन्त पराक्रमे Dn1 राधेयो रथिनां वर — After line 2, Dn1 T1 ins

यो जित्वा समरे वीरश्चक्रे बलिभृतः पुरा ॥ २०
उच्चैःश्रवा वरोऽश्वानां राज्ञां वैश्रवणो वरः ।
वरो महेन्द्रो देवानां कर्णः प्रहरतां वरः ॥ २१
यं लब्ध्वा मागधो राजा सान्त्वमानार्थगौरवैः ।
अरौत्सीत्पार्थिवं क्षत्रमृते कौरवयादवान् ॥ २२
तं श्रुत्वा निहतं कर्णं द्वैरथे सव्यसाचिना ।
शोकार्णवे निमग्नोऽहमप्लवः सागरे यथा ॥ २३
ईदृशैर्यद्यहं दुःखैर्न विनश्यामि संजय ।
वज्राद्दृढतरं मन्ये हृदयं मम दुर्भिदम् ॥ २४
ज्ञातिसंबन्धिमित्राणामिमं श्रुत्वा पराजयम् ।
को मदन्यः पुमाँल्लोके न जह्यात्सूत जीवितम् ॥२५
विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे । C 8. 248 B. 8. 8. 31 K 8. 5. 32

46* दिव्यारुविन्महावेत्ता कर्णो वैकर्तनो नृप ।
[T2 नृपा, C3 c as above]

— (L 3) B2 सेनाधिनश्च (for सेनापोपश्च) K3 om. स B1 मनत (for स कथ) B1 शमुमिश्च (hypermetric) — (L. 4) Ś1 K3 पातित (for घातित°) Ś K1.2 शूर (for शूरै°) Ś1 K1.2.4 ननर्यो, B1.2 4 Dn1 T2 समरे (for समर्थैर्) K3 वार्यशालिभि, V1 B1 Da1 D1.2 7 बलशालिभि — (L. 5) Da1 D1.5 देवानां (for देवेषु) T2 नृपा (for नृप°) K1 कालो (for कर्णो) B3-5 Da1 D1.4.5 7 महीक्षिता, T2 नृपेष्वपि (for नरेष्वपि) — (L. 6) K2 मद, B3 अन्यो (for अन्य) T2 तृतीयं मन्ये B3-5 Da1 D1.4 . - लोकेस्मिन् (for लोकेषु) B2 नैनातु, D8 अन्य न (for नैवातु) Ś1 B2 Da1 D5 अनुशुश्रुम, K1 °शुश्रुमा, B3 4 °शुश्रुम, D2 °शुश्रुम M1 श्रुतावानुशुश्रुम]

21 [a]) Some MSS उच्चैश्रवा B1 नरो (for वरो) — B1 om. (hapl.) 21[cd] — [d]) K3 D1 कर्ण (for कर्णः) — After 21, V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 ins

47* योजित पार्थिवै शूरै समर्थैर्वीर्यशालिभि ।
दुर्योधनस्य वृद्धयर्थं कृत्स्नामुर्वीमयाजयत् ।

[(L 1) B3 वीरै (for शूरै) D1.-, बल(D1 वर्य)शालिभि (for वीर्यशालिभि°) — (L 2) B3 पृथानयत, D5 अवाजयत् (for अया°)]

22 The event? — [a]) T1 यो (for य) — [b]) K4 सान्त्वमानार्थकौरवै, B3 सात्यमानात्मगौरवै, B4 शाब्दमानार्थ, Dn1 T1.3 G2.3 M2-4 सान्त्वमानार्थ(Dn1 T1 G2 8 °मानोय) सौहृदे, D5 सत्यमानर्यगोरवै, T2 G1 सान्त्यमानश्च (G1 °मानोय) सौहृदै, M1 सात्वमानोटयसौहृदै (hypermetric) — [c]) K1 अरोत्सीत्, K3 अरौत्सीर्, G3 अन्नत्सीत् (sic) (for अरौत्सीत्) D5 पार्थिव (for पार्थिव) T2 3 G क्षत्रमतुल (for पार्थिव क्षत्र) B3 कर्णम्, D3 क्षेत्रम् (for क्षत्रम्) — [d]) B3-5 Da1 Dn1 D2.1 7 8 T1 M यादवकौरवान् (for कौरवयादवान्)

23 [a]) G1 हत्वा (for श्रुत्वा) T1 द्वैरथे (for निहत) — [b]) K1 द्वैरथे, T1 निहत (for द्वैरथे) G3 सव्यसाचिन (for °साचिना) — After 23[ab], N (D2 missing) ins

48* शोकार्णवे निमग्नोऽस्मि समुद्रे भिन्ननौरिव ।
नृनृप निहत श्रुत्वा द्वैरथे रथिना वरम् ।

[(L 1) Dn1 [s]ह (for ऽस्मि) C3 भिन्ननौर् (as above) K1 समुद्रेभिर्नदौरिव, Dn1 भिन्ना नौरिव सागरे — (L 2) K1 वृषभ, K4 B4 Dn1 त वृष, D8 नृरथ, C3 नृनृप (as above) K1 निनिहत (for निहत)]

— [d]) B3 अप्लवे, T1 दुपवे (for अप्लव°) K1 V1 सागरो (for सागरे)

24 [a]) D3 T1 G1 2 यदह, T2 यो महद्- (for यद्यह) — [b]) K3 प्रविनश्यामि, D8 नाश नेष्यामि, T1 न विनस्यामि (for न विनश्यामि) D1 संजय (for सजय) — [c]) K1 पुत्राद् (for वज्राद्) D8 वज्रसारमय (for वज्राद्दृढतर) B2-4 Da1 D1.4 . 7 नून, T1 मेने (for मन्ये) — [d]) K1 ससुदुर्भिद, V1 B1 दुर्भिद महत् (for मम दुर्भिदम्) G2 दुर्भिद (for दुर्भिदम्)

25 [a]) Dn T1 °सबध° (for °सबन्धि°) — [b]) B D (D2 missing) S पराभवं (for पराजयम्) — [d]) Dn1 om न D1 8 नाजह्यत्, G1 न दह्यात् (for न जह्यात्)

26 [a]) Ś1 K2 वृषम् (for विषम्) K1 8 D1.8-5 अग्नि (for अग्निं) B1 प्रभाव, G2 प्रताप (for प्रपात) K4 Dn1 D8 3 T1 च (for वा) — [b]) T1 क्षपा (for अह) — After 26[ab], S ins

49* महाप्रस्थानगमन जल प्रायोपवेशनम् ।
[T3 G3 जल (for जल)]

— [c]) K1.3 B2 Da1 D1 शक्यामि, V1 B1 D1.6 7 दुखानि, B3 शक्नोमि (for शक्ष्यामि) V1 शक्यानि, B1 D1 6 7 शक्ष्यामि (for दुखानि) — [d]) K4 सोढ़ं (for सोढु) K3 सोढुशक्यानि (for सोढु कष्टानि) C3 कष्टानि (as in text) — After 26, Ś K1.2 4 ins

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।
[K1 चिन्तयनेव नीदासि (for the prior half) K4 मेतीव (for मेऽतीव)]

On the other hand, V1 B D (D2 missing) S ins after 26, an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रवाक्ये, T1 G1 8 धृतराष्ट्रविलापः — *Adhy no*

C 8.249 B 8.9.31 K 8.5.32

न हि शक्ष्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥ २६

संजय उवाच ।

श्रिया कुलेन यशसा तपसा च श्रुतेन च ।
त्वामद्य सन्तो मन्यन्ते ययातिमिव नाहुषम् ॥ २७
श्रुते महर्षिप्रतिमः कृतकृत्योऽसि पार्थिव ।
पर्यवस्थापयात्मानं मा विषादे मनः कृथाः ॥ २८

धृतराष्ट्र उवाच ।

दैवमेव परं मन्ये धिक्पौरुषमनर्थकम् ।
यत्र रामप्रतीकाशः कर्णोऽहन्यत संयुगे ॥ २९
हत्वा युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
प्रताप्य शरवर्षेण दिशः सर्वा महारथः ॥ ३०
मोहयित्वा रणे पार्थान्वज्रहस्त इवासुरान् ।
स कथं निहतः शेते वातरुग्ण इव द्रुमः ॥ ३१
शोकस्यान्तं न पश्यामि समुद्रस्येव विप्लुकाः ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चापि जायते ॥ ३२
कर्णस्य निधनं श्रुत्वा विजयं फल्गुनस्य च ।
अश्रद्धेयमहं मन्ये वधं कर्णस्य संजय ॥ ३३
वज्रसारमयं नूनं हृदयं सुदृढं मम ।
यच्छ्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं हतं कर्णं न दीर्यते ॥ ३४
आयुर्नूनं सुदीर्घं मे विहितं दैवतैः पुरा ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा जीवामीह सुदुःखितः ॥ ३५
धिग्जीवितमिदं मेऽद्य सुहृद्धीनस्य संजय ।

B1 8.5 Da1 D1 4.6 8 8, B4 9, T1 8 G M 5, T2 6]

27 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः T1 om the ref. Lacuna in Ś2 from संजय उवाच to यशसा (in a) — b) B4 वयसा (for तपसा) T2 [अ]पि (for the first च) B1 वा (for the second च) — c) K3 त्वामेव, T1 त्वमाद्य (for त्वामद्य) — d) M4 इह (for इव) K1 नाहुषा, V1 D3 नाघुष, M1 नाहष (for नाहुषम्)

28 a) D3 श्रुतेर्, G3 श्रुतो (for श्रुते) G2 °प्रथम° (for °प्रतिम°) — b) K1 [ऽ]पि, G2 हि (for ऽसि) D1 पार्थिव°, G2 पाण्डव° (for पार्थिव) — c) D3 परिस्थापय चात्मानं — d) D3 कृथा (for कृथाः)

29 a) K1 देवदेव, D3 देवमेव (for दैवमेव) — b) B3–5 Da1 D1 4.5 7 T1 3 G पौरुषं तु निरर्थकं — c) K1 मान, K3.4 V1 B Da1 D1 3–5 7 8 शाल-, Dn1 T G1.2 M साल- (for राम-) D3 -प्रतीकाश D6 यत्रेशानप्रतीकाश°, G3 अत्र * * प्रती° — d) B2 हन्येत, B3 वध्येत, B5 [ऽ]-वध्यत, Da1 D1 4 5 7 T G M1 3 4 [ऽ]वध्यत, M2 वध्येत (for ऽहन्यत)

30 a) K3 युधिष्ठिरो राजा, D6 युधिष्टारानीक (sic), T1.3 G1 3 M यौधिष्ठिरानीकं, T2 यौधिष्ठिर सैन्य (for युधिष्ठिरानीक) — b) K3 Dn1 D7 पंचालाना (for पाञ्चालाना) K1 यथा व्रजान्, K3 D8 रथव्रज, D1 रथाव्रजान् S पाचालाश्च महारथान् — c) T3 G3 प्रतप्य (for प्रताप्य) — d) K1 D1 G2 महारथा°, T1 महारथान्, G3 महा** (for महारथ°)

31 a) K1 D1 रथे (for रणे) D3 M1 पार्थां, D8 पार्थं (for पार्थान्) — b) K3 वज्रहस्तवसुंधरान्, D8 श्वहस्त इवासुरान् (catalectic) — c) B2 5 Da1 D1 4 5 7 T G1.3 M1 कथ स (by transp), G2 कथं हि — d) K3 वायुरुग्न, V1 B2 वातभग्न, B1 D3 8 वायुभग्न, Da1 D4 5 वातरुग्न; D1 वातद्रुम, S °नुन्न (for° रुग्ण)

32 b) D6 सन्युद्रस्येव (sic) Ś2 K4 पिप्लुक°; K1 पिप्लुका, K3 विप्लुता, B4 6 विप्लुत°, Da1 D1 5 बिंदुकान्; D3 8 विप्लव°, D4 विप्लुप, D4(sup lin) 7 विप्लुति (for विप्लुका) V1 B1–3 Dn1 D6 T G2 3 M1–3 पार जलनिधेरिव, G1 राजजलनिधेरिव, M4 पौर जवनिधेरिव — c) Ś K1 2 च (for मे) B4 D6 8 M2–4 वर्तते (for वर्धते) K3 तावान्, Dn1 [ऽ]तीव, D3 वीर (for तीव्रा) — d) Ś K2 4 [अ]पि च (by transp), K3 Dn1 D6 वापि, D2 [अ]त्रापि, S चोप- (for चापि)

33 a) T2 कर्णस्यापचय — b) K3 निधन (for विजय) Ś2 फल्गुणस्य, B2 विजयस्य M2–4 ह (for च) — c) T2 हम (for अह) — d) D6 कथ (for वधं)

34 a) V1 B1 वज्रसारमहं मन्ये; T1.2 G3 °मिदं नूनं, G2 °मिदं नाम — b) Da1 सुहृदय (hypermetric) (for हृदय) K4 Dn1 दुर्भिद, V1 दृढतर (hypermetric) (for सुदृढ) S मम दुर्भिद (for सुदृढं मम) — c) K3 य° श्रुत्वा (for यच्छ्रुत्वा) Ca cites यत् (as in text) B3–5 Da1 D1.4 5.7 निहतं कर्णं (D5 °र्णे), Dn1 पुरुषव्याघ्र, T1 पुरुषं व्याघ्र (for पुरुषव्याघ्र) — d) Ś2 कर्णे (for कर्णं) K1 प्रतीर्यते (for न दीर्यते) B3–5 Da1 D1 4 5 7 न दीर्यति सहस्रधा

35 a) M1 अयन् (sic) (for आयुर्) G3 दीर्णं (for नून) T1 अजर्यं, G1 स्वदीर्घं, G2 वितीर्णं, G3 विदीर्णं (for सुदीर्घं) — b) B2 निहतं, D3 विहतं; D8 दैवतैर्, M3 निहित (for विहितं) Ś2 K1 Dn1 देवतै°, D8 विहित (for

अद्य चाहं दशामेतां गतः संजय गर्हिताम् ।
कृपणं वर्तयिष्यामि शोच्यः सर्वस्य मन्दधीः ॥ ३६
अहमेव पुरा भूत्वा सर्वलोकस्य सत्कृतः ।
परिभूतः कथं सूत पुनः शक्ष्यामि जीवितुम् ।
दुःखात्सुदुःखं व्यसनं प्राप्तवानस्मि संजय ॥ ३७
तस्माद्भीष्मवधे चैव द्रोणस्य च महात्मनः ।
नात्र शेषं प्रपश्यामि सूतपुत्रे हते युधि ॥ ३८
स हि पारं महानासीत्पुत्राणां मम संजय ।
युद्धे विनिहतः शूरो विसृजन्सायकान्बहून् ॥ ३९
को हि मे जीवितेनार्थस्तमृते पुरुषर्षभम् ।
रथादतिरथो नूनमपतत्सायकार्दितः ॥ ४०
पर्वतस्येव शिखरं वज्रपातविदारितम् ।
शयीत पृथिवीं नूनं शोभयन्रुधिरोक्षितः ।
मातङ्ग इव मत्तेन मातङ्गेन निपातितः ॥ ४१
यद्बलं धार्तराष्ट्राणां पाण्डवानां यतो भयम् ।
सोऽर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धनुष्मताम् ॥ ४२ C 8. 267 B 8. 9. 16 K 8. 6. 17

दैवत॰) — ᶜ) B2 यत्तु (for यत्र) Dn1 कर्णे (for कर्णं) V1 B1 यत्कर्णं निहतं श्रुत्वा, D5 कर्णस्य निधनं श्रुत्वा — ᵈ) V1 B1.3–5 Da1 D3–7 [अ]च, D2 [अ]घ (for [इ]ह) K1 म दुःखित (for सुदुःखित)

36 ᵃ) B1 जीवित मद्य (for जीवितमिदं) K1 वीरै, K2 चेद्य, K3 V1 B D (D2 missing) S चैव (for मेऽद्य) — ᵇ) T2 सुहृद्दीनस्य, T3 G2.3 सुहृद्द्वगमनि (for सुहृद्दीनस्य) Dn1 सजय, D5 दुःखित (for सजय) D3 सुहृद्दीन सुदुःखित — ᶜ) Dn1 आय (for अद्य) Dn1 वाह, T3 G1 त्वहं (for चाहं) D1.5 कुतांम्, D5 (marg.) Cc दशाम् (as in text) T2 M एनां (for एतां) — ᵈ) D5 गतं (for गत) K3 गर्हता; D1 गर्हितं, T1 यत्कृता, T2.3 G1 M कुत्सिता, G2 वेत्मि मा, G3 वेत्सि त्वा (for गर्हिताम्) — ᵉ) K1 कृपाण, K3 कृपणो, Ca.c कृपण (as in text) Ca वत्र जीवामि (for वर्त॰) — ᶠ) G3 om. शोच्य T1 चोच्य (for शोच्य) K1 मस्सपन्दधी (sic) (for सर्वस्य मन्दधी)

37 ᵃ) K3 सर्वैर् (for भूत्वा) — ᵇ) D5 सर्वलोकस्य D5 यत्कृतं (for सत्कृत) K3 लोकैः सम्यक्सत्कृत (sic) — ᶜ) T1 पर, T2.3 G1.3 M पुन (for कथ) K4 Dn1 D2 M1 सूत, G3 मोय (for सूत) — ᵈ) Dn1 D4.5.8 परं, T G1.3 M कथं (for पुन) K3 V1 B1 शक्ष्यामि, D3 शिष्यामि (for शक्ष्यामि) G2 जीवित (for जीवितुम्) — ᵉ) K3 B2 सुदुःखव्यसन D3.6 दुःखात्तु (D3 ॰त्तु) दुःख व्यसनं, S दुःखाद्दुःखतर मन्ये — ᶠ) Dn1 संजय (for सजय)

38 B2 D5 om. (hapl.) 38ᵃ–39ᵇ — ᵃ) Ś1 K भीष्मद्रोणवधे (K4 ॰ध) चैव, B (B2 om.) Da1 Dn1 D1.2.4.7.8 S भीष्मद्रोणवधेनैव — ᵇ) All MSS (except Ś2, B2 D5 om., D2 missing) कर्णस्य (for द्रोणस्य) — ᶜ) K4 Dn1 नाव- (for नात्र) V1 Da1 D1.5 हि पश्यामि, T1 प्रवक्ष्यामि (for प्रपश्यामि) — ᵈ) B1 सूते (for हते) V1 B3–5 Da1 D1.4.6.7 T2 सति, G3 त्वपि (for युधि)

39 B3 D5 om. 39ᵃᵇ (cf. v. l. 38) — ᵃ) Ś1 K2.4 Da1 (Dap as in text) D1.6.7 पारो, K3 पादो, B5 पार्थ (for पार) Ś2 महद् (for महान्) — ᶜ) K1 M2 विनिहित, V1 B1 विनिसृत, B2 Dn1 हि निहत (for विनिहत) — ᵈ) D4 विसृजत् (for विसृजन्) B2 शायकान्, D6 (m as in text) वाल्कान् (for सायकान्)

40 ᵃ) K1.3 V1 Dn1 D2.3 नु, B1 वा, D6 [ऽ]त्र (for हि) K3 जीवित नायस, T2 जीवितेनाय; M1 जीवितस्यार्थस् (for जीवितेनार्थस्) — ᵇ) K1 तमेने, B1 सुसृते (for तमृते) B1 Dn1 पुरुषर्षभे, T1 पुरुषर्षभ (for पुरुषर्षभम्) — ᶜ) Ś2 K4 B4.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 M2–4 रथात्(M3 ॰द्)धिरथिर्, B1 सरथातिरथो, B3 रथादसौ हतो, T2.3 G रथाद(G1 ॰त्र)तिरथिर्, M1 रथाद्विपतितो (for रथादतिरथो) K3 कर्ण (for नूनं) — ᵈ) K3 पतित, V1 B D (D2 missing) S (except T2) न्यपतत् (for अपतत्)

41 ᵇ) K1 वज्रपाते विदारित, B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 वज्रपाता(D3 ॰त)द्विदारित, B2 D6.8 T G1 M वज्रपाता(T1 ॰त)द्दारित, G2 वज्रपातेवसारित, G3 वज्रपातादवारित — ᶜ) Ś2 K4 शयेत, K1 शमते, K3 V1 B D (except D., D2 missing) S स शेते, D5 सशेते (for शयीत) — ᵈ) Ś2 शोचयन् (for शोभयन्) K3 रुधिरोचित, D3 ॰क्षिता (for ॰क्षित) — T1 om. 41ᵉᶠ — ᶠ) B2–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 द्विपेन्द्रेण (for मातङ्गेन)

42 ᵃ) K1 यद्बलां, K3 यद्वय, V1 B1.2.4.5 Da1 D1.3–5.7 S यो बल, D6 यतो भय (hypermetric) (for यद्बल) — ᵇ) T1 यथा (for यतो) — ᶜ) M1 वृहत (sic) (for हत) — ᵈ) B3 प्रतिमानो, T2 प्रतिमान, Ca प्रतिज्ञानं, Cc प्रतिमान (as in text).

C 8 207 B 8 9 18 K 8 6 10 स हि वीरो महेष्वासः पुत्राणामभयंकरः ।
शेते विनिहतो वीरः शक्रेणेव यथा बलः ॥ ४३
पङ्गोरिवाध्वगमनं दरिद्रस्येव कामितम् ।
दुर्योधनस्य चाकूतं तृषितस्येव पिप्लुकाः ॥ ४४
अन्यथा चिन्तितं कार्यमन्यथा तत्तु जायते ।
अहो नु बलवद्दैवं कालश्च दुरतिक्रमः ॥ ४५
पलायमानः कृपणं दीनात्मा दीनपौरुषः ।
कच्चिन्न निहतः सूत पुत्रो दुःशासनो मम ॥ ४६
कच्चिन्न नीचाचरितं कृतवांस्तात संयुगे ।
कच्चिन्न निहतः शूरो यथा न क्षत्रिया हताः ॥ ४७
युधिष्ठिरस्य वचनं मा युद्धमिति सर्वदा ।
दुर्योधनो नाभ्यगृह्णान्मूढः पथ्यमिवौषधम् ॥ ४८
शरतल्पे शयानेन भीष्मेण सुमहात्मना ।
पानीयं याचितः पार्थः सोऽविध्यन्मेदिनीतलम् ४९
जलस्य धारां विहितां दृष्ट्वा तां पाण्डवेन ह ।
अब्रवीत्स महाबाहुस्तात संशाम्य पाण्डवैः ॥ ५०

---

43 a) D8 द्वीपो (for वीरो) — b) B1.3 D4 7 मित्राणाम् K3 B3–5 Da1 D1.5 मे भयकर°, D8 S अभय मम (for अभयकर°) — c) V1 D6 स निहतो, B1 [ऽ]सिन्नि-हतो (for विनिहतो) K3 वीर, V1 B1.2 D6 भूमौ, T1 शूर, T2 3 G M शूर° (for वीर°) — d) Ś2 शक्रेणेह; B3–5 D3 4 7 देवेंद्रेण, Ca शक्रेणेव (as in text) K3 Co यथा वल°, V1 B1 [अ]सुरो वल°, B3 4 D3 4 7 इवाचल° (with hiatus), S पुरा व(G1 3 च)ल°, Ca यथा वल° (as in text) B2 वज्रेणेव महावल°

44 a) T1 G1 3 पंकोर् (for पङ्गोर्) B2 पगोवी-राध्वगमन; B4 पगोरिवार्थगमन — b) K3 अध्वगस्येव, D1 दारिद्रस्येव (for दरिद्रस्येव) K1 कामिता, B3 (also as in text) कांक्षितं, T1 2 G M कामिता (for कामितम्) — c) B1 चाभूत, B3 चाकृत, Dn1 चाकूछत (siq), S लोभश्च (for चाकूत) Ca c cite आकूत — d) K2 मृपितस्येव (for तृषितस्येव) and repeats कामित and दुर्योधनस्य चाकूत K4 B5 Da1 D3.4 7 Co विप्लुप, V1 B1–4 Dn1 D6 विप्रुप°, D8 धृष्णुता (for पिप्लुका°) K3 निपितस्येव पौरुपं; D1 दृपितस्य पिप्लुप°, D5 दशितस्य घिष्णुप°; S स(G3 सा)मान्येतानि सजय

45 b) Ś2 तद्भु (sic), B3 तत्र, Dn1 D8 तद्धि, T2 तच्च (for तत्तु) Da1 D1.5 T1 3 G तत्त्वजायत (for तत्तु जायते) — c) B1 सु°, B3 D4 7 [ऽ]त्र, T2 [ऽ]ति- (for नु) Ś2 बलवद्धैव (sic), T3 G1.2 बलवान्देव (for बलवद्दैव) — d) K1 दुरितक्रम°, K4 बलवत्तर, D8 तुरतिक्रम° (sic) (for दुरतिक्रम°)

46 a) K1 पलायन (sic), B3 प्रदीयमाण°, D8 लीला यमान° (for पलायमान°) K3 सग्रामे, K4 V1 B1–4 Dn1 D3 4 6–8 S कृपणो; B5 दीनात्मा, D5 कृपाण (for कृपण) — b) K3 महात्मा, B5 कृपणो (for दीनात्मा) V1 B1 3 D4 हीनपौरुप°, Da1 D1.5 दीनपूरुप° (for दीनपौरुप°) M1 दीनायदीनपौर्प (sic). — c) K1 कश्चिन्न; B1 2 4.5 D3.4,7 कच्चिद्धि-, G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) K3 तत्र, B3 T2 शूर°, Dn1 G3 सूत (for सूत) — d) B3 T1 दुर्योधनो (for दुःशासनो)

47 a) K1 कश्चिन्न, K3 कच्चिन्न, G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) V1 नीचचरितं, B Da1 D1.3–5 7 दीनाचरित (for नीचाचरित) — b) D6 तत्र (for तात) B2 4 Da1 D1 5 संजय (for सयुगे) — After 47ab, S ins

51* पुत्रो दुर्योधनः संख्ये निहतो मम संजय।

[T1 संये, G2 3 M संखे (for सख्ये) T1 G1.3 M न हतो (for निहतो)]

— c) K1 कश्चिन्न K3 हि हत°, K4 निहता (for निहत°) B1 सूरो, D8 संख्ये (for शूरो) S (except T2) कच्चित्ते निहता (G2 न हिता) शूरा — d) K2.3 V1 B D (D2 missing) T2 M2–4 यथान्ये, T1 यथात्व-, T3 G यथा ते (for यथा न) Co cites यथा (as in text). D6 क्षत्रियर्षभ°, D4 7 क्षत्रियर्षभा°, T1 3 G M क्षत्रियास्तथा; (for क्षत्रिया हता)

48 a) K3 वपुद्दिष्यस्य (sic) (for युधिष्ठिरस्य) — b) K3 धिग्मूढमिति, V1 B D1 3–7 मा युध्यस्वेति, D8 अवुद्ध-मिति (for मा युद्धमिति) B3 सर्वथा (for सर्वदा). — c) Ś2 K1 2 B1 D6 7 नाभ्यगृह्णत्, V1 न चागृह्णात्, B2 [अ]प्य-गृह्णाणो, B3 नाप्यगृह्णात्, B4 नान्वगृह्णात्, T2 नास्यगृह्णात्, (for नाभ्यगृह्णात्) — d) G3 अंधः (for मूढ°)

49 For the event, cf 6 116 — b) D4 भीष्मेन B3 च महायशा°, B4 Da1 D1.5 सुमहायशा°, Dn1 च महात्मना (for सुमहात्मना) — c) D7 याचित (for याचित°) T1 पार्थं (for पार्थः) K3 पानाया याचितो पार्थैः (sic) — d) K3 सोविधान्, V1 सोभिध्यन् (for सोऽविध्यन्) K3 मेदिनाजल (sic) (for मेदिनीतलम्)

50 a) D6 जलधारा च (for जलस्य धारा) V1 B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 S जनि(G1 °लि)तां, B2 विपुला (for विहितां)

प्रशमाद्धि भवेच्छान्तिर्मदन्तं युद्धमस्तु च ।
भ्रातृभावेन पृथिवीं भुङ्क्ष पाण्डुसुतैः सह ॥ ५१
अकुर्वन्वचनं तस्य नूनं शोचति मे सुतः ।
तदिदं समनुप्राप्तं वचनं दीर्घदर्शिनः ॥ ५२
अहं तु निहतामात्यो हतपुत्रश्च संजय ।
द्यूततः कृच्छ्रमापन्नो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५३
यथा हि शकुनिं गृह्य छित्वा पक्षौ च संजय ।
विसर्जयन्ति संहृष्टाः क्रीडमानाः कुमारकाः ॥ ५४
छिन्नपक्षतया तस्य गमनं नोपपद्यते ।
तथाहमपि संप्राप्तो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५५
क्षीणः सर्वार्थहीनश्च निर्बन्धुर्ज्ञातिवर्जितः ।
कां दिशं प्रतिपत्स्यामि दीनः शत्रुवशं गतः ॥ ५६ C 8 291 B 8 9 31 K 8 6 31

— b) K3 दृष्यता (for दृष्ट्वा ता) K1 Dn1 D5 हि, S च (for इ) B2 पाण्डवीमिह (for पाण्डवेन,इ) V1 B3-5 Da1 D1 2-5 7 दृष्ट्वा पाडुसुतेन च — c) D1.6 सुमहाबाहुस्, S स (T2 G1.2 सु-) महाबुद्धिस् (for स महाबाहुस्) — d) K1 शशास्स, Dn1 सशास्य (for सशास्य)

51 a) D6 प्रशमात्तु (for प्रशमाद्धि) T G1 M श्रेयो, G2 योय (sic) (for शान्तिर्) G3 प्रशमाद्भयभवेद्योर्ध (corrupt) — b) K3 महात, D5 यदत्त, Cc मदन्त (as in text) K1 अन्त्र, K3 B3 D8 T3 G M एव (for अस्तु) K4 ते, V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1.3-5 7 च, D6 स, T2 वा (for च) T1 मा कृथा युद्धकल्पनं — c) K3 भ्रातुभावेन, V1 भ्रात्रि° (for भ्रातृ°) — d) D3 भुस्व (for भुङ्क्ष)

52 a) M3-4 मे त्वं (for तस्य) — T2 reads 52bc twice — b) K1 मातं, Ca नून (as in text) Dn1 M1 शोचति; D3 शोचत, G2 M2-4 शोचसि (for शोचति) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 T1.3 G1.3 Ca पुत्रक°, D6 पुत्रका; G2 M पुत्रक (for मे सुत) — d) B3 यद्वर्क्तं (sic) (for वचनं) K3 °दर्शिभि, Ca c °दर्शिन (as in text)

53 a) D6 च (for तु) K1 निहिता°, G3 न्यहता° (for निहता°) — b) K1 हता°(for हत°) V1 B1 तु (for च) — Ś K1 2 4 om. (hapl.) 53c-54b — c) K3 T G3 M द्यूतेन, D. द्यतत, G2 स तेन (for द्यूतत) B. क्लेशम्, Cc कृच्छ्रम् (as in text) — d) D1 कृत्तपक्ष, Ca लुप्तपक्ष (for लूनपक्ष)

54 Ś K1 2 4 om 54ab (cf v l 53) B2 T1 om (hapl.) 54-55 — a) D6 यथावत् (for यथा हि) V1 B1 च (for हि) D8 (marg sec m) पक्षिण (for शकुनिं) S (T1 om) यथा गृहीत्वा शकुनिं (G1 °नीं, G2 °नि) — b) K3 छित्वपक्षौ, Da1 D1.6 छित्वा पक्षे S (T1 om.) पक्षौ लुम्पाथ (G2 लुतांय, G3 लुमातु) संजय — c) T3 व्यसर्जयन्ते, G1.3 M2-4 विसर्जयते, G2 विसर्जयस्ते (for विसर्जयन्ति) K3 संहृष्य (for संहृष्टा) — d) K2 क्रीडमान, D1 क्रीडमाना K1 कुमारक, G1 कुमारकरा (sic) (for कुमारका)

55 B2 T1 om 55 (cf v l 54) In Ś2, st 55-59 are lost on a damaged folio — a) B3-5 D3 4 7 T3 G M लूनपक्षतया, Da1 D1 6 लूनपक्षभयात् (for छिन्नपक्षतया) — b) Da1 D1.6 नोपलप्स्यते (for नोपपद्यते) Dn1 D3 गतिर्नैवोपपद्यते — c) D8 सपक्षो (for सप्राप्तो) D6 तथाह समनुप्राप्तो — d) G2 क्षीणपक्ष (for लूनपक्ष) T2 द्विप (for द्विज)

56 Ś2 missing (cf v l 55) — a) K1 क्षीण- (for क्षीण) K4 G2 °हीनस्य (for °हीनश्च) — b) K1 B2 निर्बन्धुज्ञातिवर्जित, K3 बधुज्ञातिविव°, V1 B1 T2 ज्ञातिव- (B1 °वं)धुवि°, B3-6 D (D2 missing) निर्ज्ञातिर्बंधुव°; T1 G3 M निर्बंधुर्ज्ञातिसक्षये, T3 बंधुभिर्ज्ञातिस° — c) D8 दशा (orig दिशां) Ca cites का दिशं (as in text) K3 प्रतिपद्ययामि, V1 प्रतियास्यामि, D6 को नु पश्यामि, Cc प्रतिपत्स्यामि (as in text) — d) B1 हीन (for दीन) T1 शोकवशस्तदा, T2 3 G M शोकवश गत — After 56, K1(marg sec. m) 4 Dn1 D7 T2 ins an addl colophon [Adhy name Dn1 T2 धृतराष्ट्रवाक्यं — Adhy no K1 9, T2 7] — K4 Dn1 D7 T2 ins after the addl colophon D4(marg) 8 T1.3 G M ins after 56

52* वैशपायन उवाच।
इत्येव धृतराष्ट्रोऽथ विलप्य बहु दुःखित ।
प्रोवाच सजयं भूय शोकव्याकुललोचन ।

[D8 om. the ref — (L 2) Dn1 -मानस, D4 T1 G2 -चेतन, G3 -चेतस (for -लोचन)]

K4 Dn1 D4 7 8 T2 cont Ś K1-3 V1 B Da1 D1 3 5 6 ins after 56

53* योऽजयत्सर्वकाम्बोजानम्बष्ठान्केकयैः सह।
गान्धारांश्च विदेहांश्च जित्वा कार्यार्थमाहवे ।

[Before line 1, Dn1 D1.5 7 T2 read धृतराष्ट्र उवाच — (L 1) K3 योजयन् D3 शक- (for सर्व) Ś2 K4 T2 -काम्बोजान् K3 Dn1 D1.3 5-8 के(D5 को)कयै Ś1 K1.2 अपृष्टान्केकयै मह (for the posterior half) — (L. 2) K1 गधारांश्च]

C 8. 284 B 8. 9. 34 K 8. 6. 34 दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं पृथिवीं योऽजयत्प्रभुः ।
स जितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ॥ ५७
तस्मिन्हते महेष्वासे कर्णे युधि किरीटिना ।
के वीराः पर्यवर्तन्त तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ५८
कश्चिन्नैकः परित्यक्तः पाण्डवैर्निहतो रणे ।
उक्तं त्वया पुरा वीर यथा वीरा निपातिताः ॥ ५९
भीष्ममप्रतियुध्यन्तं शिखण्डी सायकोत्तमैः ।
पातयामास समरे सर्वशस्त्रभृतां वरम् ॥ ६०
तथा द्रौपदिना द्रोणो न्यस्तसर्वायुधो युधि ।
युक्तयोगो महेष्वासः शरैर्बहुभिराचितः ।
निहतः खड्गमुद्यम्य धृष्टद्युम्नेन संजय ॥ ६१
अन्तरेण हतावेतौ छलेन च विशेषतः ।
अश्रौपमहमेतद्वै भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ६२
भीष्मद्रोणौ हि समरे न हन्याद्वज्रभृत्स्वयम् ।
न्यायेन युध्यमानौ हि तद्वै सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ६३
कर्णं त्वस्यन्तमस्त्राणि दिव्यानि च बहूनि च ।
कथमिन्द्रोपमं वीरं मृत्युर्युद्धे समस्पृशत् ॥ ६४
यस्य विद्युत्प्रभां शक्तिं दिव्यां कनकभूषणाम् ।

---

57 Ś2 missing (cf. v 1 55) — a) G2 दुर्योधन॰ समृध्यर्थं — b) Ś1 K2 lacuna, K4 D5 पृथिवी (for पृथिवीं) Dn1 योजयात्, M3 योजयेत् (for योऽजयत्) K1 हल॰ सयोजयत्प्रभु॰, B3 D3.4.7 योजयत्पृथिवीं प्रभु॰ — c) B2 स हत॰, T1 न जित॰ (for स जित॰) — d) B1 D3.4.7 समरे (for समर्थैर्) B2–5 Da1 Dn1 D1.3.4.7.8 बाहु॰, D5 बहु॰ (for वीर्य॰) Co cites वीर्य॰

58 Ś2 missing (cf. v 1 55) — b) D6 T2 युद्धे (for युधि) — c) T2 ते (for के) K1 पर्यवर्तम्य (sic), V1 B (except B1) Da1 D1.3–5.7.8 S पर्यतिष्ठत, Dn1 पर्यतिष्ठति (for पर्यवर्तन्त) K3 D8 पर्यतिष्ठंति ये तत्र — d) T1 तान्माचक्ष्व (for तन्ममा॰) K3 [आ]चक्ष्वत (for [आ]चक्ष्व)

59 Ś2 missing (cf. v 1. 55) — a) K1 कश्चिन्नैक॰, G2 कच्चिरवेक॰ (for कश्चिन्नैक॰) K3 परिक्षिप्त॰ (for परित्यक्त॰) D2 resumes — b) D3 पाडवे (for ॰वैर्) D8 न हतो (for निहतो) T2 पाडवेन हतो रणे — c) B1 उक्तस् (for उक्त) B3.5 D8 transp त्वया and पुरा K3 D6 S सूत, B1.4.5 Da1 D1.3–5.7 तात (for वीर) — d) K3 G2 तथा, G3 महा॰ (for यथा) T3 शूरा (for वीरा) B1 D6.7 यथा वीरो निपातित॰, G1 यथा शूरौ निपातितौ

60 a) K3 D2.6 अप्रतिम युद्धे, B1 अप्रतिमद्वद्वं, D8 युधि दुराधर्षं (for अप्रतियुध्यन्त) — b) V1 D4.8 शिपडी (for शिखण्डी) B2 D2.4 शायको॰ (for सायको॰) — d) Da1 D1.5 सर्वमस्त्र॰ (for सर्वशस्त्र॰) D2 G2 वर॰

61 a) G1.2 द्रौपतिना, G3 तद्रुपदिना (sic), Ca c द्रौपदिना (as in text) Da1 D5 द्रौणो (for द्रोणो) Dn1 पार्षतेन तथा द्रोणो — b) B3.4 D4 T2 न्यस्तशस्त्रायुधो (for न्यस्तसर्वा॰) B2 यदि, Dn1 रणे (for युधि) — After 61^{ab}, S (except T2) ins

54* धर्मराजवचः श्रुत्वा अश्वत्थामा हतस्त्विति ।

— c) K1 युक्तो योगो, K3 उक्तयोगो, Ca c युक्तयोगो (as in text) — d) D3 वाणैर् (for शरैर्) K1 आचिता॰, B3 अर्दित॰, D1 आयित॰ (for आचित॰) T1 शरैर्बहुभियाचित॰ — e) K1 निहित॰ (for निहत॰) — f) K1 दृष्टद्यु॰, D3 द्रुष्टद्यु॰ (for धृष्टद्यु॰) B2 Dn1 D6 सयुगे (for सजय)

62 Before 62, K3 writes, and erases with yellow pigment सजय उवाच — a) Ś K2.4 हतौ वीरौ (for हतावेतौ) T2 युधिष्ठिरेण क्षुद्रेण — b) T3 G3 चलेन च, G2 सवलेन, M2–4 छलेन तु (for छलेन च) D3 (before corr) विशा पते — c) K1 अशो(corr to शो)पम्, D3 अश्रैशम् (for अश्रौपम्) M2–4 एवं (for एतद्) K3 V1 B1 Dn1 D6 अश्रद्धेयमहं मन्ये — d) V1 निपातनं (for निपातितौ) K3 B1 Dn1 T1 भीष्मद्रोणनिपातन (K3 ॰तित)

63 a) K4 D3 भीष्मद्रौणौ K3 B2 च (for हि) B3 संग्रामे (for समरे) — c) K1 D3 T2 युध्यमानो हि, K3 V1 D2.6 युध्यत सूत (K3 सूत॰), T1.3 G1.3 M2–4 युध्यन्समरे, G2 युद्ध समरे, M1 युध्यत्समरे (for युध्यमानौ हि) — d) Dn1 T2 सत्यमेवद् (for तद्वै सत्य) K1 सत्ये (for सत्य)

64 a) G2 कर्णस् (for कर्णं) Dn1 अस्यतम्, K3 त्वस्यत, Da1 D1.5 त्वस्यतु (for त्वस्यन्तम्) K3 Da1 D1.5 शस्त्राणि (for अस्त्राणि) B2 शस्त्राणि कर्णं त्वस्यत — b) D6 घृष्ट्याणि (for दिव्यानि) B4 सु॰ (for च) S लघूनि (for बहूनि) — c) Dn1 T1.3 G M सख्ये, T2 युद्धे (for वीरं) — d) Dn1 T2.3 G M वीरं, T1 वैरं (for युद्धे) D2.8 समस्पृशेत्, D6 समस्पृशन् (for समस्पृशत्)

65 For the event, cf. 3 294. 23 — a) D6 विद्युत्सभा Dn1 M2–4 दिव्या (for शक्तिं) — b) Dn1 M2–4 शक्तिं (for दिव्यां) K1.3 V1 D6 S कनकभूषितां, B1

प्रायच्छद्द्विपतां हर्त्रीं कुण्डलाभ्यां पुरंदरः ॥ ६५
यस्य सर्पमुखो दिव्यः शरः कनकभूषणः ।
अशेत निहतः पत्री चन्दनेष्वरिसूदनः ॥ ६६
भीष्मद्रोणमुखान्वीरान्योऽवमन्य महारथान् ।
जामदग्न्यान्महाघोरं ब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ ६७
यश्च द्रोणमुखान्दृष्ट्वा विमुखानर्दिताञ्शरैः ।
सौभद्रस्य महाबाहुर्व्यधमत्कार्मुकं शरैः ॥ ६८
यश्च नागायुतप्राणं वातरंहसमच्युतम् ।
विरथं भ्रातरं कृत्वा भीमसेनमुपाहसत् ॥ ६९
सहदेवं च निर्जित्य शरैः संनतपर्वभिः ।
कृपया विरथं कृत्वा नाहनद्धर्मवित्तया ॥ ७०
यश्च मायासहस्राणि ध्वंसयित्वा रणोत्कटम् ।
घटोत्कचं राक्षसेन्द्रं शक्रशक्त्याभिजघ्निवान् ॥ ७१
एतानि दिवसान्यस्य युद्धे भीतो धनंजयः । C 8 239 B 8 9 43 K 8 6 50

कनकभूषिता, B2 काचनभूषणाम्, D8 काचनसप्रभा (for कनकभूषणाम्) — c) K4 द्विपितां (for द्विपतां) K4 हर्त्रीं, Dn1 D1 हत्री (for हर्त्रीं)

66 For the event, cf. 8 66 — a) G2 सर्वमुखो (for सर्पमुखो) V1 B3.4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 S काचनभूषण, B3 काचनभूषित; D6 कनकभूषित, D8 काचनसप्रभ (for कनकभूषण) — B2 om 66cd — c) K1 अशेते, K3 Dn1 D7 8 T3 स शेते, B3 अत्यतो, D5 अशते, D6 समेने (for अशेत) B8 M2 4 निहित K3 Dn1 D7 8 T3 सत्ये, G1 पुत्री, Cc पत्री (as in text) — d) B3 स्यदनेषु, T1.3 G1.3 सनरेषु (for चन्दनेषु) D5 T3 G3 अरिसूदन, M1 °सूदन K3 Dn1 D7 8 T3 कर्णस्त्वरिनिपूदन; D2 चतुर्भिरपरै सह, D6 चदनेष्वरिसूदन

67 For the event, cf. 3 293 17, also cf. B 12 2–3 — a) M1 यौधान् (for वीरान्) — b) K3 B1 अवमन्य, V1 वमन्य, B3 Dn1 D6 योवमन्यन्, D2 योवमन्ये; T1.2 योवमत्य; G1 योवमत्ये, G2 योवगम्य, M योविमत्य (for योऽवमन्य) B3 महात्मन (for महारथान्) D1 घोरमन्यमहारथान् — c) K4 महावोर-, B2 महाबाहो; B3 महावीर्ये, B4.5 महाराज, Da1 D1.5 महातेजा (for महाघोर) — d) V1 lacuna for 67d D2 ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्) K3 अशिष्यत, B2 T3 अशिक्षयन्, Dn1 अशिक्षत, D3 T1.2 G M अशिक्षयत्(for अशिक्षत)

68 For the event, cf. B 7 48 32 T2 om (hapl.) 68 — a) B5 Da1 D1.5 यस्य (for यश्च) K1 द्रोणमुखाद् (for द्रोणमुखान्) D3 हत्वा (for दृष्ट्वा) — b) G1 M1 अर्दितान्, M3 आर्दितान् (for अर्दितान्) — c) K1 सौबद्रस्य (sic) (for सौभद्रस्य) — d) G2 व्यायसात् (for व्यधमत्) B (except B1) D2.4.7 शितै (for शरै)

69 For the event, cf. B 7 167 — a) Da1 D1 8 (m as in text) यस्य (for यश्च) Ś K1.2 4 नागशतप्राणं, T1 नागायुत प्राण (for नागायुतप्राण) — b) K1 वातरतसम् (sic), B5 D3 4.7 वज्ररंहसम्, G2 घन° (for वात°) T2 वायुसूनु महेषुभि — c) K1 D3 (m as in text) भारत, K3 V1 D2 6 T2 तरसा, B (except B1) Da1 D1.3–5 7 T1.3 G M सहसा (for भ्रातर) — D2 om. (hapl) 69d–70c — d) Ś2 K4 उपाहरत्, K3 V1 B1 Da1 D1.5 6 Ca अवाहसत्, B2–5 D3 4 7 अयाहसत्, T G1.3 M3.4 अपाहसत्; G2 M2 अपाहरत्, M1 अपाहसन् (for उपाहसत्) K1 भीमसेमपासहसत् (sic)

70 B2 om 70–71 D2 om 70abc (cf. v l. 69). — a) Dn1 D3 वि- (for च) — b) K1 °पर्वणि (for °पर्वभि) — d) K1 नाहरद्ध*वित्तया, K3 V1 B1 Dn1 D2 6 S नावधीद्धर्मवित्तम, K4 B4 5 Da1 D1 3–5 7 8 नाहनद्धर्म-(Da1 °नं धर्म , D1.5 °नत्कर्म)चिंतया, B3 नाहनद्धर्मवत्तया.

71 For the event, cf B 7 179 B2 om 71 (cf. v l. 70) — a) K3 V1 B1 यस्य, B3 स च (for यश्च) — b) V1 Dn1 T3 M Ca ० व्यसयित्वा; B1 दिव्यं जित्वा, D2 व्यचयित्वा, D8 व्यंजयित्वा, G2 3 व्युत्सयित्वा (for ध्वंसयित्वा) D8 (marg) मदोत्कट, T2 3 G घटोत्कचं (for रणोत्कटम्) B3–5 Da1 D1.3–5 7 विकुर्वाणं जयैषिण — cd) T1 3 G रणोत्कट (for घटोत्कच) K4 शक्त्या कर्णो, Da1 **शक्त्या, T1.3 G2 3 इन्द्रशक्त्या, G1 इन्द्रजित्या (for शक्रशक्त्या) K3 V1 B (B2 om) D (except D8) T1.3 G M निजघ्निवान् (for [अ]भिजघ्निवान्) T2 राक्षसेंद्र शक्रशक्त्या मोवया तु निजघ्निवान्

72 a) K4 एतान्ये (for एतानि) B3 T1 G2 दिवसानस्य (sic) K3 V1 B1.2 4.5 D T3 G1 3 M एतांश्च दिवसान्यस्य, Co एतानतीतान्दिवसान् — b) Ś K1.2 G2 युद्धभीतो, B4 भीतयुद्धे, Da1 D5 युद्धे (D5 °द्ध-) सूभीतो (sic) (for युद्धे भीतो) K1 धर्नंजय (for धनजय) — c) K1 नागमग्स्वैरथं (sic), K2 (by corr) Dn1 D2 4 8 G1 M1 °मद्वै रथ, D5 नानमद्वैरथं, T1 2 G3 नागमद्वै(T2 °द्वे)रथे, G2 °द्वैरथो (for नागमद्वैरथं) T1 G2 3 वीर (for वीर) — d) G2.3 कथं तु (G3 नु) (for स कथ) K3 निहत शरै (for निहतो रणे) — After 72, Dn1 D3 T2 ins

C 8 300
B 6 9 50
K 8 6 50

नागमद्बैरथं वीरः स कथं निहतो रणे ॥ ७२
रथसङ्गो न चेत्तस्य धनुर्वा न व्यशीर्यत ।
न चेदस्त्राणि निर्णेशुः स कथं निहतः परैः ॥ ७३
को हि शक्तो रणे कर्णं विधुन्वानं महद्धनुः ।
विमुञ्चन्तं शरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणि चाहवे ।
जेतुं पुरुषशार्दूलं शार्दूलमिव वेगितम् ॥ ७४
ध्रुवं तस्य धनुश्छिन्नं रथो वापि गतो महीम् ।
अस्त्राणि वा प्रनष्टानि यथा शंससि मे हतम् ।
न ह्यन्यदनुपश्यामि कारणं तस्य नाशने ॥ ७५
न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये ।
इति यस्य महाघोरं व्रतमासीन्महात्मनः ॥ ७६
यस्य भीतो वने नित्यं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
त्रयोदश समा निद्रां न लेभे पुरुषर्षभः ॥ ७७
यस्य वीर्यवतो वीर्यं समाश्रित्य महात्मनः ।
मम पुत्रः सभां भार्यां पाण्डूनां नीतवान्बलात् ॥ ७८
तत्र चापि सभामध्ये पाण्डवानां च पश्यताम् ।

55* ससंसकाना योधा ये आह्वयन्त सदान्यत ।
[Dn1 संसप्तकानां T2 माह्ययते मदोद्धता (for the posterior half)]
Dn1 T2 cont

56* एतान्हत्वा हनिष्यामि पश्चाद्वैकर्तनं रणे ।
इति व्यपदिशन्पार्थो वर्जयन्सूतजं रणे ।
स कथं निहतो वीरः पार्थेन परमाहवे ।
[(L 3) Bom ed परवीरहा]

73 K8 om (hapl!) 73 — a) Ś2 D8 रथसगे, K4 V1 B Dn1 Da1 D1–7 T1 G1 M1 रथभंगो, T8 G2 8 अहंकारो (for रथसङ्गो) D6 चित्तस्य, G1 चैतस्य (for चेत्तस्य) K1 कस्य (for तस्य) — b) D6 धनुर्ज्या, M4 रथं वा (for धनुर्वा) Dn1 व्यशीर्यत; D6 विशीर्यत (for व्यशीर्यत) — c) Da1 Dn1 D1 निर्क्षेपु, D1 5 निर्वेशु, D8 Co निर्नेशु, T1 8 G M1 नष्टानि, T2 निर्वेशु, M2–4 सर्वाणि (for निर्णेशु) D6 सोदादस्त्राणि शक्राय — d) D8 कथं स्यात्, T1 8 G M1 3.4 कथं स (by transp), M2 कथं सन् G8 M2 निहित (for निहत) V1 B1 रणे, B2 8 शरैः, Da1 D5 परै (for परैः)

74 a) K1 शक्तो (sic) T8 G1.8 M2 रथे (for रणे) B1 हंतुं (for कर्णं) — b) K1 V1 B1 T1 G1.2 M1.2 4 विधून्वान (for विधुन्वान) — c) K8 विमुचतु (for विमुञ्चन्त) D8 (marg) T2 दिव्यान् (for घोरान्) M4 om घोरान् — d) D8 दिव्याण्यस्त्राणि, T2 शस्त्राण्य (for दिव्यान्य°) — e) D6 योद्धु (for जेतु) M1 पुर्ष- (for पुरुष-) K1 G3 -शार्दूल (for -शार्दूल) — f) Ś1 K2 B3.5 Da1 D1 3–5.7 वेगिन, B2 विक्रम, T1 रोपित, G2 वेगित (for वेगितम्) K8 V1 B1 Dn1 T2 शार्दूलसमविक्रम, D2 ° °गतिविक्रमं

75 a) S (except T2) अस्य (for तस्य) K8 धनु (for धनुश्) V1 छिच्छि (sic), M2 भिन्न (for छिन्नं) — b) T1 G1 M वाभि- (for वापि) B3–5 Da1 D1.3 4 7 महीं गत (by transp); D5 महीगत — c) G2 च (for वा) Ś1 K1 2 न नष्टानि, D2 प्रशस्तानि, some MSS प्रणष्टानि (for प्रनष्टानि) — d) Dn1 य त्र, T1 यत्र (for यथा) K4 ससति, B1 सशसि (for शससि) K4 स (for मे) K1 4 महत् (for हतम्) — e) D8 न ह्यन्यन् (for न ह्यन्यद्) B (except B1) Da1 D1.3–5 7 अपि (for अनु) Ś K1 2 न ह्यन्यधनु पश्यामि, K8 D2 न ह्येतदन्यत् (D2 °न्य) पश्यामि (sic), G1 अजन्यन्यदुनुपश्यामि (sic) — f) Ś2 कारक (for कारण) K1 नाशनं, K8 नादाने, S (except T2) पातने (for नाशने).

76 The event? — a) D8 T1 हन्याद्, T2 M2.3 ह्यन्याम् (for हन्याम्) B3–5 Da1 D1.3–5 7 हन्मि फाल्गुनं (for हन्यामर्जुन) — b) G2 पादा (for पादौ) K1.4 Co धारये, B2 धावय, D2 धारयत्, D6 धापये, G2 थावघे (sic), Ca धावये (as in text) — c) K3 D6 S (except G3) तस्य (for यस्य) K2 Da1 D1.3 महद् (for महा-) — d) T1 आशीन् (for आसीन्) G1 महात्मना (for महात्मन)

77 D8 G2 om (hapl) 77a–78b — a) K1 तस्य, K8 तस्माद्, B1 D6 यस्माद् (for यस्य) K4 V1 B Dn1 D3 4 7 रणे (for वने) V2 B3–5 Da1 D1.3–5 7 निद्रा (for नित्य) — c) D2 सहा, T1 समा (for समा) V1 B (except B1) Da1 D1.3–5 7 नित्य (for निद्रा) — d) V1 B1 8 Da1 D1 5 M2 नालभत्, B2 नालभत (hypermetric), B4 5 D3 4 7 नाभजत्, M1 नालभे, M3.4 आलभन् (M4 °भत्) (for न लेभे) K1.2 M1.2 4 पुरुषर्षभ, B6 भरतर्षभ

78 For the event, cf 2. 60 D5 G2 om 78ab (cf. v 1 77) — a) V1 (marg) यस्य वीर्यमपाश्रित्य — b) B3 5 उपाश्रित्य, B4 Da1 D1 3–5.7 अपाश्रित्य (for समाश्रित्य) V1 कर्णस्य * * * * * — c) K2 पुत्रा (for पुत्र) K1 Da1 D1.3 स ता (for सभा) — d) D1 पाडव, G1 पाडुवा (sic) (for पाण्डूना) K3 पांडवानामु पानयत् V1 B1 Dn1 T2 पाडवानामथानयत्, D6 पांडवाना मुख नयत्

दासभार्येति पाञ्चालीमब्रवीत्कुरुसंसदि ॥ ७९
यश्च गाण्डीवमुक्तानां स्पर्शमुग्रमचिन्तयन् ।
अपतिर्ह्यसि कृष्णेति ब्रुवन्पार्थानवैक्षत ॥ ८०
यस्य नासीद्भयं पार्थैः सपुत्रैः सजनार्दनैः ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य मुहूर्तमपि संजय ॥ ८१
तस्य नाहं वधं मन्ये देवैरपि सवासवैः ।
प्रतीपमुपधावद्भिः किं पुनस्तात पाण्डवैः ॥ ८२
न हि ज्यां स्पृशमानस्य तलत्रे चापि गृह्णतः ।
पुमानाधिरथेः कश्चित्प्रमुखे स्थातुमर्हति ॥ ८३
अपि स्यान्मेदिनी हीना सोमसूर्यप्रभांशुभिः ।
न वधः पुरुषेन्द्रस्य समरेष्वपलायिनः ॥ ८४
यदि मन्दः सहायेन भ्रात्रा दुःशासनेन च । C 8 318 B 8 9 70 F 8 6 63

---

79 For the event, cf 2 63 1 — a) K3 B2-4 Da1 D1 3-5 7 तत्रापि च, V1 B1 D2 6 तत्र चैव, Dn1 तत्र वापि (for तत्र चापि) — b) T1 3 G1 M स, G2 3 स्य- (for च) D3 पाद्गुना च प्रपश्यता — c) Ś K1 2 4 मम (for दास) K1 पचालीम्, D6 पाचालान्न (for पाञ्चालीम्) — d) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 S (except T2) कुरुसंनिधौ (for °संसदि) — After 79, K2 (first line only) 4 Dn1 D1 (marg sec m) 7 T2 ins

57* न सन्ति पतय कृष्णे सर्वे षण्ढतिलै समा ।
उपतिष्ठस्व भर्तारमन्य वा वरवर्णिनि ।
इत्येव य पुरा वाचो रूक्षा सश्रावयन्रुषा ।
सभाया सूतज कृष्णां स क्व निहत परै ।
यदि भीष्मो रणश्लाघी द्रोणो वा युधि दुर्मद । [5]
न हनिष्यति कौन्तेयान्पक्षपातात्सुयोधन ।
सर्वानेव हनिष्यामि व्येतु ते मानसो ज्वर ।
किं करिष्यति गाण्डीवमक्षय्यौ च महेषुधी ।
स्निग्धचन्दनदिग्धस्य मच्छरस्याभिधावत ।
स नूनमृषभस्कन्धो ह्यर्जुनेन कथ हत । [10]

[(L 1) For the event, cf. 2 68 13-14 T2 पतिरै Dn1 समा — (L 2) For the event, cf 2 63 2-3 Dn1 वरवर्णिनि — (L 3) K4 D1 संश्रावयद् T2 स्त्रश्राश्रावयद्रुषा — (L. 4) K4 कृष्ण (for कृष्णां) — (L 5) For the event, cf 5 165 20-27 6 93 8-13 B 7 2 40 K4 D1 7 रणदुर्जय , Dn1 T2 रणदुर्मद (for युधि दुर्म°) — (L. 6) K4 हनिष्यति — (L. 7) K4 सर्वान्देव, T2 सवानेतान् — (L 9) K4 Dn1 मत्तरस्य (for मच्छरस्य) — (L 10) T2 स मानी (for स नूनम्) Dn1 वृषनास्कधो, D1 वृषभस्कधो Dn1 अर्जुनेन]

80 For the event, cf 2 63 4 In Ś1, the portion from 80 to 88c 15, for the most part, lost on a damaged folio — a) V1 पश्य (for यश्च) B1 गाडीयु- (sic), D3 गांजीव-, Cc गाण्डीर- (as in text) — b) D3 स्पर्शसुग्मम्, G1 स्पर्शमव्ययम् (for स्पर्शमुग्रम्) K4 V1 D2 4 T1 मर्चितयत्, Ca c अचिन्तयन् (as in text) — c) D6 अपनिष्यामि, T2 G1 अपतिर्ह्येति, G2 पतिस्त्वमसि (for अपतिर्ह्यसि) — d) Ś K2 4 D1-5 8 ब्रुवत् (for ब्रुवन्). K1 पार्थ नावैक्षत (sic) Dn1 G2 अवेक्षत (for अवैक्षत)

81 a) Dn1 D3 T2 3 G M पार्थात् (for पार्थैः) — b) Da1 (marg) पुत्रैः स, Dn1 D3 S सपुत्रात् (for सपुत्रैः) Dn1 D3 S सजनार्दनात् (for सजनार्दनैः) — c) G1 स्वबाहुमूलम् (for °बलम्)

82 a) Dn1 D8 यस्य (for तस्य) T2 नाशमह (for नाह वध) — b) G2 दैवैर् (for देवैर्) — T1. 2 om (hapl) 82cd — c) K3 B Dn1 D2-4 6 7 T3 G M अभिधावद्भि, V1 D8 अपि धा°, Da1 उत्तुधा° (sic), D1 5 अनुधा° (for उपधा°) — d) Ś1 K1 2 4 तस्य, G3 तानि (for तात)

83 a) K1 B2 Da1 Dn1 D1-5 7 8 T G1 2 M सस्पृशता(K1 °श्या)नस्य, K2 4 B3 स्पृश्यमानस्य, K3 V1 B1 स्पृश(K3 °श्य)तश्चास्य, B4 5 च स्पृशानस्य; D6 स्पृशतश्चास्या (for स्पृशमानस्य) G3 न हि ज्याघोपसस्पर्शं — b) V1 तनुत्र; B1 तलग्नं (for तलत्रे) B5 Dn1 D2 4 चापि, D8 चापि- (for चापि) K4 तले चाप च गृह्णत°, D6 बाणांश्चैव विसृज्यत°, T2 शर मुक्त्वा विगृह्णत — c) S K1 3 पुमानाधिरथ°, K3 4 D1 G2 M2-4 पुमानाधिरथे; D1 8 °श्चाधिरथे°, D6 °नधिरणे, T1 °नभिरथं, T2 3 °नातिरथे°, G1 °नातिरथे (for °नाधिरथे) Cc cites अधिरथे K1 3 V1 B D S स्थातु (for कश्चित्) — d) K1 V1 B D T G M1 3 4 कश्चित्प्रमुखतोऽर्हति, K3 कश्चिन्न मुखतोऽर्हति, M2 कश्चित्प्रतिमुखोऽर्हति

84 a) G2 हीना — b) B1 D6 T2 सूर्यसोम° (for सोमसूर्य°) — c) M1 वधं — d) B2 4 Da1 D1. 3-5 7 सयुगेषु, B5 सग्रामेषु (for समरेषु) S (except T2) सत्त्वयुक्तस्य सयुगे

85 For the event, cf 5 126 — a) K3 V1 B D S येन (for यदि) K1 सधि, B1 Dn1 D6 8 T3 मद- (for मन्द°) — b) Da1 D1 5 भ्राता (for भ्रात्रा) — c) K3 Dn1 दुर्बुद्धि-, K4 दुर्बुद्धे (for दुर्बुद्धि°) G1 ब्रुवतो वासुदेवस्य — d) B1 2 Da1 D1-4 6 7 अरोचत, B4 अबोचयत् (for अरोचयत्)

C. 8. 319 B. 8. 9. 71 K. 8. 6. 69 वासुदेवस्य दुर्बुद्धिः प्रत्याख्यानमरोचयत् ॥ ८५
स नूनमृषभस्कन्धं दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
दुःशासनं च निहतं मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८६
हतं वैकर्तनं श्रुत्वा द्वैरथे सव्यसाचिना ।
जयतः पाण्डवान्दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ८७
दुर्मर्षणं हतं श्रुत्वा वृषसेनं च संयुगे ।
प्रभग्नं च बलं दृष्ट्वा वध्यमानं महारथैः ॥ ८८
पराङ्मुखांस्तथा राज्ञः पलायनपरायणान् ।
विद्रुतान्रथिनो दृष्ट्वा मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८९
अनेयश्चाभिमानेन बालबुद्धिरमर्षणः ।
हतोत्साहं बलं दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९०
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
रुधिरं पीयमानेन किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९१
सह गान्धारराजेन सभायां यदभाषत ।
कर्णोऽर्जुनं रणे हन्ता हते तस्मिन्किमब्रवीत् ॥ ९२
द्यूतं कृत्वा पुरा हृष्टो वञ्चयित्वा च पाण्डवान् ।

---

86 ^{a}) K3 तमृष; V1 B1. 3 Dn1 T2 स नूनं; D8 स कर्णं, G3 सभूपम् (sic), M3 न नूनम् (for स नूनम्). K3 B D (except Dn1 D8) T2 G3 वृषभ° (for ऋषभ°). — ^{b}) B (except B1) Da1 D1 3–5. 7 कर्णं दृष्ट्वा (by transp.), D8 दृष्ट्वा नूनं. D4 निपातिता (for निपातितम्). — ^{c}) D2 दुःशासनश्च (for दुःशासनं च). — ^{d}) K1 (sup. lin.) Dn1 G3 पुत्रक. Da1 D1. 5. 6 मन्ये शोचंति पुत्रका..

87 K1 om. (hapl.) 87–89. — ^{a}) D5 वेकर्तनं. B2 S (except G3) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). — ^{b}) T1 द्वैरथेस, M1 त्वैरथे (for द्वैरथे). — ^{c}) Dn1 जयंत°, D6 जायत°, D8 जयिन° (for जयत°). K3 V1 B1. 3 D2. 6 S चापि (for दृष्ट्वा). — ^{d}) B3 किं वा, D6 किं तु, D8 (m as in text) कच्चिद् (for किंस्विद्). Co cites स्वित् only.

88 For the event in 88^{a}, cf. B. 7. 135. For the rest, cf. 8. 62. K1 om. 88 (cf. v. l. 87). K3 om. (hapl.) 88–90. — ^{a}) Ś K2 दुर्धर्षण (for दुर्मर्षण). V1 B (except B4) Da1 D1–5. 7 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). S दुर्मर्षणं च निहतं. — ^{b}) S (except T2) जयत्सेन (for वृषसेन). — ^{d}) K4 वध्यमाना, V1 D6 T2 हन्यमान, T1. 3 G M युध्यमान (for वध्यमानं).

89 G1 repeats 89–105 in parenthesis after 8. 6. 15^{ab}. K1. 3 om. 89 (cf. v. l. 87, 88). — ^{a}) V1 B1 Dn1 D2. 6 S च नृपतीन्, B2–5 Da1 D1 3–5. 7. 8 च (B4 D8 तु) राजस्तु (for तथा राज्ञः). — ^{c}) T2 विद्रतान्, G3 निसृतान् (for विद्रुतान्). V1 विरथान् (for रथिनो). — After 89^{a}, D8 ins.:

58* किंचिद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ।
विषमे शोकदुःखाभ्यां

— ^{d}) Da1 Dn1 D1. 5. 6 शोचंति (for शोचति). Dn1 D8 पुत्रका (for पुत्रकः).

90 K3 om. 90 (cf. v. l. 88). — ^{a}) Ś K1 अनयोऽभिमानेन, V1 B3 D2. 6 T G1. 3 M अन(V1 B3 D2 °ने)-यश्चातिमानी च (B3 °नश्च). B1. 2. 4. 5 Da1 Dn1 D1. 3–5. 7. 8 G2 अने(B2. 4 °न-, Dn1 °न्ये-, G2 °र)यश्चाभिमानी च. Co cites अनेय°. — ^{b}) K1 बलबुद्धिर् (for बाल°). B3–5 Da1 D1 D3–5. 7 दुर्बुद्धिरजितेंद्रिय°. — T1 om. 90^{c}–91^{d}. — ^{c}) D8 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा). D5 हतोत्साहबलं दृष्ट्वा. — K4 om. (hapl.) 90^{d}–91^{a}. — ^{d}) D4. 5 M1 किंस्वि; D6 किं तु; D8 किंचिद् (for किंस्विद्). — K1 V1 B D (except D4) S (except M2, T1 om.) ins. after 90; K3, after 91:

59* स्वयं वैरं महत्कृत्वा वार्यमाणः सुहृद्गणैः ।
प्रधानहतभूयिष्ठे किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥

[(L. 1) B4 D5 वेरम् (for वैरम्). D8 * * * * घृतं कृत्वा. K1. 3 V1 B1 Dn1 D2. 6. 8 T2 तदा मया (for सुहृद्गणैः). — (L. 2) V1 B1. 3 Da1 D1. 3. 5 प्रधाने, B2 प्रधने, B4. 5 D7 प्रधानैर्, G1 प्रधान- (for प्रधान-). K1 V1 B1. 3 Da1 D1. 5 T3 G3 -हतभूयिष्टे; B2. 4. 5 D3. 7 G2 °भूयिष्टे°, Dn1 °भूयिष्ठ; D2. 6. 8 °भूयिष्ठ, T2 °भूयिष्ठ°. K3 प्रधानाहवभूयिष्ठे°. D6 किं च; D8 कच्चिद् (for किंस्विद्). T3 G1. 3 M1. 3. 4 बले किंचाब्रवीदसौ; G2 बले किंचिद्ब्रवीदसौ]

91 For the event, cf. 8. 61. K4 om. 91^{a}, T1 om. 91 (cf. v. l. 90), K1 M2 om. (hapl.) 91. — ^{a}) D5 निहत रनिहत दृष्ट्वा (sic). — After 91^{a}, K2 ins. 59* line 2, post. half. — ^{b}) D3 भीमसेनस्य (for भीमसेनेन). — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 2. 4–8 T3 G M (M2 om.) रुधिरे पीयमाने च (D2 °नेन), T2 रुधिरैः सिच्यमानं च. — ^{d}) Dn1 किंचि, D4 किंस्वि, D6 किं च, D8 किंचिद् (for किंस्विद्).

92 ^{a}) M3 गंधार° (for गान्धार°). — ^{c}) D1 कर्णार्जुनं. K1. 2. 4 हर्ता (for हन्ता).

93 K4 om. (hapl.) 93, D4 reads it on marg. (sec. m.). D6 transp. 93 and 94. — ^{a}) T1. 3 G1. 3 M रणे, G2 रणो (for पुरा). D8 दृष्टो, T1 G2 दृष्टो, T3 हृष्टं, G3 दृष्ट्वा (for हृष्टो). — ^{b}) G2 तु (for च). B2. 3. 5 D2. 4 पांडवं

शकुनिः सौबलस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९३
कृतवर्मा महेष्वासः सात्वतानां महारथः ।
कर्णं विनिहतं दृष्ट्वा हार्दिक्यः किमभाषत ॥ ९४
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या यस्य शिक्षामुपासते ।
धनुर्वेदं चिकीर्षन्तो द्रोणपुत्रस्य धीमतः ॥ ९५
युवा रूपेण संपन्नो दर्शनीयो महायशाः ।
अश्वत्थामा हते कर्णे किमभाषत संजय ॥ ९६
आचार्यत्वं धनुर्वेदे गतः परमतत्त्ववित् ।
कृपः शारद्वतस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९७

मद्रराजो महेष्वासः शल्यः समितिशोभनः ।
*दिष्टं तेन हि तत्सर्वं यथा कर्णो निपातितः ॥ ९८
ये च केचन राजानः पृथिव्यां योद्धुमागताः ।
वैकर्तनं हतं दृष्ट्वा किमभाषन्त संजय ॥ ९९
कर्णे तु निहते वीरे रथव्याघ्रे नरर्षभे ।
किं वो मुखमनीकानामासीत्संजय भागशः ॥ १००
मद्रराजः कथं शल्यो नियुक्तो रथिनां वरः ।
वैकर्तनस्य सारथ्ये तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०१
केऽरक्षन्दक्षिणं चक्रं सूतपुत्रस्य संयुगे । C 8 335 B 8 9 69 K 8 8 67

(for पाण्डवान्) — d) Ś1 G1 तस्मिन्, K1 वर्णे (for कर्णे)

94 D5 transp 93 and 94 — a) K1 महेष्वास — b) D2 महाभट (for °रथ) — c) B1 विकर्णं निहतं B2-5 Da1 D1, 3-5, 7 S (except T2) हतं वैकर्तनं (for कर्णं विनिहतं) — d) D4 हार्दिक्य, G3 हार्दिक्यात् (for हार्दिक्य) V1 B3 हार्दिक्य किमभाषत, B1 हार्दिक्यश्च किमब्रवीत्

95 a) K1 ब्रह्मणा, K4 G2 ब्राह्मण, D1 ब्रह्मण; T2 M1 ब्राह्मणा G2 क्षत्रियो (for क्षत्रिया) D5 वेदया (for वैश्या) — b) K3 D2 3 शिष्याम्, M3 दीक्षाम्, Cc शिक्षाम् (as in text) — c) K1 धनुर्वेधं (for °दं) K3 चकीर्षन्तो

96 a) K1 वायु, T1, 2 G2 3 दिव्य, G1 दिव्या- (for युवा) B3 स युवा रूपसंपन्नो — c) K1 सौम्ये (for कर्णे) — d) Ś1 किमभाषित (for °भाषत) V1 B1 संयुगे, D1 सजय (for संजय)

97 a) K3 D2 6 Cc आ(D2 अ)चार्यक, B (except B1) Da1 D1 3-5, 7 S आचार्यो यो (for आचार्यत्वं) K1 धनुर्वेदो — b) K1 गत परममतत्ववित् B2-5 Da1 D1, 3-5, 7 S गौतमो रथसत्तम (D2 °म) — c) D2 6 भूय (for कृप) V1 D3 सारद्वतस्, D5 शारद्वस्तस् (for शारद्वतस्) Dn1 सुत (for तात) K1 कृपश्चारद्वतश्चात्र, S स कृपस्तात तेजस्वी — d) Dn1 कर्णं (for कर्णे)

98 a) G3 मद्रराजा G3 महातेजा (for महेष्वास) — b) Dn1 सत्य; D2 शल्य, D3 मत्स्य (for शल्य) V1 B1 °शोभित (for °शोभन) S (except T2) शल्यश्चात्र किमब्रवीत् — K2 repeats (with v l.) 98cd after 60*, V1 B1, after 61* — c) Ś K1 2 4 दिष्टा, K2 (second time) Dn1 D6 S दृष्ट; D3 दृष्ट्वा (for दिष्टं) K3 V1 B Da1 D1 3-5, 7 दृष्ट्वा विनिहत कर्णं, D6 दृष्ट्वा त निहितं कर्णं — d) K4 G3 3 यथा कर्णे निपातिते K3 V1 B Da1 D1 3-5, 7 सारथ्ये (D1 °थ्ये) रथिना वर (K3 °र), D3 सत्पुत्र किमभाषत — After 98, K2, 4 V1 B Da1 D1 3-5, 7 ins

60* किमभाषत सौवीरो मद्राणामधिपो बली ।
[K4 V1 D1, 4 5 7 सोवीर, B1 वीरोसौ]

K4 V1 B Da1 D1, 3-5 7 cont

61* दृष्ट्वा विनिहतं सर्वे योधा वारणदुर्जया ।

99 a) K2 G2 येन (for ये च) K3 G3 M1 केन च, D6 किंचन (for केचन) — c) B3 Dn1 विकर्तन (for वैकर्तन) D4 6 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) T1 2 G transp वैकर्तन and हत — d) K1 2 T2 G3 M1 कान्यभाषत, K4 B2-5 D (except Dn1 D5) T1 2 G1, 2 M2-4 कान्यभाषत (for किमभाषन्त) D5 सञ्जयः

100 G1 om (hapl) 100–101 — a) V2 (sup lin) B2-5 Da1 D1 4 द्रोणे, B2 द्रौणिस् (for कर्णे) B3-5 D2 च, G3 [ऽ]पि (for तु) V1 T G3 विनिहते (for तु निहते) — b) Dn1 D6 T1 2 G2 3 नरव्याघ्रे, D1 रथव्याघ्रो (for रथव्याघ्रे) B3 नरोत्तमे, Dn1 महारथे, D6 रथर्षभे (for नरर्षभे) — c) K1 किं वा, K2 V1 B1 Dn1 D6 को वै, B2-5 Da1 D1-5, 7 के वा, D3 T G2 M को वा, G3 को हि (for किं वो) D6 मुख्यम्; Ca c मुखम् (as in text) — d) B (except B1) Da1 D3-5, 7 आसन् (for आसीत्) D3 सञ्जय (for संजय) K3 भागश, Dn1 भागत (for भागशः)

101 G1 om. 101 (cf v l 100) — a) K1 शल्य, B3 तुल्यो (for शल्यो) — b) D5 धर (for वर) — c) K1 4 सारथ्यं (for सारथ्ये) — d) K1 तत्समाचक्ष्व सजय

102 a) K1 चक्रे (for चक्र) — Ś K1, 2 4 om 102bc — b) B (except B1) Da1 D1 2-5, 7 युध्यत, D3 धीमत

C 8 336 / B 8 9 69 / K 8 6 87

वामं चक्रं ररक्षुर्वा के वा वीरस्य पृष्ठतः ॥ १०२
के कर्णं वाजहुः शूराः के क्षुद्राः प्राद्रवन्भयात् ।
कथं च वः समेतानां हतः कर्णो महारथः ॥ १०३
पाण्डवाश्च कथं शूराः प्रत्युदीयुर्महारथम् ।
सृजन्तं शरवर्षाणि वारिधारा इवाम्बुदम् ॥ १०४
स च सर्पमुखो दिव्यो महेषुप्रवरस्तदा ।
व्यर्थः कथं समभवत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०५
मामकस्यास्य सैन्यस्य हृतोत्सेधस्य संजय ।
अवशेषं न पश्यामि ककुदे मृदिते सति ॥ १०६
तौ हि वीरौ महेष्वासौ मदर्थे कुरुसत्तमौ ।
भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वा को न्वर्थो जीवितेन मे ॥१०७
न मृष्यामि च राधेयं हतमाहवशोभिनम् ।

(for सयुगे) — c) B2 Dn1 D4 वामचक्र — d) Ś2 वीर्यस्य (for वीरस्य) B4 धीमत (for पृष्ठत). K1 ररक्षुस्तस्य पृष्ठत, D8 सूतपुत्रस्य धीमत, S के चा(T3 वा)सन्नस्य पृष्ठत

103 a) K3 V1 Dn1 नाजहु, B Da1 D1-5 7 8 T1 3 G1 2 M न जहु, T2 विजहु; G3 निजहु K4 Da1 D1 5 6 T2 वीरा (for शूरा) — B2 om (hapl) 103^{b}-104^{a}. K3 reads 103^{b}-104^{a} twice — b) K2 को (for के) K3 D4 M1 क्षुद्रा K1 प्रादुर्भव (sic), V1 D6 प्राजहुर्, B1 राजभूर्, D1 प्राद्रवस्, D7 प्राद्रवस्, M1 प्राद्रवद् (for प्राद्रवन्) B3 तया, B4 5 Da1 D1 3-5 7 तत, D6 भयान् (for भयात्) — c) D6 वत, T2 -चन (for च व) B1 कथं व सममेताना (sic) — d) K1 हतश्चेतो (for हत कर्णो)

104 B2 om 104^{a} (of v l. 103) K3 repeats 104^{a} (of v l 103) — a) T3 G1 3 पार्थवांश्च (for पाण्डवाश्च) V1 G1 हत, G3 महा, Bom. ed. स्वय (for कथं) D8 वीरा (for शूरा) — b) B3 प्रत्युपयुर्, T1 प्रात्युदीय्यन् (for प्रत्युदीयुर्) B1-3 5 D2-4 6 7 S महारथा (for महारथम्) — c) K1 स्वजतं, K3 V1 B2 3 5 Da1 D1-7 S सृजत (D6 °त) (for सृजन्तं) B3 शरजालानि — d) K3 V1 B1-3 5 Da1 D1-7 S इवाम्बुदा, Dn1 इवाम्बुद (for इवाम्बुदम्)

105 a) K3 शर-, D2 6 शर, D8 (marg) ते च (for स च) D2 सर्पमुपो, D8 सर्पमुखा, G2 सर्वमुखो; G3 सर्पवरो (for सर्पमुखो) Da1 D1 5 वीर, D8 दिव्या (for दिव्यो) — T1 om. 105^{bcd} — b) Dn1 मयेषु, M2-4 महेषु D8 -प्रवरास् (for -प्रवरस्) K3 V1 B3 D2 6 तथा (for तदा) — c) B3 T2 G1 2 व्यर्थं, D8 व्यर्था (for व्यर्थ) D8 समभवन् (for समभवत्) — d) T2 सयुगे (for सजय)

106 Ś2 om. 106-109 K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 106-108 (for the first time) after the ref in 8 4 88 T1 om (second time) 106^{a}-107^{b}, T2 G1 (both first time) om 106 — a) D5 (second time) सामकस्य (for माम°) — b) Ś1 K2 4 V1 B1 Dn1 D2 6 (all second time) T1 2 G2 3 M1 (all first time) 2 (second time) 3 (both times) 4 (second time) हृतोत्सेध(G2 first time *sup lin* °न)स्य, K4 B5 (both first time) कृतोत्सेकस्य, V1 (first time) ***कस्य; B1-4 D3 4 7 (all first time) कृतोत्सेधस्य, B5 Da1 D1 5 (all second time) कृतोत्साहस्य, Dn1 (first time) हतशेषस्य, D5 (second time) हतोच्छेषस्य, T2 G1 (both second time) हतोत्साहस्य, T3 (second time) हृतो-त्साहस्य, Ca c कृतोत्सवस्य (for हृतोत्सेधस्य) G1 (second time) सजय — c) Ś1 K1. 2 4 (second time) अविनष्टं, K3 Dn1 D2 4 6 8 (all second time) अवशिष्ट, V1 (second time) हताशस्तन्, B1 (second time) हतशिष्ट, G3 (second time) अविशेष (for अवशेष) — d) K1 (second time) ककुद्गो, Ca (both times) c (second time) ककुदे (as in text) D5 (second time) transp ककुदे and मृदिते B2 (first time) समुद्दि, Da1 (both times) D1. 5 (both second time) सूदिते; D1 6 (both first time) निहते, G1 (second time) मृदितो (for मृदिते) T3 G M (all second time) युधि (for सति) T2 (first time) कर्णे विनिहते सति — For the sequence and repetition of 8 4 88^{c}-89^{b} after 8 5. 106 (first time) in K4, cf. v l. 8 4 88

107 Ś2 om 107, T1 om 107^{ab} (cf v l 106). — a) K4 (first time) तौ वीरौ च, T1 (first time) ततौ वीरौ, M2-4 (all first time) तौ नृवीरौ (for तौ हि वीरौ) — b) K4 V1 B D4 7 (all first time) मदर्थं; D8 (first time) मदर्थे-, G3 (first time) मदस- (corrupt). Ś1 K2-4 V1 B D S (all second time) त्यक्तजीवि(Dn1 °व)तौ, T1 (first time) वीरसत्तमौ (for कुरु°) K1 (second time) मदर्थेत्यक्तजीवितौ — c) K1 (second time) भीष्मद्रोणो, D5 (second time) °द्रोणै — d) K1 (first time) Da1 (second time) को न्वर्थे, Dn1 (first time) नार्थो वै, G2 (second time) को न्वर्थौ (for को न्वर्थो). K3 B1 D2 (all second time) जीवितस्य मे; V1 B (B3 m as in text) Da1 D1 3-5 7 (all first time)

यस्य बाह्वोर्बलं तुल्यं कुञ्जराणां शतं शतम् ॥ १०८
द्रोणे हते च यद्वृत्तं कौरवाणां परैः सह ।
संग्रामे नरवीराणां तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०९
यथा च कर्णः कौन्तेयैः सह युद्धमयोजयत् ।
यथा च द्विषतां हन्ता रणे शान्तस्तदुच्यताम् ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

६

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तस्मिन्नहनि भारत ।
कृते च मोघसंकल्पे द्रोणपुत्रे महारथे ॥ १
द्रवमाणे महाराज कौरवाणां बले तथा । C 8 343 B 8 10 2 K 8 7 2

जीविते सति, T1 (first time) जीविते मम, M1 (second time) जीवितो न मे, M1 (second time) चिन्तितेन मे (for जीवितेन मे)

108 Ś1 om. 108 (cf v 1. 106) — a) B1 (first time) न मृष्यामि, Dn1 (first time) न च शोचामि, T2 (first time) न च मृष्यामि (for न मृष्यामि च) All MSS (Ś1 om., K4 V1 B Da1 Dn1 D1. 2–5 7 S second time) पुन पुनर्न मृष्यामि (K1 °नर्न इष्यामि, K2 °नस्तृप्यामि, B1 Dn1 °नर्नमिष्यामि, D2 °नर्न मृष्यामि), K1 (first time) न मृष्यामि न राधेय — b) All MSS (Ś1 om., K1 V1 B Da1 Dn1 D1 2–5 7 S second time) हत (S वध) कर्णं च (V1 B1 Dn1 D1 5 °र्णं स्म, D2 S °र्णस्य) पार्श्वे (G1 पार्थिवे) — c) G2 (first time) अस्य (for यस्य) Ś1 K2 (both second time) बाहुबलं, V1 (second time) B1 (both times) बाह्वोर्यन् Ś1 K2 3 D2 2 (all second time) पूर्णं, D. (second time) पूर्वं (for तुल्य) — d) Ś1 K3 (both second time) मम शतं, K1 2 V1 B3–4 Da1 D1. 2 4 7 3 (all second time) T2 G2 M1. 2 (all both times) 3 (first time) 4 (both times) शत शतं, K4 (second time) शाम शतं, B2 (first time) T1 2 G1 (all both times) 2 (first time) शतं शतं, Dn1 (first time) शत शत; Dn1 D. (second time) शत शतं, D3 (second time) शतं शत, D2 T1 2 G1 (second time) M2 (second time) शत शतं; C3 c शत शतम् (as in text)

109 Ś1 om 109 (cf v 1 106) — a) V1 B1 transp द्रोणे and हते

110 a) K1 तथा (for यथा) V1 ह (for च) K1 B1 च कर्णं, B2 D3 4 7 कर्णश्च, B3–5 Da1 D1 5 कर्णेन, D2 M1 च कर्णं (for च कर्णं) K3 कौंतेयो, K4 Da1 Dn1 D1 2 6 कौंतेय, V1 D3 कौंतेय, B3–5 कौंतेया (for कौन्तेयैः) — b) B1 5 T1 अयोधयत, B3 अयोजयन्, B4 D5 अयोधयन् (for अयोजयत्). — In Ś1, 110cd is lost on a damaged fol. — c) K4 B4 D2 T2 M2 तथा (for यथा). K3 T2 G वा, B2 स, (for च) B2 विद्विषतां (for च द्वि°) K1 हतां (for हन्ता) — d) T1 हते युद्धे, T2 G M हतो युद्धे (for रणे शान्तस्)

Colophon — *Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रवाक्य, T1. 2 M1 धृतराष्ट्रप्रश्न; G1 धृतराष्ट्रस्य जल्पनं; G3 धृतराष्ट्रजल्पनं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 B1. 2 5 Da1 D1. 6 2 9, D1 10, T1 2 G M 6, T2 8.

6

☞ In Ś1, st 1–6 are lost on a damaged fol. The variants are noted wherever legible

1 Before the ref., G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) T3 G2 3 तस्मिन्, Ca द्रोणे (as in text) — c) M1 कृपे च (for कृते च) B1 कृपे चामोघसंकल्पे

2 a) Ś1 K2 द्रवमाने, B1 M1 °माण, Dn1 D6 3 T1. 2 G2 3 M2–4 °माणा, D5 द्रावमाणे; T3 विद्रावयन्, G1 भ्रामयित्वा (for द्रवमाणे) G1 महाराजा, G2 तदा दृष्ट्वा (for महाराज) — b) T3 पौरवाणा (for कौरवाणां) V1 B1 Dn1 D2 6 2 S अनीकिनीं, B2–5 Da1 D1. 3–5 7 बलार्णवे (for बले तथा) K3 तदा (for तथा) — c) K1 T1 G1 व्यूह (for व्यूह्य) B3 पार्था°, D6 T1 G1 पार्थं (for पार्थ°)

C 8 245 B 6 10 2 K 8 7 2 व्यूह्य पार्थः स्वकं सैन्यमतिष्ठद्भ्रातृभिः सह ॥ २

तमवस्थितमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
द्रवच्च स्वबलं दृष्ट्वा पौरुषेण न्यवारयत् ॥ ३

स्वमनीकमवस्थाप्य बाहुवीर्ये व्यवस्थितः ।
युद्ध्वा च सुचिरं कालं पाण्डवैः सह भारत ॥ ४

लब्धलक्षैः परैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरं तदा ।
संध्याकालं समासाद्य प्रत्याहारमकारयत् ॥ ५

कृत्वावहारं सैन्यानां प्रविश्य शिबिरं स्वकम् ।
कुरवोऽऽत्महितं मन्त्रं मन्त्रयांचक्रिरे तदा ॥ ६

पर्यङ्केषु परार्ध्येषु स्पर्ध्यास्तरणवत्सु च ।
वरासनेषूपविष्टाः सुखशय्यास्विवामराः ॥ ७

ततो दुर्योधनो राजा साम्ना परमवल्गुना ।
तानाभाष्य महेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत ॥ ८

मतिं मतिमतां श्रेष्ठाः सर्वे प्रब्रूत माचिरम् ।
एवं गते तु यत्कार्यं भवेत्कार्यकरं नृपाः ॥ ९

एवमुक्ते नरेन्द्रेण नरसिंहा युयुत्सवः ।

D8 स्वयं, G3 सुखं (for स्वकं) — d) B8 अतिष्ठन् (for अतिष्ठद्) Da1 D3 4 7 वृत (for सह)

3 b) Dn1 भरतर्षभ — After 3^{ab}, G2 reads (for the first time) 5, repeating it in its proper place — c) B2-4 Da1 D1 3-5 7 विद्रुतं, B5 प्रद्रुत (for द्रवच्च) Ś1 K2 स्वं बल, D8 तद्बलं (for स्वबल) Dn1 S द्रवमाणं बल दृष्ट्वा — d) K3 व्यधारयत्, K4 निवारयत् (for न्यवारयत्).

4 b) K3 बाहुवीर्यव्यवस्थित, V1 B1.2 Da1 D6 T G1 2 M °वीर्यमुपाश्रित, B3 °वीर्यसमाश्रित, B4 5 D1 3-5 7 G3 °वीर्यमपाश्रित, Dn1 D2 8 °वीर्यमवस्थित — c) Dn1 D6 युद्धाय, D1 युधा च; S संयुध्य (for युद्ध्वा च) K4 स चिर (for सुचिर) — d) B5 भारत (for भारत)

5 G2 reads 5 (for the first time) after 3^{ab}. — a) K3 4 लब्धलक्ष्यै, (for लब्धलक्षै) K3 हर्षै, B2 हस्तै (for हृष्टै) — b) K3 व्यायच्छद्भिश्च, D8 व्ययच्छ°; G2 (both times) दारयद्भिश्च; M1 (*sup lin* as in text) व्यायच्छती, Co व्यायच्छद्भिश् (as in text) B3 शरास् (for चिर) B3 T G2 (both times) M तथा (for तदा) — c) M2-4 समास्थाय (for समासाद्य) — d) B1 प्रत्यहारम् (for प्रत्याहारम्) — After 5, S ins

62* निवेश्य च बल घोर क्षुत्पिपासाभयैर्युतम् ।
श्रमेण महता युक्त तथा द्रोणवधेन च ।
दीनरूपा रणे कृत्वा कर्म घोरा च शर्वरीम् ।
निवेश प्राप्य सा सेना विश्रम्य मुदिताभवत् ।

[(L 1) M2-4 न्यवेशयद्बल घोरं, Mad ed. निवेश्य बलवद्घोरं T1 °पिपासाभलैर् — G1 om lines 3-4. — (L 3) T2 दीनरूप, T3 दीनरूपाद् G3 घोरं (for घोरां) — (L. 4) M1 विश्राम्य]

6 G1 om 6^{ab} — a) K4 कृत्वावराह, T G3 कृत्वापहार; G2 कृत्वोपहार (for कृत्वावहार) — b) T1 प्रवेश्य (for प्रविश्य) G2 3 स्वय (for स्वकम्) — After 6^{ab}, G2 3 repeat lines 1-2 of 62* — c) K1 कुरवस्सहिता, K2 B1.4 D7 °व सहित, K3 °वश्च हित, V1 B5 Dn1 °वः सुहित, B2 3 D4 °व स्वहितं, D2 °वोत्सहित, D6 °वो महित, G2 °वस्सहिता (for °वोऽऽत्महित) — d) D8 समायां (for मन्त्रया-) Ś K2 4 तदा, K1 मिथ, Da1 मिथ, D5 मिया (sic), G1 मिथा (for तदा)

7 K3 om. 7 — a) D6 पर्यङ्केषु (for पर्यङ्केषु) K1.2 पराध्येषु; V1 M4 परार्धेषु, D6 G2 परार्थेषु, T3 G3 पराध्यैषु; G1 [अ]पराध्यैषु, Ca पराध्यैषु (as in text) — b) K1 स्पर्शास्त°, Dn1 D4 स्पर्द्धास्त°; D2 सर्वास्त°; D8 पर्यास्त°; S वरास्त°; Ca o स्पर्ध्यास्त° (as in text) — c) V1 वराहनेषूपविष्टा, Dn1 वरासनेष्वप°, D6 वरासने सु° — d) K1 सुखशय्या बिवाशना (sic), K4 °य्यासु वामरा, Dn1 सुखं शय्यास्विवा°, D6 सुखशय्यासु भारत, D8 °य्यास्थिता नरा — For 7^{cd}, S subst

63* उपविष्टेषु तेष्वेव राजपुत्रेषु भारत ।
[T3 G1 3 M तेन्वेव]

8 a) K3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 S तत्र (for ततो) — b) M1 परमफल्गुना; Ca °वल्गुना (as in text) Co cites वल्गुना — c) K3 ततो भाष्य, D6 ताननाथ (for तानाभाष्य) G2 महेष्वास — d) B4 अमन्यत (for अभाषत)

9 Before 9, V1 B1.3 Da1 D1 2 5 6 ins दुर्योधन उवाच — a) Ś1 (before corr as in text) 2 K2 4 V1 B Da1 D1-7 मत (for मतिं) B2 समिमता; Dn1 मतिमता (for मतिमतां) G2 मतिमन्त्रमता श्रेष्ठा, G3 इति मन्त्रिमतश्रेष्ठा — b) Dn1 सर्वं (for सर्वे) — c) Da1 D1 5 गते च, D2 6 8 गतेषु, T3 G1.3 M3 4 गतेन (for गते तु) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 किं कार्यं (for यत्कार्यं) — d) B1.2 4 5 Da1 D1 3-5 7 किं च, B3 किं वा (for भवेत्). K4 B Da1 Dn1 D1 3-8 T G M1 2 4 कार्यंतर, V1 कार्यपर; D2 कार्यगतिं, M3 कार्योतर, Co कार्यकर (as in text). K3 नृप (for नृपा)

चक्रुर्नानाविधाश्चेष्टाः सिंहासनगतास्तदा ।। १०
तेषां निशम्येङ्गितानि युद्धे प्राणाञ्जुहूषताम् ।
समुद्वीक्ष्य मुखं राज्ञो बालार्कसमवर्चसः ।
आचार्यपुत्रो मेधावी वाक्यज्ञो वाक्यमाददे ।। ११
रागो योगस्तथा दाक्ष्यं नयश्चेत्यर्थसाधकाः ।
उपायाः पण्डितैः प्रोक्ताः सर्वे दैवसमाश्रिताः ।।१२
लोकप्रवीरा येऽस्माकं देवकल्पा महारथाः ।
नीतिमन्तस्तथा युक्ता दक्षा रक्ताश्च ते हताः ।। १३
न त्वेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति ।
सुनीतैरिह सर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते ।। १४
ते वयं प्रवरं नृणां सर्वैर्गुणगणैर्युतम् ।
कर्णं सेनापतिं कृत्वा प्रमथिष्यामहे रिपून् ।। १५ C. 8 259 B 8. 10 15 K 8 7. 13

---

10 Before 10, K4 V1 B D (except D2) M1 ins सञ्जय उवाच — a) K1 एवमुक्त, K3 T G M2.4 °मुक्ता, M1.3 °मुक्त्वा (for एवमुक्ते) — b) K1 ययुस्तत्र — c) D5 वक्रुर् (for चक्रुर्) T1 G1.3 M3 नानाविधा (for °विधाश्) K3 चेष्टा, B2 श्रेष्ठा, T1 G1 3 श्रेष्ठा, T2 G2 M1 चेष्टा, Ca c चेष्टा (as in text) — d) Ś1 सिंहासनगदास्, K3 °स्वनगतास्; B2 D- सिं(D5 सि)हावनगता, Da1 सिंहा वनगतास्; D1 सिंहोवनगता, G2 सिंहनादगताम् (for सिंहासनगतास्) K4 कयं, B2 D1 3 यया, B4 T2 G1 3 तथा (for तदा)

11 a) K3 तेषां निशाम्येङ्गितानि, B1 तेषां निशाम्यें गितानि, T1.2 G M1.3 4 इङ्गितानि निशाम्यैषां (G1.3 °म्यैनं), T2 M2 इङ्गितज्ञो निशाम्यै(M3 °शाम्ये)षां — b) S transp युद्धे and प्राणान् Ś1 K3 जुहूषत, T1 जहीर्षतां, T2 G2 जिहीर्षतां, M1 जुहूवतां (sic) (for जुहूषताम्) — c) K2 D1.5 समुदीक्ष्य (for समुद्वीक्ष्य) Dn1 G1 राज्ञां (for राज्ञो) — d) Ś2 K4 B2 3 D2 T2 M1.3 4 °वर्चसम्, V1 B1 T3 G2 3 °तेजसम्, Dn1 °वर्चसां, D3–4.6 7 G1 °तेजसं — f) D2 om वाक्यज्ञो Ś1 K3 आदधे, Ś2 B1 D2 अब्रवीत्, K4 अंदधे (sic) (for आददे) T G1.2 M वाक्यमर्थव(T2 °वि)दाददे (G1 °धे), G3 वाक्यमर्थं समाददे

12 a) Ś2 राग-, D4 प्रीति-, G1 त्यागो, G2 नागो, Ca रागो (as in text) K4 G3 तदा (for तथा) G1 दाक्ष्यो, G2 दक्षेर्, Ca दाक्ष्यं (as in text) — b) K3 नयश्चेत्यर्थसाधका, K4 नयश्चेत्युक्तसाधका, Da1 नयश्चेत्यर्थसाधकः, D1 5 नयश्चत्यर्थसाधका, T1.2 G3 यदाश्चेत्य°, G2 °वायश्चेत्य° Ca cites नय (as in text) — c) K1 उपाय (for उपाया) D6 पाण्डितैः, T1 G3 पांडवैः (for पण्डितैः) — d) Ś2 सर्वे, K1 3 B1.3 D5 ते च, V1 B2–4 Da1 Dn1 D1–7 S ते तु, D8 तेपि (for सर्वे) Ś1 K3 4 देवसमाश्रिता, K3 B2 4 5 D दैवमुपाश्रिता, B2 दैवमपा°, S दैव समाश्रिता (for दैवसमाश्रिता)

13 a) K3 B3 लोके प्रवीराः; Da1 D1.5 लोकेषु वीरा (for लोकप्रवीरा) — c) V1 नीतिर्वंतस् (for नीतिमन्तस्) Cc cites युक्ताः — d) B1 दाक्षा (for दक्षा) B3 T2 रक्षाश्च, M2–4 भक्ताश्च (for रक्ताश्च) T3 G2 3 रक्ता दक्षाश्च; G1 रक्तदक्षाश्च (for दक्षा रक्ताश्च) K4 हृता (for हता)

14 a) Ś1 G1 न त्वैव, K3 न त्वेत्र, D6 न चैव, G2 न त्वेत्त (for न त्वेव) T2 कार्ये (for कार्यं) K1 नैवाच्यम्, D3 नैरास्यम् (for नैराश्यम्) D4 न त्वेव कार्यनैराश्यं — c) D1 सुनीतौरिह, D6 सुनीतैरिह, D8 सुनीतैरिन (for सुनीतैरिह) D6 सर्वार्यां, D8 सर्वार्यो (for सर्वार्थैर्) — d) K1 देवेमप्यनलोमते (sic), K3 देमप्यनुनुलोम्यते (sic), D1 T3 G3 देवमप्यनुलोम्यते; T1 दैवमप्यनुलोमति, T2 °प्यत्र लोक्यते

15 a) K4 Da1 D1 4 5 नृणां (for नृणां) — b) T3 योधगुणैर्, G3 योधगणैर्, M योधगुणैर् (for गुणगणैर्) Da1 D4 युता, G3 धृत (for युतम्) — After 15ab, K4 V1 B D (except D2) ins

64* कर्णमेवाभिषेक्ष्याम सैनापत्येन भारत ।
[K4 B1 °षेक्षाम K4 V1 Dn1 D4 6 सेनापत्येन]

On the other hand, after 15ab, G1 repeats 8. 5 89–105 in parenthesis (cf v 1 8 5 89) — c) D5 कर्णं- (for कर्णं) G3 सोमपतिं (for सेनापतिं) — d) D2 प्रमजिष्यामहे, T3 G2 प्रमथिष्याम ते (for प्रमथिष्यामहे) — After 15, K3 4 V1 B D S ins

65* एष ह्यतिबलः शूरः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
वैवस्वत इवासह्यः शक्तो जेतुं रणे रिपून् ।
[(L 1) V1 D4 6 एषो D2 एषोप्रति°, G1 एषो ह्यति°, G3 स पश्यति बल° (for एष ह्यतिबल°) K4 °दुर्मद, D5 °दुर्मदा — (L. 2) D2 वैवस्वत Da1 D1 5 G3 शक्यो (D1 °क्ये) K3 4 V1 D6 8 मोद्धुं, (for जेतुं)]

K4 V1 B D (except D2 6) S cont.

66* एतदाचार्यतनयाच्छ्रुत्वा राजंस्तवात्मज ।
[B2 °पुत्रस्तु (for °तनयात्) Dn1 T2 वाक्य, T1.3 राजा (for राजस्)]

Dn1 cont S subst. for 16ab

67* दुर्योधनो महाराज प्रियं प्रीतमनास्तदा ।
[G3 महाराजः Dn1 प्रिय, T1 G1.2 M भृश (for प्रिय) T3 G3 तथा (for तदा)]

C 8 363 B 8 10 20 K 8 7 22 ततो दुर्योधनः प्रीतः प्रियं श्रुत्वा वचस्तदा ।
प्रीतिसंस्कारसंयुक्तं तथ्यमात्महितं शुभम् ॥ १६
स्वं मनः समवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ।
दुर्योधनो महाराज राधेयमिदमब्रवीत् ॥ १७
कर्ण जानामि ते वीर्यं सौहृदं च परं मयि ।
तथापि त्वां महाबाहो प्रवक्ष्यामि हितं वचः ॥ १८
श्रुत्वा यथेष्टं च कुरु वीर यत्तव रोचते ।
भवान्प्राज्ञतमो नित्यं मम चैव परा गतिः ॥ १९
भीष्मद्रोणावतिरथौ हतौ सेनापती मम ।
सेनापतिर्भवानस्तु ताभ्यां द्रविणवत्तरः ॥ २०
वृद्धौ च तौ महेष्वासौ सापेक्षौ च धनंजये ।
मानितौ च मया वीरौ राधेय वचनात्तव ॥ २१
पितामहत्वं संप्रेक्ष्य पाण्डुपुत्रा महारणे ।
रक्षितास्तात भीष्मेण दिवसानि दशैव ह ॥ २२
न्यस्तशस्त्रे च भवति हतो भीष्मः पितामहः ।
शिखण्डिनं पुरस्कृत्य फल्गुनेन महाहवे ॥ २३

Dn1 S cont. K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins after 66*

68* आशा बहुमती चक्रे कर्णं प्रति स वै तदा ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशां हृदये कृत्वा समाश्वस्य च भारत ।

[(L 1) B1 सुमहतीं, B2 बहुमतां, B3 बहुमतीं, Da1 Dn1 D1 T G1 2 M2–4 बलवतीं, D7 च महतीं, Co बहुमनीं (as above) Dn1 कृत्वा (for चक्रे) M1 आशा बलवताश्चक्रे T G1 2 M महाबल (for स वै तदा) Dn1 जय प्रति महारथ (for the post half) G3 आशां प्रतिबलां तीव्रां चक्रे कर्णं प्रति बल — (L 2) V1 हते तु भीष्मे, B1 हते भीष्मे*, B3 हते च भीष्मे S हते भीष्मे मृते द्रोणे (for the prior half) T1 जेवेति (for जेष्यति) — B2 om line 3 — (L 3) Dn1 तामसां (for तामाशां) S तामेवमाशां हृदये (for the prior half) K4 D3 समाश्वास्य, S कृत्वाश्वास्य (T2 M °श्वस; G1 2 °न्वास्य, G3 °वास्य) (for समाश्वस्य) B2 भारत]

16 D3 om. 16ᵃ, S subst 67* for 16ᵃᵇ — ᵃ) D1 दुर्योधनोप्रीत K3 प्रात (for प्रीत) — ᵇ) B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1, 3–5 7 श्रुत्वास्य (B5 °त्वा च) तद्वच, B3 श्रुत्वास्य तत्वत (for श्रुत्वा वचस्तदा) — S transp 16ᶜᵈ and 17ᵃᵇ — ᶜ) K3 V1 B D प्रीतिसत्कारसयुक्त (D1 °क्त), T G1 3 M प्रिय(G3 °य)सत्कारसयुक्तं, G2 प्रियसत्कारसत्कार — ᵈ) K3 तथा चात्महित, Dn1 तथामारम°, D6 तथ्यं चात्म° (for तथ्यमात्महित)

17 S transp 16ᶜᵈ and 17ᵃᵇ — ᵃ) K4 स्वमन°, B3 स्वबल, D4 स्व मन; G3 स्वजन, M1 समृतं, M2 4 समतं, M3 संमतं (for स्व मन) D6 समवास्थाप्य, M चाप्यवस्थाप्य, Ca समवस्थाप्य (as in text) T1 वमतं चाप्यवस्थाप्य; T2 स्वमनश्च व्यवस्थाप्य, T3 G1 2 स्वजन च व्यवस्थाप्य — ᵇ) Ś2 B3 बाहुवीर्यं, K3 बहुवीर्यं K2 B2 4 Da1 D1 3 5 अपाश्रित°, V1 lacuna, B1 समन्वित, G2 उपाश्रिता (for उपाश्रितः) D6 कर्णवीर्यं समाश्रित — ᶜ) K1 दुर्योधन- (for दुर्योधनो) K1 -महाराजो, S युधा श्रेष्ठो (for महाराज)

18 ᵃ) Da1 धीर्यं (for वीर्यं) — ᵇ) V1 B1, 2 Da1 D2–4 6 7 T1 G3 परमं (for च परं) Da1 त्वयि (for मयि). — ᶜ) G3 om अपि K1 T1 M1 3 4 त्वा (for त्वां) — ᵈ) D3 प्रवक्षामि

19 ᵃ) D3 क्रतु (sic) (for कुरु) S कुरु वै (for च कुरु) — ᵇ) Ś1 तच (च marg), D5 तेन- (for तव) — ᶜ) D3 प्राप्य(marg श्यं)तमो, T1 प्राभूत मा (for प्राज्ञतमो) — ᵈ) D5 चेव (for चैव)

20 ᵃ) Ś K2 4 अतिरथौ, K1, 3 B1 Dn1 D2 6 8 S (except T1) स्वतिरथौ (for अतिरथौ) — ᵇ) G1 सेनापतिर् — ᵈ) D3 ह्यभ्या (for ताभ्या) Ś K1 4 द्रविणमत्तर°, K2 °मतर°, V1 °वित्तर°, Ca °वत्तर° (as in text) Cc cites द्रविण॰.

21 ᵃ) T1 M हि (for च) B3 5 D2 4 हतौ (for च तौ) K1 ते (for तौ) — ᵇ) T2 सापेक्षे, G3 साक्षेपौ; M1 सापेक्ष्यौ (for सापेक्षौ) K3 द्वौ (for च) — ᶜ) K1 T2 मानिनौ, B3 नामितौ, G1 मानीतौ, G2 मारितो; G3 माननौ (for मानितौ) K3 B3 D3 T1 महा- (for मया) K4 V1 D6 M2–4 वीर (for वीरौ) — ᵈ) K1 (before corr) राधेये D2 वचनादपि (for वचनात्तव)

22 ᵃ) D6 पितामहेन मरक्ष्य — ᵇ) K3 पांडुपुत्रान् (for पाण्डुपुत्रा) B3 Da1 D1 5 M1 महारथा (for °रणे) — ᶜ) D6 तानि (for तात) — ᵈ) B2 दिवसास्तु, D3 दिवसास्तु (for दिवसानि) Ś2 K4 V1 B1 Dn1 D2 6 हि, K3 B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 S तु (for ह)

23 For the event of Śastranyāsa by Karṇa, cf 5 165 27. — ᵃ) V1 (m as in text) T2 3 G तु (for च) D3 भगवति (for च भवति) Ca n c te भवति (as in text) Dn1 न्यस्तशस्त्रश्च समरे — ᵇ) B3 प्रतापवान् (for पितामह) — ᶜ) K1 शिखंडिना, D3 शिखजिन (for शिखण्डिन) Dn1 पुराकृत्य (for पुरस्कृत्य) — ᵈ) K3 4 V1 B D फाल्गुनेन (for फल्गुनेन) T G M1 महारणे (for महाहवे)

हते तस्मिन्महाभागे शरतल्पगते तदा ।
त्वयोक्ते पुरुषव्याघ्र द्रोणो ह्यासीत्पुरःसरः ॥ २४
तेनापि रक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादिह संयुगे ।
स चापि निहतो वृद्धो धृष्टद्युम्नेन सत्वरम् ॥ २५
निहताभ्यां प्रधानाभ्यां ताभ्याममितविक्रम ।
त्वत्समं समरे योधं नान्यं पश्यामि चिन्तयन् ॥२६
भवानेव तु नः शक्तो विजयाय न संशयः ।
पूर्वं मध्ये च पश्चाच्च तवैव विदितं हि तत् ॥ २७
स भवान्धुर्यवत्संख्ये धुरमुद्वोढुमर्हसि ।
अभिषेचय सेनान्ये स्वयमात्मानमात्मना ॥ २८
देवतानां यथा स्कन्दः सेनानीः प्रभुरव्ययः ।
तथा भवानिमां सेनां धार्तराष्ट्रीं बिभर्तु मे ।
जहि शत्रुगणान्सर्वान्महेन्द्र इव दानवान् ॥ २९
अवस्थितं रणे ज्ञात्वा पाण्डवास्त्वां महारथम् ।
द्रविष्यन्ति सपाञ्चाला विष्णुं दृष्ट्वेव दानवाः ।
तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र प्रकर्षेथा महाचमूम् ॥ ३०
भवत्यवस्थिते यत्ते पाण्डवा गतचेतसः ।
भविष्यन्ति सहामात्याः पाञ्चालैः सृञ्जयैः सह ॥३१ C. 8. 379 B. 8. 10. 35 K. 8. 7. 39

---

24 [a]) V1 B (except B1) Da1 D1.3–7 S महेष्वासे (Da1 °स) — [b]) Ś1 V1 B D तथा, S पुनः (for तदा) — [c]) For the event, cf B 7. 5. 17. V1 B1 त्वयोक्त, S त्वयोक्त (for त्वयोक्ते). B1 पुरुषव्याघ्रे, Dn1 पुरुषव्याघ्र, T2 3 G M1 पुरुषव्याघ्रो — [d]) D1 द्रोण (for द्रोणो). In Ś1, the portion from ह्या up to सर is lost on a damaged fol. V1 D2 6 [ऽ]भ्यासीत्, Ce [ऽ]भ्यासीत् (for ह्यासीत्). D7 द्रोणे ह्योरासीत्पुरस्सर (sic), G2 ह्यासीद्द्रोणपुरस्सर.

25 [a]) D8 रक्षित पार्थ (for रक्षिताः पार्थाः) — [b]) Ś1 हव सयुगे, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 इति मे मतिः — [c]) G2 3 तथापि (for स चापि). K1 D2 6 7 T2 G2 3 युद्धे (for वृद्धो) — [d]) B1.3 M2–4 संयुगे, D2 T1.2 M1 सत्वर, G2 सत्वरं (for सत्वरम्).

26 In Ś1, the portion from st. 26 up to 30 is mostly lost on a damaged fol. The variants are noted wherever legible. — [a]) V1 B1 D2 6 प्रवीराभ्या (for प्रधानाभ्या) — [b]) K1 4 B1 D5 (before corr.) अमितविक्रम, K3 B1 D2 °विक्रम, T1 G2 3 M1 अतुलविक्रम, T2 3 G1 अतुल्यविक्रम; M2–4 अतुलविक्रम (for अमितविक्रम) — [c]) B1 त्वत्सम (for त्वत्समम्). T2 योद्धुं, M3 4 योध (for योधं) — [d]) Ś1 चिंतयत, D1 चिंतय (for चिन्तयन्).

27 [a]) B3 5 Da1 D1 6 भवानेवाद्य (for भवानेव तु). T2 G च (for तु) — [c]) K1 पूर्वं मध्य च, K3.4 पूर्वमध्ये च, D2 युद्धमध्ये च, T2 3 G M1 पूर्वं मध्ये तु. D2 6 पाचार्ये (for पश्चाच्च) — [d]) Ś1 तव वै, K2 V1 B D (except Dn1) T1 2 M तथैव (T1 °वं) (for तवैव). K2 3 V1 B (except B3) D (except Dn1) T1 M निहित (for विदित). K3 V1 B3–5 Dn1 D2–3 T1 2 M हित, B1 हत, Da1 D1 हि ते (for हि तत्). T3 G निहित च स्वक हित.

28 [a]) K4 धुर्जवत्, Dn1 D2 सूर्यवत् (for धुर्यवत्). G2 M समरे — [b]) D2 धुराम्. K1 B D (except Dn1) S (except T2) अर्हति (for अर्हसि) — [c]) Ś1 K2 D1 2 4 5 सेनान्ये, D6 Cep राधेय, Ca c सेनान्ये (as in text).

29 [b]) Ś1 V1 Dn1 D2 8 5 G1 2 M1 सेनानी, T1 सेनानि, T3 सेनानि — [c]) K4 इमा सेना (for इमा सेना) — [d]) K1 धातुराष्ट्री, K3 D1 धार्तराष्ट्रा, D7 धार्तराष्ट्रा. G2 बिभर्त्व, G3 बिभर्ति, Ca बिभर्तु (as in text). B (except B1) Da1 D1 3 4 7 8 S वै (for मे) — [e]) D3 शत्रुगणान् (for शत्रुगणान्). K4 सर्वे (for सर्वान्) — [f]) B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S transp इव and दानवान्.

30 [a]) K1 अवस्थिर, Dn1 अवस्थित- (for अवस्थित). Ś1 K2 V1 B D (except D8) T2 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) — [b]) K1 त्वा (for त्वां). Ś1 K4 V1 B D S महारथा (K4 °था) (for महारथम्) — D1 T1 om. 30[c]–31[b] — [c]) K3 D1 7 च (for स). K1 श्रावयिष्यति पाचाला, B3 भविष्यति निरुत्साहा, T3 G विद्रविष्यति पाचाला — [d]) K1 T2 3 दृष्ट्वैव. K4 दानवा — [e]) T3 अस्माक (for तस्मात्त्व) — [f]) K1 प्रकर्षस्व, K3 B1.2 4 5 Da1 D.–7 प्रकर्षेता, V1 प्रकर्षेतां, B3 प्रहृष्येता, D5 प्रकर्षेमा, G1 2 प्रहर्षेथा, M1 प्रकर्षेथा, Ce प्रकर्षेथा (as in text). M4 महाचमू.

31 D1 T1 om. 31[ab] (cf. v. l. 30). — [a]) K4 भवति चस्थिते, B3 भवनवस्थिते (sic) (for भवत्यवस्थिते). T3 छेते (for यत्ते) — [b]) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D2–7 T2 3 G1 2 M मंदचेतस, G3 मदतेजस (for गतचेतस). D5 पाडवानामचेतस — [c]) V1 B Da1 Dn1 D2–7 T1 द्रविष्यति; D1 भविष्यति (for भविष्यन्ति). K1 महामत्या, Dn1 G2 महामात्या (for सहामात्या) — [d]) Ś1 K1 3 B3 Da1 Dn1 D1 6 8 पाचाला (for पाञ्चालैः)

C 8 340 B 8 10. 37 K 8 7. 40 यथा ह्यभ्युदितः सूर्यः प्रतपन्स्वेन तेजसा ।
व्यपोहति तमस्तीव्रं तथा शत्रून्व्यपोह नः ॥ ३२

कर्ण उवाच ।

उक्तमेतन्मया पूर्वं गान्धारे तव संनिधौ ।
जेष्यामि पाण्डवान्राजन्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ३३
सेनापतिर्भविष्यामि तवाहं नात्र संशयः ।
स्थिरो भव महाराज जितान्विद्धि च पाण्डवान् ॥३४

संजय उवाच ।

एवमुक्तो महातेजास्ततो दुर्योधनो नृपः ।
उत्तस्थौ राजभिः सार्धं देवैरिव शतक्रतुः ।
सेनापत्येन सत्कर्तुं कर्णं स्कन्दमिवामराः ॥ ३५
ततोऽभिषिषिचुस्तूर्णं विधिदृष्टेन कर्मणा ।
दुर्योधनमुखा राजन्राजानो विजयैषिणः ।
शातकौम्भमयैः कुम्भैर्माहेयैश्चाभिमन्त्रितैः ॥ ३६

V1 D2 पाचालाश्च ससृंजया (D2 °या), B1 D6 सपांचाला ससृजया°, B2.4.5 D3.4.7 पाचाला सृजयाश्च ह (B5 हि); S पाचालाश्च सकेकया

32 a) K4 सूर्ये (for सूर्यः) — b) K1 प्रतापां, K4 V1 प्रपवन्, D4.6 प्रतपत् (for प्रतपन्) — c) G2 व्यपोहचिमिर तीव्र Ca cites व्यपोहयति, Cc व्यपोहति (as in text) — d) V1 D6 शत्रु (for शत्रून्) K8 व्यपोहति, V1 B1 D2.6.8 T G1.3 M2–4 व्यपोहय, B3–5 Da1 D1.5–5.7 प्रतापय, Dn1 व्यपोह मे, G3 व्यपेतय° (sic), M1 विनाशय° (for व्यपोह न°) — After 32, Ś K V1 B Da1 D1–8 (D2 om line 3) ins

69* संजय उवाच ।
आशा बलवती राजन्पुत्रस्य तव याभवत् ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशां हृदये कृत्वा कर्णमेवं तदाब्रवीत् ।
सूतपुत्र न ते पार्थः स्थित्वाग्रे सयुयुत्सति ।

[K4 कर्ण उवाच — (L 1) D3.4.7 साभवत् (for याभवत्) Ś K V1 B1 D2.6.8 पुत्राणां तेभवत्तदा, B2 पुत्राणामभवत्तदा; B3 तव पुत्रस्य याभवत् (for the post half) — (L. 2) Ś K B1.6 हते भीष्मे तथा (B1.6 हते) द्रोणे, V1 D2.6.8 हते द्रोणे तथा (V1 हते) भीष्मे, B3 हते च भीष्मे द्रोणे च (for the prior half) D5 कर्णे (for कर्णो) K1 जप्येति, K3 जयति (for जेष्यति) — (L 3) Om in D2. K3 एव (for एव) — (L. 4) K3 गते (for न ते) D2 सूतपुत्रे हते पार्थे, D6 सूतपुत्रो हि ते पुत्र (for the prior half) D1 स्थिताग्रे; D4 (m as above) गृ°ताग्रे V1 D2.4.8 स (for सं) Ś K1.2 स्थित्वाग्रे न (Ś1 K2 °ग्रेण) युयुत्सति, K3 D2.6 Ca प(D2 पु)राभवस्य युयुत्स(K3 °त्स)ति (for the posterior half)]

On the other hand, Dn1 S ins after 32

70* संजय उवाच ।
एवमुक्तस्तु राधेयो राज्ञा दुर्योधनेन ह ।
राज्ञां मध्ये महाबाहुः प्रीतात्मा स महाबलः ।
हर्षयन्नब्रवीत्कर्णो दुर्योधनमिदं वचः ।

[G2 om the ref — (L. 1) Dn1 हि, T1.2 G2.3 M च (for ह) — (L. 2) Dn1 महारथा° (for महाबलः)]

33 Dn1 S om the ref. — a) K3 उक्तमे च मया (sic), G2 उक्तमेव त्वया (for उक्तमेतन्मया) — c) D2 येष्यामि (for जेष्यामि) B Da1 Dn1 D1–5.7 G2 सर्वान् (for राजन्) — d) D8 सगणान् (for सपुत्रान्) D2 सहपाडवान् (for सजनार्दनान्)

34 b) K1 तथाहं (for तवाहं) — d) K1 जित्वान् (for जितान्) D1 om. च D8 T2 विजितान्विद्धि पाडवान् — After 34, K4 ins

71* समं ज्वरद्रो[जरद्रो]णमहं महाहवे
ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत ।
न वा मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोत्तमामृताव् ।

35 Ś K1–3 T1.2 M om. the ref. — a) Ś K4 B (except B1) Da1 D1–7 महाराज; K1 महाराजस्; K2 मधूराज. (for महातेजास्) — b) T8 तदा, G3 तथा (for ततो) T8 नृप B5 राजा दुर्योधनस्ततः — d) Dn1 दैवैरिव — e) B (except B1) Da1 D3–5.7 सैनापत्येन; D2 शेनापत्येन (for सेनापत्येन) K3 साकर्तुं; T3 G1.2 तं कर्तुं (for सत्कर्तुं) — f) K3 कर्णे (for कर्णं). K1 स्कंधम् (for स्कन्दम्)

36 a) Dn1 [ऽ]भिषिच°, T2 [ऽ]भिसिषिचु° (for ऽभिषिषिचुस्) K1.3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 S कर्णं (for तूर्णं) D6 ततोभिषिंचु कर्णं ते — c) B3 सुयोधन° (for दुर्योधन°) Ś1 दुर्योधन महाराजन् — d) D5 °षिणा; D8 (m as in text) विषयैषिणः; G2 विजिगीषवः; G3 विजिगीषिण (for विजयैषिण°) — e) K3 शातकौंभमयैः; V1 B D (except Dn1) S (except M2) Ca शातकुंभ° (for शातकौम्भ°) — f) V1 B3–5 D3.5.7 मन्त्रैश्चैवाभि(V1 °नु)मन्त्रितै, B1 माहेयैरभि°; B2 महोजैश्चाभि°; Da1 महेयैश्चाभि°; Dn1 राजतैश्चाभि°; D1 महायैश्चाभि°; D6 महार्हैश्चाभि°; D8 मृन्मयैश्चाभि°; T1.3 G2.3 ब्राह्मणैश्चाभि°, T2 ब्रह्मणैश्चाभि°, G1 ब्राह्मणैरभि°, M1 (sup lin as in text) माहेयैश्चापि मंत्रितैः. Co cites मन्त्रै°

तोयपूर्णैर्विपाणैश्च द्वीपिखड्गमहर्षभैः ।
मणिमुक्तामयैश्चान्यैः पुण्यगन्धैस्तथौषधैः ॥ ३७
औदुम्बरे समासीनमामने क्षौमसंवृतम् ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना संभारैश्च सुसंभृतैः ॥ ३८
जय पार्थान्सगोविन्दान्सानुगांस्त्वं महाहवे ।
इति तं बन्दिनः प्राहुर्द्विजाश्च भरतर्षभ ॥ ३९
जहि पार्थान्सपाञ्चालान्राधेय विजयाय नः ।
उद्यन्निव सदा भानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ४०
न ह्यलं त्वद्विसृष्टानां शराणां ते सकेशवाः ।
कृतघ्नाः सूर्यरश्मीनां ज्वलतामिव दर्शने ॥ ४१ C 8 394 B 8 10 51 K 8 7 56

---

37 [a]) K2 B1 3.4 Da1 D3.4 7 तोयपूर्णविपाणैश्च — [b]) Ś1 K2 द्वीपिव्याघ्रमहर्षभैः, K1.4 द्वैपव्याघ्र(K4 द्वीपखड्ग)महर्षिभिः, K3 M3 द्वैपखड्गमहाग्रमैः (M3 °र्षभैः), V1 द्विपपद्मिमहर्षभैः, B1 द्वैपव्यौण्डहर्षिभिः (sic), B2-5 Dn1 D2-4 6-8 G2 3 Cc द्विपखड्गमहर्षभैः, Da1 D1.5 द्वैपयाघ्र° (Da1 °द्र°), T2 **खड्ग°, T3 M2 4 द्वैपखा° (T3 °ख)ड्ग°; G1 द्वैपखड्ग°, M1 द्वीपखड्ग° Ca cites द्वैप, खड्ग and महर्षभ — [c]) K3 वन्यैः, V1 B2 M2-4 धान्यैः (for चान्यैः) B1 3-5 Da1 D1.2-5 7 G2 मणिमुक्तायु-तैश्चान्यैः, Dn1 °मुक्ताफलैर्धान्यैः, D2 °मुक्तायरैर्धान्यैः, D6 °मुक्तामनैर्धान्यैः, D8 G1 3 M1 °मुक्तायुतैर्धा(D8 °धै)न्यैः, T1.3 °मुक्तायुधैर्धान्यैः, T2 °मुक्ताधनैर्धान्यैः — [d]) V1 पुण्यैर्गन्धैस्, D6 पुण्यगन्धैस् (for पुण्यगन्धैस्) Dn1 D1 तथोषधैः; T1 G2 महौषधैः (for तथौषधैः)

38 [a]) K2 अहवर- (sic), B1 औदुम्बरे, D1.5 उदुंबरे, D4 औदुंबरे, D8 औदंबरे (for औदुम्बरे) Ca cites औदुंबर, Cc °र Ś1 K2 3 V1 B D (except Dn1) सुम्यामीनम्, T2 (*also* as in text) तदासीनम् (for समासीनम्) K1 औदुम्बरेण समासीनम् (hypermetric) — [b]) D8 आवते (for आमने) K1 क्षौममृत (sic), K3.4 B D6 क्षौमसमृते, V1 damaged (for क्षौम-संवृतम्) — [d]) K3 समभृतैः, B1 Dn1 सुसंवृतैः (for सुसम्भृतैः) D2 6 समारैश्चापि संवृतैः — After 38, N T G ins

72* ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्तथा शूद्राश्च संमताः ।
तुष्टुवुस्तं महात्मानमभिषिक्तं वरासने ।
ततोऽभिषिक्तो राजेन्द्र निष्कैर्गोभिर्धनेन च ।
वाचयामास विप्राग्र्यान्राधेयः परवीरहा ।

[(L 1) K1 समता, K4 D1 T2 G2 मानता (T2 °ण-) K3 D6 संमता (D6 °त), V1 B2 D2 6 मंगता, D8 वैष्णवाः (for संमताः) — (L 2) D6 अविषिक्त (for अभिषिक्त) Ś K3 4 महासने (for वरासने) — (L 3) V1 [ऽ]भिषिक्ते, Dn1 °षिक्तो, T3 G2 3 °षिक्त (for °षिक्तो) Ś K1.2 4 D8 T2 transp निष्कैः and गोभि B1 निष्कैर्, Da1 निष्कैर् Ca.c cite निष्कैः and Cc धनेन (as above) — After line 3, T1 ins

73* पूजयामास वस्त्रैश्च विप्रान्वेदविदस्तथा ।

— (L 4) G2 3 यो(G3 या)जयामास, Ca वाचयामास (as above) T G2 3 विप्रांश्च, G1 विप्रांश्च (for विप्राग्र्यान्) D5 रागाधेय (sic) K1 पुनवीरहा (for परवीरहा) T G1.3 ऋग्मि (T1 वाग्मि°, T3 ऋत्विक्) स्तोत्रैः समतत, G2 ऋत्विग्भिस्तो-मैस्तथा (for the post half)]

T (T2 om line 2) G cont. M ins after 38

74* स व्यरोचत राधेयः सूतमागधबन्दिभिः ।
स्तूयमानो यथा भानुरुदये ब्रह्मवादिभिः ।
ततः पुण्याहघोषेण वादित्रनिनदेन च ।
जयशब्देन शूराणां तुमुलः सर्वतोऽभवत् ।
जयेत्यूचुर्नृपाः सर्वे राधेयं तत्र संगताः ।

[(L 1) T1 व्यरोचत T1.3 G1.2 °बन्दिभिः — (L 2) T1 स्तूयमानोदयो भानोर् — (L 4) T1 तुमुल]

39 [a]) B Da1 D1.5-6 7 8 सानुगांस्तान्, Dn1 सानुगस्त्व, S मानुवधान् (for सानुगास्त्वं) Ś K2 4 महारणे, V1 D2 6 विशां पते, B5 D3.4 7 महामृधे (for महाहवे) — [b]) B3 5 Da1 D1.5 इति ते, M1 इतीदं (for इति तं) T1 G1.2 वदिन°, T3 भत्रिण, M1 वदिन (for बन्दिनः) — [d]) T1 द्विदाश्च (for द्विजाश्च) K1 D5 G3 पुरुषर्षभ, K3 B1 पुरुषर्षभा, V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-4 6 7 पुरुषर्षभ, M3 भरतर्षभ (for भरतर्षभ)

40 [a]) T G1.2 M2-4 जय, M1 जयत् (for जहि) D3 सपांश्चालान् (for सपाञ्चालान्) — G2 om (hapl) 40[b]-42[a] — [b]) K1 राधये, D1 राधेय K3 D3 च, Ca न (as in text) — [c]) K1 उद्यन्निव, T1 उद्यन्नेव K3 B3 महा, T1 M यथा (for सदा) T2 3 G1.3 यथादित्यस् (for सदा भानुस्) T1 M सूर्यस् (for भानुस्) — [d]) K1 तमांस्यग्रैर्गभस्तिभिः (sic)

41 G2 om 41 (cf v l 40) — [b]) B2 4 6 D3 4 7 वै (for ते) K3 D1 M1 सकेशव°, K4 सकेशवा (for सकेशवाः) — In G1, the portion from 41[c] of this adhy up to st 30 of the next adhy is lost on a missing fol — [c]) K3 कृतघ्न; Dn1 ऊलका, D7 8 उलूका, Ca कृतघ्ना (as in text) — [d]) Da1 ज्वलतमिव, G3 चलतामिव (for ज्वलतामिव) D6 वंदानि (for दर्शने)

C 8 395 B 8 10 52 K 8 7 57 न हि पार्थाः सपाञ्चालाः स्थातुं शक्तास्तवाग्रतः ।
आत्तशस्त्रस्य समरे महेन्द्रस्येव दानवाः ॥ ४२
अभिषिक्तस्तु राधेयः प्रभया सोऽमितप्रभः ।
व्यत्यरिच्यत रूपेण दिवाकर इवापरः ॥ ४३
सेनापत्येन राधेयमभिषिच्य सुतस्तव ।
अमन्यत तदात्मानं कृतार्थं कालचोदितः ॥ ४४
कर्णोऽपि राजन्संप्राप्य सेनापत्यमरिंदमः ।
योगमाज्ञापयामास सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ४५
तव पुत्रैर्वृतः कर्णः शुशुभे तत्र भारत ।
देवैरिव यथा स्कन्दः संग्रामे तारकामये ॥ ४६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

---

42 G1 missing (cf. v l 41) G2 om 42^{a} (cf. v l 40) — ^{a}) B (except B1) Da1 D3–5 7 T G3 M1–3 च (for हि) T1 शक्ता (for पार्था) — ^{b}) T1 3 G2 3 M transp स्थातु and शक्ता — ^{c}) S (G1 missing) आत्तव-प्रस्य (for आत्तशस्त्रस्य) — ^{d}) T1 महेंद्रस्यैव (for महेन्द्रस्येव) — After 42, S (G1 missing) ins

75* सजय उवाच ।
स सत्कृत स्तूयमान सुहृद्गणवृतो वृपा ।
कर्णो दुर्योधन वाक्यमब्रवीत्प्रहसन्प्रियम्
दुर्योधनाद्य सगण पाण्डूना प्रवरै सह ।
फल्गुन सूदयिष्यामि त्वत्प्रियार्थं सबान्धवम् ।
सपर्वतार्णवद्वीपा शाधि गा गतपाण्डवाम् । [5]
पुत्रपौत्रप्रपौत्रेषु प्रतिष्ठा गमयिष्यसि ।
नासह्य विद्यते मह्य त्वत्प्रियार्थमरिंदम ।
सत्यधर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ।

[(L 1) T1 नृप, G3 रुपा (for वृपा) — (L 4) G2 योधयिष्यामि G2 सवांधव — (L 5) T1 °द्वीपां शाधि मा हतपाण्डवां, G2 °द्वीपानां शाधि तान्गणपाडवा (sic) — (L 6) G3 प्रतिष्ठा च गमिष्यसि (for the post half) — (L 7) T1 2 M3 4 परतप (for अरिंदम)]

43 G1 missing (cf v l 41) D2 om 43 Before 43, T M ins सजय उवाच — ^{a}) D4 reads from राधेय up to इवापर (in ^{d}) on marg (sec m) Dn1 तदा कर्ण, D6 स राधेय — ^{b}) T2 तदानीं नितरा बभौ — ^{c}) Ś2 K4 D8 T2 व्यतिरिच्यत, K1 वन्यरिश्य (sic), V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 अत्यरिच्यत, D4 अत्यशोभत, T1 व्यत्यरुच्यत, T3 G2 प्रत्यरिच्यत (for व्यत्यरिच्यत) — ^{d}) Ś2 इवापरा (for इवापर)

44 G1 missing (cf. v l 41) — ^{a}) M4 om (hapl) the portion from न up to पत्य (in 45^{b}). K1 सैनापम्य (sic), K3 V1 D1 2 6 8 T G3 सेनापत्ये तु; B Da1 D3. 5 7 सैनापत्ये तु, D4 (marg) सैन्यपत्ये तु, G2 सेनापत्ये नु (for सेनापत्येन) — ^{b}) K1 अभिषिद्य, D4 अभिषिंच्य, D5 अभिपृच्य (for अभिषिच्य) — ^{c}) G2 अमन्यत (for अमन्यत) K3 स चात्मान; T1 तथात्मानं; T2 महात्मान, G2 3 इवात्मान (for तदात्मान) — ^{d}) K1 3 Dn1 D8 कालमोहित, Da1 °वोदित, D2 °नोदित (for °चोदित)

45 G1 missing (cf. v l 41). M4 om up to पत्य (in 45^{b}) (cf v l. 44). — ^{a}) T1 राज्ञा, T3 G2 3 M (M4 om.) राज्ञ (for राजन्) K3 सप्राप्त (for सप्राप्य) — ^{b}) K1 सैनापद्यम्; K4 सेनापत्तिम्, B1. 2 4 5 Da1 D1–5 7 सैनापत्यम् (for सेनापत्यम्) D8 M1 अरिदम (for अरिंदम) — ^{d}) B1 सूर्यस्योदयनावधि, B2 °दयनादधि, D5 °देयन प्रति, D6 रूपस्योदयनादधि, D8 सूर्यस्योदयानादिति Ca cites उदयनं (as in text)

46 G1 missing (cf v l 41) — ^{a}) Dn1 तत्र (for तव) — ^{b}) G2 3 तव, M2–4 [ऽ]तीव (for तत्र) — ^{c}) Ś2 स्कध (for स्कन्द) — ^{d}) K1 सग्रामे, D1 सग्राम (for संग्रामे) B1 तारकक्षये, G3 तारकामयो, Ca as in text

Colophon missing in G1 — *Adhy name* K3 B1–3 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 कर्णाभिषेक, V1 कर्णप्रधानकं चाभिषेक, M1 कर्णाभिषेचन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 6 (as in text), B1. 2 5 Da1 D5 6 8 10, Dn1 D4 11, T1 3 G2 3 M 7, T2 9. — *Śloka no* Dn1 59

७

धृतराष्ट्र उवाच ।
सेनापत्यं तु संप्राप्य कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तथोक्तश्च स्वयं राज्ञा स्निग्धं भ्रातृसमं वचः ॥ १
योगमाज्ञाप्य सेनाया आदित्येऽभ्युदिते तदा ।
अकरोत्किं महाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २
संजय उवाच ।
कर्णस्य मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
योगमाज्ञापयामास नान्दीतूर्यपुरःसरम् ॥ ३
महत्यपररात्रे तु तव पुत्रस्य मारिष ।
योगो योगेति सहसा प्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४
नागानां कल्पमानानां रथानां च वरूथिनाम् ।
संनह्यतां पदातीनां वाजिनां च विशां पते ॥ ५
क्रोशतां चापि योधानां त्वरितानां परस्परम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो दिवस्पृक्सुमहांस्तदा ॥ ६
ततः श्वेतपताकेन बालार्काकारवाजिना ।
हेमपृष्ठेन धनुषा हस्तिकक्ष्येण केतुना ॥ ७ C 8 406 B 8.11.7 K 8 8 7

7

1 In G1, st 1–30 are missing (cf v 1 8 6 41^{ab}) Before the ref., G2 ins श्रीकृष्णाय नमः — ^{a}) V1 B Da1 D3–5 Ca सैनापत्य D6 समरे, D8 मप्राप्य, Ca सप्राप्य (as in text) K1 सैनामन्यत्र मप्राप्य (sic) — K2 om. (hapl) 1^{c}–2^{b} — ^{c}) K4 ततोक्तश्च, V1 तदुक्तस्तु, B1 D8 T2.3 G2.3 तयोक्तस्तु, B4 यथोक्तश्च — ^{d}) K4 स्निग्ध-, D8 स्नेग्य (sic) (for स्निग्ध) K1 स्निग्धभ्रातृमसरच (sic), S (G1 missing) स्निग्धो भ्रातृसमो (T1 °मा) हि स (T1 G2 हित°)

2 K2 om 2^{ab} (cf v 1 1) — ^{a}) V1 B1.2.6 Dn1 D6.7 सैन्यानाम्, B3 Da1 D1–5 सेनानाम् (for सेनाया) — ^{b}) K1 आदित्ये (for आदित्ये) Da1 D5 तथा (for तदा) V1 B1 D8 आदित्या(B1 °त्ये)भ्युदय प्रति, D1 आदित्योभ्युदिते तथा — For 2^{ab}, S (G1 missing) subst

76* हितश्च प्रियकामश्च मम पुत्रस्य नित्यदा ।

— ^{c}) S (G1 missing) किमकार्षीन् (T2 अकरोद्यन्) (for अकरोत्किं) K1 महाप्रज्ञस्, D8 M1 महाप्राज्ञ — ^{d}) M1 सजय

3 D6 om the ref — ^{a}) D8 कर्णस्तु K3 आस्थाय (for आज्ञाय) — ^{b}) Ś K1.2 B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 पुत्रास्ते D8 तत्र पुत्रस्य मारिष — ^{c}) B D2–4.7 आज्ञापयामासुर्, Da1 D1.6 M4 अज्ञापयामासुर् (Da1 °सु, M4 °स) — ^{d}) K1 कदीमूर्यपुरस्सर (sic), V1 B1.2.4.6 D3–6.7 T1.2 Cap नन्दितूर्यपुरःसर (T1 °रा), B3 वंदिहर्य°, Da1 नेरीतूर्य°, Dn1 तदा तूर्य°, D1 दनोदीतूर्य° (sic), D2 नन्दिरूप पुरःसर, D6 वन्दितूर्य°, D8 नादीकूर्य°, T1 तूर्यनाद°, T8 नांदितूर्य°; G2 नानातूर्य°, M1 नादीतूर्यपुरस्सर, Ca यदिमृत्यपुरःसरा Cc cites नन्दितूर्यम्

4 ^{a}) D8 om तु B Da1 D1.4.7.8 T8 G3 च (for तु) K4 महत्यपदनादे तु (sic), Dn1 D6 महत्यापररात्रे तु, D2 महत्यापररात्रेषु, D5 G2 महत्यपरागे च (G2 °रात्रेण) Cc cites अपररात्रे वा — ^{b}) V1 B D (except D8) S (G1 missing) सैन्यस्य (D6 सैन्य च) (for पुत्रस्य) K4 मारिप°, Dn1 T2 भारत (for मारिष) — ^{c}) Ś2 साहस्रा, Ca सहसा (as in text) K1 योगयोगेति सहा*, K3 योगो योग इति क्षिप्र, S (G1 missing) योगो (G2 योग, M4 योगे) योग इति ह्याशु Ca c cite योगो योग — ^{d}) Ś2 महान्स्वर°, D2 महात्मन° (for °स्वन°)

5 ^{a}) V1 B1 Da1 T1 M कल्प्यतां, B2.4.6 Dn1 D2.4.6–8 T8 G3 Cc कल्पता, B3 D5 कल्पाता, D1.3 T2 G2 कल्प(D3 T2 °ल्प्य)ता (for नागाना) Ś1 K2 कप्यमानाना, Ś2 illegible, K1.4 कप°, V1 B D S (G1 missing) नाग(B5 T3 G2.3 राज)मुख्याना, Cc कल्पमानानां (as in text) Ca cites कल्पमान — ^{b}) K3 चराणा (for रथानां) Dn1 च वरूथिनीं, D8 सविरूथिना — ^{c}) K3 सनह्यता, G2 सनद्धता B1 च पत्तीना, D2 पदा*ना, Bom ed. नराणा च (for पदातीना) — ^{d}) D3 वाजिनाश्च, D8 (before corr) वाजीना च

6 ^{a}) B2.3 D3.4.7 चैव (for चापि) M यौधानां — ^{b}) B3 स्वरता च (for त्वरिताना) — ^{c}) Ś2 K3 D8 तुमल°; K4 तुमुल — ^{d}) T1.2 G2 M2–4 दिविस्पृक् K1 T1 स महास् (for सुम°) B1–3 Da1 D1.3–5.7 तत°, T2 तथा (for तदा) Dn1 उदधेरिव गर्जत, D8 दिवस्पृगिव सर्वत

7 ^{a}) T1 G2 तत- K1 श्वेते पताकेन — ^{b}) K1.4 बलाकाकारवाजिना; K3 V1 B D T G3 M बलाकावर्ण(B3 °वल्गु)वाजिना (D1 °ना, D5 °ना), G2 बलाकार्णववाजिनौ

C 8. 407 B. 8. 11 8 K. 8 8 8 तूणेन शरपूर्णेन साङ्गदेन वरूथिना ।
शतघ्नीकिङ्किणीशक्तिशूलतोमरधारिणा ॥ ८
कार्मुकेणोपपन्नेन विमलादित्यवर्चसा ।
रथेनातिपताकेन सूतपुत्रो व्यदृश्यत ॥ ९
धमन्तं वारिजं तात हेमजालविभूषितम् ।
विधुन्वानं महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ॥ १०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं रथस्थं रथिनां वरम् ।
भानुमन्तमिवोद्यन्तं तमो घ्नन्तं सहस्रशः ॥ ११

न भीष्मव्यसनं केचिन्नापि द्रोणस्य मारिष ।
नान्येषां पुरुषव्याघ्र मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ १२
ततस्तु त्वरयन्योधाञ्शङ्खशब्देन मारिष ।
कर्णो निष्कासयामास कौरवाणां वरूथिनीम् ॥ १३
व्यूहं व्यूह्य महेष्वासो माकरं शत्रुतापनः ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्विजिगीषया ॥ १४
मकरस्य तु तुण्डे वै कर्णो राजन्व्यवस्थितः ।
नेत्राभ्यां शकुनिः शूर उलूकश्च महारथः ॥ १५

— c) K3 हैमपृष्ठेन, Dn1 हेमपृष्टेन — d) K3 V1 B1 D6 8 T3 हस्तिकक्षेण (D8 °न), B2-5 Da1 D1 3-5 7 नागकक्षे(D5 °क्ष्ये)ण; D2 हस्तिकक्षिन K1 (before corr) केतुना, B3 हेतुना (for केतुना)

8 a) Ś1 भूपेण (by corr नरेण), K4 तूर्णेन, T1 तूणिना (for तूणेन) K1 भूयोगशरपूर्णेन; K2 नृपेण शतपूर्णेन, V1 B D (except Dn1) T3 G3 M2 तूणीरशतपूर्णेन, G2 तूणीशयस्सपूर्णेन, M1 3 4 तूणीरशरपूर्णेन — b) B1 D6 7 (sup lin) सगदेन; Dn1 सखड्गेन, D1 सागदेन; D2 शागदेन, D7 सगनेन, D8 (by corr) सनादेन, T2 3 G2 3 तोमरेण (T2 °णा) (for साङ्गदेन) M2 4 वरूथिनां — T2 om. 8cd — cd) K3 T1 शतघ्निकिंकिणीशक्तिशूलतोमरवारिणी (T1 °धारिणा), Da1 D1. 5 G2 शतघ्नीकिंकिणीशक्तिः शूलतोमरधारिणा (G2 °पाणिना), Dn1 M2 4 शतघ्नीकं(Dn1 °किं)कणीशक्ति°, M1 शतघ्नीककिणीशक्ति शूल°

9 a) Ś K1.2 4 D6 कार्मुकेनोपपन्नेन, B Da1 Dn1 D1-5 7 8 S (G1 missing) कार्मुकैरु(D4 °रू)प° — b) Ś K2 4 तुमुलादित्यवर्चसा — c) K1 रथेनाभिपताकेन, T2 G2 3 °नापतता तेन — d) K3 व्यदृश्यते, B3 [ऽ]भ्यरोचत, B4 5 Da1 D1. 3-5 7 [ऽ]भ्यदृश्यत, T2 [ऽ]त्यदृश्यत, M3 [ऽ]प्यदृश्यत (for व्यदृश्यत)

10 a) K3 V1 B1 3-5 D (except Dn1 D8) T G2 3 M2-4 ध्माप(G2 °स)यन्, B2 धूमतं (for धमन्त) B2-5 D (except D2 6 8) T1. 2 G2. 3 M2-4 राजन्, T3 शख (for तात) M1 ध्मापययारिज राजन् (sic). — b) Ś1 K1 2 फेनजालविभूषित, D8 हेममालावि° — Ś2 om. (hapl) 10cd — c) K4 विध्वन्वानं (sic), B (except B1) Da1 D1. 3-5 7 विधुन्वानो, T1. 2 G2 M विधून्वान B3 महेश्वास (for महच्चाप) — d) Dn1 S (G1 missing) हेमपृष्ट नव दृढं (T2 3 G2 3 दृढ नृप)

11 a) D3 महात्मानं; M1 महेष्वास — b) G2 मारार्थं (for रथस्थ) B2 रथम (for रथिना) — c) K3 इव प्रेतं, K4 इवोध्यत, D3 इवोधन्व (for इवोद्यन्त) — d) K3 V1 B1 4 5 D2-4 6 7 निघ्नन्, B3 -चिघ्नं, Da1 D1 5 -निघ्नं (for घ्नन्त) V1 B1. 2 Dn1 D2 6 8 समतत°, B3-5 Da1 D1. 3-5 7 S (G1 missing) दुरासद (for सहस्रश°)

12 T1 om 12ab — a) K3 त पार्थव्यसनं केचिन् — b) B3-5 भारत (for मारिष) — c) B2 पुरुषव्याघ्रा, Dn1 °व्याद्व (for °व्याघ्र) — d) K1 नेसिने (sic) (for मेनिरे) B1 मानवा, G2 3 गौरवात् (for कौरवा)

13 a) Dn1 वीर, M यौधान् (for योधान्) K3 ततस्तु स्वरयोधाना — b) Dn1 मारिप B2 शस्त्रशब्देनापि मारिष (hypermetric), T2 भृश शस्तेन मारिष — c) K2 कर्णौ K1 निष्कपयामास; K3 निष्काश°; K4 निष्काम°, V1 नि:काल°, B1. 3-5 Da1 D1. 3-5 7 निष्कर्ष°; B2 T1 3 G2 3 M निष्क्राम°, Dn1 नि:क्राम°, D2 निक्राम°; D6 निष्काल°, T2 निस्कास° (for निष्कास°) — d) Ś2 K1 4 Dn1 कौरवाना K1. 3 महाचमू, V1 B D S (G1 missing) महद्बल (for वरूथिनीम्)

14 a) B3 D5 om व्यूह B2 Dn1 व्यूह्य व्यूहं (by transp), D2 व्यूढ व्यूह्य K1 Dn1 महेष्वासं (for °सो). — b) Ś2 माकार, K3 4 V1 B D (except D4) T1. 2 M मकर V1 B1. 2 D6 T2 शत्रुतापन (for °न°) — For 14ab, T3 G2 3 subst.

77* मकरव्यूहमास्थाय दशितो रविनन्दन ।

— c) D1 प्रत्यद्ययो (sic), D8 (before corr) प्रत्युद्ययुस् (for °द्ययौ) B2 D7 T1 तथा कर्ण°, G2 महाराज (for तदा कर्ण°) — d) D5 8 विजा(D8 °ज)गीपया, D6 विजिगीपवान्, T1 प्रति भारत (for विजिगीषया) G2 कर्ण° पार्थजिगीपया

15 a) B3. 5 तुंडेन, B4 तुडे च, Da1 D1 5 तुडे तु (for तुण्डे वै) K1 मकारस्य च तुंडे वै, Dn1 D8 T2 मकरस्य त्वथ तुडे, T1 3 G2 3 M मकरस्याथ तुडे तु — b) D5 व्यवस्थिते° K3 कर्णं राजन्नवस्थित° — c) V1 B1 Dn1

द्रोणपुत्रस्तु शिरसि ग्रीवायां सर्वसोदराः ।
मध्ये दुर्योधनो राजा बलेन महता वृतः ॥ १६
वामे पादे तु राजेन्द्र कृतवर्मा व्यवस्थितः ।
नारायणबलैर्युक्तो गोपालैर्युद्धदुर्मदः ॥ १७
पादे तु दक्षिणे राजन्गौतमः सत्यविक्रमः ।
त्रिगर्तैश्च महेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्च संवृतः ॥ १८
अनुपादस्तु यो वामस्तत्र शल्यो व्यवस्थितः ।
महत्या सेनया सार्धं मद्रदेशसमुत्थया ॥ १९
दक्षिणे तु महाराज सुषेणः सत्यसंगरः ।
वृतो रथसहस्रैश्च दन्तिनां च शतैस्तथा ॥ २०
पुच्छे आस्तां महावीरौ भ्रातरौ पार्थिवौ तदा ।
चित्रसेनश्च चित्रश्च महत्या सेनया वृतौ ॥ २१
ततः प्रयाते राजेन्द्र कर्णे नरवरोत्तमे ।
धनंजयमभिप्रेक्ष्य धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २२
पश्य पार्थ महासेनां धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।
कर्णेन निर्मितां वीर गुप्तां वीरैर्महारथैः ॥ २३
हतवीरतमा ह्येषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
फल्गुशेषा महाबाहो तृणैस्तुल्या मता मम ॥ २४ C. 8. 243 B. 8. 11. 24 K. 8. 8. 24

T1. 2 G2. 3 M नेत्रयो (for नेत्राभ्या) K1 शूरा, T1 चैव (for शूर) — d) D1 (by corr.) उल्कश्च K3 महाबल°, D1 महाथा (for °रथ) K1 नल्कश्च महारथ, D5 उल्कय महारथ (corrupt)

16 a) B1 द्रोणपुत्रस्य, B2 °पुत्रश्च — b) Da1 D1. 5 सर्वयादवा; T1 सर्वतो नृपा (for °सोदरा) — c) Dn1 राजन् (for राजा)

17 a) K3 B Da1 Dn1 D1. 2 7 8 T G1 M वामपादे; V1 वामे भागे, D5 वामभागे (for वामे पादे) G2 वामपदेन राजेंद्र — c) Da1 Dn1 D1. 6 S (G1 missing) गुप्तो (for युक्तो) — d) D1 लोकपालैर् (hypermetric) (for गोपालैर्) Ś1 K3 V1 B (except B1) D S (G1 missing) युद्धदुर्मदैः

18 a) K1 पदे, D5 (before corr.) पादो, G2 पादा (for पादे) Dn1 दक्षणे — b) D1 गौतम — c) K2 त्रिगर्तैश्च, B2 D1 त्रैगर्तैश्च, Dn1 त्रिगर्तैश्च, D. त्रैगर्तैश्च K4 B1. 2 D2. 7 मु; T1 तु (for च) D1 महेष्वासे — d) K1 दक्षिगात्यैश्च, K3. 4 दक्षिणात्यैश्च D1 संवृता

19 a) Ś1 K2 अनूपादस्तु, B3 M2. 4 अनुपादं तु, D2 अन्वपादस्तु, T2 तत्र पादस्तु (for अनुपादस्तु) Ca cites अनुपादस् (as in text), Cc अनुवाद K2 राजन्; G2 अन्तस्, G3 वीरस्, Cs वामम् (as in text) K1 अनुपादान्तु यो वामाम्, D1 °पादस्तु वामपार्श्वे (hypermetric) — D2 om. 19c–20b. — d) Dn1 मद्रदेश-समुच्छ्रया, S (G1 missing) नानादेशसमुत्थया (T1 °समुद्भया)

20 D2 om 20ab (cf. v. l. 19) — a) K1 (before corr.) दक्षिगेन्तु, B1. 4 Da1 D1 दक्षिणेन Cc cites दक्षिणे (as in text) T3 महाराज — b) K4 V1 सुखेण K2 सत्यमत्पर, B2 सत्यविक्रम, Ca सत्यसगर (as in text) — c) B Da1 D1–5 7 रथसहस्रेण; D5 °सहस्रैस्तु — d) D6 तु (for च) V1 B Da1 D1 2–5 7 त्रिभिः शतैः (for शतैस्तथा) Dn1 D2 6 तदा (for तथा) K3 दंतिना त्रिशतैस्तथा

21 a) Ś K1. 2. 4 V1 B1 D2 6 T1 3 G3 M पुच्छे ह्यास्ता, B2 3 D1. 3 4 7 पुच्छेप्यास्ता, B1 5 पुच्छेत्वास्ता, Da1 D8 पुच्छेयास्ता, Dn1 पुच्छेत्वास्तां, D6 पुच्छे त्वास्ता, T2 पुच्छे चास्ता V1 B D (except D5 8) T G2 M महावीर्यौ G2 प्रपुच्छे*****. — b) V1 B1 Dn1 D2 6 पार्थि(Dn1 °र्थे)वर्षभौ, D5 T1 M पार्थिवोत्तमौ, T2 3 G1 3 °वात्मजौ (for पार्थिवौ तदा) K1 B3 तथा — c) B2 3. 5 Da1 D1–5 7 8 चित्रश्च चित्रसेनश्च, Dn1 चित्रसेनो विचित्रश्च, S (G1 missing) विचित्रश्चित्रसेनश्च — d) Dn1 वृतैः; D8 वृतो

22 a) B (except B1) Da1 D2–5 7 तथा (for तत) K1 प्रयाने, D2 प्रजाते, D8 प्रयते (for प्रयाते) — b) K4 नरवरोत्तमे, D1 °रोत्तमौ, T3 G2 3 रथवरोत्तमे — c) K1 अभिप्रेक्ष, D5 प्रतिप्रेक्ष्य (for अभिप्रेक्ष्य) — d) D2 धर्मराजा

23 Before 23, D5 ins. युधिष्ठिर उवाच — a) K4 D2 T1. 2 G1 3 M यथा सेना, V1 B D3 4 6 7 यया सेना (for महासेना) — b) V1 B1. 3–5 Da1 D1–7 धार्तराष्ट्री-(Da1 °ष्ट्रीं)ह, B2 °राष्ट्री च, T1 °राष्ट्रं तु; T3 °राष्ट्रा तु, G2. 3 M °राष्ट्रीं तु (for °राष्ट्रस्य) Dn1 D8 धार्तराष्ट्रीं महारणा (D8 °चमूम्) — c) V1 B1 D2 निर्मिता, B2–5 D3–5 विहिता; Da1 D1 विहिता, D7 निहिता (for निर्मिता) B1 वीरैर् — d) V1 B1 युक्ता, B2–5 D2–4. 7 गुप्ता V1 T1 2 M1–3 शूरैर्, G2 श्वेतैर् (for वीरैर्) D6 धार्तराष्ट्रे-महायुधे

24 a) Ś1 (sup. lin. as in text) K1. 2 D8 हतवीर्यतमा, K4 °वीरयमा (sic), Cc °तमा (as in text) — b) Ś1 धार्तराष्ट्रे, T2 धार्तराष्ट्र (for °राष्ट्री) K3 धार्तराष्ट्र-महाचमूः, T1 °राष्ट्रमहाचमूः — c) Ś1 K2 फल्गुनैषा, Ś1 K4 फाल्गुनैषा, K3 फल्गुपौषा, V1 B1 3 D5 कर्णशे(B1 °से)षा;

C 8.om B 8.11 25 K. 8.8 23

एको ह्यत्र महेष्वासः सूतपुत्रो व्यवस्थितः ।
सदेवासुरगन्धर्वैः सकिंनरमहोरगैः ।
चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योऽजय्यो रथिनां वरः ॥ २५
तं हत्वाद्य महाबाहो विजयस्तव फल्गुन ।
उद्धृतश्च भवेच्छल्यो मम द्वादशवार्षिकः ।
एवं ज्ञात्वा महाबाहो व्यूहं व्यूह यथेच्छसि ॥ २६
भ्रातुस्तद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवः श्वेतवाहनः ।
अर्धचन्द्रेण व्यूहेन प्रत्यव्यूहत तां चमूम् ॥ २७
वामपार्श्वेऽभवद्राजन्भीमसेनो व्यवस्थितः ।
दक्षिणे च महेष्वासो धृष्टद्युम्नो महाबलः ॥ २८
मध्ये व्यूहस्य साक्षात्तु पाण्डवः कृष्णसारथिः ।
नकुलः सहदेवश्च धर्मराजश्च पृष्ठतः ॥ २९
चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ युधामन्यूत्तमौजसौ ।
नार्जुनं जहतुर्युद्धे पाल्यमानौ किरीटिना ॥ ३०
शेषा नृपतयो वीराः स्थिता व्यूहस्य दंशिताः ।
यथाभावं यथोत्साहं यथासत्त्वं च भारत ॥ ३१
एवमेतन्महाव्यूहं व्यूह्य भारत पाण्डवाः ।
तावकाश्च महेष्वासा युद्धायैव मनो दधुः ॥ ३२

Co फल्गुशेषा (as in text) Ca cites फल्गु T_1 महाबाहु — T_1 om (hapl) 24^d–26^a. — ^{d}) $Ś_2$ K_4 तृणस्तुल्या म(K_4 ग)ता मम, V_1 $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ तृणैस्तुल्यतमा मम ($T_{2\ 3}$ G_3 मता)

25 T_1 om 25 (cf v l. 24) — ^{a}) B_1 एषो (for एको) B_3 महाबाहो (for महेष्वास°) — ^{b}) V_1 B_1 D_2 M_{2-4} विरोचते, B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7\ 8}$ (by corr) विराजते, $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_1 व्यरोचत (for व्यवस्थित°) D_8 (before corr) सूतपुत्रेव राजते — ^{e}) Dn_1 लोके (for लोकैर्) — ^{f}) K_4 D_6 योजयो, Dn_1 योजेयो (for योऽजय्यो) $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M अजय्यो (T_2 G_3 °जेयो, G_2 °मेयो) यो महारथ° Ca o cite अजय्यो (as in text).

26 T_1 om 26^a (cf v l 24) — ^{b}) M_1 विजयं K (except K_1) V_1 B D फाल्गुन — ^{c}) K_3 उद्धृतश्च T $G_{2\ 3}$ M_1 उद्धृत च भवे(T_2 °च)च्छल्य — ^{d}) K_1 सम-, M_{2-4} महान् (for मम) K_2 T $G_{2\ 3}$ M मम द्वा(K_2 T_1 M_1 महद्वा)दशवार्षिक — ^{e}) B_1 एव गत्वा, Ś (G_1 missing) एतज्ज्ञात्वा (for एवं ज्ञात्वा) M_{2-4} महेष्वास (for महाबाहो) — ^{f}) B_1 Dn_1 M_1 व्यूह व्यूह (by transp), Da_1 $D_{1\ 5\ 8}$ व्यूह व्यूह्य K_1 तथेच्छसि, Dn_1 D_8 यथेच्छक (for °च्छसि) T_2 व्यूह्य व्यूहितुमर्हसि, T_3 $G_{2\ 3}$ व्यूह व्यूहितुमिच्छसि

27 Before 27, $T_{2\ 3}$ G_3 M ins संजय — ^{a}) B (except B_1) Da_1 $D_{1\ 3-5}$ एतद्वच (for तद्वचन) D_2 भ्रातुस्तव वचन श्रुत्वा (hypermetric), $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M श्रुत्वा तद् (G_3 तु) वचन भ्रातु° — ^{b}) D_1 पाडव; S (G_1 missing) कौंतेय (G_2 $M_{1\ 3}$ °य) (for पाण्डव°) — ^{c}) K_1 अर्धचद्रे, Da_1 $D_{1\ 5}$ °चद्रेन — ^{d}) D_6 व्यत्यव्यूहत, T_1 प्रति°, G_2 M_{2-4} प्रत्यव्यूह्यत K_1 (*sup lin*) च (for ता)

28 ^{a}) K_1 भवेद् (for ऽभवद्) V_1 वामे पार्श्वे महाबाहो, B D वामपार्श्वे तु तस्याथ (Dn_1 महाराज, D_2 ॥ महाबाहुर्), S (G_1 missing) वामभागे तु राजेंद्र — ^{b}) T_2 (before corr) व्यरोचत (for व्यवस्थित°) D_5 भीमसेनोप्यवस्थित° — ^{c}) $Ś_2$ K_4 T_1 दक्षिणेन, Da_1 $D_{1.6\ 7}$ $T_{2\ 3}$ $G_{2.3}$ M °णे तु (for °णे च) K_1 महेष्वासौ, S (G_1 missing) महाबाहुर् (T_1 °बाहो) (for महेष्वासो) — ^{d}) V_1 T_2 M_1 महारथ, B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ T_3 $G_{2\ 3}$ M_{2-4} व्यवस्थित° (for महाबल°)

29 B_2 om. 29 — ^{a}) K_3 V_1 B (B_2 om) D राजा तु (Dn_1 D_8 राजासीत्), S (G_1 missing) राजेंद्र (for साक्षात्तु) — ^{b}) K_3 V_1 B (B_2 om) D S (G_1 missing) पाडवश्च धनंजयः — ^{c}) D_1 नकुल — ^{d}) V_1 B (B_2 om) D T_3 धर्मराज(D_2 °जा)स्य

30 ^{a}) V_1 D_6 T_1 च (for तु) T_1 पाचालौ — ^{b}) K_1 D_1 T_2 युधामन्युत्त(K_1 °तु)मौजसौ, T_1 °न्युत्तमोजसौ — ^{c}) S (G_1 missing) पार्थं न (for नार्जुन) Da_1 $D_{1\ 3}$ मध्ये (for युद्धे) — ^{d}) K_3 पापात्मानौ (for पाल्यमानौ)

31 G_1 resumes — ^{a}) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5}$ वीरा — ^{b}) $K_{1\ 4}$ T_3 G M दसिता°, T_2 रक्षिण° (for दशिता°) — ^{c}) $Ś_2$ K_3 V_1 B D S यथाभाग (for यथाभाव) — ^{d}) K_3 यथा सत्र, B_1 यथातत्त्व, $B_{3\ 4}$ $D_{3\ 4\ 7}$ यथायत्त, D_2 यथामत्य, S (except T_2 G_1) यथासत्त्व

32 ^{a}) D_8 एवमेन, T_1 G_1 एवमेतं, G_3 एवमेते D_8 यथा व्यूहं (for महा°) — ^{b}) K_1 व्यूह, K_2 व्यूहं; D_5 व्युह्य K_1 पाडव° — ^{d}) D_5 मने (for मनो) V_1 (before corr) दद्यु° S युद्धायैवावतस्थिरे (G_1 °यैव व्यवस्थिता°)

दृष्ट्वा व्यूढां तत्र चमूं सूतपुत्रेण संयुगे ।
निहतान्पाण्डवान्मेने तव पुत्रः महान्वयः ॥ ३३
तथैव पाण्डवीं सेनां व्यूढां दृष्ट्वा युधिष्ठिरः ।
धार्तराष्ट्रान्हतान्मेने सकर्णान्वै जनाधिप ॥ ३४
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
सहसैवाभ्यहन्यन्त सशब्दाश्च समन्ततः ॥ ३५
सेनयोरुभयो राजन्प्रावाद्यन्त महास्वनाः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणां जयगृद्धिनाम् ॥ ३६
हयहेषितशब्दाश्च वारणानां च बृंहितम् ।
रथनेमिस्वनाश्चोग्राः संबभूवुर्जनाधिप ॥ ३७
न द्रोणव्यसनं कश्चिज्जानीते भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं मुखे व्यूहस्य दंशितम् ॥ ३८
उभे सेने महासत्त्वे प्रहृष्टनरकुञ्जरे ।
योद्धुकामे स्थिते राजन्हन्तुमन्योन्यमञ्जसा ॥ ३९
तत्र यत्तौ सुसंरब्धौ दृष्ट्वान्योन्यं व्यवस्थितौ ।
अनीकमध्ये राजेन्द्र रेजतुः कर्णपाण्डवौ ॥ ४० C 8 478 B 8 11 41 K 8 8. 41

---

33 ^{a}) K3 व्यूह, V1 व्यूहा, D5 व्यूढा (for व्यूढां) G1 om तत्र — ^{c}) D. निहतान् K2 Da1 D1 2 मन्ये (for मेने) — K4 om (hapl.) 33^{d}–34^{c} — ^{d}) K1 सूतपुत्र (for तव पुत्र) K3 धार्तराष्ट्रमहान्वयान्, V1 D–c 8 धार्तराष्ट्र महान्वयान्, B1 धार्तराष्ट्रमहायवान, B.–. Da1 Dn1 D1.8–1 7 धार्तराष्ट्र (B3 °ष्ट्र) सनाधप (Da1 D1 5 °वान), S सकर्णान्वै जनाधिप (G3 प)

34 K4 om. 34^{abc} (cf. v 1 33) — ^{a}) B3 तथेव D3 पाडवी D1 सेना — ^{b}) K3 व्यूहा दृष्ट्वा, D- व्यूढा राजा, S दृष्ट्वा व्यूढां (by transp) — ^{c}) G3 धृतराष्ट्रान्, M1 (by corr) धार्तराष्ट्रा K3 मन्ये (for मेने) — ^{d}) K2 V1 B D (except D5) जनाधिप (D5 समवत) K3 सकर्णंच जनाधिप (sic), S सकर्णान्ससुयोधनान्

35 Cf. 6 23 13 — ^{a}) Dn1 D1 2 शाम्ना(D1 °ख)श्च — ^{b}) K1 B .4 पणवानकदुंदुभी (B3 °भी), K3 D. 4 7 °दुदुभि, D5 °डिंडिमा — ^{c}) K1 3 V1 B1.2 4 5 Da1 D1–7 डिंडिमाश्चाभ्य(K1 °भि , B2 4 D2–1 7 °प्य)हन्यत, B3 डिंडिमाश्च न्यहन्यत, Dn1 D5 दुंदुभ्यश्चाभ्यहन्यत, S पटहाश्चाभ्य(T1 °श्च न्य , T2 G2 °श्चाभ्य-, G2 °श्चान्त्र)हन्यत — ^{d}) Ś1 (marg) शब्दयश्च, K1 दर्शयश्च, K2 lacuna, K3 D1 नगर्यश्च, V1 B D.–1 6 7 G1 झर्झराश्च, Da1 D2 T G2 3 M झ(T. न)र्झर्यश्च, Dn1 पणवाश्च, D3 झर्झर्यश्च (for सशब्दाश्च) V1 B1 Da1 Dn1 D1 2 6 T2 महस्वरा , D5 जनाधिप (for समन्ततः)

36 ^{b}) K3 B2 3 D. 2 प्रवायत, K4 प्रच्छाद्यत, S डिंडिमाश्च (G2 पटहाश्च) (for प्रावाद्यन्त) — ^{c}) K1 (before corr as in text) D1 2 (before corr) T1 3 G1.2 M1 सिंहनादाश्च, K2 °नादश्च T1 G1.3 M1 संजज्ञु , T2 °सुः, G2 °ज्ञु — ^{d}) Ś1 K2 जयगृद्धिणाम्, Ś2 °गृद्धिणाम्, K1 °गृद्दिनाम्, D6 G1 °गर्जिनाम्, D8 T2 °गृध्निनाम्, T1 °मिच्छताम्

37 ^{a}) Ś1 K2 जयहेषितशब्दाश्च, Ś2 K4 वाजिहे(K4 °हे)-षित°, K1 हयहेषित°, V1 जहे हेषितशब्दाश्च, B5 Da1 D1.5 6 हय(Da1 °प)हेषितशब्देन, D4 हयहेषितशब्दाश्च, M1.3 हयहेषितशब्दश्च — ^{b}) Ś1 K2 D4 बृहिता, V1 damaged, B1.4 5 Da1 D1.6 T2 बृंहितं, B2 D3 7 बृहवा, B3 T2 G2 3 बृंहिता, Dn1 D बृंहिते, D2 वाहनं, T1 बृंहित, G1 महितं, M1 बृंहित K3 वारणाना बृहति च — ^{c}) K1 रथे नेमिस्वनाश्चोग्रा, T1 रथनेमिस्वनाश्चाभ्या , M2–4 °मिस्व नश्चोग्र — ^{d}) K4 जनाधिप, Dn1 M1 नराधिप

38 ^{a}) T1 किंचित्, T3 G M केचित् (for कश्चित्) — ^{b}) T1 विजज्ञुस्, T3 G1 विजग्मुस्, G2 विजज्ञुस्, G3 M विजज्ञुस् (for जानीते) B (except B1) Da1 D1 3– 7 S (except T2) तत्र भारत (for भरतर्षभ) — ^{d}) K4 मुख्ये, D2 मूर्धे (for मुखे) K1 2 4 S (except T1 2) दमित

39 ^{a}) V1 *ने, B1–3 Da1 D1.4 6 7 सैन्ये, B4 सेन्ये, D3 सेन्यो (for सेने) B D (except D8 8) S महाराज (for °सत्त्वे) — ^{b}) D8 प्रहृष्ट-, T1 प्रणष्ट (for प्रहृष्ट-) K4 नरकुनर, B3–5 D3 4 7 -नरसकुले, D5 -नरकुंजरी Ś K1.2 प्रहृष्टे नरकुंजर (K1 °रे), B2 प्रहृष्टे जनसकुले — ^{c}) Ś K B1 Dn1 युद्धकामे, D6 युद्धकाम , D3 युद्धकाले, G1 योद्धुकामो (for °कामे) G1 स्थितो Da1 D5 राज, S यत्ते (for राजन्) — ^{d}) Ś K1 2 4 B1 4m Dn1 D2–4 6 7 G3 ओजसा (for अञ्जसा)

40 ^{a}) K1 तत्र यत्तौ, K4 यत्नवंतौ, B2 तत्र योधान्, Dn1 त्रयायत्तौ, D6 तत्र पात्तौ B2 सुसरब्धान्, B5 महेष्वासौ (for सुसंरब्धौ) S (except T2) विजये जातसरंभे — ^{b}) K3 4 दृष्ट्वान्योन्य B2 व्यवस्थितान्; D2 स्थित, T1.3 G M2–4 अवस्थिते (T3 G3 °तौ), M1 उपस्थित — ^{c}) K1 2 अनेकमध्ये — ^{d}) B3–5 Da1 D1 3. 4 7 चेरतु, D2 रेजाते, D6 राजेते (for रेजतु) Da1 D1 5 कर्णफाल्गुनौ

C. 8 439 B 8 11 42 K. 8 8 42 नृत्यमाने तु ते सेने समेयातां परस्परम् ।
तयोः पक्षैः प्रपक्षैश्च निर्जग्मुर्वै युयुत्सवः ॥ ४१

ततः प्रववृते युद्धं नरवारणवाजिनाम् ।
रथिनां च महाराज अन्योन्यं निघ्नतां दृढम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

८

संजय उवाच ।
ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रहृष्टाश्वनरद्विपे ।
बृहत्यौ संप्रजह्राते देवासुरचमूपमे ॥ १

ततो गजा रथाश्वाश्वाः पत्तयश्च महाहवे ।
संप्रहारं परं चक्रुर्देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पूर्णचन्द्रार्कपद्मानां कान्तित्विड्गन्धतः समैः ।

41 [a]) B1 5 Da1 D1 Co नृत्यमानेव; D5 नृत्यामाने च, T1.3 G1 3 M नृत्यताविव, G2 नृत्यत इव (for नृत्यमाने तु) V1 B1 2 D2-4 7 च (for तु) K3 उभे; B3 च तत् (for तु ते) B3 सैन्ये — [b]) K1 सेनेयेता परस्पर, S (except T2) प्रजग्मतुरभीतवत् — [c]) K3 V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) तेषा (for तयो॰) B1 4 पक्षा प्रपक्षाश्च, B2 3 D6 पक्षप्रपक्षैश्च, Dn1 D8 S पक्षप्रपक्षेभ्यो; D5 पक्षा प्रपक्षौ च (for पक्षैः प्रपक्षैश्च) Co cites पक्षै प्रपक्षै (as in text) — [d]) K3 4 B1 4 5 Da1 D1 5 निर्ज (K4 D1 5 ॰ज)ग्मु, V1 निजगुर, S निर्ययु (for निर्जग्मुर). B2 3 5 Da1 D1.3-5 7 ते, S (except T2) च (for वै) K1 च युत्सव (sic), B4 परस्पर, D1 ययुत्सवः (sic)

42 [c]) K1 रथान; K2.3 V1 B D (except D6) रथाना (for रथिनां) Ś2 om च K3 D8 तदा (D8 ॰था) राजन्; T1 महाराजन् (for महाराज) — [d]) Ś K2 4 स्वन्योन्य, K1 न्यन्योन्य-; Dn1 अन्यौन्यं S भृशं (for दृढम्) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 Ca (marg sec m) अन्योन्यमभिनिघ्नता, Ca (orig) as in text

Colophon — *Adhy name* K3 व्यूहरचना, Dn1 सेनाव्यूह; T1 M1 व्यूहकरण, T2 व्यूहविधान — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 7 (as in text), B1 4 5 Da1 D1 5 6 8 11, D4 12, T1 3 G M 8, T2 10

8

1 D8 G1 M1 om the ref G2 ins, after the ref श्रीकृष्णाय नम — [a]) T1 M सेने ते (by transp). — [b]) V1 D8 (before corr.) प्रहृष्टाश्वनराधिपे, Dn1 ॰रथद्विपे, D1 ॰नरद्विजे, T2 G1 2 M2 3 प्रहृष्टाश्व नरद्विपे (G2 नत्रीमुखे) (sic) — [c]) K3 बृहती, Dn1 T3 G3 बृहत्यौ (for बृहत्यौ). K1 सप्रजह्राते; V1 ॰जघ्नाते, Dn1 D8 संप्रकाशेते, M2 सप्रहारे ते, M1 सम्प्रहाते (for संप्रजह्राते) B2 वर्धमाने प्रजह्राते; G2 बृहत्यसौ रजभ्रांश (sic) — [d]) Ś K B2 3 5 Da1 D1 3-5 7 8 देवासुरसमप्रभे, V1 B1 D2 6 ॰चमू(D2 ॰मू)-प्रभे, B1 T3 G ॰चमूसमे, T2 ॰चमूनिभे

2 [a]) K2 तथा (for ततो) Ś1 K1 गजरथाश्वाश्वा; K3 B2-5 D2-4.7 8 T3 G1 3 M1-4 न(D3 M2-4 च)ररथाश्वेभा (B1 D3.4 7 ॰भै, D2 M1 ॰भा, G1 ॰भ्य), B1 नररथा**, Da1 D1 5 नररथाश्वांघ्रा, Dn1 वररथाश्वेश्च, D6 नरा रथा श्वेता, T1 नररथाश्विभ्या, T2 रथवराश्वेभा; G2 नरवराश्वेभा (for गजा रथाश्वाश्वा) — [b]) K1 प्रसुयश्च (sic) (for पत्तयश्च) B1 [ऽ]प्रमाहृवे; B2-5 Da1 D1.3-5 7 [ऽ]प्रविक्रमा — [c]) B2 3 Da1 D1 3-5 7 सप्रहारान्; D2 सप्रहार- (for सप्रहार) B2 3 Da1 D1 3-5.7 भृशं; B1 तत, S महत् (for पर) K3 सप्रहार च कुर्वत, V1 B1 प्रहार परमं चक्रुर्, D8 सप्रहार प्रचक्रुर्वै — [d]) Ś K2-4 B1 5 Ca c देहपाप्मा(Ś2 K4 ॰प्म-)सुनाशन, K1 ॰पास्समुनाशनं (sic), V1 D2 ॰पाप्माप्रणाशन, B1 ॰पाप्मप्रनाशनान्, B2 3 Da1 D3 4 7 ॰पाप्मासु(D4 ॰शु)नाशनान्, Dn1 T2 देहे (T2 ॰ह-)-प्राणविनाशन, D1 देहपाप्मासुनारकान्, D5 ॰पाप्मासुनाशनान्; D6 ॰पापप्रणाशन, T1 सर्वदेहविनाशन; T3 G M देहपाप्म-(G ॰प)विनाशन, Ccp ॰पाप्माप्रनाशन

3 [a]) D8 om. (hapl.) the portion from चन्द्रा up to अर्धं (in 4[a]) — [a]) K3 पूर्णा- (for पूर्ण-) — [b]) Ś1 K2 कातित्विग्गधत, K1 कातिस्त्वियधत, K3 कांतिचिद्गुच, V1 B1 3-5 D2-4 6 7 ॰भिर्गंधत, B2 ॰भिर्गरुत, Da1 D1.5 कातिभिर्देवत (sic), T1 कातित्विड्गंधतत्-, G3 कांतिं रवं

उत्तमाङ्गैर्नृसिंहानां नृसिंहास्तस्तरुर्महीम् ॥ ३
अर्धचन्द्रैस्तथा भल्लैः क्षुरप्रैरसिपट्टिशैः ।
परश्वधैश्चाप्यकृन्तन्नुत्तमाङ्गानि युध्यताम् ॥ ४
व्यायतायतबाहूनां व्यायतायतबाहुभिः ।
व्यायता बाहवः पेतुश्छिन्नमुष्ट्यायुधाङ्गदाः ॥ ५
तैः स्फुरद्भिर्मही भाति रक्ताङ्गुलितलैस्तदा ।
गरुडप्रहतैरुग्रैः पञ्चास्यैरिव पन्नगैः ॥ ६
हयस्यन्दननागेभ्यः पेतुर्वीरा द्विषद्धताः ।
विमानेभ्यो यथा क्षीणे पुण्ये स्वर्गसदस्तथा ॥ ७
गदाभिरन्यैर्गुर्वीभिः परिघैर्मुसलैरपि ।
पोथिताः शतशः पेतुर्वीरा वीरतरै रणे ॥ ८
रथा रथैर्विनिहता मत्ता मत्तैर्द्विपैर्द्विपाः । C 8 419 B 8.12 9 K 8 8 9

गयत (sic) (for कान्तिम्चिह्नन्यत) D_{n1} कार्ति त्रिश्राति-मायका- — ^{d}) B_3 ततरर्, D_{a1} D_2 न्नस्तरर्, D_4 (before corr as in text) नन्नरर्, Ca.c तम्नरर् (as in text) K_4 T_1 मही (for महीम्) K_3 नृसिंहानासुरमंहीं (sic), D_1 नृसिंहाश्वतरन्महीं (sic) T_1 नृसिंहवृततामही (sic), T_2 G_3 आवृता प्रवता मही, $G_{1.2}$ आवृता पतितैर्मही, M नृसिंहै प्रवता मही

4 ^{a}) D_3 om. अर्ध (cf. v l. 3) T_2 तदा (for तथा) K_1 नल्वै (for भल्लै) — ^{b}) G_2 अपि (for असि-) K_1 V_1 B_1 T_2 असिपट्टिसै, D_2 °पट्टिशै, D_5 $T_{1.3}$ G M °पट्टसै (for °पट्टिशै) — ^{c}) D_{a1} D_{n1} $D_{1\,2\,3}$ परश्वधैर्, D_6 G_2 परश्वधैर् (for परश्वधैश्) K_3 चाप्यकृतान्, $D_{4.8}$ चाप्यकृतन्, T_1 चापकृतन्, G_1 चापि कृतान्, G_2 चापकातन्, G_3 चाप्कृतन्, M चान्य(M_1 °च)कृतन् (for चाप्यकृन्तन्) K_1 परश्वधैश्चापि कृतुर् (sic), B_3 परश्वधैरकृन्यत, T_3 परश्वधैश्चापहृतानि G_1 आत्तमागानि (for उत्तमाङ्गानि) B_5 देहिना (for युध्यताम्) G_2 उत्तमागान्नियुध्यता — After 4, S (except T_2) reads 8^{ab}

5 ^{a}) $Ś_2$ व्यायत्तायतबाहूना, K_3 D_2 व्यायता युत°, D_{a1} $D_{1\,6}$ व्यायता यत्र बाहूना — ^{b}) $Ś_2$ व्यायत्तायत्तबाहुभि, K_4 व्यायत्तायत°, D_{a1} $D_{1..}$ व्यापृता यत्र बाहुभि Ca.c cite व्यायता and आयता — ^{c}) K_4 व्यायत्ता, D_3 व्याहता, Ca.c व्यायता (as in text) K_4 वहव (for बाहव) V_1 B_{1-3} D_{a1} D_{n1} $D_{1\,3-7}$ T G_3 M बाहव पातिता रेजु, $B_{1\,5}$ D_2 G_1 बा(D_2 च)हव पतिता रेजु, G_2 बाहव पातितान्तृजु (sic) Ca.c cite पतिता — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1\,2\,4}$ छिन्नमुष्ट्यायुधागदा (K_4 °दा), V_1 $B_{1-3.5}$ D_{a1} D_{1-7} धरण्या मायुधा(D_2 °धा)गदा ($B_{2\,3}$ $D_{3\,4}$ °दे), B_4 धरण्या मागदायुधा, D_{n1} धरणा रुधिरोक्षिता, S सागदा रुधिरोक्षिता (G_1 °ता, G_3 °त)

6 ^{a}) D_{a1} $D_{1\,5}$ क्षुरद्भिर् (for स्फुरद्भिर्) K_3 गृहीताभि (for मही भाति) — ^{b}) T_1 रक्तागुलि° V_1 B D (except $D_{5\,8}$) S तथा (for तदा) — ^{c}) K_3 गरुडप्रहतिभिर् (hypermetric), K_4 B_5 D_{n1} $D_{2\,7}$ °प्रहितैर्, B_2 °प्रहरैर्, B_4 °प्रहतैर्, D_1 °प्रपतैर्, D_5 °प्रहतेर् (for गरुडप्रहतैर्) D_3 गरुडप्रहितौ तुग्रै, T_1 गुरुप्रहारतो रुणै, T_2 गुरुप्रहरणोपेतै, $G_{1\,2}$ गरुडप्रहरारुगै (G_2 °णै), M गरुडप्रहारतो रुगै (hypermetric) — ^{d}) V_1 पाचास्यैर् (for पञ्चास्यैर्) B (except B_1) D_{a1} $D_{1.3-5\,7}$ पचा(D_3 °श्चा)स्यैर(D_3 °तु)रगैरिव

7 ^{a}) K_1 हयजस्यदनागेभ्य (sic), V_1 B_{2-5} D_{a1} D_{1-7} $T_{1\,3}$ G M द्विरद(B_2 °दा, B_5 D_{a1} T_3 °द)स्यदनाश्वे(T_1 °श्चि)भ्य, B_1 विरदस्यदनाश्रेभ्य — ^{b}) K_3 द्विपद्धता, G_2 भिपग्निता (for द्विपद्धता) — ^{c}) K_1 विमाणेभ्यो D_{n1} S पुण्ये (for क्षीणे) K_3 क्षीणे पुण्ये विमानेभ्यो — ^{d}) D_{n1} $T_{2\,3}$ क्षीणे (for पुण्ये) K_3 यथा स्वर्गसदस्तय, D_6 पुण्ये स्वर्गमद्रो यथा, T_1 क्षीणे स्वर्गफला यथा, $G_{1\,3}$ क्षीणे स्वर्गपदात्तथा, G_2 क्षीणे पुण्यपदास्तथा, M क्षीणे स्वर्गफले तथा (M_2 यथा)

8 $T_{1\,3}$ G M read 8^{ab} after 4 — ^{a}) S_2 K_4 गदाभिरतिगुर्वीभि, K_3 V_1 B D_{a1} $D_{1\,3\,4.7}$ $T_{2\,3}$ G M_3 गदाभिरन्ये गु, $D_{2\,6}$ गदाभि(D_6 °भी)रन्न° — ^{b}) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ मुष्टिभिर्, G_2 यष्टिभिर्, M_1 उपिभिर्, $M_{2\,4}$ ऋष्टिभिर्, M_3 दृष्टिभिर् (for परिघैर्) $Ś_2$ K_1 मुसुलैर्, K_3 D_{n1} $D_{1.2\,4\,8}$ मुशलैर्, $B_{2\,3}$ मुपलैर् — ^{c}) K_1 पोपिता, K_3 योधिता; $T_{1\,3}$ $G_{1\,2}$ M_1 प्रेपिता, T_2 पातिता, G_3 प्रोषिता, M_{2-4} प्रोत्कृत्ता (for पोथिता) $Ś_2$ शतशा, S (except T_2) शतधा (for शतशः) — ^{d}) Ś $K_{1\,2\,4}$ B_2 D_{a1} $D_{1.5}$ वीरतरे (for वीरतरै) $T_{1\,3}$ G_1 वीरा वी(G_1 धी)रै शितै शिरै, G_2 वीरवीरतरै शितै, G_3 M वीरा वीरशतै (M_{2-4} °रै) शितै

9 ^{a}) Ś $K_{1.4}$ D_2 तथा (for रथा) B D_{a1} $D_{1\,3-5\,7}$ विमथिता, D_8 विनिहिता, M_3 विनिहतां (for विनिहता) — ^{b}) D_5 मत्ता मत्तौ, $T_{1\,3}$ G M प(M_2 पा)तिताश्च (for मत्ता मत्तैर्) K_3 $B_{1\,2\,4\,5}$ D_{a1} $D_{1-4\,7\,8}$ S (except T_2) द्विपा द्विपै (by transp), V_1 D_6 महाद्विपै, D_5 द्विपैर्द्विपा द्विपै (for द्विपैर्द्विपा) Ce cites मत्तैर्द्विपैर् (as in text) — ^{c}) K_1 सादिना, K_3 G_2 सादिता (for सादिन) V_1 सादिनश्चापि, B_1 $D_{2\,6}$ सादिभिश्चापि D_3 T_3 $G_{1\,3}$ सादिभि सादिनश्चैव — ^{d}) V_1 परमसयुगे (for °मङ्ले)

C 8 449 B 8 12.9 K 8 9 9 सादिनः सादिभिश्चैव तस्मिन्परमसंकुले ॥ ९
रथा वररथैर्नागैरश्वारोहाश्च पत्तिभिः ।
अश्वारोहैः पदाताश्च निहता युधि शेरते ॥ १०
रथाश्वपत्तयो नागै रथैर्नागाश्च पत्तयः ।
रथपत्तिद्विपाश्चाश्वैर्नृभिश्चाश्वरथद्विपाः ॥ ११
रथाश्वेभनराणां च नराश्वेभरथैः कृतम् ।
पाणिपादैश्च शस्त्रैश्च रथैश्च कदनं महत् ॥ १२
तथा तस्मिन्बले शूरैर्वध्यमाने हतेऽपि च ।
अस्मानभ्यागमन्पार्था वृकोदरपुरोगमाः ॥ १३
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्चेकितानश्च द्रविडैः सैनिकैः सह ॥ १४
भृता वित्तेन महता पाण्ड्याश्चौड्राः सकेरलाः ।
व्यूढोरस्का दीर्घभुजाः प्रांशवः प्रियदर्शनाः ॥ १५
आपीडिनो रक्तदन्ता मत्तमातङ्गविक्रमाः ।
नानाविरागवसना गन्धचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६
बद्धासयः पाशहस्ता वारणप्रतिवारणाः ।

---

10 ^{a}) V1 B1 2 4 5 D S रथैर्, B3 रथे (for रथा) Ś2 K4 रथवरैर्, V1 B. Da1 D1 5 T2 3 G1 3 M3–4 नागा रथा, B1 नागा रथैर्, B2–3 Dn1 D2–4 7 8 T1 M1 नरा रथा, D5 नरा रथो, G2 नागा रथो (for वररथैर्) K3 रथैर्नररथा नागा — ^{b}) B3 अथारोहस्तु, Dn1 अथारोहाश्च-, D3 अथारोहाश्च, T2 अश्वारोहाश्च (for अश्वारोहाश्च) Ś K2 4 सादिभि° (for पत्तिभि°) — D1 8 om (hapl) 10^c–11^b — ^{c}) Dn1 अश्वारोहा पदातैश्च

11 K1 om 11 D1 8 om 11^{ab} (cf v l 10) — ^{a}) D6 रथाश्व, T2 तथाश्व-, G2 गजाश्व (for रथाश्व) — ^{b}) K3 V1 B1 5 D2 रथनागैश्च, B3 रथाश्वे**, D6 रथा नागैश्च, T1 M1 रथैर्नागैश्च, T2 रथैर्नागाश्च-, G1 2 अश्वैर्नागैश्च (for रथैर्नागाश्च) B1 . D6 पत्तिय°, B3 पत्तिभि° (for पत्तय°) Ś2 K4 नागाश्च पत्तिभिस्तथा, B2 4 Da1 D3–5 7 T2 G3 रथाश्वैभाश्च पत्तिभि — ^{c}) V1 °द्विपाश्वैश्च, B1 °द्विपाश्वान्यैर्, D6 T1 2 (before corr) °द्विपाश्चैव, G1 °द्विपाश्वाश्वैर्, G3 °द्विजाश्वाश्वैर्, M1 °द्विपाश्वाश्च (for °द्विपाश्चाश्वैर्) — ^{d}) V1 B1–3 Da1 D1–3 5 7 रथैश्चापि नर(Da1 D1 5 रथ) द्विपा, B1 अश्वैश्चापि नरद्विपा, D4 रथैश्चापि वरद्विपा, D6 रथैश्चाश्वनरद्विपा

12 ^{a}) B2–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T G2 3 तु (for च) K3 रथाश्वेयुनरारीणा (sic), G1 रथाश्वोभनराणा तु — ^{b}) B1 नराश्वेभनरैः, D3 (by corr) T2 3 G2 3 रथाश्वेभनरैः (T3 G2 °रा, G3 °रा), G1 रथाश्वोभनरा° (for नराश्वेभरथैः) D2 वृता, D5 वृत, D2 कृत, T3 G कृता (for कृतम्) K3 केचन सैन्य रथैर्वृतम् (hypermetric) — After 12^{ab}, Dn1 T2 ins

78* तथाश्वनरनागानामन्योन्य सकुल यमौ ।
[Dn1 रथाश्व-]

— ^{c}) K1 शास्त्रैश्च (for शस्त्रैश्च) D6 पाणिपादैं रथैश्चैव — ^{d}) D6 शास्त्रैश्च, T1 शस्त्रैश्च; G1 शरैश्च (for रथैश्च) T1 कृत (for महत्)

13 ^{a}) K1 बलै, B5 रणे, D2 हते (for बले) — ^{b}) V B1 D6 हन्यमाने, T3 G2 3 युध्यमाने (for वध्यमाने) K4 हितेपि च, Dn1 हतेपि व (for हतेऽपि च) — ^{c}) Ś1 D2 8 अभ्यागमत्, K1 अभ्यगमन्, K3 अभ्यगमत्, B (except B1) Da1 Dn1 D1, 3–5 7 T3 G2 3 M अभ्याययु, T1 अभ्यययु; G1 नभ्यययु (for अभ्यागमन्) T2 पार्थो (for पार्था)

14 ^{c}) D7 reads the portion from कि (in 14^c) up to मात (in 16^b) in marg K3 चेकितानाश्च (for चेकितानश्च) — ^{d}) Ś K2 T1 G द्रमिडै°; K3 द्रमिडै°; V1 द्राविलै°, B1–3 5 Da1 D1–5 7 द्राविडै°, D6 द्राविडै°, D8 द्रमिडै°, T2 M2–4 द्रामिलै°, T3 M1 द्रमिलैः (for द्रविडै) K4 शैनिकै°, G1 सरिकैस् (for सैनिकै°)

15 D7 reads 15 on marg — ^{a}) K3 नृत्ता (sic), V1 B Da1 D1–6 8 T1 वृता, D7 T2 (sup lin) 3 G3 घृता, G2 भ्राता (for भृता) K3 चित्तेन, V1 Da1 D1, 2 5 6 वृदेन, B D3 4 7 व्यूहेन, T1 सैन्येन (for वित्तेन) D2 सहसा (for महता) — ^{b}) Ś2 K2 4 चौंढ़ा, K1 चोड्यास्, K3 चोडा, V1 B2–5 Da1 D1 3–7 T3 G3 चोला, Dn1 चौंड्रा, D3 चौडाश्च, T1 2 G1 M1 चोळा (for चौड्रा) K1 (by corr) सकेवला, K4 सकेरला, T1 2 G1 M1 सकेरळा (for सकेरला) B1 पांड्याश्चांडारकेरला, D2 पाड्या रथैड्राकेरला, G2 M2–3 पांड्याश्चोळाश्च केरला — ^{c}) K3 दीर्घभुज, K4 D1 दीर्घभुजा (for दीर्घभुजा°) — ^{d}) K1 प्रशव°, K3 प्राशव, B1 प्रांसव°, T1 पाशव° (for प्राशव°) K1 प्रियदर्शना, V1 B D S पृथुलोचना (for प्रियदर्शना)

16 D7 reads up to मत्तमात on marg — ^{a}) K1 अपीडिनं, K3 आपीडनो, D1, 2 8 (before corr) आपीडितो, D6 अस्वदिता (for आपीडिनो) G2 नक्तदता (for रक्तदन्ता) — ^{b}) K1 मस्तुमातंगविक्रम (sic) — ^{c}) Dn1 नानावीरांगवसना, D6 नानाविधागवसना, Cc नाना-

समानमृत्यवो राजन्ननीकस्थाः परस्परम् ॥ १७
कलापिनश्चापहस्ता दीर्घकेशाः प्रियाहवाः ।
पत्तयः सात्यकेरन्ध्रा घोररूपपराक्रमाः ॥ १८
अथापरे पुनः शूराश्चेदिपाञ्चालकेकयाः ।
करूपाः कोसलाः काश्या मागधाश्चापि दुद्रुवुः ॥ १९
तेषां रथाश्च नागाश्च प्रवराश्चापि पत्तयः ।
नानाविधरवैर्हृष्टा नृत्यन्ति च हसन्ति च ॥ २०
तस्य सैन्यस्य महतो महामात्रवरैर्वृतः ।
मध्यं वृकोदरोऽभ्यागात्त्वदीयं नागधूर्गतः ॥ २१
स नागप्रवरोऽत्युग्रो विधिवत्कल्पितो बभौ ।
उदयाग्र्यग्र्यभवनं यथाभ्युदितभास्करम् ॥ २२
तस्यायसं वर्मवरं वररत्नविभूषितम् । C 8.483 B 8 12.23 K 8 9 23

विरागवमना (as in text) — d) Ś2 K1 4 गधचूर्णादिचू (K1 °विचू, K4 °दिपू)र्गिता, K3 °पूर्णाबघूर्णिता, Dn1 °चूर्णावचूर्णता, D5 °चूर्णवचूर्णिता, D5 °चूर्णावचर्चिता

17 a) K1 4 B2 वद्धाशय°, K3 वद्धामय°, Dn1 वद्धायम- (for वद्धामय°) K3 D2 प्राशहस्ता, B3 Da1 Dn1 D1 5 8 T1.2 G1 2 M प्रासहस्ता, D5 प्रसारस्ता (for पाशहस्ता) — K3 om (hapl) from 17b–18a — b) Dn1 वरण°, D4 वारणा°, D- चारण° (for वारण°) — c) K4 समान- मृत्युवो (sic), D5 मागायमृत्यवो, Ca.c समानमृत्यवो (as in text) — d) V1 B1 2 4 5 D2–5 7 नात्यजत (D2 °ति), B3 नागंमत, Da1 D1.8 Ca आमनस्य°, Dn1 D6 T2 न त्यजत (D6 ति), T1 व्यामकाश्च, T3 G प्रमत्ताश्च (G1 °श्चा-), M व्यामत्ताश्च (for अनीकस्था)

18 K3 om 18a (cf v l 17) — a) K1 कामापिनश्च D1 कालापिनश्च, Ca कलापिनश् (as in text) T1 खड्ग- हस्ता, G1 शापहस्ता, G2 पाशहस्ता (for चापहस्ता) — b) K1 °केश°, K3 M1 °केशा, B3 °केश (for °केशा) V1 (before corr) 8 T2 प्रियावहा, B3–5 Da1 D1 3–7 प्रियवदा (D4 °दा), D2 पयावहा, T1 3 G M प्रहारिण (for प्रियाहवा) D6 दीर्घकेशाक्षिवाहव° — c) Dn1 पत्तय, D5 दत्तयस् (for पत्तय°) Ś2 K4 मात्यकेरभ्रा, K1 साम्यके- रध्रा, K2 सत्रकान्धा, V1 सत्यकेरध्रा, B3 मात्यकेरार्थे, D1 सत्यकेरध्रा, D4 मात्यकेराध्रा, D6 मत्यकेरक्षा, D7 सादिन- श्चान्ये; D3 माक*रध्रा, S मायर्केर्रिन्द्रा (for सात्यकेरन्ध्रा) Ca c cite सात्यके (as in text) Co also cites अन्धा — d) K3 घोररूपा पराक्रमा, V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 घोररूपा भयावहा (B4 °नका), T1 घोररूपा महाबला

19 a) D8 वीरा (for शूरा) — b) K2 Dn1 D3 4 6–8 °कैकया (for केकया) — c) Ś1 K2 3 कारूप-, Ś2 K4 B Da1 Dn1 D1–5 8 कारूषा, K1 कातूपे, V1 कारूपा, D6 सासूरा, T1 G3 M2–4 करूषा, T2 3 G2 M1 कारूशा, G1 कारूषा (for करूपा) Ś2 K2 4 B3 4 Da D2–5 7 8 कोशला, K1 D6 कोमला, B1 Dn1 कोशला, B2 5 कोपला, D1 केशला, T3 G कौसल्य (for कोसला) Ś1 K2 कचा, Ś2 K1 काशा, K3 काचा, B D7 काच्या, B4 (marg) काश्चा, Da1 D1 6 काचा, D2 काव्या, D3 कच्या, D4 काव्या, D6 कारा, D8 कावा, T1 2 M वगा, T3 G वका (for काश्या) — d) G2 मगधाश्च (for मागधाश्च) B4 Da1 D1.4 5 चाभि- (for चापि) D1 दुद्रुवु, M3 दुद्रुमा (for दुद्रुवु°)

20 a) V1 B Da1 D1.2 6 T G1 3 M2–4 रथाश्वनागा (D1 °गा)श्च — b) B2 4 5 Da1 D1.3–5 7 चोग्रपत्तय°, G3 चापि शत्रय° (for चापि पत्तय°) D2 6 प्रवीराश्च परतपा — c) K3 नानाविधरतिर्, V1 B3 D5 °वाद्यरवैर्, B1.5 °वाद्यवरैर्, B3 °वाद्यवरैर्, B4 Da1 D3 4 7 °वाद्यधरैर्, D2 °वाणवरैर्, D6 °वारणैर्, S °वाणरवैर् (for नानाविधरवैर्) G1 हृष्टान् Dn1 नानावरणमहृष्टा

21 a) K3 महत°, T3 G शतशो (for महतो) — b) Ś2 महाराज्ञवरैर्, K4 °रवैर्, V1 Dn1 D2 Co °रथैर्, D6 महामात्यै रथैर्, S महामात्रश(T1 °त्र श)तैर् (for महामात्रवरैर्) K1 रता (for वृत°) — c) K2 V1 B1 2 4.5 Da1 Dn1 S मध्ये (for मध्य) V1 B1 2 4 5 Da1 D1–8 S [अ]भ्यायात्, B3 Dn1 प्रायात् (for [अ]भ्यागात्) — d) K4 त्वदीया, V1 B1 त्वदीया, B1 2 4 5 Da1 D1–8 त्वदीयान्, B3 तदोवान् (sic), T1 M त्वरया (for त्वदीय) K3 नावधू-, B3 नानधूर्-, D3 गजधूर्- (for नागधूर्-) K1 (before corr) -गता (for -गत) Ca cites नागधूर्गत (as in text) Dn1 T2 आरूढो नागमुत्तम, T3 G नागप्रवरधूर्गत

22 a) Ś2 नामप्रवरो, K3 नागप्रवरा, V1 °प्रवरे (for °प्रवरो) K1 [ऽ]त्यग्रो, B3 [ऽ]नुग्रो, G1.2 ह्युग्रो (for ऽत्युग्रो) Da1 D1 5 स नागप्रवरोच्युग्रो (sic) — d) Ś1 K1.2 कपितो; K4 कल्पितौ (for कल्पितो) B3 विधिव- त्कल्पमानभौ — c) Ś2 K1.4 उदयाद्यग्र्य(K4 °ग्र)भवन, K2 उदयाग्र्यग्र°, K3 Da1 (marg with the remark टीकायां) T2 M1 उदयाग्राशु°, V1 उदयाद्याद्रि°, B1.2 4.5 D3 4 T Ca cp उदयाग्राद्रि°, B3 उदयाग्रावि°, Da1 D5 उदयाग्रेशु°, Dn1 D1 उदयाग्रेषु° (D1 °शु°), D2 उदयाग्रादिवन, D6 8 उदयाग्राद्रिभवनो (D8 °भुवन), T1.3 G2 3 उदयाग्र स्व- (G2 °ग्रं स)भवन, G1 M2–4 उदयाग्र शु°, M1 उदयाग्राशु° ❀ Cc उदयाद्रियत्नेन नाम्ना प्रख्या इति । तथोक्तमुदयाद्रि- वनशृङ्गमित्यन्वय ❀

C 8 463 B 8 12 23 K 8. 8 23 तारोद्भासस्य नभसः शारदस्य समत्विषम् ॥ २३
स तोमरप्रासकरश्चारुमौलिः स्वलंकृतः ।
चरन्मध्यंदिनार्काभस्तेजसा व्यदहद्रिपून् ॥ २४
तं दृष्ट्वा द्विरदं दूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थितः ।
आह्वयानोऽभिदुद्राव प्रमनाः प्रमनस्तरम् ॥ २५
तयोः समभवद्युद्धं द्विपयोरुग्ररूपयोः ।
यदृच्छया द्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६
संसक्तनागौ तौ वीरौ तोमरैरितरेतरम् ।
बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्भित्त्वा भित्त्वा विनेदतुः ॥ २७
व्यपसृत्य तु नागाभ्यां मण्डलानि विचेरतुः ।
प्रगृह्य चैव धनुषी जघ्नतुर्वै परस्परम् ॥ २८
क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैश्च सर्वशः ।
तौ जनान्हर्षयित्वा च सिंहनादान्प्रचक्रतुः ॥ २९
समुद्यतकराभ्यां तौ द्विपाभ्यां कृतिनावुभौ ।

23 a) Dn1 तस्य भेद्य (for तस्यायस) Dn1 चर्मवर, D2 वर्मरथ, M1 वर्मपर (for चर्मवर) D6 तस्याथसद्धर्मवर — b) T1 सर्व° (for वर°) — c) K3 तारोत्कटस्य, B3 4 (m as in text) 5 Dn1 D2–4 7 Ca ताराव्यासस्य, G3 तारोक्षावस्य, Co ताराभासस्य, Ca तारोद्भासस्य (as in text) — d) K3 सादरस्य, Co शारदस्य (as in text) V1 B1 G सम(G3 °म)त्विषा, B4 समतपा, Dn1 समस्त्वष, D8 समद्विप, D8 T1 समप्रभ, M1 समत्विष (for समत्विषम्) Co cites त्विषा

24 a) K3 स तोमरप्राशकरश्च, V1 B Da1 D1–4 7 °स्यग्र करश्; Dn1 °प्राशकरश्च; D6 °प्रासकर, T1 M2–4 °प्राग्रकरश्च, M1 स तोरणप्राग्रकरश्च — b) K3 चारुमालि°, D6 °मौळिं, D8 T1 °मौलि- (T1 °ळि-), Ca आत्तमौलि° (for चारुमौलि°) K1 सुलकृत°, Dn1 स्वलकृत°, D6 स्वलकृत (for स्वलकृत°) — c) Ś1 (before corr) शरन्मध्यदिनार्काभ° (sup lin as in text), K1 शरमध्ये दिनार्काभस्, K2 V1 B Da1 D1–3 5–7 T2 3 G M1 2 शरन्मध्य°, K3 शरमध्य दिवांशु-भिस् (sic), Dn1 शरन्मध्यदिनार्काभिस्, D4 शरन्मध्य-दिनार्कांभस् — d) K1 3 T2 व्यदहन्, V1 B1 3 D6 व्यधमद्, B2 व्यादन्, Dn1 [अ]भ्यद्रवद्, T1 3 G1. 3 M2 4 प्रादहद्, G2 M3 प्रदहद्, M1 प्राहरद् (for व्यदहद्) D8 दिश° (for रिपून्)

25 a) V1 T1 M1 द्विरदी (for द्विरद) K4 दूरा; D8 द्वाराद् (for दूराद्) G2 त दृष्ट्वा द्विरदाकार- — b) K3 क्षेमधूर्ति- (for क्षेमधूर्तिर्) K1 द्विपास्थित°, V1 B1 T1 M2–4 द्विपे स्थितं, Da1 D1 2 5 6 द्विपे स्थित°, T3 G3 स्थितो द्विपे, G1 स्थिरो द्विपे, M1 द्विपस्थित, Co द्विपस्थित° (as in text) G2 क्षेमधूर्तस्थिते द्विपे (sic) — c) K4 आहूयानो, B2–5 Da1 D1 3 5 7 आह्वयन्, D4 प्रायात्तम् (for आह्वयानो) V1 B1 आहूयमानो दुद्राव — d) K3 D1 प्रमना, Ca c प्रमनाः (as in text) K1 प्रमनसस्तु, Da1 D1 5 प्रमनतर, D6 प्रमद-स्त्वरन्, Co प्रमनस्तरम् (as in text) B1 प्रबल° प्रमनास्त्वरन्; V1 प्रमन° प्रमनास्त्वर; Dn1 बलिनो बलवत्तरम्, S प्रहसन्पृतना मुखे (T1 M2 3 °ना स्त्वरन्, G2 3 °नां चरन्; M1 प्रतनास्त्वरन्)

26 a) G2 तत° (for तयो°) — b) Ś K2 4 उग्रकर्मणो°, K1 °भूपयो°, V1 B1 °वेगयो°, D6 °कोपयोः (for °रूपयो°) — c) D4 (before corr) याहच्छया, Ca c यहच्छया (as in text) K1 क्रमवतोर्, K3 हिमवतो, Da1 D1 रूपवतो, D5 रूमवतोर्, G1 2 द्रुतवतोर् (for द्रुमवतोर्) — d) B1 द्वयो (for महा)

27 a) G2 ससक्करातकौ वीरौ — b) K3 तोमरे (for तोमरैर्) K1 मरैरितरतेरमी (sic), G1 तोमरैरिव तोमर. — c) K3 D1 T2 M1 सूर्य(K3 °र)रश्माभैर् (for °रश्म्या भैर्) — d) K3 बाणैर्भित्त्वा, B2 4 5 D3 4 7 8 भित्त्वान्योन्यं (for भित्त्वा भित्त्वा) D8 विभेदतु°, T1 [अ]भिचेरतु°, G2 विनेदद्दु° (for विनेदतु°)

28 T3 om 28ab — a) K3 व्यपसृत्य, K4 व्यपसत्य, B3 अपाकृत्य, Dn1 व्यवसृत्य, Da1 D1 अपसृत्य, D8 व्यवस्य*, T1 G1. 2 M व्यतिसृज्य (G1 M °स्य) (for व्यपसृत्य) T1 3 G2 3 M च, G1 व (for तु) K1 व्यपसृत्यत, K2 °सृत्यत (for °सृत्य तु) G2 मानाभ्या (for नागाभ्या) — b) G3 निचेरतु°, Co विचेरतु° (as in text) — c) D4 विगृह्य (for प्रगृह्य) V1 B D (except D8) S चोभौ (for चैव) B1 5 धनुषि (for धनुषी)

29 a) K1 क्ष्वेन्वितास्फोटितरथैर्, K4 क्ष्वेडितोस्फोटि-तरवैर्, D2 क्षोणिता°, T1 2 G1 2 M क्ष्वेळिता° — In B3, 29b is lost on a damaged folio — b) V1 B2 5 D3–5 7 बाणशब्दैस्तु, D6 वरशब्दैश्च (for बाणशब्दैश्च) Ś K B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 T1 सर्वत (for सर्वश°) — c) K4 तान् (for तौ) K1 जना, B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 जनं Dn1 तर्जना (sic) (for तौ जनान्) K3 कर्पयित्वा, B2 4 5 Da1 D1. 3–5 S हर्षयंतौ (for हर्षयित्वा) K3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 तु (for च) B3 तौ जन च प्रहर्षयतौ (hypermetric) — d) V1 B D (except Dn1 D8) T3 G सिंहनाद

30 a) K1 द्वौ (for तौ) T1 समुद्धतकरौ भूत्वा — b) M1 (before corr) द्विभाभ्या (for द्विपाभ्या) K1 वतिनावुभौ (sic), M4 कृतिनानुभौ (for कृतिनावुभौ)

वातोद्धूतपताकाभ्यां युयुधाते महाबलौ ॥ ३०
तावन्योन्यस्य धनुषी छित्त्वान्योन्यं विनेदतुः ।
शक्तितोमरवर्षेण प्रावृण्मेघाविवाम्बुभिः ॥ ३१
क्षेमधूर्तिस्तदा भीमं तोमरेण स्तनान्तरे ।
निर्बिभेद तु वेगेन षड्भिश्चाप्यपरैर्नदन् ॥ ३२
स भीमसेनः शुशुभे तोमरैरङ्गमाश्रितैः ।
क्रोधदीप्तवपुर्मेघैः सप्तसप्तिरिवांशुमान् ॥ ३३
ततो भास्करवर्णाभमञ्जोगतिमयस्मयम् ।
ससर्ज तोमरं भीमः प्रत्यमित्राय यत्नवान् ॥ ३४
ततः कुलूताधिपतिश्चापमायम्य सायकैः ।
दशभिस्तोमरं छित्त्वा शक्त्या विव्याध पाण्डवम् ॥ ३५
अथ कार्मुकमादाय महाजलदनिस्वनम् ।
रिपोरभ्यर्दयन्नागमुन्मदः पाण्डवः शरैः ॥ ३६
स शरौघार्दितो नागो भीमसेनेन संयुगे ।
निगृह्यमाणो नातिष्ठद्वातध्वस्त इवाम्बुदः ॥ ३७
तमभ्यधावद्द्विरदं भीमसेनस्य नागराट् । C. 8. 479 B. 8. 12. 38 K. 8. 9. 23

— c) Ś2 वातद्धूत°, K3 ततोद्धूत°, V1 वातैर्द्धूत°, G2 वातोद्धत° (for वातोद्धूत°) — d) B3 (sup lin) D3 परस्पर (for महाबलौ)

31 B3 partly damaged — a) K4 तावन्योन्य च (for तावन्योन्यस्य) — b) T1 पुनर्भित्त्वा, T3 G M पुनश्छित्वा (for छित्त्वान्योन्य) Ś1 K1 2 4 Dn1 विरेजतु, K3 D2 6 8 विचरेतु°, T2 विभेदतु°, G2 निपेघतु°, M2 विरेदतु (for विनेदतु°) B. छित्वान्योन्यस्य नेदतु — d) Ś1 (m as in text) K1 2 प्रावृड्(K1 °द्)घोपाव्, Ś2 Da1 Dn1 D1.5 प्रावृन्मे(Ś2 °त्मे)घाव्, B. G2 M1 2 प्रावृण्मेघा (B. °घ°), D3 प्रावृड्मेघौ (for प्रावृण्मेघाव्)

32 a) D2 क्षेममूर्तिस् (for क्षेमधूर्तिस्) Ś1 K2 4 V1 T2 G2 तथा (for तदा) T1 वीरस् (for भीम) — c) K1 निर्भिभेद V1 B D (except Dn1) [अ]ति-, T1.2 M [अ]थ, T3 G [आ]शु (for तु) — d) G2 चास्यापरैर् (for चाप्यपरैर्) D1 नदम्, D3 नुदत्, T2 हृदि, G2 नुदान् (for नदन्)

33 b) G2 अकमास्थितैं (for अङ्गमाश्रितै°) — c) D8 क्रोधप्राप्तवपुर्, G2 कोप दीप्त° (for क्रोधदीप्त°) D5 मेघे°, T2 घोरै, G M1 वर्मै (for मेघै°) — d) Cc cites सप्तसप्ति (as in text)

34 B3 partly damaged — a) Dn1 भास्कररश्म्याभ्या, T1.3 G M °रश्म्याभम्, T2 °रश्माभम् — b) K2 has lacuna for ञ्जोगति Ś अप्रदीप्तमयस्मयम्; K3 अजोगतिमयोमयम्, K4 सुप्रदीप्तमयस्मयम्, Dn1 मनोगतियमस्मय (sic), D6 अयोगतिमयस्मय, T1 अधोगतिम°, T2 नभोगतिम°, G2 अजोगतिमयस्वयम् (sic) Ca c cite अजोगति Ca also cites अयस्मयम् (as in text) — c) T1 सधाय (for ससर्ज) D3 तोमरे (for तोमर) — d) K3 प्रमित्राय च, D5 प्रत्यामिगाय (sic), Cc प्रत्यमित्राय (as in text) K1 मित्रवान्, T1 दत्तवान्, T3 G1 यत्तवान् (for यत्नवान्) G2 प्रत्यमित्रो ययौ तदा

35 B3 partly damaged — a) K1 कुरलाधिपतिश्च्, K3 कुलुनाधि°; D2 स कुतलाधिपतिश्च् (hypermetric), D6 स कुतलाधिपश्च्, S करूशाधिपतिश्च् (for कुलूताधिपतिश्च्) B2 ततश्चकुनृपाधिपतिश्च् (hypermetric) — b) Ś1 K1 आयाम्य, K3 उद्यम्य B1 3 5 D3 4 7 आनम्य, D2 आसज्य, D5 व्ययम्य, D3 T2 आदाय, Ca c आयम्य (as in text). B1 2 शायकैः, Da1 D1.5 मार्गणै (for सायकैः) — c) T2 शतशस् (for दशभिस्) K1 M1 तोमरैश्च् (for तोमर) B1 2 4 D3 4 6 7 T2 भित्त्वा (for छित्त्वा) — d) K3 V1 B Da1 D1.3–8 S षष्ट्या, Dn1 D2 षड्भिर् (for शक्त्या) Ś2 पादवान् (for पाण्डवम्)

36 a) B1 तथा (for अथ) G2 चक्रकम् (for कार्मुकम्) — b) B (except B1) D1 3–5 7 भीमो (for महा-) K1 (sup lin as in text) महाजलध- Ś K2 4 B1.3–5 D3 6 7 T3 G3 -निस्वन, K3 -निश्वनं (for -निस्वनम्). — c) K1 रिपुरभ्यर्पयन्नागम्, K3 अपरैरभ्यर्दयन्नागम् (sic) — d) K1 स्वदद (sic), K2 उन्मेदन्, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 T3 G3 M उन्नदन्, B3 तं नदन्, D4 उन्नदत्, D6 उन्नयन्, T1 विनदन्, T2 उन्मद, G1 उन्नद, G2 उन्नत (for उन्मद°) V1 पाडवै°, M1 पांडवं (for पाण्डव°)

37 B3 partly damaged — a) B5 G1 शरैरार्दितो, T1 शशाखा° (for शरौघा°) — c) Ś K2 4 B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 8 गृह्यमाणोपि, K1 विगृह्यमाणो, K3 पीड्यमानोपि, B1 Dn1 Cc निगृह्यमानो, Ca °माणो (as in text) — d) B2–5 Da1 D1–5 7 वातोद्धूत, Dn1 वातध्वजस्त (sic), G2 वाताहत, M वाताभ्यस्त (for वातध्वस्त) B4 इवार्णव°, T3 G2 इव द्रुम° (for इवाम्बुद°)

38 Ś K2 D2 om (hapl) 38 B3 partly damaged. — a) Dn1 T1 3 G M अन्वधावद्, T2 अन्वियाय (for अभ्यधावद्) K3 द्विरदो (for द्विरद) K1 समभ्यधावति सति — b) K1 भीमगोपे*, K4 भीम भीम स,

C 8 478 B 8 12 38 K 8 9 38 महावातेरितं मेघं वातोद्धूत इवाम्बुदः ॥ ३८
संनिवर्त्यात्मनो नागं क्षेमधूर्तिः प्रयत्नतः ।
विव्याधाभिद्रुतं बाणैर्भीमसेनं सकुञ्जरम् ॥ ३९
ततः साधुविसृष्टेन क्षुरेण पुरुषर्षभः ।
छित्त्वा शरासनं शत्रोर्नागमामित्रमार्दयत् ॥ ४०
ततः खजाकया भीमं क्षेमधूर्तिः पराभिनत् ।
जघान चास्य द्विरदं नाराचैः सर्वमर्मसु ॥ ४१
पुरा नागस्य पतनादवप्लुत्य स्थितो महीम् ।
भीमसेनो रिपोर्नागं गदया समपोथयत् ॥ ४२
तस्मात्प्रमथितान्नागात्क्षेमधूर्तिमवद्रुतम् ।
उद्यतासिमुपायान्तं गदयाहन्वृकोदरः ॥ ४३
स पपात हतः सासिर्व्यसुः स्वमभितो द्विपम् ।

B3–5 Da1 D1 3–5 7 8 T2 M1 भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य) K1 om नागराट् — d) K1 D4 वातोद्ध(D4 °द्धू)त (for °द्धूत) Dn1 तस्मिन्काले व्यदृश्यत

39 D6 om 39 — a) Ś K2 B1 T1 स निव(B1 °र्वा)र्त्या°, K3 M3 सनिपत्या°, K4 सन्यवर्त्या° (sic), V1 स निवार्या°, B2 5 D2–4 7 T3 G3 सनिवार्या° (for सनिवर्त्या°) — b) B (except B1) Da1 D3–5 7 प्रतापवान् (for प्रयत्नत°) — c) K4 [अ]भिद्रुतैर्, Dn1 [अ]भिमुख, T2 [अ]तिद्रुत, Cc [अ]भिद्रुत (as in text) G2 विव्याध विद्रुत बाणैर् — d) V1 B D3, 4 7 भीमसेनस्य कुञ्जर

40 B3 partly damaged — a) Dn1 ततश्च साधुसृष्टेन, G1 2 तत साधुनिसृष्टेन — b) Ś2 K2 B1 D2 T1 M (except M1) पुरुषर्षभ; D6 भरतर्षभ V1 B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 क्षुरेणानतपर्वणा, T2 3 G क्षुरप्रेण सकार्मुक Cc cites क्षुरेण (as in text) — c) T1 3 G3 M3 भित्त्वा, M1 क्षित्वा (for छित्त्वा) K4 शराशन; T2 3 G नरर्षभ (for शरासन) K1 शत्रु-, T2 शीघ्र (for शत्रोर्) — d) Ś K2 4 नागमभ्या(Ś2 °भ्या-, K4 °भ्य)र्दयच्छरैः, K1 नौगमत्यन्नमित्रयत् (sic), K3 नागमित्र समार्दयत्, V1 D4 8 T1 M नाग चामित्रमर्दयत् (D4 °न्) B1 D6 नागमिन्द्र-(D6 °त्र)ममर्दयत्, D2 नागमर्मश्च ताडयत्, T3 3 G नागं चापि प्रमर्दयत् Ca c cite आमित्रम् (as in text)

41 a) K1 शटाकया, Dn1 D8 S शलाकया, K3 स्वजार्कया, V1 B3–5 Da1 D1–7 क्रुद्धो रणे, B1 स गदया, B2 खर्गैः कचैर्, Ca स्वजिकया (for खजाकया) — T1 om (hapl) 41^b–43^a — b) D2 क्षेममूर्ति (for °धूर्ति) K1 पुराभिनत्, Dn1 शरासनी, D3 पराभिन; D4 पराभवन्, T2 परामृशन्, G2 पराक्रमी (for पराभिनत्) — c) G2 तस्य (for चास्य) B2 transp चास्य and द्विरद B4 जघानागम्य द्विरद — d) K1 नारदै (for नाराचै) K4 सर्ववर्मसु (for °मर्मसु) — After 41, V1 B D (except Dn1 D8) S (T1 om) ins

70* स पपात महानागो भीमसेनस्य भारत ।
[V1 स पपात महावाहो, S (T1 om) तत पपात नागेंद्रो (for the prior half) S (T1 om) मारिष (for भारत) V1 नागो भीमसेनस्य भारत (hypermetric?) (for the post half)]

42 T1 om 42 (cf v l 41) — a) M1 गजस्य (for नागस्य) — b) Ś1 K2 अवप्रत्य, K1 अर्धप्रत्य, T2 G1 2 M सोचप्लुत्य (for अवप्लुत्य) D1 स्थिते (for स्थितो) Ś1 K2 अवप्रत्यास्थितो महीं, K4 अवप्लुत्यास्थितो मही — c) B2 4 5 D3 4 7 तस्य भीमोपि द्विरद, Da1 D1 5 तस्य भीमो द्विपवर, Dn1 S (T1 om) भीमसेनोपि (G1 °भि) त नाग, D2 भीमसेनोपिरोर्नाग (sic) — d) D1 गदया ताम्नपोथयत् (hypermetric)

43 T1 om 43^a (cf v l 41) — a) T2 प्रमाथिहन् (sic), G1 प्रमाथितान् (for प्रम°) — b) K3 V1 B2–5 D अवप्लुत (for °द्रुतम्) B1 क्षेमधूर्विनमाप्लुत, S क्षेमधूर्तिर(T1 M1 °रि)वप्लुत — After 42^{ab}, S (except M4) ins

80* उद्धृत्य खड्ग निशितमभ्यधावत्स पाण्डवम् ।
[T1 transp खड्ग and निशित]

— c) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 उद्यतायुधमायान्तं, G2 उद्यतासिरुपायान्त — d) V1 गदयाहनत् (sic), B5 T G1, 3 M गदयाघ्नत् (B5 T3 G3 °न्); G2 °सन् (for °हन्) Cc cites [अ]हन् K1 गदया च वृकोदर

44 a) K3 ययोत (sic) (for पपात) — b) K3 व्ययु°, G (except G3) M व्य(G1 व्या)सु- (for व्यसु°) Ś1 K1–3 D4 समभितो, Ś2 V1 B Da1 D1–3 5–8 T3 तम° (for स्वम°) B1 द्विपं (for द्विपम्) K4 व्यसु स च महाद्विप, Dn1 T3 व्यसु (T3 °सु-) शुश्राव शोणित Cc cites व्यसु (as in text) and Ca तमभितो द्विपं — c) B1 वज्रप्ररुग्णम्, B2 D2–4 7 8 °प्रभग्नम्, B3–5 °प्रतप्तम्, Da1 D5 °प्ररुग्णम् (for °प्ररुग्णम्) B2 अतुल (for अचल) K3 वज्रप्रमुग्नमचल (sic), Dn1 वज्रप्ररुग्णमचलात् (sic), T2 वज्रप्ररुग्णादचलात्, G2 वज्र च रुग्णमचल — d) K1 सिंहौ, Dn1 शृंगं, D1 सिंहा (for सिंहो) B3 Da1 D1, 5 वज्राहतो (for वज्र°)

वज्रप्रुग्णमचलं सिंहो वज्रहतो यथा ॥ ४४
निहतं नृपतिं दृष्ट्वा कुलूतानां यशस्करम् ।
प्राद्रवद्व्यथिता सेना त्वदीया भरतर्षभ ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

९

संजय उवाच ।
ततः कर्णो महेष्वासः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १
तथैव पाण्डवा राजंस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
कर्णस्य प्रमुखे क्रुद्धा विनिजघ्नुर्महारथाः ॥ २
कर्णो राजन्महाबाहुर्न्यवधीत्पाण्डवीं चमूम् ।
नाराचैरर्करश्म्याभैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ३
तत्र भारत कर्णेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
नेदुः सेदुश्च मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ ४
वध्यमाने बले तस्मिन्सूतपुत्रेण मारिष ।
नकुलोऽभ्यद्रवत्तूर्णं सूतपुत्रं महारणे ॥ ५
भीमसेनस्तथा द्रौणिं कुर्वाणं कर्म दुष्करम् ।
विन्दानुविन्दौ कैकेयौ सात्यकिः समवारयत् ॥ ६
श्रुतकर्माणमायान्तं चित्रसेनो महीपतिः । C 8 493 B 8 13 7 K 8 10 7

---

45 a) B (except B1) Da1 Dn1 D1 8-… S त हतं (for निहत) — b) D6 कुतलाना, S कस्दाना (for कुलूताना) — c) D1 व्याथिता, D6 व्वसिता, T1 वधिता, G2 त्वरिता (for व्यथिता) — d) K2 द्वितीया (for त्वदीया)

Colophon — *Adhy name* K3 B2 4 6 Da1 Dn1 D1 8–5 7 T1 2 M2–4 क्षेमधूर्तिवध, B3 क्षेमवृत्तिवध — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 8 (as in text), B1 3 4 5 Da1 D5 6.8 (marg *sec m*) 12, D4 (*sec m*) 13, T1.3 G M 9, T2 11

9

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः G3 om the ref. — c) D8 वीर (for शूर)

2 b) K3 D8 सूतपुत्रस्य (for तव पुत्रस्य) — c) K1 कर्णस्य प्रमुखे क्रुध्वा, D8 कर्णस्याभिमुखे क्रुद्धा, S (except T2 3) कर्णस्य पश्यतो राजन् — d) K3 V1 B1 Dn1 विनिजघ्नुर्, B2–. Da1 D1–. 7 S (except T2) निजघ्नुस्ते (for °जघ्नुर्)

3 a) B (except B1) Da1 D1–5 7 कर्णोऽपि राजन्समरे, Dn1 S कर्णोऽपि सुमहाबाहुर् — b) B2 4 5 D1– 7 व्यहनत्, B3 न्यहनत्; Da1 व्यहन् (submetric), Dn1 T1 2 M व्यधमत्, D6 अवधीत्, T3 G अविध्यत् (for न्यवधीत्) K1 पार्थिवीं, D1 पाडवी (for पाण्डवीं) — c) V1 घकरश्म्याभैः (sic), B1 वज्र° (for अर्क°) — d) K1 कटारपरिमार्जितैः, K3 कस्मैरपरि° (sic), B2 कर्मारपरिमार्जित, D6 किर्मारपरिमार्जितै Cc cites कर्मार

4 a) K1 तत्रा — c) K1 नदु (for नेदु) K3 सेहश्च (sic), T2 सेदश्च (for सेदुश्च) Ś2 मलुश्च, K3 मलुश्च, D6 खेदुश्च, T2 मुमुहुर्, G1 M (except M1) मम्रुश्च, G3 मद्रुश्च (for मम्लुश्च) Cc cites सेदु and मम्लु — d) D. दिशा (for दिशो)

5 a) V1 B1 D2 हन्यमाने, T2 मध्य° (for वध्य°) — b) T1 G2 भारत (for मारिष) — c) Dn1 D5 तूर्णे (for तूर्णं) — d) B4 5 (m as in text) T2 3 G महारथ, T1 M °हवे (for °रणे)

6 a) B3 भीमसेनं (for °सेन॑) Dn1 ततो, T3 G1.3 तदा (for तथा) K1 Dn1 T1 द्रोणिं — b) K3 कुर्वाणो (for कुर्वाण) D3 दारुण (for दुष्करम्) — c) K4 विन्दानुविंदो, D1 5 8 विंदानुविंदौ K4 कैकेय्यो, D8 कौरव्यौ (for कैकेयौ) K1 विर्मा*विंदा कौकेयौ (sic) — d) K1 सात्यिकि D1 समचोरयत् (for समवारयत्)

7 a) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 2 G1 श्रुतवर्माणम्, D5 °वर्मा*, D6 °धर्माणम् (for °कर्माणम्) Dn1 आयतं, D5 *यात — b) V1 B1 महारथ (for महीपति) — c) K1 प्रतिवध्य, V1 B1.3 5 Da1 D2–5 7 G1 2 M °विध्यस्,

C 8 493 B. 8 13 7 K 8 10 7 प्रतिविन्ध्यं तथा चित्रश्चित्रकेतनकार्मुकः ॥ ७
दुर्योधनस्तु राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
संशप्तकगणान्क्रुद्धो अभ्यधावद्धनंजयः ॥ ८
धृष्टद्युम्नः कृपं चाथ तस्मिन्वीरवरक्षये ।
शिखण्डी कृतवर्माणं समासादयदच्युतम् ॥ ९
श्रुतकीर्तिस्तथा शल्यं माद्रीपुत्रः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज सहदेवः प्रतापवान् ॥ १०
केकयौ सात्यकिं युद्धे शरवर्षेण भास्वता ।
सात्यकिः केकयौ चैव छादयामास भारत ॥ ११
तावेनं भ्रातरौ वीरं जघ्नतुर्हृदये भृशम् ।
विषाणाभ्यां यथा नागौ प्रतिनागं महाहवे ॥ १२
शरसंभिन्नवर्माणौ तावुभौ भ्रातरौ रणे ।
सात्यकिं सत्यकर्माणं राजन्विव्यधतुः शरैः ॥ १३
तौ सात्यकिर्महाराज प्रहसन्सर्वतोदिशम् ।
छादयञ्शरवर्षेण वारयामास भारत ॥ १४
वार्यमाणौ ततस्तौ तु शैनेयशरवृष्टिभिः ।
शैनेयस्य रथं तूर्णं छादयामासतुः शरैः ॥ १५
तयोस्तु धनुषी चित्रे छित्त्वा शौरिर्महाहवे ।

B_2 °वेध्यस; B_4 °विधास्, Dn_1 °विंध्य; D_1 T_1 °विध्येस, D_6 T_3 G_3 °विंध्यत् T_1 तदा (for तथा) V_1 B D (except Dn_1 D_3) S (except T_2) चित्रं — d) B $D_{2\ 6}$ $T_{1,3}$ G_3 M चित्रके(D_2 °चे)तनकार्मुक

8 a) $Ś_2$ K_4 च (for तु) — c) Some MSS ससप्तकगणान्, K_1 °गणात्, T_1 $G_{1\ 2}$ M सशप्तकगणा (for °गणान्) V_1 B_6 D_6 T_2 क्रुद्धान्, $T_{1\ 3}$ G हृष्टा, M हृष्टाश् (for क्रुद्धो) — d) Ś $K_{2\ 4}$ [अ]याभ्यधावद्, K_3 यथाधावद्, $B_{1\ 3\ 4}$ Dn_1 $D_{2-4\ 7\ 8}$ ताभ्य°, B_3 M धाभ्यधावन् (B_4 °द्), $T_{1\ 3}$ G_1 अभ्यधावन् (for °धावद्) $T_{1\ 3}$ G M धनजय

9 a) K_3 $B_{3\ 4}$ Da_1 D_{1-7} T_3 G_3 कृपेणाथ, V_1 $B_{2\ 5}$ कृप प्रायात्, B_1 कृपा प्रायास्, Dn_1 D_8 T_2 कृप राजस्, T_1 $G_{1\ 2}$ M कृप चापि (for कृप चाथ) — b) D_8 तस्मिन्वीरसमागमे — d) K_4 $B_{1\ 6}$ Da_1 $D_{1\ 5}$ अच्युतं D_8 समासादयताच्युत, S (except T_2) आससाद महाबल (T_1 °लं)

10 a) B_1 तत कीर्त्तिस् (for श्रुत°) — b) $Ś_2$ सुर, V_1 स्रुत (for सुत) K_1 माद्रीपुत्रस्य सुतस्तव (sic), T_1 मद्रपुत्र सुतप्रभु, G_2 M माद्रीपुत्रसुत प्रभु

11 a) K_1 कैक्केया, K_3 कंकेय, V_1 कैकयौ, B D कैकेयौ (D_1 °यै, D_6 °यौं) (for केकयौ) K_4 सात्यिकि, D_6 M_3 सात्यकि (for सात्यकिं) K_1 युन्द्, D_6 चैव (for युद्धे) — b) Ś K (except K_3) भास्वत (for भास्वता) M_{2-4} छादयामास वै शरैः — c) B_1 D_6 M_3 सात्यकिं (for सात्यकि) $K_{1\ 3}$ B_{2-5} $D_{3\ 6}$ कैकेयौ (K_3 °यं), V_1 B_1 Da_1 $D_{1\ 2\ 4\ 7\ 8}$ कैकयौ, Dn_1 कैकयो (for केकयौ) V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1-3\ 5\ 7}$ T_2 $M_{2\ 3}$ चापि, D_4 वापि (for चैव) — d) $T_{1\ 2}$ G_2 M_1 वै शरैः, T_3 $G_{1\ 3}$ सायकैः (for भारत) D_6 M_{2-4} छादयामासतू रणे

12 a) D_3 तावेवं, D_5 तावेत, T_3 G_3 तानेवं (for तावेन). K_1 भ्रातरो K_1 वीर, K_3 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} S वीरौ; V_1 युद्धे; D_8 राजन् (for वीर) — b) B_3 दृढं, Da_1 भृर्शं (for भृशम्) T_1 M हृदि विव्य(M_4 °व्या)धतुर्भृशं, $T_{2\ 3}$ G युधि विव्यध(T_2 °धु-, G_1 °ध)तुर्भृशं — T_3 $G_{2,3}$ M_2 om (hapl) 12c–13d — c) K_1 विषाणाद्या (for °णाभ्यां) D_5 तया (for यथा) — d) D_3 प्रतिमित्रौ; D_5 C_c °मित्रौ (for °नाग) K_3 V_1 $B_{1-3\ 6}$ Da_1 $D_{1\ 2-5\ 7}$ T_2 महावने; B_4 Dn_1 D_3 (before corr) यथा वने, $D_{2\ 6}$ महारणे, T_1 G_1 $M_{1,3\ 4}$ तथा वने (for महाहवे)

13 T_3 $G_{2\ 3}$ M_2 om 13 (cf v l 12) — a) $Ś_1$ K_3 G_1 शरसछिन्नवर्माणौ, $Ś_2$ K_4 °सभिन्नवर्माण, K_1 °संच्छिन्न-वर्माणं; V_1 D_5 °निर्भिन्नवर्माणौ, B_4 Da_1 $D_{1,4\ 5}$ T_1 °संभिन्न मर्माणौ — b) D_8 (marg) कैकयौ (for तावुभौ) — c) M_1 सत्यक (for सात्यकिं) K_3 T_1 G_1 सत्यवर्माणं, B_3 °वर्माणौ, B_1 D_3 °कर्माणौ, Da_1 सात्य°, $M_{3\ 4}$ क्रूरकर्माणं (for सत्य°) — d) K_1 विव्याधतु, B_5 विभिदतु, D_1 विव्यधतु (for °धतु) B_2 राजानविधतु शरैः, T_1 शरैर्निव्यधतुर्भृशं; T_2 G_1 $M_{1\ 3\ 4}$ रणे निव्य(M_4 °व्या)धतुर्भृशं

14 a) K_1 सात्यकिन्, M_1 सात्यकिं (for सात्यकिर्) — b) G_1 स हसन्, M_3 प्रहसद् (for °सन्) V_1 $B_{1\ 4}$ D_1 T_2 सर्वतोदिश, $T_{1\ 3}$ G M युद्धदुर्मद (for सर्वतोदिशम्) — c) V_1 B_1 $D_{2\ 6}$ शरवर्षैस्तु — d) D_2 छादयामास (for वार°) B_4 सयुगे, D_2 पाण्डव, S (except T_2) सर्वत (for भारत)

15 a) Ś $K_{2\ 4}$ च, $B_{2\ 3}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ हि (for तु) — b) K_1 शैनेयसरवृष्टिभि, V_1 B_1 सैनेयशर°, $B_{2\ 3}$ Da_1 $D_{1,2\ 5\ 6}$ शैनेय शर° — c) K_1 शैनेयेस्य, K_4 सैन्ये यस्य, V_1 सैने (for शैने°) G_3 रथात् (for रथ) — d) T_2 भृश (for शरैः)

16 a) B_3 तयोश्च, T_1 G_1 M ततस्तद्, T_3 $G_{2\ 3}$ ततस्तु

अथ तौ सायकैस्तीक्ष्णैश्छादयामास दुःसहैः ॥ १६
अथान्ये धनुषी मृष्टे प्रगृह्य च महाशरान् ।
सात्यकिं पूरयन्तौ तौ चेरतुर्लघु सुष्टु च ॥ १७
ताभ्यां मुक्ता महाबाणाः कङ्कबर्हिणवाससः ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वाः संपेतुः स्वर्णभूषणाः ॥ १८
बाणान्धकारमभवत्तयो राजन्महाहवे ।
अन्योन्यस्य धनुश्चैव चिच्छिदुस्ते महारथाः ॥ १९
ततः क्रुद्धो महाराज सात्वतो युद्धदुर्मदः ।
धनुरन्यत्समादाय सज्यं कृत्वा च संयुगे ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन अनुविन्दशिरोऽहरत् ॥ २०
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ कुण्डलोत्पीडितं महत् ।
शम्बरस्य शिरो यद्वन्निहतस्य महारणे ।
शोषयन्केकयान्सर्वाञ्जगामाशु वसुंधराम् ॥ २१
तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्राता तस्य महारथः ।
सज्यमन्यद्धनुः कृत्वा शैनेयं प्रत्यवारयत् ॥ २२
स शक्त्या सात्यकिं विद्ध्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः । C. 8.510 B. 8.13.24 K. 8.10.24

(for तयोस्तु) K1 छिन्ने (for चित्रे) — b) T1 M1 भित्त्वा (for छित्त्वा) V1 B1 सौरिर्, M3 4 शूरो, Cc शौरिर् (as in text) K2 B Da1 D1.3–5 7 महायशा (for °हवे) — c) K3 तै (for तौ) B2 शायकैस् (for साय°) Da1 D1 चित्रैर् (for तीक्ष्णैश्) — d) K2 V1 B Da1 D1–5 7 8 T3 G3 वारयामास, Dn1 पीड°, T1 2 G1.2 M पूर° (for छाद) B1 दुःसहे, B2–5 Da1 D1 3.4 7 संयुगे, T G1 3 M सा(M1 स)त्वत, G2 सत्वर (for दुःसहै) D6 पीडयामासतु शरैः

17 a) Dn1 अथान्य- (for अथान्ये) Ś K1 2 4 T3 पृष्टे, V1 B Da1 D1 3–5 7 चित्रे, Dn1 D6 T2 M2–4 श्रेष्टे, D2 श्रेष्ठये, T1 सुष्टे (for मृष्टे) — b) V1 [अ]थ, S (except T2) [आ]शु (for च) T1 महाशरै (for °शरान्) — c) Ś2 K4 पूजयतौ, B (except B1) Da1 D1.3–5 7 छाद° (for पूर°) Ś K2 4 च, B3 तु (for तौ) G2 सात्यकीं पूरवो यातौ (sic) — d) K3 तु (for च) D2 T1 चेरतुर्लघुविक्रमौ Cc cites लघु and सुष्टु (as in text)

18 a) D2 युक्ता (for मुक्ता) K3 महाबाहो (for °बाणा) D5 ताभ्यां विप्रद्रुता बाणा — b) Ś2 काकबर्हिण°, D- कङ्कबर्हिण°, D8 कङ्कयर्हण° — c) K3 पूर° (for द्योत) — d) G2 पेतुस्तुर् (for संपेतु°) K1 स्वर्णभूषण°, Da1 D1 5 °भूषिता , D7 सर्वभूषणा°, D8 मृदादारणा , T1 सर्वत° मिता°, T3 G हेमभूषणा (G2 °णे)

19 a) D2 6 बाणाधकारे (D6 °र°) सुमहत् — b) B3 तमो राजन्, Dn1 S ततो राजन , D2 6 घोरमासीन् (for तयो राजन्) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T M महामृधे (for °हवे) — c) K3 अन्योन्याश्च (for °न्यस्य) T1 3 G M तु (T1 च) चापानि, T2 धनूंष्येव (for धनुश्चैव) D1 अन्योन्यधनुषश्चैव — d) K4 चिच्छेदुस्ते, B2 विचिच्छतुः, D6 चिच्छिदतुर् (for °दुस्ते) D6 महारथौ (for °रथा) — After 19, Dn1 ins

81* सात्वतस्य धनुस्तत्र द्रौणी चिच्छिदतु रणे।

20 b) S (except T2) सात्यकिर् (for सात्वतो) T1 युद्धकोविद (for °दुर्मद) — d) K3 V1 B1.3 D5 8 तु (for च) T1 M महाहवे, T3 G महाबल (for च संयुगे) — After 20cd, S (except T2) ins

82* अनुमृज्य च राजेन्द्र तद्धनुर्भारसाधनम्।
[T1 तु (for च)]

— e) Ś2 सुतीक्ष्णेण — f) Ś1 K2 T1 G M ह्यनुविंदशिरो-हरत्, Ś2 K4 ह्यनुविंदशिरोवि(Ś2 *sup lin* ह)नत्; K1 ऽनुविन्द्यशरोहरत् (sic), Da1 D1 5 अनुविंदुशिरोहरत्, Dn1 D8 सोनुविंद (D8 विंदु°), D2 4 अनुविंदशिरोहनत् (D4 °रन्), T2 सोनुविंदशिरो महत्, T3 मनुविंदशिरोदहत्

21 a) K1 [अ]न्यपद् (sic), D8 [अ]प्यपतद्, T3 G [अ]भ्य° (for न्यप°) V1 B D (except Dn1 D8) अपतत्तच्छिरो भूमौ (B2–5 Da1 D1 3–5 7 राजन्) — b) K3 B D कुण्डलो(B1 °ला)पचित, K4 °त्पीडितो, V1 °पतित, S °पहि(G2 °ह)त (for °त्पीडित) Cc cites उपचित S (except T2) शुभ (for महत्) — c) G1 यद्वा (for यद्वत्) — d) T1 महाहवे, M °मृधे (for °रणे) T3 G निहत सु(T3 तु)महामृधे (G1 °हवे) — e) K3 B D S शोचयन्, V1 शोच** (for शोषयन्) B1–3 5 D कैकयान् (for केक°) — f) K3 4 [आ]सु, T1 स, T3 G [अ]थ (for [आ]शु) Ś2 K2 G2 वसुंदरा (for °धराम्) Dn1 D8 T2 ये तस्यासन्पदानुगा

22 a) K1 निहित (for निहत) B3 भूव (sic) (for शूर) — b) D8 भ्राता चास्य, T1 भ्रातर स (for भ्राता तस्य) — c) K3 Da1 Dn1 सज्ज (for सज्यम्) K1 [अ]न्यद्धत°, K4 G1 [अ]न्यधनु°, Da1 D1 5 [अ]न्य धनु (D1 नु) (for [अ]न्यद्धनु) — d) K1 V1 B1 3 D2 सैनेय Ś K (except K3) B (except B1) D T2 3 G2 3 पर्यवारय(K1 °ये)त् (for प्रत्य)

23 a) K3 V1 B D T2 स पष्ट्या, M2–4 सहसा (for स शक्त्या) D6 भित्त्वा (for विद्ध्वा) T1 3 G M1 सहसा सात्यकिर्विद्ध — b) K4 Dn1 D7 8 शिलाग्नि(K4 °चि)तै°, D2 6 T2 शिलीमुखै (for शिलाशितै) — K1 repeats

C 8 510
B 8. 13 24
K 8 10 24

ननाद बलवन्नादं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २३
स सात्यकिं पुनः क्रुद्धः केकयानां महारथः ।
शरैरग्निशिखाकारैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २४
स शरैः क्षतसर्वाङ्गः सात्वतः सत्त्वकोविदः ।
रराज समरे राजन्सपत्र इव किंशुकः ॥ २५
सात्यकिः समरे विद्धः केकयेन महात्मना ।
केकयं पञ्चविंशत्या विव्याध प्रहसन्निव ॥ २६
शतचन्द्रचिते गृह्य चर्मणी सुभुजौ तु तौ ।
व्यरोचेतां महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणौ ।
यथा देवासुरे युद्धे जम्भशक्रौ महाबलौ ॥ २७
मण्डलानि ततस्तौ च विचरन्तौ महारणे ।
अन्योन्यमसिभिस्तूर्णं समाजघ्नतुराहवे ॥ २८
केकयस्य ततश्चर्म द्विधा चिच्छेद सात्वतः ।
सात्यकेश्च तथैवासौ चर्म चिच्छेद पार्थिवः ॥ २९

23c–24d after 24 — c) K1 (both times) निनाद (for ननाद) K3 V1 B1 Dn1 D2 3 8 T2 8 G M2–4 बलवानादं; T1 बलवान्युद्धे

24 G2 om 8 9.24–8 10 9 — a) Ś K2 4 महाक्रुद्ध (K4 °द्धं) (for पुन क्रुद्ध) K1 (both times) 3 D5 सात्यकिं च (K3 °किस्तु) तत क्रुद्ध; V1 B Da1 Dn1 D1–4 7 T M3 सात्यकिं च पुन(B Da1 D1 3–6 7 T2 तत)स्तूर्णं, D5 पुनश्च सात्यकिं क्रुद्ध; G1 3 M1 4 सात्यकेस्तु (M1 4 सत्यकं च) पुनस्तूर्णं, M3 सत्यकं च पुन शूर — b) K1 (both times) 3 V1 B1 2 Dn1 D1 3 4 6–8 कैके(D3 °क)याना (for केक°) D6 महारथा — c) B3 4 5 Da1 D1 3–6 7 शरैरनेकसाहस्रैर्, D5 (m as in text) °रग्निचिपाररैर् — d) K1 (first time before corr) चार्दयत°, (by corr चार्दत°), B (except B1) D (except D3) S (except T1, G2 om) चार्पयन् (for चार्द°) — After 24, K1 repeats 23c–24d

25 G2 om 25 (cf v 1 24) — a) Dn1 सरै (for शरै) D2 6 चितसर्वांग, D. क्षतगर्वंग, T2 कृतसर्वांग (for क्षत°) T1 M स श(M1 च)राचितसर्वांग, T3 G1 3 स (G1 सा) शराहतस° — b) K2 (marg) V1 B Da1 D1 3–7 8 in T G1 3 M2–4 सात्यकि (Da1 T1 °कि), M1 सत्यक (for सात्वत) K2 (marg) V1 B D T2 3 G1 3 M2–4 सत्यविक्रम, K4 T1 M1 सात्त्व(T1 युद्ध-, M1 सत्य)कोविद (for सत्त्वकोविद) — c) D8 राजन्समरे (by transp) V1 राजा (for राजन्) — d) K1 सपुत्र, K2–4 V1 B D S (G2 om) स(T2 सु)पुष्प (for सपत्र)

26 G2 om 26 (cf v 1 24) — b) K1 3 V1 B D M1 कैकेये(K1 °यै)न (for केक°) — c) K1 3 4 B D M1 कैकेय (Dn1 °य) (for केकय — d) D6 T3 G3 विन्याथ (for विव्याध) V1 प्रहरन्निव (for प्रहस°) — After 26, K3 4 V1 B D S (G2 om) ins

83* तावन्योन्यस्य समरे धनुश्छित्त्वा महारथौ ।
हत्वा च सारथी तूर्णं हयांश्च रथिना वरौ ।
विरथावसियुद्धाय समाजग्मतुराहवे ।

[(L 1) T1 3 G1 3 M धनुषी (for समरे) K4 B3–4 Da1 D1 3–5 7 छित्त्वा धनुषी शुभे; T1 3 G1 3 M छित्त्वा(T1 °त्त्वा)थ समरे शुभे (for the post half) — (L 2) K4 Dn1 D1 T1 3 M1 सारथिं (for सारथी) V1 B1 रथिनौ (for रथिना) — (L 3) M4 असियुद्धाय (for असि°) M1 समाजग्मतुर् (for °जग्मतुर्) T1 तत्क्षणौ (for आहवे)]

27 G2 om 27 (cf. v 1. 24) — a) V1 B1 Da1 D2 6 T2 शतचन्द्रे (D2 °न्द्र) तलो, D1 (by corr.) °चन्द्रचिते (before corr °चंद्रचिते); D5 °चंद्राचिते; T1 3 G3 °चंद्राचि(T °र्चि)ते, G1 M °चंद्रार्चिते (for °चन्द्रचिते) D5 प्रग्रह (for गृह्य) — b) D2 6 चर्मणी (for चर्मणी) D1 सभुजौ, T1 सुदृढे (for सुभुजौ) K2 B1–3 D–7 तथा, V1 B1 D2 6 T2 च तौ, Da1 D1 तदा; D5 तत; T1 उभे; T3 G3 शुभौ (for तु तौ) K1 चर्मणी सुदृढोपमौ; K4 चर्मणि सुप्रभे तत — G1 om 27c–28c — c) Ś K2 3 T2 M2–4 व्यरोचतां, D2 6 विरोचेतां (for व्यरो°) K1 महारंग; D2 °रणौ; T1 °मार्गे (for °रङ्गे) — d) K3 D3 निस्तृंश° — e) Dn1 देवासुरो (for °सुरे) K1 युद्धौ (for युद्धे) — f) K1 जमशक्रौ; T1, 3 G3 M2, 3 जम्भशक्रौ, T2 M1 बलशक्रौ (for जम्भ°)

28 G1 3 om 28 (cf. v 1 24, 27) — a) M4 ततस् (for ततस्) K1, 3 V1 B D S (G1 3 om) तु (for च) — b) M1 विचेरतौ (for विच°) — c) B2 4 6 D 4 6, 7 M3 असितस्, T2 असिना (for असिभिस्) — d) Ś1 B2, 3 Da1 D1–7 T2 समा(D1 °म)जग्मतुर, K1 समजग्मतुर, Dn1 समाजग्मातुर् (for °जग्मतुर्) — After 28, K3 V1 B Da1 D1 3–6 7 ins

84* अन्योन्यस्य वधे चैव चक्रतुर्यत्नमुत्तमम् ।

29 G2 om 29 (cf v 1 24) — a) Ś1 K1 3 4 V1 B D M1 2 कैके(M1 °क)यस्य, M4 कैकेयश्च (for केकयस्य) Ś1 K1 3 V1 B D T2 द्विधा (for ततश्) K1 चर्म, D3 चर्म (for चर्म) — b) Ś1 K1 3 B D T2 तत (for द्विधा). Ś1 K2 पादप, B1 D3 T G1 M सात्यकि (for सात्वत) V1 तच्चिच्छेदाथ सात्वत — Ś1 K2 om (hapl) 29cd

चर्म च्छित्त्वा तु कैकेयस्तारागणशतैर्वृतम् ।
चचार मण्डलान्येव गतप्रत्यागतानि च ॥ ३०
तं चरन्तं महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणम् ।
अपहस्तेन चिच्छेद शैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ ३१
सवर्मा केकयो राजन्द्विधा छिन्नो महाहवे ।
निपपात महेष्वासो वज्रनुन्न इवाचलः ॥ ३२
तं निहत्य रणे शूरः शैनेयो रथसत्तमः ।
युधामन्यो रथं तूर्णमारुरोह परंतपः ॥ ३३
ततोऽन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।
केकयानां महत्सैन्यं व्यधमत्सात्यकिः शरैः ॥ ३४
सा वध्यमाना समरे केकयस्य महाचमूः ।
तमुत्सृज्य रथं शत्रुं प्रदुद्राव दिशो दश ॥ ३५ C 8 325 B 8 12 33 K 8 10 29

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

— ^{c}) K_4 सात्यकिस् (for °केश्र्) K_4 B (except B_1) $D_{3.4.6.7}$ तु (for च) — ^{d}) $D_{2.6}$ वर्मं, S (G_2 om) द्विधा (for चर्मं) K_4 पार्थिव, B_2 सात्वत (for पार्थिव°)

30 G_2 om 30 (cf v. l 24) — ^{a}) D_6 वर्मं (for चर्मं) $Ś_2$ T_2 भित्त्वा (for च्छित्त्वा) Da_1 D_1 च (for तु) K_3 कैकेय, B_3 शैनेयस् (for कैकेयस्) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M शैनेयश्चर्मं भित्त्वा (M_{2-4} हित्वा) तु — ^{b}) V_1 D_2 T_2 ताराचंद्रशतैर्वृत, T_1 G_1 तारागणशतैश्चित

31 G_2 om 31 (cf. v l 24) — ^{a}) D_5 om त B_2 T_1 M_1 चरत त (by transp), T_3 $G_{1.3}$ केकय तु B_3 महाबाहुर् (for °रङ्गे) — ^{b}) K_3 Dn_1 D_3 निस्तृ(Dn_1 °स्त्र)श° $D_{1.5}$ °धारिणी (D_5 °णीं) — ^{c}) K_3 अपकहस्तेन, B_3 पृष्ठ हस्तेन, T_2 सोमिहस्तेन, Co अप° (as in text) — ^{d}) V_1 B_1 सैनेयस्, S (except T_2, G_2 om) सात्यकिस् (for शैनेयस्) T_2 त्वरयन्हत (for °यान्वित°)

32 G_2 om 32 (cf v l. 24) — ^{a}) K_1 सर्वांमा (sic), V_1 सवर्मं , B_2 D_6 सचर्मा, Dn_1 T_2 सुवर्मा (for सवर्मा) $K_{1.3}$ V_1 B D (except D_2) M_1 कैक(V_1 °के)यो (for केकयो) Dn_1 T_1 राजा (for राजन्) M_{2-4} मच्छिन्नवर्मा कैकेयो — ^{b}) B_2 छित्वा (for छिन्नो) $Ś_2$ महार्णवे, $K_{1.3}$ V_1 B Da_1 D_{1-7} M °रणे, Dn_1 T_2 °सिना, D_3 °त्मना (for °हवे) — ^{c}) D_6 निप्पपात, T_2 स पपात (for निप°) B_3 महाराज (for महेष्वासो) — ^{d}) V_1 $D_{2.3}$ वज्रभिन्न, B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ वज्राहत (for वज्रनुन्न)

33 G_2 om 33 (cf v l. 24) — ^{a}) T_1 वीर, M वीर° (for शूर) — ^{b}) K_3 V_1 B_1 सैनेयो (for शैनेयो) D_6 रथसत्तम, D_8 T_1 रथिसत्तम (for रथ°) — ^{c}) B (except B_1) Da_1 $D_{1-5.7}$ T_1 $M_{3.4}$ युधामन्यु° (for °मन्यो) — ^{d}) K_4 V_1 परतप, Da_1 $D_{1.5}$ महाबलं (D_5 °ल) (for परतप°)

34 G_2 om 34 (cf v l. 24) — ^{a}) $Ś_1$ (*sup lin* as in text) ततोन्यद् (for ततोऽन्य) S (G_2 om) मारुह्य (for मास्थाय) — ^{b}) K_3 कथितं (for कल्पित) — ^{c}) $K_{1.3.4}$ V_1 B (except B_3) D कैके(K_4 °क)याना (for केकयाना) V_1 B_4 T_2 महासैन्यं — ^{d}) D_6 T_3 G_3 व्ययमत् (for व्यध°) V_1 B_1 $D_{2.6}$ सायकैः, M_1 सात्यकिं V_1 B_1 $D_{2.6}$ शितैः; B_5 तत°, D_8 शनैः (for शरैः)

35 G_2 om 35 (cf. v l 24) — ^{b}) $K_{1.3}$ V_1 B_1 $D_{2.3}$ कैकेयस्य, $B_{2.5}$ Dn_1 $D_{1.6.7}$ कैकेयानां, $B_{3.4}$ $D_{3.4}$ S (G_2 om) के(B_4 कै)कयानां (for केकयस्य) K_3 महाचमू — ^{c}) V_1 S (G_2 om.) समुत्सृज्य, B_5 तमुत्सृष्ट° (for तमुत्सृज्य) K_3 तत , V_1 B D S (G_2 om) रणे (for रथं) T_1 शीघ्र, $T_{2.3}$ G_3 M शस्त्रं (M_1 °स्त्र); G_1 शस्त्रान् (for शत्रु) — ^{d}) D_2 प्राद्रवत्त (sic), D_3 दुद्राव च (for प्रदुद्राव)

Colophon om. in G_2 (cf v l. 24) — *Adhy name* K_3 कैकेयवध°, $B_{2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ $T_{1.2}$ M_{2-4} विंदानुविंदवध, $D_{1.5}$ विंदानुविंदवध — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ K_4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 9 (as in text), $B_{1.4.5}$ $D_{6.8}$ (*sec m*) 13, D_4 (*sec m*) 14, $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M 10, T_2 12

१०

C 8 526
B 8 14 1
K 8 11 1

संजय उवाच ।
श्रुतकर्मा महाराज चित्रसेनं महीपतिम् ।
आजघ्ने समरे क्रुद्धः पञ्चाशद्भिः शिलीमुखैः ॥ १
अभिसारस्तु तं राजा नवभिर्निशितैः शरैः ।
श्रुतकर्माणमाहत्य सूतं विव्याध पञ्चभिः ॥ २
श्रुतकर्मा ततः क्रुद्धश्चित्रसेनं चमूमुखे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन मर्मदेशे समर्दयत् ॥ ३
एतस्मिन्नन्तरे चैनं श्रुतकीर्तिर्महायशाः ।
नवत्या जगतीपालं छादयामास पत्रिभिः ॥ ४
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां चित्रसेनो महारथः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन तं च विव्याध सप्तभिः ॥ ५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय वेगघ्नं रुक्मभूषणम् ।
चित्ररूपतरं चक्रे चित्रसेनं शरोर्मिभिः ॥ ६
स शरैश्चित्रितो राजंश्चित्रमाल्यधरो युवा ।

10

1 G_2 om 1–8 (cf. v l 8 9 24) G_1 om. the ref — [a]) $Ś_1$ $K_{1\,3}$ $B_{1-3\,5}$ D_{2-4} T_2 G_3 श्रुतवर्मा, K_2 °वन्मा, Da_1 $D_{1.5}$ °धर्मा, Co श्रुतिवर्मा V_1 B (except B_1) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ ततो राजन् (for महाराज) — [b]) T_2 om (hapl) from महीपतिम् up to चित्रसेनं (in 3[b]) V_1 B_1 $D_{2\,6}$ चमूमुखे (for महीपतिम्) — [c]) B_1 अजघ्ने K_1 आजघ्नुमसरे क्रुद्ध॰ (sic), K_3 पंचाशता रणे क्रुद्ध॰, S (T_2 G_2 om) आजघान रणे क्रुद्ध॰ — [d]) K_3 समाजघ्ने, V_1 B_1 D_2 M पचाशी(M_1 °श)त्या (for पञ्चाशद्भि॰)

2 T_2 G_2 om 2 (cf v l 1) — [a]) $K_{3\,4}$ $B_{2\,4\,5}$ Da_1 $D_{1\,3-7}$ त राजन्, T_3 G_3 राजेंद्र (for त राजा) B_1 T_1 G_1 M चित्रसेनस्तु राजेंद्र (B_1 तं राजन्), D_2 अभि शारद्वत राजन् — [b]) B_1 बहुभिर् (for नवभिर्) B (except B_1) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ नतपर्वभि॰ (for निशितै॰ शरै॰) — Ś K_2 have a lacuna for 2[c] — [c]) Some MSS श्रुतवर्माणम् K_1 चित्रसेमहात्मानं (sic) — [d]) $Ś_2$ K_1 सुतं K_1 पंचपंचभि॰ (for पञ्चभि॰)

3 G_2 om 3, T_2 om up to चित्रसेन in 3[b] (cf. v l 1) — [a]) Some MSS श्रुतवर्मा K_1 तत्त क्रुद्धा, B_1 ततो राजन्, B_4 [अ]पि सक्रुद्ध॰, B_5 [अ]पि तं क्रुद्ध॰ (for तत॰ क्रुद्ध॰) — [b]) K_4 चमूमुखै, D_8 महारथ, T_2 च सयुगे (for चमूमुखे) — [c]) D_4 नाराचेण — [d]) K_1 मर्मभेदो, Dn_1 S (G_2 om) शस्तदेशे (for मर्म॰) $Ś_1$ B (except B_1) $D_{2-5\,7}$ समार्पयत्, K_1 Da_1 $D_{1\,6}$ T_3 $G_{1\,3}$ M समर्पयत्, K_3 D_8 (before corr) समार्दयत्, Dn_1 T_2 व्यताडयत् (for समर्द॰) — After 3, $K_{3\,4}$ V_1 B D S (G_2 om) ins

85* सोऽतिविद्धो महाराज नाराचेन महात्मना ।
मूर्छामभिययौ वीर कश्मलं चाविवेश ह ।

[(L 1) D_2 महावेन (for महाराज) V_1 नगानेन, Dn_1 $D_{2\,8}$ T G_3 M तदा ($T_{1\,2}$ °था) तेन (for नाराचेन). — (L 2) D_6 अन्वययौ, T_3 G_3 अपि ययौ (for अभिययौ) K_3 V_1 B_5 Dn_1 $D_{2\,8}$ $T_{1\,2}$ G_1 M मूर्छामभि(D_2 °धि-, T_2 °था-, G_1 °पि)जगामाशु (T_1 M °थ) Cc cites मूर्छान् and कश्मल as above K_3 V_1 B_5 Dn_1 $D_{2\,6\,8}$ S (G_2 om) च समाविशत् (for चाविवेश ह)]

4 G_2 om 4 (cf v l. 1) Dn_1 transp 4 and 5 — [a]) K_1 स तस्मिन् (for एतस्मिन्) K_3 D_8 T_3 $G_{1\,3}$ M चैव, T_1 राजन् (for चैन) — [b]) Dn_1 T_2 श्रुतवर्मा, $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M °कर्मा (for °कीर्तिर्) K_4 महायशा, B_3 महारथा, T_1 °रथ॰ — [c]) T_1 त्वरया (for नवत्या) T_2 जगतीपाल॰ — [d]) M_2 वै शरै, M_3 त शरै, M_4 वाम्छरै॰ (for पत्रिभि) Dn_1 T_3 $G_{1\,3}$ M_1 छादयन्नत(T_3 °यानत)पर्वभि॰

5 G_2 om 5 (cf. v l 1) Dn_1 transp 4 and 5 — [b]) Da_1 $D_{1.5}$ S (except T_2, G_2 om.) महाबल॰ (for °रथ॰) — [c]) K_1 वल्लेन; G_1 फल्लेन (for भल्लेन) — [d]) D_6 T_3 G_3 विव्याय T_2 पञ्चभि॰ (for सप्तभि॰)

6 G_2 om. 6 (cf v l. 1) — [b]) K_3 वेगवा, B_3 वेगवद्, D_6 वैरिघ्न, T_1 सारवद् (for वेगघ्न) B (except B_1) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5\,7\,8}$ T $G_{1.3}$ रुक्म(Da_1 D_5 वसु)-भूषित, M_1 रुक्मभूषण — [c]) K_1 चित्रभूपतत्त (sic), $K_{3\,4}$ V_1 B D (except Dn_1 D_3) T_2 चित्ररूपधर (for °तर) $T_{1.3}$ $G_{1\,3}$ M चित्रसेन शरैश्चित्रै (G_1 रसैस्तीक्ष्णै॰) — [d]) D_6 चित्रसेन-, S (G_2 om.) चित्ररूप $Ś_2$ K_1 शरोर्मभि॰, V_1 B_1 Da_1 $D_{1\,5}$ शरैस्त्रिभि॰, B_3 त्रिभि॰ शरै॰, $T_{1.3}$ $G_{1\,3}$ M अथाकरोत् (for शरोर्मिभि॰)

7 G_2 om. 7 (cf. v l 1) — [a]) B_2 शद्वैश्च (for शरैश्च) K_1 राजाग्र्, B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ $T_{1\,3}$ $G_{1.3}$ M राजा (for राजंश) D_6 समरैश्चित्रितो क्रूर॰ (sic) — [b]) K_1

युवेव समशोभत्स गोष्ठीमध्ये स्वलंकृतः ॥ ७
श्रुतकर्माणमथ वै नाराचेन स्तनान्तरे ।
बिभेद समरे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ८
श्रुतकर्मापि समरे नाराचेन समर्दितः ।
सुस्राव रुधिरं भूरि गैरिकाम्भ इवाचलः ॥ ९
ततः स रुधिराक्ताङ्गो रुधिरेण कृतच्छविः ।
रराज समरे राजन्सपुष्प इव किंशुकः ॥ १०
श्रुतकर्मा ततो राजञ्शत्रूणां समभिद्रुतः ।
शत्रुसंवरणं कृत्वा द्विधा चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ११
अथैनं छिन्नधन्वानं नाराचानां त्रिभिः शतैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ श्रुतकर्मा महायशाः ॥ १२
ततोऽपरेण भल्लेन भृशं तीक्ष्णेन सत्वरः ।
जहार सशिरस्त्राणं शिरस्तस्य महात्मनः ॥ १३
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ सुमहच्चित्रवर्मणः ।
यदृच्छया यथा चन्द्रश्च्युतः स्वर्गान्महीतले ॥ १४
राजानं निहतं दृष्ट्वा अभिसारं च मारिष । C 8 341 B 8 14 16 K 8 11 16

चित्रामाल्याधरो, D5 चित्ररूपधरो, G1 °माल्यरथो B3 यथा, T1.2 युधि (for युवा) D3 m श्वाविच्छललतो यथा (cf v 1 7[d]) — [c]) B3 D5 युद्धे च (for युवेव) B2 3 5 Da1 D1.3–5 7 समरेशोभत् (for समशोभत्स) V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 लशोभत महाराज, T1 3 G1.3 M अशोभत महारगे (T1 युवारण्ये) — [d]) K3 D5 गोष्ठ(K3 °नु)मध्ये, B3 घोर्म्यो-मध्ये V1 B1.4 Dn1 D2 6 T G1.3 M1 श्वाविच्छललतो (V1 °स्मलिल्तो, Dn1 °छललितो, T1 °दछलल्तो, T2 °चछलचितो, M1 °ट्रशल्लितो) यथा, M2–4 नग पुष्पचितो यथा

8 G2 om. 8 (cf v 1. 1) D3 writes 8 on marg — [a]) Some MSS श्रुतवर्माणम् B3 अपि (for अथ) Dn1 S (G2 om.) राजा तु श्रुतकर्माण (Dn1 °वर्मा तु, T2 °वर्माण, G1 °कर्मांणा) — [b]) D5 स्तनांतरै, M3 स्तनांतर — [c]) B3 वीरस्तु, B. शूरस्तु, D2 क्रुद्ध, T2 क्रूरस्तु (for क्रुद्ध°) B2 4 Da1 D1 3–5 7 विभेद तरसा शूर

9 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 D2 6 च, Dn1 S (except T3 G3) तु (for [अ]पि) D5 राज्ञा तु श्रुतकर्मापि — [b]) V1 B2–. Da1 Dn1 D1–7 S (except T1) सम(D. 7 °मा)र्पित, B1 D2 (before corr) समार्दित — [c]) K3 Da1 D1 4 5 सुश्राव, K4 सस्राव, B1 शश्राव, Dn1 D3 शुश्राव, D3 श्रुश्राव G2 रुचिर (for रुधिर) K3 भूमि, V1 B D S तत्र (for भूरि) — [d]) K3 D2 गैरिकाभ; V1 D3 °कास्त्र, B1 °कार्द्र, D6 °काभ्र, S °कात्तु (M1 °कात्तुम्) T2 G M2–4 यथाचल°, T3 यदाचल (for इवाचल°) K4 गैरिकाभद्रचाचल (sic), B3 गैरिकानि यथाचल

10 [a]) K3 रुधिराक्रातो, B2 °रक्ता (sic) (for °क्ताङ्गो) T3 G2 3 ततो रुधिरमिक्तागो — [b]) K1 कृतश्छवि, B1 परिश्रुत, B3 परिस्तुत T1 3 G3 M1 रुधिरार्द्रो(T1 M1 °र्द्रै-, T3 G3 °द्री)कृतच्छवि Cc cites कृतच्छवि (as in text) — [c]) V1 Dn1 D6 8 T2 शूर, B Da1 D1–5 7 T1 M वीर (for राजन्) T1 सफल्ल, T2 M1 मफुल्ल, T3 G2 3 M2–4 सुफुल्ल, G1 स्वफुल्ल (for सपुष्प)

11 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा K1.3 B2 3 5 D3 तदा (for ततो) Dn1 ततो राजा, S (except T2) महाराज (for ततो राजन्) — [b]) K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except G1) शत्रुणा, K4 शत्रुणा K4 शमभिद्रुत, D3 समभिस्तुत, G1 समचित्रित — [c]) K3 V1 B (except B5) Dn1 D3 4 7 G1 M1 शत्रुसवारण, T1 °सगाद्रणे, T2 °सदारणे, M2 3 °सवारण; M4 °सवारण Ś K B1.2 4 6 D3.4.7.8 S क्रुद्धो (D3 m °त्वा), B3 शत्रो (for कृत्वा) Ca शत्रुसवरण क्रुद्ध (marg *sec m* कृत्वा) — [d]) D5 (by corr) चिच्छदे (for चिच्छेद)

12 [a]) D3 तयैन — [b]) K1.3 B2 5 Da1 D1.3–5 7 S शतै(M1 °रै)स्त्रिभि (by transp) Ś2 K4 शितै, B1 D6 शरै, D2 शत (for शतै) D3 शरवर्षेण सर्वत — Ś K om 12[cd] — [c]) T3 G3 विव्याय V1 B D छादयन्समरे राजन् — [d]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 B Da1 D1.3–5 7 विव्याध च सुपत्रिभि (V1 शतैस्त्रिभि, B2 सपत्रिभि), Dn1 D2 6 विव्याध (D6 °थ) निशितैस्त्रिभि, D3 विव्याध स शितै शरै — After 12, T3 G ins

86* नवत्या जगतीपाल छादयन्नतपर्वभि ।

13 [a]) T3 G पीतेन (for ऽपरेण) G1 फलेन (for भल्लेन) — [b]) Ś2 B4 m M2–4 मृशतीक्ष्णेन D6 विव्याथ (for तीक्ष्णेन) K4 D3 T1 सत्वर B1 Da1 D1 5 सुतीक्ष्णेन शितेन च, B2–5 D3.4 7 तीक्ष्णेन (B3 सुतीक्ष्ण-) निशितेन च — [c]) K1 सशिरास्त्राण

14 [b]) B2 3 सुसमच्च (for सुमहच्च) V1 B5 D S चित्रसेनस्य दीप्तिमत् — [d]) T2 चद्रान् (for स्वर्गान्) B2 4 5 D (except D3 5) महीतल

15 [a]) Ś2 निहित — [b]) K4 V1 B Da1 D1–5 7 तेभिसारं, Dn1 D5 G2 अभिसार, D3 ह्यभिसार, T1 तस्य

C 8 541 / B. 8 14 16 / K 8 11 16

अभ्यद्रवन्त वेगेन चित्रसेनस्य सैनिकाः ॥ १५
ततः क्रुद्धो महेष्वासस्तत्सैन्यं प्राद्रवच्छरैः ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धः सर्वभूतानि प्रेतराट् ।
द्रावयन्निषुभिस्तूर्णं श्रुतकर्मा व्यरोचत ॥ १६
प्रतिविन्ध्यस्ततश्चित्रं भित्त्वा पञ्चभिराशुगैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्च्छद्ध्वजमेकेषुणा ततः ॥ १७
तं चित्रो नवभिर्भल्लैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलाधौतैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ॥ १८
प्रतिविन्ध्यो धनुस्तस्य छित्त्वा भारत सायकैः ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैरथैनं संप्रजघ्निवान् ॥ १९
ततः शक्तिं महाराज हेमदण्डां दुरासदाम् ।
प्राहिणोत्तव पुत्राय घोरामग्निशिखामिव ॥ २०
तामापतन्तीं सहसा शक्तिमुल्कामिवाम्बरात् ।
द्विधा चिच्छेद समरे प्रतिविन्ध्यो हसन्निव ॥ २१
सा पपात तदा छिन्ना प्रतिविन्ध्यशरैः शितैः ।
युगान्ते सर्वभूतानि त्रासयन्ती यथाशनिः ॥ २२

सेनास्, T2 3 G1 3 M अभिसारा॰, Ca अभिसार (as in text) V1 B D (except D6 8) S तु (for च) K3 मारिप, D1 मारिपि — ^{c}) D6 G2 अभ्यद्रवत — ^{d}) K4 शैनिका (for सैनिका॰) Dn1 D6 S श्रुतक(Dn1 D6 T2 ॰व)र्माणमाहवे

16 ^{b}) Ś2 प्राहरच्छरै॰, D1 प्रावदछ्छरै॰ (sic), S समभिद्रवत् (T2 द्रावयच्छरै॰) — ^{d}) S चातक॰ (M4 ॰क), Co प्रेतराट् (as in text) — After 16^{cd}, G3 ins an addl colophon K4 V1 B D S ins after 16^{cd} (G2 after the addl colophon)

87* ते वध्यमाना समरे तव पौत्रेण धन्विना ।
व्यद्रवन्त दिशस्तूर्णं दावदग्धा इव द्विपा॰ ।
तास्तु विद्रवतो दृष्ट्वा निरुत्साहान्द्विपञ्जये ।

[Before line 1, G2 ins श्रीकृष्णाय नम॰ — (L 1) Da1 D1 वध्यमाना B4 G2 पुत्रेण (for पौ॰) — (L 2) K4 विद्रवत, V1 व्यद्रवति M2–4 सर्वा (for तूर्णं) S मृगा व्याघ्रार्दिता (T1 व्याघ्रहता) इव (for the post. half) Co cites दाव — (L 3) D1 तास्तु, T1 तांश्च (for तांस्तु) K4 विद्रुवतो Dn1 तांस्त्वरीन्द्रवतो दृष्ट्वा (for the prior half) T2 निरुत्साहा, G1 ॰त्साहम् (for ॰त्साहान्)]

— ^{e}) V1 दारयन् (for द्रावयन्) B Da1 D1 3 4 7 तीक्ष्णै॰ (for तूर्णं) — ^{f}) Some MSS श्रुतवर्मा B1 व्यरोचयत् V1 D2 6 श्रुतकीर्तिरशोभत

17 ^{a}) K3 तु त, D6 तत्र (for ततश्) — ^{b}) K3 B3 छित्त्वा, T1 G1 2 M विद्ध्वा (for भित्त्वा) Da1 D1 5 [आ]शुभि, G1 2 M [आ]यसै॰ (for [आ]शुगै॰) — ^{c}) K1 [आ]नर्चद्, K4 Dn1 D2 G1 2 M1 3 [आ]नर्छ (for [आ]नर्च्छद्) V1 सारथिं (marg तु) त्रिभिरानर्च्छ, B Da1 D1 3–5 7 सारथिं च त्रिभिर्विद्ध्वा (B1 ॰भित्त्वा) — ^{d}) K2 B Da1 D1 3–5 7 [अ]पि च, K3 V1 पुन॰, Dn1 D2 6 [अ]हनत् (for तत॰) D8 T2 भुजमेके पुणापि च (T2 ॰णा पुन॰), T1. 3 G M ध्वजमेकेन पत्रिणा

18 ^{a}) G2 ता (for तं) Ś2 B1 3 D8 T3 G बाणैर्, B2 भिन्नैर् (for भल्लैर्) — ^{b}) K1 B Da1 D1–3 5–7 S चार्पयत्, Dn1 वार्प॰ (for चार्द॰) — ^{c}) D2 स्वर्णपुखै, D8 ॰पुखै (for ॰पुङ्खै॰) B1–3 5 Da1 D1 3–5 7 प्रसन्नाग्रै॰, T1 शिलाधूतै॰, G2 ॰यत्तै॰ (for ॰धौतै॰) B4 सुवर्णपुखै॰ सन्नाग्रै॰ — ^{d}) Ś K2 4 T2 कंकबर्हिणराजितै., K1 V1 ॰बर्हिणराजतै, B1 ॰बर्हिणवाससै॰, D2 ॰बर्हिनराजितै॰, T1 ॰बर्हभिराजितै॰

19 ^{a}) K3 प्रतिविध्य, Dn1 T1 ॰विध्यो Ś2 B Da1 D1 3–5 7 छित्त्वा, D6 तत्र, T1 M1 चित्र (for तस्य) — ^{b}) K4 D6 T3 भित्त्वा, B Da1 D1 3–5 7 तस्य (for छित्त्वा) M2 भरत B1–3 शायकै॰ Ś2 सायकैस्तस्य भारत — ^{d}) K3 B1 रथिन, G1 [अ]येन K1 सप्रजिघ्नवान्, V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5. 7 सम(B2 4 D3 7 स हि, D4 स ह)-जघ्निवान्, B2 5 स(B5 स)निजघ्नि॰, D6 निजमघ्नि॰ (sic), D8 S अभिजघ्नि॰

20 ^{b}) K1 हेमदडं, K3 महादडां, V1 Dn1 D6 T2 स्वर्णदडा; B Da1 D1. 3–5 7 स्वर्णघटा, D2 हैमदडा — ^{c}) Ś2 K4 पुत्रार्थे, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–4 6–8 T2 पौत्राय, B3 पुत्रोय D5 वाहिणोत्तव पौगाय (sic), T1 3 G M प्राहिणोत्प्रतिविंध्याय — ^{d}) S (except T2) विचिन्वती-मसूनिव

21 ^{b}) Ś K1 2 शक्तिं मुक्ताम्, K4 शक्तमुक्ताम्, Dn1 D2 M1 श(Dn1 स)क्तिमुक्ताम् (for शक्तिमुल्काम्) D8 [अ]परा (for [अ]म्बरात्) B Da1 D1 3–5 7 महोल्काप्रतिमा तदा (B1 ॰था) T1 शुक्तामथाबरात् (submetric) — ^{c}) V1 B (except B2) D (except D3. 4 7) S त्रिधा (for द्विधा)

22 ^{a}) K1 स (for सा) K3 B2 D7 द्विधा, V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 त्रिधा, T1. 3 तथा (for तदा) — ^{b}) T1 प्रतिविध्य॰ (for ॰विन्ध्य-) K1 शतै, V1 Dn1 D2 6 8 m S त्रिभि॰ (for शितै॰) B1 D4 प्रतिविंध्यशितै॰ शरै॰ — K3 om. 22^{cd} — ^{c}) K1 युगांते — ^{d}) D6 प्राग्रसच्च, G2 प्रासयती (for त्रास॰) Dn1 यथाशनै, D5 ययाशनि, T2

शक्तिं तां प्रहतां दृष्ट्वा चित्रो गृह्य महागदाम् ।
प्रतिविन्ध्याय चिक्षेप रुक्मजालविभूषिताम् ॥ २३
सा जघान हयांस्तस्य सारथिं च महारणे ।
रथं प्रमृद्य वेगेन धरणीमन्वपद्यत ॥ २४
एतस्मिन्नेव काले तु रथादाप्लुत्य भारत ।
शक्तिं चिक्षेप चित्राय स्वर्णघण्टामलंकृताम् ॥ २५
तामापतन्तीं जग्राह चित्रो राजन्महामनाः ।
ततस्तामेव चिक्षेप प्रतिविन्ध्याय भारत ॥ २६
समासाद्य रणे शूरं प्रतिविन्ध्यं महाप्रभा ।
निर्भिद्य दक्षिणं बाहुं निपपात महीतले ।
पतिताभासयच्चैव तं देशमशनिर्यथा ॥ २७
प्रतिविन्ध्यस्ततो राजंस्तोमरं हेमभूषितम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धश्चित्रस्य वधकाम्यया ॥ २८
स तस्य देहावरणं भित्त्वा हृदयमेव च ।
जगाम धरणीं तूर्णं महोरग इवाशयम् ॥ २९
स पपात तदा राजंस्तोमरेण समाहतः ।
प्रसार्य विपुलौ बाहू पीनौ परिघसंनिभौ ॥ ३०
चित्रं संप्रेक्ष्य निहतं तावका रणशोभिनः ।
अभ्यद्रवन्त वेगेन प्रतिविन्ध्यं समन्ततः ॥ ३१
सृजन्तो विविधान्बाणाञ्शतघ्नीश्च सकिङ्किणीः । C 8. 560 B 8 14 35 K 8 11 35

(before corr) वयाशनि (*sup lin* as in text), M4 यथाशनी

23 a) B1 transp शक्तिं and तां V1 D2 तां प्रहितां; B3 तां निहतां, T1 3 G M विनिहतां (G1 °हतन्, M1 °हतां), T2 तां पतितां (for तां प्रहतां) K3 शक्ति विक्षेप चित्रास (sic) — b) Ś1 K1 2 D6 T2 चित्रा K3 प्रगृह्य महतीं गदां — c) Da1 प्रतिविध्याय चिक्षेप, D1 °विध्याध चिछेद, D4 चिक्षेप समरे शूर — d) K3 M2–4 रुक्मपृष्ठ(M2–4 °वज्र)विभूषिता, V1 Dn1 D2 6 T1 2 M1 रुक्म(M1 °ग्म)-पट्ट°, D4 प्रतिविंध्याय भारत, T3 G रुक्मपट्टैर्विभूषिता

24 a) Ś1 K1 2 D6 स, K4 शा (for सा) V1 अस्य, Da1 D1. 5 तत्र (for तस्य) T1 3 G M सा हत्वा सहसा सूत, T2 आजघान हयानस्य — b) V1 Dn1 D2 6 T2 महाहवे (for °रणे) T1 3 G M गदा तस्य महात्मन — c) K3 T1. 2 प्रमथ्य, K4 Dn1 B1 3 D2 6 Cc प्रगृह्य, D1 प्रमद्य, D4 (by corr) 3 प्रमृज्य (for प्रमृद्य) — d) D3 धरिणीं Ś K1 2 4 समपद्यत (for अन्व)

25 a) V1 Dn1 D2 6 8 S प्रतिविंध्यस्तत क्रुद्धो, B2 प्रतिविंध्यतयालेतु (sic) — b) K1 रथादाप्लुत्य — c) Dn1 विक्षेप (for चिक्षेप) G2 transp चिक्षेप and चित्राय K1 चित्रा च (for चित्राय) — d) V1 B1 D (except D3 4) S स्वर्णदण्डाम्, Cc °घटाम् (as in text)

26 a) K1 4 Dn1 D1. 4 5 तामापतती (D4 °ता) — b) B2 5 Da1 D1. 3 5 राजा (for राजन्) D5 8 महामना, G1 °मनः, G2 °त्मन — d) Da1 प्रतिविध्याय V1 Dn1 D2 6 S (except T2) पार्थिव (D2 °व) (for भारत)

27 a) K1 D2 शूर; B1 सूर (for शूर) S सा स(T3 G3 त)मासाद्य स शूरं — b) D1 प्रतिविध्य K1 D3 (before corr) महाप्रभो, V1 °भुज, D1 °प्रभा, D2 °प्रभा, T2 G3 °प्रभ — e) Ś2 G2 पातिता (for पतिता) K1 भासयश्चैव, B1 भासयत्सैव, D4 भीषयच्चैव, T1 M2–4 भामयामास, G2 सादहच्चैव (for [अ]भासयच्चैव) T2 चैनं (for चैव) — f) T2 भूदेशम् (for स देशम्)

28 a) V1 तथा (for ततो) D1 8 राज (for राजन्) — b) V1 D2 6 स्वर्णभूषण, Dn1 D8 S स्वर्णभूषित (for हेम°) — d) K3 चित्रस्य च प्रकाम्यया, V1 B Dn1 D2 3 4 (by corr)6 7 S °स्य वधकाङ्क्षया

29 a) K3 तत्, D5 (before corr) सा (for स) K3 B1. 3 5 Da1 D1. 3–5. 7 Ca op वर्मावरण, V1 B2 4 Dn1 D2 6 T2 Co गात्रा° (for देहा°) — b) G2 भित्त्वावरणमेव च — c) K1 धरणीन्, B1 धरणिं K1 कर्णं (for तूर्णं) — d) T3 G1 3 महानाग (for महोरग) Ś K1 2 4 B5 इवालय, B1 3 इवापर, D2 इव श्वसन् (for इवाशयम्) महोरगमिवाचल

30 a) Ś K1 2 तदादाय, K3 4 V1 B2–4 Da1 D1 3–5 7 तदा राजा, B1 महाराजा, B5 M ततो राजा, Dn1 D6 महाराजस्, T1 हतो राजा, T2 3 G महाराज (for तदा राजस्) — b) Ś2 समाहता — c) B1 विसार्य, D1 प्रासार्य (sic) (for प्रसार्य) — d) K3 पार्श्वौ, S महा (for पीनौ)

31 a) T2 समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — b) K1 भावका (for तावका) V1 Dn1 T2 3 G3 M1 (before corr) रणशोभित, B5 T1 G1. 2 M1 (by corr) 2–4 °शोभिनं; D6 °शोभना — c) K1 अभ्यद्रवत, D2 अभिद्रवंत; S (except T2) अभ्यधाव(G2 M2 4 व)त

32 a) D5 सृजते, D6 सजतो (for सृजन्तो) Ś2 याणा — b) K4 सकिंकिणी, Dn1 सकिंकणी, M1 सकङ्किणी K3 शतघ्नींश्चारकिंकिणीं — c) K1 4 तपन, K3 पृपत, V1 B1 Da1 D1 5 8 S तमेकं, B4 तमेव, D2 पतन (for त एन) B2 5 D3. 4 7 तमवच्छादयामासु — d) T1. 2 यथा (for इव)

C 8 561 B 8. 14 35 K 8 11 33 त एनं छादयामासुः सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३२
तानपास्य महाबाहुः शरजालेन संयुगे ।
व्यद्रावयत्तव चमूं वज्रहस्त इवासुरीम् ॥ ३३
ते वध्यमानाः समरे तावकाः पाण्डवैर्नृप ।
विप्रकीर्यन्त सहसा वातनुन्ना घना इव ॥ ३४
विप्रद्रुते बले तस्मिन्वध्यमाने समन्ततः ।
द्रौणिरेकोऽभ्યयात्तूर्णं भीमसेनं महाबलम् ॥ ३५
ततः समागमो घोरो बभूव सहसा तयोः ।
यथा देवासुरे युद्धे वृत्रवासवयोरभूत् ॥ ३६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

११

संजय उवाच ।
भीमसेनं ततो द्रौणी राजन्विव्याध पत्रिणा ।
त्वरया परया युक्तो दर्शयन्नस्त्रलाघवम् ॥ १
अथैनं पुनराजघ्ने नवत्या निशितैः शरैः ।
सर्वमर्माणि संप्रेक्ष्य मर्मज्ञो लघुहस्तवत् ॥ २
भीमसेनः समाकीर्णो द्रौणिना निशितैः शरैः ।

K_1 सूर्यमभ्रगण इव, K_3 सूर्यं चंद्रगणा इव; K_4 सूर्यं मंत्रगणा इव, G_1 °मभ्रगदा इव

33 ^{a}) K_1 तान्विधास्य, K_3 तान्विविध्य, V_1 B Dn_1 D_{2-4} $_8$ M_1 तान्विधम्य (B_4 °स्य), Da_1 D_1 $_5$ त(D_1 ता)-क्षिधम्य, D_6 तान्विध्यत, D_7 तान्विध्वस्य, T_1 G_1 तान्प्रमथ्य; T_2 $_3$ $G_{2,3}$ तान्विव्याथ (T_2 °ध), M_{2-4} तद्विधम्य (for तानपास्य) — ^{b}) V_1 Dn_1 D_2 $_6$ वीर्यवान् (for सयुगे) S शरजालैर् (M_{2-4} शस्त्रजाल) महाहवे — ^{c}) V_1 व्यदारयत्, D_6 स व्यद्रवत्, D_8 (before corr) G_1 विद्रावयन् (G_1 °यत्), T_1 व्यद्रावय — ^{d}) B_3 शक्रवज्र, T_3 G वज्रपाणिर् (for °हस्त) K_1 इवाम्बरीं, V_1 S (except T_2) इवासुरान्, D_1 इवासुरी

34 ^{b}) K_2 तावक K_1 D_6 पाण्डवे (for पाण्डवैर्) — G_2 M_1 om 34^{c}–36^{b} — ^{c}) $Ś_2$ K_4 T_1 विप्राकीर्यंत, K_1 त्रिप्रकीर्यंत, Cc °कीर्यंत (as in text) — ^{d}) $Ś_2$ तावनुन्ना, B_2 वातच्छन्ना, T_2 हतनुन्ना (for वातनुन्ना)

35 G_2 M_1 om 35 (cf. v l. 34) B_3 partly damaged — ^{a}) Dn_1 D_8 विद्रुते च, S (G_2 M_1 om) विद्रुते तु; D_6 विप्रद्रुत- (for °द्रुते) — ^{b}) D_6 मध्यमाने, T_1 मथ्य° (for वध्य°) — ^{c}) K_3 [ए]वाभ्ययात्, V_1 [ए]कोभ्यगात्, T_3 G_1 $_3$ °कोद्रवत् K_1 द्रौणिरेकोथभूयात्पूर्णं (sic) — ^{d}) Da_1 D_1 $_5$ भीमसेन(D_1 °न)महाबल

36 G_2 M_1 om 36 (cf v l 34) — ^{a}) $T_{1,3}$ G_1 $_3$ M_{2-4} तयो (for तत) K_1 घोरे, D_6 भूयो (for घोरो) — ^{b}) Dn_1 D_8 (m as in text) बलवत्, G_1 समरे (for सहसा) K_3 V_1 D_2 $_6$ S (G_2 M_1 om) नृप (for तयोः) — ^{c}) T_2 पुरा (for यथा) — ^{d}) V_1 $B_{1,3}$ $_5$ D_3 $_4$ $_6$ $_7$ T_2 $_3$ G [इ]व, T_1 M पुरा (for [अ]भूत्)

Colophon om in K_3. — *Adhy name* Da_1 Dn_1 $D_{1,5}$ चित्रवध, T_1 चित्रसेनचित्रवधो, T_3 चित्रसेनविचित्रवध; M_{2-4} चित्रसेनवध — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 10 (as in text), B_1 $_4$ $_5$ D_6 $_8$ (*sec m*) 14, D_4 (*sec m.*) 15, T_1 $_3$ G M 11, T_2 13

11

1 M_3 $_4$ om the ref Ś K_{1-3} om 1^{a}–2^{b} — ^{ab}) D_4 सथा (for ततो) K_4 T_2 द्रौणि T_1 $_3$ G M राजन्द्रौणिर् (by transp) Dn_1 पत्रिभि (for पत्रिणा) — ^{c}) K_4 V_1 B Da_1 D_1 $_{3-7}$ transp त्वरया and परया — ^{d}) Da_1 $D_{1,5}$ $_6$ पाणिलाघवं (for अस्त्र°).

2 Ś K_{1-3} om. 2^{ab} (cf v l. 1) — ^{a}) B_3 तथैव, D_8 तथैन — D_6 $_8$ T_1 om (hapl) 2^{c}–3^{b} — ^{c}) K_3 D_2 सर्वकर्माणि K_3 सप्रेप्य — ^{d}) B_1 Dn_1 D_2 T_3 °हस्तवान्

3 D_6 $_8$ T_1 om 3^{ab} (cf v. l 2). — ^{a}) B_2 भीमसेनं — ^{d}) $B_{1-3,5}$ D_4 $T_{2,3}$ $G_{2,3}$ $M_{1,3,4}$ रश्मिमान् $Ś_2$ इह (for इव)

रराज समरे राजन्रश्मिवानिव भास्करः ॥ ३
ततः शरसहस्रेण सुप्रयुक्तेन पाण्डवः ।
द्रोणपुत्रमवच्छाद्य सिंहनादममुञ्चत ॥ ४
शरैः शरांस्ततो द्रौणिः संवार्य युधि पाण्डवम् ।
ललाटेऽभ्यहनद्राजन्नाराचेन स्मयन्निव ॥ ५
ललाटस्थं ततो बाणं धारयामास पाण्डवः ।
यथा शृङ्गं वने दृप्तः खड्गो धारयते नृप ॥ ६
ततो द्रौणिं रणे भीमो यतमानं पराक्रमी ।
त्रिभिर्विव्याध नाराचैर्ललाटे विस्मयन्निव ॥ ७
ललाटस्थैस्ततो बाणैर्ब्राह्मणः स व्यरोचत ।
प्रावृषीव यथा सिक्तस्त्रिशृङ्गः पर्वतोत्तमः ॥ ८
ततः शरशतैर्द्रौणिमर्दयामास पाण्डवः ।
न चैनं कम्पयामास मातरिश्वेव पर्वतम् ॥ ९
तथैव पाण्डवं युद्धे द्रौणिः शरशतैः शितैः ।
नाकम्पयत संहृष्टो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १०
तावन्योन्यं शरैर्घोरैश्छादयानौ महारथौ ।
रथचर्यागतौ शूरौ शुशुभाते रणोत्कटौ ॥ ११
आदित्याविव संदीप्तौ लोकक्षयकरावुभौ ।
स्वरश्मिभिरिवान्योन्यं तापयन्तौ शरोत्तमैः ॥ १२
कृतप्रतिकृते यत्नं कुर्वाणौ च महारणे । C 9 578 B 8 15 13 K 8. 12. 13

4 ^{a}) B2 3 D3. 8 शतसहस्रेण (D8 °स्राणि) — ^{b}) D8 सम्प्रयुक्ते च, T3 G2 3 सम्प्रयुक्तेन (for सुप्र°) — After 4^{ab}, M4 reads (hapl.) 5^{c}–6^{b}, repeating it in its proper place. — ^{c}) K1 अनाच्छाद्य; Dn1 समाच्छाद्य, D8 अवेक्ष्याद्य — ^{d}) V1 B1 Dn1 D2 6 S (except M4) अथानदत्, D8 ननाद ह, Co अनानदत् (for अमुञ्चत) K4 सिंहना* मुमूचत (sic).

5 ^{a}) K1 शनै (for शरै°) Dn1 स सवृतो (for शरांस्ततो) D6 T2 3 G तथा (for ततो) — ^{b}) T1 सछाद्य (for संवार्य) D4 पाडव° — D4 reads (sec. m.) 5^{cd} in marg — ^{c}) B1 ल्लाटेय हनद्, B2 3 Da1 D1 3–5 °टेभ्योहनद्, G2 °टे ह्यहनद्, M1 °टे न्यहनद् — ^{d}) Ś K2 4 शिक्षां सदर्शयन्निव, K1 जन्मदर्शनयन्निव (sic), G2 नाराचैर्विस्मयन्निव

6 D8 om. (hapl.) 6–7 — ^{b}) B2 कारयामास — G2 om. 6^{c}–7^{b} — ^{c}) B2 स्वने (for वने) M1 (sup. lin. as in text) वृस° (for दृप्त°) — ^{d}) K4 खड्ग, V1 Dn1 T2 खड्गी, Ca. c खड्गो (as in text)

7 D8 om 7, G2 om 7^{ab} (cf. v. l. 6) — ^{b}) D6 G1 यतमानः V1 B2 5 पराक्रम, S (except G1, G2 om.) पराक्रमे — G2 reads 7^{cd} after 9 — ^{cd}) Dn1 T2 वै स्मयन्, T1 3 G1. 3 M प्रस्मयन् (for विस्म°) G2 ललाटे ह्यहनद्राजन्नाराचैर्विस्मयन्निव (cf. 5^{cd})

8 G2 om. 8^{a}–9^{b} — ^{a}) Da1 Dn1 D1. 5 S (G2 om.) त्रिभिर् (for ततो) — ^{b}) V1 Dn1 D2 6 8 Ś (G2 om.) अश्वत्थामा; B Da1 D1 3–5 7 ब्राह्मणोसौ (for ब्राह्मण° स) V1 B1 D2 6 व्यराजत; B2–5 Da1 D1. 3–5 7 T3 G1. 3 M1 व्यशोभत, Dn1 विदीप्यत — ^{c}) K4 शाक्तिस (for सिक्तस्) S (G2 om.) प्रावृण्यंबुपरिक्षिप्तस् (T2 प्रावृण्यां पयसा सिक्तस्) — ^{d}) K4 त्रिशृगै°, Dn1 सशृग°, T3 G3 त्रिशृंग° (sic) (for त्रिशृङ्ग°) V1 B1 D2 6 S (G2 om.) इव पर्वत° (for पर्वतोत्तम°)

9 G2 om 9^{ab} (cf. v. l. 8) — ^{a}) T1 शतशरैर् (for शरशतैर्) V1 B (except B2) Dn1 D2–4 6–8 T2 M2 द्रौणिर् — ^{b}) K4 D6 T1 3 G3 M2 4 मर्दयामास (for अर्द°) Ś2 V1 B D (except D1 2) T2 M2 4 पाडव — ^{c}) D4 वैन (for चैन) D2 वारयामास, Co कम्प° (as in text) — ^{d}) S (except T2) महावात इवाचल (T1 °ल°) — After 9, G2 reads 7^{cd}

10 Ś K1. 2 Dn1 om (hapl.) 10 — ^{a}) K3 4 V1 B (except B2) D2–4 7 8 T2 M2–4 पाडवो — ^{b}) K4 V1 B (except B2) D2–4 7 8 T2 M द्रौणिं G2 शरशिते (for °शतै°) D5 om (hapl.) शितै° K4 G2 शतै°, M1 शिखै° (for शितै°) — ^{c}) T2 न कपयत V1 D2 6 सक्रुद्धो, T1 सहृष्ट — ^{d}) K3 V1 B2 4 Da1 D1 3–7 T2 3 G2 3 M वार्यौघ (Da1 °घा), T1 जलौघा (for वार्योघ) G1 पर्वत°

11 ^{a}) V1 शरौघैस्तु, M1 शरैर्घोरश्च् (for शरैर्घोरैश्) — ^{b}) K1 छादयानो, K3 Dn1 S छादयतौ, K4 V1 B1 छाद- (V1 °य)मानौ T1 M1 3 4 महारणे (for °रथौ) D2 छादयामास तौ रथौ (sic) — ^{c}) N (except Dn1 D3) T3 G3 रथवर्य(D6 रथोपरि)गतौ V1 B D S वीरौ (V1 °र) (for शूरौ) — ^{d}) K1 3 V1 B Da1 D1 3–8 यलोत्कटौ, K2 रणोत्कटे, Dn1 नरोत्तमौ, D2 कलोत्कटौ, S नरर्षभौ (for रणोत्कटौ)

12 ^{b}) K1 लोके क्रुयकरावुभौ (sic) — ^{d}) Dn1 D8 भासयतौ, T1 छाद° (for ताप°) Dn1 वरोत्तमौ, D2 6 शरोर्मिभि°

13 ^{a}) Ś K B1 3 6 D2–4. 6 7 तत प्रतिकृ(Ś1 K2 °क्ष)- ते, Dn1 कृते प्रति° — V1 om (hapl.) 13^{bc} — ^{b})

C 8 578 B 8 15 13 K 8 12 13 कृतप्रतिकृते यत्नं चक्राते तावभीतवत् ॥ १३
व्याघ्राविव च संग्रामे चेरतुस्तौ महारथौ ।
शरदंष्ट्रौ दुराधर्षौ चापव्यात्तौ भयानकौ ॥ १४
अभूतां तावदृश्यौ च शरजालैः समन्ततः ।
मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ॥ १५
प्रकाशौ च मुहूर्तेन तत्रैवास्तामरिंदमौ ।
विमुक्तौ मेघजालेन शशिसूर्यौ यथा दिवि ॥ १६
अपसव्यं ततश्चक्रे द्रौणिस्तत्र वृकोदरम् ।
किरञ्शरशतैरुग्रैर्धाराभिरिव पर्वतम् ॥ १७
न तु तन्ममृषे भीमः शत्रोर्विजयलक्षणम् ।
प्रतिचक्रे च तं राजन्पाण्डवोऽप्यपमव्यतः ॥ १८
मण्डलानां विभागेषु गतप्रत्यागतेषु च ।
बभूव तुमुलं युद्धं तयोस्तत्र महामृधे ॥ १९
चरित्वा विविधान्मार्गान्मण्डलं स्थानमेव च ।
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं चक्रतुस्तौ महारथौ ।
ईषतुर्विरथं चैव कर्तुमन्योन्यमाहवे ॥ २१
ततो द्रौणिर्महास्त्राणि प्रादुश्चक्रे महारथः ।
तान्यस्त्रैरेव समरे प्रतिजघ्नेऽस्य पाण्डवः ॥ २२
ततो घोरं महाराज अस्त्रयुद्धमवर्तत ।

Ś K2 4 B (B3 damaged) Da1 D1 3–5 7 T3 G तौ (for च) B3.5 Dn1 D3 T2 3 G M3 महारथौ (for महारणे) D6 कुर्वाणौ वनहारणे (sic) — B1 T1 om (hapl.) 13^{cd} — c) K4 कृतप्रति**, B1 कृत प्रतिकृते, T3 G1 3 कृतप्रतिकृतौ K1 B2 3 5 Da1 D1–5 7 यत्तौ, T3 G M2–4 चैव, Cc यत्न (as in text) Dn1 D3 T2 कृतात् (D3 कृत, T2 कृते) कृत प्रचक्राते, M1 कृतप्रतिकृत चक्रुः — d) B2 3 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S शरसंघैरभीतवत्, D2 चक्राते भावतीतवत्

14 a) S (except T2) संरब्धौ (for संग्रामे) — b) K1 नरर्षभौ, K3 V1 B3 3 5 D S (except M2) नरोत्तमौ; B4 महारणौ (for °रथौ) — c) T1 शरदुष्प्रा (sic), G1 °दंष्ट्रा° — d) Ś K3–4 D3 (m as in text) चापव्यासौ, K1 °वृत्तौ, V1 B1 4 5 Da1 D1 3 4 6 7 °वक्रौ; B2 3 S °हस्तौ, Dn1 °वतौ, D5 °वक्रै (for °व्यात्तौ) V1 B D S भयकरौ (B4 सुदारुणौ) (for भयानकौ) Cc cites चापव्यात्ताननौ

15 a) T1 M अदृश्यौ तु (T1 M1 च) मुहूर्तेन, T3 G तावदृश्यौ मुहूर्तेन — b) S (except T2) शरजालैर्बभूवतु — c) T1 परिच्छन्नौ, G1 2 M प्रतिच्छन्नौ (for इव च्छन्नौ) — d) S (except T2) सूर्या(T1 M2 4 °र्यं)चन्द्रमसाविव

16 a) B2 3 D3 4 7 चकाशेते (for प्रकाशौ च) — b) M1 तत्रैव G2 [आ]स्थाम् B2–5 Da1 D1. 3–5 7 ततस्तावप्यरिंदमौ — c) D3 M1 वियुक्तौ B2–5 Da1 D1 3–5 7 अभ्रजालेन, D2 शर° (for मेघ°) — d) Dn1 D3 चन्द्रसूर्यौ (for शशि°) B3–5 Da1 D1 3–5 7 अंगारकबुधाविव — After 16, K4 V1 Da1 D1–7 ins

88* अथ तत्रैव संग्रामे वर्तमाने सुदारुणे।

17 K2 om 17^{ab} — c) B3 किरञ्शरसहस्रेण

18 a) M2–4 च (for तु) — b) B1 विजयकाङ्क्षित (for °लक्षणम्) — c) K2 स तं, B1–3. 5 Da1 D1–5 7 S ततो (for च त)

19 a) S (except T2) विभागेन — b) T1. 3 G1. 3 M गतप्रत्यागतेन च, G2 सूर्यं प्रत्यागतानि च — c) D1. 3 तुमल. G1 शब्द (for युद्ध) — d) V1 B1 T1 3 G महाहवे, D3 विशां पते (for महामृधे) B2–5 Da1 D1. 3–5 7 तयोः पुरुषसिंहयोः

20 a) Ś K2 4 त्रिविधान् (for विविधान्) B3 चरन्बहुविधान्मार्गान् — b) N (except Da1 D1 3) S (except T3 G3) मडल , Cc cites मण्डल — d) M3 (inf lin as in text) अभिजग्मतुः

21 a) K2 B2. 4 5 Da1 D1. 3–5 7 S (except T2) चैव (for यत्न) — b) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 चक्रतुर्यत्नमुत्तमं, B3 damaged, S (except T2) °तुर्यत्नमाहवे — c) K1 ईपितुर्, K3 ईपतु, Cc ईषतुर् (as in text) T1 transp विरथ and चैव Ś K2 4 विजय; B5 द्वैरथ, D3 विरथौ (for विरथ) D2 ऐषतुर्विविध चैव, T2 3 G M इये(M4 °ए)पतुश्च विरथ

22 b) K3 महारथ, V1 B1 D2 T2 महास्त्रवित् (for °रथ) — c) Ś2 K4 D6 3 तान्यस्त्रेणैव — d) B3 अभिजघ्ने K3 T2 3 G स, B1 2 5 D3 4 7 [ऽ]थ (for [ऽ]स्य)

23 a) Ś2 K4 V1 T3 G महाराजन्, B4 महद्राजन्, Dn1 D3 T2 तयो राजन्, M तदा राजन् (for महाराज) T1 ततो घोरतर राजन् — B2 om 23^{b}–25^{a} — b) Ś1 K1 2 स्वस्त्रयुद्ध (for अस्त्र°) M3 (inf lin) अवर्धत — c) K3 T1 महाघोर, B5 तथा घोर; Dn1 महाराज (for यथा घोर) — d) Ś2 प्रजासंहरणे (sic), K1 °सहारणे, D4 °संहरण, G2 °संग्रहणे Ś K1. 2. 4 V1 B (B2 om) Da1 D1–3 M ह्यभूत्;

ग्रहयुद्धं यथा घोरं प्रजासंहरणे *अभूत् ॥ २३
ते बाणाः समसज्जन्त क्षिप्तास्ताभ्यां तु भारत ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वास्तच्च सैन्यं समन्ततः ॥ २४
बाणसंघावृतं घोरमाकाशं समपद्यत ।
उल्कापातकृतं यद्वत्प्रजानां संक्षये नृप ॥ २५
बाणाभिघातात्संजज्ञे तत्र भारत पावकः ।
सविस्फुलिङ्गो दीप्तार्चिः सोऽदहद्वाहिनीद्वयम् ॥ २६
तत्र सिद्धा महाराज संपतन्तोऽब्रुवन्वचः ।
अति युद्धानि सर्वाणि युद्धमेतत्ततोऽधिकम् ॥ २७
सर्वयुद्धानि चैतस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
नैतादृशं पुनर्युद्धं न भूतं न भविष्यति ॥ २८
अहो ज्ञानेन संयुक्तावुभौ चोग्रपराक्रमौ ।
अहो भीमे बलं भीममेतयोश्च कृतास्त्रता ॥ २९
अहो वीर्यस्य सारत्वमहो सौष्ठवमेतयोः ।
स्थितावेतौ हि समरे कालान्तकयमोपमौ ॥ ३०
रुद्रौ द्वाविव संभूतौ यथा द्वाविव भास्करौ ।
यमौ वा पुरुषव्याघ्रौ घोररूपाविमौ रणे ॥ ३१
श्रूयन्ते स्म तदा वाचः सिद्धानां वै मुहुर्मुहुः । C. 8. 595 B. 8. 15. 33 K. 8. 12. 33

K3 [ऽ]त्यभूत् (sic), Dn1 त्वभूत्, D3 (marg.) भवेत्, T1 यया, G [ऽ]प्यभूत् (for *अभूत्) T2 3 प्रजासंहरणेप्वभूत्

24 B2 om. 24 (cf. v. l. 23) — a) D3 समसृज्यंत; T1 G2 °सज्यंत — b) B3-5 Da1 D1 3-5 7 मुक्तास् (for क्षिप्तास्) V1 B1 D2 6 T2 महाहवे, Dn1 D3 महारणे (for तु भारत) K3 क्षिप्तास्तावनु भारत, T1 ताभ्यां क्षिप्ता समंतत°, T3 G M ताभ्यां क्षिप्ता इ(M1 य)यन्तत- — c) T1 द्योतयंतौ — d) K3 B1.3-5 Dn1 D3.4 6 7 तत्र (for तच्च) Da1 D1.5 transp. च and सैन्य

25 B2 om. 25a (cf. v. l. 23) — a) Ś K3 D3 बाणसंवृतं, B1 °महावृत, B3-5 Da1 D1 3 4 (marg.) 5-7 T3 °संवृत, D4 °सहंवृत S (except T2 G3) सर्वम् (for घोरम्) — c) K3 B2-5 D T G1.3 M2-4 उल्कापातावृत, V1 °पातान्वित, B1 °पातादिकं, G2 महोत्पातावृत, M1 उक्तापातावृतं Cc cites उल्कापात B2 3 D2 3 6 7 युद्ध, B5 घोर, D4 शुद्ध, G2 सर्वं (for यद्वत्) — d) D4 सजये (for संक्षये) T3 G प्रजासंहरणे नृप

26 a) V1 B1 बाणपाताच्च, B2 बाणाभिपातात्, Dn1 D3 T2 बाणाघाताच्च — c) G2 M सविस्फुलिंगो K1 दीप्ताग्नि° (for दीप्तार्चि°) — d) V1 B D S यो (for सो) K1 [ऽ]दहद्, T2 [ऽ]वहद्, G1 दहेद्, Cc [ऽ]दहद् (as in text)

27 a) B2 विद्धा (for सिद्धा) — b) Ś K1 2 4 संपश्यतो, D3 ह्यततो हि, Cc संपतन्तो (as in text) T2 सुमर्तीता वचोब्रुवन् — V1 B1 read 27cd (with v. l.) twice — cd) K3 (sup. lin. as in text) कृतोधिकं, S अवर्तत (for ततोऽधिकं) V1 B (V1 B1 second time) Da1 D1.3-5 7 युद्धानामति सर्वेषां युद्धमेतदिति प्रभो Cc cites अति

28 a) K3 वित्तस्य, K4 D5 वै तस्य (for चैतस्य) — b) T1 G1 कळा Ś K1 2 4 ना(K1 न)र्हंति, T2 G1.2 M1 नार्हंति D1 षोडशी — c) B2-5 Da1 D1 3-5 7 ने(D1 नि)दृश च (for नैतादृश) — d) K3 V1 B D S भविष्यति कदाचन

29 a) V1 B (except B1) Da1 D1 3-5 7 S (except T2) संपन्नौ (for संयुक्तौ) — b) K4 [उ]भौ वोग्रपराक्रमौ, B1 Dn1 D2 6 T2 [उ]भावुग्र°, B2-5 Da1 D1 3-5 7 8 [उ]भौ ब्राह्मणक्षत्रियौ (D3 °पाण्डवौ) — After 29ab, N (except D3) ins.

89* अहो शौर्येण संपन्नावुभौ ब्राह्मणपाण्डवौ ।

[K3 T2 धैर्येण (for शौर्येण) Ś K Da1 Dn1 D1 2 T2 संयुक्तौ (for संपन्नौ) K1 युतौ (for [उ]भौ) D3-6 Da1 D1 3-7 चोग्रपराक्रमौ (for ब्राह्मणपाण्डवौ)]

— B2 om. 29c–31b — c) K1.3 भीमबल, K4 भीमबलो, Dn1 D3 युद्धे बल (D3 °लौ) (for भीमे बल) V1 B1 D2 6 S अहोन(T1.2 अहो त)योर्बल युद्धे, B3-5 Da1 D1.3-5 7 अहो भीमबलो भीम (B3 भीम°) — d) B3 कृतं गच (sic), B4 5 Da1 D1.3-5 7 एतस्य च (for एतयोश्च) K3 समतस्य कृताश्रसा (sic), V1 B1 D2 6 T1 3 G M अहो चाति(T1 M1 वापि, T3 G M2-4 चापि)कृतास्त्रता, T2 अहो अपि कृतास्रता (sic)

30 B2 om. 30 (cf. v. l. 29) — a) K3 वीर्यत्व-, B3 वीरस्य (for वीर्यस्य) V1 B1 Dn1 D2 6 T2 Cc सामर्थ्यम् (for सारत्वम्) T1 3 G M अहो ज्ञानस्य संपन्न — b) K3 सांनृतम्, Cc सौष्ठवम् (as in text) S (except T2) एव च (for एतयो°) — d) Ś2 °यमोपम (for °यमोपमौ)

31 B2 om. 31ab (cf. v. l. 29) — a) K3 मशतौ (sic), B3 संप्राप्तौ (for संभूतौ) G2 रुद्रद्वाविव भूतौ तौ — b) Da1 D1 S (except T2) तथा (for यथा) — c) K3 च (for वा) S (except T2) यमा(G2 माया)विव नरव्याघ्रौ — d) K4 V1 B Da1 D1 3-5 7 [इ]मां (for [इ]मौ) D2 घोररूपानिमौ इमे (sic)

C 8 590 B. 8. 15 23 K 8 12 33 सिंहनादश्च संजज्ञे समेतानां दिवौकसाम् ।
अद्भुतं चाप्यचिन्त्यं च दृष्ट्वा कर्म तयोर्मृधे ॥ ३२
तौ शूरौ समरे राजन्परस्परकृतागसौ ।
परस्परमुदैक्षेतां क्रोधादुद्वृत्य चक्षुषी ॥ ३३
क्रोधरक्तेक्षणौ तौ तु क्रोधात्प्रस्फुरिताधरौ ।
क्रोधात्संदष्टदशनौ संदष्टदशनच्छदौ ॥ ३४
अन्योन्यं छादयन्तौ स्म शरवृष्ट्या महारथौ ।
शराम्बुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ ॥ ३५
तावन्योन्यं ध्वजौ विद्ध्वा सारथी च महारथौ ।
अन्योन्यस्य हयान्विद्ध्वा विभिदाते परस्परम् ॥ ३६
ततः क्रुद्धौ महाराज बाणौ गृह्य महाहवे ।
उभौ चिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य वधैषिणौ ॥ ३७
तौ सायकौ महाराज द्योतमानौ चमूमुखे ।
आजघ्नाते समासाद्य वज्रवेगौ दुरासदौ ॥ ३८
तौ परस्परवेगाच्च शराभ्यां च भृशाहतौ ।
निपेततुर्महावीरौ स्वरथोपस्थयोस्तदा ॥ ३९

---

32 ^{a}) Ś K1 2 4 V1 B1 च, K8 स (for स्म) B2–5 Da1 D1 3–5 7 इति वाच स्म श्रूयते, T1 3 G M इति स्म वाच (G1 2 °च) श्रूयते; T1 श्रूयतेति तथा वाच — ^{b}) K4 स्निग्धाना वै, T1 3 G M2–4 सपतत्यो (G2 °घो), M1 सम्भ्रमतौ (for सिद्धाना वै) K3 तैर्, D8 च (for वै) — ^{c}) D8 (sup lin as in text) सिंहनादस्य D8 सजज्ञिरे सिंहनादा, S (except T2 3) सिंहनादाश्च सजज्ञु — ^{d}) B4 महात्मनां (for दिवौकसाम्) — D6 om 32^{ef} — ^{e}) V1 तु, D8 वा (for second च) — ^{f}) B2.4 5 Da1 D1 3–5 7 रणे (for मृधे) S (except T2) दृष्ट्वा युद्ध महारणे — After 32, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 ins

90* सिद्धचारणसघाना विस्मय समपद्यत ।
प्रशसन्ति तदा देवा सिद्धाश्च परमर्षय ।
साधु द्रौणे महाबाहो साधु भीमेति चाब्रुवन् ।

[(L 1) D1 विस्मय — (L 2) K4 प्रहसंति, B4 प्रशसंनस, D6 देवी B2 °र्षभा — (L. 3) Da1 D1 5 द्रौणि K4 महाबाहु D8 वाब्रुवन्]

33 ^{b}) K3 °कृतागसौ; D2 °कृतागतौ — ^{c}) K3 V1 B D T2 M उदीक्षे(Da1 D1 6 °क्ष्ये)ता, T1 अवेक्षेता — ^{d}) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D3.4.7 T2 3 G3 M2 उद्धृत्य (for उद्वृत्य) K3 चक्षुपा, Da1 चक्षुपौ D1 क्रोधादुद्धृत्तचक्षुपी, D2 6 क्रोधदीधि(D6 °पि)तचक्षुपी, T1 क्रोधाद्व्यावृत्तचक्षुपी

34 ^{a}) K4 तौ (for तु) — ^{b}) T1 क्रोध- — ^{cd}) D8 has lacuna Ś2 सुतौ च महत क्रोधात्, K4 अन्योन्य तु तदा क्रोधात्, B4 क्रोधात्सदष्टदशनेस, Dn1 क्रोधात्संदश्यमानौ तु, T1 3 G M क्रोधात्मदश्य (M1 °दर्श्य) दशनैस, T2 क्रोधंसदष्टदशनौ (for ^{c}) K4 सदष्ट-, V1 B Da1 Dn1 D1 7 S तथैव (for सदष्ट-) D2 -दशनच्छदै Ś1 क्रोधात्सदष्ट******दशनच्छदौ, K1.2 ******क्रोधात्स च(K1 sup lin -द)ष्टदशनच्छदौ (for ^{cd}) Cc cites सदष्टदशनौ and °दशनच्छदौ (as in text)

35 ^{a}) B3 च (for स्म). S (except T2) छादयामासतु-रभौ (T3 G °तु क्रुद्धौ) — ^{b}) S (except T2) तावन्योन्यं रणे शरै — Ś1 K1 2 4 D8 T2 om 35^{c}–36^{b} — ^{c}) B1 शरायुधारौ (sic), G1 शराम्बुधरौ, G3 °धारा — ^{d}) K2 अस्त्र-, D1 शास्त्र- (for शस्त्र-) K3 V1 B1 Dn1 G2 °विद्युत्प्रकाशितौ

36 Ś1 K1.2 4 D8 T2 om 36^{ab} (cf v l 35) — ^{a}) M2–4 अन्योन्यस्य (for तावन्योन्य) V1 B Da1 D2–7 M3 ध्वजं, G2 ध्वजे B1 Dn1 छित्त्वा, T1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — ^{b}) K3 B2–5 Da1 D2 4 6 7 सारथिं, D3 सारथीश्च K3 B2–5 Da1 D1 3–5 7 महारणे; M1 °रथी B1 विविधाते परस्पर — B1 om. 36^{cd}. — ^{c}) T1 3 G M हया(G2 °ता)श्चापि (for हयान्विद्ध्वा) D6 अन्योन्य स्म हय विद्ध्वा, T2 अन्योन्यं च हयाश्चापि — ^{d}) Da1 D1 5 विविधाते, D2 विचिराते, D4 विभिंदाते; D6 अभीक्षेते, T2 वचायाते (sic) (for विभिदाते) T1.3 G M सायकैर्निर्वि(G2 °भि)भेदतु

37 D8 om. (hapl) 37^{b}–38^{a} — ^{b}) Ś K2 4 महामृधे (for °हवे) K3 बाणौ सगृह्य संयुगे — ^{c}) K3 विक्षिपतस्; T1 3 G2 3 चिक्षेपतुस् (for चिक्षि°) — ^{d}) Dn1 अन्योन्यं च (for °न्यस्य)

38 D8 om 38^{a} (cf v 1 37). — ^{a}) K3 V1 B4 5 Da1 D1 3–7 सायकैर्, B1 2 शायकैर् D2 तौ शायकौ महावीरौ — ^{b}) T3 G द्योतयानौ (for °मानौ) D8 चमूमुखं — ^{c}) V1 B1.2 D2–4 6.7 S (except T2) आजघ्नतु, B5 प्रजघ्नाते — ^{d}) G2 वज्रवेगदुरासदौ

39 ^{a}) K1.4 परस्परवेगाश्च, S (except T2) °वेगेन — ^{b}) K4 Dn1 भृश हतौ (for भृशाहतौ) S (except T2) शराभ्यामाहतौ भृशं — ^{c}) K1.3 V1 B D T2 G2 M महावीर्यौ (D1 °वीर्यौ, D6 °राजा), T3 G1 3 समासाद्य (for महावीरौ) — ^{d}) Dn1 तयो; T1 2 G2 तथा (for तदा) K1 सुरथस्थौपयोस्तदा (sic), V1 M2 स्वरथोपस्तयोस्तदा, B Da1 D1–5.7 रथोपस्थे तयोस्तदा, D8 स्वरथोपस्थका(marg. के)स्तदा

ततस्तु सारथिर्ज्ञात्वा द्रोणपुत्रमचेतनम् ।
अपोवाह रणाद्राजन्सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ४०

तथैव पाण्डवं राजन्विह्वलन्तं मुहुर्मुहुः ।
अपोवाह रथेनाजौ सारथिः शत्रुतापनम् ॥ ४१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

१२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यथा संशप्तकैः सार्धमर्जुनस्याभवद्रणः ।
अन्येषां च मदीयानां पाण्डवैस्तद्ब्रवीहि मे ॥ १
संजय उवाच ।
शृणु राजन्यथावृत्तं संग्रामं ब्रुवतो मम ।
वीराणां शत्रुभिः सार्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पार्थः संशप्तकगणं प्रविश्यार्णवसंनिभम् ।
व्यक्षोभयदमित्रघ्नो महावात इवार्णवम् ॥ ३
शिरांस्युन्मथ्य वीराणां शितैर्भल्लैर्धनंजयः ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्राणि स्वक्षिभ्रूदशनानि च । C 8 614 B 8 16 5 K. 8 52 5

---

40 [a]) D2 6 क्रुद्धो (for ज्ञात्वा) — [c]) K3 अपोवाहद् K1 Dn1 रणे, D2 रथाद् (for रणाद्) — K1 om. 40[d]–41[c] — [d]) Ś1 (sup lin as in text) स ह क्षत्रस्य, B Da1 D1. 2–5 7 सर्वसैन्यस्य

41 K1 om 41[abc] (cf. v 1 40) — [a]) B3 तत्रैव, D4 तथैवं (for तथैव) — [b]) M (except M1) अचेतन (for मुहुर्मुहु°) — D2 om 40[cd] — [c]) V1 B1 Dn1 D5 T1 2 G रणाद्राजन् (for रथेनाजौ) — [d]) K3 सारथी, S (except T2) विशोकः (for सारथि°) V1 T1 G शत्रुतापनः

Colophon. — *Adhy name* K3 भीमाश्वत्थामयोर्युद्ध, B2 अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्ध, B1. 4 भीमाश्वत्थामयुद्धं, Dn1 द्रोणभीमसेनयोर्युद्धं, Da1 D1. 5 T1 अश्वत्थामभीमसंग्रामे (T1 °युद्ध), D3. 4 7 अश्वत्थामभीमयोर्द्वन्द्व — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1 G M 12, Ś2 11 (as in text), B1. 2 4 5 Da1 D ... 15, D5 16, T2 14

☞ T1 G1. 2 M2–4 ins after the colophon, while T2 3 G3 M1 ins after 8 17 29 an addl. adhy given in App I (No 1)

12

☞ S reads 8 12 1–32 after the addl colophon following 8 40 111

1 After the ref., Ś2 ins ॐ — [a]) T1 3 G2 3 कथं (for यथा) K1. 2 5 B1 2 D संसप्तकै° — [b]) D3 भवेद्र (for [अ]भवद्) D3 4 T2 G2 3 M1 रण (for रण°)

— After 1[ab], S ins

91* सूतपुत्रस्य पाञ्चाले कथं युद्धं प्रवर्तितम् ।
[T3 पांचाल्यै , M1 °ल]

S cont V1 B3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins after 1 B1 after 1[ab]

92* अश्वत्थाम्नस्तु यद्युद्धमर्जुनस्य च संजय ।
[V1 B1 4 5 Da1 D1 5 G2 अश्वत्थाम्ना S च (for तु). B1 [अ]भवद् (for तु यद्) G2 M2–4 तद् (for यद्) B3 तु पांडव (for च संजय)]

— V1 B1. – 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 repeat (with v 1.) 1[cd], after 92* — [c]) Ś2 मदीयाणा, K2 V1 B D (except Dn1 D5) महीपाना, T2 मदीय्याना — [d]) K3 वदस्व (for ब्रवीहि) B2 Da1 D1 5 (all second time) S सह पार्थैर्ब्रवीहि तद् (B2 Da1 D1. 5 मे), D5 पाडवैस्त्व ब्रवीत तद्

2 [b]) B3 D3 सग्रामे K1 भवतो (for ब्रुवतो) D2 समसकै भवेद्रण (sic) — [c]) V1 B1 D2 8 वीरै संसप्तकै सार्धं — [d]) K4 V1 B1 D6 देहपापप्रणाश(K4 °स)न; B2– Da1 D1–5 7 Ca °पाप्मासु(B. °शु-, D3 °प्र)नाशन, Dn1 देहप्राणविनाश (submetric), S देहपाप्म(T1 °सर्व-; T2 °प्राण)विनाशन

3 [a]) Some MSS संसप्तक° V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (except T2) °बल (for °गणं) D8 संसप्तकगणं वीर° — B3 om 3[cd] — [c]) K1 व्यक्षयतो यद् (sic), V1 अक्षोभयद्, M1 व्याक्षोभ° — [d]) M1 इवार्णव°

4 S transp 4[ab] and 4[cd] — [a]) K4 [उ]त्तम (for [उ]न्मथ्य) — [b]) Dn1 D1. 5 सितैर्, D1 शीतैर् (for शितैर्) K1 वह्नैर्, Dn1 बाणैर् (for भल्लैर्) — [d]) Ś1

C 8. 615 B 8 16 6 K. 8 52 5 संतस्तार क्षितिं क्षिप्रं विनालैर्नलिनैरिव ॥ ४
सुवृत्तानायतान्पुष्टांश्चन्दनागुरुभूषितान् ।
सायुधान्सतनुत्राणान्पञ्चास्योरगसंनिभान् ।
बाहून्क्षुरैरमित्राणां विचकर्तार्जुनो रणे ॥ ५
धुर्यान्धुर्यतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानि सायकान् ।
पाणीनरत्नीनसकृद्भल्लैश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ ६
द्विपान्हयान्रथांश्चैव सारोहानर्जुनो रणे ।
शरैरनेकसाहस्रै राजन्निन्ये यमक्षयम् ॥ ७

तं प्रवीरं प्रतीयाता नर्दमाना इवर्षभाः ।
वाशितार्थमभिक्रुद्धा हुंकृत्वा चाभिदुद्रुवुः ।
निघ्नन्तमभिजघ्नुस्ते शरैः शृङ्गैरिवर्षभाः ॥ ८ ॥
तस्य तेषां च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ९
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
इषुभिर्बहुभिस्तूर्णं विद्ध्वा प्राणान्जहार सः ॥ १०
छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधाश्वसारथीन् ।

Da1 D5 M2–4 स्वक्षिभ्रुदशनानि, K3 स्वक्षभ्रू°, K4 स्वक्षिभू° — c) Ś1 (*sup lin*) सततार, K4 ससस्तार; M1 सन्नस्तार Dn1 क्षर्वि क्षिप्रे (sic) (for क्षितिं क्षिप्रं) K3 सितर तारय क्षिप्र (sic), D6 ससरन्क्षितिगन्क्षिप्र (sic) — f) K1 विरालैर्, K8 D8 विमलैर्, D6 मृणालैर् (for विनालैर्) K1 नयनैर्, K8 निर्मलैर्, B1–8 Da1 नलिनीर्, Dn1 नल्नैर्, T8 G8 नालिनीम् (for नलिनैर्)

5 a) K4 सुवतान्, Ca सुवृत्तान् (as in text) D6 पृष्टान् (for पुष्टान्) — D6 om (? hapl) 5b–6a — b) K1 V1 B2 5 D3 M8 चदनागुरुरूपितान्, Da1 D1 5 7 T G °गरुरूपितान्, Dn1 D2 M1 2 4 °गरुभूपितान् — c) K8 B Da1 Dn1 D1 2 5 8 S (except G2) सतलत्राणान्; D8 4 7 सतलत्राश्च (for सतनुत्राणान्) B2 कटकांगदशोभाढ्यान् — d) S (except T8 G8) पचास्यानिव पन्नगान् — e) K2 याहू (for बाहून्) T1 क्षीरैर् (for क्षुरैर्) K3 वाहूत्क्षुरमित्राणाम् (sic) — f) K8 विशकर्तार्जुनो, K8 Dn1 D8 निचकर्तार्जुनो; S (except T2) उचकर्तार्जुनो V1 B Da1 D1–5 7 चिच्छेद समरेर्जुन°

6 D6 om 6a (cf v l 5) — a) B1 धुन्यान्, Co धुर्यान् (as in text) Ś2 धुहतरान्, K8 धुर्यवरान्, B1–8 5 D3 7 8 T G1 8 M2 4 धुर्येतरान्, M1 धुर्येसुरान्, Cc धुर्यगतान् (for धुर्यतरान्) K3 क्रूसान्, B2 शूरान्, G1 2 सूत (for सूतान्) V1 D2 धुन्वन्नथगतान्सूतान्, G2 युद्धान्युध्येतरान्सू° (sic). — b) V1 ध्वजांश्चापान्ससायकान्; D8 सचापाश्च ससा°, D8 ध्वजाश्चान्योन्यसा°, T1 ध्वजांश्च कवचायुधान्; M2 4 ध्वजांश्चापासिसायकान् — c) K2 पाणीरनग्रीनसकृत्, V1 B D2 4 6 7 पाणीन्स(B2 °स)रत्ना(D4 °त्नी)नसकृत्, D8 पाणी सेरत्नीनसकृत्, T1 पाणीनरत्नीन्निशितै°, T2 M पाणीनरत्नींश्च शि(M2 सि)तै°, T8 G पाणीस्सितातनिशितै° Co cites पाणीन and अरत्नीन् (both as in text), Ca cites अरत्नि° — d) B2 भल्लैश्चिच्छेद पाद्दुनदन° (hypermetric), Dn1 भल्लैश्चिच्छेद युधि पाण्डव° (hypermetric)

7 a) K8 V1 B1 Dn1 D2 T2 द्विपान्रथान्हयांश्चैव, B2 6 D3 4 7 रथान्द्विपान्हयांश्चैव, B5 रथान्हयान्द्विपांश्चैव, B4 Da1 D1 6 रथान्द्विपान्नरांश्चैव — b) B2–5 D (except D2 6) S युधि (for रणे) — d) B D (except D2 6 8) S transp राजन् and निन्ये M1 जनक्षय (for यम°)

8 a) B3 4 प्रवीरा K3 प्रजानश्च (for प्रतीयाता) V1 स प्रवीरा सुसनद्धा B1 2 5 Dn1 D1, 2 6 7 S त (S ते) प्रवीरा सुसरब्धा (M1 °क्रुद्धा), Da1 D1, 5 तं प्रवीरा प्रतीयता; D1 ते च धीरा सुसरब्धा, D5 प्रतिप्रयातान्ते वीर — M1 om (hapl) 8bc — b) D8 मर्दमाना (for नर्द°) K8 V1 B1 Dn1 नरर्षभा (for इवर्षभा) — Ś K1 2 Dn1 T1 om 8cdef — c) K4 V1 B D (Dn1 om, D1 both times) Cc वासितार्थम् (B8 °र्थं) K4 D2–4 7 इव क्रुद्धम्; V1 अभिक्रुद्धम्, B1 इति क्रुद्धम्, B3–5 Da1 D1 (both times) 5 इव क्रुद्धा, D5 अपि क्रुद्धा, M3 अभिक्रुद्ध° (for अभिक्रुद्धा) — d) K4 V1 B1 D2–4 6 7 S (T1 om) अभिद्रुत्य मदोत्कटा (B1 °ट) — e) K3 अभिनिघ्नत°, Da1 D1 इति निघ्नत°; D5 अतिनिघ्नत°, D3 प्रतिजघ्नुस्त° B8 अर्जुन ते विनिघ्नत° — After 8, D1 repeats 8cd.

9 a) D1 युद्धस्तम् (for तद्युद्धम्) — b) S (except T8 G3) रोमहर्षण — c) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T8 G यद्वद् (for यादृग्) — d) D3 वज्रिण°

10 a) Ś2 शरैर्, K4 शस्त्रैर् (for अस्त्रैर्) B2 8 अन्तत° पृष्ठतश्चैव — c) K8 वसुभिस् (for बहुभिस्) — d) D8 निघ्नन् (for विद्ध्वा) K8 D5 T1 M2–4 निरास, V1 B1 Dn1 D2 T2 निनाय, B2–3 Da1 D1 8–5 7 T3 G3 जहार (for ररास) G1 2 निरासदत्, M1 निरासव° (for ररास स°) D6 विद्युत्प्राणौ निराकृता

11 a) Ś2 भिन्नत्रिवेणु, Da1 छिन्नत्रिवेणु (for °त्रिवेणु) K1 चक्राक्षा, K8 -चक्राक्षां, K4 -चक्राश्च, V1 -चक्राख्यान् — b) K1 हतयोधश्च, K8 4 V1 B1, 2 4 Da1 Dn1 D1 8–5 7 8 T8 G M8 °योधांश्च, B8 सुतयोधाश्च; B5 D2 6 T1, 2 हतयोधान्स; M1 °यौधाश्च-, M2 4 °यौधाश्च (for

विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ ११
संछिन्नयोक्त्ररश्मीकान्वित्रिवेणून्विकूबरान् ।
विध्वस्तबन्धुरयुगान्विशस्तायुधमण्डलान् ।
रथान्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीव मारुतः ॥ १२
विस्मापयन्प्रेक्षणीयं द्विषतां भयवर्धनम् ।
महारथसहस्रस्य समं कर्मार्जुनोऽकरोत् ॥ १३
सिद्धदेवर्षिसंघाश्च चारणाश्चैव तुष्टुवुः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवर्षाणि चापतन् ।
केशवार्जुनयोर्मूर्ध्नि प्राह वाक्चाशरीरिणी ॥ १४
चन्द्रार्कानिलवह्नीनां कान्तिदीप्तिबलद्युती ।
यौ सदा बिभ्रतुर्वीरौ ताविमौ केशवार्जुनौ ॥ १५
ब्रह्मेशानाविवाजय्यौ वीरावेकरथे स्थितौ ।
सर्वभूतवरौ वीरौ नरनारायणावुभौ ॥ १६
इत्येतन्महदाश्चर्यं दृष्ट्वा श्रुत्वा च भारत ।
अश्वत्थामा सुसंयत्तः कृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ १७
अथ पाण्डवमस्यन्तं यमकालान्तकाञ्शरान् । C 8. 620 B 8. 16. 21 K 8. 52. 21

°योधाश्च-) — c) M1 -तूणीरा-. B2 विस्रस्तायुध°, G1.3 विध्वस्तायत° — d) G2 °तोमरान्, M4 °तोरणान् (for °केतनान्)

12 a) K3 सछिन्नयोक्त्ररश्मींश्च, B1.3.4 °रश्मीशान्, B5 Da2 D1.5 T G1.3 M °रश्मीपान्, G2 °रश्मीवान् Co cites योक्त्र and रश्मय — b) K3 विनिवेणु-, K4 चित्ररत्यान् (sic), V1 B2.5 Da1 D1.3.5.7 वि(V1 om वि)वरस्थान्; T2 छिन्नवेणून्, G1 चित्रवेणून् (for वित्रि°) B1 विवरस्थानरिकूबरान् (hypermetric), D2 विवरुथानपि कुञ्जरान् (hypermetric), D6 छिन्नवेणूंस्त्रिकुंजरान्, D5 त्रिवेणून्विद्धकूबरान, T3 G3 छिन्नवेणून्द्विकू°, G2 चित्र वेणीद्विकू° Cc cites त्रिवेणु and Ca कूबर — c) Ś K2.4 विध्वस्तयधुयुगलान्, K1 विशस्तवधयुगलान्, K3 विशस्तयधुरयुगान्; B Da1 Dn1 D1–5.7 विस्रस्त°, D8 विभ्रस्त°, S विशस्या° (T2 °शस्य°; M3 °शच्या°) Co cites बधुर — d) K4 विस्रस्तायुधमण्डलान्, V1 B1m विध्व(B1m °स्र)स्ताक्षोरु°, B1.3 विध्वस्ताक्षप्र° (sic), B2 विश्रस्ताक्षेप°, B4.5 D2–4.7 विस्रस्ताक्षप्र°, Da1 D1.5 विध्वस्तत्सरु°; Dn1 विस्रस्ताक्षिप्त°, D6 विस्रस्तान्क्षिप्र°, D8 विशस्ताक्षिप्त°, T1.3 विजयाज्ञानु°, T2 G M विजवाजानु° — K1 om 12c–13b — e) K3 रथान्विशकलान्कुर्वन्, D6 T2 रथांश्च शकलीकुर्वन् Ca.c cite विशकली° (as in text) — f) K3 भारत (for मारुत°)

13 K1 om 13ab (cf v l. 12) — a) K3 विस्मापयत (hypermetric), Dn1 D3 G1 M2–4 विस्मापन; T2 विस्मापक (for विस्मापयन्) B3.3 क्षेपणीय, Da1 D1.5 G3 M1 प्रेक्षणीयान्, T1.2 M2–4 प्रेक्षकाणा, G1 प्रेक्षमाणां — b) M1 भयवर्धन° Da1 D1.5 द्विषतस्तापयद्बलं — d) B3 T2 सम- (for समं) G1.2 कर्णार्जुनो (sic) (for कर्मार्जुनो) Da1 D1.3–5.7 [अ]करोज्ज(D5 °ज)य° (for [अ]र्जुनोऽकरोत्)

14 a) B2–4 D4 सिद्धा, G1 विद्ध- (for सिद्ध-) G1.2 तु; M वच् (for च) Dn1 सिद्धदेवर्षसघश्च, T1 देवर्षिसिद्ध-संघास्तु — b) D6 G2 चाराणां K1.3 B1.2.4.5 T1.3 G3 चापि, B3 T2 G1 M चाभि-, G2 अपि (for चैव) — T2 reads 14cd twice — d) T2 (both times) चाप्तवान्; G2 चापतत्, M1 चापदत् (for चापतन्) — f) K4 चाग्वाश°, B3 Da1 Dn1 D1.5 वाचाश°, B4.5 D6.8 T2.3 G चागश°, M1 वाक्याश°

15 a) V1 B1 D2.6 चद्रार्कानलवायूना, B2–5 Da1 D1.4.5.7 चद्रा(B4m वज्रा)ग्र्यनिलसूर्याणां, G1 चद्रार्ककालवह्नीनां, G2 चद्रार्काविव वह्नीव (sic) — b) Ś2 कांतिं (for कान्ति) K1 कातिदीप्तिरलिद्युती, K3 D3 T1.2 G1.2 M1 °बलद्युति (K3 °ति), K4 M4 कातिदीप्तबलद्युती, B3 °दीप्तिवपुद्युती, Da1 कातिदीप्त°, D2 M3 °बलद्युती, D3 °चलद्युति, T3 °चलद्युती ❀Co चंद्रादीनां कात्यादि ययासख्य❀ — Ś2 om 15c–16d — c) B5 T2 बिभ्रतौ, Dn1 G2 M2–4 बिभ्रतो, T1 बिभ्यतो, G1 बिभृतो; M1 बिभ्रतौ B3 देवौ, D8 शूरौ, M1 वीरा (for वीरौ) K1 यौ सदीर्घभ्रतुर्वीरौ (sic) — d) K3 V1 B (except B3) D (except D1.6) T G M2–4 transp तौ and इमौ, M1 ग्विमौ तौ (for ताविमौ)

16 Ś2 om 16 (cf v l 15) K1 om. 16–17. — a) T2 ब्रह्मेशानाम् K2 [अ]जरौ, V1 Dn1 D6 T2.3 [अ]जेयौ, T1 G1.2 M पुरा (for [अ]जय्यौ) — b) Ś1 K2.4 V1 [ए]करथस्थितौ, — c) M1 सर्वभूतधरौ; M3 तौ सद्भूतवरौ, D8 om वीरौ — d) D1 नरयानायतौ (sic), M1 नारायणनराव् B2–5 Da1 D1.3–5.7 S [इ]मौ (for [उ]भौ)

17 K1 om. 17 (cf v l. 16) D2 om. 17a — c) B3 स्वयं यत्त°, Dn1 D3 सुसंरब्ध°, S सुस(M1 om सं)-क्रुद्ध° (for °संयत्त°) — d) G1.2 कृष्णम् (for कृष्णाव्) Ś K2.4 [अ]भ्याद्रवद् (for [अ]भ्य°)

18 a) D4 अत्यंतं (for अस्यन्तं) — b) V1 B1.2 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 S अमित्रात(B2 °स)कराञ्शरान्, B3–5 D3.4.7 अमित्रघ्नक(B3 °व)राञ्शरान् — c) T1 सेपुना;

C 8 631
B. 8 16 22
K 8 52 11

सेषुणा पाणिनाहूय हसन्द्रौणिरथाब्रवीत् ॥ १८
यदि मां मन्यसे वीर प्राप्तमर्हमिवातिथिम् ।
ततः सर्वात्मनाद्य त्वं युद्धातिथ्यं प्रयच्छ मे ॥ १९
एवमाचार्यपुत्रेण समाहूतो युयुत्सया ।
बहु मेनेऽर्जुनोऽऽत्मानमिदं चाह जनार्दनम् ॥ २०
संशप्तकाश्च मे वध्या द्रौणिराह्वयते च माम् ।
यदत्रानन्तरं प्राप्तं प्रशाधि त्वं महाभुज ॥ २१
एवमुक्तोऽवहत्पार्थं कृष्णो द्रोणात्मजान्तिकम् ।
जैत्रेण विधिनाहूतं वायुरिन्द्रमिवाध्वरे ॥ २२
तमामन्त्र्यैकमनसा केशवो द्रौणिमब्रवीत् ।
अश्वत्थामन्स्थिरो भूत्वा प्रहराशु सहस्व च ॥ २३
निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि कालोऽयमुपजीविनाम् ।
सूक्ष्मो विवादो विप्राणां स्थूलौ क्षात्रौ जयाजयौ ॥२४
यां न संक्षमसे मोहाद्दिव्यां पार्थस्य सत्क्रियाम् ।
तामाप्तुमिच्छन्युध्यस्व स्थिरो भूत्वाद्य पाण्डवम्॥२५
इत्युक्तो वासुदेवेन तथेत्युक्त्वा द्विजोत्तमः ।
विव्याध केशवं षष्ट्या नाराचैरर्जुनं त्रिभिः ॥ २६
तस्यार्जुनः सुसंक्रुद्धस्त्रिभिर्भल्लैः शरासनम् ।
चिच्छेदाथान्यदादत्त द्रौणिर्घोरतरं धनुः ॥ २७
सज्यं कृत्वा निमेषात्तद्विव्याधार्जुनकेशवौ ।

G1 सेष्मणा (for सेषुणा) V1 पाणिनाचार्यं, Da1 D1 5 °याह्वयन्, T1, 2 G2 M1 °ना भूय° — d) V1 B D S प्रहसन्द्रौणिरब्रवीत्

19 a) M1 मा (for मां) — b) Da1 D1 5 [अ]तिथि° V1 B3 4 D6 प्राप्तमर्हसि चातिथिं, B1 Dn1 D2 प्राप्त(B1 °सु)-मर्हसि चातिथिं; B5 D3 4 7 °मर्हमिहातिथिं, T3 °माद्यमिवा-तिथिं, G M2 °मार्यं(M1 [sec m] °र्हं)मिवातिथिं — Ca c cite प्राप्तम् (as in text) Cc cites अर्हम् (as in text) — c) Ś K B2-4 Da1 D1 4 5 7 त्वद्य, B5 [अ]त्यर्थं, D2 युद्ध, D6 यस्माद् (for [अ]द्य त्व) — d) K3 युद्धो नित्य (sic)

20 b) K3 धनजय ; V1 युयुत्सता, D2 °त्सव; D6 °त्सुना (for युयुत्सया) — c) K1 [ऽ]र्जुनं मान, K3 स्वमात्मान (for ऽर्जुनोऽऽत्मानम्) — d) B2 Da1 D1 3-5 7 इति, M2 इम (for इदं) D6 आह (for चाह)

21 a) Some MSS ससप्तकाश्च — b) D5 आह्वयत, D6 आहूयते T2 हि (for च) — c) V1 Da1 Dn1 D1, 2 कार्यं (for प्राप्त) — d) K1 प्रशाधितु, V1 Dn1 D2 6 S तत्प्रशा(D2 °सा)धि (for प्रशाधि त्व) K3 महाभुज° B Da1 D1 3-5 7 शास मे (B3 °स मा, D3 °श मे) तद्धि माधव — After 21, V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins

93* आतिथ्यकर्माभ्युत्थाय दीयतां यदि मन्यसे ।

[B1 आतिथ्यकर्मण्यतिभये (hypermetric), Da1 D1, 5 कर्मण्युत्थाय (for the prior half) Cc cites अभ्युत्थाय (as above) Dn1 रोचते (for मन्यसे)]

22 a) Ś K2 4 [ऽ]नयत्, K1 महत्, G1 वहून्, G2 M2 [ऽ]वहन् (for ऽवहत्) — b) B2 4 D3, 4 7 द्रोणात्मजांतिके — c) K2 जेत्रेण, K3 सत्रेण, K4 यत्रेण, B3 ह्याद्य, D2 क्षात्रेण, T भैक्षेण, G M शैक्षे(M1 °क्ष्ये)ण (for जैत्रेण). Ś K2 विधिना ह्यय, B3 °नाभूतो, Dn1 °नाहूय, D3 °नाहूतां — d) Ś K2 4 हुत (K2 °तो) वायुद्, V1 D3, 4 G2 वायुमिंद्रम् (for वायुरिन्द्रम्) D5 इवाध्वर, D3 इवांबरे

23 a) V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S तमा(B3 °दा)-मंत्र्यै(G2 °त्रै)कमनसं, D2 तमामंत्रैकविधिना — b) V1 B1 Dn1 D2 6 कृष्णो द्रौणिमथाब्रवीत् — c) M1 अश्वत्थामं — d) B2 5 D6 प्रहरस्व B3 महस्तु च; T3 G महस्तदा (for सहस्व च)

24 a) K3 Dn1 निवेष्टुं, K4 निर्विष्टु; D6 निमल्यं, T1 सर्वेषु, Cc निर्वेष्टु (as in text) D3 भर्तु (for भर्तृ-) — b) K3 उपजातिमा (for उपजीविनाम्) — c) G1, 2 सूक्ष्मौ विवादौ Cc cites सूक्ष्मो (as in text) — d) S सूक्ष्मौ (for स्थूलौ) K3 V1 B3 क्षत्रौ (for क्षात्रौ) Dn1 स्थूलौ जयपराजयौ, D3 स्फुट क्षात्रो जयोजय°

25 a) T1 G2 येन, T3 न च, G3 न हि, M यो न (for यां न) V1 D3 T2 यदि (D3 या त्वं) न क्षमसे मोहाद्, B Da1 D1-7 या(D6 त्व)मभ्यर्थयसे मो°, G1 नेहि सूक्ष्मयसे मो° (sic). — b) B3 हते दिव्या **** Cc cites दिव्या (as in text) — c) K3 T2 तमासुम्, G1 3 M2-4 समासिम्, D3 ता हर्तुम्; T1 G2 M1 समासुम् Cc cites आसुम् (as in text) D4 इच्छत् (for इच्छन्) — d) D3 स्थिरी-, G1 वीरो (for स्थिरो) K1 पाडवान्

26 a) Ś2 इत्युक्ते — d) B3 प्रति (for त्रिभि°)

27 Dn1 om 27a — a) Ś K1 2 4 तु (for सु). — b) B Da1 D1 3-5 7 बाणै° (for भल्लै°) — c) V1 B D (except Dn1 D3) च (for [अ]थ) G1 चिच्छेदाया°न्यथादत्त — d) Dn1 दीर्घतर, D6 घोरतम, D3 दिव्य ततो (for घोरतर)

28 a) D2 6-8 सज्ज; D3 सय्य (for सज्य) B निपेधाद्य, Dn1 T2 [अ]थ समरे, D2 6 निमेपार्धं, M1

त्रिभिः शरैर्वासुदेवं सहस्रेण च पाण्डवम् ॥ २८
ततः शरसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ससृजे द्रौणिरायस्तः संस्तभ्य च रणेऽर्जुनम् ॥ २९
इषुधेर्धनुषो ज्याया अङ्गुलीभ्यश्च मारिष ।
बाह्वोः कराभ्यामुरसो वदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३०
कर्णाभ्यां शिरसोऽङ्गेभ्यो लोमवर्मभ्य एव च ।
रथध्वजेभ्यश्च शरा निष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३१
शरजालेन महता विद्ध्वा केशवपाण्डवौ ।
ननाद मुदितो द्रौणिर्महामेघौघनिस्वनः ॥ ३२
तस्य नानदतः श्रुत्वा पाण्डवोऽच्युतमब्रवीत् ।
पश्य माधव दौरात्म्यं द्रोणपुत्रस्य मां प्रति ॥ ३३
वधप्राप्तौ मन्यते नौ प्रवेश्य शरवेश्मनि ।
एषोऽस्य हन्मि संकल्पं शिक्षया च बलेन च ॥ ३४
अश्वत्थाम्नः शरानस्तांश्छित्त्वैकैकं त्रिधा त्रिधा ।
व्यधमद्भरतश्रेष्ठो नीहारमिव मारुतः ॥ ३५
ततः संशप्तकान्भूयः साश्वसूतरथद्विपान् ।

C 9 649
B 8 16 40
K 8.52 56

निमेषार्द्धा (for °पाचद्) V1 D3 स, B1 2 4 Da1 D1.3–5.7 च, T3 G1.3 तौ (for तद्) — b) D2 [अ]र्जुनमाहवे (for °केशवौ) — cd) Ś2 K1 V1 B D3 4 7 शरैर्, K3 शितैर् (for शरैर्) V1 D5 T2 फा(T2 फ)ल्गुन (for पाण्डवम्) D2 वासुदेव सहस्रेण फाल्गुन च तत परं

29 a) K3 B2 Da1 D1 G2 M2–4 शतसहस्राणि — b) Ś2 K1.4 प्रयतानि, V1 प्रयुतानि Ś K1 2 [अ]र्बुधानि (for [अ]र्बुदानि) — c) Ś K2 4 व्यसृजद् (for ससृजे) V1 D2 6 पांडवे राजन्, T G द्रौणिरायत्त (for °रायस्तः) Cc cites आयस्त (as in text) K1 ससृज द्रौणिरायस्य (sic) — d) Ś K2 4 D4 सन्तभ्य, K1 मस्तभ्य, Cc सन्तभ्य (as in text) V1 D2 व्यस्तापयत चार्जुन (D2 पांडव), Dn1 D3 S स्तम्भयामास चार्जुनं, D6 स्तापयन्निव चा°

30 a) D5 8 T2 इषुध्योर् Cc इषुधौ, Cp इषुधेर् (as in text) T3 G3 धनुष K3 ज्येया, V1 B2 D2–4.7 चैव (for ज्याया) — b) V1 B2 D2–4 6 7 ज्या(D3 घा)याश्चैवाथ (D2 6 °व तु); B1 3–5 Da1 D1 5 8 T2 अगुलिभ्यश्च, T1.3 G M त्वगुली(T3 G1 3 °लि)भ्यश्च — d) D2 वदने, M वदनाद् (for वदन-) Dn1 D3 T1 3 G3 वदनाद्घ्रा(Dn1 °नघ्रा)णनेत्रयो, D5 G1.2 वदनाघ्राणनेत्रत

31 a) G3 शिरस्मागेभ्यो — b) Ś K2–4 B2 T1 G1 M1 लोमच(K3 °म)र्मभ्य; K1 V1 B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 T2 3 G2 3 M2–4 Cc लोमवर्मभ्य — c) Da1 D1.5 रथात् (for रथ-) D3 S (except T3 G3) °ध्वजाभ्या च M1 शरान् — d) K3 Da1 Dn1 D1.2 5 6 8 निपेतुर्, V1 निपेतुर

32 b) K1.3 D2 S (except T2) यत्त्वा (for विद्ध्वा) B1 5 Da1 D1.5 पाडवमाधवौ, B2–4 D3 4.7 माधवपाडवौ (for केशव°) — G2 om. (? hapl.) 32c–33b — c) K2 ननादामुदितो — d) B1.5 Dn1 D1–4 7 8 °नि(D3 8 °नि)स्वन, D5 °निस्वनी, M1 °नस्विन V1 महामेघो घनस्वनः — After 32, T G2 3 M ins 8 40 112–124.

33 T G2 3 M1.3 4 om. 33ab (for G2, cf v 1 32) G1 om 33–54 — a) D5 om तस्य B Da1 D1–5 7 M2 त निनद; D6 8 चानदत (for नानदत) K3 तस्य नीनदत शुभ (sic) — b) Ś1 (before corr) केशवोर्जुनमब्रवीत् — Before 33cd, T1 G2 M1.3 4 ins अर्जुन — d) B (except B2) Da1 D1.3–5 7 T1 M गुरुपुत्रस्य (for द्रोण°) K3 मानिन ; B3 सप्रति (for मा प्रति)

34 G1 om 34 (cf. v 1 33) — a) K1 B D (except D2–4) T G2 3 M3 वघ (for वध-) K3 मन्यते — b) V1 प्राविश्य, B1 D2 प्रविश्य, B2 4 5 Da1 D3 4 6 7 T3 G3 प्रावेश्य, B3 Dn1 D8 T1 G2 M प्रावृत्य K3 श्व•वेश्मनि, G2 M1 शरवेश्मना, M2–4 शरवर्त्मना — c) Ś1 V1 B2 3 D2–4 6 7 एषोस्मि (for एषोऽस्य) G2 पार्थ (for हन्मि) K3 सवर्त्यं (sic), T1 सकल्प्य, G2 M1 सकल्प — d) K3 शिष्यया, D2 शिष्याया — After 34, S (G1 om) ins

94* एवमुक्त्वास्य चिच्छेद भल्लै सनतपर्वभि ।
धनुश्चित्र पताका च रथ शक्ति गदा शुभाम् ।

[(L 1) T1.2 स (for [अ]स्य) T3 G3 भल्लै कर्मारमार्जिते , G2 भल्लेन नतपर्वणा (for the post half) — (L.2) = var 8 40 125ef T2 तनुच्छद, M धनुच्छत्र T2 M1 पताक T G2 3 M2–4 रथशक्ति T2 3 G3 वरां (for शुभाम्)]

35 G1 om 35 (cf. v.1 33) — a) M अश्वत्थाम्ना K1 अस्र, K3 आसाद्य, K4 अस्ताद्य, V1 तास्तु, Dn1 उग्राद्य, D2 तीक्ष्णाद्य, D6 ताश्च, T2 G2 अस्त्राद्य, T3 G3 अश्वाद्य, Cc अस्ताद्य (as in text) — b) D2 छित्त्वैकैक. B1.4.5 Da1 D1 5 T1.3 G2 3 त्रिभिस्त्रिभि, B2 M1 द्विधा त्रिधा, B3 पत्रिभिस्त्रिभि (hypermetric), D2 त्रिभिस्त्रिधा — c) D6 T3 व्यधमद् T1 3 भारतश्रेष्ठ G3 व्ययमच्छातर श्रेष्ठ — d) V1 B Da1 D1.2 5 8 T2 M2–4 भास्कर (for मारुत)

36 G1 om 36 (cf. v 1. 33) — a) Some MSS संसप्तकान् — b) D3 °हयद्विपान् (for °रथद्विपान्) — c) Dn1 ध्वज, D1 ध्वजान् (for ध्वज) K3 ध्वजयन्त्रिगणान्,

C 8 649 B 8 16 40 K 8 52 56 ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याध पाण्डवः ॥ ३६
ये ये ददृशिरे तत्र यद्यद्रूपं यथा यथा ।
ते ते तत्तच्छरैर्व्याप्तं मेनिरेऽऽत्मानमेव च ॥ ३७
ते गाण्डीवप्रणुदिता नानारूपाः पतत्रिणः ।
क्रोशे साग्रे स्थितान्घ्नन्ति द्विपांश्च पुरुपात्रणे ॥ ३८
भल्लैश्छिन्नाः कराः पेतुः करिणां मदकर्पिणाम् ।
छिन्ना यथा परशुभिः प्रवृद्धाः शरदि द्रुमाः ॥ ३९
पश्चात्तु शैलवत्पेतुस्ते गजाः सह सादिभिः ।
वज्रिवज्रप्रमथिता यथैवाद्रिचयास्तथा ॥ ४०
गन्धर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ।
विनीतजवनान्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदान् ॥ ४१
शरैर्विशकलीकुर्वन्नमित्रानभ्यवीवृपत् ।
अलंकृतानश्वसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः ॥ ४२
धनंजययुगान्तार्कः संशप्तकमहार्णवम् ।
व्यशोपयत दुःशोपं तीव्रैः शरगभस्तिभिः ॥ ४३
पुनर्द्रौणिमहाशैलं नाराचैः सूर्यसंनिभैः ।

V1 °यष्टिगणान्, B1 8 D7 °पत्तिगुणान्, B5 °पत्तिरथान्; Da1 ध्वजान्पत्तिगुणान्, D6 ध्वजान्पत्तिगणान्, S (except T2, G1 om) सपदातिगणान्

37 G1 om 37 (cf v l. 33) — b) B1 8 5 Da1 D1 8–5, 7 यद्यद्रूपा, Dn1 यद्यद्रूप॰ (for यद्यद्रूप) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (G1 om.) तदा (Da1 D1 5 T1 °था) जना (for यथा यथा) D8 m यादृग्रूपं यदा यदा — c) B1 8–5 Da1 Dn1 D1–5 7 तत्र, B2 तत्तु; D6 वैतत्त्र्॰ (for तत्तत्र्॰) — d) B Da1 D1, 8–5 7 [ऽऽ]-त्मानमात्मना; D6 ह्यात्मानमेव च (hypermetric) (for ऽऽत्मानमेव च)

38 G1 om 38 (cf v l 33) — a) K8 गाडीवप्रमुदिता, V1 Dn1 D1 °प्रयुक्तास्तु, B Da1 D3–7 T2 °प्रमुक्तास्तु, D2 °प्रयुक्ताश्च; T8 G3 °प्रच्युता वै, M °प्रचुदिता T1 G2 गाडीवेन प्रमुदिता — c) T2 क्रोधेनाग्रे (for क्रोशे साग्रे) Ś2 K1 2 4 चाग्रे, T1 साग्र, C6 साग्रे (as in text) G2 तथा, M1 स्थिता (for स्थितान्) B3 हति, D6 S (G1 om.) जघ्नु (for घ्नन्ति) — d) K1 Da1 (by corr) D1, 5 G2 M1 द्विपाश्च, B2 4 5 Da1 (before corr) D7 T8 G8 द्विपाश्व॰ (for द्विपांश्च) V1 B2 D2 6 T2 रथान् (for रणे)

39 G1 om 39 (cf. v l 33) T2 om (hapl) 39a–41b — a) K8 करे (for कराः) — b) T1 G2 द्विपानां (for करिणा) K1 V1 B1 8–5 Da1 Dn1 D1 2 4–8 S (T2 G1 om) मदवर्पिणा (K1 °णा), B2 °दर्पिणां, D8 °कार्पिणीं — c) V1 D2 6 वने, B2 द्वित्वा (sic) S (T2 G1 om) तथा (for छिन्ना) B1 8 5 Da1 D1 8–5 7 यथा वने (for छिन्ना यथा) — d) Dn1 D8 सवृद्धाः; M प्रकृत्ता (for प्रवृद्धा) B2 शवतद्रुमा K8 प्रल्लतारविद्दद्रुम॰ (sic), V1 निकृत्ताः सवन॰, B1 4 5 Da1 D1–7 निकृत्ताः सुमहा॰ (D6 सरल॰); B3 निकृताश्च महा॰, T1 प्रकृत्ताश्च गिरौ द्रुमाः; T8 G3 प्रकृत्ताः शाल्मलि॰, G2 प्रनृत्ताः शाल्मलि॰.

40 T2 G1 om 40 (cf. v l 39, 33) B3 om. 40a — a) B2 पश्चात् (submetric), B1 D5 पश्चात्र (for पश्चात्तु) Ś K1 2 शरवत्; B2 श्येनवत् (for शैल॰) K4 पश्चात्ते सरवा पेतु; V1 ये चात्र वल्व॰ पेतु, D2 भल्लै छिन्नकरा पेतु — K1 om. 40c–42b — c) B2 वज्रिवज्रप्रसृदिता, D2 वज्र वज्रे प्रमथिता, D6 वज्रिवज्रा॰; G2 वज्री॰ — d) K2 [अ]द्रिशयास् (for [अ]द्रिचयास्)

41 K1 G1 om 41 (cf v 1 40, 33) T2 om 41ab (cf. v l 39) — b) B (except B2) Da1 D1 8–5 7 रथांश्चापि (D3 4 7 °श्चैव) सुकल्पितान् — c) B Da1 Dn1 D2–8 S (G1 om) विनीतैर्ज॰ (B. °तैर्य ; D3 °ताज) वनैर्युक्तान्, V1 विनीतान्यवमयुक्तान्, D1 निनीतैर्जुनवोर्युक्तान् (sic) — d) B D S (except T1, G1 om) युद्धदुर्मदै॰

42 G1 om 42 (cf v 1 33) K1 om 42ab (cf. v l. 40) — a) Da1 D1, 5 विशकलान् (for विशकली) — b) Ś K2 4 अमितान् (for अमित्रान्) K8 अभ्यवावृपत्, K4 अभिवीवृपत्, Dn1 अवधीत्तदा, D8 अभ्यवीवृपन्, T2 अवधींत्तदा — After 42ab, M2–4 ins

95* ते शरा सूर्यसंकाशा पतन्त सर्वतोदिशम्।

— c) K2 क्षलगतान्, K8 B D S (G1 om) स्व-(Dn1 सा)लंकृतान् — d) K3 Da1 D1 5 पत्तीश्च् (for पत्तींश्च्) K1–3 चाह (K2 °ह), V1 B2 D5 चाघ्नन्, D5 T2 8 G3 निघ्नन्, M जघ्नुर् (for चाहन्) C6 cites अहन् D8 M महारणे, T G3 रणाजिरे (for धनंजय॰) Dn1 पदातींश्च महारणे

43 G1 om 43 (cf. v l 33) — a) Ś2 °युगातार्का॰ — b) Some MSS ससप्तक॰. B3 ॰महारय, Da1 D1, 5 ॰महार्णव॰ — c) K8 दुःशाम्य, V1 सुशोप, D3 दुःशेप, D6 T2 निःशेपं, T1 G2 दुःशोप्य; M दुःशाम्यं (for दुःशोप) Ś1 K2 व्यशोपय ० दु ० सस, Ś2 °यदुरंदासस, K1 विशोपयत्पुदुष्पारं (sic), K4 °यद्रुमतरैस् — d) K1, 2, 4 V1 B D T2 तीक्ष्णै॰ (Dn1 °क्ष्णै), T1 सितै॰, T8 G2, 8 M तिग्मै॰ (for

निर्बिभेद महावेगैस्त्वरन्वज्रीव पर्वतम् ॥ ४४
तमाचार्यसुतः क्रुद्धः साश्वयन्तारमाशुगैः ।
युयुत्सुर्नाशकद्योद्धुं पार्थस्तानन्तराच्छिनत् ॥ ४५
ततः परमसंक्रुद्धः काण्डकोशानवासृजत् ।
अश्वत्थामाभिरूपाय गृहानतिथये यथा ॥ ४६
अथ संशप्तकांस्त्यक्त्वा पाण्डवो द्रौणिमभ्ययात् ।
अपाङ्क्तेयमिव त्यक्त्वा दाता पाङ्क्तेयमर्थिनम् ॥ ४७
ततः समभवद्युद्धं शुक्राङ्गिरसवर्चसोः ।
नक्षत्रमभितो व्योम्नि शुक्राङ्गिरसयोरिव ॥ ४८
संतापयन्तावन्योन्यं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
लोकत्रासकरावास्तां विमार्गस्थौ ग्रहाविव ॥ ४९
ततोऽविध्यद्भ्रुवोर्मध्ये नाराचेनार्जुनो भृशम् ।
स तेन विबभौ द्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्यथा रविः ॥ ५०
अथ कृष्णौ शरशतैरश्वत्थाम्नार्दितौ भृशम् । C 8 664 B 8 17 4 K 8 52 4

दीप्तै) Ś2 शरगमाशुचि (sic)

44 G1 om. 44 (cf. v l. 33) — a) T1.2 G2 3 M त च (for पुनर्) V1 B D (except D1.8) T2 द्रौणि (for द्रौणि) B3 महात्मेन, D- समासाद्य, D5 महाराज (for -महाशैल) Cc cites द्रौणिमहाशैलम् (as in text) — b) Ś2 V1 B1 4 D2-4 6 - T2 वज्रमनिशं, B2 शूल°, B3 रवि° (for सूर्य°)

45 G1 om. 45 (cf. v l 33) D3 om. (hapl) 45b-46a — c) K1 युयुत्सो, V1 युयुत्सोर्, D5 T2 युयुत्सु, T1.2 G3 M2.4 बीभत्सुं, G2 निशिखैर्, M1 विव्यत; M3 विव्याध V1 B1.2 3 Da1 D1.2-7 Co आगमत्, B3 आगतो, D2 नाशकन् (for नाशकत्) Ca cites अशाकत् (as in text) K1 M4 वोद्धुं, K3 D3 वेद्धुं, B1 युद्ध, Da1 D1.3 क्रुद्ध, B4 T2 G3 वेद्धु, Dn1 D2 द्रष्टु, T3 वेग, G3 मोद्धु (for योद्धु) — d) K1 B1.3.5 Da1 D1-7 पार्थस्तानच्छिनच्छरान् Ca cites पार्थस्तान् and अच्छिनत् (as in text)

46 G1 om. 46 (cf v l 33) D3 om 46a (cf. v l. 45) Dn1 om 46a-47a — b) V1 शरान्दीप्तान्, B1 Ca काडपृष्ठान्, B2-4 D3 4 7 °कोपान् (B3 °द्), Da1 D1.. °कोष्ठान्, D2 शारकोपान्, D6 सनकोपाद्, D2 शर-कोदम् (sic), T1.2 G2 3 M काडकोशम्, Cc कावकोपान् (for काण्डकोशान्) K2 काढ कोशा*यास्त्रजत् (sic), B3 पाडनेभ्रात्यवासृजत्, T2 श***निरासृजत् — c) Ś2 K2 अश्वत्थामाविरूपाय, T1 °माभिरूपाय, M2-4 °श्रेमिरू-पाय Ca.c cite अभिरूपाय (as is text) — d) Ś1 G2 गृहानतियथो, K1 °हानभि यथा, K2 °हानतियथो, V1 D5 °हानतिथये, D3 पूनामतिथये, T2 गृहानातिथये, M1 °हाटतिथये Ca cites गृहान् (as in text)

47 G1 om. 47 (cf. v l 33) Dn1 om. 47a (cf v l. 46). — a) Some MSS समसकान् — b) V1 अभ्यगात् — M1 om 47cd — c) K1 अपातेयम्, K3 अपास्तेयम्, K4 V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 अपाक्तेयान्, B3 T2 अपा(T2 °प)त्रेयान्, Co अपक्तीयान् (for अपाङ्क्तेयम्) D6 अपाक्तेयानि सैत्यक्त्वा — d) K4 दत्वा, D5 दीना, T1 तथा, G2 M2-4 सदा (for दाता) B3 पात्रेयम् (for पाङ्क्तेयम्) K8 अर्थित, Da1 D1.5 अर्थिन, D4 अर्थित — After 47, T G2 3 ins

96* स्थिता संशप्तका राजन्दृष्ट्वा युद्ध महात्मनो ।
[T1.3 G3 महात्मन]

— K4 V1 B D M ins an addl colophon after 47. T2 G2 3 ins it after 96* [*Adhy name* Dn1 सप्तसक्गणायुद्ध, T1 M1 अर्जुनाश्वत्थामयुद्धे (M1 °द्धं) *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 5 Da1 D2 16, D1 14, T1.8 G2 3 57, T2 M 56]

48 G1 om. 48 (cf. v l. 33) K4 V1 B D S (G1 om) ins संजय उवाच before 48 Before the ref., G2 adds श्रीकृष्णाय नमः. B2 om 48b-49a — b) K1 शुक्रागिरस°, K8 V1 D2 शुक्रागिरसवर्चस (K8 °सा), Dn1 °रसिवर्चसो Cc cites आगिरस° — d) Dn1 शुक्रागिरि-सयोर् Ca cites आगिरस

49 G1 om 49 (cf v. l. 33) B2 om 49a (cf. v l. 48) — b) T3 तौ दीप्तैः (hypermetric) (for दीप्तैः) T1 G2 3 M तौ दीप्तैः (G2 °प्तौ, M1 °प्त) शररश्मिभिः — c) Dn1 लोकताप° (for लोकत्रास°) — d) B2 विमानस्थौ, B3 विमर्दंतौ, Ca c विमार्गस्थौ (as in text) S (except T2, G1 om) transp ग्रहौ and इव

50 G1 om 50 (cf. v l 33) — a) V1 D2 6 T2 तमविध्यद् (for ततोऽवि°) K4 ध्रुवोर् (for भ्रुवोर्) — b) K1 T3 नाराचैरर्जुनो (for नाराचेनार्जुनो) D2 द्विजं (for भृशम्) — c) Ś1 K2 विबभौ, T1 G2 [अ] पि बभौ (for विबभौ)

51 G1 om 51 (cf v l 33) — a) K8 Dn1 कृष्णो K8 शरशतैर्, Dn1 °व्रातैर् (for °शतैर्) — b) Ś2 K8 4 B3 M1 अश्वत्थामा ; D8 °त्थाम्नो K1 [अ]र्दितो, B3 [अ]-र्दितैर्, T1 G2 3 M [अ]र्पि(T1 M1 °पि)तौ (for [अ]-र्दितौ) D6 रणे (for भृशम्) — c) K1.8 V1 B D S स्वरश्मिजालविकचौ (K8 B3 Dn1 °निकरौ, D6 °विकरौ)

C 8 664
B 8 17 4
K 8 53 4

सरश्मिजालनिकरौ युगान्तार्काविवासतुः ॥ ५१

ततोऽर्जुनः सर्वतोधारमस्त्र-
मवासृजद्वासुदेवाभिगुप्तः ।
द्रौणायनिं चाभ्यहनत्पृषत्कै-
र्वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पैः ॥ ५२

स केशवं चार्जुनं चातितेजा
विव्याध मर्मस्वतिरौद्रकर्मा ।
बाणैः सुमुक्तैरतितीव्रवेगै-
र्यैराहतो मृत्युरपि व्यथेत ॥ ५३

द्रौणेरिषूनर्जुनः संनिवार्य
व्यायच्छतस्तद्द्विगुणैः सुपुङ्खैः ।
तं साश्वसूतध्वजमेकवीर-
मावृत्य संशप्तकसैन्यमार्छत् ॥ ५४

धनूंषि बाणानिषुधीर्धनुर्ज्याः
पाणीन्भुजान्पाणिगतं च शस्त्रम् ।
छत्राणि केतूंस्तुरगानथैषां
वस्त्राणि माल्यान्यथ भूषणानि ॥ ५५

चर्माणि वर्माणि मनोरथांश्च
प्रियाणि सर्वाणि शिरांसि चैव ।
चिच्छेद पार्थो द्विषतां प्रमुक्तै-
र्बाणैः स्थितानामपराङ्मुखानाम् ॥ ५६

सुकल्पिताः स्यन्दनवाजिनागाः

— d) K1 [इ]वास(sup lin क्र)तु, K4 [इ]वासुत, G2 [इ]वासतः (for [इ]वासतु) D1 युवार्काविवाससतु (sic)

52 G1 om. 52 (cf v 1. 33) — a) Ś2 K4 सर्वतो-छारमस्त्रम्, K8 सचातीवारमस्त्रम्, Dn2 सर्वतोसद्यमस्त्रम्; D4 6 सर्वतोवा(D6 °वि)रमस्त्रम्, D8 (sup lin as in text) सर्वतश्चारमस्त्रम्, T1 सर्वत शस्त्रवृष्टिम्, T2 सर्वतो-द्वारमस्त्रम्, M4 सर्वभूतोधारमस्त्रम् Ca cites सर्वतोवारम् — b) Ś1 वासुदेवाभितप्त; K1 °देवातितूर्ण; K8 V1 B D S (G1 om) वासुदेवे(Dn1 °वो-, D2 °वा)भिभूते (for °देवाभिगुप्त) — c) D6 T2 द्रौणायनिद्रू, G2 द्रोणायन, M द्रोणायनिं Dn1 T1.2 M चाप्यहनत्, G2 चाप्यसृजत् Ś2 पृषक्टैर्, K8 D1 4 5 8 पृषक्तैर् — d) K8 धनूंषि वैवस्वत°, B8 वज्राग्निवैवस्वतवज्र°, G2 विषाग्निवैवस्वत°, M4 वज्राग्निवैवस्वतदडकल्पो Co cites [वै]वस्वतदडकल्पै

53 G1 om 53 (cf. v 1 33) — a) K8 पांडवं, D4 वार्जुनं K8 चार्जवेन, B5 Da1 D1 5 चामितेजा, D4 वातितेजा, T2 चामितौजा; G2 चातितेजसा, M4 चातितेजो (for चातितेजा) — b) V1 Dn1 D6 समर्मस्वपि रौद्रकर्मा, D1 धर्मस्वति°, D8 मर्मस्त्वति°, S (except T2, G1 om) मर्मस्वतितीव्र° — c) Ś K सुवृत्तैर्, V1 Dn1 D2 सुघोरैर्, B1-4 D3 4 5 7 T3 सुयुक्तैर्; T1 M3 स्वमुक्तैर् (for सुमुक्तैर्) K1 अभितीव्रवेगैर्, V1 अतिरौद्र°, D2 अपि तीव्र° — d) D6 वराहतो (for यैराहतो) Ś2 मन्युर् (for मृत्युर्) B2 अति- (अपि)

54 G1 om 54 (cf v 1 33) — a) K8 D1 द्रौणे रिपून्; D6 द्रौणिं रिपून्(for °णेरिपून्) K8 om , T1.8 G2 8 इषुभि (for अर्जुन.) — b) B2 8 स्वर्णपुखै°, Dn1 सपुखै, M2-4 पृषत्कैः (for सुपुङ्खै) K8 व्यचच्छत शुद्विगुणै सपुंखै (sic) — c) M1 साश्वसूतं — d) V1 B8 आहत्य (for आवृत्य) Some MSS संसप्तक° B8 आर्जेत्; D8 (sup lin as in text) आस्थत् (for आर्छत्) T3 आवृत्य संशप्तकसाल्वमुख्यान् (sup lin °सैन्यान्), G2 मावृत्तसंवर्त्तकसैन्यमार्छत् Co cites आर्छत् (as in text)

55 a) Ś2 K2 4 Dn1 D1 5 6 G1.2 M1 इषुधी; K8 इषुधान् (for इषुधीर्) T8 धनुष्या, G1 8 धनुर्ज्यां — b) K2 पाणीर्भुजान्; D4 रुजन्भुजान्, D8 G T1 8 पाणींस्तथा, T2 पाणीन्ध्वजान् (for पाणीन्भुजान्) K8 पाणिगता, B2 पाणीगतं, D8 पाणिगत, D8 सर्वगत (for पाणि°) — D8 om. (hapl) from गत in 55b up to सर्वाणि in 56b. — c) D4 T1 G1 2 केतु (for केतूंस्) D8 7 तु रथान् (for तुरगान्) K1 D2 4 T1 G1 M2-4 रथेषां; K2 4 B1.4 तथै(B1 °थे)षा, V1 Da1 D1 5 M1 रथेषा, B8 रथेशां, B5 तथैव, Dn1 D8 7 T8 G2 8 रथैषां, D6 रथैवं, T2 अशेषान् (for अथैषा) — d) M2-4 अस्त्राणि (for वस्त्राणि) B3-5 Da1 Dn1 D1.5 माल्यानि च, D6 माल्यानथ

56 D8 om up to सर्वाणि in 56b (cf v 1 55) — a) V1 B1.4 5 Da1 D1 5 T2 M2-4 transp चर्माणि and वर्माणि D4 7 सर्माणि (for चर्माणि) D4 चर्माणि; G1 सर्माणि (for वर्माणि) Ś2 K4 महारथांश्च, V1 B1.2 T1 8 G M1.2 4 मनोहराणि, B3.5 D (D8 om.) T2 M3 °रमाणि (for °रथांश्च) — b) V1 सर्वाणि तेषां स, S (except T2) प्रसह्य तेषा स (for प्रियाणि सर्वाणि) — c) Ś1 प्रसक्तैर्, K8 B2 5 D6 8 T2 M3 सुमुक्तैर्, B1 3.4 Dn1 D3.4.7 सुयुक्तैर्, D1 प्रयुक्तैर्, D2 M1 2 4 समुक्तैर्, T1 8 G विमुक्तैर् (for प्रमुक्तैर्) — d) K8 चितानाम् (for स्थितानाम्) D6 नपराङ्मुखाना

समास्थिताः कृतयत्नैर्नृवीरैः ।
पार्थेरितैर्बाणगणैर्निरस्ता-
स्तैरेव सार्धं नृवरैर्निपेतुः ॥ ५७

पद्मार्कपूर्णेन्दुसमाननानि
किरीटमालामुकुटोत्कटानि ।
भल्लार्धचन्द्रक्षुरहिंसितानि
प्रपेतुरुर्व्यां नृशिरांस्यजस्रम् ॥ ५८

अथ द्विपैर्देवपतिद्विपाभै-
र्देवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पैः ।
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादवीरा
जिघांसवः पाण्डवमभ्यधावन् ॥ ५९

तेषां द्विपानां विचकर्त पार्थो
वर्माणि मर्माणि करान्नियन्तॄन् ।
ध्वजाः पताकाश्च ततः प्रपेतु-
र्वज्राहतानीव गिरेः शिरांसि ॥ ६०

तेषु प्ररुग्णेषु गुरोस्तनूजं
बाणैः किरीटी नवसूर्यवर्णैः ।
प्रच्छादयामास महाभ्रजालै-
र्वायुः समुद्युक्तमिवांशुमन्तम् ॥ ६१

ततोऽर्जुनेषूनिषुभिर्निरस्य
द्रौणिः शरैरर्जुनवासुदेवौ ।
प्रच्छादयित्वा दिवि चन्द्रसूर्यौ
ननाद सोऽम्भोद इवातपान्ते ॥ ६२

तमर्जुनस्तांश्च पुनस्त्वदीया-
नभ्यर्दितस्तैरविकृत्तशस्त्रैः । C. 8. 675 B. 8. 17 16 K 8. 53 16

57 a) K1 स्वकल्पिता, K3 सक°, B1.3 5 सुकल्पित°, G1.2 सुकल्पिता, Ca °ता (as in text) — b) Ś2 क्षतयत्नैर्, K1 कृतशस्त्रैर्, B (except B2) D3 4.7 यत्नकृतैर्, Dn1 कृतविरैर्, D5 कृत्यपरैर् (for कृतयत्नैर्) D2 नृधीरैः (for °वीरैः) — c) V1 B D (except D5) बाणशतैर् (for °गणैर्) — d) Da1 D1.5 तैर्नैव (for तैरेव) B1.3 D3 4 7 नृवरा निपेतु°, D5 S नृवरैर्निनेशुः (G1 °वरै निरेजु [sic], G2 °वरैर्विरेजुः)

58 a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D3) T3 G3 M °निभाननानि, T2 °समानशानि — b) K3 किरीटमालामुकुटोत्कचानि, V1 D2-7 °माल्याभरणो(V1 °णे)ज्ज्वलानि, Dn1 किरीटिमालीमुकुटोत्कटानि, Da1 D1 किरीटमालामुकुटोज्ज्वलानि, S °माली(T2 °ला)मकुटोत्कटानि — c) K3 Dn1 भल्लार्ध(Dn1 °र्धै)चन्द्रक्षुरहिंसितानि, K4 भल्लार्धचन्द्र°, V1 D2 6 भल्लार्ध(D5 फाला°)चंद्रक्षुरकल्पितानि, D3 4.7 °क्षुरकर्त्तितानि, T1.3 G M °क्षुरसन्निकृत्तानि (T3 G3 °कर्त्तानि) S (except T2) [अ]पातयच्छत्रुशिरांस्यजस्र

59 a) G2 रथद्विपैर् V1 B2-4 Da1 D1.5 6 8 m S Co दैत्यरिपुद्वि(G3 °पुर्द्वि)पा°, B1.5 D2-4 7 देवरिपु°, Dn1 दैत्यरिपुद्विपाभैर् (sic), D8 देवद्विपानिवोग्रैर् — b) K4 दैवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पाः, V1 B Da1 D1-5 7 °दर्पाप (V1 °द)हमन्युदग्र (D2-5 °ग्रै), Dn1 D2 T2 °दर्पापहमन्युदग्रै (Dn1 °ग्रैः); D5 °दैत्योर्यलमन्युदर्पैः, D8m °वर्योल्बणमन्युदर्पाः, T1 G2 °कल्पयलमन्युदर्पाः, T3 G1.3 M2-4 °कल्पा यलमन्युदर्पैः (T3 G3 °र्पाः) M1 (before corr) °मन्युकल्पैः — c) K3 °निम्नाटवीरा, G कलिंगवकाकनिषाद° — d) D2 6 फाल्गुनम् (for पाण्डवम्) Da1 अध्यधावन्, M1 अभ्यधावत्

60 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 S निचकर्त्त D8 तेषा द्विपानामिव कर्णपार्थौ — b) Dn1 D7 8 T G M1 घर्माणि, D1 वराणि (for वर्माणि) K1 D3 T G वर्माणि, K3 B3 D2 3 चर्माणि, B1 कर्माणि (for मर्माणि) D4 कराद्रयवृन् (sic), D5 करान्नियच्छन्, T1 करानकृतव्, T2 करांश्च जघ्नुः, Ca करान्नियन्तॄन् (as in text) — c) B1 4 Da1 D2 3 6 7 T1.3 M ध्वजान् M1 4 पताकाश्च — d) K3 वज्राहताना च, D3 4 7 °हतान्येव S तटानि (for शिरांसि)

61 a) K3 प्रभिन्नेषु, V1 प्रणूनेषु, B1 3 4 Dn1 D1.2 4.6-8 S (except T1) प्रभग्नेषु, B4 प्ररूढेषु; D3 भग्नेषु (submetric) (for प्ररुग्णेषु) T1 गुरोस्तमात्मजं (for गुरोस्तनूजं) — b) G2 किरीटीन् (for किरीटी) K3 नवसूर्ययाणैः, M °वर्णं — c) D4 प्राच्छादयामास M3 महाभ्रजालैर् — d) K3 V1 B D S समुद्यतम् (for °द्युक्तम्)

62 D6 om 62a-70b — a) K4 नियस्य, Da1 नीरस्य (for निरस्य) — b) V1 द्रौणे B1 शतैर्, D2-5 T2 शितैर् (for शरैर्) — c) K4 प्राच्छादयित्वा K1 प्रश्छदभिन्वा दिवचद्र° (sic) G2 प्रच्छादय * * * स्वद्र° — d) K1 नानाश (sic), K2 ननाश (for ननाद) K3 सँभोद; B2 Dn1 M3 साभोद (for सोऽम्भोद)

63 D6 om 63 (cf. v l. 62) — a) D8 (sup lin as in text) G1.2 ततोर्जुनस्तांश्च, M4 तमर्जुनस्यांश्च K3 तमर्जुनश्च पुनस्तदा रथीन् — b) K2 अभ्यर्चितस्, D8 अभ्यर्दयत्, G2 अभ्युच्छ्रितैस् (for अभ्यर्दितस्) Ś1 K1-3 B Da1 D1.3-5 7 8 T1 3 G M अभिसृत्य, Ś2 K4 अभिसृत्य,

C 8 673
B 8. 17 16
K. 8 53 16

बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
विव्याध सर्वानिषुभिः सुपुङ्खैः ॥ ६२

नाप्याददत्संदधन्नैव मुञ्च-
न्बाणान्रणेऽदृश्यत सव्यसाची ।
हतांश्च नागांस्तुरगान्पदाती-
न्संस्यूतदेहान्ददृशू रथांश्च ॥ ६४

संधाय नाराचवरान्दशाशु
द्रौणिस्त्वरन्नेकमिवोत्ससर्ज ।
तेषां च पञ्चार्जुनमभ्यविध्य-
न्पञ्चाच्युतं निर्बिभिदुः सुमुक्ताः ॥ ६५

तैराहतौ सर्वमनुष्यमुख्या-
वसृक्क्षरन्तौ धनदेन्द्रकल्पौ ।
समाप्तविद्येन यथाभिभूतौ
हतौ स्विदेतौ किमु मेनिरेऽन्ये ॥ ६६

अथार्जुनं प्राह दशार्हनाथः
प्रमाद्यसे किं जहि योधमेतम् ।
कुर्याद्धि दोषं समुपेक्षितोऽसौ
कष्टो भवेद्व्याधिरिवाक्रियावान् ॥ ६७

तथेति चोक्त्वाच्युतमप्रमादी
द्रौणिं प्रयत्नादिषुभिस्ततक्ष ।

Dn1 अविकृत-, D2 °कृत-, T2 अभिपत्य (for अविकृत्त-) — ^{c}) K3 तन्वन् (for कृत्वा) — ^{d}) D2 सर्वाण्यपुभि. (for सर्वानिषुभि) D1 सपुखै T1.3 G विव्याध पार्थो वरहेमपुखै

64 D6 om 64 (cf v 1 62) — ^{a}) K3 तदाददत्, V1 T1.3 G1.3 M2 न ह्याददत्, B3 D7 नाप्याददन्, D1.5 नाप्यादधत्, D8 तयादधत्, G2 M3 4 न ह्यादधत्, M1 न ह्यददत् (for नाप्याददत्) K3 4 T1 सदधन्ने(K4 °नै)व, B2 सधनुपैव, G2 सदधत्वेनेव (for सदधन्नैव) — ^{b}) B3 4 D4 7 T1 रथे, Dn1 न वा (for रणे) B1 Da1 D1 5 M2–4 दृश्यते (for ऽदृश्यत) — ^{c}) V1 B1 D2 4 7 T1 रथांश्च, B2 हतास्तु, Dn1 D3 T2.3 G3 M रथान्स, G1 2 रथांस्तु (for हतांश्च) T2 पदाती, G1 पदातान् (for पदातीन्) — ^{d}) B3 सहत्य देहान्, D2 सस्यूतदेहा; T3 G3 ससक्तदेहान्, G2 ससूतदेहा (sic) D2 om from ददृशू in 64^{d} up to 65^{c} Ś K1 2.4 G1 2 हयांश्च; V1 B3 4 Dn1 D4 7 8 T G3 M हतांश्च (for रथाश्च)

65 D6 om 65 (cf v. 1. 62), D2 om 65^{abc} (cf v 1 64) — ^{a}) K3 संताप- (for संधाय) K3 पृषत्कान्, M1 तदाशु (for दशाशु) — ^{b}) Ś K1 2 4 त्वरन्नेक ए(K1 इ)व, Dn1 T3 G2 3 स(Dn1 च)रन्नेकमिव; G1 M1 त्वरन्नैकमिव G1 °ससर्जे — ^{c}) D1 ते पच (for तेषा च) B1 4 5 Dn1 T G M तु (for च) Ś K1 2 4 अन्वविध्यन्, K3 D4 अभ्यविध्यत्, B2 °धावन् (for °विध्यन्) — ^{d}) K1 पचाच्युते, D2 पंचासुतं; T1 G2 पंचार्जुन (for °च्युतं) K1 निष्टिभिदु, Da1 D1.2 5 निर्विविधु B2 Dn1 D3.4 7 8 T3 G3 M सु(B2 D7 स)पुरा, D2 समुक्ता

66 D6 om 66 (cf v 1. 62) — ^{a}) D2 तैराहितौ, T3 M2 3 तावाहतौ, G2 तैराहता, M1 तान्हतौ (sub-metric), M4 तवाहतौ (for तैराहतौ) D1 5 °मुख्यो; T1.3 G1 3 °वीराव् (for °मुख्याव्) — ^{b}) B1 2 D3 4 7 स्रवतौ, Dn1 किरंतौ K4 धनुर्देन्द्रकल्पौ, D1 धनदंडकल्पौ D8 S (except T2) असृक्क्षरौ वैश्रवणेन्द्र°. — ^{c}) V1 B D (D6 om) S तया (for यथा) G2 विभूतान् (for [अ]भिभूतौ) Co cites यथाभिभूतौ (as in text) — ^{d}) K1 om , G1 हितौ, G2 हता (for हतौ) K3 V1 Dn1 D8 T G M2–4 स्वि(G2 स्व)देताविति, B Da1 D1–5 7 रणे ताविति; M1 स्वदेहताविति (sic) (for स्विदेतौ किमु) D8 जना (for ऽन्ये)

67 D6 om 67 (cf v 1 62) — ^{a}) D2 तथा; T1 3 G ततो (for अथ) B4 दशार्हमुख्य — ^{b}) G1 प्रमाद्यसेमे (for प्रमाद्यसे) K4 योधमेतत्, Dn1 D8 T3 G3 °मेन, T2 शत्रुमेन; G1 M यौधमेनं; G2 योधनाथं — ^{c}) K4 M1 विदोष (for हि दोष). B (except B2) Da1 D1–5 7 [ऽ]य, Dn1 [ऽ]रि (for ऽसौ) — ^{d}) T1 G1 2 महान्, T3 G3 महा- (for भवेद्) Da1 Dn1 D1.5 [अ]क्रियाणा, T2 क्रियावान्, Co अक्रियावान् (as in text)

68 D6 om. 68 (cf v 1 62) — ^{a}) K3 B2 Dn1 तथैव (for तथेति) T2 द्रुतम् (for [अ]च्युतम्) K3 D3 अप्रमादाद्, T2 अप्रमेयं D3 तथा स उक्तो हरिणाप्रमादी — ^{b}) K3 [अ]कृत (for ततक्ष) Dn1 S द्रौणे (Dn1 T2 °णिं, M4 °णो) प्रसह्या(M °ह्या)शु किरीटमाली — After 68^{ab}, K4 V1 B D (D6 om) S ins

97* भुजौ वरौ चन्दनसारदिग्धौ
वक्षः शिरोऽथाप्रतिमौ तथोरू ।
गाण्डीवमुक्तैः कुपितो विकर्णै-
र्द्रौणिं शरैः संयति निर्बिभेद ॥

[(L. 1) K4 °दग्धौ — (L 2) B2 वक्षः शिरश्च, T2 वक्षस्थलं

छित्त्वाश्वरश्मींस्तुरगानविध्य-
न्ते तं रणादूहुरतीव दूरम् ॥ ६८
आवृत्य नैषेप पुनस्तु युद्धं
पार्थेन सार्धं मतिमान्विमृश्य ।
जानञ्जयं नियतं वृष्णिवीरे
धनंजये चाङ्गिरसां वरिष्ठः ॥ ६९
प्रतीपकाये तु रणादश्वत्थाम्नि हृते हयैः ।
मन्त्रौषधिक्रियादानैर्व्याधौ देहादिवाहृते ॥ ७०
संशप्तकानभिमुखौ प्रयातौ केशवार्जुनौ ।
वातोद्धूतपताकेन स्यन्दनेनौघनादिना ॥ ७१

C. 8 665
B 8 17 26
K 8 53 28

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

च B3 T2 3 G3 [अ]प्रतिम°, Dn1 T1 G1 2 °प्रतिम B3 नयेको, T2 3 G3 महात्मा, G3 तनोरू (for तयोरू) — (L 3) Dn1 T2 M द्रुपिनाहिकल्यैर्, T1 3 G द्रुपिनोमिकल्यैर् (for द्रुपिनो निकर्णैर्) Ca विकर्णै (as above) — (L 4) K4 B5 G1.2 M द्रौणे, Dn1 T2 नृप (for द्रौणिं)]

— c) Ś2 भित्त्वाश्व-, K1 छित्त्वाश्म, K3 V1 B2 छित्त्वास्य, K4 छित्त्वाशु, B1.3-5 Da1 D1-5 7 G M3 छित्त्वा तु, Dn1 T1.2 M1.2 4 छित्त्वा च, T2 छित्त्वा स (for छित्त्वाश्व-). Da1 D1.6 -रश्मीस् D8 छित्त्वा रश्मींस्तुरगानभ्यविध्यत् — d) K3 क्षेत्र रणादुद्रुवे च दूरात् (sic), B1 तत सारथि तूर्णनतीव दूर (sic), D8 ते तं रणाद्दूरमूहुस्तदानीं — After 68, Dn1 D4 7 8 S ins

98* स तैर्हृतो वातजवैस्तुरगै-
र्द्रौणिर्दृढ पार्थशराभिभूत ।

[(L 1) D3 T2 वातरयैस् (for °जवैस्) — (L 2) D8 नृप (for दृढ)]

69 D6 om. 69 (cf v l 62) — a) Ś आवृत्य चैनान्; K4 °त्य वैनान्, V1 B1 2 D3 इयेष चावृत्य, B3 इत्येव चावृत्य, B1.6 नैषेप व्या(B3 चा)वृत्य, Da1 Dn1 D1.4 5 - 8 इयेष नावृत्य, D2 आवृत्य वेयेष, T1 G1.2 M3 °त्य येनै-(G1 °ने)ष, M1 आप्लुत्य नेयेष, M2 आवृत्य नेयेषु, M4 आवर्तनेयेषु (for आवृत्य नैषेप) Cc cites नैषेप (as in text) Ś K4 एव, Dn1 स, D3 5 म (for तु) K1.2 वृद्धिं, K3 V1 B (except B5) D (except D2, D6 om) T1.2 G1.2 M Cc योद्धु, Ccp योक्तु (for युद्ध) T3 G3 आवृत्य नैव व्यपहत्य योद्धुं — b) Ś2 K4 B2 5 Da1 D1.2 8 S विमृद्य — c) Ś2 K3 धनंजय (K3 °ये) (for जानञ्जय) Dn1 निहत, Ca c नियत (as in text) K1 वृष्णिवीर — d) K3 धनजय, Dn1 जये जय K1 चागिरस्म, K4 वागिरसां, G1.2 सोंगिरसा Cc cites सांगिरसा — After 69, Dn1 D3 T2 3 G3 M ins

99* विवेदा कर्णस्य बल तरस्वी
भग्नोत्साह क्षीणबाणास्त्रयोग ।
[(L 2) T2 क्षीणोत्साह (for भग्नो°)]

Dn1 T2 G3 cont Ś K V1 B Da1 D1-5 7 T1 G1.2 ins after 69

100* नियम्य तु हयान्द्रौणि समाश्वस्य च मारिष ।
रथाश्वनरसंबाध कर्णस्य प्राविशद्बलम् ।

[(L 1) B1 D3 स, T1 च (for तु) Ś2 K4 V1 B3 D1 3-5 T1 2 G मनाश्वास्य B2 G2 तु (for च) — (L 2) K2 -रथ- (for -नर-)]

70 D6 om 70^{ab} (cf v l 62), T1 G1 2 om 70 — a) K1 प्रतीपकार्ये तु, K4 B1 3-5 Da1 Dn1 D1.4 8 T3 G3 °कामे तु, V1 B1m D3 4 7 T2 Ca °का(T2 °चा)रिणि, D2 °कामैस्तु, M प्रतीतकामे तु B2 प्रासावकाशे तु रणाद् — b) K3.4 B1 Dn1 D8 T2 हृते, D4 हिते, D8 क्षते, M4 सुते (for हृते) K8 ययु, D3 परै, M4 हये (for हयै) — D2 om 70^{cd} — c) V1 B Dn1 D3-5 S (T1 G1.2 om) मंत्रौषधि(M2-4 °ध)क्रियायोगैर्, Da1 D1 °क्रियायोगाद् — d) K3 Dn1 इवाहृते, T2 3 G3 M इवोद्धृते (M1 °त)

71 a) Some MSS ससप्तकान्, K3 ससप्तक — b) T1 G1.2 ययतु (for प्रयातौ) — c) G1 2 वातोद्धव°. — d) K1 G3 M1 स्यन्दनेनोघनादिना, V1 °नेनोपयायिना; Da1 D6 7 °नेनोपपादिना, Dn1 T2 °नेनानुगामिना, D2 °ने चोप्रयायिना, D3 4 T3 G2 °नेनोपना(T3 °वा)दिना; D8 °नेनोप्रवाहिना, T1 °नेनौघवातिना Cc cites ओघनादिना (as in text)

Colophon — *Adhy name* B5 अश्वत्थामयुद्ध, Da1 D1 5 अश्वत्थामार्जुनयुद्ध, Dn1 ससप्तकाना युद्धे; T1 M1 अश्वत्थामपराजय — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 13, Ś2 12 (as in text), B1 2 5 Da1 D5 6 8 17, D4 18, T1.3 G 58, T2 M 57 — *Śloka no* Dn1 28, D1 15

१३

C 8 686
B 8 18 1
K 8 54 1

संजय उवाच ।

अथोत्तरेण पाण्डूनां सेनायां ध्वनिरुत्थितः ।
रथनागाश्वपत्तीनां दण्डधारेण वध्यताम् ॥ १
निवर्तयित्वा तु रथं केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
वाहयन्नेव तुरगान्गरुडानिलरंहसः ॥ २
मागधोऽथाप्यतिक्रान्तो द्विरदेन प्रमाथिना ।
भगदत्तादनवरः शिक्षया च बलेन च ॥ ३
एनं हत्वा निहन्तासि पुनः संशप्तकानिति ।
वाक्यान्ते प्रापयत्पार्थं दण्डधारान्तिकं प्रति ॥ ४
स मागधानां प्रवरोऽङ्कुशग्रहो
ग्रहेष्वसह्यो विकचो यथा ग्रहः ।
सपत्नसेनां प्रममाथ दारुणो
महीं समग्रां विकचो यथा ग्रहः ॥ ५
सुकल्पितं दानवनागसंनिभं
महाभ्रसंह्रादममित्रमर्दनम् ।
रथाश्वमातङ्गगणान्सहस्रशः
समास्थितो हन्ति शरैर्द्विपानपि ॥ ६
रथानधिष्ठाय सवाजिसारथी-

13

1 After the ref, Ś2 ins ॐ — a) B1.4 अथातरे च (B4 तु); B8 5 Da1 D1 5 अथातरेण (for अथोत्तरेण) Co cites अतरेण V1 अथोत्तरे पाढवाना — b) K1 D8 T2 सेनाया, K8 D6 सेनयोर्, B2 T1 सेनया, G1 2 सेनाना (for सेनाया) — c) Ś2 K2 4 M1 रथानागाश्व-(K4 °स्व)पत्तीनां, D1 °श्वपत्तिना — d) G2 दृढसारेण (for °धारेण)

2 a) K1 निवृत्तयित्वा (for निवर्त°) K3 om तु T1 [अ]थ — c) D6 वाहयंते च (for °यन्नेव) Ca cites वाहयन् (as in text) — d) V1 गरुढानिलरघस°, B8 °निव रहस°, D2 गरुढानलरहस

3 a) D8 m मागध (for मागधो) V1 B4 समति°, B1 8 D2–4 7 [ऽ]प्यतिवि°, B2 D8 m समभि°, B5 Da1 D1 5 Co [ऽ]प्रतिवि°, D6 [ऽ]यमति°, T1 8 G M [ऽ]सावति° (for [ऽ]थाप्यति°) Dn1 D8 T2 मागध प्रति(D8 °वि)विक्रांतो Ca cites अतिविक्रातो — c) D6 अवरज°, S अनवम°, Ca c °वर (as in text) — d) K4 शिक्षयां (for शिक्षया)

4 a) Ś2 T1 एव, B3 इमं, B5 एत (for एन) K1 निहर्तासि (for निहन्तासि) — b) Some MSS ससप्तकान् B2 पुन° सशप्तकानि च, B3 सशप्तगणा * ति — c) Ś K1 2 वाक्यार्थे (for वाक्यान्ते) K1 2 4 प्रापयन्, G2 प्राह यत् (for प्रापयत्) G1 क्षिप्रं (for पार्थं) M1 वाक्यांते प्रापयित्वाश्वान् — d) Ś1 (m as in text) K2 दृढधारपुर; Ś2 °धारपथ; K4 G2 °धाररथ; Dn1 D8 T2 °धारद्विप, T8 G8 M °धारगज (for °धारान्तिक)

5 a) B1 D1 2 6 प्रवरोंकुशग्रहे, B2 °रोंकुशाग्रे, Dn1 T2 °रो धनुर्धरो; T1 °रोंकुशग्राहो, T8 °रो यशाश्व (for °रोऽङ्कुशग्रहो) Ca cites अकुशग्रह°, Co °ग्रहे — b) Ś2 ग्रसेहसह्यो (sic), K4 ग्रहे प्रसह्यो; V1 ग्रहेष्वमज्जो; B2 D4 7 ग्रहेषु सह्यो, Da1 D1 5 ग्रहेषु मज्यो (for ग्रहेष्वसह्यो) Co cites अप्रसह्यो K3 विकरो, D5 विकचौ, Ca विकचो (as in text) K3 ग्रह Dn1 T2 गजाधिरूढो बल(T2 गज)वीर्यशाली, D8 T1 8 G M महाबल° शौर्यगुणै (D8 शूरगणै, T1 * * गुणै, M1 योधगुणै, M2–4 यौधगणै) समन्वित — V1 reads 5cd on marg — c) D8 सपक्षसेना (for सपत्न°) B2 प्रममथ्य (for °माथ) — d) B3 विकटो, T2 8 G3 M बलवान्, G1 2 भगवान् (for विकचो) T2 8 G3 इव, Co यथा (as in text) T1 ग्रह, Cc ग्रह° (as in text)

6 a) Da1 स्व ; G3 स (for सु) Cc cites सुकल्पितं (as in text) D3 8 दानवराजकल्पित (for °नागसनिभ) Ca as in text — b) Ś K2 महाभ्रसनादम्, K4 महाप्रसह्यादम्, B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 महाभ्र(T2 °श)-निर्ह्रादम्, (for °भ्रसह्रादम्) Da1 D1 5 6 °दर्शन (for °मर्दनम्) T1 8 G M महाभ्रनिर्ह्रादसमस्वन रणे — B4 repeats 6cd — c) K3 °गणा° (for °गणान्) S (except T2) समास्थितो (M2 4 °त) नागवर नरेश्वरो — d) K2 द्विपानसि, K8 °निति, V1 द्विपेवच (sic); B (B4 both times) Da1 D1–7 नरानपि (for द्विपा°) S (except T2) नराश्वमातगरथ(T8 °रथे, M1 2 4 °नर)-प्रमाथिन

रथांश्च पङ्क्तिस्त्वरितो व्यपोथयत् ।
द्विपाश्च पद्भ्यां चरणैः करेण च
द्विपास्थितो हन्ति स कालचक्रवत् ॥ ७
नरांश्च कार्ष्णायसवर्मभूषणा-
न्निपात्य साश्वानपि पत्तिभिः सह ।
व्यपोथयद्दन्तिवरेण शुष्मिणा
सशब्दवत्स्थूलनडान्यथा तथा ॥ ८
अथार्जुनो ज्यातलनेमिनिस्वने
मृदङ्गभेरीबहुशङ्खनादिते ।
नराश्वमातङ्गसहस्रनादिते
रथोत्तमेनाभ्यपतद्द्विपोत्तमम् ॥ ९
ततोऽर्जुनं द्वादशभिः शरोत्तमै-
र्जनार्दनं षोडशभिः समार्दयत् ।
स दण्डधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभि-
स्ततो ननाद प्रजहास चासकृत् ॥ १०
ततोऽस्य पार्थः सगुणेषुकार्मुकं
चकर्त भल्लैर्ध्वजमप्यलंकृतम् ।
पुनर्नियन्तॄन्सह पादगोप्तृभि- C. 8. 635 B 8. 12. 11 K 8. 54. 11

7 T2 om. 7ab. — a) B2 च (for स-) K1 D- सवाजिसारथी (for °सारथीन्) — b) D5 नराश्च (for रथाश्च) K3 रथाश्वपत्तीन्त्वरितो, V1 नरांश्च पत्तीन्द्विरदो, B1.4.5 Da1 D1-7 नराश्च पादैर्द्वि(Da1 °घि)रदो, B2 नराश्च पत्तींस्त्वरितो, D5 तुरश्च पादैर्द्विरदो (sic) (for रथाश्च पङ्क्तिस्त्वरितो) K2 व्यपोहयत्, D5 °थयन् (for °थयत्) B3 नराश्च यागैर्द्विदानोपययत् (sic) — c) B2 द्विपान्पदान्या; Da1 D1.2 द्विपाश्चयाभ्या, D- द्विपाश्चरथाभ्या (sic) (for द्विपाश्च पद्भ्या) K2 शरणै, K3 चरणा (for चरणै) V1 स रणे करेण, B1.2-5 Da1 Dn1 D1-7 मतङ्गे करेण, B2 च तथा करेण (for चरणैः करेण च) K4 हि (for च) D8 द्विपाश्चयान्वाजिगणान्करेण, T2 द्विपाश्चयाश्वा-श्चरणै करेण — d) K1.2.4 D5 द्विपस्थि(K4 °त्त)तो हति च, V1 B Da1 Dn1 D1-7 द्विपोत्तमो हति च (for द्विपास्थितो हन्ति स) T2 च (for स) — For 7, T1.2 G M subst.

101* स नागयन्तॄन्समरे महारथा-
न्सपत्तिमवास्तुरगान्ससादिन ।
द्विपाश्च यागैर्निजघान वीर्यवा-
न्समन्ततो भ्रश्विव कालचक्रवत् ।
[(L 1) M4 वाजि° (for ना°) G1.2 महाथ — (L 3) M2 हि ज्यान (for निज°)]

8 a) Ś1 B. D2.4.7 नरान्तु, M1 नागाश्च (for नराश्च) Ś1 K2 B3 D2 कार्ष्णायसचर्म(B3 °नर्म-, D2 °चित्र)भूषणान, K3 कार्णायसवर्णस्वक्त्रगान (sic), B2 °ससर्मभूषणान्, Dn1 T1.2 G M कान्त्यायस (Dn1 कृष्णोयिस)-वर्म° (for कार्ष्णायसवर्म°) — b) K3 चाश्वानपि, K4 शान्त्वानपि, D2.6 सार्दानपि (for साश्वा°) K3 पत्तयन्तथा, D5 निपात्य तेनैव रथाश्च पार्थिव°, T1 G1 निपात्य तेनैव च पार्थिवो न(G1 °वोन्म)दन्, T2 रथांश्च साश्वानिसपत्तिभि सह, T3 G3 M निपात्य पत्तीनपि (M2.3 °न्रथि-, M4 °रथि-) वाजिभि सह, G2 निपात्य तेनैव स पार्थिवोनदत् — c) Ś1 K2 व्यपोहयद्, D2.3 G1 अपोथयद्, G2 न्यपो° (for व्यपो°) Ś2 रथिवरेण (sic) (for दन्ति°) — d) K1 स्थूलननान् (sic), K2 कुलनडान्, K3 स्थूलनडून, K4 स्थूलवनं, V1 °नम, B1.4.5 D2.4.7 °नल, B3 सुरेवलम् (sic), Da1 D1.5 ज्वलनभं (sic), Dn1 T1.3 G M स्थूलनलान्, D2 °वरान्; D- °जटान्, D5 शूरगणान, T2 स्थूलवटान् (for °नडान्) K4 यथातथ, V1 D5 T2 यथा गज (V1 °जा), D5 यथा गजान् (for यथा तथा) B2 सशब्दवत्सुलोमवत्तडा (sic)

9 a) Ś2 K1.4 °निस्वनैर्, Dn1 °निस्वनो (for °निस्वने) — b) Ś K1.2.4 D2 T2 -शब्दनादितं (T2 °नि), K3 B2 Da1 D1.3 -शब्दनादिते (D1 °त) (for -शङ्खनादिते) — c) V1 B D (except Dn1 D2) T3 G2 M2-4 रथा-(V1 D5 वरा)श्व- (for नराश्व-) K1.3 D3 T1.3 G M -नादिते, V1 B1.2-5 Da1 Dn1 D1-7 T2 -सकुले, B2 -वातिना (for -नादिते) — d) D2 रणे रथेन (for रथोत्तमेन) Ś2 [अ]भ्यपतेद् (for °पतद्) Ś1 K1.2 D4 द्विजोत्तम (D4 °न), Ś1m द्विपोत्तम, D3 द्विद्विचमं (sic) (for द्विपोत्तमम्) G1.2 नरोत्तमो ह्यभ्यपतद्द्विपोत्तमाद् (G2 °म)

10 b) K3 V1 समर्दयत्, B Da1 D1-... M3 समार्पयत्, Dn1 T G2.3 M1.2.4 समर्पयन, D- समर्पयन्, G1 समर्पियत् (for समार्दयत्) — c) Ś1 K2 दडधारास्, K1 °धारास् (for °धारस्) Ś K2 तु रथास् (for तुरगास्) — d) B3 महस्तकृत् (sic) (for चासकृत्)

11 a) D2 सयोय (for ततोऽस्य) — b) K2 चल्लैर (for भल्लैर्) Da1 ऋजुन्, D1.3 सजुन् (sic) (for ध्वजम्) D5 ध्वजमप्यलकृतं (sic) — c) B2 नियच्छेन (for नियन्तॄन्) B2 त्रह, B3 जय (for सह) T1.2 G3 सहमाय (T1 °मि-) गोप्तुभिस् (for सह पाद°) K3 सादिभिर्नृभि°, K4 पादगोपभि (sic), V1 B (except B2) Da1

C 8 695 D 8 16 11 K 8 54 11

स्ततस्तु चुक्रोध गिरिव्रजेश्वरः ॥ ११

ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना
घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा ।
अतीव चुक्षोभयिषुर्जनार्दनं
धनंजयं चाभिजघान तोमरैः ॥ १२

अथास्य बाहू द्विपहस्तसंनिभौ
शिरश्च पूर्णेन्दुनिभाननं त्रिभिः ।
क्षुरैः प्रचिच्छेद सहैव पाण्डव-
स्ततो द्विपं बाणशतैः समार्दयत् ॥ १३

स पार्थबाणैस्तपनीयभूषणैः
समारुचत्काञ्चनवर्मभृद्द्विपः ।
तथा चकाशे निशि पर्वतो यथा
दवाग्निना प्रज्वलितौषधिद्रुमः ॥ १४

स वेदनार्तोऽम्बुदनिस्वनो नदं-
श्चलन्भ्रमन्प्रस्खलितोऽऽतुरो द्रवन् ।
पपात रुग्णः सनियन्तृकस्तथा
यथा गिरिर्वज्रनिपातचूर्णितः ॥ १५

हिमावदातेन सुवर्णमालिना
हिमाद्रिकूटप्रतिमेन दन्तिना ।
हते रणे भ्रातरि दण्ड आव्रज-
ञ्जिघांसुरिन्द्रावरजं धनंजयम् ॥ १६

स तोमरैरर्ककरप्रभैस्त्रिभि-

D1 4 5 7 °गोसृन्, D3 °गोदश (sic) (for °गोसृभिस्) — d) V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T3 तत स (for ततस्तु) D2 प्रहृष्टो च, D6 प्रचुक्रोध (for तु चुक्रोध) B3 करिव्रजेश्वर, M1 गिरिप्रजेश्वर

12 a) Ś1 K3 भिन्नघटेन; K1 °तटेन, B3 भग्नकटेन, D2 भिन्नकरेण (for °कटेन) — b) B1 4 5 D7 घनोपमेन; B2 विनष्ट तेन (sic), B3 घनाद्युना च, D6 जवान तेन, G1 घटो घटान्, G2 घनाजवेन, Cc घनाघनेन (as in text) D3 4 7 अनिलतुल्यवर्चसा, D6 °रूपरंहसा (for °तुल्यरंहसा) V1 हनन्वनेनेव च वातरंहसा — c) T1 G1 2 M अतीत्य (M3 °त) (for अतीव) V1 विक्षोभयितु, Dn1 D4 8 Cc विक्षोभयिषुर्, D6 चिक्षोभयितु, T2 धी क्षोभयितु, M1 चुक्षोभयितु, M2–4 चुक्रोधयिषुर्; Ca चुक्षोभ° (as in text) — d) K3 जनार्दन (for धनंजय). B3 चापि विभेद, Dn1 S (except T2) चापि जघान (for चाभि°)

13 a) T2 हस्तौ (for बाहू) K1 2 द्विपहस्तिसंनिभौ, G1 °हस्तसंनिधौ — b) T1 G1. 2 M पूर्णेंदुसमानन (for °निभानन) — c) Ś2 क्षुर, G1 om (for क्षुरैः) D3 प्रतिच्छेद, M स चिच्छेद (for प्रचि°) V1 Dn1 T2 शितैः स; D6 शितैश्च (for सहैव) — d) D2 बाणवरैः (for °शतैः) K2 3 V1 D8 समर्दयत्, B (except B5) Da1 D1 3–5 7 समार्पयत्, Dn1 D2 8 S समर्पयत् (for समार्दयत्)

14 b) Ś1 समानचत् (sic), K1 °चिपत् (sic), K3 B4 Da1 D3 4 7 8 T2 समाचित°, V1 °हित, B1–3 5 Dn1 D1 5 T1. 3 G3 M °वृत, D2 G1 2 °हृत°, D6 °हृत° (for °रुचत्) — c) Ś1 K2 रथश, Dn1 D8 S भृश (for तथा) K3 तपातिकाशे (for तथा चकाशे) V1 पर्वतोत्तमो, M4 पवर्तो** — d) Ś2 K1 4 B Da1 Dn1 D1–5 7 दावाग्निना, V1 D6 यथाग्निना (for दवा°) D4 प्रज्वलितौपधिर्द्रुम

15 a) G2 वेदनार्तोंबुद- D1 T3 G1 नदत् (for नदंश्च) — b) D5 om चलन् B1 5 D2 3 7 चरन्, D4 त्वरन्, Cc चलन् (as in text) Dn1 D8 T3 G2 3 M1. 2 4 भ्रमश्चलन् (by transp.), T1 G1 M3 भ्रमश्चरन्, T2 भृशश्चलन् (sic) Cc cites भ्रमन् (as in text) Ś1 K1. 4 B1 2 4 D2 प्रस्खलितातरो, Ś2 Dn1 D4 8 T1 G3 M1 प्रस्खलितातुरो, K2 °तातुनो, K3 प्रस्ख*तो रुरौ (sic), V1 प्रस्फुरितातरो, B3 नभाग्निभातरो, B5 Da1 D1 5 प्रस्खलितोत्तरो, D3 (orig.) प्रस्खलिक्ष (sup. lin. °लिन्त)-तरो (sic), D6 °लित्तानतो, D7 °लितोक्षरो, T2 °लितो यथा; T3 °लितातुरे, G1 2 °लितोतिरौ (sic) (for °लितोऽऽतुरो) Cc cites [आ]तुरो (as in text) Ś K (except K1) V1 B1 Dn1 D2–5 7 8 S [ऽ]द्रवत्, D6 [ऽ]द्रुवत् (for द्रवन्) — c) K3 D1 रुग्र°, Da1 रुल°, D3 भुग्ण°, D6 3 (sup. lin., as in text) भग्न° (for रुग्ण°) B3 प्रपतन्तृकस्, Cc सनियन्तृकस् (as in text) K3 B (except B2) D6 तदा (for तथा) — d) G1 3 गिरिर्यथा (by transp.) B1. 3–5 Da1 D1 3–5 7 वज्रविदारितस्तथा (B5 °दा), T1. 3 G M वज्रवि(T3 °नि)घूर्णित° पुरा

16 a) D8 T1 हेमावदातेन, M1 हिमाव*तन D5 सुवर्ण मानिना (for °मालिना) — b) K4 Da1 हिमाद्रिकूटे (Da1 °र-) प्रतिमेन, G2 महाद्रिकूट° (for हिमाद्रिकूट°) K2 (orig.) चूर्णित° (sup. lin.) दतिन°, B1 नंदिना, T3 दतिना (for दन्तिना) — c) Dn1 हिते (for हते) K2 4 चंड (for दण्ड) V1 T2 आपतद्, D2 आहवे, D6 आव्रजन् (for आव्रजज्) — d) D8 T1 3 G M सहार्जुन (for धनंजयम्) V1 B2 Dn1 D6 T2 जिघांसुरिंद्रावरजार्जुनौ त्वरन् (Dn1 रणे), D2 °वरजाजनार्दनौ

जनार्दनं पञ्चभिरेव चार्जुनम् ।
समर्पयित्वा विननाद चार्दयं-
स्ततोऽस्य बाहू विचकर्त पाण्डवः ॥ १७
क्षुरप्रकृत्तौ सुभृशं सतोमरौ
च्युताङ्गदौ चन्दनरूषितौ भुजौ ।
गजात्पतन्तौ युगपद्विरेजतु-
र्यथाद्रिशृङ्गात्पतितौ महोरगौ ॥ १८
अथार्धचन्द्रेण हृतं किरीटिना
पपात दण्डस्य शिरः क्षितिं द्विपात् ।
तच्छोणिताभं निपतद्विरेजे
दिवाकरोऽस्तादिव पश्चिमां दिशम् ॥ १९
अथ द्विपं श्वेतनगाग्रसंनिभं
दिवाकरांशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ।
बिभेद पार्थः स पपात नानद-
न्हिमाद्रिकूटः कुलिशाहतो यथा ॥ २०
ततोऽपरे तत्प्रतिमा गजोत्तमा
जिगीषवः संयति सव्यसाचिनम् ।
तथा कृतास्तेन यथैव तौ द्विपौ
ततः प्रभग्नं सुमहद्रिपोर्बलम् ॥ २१
गजा रथाश्वाः पुरुषाश्च संघशः C 8 707 B 8 18 22 K 8 54 22

---

17 [a]) V1 D6 T2 अर्कमयप्रभैस् (for °करप्रभैस्) — [b]) B1.3.5 D3 4 7 अर्जुनं शितैः, B4 Da1 D1 5 अर्जुनं शतैः, D6 अर्जुन च (for एव चार्जुनम्) — [c]) Ś1 K3.4 D8 समर्पयित्वा, B2 विदार्य वीरो (for समर्पयित्वा) D6 च ननाद (for विन°) K1 चातृपन्; B1 3–5 Dn1 D3 4 7 नर्दयन्, B2 विस्मयन्, Da1 D1.5 गर्दयन्, D2 चाजौ, T1 वार्दयन्, T2 चार्पयन् (for चार्द°) — [d]) K1 om बाहू K3.4 V1 B (except B3) D T1 3 G3 M निचकर्त (for विचकर्त)

18 [a]) K1–3 T2 क्षुरप्रवृत्तौ, K4 B2 D2 7 °प्रकृंतौ, B3 °प्रहृत्तौ, M3 °प्रकतौ (for °प्रकृत्तौ) B3 सुदृशौ, Dn1 सुभुजौ, D3 T3 G1 2 तु भृशं, T1 तु भुजौ, T2 विपुलौ, M पृथुलौ (for सुभृशं) K4 सुतोमरौ; B3 समम, D2 सुमाशलौ, D6 सुमगलौ, T1 ह तोमरौ; T3 स तोमरे (for सतोमरौ) — [b]) K1.3 V1 B D S शुभाङ्गदौ (for च्युता°) K1 3 Dn1 D2 6 8 चदनभूषितौ, K2 शद्वनरूषितौ (sic), M4 चदनदूषितौ (for °रूषितौ) Dn1 शुभौ, T1 उभौ, G1 भृशं (for भुजौ) — [c]) D4 समापततौ (for गजात्प°) T2 युगपच्च रेजतुर् (for युगपद्वि°). — [d]) Ś1 यथा त्रिशृङ्गात्, K2 यथा त्रि° (for यथाद्रि°) K3 प्रपतन्, B Da1 D1.3–5 7 रुचिरौ (for पतितौ) K2 महारथौ, B5 भुजगमौ (for महोरगौ) D3 S (except T2) यथोरगौ पर्वतशृङ्गतो महीं

19 [a]) V1 B1.3–5 Da1 D1–7 T2 3 तथा, B2 Dn1 यथा (for अथ) K3 Dn1 हते, V1 B Da1 D1–3 T2 G2 हत (for हृतं) — [b]) K4 चैत्रस्य (for दण्डस्य) K3 घर, Da1 D1 शिरा (for शिरः) B3 D6 T1.2 G1.2 क्षितौ (for क्षितिं) — [c]) B3 4 Da1 D1.5 स(B4 स्व)-शोणितार्द्रं (for तच्छोणिताभं) K3 D6 सशोणितार्द्र(D6 °र्द्रं)च्युपशाततेजसो, V1 सशोणितार्द्रं न्यपतद्विरेजे; B1.5 स(B5 स्व)शोणितार्द्रं निपतद्विराजते, B2 D3 4.7 स(B2 तत्)शोणितार्द्रो निपतन्विरेजे, Dn1 D8 स(D8 तत् by corr)शोणितार्क्तं च्य(D8 च्यु)पशाततेजस, D2 तत् शोणितार्द्रं च्युपशाततेजा (hypermetric), T1 सशोणितार्द्रं न्यपतद्रणाजिरे, T2 स्वशोणितार्द्रं च्युपशाततेजो, T3 G3 स-(G3 स्व)शोणितार्द्रं क्षुपशाततेजसा, G1 स्वशोणितार्द्रं निपतद्भ्राज तत्, G2 सशोणितार्द्रं निपतद्भ्राज, M1 स्वशोणितार्द्रं क्षुपशाम्य तेजसा, M2–4 स्वशोणितार्द्रं च्युपशाततेजसा — [d]) K3 D8 दिवाकरोभ्रादिव, B2 Da1 D1 5 °कराद्धादिव (for °करोऽस्तादिव) Cc cites अस्तात् (as in text)

20 [a]) K4 B4 5 D3 4.7 श्वेतवराभ्र°, B1 °नगाभ्र°, B2 °नगाश्व°; B3 °हयोपमसन्निभं (sic), D6 °नगागससनिभ, T1 °नगाद्रि°, M2 4 °नगाग्र° — [c]) T3 चिच्छेद (for बिभेद) K1 2 पार्थो Ś1 नानदन्; K1 नानद, V1 T2 नागो, B Da1 D1–5 7 8 नादयन् (D4 °यत्) (for नानदन्) — [d]) K1 हिमाद्रकूलं (sup lin °ट) (for °द्रिकूट°) K3 B (except B2) D S हिमाद्रिकूटं कुलिशाहत यथा Cc cites कूटं.

21 [a]) T1 3 G3 M2–4 तथापरे, G1.2 तथेतरे (for ततोऽपरे) — [b]) D6 संप्रति, Ca सयति (as in text) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1.3 4 7 सव्यसाचिना (for °साचिनम्) — [c]) K3 द्विपा, B3 damaged, D2 हृतास्, D6 T3 G3 हतास्, G1 2 जितास् (for कृतास्) V1 कृतातेन (for कृतास्तेन) B2 5 D3–5 7 ते च, B3 ते तु, S तेपि (for तेन) B3 यथा कृतौ, B4 यथा च तौ (for यथैव तौ) G2 तद्विपौ (for तौ द्विपौ) ❀ Cc तथैव कृता यथा तौ द्विपा इत्यर्थः । ❀ — [d]) K1 D1 5 प्रभग्ने (for प्रभग्नं) T1 समभूद् (for सुमहद्) K3 द्वयोर्, B3 प्रभोर् (for रिपोर्)

C 8 707
B 8 16 22
K 8 54 22

परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ।
परस्परप्रस्खलिताः समाहता
भृशं च तत्तत्कुलभाषिणो हताः ॥ २२
अथार्जुनं स्वे परिवार्य सैनिकाः
पुरंदरं देवगणा इवाब्रुवन् ।
अभैष्म यस्मान्मरणादिव प्रजाः
स वीर दिष्ट्या निहतस्त्वया रिपुः ॥ २३
न चेत्परित्रास्य इमाञ्जनान्भया-
द्द्विपद्भिरेवं बलिभिः प्रपीडितान् ।
तथाभविष्यद्द्विपतां प्रमोदनं
यथा हतेष्वेष्विह नोऽरिपु त्वया ॥ २४
इतीव भूयश्च सुहृद्भिरीरिता
निशम्य वाचः सुमनास्ततोऽर्जुनः ।
यथानुरूपं प्रतिपूज्य तं जनं
जगाम संशप्तकसंघहा पुनः ॥ २५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

---

22 a) T3 G3 रथा गजाश्वा, G2 रथो गजाश्वा (for गजा रथाश्वा) K2 रथाश्व (for रथाश्वा) B3 रहन; D2 संहश (for सघश) — b) D2 6 परस्य भग्ना (D6 °ग्ना) (for °स्परघ्नाः) — c) K1-3 V1 B D T2 3 G1 3 M3 4 परस्पर (K3 °रा) प्रस्खलिता, G2 परस्परप्रज्वलिता (for परस्परप्र°) B2-4 (m as in text) 5 Da1 D1 3-5 7 T3 समाहिता; D8 °गता; M2-4 रणातुरा (for समाहता) — d) V1 भृश निपेतत्तद्बहुभाषिणो रणे (sic), B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 भृश निपेतुर्बहुभाषिणो ह(Dn1 °णोद्रि)ता, B2 D2 T2 तथैव तत्तद्बहुभाषिणो हता (B2 रणे), B4 m D6 तथैव तद्बहुभाषिणोपरे (D6 °णो हता), D8 भृश च तत्तत्कटुभाषिणो हता; T1 भृश च तत्तद्बहुभाषिणो नरा; T3 भृश च तत्तद्बहुभाषितो हता, G M भृश च तत्तद्बहु(M4 °परि)भाषिणो हता Cc cites बहुभाषिण

23 a) B1.2 Dn1 D6 T2 सपरि° (for स्वे परि°) — c) K3 भैप्मा, K4 अभीप्म, V1 B5 m M1 अभैष्ट; Cn अभैष्म (as in text) — d) K3 विद्या, Dn1 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) T2 रणे (for रिपु)

24 B2 om 24-25 B3 partly damaged — a) K1 परिश्राम्य (for परित्रास्य) K3 न चेक्ष्वमत्रास्य इमा क्षताद्भयात् (sic), V1 न चेत्परिश्राम्यदिम जन भवान्; B1.4.5 Da1 D1 3-5 7 न चेदरक्षिष्य इम जन (B1 4 इमाञ्जनान्) भयात्, Dn1 D8 न चेत्परि(D8 °र)त्रास्यदितो भयाद्भवान्, D2 न चेत्पपित्रासि इम जन भयात्; D6 तत परित्रासि इम जन भयात, T1 न चेत्परित्रस्यति वे जनान्भवान्, T2 3 G M1 न चेपरित्राम्यदिमाञ्जनान् (T3 °म जन) भवान्; M2-4 न चेत्परित्रास्यदिमां जनाद्भयात् (M3 °यात्) — b) V1 Da1 D1-7 T2 प्रपीडित, G1 °दनात् (for °डितान्) — c) T3 ततो (for तथा) B4 m प्रमापन, D5 6 प्रमाथि(D6 °थ)न, T2 प्रयोजन (for प्रमोदन) — d) Ś1 K2 B2 इष्टिह (sic), Ś2 [श्व]ग्नि ह, K4 [ए]व हि, Dn1 [इ]ष्विर (for [ए]ष्विह) K1 [ऽ]रिमर्दन, B1.3-5 Da1 D1 3-7 [ऽ]रिसूदन, Dn1 रिपुस्त्वया (for नोऽरिपु त्वया) K3 यथा हतेष्वेष्विहतोद्रिपु त्वया (sic), V1 D5 6 यथा हतानेक-महारथा(D6 °थ)स्त्वया; B4 m यथा हतारैक्महारथास्त्वया, T1 यथा हतास्माकमिहेरितस्त्वया, T2 3 G M यथा हतास्माक-मिहा(G2 °हे)रयस्त्वया

25 B3 om 25 (of v l 24) — a) D2 वाच * (for भूयश्च) K4 B3 ईडितो, D7 ईडिता; M1 ईरितान् (for ईरिता) — b) Dn1 D3 S तदा (T1 2 °था) (for ततो) — c) Dn1 तथानुरूप, G2 यथात्मरूपं, Cc °नुरूप (as in text) V1 B3 Da1 D1 5 6 प्रतिगृह्य त, B1 °पूजित (for °पूज्य त) M3 तज्जन (for त जन) — d) Some MSS समसक°

Colophon — *Adhy name* K3 V1 B1 T2 M1 दंडधारवध, Da1 Dn1 D1 6 T1 दडधा(D5 °ध)रदडवध — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्ध-दिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 13 (as in text), B1 5 Da1 D6 18, B3 D1 19, D1 16, T1.3 G 59, T2 M 58.

१४

संजय उवाच ।
प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुरहन्संशप्तकान्बहून् ।
वक्रानुवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥ १
पार्थबाणहता राजन्नराश्वरथकुञ्जराः ।
विचेलुर्बभ्रमुर्नेदुः पेतुर्मम्लुश्च मारिष ॥ २
धुर्यं धुर्यतरान्सूतान्रथांश्च परिसंक्षिपन् ।
पाणीन्पाणिगतं शस्त्रं बाहूनपि शिरांसि च ॥ ३
भल्लैः क्षुरैरर्धचन्द्रैर्वत्सदन्तैश्च पाण्डवः ।
चिच्छेदामित्रवीराणां समरे प्रतियुध्यताम् ॥ ४
वाशितार्थे युयुत्सन्तो वृषभा वृषभं यथा ।
आपतन्त्यर्जुनं शूराः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५
तेषां तस्य च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ६
तमविध्यत्त्रिभिर्बाणैर्दन्दशूकैरिवाहिभिः । C 8 717 B 8 19 7 K 8 55 7

14

☞ In T_2, the portion from सजय उवाच (in 1) up to शुभ(in 39^b) is lost on missing folios The MS is mostly ignored up to 39

1 After the ref., $Ś_2$ reads ॐ — ^{a}) V_1 $D_{1\ 5}$ प्रत्यागम्य, B_2 D_8 °गत°, S (T_2 missing) प्रत्येत्याथ (for प्रत्यागत्य) K_4 जिष्णुम् — ^{b}) V_1 $B_{1.2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-3\ 5\ 7\ 8}$ T_1 जघ्ने, B_8 M हत्वा, D_4 युद्धे, D_6 जयेत्, T_3 G जित्वा (for अहन्) Some MSS समसकान् $T_{1\ 3}$ G_3 M_{2-4} बली (for बहून्) — ^{c}) K_4 वक्रानवक्रगमनाद्; V_1 वक्राभिवक्र°, B_5 $D_{3\ 4.6\ 7}$ वक्रातिवक्रगमनाद् (D_4 °न्), G_2 चक्रानुवक्र°, M_1 वक्रानुवक्रगमनान्

2 ^{a}) K_3 पार्थिवाश्च (for पार्थबाण-) K_1 -हतान् (for -हता) T_1 $G_{1.2}$ ते ये, T_3 G_3 M तेथ (for राजन्) — ^{b}) B_3 T_1 $G_{1.2}$ रथाश्वनरकुञ्जरा — ^{c}) V_1 Dn_1 $D_{2\ 6\ 8}$ M_1 विचेरुर्, Da_1 $D_{1.5}$ विभ्रेमुर् (for विचेलुर्) M_1 विभ्रमुर् (for बभ्रमुर्) V_1 B (except B_2) D (except D_6) नेशु° (for नेदु°) — ^{d}) V_1 D_8 T_1 G_2 M_1 मन्त्रुश्च, G_1 मृत्युश्च, M_4 वम्रुश्च (for मम्लुश्च) V_1 $B_{2\ 4\ 5}$ $D_{2-4\ 6\ 7}$ भारत (for मारिष) K_2 सम्प्रपेतुश्च मारिष

3 B_3 partly damaged — ^{ab}) $Ś_2$ धुर्य-, K_3 T_1 धुर्या-, K_4 आर्य-, $B_{1\ 5}$ D T_3 G M Co धुर्यान् (for धुर्यं) K_1 Dn_1 D_5 S (T_2 missing) धुर्ये(T_3 G_3 °ये)तरान्, K_2 धुर्यन्तान, Da_1 D_{1-7} °गतान् (for °तरान्) $B_{1.4\ 5}$ शूरान् (for सूतान्) V_1 B_2 $_{4m}$ रथधुर्यगतान्सूता(B_2 °ञ्शूरा)न् (for ^{a}) K_6 ध्वजाश्चापि निसक्षिपन्, V_1 ध्वजाश्चैवास्ति (marg श्चापानि) सायकान्, $B_{2\ 4m.\ 5}$ Da_1 $D_{1-5\ 7}$ G_3 ध्वजाश्चापानि सा(B_2 शा)यकान्, $B_{1\ 4}$ Dn_1 D_8 ध्व(B_1 शु)जाश्चापानि सक्षिपन् (D_8 °पत्), D_6 $T_{1.3}$ ध्वजांश्चापाणि (T_1 °पाश्च, T_3 °पार्थ-) सायकान्, $G_{1.2}$ M ध्वजांश्चापासि सायकान् (for ^{b}) Co cites रथान् (as in text) — ^{c}) Dn_1 पाणीन्पाणिगतान्शास्त्रान् — ^{d}) $K_{1\ 3}$ बहूनपि, V_1 B_3 महाबाहून् (for बाहूनपि) B_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ शिरास्यपि, B_4 शिरास्यथ (for °सि च)

4 ^{a}) D_3 क्षुरैर्, D_4 कुतैर्, D_8 क्षुरप्रैर् (hypermetric) (for क्षुरैर्) — ^{b}) $Ś_2$ मारिष, K_3 पाडवं, B_3 भारत; Dn_1 पाडव, M_{2-4} पार्थिव° — ^{c}) K_3 चिच्छेद गात्र वीराणा, B_3 °दामितवीर्याणा — After 4, S (T_2 missing) ins

101* त प्रवीरास्त्वदीयानां नर्दमानाभिदुद्रुवु ।

[T_1 ते, M_{2-4} सं- (for त) T_1 नर्दमानाश्च दुद्रुवु M विनदन्तोभि° (for the posterior half)]

5 ^{a}) K_3 V_1 B D T_1 वासितार्थे (V_1 D_6 °र्थं), T_3 G M वाशितार्थं (for °सार्थे) T_1 प्रयुक्तानां, T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 प्रयुद्धानां, M_{2-4} प्रयुध्यत (for युयुत्सन्तो) — ^{b}) V_1 Dn_1 वृषभान्वृषभा (Dn_1 °भो), D_2 वृषभा वृषभो, T_3 G_3 वृषाणा वृषभ, M_1 वृषभाणां वृषा, M_{2-4} वृषभं वृषभा (by transp) — Ś $K_{1\ 2}$ Dn_1 D_6 om 5^{cd} — ^{c}) K_4 $B_{1\ 3}$ $D_{3\ 4\ 7}$ निपतत्यर्जनं, Da_1 D_5 अपतत्यर्जुन, D_1 अपतत्यर्जुन, $D_{2\ 8}$ आपतन्नर्जुनं K_4 $B_{2\ 4}$ वीरा (for शूरा)

6 ^{a}) Da_1 $D_{1\ 5}$ महद् (for च तद्) — ^{b}) Dn_1 S (T_2 missing) रोमहर्षण (for ल्लोम°) — ^{c}) D_8 यद्वद् (for यादृग्) G_2 त्रैलोक्यविजयाद्युद्धे (*sic*) — ^{d}) T_3 G इव (for सह) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ वज्रिना (for वज्रिणा)

7 ^{a}) Dn_1 S (T_2 missing) अथावि(M_1 °न्वि)ध्यत् (for तमवि) Cc cites अविध्यत् (as in text) — ^{b}) $G_{1\ 2}$ दशशूकैर्, Co दन्द° (as in text) — ^{c}) $B_{1.4\ 5}$ Da_1 $D_{2-4\ 7}$ Co उग्रायुधसु(D_2 °श)तस्, B_3 उग्रमुसुतस्,

C E 717
B B 10 7
K B 55 7

उग्रायुधस्ततस्तस्य शिरः कायादपाहरत् ॥ ७
तेऽर्जुनं सर्वतः क्रुद्धा नानाशस्त्रैरवीवृपन् ।
मरुद्भिः प्रेरिता मेघा हिमवन्तमिवोष्णगे ॥ ८
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
सम्यगस्तैः शरैः सर्वान्सहितानहनद्बहून् ॥ ९
छिन्नत्रिवेणुजङ्घेषान्निहतपार्ष्णिसारथीन् ।
संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान् ।
विध्वस्तसर्वसंनाहान्बाणैश्चक्रेऽर्जुनस्त्वरन् ॥ १०
ते रथास्तत्र विध्वस्ताः परार्ध्या भान्त्यनेकशः ।
धनिनामिव वेश्मानि हतान्यग्न्यनिलाम्बुभिः ॥ ११
द्विपाः संभिन्नमर्माणो वज्राशनिसमैः शरैः ।
पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानि वज्रवाताग्निभिर्यथा ॥ १२
सारोहास्तुरगाः पेतुर्बहवोऽर्जुनताडिताः ।
निर्जिह्वान्त्राः क्षितौ क्षीणा रुधिरार्द्राः सुदुर्दृशः ॥ १३
नराश्वनागा नाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ।
बभ्रमुश्चस्खलुः पेतुर्नेदुर्मम्लुश्च मारिष ॥ १४

T₃ उग्रायुधस्यतस (sic) (for °युधस्ततस) G₂ तेषा (for तस्य) M उग्रायुधस्य तज्जिष्णु°

8 B₃ partly damaged. — a) D₂ तेर्जुन (for तेऽर्जुन) S (T₂ missing) ततस्ते सर्वत पार्थ — b) K₃ अवावृपन्, V₁ इवार्दयन्; D₆ अवीविपन् (for अवीवृ°) D₇ नाराचैर-भ्यवीवृपन् — c) K₁ B₁ ₂ ₄ ₅ D (except Dn₁ D₈) M₂₋₄ प्रेरिता, V₁ प्रहिता, G₂ प्रेक्षिता (for प्रेपिता) — d) Ś₂ K₄ इवोष्णगौ, D₈ इवाप्लवे (*sup lin* इवोत्कटा) (for इवोष्णगे)

9 b) K₃ निशितान् (for द्विषता) — c) K₁ V₁ D₆ G₁, ₂ M₁ सम्यगस्त्रै, K₃ सम्यगास्तै (sic) (for °गस्तै°). Cc cites अस्तै (as in text) — d) V₁ B D (except D₆) T₁ G₃ M अहितान् (for सहि°) Ś₁ K₁ अहरद्, K₃ अवधीद् (for अहनद्) T₃ G₃ बलात् (for बहून्)

10 a) Ś₂ K₄ T₁, ₃ G₃ भिन्नत्रिवेणुजघेषा(T₁ °पू)न्, K₁ छिन्नत्रिवेणुजंघेषा, K₃ D₆ छिन्नत्रिवेणुस्थघोपान्; V₁ °त्रिवेणुसचीवान्, B Da₁ D₁ ₃₋₅ ₇ °त्रिवेणुमघातान्, Dn₁ हतत्रिवेणुजघेषा, G₁ ₂ भिन्नत्रिवेणुजघोपा(G₁ °पा)न्, M₁ ₂ ₄ छिन्नत्रिवेणुजघो(M₁ °घे)पान् Ca cites ईषा — b) Ś₁ विहतप्राष्टिसारथीन्, Ś₂ निहत पार्ष्णि°, K₂ विहता-न्प्रार्ष्ठि°, V₁ D₆ हतपार्ष्णीन्ससारथीन्, B₁ ₃ ₄ Da₁ D₃₋₅ ₇ ₈ हताश्व(D₄ °श्च)पार्ष्णि°, B₂ हयपार्ष्णान्ससारथीन्, B₅ Dn₁ हताश्वान्पार्ष्णि°, D₁ हताश्वपार्ष्णिसारथी, T₁ ₃ G₃ हताश्वान्हत°, G₁ ₂ M हताश्वप्राष्टि(M₂₋₄ °ष्टि)सारथीन् — After 10[ab], N (except D₂) ins

102* विध्वस्तायुधतूणीरान्विचक्ररथकेतनान् ।
[K₃ विध्वस्तायततूणीरान्, D₈ ₄ ₇ विस्रस्तदस्त° (for the prior half) K₁ विचक्र रथकेतनाम्, B₂ ₄ विचक्ररथकूवरान् (for the posterior half)]

— c) Ś₂ K₄ सभिन्नरश्मियोक्त्राक्षान, B₃ सछिन्नर-श्मयोक्त्रा°, B₄ संछिन्नरश्मियोमेक्षान् (sic), Dn₁ °रश्मि-योक्त्राख्यान् — d) B₃ आचकर्षयुगान्, Dn₁ D₈ सानुकर्ष°, D₂ वानुकर्ष°, T₁ G अनुकर्षायुधा(T₁ °गा)न्, M₃ व्यनुकर्षायुधान् (for °र्षयुगान्) D₁ व्यनुकर्षध्वा-ग्रयीन्, M₁ ₂ व्यनुकर्षायुधानपि, M₄ °षायुधानपि — e) D₈ विध्वस्तान्, G₁ म त्रिया, M₄ विध्वस्त° — f) D₃ चक्रेर्जुनोस्तु B₁, ₂ ₄ Da₁ D₁ ₃₋₅ ₇ तदा, B₅ तथा (for त्वरन्)

11 a) B₂ तव (for तत्र) M₄ विध्वस्ताः — b) D₁ पतर्ध्या (for परार्ध्या) — c) B₂ धन्विनाम् (for धनिनाम्) — D₃ om (hapl) 11[d]–12[c] — d) Ś K₁, ₂ हतान्यग्न्यनिलोत्क्षभि, K₃ हताग्रान्यग्न्यनिलादिभि (corrupt), K₄ हतान्यग्न्यग्निलाबुभि; B₃ निहताग्न्यनिला°, D₂ हतान्यग्न्यानिला°, D₈ हतान्यस्मानिलांबुभि, G₂ निहतान्य-निलाबुभिः

12 D₈ om 12[ab] (cf v l 11) — a) Ś₂ K₂ Dn₁ D₅ G M₁ सभि(G₂ °छि)न्नवर्माणो, K₄ °चर्माणो, M₂₋₄ °वर्माणो (for °मर्माणो) — b) S (T₂ missing) वज्राशनिनिभै (T₁ °भि), Cc °शनिसमै (as in text) — K₁ om. 12[c]–13[d] — c) K₃ पेतुरग्निर्यग्रवेश्मानि (corrupt), B₂ पेतुर्दिव्यप्रवेश्मानि, B₄ पेतुर्गिर्याग्र°, D₃ पेतुर्गिर्याग्रशृंगानि — d) B (except B₂) Da₁ Dn₁ D₁ ₃₋₅ ₇ T₁ G₁ ₂ M₁ ₄ वज्रपा(Dn₁ °वा)ताग्नि(D₅ °दि)-भिर्यथा — After 12, T₃ G₃ read 15

13 K₁ om 13 (cf. v l 12) — b) B₃ °पातिता; T₁ ₃ G °पीडिता (for °ताडिता) — c) K₂ निर्जिह्वाता, K₃ निजिह्वांत्रा, V₁ निर्जिह्वाक्षा, B₂ निर्जिस्वाप्या, Da₁ D₁ निर्जित्वात्रा, D₂ निजिह्वात्रा, D₃ विजिह्वाक्षा, T₃ G निर्गतात्रा, Ca o निर्जिह्वान्त्रा (as in text) B₃ निर्जि-ह्वाक्षण तौ क्षीणा (corrupt) — d) B₂ सुदुर्दृशा, D₃ सुदुर्दशा, T₁ सुधारुणा, G₁ सुदर्शना; G₂ ₃ M₂ सुदुर्दशा (for °दृशः) K₃ रचिरार्द्रा, D₁ रुधिराद्राश्च (hyper-metric)

14 a) V₁ B₂ ₃ Da₁ D₁ ₅ ₆ कुंजराश्वैच (for नराश्वनागा) — b) B₃ संवृता; G₁ सहता, G₂ सुहता (for संस्यूता.) D₈ सव्यसाचिन — K₃ om 14[cd]. — c) D₆ च रणे,

अणकैश्च शिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः ।
शरैर्निजघ्निवान्पार्थो महेन्द्र इव दानवान् ॥ १५
महार्हवर्माभरणा नानारूपाम्बरायुधाः ।
सरथाः सध्वजा वीरा हताः पार्थेन शेरते ॥ १६
विजिताः पुण्यकर्माणो विशिष्टाभिजनश्रुताः ।
गताः शरीरैर्वसुधामूर्जितैः कर्मभिर्दिवम् ॥ १७
अथार्जुनरथं वीरास्त्वदीयाः समुपाद्रवन् ।
नानाजनपदाध्यक्षाः सगणा जातमन्यवः ॥ १८
उह्यमाना रथाश्वैस्ते पत्तयश्च जिघांसवः ।
समभ्यधावन्नस्यन्तो विविधं क्षिप्रमायुधम् ॥ १९
तदायुधमहावर्षं क्षिप्तं योधमहाम्बुदैः ।
व्यधमन्निशितैर्बाणैः क्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २०
साश्वपत्तिद्विपरथं महाशस्त्रौघमप्लवम् ।
सहसा संतितीर्षन्तं पार्थं शस्त्रास्त्रसेतुना ॥ २१
अथाब्रवीद्वासुदेवः पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।
संशप्तकान्प्रमथ्यैतांस्ततः कर्णवधे त्वर ॥ २२
तथेत्युक्त्वार्जुनः क्षिप्रं शिष्टान्संशप्तकांस्तदा ।
आक्षिप्य शस्त्रेण बलाद्दैत्यानिन्द्र इवावधीत् ॥ २३

C 8 734
B 8 19 24
K 8 53 24

G1 चस्खली (for चस्खलु) S (T2 missing) नेदुर् (for पेतुर्) — d) T3 G3 पेतुर्मम्लुश्च, G1 पेतुर्मघश्च (sic), G2 M पेतुर्मम्रुश्च (for नेदुर्मम्लुश्च) K4 मारिष, B2 3 भारत

15 T3 G3 read 15 after 12 V1 reads 15ab on marg — a) Ś1 (marg) अरकैश्च, Ś3 K4 रणकैश्च, K3 V1 B D T1 3 G1 3 M अनेकैश्च, G2 ताननेकै (for अणकैश्च) — b) B1 वज्रासनिविशोपमै, Dn1 T1 3 G1.3 M वज्रान- (T1 G1 3 °लि)लविषो°, D8 वज्राशानिदिशो°, G2 वज्रानलविषो° — c) K4 निजिघ्निवान्, D6 विजघ्नि° (for निजघ्नि°) — d) B5 transp इव and दानवान्

16 a) T3 G3 अनेकवर्मा°, G1.2 महार्हवर्णा° — b) K3 V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 6 8 नानारूपा (D6 °प) वरायुधा, M नानारूपधरा युधि — c) Dn1 D8 सरथाश्वगजा, D2 6 सगजाश्वा रथा, S (T2 missing) सरथाश्व (G2 3 M1 3 4 °श्व)द्विपा D1 सुध्वजा (for सध्वजा)

17 a) V1 निर्भिन्ना, B2 निर्जिता, D2 6 S (T2 missing) निर्भया (for विजिता) — b) Dn1 विशिष्टाभिजनप्रिया, G1 विनिशिष्टाभिजनता (corrupt) — c) K1 G1 वसुधा, Dn1 D4 बहुधाम् (for वसुधाम्) D6 गता शरैर्हताश्चवम्, T1 गता शरैस्ते वसुधाम्, M शरीरैर्वसुधां जग्मुर् — d) Ś2 K1 2 4 T2 पूजितै, Da1 D1 5 ऊर्जित; T1 जर्हितै, M2–4 आर्जितै, Cc ऊर्जितै (as in text) G1 जग्मूपार्जितै कर्मभिर्दिव (hypermetric)

18 a) K1 D2 6 अथार्जुन रथ वीरा, B1 5 Da1 D1 3–5 7 अथार्जुनं (D1 5 °न) रथवरं, B4 अर्जुनस्य रथवर — b) Ś2 समुपाद्रवत्, V1 B1 2 3 5 D S (T2 missing) समभिद्रवन्, B3 न्समभिद्रुता (for समुपाद्रवन्)

19 a) K3 जह्यमाना, Da1 D5 मुह्य°, Dn1 D2 6 G1 3 M (except M3) ऊह्य°, D1 गुह्य° (for उह्य°) K3 V1 B1–4 Dn1 D3 4 7 8 T3 G2 3 M रथाश्वैर्मै (K3 °मा); B5 रथश्रेष्ठ, Da1 D1 5 रथाश्वैतै, D2 °श्वैश्च, D6 °श्वेते, T1 °श्वस्ते (for °श्वैस्ते) — c) Da1 D5 समभ्यधावन्नश्यतो

20 a) K3 तदायुद्धमहा°, D4 तदायुधमहात्रयं, G1 तथायुद्धिमहावर्पं (sic) — b) V1 B3 D4 मुक्तं, B1.2 4 5 Da1 D1 3 5 7 T3 युक्त, D6 क्षिप्रं, M1 om. (for क्षिप्त) K4 योधमहाम्बुद, B3 °महाम्बुधे, G3 M यौधमहाम्बुदै K3 क्षिप्रयोधमहाम्बुधे — c) M4 दिशि तैर् (for निशितैर्) — d) D6 क्षिप्रमर्जुनमातुरा.

21 b) V1 महदस्त्रौघसप्लवं, B1–3 4m 5 D (except D8) T1 महाशस्त्रौघस(B3 T1 °वि)प्लव, T3 G3 समहास्त्रौघविप्लव, G1 2 महास्त्रौघासि(G2 °घ स)विप्लव Cc cites अप्लवम् (as in text) — c) Ś K1 2 4 B5 सतितीर्षंत (K1 °तार), B3 4 Da1 D1 4 5 तत्र विक्षिप्त, G2 सनिकर्षंत, G3 तत्तितीर्षंत (for संतितीर्षन्तं) D2 प्रसरतमत्रेक्षते, D8 महाशामतितीर्षंत — d) Ś1 K1 2 4 B3 5 Da1 Dn1 D1.4 M1 पार्थ- (for पार्थं) K3 पार्थं शस्त्रास्त्रसकुलं, D2M3 पार्थं शस्त्रार्थे(M3 °णि)सेतुना, D8 पार्थं सहास्त्रसे°, G1 पार्थं शस्त्रास्त्रतेजसा

22 a) Ś2 G1 तथा (for अथ) — b) K1 B2–5 D (except D8) T1 M पार्थ (for पार्थं) D2 कि व्रीडिम्ने, T3 G3 क्रीडयसे (for किं क्रीडसे) D6 [ऽ]नया (for [ऽ]नघ) — After 22ab, G1.2 ins

104* एते बलाधिका प्रासा पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।

[G2 हृते (for एते) G1 व्यासा (for प्रासा) G2 पार्थं कि क्रियतेनघ (for the posterior half)]

— c) Some MSS न्समप्तकान K1 प्रमुख्यैतांस; K3 B1 4 Da1 Dn1 D1 3 4 5 T1 G1 3 M प्रमथ्यैनास्, B3 प्रमाथ्यैव, D3 7 प्रमथ्येनास्, T3 G2 °थ्यैना (for °थ्यैतांस्) — d) K4 तुर, B2 त्वरन् (for त्वर)

23 a) K3 V1 B D S (except M1, T2 missing) कृष्ण (M4 °ष्णन्) (for क्षिप्र) — b) Some MSS संसप्तकान् K1 Dn1 तथा, V1 D6 S (T2 missing) अथ, B2 हि (submetric) (for तदा) — c) D6 शस्त्रौघ

C 8 735 B 8 10 25 K 8.55 23 आदधत्संदधन्नेषून्दृष्टः कैश्चिद्रणेऽर्जुनः ।
विमुञ्चन्वा शराञ्शीघ्रं दृश्यते स हि कैरपि ॥ २४
आश्चर्यमिति गोविन्दो ब्रुवन्नश्वानचोदयत् ।
हंसांसगौरास्ते सेनां हंसाः सर इवाविशन् ॥ २५
ततः संग्रामभूमिं तां वर्तमाने जनक्षये ।
अवेक्षमाणो गोविन्दः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २६
एष पार्थ महारौद्रो वर्तते भरतक्षयः ।
पृथिव्यां पार्थिवानां वै दुर्योधनकृते महान् ॥ २७
पश्य भारत चापानि रुक्मपृष्ठानि धन्विनाम् ।
महतामपविद्धानि कलापानिषुधीस्तथा ॥ २८

(for शस्त्रेण) K8 आक्षिप्तशस्त्रेण जलाद्, T1 M क्षपयिष्यत्स्त्रयास्त्रेण, T3 G क्षपयिष्यस्तदा (G1 2 °था) बाणै° — [d]) D6 8 इवाब्रवीत् (for इवावधीत्)

24 For 24, cf 8 12 64 — [a]) K3 नानध(*inf lin* °द)त्, V1 B1 4 Da1 Dn1 D2 4 7 आददन्, B2 अधत्स्व-, B3 5 आददत् (for आदधत्) B6 संदधद्रेषून्, D3 सदधन्निपून् (for °धन्नेषून्) D6 आदद° सदधन्येपून्, T1 M नानदत्सदधश्चै(M1 °धश्चै)व; T3 G3 नादधत्संदध(G3 °धा)श्चैव, G1 2 नादय(G2 °द)त्संदधश्चैव — [b]) K1 सृष्ट° (for दृष्ट°) M1 कश्चिद् (for कैश्चिद्) G2 जनेर्जुनौ (for रणेऽर्जुन°) V1 न दृष्ट कैश्चिदर्जुन° — [c]) Dn1 विमुचन्वा, D3 विधुन्वन्वै (for विमुञ्चन्वा) S (T2 missing) घोरान् (for शीघ्र) — [d]) K8 4 D1 वा, D2 वै (for स) K1 V1 Dn1 D3 4 6 7 दृश्यतेव हि तैरपि, B1 दृश्यमे वाहितैरहि (corrupt), B2 दृश्योन्यैर्वाहितैरपि, B3 दृश्यते धापि तैरपि, B4 Da1 D5 8 दृश्यते वाहितैरपि, B5 दृश्यते चाहितैरपि, T1 G1 2 दृश्य(G2 °श्च)ते वै हता नरा°, T3 G3 दृश्य(G3 °श्य)ते वै नरा हता°, M दृश्यंते चाहिता हता°

25 [a]) K1 अपि (for इति) — K1 om (hapl) 25[b]-26[c] — [b]) D2 अयोजयत्, D6 अनोदयत् (for अचोद°) Ś K2-4 B3 4 (m as in text) 5 Da1 D1 3-5 7 8 सम(D3 by corr तदा)मन्यत भारत (D3 °ती) — [c]) Ś1 हंसा स्म गौरास् (sic), K4 B1 3 4 D3 हसाशु°, V1 D3 4 7 T3 M2-4 हंसांग°, B2 हया सगौ°, Dn1 हयांस°, D2 हसांश्च गौरास् (sic), D6 यमांशु°; Co हसास° (as in text) B4 सैन्यं, M1 सेना K3 हयास्तगोणसूसेना (corrupt), B6 हंसाश(marg °शु)गौरास्तत्सैन्य, T1 G1 2 हंसागवर्ण(T1 °र्णा)गौरास्ते, G3 हयांगगौरवर्णास्ते — [d]) K3 इवावमन्, V1 D1 M1 इवावशत् (for इवाविशन्) — For 25[cd], D3 subst •

105* ततस्ते हसवदशास्तुरगा वातरंहस° ।
तां सेना विविशुर्हृष्टा हंसा इव महत्सर° ।

26 In N, 8 14 26-50 is repeated in continuation of App I, No 16, after adhy 40 — [a]) G2 सग्रामभूम्यां K4 B1 3 5 Da1 D1 3-5 7 (all first time) च, G1 2 तु (for तां) D2 (second time) आससाद च तां भूमिं — [b]) B3 (first time) यमक्षये, D6 (first time) धनजये (for जनक्षये) — [c]) Ś1 K2 (both first time) अवेक्षमानो, K3 (first time) आचक्ष्यमाणो, K3 (second time) 4 (first time) B2 Dn1 (both first time) D2-4 (all second time) 6 (both times) 7 (first time) 8 (both times) अवेक्ष्य°, Da1 D1 5 (all second time) आवेक्ष° (Da1 °क्ष्य°), T2 विप्रेक्ष°, G3 विप्रेक्ष्य° (for अवेक्ष°)

27 [a]) N (second time, but K3 both times) पश्य (for एष) D2 (first time) G2 पार्थो Ś K D6 8 (all second time) यथा रौद्रो, B3 (first time) महाघोरो, T1 महान्रौद्रो — [b]) K3 (first time) जनसक्षय°, K3 (second time) B3 D3 (both first time) T3 G1 2 भारत° — [c]) Ś K2 4 (all first time) पृथिव्या N (second time) क्षत्रियाणा (for पार्थिवाना) Ś K1-3 (all second time) V1 (first time) B5 (second time) Dn1 D2 5 (all both times) 8 (second time) S (T2 missing) च, K4 (second time) हि, B2 (first time) तु (for वै) Da1 D1 5 (all first time) पार्थिवद्राणां (for °वाना वै) — [d]) K4 V1 B1 Da1 D1. 2 5 6 (all first time, but K4 B1 D2 6, second time) दुर्योधनकृतो

28 After 28[ab], D4 (marg) 7 (both first time) read 30[ab], repeating it in its proper place T1 G2 om 28[cd] — [c]) Ś K1 2 4 D3 (all second time) पृ(D3 सृ)तनाम्, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 (all second time) सृ(B2 सु)तानाम्, Dn1 D3 (both first time) T3 G1 3 M हतानाम् (for महताम्) Ś2 (second time) उप-, K1 D2 (both first time) 6 7 (both second time) अपि, K4 (first time) अप्य, B3 5 Da1 D2-5 7 (all first time) चाप- (for अप-) V1 B1 2 4 D2 6 (all first time) आह(D6 °हू)तान्यपविद्धानि — [d]) Ś1 (first time, *sup lin* as in text) कपालानिपुधीन्, Ś2 V1 B1 2 4 D3 4 7 (all first time) T3 G1 3 M3 कलापानि(B2 °नी)पुधीन्, K3 (first time) कलापानि बुधास् Ca. c cite कलापान् (as in text) M1 (before corr) तदा (for तथा) Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 (all second time) कलापाश्च महाधनान्: D6 (second time) कलापांश्च महाहवे

जातरूपमयैः पुङ्खैः शरांश्च नतपर्वणः ।
तैलधौतांश्च नाराचान्निर्मुक्तानिव पन्नगान् ॥ २९
हस्तिदन्तत्सरून्खड्गाञ्जातरूपपरिष्कृतान् ।
आकीर्णांस्तोमरांश्चापांश्चित्रान्हेमविभूषितान् ॥ ३०

वर्माणि चापविद्धानि रुक्मपृष्ठानि भारत ।
सुवर्णविकृतान्प्रासाञ्शक्तीः कनकभूषिताः ॥ ३१
जाम्बूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः ।
जातरूपमयीश्चर्ष्टीः पट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ ३२

C 8 743
B 8 15 33
K 8 55 33

29 D2 (second time) om. 29–30 — [a]) B3 (second time) शस्त्रै (for पुङ्खै) — [b]) Ś2 (first time) शरश्, K1 D5 (both first time) G2 शराश्च K8 V1 (both both times) B D (all second time, D2 second time missing, but D4 both times and D6 first time) चानतपर्वण, B1 (first time) च नतपूर्वण (sic), Da1 D2 (both first time) च नतपर्वभि, D1.5 (both first time) चानतपर्वभि (for च नतपर्वण) — [c]) K4 (first time) तैलाधौताश्च D6 (second time) तैलाधौतान्नि-निर्मुक्तान् — [d]) V1 (first time) विपक्वान्; B1–3 D2–4 5–8 (all first time, but B2 second time) T3 विमुक्तान्, D5 (second time) पतितान् (for निर्मुक्तान्) Ca cites विमुक्तान् Ś1 K2 (both second time) पवगानिव, Ś2 K1 3 4 V1 B D (all second time, D2 om.) पन्नगानिव (by transp)

30 D2 (second time) om 30 (cf v l. 29) — [a]) Ś K2 (all second time) हस्तिदंतान् (K2 °ता) त्सरून्, K3 (second time) हस्ति दंडत्सरून्; K4 B2 (both second time) हस्तिदन्तान्सरून्, V1 B3 (both second time) हस्तिदन्तत्सरुं, Dn1 D8 (both second time) दंतिदंत मरून् V1 (second time) खड्गं, B3 (second time) दिव्यं, Da1 D1.6 (all second time) खड्गा — [b]) Ś1 K3 4 (all second time) °परिच्छदान्, K3 Da1 Dn1 D1.3 5.8 (all second time) °परिस्कृतान्, V1 B3 (both second time) °परिस्कृतं. — N (second time but Ś2 K4 both first time) om. 30[cd] — [c]) K3 (first time) चार्मिंग्, V1 B D (all first time) चापि (for चापान्) T1 M2–4 आकीर्णांस्तोमरावापान्, T3 G3 M1 आकीर्णतोमरान्वाहान् Cc cites आकीर्णान् (as in text) — [d]) V1 (first time) चित्रान्हेमविभूषणान्, B1–4 Da1 D1.2–7 (all first time) विचित्रान्हेमभूषितान्, Dn1 (first time) चित्राश्रुक्म°, D3 (first time) चित्रहेम° — After 30, Ś1 K1 (both first time) read 33[cd], repeating it in its proper place While, T3 G3 M ins after 30 G1 after 28

106* दण्डान्कनकचित्रांश्च संवृत्ता रणभूमय ।
[Posterior half = 38[d] T3 G1 3 रणभूमिं च संवृतान् (for the posterior half)]

31 Ś1 (second time) 2 K2 4 B2 (all both times) 3 4 (both first time) Da1 Dn1 (both second time) D1 (both times) 2 4 (both first time) 5 (second time) 7 (first time) T2 3 M चर्माणि, K1 (second time) चट्टाणि, B1 (second time) वर्माणि (for वर्माणि) K1 (first time) चापद्दिद्धानि D2 (second time) पश्य वर्माणि चापानि — [b]) N (all except B5 D2 6 second time) रुक्मगर्भाणि (K4 °नि), T1 G1.2 हेमपृष्ठानि (for रुक्म°) Ś1 K1 (both first time) निमुक्तानिव पन्नगान्, B2 (first time) कलापानिषुधींस्तथा, T3 G3 M तोमरांश्च बहूञ्शुभे — K2 (first time) om 31[c]–32[b] — [c]) V1 K1 (second time) 4 (first time) स्वर्णविकृ(K4 °क्र)तान् V1 (first time) B2 5 (both second time) D1 (first time) प्राशान्; Da1 (first time) पाशान्, M3 वासान् (for प्रासान्) D3 (first time) सुवर्णचित्रितप्रासान्. — [d]) T3 शक्ति N (second time) M2–4 कनकभूषणा (M3 °ण), K4 (first time) °भूषितान्, B4 (first time) °भूषिणा , M1 °भूषणान् (for °भूषिता)

32 Ś K1 (all first time) 2 (both times) 4 (first time) om 32[ab] — [b]) Da1 D1 5 (all second time) नद्धाश्च (for बद्धाश्च) B1.4 (both first time) तु, B2 (first time) D6 (second time) सु- (for च) D2 (second time) M3 विपुलां, T3 G3 विविधा Da1 (second time) गदा, (D2 second time) गदा — [c]) Ś (both second time) Da1 Dn1 D1 5 (all first time) जातरूपमयाश्चर्ष्टी (D1.6 °ष्टी), K1 (second time) °मया-श्राक्षी, K2 (second time) °मयाचर्ष्टी, K3 (first time) °मयाम्बृष्टि, K4 (second time) °मयाश्चार्ष्टी, V1 (first time) °मर्यर्ष्टी, V1 (second time) °मयारिष्टी, B1 (first time) 2 (second time) 3 (first time) °मर्यार्ष्टी; B5 (second time) सवीयस्ममर्यार्ष्टी, Dn1 (second time) लघाय * समारिष्टि, D2 (first time) °मयं पृष्टान्, D6 (first time) °मयींऋष्टी , D6 (second time) मयीर्यष्टी, D8 (first time) °मया यष्टि, D8 (second time) °मयारुष्टी, T1.3 G °मयाश्चाम्या(G3 °श्चा)न् (for °मयीश्चर्ष्टी) — [d]) K1 2 (both second time) V1 (both times) पट्टिमान्, T3 G3 M पट्टमान् D2 (second time) om from हेमभूषितान् up to विद्धानि in 31[c] B2 Da1 D1.3 7 (all

C 8. 743 B 8. 19. 33 K 8. 55. 33

दण्डैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्धान्परश्वधान् ।
अयस्कुशान्तान्पतितान्मुसलानि गुरूणि च ॥ ३३
शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्परिघांस्तथा ।
चक्राणि चापविद्धानि मुद्गरांश्च बहून्रणे ॥ ३४
नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः ।
जीवन्त इव लक्ष्यन्ते गतसत्त्वास्तरस्विनः ॥ ३५
गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान् ।
गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्य योधान्सहस्रशः ॥ ३६

second time) T3 G3 हेमभूषणान् (for °भूषितान्) G1. 2 पट्टान्हेमविभूषणान्

33 D2 om 33 (cf. v l. 32), T1 G2 om. 33ab. — a) M2–4 तत्र कनकचित्राश्च — b) K1 (first time) विपविद्धान्, K1 (second time) विप्रविद्धां, B3 (second time) हेमविद्धान्; D6 (first time) प्रति° (for विप्र°) Dn1 (first time) om परश्वधान् K3 (second time) 4 B1 (both first time) D1 (both times) 3 (first time) 5 (second time) 8 (first time) परस्वधान्, D6 (second time) परश्वधान् — After 33ab, Ś V1 B D (all first time) T1 3 G ins

107* परिघान्भिण्डिपालांश्च भुशुण्डी कुणपानपि ।

[V1 B1. 3 4 Da1 D1–3 5 भिंदिपालांश्च, D6 8 भिंडिमा° T3 G3 भिंडिपालांश्च खड्गांश्च (for the prior half) K3 भुशुंडी, K3 D1 भुगडी, B3 भुषंडी, Da1 भुशुंठी°, D5 भुषंडी, T1 G2 मुसुंडी°, G1 सुवर्ण° (for भुशुण्डी) Ś K4 B5 D3 कनया(D3 °पा)नपि, K1 B1 D7 कणपा°, K3 कृपणा°, V1 कणपानि च, B2 कन्यन्यपि, Da1 D5 8 कणयानपि, D1 कायोरपि; D2 करणानि च, D4 कपणानपि, D6 कनकाञ्चिता, T1 G1. 2 कवचानपि (for कुणपानपि) T3 G3 मुसुंडी° कवचानि च (for the posterior half)]

— Ś2 K1 (both second time) om 33c–34d — c) Ś1 K2–4 (all second time) V1 (both times) B1 (second time) 2 (both times) 3 4 (both second time) 5 (both times) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 3 4 (both both times) 5 6 (both second time) 7 8 (both both times) अयःकुताश्च, Ś2 (first time) अयोस्कुशातान्, K1 (first time) अयस्यतानि, K2 (first time) अयस्यशातान्, K3 (first time) अयन्तुतांश्च, B1 4 Da1 D1 5 6 (all first time) °स्तुडाश्च, B3 (first time) अयःपूणाश्च, T1 अयस्कुभाश्च, T3 G1 3 M °स्कंधा(T3 °धा)श्च, G2 रयस्कंधाश्च, M2–4 हयस्कधाश्च (for अयस्कुशान्तान्) — d) Ś K1 2 (all first time, but Ś1 K2 both times) मुसुलानि, K3 (first time) 4 Da1 Dn1 D1. 4. 5 8 (all second time, but Dn1 D4 8 both times) मुशलानि, B1 (second time) 2 5 (both first time) मुपलानि (for मुसलानि) D4 (second time) वा (for च). Ś1 K1 2 (all first time) गुरूनि च

34 Ś2 K1 (both second time) om 34 (cf v l 33) D2 (second time) om 34abc (cf. v l 32) — a) D6 (second time) T3 G2 3 चित्राश्च — b) K2 (second time) T3 विपुला, T1 G विपुला°. T1 G1. 2 परिघास् D5 (second time) अथ, M अपि (for तथा) — T1 3 G om 34cd — d) N (Ś2 K1 om second time) M1 तोमरांश्च (for मुद्गरांश्च) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1) (all second time) महारणे, K2 4 (both second time) परश्वधान् (for बहून्रणे)

35 a) Ś2 K1. 2. 4 (all first time) नानायुधानि (for °विधानि) D2 6 (both second time) दिव्यानि; D4 (first time) शस्त्राणि — b) Ś1 K3 (both first time, K3 sup lin as in text) जयगृद्धिण, Ś K2 4 (all both times, but Ś1 second time) °गृध्रिण°, D5 (first time) °कृद्धिन°, D8 (first time) शरगृध्निन (for जयगृद्धिन°) — After 35ab, G1 2 read 42a–45b G1 2 om. 35c–37b — c) Dn1 (first time) इवन्त (for जीवन्त) N (second time, but B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 all both times) T1. 3 G3 M दृश्यते, V1 D2 3 (all first time) लक्षते — d) K3 (first time) गतसारास् (for °सत्त्वास्) D1 (first time) तरस्विन°, D5 (first time) °स्वन°, G3 °स्विनी (for °स्विन°)

36 G1. 2 om. 36 (cf v l. 35) K4 (first time) om 36 — a) B2 (first time) गदानिमथितैर् and (second time) °विमर्दिभिर्, D2 (first time) °विमथिवा, D5 (second time) °प्रमथितैर्, M1 गजावमथितैर् (for गदावि°) — b) Ś (both both times) K1 (first time) 2 (both times) 4 (first time) मुसुलै, K3 (first time) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 4 (first time, second time before corr) 8 (both times) मुशलैर्, B1–4 (all both times, but B3 second time) D6 (second time) मुपलै°. Ś1 (first time) G3 छिन्नमस्तकान्, V1 B5 (both second time) M3 भिन्नमन्तका, B1 (first time) भग्नमस्तकान् (for भिन्न°) — c) V1 (first time) गजवाजिनरक्षुण्णान्, B (except B2) Da1 D1. 3–5. 7 (all first time) °रथैः क्षुण्णान्, D2 (first time) °रथक्षुद्रान्, D5 (first time) °रथ च्छिन्नान्, T1 °रथाकीर्णान् — d) M1. 3 यौधान् Dn1 (second time) योजान्सहस्रम्

मनुष्यगजवाजीनां शरशक्त्यृष्टितोमरैः ।
निस्त्रिंशैः पट्टिशैः प्रासैर्नखरैर्लगुडैरपि ॥ ३७
शरीरैर्बहुधा भिन्नैः शोणितौघपरिप्लुतैः ।
गतासुभिरमित्रघ्न संवृता रणभूमयः ॥ ३८
बाहुभिश्चन्दनादिग्धैः साङ्गदैः शुभभूषणैः ।
सतलत्रैः सकेयूरैर्भाति भारत मेदिनी ॥ ३९

साङ्गुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्धैरलंकृतैः ।
हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्च तरस्विनाम् ॥ ४०
बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्च सकुण्डलैः ।
निकृत्तैर्वृषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा ॥ ४१
कबन्धैः शोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः ।
भूर्भाति भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ॥ ४२ C 8 2881 B 8 53 25 K 8 55 42

---

37 Gl.₂ om 37^ab (cf. v. l. 35) K1 om 37^abc. T3 G3 repeat 37^ab after 41 — ^a) N (second time, K1 om) T3 G3 M मनुष्यहयनागाना, K1 (first time) °गजगर्जाना, V1 B2 Da1 Dn1 D1 2, 3 6 (all first time) T1 गजवाजिमनुष्याणा (B3 °ना) — ^b) K2 B1 (both first time) शक्त्यृष्टियष्टि(B1 °शर)तोमरै, K4 (first time) शरशक्तिष्टितोमरैः, V1 B1-4 D2 4 7 (all second time) शरशक्त्यृष्टिपट्टिशैः (V1 °मै), Dn1 (first time) °शक्त्यृष्टितोमरै, D3 (first time) T1 3 शरशक्त्र(T1 °क्ता, T3 °क्त्य)ष्टि° — After 37^ab, T1 reads 42 — ^c) K3 (second time) निस्त्रंशै K1 2 V1 (all first time) पट्टिशै, V1 B2 2 D2 4 (all second time) परिघै (for पट्टिशै) V1 D2-4 (all first time, but D2 second time) प्रासैर्, B2 3 (both second time) D2 (both times) पासैर्, Dn1 (second time) प्रासोर् (for प्रासैर्) D5 7 (both second time) परिघैरायसैर्घोरै — ^d) B2 (first time) मुद्गरैर्; B3 (first time) मुशलैर्, T1 मुसलैर्, Ce नखरैर् (as in text) V1 (first time) लगुडैरपि, M2-4 लकुटै° (for लगुडै°) Ś K1, 2 V1 B D2 3, 6 8 (all second time) अयस्कुन्तै परश्वधैः, K3 4 Da1 Dn1 D1, 4 (all second time) अयस्कुन्त(K3 °त)परश्वधै Dn1 (first time) मुद्गरैर्लगुडैरपि, D3 (first time) नाराचैर्गदैरपि, D7 (second time) अग्रकुन्तै परश्वधैः, T3 G3 रथस्कंधैः परश्वधै, M1 अयस्कंधै परश्वधै

38 ^a) Ś K V1 B1-4 D2-4 6-8 (all second time) बहुभि (for बहुधा) Ś K1 2 (all second time) 3 (both times) 4 (second time) V1 B D (all both times, but D1 second time) S (except T1, T2 missing) छिन्नै (for भिन्नै) — D2 (second time) om 38^b-39^a — ^b) Ś K2 4 (all second time) °परिप्लुतै, D1 (second time) °परिप्लुतै — ^c) Ś1 K2 (both second time) सुतासुभिर्, K1 (first time) B2 (second time) गता° (for गता°) G1 अमित्रघ्न — ^d) D6 (second time) संस्तृता (for संवृता) Ś1 K1, 2 (all first time) रथभूमय (for रण°)

39 D2 om 39^abc (cf v 1 38) T2 missing up to शुभ in 39^b — ^a) B2 (second time) M1 बहुभिस् D5 (second time) चन्दनालिप्तै — ^b) Ś K Dn1 D2-4 6 7 (all second time) हेमभूषणै, Ś2 (sup lin as in text) K1 B. D3 (all first time) शुभलक्षणै, V1 B1 3 4 D5 (all second time) हेमभूषितै, B5 Da1 Dn1, 5 (all second time) भूषणोज्ज्वलै, Da1 D1, 5 (all first time) शुभ्रभूषणै, Dc (first time) गुरु°, T1, 3 G M रुज° (for शुभ°) B3 (second time) चित्रगात्रशिरोधरै — ^c) Ś K2 (all first time) V1 (both times) सतनुत्रै, K1 (first time) सुतनुत्रै; K3 Da1 D1 2 (all first time) सस्त्रग्रै (for सतलत्रै)

40 ^a) B3 (first time) सांगुल्युन्द- (sic), Dn1 (second time) °न्मिभिर्, T1 अङ्गुलित्रैर् (for साङ्गु°) D7 (second time) भुजाग्रैश्च K3 (first time) सागुलित्रै जि * ग्रैश्च — ^b) Dn1 (first time) अलंकृता — ^c) Dn1 (first time) हस्तिहस्तोपमै, D6 (first time) हस्तहस्तोपमैम् (for हस्तिहस्तो°) G1 छत्रैर् K3 (second time) हस्ति हस्तोपरि छत्रै — ^d) K3 (second time) रत्नभिश्च, D6 (second time) बाहुभिश्च (for ऊरु°) B3 (first time) Da1 D1 2 (all second time) तरस्विन, B5 (second time) तरस्विना, Dn1 (first time) T2 यशस्विना B1 (second time) शोणितौघपरिप्लुतै

41 ^a) K1 (first time) D2 (second time) M बद्ध- चूडा(M2 4 °चा)मणिधरै, B2 (first time) वरचूडा- मणिवरै — ^b) M चारुकुण्डलै (for च सकुण्डलै) — N (first time) om 41^c-42^d — ^c) Ś K वर्जितैर्, V1 B (except B5) D2-4 7 पतितैर्, D5 निकृत्तैर्, D3 ऊर्जितैर् (for निकृत्तैर्) K3 वृषभैस्तागाणां, V1 वृषभाक्षाणां, Gl. 2 वृष- (G2 °क्ष)पापागैर् (for वृषभाक्षाणा) D6 नक्षत्रैर्यौरिवा- भाति — ^d) D3 मेदिनी भरतर्षभ — After 41, T3 G3 repeat (with var) 37^ab

42 N T2 om 42 (For N, cf. v 1. 41) For sequence in G1 2, cf. v 1 35 T1 reads 42 after 37^ab. — ^a) T1 कवचैश्च (for कबन्धैश्च) K3 शोणितोद्ग्धैश्च,

C 8 751
B 8 19 41
K 8 55 43

रथान्बहुविधान्भग्नान्हेमकिङ्किणिनः शुभान् ।
अश्वांश्च बहुधा पश्य शोणितेन परिप्लुतान् ॥ ४३
योधानां च महाशङ्खान्पाण्डुरांश्च प्रकीर्णकान् ।
निरस्तजिह्वान्मातङ्गाञ्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ ४४
वैजयन्तीविचित्रांश्च हतांश्च गजयोधिनः ।
वारणानां परिस्तोमान्सुयुक्ताम्बरकम्बलान् ॥ ४५

K4 शोणितादिग्धौ — b) K8 Dn1 M1 छिन्नगात्रै, M2-4 भिन्नगात्रै (for छिन्नगात्र-) — c) T1 G1 3 आभाति (for भूर्भाति) V1 D1 G1 2 भारतश्रेष्ठ. Ś K Dn1 D2 6 8 भूर्विभा(D2 °मिना, D6 °नै भा)ति नरश्रेष्ठ — d) Ś2 K1 B1 D5 4 6-8 शातार्चिभिर्, T1 G3 श(G3 शा)ताग्निभिर्, G2 शवार्चिभिर्; M1 सहार्चिभिर् (for शान्ता°) D2 6 इवानले (D6 °ल°), T1 °र्चिभि, G1 °निभि (for °ग्निभि)

43 For sequence in G1 2, cf v. 1. 35 — a) N (second time, but V1 B Da1 D1-6 7 8 first time) T1 2 G1 2 M रथाश्च बहुधा भग्ना(G1 2 छिन्ना)न्, Ś K1 (all first time) रथान्बहुधा भग्नान् (submetric), K2 (first time) T3 G3 रथान्बहुधिधान्पग्ना(T3 G3 °छिन्ना)न्, Dn1 (first time) रथाश्वान्बहुधा भग्नान् — b) K3 (first time) हैमकिंकिणिन, K4 (first time) हेमकिंकिणने; Da1 D1 5 (all first time) °किंकिणकान् (for °किङ्किणिन) K2 (first time) शुभा T1 G1 M2-4 हेमकिंकिणिभूषितान्, T2 °किंकिणिसयुतान्, T3 G2 3 °कङ्कणभूषितान् — B2 (first time) om 43c-44d T2 reads 43cd after 44 — c) T2 विविधान् (for बहुधा) Ś K V1 B1-4 D2-8 (all second time) T1 3 G M वाजिनश्च हतान्पश्य, V1 D5 (both first time) अश्वान्बहुविधान्पश्य, B5 Da1 Dn1 D1 (all second time) वाजिन॰ पतितान्पश्य — d) B1 (first time) शोणिते च; D6 (first time) शोणितौघ- (for °तेन) Ś K2-4 (all second time) निष्कीर्णाश्वान्दाराहतान्, K1 3 Da1 D2-7 (all second time) निष्कीर्णांत्रान्दाराहतान्, V1 B (all second time) विनिकीर्णान्दाराहतान्, Dn1 D1 8 (all second time) नि(D8 वि)कीर्णांत्रान्दाराहतान्, T1 विकीर्णान्दातशो रणे, T3 निष्कीर्णांत्रांश्च छरार्दितान् (hypermetric), G1 3 निष्कीर्णान्दातशो हतान्, G3 निष्कीर्णांत्रांश्छिद्राशितान्, M निष्कीर्णात्रा(M1 °स्रा)न्शरातुरान् — After 43, N (both times, but B3 second time) T G ins

108* अनुकर्षानुपासङ्गान्पताका विविधान्ध्वजान् ।

[K4 (first time) अनुगगान्, V1 (first time) अर्धकर्षान् (for अनु°) Ś2 (first time) उपासगा, Ś2 K4 (both second time) °सयान्, D6 (first time) न्यासंगान्, Co उपा° (as above) Ś2 (second time) पातिकान्, K8 (first time) Dn1 (both times) T3 G3 पताकान् (for पताका) K3 (second time) विविधान्द्विजान्, B1. 2 4 D2-4 6 7 (all second time) विविधध्वजान्, Da1 D1. 5 (all first time) T1 G2 विविधा (T1 G2 °ध) न्वजान्]

44 B2 (first time) om 44 (cf v 1. 43) D2 6 (both second time) om. 44ab For sequence in G1. 2, cf. v 1. 35 — b) Ś K1. 2. 4 (all second time) रथिनश्च, K3 V1 B D (D2 6 om, all second time) S रथि(B2 था)नां (for योधानां) K1 (second time) महाशंखं; Dn1 (first time) D3 (second time) °संस्तान्, D2 (first time) °शंघान, D8 (second time) °शंपान्, G2 °सघान् (for °शङ्खान्) — b) Ś2 (second time) पांडुरश्च, V1 (second time) T3 G M पाडराश्च, D8 (first time) पाहुराश्च — K2 (second time) om 44cd — c) Da1 D1 5 (all second time) मातंगा Ś2 (first time) निरस्तजिह्वामातगान्, K1 (first time) °हातंगान्, D1 (first time) °कंठाना, G1 2 °जिह्वान्मातंगान — d) K1 (first time) शयन्, D1 (first time) पतमानान्, G1 2 रथानां (for शयानान्) D8 (first time) शय नानिव पर्वतान्

45 T2 om 45 For sequence of 45ab in G1 2, cf. v 1 35 — a) Ś1 (both times). 2 (second time) K2 (both times) 3 (second time) V1 B1 (both times) 2 3 (both second time) 4 5 (both both times) Da1 D1 (both second time) 2 (both times) 3 (second time) 4 (both times) 5 (second time) 6-8 (all both times) T1. 3 G3 M1 3 वैजयतीर्विचित्राश्च; Ś2 K1 D8 (all first time) वैजयती विचित्राश्च, K4 (second time) B2 3 Da1 Dn1 (all first time) G1 M2 4 वैजयतीविचित्राश्च Co cites वैजयंती — b) Ś2 (second time) हताश्चान्, K1 V1 D1 6 (all first time) 3 (second time) M1 हताश्च (for हतांश्च) V1 B2 (both first time) गजयोधिना, V1 B D3. 4 7 (all second time) °वाजिन॰ (for °योधिन॰) K1 4 (both second time) हताश्वा गजयोधिन॰ (K4 °ना), Da1 D1 5 (all second time) हताश्वगजयोधिना, T3 G हस्ताश्च गजयोधिना — c) K4 (second time) वारिणाना V1 (second time) परिष्टोमान् D8 (first time) वारणान्परितस्तोमान्, Ca वारणपरिस्तोमान् (submetric) Co cites परिस्तोमान् (as in text) — d) N (second time) तथैवाजिनकम्बलान्, Ś1 K2 (both first time) सुयुक्तारंभकम्ब(K2 °स)लान्; K1 (first time) सुयुक्तायुधसुकंबलान्, K8 (first time) युक्तानगाक°; K4 (first time) सयुक्तांबरकं°; V1 (first time) सुसुक्ताने-

विपाटिता विचित्राश्च रूपचित्राः कुथास्तथा ।
भिन्नाश्च बहुधा घण्टाः पतद्भिश्चूर्णिता गजैः ॥ ४६

वैडूर्यमणिदण्डांश्च पतितानङ्कुशान्भुवि ।
बद्धाः सादिध्वजाग्रेषु सुवर्णविकृताः कशाः ॥ ४७ C. 8. 737 B. 8. 19. 47 K. 8. 55. 48

कक°, B1.2.4 D2–4.7 (all first time) म(D3.4 सु)-सुक्तानेकक°, B3 (first time) प्रयुक्तानयक°, B5 (first time) स्तुक्तानेककुडलान्, Da1 D. (both first time) सुयुक्तावयगककवचान, Dn1 (first time) सुयुक्तान्तक°, D1 (first time) सुयुक्तान्यव°, D6 (first time) स्वमुक्तानेक°, D8 (first time) सयुक्तानंगकोमलान्, T1 G1.2 सुरक्ता-श्च(G1 °क)कयलान, T2 G3 M त(T3 म)यवाजिनकुवचान

46 [a]) K3 (first time) त्रिचित्राश्च, B1.4 (both first time) विचित्रा वै (for °त्राश्च) Ś K (all second time) B2 (first time) Da1 Dn1 D1 (all second time) 2–4 (all first time) 5 (second time) 7 (first time) 8 (second time) T1.3 G1 विपा(B2 °पा)टितविचित्राश्च, V1 B (all second time, but B3 both times) Dn1 (first time) D.–1.6.7 (all second time) 8 (first time) G4.5 M1 विपाटितविचित्राश्च, V1 (first time) T2 M2–4 विपाटितान्विचित्राश्च, D6 (first time) निवद्धितान्विचित्राश्च — [b]) Ś K2.3 (all first time) चित्ररूपा, B3 Dn1 (both first time) T1.2 G M रूप(T3 M °प्य)चित्रान्, B (first time) रूपचित्रा, D7 (first time) रूपचित्रा, Cc °चित्रा (as in text) L3 (first time) T2 G2 कुथान्तथा, T1 कुथास्तथा, G1.3 कुथान्तथा, M रथान्शुभान् (for कुथास्तथा) Ś K1.2.4 (all second time) चित्ररूपा कुथा (K1 °थाय) शुभा, K3 Da1 Dn1 D1.2.3 (all second time) रूप(K2 °प्य)चित्रा कुथा शुभा, V1 (second time) जातरूपान्कुथाञ्शुभान, B1.3 (both second time) रूप्यचित्रा कुथाञ्शुभान्, B2 (second time) रूप्यचित्रान्कुथा शुभा, B4 (second time) रूप्यचित्रा न्कुथाञ्शुभान, B. D4.7 (all second time) रूप्यचित्रा न्कुथाङ्कुशान, D2 (second time) रूपचित्रा कथास्तथा, D2 (second time) जातरूपपरिष्कृतान्, D6 (first time) रूपचित्रकृतोऽस्तथा, and (second time) रूपचित्रान्कुथान्तथा — D2 (second time) om 46[c]–48[b]. — [c]) B2 (first time) .(second time) M1 छिन्नाश्च, T2 भिन्नाश्च T1 कर्णान् (for घण्टा) G1.2 भिन्नाश्च बहुधाकर्णान — [d]) N (second time) महद्भि पतितै (for पतद्भिश्चूर्णिता) Dn1 (first time) चूर्णिता, D1 (first time) चूर्णितै, T3 G1.3 M1 ताडिता, G2 ताडितान् (for चूर्णिता) K1 (first time) गजै (for गजैः) D6 (first time) पतत्रिश्चूर्णिता गजै (sic), T1 पतिभिन्नाडितान्यानान्, M2–4 पतद्भिस्तु महागजै

47 D2 om 47 (cf v l. 46). — [a]) N (second time, D3 om) वैडू(V1 B D2.6.7 °दू)र्यदण्डाश्च शुभान्; V1 B D1–7 (all first time) T3 G3 वैदूर्यमणिदण्डा(D1 °डा)श्च — [b]) B (except B2) Da1 D1–5.7 (all first time) चाङ्कुशान्, Da1 D1.. (all second time) मकुरान्, G2 अङ्कुशैर् V1 B3 Dn1 D2.6 (all first time) T1.2 G2.3 अपि (for भुवि) T3 पतितानङ्कुशानपि, G1 पतिताना कुशैरपि, M3 पतितोनुकुशान्भुवि — After 47[ab], N (first time) T G ins

103* अश्वाना च युगापीडान्रत्नचित्रानुरच्छदान् ।
[D1 नाजुगापीडान् K1 युगान्कारान्, K3 युगाया * न्; D5 युगापीड-, T1 G3 युगानीयान्, T3 °तिष्कान्, G1.2 °नीपा, Cc °पीडानि, Ca °पीडान् (as above) Ś K2.4 रत्नचित्रानुरच्छदान्, K1 रत्ना श्चित्रनु°, B3 रत्नचित्रानरच्छदान्, Da1 D1.5 रत्नचित्रान्वरच्छदान, Dn1 °चित्रानुरच्छदान, D3 रत्नचित्रानुरच्छदान्, T1 रत्नच्छन्नपरिच्छदान, T2 नानाचित्रानुरच्छदान; T3 G1.2 रत्नचित्रपरिच्छदान्, G3 रत्नचित्रपरिच्छदान् (for the posterior half)]

— [c]) Ś2 (first time) V1 (second time) D2–4 (all first time) 6 (both times) 7 (first time) विद्धा, B3 (first time) Dn1 D3 (both second time) बद्धान् Ś K1.2 (all second time) सादिभुजगेषु, K3.4 V1 (all second time) B1.2 (both both times) 3 (second time) 4 (both times) 5 Da1 D1 (all second time) 2 (both times) 3 (first time) 4.5 (both second time) 6 (both times) 7.8 (both second time) सादिभुजाग्रेषु, B3 (first time) °गदाग्रेषु, B. (first time) °ध्वजाग्रेषु, Dn1 (second time) °कुशाग्रेषु (for °ध्वजाग्रेषु) S (except T2) पदय सादिभुजाग्रेषु Cc cites सादिध्वजाग्रेषु (as in text) — [d]) K3 Dn1 D3 (all second time) सुवर्णविकृतान Ś1 K1–3 (all first time) 4 (second time) B1 D (all first time) कुथा, Ś K2 (all second time) कचा, K3 Dn1 D5 (all second time) तथा, B2 (second time) 3 (both times) Da1 D1.5 (all second time) कथा, D2 (second time) ध्वजा, D7 (second time) कृशा, T1 G1 (sup lin कृशा) कुथा (for कशा) Ś2 (first time) सुवर्णविकृत कथ Ca cites सुवर्ण° (as in text)

48 D3 om 48[ab] (cf. v l 46), D2.6 (both second time) om. 48 — [a]) N (D2.5.6 om , second time) विचित्रमणिचित्राश्च, Ś1 K2.3 (all first time) विचित्रानविचित्राश्च, Ś2 (first time) विचित्रानि विचित्रांश्च, K1.4 (both first time) विचित्रनवचित्रांश्च, Dc (first time)

C C 757 B. 8 19 47 K 8 53 46 विचित्रान्मणिचित्रांश्च जातरूपपरिष्कृतान् ।
अश्वास्तरपरिस्तोमान्राङ्कवान्पतितान्भुवि ॥ ४८
चूडामणीन्नरेन्द्राणां विचित्राः काञ्चनस्रजः ।
छत्राणि चापविद्धानि चामरव्यजनानि च ॥ ४९
चन्द्रनक्षत्रभासैश्च वदनैश्चारुकुण्डलैः ।
क्लृप्तश्मश्रुभिरत्यर्थं वीराणां समलंकृतैः ।
वदनैः पश्य संछन्नां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ५०
सजीवांश्च नरान्पश्य कूजमानान्समन्ततः ।
उपास्यमानान्बहुभिर्न्यस्तशस्त्रैर्विशां पते ॥ ५१
ज्ञातिभिः सहितैस्तत्र रोदमानैर्मुहुर्मुहुः ।
व्युत्क्रान्तानपरान्योधांश्छादयित्वा तरस्विनः ।
पुनर्युद्धाय गच्छन्ति जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ५२

विचित्रान्मणिमात्रांश्च, D8 (first time) विचित्रानर्धचन्द्रांश्च, G1.3 M1 विचित्रा(G2 °त्रा, M1 °त्र)मणिचित्राश्च — b) Ś1 (first time) जातरूपपरिष्कृत, K3 (both times) Da1 (second time) Dn1 D1 (both both times) 1 (first time) 5 8 (both both times) °परिस्कृवान् — c) K3 (first time) अश्वांस्तरपरिस्तोमान्, V1 (first time) अश्वास्तरणपरि° (hypermetric), Dn1 (first time) अश्वास्तरपरि°, D6 (first time) रथाश्वांबुपरि°, M कुथास्तर(M3 °रि)परि°, Ca c as in text — d) K1 (first time) राककान्, K3 (first time) शाकवान्, B3 (second time) वन्हिवान्, Dn1 (first time) नाराचान्, D6 (first time) राङ्कवान्, T1 द्रावकान्, T2 वहुधा; T3 G3 सौवर्णान्, M1 राकवान् (for राङ्कवान्) T3 G1 2 अपि (for भुवि)

49 a) K3 D6 (both first time) चूडामणि, V1 (second time) T1 M1 °मणिर्, B1 (first time) °मणीर्; D1 2 7 (all second time) °मणी, D4 (second time) °माणि, M2 चूणामणीन्, M3 4 चूळा° (for चूडा°) — b) K3 (first time) B4 (second time) Dn1 (first time) T3 G3 कनकस्रज; T2 कांचनस्रजा G1.2 चित्रा नकस्रजः (G2 °या) — c) K2 (first time) वृत्राणि, D2 6 (both second time) T1 M3 चित्राणि, D4 (first time) छत्रानि (for छत्राणि) — d) Da1 D5 (both second time) चमर-, D6 (first time) चामरैर् (for चामर-)

50 a) Dn1 (first time) चन्द्रभासैश्च वदनैश्च, T1 चित्रनक्षत्रभासैश्च, T2 वक्षोनक्षत्रहारैश्च — b) Dn1 (first time) चारुकर्णे सकुंडले — c) T1 कृत्त (for क्लृप्त) Da1 D1 (second time) क्लिप्तश्मश्रुभिर्, D6 (first time) क्लिप्त°; D8 (first time) कृष्णश्म° and (second time) क्लृप्तस्म° N (first time) T2 आकीर्णा (D1 T2 °र्णा) (for अत्यर्थं) T3 क्लृप्तश्मश्रुभिरमित्यर्थं (sic); G2 क्लृप्ताश्मश्रुभिरत्यर्थं — d) N (first time) T2 पूर्णचंद्रनिभैर्महीम् — T3 om 50ef. — e) K4 (second time) सच्छन्ना — f) Ś1 B1 (both second time) शोणितकर्दमान् (B1 °मै) — After 50, N T2 ins

110* कुमुदोत्पलपत्राणां षण्डैः फुल्लैर्यथा सरः ।
तथा महीभृतां वक्त्रैः कुमुदोत्पलसंनिभैः ।
तारागणविचित्रस्य निर्मलेन्दुद्युतित्विषः ।
पश्य गां नभसस्तुल्यां ग्रहनक्षत्रमालिनः ।

[(L 1) K1.3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5-8 T2 कुमुदोत्पलपद्मा(D6 °द्मा)नां, D5 कुमुदोत्पलपद्मानां (for the prior half) K3 षडै, V1 B1 4 5 Dn1 D2 3.6 7 C6 खंडै (for षण्डैः) K2 फलैर्, B1 4 5 Da1 D1-3.5 7 फुल्ल, B3 पूर्णै (for फुल्लैर्) Ś2 यथासरै (for यथा सरः) — Ś K1-3 B3 D8 om lines 2-3 — (L 2) B1 यथा, T2 तदा (for तथा) V1 B4 5 Da1 D1 4 5 7 महीस्तृता, B1 Dn1 °स्तृता; T2 विगिश्रिना (for महीभृतां) K4 चक्रै (for वक्त्रैः) — (L 3) K4 निर्मलेंदुद्युनित्वय, D2 4 (sup lin) 7 °द्युतिद्विष, D5 निर्मलेंदुद्युतित्विप, D6 निर्मलेंदुद्युतित्विषैः (for the posterior half) — (L 4) K4 D6 पश्यता, V1 पश्येतां, B (except B2) Da1 D1-5.7 पश्येमां, Dn1 T2 पश्यैनां (for पश्य गां) C c cites इमां D6 नभसस्तुल्य (for °सस्तुल्यां) K1 B3 शरन(B3 °न्न)क्षत्रमालिन, K3 B1 2 4 5 Dn1 D2 3 7 8 शरन्न(K3 °न)क्षत्रमालिनीं, V1 Da1 D1 5 6 गिरोनक्षत्रमालिनीं (D1.5 °नी), D4 शरनक्षत्रमालिन, T2 शिवा नक्षत्रमालिनीं (for the posterior half)]

☞ N reads st 51–57 after the second occurrence of st 26–50, i. e after App I, No 16

51 a) K3 B (except B5) D2-4 6 7 [स]परान् (for नरान्) — b) B2 क्रममानान्, M1 रुद° (for कूज°) — c) K2 तपास्यमानान्; D8 उपास्य°. K3 V1 B D बहुशो, S (except T2) च बहून् (for बहुभिर्) — d) D2 6 स्वबांधवैः, D8 च बधुभिः (for विशां पते) T3 G3 न्यस्तशस्त्राश्च भूपते.

52 M4 om 52a–53b — a) K3 सहसा, V1 B D (except Dn1) सहितान् (V1 °तास्) (for सहितैस्) Ś K1 2 4 दैव, D2 पश्य (for तत्र) T1 3 G ज्ञातिभिश्च जलक्लिन्नान् — b) K2 रोधमानैर्, K3 B3 D3 रोदमानान्; D3 प्रपतद्भिर्, D6 प्ररुदद्भिर् B5 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः) — c) B3 व्युत्क्रान्ततान्परान्, B5 व्युत्क्रांतनयनान्, Dn1 व्युत्क्रोशतो परान्, D2 चुक्रोशतान्पश्य, D8 विक्रांतानपरान् (for व्युत्क्रान्ता°) G2 क्रोधान्; M1 यौधान्, M2 3 अन्ये

अपरे तत्र तत्रैव परिधावन्ति मानिनः ।
ज्ञातिभिः पतितैः शूरैर्याच्यमानास्तथोदकम् ॥ ५३
जलार्थं च गताः केचिन्निष्प्राणा बहवोऽर्जुन ।
संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान्दृष्ट्वैव विचेतसः ॥ ५४
जलं दृष्ट्वा प्रधावन्ति क्रोशमानाः परस्परम् ।
जलं पीत्वा मृतान्पश्य पिबतोऽन्यांश्च भारत ॥ ५५
परित्यज्य प्रियानन्ये बान्धवान्बान्धवप्रिय ।
व्युत्क्रान्ताः समदृश्यन्त तत्र तत्र महारणे ॥ ५६

पश्यापरान्नरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः ।
भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्त्रैः प्रेक्षमाणान्समन्ततः ॥ ५७
एतत्तवैवानुरूपं कर्मार्जुन महाहवे ।
दिवि वा देवराजस्य त्वया यत्कृतमाहवे ॥ ५८
एवं तां दर्शयन्कृष्णो युद्धभूमिं किरीटिने ।
गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनबले महत् ॥ ५९
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषान्भेरीपणवमिश्रितान् ।
रथाश्वगजनादांश्च शस्त्रशब्दांश्च दारुणान् ॥ ६० C 8. 753 B 8. 13. 53 K. 8. 55. 59

(for योधान्) — *f*) Ś K2 जयगृद्धा; T1 M1-3 जये (M1.2 °यो) लुब्धा, T2 G2 जये लब्धा, G1.3 जये यत्त-. B3 महारिणि; Dn1 समन्वत (for प्रस°)

53 M4 om. 53ab (cf. v. 1 52) — *b*) K2 B5 Dn1 D2-4.6.7 S (except T2, M4 om.) मानवा, V1 B1.2.4 पतिता; B2 Da1 D1.5 पिंडिता, D2 पीडिता (for मानिन) — *c*) B2 पंडितै, B3 पतिता- — *d*) Ś2 K1.4 याचमानास्, B1 D2.4.7 याच्यमानैस्तु, T1 याच्यमानान्; G या(G3 या)चमाना (for याच्य°) B3 तयोरगं; D2 T2 तटोदक, T1.3 G2 जल तथा, G1 बल तदा, G3 M जल तदा (for तयोदकम्)

54 *a*) D2 जलार्थे K3 [आ]गता, B1 D2.7 T1 G2 M गर्त (for गता) D2.8 तत्र, T1 G2 M कैश्चित् B5 केचिज्जलार्थं त्वरितं, G1 अजार्थं च गजा केचिद् — *b*) B2 निष्प्राणा-, B3 निर्प्राणं, B4 गत्वाश्च, Da1 D1.6 निष्प्राणान् B3 [ऽ]र्जुन, Dn1 D2.6 जना- S (except T2) मृता वै बहवो जना (T3 G2.3 नरा) — *c*) Dn1 सनिवृत्तान्. B5 Dn1 तत्र (for च ते) D3 वीरा (for शूरा) — *d*) N (except Dn1) तान्वै दृष्ट्वा, M1 दृष्टवत, M2-4 दृष्टवंत (for तान्दृष्ट्वैव) T1 G2 दृष्ट्वा वै गतचेतस, T3 G3 दृष्ट्वा चैतानि चेतस, G1 दृष्ट्वा शूरानचेतस-

55 V1 om. 55ab — *a*) K2 B D S (except T2) त्यक्त्वा (for दृष्ट्वा) D3 [अ]भिधावति (for प्रधा°) — *b*) S (except T2) क्रोधमाना (for क्रोश°) — *c*) D2 पीत्वा गतान्; T1 पीतावमृतान् (hypermetric) (for पीत्वा मृतान्) Ś1 Dn1 D1.8 पश्य (for पश्य) — *d*) V1 B2.5 D2.3.7 पिबतोन्याश्च; T1 पश्यतस्त्वन्ये च, T3 G M पिबंत्यन्ये च V1 B (except B5) D2.4.7 मारिष (for भारत)

56 *a*) S (except T2) परित्यज्य (for °त्यज्य) — *b*) Ś1 K2 Da1 D1.. बांधवा K1.3.4 B D M बांधवप्रिया (K4 °य), T1.2 G मधुवत्सला — *c*) K1 व्युत्क्रांतः- D2 समदृश्यति (for समदृश्यन्त) S (except T2) विसंज्ञा समरे यो(T1 G2 M1.2 यां)धाः- — *d*) M तत्रै (for the first तत्र) T1 G2 महाहवे (for °रणे)

57 B3 om. 57 — *a*) B1.4 D2.4.7 तथा (for पश्य) T1 नरश्रेष्ठान् — *b*) V1 मुहुः (for पुन) D6 T2 G3 सदष्टोष्ठपुटान्पुन; T1 G1.2 M संदष्टोष्ठान्पुन पुनः — *c*) Da1 D1-3 भ्रुकुटीकुटिलैर् — *d*) Ś2 D2.4.6.8 G3 M प्रेक्ष्यमाणान्, K3 प्रेक्ष्य°, T1.3 G1 प्रेक्षमाणा (T3 °ना). Dn1 परस्परं, T1 G2.3 महारणं, T2.3 महारणे, G1 M महारथान् (for समन्तत) — After 57, N (except V1 B3) ins.:

111* एवं ब्रुवंस्तदा कृष्णो ययौ येन युधिष्ठिर ।
अर्जुनश्चापि नृपतेर्दर्शनार्थं महारणे ।

[Before line 1, Ś K1.2.4 ins. संजय उवाच — (L. 1) D3 कृष्णो B2.5 Dn1 D2-4.6-8 यत्र (for येन) — (L. 2) K1.4 V1 नृपते, Dn1 नृपतिर्]

K4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1-7 cont. B3 ins. after 57

112* याहि याहीति गोविन्दं मुहुर्मुहुरचोदयत् ।
[D6 अर्चितयत् (for अचोदयत्)]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 cont. Ś K1-3 D3 cont. after 111*

113* तां युद्धभूमिं पार्थस्य दर्शयित्वा च माधवः ।
[K3 Dn1 D2.3 तु (for च)]

58 *a*) D5 एतत्तत्रानुरूपं च — *b*) Ś K1.2 Da1 D1.2.5.6 T1 G1 कर्मार्जुन- (for कर्मा°) — *c*) D5 देवस्यस्य (for °राजस्य) — *d*) D3 T1.2 G M अद्य वै (for आहवे).

59 *a*) K3 B D1.6.7 T2.3 G1.3 M1 तान् (for तां) Ś दर्शयत् (for °यन्) — *b*) S (except T2.3) रणभूमिं (for युद्ध°) D5 श्रेष्ठं (for शब्द) — *d*) M2 दुर्योधनबलं (for °बले) Dn1 G2 महान् (for महत्)

60 *a*) V1 Da1 Dn1 D1-5.7.8 S °निर्घोषं, D6 निर्घोषै (for °निर्घोषान्) — *b*) Ś2 भेरीपणवमिश्रतान्, K1 °पणवमिश्रितान्, V1 B2 Dn1 D2.6.8 S °पणव(T2 °पटह)-मिश्रितं, B1.3-5 Da1 D2-5.7 °पणवनि(B3-5 Da1 D1 °नि)-

C. 8. 763 B. 8. 19. 33 K. 8. 23. 60

प्रविश्य तद्बलं कृष्णस्तुरगैर्वातवेगिभिः ।
पाण्ड्येनाभ्यर्दितां सेनां त्वदीयां वीक्ष्य धिष्ठितः ॥ ६१
स हि नानाविधैर्बाणैरिष्वासप्रवरो युधि ।
न्यहनद्द्विपतां व्रातान्गतासूनन्तको यथा ॥ ६२
गजवाजिमनुष्याणां शरीराणि शितैः शरैः ।
भित्त्वा प्रहरतां श्रेष्ठो विदेहासूंश्चकार सः ॥ ६३
शत्रुप्रवीरैरस्तानि नानाशस्त्राणि सायकैः ।
भित्त्वा तानहनत्पाण्ड्यः शत्रूञ्शक्र इवासुरान् ॥ ६४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

१५

धृतराष्ट्र उवाच ।
प्रोक्तस्त्वया पूर्वमेव प्रवीरो लोकविश्रुतः ।
न त्वस्य कर्म संग्रामे त्वया संजय कीर्तितम् ॥ १
तस्य विस्तरतो ब्रूहि प्रवीरस्याद्य विक्रमम् ।

स्वर्न[न] — c) D2 गजाश्वरथनादांश्च; T1 रथाश्वनरनागानां; T3 G नराश्वरथनागाना; M2 रथाश्वगणनादांश्च — d) K3 पत्तिशब्दांश्च, D3 शस्त्रसंघांश्च, T1 3 G2.3 पद°, G1 पाद°; M4 शब्द° (for शस्त्र°) B3 शस्त्रशब्दान्यदारुणान् (sic)

61 a) T2 प्रविशत् (for प्रविश्य) — b) K3 B D S वातवेगितै (for °वेगिभि) — c) K4 पाढेन (for पाण्ड्येन). K1 [अ]भ्यर्थिता सेनां, B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]भ्यर्दित (Dn1 °त-) सैन्यं; M1 [अ]भ्यर्दिता सेना (for [अ]भ्यर्दिता सेनां) D6 पार्थेनाभ्यर्दितामेता — d) B2 T1 3 G1 M2–4 विष्ठितः, D6 दष्टित°, G3 विस्मित°, M1 निष्ठिता (for धिष्ठित°) B1.4.5 त्वदीयं वीक्ष्य विष्टितं, B3 Da1 D1.5 त्वदीय दृश्य(B3 °ष्ट) विष्टित°, Dn1 तदीय वीक्ष्य विस्मिता, D2 त्वदीया वेक्ष्य वेष्टिता; D3.4 7 त्वदीयं वीक्ष्य विस्मित ; T2 त्वदीय्यां वीक्ष्य विस्मि(before corr °ष्ठि)त°; G2 त्वदीयान्वीक्ष्य विष्टित°

62 M1 om 51a–52c — a) Dn1 om स Da1 नानायुद्धैर्; D1.5 °युधैर् (for °विधैर्). T1.3 G शस्त्रैर् (for बाणैर्) — b) V1 B1.2 5 Dn1 D2–4 7 T2.3 G2 3 M2–4 इष्वस्त्रप्रवरो, B3 रिष्वा स प्रवरो, Da1 D1 5 त्रिश्वासं प्रवरो, D6 इष्वा स प्रवरो, T1 G1 2 इष्वस्त्रप्रवरान् (for इष्वासप्रवरो) — c) K3 न्यवधीद् (for न्यहनद्) B2 4 5 Da1 D1.3–5 7 पूगान्, B4 पूतान् (for व्रातान्) D2 निघ्नतो द्विपतो व्रातान्, D6 निघ्नतो द्विपता हता — d) K1 गतासू घर्तको यथा; D3m सुसंक्रुद्धोत° Co cites गतासून् (as in text)

63 M1 om 52abc (cf. v 1 51) — b) B2 शरीरा निश्चितै शरैं (sic) — c) D3 7 जित्वा, T3 G2 3 हत्वा, G1 दृष्ट्वा (for भित्त्वा) — d) V1 B2 5 Dn1 D6 T G M1 व्यथाकरोत्; B1 3 4 Da1 D1.3–5.7 व्यपातयत्; D2 तथाकरोत् (for चकार स°) K1 °विदेहासूंस्तथाचयत्; K3 विदेहस्तानथाकरोत्, D3 M2–4 विगता(D3 before corr. °देहा)सूनथाकरोत् Co cites विदेहासव°

64 G2 om 64ab — a) K1 D1 अस्त्रानि, K3 अम्लानि, V1 B D3–4 6 G1 अस्त्राणि; M1 मुक्तानि (for अस्तानि) — b) Ś1 नानाशास्त्राणि, K1 तात शस्त्राणि, G1 महाशस्त्राणि (for नाना°) B1–3 शायकैः (for सायकैः) K4 नानास्त्राणि शायकै — c) V1 छित्त्वा (for भित्त्वा). Ś1 तानहरत्, T1 तान्यहनत्, T2 तानवधीत् (for तानहनत्) K2 पांडु (for पाण्ड्य°) K1 भित्त्वा तानहरत्पाण्ड्यान्, K3 D3 T3 G3 M छित्त्वा तानवधीत्पांड्य°, B1 4.5 Da1 D1 3–5.7 छित्त्वा तान(Da1 D1.5 °न्य)वधीच्छत्रून्; B3 छित्त्वा तानवधीत्क्रुद्ध; Dn1 छित्त्वा तानवधीत्पार्थ; D2 छित्त्वा तान्यहनत्पांड्य°, D6 छित्त्वा तान्पातयन्पार्थ; G1 छित्त्वा तान्यहनत्पांड°; G2 हित्वान्योन्यहनत्पाड्य — d) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 पाड्य° (for शत्रून्) G1 [अ]सुरा° (for [अ]सुरान्) T1 G2 शत्रून्शक्र इवापरः

Colophon — *Adhy name* K3 समस्तकवध°, Dn1 T2 युद्धभूमिवर्णनं, M1 रणभूमिवर्णनं — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 14 (as in text), B1 3 5 D3 19, D1 17, T2 M 59, T3 G 60

15

1 a) T2 M1.2 त्वय (for त्वया) K3 च मे विप्र (for पूर्वमेव) — b) K3 वीरो लोकेकविश्रुत Co cites प्रवीरो (as in text) — c) T1 M1 तस्य (for त्वस्य) T3 शर्म, G2 पूर्व- (for कर्म) — d) Ś K2 4 सूचितं; K3 कीर्तितः (for कीर्तितम्)

2 a) Ś1 B1.3.5 Da1 D1 3.5 विस्तरशो (B1 °सो) (for °रतो) — b) B3.4 Da1 D1.5 प्रवीरस्यात्र, S (except T2 G3) प्रवरस्यास्य (for प्रवीरस्याद्य) — c) Ś1

शिक्षां प्रभावं वीर्यं च प्रमाणं दर्पमेव च ॥ २
संजय उवाच ।
द्रोणभीष्मकृपद्रौणिकर्णार्जुनजनार्दनान् ।
समाप्तविद्यान्धनुषि श्रेष्ठान्यान्मन्यसे युधि ॥ ३
तुल्यता कर्णभीष्माभ्यामात्मनो येन दृश्यते ।
वासुदेवार्जुनाभ्यां च न्यूनतां नात्मनीच्छति ॥ ४
स पाण्ड्यो नृपतिश्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
कर्णस्यानीकमवधीत्परिभूत इवान्तकः ॥ ५
तदुदीर्णरथाश्वं च पत्तिप्रवरकुञ्जरम् ।
कुलालचक्रवद्भ्रान्तं पाण्ड्येनाधिष्ठितं बलम् ॥ ६
व्यश्वसूतध्वजरथान्विप्रविद्धायुधान्रिपून् ।
सम्यगस्तैः शरैः पाण्ड्यो वायुर्मेघानिवाक्षिपत् ॥ ७
द्विरदान्प्रहतप्रोथान्विपताकध्वजायुधान् ।
सपादरक्षानवधीद्वज्रेणारीनिवारिहा ॥ ८ C 8 779 B 8 20.9 K 8.55 9

K1 T2 सिक्षा (for शिक्षा) B2 वीर्यस्य (for वीर्यं च) K3 D4 दीक्षा प्रभाववीर्यं च, T1.3 G शिक्षा वीर्यं च मानं च Cc cites प्रभाव° — d) T1.3 G प्रभाव, M2-4 प्रतापं (for प्रमाण) D8 वीर्यम् (for दर्पम्)

3 a) K2 4 B Da1 D2-5 7 भीष्मद्रोण (for द्रोणभीष्म-) D5 -कृत्व (for -कृप) — b) K1.2 -कर्णार्जुनजनार्दनं (K2 °ना), K4 M1 -कर्णार्जुनजनार्दना, D8 -कर्णा-र्जुनजनार्दनान् — c) D4 समानविद्यान् (for समाप्त°) G1 धनुषी — d) Ś1 श्रेष्ठान्यान्मनुसे; K1 °न्यापयसे, D8 श्रेष्ठा मा(sup. lin या)न्मन्यसे, T2 श्रेष्ठांस्तान्मन्यसे (for श्रेष्ठान्यान्म°) B (except B3) Da1 D1.4 5 7 T3 G रथान् (for युधि) T1 श्रेष्ठान्विद्धि महारथ, M श्रेष्ठान्यान्मन्यसे Cc cites यन्मन्यसे — After 3, Dn1 D4 (marg) 7 8 T2 ins

114* यो ह्याक्षिपति वीर्येण सर्वानेतान्महारथान् ।
न मेने चात्मना तुल्यं कंचिदेव नरेश्वरम् ।

[(L. 1) T2 स ह्याक्षिपति (for यो ह्याक्षि°) — (L. 2) Dn1 T2 चात्मनम् (for चात्मना)]

4 a) K3 B2 5 Da1 D1.8 M तुल्यता (for तुल्यता) V1 B1 Dn1 D2 4.6 7 T G द्रोणभीष्माभ्यां, B1 कर्णभीमाभ्यां, B4 D5 भीष्मकर्णाभ्यां — b) K3 V1 B D S आत्मनो यो न मृष्यते (V1 °ति) — d) K3 (marg) नात्मनार्छति, B1 Da1 D1.8 नैच्छतात्मनि, B2-4 T2 3 नैच्छदात्मनि; B6 D7 M4 नैच्छतेत्मनि, D2 नेच्छते सदा, D8 4 M1-3 नेच्छतेत्मनि, D5 नेच्छतात्मनि, D5 G3 नेच्छदात्मनि, T1 नेच्छ नेच्छति; G1 चापि नेच्छति, G2 चात्मनीच्छति (for नात्मनी°)

5 a) K1 पाड्यो (for पाण्ड्यो) K4 V1 G1.2 नृपति-श्रेष्ठं, Dn1 D1 नृपति श्रेष्ठ-. T2 स पाट्यो नरवरश्रेष्ठ (hypermetric), M1 स पाड्योर्थपतिश्रेष्ट — b) D3 शर्व-शस्त्रभृतां (for सर्वशस्त्र°) — c) V1 B D S अहनत् (D5 °नन्) (for अवधीत्) — d) B D (except D2 6) पराभूत, T1 पराहत, T2 परिश्रांत, T3 G पाशहस्त, M पराभूतम् (for परिभूत) Cc cites पराभूतः

6 a) B2 स्वदीर्यं तु, B3 महुदीर्ण-, D6 से तु दीर्ण- (for तदुदीर्ण-) D6 रथाश्चैव, D3 -रथाश्चौघ-, S -रथा(M1 -नरा)-श्वेम- (for -रथाश्वं च) — b) D4 पत्त्यश्वरथ- (for पत्ति-प्रवर) K3 -कुञ्जल, B (except B3) Da1 Dn1 D1.3-5 T1 2 G1.2 M सकुल (for -कुञ्जरम्) — d) B1 पाड्यो न (for पाण्ड्येन) K3 [अ]भ्यहत, V1 B1 D2 T2 3 G3 M [अ]भ्यर्दित, B1 [अ]भ्याहनत्, B2.3 5 Da1 D1.3-7 [अ]भ्याहत; Dn1 [आ]मर्दित, D3 [अ]भिहत, T1 प्रहृतं; G1.2 प्रहत (for [अ]धिष्ठित) B5 D3 4.7 बलात्

7 a) Ś1 व्यश-, B3 व्यग्र- (for व्यश्व) V1 B5 Dn1 D1.3 5 6 T2 °रथ; G1 °नरान्, M1 °च्छत्रान्, M2-4 °रथीन् (for °रथान्) — b) Ś1 K2 विप्रयुद्धायुधारि(K2 °त्रि)पून्; K1 विप्रविद्धाध्वजाध्वजान्, K3 B2 D3.4 °विद्धायुधद्विपान्; K4 °विद्धाग्निपून्बहून्, V1 D2 6 प्रतिवि(D6 °यु)द्धायुध-द्विप, B1 D7 विप्रयुद्धायुधद्विपान्; B3 °मुक्तायुधद्विपान्, B4 °विद्धायुधध्वजान्, B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 °वि(Da1 °यु)द्धायुधद्विप, D8 विप्रविद्धशरासनान्, T1 G1.2 °युक्ता-युधाग्रयान्, T3 G3 M विप्रयु(T3 G3 °मु)क्तयुगाग्रयान् — K3 om (hapl) 7c–8b — c) B2 सोसानुगैः, B3 D3 T3 G2 सम्यगस्तैः (for °गस्तैः) D3 पांडो (for पाण्ड्यो). — d) K1 B4 M1 [आ]क्षिपन् (for °पत्) T2 वायुर्मेघा-निव क्षिपत्, T3 G3 चल वञ्चिरवाक्षिपत्

8 K3 om 8ab (cf. v. l. 7) — a) Ś1 प्रहतप्रेषान्, V1 तु हतारोहान्, B3 D2 6 8 T3 M1 प्रहतारोहान्, B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3-5.7 T1 द्विरदारोहान् (B2 °हा), T3 G प्रवरारोहान्, M2-4 च हतारोहान् (for प्रहतप्रोथान्) — b) Ś1 विपताकान्ध्वजायुधान्, K1 विपराकांध्वजा°, K2 विपर्ता-काध्वजा°, K4 विपताकध्वजाग्रयान्, B1 3-5 Da1 D1.3 4-7 T1 G M विपताकायुध(G2 °स)ध्वजान्; B2 विपताकध्वजां-वरान्, Dn1 द्विपताकध्वजायुधान्, D8 हयन्विपताकायुधध्व-जान् (sic), T3 सपताकायुधध्वजान् — c) Ś1 K1.2 सपाद-रक्षान् (for सपाद°) Ś1 K1.4 अवधीन्, V1 B Da1 Dn1 D2-5 7 8 T2 अहनत्; D1 हत्वैव, D6 अह*त (for अवधीत्) T1 3 G M सपादरक्षा(T1 G1 °क्ष्या)न्यहनत् — d) K3 V1 B3 Dn1 D4 [अ]द्रीन् (for [अ]रीन्).

C 8.733 B 8.20.23 K 8.56.23

अथ द्रोणसुतस्येषूंस्तांश्छित्त्वा निशितैः शरैः ।
धनुर्ज्यां विततां पाण्ड्यश्चिच्छेदादित्यवर्चसः ॥ २३
विज्यं धनुरथाधिज्यं कृत्वा द्रौणिरमित्रहा ।
ततः शरसहस्राणि प्रेषयामास पाण्ड्यतः ।
इषुसंबाधमाकाशमकरोद्दिश एव च ॥ २४
ततस्तानस्यतः सर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ।
जानानोऽप्यक्षयान्पाण्ड्योऽशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २५
प्रहितांस्तान्प्रयत्नेन छित्त्वा द्रौणेरिपूनरिः ।
चक्ररक्षौ ततस्तस्य प्राणुदन्निशितैः शरैः ॥ २६
अथारेर्लाघवं दृष्ट्वा मण्डलीकृतकार्मुकः ।

स्पांड्य°, T3 G1.3 तानच्छिनत्तथा (G1 °दा) पाड्य° — G2 om (hapl.) 22ᵇ–23ᶜ — ᵇ) B (except B2) Da1 D1.3–5.7 नवभिर् (for पञ्चभिर्) T3 G1.3 चतुर्भि(G1 °भि)रपरै शरै° — Ś K1.2.4 om (hapl.) 22ᶜ–23ᵇ. D8 reads 22ᶜ–23ᵇ on marg — ᶜ) K3 चतुरोस्यावधीदश्वान्, V1 D6 चतुरोस्याहनञ्च(V1 °द्)श्वान्, B1.4.5 D3–5.7.8 चतुर्भिरर्दयच्चा(D8 °यित्वा)श्वान्, B2 चतुरोस्यान्ये तु हयान्, B3 Da1 D1 चतुर्भिरार्दयच्चा(D1 °न्वा)श्वान्, D2.6 चतुरो (D2 °रा)स्याहनत्सश्वान्, T1 चत्वारोश्वानवधिपुर्, T3 G1.3 M1 चतुरोम्यहनच्चाश्वा(G3 °पा)न्, M2–4 चत्वारोम्यहनंश्चाश्वान् Ca cites चतुरोऽश्वानम्रत् — ᵈ) B3 ततोस्ते, M2–4 न च ते (for क्षाशु ते) B3 Da1 Dn1 D1.5.8 व्यसवोपतन् (D1 °त्) (for व्यसवोऽभवन्) B2 विभिदुश्च शरोत्करा°.

23 T2 missing Ś K1.2.4 om. 23ᵃᵇ, G2 om 23ᵃᵇᶜ, D8 reads 23ᵃᵇ on marg (cf v l 22) — ᵃ) K3 द्रोणसुतस्येष्टान्, B2 °सुत° श्रेष्ठांस्, Dn1 द्रौणसुतस्येपूस्; D8 द्रोणसुतस्यास्तान् (for °सुतस्येषूंस्) — ᵇ) K3 अश्वांश्छित्त्वा शितै° शरै°, D8 छित्त्वा सुनिशितै° शरै°, T1.3 G1.3 हु(T1 छि)त्वा छित्त्वा शितै° शरै°, M अस्तां(M4 °त्वा)श्छित्त्वा शितै° शरै° — ᶜ) G1 तु ततां (for विततां) K4 om. पांड्यश्, Da1 D1 पांड्योश् — ᵈ) V1 B1.4.5 D3–4.7.8 T1.3 G1.3 M2.4 [आ]दित्यतेजस; M3 (before corr) °सनिभ and (by corr) °तेजसं (for °वर्चस) D6 धिच्छेदादित्यतेजस°, G2 धनुश्चादित्यतेजस

24 T2 missing — ᵃ) K3 B1.5 Dn1 D2.4.6.7 दिव्यं; D3 सज्य, Ca o विज्यं (as in text) S (T2 missing) अथाधिज्यं महत्कृत्वा Ca cites अधिज्यं — ᵇ) D5 छत्वा (sic), S (T2 missing) धनुर् (for कृत्वा) B3 द्रौणिरमित्रह, D5 G1 द्रौणिर(G1 °म)मित्रह — After 24ᵃᵇ, N ins

115* प्रेक्ष्य चाशु रथे युक्तांश्चैरन्यान्हयोत्तमान् ।

[Dn1 क्षिप्र (for प्रेक्ष्य) Ś K रणे (for रथे) V1 प्रेक्षाविध्यद्रथे मुक्तान् (sic), D2.6 प्रेक्ष्य(D2 °क्ष)चित्ररथैर्युक्तान् (for the prior half) Ś K1.2.4 V1 शरैर्, K3 शरान् (for नरैर्) Da1 D1.5 अश्वान् (for अन्यान्) K4 रथोत्तमान् (for हयो°) B3 हतान्यान्यैर्हयोत्तमान् (for the posterior half)]

— ᶜ) B2 शतसहस्राणि (for शर°) — ᵈ) K3 पांडव°; V1 ब्राह्मण°, B1.3.4 (m as in text).5 Da1 D1.3–5.7.8 वै द्विज, D2 तं द्विज, S (T2 missing) स द्विज (for पाण्ड्यत) — ᶠ) M प्रकुर्वन् (for अकरोद्) K4 दिस, B1 दशाम्; D6 भृशम् (for दिश)

25 T2 missing — ᵃ) K3 अस्यत, K4 अश्यत°, B5 अभ्यत° (for अस्यत°) K3 बाणान्, T1 चैव, G2 तांस्तु (for सर्वान्) — ᵇ) Da1 D1.5.6 द्रौणिर् B2 समात्मन (for महा°) K1 द्रौणिरिपूनणेन्महात्मन (sic); Dn1 द्रौणिर्बाणानमित्रहा, G1 द्रोणबाणं महात्मनः — ᶜ) K3 जातान, K4 जानान्यो, V1 Da1 D1.2.5 जानतो (for जानानो) B2 [ऽ]नक्षयान् (for ऽप्यक्ष°) Dn1 जानन्नप्यक्षया पांड्यो, D6.8 T1.3 G3 M जानन्न(M1 °न्य)प्यक्षयान्पाड्य°, G1.2 राजन्विव्याध तान्पांड्य — ᵈ) D2 [ऽ]सतायत्, D4 T1 G3 शातयन् (for [ऽ]शातयत्). K4 Da1 D1.5 पुरुषर्षभ B1.2.4 M न संभ्र(M1 °भ्रा)मति [त?]शातयन्, G1.2 शरान्सत्पुरुषर्षभ (G2 °भा) Co cites नासभ्रमत

26 T2 missing — ᵃ) K1 प्रयातास्; K3 प्रपन्नास्; V1 B1.3.5 Dn1 D2–4.6.7 T1 G3 Ca op प्रयुक्तांस्, D3 प्रयत्नात्, T3 G1.2 प्रसक्तांस् (for प्रहितास्) B4 Da1 D1.5 M Co प्रयत्नास्तान् (for प्रहितास्तान्) B2 प्रयुक्तांस्तेन प्रयत्नेन (hypermetric) — ᵇ) K1 Dn1 D6 द्रौणिर् (for द्रौणेर्). B2 द्रौणेरसूनरि°; B3 G2 °रिपूनरे°; D2 °रिपून्रणे; D6 द्रौणिरिपून्रणे, G1 द्रौणेरिपून्दारै° (for °रिपूनरि°) D3 (before corr as in text) शरै° (for अरि°) K3 छित्त्वा द्रौणिरिपूनरीन् — ᶜ) Ś1 K1.2 चक्ररक्ष्यौ, D1 °रक्षो, T1 °रक्षास् (for °रक्षौ) Ś2 K4 तथा, K3 V1 B1.3–5 Da1 D1–7 रणे (for ततस्). — ᵈ) K1.4 D8 प्रणुदन्; V1 प्राहरन्, Dn1 G प्राणदन् (for प्राणुदन्)

27 T2 missing. — ᵃ) Dn1 तथारेर्; D2 अथ वै, D8 अथ वा, T1.3 G3 अथ तत्र (for अथारेर्). — ᵇ) K3 मंडलं नतकार्मुकं; B1 M1 मंडलीकृतकार्मुक. — T1.3 om. 27ᶜᵈ — ᶜ) D1 प्रास्य (for प्रास्यद्) K1 बाणा

प्रासद्द्रोणसुतो बाणान्वृष्टिं पूषानुजो यथा ॥ २७
अष्टावष्टगवान्यूह्यः शकटानि यदायुधम् ।
अहस्तदष्टभागेन द्रौणिश्चिक्षेप मारिष ॥ २८
तमन्तकमिव क्रुद्धमन्तकालान्तकोपमम् ।
ये ये ददृशिरे तत्र विसंज्ञाः प्रायशोऽभवन् ॥ २९
पर्जन्य इव घर्मान्ते वृष्ट्या साद्रिद्रुमां महीम् ।
आचार्यपुत्रस्तां सेनां बाणवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ ३०

द्रौणिपर्जन्यमुक्तां तां बाणवृष्टिं सुदुःसहाम् ।
वायव्यास्त्रेण स क्षिप्रं रुद्ध्वा पाण्ड्यानिलोऽनदत् ॥ ३१
तस्य नानदतः केतुं चन्दनागुरुभूषितम् ।
मलयप्रतिमं द्रौणिश्छित्त्वाश्वांश्चतुरोऽहनत् ॥ ३२
सूतमेकेषुणा हत्वा महाजलदनिस्वनम् ।
धनुश्छित्त्वार्धचन्द्रेण व्यधमत्तिलशो रथम् ॥ ३३ C. 8. 605 B. 8. 20. 35 K. 8. 26. 34
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य छित्त्वा सर्वायुधानि च ।

(for बाणान्) K_2 D_2 प्राप्य (D_6 तस्य) द्रोणसुतो बाण , Dn_1 D_3 प्रास्य (D_3 तस्य) द्रोणात्मजो बाणान् — [d]) B_3 वृष्टिं, $D_{1,8}$ त्रुटिं, M_1 दृष्टिं (for वृष्टिं) K_8 पूषाव्वजो (sic), K_4 पूषोनुजो, $B_{2.3}$ $D_{4.7}$ पूषात्मजो, G_1 पूर्वानुगो, G_3 पूषागरेद्, Ca. c °नुजो (as in text)

28 T_2 missing Ca cites the whole st. as in text. — [a]) $K_{1.4}$ अष्टावा(K_4 °व)ष्टगवान्यूह, K_2 अष्टावष्टौ गवां व्यूह्य, V_1 B_3 Dn_1 D_2 $G_{1.2}$ M_{2-4} अष्टावष्ट(V_1 D_2 °ष्टौ)गवान्यूह्य, B_1 D_1 °गवान्याह्य, D_5 अष्टावष्टौ बहून्यागान्, $T_{1.3}$ M_1 °वष्टशतान्याह्य Cc cites अष्टगवानि (as in text) — [b]) K_4 मकटानि (for शकटानि) $K_{1.2}$ युधायुध, V_1 Dn_1 महा°, D_2 ग्रहा°, D_4 पत्रा°, D_7 G_2 यथा° (for यदा°) — [c]) D_3 युगत्र (for अहस्त्र) B_1 $G_{1.3}$ तदष्टमे भागे, D_5 तदष्ट भागेन, G_3 तदर्धभागेन (for तदष्ट°) B_2 अहृतदष्टभागेन Cc cites अह्न and अष्टभागेन (as in text) — [d]) $D_{5.7}$ T_1 चिच्छेद (for चिक्षेप) K_2 मारिषः

29 T_2 missing — [b]) K_8 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{4-8} अतकल्या(Da_1 D_5 °ल्पां)तकोपमं, D_1 अंतक चांतकोपम, T_1 कालान्तकयमोपम, M_1 अंतकालांतकोपमं — [c]) D_5 एत (sup lin इवं) (for ये ये) D_7 तेत्र, D_2 T_3 G M ते ते (for तत्र) T_1 ये ये दद्द्यु राजान — [d]) $D_{4.8}$ प्रायशो (for प्रायशो) K_8 विमज्ञा प्रातलं*वन्, T_1 ते विसंज्ञा प्रपेदिरे

30 T_2 missing T_2 G M transp 30[ab] and 30[cd] — [a]) B_2 पर्जन्यमिव मेघाते — [b]) D_2 साद्रिमिमा, T_1 साद्रि द्रुमा (for साद्रिद्रुमा) D_5 दृष्ट्वा साद्रिद्रुमाददत् — D_5 om (hapl) 30[c]–31[d] — [c]) B_3 आचार्यस्तां तथा सेना — [d]) K_2 [अ]भ्यवावृषत्, V_1 B (except B_1) $D_{2.7}$ T_1 भ्यर्वावृषत्, Dn_1 (with hiatus) अवीवृषत्, D_4 [अ]प्यवीवृषत्, T_3 G M_1 भ्यवीवृषत् (M_1 °षन्); Ca अभ्यवीवृषत (for [अ]भ्यवी°)

31 T_2 missing, D_5 om 31 (cf. v l 30) — [a]) $\acute{S}_1$ Dn_1 द्रौणपर्जन्यमुक्ता, K_1 द्रौणिपर्जन्यमुक्ताम्, B_1 °पर्जन्यमुक्तां, B_2 °द्रौणिपर्यन्य°, $B_{3.4}$ $D_{1.6}$ $T_{1.2}$ G $M_{1.4}$ द्रौणिपर्जन्यसृष्टा (D_1 °ष्टा), M_3 द्रौणिपर्जन्यदृष्टा (for °पर्जन्यमुक्ता) K_4 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ तु (for तां) Da_1 द्रौणि-पर्जन्यसृष्टाना — [b]) $\acute{S}_1$ सुदुस्सहाव्, K_4 °सह, $T_{1.3}$ G $M_{1.3.4}$ दुरासदा (for सुदुस्सहाम्) — [c]) $\acute{S}_1$ K_1 T_1 सक्षिप्र, K_4 स क्षिप्तं, V_1 सा क्षिप्रं, B D (D_6 om.) M_2 Cc संक्षिप्य, $M_{3.4}$ सुक्षिप्र (for स क्षिप्रं) — [d]) K_4 रुध्य, B (except B_2) Da_1 $D_{1-6.7}$ M_2 मुद्रा, Dn_1 D_2 तदा, $T_{1.3}$ G विध्वा, $M_{1.3.4}$ हत्वा (for रुद्ध्वा) K_8 पाड्योनिलो, D_2 पाड्यानलो (for °निलो) K_1 [ऽ]वदत्; $B_{2.3}$ M_2 [ऽ]नुदत्, B_1 [ऽ]हदत्; D_1 M_1 नदन्, D_8 [ऽ]क्षिपत् (for ऽनदत्)

32 T_2 missing — [a]) B_3 वै नदत, D_1 तानदत D_2 चानदत, M_1 नानदतु, Co °दत (as in text). Dn_1 G_2 केतु, D_1 फेतु (for केतुं) — [b]) K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.2.6.7}$ चंदनागुररूषित, S (T_2 missing) °गरु-रू(M °रू)षित — [c]) B_2 D_1 मलयप्रतिमां; Cc °प्रतिमं (as in text) K_4 द्रौणि K_1 मलय प्रति प्रतिमां द्रौणि (sic) — [d]) Dn_1 D_1 [अ]श्वान् (for [अ]श्वान्) Ś $K_{1.2}$ [ऽ]हनत्, T_3 हयान् (for ऽहनत्) K_3 क्षिप्याश्वाश्चतुरो-वधीन् (sic), T_1 G छित्त्वा बाणैस्तथा हयान्

33 T_2 missing — [a]) K_8 केतुम् (marg रथम्) (for सूतम्) — [b]) Some MSS °निस्वन, Dn_1 °निस्वनः — [d]) D_7 व्यधमत्, T_1 व्यधमस्त् (for °मत्) B (except B_2) $D_{1-4.7}$ transp व्यधमत् and तिलशो

34 T_2 missing — [b]) K_1 चित्वा (for छित्त्वा) — [c]) V_1 B (except B_1) Da_1 $D_{1.6-7}$ T_3 G_3 M_1 प्राप्यम् (for प्रासम्) K_1 प्रासमप्याहितं, K_8 प्राप्यमर्यादतां (sic), K_4 प्रासमप्यहिते, T_1 प्राप्यमप्यहन (for प्रासमप्याहित) K_4 D_5 द्रौणि; G_1 द्रोणिर् — [d]) K_8 जघान न (by transp), V_1 नाजघान $B_{1.2.4}$ रणेच्छया, D_5 रणे त्यजन् (for रणेप्सया) $T_{1.3}$ G नाहनधुद्धतृष्णया — After 34, K_4 V_1 B D (except Dn_1 D_8) ins

116* एतस्मिन्नन्तरे कर्णो गजानीकमुपाद्रवत् ।
द्रावयामास स तदा पाण्डवानां महद्बलम् ।

C 8 605 B 8. 20. 35 K 8 56. 30 प्राप्तमप्यहितं द्रौणिर्न जघान रणेप्सया ॥ ३४

हतेश्वरो दन्तिवरः सुकल्पित-
स्त्वराभिसृष्टः प्रतिशर्मगो बली ।
तमभ्यतिष्ठन्मलयेश्वरो महा-
न्यथाद्रिशृङ्गं हरिरुन्नदंस्तथा ॥ ३५

स तोमरं भास्कररश्मिसंनिभं
बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः ।
ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं
गुरोः सुतायाद्रिपतीश्वरो नदन् ॥ ३६

मणिप्रतानोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चांशुकमाल्यमौक्तिकैः ।
हतोऽस्यसावित्यसकृन्मुदा नद-

विरथाग्रथितश्चक्रे गजानश्वांश्च भारत ।
गजान्बहुभिरानर्छच्छरैः संनतपर्वभिः ।
अथ द्रौणिर्महेष्वासः पाण्ड्यं शत्रुनिवर्हणम् । [5]
विरथं रथिनां श्रेष्ठं नाहनद्युद्धकाङ्क्षया ।

[Before line 1, K4 reads line 6 — (L. 1) V1 उपाद्रवन् (for °द्रवत्) — (L 2) V1 B1-3 च (for स) B8 D2 महाबलं (for महद्बलम्) — (L 3) K4 रथिनाश (for रथिनश्च) — (L 4) Da1 D1.5 योधान्, D6 महान् (for गजान्) B8 Da1 D1.5 बहुविधाना(B8 °न)र्छच्च K4 संनतपर्वणि (for °पर्वभि°). — (L 5) K4 द्रोणिर्, D1 द्रौणि- (for द्रौणिर्). — (L 6) B4 Da1 D1.5 6 श्रेष्ठो]

35 T2 missing D8 reads 35^{ab} on marg — [a]) K4 तथेश्वरो (for हते°). K1 स्वक°, V1 प्रक° (for सुक°). Dn1 ततः समारुह्य गजं सुकल्पितं; D6 हरेश्वरो इति वरः प्रकल्पित (sic). S (T2 missing) हतेश्वर (T3 G3 °रो; G1.2 M1 °र-) द्विरदवर सुकल्पित — [b]) K1.4 B2 त्वराभिसृष्ट, K3 त्वराविसृष्ट, D6 त्वरानिसृष्टः; D8 स्वर्णाभसृष्ट (sic), T1 M1 शराभिसृष्ट, T3 G3 पराभिसृष्ट, G1.2 शराभिसृष्टं; M2-4 शराभिवृष्टं (for त्वराभिसृष्ट) K3 V1 B D T1.3 G M प्रतिशब्दगो (K3 °गौ; T1 °को, M2.4 °ग; M3 °क) B4 वद्मी, G2 वर्ली (for बली) — After 35^{ab}, N ins.

117* समाद्रवद्द्रौणिशराहतस्त्वर-
स्तवेन कृत्वा प्रतिहस्तिगर्जितम् ।
तं वारणं वारणयुद्धकोविदो
द्विपोत्तम पर्वतसानुसंनिभम् ।

[(L. 1) D2 reads line 1 on marg K3 नेमा इव (for समाद्रवद्) Ś K D6 द्रौ(K4 द्रो)णिशरासनस्वन, D1.5 द्रौणिशराहतस्स्वर (D5 °र), D2 °शराहतस्वन (for °शराहतस्त्वरम्) Co cites द्रौणिशराहत — (L.2) V1 Da1 D1 गत्वा, B2 हत्वा, B3 तत्तु, D6 मत्वा (for कृत्वा) V1 प्रतिशब्दगर्जित, B3 D1 प्रतिहंति° (for प्रतिहस्ति°) — (L. 3) Ś K1-3 V1 B1 2 4 Dn1 D2 6 8 समागत; K4 तथागत, B3 Da1 D1 5 समागत (for स वारण) Ś1 K1 2 V1 B1,3 Da1 D1 5 °युद्धकोविद]

— [c]) Ś K4 समभ्यतिष्ठन् (for तमभ्य°). K1 समलतिष्ठमे-घेश्वरस्पर्थ (sic); K2.3 Dn1 D6 8 समभ्य(D6 समेत्य)तिष्ठन्मलयेश्वरस्त्वरन्; B1-3 Da1 D1 T3 G3 तमध्य(B2 °भ्य-; B3 °ध्य)तिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्, B4.5 D2-4.7 समभ्यतिष्ठन्मलयध्वज(D3 °ज)स्त्वरन्; D5 समभ्यनिष्ठान्लयध्वजस्त्वरन् (sic), T1 M तदा(T1 °था)भ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्; G1 2 तदाध्य(G2 तमध)तिष्ठन्मलयध्वजस्फुरन् Co cites अभ्यतिष्ठत् — [d]) V1 अथाद्रिशृंगं (for यथा°). B2 हरिरिवुद, Dn1 च हरिर्नदंस; T1.3 G1.2 हरिरुन्नतं (for °रुन्नदंस्) V1 तदा (for तथा).

36 T2 missing — [a]) Dn1 तोमरे (for तोमरं) V1 B Da1 D1-3 5-7 T3 G M भास्कररश्मिवर्चसं, Dn1 D8 T1 °तुल्यवर्चसं (for °रश्मिसंनिभं). — [b]) K3 बलात्प्रमोचयत्नमन्युभि (sic), V1 Da1 D1 5 बलास्त्रसर्गोत्तमयत्र(V1 °रत्न)मन्युभि, Dn1 बलात्समप्रोत्तमयत्न°, D2 6 8 (*sup lin*) बलाभिसर्गोत्तमयत्न°, D3 बलासुसर्गोत्तमयत्न°; T1 बलास्त्रसक्तसमयत्न°, G1 2 बलास्त्रसक्तोसमयत्त (G2 °क्तसमयत्न)-मन्युभि (sic) Co cites अस्त्रोत्सर्गः; उत्तमयत्नः and मन्यु° — [c]) Ś1 K3 B (except B2) Da1 D1-5 7 Co परिपीडयन्, V1 प्रतिगर्जयन्; D6 प्रतिगर्जितं (°पीडयन्). B3 द्विज (for गज) K3 ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडनाजं (sic). — [d]) Ś K3 [ऽ]नदद्, D8 सुदन् (for नदन्) K3 सुरो सुतायाद्रिपतिश्वरोमदन् (sic), K4 गुरो° सुतायाद्रिपतेश्वरो नदद्, V1 गुरो° सुता यत्र विलेश्वरो नदन् (sic), D6 गुरो° सुतायाद्रिविदेश्वरो नदन्; T1.3 G1 M गुरो° सुताय द्रमिडे(T1 °ते-, M °ळे)श्वरो नदन् (M3 4 °द्).

37 T2 missing — [a]) K3 V1 B D S (T2 missing) मणिप्रवेकोत्तमवज्र(T3 G °कोज्वलरत्न)हाटकैर् Ca o cite मणिप्रवेकः — [b]) M1 अलकृतः Da1 °मौक्तिकी ; — [c]) Ś1 नदत् (for नदन्) K3 Dn1 D8m T1.3 G हतो मयासीत्यसकृन्मुदा न(K3 Dn1 D8m °त्समुच्च)दन्, V1 हतो हतोसीत्यसकृत्तदा नदन्, B1.4.5 D2-4.6.7 M हतो हतोसीत्यसकृन्मुदा वदन् (B1.4 5 D3.7 नदन्, D4 नदद्) B2 Da1 D1.5 हतो ह्यसावित्यसकृन्मुदा न(B2 व)दन्; B3 हतो हतोसीत्यसकृद्वदन्नदन्; D8 हतोममासीत्यसकृत्समुच्चदन् Ca

न्पराभिनद्द्रौणिवराङ्गभूषणम् ॥ ३७
तदर्कचन्द्रग्रहपावकत्विषं
भृशाभिघातात्पतितं विचूर्णितम् ।
महेन्द्रवज्राभिहतं महावनं
यथाद्रिशृङ्गं धरणीतले तथा ॥ ३८
ततः प्रजज्वाल परेण मन्युना
पदाहतो नागपतिर्यथा तथा ।
समादधे चान्तकदण्डसंनिभा-
न्निषूनमित्रान्तकरांश्चतुर्दश ॥ ३९
द्विपस्य पादाग्रकरान्स पञ्चभि-
र्नृपस्य बाहू च शिरोऽथ च त्रिभिः ।
जघान षड्भिः षडृतूत्तमत्विषः
स पाण्ड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४०
सुदीर्घवृत्तौ वरचन्दनोक्षितौ
सुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितौ ।
भुजौ धरायां पतितौ नृपस्य तौ
विवेष्टतुस्तार्क्ष्यहताविवोरगौ ॥ ४१
शिरश्च तत्पूर्णशशिप्रभाननं
सरोषताम्रायतनेत्रमुन्नसम् ।
क्षितौ विबभ्राज पतत्सकुण्डलं C 8 817 B 8 20 48 K 8 56 45

cites अस्मै हतोऽसीति — d) Ś K1.2.4 पराभवद्, B1 D3.4 T3 पराहनद्, B3 पराभिदद् (for °भिनद्) T1 रौद्रवराग भूषण (for द्रौणिवराङ्ग°) Cs c cite वराङ्ग- (as in text)

38 T2 missing — a) K1 Da1 D1.- उदर्क- (for तदर्क-) V1 B3 -ग्रहपावकद्विप, D2.6 -ग्रहपावकार्चिष, T1.3 G -ग्रहेन्द्युतत्विष (T3 G3 °प्रभ) Cc cites ग्रहा and त्विषम् — b) V1 B1.2.5 D3.4.7 भृशातिपातात्, Dn1 शराभिघातात्, T1 भृशाभिभूतात् (for °घातात्) T3 त्वरितो, G1.2 परितो, G3 पतितो (for पतित) K3 V1 D1 T1.3 G निर्गूर्णित (G2 °त) (for विचू°) D3 भृशाभिपा(sup lin वा)तोत्पतित विचूर्णित — c) V1 महाचल, B1.3-.. D (except D6) S (T2 missing) °स्वन, B2 °रल (for °वन) K3 महेन्द्रवज्राभिहित महाम्वन — d) B2 तथा (for यथा) K1.2 धरणीतल (for °तले) B2 M1 यथा, T1 पुरा, T3 यदा (for तथा)

39 T2 missing G1 om 39ab — a) V1 तथा (for तत) K3 पजाज्प (sic) (for प्रजज्वाल) K1 मृत्युना (for मन्युना) — b) Ś K2 पराहतो, B1.5 D3 पादाहतो (for पदा°) T3 तदा (for तथा) — c) K1.3 V1 B D S (T2 missing) समाददे (for °दधे) K1 चान्तकदण्डसंनिभान्, T3 G चान्तकदूत(G1.2 °सूर्य)संनिभान् — d) K1 इष्टान (for इषून्) B D3-.7 अमित्रार्त्तिकरांश्च (for °न्तकरांश्च)

40 T2 missing — a) M4 द्विपद- (for द्विपस्य) D6 पादाग्रकरांश्च, T3 G1.3 M1 °कर स, G2 °सर स (for °करान्स) Cc cites पादाग्रकरान् (as in text) — b) K2 द्विपस्य (for नृपस्य) V1 B2 शिरोस्य; D2 शिरांसि (for शिरोऽथ) K3 T3 G1.3 M2-4 पत्रिभि, D2 पचभि (for च त्रिभि) B3 नृपस्य बाहू शिरसा स ह त्रिभि; D4 नृपस्य बाहून्शिरोथ पत्रिभि, D6 नृपस्य बाहूरुशिरांसि च त्रिभि, T1 नृपस्य बाहू च शिरोधरा त्रिभि — c) Ś1 K1 षड्तूत्तमद्विप, K3 षड्रुत्तमस्त्विष, K4 स ऋतूत्तम°, V1 B1.3.5 Dn1 D2-4.6-8 m षडनुत्तमत्वि(V1 °द्वि)ष, B3 च षडुत्तम°, B4 D1.8 T3 G1.2 M2.3 षड्तूपमत्वि(D1.8 °द्वि)ष, Da1 षड्नूपम°, T1 स्वथ चोपलत्विष, G3 षडनुपम°, M1 षड्रिरूपम (sic), M4 षड्तूपम त्विष (for °त्तमत्विष) — d) D5 सा (for स) D8 सपीड्य (for स पाण्ड्य-) K2 पांड्यराजानुगरान्, K3 °राजानिचरान्, D3 °राजा तु वरान् (for °राजानुचरान्)

41 T2 missing — a) Ś2 K1.4 स दीर्घवृत्तौ (K1 °त्तो), B1 वरचन्द्रमोक्षितौ, Da1 D1 °चदनक्षितौ, M1 °चदनौक्षितौ (for °चदनो°) — b) B1.4.5 Da1 D3.4.7 °मणिवज्र(Da1 °चन्द्र)भूषणौ, D1.5 °वर(D5 °च)चन्द्रभूषणौ, T1.3 G °मणिवज्र(T1 °रत्न)चित्रितौ — c) Ś K1.2.4 धराया (for धरायां) K3 D3 om तौ — d) K1.4 V1 B D S (except M1.3, T2 missing) विचेष्टतुस्, K3 विचेष्टतस् (for विवेष्टतुस्) D8 तार्क्षहताविव (for तार्क्ष्य°)

42 T2 missing — a) K3 शिरोस्य (for शिरश्च) G2 तत्पूर्णशशिप्रभानन, M1 तद्पूर्णशशि° (for तत्पूर्णशशि°) K1 शिरन्यस्तत्पूर्णशशिप्रभानन (sic) — b) K3 उन्नश, K4 Dn1 D1.4.8 उत्तसं, B1 उत्वसन (sic), G1 उन्नत (for उन्नसम्) — c) D6 पत (for पतत्) K2 सुकुण्डल (for सकुण्डल) B (except B1) Da1 D1-5.7 क्षि(B2 क्ष)तावपि भ्राजति तत्सकुंडल, T1 G M क्षितावपि (G3 °प-) भ्राजति (T3 G2.3 °त) दीप्त° — d) K1 शची, K2 शचीन् (for शची) Ś2 तथा (for यथा) — After 42, K4 V1 B D (except D8) ins

118* स तु द्विपं पञ्चभिरुत्तमेषुभिः
कृतः षडशश्चतुरो नृपस्त्रिभिः ।

C. 8. 817 B 8 20 43 K. 8. 56 45

विशाखयोर्मध्यगतः शशी यथा ॥ ४२
समाप्तविद्यं तु गुरोः सुतं नृपः
समाप्तकर्माणमुपेत्य ते सुतः ।
सुहृद्वृतोऽत्यर्थमपूजयन्मुदा
जिते बलौ विष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ४३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

१६

धृतराष्ट्र उवाच ।
पाण्ड्ये हते किमकरोदर्जुनो युधि संजय ।
एकवीरेण कर्णेन द्रावितेषु परेषु च ॥ १
समाप्तविद्यो बलवान्युक्तो वीरश्च पाण्डवः ।
सर्वभूतेष्वनुज्ञातः शंकरेण महात्मना ॥ २
तस्मान्महद्भयं तीव्रममित्रघ्नाद्धनंजयात् ।

कृतो दशांश' कुशलेन युध्यता
यथा हविस्तद्दशदैवतं तथा।
स पादशो राक्षसभोजनान्बहू-
न्प्रदाय पाण्ड्योऽश्वमनुष्यकुञ्जरान् ।
स्वधामिवाप्य ज्वलन' पितृप्रिय
स्तत' प्रशान्त' सलिलप्रवाहत' ।

[D2 transp lines 1–4 and 5–8 — (L 1) K4 मत्तद्विप , D4 स तु द्विपान् (for स तु द्विप') B6 [आ]यवेषुभि' — (L 2) D4 कृत्त' (for कृत') K4 खडगश्चतुरा, V1 षडगश्चतुरो, B3 श्वपग' (sic), B6 दशांश', D6 षडशश्च तथा (for 'श्चतुरो) B2 कृत षडगश्च नृपस्तथा त्रिभि' — (L. 3) K4 दशांशो, B2 दशांग , Da1 D1.5 दशांशै (for दशाश) K4 युध्यत (for युध्यता) — (L 4) V1 B2 Dn1 हविर्यथा (by transp) B3 दिशस्, D1.5 हरिस् (for हविस्) D1 तादृशदैवत ; D4 त दश' (for तद्दश') — (L 5) D5 सा (for स) Dn1 पार्थिवो, D6 पादपान् (for पादशो) K4 राक्षसभोजन (for 'भोजनान्) — (L 6) B8 प्रहार्य, D4 प्रदद्य (for प्रदाय) K4 Da1 D1 4–6 पांड्या(K4 'ड्य-, D6 'ड्यान्)श्वमनुष्यकुजरान्, B3 पांड्योथ मनुष्य' (for पाण्ड्योऽश्वमनुष्य') — (L 7) V1 B1 स्वधामवाप्य, B2 'ममप्य (sic), Da1 D1 5 स्वधामिवेच्छन् (for 'मिवाप्य) B8 सुधामिव प्राप्य निलप्रिया' प्रिया (sic), Dn1 स्वधामिव प्रज्वलन' पितृप्रिय' — (L 8) V1 B3 4 Dn1 स शांत (for प्रशान्त') B Da1 D1 5 7 सलिलप्रवादित (for 'प्रवाहत)]

43 T2 missing — [a]) Ś2 स्मृतं (for सुत) K8 नृप — [c]) D5 तदद्भुतो (sic) (for सुहृद्वृतो) V1 [ऽ]त्यंतम् (for ऽत्यर्थम्) K4 Da1 D1 5 सदा (for मुदा) — [d]) K4 बले (for बलौ) K3 B1 [अ]मरेश्वरा (for 'श्वर') Ś1 K1.2 जिते बले विष्णुमिवाचलेश्वरः, T3 G3 हते बलौ(G3 'ले) विष्णुरिवामरेश्वर

Colophon — *Adhy name* Ś K2–4 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 5 T1 M1 पाड्यवध'; D3 4.7 प्रवीरवधः — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमयुद्धदिवसे —*Adhy no* (figures, words or both)· Ś2 15 (as in text), B1.5 Da1 20, T1 G 61, T3 59, M 60

16

1 [a]) K3 B1 Dn1 M2–4 transp पाण्ड्ये and हते — [b]) K4 Dn1 सजय' — Ś2 om. 1[c]–3[b] — [d]) V1 जनेषु (for परेषु) B2 Dn1 D2 6 S (except T2) द्राविते च युधिष्ठिरे (D6 'र')

2 Ś2 om 2 (cf. v 1 1) — [b]) B6 Da1 (m as in text) मुक्तो, Dn1 युक्त- (for युक्तो) K3 वीरस्य, K4 B1 3–5 Da1 D1–5 7 T2 वीर' (K4 'र) स, V1 B2 D6 वीरैश्च, G1 वीर्यैश्च (for वीरश्च) — [d]) Dn1 D5 महारथ', S (except T2) च धीमता (for महात्मना)

3 Ś2 om. 3[ab] (cf. v 1 1) — [a]) G3 अस्मान् (for तस्मान्) K3 V1 B2 4 D (except D3 4 7) S (except T1 2) मम (for महद्) B2 जातम् (for तीव्रम्) — [b]) B2 मर्जुनेन महात्मना, D6 अमित्रघ्नं धनजय — B2 repeats 3 after 3[ab] B3 om 3[cd] — [c]) M1 यस् (for यत्) V1 किंस्विदप्यागतो पार्थस्, B2 स्वय यदकरोत्पार्थस्, D6 किंस्विदद्याक'

स यत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ३
संजय उवाच ।
हते पाण्ड्येऽर्जुनं कृष्णस्त्वरन्नाह वचो हितम् ।
पश्यातिमान्यं राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ ४
अश्वत्थाम्नश्च संकल्पाद्धताः कर्णेन सृञ्जयाः ।
तथाश्वनरनागानां कृतं च कदनं महत् ।
इत्याचष्ट सुदुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ॥ ५

एतच्छ्रुत्वा च दृष्ट्वा च भ्रातुर्घोरं महद्भयम् ।
वाहयाश्वान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याह पाण्डवः ॥ ६
ततः प्रायाद्धृषीकेशो रथेनाप्रतियोधिना ।
दारुणश्च पुनस्तत्र प्रादुरासीत्समागमः ॥ ७
ततः प्रववृते भूयः संग्रामो राजसत्तम ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ८
धनूंषि बाणान्परिघानसितोमरपट्टिशान् । C 8 831 B 8 21 11 K. 8, 59 2

---

4 K1 om. the ref. — a) Ś2 transp हते and पाण्ड्ये K1 [ऽ]र्जुन — b) V1 त्वरन्प्राह K3 V1 Dn1 D2 6 T2 शुभं वच, T1 3 G वचस्तदा, M वच शुभं (for वचो हितम्) — c) Ś2 पश्यातिमन्या राजानम्, K1 पश्यति मान्यं रा°, K3 पश्यत्विमाश्रा° (submetric), K4 पश्याम्रि(before corr न्न)नाह रा° (sic), V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 हत पश्य रणे पाण्ड्यम्, B1 3–5 D3 4 7 पश्यामि नाह (B3 °न्य) रा°, B2 पश्यामि पतित पांड्यम्, D8 T2 पश्यावमानित (T2 °न) ज्येष्ठम्, T1. 3 G M हत पश्यस्व राजानम् — d) K3 अपायाताश् — After 4, N reads 8 41 3[ef], repeating it in its proper place. On the other hand, T G1 3 M read 8 41 2–5 and G2 reads 8 41 2–7 after 4

5 T2 reads 5[abcd] after 8 41 4[ab] and G1. 2 M1 read it after 8 41 5 — a) K4 B3 संकल्पा V1 Da1 D1 5 6 अश्वत्थाम्ना च (V1 तु) पाचाला (D6 °ल्य) T1 G3 °त्थाम्ना हता संख्ये, T2 °त्थामेन पाचाला, G1 °त्थामहत मत्स्ये — b) K1 हताद्, K4 घ्नता, B3 कृता (for हता) K1 संजय°, K2 M1 सजया; K3 सजयाद्, B2 D1 सजया, B3 om (for सृञ्जया) T1 3 G1 सर्वे कौंतेय सजया — c) Ś2 तथाश्वनरनामाणा, K3 B1. 3–5 D तथाश्वरथनागाना, V1 B2 S (G2 om) रथाश्वनर° — G2 om 5[c]–8[d] Before 5[c], T2 ins वैशपायन — e) B5 D2–4 6 7 T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो, T1. 3 G1 3 इत्येतत्सर्वमाचष्ट — f) Ś2 K2 किरीटिनी (sic)

6 G2 om 6 (cf v l. 5) T1 3 G1. 3 M read 6[a]–7[b] followed by 119* and T2 reads 6–7 followed by 119* after 8 41 6 — a) Da1 D1. 2 5 transp श्रुत्वा and दृष्ट्वा D8 एतच्छ्रुत्वा तु वचन — b) V1 तत्र घोर, D2 भ्रातुर्वैर, M भ्रातृणा च (for भ्रातुर्घोरं) D2 कृष्णस्यामिततेजस, T G1 3 भ्रातृणा व्यसन महत् — c) K1 हृषीकेशं, B3 °केशो — B3 om. (hapl) 6[d]–7[a]

7 G2 om 7 (cf. v l. 5), B3 om 7[a] (cf. v l. 6) — a) K4 तत प्रयाद्, Ca अनुप्रायाद्, Co अभिप्रा°. — b) K3 Dn1 D8 रथेनाप्रतिमौजसा, K4 रथेन प्रतियोधिना, B3 रथिना प्रति°, T1 रथेन प्रथिमान्युधि (sic), T3 G1. 3 M रथेनाप्रतिमो युधि — T1. 3 G1 3 M ins after 7[ab] T2 ins after 7

119* तदा रेणु समभवत्पुनस्तत्र महारणे ।,

which is followed by 8 41 6[e]–7[d], in T G1. 3 M. — S (except T2) om 7[cd] — c) B3 च ततस्, D8 चाहवस् (for च पुनस्) — d) T2 पुनरासीत् Ś2 समागत°, K3 समतत°, D8 समागमे — N ins after 7 M2 4 after 8

120* तत पुन समाजग्मुरभीता कुरुपाण्डवा ।
भीमसेनमुखा पार्था सूतपुत्रमुखा वयम् ।

[=8 32 82 — (L 1) B2 अतीता°, D1 अभीता, T2 अभित S (except T2) कुरुसृजया° (for °पाण्डवा) — (L 2) K4 भीमसेन°, T1 युधिष्ठिर° (for भीमसेन) T1 G1. 2 वैकर्तन- (for सूतपुत्र) K4 -मुख वय°, D2 मुखा वय]

8 Before 8, S (except M4) ins सजय — a) Ś2 प्रववृत्ते T1 M2–4 युद्ध (for भूय) — b) K4 राजसत्तम°, B1–4 Da1 D1 5 लोमहर्षण , D3 G2 राजसत्तम T1 M2–4 घोररूप विशा पते — c) D6 कर्णश्च T2 पाडवै राजन् D8 पाडवाना परेषा च — d) K2 यमराष्ट्रविवर्धना°, D1 परराष्ट्रविवर्धन°, T1 M यमराष्ट्रविवर्धन — After 8, T G M1 3 read adhy 42, while M2 4 read 120*, followed by adhy 42

9 b) K1 2 T1 3 G M असितोमरपट्ट(K1 2 °ट्टि)सान्, V1 B2 D2–4 6 7 असि(D6 खड्ग)पट्टिश(V1 स)तोमरान्, T2 असीन्पट्टिसतोमरान् — c) Ś K1 2 मुसुलानि, K3 V1 Dn1 D1–4 8 मुशलानि, B1 मूष°, B2 मुप°, Da1 मुसनानि, D5 मुसजानि (for मुसलानि) Ś2 मुर्शांडी च, K1. 2 B4 G3 मुसु(B4 °प)ण्डीश्च, K3 मुपर्डीश्च, Da1 मुशुटीश्च, D8 मुषढीश्च, T1 G1 2 मुसुठीश्च, T2 मुसुठीनि, T3 M3 मुसुढीश्च, M1 मुसुर्डीश्च, M2 4 मुसुठीश्च (for मुशुण्डीश्च) — d) Ś1 K1. 2 शक्त्यृष्टिपरश्वधान्, K3 V1 B1. 2 4 5 Da1 D1–5 7 8 T2 M सशक्त्यृष्टिपरश्व(some

C 8 831 B 8 21 11 K 8 59 2 मुसलानि भुशुण्डीश्च शक्तिऋष्टिपरश्वधान् ॥ ९
गदाः प्रासानसीन्कुन्तान्भिण्डिपालान्महाङ्कुशान् ।
प्रगृह्य क्षिप्रमापेतुः परस्परजिगीषया ॥ १०
बाणज्यातलशब्देन द्यां दिशः प्रदिशो वियत् ।
पृथिवीं नेमिघोषेण नादयन्तोऽभ्ययुः परान् ॥ ११
तेन शब्देन महता संहृष्टाश्चक्रुराहवम् ।
वीरा वीरैर्महाघोरं कलहान्तं तितीर्षवः ॥ १२
ज्यातलत्रधनुःशब्दाः कुञ्जराणां च बृंहितम् ।
ताडितानां च पततां निनादः सुमहानभूत् ॥ १३
बाणशब्दांश्च विविधाञ्शूराणामभिगर्जताम् ।
श्रुत्वा शब्दं भृशं त्रेसुर्जग्मुर्मम्लुश्च भारत ॥ १४
तेषां नानदतां चैव शस्त्रवृष्टिं च मुञ्चताम् ।
बहूनाधिरथिः कर्णः प्रममाथ रणेषुभिः ॥ १५
पञ्च पाञ्चालवीराणां रथान्दश च पञ्च च ।

MSS °स्व)धान्, K4 शक्तिरिष्टिपरस्वधान्; B8 T8 G शक्तिय(G1. 2 °र्ये)ष्टि°, Dn1 सशक्त्याष्टिपरिश्वधान्, T1 शक्तिश्चापि परश्व°

10 ᵃ) K3 Dn1 M1 गदा K1 4 प्रसान्, V1 D2 प्राशान्, D4 प्रधान् (for प्रासान्) D6 प्रासासितान्, M1 प्रासान्वितान् (for प्रासानसीन्) K3 Dn1 D8 सितान्, B1 5 D2-4 7 S शितान्, B3 रणे (for असीन्) K1 क्राता, B1 कुता, Dn1 कुभान् (for कुन्तान्) — ᵇ) K1 दिंडिपालान्, V1 B Da1 D1 3 5-7 T3 G3 भिंदिपालान्, D8 भिंडिमालान् (for °पालान्) K3 B1.3 4 Da1 Dn1 D1.5 8 T2 तथाकुशान्, B5 सहाकुशान्, D8 सितांकुशान् — ᶜ) B5 आपेदु°, M4 आनेतु (for आपेतु°) — ᵈ) K3 V1 B D T2 M परस्परजिघासया, T1 3 G परवीरजिघांसया (T1 °व°)

11 ᵃ) K1 4 (*sup lin*) बाणघ्यातलशब्देन, T1 3 G धनुर्ज्यातल° — ᵇ) Dn1 गा, T1 3 G M ते, T2 ज्या, Ca c द्यां (as in text) G1 दिशा K1 वय, Ca वियत् (as in text) B2 द्या दिशा पत्तिगौरिय (*sic*) — ᶜ) K4 D5 पृथिवी K3 नौमिघोषेण — ᵈ) M4 पुरात् (for परान्) K3 नादयन्वै ययु परान्, B1 3 4 Da1 D1 5 °यत परस्पर (Da1 °रे), T1 परिपूर्याभ्ययु परान्, T2 नादयन्तो त्विनु प° (*sic*)

12 G2 om 12 — ᵃ) S (except T2, G2 om) बहव° (for महता) — ᵇ) T3 G3 सुहृष्टास् V1 च महाहवे, Da1 D1 चक्रुराहवे — ᶜ) K1 धीरैर् (for वीरैर्) K2 °घोरां; K3 °घोरै, D8 °घोरै — ᵈ) K1 कलह त, K2 कलहा तु (*sic*). Da1 D1 5 जिहीर्षव°, T1 3 G (G2 om) M अभीप्सव° (for तितीर्षव°) T2 कलह संतितीर्षव°

13 ᵃ) Ś K1 °तनुत्र- (for °तलत्र-) Ś2 V1 Dn1 D2 5 T2 -धनुःशब्द°, K2-4 B1 3 4 Da1 D1 5 6 T1 3 G M -धनुःशब्दान् (K3 M1 °ब्द) — ᵇ) Ś2 B1 5 Dn1 D3 4 7 बृहता, K3 बृहिता°, B3 Da1 D1 5 6 बृहितान् T1 3 G M दास्राणा (T1 शत्रूणा; G1 M2 3 शास्त्राणा, M1.4 छत्राणा) च निपात्यता — ᶜ) V1 T2 पदातानां, B2 3 5 D2-5 7 पादातानां, G1 तडिताना (for ताडि°) K3 Dn1 D8 समरे, M4 पतिता (for पतता) K4 नादितानां च पत्तीनां, D6 पदातीना च पतन — ᵈ) K3 Dn1 D8 नृणां शब्दो महानभूत्, V1 B5 D2-4 6 7 T2 नृणा नादो महा°, T1 3 G M2-4 निनादा(T3 निनाद°, G3 M2 4 निनदा)श्चैव दंतिनां, M1 निनादाश्चैव पत्तिना°

14 ᵃ) B3-5 D6 7 तालशब्दांश्च, D8 बालशब्दाश्च (for बाणशब्दाश्च) K3 बाणशब्दाश्च विविधा, D1 बाणाश्च विविधान्मार्गान्, G1. 2 बाणशब्द च विविध — ᵇ) S2 K3 B3 अपि गर्जता (B2 °र्जितान्), V1 चातिगर्जित, B1 3-5 Da1 D1-7 G1 2 चाभिगर्जता (B4 °र्जित, D6 °र्जितान्), Dn1 D8 T2 M1 2 4 चापि गर्जतां, T1 M3 चापि गर्जित, T3 G3 चैव गर्जता (for अभिगर्जताम्) — ᶜ) K3 B1. 2 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 G1 2 शब्दान्, V1 B3 5 D2-4 6 7 T2 तत्र, T3 G3 M2-4 गजा (for शब्द) Da1 D1.5 T1.3 G3 M2-4 नेदु°, D6 त्रेतु, T2 मम्रु°, G2 त्रसैर् (for त्रेसुर्) M1 श्रुत्वा भृश गजा नेदु — ᵈ) K3 V1 B3 5 Da1 Dn1 D1-7 T G3 M पेतुर्, D8 जग्मुर् (for जग्मुर्) K3 Dn1 T2 नेदुश्च, B3 मदाश्च, M मम्रुश्च (for मम्लुश्च) K3 Dn1 D8 M2 (before corr as in text) 3 4 मारिष, V1 B2 4 5 D2-4 6 7 T2 सैनिका°, T1 भीरव° (for भारत) K1 जग्मु*मुश्च भारत, G1 2 जग्मुश्च भृशभीरव°

15 ᵃ) K3 Dn1 D8 प्रणदता; V1 D2 6 आनर्दता, B1-4 Da1 D1 3-5 7 निनद(D1 7 °र्द)ता, B5 च नर्दतां, T1.3 G आपतता, T2 M नानदता (for नानदतां) — ᵇ) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 S शस्त्रवर्षं, D8 शरवृष्टिं (for शस्त्र°) T1 वर्षिणां, T3 G M वर्षतां (for मुञ्चताम्) — ᶜ) D2 आधिरथ°, T2 G1 अतिरथ°, T3 G2 3 अ(G2 आ)तिरथि° (for आधिरथि) B5 D3 4.7 वीर° (for कर्ण°) — ᵈ) V1 (marg) B2 D3 T1 3 G M रथेषुभि°; B1.3-5 Da1 D1-5 7 [इ]षुभि° परान्, D6 तयेषुभि°, T2 रणे रिपून् (for रणेषुभि°)

16 ᵃ) Some MSS पंचालवीराणा, T2 पचप्रवीराणां — ᵇ) B2.4m 5 Da1 D1 5 गजान् (for रथान्) K4 च दश (by transp), D6 दश स V1 B D6 M सस

साश्वसूतध्वजान्कर्णः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १६
योधमुख्या महावीर्याः पाण्डूनां कर्णमाहवे ।
शीघ्रास्त्रा दिवमावृत्य परिवव्रुः समन्ततः ॥ १७
ततः कर्णो द्विपत्सेनां शरवर्षैर्विलोडयन् ।
विजगाहेऽण्डजापूर्णां पद्मिनीमिव यूथपः ॥ १८
द्विषन्मध्यमवस्कन्द्य राधेयो धनुरुत्तमम् ।
विधुन्वानः शितैर्बाणैः शिरांस्युन्मथ्य पातयत् ॥ १९
चर्मवर्माणि संछिन्द्य निर्वापमिव देहिनाम् ।
विषेहुर्नास्य संपर्कं द्वितीयस्य पतत्रिणः ॥ २०
वर्मदेहासुमथनैर्धनुषः प्रच्युतैः शरैः ।
मौर्व्या तलत्रैर्न्यवधीत्कशया वाजिनो यथा ॥ २१
पाण्डुसृञ्जयपाञ्चालाञ्शरगोचरमानयत् ।
ममर्द कर्णस्तरसा सिंहो मृगगणानिव ॥ २२
ततः पाञ्चालपुत्राश्च द्रौपदेयाश्च मारिष । C. 8 845 B 8 21 25 K 8 59 17

(for पञ्च) K3 Dn1 T G रथाना दश सप्त च — c) V1 -बाणान्, S (except T2) -रथान् (for -ध्वजान्)

17 a) S (except T1.2) यौधमुख्या T1 3 G महावेगा — b) T1.3 G सम्ययु (for आहवे) — c) B1 2 D7 शीघ्राश्वाद् K3 V1 Dn1 D2 6 8 तूर्णम् (for दिवम्) K1 आन्यत्य (sic), D5 आगत्य (for आवृत्य) T1 3 G दीर्घमवरमावृत्य, M शिक्षितान्नद(M1 °म)भिद्रुत्य — d) K1 परिवव्रु, K3 °चक्रु K2 समन्वत (for °न्तत) T1 3 G वाता पूर्वापरा इव

18 a) Da1 om तत M3 °सेना — b) Dn1 D6 8 T2 M बाणवर्षैर्, T1.3 G बाणवृष्ट्या (for शरवर्षैर्) K1 (sup lin as in text) विलोकयन्, K3 Dn1 D6 T1 व्यलोडयन् (K3 °त्), T2 व्यलोमयन, T3 G M वि(G1 2 व्य)लोल्यन (G2 °यत्) — D5 om (hapl) 18c–19d — c) K3 V1 B1.2 4 5 Dn1 D2–4.7 8 T2 3 G3 विजगाह (for °गाहे) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 D1–5 7 8 T1.3 G [अं]डजाकीर्णां, T2 [अ]बुजाकीर्णां, M गजापूर्णां (for ऽण्डजा°) K4 निजगाहाडजापूर्णां, B3 विजगाह भुजाकीर्णां — d) B3 इव कुंजर, G1 गजयूथप (for इव यू°)

19 D6 om 19 (cf v l 18) — a) Ś1 K1 2 °न्मत्स्यम्, T3 G1 2 °त्सैन्यम्, G3 °त्सेनाम्, M1 °न्मध्याद् (for °न्मध्यम्) Da1 D4 अवस्कध, Dn1 °स्कध, D1 °स्कद, Cc °स्कन्द्य (as in text) — b) Ś2 धनुसुत्तम, K3 धनुषोत्तम, B1–4 Da1 D1 5 8 रथमत्तम (D8 °मान्) — c) Ś K1 2 4 B1–4 Da1 D1 5 7 8 विदुद्राव, T2 विधून्वान (for विधुन्वान) Ś2 शतैर्, K1 3 [अ]सितैर्, D3 सितैर् (for शितैर्) Dn1 विधुन्वञ्शिशितैर्बाणै, D2 विधुन्वानोत्तमैर्बाणै , T1 3 G M विद्रु(T1 °द)धावामितैर्बाणै — d) M1 शरामि S K1.2 4 B2 3'4 Da1 D7 8 G1 M2 पातयन् — After 19, T1 3 G M1 3 4 ins

121* हस्तिन सुमहामात्रान्साश्वारोहान्हयानपि ।
रथिनोऽप्येकबाणेन भ्रमतश्चावपातयत् ।
[(L. 2) T1 M1.3 4 हि (for ऽपि)]

20 ab) K1 चर्मवर्माणि सञ्छिद्य निर्वापमिव देहिन, K3 Dn1 वर्मणा वर्मणावृत्य योधास्तत्र न लिल्हिरे (Dn1 निलिल्यिरे), K4 चर्मवर्माणि सछिद्य निपतन्भुवि देहिनां, V1 B D3 7 चर्मवर्माणि (B2 3 वर्मचर्माणि) सछि(V1 °छ)न्नान्यपतन्भुवि दे°, Da1 D1 2 5 चर्मवर्मा(D2 5 °र्मा)णि सछिन्नान्यपतत्सर्वदे°, D4 चर्मवर्मणि सछित्वान्यपतद्भुवि दे°, D6 वर्मचर्माणि सछिद्य निर्व्याधमिव दे°, D8 चर्मवर्माणि सछिन्नान्यावापमपि दे°, T1 चर्म वा वर्म वाश्रित्य निपातमपि देहिन; T3 चर्मणी वर्मणी वृत्य योधास्तत्र निलिल्यिरे, T3 G1 3 M वर्म वा चर्म वा(G1 चा)श्रित्य निवा(G3 पा)तमपि देहिन — c) K1 विषहन्नाम्य, K3 G3 विषेदुर्नास्य, M1 विषेहेष्वास्य, M2–4 विषह ते न K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 S Ca सस्पर्शं (G2 °र्शा), Da1 D1 5 सपत्न (for सपर्कं) — d) K4 द्विपस्येव, B2 अग्नेरिव (for द्वितीयस्य) Da1 D1 5 पतगिन (for पतत्रिण)

21 a) K3 वर्मदेहास्रमथनैर्, V1 वेर्मदेहाम्र°, B2 °देहास्र°; Dn1 °देहास्त°, D4 °देहासुमथनाद्, D3 (marg sec m) च(sup lin व)र्मदेहेसुमथाने, T1 3 G M2–4 वर्मयुक्तेषु देहेषु, M1 °युक्तश्च राधेयो — b) Dn1 धनुषा प्रच्युतै शरै, T1 °षा ह्याक्षिपच्छरान्, T3 G1 M2 4 °ष्यास्य (G1 °ष्यस्यन्, M2 4 °षास्य) शितान्शरान्, G2 °षास्याच्छिनच्छरान्, G3 °षा ह्यचिताञ्शरान्, M1 धनुषोस्य शितान्छरान्, M3 °ष्यासन्न्शिताञ्छरान् — c) K3 V1 B Da1 D1 2 5 6 8 T1 M2 3 तलत्रेभ्य(V1 B1 M2 3 °त्रेय-, B3 D2 T1 °त्रेन्य)हनत्; D3 4 7 °त्रेषु (D4.7 °त्रेश्च-) हनत्, T3 G3 M1.4 °त्र व्यहनत्, G1.2 °त्रान्यहनत् (for °त्रैर्न्यवधीत्) T2 सुतेजितैश्च न्यहनत् — d) Some MSS कषया, D1 कषाया, D5 कसया T1 ताडितो यथा, T3 वाजिन यथा, M वाजिनामिव

22 b) K3.4 V1 B D T G1.3 M आगतान् (for आनयत्) G2 शूरगोचरमागतान् — c) K1 समद; K2 ममद (for ममर्द) V1 B1.5 D2 4 6 7 S तरसा कर्ण (by transp), B2 कर्णस्त्वरसा, B3 कर्ण सहसा — d) Ś2 इह (for इव)

23 a) Some MSS. पंचाल- V1 B5 D2–4.6 7 M1

C 8 845 B 8 21 25 K 8 59 17

यमौ च युयुधानश्च सहिताः कर्णमभ्ययुः ॥ २३
व्यायच्छमानाः सुभृशं कुरुपाण्डवसृञ्जयाः ।
प्रियानसून्रणे त्यक्त्वा योधा जग्मुः परस्परम् ॥ २४
सुसंनद्धाः कवचिनः सशिरस्त्राणभूषणाः ।
गदाभिर्मुसलैश्चान्ये परिघैश्च महारथाः ॥ २५
समभ्यधावन्त भृशं देवा दण्डैरिवोद्यतैः ।
नदन्तश्चाह्वयन्तश्च प्रवल्गन्तश्च मारिष ॥ २६
ततो निजघ्नुरन्योन्यं पेतुश्चाहवताडिताः ।
वमन्तो रुधिरं गात्रैर्विमस्तिष्केक्षणा युधि ॥ २७
दन्तपूर्णैः सरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसंनिभैः ।
जीवन्त इव चाप्येते तस्थुः शस्त्रोपबृंहिताः ॥ २८
परस्परं चाप्यपरे पट्टिशैरसिभिस्तथा ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च नखरप्रासतोमरैः ॥ २९
ततक्षुश्चिच्छिदुश्चान्ये विभिदुश्चिक्षिपुस्तथा ।
संचकर्तुश्च जघ्नुश्च क्रुद्धा निर्बिभिदुश्च ह ॥ ३०
पेतुरन्योन्यनिहता व्यसवो रुधिरोक्षिताः ।

पाचालराजश्च; B2 T2 पंचालपुत्रश्च — c) K3 योगो, B3 ययौ (for यमौ) — d) S (except T2) त्वरिताः (for सहिता)

24 a) V1 B1 3 D3 4 6 7 S तेपु व्यायच्छमानेपु — b) K3 B2 4 5 Da1 Dn1 D1.5 8 T1 3 G M कुरुपा(B4 D1 °प)चालपांडवा, V1 B1.3 D2–4 6 7 T2 °पां(D4 °पं)चालपाहुपु — c) B5 प्राणान् (for असून्) D6 ततस्त्यक्त्वा, T3 G3 M2–4 परित्यज्य (for रणे त्यक्त्वा) — d) K1 योधौ, M2 यौधा; M4 यौधान् Ś2 (sup lin) K3 V1 B1 3 4 D (except D3) T2 3 G3 M3 जघ्नु B2 जघ्नुर्यौधा परस्पर, T1 G1 2 M1 यौ(T1 यो)धा ह्यतीतरेतरं

25 T1 G2 om 25^{ab} — a) D3 समुसद्धा — b) Dn1 सशिरस्त्रा सुभूपणा, T3 G1 3 M शिरस्त्राणविभूपिता — K4 om 25^{cd}. — c) Ś K1 2 मुसुलैश्च, K3 Dn1 D1 3 4 8 मुशलैश्च, B1 2 5 मुपलैश्च K3 B2 3 Dn1 T1 2 चान्यै (for चान्ये) — d) K1.3 V1 B D T2 M2–4 महाबला (for °रथा)

26 a) K3 T2 स(T2 त)मभ्यधावन्सुभृशं, T1 समभ्यधावन्नन्योन्य, T3 G M1 °धावस्त्वन्योन्यं, M2–4 °धावश्चान्योन्य — b) Ś2 S (except T2) देव-, B Da1 D1 3–7 काल- (for देवा) Ca cites देवदंडा D3 कुरुपाचालपाडवा — c) K3 4 B Da1 D1–3 5–8 T3 G3 नर्दंतश्च; D4 नर्द्दतश्(for नदन्तश्) V1 [आ]क्षिपतश्च (for आह्वयन्तश्) T1 G1 2 नर्दमानाह्वयानाश्च, M1 नर्दमानाश्च याताश्च — d) K2 प्रवर्गतश्च, K4 Dn1 D4 प्रचलतश्च, B1 प्रचरतश्च, B2 परासतश्; B3 प्रविशतश्, D6 प्लुवत्यतश्च (for प्रवल्गन्तश्)

27 a) K3 Dn1 D3 रणे (for ततो) K1 निजग्मुर् (for निजघ्नुर्) — b) K1.3 V1 Da1 D3–5 7 8 T2 M चान्योन्य(Da1 न्य)ताडिता, K4 चाहतताडिता; D1 2 6 चान्योन्यपी(D1 °पं)डिता, T1 3 G अन्योन्यपातिता K2 पत्तेश्चाहवताडिता (sic) — T1 G2 om. 27^{cd}. — c) K4 नमंतो (for वमन्तो) D2 om रुधिर गात्रैर्. G1 M1 वक्त्रैर् (for गात्रैर्) — d) B3 विमस्तिष्कायुधा, D1 °स्तिष्केक्षणं, D2 corrupt. K3 V1 विमस्तिष्के(K3 °स्तस्कौ)क्षणायुधै, K4 B1 D3 4.7 T3 G1 3 M विमस्तिष्के(G1 °स्तिष्त्र)क्षणायुधा, M1 भीमतीक्ष्णेक्षणायुधा

28 a) K1 क्षसपूर्णै (sic), K4 दद्ध°, B2 सुदंतिस्ते (sic), T1.3 G M पूर्णदंतै, T2 तथा पूर्णै (for दन्त°). Ś2 B2 D7 सुरुधिरै, K4 च सुचिरै, B5 Da1 D1 5 6 सुरुचिरै (for सरुधिरै) — b) K4 चक्रुर्, S (except T1 2) आस्यैर् (for वक्त्रैर्) — c) K3 V1 B D T2 चाप्येके; K4 T1 3 G M चाप्यन्ये (for चाप्येते) — d) V1 खड्गोप°; T1 शस्त्रौघपीडिता, T3 G3 M2–4 शस्त्रौघबृंहिता, G1 2 शस्त्रौ विभूपिता (sic), M1 शस्त्रोपभूषिता Ca cites उपबृंहिता

29 a) K1 परस्परै, K3 V1 B D S परश्वधै (T3 G3 °श्वै) (for °स्पर) T3 G तोमरैश्च (for चाप्यपरे). — b) S पट्टसैर् (for पट्टिशैर्) — K1 om (hapl) 29^{c}–30^{b} — c) V1 B Da1 D1–5 M3 भिंदि°, D8 भिंडिमालैश् — d) K3 Dn1 T2 मुद्गरप्रासतोमरै, K4 D2 नखरप्राश°. Ca cites नखर, Co °रै

30 K1 om 30^{ab} (of v l. 29) — a) D6 T2 ततश्च (for ततक्षुश्) Ca o cite ततक्षु B3 चिक्षिपुश्च; D4 (marg sec m) चिक्षिदुश्च (for चिच्छिदुश्) Co cites चिच्छिदु T2 चान्या (for चान्ये) T1 3 G M1 सतक्षुर्विभिदुश्चैव — b) T1 3 G2 चिच्छिदुश्च, G3 चिक्षिदुश; Co विभिदुश (as in text) K4 चाक्षिपुस्, B3 D4 चिच्छि(D4 °छि)दुस् (for चिक्षिपुस्) M1 चिच्छेदु प्राप्य पादयुक् — After 30^{ab}, D5 repeats 26^{cd} — c) K3 सचकर्पुश्च, B1 3–5 D3 4 7 सचस्खलुश्च, T2 निचकर्तुश्च, Co स्मच° (as in text) — d) B1 4 सह, B2 Dn1 तथा (for च ह) K3 क्रुद्धा भिचिभिदुस्तथा (sic), V1 B5 D4 6 7 T2 °द्धा रणमहार्णवे, T3 G3 M2–4 राजन्यौ(T3 G3 °न्यो)धा महारणे. Co cites निर्बिभिदुश्च (as in text).

क्षरन्तः स्वरसं रक्तं प्रकृत्ताश्चन्दना इव ॥ ३१
रथै रथा विनिहता हस्तिनश्चापि हस्तिभिः ।
नरा नरवरैः पेतुरश्वाश्चाश्वैः सहस्रशः ॥ ३२
ध्वजाः शिरांसि च्छत्राणि द्विपहस्ता नृणां भुजाः ।
क्षुरैर्भल्लार्धचन्द्रैश्च छिन्नाः शस्त्राणि तत्यजुः ॥ ३३
नरांश्च नागांश्च रथान्हयान्ममृदुराहवे ।
अश्वारोहैर्हताः शूराश्छिन्नहस्ताश्च दन्तिनः ॥ ३४
सपताका ध्वजाः पेतुर्विशीर्णा इव पर्वताः ।
पत्तिभिश्च समाप्लुत्य द्विरदाः स्यन्दनास्तथा ॥ ३५
प्रहता हन्यमानाश्च पतिताश्चैव सर्वशः ।
अश्वारोहाः समासाद्य त्वरिताः पत्तिभिर्हताः ।
सादिभिः पत्तिसंघाश्च निहता युधि शेरते ॥ ३६ C 8 [illegible] B 8 21 [illegible] K 8 53 22

31 B3 partly damaged — a) K3 अन्योन्यविहता, Dn1 D5 (marg as in text) G3 °विहिता, D5 °महता, T2 °माहस (for °निहता) — K4 om. (hapl.) 31b–32a — b) T1 G1 3 M1 °रद्भवा — c) K3 रक्षत, M1 स्फुरति (for क्षरन्त) Ś K2 B3 Ce सरस, K1 सरसां, V1 B1,3–5 D2 4 7 T1 सुरसं, D5 T2 च रस (for स्वरस) D5 युक्तान्, G2 सर्क, G3 युक्तं; M1 युक्ता (for रक्तं) — d) K3 प्रकृत्ताश्च, D2 प्रकृता, M1 प्रहिता (for प्रकृत्ताश्च) T1 च रदा, M1 स्यदना, Ca.c चन्दना (as in text)

32 K4 om 32a (cf. v 1 31) — a) V1 D2 रथा रथैर् (by transp) — b) B1.2–5 Da1 D1 3 5 7 हस्तिभिश्चापि हस्तिन, B3 दंतिनश्चापि दंतिभिः — c) T1.3 M2–4 नरैर्हता (for नरवरै) M1 अश्वा (for पेतुर्) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 नरैर्नरा हता पेतुः — d) K3 V1 Da1 Dn1 D1 3 . 6 8 T2 3 G M2–4 अश्वैरश्वा (for अश्वाश्चाश्वै) M1 द्विपा पत्तिरथैरपि

33 a) G1.2 शस्त्राणि (for च्छत्राणि) — b) Dn1 ध्वजा ; T2 भजा, G3 भुजान् (for भुजा) K3 द्विपहस्ता द्विपा भुजा — M1 om 33cd — c) B3 क्षुरैर्भिन्ना-र्धचन्द्रैश्च, M2–4 क्षुरैर्भल्लैरर्धचन्द्रैश्च — d) Ś2 भिन्ना (for छिन्ना) T1 चोभाश्च, T3 G2 3 शोभा न, G1 शोभा च (for शस्त्राणि) K3 V1 B (except B1 4) Dn1 D2–4.6 7 T2 च्छिन्ना पेतुर्महीतले, D5 छिन्नां शोभा च तत्यजु — After 33, T G M1 ins

122* वध्यतां दारुण शब्द पततां स्तनतामपि ।
नराश्वेभरथाना हि नराश्वेभरथैस्तदा ॥

[(L 2) T1 G1 2 नराश्वेभनराणां हि; T3 °मनरैस्तथा, M1 °मरयानागान् (for the prior half) M1 विषाणैर्नखुरैस्तथा (for the posterior half)]

34 a) Ś1 K4 च हयान्, K1 च रथां, K3 Dn1 D5 सहयान, V1 च नरान्, B3 D7 सरथान्, D2 च नरा (for च रथान्) B1 4 5 Da1 D1 3–5 नरां(B1 4.5 °रा)श्च नागा सरथान्; B2 नराश्चनागान्सरथान्, D6 रथा नागाश्च सहिता, T G3 M1 नराश्चनागा(T1.2 °गा)श्च रथा , G1 नराश्च नागाश्च रथा , M2–4 रथा नागा हन्यमाना — b) Ś2 K3 4 Dn1 D5 रथान्, V1 D6 हतान्, D2 om , T1.3 G3 पद्भिर्, T2 पत्तीन्, G1.2 पत्तीर्, M2–4 नरान् (for हयान्) K1 (sup lin as in text) ममृधुर् (for ममृदुर्) — After 34ab, T1 3 G ins

123* तथा हता रथा पेतुरश्वारोहै सहस्रश ।
[T1 G1 transp हता and रथा]

— T1 G2 om 34cd — c) B2 अश्वारूढैर् (for अश्वारोहैर्) V1 D6 T3 G1 3 M हता(M1 °या)रोहा, Dn1 हता सब्ये, D2 हतारोघा, T2 रथारोहै (for हता शूरा) — d) K2 छिन्नहस्ताच, D2 6.8 T2 °दंताश्च; T3 G1 3 M1 °गात्राश्च (for °हस्ताश्च) B4 सादिन , D6 वाजिन (sic), T3 G1.3 M हस्तिन (for दन्तिन)

35 a) B2 Dn1 D5 T G M1 सपताक , D1 सपताकां — b) K3 Dn1 विकीर्णा B3 transp इव and पर्वता T1.3 G M1 निकृत्ता इव शालिन (T1 वाजिन) — After 35ab, T1 3 G M1 read 36ef — c) K3 पत्रिभिश्च, M1 पक्षवद्भि (for पत्तिभिश्च) G1 2 तु (for च) B4 समाहत्य; D8 °पेतुर्, T2 °हत्य, M1 °वृत्य — d) T1 द्विरद- G2 स्यदनास् B2 स्यदनानि च (for °नास्तथा) D5 (marg. sec m as in text) इव, M स्थिता (for तथा)

36 B3 partly damaged D2 6 om 36abcd — a) K3 V1 B (B3 damaged) D (D2 6 om) हताश्च, T2 हयाश्च (for प्रहता) T1.3 G M1.3 4 हस्त्यारोहा(G2 °हा)श्च रथिनो (M1 °भि), M2 हस्त्यारोहा रथिनश्च — b) T1.3 G M2–4 हता प्रासासितोमरै (M2–4 °पट्टसै), M1 हता हि प्रासतोमरै — c) D5 अश्वारोहः — d) T1.3 G M1 सहसा, M2–4 त्वरितं (for त्वरिता) — T1.3 G M1 read 36ef after 35ab — e) V1 B2 3 Da1 D1.2 5 6 सादिन (for सादिभि) K4 पत्तिसघाश्च, B2 पत्तिसघैश्च, D5 °सघश्च, M1 हस्तिसघाश्च B4 तु (for च) — f) T1 G1.2 M1 प्रहता (for निहता)

C 8 859 B 8 21 39 K 8 59 33 मृदितानीव पद्मानि प्रम्लाना इव च स्रजः ।
हतानां वदनान्यासन्गात्राणि च महामते ॥ ३७
रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।
समुन्नानीव वस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

१७

संजय उवाच ।
हस्तिभिस्तु महामात्रास्तव पुत्रेण चोदिताः ।
धृष्टद्युम्नं जिघांसन्तः क्रुद्धाः पार्षतमभ्ययुः ॥ १
प्राच्याश्च दाक्षिणात्याश्च प्रवीरा गजयोधिनः ।
अङ्गा वङ्गाश्च पुण्ड्राश्च मागधास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २
मेकलाः कोशला मद्रा दशार्णा निषधास्तथा ।

---

37 [a]) Ś2 मृदितानेव, K3 M3 °निव; Da1 D1.5 सूदितानी(D1 °ति)व K3 पद्माना, M2-4 पक्कानि (for पद्मानि) — [b]) K2 प्रस्लान, Dn1 विस्लाना, T3 पद्मानाम् D3 सु- (for च) K1 T2 स्रजा, K4 प्रजा, D2 सृजा (for स्रज) — [c]) D1 च हतानि (for वदनानि) — [d]) K3 B Da1 Dn1 D1 3-5.7 8 महाहवे, V1 D2 6 T1 3 G3 M2-4 नृणा रणे, T2 नृणात(Sup lin °क)रि, G1 2 नृणां वर, M1 नृणां रथे (for महामते)

38 D8 om. (hapl) 38 and 8 17 1-4 Ś2 B3 partly damaged — [a]) Ś1 K1 2 [अ]त्यर्थका(K1 °क)मानि, V1 B D (D8 om) T2 M °कातानि, T3 G °कातीनि K4 रुसानित्यर्थकामानि (sic), T1 रूपाण्यनर्थकारीणि — [b]) K3 द्विरदाश्व, K4 D2 M4 °दाश्व (for दाश्व-) K4 तथा, M पुरा (for नृप) Ś1 K2 दिरदाश्व *** च, Ś2 °श्व नृपाणय; K3 °श्व नृणा नृप, T1 3 G द्विरदाना रणे नृप — [c]) K2 4 वक्त्राणि K1 सुजैर्नारीव वक्षाणि (sic), K3 समुक्षानि च शस्त्राणि, D2 सपक्षानीव वासासि, D6 समुत्क्लिकानि वासासि, T1 विकीर्णानि विरोधानि, T2 समुद्राणीव चारूणि, T3 G1 3 M वि(G1 व)शीर्णानीव रोधासि (M1 °सी), G2 विशीर्णानि स रो*सि Ca o cite समुक्षानि (as in text) — [d]) B D1 3 6 7 ययुर् (for प्रापुर्) Ś1 दुर्दशता, D1 6 दुर्लभता, T2 दुर्दर्शनां K3 परान्, V1 B (except B3) Dn1 D2-7 T2 परां; K4 प्रायर्दुर्दशता पर, Da1 ययुर्दर्शभता परा (sic), T1 3 G M नदीना भरतर्षभ — After 38, Ś K1.4 ins

124* तथैव मुखवर्णश्च केषाचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्ताना विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ।

[(L 1) Ś2 मुखवर्णाश्च, K1 °वर्णास्तु — (L 2) Ś2 °भरणाप्रजाम्, K1 °भरणस्रजम्]

Colophon om. in D8 — *Adhy name* T3 सैन्ययुद्ध, M1 कर्णपाडवयुद्ध — *Day of Karna's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 16 (as in text); B1 2 4 5 Da1 D5 6 21, D1 18, D4 22, T1 3 G M1 64, T2 M2-4 63 — *Śloka no* Dn1 41

17

1 D8 om 1-4 (cf v 1 8 16 38) Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — [a]) T2 3 G3 हस्तिनस्तु; G1 2 हस्तिस्थिता, M2-4 हस्तिभिश्च T1 सहामात्रास (for महा°) — [b]) D4 नोदिता, D6 नोदित, Ca चोदितान् — [c]) T1 3 G3 M2-4 व्रतेत्याशु, G1.2 M1 हतेत्याशु (for जिघासन्त) — [d]) T1 G1.2 क्रूरा K1 अत्ययु (for अभ्ययु)

2 D8 om 2 (cf v 1 1) B3 partly damaged — [a]) K3 दक्षिणात्याश्च — [b]) K3 V1 B (B3 damaged) D (D8 om) S प्रवरा D6 गजयोत्थित — [c]) G1 2 सकवका(G2 °का)श्च, G3 सगा वकाश्च, M1 सगवगाश्च Ś2 G3 पा(G3 पौं)ड्राश्च, Da1 D1 5 पौंद्रा(D1.5 °द्रू)श्च; M3 पुटाश्च — [d]) B4 M तामलिप्तका, Dn1 चाम्रसप्तका (for ताम्रलिप्तका)

3 D8 om 3 (cf v 1 1) — [a]) K1 सकेला, V1 मेलका, Dn1 मेकला, T1 G कौसला, T2 केकया, T3 M कोसला (for मेकला) Ś1 K2 D6 T2 कोसला, K1 कोमला; B1 कोपला, T1 G2 M1 मेकला, T3 M2-4 मेखला, G1 3 मेवला (for कोशला) Dn1 मौंद्रा, T1 G1 2 सिंहा, T3 G3 M सुह्मा (for मद्रा) — [b]) K4 T3 दाशार्णा, T2 M1 दशार्ण- Ś1 K1 2 निषदा(K1 °द)स V1 D2 6 T2 च ये

गजयुद्धेषु कुशलाः कलिङ्गैः सह भारत ॥ ३
शरतोमरनाराचैर्वृष्टिमन्त इवाम्बुदाः ।
सिषिचुस्ते ततः सर्वे पाञ्चालाचलमाहवे ॥ ४
तान्संमिमर्दिषुर्नागान्पार्ष्ण्यङ्गुष्ठाङ्कुशैर्भृशम् ।
पोथितान्पार्षतो बाणैर्नाराचैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ ५
एकैकं दशभिः षड्भिरष्टाभिरपि भारत ।
द्विरदानभिविव्याध क्षिप्तैर्गिरिनिभाञ्शरैः ।
प्रच्छाद्यमानो द्विरदैर्मेघैरिव दिवाकरः ॥ ६

पर्यासुः पाण्डुपाञ्चाला नदन्तो निशितायुधाः ।
तान्नागानभिवर्षन्तो ज्यातन्त्रीशरनादितैः ॥ ७
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्च शिखण्डी च चेकितानश्च वीर्यवान् ॥ ८
ते म्लेच्छैः प्रेषिता नागा नरानश्वान्रथानपि ।
हस्तैराक्षिप्य ममृदुः पद्भिश्चाप्यतिमन्यवः ॥ ९
बिभिदुश्च विषाणाग्रैः समाक्षिप्य च चिक्षिपुः ।
विषाणलग्नैश्चाप्यन्ये परिपेतुर्विभीषणाः ॥ १० C 8 673 B 8. 22. 11 K 8 60 11

(for तथा) — c) T2 गजयुद्धेन, T3 G °युद्धे च, M गदायुद्धेषु (for गज°) Da1 D1 5 T2 कुशलैः — d) T1 3 G M1 कालिंगा

4 D3 om. 4 (cf v l 1) — b) K3 वृष्टिमन्तम् K1 D1 इवाम्बुद° — B3 om 4cd — c) K3 शिषिचुस्ते V1 तत्र (for ततः) — d) K3 T2 पाञ्चाल्या(T2 °ला)न्हि महाहवे, V1 D2 6 पाञ्चाला(D6 °ला)श्च महा°, B Da1 D3 4.7 पा(B1 प)ञ्चालचलमाहवे, Dn1 पाञ्चाल्या हि महाहवे; M2-4 पाञ्चालान्युद्धदुर्मदान्

5 B3 partly damaged — a) Ś1 V1 B D2-4.7 संमिमर्दि(Ś1 °र्षि)षून्, K2 संमिमर्षिषुर्, Da1 Dn1 D1.8 मिमर्दयिषुर्, D6 ममर्द इषून् (sic), T1 3 G M अभिद्रवतो, T2 विमर्दयिषून् (for संमिमर्दिषुर्) M2-4 वेगान् (for नागान्) K3 तान्मर्दयन्दाशुगणान्, D3 तान्समर्दयिषून्नागा — b) K2 Da1 D3 4 6 पार्ष्ण्या(Da1 °र्ष्णी-, D3 °ष्ठ्या, D6 °र्ष्ण्यै)ङ्गुष्ठाङ्कुशैर्भृशम्, K3 यष्ट्या मुष्टाङ्कुशैर्भृशम्, T1 G M सपक्षानिव पर्वतान्, T3 महावेगसमुद्भवान् Cc cites पार्ष्णि and अङ्गुष्ठ — c) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 T2 चोदितान्, K1 पोथितान्, D4 नोदितां, D6 नोदितान् (for पोथितान्) T1 3 G निपातै(T3 °तै)श्चैव नागचैर्; M विपाठ्ठुरनाराचैर् — d) Ś2 B Da1 D1-6 7 अभ्यवीवृषत्, K2 V1 Dn1 D2 8 T2 चाप्यवी° (for चाभ्य°) T1 3 G1 3 M धृष्टद्युम्नो ह्य(T3 M1 °भ्य)वीवृषत्, G2 धृष्टद्युम्नोऽभ्यवीद्बली

6 a) Da1 एकैक- — b) K3 V1 Dn1 D2 T1 3 G M1 अष्टाभिरपि (K3 T1 °रथ, D2 G2 °रभि) पार्थिव, D6 अष्टाभिरभिवर्षत, T2 °रपि पार्थिव — c) K3 Dn1 T2 G2 अपि (for अभि-) G3 द्विरदाना हि विव्याध — d) V1 D5 T2 तीक्ष्णैर्, D8 क्षिप्रैर्, T1 3 G M क्षिप्र (for क्षिप्तैर्) — e) K3 V1 B D S प्रच्छाद्यमान — f) D2 घनैर् (for मेघैर्) K1.3 V1 B D S (except M1) दिवाकर, K2 °करा

7 a) Ś1 K2 B2 पर्या(Ś1 m °र्ये)सु, K1 पर्यस्ता, K3 B3 D5 T G3 M2 4 पर्ययु°, V1 परीयु; B1.4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 M2 प्रययु°, D3 पर्यायु, G1.2 निर्ययु°, M1 पय्युयु (sic) (for पर्यासु) — b) K1 निंदतो, K3 Dn1 T2 3 G3 M2 4 नदंतो, M1 नदत्यो (for नदन्तो) Ś3 K1 निशितायुध°, S (except T2) ह्यात्तकार्मुका — c) G2 अपि (for अभि-) — d) K3 V1 Dn1 D2 6 ज्यातन्त्रीतलनादिन° (V1 D2 °त), B1.2 4 5 D3 4 7 ज्यातन्त्री(B1 °न्त्रि)तलनादितै° (B2 °दत°), D8 ज्यातन्त्रीशत°, T1 3 G ज्यातलत्रविनादिन° (T1 °ता), T2 ज्यातन्त्रीतलवादिन°, M1 °रवनादिन°, M2-4 महाजलदनादिन° (M3 °तै°) Cc as in text — After 7, K3 4 V1 B3 4 5 Da1 Dn1 D1.5 ins

125* वीरनृत्यं प्रनृत्यन्त शूरतालप्रचोदितैः ।

[Dn1 वीरनृत्त K4 प्रनृत्यन° K3 तत्र तालप्रनादितैः, K4 तलनालप्रनोदतै (sic), V1 B3 5 तलत्रालप्रणादितैः, B4 तलतालनिना°, Da1 D1 5 तलतालप्रचो°, Dn1 शूलनालप्रणादने (for the posterior half) Cc cites तलताले]

8 After 8, N T2 ins

126* समन्तात्सिषिचुर्वीरा मेघास्तोयैरिवाचलान् ।

[K3 Dn1 D1.4 5 8 समस्तान् K3 Dn1 वीरान्, D6 योग (for वीरा) T2 समन्तान्सिषुमोवीरान् (for the prior half) T2 मेघांस् K1 तोयान् (for तोयैर्) B1 2 4 Da1 D1 5 इवाचल]

9 a) B2 त, Da1 तैर् (for ते) B1 म्लेच्छै (for म्लेच्छैः) D2 तेच्छत (sic) (for ते म्लेच्छैः) K3 प्रेरिता, T2 प्रेषितान् Ś2 नागैर्, K4 T2 नागान् — b) T2 रथान् (for नरान्) D2 रथयूथपान् (hypermetric) (for रथानपि) — c) T1 G2 मृद्नति, G1 द्रक्ष्यति (for ममृदु) — d) K3 V1 Dn1 D6 चाप्यु(V1 °स्यु)ग्रमन्यव° T1 3 G M1 पद्भि(T1 पक्षि)स्तूर्णं मदो(M1 °हो)त्कटा°, T2 पश्यश्चानुप्रधन्विन°; M2 4 पद्भिश्चाप्युपमथ्य च, M3 पद्भिश्चाप्यवमथ्य च

10 b) V1 B4 T2 समाकृष्य, T1 G M2-4 समुत्क्षिप्य; T3 M1 समुक्षिप्य, Cc समा° (as in text) T1 विचिक्षिपु; G2 च विक्षिपु (for च चिक्षिपु) — c) K3 विषाणमार्गेश्च,

C 8 873 B 8 22 12 K. 8 60 12 प्रमुखे वर्तमानं तु द्विपं वङ्गस्य सात्यकिः ।
नाराचेनोग्रवेगेन भित्त्वा मर्मण्यपातयत् ॥ ११
तस्यावर्जितनागस्य द्विरदादुत्पतिष्यतः ।
नाराचेनाभिनद्वक्षः सोऽपतद्भुवि सात्यकेः ॥ १२
पुण्ड्रस्यापततो नागं चलन्तमिव पर्वतम् ।
सहदेवः प्रयत्नात्तैर्नाराचैर्व्यहनत्त्रिभिः ॥ १३
विपताकं वियन्तारं विवर्मध्वजजीवितम् ।
तं कृत्वा द्विरदं भूयः सहदेवोऽङ्गमभ्यगात् ॥ १४
सहदेवं तु नकुलो वारयित्वाङ्गमार्दयत् ।
नाराचैर्यमदण्डाभैस्त्रिभिर्नागं शतेन च ॥ १५
दिवाकरकरप्रख्यानङ्गश्चिक्षेप तोमरान् ।
नकुलाय शतान्यष्टौ त्रिधैकैकं तु सोऽच्छिनत् ॥ १६
तथार्धचन्द्रेण शिरस्तस्य चिच्छेद पाण्डवः ।
स पपात हतो म्लेच्छस्तेनैव सह दन्तिना ॥ १७
आचार्यपुत्रे निहते हस्तिशिक्षाविशारदे ।
अङ्गाः क्रुद्धा महामात्रा नागैर्नकुलमभ्ययुः ॥ १८
चलत्पताकैः प्रमुखैर्हेमकक्ष्यातनुच्छदैः ।
मिमर्दिषन्तस्त्वरिताः प्रदीप्तैरिव पर्वतैः ॥ १९

V1 B1.4 5 D (except D8) T2 °ल्म्नाश्च्, B3 °भम्नाश्च, T1 3 G M1 °भिन्नाश्च् (for °ल्मैश्च्) Ś2 K4 D8 M2 3 चाप्यन्यै°, K1 चाप्यते, V1 D6 चान्योन्य (for चाप्यन्ये) — [d]) D6 तदा (for परि-) M1 विभीषणं

11 [a]) B2 T3 G3 M1 वर्तमानस्य (M1 °नस्तु) (for °मानं तु) Da1 D1 2 6 च (for तु) — [b]) V1 B1.3.4 D2–4 7 अगस्य, B2 D8 चागस्य, T3 G1 3 वंकस्य (for वङ्गस्य). Ś2 सात्विकि° — [c]) V1 D2 6 T2 नाराचेनोग्रवीर्येण, B2 °चेनैव वेगेन, G2 °चैरुग्रवेगेन — [d]) Ś K1.3 B3 5 Dn1 D2 4 6–8 T G M1 मर्माणि T3 G M1 (sup lin) [अ]ताडयत् (for [अ]पातयत्)

12 [a]) T1 अस्य (for तस्य) K3 4 V1 B (except B2) T2 M °कायस्य (for °नागस्य) T3 G तस्य वार्जितनागस्य. — [b]) Ś1 (m as in text) V1 T2 प्रपतिष्यत°, D2 6 प्रतियास्यत° (for उत्पतिष्यत) — [c]) K4 B1.2 4 5 Da1 D1 3–5 7 T3 G3 [अ]हनद्, B3 T2 M [अ]च्छिनद् (for [अ]भि°) — [d]) K3 4 V1 B D T G1 3 M सात्यकि सोपतद्भुवि (D6 T1 G1 °तद्भुत°); G2 सात्यकेनापतत्पुध

13 [a]) K2 (by corr) 3 V1 Dn1 D2 6 S पौंड्रस्य, D1 5 पुंड्रस्य, D8 पुंड्रस्य B2 पततो (for [आ]पततो) — [b]) K3 B1 3–5 Dn1 D2 3 7 8 T2 M2–4 प्रयत्नात्तैर् (K3 °त्ते); V1 D1 4 प्रपन्नास्तै(D1 °स्राद्य-, D4 °स्रास्तै)र्, T1 3 G प्रसन्नाग्रैर् (for प्रयत्नात्तैर्) B2 °सहदेवप्रयत्नात्त — [d]) K1 न्यहनत्, K2 व्यहरत्, K3 V1 B1 3 5 Da1 D1–5 7 8 T G1 3 अहनत्, B4 Dn1 D6 आहनत्, M न्यवधीत् (for व्यहनत्)

14 [a]) D2 निपताक, D6 निष्पताकं (for विपताक) V1 D2 8 निर्यंतार (for वियन्तार) — [b]) K1 विधर्मध्वज°; K2 विनर्मध्वज°, D2 विधर्मे गत°; D6 निचर्मध्वज°, T2 विचर्मध्वज°. — [c]) K1 ते, K3 तत् (for त) D2 त्यक्त्वा, D6 हत्वा (for कृत्वा) — [d]) Ś K2 4 ईर्ययिवान्; K1 3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T M अभ्य(Dn1 °त्य)यात्, B2 अभ्ययु°, D8 अर्दयत् (for अभ्यगात्)

15 [b]) Ś2 K3 V1 B5 Dn1 D2 4 6 8 अर्दयत् (D4 °यन्), K4 आर्दयन्, B1 4 आद्रवत् — [d]) K3 त्रिभिर्नाग-; B3 त्रिभिर्बाण-, G विभिन्नागं (G1 °ग°) (for त्रिभिर्नागं) B2 त, T1 ह (for च)

16 [a]) K3 °प्रक्षान् (for °प्रख्यान्) — [c]) S (except T2) नकुलस्तु ततो हृष्टस् (T1 G1 हृष्टस्, G2 दृष्ट्वा) — [d]) K3 Dn1 D2 6 8 T2 च सोच्छिनत्, V1 स चा°; T1 3 G M अथा° (for तु सो°)

17 [a]) D2 T1 3 G अथ (for तथा) V1 D6 अर्धचन्द्रेण च शिर°, M अथान्येनार्धचन्द्रेण — [b]) M शिरश्च् (for तस्य) B4 चिच्छेदास्य च पाडव° — [c]) T1 ततो (for हतो) B1 म्लेंछस् — [d]) D1 तानेव सह, D2 T2 M1 सह तेनैव, D6 सहितश्चैव (for तेनैव सह)

18 [a]) B Da1 D1 3–5 7 अ(B2 व)थागपुत्रे, D8 (marg) म्लेच्छराजेथ Co आचार्यपुत्रे (as in text) Ś2 निहिते, V1 S सर्वेषा (for निहते) ❀ Ca हस्तिशिक्षाया आचार्यस्य कस्यचिदंगराजस्य । ❀ — [b]) K3 गजशिक्षाविशारदे, V1 T2 3 G2 3 M हस्तिशिक्षाविदा (G2 °दा) हते; T1 हस्तिशिक्षाविगाहते, G1 °शिक्षाविदा वरे — [c]) S (except T2) अन्ये (for अङ्गा) K4 अग° क्रुद्धो महामात्रैर् — After 18, K1 repeats 17[cd]

19 [a]) D5 चलत्पताके V1 B1 3 5 Dn1 D2 3. 5–7 T2 सु(Dn1 स)मुखै°, G1 प्रमुखे, Co °खै° (as in text) B2 चलत्पताकोप्रसुखैर् — [b]) K1 3 V1 B D T3 G3 M1 हेमकक्षा(K1 M1 °क्ष्य-, D6 °क्ष)तनुच्छदै, T2 °कक्ष्यातनुच्छिदै° — [c]) K3 मिमर्दयतस्, V1 ममर्दिपतस्, B2 Dn1 D1. 2 4 S विमर्दिप(D4 °र्दिष्य-, T2 °र्दय)तस्; Da1 D5

मेकलोत्कलकालिङ्गा निषादास्ताम्रलिप्तकाः ।
शरतोमरवर्षाणि विमुञ्चन्तो जिघांसवः ॥ २०
तैश्छाद्यमानं नकुलं दिवाकरमिवाम्बुदैः ।
परि पेतुः सुसंरब्धाः पाण्डुपाञ्चालसोमकाः ॥ २१
ततस्तदभवद्युद्धं रथिनां हस्तिभिः सह ।
सृजतां शरवर्षाणि तोमरांश्च सहस्रशः ॥ २२
नागानां प्रस्फुटुः कुम्भा मर्माणि विविधानि च ।
दन्ताश्चैवातिविद्धाना नागचैर्भूषणानि च ॥ २३
तेषामष्टौ महानागाश्चतुःषष्ट्या सुतेजनैः ।
सहदेवो जघानाशु ते पेतुः सह सादिभिः ॥ २४
अञ्जोगतिभिरायम्य प्रयत्नाद्धनुरुत्तमम् ।
नाराचैरहनन्नागान्नकुलः कुरुनन्दन ॥ २५
ततः शैनेयपाञ्चाल्यौ द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
शिखण्डी च महानागान्सिषिचुः शरवृष्टिभिः ॥ २६
ते पाण्डुयोधाम्बुधरैः शत्रुद्विरदपर्वताः ।
बाणवर्षैर्हताः पेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २७
एवं हत्वा तव गजास्ते पाण्डुनरकुञ्जराः ।
द्रुतं सेनामवैक्षन्त भिन्नकूलामिवापगाम् ॥ २८ C 8.891 B 8.22.29 K 8.60.29

मिनर्दिपतु(D॰ °सु)त्र K3 D3 तरसा (for त्वरिता) — d) B2 प्रमर्दैर, T1 सुतीक्ष्णैर, T3 G2 3 सुदीप्तैर (for प्रदीप्तैर) D॰ पर्वतः

20 a) K1 मेकलोत्कल°, K1 मेकलोकलि°, V1 तेल-कोत्कल°, B3 मेकलोत्कल° (sic), T G 3 M॰-4 मेगलो-त्कल°, G1 मागधोत्कलि° — b) Ś निषादास्, K2 V1 B D T1 निषादास्, T॰ G M नैषदास्. B1 4 M ताम्र°, D2 बम°, T2 तत्र (for ताम्र°) — c) M1 शततोमर° — d) S (except T2) प्रमुञ्चन्तो (for विमुञ्चन्तो)

21 a) Da1 D1 ‹ ‹ ते (for तैश्छा°) V1 छाद्यमान; B2 तादृश° (for छाद्य°) — b) V1 D2 S (except G3) निशाकरम् (for दिवा°) — c) B3 सुसंरब्धा (for सुसंरब्धा) V1 D T1 G1 2 पर्य(V1 प्रय)धुस्त्वरिता सुसंरब्धा) — d) K2 पाण्डवा पाञ्चाल°, K3 पाञ्चाल्य सैनिका वीरा — d) K2 पाण्डवा पाञ्चाल, K3 पाञ्चाल्य सैनिका स्तत, V1 Dn1 D॰ ‹ T2 पाण्डुपाञ्चाल्यमात्स्यका, D3 °सैनिका, T1 2 G M सा(G2 M1 2 °स)न्यका Cc cites सैनिका

22 a) K1 तदाभवद्, Da1 D1 ‹ तत्रामवद्, D3 T2 G3 समभवद् (for तदभवद्) — b) K3 V1 Dn1 D1 ‹ ‹ S रथिना हस्ति(K3 D3 रथ-, T1 रथि)योधिभिः, L2 कुरूणा कुञ्जिभि सह, Da1 D1 रथिना रथिभि सह — d) T1 2 G M3 क्षिपता तोमराणि च, M1 2 4 क्षिप(M1 सृज)द्भिस्तो-मराणि च

23 a) K3 समस्फुटु (sic), V1 B1 2-5 Da1 D1. 2-5 7 T2 प्रा(V1 T2 प्र)स्फुटन्, B2 M3 प्रा(M2 प्र)स्फुट; Dn1 प्रास्फुटु, D2 प्रस्फुरन्, D6 अस्फुटन्, T1 G1 2 प्र(G2 प्रा)स्फुरन्, M1 पुस्फुरत्, M2 4 पुस्फुटु D2 G3 8 कुम्भान्, M1 कुम्भो — b) Dn1 वर्माणि (for मर्माणि) S (except T2) मर्माणि च नगानि च — Ś2 B3 om. (hapl) 23cd — c) D6 पक्षाना चातिवृद्धाना, T1 विषाणान्यपविद्धानि, T2 दन्ताश्चैवाभिविद्धानि, T3 G3 विषाणै(G3 °णा)श्चापविद्धाश्च, G1 2 विषाणांश्चापि(G2 °प)-विद्धाना; M विषाणानि च विद्धाना — d) V1 Dn1 D2 6 S हेमभूषितै (T3 G3 °भूषणै) (for भूषणानि च)

24 a) Ś1 K1 3 4 B1 2 Dn1 D1 6 G2 महानागाश् — b) K1 ततो जनै (sic), D6 G1 स (G1 तु) तेजनै (for सुतेजनै) — K4 om. 24cd — c) S (except T2) नाराचै सहदेवस्तान् — d) B1 3-5 D3 7 तेपतन्, D8 निपेतु (for ते पेतु) S (except T2) पातयामास सादिभि

25 T1 om (hapl) 25–26 — a) D2 अतो° (for अञ्जो°) K3 आयस्ततु (for आयम्य) D6 अयोगतिभि-रायम्य; Ca as in text — b) K3 उत्तमा — c) K1 8 अहरन्; S (except T2, T1 om) अवधीन् (for अहनन्) Dn1 सुनाराचैरहन्नागान् — d) Ś2 K4 D2 G2 कुरुनदन, K1 कुरुचदन (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3-5 T2 3 G1 3 M कुलनदन

26 T1 om. 26 (cf v 1 25) — a) V1 पाचाल-सैनेय-, B6 पांचाल्यशैनेयौ, D2-4 7 T2 पांचालशै(D3 8 °सै)-नेयौ; D6 पाचालसैन्येन, T3 G शैनेयपाचाला — c) Ś1 महानाग, K2 om., K4 महाभाग, D3 महानापि (sic), M1 महानासीत् (for °नागान्) — d) K3 4 D3 दिषिचु, V1 विषिचु, G1 निषिचु (for सिषिचु)

27 a) B2 नृप- (sic) (for पाण्डु-) K3 ते पाडुयोधा (before corr °धां) सुरगै; M1 ते पाडुयाधांबुधरै — b) K3 शरद्विरदपर्वता; V1 शत्रुद्विरददर्पिता, D6 °पर्वत, G1 2 °भूधरा — d) K4 वज्रधर्षर; Dn1 T2 °वेगैर् (for °वर्षैर्) D1 4 इवाचल; T1 G1 2 इवाद्रय

28 a) Ś2 हता (for हत्वा) Ś2 K2 B1 तव गजास, K3 D6 नवगजांस, T1 गजास्ते वै, T3 G तु वेगेन (for तव गजास्) — b) K3 B (except B2) D3 4 7 ते पांडुरथ-(K3 °नृप)कुंजरा; D3 ते पाडुतनयद्विपा, T1 पांडवा रथि-कुजरा; T3 G गजांस्ते पांडुनदना — c) Ś1 श्रुतां, K1. 3 V1 B Dn1 D2-4 7 8 T1 2 G1 3 M1 द्रुता; D6 T2 हतां;

C. 8 801 B 8 22 30 K 8 60 30

ते तां सेनामवालोक्य पाण्डुपुत्रस्य सैनिकाः ।
विक्षोभयित्वा च पुनः कर्णमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २९
सहदेवं ततः क्रुद्धं दहन्तं तव वाहिनीम् ।
दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ ३०
तौ समेतौ महायुद्धे दृष्ट्वा तत्र नराधिपाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्यादुधुवुश्च ह ॥ ३१
ततो भारत क्रुद्धेन तव पुत्रेण धन्विना ।
पाण्डुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो बली ॥ ३२
सहदेवस्ततो राजन्नाराचेन तवात्मजम् ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३३
दुःशासनस्तदा राजंश्छित्त्वा चापं महाहवे ।
सहदेवं त्रिसप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ३४
सहदेवस्ततः क्रुद्धः खड्गं गृह्य महाहवे ।
व्याविध्यत युधां श्रेष्ठः श्रीमांस्तव सुतं प्रति ॥ ३५
समार्गणगणं चापं छित्त्वा तस्य महानसिः ।
निपपात ततो भूमौ च्युतः सर्प इवाम्बरात् ॥ ३६

M2-4 द्रुता (for द्रुतं) K8 अवेक्षत, T1 8 G च सर्पतो, M अवेक्षंतो (for अवेक्षन्त) — d) T1 8 G भिन्नरोधाम् (for °कूलाम्) D2 इवापगा K1 भिन्नकूलमिवापद.

29 a) K8 Da1 D1 5 ततो; B1 4.5 Dn1 D3.4.7.8 M तां ते (by transp). K1 M1 इवालोक्य (M1 °क्य), K3.4 D8 समालोक्य; V1 B1 D2-4 6 7 T2 M2-4 समालोक्य (M4 °क्य); Da1 Dn1 D1 5 समालाद्य (for अवालोक्य) T1.3 G3.8 तास्ते संलोड(T8 संलोल-; G2 सुलोळ)यसि स; G1 तां सेनां लोलयंति स — b) T1 द्विरदानां बलानि च; T8 G8 द्विरदा नड्वलानिव (G8 °नि च); G1 M द्विरदा नलिनीमिव, G2 द्विरदा नुड्वलानिव — c) M विक्षोभ्य च (M1 विपक्षोभ्य [sic]) पुनर्वीरा — d) K1 3 B D S कर्णं समभिदुद्रुवु. — After 29, K8 V1 B D S ins an addl. colophon. [*Adhy name* K8 अंगवंगवध, T2 जनयुद्ध, M1 हस्तियुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4.5 D8 6 22, D1 19, D4 23, T1 8 G M1 65, T2 M2-4 64] — After the addl. colophon, T2 8 G8 M1 ins an addl adhy given in App. I (No 1), for the same passage in T1 G1 2 M2-4, cf. v 1 8 11 40

30 Before 30, K8 V1 B D S (G1 om.) ins संजय उवाच (preceded by श्रीकृष्णाय नम in G2) G1 om 30ᵃ–31ᵃ — a) K8 V1 B Da1 D1-8 T G2 8 M1 तथा, Dn1 M2-4 तदा (for तत) — b) S (G1 om.) निघ्नंत (for दहन्त). V1 D8 द्रुव वाहिनीं, B8 वाहिनीं तव (by transp), T1 अरिवाहिनीं — d) K8 अन्वयात्, G2 अभ्यगात् (for °यात्)

31 G1 om 31ᵃ (cf v 1 30) — a) T1.8 G8 M महारणे, T2 °राज (for °युद्धे) — b) K8 B1 4.5 D2-4 7 T1 8 G8 M महारथा, D6 नरा नृपा, G1 2 समागता (for नराधिपा) — c) T2 G2 सिंहनादं ततश्चक्रु — d) Ś1 K4 क्षादुदुवुश्र, K2 8 T1 आदुद्रु°, Ca c आदुधु° (as in text) B8 सह, T8 G च वै (for च ह) K1 D8 वासांसि (D6 °श्च) दुदुवुश्च ह

32 a) V1 D6 रणेति- (for भारत) B2 युद्धेन (for क्रुद्धेन) S तत्र (G1 तस्य) भारत रुष्टेन — b) D8 धान्विना; T8 धन्विनां — c) K4 पांडुपुत्रैस, V1 °पुत्रास; Da1 D1 5 M8 °पुत्र M2-4 ततो (for त्रिभिर्) — d) Ś1 वक्षसिमिहितो (sic), K8 वक्षसि नि°, D2 T1 वक्षस्याभि°. B8 S मृधे (for बली)

33 b) D1 5 नाराचेनस् (sic), S नाराचैस्तु K1 तवात्मजान्, M1 तवात्मजः — c) T1.8 G M विव्याधोरसि सप्तत्या, T2 विव्याधाथ त्रिसप्तत्या — K8 om (hapl) 33ᵈ–34ᶜ — d) V1 D2 शरैस्त्रिभि°, B1. 2-5 Da1 Dn1 D1.8-5 T2 त्रिभि° शरै°, T1 8 G M [इ]षुभिस्त्रिभिः (for त्रिभिस्त्रिभि°)

34 K8 om 34ᵃᵇᶜ (cf. v 1. 33) — a) V1 B D T1 2 G2 M ततश्चा(D8 तस्य चा)प, T8 तथा राजंश्च (for तदा राजंश्) — b) K1 transp छित्त्वा and चापं K3m V1 B D (D8 marg) G2 M राजन्, D8 (before corr) T2 तस्य; T1 चाशु (for चापं) — D8 writes 34ᶜᵈ in marg — c) B2 सहदेवस् G1 त्रिभि° (hypermetric) (for त्रि-) — d) K8 चोदरे, B D S चार्पयत् (for चार्द°)

35 a) T2 सहदेव K8 V1 B D T2 तु (B2 T2 सु-) संक्रुद्ध (for तत क्रुद्ध) — b) T1 8 G M1 खड्गमुद्यम्य (M1 °मुद्गृह्य) मारिष — c) B2 आविव्यथ (for व्याविध्यत) V1 B1 3.4 (m as in text) D (except D8) S आविध्य प्रा(T1 सो-, T2 8 G2 8 M2 4 व्य-, G1 M1 वि-, M8 प्र)सृजत्तूर्णं — d) K8 V1 B (B1m as in text) D S तव पुत्ररथ प्रति

36 a) V1 B D S (except T1) समार्गणगुण (B2 °णश्च) — b) S द्विधा कृत्वा (for छित्त्वा तस्य) K1 महानसिं, D2 इसलिव — c) V1 निपपात K8 Dn1 D2 8 T2 तदा, T1 हतो (for ततो)

अथान्यद्धनुरादाय सहदेवः प्रतापवान् ।
दुःशासनाय चिक्षेप बाणमन्तकरं ततः ॥ ३७
तमापतन्तं विशिखं यमदण्डोपमत्विषम् ।
खड्गेन शितधारेण द्विधा चिच्छेद कौरवः ॥ ३८
तमापतन्तं सहसा निस्त्रिंशं निशितैः शरैः ।
पातयामास समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ३९
ततो बाणांश्चतुःषष्टिं तव पुत्रो महारणे ।
सहदेवरथे तूर्णं पातयामास भारत ॥ ४०
तान्शरान्समरे राजन्वेगेनापततो बहून् ।
एकैकं पञ्चभिर्बाणैः सहदेवो न्यकृन्तत ॥ ४१
स निवार्य महाबाणांस्तव पुत्रेण प्रेषितान् ।
अथास्मै सुबहून्बाणान्माद्रीपुत्रः समाचिनोत् ॥ ४२
ततः क्रुद्धो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
समाधत्त शरं घोरं मृत्युकालान्तकोपमम् ।
विकृष्य बलवच्चापं तव पुत्राय सोऽसृजत् ॥ ४३
स तं निर्भिद्य वेगेन भित्त्वा च कवचं महत् ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
ततः स मुमुहे राजंस्तव पुत्रो महारथः ॥ ४४ C. 8. 911 B. 8. 23. 19 K. 8. 14. 19

37 [b]) S माद्रेय क्रोधमूर्छित — D3 writes 37[c]–38[b] in marg (*sec. m*) — [c]) T3 चिक्षेपे — [d]) T2 बाणसंकधर (sic) D2 पुन, S (except T2) परं (for तत)

38 Ś K1.2.4 om. (hapl.) 38 D3 reads 38 on marg — [a]) S (except T2) वेगेन (for विशिख) — [b]) V1 D2.6 यमदण्डोपमं महत्, B2 Da1 D1.5 °डोपमद्वि(B3 °म वि-, D1 °म द्वि)षं, S (except T2) °डमिवापरं — [c]) T2 G1 खड्गेण D8 सितधारेण — After 38, K3 V1 B D S ins

127* ततस्तं निशित खड्गमाविध्य युधि सत्वर ।
धनुश्चान्यत्समादाय शर जग्राह वीर्यवान् ।

[(L. 1) T2 तु- (for त) K3 V1 B2 Da1 Dn1 D6.8 प्राविध्य, B2 D1 T G1.3 M1 प्राविध्यत्, D2 व्याविध्य; D3 विभिदे; G2 प्राविध्यत्, M2–4 प्राहिणोत् (for आविध्य) T1.3 G M तस्य (for युधि) D8 (marg *sec m*) व्याक्षिपत्त्वरन् (for युधि सत्वर) K3 Da1 Dn1 D1.2 (before corr) T2.3 G M त्वरं (M1 °रन्) — (L. 2) Da1 Dn1 D1.6.8 धनुरन्यत् (for °श्चान्यत्)]

39 [a]) S (except T2) वेगेन (for सहसा) — [c]) V1 D2.6 T2 न्य (T2 व्य)पातयद्रणे हृष्ट, T1 समरे हितयदृष्ठा (sic), T3 G M समरे पातयद्धृष्टः — [d]) K4 तव पुत्रो (for सहदेवो)

40 [a]) K3 चतुःषष्टि, K4 °षष्ट्या, Da1 D1.2 °षष्टिस् — [b]) S (except T2) महारथ (for °रणे) — [c]) K2 सहदेवरथो, K3 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1.2.6.8 T1 M °रथं, K4 °रणे — [d]) K1.3 V1 B D S (except G2) प्रेषयामास (for पात°) B2 भारतः.

41 [ab]) D4 बाणान् (for शरान्) B1 शतशो (for समरे). K4 वेगेन पततो, D3 °नापतितान् B3 रणे, B4 युधि (for बहून्) T1.2 G M शरानापततस्तस्य (T1 M °स्तूर्णं) समरे तान्सुवेगिन (T1 °त, M1° तै) — [c]) D2.6 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) — [d]) D3 न्यकृंतत, S (except T2) समाच्छिनत्

42 [a]) K3 B3–5 Da1 D1.2.5–8 T2 (*sup lin*) संनिवार्य; B2 T3 तं निवार्य B1 ततो बाणांस् (for महाबाणांस्) T1.3 G M तान्निवार्य ततो बाणैस् — [b]) T2 चोदितान् T1.3 G M सहदेव प्रतापवान् (G3 °देव्) — [c]) T1.3 G M शतसंख्यांस्ततो बाणान्, T2 अथ तस्मै बहून्बाणान् — After 42[c], K3 V1 B D S ins

128* प्रेषयामास संयुगे ।
तान्बाणांस्तव पुत्रोऽपि छित्त्वैकैकं त्रिभि शरै ।
ननाद सुमहानादं दारयाणो वसुंधराम् ।
ततो दुःशासनो राजन्विद्ध्वा पाण्डुसुत रणे ।
सारथिं नवभिर्बाणैर् [5]

[(L. 2) B2–4 Da1 Dn1 D1.6.8 तु (for [अ]पि) B3 भित्त्वैकैक, D6 छित्त्वैक च (for छित्त्वैकैक) B3 S त्रिभि (for शरै) — (L 3) K3 D3 नादयन्वै, V1 Dn1 D8.7 दारयानो, B2 दारयन्स, B3 Da1 D1.4.5 S नादयानो, D2 पूरयानो, D6 धारयानो (for धारयाणो) — (L 4) T1 अथ (for ततो) D6 दुःशासन B3 भित्त्वा (for विद्ध्वा) S शान्यां पांडुसुत तु (G2 °सुतस्य) वै]

— [d]) K1.3 V1 B D S माद्रेयस्य (for माद्रीपुत्र) B1.4.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 समार्पयत, T1 समर्दयत्, G2 समाच्छिनत (for °चिनोत्)

43 [c]) Ś1 K1 V1 B2.4 D6 समादत्त (for °धत्त) — [e]) B3 बलवा चाप.

44 [a]) G2 तस्मिन् (for स त) — [c]) S (except T2) तूर्णं (for राजन्) — [d]) K2 वाल्मीकम् D8 पन्नगा- — D2 om 44[ef] — [e]) K4 सं- (for स) D8 समुमुहे (for स मुमुहे) Da1 (also as in text) D1.5 (m as in text) मुमुचे (for मुमुहे) S (except) T2

C 8 912 B 8 23 20 K 8 14 20 मूढं चैनं समालक्ष्य सारथिस्त्वरितो रथम् ।
अपोवाह भृशं त्रस्तो वध्यमानं शितैः शरैः ॥ ४५
पराजित्य रणे तं तु पाण्डवः पाण्डुपूर्वज ।
दुर्योधनबलं हृष्टः प्रामथद्वै समन्ततः ॥ ४६
पिपीलिकापुटं राजन्यथामृद्नान्नरो रुषा ।
तथा सा कौरवी सेना मृदिता तेन भारत ॥ ४७
नकुलं रभसं युद्धे दारयन्तं वरूथिनीम् ।
कर्णो वैकर्तनो राजन्वारयामास वै तदा ॥ ४८
नकुलश्च तदा कर्णं प्रहसन्निदमब्रवीत् ।
चिरस्य बत दृष्टोऽहं दैवतैः सौम्यचक्षुषा ॥ ४९
यस्य मे त्वं रणे पाप चक्षुर्विषयमागतः ।
त्वं हि मूलमनर्थानां वैरस्य कलहस्य च ॥ ५०
त्वद्दोषात्कुरवः क्षीणाः समासाद्य परस्परम् ।
त्वामद्य समरे हत्वा कृतकृत्योऽस्मि विज्वरः ॥ ५१
एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सूतनन्दनः ।
सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५२
प्रहरस्व रणे बाल पश्यामस्तव पौरुषम् ।
कर्म कृत्वा रणे शूर ततः कत्थितुमर्हसि ॥ ५३

स मुमोह तत पुत्र — [f]) S (except T₂) राजन् (for पुत्रो) K₃ V₁ B Dn₁ D₆ ₈ S महाबल॰ (for ॰रथ॰)

45 [a]) D₁ मूढचेत K₃ D₅ परिज्ञाय, V₁ B D₂₋₄ ₆ ₇ समालोक्य (for ॰लक्ष्य) — [b]) K₃ V₁ B Dn₁ D₆ ₈ S रणात् (for रथम्) — [c]) T₂ G₁ ₃ स सत्रस्तो, G₂ सुतं त्रस्तो (for भृशं त्रस्तो) K₃ तस्थौ (for त्रस्तो) — [d]) K₁ वध्यमान, K₃ B Da₁ D₁₋₅ ₇ ₈ M₂₋₄ वध्यमान॰, V₁ Dn₁ D₆ T₂ हन्यमान॰, T₁ मथ्यमान K₃ (before corr as in text) शरै (for शितैः) — After 45, D₈ ins

129* नादस्तु सुमहानासीच्छादयन्वै वसुधराम् ।

46 [a]) T₂ विजित्य समरे त तु — [b]) V₁ B Da₁ D₁ ₃ ₄ ₇ कौरव्य (for पाण्डव॰) Ś K₁ ₂ B₂ D₂ ₆ G₁ ₃ M₁ पांडुपूर्वज॰, K₃ ॰पूर्वज, V₁ B₁ ₃₋₅ Da₁ Dn₁ D₁ ₃₋₅ ₇ पांडुनंदन॰ (for ॰पूर्वज) — [c]) Ś K₂ ₄ दुर्योधन तु तं (sic) (for ॰बल) Ś K₁ ₂ ₄ B D₂₋₄ ₇ दृष्ट्वा, K₃ हृष्टं, S (except T₂) बाणै (for हृष्ट) — [d]) B D (except Dn₁ D₃) प्रममाथ, T₁ व्यधमद्वै, G₁ ₃ प्रायमद्वै, G₂ प्रमायद्वै (for प्रामथद्वै)

47 [a]) Ś₁ K₂ पिपीलिकपुटो, Ś₂ K₁ ॰लकपटो (K₁ ॰टो), K₄ B D T₂ M₁ ॰लिकपुटं, V₁ ॰दिकापुटं, T₁ ॰लिका पुटा Cc cites पिपीलिका[ना] पुट — [b]) Ś₁ K₂ अथामृद्नान्, Ś₂ B₁ ₃₋₅ Da₁ D₁₋₅ ₇ T₁ ₂ G₂ यथा मृद्नन्; K₁ तु प्रामृदुन् (sic), K₄ भयामृत्न्नान्, D₈ (marg sec m) यथा मृधान्, M₁ यथामृज्ञान् (for यथामृद्नान्) K₃ D₈ सुख, T₁ नृपा, G₂ यथा (for रुषा) B₂ यथामृत्स्यनुपो रुषा (sic), D₆ यथामृततरेषु च (sic) — [c]) K₃ का, B₃ हि, D₂ स-, T₂ M₂₋₄ [श्र]मौ (for सा) — [d]) B₄ मृद्दता (sic), Da₁ D₁ सूदिता (for मृदिता) M₂₋₄ मृदिता ते नरर्षभ — After 47, K₃ V₁ B D S ins an addl. colophon [*Adhy name* T₁ ₂ दुःशासनपराजय॰ — *Adhy. no* (figures, words or both) B₁ ₂ ₄ ₅ D₆ 23, D₄ 24, T₁ ₃ G M 14, T₂ 16]

48 Before 48, K₃ V₁ B D S ins संजय उ॰ (preceded by श्रीकृष्णाय नम॰ in G₂) — [a]) D₂ ₆ च भृशं, T₁ रभसा, Ca ० रभस (as in text) D₂ युद्धं; M₁ युद्धं (for युद्धे) — B₂ om 48[b]–50[c] — [b]) V₁ B₁ ₄ ₅ D₁₋₅ ₇ ₈ T₂ द्रावयत, D₅ प्राद्रवत (for दारयन्त). T₁ ₃ G M तपंतं तव वाहिनीं — [c]) K₃ विकर्तनो — [d]) B (B₅ om) Da₁ D₁₋₅ ₇ S रुषा (for तदा)

49 B₂ om. 49 (cf v l. 48) — [a]) K₃ V₁ B D S नकुलस्तु तत॰ (D₆ ॰दा) कर्णं — [c]) B₂ चिराय (for चिरस्य) V₁ भव, B₂ ₄ D₂ ₃ ₆ तव, G₂ मम (for बत) T G M₁ दृष्टोस्मि, M₂₋₄ दृष्टोसि — [d]) D₅ देवतै , D₆ कौरवै॰. K₃ M₂ सोम्य-, T₁ मम (for सौम्य-)

50 B₂ om 50[abc] (cf. v l. 48) — [a]) B₁ D₆ पश्य मे, D₃ ₄ ₇ पश्य मा (for यस्य मे) Ś K₁ ₂ पार्थ, K₄ कर्ण; D₄ पार्थं, D₅ T₂ G₂ पाप (for पाप) — [b]) D₃ ₄ ₇ आगतं

51 [a]) M₁ त्वद्दोपा D₅ कुरवं, S (except T₂) कौरवा (for कुरव॰) G₂ क्षीवा — [b]) K₄ समापाद्य (for ॰साद्य) — [c]) D₆ कृत्वा (for हत्वा) — [d]) T₁ ₃ G M₁ सत्वर॰ (for विज्वर॰)

52 Before 52[c], G₂ ins कर्ण॰ — [c]) B₄ सदृशो, T₂ नकुल (for सदृशं) — [d]) S (except T₂) विशेषेण धनुष्मत॰

53 [a]) B₅ D₃ ₄ ₇ च मे (for रणे) V₁ Dn₁ D₂ ₆ ₈ पार्थ; B Da₁ D₁ ₃₋₅ ₇ T G₁ ₃ M वीर, G₂ शूर (for बाल) — T₂ reads 53[bc] twice — [b]) T₁ पश्यामि K₃ B₁₋₃ Da₁ D₁ ₅ ₈ पौरुषं तव (by transp), S (except T) पुरुषो भव — [c]) K₄ रण (for रणे) B₂ D₂ ₆ T₂ G₁ वीर; D₈ शूर (for शूर) G₂ तत॰ कृत्वा च शौर्यं त्वं — [d]) B₈ रणे (for तत॰) K₄ B₂ Dn₁ D₂ ₆ T₂ ₃ G M₄ कथितुम्, M₁ कल्पितुम् K₃ अर्हति (for अर्हसि)

अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यन्ति शक्तितः ।
स युध्यस्व मया शक्त्या विनेष्ये दर्पमद्य ते ॥ ५४

इत्युक्त्वा प्राहरत्तूर्णं पाण्डुपुत्राय सूतजः ।
विव्याध चैनं समरे त्रिसप्तत्या शिलीमुखैः ॥ ५५

नकुलस्तु ततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ।
अशीत्याशीविषप्रख्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ५६

तस्य कर्णो धनुश्छित्त्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।
त्रिंशता परमेष्वासः शरैः पाण्डवमार्दयत् ॥ ५७

ते तस्य कवचं भित्त्वा पपुः शोणितमाहवे ।
आशीविषा यथा नागा भित्त्वा गां सलिलं पपुः ॥ ५८

अथान्यद्धनुरादाय हेमपृष्ठं दुरासदम् ।
कर्णं विव्याध विंशत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥ ५९

ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुरच्छिनत् ॥ ६०

अथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ।
आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथम् ॥ ६१

कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रेण मारिष ।
विस्मयं परमं जग्मू रथिनः सह दैवतैः ॥ ६२

अथान्यद्धनुरादाय कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६३

उरःस्थैरथ तैर्बाणैर्माद्रीपुत्रो व्यरोचत ।
स्वरश्मिभिरिवादित्यो भुवने विसृजन्प्रभाम् ॥ ६४ C 8 930 B 8 24 17 K 8 15 17

---

54 a) K4 अनुक्ता; B3 अन्वयु (for अनुक्त्वा) Dn1 समरं G2 तत्र (for तात) — b) Ś2 M1 शूर, D1 सुरा (for शूरा) — c) Ś1 K D6 सयुध्यस्व, Ś2 V1 B D3 4.7 प्रयुध्यस्व, D8 युध्यस्व त्व (for स युध्यस्व) V1 D6 महा°, D2 रणे (for मया) S (except T2) युध्यस्व समरे शक्त्या — d) B1 3–5 D3 4 7 हनिष्ये (for विनेष्ये). K3 B D (except D2) एव (for अद्य) D6 च (for ते) Ś K1.3 4 विनश्येद्दर्पमेव तु, S (except T2) प्रतियोत्स्यामि ते (G2 °स्यतो) रणे

55 a) D6 प्रहसन्, T1 प्रहरत्, T2 स रणे; G2 प्राह तं (for प्राहरत्) K1 कर्णं (for तूर्णं) — b) V1 D2 6 T2 नकुल सूतनन्दन, Dn1 पाण्डुपुत्र स सूतज — c) Dn1 समरे तूर्णं; G2 3 समरे चैन (by transp) — d) Da1 D1.5 द्विसप्तत्या

56 a) D3 M2–4 क्रुद्ध (for विद्ध) — b) K3 D8 सायकैः, D2 सयुगे, G1 मारिष (for भारत) — c) Ś2 [आ]शीविषमुख्यै; B3 विशिखप्रख्यै (for [आ]शीविषप्रख्यै) — d) K3 Dn1 अवध्यत

57 b) D1 5 रुक्मपुङ्खै (for स्वर्ण°) Ś2 शिलाशतै; K4 Da1 Dn1 D1 5 7 8 °सितै, T2 शिलीमुखै T1 3 G M स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् — c) Ś2 K1 त्रिंशत, K3 D8 त्रिंशत्या, B2 विंशता, Da1 D1 6 त्रिशता (D1 °ता), D6 त्रिंशतै (for त्रिंशता) T1 3 G M त्रिं(G1 M2–4 त्रि)शत प्रेषयामास — d) K1 अर्दयान् (sic), K3 B1 D2–4. 8 T2 अर्दयत्, V1 Dn1 D6 अर्पयत् T1 3 G M शरानाशीविषोपमान्

58 a) V1 D2 6 तस्य ते (by transp), G2 M ते चास्य K1 छित्त्वा (for भित्त्वा) — c) S (except T2) राजन् (for नागा) — d) Ś2 K4 वपु; K3 D8 पुन; D6 7 ययु; T3 G1.3 भृशं (for पपु) G2 गां भित्त्वा सदृशो भृश Cc cites गा

59 a) K4 अथान्य- — b) S (except T2 G3) दुरासमं — c) V1 B1.5 Dn1 D2–4 6.7 S महत्या (for विंशत्या) — d) K1 त्रिभि (for शरै)

60 K1 om. (hapl) 60^{a}–61^{b} — b) Da1 D1 5 पांडव, M1 नकुलं (for नकुल) — c) K4 क्षुरप्रेन — D3 om. (hapl) 60^{d}–61^{d} — d) K3 4 B Da1 Dn1 D1.2 5–8 G1 M1.4 आच्छिनत्

61 K1 om. 61^{ab}, D3 om 61 (cf v l 60). — b) T1 सायकैश्च (for सायकानां) B2 त्रिभि शितै, D6 T1 3 G M1.3 त्रिभि शतै (by transp), M2 4 त्रिभि शरै. — c) K4 स हसन्, V1 प्रहरन् (for प्रहसन्) K3 G1 वीर — d) B4 T1 °महारथ

62 a) Da1 D1 5 M1 अत्यर्दित (for अभ्य°) — d) B2 आस्मन, S ऋषय (for रथिन) D1.2 5 T2 3 G3 सह देवतै, G2 सर्वदेवता

63 a) K4 D1 अन्य (for अन्यद्) — b) K3 B4 (marg) D1 तथा (for तदा) — d) D2 जत्रु°, T1 जत्रु°, Cc जत्रु° (as in text) Ś2 K4 T2 समर्दयत् (K4 °न्), K3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 6–8 समार्पयत्; V1 B2 D2 T2 3 G M समर्पयत्

64 a) K3 Dn1 D3 जत्रुस्थैर्, V1 B1 2 4.5 (marg as in text) Da1 D1.3–5 7 तत्रस्थैर्, B3 भिन्नस्थैर् (for उर-स्थैर्) K3 B2 4 5 Da1 D1.5,8 S (except T2) बाणैस्तैर् (by transp.), B3 बाणैश्च D6 तत्रस्थैस्तैस्तदा बाणैर्. — b) Ś2 D3 7 व्यरोचयत्, K3 [ऽ]प्यशोभत, K4

C 8 931 B. 8 24 18 K 8 15 16 नकुलस्तु ततः कर्णं विद्ध्वा सप्तभिरायसैः ।
अथास्य धनुषः कोटिं पुनश्चिच्छेद मारिष ॥ ६५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय समरे वेगवत्तरम् ।
नकुलस्य ततो बाणैः सर्वतोऽवारयद्दिशः ॥ ६६
संछाद्यमानः सहसा कर्णचापच्युतैः शरैः ।
चिच्छेद स शरांस्तूर्णं शरैरेव महारथः ॥ ६७
ततो बाणमयं जालं विततं व्योम्न्यदृश्यत ।
खद्योतानां गणैरेव संपतद्भिर्यथा नभः ॥ ६८
तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनं तदा ।
शलभानां यथा व्रातैस्तद्बदासीत्समाकुलम् ॥ ६९
ते शरा हैमविकृताः संपतन्तो मुहुर्मुहुः ।
श्रेणीकृता अभासन्त हंसाः श्रेणीगता इव ॥ ७०
बाणजालावृते व्योम्नि छादिते च दिवाकरे ।
समसर्पत्ततो भूतं किंचिदेव विशां पते ॥ ७१
निरुद्धे तत्र मार्गे तु शरसंघैः समन्ततः ।
व्यरोचतां महाभागौ बालसूर्याविवोदितौ ॥ ७२
कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ।
अवालीयन्त राजेन्द्र वेदनार्ताः शरार्दिताः ॥ ७३

व्यरोचते, B1 2 4 5 D8 व्यशोभत, B3 T2 व्यराजत (for व्यरोचत) — c) T8 G1 3 यथा भानुर्, G2 यथा सूर्यो (for इवादित्यो) — d) Ś1 K2 भुवन T1 transp भुवने and विसृजन् D2 M1 3 विसृज(M3 °जे)त् (for विसृजन्) T8 G प्रभा°

65 a) K8 Dn1 D8 नकुलोपि B1 3 4 D1 5 तदा (for तत°) K1 तूर्णं (for कर्णं) — b) K3 V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) K8 Dn1 D8 पञ्चभिर् (for सप्तभिर्). K3 V1 B D S आशुगै° (for आयसै°) — c) Dn1 D1 5 तथास्य, M3 अथान्यद् (for अथास्य) G2 धनुषा — d) K3 4 मारिष

66 G2 om 66a–67b — c) V1 M2 नकुलस्तु — d) K3 सविता (for सर्वतो) V1 B1 Dn1 D3 4 7 समंताच्छाद-यद्दि(V1 Dn1 °न्दि)शः; B2–5 Da1 D1 5 S समताद्वारयद्दि-(M1 °न्दि)श , D2.8 समरे छादयन्दिश°

67 G3 om. 67ab (cf. v l 66) — a) K3 D3 प्रच्छाद्यमान°, Dn1 D2 6 स छाद्य° S (except T2, G2 om) समरे (for सहसा) — b) T1 कर्णचापच्युत° — c) S वान् (for स) — d) G1 एवं S महायशा (for °रथ°)

68 b) T2 वितत्य (for विततं) Ś2 K4 G2 व्योम्नि दृश्यत, B D2–4 6 7 व्योम्नि दृश्यते — c) K3 B3 Dn1 D1 5 8 शतैरेव; V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 S इव भाते (for गणैरेव) — d) K3 प्रपतद्भिर् (for सप°)

69 a) B5 प्रमुक्तै° (for विमुक्तैः) D2 शरघातैश्च (for °शतैश्) — b) Dn1 गगने K3 B1 4 D8 तथा; S (except T2) महत् (for तदा) — c) K1 B2 तथा, V1 S (except T2) इव (for यथा) — d) T1 तद्यथा-सीत्, T8 G1 2 तद्धि ह्या° (for तद्बदासीत्) K3 V1 B D S विशां पते (for समाकुलम्)

70 c) B2 4 Dn1 D8 श्रेणीभूता, Co °कृता (as in text) K3 Dn1 प्रकाशत°, V1 B3–5 Da1 D1, 3–7 व्यकाशत, B1 व्यकापत°, B2 व्यमुचत, D2 8 प्रकाशते, S व्यरोचत (for अभासन्त) — d) K1 3 V1 B D S क्रौंचा-(for हंसा°) Ś2 K4 V1 B D S श्रेणी(B1 °णि)कृता (for °गता)

71 a) Ś K1 2 4 B1 5 D2–4 7 8 T1 बाणजालवृते, K1 °जालवृतो, B3 °जालीकृते, D6 °जालाचिते — b) D2 om., M2–4 तु (for च) — c) Ś1 K2 सम**ततो, K3 तस्य संपतते, K4 ससर्ज च ततो; V1 B Da1 Dn1 D2–3 T G1 3 M न स्म सपतते; D1 तस्मात्पतते (sic), G2 तस्मिन्क-पतिते (for समसर्पत्ततो) V1 B1 3–5 D2–4 7 भूम्यां; B2 दूत, Dn1 भूर्ति, D6 भूमिं (for भूतं) — d) V1 B D (except D8) S किंचिदप्यतरि(V1 B1–4 °री)क्षगं (B3 °ग)

72 a) K4 मार्गा K1 B1 3 D1–4 6 7 च (for तु) — b) K1 शरसर्गे ; B2 शरसहै° (for °संघै°) — c) K3 V1 B D (except D8) T1 3 G3 M व्य(T3 वि)रोचेतां, G2 व्यरोचैतां (for °चता) K1 3 V1 B D S महात्मानौ (for °भागौ) — d) K3 V1 B D T1 2 M कालसूर्यौ (for बाल°) V1 D2 इवोद्यतौ Ca cites काल° ꕥCo कालसूर्यै° प्रलयकालिकार्कौ सूर्याविव वैकल्पिको वलोप° ।ꕥ

73 K1 om. (hapl) 73b–74a — b) Ś2 वश्यमानास्तु; T1 बाध्यमानाश्च (for वध्यमानास्तु) V1 सायकै; B1 सैनिका (for सोमका°) — c) K2 D2 अथालीयंत; S (except T1) अवलीयंत; Ca ० अवा° (as in text). — d) Ś2 शिरार्दिता°; K3 V1 B5 D (except Da1 D1.5) S भृशार्दिता, B2 परार्दिता (for शरा°)

नकुलस्य तथा बाणैर्वध्यमाना चमूस्तव ।
व्यशीर्यत दिशो राजन्वाततुन्ना इवाम्बुदाः ॥ ७४
ते सेने वध्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैर्महाशरैः ।
शरपातमपक्रम्य ततः प्रेक्षकवत्स्थिते ॥ ७५
प्रोत्सारिते जने तस्मिन्कर्णपाण्डवयोः शरैः ।
विव्याधाते महात्मानावन्योन्यं शरवृष्टिभिः ॥ ७६
निदर्शयन्तौ त्वस्त्राणि दिव्यानि रणमूर्धनि ।
छादयन्तौ च सहसा परस्परवधैषिणौ ॥ ७७

नकुलेन शरा मुक्ताः कङ्कबर्हिणवाससः ।
ते तु कर्णमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्त यथा परे ॥ ७८
शरवेश्मप्रविष्टौ तौ ददृशाते न कैश्चन ।
चन्द्रसूर्यौ यथा राजंश्छाद्यमानौ जलागमे ॥ ७९
ततः क्रुद्धो रणे कर्णः कृत्वा घोरतरं वपुः ।
पाण्डवं छादयामास समन्ताच्छरवृष्टिभिः ॥ ८०
स च्छाद्यमानः समरे सूतपुत्रेण पाण्डवः ।
न चकार व्यथां राजन्भास्करो जलदैर्यथा ॥ ८१

C 8 943
B 8 24 35
K 8 15 35

74 K1 om 74ª (cf v l. 73). — ª) D3 नकुलस्तु K3 B2-4 D8 तदा, D5 6 ततो (for तथा) — ᵇ) Ś1 B1 5 D2-7 T2 हन्यमाना, B2 वध्यमानश्च Da1 D1 M1 चमू — ᶜ) Ś1 (before corr) विशीर्यत, B1 Da1 D1 5 S (except T3) व्यदी(T1 °की-, T3 °धी)र्यत, B3 व्यतीर्यत, D6 व्यशीर्यत S (except T3) ततो (for दिशो) — ᵈ) T1 3 G1 3 वाततुन्न इवाम्बुद

75 ª) V1 B5 D2-7 हन्यमाने (for वध्य°) — ᵇ) K1 महागदै, T1 शरोत्तमै (for महाशरै) — ᶜ) K3 D8 शरवर्षम्, T1 °पातैर्, T2 °पातान् (for °पातम्) K3 अवाक्रम्य, K4 अयक्रम्य (sic), V1 B3.5 D7 अपाक्रम्य; D4 अभिक्रम्य, D3 Ca अवक्रम्य, S अतिक्रम्य, Cc अपक्रम्य (as in text) B1 शरपत्रेण पत्रस्य — ᵈ) K3 B2 D8 तस्थतु प्रे(K3 प्र)क्षके इव, V1 तस्थतु प्रेक्ष(before corr क्षि)तेस्तदा, V1m Da1 D1.5 T2 G3 तस्थतु प्रेक्षकाविव, B1 3 4 Dn1 D2-4.7 तस्थतु प्रेक्षिके (B1 °क्षके, Dn1 °क्ष्यके, D2 °क्षकस्) तदा, B5 D6 तस्थतु प्रेक्षि(D6 °क्ष्य)ते तदा, T1 2 G1.2 M तस्थतु प्रेक्षका इव (M2 जना)

76 ª) K3 प्रोच्छादिते, B1 प्रोपारित-, B2 आच्छादिते, B3 5 Da1 D1.6 7 प्रोत्सारित-, B4 प्रोत्मादित-, D3 प्रोत्साहि(marg sec m °रि)त (for प्रोत्सारिते) V1 बले (for जने) — ᶜ) K1 विव्यध्वस्तो (sic), K2 विव्यधाते, K3 D3 अवध्येता, B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 अ(D1 5 आ)विध्येतां, T1 3 G M जघ्नतुस्तौ, T2 निजघ्नतुर् (for विव्याधाते) V1 B2 D2 6 तावन्योन्य विद्(V1 °व्य)वतुर् — ᵈ) K1 D1 5 M1 अन्योन्य, V1 B2 D2 6 अत्युग्र- (D2 6 °ग्र), B4 अन्योन्ये (for अन्योन्य)

77 ª) K3 4 निर्दर्श(K4 om. र्शं)यतौ, K3 V1 B D S विदर्शयतौ (for निदर्श°) K3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 दिव्यानि, V1 D2.6 T G M1 शस्त्राणि, M2-4 चास्त्राणि (for त्वस्त्राणि) — ᵇ) K3 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 शस्त्राणि (for दिव्यानि) V1 B1 D3 7 बलमूर्धनि (for रण°) — ᶜ) Dn1 D8 तु (for च) — ᵈ) M4 परस्परजयैषिणौ

78 ª) K1 परासूक्ता (sic) (for शरा मुक्ता) — ᵇ) K1 कंकवर्हिणवायस, K3 Da1 D1 6 8 °बर्हणवासस — ᶜ) K1 सुताकृतिम् (sic), K3 V1 B D S सूतपुत्रम् (for ते तु कर्णम्) B3 समासाद्य (for अवच्छाद्य) — ᵈ) B2 खेविष्ठत, D4 व्यतितिष्ठन्, G2 व्यतिष्ठतम् K3 B D3 4 7 8 T2 यथांबरे, V1 Da1 D1 2 6 T3 G M इवांबरे, Dn1 D6 तदांबरे; T1 तथांबरे — After 79, K3 V1m B D S ins

130* तथैव सूतपुत्रेण प्रेषिता परमाहवे ।
पाण्डुपुत्रमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्ताम्बरे शरा ।

[(L. 1) D8 प्रोषिता T1 परमेषव — (L 2) K3 D8 व्यतिष्ठन्नंबरे शरा, B1 Da1 D1.6 T1 3 G M1 व्यतिष्ठत इवांबरे (T1 तथांबरे, G1 इवांबर), B2 खे तिष्ठति तथापरे, B3 व्यतितिन्न इवांबरे (sic) (for the posterior half)]

79 ª) K4 परिवेश्मप्रविष्टौ, G2 शरवेष्ट° K3 T2 तु (for तौ) D6 शरवेश्ममतिच्छन्नौ — ᵇ) Ś1 ददृशेत; M1 ददर्शांते (for ददृशाते) K4 Dn1 D2 6 कश्चन K3 D3 ददृशे नैव कश्चन, T G M2-4 न दृश्येते कथंचन — K4 om. 79ᶜᵈ — ᶜ) K3 G1 तथा (for यथा) V1 B (except B2) Da1 D1 3-7 T2 सूर्या(T2 °र्ये)चंद्रमसौ राजन्, D2 सूर्यचन्द्रमसौ रा° — G1 om (hapl) 79ᵈ–81ᶜ — ᵈ) B3 4 Da1 D1 3 प्रतिच्छन्नौ (for छाद्यमानौ) V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 घनैरिव (for जलागमे)

80 G1 om. 80 (cf v l. 79) — ª) B3 तत कर्णेन रणे क्रुद्ध (hypermetric) — ᵇ) T2 घोरेतर G2 ध्वजेव् (for वपु) — ᶜ) K1 पाण्डवा (sic) K4 छादयामासु

81 G1 om. 81ᵃᵇᶜ (cf v l. 79) — ª) K1.3 B1-4 Da1 D1.6 8 प्र-, K4 V1 D2 S (except T2) स- (for स-) B5 D3 4.7 सोति(B5 °भि)च्छन्नो महाराज — ᶜ) T1 न चकारो तदा राजन् — ᵈ) G2 जलधैर् (for जलदैर्) B1-4 Da1 D1 3 परमं धैर्य(B3 धर्म)मास्थित

C 8 849 B 8.24 36 K 8 15 36 ततः प्रहस्याधिरथिः शरजालानि मारिष ।
प्रेषयामास समरे शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८२
एकच्छायमभूत्सर्वं तस्य बाणैर्महात्मनः ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे संपतद्भिः शरोत्तमैः ॥ ८३
ततः कर्णो महाराज धनुश्छित्त्वा महात्मनः ।
सारथिं पातयामास रथनीडाद्धसन्निव ॥ ८४
तथाश्वांश्चतुरश्चास्य चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
यमस्य सदनं तूर्णं प्रेषयामास भारत ॥ ८५
अथास्य तं रथं तूर्णं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
पताकां चक्ररक्षौ च ध्वजं खड्गं च मारिष ।
शतचन्द्रं ततश्चर्म सर्वोपकरणानि च ॥ ८६
हताश्वो विरथश्चैव विवर्मा च विशां पते ।
अवतीर्य रथात्तूर्णं परिघं गृह्य विष्ठितः ॥ ८७
तमुद्यतं महाघोरं परिघं तस्य सूतजः ।
व्यहनत्सायकै राजञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८८
व्यायुधं चैनमालक्ष्य शरैः संनतपर्वभिः ।
आर्दयद्बहुशः कर्णो न चैनं समपीडयत् ॥ ८९
स वध्यमानः समरे कृतास्त्रेण बलीयसा ।
प्राद्रवत्सहसा राजन्नकुलो व्याकुलेन्द्रियः ॥ ९०
तमभिद्रुत्य राधेयः प्रहसन्वै पुनः पुनः ।
सज्यमस्य धनुः कण्ठे सोऽवासृजत भारत ॥ ९१
ततः स शुशुभे राजन्कण्ठासक्तमहाधनुः ।

---

82 a) D2 [अ]धिपति, G1 2 [अ]ति(G1 °स्ति)रथि — b) B8 शरवर्षाणि (for °जालानि) K8 मारिष — c) K1 स शरै (for समरे)

83 a) K8 D8 S (except T2 G8) एकबाणम्, Dn1 एकार्णवम्, Cc एकच्छायम् (as in text) — c) K1 अभ्रच्छायेव, G2 M8 अमूच्छायेव (for अभ्रच्छायेव) K8 सजज्ञे; V1 D2 सयज्ञे

84 a) D2 6 तत्र (for तत°) — c) T1 प्रेषयामास (for पातया°) — d) V1 रथानीडाद्; T1.2 G1 M रथनीळाद् (for °नीडाद्) G2 रथश्नीळाद्धहानिव (sic)

85 a) V1 B1.4 6 D2–4 6 7 ततो, B3 Da1 D1.5 अथा- (for तथा) K1 चतुरोचास्य (sic), S चतुरस्तस्य (T2 °रोप्यस्य) — c) V1 B5 D2–4 6 7 T1 M भवन; B1 दशनं (for सदन)

86 a) Dn1 तथास्य B2 Da1 D1.5 तु रथ; B8 4 तुरग (for त रथ) Ś2 K1 3 V1 B (except B4) D T G M1 दिव्य (for तूर्णं) — b) K8 शतशो (for तिलशो) — c) D6 पदाताश् (for पताकां) V1 B1 5 D2–4.6 7 चक्ररक्षाश् B2 Dn1 M1 तु (for च) — d) V1 B1 5 T G8 M2–4 गदा, G1 2 M1 गदा- (for ध्वज) T2 चक्र (for खड्गं) K8 मारिष — e) K1 तत धाद्र, K8 च तद्धर्म, V1 B D S च तथर्म (D1 °र्म) (for ततश्चर्म). — After 86, S ins.

131* सुवर्णविकृत तच्च धनु सशरमाहवे।

87 b) K8 V1 T2 G1.2 M1 विच(G2 °श)र्मा च, B2 छिन्नचर्मा; T1 च्छिन्नकेतुर् (for विवर्मा च) — c) B2 अवत्तुर्य (sic) V1 Dn1 D2 6 T2 भूमौ (for तूर्णं) — d) B1 परिसं (for परिघं) Ś K2–4 B8 Dn1 D2–4 6–8 धिष्ठित, B4 रिष्ठितः, M1 तिष्ठत (for विष्ठित).

88 a) K1 B1 तमुद्यत-; K3 Da1 Dn1 D1.5 8 तमुद्यत, D4 T1.2 G M1 समुद्य(T1 °द्य)त, M2.4 समुद्दतं. T1 यथा (for महा-) — c) B1 Dn1 S व्यधमत्; B2 व्यहरत् (for व्यहनत्) S तूर्णं (for राजन्) — d) V1 B D (except D8) सुतीक्ष्णैर्मारसाधनै; S तदद्भुतमिवाभवत्.

89 a) K1 व्यायुनं (sic), M2 व्यायुद्ध B1.2.4 Da1 D1 5 चैन(D1 °व)मालोक्य, B3 च समालोक्य; B5 चैवमालक्ष्य; S च स(T1 M1 त)मालक्ष्य (for चैनमा°) — c) K1 आददद्, V1 B1.2 5 Dn1 T2 G2 3 अर्दयद्; B8 Da1 D1.5 T1 G1 M अर्दयन्, B4 अर्धयन्, D2.3.6 अर्पयत्; D7 अर्पयन्, T2 आर्दयन्; Bomb Ed आर्पयत् K3.4 V1 B3 Dn1 D2–4.6–8 बहुभि (for बहुश)

90 a) V1 B3 Dn1 D2–4.6 7 T2 हन्यमान (for वध्य°) — b) Ś2 बलीयसी, T2 °व्यसा (sic) — c) M1 प्राद्रवन् — M1 om (hapl) 90d–92a

91 M1 om. 91 (cf v l. 90) — a) K8 तमनिहत्य, T1.8 G M2–4 अभिद्रुत्य च, T2 तमनुद्रुत्य (for तमभि°) — b) D6 हसन्नेव (for प्रहसन्वै) — D6 T8 om (hapl.) 91c–93d — c) K1 Dn1 सज्जमस्य (sic), G1.3 स सज्य च, G2 सहर्स च (sic) (for सज्यमस्य) G1.2 कर्णो, G3 कंठो (for कण्ठे) — d) V1 B1.5 D2–5.7 T1 2 व्यवासृजत, Da1 सोवासज्जत, D8 [ऽ]सावासृजत, G विससर्जे च (for सोऽवासृजत) V1 सूतज; D1 भारत (for भारत) Co cites अवासर्ज्जत

92 D6 T8 om. 92 (cf v. l 91) M1 om. 92a (cf. v l. 90) — a) Dn1 ततस्य (for तत स) — b) Ś1 K1.2 4 V1 B1.3.4 D2–5.7 कठासक्तमहद्धनु, Ś2 D5 कंठासक्तं महद्धनु, B5 Dn1 कंठासक्तो (Dn1 °क्त) महाधनु, T1.2

परिवेपमनुप्राप्तो यथा स्याद्व्योम्नि चन्द्रमाः ।
यथैव च सितो मेघः शक्रचापेन शोभितः ॥ ९२
तमब्रवीत्तदा कर्णो व्यर्थं व्याहृतवानसि ।
यदेदानीं पुनर्हृष्टो वध्यं मां त्वं पुनः पुनः ॥ ९३
मा योत्सीर्गुरुभिः सार्धं बलवद्भिश्च पाण्डव ।
सदृशैस्तात युध्यस्व व्रीडां मा कुरु पाण्डव ।
गृहं वा गच्छ माद्रेय यत्र वा कृष्णफल्गुनौ ॥ ९४
एवमुक्त्वा महाराज व्यसर्जयत तं ततः ।
वधप्राप्तं तु तं राजन्नावधीत्सूतनन्दनः ।
स्मृत्वा कुन्त्या वचो राजंस्तत एनं व्यसर्जयत् ॥ ९५
विसृष्टः पाण्डवो राजन्सूतपुत्रेण धन्विना ।
व्रीडन्निव जगामाथ युधिष्ठिररथं प्रति ॥ ९६
आरुरोह रथं चापि सूतपुत्रप्रतापितः ।
निःश्वसन्दुःखसंतप्तः कुम्भे क्षिप्त इवोरगः ॥ ९७
तं विसृज्य रणे कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ।
रथेनातिपताकेन चन्द्रवर्णहयेन च ॥ ९८
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
दृष्ट्वा सेनापतिं यान्तं पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ ९९ C 8 958 B 8 24 55 K 8 15 56

M कल्मककमहाधनु, G1 2 कर्णमक्त(G2 कर्ण सक्त)महाधनु — a) Ś K1 2 4 V1 B1 4 D3 परिवेशम्, Cc °वेपम् (as in text) B1 अनुप्राप्य, B3 D7 °प्राप्ते — K4 om 92d–93a — b) S (except T2, T3 om) नमसीव तमोनुद — c) B4 यथा वा (for यथैव) K1 B Da1 D1–3. 5 7 चासितो, K3 भासते, V1 D4 वासितो, Dn1 D8 भासितो (for च सितो) K3 मेघ (for मेघ) S (T3 om.) यथा चैवासि(T1 °वाशि, G2 °व सि)तो मेघ — f) T2 G शोभते — After 92, T1 2 G M1. 3 ins

132* अशोभत महाराज पाण्डुपुत्रस्तथा रणे।

93 D6 T3 om. 93 (cf. v. l. 91), K4 om 93a (cf. v. l. 92) — a) V1 B1 5 D2–4. 7 S (T3 om) तत (for तदा) K1 कर्णं, K3 कर्ण, G2 क्रुद्धो (for कर्णो) K4 यथास्याहृतवानसि — b) Ś2 K2 व्यक्त (for व्यर्थं) — c) G2 पुर (for पुन) B3 जुष्टो, T1 दृष्टो, (sic) — d) Ś2 K1 4 वध्य मा त्व, K3 G1 2 पृष्टो (for हृष्टो) — d) Ś2 K1 4 वध्य मा त्व, K3 वध मा त्व, V1 वाच्य मा त्व, B Da1 D1–5 7 वध्यमान, Dn1 वध्य मा त्व, S (T3 om) वध्यो मे त्व (for वध्य मां त्व)

94 a) B5 यौत्सी, Da1 D1. 5 युध्य, G2 योत्सि (for योत्सी) K4 पुरुषै, V1 B1. 5 Dn1 D2–4 6 7 T1 कुरुभि (for गुरुभि) — b) V1 D8 पाडव, D5 पाडवे, G3 पाडव, M2–4 मारिष (for पाण्डव) — Ś K1 2 om (hapl.) 94cd — d) B2 मा व्रीडा (by transp), T2 3 G1 2 व्रीळा मा, M व्रीळां (M3 °ळ) वा T1 M — e) M2–4 कौरव (M1 °व), G2 कैतव (for पाण्डव) — f) B2 (marg) यत्रास्त (for यत्र वा) Ś2 K3 (marg) 4 V1 B D T2 कृष्णफाल्गुनौ; K3 °पाडवौ; T1 2 G M केशवार्जुनौ — कौंतेय (for माद्रेय)

95 a) K4 एवमुक्ता Ś K2 तदा (Ś2 °तो) राजन्; Dn1 च राजेंद्र (for महाराज) — b) S (except T2) विससर्ज स (T1 च) (for व्यसर्जयत) D4 तद् (for त) — c) K1 3 V1 B D T3 G M तदा, T1 तथा (for तत) — G1 वध, G3 वध (for वध-) K3 Dn1 D8 च त, B5 तत (for तु त) K3 Dn1 D8 शूर, V1 B1. 5 D2–4 7 शूरो, D6 सूतो, S शत्रु (for राजन्) — d) Ś K2 4 V1 B5 D3. 4 6 7 नाहन(Ś2 K4 °ना)त्; B3 वाहनत्, D5 नुवधीत् (sic) (for नावधीत्) V1 B5 D3. 4 6 7 धर्मवि(D6 °व)- त्सदा, B3 नृपनदनं (for सूतनन्दन) — D5 reads 95ef twice. — e) G2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) Dn1 कुंती; S मातुर् (for कुन्त्या) — f) K3 सूत (for तत) M1 विसर्जय; M3 व्यसर्जयन्

96 a) B2 विसृष्ट — c) G M2–4 व्रीळन्निव Dn1 जगामाशु, T1 महाराज (for जगामाथ)

97 a) K3 वापि (for चापि) — b) K1 सूतपुत्राप्रता- पित; K3 °पुत्रेण तापित, B3 °पुत्रप्रतापवान्, S धर्मराजस्य पाडव — c) Some MSS निश्वसन्, Ś2 नि श्वासन् K1 सुखसतप्त, D8 दुःखसंकल्प (for °सतप्त) T1 दुःख- निश्वाससतप्त — d) B1–4 S कुंभ- (for कुम्भे) K4 क्षिप्तम्; D5 क्षिप्ता Ś1 K2 कुंमे क्षि *****, V1 B5 D2–4 6 7 कुंभस्य इव पन्नग

98 a) M1 तद् (for त) K3 V1 B D S विजित्य (D2 °त्वा) (for विसृज्य) V1 B5 D2 4 6 7 [अ]थ कर्णोपि (for रणे कर्ण) — b) Ś2 पाचाल, K1 Da1 D1. 4 5 पचालास्, K3 पचालास K1 यया (for ययौ) — d) K1 चंद्रकर्णहयेन च, Dn1 °वर्णैर्हयोत्तमै

99 a) K1 D6 तत्राक्रातो, K2 तवाक्रंदो; K3. 4 तत्र क्रंदो, B1 तत्राक्राता (sic) (for तत्राक्रन्दो) Ca cite आक्रद (as in text) — c) D1 यांति (for यान्त) — d) Some MSS. पचालानां K2 रथध्वजान्, K4 °व्रजात्; D2 6 रथ प्रति (for रथव्रजान्) — After 99, T2 reads 102, repeating it in its proper place

C 8 869 B. 8 24 56 K 8 15 57 तत्राकरोन्महाराज कदनं सूतनन्दनः ।
मध्यं गते दिनकरे चक्रवत्प्रचरन्प्रभुः ॥ १००
भग्नचक्रै रथैः केचिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ।
ससूतैर्हतसूतैश्च भग्नाक्षैश्चैव मारिष ।
ह्रियमाणानपश्याम पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ १०१
तत्र तत्र च संभ्रान्ता विचेरुर्मत्तकुञ्जराः ।
दवाग्निना परीताङ्गा यथैव स्युर्महावने ॥ १०२
भिन्नकुम्भा विरुधिराश्छिन्नहस्ताश्च वारणाः ।
भिन्नगात्रवराश्चैव च्छिन्नवालाश्च मारिष ।
छिन्नाभ्राणीव संपेतुर्वध्यमाना महात्मना ॥ १०३
अपरे त्रासिता नागा नाराचशततोमरैः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति शलभा इव पावकम् ॥ १०४
अपरे निष्टनन्तः स्म व्यदृश्यन्त महाद्विपाः ।
क्षरन्तः शोणितं गात्रैर्नगा इव जलप्लवम् ॥ १०५

---

100 G2 om. (hapl.) 100–101 — a) Ś1 K2 4 तथा (for तत्र) — c) K3 मध्यंकरे, K4 मध्ये गते, V1 B D (except D8) S मध्यं प्राप्ते (for मध्य गते) — d) K2 क्रुद्ध°, K3 V1 Dn1 D6 8 शक्र°, B3 वज्र° (for चक्र°) V1 Da1 T2 विचरन् (Da1 °रत्), B1 2 4 5 D1 3–7 हि चरन्, B3 विकिरन्; Dn1 T3 G1 M2–4 व्यचरत्, D2 G3 M1 व्यचरन् (for प्रच°) K4 महु (sic) (for प्रभु°)

101 G2 om 101 (cf v. l. 100) T1 om 101abcd — a) K3 भग्नचक्र-, V1 भिन्नचक्रै. V1 B D (except D2 8) कैश्चित्; G1 M2–4 काश्चित् (for केचित्) — b) B3 त्रस्त-, B4 नष्ट-, Da1 D1.5 भिन्न- (for छिन्न-) D2.6 -पताकिन (D6 °ना) — c) B2 5 D3 4.7 हताश्वैर्, B3 संवृतैर् (for ससूतैर्) K4 हयसूतैश्च, D2 क्षतसूतैश्च, T2 चाथ भग्नाक्षैर् — d) T3 G1.3 M2–4 चापि (for चैव) K3 भग्नैश्चैव हि मारिष, V1 भग्नाक्षैश्चैर्महारथैः (sic), B5 D3 6 7 प्रभग्नाक्षैश्च मारिष, D2 प्रभग्नाश्चैव भारत, D4 भग्नाक्षैश्च मारिष (submetric), T2 हतसूतैश्च मा°, M1 भग्नाक्षैश्चापि भारत — e) Ś2 K2 4 ह्रियमाणम्, B1 क्रियमाणान्, G1 ह्रीय° (for ह्रिय°) V1 G3 M1 2 अपश्याम°, D8 हि पश्याम (for अपश्याम) K1 ह्रियमाणा स पश्याम (sic), K3 रूपमाणान्न पश्याम (sic), Dn1 ह्रियमाणां न पश्याम, D3 ह्रीयमाणा न (marg °न्प्र-) पश्यामि, T1 प्रीयमाणान्न पश्याम°, M4 प्रियमाणो न पश्याम — f) Some MSS पचालानां Ś K2 4 रथव्रजम्; K1 °ध्वजम्, M1 रथं व्रजान्

102 T2 reads (for the first time) 102 after 99 — a) M2 तु (for च) G2 तत्र प्रहारसंभ्रांता — b) K2 विचेतुर्, V1 Da1 D5 विचेरूर् V1 B1 2 4 5 Da1 D1–4 6 7 अथ, B3 S (except T2) तत्र (for मत्त-) — c) K1 4 दावाग्निना, K3 B2 3 Da1 D1 5 दावाग्निभि°, B1 चाराग्निभि° (sic) V1 B4 5 Dn1 D2–4 6 7 T1.2 दावाग्निपरिदग्धां(Dn1 °दिग्धां-, T1 °पीतां)गा, D3 T3 G M दा(G2 M2 द)वाग्न्यभिपरीताङ्गा — d) K4 Dn1 महाहवे, D4 °बले (for °वने) K1 B1 यथै(B1 °स्यै)व स्युर्महावनैः

103 a) M1 भिन्नकठा (for °कुम्भा) S सरुधिराश् (T1 °राच्) (for विरुधिराश्) V1 B Da1 D1–5 7 भिन्नकुंभार्द्र(D2 °भि)रुधिरा — b) M3 4 भारत (for वारणा). — c) K2 छिन्नगात्रविरश् (sic), K3 D8 T1 °गात्रा परे; K4 भिन्नगात्रवराश्; V1 B Da1 D1 3.5 7 T2 M2–4 छि(M3.4 भि)न्नगात्रावराश्, Dn1 °गात्रधराश्, D2 °मात्रोधराश् (sic), D4 °गात्रा वराश् (sic), D6 °गात्रा रथाश्, T3 G1.3 M1 भिन्नगात्रापराश् G2 भिन्नगात्रा परैश्चापि ꙮCa. आवर आवारणम् । यद्वा अपर पूर्वभाग अवर पश्चाद्भाग ।ꙮ Co cites गात्रं and अपरम् — d) K3 Dn1 D2 8 छिन्नपाणाश्च, V1 °पुच्छाश्च, B2 °वालश्च T1 मारिष. D3 4.7 छिन्नवालधयोऽपरे Co cites वाला — e) D2 छिन्नाभ्राणा च, D6 T1 °भ्रा इव, T3 M भिन्नात्राणीव; G2 छिन्नाभ्राणि च — f) K2 V1 B (except B2 3) D2–7 T2 हन्यमाना (for वध्य°)

104 a) V1 T2 भ्रामिता; M2–4 पीडिता (for त्रासिता) — b) V1 Dn1 D2–4 6 7 8 (*sup lin* as in text) T3 G1 3 M नाराच(D4 °चै)शरतोमरैः, B Da1 D1 5 राधेयशर°. — c) V1 B5 D2–4 6.7 T2 [त्व]भिमुखा V1 B5 D2 4.6 7 S जग्मु (for यान्ति) — d) B1 पावका

105 a) V1 निःस्वनत स्म, B2 T1 निश्वसत स्म, Da1 Dn1 D1.5 निःश्वसतश्च, D6 8 निस्वनतश्च (for निष्टनन्त स्म) B1.3–5 D2–4 7 च, T3 G तु (for स्म) — b) D3 व्यादृश्यत D2 इव द्विपा, T3 G2 3 महात्मना; M1 महाद्विपत् (sic) (for °द्विपा) — c) Ś2 रक्षत°; Da1 D1 5 क्षरं(D1 °र)ता K4 त्रागैर् (sic), G2 गात्रान् (for गात्रैर्) — d) Ś1 K2 B1 D1 5 T G1.3 नागा (for नगा) K3 Dn1 D4 8 G3 जलस्रवा, V1 Da1 D1.5 °स्रवं, B D3 7 T2 3 G1.2 M °स्रवा, D2 जलेश्वरा (for जलप्लवम्)

उरश्छदैर्विमुक्ताश्च वालबन्धैश्च वाजिनः ।
राजतैश्च तथा कांस्यैः सौवर्णैश्चैव भूषणैः ॥ १०६
हीना *आस्तरणैश्चैव खलीनैश्च विवर्जिताः ।
चामरैश्च कुथाभिश्च तूणीरैः पतितैरपि ॥ १०७
निहतैः सादिभिश्चैव शूरैराहवशोभिभिः ।
अपश्याम रणे तत्र भ्राम्यमाणान्हयोत्तमान् ॥ १०८
प्रासैः खड्गैश्च संस्यूतानृष्टिभिश्च नराधिप ।
हययोधानपश्याम कञ्चुकोष्णीषधारिणः ॥ १०९
रथान्हेमपरिष्कारान्सुयुक्ताञ्जवनैर्हयैः ।
भ्रममाणानपश्याम हतेषु रथिषु द्रुतम् ॥ ११०
भग्नाक्षकूबरान्कांश्चिच्छिन्नचक्रांश्च मारिष ।
विपताकाध्वजांश्चान्याञ्छिन्नेषायुगवन्धुरान् ॥ १११ C 8. 922 B 8. 24 P 8. 15

106 a) K4 Da1 D1.4–6 T1.3 G1.2 M1 उर(D6 °र)च्छदै (for उरश्छदै) B1.3–5 Da1 D1.4.6.8 विमुक्तांश्च, D2.3 °युक्तांश्च, D7 °युक्ताश्च — b) K3 वालबन्धैश्च, D. वाल बन्धैश्च, T1 वालवालैश्च, G1 वालबवैश्च, G2 वालबंधाश्च, M1 पालबन्धैश्च, Ca.c वाल° (as in text) — d) D2 च विभूषिता, T2 चैव भूषितै (for चैव भूषणैः) K3 V1 D. T1.3 G M सौवर्णैश्च विभूषणैः

107 a) Ś K1.2 S हीना ह्या(T1 स्वा)स्तरणैश्च, K3.6 B D2–4.7.8 हीना(D3 °ना)श्चामर°, K4 हीनायास्तरणीश्च, V1 Dn1 D5 हीना ह्यामरणैश्च, B1.4 हीनान्श्चामर°, B2 D5 हीना(D5 °ना)श्चास्तर°, Da1 D1 हीनान्स्वास्तर° B3 हीना ज्यावरशब्दैश्च — K3 om (hapl) 107^{b}–108^{a} — b) V1 विमर्जिता, B1.2–5 Da1 D1–7 विवर्जितान्, G1 विवर्जितै K1 Dn1 D3 खलीनैश्चैव वर्जितान् (K1 °ता); B2 सल्लिनैश्चैव वर्जितान् Ca.c cite खलीनै (as in text) — c) B2 कुठारैश्च, D2 T1 कुथैश्चैव (for कुथाभिश्च) — d) K1 भूणीरै (sic) (for तूणीरै) D3 पातितैरपि

108 K3 om. 108^{a} (cf. v. l. 107) — a) D3 निहितै B4 Da1 D1.2 M1 चापि (for चैव) — M1 om 108^{b}–109^{d}. — b) B1.4 Da1 D1.3–7 आहवशोभितै, G2 °शोभित — After 108^{ab}, T1.2 G2.3 ins G1 subst. for 108^{cd}

133* धावयमानान्सहसा अपश्याम हयोत्तमान् ।

— d) K1 भ्राम्यमानाद् (sic), K4 भ्राममाणान्, B1 भ्रस्यमानान् (sic), D1.5 भ्राम्यमानान् B1.4 हयोत्तमैः, Da1 D1.4 नृपोत्तमान् (for हयो°)

109 M1 om. 109 (cf. v. l. 108) — a) D2.8 प्रासै (for प्रासैः) D3 खड्गैः (for खड्गैश्च) B1 D3.7 रहितान्, D1.8 सस्यूतान्, D3 T3 G3 सस्यूता, D4 निहतान् (for संस्यूतान्) — b) K1 ह्रष्टिभिश्च, K2 T2 ऋषि°; Dn1 T1.3 G1 यष्टि°, D2 वृष्टि° (for ऋष्टि°) K1.2 V1 B D S (M1 om.) चापि (V1 Dn1 D2.6 T3 G चैव) भारत (for च नराधिप) — After 109^{ab}, K3 ins 135* — c) K1 हयगोधान्, V1 B1 Dn1 D2–4.6.7 °मादीन्; B2 हये योधान्, T3 G2 M2–4 हययोधान् K3 T3 G3 अपश्याम°, D1.5 आपश्याम, Dm प्रपश्याम° T1 हययोधाश्च पश्याम — K1 om (hapl) 109^{d}–114^{c} — d) V1 D2.6 S (M1 om) कञ्चुकोष्णीषवेष्टि(D2 °भूषि)तान्, Da1 D1.5 कुञ्जरोष्णीषधारिण, Dn1 कञ्चुकोष्णी°, D3 कञ्चुकोष्णी° Cc cites कंचुकः and उष्णीषः — Ś K2–4 V1 B D T2.3 G1.2 M1 ins after 109 G3 after 111^{ab}

134* निहतान्वध्यमानाश्च वेपमानाश्च भारत ।

[M1 om. the prior half B3.4 निकृत्ता, D2 निहितान्, D8 T3 निहता Ś1 द्रवमाणाश्च, Ś2 K3.4 रवमाणाश्च, K3 B1.4 Da1 D1.6.8 T3 G धावमानांश्च, V1 वार्यमाणाश्च, B3 om (for वध्यमानांश्च) Ś K2 V1 Da1 T2 G M1 वेष्टमानांश्च, K3 [आ]वेष्टयानां च (sic), K4 B2 D5.8 चेष्टमानाश्च, D1 om., T3 चेष्टनान च (for वेपमानांश्च) V1 D2.6 T2 मारिष (for भारत)]
V1 B D T2 M1 cont K3 ins after 109^{ab} T1 ins after 114 T3 G ins after 114^{ab}

135* नानाङ्गावयवैर्हीनांस्तत्र तत्रैव भारत ।

[D2 भिन्नाङ्गा°, D3 नानाा°, T1 G1.2 M1 नानान° Cc cites अङ्गावयवै° B3 हीनाश्च, M1 हीना D8 च भारत, T1 वितिष्ठत, G1.2 विनिष्ठिनान्, M1 स निष्ठत° (for [त]त्र भारत)]
On the other hand, T1 ins after 109

136* विहयान्महयाश्चापि वेष्टमानास्ततस्ततः ।

110 K1 om 110 (cf v. l. 109) — a) K3 Dn1 D1.4.6.8 हेमपरिस्कारान्, B2 °परिष्कारा, Da1 °परिस्कारान्सु° — b) K2 सयुक्ता, K4 Dn1 सयुक्तान्, Da1 D2–4.6.7 T2.3 G2.3 M1 संयुक्तान्, T1 सुव्यक्ताश्च V1 D2 यवनैर् — c) K3.4 B1.3 D3.4.7.8 G1 भ्राम्यमाणान्, B1 **मानान्; Dn1 भ्राम्यमाणाम्; D5 द्रवमाणान्, T1 रम° (for भ्रम°) Dn1 D5 T G2.3 अपश्यामो — d) B3 हताना, G3 हयेषु (for हतेषु). Ś1 (sup. lin. as in text) श्रुत, K3 द्रुता, V1 Dn1 D2.3 T G M1 द्रुतान् (for द्रुतम्)

111 K1 om 111 (cf v. l. 109) — a) B2 (marg as in text) भग्नाक्षकूबरान्, D5 भग्नानाहूय तान्, D8 भग्नाक्षिकूबरान्, T3 G हताङ्ग° T2 चापि (for कांश्चित्) — b) V1 B D S भग्नचक्रां(D2 °चक्रा°, G3 °दर्पां)श्च

C. 8 983 B 8 24 70 K 8 15 70 विहीनान्रथिनस्तत्र धावमानान्समन्ततः ।
सूर्यपुत्रशरैस्त्रस्तानपश्याम विशां पते ॥ ११२
विशस्त्रांश्च तथैवान्यान्सशस्त्रांश्च बहून्हतान् ।
तावकाञ्जालसंछन्नानुरोघण्टाविभूषितान् ॥ ११३
नानावर्णविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतान् ।
पदातीनन्वपश्याम धावमानान्समन्ततः ॥ ११४
शिरांसि बाहूनूरूंश्च छिन्नानन्यांस्तथा युधि ।
कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्याम विनाकृतान् ॥ ११५

(for छिन्नचक्राश्च) K3 V1 B5 Dn1 D2–4 6–8 S भारत (T3 कूबरान्) (for मारिष) — After 111ab, G3 ins 135* — c) K3.4 V1 B1 4 5 T1 3 G2 3 M1 विपताकध्वजान्; B3 °ताकं ध्वजाश्च, D4 8 T2 °ताकध्वजाश्च; M3 °ताका ध्वजाश्च K3 4 Da1 D1 5 चान्या, V1 D6 कांश्चित, G1.3 चापि (for चान्यान्) — d) K3 छिन्नैप*हवंधनान्; K4 छिन्नैपायुगवधुरान्, V1 B1.2 4 5 Da1 D1 3–7 °क्षेपा(D1 °पा, D3 °शा)दड°, B3 °शादंडकूबरान्; Dn1 D8 °पादंडयधनात्, D2 °पादडवद्धरान्, T1 °पान्दडबधुरान्

112 K1 om 112 (of v l 109) Before 112, D2 reads ॐ नमो भगवते रुद्राय — a) K3 विहतान्, B1 विहीना, Dn1 विहितान्; T1 रहितान् (for विहीनान्) B3 रश्मिभिस्, S रथिभिस् (for रथिनस्) — b) V1 D2–4 6 7 S ततस्तत (for समन्तत) D1 धावमानावितस्तत, D5 (also as in text) °मानावितस्तते (sic) — T1.3 G ins. after 112ab M ins after 114ab

137* रथांस्तु तत्र विच्छिन्नांस्तिलश' कर्णविक्रमै' ।

[T1 संभिन्नांस्, M संछिन्नांस् (for विच्छिन्नांस्) T1 कर्णविक्रमान्, G2 M1 °विक्रमात्, M2–4 °सायकै]

— After the above, T1 reads 114cd (repeating it in its proper place) followed by 135* (of v 1 109) — c) V1 B Da1 D1–7 S सूतपुत्रशरै(G2 °तै)स् (for सूर्य°) B1 4 Da1 D1 5 S हतान्, B5 D3 4 7 तीक्ष्णै (for त्रस्तान्) K3 Dn1 D8 सूतपुत्रशरत्रस्तान्, K4 सूर्यपुत्राशरैश्चस्तान् (sic) — d) K3 न पश्यामि, B1 4 पश्यमानान्, B5 D3 4 7 हन्यमानान्, Dn1 अपश्यामो, D2 पश्यामश्च, D6 प्रपश्याम, D8 आपश्याम — D3 om (hapl) from विशा पते up to °घण्टा (in 113d) S (except T2) जगत्पते (for विशा पते)

113 K1 om 113 (of v 1 109) D3 om up to °घण्टा- (cf v l. 112) T3 G read 113ab after 114 — a) K3 विशस्त्राश्च, G2 विशस्ता स, M4 विशस्त्रश्च — b) B3 सशस्त्रैश्च, T2 प्रशस्ताश्च (for सशस्त्रांश्च) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 8 हतान्वहून् (by transp), V1 B2 D2 [अ]परान्वहून्, B1.4 तथा बहून्, D6 परान्वहून् — c) Ś1 K2 तावका*लस(K2 °स)छन्नान्, Ś2 K3 V1 B D S तारकाजालसंछ(K3 T1 3 °जलसंछ-, G1 °जालसंप)न्नान्; K4 तावकान्नालसछन्नान् (sic) Ca cites तारकाजालम् — d) Ś2 हेमघटा, K2 न*घटा-, K3.4 उरुघटा-, B5 वरघटा-, Dn1 उरोघंट- (for उरोघण्टा-) V1 B4 D7 वरघटावि(D7 °न्वि)शोभितान्, B1 उरुमानिव शोभितान्; B2 वरघटोपशोभि°; B3 Da1 D1 3 4.5 उरु(B3 चारु-, D3 उरो-, D4 अनु)घंटाविशोभितान्, D6 उरोघंटाभिशोभि°, T1 उरुकर्णाभिशोभि°, T2 3 G1.3 उरुघटोपशोभि°; G2 उरुवघोपशोभि°, M उरुघंटाभिशोभिन (M1 °तान्) Co cites उरुवटा ❀Ca वरघंटान् महतीघटायुक्तान् ।❀

114 K1 om 114abc (cf. v l. 109) T1 om. (hapl) 114ab — b) S (T1 om) कदलीभिर् (for पताकाभिर्), — After 114ab, T3 G ins 135* (of. v l. 109), and M ins 137* (of v l 112) — c) K3 V1 B1.3–5 D वारणान् (for पदातीन्). B1 अनुपश्यामि; B3–5 Da1 D1–3 T3 अनुपश्याम, Dn1 T2 अन्वपश्याम°, T1 अपि पश्यामि; G1 M अप्यपश्याम, G2 3 अपि पश्याम (for अन्वपश्याम) B2 वारणास्तानपश्याम — d) B1 M1 धावमाना: — After 114, D2.6 ins 138*, T1 ins 135* while T3 G read 113ab.

115 B1 om. 115a–116b. — a) K3 Dn1 D8 T2 3 G शिरोभिर्बाहुभिर्वीरा (T2 °हीनां, T3 G °हीनान्) — b) B5 D3 4 7 तथैव च (for तथा युधि) K3 पचालानां रथव्रजा', Dn1 D8 पांचालाना महारथा'; T1 M निकृत्तान्वसुधातले; T2 3 G भि(T2 छि)न्नैरूरुभिरेव च — V1 ins after 115ab D2 6 ins after 114

138* छिन्नाञ्शरैस्तथा बाहूनूरूश्चापाञ्जनाधिप ।

[V1 छिन्नशिरसस् (hypermetric), D2 छिन्नशिरस् (for छिन्नाञ्शरैस्) V1 चान्ये, D2 चार्यां (for चापान्)]

On the other hand, B2 ins after 115ab

139* शिरोभिर्बाहुभिश्छिन्नैश्छिन्नैरूरुभिरेव च ।

— d) K3 V1 Dn1 D8 अ(B1 आ)युध्यंत, K4 B2 अविध्यत, D2 नायुध्य*, D6 न युध्यति, T2 3 G M नाद(T2 व्यद-, M1 नाप)श्यंत (for अपश्याम). V1 वित्ताडिता', B2–5 Da1 D1 3–5 7 समतत', Dn1 विदारिता'; D5.6 विभीषिता ; D8 T2 3 G M विनाकृता', T1 तथा कृतान् (for विनाकृतान्)

महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत ।
कर्णसायकनुन्नानां हतानां निशितैः शरैः ॥ ११६
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति पतंगा इव पावकम् ॥ ११७
तं दहन्तमनीकानि तत्र तत्र महारथम् ।
क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगान्ताग्निमिवोल्बणम् ॥ ११८
हतशेषास्तु ये वीराः पाञ्चालानां महारथाः ।
तान्प्रभग्नान्द्रुतान्कर्णः पृष्ठतो विकिरञ्छरैः ।
अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ ११९
तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ।
मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ १२०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

१८

संजय उवाच ।
युयुत्सुं तव पुत्रं तु प्राद्रवन्तं महद्बलम् ।
उलूकोऽभ्यपतत्तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १
युयुत्सुस्तु ततो राजञ्शितधारेण पत्रिणा । C 8 984 B 8 25 2 K 8 16 2

116 B1 om 116^ab (cf. v l 115) — a) Ś2 Da1 D1.5 महा (for महान्) — b) M यौधानाम् K3 B4 5 Dn1 D2–4.7 8 अन्वपद्यत, V1 समपद्यत, B3 तत्र भारत, Da1 D1 5 अनुदृश्यते, D6 अनुपद्यत (for अन्वदृश्यत) — c) B2 कर्णसायकन्वन्याना (sic) — d) K3 V1 B1–3 Dn1 D1 5 6.8 T2 3 G M वध्यता, B4 5 Da1 D2–4 7 T1 युध्यता (for हताना) V1 B (except B2) Da1 D1–5 7 च शितै (for निशितै)

117 b) K1 D1 G1 संजया — c) K3 B D3.4.6–8 [अ]भिमुख — d) B2 पतगम्

118 b) K3 B2 Dn1 महारथान्, D8 °रथा.. — c) K3 Dn1 D3 S अपरे, B1 क्षितिमा (for क्षत्रिया) Da1 वर्जयामासुर् — d) K3 D2 T2 युगाताग्निर् D2 इवो-ज्वलन्, D6 इवोज्वल Ca cites उल्बणम् (as in text)

119 a) B1 तत शेषास्तु, D5 हतशेपासु (sic) (for °शेपास्तु) G2 च (for तु) V1 ते (for ये) — b) A few MSS पंचालाना B1 महारथ, D5 °रथ, S रथध्वजा (M1 रथ ध्वजान्) (for महारथा) — c) K1 तु तान्, V1 Dn1 D2 6 द्रुत, Da1 D1.6 हयान् (for द्रुतान्) Ś K2.4 वीरान्, K1 वीरा, B1.2 4 5 Da1 D1 3–7 वीर (for कर्ण) B3 तान्प्रभग्नहयान्वीरान् — d) Ś K2 V1 Dn1 व्यकिरत्, K4 व्यकिरन् (sic), D1.8 विकिरत्, T1 विकिर (for व्यकिरत्) S शरान् (for शरै) — e) V1 S अभ्यद्रवत (T2 °पद्यत); D6 °द्रवत — f) K3 B3 S (except G3) विकीर्णकवचध्वजान्

120 a) V1 Dn1 D6 पातयामास; B2 अर्पयामास (for ताप°) K3 बाणान् S (except T2) तापयन्स(M1–3 °स्स)मरे बाणैः — b) V1 B5 D2–4.6.7 महाबल (for °रथ) — c) K4 मध्यमदिनमनुप्राप्तो (hypermetric) — d) Ś2 K2 4 भीतानिव, M3 भूतानिव K3 ग्रीष्मकाले यथा रवि

Colophon. — *Adhy name* T1 2 नकुलपराजय — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 °मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (marg) 18, Ś2 T2 17 (as in text), B1.2 4.5 Da1 D3 5 6 24, D4 (sec m) 25, T1.3 G M 15

18

1 Before the ref G3 ins श्रीकृष्णाय नम — a) B2 D4 6 युयुत्सुस् (for युयुत्सु) B1 2 4 Dn1 D1.3–5.7 G2 पुत्रस्य, D8 पुत्रं च (for पुत्र तु) — b) K3.4 V1 B D T2 G3 M द्रावयत; T1 वारयत, T3 G1 तापयत; G2 धावयत (for प्राद्रवन्त) K3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 महानल, B5 D3 4 6 7 बल महत् (by transp), T1.3 G M वरूथिनीं — c) Ś K4 V1 B1.5 D2–4 6 7 न्यपतत्; K1 [ऽ]भ्यसृतत् (sic), K3 व्यपतत्, B3 [ऽ]प्यपतत् (for ऽभ्यपतत्) T1 उलूको वारयामास — d) D5 om the first तिष्ठ

2 Ś K1.2 4 om (? hapl) 2. — a) V1 B2 5 D2–4.7 च (for तु) Dn1 त्वरितो (for तु ततो) T2 M2–4 तदा; M1 तथा (for ततो) V1 राजा — b) V1 G2 शतधारेण;

C 8 994 D 8 25 2 K 8 16.2

उलूकं ताडयामास वज्रेणेन्द्र इवाचलम् ॥ २

उलूकस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रस्य संयुगे ।
क्षुरप्रेण धनुश्छित्त्वा ताडयामास कर्णिना ॥ ३

तदपास्य धनुश्छिन्नं युयुत्सुर्वेगवत्तरम् ।
अन्यदादत्त सुमहच्चापं संरक्तलोचनः ॥ ४

शाकुनिं च ततः षष्ट्या विव्याध भरतर्षभ ।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्तं च भूयो व्यविध्यत ॥ ५

उलूकस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा हेमविभूषितैः ।
अथास्य समरे क्रुद्धो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ६

स च्छिन्नयष्टिः सुमहाञ्शीर्यमाणो महाध्वजः ।
पपात प्रमुखे राजन्युयुत्सोः काञ्चनोज्ज्वलः ॥ ७

ध्वजमुन्मथितं दृष्ट्वा युयुत्सुः क्रोधमूर्छितः ।
उलूकं पञ्चभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ ८

उलूकस्तस्य भल्लेन तैलधौतेन मारिष ।
शिरश्चिच्छेद सहसा यन्तुर्भरतसत्तम ॥ ९

जघान चतुरोऽश्वांश्च तं च विव्याध पञ्चभिः ।
सोऽतिविद्धो बलवता प्रत्यपायाद्रथान्तरम् ॥ १०

तं निर्जित्य रणे राजन्नुलूकस्त्वरितो ययौ ।

D3 सित° (for शित°) — c) T3 G तापयामास (for ताड°) — d) Dn1 D1 5 इवाचलं K3 D3 वज्रेणेव शतक्रतुं, V1 B1.3 Dn1 D2.6 °णे(D6 °णै)व महाचलं; B4 5 D2 4 7 S °णेव महाचलं (T3 °चलं°).

3 b) T3 G मारिष (for संयुगे) — c) S (except T3) सुतीक्ष्णेन (for धनुश्छित्त्वा) — d) T1.3 G M धनुश्चिच्छेद संयुगे (T1 M मारिष)

4 K1 om 4c–5a. — a) M3 तदापास्य — b) B3 बलवत्तरं; T1 वेगवत्तरं — c) Dn1 D1 अन्यदादाय; G2 °थादत्त (for °दादत्त) D6 सुमहा (for सुमहच्). — d) B3 कोप (for चापं)

5 K1 om 5a (cf. v.l 4) — a) V1 उलूकस्, B4 5 D5 6 उलूक, T1 शकुनीं; G2 शकुनिं V1 B (except B2) D S तु (for च) B2 T3 G चतु पष्ट्या (for तत पष्ट्या) — b) K3 Dn1 D3 पुरुषर्षभ, B1 G1 भरतर्षभ — d) T3 G1.3 तु (for च) Ś1 [ऽ]भ्यविध्यत, Ś2 (sup lin) K4 D3.4 7 न्यवि°, K3 व्यवध्यत्त, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T3 G3 M1 [ऽ]प्यवि°, B3 [ऽ]भ्यधावत, T1 M2–4 ह्यविध्यत, T2 [ऽ]प्यतिष्ठत, G2 [ऽ]प्ययुध्यत (for व्यविध्यत) B1 त भूयोप्यविविध्यत (sic)

6 a) K3 स तु; B3 तेक- (sic), T3 G पच , M1 तत्तु (for त तु) — b) Ś2 हेम * भूषिते , K1 हेम * * षितैः ; V1 स्वर्णविभूषणै, B1 5 D2–4 6 7 S स्वर्ण(T1 3 G M रुक्म)विभूषितैः — c) T2 राजन् (for क्रुद्धो) G2 तथा युयुत्सो समरे — d) D1 ध्वजश्च (for ध्वज)

7 a) T G सं(G1 वि)च्छिन्नयष्टि Da1 D1 5 सुमहत् (for सुमहान्) — b) T1 छिद्यमाणो (for शीर्यमाणो) — c) K1 समरे; T3 G1 2 प्राङ्मुखो (for प्रमुखे) — d) Dn1 युयुत्सो (sic), T1 °युत्सु K4 कांचनो ज्वलन्; B1 3–5 D3 4 7 T2 °नध्वज, B2 D2 6 °नप्रभ, T1 3 G M विश्रुतो रथात् (for काञ्चनोज्ज्वल)

8 c) T3 निजघान (for आज°) Ś2 स्तनांतरं, K3 स्तनातुरे (sic).

9 For the repetition of 9 in D2, see below. — a) Ś K1 2 4 B Da1 D1 2–5 7 समरे; D5 फल्लेन (for भल्लेन) — b) V1 तिलधौतेन K4 मारिष, T1 भारत — V1m T3 repeat 9cd, after 140* — c) Da1 D1.5 धनुश्च् (for शिरश्च्) K4 B5 D3.4 7 भल्लेन; B3 D2 (both times) S (T3 second time) समरे (for सहसा) K3 V1 (first time) Dn1 D3 8 धनुश्चिच्छेद समरे — d) V1 (second time) जतुर्, B1 3 यातुर् (for यन्तुर्) K1 T3 G3 M3 भारतसत्तम K3 D3 शरैः क्रोधसमन्वित, V1 (first time) Da1 Dn1 D1 2 (both times) 5 6 T3 (first time) स्वर्णपुंखेन राजवा — After 9, V1 B (except B3) D (except D3) T3 ins

140* तच्छिन्नमपतद्भूमौ युयुत्सो सारथेस्तदा।
तारारूपं यथा चित्र निपपात महीतले।

[(L 1) V1 Da1 Dn1 D1 2 5.6 धनुरुत्तमं (for सारथेस्तदा) — After line 1, D2 repeats stanza 9 — (L. 2) V1 तथा (for यथा)]

Dn1 cont

141* धनुश्चिच्छेद समरे शिर क्रोधसमन्वित ।

10 a) T1 चतुरश्चाश्वास; G2 चतुरोस्याश्वास् — b) B1 तथा (for तं च) K3 D3 पत्रिभि, B2 D1 सप्तभि (for पञ्चभि) — c) D5 सोपि विद्धो — d) Da1 D1.5 प्रत्युपायाद् Ś1 K2 रथंतर

11 a) S (except T3) transp त and निर्जित्य- — b) Ś2 K1 2 4 T3 G3 त्वरित — c) A few MSS. पचालान् — d) T1 विसृजन्, T2 G M विकिरन् (for विनिघ्नन्) K1 विनिघ्नंति शितै शरै

पाञ्चालान्सृञ्जयांश्चैव विनिघ्नन्निशितैः शरैः ॥ ११
शतानीकं महाराज श्रुतकर्मा सुतस्तव ।
व्यश्वसूतरथं चक्रे निमेषार्धादसंभ्रमम् ॥ १२
हताश्वे तु रथे तिष्ठञ्शतानीको महाबलः ।
गदां चिक्षेप संक्रुद्धस्तव पुत्रस्य मारिष ॥ १३
सा कृत्वा स्यन्दनं भस्म हयांश्चैव ससारथीन् ।
पपात धरणीं तूर्णं दारयन्तीव भारत ॥ १४
तावुभौ विरथौ वीरौ कुरूणां कीर्तिवर्धनौ ।
अपाक्रमेतां युद्धार्तौ प्रेक्षमाणौ परस्परम् ॥ १५
पुत्रस्तु तव संभ्रान्तो विवित्सो रथमाविशत् ।
शतानीकोऽपि त्वरितः प्रतिविन्ध्यरथं गतः ॥ १६
सुतसोमस्तु शकुनिं विव्याध निशितैः शरैः ।
नाकम्पयत संरब्धो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १७
सुतसोमस्तु तं दृष्ट्वा पितुरत्यन्तवैरिणम् ।
शरैरनेकसाहस्रैश्छादयामास भारत ॥ १८
ताञ्शराञ्शकुनिस्तूर्णं चिच्छेदान्यैः पतत्रिभिः ।
लघ्वस्त्रश्चित्रयोधी च जितकाशी च संयुगे ॥ १९
निवार्य समरे चापि शरांस्तान्निशितैः शरैः ।
आजघान सुसंक्रुद्धः सुतसोमं त्रिभिः शरैः ॥ २०
तस्याश्वान्केतनं सूतं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
स्यालस्तव महावीर्यस्ततस्ते चुक्रुशुर्जनाः ॥ २१
हताश्वो विरथश्चैव छिन्नधन्वा च मारिष । C 8 1015 B 8 25 23 K. 8 16 23

---

12 ^b^) B3 श्रुतवर्म, Dn1 D6 T1 M °वर्मा, T2 शितवर्मा K4 ततस्, M1 श्रुतस् (for सुतस्) — ^c^) T1 व्यश्वसूतं (for °सूत-) — ^d^) V1 D2 6 असम्भ्रमात्, B Da1 Dn1 D1, 3–5 7 S °भ्रम°

13 ^a^) D2 हताश्वेति (for °श्वे तु) G1 रथो D6 [ऽ]तिष्ठन् (sic), T2 (before corr.) तस्मिन् (for तिष्ठन्) — ^b^) Ś2 शतानेको, K1 °नीक V1 B5 D2–4, 6 7 S महारथ° (for °बल°) — ^d^) B3 D6 T2 पुत्राय, D1 पुत्रश्च (for पुत्रस्य) B3 भारत (for मारिष)

14 ^a^) B2 G1 M1 स; T2 सो (for सा) V1 B2 3 om. D6 हत्वा (for कृत्वा), and सस्य (for भस्म) — ^b^) S (except T2) हयान्सारथिमेव च — ^cd^) Ś K1, 2 D8 दारयती च (for °यन्तीव) S (except T2) ध्वज चैव पताकां च (G2 °कश्च) मेदिनीमन्वपद्यत

15 ^a^) V1 शूरौ (for वीरौ) D6 तावुभौ भरतौस्तौ (sic) — ^c^) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 व्यपाक्रमे(D1 °म)ता; K1 अपक्रमेता, T1 3 G M व्यपक्रमेतां Ś K1, 2 4 Dn1 D2 6 युद्धाय, K3 V1 B1, 2 4 D3, 4 7 8 S °द्धात्तु, B3 °द्धास्तु; B5 m °द्धार्ता — ^d^) Ś2 प्रेक्षमानौ; Da1 Dn1 D1, 5 6 प्रेक्ष्यमाणौ; T2 वीक्ष°

16 Da1 D1, 5 om. 16^ab^ — ^b^) Ś1 K3, 4 V1 B2 G1 3 विवत्सो, K1 विविरस-, B1, 3–5 Dn1 D2–4 6 7 विविंशो, T1 विदित्सो; T2 विरथो; G2 M2–4 युयुत्सो V1 Dn1 D3, 4, 6 7 T2 आरुहत्, D2 आरुहे, T1, 3 G M आव्रजत् (for आविशत्) — ^c^) D3 त्वरितं, S (except T2) राजेंद्र (for त्वरित°) — ^d^) D8 प्रतिविध्य°, G2 प्रत्यविंध्य° (for प्रतिविन्ध्य°)

17 ^a^) K3 D2 6 T1 G2 श्रुतसोम तु (D6 °मश्च); K4 सुतसौमस्तु, V1 B Da1 Dn1 D1, 3–5 7 8 T2 3 G1, 3 M सु(B1 सू)तसोम तु (V1 च) K3 V1 B (except B3) D S शकुनिर् (for शकुनिं) — ^b^) V1 T3 G3 विद्ध्वा तु, B5 Dn1 D3 4 7 T1, 2 G1 2 M विद्ध्वा सु-; D2 6 विद्ध्वा त (for विव्याध) — T3 G1 3 repeat 17^cd^ after 20 — ^c^) D6 नाकपत सु, G2 नाकंपयश्च (for °यत) Ś2 K4 B1 5 D3–5 7 T1 3 G M2–4 संक्रुद्धो, Da1 D1 संरब्धौ; M1 संहृष्टो (for संरब्धो) — ^d^) Ś K3 V1 B1 3, 5 Da1 D1–6 T2 G2 3 M वार्यौघ; B4 वार्यावेर्, T1 वाय्वोव (for वार्योघ) K3 पर्वतान्

18 ^a^) K3 स्रुत°, D6 3 T1 G2 श्रुत° (for सुत°)

19 ^a^) S तस्य (for तूर्णं) — ^b^) D3 चिच्छेदान्य° S (M1 partly damaged) तूर्णं चिच्छेद (T3 G विव्याध) पत्रिभि° — ^c^) K3 लघ्वस्त्र Da1 D1 5 T1, 3 G लघुहस्त-श्चि(Da1 °चि)त्रयोधी

20 ^a^) D8 वापि (for चापि) — ^b^) Da1 शराघ्नान्, D5 शरांस्तन्, T1 शराश्च (for शरांस्तान्) — D3 T1 om. (hapl.) 20^cd^ — ^c^) D2 व्याजघान (for आज°) S (T1 om.) तत° क्रुद्ध° (for सुसंक्रुद्ध°) — ^d^) K3 Dn1 D6 श्रुतसोम — After 20, T3 G1, 3 repeat 17^cd^

21 ^a^) S स्यदन केतु (for केतनं सूत) — ^c^) K3 D8 शाल्स्, V1 B1–4 Da1 D1 3 7 श्याल्स्, G2 तस्यास् (for स्याल्स्) K1 तत्र (for तव) Ś K1 2 B1 5 D3 4 6 7 महाराज, T2 °वीरस् (for °वीर्यस्) — ^d^) B2 (marg.) तव (for ततस्) K1, 3 V1 B D S रुरु(M1 °घ)क्रुशुर् (for ते चुक्रुशुर्)

C. 8 1016 B. D. 23 23 K. 8 18 23 धन्वी धनुर्वरं गृह्य रथाद्भूमावतिष्ठत ।
व्यसृजत्सायकांश्चैव स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ २२
छादयामासुरथ ते तव स्यालस्य तं रथम् ।
पतंगानामिव व्राताः शरव्राता महारथम् ॥ २३
रथोपस्थान्समीक्ष्यापि विव्यथे नैव सौबलः ।
प्रममृद्रंश्च शरांस्तांस्ताञ्शरव्रातैर्महायशाः ॥ २४
तत्रातुष्यन्त योधाश्च सिद्धाश्चापि दिवि स्थिताः ।
श्रुतसोमस्य तत्कर्म दृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतम् ।
रथस्थं नृपतिं तं तु पदातिः सन्नयोधयत् ॥ २५
तस्य तीक्ष्णैर्महावेगैर्भल्लैः संनतपर्वभिः ।
व्यहनत्कार्मुकं राजा तूणीरं चैव सर्वशः ॥ २६
स च्छिन्नधन्वा समरे खड्गमुद्यम्य नानदन् ।
वैडूर्योत्पलवर्णाभं हस्तिदन्तमयत्सरुम् ॥ २७
भ्राम्यमाणं ततस्तं तु विमलाम्बरवर्चसम् ।

22 D1 om (? hapl) 22b–24a — b) V1 B5 (m as in text) D2–7 S छिन्नकेतुश् (for °धन्वा) K8 मरिप° — c) Ś2 धन्ववर, Da1 D8 धनुर्धर (for °वरं) Ś1 ग्राग (for गृह्य) — d) K8 B1–4 Dn1 D8 ततो (for रथाद्) D4 S व्यतिष्ठत (for अतिष्ठत) D2 6 सरथाद्(D6 °द्रि) वतिष्ठत — e) K8 B1 T1 2 व्यसृजन्, Da1 D5 विसृजत् Ś2 सायकश्, B1 शायकाश्, M1 सायकाश् M2–4 चापि (for चैव) — f) Ś2 D8 शिलासितान्

23 D1 om 23 (cf v l 22) — a) V1 B Da1 Dn1 D2–7 छादयामास समरे (V1 च रथ, B5 4 Da1 D5 स रथ) — b) Some MSS श्या(or शा)लस्य K1 ते रथ, V1 B1 8 Da1 D5 चाहवे, B4 सयुगे (for स रथम्) — T8 om 23c–24d — c) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 T2 शल-भानाम् (for पतगानाम्) K8 V1 B D (except D6, D1 om) घ्रातान्, G2 M4 घ्रात (for व्राता°) — d) K8 D2 शरव्रातान् D5 महारथ, T2 महात्मन°, M8 महारथा K8 V1 B Da1 Dn1 D8 4 7 8 श(B2 शू)रव्रातान्महारथ°

24 T8 om 24 (cf v l 23) D1 om 24a (cf v l 22) — a) Ś2 K4 हस्तोपस्थान्, K1 8 V1 B D (D1 om) रथोपगान् (for रथोपस्थान्) K8 समीक्ष्याथ, B1 °क्ष्येव, B8 5 D3 4 7 °क्ष्यैव, B4 Da1 D6 °क्ष्यैव, D2 समासाद्य, D8 समीक्ष्यारिर् (for °क्ष्यापि) S (T2 om) सञ्छाद्यमानोपि दृढ — b) Da1 D1 6 T2 विव्यधे V1 विव्याधैन च सौबल° — c) K1 प्रमुद्यश्च, K8 B Da1 Dn1 D1 8–6. 7 8 T2 प्रममाथ (B4 °मथे), K4 प्रमद्यश्च, D6 प्रमृद्यतु°, T1 M प्रामर्दत (M1 प्रमर्दत), G1 प्राक्षमर्द; G2 8 प्रममर्द (for °द्रंश्च) G1 8 नरास्तत्र, G2 नरास्तस्ताञ् (for शरास्तांस्तान्) K3 ता तु, V1 B1 2 5 D3 4 6 7 तस्य, B2 4 Da1 Dn1 D1. 5 8 T2 तास्तु, T1 सर्वान्, M1 अस्तान् (for तांस्तान्) D2 प्रमृज्याशुशरास्तस्य — d) S (except T2, T8 om) शरजालैर्महारथ°

25 a) V1 ततस्तास्यत, B8 तत्र तस्यात, D5 G2 तत्र तुष्य (G2 °ष्य)त T8 G2 8 M यौधाश्च — b) T8 G चैव (for चापि) — c) Ś1 (sup lin as in text) K2 B2 D2 6. 8 T1 श्रुत(B2 सूत)सोमस्य G2 यत (for तत्) — d) G1 दृष्ट्वाश्रेयमद्भुतम् (submetric) — e) B5 D2–4 7 शकुनिः; D6 शकुनिर्, T1 तु नृप, G2 नृपतिन् (for नृपतिं) K2 D8 यत्तु नृपतिं (for नृपतिं त तु) V1 Dn1 D2 6 7 T1. 2 यस्तु; B1 4 यांत, B2 8 4 यत्त, Da1 D1 8 संत, D2 4 G1. 8 M यत्तु (for तं तु) — f) K1 B1 पदातिं, D2 पदात K1 सत्र योधयत् (sic), K8 B5 Dn1 D2 4 6–8 T1 G समयोधयत् (D6 °यन्), K4 M2–4 स न्ययोधयत्; B1 सयुयोधयत्, D1 समपोययत् (for सन्नयोधयत्)

26 a) D6 नृप (for तस्य) B3 महैर्; T1 तीव्रैर् (for तीक्ष्णैर्) — b) B3 तीक्ष्णैं (for भल्लैः) — c) K1. 8 व्यहरत्; V1 D2 व्याहन(D2 °र)त्, S (except G2) व्यधमत् (for व्यहनत्) K8 चैव, V1 B D T2 8 G1 2 M8 राजन्, M4 राज (for राजा) — d) K8 V1 B D S तूणीराश् (for तूणीर) B2 चापि (for चैव) G1 तूणीराश्च सर्वश° (submetric)

27 a) T1 3 G1 2 M1 8 सं- (for स) B1. 4 D2 4 7 विरथ (for समरे) — b) K8 खड्गमद्धस्य (sic), M2–4 °मुद्धृत्य (for °मुद्यम्य) K1 नानदम्, K3. 4 नानदत्, V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 चानदत्, B3 नादयन्, D3 G2 नादयत् (for नानदन्) — c) Ś1 B D3 4 6 7 वैदूर्योत्पलवर्णाभ, V1 D1. 2 T1 8 G M वैडूर्योत्पलपत्राभ (D2 °वर्णाभ, T1 M2 4 °पत्राभ-, G2 °पत्राग), Da1 वैदूर्योत्पालपत्राभ — d) Ś2 Dn1 हस्तिदन्तमय त्सरु (Ś2 °द), K2 °दन्तमय सरु; V1 B1. 5 D2–4 7 S दंतिदंतमय(D3 °य)त्सरुं (D2 °शुभ), Da1 D1. 5 हस्तिदन्तमयत्सरुं (Da1 D5 °र), D8 हस्तीदन्तमयत्सरु

28 a) Ś K3 4 भ्राम्यमानस्, K1 भ्राम्यमाण, B1 भ्राम्य मान, Da1 D1 5 M8 °माणस्, Dn1 °मान (for °माण) B5 Da1 D1 5 तूर्णं (for त तु) — b) Ś2 विमलादित्यवर्चस; K1 विलरम्बर° (sic), Da1 विमलावरवर्चसा, S (except T2) °घर(G2 °बुद)दर्शन — c) S तदा (for

कालोपम ततो मेने सुतसोमस्य धीमतः ॥ २८
सोऽचरत्सहसा खड्गी मण्डलानि सहस्रशः ।
चतुर्विंशन्महाराज शिक्षाबलसमन्वितः ॥ २९
सौबलस्तु ततस्तस्य शरांश्चिक्षेप वीर्यवान् ।
तानापतत एवाशु चिच्छेद परमासिना ॥ ३०
ततः क्रुद्धो महाराज सौबलः परवीरहा ।
प्राहिणोत्सुतसोमस्य शरानाशीविषोपमान् ॥ ३१
चिच्छेद तांश्च खड्गेन शिक्षया च बलेन च ।
दर्शयँल्लाघवं युद्धे तार्क्ष्यवीर्यसमद्युतिः ॥ ३२
तस्य संचरतो राजन्मण्डलावर्तने तदा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन खड्गं चिच्छेद सुप्रभम् ॥ ३३
स च्छिन्नः सहसा भूमौ निपपात महानसिः ।
अवशस्य स्थितं हस्ते तं खड्गं सत्सरुं तदा ॥ ३४
छिन्नमाज्ञाय निस्त्रिंशमवप्लुत्य पदानि षट् ।
प्राविध्यत ततः शेषं सुतसोमो महारथः ॥ ३५
स च्छित्त्वा सगुणं चापं रणे तस्य महात्मनः ।
पपात धरणीं तूर्णं स्वर्णवज्रविभूषितः ।
सुतसोमस्ततोऽगच्छच्छ्रुतकीर्तेर्महारथम् ॥ ३६ C 8. 1032 B 8. 23 40 K 8. 16 39

ततो) K3 V1 B D (except D3) कालदण्डोपम मेने — ^{d}) K3 Dn1 D5 T1 श्रुतसोमस्य, D1 सूत° (for सुत°)

29 ^{a}) K2 D2 सोचरन् T1 खड्गो (for खड्गी) — ^{b}) K3 B1–4 Da1 Dn1 D1.2.6.8 समंततः (for सहस्रशः) — ^{c}) V1 B1.3–5 Da1 D1–7 G1.2 चतुर्दश, B2 °विंश, Dn1 D5 T G3 M °र्विंशं (for °विंशन्) D समुद्दिश्य (for महाराज) — After 29, V1 B D (except D3) ins

142* भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्धमाप्लुतं विप्लुतं सृतम् ।
संपातं समुदीर्यं च दर्शयामास संयुगे ।

[Cf 6 50 45 — (L. 1) B1 आपृतम् (for उद्भ्रान्तम्) V1 आपूतम् (sic), B3 Da1 D1.2.4 आपूतम्, B5 आपृतम्, Dn1 आप्लुतम् (for आविद्धम्) B3 आपूत (for आप्लुत) V1 B4 Dn1 D2 प्लुतनि (Dn1 D2 °नि)सृतं, Da1 D1 प्लुतानिसृतं (for विप्लुतं सृतम्) B1 स्तृत, B2 सृत, B5 तथा (for सृतम्) ❀Cc भ्रान्तादय परिमाणिना ।❀ — (L. 2) B1m समुदीय, Ccp °दीर्य (for °दीर्यं) D5 संपातसमुदीर्यं च (for the prior half)]

30 ^{a}) V1 D2 सौबलस्य — D3 om 30^{cd}

31 D3 erroneously, reads 31^{a}-53^{b} after भवीत्या (in 67^{c}) — ^{b}) V1 D2–4.7 पुनरेव च (D2 हि) (for परवीरहा) — ^{c}) K3 D5 T1 श्रुतसोमाय, V1 B1.2 D2–4.7 M2–4 सुतसोमाय, Dn1 श्रुतसेनाय (for सुतसोमस्य) — ^{d}) Ś1 (sup lin as in text) 2 K1.2.4 राजन्नाशीविषोपमान्

32 For sequence in D3, cf. v 1 31 — ^{a}) Dn1 विच्छेद (for चिच्छेद) V1 B (except B1.3) Dn1 D2.4.6.7 S तांस्तु (for तांश्च) Ś1 खड्गेन, K2 वड्गेन (for खड्गेन) — ^{c}) D1 युद्ध — ^{d}) K1 तार्क्ष्यवीर्यसमच्युति, K3 D5.8 तार्क्ष्य(D5 °क्ष्य)वीर्यपराक्रम, V1 B2.4 Dn1 D2–4.7 S तार्क्ष्यं(M1 °क्ष)तुल्यपराक्रम

33 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) T3 G3 राजा (for राजन्) — ^{b}) Ś K2.4 मंडले वर्तने, K3 D1.6 मंड(K3 °ग)लावर्तते (for मण्डलावर्तने) Ś K1.2.4 T1 तथा (for तदा) T2 मडलानि ततस्ततः — ^{c}) V1 क्षुरामेण (for क्षुरप्रेण) — ^{d}) M1 चिक्षेप (for चिच्छेद) T3 सप्रभ

34 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) K3 G1.2 M सच्छिन्न (for स च्छिन्न) — ^{b}) B3 महाद्युतिः — ^{c}) K3 B3 D1.6.8 अर्धमन्यत्, V1 B1.4.5 D2–4.7 S अर्धमस्य, B2 Da1 D6 अर्धमन्य, Dn1 अर्द्धं तस्य (for अवशस्य) K4 अवमपस्थिते हस्ते (sic) — ^{d}) K4 शॅत्सरुं K1 सत्सरु त च भारत, K3 B2–5 Dn1 D3.4.7.8 सु(K3 B2 D5 स)त्सरोत्तस्य (B4.5 D4.7 °त्र) भारत, V1 D2.6 स-(D2 त)त्सरु तस्य भारत, B1 युयुत्सोस्तस्य भारते, Da1 D1 T2 सत्सरस्तत्र (Da1 °त्र) भारत, D5 सुशरस्तस्य भारत; T1 G1 यत्तु सत्सरु भारत, T3 M स(M4 त)त्सरु यत्तु भारत, G2 सत्सरु यत्तु भारत, G3 सुत्सरु यत्तु भारत

35 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) Ś1 K1.2.4 B3 आदाय (for आज्ञाय) — After 35^{ab}, D2 ins

143* सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सुदृढं वेगवत्तरम् ।

— ^{c}) K3 प्राविध्यच्च Cc °ध्यत (as in text) D2 तूर्णं (for शेषं) D8 प्राविध्य कृतमशेष (sic), T1.2 G1.2 M प्राविध्यतामेत्त(T2 G1.2 °सामै त)च्छेर — ^{d}) Ś2 सुतसोम ; K3 Dn1 D6 श्रुतसोमो V1 D2 S (except T2) महाबल° (for °रथ) B1 सुतसोमं तथा रथ

36 For sequence in D3, cf v 1. 31 — ^{a}) D4 सच्छित्त्वा, T2 G1 M2–4 सच्छित्वा, T3 G2.3 स च्छिंद्य (for स च्छित्त्वा) — S (except T2) transp 36^{b} and 36^{d} — ^{c}) D4 तत्र (for तूर्णं) — ^{d}) K2.4 स्वर्णवर्णविभूषित, K3 सुवर्णवज्रभू°, V1 B D S स्वर्णवज्रविभूषित — ^{e}) K3 B3 Dn1 D6 T1 श्रुत° (for सुत°) T1 तथा (for ततो) K3 गत्वा, Dn1 [ऽ]गच्छन्; S

C 8 1032 B 8 25 40 K 8 16 40 सौबलोऽपि धनुर्गृह्य घोरमन्यत्सुदुःसहम् ।
अभ्ययात्पाण्डवानीकं निघ्नञ्शत्रुगणान्बहून् ॥ ३७
तत्र नादो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
सौबलं समरे दृष्ट्वा विचरन्तमभीतवत् ॥ ३८
तान्यनीकानि दृप्तानि शस्त्रवन्ति महान्ति च ।
द्राव्यमाणान्यदृश्यन्त सौबलेन महात्मना ॥ ३९
यथा दैत्यचमूं राजन्देवराजो ममर्द ह ।
तथैव पाण्डवीं सेनां सौबलेयो व्यनाशयत् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नं कृपो राजन्वारयामास संयुगे ।
यथा दृप्तं वने नागं शरभो वारयेद्युधि ॥ ४१
निरुद्धः पार्षतस्तेन गौतमेन बलीयसा ।
पदात्पदं विचलितुं नाशक्नोत्तत्र भारत ॥ ४२
गौतमस्य वपुर्दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि क्षयं प्राप्तं च मेनिरे ॥ ४३
तत्रावोचन्विमनसो रथिनः सादिनस्तथा ।
द्रोणस्य निधने नूनं संक्रुद्धो द्विपदां वरः ॥ ४४
शारद्वतो महातेजा दिव्यास्त्रविदुदारधीः ।
अपि स्वस्ति भवेदद्य धृष्टद्युम्नस्य गौतमात् ॥ ४५
अपीयं वाहिनी कृत्स्ना मुच्येत महतो भयात् ।
अप्ययं ब्राह्मणः सर्वान्न नो हन्यात्समागतान् ॥ ४६

(except T2) राजन् (for [ऽ]गच्छत्) — f) K1 om from कीर्ते up to शस्त्र (in 39b) Dn1 D1 °कीर्तिर् (for °कीर्तेर्) S (except T2) श्रुतकीर्तिरथ गतः

37 For sequence in D3, of v. l 31 K1 om 37 (of v l 36) — b) T3 G3 मन्यं (for अन्यत्) V1 B5 D2-4 7 सुदुर्जय, B1 सुदुष्कर, Dn1 स दुःसह, T1 3 G M महायल°, T2 सुदर्शन (for सुदुःसहम्) — c) B3 4 Da1 D1 5 पाडवीं सेना (for पाण्डवानीकं)

38 For sequence in D3, of v. l 31 K1 om 38 (cf v l 36) — a) B1 ततो (for तत्र) — c) K3 सौबलस्य रथ दृष्ट्वा — d) B1 विचरन् **मीतवत्

39 For sequence in D3, of v l 31 K1 om up to शस्त्र (in b) (cf v l 36) — a) Ś2 तान्यनेकानि Da1 D1 5 तृप्तानि, Dn1 दृष्टानि, T2 त्रस्तानि (for दृप्तानि) — b) Ś2 K2 4 शत्रुवंति, D1 शस्त्रदति (for °वन्ति) B3 महांत्यपि — c) B1 G1 द्रव्यमाणानि, D4 6 द्राव्यमानानि, G2 द्रवमाणानि K3 द्राव्यमानानि दृश्यत

40 For sequence in D3, cf v l 31 — a) Da1 D1 5 अथ (for यथा) B3 दैत्यबल, D6 °चमुं — c) T3 G1 2 पांडवानीक (for पाण्डवीं सेनां) — d) B3 सौबल्योपि, D1 सौबलेन D2 व्यदत् (sic), T3 G1 2 व्यनीनशत्; M1 [ऽ]प्यनाशयत् (for व्यनाश°) — V1 repeats 40cd — K3 4 V1 B D S ins after 40 (K4 after 42) an addl colophon [*Adhy name* T1 2 शकुनिकृन(T2 °सुत)मोगयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) B1. 4 5 D6 25, D4 26, T1. 3 G M 16, T2 18.] — After the colophon, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः

41 For sequence in D3, cf v l 31 Before 41, K3 4 V1 B D S (except G3) ins सजय उवाच — a) Dn1 T2 G2 ततो (for कृपो) — c) D3-5 7 दृष्ट्वा (for दृप्त) K3 D3 महा-, D1 च ते (for वने) B3 5 D2-4 7 T2 सिंह (for नाग) — d) V1 D4 सरभो, D2 शलभो (for शरभो) Ś1 [ऽ]पारयद्, S2 K4 [ऽ]धारयद्, K1. 2 D2 T2 [ऽ]वारयद् (for वारयेद्)

42 For sequence in D3, of v l 31 — a) B5 विरुद्ध° G2 पार्षदस् K1 विरुद्धा पर्वतस्तेन (sic) — b) B1 3 4 Da1 D1 5 महात्मना (for बलीयसा) — c) V1 प्रचलितु (for विच°) — d) K3 B5 Dn1 D2-4. 6-8 T1. 2 G1 M नाशकत् (for नाशक्नोत्) G1 पार्षत (for भारत) T3 G2 3 न शक्नोत्यत्र भारत — After 42, K4 ins an addl colophon (cf v l. 40)

43 For sequence in D3, of v l 31 Before 43, K4 ins सजय उवाच — a) V1 B D2-4 7 T2 3 G2 3 रथं, Da1 D1 5 धनुर् (for वपुर्) D6 च दुर्दृष्ट्वो (for वपुर्दृष्ट्वा) — b) Ś2 धृष्टद्युम्न, D6 गौतमस्य (for धृष्टद्युम्न-) — c) B1. 4 वित्रेशु°, Dn1 त्रिनेशु° (for वित्रेसु°). — d) T2 भय, Co क्षयं (as in text)

44 For sequence in D3, cf. v l 31 — a) K1 Da1 D1 5 तत्राब्रुवन्; B1 3 4 त(B4 अ)थाब्रुवन् (for तत्रावोचन्) S (except T2) तत्र जल्पति पाडूनां — b) T2 तदा (for तथा) — c) Ś2 K4 T1 G2 निधनं, V1 B1 4 5 D T2 3 G1 3 M निधनात् (for निधने) Ś2 K4 श्रुत्वा, V1 B5 Da1 तूर्णं (for नूनं) — d) K1 सक्रुद्ध Ś1 K2 वर

45 For sequence in D3, of v l 31. — a) K1 शरद्वतो, K2 नार°, M1 शारद्वतो Dn1 महाराज (for महातेजा) — b) G2 दिव्यास्त्रविदुषो युधि — c) K4 अप स्वस्ति Co cites अपि (as in text) D1 भवं (for भवेद्). K1. 2 4 B3 D7 T2 G1 2 अस्य, D1 एव (for अद्य)

46 For sequence in D3, of v. l. 31. — b) Ś2 K1. 3

यादृशं दृश्यते रूपमन्तकप्रतिमं भृशम् ।
गमिष्यत्यद्य पदवीं भारद्वाजस्य संयुगे ॥ ४७
आचार्यः क्षिप्रहस्तश्च विजयी च सदा युधि ।
अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नः क्रोधेन च समन्वितः ॥ ४८
पार्षतश्च भृशं युद्धे विमुखोऽद्यापि लक्ष्यते ।
इत्येवं विविधा वाचस्तावकानां परैः सह ॥ ४९
विनिःश्वस्य ततः क्रुद्धः कृपः शारद्वतो नृप ।
पार्षतं छादयामास निश्चेष्टं सर्वमर्मसु ॥ ५०

स वध्यमानः समरे गौतमेन महात्मना ।
कर्तव्यं न प्रजानाति मोहितः परमाहवे ॥ ५१
तमब्रवीत्ततो यन्ता कच्चित्क्षेमं नु पार्षत ।
ईदृशं व्यसनं युद्धे न ते दृष्टं कदाचन ॥ ५२
दैवयोगात्तु ते बाणा नातरन्मर्मभेदिनः ।
प्रेषिता द्विजमुख्येन मर्माण्युद्दिश्य सर्वशः ॥ ५३
व्यावर्तये तत्र रथं नदीवेगमिवार्णवात् ।
अवध्यं ब्राह्मणं मन्ये येन ते विक्रमो हतः ॥ ५४ C 8 1051 B 8 25 15 K 8 17 14

मुच्यते (for मुच्येत) D1 भवान् (for भयात्) — M1 om. (hapl.) 46[cd] — [c]) Ś2 अपीयं, D4 अद्याय, M2–4 अयं तु (for अप्यय) M2 ब्राह्मणान् (for ब्राह्मण°) — [d]) Ś K1 2 4 नूनं, G2 नागान् (for न नो)

47 For sequence in D3, cf. v 1 31 — [a]) G2 नूनन् (for रूपम्) — [b]) S रणे (for भृशम्) — [c]) B2 पृथिवीं, Da1 पदवी, Ca c वीं (as in text) — [d]) T1 भरद्वाजस्य, Ca भार° (as in text) K3 V1 B5 D (except Da1 D1 5) S गौतम° (for संयुगे)

48 For sequence in D3, cf. v 1 31 — [b]) K1 विजयीव M3.4 -युध (for युधि) — [c]) T1.3 G M शास्त्र(G1 श्रुत)संपन्न°

49 For sequence in D3, cf. v 1. 31 — [a]) K1 पादतश्च, K3 पार्षतस्य, B1 2 S °तस्तु (for °तश्च) B5 D2–4 7 T1.3 G2 3 M महा , G1 समो (for भृश°) — [b]) M हि (for [द्य]पि) Da1 D1.5 M2–4 दृश्यते (for लक्ष्यते) B1–3 Dn1 D3 4 7 T1 विमुखोद्या(Dn °स्या)-भिल°; D3 विमुख्य सोभिल° — [c]) G1 विहिता (for विविधा) G2 तस्य (for वाचस्) — [d]) K1 तयकानां (for तावकाना) S व्यश्रूयत (G2 न श्रूयते) महारणे (T1 °हवे) — After 49, K4 V1 B Da1 D1.3–7 ins

144* व्यश्रूयन्त महाराज तयोस्तत्र समागमे ।
[K4 ययोस् (for तयोस्) D1 सनान]

On the other hand, Dn1 D2 ins after 49

145* विचेरुस्तत्र समरे गौतमाद्भयशसका ।
[D2 गौतमा भावसमता (for the posterior half)]

50 For sequence in D3, cf. v 1. 31 — [a]) Some MSS विनिश्वस्य, B1.3.4 D1.5 विनिश्श्विस्य K2 (before corr.) V1 B D2–4.6 7 S क्रोधात् (G2 कोपात्) (for क्रुद्ध°) — [b]) D4 तया, G2 नृप°, M2–4 युधि (for नृप) — [c]) G1 2 पार्षद K3 D3 ताडयामास; V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 चार्द (for छाद°) — [d]) B1 Dn1 सर्वकर्मसु, S शरवृष्टिभि° (for सर्वमर्मसु)

51 For sequence in D3, cf. v 1 31 — [a]) V1 B2 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 हन्यमान° (for वध्य°) — [c]) K3 B1.4 Dn1 D8 नाभिजानाति, V1 B2 3.5 D2–4 6 7 न स जानाति, S नाभि(M3 °धि)जज्ञे वै (for न प्रजानाति) — [d]) K3 V1 B2 5 D (except Da1 D1.5) S मोहेन महता (K3 तमसा) वृतः.

52 For sequence in D3, cf v 1 31 — [b]) Da1 M3 कच्चिद्, D3 कथ (for कच्चिद्) Ś K1 2 4 V1 B (except B1) D2–4.6 T2 G1.2 M तु, Co तु (as in text) K3 Dn1 D3 तवारिहन् (for नु पार्षत) K3 पार्षत°, D2 6 S मारिष (for पार्षत) — [c]) B2 सदृश (for ईदृश) — [d]) Ś2 ते न (by transp.) K3 B3 Dn1 D3 S (except M2–4) मे दृष्ट, K4 दृष्ट ते (by transp.) D2–4.7 मया क्वचित् (for कदाचन)

53 For sequence of 53[ab] in D3, cf. v 1. 31 — [a]) Ś K1.2 4 देवयुद्धात्, G1 देवयोगात् (for दैव°) K3 D3 च ते, D4 हि ते, T1 ततो, T2 3 G इमे (for तु ते) G2 M1 बाणान् (for बाणा) — [b]) K3 Dn1 D3 व्यपतन्; V1 D6 T2 नाभवन्, B Da1 D1–5 7 नापतन् (for नातरन्) K2 (before corr.) मर्मभेदिनि T1.3 G M न जघ्नु(G2 निजघ्नु-, M1 जघ्नतु)र्मर्म (T1 °र्मम) चाहवे — [d]) K1.3 B1.3–5 D (except D2 6 3) सर्वत; M2–4 वै शरा° (for सर्वश°)

54 [a]) K4 व्यावर्त्तते, B3 D3 6 व्यावर्त्तय; D3 व्यवर्त्तये, Cc व्यावर्तये (as in text) K3 V1 Dn1 D2 3 T2 3 G M तव रथ, B1 3–5 Da1 D1.3–7 रथ तूर्णं, T1 रथमिम (for तत्र रथ) B2 व्यावर्त्तयेत रथ च — [b]) K3 D3 इवार्णव, T1 2 G1 3 M इवाहवात्, T3 G2 3 इवाभसा — [c]) B3 असाध्य (for अवध्य) K3 D1 3 (marg. sec. m. as in text) मेने (for मन्ये) — [d]) K1 विक्रमे T1 6 G2 3 M1 (sup. lin.) 3–4 कृत (for हत°)

C. 8. 1051 B. 8. 25. 15 K. 8. 17. 15 धृष्टद्युम्नस्ततो राजञ्शनकैरब्रवीद्वचः ।
मुह्यते मे मनस्तात गात्रे स्वेदश्च जायते ॥ ५५
वेपथुं च शरीरे मे रोमहर्षं च पश्य वै ।
वर्जयन्ब्राह्मणं युद्धे शनैर्याहि यतोऽच्युतः ॥ ५६
अर्जुनं भीमसेनं वा समरे प्राप्य सारथे ।
क्षेममद्य भवेद्यन्तरिति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ ५७
ततः प्रायान्महाराज सारथिस्त्वरयन्हयान् ।
यतो भीमो महेष्वासो युयुधे तव सैनिकैः ॥ ५८
प्रद्रुतं तु रथं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नस्य मारिष ।
किरञ्शरशतान्येव गौतमोऽनुययौ तदा ॥ ५९
शङ्खं च पूरयामास मुहुर्मुहुररिंदमः ।
पार्षतं प्राद्रवयन्तं महेन्द्र इव शम्बरम् ॥ ६०
शिखण्डिनं तु समरे भीष्ममृत्युं दुरासदम् ।
हार्दिक्यो वारयामास स्मयन्निव मुहुर्मुहुः ॥ ६१
शिखण्डी च समासाद्य हृदिकानां महारथम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्भल्लैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६२
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो भित्त्वा षष्टिभिराशुगैः ।
धनुरेकेन चिच्छेद हसन्राजन्महारथः ॥ ६३
अथान्यद्धनुरादाय द्रुपदस्यात्मजो बली ।
तिष्ठ तिष्ठेति संक्रुद्धो हार्दिक्यं प्रत्यभाषत ॥ ६४
ततोऽस्य नवतिं बाणान्रुक्मपुङ्खान्सुतेजनान् ।
प्रेषयामास राजेन्द्र तेऽस्याभ्रश्यन्त वर्मणः ॥ ६५

---

55 ^{b}) K_{3} अवोचच्छनकैर्वच° — ^{d}) $K_{1\,3}$ V_{1} B D (except D_{a1} $D_{1\,5}$) $T_{2\,3}$ $G_{1.3}$ M गात्र-, T_{1} गात्राद् (for गात्रे) K_{3} श्वेदश्च; K_{4} स्वेदश्च

56 G_{2} om (hapl) 56^{ab} — ^{a}) K_{3} V_{1} B D S वेपथु° $T_{1,3}$ $G_{1\,3}$ M क्षमथुश्चैव (for च शरीरे मे) — ^{b}) K_{3} D_{n1} D_{3} रोमहर्षस्तथा ह्यभूत्, V_{1} B_{1-3} $D_{1\,2\,5\,6}$ S (G_{2} om) °र्षश्च जायते, $B_{4\,5}$ D_{a1} $D_{3\,4,7}$ °र्षश्च सारथे — ^{c}) T_{1} अजेयो ब्राह्मणो युद्धे; G_{3} ब्राह्मण वजयन्युद्धे — ^{d}) K_{1} याति (for याहि) K_{4} S (except T_{2}) [ऽ]च्युतौ; $B_{3\,5}$ $D_{3\,4\,6\,7}$ [ऽ]र्जुन (for ऽच्युत)

57 ^{a}) $B_{1\,3\,4}$ D_{a1} $D_{1\,5\,8}$ च (for वा) — ^{b}) K_{1} समरं — ^{c}) $B_{1\,3\,4}$ एव (B_{3} °व) (for अद्य) M_{3} भये (for भवेद्) D_{a1} $D_{1\,5}$ भवेयु(D_{1} °द्यु)त्तर् (sic) (for भवेद्यन्तर्) V_{1} B_{2} D_{n1} S मह्यम्, B_{5} $D_{3\,4.7}$ एवम्; D_{2} एकम् (for यन्तर्) D_{6} क्षममद्यतरिति मे (sic) — ^{d}) B_{5} $D_{2-4\,7}$ एषा (for इति) B_{6} वै (for मे) K_{3} नैष्टिका, K_{4} नेष्टिकी; D_{2} नैष्टकी, Ca नैष्ठिका

58 ^{b}) $D_{2\,5}$ G_{3} त्वरया (for त्वरयन्) D_{a1} om. हयान् — ^{c}) Ś $K_{1\,2\,4}$ D_{n1} ततो, $B_{1\,3.4}$ D_{a1} $D_{1.5\,6}$ यत्र (for यतो) $Ś_{2}$ भीम- D_{n1} $G_{1.2}$ महाराज (for महेष्वासो) — ^{d}) K_{1} D_{3} युयुद्धे (for युयुधे)

59 ^{a}) K_{1} प्राद्रुत V_{1} $B_{2\,3\,5}$ $D_{2\,4\,6\,7}$ च (for तु) — ^{b}) $K_{3\,4}$ मारिप° — ^{c}) B_{1} शत° (for शर°) — ^{d}) V_{1} T_{2} रणे, D_{2} रणात्, M_{1} तदौ, M_{2-4} द्रुत (for तदा)

60 K_{1} reads 60^{bc} in marg *sec m* — ^{b}) K_{1} अर्विंदमम्, $D_{1\,3}$ M_{2} अरिंदम — ^{c}) $Ś_{1}$ प्रद्रवत्यंतो; $Ś_{2}$ $K_{2\,4}$ प्रद्रवन्यत्तो (K_{4} °त्तो), K_{3} D_{3} द्रावयन्यात, V_{1} $B_{2\,5}$ D_{n1} $D_{2\,6}$ T_{2} द्रावयामास; $B_{1,3\,4}$ D_{a1} $D_{1.5}$ T_{1} G_{2} M द्रावयन्म(T_{1} G_{2} M °न्य)त्तो, $D_{3\,4\,7}$ त्रासयामास; T_{3} $G_{1.3}$ द्रावयन्तसो (for प्राद्रवयन्तं) — ^{d}) V_{1} $B_{2\,5}$ $D_{2-4,7}$ महेंद्रो नमुचिं यथा

61 G_{2} om 61^{a}–62^{b} — ^{a}) K_{1} शिखडिनं — ^{b}) K_{1} दुरासन (for दुरासदम्)

62 G_{2} om 62^{ab} (cf v 1 61) — ^{a}) $Ś_{1}$ $K_{3\,4}$ V_{1} B (except B_{2}) D_{a1} D_{2-8} शिख(D_{3} °ष)ण्डी तु; D_{1} शिखडिनं (for °ण्डी च) $Ś_{1}$ (before corr) समारुह्य, $Ś_{1}$ K_{4} समाश्वास्य (for °साद्य) — ^{b}) T_{1} हार्दिक्यानां; G_{1} हृदीकाना — ^{c}) K_{3} D_{n1} $D_{6\,8}$ T_{2} G_{3} बाणैर् (for भल्लैर्) — ^{d}) K_{1} चात्रुदेशे, K_{3} जतु° (for जत्रु°) K_{1} समास्पदत्, K_{3} D_{n1} S समर्पयत्, V_{1} B_{5} $D_{2\,4.6\,7}$ समाहनत्, B_{1-4} D_{a1} $D_{1\,2.3\,8}$ समापयत् (for °र्दयत्)

63 ^{a}) V_{1} हार्दिक्यो, B_{2} हार्दिक्य, G_{3} सरब्धो (for संक्रुद्धो) — D_{1} repeats 63^{bc} after 68^{a} — ^{b}) B_{2} हत्वा, S विध्वा (for भित्त्वा) K_{3} D_{n1} $D_{3\,7\,8}$ पष्ट्या पतत्रिभिः, K_{4} पष्टिभिराहतैः, V_{1} B_{2} D_{5} द्वात्रिंशता शरैः, $B_{1.3.4}$ पञ्चभिराशुगैः, B_{5} पष्ट्याभिराशुगैः (sic), D_{2} पष्ट्या तदाशुगैः; G_{2} चाष्टभिराशुगैः (for षष्टिभिरा°) — ^{c}) $B_{1.3}$ स चैकेन धनुश्छित्त्वा — ^{d}) $T_{1\,3}$ G M स्मयन्निव, T_{2} हसन्नाजौ (for °न्राजन्) K_{1} महारथा; D_{2} °रथ

64 ^{c}) V_{1} चाक्रुद्धो, S (except T_{2}) हार्दिक्य (for सक्रुद्धो) — ^{d}) D_{2} प्रहसन्वाक्यमब्रवीत्, S (except T_{3}) संक्रुद्ध° समपद्यत

65 ^{a}) D_{2} नवभिर्, D_{5} M_{1} नवतिर्; G_{1} $M_{2.4}$ नवतीं D_{1} बाणा — ^{b}) M_{1} रुक्मपुंखान् K_{3} D_{3} T_{1} सुतेजस°; B_{2} स्वतेजसा, T_{2} सुतेजितान् (for °जनान्) — ^{c}) T_{3} G समरे (for राजेन्द्र) — ^{d}) $Ś_{2}$ $D_{1\,5.6}$ T_{2} $G_{1\,2}$ तस्य, B_{1} ते च

वितथांस्तान्समालक्ष्य पतितांश्च महीतले ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कार्मुकं चिच्छिदे बली ॥ ६६
अथैनं छिन्नधन्वानं भग्नशृङ्गमिवर्षभम् ।
अशीत्या मार्गणैः क्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ६७
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो मार्गणैः कृतविक्षतः ।
धनुरन्यत्समादाय समार्गणगणं प्रभो ।
शिखण्डिनं बाणवरैः स्कन्धदेशेऽभ्यताडयत् ॥ ६८
स्कन्धदेशे स्थितैर्बाणैः शिखण्डी च रराज ह ।
शाखाप्रतानैर्विमलैः सुमहान्स यथा द्रुमः ॥ ६९
तावन्योन्यं भृशं विद्ध्वा रुधिरेण समुक्षितौ । C 8. 1068 B 8 25 82 K 8. 17. 22

(for तेऽस्य) Ś2 [अ]मृश्यत, K1 [अ]त्रश्यत, G1. 2 अश्यत (for [अ]श्रश्यन्त) Dn1 D1 2 8 वर्मणि, T3 वाजिन°, M2 वर्मणा (for वर्मण°)

66 a) K4 वितथास्, D4 G3 विरथास्, D8 विततास्, T1 वतथांस्, T2 व्यथितास् (for वितथास्) B2 समालोक्य (for °लक्ष्य) — c) G1 स तीक्ष्णेन — d) S सोच्छिनत् (for चिच्छिदे) K1 3 V1 B D T1 M भृश, B4 m पुन°, T2 3 G1. 3 दृढ, G2 रथ (for बली)

67 a) K1 भिन्नधन्वान — b) T3 G2 3 भग्नदपम्; M2-4 भिन्नशृङ्गम् (for भग्न°) M1 इवापर्षभम् — c) D2 अतीत्या; D3 आशीत्या After अशीत्या, D3 erroneously-reads 31a–53b (cf. v l. 31) B4 माकुलै° (for मार्गणै°) T1 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) — d) K3 V1 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द°)

68 a) K1 3 Dn1 D2 T2 च (for तु) T1 M सात्वतस्तु रणे क्रुद्धो, T3 G3 सात्वतं तु सुसक्रुद्धो, G1 सात्वतस्तु सुस°, G2 सात्यकिस्तु सुम° — After 68a, D1 repeats 63bc — b) Ś1 2 (*sup lin* as in text) K1 B D (except D6) M1 Cop क्षतविक्षत, Ś2 (*sup lin* and also marg) विक्षित° कृत°; K3 क्षतविक्षित, K4 क्षतविक्षत°, T1 भृशविक्षित°, T2 3 G क्षतविग्रह°, M2 कृतविक्षति, M3 °विक्षित, Cc °विक्षत (as in text) — After 68ab, K3. 4 V1 B D S ins

146* ववाम रुधिरं गात्रैः कुम्भवक्त्रादिवोदकम्।
रुधिरेण परिक्लिन्नः कृतवर्मा व्यराजत।
वर्षेण क्लेदितो राजन्यथा गैरिकपर्वतः।

[(L 1) K3 चकार, K4 विक्षर, V1 व्यक्षरद्, B2 T2 विक्षरन्, Da1 D1 5 8 चक्षार, Dn1 सुस्राव, D2 विचरन्, D6 ह्यक्षरन् (sic), T1 3 G2 3 M2-4 व्यसृजद्, G1 निसृज, M1 विसृजन् (for ववाम) D2 निर्विवेर् (for रुधिरं) K3 B3 4 Dn1 D5 T1 गात्राद्, M1 (before corr) गात्र (for गात्रै) S (except T2) मुखात्कुम (for कुम्भवक्त्राद्) — (L. 2) G2 स्व (for परि-) K3 तत्रमन्ये (for कृतवर्मा) K2 V1 D8 व्यराजन, B2 5 D2-4 7 व्यराजत (for व्यरोचत) — (L. 3) Dn1 प्लावितो (for क्लेदितो) B1 D6 गैरिक° (D6 °का) पर्वतो यथा (for the posterior half)]

— c) K2 भानुर् (for धनुर्) K3 V1 B D S अथान्यद्धनुरादाय — d) V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 M समार्गणगुणं (for °गण) K3. 4 V1 B D T2 प्रभु°, T1. 3 G M तत° (for प्रभो) — e) K3 Dn1 D8 T2 बाणशतै°, V1 B2 5 D2-4 6 7 °गणै°, T1. 3 G M त्रिभिर्बाणै° (for बाणवरै°) — f) S (except T2) शस्त्रदेशे (for स्कन्ध°) K3. 4 V1 B D व्यताडयत्, T1 ह्यताडयत् (for ऽभ्यताड°)

69 a) K3 V1 B D (except D3) T2 स्कंधदेश (D1 °शा), T1 3 शस्त्रदेश-, M शस्त्रदेशे (for स्कन्धदेशे) — b) K1 3 V1 B D T2 तु, T1 न, T3 G2 3 M स (for च) V1 B3 4 5 D2-4. 6 7 T2 3 G3 व्यराजत, T1 G2 M व्यरोचत (for रराज ह) G1 स शिखडी व्यराजत — c) B1-4 Da1 D1 2 5 विपुलै° (for विमलै°) K3 B5 D3. 4 7 शाखाप्रशाखविपुल° (K3 °ततो), V1 D6 °वितानैर्वितत° (D6 °पुलै); Dn1 D8 °प्रशाखैर्विततो, T1. 3 G M2-4 °प्रशाखैर्विपुलै° (T3 G °मलै°), M1 °प्रशाखै° सुविपुलै° (hypermetric) — d) T1 स महान् (for सुमहान्) B1. 4 Da1 D1. 5 च, B2 स्स, B3 तु, T1 3 G M वै (for स) B2 द्रुमो यथा (by transp), M2-4 वनस्पति° K3 Dn1 D8 महास्कंध इव द्रुम°, V1 B5 D2-4. 6 7 T2 सुमहान्पादपो यथा

70 a) K3 च सक्रुद्धौ, V1 D6 भृश विद्धौ, T1 G1. 2 M रणे विद्ध्वा (for भृशं विद्ध्वा) — b) Da1 D1. 5 समुक्षित; T2 G2 समुक्षितौ — After 70ab, S ins

147* पोप्लूयमानौ हि यथा महान्तौ शोणितह्रदे।
तद्वद्विरेजतुर्वीरौ शोणितेन परिप्लुतौ।
यथा च किंशुकौ फुल्लौ पुष्पमासेऽभ्युपागतौ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ रक्तचन्दनरूषितौ।
भुजगाविव सक्रुद्धौ रेजतुस्तौ नरोत्तमौ।
तावुभौ शरनुन्नाङ्गौ परस्परशरक्षतौ।

[(L 1) T3 G3 पोप्लूयमाना T1 शोभमानौ यथा भूमौ (*for* the prior half) G2 महात (for महान्तौ) T1 शोणिनी ह्रदौ — (L 3) G2 यथा हि किंशुके फुल्ले (for the prior half) T2 [ऽ]प्युपागतौ, T3 G समागते (for ऽभ्युपा°) — (L. 6) T1 नृश° (for शर°) T1. 2 M1 °शरक्षते, M2-4 °कृतक्षतौ]

— c) D1 °शृगाभिहतो — K2 om. (? hapl) 70c–71b.

C 8 1069 B 8.26 33 K 8 17 34 अन्योन्यशृङ्गाभिहतौ रेजतुर्वृषभाविव ॥ ७०
अन्योन्यस्य वधे यत्तं कुर्वाणौ तौ महारथौ ।
रथाभ्यां चेरतुस्तत्र मण्डलानि सहस्रशः ॥ ७१
कृतवर्मा महाराज पार्षतं निशितैः शरैः ।
रणे विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ ७२
ततोऽस्य समरे बाणं भोजः प्रहरतां वरः ।
जीवितान्तकरं घोरं व्यसृजत्त्वरयान्वितः ॥ ७३
स तेनाभिहतो राजन्मूर्छामाशु समाविशत् ।
ध्वजयष्टिं च सहसा शिश्रिये कश्मलावृतः ॥ ७४
अपोवाह रणात्तं तु सारथी रथिनां वरम् ।
हार्दिक्यशरसंतप्तं निःश्वसन्तं पुनः पुनः ॥ ७५
पराजिते ततः शूरे द्रुपदस्य सुते प्रभो ।
प्राद्रवत्पाण्डवी सेना वध्यमाना समन्ततः ॥ ७६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

१९

संजय उवाच ।
श्वेताश्वोऽपि महाराज व्यधमत्तावकं बलम् ।
यथा वायुः समासाद्य तूलराशिं समन्ततः ॥ १
प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्तास्तं शिबयः कौरवैः सह ।
शाल्वाः संशप्तकाश्चैव नारायणबलं च यत् ॥ २
सत्यसेनः सत्यकीर्तिर्मित्रदेवः श्रुतंजयः ।

— d) D8 राजतुर् (for रेजतुर्) K8 वृषलाविव; D2 वृषभा इव (for °भाविव)

71 K2 om 71^{ab} (cf. v l 70) — a) G2 अन्योन्यं तु वधे यत्तौ — c) K4 D2 रथाना (for रथाभ्या) T2 रेजतुस्, M1 चतुरस् (sic) (for चेरतुस्)

72 b) K8 नवभि° (for निशितै°) — d) K4 D7 8 शिलासितै°

73 a) K8 राजन्, T1 M बाणान् (for बाणं) — b) G2 सेन (for भोज°) — c) K8 T1 M जीवितातकरान्घोरान् — d) K8 त्वरयान्वितान्

74 a) Ś2 शेते नाभिहतो, K8 स तैरभिहतो G2 राजा (for राजन्) — b) S (except T2) मूर्छयाभिपरिप्लुत° — d) M1 सश्रयात्, Ca शिश्रिये (as in text) D2 7 कश्मलान्वित°, G1 °लाश्रित° (for °लावृत°)

75 a) K8 D2 8 रथात्; T8 G रणे (रणात्) V1 B2 3, 5 D (except Dn1 D8) तूर्णं (for त तु) — b) Da1 D1 5 सारथिं T2 वर° — T2 om 75^{cd} — c) K8 हार्दिक्य (for हार्दिक्य) — d) Ś2 K1 निश्वरत, some MSS निश्वसतं B8 Dn मुहुर्मुहु° (for पुन पुन°)

76 a) T8 G1 8 तत्र (for तत°) T1 सूनौ (for शूरे) — b) K8 सुतै, V1 B5 D2–4 6, 7 T2 [आ]त्मजे; T1 रणे; G2 शरैः (for सुते) B2 8 विभो, D8 प्रभौ, G2 सुसे (for प्रभो) — c) K1 प्राद्रवीत्, V1 B5 D1–7 T8 G3 M8 व्यद्रवत् (for प्राद्रवत्) K8 कौरवी (for पाण्डवी) — d) V1 D2 6 T2 हन्यमाना, B5 व्यथ°, Dn1 पीड्य° (for वध्य°). V1 परतप (for समन्तत°)

Colophon — *Adhy. name* T1 2 शिखण्डिपराजय° — *Day of Karna's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 19, B1, 2 4 Da D2, 3 5 6 26, D1 20, D4 27, T1 3 G M 17, T2 19

19

1 Before the ref, G2 reads श्रीकृष्णाय नम°, D5 om. the ref — a) B6 D2–4 7 श्वेताश्वोथ (for °श्वोऽपि) — d) K8 वृक्षराशीं, K4 तूलराशीं; Dn1 °राशि° (for °राशिं)

2 a) Da1 D1 5 तु; M1 ते (for तं) G2 प्रत्यद्युतिस्त्रिगर्तांस्तान् (sic) — b) D8 (m as in text) विशय° (for शिबय°) S (except T2) transp कौरवै° and सह D2 om. from सह up to 3^{b} — c) Ś2 K1 साल्व°, K2 4 साल्वा° Some MSS ससप्तकाश्च S (except T2) चसप्तयोथ साल्वा(T1 °ल्व)श्च — d) V1 B (except B5) Dn D4 8 T2 (*sup lin.* as in text) तत् (for यत्) T1 3 G M गोपालाश्च यशस्विन

3 D8 om 3^{ab} (cf v. l. 2) — a) Ś K1 2 4 V1 Dn1 D2 6 T2, 3 G M1 सत्यदेव° (for °सेन°) B Da1 D1, 4, 5 7 चंद्रदेवो — b) T1 M2–4 मित्रसेन° (for °देव°)

सौश्रुतिश्चित्रसेनश्च मित्रवर्मा च भारत ॥ ३
त्रिगर्तराजः समरे भ्रातृभिः परिवारितः ।
पुत्रैश्चैव महेष्वासैर्नानाशस्त्रधरैर्युधि ॥ ४
ते सृजन्तः शरव्रातान्किरन्तोऽर्जुनमाहवे ।
अभ्यद्रवन्त समरे वार्योघा इव सागरम् ॥ ५
ते त्वर्जुनं समासाद्य योधाः शतसहस्रशः ।
अगच्छन्विलयं सर्वे तार्क्ष्यं दृष्ट्वेव पन्नगाः ॥ ६
ते वध्यमानाः समरे नाजहुः पाण्डवं तदा ।
दह्यमाना यथा राजञ्शलभा इव पावकम् ॥ ७
सत्यसेनस्त्रिभिर्बाणैर्विव्याध युधि पाण्डवम् ।
मित्रदेवस्त्रिषष्ट्या च चन्द्रदेवश्च सप्तभिः ॥ ८
मित्रवर्मा त्रिसप्तत्या सौश्रुतिश्चापि पञ्चभिः । C 8 1034 B 8 27 9 K 8 18 9

B. D2 4 6 7 T3 सुवजय°, D8 श्रुतिं°, T2 शत° (for श्रुत°) — ^{c}) K4 सौश्रुतश्च्, D6 सश्रुतिश्च्, G3 सौशतिश्च् (for सौश्रुतिश्च्) V1 S चन्द्रदेवश्च्, Dn1 चद्रसेनश्च्, D6 चॅद्र° (for चित्र°) — ^{d}) Ś K2 4 V1 B1 5 G3 चित्रवर्मा, K3 मित्रकर्मा, G2 °देवश्च् (for °वर्मा) — After 3, Dn1 ins

148* सुशर्मा च सुधर्मा च सुवर्मा चैव भारत।

4 ^{a}) Ś K2 4 त्रिगर्तश्चैव, Co त्रिगर्तराज (as in text) K1 त्रिगतुस्समरे तत्र (sic) — ^{b}) K1 परिवर्वित (for °वारित) — ^{c}) T1 एव (for चैव) — ^{d}) D3 नानायुधधरैर्, T1 G1 °शस्त्ररथैर्, T3 G3 °शस्त्रसहैर्, G2 °शास्त्रधरैर् (for °शस्त्रधरैर्) V1 B4 5 D2–4 6 7 T2 नानाश(T2 °शा)स्त्रविशारदैः

5 ^{a}) K3 V1 विसृजत°, B1 5 D3 4 6 7 व्यसृजत, B2–4 D5 T2 तेसृजत, D1 ते स्रजत, D2 विसृजत, T1 M1 ते किरंत°, M2 4 ते क्षिपत°, M3 तेक्षिपत (for ते सृजन्त) K1 शरमाता°, B4 शरशत, Dn1 D8 (before corr as in text) शरशतान्, T3 G शरान्घोरान् (for शरव्रातान्) — ^{b}) T1 क्रुद्धा ह्यर्जुनम् (for किरन्तो°) Co cites किरन्त° (as in text) — ^{c}) K1 अद्य वर्तत (sic), K3 B5 Da1 Dn1 D1 अभ्यवर्षंत, V1 B1–4 D2–4 6–8 S °वर्तंत, D5 °वर्धंत (for °द्रवन्त) K3. 4 B1–3 5 Dn1 D2–4 7 8 S सहसा, V1 सरिता, B4 Da1 D1 5 सहिता (for समरे) — ^{d}) Ś2 K3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 M1 वार्यौघा, K1 M4 वार्योघ, D6 G2 वार्यौघ (for वार्योघा) D1 सागरे, G2 सागरौ (for सागरम्)

6 Ś1 K2 om (hapl) 6 — ^{a}) K3 D3 तेर्जुनं तु — ^{b}) M1 3 4 यौधा (for योधा°) K1 3 4 V1 B5 D2 6 सरित° सागरं यथा — ^{c}) K4 Da1 D1 आगच्छन् B4 Da1 D1. 4 5 निलय (for विलय) Ś2 K1 3 प्रनष्टास्त(Ś2 °ष्ट त)त्र दृश्यते — ^{d}) Dn1 D8 प्राप्येव, T2 G1 3 दृष्ट्वैव (for दृष्ट्वेव) Ś2 K1 3 वार्यों(K1 °र्यौ)घा इव सागर (K3 °रे) (= 5^{d})

7 ^{a}) K3 V1 B5 D2–4. 6 7 हन्यमाना (for वध्यमाना) — ^{b}) Ś K2 4 D1 नाजन्हु°, D5 T1 3 G1 3 M न जहु°, T2 निजह्नु (for नाजहु) K3 M4 पाडवास् (for पाण्डव) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 T2 रणे, T1 तथा (for तदा) G2 त जहु° पाडुनदनं — ^{c}) K3 दग्धपादा, B3 5 D3 4 7 हन्यमाना (for दह्य°) V1 B5 D5 महाराज, B1–4 तथा (B3 4 °दा) राजन् — ^{d}) M4 शलका (for शलभा)

8 ^{a}) V1 G1 सत्यदेवस्, G2 °देव (for °सेनस्) — After 8^{ab}, D2 reads 149* and G2, 151* — ^{c}) B2 चित्रदेवस्, B3 चित्रसेनस् (for मित्रदेवस्) V1 तु षष्ट्या (for त्रिषष्ट्या) V1 B2 5 D2–4 6 7 T2 तु (for च) — ^{d}) V1 B5 Dn1 D1–4 6 7 चद्रसेनस्तु (Dn1 D1 °श्च) (for °देवश्च)

9 D2 G2 M1 om. (hapl) 9^{ab} — ^{a}) K3 चित्रधर्मा, D6 मित्रधर्मा (for °वर्मा) M4 त्रिसह्याम्मौ (sic) (for त्रिसप्तत्या) — ^{b}) K4 T3 G3 सौश्रुतश्च् (for सौश्रुतिश्च्) V1 B Dn1 D3–5 7. 8 T2 सप्तभि°, Da1 D1 सप्तति° (for पञ्चभि°) M4 श्रुतिश्चापि च पचभि — After 9^{ab}, M2–4 ins 153*, 154* — ^{c}) V1 B1. 4 D6 T3 G1 3 M1 श्रुतजयश्च्, B3 धन° (for शत्रु°) B1 2 5 D3 4. 6 7 T2 तु (for च) G1 सप्तत्या (for विंशत्या) — ^{d}) K1 स्वशर्मा, K3 T1. 2 M1 सुवर्मा, V1 D6 त्रिगर्तो (for सुशर्मा) B1 सप्तभि° B3 चद्रदेव तथाष्टभि° — Ś K V1 B1 2 4 D T G1 3 ins after 9 (D2, after 8^{ab})

149* स विद्धो बहुभि° सख्ये प्रतिविव्याध तान्नृपान्।
[T2 बहुधा (for बहुभि°) Ś K2 4 युद्धे, Dn1 T2 बाणै , D2 शूरै , T1 G3 मग्ने (for सख्ये) Ś1 प्रतिविध्यत्तु, Ś2 °विध्य तु, K1 °विध्य स, K2 विवृतु (sic), K4 °विध्यत (for °विव्याध)]

Ś K V1 B1 2 4 D (except D6) T2 cont

150* सौश्रुतिं सप्तभिर्विद्ध्वा सत्यसेन त्रिभि° शरै°।
[D2 सौस्तुतिं, D3 सौश्रुत (for सौश्रुतिं) K1 सप्तभिर्विद्ध, V1 Dn1 D2 T2 पचविंशत्या]

On the other hand, D6 T1 3 G1. 3 ins after 149* G2, after 8^{ab}

151* सौश्रुतिं पञ्चविंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभि°।
[G2 सौश्रुति , G3 °त D6 चद्रसेन, G2 चद्रदेवम्]

K3 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 ins after 150*

152* शत्रुंजय च विंशत्या चन्द्रदेव तथाष्टभि°।
[V1 B1 4 श्रुतजय (for शत्रु°) Da1 D1 5 तु (for च) V1 Dn1 D2 चद्रसेन (for चन्द्रदेवं)]

C 8 1085 B 8 27 9 K 8 19 9 शत्रुंजयश्च विंशत्या सुशर्मा नवभिः शरैः ॥ ९
शत्रुंजयं च राजानं हत्वा तत्र शिलाशितैः ।
सौश्रुतेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
त्वरितश्चन्द्रदेवं च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १०
अथेतरान्महाराज यतमानान्महारथान् ।
पञ्चभिः पञ्चभिर्बाणैरेकैकं प्रत्यवारयत् ॥ ११
सत्यसेनस्तु संक्रुद्धस्तोमरं व्यसृजन्महत् ।
समुद्दिश्य रणे कृष्णं सिंहनादं ननाद च ॥ १२
स निर्भिद्य भुजं सव्यं माधवस्य महात्मनः ।
अयस्मयो महाचण्डो जगाम धरणीं तदा ॥ १३
माधवस्य तु विद्धस्य तोमरेण महारणे ।
प्रतोदः प्रापतद्धस्ताद्रश्मयश्च विशां पते ॥ १४
स प्रतोदं पुनर्गृह्य रश्मींश्चैव महायशाः ।
वाहयामास तानश्वान्सत्यसेनरथं प्रति ॥ १५

K8 V1 B1.4 Da1 Dn1 D1-6.7.8 cont B3 ins. after 9 M2-4 ins after 9ab D6 T1.3 G ins after 150*

153* मित्रदेव शतेनैव श्रुतसेनं त्रिभिः शरैः ।

[K8 मित्रवध (for °देव) K8 Da1 Dn1 D1.6.8 M2.4 चित्रसेन, V1 सत्यकीर्तिं, D6 सत्यकीर्ति, T1 M8 मित्रसेन, T3 G सत्यदेव (for श्रुतसेन)]

K8 V1 B1.4 D T1.3 G M2-4 cont Ś T2 ins after 150*, M1 ins after 9

154* नवभिर्मित्रवर्माण सुशर्माणं तथाष्टभिः ।

[T1 M1 अष्टभिर्, G1.2 M2-4 अष्टाभिर् (for नवभिर्) Dn1 विव्याध च, T1 त्रिवर्माण, T2 M सुवर्माण (for सुशर्माण) S तथैव च (for तथाष्टभिः)]

Dn1 cont.

155* सुवर्माणं शतेनाजौ सुशर्माण च पंचभिः ।
भूयश्चैव सुशर्माण सुवर्माणं तथाष्टभिः ।

10 a) B1.4 T3 G2.3 श्रुतंजय; M1 श्रुतजयश्च् (for शत्रुंजय) D5 शत्रुजय अथेतरान्महाराजानं (sic) (for a) — b) K1 शिवानितै (sic), D7.8 शिलासितैः; T2 शिलीमुखैः (for शिलाशितैः) — c) D1 सौश्रुतैः, D2 सौस्तुतैः (for सौश्रुतेः) K1 सौश्रुतिं स्सशरस्त्राण (sic) — d) Ś2 त्वरिता, D1 T G त्वरित (for त्वरितश्च्) V1 Dn1 चद्रसेनं, T2 चित्रसेन (for चन्द्रदेव)

11 a) B2 D3.4.6.8 T3 तथेतरान् (for अथे°) — b) T2 युध्यमानान् (for यत°). — c) Dn1 om. the first पंचभिर् — d) Dn1 प्रत्यधारयत्, D8 °वाययत् (sic), T1 °पीडयत्, T3 G M2-4 °ताडयत्, M1 °डारयत् (sic) (for °वारयत्)

12 a) G1.2 सत्यदेवस् (for °सेनस्) — b) K4 D8 विसृजन्महत् (D8 °हान्) S (except T2) ससृजे शित (for व्यसृजन्महत्) — c) K4 तमुद्दिश्य (for समु°) — d) B1 ह (for च)

13 c) Ś1 K1.2 Dn1 T2 अयोमयो, Ś2 K4 अयोमुखो (for अयसयो) Ś1 K1 B2 महादढो; K8 V1 B1.3-5 D हेमदढो, K4 महाचद्रो, S स्वर्णदण्डो (for महाचण्डो). — d) S धरणीतल (for धरणीं तदा)

14 a) B3 च, Da1 नु (for तु) K3 वि°द्धस्य, D3 (m as in text) विप्रस्य (for विद्धस्य) — b) Da1 D1.3 महाहवे, Dn1 D2 °त्मना, T1 °त्मन (for °रणे) — c) K3 प्राद्रवद्, G1 न्यपतद् (for प्रापतद्) T1 G2.3 M प्रतोदमपतद्धस्ताद् — d) D4 तु (for च) — K3 Dn1 D3 m.7.8 ins after 14 T2 G1 after 15 T3 G3 M2.3 after 16ab.

156* वासुदेव विभिन्नाङ्ग दृष्ट्वा पार्थो धनजय ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं कृष्णं चेदमुवाच ह ।
प्रापयाश्वान्महाबाहो सत्यसेनं प्रति प्रभो ।

[T3 G3 M2.3 om. line 1 — (L 1) = (var) 16ab K3 तु निर्भिन्न, D3 सुनिर्भिन्न (for विभिन्नाङ्ग) T2 G1 विष्वक्सेन सुनिर्विद्ध (for the prior half) D3 भेद (for पार्थो) — (L 2) G1 आहारयत् T2.3 G3 वाक्य (for कृष्णं) — (L 3) Dn1 प्रापयास्मान्, D3 प्रापयस्व, T2.3 G1.3 M2.3 चोदयाश्वान् (for प्रापया°) K3 T2.3 G1.3 M2.3 सत्यसेन रथ प्रति (for the posterior half)]

K3 Dn1 D3 m.7.8 cont

157* यावदेन शरैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ।

while M2.3 ins after 156*

158* तत सचोदयामास सत्यसेनरथ प्रति ।

M2.3 cont T3 G3 ins after 156*

159* अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो जातमन्युर्धनंजयः ।

15 a) K1.3 B2 D3 स तु प्रतोदं गृह्याशु, V1 Dn1 D3.4.6.7 S प्रतोदं गृह्य सोन्य तु (D3.4.6.7 T2.3 G M1.3 °न्यत्तु), B1.2-5 Da1 D1.5 स प्रतोद प्रगृह्याशु, D2 प्रतोदं गृह्य सौ तया (sic) — b) K1.3 B1.3-5 Da1 D1.5.8 तया रश्मीन्म(K1 D8 °श्मीर्म)हायशा, V1 Dn1 D3-4.6.7 रश्मीनपि यथा पुरा, B2 रथरश्मीन्महायशा, S रश्मीन्संगृह्य च द्रुत (M स्वय) — c) B1 असान् (for अश्वान्) — d) T2.3 G1.3 सत्यदेवरथं प्रति

विष्वक्सेनं तु निर्भिन्नं प्रेक्ष्य पार्थो धनंजयः ।
सत्यसेनं शरैस्तीक्ष्णैर्दारयित्वा महाबलः ॥ १६
ततः सुनिशितैर्बाणै राज्ञस्तस्य महच्छिरः ।
कुण्डलोपचितं कायाच्चकर्त पृतनान्तरे ॥ १७
तं निहत्य शितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत् ।
वत्सदन्तेन तीक्ष्णेन सारथिं चास्य मारिष ॥ १८
ततः शरशतैर्भूयः संशप्तकगणान्वशी ।
पातयामास संक्रुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १९
ततो रजतपुङ्खेन राज्ञः शीर्षं महात्मनः ।
मित्रदेवस्य चिच्छेद क्षुरप्रेण महायशाः ।
सुशर्माणं च संक्रुद्धो जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ २०
ततः संशप्तकाः सर्वे परिवार्य धनंजयम् ।
शस्त्रौघैर्ममृदुः क्रुद्धा नादयन्तो दिशो दश ॥ २१
अभ्यर्दितस्तु तैर्जिष्णुः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे महारथः ।
ततः शरसहस्राणि प्रादुरासन्विशां पते ॥ २२
ध्वजानां छिद्यमानानां कार्मुकाणां च संयुगे ।
रथानां सपताकानां तूणीराणां शरैः सह ॥ २३ C 8 1108 B 6 27 29 K 8 18 29

16 K4 reads 16ab twice consecutively — a) Ś1 K1.2 B8 विश्वक्सेन, K4 (second time) विष्वेन (sic) B8 om from निर्भिन्न (in 16a) up to 17d D2 T1 3 G3 M2–4 सुनिर्विद्ध (for तु निर्भिन्नं) K4 (first time) Dn1 D8 T2 G1 M1 अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो — b) K4 (first time) Dn1 D3 जातामर्षो, V1 प्रेक्षयत्तो, B1 3 5 D2–4 7 T1.3 G2 3 M2–4 दृष्ट्वा पार्थो, B4 वीक्ष्य पार्थो, T2 G1 M1 जातमन्युर् (for प्रेक्ष्य पार्थो) — d) V1 B (B8 om) Dn1 D2–4 6–8 S वारयित्वा (for दार°) V1 D3 6 T3 महारथ, B1.4 Da1 D1 5 °बल, B3 5 Dn1 D3 4 7 T1 °रथ, T3 G3 °बली (for °बल)

17 B8 om 17 (cf. v l 16) — a) D6 M2–4 स, G1 तु (for सु-) — G2 om (hapl) from बाणै (in 17a) up to °शतैर् (in 19a) K1 om (hapl.) 17b–18a — b) Dn1 D6 3 राजस् (for राज्ञस्) S (G2 om) राजस्तस्य महात्मन — c) T G1 3 M1 3 कुडलोपहित Cc cites उपचितं — d) K3 भृशमुत्तर; V1 B2 5 Dn1 D2 6 पृतनामुख्ने, D1 पृष्ट स्तनांतरे (sic), T1 प्रहसन्निव T2 3 G1 3 M प्रहसन्निशर (for पृतनान्तरे)

18 G2 om. 18 K1 om. 18a (cf v l. 17) — a) V1 B1 5 D2–4 6 1 निकृत्य (for निहत्य) — b) Ś K चित्रवर्माणम् K3 T1 G1 M आहवे, V1 आक्षिणोत्; D6 अक्षिणोत्; T3 G3 एव च, Cc आक्षिपत् (as in text) — c) S (G2 om) हत्वा च (for तीक्ष्णेन) — d) K3 Dn1 मारिप

19 G2 om तत शरशतैर् (cf v l 17) — a) D8 शरैः शत (before corr शत शरैर्) K3 om भूय — b) Some MSS ससप्तक- V1 T2 3 G M1 बहून्; B Dn1 D2–4 7 बली (for वशी) — c) Ś K1.2.4 वै; D6 तान् (for सं)

20 a) K1 V1 B2 3 5 D6 T G M1 राजतपुखेन — b) V1 B5 D2–4 7 राजन्, Dn1 राज, D6 शिरस् (for राज्ञ) D6 तस्य (for शीर्ष) B2 महारथ (for °त्मन) — c) B2 4 Da1 D1–4 7 S मित्रसेनस्य, B3 चित्रदेवस्य, B5 चित्रसेनस्य (for मित्रदेवस्य) — d) B5 D2–4.6 7 महारथ; M3 4 °त्मना (for °यशा) — e) K1 स्वशर्माण, K3 T2 सुवर्माण (for सुशर्माणं) K1 च सत्क्रुद्धो, V1 B2 5 D3 4 6–8 T2 सुसक्रुद्धो; D2 तु सक्रुद्धो; T1 3 G M तत क्रुद्धो (for च सक्रुद्धो) — f) K1 B3 समाहरत्, K3 V1 B2 5 D T1 M °हनत्, B4 T2 3 G सम(B4 °मा)र्पयत् (for समार्दयत्) — After 20, S ins

160* नाराचेन सुतीक्ष्णेन सुमुक्तेन महायशा ।

21 a) Some MSS ससप्तका B4 सशप्तकगणा सर्वे — b) K4 धनजय (for °जयम्) — c) Dn1 शरौघैर्, G2 शस्त्रैर् (for शस्त्रौघैर्) Ś K1 2 4 ममृदु, D3 (m as in text) ममृहु, T2 बहुभि (for ममृदु) M4 क्रुद्धो (for क्रुद्धा)

22 a) K3 अत्यर्दितस्, D6 अभ्यर्दितैस् (for °र्दितस्) B2 5 तजिष्णु (for तैर्जिष्णु) S स तैरभ्यर्दितो जिष्णु — b) K1 D5 G2 पराक्रमै (D5 °मा) — c) T2 इन्द्रम् (for ऐन्द्रम्) K3 अमेधात्मा (for अमेयात्मा) — e) K1 शत (for शर) — f) M1 प्रादुरासीद् (for °रासन्) — After 22, S ins

161* कार्मुकात्पाण्डुपुत्रस्य पार्थस्यामिततेजस ।

23 a) T1 M4 ततस्ते, T2 3 G ततस्तु, M1 3 ततस्तैश्च (for ध्वजाना) — b) K1 3 4 Da1 Dn1 D1.3–5 कार्मुकाना V1 B2 4 5 D2–4 6 7 मारिष (for सयुगे) S ध्वजानां धनुषां तथा — K3 om (hapl) 23c–24d B3 om. 23cd — c) Da1 D1 5 च; D2 सु- (for स-) — d) T2 तूणीरोनां K1 शस्त्रै, B (B3 om) D S युगै (for शरै)

C 8 1108 B 8 37 20 K 8 18 20

अक्षाणामथ योक्त्राणां चक्राणां रश्मिभिः सह ।
कूबराणां वरूथानां पृषत्कानां च संयुगे ॥ २४
अश्मनां पततां चैव प्रासानामृष्टिभिः सह ।
गदानां परिघाणां च शक्तीनां तोमरैः सह ॥ २५
शतघ्नीनां सचक्राणां भुजानामूरुभिः सह ।
कण्ठसूत्राङ्गदानां च केयूराणां च मारिष ॥ २६
हाराणामथ निष्काणां तनुत्राणां च भारत ।
छत्राणां व्यजनानां च शिरसां मुकुटैः सह ।
अश्रूयत महाञ्शब्दस्तत्र तत्र विशां पते ॥ २७
सकुण्डलानि स्वक्षीणि पूर्णचन्द्रनिभानि च ।
शिरांस्युर्व्यामदृश्यन्त तारागण इवाम्बरे ॥ २८
सुस्रग्वीणि सुवासांसि चन्दनेनोक्षितानि च ।
शरीराणि व्यदृश्यन्त हतानां च महीतले ।
गन्धर्वनगराकारं घोरमायोधनं तदा ॥ २९
निहतै राजपुत्रैश्च क्षत्रियैश्च महाबलैः ।
हस्तिभिः पतितैश्चैव तुरगैश्चाभवन्मही ।
अगम्यमार्गा समरे विशीर्णैरिव पर्वतैः ॥ ३०
नासीच्चक्रपथश्चैव पाण्डवस्य महात्मनः ।

24 K2 om 24 (cf v 1 23) K4 om (hapl) 24ab — a) G3 च स- (for अथ) V1 B D (except Dn1 D8) S (except G3) चक्राणां (for योक्त्राणां) — b) V1 B D2-4 6 7 T G1 3 M योक्त्रा(B1 M2-4 °क्त्र)णां, Dn1 D1 5 युगानां (for चक्राणां) V1 M2-4 रश्मिभिः (for रश्मिभिः) T2 om सह G3 रश्मिभिः सहसा तदा — Ś2 om (hapl) 24c-25d — c) Dn1 कूबरानां — d) K1 पृषट्कानां; V1 B2 T2 आकर्णानां, Dn1 आकर्णानां, D2 मार्गणानां, G1 वपट्कानां, G2 पृषत्कानां (for °त्कानां) V1 D6 भारत, B1 सयुगे, B3 D2 सर्वशः (for संयुगे)

25 Ś2 om 25 (cf v 1 24) — a) K1 अश्मनां, V1 B2 रश्मीनां, B1 3-5 Dn1 D1 3-7 T1 2 M अश्वानां, D2 अस्मानां, T3 G हयानां (for अश्मनां) V1 पतति (for पततां) B1 3-5 Dn1 D1 3-5 T2 3 G M चापि, D7 चापि, T1 चापि (for चैव) — b) K3 प्रासाद्राम्, B3 युगानाम् (for प्रासानाम्) T1 G2 3 M2-4 असिकर्ष(T1 °मे)णै, T3 अपि कर्पणे, G1 असिचर्मणा, M1 असिकर्पणे (for ऋष्टिभिः सह) Dn1 D1 5 पादानां च(D6 न)ष्टिभिः सह, D2 गजानामृष्टिभिः सह — c) Ś1 K B D (except Dn1 D8) T2 3 G2 3 M3 परिघानां, T1 परिपूर्णांस्तु — d) K4 V1 B D (except Dn1 D8) शक्तितोमरपट्टिशैः (B1 °ट्टिशैः) Cc cites पट्टिशैः, adding सहेत्यनुयुज्यते

26 a) K3 च धनुत्राणां; B1 3 च प्रासानां, Dn1 D1 5 च मर्वाणां, Dn1 D2 8 च चक्राणां, T3 सुचक्राणां (for सच°) — b) K1 3 V1 B D T G M2-4 चोरुभिः; M1 चारिभिः (for ऊरुभिः) — K3 om (hapl) 26c-27d — c) T2 3 G कर्णसूत्रागदानां च Cc cites अङ्गदानां — d) K1 D2 मर्केयूराणां (hypermetric), Cc केयूराणां (as in text) K4 मारिषः

27 K3 om 27abcd (cf v. 1 26) — a) Ś1 K1 2 Dn1 D8 निष्कानां, V1 निष्काणां (for निष्काणां) S हाराणां श्रोणि(T2 3 G हेम)सूत्राणां — b) K1 तद्वत्राणां (sic), Dn1 D8 T1 M तलत्राणां, T2 G कटकानां (for तनुत्राणां) — d) T2 मकुटैः D2 शिराणां कुडलैः सह, T1 3 G M मकुटानां महात्मनां — ef) K3 स्वश्रूयत (sic) (for अश्रूयत) Ś2 V1 B3 महाशब्दस्, D6 महाराजन् (for महाञ्शब्दस्) K1 ततस्, D6 शब्दस् (for the first तत्र) Dn1 D8 S राशयश्चात्र (Dn1 D8 °य सप्र-; T1 °यस्तत्र, M1 °यः स प्र , M2-4 °य स्वात्र) दृश्यते पतितानां महीतले

28 G2 om (hapl) 28a-29d — a) K3 Dn1 D5 8 सुकुडलानि S (G2 om) स्रग्वीणि (for स्वक्षीणि) — Ś K1 2 D7 om (hapl) 28c-29b — c) V1 [ऊ]र्व्याम् (for [उ]र्व्याम्) B3 स दृश्यते (for अदृश्यन्त) — d) K4 V1 B1 4 5 D2-4 6 T2 ताराजालम् (for °गण)

29 G2 om 29abcd, Ś K1, 2 D7 om 29ab (cf v. 1 28) — a) K3 सुस्रग्वीणा (sic), K4 D1 सुस्रग्वीनि, B3 सुग्रीवाणि, Dn1 सुस्रग्वीण, D8 सुसुरवीणि, S (except T2, G2 om) सुखार्हाणि (for सुस्रग्वीणि) K3 सुवामासी; B1 सुवामानि V1 शुभ्राणि शुभवासांसि — c) D6 न्यदृश्यत, M1 प्रदृ° (for व्यदृ°) — d) K3 V1 B2-5 D S (G2 om) निहतानां (for हतानां च) B1 निहतां महतीतले. — e) S रुद्रस्याक्रीडसदृश

30 b) T2 महारथैः (for °बलैः) — After 30ab, S ins

162* अर्जुनेन महाराज तत्र तत्र महारणे।
[M महारवे (for °रणे)]

— c) V1 अस्त्रिभिः (for हस्तिभिः) K3 G2 पत्तिभिश्च, D6 पातितैश्च (for पतितैश्च) B1 रणे विचरतस्तस — d) Some MSS तुरगैश्च — e) V1 B5 D2-4. 6 7 S अगम्यरूपा (for °मार्गा). — f) T2 3 G2. 3 विस्तीर्णैर्, G1 विकीर्णैर् (for विशीर्णैर्)

निघ्नतः शात्रवान्मर्ल्यैर्हस्त्यश्वं चामितं महत् ॥ ३१
आ *तुम्यादवसीदन्ति रथचक्राणि मारिष ।
रणे विचरतस्तस्य तस्मिंल्लोहितकर्दमे ॥ ३२
सीदमानानि चक्राणि समूहुस्तुरगा भृशम् ।
श्रमेण महता युक्ता मनोमारुतरंहसः ॥ ३३
वध्यमानं तु तत्सैन्यं पाण्डुपुत्रेण धन्विना ।
प्रायशो विमुखं सर्वं नावतिष्ठत संयुगे ॥ ३४
ताञ्जित्वा समरे जिष्णुः संशप्तकगणान्बहून् ।
रराज स महाराज विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
युधिष्ठिरं महाराज विसृजन्तं शरान्बहून् ।
स्वयं दुर्योधनो राजा प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ ३६
तमापतन्तं सहसा तव पुत्रं महाबलम् ।
धर्मराजो द्रुतं विद्ध्वा तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३७
स च तं प्रतिविव्याध नवभिर्निशितैः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं क्रुद्धोऽभ्यताडयत् ॥ ३८
ततो युधिष्ठिरो राजा हेमपुङ्खाञ्शिलीमुखान् । C 8 1122 B 8 28 4 K 8 19 4

---

31 a) T2.3 नार्मीद् (for नामीच्) K3 चक्रपथास्, V1 °रथस्, T1 रथगतिस्, T2.3 G M रथपथस् (for चक्र°) V1 B4.5 D2.4.7 T2 तत्र, Dn1 D5 T1.3 G M तस्य (for चैव) D2 नासीद्यथा च राजेंद्र — c) D2 om निघ्नत D5 निघ्नते K4 शत्रवान, V1 D6 शात्रव, B1 शीघ्रवद् (for शात्रवान्) — d) Ś1 चामित, V1 B1.2.3 D2-4.7 चाप्यतो, B4 Da1 Dn1 D1.6 चापि तन् (for चामित) K3 हस्त्यश्वैर्नापि तन्मही, D5 हन्त्यश्वरथमत्तमान्, T2 (sup lin as in text) हस्त्यश्व चामितांजम

32 a) Ś2 आ तुडाद्, K3 तद्रथाश्च, K4 आर्तवच्च, V1 आतका, B1 Da1 D1.3.5 Cc आ तुगाद्, B3 मातगा, B4 स्वानुगाद्, B4m स्वागुल्फाद्, B5 न्वानुगा, D7 म्यातुगा (sic) (for आ*तुम्याद्) V1 B3.5 D7 द्रव (for अव-) Ś1 आत्त*दवसीदंति, K1 आतंम्यादर° (sic), K2 आतु*द्र°, B2 मातगाश्चापि सीदति, Dn1 D5 आर्तवत्तत्र (Dn1 °र्थं तत्र) सीदति, D2 प्रयातु न व्यवस्यति, D4 मातगास्तत्र सीदति, D6 ततकादेव सीदति —For 32ab, S subst. (G1 ins after 32ab)

163* आसादितस्ततो राजन्रथचक्रं विशां पते ।
[T1 आच्छादित, G3 आसीदितत् (for आसादितस्) T2 समवचक्र नीयति, M आ तुधान्यां हि चक्रे ते (for the prior half) G1.2 रथचक्रे, M सीदन्त स (for रथचक्र)]
— c) D2 विपणे (sic) (for रणे) K2 रणे विचरतस्तत्र, V1 B. D3.4.6.7 T2 चरतस्तस्य संग्रामे

33 a) S सीदमाने तु (G3 °नौ स) चक्रे ते (M1 तु) — b) Ś2 D4 समुहुस्, K1 सहस्रस, K3 समुद्रस, M1 समूहस (for समूहुस्) B1.2 Da1 D1.5 तथा, B4 तदा (for भृशम्) — c) B1 श्रमेण (for श्रमेण) B4 Da1 D1.6 परमायु(Da1 °सु)क्ता (for महता युक्ता) — d) D2 °रंहसा

34 a) K4 Dn1 च (for तु) — b) B5 D2 T2 G धीमता (for धन्विना) — c) K4 D1.3 प्रायसो, D2 प्रायसा (for प्रायशो) B4m Dn1 D2.6.8 [ऽ]भिमुखे (for विमुख) K1 शर्वां, G2 सैन्य (for सर्वं) K3 प्रायश्च विमुखा[ ] न्सर्वे — d) Ś1 K2 नावातिष्ठत, K3 B1.3 D3 T2 G2 नावतिष्ट(K3 °ष्ट)ति (for नावतिष्ठत) B5 D2-4.6.7 भारत, D3 समरे (for संयुगे)

35 a) K3 हत्वा, G2 M2 छित्वा (for जित्वा) — b) Some MSS संसप्तक — Ś K1.2 om (hapl) 35c—36b — c) K3 Dn1 स महाबाहुर्, B1.3.4 Da1 D1.6 सहसा राजन् (for स महाराज) K4 V1 B5 D2-4.6.7 विरराज तदा पार्थो, D2 विरराज महाराज — d) K3 B1 [ऽ]ज्वल° (for ज्वलन्) — After 35, K3.4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 संसप्तकयुद्ध, T1 अर्जुनपराक्रमो, T2 संशप्तकवधो — *Adhy no* (figures, words or both) B1.2 D5.6 27, D4 28, T1.3 G M 18, T2 20]

36 Ś1 K1.2 om 36ab (cf v 1 35) Before 36, K3.4 V1 B D S (G2 preceded by श्रीकृष्णाय नमः), ins. संजय उवाच — b) B1.3.4 D3 प्रवपत, B2 प्रवर्पत (for विसृजन्त) B1.4 बहून्शरान् (by transp) Da1 D1.6 प्रवपत मुहु शरान — c) K1 दुर्योधन

37 b) K3 V1 D-4.6.7 महारथं (for °बलम्) — c) M1 बध्वा (for विद्ध्वा)

38 a) K3 V1 B (except B3) D S तु (for च), K2 गत (for च त) — d) V1 T1 ब्यताडयत्, G3 ह्यता° (for ऽभ्यता°)

39 a) K1 दुर्योधनो (for युधिष्ठिरो) K3 V1 B2.5 D2.3.6.7 T2 राजन् (for राजा) K2 युधिष्टिकपरो राजा (sic) — After 39a, B3 ins

164* प्रत्यगृह्णादभीतवत् ।
त्वरया परया युक्तो

— b) K3 V1 B2.5 D2-4.6.7 S स्वर्णपुङ्खान् (for हेम°) B3 D2 T1.3 G2.3 M शिलाशितान्; D1 शिलिमुखान्, D3

C 8. 1122 / B 8. 23. 4 / K 8. 19. 4

दुर्योधनाय चिक्षेप त्रयोदश शिलाशितान् ॥ ३९
चतुर्भिश्चतुरो वाहांस्तस्य हत्वा महारथः ।
पञ्चमेन शिरः कायात्सारथेस्तु समाक्षिपत् ॥ ४०
षष्ठेन च ध्वजं राज्ञः सप्तमेन च कार्मुकम् ।
अष्टमेन तथा खड्गं पातयामास भूतले ।
पञ्चभिर्नृपतिं चापि धर्मराजोऽर्दयद्भृशम् ॥ ४१
हताश्वात्तु रथात्तस्मादवप्लुत्य सुतस्तव ।
उत्तमं व्यसनं प्राप्तो भूमावेव व्यतिष्ठत ॥ ४२
तं तु कृच्छ्रगतं दृष्ट्वा कर्णद्रौणिकृपादयः ।
अभ्यवर्तन्त सहिताः परीप्सन्तो नराधिपम् ॥ ४३
अथ पाण्डुसुताः सर्वे परिवार्य युधिष्ठिरम् ।
अभ्ययुः समरे राजंस्ततो युद्धमवर्तत ॥ ४४
अथ तूर्यसहस्राणि प्रावाद्यन्त महामृधे ।
क्ष्वेडाः किलकिलाशब्दाः प्रादुरासन्महीपते ।
यदभ्यगच्छन्समरे पाञ्चालाः कौरवैः सह ॥ ४५
नरा नरैः समाजग्मुर्वारणा वरवारणैः ।
रथाश्च रथिभिः सार्धं हयाश्च हयसादिभिः ॥ ४६
द्वंद्वान्यासन्महाराज प्रेक्षणीयानि संयुगे ।

शरैः', G1 शिला चिताम् — B1 om (hapl) 39^cd — ^d) Ś1 K2 हेमपुङ्खान्, Ś2 K4 हेमचित्रान्, T2 चतुर्दश (for त्रयोदश) Ś1 K2 B2 D1 8 शिलासितान्, B3 T2 G M शिताग्रशरान्, D2 शिलीमुखान्, T1 महाशरान् (for शिलाशितान्)

40 ^b) G2 भित्त्वा (for हत्वा) Ś K2 4 महाबल (for °रथ) — ^d) V1 B2 D2-4 7 8 च (for तु) K1 समक्षिपत्; T1 समाच्छिनत् (for °क्षिपत्)

41 ^a) G2 अष्टमेन (for षष्ठेन च) K3 V1 B D (except D8) T G1 3 M तु (for च) — ^b) B2 सप्तकेन (for सप्तमेन) K3 B D (except D2 6) S तु (for च) — ^c) K3 तु तथा (hypermetric), T1 G1 तदा (for तथा) — ^e) B2 चास्य (for चापि) — ^f) D1 [ऽ]र्दयन् (for र्दयद्).

42 ^a) M1 हत्वाश्वात् (for हता°) B1 तुरगात् (for तु रथात्) — ^b) K2 अवप्लुत्य (for °प्लुत्य) T2 3 G1 3 तवात्मज, G2 स्थितस्तव (for सुत°) — ^c) Da1 उत्तम, Dn1 उत्तम (for उत्तम) B2-4 D1 5 प्राप्य (for प्राप्तो) — ^d) K3 V1 B2-5 Dn1 D2-4 6-8 T1 2 M [अ]वतिष्ठत (M1 °त), B1 [अ]य° (for व्यति°)

43 ^b) K1 4 -द्रोणि-, Dn1 -द्रोण- (for -द्रौणि-) G2 कर्णद्रौणि पदातय — ^c) K3 V1 अभ्यधावंत (for °वर्तन्त) Ś K V1 B1 5 D2-4 6-8 T1 2 G सहसा (for सहिता.) — ^d) D3 परीप्संते (for °प्सन्तो) K3 V1 D2 6 नरेश्वरं (D2 °र), B3 नृप तदा, B1 S (except T2) जनाधिपं; D1 नराधिप; D4 °धिप (for °धिपम्)

44 ^a) S (except T2 M1) तत. (for अथ) — ^b) T1 M1 परिवव्रुर् (for °वार्य) — ^c) Ś1 K2-4 V1 B5 D2-4 6 7 अन्वयु, Ś2 अनुय (sic), K1 अन्वय (for अभ्ययु)

45 ^a) K3 V1 B (except B2 3) D2-4 7 ततस् (for अथ) — ^b) K1 2 4 T2 M1 प्रवाद्यत (K3 °ते) (for प्रावा°) Da1 D1 6 महाहवे, T1 महीतले (for महामृधे) — ^c) K2 3 D2 क्ष्वेला; K4 क्ष्वाडा; B Da1 D1 3-7 तत, S क्ष्वेळा (M1 °ळां) (for क्ष्वेडा) K1 किलकिला शब्दा; K3 Da1 D1 6 किलकिलाशब्द Dn1 S किलि(T1 °ल)-किलाशब्दा — ^d) K3 प्रादुराम, B3 D1-3 °रासीन्, T2 °रासद् (for °रासन्) Ś K1 2 4 महीतले; K3 V D2 T2 3 G M1 विशां पते, T1 महाद्युते, M2-4 अनेकश (for महीपते) — ^e) K1 यदन्यगच्छन् (sic), K2 यदत्य°, K3 Dn1 समभ्यगच्छन्; V1 D3 M2-4 यदाभ्य°, Da1 D1 3 समभ्य°; D2-4 7 यत्राभ्य°; D5 T2 यथाभ्य°, T3 G ये येभ्य° (for यदभ्य°) — ^f) Some MSS पचाला G1 2 M2-4 केकयै (for कौरवै) — After 45, S ins

165* ते शूरा समरे सर्वे प्राक्षीयन्त ततस्तत ।

[G2 प्राक्षिपत, M1 प्रक्षीयत T1 प्रेक्षयत समतत ; M2-4 प्रक्षीयत समतत (for the posterior half)]

46 ^a) Ś K1 2 नरैर्नरा (by transp), K4 नरैर्नरान् G2 समाजग्मुर् (for °जग्मुर्) — ^b) Ś2 वारवारणै ; B1 2 S वारणै सह (M1 °णैरपि), Dn1 चापि वारणै (for वरवारणै) — ^c) S (except G1) रथिनो (for रथाश्च) — ^d) M1 हयाश्च V1 D2 सह सादिभि (for हय°) — After 46, T2 ins 166*

47 ^a) B5 युद्धानि (for द्वंद्वानि) K4 सहस्राणि, D5 महाराजन् — ^b) S (except T2) [अ]नेकशः (for संयुगे) — S ins after 47^ab (T2 after 46)

166* तावकाना परेषां च चिह्नाणि च गुरूणि च ।

— Ś K1 2 4 read 47^cd after 48 — ^c) K3 V1 Dn1 D1 5 8 विस्मायनानि; K4 °पन्नानि; B1 4 5 D3 4 7 विविधान्यपि; B2 विस्मापनीयानि (hypermetric), Da1 D2

विस्मापनान्यचिन्त्यानि शस्त्रवन्त्युत्तमानि च ॥ ४७
अयुध्यन्त महावेगाः परस्परवधैषिणः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः ।
न हि ते समरं चक्रुः पृष्ठतो वै कथंचन ॥ ४८
मुहूर्तमेव तद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनम् ।
तत उन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्तत ॥ ४९
रथी नागं समासाद्य विचरन्रणमूर्धनि ।
प्रेषयामास कालाय शरैः संनतपर्वभिः ॥ ५०
नागा हयान्समासाद्य विक्षिपन्तो बहूनथ ।
द्रावयामासुरत्युग्रास्तत्र तत्र तदा तदा ॥ ५१
विद्राव्य च बहूनश्वान्नागा राजन्बलोत्कटाः ।
विषाणैश्चापरे जघ्नुर्ममृदुश्चापरे भृशम् ॥ ५२ C. 8 1139 B. 8 28 21 K. 8. 19 21

विस्मापन(D2 °या)नि (sic), T3 G1 3 विस्मापकानि (for °पनानि) K2 [अ]चिन्त्यानि, T1 3 G [अ]नीकानि, T2 M2–4 [अ]निकानि (for [अ]चिन्त्यानि) — d) Da1 D1 5 शब्द° (for शस्त्र°) K1 4 शस्त्रवद्यु(K4 °सु)त्तमानि च (sic), S (except T2) शस्त्राण्युल्पपदा — After 47, N T2 ins

167* ते शूरा समरे सर्वे चित्रं लघु च सुष्ठु च ।

[D8 ततस्ते (for ते शूरा) T2 तत्र शूरास्तत सर्वे (for the prior half)]

48 a) K1 अयुध्यत (for अयु°) S (except T2) युद्धानि चक्रिरे राजन् — b) S (except T2) परस्परजिगीषया — c) Ś1 K1.2 4 जग्मुर्, G3 राजन्, M2–4 यौधा (for जघ्नुर्) — d) M यौधव्रतम् (for योध°) V1 अधिष्ठिता, T1 M2–4 अनुव्रता (for °ष्ठिता) G3 जघ्नुर्यौधा प्रतिष्ठिताः — After 48cd, D3 reads 50ab, repeating it with v l in its proper place — c) K4 B1 समरे चक्रु, T1 2 G1 3 M प्रहरति स्म G2 प्रहरति स्म समरे — f) K3 पृष्ठनोधै (sic) (for पृष्ठतो वै) S पृष्ठतो नाप्यनायुधं (G2 °द्रवत्, M2–4 °युधान्) — After 48, Ś K1.2 4 read 47cd

49 a) K3 Dn1 D6 S मुहूर्तमिव (for °मेव) — c) K3 उन्मत्तवत्कृतो, B2 Dn1 D2 उन्मत्तवत्ततो (by transp), B3 Da1 D1 5 उन्मत्तग(B3 °गा)गवद्

50 D3 reads 50cd (for the first time) after 48ab a) V1 रथनाग, Da1 T1 रथिनाग, D2 (first time) ततो नाग, T2 3 G M1 रथी (G2 °थ-)पत्ति, M2–4 रथी पत्तीन् (for रथी नाग) — b) K3 B Da1 D1.3–7 दा(K3 वा)रयन्, V1 व्यद्रवद्, Dn1 D2 T2 व्यचरद्, T1 3 G M समरे (for विचरन्) Ś K B D (except Dn1 D7 8) T1.3 G M निशितैः शरैः (for रणमूर्धनि) — c) D3 द्रावयामास (for प्रेष°) V1 Dn1 D2 T2 प्रेषयन्प(Dn1 °स्प)रलोकाय, T1.3 G M प्राहिणोत्पर(T3 G °यम)लोकाय — d) S (except T2) कश्चि(M1 कचि-; M3 किंचि)देव पराक्रमात्

51 T1 om 51ab — a) K3 B3 D3 T2 नागान्हयान्; T3 G M नागानन्यः Dn1 समादाय (for °साद्य) — b) V1 रणे बहून् (for बहूनथ) K1 रये; B D रणे, T2 शरान् (for अथ) T3 G M बहुधा विकिरन्शरान् (M1 2 °न्रणे, M4 °न्रये) — c) B1 4 5 Da1 D3.4 6 7 दा(D5 द्रा)रयामासुर् (for द्राव°) K1 अन्यग्रास्, K3 अत्यग्रास्, V1 B1 5 D3 4 6.7 T2 अत्युग्र (for °ग्रास्) D2 T1.3 G M द्राव(T3 G3 दार)यामास समरे — d) B1 ततस् (for the first तत्र) — After 51, N T2 ins

168* हयारोहाश्च बहव परिवार्य गजोत्तमान् ।
तलशब्दरवांश्चक्रुः संपतन्तस्ततस्तत ।
धावमानांस्ततस्तांस्तु द्रवमाणान्महागजान् ।
पार्श्वत पृष्ठतश्चैव निजघ्नुर्हयसादिन ।

[(L. 1) B1 हयारोहाश्च, D1 तथारोहाश्च (for हया°) B5 D2–4.7 हयोत्तमान्, D6 नगोत्तम — (L 2) V1 नतु शब्दवरांश्चक्रु (for the prior half) Ś1 K V1 D2 संप्लुतास्, B3 संदधतस् (for संपतन्तस्) Da1 D1.5 समतत (for ततस्तत) — (L. 3) K1 धावनान, K4 °माणास्, B1.2 Da1 Dn1 D1.5 8 वध्य(B1 °न्य)मानांस्, B3 युध्यमानास्, B4 वल्गमानांस् (sic), D6 धावमानास् K3 धावतानांग्रतस्तास्तु (sic) (for the prior half) Ś1 K1 2 4 V1 द्रावमाणान्, B2 प्लवमाणान्, Da1 D1 4.5 द्रवमानान् (for °माणान्) B3 तथा (for महा) — (L 4) B1 पार्श्वेन D3 पृष्ठतस् (for पृष्ठतस्) B3 repeats from हय परिवार्य in line 1 up to पृष्ठतश्चैव in line 4 B3 गजसादिन (for हय°)]

T3 G3 read 54–56 after 51

52 T1 G1.2 M read 52–53 after 56 — a) V1 तु (for च) B1 अस्मान् B3 नागान्, G3 आत्मान् (for अश्वान्) — b) B3 G2 नागराजा, Dn1 T2 राजा राजन , D6 T3 G3 नागा राजान् (sic), T1 G1 नागराजान्; M1 नागराजन (for नागा राजन्) V1 B5 D2–4.6 7 T2 3 G M मदोत्कटा, B1 बलोत्कटान्, T1 मदोत्कटान् (for बलोत्कटा) K3 नागान्युजन्बलोत्कटान् — c) Omitting च, V1 D3 अपि निर्जघ्नुर्, Da1 D1.5 अपरे जग्मुर्, S (except T2) अपि(T1 °ति)निर्जघ्नुर् — d) D3 मुमृदुश्च, G2 ममृदुश्च T3 G1.3 च परस्पर, M1 चापरैर्भृशं

C 8 1140
B 8 28 22
K 8 19 22

साश्वारोहांश्च तुरगान्विपाणैर्विभिदू रणे ।
अपरांश्चिक्षिपुर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तथा ॥ ५३
पादातैराहता नागा विवरेषु समन्ततः ।
चक्रुरार्तस्वरं घोरं व्यद्रवन्त दिशो दश ॥ ५४
पदातीनां तु सहसा प्रद्रुतानां महामृधे ।
उत्सृज्याभरणं तूर्णमवप्लुत्य रणाजिरे ॥ ५५
निमित्तं मन्यमानास्तु परिणम्य महागजाः ।
जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ ५६

53 For sequence in T1 G1 2 M (cf v. l 52) — a) K1 3 साश्वरोहाश्च, B3 अश्वा°, Dn1 साश्वारोहास्तु — b) K1 विविदुरपा (sic), V1 D6 विध्य मारिष, B1.3-5 Da1 D1 3-5 7 विव्यधू रुषा, D2 ममृदू रणे, S (except T2) ममृदू रुषा (for विभिदू रणे) — c) Ś2 V1 B (except B2) Da1 D1 3-7 अपरे (for अपरांश्च) D4 M1 वेगान (for वेगात्) — d) B5 प्रसह्य, D4 विगृह्य K4 Dn1 D8 [अ]तिवलास् (for °बलास्) K1 V1 B D2-4.6 7 तदा (for तथा) S (except T2) प्रगृह्य तु (T3 G च) दिशो दश

54 a) K1 4 D2 8 G1 पदातैर् V1 अहता; D2 अहिता (for आहता) — b) K1 विचरेषु (sic), K3 Dn1 D8 T2 विचरंत Co विवरेषु (as in text) — c) S (except T2) राजन् (for घोरं) — d) K3 व्यनदत, K4 विद्रवत्‌ V1 B1.3-5 Da1 D1 2 4-7 T2 दु(B5 प्र)द्रुवुश्च, B2 Dn व्यद्रवंश्च; D8 प्रदुद्रुवुर्, M2-4 द्रवंति च (for व्यद्रवन्त) T1 3 G M1 सपततस्त(G1 °र्धन त)तस्तत

55 a) K3 V1 Dn1 D6 8 च (for तु) D3 साहस्रा (for सहसा) T1 3 G M पदातयश्च नागानां; T2 पदातिनश्च सहसा — b) B1 Dn1 विद्रुताना, T2 प्रद्रुतास्तान, G2 महाराजन (for प्रद्रुतानां) B D (except D2 6) T2 महाहवे (for °मृधे) — c) K3 B1 Da1 D1 5 M2 4 उत्सृज्याचरण (M2 4 °णांस्), V1 D6 उत्सृष्ट(D6 °ष्ट)वरण, Dn1 D8 उत्सृज्य च रण, D3 4 उत्सृष्टाभरण, T G M1 उत्सृज्य वारणांस् (G1 2 °णास्) Co cites आवरण — d) Ś2 अवाप्लुत्य; K2 अवप्लुत्य, K3 परिवप्लू, B5 Da1 D1 3-5 7 अववप्लू, Dn1 °जप्लू, D2 °द्रुत्य, D8 °पुप्लू, T2 अपमस्रू (for अवप्लुत्य) T1 3 G M अपमसुर्मर्यादिंता

56 Ś K1 2 om 56 — a) K3 मन्यमानास्ति (sic), D8 °मानासु, S (except T2) °मानाश्च (for °मानास्तु) — b) K4 B5 Dn1 D1.2 T G1 3 परिणाम्य, B2 M1 °क्रम्य, B3 °शाम्य, Ca c °णम्य (as in text) B8 Da1 Dn1 D2 महागजान्, D1 °मते (for °गजा). Ca cites गजान् — c) K4 विभिदुर्जगृहुश्च (by transp), B3 विव्यधुर्जगृहुश्च M1 विव्यधुश्च (for विभिदुश्च) Co cites जगृहु and Ca विभिदु — d) T2 G1 2 छत्राणि (for चित्राणि)

— After 56, N T2 ins

169* तांस्तु तत्र प्रसक्तान्वै परिवार्य पदातयः ।
हस्त्यारोहान्निजघ्नुस्ते महावेगा बलोत्कटाः ।
अपरे हस्तिभिर्हस्तैः ख निक्षिप्ता महामृधे ।
निपतन्तो विषाणाग्रैर्भृशं विद्धा सुशिक्षितैः ।
अपरे सहसा गृह्य विषाणैरेव सूदिताः ।
सेनान्तरं समासाद्य केचित्तत्र महागजैः ।
क्षुण्णगात्रा महाराज विक्षिप्य च पुनः पुनः ।
अपरे व्यजनानीव विभ्राम्य निहता मृधे ।
पुरःसराश्च नागानामपरेषां विशां पते ।
शरीराण्यतिविद्धानि तत्र तत्र रणाजिरे ।

[(L 1) D8 च (for तु) T2 प्रसक्तान् (for °क्तान्वै) —(L 2) T2 अश्वारोहान् (for हस्त्या°) K3 विजघ्नुस् (for निजघ्नुस्) B1 3 4 Da1 D1 5 हस्त्यारोहनराञ्जघ्नुर् (for the prior half) V1 D2 6 महोत्कटा, Da1 D2 °त्तरा°, D8 महाबला (for बलोत्कटा) — (L 3) Ś1 m हस्ता; Ś2 K4 D8 हस्ता, K3 हस्ता, B1 हस्ता, B3 भिन्ना, Da1 D1.5 लुब्धा (for हस्तैः) Ś1 m 2 K B1 Da1 D1 6 ख क्षिप्ता, Dn1 ऐ विक्षिप्ता, D2 अवमुक्ता, D6 निक्षिप्ताश्च, D8 सक्षिप्ता (for ख निक्षिप्ता) Co cites ख and आक्षिप्ता B2 5 D3 4 7 T2 महाहवे (for °मृधे) — (L 4) K1 विषाणार् (for °णाग्रैर्) — K1 om lines 5-7 — (L 5) Ś K4 अवसादिता; K2 3 इव सु(K2 सा)दिता, B1 D3 एव सूदितां, B3 अवसादितां (for एव सूदिता) — T2 om lines 6-10 — (L 6) K2 सेनातुर, Co सेनान्तर (as above) D3 (sup lin) तव (for तत्र) — (L 7) Ś K2 4 D6 क्षुण्ण(K2 D6 °ण्णा)गात्रैर्, V1 निम्ना गात्रैर्, Da1 D1 5 क्षुरगात्रा, Dn1 D2 4 क्षुण्णगात्रा (D2 °त्रैर्), D8 क्षतगात्रा (for क्षुण्ण) K3 विक्षिप्य, Dn1 विक्षिपुश्च (for विक्षिप्य) — (L 8) K1 व्यजनाश्चैव, Dn1 व्यजनानीव, D2 विधूता° (for व्यजना°) Ś K Dn1 D2 3 विक्षिप्ता (for विभ्राम्य) Ś K V1 B Dn1 D2.6.8 भुवि, V1 B3 Da1 D1 5 युधि, B5 रणे (for मृधे) — (L 9) Ś K1 2 4 B2 4 Da1 D1 5 पुरो(B3 °रा)नरैश्च, K3 पुरोगापे तु (sic) B1 नरा नरैश्च, Dn1 परस्पर च, D8 पुरोगमैश्च (for पुरःसराश्च) Ca c cite पुरोनसे — K4 om. line 10, D8 reads it on marg — (L 10) Ś2 K3 V1 Dn D6 8 अप(D6 °पि)विद्धानि, B1 अभि° (for अति°) D2 महाजिरे, D8 विशां पते (for रणाजिरे)]

— Afte 56, T1 G1.2 M read 52-53.

अतिमानेषु कुम्भेषु दन्तवेष्टेषु चापरे ।
निगृहीता भृशं नागाः प्रासतोमरशक्तिभिः ॥ ५७
निगृह्य च गदाः केचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ।
रथाश्वसादिभिस्तत्र संभिन्ना न्यपतन्भुवि ॥ ५८
सरथं सादिनं तत्र अपरे तु महागजाः ।
भूमावमृद्नन्वेगेन सवर्माणं पताकिनम् ॥ ५९
रथं नागाः समासाद्य धुरि गृह्य च मारिष ।
व्याक्षिपन्सहसा तत्र घोररूपे महामृधे ॥ ६०
नाराचैर्निहतश्चापि निपपात महागजः ।
पर्वतस्येव शिखरं वज्रभग्नं महीतले ॥ ६१
योधा योधान्समासाद्य मुष्टिभिर्व्यहनन्युधि ।
केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्य चिच्छिदुर्विभिदुः सह ॥ ६२ C 8 1153 B 8 28 57 K 8 19 33

57 a) Ś1 K1 2 प्रतिपानेषु, Ś2 °पादेषु, Da1 D1.5 प्र(D5 प्रि)तिमाणेषु, D5 °नागेषु, T1 G1.2 प्रथिमानेषु, Ca c प्रतिमानेषु (as in text) D4 कूंठेषु (sic) (for कुम्भेषु) — b) D7 दंतवेयेषु, Ca °वेष्टेषु (as in text). — c) K3 D3 m विनिर्भिन्ना M1 परं नागाद् (for भृशं नागा°) — d) K3 B1 प्रासा-, T1 पास- (for प्रास-)

58 a) K3 D2 3 विगृह्य; V1 विसृज्य (for निगृह्य) K3 गदां, V1 D2 गदान्; B Da1 D1.3-7 गजा°, D5 रथा° (for गदा°) S निगृहीता ह्याश्वान्ये (T2 G3 °न्यै°) — b) T1 पार्श्वस्थास् (for °स्थैर्) V1 भृशदारिता°; Dn1 D2 °दारितै°, S तत्र भारत (for भृशदारुणैः) — After 58ab, S (except T2) ins

170* नागाश्च शतशो राजन्निर्भिन्ना भूमिमाविशन् ।
[G2 M2-4 निर्भिण्णा (for निर्भिन्ना)]

G3 om. 58cd. T G1.3 M read 58cd after 59 — c) D4 रथाश्वसादिनस्त; D8 तथाश्वसादिभिस्; T2 (sup lin.) नागाश्व° (for रथाश्व°) T1.2 G1 M केचिद्, T3 G1.3 कैश्चिद् (for तत्र) — d) T G1.3 M1.2 सच्छिन्ना (for संभिन्ना) K1.3 V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 (before corr) न्यपतद्, B1 [अ]न्यपतद् (for न्यपतन्) — After 58, T G1.3 M1 ins 171*.

59 a) T1 सहायं, T2 G1 M सहयं (for सरथं) V1 B2 3 D2-4.7 सहया (B3 °सा) सादिनस्तत्र, D6 सहया सादिभि°, T3 G3 सह(G3 °हा)य सादिन° — b) K3 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.5 8 मत्ता (K3 °त्ता) कोपान्, K4 अपरे ते; V1 B2.5 D2-4.6.7 S तोमरेण (for अपरे तु) V1 B2 5 D2-4 6 7 T3 महामृधे; T1.2 G1 3 महागज°, M महागजौ (for महागजा°) — B3 om. (hapl.) 59c-61b — c) K1 4 [अ]वमृद्नन्, D4 °मृदन् (for °मृद्नन्) T1 भूमौ समनुमथिते, T3 G3 भूमौ समसम्प्नीत (submetric), G1 भूमौ सममसम्प्नीत, G2 भूमौ समनुजन्त्यन्ये, M भूमौ समनुमम्नी(M1 °ज्ञी)ते — d) Ś1 सवर्माण; K4 B1 4 5 D2 3.5 T2 G1 सचर्माण, T3 G2 3 सुवर्माण K3 V1 B (B3 om) D (except D4) T2 पदातिनं; T1.3 G M विशां पते (for पताकिनम्) — After 59, T G1 3 M read

58cd N (B3 om.) ins after 59 T G1.3 M1, after 58:

171* तथा सावरणान्कांश्चित्तत्र तत्र विशां पते ।
[D8 रथान् (for तथा) Ś K B1 Dn1 D5 8 सावरणं, B1.4 स्यंदनगा(B1 °पा)न् Ś K1 2 4 कांचिद्, K3 Dn1 केचिद्, V1 D3 किंचिद्, D6 कश्चिद् (for कांश्चिद्) D2 तथा मारवलं किंचिद्, T G1.3 तथा साश्वान् पदातां(T2 °ता)श्च, M1 तथाश्चाश्वरथ कश्चिद् (for the prior half)]

60 K3 B3 om 60 (for B3, cf. v 1, 59) — a) K4 V1 B1 5 D (except Dn1 D8) S रथान्; B2 रथ- (for रथं) B1.5 D7 8 नाग, B4 T1 नागान् (for नागा) — b) Ś K1 3 4 धुरि संगृह्य, V1 B (except B1, B3 om.) D (except D8) S परिगृह्य च (for धुरि गृह्य च) Co cites धुरि (as in text) D3 मारिष.. — c) B1.4.5 D4 व्यक्षिपन् (D4 °द्), D2 साक्षिपद्, D3 व्याक्षिपद् — d) V1 B (B3 om) Dn1 D2-4 6-8 भयानके (for महामृधे) Da1 D1.5 घोररूपभयानके, S घोररूपा भयानका

61 B3 om 61ab (cf v 1 59) — a) Ś2 K1 3 (before corr) B2 5 D2-4 7 S निह(T1 °हि)ताश्च, V1 निशिताश्च; D8 विहतश्च (for निहतश्च) — b) B1 महागजा (for °गजः) V1 न्यपतत महागजा, B5 D2-4.7 गजा पेतुर्महाबला, S निपतति महागजा — c) S गिरीणां शिखराणीव — d) K1 वज्रगृण्ह (sic), K3 B3 D3 °भिन्नं; V1 B1.5 D2-4 7 °रुग्ण (D2 °ग्नं), Dn1 °भग्ने (for °भग्न) S वज्ररुग्णानि भूतले (T2 before corr भारत)

62 K3 om. (hapl.) 62a-63b — a) Ś1 योधा योधा, B5 D6 योधान्योधा (by transp), G2 M यौ(G2 यो)धा यौधान् — b) K1 व्यहरन्, V1 न्यपनन् (sic), Da1 D..5 नाहनन्, Dn1 न हन्यन् (sic), D4 व्यहनद्, D8 तेहनन्, T G M1 न्यहन्यन्, M2-4 न्यपतद् (for व्यहनन्) V1 S भुवि (for युधि) — d) Ś1 K2 lacuna, Ś2 चिच्छुदुर्, K1 निश्छदुं (sic), K4 V1 B Da1 D1-7 T2 M2 3 चिक्षिपुर्, D8 विच्छिदुर् (for चिच्छिदुर्) K4 विभङ्गुश्च, M2-4 ममृदुश्च (for विभिदु°) K4 B Da1 D1 3-5 7 8 T1 M च ह, V1 Dn1 D6 T2 च ते; D2 च ये (for सह) T3 G चिक्षिपुश्चैव भारत

C 8 1155
B 8 20 37
K 8. 19 37

उद्यम्य च भुजावन्यो निक्षिप्य च महीतले ।
पदा चोरः समाक्रम्य स्फुरतो व्यहनच्छिरः ॥ ६३
मृतमन्यो महाराज पद्भ्यां ताडितवांस्तदा ।
जीवतश्च तथैवान्यः शस्त्रं काये न्यमज्जयत् ॥ ६४
मुष्टियुद्धं महच्चासीद्योधानां तत्र भारत ।
तथा केशग्रहश्चोग्रो बाहुयुद्धं च केवलम् ॥ ६५
समासक्तस्य चान्येन अविज्ञातस्तथापरः ।
जहार समरे प्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ ६६
संसक्तेषु च योधेषु वर्तमाने च संकुले ।
कबन्धान्युत्थितानि स्म शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ६७
लोहितैः सिच्यमानानि शस्त्राणि कवचानि च ।
महारङ्गानुरक्तानि वस्त्राणीव चकाशिरे ॥ ६८
एवमेतन्महायुद्धं दारुणं भृशसंकुलम् ।
उन्मत्तरङ्गप्रतिमं शब्देनापूरयज्जगत् ॥ ६९
नैव स्वे न परे राजन्विज्ञायन्ते शरातुराः ।
योद्धव्यमिति युध्यन्ते राजानो जयगृद्धिनः ॥ ७०

---

63 K3 om 63^{ab} (cf v l 62) — ^{a}) K1 उद्यस्य, D8 उत्पाट्य (for उद्यम्य) K1 B3-4 Da1 Dn1 D1.5 8 T2 G1 च भुजैरन्ये (Da1 D1 5 G1 °न्यैर्); K4 V1 B1.2 D2-4 6.7 च भुजानन्ये, T1 3 G3 3 M तुरगैर(M2-4 °गान)न्ये (for च भुजावन्यो). — ^{b}) V1 निपीड्य (for निक्षिप्य) — ^{c}) B1 चेरु (for चोर) K3 V1 B3 Da1 D1.5 M2-3 पदा चोरसि चा(B3 मा)क्रम्य; Dn1 D3 T3 पादेनोरसि चा°, T1 3 G2.3 शिरस्युरसि चा°, G1 पदा चोरसि चाक्षिप्य, M1 शिरस्युरसि निक्षिप्य — ^{d}) T2 स्फुरता, Co °तो (as in text) K3 D8 M3 4 [ऽ]भ्याहरत्; V1 B2 Da1 न्यहरन्, B1 3 5 D1 5 T1 2 G न्यहनत्, B5 D6 [ऽ]पाहरत्, Dn1 D2-4 7 [ऽ]पहरत्, T2 [ऽ]पहरन्, M1 2 [ऽ]न्योहरत् (for न्यहनत्)

64 ^{a}) V1 मृतमन्ये, B1-3 Da1 D1 5 सुतमन्ये (B1 Da1 D1 5 °न्यो) (for मृतमन्यो) — ^{b}) T1 3 G M पदा (for पद्भ्या) Dn1 तथा (for तदा) — B5 D2.4 7 subst for 64^{ab} B4 ins after 64^{ab} B1 after 64

172* पततश्चापरो राजन्विजहारासिना शिर ।

[B4 5 यततश्च (for पततश्च) D4 चापरे (for चापरो)] — ^{c}) K1.3 V1 D1 5 6 जीवितश्च, B2 जीवित तु, Dn1 जीवंतश्च, T2 जीवंत च K4 B2 Dn1 D8 G2 तथैवान्ये (D8 G2 °न्या), D6 रथैवान्य, T1 तथैवान्यान्, M1 तथा चान्यः (for तथैवान्य) — ^{d}) V1 न्यवेशयत्, D8 न्यमज्जयन् (for °ज्जयत्) D6 भसमस्य व्यसर्जयत्

65 ^{a}) Da1 D1 5 महाश्च, G1 2 ततश्च (for महच्च्) — ^{b}) M1-3 यौधाना — ^{c}) K1 चोग्रं (for चोग्रो) B1.3 4 Da1 D1 4 S तथा केशग्रहाश्चोग्रा (D4 °हंश्चके) — ^{d}) V1 B5 D2-4 6.7 T2 भैरवं, T1.3 G M दारुण (for केवलम्)

66 ^{a}) G2 समासक्तश्च चान्योन्यं — ^{b}) Ś2 K4 B1 T1 2 ह्यविज्ञातं (T1 °नं); K3 अवज्ञात (sic), T3 G1.3 त्वविज्ञातस्; M3 अविज्ञातं (for °ज्ञातस्) — ^{c}) B3 M2-4 जग्राह (for जहार) — ^{d}) D3 S अनेकश (for °धा).

67 ^{a}) D6 असक्तेषु (for संस°) D3 च योद्धेषु; M तु यौधेषु K3 संसक्तेषु वर्तमानेषु (hypermetric) — ^{b}) K1 वर्धमाने च; V1 M4 वर्तमाने तु, B1.2 D2 6 T2 वर्तमानेषु (for °माने च) K3 संकुले प्रवरेषु च — ^{c}) B2.4.5 D2-4.7 उत्थितानि स्यु; T1 °न्यासन् (for °तानि स्म). K3 कवचान्युत्थितान्यस्य, V1 D6 उत्थितान्यगणेयानि. — ^{d}) V1 D6 कबंधानि (for शतशोऽथ)

68 ^{a}) V1 B5 D2-4 6 7 S शोणितै (for लोहितै). — ^{c}) K1 महारक्तानुरक्तानि; K3 महारजकरंगास्तु, K4 महारगानुशक्तानि; V1 Da1 D3 महारजनरक्तानि, B D2 4.7 T1 2 M1 महारागानुरक्तानि, Dn1 महारगेन रक्तानि; D1 6 T3 G M2-4 महारा(D1 T3 G2 M3 °र)जतरक्ता(G1 °ता)नि; D3 महारमानुरक्तानि Co.c cite महारजनं — ^{d}) Ś1.2 (sup lin) K1 2 शस्त्राणीव, K4 शास्त्राणीव; T2 G2 वस्त्राणि च (for °णीव)

69 ^{a}) T1 M एव (for एतन्) V1 B D2-4.7 T2 महद्युद्धं, T1.3 G M तदा (T1 °था) युद्धं (for महा°). — ^{b}) K1.3 V1 B D T2 शस्त्रसंकुलं, K4 च नृशं कुल (for भृशस°) T1 M तत्राभूद्दारुणं महत्, T3 G तत्राभूद्रोमहर्षणं — ^{c}) Ś1 K1.2.4 B1 5 Dn1 D1-3.5 S उन्मत्तगंगाप्रतिमं, V1 B2-4 Da1 D1-7 Ca °ग(B3 °गां)गप्रतिम — ^{d}) Ś2 K3 पूरयज्; K4 [आ]पूरयेज्; Dn1 [आ]पूरयन्, M1 [आ]चूरयन् (for [आ]पूरयज्) S (except T3) दिश (for जगत्)

70 ^{a}) T1 नैवासान् परान्राजन् — ^{b}) V1 D3 6 T3 G1.3 M व्य(D3 वि)ज्ञायंत, T1 विज्ञानंत (sic), T2 G2 न ज्ञायत (for विज्ञायन्ते) Dn1 महारणे (for शरातुरा). K3 युद्धंति (sic), Dn1 D3 T1 2 G1 M2-4 [अ]युध्यंत; D5 M1 युध्यंत (for युध्यन्ते) T3 G2.3 योधास्ते ह्यभ्ययुध्यंत — ^{d}) Ś K2 4 जयगृध्विण; T1 °गृध्नव; G1.3 °गर्धिन , M1 राजगृद्धिन (for जय°)

स्वान्स्वे नघ्नुर्महाराज परांश्चैव समागतान् ।
उभयोः सेनयोर्वीरैर्व्याकुलं समपद्यत ॥ ७१
रथैर्भग्नैर्महाराज वारणैश्च निपातितैः ।
हयैश्च पतितैस्तत्र नरैश्च विनिपातितैः ॥ ७२
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ।
क्षणेनासीन्महाराज क्षतजौघप्रवर्तिनी ॥ ७३
पाञ्चालानवधीत्कर्णस्त्रिगर्तांश्च धनंजयः ।
भीमसेनः कुरून्राजन्हस्त्यनीकं च सर्वशः ॥ ७४
एवमेष क्षयो वृत्तः कुरुपाण्डवसेनयोः ।
अपराह्णे महाराज काङ्क्षन्त्योर्विपुलं जयम् ॥ ७५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

२०

धृतराष्ट्र उवाच ।
अतितीव्राणि दुःखानि दुःसहानि बहूनि च ।
तवाहं संजयाश्रौषं पुत्राणां मम संक्षयम् ॥ १
तथा तु मे कथयसे यथा युद्धं तु वर्तते ।
न सन्ति सूत कौरव्या इति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ २
दुर्योधनस्तु विरथः कृतस्तत्र महारणे । C 8 1171 D 8 22 3 K 8 20 3

71 ^{a}) K3 स्वांस्वे; V1 स्वान्वै, D3 स्वा स्वे (sic), M3–4 स्वे स्वान् (by transp) — ^{b}) D6 समाश्चैव (for पराश्चैव) K1 सदागतान्; T1 समागता (for °गतान्) — ^{c}) V1 D2 6 T2 राजन्; T1 G1 M वीरा; T3 G2 3 वीर (for वीरैर्) — ^{d}) S (except T2) र्व्याकुले तु रणे सति

72 ^{b}) D4 तोमरैश्च (for वारणैश्च) Da1 D1.8 चैव पातितै (for च निपा°) — Ś K1.2 V1 B3 D2.8 T1.2 om. (hapl) 72^{cd} — ^{c}) B1 हयाश्च K3 तेन (for तत्र) — ^{d}) T3 G नागै(G1 नरै)श्चैव निपातितै

73 ^{a}) B2 पृथ्वी (submetric) — ^{b}) K1 मांसशोणितकर्मसा (sic), V1 D3.4 6 क्षणेन समपद्यत — ^{c}) G2 क्षणैरासीन् V1 B5 D2–4.6 महीपाल (for महाराज) — ^{d}) V1 °प्रवार्पिणी; Dn1 D8 T3 G1.3 °प्रवाहिनी (D8 °णी), T2 °प्रवर्तनी (for °प्रवर्तिनी) — After 73, S (except T2) ins

173* शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
[T1 भयवर्धनी.]

74 ^{a}) Some MSS पञ्चालान् V1 B2 5 D2–4 6.7 T2 अहनत् (for अवधीत्) — ^{c}) K3 आजौ; S (except T2) सर्वान् (for राजन्) — ^{d}) T1 हस्त्यनीकानि, T2 °नीकांश्च (for °नीकं च) D4 सर्वत (for °श°)

75 ^{a}) G2 एवमेव; M3 4 एवमेतत् (for एवमेष) — ^{c}) B2 3 5 D2–4 गते सूर्ये (for महाराज) V1 D6 अपराह्न (D6 °ह्न-) गते सूर्ये — ^{d}) Ś1 (m as in text) K1 2 4 B Dn1 D2–4 7 कांक्षतां, K3 T1 काक्षतोर्; V1 कांक्षतो, D6 काक्षंतो; M1 कांक्षंतौ (for काङ्क्षन्त्योर्) V1 B D2–4 7 S (except T2) यदा (for जयम्) Ś2 काक्षतौ विपुले जयत् (sic)

Colophon. — *Adhy name* K3 सकुलयुद्धे, T1.2 सकुलयुद्ध — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 °मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 20, B1 Da1 D3.6 28, B2 29, D1 22, T1.3 G M 19 (as in text), T2 21.

20

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः — M2 om. the ref — ^{a}) Ś2 K2 3 D8 अतितीव्रानि S (except T2) युद्धानि (for दुःखानि) — ^{b}) T1.3 G M सुमहांति (G2 °नंति) (for दुःसहानि) Dn1 T2 महांति (for बहूनि) D4 दुःखानि सुबहूनि च — ^{c}) K3 तत्तेहं, K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 त्वत्तोह, D6 तदाहं (for तवाहं) T1 3 G M तत्र (M1 °त) सजय चाश्रौषं — ^{d}) K3 V1 B D T2 चैव; T3 G M इह (for मम)

2 B3 om 2^{ab} — ^{a}) K1.3 V1 B (B3 om.) Da1 Dn1 D1.2–8 S यथा (for तथा) B1.4 5 D3 6 7 त्व, B3 च, Dn1 D8 T2 तु (for तु) B2 त्वं (for मे) S कथयसि D3 तथा मे कथयेथे त्व (sic) — ^{b}) B2 युक्तं (for युद्धं) V1 B5 D2–4 6 7 T2 अवर्तत (B3 °ते); B1.4 Da1 D1.5 च वर्तते, B2 T1.3 G M प्रवर्तते (for तु वर्तते) K3 Dn1 D8 त्वमिम युद्धसंकुलं — ^{c}) K2 सूत कौरव्यः Dn1 कौरवा सूत — ^{d}) K4 से (for मे) Ś1.2 (*sup lin.* as in text) K1 2 4 B5 D2–4 7 निश्चिता; Cc नैष्ठिकी (as in text)

C 8 1171 B 8 20 2 K 8 20 2 धर्मपुत्रः कथं चक्रे तस्मिन्वा नृपतिः कथम् ॥ ३
अपराह्णे कथं युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
तन्ममाचक्ष्व तत्त्वेन कुशलो ह्यसि संजय ॥ ४

संजय उवाच ।

संसक्तेषु च सैन्येषु युध्यमानेषु भागशः ।
रथमन्यं समास्थाय पुत्रस्तव विशां पते ॥ ५
क्रोधेन महताविष्टः सविषो भुजगो यथा ।
दुर्योधनस्तु दृष्ट्वा वै धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
उवाच सूत त्वरितं याहि याहीति भारत ॥ ६
अत्र मां प्रापय क्षिप्रं सारथे यत्र पाण्डवः ।
ध्रियमाणेन छत्रेण राजा राजति दंशितः ॥ ७
स सूतश्चोदितो राज्ञा राज्ञः स्यन्दनमुत्तमम् ।
युधिष्ठिरस्याभिमुखं प्रेषयामास संयुगे ॥ ८
ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धः प्रमत्त इव सद्गवः ।
सारथिं चोदयामास याहि यत्र सुयोधनः ॥ ९
तौ समाजग्मतुर्वीरौ भ्रातरौ रथसत्तमौ ।
समेत्य च महावीर्यौ संनद्धौ युद्धदुर्मदौ ।
ततक्षतुर्महेष्वासौ शरैरन्योन्यमाहवे ॥ १०
ततो दुर्योधनो राजा धर्मशीलस्य मारिष ।
शिलाशितेन भल्लेन धनुश्चिच्छेद संयुगे ।
तं नामृष्यत संक्रुद्धो व्यवसायं युधिष्ठिरः ॥ ११
अपविध्य धनुश्छिन्नं क्रोधसंरक्तलोचनः ।

---

3 ^{a}) V_1 B_6 $D_{2-4.6.7}$ च (for तु) — ^{b}) V_1 B_6 $D_{3.4.6.7}$ महारथ°; D_1 °रथ; D_2 °रथै°, D_5 °रथे (for °रणे) — ^{c}) K_3 धर्मपुत्र; B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ धर्मपुत्रे — ^{d}) $B_{1.5}$ $D_{2-4.6.7}$ तस्य (for तस्मिन्)

4 ^{a}) $K_{3.4}$ V_1 Dn_1 $D_{2-4.8}$ अपराह्ने — ^{b}) S रोमहर्षणम् (for लोम°) — ^{d}) K_4 D_8 सजय

5 ^{a}) Da_1 ससक्तेषु तु (sic), D_2 T_3 G संश(D_2 °स)सकेषु; M_4 स ससक्तेषु (for संसक्तेषु च) B_{3-5} Da_1 $D_{1.3-5}$ $M_{1.3}$ तु (for च). M_{3-4} यौधेषु (for सैन्येषु) — ^{b}) V_1 B_5 Da_1 $D_{2-4.6.7}$ $T_{1.3}$ G M वध्य(G_3 M_1 °र्त)मानेषु (for युध्य°) Da_1 $D_{1.5}$ भारत (for भागश°) — ^{c}) G_3 अन्यत् (for अन्य)

6 ^{a}) $K_{1.3}$ V_1 B D युक्त (for [आ]विष्ट°) — After 6^{ab}, S ins

174* सर्वसैन्यमुदीक्ष्यैव क्रोधादुद्वृत्तलोचन ।
दृष्ट्वा धर्मसुतं चापि सैन्यमध्ये व्यवस्थितम् ।
श्रिया ज्वलन्त कौन्तेय यथा वज्रधर युधि ।

[(L 1) M_1 सर्वं (for सर्व-) T_3 उदैक्ष्यैव — (L 2) M_{3-4} चैव (for चापि) — (L 3) G_3 चक्रनर (for वज्रधर) T_1 M तथा (for युधि)]

M_{3-4} om 6^{cd}. — ^{c}) V_1 B_5 $D_{2-4.6.7}$ T_3 समालक्ष्य (for तु दृष्ट्वा वै) $T_{1.3}$ G M_1 [तु]व (for वै) — ^{d}) B_4 D_7 $T_{1.3}$ G M_1 धर्मपुत्रं (for °राज) — ^{e}) V_1 $D_{2-4.6.7}$ T_3 G_3 प्रोवाच (for उवाच) K_3 V_1 B D S सूतं (for सूत) $Ś_2$ $K_{3.4}$ V_1 B D S त्व(M_1 च)रितो (for त्वरितं)

7 ^{a}) K_3 V_1 B D (except Dn_1) T G तत्र (for अत्र). K_1 $D_{1.5}$ मा (for मां) — ^{b}) K_3 सारथिर् (for सारथे) D_4 पांडव — ^{c}) $Ś_2$ भ्रिय- (for ध्रिय-) V_1 B_4 $D_{2-4.6.7}$ T_2 ध्रि(B_1 धृ; T_2 ध्री)यमाणातपत्रेण; $T_{1.3}$ G M छत्रेण ध्रिय(T_1 ध्रीय्य)माणेन — ^{d}) S तिष्ठति (for राजति). K_4 S (except T_1) दंसित, B_5 दाक्षक° (for दंशित°). Da_1 $D_{1.5}$ रराजातीव दंशित°

8 V_1 om 8 — ^{a}) D_8 सूतश्च (for स सूतश्च). K_3 D_8 नोदितो (for चोदितो) D_6 सूत° सदेशितो राज्ञो — ^{c}) $Ś_2$ [अ]रिमुखे (for [अ]भि°).

9 ^{a}) M_1 क्रुद्धन् (sic) (for क्रुद्ध°) — ^{b}) D_8 संहत: (for सद्गव). V_1 B Da_1 D_{1-7} प्रभि(Da_1 $D_{1.5}$ °तु)-न्न इव कुञ्जर°, Dn_1 S प्रणु(T_1 °त्नु; G_1 M °तु)न्न इव पन्नग. Cc cites प्रनुन्न. — ^{c}) D_8 नोदयामास (for चोद°) — ^{d}) K_4 सुयोधन

10 V_1 om (hapl.?) 10^{bc} — ^{b}) K_3 D_3 राजानौ (for भ्रातरौ). $T_{2.3}$ G राजसत्तमौ (for रथ°). — ^{c}) $Ś$ $K_{1.2.4}$ $B_{2.5}$ $D_{2-4.6.7}$ महावीरौ — ^{d}) V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 $D_{1-5.7}$ S संरब्धौ (G_1 °द्धौ), D_6 भ्रातरौ (for संनद्धौ). B_2 सुसरब्धौ सुदुर्मदौ — ^{e}) K_4 ततक्षत; V_1 B_5 Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ S ववर्षतुर् (for ततक्षतुर्) G_3 महावीर्यौ (for महेष्वासौ) — ^{f}) D_8 शरैरन्योन्यमहाहवे (hypermetric).

11 ^{b}) $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{1.5.6}$ धर्मराजस्य, B_2 °पुत्रस्य (for °शीलस्य) K_3 मारिप — M_4 om 11^{cdef} — ^{c}) K_4 Dn_1 D_8 शिलासितेन Da_1 D_1 बाणेन (for भल्लेन) — ^{e}) $Ś_2$ K_{2-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.4.5}$ M_3 तन्नामृष्यत; K_1 ताश्चामृ° (for तं नामृष्यत) — ^{f}) K_3 V_1 B D T_2 छायमानं (for व्यवसाय) Da_1 युधिष्ठिर T_1 M (M_4 om) धनुश्छेदनमाहवे, T_3 G धनुश्छेद महारणे (G_1 °हवे). — After 11, S (except T_2, M_4 om) ins

अन्यत्कार्मुकमादाय धर्मपुत्रश्चमूमुखे ॥ १२
दुर्योधनस्य चिच्छेद ध्वजं कार्मुकमेव च ।
अथान्यद्धनुरादाय प्रत्यविध्यत पाण्डवम् ॥ १३
तावन्योन्यं सुसंरब्धौ शरवर्षाण्यमुञ्चताम् ।
सिंहाविव सुसंक्रुद्धौ परस्परजिगीषया ॥ १४
अन्योन्यं जघ्नतुश्चैव नर्दमानौ वृषाविव ।
अन्योन्यं प्रेक्षमाणौ च चेरतुस्तौ महारथौ ॥ १५
ततः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यं सुकृतव्रणौ ।
विरेजतुर्महाराज पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ १६
ततो राजन्प्रतिभयान्सिंहनादान्मुहुर्मुहुः ।
तलयोश्च तथा शब्दान्धनुषोश्च महाहवे ॥ १७
शङ्खशब्दरवांश्चैव चक्रतुस्तौ रथोत्तमौ ।
अन्योन्यं च महाराज पीडयांचक्रतुर्भृशम् ॥ १८
ततो युधिष्ठिरो राजा तव पुत्रं त्रिभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगो दुरासदः ॥ १९
प्रतिविव्याध तं तूर्णं तव पुत्रो महीपतिम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैर्हेमपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ २०
ततो दुर्योधनो राजा शक्तिं चिक्षेप भारत । C 8 1190 B 8 29 22 K 8.20 11

175* दुर्योधनस्य कौरव्य तव पुत्रस्य मारिष ।

12 a) G2 अप्रवृत्य, Ca अपविध्य (as in text) T1 समुच्छिद्य (for धनुश्छिद्य) — b) G3 क्रोधनो रक्त°, M2-4 क्रोधात्स(M3 °धास)रक्त°. — d) D6 S (except T2 M1) धर्मराजश्च (for °पुत्रश्च) T2 च सयुगे (for चमूमुखे)

13 b) T1 आहवे (for एव च) — d) D6 (sup lin as in text) प्रतिविध्यत (for प्रत्य°) B5 D2-4 6 7 प्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरं, S (except T2) पुत्रस्ते भरतर्षभ; Bom Ed प्राविध्यत युधिष्ठिर — After 13, S (except T2) ins

176* युधिष्ठिरस्य चिक्षेप शरान्कनकभूषणान् ।
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्रान्सविषानिव पन्नगान् ।

[(L 1) G2 विच्छेद (for चिक्षेप) T1 G2 काञ्चन° (for कनक°)]

14 a) K1 सुसंरब्धं, V1 B1.2 5 D2-4.6-8 T1 °क्रुद्धौ (for °रब्धौ) — D5 om. (hapl.) 14bc — b) K1 4 V1 B D (D5 om.) S शस्त्रवर्षाणि (for शर°) K4 D7 मुंचताम् (for [अ]मुञ्चताम्) — c) V1 B Da1 D1-2.5-7 सुसंरब्धौ, Dn1 T2 बलोन्मत्तौ, T1 3 G M बलोद्धतौ (for सुसंक्रुद्धौ) — d) B2 यतमानौ जिगीषया

15 a) K3 B1-4 Da1 D1 4 5 8 तौ तु (for चैव) V1 B5 Dn1 D2 3 6 7 T2 जघ्नतुस्तौ रणे(Dn1 सदा°, T2 तथा)-न्योन्यं, T1.3 G M जघ्नतुश्च (T1 निजघ्नतु) रणेन्योन्य — b) K1.2 नदमानौ (for नर्द°) S (except T2) नर्दंतौ (T3 G3 °र्दंता) वृषभाविव — c) Ś2 (sup lin) मर्दमाणौ, K4 वार्य° (for प्रेक्ष°) K3 अतरौ मार्गमाणौ तौ, V1 M4 अनतर मार्गमाणौ; B D T G M1-3 अतर मार्गमाणौ च (B1 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 तु) Ca c cite अंतर, Ca cites मार्गमाणौ also — d) Ś2 चेरतस्तु; K1 चरेतुस्तौ; K3 चेरतुश्च; T1 G2 रेज(G2 °च)तुस्तौ — After 15, D3 ins.

177* अन्तर नागमत्तत्र राजा नैव सुयोधन ।

16 K3 om. 16. — b) K1 V1 B D S शरैस्तौ (for अन्योन्य) V1 B Dn1 D2-4 6 7 T2 3 G M2-4 तु (B1 च) कृतव्रणौ, D3 (m as in text) सुकृतजणौ (sic) — c) Ś2 K4 D8 विचेर(K4 °चरे)तुर् (for विरेज°) — d) B5 D2-4 6 7 किंशुकाविव पुष्पितौ

17 a) Ś K1.2 4 B5 Da1 Dn1 D1 5 8 G1 M1 2 4 प्रतिभयात्; V1 B1.2 5 D2-4 6 7 विमुचतौ (for प्रतिभयान्) — b) V1 सिंहनादं — c) Da1 D1 5 उभयोश्च (for तल°) Ś1 K1.2 तया शब्दाद्, Dn1 तल शब्दान्, S महाशब्द (T2 °ब्दान्, G3 °ब्दो) (for तथा शब्दान्) — d) K4 V1 B D (except D5) T2 3 G धनुषश्च Dn1 महाहवं

18 a) Da1 D1.5 चापि (for चैव) K3 शेषशब्दं रवांश्चैव, V1 B D6 7 शंखशब्दवराश्चैव, S °शब्द (M3 °चक्रे) तथा चोग्रं Ca cites शङ्खशब्दरवान् (as in text) — b) G2 च (for तौ) K1 शरोत्तमौ (sic), K3 D8 G1 नरोत्तमौ, V1 रणेश्वरौ, B Da1 Dn1 D1-7 T G2 3 M नरेश्वरौ (for रथोत्तमौ) — c) K1.3 V1 B D T2 तौ (for च) — d) S (except T2) पीडयामासतुर्भृश

19 a) T1 राजंस (for राजा) — b) K1.3 B (except B4) D transp तव and पुत्र V1 B5 Dn1 D3.4 6 7 transp. त्रिभि and शरै — c) Ś2 आजिगानोरसि — d) K3 4 V1 B1-4 Da1 Dn1 D1 3 5-8 S वज्रवेगै-र्दुरासदै (K1 D8 °द°), B5 D2 4 पञ्चभिर्मर्मभेदिभि

20 a) G2 तत् (for त) — b) K3 B1 5 Da1 D1 8-7 T1 3 M1-3 महीपति, T3 G महारथ (for महीपतिम्) — c) K2 भाणैर् (for बाणैर्) — d) V1 B1 5 D2-4.6 7 S स्वर्णपुंखै (for हेम°) K3 D7 8 शिलाशितै

21 b) T2 G मारिष (for भारत) — c) K1 सर्वपापवतीं; K3 °पारगवीं, K3 °पारसवर्तीं (hypermetric), K4 V1 B (except B4) D2-5 7 T2 M1 °पारसवीं; Da1 D3

C. 8 1181 B. 8. 20 23 K 8 20 23 सर्वपारशवीं तीक्ष्णां महोल्काप्रतिमां तदा ॥ २१
तामापतन्तीं सहसा धर्मराजः शिलाशितैः ।
त्रिभिश्चिच्छेद सहसा तं च विव्याध सप्तभिः ॥२२
निपपात ततः साथ हेमदण्डा महाघना ।
निपतन्ती महोल्केव व्यराजच्छिखिसंनिभा ॥ २३
शक्तिं विनिहतां दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
नवभिर्निशितैर्भल्लैर्निजघान युधिष्ठिरम् ॥ २४
सोऽतिविद्धो बलवतामग्रणीः शत्रुतापनः ।
दुर्योधनं समुद्दिश्य बाणं जग्राह सत्वरः ॥ २५
समाधत्त च तं बाणं धनुष्युग्रं महाबलः ।
चिक्षेप च ततो राजा राज्ञः क्रुद्धः पराक्रमी ॥ २६
स तु बाणः समासाद्य तव पुत्रं महारथम् ।
व्यमोहयत राजानं धरणीं च जगाम ह ॥ २७
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो गदामुद्यम्य वेगितः ।
विधित्सुः कलहस्यान्तमभिदुद्राव पाण्डवम् ॥ २८
तमालक्ष्योद्यतगदं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
धर्मराजो महाशक्तिं प्राहिणोत्तव सूनवे ।
दीप्यमानां महावेगां महोल्कां ज्वलितामिव ॥ २९
रथस्थः स तया विद्धो वर्म भित्त्वा महाहवे ।
भृशं संविग्नहृदयः पपात च मुमोह च ॥ ३०

°पारसवीं; Dn1 °पारशव, D1 °पारसर्वे (sic), D6 °पारस्वर्वां; Ca ०°शर्वीं (as in text) K4 Da1 D5 तीक्ष्ण, B4 धीरां; T1 M राजन्; T3 G गुर्वीं (for तीक्ष्णां) — d) T1 महोल्कप्रतिमा, D1.6 °प्रतिमं B3 इव, T2 तया (for तदा)

22 a) Dn1 तामापतंती, D1 तमापतंती; D3 (by corr.) नभोपतंतीं — b) Ś1 K3 V1 B (except B3) D2-4.6 7 T3 शितैः शरैः; D3 (marg.) शिलासितैः (for °शितैः) — c) D2 समरे (for सहसा) S त्रिभिः प्रहस्य (T2 G1 M1 3 °सह्य) चिच्छेद — d) K1 ता (for तं) K1.3 V1 B D S (except T3 G1.3) पंचभिः (for सप्तभिः)

23 a) T1 तदा (for ततः) Da1 D5 सोय; D1 प्रोष्य, T1.3 G M2-4 सा तु; T2 सा च; M1 पातु (for साथ) — b) V1 B1.6 Da1 Dn1 D2-4 6 7 S स्वर्णदंडा; D1.5 हेमदंडो (for हेमदण्डा) V1 B D (except D3) महास्वना (D2 M1 °ना) (for °घना) — c) K1 निपतंतीं S (except T2) दीपयंती महोल्का(M1 °ल्का)भा — d) V1 रराज, D3 विराजत् (for व्यराजत्) B1 2 4 सूर्यसंनिभा, Dn1 शशि°; Co शिखि° (as in text) T1 M राजयंती दिशो दश, T2 व्यराजत शशिप्रभा; T3 G राजन्दाक्षिर्दिशो दश

24 a) D1 विनिहता, D2 4 विनिहिता — b) K4 Da1 D1 5 S (except T2) transp. पुत्र and तव — c) Ś1 V1 बाणैर्; D1 7 तीक्ष्णैर् (for भल्लैर्) — d) K1 विजघान; V1 Dn1 D3 S आ(M अ)जघान (for निजघान) D3 स्तनांतरे (for युधिष्ठिरम्)

25 ab) K3 V1 B D S बलवता शत्रुणा (T1 कौंतेय) (for °वतामग्रणी°) S (except T2) शत्रुकर्शन (for °तापन) — c) D3 समुद्यम्य (for °द्दिश्य) — d) G3 बाणान् (for बाण) K3 Dn1 T1 सत्वर

26 a) D2 सदधे तु, D3 T3 G3 M समधत्त, T1 समादत्त; T2 °धत्त; G2 सयम्य च (for समाधत्त) Ś1 K4 शित K1.2 शत, Da1 D1.5 तु त, D2 ततो, G2 स त (for च तं) — b) K3 V1 B D S धनुर्मध्ये (for °ष्युग्र) D1.6 महाबलं — c) V1 B2 3 D2-4 6 7 T1.2 महाराज (for ततो राजा) — d) V1 B2 3 D2-4 6.7 तत (for राज्ञ).

27 a) K1 M1 बाण — b) V1 transp तव and पुत्रं. B2 महाबलं (for °रथम्) — c) K3 D5 व्यामोहयत्; V2 Dn1 D2-4.6 7 T2 व्यामोहयत (for व्यमो°) T1.3 G M व्यामोहयद्भृशं राजन् — d) T2 तु (for च) B3 4 (m as in text) D2 4 6 7 ददार (for जगाम)

28 b) Ś K2 4 गदामादाय (for °मुद्यम्य) K3 T3 G3 वेगवान् — c) B3 विधत्सु°, D2 4 विवित्सु°; D3 विविक्षु (sic), M1 दिधित्स (sic) (for विधित्सु°) — d) M1 पांडव. V1 B5 Dn1 D2-4 6.7 T3 धर्मराजमुपाद्रवत्

29 a) Ś K1 2 4 B1 4 आलोक्य, K3 अवेक्ष्य (for आलक्ष्य) Ś K2 4 [उ]द्यतगद, T1 °कर, T2 [उ]पात्तगदं B3 D3 4 6 7 तमुद्यतगदं दृष्ट्वा — b) D3 दंडपाणिम् (for °हस्तम्) — d) S (except T2) पुत्राय प्राहिणोत्तव — e) T3 G महाराज (for °वेगां). — f) T1 3 G1.3 उज्ज्वलाम्; G2 M ज्वलतीम् (for ज्वलिताम्) — After 29, S (except T2) ins

178* यमदण्डनिभां घोरां कालरात्रिमिवापराम् ।

30 a) B3 अथ तस्य (for रथस्थः स) K1 Dn1 D4 तथा; T2 सदा (for तया) — b) V1 B2 Da1 D1.5 8 मर्म भित्त्वा; S (except T2) तव पुत्र (for वर्म भित्त्वा) K3 V1 B5 Dn1 D2-4.6-8 S स्तनांतरे (Dn1 D3 °रं), B4 महीतले (for महाहवे) — c) K1 सविग्नहृदय; V2 उद्विग्न°; B3 उद्विग्न°, D3 T1.3 G1 सभिन्न° (for संविग्न°). — d) B1 2.4 Da1 D1.5 transp पपात and मुमोह K1

ततस्त्वरितमागत्य कृतवर्मा तवात्मजम् ।
प्रत्यपद्यत राजानं मग्नं वै व्यसनार्णवे ॥ ३१
भीमोऽपि महतीं गृह्य गदां हेमपरिष्कृताम् ।
अभिदुद्राव वेगेन कृतवर्माणमाहवे ।
एवं तदभवद्युद्धं त्वदीयानां परैः सह ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

२१

संजय उवाच ।
ततः कर्णं पुरस्कृत्य त्वदीया युद्धदुर्मदाः ।
पुनरावृत्य संग्रामं चक्रुर्देवासुरोपमम् ॥ १
द्विरदरथनराश्वशङ्खशब्दैः
परिहृषिता विविधैश्च शस्त्रपातैः ।
द्विरदरथपदातिसार्थवाहाः
परिपतिताभिमुखाः प्रजह्रिरे ते ॥ २
शरपरशुवरासिपट्टिशै-
रिषुभिरनेकविधैश्च सादिताः ।
द्विरदरथहया महाहवे C 8. 1207 B 8. 30. 3 K 8. 21. 3

सुमोच ह (for सुमोह च) — After 30, K4 Dn1 D4 (marg) 7 8 T2 ins

179* भीमस्तमाह च तत प्रविशाममनुचिन्तयन्।
नाय वध्यस्तव नृप इत्युक्त स न्यवर्तत।

[(L. 1) Dn1 नम स्ताम्, D4 नमस्ताम् (भीमस्तम्) T2 आहूर्नमस्ताश्च तत (for the prior half) T2 अनुचिंतय — (L. 2) T2 om नृप T2 सर्वविन्नम (for स न्यवर्तत)]

31 a) K3 B D (except D2) S आगम्य (for आगत्य). — c) V1 प्रत्यमुपत (sic), G1 प्रत्यपद्य च (sic) (for °पद्यत) — d) V1 B2 3.4 D2-4 6 7 S निमग्नं (for मग्नं वै)

32 ab) K3 Da1 Dn1 D1.5 8 हेमपरिष्कृ(D6 °स्तु)तां B5 D2-3 7 गदामादाय भीमोपि हेमपट्टपरिष्कृ(D2 °ष्कृ)ता — c) V1 प्राभि° (for अभि°) — After 32cd, T1 ins

180* दुर्योधन समादाय पलायनपरोऽभवत् ।

— e) D2 एसत् (for एवं). — After 32, K3 Dn1 D8 T2 ins

181* क्रुद्धानां पुरपन्याश्च निघ्नतामितरेतरम् ।

[D8 निघ्नतां च परस्पर (for the posterior half)] — On the other hand, K4 B Da1 D1.2-5 7 ins after 32

182* अपराह्णे महाराज काङ्क्षतां विजय युधि ।
[Dn1 अपराह्णे K4 कांक्षितां]

Finally, V1 D2 6 ins. after 32

183* क्षयं नराश्वनागानां, यमराष्ट्रविवर्धनम् ।

Colophon. — *Adhy. name*: T1 M1 युधिष्ठिरदुर्योधनयुद्ध, T2 G1 दुर्योधनपराजय (G1 °यं) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1.3 G M 20 (as in text), B1.2 D2 6 29, Da 39, D4 30, T2 22

21

1 T3 G2 3 om. 1–14 M2 4 om. the ref — b) G1 प्रतीयुद्ध (for त्वदीया) — c) Dn1 पुनरावर्त्य K1 4 संग्रामे

2 T3 G2 3 om. 2 (cf v l. 1) T1 om (hapl.) 2ab — a) K1 द्विरदनराश्वशंखशब्दैः (submetric), K4 B Dn1 D2-4 7 M °नररथाश्वशङ्खशब्दैः; V1 °रथरथाश्व°, D8 °रथनराश्च शस्त्रपातैः, T1 G1 °रथनराश्व(T1 °श्च)शंखशब्दैः — b) V1 परिष्कृता, B5 परिष्कृषिता; Dn1 °दूषिता (for °हृषिता) T1 योधशब्दैः, G1 शब्दपातैः (for शस्त्र°). — c) B2 -नर- (for रथ-) Ś1 -सार्थवाहैः, K3 B Da1 D1 3-8 T2 सादिसघाः; V1 सातिसवा Dn1 D2 -सादिसहा, T1 -वाजिसघाः; G1 -वाजसंघाः; M -सादिन (for -सार्थवाहाः) — d) K1 प#प#ताभिमुखा, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 M परिकुपिताभिमुखा K3 V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 M प्रजघ्निरे, B2 प्रतिजघ्निरे (for प्रजह्रिरे) Dn1 T1 G1 M om ते D6 परिकुपिता विमुखा प्रजह्रुरेव

3 T3 G2 3 om. 3 (cf v l 1) — a) K3 शितपाशुवरासिपट्टिशैर (sic), V1 Da1 Dn1 D1.2 5 6 8 T2 G1 शितपरशुवरासिपट्टिशै(V1 T2 G1 °सै)र, T1 शितपरशुहासिपट्टसैर; M सितपरशुवरासिपट्टसैर — b) Dn1 °वरैश्च

C 8 1207
B. 8 30 3
K 8 21 3

नरपुरुषैः पुरुपाश्च वाहनैः ॥ ३
कमलदिनकरेन्दुसंनिभैः
सितदशनैः सुमुखाक्षिनासिकैः ।
रुचिरमुकुटकुण्डलैर्मही
पुरुपशिरोभिरवस्तृता बभौ ॥ ४
परिघमुसलशक्तितोमरै-
र्नखरभुशुण्डिगदाशतैर्हुताः ।
द्विरदनरहयाः सहस्रशो
रुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन् ॥ ५
प्रहतनररथाश्वकुञ्जरं
प्रतिभयदर्शनमुल्बणं तदा ।
तदहितनिहतं बभौ बलं
पितृपतिराष्ट्रमिव प्रजाक्षये ॥ ६
अथ तव नरदेव सैनिका-
स्तव च सुताः सुरसूनुसंनिभाः ।
अमितबलपुरःसरा रणे
कुरुवृषभाः शिनिपुत्रमभ्ययुः ॥ ७
तदतिरुचिरभीममाबभौ
पुरुपवराश्वरथद्विपाकुलम् ।
लवणजलसमुद्भवस्वनं

(for °विधैश्च) K1 साधिता; V1 B2.3.4 D2-4 6-8 सूदिता; T1 पातितं; T2 मर्दिता; M1 सादिन (for सादिता) Co cites अवसादिता — c) B3 °नरहया; T2 °रथचरा (for °रथहया) K1 महाहवे हे (sic), B3 च आहवे; Dn1 D8 T2 महाहवे ते (for महाहवे) — d) T1 M2-4 पुरुपवरैः; G1 पुरुपहरा (for वरपुरुपैः) Dn1 D1.8 पुरुपाश्च-, G1 पुरुपैश्च (for पुरुपाश्च) K3 चाहतैः; M ते हता (for वाहनैः) T2 परवपुपायुतवाहनैश्च

4 T3 G2.3 om 4 (cf. v. l 1). — a) K3 °दिनकमलेंदु- (for °दिनकरेन्दु-) Dn1 T2 -संनिभैस्तैः (for -संनिभैः) — b) K4 D2 शितदशनैः; V1 शत° (for सित°) T2 -नासिकैश्च (for -नासिकैः). — c) T1.2 G1 M -मकुट- (for -मुकुट-). — d) K1.2 B3 Da1 D1.6.8 इवास्तृता; K4 B2 D7 उप°, B1.4 अवस्थिता; B5 Dn1 D5 T1 M1.2.4 अवास्तृता, G1 M3 अपा° (for अव°)

5 T3 G2.3 om. 5 (cf v l. 1) — a) Ś1 K2 -मुसुल-; Ś2 -मसुल-, K3 V1 Da1 D1.2.5 मुशल-, B (except B6) -मुपल- K4 परिघशक्तिमुसलतोमरैर् — b) Ś2 नखभुशुंढिपराशतैर् (sic), K1.2 नखरमुसुंढिगदा°; D2 मुशंढिगता°; D8 °मुपठिगदासिभिर्, T1 लगुडमुसुंठिगदाशतैर्; T2 नखरमुसुंठिहुला°; G1 °मुसुंढिगदा°, M1 °मुसठिगदा°; M2-4 °मुसठि(M3 °सुंढि)गदाशरैर् K3 D2-4.6-8 हता, V1 भृशं, Da1 Dn1 D1.5 हत° (for हुता) K4 नखरमुसुढिशतैर्हुतास्तत (sic) — c) D6 T1 द्विरदहयनरा. — d) K3 D7 °प्रवाहास्, V1 °प्रवाहस्; G1 M °प्रभवास् (for °प्रवहास्) D1 तदाभवस्

6 T3 G2.3 om 6 (cf. v. l 1) — a) K1 प्रहरनररथाश्व°, K4 B1.5 D3.4.7 T1 M1 प्रह(T1° पा)तरथनराश्व°; D8 (marg) प्रतिहतनररथाश्व°, T2 प्रहतनरवराश्व°. — b) K1 partly damaged K3 D8 भृशं; V1 D5 रणे; B1 मण; B3 T1 G1 M2-4 बभौ, T2 तथा (for तदा). Ś2 (sup lin) °मुल्बणान्सताप, K4 B2.4.5 D7 °मुल्बणमणं, Da1 D1 °मुल्बणरणं, M1 °मुल्बणे रणं — c) Ś1 °निहितं (for °निहत) K1 तदहितहत बभौ बलं; K3 V1 B D T1.2 °हितहतमाबभौ (T1 °हवे) बलं; G1 तदभिहतमहाहवे बलं, M तदभिहतनर ब(M1 °नरमाब) भौ बलं

7 T3 G2.3 om. 7 (cf. v l. 1) — a) Ś K1.2.4 इति (for अथ) K3 भव; D6 T2 ते (for तव) M1 नरवरदेव (for तव नर°) Dn1 D5 (marg) सैनिकास्ते (for सैनिकास्) — b) K3 D5 om. च — c) Dn1 T2 द्रमिडबलपुरःसरा; M द्रमिळबलपुरःसर D5 m रणेषु (for रणे) T1 अमितबलपुरःसारणे (sic) — d) G1 कुरुपुत्रा (for °वृषभा) K3 V1 Da1 Dn1 D1.5.8 T1.2 शिनिपौत्रम् (for °पुत्रम्)

8 T3 G2.3 om. 8 (cf. v l 1). — a) K1 तदिति; K2 उदति; K3 B1.4.5 D5 तदभि (for तदति-) K3 V1 B3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 G1 M1 -रुचिरभीमम् (for -रुधिर°) T1 तदभिरधिरमाहवे बभौ; M2-4 तदतिरुचिरमाबभौ रणे — b) Ś1 प्रनसमुद्धतरद्विपाकुलं (sic), Ś2 प्रधनसमुद्धतनरद्विपा°, K1 प्रतिभटयिपद्विपाकुल (sic); K2 प्र * * * * * * * द्विपा°, K3 पुरुषवरारथाश्वद्विपा° (sic) — c) K1.3.4 °समुद्भवस्वरं (K3 °स्वनं K4 °सुनं); B3 °समुद्भवद्भव, T2 °समुद्रनिस्वन, M °समुद्भवस्वन Co as in text. — d) Ś K1.2.4 B2 असुरासुरसैन्यसंनिभं, K3 Dn1 D5 अ(K3 स)मराधिपसैन्य°, V1 अवरासुरसैन्यसप्रभं, B1.3.4 Da1 D1.5 G1 असुरामर(B3 °सुरसुरा)सैन्यसंनिभं, B5 D2-4.6.7 असुरामरसैन्यस(D6 °सु)प्रभं, T2 M अमरासुर(T2 °धिप)सैन्यसप्रभं (M3 °भौ).

बलममरासुरसैन्यसंनिभम् ॥ ८

सुरपतिसमविक्रमस्तत-
स्त्रिदशवरावरजोपमं युधि ।
दिनकरकिरणप्रभैः पृषत्कै
रवितनयोऽभ्यहनच्छिनिप्रवीरम् ॥ ९

तमपि सरथवाजिसारथिं
शिनिवृषभो विविधैः शरैस्त्वरन् ।
भुजगविषसमप्रभै रणे
पुरुषवरं समवास्तृणोत्तदा ॥ १०

शिनिवृषभशरप्रपीडितं
तव सुहृदो वसुषेणमभ्ययुः ।
त्वरितमतिरथा रथर्षभं
द्विरदरथाश्वपदातिभिः सह ॥ ११

तमुदधिनिभमाद्रवद्बली
त्वरिततरैः समभिद्रुतं परैः ।
द्रुपदसुतसखस्तदाकरो-
त्पुरुषरथाश्वगजक्षयं महत् ॥ १२

अथ पुरुषवरौ कृताह्निकौ
भवमभिपूज्य यथाविधि प्रभुम् ।
अरिवधकृतनिश्चयौ द्रुतं
तव बलमर्जुनकेशवौ सृतौ ॥ १३

जलदनिनदनिस्वनं रथं
पवननिधूतपताककेतनम् ।
सितहयमुपयान्तमन्तिकं

C 8 1216
B. 8 20 14
K. 8 21 14

---

9 T3 G2.3 om. 9 (cf v l. 1) — a) Ś K2.4 °विक्रमस्तदा, K3 °विक्रमद्युतिस्, T2 M1 °विक्रमं तव (M1 ततस्) — b) Ś1 K1.2 त्रि ******; K3 त्रिदश-समानरज; Cc °वरावरजोपम (as in text) Ca cites त्रिदशवर and अवरज —K3 om. from -वरजोपमं up to वृषभो (in 10b) — c) Ś2 K1 पृषट्कै, K4 प्रपत्कै, T1 पृषत्की, M शरै (for पृषत्कै) — d) G1 तपनसुतो (for रवितनयो) Ś K1.2.4 भ्यहनत्; D8 ह्यवधीत्, M2–4 ह्यहनत् (for ऽभ्यहनत्) K2 शनिप्रवीर; K4 G1 शिने प्रवीरं; M शिने सुत (for शिनिप्रवीरम्)

10 T3 G2.3 om 10 (cf v l 1) K3 om. up to -वृषभो (cf v.l. 9) — a) Ś1 K2 तमसि- (for तमपि) D8 सरथिवाजि-; D6 सरथवाज-; T1 रथवाजि (for सरथवाजि-) — b) Da1 D1.5 शिनिवृषभौ (D1 °भे); D8 शनिवृषभो Ś1 K4 रवितनयो (K4 °यं) निशितैः शरैस्त्वरन्; Ś2 रवितनयो निशतैः शरैस्त्वरम् (sic), K1 शिनि ह पतविषैः शरैस्त्व° (sic), K2 शित ****** शरैस्त्व° — c) T2 -विषम- (for -विष-) T1 G1 भुजगविषनिभैः शरोत्तमैः — d) V1 तदानीं (for तदा) T2 त पुरुषवर स समावृणोत्तदा

11 T3 G2.3 om 11 (cf v. l 1) — a) D8 शनि- (for शिनि-) B3 Da1 Dn1 D1.2.5.6 T2 M1 -शरप्रपीडितास्; G1 -शराभिप्रपीडितास्. K1 शिनिवृषभेण शतप्रमीडित (sic) — b) Ś2 वसु (for तव) K1 सुहृदौ; K3 सुहृदं; G1 सुहृतो K1 वपुषेणम्; K3 च सुखेणम्; B1 Cc वसुमेनम्; T1 वसुषीणम् (for वसुषेणम्) — d) B1 D3.4 °पत्तिभिः सह, M °पदातिसादिभिः

12 T3 G2.3 om 12 (cf. v l. 1) — a) Ś1 K3.4 V1 B D (except D2) S (T3 G2.3 om.) तद् (for तम्) G1 °निभमात्रवद्, M1 °निभप्रमाद्रवद् V1 B D (except D2) S (T3 G2.3 om) बलं (for बली) Ś2 स्वमुदधिनिभमाद्र(sup lin भद्रमाद्र)वद्बली — K1 om. 12b–13b — b) Ś2 (sup lin) B2 त्वरितवरैः, K3 °तरं, T1 G1 °बलैः, M2–4 °नरैः (for °तरैः) M बलैः (for परैः) — c) K3 V1 B D M द्रुपदसुतमुखैस्, T1 G1 °वरस् (for °सखस्) Da1 D1.5 M ततो (for तदा) V1 B D (except Dn1 D8) T2 M [अ]भवत् (for [अ]करोत्) — G1 om 12d–14b — d) K3 Dn1 महात, T1 महान् (for महत्) V1 B (except B2) Da1 D1.3–7 T2 M पुरुषरथाश्वगज(Da1 D1 M °गजाश्वरथ)क्षयो महान्

13 T3 G om 13 (cf. v l 1, 12) K1 om 13ab — a) D8 पुरुषवरौ D8 T2 महायशौ, Ca कृताह्निकौ (as in text) — b) D1.5 प्रभु (for प्रभुम्) D8 T2 युधि स-(T2 शं)सप्तकसैन्यमुल्बण — c) T1 ध्रुव (for द्रुत) Dn1 (also as in text) D8 T2 प्रसभमभिनिहत्य सत्वरौ — d) K3 D8 गतौ, B1 D6 श्रितौ, B2 स्मृतौ, Da1 D1.5 उभौ; T1 श्रुतौ; T2 समेतौ; Cc सुतौ (for सृतौ) D2 तव केशवमर्जुनौ स्थितौ

14 T3 G2.3 om 14 (cf v l 1); G1 om 14ab (cf. v l 12) — a) Some MSS. °निःस्वन, D2 °निस्वनौ K3 Dn1 D8 T2 महत् (for रथ) Ś K1.2.4 जलदनिन-(K1 °द)दनिस्वनीकृतं (K4 °ते) — b) M °नर्तन (for °केतनम्) — c) T1 शित° (for सित°) Ś2 K1.4 उपयातम्; K2 °यांतिम् (for °यान्तम्) K3 V1 D6 T2

C. 8 1218 B. 8 30 14 K 8. 21 14

हृतमनसो ददृशुस्तदारयः ॥ १४
अथ विस्फार्य गाण्डीवं रणे नृत्यन्निवार्जुनः ।
शरसंबाधमकरोत्खं दिशः प्रदिशस्तथा ॥ १५
रथान्विमानप्रतिमान्सज्जयन्त्रायुधध्वजान् ।
ससारथींस्तदा बाणैरप्राणीवानिलोऽवधीत् ॥ १६
गजान्गजप्रयन्तॄंश्च वैजयन्त्यायुधध्वजान् ।
सादिनोऽश्वांश्च पत्तींश्च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १७
तमन्तकमिव क्रुद्धमनिवार्यं महारथम् ।
दुर्योधनोऽभ्ययादेको निघ्नन्बाणैः पृथग्विधैः ॥ १८
तस्यार्जुनो धनुः सूतं केतुमश्वांश्च सायकैः ।
हत्वा सप्तभिरेकैकं छत्रं चिच्छेद पत्रिणा ॥ १९
नवमं च समासाद्य व्यसृजत्प्रतिघातिनम् ।
दुर्योधनायेषुवरं तं द्रौणिः सप्तधाच्छिनत् ॥ २०
ततो द्रौणेर्धनुश्छित्त्वा हत्वा चाश्ववराञ्शरैः ।
कृपस्यापि तथात्युग्रं धनुश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ २१
हार्दिक्यस्य धनुश्छित्त्वा ध्वजं चाश्वं तथावधीत् ।

अंतिके (for अन्तिक) — ^{d}) K_8 वृतमनसो, K_4 D_5 हृत°, V_1 B (except B_5) Da_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ कृत°, T_1 हृद° (for हृत°) T_2 तदा रथा° (for तदारय°) — After 14, T_1 G_1 M ins

184* हस्तेन हस्तिपतिहस्तसमानहस्त-
स्तूणीमुखादथ शरान्मुहुराददानः ।
वज्रीव दानवचमूं प्रगृहीतचापो
भीमानुजस्तव नरेन्द्र चमूं जगाहे ।

[(L 1) T_1 हस्तपतिहस्ति-, G_1 हस्तीव (submetric) (for हस्तिपतिहस्त-) — (L. 2) T_1 तु (for अथ) G_1 बहुधादधान (for मुहुराददान)]

15 Before 15, T_1 $G_{1\ 2}$ ins संजय° — ^{a}) K_2 विस्फट-; S विष्फार्य (for विस्फार्य) K_1 अथ विप्र **** — ^{b}) K_1 om रणे K_8 B D (except $D_{2\ 6}$) S (except T_1) रथे (for रणे) — ^{c}) T_1 सदार बाधमकरोत् — ^{d}) G_1 प्रदिशास् K_1 T_2 M_1 (before corr) तदा (for तथा)

16 ^{a}) K_8 D_8 तेषा, D_6 om (for रथान्) — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1.4}$ D_6 म(D_6 स)ज्जयत्रायुधध्वजान्; K_8 सहयाश्च महारथान्, V_1 सर्जयन्त्रायुधध्वजान्, B $D_{2-4\ 7\ 8}$ मज्ज(D_8 मज)यन्त्रायुध°, $T_{1\ 2}$ $M_{1.8}$ सज(T_2 सज्य-, M_8 सर्जे)-यन्त्रायुध°, T_8 G सज्जा(G_2 °ज्या)र्निद्रायुध° — $Ś$ $K_{1\ 2\ 4}$ om (hapl.) 16^{c}–17^{b} — ^{c}) V_1 D_1 सम्मारथिंस्, $B_{1\ 5}$ °सारथिं, D_2 °सारथिस् D_6 तथा (for तदा) S (except T_2) सयोधान् (G_1 °योध°, M °यौध-) सारथीन्बाणैर् — ^{d}) D_1 [ऽ]वसत् (for ऽवधीत्)

17 $Ś$ $K_{1\ 2,4}$ om 17^{ab} (of v l. 16) — ^{a}) V_1 गजं (for गज-) $B_{2\ 4\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ गजनियन्तॄं(B_4 °यस्तॄ)श्च, Dn_1 S °प्रणेतॄ(T °स्ता-, G_2 °त्रा)श्च K_8 D_8 गजाश्च गजयोधाश्च, D_2 गजान्नागजनियतीपु (sic) — ^{b}) K_8 $B_{1.8\ 4}$ वैजयन्तीं शुभा गदां (K_8 ध्वजान्), D_8 G_2 M_1 °यंतीशुभ(D_8 °भा)ध्वजा°, $T_{1\ 8}$ $G_{1\ 8}$ M_{2-4} °यंती° शुभध्वजान् (T_1 शुभा द्विजान्; M_{2-4} शुभान्ध्वजान्), T_2 °यंती-शुभध्वजान् Ca cites वैजयती — ^{c}) K_1 सचिरोश्वाश्च (sic), K_8 सावितोश्वाश्च D_8 पत्तीश्च; T_1 पत्तिंश्च — ^{d}) G_2 बाणैर् (for शरैर्) $T_{1\ 8}$ $G_{1,8}$ M निन्ये बाणैर् (for शरैर्निन्ये)

18 ^{a}) K_1 समविक्रमविक्रुद्धम् — ^{b}) K_4 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5,8}$ अनिवार्य-, D_4 °वीर्यं (for °वार्यं) — ^{c}) K_4 [ऽ]न्ययादेको — ^{d}) K_2 निघ्नो (for निघ्नन्) $Ś$ K_2 बाणान् (for बाणै.) $B_{2\ 5}$ $D_{3.4\ 7}$ अजिह्मगै° (for पृथग्विधै°)

19 ^{a}) K_8 ध्वज (for धनु) V_1 $D_{2\ 6}$ S (except T_2) केतु (for सूत) — ^{b}) K_8 अश्वकेतुं, V_1 D_2 $T_{1\ 2}$ G M अश्वान्सूतं, B Da_1 Dn_1 $D_{1,8-8}$ T_2 अश्वान्केतुं (by transp) K_3 तु (for च) — ^{c}) K_1 एकैके, V_1 $B_{1\ 2.5}$ $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ $T_{2\ 8}$ G एकेन (for एकैकं) — ^{d}) G_2 धनुश्च (for छत्रं)

20 ^{a}) B_2 अनतर; B_4 अतर च, T_1 नवन्यं च, T_2 तत शरं, T_3 G शरमन्य, M नवमन्य (for नवम च) V_1 Dn_1 $D_{8\ 4\ 7}$ T_8 G_8 M समाधाय; D_2 °स्थाय; D_6 स संधाय; D_8 $T_{1,2}$ $G_{1.2}$ समादाय (for °साद्य) — ^{b}) Dn_1 विसृजत् (for व्यसृजत्) $K_{1\ 8}$ V_1 B D S प्राण(G_1 °णि)घातिन (for प्रति°) — ^{d}) Dn_1 द्रौण°, D_8 G_1 द्रोणि° B_8 om. from सप्तधा up to हत्वा (in 21^{b}) K_1 [अ]च्छिनोत्; D_4 [अ]क्षिणत् (for [अ]च्छिनत्)

21 B_8 om up to हत्वा (of v l 20) — ^{a}) D_6 तथा (for ततो) $Ś_2$ द्रोण, K_8 द्रौणि-, K_4 Dn_1 G_1 द्रोणेर् D_8 ततो द्रौणिधनु स्थित्वा — ^{b}) D_2 om. (hapl.) from चाश्व up to ध्वज (in 22^{b}) K_3 [अ]श्वान्रणे; $B_{8\ 5}$ $D_{3.4.7}$ [अ]श्वरथान्, D_6 [अ]स्य शरान्, T_8 G तुरगान् (for [अ]श्ववरान्) K_8 तदा, D_8 रणे, T_1 शुभान् (for शरै°) — ^{c}) K_8 D_6 T_2 G_1 [अ]थ, T_8 तत्, G_2 च (for [अ]पि) $K_{2\ 8}$ V_1 B D (D_2 om.) तद(V_1 D_6 °दा)त्युग्र; T_2 नदत्युग्रो; T_8 G महात्युग्रं (for तथात्युग्र) T_1 M कृपस्याततमत्युग्र

दुःशासनस्येषुवरं छित्त्वा राधेयमभ्ययात् ॥ २२
अथ सात्यकिमुत्सृज्य त्वरन्कर्णोऽर्जुनं त्रिभिः ।
विद्ध्वा विव्याध विंशत्या कृष्णं पार्थं पुनस्त्रिभिः ॥२३
अथ सात्यकिरागत्य कर्णं विद्ध्वा शितैः शरैः ।
नवत्या नवभिश्चोग्रैः शतेन पुनरार्दयत् ॥ २४
ततः प्रवीराः पाण्डूनां सर्वे कर्णमपीडयन् ।
युधामन्युः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २५
उत्तमौजा युयुत्सुश्च यमौ पार्षत एव च ।

चेदिकारूषमत्स्यानां केकयानां च यद्बलम् ।
चेकितानश्च बलवान्धर्मराजश्च सुव्रतः ॥ २६
एते रथाश्वद्विरदैः पत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ।
परिवार्य रणे कर्णं नानाशस्त्रैरवाकिरन् ।
भाषन्तो वाग्भिरुग्राभिः सर्वे कर्णवधे वृताः ॥ २७
तां शस्त्रवृष्टिं बहुधा छित्त्वा कर्णः शितैः शरैः ।
अपोवाह स तान्सर्वान्द्रुमान्भङ्क्त्वेव मारुतः ॥ २८
रथिनः समहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः । C 8 1255 B. 8 30 21 K 8. 21 31

22 D2 om. up to ध्वजं (cf. v 1 21) — a) K1 हर्दिक्स्य, Dn1 °कस्य — b) D3 ध्वजम् (for ध्वज) K3.4 V1 B D S चाश्वान् (for चाश्व) V1 B (except B1) Dn1 D2.6.7 तदा, S (except T2) अथ (for तया) K3 [अ]ब्रवीत् (for [अ]वधीत्) — c) K3.4 B Da1 Dn1 D1-7 T1.2 M [इ]ष्वसन, D5 (m as in text) पुर (submetric), T3 G1.3 चेष्वास, G2 च धनुस् (for [इ]षुवर) — d) Ś K2.4 हत्वा; K1 हित्वा (for छित्त्वा) K3 G2 अभ्यगात् (for °यात्)

23 Ś K1.2 om. (hapl.) 23 — b) K3 V1 Da1 Dn1 D1.2.5 T2 प्रति, D3 शरैः (for त्रिभिः) — c) T3 गत्वा (for विद्ध्वा) K3 B1-4 Da1 Dn1 D1.5 T2 सप्तत्या (for विंशत्या) D8 विव्याध सप्तसप्तत्या — d) K4 D2.4.7 पुनः (for त्रिभिः) — K3.4 V1 B D T2 ins. after 23 D3 (for the second time) T1 G1.2 M ins. after 29

185* न ग्लानिरासीत्कर्णस्य क्षिपतः सायकान्बहून्।
रणे विनिघ्नतः शत्रून्क्रुद्धस्येव शतक्रतोः ।

[(L. 1) D6 गात्राणि (for कर्णस्य) B3 ग्लानिरासीन्न कर्णस्य (for the prior half) D3 3 (second time) T1 G1.2 M मुञ्च(D3 °श्य)तः (for क्षिपतः) — (L. 2) Om. in K3 B1.3 D3 (first time) Da1 D1.5 च निघ्नतः (for विनि°) D3 3 (second time) शत्रु (for शत्रून्) Da1 D1.5 कर्णस्य (for क्रुद्धस्य)]

K3 B1.3-5 Da1 D1.5.8 T2 cont. (om. line 1) T1.3 G M ins. after 23

186* कर्णस्य स्फुरदत्यर्थं प्रास्यतः सायकान्बहु ।
ननाद श्रासजननं भूतानामहितान्तकम् ।

[(L. 1) G2 स्फुरदप्यर्थं T1 अस्यतः, T3 G3 प्रसृजतः (for प्रास्यतः) T3 G1.3 सशरः; G2 सात्वकान् (for सायकान्) — (L. 2) K3 तदभूत्, B1 तदा तत्, B3-5 Da1 D1.5 सदति, D2 नदतस् (for ननाद) K3 अहिंसात्मक, B3-5 T2 अहितात्मनां, Da1 D1.5 अकृतात्मनां, D3 अहितात्मक (for अहितान्तकम्)]

24 a) B3.4 अभ्येत्य, T1 G1 M2-4 आगम्य (for आगत्य) — b) Dn1 सितैः (for शितैः) — c) T2 बाणैः (for चोग्रैः) — d) D6 स तेन (for शतेन) K3 B1-4 D आर्प(Dn1 °र्थं)यत्, V1 T2 अर्द्, T1.3 G M अर्पं° (for आर्द°)

25 a) K3 V1 B D S पार्थानां (for पाण्डूनां) — b) Dn1 D1 T2 G1 M1 अपीडयन् — d) K2 प्रवद्रकाः (sic) (for प्रभ°)

26 a) T1 G1.2 उत्तमोजा — b) G2 पार्षद — c) K3 °कारूपमत्सानां, S °कारूशमत्स्यानां — G1 om. 26[de] — d) K3 D1.3.4 कैकयानां, K4 केनयानां (sic), D7.8 कैकेयानां K3 G3 च तद्, B3.4 Da1 D1.5 T3 महद् (for च यद्) — e) K1 चेकितानाश्च, T1 चेदिराजश्च — f) G1 धर्मराजस्य (for °राजश्च) V1 T3 G3 सुव्रत

27 b) T1 चाप्यविक्रमैः, T3 G M चोग्रविक्रमाः — c) G1 परिचार्य Dn1 कर्णे; D6 कर्णं — d) Ś1 K1.2 नाराचास्त्रै(K1 °स्त्रै)र्; Ś2 K4 नाराचैस्त्रम् (for नानाशस्त्रैर्) Ś1 K2 M1 अवाकिरत् — f) K1 G1 कर्णवधाद्(G1 °ध)ता; T3 G3 °वधारता (for °वधे वृता) Ś1 (sup. lin.) K4 G2 रता; Ś2 रत; V1 D6 तदा, B Da1 D2-5.7 T2 M धृता; D1 मता, T1 द्रुता (for वृता)

28 a) G1.2 M2-4 ता शस्त्रवृष्टीर्बहुधा, M1 शस्त्रवृष्टिर्बहुविधा — b) K3 कर्णं छित्त्वा; V1 B D S कर्णश्छित्त्वा (by transp.) B1 transp. शितैः and शरैः — c) K1 [अ]स्त्रवान्सर्वान् K3 V1 B D S [अ]स्त्रवीर्येण; K4 स तान्सर्वान् (for स तान्सर्वान्) — d) K3 पुमान्, B Da1 D1.3-5.7 द्रुम (for द्रुमान्) K3.4 सुकेव, V1 G3 भक्त्वैव, G1 भक्ते च (for भङ्क्त्वेव)

29 a) K2 समहामात्रा, K3 G2 सुमहामात्रान्, V1 महमा मात्रां — b) K3 राजन् (for गजान्) V1 अश्वांश्च (for अश्वान्स) B1 समादिभिः (for °दिनः) — c) Ś2

C 8 1233 B 8 30 31 K 8 21 31

शरव्रातांश्च संक्रुद्धो निघ्नन्कर्णो व्यदृश्यत ॥ २९
तद्वध्यमानं पाण्डूनां वलं कर्णास्त्रतेजसा ।
विशस्त्रक्षतदेहं च प्राय आसीत्पराङ्मुखम् ॥ ३०
अथ कर्णास्त्रमस्त्रेण प्रतिहत्यार्जुनः स्वयम् ।
दिशः खं चैव भूमिं च प्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३१
मुसलानीव निष्पेतुः परिघा इव चेषवः ।
शतघ्न्य इव चाप्यन्ये वज्राण्युग्राणि वापरे ॥ ३२
तैर्वध्यमानं तत्सैन्यं सपत्त्यश्वरथद्विपम् ।
निमीलिताक्षमत्यर्थमुदभ्राम्यत्समन्ततः ॥ ३३
निष्कैवल्यं तदा युद्धं प्रापुरश्वनरद्विपाः ।
वध्यमानाः शरैरन्ये तदा भीताः प्रदुद्रुवुः ॥ ३४
एवं तेषां तदा युद्धे संसक्तानां जयैषिणाम् ।
गिरिमस्तं समासाद्य प्रत्यपद्यत भानुमान् ॥ ३५
तमसा च महाराज रजसा च विशेषतः ।
न किंचित्प्रत्यपश्याम शुभं वा यदि वाशुभम् ॥३६
ते त्रसन्तो महेष्वासा रात्रियुद्धस्य भारत ।

शरव्रातांश्च, K_1 °व्रतांश्च, K_8 पत्तीव्रतान्, K_4 शरव्रातैश्च, V_1 B D S पत्तिव्रातांश्च (D8 °त) (for शर°) K_8 Dn_1 D_8 T_2 सु- (for च) V_1 व्यदृश्यते, T_2 [ऽ]वदृश्यत (before corr °ते); G_1 व्यदृश्यत; G_2 [ऽ]भ्यदृ°, M_1 [ऽ]प्यदृ° — After 29, D_8 T_1 $G_{1.2}$ M read 185* (D_8 for the first time after 23) (of v 1 23)

30 [c]) B_2 त, B_{3-5} तु (for च) K_8 Dn_1 D_8 विशस्त्रपत्रदेहाश्च; K_4 V_1 B (except B_1) °क्षतदेहं च; D_4 (marg as in text) G_2 °पत्रदेहास्तु, T_1 विशस्त्र पत्रदेहेषु, T_2 विशस्त्रपत्र देह तु Ca o cite पत्र — [d]) T_3 G तत, M_1 यंत्र (sic), Co प्राय (as in text). T_1 प्रत्ययासीत्; T_2 प्रायेणासीत् (for प्राय आसीत्) Ś $K_{2.4}$ ह्यासीत् (for आसीत्) B_5 G_2 पराङ्मुख° K_1 प्रायश्चोपत्पराङ्मुख (sic)

31 [a]) K_8 पश्चात् (for अथ) $Ś_2$ Da_1 $D_{1.5}$ T_1 कर्णास्त्रमन्त्रेण — [b]) $Ś_2$ $K_{2.4}$ Da_1 D_1 प्रतिहन्य (for °हत्य) T_1 [अ]र्जुनं Da_1 om स्वयं K_8 B Dn_1 $D_{1, 3-5, 7, 8}$ G M स्मयन्; D_2 स्वरन्; T_1 स्मरन् (for स्वयम्) — [c]) B (except B_2) $D_{2-4, 7}$ दिशं — [d]) M_{2-4} प्राहिणोच् (for प्रावृ°)

32 [a]) Ś $K_{1, 2, 4}$ मुसुलानीव, K_8 मुशलानि च, $B_{1, 3, 4}$ मुषलानीव, Dn_1 $D_{1, 2, 4, 8}$ मुशलानीव, T G मुसला इव. $Ś_2$ निष्पेत्ति° (sic), B_5 $D_{2-4, 7}$ संपेतु° — [b]) T_2 om from चेषव° up to °ण्युग्राणि (in [d]) G_2 यष्टय (for चेषवः) — [c]) V_1 $D_{2, 8}$ शतघ्न्या (D_2 °घ्नी, D_8 °घ्न), G_2 शतघ्नीर् K_1 चाप्यते, K_8 चापे तु (for चाप्यन्ये) — [d]) $K_{1, 3, 4}$ V_1 B (except B_3) D (except Da_1) चापरे $T_{1, 3}$ G M वज्रा ह्यु(T_3 G उ)ग्रा इवापरे

33 [a]) S (except T_2) वध्यमान च (for तैर्वध्यमान) — [b]) Da_1 $D_{1, 5}$ सहस्त्य(D_1 om स्त्य)श्वरथध्वजं; G_2 सपत्त्यश्वरथं प्रति — [c]) K_2 निमीलोभाक्षम् (sic), K_4 विमीलिताक्ष्यम् (for निमीलिताक्षम्) B_{1-4} D_8 अत्यत (for अत्यर्थम्). — [d]) $Ś_2$ उदभ्रामत्, K_8 उत्क्राम्यतं; V_1 $B_{2, 4, 5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} S बभ्राम च, B_1 सत्रास्यत, B_3 उदभ्रास्यत्, D_8 m समुत्क्रांत (for उदभ्राम्यत्) V_1 $B_{4m, 5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} T G M_1 ननाद च, M_{2-4} रुरोद ह (for समन्तत) D_8 उत्क्राम्यं तमसा तत° (sic)

34 [a]) Co नैष्कैवल्य , Ca निष्कैवल्य (as in text). T_1 G यथा, M यदा (for तदा) S (except T_2) दुःखं (G_2 पुख) (for युद्ध) Cv as in text — Ś $K_{1, 2}$ om (? hapl) 34^b–35^a — [b]) K_4 ससक्ताना जयैषिणां (= 35^b), V_1 Dn_1 $D_{2, 6}$ T_2 M_{2-4} प्रापुरश्वरथद्विपा (D_2 °पं); B_3 प्राप्नुवन्सरथद्विपा, Cv as in text. — [c]) K_4 V_1 $B_{2, 4, 5}$ $D_{2-4, 6, 7}$ T_2 हन्यमाना, G_1 वध्यमान° K_8 परैर् (for शरैर्) K_4 V_1 $B_{1, 4, 6}$ Dn_1 $D_{2-4, 6, 7}$ S आर्ता (for अन्ये) — [d]) K_8 T_1 तथा (for तदा) D_5 नीता (for भीता°)

35 Ś $K_{1, 2}$ om 35^a (of v l 34) — [a]) $K_{3, 4}$ V_1 B D (except Dn_1 D_8) त्वदीयानां, T_1 $M_{1, 2, 4}$ तेषा त्वेवं (M_2 °व); T_2 एवविधे, T_3 G M_3 तेषां चैव (for एवं तेषां). T_1 युद्धं — [c]) K_8 अस्ताचल; Dn_1 D_8 T_2 अस्त गिरिं (by transp) T_2 अनुप्राप्य (for समासाद्य) — [d]) M_{2-4} प्रत्यदृश्यत, Co °पद्यत (as in text)

36 [a]) $K_{1, 4}$ तपसा, T_3 $G_{1, 3}$ रजसा (for तमसा). — [b]) T_3 $G_{1, 3}$ तमसा (for रजसा) — [c]) $Ś_2$ प्रतिपश्याम; V_1 Dn_1 D_8 T_1 M_1 प्रत्यपश्याम°, M_{2-4} °दृश्याम (M_4 °म°)

37 [a]) K_8 तत्र श्रांतो; K_4 V_1 $B_{2, 5}$ D (except Da_1 $D_{1, 5}$) T_2 G_3 ते त्रस्यंतो; B_3 T_3 तत्र संतो (for ते त्रसन्तो). D_6 महेष्वास, G_2 महाराज (for महेष्वासा) — [b]) Ś $K_{1, 2, 4}$ रात्रियुद्धात्तु (K_1 °स्तु) (for °युद्धस्य) — [c]) S अप(T_2 °व)हार (for अपयानं) — [d]) K_8 सर्वराजभिः,

अपयानं ततश्चक्रुः सहिताः सर्ववाजिभिः ॥ ३७
कौरवेषु च यातेषु तदा राजन्दिनक्षये ।
जयं सुमनसः प्राप्य पार्थाः स्वशिविरं ययुः ॥ ३८
वादित्रशब्दैर्विविधैः सिंहनादैश्च नर्तितैः ।
परानवहसन्तश्च स्तुवन्तश्चाच्युतार्जुनौ ॥ ३९
कृतेऽवहारे तैर्वीरैः सैनिकाः सर्व एव ते ।
आशिषः पाण्डवेयेषु प्रायुज्यन्त नरेश्वराः ॥ ४०
ततः कृतेऽवहारे च प्रहृष्टाः कुरुपाण्डवाः ।
निशायां शिविरं गत्वा न्यविशन्त नरेश्वराः ॥ ४१
यक्षरक्षःपिशाचाश्च श्वापदानि च संघशः ।
जग्मुरायोधनं घोरं रुद्रस्यानर्तनोपमम् ॥ ४२ C. 8 1248 B 8 30 44 K 8.21 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

V1 B Da D1-7 सर्व(B5 °ह)योधिभि°, Dn1 D3 °योधिन°, S (except T2) सर्वसैनिका (T3 G2 °कैः) (for °वाजिभि°)

38 a) K3 B Dn1 D2-4.6-8 T2 3 G M [अ]पयातेषु, V1 T1 प्रयातेषु, Da1 D1.5 [व]पयातेषु (for च यातेषु) — b) S (except T2) ततो (for तदा) Ś1 K1.2 दिनद्वये (for °क्षये) — c) Ś1 K1.2 B3 सुमनस G2 प्राप्ता (for प्राप्य) Dn1 जय सुमन *** — d) K3 पुन° (for पार्था°) Ś2 सु-, T2 च (for स्व-) T3 G पार्था शिविरमाययु

39 b) K3 V1 B2 च नर्दितै°, B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-8 T2 स(D5 स्व)गर्जितै°; D2 सुनादितै°, T1 3 G M1 (sup lin) 2 4 सनर्दनै° (G3 °र्दनै°; M1 °र्दके°) (for च नर्तितै°) — c) K3 S परानपहसतश्च, V1 D6 °नगणयंतश्च, B Da1 D1-7 °नुपहसतश्च — d) G2 स्तुवद्भिश्च (for °न्तश्च) Da1 D1.5 केशवार्जुनौ, T1 3 G3 चार्जुनाच्युतौ (for चाच्युतार्जुनौ)

40 a) K1 कृतेवराहे (metathesis), D1 कृतोवहारस्, T1 कृतोपहारैस्तु; G M3 कृतेपहारे (for कृतेऽवहारे) K3 कृतेवहारितैर्वीरै° (sic), V1 D2 6 कृतावहारास्ते वीरा° — b) D2 T1 हि (for ते) — c) Ś2 आपिस°, K1 आशिषा V1 B5 D2-4 6 7 आशीर्वा(D6 °र्वे)च पांडवेषु, Dn1 आशि*च पांडवेषु — d) K3 प्रयुजतो, V1 प्रायुज्यंत, B1 3 Da1 Dn1 D1 3-7 S प्रा(T1 प्र)युंजंत, D8 प्रायुजाना K1 नरेश्वर°, B3 नराधिपा, S (except T2 3 G3) नरेश्वर

41 K3 om (hapl) 41 — a) Ś2 कृष्णे (for कृते) K1 कृतेवराहे (metathesis), T1 G M3 °तेपहारे, T2 °वावहारे B3 तु (for च) — b) B (except B4) Da1 D1.3-5 7 तत्र (for कुरु) — Ś1 K2 4 om. 41cd — c) S निशि स्वशिविर गत्वा — d) B1.3.5 D2-4 7 8 न्यवसंत; B4 प्राविसंत (for न्यविशन्त) G3 नरेश्वर Ś2 K1 न्यविशान्म-रतर्षभ (K1 °भा°) — After 41, S (except T2) ins

187* रणे प्रवृत्तान्यहनि कथयन्त सुखं तथा।
[T1 M तदा (for तथा)]

42 a) B2 यक्षो, B5 D2-4.7 S (except T2) ततो (for यक्ष-) K1 -रक्षा°, K3 -रक्ष° (for -रक्ष°) — b) K3 Dn1 D8 T2 श्वापदाश्चापि, B5 D3-5 6 7 °दाश्चैव (for °दानि च) K4 सशय°, Dn1 G2 M2-4 सर्वदा (for संघशा) V1 B1-4 Da1 D1 श्वापदाश्च वयांसि च (V1 सहस्रश) — D3 om 42cd — c) Ś2 अयोधनं; Ca आयो° (as in text) — d) Ś K2 4 रुद्रस्याप्यं(Ś2 K2 °न)तकोपम, V1 B5 Dn1 D2-4.6 7 T2 °स्याक्रीडसंनिभं, T1 3 G M °स्याक्रीडनोपमं Ca cites रुद्रस्याक्रीडं, Cc cites आनर्तनं

Colophon om in D3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K3 4 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 4.5 7 प्रथमयुद्धदिवस — *Adhy name* T1 सेनापहार°, T2 सकुलयुद्ध T1 3 G M2-4 कर्णस्य प्रथमाह्निक समाप्तं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 22, B1.3 D3 30, Da1 D5 40, D4 31, T1.3 G M 21 (as in text); T2 23

२२

C 8 1242
B 8. 21 1
K. 8. 22. 1

धृतराष्ट्र उवाच ।

स्वेन च्छन्देन नः सर्वान्नावधीद्व्यक्तमर्जुनः ।
न ह्यस्य समरे मुच्येतान्तकोऽप्याततायिनः ॥ १
पार्थो ह्येकोऽहरद्भद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत् ।
एकश्चेमां महीं जित्वा चक्रे बलिभृतो नृपान् ॥ २
एको निवातकवचानवधीद्दिव्यकार्मुकः ।
एकः किरातरूपेण स्थितं शर्वमयोधयत् ॥ ३
एकोऽभ्यरक्षद्भरतानेको भवमतोषयत् ।
तेनैकेन जिताः सर्वे मदीया *उग्रतेजसः ।
ते न निन्द्याः प्रशस्याश्च यत्ते चक्रुर्ब्रवीहि तत् ॥ ४

संजय उवाच ।

हतप्रहतविध्वस्ता विवर्मायुधवाहनाः ।
दीनस्वरा दूयमाना मानिनः शत्रुभिर्जिताः ॥ ५
शिबिरस्थाः पुनर्मन्त्रं मन्त्रयन्ति स्म कौरवाः ।
भग्नदंष्ट्रा हतविषाः पदाक्रान्ता इवोरगाः ॥ ६
तानब्रवीत्ततः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

22

1 a) K3 B4 Dn1 D8 S (except T2 3) व (for न) Ca as in text. — b) K3 V1 B D T1.3 अवधीद् (for नाव°) — cd) Ś2 K4 B Dn1 D2–4.6 7 S मुच्येदतको, K1 °च्येतार्तोको (sic); K3 °च्येचांतको, V1 युध्यदंतको, D8 मुच्येदतको (for मुच्येतान्तको)

2 a) For the event, cf 1 211–212. B2 5 D3 4 7 8 च (for हि) K1 हरेद्, K3 हरन् (for ऽहरद्) K3 सर्वान् (for भद्राम्) — b) For the event, of 1. 214–219 K4 [अ]भ्यम् (for [अ]ग्निम्) — For the event, cf 2 23–29 — d) K1 बलवतो, K2 4 D1 5 G3 बलभृतो; T1 बलिहृतो, Cc °भृतो (as in text) K1 नृपं, K3 महान् (for नृपान्) M1 चक्रे बलिभृतोपमान्

3 For the event, of 3 165–171 — b) K1 V1 B Da1 Dn1 D1–6 T2 अहनद्; D8 अदहद् (for अवधीद्) — For 3ab, S (except T2) subst

188* निवातकवचाना च तिस्र कोटीर्जघान ह ।

For the event, of. 3 13–42 — c) Dn1 T2 कैरातरूपेण; T3 G किरातवेषेण — d) Ś1 K V1 (before corr) B2 5 6 D2 3 सर्वम्, Ca c शार्वम् (as in text) G2 अतोषयत् (for अयोधयत्)

4 K3 T2 om. (hapl) 4ab — a) For the event, cf 3 225–243 Ś2 K4 [ऽ]प्यरक्षद्; V1 B D (except D2) T1 G1 2 ह्यरक्षद् (for [ऽ]भ्यरक्षद्) T1 भरताम्; M1 भरता — b) For the event, of. 3 13–42 T3 G1 3 शार्वम्, G2 सर्वम् (for भवम्) — c) Ś2 जित°; K3 रया (for जिता). — d) B D (except D6.8) T2 महीपा (for मदीया) Ś K1 2 4 B Dn1 D3 4 7 T1 G2 M1 द्यु(K1 द्य)म्रतेजसः; V1 उग्रतेजसा, Da1 D1 2 5 6 8 T2 3 G1 3 M2–4 द्युम्नतेजसः (for *उग्र°) K3 मदीयाप्युग्रचेतस — e) B (except B1) Da1 D1–5 7 न ते (by transp), D6 पृते Co cites ते (as in text) Ś1 D1 विद्या ; K4 नीपा (for निन्द्या) Ś K1 प्रशास्या (Ś2 °स्य); K2 4 प्रशास्या, Da1 D1 2 5 प्रश(D2 °स)स्या; G1 2 M प्रहा(G2 M1 °ह)स्या (for प्रशस्या) Ś K V1 B2 5 D2–4 6 7 ते; T1.3 G1 3 M1 तु (for च) T2 ते निर्जिता दुष्प्रसहा — f) K3 यत्र (for यत्ते) Ś K1.2 चक्रे, Da1 सूत (for चक्रुर्) K2 प्रवेहि, S (except T2) प्रचक्ष्व (for ब्रवीहि) Ś K1 2 त, K3 तान् (for तत्) — After 4, V1 B D (except D6 8) ins·

189* ततो दुर्योधन· सूत पश्चात्किमकरोत्तदा ।

5 a) K3 तत प्रवीरा, D2 3 T2 हतप्रवीर(D3 °रा) (for हतप्रहत-) K1 B1 2.4 Dn1 D3.7 -विध्वस्त- (for -विध्वस्ता) Ca c as in text. — b) K3 विविधायुध°, K4 विवर्भौ युध° (sic), B4 विवर्मायुधभूषणा, Dn1 विवर्मायुद्धवाहव (sic), T2 विचर्मायुधवाहना (before corr °मानवा), G2 विचर्मोद्दढ° — c) Ś2 V1 दीयमाना (V1 °ना); G3 दीनमना (for दूयमाना) K3 हीनस्वरा रूपमाना — d) V1 B D S (except M1) शत्रुनि(D3 °त)र्जिता Ś2 मानिना शत्रुभिर्जितः

6 b) K2 स- (for स्म) — c) M2 हतद्विषा — d) Ś2 पदक्रांता, K1–3 B D (except D7) T2 G2 M3.4 पादा°, V1 पादाक्रात

7 ab) M2–4 transp कर्ण and क्रुद्ध K1 क्रुद्धा (for क्रुद्ध) — c) K3 B1 2.5 Dn1 D2 4.6.7 T2 G1.2

करं करेणाभिपीड्य प्रेक्षमाणस्तवात्मजम् ॥ ७
यत्तो दृढश्च दक्षश्च धृतिमानर्जुनः सदा ।
स बोधयति चाप्येनं प्राप्तकालमधोक्षजः ॥ ८
सहसास्त्रविसर्गेण वयं तेनाद्य वञ्चिताः ।
श्वस्त्वहं तस्य संकल्पं सर्वं हन्ता महीपते ॥ ९
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सोऽनुजज्ञे नृपोत्तमान् ।
सुखोषितास्ते रजनीं हृष्टा युद्धाय निर्ययुः ॥ १०
तेऽपश्यन्विहितं व्यूहं धर्मराजेन दुर्जयम् ।
प्रयत्नात्कुरुमुख्येन बृहस्पत्युशनोमतात् ॥ ११
अथ प्रतीपकर्तारं सततं विजितात्मनाम् ।
सस्मार वृषभस्कन्धं कर्णं दुर्योधनस्तदा ॥ १२
पुरंदरसमं युद्धे मरुद्गणसमं बले ।
कार्तवीर्यसमं वीर्ये कर्णं राज्ञोऽगमन्मनः ।
सूतपुत्रं महेष्वासं बन्धुमात्ययिकेष्विव ॥ १३

धृतराष्ट्र उवाच ।

यद्वोऽगमन्मनो मन्दाः कर्णं वैकर्तनं तदा । C. 8 1285 B 8 22 16 K 8.22.16

निष्पीड्य, V1 D2 सपीड्य, B1 [अ]वपीड्य, D8 [अ]निपीड्य; T1 3 G3 M निष्पिष्य (for [अ]भिपीड्य) — ^{d}) K1 4 Da1 Dn1 D1.5–7 प्रेक्ष्य° (for प्रेक्ष°) D1 [आ]त्मज°

8 V1 reads 8 on marg — ^{a}) Ś1 K1.2 यत्ते; K3 यत्नो, K4 यता, B3 मत्तो, Ca.c यत्तो (as in text) T1 धृतश्च (for दृढश्च) D5 दृढश्च (for दक्षश्च) Ca.c cite दृढ° and दक्ष (as in text) — ^{b}) S (except T1) स्मृतिमान् (for धृति°) D8 T1 3 G3 M चार्जुन° (for अर्जुन°) V1 B3 5 Dn1 M1 सदा, D8 T1 2 तथा (for सदा) K3 धृतिमानसुते सह (sic) — ^{c}) K2 4 B D S सबोधयति G2 चात्मानं (for चाप्येन) — ^{d}) V1 B (except B2) D3 4 7 यथाकालम्, Ca.c प्राप्त° (as in text) V1 अधोक्षजं

9 ^{a}) Da1 D5 सहसास्त्रविमर्देन; D1 सहस्रविमर्देन (sic), S सहस्त्रास्त्रविसर्गेण (T1 °निसर्गेण; T2 G1 °विसृष्टेन, T3 G3 °निसृष्ट्या च), Ca सहसास्त्रप्रयोगेण Co cites सहसा — ^{b}) K4 वयंस्तेनाप्यवर्जित (sic), S शक्त्या तेन स वञ्चित (T1 सञ्चित°, M वञ्चिता) — ^{c}) Da1 D1.5 सोहं श्वस्, T1 विद्धाह, T2 यस्त्वह (for श्वस्त्वहं) Dn1 तव (for तस्य) — ^{d}) Da1 सर्वें (for सर्वं) Dn1 कर्ता (for हन्ता) S (except T2) विशां पते (for महीपते) B3 सर्वं हतास्मि भूपते

10 ^{b}) V1 सोनुयज्ञे K3 नृपाधिमान्, T1 3 G1 3 M नृपो नृपान्, G2 नृपैर्नृप (for नृपोत्तमान्) — After 10^{ab}, K3 V1 B D S ins

190* तेऽनुज्ञाता नृपा सर्वे स्वानि वेश्मानि भेजिरे ।

[K3 Dn1 D3 S तेन (for सर्वे) S (except T2) स्वान्निवासान्स (T1 G2 °श्च) भेजिरे (for the posterior half)] — ^{c}) Ś1 K2 सुखोचितास्, G1 सुखोपिता; G2 सुघोषितास्, M1 सुखोषितांश्च (for °षितास्) B1 4 5 Dn1 D2–4.7 8 ता, T3 G3 M च, G1 स (for ते) Ca सुखोपविष्टा (for सुखोषितास्ते) — ^{d}) S (except T3) पुनर् (for हृष्टा)

11 ^{b}) G2 सारामजनदुर्जय (sic) — ^{cd}) K3 प्रयत्ना; G1 प्रयत्तान् (for प्रयत्नात्) Ś1 K2 3 [उ]शनोमहान्, B1 3–5 Da1 D1.3–5 7 °नोमतं; B2 D2 °नोमते, M °नोमतात् (for °नोमतात्) V1 D6 प्रयत्नात्तु महाराज गुप्त भीमार्जुनादिभि°

12 ^{a}) S सत° (for अथ) T1 प्रतीपवक्तार, G2 °कर्तार°, Ca.c °कर्तारं (as in text) B3 अभीप्सं प्रतिकर्तार, D2 शास्त्रप्रदीपकर्तार Cv as in text — ^{b}) Cv सन्ततं K3 प्रियमात्मन°, Da1 विहितात्मनां, Dn1 D3 S विदिता°; Cv विजयात्मन°, Co विजिता° (as in text) B5 D2–4 6 7 प्रवीरं परवीरहा — ^{c}) Dn1 सस्मरन् (for सस्मार) — ^{d}) K4 कर्ण- (for कर्णं) Da1 D1 5 कर्णं (Da1 °र्णं) दुर्योधनं

13 ^{ab}) S वीर्ये (for युद्धे), and प्रभञ्जन- (for मरुद्गण) — ^{c}) K1 कार्तवीर्यसमी, B3 पुरंदरसमं Ś1 m वीर, S युद्धे; Co वीर्ये (as in text) — ^{d}) Ś1 राज्ञे (for राज्ञो) G2 महात्मन° (for ऽगमन्मन) — After 13^{cd}, K3 V1 B D S ins

191* सर्वेषां चैव सैन्यानां कर्णमेवागमन्मन ।

[Dn1 M3.4 एव (for चैव) S यो (T G1 यो) धानां (for सैन्यानां) G1 [अ]नुगन् (for [अ]गमन्)]

— ^{f}) V1 D8 आत्यायिकेषु; Dn1 आत्ययिकेपि; D1 G2 आत्य (G3 °न्य) धिकेषु, T1 आर्यं जनेषु, Ca.c आत्ययिकेषु (as in text) B2 [अ]पि; Dn1 च (for [इ]व) D2 बंधुमा सोदर यथा (sic) — After 13, D6 ins an addl. colophon [*Adhy no* 13]

14 K3 om 14^{ab} with the ref. After the ref., D6 reads 17^{ab}, repeating it in its proper place, while D7 repeats 189* — ^{a}) D1 यद्बो (sic) (for यद्वो) T1 M यद्वो मनोगमत्सूत (T1 °त, M1 °त°); T2 G यद्वै मनोगमत्सू (T3 G3 °त सू) त — ^{b}) V1 B4 D प्रति, G2 सदा (for तदा) — ^{c}) K3 B3 Da1 D1 5 8 T2 G1 3 M अप्य (D1 °य) द्राक्षु सूत (K2 °क्षुसुत°) पुत्र, V1 अद्राक्षच सूतपुत्र,

C. 8 1266 B. 8 22 17 K 8 22 17 अप्यद्राक्षत तं यूयं शीतार्ता इव भास्करम् ॥ १४
कृतेऽवहारे सैन्यानां प्रवृत्ते च रणे पुनः ।
कथं वैकर्तनः कर्णस्तत्रायुध्यत संजय ।
कथं च पाण्डवाः सर्वे युयुधुस्तत्र सूतजम् ॥ १५
कर्णो ह्येको महाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससोमकान् ।
कर्णस्य भुजयोर्वीर्यं शक्रविष्णुसमं मतम् ।
तथास्त्राणि सुघोराणि विक्रमश्च महात्मनः ॥ १६
दुर्योधनं तदा दृष्ट्वा पाण्डवेन भृशार्दितम् ।
पराक्रान्तान्पाण्डुसुतान्दृष्ट्वा चापि महाहवे ॥ १७
कर्णमाश्रित्य संग्रामे दर्पो दुर्योधने पुनः ।
जेतुमुत्सहते पार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान् ॥ १८
अहो बत महद्दुःखं यत्र पाण्डुसुतान्रणे ।

B1.2.4.6 D3.4.7 अप्यपश्यत राधेय; Dn1 अथ ह्याक्ष्य सूतपुत्र; D3 T1 अप्य(T1 °प्र)द्राक्षीत्सूतपुत्र, D6 अभ्यद्रवन्सूतपुत्रं; T2 G3 अद्राक्षीत्त सूतपुत्र (G3 °त्सूतपुत्र त) Co cites अपि (as in text) — [d]) Ś2 K3.4 B Dn1 D2–5.7 T2 M1 शीतार्ते; K1.2 शीतार्ता (K2 °त); T3 शीतार्फा (for शीतार्ता) Dn1 पावक (for भास्करम्)

☞ The sequence of stanzas 15–22 in T1.3 G M is so complicated that it is given in a tabular statement below

Tabular conspectus of the sequence of stanzas 15–22 in T1.3 G M

T1	T3	G1.2	G3 M
15ab	15ab	15ab	15ab
17	17	17	17
15cdef	15cdef	15cdef	15cdef
18	18	18	18
192*		192*	
21	21	21	21
194*	194*	194*	194*
	193*		
16	16	16	16
	192*		
19cd	19cd	19cd	19cd
	19ab	19ab	19ab
22ab	22ab	22ab	22ab
20	20	20	20
22cd	22cd	22cd	22cd

15 Before 15, K3 ins धृतराष्ट्र उवाच — [a]) D6 कृता° (for कृते) T1.3 G [ऽ]पहारे (for ऽवहारे) — [b]) G1 प्रयत्ते (for प्रवृत्ते) — T2 om. 15[e]–16[f] — [c]) Ś2 (sup lin.) वै हत न., D1 वैकर्तन — [d]) V1 D5 G3 युध्यत (for [अ]युध्यत). T3 G सयुगे (for संजय) — [e]) T1 तु (for च) — [f]) G3 युयुरसुं (for युयुधुस्)

16 T2 om 16 (cf. v l 15) For sequence in T1.3 G M, cf the tabular statement, above Before 16, K3 ins कर्ण उवाच — [a]) S (T2 om) वि(T3 स)जेष्यति (G1 °ते) रणे कर्ण — [b]) S (T2 om.) एक (for हन्यात्) V1 B3 D2–4.6.7 ससृंजयान् (for ससोमकान्) K3 पार्थांश्च सहसोमका — [c]) K3 पश्य मे (for कर्णस्य) — [d]) D1 M1 °जिष्णु° (for °विष्णु°) Ś2 K3 तत; K1 मृत, V1 B5 D (except D3) S (T2 om) युधि (for मतम्) — [e]) T1.3 G1.3 M च (for सु) V1 Dn1 D6 G3 तथा श(G3 चा)स्त्राणि घोराणि; B5 D2–4.7 तस्य शस्त्राणि घो° — [f]) K3 T3 G1.3 विक्रम (for विक्रमश्च) D2 महोत्सवा (for महात्मन°). — After 16, B2.4 D3.4.7 read 18[ab], repeating it in its proper place — T3 G3 M ins after 16 T1 G1.2 after 18

192* मम चैव सदा मन्द शंसते नित्यमग्रत ।
कर्णश्च तान्महेष्वासान्पाण्डुपुत्रान्महारथान् ।

17 For sequence in T1.3 G M, cf. the tabular statement in the left column — [a]) K3 D3 दुर्योधनस् K3 D6 तथा; B1.3–5 Dn1 D1–5.7 ततो; D3 तु त (for तदा) B2 ततो दुर्योधनं दृष्ट्वा, S दुर्योधन च दृष्ट्वाजौ (T3 G °प्रे) — [b]) G2 पार्थिवेन, Cn पाण्डवेन (as in text) T1 पराजितं (for भृशार्दितम्) — [c]) V1 D6 पराक्रांतं पाडुसुत; D3 °क्रात महायुद्धे — [d]) K4 सदृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). T3 G2.3 transp च and अपि B2–5 Dn1 D1.3–5.7 महारथ°; Dn1 °रथान्; S °रणे (for °हवे) D3 पराक्रम्य महौजसा

18 For sequence in T1.3 G M, cf the tabular statement, in the left column — [a]) S (except T2) हि सदा (for संग्रामे) — [b]) V1 B D T2 मदो (T2 °दं) दुर्योधन पुन°; T1.3 G M मंदबुद्धि सुयोधन° — K4 om 18[e]–19[b] — [d]) K3 °सोमकान् (for °केशवान्) Dn1 सपुत्रांश्च ससोमकान्, D6 S सह(D6 मम)पुत्रान्सकेशवान् — After 18, T1 G1.2 ins 192* (cf. v l 16)

19 D3 om 19 For sequence in T1.3 G M, cf the tabular statement in the left column K1.4 T1 om 19[ab] (for K4, cf. v l 18) T3 G

नातरद्रभसः कर्णो दैवं नूनं परायणम् ।
अहो द्यूतस्य निष्ठेयं घोरा संप्रति वर्तते ॥ १९
अहो दुःखानि तीव्राणि दुर्योधनकृतान्यहम् ।
सहिष्यामि सुघोराणि शल्यभूतानि संजय ॥ २०
सौबलं च तथा तात नीतिमानिति मन्यते ॥ २१
युद्धेषु नाम दिव्येषु वर्तमानेषु संजय ।
अशेषं निहतान्पुत्रान्नित्यमेव च निर्जितान् ॥ २२
न पाण्डवानां समरे कश्चिदस्ति निवारकः ।
स्त्रीमध्यमिव गाहन्ति दैवं हि बलवत्तरम् ॥ २३

संजय उवाच ।

अतिक्रान्तं हि यत्कार्यं पश्चाच्चिन्तयतीति च ।
तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिन्तया च विनश्यति ॥ २४
तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ।
न कृतं यत्त्वया पूर्वं प्राप्ताप्राप्तविचारणे ॥ २५
उक्तोऽसि बहुधा राजन्मा युध्यस्वेति पाण्डवैः ।
गृह्णीषे न च तन्मोहात्पाण्डवेषु विशां पते ॥ २६ C 8 1281 B 8 31 31 K 8 22 25

M transp 19ab and 19cd — a) K8 महा- (for महद्) — b) B4 यत्तु (for यत्र) K8 °सुत (for °सुतान्) S (except T2, T1 om) प्राप्तो दैववशादह — c) V1 नाहनद्, B3 नाभवद् (for नातरद्) V1 रमसं, T1 सहमा, T2 3 G3 रभमा; G1.2 रमसाव् T1 2 G M सूत (G3 °त, M1 °तो) (for कर्णो) D2 नावधीत्परमेष्वासो — d) V1 Dn1 T2 transp दैवं and नूनं. D3 अत्र (for नूनं) — f) Da1 D1 6 T2 G संपरिवर्तते

20 G2 om 20 For sequence in T1.2 G M, cf the tabular statement on page 168 — a) V1 B3 D2-4 6 7 T2 transp दुःखानि and तीव्राणि — c) K8 सप्रक्षामि (sic), B1 2 अशक्यानि, B3 प्रमहामि, B4 Da1 Dn1 D1 5 8 प्रश्न(Dn1 D5 °स)ह्यामि; D3 प्रवक्षामि (for सहिष्यामि) V1 मोहाद्घोराणिव जय (sic), B5 D3 4 6 7 मोढा घोराणि बहुशः, S (G2 om) कथ शक्ष्यामि ससोढु — d) D3 शल्यरूपाणि

21 For sequence in T1.2 G M, cf the tabular statement on page 168 — a) D7 सौबलश्च, T2 G य (G2 यत्) सौबल (for सौबल च) K8 B Da1 D1 3-5 7 तदा, M2-4 सदा (for तथा) — b) K4 मति° (for नीति) V1 इव (for इति) K4 मन्यत — N ins after 21 T2 after 194*

193* कर्णश्च रभसो नित्यं राजान चाप्यनुव्रत ।

[K4 D8 (m as above) कर्णस्य, B3 कर्णं तु B Da1 D3 7 राजा न (for राजान) B2 [अ]न्वमनीत्, Da1 Dn1 D1 8 [अ]नुद्रु(Dn1 °द्रु)त°, Ca °व्रत (as above) K8 राजानघाश्चनुव्रत (sic)]

On the other hand, S ins after 21 (T2 line 1 only)

194* कर्णं चाप्रतिमं युद्धे देवैरपि दुरुत्सहम् ।
मन्यतेऽभ्यधिकं पार्थाद्दैवं चास्य हृदि स्थितम् ।

[(L 1) T1 सुदुस्सह (for दुरुत्सहम्) — (L. 5) T1 G1.3 पार्थादेव (for °दैव) G2 दिवि (for हृदि)]

22 For sequence in T1.2 G M, cf. the tabular statement on page 168 — ab) K8 परम- (hypermetric) (for नाम) B5 D2-4 6 7 S (except T2) यदैव (T1 2 G M °दह) वर्तमानेषु महायुद्धेषु संजय — G2 om 22c-23b — c) Ś2 निहितान्, K4 निर्जि° Ś2 K1 2 पार्थान् (for पुत्रान्) — d) K8 B2 5 Dn1 D2 8 T1 2 विनिर्जितान् (for च नि°)

23 G2 om. 23ab (cf. v l 22) — b) V1 (by corr) कश्चिदास्ते K4 [इ]ति वारक, Dn1 न वा°, S (G2 om) हत किल (for निवारक) — c) Dn1 श्रीमध्यम् T1 M स्त्रीमध्य (for °मध्यम्) K8 V1 B Da1 D1.3-8 T G गाहंते D2 अक्षमध्यधिगाहंते — d) K1 8 V1 B D T G तु, M नु (for हि) D2 बलवत्तर

24 After the ref, K4 V1 B (except B8) D (except Dn1 D8) ins

195* राजन्पूर्वनिमित्तानि धर्मिष्ठानि विचिन्तय ।
[Co cites पूर्वनिमित्तानि and धर्मिष्ठानि]

— a) Dn1 D8 तु, G2 स (for हि) K8 य (for यत्) D5 om. कार्यं — b) K8 V1 B D T G1 3 M पश्चाच्चि- (B8 °च्चे)तयते नर (K8 पुन), G2 °च्चिंत्यन्नयेत्तरत् — c) B8 न (for तच्च) M2-4 transp तच्चास्य and न — d) K8 चिंतया स, V1 B1 °यातो (B1 °नश्), M4 °या न (for °या च) K4 विनस्यति, B4 च नश्यति (for विन°)

25 a) K8 नहित (for तदिदं) Dn1 कार्यं च, M2-4 यत्कार्यं (for कार्यं तु) — b) Ś2 K4 दूरे; B5 दूर (for दूर) Co cites दूरप्राप्त (as in text) G2 जय तदा, M1 विजानत — c) B1 3 4 D1 5 कृता (for कृत) — d) Ś K1 2 प्राप्ताप्राप्त, T1 M8 प्राप्तं प्राप्त K8 4 V1 B2 5 D2-4 6 7 -विचारण, B1 3 4 Da1 D1 5 -विचारणा T2 G अप्राप्त (G2 स ताम) प्राप्तवान्रणे

26 a) G2 M2 हि (for ऽसि) T1.2 G M बहुशो (G2 °ना) (for °धा) — b) S (except T2) मा युद्धमिति

22

C 8 1261 B. 8 21 32 K 8 22 26 त्वया पापानि घोराणि समाचीर्णानि पाण्डुषु ।
त्वत्कृते वर्तते घोरः पार्थिवानां जनक्षयः ॥ २७
तत्त्विदानीमतिक्रम्य मा शुचो भरतर्षभ ।
शृणु सर्वं यथावृत्तं घोरं वैशसमच्युत ॥ २८
प्रभातायां रजन्यां तु कर्णो राजानमभ्ययात् ।
समेत्य च महाबाहुर्दुर्योधनमभाषत ॥ २९
अद्य राजन्समेष्यामि पाण्डवेन यशस्विना ।
हनिष्यामि च तं वीरं स वा मां निहनिष्यति ॥ ३०
बहुत्वान्मम कार्याणां तथा पार्थस्य पार्थिव ।
नाभूत्समागमो राजन्मम चैवार्जुनस्य च ॥ ३१
इदं तु मे यथाप्रज्ञं शृणु वाक्यं विशां पते ।
अनिहत्य रणे पार्थं नाहमेष्यामि भारत ॥ ३२
हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मयि चैव स्थिते युधि ।
अभियास्यति मां पार्थः शक्रशक्त्या विनाकृतम् ॥ ३३
ततः श्रेयस्करं यत्ते तन्निबोध जनेश्वर ।
आयुधानां च यद्वीर्यं द्रव्याणामर्जुनस्य च ॥ ३४
कायस्य महतो भेदे लाघवे दूरपातने ।
सौष्ठवे चास्त्रयोगे च सव्यसाची न मत्समः ॥ ३५

सर्वेश — c) K3 गृहीपे, K4 गृह्णीप्ते; D4 गृह्णापि V1 रोपात्, D6 दोपात्, D8 द्रोहात् (for मोहात्) S न च (T1 हि) तत्त्वग्रहीह्रूपा(T1 °मोंहा, T2 °न्मोहा, M °द्रोहा)त् — d) V1 Dn1 D2 6 पाढवाना, B Da1 D1 3–5 7 वचन तु (B1 त्व, B2 तद्, B5 D3 4.7 च) (for पाण्डवेषु) K3 वचन वै विनश्यति

27 a) D8 transp पापानि and घोराणि S कर्माणि (for घोराणि) B1 तथा प्राप्तानि घो° — b) K1 समशीर्णानि, T1 G2 समाचीनानि D2 पाढवै (for पाण्डुषु) — c) B1 T2 घोर K3 अद्य तरक्रु[रिक्र]यते घोरं — d) Ś2 K2–4 V1 M2 (sup lin as in text) 3 4 पाडवा(K3 °वे)नां, D8 पांडवेभ्यो, T3 G कौरवाणां (for पार्थिवानां) D2 धनजय°, T1 च न° क्षय°, T2 G2 जनक्षयं

28 a) K3 M4 त्वं त्विदानीम्, B1 T1 3 G तदिदा° (for तत्त्विदा°) K3 परिश्रुत्य; V1 B D S अतिक्रातं (D1 M1 °त) (for अतिक्रम्य) — b) K3 शोच — c) G2 M1 तत्त्व (for सर्वं) T1 3 G -तत्त्व, M1 सर्वं (for -वृत्त) — d) Ś2 वैशासमप्युत, K3 °सनं महत्, B1 °समच्युत ; B3 °ममेव च, D2 वैरमसुद्भव, T2 3 G1 3 वैशसमुच्यते Ca cites वैशसम् G2 सर्वं चैव समुच्यते

29 a) T3 G तु शर्वर्यां (for रजन्या तु) — b) G2 अभ्यगात् — c) B4 स (for च) K3 सामात्यं तु महाबाहुं — d) K3 V1 B5 D2–4 6 7 S अथाब्रवीत् (for अभाषत)

30 S transp 30 and 31 Before 30, all MSS (except K3 T2 G2) ins कर्ण उवाच — a) K3 D1.6 अथ, T3 G3 यदि (for अद्य) — c) V1 B D S निहनिष्यामि (for हनिष्यामि च) — d) S transp वा and मा

31 S transp 30 and 31 — a) T1 कार्येस्य, Ca कार्याणा (as in text) — b) V1 B5 D2–4 6 7 भारत, B3 लाघवात्, D8 पार्थिव° (for पार्थिव) — c) D6 T3 G2 3 M3–4 मा भूत् (for नाभूत्)

32 K1 om (hapl.) 32–34 S transp 32ab and 32cd — a) Da1 D1 5 इम (for इद) K3 यथाप्राज्ञं, Dn1 T3 G1 3 महाप्राज्ञ (G1 °ज्ञ°), T1 2 यथासत्य (T2 sup lin °त्व), G2 महाराज, M यथातत्त्व (M1 °वृत्त) (for °प्रज्ञ) — b) D8 (marg as in text) वाच (for वाक्यं) T1 2 M महारथ, T3 G नराधिप (for विशां पते) — c) T2 G2 M1 पार्थान् — d) S पार्थिव (for भारत)

33 K1 om 33 (cf v. l 32) — a) G2 हतप्रवीर- — b) G2 मम (for मयि) V1 चापि, Dn1 D3 चैव (for चैव) B1 5 D2–4 6 7 S चावस्थिते (for चैव स्थिते) B4 व्यवस्थिते (for स्थिते युधि) — c) V1 चेत्, M1. 3 4 मा (for मा) — d) V1 B1 5 D2–4 6 7 शक्रशक्ति- (for °शक्त्या) Ś2 विनाशक्रत् (for विनाकृतम्) S शक्रशक्ति- र्गता हि सा

34 K1 om. 34 (cf v l. 32) — a) B1,3 4 तदा, Da1 D1 तथा, S तत्र (for तत°) B1 2 5 D3 4 6.7 यच्च, S यत्तु (for यत्ते) — b) K4 जनेश्वर, Dn1 °श्वर — c) K4 B1 2 5 D2–4 6 7 S मे वीर्यं, B3 सचार्यं (for यद्वीर्यं) — d) K4 V1 B (except B3) D (except D3) S दिव्या (G2 जीवा)नाम् (for द्रव्याणाम्) K3 मम तस्य (for अर्जुनस्य)

35 a) Ś K3 V1 B2 3.5 Dn1 D3. 4 7 कार्येस्य (for कायस्य) G2 महते Dn1 भेदो — b) T2 पूर° (for दूर°) — c) K1 4 M2 3 शा(K4 श)स्त्रयोगे, V1 D2 चास्त्रवीर्ये, B (except B3) D3 4 7 चास्त्रपाते — d) K3 मे सम ; B3 मत्पर°, D2 मत्क्षम — After 35, K4 V1 B (except B3) D S ins

196* प्राणे शौर्ये च विज्ञाने विक्रमे चापि भारत ।
निमित्तज्ञानयोगे च सव्यसाची न मत्समः ।

[(L. 1) T G1.3 M प्राणे (T1 2 G1 °ण-) स्थैर्ये, Ca.c

सर्वायुधमहामात्रं विजयं नाम तद्धनुः ।
इन्द्रार्थमभिकामेन निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३६
येन दैत्यगणान्राजञ्जितवान्वै शतक्रतुः ।
यस्य घोषेण दैत्यानां विमुह्यन्ति दिशो दश ।
तद्भार्गवाय प्रायच्छच्छक्रः परमसंमतम् ॥ ३७
तद्दिव्यं भार्गवो मह्यमददाद्धनुरुत्तमम् ।
येन योत्स्ये महाबाहुमर्जुनं जयतां वरम् ।
यथेन्द्रः समरे सर्वान्दैतेयान्वै समागतान् ॥ ३८
धनुर्घोरं रामदत्तं गाण्डीवात्तद्विशिष्यते ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी धनुषा तेन निर्जिता ॥ ३९
धनुषो यस्य कर्माणि दिव्यानि प्राह भार्गवः ।
तद्रामो ह्यददान्मह्यं येन योत्स्यामि पाण्डवम् ॥ ४०
अद्य दुर्योधनाहं त्वां नन्दयिष्ये सबान्धवम् ।
निहत्य समरे वीरमर्जुनं जयतां वरम् ॥ ४१
सपर्वतवनद्वीपा हतद्विड्भूः ससागरा ।
पुत्रपौत्रप्रतिष्ठा ते भविष्यत्यद्य पार्थिव ॥ ४२
नासाध्यं विद्यते मेऽद्य त्वत्प्रियार्थं विशेषतः ।
सम्यग्धर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ॥ ४३
न हि मां समरे सोढुं स शक्तोऽग्निं तरुर्यथा ।
अवश्यं तु मया वाच्यं येन हीनोऽसि फल्गुनात् ॥ ४४ C 8 1301 B 8 31 51 K 8 22 55

प्राणेशौर्ये (as above) K4 B5 D2–5 [ऽ]थ (for च) B2 ज्ञाने च, T1 M शौर्ये च, T2 3 G1.3 वीर्ये च, Ca विज्ञाने (as above) G2 प्राणिन्यैर्येण राज्ञा च (for the prior half) — (L 2) K4 निमित्तगानयोगेन, M1 °ज्ञाने च योगे च (hypermetric) (for the prior half) D3 (m as above) सव्यसाची नरस्तत]

36 a) T1 आयुधाना महामात्र, T2 सर्वायुध महा°; G2 °युधमहोरात्र Ca cites महामात्र — b) K4 D4 मे धनु; B2 यद्धनु, D2 मेधस, T1 G1.3 मद्धनु (for तद्धनु) G2 मयस्तास महद्धनु (sic) — c) K4 इद्रार्थम् (for इन्द्रार्थम्) B1.4 5 Dn1 D2–4.6–8 प्रियकामेन (for अभि°)

37 For the event, cf. B 12 2–3 — a) S दैत्यान्पुरा (T2 °त्यासुरा) (for दैत्यगणान्) — b) K3 क्षतवान् (for जित°) — c) B2 यस्य घोरेण, G2 न घोषेण (for यस्य घोषेण) — d) K1 विमुह्यत; V1 B Dn1 D2–4 6–8 व्यामुह्यत, Da1 D1 5 T1 M1 व्यमुह्यंत, T2 3 G मुह्यंति च, M2–4 व्यामुह्यंति K4 दिशो दिश — Ś K1.2 om. 37ef — e) K4 प्रादाच्च, M2–4 प्रददौ (for प्रायच्छत्) — f) B3 परमसंपद, T1 2 G2 M2–4 °समत; G1 °स्तुत

38 a) K4 om तत् K3 मेय (for मह्यम्) — b) Ś1 K1.2 V1 B D अ(K1 आ)ददद्, K3 प्रददद् (for अददाद्) — c) B. D (except Dn1 D8) S तेन (for येन) G2 योग (for योत्स्ये) Dn1 महाबाहुर्, T2 महत्सैन्यम्, M2–4 महाबुद्धिम् — e) S K1.2 4 सैन्यान्, G1 सर्वा (for सर्वान्) — f) Ś2 K4 D8 दैतेयान् B2 समुपागतान्, D2 सुन्समागतान् (for वै समा°) — After 38, S ins

197* निजघान तथा सर्वाञ्जेष्यामि युधि पाण्डवान्।

39 a) B1 4 धनुर्घोरतम दत्त — b) K4 गाडीवां, D3 गाजीवात् V1 B2 3 तु, D6 वै (for तद्) K1 विजि°, G1 वशि° (for विशि°) — c) V1 त्रिसप्तकृत्वा तु (hypermetric) (for °कृत्व) V1 B2 D2 6 वसुधा (for पृथिवी) Dn1 त्रिसप्तकृत्वा पृथवी — d) D5 om -षा तेन Ś K1 2 4 V1 B (except B1) Dn1 D2–4 6 7 T1 येन (for तेन) K1 3 निर्जिता°, D2 गर्जित

40 a) Ś2 धनुषे V1 B Dn1 D2–4 7 8 S ह्यस्य (for यस्य) — b) K4 भार्गव — c) Ś1 K1–3 V1 B1.3 5 ह्यददन्, B2 प्रददन्. — d) Ś2 यो न, K1.3 V1 B (except B4) D (except D6) तेन (for येन) S ते(T1 M1 ये)न योत्स्ये धनजय

41 K3 om 41 — a) D8 अय, T1 अह (for अद्य) B2 T1 M1 दुर्योधन B2 ह्यहं, D2 त्वाह, T1 M1 वीर, T2 3 G1 3 M2–4 त्वा तु (for [अ]हं त्वा) G3 अद्य दुर्योधनार्थं तु — d) M1 रथिना (for जयतां)

42 a) Ś2 B5 °नग° (for °वन°) — b) K3 हतद्विप°, B (except B2) D2–. 7 Ca °वीरा (for °द्विड्भू) Dn1 समागम°, G1.3 सन्सागरा (G3 °र) T2 हतद्विट्सागरानरा — d) Dn1 T2 मेदिनी (for पार्थिव)

43 G2 om 43 — a) Ś2 नासाद्य, K1.4 नास्माद्य, K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 S (G2 om) नास्मह्यं, V1 B1 2 5 D2–4 6 7 नाशक्य K3 T1 3 G1 3 M2–4 मह्य, B5 नोद्य (for मेऽद्य) — d) K3 आत्मवचो

44 V1 reads 44ab on marg — a) S मे विक्रम (for मां समरे) G2 मोय (for सोढुं) — b) K1 सांसक्तो, K3 स शक्ता, K4 स सक्ता, V1 B1 3–. Da1 D3 6 7 G1 M2–4 सशक्तो, B2 D6 शक्तः सो (by transp), D4 संसक्तो, T1 2 (sup lin) न शक्तो T2 3 G2 3 तनुर् (for तरुर्) M3 वृथा (for यथा) — c) K4 अवाच्य (for अवश्यं) Da1 D1.6 हि (for तु) K3 च मयोच्येत,

C 8 1302 B 8 31 52 K 8 22 56 ज्या तस्य धनुषो दिव्या तथाक्षय्यौ महेषुधी ।
तस्य दिव्यं धनुः श्रेष्ठं गाण्डीवमजरं युधि ॥ ४५
विजयं च महद्दिव्यं ममापि धनुरुत्तमम् ।
तत्राहमधिकः पार्थाद्धनुषा तेन पार्थिव ॥ ४६
मया चाभ्यधिको वीरः पाण्डवस्तन्निबोध मे ।
रश्मिग्राहश्च दाशार्हः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ४७
अग्निदत्तश्च वै दिव्यो रथः काञ्चनभूषणः ।
अच्छेद्यः सर्वतो वीर वाजिनश्च मनोजवाः ।
ध्वजश्च दिव्यो द्युतिमान्वानरो विस्मयंकरः ॥ ४८
कृष्णश्च स्रष्टा जगतो रथं तमभिरक्षति ।
एभिर्द्रव्यैरहं हीनो योद्धुमिच्छामि पाण्डवम् ॥ ४९
अयं तु सदृशो वीरः शल्यः समितिशोभनः ।
सारथ्यं यदि मे कुर्याद्ध्रुवस्ते विजयो भवेत् ॥ ५०
तस्य मे सारथिः शल्यो भवत्वसुकरः परैः ।
नाराचान्गार्ध्रपत्रांश्च शकटानि वहन्तु मे ॥ ५१
रथाश्च मुख्या राजेन्द्र युक्ता वाजिभिरुत्तमैः ।
आयान्तु पश्चात्सततं मामेव भरतर्षभ ॥ ५२
एवमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यामि गुणैरहम् ।

T1 हतुमायाव (for तु मया वाच्यं) D6 वाक्य (for वाच्य) — d) Some MSS फल्गुनात्

45 a) G3 दिव्यौ — b) K1 [अ]जय्यौ, K4 च क्षय्यौ (hypermetric), V1 B1 5 D2-4 7 T1 2 [अ]क्षय्ये, B2 D6 [अ]क्षय्यो G2 महेष्वधी — After 45ab, K4 V1 B D (except Dn1 D8) ins

198* सारथिस्तस्य गोविन्दो मम तादृङ् न विद्यते ।
[K4 सारथी V1 न तादृग्विद्यते भुवि (for the posterior half)]

— c) S (except T1) तच्च (for तस्य) — d) T2 om अजर V1 B2 6 Dn1 D2-4 6 7 अजित (for अजर)

46 a) K4 तन् (for च) K3 महादिव्य — c) Ś1 K1-3 तव (for तत्र) T3 G2 3 माम् (for [अ]हम्) D2 धनुष, T3 G2 3 अधिक Ś1 K2 पार्थं (for पार्थाद्) Ś2 K4 तथा मदधिक पार्थो — D3 om 46d–47a — d) D2 अधिकस् (for धनुषा) S [ए]के(G3 °ते)न (for तेन) K3 B1, 3 6 Dn1 D1 5 S (except T2 M1) भारत (for पार्थिव)

47 D3 om 47a (cf v l 46) — a) K3 V1 B D (D3 om) T1 2 M येन (for मया) K3 वा, T1 2 M तु (for च) Ś1 K1-3 B (except B1) D (except Dn1, D3 om) [अ]प्यधिको Dn1 M2-4 वीर, D5 धीर (for वीर) T3 G वै समभ्यधिको वीर — b) M2-4 पांडव T2 त्व (for तन्) — c) K1 रश्मिग्राहेश्च, T1 M2-4 °ग्राहोस्य, T2 3 G1 3 °अहोस्य; G2 M1 °ग्राहस्य Ca.c cite रश्मिग्राह K3 शार्दूल (for दाशार्ह) — d) D8 सुरासुरनमस्कृत , S मम तादृङ् (G2 मन्मतोत्र न) विद्यते

48 For the event, cf 1. 216 8–15 — a) D8 (marg as in text) अग्निदिव्यश्च K4 चैव, Dn1 D1 5 तथा (for च वै) — b) K2 om रथः Dn1 काचनभूषित — c) K4 अच्छेद्या, Dn1 D3 T1 G1, 3 M2-4 अभेद्य (G1, 3 °द्या); D1 आछिद्य D3 सरथो, T1 2 G M सर्वथा (G1 °दा) (for सर्वतो) K3 वीर — e) Dn1 D5 नित्यो (for दिव्यो) — f) B3 विस्मय गत V1 B2 T2 3 G M1 वानरोपि (V1 B2 °रश्च, G2 °रेण) भयकर

49 a) V1 B2 D6 G2 तु (for च) K4 सृष्टा; Dn1 D8 गोप्ता (for स्रष्टा) V1 B2 D2 6 T2 3 G M जगतः स्रष्टा (by transp), D2 जगत श्रेष्ठो, T1 जगता नाथो — b) T3 G1 3 यंता (for रथ) K3 समधिगच्छति, D6 तमधिरक्षति; D3 अस्माभि . G2 रथयता मम त्रिभि — c) Ś K1 2, 4 B (except B3) D2-4 7 एतैर्, D6 एतद्- (for एभिर्) V1 D7 T1 दिव्यैर्, T2 3 G त्रिभिर् (for द्रव्यैर्) T1 om हीनो

50 a) B2 अहं तु; B5 अनन्य-, D6 अत्र तु (for अय तु) K2 सयशो (for सदृशो) K1 वीरा, K3 V1 B D T1 2 G1 M शौरे (for वीर) — b) D6 (before corr) शल्ये B1 समवि- (for समिति-) — c) K4 सारथिं T1 न (for मे) — d) K3 ध्रुव मे, D6 ध्रुवस्ते, T1 ध्रुवश्च

51 b) K2 [अ]सूकर, K3 [आ]शुतर, D3 [अ]-सुतर D6 [ऽ]भवद्वाक्यकर परै — c) Ś K4 गार्ध्रपक्षाश्च, K1 गाध्रपत्राश्च, K2 गाद्धपक्षाश्च, Dn1 गार्द्धपात्राश्च; D1 गार्धपत्राश्च, T1 गृध्रपक्षा, T3 G3 गृध्रपत्राश्च

52 a) Dn1 मुख्यान् M1 राजेंद्रा — b) Dn1 युक्तान्, G2 M1 युक्त- T1 G3 M1 अग्र्यै , T2 3 G1, 3 उग्रैर्, M2-4 अग्रियै (for उत्तमै) — c) T1 जयस्तु (for आयान्तु) V1 transp पश्चात् and सततं S सग्रामे (for सतत) — d) V1 M2-4 ममैव, D6 T3 G मम वै, T1 ममैष; T2 मम ये, M1 ममेच (for मामेव) D5 भरतर्षभ

53 a) K4 एवमेभ्यधिक , Dn1 D1 5 एवमप्य K3 पार्थे — b) K3 सगौरव, Dn1 रणे ह्यह (for गुणैरहम्) — c)

शल्यो ह्यभ्यधिकः कृष्णादर्जुनादधिको ह्यहम् ॥ ५३
यथाश्वहृदयं वेद दाशार्हः परवीरहा ।
तथा शल्योऽपि जानीते हयानां वै महारथः ॥ ५४
बाहुवीर्ये समो नास्ति मद्रराजस्य कश्चन ।
तथास्त्रैर्मत्समो नास्ति कश्चिदेव धनुर्धरः ॥ ५५
तथा शल्यसमो नास्ति हययाने ह कश्चन ।
सोऽयमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यति रथो मम ॥ ५६
एतत्कृतं महाराज त्वयेच्छामि परंतप ।
एवं कृते कृतं मह्यं सर्वकामैर्भविष्यति ॥ ५७
ततो द्रष्टासि समरे यत्करिष्यामि भारत ।

C 8 1318
B 8 31 68
K 8 22 72

K1 ह्यभिधिक, K3 चाप्यधिक, V1 B D (except D2) [ऽ]प्यभ्य° D5 स शल्योप्यधिक कृष्णाद् — d) K3 अति चाप्यहं, V1 B3 Da1 Dn1 D1-7 8 (marg) T1 M अपि चाप्यह, B2 या समोप्यह, B1 च तयाप्यह (for अधिको ह्यहम्) T2 3 G पार्थादर्जुनतो ह्यह (G3 °च) — After 53, S reads 55^{cd}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{cd}

54 For sequence in S, cf v 1 53 — a) K1 यथा सुहृदय, K3 यथा स्वहृदया, B1 स्याश्वहृदय G2 M2-4 वीर, M1 वेद (for वेद्) — b) D3 केशव (for दाशार्ह) — c) K3 [ऽ]पि या जाने, V1 B D (except D8) विजानीते, S वि(T1 [ऽ]पि)जानाति (for ऽपि जानीते) — d) V1 B2 D3 हयचित्त, B3 Dn1 D2-4 7 S हयज्ञान (G2 °नान्), Da1 तज्ज्ञान वै (for हयानां वै) — After 54, T1 ins 199*

55 For sequence in S, cf. v 1 53 — a) Ś1 K1 बाहुवीर्य, K4 °वीर्यं T1 नात्मनो बाहुवीर्येण, T2 बाहुवीर्यो त्मम नाह, T3 G °वीर्यान्मया (G1 °ह्य) ह्यस्य, M °वीर्येत्म(M1 °र्यम)नो नाहं — B2 om (hapl.) 55^{bc} — b) V1 मद्रराजश्च T1 2 M मन्ये तुल्यं (T2 य वै) कथचन, T3 G न मे (G1 तु) तुल्य कथचन — c) K3 D2 6 8 T2 त(D1 य)थास्त्रे, M2-4 शस्त्रास्त्रैर् (for तथास्त्रैर्) Ś K1.2 6 तयास्त्र सदृशो नास्ति — D3 om (hapl) 55^{d}-56^{a} — d) Da1 D1 5 एव, S अन्यो (for एव)

56 For sequence in S, cf v 1 53 D3 om. 56^{a} (cf v 1. 55) — a) S राजन् (for नास्ति) — b) Ś K2 V1 B1 2 3 Da1 Dn1 D2-4 7 हयज्ञाने Ś B D3 4 7 हि (for ह) S रथयाने (T2 कथं याने, M2-4 रथयोगे) न विद्यते — T2 3 G M ins after 56^{ab} T1 after 54

199* वीर्यत सारतश्चैव योगत कर्मतोऽर्थत ।
[G2 [ऽ]पिन (for [ऽ]र्थत)]

— K4 reads 56^{cd} after 201* — c) K3 S अहम्, V1 D3 सोहम्, D8 (marg) एवम् (for सोऽयम्) K3 Da1 D1.5 अभ्यधिकः; D3 अत्य° (for अभ्य°) V1 B D2-4.6 7 कृष्णाद् (for पार्थाद्) — d) K3 S भविष्यामि (for °ष्यति) K3 D1 रथोत्तम (D1 °म); V1 रथोत्तम, B1 रथे मम, T1 रथी तथा, T2 M2-4 रथी (T2 °थे) तव; T3 G न सशय; M1 रथस्तव (for रथो मम) — Ś K B2 3 5 D8 ins after 56 V1 B4 Da1 Dn1 D1-2 5 7 after 201* D3 after 57

200* समुद्यातु न शक्ष्यन्ति देवा अपि सवासवा ।
[Ś K3 4 D8 नामुद्यत, K1 समुद्यत, V1 °द्यतु, B2 न हि युक्ते, B3 संयुध्यत, B5 समुद्यातु, Da1 D1 °द्यांत, D2 मामभ्येतु, D4 8 समुद्यान Ś1 D2 B2 न शक्यति, K3 अशक्ष्यति, B1 न शक्य हि, D3 न मजनि (for न शक्ष्यन्ति) Ś K V1 त्रिदशाश्च, B2 Da1 Dn1 D1.2 6 8 त्रिदशापि (for देवा अपि) K3 सवागत (sic), V1 महारथा (for सवासवा) D3 त्रिदशा सवासवा (for the posterior half)]

On the other hand, V1 B4 Da1 Dn1 D1-3 5 7 ins after 56 K4 after 56^{ab} B1 after 57^{ab} B2 5 after 200*

201* एव कृते रथस्थोऽह गुणैरभ्यधिकोऽर्जुनात् ।
भवे युधि जयेय च फाल्गुनं कुरुसत्तम ।
[(L 1) K4 Da1 Dn1 D1 5 6 अभ्यधिको (for अभ्य°) — (L 2) V1 Cnp भवेन् (for भवे) Da1 D1 5 भवेय विजयेय च (for the prior half)]

On the other hand, S ins after 56 (cf line 2 of 201*)

202* विजयेयमहं सख्ये फल्गुन कुरुनन्दन ।

57 a) B5 एव (for एतत्) Ś K1.2 B5 कृते, T1 कर्म (for कृत) — b) S K3 स्वामिच्छामि, K1 4 स्वामिच्छमि, D8 (m as in text) त्वयेच्छामि (sic) — After 57^{ab}, K4 V1 B2 4 5 D (except Dn1 D8) S ins

203* क्रियतामेव कामो मे मा च कालोऽत्यगादयम् ।
[T2 एव (for एष) V1 Da1 D1 5 संप्रासो, B4 मे कामो (by transp), T1 कामेव, G3 कामो नु V1 Da1 D1.5 मा च, T1 ह्यत्वा, T2 मात्र, T3 G2 3 राजन्, G1 मा र्त्वं, M मा त्वा (for मा च) B2 [ऽ]त्यगादयत्, G1 [ऽ]तिगादय, G2 [ऽ]त्य° Cc cites काल, मा चात्यगात्]

— After 57^{ab}, B1 reads 201* — c) T2 transp कृते and कृत Da1 D1 5 मह्यं; Dn1 D8.7 Co सद्य, D2 मन्ये (for मह्यं) — d) K3 सर्वकामो, V1 B2 D2 6 सर्वे(D6

C 8 1316 B 8 31 68 K 8 22 72

सर्वथा पाण्डवान्सर्वाञ्जेष्याम्यद्य समागतान् ॥ ५८

दुर्योधन उवाच ।

सर्वमेतत्करिष्यामि यथा त्वं कर्ण मन्यसे ।
सोपासङ्गा रथाः साश्वा अनुयास्यन्ति सूतज ॥ ५९
नाराचान्गार्ध्रपक्षांश्च शकटानि वहन्तु ते ।
अनुयास्याम कर्ण त्वां वयं सर्वे च पार्थिवाः ॥ ६०

संजय उवाच ।

एवमुक्त्वा महाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ।
अभिगम्याब्रवीद्राजा मद्रराजमिदं वचः ॥ ६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥

२३

संजय उवाच ।

पुत्रस्तव महाराज मद्रराजमिदं वचः ।
विनयेनोपसंगम्य प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १
सत्यव्रत महाभाग द्विषतामघवर्धन ।

°र्व)कार्यं, D8 (before corr as in text) सर्वमेव, S त्वया सर्वं (for सर्वकामैर्) — After 57, D6 reads 200* (cf. v l. 56)

58 ^{a}) B1 अथ, B3 यथा; B4 Da1 D1 5 तथा (for ततो) Ś2 द्रष्टस्य (sic), V1 B1.2 5 D3 4 6–8 द्रक्ष्यसि, D2 गच्छामि, T1 दृष्टोसि (for द्रष्टासि) B4 om समरे V1 B1 2.5 D2–7 संग्रामे (for समरे) — ^{c}) K3 ससैन्यान् (for सर्वथा) V1 B1 2 5 D2–4 6 7 संख्ये, G2 M सखे, G3 सघे (for सर्वान्) — ^{d}) V1 B1 2 5 D2–4 6 7 विजेष्ये वै (for जेष्याम्यद्य) — After 58, K4 V1 D (except Dn1 D2 8) S ins

204* न हि मे समरे शक्ता समुद्यातु सुरासुरा ।
किमु पाण्डुसुता राजन्रणे मानुषयोनय ।
सजय उवाच।
एवमुक्तस्तव सुत कर्णेनाहवशोभिना।
सपूज्य सप्रहृष्टात्मा ततो राधेयमब्रवीत् ।

[(L 1) K4 सक्ता (for शक्ता) S एव युक्त न मा शक्ता (for the prior half) D6 पुर स्यातु, S अपि (M2 4 °व-) जेतु (for समुद्यातु) — (L 2) V1 पाडुसुनान् — (L 3) T2 3 G om the ref — (L 4) D3 सप्र° (for सप्र°) S सपूज्यैन प्रहृष्टात्मा (for the prior half)]

59 M1 om 59–61 T2 3 G M2–4 om. the ref — ^{a}) K3 V1 B D S (M1 om) एवम् (for सर्वम्) — ^{b}) Dn1 D5 भाषसे (for मन्यसे) — Da1 D1 5 om 59^{cd} — ^{c}) T3 G2 3 सोपसगा K2 सोपसगरथा साश्वास् — ^{d}) K3 स्वानुयास्यति, B1 D2 3 7 स्वनु°, T1 ह्यनु°, G2 अनुयास्यामि V1 B2 5 D2–4 6 7 संयुगे, B1 2 4 S (M1 om) तेनघ (for सूतज)

60 M1 om 60 (cf. v l. 59) — ^{a}) Ś1 K4 गार्ध्रपक्षाश्च, K1 गाध्रपक्षाश्च, K2 गाध्रूपक्षाश्च; K3 V1 B Dn1 D1–4 6–8 T2 गार्ध्रपत्रांश्च, Da1 गार्ध्रपत्राश्च, D5 आद्धिपत्रांश्च (sic), T3 G2 3 गृध्रपक्षाश्च, G1 गृध्रपत्रांश्च, M2–4 गाध्रपत्राश्च — ^{b}) Dn1 सकटानि V1 वहंति S (M1 om.) व(G2 र)क्ष्यति शकटानि ते (T1 3 G3 च) — G2 om 60^{c}–61^{d} — ^{c}) K1 अनुयास्यति, D2 3.8 °यास्यामि S (G2 M1 om) वय च त्वा(T2 चाप्य)नुयास्याम — ^{d}) S (G2 M1 om) कर्ण (for वयं) B3 महारथा (for च पार्थिवा)

61 S om 61 (for G2 M1, cf v l. 60, 59) — ^{a}) K4 Dn1 उक्ता — ^{c}) Ś2 K3 Dn1 राजन् (for राजा)

Colophon — *Adhy name* Dn1 T2 कर्णवाक्य — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K3 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K2 23, Ś2 T1 3 G M 22 (as in text), B1 2 D3 4 31, D6 32, T2 24

23

1 D3 T1 2 G1.2 M1.3 om the ref. — ^{a}) D1 दुर्योधनो (for पुत्रस्तव) — ^{b}) V1 B D महारथ (V1 B3 °थ) (for इदं वच) — For 1^{ab}, S subst

205* एवमुक्तो महाराज तव पुत्र प्रतापवान् ।
मद्रेश्वर प्रति रणे परसैन्यभयकरम् ।
सर्वं तथाकरोत्तूर्णं राधेयस्तद्यदब्रवीत् ।
मद्रराजं च समरे प्रणम्य च महारथम् ।

[(L 1)=(var) 8 22 61^{ab} — (L 2)=(var)

मद्रेश्वर रणे शूर परसैन्यभयंकर ॥ २
श्रुतवानसि कर्णस्य ब्रुवतो वदतां वर ।
यथा नृपतिसिंहानां मध्ये त्वां वरयत्ययम् ॥ ३
तस्मात्पार्थविनाशार्थं हितार्थं मम चैव हि ।
सारथ्यं रथिनां श्रेष्ठ सुमनाः कर्तुमर्हसि ॥ ४
अस्याभीशुग्रहो लोके नान्योऽस्ति भवता समः ।
स पातु सर्वतः कर्णं भवान्ब्रह्मेव शंकरम् ॥ ५
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीशुग्रहो वरः ।
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ॥ ६
भीष्मो द्रोणः कृपः कर्णो भवान्भोजश्च वीर्यवान् ।
शकुनिः सौबलो द्रौणिरहमेव च नो बलम् ।
एषामेव कृतो भागो नवधा पृतनापते ॥ ७ C 8 1333 B 8 32 10 K 8 23 11

2^{cd} T_3 G_3 मद्रराज (for मद्रेश्वर) T_3 G_3 सुरसैन्य° — (L 3) T_2 यद्यद्, G_3 स यद् (for तद्यद्)]
— ^{d}) K_3 विनयाद् (for प्रण°)

2 ^{a}) T_2 (sup lin as in text) महाराज (for °भाग) Dn_1 सत्यवतं महाभागं Ca cites सत्यव्रत (as in text) — ^{b}) K_3 Dn_1 D_6 $T_{2.3}$ G भयवर्धन (K_3 G_1 °न, Dn_1 °न), B $D_{3\,4-7}$ ताप°, D_2 लोमहर्षण, $M_{3.4}$ अन्यवर्धन (sic) (for भय°) — After 2^{ab}, S reads 4^{ab} S om. 2^{cd} — ^{d}) D_3 नर- (for पर-) $K_{1.3.4}$ -भयकर° (K_1 °रं) (for -भयंकर)

3 ^{a}) K_1 अपि (for असि) — ^{b}) K_4 वर° — ^{c}) T_1 G_1 M_{2-4} तथा, T_3 $G_{2.3}$ तदा (for यथा) — ^{d}) K_1 Da_1 D_3 M त्वा (for त्वां) $Ś_2$ K_1 वारयत्य(K_1 °न्य)य, K_3 Dn_1 D_5 S वरयाम्यह, B_2 याचयत्यय, $D_{3.7}$ वरये त्वय (for वरयत्ययम्) D_6 मध्ये त्व रथमध्यम° — After 3, K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3.7}$ S ins..

206^* तत्त्वामप्रतिवीर्यौघ शत्रुपक्षक्षयावह।
मद्रेश्वर प्रयाचेऽह शिरसा विनयेन च।

[(L 1) B_1 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M_1 म त्वम्, B_3 Da_1 $D_{1.5.6}$ T_3 G_1 M_{2-4} स त्वान् D_6 अप्रतिवीर्योघ, T_1 °वीर्योघ (for °वीर्यौघ) B_2 मत्वा नत्प्रतिम वीर्यं (for the prior half) V_1 B_{1-3} Da_1 $D_{1.5}$ °क्षयाय च, T_3 G °भयावह, M_3 प्रतिपक्षक्षयापह (for the posterior half), — (L 2) D_3 यथा नृप, D_7 महेश्वर (for मद्रे°) T G_3 विनयान्वित°, $G_{1.2}$ M °यानत° (for °येन च)]
S cont (cf 5^{cd})

207^* त्व पाहि सर्वत कर्ण भव ब्रह्मेव सुव्रत।

[M_1 पासि (for पाहि) G_2 ततत (for सर्वत°) T_1 शर्वं (for भव)]

4 S reads 4^{ab}, after 2^{ab} — ^{a}) D_3 तथा (for तस्मात्) D_3 पार्थविना सर्वं (sic) (for °विनाशार्थं) S मत्प्रियार्थं (T_2 प्रियार्थं च) हितार्थं च — ^{b}) B_2 हितार्थी S यथा पार्थवधाय (G_2 °हिताय) च — ^{c}) K_4 सारथिं — ^{d}) V_1 $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4\,6-8}$ प्रणयात्; B_3 Da_1 $D_{1.5}$ सुमहत्; Cn सुमना (as in text) — After 4, V_1 B D (D_3 marg sec m) S ins

208^* त्वयि यन्तरि राधेयो विद्विषो मे विजेष्यते।
अभीषूणा हि कर्णस्य ग्रहीतान्यो न विद्यते।

[(L 1) D_6 मां (for मे) V_1 $B_{1.3}$ $D_{1.3}$ विजेष्यति, B_5 जयिष्यति, D_3 विजिष्यते S विजेष्यति ममाहितान् (for the posterior half) Cc cites विद्विषो and विजेष्यते — V_1 B_3 $D_{1.5.6}$ om. line 2 — (L 2) B_2 अभिष्यूणां, S अभीशूना Dn_1 D_3 $G_{2.3}$ $M_{1.2}$ गृहीता($M_{1.2}$ °तो)न्यो]

5 S om. 5 B_5 $D_{2-4\,7}$ om 5^{ab} — ^{a}) V_1 D_1 अस्याभिषु°, $B_{2.3}$ तस्याभीषु°; Dn_1 यदभीष°, D_3 अद्याभीशु° Ca c cite अभीशु° (as in text) B_4 लोक — V_1 B D (D_3 marg sec m) ins after 5^{ab} S after 208^*.

209^* मन्ये हि त्वां महाभाग वासुदेवसम युधि।

[V_1 D_6 S त्वतो, Dn_1 त्वां नो, D_2 तव (for हि त्वां) V_1 D_2 $T_{1.2}$ M वासुदेवसमो, D_6 T_3 G °समाद् $B_{1-3.4}$ (marg as in text) Da_1 $D_{1.5.6}$ भुवि, D_3 ह्यसि (for युधि)]
— K_1 om 5^c–6^d — ^{c}) K_3 स याहि, B D (except D_6) स (D_1 त्व) पाहि, D_3 ममाहि (sic) (for स पातु) B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ सर्वथा (for सर्वत°) D_5 कर्ण — ^{d}) D_2 ब्रह्मेव K_2 (before corr) V_1 $D_{2.6}$ सुव्रत ($D_{2.6}$ °त°) (for शंकरम्) B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ यथा ब्रह्मा महेश्वर

6 K_1 om 6 (cf v l 5) — ^{b}) Ś K_{2-4} D_3 यथाभीशुवरग्रह° — ^{d}) V_1 परिरक्षतु (for °पालय) — V_1 D_2 ins after 6 $B_{1.4.5}$ Da_1 $D_{1\,3-7}$ S subst. for 6 B_2 ins after 208^*

210^* यथा च सर्वथापत्सु वार्ष्णेय पाति पाण्डवम्।
तथा मद्रेश्वराद्य त्व राधेयं प्रतिपालय।

[(L 1) B_2 D_6 यथा सर्वास्ववस्थासु, B_3 Da_1 $D_{1.5}$ यथा हि सर्वथापत्सु, S यथा हि सर्वास्वापत्सु (for the posterior half) — (L 2) B_2 D_6 भवानपि तथा पातु, S तथा भवानिम पातु (for the prior half) B_2 D_6 S कर्णं वैकर्तनं रणे (for the posterior half)]

7 ^{a}) $Ś_2$ D_2 T_1 $G_{1.2}$ भीष्म-, M_1 भीष्मे (for भीष्मो) D_2 द्रोण-, $G_{1.2}$ -द्रोणौ (for द्रोण) G_3 कर्णौ K_1 स पातु सर्वत कर्णं (=5^c) — ^{c}) K_3 V_1 B D (except D_3) S

C 8 1333 / B 8 32 10 / K 8 23 11

नैव भागोऽत्र भीष्मस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
ताभ्यामतीत्य तौ भागौ निहता मम शत्रवः ॥ ८
वृद्धौ हि तौ नरव्याघ्रौ छलेन निहतौ च तौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ स्वर्गमितोऽनघ ॥ ९
तथान्ये पुरुषव्याघ्राः परैर्विनिहता युधि ।
अस्मदीयाश्च बहवः स्वर्गायोपगता रणे ।
त्यक्त्वा प्राणान्यथाशक्ति चेष्टाः कृत्वा च पुष्कलाः ॥ १०
कर्णो ह्येको महाबाहुरस्मत्प्रियहिते रतः ।
भवांश्च पुरुषव्याघ्र सर्वलोकमहारथः ।
तस्मिञ्जयाशा विपुला मम मद्रजनाधिप ॥ ११
पार्थस्य समरे कृष्णो यथाभीशुवरग्रहः ।
तेन युक्तो रणे पार्थो रक्ष्यमाणश्च पार्थिव ।

एवमेष (K3 G3 °व) (for एषामेव) — f) T1 न वधो (for नवधा) Ś1 (*sup lin* as in text) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S पृथिवीपते, K3 पृतनासुरे

8 a) Ś K2 D6 नव, K1 4 V1 B D न च, K3 तव (for नैव) Da1 D1 5 T1 भागोस्य — c) K3 अतीव; Da1 D1 5 अतीतौ (for °त्य) D1 भागो — d) K1 D2 निहिता K3 शत्रुत (for शत्रव)

9 a) K3 वृद्धौ, K4 वृद्ध (sic) Ś K तौ हि (by transp), D6 तौ च, S च तौ V1 D2–4 6 7 महेष्वासौ, Dn1 महाभागौ (for नरव्याघ्रौ) — b) K3 B2 रणे; V1 B1 4 5 D2–4 7 8 युधि, B3 Da1 D1.5 उभौ, D6 स्तुतौ (for च तौ) Ś2 कालेन निहितौ च तौ, Dn1 छलेन निहतो युधि, T1 3 छलेन विनि(T1 युधि)पातितौ, T2 छलेन च निपातितौ — T1 om 9cd — c) M1 कृता (for कृत्वा) K1 न सुकरौ K3 4 D2 T3 G कृत्वाप्य(K4 D2 G2 °त्वास्व ; T3 G1 °त्वा चा)सुकर कर्म — d) S (T1 om) स्वर्गलोकमितो गतौ

10 a) S ततो (for तथा) K1 पूरुषव्याघ्रा ; Da1 D1 5 पुरुषव्याघ्र°, G2 °व्याघ्र — b) Da1 D1 5 परे वि-; S (except T2) परेषा (for परैर्वि-) — B3 om. 10cd — d) B1.4 Da1 D1 5 प्रहिता, B2 गमिता (for [उ]पगता) S स्वर्गाय गमिता परै — e) G3 कृत्वा (for त्यक्त्वा) T2 G2 यथाशक्त्या (G2 °क्त) — f) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6–8 T1 2 M चेष्टा (K3 °ष्टा) कृत्वा; B3 5 Da1 D1 5 इष्टिं कृत्वा, T3 G कृत्वा चेष्टा Co cites इष्टि V1 B D2–4 6 m S पुष्कला — After 10, V1 B D S ins

211* तदिद हतभूयिष्ठ बल मम नराधिप।
पूर्वमप्यल्पकं पार्थैर्हत किमुत साम्प्रतम्।
बलवन्तो महात्मान कौन्तेया सत्यविक्रमा ।
बलं शेष न हन्युर्मे यथा तत्कुरु पार्थिव।

[(L 1) T1 मम भूयिष्ठ T1 बल मद्र, T3 G2 3 मम सैन्य (for बल मम) V1 S जनाधिप, Dn1 नराधिप — (L. 2) T1 2 G2 पूर्वेश्वर (पूर्वमपि) B2 [अ]परै°, G2 [अ]ल्पक B2 हतु कर्ण विना बल, T1 हत किंत्वथ विमुत; T2 हत किंचिघातिशुन (sic), T3 G M हन किं त्वय विहु(G3 M1 °ह)त (for the posterior half) — (L 3) D1 कौंतेय सत्यविक्रम (for the posterior half) — (L. 4) B1 3.4 Da1 Dn1 D5 S (except M1) बलशेष, B3 शेष बल (by transp) B2 तस्माच्च, Da1 D1.6 तथा तत्, D2 T3 G2 3 य(G3 त)थावद्; M3 4 यथा न T1 पांडव (for पार्थिव)]

V1 B2 4 D cont Ś K ins after 10

212* हतवीरमिदं सैन्यं पाण्डवै समरे विभो।
[B2 प्रभो (for विभो)]

11 a) D3 शेष D4 महाबाहोर् — c) D6 स भवान्, G2 क्षण च Ś2 K1 2 D1.5 G1 पुरुषव्याघ्र — After 11cd, N ins

213* शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धुमिच्छति संयुगे।
[V1 [ऽ]र्जुनो नाघ Ś2 इच्छति]

— e) T G1 3 M तस्मिंस्त्वयि च मद्रेश, G3 तस्मिंश्च त्वयि मद्रेश — f) B4 Dn1 D3 मद्रराज नराधिप, S जयाशा विपुला मम — After 11, N ins

214* तस्याभीषुग्रहवरो नान्योऽस्ति भुवि कश्चन।
[Ś K1 3 D5 तस्यानीशु-]

— On the other hand, S ins after 11

215* तस्माज्जयाय मे वीर सारथ्य कर्तुमर्हसि।

12 12ab=(var) 6ab — a) K1 कृष्ण — b) Ś K [अ]भीशुवरग्रह, V1 B Dn1 D2–4 6 7 [अ]भीषुग्रहो वर, D3 S [अ]भीशुग्रहो (D3 °हे, T1 °ही) वर — After 12ab, K4 V1 B (except B3) Dn1 D2–4 6 7 S ins

216* तथा कर्णरथे राजस्त्वमभीषुग्रहो भव।

[B2 तथा कर्णस्य समरे, B5 Dn1 D3 तथा त्वमपि कर्णस्य, S तथा कर्णस्य राजस्त्व (M1 °जन्वा) (for the prior half) B5 Dn1 D3 रथेनीपुग्रहो (for त्वमभी°) V1 B2 (marg as above) D2 वर (B2 °र) (for भव) T G अभीशुग्राहको भव, M1 अभीशुग्रहधरो नृप (hypermetric), M2–4 भवाभीशु-ग्रहो नृप (for the posterior half)]

— d) K1 3 4 B1 2 D2–6 T3 रक्षमाणश्च B2–5 Da1 D1 5 8 T1 2 G2 M मारिष, T3 G1 3 मद्रप (for पार्थिव).

यानि कर्माणि कुरुते प्रत्यक्षाणि तथैव ते ॥ १२
पूर्वं न समरे ह्येवमवधीदर्जुनो रिपून् ।
अहन्यहनि मद्रेश द्रावयन्दृश्यते युधि ॥ १३
भागोऽवशिष्टः कर्णस्य तव चैव महाद्युते ।
तं भागं सह कर्णेन युगपन्नाशयाहवे ॥ १४
सूर्यारुणौ यथा दृष्ट्वा तमो नश्यति मारिष ।
तथा नश्यन्तु कौन्तेयाः सपाञ्चालाः ससृञ्जयाः ॥१५
रथानां प्रवरः कर्णो यन्तॄणां प्रवरो भवान् ।
संनिपातः समो लोके भवतोर्नास्ति कश्चन ॥ १६
यथा सर्वास्ववस्थासु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम् ।
तथा भवान्परित्रातु कर्णं वैकर्तनं रणे ॥ १७
त्वया सारथिना ह्येष अप्रधृष्यो भविष्यति ।
देवतानामपि रणे सशक्राणां महीपते ।
किं पुनः पाण्डवेयानां माविशङ्कीर्वचो मम ॥ १८
दुर्योधनवचः श्रुत्वा शल्यः क्रोधसमन्वितः ।
त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा धुन्वन्हस्तौ पुनः पुनः ॥ १९ C 8 1354 B 8 22. 30 K 8 23. 33

— f) K3 D3 S तथै(M1 °वै)व च, B D1 7 तथै(B1 3 °वै)व तत्, Da1 D1. 2 5 6 च (D3 हि, D6 [इ]ह) यानि ते; D8 तथैव तु (for तथैव ते)

13 a) T2 पुनर्, M2–4 पूर्वः V1 B Da1 Dn1 D1 5 7 G3 न, D2 तु, M3–4 स (for न) — b) T2 M1 मावधीद् — After 13ab, N T2 ins

217* इदानीं विक्रमो ह्यस्य कृष्णेन सहितस्य च ।
कृष्णेन सहित पार्थो धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 D2 T2 ह्येष (for ह्यस्य) D3 महितेन Ś K1. 2 D8 हि, B1 3 Da1 D1. 5 इ, D2 तु (for च)]
— c) Ś K2 मद्रेन्द्र — d) V1 D2–4 7 प्रमथन्, B2 भवदान् (sic), D6 प्रथम; G2 द्रवयन् D8 S transp दृश्यते and युधि

14 a) B1 [ऽ]विशिष्टः — b) K3 महाच्युते, K3 °रथ, D5 °द्युति — c) B4 m D2–4 7 तौ भागौ (D2 °गं) G2 युधि (for सह) — d) Ś1 K B3 Da1 D1 2 5 T2 M1 (sup lin. as in text) नाशयाव(B3 T2 °म)हे, Dn1 D3 °याध हि (for °याहवे) — After 14, K3. 4 V1 B D S ins

218* अरुणेन यथा सार्धं तम सूर्यो व्यपोहति ।
तथा कर्णेन महितो जहि पार्थं महाहवे ।

[(L. 1) D6 यथा सार्धं K3 D8 सहायेन, B2 यथा सर्वं (for तम सूर्यो) B1 निहन्ति हि (for व्यपोहति) — (L. 2) K3 D2 6 8 पार्थान्, D1 M3 पार्थे K1 T3 G M महारणे, D2 T2 °रथ (D2 °थ), T1 °द्रुते (for °हवे)]
K3 4 V1 B D cont Ś K1. 2 ins after 14

219* उद्यन्तौ च यथा सूर्यौ बालसूर्यसमप्रभौ ।
कर्णशल्यौ रणे दृष्ट्वा विद्रवन्तु महारथा ।

[D2 om line 1 — (L 1) Ś K D2 उद्यन्निव, D1 7 उद्यन्तौ च Ś K Dn1 सूर्यो, B1 शूरौ Ś1 बाल्सूर्य (for °सूय-) Cv cites line 1 as above — (L. 2) Ś K2 4 शल्यकर्णौ D8 रथे (for रणे) Da1 D6 महायशा, D1 °द्रुते (for रथा)]

15 b) K4 मारिष; T3 G3 मद्रप — c) T1 तदा (for तथा) K4 D1 T G नश्य(D1 °श्य)ति; B3 नश्यं च (sic) — d) V1 B2 पाञ्चालाश्च, B5 सपचाला G2 पाचाला सहसृजया

16 a) V1 B D S रथिना — b) B2 योतॄणा (sic), Da1 यन्तॄणां, D3 नृणा तु — After 16ab, B2 4 (marg) ins 220* — c) B1 2 m. 3–5 Dn1 D8 सनिपाते D3 यमो (sic) (for समो) — d) Dn1 भवत्या (for भवतोर्) S भविता नास्ति नाप्य(M2 °स्त्य)भूत् — B2 4 (marg) ins after 16ab Da1 D1–7 subst for 16cd

220* संयोगो युवयोर्लोके नाभूस्न च भविष्यति ।

[D2 रणे तु (for संयोगो) D6 नैव (for न च)]
— After 16, T1 ins 221*

17 T1 om. 17 — b) D6 पांडवान् (for पाण्डवम्) Ś2 वार्ष्णेय प्रतिमद्रल, Dn1 वार्ष्णेया सति पांडवान् — c) Dn1 D6 परित्रातु; D7 अपि त्रातु (for परित्रातु) — d) B5 D2 युधि (for रणे) — T2 3 G ins after 17 T1, after 16

221* सारथ्य क्रियता तस्य युध्यमानस्य संयुगे ।
यथा च समरे कृष्णो रक्षते सर्वतोऽर्जुनम् ।
तथा त्वमपि राधेय रक्षस्व च महारणे ।

[(L 1) G2 अस्य (for तस्य) — (L 2) G2 हि (for च)]

18 a) G2 [अ]प्येष — b) Ś2 K4 T1 ह्यप्रधृष्यो; K3 D5 नम्र , V1 प्रधृष्यो न — c) K1 दैवतानाम् S देवानामपि संग्रामे — f) S न (for मा) V1 B D विशङ्कीर्

19 Before 19, all MSS ins संजय उवाच — M om 19ab — b) V1 क्रोधेन मूर्छित, T2 क्रोधवशं गत (for क्रोधसमन्वित) G2 क्रोधामर्षसमन्वित — T G ins after 19ab M after the ref

222* धार्तराष्ट्रमथोवाच सृक्किणी परिलेलिहन् ।
एवमुक्तस्तु स क्रोधात्तदा स्पृष्ट इवोरग ।

C 8 1355 B 8 32 31 K 8 33 33 क्रोधरक्ते महानेत्रे परिवर्त्य महाभुजः ।
कुलैश्वर्यश्रुतिबलैर्दृप्तः शल्योऽब्रवीदिदम् ॥ २०
अवमन्यसे मां गान्धारे ध्रुवं मां परिशङ्कसे ।
यन्मां ब्रवीषि विस्रब्धं सारथ्यं क्रियतामिति ॥ २१
अस्मत्तोऽभ्यधिकं कर्णं मन्यमानः प्रशंससि ।
न चाहं युधि राधेयं गणये तुल्यमात्मना ॥ २२
आदिश्यतामभ्यधिको ममांशः पृथिवीपते ।
तमहं समरे हत्वा गमिष्यामि यथागतम् ॥ २३
अथ वाप्येक एवाहं योत्स्यामि कुरुनन्दन ।
पश्य वीर्यं ममाद्य त्वं संग्रामे दहतो रिपून् ॥ २४
न चाभिकामान्कौरव्य विधाय हृदये पुमान् ।
अस्मद्विधः प्रवर्तेत मा मा त्वमतिशङ्किथाः ॥ २५
युधि चाप्यवमानो मे न कर्तव्यः कथंचन ।
पश्य हीमौ मम भुजौ वज्रसंहननोपमौ ॥ २६
धनुः पश्य च मे चित्रं शरांश्चाशीविषोपमान् ।
रथं पश्य च मे क्लृप्तं सदश्वैर्वातवेगितैः ।
गदां च पश्य गान्धारे हेमपट्टविभूषिताम् ॥ २७
दारयेयं महीं क्रुद्धो विकिरेयं च पर्वतान् ।

[(L 1) T2 अथोद्वीक्ष्य (for °वाच) T3 G2 सफणी — (L 2) T3 G3 संक्रोधात्, G1 संक्रुद्ध, G3 विक्रोशात्] — °) K3 Dn1 त्रिशाखां (for त्रिशिखां) Ś2 K3 Dn1 भ्रु(K3 भृ)कुटीं, V1 B Da1 D3 7 8 भ्रुकुटिं — d) K1 भ्रुव; T1 G2 M2–4 धून्वन् S (except T3) हस्तं

20 D1 om 20ab — a) D6 क्रोधरक्तो महानेत्रो — b) B (except B1) D2–4 6 7 T परिवृत्य T1 महारथ° — c) K3 V1 B D T2 3 G M -श्रुत(K3 -द्युति)-बलैर् Ca cites श्रुतं — After 20, S reads 30–38

21 Before 21, all MSS (except D3 T1 M1) ins शल्य उवाच — a) Hypermetric K3 Dn1 D3 अवजानासि, B1 4 5 D2–4 6 7 अवमन्यसि (D2–4 °से); B2 मावमन्यत, T1 G2 अमन्यसे मां; M2 अशंकसे मा; M3 4 अतिशंकसे मा (for अवमन्यसे मां) M1 मा (for मा) — b) K4 ध्रुवञ्च, B2 यत्कर्ण, D6 वचनं; T1 ध्रुवश्च (for ध्रुवं मा) K1.3 V1 B3 5 Dn1 D2–4 7 8 T2 3 G M च; B1 4 Da1 D1 5 वा (for मा) K3 परिकेशये; B2 °कत्थसि, D3 °शकसि; T G M1 [अ]प्यतिशकसे, M2–4 [अ]प्यवमन्यसे — c) K1 यन्मा, V1 S यस्माद् T1 ब्रवीषे Some MSS विश्रब्ध, D2 विद्विष्ट, T G1 3 M विस्रब्ध°, G2 सरब्ध°; Ca विश्रब्ध — d) K4 सारथिं च क्रियामिति

22 a) Ś1 K2 असत्तोप्यधिकं, G1 °दभ्यधिकं Dn1 कर्णो — b) T G1 3 M मन्वानस्त्व (T1 °स्त्व), G2 आराजस्तं (for मन्यमान°) — c) M1 चेय (for चाहं) — d) K2 Da1 गणयेत् K2 3 V1 B2 3 Dn1 D2–4 6 7 T2 3 G1.3 M2.3 आत्मन°

23 a) D3 सदिश्यताम् B3 मदधिको, Da1 D1 5 अप्यधिको; G2 अभ्यधिके — b) Ś2 K1 समाश°, T1 यो मम (for ममाश°) Ca cites अंश° K4 पृथिवीपते°, G2 मादश° पते — c) K3 तमरिं (for तमहं). B1 2 D7 8 (sup lin as in text) जित्वा; D3 भित्त्वा (for हत्वा)

24 a) D3 हि (for [अ]पि) Da1 D1 एकम् (for एक) — b) D3 कुलनदन, S तव शत्रुभि° — c) K3 धैर्यं (for वीर्यं) D3 ममात्यंत — d) K1.2 वहतो; V1 सहतो, G2 निहतान् (for दहतो).

25 a) K3 न वाप्यकामं, V1 Da1 Dn1 D1 5 S न (D1 त) चापि कामान् (D5 °मात्), B1.5 D4 6 न चाभिमानं (D4 °नात्), B2–4 D3 7 यथाभिमान (D3 °मानान्) D2 न चातिकामान्; D8 भूते न कामान् (marg. न चातिकामं) (for न चाभि°) Ca cites अभिमानात् Cv तवातिकाम कौरव्य — b) K1 V1 B D S निधाय — d) V1 B1–4 D (except D4) मा मां, T2 G3 ममा (for मा मा) K3 V1 B Da1 D1–7 अभिशंकिथा (K3 °त°); Dn1 अपि शकिथा°, D8 G2 इति शकि(G2 °क)थाः; T1.3 G1 3 M अति(M3 °वि)शंकया°, T2 अभिशकय (for अतिशङ्किथा°).

26 a) B2 युद्धे; T3 G1 3 अपि, G2 अधि (for युधि) K1 V1 B5 D3 4.6 7 T2 M1 वा (for च) D6 [अ]य मानो (for [अ]वमानो) — b) V1 कदाचन (for कथचन) — c) K3 V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 पीनौ; D3 S भीमौ (for हीमौ) — d) S वज्रसहननौ दृढौ

27 a) K3 चतु° (sic) (for धनु°) Da1 D1 G2 पश्यत (for पश्य च) K1 om. (hapl.) from चित्रं up to मे (in c) B2 मित्र, D3 भिसं, D3 (marg sec m) दिव्यं (for चित्रं) — c) D1 5 कथ (for रथं) Ś2 K4 Dn1 च पश्य (by transp), Da1 D1 5 पश्यत K3 युक्तं, T2 3 G चित्र (for क्लृप्त) — d) K3 अतिवेगितै°, D3 वातवेगिभिः; T2 वायुवेगितै° (for वात°) — e) K2 transp च and पश्य — f) S हेमपट्ट(T1 °दंड)परिष्कृतां

28 a) K1 D1.5 धारयेयं K3 V1 B1 Dn1 D2–4 6 क्रूरत्वां (for क्रुद्धो) — b) M1 विकिरेयश्च (sic) — c)

शोषयेयं समुद्रांश्च तेजसा स्वेन पार्थिव ॥ २८
तन्मामेवंविधं जानन्समर्थमरिनिग्रहे ।
कस्माद्युनक्षि सारथ्ये न्यूनस्याधिरथेर्नृप ॥ २९
न नाम धुरि राजेन्द्र प्रयोक्तुं त्वमिहार्हसि ।
न हि पापीयसः श्रेयान्भूत्वा प्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ ३०
यो ह्यभ्युपगतं प्रीत्या गरीयांसं वशे स्थितम् ।
वशे पापीयसो धत्ते तत्पापमधरोत्तरम् ॥ ३१
ब्राह्मणा ब्रह्मणा सृष्टा मुखात्क्षत्रमथोरसः ।
ऊरुभ्यामसृजद्वैश्याञ्शूद्रान्पद्भ्यामिति श्रुतिः ।
तेभ्यो वर्णविशेषाश्च प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ३२
अथान्योन्यस्य संयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्य भारत ।
गोप्तारः संग्रहीतारो दातारः क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ३३
याजनाध्यापनैर्विप्रा विशुद्धैश्च प्रतिग्रहैः ।
लोकस्यानुग्रहार्थाय स्थापिता ब्रह्मणा भुवि ॥ ३४ C. 8. 1370 B. 8. 32. 46 K. 8. 23. 33

K₃ समुद्र° — d) S पातयेय च भास्कर

29 a) K₁ B₁.₂-₅ Da₁ Dn₁ D₁-₃ ₅ ₇ ₈ T₁.₃ G₁.₃ M त, B₂ वस्मात् (hypermetric), D₄ त्वं (for तन्) M₁ एवंविधा K₁.₃ V₁ B S (except T₁ M₂) राजन् (for जानन्) — b) Ś₁ अरिविग्रहे; K₁ परिनिग्रहे, B₂ पर° (for अरि°) — c) V₁ G₂ ₃ M₁ तस्माद्, B₁ असाद् V₁ प्रवक्षि; B₁.₃ D₂ युनक्ति, Dn₁ D₃ ₄ ₆ ₇ T₃ G M युनक्षि; T₁ यूनेहि (sic), T₂ नियुङ्क्षे (for युनक्षि) — d) V₁ B₁ (m as in text) ₅ D₂-₄ ₆ ₇ नीचस्य, Da₁ D₁ ₅ T₂ ₃ G M सूतस्य (for न्यूनस्य) T₂ ₃ G [अ]तिरथेर् K₁ स्तृत°, V₁ D₂ ₄ ₆ ₇ रणे, B₁.₄ Dn₁ D₂ T₂ रथे, B₃ ₃ ₄ m ₅ Da₁ D₁ ₅ ₈ मत°; T₃ G M तु मा (for नृप) K₂ सूतस्यापि रथे पुन°, T₁ सूतस्य योक्तुमिच्छसि — After 29, S ins

223* न चापि मम राधेय कलामर्हति षोडशीम्।
सकर्णा ये त्रयो लोकाः सार्जुना सजनार्दना।
नियुद्धास्तान्रणे राजन्न मुच्येय कथचन।
तथापि शक्तं कौरव्य विहाय हृदयेन माम्।
न चाह प्राकृत कश्चिन्न चाप्यधिगत स्वयम्। [5]

[(L. 1) G₂ त (for [अ]पि) G₃ नार्हति — (L 3) T₁.₂ M नाहं गाङ्गेय, G₁ राजन्न गणेय (for राजन्न मुच्येय) — (L 4) Om in T₃ G₁ शक्त°, G₂ M₁ शक्ति T₁ न चापि शक्ति कौरव्य, M₂-₄ तथा हि शक्ति कौरव्य (for the prior half) T₁ G₃ विषाद (for विहाय) G₁ M₂-₄ हृदये पुमान्, M₁ हृदयोगमान् (for °येन माम्) — (L 5) T₁ M₂-₄ चास्मि; T₃ G₁ M₁ चास्मि]

T₃ G₂ cont.

224* अयं चाप्यनमानो मे न कर्तव्य कथचन।

30 S reads 30-38 after 20 — a) Ś₁ K₂ ना नाम धुरि, K₁ ₄ V₁ B₁.₂-₅ D न मामधुरि, K₃ न मा किं धुरि, B₂ न मामिदानीं; S न मामर्हसि (for न नाम धुरि) Ca c cite अधुरि — b) K₃ V₁ B D नियोक्तु S नियोक्तु कर्मणीदृशे — c) T₁ G₂ पापीयसे (G₂ °सि) V₁ श्रेयो — d) Da₁ D₁ ₅ कृत्वा (for भूत्वा) K₃ प्रेक्षत्वम् T₁ ₂ M प्रेष्यता कर्तुमर्हसि (T₁ M₁ ₃ ₄ °ति), T₃ G प्रेष्यत्व कर्तुमर्हति (G₁ ₃ °सि)

31 For sequence in S, cf. v 1 30 — a) Ś K₂ [अ]भ्युपगति (sic), B₁ [अ]भ्युपगतं; Dn₁ D₃ °पागत, G₂ °पेत मा (for °पगतं) D₆ रीत्या, D₈ S मित्र (for प्रीत्या) — b) T₁ M₁.₃ ₄ वरीयासं B₃ ₄ रणे स्थित, S विशेषतः — c) K₁ वशी, K₃ चक्रे (for वशे) K₃ T₁.₂ दत्ते; D₂ यत्ते (for धत्ते) G₂ विवशे पापमो यत्ते (sic) — d) T G कार्यम् (for पापम्) K₄ D₆ अधु(D₆ °ध)रोत्तम, Ca c अधरोत्तर (as in text)

32 For sequence in S, cf v 1. 30 — a) K₁ ब्रह्मणा ब्रह्मण°, K₃ ब्राह्मणो ब्रह्मणा, V₁ D₂ ₃.₆ ₇ M₂-₄ ब्रह्मणा ब्राह्मणा (by transp), Dn₁ ब्राह्मणो ब्रह्मण°, T₁ M₁ ब्रह्मणो ब्राह्मणा. Dn₁ सृष्टो B Da₁ D₁ ₅ ब्रह्मासृज° न्मुखादि(B₃ ₂.₅ Da₁ D₅ °स्ते वि°, D₁ स्त वि)प्रान् — b) K₂ Dn₁ क्षत्ररथोरम (sic), K₃ °मनोरम°, D₃ ₄ ₇ क्षत्रं च बाहुत°, T₂ क्षत्र तयोरम (for क्षत्रमथोरस°) B Da₁ D₁ ₅ क्षत्रियानपि बाहुत — c) K₃ ₄ Dn₁ D₃ ऊरूभ्याम्, S अथ वैश्या (T₁ °श्यो) वै (for असृजद्वैश्यान्) — d) K₁ S शूद्रा (K₁ T₁ G₂ °द्र) B₂-₄ Da₁ D₁.₅ transp. शूद्रान् and पद्भ्याम् B₁.₃ ₅ Da₁ D₁.₅ स्थिति (for श्रुति) — e) K₃ ताभ्यां, B₂ तस्माद् (for तेभ्यो) K₂ वर्णविशेषाच, K₃ Dn₁ D₁ °विशेषाश्च Cc cites वर्णविशेषा (as in text) Cv as in text — f) K₃ °लोमत, Dn₁ °लोमजान् Cv as in text

33 For sequence in S, cf v 1 30 — a) S अन्योन्यस्य च (T₁ तु) संयोगाच् — b) K₁ चतुर्वर्ण्यस्य; K₂ ₄ D₁ T₁ G₁ M₁.₃ चातुर्वर्णस्य — c) N (except D₁) T G M₁ Ca.v संगृहीतारो, Ca c as in text — d) D₃ (before corr) तथा (for स्मृता°)

34 For sequence in S, cf. v 1 30 — a) K₃ V₁ याजनाध्यापने (V₁ °ध्यायिनो), T₂ यजनाध्यपनैर्, G₂ यजनयाजनापनैर् (sic) T₃ युक्ता (for विप्रा) — b) K₃ विशुद्धिस्, G₂ शुद्धाश् (submetric) Cc विशुद्धैः (as in text) — d) G₁ स्थावरा, G₂ स्थापितं (sic) (for

C 8 1371 B 8 32.47 K 8 23 40 कृपिश्च पाशुपाल्यं च विशां दानं च सर्वशः ।
ब्रह्मक्षत्रविशां शूद्रा विहिताः परिचारकाः ॥ ३५
ब्रह्मक्षत्रस्य विहिताः सूता वै परिचारकाः ।
न विट्शूद्रस्य तत्रैव शृणु वाक्यं ममानघ ॥ ३६
सोऽहं मूर्धावसिक्तः सन्राजर्षिकुलसंभवः ।
महारथः समाख्यातः सेव्यः स्तव्यश्च बन्दिनाम् ३७
सोऽहमेतादृशो भूत्वा नेहारिकुलमर्दन ।
सूतपुत्रस्य संग्रामे सारथ्यं कर्तुमुत्सहे ॥ ३८
अवमानमहं प्राप्य न योत्स्यामि कथंचन ।
आपृच्छ्य त्वाद्य गान्धारे गमिष्यामि यथागतम् ३९
एवमुक्त्वा नरव्याघ्रः शल्यः समितिशोभनः ।
उत्थाय प्रययौ तूर्णं राजमध्यादमर्षितः ॥ ४०
प्रणयाद्बहुमानाच्च तं निगृह्य सुतस्तव ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यं साम सर्वार्थसाधकम् ॥ ४१
यथा शल्य त्वमात्थेदमेवमेतदसंशयम् ।
अभिप्रायस्तु मे कश्चित्तं निबोध जनेश्वर ॥ ४२
न कर्णोऽभ्यधिकस्त्वत्तः शङ्के नैव कथंचन ।
न हि मद्रेश्वरो राजा कुर्याद्यदनृतं भवेत् ॥ ४३

स्थापिता) Some MSS ब्राह्मणा — After 34, B2 Da1 D1 5 ins

225* प्रजाना रक्षण दान युद्ध क्षत्रस्य निर्मितम्।

35 For sequence in S, cf v l. 30 — a) K4 कृष्यश्च, G2 ऋप्यश्च Ś2 K1 4 G1 2 M2–4 पशुपाल्यं च (K4 °ल्श्च, G2 °ल्यश्च); T1 पाशुपाल्यश्च — b) D5 तथा, Co विशां (as in text) G2 चैवात्र (for दान च) B3 सर्वशं, B4 D2–4 6 7 T1 3 G M धर्मत T2 विशां धर्मश्च कीर्तित — c) G1 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा; M1 °क्षत्रविदां शूद्रा — d) Dn1 D4 परिवारका, D2 T1 °चारिका

36 T1 om 36 For sequence in S, cf v, l. 30 Ś K1–3 Dn1 D2 om. (hapl) 36ab — a) D6 तथा (for ब्रह्म-) V1 B Da1 D1, 5 3 तथा वै क्षत्रियाणां च — b) B2 शूद्रा (for सूता) D8 हि; T2 3 G च; M तु (for वै) D4 परिवारका, T2 °वेपका — K4 reads 36cd twice (with v l) — c) K3 यच्चैव, S (T1 om.) सयोग (for तत्रैव) K4 (first time) V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 न क्षत्रियो (V1 Da1 Dn1 D1 5 6 8 °या) वै सूताना — d) T2 3 G3 M चान्यन्, G1 चान्य, G2 वान्य (for वाक्य) K4 (first time) D5 6 7 शृणुयाश्च (D6 °स्त्वं) कथंचन, Dn1 शृणु चेदं वचो मम

37 For sequence in S, cf v l 30. — a) B Da1 D1 2 5 T2 3 G M1 Co मूर्धाभिषिक्त (for °वसिक्त) B1 Da1 D1 5 T1 च; B3–5 D3 हि (for सन्) V1 D3 4 6 7 अह मूर्धाभिषिक्तो हि (D6 °क्तोसि) — b) V1 D2–4 6 7 S राजर्षिकुलजो नृप (D3 4 6.7 T1 3 G1 3 °प) — c) Ś2 D7 T3 G M महारथ- (for महारथ) — d) K3 Dn1 T2 G1 M1, 2 4 सेव्य-, D3 श्रेष्ठ Ś1 K4 शुद्धश्च; V1 B2 3 Dn1 D2–4 6 7 स्तुत्यश्च (for स्तव्यश्च) Ś2 मदिनां, K2 वर्दिनां, T2 वदिन G2 तप्यस्तप्याश्च वादिनः

38 For sequence in S, cf v. l 30 — b) Ś G2 नेहारिकुलमर्दन; K1 B Da1 D1 5 7 नेहा(Da1 D1 °त्रा)रियलसूदन (K1 B D5 °न), K3 V1 Dn1 D2, 6 T1 M नेहारिबलमर्दन (V1 D6 M1 °न); D8 नैवारिकुलमर्दन — c) K3 स च सूतस्य (for सूतपुत्रस्य) — d) Ś2 सारथं

39 T3 G3 om. 39ab — a) S (T3 G3 om) अयं (G2 कथं) चाप्यवमानो मे — b) S (T3 G3 om.) कर्तव्य (for योत्स्यामि) — c) K1 3 V1 B D (except D6) S आपृच्छे K1 त्वाधि, V1 D6 वाद्य, T3 G3 त्वद्य — d) B Da1 Dn1 D1–5 7 8 गृहाय वै (for यथागतम्) V1 D6 प्रयास्यामि गृहानित (D6 ग्रहाणि व), S यास्यामि विषयं प्रति — After 39, S ins

226* न चाह सूतपुत्रस्य सारथ्यमुपजग्मिवान्।

40 Before 40, all MSS. (except Ś K1, 2) ins. सजय (B5 सूत) उवाच — c) V1 B2–4 D2–4 6 7 S महाराज (for नरव्याघ्र) — d) T2 असमर्षत

41 a) K1, 4 बहुमाना(K4 °न)श्च Co cites बहुमानाद् (as in text) — b) T1 परिगृह्य; T2 3 G M स (T2 स-) नि° (for तं नि°) — c) K3 स पुनर् (for मधुर) — d) V1 B Dn1 D3 4 6 7 S Co साम्ना; D2 सांत्वं (for साम) Da1 D1 5 सांत्वपूर्वार्थसाधकम्

42 a) G1 यदा (for यथा) V1 B1 Dn1 D2–4 6 7 विजानीषे, B2–5 त्वमात्थेत्थम्, M3 त्वमाथेदम् (sic) (for °त्थेदम्) — b) T1 एव (for एतद्) Da1 D1 5 S न सशय (M3 °य) — c) B2 D2 6 8 च (for तु) — d) K4 जनेश्वर, T2 नरेश्वर, G2 ममेश्वर

43 b) V1 B1, 3–5 Da1 Dn1 D1, 3–7 न शंके (Dn1 °से) त्वां च (B1, 4 त्वार्य-) पार्थिव, S न चान्ये चैव (T1 तापि [sic], T3 G3 नैव, G2 चै न; M2 चै हि) पार्थिवा. — c) T2 च (for हि) S (except T2) न च मद्रेश्वर त्वां (M1 त्व) हि — d) K3 D3 ब्रूयाद् (for कुर्याद्) S (except T2) कर्ण सोढु न (T2 G2 3 च) शक्ष्यति (M2–4 °त)

ऋतमेव हि पूर्वास्ते वहन्ति पुरुषोत्तमाः ।
तस्मादार्तायनिः प्रोक्तो भवानिति मतिर्मम ॥ ४४
शल्यभूतश्च शत्रूणां यस्मात्त्वं भुवि मानद ।
तस्माच्छल्येति ते नाम कथ्यते पृथिवीपते ॥ ४५
यदेव व्याहृतं पूर्वं भवता भूरिदक्षिण ।
तदेव कुरु धर्मज्ञ मदर्थं यद्यदुच्यसे ॥ ४६
न च त्वत्तो हि राधेयो न चाहमपि वीर्यवान् ।
वृणीमस्त्वां हयाग्र्याणां यन्तारमिति संयुगे ॥ ४७
यथा ह्यभ्यधिकं कर्णं गुणैस्तात धनंजयात् ।
वासुदेवादपि त्वां च लोकोऽयमिति मन्यते ॥ ४८
कर्णो ह्यभ्यधिकः पार्थादस्त्रैरेव नरर्षभ ।
भवानप्यधिकः कृष्णादश्वयाने बले तथा ॥ ४९
यथाश्वहृदयं वेद वासुदेवो महामनाः ।
द्विगुणं त्वं तथा वेत्थ मद्रराज न संशयः ॥ ५०

शल्य उवाच ।

यन्मा ब्रवीषि गान्धारे मध्ये सैन्यस्य कौरव ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ॥ ५१
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाग्र्येण यथा त्वं वीर मन्यसे ॥ ५२
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ॥ ५३ C 8 1220 B 8 32. 65 K 8. 23 71

---

44 a) K3 Dn1 D1 कृतम्; D2 सत्यम्, T1 यतम्; G3 श्रुतम्; M3 हुतम्, Cc ऋतम् (as in text) Ś1 B2 पूर्वे ते; K4 V1 B1 D2 T1 2 G2 M पूर्व ते, Dn1 पूज्यास्ते, T3 G1.3 पूर्ण ते (for पूर्वास्ते) Ca.c cite पूर्वा (as in text) — b) K3 V1 B D वदति (for वहन्ति) T G2 3 M वच पुरुषसत्तम; G1 वर्त राजर्षिसत्तम — After 44ab, G1 ins 227* ज्ञातमेव हि पूर्वं ते वर्त्म राजर्षिसत्तम। — c) Ś1 K4 आर्तायणि; Da1 आर्तायानि, T1 °यन°, T2 आत्मायनि°, Ca c आर्ता° (as in text)

45 a) V1 B1 3 5 Dn1 D2 4 6-8 S तु (for च) K3 शल्य सदैश्च शत्रूणा — b) Dn1 यतस् (for यस्मात्) K3 त्वां, D3 च (for त्वं) V1 B2 3 D2-4 6 7 युधि (for भुवि) K1 4 मानद — c) Ś1 B (except B3) D2-4 7 शल्यो हि, K3 शल्येन (for शल्येति) M1 मे (for ते) — d) V1 B D (except D8) पृथिवीतले

46 a) V1 तद् (for यद्) Ś1 K3 V1 D2-4.6 7 T1 2 M एतद्, K4 पूर्व (for एव) D5 यदि वा व्याकृत पूर्वं, T2 G यत्तु सव्याहृत पूर्व — b) K1.3 D1 T1 G2 M1 भूरिदक्षिणा (K1 °णे; K4 M1 °ण) — d) Da1 D1 8 मदर्थे, G2 तदर्थं D8 यदि, T1 यत्तद् (for यद्यद्) K4 B1-3 5 Da1 Dn1 D1.4 5 8 S उच्यते, D2 मन्यसे (for उच्यसे)

47 a) Dn1 न हि, D3 गुणैस् (for न च) D8 न, T1 [ऽ]पि (for हि) — b) D8 [अ]यमिति (for [अ]हमपि) — c) K3 गृणीमस्, V1 B3 4m Dn1 D2-4 7 वृणेहं; Cc वृणीमस् (as in text) G1 श्रीग्गिमत्वा (sic) M त्वा K3 D1-3 6 ह(D2 ज)याग्राणा — d) V1 B D2-4 6 7 S इह, Da1 D1.5 अपि (for इति)

48 a) K3 B Da1 D1.5 8 यथा ह्यस्य(B1 2 °व)धिकः कर्णो (K3 पार्थात्), V1 Dn1 D2-4 6 7 मन्ये था(D3 वा)-

स्यधिक शल्य — b) Dn1 सदा (for गुणैस्) V1 B4 Dn1 D2-4 6 7 कर्ण (for तात)

☞ B3 damaged for the portion from 8 23 48cd up to 8 24 102

— c) T3 G1 M अति, G3 इति (for अपि) K3 Da1 D1.5.8 त्व (for त्वां) V1 D2-4 6 7 भवत वासुदेवाच्च, G3 पादाति त्वं च *** — d) T1 अपि (for इति)

49 B3 damaged — a) K1 अप्यधिक, D3 त्वस्य°; D8 ह्यप्य° (for ह्यभ्य°) — b) T1.3 G M सर्वास्त्रे(G3 °र्थे)-षु, T2 शस्त्रास्त्रेषु (for अस्त्रैरेव) K3 4 G1 नरर्षभ — c) K1 3 V1 B (B3 damaged) D (except D8) S ह्यभ्यधिकः — d) V1 B (B3 damaged) D अश्वज्ञाने V1 बलेन च, B1 4 5 Da1 D1.5 तथा बले (by transp)

50 B3 damaged — c) Ś1 तु; K1 ते; V1 T1.3 G तु; D8 तद् (for त्व) B1 2 4 5 D2-4 7 8 वेत्सि; Dn1 M वेद, D1 वित्थ (for वेत्थ) — d) G3 मद्रराजा Ś K V1 B3 D2-4 7 8 मद्रराजेश्वरात्मज (Ś1 °न; K3.4 °ज); Dn1 °राजो धनाधिप

51 B3 damaged — a) K1 3.4 B (B3 damaged) D (except D1) T G1.3 M1 यन्मा, G2 तन्मां (for यन्मा) — b) K4 कौरव, T3 G मारिष — d) S अस्म्य(G3 °प्य)-तस् (for अस्म्यह) Ś K1 2 4 तव (for त्वयि)

52 B3 damaged — a) K3 एक, T3 अह (for एष) — c) M1 युध्यत (for युध्यत) K1 पाण्डवाग्र्याणां, V1 D3 G1 °वाग्रेण, T2 °वेयेन, G3 °वेयस्य (for °वाग्र्येण) — K3 lacuna from -ग्र्येण up to वाचो (in 53d) — d) S य(G3 न)त्त्व मा (for यथा त्व)

53 B3 damaged. K3 lacuna (cf v l. 52) — a) T3 G2 3 तदल, Ca c समयश्च (as in text) T1

C 8 1290 B 8. 22 66 K 8 23 72 संजय उवाच ।
तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन भारत ।
अब्रवीन्मद्रराजस्य सुतं भरतसत्तम ॥ ५४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

२४

दुर्योधन उवाच ।
भूय एव तु मद्रेश यत्ते वक्ष्यामि तच्छृणु ।
यथा पुरा वृत्तमिदं युद्धे देवासुरे विभो ॥ १
यदुक्तवान्पितुर्मह्यं मार्कण्डेयो महानृषिः ।
तदशेषेण ब्रुवतो मम राजर्षिसत्तम ।
त्वं निबोध न चाप्यत्र कर्तव्या ते विचारणा ॥ २
देवानामसुराणां च महानासीत्समागमः ।
बभूव प्रथमो राजन्संग्रामस्तारकामयः ।
निर्जिताश्च तदा दैत्या दैवतैरिति नः श्रुतम् ॥ ३
निर्जितेषु च दैत्येषु तारकस्य सुतास्त्रयः ।

G1 M त्वयि कौरव्य, T2 3 G2 3 त्व(T3 त्व)स्ति कौरव्य (for च हि मे वीर) — b) G2 कश्चिद् — c) T1 यथाकुद्धम्, T2 °श्राव्यम्, Ca °श्रद्धम् (as in text) Dn1 अश्रद्धेय भयाच्योन्या (sic) — d) Da1 D1.5 वाचा K1 संविधौ Dn1 अन्येनार्जुनसंनिधौ

54 B3 damaged K3 Dn1 T2 om. the ref — a) T2 राजपुत्रस् — b) Ś transp सह and कर्णेन B1 T1 M1 मारिप, M2–4 वीर्यवान् (for भारत) — c) V1 यद्ब्रवीन् (sic) S (except T2) मद्रराजं च (for °राजस्य) — d) K3 सुतो, B1.5 D2–4 7 मतं (for सुतं) K1 D6 भारतसत्तम S (except T2) सुतस्ते भरतर्षभ.

Colophon damaged in B3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy. name* Dn1 दुर्योधनवाक्यं, T1 2 शल्यसारथ्या(T1 °थ्य)भ्युपगमं (T2 °म), M1 °सारथ्यभ्युपम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1 3 G M 23 (as in text), B1.2 D3 32, D1 26, D4 (*sec m*) 6 33, T2 25

24

☞ The portion of the text from st. 8 24 1 up to 8 24 102 is damaged in B3 (cf. v 1 8 23 48), the MS is mostly ignored in the sequel up to 102

1 a) K1 मद्रेय (for मद्रेश) — b) B1 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 2 यत्त्वां; T3 G1 3 M यत्वा, G2 यस्त्वां (for यत्ते) K1 यमुवेक्ष्यामि (sic) (for यत्ते वक्ष्यामि) — c) T1 कृतम् (for वृत्तम्) — d) B (B3 damaged) Dn1 D2 5 8 S प्रभो, D6 विभो (for विभो)

2 b) Ś K1 2 मार्कंडेयो S महातपा. (for °नृषि°) — e) Dn1 अशेष॰ (for अशेषेण) Dn1 वदतो (for ब्रुवतो) S ब्रुवतस्त्वद(T1 °स्त्वद्वि-, G1 °स्तव)शेषेण — d) T2 मया (for मम) K3 4 राजर्षिसत्तम — e) K3 B1 2 4 तन् (for त्वं) V1 B5 D2–4 6 7 S निबोध मनसा चात्र (D6 राजन्) — f) V1 B5 D2–4 6 7 S न ते कार्या (G2 चेत्कार्य-) विचारणा Co cites विचारणा — After 2, S ins

228* समुत्पन्ना हि राजान प्रमोह इति निश्चय ।
कृत्वा चैव व्यवस्यन्ति सर्वे धर्मार्थनिश्चयान् ।

[(L. 1) T1 समुत्पन्नो T1 राजानं — (L 2) M1 श्रुत्वा (for कृत्वा) T1 M न ये, T2 न चेद् (for चैव) T1 धर्मार्थनिश्चयात्]

3 b) V1 B5 Dn1 D3 4.6 7 परस्परजिगीषया; B1.2 4 Da1 D1 2 5 8 परस्परजयैषिणां, S महानासीत्समुच्छ्रयः (T1 °श्रय) — After 3ab, S ins

229* सैंहिकेयास्तदोद्वृत्ता विबुधानवसूदयन् ।
ते निरस्ता कृता देवैर्दानवा बलगर्विता ।

[(L. 1) T1 ततो वृत्ता (for तदोद्वृत्ता) T2 सैंहिकेयस्ततो द्दस (for the prior half) T1 M विबुधानवधूनयन्, G2 विमोध नवसूदयन् (sic) (for the posterior half)]

— For 3c–4d, Ś K subst 231* — c) S तत्रासीत् (for बभूव) B1 2 Da1 D1 5 परमो (for प्रथमो) — d) D2 तारकामये, G1 °कायम (sic) — Dn1 om. 3ef. — e) B5 अर्दिता°, Da1 D1 5 मर्दिता° (for निर्जिता°) T1.2 तथा; T3 G ततो (for तदा) D6 om. दैत्या — f) Da1 D1 5 देवानाम् (for दैवतैर्) G1 2 M1 न (for न॰) T3 G श्रुति॰ (for श्रुतम्) T2 दैवैरिति च न श्रुत — After 3, S ins

230* भग्नदर्पा निरुत्साहा पाताल विविशुस्तदा ।
[G1 भग्नदर्गा]

ताराक्षः कमलाक्षश्च विद्युन्माली च पार्थिव ॥ ४
तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः ।
तपसा कर्शयामासुर्देहान्स्वाञ्शत्रुतापन ॥ ५
दमेन तपसा चैव नियमेन च पार्थिव ।
तेषां पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरान् ॥ ६
अवध्यत्वं च ते राजन्सर्वभूतेषु सर्वदा ।
सहिता वरयामासुः सर्वलोकपितामहम् ॥ ७

तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरीश्वरः ।
नास्ति सर्वामरत्वं हि निवर्तध्वमतोऽसुराः ।
वरमन्यं वृणीध्वं वै यादृशं संप्ररोचते ॥ ८
ततस्ते सहिता राजन्संप्रधार्यासकृद्बहु ।
सर्वलोकेश्वरं वाक्यं प्रणम्यैनमथाब्रुवन् ॥ ९
अस्माकं त्वं वरं देव प्रयच्छेमं पितामह ।
वयं पुराणि त्रीण्येव समास्थाय महीमिमाम् । C 8 1402 B 8 33 12 K 8 24 15

---

4 a) Da1 D5 T2 om. च M तु (for च) Da1 D1.5 मैन्येषु (for दैत्येषु) T8 G निर्जितेष्वसुरेष्वेषु — c) V1 D2 तारकाक्ष कमलाक्षो; Dn1 कमलाक्षस्तारकाक्षो, S विद्युन्माली तारकाक्ष — d) T G1 2 M कमलाक्षश्च (T2 °क्षोय), G2 नरकाक्षश्च (for विद्युन्माली च) T1 M वीर्यवान् (for पार्थिव) — After 4, Dn1 D2 ins Ś K subst. 3e–4d

231* कश्चिद्यजापतिर्घोरस्तेन सार्धं महात्मना।
युद्धमासीन्महाघोरं दैवतैर्न इति श्रुतिः।
पराजनृवुरसुरा दानवैः सह सयुगे।
देवैर्निरस्ता ह्यसुरा नि:श्वसामर्पितास्तत ।

[K2 om. line 1 — (L. 1) Dn1 पूर्वं (for कश्चिद्) Cv as in text Dn1 D2 Cv दुरात्मना (for महा°) — (L. 2) K1.2.4 Dn1 D2 श्रुत (for श्रुतिः) Cv देवानामिति न श्रुत (for the posterior half) — (L. 3) Dn1 D2 दैवतै° (for दानवै) — (L. 4) Ś K1 2 देवैर्निरस्तानसुरान् (for the prior half) K4 नदा (for नन°) Ś K1 2 निरस्या नर्मितोदय (K1 °नय, K2 °नय), K8 निश्वस्ता मर्दितास्तत (for the posterior half)]

5 a) T2 त्रय (for उग्रं) Ś K1.2 4 समादाय, D8 °धाय — b) B1.4 Da1 D1.5 M2–4 परमे नियमे (by transp) Ś K1.2 स्थित D8 T8 G नियम परमास्थिता — c) Some MSS कर्शयामासुद्, K1 कीर्णं — d) K2 4 देवास्ते, V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5 6 8 देहास्ते (for देहान्स्वान्) V1 Dn1 D2 शत्रुतापना, D3 °नादान, T1 M °कर्शन, T2 G2 °कर्शना, T3 G1 3 °कर्शिन

6 a) T2 मदेन (for दमेन) — b) V1 B1 (m as in text) D2–4 6 7 ममाधिना (for च पार्थिव) — d) K2 4 V1 B2 1 D2–5.6 7 S वर (for वरान्)

7 a) B2 महा, M2 च मे (for च ते) S सर्वे (for राजन्) — b) V1 B1 D2–4 6 7 सर्वभूतस्य Dn1 सर्वद° — c) Ś1 K1 2 वर्तयामासु, Ś2 T3 G2 3 वारयामासु

8 a) Dn1 ततो (for तदा) — b) S सर्वलोकगुरु प्रभु (M1 °रं प्रभु) — c) K8 V1 Dn1 D1 6 T2 3 G हि (for वै) — d) K8 विवर्तध्व; G3 न वर्तध्वम् (for निवर्त°) K8 V1 Dn1 D2 4 6 महासुरा, B (B3 damaged) D3 7 T2 3 G इतोसुरा (for अतोऽसुरा) — e) K1.3 V1 B1 2 4.5 D S transp वर and अन्यं K1 वृणीध्वेव (sic) — f) Ś1 K1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 यादृश Ś K2 4 B2 Dn1 D8 सप्रवर्तते (for °रोचते) K3 यूयमिच्छत यादृश, S रोचते यादृशो (G3 यादृशो रोचते) हि व

9 K3 om. 9 — b) T2 G2 सप्रसाद्य (for संप्रधार्य) D1.6 G2 सकृद् (for [अ]सकृद्) Ś1 K4 गुरुं, Ś2 K1.2 (by corr sec m) गुरु; K2 (before corr) वहु, B2 D2–4 7 G2 प्रभुं, Da1 D1.5 वर, D8 T1 यहु (for बहु). B2 सम्प्रधार्य यथाथवा, D3 °र्य मुहुर्मुहु Co cites सम्प्रधार्य (as in text) — c) Dn1 देव (for वाक्य) V1 B1.4 D प्रणम्येदम् (for °म्यैनम्) B2 यथा (for अथ) G1 [अ]ब्रवीत् (for [अ]ब्रुवन्) — After 9, S ins

232* वयमिच्छाम नगर कर्तुं कामगम शुभम्।
सर्वकामसमृद्धार्थमवध्य देवदानवै ।
यक्षरक्षोरगगणैर्नानाजातिभिरेव च।
न कृत्याभिर्न शस्त्रैश्च न शापैर्ब्रह्मवादिनाम्।
वध्येत त्रिपुर देवं प्रसन्ने त्वयि सादरम्। [5]

[(L. 1) T3 G2 वन्तुन्, M1 कर्तुर्, M2–4 पृथग् (for वयन्) T1 M2–4 विभो (for शुभम्) — (L. 2) T1 सर्व लोकसमृद्ध्यर्थन्, M3 °काममनृद्ध्यर्थम् — (L. 3) G2 वा (for च) — (L. 5) Om in G2 T2 देवेन (sic), T3 G3 अवध्य (for वध्येत) T1 वध्य पुरत्रय देव (for the prior half) T2 सामरं, G1 M2 मातुर (for सादरम्)]

10 T3 G2 om 10ab — a) B2 D2 4 अस्मम्यं; D3 7 M1 अस्मभ्यम् (for अस्माक) Ś2 तु (for त्व) D8 वीर (for देव) G2 मध्ये तत्त्रिपुर देव — b) K3 प्रयच्छसे, D2–4 7 संप्रयच्छ, T2 प्रयच्छैनं, G1 °च्छेत, G3 °च्छैवत् (for °च्छेम) — d) K4 पितामह (for महीमिमाम्) — e) K4 Da1 D1.5 विचरिष्यामि S लोकेश (T3 G2 3 °ष्) (for लोकेऽस्मिन्) — f) Da1 D1.5 T3 G3 त्वत्प्रसादात्पुरस्कृता (T3 G3 °रस्थिता)

C 8 1402 D 8 33 12 K 8 24 15 विचरिष्याम लोकेऽस्मिंस्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १०
ततो वर्षसहस्रे तु समेष्यामः परस्परम् ।
एकीभावं गमिष्यन्ति पुराण्येतानि चानघ ॥ ११
समागतानि चैतानि यो हन्याद्भगवंस्तदा ।
एकेषुणा देववरः स नो मृत्युर्भविष्यति ।
एवमस्त्विति तान्देवः प्रत्युक्त्वा प्राविशद्दिवम् ॥१२
ते तु लब्धवराः प्रीताः संप्रधार्य परस्परम् ।
पुरत्रयविसृष्ट्यर्थं मयं वव्रुर्महासुरम् ।
विश्वकर्माणमजरं दैत्यदानवपूजितम् ॥ १३
ततो मयः स्वतपसा चक्रे धीमान्पुराणि ह ।
त्रीणि काञ्चनमेकं तु रौप्यं कार्ष्णायसं तथा ॥ १४
काञ्चनं दिवि तत्रासीदन्तरिक्षे च राजतम् ।
आयसं चाभवद्भूमौ चक्रस्थं पृथिवीपते ॥ १५
एकैकं योजनशतं विस्तारायामसंमितम् ।
गृहाट्टाट्टालकयुतं बृहत्प्राकारतोरणम् ॥ १६
गुणप्रसवसंबाधमसंबाधमनामयम् ।
प्रासादैर्विविधैश्चैव द्वारैश्चाप्युपशोभितम् ॥ १७
पुरेषु चाभवन्राजन्राजानो वै पृथक्पृथक् ।

---

11 a) T G2.3 M1 यया; G1 तया, M2-4 पूर्णे (for ततो) B2 वर्षसहस्रांते; D4 T G M1 °सहस्रेषु — b) K3 समेष्याम — After 11^{ab}, S ins

233 * ब्रह्मोवाच ।
विलय समयस्यान्ते मरणं जीवितस्य च ।
इति चिन्त्य वधोपाय कंचिदेव निशामय ।

[(L. 1) T1 M1 समयस्यातो T3 विलयं समयास्यते, G3 विलायार्जीवितस्यांते (sic) (for the prior half) M2-4 वा (for च) — (L. 2) T1 3 G1 M2-4 चित्त, M1 चैव (for चिन्त्य) T2 तयोपाय (for वधो°) T1 G3 M किंचिदेव T1.3 G1.3 निशामये, G2 °मया, M1 °मय°, M2 निशम्यतां, M3 4 निशाम्यतां (for °मय)]

Before 11^{c}, S ins असुरा (T2 दैत्या) — c) D3 एक भावं; T1 एकीमागं (for एकीभावं) G2 गमिष्यामि

12 a) D3 यमागतानि B1 5 Da1 D1.5 चैकस्थं (for चैतानि) — b) Ś1 K1.2 4 D4.8 M4 भगवांस् (for भगवस्) S नर (for तदा) — c) S देवो वा (T2 °व्यो वा; T3 G2 3 °वोपि) द्विपदा श्रेष्ठ (G1.2 M1.3 °ष्ठ) — d) K3 V1 B1.4 Da1 D1 5 6.8 भवेदिति (D1 °धदि) — After 12^{cd}, S ins

234* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दानवानां महायशाः ।

— e) Da1 एकम् (for एवम्) — f) Ś2 K1 4 प्रविशत् B2 गिरिं (for दिवम्)

13 a) K1 तत्ते, Da1 ते नु; G2 तेन (for ते तु) D2 3 लब्ध्वा (for लब्ध-) D1 om प्रीता K4 पीना (for प्रीता) — c) T2 पुरस् (for पुर-). Ś2 °विसृष्टार्थं — d) T1 वर (for मय) K1 ब्रुवन्, K3 जग्मुर् (for वव्रुर्) Da1 D1.5 8 T1 2(*sup lin*) 3 G M1 महासुरा ; T2 महायशा (for °सुरम्) — e) D6 अजयं, G2 अजितं (for अजर)

14 G2 om. (hapl.) 14^{a}–15^{b} — a) B1 2 4 D3 7 8 सुतपसा — b) K1 चक्रु (sic) T1.2 G1 M1.3 वीर; T3 G3 M2 4 धीर (for धीमान्) B2 5 D3 4 7 च, D2 3 हि; S (G2 om.) [अ]थ (for ह) — c) V1 B1 2 4.5 D (except Dn1 D3) S (G2 om.) वै (for तु) — d) Ś2 Da1 D1 5 6 रौप्यं- (for रौप्य). Dn1 कालायस, T1 कृष्णायसं, G1 कार्ष्णं° (for कार्ष्णा°). T1 तदा (for तथा)

15 G2 om. 15^{ab} (cf. v. l. 14) — a) K3 कांचन हि विनत्रासीद् (sic) — b) D1 राजते (for राजतम्) T1 दक्षरिक्षे च राजितम् (sic) — c) Da1 D1 5 आयस्य (for आयस) G2 [अ]पतद् (for [अ]भवद्) Ś K1 2 4 V1 B (B3 damaged) D (except D3) T1 Co भौमं (for भूमौ) — d) V1 चक्रुस्तं, Dn2 चक्रुस्ते; D7 Cnp तृतीयं, Ca c चक्रस्थं (as in text) V1 Da1 Dn1 D1 2 5 पृथिवीतले (for °पते) S (except T1) तदा (T2 °था) तेषां परंतप.

16 b) D3 °सवृतं (for °संमितम्) K1 विस्तारय सम स्थितं (sic), K3 V1 B2 Dn1 D2-4 6 7 °रायामत समं, B5 °र यतसंमितं; S विस्तृतं तावदायतं (G2 दानवायुत) Co cites संमित (as in text) — c) K3 अट्टाट्टालकसंयुक्तं, V1 B1 2.4 D गृहा(Da1 D1.5 शृंगा)ट्टालकसंयुक्त, B5 शृंगाट्टालकसयुक्त, S दृढं चाट्टालकयुतं Ca cites गृहाट्टालं; Co शृंगाणि and अट्टालक — d) V1 B (B3 damaged) D2-4 6 7 बहु- (for बृहत्-)

17 a) K4 V1 B2-5 D S Ca गृह(D3 गुण-, G1 बृहत्) प्रव(D2 °का)रसबाधम् Co cites गुणप्रचर — b) K3 om from अनामयम् up to वै (in 18^{b}) K1 4 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1 2 5-8 T1 3 G M असबाधमहापथं (K1 °ग), V1 T2 °बाधं महारथ, D3.4 °बाध इवापर Ca cites असबाध — c) T3 G विमलैश् (for विविधैश्) V1 B1.4 Dn1 D2-4 7 T1 चापि (for चैव) — d) D1 om द्वारै T2 om च V1 D2-4 6 7 चैव (for चापि)

18 K3 om up to वै (cf. v. l. 17) — a) Dn1 D3

काञ्चनं तारकाक्षस्य चित्रमासीन्महात्मनः ।
राजतं कमलाक्षस्य विद्युन्मालिन आयसम् ॥ १८
त्रयस्ते दैत्यराजानस्त्रीँल्लोकानाशु तेजसा ।
आक्रम्य तस्थुर्वर्षाणां पूगान्नाम प्रजापतिः ॥ १९
तेषां दानवमुख्यानां प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोट्यश्चाप्रतिवीराणां समाजग्मुस्ततस्ततः ।
महदैश्वर्यमिच्छन्तस्त्रिपुरं दुर्गमाश्रिताः ॥ २०
सर्वेषां च पुनस्तेषां सर्वयोगवहो मयः ।
तमाश्रित्य हि ते सर्वे अवर्तन्ताकुतोभयाः ॥ २१

यो हि यं मनसा कामं दध्यौ त्रिपुरसंश्रयः ।
तस्मै कामं मयस्तं तं विदधे मायया तदा ॥ २२
तारकाक्षसुतश्चासीद्धरिर्नाम महाबलः ।
तपस्तेपे परमकं येनातुष्यत्पितामहः ॥ २३
स तुष्टमवृणोद्देवं वापी भवतु नः पुरे ।
शस्त्रैर्विनिहता यत्र क्षिप्ताः स्युर्बलवत्तराः ॥ २४
स तु लब्ध्वा वरं वीरस्तारकाक्षसुतो हरिः ।
ससृजे तत्र वापीं तां मृतानां जीवनीं प्रभो ॥ २५
येन रूपेण दैत्यस्तु येन वेषेण चैव ह । C 8 1420 B 8 33 20 F 8 24 24

वा (for च) Ś V1 B1 Da1 Dn1 D1 4 [अ]भवद् (for [अ]भवन्) S त्रिपुर (T2 पुरेषु) तेषु चाप्यासन् — b) V1 D2 राजा चैव (for राजानो चै) B वा (for चै) D5 om one पृथक् — After 18ab, S ins

235* दिव्यनाम्न्यायसतरा दैवेया राजमत्तम ।

— c) Ś2 तारकाप्यस्य, K1 3 Dn1 G2 °काप्यस्य — d) S दिव्यम् (for चित्रम्) B1 विद्यां पते (for महात्मनः) — e) K1 3 Dn1 कमलाप्यस्य, G2 कनकाप्यस्य — f) S विद्युन्मालेस्त्वायसम्

19 a) M2 त्रयश्च K1 दैत्यराजाना V1 B1 3 D2–4 6 7 अक्र-, Dn1 दक्र-, D2 अपि (for आशु) — c) K3 Dn1 D2 S दुर्वर्षा; V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 ऋतुश्च (for वर्षाणां) — K4 om. (hapl) 19d–20e — d) Ś1 K2 ** नाम, K1.3 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 T2 3 GM कश्च नाम, D3 कश्चनाम् (for पूगान्नाम) Dn1 कश्चिच्चानि प्रवर्तते, T1 वन्दानाम्प्रजापते

20 K4 om 20ab (cf. v. l. 19) — a) S तेषु (for तेषां) — b) Ś2 K1 प्रयुतान्युधुंधानि च — c) S कोटय-श्चापि (T2 3 G2 3 °श्चान्य) प्रयोगगा — d) S समतत (for ततस्तत) — After 20cd, N T2 ins

236* मायागता युद्धाश्च सुरैर्यनिहतान्यथा ।
[K3 4 मायाज्ञता, V1 B2 D2–4.6 7 मायाविन ; B1.4 6 Da1 D1 5 °दग्ध B2 Da1 D1.2 6 युद्धनाश्च, D5 °ध्याश्च V1 B (B3 damaged) D पुरा (for सुरै)]

— e) B1.2 4 Da1 D1 इच्छन्ति (for इच्छन्तम्) — f) K3 B1 Dn1 G1 2 M1 धाश्रिता (for माश्रिता)

21 a) V1 B. D2–4 6 7 येषा (for तेषा) — b) Ś2 सर्वयोगमहो, K1 °योगवहा, B2 D2 °योगमयो, G2 °योगावहो (for °योगवहो) B. सर्वयोगमहोदय ⁂Cc महोदय इति वा पाठः।⁂ — c) V1 समाश्रित्य; B1 4 (marg. as in text) Da1 D1.6 M2–4 समाश्रित्य, D2 तमाहित्य (for तमाश्रित्य) Da1 D1.6 सर्वे (for सर्वे) — d) K3 B (B3 damaged) Dn1 D3 4 7 वर्तयंते (Dn1 D4 °तो), Da1 D1 2.6 8 S वर्तयति (for अवर्तन्त) K1 [अ]कुतोभय, Ca °भया (as in text) V1 [ऽ]वर्तत अकुतोभया

22 a) V1 B (B3 damaged) D2–4 7 G2 M2–4 यन् (for य) — b) V1 B1 Da1 D1.2–. Ca दध्यात्, B. दध्यासु (for दध्यौ) K3 °समत, D3 (before corr.) °सश्रयात् T2 3 G1 3 °मश्रित (for °संश्रय) — c) K1 कामो, S त(M2 क)स्मै (for काम) B2 D2 त तु, D3 ताव, T2 तत्र (for त त) — d) T1 तथा (for तदा)

23 a) B2 तारकाख्य° (for °काक्ष°) V1 D6 त्वासीत्, B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1–. 7 8 वीरो (for चासीद्) — b) K3 वटो, Da1 (before corr.) हनिर्, Dn1 हुहुर् (for हरिर्) Da1 D1 6 T2 महासुर (for °बल) — c) T2 तु परम (for परमक) — d) S तेन (for येन) Ś2 [अ]-तृप्यत् (for [अ]तुष्यत्) K4 पितामह

24 Ś K1 2 om (? hapl) 24 — a) K4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–3 5 8 T1 G2 स-, D4 त (for स) G2 दैव (for देव) — b) B4 मे (for न) Da1 D1 6 तुरे, D3 पुर, G2 प्रभो (for पुरे) — c) Dn1 येत्र (for यत्र)

25 a) V1 त (for तु) Dn1 लब्धवरो (for लब्ध्वा वर) V1 D1 8 वीर (for वीरस्) — b) T1 [ऽ]सुर (for हरि) — c) D3 तां वापीं (by transp.) — d) V1 Da1 D1.5 S मृतसंजीवनी (D1 °वन, T1 G1 °विनीं) (for मृतानां जीवनीं) Ś1 K3 B1.. D2 7 जीविनीं V1 विभो, S प्रभु (for प्रभो) — After 25, S ins

237* पूर्णा दिव्यस्य तोयस्य पीयूषप्रतिमस्य वै ।

26 a) Ś2 रूपेन, K3 वेषेग, B2 दर्पेण (for रूपेण) K3 दैत्यश्च, B4 Da1 D1.6 दैत्यास्तु, S यो (T2 G2 वै) दैत्यो — b) ŚK1 2 4 B1 D2 4 वेशेन, K3 Da1 D1 3 T3 G2 3 रूपेण, B2 वेगेन (for वेषेण) V1 B2 Dn1 D1 6 8 चैव हि,

C 8. 1421 B 8 33 31 K 8 24 34

मृतस्तस्यां परिक्षिप्तस्तादृशेनैव जज्ञिवान् ॥ २६

तां प्राप्य *त्रैपुरस्थास्तु सर्वाँल्लोकान्वबाधिरे ।
महता तपसा सिद्धाः सुराणां भयवर्धनाः ।
न तेषामभवद्राजन्क्षयो युद्धे कथंचन ॥ २७

ततस्ते लोभमोहाभ्यामभिभूता विचेतसः ।
निर्ह्रीकाः संस्थितिं सर्वे स्थापितां समलूलुपन् ॥ २८

विद्राव्य सगणान्देवांस्तत्र तत्र तदा तदा ।
विचेरुः स्वेन कामेन वरदानेन दर्पिताः ॥ २९

देवारण्यानि सर्वाणि प्रियाणि च दिवौकसाम् ।
ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्यूपाञ्जनपदांस्तथा ।
व्यनाशयन्त मर्यादा दानवा दुष्टचारिणः ॥ ३०

ते देवाः सहिताः सर्वे पितामहमरिंदम ।

S चाप्यथ — c) Da1 D1 5 सृता त(Da1 °स्त)स्या K4 परिक्षिप्तास्; Da1 D5 °क्षिप्तास्, D8 विनिक्षिप्तस् (for परि°) S क्षिप्यते (T1 G2 M8 °तो) निहतो (G2 °ते) वाप्यां — d) Ś2 D5 तादृशेनेव K8 Dn1 जघ्नि(Dn1 °ग्मि)वान्; B1 4 5 Da1 D1 5 जज्ञिरे, S जायते (for जज्ञिवान्) — After 26, S ins

238* सपूर्णबलवीर्यस्तु राजञ्शौर्यसमन्वित ।
एव वीर्येण सयुक्ता कृतास्तेन महात्मना ।
[(L 1) T8 G8 °बलवंतस्तु and °समन्विता — (L. 2) T1 8 G सयुक्त]

27 a) V1 त, Dn1 D8 सं-, D2 ते (for तां) Ś K1. 2 4 ते पुरस्त्वात्तु; K8 B1 ते पुरस्तास्तु (B1 °स्ते), V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 8–3 ते पुनस्तास्तु (D3 °स्तासु), B2 ते पुनवापीं, D2 त्रैपुर व तु, S त्रैपुरा (T1 त्रैपुर, T8 G8 ते परां) वापीं (G2 चापि) (for *त्रैपुरस्थास्तु) — b) K8 V1 B (B8 damaged) D (except D2) T G M1 लोकान्सर्वान् (by transp), K4 D8 सर्वलोकान् B2 नराधिप (for वबाधिरे) — After 27ab, B2 ins

239* वरलोकेऽवसत्सोऽपि हरि परमतेजसा ।
विधाय सर्वलोकाना हितं पथ्य विधाय च ।
तव परमनिर्विघ्नो हितकारी तावकात्मसु ।
[(L 3) Posterior half, hypermetric.]

— c) K1 महतस् (for महता) T8 G युक्ता, M1 सिद्धा — d) M1 पुराणा (for सुराणां) — After 27cd, S ins

240* एकस्मिन्निहते दैत्ये सृजन्ति स दशासुरान् ।
[G1 निहिते M दशापरान्]

— ef) S विद्यते (for अभवद्) S transp राजन् and युद्धे K8 V1 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 कदाचन (for कथंचन)

28 a) M4 लोह° (for लोभ°) — c) Ś2 नहीका, T2 निस्सृता, T8 G M1 निर्भीता (G1 M1 °का) (for निर्ह्रीका) K8 V1 B1. 4 D2 8 7 सस्थिता, T2 8 G M सहिता, Ca सछिती (sic), Co संस्थितिं (as in text) D4 (by corr.) पूर्वे (for सर्वे) B2 तव प्रस्थापिता सर्वे T1 निश्रीकाश्चामरान्सर्वे — d) K8 V1 B1 4 D2 8 7 T2 8 G स्थापिता (K8 °ता); B2 मर्यादा, M स्थापना (for स्थापिता) B1 समलूपम (sic), D1 5 °ल्लुपन्; D2 T2 °लोलुपन्; G1 °लोलुपा, G2 सर्वलोलुपा (for समलूलुपन्) T1 स्थापितान्स्वर्गलोलुपान्

29 a) Da1 D1 5 विभ्राम्य (for विद्राव्य) Da1 D1 G1 देवास् (for देवास्) — c) V1 सर्व- (for स्वेन) — d) K1 दक्षिता, K8 वर्पिता (for दर्पिता) — After 29, K4 B D (D8 marg sec m) ins 242*

30 a) V1 B1 2 Dn1 D3 4 6 7 देवोद्यानानि (for देवारण्यानि) Dn1 S रम्याणि (G2 °नि) (for सर्वाणि) — b) D2 गृहाणि, S स्थानानि (for प्रियाणि) D1 om च K8 दिवौकस, D8 °सं — c) B5 रम्यान्, Da1 D1, 5 दिव्यान् (for पुण्यान्) — d) K8 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 T2 रम्यान्, B5 Da1 D1 5 पुण्यान्, D6 T1 8 G M धर्म्यान् (D6 T8 G2 8 °र्मान्) (for यूपान्) K8 जनपदान्वितान् (for °पदांस्तथा) D7 T1 M2–4 तदा (for तथा) — e) K2 विनाशयत; V1 व्यनाशयश्च; Da1 D1 5 व्य(D1 व्या)नामयत; D2 8 विनाशयतो (for व्यनाशयन्त) Ś K4 सर्वत्र, K2 damaged, B1 4 Dn1 D6 7 मर्यादां K8 B2 D8 4 व्यनाशयन्समर्यादा, S उत्साद(T8 G8 °त्पाट-, G2 °त्पाद)यत्यमर्यादा — f) K4 युद्धचारिण, B5 Da1 D1, 5 दुष्टचेतस — After 30, S ins

241* निस्थानाश्च कृता देवा ऋषय पितृभि सह ।
दैत्यैस्त्रिभिस्त्रयो लोका ह्याक्रान्तास्तै सुरेतरै ।
[(L 2) M1 ते (for तै)]

S (except G8) cont K4 B (B8 damaged) D (D8 marg sec m) ins after 29

242* पीड्यमानेषु लोकेषु तत शक्रो मरुद्वृत ।
पुराण्यायोधयाचक्रे वज्रपातै समन्तत ।
नाशकत्तान्यभेद्यानि यदा भेत्तु पुरंदर ।
पुराणि वरदत्तानि धात्रा तेन नराधिप ।
तदा भीत सुरपतिर्मुक्त्वा तानि पुराण्यथ । [5]
[(L 1) D7 सर्वेषु (for लोकेषु) — (L. 2) D2 पुराणां योधनं चक्रे, D5 6 8 T2 पुराण्य(D6 °णि)योधयां चक्रे D8 वज्रपात-, S (G8 om) °हस्त (for °पातै) — (L. 3) S (except T2, G8 om) नाशक्नोत् D1 om. यदा D4 T1

अभिजग्मुस्तदाख्यातुं विप्रकारं सुरेतरैः ॥ ३१
ते तत्त्वं सर्वमाख्याय शिरसाभिप्रणम्य च ।
वधोपायमपृच्छन्त भगवन्तं पितामहम् ॥ ३२
श्रुत्वा तद्भगवान्देवो देवानिदमुवाच ह ।
असुराश्च दुरात्मानस्ते चापि विबुधद्विपः ।
अपराध्यन्ति सततं ये युष्मान्पीडयन्त्युत ॥ ३३
अहं हि तुल्यः सर्वेषां भूतानां नात्र संशयः ।
अधार्मिकास्तु हन्तव्या इत्यहं प्रब्रवीमि वः ॥ ३४
ते यूयं स्थाणुमीशानं जिष्णुमक्लिष्टकारिणम् ।
योद्धारं वृणुतादित्याः स तान्हन्ता सुरेतरान् ॥ ३५
इति तस्य वचः श्रुत्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा वृषाङ्कं शरणं ययुः ॥ ३६ C 8 1435 B 8 33 45 K 8 24 51

यथा, T2 तदा (for यदा) — (L 4) K4 च न, D8 तेय (sic) (for तेन) — (L 5) T1.2 M1 पुराण्युत (for °ण्यथ)]

31 G3 om (hapl) 31 V1 reads 31 twice (with v 1) — a) V1 (first time) B1.3.5 Da1 Dn1 D1-5.7 S (G3 om) तैरेव विबु(Da1 D1.2.5 °वि)धै मार्धं, V1 (second time) D5 तदा देवगणा सर्वे, B2 तैर्देवा विबुधा सर्वे — b) V1 (second time) Dn1 D2.6 उपागमत् (V1 D6 °गमन्, D2 °गता), B3 अरिंदम (for अरिंदम) S (G3 om) ब्रह्माण परमेश्वर — c) V1 (first time) B1.4.5 Da1 D1.6-8.7 S (G3 om) जगामाथ (for अभिजग्मुस्) K3 समाख्यातु (for तदा°) V1 (second time) Dn1 D2.6 आख्यातु (D2 °त) विप्रकार तम् (D2.6 तु) Ca c cite विप्रकार — d) B3 सुरस्तदा, Ca सुरेतरै (as in text) V1 (second time) Dn1 D2.6 असुरेभ्य परंतप

32 a) K1 ततस्त, Dn1 ते तु त; D1 तत्त्व ते (marg ते हि त) (for ते तत्त्व) S ते सर्वमभि(T1 °पि)विख्या(T1.2 M2.4 °ज्ञा)प्य — b) V1 B2 D6 प्रणिपत्य (for [अ]-भिप्रणम्य) B1.4.5 Da1 Dn1 D1-5.7.8 शिरोभि समणम्य च — cd) S तद्वधोपायमाचक्ष्व भगवन्निति चाब्रुवन्

33 a) Da1 D1.2.6 S तु, D6 [अ]थ (for तद्) V1 D2.6 ब्रह्मा (for देवो) — After 33ab, N ins

243* ममापि सोऽपराध्नोति यो युष्माकमसौम्यकृत्।

[K3 [अ]नि (for [अ]पि) K1 [s]गमोति, K3.4 °राधोति, D8 °राध्येति Ś K2.4 यो न युष्मासु सोम्यकृत्, K1 B5 Da1 Dn1 D1.5 यो युष्मासु न नोम्यकृत्, K8 यो युष्मांस्तु न सौख्यकृत् (for the posterior half)]

On the other hand, S ins after 33ab

244* श्रूयतां त्रिदशाः सर्वे यथेदं वाक्यगौरवम्।
[T1 यथैव (for यथेद)]

— c) V1 B1.5 D2-4.6.7 हि, B4 Da1 D1.6 ते (for च) S दुरात्मानोसुरा नित्य (T1 °त्मा) — d) D8 ते वापि, M2-4 ये इह (for ते चापि) Cc cites चापि (as in text) S विबुधा मम (for विबुधद्विप) V1 B1.2 D2-4.6.7 सर्वे एव (D2 °र्वेदेव-) सुरद्विप — e) K4 अपराध्यत, Cc °ध्यन्ति (as in text) S न शक्नुवन्ति ये (T1 M1.2 ते) सर्वे — f) D2 युष्माक, T1 M युष्मान्ये (for ये युष्मान्) K8 मीपयन्पुन (for पीडयन्त्युत) B2 युष्मान्समीपयस्तुतः T2.3 G युष्मान्वै पीडयति ते (T3 वै) Cc cites उत (as in text) — After 33, D2 ins

245* न त्वास्तु तानहं मन्ये ये वै युष्मानपीडयन्।

34 a) V1 D6 काम, B5 अय (for अह) K8 तुल्योस्मि, D2 हि धाता, T1.3 GM समस्तु (for हि तुल्य) T2 अहं समोस्मि भूतानां — b) V1 D2.6 अहमच्युत, B2 च प्रकाशक (for नात्र संशय) — c) Dn1 D8 अधर्मिष्ठा (D8 °का)स्तु V1 D2.6 निग्राह्या (for हन्तव्या) S अविनीता निहन्तव्या — d) B2 D8 S इत्येवं (D8 °व) (for इत्यह) B1.4 तद् (for प्र) V1 D3.4.6.7 इति मे व्रतमाहित, D2 इति मे वर्तते मति Cc cites इति and प्रब्रवीमि (as in text) — After 34, V1 B1.2.4.5 D (except D8) S ins

246* एकेषुणा विभेद्यानि तानि दुर्गाणि नान्यथा।
न च स्थाणुमृते शक्तो भेत्तुमेकेषुणा पुरः।

[(L 1) G2 [अ]मिभिद्यानि, M दि (M1 नि) भेद्यानि (for निभे°) — (L 2) V1 B4 Da1 Dn D1.5 पर, D2 परे (for पुर) S शक्रस्तु तानि बाणेन भेत्तु काम त्रिलोचन]

35 a) M1 om ते यूय D1 ये (for ते) T1 वय (for यूय) T3 G तपसा स्थाणु (for स्थाणुमीशान) — b) Ś1 K1.2 -कार्मुक; Da1 D1.5 -कारिणा (for -कारिणम्) — c) K1 शृणुतादित्या, Da1 D1.5 वृणुता दिव्या (sic), Dn1 °त देवा, D2 °तोदित्या, S वृणुत (T1 °म) क्षिप्र (for °तादित्या) Ca c cite आदित्या (as in text) — d) B3 D7 हत्वा (for हन्ता) D8 रणेसुरान्, T1 सुरोपमान् (for सुरेतरान्)

36 a) Dn1 इत्येतस्य, D8 तस्य चाथ (for इति तस्य) — For 36ab, S subst

247* ते देवास्तेन वाक्येन चोदिता प्रणता स्थिता ।
दिव्य वर्षसहस्र वै तपस्तप्त्वा सुरर्षभा ।
शुभात्मानो महात्मानो जग्मुर्वै वृषभध्वजम् ।
[(L. 3) M शुद्धात्मानो (for शुभा°)]

— c) K1.4 ब्राह्मणम् — d) S शरण्य शरण गता

C 8 1437 B 8 33 47 K 8 24 51

तपः परं समातस्थुर्गृणन्तो ब्रह्म शाश्वतम् ।
ऋषिभिः सह धर्मज्ञा भवं सर्वात्मना गताः ॥ ३७
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्थ्याभिर्भयेष्वभयकृत्तमम् ।
सर्वात्मानं महात्मानं येनाप्तं सर्वमात्मना ॥ ३८
तपोविशेषैर्बहुभिर्योगं यो वेद चात्मनः ।
यः सांख्यमात्मनो वेद यस्य चात्मा वशे सदा ॥ ३९
ते तं ददृशुरीशानं तेजोराशिमुमापतिम् ।
अनन्यसदृशं लोके व्रतवन्तमकल्मषम् ॥ ४०
एकं च भगवन्तं ते नानारूपमकल्पयन् ।
आत्मनः प्रतिरूपाणि रूपाण्यथ महात्मनि ।
परस्परस्य चापश्यन्सर्वे परमविस्मिताः ॥ ४१
सर्वभूतमयं चेशं तमजं जगतः पतिम् ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव शिरोभिर्धरणीं गताः ॥ ४२
तान्स्वस्तिवाक्येनाभ्यर्च्य समुत्थाप्य च शंकरः ।
ब्रूत ब्रूतेति भगवान्स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ४३
त्र्यम्बकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेऽस्वस्थचेतसः ।
नमो नमस्तेऽस्तु विभो तत इत्यब्रुवन्भवम् ॥ ४४
नमो देवातिदेवाय धन्विने चातिमन्यवे ।

---

37 a) K1 समातस्थौ; T3 G समाजग्मुर् (for °तस्थुर्) V1 B1 D3 4 6 7 तपो(D1 6 °तो)नियममास्थाय; D2 ततो नियममासाद्य — D4 (marg as in text) सर्वे (for सह) Co cites ऋषिभि सह (as in text) K1 धर्मज्ञ; Dn1 D8 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञा) S अनगमथन (T2 अनन्यमनसः; T3 G कदर्पवैरिण) सर्वे — After 37, S (except T2) ins

248* देवदेवं पर स्थाणु वरद त्र्यम्बक शिवम्।
शर्वमीड्यमज रुद्र शशाङ्काङ्कितमूर्धजम्।

[(L 1) T3 G2 प(G3 व)रेशान, M2–4 हरं स्थाणु (for पर स्थाणु) — (L 2) G2 सर्वेश्वरम् (for शर्वमीड्यम्)]

38 T2 om. 38^{a}–39^{b} — a) K3 Dn1 D2 4 8 हृष्टाभिर्; V1 B (B3 damaged) Da1 D1 3 5–7 Co उग्राभिर्, S (T2 om) अग्र्याभिर् (for अर्थ्याभिर्) — b) K3 भयेपि (for भयेषु) B1, 2 4 5 Da1 D1 3–5 7 [अ]भयद नृप, T1 M °भयमुत्तमं, T3 G °भयमच्युत (for °भयकृत्तमम्) — d) T1 M विश्वम् (for सर्वम्)

39 T2 om 39^{ab} (cf v 1 38) — a) K3 °विशेष- (for °विशेषैर्) V1 Dn1 D2–4 6 7 T3 G M विविधैर्, T1 त्रिविधैर् (for बहुभिर्) — b) Ś K1 2 चात्मना (for चात्मन') — c) K1 असख्या; T1 यस्याशम् (for य साख्यम्) Ś सख्यम्, K2 4 Da1 D1 5 सख्याम्; Ca सांख्यम् (as in text) V1 B1 5 D2–4 6 7 वेत्ति (for वेद) — d) D2 भवेत् (for वशे) K1 स च; D2 T2 G1 तदा (for सदा)

40 a) K4 V1 B1 2 4 5 D T G1, 3 M त ते (by transp), G2 ततो K3 B1 2 4 Dn1 D8 आसीनं (for ईशान) — After 40^{ab}, S ins

249* परेण यत्नेन भवं त्रिदशा शर्वमीश्वरम् ।

— c) S देव (T1 °वाः) (for लोके) — d) K3 V1 Dn1 D8 (marg sec. m) S प्रतपंतम्; K4 B2 D2–4, 7 भगवतम्; B1 4 प्रभमतम् (sic), D6 [ऽ]प्रतिमं तम्, D8 प्रपश्यंतम् (for व्रतवन्तम्)

41 a) K3 B2 एव (for एक) M त (for ते) T G एकश्च भगवांस्त(G2 °वान)त्र — b) M2–4 नाम्ना (for नाना-) Ca cites नानारूप (as in text) D1 T1, 3 G2 3 अकल्पयत्; D8 अकल्मषं (for अकल्पयन्) — d) D2 रूपाण्यपि; G2 °ण्येव V1 महाति च; T G2, 3 महामति', G1 M1 °पति', M2–4 °त्मनः (for °त्मनि) — e) T2 परस्पर तु (for °रस्य) M2–4 [अ]प्यासन् (for [अ]पश्यन्) — f) K1 °सस्मिता (for °विस्मिता)

42 a) D8 (marg as in text) °महं (for °मयं) Ś1 देश; K1 ईशं, K3 V1 B1, 2 4, 5 D S दृष्ट्वा (for चेश) — b) K3 ईश (for अज) D8 जगतां T1 प्रभु (for पतिम्) — c) K1 ब्रह्मादयश्च, T1 ब्रह्मद्या (for °र्षयश्) K3 S सर्वे, Dn1 D8 चापि (for चैव) — d) B5 S अवनीं (M1–3 °निं) (for धरणीं)

43 a) K3 °वाच्येन, B1 2 4 5 D2 4 7 °वादेन; Da1 D1 5 T2 °वाचेन (for °वाक्येन) T1, 3 GM तान्स्वस्ति वाच्य चाभ्यर्च्य — b) D4 समुत्थाय (for °त्थाप्य) — c) K4 भगवन् — d) K2 स्तूयमानो (for स्मय°)

44 a) Some MSS त्र्यबकेन M2 त्र्यबकेशाभ्यनुज्ञातास् — b) K3 ते सर्वे (for ततस्ते) B1, 2 5 सुस्थचेतस', Da1 D5 स्वस्थतेजस'; S त्रस्तचेतस — c) K1 T2 प्रभो (for विभो) K3 V1 B1, 2 4, 5 T1 3 G M नमो नमो नमस्तेस्तु — d) K1 T2 नमो (sic), K3 V1 B1, 2 4, 5 D S प्रभो (D6 °भोर्) (for तत). B1 4 D2–4 7 वच', T1 प्रभु (for भवम्)

45 a) Ś2 K3, 4 B2 4 D2 6 8 S देवाधि(S °दि)देवाय B1 नमोतिदेवदेवाय. Ca cites आदिदेव' — b) Ś1 K1 2 Dn1 धन्वने, Ca, c धन्विने (as in text). V1 Dn1 D1, 5 6 [अ]थ (for च) B1 4 5 [ऽ]थाभिमन्यवे;

प्रजापतिमखघ्नाय प्रजापतिमिरीड्यसे ॥ ४५
नमः स्तुताय स्तुत्याय स्तूयमानाय मृत्यवे ।
विलोहिताय रुद्राय नीलग्रीवाय शूलिने ॥ ४६
अमोघाय मृगाक्षाय प्रवरायुधयोधिने ।
दुर्वारणाय शुक्राय ब्रह्मणे ब्रह्मचारिणे ॥ ४७
ईशानायाप्रमेयाय नियन्त्रे चर्मवाससे ।
तपोनित्याय पिङ्गाय व्रतिने कृत्तिवाससे ॥ ४८
कुमारपित्रे त्र्यक्षाय प्रवरायुधधारिणे ।
प्रपन्नार्तिविनाशाय ब्रह्मद्विट्संघघातिने ॥ ४९
वनस्पतीनां पतये नराणां पतये नमः ।
गवां च पतये नित्यं यज्ञानां पतये नमः ॥ ५०
नमोऽस्तु ते ससैन्याय त्र्यम्बकायोग्रतेजसे ।
मनोवाक्कर्मभिर्देव त्वां प्रपन्नान्भजस्व नः ॥ ५१
ततः प्रसन्नो भगवान्स्वागतेनाभिनन्द्य तान् । C 8 1453 B 8 33 83 F 8 24 67

B3 D1.4 चलशालिने, D3 7 वनमालिने (for चातिमन्यवे) Ca अवि°; Co अभिमन्यवे S प्रियधान्नेतिम° — G2 om 45cd Da1 reads 45cd twice — d) B1 D1 5 ईड्डुपे; Da1 (both times) ईडुदे, D4 7 ईड्यसे, S (G2 om.) ईडित (T1 3 °ते, G1 °त) (for ईड्यसे) ⊛Ca ईड्यसे इति लेखकप्रमादात्।⊛

46 B2 om. 46a–47b — a) T2 G1 2 M1 नमस्कृताय (for नमः स्तु°) — b) B1 5 Dn1 D2–4 6 7 शंभवे, T1.2 M शाकृते, Ca c मृत्यवे (as in text) — c) B1.4 5 घोराय, S धूम्रा(M1 °मा)य, Cc उग्राय (for रुद्राय) Da1 D1.5 विलोहिताख्यायोग्राय Cc cites विलोहिताय (as in text) — d) K3 नीलरुद्राय, B1 °कण्ठाय (for °ग्रीवाय). G2 शामवे (for शूलिने)

47 B2 om 47ab (cf v 1 46) — a) T3 G शर्वराय, Co अमोघाय (as in text) D3 T3 G1 3 M [स]सुगक्षाय, T1 त्र्यक्षाय (sic), T2 [अ]सुगक्ष्णाय, G2 दृगाक्षाय (for मृगाक्षाय) — b) Ś2 प्रहरायुधयोधिने; K3 (before corr) प्रकरायुध°; D2.4 7 T1 M1 क्षमा(M1 °या)य क्रु(T1 क)धनाय च, D6 T3 G M2–4 क्षमाय क्रोधनाय च, T2 सूक्ष्माय सुधनाय च, Cc प्रवरायोग्रयोधिने — ŚK V1 B1 4 5 D (except D3) ins after 47ab B2 after 45

250* अर्हाय चैव शुद्धाय क्षयाय क्रथनाय च ।

[Ś K1 2 4 अर्हे चै निशुद्धाय, Dn1 अर्हाय वै वि°, D2 अर्हा ० दे मृगाराय (for the prior half) For the posterior half, cf v 1. 47b Ś1 K4 क्षमाय, Ś2 K1 2 क्षपाये, K3 V1 क्षमाय, Cc [अ]नघाय (for क्षयाय) Da1 D1.5 कथ° (for क्रथ°)] — c) V1 D2–4 7 कायाय, B1 शुद्धाय, B3 T2 शुक्राय, Da1 D1.5 शुभ्राय, Ca शुक्राय (as in text). — d) V1 ब्रह्मवादिने, Cc °चारिणे (as in text)

48 a) K3 ईश्वराय, Da1 D1 5 कुमाराय, Co ईशानाय (as in text) Ś2 K1 2 4 प्रमेयाय (for [अ]प्रमेयाय) — b) T1.2 G M1.4 निहन्त्रे (M1 °न्ते), Co नियन्त्रे (as in text) K1 (before corr as in text) धर्मवाससे; B2 4 (marg as in text) 5 Da1 D1 5 Co चीरवाससे, Ca चर्म° (as in text) — K3 G2 om 48cd T1 reads 48cd after 51ab — c) B2 D2–4 7 तपोरताय, M1 ततो नित्याय (for तपोनि°) B. Da1 D1 5 T2 M2 लिंगाय (for पिङ्गाय) — d) B1 कीर्ति°, Ca कृत्ति° (as in text)

49 a) K1 3 4 कुमा(K1 °री)रपित्र्ये — b) Cf 47b Ś1 K3 4 विविधायुध°, V1 D3 4 7 S प्रव(T °धी)रायुधयो-धिने, B1 4.5 °पाणये, B2 °पालिने, Da1 D1 5 6 °पाणिने; D8 सर्वाशापरिपूरिणे — c) G2 प्रपन्नाय (for °न्नार्ति-) — d) Ś2 Da1 D6 G1 ब्रह्मविट्सव°, K1 ब्रह्मद्विजाग°; K3 ब्रह्मर्षिद्विट्घातिने (submetric), D5 G2 ब्रह्मद्विट्प्र(G2 °सर्व)घा°, T2 ब्रह्मविध्वस° — After 49, K4 reads 51ab

50 b) D6 भूताना, T G वनाना, M च(M1 व)राणा (for नराणां) — Ś K2 transp 50cd and 51ab — c) D3 गवाश्वपतये (for गवां च प°) — d) V1 प्रजाना, D3 T2 यज्वना, T1 ज्ञानिनां, M ज्ञानाना (for यज्ञानां)

51 K4 reads 51ab after 49 Ś K2 transp 50cd and 51ab B2 transp 51ab and 51cd — a) V1 सह सैन्याय, D2 ते सेनापते (for ते ससैन्याय) Ca cites ससैन्याय (as in text) S नमो नमोस्तु (T3 G °मस्ते) सौम्याय — b) V1 B1 2 4 D2–4 7 त्र्यम्बकायामितौजसे Ca c cite त्र्यम्बकाय — After 51ab, T1 reads 48cd — cd) Ś2 K1 2 V1 Dn1 G1 2 नमो वा° (for मनोवा°) V1 Da1 D1.5 प्रपन्ना D3 मनोवाक्कायकर्मादिरूपिणे परमात्मने

52 Before 52, T2 ins दुर्योधन — a) G1 प्रपन्नो — b) K1 [अ]भिनिर्दिताम् (sic), K3 °वाच्य तान्, V1 °मन्य तान्, D2 °नदितान् (for °नन्द्य तान्) B2 D3 4 7 च (for तान्) — c) T2 च्येति, G1 चेतु, G2 M1–3 च्येतु, M4 वैतु (for च्येतु) D2 युष्माक, T1 यज्ञामा (for वयामो) — After 52, S ins

251* देवा शर्वस्य वचन श्रुत्वा हर्षमुपागता ।

[M2–4 हर्षसमन्विता]

— K3 4 V1 B (B3 damaged) D ins an addl colophon after 52, S after 251* [*Adhy name* B1

C 8 1453 B 8 33 63 K 8 24 67 प्रोवाच व्येतु वस्त्रासो ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ५२
पितृदेवर्षिसंघेभ्यो वरे दत्ते महात्मना ।
सत्कृत्य शंकरं प्राह ब्रह्मा लोकहितं वचः ॥ ५३
तवातिसर्गाद्देवेश प्राजापत्यमिदं पदम् ।
मयाधितिष्ठता दत्तो दानवेभ्यो महान्वरः ॥ ५४
तानतिक्रान्तमर्यादान्नान्यः संहर्तुमर्हति ।
त्वामृते भूतभव्येश त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे ॥ ५५
स त्वं देव प्रपन्नानां याचतां च दिवौकसाम् ।
कुरु प्रसादं देवेश दानवाञ्जहि शूलभृत् ॥ ५६

श्रीभगवानुवाच ।

हन्तव्याः शत्रवः सर्वे युष्माकमिति मे मतिः ।
न त्वेकोऽहं वधे तेषां समर्थो वै सुरद्विपाम् ॥ ५७
ते यूयं सहिताः सर्वे मदीयेनास्त्रतेजसा ।
जयध्वं युधि ताञ्शत्रून्संघातो हि महाबलः ॥ ५८

त्रिपुरवध ; B5 Da1 D1-5 त्रिपुरवधोपाख्यान ; T1 त्रिपुरनिर्माण, T2 त्रिपुरदहन — *Adhy no* (figures, words or both) B1.2 D8 33, Da1 43, D4 6 34, T1 8 G M 24, T2 26]

53 Before 53, MSS. ins दुर्योधन उवाच — b) K1 वरदत्ते ; K8 वरदंते, V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1 3-5 7 [ऽ]भये (V1 B1 °य-) दत्ते ; D2 वरो दत्तो Ś2 K3 महात्मन° — c) D2 सपूज्य (for सत्कृत्य) T1 प्राप्य (for प्राह) — d) D2 T2 3 G ब्रह्मा लोकपितामह° — After 53, S ins

252* इमान्यसुरदुर्गाणि लोकाञ्शीनाक्रमन्ति च ।
कथं प्रजापतिर्घोरास्तान्सर्वाञ्जहि माचिरम् ।

[(L 1) T1 न (for च) — (L 2) T1 देवदैत्यवरान्घोरान् (for the prior half) T3 G1 3 तान्सर्वान्, G2 तानाह (for तान्सर्वान्) G2 स हि (for जहि) T3 G3 मातर (sic) (for माचिरम्)]

54 Before 54, B2 ins ब्रह्मोवाच — a) B2 4 5 तवाति(B5 °भि)सगात्, T1 G2 सवा(G2 मया)दिसर्गाद् ; T2 वराति°, G1 तपोति° ; M1 तद्वाति° Ca cites अतिसर्गात् (as in text), Co अतिसमहात् (sic) K1 3.4 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 8 सर्वेश, K2 सर्वे च (for देवेश) — b) Ś2 Da1 प्रजा° K1 इम (for इद) K2 Dn1 T2 M1 (*sup lin* as in text) परं, B2 शुभं, G2 पुर (for पदम्) — c) S2 यमाधितिष्ठता, V1 मया वितिं K3 हसो ; V1 मत्तो ; G2 देयो (for दत्तो) — d) K3 वल°, T1 नर° (for वर°) — After 54, T G ins

253* नास्त्यन्यो युधि तेषां वै निहन्ता इति नः श्रुतम् ।
[T2 निहतेतीह (for निहन्ता इति)]

55 a) D8 अपक्रात° (for अतिक्रान्त°) — b) D8 (marg *sec m* as in text) इच्छति (for अर्हति) — c) T2 स्वद्दते (for त्वामृते) K3 न भवेदीश ; D8 भवभव्येश, S (except T2) सर्वभूतेश — d) K4 त्वमेषां (for त्व ह्येषां) Ś2 प्रत्ययो वधे ; K3 च परायण ; K4 प्रतिनिर्वधे ; B2 प्रत्यरिर्भव ; B4 °रिर्महान् ; D8 प्रकृतिर्वधे (marg प्रतिषेधकः) Ca cite प्रत्यरि° (as in text)

56 a) G2 तु (for त्वं) K4 स त्व देवप्रसन्नाना- — b) Ś2 याचतामदिवौकस (sic), G2 आशासानां दिवौकसां — c) T1 3 G M1 वरद, M2-4 अस्माक (for देवेश) — d) Ś1 K1 2 शूलधृत्, K4 B (B3 damaged) Da1 D1 5 °धृक् ; V1 Dn1 D2-4 6 7 शकर, S (except T2) सयुगे (for शूलभृत्) — After 56, K3 4 V1 B D (except D8) S ins

254* त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वं सुखमैधत मानद ।
शरण्यस्त्व हि लोकेश ते वय शरणं गताः ।

[(L. 1) M1 त्वत्प्रसाद G2 वय सर्वे (for जगत्सर्व) K3.4 V1 T3 GM सुखमेधे(V1 °ध)त, B (B3 damaged) Da1 D1 6 7 T1 2 °मैधत, Dn1 °माप्नोति, D2 °नादत्त, D3 °मेधत, D4 5 °मैधत — (L 2) G2 शरण्य K3 B2 लोकेषु, S देवानां (for लोकेश) B4 त्वां वय, Dn1 वय ते (by transp), S वय त्वां V1 Da1 D1 5 वय शरणमा(V1 °तां)गता°]

57 T3 om the ref V1 B5 D3 4 6 7 स्थाणुरुवाच ; D2 3 श्री(D2 om श्री)महादेव उवाच (for श्रीभगवानुवाच) — ab) Ś2 K1 D2 हतव्य°, B2 वध्यास्ते, G2 अवध्या (for हन्तव्या) S2 शात्रवा, K1 शत्रुव, G1 शास्त्रव Dn1 सर्वं B1 4 वध्यास्ते सर्वत पापा ये युष्मान (B1 °स्व)पराधिन (= var 60ab) — c) Ś K2 4 वै ; Da1 D1 5 हि (for ऽहं) V1 D2-4 6.7 T G M1.3 न त्वेक ऊ(T G M1 3 त्वेकश्चो)त्सहे हतु, M2(*sup lin*) 3 4 न त्वहं चोत्सहे हतुं — d) Ś K2 4 [ऽ]हं (for वै) V1 D2 4 6 7 M बलस्था (M1 °लिशो, M2-4 °लिनो) हि सुरद्विष°, T G बलिनः सुरविद्विष°

58 a) D2 वय (for यूय) Bomb Ed सहता° Dn1 सर्वं — b) Ś2 [अ]स्त्रतेजस°, K3 T3 G [अ]पि तेजसा ; V1 B1 2 5 D T1 2 M [अ]र्धे(D8 °स्त्र)तेजसा, D3 (marg *sec m*) [आ]शु तेजसा B4 मदीयार्धेन तेजसा — c) Ś1 B5 यदि तान् ; K3 Dn1 D3 T2 सहिता (D3 °ताम्) (for युधि तान्) T1 G1.2 M सर्वान् (for शत्रून्) — d) B1

देवा ऊचुः ।
असत्तेजोबलं यावत्तावद्द्विगुणमेव च ।
तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९
भगवानुवाच ।
वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मास्वपराधिनः ।
मम तेजोबलार्धेन सर्वांस्तान्घ्नत शात्रवान् ॥ ६०
देवा ऊचुः ।
बिभर्तुं तेजसोऽर्धं ते न शक्ष्यामो महेश्वर ।
सर्वेषां नो बलार्धेन त्वमेव जहि शात्रवान् ॥ ६१

दुर्योधन उवाच ।
ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।
अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२
स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।
महादेव इति ख्यातस्ततःप्रभृति शंकरः ॥ ६३
ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।
हनिष्यामि रथेनाजौ तान्रिपून्वै दिवौकसः ॥ ६४
ते यूयं मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।
पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५ C 8 1468 B 8 34 15 K 8. 25 subst

---

सहता, B5 D8 भवाते, D1 सहिता, D7 संवतो (for सवातो) K1 महायशा ; K3 B2 D1.6.7 °बला, Da1 D1.5 °बलं D3 सहितान्सुमहाबलान्, T1.3 G M1 सवातेन महाबलान् (T1 G1 M1 °ला)

59 M सुरा (for देवा) — b) V1 D2-4 7 M2-4 आहवे (for एव च) T1 हि, T3 G1 2 वा, M1 ह (for च). G2 तत्तावद्गुणमेव वा — c) Ś1 K1 2 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2 6 T2 इति हि (D5 तु), Da1 D1 5 8 इतीह D3 मन्यस्व (for मन्यामो) T1.3 G M तत्तेषामिति मन्यामो — d) Ś2 B2 नष्ट(B2 दृष्ट)तेजोबला, Dn1 दृष्ट तेजोबलं G3 भद्र तेजोबला हि ते

60 K3 om 60 T3 G ईश्वर (for भगवान्) — a) S सर्वथा (T2 °तो) D8 साजता सर्वदा ते मे — b) D8 युष्माकं ये (for ये युष्मासु) D2 ये युष्मान्सपराधिन — c) T1 G1 तेजोबलार्धेन — d) T3 G3 सर्वे (for सर्वान्) K4 तान्नत, V1 B (B3 damaged) Da1 D1-5 7 निघ्नत, D8 निहत; S (except T2) शत्रू(T1 G1 M1.3 °द्री)व Ś1 D3 शात्रवान्, V1 दानवान्

61 K3 om. the ref. T1 M सुरा (for देवा) — a) T1 विधर्तुं (for बिभर्तुं) K3 B1 Dn1 D1.2 5 6 8 S तव तेजो(K3 °जा)र्धं, V1 B1.2 5 Da1 D2 4 7 भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते) — b) K1 3 B2 D2 4 शक्ष्यामो (D2 °मि), T3 G3 शक्ष्याम S (except T2) सुरेश्वर — d) T1 M जहि त्र्यम्बक, G2 सर्वान्सुद्रोही (for त्वमेव जहि) — After 61, T G M1 ins

255* वयं च सर्वथा देव रक्षणीयास्त्वयैव च ।
स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शात्रवान् ।

[(L. 1) T2 तु (for च) T1 स यथा, G2 सर्वदा T3 सदैव हि (for त्वयैव च) T1 हि (for च) — (L. 2) M1 सर्वथा (for त्वमेव)]

— T G cont. N ins after 61

256* श्रीभगवानुवाच ।
यदि शक्तिर्न वः काचिद्बिभर्तुं मामकं बलम् ।
अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्धबृंहितः ।

[T1 ईश्वर (for श्रीभगवान्) — (L 1) K3 वा (for वः) T1.3 G मम तेजो न शक्ता (G2 °क) हि सर्वे धारयितु यदि — (L 2) Ś K2 4 एव, T1 3 G1.3 एनान् (for एतान्) T1 3 G वधिष्यामि (for हनि°) Ś K1.2 4 T3 (inf lin) तेजोर्धसहित, K3 V1 Dn1 D7 8 °संवृत, B1.4 (marg as above) 5 Da1 D1.5 6 T1 3 G °र्धसंयुत, T2 °र्धसं-निन (for °र्धबृंहित)]

62 For 62a-34b, S subst. a passage given in App I (No 2) Ś K1.2 4 D2-4 6 7 om the ref. — b) K3 राजसत्तम — c) V1 B1 4 D2-4 6 7 सर्वेषां (for सर्वेभ्यस्) — d) Dn1 तेजसो

63 For S, cf v l. 62 K1 om 63 — b) K4 बलवत्तमः — c) V1 बलाबल, D5 महाबल, C0 °देव (as in text) — d) K3 B1.2 4 Dn1 D2 4.7 8 ततःप्र° (for तदा प्र°)

64 For S, cf. v l. 62 K1 om. 64ab — b) D3 (before corr) धनुःपाणिधरोस्म् V1 B1 5 Dn1 D2-4 6 7 शरं, B2 स्वरन्, D3 स्वय (for स्त्वहम्) — c) D8 रणेन (for रथेन) — d) V1 B1.2 4 D3 4 7 चो (for वै) K3 Dn1 D2 6 8 दिवौकसा

65 For S, cf v l 62 — a) D2 रथे दिव्ये, D2 (marg as in text) यथा चैव — b) B1 2 4 धनुर्बाणास् — c) D8 भवध्वं (for पश्यध्वं) K3 D8 अस्ये(D8 °स्यै)तान्, B2 एतान्वै, Da1 Dn1 D1.5 अद्यैतत् (Dn1 °व) (for °तान्) — d) K4 पातयाम K3 महीपते (for °तले)

C 8 1459
B 8 34 16
K 8 25 subst

देवा ऊचुः ।

मूर्तिसर्वस्वमादाय त्रैलोक्यस्य ततस्ततः ।
रथं ते कल्पयिष्याम देवेश्वर महौजसम् ॥ ६६
तथैव बुद्ध्या विहितं विश्वकर्मकृतं शुभम् ।
ततो विबुधशार्दूलास्तं रथं समकल्पयन् ॥ ६७
वन्धुरं पृथिवीं देवीं विशालपुरमालिनीम् ।
सपर्वतवनद्वीपां चक्रुर्भूतधरां तदा ॥ ६८
मन्दरं पर्वतं चाक्षं जङ्घास्तस्य महानदीः ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव परिवारं रथस्य हि ॥ ६९
अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथं चापि तारकाः ।
धर्मार्थकामसंयुक्तं त्रिवेणुं चापि वन्धुरम् ।
ओषधीर्विविधास्तत्र नानापुष्पफलोद्गमाः ॥ ७०

66 For S, cf. v l 62 — a) Ś1 K2 मूर्ति (for मूर्ति-) K3 सर्वेश सर्वेश मया, V1 B1.2.4 D (except D8) मूर्तीः सर्वा समाधा(Dn1 D6 °दा)य; B5 मूर्ती सर्वा समाधाय Ca cites मूर्ती सर्वा and Co समाधाय — K4 om 66bcd — c) K1.3 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2-4.6-8 कल्पयिष्यामो — d) Ś2 V1 Dn1 D2-4.6.7 सुवर्चसं, K3 B5 महौजमा (B6 °स°), B2 महाजवं

67 For S, cf v l 62 — a) Ś K1.2 B4 Dn1 D1.5 तथैव — b) B (B3 damaged) Da1 D1.5 महत् (for शुभम्) Ś K1-3 D8 (marg as in text) विश्वकर्मन्सु(K3 D8 °मंसु)वर्चस — D2 om (hapl) 67cd — d) K4 B1 ते (for त) — K4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2-4.6.7 ins after 67 B1.4.5 repeat lines 2 and 3, and B2 line 2, after 84ab Da1 D1.5 after 84ab

257* विष्णुं सोम हुताश च तस्येषु समकल्पयन् ।
श्रृङ्गमग्निर्बभूवास्य भल्ल सोमो विशा पते ।
कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निपुवरे तदा ।

[(L. 1) B2 कविकल्पयन् (for समक°) — (L. 2) B2 (first time) महगमग्निर्वहुधा (sic) (for the prior half) B2 (first time) मम°, D2 मव (for भल्ल) Cv cites line 2 as above — (L 3) K4 B1 (second time) 2.4.5 Da1 Dn1 D1.2.4.6 कुड्मल° K4 विष्णु Cv cites line 3 as above]

68 For S, cf v l 62. B1.2 read 68a–69b after 258*. — a) B1 Dn1 D3.4.6.7 रथ वसुधरा (for वन्धुर पृथिवीं) Ca cites वधुर पृथिवीं, Co वधुर V1 D1.5 पृथिवी Ś2 D1.5 देवी; D8 सर्वा (for देवीं) — b) Ś2 K1.2.4 विशाल(Ś2 °र-, K1 °ला)पुरशालिनीं (K4 °नी) — d) D2 चक्रे (for चक्रुर्) K4 भूतधरास K3 D8 (marg) रथ, D8 धरा (for तदा)

69 For sequence in B1.2, cf. v l 68 V1 om 69 — a) B1 D2-4.7.8 मदर° (D8 °र) पर्वत K1 चाभ (sic) (for चाक्ष) — b) K4 B1.2.5 D2.3.4 (marg as in text) 7 जवा; D4 ध्वजा Ś D8 तास्ता, K1.2 त्रस्ता, K3 D6 तात; D2 श्रोता (for तस्य) K1.4 B1.2.5 D3.4.7 महानदी; K3 °धर्नीं; D2.6 °पगा (D6 °गा) — D3.4.7 om. 69cd — c) D2 विदिशश्च — d) B1.2 D2.8 परिवारो; Ca.c °वार (as in text). K3 B1.5 Da1 Dn1 D1.2.5.8 ह, B1.2 तु, D6 च (for हि) — K4 V1 B1.2.4 Dn1 D2.8 ins after 69 D3.4.7 (which om 69cd) after 69ab.

258* ईषा नक्षत्रवशश्च युग कृतयुगोऽभवत् ।
कूबरश्च रथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तम ।
अपस्करमधिष्ठाने हिमवान्विन्ध्यपर्वत ।
उदयास्तावधिष्ठाने गिरी चक्रु सुरोत्तमा ।
समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमम् ।
सप्तर्षिमण्डलं चैव रथस्यासीत्परिष्कर ।
गङ्गा सरस्वती सिन्धुर्धुरमाकाशमेव च ।
उपस्करो रथस्यासन्नाप सर्वाश्च निम्नगा ।
अहोरात्रा कलाश्चैव काष्ठाश्च ऋतवस्तथा ।

[(L 1) K4 रेषा, B2 D2.8 ईशा Dn1 युग — (L 2) K4 V1 B1.4 D3.4.7 तु (for च) K4 वासिकिर् — (L 3) K4 आपस्करन्, D6 उप°, D7 अव° Dn1 D8 अधिष्ठान° V1 रथस्यांग ध्वजपताका (hypermetric) (for the prior half) — (L 4) D2 तजधास्तान् (sic) (for उदयास्तौ) D2 चक्ष (for चक्रु°) — (L. 5) K4 असृजत् V1 Dn1 D2.8 अव्यय, B1 अर्चयन् (for उत्तमम्) — (L 6) D2 सप्तर्षिमडलः D4 परिस्कृत° (for °ष्कर°) — (L 7) Dn1 सिंधु D8 दूरम् (for धुरम्) — B2 om. lines 8–9 — (L 8) Dn1 उपस्कारो Dn1 D8 आसीद् (for आसन्)]
— After the above, B1.2 read 68a–69b

70 For S, cf v l. 62 V1 reads 70ab after 71ab D2.6 transp 70ab and 70ef — a) K3 V1 B (B3 damaged) D (except Dn1) Ca.c अनु(B2 °न्व)कर्ष K3 B1.4.5 Da1 D1.5 ग्रहा, D3.4.7 रथा, D6 गृहान्, Cc ग्रहान् (as in text) K3 B1.4.5 Da1 D1.3-5.7 दीप्ता, V1 D2 सप्त, B2 D6 सर्वान् (for दीप्तान्) — b) K3 अकर्ष; Co वारुध (sic) (for वरूथं) Ca cites वरूथ. D3 वापि — K1 V1 om 70cd — c) D2.6 धर्मकामार्थसंयुक्तं — d) K3 वा वि- (sic), B1.4.5 Da1 D1-5.7 दारु, B2 Dn1 चारु, D6 ऋतु- (for चापि) B2 वचनं, B5 Da1 D1.3-5.7 बंधनं; Ca वधुरम् (as in text) Co cites दारुबधन — e) K3 औषधी, Ca.c ओषधी° (as in text) K3 V1

सूर्याचन्द्रमसौ कृत्वा चक्रे रथवरोत्तमे ।
पक्षौ पूर्वापरौ तत्र कृते रात्र्यहनी शुभे ॥ ७१
दश नागपतीनीषां धृतराष्ट्रमुखान्दृढाम् ।
द्यां युगं युगचर्माणि संवर्तकबलाहकान् ॥ ७२
शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्म चित्रं नभस्तलम् ॥ ७३
सुराम्बुप्रेतवित्तानां पतीँल्लोकेश्वरान्हयान् ।
सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुव्रताम् ।
योक्त्राणि चक्रुर्वाहानां रोहकांश्चापि कण्ठकम् ॥ ७४
कर्म सत्यं तपोऽर्थश्च विहितास्तत्र रश्मयः ।
अधिष्ठानं मनस्त्वासीत्परिरथ्यं सरस्वती ॥ ७५
नानावर्णाश्च चित्राश्च पताकाः पवनेरिताः । C 8 1468 B 8 34 34 K 8 25 19

B1 Dn1 D2-4 6-8 वीरुधस् (for विविधास्) V1 B1 D2-4 6 7 चैव (for तत्र) — f) K3 Dn1 D3 घटाजालं सुमा(Dn1 °लां शुभा-, D8 °लं सुसा)नुमद; V1 B1 3 D3.4.6 7 यदा पुष्पफलोपगा (B2 °त्तमा); B4 5 Da1 D1.2 5 नानापुष्पफलोपगा (Da1 D1 5 °पमा; D2 °त्तमा)

71 For S, cf. v 1 62 — a) V1 Dn1 D6 द्वे च, D8 तत्र (for कृत्वा) K3 सूर्यचंद्रमसौ चक्रे — b) D8 चक्रौ Ś K3 चक्रवरोत्तमे, K1 lacuna, V1 Dn1 D2.6 चक्रमं(D2 तत्र म)हारथे D7 रथचक्रे वरोत्तमे — After 71ab, V1 reads 70ab — c) K1 यज्ञौ, Ca.c पक्षौ (as in text) — d) Ś1 K3 कृतौ, D8 कृतौ (for कृते) K1 रात्र्यहते (s c) D5 तथा; D8 m उभे (for शुभे)

72 For S, cf. v 1 62 — a) K3 नागवतीन् Ś1 एषां, K3 D5 नाह, V1 B1.4 Dn1 D8 ईशा, B2 ईशान्, Ca ईषां (as in text) Co cites ईशा D2 दृढनागायती-न्मीपान् (sic), D6 दश नागपतीनां हि — b) D8 (marg as in text) धृतराष्ट्रसुवान्, Ca.c °मुखान् (as in text) Ś1 दृढ, K3 B1.4 5 Da1 D1.5 8 दृढान्; V1 Dn1 D2 6 तथा; B2 D2.4 7 तदा (for दृढाम्) — After 72ab, K1 reads 260* — V1 B1.2 4 Dn1 D3 4 6-8 ins after 72ab K4 after 72

259* योक्त्राणि चक्रुर्नागांश्च नि श्वसन्तो महोरगान् ।
[B1 वाहान् (for नागांश्च)]

After the above, the sequence in Dn1 D3 is as follows 260*, 261*, lines 1-8 of 262*, 72c-76d, lines 9-11 of 262* V1 B1 D2 6 om. 72cd K4 reads 72cd after 260* — c) K3 D1.5 ज्या, Dn1 D3 द्यौर्, Ca द्यां (as in text) K3 D1.8 (marg sec m) युगवर्माणि, B2 °योक्त्राणि; D8 °वर्माणि, Ca c °चर्माणि (as in text) — d) Ś K1.2 संवर्तकबलाहका°, Ca c °हकान् (as in text) — K4 ins after 72ab B4 Dn1 D3.4.7.8 after 72 V1 B1 D2 6 after 259*

260* कालपृष्ठोऽथ नहुषः कर्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयाना वालबन्धना ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव रश्मयो रथवाजिनाम् ।

[(L 1) D3 4 च (for ऽथ) B1 कार्कोटक- (for कर्कोटक-) — (L 2) Dn1 वा (for च) V1 कीलबधना (for वाल°). — (L 3) Om in V1. Prior half = 69c]

— Dn1 D3 8 cont

261* अङ्गाश्च वेदाश्चत्वार पुराणाङ्गविभूषिता ।

73 For S, cf v 1 62 V1 D6 om 73-76 D2 om 73a-74d — a) K3 शम्य, K3 शय्या, K4 B1.4.5 सध्या, B3 सत्य, Dn1 साम्य; D8 सत्यां (for शम्या) K3 वृत्तिं, D3 धृतिश्च (for धृतिं) — b) Ś सन्नतिं धृतिम्, K1 2 4 सन्नतिं स्थितिम् (by transp), K3 स्थितिसततिम्, B5 स्थितिं संमितिम् — d) Dn1 वर्म चित्रं, D8 वसवश्च (for चर्म चित्र) Ca as in text.

74 For S, cf v 1. 62 V1 D6 om 74. D2 om. 74abcd (cf. v 1. 73) — a) K3 सुरा सुसेन वित्तानां (sic) — b) K3 पतीन् — c) K3 B1 4 D3 शिनीवालीम्, D1 सिली°, Ca c सिनी° (as in text) Dn1 D3 अनुमतीं Ca c °मतिं (as in text) — d) K3 4 D1 कुहू-, D5 कुजा, Ca.c कुहू (as in text) — e) Ś1 K3 चक्र- (for चक्रुर्) — f) Ś1 रोमकांश्च, K3 राहकांश्च; D2 रादायश्च, D8 कुहकास्, Co गेहकान्, Ca रोहकान् (as in text) B1 4.8 Da1 D1 8-5 7 तत्र (for चापि) K3 4 B (B3 damaged) D (D6 om) Ca कट(D8 °ड)कान्

75 For S, cf v 1. 62 V1 D6 om. 75 (cf v 1. 73) D2 om 75a-76b — a) B2 4 (marg as in text) Dn1 D1 7 8 धर्म (for कर्म) Ś1 B2 4 Da1 D1.5 तपोर्थं — b) K3 हयाना चैव (for विहितास्तत्र) Ś1 शार्मय°, Ca रश्मय (as in text) — c) K3 अधिष्ठाना, Ca °ष्ठान (as in text) B (B3 damaged) D (D2 6 om) च (for तु) — d) B (B3 damaged) D (D2 6 om.) Ca परि(Dn1 D3 °ति)रथ्या

76 For S, cf. v 1 62 V1 D6 om 76 (cf. v 1 73) D2 om. 76ab (cf. v 1 75) — a) Dn1 D3 विचित्राश्च (D8 °स्तु) — D2 reads 76cd after line 3 of 262* — c) K3 केतु; B1 वज्र, Dn1 D3 दीप्त (for नद्द) D2 सिंधुदिव्यधनुर्नद्ध- — d) B1 5 Da1 Dn1 D2 3.8 ध्वदी-

25

C. 8 1469
B. 8 24 25
K. 8 26 19

विद्युदिन्द्रधनुर्नद्धं रथं दीप्तं न्यदीपयत् ॥ ७६
एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
देवैर्मनुजशार्दूल द्विषतामभिमर्दने ॥ ७७
स्वान्यायुधानि मुख्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
रथयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् ॥ ७८
ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डस्तथा ज्वरः ।
परिस्कन्दा रथस्यास्य सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ७९
अथर्वाङ्गिरसावास्तां चक्ररक्षौ महात्मनः ।
ऋग्वेदः सामवेदश्च पुराणं च पुरःसराः ॥ ८०
इतिहासयजुर्वेदौ पृष्ठरक्षौ बभूवतुः ।
दिव्या वाचश्च विद्याश्च परिपार्श्वचराः कृताः ॥ ८१
तोत्त्रादयश्च राजेन्द्र वषट्कारस्तथैव च ।
ॐकारश्च मुखे राजन्नतिशोभाकरोऽभवत् ॥ ८२
विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।

पयत् — K4 V1 B3 4 D2-4.7 ins after 76 Dn1 D6 8, after 261*

262* वषट्कार प्रतोदोऽभूद्गायत्री शीर्षबन्धना ।
यो यज्ञे विहित पूर्वमीशानस्य महात्मन ।
संवत्सरो धनुस्तद्वै सावित्री ज्या महास्वना ।
दिव्य च वर्म विहितं महार्हं रत्नभूषितम् ।
अभेद्य विरजस्कं वै कालचक्रबहिष्कृतम् ।
ध्वजयष्टिरभून्मेरु श्रीमान्कनकपर्वत ।
पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्भि समलंकृता ।
रेजुरध्वर्युमध्यस्था ज्वलन्त इव पावका ।
क्लृप्तं तु त रथ दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष ।
युक्त निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।

[V1 om line 1 — (L. 1) K4 Dn1 शीर्षबधन — (L. 2) K4 विहित D8m ईशानश्च — (L. 3) B4 महात्मना (for °स्वना) — After line 3, D2 reads 76cd — (L 4) K4 चर्म (for वर्म) D8 विमल (for विहित) V1 D2 मणि(D2 °हा)रत्नविभूषित (for the posterior half) — (L 5) V1 D6 कालचक्र (for कालचक्र-) D8 कालचक्र विनिर्मित (for the posterior half) — (L 6) B2 अभवन् (for अभून्) V1 B4 Dn1 D3 4 7 8 (before corr) ध्वजयष्टयभवन्मेरु (Dn1 D4 °रु), D6 ध्वजमप्यभवन्मेरु — (L 8) K4 Dn1 अध्वर्यमध्यस्था B2 विचेरुरध्वर्युमध्यस्था (hypermetric) (for the prior half) D8 पावक — After line 8, Dn1 D8 read 72c-76d — (L. 9) D2 कल्पितं तु रथं, D8 विस्मितं सुरथ (for क्लृप्तं तु त रथ) D6 [अ]भुवन् (for [अ]भवन्) — Dn1 om line 11 — (L. 11) D3 महारथ (for °त्मने)]

77 For S, cf v. 1 62 — a) D6 एवं तत्र महाभाग — d) B3 द्रुपदाम् K4 B6 Dn1 अरिमर्दने (B6 °नै); V1 Da1 D1.5 6 भयवर्धने (V1 °न), D2 अरिवर्धन; D3 (marg. as in text) अपि मंदिन (sic)

78 For S, cf. v 1 62 — a) Da1 D1 5 दिव्यानि (for मुख्यानि) — b) K1 3 B3 न्यदधाच; V1 Da1 Dn1 D1 5.6 दध्य(Da1 D1.5 न्य)दधय् V1 B3 रणे (for रथे) — V1 D3 om. 78cd — c) K3 B1.4 5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 8 ध्वजयष्टिं (K3 Dn1 °ष्टि-) (for रथ°) Ś1 वियत्पक्षां; K1 °स्कृष्टा, K3 °स्कृत्य, B1.2 4.5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 °स्कृत्वा (for °स्कृष्टा) D6 रथयष्टिं विजयकृत्. — d) Da1 D1 5 गोवृष ; Ca °वृषम् (as in text)

79 For S, cf. v 1. 62. — a) Ś2 K3 ब्रह्मदड-. Ś1 K1 2 कलादंडो, K3 कालदंडौ, D5 फल दडो — b) D1 5 वज्रदडस् (for रुद्र°). B2 D3 पर, D6 [उ]ज्वला (for ज्वर) — c) Ś1 K2 3 Dn1 D6 8 Co परिस्कधा, Ca °स्कन्दा (as in text) K3 V1 B (B3 damaged) D [आ]सन् (for [अ]स्य) — d) K3 सरतो (for सर्वतो-) Ś1 उद्यत.

80 For S, cf. v 1. 62 — a) K5 अथर्वाङ्गिरसावाभा (sic) — c) D1 ऋग्वेदे — d) D8 वै (for च) B1 पुरस्वरा

81 For S, cf v 1. 62 — a) Dn1 D4 इतिहासयजुर्वेदो (D4 °दा) Co cits इतिहास — c) K1 दिव्यवाचश्च, V1 Dn1 D6 दिव्या (V1 °व्य-) गायाश्च, D3 विद्यावादश्च Ca cites दिव्या (as in text) K3 विप्राश्च D1.5 (marg as in text) वेदाश्च (for विद्याश्च) Cc cites विद्या (as in text) — d) B2 Dn1 परिपार्श्वे च(Dn1 °श्वेष)रा. B1.5 D8 5 स्थिता; D6 तथा (for कृता)

82 For S, cf v 1 62 — a) K1.4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D1-3 स्तोत्रादयश्च (for तोत्त्रा°) Co cites स्तोत्र — b) Ś1 K2 4 वषट्कारास् — c) Dn1 ॐकारस्य D8 मुखो — d) Dn1 प्रतोदस्य करोद्भव

83 For S, cf. v 1 62 — After 83ab, K3 4 V1 B1.2 4 5 D ins

263* छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षया रणे ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तस्य संवत्सरो धनु ।

[(L 1) V1 स्वयम् (for छायाम्) D3 धनुर्ज्या महतीं रणे (sic) (for the posterior half) — (L. 2) K3 (sup lin) [ऽ]भवत् (for धनु°)]

Dn1 D8 om 83cd — c) V1 D2 तस्य (for तस्मात्)

तस्मान्नृणां कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ॥ ८३
इषुश्चाप्यभवद्विष्णुर्ज्वलनः सोम एव च ।
अग्नीषोमौ जगत्कृत्स्नं वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ८४
विष्णुश्चात्मा भगवतो भवस्यामिततेजसः ।
तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शं न विषेहुर्हरस्य ते ॥ ८५
तस्मिञ्शरे तिग्ममन्युर्मुमोचाविषहं प्रभुः ।
भृग्वङ्गिरोमन्युभवं क्रोधाग्निमतिदुःसहम् ॥ ८६
स नीललोहितो धूम्रः कृत्तिवासा भयंकरः ।
आदित्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतो ज्वलन् ॥ ८७
दुश्च्यावश्च्यावनो जेता हन्ता ब्रह्मद्विषां हरः ।
नित्यं त्राता च हन्ता च धर्माधर्माश्रिताञ्जनान् ॥ ८८
प्रमाथिभिर्घोररूपैर्भीमोदग्रैर्गणैर्वृतः । C 8 1507 B 8 34 54 K 8 25 OTT

V1 D2 [अ]रीणा, B (B3 damaged) Da1 D1.3–5.7 Cc रौद्री (B2 °द्र) (for नृणां) Da1 D1.5.7 कालरात्री, Cc °रात्रि (as in text) — d) K3 या कृता; D6 ज्याहृतो (for ज्या कृता)

84 For 84ab in S, cf v 1 62 — a) B1.2 Da1 चाप्य (for चापि) — Da1 D1.5 read 257*, B1.4.5 read lines 2–3 and B2 line 2 of 257* (second time) after 84ab. — c) K3 B1.3.4 Da1 D1.5 अग्नीषो(B1 Da1 D1.5 °मो)म, B5 अग्निषोम, D2 अग्नीमोमौ D3 अग्नीषोममयं सर्वं, S अग्नीषोमात्मकं कृत्स्नं (T1 विश्वं) — d) K3 वैष्णवो K3 च्यवते, B2 च ततो, B1 D2 रोच्यते (for चोच्यते) D1 वयः (for जगत्) S उच्यते (G1 अच्युत) वैष्णवं जगत् Ca.c cite आत्मा

85 a) Da1 D5 T1.2 G आत्मा (for चात्मा) D1 आत्मा परमात्मा भागवतो (hypermetric) — b) Dn1 D3 रुद्रस्य, D4 तस्यापि (for भवस्य) Ś K1.2.4 विष्णो-रमिततेजस, V1 भविष्यत्यतितेजसः — c) K3 धनुषा, M धनुर्ज्यां (for धनुर्ज्या°) Dn1 D3 तस्मादेकस्य सम्पर्शो Ca as in text — d) K3 S (except T2) न विषे(K3 °षा)हे, B1 न निशेषैर्, Dn1 D5 विशेषेण B1 Dn1 D3 M भवस्य वै (B1 ते; D3 हि); T1 G1.2 हरस्य वै, T3 G3 महेश्वरः (for हरस्य ते) K3 वै, Cc ते (as in text) B1 अविसह्य भवस्युत

86 a) Ś1 K2.4 शर, K1 ज्वर K3 B1.2.4 D2–4.7 तिग्ममन्युं, V1 D5 °तेजे (D6 °जा), Dn1 D3 S तीक्ष्ण-मन्युं; Cc तिग्म° (as in text) — b) T1.3 G M2–4 अमु(M2–4 °मु)चद् (for मुमोच) B1 विसह, B2 [अ]पि महत्, B1.5 [अ]रिपहं; Dn1 [अ]विपह, T1.3 G M2 दुष(T1 °म)ह, M2.4 विपह T2 G1 M1–4 मृगु (for प्रभु) M1 अमरद्विषह प्रभु — c) Ś2 Da1 भृग्वागिरो-, D6 भग्नगिरो- (sic) K1 S (except T3) -मन्युभव°, K4 -मनुभव, D5 -मन्युभवा (for -मन्युभव) Ca as in text — d) S (except T3) क्रोधाग्निर् K1 T1 इति दुःसह; T3 G3 अपि दुष्पह°; G1 M2–4 अतिदुष्पहं; G2 अभिदुष्प्रह° (for अतिदुःसहम्) Dn1 D3 सोमविष्णव-ग्निसम्भव (D3 °वे) — After 86, Dn1 D3 read 92

87 a) D6 धूम्रं Co भूत्वा लोहितमाश्चेव — b) K2 कृत्तिवास°, T2 °वास D2.6 S भयानक (for भयंकर) Co पुनर्नीलो [ह्य]भूत्तदा — Dn1 om (hapl) 87c–88b — c) Ś3 K4 D3 आदित्यायुतसंकाशे (D1 °श) — d) B1.3 [ऽ]ज्वलत्, D2 भवेत्, D5 [ऽ]भवत्, S भव (for ज्वलन्).

88 D1 om 88a–90b G2 om 88 Dn1 om 88ab (cf v 1 87) — a) Ś1 K1.2 दुश्शाव्य शावया, Ś2 दुश्च्याव्यच्यावया; K3 T2 दुर्दैत्यद्रावको, K4 V1 B5 D5.6 दुश्च्याव श्च्या(V1 वश्चे, B3 D3 °वच्या, D5 °वश्चा)वनो, B1 दुःसहश्च्यावनो, Da1 दुश्च्याव००नो, D2 दुश्च्याव्यच्या-वनो, D3 lacuna, D6 दुश्च्याव्यश्चावनो (sic), T1.3 G3 दुश्चर्यो(T1 °रा)च्यावको, G1 दुश्च्यावश्च्यावको, M °व्यश्च्या (M1 °श्चा)वनो (for °वश्च्यावनो) V1 जाते, Da1 D5 जातो, D6 हेतो (for जेता) — b) K1 हृत्वा, D3 जता (for हन्ता) K1.2 D5 G1 M1 (sup lin as in text) वर (D5 °र) (for हर) — c) D6 transp त्राता and हत्वा T1 हर्ता (for हन्ता) K3 नित्यशतावहता च — d) D2–4.6.7 नरान् (for जनान्) V1 B1.4 Da1 D5 T1 धर्माधर्माश्रित जन (T1 °गत्) Cc cites °श्रित — After 88, V1 B1 ins

264* प्रमाथिभिर्वल लेभे सर्वैर्गैर्दमने घृत ।
[B1 सर्वैद्रागमिभिर्वृतं]

89 D1 om. 89 (cf v. 1. 88) — a) D2–4.6.7 भीमवलैर् (for घोररूपैर्) K1 प्रमाथिर्धरो भूपै (sic), S प्रमथाना गणैश्चैव Ca as in text — b) V1 B (B3 damaged) Da1 D5 भीमोद्गप्रगणैर् K3 गुणैर् (for गणैर्) B1 युत, D6 वृत — Ś K1.2 om. (hapl) 89cd — c) T2 विजभौ (for विभाति) — d) K3 V1 B5 Da1 D. D3 सैरेव, T1.3 G1.3 M अतीव, G2 अधित्वा (sic) (for तैरेव) B1 [अ]त्र गुणैर्, T1.3 G1.3 M1 [आ]त्मगणैर्, Cc °गुणैर् (as in text) T2 अजितात्मा गुणैर्वृं(before corr °युं)त

C E 1527 B 8 24 73 K 8 27 om

सारथ्ये तूर्णमारोह संयच्छ परमान्हयान् ॥ १०५

इति ते शिरसा नत्वा त्रिलोकेशं पितामहम् ।
देवाः प्रसादयामासुः सारथ्यायेति नः श्रुतम् ॥ १०६

ब्रह्मोवाच ।

नात्र किंचिन्मृषा वाक्यं यदुक्तं वो दिवौकसः ।
संयच्छामि हयानेष युध्यतो वै कपर्दिनः ॥ १०७

ततः स भगवान्देवो लोकस्रष्टा पितामहः ।
सारथ्ये कल्पितो देवैरीशानस्य महात्मनः ॥ १०८

तस्मिन्नारोहति क्षिप्रं स्यन्दनं लोकपूजिते ।
शिरोभिरगमंस्तूर्णं ते हया वातरंहसः ॥ १०९

न्यधिक', T2 M देवताभ्यधिक — After 105^{cd}, S (G2 om lines 1–6, M1 om lines 10–12) ins

267* त्वं देव शक्तो लोकेऽस्मिंस्तियन्तुं प्रभुतानिमान् ।
वेदाश्वान्सोपनिषदः सारथिर्भव नः स्वयम् ।
योद्धुं बलेन सत्त्वेन वयसा विनयेन च ।
अधिकः सारथिः कार्यो नास्ति चान्योऽधिको भवान् ।
स भवांस्तारयत्वस्मान्कुरु सारथ्यमव्यय । [5]
भवानभ्यधिकस्त्वत्तो नान्योऽस्ति भविता त्विह ।
त्वं हि देवेश सर्वेस्तु विशिष्टो वदतां वर ।
तं रथं त्वं समारुह्य संयच्छ परमान्हयान् ।
तव प्रसादाद्वध्येयुर्देव दैवतकण्टकाः ।
स नो रक्ष महाबाहो दैत्येभ्यो महतो भयात् । [10]
त्वं हि नो गतिरव्यग्र त्वं नो गोप्ता महामते ।
त्वत्प्रसादात्सुराः सर्वे पूज्यन्ते त्रिदिवे प्रभो ।

[(L. 1) T2 M2 लोकेश (for °केऽस्मिन्) — (L. 2) T G3 M1 वेदांश्च (for वेदाश्वान्) M2–4 सोपनिषदान् — (L. 3) T1 G1 M2–4 योद्धुर् T2 M1 वीर्येण सत्त्वेन, M2–4 सत्त्वेन वीर्येण (for सत्त्वेन वयसा) — (L. 4) T3 G3 को वा (for कार्यो) M2–4 भवेत् (for भवान्) — (L. 5) T1 तापयतु, T2 G3 तारयित्वा (for °यतु) — (L. 6) G1 भवादभ्यधिकस्त्व T1 M2–4 [इ]ह पितामह (for भविता त्विह) — (L. 7) T1 वर — (L. 8) Cf. 105^{ef} M1 त्वत् (for त्व) G2 समवायबलान्हयान् (for the posterior half) — (L. 9) G1 वध्येरन् T1 G2 M3 देवतकटका (G2 °कान्), M1 देव कवे प्रभो — (L. 10) M2–4 महादेव (for °बाहो) — (L. 11) T1 G1 अव्यग्रा, M2–4 अप्यग्रा (for अव्यग्र)]

— S om 105^{ef}, K3 om 105^{e} — ^{e}) Ś1 सरथ्ये; K1 सारथिं; V1 B (B2 damaged) Da1 Dn1 D1–7 स रथ, D3 सारथ्य (for सारथ्ये) V1 B2 3 D2–4 6 7 आरुह्य (for आरोह) — After 105, N ins

268* जयाय त्रिदिवेशानां वधाय त्रिदशद्विषाम् ।

[B1.4 Da1 D1 5 त्रिदशेशानां (for त्रिदिवे°) K3 D3 त्रिविदिशां]

106 ^{a}) B1 तरसा, Co शिरसा (as in text). K3 B1 4 D (except D3) T2 M गत्वा; T3 G2 3 गच्छन् (for नत्वा) — ^{b}) B2 D1 3 त्रैलोक्ये(D3 °के)शं; T2 त्रिदशार्त्तं B1 पितामह — After 106, V1 Da1 D1 5 ins an addl colophon [*Adhy name* Da1 D1.5 त्रिपुरवधोपाख्यान]

107 K3 B (B3 damaged) Da1 D1.5 8 भगवान्, Dn1 D2–4 6 7 पितामह (for ब्रह्मा) — After the ref, S ins

269* एवमेतत्सुरास्तथ्य नान्यस्त्वभ्यधिको भवान् ।
सारथिस्त्वं करिष्यामि शंकरस्य महात्मनः ।
सर्वथा रथिनः श्रेयान्कर्तव्यो रथसारथिः ।
तस्मादेतद्यथातत्त्वं ज्ञात्वा युष्माश्च सगवान् ।
संगच्छामि हयानेष विबुधाः कालमर्दिने । [5]

[(L. 1) T3 G2 3 तस्य (for तथ्य) T2 M1 भवात्, G1 M2–4 भवेत् (for भवान्)]

— ^{a}) D6 मुषा (for मृषा) D3 वाच्यं (for वाक्य) — ^{b}) K3 V1 Da1 Dn1 D1 8 वै, B1.2 4 D3 4 6 7 त्रि° (for वो) — ^{c}) Da1 D1 5 महान् (for हयान्) K3 एव, Co एष (as in text) — ^{d}) D6 Co [अ]हं (for वै) — For 107, S subst

दुर्योधन ।

270* एवमुक्त्वा जटाभारं संयम्य प्रपितामहः ।
परिधायाजिनं गाढं सन्यस्य च कमण्डलुम् ।
प्रतोदपाणिर्भगवानारुरोह रथं तदा ।

[(L. 2) G3 कमडलु — (L. 3) T1 G2 तथा (for तदा)]

108 ^{b}) D2 लोकश्रेष्ठो (for °स्रष्टा) — ^{c}) V1 [अ]कल्पयन्, T2 G1.2 M1 कल्पिते (M1 °ता), Co °तः (as in text)

109 ^{a}) Ś रथं (for क्षिप्रं) — ^{b}) Ś2 V1 B2 4 Dn1 D3 4 6–8 स्यन्दने K3 B1 5 Da1 D1 5 लोकपूजित S कल्पित लोकसमृ(T2 °वृ)त — ^{c}) S पतिता (for अगमन्) V1 B (B3 damaged) D (except Dn1 D3) S भूमिं (T3 G1 3 °मौ) (for तूर्णं) — ^{d}) S तुरगा वेदसंभवाः — V1 B1.4 Dn1 D2–8 ins after 109 Ś1 B5 Da1 D1 after 111

271* आरुह्य भगवान्देवो दीप्यमानः स्वतेजसा ।

महेश्वरे त्वारुहति जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ११०
अभीशून्हि त्रिलोकेशः संगृह्य प्रपितामहः ।
तानश्वांश्चोदयामास मनोमारुतरंहसः ॥ १११
ततोऽधिरूढे वरदे प्रयाते चासुरान्प्रति ।
साधु साध्विति विश्वेशः स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ११२
याहि देव यतो दैत्याश्चोदयाश्वानतन्द्रितः ।
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य निघ्नतः शत्रवान्रणे ॥ ११३
ततस्तांश्चोदयामास वायुवेगसमाञ्जवे ।
येन तत्त्रिपुरं राजन्दैत्यदानवरक्षितम् ॥ ११४
अथाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः संधाय तं शरम् ।
युक्त्वा पाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचिन्तयत् ॥ ११५
तस्मिन्स्थिते तदा राजन्क्रुद्धे विधूतकार्मुके । C 8 1563 B 8 34 107 K. 8 27 20

[D2 प्रतोदं (for आग्ध)]
B1.4 D cont. V1 ins after 111 B2 after 110
272* अभीषून्हि प्रतोदं च भगवाह पितामहः ।
[D2 e अभीष (D5 °षु), D3 अभिनु, Ca °पून् (as above) D2 e.8 च (for हि) D2 प्रतोदे, Ca °दं (as above)]
110 K1 B1.4 D2-8 T G M1 om 110 V1 reads (in marg) 110 after 271* Dn1 reads 110-111 after line 4 of App I (No 3) — a) V1 रोहयति; B2 2 Da1 D1 त्वारोहति — For 110, T G M1 subst.
273* उभाभ्यां लोकनाथाभ्यामास्थित रथमुत्तमम् ।
वोढुं न शक्ता वेदाश्वा जानुभ्यामपतन्महीम् ।
[(L 2) T2 G2 वेदाश्च (for °श्वा) G2 मोढुं न शक्ता वेदाश्च (for the prior half) T1 अगमन् (for अपतन्)]
111 Ś2 K1 B1 4 Dn1 D3-4 e 7 om (? hapl) 111 B2 om. 111ab V1 reads 111 in marg D3 reads 111 after line 4 of App I (No 3) — a) K2 V1 B2 2 Da1 D1.5 8 S अभीषून् Ś1 K4 अपि लोकेश , K3 त्रिदिवेशेन; B हि त्रिलोकेश — b) D2 सयम्य (for संगृह्य) Ś1 K4 तु (for प्र-) — For 111, S subst
274* अभीषुभिस्तु भगवानुद्यम्य च हयान्विभुः ।
अस्तु वीर्यं च शौर्यं च वेदाश्वानामिति प्रभुः ।
रथं सचोदयामास देवाना प्रभुरव्ययः ।
[(L 1) T1 2 G2 च, G3 स (for तु) — (L 3) G1 येनानां (for देवानां)]
— After 111, K4 V1 B1 4 5 D ins a passage given in App I (No 3)
112 a) B1 M1 निरूढे (for ऽधिरूढे) — b) T2 समारूढे (for प्रयाते) T1.2 G M रथं पशुपति(M1 °ते)स्तदा — c) K3 Da1 D1 2 2 G2 M1 देवेशः (D2 G2 M1 °शा), K1 विश्वेशः; T2 G1 2 M2-4 देवेशो — d) Ś2 K4 स्तूयमानो (for स्मय°)
113 a) K3 T2 दैत्यांस्त् — b) B1 [अ]सान् (for [अ]श्वान्) T1.2 G अरिंदम (G1 2 °म); M अतंद्रिय (for अतन्द्रित) — d) K3 निघत (for निघ्नत) D3 शात्रव
114 B3 resumes — a) K3 V1 B D2.4 6-8 S ततोश्वान्, D2 ततस्ते (for °स्तान्) D2 8 नोदयामास (for चोद°) — b) K3 V1 B D S मनोमारुत(M1 °मानम)रहस — After 114ab, T2 8 G1 8 M ins
275* पुराण्युद्दिश्य सम्यानि दानवाना तरस्विनाम् ।
— c) D2 यत्, D1 त (for तत्) Da1 D1.5 वै तत्पुर (for तत्त्रिपुर) K3 जग्मे (for राजन्) — d) B3 Da1 D1 5 दैत्यदानवपूजित — For 114cd, S (except T2) subst
276* ततस्ते सहसोत्पत्य वेदाख्या रथवाजिन ।
क्षणेन तानि दैत्यानां पुराणि प्रापयन्प्रभुम् ।
[(L. 1) T1 G1.2 M2-4 तरसा (for सहसा) T1 8 G3 M2-4 रथमादाय वाजिन (for the posterior half) — (L 2) T2 M1 तेन (for तानि) T2 M1 हरं (for प्रभुम्)]
— After the above, S reads 80ab (with v 1) — After 114, Ś K V1m B2 4 5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 ins
277* पिबद्भिरिव चाकाशं तैर्हयैर्लोकपूजितैः ।
जगाम भगवान्क्षिप्रं जयाय त्रिदिवौकसाम् ।
[(L 1) Ś K1 2 4 Da1 B2 °लोकपूजित]
— After 277*, K3 4 V1 B (except B2) D (except D8) T2 ins a passage given in App I (No 4)
115 a) B2 अथासह्य (for °धिज्य) K3 स्वधनुः (hypermetric) (for धनुः) — b) B3 सधायसं (for संधाय त) K3 समारोप्य च त शर — c) B1 3 4 G1 युक्त; D1 शुक्त्वा, D6 T2 युक्त्वा D8 पाशुपतास्त्राणि; G2 °पदास्त्रेण — d) T1 ते पुर (for त्रिपुरं) G2 स तु चिंतयन् (for समचिन्तयत्)
116 a) G1 अस्मिन् B2 हि ते (for स्थिते) T2 G ततो (for तदा) V1 B D2-1 6 7 T1 M2 महाराज (B2 °जन्) (for तदा राजन्) — b) K3 V1 B D S रुद्रे (for क्रुद्धे) Ś K1 2 विधु(Ś1 °धु-; Ś2 °ध)तकार्मुक, K3 च धृतकार्मुके, Dn1 S वितत° (for विधूत°) — c) K3 पुराणे V1 त्रीणि, Da1 D1 5 S (except T2) तेन (for तानि) — d) Ś K2 4 B1-3 5 Dn1 D2-1 7 यु(Ś2 K4 चै)वैकता; K1 D3 एकतां, B1 एकत्वती, B1m एकैकता, Da1 D1.5

C 8 1563 D 8 34 106 K 8 27 30 पुराणि तानि कालेन जग्मुरेकत्ववतां तदा ॥ ११६
एकीभावं गते चैव त्रिपुरे समुपागते ।
बभूव तुमुलो हर्षो दैवतानां महात्मनाम् ॥ ११७
ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।
जयेति वाचो मुमुचुः संस्तुवन्तो मुदान्विताः ॥ ११८
ततोऽग्रतः प्रादुरभूत्त्रिपुरं जघ्नुषोऽसुरान् ।
अनिर्देश्योग्रवपुषो देवस्यासह्यतेजसः ॥ ११९
स तद्विकृष्य भगवान्दिव्यं लोकेश्वरो धनुः ।
त्रैलोक्यसारं तमिषुं मुमोच त्रिपुरं प्रति ।
तत्सासुरगणं दग्ध्वा प्राक्षिपत्पश्चिमार्णवे ॥ १२०
एवं तत्त्रिपुरं दग्धं दानवाश्चाप्यशेषतः ।
महेश्वरेण क्रुद्धेन त्रैलोक्यस्य हितैषिणा ॥ १२१
स चात्मक्रोधजो वह्निर्हाहेत्युक्त्वा निवारितः ।
मा कार्षीर्भस्मसाल्लोकानिति त्र्यक्षोऽब्रवीच्च तम् १२२

Co एकात्मता; Ca एकत्वता (as in text) V1 D6 S जग्मुरेकत्वमाशु च (V1 D6 °मप्यथ)

117 a) B1 एकीभागं (for °भाव) — b) K3 4 V1 B D S त्रिपुरस्त्वमुपागते (D2 °स्त्वमुपागमे; D6 °स्व समागते) — c) Some MSS तुमलो D6 बभूव त्रिषु लोकेषु — d) K V1 B3–5 Da1 Dn1 D1, 2 4 S देवताना D6 हर्षो मनसि सर्वत

118 d) D6 सतुष्टास्ते (for संस्तुवन्तो) K3 B Da1 Dn1 D1, 3–5 7, 8 S महेश्वर, V1 D2 6 मुदायुता (for °न्विता).

119 a) Ś K1, 2, 4 भव; G3 [अ]प्रश्च (for ऽग्रत) B2 ते सुरास्त्रिदिवं जग्मु; D8 ततो दृष्टिपथं प्राप्त — b) K2 जघ्नु*; K3 जग्मुषो; B3 D2–4 7 8 (marg see m) निघ्नतो (for जघ्नुषो) V1 D6 पुर; B4 असुरा; Dn1 धनु; T2 पर; G3 पुरा (for ऽसुरान्) Ś1 त्रिपुर जघ्नुरासुरान्; Ś2 K4 जघ्नि(K4 °घ्नि)वांस्त्रिपुरासुरान् (sic), B2 प्रादुरासंस्ततोमत. — c) K3 (before corr. as in text) अनिर्दिश्यं च धनुषो, V1 S °र्देश्याग्र(T1 °स्त्र, T2 M2–4 °श्य)वपुषो Ca o cite अनिर्देश्य — d) T1 महता (for देवस्य) K4 [अ]सह्यतेजस्विता (sic), B2 [अ]मिततेजस; Dn1 [अ] सह्यते धनु (sic), T1 [अ]सह्यतेजसा (sic) — After 119, S ins

278* त्रीणि दृष्ट्वैकसस्थानि पुराण्यथ पिनाकधृक् ।
[T1 तृणे (for त्रीणि) T2 दृष्ट्वा च सस्थानि, G2 दृष्ट्वैव सं° (for दृष्ट्वैकसंस्थानि) T2 पुराण्येव (for °ण्यथ)]

120 b) G2 लोकेश्वर — c) D1, 5 त्रिलोकसार — After 120cd, K4 V1 B Dn1 D1 3–7 T2 ins.

279* उत्सृष्टे वै महाभाग तस्मिंस्त्रिपुरवरे तदा ।
महानार्तस्वरो ह्यासीत्पुराणां पततां भुवि ।
[(L. 1) B2 उत्सृज्य (for उत्सृष्टे) V1 D6 च (for वै) V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 महाभागे — (L 2) Dn1 नादो सिरो (for आर्तस्वरो) B1 नासीद् (for ह्या°) B1 आर्तनाद महानासीद् (for the prior half) V1 पतत (for पततां)]

T2 (om line 4) cont. T1, 3 G M ins. after 120cd

280* एकबाणेन तद्देवस्त्रिपुरं परमेश्वरः ।
निजघ्ने सासुरगणं देवदेवो महेश्वरः ।
बाणतेजोभिदग्धे तत्प्रविशीर्णं सहस्रधा ।
महदार्तस्वरं कृत्वा नावशेषमुपागतम् ।
[(L 1) T3 G3 त (for तद्) — (L. 2) G2 सासुरगणान् — (L. 3) T3 G3 प्रविकीर्णं (for प्रविशीर्णं)]

— e) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D1–7 T2 तान्सोसुरगणान् (D1 °गुणान्; T2 °गुणं), B2 तच्चासुरगणं; B3 4 तं सोसुरगण; B5 ततोसुरगण. V1 D6 दग्धान् (for दग्ध्वा). Ś K1 2 तस्मात्सुरगणं दृष्ट्वा; T1 3 G M मत्रेश सासुरगणं — f) K1 प्राक्षिपन्, T1, 3 G M1–3 प्रापतत्, M4 प्राविशत् Da1 D1 5 (marg as in text) पश्चिमान्भुवि (for °मार्णवे)

121 a) K3 V1 B2, 3 D2–4 7 तु, B1 4 तं; T1 G हि (for तत्). T2 दग्ध्वा (for दग्धं) — b) Dn1 T2 दानवांश्च K3 Dn1 T2 विशेषतः; B (except B2) [अ]-प्यशेषिताः; Co अपोशिता (for °शेषत) D8 दानवानां दुरात्मनां — c) Dn1 महेश्वरस्य (for °श्वरेण)

122 a) K3 चात्मको ध्वजो; V1 Dn1 D2 6 °क्रोधज V1 D2 6 वह्निं — b) D3 दाहेत्युक्त्वा; D6 हा ते°; S दहे-(T1 °हृ)त्युक्तो (for हाहेत्युक्त्वा) Ca cites हा हा (as in text) V1 Dn1 D2 6 निवार्य च; D8 [अ]भिवारित; G2 [अ]स्त्रि धारत (for निवारितः) — After 122ab, S ins

281* त्रैलोक्यमवशेषेण पुनर्दग्धुं प्रचक्रमे ।
कालाग्निमिव निर्दग्धुमुत्थितं तं पुनः पुनः ।
[(L. 1) T2 G1 3 अविशेषेण, G2 अपि नो यस्य T2 पुर, G2 ताप (for पुनर्) — (L. 2) T2 कालासिर G2 दग्ध तम् (for निर्दग्धुम्) T1 तु, M2–4 तत् (for त)]

— c) K3 G2 कार्षीद् Ś K2 3 लोकं; D6 लोकाद् (for लोकान्) — d) K3 श्रुतं; B5 Da1 Dn1 D1 5 S वच (for च तम्)

123 b) D1 6 T1 G1 देवलोकास् K1 3 V1 B Da1 D1–5, 7 T2 3 G3 M2–4 स्त्वथर्षय; D2 स्त्वथर्षभा; D6 महर्षय,

ततः प्रकृतिमापन्ना देवा लोकास्तथर्षयः ।
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्घ्याभिः स्थाणुमप्रतिमौजसम् ॥ १२३
तेऽनुज्ञाता भगवता जग्मुः सर्वे यथागतम् ।
कृतकामाः प्रसन्नेन प्रजापतिमुखाः सुराः ॥ १२४
यथैव भगवान्ब्रह्मा लोकधाता पितामहः ।
संयच्छ त्वं हयानस्य राधेयस्य महात्मनः ॥ १२५
त्वं हि कृष्णाच्च कर्णाच्च फल्गुनाच्च विशेषतः ।
विशिष्टो राजशार्दूल नास्ति तत्र विचारणा ॥ १२६
युद्धे ह्ययं रुद्रकल्पस्त्वं च ब्रह्मसमोऽनघ ।
तस्माच्छक्तौ युवां जेतुं मच्छत्रूंस्ताविवासुरान् ॥१२७
यथा शल्याद्य कर्णोऽयं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
प्रमथ्य हन्यात्कौन्तेयं तथा शीघ्रं विधीयताम् । C. 8 1579 B 8 24 123 K 8 27 45

D8 कपीश्वर, M1 तयार्षय — c) K1 सद्यामिः, K3 D8 हृष्टाभि, V1 Da1 Dn.8 उग्राभि, B Dn1 D2-4 6.7 S अग्र्या- (G1 'ग्रा)भि (for अर्घ्याभि) — d) Ś K3 4 शम्भुम् (for स्थाणुम्) T8 G त्रिपुरवैरिणं (for अप्रतिमौजसम्)

124 a) K8 तेनाहूता; V1 अनुज्ञाता (for तेऽनु') — b) S (except T2) transp जग्मु and सर्वे — c) B Da1 D1.8-8 प्रयत्नेन, T2 प्रसन्नास्ते (for 'न्नेन) K8 कृतकामप्रयत्नेन — After 124, N (D1, the prior half of line 1 only) T2 ins

282* एव स भगवान्देवो लोकस्रष्टा महेश्वर ।
देवासुरगणाध्यक्षो लोकाना विदधे शिवम् ।

[(L. 1) Ś1 भगवन् Ś1 V1 लोके स्रष्टा, D8 लोककर्ता — (L 2) T2 देव (for देवा) K3 शिव, Co शिवन् (as above)]

125 D1 om 125ab — a) Ś1 K V1 तथैव D8 धाता (for ब्रह्मा) S (except T2) एवं रुद्र(T8 इन्द्र)स्य कृतवान् — b) D8 (marg as in text) लोकब्रह्मा, T2 'हेतो (for 'धाता) S (except T2) सारथ्य प्र(T8 G1 8 तु)पितामह — After 125ab, K8 V1 B D (D1 om) T2 M ins

283* सारथ्यमकरोत्तत्र रुद्रस्य परमोऽव्यय ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामह ।

[(L. 1) K3 D3 (before corr) परमाव्यय, D8 (sup lin) 'मार्थन' — For line 1, M subst.

284* त्वय लोकत्रय स्रष्टा लोकानां हितकाम्यया ।
— (L. 2) K8 तथापि भगवान्विप्र (for the prior half) K3 रुद्रस्यैव]

— c) Ś1 K1 8 V1 B D T2 सयच्छतु हयान्, T1.8 G M संयच्छ तुरगान्

126 a) Ś1 कृष्णश्च कर्णश्च, K1 कृष्णाश्च कर्णाश्च T2 पार्थ कृष्णो यथा पाति — b) K2 4 V1 B D (except D5) फाल्गुनाच्च (K3 'नस्य, K4 'नश्च), T2 त्व हि कर्ण T1 8 G M गुणाधिकः, Co विशेषत (as in text) — After 126ab, S (except T2, G1 M om line 2) ins (cf. 287*)·

285* बलतो रूपतो योगादस्त्रसंपद एव च ।
समासक्त महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।

— S (except T2) om 126cd — d) V1 Dn1 D8 T2 मेत्र; Da1 D1 8 तेत्र (for तत्र)

127 a) D8 रुद्रसमस V1 Dn1 D2 6 T2 युद्धे रुद्रसम कर्णो — b) B1 नय; B2-3 Da1 D1.8-5 7 T8 G M नये (for ऽनघ) — c) Ś K1 2 4 V1 B (except B5) Dn1 D2-4.6 7 T2 शक्तो भवान्, D8 शक्तो युधा (for शक्तौ युवा) — d) D8 मच्छत्रु N (except K2 D3) T8 G3 M1 तानिव, T2 स इव (for ताविव) T1 शत्रूंस्ताविव चासुरान्, G3 शत्रूंश्चापिवचासुरान् (sic)

128 a) T1 8 G M स यथा शल्य कर्णोयं, T2 यथा शल्य न कर्णोय — c) T2 शीघ्रं हन्याच्च कौंतेय — d) S (except T1) नीतिर् (for शीघ्र) — After 128cd, V1 B2 Dn1 D2 6 T2 ins

286* त्वयि मद्रेश राज्याशा जीविताशा तथैव च ।
विजयश्च तथैवाद्य कर्णसाचिव्यकारित ।

[(L 2) T2 विजयस्त Dn1 D2 कर्णसारथ्य(D2 'थि)-कारित — After line 2, T2 ins an addl colophon for which see below]

On the other hand, T1 8 G M ins after 128cd

287* त्वया राज्य सुख चैव जीवित जयमेव च ।
समासक्तं महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।
संयच्छास्य हयान्राजन्मत्प्रियार्थं परतप ।
Colophon.

[(L 1) G1 M1 2 4 त्वयि (for त्वया) G1 2 M जय (for जयम्) — (L 3) G1 परतप — (Colophon) T2 ins it after 286* — *Adhy name* T1 2 M1 त्रिपुरदहन — *Adhy no* T1 8 G M 27, T2 29]

— T1 8 G M om. 128ef — e) B2 कर्णं च, D2 कर्णस्य, T2 कर्णे च — After 128, N T2 ins

288* विजयश्चैव संग्रामे सयच्छाद्य हयोत्तमान् ।
[T2 विनयस्त Ś K3 4 तव, D8 चास्य, T2 एव (for चैव) V1 संयम्य (for संयच्छ) K2-4 V1 B3 4 Da1 Dn1 D1.5 6 8 [अ]स्य (for [अ]द्य)]

C 8 1579 B 8 24 124 K 8 27 46

त्वयि कर्णश्च राज्यं च वयं चैव प्रतिष्ठिताः ॥ १२८
इमं चाप्यपरं भूय इतिहासं निबोध मे ।
पितुर्मम सकाशे यं ब्राह्मणः प्राह धर्मवित् ॥ १२९
श्रुत्वा चैतद्वचश्चित्रं हेतुकार्यार्थसंहितम् ।
कुरु शल्य विनिश्चित्य मा भूदत्र विचारणा ॥ १३०
भार्गवाणां कुले जातो जमदग्निर्महातपाः ।
तस्य रामेति विख्यातः पुत्रस्तेजोगुणान्वितः ॥ १३१
स तीव्रं तप आस्थाय प्रसादयितवान्भवम् ।
अस्त्रहेतोः प्रसन्नात्मा नियतः संयतेन्द्रियः ॥ १३२
तस्य तुष्टो महादेवो भक्त्या च प्रशमेन च ।
हृद्गतं चास्य विज्ञाय दर्शयामास शंकरः ॥ १३३

ईश्वर उवाच ।

राम तुष्टोऽस्मि भद्रं ते विदितं मे तवेप्सितम् ।
कुरुष्व पूतमात्मानं सर्वमेतदवाप्स्यसि ॥ १३४
दास्यामि ते तदास्त्राणि यदा पूतो भविष्यसि ।
अपात्रमसमर्थं च दहन्त्यस्त्राणि भार्गव ॥ १३५
इत्युक्तो जामदग्न्यस्तु देवदेवेन शूलिना ।
प्रत्युवाच महात्मानं शिरसावनतः प्रभुम् ॥ १३६
यदा जानासि देवेश पात्रं मामस्त्रधारणे ।
तदा शुश्रूषतेऽस्त्राणि भवान्मे दातुमर्हति ॥ १३७

दुर्योधन उवाच ।

ततः स तपसा चैव दमेन नियमेन च ।
पूजोपहारबलिभिर्होममन्त्रपुरस्कृतैः ॥ १३८
आराधयितवाञ्शर्वं बहून्वर्षगणांस्तदा ।
प्रसन्नश्च महादेवो भार्गवस्य महात्मनः ॥ १३९
अब्रवीत्तस्य बहुशो गुणान्देव्याः समीपतः ।

---

129 Before 129, S ins दुर्योधन उवाच — a) K_4 Dn_1 T_3 G_3 इद (for इम) $D_{3\,4\,7}$ प्राप्य पर; D_8 चापि पर T_2 अपर तु प्रवक्ष्यामि — b) T_3 पुरातनं (for निबोध मे) — c) G_3 सकाशेन K_3 V_1 $B_{2\,3\,5}$ Dn_1 $D_{3-4\,7}$ T_3 यद्; M_3 स्व (for य)

130 a) M_4 कृत्वा (for श्रुत्वा) Dn_1 D_4 चैतद्; D_8 [ए]तच्च (by transp) K_3 वच (for वचद्) G_3 श्रुत्वा (for चित्र) — T_3 om 130^{bc} — b) S (T_3 om.) हेतुकार्यार्थं(G_3 °र्थं च)तत्त्ववित्, Co as in text — d) $Ś_1$ $D_{4\,8}$ तत्र; V_1 $D_{3\,6}$ काचिद्, B_2 तस्य (for अत्र)

131 b) K_1 जामदग्निर् $B_{2\,3}$ $D_{3\,4\,7}$ महायशा (for °तपा) — c) V_1 D_6 तस्य राम इति ख्यात — d) B_2 °यत्नान्वित (for °गुणा°)

132 a) $Ś_2$ स तीव्र-, V_1 सुतीव्र D_8 व्रतम् (for तप) — b) K_1 भवान्, D_8 प्रभु V_1 $D_{3\,6}$ प्रसादयति शंकर; $T_{2\,3}$ $G_{1\,3}$ सम्प्रसादितवान्भव (sic) — c) G_3 प्रसन्नानि (for °आत्मा) — d) M_1 नियतं K_3 $D_{2\,3}$ सं(K_3 स)जितें द्रिय, G_2 संमि°; M_1 सर्वे° (sic)

133 b) B_3 भक्त्या प्रशमेनेन च — c) T_2 विचिन्त्य चास्य विजय — After 133, S (except T_1) ins

289* प्रत्यक्षेण महादेव स्त्वां तनु सर्वशंकर ।

134 $G_{1\,2}$ M_{2-4} om the ref K_3 $B_{1.3\,4}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} महेश्वर, V_1 $B_{2\,5}$ $T_{1\,3}$ शंकर; D_8 रुद्र; T_2 देव (for ईश्वर) — a) K_1 नाम (for राम) — b) V_1 च (for मे) D_5 मे तवेप्सित, $T_{1\,3}$ G तव चेप्सि(T_3 G_3 °प्सि)तं — $Ś_1$ reads 134^{cd} on marg — c) T_1 च वचो मत्तं; M_1 धूतपाप्मानं (for पूतमात्मान) G_3 कुरुष्व मे तदात्मानं (sic) — d) D_3 भविष्यति (for अवाप्स्यसि)

135 a) $K_{3\,4}$ $T_{1.3}$ तदस्त्राणि; V_1 Da_1 $D_{3\,6}$ महा°; G_1 ममा° — b) T_1 G_3 भूतो (for पूतो) B_3 Dn_1 D_4 भविष्यति — c) K_3 अय स्याम्, K_4 अपूतम्; B_2 अपारम् (for अपात्रम्)

136 ab) V_1 [अ]तो; B_1 च (for तु) B_3 $D_{2.6}$ transp जामदग्न्यस्तु and देवदेवेन — d) T_1 चैव तं (for [अ]वनत) D_1 प्रभु; M_{2-4} प्रभो (for प्रभुम्)

137 Before 137, G_1 ins राम० — a) $K_{1.3}$ जानामि, B (except B_2) Da_1 $D_{3-5\,7}$ जानाति $B_{1.4.5}$ Da_1 $D_{3-5\,7}$ देवेश, B_3 [अ]नात्र मां, Dn_1 मां देव० — b) Ś K B_2 प्राप्त; C_a 0 पात्रं (as in text) D_3 यम् (for माम्) K_4 T_1 अस्त्रधारिणे B_3 नयास्त्रधारणे तदा; Dn_1 प्राप्तमस्त्रविधारणे — c) T_1 तथा (for तदा) K_3 V_1 B_2 Dn_1 D. T_1 शुश्रूषते, K_4 °यते; D_3 °न्य च, M_{3-4} °पतो, Co °पते (as in text) B_3 शुश्रूषते मे शस्त्राणि — d) V_1 D_6 भगवन्; B_3 भवान्वै (for भवान्मे) $K_{1\,3\,4}$ V_1 B_1 Da_1 $D_{2\,6\,8}$ T_3 G_2 M_{2-4} अर्हसि

138 S (except T_3) om the ref — b) V_1 शमेन; $T_{1\,3}$ G M व्रतेन (for दमेन) T_3 शमेन च दमेन च — c) V_1 D_6 जपो° (for पूजो°) Ca as in text — d) K_3 होममन्त्रै (for होममन्त्र) K_3 -परिस्कृतै, $B_{1\,4}$ -पुरस्कृत

139 a) K_4 आधारयतवान्; T_3 $G_{1.3}$ समाराधितवान् V_1 $D_{2\,6}$ आराधयति (D_2 °यति; D_6 °यत) देवेशं; T_2 आराध°

भक्तिमानेष सततं मयि रामो दृढव्रतः ॥ १४०
एवं तस्य गुणान्प्रीतो बहुशोऽकथयत्प्रभुः ।
देवतानां पितॄणां च समक्षमरिसूदनः ॥ १४१
एतस्मिन्नेव काले तु दैत्या आसन्महाबलाः ।
तैस्तदा दर्पमोहान्धैरबाध्यन्त दिवौकसः ॥ १४२
ततः संभूय विबुधास्तान्हन्तुं कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः शत्रुवधे यत्नं न शेकुर्जेतुमेव ते ॥ १४३
अभिगम्य ततो देवा महेश्वरमथाब्रुवन् ।
प्रसादयन्तस्तं भक्त्या जहि शत्रुगणानिति ॥ १४४

प्रतिज्ञाय ततो देवो देवतानां रिपुक्षयम् ।
रामं भार्गवमाहूय सोऽभ्यभाषत शंकरः ॥ १४५
रिपून्भार्गव देवानां जहि सर्वान्समागतान् ।
लोकानां हितकामार्थं मत्प्रीत्यर्थं तथैव च ॥ १४६

राम उवाच ।

अकृतास्त्रस्य देवेश का शक्तिर्मे महेश्वर ।
निहन्तुं दानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४७

ईश्वर उवाच ।

गच्छ त्वं मदनुध्यानान्निहनिष्यसि दानवान् । C 8 1602 B 8 34 144 F 8 28 20

थित्वा शर्वं हि — ^b) M2-4 सवत्सरान् (for वर्षगणान्) K3 T2 तथा — ^c) V1 B3 म (for च) Ś K2 4 तदा देवो (for महादेवो)

140 ^a) K1 च तथा (for बहुशो) S (except T3) असकृच्चाब्रवीचन्य — Ś K1 2 om (hapl.) 140^b–141^a — ^b) K3 समंतत, T3 G1 3 मत्काशत, M4 मद्दीपत (for मत्प्री°) — ^d) K4 मम (for मयि) V1 वीरो (for रामो)

141 Ś K1.2 om. 141^a (cf. v l. 140) — ^a) S (except T2) अस्य D5 गुणै (for गुणान्) T1 वीरो, T3 G1 3 देवो (for प्रीतो) — ^b) Ś1 प्रहमन् (for बहुशो) Ś K2 कथयन् T3 G विभु (for प्रभु) T1 बहुशोकभयाद्विभु — ^d) K1 4 V1 B (except B5) D (except Dn1 D2) T1 2 G1 M अरिसूदन

142 Before 142, T1 3 G2 3 ins दुर्योधन — ^a) K4 च (for तु) B3 एतस्मेन तदा काले — ^b) Ś K V1 B1 3-5 D S ह्या(Ś2 ह्य, B3 Dn1 T2 चा)सन्, B2 दान्यान (for °आसन्) — ^c) K3 ते (for तैस्) K2 D3 T2 3 G M दर्पमोहार्त्तै, B2 D2 °मोहार्धैर् (D2 °र्घै), Dn1 T1 °मोहाभ्यां, (for °मोहान्धैर्) D5 तैस्तु दर्पमसमोहार्थे (sic) — ^d) V1 Dn1 D6 प्राधा(D6 °च)ध्यत, B1 2 D8 अवध्यत, D2 प्रबाध्यते, D4 अबध्यते, T2 प्रबोध्यत (for अबा°)

143 ^a) G1 तत्र (for तत) B1 सस्तूय (for संभूय) K4 विबुधान्, B2 त्रिविधान्, G2 बहुलास् V1 Dn1 D2 6 T2 ततस्ते विबुधा सर्वे — ^b) B1 हत ते (for तान्हन्तु) — ^c) Ś K1 2 4 शक्रवधे (for शत्रु°) G2 शक्र शक्रवशे यत्नं (sic) — ^d) K1 शक्रेर् (for शेकुर्) B2 D5 हन्तुम् (for जेतुम्). K3 V1 B D (except D3) तान् (for ते) S (except T2) न च जेतुमशक्नुवन्

144 ^a) K3 अभितप्य; B1 अभ्यगच्छन् (for अभिगम्य) — ^b) T1 महादेवम् (for महेश्वरम्) V1 B D (except D3) S उमापतिं (for अथाब्रुवन्) — ^c) K1.3 B3 4 D3 प्र(D3 प्रा)सादयतस्ते, V1 B1 Dn1 D2-4 6 7 S प्र(D2 G1 प्रा)सादयंस्तदा (T2 °था); B3 5 Da1 D1 5 प्रासादयत ते (for प्रसादयन्तस्तं)

145 ^a) K1 परिज्ञाय Dn1 तदा (for ततो) Ś2 देव — ^b) B2 रिपुक्षये T1 देवाना रिपुसक्षय — ^c) Dn1 आसीन, G2 आयाय (for आहूय) — ^d) Dn1 T2 प्रत्यभाषत, T1 सोह्य°, G2 अभ्य° (for सोऽभ्य°)

146 Before 146, Da1 D1 5 ins रुद्र उवाच — ^b) B2 4 D5 8 शत्रून् (for सर्वान्) — ^c) T1 M2-4 हितकाम्यार्थं — ^d) V1 न प्रीत्यर्थं, B2 प्रीत्यर्थं च, T1.2 G1.2 M मत्प्रियार्थं — After 146, V1 B (except B3) Da1 D1-7 ins

290* एवमुक्त प्रत्युवाच त्र्यम्बकं वरद प्रभुम्।

While, Dn1 T2 ins after 146

291* एवमुक्तस्तु देवेन भार्गव सुमहायशा ।
प्रत्युवाचाथ देवेश शकर स कृताञ्जलि ।

[(L 1) T2 तु (for स्तु) — (L. 2) T2 च (for [अ]-थ)]

147 D8 om. (hapl) 147, along with the ref — ^a) Ś1 K1.2 V1 D2 अकृतार्थस्य, B (except B2) Da1 D1 3-5 7 S (except T2) का शक्तिर्मम — ^b) K3 V1 B2 Dn1 D2 6 T2 मम सयुगे (for मे महेश्वर) B1 2 4 5 Da1 D1.3-5 7 T1.3 G M अ(T1 ह्य)कृतास्त्रस्य (T1 °स्त्र) सयुगे — ^c) K1 निहर्तुं

148 D3 om. the ref. Ś1 K1-3 V1 B D (except D3) महेश्वर; Ś2 श्रीमहादेव; T1.3 M देव; T2 शकर, G2 भव (for ईश्वर) — ^a) M4 गच्छध्व B Da1 D1 5 7 मदनुज्ञातो (for °ध्यानान्) — ^b) B2 निहनिष्यति; Da1

C. 8 1602 B 8. 34 145 K 8 28 20 विजित्य च रिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसि पुष्कलान् ॥

दुर्योधन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा च वचनं प्रतिगृह्य च सर्वशः ।
रामः कृतस्वस्त्ययनः प्रययौ दानवान्प्रति ॥ १४९
अवधीद्देवशत्रूंस्तान्मददर्पबलान्वितान् ।
वज्राशनिसमस्पर्शैः प्रहारैरेव भार्गवः ॥ १५०
स दानवैः क्षततनुर्जामदग्न्यो द्विजोत्तमः ।
संस्पृष्टः स्थाणुना सद्यो निर्व्रणः समजायत ॥ १५१
प्रीतश्च भगवान्देवः कर्मणा तेन तस्य वै ।
वरान्प्रादाद्ब्रह्मविदे भार्गवाय महात्मने ॥ १५२
उक्तश्च देवदेवेन प्रीतियुक्तेन शूलिना ।
निपातात्तव शस्त्राणां शरीरे याभवद्रुजा ॥ १५३
तया ते मानुषं कर्म व्यपोढं भृगुनन्दन ।
गृहाणास्त्राणि दिव्यानि मत्सकाशाद्यथेप्सितम् ॥
ततोऽस्त्राणि समस्तानि वरांश्च मनसेप्सितान् ।
लब्ध्वा बहुविधान्रामः प्रणम्य शिरसा शिवम् १५५
अनुज्ञां प्राप्य देवेशाज्जगाम स महातपाः ।
एवमेतत्पुरावृत्तं तदा कथितवानृषिः ॥ १५६
भार्गवोऽप्यददात्सर्वं धनुर्वेदं महात्मने ।
कर्णाय पुरुषव्याघ्र सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ १५७

D1.5 °निष्यासि　K8 V1 B D S शात्रवान् (for दानवान्) — °) K1 विचित्य　T1 हि (for च)　B1 पुन° (for रिपून्) — ^{d}) K4 प्राइयसि, V1 आप्स्यसि (for प्राप्स्यसि)

149　Ś K (except K8) V1 B D (except D8) om. the ref — ^{a}) K1.8 V1 B D (except D8) T1 G1.3 M तु (for च) — ^{b}) B4 तु (for च)　K1 वर्चस°; K8 Dn1 D8 T2 सत्वर (K8 °र) (for सर्वश°)

150　^{a}) K1 V1 B D (except D8) अब्रवीद् (for अवधीद्)　S (except T2) ततोवधीद्देवशत्रून् — ^{b}) Ś1 K2 दमदर्पबलान्वितान्; Ś2 दददर्प° (sic); K8 Dn1 D8 T2 मददर्पसमन्वितान्; D1 4 T1 मददर्प(T1 °हर्ष)बलान्वितान् — After 150^{ab}, V1 B D (except D8) ins

292* मम युद्धं प्रयच्छध्व दैत्या युद्धमदोत्कटा ।
प्रेषितो देवदेवेन वो विजेतुं महासुरा ।
इत्युक्ता भार्गवेणाथ दैत्या युद्ध प्रचक्रमु ।
स ताभिहत्य समरे दैत्यान्भार्गवनन्दन ।

[(L. 1) B4 युद्धबलोत्कटा , D6 युद्धे मदो° — B2 repeats lines 2–4 followed by 8 24 151–8. 25. 2 after 8 25 6 — (L 2) B6 महासुरान् — (L 3) Da1 D1 योद्धु (for युद्ध) — (L 4) B2 निजघ्ने (for निहत्य).] — ^{c}) K1 B2 8 Dn1 D6 8 वज्रा(B2 शक्रा)शनिसमप्रख्यै°, K8 विज्ञातानि समप्रख्यै

151　Ś K1.2 4 om 151^{ab} — ^{a}) Da1 D1 5 क्षततनूर्, D4 8 कृत्ततनुर् — ^{b}) S (except T2) नृपोत्तम (for द्विजोत्तम°) — ^{c}) K1 4 स स्पृष्ट°, K2 सस्पृष्टा°, B2 सप्रष्ट G2 संहृष्ट° स्थाणुमासाद्य — ^{d}) Dn1 निर्विण , D8 T2 निर्घृण°, G2 निपुण (for निर्व्रण°)　M2–4 समपद्यत (for °जायत).

152　^{a}) K8 प्रीत° स; T2 प्रीततो (sic).　K4 एव (for देव°) — ^{b}) V1 T2 transp तेन and तस्य. — ^{c}) Ś2 ब्रह्मविदो; K1 °विदां; K2 ब्रह्मावि*; K3 V1 B D S बहुविधान्

153　^{a}) G2 उक्तं च　S (except T2) प्रीतियुक्तेन (for देवदेवेन) — ^{b}) T1.3 G M देवदेवेन; T2 प्रतियुक्तेन. — ^{c}) Ś K1 2 4 विपाका(Ś2 *sup lin* °ता)त्, T1 विहितात्, Ca निपातात् (as in text)　Ś2 K4 D8 (marg. as in text) शत्रूणां; K1 शास्त्राणां　D2 निपातास्त्रविशि*णां (sic) — ^{d}) K8 मा भवद्रुजा°

154　^{a}) K8 T2 G2 3 तया ते, B2 तयाति°; D1 तमाते; D2 तया त्व, G1 मया ते　Ś K1.2 4 नानुकंपस्य, Ca मानुषं कर्म (as in text) — ^{b}) Ś K1.2 4 T1 G2 Co व्यपोहं, K8 व्यापाडु (sic), Da1 D1 व्यापोढं; D7 व्यपोढुं, D8 (marg as in text) व्यपोढं, T2 नापोहद्; T3 G3 M1 व्यपोहे (M1 °हद्); Ca व्यपोढ (as in text) — ^{d}) K1 Dn1 यथेप्सितान्

155　Before 155, N T2 ins दुर्योधन उवाच — ^{a}) S (except T2 G3) समप्राणि — ^{b}) K1 समरेप्सितान्; B5 Da1 D1 5 मनस प्रियान् (for मनसेप्सितान्) — ^{c}) Ś2 राज (for राम) — ^{d}) T1 बहुधा (for शिरसा)　V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 भवं (for शिवम्)

156　^{a}) T2 देवेश — ^{b}) T2 सुमहातपा° — ^{c}) B3 एव (for एतद्) — ^{d}) B1 पुरा, T3 G M तथा (for तदा)　D6 तदाह भगवानृषि°

157　^{a}) K8 B3 5 Da1 Dn1 D1 5 [अ]ददत्, T1 3 G M ददौ　V1 B1 D2–4 6 7 ददौ दिव्य (V1 °व्या), B2 [अ]ददद्दिव्य (for [अ]ददात्सर्वं) — ^{b}) V1 महास्त्राणि (for धनुर्वेद) — D3 om 157^c–159^a — ^{c}) G1 M2–4 पुरुषव्याघ्र (M3 °घ्रे)

वृजिनं हि भवेत्किंचिद्यदि कर्णस्य पार्थिव ।
नास्मै ह्यस्त्राणि दिव्यानि प्रादास्यद्भृगुनन्दनः ॥ १५८
नापि सूतकुले जातं कर्णं मन्ये कथंचन ।
देवपुत्रमहं मन्ये क्षत्रियाणां कुलोद्भवम् ॥ १५९
सकुण्डलं सकवचं दीर्घबाहुं महारथम् ।
कथमादित्यसदृशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १६०
पश्य ह्यस्य भुजौ पीनौ नागराजकरोपमौ ।
वक्षः पश्य विशालं च सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥ १६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

२५

दुर्योधन उवाच ।
एवं स भगवान्देवः सर्वलोकपितामहः ।
सारथ्यमकरोत्तत्र यत्र रुद्रोऽभवद्रथी ॥ १
रथिनाभ्यधिको वीरः कर्तव्यो रथसारथिः ।

C 8 1621
B 8 35 2
K 8 29 2

158 D2 om 158 (cf. v 1 157) — a) K3 D3 M1 भजिनं T3 G2 3 M2–4 न (for हि) T1 किं वा, M1 कश्चिद् (for किंचिद्) — b) T1 2 G M1.2 अस्य (for यदि) B1 मारिष (for पार्थिव) — c) V1 D3 6 सोस्मै (for नास्मै) — d) Dn1 प्रादायेद्; D5 2 ना(D5 प्र)-दास्यद् — For 158cd, S (except T1) subst

293* सूतेन वर्धितो नित्यं न शूद्रो नृप एव सः ।
विशुद्धयोनिं विज्ञाय दिव्यान्यस्त्राण्यदात्प्रभुः ।

[(L 1) G1 M2–4 नित्य(G1 °इ)न (for नित्य) G1 M न (M1 अ)सूतो (for न शूद्रो) T2 न सूतो नापि चाविद्वान्, G3 सूतो न विद्वान्वेदयो न (for the prior half) — (L 2) M ज्ञात्वा तु (for विज्ञाय) T1 G1 2 भृगुः (for प्रभुः)]

159 D3 om 159a (of v 1. 157) — a) K1 सूतकुल — b) S (except T1) transp कर्णं and मन्ये — c) V1 D3 देवपुत्रमम (for °महं) — After 159, K3 V1 B D S ins.

294* निर्दिष्टमस्य योधार्थं कुलस्येति मतिर्मम ।
सर्वथा न ह्ययं दास्य कर्णं सूतकुलोद्भवः ।

[(L 1) K3 B1 4 6 D (except D3) T1 2 G M1.2 विनिर्दिष्टम्, Ca निर्दिष्टम (as above) V1 अरयोधम्न, B2 क्षत्रियाणां च, Da1 D1 6 T3 G1 2 Co जनिर्गे(T3 G1 2 यो)धार्थं, Dn1 D3 m T2 महतो गो(T2 गा)त्राद्, D2 च महादेवाद्, T1 अपि पार्थस्य, G3 अनिर्दिष्टस्त, M2–4 नानवोधार्थं (for अर°) Dn1 D3 T2 इति मे नैष्ठिकी मतिः (for the posterior half) — (L 2) S (except T1) हि मे (for ह्ययं) B3 T1 2 G transp ह्ययं and दास्य Dn1 सर्वथा न महस्वाक्ष (for the prior half) Co cites सर्वथा (as above) K3 कर्णं (for कर्णं) K3 सूतकुलोद्भव]

160 =(var) 1 127 15 — b) G1 दिव्यबाहुम् (for दीर्घ°) V1 B1 D2 महायशं, D6 °भुज, T3 G1.2 अरिंदम (for महारथम्) — c) K1 कर्णम्, T1 रथम् (for कथम्) V1 D1 6 S (except T1) आदित्यसकाश (for °सदृश) — d) V1 D3 6 प्रसूयते (D3 °ति) (for जनिष्यति) S (except T1) मृगी (G2 °ग) सिंह प्रसूयते Ca as in text.

161 a) B1 2 4 D2.4 7 T3 G3 यथा (for पश्य) T1 पश्यस्याच Ś K1.2 4 यस्य; V1 त्वस्य, G2 ह्यत्र (for ह्यस्य) K1 यत्तौ, D3 दिव्यौ; T3 G एतौ (for पीनौ) — c) Ś K4 D3 (marg as in text) चक्षु (for वक्ष) — d) Ś1 K4 सर्वशत्रुनिबर्हणः; T1 2 G M सर्वशस्त्रमहं रणे, T2 ब्रुवतो मम सुप्रभो — After 161, K2 4 V1 B D S ins

295* न त्वेष प्राकृतः कश्चित्कर्णो वैकर्तनो नृप ।
महात्मा ह्येष राजेन्द्र रामशिष्यः प्रतापवान् ।

[(L 1) Da1 D1.6 T G1 2 M1–2 त्वेव, D5 त्वेव, G3 त्वयं, M4 त्वेह (for त्वेष) Co cites प्राकृत (as above) B1 6 नृप, Da1 D1 6 नृप, S नृपा]

Colophon om. in D3 — *Adhy name* Ś K2 4 B2 त्रिपुरवधः, K1 2 V1 B1 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 त्रिपुरवधोपाख्यान, T2 कर्णमाहात्म्य, M1 कर्णमाहात्म्यकथन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 24 (as in text), B1.2 Dn1 D2 34, B6 D1.6 35, Da1 45, D1 T1.2 G M 28, T2 30

25

1 D3 om 1ab with the ref B6 om the ref. — a) M1 भवेत् (for एव) — b) T3 G ब्रह्मा (for सर्व) — c) B3 ब्रह्मा (for तत्र) — d) K2 B1 3 4 D3 4.7 ब्रह्मा (for यत्र) K3 भवेद् (for ऽभवद्) S (except T1) रथे (for रथी)

2 a) V1 B D T2 3 G रथिनोभ्य(Da1 D1 6 G2 °नो

C 8 1621 B 8 25 2 K 8 29 2 तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ॥ २

संजय उवाच ।

ततः शल्यः परिष्वज्य सुतं ते वाक्यमब्रवीत् ।
दुर्योधनममित्रघ्नः प्रीतो मद्राधिपस्तदा ॥ ३
एवं चेन्मन्यसे राजन्गान्धारे प्रियदर्शन ।
तस्मात्ते यत्प्रियं किंचित्तत्सर्वं करवाण्यहम् ॥ ४
यत्रास्मि भरतश्रेष्ठ योग्यः कर्मणि कर्हिचित् ।
तत्र सर्वात्मना युक्तो वक्ष्ये कार्यधुरं तव ॥ ५
यत्तु कर्णमहं ब्रूयां हितकामः प्रियाप्रियम् ।
मम तत्क्षमतां सर्वं भवान्कर्णश्च सर्वशः ॥ ६

कर्ण उवाच ।

ईशानस्य यथा ब्रह्मा यथा पार्थस्य केशवः ।
तथा नित्यं हिते युक्तो मद्रराज भजस्व नः ॥ ७

शल्य उवाच ।

आत्मनिन्दात्मपूजा च परनिन्दा परस्तवः ।
अनाचरितमार्याणां वृत्तमेतच्चतुर्विधम् ॥ ८
यत्तु विद्वन्प्रवक्ष्यामि प्रत्ययार्थमहं तव ।
आत्मनः स्तवसंयुक्तं तन्निबोध यथातथम् ॥ ९
अहं शक्रस्य सारथ्ये योग्यो मातलिवत्प्रभो ।
अप्रमादप्रयोगाच्च ज्ञानविद्याचिकित्सितैः ॥ १०

ध्य)धिको; T1 रथिना ध्यधिको Ś1 K3 4 V1 B Dn1 D3-5 6 7 M2-4 वीर; K1 वीर, T2 वात्र (for वीर) — b) K1 कर्तव्य, T2 तुल्यो वा (for कर्तव्यो) — V1 B1 5 Dn1 D6 T2 om 2cd B2 reads 2cd after line 4 of App I (No 5) Da1 D1 5 repeat 2cd at the end of App I (No 5) After 2, K4 V1 B D T2 ins a passage given in App I (No 5)

3 K1 3 D6 T1 om the ref. T2 reads 3-6 for the first time after line 57 of App I (No 5) — ab) K1 कथम् (for वाक्यम्) V1 D6 स शल्य' प्राञ्जलिर्भूत्वा परिष्वज्य च पार्थिव — c) K3 V1 B D S अमित्रघ्न (Da1 D1 5 °घ्न) — d) D4 T1 तथा (for तदा) V1 D6 मद्राधिपतिरब्रवीत्

4 Before 4, N (except D6) ins शल्य उवाच — a) B2 D6 यन् (for चेन्) Ś K2 उच्यसे; K1 वश्मि ते (sic), K4 उच्यते (for मन्यसे) — b) Ś K2 G3 प्रियदर्शन' — c) V1 D6 एष (for तस्मात्) — d) G2 प्रिय (for सर्वं) B2 करवाणि वै (for °वाण्यहम्)

5 a) K3 D6 यत्रास्मिन्; B5 तत्रास्मि, T2 तत्तोस्मि; T3 G1 3 तस्मिंस्तु (for यत्रास्मि) Da1 D1 5 भारतश्रेष्ठ — b) B1 3 4 D6 योग्य- (for योग्य') Da1. D1.5 M4 कर्माणि (for कर्मणि) K1 कर्हचित् (for कर्हि°) — c) T2 तथा (for तत्र) D1 5 M1 सर्वात्मनो (for °त्मना) — d) K 3 वक्षे, B5 रक्ष्ये, T1 रक्षे; G2 यक्ष्ये; Ca o वक्ष्ये (as in text) B5 Da1 D1 2 5 6 3 G2 कार्यं धुर (D6 ध्रुवं), T2 कार्यांतर (for कार्यधुर) K2 वक्ष्ये कार्यधुरधर; V1 वाक्ष्ये कार्यं वर वर; V1m वक्ष्ये कार्यस्य संभवः; B1-3 Dn1 D3 4.7 M1 वक्ष्ये कार्यं परंतप. — After 5, V1 reads (on marg) 7cd, repeating it in its proper place

6 a) T1 2 G3 M2-4 यत्तत्, T3 G1 3 यद्यत्; M1 यत् (submetric) (for यत्तु) B1 कर्मम् (for कर्णम्). K1 D1 ब्रूया D6 यत्तु ब्रूयामहं कर्मा — b) K3 G3 हितकाम, D1 हित काम-, T2 हित काम K4 V1 B (except B3 5) Dn1 D3.4.7 प्रियाप्रिये (K4 °यौ)', T3 G2 3 प्रियंवदं (G2 °द) — c) K3 मे स (for मम). Dn1 D3 तु (for तत्) Ś2 K4 B5 Da1 D1 4 5 T3 G3 क्षम्यतां; T1 क्रमतां (for क्षमतां) — d) B1 कर्णस्य (for कर्णश्च) D3 सर्वथा; Co सर्वश' (as in text) — After 6, B2 repeats lines 2-4 of 292* followed by 8 24 151-8 25 2

7 V1 reads 7cd for the first time after 5 — c) K1 युक्ते; Cc युक्तो (as in text) — d) K1 मद्रराजा; M4 भद्रराज (for मद्र°) V1 B D T1 3 G1 3 M भवस्व; T2 भरस्व, G2 भवास्य (for भजस्व) B5 Da1 D1 5 S (except T2) मे (for न)

8 T1 om the ref — a) K1 3 B4 G1 2 आत्मनिंदा च (G1 °दाश्च) पूजा च (G2 °जाश्च) — b) Ś2 K4 परस्तुति; B1 °स्तप; T1 M1 °स्तन; T2 °स्तन, T3 G3 [आ]त्मन स्तव' Ca cites स्तव. — d) V1 एव (for एतत्) V1 Dn1 D3 S चतुष्टयं (for °विधम्)

9 Before 9, T1 ins शल्य' — a) V1 D2 यत्ते; B2 यद्दु, B3 चर, Da1 D1 5 यस्तु, Dn1 यं तु (for यत्तु). K3 यत्तु विद्वत्प्रविष्यामि; T2 चतुर्विधं प्रवक्ष्यामि — b) T2 3 G1.3 इद (for अहं) B1 (marg as in text) पुन' (for तव) B3 प्रयत्नाच्च महत्तर — c) K4 आत्मानं; M4 आत्मानः T2 स्तवयुक्त च — d) T2 निबोधय (for तन्निबोध)

10 b) K2 योगो (for योग्यो) D6 प्रभोः — c) Ś K1.2 4 अप्रयासप्रयोगाच्च (Ś2 K1 °गश्च; K4 °गाश्च);

ततः पार्थेन संग्रामे युध्यमानस्य तेऽनघ । वाहयिष्यामि तुरगान्विज्वरो भव सूतज ॥ ११

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

२६

दुर्योधन उवाच ।
अयं ते कर्ण सारथ्यं मद्रराजः करिष्यति ।
कृष्णादभ्यधिको यन्ता देवेन्द्रस्येव मातलिः ॥ १
यथा हरिहयैर्युक्तं संगृह्णाति स मातलिः ।
शल्यस्तव तथाद्यायं संयन्ता रथवाजिनाम् ॥ २
योधे त्वयि रथस्थे च मद्रराजे च सारथौ ।
रथश्रेष्ठो ध्रुवं संख्ये पार्थो नाभिभविष्यति ॥ ३

संजय उवाच ।
ततो दुर्योधनो भूयो मद्रराजं तरस्विनम् ।
उवाच राजन्संग्रामे संयच्छन्तं हयोत्तमान् ॥ ४
त्वयाभिगुप्तो राधेयो विजेष्यति धनंजयम् ।
इत्युक्तो रथमास्थाय तथेति प्राह भारत ॥ ५
शल्येऽभ्युपगते कर्णः सारथिं सुमनोऽब्रवीत् ।
स्वं सूत स्यन्दनं मह्यं कल्पयेत्यसकृत्त्वरन् ॥ ६ C 8. 1676 B 8 35 7 K. 8 30 7

B2 अप्रमत्तप्र°, D2 3 T1 8 G अप्रमादाप्र° Ca c cite अप्रमाद, and प्रयोग — [d]) K1 V1 ज्ञानविद्याचिकित्सने

11 [a]) K2 Dn1 D2 S तस्मात्, D6 तथा (for तत°) D6 G2 पार्थस्य (for पार्थेन) D1 तत प्रार्थितमप्राप्ते — [c]) M4 वहयिष्यामि (for वाह°) G3 वाहयिष्ये रथवर — [d]) स्वं धीरो, M1 निर्ज्वरो (for विज्वरो) Dn1 M1 सूतज

Colophon om. in S (except T2) — *Day of Karna's Generalship* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे; K4 प्रथम — *Adhy name* Dn1 शल्यसारथ्य, T2 शल्यसारथ्याभ्युपगम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 25 (as in text), B1 D2.4 35, B2 65, Da1 46, D1 29, D4 6 36, T2 31

26

1 [c]) D1.2 अभ्यधिको (for अभ्य°) T1 [S]र्थं वा, T2 यत्तात् (for यन्ता) — K3 om. 1[d]–3[c] — [d]) K1 V1 B D T2 देवेशस्य, T1.3 G M वासवस्य (for देवेन्द्रस्य) D2 च (for [इ]व) G2 सारथि° (for मातलि°)

2 K3 om. 2 (cf. v 1 1) D3 G2 om (hapl) 2[ab] — [b]) B1 च (for स) T1 G1 2 M सर्वं (M1 तथा) गृह्णाति मातलि°; T2 सगृह्णातीह मातलि° — [c]) V1 B D S transp तव and तथा — [d]) D3 स यंता (for संयन्ता) K1 रथवाजिन, Dn1 °सारथि°, T1 °मुत्तमं (for °वाजिनाम्)

3 K3 om 3[ab][c] (cf. v 1. 1) — [a]) D3 योधयित्वा, G3 M2–4 योधे त्वयि V1 Ca यलस्थे (for रथस्थे) Da1 या (for च) T1 योधे त्वयिरथस्थे च — [b]) T1 3 G M1 महारथे (M1 °थ), M2–4 च यतरि (for च सारथौ) — [c]) K2 Dn1 रथश्रेष्ठौ, T3 G1.3 °श्रेष्ठ (for °श्रेष्ठो). ❀Co अथ श्रेष्ठ इति वा पाठ ।❀ V1 (marg as in text) हेख्ये, M1 सख्यौ, M2–4 सखे (for संख्ये) — [d]) K3 B1.3–5 Da1 D1–3 5–7 पार्थोनभिभविष्यति, V1 पार्थो वै न भविष्यति; B2 Dn1 D4 8 T2 कृष्णावभिभविष्यति (Dn1 °थ; T2 °थ°), M1 पार्थोपि॰भविष्यति, M2–4 पार्थ ह्यभिभविष्यति Cc cites अभिभविष्यति (as in text)

4 K3 om. (hapl.) 4[b]–5[a] — [b]) Dn1 T1.2 यशस्विनं (for तर°) — After 4[ab][c], Ś1 K4 V1 B D S ins

296* ऽभ्युषिते पर्युपस्थिते ।
कर्णस्य यच्छ संग्रामे

[Ś1 om. line 1 — (L 1) B3–5 Da1 Dn1 D1.5 ध्युषिते, D2 युधि ते, D6 नयि ते, T2 [S]भ्युषिते (for Sभ्युषिते) T1.3 G M प्रथि(G2 °ती)तो मधुरं वच — (L. 2) T2 यच्च (for यच्छ)]

— [d]) K1 V1 B D S मद्रराज (G2 °जन्) (for संयच्छन्तं) D3 सुरोत्तमान् (for हयो°) D3 (marg *sec m*) मद्रेश तुरगोत्तमान्

5 K3 om 5[a] (cf. v 1 4) — [a]) K1 [अ]विगुप्तो; D3 [अ]भियुक्तो, G3 (before corr) हि गुप्तो (for [अ]भि°) — [b]) T1 विदेष्यति (for विजे°) — [c]) K3 इत्युक्त्वा (for °क्तो) Dn1 D3 T2 आस्थातु (for आस्थाय)

6 T3 om. 6[ab] — [a]) M1 शल्यो (for शल्ये) K1.2 M1 [S]भ्युपगते, K3 [S]भ्युपा° (for [S]भ्युप°) T1 G2 शल्याभ्युपगमे कर्ण — [b]) D3 सारथ्यं (for सारथिं) K3 V1 B D Co सुमना (for सुमनो) S सारथ्याय त(M1 कु)तो ब्रवीत् — [c]) Ś1 K3 B D स्व सूत; V1 S स्व-

C 8 1676 B 8 36 7 K 8 30 6 ततो जैत्रं रथवरं गन्धर्वनगरोपमम् ।
विधिवत्कल्पितं भर्त्रे जयेत्युक्त्वा न्यवेदयत् ॥ ७
तं रथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णोऽभ्यर्च्य यथाविधि ।
संपादितं ब्रह्मविदा पूर्वमेव पुरोधसा ॥ ८
कृत्वा प्रदक्षिणं यत्नादुपस्थाय च भास्करम् ।
समीपस्थं मद्रराजं समारोपयदग्रतः ॥ ९
ततः कर्णस्य दुर्धर्षं स्यन्दनप्रवरं महत् ।
आरुरोह महातेजाः शल्यः सिंह इवाचलम् ॥ १०
ततः शल्यास्थितं राजन्कर्णः स्वरथमुत्तमम् ।
अध्यतिष्ठद्यथाम्भोदं विद्युत्वन्तं दिवाकरः ॥ ११
तावेकरथमारूढावादित्याग्निसमत्विषौ ।
व्यभ्राजेतां यथा मेघं सूर्याग्नी सहितौ दिवि ॥ १२
संस्तूयमानौ तौ वीरौ तदास्तां द्युतिमत्तरौ ।
ऋत्विक्सदस्यैरिन्द्राग्नी हूयमानाविवाध्वरे ॥ १३
स शल्यसंगृहीताश्वे रथे कर्णः स्थितोऽभवत् ।
धनुर्विस्फारयन्घोरं परिवेषीव भास्करः ॥ १४
आस्थितः स रथश्रेष्ठं कर्णः शरगभस्तिमान् ।
प्रबभौ पुरुषव्याघ्रो मन्दरस्थ इवांशुमान् ॥ १५
तं रथस्थं महावीरं यान्तं चामिततेजसम् ।
दुर्योधनः स्म राधेयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६

(V1 T2 M3 4 स्व, G3 सु)सूत (for सं सूत) — d) K3 स्वर° (for स्वरन्) K4 कल्पयाथ सङ्कृत्वरन्, D3 कल्पये स्व सरस्वर (sic), T1 कल्पये त सङ्कृत्वरन्

7 a) Ś2 जैतु (sic) (for जैत्र) — c) K4 G1 M1 भद्रे; V1 B D (except Dn1 D6) M3 4 भद्रं (D5.8 M3 4 °द्र), T2 सर्वे (for भर्त्रे) — d) K1 T2 न्यवेदयन्

8 a) Ś2 रथिन (for रथिना) K3 4 श्रेष्ठ, V1 Da1 D1.2 5 T2 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ°) — b) B2 [ऽ]भ्येत्य (for ऽभ्यर्च्य) — c) Ś K1 2 4 संपादितो; T2 संस्कारित; Co संपादित (as in text)

9 a) T1 यत्तो (for यत्नाद्) — b) T1 ह्युपस्थाय D8 भास्करि° — c) Ś2 मद्रराज, S (except T2) °पतिं (for °राज) — d) D6 अग्रज° (for अग्रत°) V1 B D3 4 7 आरोह स्व(V1 °हितु)मथाब्रवीत्, Da1 D1 5 आरोहेति तमब्रवीत्, S (except T2) समारोहेत्यथाब्रवीत्

10 a) K3 दुर्योध°, K4 Dn1 T2 G2 दुर्धर्ष°; G1 M1 दुर्धर्षं — b) K4 D6 G2 स्यन्दन — c) Ś2 महावेज° — K1 om 10d — d) T2 शल्य° सिंहा यथाचल

11 a) Ś2 K4 D6 8 शल्यस्थित, V1 B (except B6) D3 4 7 शल्याश्रित, Dn1 D6 शल्ये स्थिते; D1 T1.2 G1 2 शल्य स्थित, D2 शल्योस्थितो, Co शल्यास्थित (as in text) B Da1 D1 3–5 7 दृष्ट्वा (for राजन्) K3 तत कृत्वा स्थितं राजन् (sic) — b) B D3 स्वं रथन्; G2 स रथम् (for स्व°) — c) Ś1 K2 4 V1 B5 Dn1 D3 M3 अभ्य-(K4 °त्य)तिष्ठद् (for अध्य°) D8 (marg as in text) यथाभोधि (for °म्भोद) Ś2 अभितिष्ठ यथाभोदां (sic) — d) Ś2 K1 Da1 D1 5 T2 G M2–4 विद्युद्वत; K3 विधूत च; B1 T1 विद्युत त (for विद्युत्वन्त). K1 3 G1 दिवाकर (for °कर°)

12 K1 damaged. — b) D3 -समत्विषै°; S (except T2) °द्युती (T3 G3 °तिं) — c) V1 D2–4.7 अभ्राजेतां (for व्यभ्रा°) K4 मेघौ; T1 G1 M1.3.4 मेघे, T3 संख्ये; G2 संखे, G3 सघे (for मेघ) — d) T1 सहितौ चन्द्रभास्करौ Ca as in text.

13 b) Ś2 द्युतिमत्तरा; V1 उग्रवच्चरौ, B2 T2 द्युतिसत्तमौ, B3.5 Da.4 7 °मत्तमौ (for °मत्तरौ) — c) D2 3 T2 रि(D3 रु)त्विक्सदस्यैर्; M2 ऋत्युक्सदस्यैर् (for ऋत्विक्स°) Co cites ऋत्विज° and सदस्या° V1 ऐंद्राग्नी; T1 इंद्राग्नि — d) Ś2 K3 V1 B (except B5) D S स्तूयमानौ (for हूय°)

14 a) D3 सग्रहीताश्वे — b) B1 2 Dn1 D2 3.6 T3 G M बभौ (for ऽभवत्) V1 रथे कर्ण स्थितौ बभौ, T1 रथे तिष्ठन्महाबल° — c) K1 घोष (for घोर) — d) Ś2 K1.2 4 B1.3.5 D3 7 परिवेशीव, G1 परीवेषीव (for परि°) Co cites परिवेषी (as in text)

15 a) D5 8 T1 आश्रित°, M3 आस्थिते (for आस्थित°) D1 5 स रथ° श्रेष्ठं, G2 सुरथश्रेष्ठं — b) Da1 D1 शरगभस्थिमान्; T1 चरगभस्तिमान्, T2 शत° — V1 om (hapl.) 15cd — c) K3 प्रयलो (for प्रबभौ) M2 पुरुषव्याघ्र

16 a) S (except T2) प्रयात (for रथस्थं) K1 महात्मानं, K3 V1 B D S °बाहु (Dn1 °हो) (for °वीर) — b) Ś lacuna for यान्त चा K3 V1 B2 4 5 D S युद्धाय (for यान्त च) D3 [अ]मिततेजसा B3 योद्धारमतिविक्रम — c) K3 च, V1 B1 3–5 D T2 तु, B2 स; T1 3 G M [अ]थ (for स्म) — After 16, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M1 शल्यरथारोहण, G1 शल्यसारथिरोहण — *Adhy. no* (figures, words or both) S (except T2) 29]

अकृतं द्रोणभीष्माभ्यां दुष्करं कर्म संयुगे ।
कुरुष्वाधिरथे वीर मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १७
मनोगतं मम ह्यासीद्भीष्मद्रोणौ महारथौ ।
अर्जुनं भीमसेनं च निहन्ताराविति ध्रुवम् ॥ १८
ताभ्यां यदकृतं वीर वीरकर्म महामृधे ।
तत्कर्म कुरु राधेय वज्रपाणिरिवापरः ॥ १९
गृहाण धर्मराजं वा जहि वा त्वं धनंजयम् ।
भीमसेनं च राधेय माद्रीपुत्रौ यमावपि ॥ २०
जयश्च तेऽस्तु भद्रं च प्रयाहि पुरुषर्षभ ।
पाण्डुपुत्रस्य सैन्यानि कुरु सर्वाणि भस्मसात् ॥ २१
ततस्तूर्यसहस्राणि भेरीणामयुतानि च ।
वाद्यमानान्यरोचन्त मेघशब्दा यथा दिवि ॥ २२
प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं रथस्थो रथसत्तमः ।
अभ्यभाषत राधेयः शल्यं युद्धविशारदम् ॥ २३
चोदयाश्वान्महाबाहो यावद्धन्मि धनंजयम् ।
भीमसेनं यमौ चोभौ राजानं च युधिष्ठिरम् ॥ २४
अद्य पश्यतु मे शल्य बाहुवीर्यं धनंजयः ।
अस्यतः कङ्कपत्राणां सहस्राणि शतानि च ॥ २५
अद्य क्षेप्स्याम्यहं शल्य शरान्परमतेजनान् ।
पाण्डवानां विनाशाय दुर्योधनजयाय च ॥ २६

शल्य उवाच ।

सूतपुत्र कथं नु त्वं पाण्डवानवमन्यसे । C 8 1697 B 8 36 27 K 8 30 28

17 Before 17, S (except T2) ins दुर्योधन — ^{a}) K3 D4 यत्कृतं (for अकृत) V1 भीष्मद्रोणाभ्या — ^{b}) D6 दुष्कृत (for दुष्कर) S (except T2) आहवे कर्म दुष्कर — ^{c}) T G [अ]तिरथे (G2 °थो) (for [आ]धि°)
18 ^{a}) K3 महदासीद्, K4 M2–4 ममाप्यासीद् — ^{c}) Da1 D1.5 वा (for च) — ^{d}) K3 नियतारावु, G1 न हतारावु (for निह°) Da1 D1.5 प्रभो (for ध्रुवम्)
19 ^{a}) B1 आभ्यां (for ताभ्या) K4 यद्यत्कृतं, G2 यत्तत्कृत (for यदकृत) — G3 om 19^{b}–21^{a} — ^{b}) D8 धीरकर्म, T1 क्रूर कर्म, T2 कुरु कर्म, T3 G1 3 कर्म कर्ण (for धीरकर्म) V1 B1.4 Dn1 D2 6 S महाहवे (for °मृधे) — ^{c}) V1 G1 तत्कुरुष्वाद्य (G1 °ष्व च) राधेय — Ś1 K1.2 om (hapl) 19^{d}–20^{c} — ^{d}) D2 इवारिपु (for °पर)
20 G2 om 20 (cf. v l. 19) Ś K1 2 om. 20^{abc} (cf v l 19) — ^{a}) T1 च (for वा) — ^{b}) Dn1 त्व वा (by transp), D6 त्व वै, T1 3 G1 3 पार्थं — ^{c}) V1 D2 6 S (except T2, G2 om.) कौंतेय (D2 M2 °य), Dn1 राधेयं
21 G2 om 21^{a} (cf. v l. 19) — ^{a}) V1 B5 D2 8 तु (for च) D6 सुरेंद्र (for ऽस्तु भद्र) V1 B D (except Dn1) S (except T2, G2 om) ते (for च) — ^{b}) K4 पुरुषर्षभ, D6 नरवर्षभ, S (except T2) त्व नरर्षभ (for पुरुष°) — ^{cd}) S (except T2) पाटवेयानि (for पाण्डुपुत्रस्य) T3 G transp सैन्यानि and सर्वाणि
22 ^{b}) V1 अयुधानि (for °तानि) — ^{c}) T1 वार्यमाणानि T1.3 G M [अ]शोभंत (for [अ]रोचन्त) — ^{d}) K1 3 V1 B (except B5) Dn1 D2–4.6 7 M मेघशब्दो (for °शब्दा). T1 यथा भुवि; M1 यथाध्वनि
23 ^{a}) V1 D6 प्रगृह्य स (for प्रतिगृह्य) — ^{b}) B2 D8 रथिसत्तम (D8 °म) — ^{d}) B2 शैल्य (for शल्यं). K3 B2 T3 G M1 युद्धविशारद
24 ^{a}) Da1 D1.5 वाहय, D6 8 नोदय (for चोदय) K4 [अ]श्वान्, B3 [अ]स्मान् S (except T2) महेष्वास (for महाबाहो) — ^{b}) K1 2 G2 यावद्धर्मि, T1 °द्धक्षि; G1 °द्धन्वी (for °द्धन्मि) — ^{c}) Ś2 भीमसेनो, K1 Dn1 M1 सेन-, V1 °सेनौ (for °सेन) D8 तथा, T1 यम (for यमौ) D6 चैव (for चोभौ)
25 ^{a}) K1 अत्र (for अद्य) D6 पश्यतु — ^{b}) K3 T1 G2 धनजये (K3 °य), D2 6 परे जना — ^{c}) B3 पश्यत, D1 अस्यत B4 कंकपत्राणि (for °पत्राणां)
26 ^{a}) K4 प्रेप्स्यामि, D5 क्ष्येस्यामि (sic), D8 क्षेप्सामि; T1 जेप्स्यामि; T2 क्षिपामि, T3 क्षेत्स्यामि (sic) (for क्षेप्स्यामि) V1 D2 6 शत्रौ, G1 शल्य — After 26^{a}, T1 ins

297* पाण्डवान्सजनार्दनान् ।
सयोक्ष्यामि रणे शल्य

— ^{b}) V1 D2 परमतेजसान्; B1 2 Dn1 °तेजस, D3 °तापनान् K3 स शल्यामिततेजसा — ^{c}) Dn1 पचालानां (for पाण्डवाना) M विनाशार्थं (for °शाय) — ^{d}) D3 दुर्योधनहिताय च; T2 अस्माक विजयाय च — After 26, S ins

298* सजय उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य शल्यः कर्णं वचोऽब्रवीत् ।
[T2 om. the ref.]

27 S om the ref. — ^{a}) K3 सूर्यपुत्र (for सूत°) K3 Dn1 तु; T2 मो (for नु) T1.3 G M कथं तु

27

C 8 1697 B 8 36 28 K 8 30 28 सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्सर्वानेव महारथान् ॥ २७
अनिवर्तिनो महाभागानजेयान्सत्यविक्रमान् ।
अपि संजनयेयुर्ये भयं साक्षाच्छतक्रतोः ॥ २८
यदा श्रोष्यसि निर्घोषं विस्फूर्जितमिवाशनेः ।
राधेय गाण्डिवस्याजौ तदा नैवं वदिष्यसि ॥ २९
संजय उवाच ।
अनादृत्य तु तद्वाक्यं मद्रराजेन भाषितम् ।
द्रक्ष्यस्यद्येत्यवोचद्वै शल्यं कर्णो नरेश्वर ॥ ३०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं युयुत्सुं समवस्थितम् ।
चुक्रुशुः कुरवः सर्वे हृष्टरूपाः परंतप ॥ ३१
ततो दुन्दुभिघोषेण भेरीणां निनदेन च ।
बाणशब्दैश्च विविधैर्गर्जितैश्च तरस्विनाम् ।
निर्ययुस्तावका युद्धे मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ३२
प्रयाते तु ततः कर्णे योधेषु मुदितेषु च ।

(T1 3 G3 तु) तान्महावीर्यान्; Ca as in text. — b) T1 G2 इति मन्यसे, M अतिमन्यते (M1 °से) — c) G1 सर्वास्त्रस्त्वान् K4 महाष्वासान् (sic) (for महे°) B2 सर्वानस्त्रविदा श्रेष्ठान् — d) B (except B2) Da1 D1.3–5.7 महाबलान् (for °रथान्)

28 a) Hypermetric V1 D6 अनिवर्त्यान्, D8 अनुवार्तिनो, T2 अनिवर्तितान् (for °वर्तिनो) — b) B (except B2) D2.4 7 अजय्यान्, D6 अक्षय्यान्; D8 अजेया (for अजेयान्) D6 सत्वविक्रमान्; D5 सद्य° (for सत्य°) — c) D8 (marg sec m as in text) सजननेयुर् (for °नयेयुर्) T1.3 G M1 3 4 ते (for ये) K4 अपि सजयेयुर्युद्धेन (hypermetric), M3 अपि सजनये युद्धे — d) K4 देवं (for भय) B1 साख्यात् (for साक्षात्) Ś2 शतक्रतु°; K4 °क्रतुं (for °क्रतो°)

29 a) Ś2 K4 यथा (for यदा) T1 3 G1.3 M श्रोतासि (for श्रोष्यसि) G2 यदा श्रोता विनिर्घोष — b) K4 इवासने, Da1 D8 °शनै° (for °शने°) — c) Ś1 K1.2 4 पाडवस्याजौ; D8 गांजिव°, S (except T2) पार्थधनुष° — d) D5 नैव (for नैवं) M2–4 भविष्यसि (for वदि°) — After 29, K3 4 V1 B D T2 3 G M ins

299* यदा द्रक्ष्यसि भीमेन कुञ्जरानीकमाहवे ।
विशीर्णदन्तं निहतं तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा द्रक्ष्यसि समरे धर्मपुत्रं यमौ तथा ।
शितैः पृषत्कैः कुर्वाणानभ्रच्छायामिवाम्बरे ।
अस्यतः क्षिण्वतश्चारीन्लघुहस्तान्दुरासदान् । [5]
पार्थिवानपि चान्यांस्त्वं तदा नैवं वदिष्यसि ।

[B2 transp lines 1–2 and 3–4 D8 reads line 1 on marg. sec. m — (L 1) T3 G M द्रक्षसि (for द्रक्ष्यसि). — (L 2) K3 G2 विशीर्णदत , K4 विशीर्णं सदत, T2 विशीर्णतुडं (for °दन्त) G1.2 नैव (for नैवं) D5 वधिष्यसि (for वदि°) — M om. lines 3–6. — (L 3) K4 द्रक्षसि; D8 पश्यसि (for द्रक्ष्यसि) T2 संग्रामे धर्मपुत्र च, T3 G यदा ज्येष्ठ पांडवेय (for the prior half) V1 D5 महाराजं; T2 भीम चापि (for धर्मपुत्र) B2 D2.4 7 तदा (for तथा) T3 G माद्रीपुत्रौ च पाडवौ (for the posterior half) — (L 4) Om. in G1 K3 पृषत्के , Dn1 पृषद्भि° (for पृषत्कैः) K3 D8 कुर्वाणौ (for °णान्) Da1 D5 अभ्रच्छायम् B3 D8 इवांवरं, T3 G अथायसे — (L. 5) V1 क्षण्वतश्च, Da1 D1 5 क्षिणुतश्च, D8 T2 क्षिपतश्च (for क्षिण्वतश्च) T3 G द्रक्षसि लघुचित्रास्तैर् (G1 °चित्रस्तैर्) (for the prior half) Dn1 D8 दुराधरान् (for °सदान्) K3 लघुहस्ताद्दुरासदाव, T3 G1 3 निघ्नतोरीन्सहस्रश , G2 घ्नतोनीकान्सहस्रश° (for the posterior half) — (L 6) T3 G अथ (for अपि) G2 वा (for च) T2 नैन (for नैवं)]

30 D8 T3 om 30 Ś K2–4 om the ref — c) K3 Da1 हि (for [इ]ति) S (except T2, T3 om) तं (for वै) B Da1 D1–4 7 याहीत्येवाब्रवीत्कर्णो — d) G2 शल्य° Ś2 Dn1 कर्ण Ś2 K3 D5 T2 नरेश्वर°; K4 V1 Dn1 D6 °श्वरं, G M जनेश्वर (G1 °र) Da1 D1–4 7 मद्रराज तरस्विन — After 30, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 ins an addl. colophon [*Adhy name* K3 कर्णसंवाद°; Da1 D3.4 कर्णशल्यसंवाद°, Dn1 D1 5 शल्यसवाद°, T2 शल्यवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) B1.4 36, B5 D6 37, Da1 47, D1 30, D4 27, T2 32]

31 Before 31, N T2 ins संजय उवाच — a) S (except T2) महावीर्यं (for महेष्वास) — b) Ś2 K1 युयुत्स S (except T2) समुपस्थितं (for समव°) — d) K2 3 हृष्टरूप°, M2–4 दृष्टरूपा K3 B2 T1.3 G M परतपा (K3 °प); V1 B1 3–5 D T2 समंततः

32 a) K3 B D (except D6) T2 दुदुभिनिर्घोषैर् (for °घोषेण) — b) V1 D6 S (except T2) शखानां (G1 °णां) (for भेरीणां) B3 D2 T3 G M निस्वनेन (for निनदेन) — c) Dn1 T2 शखशब्दैश् (for बाण°) — e) T3 G सर्वे (for युद्धे) — f) D8 मृत्यो° कृत्वातिसत्तमं; Ca as in text. Co cites निवर्तनम्

33 a) Da1 D1 5 प्रयातेषु; T3 G °ते च (for °ते तु) — b) M यौधेषु B2 हृदितेषु; T1.2 विविधेषु (for

चचाल पृथिवी राजन्ररास च सुविस्वरम् ॥ ३३
निश्चरन्तो व्यदृश्यन्त सूर्यात्सप्त महाग्रहाः ।
उल्कापातश्च संजज्ञे दिशां दाहस्तथैव च ।
तथाशन्यश्च संपेतुर्ववुर्वाताश्च दारुणाः ॥ ३४
मृगपक्षिगणाश्चैव बहुशः पृतनां तव ।
अपसव्यं तदा चक्रुर्वेदयन्तो महद्भयम् ॥ ३५
प्रस्थितस्य च कर्णस्य निपेतुस्तुरगा भुवि ।
अस्थिवर्षं च पतितमन्तरिक्षाद्भयानकम् ॥ ३६
जज्वलुश्चैव शस्त्राणि ध्वजाश्चैव चकम्पिरे ।
अश्रूणि च व्यमुञ्चन्त वाहनानि विशां पते ॥ ३७
एते चान्ये च बहव उत्पातास्तत्र मारिष ।
समुत्पेतुर्विनाशाय कौरवाणां सुदारुणाः ॥ ३८
न च तान्गणयामासुः सर्वे ते दैवमोहिताः ।
प्रस्थितं सूतपुत्रं च जयेत्यूचुर्नरा भुवि ।
निर्जितान्पाण्डवांश्चैव मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ ३९
तततो रथस्थः परवीरहन्ता
भीष्मद्रोणावात्तवीर्यौ निरीक्ष्य ।
समज्वलद्भारत पावकाभो C 8 1715 B 8 37 11 K 8 31 12

सुदिनेषु) Ś2 ह (for च) — c) Ś K2 4 B8 वसुधा (for पृथिवी) T8 G चचाल च मही सर्वा Ca cites चचाल (as in text) — d) K1 2 D4 रराम; V1 ननाद, B5 ववास, Bom. Ed Cn ववाश, Cnp ररास (as in text) Ś K B1.8 D1 8–6 8 T2 M1 सुविस्तर, V1 सुविश्रवं, Dn1 सुनिष्ठुर, T8 G2 8 सविस्वर, G1 विवस्वर (for सुवि°) D2 रराम बहुविस्तर

34 a) Ś2 K8 B1.8 5 D2–5 7 8 T1 निःस(D8 °स्त)-रन्तो, T2 विच° (for (निश्च°) Da1 D1.5 व्यदृश्यते; G1.2 [ऽ]प्य(G2 °भ्य)दृश्यंत — b) D8 तस- (for सप्त) B8 भयावहा (for महाग्रहाः) Ca cites सप्त महा° (as in text) K8 सूर्ये क्षत्त महाप्रजा (sic) — c) K1.3 B D S उल्का(T1 °ल्क)पाताश्च K1 सयज्ञे, K8 B D2 8 7 8 S (except T2) सजज्ञुर्, Da1 D1.4 5 सजग्मुर् (for संजज्ञे) — d) V1 Dn1 दिशो (for दिशां) K8 B D2 8 5–7 T2 दाहाश् T1 8 G M दिग्दाहाश्चाति(T1 °ह्यति-, T8 G °श्च सु)दारुणाः — e) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8–5 7 T2 शुष्काश(D4 °स)न्यश्च, D2 निर्वाताश्च, D6 तथा शल्यश्च, D8 (marg as in text) सुघामन्यश्च; T1 शथाशन्यश्च (sic), G2 क्षया° (for तथा°) Dn1 तु, D2 [ए]व (for च) — f) Da1 D1 5 सु- (for च) K1.8 V1 B D T2 भैरवा, T1.8 G M भैरव (for दारुणा°)

35 a) T1 मृगपक्षिगणांश्च — b) K1 8 B D S पृतनां बहुशस् (by transp), V1 पृतनासु शलस् K8 V1 B5 D4 तथा (for तव) — c) K4 तथा, S (except T2) ततश् (for तदा) — d) Ś2 वेदयत, K4 देवयन्तो B5 Da1 D1 8 5 7 T2 महाभय

36 a) B5 D6 7 T8 G8 प्रथितस्य (for प्रस्थि°) Dn1 T1.2 तु (for च) — c) T2 अश्मवर्षं; G2 अस्त्र° (for अस्थि°) G2 सततम् (for पतितम्) — d) B8 भयावहं, T2 भयकर (for भयानकम्)

37 a) S (except T2) चापि (for चैव) K1 शास्त्राणि K8 जज्वलुश्चेलुरस्त्राणि — b) D8 च प्र-; T1 चापि, T8 G1 8 चास्य; G2 च तु (for चैव) D2 च कपिता; T2 पतति हि — c) Ś1 K2 व्यमुच्यत; विमुचति K8 अश्रूणि वान्यमुचत — d) K1 वाहनाश्च

38 b) Dn1 D2 T2 च वै; D6 तव (for तत्र) B Da1 D1 8–5 7 दारुणा (for मारिष) — d) K2 सुदारुण, B2 च मारिष, M2–4 सुदारुण

39 a) T1 गणयामास — b) Ś2 G1 ते देव, K1.8 4 B D (except D6) T2 Ca दैवेन — c) Dn1 T2 8 G तु (for च) — d) T1 [आ]ह (for [ऊ]चुर्) B Da1 D1.8 4 7 8 T1 नराधिपा (T1 °प), D5 नरा द्विपा (for नरा भुवि) — After 39cd, S (except M1) ins

300* शल्येन सहित दृष्ट्वा कर्णमाहवशोभिनम् ।

— e) K8 निर्जितान्पाडुपुत्राश्च

40 a) K1 2 रथस्था (K2 °स्था), G2 रहस्थे — b) K8 B4 Da1 D1 5 अस्तवीर्यौ, K4 B1 8 5 Dn1 D8.4.7 अति°, V1 निहतौ, B2 चास्तवीर्यौ; D2 चाति, D6 सनिहतौ, T2 G1 M1 आर्तवीर्यौ, G2 अथ वीर्यौ (sic), Ca आत्तवीर्यौ (as in text) B1 8 4 Da1 D1 8–5 7 S (except G2) समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Cv भीष्मद्रोणावसुवीर्यौ निरीक्ष्य — c) Ś K1 2 4 V1 B (except B4) Dn1 D8.4.6 7 S समुज्ज्वलन् (Ś K2 4 B2 Dn1 T2 °द्), K8 समुज्ज्वलौ, D2 ससज्ज्वलद्, Co सम° (as in text) K1 8 B1 8–5 D T G M2–4 भास्कर(G1 °र, G2 °रि)पावकाभो (B1 °भौ), K8 भास्करपावकाभुभौ, K4 भास्वरपावकौर (sic), V1 B2 पावकभास्कराभो, M1 भास्करपावकोपमो — d) K8 विवर्तत, B5 Dn1 D5.7 वैकर्तनौ (D5 °ने), D8 (marg as in text) वैकर्तनो Dn1 D2 नरकुंजरो, T1 G1 रथि° (for

C 8 1775 B. 8 37 11 K 8 31 12 वैकर्तनोऽसौ रथकुञ्जरो नृपः ॥ ४०

स शल्यमाभाष्य जगाद वाक्यं
पार्थस्य कर्माप्रतिमं च दृष्ट्वा ।
मानेन दर्पेण च दह्यमानः
क्रोधेन दीप्यन्निव निःश्वसित्वा ॥ ४१

नाहं महेन्द्रादपि वज्रपाणेः
क्रुद्धाद्बिभेम्यात्तधनू रथस्थः ।
दृष्ट्वा तु भीष्मप्रमुखाञ्शयाना-
न्न त्वेव मां स्थिरता संजहाति ॥ ४२

महेन्द्रविष्णुप्रतिमावनिन्दितौ
रथाश्वनागप्रवरप्रमाथिनौ ।
अवध्यकल्पौ निहतौ यदा परै-
स्ततो ममाद्यापि रणेऽस्ति साध्वसम् ॥ ४३

समीक्ष्य संख्येऽतिबलान्नराधिपै-
र्नराश्वमातङ्गरथाञ्शरैर्हतान् ।
कथं न सर्वानहितान्रणेऽवधी-
न्महास्त्रविद्ब्राह्मणपुंगवो गुरुः ॥ ४४

स संस्मरन्द्रोणहवं महाहवे
ब्रवीमि सत्यं कुरवो निबोधत ।
न वो मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोग्ररूपिणम् ॥ ४५

रथ°) B D3 4 7 नृप, Da1 D1.5 तदा; Dn1 T2 रुपा; D2 तया; T1 3 G M वृपा (M1 °पा)

41 a) B2 सैल्यम् K1 B1 आमास्य, T3 G आसाद्य — b) Ś1 धर्म (for कर्म) B (except B2) Da1 D1.3-5 7 कर्मातिदाय विचिंत्य, T3 G दृष्ट्वाप्रतिम च कर्म — c) G2 दर्मेण; G3 (before corr) दृष्टेन, Ca दर्पेण (as in text) B (except B2) D2-4 7 विदह्यमान (for च दह्य°) — d) K3 धक्ष्यन् (for दीप्यन्) Ś K2 4 T2 निःश्वसन्वा (K4 T2 °स्वा); K1 3 D3 T1 3 G1 3 M2-4 निश्वसित्वा, V1 B1.3 4 5 Da1 D1 3-7 नि(D3 नि)श्वसश्च B3 दीप्यंश्च कोपेन च निश्वसंश्च; D2 क्रोधेन निस्वं च दीप्यमान; G2 पार्थप्रभावासह-मानचेता

42 G2 om. 42ab Before 42, D3 ins कर्ण उवाच — b) K1 B, D2-4 6 7 आयु(K1 °स्रु)धवान् Dn1 T2 क्रुद्धाद्बिभेम्यामि (T2 °म्येव) न चक्रपाणे — c) K1 B D (except D3) हि, K3 S [अ]पि (for तु) Ś1 K2 भीमप्रमुखान्; G2 भीष्मप्रतिमान् (for भीष्मप्रमुखान्) K3 प्रपातान; G2 चयानां, M1 जयानान् — d) B (except B1) Da1 D1- 7 ह्यतीव मां; Dn1 नत्वेव सा V1 B Dn1 D3 4 7 T G1 3 M ह्य(V1 T2 स, Dn1 मा; T1 सु; T3 G1.2 M सा)स्थिरता जहाति, Da1 D1 3 5 ह्य(D1.5 सु)-स्थिरतां जहाति K3 न त्वेकमद्यं स्थिरता कदेति (sic), D5 ह्यतीव माय स्थिरता जहाति, D3 नन्वेवमद्य स्थिरता जहेति, G2 नन्वेनमां सास्थिरता जहाति (sic)

43 a) K1 °प्रतिमावनिर्मितौ; K3 °वनिर्दितौ, K3 °वनिर्हतौ; V1 °वनंदितौ, M2-4 °प्रतिमानवीर्यौ — b) Dn1 S (except T2) रथाश्वनागारि(Dn1 °न्प्र, T1 °दि; G1 °नि)-वरप्रमाथिनौ — c) K4 अवध्यकल्पैर्; G2 अवार्यकल्पा T1 G1 3 यथा; T2 युधां (for यदा) K3 परि (for परैस्) — d) G2 यथा (for ततो) K1 समासाद्यपि; K3 समासाद्य; V1 B3-5 Da D1.5 6 समाप्य(D5 °प्या)स्ति; B1 2 D3.4.7 न मेप्यस्ति, D2 समेद्यास्ति, D3 समाप्यद्य; T1 3 G M [अ]पि मे नास्ति (T1 M1-3 °द्य) (for ममाद्यापि) V1 B Da1 D1.3-5 7 T3 G M4 [ऽ]द्य; D2 T1 [ऽ]पि; D6 न (for ऽस्ति) G2 सोवध (for साध्वसम्) Dn1 T2 ततो (T2 °था) ममाप्यस्ति न साध्वस रणे

44 a) Ś2 समेक्ष्य, K2 4 समेति G2 M संखे, G3 सद्ये (for सख्ये) Dn1 D6 T2 M2-4 [ऽ]तिबलैर् (for °बलान्) B Da1 D1 3-5 7 नराधिपान् (for °धिपैर्) — b) K3 नराक्ष, V1 वराश्व, B Da1 D1.3-5 7 ससूत- (for नराश्व-) K3 B Da1 D1-5 7 S परैर् (for शरैर्) — c) K3 T2 हि, T3 G3 M2-4 नु; G1.2 तु (for न) K1 सर्वौ (for सर्वान्) K2.3 अवधीर्

45 = (var) 71* — a) K3 य ससरन्; B3 तत स्मरन्; B1 ससज्वर; Da1 D5 सम स्म(D5 °ज्व)रन्; D1 समज्वर, D6 स च स्मरन्, G2 समत्वरन्; T3 G3 सुसंस्मरन् Ś2 K4 द्रोणरणं, K1 3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T3 G M द्रोणमह; V1 D2 6 T1 2 °वध (for °हव) B3 महारणे (for °हवे) Ca तमज्वर द्रोणमह महाहवे — b) D3 ब्रवीपि Da1 D1 5 सर्वे; D3 सवं (for सत्य) K3 Dn1 नियोधत Ca ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत — c) V1 D6 न त; D2 T2 न वै, D4 T1 G1 नरो (for न वो) G2 न वेदमन्य (for न वो मदन्य) V1 प्रहरेद्, D6 महते, G2 प्रसभद् (for °हेद्) Ca न या मदन्य प्रसहेद्रणेऽर्जुनं — d) Ś K1.2 4 V1 B1-3.4m 5 Dn1 D2-4 6 7 T2 G1 M2-4 समागतं (for क्रमा°) B2 मृत्युर् K3.4 om (half) from मृत्यु up to स चेद्गतान् (in 46c) B1 M2 (inf lin. as in text) 4 [उ]त्तमामृतान्, T1 [आ]त्तशस्त्र; T3 G [उ]त्तमाहूतं (for [उ]ग्ररूपिणम्) Ca क्रमागतं मृत्युमिवो-त्तमामृताव् ❀ Ca अयं श्लोकः कर्णाभिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते। ❀

शिक्षा प्रसादश्च बलं धृतिश्च
द्रोणे महास्त्राणि च संनतिश्च ।
स चेदगान्मृत्युवशं महात्मा
सर्वानन्यानातुरानद्य मन्ये ॥ ४६

नेह ध्रुवं किंचिदपि प्रचिन्त्यं
विदुर्लोके कर्मणोऽनित्ययोगात् ।
सूर्योदये को हि विमुक्तसंशयो
गर्वं कुर्वीताद्य गुरौ निपातिते ॥ ४७

न नूनमस्त्राणि बलं पराक्रमः
क्रिया सुनीतं परमायुधानि वा ।
अलं मनुष्यस्य सुखाय वर्तितुं
तथा हि युद्धे निहतः परैर्गुरुः ॥ ४८

हुताशनादित्यसमानतेजसं
पराक्रमे विष्णुपुरंदरोपमम् ।
नये बृहस्पत्युशनःसमं सदा
न चैनमस्त्रं तदपात्सुदुःसहम् ॥ ४९

संप्रक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे
पराभूते पौरुषे धार्तराष्ट्रे ।
मया कृत्यमिति जानामि शल्य
प्रयाहि तस्माद्द्विपतामनीकम् ॥ ५० C 8. 1727 B 8. 37. 21 K 8. 31. 22

46 K3.4 om up to स चेदगान् (in 46c) (cf. v. l. 45) — a) Ś2 शिसा, D8 (marg as in text) शय्या (for शिक्षा) K1 प्रसादाश्च, K2 D8 T3 G1 M Ca cp [अ]प्रमादश्च, D2 प्रवामश्च; D4 (marg as in text) क्रमादश्च, T1 प्रयागश्च, T3 G2 3 प्रदानं च V1 D6 transp बल and धृतिश् Ca cites बल and धृति (as in text) — b) D1.5 T1 सततिश्च (for संनतिश्च) Ca c cite संनति (as in text) — c) K1 देवनागान् (for चेद°) G2 स चो गदां मृत्युवश महात्मन — d) Ś2 आतुराव्, Ca आतुरान् (as in text) K3 अर्थमाना, B1 T2 एव मन्ये D8 (marg as in text) अन्यमन्ये G3 सर्वाननन्यानचिराद्य मन्ये (sic)

47 a) K3 G3 M1 नाह, D1 निरह (sic), D2 नैव, D8 नेद, G2 अहो (for नेह) K3 ध्रुव (for ध्रुव) K3 B1.3.4 Dn1 D8 T2 प्रचिंत्य, B2.5 Da1 D1–5.7 T1.3 G M प्रचिंतयन् V1 D6 नैव ध्रुवं च न जातु विद्यते — b) S2 विद्वन्, K1 विधुर्, K3 धिया, B Da1 Dn1 D1–5.7.8 T2 निद्या, T3 G वदामि, M विंदामि (for विदुर्) Ś2 (marg sup lin) विदुल्लोल (for °लोके) Ś2 कार्मणो, B1 कर्मणा Ca cites कर्मणो दैवयोगात् Co नित्ययोगात् (as in text) V1 D6 निंदामि नित्य कर्मणो (D6 °णा) दैवयोगात्, T1 विंदामि वो कर्मणि नित्ययोगात् — c) G2 अपि (for हि) K3 त्रिमुक्तशास Dn1 °समयो, Co त्रियुक्तसंशयः. Cv as in text — d) K1.3 V1 B D1 S Ca.c आ(G2 ए-; M1 अ)र्यं (for गर्वं) G2 परौ (for गुरौ)

48 a) D8 (sup lin as in text) सन् (for न) K3 तेमनस्त्राणि (sic), T1 सत्नम° (for नूनम°) Ca c cite नूनम् (as in text) G2 पराक्रमं, Ca c °म (as in text) — b) Ś2 V1 B2.3.5 D (except D6 8) S (except T2) Ca क्रिया, Co क्रिया (as in text) K3 सुनिर्त; V1 D6 सुधैर्यं; B3 T1 सुनीता; Dn1 T1 सुनीति; D4 स्व(sup lin च)नीतिं, T3 G M सुनीता (G1 °ता); Ca. c °नीतं (as in text) V1 B3 D5.6 8 T1 G2 च, Da1 Dn1 D1 T2 om, D4 व (for वा) — c) K3.4 मुखाय (for सुखाय) Ś1 K2 वर्वितुस्, G2 वचित — d) V1 B3 Dn1 D8 T2 यथा (for तथा) T3 G3 M1 [अ]पि (for हि)

49 a) K1 °समानतेजसा, B1 °वर्चसं — b) D2 विष्णुपुरदरो यथा — c) B1 2 4 D3 4 7 M बृहस्पत्युश(B1 °स)नो, Da1 D1 5 °शनन्; G2 °शना B1 2 (before corr) D3 4 7 M सदा समं (by transp) K4 समं, D5 यदा, T2 वदा (for सदा) — d) B2 पश्य, D6 8 न वा (for न च) V1 D6 [ए]वद्, T1 [ए]वम् (for [ए]नम्) K3 अस्त्रे K1 B3 5 Da1 D1–5 7 तदु(B3 °द)पास्त्र दुःसहं; K3 D6 व्यदधात्सु°, V1 B1 तदवाप्य दुःसहं; B2 तमाशुच दु°, D8 तद्ध्मह° (sic), T1 3 निजघान दुःसहं, M न जघान दुःसह (for तदपात्सुदु°) Ca (corrupt) आवणराक्षवत् Co cites अपात् (as in text) Dn1 दृष्ट्वा हत भीष्मपितामहं रणे, T2 दृष्ट्वा हत भीमरणे पितामह, G2 न चैवमस्त्राणि जघान दुःसहं, Cv न चैनमस्त्रं वदुपास्त दुःसहं

50 a) Ś1 K1.2 4 B2 4 5 Da1 Dn1 D1.3 4.5 7 8 Ca संप्राक्रु(D8 °घा)ष्टे, K3 सेंद्राकुबेरा, D6 असंहृष्टे; D8 m संप्राक्रुष्टे, T1 अहं प्रहृष्टे, T2 M1 Co समक्रुष्टे; T3 G2 समं प्रक्रु(G2 °क्रु)ष्टे, G1 समंप्रहृष्टे (for सम्प्रक्रुष्टे) K3 (before corr) रुदिति; V1 Dn1 D8 M रुदिते, G2 रुदितं (for रुदित-) Cv संप्राक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे — b) K3 पराभूतो; V1 D6 पराभिभूते, S °जिते (for °भूते) K3 पौरुषो Ca.c as in text — c) B1 महाकृत्यम्; S (except T2) कृत्य (G1 °तिं) मया (by transp) Ca मया कृत्यं (as in text) Co cites कृतं (sic) T1 G1.2 M1 नाथ; T3 G3 M2–4 नाथ (for इति) Dn1 जानासि — d) G1 M अनीकिनीं (for अनीकम्).

C. 8 1776 B. 8 37 22 K. 8 37 23 यत्र राजा पाण्डवः सत्यसंधो
व्यवस्थितो भीमसेनार्जुनौ च ।
वासुदेवः सृञ्जयाः सात्यकिश्च
यमौ च कस्तौ विषहेन्मदन्यः ॥ ५१
तस्मात्क्षिप्रं मद्रपते प्रयाहि
रणे पाञ्चालान्पाण्डवान्सृञ्जयांश्च ।
तान्वा हनिष्यामि समेत्य संख्ये
यास्यामि वा द्रोणमुखाय मन्ये ॥ ५२
न त्वेवाहं न गमिष्यामि मध्यं
तेषां शूराणामिति मा शल्य विद्धि ।
मित्रद्रोहो मर्षणीयो न मेऽयं
त्यक्त्वा प्राणाननुयास्यामि द्रोणम् ॥ ५३
प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितान्ते
प्राणप्रमोक्षोऽन्तकवक्त्रगस्य ।
अतो विद्वन्नभियास्यामि पार्थं
दिष्टं न शक्यं व्यतिवर्तितुं वै ॥ ५४
कल्याणवृत्तः सततं हि राज-
न्वैचित्रवीर्यस्य सुतो ममासीत् ।
तस्यार्थसिद्ध्यर्थमहं त्यजामि
प्रियान्भोगान्दुस्त्यजं जीवितं च ॥ ५५
वैयाघ्रचर्माणमकूजनाक्षं
हैमत्रिकोशं रजतत्रिवेणुम् ।

51 a) B1 सत्यसेनो, M1 °सधौ (for °सधो) — b) K3 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.7.8 T3 G M1 व्यवस्थितौ (for °स्थितो) T1 भीमसेनोर्जुनश्च, G1 °सेनार्जुने G1 स (for च) — c) V1 Da1 Dn1 D1.6 T2 ध्(T2 द)ष्टद्युम्न; T2 G2 सवासुदेव K1 सजय (for सृञ्जया) K3 T1 M1 सात्यकिस्सृञ्जयाश्च, B D S सात्यकिः सृंजयाश्च (by transp.) — d) Ś1 K1 कस्यौ, K3 D8 कस्तद्, V1 B Da1 Dn1 D1-5 S कस्तान् (for कस्तौ) K1 G2 M1.4 विषहे मदन्य°, B3 विषहे मदन्य° Ca cites मदन्य° (as in text)

52 B3 om. 52ab — a) T2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) — b) D2 T2 om. रणे Some MSS पंचालान्, T3 G2 पाञ्चान्, G3 ज्वालान् (for पाञ्चालान्) V1 transp. पाञ्चालान् and पाण्डवान् Da1 D1.5 मद्रपान्, T2 तान्पा-ण्डवान् (for पाण्डवान्) — c) K3 हत्वा, B1.2 Da1 D1.5 तथा (for तान्वा) Cc cites तान् (as in text) M3 हनिष्यामि (for हनि°) K4 हतोद्य, V1 समनेत्य, B1 समित्य (for समेत्य) G3 M1.2.4 सगे, G3 M3 सधे (for मन्ये) — d) M4 योत्स्यामि (for यास्यामि) K1 B1.3 Da1 Dn1 D1.2.5.8 T1.2 G M द्रोणमुख्यो (B1 °मुख्या, Dn1 °मुखे) यनाय, K3 द्रोणमुखाय मन्ये, K3 °मुखोपयाय, V1 B4 भीष्मपथा (B4 °मुखो) यनाय, B2 D3.4.7 द्रोणपथा यनाय; B5 द्रोणपथं यनाय, D6 भीष्मपथो यमाय, T1 द्रोण-नाय च मार्गं (for °मुखाय मन्ये) Ca c cite द्रोणमुख°

53 D om. 53 — a) V1 D1-3.8 M1 नन्वेवाहं (for न त्वेवाहं) K1 B4 Da1 D1.6-8 गमिष्यामि, K4 Dn1 D G1 नाग°, B4 मग° (for न ग°) Ca cites न त्वेवाहं न गमिष्यामि (as in text) D2 om. (hapl.) from मध्यं up to अनुयास्यामि (in 53d) B4 D1.8 T2 मध्ये (for मध्यं) ‖ Cc नैव शब्दो निपातको द्वौ नञौ निश्चयार्थे ‖ — b) Ś1 K4 ते, Ś1 त्व, K1 च (for तेषां) T1 कुरूणाम् (for शूराणाम्) B3 D6 T2 G1 M1 om. मा K4 V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 मा शल्य, B2 मां स, T1.3 G2.3 M2-4 शल्याद्य (for मा शल्य) Ca cites मा (as in text) — c) Ś2 मित्रो द्रोहो, T1 मित्रद्रोही (for °द्रोहो) V1 B4 T1.2 मेद्य; T3 G1.3 चाहं; G2 वाहं (for मेऽय) — d) K3 प्राणा (for प्राणान्) K3 न तु; M3 न तु (for अनु-)

54 a) Ś K1.2.4 G2 जीवितांते (K1 °त-); Ca c °तान्ते (as in text) — b) Ś K2 मानप्रमोक्षो; K4 B D S नास्ति प्रमोक्षो (G2 °को) (for प्राणप्र°) Ca c cite प्रमोक्ष° Dn1 S °सनिभ(G1 °ह)स्य, B Da1 D1-5.7 Cc °स(B3 °सा)त्कृतस्य, D3 °चक्रकस्य (for °वक्त्रगस्य) K3 V1 नास्ति प्रमोक्षावक्त्रवक्त्रतस्य (V1 °सनिभस्य) — c) B1 T1 ततो, Dn1 अतो हि (for अतो) Da1 D1.5 विद्वान् S (except T2) अभियोत्स्यामि (for °यास्यामि) K3 पार्थौ, V1 B1.2.4.5 D (except D2) T2 पार्थान्, G1 पार्थे B3 ततो विद्वाननुयास्यामि पार्थान् — d) D2 om. (? hapl.) from दिष्ट (in 54d) up to सिद्ध्यर्थं (in 55c) K1 दिष्टे, Co दिष्ट (as in text) K3 अतिवर्तितु, Dn1 D5 T3 G2.3 वि(G2 ह्य)नि°, D8 स्वति°, T1 व्यतिवर्तेततुं (corrupt), T2 एतिवर्वितु, G1 व्यतिवार्तेस्व (for °वर्तितु) S (except T2) हि, Cc वै (as in text)

55 D2 om. up to सिद्ध्यर्थं (in 55c) (cf. v. l. 54) — a) B3 कल्याणवृत्ति (for °वृत्त°) Ś2 वि, V1 स (for हि) K3 V1 B Dn1 D4.6-8 S राजा (T3 °ज्ञो) (for राजन्) — b) Ś2 वैचित्तवीर्यस्य, Da1 वैचित्र्य° (for वैचित्र°) K1 समास्तौ, M2-4 समाभूत् (for ममासीत्) — c) B2 तस्यानुसिद्ध्यर्थमहं; T1 तस्यार्थसिद्धौ प्रसमं — d) K1 स्वम्यजं, K3 पुष्करं, K4 सुस्त्यज

56 a) Ś K2 T1 M1 वैया(M1 वय्या)घ्रवर्माणम्, Da1 D1.5 वैयाघ्रचर्माणम्, Ca c वैयाघ्र° (as in text). B1 अकूजनोक्ष, B2 अमजनाक्षं, B4 अकूजनार्यं, D6 S

रथप्रवर्हं तुरगप्रवर्हैं-
र्युक्तं प्रादान्मह्यमिदं हि रामः ॥ ५६
धनूंषि चित्राणि निरीक्ष्य शल्य
ध्वजं गदां सायकांश्चोग्ररूपान् ।
असिं च दीप्तं परमायुधं च
शङ्खं च शुभ्रं स्वनवन्तमुग्रम् ॥ ५७
पताकिनं वज्रनिपातनिस्वनं
सिताश्वयुक्तं शुभतूणशोभितम् ।
इमं समास्थाय रथं रथर्षभं
रणे हनिष्याम्यहमर्जुनं बलात् ॥ ५८
तं चेन्मृत्युः सर्वहरोऽभिरक्षते
सदाप्रमत्तः समरे पाण्डुपुत्रम् ।
तं वा हनिष्यामि समेत्य युद्धे
यास्यामि वा भीष्ममुखो यमाय ॥ ५९
यमवरुणकुबेरवासवा वा
यदि युगपत्सगणा महाहवे ।
जुगुपिषव इहैत्य पाण्डवं
किमु बहुना सह तैर्जयामि तम् ॥ ६०
इति रणरभसस्य कत्थत-
स्तदुपनिशम्य वचः स मद्रराट् । C 8 1738 B 8. 37 32 K 8 31 33

भकूजिताक्षं (G2 °क्षा), D8 °जनाख्य, Ca c °जनाक्षं (as in text) — b) K1 B2–5 Dn1 D2 4 6 7 हेमत्रिकोश (B1 D4 °पं), K8 Da1 D1 5 8 T1. 3 G M1 हैम त्रिकोप (K8 D8 T1 M1 °श, T8 G °णं), V1 हेमप्रकाशं; B1 हेमाद्रिकोषं; D8 हेमत्रिकेपिं, Ca c हैमत्रिकोश (as in text) K1 रजतत्रि-वोनां (sic), V1 रजताद्रिवेणु; Da1 Dn1 D1. 5 G M1 रजतं त्रिवेणु; T1. 2 M4 रजि(M4 °ण)तत्रि°, Ca c रजतत्रि° (as in text) — c) B3 G2 रथप्रवाह; G1 रथस्वबर्हं; Ca. c °प्रबर्हं (as in text) K4 तुरगै प्रयर्हैद्; V1 D6 तुरगैर्नि-(D6 °र्हि)युक्तं; B3 तुरगप्रवाहैर्, G °प्रवीरैर् (for °प्रबर्हैर्) — d) Ś K1. 2 4 युद्ध (for युक्त) K8 D3 प्रदान्; G1 प्रादामि K8 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1. 2 G1 M1 इमं (for इदं) Dn1 T2 च (for हि) K8 M1 राम, T1. 2 G2 राजा (for राम) V1 D6 प्रा(D6 प्र)दादसौ मह्यमिम च राम°

57 a) V1 D6 शस्त्राणि, Da1 D5 चित्राण, S (except T2 G1) जैत्राणि D7 शाल्य — b) B Da1 D2–4. 7 8 ध्वजान्, T8 G गदां (for ध्वज) D1 5 ध्वजानादां (D5 °दा) (for ध्वजं गदां) K8 Da1 गदा, B1 सदा; B2–5 D2–4 7 M2–4 गदा°; T8 G घोरां (for गदां) Ś2 सायकं, B3. 4 शायकाश्च; D8 सायकश्च — c) K8 दृस, D6 दत्त (for दीप्त) S (except T2) असींश्च दीप्तान्परमायुधांश्च (T1 °धानि) — d) T8 G हि (for च) D2 om स्वनवन्त-मुग्रम् K1 स्वरवतम्; K2 स्वनवर्तम्, B8 प्ररणतम्, T2 स्वनदतम् (for °वन्तम्) — After 57, T8 G ins

301* अस्त्राणि दिव्यान्यददान्महात्मा
[G1 ददान्; G2 [अ] दहन् (for °दान्)]

58 a) D1 पताकिनीं — b) B3. 4 T1 2 शि(T2 श्वे)-ताश्वयुक्तं, M2–4 शुभाश्व° (for सिताश्व°) Ś K1. 2 4 शुभतूणभूषितं; K8 D5 °तूर्णशोभितं; B5 T1 °सूणशोभितं; T2 °रूपशोभितं; T8 G2 °वेणुशोभितं (G2 °शोभ) — After 58^{ab}, T8 G ins

302* रथप्रवर्हं पुरुषप्रवर्हं ।
[G3 तुरगप्रवर्हं° (for पुरुष°)]

— c) V1 इद, T1 रथं (for इम) D5 समास्थय (sic) (for °स्थाय) K8 रथ रथर्षी; D1. 5 रथ नरर्षभं; T8 G रथर्षभ रणे — d) T8 G इद (for रणे) Ś2 बलं (for बलात्)

59 a) G2 तच् (for त) K8 V1 B D T1. 2 G1 2 M अभि(M2–4 °ति)रक्षेत्; T8 G8 हि रक्षेत् (for ऽभिरक्षते) — b) V1 T1 सदाप्रमत्त, G1 2 तदाप्रमत्त°; G8 सदाप्रवृत्त G1 पांडुपुत्र (for °पुत्रम्) — c) K1 त वै, M2–4 तथा (for तं वा) T1 जयिष्यामि, G2 गमिष्यामि (for हनि°) B1 8 D8 4 7 रणे समेत्य; S (except T2) समेत्य सख्ये (G2 M1 3 4 °खे; G3 °घे) (for समेत्य युद्धे) — d) K8 यो (for वा) V1 D6 S (except T2) द्रोणमुखो (G2 °खे); B2 भीष्मपथा (for °मुखो)

60 a) D6 °वासवाद्या, T1 °वासवाय. Ś2 K1. 4 V1 B (except B1) Dn1 D5 7 T2 8 G1 8 M om (hapl.) वा — b) V1 महाहवेषु T1 वियुगपरमगुणा महाहवे (sic), G2 यदि युगपत्सहसा समाहवे — c) B1. 4 जुगुप्स(B4 °प्सि)व, B5 °पिरिव, Cap c °पिषव (as in text) ※Ca जुगुपु° रक्षेयुरित्यर्थे छान्दस ।※ B1. 4 Da1 D1 3–5 इहेत्य (D3 °त्य), B2 3 Da1 D7 इहाय K8 Dn1 D8 इहोपयाति ते, V1 (marg. as in text) इहेपुरस्थिर मे (sic) (for इहैत्य पाण्डव) S जुगुपुरिह समेत्य फल्गुन — d) K1 V1 B1. 2 5 Dn1 D2–5 7 किं; Co किमु (as in text) Da1 सहितैर्, D8 सह तौ (for सह तैर्) V1 D6 T2 3 G2. 3 [अ]हं; Da1 D1. 5 [अ]ह तं (for तम्)

61 Before 61, V1 B D (except D3 8) ins संजय उवाच — a) K4 Da1 कथ्य(Dn1 °थ)तस्, V1 B5 Da1 D1. 6 T1 कथि(B5 °थि)तं; D2 कथितस; Ca कत्थतस् (as in text) ※Co कर्णत (sic) इति पष्ठयर्थे सत्सिद्ध ।※ T2 इति रणरभसमस्य कथयतस Ca. c cite रणरभसस्य (as

C 8 1738
B 8 37 32
K 8 31 33

अवहसदवमन्य वीर्यवा-
न्प्रतिपिपिधे च जगाद चोत्तरम् ॥ ६१

विरम विरम कर्ण कत्थना-
दतिरभसोऽस्यति चाप्ययुक्तवाक् ।
क्व च हि नरवरो धनंजयः
क्व पुनरिह त्वमुपारमायुध ॥ ६२

यदुसदनमुपेन्द्रपालितं
त्रिदिवमिवामरराजरक्षितम् ।
प्रसभमिह विलोक्य को हरे-
त्पुरुपवरावरजामृतेऽर्जुनात् ॥ ६३

त्रिभुवनसृजमीश्वरेश्वरं
क इह पुमान्भवमाह्वयेद्युधि ।
मृगवधकलहे ऋतेऽर्जुना-
त्सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः ॥ ६४

असुरसुरमहोरगान्नरा-
न्गरुडपिशाचसयक्षराक्षसान् ।
इषुभिरजयदग्निगौरवा-
त्स्वभिलपितं च हविर्ददौ जयः ॥ ६५

स्मरसि ननु यदा परैर्हृतः
स च धृतराष्ट्रसुतो विमोक्षितः ।

---

in text) — b) D8 G1 M1 तदुत निशाम्य; T1 तत्समुप°; T2 तमुप°, G3 तदुपरि° (for तदुप°) V1 D6 वचोस्य; G3 स वचः स (for वच स) — c) B8 समहसद्; Dn1 D6 T G M1 अप°, Ca अव° (as in text) K8 इव मन्यु, S अवमत्य (for °मन्य) — d) D6 प्रतिपिन्द्रे च; T2 M1 °सिपिधे च, G3 °निदधे च, M8 °पिवेध च (for °पिपिधे च) Dn1 सोत्तर (for चोत्तरम्)

62 Before 62, N T1 ins शल्य उवाच — a) D2 कर्णे D3 कलनाद् (for कत्थ°) — b) K1 अभिरभसो; B1 अतिरभपो (for अतिरभसो) Ś2 K1 D4 5.7 T8 G [ऽ]पि (for ऽस्य) K8 [अ]निर्वाच्यमुक्तवान्, V1 D4 5 7 [अ]तिवाच्य(D5 7 °च)मुक्तवान्; B1 [अ]भिचाप्यनुरक्तवादी, B2 5 D8 [अ]ति चाप्ययुक्तवादी; B1 T1 G2 [अ]ति (G2 °पि) चाप्ययुक्तवान्, Dn1 [अ]तिवाचप्रयुक्तवान्; D2 °वाचमुक्तवादी, D8 [अ]प्यतिवाप्ययुक्तवान्; D6 T2 G3 [अ]विचार्य चो(D6 यु)क्तवान् K4 अतिरभसोस्यतवाप्ययुक्तवाक् (sic), B8 अतिरभसेनविचाप्युक्तवान् (sic). T2 अभिरसस्य***स्वयुक्तवाक्य — c) Dn1 कथ (for क्व च) V1 B2 D6 क्व नु (B2 न्व) समरवरो; D8 क्व च हि नरवरो हि; G2 क्व च*नृवरो — d) D6 असि (for इह) Ś2 कप्द्रा [?] रिह त्वमुपारम धुध, K8 पुनरिह त्वमुपारमाद्य युद्धात्; K4 V1 B1-3.4m.5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 क्व पुनरहो (K4 °रिह; Dn1 °रसि हो) पुरुषाधमो भवान्; D2 T1 3 G1 3 M क्व पुनरिह त्वमहो नराधम (D2 M2-4 °म), D8 m क्व च पुनरिह चमुपारमधमो भवान् (sic) T2 G2 क्व पुनरसि (G2 °रिह) त्वमहो वरायुध ❀Co अहो धिगर्थे।❀

63 For the event, cf 1 211-212 — a) B8 संस्वतसदनम् (sic), Co यदुस° (as in text) — b) B2 (before corr.) 5 D3.4 7 त्रिदशम् (for त्रिदिवम्) — c) K1 प्रसतम् (for प्रसभम्) Ś2 Dn1 T2 इव, K8 एव; V1 T1 3 G M Co अभि; B Da1 D1-7 अवि-; D8 अय (for इह) K1 3 V1 B D (except D2 6 8) T2 G1 3 M2-4 Co विलोक्य (K8 °य), T1 विलोम्य, M1 विलोप्य (for विलोक्य) T1 [ऽ]हरत्; Co हरेत् (as in text). — d) K2 3 D6 8 T G1 3 M3.4 पुरपवरावरजाद् (K8 °न्); G2 °वरादपराद्, Ca.o °वरजाम् (as in text)

64 For the event, cf 3 13-42 — a) B8 त्रिभुवनसुतम्; D3 4 त्रिभुवन**, D7 °विसुम् (for °सृजम्) — b) Ś K1 2 भवान्पुनर्, K8 पुमाद्भवम्, K4 भव पुनर् (for पुमान्भवम्) V1 D6 प्रभु (for युधि) — c) D1 वर-, Ca मृग- (as in text) V1 T1 रिते (for ऋते). K8 D8 T2 3 G [ऽ]र्जुनादृते (by transp) — d) K8 B8 सुरपतिवीर्यसमः पुत्रवत (sic) B1 4 D5 सुरपतिवीर्यसमप्रभावात्, T1.3 G °समात्मभावत°

65 For the event, cf 1 214-219 — a) K8 D3 स; V1 च, Dn1 मृगान् (for नरान्) T G M2-4 असुरसुरनरोरगान्मृगान्; M1 °गणान्सहोरगान् — b) B1 °राक्षसाश्च K8 D8 T2 ग(T2 सग)रुडयक्षपिशाचराक्षसान् — d) K8 D8 स्वभिलिखित; B5 अभिलपित, Ca स्वभि° (as in text) K1 हविं; Da1 D1 हरिर्; T2 तदा, G2 महद्; Ca o हविर् (as in text) D2 धनजय°; D6 विडौजा°, T1 च य°; T2 जय, G2 वल, Ca जय° (as in text)

66 For the event, cf 3 225-243 — a) K8 D1 4 5 न तु (for ननु) D3 यदा हि; D4 यदि; T1 यथा (for यदा) K2 परैर्हृता°; K8 [अ]मरैर्हृती (sic), V1 D6 हृतः परै° (by transp), Dn1 D3 [अ]मरैर्हृत°, Co परैक्षित° — b) S (except T2) ह (for च) Ś K1.3.4 [ऽ]पि रक्षित°; V1 B D (except Dn1 D6) T2 M1 3 4 [ऽ]पि (D2 च) मोक्षितः (for विमो°) K2 स च

दिनकरज नरोत्तमैर्यदा
मरुषु बहून्विनिहत्य तानरीन् ॥ ६६
प्रथममपि पलायिते त्वयि
प्रियकलहा धृतराष्ट्रसूनवः ।
स्मरसि ननु यदा प्रमोचिताः
खचरगणानवजित्य पाण्डवैः ॥ ६७
समुदितबलवाहनाः पुनः
पुरुषवरेण जिताः स्थ गोग्रहे ।
सगुरुगुरुसुताः सभीष्मकाः
किमु न जितः स तदा त्वयार्जुनः ॥ ६८
इदमपरमुपस्थितं पुन-
स्तव निधनाय सुयुद्धमद्य वै ।
यदि न रिपुभयात्पलायसे
समरगतोऽद्य हतोऽसि सूतज ॥ ६९

संजय उवाच ।

इति बहुपरुषं प्रभाषति
प्रमनसि मद्रपतौ रिपुस्तवम् ।
भृशमतिरुषितः परं वृषः
कुरुपृतनापतिराह मद्रपम् ॥ ७०
भवतु भवतु किं विकत्थसे
ननु मम तस्य च युद्धमुद्यतम् ।
यदि स जयति मां महाहवे
तत इदमस्तु सुकत्थितं तव ॥ ७१ C 8 1748 B 8 37 42 K 8 51 43

धृतराष्ट्रकसुतो विमोक्षित — c) K3 D5 युधा (for यदा) K4 दिनकरतुल्यशरोत्तमैर्यदा, V1 B Da1 D1.3–5 7 दिनकरसदृशै शरोत्तमैर्, Dn1 T2 3 G M अधि(T2 3 G °ति)रथज नरोत्तमैर्युधा (M °र्युधाम्), D2 दिनकरज न नरोत्तमो युवा; D6 दिनकरसदृश करै शरोत्तमैर्, T1 अतिरथगजनरोत्तमैर्युवान् — d) K1 3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1.2 G1 M1 कुरुषु, M2–4 अरिषु (for मरुषु) D2 8m पुरुषवरो; D6 पुरुषेण (for मरुषु बहून्) G2 मरिपुमिर्बहुविहत्यतानरीन् (sic)

67 For the event, cf. 3 225–243 — a) K4 पलायते (sic) — b) K3 प्रेक्ष्य कलहे, B5 D2 प्रियकलहे, T2 °कलहात् (for °कलहा) — c) K3 G2 न तु (for ननु) Dn1 T1 यथा (for यदा) K3 [अ]मरैर्हता, V1 प्रमोहिता, B2 Dn1 T1 3 G1 3 M प्रमोक्षिता (B2 °त, T1 °तान्), T2 विमोक्षिता, G2 प्रविमोक्षिता (for प्रमोचिता) — d) M3 om खचरगणानवजित्य D6 खचरजनान्, S खगमगणान् (for खचर°) V1 विजित्य, B2 विनि°, D6 अनि°, T3 G अतिपात्य (for अवजित्य) V1 B3 Da1 D1.5 पाण्डवेयै, Dn1 T2 जिष्णुना (for पाण्डवै) K3 मचरगणानवनित्य पाढवेयै (sic)

68 For the event, cf 4 24–62 — a) K4 B3 समुद्य(B3 °ति)त-, T3 G M2–4 प्रमुदित (for समुदित) D6 पुरा (for पुन) — b) S (except T2) कुरुवृषभेण (G2 °न) (for पुरुषवरेण) D6 T2 च, T1 3 G1.3 M तु, G2 स्म (for स्थ) D8 गोगृहे; G1 गोगृहो (sic), G2 ते गृहे — c) V1 सगुरुकुरुसुता, D1 स्वगुरुगुर° G2 समीष्मको — d) V1 M1 किमुत (for किमु न) Cc cites किमु (as in text) V1 D6 [अ]र्जुनस्त्वया (by transp)

69 a) T1 अपि समुपस्थित (अपरमुप°) — b) D8 निधनाय च D8 M3 युद्धन्, T3 G1 3 नियुद्धम् (for सुयुद्धम्) — c) Dn1 T2 न यदि (by transp) D1 विप्रभयात् (for रिपु°) G2 यदि पुनरिह यत्पलायसे — d) D5 ननु समरगतो (for समर°) V1 [ऽ]पि (for ऽद्य) Ś2 K1 4 मृतोसि (for हतोऽसि) K4 Dn1 T1 M4 सूतज, D2 सूतपुत्र

70 a) K4 बहुपुरुषं, T1 च बहुविध Ś2 प्रभाषिति, K3 Cc °पते, D6 G1 °पित (G1 °त), T1 °पती, T2 वच प्रभापति (for प्रभाषति) — b) T1 रुद्र° (for मद्र°) D6 रिपु स्तुवन् (for रिपुस्तवम्) — c) K3 V1 B D (except Da1 D1) T1 3 G M1 अभि(T3 G1.3 °पि)रुषित (for अति°) K3 V1 B D S परतप (for परं वृष) K1 भृशमतिरुषिता परे वृष (sic) — d) Ś K1 2 4 मद्रराज (for मद्रपम्) G2 कुरुपृतानता आह मद्रापं (sic) Cc cites कुरुपृतना° (as in text)

71 Before 71, Ś1 K B D T1 3 G1 3 ins कर्ण उवाच — a) M1 विकित्थसे — b) D1 न तु (for ननु) K1 V1 B1 D1.5 8 हि, D2 3 7 om (for च) K3 वधम्, T2 योद्धुम् (for युद्धम्) Da1 D1.6 T1 2 M अद्य तत्; D2 T3 G अद्य वै, D3 उत्थित (for उद्यतम्) D6 ननु मत्तस्य च युद्धमद्य वै — c) K3 स हति, V1 Dn1 D6 S जयति स (by transp) B D (except Dn1 D6) S इहाहवे (for महा°) — d) V1 B1 तत्, G2 स, M1 सफलम् (for तत) T G M1 विकत्थित (for सुक°) K3 न च इदमसुकरकत्थित तव, M2–4 सफलतम तु विकत्थन तव

C 8. 1749 B 8 37 43 K 8 31 44 एवमस्त्विति मद्रेश उक्त्वा नोत्तरमुक्तवान् ।
याहि मद्रेश चाप्येनं कर्णः प्राह युयुत्सया ॥ ७२
स रथः प्रययौ शत्रूञ्श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे तमो घ्नन्सविता यथा ॥ ७३
ततः प्रायात्प्रीतिमान्वै रथेन
वैयाघ्रेण श्वेतयुजाथ कर्णः ।
स चालोक्य ध्वजिनीं पाण्डवानां
धनंजयं त्वरया पर्यपृच्छत् ॥ ७४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

२७

संजय उवाच ।
प्रयानेव तदा कर्णो हर्षयन्वाहिनीं तव ।
एकैकं समरे दृष्ट्वा पाण्डवं पर्यपृच्छत ॥ १
यो ममाद्य महात्मानं दर्शयेच्छ्वेतवाहनम् ।
तस्मै दद्यामभिप्रेतं वरं यं मनसेच्छति ॥ २
स चेत्तदभिमन्येत तस्मै दद्यामहं पुनः ।
शकटं रत्नसंपूर्णं यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ३
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

---

72 Before 72, N $T_{1.2}$ ins संजय उवाच — [a]) K_3 T_2 G_2 मद्रेश; B_4 मद्रेण (for मद्रेश) — [c]) V_1 B D S शल्येति (for मद्रेश) — [d]) D_4 सुदुर्मना (for युयुत्सया)

73 [a]) D_{n1} प्रयतौ (for °ययौ) K_1 शत्रू; D_{n1} D_6 T_3 तूर्णं (for शत्रून्) — [b]) D_6 श्वेताश्वं; T_1 निहंतुं; T_3 G M निघ्नत° (for श्वेताश्व) $Ś_2$ शलिसारथि° — [d]) K_3 D_{n1} T_3 G M तमोघ्न° (for तमो घ्नन्) D_2 T_2 M सवितुर् (for सविता) G_1 तथा (for यथा)

74 [a]) T_2 प्राह (for प्रायाद्) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M द्युतिमान्, G_2 उद्यतो (for प्रीतिमान्) T_1 M_2 द्वैरथेन for वै रथेन) — [b]) D_{a1} $D_{1.5}$ वै(D₁ वै)याघ्रेण; M वैयाघ्रवत्; Ca °घ्रेण (as in text). $Ś_2$ G_1 श्वेतयुजता (sic), K_3 °युजाय; V_1 D_6 °युजा स, B_2 °राजास्म, T_1 °युजाद्ध (for °युजाथ) Ca c cite श्वेतयुजा (as in text) — [c]) K_4 स चालोक्य, V_1 D_{n1} T_2 अथालोक्य; D_6 अथावलोक्य, $T_{1.3}$ G M आलोकयन् (for स चालोक्य) $Ś_2$ ध्वजन, T_2 ध्वजिन (for ध्वजिनीं) — [d]) T_3 G धनजय च त्वरया ह्यपृच्छत् Ca cites पर्य° (as in text)

Colophon — *Adhy name* D_{n1} शल्यकर्णसंवाद°; T_1 शल्यकर्णविवादे अर्जुनकीर्तन, T_2 शल्यसंवाद°, M_1 शल्यसंवादे अर्जुनविक्रम — *Day of Karna's Generalship* $Ś_2$ द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 26 (as in text), K_1 27, $B_{1.2}$ D_3 37, B_5 D_6 38, D_{a1} 48, D_4 28, $T_{1.3}$ G M 30, T_2 33.

27

1 [a]) $Ś_2$ V_1 प्रायादेव; K_1 D_{n1} D_6 Ccp प्रया(K₁ °यां)ते च; $K_{3.4}$ B D_{a1} $D_{1-5.7}$ प्रयाणे च; D_3 °तत्र; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M प्रयत्नेन, T_2 प्रयातोय; G_2 स प्रयत्तो (for प्रयानेव) V_1 B D ततः; T_2 तया (for तदा) — [b]) T_3 G तव वाहिनीं (by transp) — [c]) $Ś_2$ समरं (for समरे) — [d]) $B_{1.3.5}$ $D_{2.4.7}$ पाण्डवान्, Ca पाण्डव (as in text) G_3 पर्यपृच्छते

2 [a]) V_1 B (except B_2) D (except D_{n1} D_6) G_1 माम् (for मम) — D_1 om 2[b] — [b]) T_1 M पांडव युधि (for श्वेतवाहनम्) T_3 G पांडव दर्शयेद्युधि — [c]) M_{2-4} ददामि (for दद्याम्) $Ś_1$ (by corr) $K_{1.2}$ अभिप्रीतं; D_2 °प्रेत; T_2 °मत (for °प्रेत) — [d]) $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1.3-5.7.8}$ धनं (for वर) K_1 V_1 $B_{1.3-5}$ D S (except T_2 G_1) यन् (for य) B_2 यद्वर (for वर य) K_2 मनसि स्थितं, D_2 मनसेयसि (sic), D_{3m} T_1 मनसेप्सित (for °सेच्छति)

3 [a]) K_4 V_1 D_{n1} $D_{6.7}$ न (for स) — [c]) B_{3-5} D_{a1} $D_{1.5}$ शकटं रत्नपूर्णं च — For 3, S (except T_2) subst.

303* अथ वा शकटं पूर्णं रत्नानां पञ्चवायुतम् ।
धुरि क्षमैर्बृहद्भिश्च गोभिर्युक्तमकालिकम् ।

[(L. 1) M_3 शतानां (for रत्नानां) — (L 2) T_1 अत्कृत (for अकालिकम्)]

4 B_2 repeats 4 after 11 — [a]) V_1 D_{a1} D_{n1} $D_{2.3.6.7}$ (*sup lin.*) T_1 न (for स) Ca as in text — [b]) G_1 वपुषो (for पुरुषो) $Ś_2$ [ऽ]र्जुनदर्शवान्, K_3

अन्यं तस्मै पुनर्दद्यां सौवर्णं हस्तिपङ्गवम् ॥ ४
तथा तस्मै पुनर्दद्यां स्त्रीणां शतमलंकृतम् ।
श्यामानां निष्ककण्ठीनां गीतवाद्यविपश्चिताम् ॥ ५
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् । C 8 1760 B 8 28 8 K 8 32 8

T₂ °दर्शनात् — After 4ᵃᵇ, Ś₂ K₄ read 6ᵉ–8ᵈ and V₁ B D (except Dn₁ D₂) S (except T₂) ins

304* शतं दद्यां गवां तस्मै नैत्यकं कांस्यदोहनम् ।

[Ca cites शतं दद्यां (as above) V₁ D₅ दद्यां तस्मै शतं गावो, S (except T₂) दद्यामस्मै गवामेकं (T₁ च गामेकां) (for the prior half) B₂ नित्यकं, Ca नैत्यकं, Cc नैत्यकं (as above) V₁ कांस्यदोहना°, B₁ s कांस्यदोहनं (for कांस्य°) Da₁ D₁.. नैत्यका कांस्यदोहना°, D₅ नित्यकं कुम्भदोहना°, D₂ नीचका° (marg नैत्यका°) कामदोहना°, S (except T₂) शतं द्रोणदुघानह (T₁ °धाहन) (for the posterior half)]

V₁ B₁.₃ ₄ D₃.₄.₆ ₇ cont

305* शतं ग्रामवराश्चैव दद्यामर्जुनदर्शिने ।

[V₁ अश्ववरान्, B₃ वान°, D₅ ग्रामदान् (for °वरान्) V₁ अर्जुनदर्शनात्, D₅ °दर्शवान् (for °दर्शिने)]

V₁ B₁.₃ ₄ D₃ ₄.₆.₇ cont B₂ ₅ Da₁ D₁ ₅.₈ S (except T₂) ins after 304*

306* तथा तस्मै पुनर्दद्यां श्वेतमश्वतरीरथम् ।
युक्तमञ्जनकेशीभिर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L 1) V₁ B. D₅ T₁.₃ G M अथ वा (D₅ चा)स्मै (for तथा तस्मै) T₁ श्वेतारश्वतरीरथं (sic), T₂ G₂ श्वेतैरश्वैर्युतं रथं, G₃ श्वेतमश्वतरं रथं (for the posterior half) Cc cites अश्व° (as above) — (L. 2) T₁.₃ G M युक्तं श्यामकर्णैः (T₁.₃ °र्णा)भिः (for the prior half) Ca c cites अञ्जन° (as above). Prior half in Cv as above M₁ ब्रूयाद्ध (for मे ब्रूयाद्)]

S (except T₂) cont

307* अथ वास्मै पुनर्दद्यां वरमन्यद्यथेप्सितम् ।
युक्तं हयवरैर्जैत्रं काम्बोजैरभिनिष्ठितम् ।

[(L. 1) T₁ वरमन्यं, T₂ G रथमन्यं (for वरमन्यद्) — (L. 2) M रथवरैर् (for हय°) T₁.₂ G₂ काम्बोजैर् G₃ अभिनिष्कितं (sic) (for °निष्ठितम्)]

S (except T₂) cont. V₁ B₁.₄ D₂.₄.₆ ₇ ins after 306*

308* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[D₆.₇ T₁ G₁ न (for स) G₃ तम् (for तद्)]

Ś₁ K₂ om. 4ᵉ–6ᵇ, K₂ M₂ om 4ᶜᵈ, Dn₁ D₂ ₆ om 4ᵉ–5ᵈ — ᵉ) Ś₂ B₁ ₂ ₄ Da₁ D₁.₅ T₂ अन्यत्तस्मै, K₄ अन्यद्यास्मै, D₂ ₄ ₇ अन्यं वास्मै, T₁.₃ G M (M₂ om.) अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै) V₁ T₁ ₃ G M₂.₄ वरं (for पुनर्) — Da₁ D₁ ₅ om. (hapl.) 4ᵈ–5ᵃ — ᵈ) Ś₂ K₁ हस्तिशतकं, K₄ °पङ्कलं, T₂ G₂ हस्ति (G₂ °स्त)पङ्गवं, T₃ G₃ °पद्रशतं, Ca c °पङ्गवम् (as in text) Cv सौवर्णं हस्तिपङ्गवम्

5 Ś₁ K₂ Dn₁ D₂ ₅ T₃ om 5 (for Ś₁ K₂ Dn₁ D₂ ₆, cf. v 1 4) Da₁ D₁.₅ om 5ᵃ (cf v 1. 4) M₁ om 5ᵃ–6ᵇ. — ᵃ) K₃ अन्यत्तस्मै, V₁ B D₃ ₄.₇ ₈ तथाप्यस्मै; T₁ G₂ ₃ अथ वास्मै, G₁ तथास्मै च, M₃–₄ अन्यमस्मै (for तथा तस्मै) — ᵇ) T₂ कन्याशतम् (for स्त्रीणां शतम्) K₄ मलधुता, D₁.₅ °कृता — After 5ᵃᵇ, M₂ ins 311* S (except T₂) om 5ᶜᵈ — ᶜ) K₁ विटकठीना, Ca निष्क° (as in text) — Ś₂ K₁.₂.₄ V₁ B Da₁ D₁.₃–₅.₇ ₈ T₂ ins after 5 Dn₁ D₂ after 4ᵃᵇ D₆ after 307*

309* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्यां शतं नागान्शतं ग्रामान्शतं रथान् ।
सुवर्णस्य च मुख्यस्य हयाग्र्याणां शतं शतान् ।
ऋद्ध्या गुणैः सुदान्तांश्च धुर्यवाहान्सुशिक्षितान् ।
तथा सुवर्णशृङ्गीणां गोधेनूनां चतुःशतम् । [5]
दद्यां तस्मै सवत्सानां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L. 1) Om. in K₁ Dn₁ D₁ ₂ K₄ B₅ D₃ ₄.₇ (*sup lin*) न (for न) K₃ T₂ [s]र्जुनदर्शनात् (for °दर्शिवान्) B₂ यो मे ब्रूयाद्धनंजय (for the posterior half) — (L 2) B₅ दद्यां तस्मै (by transp), D₃ तस्मै दद्यात् Ś₂ K₁ ₃ V₁ Dn₁ D₃ T₂ नागशतं, K₄ शतं ग्रामान्, D₂ ₃ निष्कशतं (for शतं नागान्) K₄ नागान्, D₃ दद्यां (for ग्रामान्) Ś₂ रथं (for रथान्) D₂ ग्रामांश्चैव रथोत्तमान् (for the posterior half) — (L 3) Ś₂ सौवर्णस्य, K₁ सुवर्णस्य (for सु°) Ś₂ मुख्यस्य, Dn₁ om (for मुख्यस्य) B₃ शतं शतं, B₄ शताधिकान् Ś₂ अस्य कोटिरश्वशत (sic), K₁ कोटिरश्वशतं शतान्, K₃ मुख्यानश्वाश्वान् समान्, V₁ B₂ Dn₁ D₆ T₂ मुख्यानश्वान्शतं शतं (B₂ D₆ शतान्, T₂ रथे) (for the posterior half) Ca c cite शतं शतान् (as above) — (L 4) Om. in D₂ K₃ V₁ Dn₁ D₃ ऋ (K₃ न)द्धान्, T₂ निनान्, Cv ऋद्ध्या (as above) K₄ D₃ सुदांताश्च Ś₂ K₁ ऋद्धान्गु (K₁ °द्धां गु)णान्सुदान्तांश्च; D₆ ऋद्धा गुणैः सुदीप्तांश्च (for the prior half) B₅ धुर्यवाहान्, D₆ धुर्यान्वाहान्, D₃ धुर्ये वाहान, T₂ धुयानश्वान, Cc धुर्यवाहान् (as above) K₃ तु नभिनान् (for सुशि°) — (L. 5) V₁ तदा (for तथा) Ś₂ K₁ Dn₁ सुवर्णशृङ्गीना, B₃ D₁ ₆ °शृङ्गाणां (D₆ °णां) Dn₁ T₂ धेनूनां च ततः (T₂ शतं) शतं (for the posterior half) — (L 6) K₃ B₂ तस्मै दद्यां (by transp) D₇ सुवत्सानां]

6 M₂ om 6–7 Ś₁ K₂ T₃ G₃ om 6ᵃᵇ (for Ś₁ K₂, cf v 1. 4) — ᵃ) K₄ B₂ Dn₁ D₄–₇ T₁ M₁ न (for स)

C. 8 1764 B. 8 30 12 K 8 32 11 अन्यं तस्मै वरं दद्यां श्वेतान्पञ्चशतान्हयान् ॥ ६
हेमभाण्डपरिच्छन्नान्सुमृष्टमणिकुण्डलान् ।
सुदान्तानपि चैवाहं दद्यामष्टशतान्परान् ॥ ७
रथं च शुभ्रं सौवर्णं दद्यां तस्मै स्वलंकृतम् ।
युक्तं परमकाम्बोजैर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ८
अन्यं तस्मै वरं दद्यां कुञ्जराणां शतानि षट् ।
काञ्चनैर्विविधैर्भाण्डैराच्छन्नान्हेममालिनः ।
उत्पन्नानपरान्तेषु विनीतान्हस्तिशिक्षकैः ॥ ९
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

— ^{b}) K8 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for °दर्शिवान्) — Ś2 K4 read 6^{c}–8^{d} after 4^{ab} K1 Da1 Dn1 D1 5 om (hapl) 6^{e}–8^{d} Om 6^{c}–7^{d}, M8 ins after 6^{ab}, 311* — ^{c}) Ś2 अन्ये तस्मै; B1 3 4 D3 4 7 T2 अन्यदस्मै, T1 3 G M1.4 अन्यमस्मै (for अन्य तस्मै) D2 प्रादात् (for दद्या) — ^{d}) V1 D2 श्वेताश्वाना (D2 °ना च) शत; D6 T1 G1 श्वेतान्पं(G1 °प)चशत, D8 श्वेतश्वं च शश; T3 G2 श्वेतान्पंचदशान् (°शो)

7 K1 Da1 Dn1 D1 5 M2 3 om 7 (of v l 6) — ^{a}) K8 हेमभांडो-; B2 हेमदद- (for °भाण्ड-) — ^{b}) V1 प्रमृष्ट- (for सु°) K8 -भूषितान्; B D2–4 6–8 -भूषणान् (for -कुण्डलान्) — ^{c}) K2 B2 T2 सुदत्तानपि — ^{d}) V1 पश्चून् (for परान्) B1 2–5 Da.4 6 7 दद्यामष्टादशाप(D6 °न्प)रान्; B2 D2 दद्यामष्टशत व(D2 प)रान्, D8 दद्याम्यष्टशत परान् — For 7, S (except T2, M2 3 om) subst

310* अथ वास्मै विचित्राङ्गान्विचित्रमणिमण्डितान् ।
रथाश्वांल्यैर्हयैर्युक्तान्दद्यामष्टादशैव तान् ।

[(L. 1) M1 वा मे (for वास्मै) G2 विचित्रासन् (for °श्वाङ्गान्) G2 विचित्रान्हयमढितान्, M1 चित्रान्मढनमडितान्, M4 मदनाभिश्च मडितान् (for the posterior half) — (L. 2) M1 अष्टौ शतैव (for अष्टादशैव)]

T1.3 G M1.4 cont M2 ins after 5 M3 after 6^{ab}

311* अन्यमस्मै वर दद्या धुर्यान्दान्ताश्चतु शतम् ।
रोहिणी रूपसपन्ना हेमशृङ्गीश्चतु शतम् ।
दद्यामस्मै पयस्विन्यो यो मे ब्रूयाद्धनजयम् ।

[(L 2) G2 रूपद्दसा वा, M °सत्या वा (for °संपन्ना) T3 G3 हैमशृंगी (for हेम°) M1 चतु शता — (L 3) T1 वा (for मे)]

8 K1 Da1 Dn1 D1 5 T1 om 8 (for K1 Da1 Dn1 D1 5, of v l. 6) — ^{a}) V1 D6 च जैत्र, B1 च सूत्र, B2 स्वर च; B3 च तस्मै, D2 राजत- (for च शुभ्र) K8 सुदद्या (for सौवर्णं) — ^{b}) B3 शुभ्र, T3 G M अस्मै (for तस्मै) K8 तस्मै वलैरलंकृत (sic) — ^{c}) K4 युक्त च (hypermetric) (for युक्त) Ś K2 4 T2 -काम्भोजैर् (for -काम्बोजैर्) T3 G M हयानष्टौ च काम्बो(G1 2 M2 4 °वो)-जान् — After 8, Ś1 K2–4 V1 B D2–4, 6–8 T2 ins

312* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[K4 D2 6 7 न (for स) K8 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनान् (for °दर्शिवान्)]

9 K8 T2 om (hapl) 9^{a}–10^{b} — ^{a}) B1 3 D2–4 7 अन्यदस्मै, T1 G1.3 M अन्यमस्मै, T3 दद्यामस्मै, G2 अथ चान्यं (for अन्य तस्मै) — ^{b}) S (T2 om) कुजरान्दश शोभनान् (T3 G3 शोभितान्, G2 भोजनान्) — ^{c}) G2 काचनान् (for °नैर्) — ^{d}) B1 प्रच्छिन्नान्; Da1 D1 संछ°, D8 तुरगान्, T1 G1 आजानान् (for आच्छन्नान्) — ^{e}) Dn1 उन्मत्तान् (for उत्पन्नान्) K4 उपरांतेषु, D6 अपरान्त्रेषु, Ca n °रान्तेषु (as in text) — ^{f}) Ś2 विनीता V1 D6 हस्तिशिक्षया, T3 G3 °शिक्षितै; G2 हस्वशिक्षकै

10 K8 T2 3 G3 om. 10^{ab} (for K3 T2, cf. v 1 9) — ^{a}) Ś1 K2.4 Dn1 D6 7 T1 न (for स) G2 तम् (for तद्) — After 10^{ab}, T1 G1 (om lines 2–5) M2–4 ins

313* दद्या वर्णस्य वर्णस्य हयाग्र्याणां शतं शतम् ।
धुर्याणा साधुदान्ताना शिक्षितानां नरोत्तमै ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्यां ग्रामशतं शत हस्तीश्शत हयान् ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L 1) T1 वर्णस्य (for the first वर्णस्य) — (L 2) T1 दांताना — (L 3) T1 न (for स) — (L 4) T1 हस्तिशत — (L 5) T1 न (for स)]

T1 G1 M2–4 cont K1 (om lines 1, 2, 4, 5) 4 V1 B D T3 G3 M1 ins after 10^{ab}

314* अन्य तस्मै वर दद्यां वैश्यग्रामांश्चतुर्दश ।
सुस्फीतान्धनसयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान् ।
अकुतोभयान्सुसपन्नाग्राजभोज्यांश्चतुर्दश ।
दासीनां निष्ककण्ठीना मागधीना शत तथा ।
प्रत्यग्रवयसा दद्या यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L. 1) K4 B3–5 D2–5 7.8 अन्यद(D3 °च)स्मै, S (T2 G2 om) अन्यमस्मै (for अन्य तस्मै) D1 वैश्यायामाश्च, G1 वैश्याग्रामांश्च V1 D2 6 चतु शतान्, C6 °दशान् (for चतुर्दश) — (L 2) D8 reads line 2 on marg K4 धनसपन्नान्, B8 °धान्याढ्यै (for °संयुक्तान्) V1 D6 स्फी(D6 प्री)-तान्धनसमायुक्तान्, T1.3 G1 3 M प्रकृष्टसीमान्सस्याढ्यान् (for

अन्यं तस्मै वरं दद्यां यमसौ कामयेत्स्वयम् ॥ १०
पुत्रदारान्विहारांश्च यदन्यद्वित्तमस्ति मे ।
तच्च तस्मै पुनर्दद्यां यद्यत्स मनसेच्छति ॥ ११
हत्वा च सहितौ कृष्णौ तयोर्वित्तानि सर्वशः ।
तस्मै दद्यामहं यो मे प्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ १२
एता वाचः सुबहुशः कर्ण उच्चारयन्युधि ।
दध्मौ सागरसंभूतं सुस्वनं शङ्खमुत्तमम् ॥ १३
ता वाचः सूतपुत्रस्य तथा युक्ता निशम्य तु ।
दुर्योधनो महाराज प्रहृष्टः सानुगोऽभवत् ॥ १४

ततो दुन्दुभिनिर्घोषो मृदङ्गानां च सर्वशः ।
सिंहनादः सवादित्रः कुञ्जराणां च निस्वनः ॥ १५
प्रादुरासीत्तदा राजंस्त्वत्सैन्ये भरतर्षभ ।
योधानां संप्रहृष्टानां तथा समभवत्स्वनः ॥ १६
तथा प्रहृष्टे सैन्ये तु प्लवमानं महारथम् ।
विकत्थमानं समरे राधेयमरिकर्शनम् ।
मद्रराजः प्रहस्येदं वचनं प्रत्यभाषत ॥ १७
मा सूतपुत्र मानेन सौवर्णं हस्तिपङ्गवम् । C 8 1781 B 8 33 1 K 8 33-1

the prior half) K4 प्रत्याश्वश्वत्थोदकान्, Dn1 D2 प्रत्यासन्नमथनो°, D6 °चैव मोदकान्, D8 m प्रत्यामन्न **कसान् (for the posterior half) — D8 reads line 3 on marg — (L 3) K4 राज्यभोज्यान्, D3 राजयोज्यान् V1 D6 राजभोगांश्च सर्वश ; D2 राजभोग्यान्सुवर्त्तेन , D8 राजभोज्यानल-कृतान् (for the posterior half) T1.3 G1.3 M आत्तो-(T3 G1.3 °सो)ऽद्यान्पशुमत उपभोग्याजनायुतान् — (L. 4) B1.3 मायाानां (for °धीना) T1 तदा (for तथा) — (L. 6) K4 D6.7 T1 M1 न (for स)]

— ^{c}) S (except T2) अस्मै (for तस्मै) G3 दद्याद् (for दद्या) — After 10^{c}, M3 repeats from the posterior half of line 4 up to the end of line 6 of 314* and 10^{abc} K3 om (hapl) 10^{d}–11^{c} — ^{d}) Da1 D1.6 ये (D1 यं) मच°; D2 योसौ, T3 मयासौ, G3 यमैासौ (for यमसौ) B3 गमयेत् (for कामयेद्)

11 K3 om 11^{abc} (cf. v l 10) — ^{a}) V1 D8 पुत्रदार-; B4 पुत्रान्दारान् (for पुत्रदारान्) T2 3 G विहायैव; M2–4 विहायास्मै (for विहारांश्च) Cc cites विहारान् (as in text) — ^{b}) V1 चान्यद् (for स°) G3 यदस्यद्वित्तमस्त्विति (sic) — ^{c}) B2 Da1 D1 वर (for पुनर्) — ^{d}) K1 B Da1 D1–3 6–8 S यद्यच्च, K3 यद्यस्य; V1 D4 यो यश्च (for यद्यत्स) D2 G3 [ई]प्सति; D8 [ई]प्सित (for [इ]च्छति) — After 11, B2 repeats 4

12 ^{a}) D8 प्र-, M2–4 वा (for च) — ^{b}) T1 सर्वत°

13 Before 13, Ś K2–4 D6 T1 3 G1.3 ins संजय उवाच — ^{a}) K1 एता, T3 ये ता T3 तु बहुश° (for सुब°) — ^{d}) K4 T1 3 G1.3 स(T1 स्व)स्वन, V1 B1 2 6 D3.4 7 T2 सु(T2 स)स्वर

14 ^{a}) K1 उवाच, D6 नावाच° (for ता वाच) — ^{b}) Ś K2 4 तथायु(Ś2 °श)क्त्या, K1 तया युक्त्या, D3 4 तथा मुक्ता, G1 तथा शक्त, Cc °युक्ता (as in text) Dn1 G2 निशाम्य D2 तत्, T1 च (for तु) — ^{c}) T1 निशाम्याथ, T2 महाराज° — ^{d}) K1 3 V1 B D S सहृष्ट° (for प्र°) Dn1 S सानुजो (for °गो)

15 ^{a}) Dn1 गतो (for ततो) D6 -निर्घोष — ^{c}) G2 सिंहनादा K3 B2 D1 सुवादित्र° (K3 °त्रै°), K4 B1 सवादित्र-, G2 °दित्रा, B4 सुवपुष°; T1 च वादित्र° — ^{d}) Some MSS निस्वनः.

16 K3 D3 om (hapl) 16 — ^{a}) D4 प्रादुरासन् (for °रासीत्) B2 3 महाराजन् (B3 °ज) (for तदा राजन्) — ^{b}) K1 Da1 D1 स्व(D1 स)सैन्ये, B2 4 तत्सैन्ये, B3 सैन्येषु (for त्वत्सैन्ये) V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 6 पुरुषर्षभ (for भरत°) B1.5 D2–5 सैन्येषु पुरुषर्षभ — G2 om 16^{c}–17^{f}. — ^{c}) M2–4 यौधाना T1.3 G1.3 M2–4 च प्रहृष्टानां (for संप्र°) — D1 om 16^{d} — ^{d}) V1 Dn1 D6 T3 G1.3 M3.4 तदा, B2 सदा (for तथा)

17 G2 om. 17 (cf. v l. 16) — ^{a}) D6 G1 तदा, M1 तत (for तथा) K3 T1.3 G3 प्रहृष्ट- (for °ष्टे) D2 सैन्यस्, T3 G3 -सैन्यं (for सैन्ये) T1 त; T3 G3 तद् (for (for तु) — ^{b}) K3 प्रवमान, Dn1 T2 स्तूय°, D2 लव°, D6 पूज्य°, G1 प्लवमाना, Cc °मानं (as in text) — ^{c}) K3 V1 B D S (G2 om.) च तदा (K3 T1 M2–4 °था) (for समरे) — ^{d}) Ś K1.2 4 B D2–4.7 अरि(K2 °नि)-कर्षण, K3 परकर्शन, Da1 Dn1 D1.5 अरिमर्दन, D6 °सूदनं — ^{e}) K3 T1 M3 मद्रराज (M3 °जा) Dn1 S (except T2, G2 om) प्रहस्यैनं — After 17, K4 V1 B D T2 ins an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 कर्णनिर्याणे कर्णवाक्य; T2 कर्णनिर्याण — *Adhy no* (figures, words or both) B1.2 4 D3 38, B5 D6 39, Da1 49, D1 32, D4 29]

18 Before 18, N T1 2 M ins शल्य उवाच — ^{a}) K3 मा मैव, B Da1 D1 3.5 7 दानेन, T1 3 G मन्येथा° (T3 G3 °स), M माद्यैतद् (for मानेन) — ^{b}) Ś2 K4 G2 सु (G2 स)वर्णं Ś2 K1.4 त्यज पङ्गव, B3 Dn1 D4 हस्तिपुगव, T2 °पङ्गव; T3 G3 °पद्शत (for °पङ्गवम्) — ^{c}) D3

C. 8 1761 B. 8 39 1 P 8 32 1 प्रयच्छ पुरुषायाद्य द्रक्ष्यसि त्वं धनंजयम् ॥ १८
बाल्यादिव त्वं त्यजसि वसु वैश्रवणो यथा ।
अयत्नेनैव राधेय द्रष्टास्यद्य धनंजयम् ॥ १९
परासृजसि मिथ्या किं किं च त्वं बहु मूढवत् ।
अपात्रदाने ये दोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे ॥ २०
यत्प्रवेदयसे वित्तं बहुत्वेन खलु त्वया ।
शक्यं बहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुं सूत यजस्व तैः ॥ २१
यच्च प्रार्थयसे हन्तुं कृष्णौ मोहान्मृषैव तत् ।
न हि शुश्रुम संमर्दे क्रोष्ट्रा सिंहौ निपातितौ ॥ २२
अप्रार्थितं प्रार्थयसे सुहृदो न हि सन्ति ते ।
ये त्वां न वारयन्त्याशु प्रपतन्तं हुताशने ॥ २३
कालकार्यं न जानीषे कालपक्वोऽस्यसंशयम् ।
बह्वबद्धमकर्णीयं को हि ब्रूयाज्जिजीविषुः ॥ २४
समुद्रतरणं दोर्भ्यां कण्ठे बद्ध्वा यथा शिलाम् ।
गिर्यग्राद्वा निपतनं तादृक्तव चिकीर्षितम् ॥ २५
सहितः सर्वयोधैस्त्वं व्यूढानीकैः सुरक्षितः ।
धनंजयेन युध्यस्व श्रेयश्चेत्प्राप्तुमिच्छसि ॥ २६
हितार्थं धार्तराष्ट्रस्य ब्रवीमि त्वा न हिंसया ।

पुरुषव्याघ्र (for °षायाद्य) S (except T2) प्रयच्छसि सुधे(T1 सृपे, G2 सुदै)व त्व — d) Ś2 द्रक्ष्यस्य त्व (corrupt), D3.8 द्रक्षसि त्व, S (except T2) द्रक्ष्यस्यद्य

19 M1 om (hapl.) 19 — a) K3 4 V1 B1 3 4 5 D बाल्यादिह त्व, S (M1 om.) बलेन मत्तस् T1 सृजसे; T3 G3 त्यजति (for °सि) B3 न त्विह त्वं संत्यजसि — c) D8 प्रयत्नेनैव, G2 जय शत्रून्हि — d) K3 Dn1 S (M1 om) द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि)

20 a) K3 T3 G पुरा सृ(K3 त्य)जसि, T1 M2 परान्सृजसि, Ca c परा° (as in text) K3 4 B1.3-5 Dn1 D2-4 7 8 T2 य(K3 T3 त)द्वित्तं; V1 Da1 D1 5 6 T1 3 G M यथापि, B2 यद्वृत्त (for मिथ्या किं) — b) K3 B D2-4 7 8 किंचित्त्व, V1 Da1 D1 5 6 T1 3 M वित्तं त्व, Dn1 T2 किं वै त्व (for किं च त्वं) K2 बहुमूर्खवत् G वित्त बहु विमूढवत् — c) T3 G अपात्रदानाद् (for °दाने) G2 यो (for ये) — d) Ś2 K3 तन् (for तान्) K3 नावमुच्यसे, D3 न च बुध्यसे, T2 नावबुध्यसि; M2-4 नानुबुध्यसे

21 a) Ś1 K2 प्रवरयस, Ś2 K1 प्रवेरयसे, K3 B1 4.5 D त्व (B4 तु; Da1 D1 तत्, Dn1 च) प्रेरयसे, V1 त्व प्रयच्छसे; B2 प्रकीर्तयसे, B3 पुनर्व्ययसे, T2 च वेदयसे, T3 G प्रचोदयसे (for प्रवे°) Ca c cite प्रेरयसे K4 यत्प्रयय-स वित्त (sic) — b) V1 B D3 6 7 S (except T2) बहु तेन D6 त्विह (for त्वया) — c) Ś2 K2 lacuna, K4 तस्माद् (for शक्य) G2 यत्नैर् (for यज्ञैर्) V1 शक्य बहुविधैर्यष्टु — d) K1 द्रष्टु (for यष्टुं) V1 सूतपुत्र (पुत्र on marg) यजस्व तैः

22 a) K2 वस (sic), D5 S (except T2) कृष्णौ (for हन्तुं) D8 तच्च यत्प्रार्थय हेतु — b) D6 हतु मोहान्, S (except T2) मोहाद्धतु (M1 °तुं), D8 कृष्ण हन्मि (for कृष्णौ मोहान्) B D2-4 7 सूर्यैव, Da1 D1 5 तथैव (for मृषैव) T1 तु (for तत्) — c) T1 शुश्रुतु (sic) T2 सक्रुद्धौ, Cc ससर्गे; Ca संमर्दे (as in text) — d) K4 M3 क्रोष्टा, G3 क्रोष्टो, Cc क्रोष्ट्रा (as in text) D3 सिंह; G3 सिंहा (for सिंहौ) D3 निपातित

23 a) D6 अप्रार्थय; T2 अप्राप्य त्वं (for °र्थित) — b) G4 transp न and हि — c) G3 स (for ये) V1 D1.6 8 G1 त्वा; T2 तु (for त्वां) Ś1 (before corr) 2 K B (except B1) Da1 D1-7 T1 3 M3 4 नि(M4 ना)-वारयति, D8 [अ]तिवार°; T2 त्वां वार° (for न वार°) K3 [ए]वे; T3 G [अ]त्र (for [आ]शु) — d) G3 विनाशन (for हुताशने)

24 a) K3 V1 B Da1 D1-3 S कार्यं(D2 °र्यं)कार्यं, Dn1 कार्याकार्य (for कालकार्यं) — b) Ś2 कालपक्वस्य, D3 °द्वयोसि (for °पक्वोसि) G3 M1 [अ]सशय. K3 काल कोत्र प्रमापणे — c) Ś2 K3 Dn1 G1 बहुबद्धन्, D2 बहुलयम्; (for °बद्धम्) Ca c cite अबद्धम् (as in text). Ś2 K2 T1 अकर्णेयं, V1 इद कर्णं, Dn1 अकल्याण, D3 m च कर्णायं; T2 समाकर्ण्य, G1 तु कर्णेद (for इद कर्ण) K4 बहुनर्थमृते कर्णात्; T3 G3 बहुनर्थकर मन्ये; G2 बह्वर्थकर मन्ये — d) T1 G1 M न हि; G2 प्रति- (for को हि) Ś2 D3 जिजीविष° (D6 °षु), K1 जिगीषिषु

25 Ś2 om. 25a-26b — a) B2 T3 G2 3 समुद्रतरणे — b) Da1 Dn1 D1 2 5 T2 महाशिला, T1 3 G M2-4 शिला यथा (by transp) — c) D3 तिर्यग्राह्रो (sic), T3 निर्यग्राद्वा Dn1 [अ]भिपतन (for निप°)

26 S2 om 26ab (cf v. l 25) — a) D7 सर्वत (for सहित) M2-4 -योधै° T1.3 G तु (for त्व) — b) Dn1 S (except T2) व्यूढानीक (for °नीकैः) Ś1 K2 सुशिक्षितैः; K1 D2 6 सुरक्षितैः — c) T1 युद्धस्व (for युध्यस्व) — d) T3 G जय (for श्रेयस्) K4 प्राप्तुमिह, D3 चेद्दातुम् (for चेत्प्राप्तुम्)

27 a) K3 D6 धार्तराष्ट्राणां (for °राष्ट्रस्य) Cv as in

श्रद्धत्स्वैतन्मया प्रोक्तं यदि तेऽस्ति जिजीविषा ॥ २७
कर्ण उवाच ।
स्ववीर्येऽहं पराश्वस्य प्रार्थयाम्यर्जुनं रणे ।
त्वं तु मित्रमुखः शत्रुर्मां भीषयितुमिच्छसि ॥ २८
न मामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्य निवर्तयेत् ।
अपीन्द्रो वज्रमुद्यम्य किं नु मर्त्यः करिष्यति ॥ २९
संजय उवाच ।
इति कर्णस्य वाक्यान्ते शल्यः प्राहोत्तरं वचः ।
चुकोपयिषुरत्यर्थं कर्णं मद्रेश्वरः पुनः ॥ ३०
यदा वै त्वां फल्गुनवेगनुन्ना
ज्याचोदिता हस्तवता विसृष्टाः ।
अन्वेतारः कङ्कपत्राः शिताग्रा-
स्तदा तप्स्यस्यर्जुनस्याभियोगात् ॥ ३१
यदा दिव्यं धनुरादाय पार्थः
प्रभासयन्पृतनां सव्यसाची ।
त्वामर्दयेत निशितैः पृषत्कै-
स्तदा पश्चात्तप्स्यसे सूतपुत्र ॥ ३२
बालश्चन्द्रं मातुरङ्के शयानो
यथा कश्चित्प्रार्थयतेऽपहर्तुम् ।
तद्वन्मोहाद्यतमानो रथस्थ- C 8 1795 B 8 39 16 K 8 33 17

text — b) K2.4 V1 B D T G त्वा (for त्वा) Ś1 संशय; D2 कुत्सया; T2 हेलया, G2 चेर्ष्यया (for हिंसया) Cv ब्रवीमि त्वां न हिंसया — c) K3 V1 B D [ए]वं (Dn1 °न, D1 3 °व), T G [इ]द (for [ए]तन्) K4 पूर्वं, D5 प्रोक्तो (for प्रोक्त) M श्रद्दधेद (M1 °य, M3 °म) मया प्रोक्तं Ca.c cites श्रद्धत्स्व (as in text) — d) G2 तेज (for तेऽस्ति) K2 M1 जिजीविषा (M1 °षा) — After 27, D6 ins an addl colophon [Adhy no 40]

28 a) B1 स्ववीर्येय, B2 D2 T3 G °र्येण; T2 °र्ये वै (for °र्येऽह) K3 पुराश्वस्य; B2 D2 पराक्रम्य; B3 °श्वस्य, D2 रिपुं शल्य, T1 M पराश्वस्त, T2 °मृश्य, T3 G [अ]हमा(G2 °यता)श्वस्त (for पराश्वस्य) K4 B5 D3.4.6.7 त्वयाहुवीर्यमाश्रित्य — b) K3 Dn1 D2 T2 धनंजयं (for [अ]र्जुनं रणे) — c) K3 मित्रमुखं K4 शत्रून्, T3 G2 M1 शत्रुं (for शत्रुर्) — d) T1 विभीषयितुम्, M4 मा भीष°

29 a) G2 न स मा (for न माम्). D4 अस्मदभिप्रायाद् — b) K3 Dn1 D2 T2 जातु; Da1 D1.5 अन्यो, G2 यदि (for अद्य) — c) D2 उपेंद्रो (for अपीन्द्रो) — d) K1.3 D2 किं तु, V1 B Da1 Dn1 D1-3 6-7 S किमु (for किं नु) B (except B2) Da1 D1.2-7 S (except T2) कयचन (for करिष्यति) — After 29, S (except T2) ins an addl colophon. [Adhy name T1 M1 कर्णशल्यविवादे कर्णश्लाघनं (M1 °न), M3 कर्णशल्यविवाद°, M4 शल्यविवाद — Adhy no (figures, words, or both) T1 G M 31, T3 29.]

30 a) Dn1 तत (for इति) — c) K3 विकोपयिषुर्; D5 m चुकोपयितुम् (for °यिषुर्) — d) K3 माहेश्वर (for मद्रेश्वर)

31 a) Ś2 T1 M2-4 वै त्वा, V1 त्व वै, Dn1 D2 6 त्वा वै (by transp) K1 3 4 V1 Dn1 D2 फाल्गुनवेगनुन्ना, B Da1 D1 3-5 7 8 फाल्गुनवेगयु(Da1 D1 5 °मु)क्ता, S फल्गुन(M3 °नाद्)बाहुवेगाज् (T2 °नुन्ना) (for °वेगनुन्ना) — b) D2 स्वर्णार्चिता, D4 चापोदिता, D8 ज्यानोदिता (for °चोदिता) V1 D6 आहवे ते (D6 वै) निसृष्टा; B5 हस्तिवता विसृष्टा, S (except T2) वेगव(G1 वेगय-, M4 वेदवं)तोग्निकल्पा — c) V1 D6 आर्दितार, Dn1 अयेतरा; G2 अन्वेतार K4 शिताग्र्यास्, Dn1 सिताग्रस्, D8 शरीरे (for शिताग्रास्) — d) Ś2 तप्स्ये, K3 तस्य; V1 तप्स्यसे, Dn1 विद्धसि, T2 [अ]वाप्स्यसि (for तप्स्यसि) K1.3 V1 B1.5 Da1 Dn1 D1-3 5-8 T2 Ca.c [अ]नुयोगात् (T2 °ग), D4 [आ]स्य° (for [अ]भि°) S (except T2) त्यक्ष्यस्येषा त्वां तदा कर्ण बुद्धि

32 a) D6 यदि, T1 यथा, G2 यद्वा (for यदा) Ś K1 2.4 कर्ण (for पार्थ) — b) V1 B Da1 Dn1 D1-7 S प्रतापयन् (V1 B2 °येत, Dn1 M1 °वत्); D8 सुतापयन् (for प्रभास°) T1 सव्यसाचि — c) K1 त्वा मंद येन; K3 B3.6 Dn1 D2 3 8 T2 त्वां (Dn1 आ-) मर्दयिष्यन्, V1 T1.3 G M त्वां (T3 G1 3 M1 त्वा) मर्दयिष्यति, B1 2 4 Da1 D1 4-7 त्वा मर्दयिष्यन् (for °येत) D3 निशितै°, S (except T2) असुसै° (for निशितै°) Ś2 पृषट्कैस्, K3 Dn1 °कैस् (for °त्कैस्) — d) K3 तप्यसे; Dn1 तप्स्यसि S तदा पृच्छां (T1 G2 प्राणांस्) त्यक्ष्यसे पाण्डवस्य

33 a) T1 बाल — b) K3 प्रार्थयन्से, D8 S (except T2 G2) °येत (for °यते) V1 प्रहर्तुं, Dn1 चाप°, D1 [अ]हर्तुं, T2 G2 हि (G2 वि-) हर्तुं (for [ऽ]प°) — c) B2 तत्त्वं (for तद्वन्) Ś1 K1-3 V1 B D S यो(Ś1 K1.2 य)तमानं (for यतमानो) K3 V1 B D S रथस्थ (for °स्थस्) — d) K3 तं, V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D2-5 7 8 म- (for त्वं) K3 नेतुमद्य, V1 B D जेतुमद्य (by transp) S (except T2) जे(M1 जय)तु पार्थं काङ्क्षसे सूतपुत्र — After 33, S (except G2) ins

6 17 स्त्वं प्रार्थयस्यर्जुनमद्य जेतुम् ॥ ३३
त्रिशूलमाश्लिष्य सुतीक्ष्णधारं
सर्वाणि गात्राणि निघर्षसि त्वम् ।
सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणा त्वं
युयुत्ससे योऽर्जुनेनाद्य कर्ण ॥ ३४
सिद्धं सिंहं केसरिणं बृहन्तं
बालो मूढः क्षुद्रमृगस्तरस्वी ।
समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्य
समाह्वानं सूतपुत्रार्जुनस्य ॥ ३५
मा सूतपुत्राह्वय राजपुत्रं
महावीर्यं केसरिणं यथैव ।
वने सृगालः पिशितस्य तृप्तो
मा पार्थमासाद्य विनङ्क्ष्यसि त्वम् ॥ ३६
ईषादन्तं महानागं प्रभिन्नकरटामुखम् ।
शशकाह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ३७
बिलस्थं कृष्णसर्पं त्वं बाल्यात्काष्ठेन विध्यसि ।
महाविषं पूर्णकोशं यत्पार्थं योद्धुमिच्छसि ॥ ३८
सिंहं केसरिणं क्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसि ।

315* खन्यादर्सि तीक्ष्णधार यथाज्ञ
सुतेजन निहित वै पृथिव्याम् ।
तथा खनत्स्यद्य शितान्पृपत्का-
न्यः प्रार्थयस्यर्जुनेनेह युद्धम् ।

[Cf 2 59. 8, Edgerton, JAOS 59 366ff — (L. 1) T2 हन्यादस्त्र (for खन्यादर्सि) अज (for अज्ञ) in some unused MSS — (L 2) T2 सुतेजसं (for °जन) — (L. 3) T1 2 [अ]शितान् (for [अ]द्य शितान्) — (L. 4) T1 यत् (for य) T3 G3 यथार्थयसि (for य प्रार्थयसि) T2 योद्धुं (for युद्धम्)]

34 a) V1 B1 3.4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 आश्रित्य, B2 आसाद्य, B6 उद्यम्य, T2 आराध्य (for आश्लिष्य) Ś2 K1 M1 सुतीक्ष्णधार (K1 °रा, M1 र) G1 हरेदस्त्र तीक्ष्णधार यथाद्य — b) D2 महार्थं (for गात्राणि) K3 च कर्पसि, D2 सिद्धये, D4 हि घर्पसि, T3 G नि(G1 2 थि)कर्पसि, M कृपस्सुत, Bomb Ed विघर्पसि (for निघर्पसि) — c) Ś1 K2 सुतीक्ष्णधारो मम (for °धारोपम) Dn1 च (for त्वं) T1.3 G1 3 M सुतीक्ष्णशस्त्रोपमकर्मणेह (T1 °य), G2 °शस्त्रापगवर्मणेह — d) B3 om from युयुत्ससे up to समाह्वान (in 35d) K1 योर्जुनम्; Dn1 युयुत्सते, S (except T2) फल्गुनेन (for योऽर्जुनेन) K3 [अ]थ (for [अ]द्य) M1 कर्णः

35 B3 om up to समाह्वान (cf v l 34) — a) K1 सिद्धिं, K3 रुद्र, K4 V1 B1 2 5 D S क्रुद्ध, B4 सिंह (for सिद्धं) B4 क्रुद्ध (for सिंह) K1 केसरिणे, B4 Dn1 D2 4 Ca केश(D2 °शि)रिण, Co केस° (as in text) — b) S (except T2) भूत्वा (for मूढ) V1 D6 तरस्विन — c) V1 B4 एव, D6 एन (for एतद्) K3 तवापि, D6 र त्वयाद्य, T2 त्वयापि (for तवाद्य) T1 3 G M समाह्वयेद्धृष्ट(T1 °द्दृष्ट)मुपेत्य योद्धु — d) T1 M तथा त्वमप्याह्वयसेद्य पार्थं, T3 G त(T3 G3 य)था त्वमद्याह्वयसेद्य (G2 °ह) पार्थं

36 a) Da1 D. [आ]ह्वये — b) Da1 D1 महासिंहं (for °वीर्यं) Some MSS केशरिणं S (except T2) यथा वै (for यथैव) — c) Some MSS शृगालः K3 4 V1 B2.5 Dn1 D2–4.6–8 T2 पिशितेन; T1.3 G M °तामि° (for °तस्य) K3 B1 3 Da1 Dn1 D1.5 6 हस°, T2 हृष्टो (for तृप्तो) — d) K1 स (for मा) T1 3 G M पार्थं समासाद्य (for मा पार्थमा°) Ś2 K3 विनं° (K3 °न)क्षसि; V1 T3 G विनक्ष्यसे, T1 विनक्ष्यसि

37 a) K3 ईत्वर्दित (sic), B1 4 ईशादत, D3 लौह°; D6 ईशार्दत्त T1 G2 महाराग (for °नागं) — b) T1 G2 °कटकामुख; Ca °करटामुखम् (as in text) — c) K1.3 4 V1 B1 3 Dn1 D2 8 T2 शशकोह्वयसे (K3 °ते) T1 3 G M शशोभूत्वाह्व(G2 °सु)यसद्य Ca cites शशक (as in text) — d) Dn1 पार्थे (for पार्थं) T1 3 G M युद्धे कर्ण (for कर्ण पार्थं)

38 a) Ś2 वल्मिस्थ T3 च (for त्व) — b) Ś1 K2 lacuna, Ś2 K1 दंडेन, K1 इव हि (for काष्ठेन) B2 विध्यसे T1.3 G M प्र(T3 G स)चोघयितुमिच्छसि — c) Ś1 (marg as in text) K4 B1 2 5 Dn1 D1–4 6 7 T2 Ca.c पूर्णकोप, V1 B4 Da1 D5 °कोपं, B3 °कुंभ; T1 3 G M कर्ण मोहाद् (for पूर्णकोश) — d) Dn1 पार्थे K3 योद्धु-मिच्छसि सूतज, T1 3 G M योद्धाह्वयसि फल्गुन

39 T2 om 39ab — a) B (except B5) D2.4 केशरिण Dn1 मत्तम् (for क्रुद्धम्) — b) B1 Da1 T3 G M2–4 अभिक्रम्य, T1 अवलिप्तो (for अतिक्रम्य) Ś2 [अ]भिनन्यसि, K2 4 B5 Dn1 °नदसि, V1 °मर्दसि, B1 3 4 Da1 D1–5 7 T2 G1 3 M °नर्दसे; B2 विनर्दसि, D6 [अ]भि-मर्दसि, T1 हि नर्दसे, G2[अ]भिनद्यसे K3 आक्रातम-भिवाचसि — c) Some MSS शृगाल K3 मूर्ख त्व; V1

सृगाल इव मूढत्वान्नृसिंहं कर्ण पाण्डवम् ॥ ३९
सुपर्णं पतगश्रेष्ठं वैनतेयं तरस्विनम् ।
लट्वेवाह्वयसे पाते कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ४०
सर्वाम्भोनिलयं भीममूर्मिमन्तं झषायुतम् ।
चन्द्रोदये विवर्तन्तमप्लवः संतितीर्षसि ॥ ४१
ऋषभं दुन्दुभिग्रीवं तीक्ष्णशृङ्गं प्रहारिणम् ।
वत्स आह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ४२
महाघोषं महामेघं दर्दुरः प्रतिनर्दसि ।
कामतोयप्रदं लोके नरपर्जन्यमर्जुनम् ॥ ४३
यथा च स्वगृहस्थः श्वा व्याघ्रं वनगतं भपेत् ।
तथा त्वं भपसे कर्ण नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४४
सृगालोऽपि वने कर्ण शशैः परिवृतो वसन् ।
मन्यते सिंहमात्मानं यावत्सिंहं न पश्यति ॥ ४५
तथा त्वमपि राधेय सिंहमात्मानमिच्छसि ।
अपश्यञ्शत्रुदमनं नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४६
व्याघ्रं त्वं मन्यसेऽऽत्मानं यावत्कृष्णौ न पश्यसि ।
समास्थितावेकरथे सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४७ C 8. 1310 B 8 29 20 K 8 33 33

B D2-4 7 8 T2 3 G M2-4 मूढस्त्व, Da1 Dn1 D1 5 6 T1 M1 मूढ इव (D6 °ढत्वे) (for मूढत्वान्) — d) G2 स सिंह

40 T3 om 40ab — a) K3 सुपर्ण- G2 पन्नग (for पतग-) Ś K1 2 सुपर्णमृत(Ś1 K2 °मृग, K1 °मृम) वश्रेष्ठ — b) K3 तरस्विना — c) Ś1 K2 ल॰वाह्वयसे, Ś3 केटावदाह्वयसे (sic), K1 केटवाटाह्वयसे (sic), K3 दरगो, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 भोगीवा°, D6 काको वा°, D8 लावका°, T1 3 G2 नागो वा°, T2 G3 M लघ्वेवा°, G1 खट्वेवा° (for लट्वेवा°) Ca cites लट्वा, Cc भोगी K3 Dn1 युद्धे, T1, 3 GM पार्थं, Cc पाके (for पाते) T2 त बलाद्धियसे वीर — d) T1 पीतकर्णं; T2 G तथा कर्ण, M2-4 पा(M4 वा)ते कर्ण (for कर्ण पार्थं)

41 K3 D2 om (hapl) 41–42 Dn1 reads 41–42 after 44 — a) B1 शश्वदम्भोनिधिं, B2-4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T2 3 G सर्वांमसां निधिं, T1 सर्वमम्भोनिधिं; M नवां(M1 °भा)म्भोनिधिनं (for °निलय) Ca cites अम्भसां निधिं V1 D8 शश्व(D6 शश्व)दंभोनिधान च — K1 om. 41b–42a — b) Ś K2 4 6 V1 B2 4 5 Dn1 D2-8 T1 मूर्तिमत (for ऊर्मिमन्त) K4 Dn1 D3 रत्नायुतं, V1 झसागणं, B1 3 4 झषान्वित; D6 8 S झषा(D8 जला)-कुल (for °युतम्) — c) V1 वर्धयत, B D (D2 om) S विवर्धतम् (Dn1 °र्धताम्) — d) K4 B D3-8 T3 G M1 2 4 सं(T3 G त्वं)त्रितीर्षसि (for संतिती°)

42 K3 D2 om 42, K1 om 42a (cf v l 41) — a) D8 वृषभ D3 (marg as in text) दुंदुभिग्रीव Ca c as in text — b) K4 तीक्ष्ण (for तीक्ष्ण) D5 प्रहारिणं — c) V1 आह्वयते — For 42, S (except T3) subst

316* यथा वत्सतरो भूत्वा जातस्कन्धेन शुष्मिणा ।
युद्धमिच्छेद्रोपतिना तथेच्छसि किरीटिना ।

[(L. 1) M शुष्मिण — (L 2) T1 G1 योद्धुं (for युद्धम्)]

43 V1 D2 6 read 43–44 after 47 — a) V1 BD S महामेघ (D2 °घै) (for °घोष) K3 Dn1 D2 6 8 T1, 3 GM महाघोषं (D2 °षैर्), V1 B Da1 D1 3-5 7 T2 °घोर (for °मेघ) — b) K3 Dn1 दुर्दुर (Dn1 °र), D2 G1 M3 दर्दुर, Ca °र (as in text) K1 3 D3 प्रतिनदसि, D2 T1 3 GM °नर्दसे (T1 °ति) — c) T3 बाणतोयप्रदं; Ca c काम° (as in text) V1 B3 D6 S काले (for लोके) — d) K1 4 नै(K4 न)व प° (for नरप°) D8 उत्तम (for अर्जुनम्)

44 a) B3 यथावत् (for यथा च) Ś2 K1 B2 सुगृहस्थः श्वा, B3 S श्वा गृहस्थस्तु (B6 T3 °स्थ सन्), D8 (marg as in text) स्वगृहस्थश्च — b) K3 Dn1 D6 T1 भवेत्, K4 B1 5 Da1 D1 - भसेत्, B2 ह्वयेत् (for भपेत्) — c) K3 V1 Dn1 D2 6 T G2 M2 भापसे, Da1 D1 5 भसमे, Ca भपसे (as in text) — After 44, Dn1 reads 41–42

45 D3 om (hapl) 45–46. — a) Some MSS शृगालो T G M2-4 हि, M1 [s]सि (for ऽपि) D4 कर्ण — b) V1 शानैः, B3 शकैः, Da1 D1 5 शशैः, D3 शलैः, T1 शशैः (for शशैः) T1 [s]पि सन्, T2 M2-4 वसेत् (for वसन्) — c) D1 M1 मन्यसे B2 आत्मानं मन्यते सिंह

46 D3 om 46 (cf v l 45) — a) T1 असि (for अपि) — b) B4 Dn1 नर(Dn1 नित्य)सिंहायसेधुना — c) T2 नापश्यन् T1 शत्रुदशन, T2 °दहन (for °दमनं) — d) S (except T3) नरसिंह रणेर्जुन

47 a) S K2 4 व्याघ्र तु, K3 D6 व्याघ्र त्व, G2 व्याघ्र च Ś K1, 2 4 त्व त्व, T1 त्व च (for ऽऽत्मानं) Dn1 आत्मान मन्यसे व्याघ्रं — b) Ś K1-3 G2 कृष्णा, M1 कृष्णो (for कृष्णौ) Dn1 पश्यति — c) Ś K1-3 एकरथं (for °रथे) — d) M1 4 सूर्यचन्द्रमसाव् — After 47, V1 D2 6 read 43–44

याघद्गाण्डीवनिर्घोषं न शृणोषि महाहवे ।
तावदेव त्वया कर्ण शक्यं वक्तुं यथेच्छसि ॥ ४८
रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयन्तं दिशो दश ।
नर्दन्तमिव शार्दूलं दृष्ट्वा क्रोष्टा भविष्यसि ॥ ४९
नित्यमेव सृगालस्त्वं नित्यं सिंहो धनंजयः ।
वीरप्रद्वेषणान्मूढ नित्यं क्रोष्टेव लक्ष्यसे ॥ ५०
यथाखुः स्याद्बिडालश्च श्वा व्याघ्रश्च बलाबले ।
यथा सृगालः सिंहश्च यथा च शशकुञ्जरौ ॥ ५१
यथानृतं च सत्यं च यथा चापि विषामृते ।
तथा त्वमपि पार्थश्च प्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ५२

संजय उवाच ।

अधिक्षिप्तस्तु राधेयः शल्येनामिततेजसा ।
शल्यमाह सुसंक्रुद्धो वाक्शल्यमवधारयन् ॥ ५३
गुणान्गुणवतः शल्य गुणवान्वेत्ति नागुणः ।
त्वं तु नित्यं गुणैर्हीनः किं ज्ञास्यस्यगुणो गुणान् ॥ ५४
अर्जुनस्य महास्त्राणि क्रोधं वीर्यं धनुः शरान् ।

---

48 [a]) D_8 गाजीव- K_3 Da_1 $D_{1-5.7}$ T_1 M घोषं त्व, $B_{1\,3\,4}$ T_3 G घोष च (for -निर्घोष) — [b]) $T_{1\,3}$ G महामृधे (for °हवे) — [c]) $M_{1.2}$ तावदेव G_2 यथा (for त्वया) — [d]) K_4 शक्यं कर्तुं, $D_{2\,7}$ शक्यमुक्त, D_6 शर्कि वक्तुं; T_3 G वक्तुं शक्य (by transp). B_2 यथेच्छकं, D_6 यदिच्छसि, S (except T_2) यथेष्टत° (for °च्छसि)

49 [a]) S (except T_2) रथशस्त्रधनुःशब्दैर् — [b]) Ś $K_{1\,2\,4}$ पूरयत; $B_{2\,3}$ नर्द°, M_1 नादयतो (for °यन्त) — [c]) $K_{1.3}$ $D_{4\,6}$ न(K_1 न)र्दंतम् — [d]) D_6 यदा (for दृष्ट्वा). G_2 दृष्ट्वा कोष्टेव लक्ष्यसे — After 49, G_2 reads 51–52

50 [a]) Some MSS शृगालस् — [b]) D_2 नित्य° (for नित्य) S (except T_2) कपिध्वज° (for धनजय°) — [c]) $Ś_1$ $K_{2\,3}$ वीरप्रद्वेपनान् (K_3 °पणो); K_1 °प्रदोषणान्, $B_{1\,3}$ वीर्यप्रघर्षय(B_3 °णा)न्, $D_{2\,6}$ T_1 वीरविद्वे(D_2 °द्वि)षणान् (for °प्रद्वेषणान्) Co cites वीरयुद्धेपणात् V_1 G_1 मूढ° — [d]) K_3 V_1 B D S तस्मात् (for नित्यं) K_3 क्रोष्ट च; M_3 क्रोष्टैव K_3 लज्जसे; V_1 लक्षसे; D_2 लप्स्यसे

51 [a]) K_2 यथाखू, D_3 यदाखु° $K_{3\,4}$ D_3 बिडालस्य; T_3 बिलारश्च; $G_{1.3}$ M बिलाळ(M_1 °ल)श्च, G_2 बिडाळश्च — [b]) K_3 श्वा व्याघ्रस्य, D_3 व्याघ्रस्य श्वा, T_1 श्वा व्याघ्राश्च, G_2 व्याघ्राघूश्च K_3 यथा बल, D_6 बले यथा, D_3 T_3 $G_{2\,3}$ बलाबलौ (D_3 °ल) (for °बले) — [cd]) Some MSS शृगाल°. Dn_1 om सिंहश्च यथा च K_1 सिंहाश्च, $K_{3\,4}$ D_3 सिंहस्य D_3 T_2 यथा शशककुंजरौ

52 [a]) $Ś_1$ तथानृतं, T_1 यथाश्रुत (for °नृत) — [b]) K_4 वसु, D_2 वत्स, D_6 $T_{1\,2}$ M_{2-4} चापि (for चापि) Ś $K_{1.2\,4}$ विशा पत्ते (K_4 °ती), D_2 महात्रूपी (for विषामृते) — [c]) M_1 यथा (for तथा) Dn_1 $D_{1.5}$ त्वयापि, T_1 त्वमसि (for त्वमपि) G_2 पार्थं च K_4 प्रख्यातश्च (for °ताव्) T_3 G आत्मकीर्तिभि (for °कर्मभि) K_1 प्रख्याता वत्स कर्मभि — After 52, $Ś_1$ $K_{3\,4}$ V_1 B D S ins. an addl. colophon. — [*Adhy. name* V_1 m कर्णतेजोवधे, B_4 शल्यकर्णसंवादे, Dn_1 कर्णशल्यसंवादे शल्यवाक्य, $D_{3.4.7}$ कर्णशल्यसंवादे, T_1 कर्णाधिक्षेपो, T_2 कर्णार्जुननिंदाप्रशंसा, M_1 शल्यविवादे कर्णाधिक्षेपो — *Day of Karna's Generalship* $Ś_1$ द्वितीययुद्धदिवसे, K_3 द्वितीये — *Adhy no* (figures, words or both) V_1 m B_1 D_3 39, B_5 40, Dn_1 50, D_1 33, D_4 30, D_6 41, $T_{1\,3}$ G M 32, T_2 35]

53 [a]) V_1 अवक्षिप्तस्, G_1 अभि° (for अधि°) Dn_1 च (for तु) — [b]) K_4 [अ]मितितेजसा — [c]) K_2 स्वसंक्रुद्धो, K_3 स स° S (except T_2) प्रत्यब्रवीन्महाराज — [d]) K_3 T_2 अभि(T_2 °थ)धारयन्; $T_{1\,3}$ G M अविचारयन्

54 Before 54, N ins. कर्ण उवाच — [a]) V_1 B D (except D_6) S गुणवता (for °वतः) — [b]) Dn_1 नागुणी — [c]) T_1 हि (for तु) B $D_{3\,4\,7\,8}$ शल्य, Da_1 $D_{1.5}$ सर्वैर्; D_3 m सर्व- (for नित्य) — [d]) K_3 V_1 $B_{4\,5}$ D_3 S (except T_2) गुणा(V_1 °णो)गुणान्; B_{1-3} Da_1 $D_{1-5\,7}$ गुणागुणं; D_6 [अ]र्जुने गुणान् (for [अ]गुणो गुणान्).

55 [b]) G_3 कार्यं (for क्रोधं) K_3 धैर्यं (for वीर्यं). — [c]) V_1 तम् (for शल्य) B_5 M_2 विजानामि (for [अ]भि°) T_3 $G_{1\,3}$ M_{1-3} (all second time, see below) पांडवस्याभिजानामि — $K_{3\,4}$ B D T_2 ins after 55[c] T_3 $G_{1\,3}$ M_{1-3}, after a repetition of 55[c] (of 56)

317* विक्रमं च महात्मन ।
तथा कृष्णस्य माहात्म्यमृषभस्य महीक्षिताम् ।
यथाह शल्य जानामि

[(L 1) D_4 महामना° (for °त्मन°) — (L. 2) K_4 Da_1 $D_{1\,5}$ यथा (for तथा) T_2 धृषभस्य, Co ऋप° (as above). V_1 समीक्षित, T_3 $G_{1.3}$ M_{1-3} महात्मन (for महीक्षिताम्) — (L. 3) K_4 $M_{2.3}$ अह शल्य वि(K_4 °ल्यामि)जानामि]
— [d]) T_2 त्वं न (by transp) K_3 वत्तदा; Dn_1 $D_{2\,4.7}$ T_1 M_1 (first time) सं तथा, G_2 $M_{2.3}$ ($M_{2\,3}$ both

अहं शल्याभिजानामि न त्वं जानासि तत्तथा ॥ ५५
एवमेवात्मनो वीर्यमहं वीर्यं च पाण्डवे ।
जानन्नेवाह्वये युद्धे शल्य नाग्निं पतंगवत् ॥ ५६
अस्ति चायमिषुः शल्य सुपुङ्खो रक्तभोजनः ।
एकतूणीशयः पत्री सुधौतः समलंकृतः ॥ ५७
शेते चन्दनपूर्णेन पूजितो बहुलाः समाः ।
आहेयो विषवानुग्रो नराश्वद्विपसंघहा ॥ ५८
एकवीरो महारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ।
निर्भिन्द्यां येन रुष्टोऽहमपि मेरुं महागिरिम् ॥ ५९
तमहं जातु नास्येयमन्यस्मिन्फल्गुनादृते ।
कृष्णाद्वा देवकीपुत्रात्सत्यं चात्र शृणुष्व मे ॥ ६०
तेनाहमिषुणा शल्य वासुदेवधनंजयौ ।
योत्स्ये परमसंक्रुद्धस्तत्कर्म सदृशं मम ॥ ६१
सर्वेषां वासुदेवानां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
उभयं तत्समासाद्य कोऽतिवर्तितुमर्हति ॥ ६२
तावेतौ पुरुषव्याघ्रौ समेतौ स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभिसंयातौ सुजातं शल्य पश्य मे ॥ ६३ C 8 1228 B 8 14 13 K 8 24 12

---

times) 4 तत्त्वत (for तत्तथा) T3 G1.3 M1 (all second time) मूढ शल्य न जानन्ते

56 a) T3 G1.3 M1 (all second time) अहम् (for एवम्) — b) T2 महावीर्यं, T3 G1.3 M2.3 (all first time) महद्वैर (G3 °र्यं), T3 G3 M2.3 (all second time) महद्वीर्यं, T3 (second time) G2 (first time) 3 (second time) M1 (first time) 2.3 (both second time) महद्वीर्यं (for अह वीर्यं) T1 कृष्णयो°, T3 G1.3 M2.3 (all first time) पाडवै° (for °वे) D2.6 बीभत्सोर्वीर्यमेव च (D6 °माहवे) — After 56ab, T3 G1.3 M1–3 repeat 55c followed by 317* and repeat after that 55c–56b — cd) B1 इव, S (except T2) तौ (for एव) K3 शल्य पते (for युद्धे शल्य) G1 नाग्नि° (for नाग्निं) B1.5 D2–4.7 शल्य गाडीवधारिणं; Dn1 शल्याग्नि पतगो यथा, T2 शल्याग्निपतग यथा (for d)

57 a) V1 D4.8 वायम्, Dn1 D7 चापम् (for °यम्) K3 आखेन्ययमीषु शल्य° (310) — b) K3 सपुखो, V1 B2–5 Da1 D1.5 S (except T2) सुमुखो (for सुपुङ्खो) — c) V1 T2.3 G एकस्तूणीशय°, Da1 D1.5 एकतूणीमय°; D8 °रय° (for °शय°) — d) D8 सधौत°

58 a) T2 श्वेत- (for शेते) Ś2 K1.4 चदनपूर्णोपि, K3 T2 G2 °चूर्णेन, V1 B D (except D2) T1 M °चू(B1 D3 M1 °पू)र्णेषु (for °पूर्णेन) — K1 om. 58c–59d — c) K3 अहो यो, D2 T2.3 G M1 आहवे; Ca आहेयो (as in text) Dn1 विषवास्युग्रो, T2 विषमो ह्युग्रो, G2 °यानुग्रो (for °वानुग्रो) — d) K3 नरांश्च द्विपसकुलान्, V1 B2.3 D2 नराश्वद्विपसंहहा (B2 °ता)

59 K1 om. 59 (cf. v. l. 58) — a) K3 एको याणो, B (except B2) Da1 D1–5.7 घोररूपो, S एकरूपो (for °वीरो) Da1 D1.5 S महानुग्रस (for °रौद्रस) — b) T2 तनुस्थास्थि- (for तनुत्रास्थि) D6 -विदारक°, D8 प्रदारण°, M1 -विदारणं — c) Ś2 K4 V1 T1.2 M1 निर्भि(V1 °र्त्रि)द्या, Dn1 निर्भिंदे K3 वै कृत्य, V1 Dn1 D2 क्रुद्धोहम्, D3 T1 तुष्टोहम्; D4.8 हृष्टोहम् (for रुष्टोऽहम्) D6 संक्रुद्धो येन निर्भिद्यां — d) K2 ह्यपि (for अपि) Ś1 (marg. as in text) K3.4 त्रिद्यं, B5 मेरु- (for मेरुं)

60 a) K3 मुच्येयं, K4 V1 B1 नास्येहम्, Dn1 मद्रेश, D6 यास्येहम्, Ca नास्येयम् (as in text) — b) K3 Dn1 नान्यस्मिन् (for अन्य°) Some MSS फाल्गुनाद् — d) D8 सत्यां वाचं, G2 सत्यमात्र (for सत्यं चात्र) B1.2.5 Da1 D3.4.7 चापि, Dn1 T2 एतत्, T3 G1.3 अत्र, M2 अस्य (for चात्र)

61 a) B1 येना° (for तेना°) K4 शल्यं — c) K3 Dn1 योत्स्ये T1.3 G2.3 -संरब्धौ (T1 °ब्धे, G2 °ब्धं), G1 M -संक्रुद्धौ (for -संक्रुद्धस्) — d) S (except T2) त(T1 स)त्कर्तुं (for तत्कर्म)

62 a) K1 D8 सर्वेषा च हि (D8 एव) देवाना; K3 V1 B Da1 D1–7 S (except M1) सर्वेषां वृष्णिवीराणां Ca cites वासु° (as in text) — b) Ś2 K1.3 Dn1 D3 G2 लक्ष्मी — e) B1.4 D2–5.7 तु, Dn1 M1 तं (for तद्) — f) K1.3.4 V1 B Dn1 D1–4.6.7 T1.2 M को नि(Dn1 वि)वर्तितुम् (for कोऽति°) D8 को निवर्तयितु क्षम°

63 b) K3 S (except T2) समाने (K3 °नौ) (for समेतौ) Dn1 स्यन्दिने स्थितौ; M1 स्यदनास्थितौ — c) G1 ताव्, Ca माम् (as in text) D4 अभिसजातौ, T1.3 G M1 अभि- (T3 G °पि)संयुक्तौ, Ca °सयातौ (as in text) — d) B5 सुयात, Ca ○ सुजात (as in text) Ś2 (sup. lin.) शल्यमन्य, K4 शल्यमद्य, K3 B (except B1) Da1 D1.2.4.5.8 T3 G पश्य शल्य (by transp.), D3 यस्य शल्य, T1 M चेत शल्य

12a 13 12 पितृष्वसामातुलजौ भ्रातरावपराजितौ ।
मणी सूत्र इव प्रोतौ द्रष्टासि निहतौ मया ॥ ६४
अर्जुने गाण्डिवं कृष्णे चक्रं तार्क्ष्यकपिध्वजौ ।
भीरूणां त्रासजननौ शल्य हर्षकरौ मम ॥ ६५
त्वं तु दुष्प्रकृतिर्मूढो महायुद्धेष्वकोविदः ।
भयावतीर्णः संत्रासादबद्धं बहु भाषसे ॥ ६६
संस्तौषि त्वं तु केनापि हेतुना तौ कुदेशज ।
तौ हत्वा समरे हन्ता त्वामद्धा सहबान्धवम् ॥ ६७
पापदेशज दुर्बुद्धे क्षुद्र क्षत्रियपांसन ।
सुहृद्भूत्वा रिपुः किं मां कृष्णाभ्यां भीषयन्नसि ॥ ६८
तौ वा ममाद्य हन्तारौ हन्तास्मि समरे स्थितौ ।
नाहं बिभेमि कृष्णाभ्यां विजानन्नात्मनो बलम् ॥ ६९
वासुदेवसहस्रं वा फल्गुनानां शतानि च ।
अहमेको हनिष्यामि जोषमास्स्व कुदेशज ॥ ७०
स्त्रियो बालाश्च वृद्धाश्च प्रायः क्रीडागता जनाः ।
या गाथाः संप्रगायन्ति कुर्वन्तोऽध्ययनं यथा ।

64 ^{a}) Ś2 B1 पितृस्वसा, B2 पितुःस्वजा (for पितृष्वसा-) K8 मातुलेयौ, G2 -मातुलजा — ^{b}) V1 T1 2 G1 2 मणिसूत्र Ś2 प्रोता, K1 प्रोतो; K4 प्रेतौ, Ca c प्रोतौ (as in text) D6 भूमणी सूत्र इव तौ — ^{d}) T1 द्रष्टासे (for द्रष्टासि) Ś2 निहितौ

65 ^{ab}) B4 Da1 Dn1 D1.5 अर्जुनो, D2 G1 2 M1 अर्जुन B4 Da1 Dn1 D1 5 8 G1 2 कृष्णस् (G1 2 °ण) (for कृष्णे) K3 गांडीव चार्जुनं कृष्ण, D2 सगाडीवोर्जुन कृष्णो (for ^{a}) M1 चक्रे (for चक्रं) B1 तार्क्ष्यकपिध्वजे, B5 Da1 D1 S तार्क्ष्य(Da1 D1 °क्ष्ये)कपी ध्वजौ B2 कृष्णार्जुनौ च गाडीवचक्रौ तार्क्ष्यकपिध्वजौ — ^{c}) V1 D2 त्रासकरणौ; B (except B2) Da1 D1 8-5 7 Co -जनन (for -जननौ). — ^{d}) B5 शाल्य (for शल्य) B (except B2) Da1 D1 8-5.7 8 हर्षकरं (for °करौ) K1 मम हर्षकराबुभौ

66 ^{a}) V1 D2 चात्र दुर्मते (D2 °ति), D6 चातिदुर्मतिर् (for तु दुष्प्रकृतिर्) K3 मूर्खो (for मूढो) B2 त्व तु दुष्प्रकृतद्वेषी — ^{b}) K4 V1 अकोविद, B1 कोविदः D6 महायुद्धेष्वकोविदः — ^{c}) K1 8 V1 B D M2-4 भयाव(K8 °त)दीर्णं, T1 भूयावतीर्णं; T2 भयादुदीर्णं; G2 °द्विवीक्ष्ण-, M1 भावतीर्णं (submetric) (for भयाव°) K3 स त्रस्तो, T2 सत्रासो (for सत्रासाद्) — ^{d}) T2 ह्यबद्धं, Ca अबद्धं (as in text) K1 वन्हि (sic) (for बहु) K3 विरुद्धं बहु भाषणं

67 ^{a}) D1 त स्तौपि, T2 अस्तौषीस K3 V1 B1-3 5 D S तौ (for त्व) K1 सस्तौपिय (sic) D3 न, T1 त्वं (for तु) Ś1 K2 तु केनापि, K8 कुरूनपि (for तु के°) K1 सस्तौपियं तु केनापि, B1 वयजल्पोसि केनाय — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 8 G M त्वं, D8 T1 तु (for तौ) K3 D1 कुदेशज (D1 °त); G2 कुचेतस — ^{c}) K3 हंता (for हत्वा) K2 हत्वौ, K8 ज्ञात्वा, D6 शल्य (for हन्ता) D2 व कुदेशज तौ हत्वा — ^{d}) K8 प्रमथ्य, V1 B Da1 D1-5 त्वामद्य, Dn1 T2 त्वामहं (for त्वामद्धा) K8 सहबाधवौ, T1.8 G M त्वामप्यद्य सबाधव

68 ^{a}) G2 देशं च (for -देशज) — ^{b}) K8 क्षत्रिय पासन, B1 8 D4 °पांशन, D6 °पांशुल (for °पांसन) — ^{c}) K3 सुहृद्वत्वात् (sic), Dn1 D5 T2 8 G M2-4 °द्भूपो, T1 सुहृद्यापि, M1 सुहृद्रिपो (for सुहृद्भूत्वा) B1 कामं (for किं मा) — ^{d}) K2 कृष्णा त्वा K1 om. (hapl.) from भीषयन्नसि (in 68^d) up to कृष्णाभ्यां (in 69^c) K8 V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 S भीषयिष्यसि, D2 6 °यसलं

69 K1 om up to कृष्णाभ्या (in 69^c) (cf v 1 68) — ^{a}) M1 ते (for तौ) D3 च (for वा) K2 मामय; V1 B Da1 D1-7 G1 मामद्य, Dn1 D5 [स]हमद्य, T1 माम* (for ममाद्य) Ś1 K3 ** तौ, B2 Dn1 D8 वा मा (B1 मा) तौ (for हन्तारौ) — ^{b}) V1m B1.2-5 Da1 D1.3-5 7 हनिष्ये वापि तावह B2 अवधिष्टावलक्षितौ, Dn1 D3 अवधिष्टा रणे स्थितौ, D2 हन्या वा तावह रणे, D8 हनिष्ये तावहं रणे, T1 8 G M हनिष्ये तौ न (T1 ताव-, G2 ते न) मशय, T2 हनिष्ये वा रणे स्थितौ — ^{c}) Dn1 बिभेम, G1 भवेमि — ^{d}) K2 विजनन्, V1 D6 विजानामि

70 ^{a}) B2 च (for वा) Da1 D1.5 वासुदेवाना सहस्त्रं वा (hypermetric) — ^{b}) Some MSS फाल्गुनानां V1 B1 2 Da1 Dn1 D8 4-8 S (except T8) वा (for च) — ^{d}) V1 Co जोपमास्व; Da1 D5 °मास्स, Dn1 T2 चोदयाश्वान्, D8 G2 जोपमास (G2 °स्व), T3 G1 3 तूष्णीमास्स्व (for जोष°) Cn cites जोष (as in text) G2 [अ]नुदेशज (for कु°)

71 ^{a}) D8 स्त्रियो वा बालवृद्धाश्च — ^{b}) V1 पीडागता; T2 क्रीडा°, Co क्रीडा° (as in text) ※Cc क्रमशो (sic) गता इति वा पाठ※ — ^{c}) Dn1 T2 या गाथां, T1 या गता (for या गाथा) — ^{d}) Ś2 K3 V1 B2 4 Dn1 D2-5 - 8 T2 कुर्वंतो D1 [ऽ]ध्यापन, T2 [ऽ]ध्ययन (for ऽध्य°) Ś2 K8 Dn1 D8 T2 तथा; D2 द्विजा (for यथा) — ^{e}) Dn1 T2 ता गाथां, D5 om (for या गाथा) B1 हैं (for

ता गाथाः शृणु मे शल्य मद्रकेषु दुरात्मसु ॥ ७१
ब्राह्मणैः कथिताः पूर्वं यथावद्राजसंनिधौ ।
श्रुत्वा चैकमना मूढ क्षम वा ब्रूहि वोत्तरम् ॥ ७२
मित्रध्रुङ्मद्रको नित्यं यो नो द्वेष्टि स मद्रकः ।
मद्रके संगतं नास्ति क्षुद्रवाक्ये नराधमे ॥ ७३
दुरात्मा मद्रको नित्यं नित्यं चानृतिकोऽनृजुः ।
यावदन्तं हि दौरात्म्यं मद्रकेष्विति नः श्रुतम् ॥ ७४
पिता माता च पुत्रश्च श्वश्रूश्वशुरमातुलाः ।
जामाता दुहिता भ्राता नप्ता ते ते च बान्धवाः ॥ ७५
वयस्याभ्यागताश्चान्ये दासीदासं च संगतम् ।
पुंभिर्विमिश्रा नार्यश्च ज्ञाताज्ञाताः स्वयेच्छया ॥ ७६
येषां गृहेषु शिष्टानां सक्तुमन्थाशिनां सदा ।
पीत्वा सीधुं सगोमांसं नर्दन्ति च हसन्ति च ॥ ७७
यानि चैवाप्यबद्धानि प्रवर्तन्ते च कामतः ।
कामप्रलापिनोऽन्योन्यं तेषु धर्मः कथं भवेत् ॥ ७८
मद्रकेषु विलुप्तेषु प्रख्याताशुभकर्मसु । C 8. 1844 B 8 40 23 K. 8. 34 29

मे) — f) D5 दुरात्मना (for °त्मसु)

72 a) K1 कथित°, K6 D3 कथिता, T2 कथित — b) K3 यथा यद् (for यथावद्) — c) Dn1 [स]थ त्रिमना, D1 वैकमना (for चैक°) K5 T3 G M1.2.4 मूर्ख (for मूढ) — d) T1 मम (for क्षम) K5 D6 T2 क्षमा(K3 °म)वान्, B6 क्षमस्व, T3 G मम वा (for क्षम वा) T1 प्रब्रूहि (for वा ब्रूहि) Ś2 K1.2.4 V1 B1-3 D (except Da1) ऽ चोत्तर

73 a) D5 M1 मित्रद्द(M1 °द्रु)द्द्, G1.2 मित्र(G2 °त्र)घ्न (for °ध्रुङ्) K3 मित्रहा, G2 मनिको (for मद्रको) — K2 om (hapl) 73b-74a — b) B4 यो मा, Dn1 यान्यो, D5 यो मे, D3 ये नो (for यो नो) D1 समद्रका, G2 स मद्रक Ca as in text. — c) V1 D6 सगविद्, T1 शपदं, G2 शपथं, Co सगतं (as in text) — d) G2 क्षुद्रसत्वे, Cc क्षौद्रे वाक्ये Ś K2.4 नराधम

74 K3 om 74a (cf v l 73) — b) K1 चाहंनिको, K4 चानृतको, V1 BDS आनृतिको (for चानृ°) Ca c cites आनृतिक. K3 नित्यमात्यतिकों तुज° (sic) — c) K3 V1 B1.6 Da1 Dn1 D1-6.7 यावदत्यं हि, D6 प्रवदत हि, T1.3 G M यच्चान्यदपि, T2 यावदत्यत- (for °दन्त हि) Ca cites यावदत (as in text), Cc यावदत्य — d) Ś2 मद्रकेष्टिनित° श्रुत (sic)

75 a) K3 V1 B (except B4) D T2 transp माता and पुत्र° Ś2 भ्राता, K1.4 भ्राता, T1.3 G1.3 M पुत्राश्र् — b) Some MSS -श्वसुर D2 स्नुषाश्वश्रूश्च मातुला° — c) T3 G भगिनी (for जामाता) Ś2 K1.4 पुत्रो, M1 माता (for भ्राता) — d) K3 नृप्ता (for नप्ता) Dn1 नप्तारो ये (for नप्ता ते ते) K4 T2 येन्ये, B1 चैते, B2 वै ते, B3 damaged, D1 ते न, D2.4 [अ]न्ये ते, D6 नैके, D3 [अ]न्ये ये, T1.3 G M चान्ये (for ते ते) T2 [ऽ]पि (for च) Ś2 K1.3 बाधव°, M1 पाडवा

76 a) T1 चान्या (for चान्ये) K1 वयस्यात्यागता श्चान्ये, T2 वयश्चाभ्या° — b) K1 दासी दासी च, D2.7 S (except T2) °दासा(D7 G2 °स)श्च, D3 दासदासीव D6 स्व (for च) B5 D2 T1.3 G1.3 M सगता°, G2 बाधवा (for सगतम्) — c) B6 Da1 D1.5 तु (for च) B3 S पुभिर्वि(G2 °श्च)मिश्रिता नार्यो Co cites पुभि°, Ca.c cite विमिश्रा° (as in text) — d) K3 भ्राता-ज्ञाता, D8 ज्ञातो°, T1 ज्ञाताज्ञा वै, Co ज्ञाताज्ञाता° (as in text) V1 D8 T2 च स्वे(D8 ये)च्छया, B2 D2 यथे°; D6 स्वपेयया (for स्वयेच्छया) Ca cites स्वया (as in text)

77 a) B5 तेषां, T1 G2 एषा (for येषां) Ś1 K1.3 V1 B (except B2) Dn1 D2-5.7.8 S Co [अ]शिष्टानां — b) Ś K2 स(K2 श)क्तुमथाशिना, K1 B Da1 Dn1 D1.3-5.8 Co सक्तु(B2 शक्त-, B4 D3 शक्तु, D1.5 शक्त) मत्स्याशिना, K3 शक्रमथासिन, K4 V1 शक्तुमत्स्याश्मिना (V1 °शिन°), D2 सक्तुमासाशिना, D6 शक्तुमिच्छसि न°, D7 (before corr) सक्तुन्मत्स्याशिना; T1.3 G M सक्तु(T1 °क्ता)मद्याशि(M1 °जि)नां, T2 वस्तुमद्यामिष B Da1 Dn1 D1.3-5.7 T2 तथा (for सदा) — c) K1 सीध्व, K2 T3 G M शीधुं; K3 B D (except D6.8) सीधु, K4 शीघ्र (for सीधु) T2 मधूनि (for सीधुं स) Cv as in text — d) K1.2.4 नदति, K3 क्रुन्दति, V1 B1.3-6 D2-7 S (except T2) क्रदति, B2 कुर्वंति, Da1 D1.8 ङु(D8 क्रू)दंति (for नर्दन्ति) D8 प्रहृष्यंति, G2 च समति (for च हसन्ति) Cv क्रन्दन्ति च हर्षन्ति च

78 a) K3 V1 B D T2 गायंति चा(Dn1 वा)पि, T1 G3 गायति च हि (G2 चैव), T3 G3 M गाति चैव हि (M °वापि) (for यानि चैवापि) Ca cites गायति G2 वद्धानि — b) M3 प्रवर्धंते T1 कामित° — c) D1 काम प्रलापितो, D8 कामप्रलपिनो Ś1 [ऽ]न्योन्ये, K1.2 [ऽ]न्येन्ये — d) D1 नृपु; T3 G एप (G1 °पु) (for तेषु)

79 a) K3 V1 B D S Ca [अ]व(K3 °वि)लिप्तेषु (for विलु°) — b) K4 पुख्यातासर्वकर्मसु (sic), M4

नापि वैरं न सौहार्दं मद्रकेषु समाचरेत् ॥ ७९
मद्रके संगतं नास्ति मद्रको हि सचापलः ।
मद्रकेषु च दुःस्पर्शं शौचं गान्धारकेषु च ॥ ८०
राजयाजकयाज्येन नष्टं दत्तं हविर्भवेत् ॥ ८१
शूद्रसंस्कारको विप्रो यथा याति पराभवम् ।
तथा ब्रह्मद्विषो नित्यं गच्छन्तीह पराभवम् ॥ ८२
मद्रके संगतं नास्ति हतं वृश्चिकतो विषम् ।
आथर्वणेन मन्त्रेण सर्वा शान्तिः कृता भवेत् ॥ ८३
इति वृश्चिकदष्टस्य नानाविषहतस्य च ।
कुर्वन्ति भेषजं प्राज्ञाः सत्यं तच्चापि दृश्यते ।
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व शृणु चात्रोत्तरं वचः ॥ ८४
वासांस्युत्सृज्य नृत्यन्ति स्त्रियो या मद्यमोहिताः ।
मिथुनेऽसंयताश्चापि यथाकामचराश्च ताः ।

शल्यातताशुभ्र° — °) T1 नापि शौच, G1 नातिवैरा (for नापि वैर) M8 नापि वै रणसौहार्द. — d) Ś1 K1 2 B3 D4 T2 M1 8 मद्रकेण, Ś2 K2.4 D2.6 7 M3 4 °के न, V1 °के च (for °केषु)

80 a) V1 सगतिर् — b) K8 D8 मद्रका (D8 °के) हि; Dn1 D6 T2 म(D6 मा)द्रकेषु (for °को हि) K1 3 V1 B D T2 3 G M सदा मल° (K3 °ला°, V1 B4 D6 T2 °लं), K4 सुचापल°; T1 मदा चल° (for सचापल°) — c) T1 न (for च). Ś1 K2 सस्पर्श; K3 संश्लेषो, V1 B D T1 2 सस्(T1 °ह)ष्ट, T3 G संभ्र(G1 °भृ ; G3 °हृ)ष्ट, M1 Ca संस्पृष्ट; M2–4 मधु(M2 °घृ)ष्ट (for दुःस्पर्श) — d) K3 शौर्यं, G1 शोचन् (for शौच) K3 4 Dn1 D8 गधारकेषु

81 a) K3 राजयाजनयाज्येन, V1 B2 Da1 Dn1 D1 M1 Ca °याजकयाज्येषु, B1 3–5 D3–8 °या (D2 °रा)जकयाज्ये च, T1 3 G1.3 M2–4 °याजकया(T1 °रा)ज्ये हि, T2 शूद्रयाजनयाज्ये च, G2 राजयाजनयाज्याभ्या — b) S (except T2) यथा (for नष्टं) K8 भुवि, G2 अह (for हविर्) B2 Da1 D1 5 यथा, T1 मुखे, T3 G M नश्येत् (for भवेत्)

82 a) T1 G2 M2–4 शूद्रमकरको, Cc °स्कारको (as in text) — After 82[ab], T3 G3 read (for the first time) 319* repeating it after 82 T2 G2 om (hapl.) 82[cd] — c) Ś K B Da1 D1–3 5 8 T3 G1 3 यथा (for तथा) Ś K1.2 ब्रह्मद्रुहो (for °द्विषो) T1 G1 M [ऽ]त्यंत (for नित्य) — d) Dn1 गच्छती हि, T1 गच्छति हि — After 82, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.2–5 7 ins.

318* तथैव संगतं कृत्वा नरः पतति मद्रकैः ।
[B1 D1 3–6 यथैव Dn1 तंडन (for संगत)]

On the other hand, T1 G1 3 M ins after 82 T3 G3 (repeating after 82), after 82[ab]

319* न तथा संगतं चापि मद्रकेष्विह विद्यते ।
[T3 (first time) G1 3 (first time) तत् (for न) G1 संगतत् M3–4 अपि (for इह) G3 दुरात्मसु (for [इ]ह विद्यते)]

83 a) Dn1 Ca मद्रकै, D2 मंडूके T1.3 G M1 बालेष्वपि सदा न स्म (M1 तदा तस्माद्), M2–4 बालेष्वपि (M3 °ष्विव) च दृष्टेषु, Cc as in text — b) T1.3 G धनं, M1 हतो, M2–4 वने (for हतं) K3 V1 (before corr.) B4 5 Da1 Dn1 D1–5 8 Ca वृश्चिक ते Cv हत वृश्चिक ते विषम् — c) V1 B2 Da1 D6 7 T3 G2 3 अथर्वणेन, Cc आथ° (as in text) Cv as in text. — d) Ś K V1 B (except B5) Dn1 D2–4 7 8 T2 यथा शांति, D6 T1 3 G सर्वशांति° (T1 °शाक्तिः) D2 कृतो Ś K1–3 V1 B Da1 D1 3–7 S (except T2) यथा (for भवेत्) Cv यथा शान्ति कृता यथा

84 a) Ś1 K3 वृश्चिकदंष्ट(K3 °ष्ट)स्य Cv as in text — b) B2 D3.4 7 Cv विषवेगहतस्य (for नानाविष°). — c) K4 कुर्वंत B2 5 Da1 D1.3 5 भैषजं, Ca ० भेषज (as in text) Cv कुर्वंति भैषज्य प्राज्ञा — d) Ś1 सत्यतश्चापि, T1.3 G2.3 M सद्यस्त(T1 °स)श्चापि, G1 समस्तश्चापि; Cv सत्य त° (as in text) D3 लक्ष्यते, Cv दृश्यते (as in text). Cv as in text — e) M1 भाव (for एव) G2 विद्वान् B2 आशु तोष, B3 आस्मदोष, B4 Da1 D1.5 T1 M आस्स्व जोष (by transp.), D6 जोषमानः. Dn1 T2 एवं विदित्वा सं(T2 स्व)दोषं, D3 एवंविधेन स्वे जोष (sic) T3 G1.3 नृपस्त्व शृणु मे वाचो — f) T1 शृणुष्व (for शृणु च) K3 B1 3 वाचोत्तर, K4 वै चोत्तरं, B4 रात्रोत्तरं (sic), T2 चैवो° D3 शृणु चोत्तरमत्र च, T3 G1.3 ब्रूहि वत्रोत्तरं वच°

85 a) K4 सवासासि (hypermetric) D3 नर्तंते (for नृत्यन्ति) — b) Dn1 [ऽ]पि, T2 वा, M4 य (for या). K3 स्त्रियो मद्याद्विमोहिता, D2 स्त्रियो मद्येन मो°; D6 या स्त्रियो मदमोहिता, D8 स्त्रियो वापि प्रमो°, T1 3 G स्त्रियो मद्यविमो° — c) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S मैथुने (B5 G1 °न) Ś K1–3 सयुताश्च, B5 Dn1 T2 संगताश्च, D3 [अ]संयुताश्च, Cc असंयता (as in text). V1 चैव D6 मैथुनासयताश्चापि, T1 3 G M मिथुने संगताया(T1 °सा)श्च. — d) K4 (marg. as in text) B1 D1.3 यथाकामवराश्च, S (except T2) °कराश्च (for °चराश्च) B3 तथा, B4 D5 च

तानां पुत्रः कथं धर्मं मद्रको वक्तुमर्हति ॥ ८५
यास्तिष्ठन्त्यः प्रमेहन्ति यथैवोष्ट्रीदशेरके ।
तासां विभ्रष्टलज्जानां निर्लज्जानां ततस्ततः ।
त्वं पुत्रस्तादृशीनां हि धर्मं वक्तुमिहेच्छसि ॥ ८६
सुवीरकं याच्यमाना मद्रका कषति स्फिजौ ।
अदातुकामा वचनमिदं वदति दारुणम् ॥ ८७
मा मा सुवीरकं कश्चिद्याचतां दयितो मम ।
पुत्रं दद्यां प्रतिपदं न तु दद्यां सुवीरकम् ॥ ८८
नार्यो बृहत्यो निर्ह्रीका मद्रकाः कम्बलावृताः ।
घस्मरा नष्टशौचाश्च प्राय इत्यनुशुश्रुम ॥ ८९
एवमादि मयान्यैर्वा शक्यं वक्तुं भवेद्बहु । C. 8. 1656 B. 8. 40. 41 K. 8. 34. 40

या, T1 2 G M च तु (T2 हि) (for च ता) V1 यथाराम वराश्रया — e) K4 पुत्र — f) K4 मद्रको, T2 G2 3 मद्र नो T1 M2-4 वेत्तुम्; T2 G वोढुम् (for वक्तुम्) K2 4 B1 D2 °अर्हसि

86 a) T1 प्रमोहति, Cc प्रमे° (as in text) Cv as in text — b) Ś K2 D2 यथैवोष्ट्रे (K2 °ष्ट्यो) दशेरके; K1 °वोष्ट्री दशेरकी, K3 4 V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 4 5 7 M1 यथैवोष्ट्र(K3 °ष्ट्यो, K4 °वोष्ट्या, V1 °कोष्ट्रा, Dn1 °वाष्ट्र, M1 °याष्ट्रा)दैशरका, B2 °वो • • केरप, D2 °वोष्ट्रदशे-रिके, D6 °वोष्ट्रदशोरकः, D8 यथिन्द्रेण हि देरके, T1 यथैवोष्ट्री यथा नरा, T2 °वोष्ट्रे यथा मृगा; T3 G M2-4 यथैवोष्ट्रा यथैव(M 3-4 °वोग)राः Cc cites दशेरका Cv यथैवोष्ट्रीदाशे-रकी — c) K1 V1 B1-4 D2-7 T1 3 G1 3 M विभ्र(T1 G1 °भ्र)ष्टधर्माणां, K3 विभ्रदर्शायाना; Dn1 D6 T2 विभ्र (D6 °ष्ट)ष्टशौचाना, G2 पयोष्ट्रधर्माणा (for विभ्रष्टलज्जानां) — d) G2 निलज्जतन्, Ca निर्लज्जाना (as in text) G3 तव (for the second तत°) Cc cites ततस्तत (as in text) — e) T2 G3 M1 तादृशाना Dn1 T2 च (for हि) — f) Dn1 यथा, D6 T2 यथा (for धर्मं) K2 स्नातुम् (for वक्तुम्). D6 यथायद्वक्तुमर्हसि; T1 धर्मं किं वेत्तुमर्हसि

87 a) B2 Dn1 D2 5 8 Cc सौवीरक, Ca सुवी° (as in text) Ś1 K3 याच्यमानौ, T1 G1 2 °माना (G1 °न); M1 °मानानां (hypermetric) K3 सौवीरं याच्यमाना च Cr as in text — b) Ś1 K1 2 B Da1 D1-5 7 M2-4 Ca मद्रिका, Dn1 मद्रकी; T1 मद्रका Ś1 K1 3 V1 B D T1, M Ca c कर्षति; T2 G1 कर्षती K1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 (before corr) Ca c स्फिचौ, K3 स्वजौ, K4 स्फिटौ, V1 स्वचौ, D2 स्वजौ, D6 [हृ]ष्पित; T1 स्फिजे, T2 शुचा, G1 स्रजौ (for स्फिजौ) T2 G2 3 मद्रका (G2 °क) कटमीप्सित Cv मद्रिका प्रातिवेश्मिके, Cvp मद्रिका कृपती स्फिजौ — c) Ś1 अगातुकाम, Ś2 अयातुकामा, K1 2 4 अदातकाम (K1 °मो), K3 B5 D2 8 T1 2 आदातु कामा, V1 प्रदातु° (for अदातु°) — d) D8 इम (for इद) D2 वचन (for वदति) S (except T2) इदमाह (T3 G2 °हु) सुदारुणं

88 a) K3 V1 B Dn1 D2-5 T1 Ca मा मां; G1 न मा; G2 इम (for मा मा) K1 4 Dn1 D3 S सौ(K4 शु)-वीरक K4 कश्चिद् Cv as in text — b) S (except T2) याचे(M1 °च्ये)त (for याचता) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2-5 T G1 2 M दयित D2 याचेद्प्रीतज गम (sic), G2 याचेताजो मतिर्मम (sic) — c) K3 V1 B D S (M3 damaged) पति दद्या (for प्रतिपदं) — d) K3 D5 न नु, T2 G3 न तद्, G2 नैव (for न तु) T1 न तु सौवीरक पचिर्

89 a) K1 3 V1 B D T2 G1 3 M गौर्यो, T1 गौवा, T2 चौर्यो (for नार्यो) Dn1 D1 6 T1 M1 बृहत्यो, M2-4 महत्यो Dn1 D1 4 दुर्हीका, T2 निर्भीका; T2 G2 माध्यस्ता, Ca निर्ह्रीका (as in text) G2 गौर्यो प्रगल्भत्यकामा (sic) — b) N म(D6 मा)द्रिका Ś2 कसुलावृता; K1 दस्वलावृत, Cc कम्बलावृता (as in text) T2 G1 3 मत्ता कम्बलावृताम — c) D2 T1 M1 सस्मरा, T2 कश्मरा, G2 निम्सरा, Ca c घस्मरा (as in text) — d) Dn1 प्रायवति (for प्राय इति) K3 4 B Dn1 D1 2 6 8 T G2 3 M1 [अ]नुशुश्रुमः — After 89, S ins

320* प्रमेहित्या स्फिजा भूमिं कर्षन्त्यो हीनशोधना ।
स्पृष्ट्वा याभिर्न मृद्भिश्च नित्योच्छिष्टा भवन्ति हि ।

[(L 1) Cf. 86a and 87b T2 G2 प्रमोहित्वा (G2 °ता) (for प्रमे°) T1 2 G2 स्त्रियो, T3 G3 [अ]न्नु वा, G1 स्फिनौ (for स्फिजा) G2 भूति, M1 भूमि T2 G1 3 घर्षन्त्यो, M1 धर्षनो T1 न तु शोभना, M भिगशोधना (for हीन°) G2 वर्षयन्तो विशोधना (for the posterior half) — (L 2) T1 सुष्ठा, T2 G2 दृष्टाय, G1 स्पृष्टा G3 दृष्ट्या, M2-4 सृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) T1 याभिर्, T2 पद्भिर्, T3 त्वद्भिर्, G2 सद्भिर्, G3 त्वग्भिर्, M1 या भिर (for याभिर्) T1 अमृद्भिश्च, G1 नृद्भिश्च, G2 ननद्भिश्च (for न मृ°) T2 G1 M3 4 नित्योत्सृष्टा (for °च्छिष्टा) T1 पिशाचिका, M1 [अ]पचारका, M2-4 [अ]पचारिका (for भवन्ति हि)]

90 a) T2 तु या (for मया) K3 नैव, K4 यैर्वा; M2-4 [अ]न्ये वा (for [अ]न्यैर्वा) — b) M2-4 शक्या K2 युक्त (for वक्तु) K3 बहु° — c) K3 T G2 3 M आकेशावान् (for °शामान्) Ś1 K2-4 T1 नखाग्रे (K3 T1 °ग्रा)श्च (for °ग्राच्च) G1 आकाशादानखाग्राच्च

आ केशाग्रान्नखाग्राच्च वक्तव्येषु कुवर्त्मसु ॥ ९०
मद्रकाः सिन्धुसौवीरा धर्मं विद्युः कथं त्विह ।
पापदेशोद्भवा म्लेच्छा धर्माणामविचक्षणाः ॥ ९१
एष मुख्यतमो धर्मः क्षत्रियस्येति नः श्रुतम् ।
यदाजौ निहतः शेते सद्भिः समभिपूजितः ॥ ९२
आयुधानां संपराये यन्मुच्येयमहं ततः ।
न मे स प्रथमः कल्पो निधने स्वर्गमिच्छतः ॥ ९३
सोऽहं प्रियः सखा चास्मि धार्तराष्ट्रस्य धीमतः ।
तदर्थे हि मम प्राणा यच्च मे विद्यते वसु ॥ ९४
व्यक्तं त्वमप्युपहितः पाण्डवैः पापदेशज ।
यथा ह्यमित्रवत्सर्वं त्वमस्मासु प्रवर्तसे ॥ ९५
कामं न खलु शक्योऽहं त्वद्विधानां शतैरपि ।
संग्रामाद्विमुखः कर्तुं धर्मज्ञ इव नास्तिकैः ॥ ९६
सारङ्ग इव घर्मार्तः कामं विलप शुष्य च ।
नाहं भीषयितुं शक्यः क्षत्रवृत्ते व्यवस्थितः ॥ ९७
तनुत्यजां नृसिंहानामाहवेष्वनिवर्तिनाम् ।
या गतिर्गुरुणा प्राङ्मे प्रोक्ता रामेण तां स्मर ॥ ९८
स्वेषां त्राणार्थमुद्युक्तं वधाय द्विषतामपि ।

— d) T2 कर्तव्येषु, Co वक्तव्येषु (as in text) K1 कुवत्सुसु; V1 B1 4 5 Dn1 D2 8 कुकर्मसु, B2 8 M1 च (B2 सु-) कर्मसु, Da1 D1 5 Cep कुजन्मसु, G2 सुवर्त्मसु, M2 विवर्त्मसु (for कु°) K2 4 वक्तव्ये मुक्तवर्त्मसु ❀ Co· आकेशाग्रादि अभिव्याप्ता ।❀

91 a) K2 मुद्रका, K8 वर्त्मसुग्म (sic) (for मद्रका) — b) Ś2 K1 धर्मं विदु; K8 धमे विष्णु (sic), T2 धर्मचित्ता (for धर्मं विद्यु) T8 G2 8 धर्मवत्कथयति हि — c) D6 देशोद्भवान्; D8 देशभवा (for °देशोद्भवा) D6 म्लेच्छान् — d) Dn1 कर्मलोपविचक्षणा

92 a) K8 T2 8 G2 8 एव (for एष) — c) T1, 8 G3 यथाजौ

93 a) Some MSS सापराये, K8 पराधेय (sic), B6 सम्प्रहारे, D8 सराधेय, Co सपराये (as in text) — b) K4 यत्स्वपेयम्, V1 यन्मुच्येहम्, Dn1 यान्मुच्येयम्, D2 य मन्येह, T2 घिमुचेयम्, G1 मन्मुचेयम्, G2 न मुचेयम् (for यन्मुच्येयम्) B1 T8 G1 8 अह तनु (T8 G8 °नु), D2 महत्तम, G2 अह तव (for अहं ततः) — c) V1 B Da1 Dn1 D1 8-7 मसैप, D2 एष मे, T G M1 य एष, M2-4 एष वे (for न मे स) — d) T1 M प्रधान (T1 °न-) न्वर्गगामिना; T2 प्रदान स्वर्गकामिना, T8 G स एव स्वर्गवासिनां

94 a) Da1 D8 6 T2 सोय K8 G2 प्रियसखा, V1 विप्रसखस्य, D6 प्रिय सखश V1 D6 S (except T2) चैव (for चास्मि) — c) V1 D2, 6 T8 G M तदर्थां, B2 D1 8 T1 2 तदर्थं (for °र्थे) T1 च (for हि) T1 महाप्राणा (for मम प्राणा)

95 a) Ś1 K2 वक्तु (for व्यक्त) K5 त्वमस्युपित, B1 °प्युपहृत; T1 त्वयापि सहित, T2 8 G त्व(G2 स) मस्युपहित, M1 त्वमपि सहित, M2 त्व हि ह्युपहित., M8 4 एवाभिसहित (for त्वमप्युप°) Ca c cite उप° (as in text) — b) K8 4 T8 G8 पापदेशज — c) K8 V1 B2 D6 S (except T2) तथा (for यथा) K1 G2 हि मित्रवत्, K8 Da1 D1 5 त्वमित्र°, B1 8 4 Dn1 D8 4 7 T8 G8 चामित्र° (for ह्यमित्र°) D2 सख्ये (for सर्वे) — d) V1 अस्मासु त्व (by transp), B8 त्वमप्यासु G2 (inf lin) प्रवर्तते

96 a) G2 खलु न (by transp), M8 नु खलु — b) K8 त्वद्विधैश्च, M1 तद्विधाना (for त्वद्वि°) M2 शरैरपि (for शतै°) — c) G2 समरे (for सग्रामाद्) B2 S विमुखी- (B2 T1 °ख) — d) T1 G2 8 M2-4 स(T1 स्व)-धर्मं, T2 8 G1 M1 सद्धर्मं (for धर्मज्ञ) K4 G2 इति (for इव)

97 a) K4 V1 B1 4 5 शारंग (V1 °ग), Ca सारगा; Co °न (as in text) K2-4 D8 T2 G2 घर्मार्ते (K2 °र्ते, K4 °र्तै), Dn1 वर्मार्तं (for घर्मार्तः) Cv सारङ्ग इव घर्मान्ते — b) Da1 D5 विलप्य B3 शुष्मिवान्, Dn1 मुष्य च, T2 इष्यसि, M8 तुष्य च, Ca शुष्य च (as in text) B1 4 वा (for च) T1 काम विलपसि ब्रुवन् — c) B1 नायं — d) K2 क्षत्रवृक्षे, K3 °दक्षे, B8 D8 T2 G °धर्मे, T1 2 °वृत्तौ (for °वृत्ते).

98 a) B1 अनुत्यजा (for तनु°) — b) D6 [अ]-पलायिना, G1 [अ]नुवर्तिना Ś2 महादेवेषु वर्तिना (sic) — c) K8 प्राप्ता, V1 B D (except D8) T2 8 G प्रोक्ता, T1 M प्रेम्णा (for प्राङ्मे) — d) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 पुरा, D6 तदा, T2 8 G प्रेम्णा (for प्रोक्ता) B8 तद्; D8 M1 स (for ता) K8 T1 स्मरेत्, V1 D2 स्मरन्, B Da1 Dn1 D1 8-8 T2 8 G M स्म(G1 च)रे (for स्मर)

99 a) Ś K1 2, 4 B (except B2) D2-4 7 8 T2 G2 से(G2 ये)षा (for स्वेषा) K4 वाणार्थम्, V1 त्राणाय, T2 सुखार्थम् (for त्राणा°) S2 अत्युक्त, K6 उमुक्षु (sic), V1 यद्युक्त, B1-3 D (except D6 2) उद्यत, B6 अप्युक्त

विद्धि मामास्थितं वृत्तं पौरुस्वसमुत्तमम् ॥ ९९
न तद्भूतं प्रपश्यामि त्रिषु लोकेषु मद्रक ।
यो मामसादभिप्रायाद्वारयेदिति मे मतिः ॥ १००
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व त्रासात्किं बहु भाषसे ।
मा त्वा हत्वा प्रदास्यामि क्रव्याद्भ्यो मद्रकाधम ॥१०१
मित्रप्रतीक्षया शल्य धार्तराष्ट्रस्य चोभयोः ।
अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हि जीवसि ॥ १०२
पुनश्चेदीदृशं वाक्यं मद्रराज वदिष्यसि ।
शिरस्ते पातयिष्यामि गदया वज्रकल्पया ॥ १०३
श्रोतारस्त्विदमद्येह द्रष्टारो वा कुदेशज ।
कर्णं वा जघ्नतुः कृष्णौ कर्णो वापि जघान तौ ॥१०४
एवमुक्त्वा तु राधेयः पुनरेव विशां पते ।
अब्रवीन्मद्रराजानं याहि याहीत्यसंभ्रमम् ॥ १०५ C 8 1772 B 8. 40 56 K 8 34 57

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

(for उद्युक्त) — b) K1 2 V1 B D S वधायं (for वधाय) — c) Ś1 विद्द, G1 वृद्धि (for विद्धि) B2 स्वमास्थित, D2 मावस्थित (for मामा°) B1 3 D1 3 वृत्ते D3 विद्धिनागस्नन वृत्त (sic) — d) B3 पौरुषेणाम•••, D3 पौरुष वा समुद्भव, D4 पौरुषनमसुद्भव, D5 पुरुषवमसुत्तम, T1 पौरुषवमसत्तमं Ca c cite पौरुस्वसमम् (as in text)

100 a) V1 तद्भूतं न (by transp.), D3 6 न तद्भव (D3 °च), S (except T2) न तं भू(G3 श्रु)त Ca cites भूतं (as in text) — b) K1 मद्रह, B D (except D2.6) S मद्रप — d) V1 वारयेच्च मतिर्मम

101 T2 om 101ab. — a) Ś1 K2 Da1 D1 4 2.8 T1.2 G Ca विद्वान्, K4 विद्विम् (sic) B1 जोषमास्व, Da1 D1 जोषमास्स्व; D2 °मास्व, T2 G M2–4 आस्स्व जोषं (by transp.) — b) D2 पुन किं, S (T2 om.) किं त्रासाद् (by transp.) Dn1 इह (for बहु) — c) Ś1 मत्वा, K4 B1.3–5 Da1 D1 - मा त्वा, B2 Dn1 D2–4 ° न त्वा, T1 हत्वा (for मा त्वा) K3 त्वा हत्वाथ प्रदास्यामि, V1 त्वां हत्वा न प्र°; D5 माप्यह त्वा प्र°, D6 हत्वाहं त्वा प्र° — d) K1 क्रव्यात्स्या; K3 क्रव्येभ्यो, G1 क्रव्यादे (for क्रव्याद्भ्यो) D5 T2 3 G मद्रकाधिप M2–4 क्रव्यादेभ्यो नराधम

102 a) D2 मम (for मित्र-) G1 ममप्रियप्रतिधानस्य (sic) Cv as in text. — b) Ś1 K2 ••राष्ट्रस्य, Ś2 K4 तथा राष्ट्रस्य, K1 B1 2 D1.4 7 T1.2 G1 2 M Ca °स्तराष्ट्रस्य, B Da1 D1.2 . 6 चार्त(D2 °स्त)राष्ट्रानुरोधत° Cv as in text — c) D3 -तितिक्षायां, D3 T2 Cv -त्रिभि(T2 °ती) क्षाम्या (for -तितिक्षाभिस्) T1 G3 क्षपराध नितिक्षामि Ca as in text. — d) V1 B3 Da1 D1 तु, D5 च (for हि) V1 जीवति G2 त्रिभिरेव जिजीवसि Ca.c cite त्रिभिरेतैर् (as in text) Cv as in text

103 Ś K1.2 om (hapl.) 103ab — a) T1 से दिदृशुर् (sic) (for चेदीदृशं) — b) D1 चरिष्यसि, T1 वधि° (for वदि°) — c) D1 शिरसा (for °स्ते) D3 शातयिष्यामि, G1 पाद°, M2–4 पोथ° (for पात°)

104 a) B1 त्वेवमद्येह, B3 स्त्विदमन्येह, Dn1 D1 °मन्ये (Dn1 °न्ये) ह, D5 त्विदमन्येपि, T1 स्वेयमन्ये ह (sic), T2 G1 2 स्त्विति (G1 °ह) मन्ये हि, T3 G3 स्त्विति मन्येह (for स्त्विदमद्येह) D2 श्रोतारमिदमन्ये वै Cv as in text. — b) B3 चा कुदेशज, D6 बहुदेशज, G2 वाजदेशज — c) Ś K2 4 वीरौ (for कृष्णौ) — d) K3 V1 B D S नि(M2–4 [अ]भि)जघान (for [अ]पि ज°)

105 a) T1 -राज व (for -राजान) — d) Ś K2 मत्रम, K3 [अ]मनय, D2 [अ]पभ्रमात्, T1 3 G मभ्रमात्, T3 [अ]मंभ्रम, M2–4 [अ]पभ्रमन् (for °भ्रमम्)

Colophon. — *Adhy. name*: Ś2 शल्यविवाद°, B3 कर्णवाक्यं, Da1 शल्यकर्णसंवाद°, Dn1 D5 कर्णशल्यसंवाद°, D1 शल्यसंवाद°, D2.7 मद्राधिपसंवाद°, T1 शल्यविवादे मद्रकुत्सकथनं. T2 शल्यदूषकं, M1 कर्णशल्यसंवादे मद्रकुत्सनं — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 27 (as in text), B1.2 D2.7 40, B3 41, D2 42, T1 3 G M 33, T2 36

२८

संजय उवाच ।
मारिषाधिरथेः श्रुत्वा वचो युद्धाभिनन्दिनः ।
शल्योऽब्रवीत्पुनः कर्णं निदर्शनमुदाहरन् ॥ १
यथैव मत्तो मद्येन त्व तथा न च वा तथा ।
तथाहं त्वां प्रमाद्यन्तं चिकित्सामि सुहृत्तया ॥ २
इमां काकोपमां कर्ण प्रोच्यमानां निबोध मे ।
श्रुत्वा यथेष्टं कुर्यास्त्वं विहीन कुलपांसन ॥ ३
नाहमात्मनि किंचिद्वै किल्बिषं कर्ण संस्मरे ।
येन त्वं मां महाबाहो हन्तुमिच्छस्यनागसम् ॥ ४
अवश्यं तु मया वाच्यं बुध्यतां यदि ते हितम् ।
विशेषतो रथस्थेन राज्ञश्चैव हितैषिणा ॥ ५
समं च विषमं चैव रथिनश्च बलाबलम् ।
श्रमः खेदश्च सततं हयानां रथिना सह ॥ ६
आयुधस्य परिज्ञानं रुतं च मृगपक्षिणाम् ।

28

1 ᵃ) K1 D1 6 मारिषाधिरथे, K3 V1 °धिपते , T G °विरथे — ᵇ) K3 B D (except Da1 D1) T2 वाचो K3 युद्धाभिमर्दिन — ᶜ) S (except T2) कर्णमिद (for पुन कर्ण) — Ś1 reads 1ᵈ-3ᵇ on marg — ᵈ) Dn1 D2-4 6 7 हृद्द वच°; D1 T3 G2 3 M2-4 उदा(G2 °पा)हरत्. — V1 B (except B3) D (D8 marg) ins after 1 K3 after 2

321* जातोऽहं यज्वनां वशे संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।
राज्ञा मूर्धाभिषिक्तानां स्वयं धर्मपरायण ।

[Before line 1, B1 ins शल्य उवाच — (L 1) K3 D8 बलिना, B1 यदुनां, Da1 D1 5 यज्विनां (for यज्वना) Dn1 संग्रामेस्व निवर्तिना (for the posterior half) — (L 2) K3 मूर्धाभिषक्तानां, D8 °वसिक्तानां, Co °भिषिक्तानां (as above)]

2 ᵃ) B3 यथैक- Ś1 मत्त , K4 मत्तौ; B3 -मर्त्यो, T1 G1 3 मुक्तो (for मत्तो) G2 मद्यत्वे (for मद्येन) — ᵇ) K3 D8 त्व तथा वा न चान्यथा, V1 B1.2 4 D3 6 7 त्व तथा ल(B2 र)क्ष्यसे नृप, B3 त्व तथा लक्ष्यसे नृप, B5 Da1 Dn1 D1.4 5 त्व (Dn1 त्वा) तथा लक्ष्यसे नृप, D2 तथैव त्व नराधम, T1 व तथा वा नरो यथा, T2 त्व तथैव च नान्यथा, T3 G1 3 M2-4 त्व तथा पानपो यथा, G2 तथा वै पवनो यथा, M1 त्व तथा वा न वा तथा ❀Co वृषेति बलीवर्दाभिप्रायेण।❀ — K3 reads 2ᶜᵈ twice — ᶜ) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 5 T3 G1 3 तथापि, V1 D6 8 ततोह, B1 2 4 D3 4 7 तथाद्य, T1 तमह, T2 यथापि (for तथाहं) Ca cites तथा (as in text) Ś1 K1 G2 M1 स्वा, T2 ता (sic) (for त्वां) Dn1 प्रमुह्यत, T3 प्रमाद्यत — ᵈ) K3 विवित्सेह, V1 B D S चिकित्सेय (D8 विचिकित्से) (for चिकित्सामि). — After 2, K3 reads 321*

3 ᵃ) T2 M1 एको° (for काको°) K3 तूर्णं (for कर्ण). — ᶜ) K3 कुर्यास्त्वां, T1 कुर्यास्त्वं — ᵈ) K3 विहने; K4 B D नि(Dn1 न, D8 ह्री)हीन, T1 विहीन (for विहीन). B5 -पाशन, M1 -पांसने

4 ᵃ) T1 वा (for वै) — ᵇ) K4 किल्विषं; T1 कल्मष Dn1 समनुस्मरे, D6 T1 कर्म संस्मरे, G2 कर्ण ससमरेत् — ᶜ) T1 एक मा त्व (sic) (for येन त्वं मां). B (except B3) Da1 D3 4 7 T3 G M मां त्व (by transp.), T2 त्वां मां — ᵈ) D6 [अ]नागत (for °गसं)

5 ᵃ) T1 अपश्यात् (sic) (for अवश्यं) D2 वाक्यं. — ᵇ) K3 V1 B1 3.4 Da1 D1 3-5 7 8 बुध्यता, K4 युध्यता, D2 बुदिता (for बुध्यता) K3 विदिताहितं (sic), V1 B1.2-5 Da1 D1-5 7 8 त्वद्धिताहित (for यदि ते हितम्) B3 बुध्यते हुतिताहित (sic), D6 बुध्यतस्ते हिताहित, T1 3 G M बुद्ध्वा तव हिताहितं; T2 उक्तेनाप्यहितं त्वया — ᵈ) K3 चैव, B2 तस्य (for चैव) S (except T2) राज्ञश्चापि हितार्थिना

6 ᵃ) M1 समग्र Ca cites सम च विषमं (as in text) — ᶜ) K1 श्रम खेदश्च, K3 श्रमखेद च; K4 श्रम खेदस्य, B3 (also as in text) श्रमखेदौ च, T1 श्रमं खेदश्च, G2 श्रमखेद च ❀Ca श्रमखेदौ क्रियाबाहुल्यात्।❀ — ᵈ) K1 2 4 G2 रथिनां, D6 रथिनं

7 ᵃ) S आयुधाना V1 D6 T1 2 G1 3 M परीमाणं, T3 G3 परी(T3 °रि)णाह, Co प्रतिज्ञान (for परिज्ञान) Ca as in text — ᵇ) K3 हतं च, D1 रुतस्य, D8 T2 ऋतं च (for रुतं च) Ca as in text — ᶜ) B5 भावश्चाप्यतिवरश्च (sic), D3 भारश्चाप्रतिभारश्च, T1 3 G M

भारश्चाप्यतिभारश्च शल्यानां च प्रतिक्रिया ॥ ७
अस्त्रयोगश्च युद्धं च निमित्तानि तथैव च ।
सर्वमेतन्मया ज्ञेयं रथस्यास्य कुटुम्बिना ।
अतस्त्वां कथये कर्ण निदर्शनमिदं पुनः ॥ ८
वैश्यः किल समुद्रान्ते प्रभूतधनधान्यवान् ।
यज्वा दानपतिः क्षान्तः स्वकर्मस्थोऽभवच्छुचिः ॥ ९
बहुपुत्रः प्रियापत्यः सर्वभूतानुकम्पकः ।
राज्ञो धर्मप्रधानस्य राष्ट्रे वसति निर्भयः ॥ १०
पुत्राणां तस्य बालानां कुमाराणां यशस्विनाम् ।
काको बहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः ॥ ११
तस्मै सदा प्रयच्छन्ति वैश्यपुत्राः कुमारकाः ।
मांसोदनं दधि क्षीरं पायसं मधुसर्पिषी ॥ १२
स चोच्छिष्टभृतः काको वैश्यपुत्रैः कुमारकैः ।
सदृशान्पक्षिणो दृप्तः श्रेयसश्चावमन्यते ॥ १३
अथ हंसाः समुद्रान्ते कदाचिदभिपातिनः ।
गरुडस्य गतौ तुल्याश्चक्राङ्गा हृष्टचेतसः ॥ १४
कुमारकास्ततो हंसान्दृष्ट्वा काकमथाब्रुवन् ।
भवानेव विशिष्टो हि पतत्रिभ्यो विहंगम ॥ १५ C 8 1829 B 8 41 17 K 8 55 16

°सारं चैवाप्यसार च, T_2 भारं चाप्यतिभार च Ca cites °भार and अतिभार (as in text) — d) Ś $K_{2.4}$ शस्त्राणा (for शल्यानां) Dn_1 T_1 प्रतिक्रिया (T_1 °या)

8 a) $K_{3.4}$ $B_{1.3}$ D_8 T_2 G M_1 अस्त्रयोग; Ca °योग° B_4 तु; D_6 वा (for च) — b) B_4 तु (for च) — c) K_1 ज्ञेया — d) $K_{3.4}$ B_5 $D_{1.8}$ कुटंबिना; T_2 कुटुंबिनी, G_3 °बिना, M_{2-4} कुटुंबिना; Ca कुटु° (as in text) — e) V_1 B_5 $D_{2.6}$ T_2 अत्र; B_3 Da_1 $D_{1.5}$ ततस् (for अतस्) Ś $K_{1.2}$ M त्वा; V_1 B_5 $D_{2.4.6.8}$ T_2 ते (for त्वां) T_2 कथयिष्यामि; G_3 दर्शये कर्णं — f) S (except T_2) दर्शयामि पुनः पुनः

9 a) $D_{1.4}$ वैश्य — b) K_2 °धान्यवद् — c) K_3 °क्रांत°; K_3 $T_{2.3}$ G शांत°; Dn_1 श्रांत° (for क्षान्त°) — d) K_3 स्वधर्मज्ञो (for °कर्मस्थो) Dn_1 [ऽ]वसच्छुचिः; D_8 [ऽ]भवच्छुचि $T_{2.3}$ G स्वधर्मनिरतः शुचिः

10 a) G_1 बहुपुत्रः K_3 प्रिया यस्य, D_8 प्रियाप्रत्यु° — b) D_1 सर्वभूतानुकंपकैः; D_2 °कामकः, T G °कंपनः — c) S (except T_2) राष्ट्रे (T_1 °ष्ट्र) (for राज्ञो) — d) K_3 राज्ये; S (except T_2) राज्ञो (for राष्ट्रे) T_1 वदन्ति (for वसति) G_2 नित्यदा (for निर्भयः)

11 a) B_2 अपि (for तस्य) — b) Dn_1 यशस्विना, S (except T_2) तु (T_1 च) धीमतः (for यशस्विनाम्)

12 a) D_8 G_2 M_3 तदा (for सदा) — b) Da_1 $D_{1.5}$ वैश्यपुत्रः Ś$_2$ कुमारकः, K_1 °कैः — K_1 om. (hapl.) 12^c–13^b — c) K_3 Da_1 $D_{2-6.8}$ (before corr.) मांसौदनं, T_2 मांसोदनः — d) K_2 $D_{2.5.6}$ द(D_6 म)धिसर्पिषी (D_2 °षं); K_3 Dn_1 मधुसर्पिषं, $T_{1.3}$ G M सर्पिषा (G_2 °का) सह, T_2 मधुसर्पिषा

13 K_1 om. 13^b (cf. v. l. 12) — a) K_3 वचोच्छिष्टकृत, K_4 सदोच्छिष्टभृत°, V_1 D_3 स चोच्छिष्टजुषः, B_2 पुष्टोच्छिष्टभृत°, $T_{1.3}$ G M ततो(G_1 °थो, G_2 °त्रो)च्छिष्टभृत (for स चो°) — b) Ś$_2$ कुमारकः — c) K_1 सदृश K_2 दक्षिणो, V_1 पक्षिगणो (hypermetric) (for पक्षिणो) K_3 B_2 $D_{2.6}$ दृष्ट्वा, T_3 भर्तुं, G_3 हर्तुं (for दृप्तः) Dn_1 सदृशान्पक्षिणोदय° — d) Ś$_1$ K_2 चान्वमन्यत, Ś$_2$ K_1 $B_{1.4}$ चावमन्यत; K_4 स्वान्वमन्यत (sic), B_1 Dn_1 $D_{3.7.8}$ चाधिचिक्षिपे; B_3 चाभ्यमन्यत, T_2 चापमन्यते, $G_{1.2}$ चावमन्यसे D_2 सेयसो नाभ्यमन्यत

14 a) V_1 सदा (for हंसाः) T_3 $G_{1.3}$ समुद्रांतं — b) $T_{1.3}$ G M प्रजग्मुर् (for कदाचिद्) K_4 T_2 अभिपातिता; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ $T_{1.3}$ G M अतिपातिनः (Dn_1 °ना, D_1 °तः, G_2 °ता), D_6 दूर°. — c) G_2 ततस् (for गतौ) Cv as in text — d) Ś$_1$ $K_{2.4}$ D_8 (sup. lin. as in text) M_{2-4} वक्रांगा, T_1 शुभ्रगा, Ca c चक्राङ्गा (as in text) Da_1 D_5 हृष्टचेतस, Dn_1 हृष्टमानसा, D_2 °तेजस B_3 त देशं समुपागमन्, Cv as in text

15 a) Dn_1 ते ततो (hypermetric), $D_{3-5.7}$ तदा (for ततो) D_1 हंसा, T_3 G दृष्ट्वा (for हंसान्) — b) D_5 स्पृष्ट्वा, T_3 G हंसान् (for दृष्ट्वा) G_1 कागम् (for काकम्) — c) K_4 इह (for एव) Ś$_2$ विविष्टो, K_1 विशिष्ट $T_{1.3}$ G M_1 [ऽ]सि, T_2 न (for हि) — d) Ś $K_{2.4}$ T_3 G पतत्रिभ्योऽपि (Ś$_2$ K_4 °भ्यो हि); Co पतत्रिभ्यो (as in text) K_2 Dn_1 $D_{1.2.8}$ $M_{1.2.4}$ विहगम — After 15, B ins.

322* एते निपातिनः पश्य सहितान्वियदाश्रितान् ।
एभिस्त्वमभिशक्नोषि कस्मान्न प्रापितस्त्वया ।

[(L. 1) T_3 G_3 [ऽ]तिपातिनः (for नि°) T_3 G विहगान् (for सहितान्) — (L. 2) T_3 M_1 असि, G M_{2-4} अपि (for अभि-) $T_{2.3}$ G -शक्तो हि (for शक्नोषि) T_3 G पतित, M_1 प्रापतस् (for प्रापि°) M_1 तदा (for त्वया)]

17 18 प्रतार्यमाणस्तु स तैरल्पबुद्धिभिरण्डजः ।
तद्वचः सत्यमित्येव मौर्ख्याद्दर्पाच्च मन्यते ॥ १६
तान्सोऽभिपत्य जिज्ञासुः क एषां श्रेष्ठभागिति ।
उच्छिष्टदर्पितः काको बहूनां दूरपातिनाम् ॥ १७
तेषां यं प्रवरं मेने हंसानां दूरपातिनाम् ।
तमाह्वयत दुर्बुद्धिः पताम इति पक्षिणम् ॥ १८
तच्छ्रुत्वा प्राहसन्हंसा ये तत्रासन्समागताः ।
भाषतो बहु काकस्य बलिनः पततां वराः ।
इदमूचुश्च चक्राङ्गा वचः काकं विहंगमाः ॥ १९
वयं हंसाश्चरामेमां पृथिवीं मानसौकसः ।
पक्षिणां च वयं नित्यं दूरपातेन पूजिताः ॥ २०
कथं नु हंसं बलिनं वज्राङ्गं दूरपातिनम् ।
काको भूत्वा निपतने समाह्वयसि दुर्मते ।
कथं त्वं पतनं काक सहास्माभिर्ब्रवीषि तत् ॥ २१
अथ हंसवचो मूढः कुत्सयित्वा पुनः पुनः ।
प्रजगादोत्तरं काकः कत्थनो जातिलाघवात् ॥ २२

---

16 a) T3 M1 प्रसार्यं°, G3 प्रातार्यं°, Co प्रतार्यं° (as in text) B1.3 4 Dn1 D3.4 7 तै सर्वैर्, B2 तु शतैर्, D8 [अ]पि स वैर् (for तु स तैर्). Ś1 2 (*sup lin* as in text) K4 भाष्य(Ś1 पत्य)माणस्तु स च वैर्; K3 **र्यमाणस्तु स च वैर्, K3 Da1 D1 5 प्रतार्यमानस्तु स वैर्; V1 D2 6 स वै प्रशस्यमानस्तु, B5 स तै प्रतार्यमानस्तु, T2 प्रशस्यमानस्तु स वैर् — b) M1 अंध (for अल्प-) G1 2 अडज (G2 °जा) V1 D2 T2 मंद(T2 अल्प)बुद्धिरयांडज°, D6 तान्प्रोवाच रथाडज° — c) K3 एवासौ, B2 M2–4 इत्येव (for इत्येव) — d) T1 3 G2 3 मौर्ख्याद् (for मौर्ख्याद्) B1 दर्पास, Dn1 दर्प्याच्च, T1 गर्हाच्च; G3 3 दर्पाच्च D1 मन्यसे; T1 जग्मिवान्, T3 G M जज्ञिवान् (for मन्यते)

17 a) S (except T2 M1) [ऽ]विपत्य (for ऽभि°) D8 तान्सोभ्येत्य विजिज्ञासु° — K1 om 17^{b}–18^{a}. — b) G2 स्त्र (for क) D6 एष Ś K4 श्रेष्ठ्यभागिति, K2 श्रैष्ठ°, G2 श्रेष्ठभागिने Cc cites श्रेष्ठभाक् (as in text) — c) Ś2 उच्छिष्टतर्पित, K2 उच्छिष्ट**त, T2 उच्छिष्टदर्पंत°, G2 उत्तष्टदर्पित° (sic) — d) K2 वाहूना S (except T2) एकपातिना

18 K1 om 18^{abc} (cf v l 17) Ś K2 3 D2 T2 om (hapl) 18^{ab} — a) T1 M4 य° (for य) K4 मन्ये (for मेने) — c) K2 समाह्वयाते; B3 समाह्वयत्तु-; B5 Da1 D1.3 तमाह्वयति, T2 तानाह्वयति K4 दुर्बुद्धिं — d) B2 पतावर्हेति (sic) K3 पतने, V1 B1 4 5 D T3 G M2–4 Co पताव (D2 °स), B2 प्रतार, T1 प्रताप, M1 प्रपात (for पताम) K4 T1 2 M3 4 पक्षिण, B1 3 Dn1 D1.6 M1 °णां

19 a) B5 D6 तु ततो, D2 प्रसहन्, T1 त्वहसन्, G2 प्रहसन् (for प्राहसन्). V1 एतच्छ्रुत्वा ततो हंसा — b) M1 समागतान्. — c) K2 यापतो, B1 D6 M1 भाषतो, G1 भाषते; M2–4 भपंतो — d) T3 G M बालिश्या(G2 °शा)त् (for बलिन°) D2 पतिता स्वर° (sic), D6 पतितां वरां. T1 बालस्योत्पततां वर° — e) V1 स, B1.4 Da1 Dn1 D1 3–7 T2 स; B3 D2 3 सु-, T1 3 G M तु (for च) Ś K1.2 4 D3 (*sup lin* as in text) M3 4 वक्रांगा; B2 चक्रांगी, T1 शुक्लांगा — f) V1 T3 G1 3 M1 वाच°

20 Before 20, N ins हंसा ऊचुः — a) K3 चरामेत्थं, D2 चरामो गा, T2 चरामैता — b) Ś2 K4 D1 पृथिवी-; K3 पृथिव्यां; T1 पृथ्वीं च — c) Dn1 D6 बलं (for वय) — d) T1 दूरापातेन, Cc दूर° (as in text). D6 पूजित

21 a) K3 त्वं, D2 6–8 T1 3 G3 तु, T2 न (for नु). B3 T3 G transp हंस and बलिनं B2 हंसं कथं नु बलिनं — S (except T2) transp 21^{b} and 21^{d} — b) Ś2 K4 D3 M3 वक्राग, K1.3 V1 B D (D3 *sup lin*) T1 2 G1 M1.2 4 चक्राग (for वज्राङ्ग) T3 G3 चक्रांगान्दूरपातिन°, G2 कामगा दूरपातिन° — c) G2 हि त्वां (for भूत्वा). K1 निपातेन, K3 निपाताय, K4 निपतते, G2 निपतिते. — d) K4 समहूयसि (sic) D1 दुर्मते — e) K3 V1 B D T2 Ca.c पतिता, S (except T2) पतसे (for पतन) Ś2 काका, Dn1 D3 G1 काक° Cv कथं त्वं पतिता काक — f) V1 B D T2 ब्रवीहि, T1 3 G M प्रचक्ष्व (for ब्रवीषि) K1 तं (for तत्)

22 a) D3 कथ (for अथ) K3 मूर्खं (for मूढ°). — b) Dn1 कत्सयित्वा — c) S (except T2) प्राहोत्तरं वच° काक° (G3 तात) — d) K1 ककुनो, K2 कत्थो न, K3 कुच्छनो, B3 कत्थने; Dn1 T1 M2–4 कथन; T3 G3 कथन; Ca c कत्थनो (as in text) K1 D2 जातिलाघव (D2 °वं), B3 D1 नाति°; T1 सोपि वायस°; T2 3 G M2–4 सोतिलाघवात् B1 स्वनो यातिश्च लाववात् (sic), B2 स्वच्छदगतिला°

शतमेकं च पातानां पतितासि न संशयः ।
शतयोजनमेकैकं विचित्रं विविधं तथा ॥ २३
उड्डीनमवडीनं च प्रडीनं डीनमेव च ।
निडीनमथ संडीनं तिर्यक्चातिगतानि च ॥ २४
विडीनं परिडीनं च पराडीनं सुडीनकम् ।
अतिडीनं महाडीनं निडीनं परिडीनकम् ॥ २५
गतागतप्रतिगता वह्वीश्च निकुडीनिकाः । C 8 1902 B 8 41 23 K 8 35 23

---

23 Before 23, N T2 M1 ins काक (K8 कर्ण) उवाच — a) K1 शतमेकं Cv as in text — b) B2 पततां च, D2 G2 पतितोसि Cc cites पतिता (as in text) Cv as in text. — d) D2 विविधानय (sic), D3 °ध तव, T1 °धं यथा, T2 G1.3 °ध तदा

24 a) Da1 Dn1 उडीनम्, T1 ओड्डीनम् (for उ°) K8 उड्यनमवड्डीन च, D1 उड्डनपवडीन च, D2 उड्डीनवडीनं च Ca c cite उड्डीनम् and अवडीनम् (as in text) Cv as in text K3 प्रड्डीन, D5 (sup lin as in text) अडीन (for प्र°) G2 प्रडीनड्डीनमेव च Ca.c cite प्रडीनम् and डीनम् (as in text) T1 om (?hapl.) 24c–25d T8 om (hapl.) 24cd — c) K1 नडीनं, K8 M2–4 निड्डीनं, Ca c निडीनं (as in text) D1 सलीडीन (sic), Ca.c सडीनं (as in text) T2 निडीनमथसंडीन — d) K8 तिर्यक्चामिगतानि च; V1 Dn1 D2 6 T2 G M तिरश्चीन(Dn1 °श्चोति-; D2 °श्चानि, D6 °श्चीनं)गतानि च, B1.3 डीनडीन°, B2 5 D3.4 7 तिर्यग्डीनगतानि च B4 तिर्यग्डीन तथैव च, Da1 D1 5 तिर्यक्डी(D5 °डी)नातिडीनि च Ca c cite तिर्यग्डीन, Ca (also) cites तिडीन

25 D2 T1 om. 25 (for T1, cf v 1 24) — a) K8 विड्डीनं, T8 G1 3 M आडीनं; G2 आसीन, Ca विडीन (as in text) K8 परिड्डीनं, D6 T8 G2 3 परडीन, Ca परि° (as in text) — b) T2 पराडीन-, Ca पराड्डीन K1 सुदीनक; K8 उडी°; K4 सडी° (for सुडी°) — T2 om 25cd — c) Ś K1 V1 B4 Da1 Dn1 D1.2 5 M2 Ca अभिडीन (Dn1 °न) (for अति°) K8 महाडीन-, B2 सुदीन च, Ca महाडीनं (as in text) — d) K1 निदीन , K8 निड्डीन, K4 नेडीन, V1 B2 T8 G M वि(M1 त्रि)डीन, B1.5 निड्डीन, Dn1 D3 4.6 7 सडीन- (D4 6 °नं); Ca निडीन (as in text) B5 प्लवडीनक, D1 अतिडी°, D6 च प्रडी°; T8 G M उपडी° (for परिडी°) Ś K1 2 4 D6 8 T2 ins after 25 K8 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–6 7 after 325* B2 after 324*

323* सपात समुदीप च ततोन्यव्यतिरिक्तकम् ।

[V1 संपतो B1 समुदीन, B2 Dn1 °दीर्ण, B3 °दीर्यं, B5 °दीर्णा, D3 °दीय, D4 °दाय, D7 ततदीप (for समु°) Ś K1.2 4 समातिसमडीन च, K8 समुपात समुदीष्ट च (hypermetric), D6 संपातान्यनुदीन च, D8 संपते मनुडीन च, T2 सयातान्यनुडीन च (for the prior half) Ś K1 2 4 ततोन्यव्यतिरिच्छक; K8 ततोन्य व्यतिरिच्छक, V1 तथान्यव्यतिरिक्तक, Da1 D1 5 ततोन्यव्यतिरेचक, D6 ततो विप्रातिरिक्तक, T2 ततोन्यव्यति° (for the posterior half)]

K8 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 T8 G M ins after 25

324* अवडीन प्रडीनं च सडीन डीनडीनकम् ।

[T8 G M प्रतिडीन (for अव°) K8 प्रड्डीन, D2 प्रलीन , T8 च डीन, G1 अडीन, G2 3 M निडीन (for प्रडीन) K8 om च D1 प्रडीन (for संडीन) K8 V1 D2 डीनमेव च, D4 डीनदीनक (for डीनडी) T8 G2 3 [अ]प्यनु(G2 °न)डीन कुडीनक, G1 M अनुडीन कुडीनक (for the post half). — After the above, B2 ins 323*]

K8 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1–5 7 cont

325* संडीनोड्डीनडीन च पुनर्डीनविडीनकम् ।

[K8 Dn1 D1 सडीनोडीनडीन च, V1 D3 7 विडीनोड्डीनसडीन, B4 m विडीनोड्डीनडीन च (for the prior half) K8 B1.3–5 Da1 Dn1 D1 पुनर्डीनाव(B5 °वि-, Dn1 °प्र)डीनकं, V1 विडडीन विडीनक, D3 7 पुनर्डीन वि° (for the post half) — This is followed by 323*]

26 a) K1 4 D3 गतागत(K4 °ति)प्रतिगता, K8 D1 °गति गता(D1 °ती)वह्वीश्च, V1 B1–3 D4 7 T2 °गत प्रतिगत (V1 °गतीर्), B4 °गतं त्वतिगता, Da1 Dn1 D3 5 G3 M3 °गतप्रतिगतंद् (Dn1 °तीं; D8 G2 °त, M3 °ता), G1 गतगतप्रतिगता Ca cites प्रतिगत — b) Ś K2 निकुड्डिका, Ś2 K1 [अ]निकुलीनिका , K8 V1 निकुलीकृता°, K4 निकुरंबिका, B1 2 D2–4 6 7 नि(D6 न)कुनका°; Da1 D5 निकुचीनका°, Dn1 निकुलानिका° B8 वह्वयश्च निर्गमीनकान्; D1 चानिर्गत्य कुचीगका , S वह्वीश्चैव (G1 °श्चीन , M1–3 °श्च न , M4 °नश्च) कुली(T2 3 G1.3 °डी)नका — c) D6 चाद्य (for वोऽद्य) — d) B1 यतो, S (except T2) नून (for ततो) Ś K B1 द्रक्ष्यत (K1 °ति) — After 26, N T2 ins

326* तेपामन्यतमेनाह पतिष्यामि विहायसम् ।
प्रदिशध्व यथान्याय केन हसा पताम्यहम् ।

[(L. 1) Ś K B2 एषा, B3 दिशा (for तेषान्) B1 [ह]ह (for [अ]ह) K8 Dn1 D3 T2 विहायमा (K3 °सि) — (L. 2) Ś K2 D6 प्रतिशध्व, K1 प्रतिष्यध्व, K8 प्रदिश्यध्व, K4 प्रतिष्ठ त्वा, V1 D7 (sup lin as above) प्रतिशध्व Ś K2 4 B1 यथा न्याय्य Ś K1 2 4 Dn1 येन, V1 तेन (for केन) Ś3 हम°, Da1 D1 5 हमाद K3 पन्नाम्यह]

03 30 29 कर्तास्मि मिपतां चोऽद्य ततो द्रक्ष्यथ मे बलम् ॥ २६
एवमुक्ते तु काकेन प्रहस्यैको विहंगमः ।
उवाच हंसस्तं काकं वचनं तन्निबोध मे ॥ २७
शतमेक च पातानां त्वं काक पतिता ध्रुवम् ।
एकमेव तु ये पातं विदुः सर्वे विहंगमाः ॥ २८
तमहं पतिता काक नान्यं जानामि कंचन ।
पत त्वमपि रक्ताक्ष येन वा तेन मन्यसे ॥ २९
अथ काकाः प्रजहसुर्ये तत्रासन्समागताः ।
कथमेकेन पातेन हंसः पातशतं जयेत् ॥ ३०
एकेनैव शतस्यैकं पातेनाभिभविष्यति ।
हंसस्य पतितं काको बलवानाशुविक्रमः ॥ ३१
प्रपेततुः स्पर्धयाथ ततस्तौ हंसवायसौ ।

K4 V1 B (except B3) D (except D8) cont T1 3 G M ins after 26

327* ते वै ध्रुव विनिश्चित्य पतध्व न मया सह ।
पातैरेमि खलु खगा पतितु खे निराश्रये ।

[(L 1) V1 Da1 D1 5 6 त, B5 T1 3 G M तत् (for ते) D6 वै भुवन्, T1 त्वचस्य, T3 G धावध्व, M त्वरध्व (for वे ध्रुव) B5 विनिश्चित्य Da1 D1 5 पतस्व (for पतध्व) V1 D6 च, B3 तु, B5 om , Da1 D1 5 त्व, Dn1 D4 तु (for न) Cnp संपतध्वम् (for पतध्व न) T1.3 G M कुरुध्व स-(M1 सं)हिता खगा (for the posterior half.) — (L. 2) V1 B1.4.5 Da1 D1 5 6 T1 3 G M पतै (for एमि) T1 3 G M सह मया (for खलु खगा) K4 पतिते, B6 पतता, G1 पतित (for पतितु) K4 वै (for खे) B4 D2 चराश्रये (for निरा°) V1 खे पततु निराश्रये (for the posterior half)]

27 a) B5 G2 उक्तस्तु, D2 T2 उक्तेन; D6 उक्तोथ (for उक्ते तु) — b) B3 D2 6 S (except T2) तेषाम् (for प्रहस्य) — c) Ś1 काक, K1 काक K2 उवाच हस***, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 उवाच काकं राधेय; D2 6 S (except T2) प्रहसन्नब्रवीत्काक — d) D2 6 S (except T2) इदं राधेय तच्छृणु

28 Before 28, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 ins हस उवाच, D2 हसा ऊचु — a) Da1 D1 5 तु; D2 नि- (for च) — b) D2 S (except T2) transp त्व and काक T1 पडिता (for पतिता) K3 त्व कथ पतिताध्रुव (sic), D6 काक त्व प्रतिता ध्रुवं — c) K3 एवम्, Co एकम् (as in text) V1 B5 Dn1 D6 T2 हि (for तु) K1 B1 4 Da1 D1 3–5 7 8 यं पात, K3 य पाप; K4 ये यात, V1 B5 Dn1 मे नित्य, B2 3 D6 संपातं, D2 पाताना; T2 नो नित्यं (for ये पात) T1 3 G M एकमेव पतति स Cv एक एव तु यं पात — d) B3 सार्वे (for सर्वे) V1 B5 Dn1 T2 पतितं ज्ञातयो विदु, D6 विदु सर्वेपि पक्षिण; T1.3 G M2–4 पातं सर्व(T3 G वें)पतत्रिग, M1 पातं सर्वत्र पक्षिण

29 a) D2 6 M तेनाह (for तमहं) Ś1 पतितं V1 B5 येन काक पति(B5 गमि)ष्यामि; Dn1 येन कार्कि गमि**; T1.3 G एकेनाहं पते काक — b) M1 नाद्य (for नान्यं). K3 V1 B2.3 . D2 3 T1 3 G1 3 M1 किंचन, D1 कश्चन (for कचन) — Before 29^{cd}, T1 3 G2 ins काकः — c) Ś1.2 (sup lin as in text) K2 4 निपतत्य(K4 °त्व)पि, B2 D6 पत त्वमति-, T2 एकत्वमपि D3 4 7 ताम्राक्ष, D3 एकाक्ष, S (except T2) तत्राशु (for रक्ताक्ष) — d) K1.3 V1 B D5 पातेन (for वा तेन)

30 Before 30, B5 ins शल्य उवाच D2 om 30^{a}–31^{b} — a) V1 B5 D6 तत (for अथ) V1 B5 D6 transp काका and प्रजहसु Dn1 T1.3 G M1 काकं. — b) G3 ते (for ये) V1 D6 च ये (D6 वै) तत्र समागता — c) D3 M1 काकम् (for कथम्) V1 B5 चैकेन; Cc एकेन (as in text) — d) K1 हसा V1 B5 D6 T1 3 G1.3 M जयेत (B5 °यस्त्वं, D6 °यसे, T1 3 G1.3 °येम) शतपातिन (T1 °न) T2 G3 शतयोजनपातनं (G3 °तित)

31 D2 om 31^{ab} (cf v l 30) — a) K1 B4 Da1 D1.3.5 समस्यैक (D1 °क-); K3 शतैकैकं, V1 B5 Dn1 D6 च हस त्व, B1 D7 3 शतस्यैप (for °स्यैकं). B2 एकेनैकसमं चैक; B3 एकेनैचैप च स्वैक (sic), T1 °नैवानुदास्येनं, T2 °न वरयास्वेनं (sic), T3 G3 °नापि स यात्वै(G3 °त्वे)न, G1 °न वा स यात्वैनं; G2 °न वायसास्त्वेनं, M1 °न वायस ह्येनं, M2–4 °नैव तु यात्वैन, Cv °नैव सताप्येप — b) B2 शतेन (for पातेन) V1 केनेह प्रपतिष्यसि, B4 Da1 D1.3–5 7 Cv पातेनाभिपतिष्यति; B5 Dn1 पातेनेह पतिष्यसि; D6 पाते निष्पतिमाप्यति (sic), T3 पातेनाभिभविष्यसि, G2 °नापि भविष्यति — After 31^{ab}, T2 ins

328* काक ।
अहमेकेन पातेन हस पातशत जये ।
एकेनैव च हस त्वं पातेनेह पतिष्यसि ।

— Before 31^{cd}, T3 G ins शल्य — c) Ś2 K4 D4 पतिते (D4 °तो) V1 B5 D2 6 T2 हसे चोत्प(T2 °त्पा)तिते काकः, T1.3 G M हसश्चोत्प(G2 °त्पा)तित काको, Cv हसस्य पतितं काका — d) V1 B5 D2 6 T2 उत्पपाताशुविक्रमः.

32 a) K3 B2–4 D3.4 7 8 स्पर्धया च, V1 B5 D2.6

एकपाती च चक्राङ्गः काकः पातशतेन च ॥ ३२
पेतिवानथ चक्राङ्गः पेतिवानथ वायसः ।
विसिस्मापयिषुः पातैराचक्षाणोऽऽत्मनः क्रियाम् ३३
अथ काकस्य चित्राणि पतितानीतराणि च ।
दृष्ट्वा प्रमुदिताः काका विनेदुरथ तैः स्वरैः ॥ ३४
हंसांश्चावहसन्ति स्म प्रावदन्नप्रियाणि च ।
उत्पत्योत्पत्य च प्राहुर्मुहूर्तमिति चेति च ॥ ३५
वृक्षाग्रेभ्यः स्थलेभ्यश्च निपतन्त्युत्पतन्ति च ।
कुर्वाणा विविधान्रावानाशंसन्तस्तदा जयम् ॥ ३६
हंसस्तु मृदुकेनैव विक्रान्तुमुपचक्रमे । C 8 1916 B 8 41 42 K 8 23 33

स्पर्धमानौ, S (except T2) तयेत्युक्त्वा (for स्पर्धयाय) — b) B5 पतंतौ, D6 नमतौ (sic), S (except T2) वायुनौ (for वततौ) — After 32ab, S (except M1) reads 39cd, repeating it in its proper place — c) K2 Dn1 D6 8 T2 एकपातेन (for °पाती च) Ś K2 4 D1.8 वक्रांग:. T1 2 G M हंसस्त्वे(M °म प्)केन पातेन — Da1 D1.5 om. (hapl.) 32d–33a — d) T2 पातगतेन, G1 पाते शतेन — After 32, S (except T2) ins.:

329* स्पर्धिनौ महितौ तूर्णं समास्याय तरस्विनौ ।
[T1 G2 स्पर्धितौ T1 पतितौ (for महितौ) G2 कूर्णं (for तूर्णं)]
After the above, S (except T2) reads (repeating it in its proper place) 37ab, followed by

330* पूर्वमेव तु वै काकस्तूर्णं गन्तु प्रचक्रमे ।
[M2–4 ने (for वै) M2–4 तूर्णात (for तूर्णं) T1.3 G2.3 M2–4 तूर्णं (for न्तुं)]
Thereafter, S reads 37cd, followed by

331* काकोऽथ हंस चापल्याच्छीघ्रतां प्रतिदर्शयन् ।
वेगेनातीत्य तस्मा पुनरेति मुहुर्मुहुः ।
तुण्डेनाभ्यहनच्चैव कुर्वन्नाभापसव्यत ।
रोरूयन्निति चाप्येव समाह्वयति वै मुहुः ।
[(L. 1) T2 3 G2 3 [ऽ]पि (for [ऽ]थ) T G3 हंस T1 प्रति, T3 G3 च प्र, M2–4 हि प्र (for प्रति-) — (L. 3) T1 [च]क्र (for [च]न) T1 विनेदुर्धिकं स्वरैः, G2 तत्क्ष्यमानस्य मव्यत (for the posterior half) — T2 om. the post half of line 3 and the prior half of line 4 T1 om line 4. — (L. 4) G1 2 इव (for इति) T3 G2 रोरूयन्निवाप्येन (for the prior half)]

33 Da1 D1.5 om 33a (cf v l. 32) T1 om 33–34 T3 G M1.3 om 33ab — a) K3 पतितवान्, B1.3 4 D2–4 7 M2 4 पतिता वा, B2 पेतिता वा; D6 पेतिवान्, D2 पतिवान, (for पेतिवान्) Ś K2 4 D8 वक्राग Dn1 T2 मृदुपाती च (T2 °तेन) चक्रांग:. — b) K1 प्रीतिवानाथ (sic), K3 पतितानथ, V1 पतिप्यत्रपि, B1.3 4 D2 4 7 M2.4 पतिता वाय, B2 D1.8 पेतिता वाय, B5 पेतिसश्चापि (sic), Dn1 पातनश्चाति; D3 T2 पतितश्चापि D2 पतवायेन वायस (sic) — c) B2 विपिस्मापयिषु, B3 4 T2 3 G2 3 M1 विसिस्मा, Dn1 विस्मस्मा°, D3 विस्मिस्मा°, D5 विहिस्मापयितु° Cv as in text — d) K3 Da1 D1 3 आचक्षाणा, B1 3 °क्षागा°, T2 3 G M दर्शयन् (for आचक्षाणो) Ś K (except K3) निज, B1.3–5 D2 स्वका (D2 °का), D6 [ऽ]थन (for [आ]त्मन°) K3 B2 Da1 D1–3 7 8 T2 क्रिया (K3 °या)

34 T1 om 34 (cf. v l 33) — a) G2 अय तानि विचित्राणि — b) B1.3 4 Da1 D1.3–5 7 मुहुर्मुहु° (for [इ]तराणि च) — K1 3 om (hapl) 34c–35b — d) Ś K2 4 जिनेदुर् (for वि°) V1 B D S (T1 om) अधिकैः (B2 Dn1 °कं; G2 °क-) (for अथ तैः) D5 om. स्वरैः

35 K1 3 om 35ab (cf v l 34) — a) Ś K2 Dn1 T3 G3 हंसाश्च (for हंसांश्च) Da1 D1.5 [अ]वाहसंति, B. D2 विह°, S (except M1 3) [अ]पहसति (for [अ]वह°) — b) Ś K2 4 प्रा(Ś1 प्र)हवव (K4 °त) प्रियाणि च, B2 प्राप्नुवन्नप्रि°, B3 प्रावदन्तुप्रि°, Da1 D1.5 प्राबुवन्नप्रि°, D6 प्रावदवाप्रि°, S प्र(M3 प्रा)वदंतोप्रि° — After 35ab, V1 (marg) D6 T1 G1 3 M read 36cd repeating it in its proper place. V1 repeats on marg 35cd D2 reads 35cd after 36 — c) Ś1 B2 5 D5 मुहुर् (for प्राहुर्) K3 B3 अपि; B4 अति (for इति) B3 चैव, G2 वेति (for चेति) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) B2 तु (for च)

36 V1m D6 T1 G1.3 M read 36cd for the first time after 35ab — c) Da1 D1 3 6 8 (first time) T2 नादान्, G2 (second time) रूपान् (for रावान्) K3 कुर्वाणा विविधोडीना, T1 (both times) °णान्वितथा ज्ञात्वा — d) K3 (marg) प्रशंसंतस्, Da1 D1.. घोषयतस् (D1 °त) (for आशंसन्तस्) K3 B1 3 4 D1.. तथा जयं, Da1 ततो जय; D3 4 7 जय तथा (for तदा जयम्) V1 B. Dn1 D2 3 T2 आशासन्ना(Dn1 °ता ; D2 °त्सा)त्मनो जय, D6 प्रशासंत्यात्मनो जय (second time °व), T1(both times) 3 G M (G1.3 M both times)इ(T1 [अ]नि)च्छन्तो जयमात्मन° — After 36, D2 reads 35cd

37 D2 reads 37ab twice — a) Da1 हंसस्य, T1 हंसस्त K3 4 V1 B D S मृदुनैके(Dn1 °वै)न Cv मृदुनैकेन हंसस्तु — b) Da1 D1.. विक्रांतम् G2 अपचक्रमे — After the

1816 41 43 35 39 प्रत्यहीयत काकाच्च मुहूर्तमिव मारिष ॥ ३७
अवमन्य रयं हंसानिदं वचनमब्रवीत् ।
योऽसावुत्पतितो हंसः सोऽसावेव प्रहीयते ॥ ३८
अथ हंसः स तच्छ्रुत्वा प्रापतत्पश्चिमां दिशम् ।
उपर्युपरि वेगेन सागरं वरुणालयम् ॥ ३९
ततो भीः प्राविशत्काकं तदा तत्र विचेतसम् ।
द्वीपद्रुमानपश्यन्तं निपतन्तं श्रमान्वितम् ।
निपतेयं क्व नु श्रान्त इति तस्मिञ्जलार्णवे ॥ ४०
अविषह्यः समुद्रो हि बहुसत्त्वगणालयः ।
महाभूतशतोद्भासी नभसोऽपि विशिष्यते ॥ ४१
गाम्भीर्याद्धि समुद्रस्य न विशेषः कुलाधम ।
दिगम्बराम्भसां कर्ण समुद्रस्था हि दुर्जयाः ।

first occurrence of 37[ab] after 329*, S (except T2) ins 330*, followed by 37[cd] and 331* — [c]) V1 B5 D2 4 पर्यहीयत; T2 प्राक्षीयत च, T3 G1.3 M3 4 नात्यहीयत, G2 न ह्यही°, M1 न न्यही°; M2 नाप्यही° Ś1 K1 2 4 Dn1 D5 S काकश्च (T2 °स्तु); K3 V2 B1 D2 6 हंसस्तु (V1 D2 6 °श्च) — [d]) Dn1 D5 मुहूर्ताद् K1 अपि (for इव) S (except T2) सूतज (for मारिष)

38 [a]) K1 अवमन्य च स हंसः; K3 B2 4 Da1 Dn1 D2–8 M °मन्य (M °त्य) च हसांस्तान्; V1 °मन्य च हसास्तु; B1 3 5 D1 2 °मन्य च (B3 °मन्य तु; D2 °मन्यत) हसांस्तान्; T G2 3 °मत्य च हस त; G1 °मत्य तु हसांस्तान् — [b]) K3 D2 काको; V1 Dn1 काक, B1 5 D6 काका (for इदं) V1 B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 अब्रुवन् (for अब्रवीत्) T1 G1 M2 इद काको वचोमब्रवीत्, T2 3 G2 3 इदं काकोऽब्रवीद्वच; M1 3 4 इद काका वचोब्रुवन् — [c]) Da1 D5 [उ]त्पतिता — [d]) K3 V1 B D (except Dn1 D3) एव, G1 अथ (for एव)

39 [a]) K3 हसस्य; V1 T1 3 G M हसस्तु (for हस स) Dn1 D5 T2 वच (for स तच्) — After 39[a], T1 3 G M ins

332* भाषित पतता पर ।
विगाह्य हसो विक्षोभ्य
[(L 2) G1 विक्रम्य (for विक्षोभ्य)]

— [b]) K1 प्रपतत्; B2 प्रापयन्; D6 प्रायशः, T2 प्रयात (for प्रापतत्) — S (except M1) reads 39[cd] for the first time after 32[ab] — [c]) Cv उपर्युपरि योगेन — [d]) D3 सारग ; G2 (first time) M3–4 समुद्र (for सागरं) V1 B2 3 5 D2–4 6 7 S (except T2) मकरालयं (for वरुणा°) — T1 G1 3 M ins after 39 T3 G2 after 40[ab]

333* बहुसत्त्वसमाकीर्णं वीचीभिर्भीमदर्शनम् ।
अथाचिरेण राधेय काको वेगादहीयत ।
ततोऽतीव परिश्रान्त कथंचिद्दसमन्वगात् ।

[(L 1) G2 सना बहु (for बहुसत्त्व-) T1 3 G3 वीचिभिर्; M1 विभीर् T1 M भयदर्शनम् (for भीम°) — (L 2) G2 हसो (for काको) — (L 3) T1 M तदा दीन (for ततोऽतीव) T3 अन्वयात्, M1 अन्वयात्; M3–4 अन्वियात् (for अन्वगात्) T1 किंचिद्दर्स समन्वयात् (for the posterior half)]

40 [a]) B2 अतो; T2 ततो हि (hypermetric) (for ततो) K3 तं च प्रवेशयत्काकं; B3 T1.3 G M भीश्चैन(B6 °त)माविवेशाशीता; D3 ततो भीन्याविशत्काक — [b]) K4 तत्र तत्र, B3 S (except T2) काकं कर्ण (for तदा तत्र) — After 40[ab], T3 G3 ins 333*. — [c]) द्वीपं द्रुमानपश्यत; T1 M3–4 द्वीपान्द्रुमान्वा नापश्यद्; T2 द्वीपद्रुमान्हि पश्यत; T3 द्वीपान्द्रुमान्वितान्पश्यन्; G1 M1 द्वीपान्द्रुमान्वनान्पश्यन्; G2 द्वीपान्द्रुमान्यतान्पश्यन्; G3 द्वीपान्द्वीपान्वितान्पश्यन् — [d]) K3 V1 B Da1 D1 3–5 T2 निपातार्थं (B1 3–5 Da1 D1 2–6 7 °र्थे; D5 °र्थं), Dn1 संनिपात ; T1 2 G M विश्रमार्थं (for निपतन्तं) Da1 D1.3 G1.2 M श्रमान्वित°; T1 3 G3 °तुर D2 नित्यपातसमन्वितं — After 40[cd], D6 ins

334* अवेक्षमाणस्तु काक विह्वलं स मुहुर्मुहुः ।

— [e]) B2 निपातेयं K1 क्व च श्रांत; B3 क्वनुश्रात (sic); D2 स्वयुक्रांत (sic), D5 क्व हंसाश्च, T1 क्व नु कात; G3 क्व निश्रांत, Cv क्व नु घ्रांत — [f]) B2 पतितोस्मिन् (for इति तस्मिन्) K3 Dn1 महार्णवे (for जला°) Cv इति तस्मिन्महार्णवे

41 [a]) D1 असाध्यमहा (sic), D5 अविगाह्य , T1 °गाह्य; G2 अवगाह्य (for अविषह्य) K1 समुद्रो (for समुद्रो). K3 [ऽ]प, Dn1 ह (for हि) ⊕Cv अविषह्य इत्यादि हास्यवचनम् ।⊕ — [b]) K4 B1 T2 M1 -गुणालय; V1 -गणाकुल; G2 -गणालय — T1 om 41[c]–42[f] — [c]) K3 महासूतशतोद्भासी; B1 2 Dn1 D1 4.7 °सत्त्वशतो°, D3 भूतशतोद्भासी; T2 °चयोद्भासी, T3 G1 3 महान्भूतशतो°; G2 महोद्भूत° — [d]) T3 G2 3 तु (for [अ]पि)

42 T1 om 42 (cf v 1 41) — [a]) T2 न विशेषं (for गाम्भीर्याद्धि) Co cites गाम्भीर्यात् (as in text) Cv न विशेष हि सूतज B3 तु (for हि) — [b]) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1 3 4 7 8 T2 3 G न विशेष (K4 °प); D6 नाविशेष्य K3 D2–3 7 8 हि सूतज, B1 5 G2 कुलाधम° (B5 °मे) — [c]) Ś1 K1 1 V1 B3 D2 8.6 T2 Cv

विदूरपातात्तोयस्य किं पुनः कर्ण वायसः ॥ ४२
अथ हंसोऽभ्यतिक्रम्य मुहूर्तमिति चेति च ।
अवेक्षमाणस्तं काकं नाशक्नोद्व्यपसर्पितुम् ।
अतिक्रम्य च चक्राङ्गः काकं तं समुदैक्षत ॥ ४३
तं तथा हीयमानं च हंसो दृष्ट्वाब्रवीदिदम् ।
उज्जिहीर्षुर्निमज्जन्तं स्मरन्सत्पुरुषव्रतम् ॥ ४४
बहूनि पतनानि त्वमाचक्षाणो मुहुर्मुहुः ।
पतस्यव्याहरंश्चेदं न नो गुह्यं प्रभाषसे ॥ ४५
किं नाम पतनं काक यत्त्वं पतसि सांप्रतम् ।
जलं स्पृशसि पक्षाभ्यां तुण्डेन च पुनः पुनः ॥ ४६
स पक्षाभ्यां स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन जलमर्णवे ।
काको दृढं परिश्रान्तः सहसा निपपात ह ॥ ४७ C. 8 1933 B 6 41 59 K. 8 35 58

दिगंबरामस° (K4 Cv °मा; B3 °स), M दिशश्च नांमसा — d) V1 Dn1 D2 4 6 8 (marg as in text) T2 समुद्रस्य, M3 °द्रस्य K3 V1 B D T2 3 G M विदुर्जना (for हि दुर्ज्ञया) — e) V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T2 3 G1.3 M विपश्चितोप्यपा(Dn1 D2 °पि सा-, T3 °प्यसा)-स्त्वात् (M1 °त्व), G2 विपश्चितोप्यसरत्वात् — f) D6 कः (for किं)

43 a) V1 D2 [ऽ]प्युपक्रम्य, B Da1 D1 3-7 M1 2 [ऽ]प्यतिक्रम्य, Dn1 ह्यपक्रम्य, D8 T1 M3 4 व्यतिक्रम्य, T2 3 G [ऽ]प्यतिक्रामन् (for ऽभ्यतिक्रम्य) — b) B2 समुद्र (for मुहूर्तं) S इव (for the first इति) Ś K3 4 चेति मे, K1 चेतसि, S दूरत (for चेति च) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) — After 43ab, S reads 43ef, followed by 336* — c) K1 3 V1 Da1 Dn1 D1 5 8 Cc v अवेक्ष्यमाणस्, B2 D2 अन्वीक्ष°, D6 अनीक्ष्य° (for अवेक्ष°) B3 काको — d) Ś2 K3 V1 B1 4 5 D T2 नाशक्नु (for नाशक्नोद्) Dn1 व्यवसर्पितुं, T2 व्यपसर्पतुं, Cv °सर्पितु (as in text) B3 नाशकत्रुपसर्पितु, T1 प्रत्यगात्य हसन्निव (sic), T3 G M प्रत्यागम्य (G2 M °त्य) हसन्निव — e) K3 अपक्रम्य, D6 प्रतिक्रम्य K3 स (for च) Ś K2 4 D3 M2-4 वक्राग, B2 चक्रागी° — f) B2 समुदीक्ष्य च, D2 °दीक्षत, D8 °दीक्ष्यत — After 43, N ins

335* यावद्गत्वा पतत्येप काको मामिति चिन्तयन् ।
तत काको भृश श्रान्तो हंसमभ्यागमत्तदा ।

[(L. 1) Ś1 अन्यापतत्तु, Ś2 K अभ्या(K1°त्ता)पतति, B3 न वा प°, B5 न नृपते हि, D2 अन्वपतति, D3 4 न त्वाप°, D6 अन्वागतो हि, D8 अन्वापतति (for गत्वा प°) Cc cites न त्वा and आपतति K3 V1 [प]त (for [प]त) Da1 D1.5 यावन्नद्धा पतत्येप, Dn1 यावन्न पतत्येप (for the prior half) Ś2 K3 चिंतयत्, B1 3 4 Da1 D1 5 6.8 [अ]चिंतयत् (B3 4 D1.5 6 °यन्) — (L 2) K3 D3 नैव (for तत°) D1 शांतो, D2 आर्तो (for श्रान्तो) Ś K अभ्यापतत् (for °गमत्)]
On the other hand, S ins after 43

336* शनकैः परिहीयन्त परिश्रान्तमचेतसम् ।
त प्रहस्य च चक्राङ्ग काक मन्दगतिं तदा ।

[(L. 1) T3 G परिहीन त — T2 om line 2 — (L 2) M2-4 वक्रांग T1 तया (for तदा)]

44 a) K3 ततश्च (for त तथा) K3 B2 त, V1 B1 3-5 D T2 तु (for च) T1 3 G M हीयमानमथो (T1 °न ततो) दृष्ट्वा — b) S (except T2) हस प्राह यथार्थवत्. ❀Co अब्रवीदिति द्विरुक्ति ।❀ — c) T1 उज्जिहीषुर् Ś K1 2 4 निमग्न त (for निमज्जन्त) — d) K1 Dn1 स (for सत्-) G2 निरस्यन्सत्पुरुहंस (sic)

45 Before 45, N T2 G1 ins हंस उवाच D2 om 45ab — a) K1 3 V1 B Da1 D1 3-7 S पतितानि त्व (T1 °निश्च), D8 पतिता पातम् Cv बहूनि पतितानि त्वम् — c) Ś K1 2 4 B1-4 D3-5 7 पातस्य, V1 ततस्तु, Dn1 शत च, D8 पतता, T2 प्रपातं (for पतसि) Ś2 Da1 D1 [आ]व्याहरश्चेद, Dn1 व्यहरश्चेद, D2 [आ]व्याहरश्चेव, D6 T3 G2 3 M [अ]व्या(M1 °प्या)हरन्स्वेदं (M2-4 °दात्), T1 [अ]माहरन्स्वेदं (sic), T2 व्याहरस्येक K3 पतस्यपाहरश्चेद — d) K3 Da1 मनो-, K3 न तु, B1-3 Dn1 नाना-, D6 न च, T2 न मे, T3 G M ततो (for न नो) K1 प्रशंस मे; V1 तु भापसे (for प्रभापसे) T1 ततस्तु त्व प्रभापसे

46 ab) D8 न मे (for नाम) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1) S पतित (for पतन) K3 तत्त्वं, B1.3 4 Da1 D1 5 यथा; D6 7 य त्व (for यत्त्व) K3 पतति, Da1 D1.5 मज्जसि, M3.4 पयसि (for पतसि) V1 D2-4 6.7 सप्रति, T2 मा प्रति (for साप्रतम्) Cap किं नाम यमिम त्व यत्पतसि क्षिपसीति च — Ś2 om (hapl) 46d–47a — d) D2 om च — After 46, K4 V1 B D (D8 marg) S ins

337* प्रब्रूहि कतमे तत्र पाते वर्तसि वायस ।
एह्येहि काक शीघ्र त्वमेप त्वां प्रतिपालये ।

[(L. 1) D2 स ब्रूहि (for प्रब्रू°) V1 B1 4 5 Dn1 D2 6 8 S कतमो (D2 °मा, D8° म) K4 तन्मे, V1 B1 4.5 Da1 D1 5 6 8 यत्र, S [ऽ]य ते (M1 यत्ते) (for तत्र) K4 यत्ते, D8 पाते , S पातो (for पाते) T1 वर्तत, T2 3 G3 M1 वर्तति, G3 वर्त्तेसि (for वर्तसि) G2 सांप्रत (for वायस) — After line 1, V1 reads st 47 on marg, repeating it in its proper place — (L 2) B2 3 transp काक and शीघ्र K4 प्रतिज्ञा, G2 M2-4 एप त्वा (for एप त्वां) K4 प्रतिपाल्य°, T G परिपालये]

हंस उवाच ।

शतमेकं च पातानां यत्त्वमापसि वायस ।
नानाविधानीह पुरा तच्चानृतमिहाद्य ते ॥ ४८

काक उवाच ।

उच्छिष्टदर्पितो हंस मन्येऽऽत्मानं सुपर्णवत् ।
अवमन्य बहूंश्चाहं काकानन्यांश्च पक्षिणः ।

47 Ś2 om 47^{a} (cf v l. 46) D6 om 47^{ab}. Before 47, K3.4 V1 B D (except D2, D6 om) T2 ins शल्य उवाच — ^{a}) Dn1 आर्ते — ^{b}) B2 तुटेन (for तुण्डेन) Ś K2 4 जलपर्वते (K4 °त°), K1 °मेवते; V1 B2 D2 च महार्णव, B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 S च जल तदा (M2-4 °था); Dn1 च जलार्णव (for जलमर्णवे) — Ś K V1 B1 2 4 5 D3 4 7 8 T2 ins after 47^{ab} Dn1, after line 2 of 342* D6 (om. lines 1-3) ins. after 342*

338* दृष्टो हसेन दुष्टात्मन्निद हंसं ततोऽब्रवीत् ।
अपश्यन्नम्भस पार निपतश्च श्रमान्वित ।
पातवेगप्रमथितो हसं काकोऽब्रवीदिदम् ।
वयं काका कुतो नाम चराम काकपातिकाम् ।
हंस प्राणै प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् । [5]

[V1 D6 om lines 1-3 — (L 1) Ś K Dn1 D8 T2 दुष्टात्मा Ś B2 Dn1 D8 मैव, K3 मैव, K4 स च, T2 त्वेव (for इद) K3 B6 हसस्, Dn1 हस B6 तदा (for ततो) D8 तमब्रवीत् — (L 2) K3 अंभसा Ś1 K2-4 Dn1 निपात वा (Dn1 च) (for निपतश्च) K1 श्रमान्वित — (L 3) Ś K1 2 4 वातमेघप्रमथितो, K3 °वेगप्रव्यथितो (for the prior half) Dn1 हस — V1 reads lines 4-5 after the ref in 49 — (L 4) Ś K1 2 केकाकृता (Ś2 K1 °कृत), K4 कोकाकृत, D8 कावाकृतो, T2 काककृता (for काका कुतो) V1 कृता, K3 D1 7 8 क्षितो, B1 4 5 कृतो (for कुतो) K3 D1 चराम Ś K1 2 4 काकपातिका (K4 °का), K3 °वचिकां, V1 B1 2 4 5 D1 °पाशिका, D8 तान्वया, T2 °पातिका, Cv काकवाचका — (L 5) Ś2 स्व (for त्वा) K3 द्वीप तु V1 B1 4 5 D8 7 उदकांत नयस्व मां (for the posterior half)]

— After the above, Dn1 reads 48 and D2.6 cont with 343*

B1 4 5 D3 4 7 cont D6 ins after 47^{ab}

339* स पक्षाभ्यां स्पृशश्चार्तस्तुण्डेन च महार्णवम् ।

[Before the above, D6 ins शल्य उवाच D4 महार्णवे]

— Ś K1 2 B2 D8 T2 om 47^{cd} K3 om 47^{c}-48^{d}. T1 om 47^{c}-48^{b} — ^{c}) K4 V1 B1 4.5 D2-7 इव (for इव) — ^{d}) Dn1 निप्पपात (for निपपात) — After 47, K4 B (except B2) D (except Dn1 D8) T8 G M ins.

340* सागराम्भसि त दृष्ट्वा पतित दीनचेतसम् ।
म्रियमाणमिद काकं हंसो वाक्यमुवाच ह ।

[(L. 2) V1 मृत्युमाणम्, M2-4 हीयमानम् (for म्रियमाणम्) D2 6 T8 G M transp काक and वाक्य]

48 K3 om 48, T1 om 48^{ab} (cf v 1 47) B1 3-5 Da1 D1-7 T2 3 G M om the ref Dn1 reads 48 after 338* — ^{a}) G1 चैक (for एक) Cv as in text. — ^{b}) K4 B1 3-5 D3 4.7 पातान्यहमनु(B5 °मिति)-स्मर (K4 °रन्), Da1 Dn1 D1 2 3 6 T8 GM पतान्यहमिति स्मय (T8 G M स्म ह) — B1 2 4 Da1 Dn1 D1.3-5 7 T1 3 G M ins after 48^{ab} K4 B5, after 48

341* श्लाघमानस्त्वमात्मान काक भाषितवानसि ।

[K4 श्लाघमानस् Da1 D1 5 T1 3 G M श्लाघमात्मानमप त्व (for the prior half) G2 काक हि तमवानसि (sic) (for the posterior half)]

— B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 3 GM om 48^{cd}. K4 reads 48^{cd} after 342* — ^{c}) K1 V1 B2 5 D2.6 8 T2 [इ]ति (for [इ]ह). — ^{d}) V1 T2 इहोच्यते (for इहाद्य ते) — K4 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 S (except T2) cont. after 341* V1 B5 D2 6 ins after 48:

342* स त्वमेकशत पात पतत्स्यधिको मया ।
कथमेव परिश्रान्त पतितोऽसि महार्णवे ।
प्रत्युवाच तत काक सीदमान इदं वच ।
उपरिष्ठं तदा हसमभिवीक्ष्य प्रसादयन् ।

[(L 1) K4 सत्वम् (for स त्वम्) Da1 om पात V1 पतत्स्यधिक, Dn1 D2 पातस्त्वधिको (sic) — (L. 2) D2 कदम् (for कथम्) K4 D2 T1 एव, G2 एक (for एव) — After line 2, Da1 ins 338* and D2 reads st. 48. — (L 3) K4 पुन, D2 स त, D6 इद (for तत) K4 काक, D2 6 हसं, T1 काक (for काक) K4 V1 D2 सीदमानम्. — (L 4) K4 उपविष्ट, B5 Da1 D1 2 5 6 T1 3 G M उपरिस्थ, D3 4 °विष्टं (for °रिष्ठ) K4 यदा, T1 तथा (for तदा) T1 3 G M प्रसमीक्ष्य (for अभिवीक्ष्य)]

— After the above, K4 reads 48^{cd} and D6 reads lines 4-5 of 338*.

49 D2 6 T1 3 G M1 3 om the ref After the ref., V1 reads lines 4 and 5 of 338* D2 om 49; D6 om 49^{ab} — ^{a}) K3 उच्छिष्टदर्पितो — ^{b}) K1 मन्यात्मानं; D8 मान्या — ^{c}) V1 B1 T2 अवमन्ये, Da1 D1 5 चापि (for चाहं) — ^{d}) V1 काकाश्चान्यांश्च. Da1 D1.5 पक्षिणा — ^{e}) Da1 D1.5 हस (for हंस):

प्राणैर्हंस प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् ॥ ४९
यद्यहं स्वस्तिमान्हंस स्वदेशं प्राप्नुयां पुनः ।
न कंचिदवमन्येयमापदो मा समुद्धर ॥ ५०
तमेवंवादिनं दीनं विलपन्तमचेतनम् ।
काक काकेति वाशन्तं निमज्जन्तं महार्णवे ॥ ५१
तथैत्य वायसं हंसो जलक्लिन्नं सुदुर्दशम् ।
पद्भ्यामुत्क्षिप्य वेपन्तं पृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ ५२
आरोप्य पृष्ठं काकं तं हंसः कर्ण विचेतसम् ।
आजगाम पुनर्द्वीपं स्पर्धया पेततुर्यतः ॥ ५३
संस्थाप्य तं चापि पुनः समाश्वास्य च खेचरम् ।
गतो यथेप्सितं देशं हंसो मन इवाशुगः ॥ ५४
उच्छिष्टभोजनात्काको यथा वैश्यकुले तु सः । C 8.1943 B 8.41.71 K 8.35.71

---

and तु (for त्वा) — f) K3 द्वीप तु (for द्वीपान्त) D3 पुनर्द्वीप नयस्व मा — For 49, S (except T1) subst B ins after 49ab D3 6 cont after 338*

343* उच्छिष्टान्नेन पुष्टोऽहं दर्पोन्मिक्तः कुवायसः ।
सुपर्णं इति चात्मान मावमान्बुद्धिलाघवात् ।
शरणं त्वां प्रपन्नोऽस्मुदकान्तमनाप्नुयाम् ।
[(L. 1) D T3 G3 न वायस, T1 G1 M सुमत्तर (G1 M1 2 °म°), G° दुमत्तर (for कुवायस°) — (L 2) B D3 सुपर्णमिव, D° G1 सुपर्ण इव, G3 °मिकरम् G3 आत्मान (for चा°) — B. D3 om line 3 — (L 3) G3 उत्प्लुत्य स्वाम्नुयाम्, G1 M1 °मगाम्नुयाम् (for the posterior half)] T1 G1 2 M cont

344* इमेदानीं परिश्रान्तमापन्नो मा समुद्धर ।
[T1 °तत्रो (for आपन्नो)]

50 a) K3 [स]पि (for [अ]हं) D3 अथ (for हंस) — b) B Dn1 D3 4 7 स्व देश Ś1 (before corr) K3 B1 2 3 Da1 D1-3 7 G1 विभो, K3 विना, V1 B 4 Dn1 D4 6 8 प्रभो (for पुन°). — c) Ś1 कथंचिद् (hypermetric), K3 B2 . Dn1 D1 5 T3 किंचिद् (for कंचिद्) V1 B D T3 अवमन्येह (D2 °न) Co cites अवमन्ये — For 50, S (except T1) subst

345* यदि नाम पुनर्जीवन्नाच्छेय स्व निवेशनम् ।
नैव पुनर्हंसमपि क्षेप्स्याह स्वेच्चारिणम् ।
[(L 2) T1 2 G3 M1 गेनिचारिणं]

51 a) T1 एव, M2-3 एन (for एवं) K1 -वादिनि, V1 B3 D. S (except T2) करुण (for वादिन) — b) B2 Dn1 D3 T3 M1 अचेतसं, T1 विचेतन (for अचे) — c) B1 M काक, Dn1 काक (for काक) M1 केकेति (for काकेति) V1 वायत, T G3 M1 वाश्यत, G1 शोचतं, G2 वाश्य त, Co वाचम (for वाशन्त) K3 काकर्नादं निवास्य त (sic) — After 51, S (except T2) ins

346* कृपयाभिपरीतो वै कृपा चक्रे दुरात्मनि ।
[T1 G2 M1 कृपया हि (M1 °यानि) G3 हि (for वै)]

52 a) K3 उत्पत्य, K4 तथैति; V1 तयोक्त्वा, B Da1 D1 6 अनुगम्य; Dn1 D6 8 T3 तयोक्ते (D6 °क्त) (for तथैत्य) Dn1 वायसे D2-4 7 कृपयादाय हंसस्तु S (except T2) अथ तं पतितं हंसो (G दीन). — b) Ś2 K3 4 Dn1 सुदुर्दशं, B1 Da1 D1 5 सु(D1 स)-दुर्दशं, T1.2 G3 3 M1 2 4 अचेतस, G1 M2 अचेतनं (for सुदुर्दशम्) — c) G3 आरोप्य (for उत्क्षिप्य) Ś1 K1 3 4 वेगेन, Ś2 वेशेन, T1 वेदत, T2 वेगात्त (for वेपन्त) — d) T1 3 G तदा (for शनै°)

53 a) K3 V1 B2 Dn1 D2 6 पृष्ठे T1 M transp आरोप्य and पृष्ठ K3 V1 B D T1 2 M हंसस्त (B1 °स्तु) (for काक त) T3 G स हंस पृष्ठमारोप्य — b) K3 V1 B D S काक (G3 पाप) (for हंस°) B (except B2) D3- 7 तूर्णं (for कर्ण) B3 Da1 D1 3 . 7 8 विचेतनं — After 53ab, S (except T2) ins

347* अचिन्तयत्तदा कर्ण पुनरेन समानयत् ।
[G3 अधिगमय् M3 एन (for एन) M1 समापयत्]

— c) S (except T2) तमेव देशं तरसा (G2 °श त हंस) — d) G3 यथा, Ca c यत (as in text) D6 स्पर्धयो-त्पातितो यत — After 53, S (except M3) ins

348* उत्सृजश्चायतीन्मैव पुन कार्यं त्वयेति ह ।
[T1 G1 3 उत्सृज्य G1 त्वमतीन् T1 नैव (for मैव) M3 4 [अ]नघ (for [इ]ति ह)]

54 M3 om 54 — a) K1 4 स(K4 स)स्थापि (for संस्थाप्य) B1 चैन स, Dn1 त चापि, D3 चैन स, D6 त पुनः; T3 तथापि (for त चापि) D6 चापि (for पुन°) T1 2 G M (M3 om) स्थाप्य चैनं पुनर्द्वीपे — b) B3 समाश्वस्य B1 खेचर , T3 G M विहग (for खेचरम्) — c) Dn1 ततो, D3 यथा (for गतो) — d) B3 स्यूण, T1 मान (for मन) G1 [इ]शुग (for [आ]शुग) — B2 5 Dn1 D2-4 6 7 S ins after 54 K4, after 55ab

349* एवमुच्छिष्टपुष्ट स काको हंसपराजित ।
यत्न वीर्यं महत्कर्ण त्यक्त्वा क्षान्तिमुपागत ।
[(L 1) Dn1 च, G1 सन् (for स) Dn1 हंस (for हंस) K4 -परायते (for -पराजित) — (L 2) B3 D4 7 बल्वीर्य B6 T1 महात्क(T1 °द क)र्ण (for महत्कर्ण) Dn1 D3 6 बल्वीर्यमदात्कर्ण, T3 G M1 बल्वीर्यमद (G1 °मिद, G3 °मद , M1 °पद) कर्ण, M2-4 बल्वीर्यमद त्यक्त्वा (for the prior half) M2-4 कर्ण (for त्यक्त्वा) T3 G उपागमद् (for °गत) K4 शांति (for क्षान्तिम्)]

55 a) Ś °भोजनात्; K3 V1 B D T3 G3 3 °भोजन

एवं त्वमुच्छिष्टभृतो धार्तराष्ट्रैर्न संशयः ।
सदृशाञ्श्रेयसश्चापि सर्वान्कर्णातिमन्यसे ॥ ५५
द्रोणद्रौणिकृपैर्गुप्तो भीष्मेणान्यैश्च कौरवैः ।
विराटनगरे पार्थमेकं किं नावधीस्तदा ॥ ५६
यत्र व्यस्ताः समस्ताश्च निर्जिताः स्थ किरीटिना ।
सृगाला इव सिंहेन क्व ते वीर्यमभूत्तदा ॥ ५७
भ्रातरं च हतं दृष्ट्वा निर्जितः सव्यसाचिना ।
पश्यतां कुरुवीराणां प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५८
तथा द्वैतवने कर्ण गन्धर्वैः समभिद्रुतः ।
कुरून्समग्रानुत्सृज्य प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५९
हत्वा जित्वा च गन्धर्वांश्चित्रसेनमुखान्रणे ।
कर्ण दुर्योधनं पार्थः सभार्यं सममोचयत् ॥ ६०
पुनः प्रभावः पार्थस्य पुराणः केशवस्य च ।
कथितः कर्ण रामेण सभायां राजसंसदि ॥ ६१
सततं च तदश्रौषीर्वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
अवध्यौ वदतोः कृष्णौ संनिधौ वै महीक्षिताम् ॥ ६२
कियन्तं तत्र वक्ष्यामि येन येन धनंजयः ।
त्वत्तोऽतिरिक्तः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ब्राह्मणो यथा ॥ ६३
इदानीमेव द्रष्टासि प्रधने स्यन्दने स्थितौ ।

(Dn1 G2 °न) — b) Ś2 वैशाकुले Ś1 (marg) [ऽ]व-सत्, D2-4 6 7 S (except T2) पुरा (for तु स°) — After 55^{ab}, K4 ins 349* — e) T2 तथा (for एवं) D6 उच्छिष्टभुजो — d) T1 धार्तराष्ट्रे — e) T1 जाधिकाञ्च् (for श्रेयसश्च्) Cc cites श्रेयस° (as in text) — f) T1 सदा (for सर्वान्) V1 B Dn1 D1 3 4 6-8 T G M2-4 Ca [अ]वमन्यसे, Da1 [अ]भिवम° (hypermetric), D2 Ca [अ]भिमन्यसे (for [अ]ति°). D5 सर्वान्कर्ण भिवमन्यसे; M1 सर्वान्कर्ण मावमन्यसे (both hypermetric)

56 a) Ś1 K3 शस्ते; Ś2 (sup lin as in text) शप्तो, K4 शूरै (for गुप्तो) — b) T2 सकौरवै (for च कौरवै) — d) K3 D2 8 नावधीत् Ś K2 4 तथा, T1 पुरा (for तदा)

57 a) G2 समस्ताश्च Ca c cites समस्ता (as in text) — b) Ś2 K1.4 D6 G1 M1 निर्जिताश्च, V1 B2 T2 °तास्तु, Dn1 T1 °ता स, D4 °ता स्थ — c) Some MSS शृगाला, V1 D1 शृगाल; T G M1 सृगा(G2 °का)ल (for सृगाला) — d) K3 धृते (for क्व ते) B4 D2 वीर्यमगात्तदा, S (except T2) क्व ते (T2 कृते, G2 तव) वीर्यं तदा गत

58 a) Ś2 चाहत, K1 D2-4.7 S निहत (for च हत) — b) B1.4 5 D2-4.6 7 S (except T2) समरे (for निर्जित°) — c) D8 सर्ववीराणा (for कुरु°) — d) Ś1 K1 2 Dn1 D3 T1 M1 पलायिथा; K3 V1 B Da1 D2-7 T2 G2 °यित°, D1 प्रपलित° (for °यथा°)

59 K3 B5 D8 om (hapl) 59 G2 om. 59^{ab} — a) V1 यथा; Dn1 M1 तदा (for तथा) — b) S (except T2, G2 om) समभिद्रुतान् — c) S (except T2) मदारान (for समग्रान्) V1 कुरून्सर्वान्समुत्सृज्य — d) V1 B2 D2 6 S (except T2) त्वमेवाग्रे (for प्रथमं त्व) Ś K1.2 4 T1.3 G3 M1 पलायिथा; V1 B1-4 D (D8 om.) T2 G2 °यित..

60 a) Ś1 K2 [अ]थ (for च) — b) K3 -पुरोगमान्; T2 -सुतात्रणे (for -मुखा°) — c) Dn1 कर्णे (for कर्ण). K4 कर्णं (for पार्थ°) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 सममोक्षयत् D6 तदा सर्वानमोक्षयत्; T1 3 G M सभ्रातृक-ममोचयत्, T2 सभाया समोयोजयत्.

61 a) K3 D4 पुरा (for पुन°) — b) Ś K1.2 4 B2-5 D2 3.6-8 पौराण° (D3 °णे), Dn1 T2 पुराणे T1 ह (for च) — d) K2 सभाया S (except T2) कुरु- (for राज-)

62 a) D8 G2 त (sic) (for च) Ś2 K4 तदाश्रौषीः; V1 B D S त्वम° (for तद°) — b) V1 भीष्मद्रोणयो° (by transp) — K1 om 62^{c}–63^{b} — c) K3 M3 4 वदतौ; K4 B Da1 Dn1 D1-5 7 T2 M1 वदत° — d) S (except T2) सनिधाने (for सनिधौ वै) V1 B (except B2) Da1 D1-5 7 च (for वै)

63 K1 om 63^{ab} (cf v l. 62) — a) T3 G2 कियतां; Cc कियन्त (as in text) K3 कियत्तव प्रवक्ष्यामि; V1 B1 D7 कियत तत्र°, B2 कियंतस्तत्र°, B2-5 Da1 D1-6 8 कियत्तत्तत्र°(D8 °त्र प्र°), T2 कियत तव व°, M2-4 कियद्वै यत्र व° — b) Da1 om. येन K4 धनंजयं — cd) Ś K1.2 तथा (for त्वत्तो) K3 विशिष्ट°; K4 [अ]तिरिक्तं T1.3 G transp सर्वेभ्यो and भूतेभ्यो

64 a) S (except T2) द्रक्ष्यसि त्वमिदानीं तौ — b) Ś2 प्रधान-, K3 प्राधान्ये, V1 B D S (except T2) प्रधाने- V1 यया (for स्थितौ) Ś1 K1.2 प्रधानस्यंदनस्थितौ Ca cites स्यंदने (as in text) — After 64^{ab}, T3 G3 ins. 354* G2 om 64^{c}–65^{b}. — c) K1 वासुदेवस्य — d) K3.4 V1 B D S (G2 om) कुंतीपुत्रं (for पाण्डव च) K4 B1.3 4 Da1 Dn1 D1 3-5.7 8 S (G2 om) च पांडवं; V1

पुत्रं च वसुदेवस्य पाण्डवं च धनंजयम् ॥ ६४
देवासुरमनुष्येषु प्रख्यातौ यौ नरर्षभौ ।
प्रकाशेनाभिविख्यातौ त्वं तु खद्योतवन्नृषु ॥ ६५
एवं विद्वान्मावमंस्थाः सूतपुत्राच्युतार्जुनौ ।
नृसिंहौ तौ नरश्वा त्वं जोषमास्स्व विकत्थन ॥६६

C. D. 1951
B. 8. 41. 87
K. 8. 25. 85

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

B2. 6 D2. 6 च फा(D3 फ)ल्गुन (for धनंजयम्) — K4 V1 B D ins after 64. T G1. 3 M cont after 352*

350* यथाश्रयत चक्राङ्ग वायसो बुद्धिमास्थित ।
तथाश्रयस्व वार्ष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

[(L. 1) K4 [आ]श्रयत, V1 B1-3. 5 Da1 D1 5 T3 M1 [अ]श्रित(V1 °ष्य-; B1. 3 5 M1 °ि)त, T2 G1 3 M2-4 श्रिताति; Dn1 [आ]क्षिपन्; D2 [आ]क्षिप्यन, D3 8 (marg.) [आ]श्रित, D8 [आ]श्रयन, T1 [आ]श्रिषिति (for [आ]श्रयत) V1 B1 3 5 चक्राङ्गाद्; D3 M2-4 चक्राङ्ग. K4 वायसि, G1 वायसे. B5 D7 T1 3 G2 M3 आश्रित°; G1 M1 3 4 आश्रित (for आस्थित°) — (L. 2) K4 त श्रयस्य च (sic), V1 B2. 5 Da1 D1 T1 3 G1 3 M तद्वच्छिश्र(V1 °ष्य)-स्व; Dn1 D3 6 8 तद्वच्छ्रय(D3 °ष्य)मि (D8 °स); T1 तद्वच्छिश्रयसि, T2 तद्वच्छ्रित° म (for तथाश्रयस्व) B5 पांडवात्र धनंजयात् (for the posterior half)]

K4 B2 4 5 D (except D2) cont. K3 ins. after 64

351* यदा त्वं युधि विक्रान्तौ वासुदेवधनंजयौ ।
द्रष्टास्येकरथे कर्ण तदा नैव वदिष्यसि ।
यदा शरशतैः पार्थो दर्पं तव वधिष्यति ।
तदा त्वमन्तरं द्रष्टा आत्मनश्चार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B4 यस्मात् (for यदा) — (L. 2) K3 द्रक्षसि, (for द्रष्टासि). B2 कर्णं K3 D1 वदिष्यसि — (L. 3) K4 यथा (for यदा) K3 शिते शरे, D6 शतशरे (for शरशतै) D2 दर्पम् (for दर्पं) K3 ते नाशयिष्यति, K4 तव हनिष्यति, B2 4 D2 ते नाशयि°, Da1 D1 5 ते नाशयि°, D5 ते पातयि° (for तव वधि°) — (L. 4) Ca cites अन्तरं (as above) K3 4 B2 D6 द्रष्टा, B4 द्रक्षामि (for द्रष्टा) Da1 D1 5 आत्मनोऽथ (for °नश्च)]

T1 3 G1. 3 M ins. after 64

352* त्वं शीघ्रमेव वार्ष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

After 352*, T1. 3 G1 3 M cont. with 350*

65 G2 om. 65ab (cf. v. l. 64) — b) V1 B2 विख्यातौ (for प्रख्यातौ) V1 B1. 3 5 Dn1 D2-7 T2 3 G1. 3 M नरोत्तमौ (for नरर्षभौ) — K3 V1 B D T2 3 G3 ins. after 65ab; T1 G1. 2 M after 65

353* त्वं मावमंस्था मौर्ख्यात्त्वं खद्योत इव रोचनौ ।

[Dn1 नावमंस्था (for माव°) T1 3 G M1 मौढ्यात्, M2-4 मूढ त्व (M3 °त्त्व) G3 खद्योतम् V1 B2 खेचरौ, D8 (marg. as in text) निस्वनौ, T1 G1 M लोचने, T3 G3 वै वने, G2 चैव न, Ccp खे चरन्. Ca c रोचनौ (as above)]

K3 V1 B D T2 cont. T1 G1. 2 M ins. after 65ab; T3 G3 after 64ab

354* सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्तद्वदर्जुनकेशवौ ।

[B1 T1 सूर्यचन्द्र°, Ca सूर्या (as above) D1 यत्तद्, D8 युद्धे (for यद्वत्) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 S अच्युतपाण्डवौ (for अर्जुनकेशवौ)]

— c) K3 V1 B Da1 D1-8 प्राकाश्येन, Dn1 प्रकाश्यात्, T2 प्रकाशौ च (for प्रकाशेन) K3 V1 B1 Da1 D1 4 5 [अ]तिविख्यातौ; T1 3 G M1 [अ]थ वि° — d) K3 त्वं च; V1 नूनं (for त्वं तु) V1 खद्योतवन्नृपु, Da1 D1. 5 °वद्द्विषु

66 a) K1. 3 V1 B D G2 M3 4 Ca विद्वन्. M1 मातिमंस्था (for माव°) — b) Ś1 K4 V1 T1 M1 सूतपुत्रार्जुनाच्युतौ — c) T2 G3 नरसिंहौ, G2 तौ नृसिंहौ (by transp.) V1 B Dn1 D2-4 6 7 T2 महात्मानौ, G2 नराश्वाना (for नरश्वा त्व) T1 नृसिंहौ तरसा हित्वा, G1 °हौ नरशिवा त्व तु (sic) — d) V1 जोषमाशु, Da1 D1 6 जोषमास्स (D6 °स), G2 ततो मा त्वं (for जोषमास्स्व) K2. 4 V1 B2-5 Da1 D1. 5-7 T2 M विकत्थने (D6 °त्थिने); B1 D8 T1 °त्थसे, Dn1 °त्थन, D2 °त्थन, G2 °त्थया ; Ca °त्थन (as in text)

Colophon — *Adhy. name*: K1 B1 4 Da1 D1 5 8 हंसकाकीय (K4 °य), V1 हंसकाकोपाख्यान, B5 कर्णशल्य-संवादे हंसकाकीय; Dn1 D6 T2 हंसकाकीयो(D6 T2 °काको)-पाख्यान; D3 4 7 कर्णशल्यसंवादे हंसकाकीयोपाख्यान, T1 कर्णशल्यविवादे हंसकाकसंवाद; M1 शल्यविवादे हंसकाकीय. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 28 (as in text), K1 39, B1 45, Da1 52, D1 35, D2 32, D6 43, T1 3 G M 34, T2 37

२९

संजय उवाच ।

मद्राधिपस्याधिरथिस्तदैवं
वचो निशम्याप्रियमप्रतीतः ।
उवाच शल्यं विदितं ममैत-
द्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १

शौरे रथं वाहयतोऽर्जुनस्य
बलं महास्त्राणि च पाण्डवस्य ।
अहं विजानामि यथावदद्य
परोक्षभूतं तव तत्तु शल्य ॥ २

तौ चाप्रधृष्यौ शस्त्रभृतां वरिष्ठौ
व्यपेतभीर्योधयिष्यामि कृष्णौ ।
संतापयत्यभ्यधिकं तु रामा-
च्छापोऽद्य मां ब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३

अवात्सं वै ब्राह्मणच्छद्मनाहं
रामे पुरा दिव्यमस्त्रं चिकीर्षुः ।
तत्रापि मे देवराजेन विघ्नो

29

1 [a]) T1 [आ]धिरथेर्, T2 3 G1.3 [अ]तिरथिर्; G2 [अ]धिपतिर् (for °रथिस्) Ś तथैव, Ś2 (*sup lin*) तथोक्त्वा, K1 तथोक्त, K2 lacuna, K3 V1 B D S महात्मा (for तदैव) — [b]) K3 प्रियम् (for [अ]प्रियम्) V1 B5 Da1 D1 4 5 8 अप्रतीत, D2 अब्रवीत्तत Co अप्रमीत, Ca °तीत (as in text) — [c]) D1 शल्य — [d]) G1 यथातथाव् (for °विधाव्) B1 3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 वासुदेवार्जुनौ तौ

2 [a]) Dn1 D8 शौरी; T2 शौरौ (for शौरे). Ś1 K4 शौरेरह (for शौरे रथ) Ś2 वारयतो, Dn1 D8 वाहयते, M1 वाहनतो (for °यतो) — [b]) T2 वरो (for बल) — [c]) K3 T1 अस्य (for अद्य) — [d]) M1 परोक्षभूतस् B5 भवतस्तु, Dn1 T1 2 M तव तत्र (Dn1 °स्य) (for तव तत्तु) G1 शल्य — After 2, D8 ins 355*

3 For the narrative in this chapter, Cf 12 2–3 — D8 om 3[ab]. — [a]) K1 तौ चाप्रदृष्यौ, K3 तौ चाप्रधृष्यौ V1 B1 3 4 5 D (D8 om) T1.3 G M Cop तौ चा(B5 M1 वा)प्यह, B3 तावप्यह, T2 तथाप्यय (for तौ चाप्रधृष्यौ) ❀Co अप्रधृष्यावापीत्यन्वयः।❀ — [b]) K3 यौ धर्षयिष्यामि (for योधयिष्यामि) — After 3[ab], K3 ins 355* — [c]) Da1 D1 5 T2 [अ]भ्यधिकस् Ś1 K1 2 D2–4 8 तु, B4 D7 न, S हि (for तु) — [d]) K3 G2 मा K1 ब्राह्मणसत्तमाश्च, T2 °पुंगवाच्च — S ins after 3 K3 after 3[ab] D8 after 2

355* पुरा महेन्द्राद्रिवरे समृद्धे
तपस्विन राममुपेत्य शल्य ।
अस्त्रार्थिन माद्य शिष्यं गृहाणे-
त्यथाब्रुव ब्राह्मणच्छद्मना च ।
तत्रावसं ब्राह्मण इत्यविप्रो
ब्रह्मास्त्रलोभादनृतेन चाहम् ।
तज्जामदग्न्येन पर महास्त्र
समन्त्रयुक्तं विहित ममासीत् ।
अस्य यदा तद्विदितं ममासी-
त्तदाब्रवीद्ब्राह्मणो मां महर्षि ।
आपद्गतेनास्त्रमिद प्रयोज्यं
त्वया रणे गच्छता साधयेति ।

[(L. 1) K3 महेंद्रप्रवरे, D8 G1 °द्रेद्रिवरे D8 समृष्टे (for समृद्धे) — K3 D8 om. lines 3–4 — (L. 3) T2 शस्त्रार्थिन G2 अद्य (for माद्य) T1 शिष्ये — (L 4) T2 M3 [अ]ब्रुवन्, M1.2 4 [अ]ब्रव (M1 °वन्) (for [अ]ब्रुव). G2 ब्राह्मणवर्त्मना (for °च्छद्मना) T2 [अ]हं (for च). — (L 5) T1 सतापस (sic) (for तत्रावसं) K3 अशस्त्रहेतो-र्धवसं छद्मनाहं, D8 अस्त्रस्य हेतोर्ध्यवस छलेन — (L. 6) K3 ब्रह्मास्त्रलाभाय च रामपार्श्वे, D8 °लाभाय जितारिसंघ — (L 7) K3 D8 तज्जामदग्न्य प्रददौ M4 वरं (for पर) — (L 8) T1.2 G2 विदित (for विहित) T2 मया (for मम) K3 D8 सुमन्त्रयुक्त मम सप्रयोग — (L. 9) K3 D8 G1 तदा, T2 मया (for यदा) T2 G1 यद्विदित, T3 G3 तद्वदिम (for तद्विदित). — (L 10) K3 यदाहि, D8 यद् (for तदा) — (L 12) K3 D8 नान्यथा, T2 M2.4 गच्छ च (for गच्छता) K3 D8 वै (D8 [ए]व) कदाचित् (for साधयेति)]

4 T1 3 G M om 4[ab]. — [a]) Ś K1.2 अथ मां वै; K3 V1 B3–5 D अवस (D8 °सन्) वै; K4 अथ वा मा, B2 गृहे वसन्; T2 अटन्स वै (for अवात्सं वै as in B1 only). Co ब्राह्मणसत्तमा (for °छद्मना) Ś K1.2.4 Co वै (for

हितार्थिना फल्गुनस्यैव शल्य ॥ ४
*कृतोऽवभेदेन ममोरुमेत्य
प्रविश्य कीटस्य तनुं विरूपाम् ।
गुरोर्भयाच्चापि न चेलिवानहं
तच्चावबुद्धो ददृशे स विप्रः ॥ ५
पृष्टश्चाहं तमवोचं महर्षि

सूतोऽहमस्मीति स मां शशाप ।
सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रं
न कर्मकाले प्रतिभास्यति त्वाम् ॥ ६
अन्यत्र यस्मात्तव मृत्युकाला-
द्ब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात् ।
तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्र-　　C 8.1970 B 8.42.9 K 8.25.12

[श]ह) ꙮCc वैशब्दौ स्मरणपूरणार्थौ।ꙮ — b) B2 पुरा रामो (for रामे पुरा) D2 दिष्टम् (for दिव्यम्) K4 चिकीर्षुं; V1 B3 (marg as in text) 5 चिकीर्षन् — c) D8 तत्रापि देवराजो विदित्वा — d) Some MSS फाल्गुनस्य D6 T2 3 G2 3 [इ]व (for [ए]व) G2 यस्य (for शल्य)

5 a) K3 कृतेन भेदेन, V1 B1 3–5 Dn1 D2–4, 7 8 T G1, 3 M1 कृतो विभेदेन (B3 °दैव), Da1 D1 5 कृतो विभिद्यैव, M2–4 कृतो विभेद्यैव (for *कृतोऽवभेदेन) Da1 D1, 3 5 ममोरुमेत्य; T2 °रुगात्र Ś K1 2 4 कृतोवभेदैवंच-सोरु(K1 °स तु)पेत्य (sic), B2 कृत्वा बिलं देवगृहादुपेत्य, D6 कृत्वं गृहं देवगृहादुपेत्य; G2 कृतो विभेदो ममाश्रममेत्य — b) K1 D4 विरूपं, K3 विरूपी — After 5ab, K3, 4 V1 B (except B3) D (except D8) ins

356* ममोरुमेत्य प्रविभेद कीटः
सुप्ते गुरौ तत्र शिरो निधाय ।
ऊरुप्रभेदाच्च महान्यभूव
शरीरतो मे घनशोणितौघः ।

[V1 reads lines 1–2 on marg — (L 1) K3 4 प्रतिभि(K4 °भे)द्य, V1 प्रतिभेद (for प्रवि°) — (L 3) K3 D6 कर्त्रौ(D6 °रो)श्च भेदाच्च (for ऊरुप्रभेदाच्च)]
— c) M2–4 चैव (for चापि) Ś K3 4 D2 चालिवानह (K3 °हनं), K3 चोचि°, G3 चेष्ठ°, M1 वालि°; M2 चेदि°; Cc चेलि° (as in text) T1, 2 गुरोर्भयाद्याचि(T2 °द्विचलि)-तवाश्च चाहं — d) K3 न चापि दुःखा, K4 स्तवाच बुद्धो, V1 B1 5 D2–4, 6 7 ततो विबु(D6 °रु)द्धो, B2 तच्चावबुद्धो, T1, 3 GM तथैव बुद्धो, T2 स च प्र° (for तच्चाव°) B1 4 [S]थ (for स) T2 धैर्यं (for विप्र) — After 5, K4 V1 (marg) B (except B3) D (except D8) S ins.

357* स धैर्ययुक्तं प्रसमीक्ष्य मां वै
न त्वं विप्र कोऽसि सत्यं वदेति ।
तस्मै तदात्मानमहं यथाव
दाख्यातवान्सूतवदेत्य शल्य ।

[(L. 2) Dn1 D2 6 द्विज (for विप्र°) B2 सत्यं प्रब्रीहि (sic), Dn1 D2 6 वदेति सत्यं (by transp) — After line 2, D6 reads 6ab. B1, 4 T2 om lines 3–4. — (L 3) T1 तस्मात् (for तस्मै) G1 महात्मानम् (for तदा°) — (L 4) K4 सूत वदेत, B2 सूत इतीह, Dn1 मीनवदेव, S (T2 om) सूत इतेव (for सूतवदेत्य)]
After the above, K4 V1 (marg) D6 cont. with 358*.

6 B5 om 6ab — a) K3 तमवोचे K3 महर्षि° — b) K3 भूतोहम् (for सूतो°) K3 च (for स). — For 6ab, B2 Dn1 D2–4 7 S (except T2) subst K4 V1 (marg) D6 cont after 357*

358* स मा निशम्याथ महातपस्वी
संशप्तवान्रोषपरीतचेता ।

[(L. 1) M मा — (L 2) K Dn1 संशप्तवान् B2 रामपरीतचेता (sic)]
— c) K3 मूढोपवाप्तमिदम्; D8 सूतोपधानाप्तम्; D6 मूढो यथावाप्तम्, T1, 3 G3 सूतोपधाप्याप्तम्, T2 सूतोपायादाप्तम्; G1 2 सूतोपि (G2 °प-) याच्याप्तम्, M2–4 °वधाप्याप्तम्; Ca c °पधावाप्तम् (as in text). K3 त्वयास्त्रम्, V1 B (except B5) D (except Dn1 D3) T3 G3 तवास्त्रं, T1 G1, 2 M महास्त्रं (for त्वयास्त्रं) — d) Ś K1 2 4 स्व- (for न) B2 D3 प्रतिभाव्य(D3 °स्य)ते, G2 प्रीविहास्यति (sic), Ca प्रतिभास्यति (as in text) S K1 2 त्वा, B2 ते, T1 2 GM [इ]ति, T3 स्व

7 a) G2 अन्ये (for अन्यत्र) K1 V1 B Dn1 D2–4 6–8 T1, 2 M तस्मात्, T3 G तु स्यात् (for यस्मात्) T1 अप- (for तव) Cv अन्यत्र तस्मात्तव मृत्युकालात् — b) T2 अद्याह्मणो Dn1 ब्रह्ममिति, D6 T1 ब्राह्मण हि (for ब्रह्म न हि) Cc cites ब्रह्म (as in text) Cv as in text. — c) B1 त्वमद्य, Da1 D1 5 तदत्र, Dn1 तवात्र, G3 तदस्त्र- (for तदद्य) K3 पर्याप्तमतीत (sic), T1 M2–4 पर्याप्तवतीव (for °समतीव) Cc cites पर्याप्तम् (as in text) K4 V1 B1–4 Da1 D1 5 7 8 चास्त्रम्, B5 Dn1 D3 T2 3 GM मेस्त्रम्, T1 मत्रम् (for शस्त्रम्) — d) V1 B5 D5 समग्रे (for सग्रामे) K3 तुमले, Ca c तुमुले (as in text) K3 नातिभीमे, V1 B5 तु भीमे, B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]तीव भीमे, D2 6 विमर्दे (for तात भीमे) ꙮCa- विमर्दो युद्धं।ꙮ T1 3 GM उपस्थितेस्मिंस्तुमुले विमर्दे — Ś

मस्मिन्संग्रामे तुमुले तात भीमे ॥ ७
अपां पतिर्वेगवानप्रमेयो
निमज्जयिष्यन्निवहान्प्रजानाम् ।
महानगं यः कुरुते समुद्रं

K B Dn1 D2 4 7 8 T2 ins after 7 V1 (marg) Da1 D1 5 after 360* D6, after line 2 of 366*

359* योऽस्य शल्य भरतेषूपपन्नः
प्रकर्षण: सर्वहरोऽतिभीम ।
सोऽभिमन्ये क्षत्रियाणा प्रवीरा-
न्प्रतापिता बलवान्वै विमर्दे ।

[(L 1) K8 सोय T2 शक्यो, Ca शल्य (as above) K8 D8 भारतेषु — (L 2) V1 D1 प्रदर्पण , T2 प्रधर्ष , Ca प्रतर्दन , Co प्रकर्षण (as above) Ś K1 2 4 B2 Dn1 D8 T2 तुमुलो (B2 °मुल , D8 °मलो) घोररूप ; K8 B1 2 4 Da1 D1 5 6 तुमुलो (K8 °मलो, B4 °मुल) घोररूप (for सर्वहरोऽतिभीम:) — (L 3) Da1 D1 5 योभिमन्ये, D8 सोति°, T2 सोय मन्ये (for सोऽभि°) V1 T2 प्रवीरा , Dn1 प्रवीर, D6 प्रतापी (for प्रवीरान्) — (L 4) Ś K1 2 4 संतापयिता, K8 प्रतापितान्, B2 प्रबाधिता, Co प्रतापिता (as above) V1 B6 T2 बलवतो (for °वान्वै) K2 विमद , V1 B6 Dn1 T2 विमर्दे D6 प्रतापिता बलवतोरिमर्दे]

K4 B2 4 Dn1 D2 4 6 7 cont V1 (marg) Da1 D1 2 5 ins. after 7 T1 8 G, after 362* M, after 363*

360* शल्योग्रधन्वानमह वरिष्ठ
तरस्विन भीममसह्यवीर्यम् ।
सत्यप्रतिज्ञ युधि पाण्डवेय
धनंजय मृत्युमुखं नयिष्ये ।

[(L 1) G2 प्रवीरं (for वरिष्ठ) — (L. 2) G2 असह्यवीरं — (L. 3) Da1 D1.2 6 सत्यप्रतिज्ञो — (L. 4) B2 4 D6 T1 8 G M मृत्युवश, Da1 D1 5 °पथ (for °मुख) — After the above, V1 (marg) Da1 Da1 5 ins 359*]

K4 V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 8-7 cont Ś K1-8 B1 8. 5 D8 T2 ins after 359*

361* अस्त्र हि मे तत्प्रतिपन्नमद्य
येन क्षेप्स्ये समरे शत्रुपूगान् ।
प्रतापिनं बलवन्तं कृतास्त्र
समुग्रधन्वानममितौजसं च ।
क्रूर शूर रौद्रममित्रसाह
धनंजय सयुगेऽद्य हनिष्ये ।

[(L 1) K8 चैतत, D8 मे सत् (for मे तत्) — (L 2) K8 [आ]क्षिपस्ये (sic), Dn1 प्रक्षेप्स्ये, D6 जेप्ये; T2 क्षेप्स्येह (for क्षेप्स्ये) — (L 3) K8 V1 प्रतापित — (L. 4) Ś K2 4 गांडीवधन्वानम् (for तमुग्र°) K4 अतिमौजसं च, B2 अमित्रतापनं, T2 अमित्रघातिन (for अमितौजसं च) — (L 5) V1 क्रूरं च , B2 शूर (for क्रूरं) B2 रौद्र सर्वम्, D6 T2 रौद्र शूरं (by transp) Ś1 K1.2 4 अमित्रमो(K1 °म)ह, B2 °साधनं; Co °साह (as above) — (L 6) K1 संयुगे B2 त (for Sद्य) Ś1 K1 2 4 संहरिष्ये, Ś2 [S]ह ह°, Da1 D1.5 [S]ह नयिष्ये (for Sद्य हनिष्ये)]

On the other hand, T1.8 G M ins after 7

362* ध्रुवं कुरूणामयमन्तकालो
महाभय: शोणितौघप्रवाही ।
ध्रुव क्षय: क्षत्रियपुंगवाना
महाभयोऽयं समुपस्थितोऽद्य ।
अस्त्रं हि मे न प्रतिभामुपैति
येन क्षयं शत्रुगणान्नयिष्ये ।
तस्मात्त्वमासादय मद्रराज
दिव्यं धनुर्यस्य महेषवश्च ।
अस्त्राणि दिव्यानि च सन्ति यस्मिं-
स्तस्मिन्रथं प्रापय शीघ्रमद्य ।
श्रोष्यन्तीमं कथ्यमान विचित्र
यावद्भूमी भवितारो मनुष्या: ।

[(L 2) T8 G8 महाहव (for °भय:) — (L 3) T1 ध्रुव — (L 4) T8 G8 महाभयौघ: (for °भयोऽय) M1 यद (for Sद्य) T1 M तद (for न) G2 प्रतिमन् (for प्रतिभाम्) — (L 7) T8 G2 8 तद् (for तम्) — (L. 9) G2 वदति (for च सन्ति) — (L 10) T1 रथ वरं (for तस्मिन्नथ) G2 शीघ्रमस्य — (L 11) G2 श्रोष्यन्ति मा कथमान]

M cont

363* कर्णं कृष्णौ जघ्निवानेकवीर:
कृष्णौ कर्णं जघ्निवन्तावथापि ।

[(L 2) M1 कर्ण वा तौ जघ्नतुर्लोकवीरौ]

— After 7, D6 reads lines 1-2 of 366*

8 [a]) K8 अप्यायति (for अपा पतिर्) — [b]) K1 निवहं, K8 V1 B D S बहुला (T1 °का; M1 °लां) (for निवहान्) K8 V1 B Da1 Dn1 D1. 8-5 7 8 T1 2 प्रजाश्च; D2 प्रजाश्चेस, D6 T8 G प्रजा इव, M1 प्रजा यत्; M2-4 इमा प्रजा: (for प्रजानाम्) — [c]) K3 B D T2 M2 4 महावेगं; V1 °बल, T1 G1 °वर, T8 G8 M8 °रथं, G2 °रथी, M1 °रयं (for °नग) Ś K B Da1 Dn1 D5 7 T2 G2 M1 यं (for य:) V1 कौंतेयं, D2 6 भीमतर, D2 4 M2 4 सकुरुते (for य: कु°) K8 B D (except D2 6) S समुद्रो (G2 °द्रे) — [d]) Ś K1 2 4 V1 D2 T1 8 G M वेलेव तं, K8 वेलावल; B1 Da1 वेला वै त; B2 4 Dn1 D1 7 8 वेला (Dn1 °ले) चैनं, B5 D6 वेरेवैतं (D6 °मं), D1 D5 वेलावेतं; D8 वेला चैतं, T2 वलाचैनं (for वेलैव त) Ca.c cite वेला!

वेलेव तं वारयत्यप्रमेयम् ॥ ८
प्रमुञ्चन्तं बाणसंघानमोघा-
न्मर्मच्छिदो वीरहणः सपत्रान् ।
कुन्तीपुत्रं प्रतियोत्स्यामि युद्धे
ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके ॥ ९
एवं बलेनातिबलं महास्त्रं
समुद्रकल्पं सुदुरापमुग्रम् ।
शरौघिणं पार्थिवान्मज्जयन्तं
वेलेव पार्थमिषुभिः संसहिष्ये ॥ १०
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मन्ये मनुष्यं धनुराददानम् ।
सुरासुरान्वै युधि यो जयेत
तेनाद्य मे पश्य युद्धं सुघोरम् ॥ ११
अतिमानी पाण्डवो युद्धकामो
*अमानुषैरेष्यति मे महास्त्रैः ।
तस्यास्त्रमस्त्रैरभिहत्य संख्ये
शरोत्तमैः पातयिष्यामि पार्थम् ॥ १२
दिवाकरेणापि समं तपन्तं
समाप्तरश्मिं यशसा ज्वलन्तम् ।
तमोनुदं मेघ इवातिमात्रो
धनंजयं छादयिष्यामि बाणैः ॥ १३ C 8. 1960 B 8. 42. 19 K 8. 36. 20

K2 B1.3.4 D1.2.4.7 धारयति, V1 धारयिष्ये, B5 D6 वारयिष्ये, Dn1 करवापि (sic), S वारयामि (for °यति) T2.3 G3 [अ]प्रमेय

9 a) K3 प्रमुचन्, D5 अमुचंतं, T3 प्रमुचन्वै Ś2 बाणसंगान्, T1 °संख्यान् (for °सघान्) K3 अनेकान्, Da1 D1.8 सुघोरान्, D3.4.7 अमेयान् (for अमोघान्) — b) Da1 D1.8 मर्मच्छिदा K2 वीरहाण; K4 °हरान्, D3 °हन्या (sic) S (except T2) प्रवरान्कपत्रान् (for वीरहण सपत्रान्) K3 Da1 D1.8 सु(K3 स)पुत्रान्, V1 B (except B1) Dn1 D2-4.6-8 सुपत्रान् — c) B1.2-3 D2-5.7 यत्र (for प्रति-) — d) V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 T3 G2.3 ज्या(D6 घ्रा-, V1 T3 G2.3 ज्या)कर्षताम्, T2 ज्याकर्षणाम् Ś1 *त्तममप्यलोके, Ś2 K3.4 उत्तम मध्यलोके K1 °ममेव लोके, T1 °ममत्र लोके, G1.2 °न मर्त्यलोके (for °ममद्य लोके) B3 ज्याकर्षतो सुसुहुर्नाक्षलोका (sic)

10 a) B1 पतं (for एवं) — b) V1 समुद्रकल्पै (for °कल्पं) K3 सुदुरासद च, T1 समरापमुग्र (for सुदुरा°) G3 समुद्रकल्पस्य दुरापमुग्र — c) T2 damaged Ś K2.4 शरौघिनं; K1 शरोघाना, G3 इंशम्रिय V1 मज्जयान; B3 संजयंतं (for मज्ज°) — d) B2 श्रलेन (for वेलेव) B1 पार्थिवम् (for पार्थम्) T1 चेषुभि Ś2 K1.4 B1.2.4 संहनिष्ये, K3 V1 B5 सहिष्ये; Dn1 D8 संभयिष्ये, D3.6 T1.3 G M वा(D3 धा)रयिष्ये (for समहि°) T2 पार्थं सोहमिषुभि संप्रतीष्ये — After 10, T1.3 G M ins (with v l) lines 1–2 of 366* for the first time.

11 T1.3 G M1.3 om 11[ab] — With 11[ab], cf 17[ab] — a) D6 यथा; D8 अथ (for अद्य) T2 तुल्यसत्त्वम् (for °मन्यम्) — b) Ś K1.2.4 D2 आदधानं (D2 °नः) T2 अन्यमन्ये सुष्या धनुरादधानं — c) Ś1 सुरासुरैर् Ś1 V1 B1.2.3 D2-5.7.8 G1.2 M1 युधि वै यो (by transp), K3 B2.4 Dn1 T G3 M2-4 युधि यो वै (by transp) — d) B1 om मे D3 सुयुद्धमुग्रम् (for युद्धं सुघोरम्)

12 a) K1 अद्य मानी, K3 D8 T1.3 G M अभि(G1 M1 °मीर्)मानी, V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-7 T2 अतीव मानी, B2 अयं मानी (for अतिमानी) K3 पाडवान्, V1 पाडवेयो M2 योद्धुकामो — b) N T1.3 M ह्यमानुषैर् (K3.4 °ष्यैर्, T1 °षोर्), T3 G1.3 योमानुषैर्, G2 यो मनुष्यैर् T1.3 G M अस्यति, Co एष्यति (as in text) K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1.6 T1.3 G M मा (for मे) T2 ह्यमानुषैरद्य यायान्महास्त्रैः — c) Ś K1.2.4 तं ह्यस्त्रम् (for तस्यास्त्रम्), K1.2 अभिहन्य; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 प्रतिहत्य, T1.3 G M अभिभूय (for °हत्य) G2.3 M3 संघे, M1.2.4 सत्त्वे (for संख्ये) D6 तान्बाणपूगान्प्रणिहत्य संख्ये — d) K3 V1 B D S बाणोत्तमै (for शरो°) G2 पश्य हतं हि (for पातयिष्यामि)

13 Ś2 om 13 — a) B3.5 दिवाकरेन K3 V1 B3.5 Da1 Dn1 D1.2.6.8 T2 [अ]भि- (for [अ]पि) Ś1 K4 घर्मंतं, K1 ज्वलत; K2 *घतं, K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1.2.5 T2 Co पतंत (for तपन्तं) — For 13[ab], D3.4.6.7 T1.3 G M subst

364* सहस्ररश्मिप्रतिमं ज्वलन्त
दिशश्च सर्वाः प्रतपन्तमुग्रम् ।

[(L 2) Om in M3.4 T1 प्रपततम्, G2 प्रतिमतम् (for प्रतपन्तम्)]

M3.4 om (hapl) 13[c]–14[a] — c) B4 तपोनुदं, G2 ततोनुदं B1 मेघम् V1 B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 T2 [अ]तिमात्रं — d) After धनंजय, T2 reads संयुगेहं हनिष्ये अद्याहवे (cf. 16[d] and 17[a])

080 2 19 1 21

वैश्वानरं धूमशिखं ज्वलन्तं
तेजस्विनं लोकमिमं दहन्तम् ।
मेघो भूत्वा शरवर्षैर्यथाग्निं
तथा पार्थं शमयिष्यामि युद्धे ॥ १४
प्रमाथिनं बलवन्तं प्रहारिणं
प्रभञ्जनं मातरिश्वानमुग्रम् ।
युद्धे सहिष्ये हिमवानिवाचलो
धनंजयं क्रुद्धममृष्यमाणम् ॥ १५
विशारदं रथमार्गेष्वसक्तं
धुर्यं नित्यं समरेषु प्रवीरम् ।
लोके वरं सर्वधनुर्धराणां
धनंजयं संयुगे संसहिष्ये ॥ १६
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मध्येमनुष्यं धनुरादधानम् ।
सर्वामिमां यः पृथिवीं सहेत
तथा विद्वान्योत्स्यमानोऽस्मि तेन ॥ १७
यः सर्वभूतानि सदेवकानि
प्रस्थेऽजयत्खाण्डवे सव्यसाची ।

14 M3.4 om. 14ᵃ (cf v l 13) — ᵃ) T1 2 G M1 2 धूमकेतुं (for °शिख) — ᵇ) T1 2 G M1-3 नरवीरान् (T3 G3 M3 °र) (for लोकमिमं) Ś1 महातं (for दहन्तम्) — ᶜ) D3 4 7 S (except T2) पर्जन्यभूत° (for मेघो भूत्वा) V1 B5 Da1 D1 5 यथा (for भूत्वा) V1 B5 Da1 D1.5 तथाह; D6 हुवाग्निं (for यथाग्निं). — ᵈ) V1 B5 Da1 D1 5 कुंतीपुत्रं (for तथा पार्थं) D3 6 बाणै (for युद्धे) T1 M निवार(T1 M1 °वाप)यिष्यामि रणेद्य पार्थं; T3 G निर्वा(G3 नवा)पयिष्यामि रणे हि पार्थं — B3.5 Da1 Dn1 D1 3 5 S (except T2) ins after 14 B1 after 15

365* आशीविष दुर्धरमप्रमेयं
सुतीक्ष्णदंष्ट्रं ज्वलनप्रभावम् ।
क्रोधप्रदीप्तं स्वहित महान्त
कुन्तीपुत्र शमयिष्यामि महै ।

[(L 1) B5 अविसद्य (for आशीविष) B1 2 5 Da1 D1.3 दुर्धरं वै सुघोर, S (except T2) दृष्टिविष (M1 °ष्ण) सुघोरं (for दुर्धरमप्रमेय) — (L 3) B1 2 5 Da1 D1 5 अहित दह(B2 तुद)त (for स्वहित महान्त) S (except T2) क्रोधात्प्रदीप्तान-लवद्दहत — (L 4) B1 2 S (except T2) कुतीसुत, Dn1 °पुत्रो B2 पातयिष्यामि (for शम°)]

15 T2 om 15ᵃ. — ᵃ) S (T2 om.) प्रवाहिण (G1 °त) बलवत महौजस — ᵇ) B5 प्रमाथिना; Ca.c प्रभञ्जनं (as in text) — ᶜ) G2 हिमवानिवाचल° V1 युद्धे सहिष्यामि महानिवाचलो — ᵈ) S क्रोधो(G2 °द्धो)द्धत पार्थम् (for धनंजयं क्रुद्धम्) B4 Dn1 युद्धम्, D3 क्रुध्यम्; T2 योधम् (for क्रुद्धम्) D6 अमृष्टमानं, T1 G1.2 °ष्यमाण°

16 ᵃ) Ś1 K2 4 राजमार्गेषु (for रथमार्गेषु) Ś2 V1 B1-3 5 D (except D3) शक्तं; K1 3 B4 T2 G1 M1 सक्त, K4 [अ]शक्त, T3 G3 [अ]निज्य; Co युक्तं (for [अ]सक्तं). K1 विशारद रथमार्गे य सक्तं (sic) — ᵇ) Ś2 अर्यं; D1.7 धुर्यं, Cc धूर्यं (for धुर्यं) D2 शिष्टं (for नित्य) K3 वा मभे (for समरे) D4 [अ]प्रवीरं — ᶜ) K3 लोकेश्वरं; B3 लोके पथ (for लोके वर) — ᵈ) Da1 D1 2 S (except T2) समरे (for संयुगे) K3 B2 D2 महनिष्ये; B3 लोपयिष्ये; B1 2 Dn1 D7 S [ऽ]हं हनिष्ये, D3 संसयिष्ये, D6 सहरिष्ये (for संसहिष्ये)

17 Cf 11ᵃᵇ — ᵃ) B2 प्रत्याहवे (for अद्या°) D2 अन्ये; G1 अद्य (for अन्य) Ś1 K2 अद्याहरेयमूर्ध्वं * * * तुल्यं; Ś2 अद्याहरेयमूर्ध्वरते सुतुल्यं, Ś2 (sup lin) अद्याहरेयमूर्ध्वंर-ते अर्थेरमन्ये (sic), K1 अर्थेरमन्येन हि तुल्यमन्य — ᵇ) K3 4 V1 B D S मन्ये (for मध्ये-) S K1 2 4 मादधानं- — ᶜ) T2 सर्वान् K3 transp य and पृथिवीं K3 महत्, V1 B2 Dn1 T2 जयेत, B2 5 Da1 D1.2-5 7 विजिग्ये; G2 समेत (for महेत) — ᵈ) V1 तथा विद्वन्; B2 विद्वांस्तथाहं; Dn1 तथापि विद्वन्, D2 6 तथाविधं; D3 तथाविधान् Co cites तथा (as in text). Ś2 योत्स्यमाने (corrupt), D2 यास्यमानो, Co योत्स्य° (as in text). Da1 D1 3-5 7 तेन प्रयोद्धास्मि समेत्य संख्ये, T1.2 G M तथापि ते(M1 °विधे)नाद्य रणे समेष्ये, T2 तथाविधेनाद्य जयामि तेन

18 ᵃ) K3 सर्वाणि (for य सर्व) K3 सुरासुराणि; V1 Dn1 D3 S (except M1) सदै(T1 °द्रे)वतानि, B1.3 D3-5 6 7 सदैवकानि — ᵇ) K3 एको जयत्वी (for प्रस्थेऽजयत्) Ca c cite प्रस्थे (as in text) K3 खडवे; K3 Da1 Dn1 D1 T2 G2 3 पांडवे (K3 °वो), Ca खाण्डवे (as in text). — ᶜ) T2 यो जोवीर्य (sic) (for को जीवित) Ś2 K3 4 B Da1 D3 6 7 T2 रक्ष्यमाणो K3 [अ]पि हि (for हि) — ᵈ) K3 V1 B D T2 युयुत्से-(V1 °त्स्ये-; Da1 D1.3 °त्स)द्वै; T1 2 G M युयुत्सते(T1 °तो)घोर् (for युयुत्सते) K1 सहते मानुष्यो, B1.3.4 Da1 D1-4.6-8 T3 G3 M2-4 मानुषो मामृते (by transp.);

को जीवितं रक्षमाणो हि तेन
युयुत्सते मामृते मानुषोऽन्यः ॥ १८
अहं तस्य पौरुषं पाण्डवस्य
ब्रूयां हृष्टः समितौ क्षत्रियाणाम् ।
किं त्वं मूर्खः प्रभषन्मूढचेता
मामवोचः पौरुषमर्जुनस्य ॥ १९

अप्रियो यः परुषो निष्ठुरो हि
क्षुद्रः क्षेप्ता क्षमिणश्चाक्षमावान् ।
हन्यामहं तादृशानां शतानि
क्षमामि त्वां क्षमया कालयोगात् ॥ २०
अवोचस्त्वं पाण्डवार्थेऽप्रियाणि
प्रधर्षयन्मां मूढवत्पापकर्मन् । C 8 1190 B 8 42 29 K. 8 36 31

Dn1 D5 G1 2 मानुषैद् (Dn1 D5 °पा) मामृते M1 युयुत्सतेखैर्मामृतेन्यो मनुष्य° — After 18, K4 V1 B Da1 D1–7 S ins

366* मानी कृतास्त्र कृतहस्तयोगो
दिव्यास्त्रविच्छ्वेतहय प्रमाथी ।
तस्याहमद्यातिरथस्य काया-
च्छिरो हरिष्यामि शितैः पृषत्कैः ।
योत्स्याम्यनेन शल्य धनजय वै [5]
मृत्यु पुरस्कृत्य रणे जयं वा ।
अन्यो हि न ह्येकरथेन मर्त्यो
युध्येत य पाण्डवमिन्द्रकल्पम् ।

[D4 om lines 1–2 D6 reads lines 1–2 after st 7, T1.3 G M read them for the first time after 10 — (L 1) T1 (first time) 3 G1.2 (both first time) 3 M (first time) कृती (G2 °तो) (for मानी) B5 Da1 D1.2 5 T1 G1 2 M (last seven second time) दृढास्त्र (for कृता°) T1 3 G1.2 (first time) 3 (both times) M (first time) दृढ- (for कृत-) S (T1 3 G M both times) -योधी (for -योगो) — (L 2) Da1 D1 5 दृढास्त्रविद् (for दिव्या°) B2 श्वेतहया हि यस्य (for °हय प्रमाथी) — After line 2, D6 reads 359* D6 om lines 3–6 — (L 3) V1 तस्याद्यमद्य, T1 तस्यामवद्य — (L 4) K4 B1 3 G3 हनिष्यामि (for हरि°) — (L 5) B3 5 S [ञ]इ (for [ए]न) V1 B5 S (except M2) धनञ्जयेन (for °जय वै) — (L 6) B5 रणे जयाय, D2 धनञ्जयेन (for रणे जय वा) — D2 om lines 7–8 — (L 7) B1 3–5 Da1 D1 T3 G3 M2–4 नास्त्येक(B1 3 5 °व)रथेन, T2 G1 2 नास्त्ये(G2 वास्त्ये)कत्यो न (for न ह्येकरथेन) B2 4 5 Da1 D1 T2 3 G M Co मत्तो (for मर्त्यो) T1 अन्यो हि नास्त्येकरथेन मत्तो — (L 8) B2 मृत्युकल्प, T3 G3 इद्रपुत्र (for °कल्पम्)]

19 a) V1 B5 Dn1 D3 4 7 S तस्याहवे (for अह तस्य) — b) K3 ब्रूयाद्, D2 ध्रुवं (for ब्रूया) K3 दृष्टा, B3 क्रुष्ट; T1 वृद्ध, G1 पुष्ट, G3 दृष्ट (for हृष्ट) Ś K1 2 समिति- (Ś °तिं), Dn1 संमितौ, T1 सवितौ; T3 G3 संमिते, G2 समितै (for समितौ) D2 6 क्षत्रियाणा तु मध्ये (for समितौ क्षत्रियाणाम्) — c) T1 तु त्व (for त्व) Ś K1 2 मूर्खेम्; K3 4 V1 B5 T2 3 G3 M2–4 मूर्खे, B2 मृत्यु; B3 4 D6 मूढ, D3 मद्र (for मूर्ख) Ś K1 2 4 ऋषभ; K3 V1 B2 5 Da1 D1 5 G1 M प्रभवन्, B1 3 4 D2–4.6 7 प्रसभ, T1 G2 प्र(G2 प्रा)हसन्; T2 प्रभवो, T3 G3 प्राहस (for प्रभषन्) G2 मूढचेत (for °चेता) — d) Ś2 K3 मामेवोच (K3 °च); K4 V1 B1 3–5 D2–4 7 8 ममा°, B2 Dn1 T2 स मा(Dn1 मे-, T2 मा)वोच, Da1 D1 5 मामा°, T1 3 G M आख्यासि (M1 °हि) मे (for मामवोच) B1.3 4 D3 4 7 फाल्गुनस्य, D8 चार्जुनस्य

20 a) B1 हि य Ś2 K1 3 V1 B D (except Da1) पुरुषो, K3 पौरुषो (for परुषो) D5 हि निष्ठुरो (by transp), T2 निष्ठुरो वै Co cites निष्ठुरो T1.3 G अत्यप्रियो य पुरुषो नीचकर्मा, M किमप्रिय पौरुष नीचकर्मा (M4 °र्मन्) — b) D1 5 Co क्रुद्ध (for क्षुद्र) K3 Dn1 S (except T2) क्षमिणा (M1 °णो) Dn1 वाक्षमावान्, S (except T2) अ(M मे)क्षमा° (for चा°) — c) B3 हन्यामि स (for महं) Ś1 K1 2 तादृशाणां, V1 B1 5 D2–4 6 7 S त्वादृशाना — d) Ś2 क्षमामि यं, K3 क्षमितु त्वा, B1 4.5 D2 7 क्षमाम्यह; B3 रक्षाम्यह, D6 क्षमामि ते, T3 G °मि च, M1 °यितुं, M2–4 °मि तु (for °मि त्वां) T1 3 G M क्षमिणां (T1 M3 °मितु, M1.2 °मया; M4 °मता) काल एष (for क्षमया कालयोगात्) Co cites क्षमामि

21 a) Da1 D1 5 प्रा(Da1 प्र)वोचस् (for अवो°) K4 पार्थे पार्थे (for पाण्डवार्थे) — b) G1 प्रयक्षयस् (810) (for प्रधर्षयन्) Ś K2 मा T1 M om मां T2 मूढ विपाप° (for मूढवत्पाप°) K3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1.5 8 T3 G3 पापकर्मा, K4 T1 G2 °कर्मे, B2 °चेता (for °कर्मन्) — c) Ś2 K1.4 D1 2 4–8 मयार्जवे, K3 मया°, B2 मय्यार्जवे चैव, Dn1 मयार्जुने, D6 मय्यार्जवं (for मय्यार्जवे) Co cites आर्जवे K3 B1.3–5 Dn1 D2 3 6 7 S (except T2 G2) जिह्ममतिर्, B2 °गतिं (for °गतिर्) V1 हुतस; B3 गतस, G1 ह्रसस, G3 सतस, (for हतस्) Co cites

मय्यार्जवे जिह्मगतिर्हतस्त्वं
मित्रद्रोही सप्तपदं हि मित्रम् ॥ २१
कालस्त्वयं मृत्युमयोऽतिदारुणो
दुर्योधनो युद्धमुपागमद्यत् ।
तस्यार्थसिद्धिमभिकाङ्क्षमाण-
स्तमभ्येष्ये यत्र नैकान्त्यमस्ति ॥ २२

मित्रं मिदेर्नन्दतेः प्रीयतेर्वा
संत्रायतेर्मानद मोदतेर्वा ।
ब्रवीति तच्चामुत विप्रपूर्वा-
त्तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ॥ २३
शत्रुः शदेः शासतेः श्यायतेर्वा
शृणातेर्वा श्वयतेर्वापि सर्गे ।

हृत (as in text) — d) D5 मित्रद्रोहो, T2 °द्रोहात् (for °द्रोही) Ś1 K1 3 4 B Dn1 D2 4 6 7 T3 G M सासपद, Co सप्त° (as in text) K3 च (for हि) B1 3-5 D2-4 7 M1 मैत्र

22 a) K3 कालस्त्वां, G1 काल° स्वयं (for °लस्त्वय) K1 मृत्युदुर्योधनार्थं, K3 V1 B D S प्रत्यु(V1 पर्यु)पयाति दारुणो (for मृत्युमयोऽति°) Ca cites प्रत्युपयाति, Co अत्यपयाति — b) K3 दुर्योधनाद् (for °धनो) K4 योद्धुम् (for युद्धम्) K3 उपागमेतत्, K4 °गमयत°; B2 °गमत्सुत, B3 °गमद्य; T1 °गमन्मुदा (for °गमद्यत्). — c) V1 B2-4 5 D3 7 अस्या(B3 °न्या)र्थसिद्धिम् Ś1 lacuna for सिद्धिमभि K4 अभिकाक्षमाणं, B D T2 G3 त्व(D5 त्वा)भिकांक्षमाणस्, G2 महर्षी क्षमाणस् (sic) Cv as in text Co cites अभिकाक्षमाण (as in text) — d) K4 न मन्यसे, V1 B1 3 D2-4 7 तन्मन्यसे, B2 तमन्योन्यो; B4 T G तमन्वेष्ये (G1 °क्ष्ये), B5 त मर्दयिष्ये; Da1 D1 5 तमन्विष्ये, Dn1 D6 तमाभाष्य (D6 °ष्ये) (for तमभ्येष्ये) Ś K1 2 4 B3 5 Da1 D1 5 नैकातम्, K3 M2-4 चैकांत्यम्; Dn1 वैकांतम्, T1 3 G M1 चैकातम्; T2 थे कार्यम् (for नैकान्त्यम्) T1 अस्ति (for अस्ति) D5 तमभ्येत्य यत्र ते नास्ति मित्र, D8 m तमन्विष्ये यत्र नैकात्यमस्ति Cv त्व मन्यसे यत्र नैकान्त्यमस्ति — After 22, T1.3 G ins

367* तथाप्यहं पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये रणे मद्विधस्यैव कर्म ।
न प्राकृतः सज्जते वै कदाचि
द्यः प्रत्युदीयात्कृष्णधनंजयौ तौ ।

[(L 2) G1 अस्ये (for योत्स्ये) T1 मद्विपयस्येप धर्म° (for मद्विधस्यैव कर्म) — (L 3) T1 प्राकृत T1 संजय, G2 स च ते (for सज्जते) — (L 4) T1 प्रत्युदीयात्]

23 a) K3 B2 D6 T2 G2 मित्रैर्; V1 वित्तेर्; B1 4 5 Dn1 D2 4 7 मिंदेर्; B3 वदेर्, Da1 D1 5 निंदेर्; T1 महेर्; T3 G3 मित्रेर्, G1 मितेर्, M1 मिहेर्; Ca o मिदेर् (as in text) K2 3 V1 Dn1 D6 8 T2 G2 Co नदते; K4 न दद्यै° (sic), B2 नदयते, Nilp मदतेर्, T1 om (for नन्दतेर्) Ca cites नन्दतेर् (as in text) K3 V1 D1.5 6.8 T1 2 G2 Co प्रीयते, B2 प्रियेतेर्, B3 मदतेर्, Ca प्रीयतेर् (as in text). Cv मित्र मित्रे यै नन्दते प्रीयते या. — b) K3 मंत्रायतेत्र् (sic); V1 B1 T1 सत्रायतेर्; B3 om. D1 मत्रा°; M4 संत्रायतेर् Ca cites सत्रायते° (as in text). K1 तन्मान् (sic), K3 मानदं, V1 मानतो; B1 4 5 Dn1 D2 4 7 M मितुतेर्; B3 तुष्यते, B2 मित्रतेर्; Da1 D1.5 Co मोदते; T1 3 G मन्य(T1 °नु)तेर् (for मानद). Ś1 मोदयेर्; K3 B3 D2 6 T1.2 G2 मोदते; V1 मन्यते, Da1 D1 5 मोचते (for मोदतेर्) — M2-4 ins. after 23ab; T1 3 G, after 23.

368* प्रमीयते भजतेर्यच्च मित्र
तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ।

[(L 1) T3 G3 भजते, M2-4 भजते M2-4 पूर्वं (for मित्र) — (L 2) = 23d Om in M2-4.]

M2-4 cont (cf 23ab)

369* मित्र मित्रैर्नन्दते प्रीयते या
संत्रायते मानद मोदते या ।

— B1 om. (hapl) 23c-24b. — c) K2.4 V1 B (B1 om) D T1 3 G M2-4 ब्रवीमि; K2 प्रपीति (for ब्रवीति) T2 अन्यप्रीत्यै (for ब्रवीति तच्च) K1.3 तद्र् (corrupt), K4 V1 B (B1 om) D T1 3 G ते (for तच्च). K2.4 B (B1 om) D T2 3 G M2-4 सर्वमिदं ममास्ति; T1 सत्यमिदं ममास्ते (for चामुत विप्रपूर्वात्) M1 प्रमीतिन- श्चानुमतेश्च पूर्वं. — D2 om from 23d up to यन्न (in 35c) — d) M1 सतश्च (for तच्चापि) K3 4 V1 B1-4 D S (except M1) चेति राजा

24 D2 T1 om 24 (for D2, cf v l 23) B1 om. 24ab (cf. v l. 23) — a) B2 शत्रु, T3 G1.3 M2-4 शाते (M3 °दे), M1 शांते, Ca c शत्रु (as in text) K3 B5 D1 Co सदे° (K3 °दे), B2 शक°; B3 स्वदे°, Dn1 शते, D6 क्षमे, D3 साद°, T2 शाते°, T3 G1.3 M शत्रुः (for शदे°) Ś1 K3 D3 T2 शामते, V1 शास्यते; B2 सीदते, B3 D6 शाम्यतेर् (D6 °ते) (for शामते°) K1 साच्यतेर्; K3 D5 T2 शीर्यते, K4 शायसेर्; V1 निवार्यते; B2 Dn1 D1 शास्य(B2 °स)तेर्; B3-5 Da1 D3-5.7 वा श्यतेर्, D5 वार्यते, T3 G1 3 M1 वा सदे(M1 °ते)र्, M2-4 वा वादेर्; Ca.o शीयतेर् (for शायतेर्) V1 सन् (for

उपसर्गाद्बहुधा सूदतेश्च
प्रायेण सर्वं त्वयि तच्च मह्यम् ॥ २४
दुर्योधनार्थं तव चाप्रियार्थं
यशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थम् ।
तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये यत्नात्कर्म तत्पश्य मेऽद्य ॥ २५

अस्त्राणि पश्याद्य ममोत्तमानि
ब्राह्माणि दिव्यान्यथ मानुषाणि ।
आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यं
द्विपोत्तमं मत्तमिवाभिमत्तः ॥ २६
अस्त्रं ब्राह्मं मनसा तद्ध्यजय्यं
क्षेप्स्ये पार्थायाप्रतिमं जयाय । C 8 1213 B. 8 17 K 8. 35

-वा) G2 शातै शत्रु शात्वैर्वा युद्धे वा, Cv शत्रु सदा शातवे शासते च — ^{b}) Ś K2-4 V1 B1 D3 6-8 T3 G2 8 M शृणोतेर्, D1 शृण्वतेर्, T2 शृणाति (for शृणातेर्) Ca cites शृणोते D8 अथ (for वा) K8 शंसतेर्; K4 B1. 6 Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2. 8 G1 8 M Ca श्वसतेर् (Da1 D1 T2 8 G8 °ते), B2 शासतेर्; B3 प्रसवेर्; D8 वसतेर् (for श्वयतेर्) K8 T2 वापि शल्य, B2 वापि सूत, B3-5 Da1 Dn1 D3-. 7 सीदतेर्वा, D1 T8 G1. 8 M सं(D1 T8 G3 स)द्दतेर्वा (for वापि सर्गे) V1 शृणोति सर्वा श्वसते विभूति; D6 शृणोति सर्वा श्वसतो विभूती, G2 गृणाते श्वा श्वसन्तसन्दतेव (sic), Cv शृणोति वा शासते वापि शल्य — ^{c}) Ś2 उपमानाद्; M1 मम स्वर्गाद्, Ca. c उपसर्गाद् (as in text) K8 D2 D8 मीदतेश्च, B5 सूदतेर्वा; T2 निंदते च (for सूदतेश्च) V1 D6 उपसर्गान्बहुविधान्सूदतेश्च (D6 °न्वीक्षते च), T8 G1. 8 M2-4 शामे (G1 श्रमे, M2-4 श्रम) शुचो बहुधा सूदतेश्च — ^{d}) T2 मह्यं (for सर्वं) Ś K2 त्वमितश्च (Ś1 °च्च); K4 त्वमितश्च, V1 B5 Dn1 D6 तव तच्च, B2 त्वयि तं चापि; B3 त्वयि तच्च (for त्वयि तच्च) K8 सत्य, Dn1 D8 शल्य, T2 सर्वं, Ca c मह्यम् (as in text) — After 24, T1 ins

370* शान्ते शत्रौ शासते कौरवेन्द्रो
भूमिं सर्वां सर्वसंपत्समृद्धाम् ।
प्रायेण त्वं वेत्सि शल्य प्रभावं
दुर्योधनार्थं युध्यतो मे नरेन्द्र ।
यशोर्थमर्थार्थमथेतरार्थं [5]
तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ ।

25 D2 om 25 (cf. v l. 23) — ^{a}) K8 transp तव and च D6 मम (for तव) Ś2 K1. 4 B1-4 Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2 8 G2 8 च प्रियार्थं, D8 विप्रियार्थं V1 B5 सदाववार्तं मम दुर्योधनार्थं — ^{b}) V1 आत्मानम्, T1 G1 2 M अर्थार्थम्; Cc आत्मार्थम् (as in text) S (except T2) अथ (for अपि) K8 Ca [ई]श्वरार्थं, V1 [ई]श्वरस्य, B1 [ई]श्वराणा, T2 [इ]ह शल्य B5 यशोधनात्मार्थमनीश्वरस्य (sic) — ^{c}) M2-4 तस्मादह प्रतियोत्स्यामि पार्थं — ^{d}) K8 यस्मात्, T1 चाहं (for यत्नात्) T1 मे, T8 G8 M1 च (for तत्) T2 पश्य त्वम् (for तत्पश्य मे) T1 शल्य (for मेऽद्य) M2-4 ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके (= 9^d) — After 25, T1 ins

371* याहि त्वं संगत पाण्डवेन
धनजयं मृत्युलोकं नयिष्ये ।
त्वया चाहं मृत्युलोकं गमिष्ये
यस्मादुपात्तं भार्गवादस्त्रवृन्दम् ।
तस्मादस्त्रं शत्रुसवे प्रमामि [?] [5]

— After the above, T1 reads 27 (repeating it in its proper place) and cont T8 G8 ins after 26 G1 2 M, after 25

372* शल्याद्याहं संगत पाण्डवेन
मुच्येय चेज्जीवमान कथंचित् ।
शश्वन्मृत्यो स्यामनाधृष्यरूपो
व्यक्तं तस्मात्संयुगाद्विप्रमुक्त ।

[(L 3) G2 स्यात्मनाधृष्यरूपो — (L. 4) T1 संगताद् (for संयुगाद्)]

26 D2 om 26 (cf v l. 23) — ^{a}) M8 अस्त्रेण. TG M1 विध्वा (for पश्य) Ś2 K4 [अ]द्य ममोत्तराणि; K8 प्रथमोत्तमानि, T1. 8 G M1 समरे गवानि; T2 समसुत्तमानि (for [अ]द्य ममोत्तमानि) — ^{b}) Ś2 K2 8 T2 ब्रह्माणि (T2 °नि), D8 T1 G1. 2 ब्राह्मयाणि, M2-4 ब्रह्मादि. V1 D6 [अ]ति- (for [अ]थ) Da1 मानुष्याणि, D8 मानुषानि; T1 मानुषाणां (for °षाणि) — ^{c}) K8 उग्रतीर्यं (for °वीर्यं) — ^{d}) K1. 4 V1 B Da1 Dn1 D1, 8-7 T2 द्विपो द्विप, D8 तमर्जुनं (for द्विपोत्तम) V1 D6 मत्तः (for मत्तम्) Ś1 K2 B1. 8 4 D2-5 7 [अ]तिमत्त, V1 B5 D6 [अ]ति(D6 °भि)मत्त (for [अ]भिमत्त) S (except T1) ना(M1 न)गोत्तम नाग इव प्रभि(G1 °प)-न्नः. — After 26, S (except T2) ins an addl. colophon [*Adhy name* T1 G1 M1 शल्यविवादे (T1 °द) — *Adhy no* (figures, words or both). S (except T2) 35]

27 D2 om 27 (cf. v 1 23) Before 27, S (except T2) ins कर्ण उवाच T1 reads 27, for the first time after 371* — ^{a}) K8 Dn1 D8 T1

तेनापि मे नैव मुच्येत युद्धे
न चेत्पतेद्विषमे मेऽद्य चक्रम् ॥ २७
वैवस्वताद्दण्डहस्ताद्वरुणाद्वापि पाशिनः ।
सगदाद्वा धनपतेः सवज्राद्वापि वासवात् ॥ २८
नान्यस्मादपि कस्माच्चिद्बिभिमो ह्याततायिनः ।
इति शल्य विजानीहि यथा नाहं बिभेम्यभीः ॥ २९
तस्माद्भयं न मे पार्थान्नापि चैव जनार्दनात् ।
अद्य युद्धं हि ताभ्यां मे संपराये भविष्यति ॥ ३०
श्वभ्रे ते पततां चक्रमिति मे ब्राह्मणोऽब्रवत् ।
युध्यमानस्य संग्रामे प्राप्तस्यैकायने भयम् ॥ ३१

(second time) ग्राह्यं, T_1 (first time) चाहं Ś $K_{1\,3\,4}$ T_2 यद्यजेय, K_3 नैव जय्य, V_1 यद्यजय्य, B_2 तद्यजेह्य (sic), B_5 तद्ध्यजेय; Dn_1 यद्यजय्यं, D_6 तत्त्वजय्यं, D_8 तद्विजय्य, T_1 (first time) य जपित्री, T_1 (second time) यज्ञपन्वै, T_3 $G_{1\,3}$ ध्यायतो वै, G_2 M स(M_1 यं)-जपन्वै, Bom ed यद्ध्यजेय (for तद्ध्यजय्य) — [b]) K_3 जाद्य क्षेप्स्ये प्राह (marg प्राण) (sic) T_2 यास्या पार्थं च (for क्षेप्स्ये पार्थाय) $K_{1.3}$ V_1 B D (D_2 om) T_2 Co [अ]प्रमेयं (for [अ]प्रतिम) T_1 (first time) G_3 यदास्यते (T_1 °शास्यत°) क्रोधित° सव्यमाची, T_1 (second time) $G_{1\,2}$ M यदा(T_1 °द)स्यते (M_{2-4} °ति) क्रोधित° सव्यसाची — [c]) K_1 सदापि; T_1 (both times) $M_{3\,4}$ तथापि, T_3 G M_2 तदापि, M_1 तदाति, Co तेनापि (as in text) K_1 तेनैव (for मे नैव) Ś2 also reads स चापि तेनैव (for तेनापि मे नैव) Ś1 K_2 म॰॰, Ś2 K_1 D_8 मुच्यते, K_4 विमुच्य; T_1 (first time) युध्येत (for मुच्येत) T_1(both times) 3 G M पार्थो (for युद्धे) — [d]) K_3 पातद् Ś1 $K_{2\,4}$ विपम, D_6 विपदं, Co विपमे (as in text) Ś2 मेत्य, G_2 देच (for मेऽद्य) T_3 शस्त्र, Ca.c चक्रम् (as in text) T_1 (first time) प्रमाण चेन्द्रागधेय च मेद्य, Cv as in text

28 D_2 om 28 (cf v 1 23) Before 28, S (except T_2) ins कर्ण — [a]) K_3 विवस्वताद्, K_4 वैवस्वता (for °स्वताद्) — [b]) T_1 चैव पाशिन°, T_2 वापि वासिन°, G_2 वा विवासिन° — [c]) Dn_1 T_2 [अ]पि धनदात् (for धनपते) — [d]) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M_{2-4} च सुराधिपात्, G_2 च सुरेश्वरात् (for वापि वासवात्)

29 D_2 om 29 (cf. v 1. 23) B_3 D_8 T_1 om. 29[ab] — [a]) K_4 नान्य° स्याद्, V_1 B_5 Dn_1 D_8 अन्यस्माद् (for नान्य°) Ś1 K_2 lacuna, Ś2 वाद्वै, K_1 वीराद्वै; B_2 कस्मादेव (for °च्चिद्) S (T_1 om) तथान्यस्मादपि सु- (T_3 G_3 व-, M_1 न)राद् — [b]) $K_{1\,3}$ बिभेमि K_4 V_1 B (B_3 om) D ($D_{2\,8}$ om) S (T_1 om) अमित्रा-दाततायिन° Cc cites आततायिन — [d]) K_3 तथा (for यथा) Ś $K_{1\,2}$ B_2 नान्याद्, B_1 नान्या, B_3 चान्य, T $G_{2\,3}$ M [अ]हं न (by transp) G_1 तन्न Ś1 $K_{1\,2}$ B_2 ऋते क्षिते° (B_2 °तै°), $K_{3\,4}$ Dn_1 $D_{3,4\,6-8}$ T_2 G_2 दिभेम्य(G_2 °त्य)त , B_1 हृते क्षिते, B_3 हृत क्षितो (sic), $T_{1\,3}$ $G_{1.3}$ M बिभेम्यु(G_1 °स्यु)त (for °म्यभी°) B_4 बिभेमीह यथा जिते°

30 D_2 om. 30 (cf v 1 23) — [a]) Ś2 मये (for भयं) K_3 V_1 $B_{1\,2\,4\,5}$ D (D_2 om) S transp भयं and न मे B_3 भय तस्मान्न मे पार्थान् — [b]) Da_1 $D_{1\,5}$ अपि चैव, S नैव चापि (for नापि चैव) — [c]) K_3 Dn_2 D_8 T_2 बाण(T_2 °ण)युद्ध, V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 $D_{1\,2-7}$ $T_{1\,3}$ G M सह युद्ध (T_1 °द्धे), B_2 बाल्युद्ध (for अद्य युद्धं) V_1 ममैताभ्या, $B_{1\,2\,4}$ D (D_2 om) $T_{2\,3}$ $G_{1.3}$ M_1 हि मे ताभ्या, B_3 किमेताभ्या; B_5 G_2 समेताभ्या, T_1 न मे ताभ्या; M_{2-4} इहैताभ्या (for हि ताभ्या मे) — [d]) V_1 B D (D_2 om, D_8m as in text) सापराये (T_1 °यो); Co साम्प्राये (sic) (for संपराये) B_4 भविष्यसि — After 30, K_4 V_1 B D (except D_8, D_2 om.) T_2 ins

373* कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटन्नृप ।
अज्ञानाद्धि क्षिपन्बाणान्घोररूपान्भयानकान् ।

[(L 1) V_1 विपयस्याह, D_6 तु द्विज°, T_2 द्विजमुख्यस्य (for विजयस्याहम्) Cc cites विजयस्य (as above) V_1 योत्स्ये हेतोर्, B_5 D_6 पार्थहेतोर्, Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ योग्या(Dn_1 °ग्य)-हेतोर् (for अस्त्र°) Da_1 D_1 अदन् (for अटन्) T_2 आश्रमोपान्तनागमं (for the posterior half) — (L. 2) K_4 V_1 $B_{2\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.6}$ वै, T_2 वि- (for हि) D_1 क्षपन् B_3 मक्षमापन्नान् (for हि क्षिपन्बाणान्) K_4 भयकरान्; D_5 दुरासदा° (for भयानकान्) V_1 $B_{2\,4}$ D_4m प्राप्त(V_1 प्राय)गस्यामिनौजम्° (for the posterior half)]

— After the above, V_1 B D (except D_8, D_2 om.) read 33 followed by 376*

31 D_2 om 31 (cf. v 1. 23) T_2 transp 31[ab] and 31[cd] — [a]) K_1 श्वभ्रे ते, K_4 श्वभ्रं ते, V_1 D_6 श्वभ्रे वै; B_1 शुभ्रे ते, B_2 सुभ्रे ते, B_5 श्वद्वे वै, Dn_1 युद्धे ते, D_4 स्वभ्रे ते, M_1 ध्वसते, $M_{2\,3}$ स्रसते, M_4 भ्रंसेते (for श्वभ्रे ते) D_8 $T_{2\,3}$ G M पतिता (for पततां) K_3 T_1 श्वभ्रे निपतिता चक्रम् Cv as in text — After 31[a], T_2 ins 378* and 380* — [b]) K_3 B_{1-3} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5\,7.8}$ T $G_{1.3}$ मां, G_2 M मा (for मे) K_3 B_{1-3} Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ S [ऽ]ब्रवीत् (for [ऽ]वदत्) V_1 $B_{4.5}$ D_5 तस्मात्तव रथस्य ह ($B_{4.5}$ च) — [c]) T_2 युध्यमानस्तु- — [d]) B_4 Ca प्राप्तासि, T_2 प्राप्स्यसि K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5\,7\,8}$ T G [ऐ]कायन, D_6 [अ]र्जुनाद्, Ca.c [ए]-कायनं M [ए]क भवेदिदं (for [ऐ]कायने भयम्)

तस्माद्बिभेमि बलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहम् ।
एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ॥ ३२
होमधेन्वा वत्समस्य प्रमत्त इषुणाहनम् ।
चरन्तमजने शल्य ब्राह्मणात्तपसो निधेः ॥ ३३
ईषादन्तान्सप्तशतान्दासीदासशतानि च ।
ददतो द्विजमुख्याय प्रसादं न चकार मे ॥ ३४ C 8 2007 B 8 47 44 K 8 36 53

32 D2 om 32 (cf v 1 23) — a) V1 सया (for तस्माद्) Da1 यन्पद् T2 तस्मादह वै विभेमि — b) B1 2 M2 ब्राह्मणव्याहताद् (for °व्याहृताद्) T2 बल (for अहम्) — c) K2 मुनिराजानः V1 सर्व°; B1 सौम°; D3 सोमा•••; T1 सोमसूर्याया, M1 मम राजान, Ca.c सोम° (as in text) Cv as in text. — d) Ś1 ईश्वर, D3 lacuna, D3 ईशते, Ca.c ईश्वरा (as in text) Cv as in text. — V1 B Ds1 Dn1 D1.3-7 T2 ins after 32 K2 D2 after 33

374* सदा तस्मै गोसहस्रं बलीवर्दांश्च षट्शतान् ।
प्रसादं न स्मे शल्य ब्राह्मणसत्तमेश्वर ।

[(L. 1) B1 Dn1 ••••, T• •• K2 B1 Da1 D1.4 षट्•• — (L. 2) V1 B1 T1 तस्मै दिनाय न च (T2 च ••) ... (for the prior half) K2 ••••••••• (sic), V1 B1 T2 •••• •••••••, Dn1 D ••••••• ••••, D3 •••••••• ••• (= 33d) (for the posterior half)]

While, T1 2 G M ins after 32

375* कदाचिद्ब्राह्मणस्याथ होमधेनोरहं नृप ।
अजानन्क्षिप्तवान्बाण घोरेऽस्य वनान्तरम् ।

[Cf 373*. — (L. 1) G2 होमदेनोर्, M दोग्ध्रीधेनोर् (for होमधेनोर्) — (L. 2) T1 ध्वनित, G1 स्थित, M2 श्वानित्, M3-4 क्षिप्तन् (for °व) T2 G1 2 वनान्तर (for °तरम्)]

33 V1 B D (except D2, D3 om) read 33 after 373*. D2 om 33 (cf v 1 23) — a) T1 होमधेनोस्; T2 G M °धेन्वास् Ś1 K2 वत्स••, B1 वर वत्स, T G M1 3 4 वत्रो वत्स (G1 M1 °स्य), M2 वत्स•• (for वत्समस्य) — b) Ś1 मापात, K1 मया ह्यम्; K2 ••षुम्; K3 C3 प्रमत्तम् (K3 °त्त) K4 प्रमत्तेनेषुणा ŚK D1 6 हत, T1 2 G M हत (for [अ]हनम्) — c) S (except T2 चरन्तं (for चरन्तम्) K2 निर्जने, V1 B D (except D2, D3 om) S विजने (for अजने) — d) Ś1 K1 निधि (for निधेः) K2 V1 B D (D2 om) S वत्रो तु(B [ऽ]सौ) स्याजहार मां(T1 ह, T2 G M स) — After, 33, K2 D2 ins 374* and K1 V1 B D (except D2, D3 om) ins

376* यस्मात्त्वया प्रमत्तेन होमधेन्या हत सुत ।
[B2 तस्माद् D3 हत (for सुत)]

While, S ins. after 33

377* यस्मादस्म त्वया चात्र होमधेन्या हत सुत ।
तस्मात्त्वमपि राधेय बाक्शल्यं महदाप्नुहि ।
श्वभ्रे ते पतिता चक्र

[(L. 1) T1 होमधेनोर् (for °धेन्वा) T G M1 नृप, M2-4 मत (for सुत) — After line 1, T1 repeats 32ab — (L. 2) T1 ग••• — (L. 3) T1 कृच्छ्रे (for श्वभ्रे) G3 •••]

T1 2 G M cont T2 ins after 31a

378* युध्यमानस्य शत्रुणा ।
प्राप्त एकायने काले मृत्युमाधास्यते त्वयि ।
स्वधर्मे येन सग्रामे यदर्थं घटसेऽनिशम् ।
तत्र एव ध्रुवं मृत्यु मृत प्राप्स्यसि सद्गुणे ।

[(L. 1) G2 संनिधि (for एकायने) T1 मृत्यु तीव्र• मवाप्स्यसि (for the posterior half) — (L. 3) G2 स्वधर्मे (for स्वधर्मे) — (L. 4) M1 निर्त्यं (for मृत्यु) T1 M1 हत मृतप्राप्स्यसि संगुणे G2 ध्रुव प्राप्स्यसि सं°]

T1 2 G M cont

379* अहं प्रसादयांचक्रे ब्राह्मण सशितव्रतम् ।
गवा दशशतं वित्तं बलीवर्दांश्च षट्शतम् ।
प्रयच्छञ्शल्य काम ब्राह्मणात्तमहं तदा ।
दासीशत निष्ककण्ठं शतमश्वतरीरथान् ।
कन्याना निष्ककण्ठीना सहस्र समलंकृतम् ।

[(L. 1) T1 M2-4 तावद् (hypermetric) (for अहं) — (L. 2) T1 शतम (for दशशत) T1 बलीवर्द• — (L. 3) T1 प्रायच्छन्]

On the other hand, T2 cont after 378*

380* दातुमुद्यतुमायान्तं

34 D2 om 34 (cf. v 1. 23) — a) K2 D3 ईशादन्तान्, D2 ईषो हन्तान् (sic), T1 ईषादन्तान्, G2 ईशादन्तान् (for ईषा°) Cc cites ईषादन्ता T2 G1 3 नागशतान्; M सप्तशत — After 34a, T1 ins

381* तु अराण्यद्विहायनान् ।
अश्वाना च सहस्रे द्वे

— b) D3 दासीदासान् (for °दास) D3 वा (for च) T2 G दासीदंश(G2 °दोस)शतानि च — c) K2 B (except B2) Da1 D1 3-5 7 8 T1 2 G द्विजमुख्यो मे (G2 मै) (for °मुख्याय) — d) K2 B1 3 4 Da1 Dn1 D2.4.7 8 M2-4 स, D1 5 मा; T1 ह; T2 G मै (for मे) B2 प्रसादास चकार स

007 2.45 5 54 कृष्णानां श्वेतवत्सानां सहस्राणि चतुर्दश ।
अहरन्न लभे तस्मात्प्रसादं द्विजसत्तमात् ॥ ३५
ऋद्धं गेहं सर्वकामैर्यच्च मे वसु किंचन ।
तत्सर्वमस्मै सत्कृत्य प्रयच्छामि न चेच्छति ॥ ३६
ततोऽब्रवीन्मां याचन्तमपराद्धं प्रयत्नतः ।
व्याहृतं यन्मया सूत तत्तथा न तदन्यथा ॥ ३७
अनृतोक्तं प्रजा हन्यात्ततः पापमवाप्नुयात् ।
तस्माद्धर्माभिरक्षार्थं नानृतं वक्तुमुत्सहे ॥ ३८
मा त्वं ब्रह्मगतिं हिंस्याः प्रायश्चित्तं कृतं त्वया ।
मद्वाक्यं नानृतं लोके कश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ३९

---

35 D2 om 35 (cf v l 23) — a) K1 गृष्टीनां; Co गृष्टाना (sic) (for कृष्णानां) K4 श्वेतवर्मानां, B2 °वर्णानां, T1 त्वेकवत्सानां; M1 श्वेतवासानां (for °वत्सानां) — b) Ś K1 3 4 सहस्राणां; S (except G1) गोदातानि. — c) Ś1 K2 आहा॰, Ś2 आहार; K1 3 Dn1 D1 4 5 8 आहर, D8 (sup lin.) व्याहर; M2-4 ददद्दै (for आहरन्न) K8 लभेत B2 लभेय तत्- (for लभे तस्मात्). V1 D6 न लेभिवानह तस्मात्, B6 न लेभे चाहरंस्तस्मात; T1 2 G1 8 M1 ददन्न लेभे तस्माच्च, G3 ददच्च च लभेदस्मात् — d) Dn1 प्रसादे K4 द्विजसत्तमान्

36 D2 om 36 (cf v l 23). — a) Ś K2 4 भद्र; K8 D1 रुद्ध, B3 युक्तं; Co ऋद्धां, Ca ऋद्ध (as in text) Ś K3 देह; K4 देहै, V1 B Dn1 Dn1 D2-7 गृह; D3 ग्रह (for गृह) K4 सर्वकाम, D3 °साकैद्; D8 यच्च कामैद् (for सर्व°) — b) K2 यश्च. K8 वस्तु (for वसु) — c) V1 B5 Dn1 D6 T2 सत्कृत्य सर्वं प्रायच्छ (Dn1 °च्छन्) K8 चेच्छसि V1 B5 D6 T2 न चासावग्रहीद्द्विज (T2 °द्रुच); Dn1 न त्वसावगृहीद्द्विज — For 36, T1 2 G M subst

382* यत्किंचिन्मामक वित्त त्वदधीनं करोमि तत् ।
इति मा याचमान वै ब्राह्मण प्रत्यचारयत् ।
क्रोधदीप्तेक्षण शल्य निर्दहन्निव चक्षुषा ।
[(L 2) G2 मा — (L.3) T1 शल्य]

37 D2 om. up to यन्म (in 37c) (cf v l 23) S (except T2) om 37ab. — a) K1 प्रवीमि (for ऽब्रवीन्) Ś1 K2 मया व॰; Ś2 K1 मया घृत्तम् (for मा याचन्तम्) D6 ततो मामब्रवीन्मां तं (sic). — b) K1 3 4 V1 B D1 3-5 7 8 अपराध — c) S (except T2) transp व्याहृत and यन्मया V1 Dn1 D8 T2 पूर्वं (for सूत) — d) V1 यथा तस्न (for तत्तथा न)

38 a) B1 Dn1 D1 4, 5 Ca प्रजां; T1 यथा, Co प्रजा (as in text) — b) D6 तत्तत् (for ततः) K3 B2 4 5 D1-4 7 8 T2 8 G M1 अथा(G2 °पा)नुयां; V1 D3 समाप्नुयात् (for अवा°). — c) K3 धर्मार्थमिक्षार्थं (sic) (for °भिरक्षार्थं). — d) D1 उत्सहं

39 a) K4 मा त्वा, B3 यस्य, T2 भग्नं; M1 न त्वं (for मा त्वं) K1 ब्रह्मगत; B3 °द्रुह, Dn1 यज्ञगतिं Ca c cite ब्रह्मगति T1 G1 M2 ब्रा(M2 ब्र)ह्मणगर्दं स्या, T2 G2 ब्राह्मणगर्भं(G2 °गाह्य)स्य, T2 G3 M1 2 4 ब्राह्मणगर्ह्यं स्यात् (for ब्रह्मगतिं हिंस्या) K1 हिंस्यात्; K4 हिंस्रा C1 as in text Dn1 मया (for त्वया) — T1 2 G M ins. after 39ab T2 (om. lines 1, 2, 4, 7) after 39

383* नैवदन्यादृतं कुर्यांसर्वलोकोऽपि सूवज ।
यन्मयोक्त मरोपेण गच्छ सूतज मा चिरम् ।
इति मामगट्युक्त्व स उवाच द्विजोत्तम ।
एते हि सोमराजान ईश्वरा सुमदुन्नयो ।
नाहं बिभेमि बीभत्सोर्न शल्य मधुसूदनात् । [5]
यस्माद्बिभेम्यह शापात्तेन सत्येन ते शपे ।
सह युद्धं समेताभ्यामथेदं समुपस्थितम् ।
युद्धेऽस्मिञ्जीवितं मेऽद्य शल्य सहायमागतम् ।
शक्रोऽप्यमरराट् ताभ्यामुपगम्याहव सह ।
सशयं परम गच्छेत्कथ वा मन्यसे भवान् । [10]
[(L 1) T2 G1 2 तदनृतं, G2 तेन्याहृत (for अन्या°) G2 कुर्या T1 G1 M1 सर्वलोकेपि, G2 ममेकोपि — (L. 2) T2 G2 3 सरोपेण — (L 3) T1 प्रोवाच (for उवाच), — (L. 4) =32cd. T1 सोमराजानम् — (L. 6) T1 बिभेम्यहं विप्रशापात् (for the prior half) G2 तेन वै (for ते शपे). — (L 7) T1 मन्येद (for अथेद) — (L 9) T1. 2 G2 शक्रो ह्यमरराट्, G3 शक्रो समरराट्]
— S (except T2) om 39cd — d) K4 कश्चित् Ś K2 4 Dn1 D1 समाप्नुहि, K3 त्वमा°; Ca. c समा° (as in text).

इत्येतत्ते मया प्रोक्तं क्षिप्तेनापि सुहृत्तया । जानामि त्वाधिक्षिपन्तं जोषमास्स्वोत्तरं शृणु ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

३०

संजय उवाच ।
ततः पुनर्महाराज मद्रराजमरिंदमम् ।
अभ्यभाषत राधेयः संनिवार्योत्तरं वचः ॥ १
यत्त्वं निदर्शनार्थं मां शल्य जल्पितवानसि ।
नाहं शक्यस्त्वया वाचा विभीषयितुमाहवे ॥ २
यदि मां देवताः सर्वा योधयेयुः सवासवाः ।
तथापि मे भयं न स्यात्किमु पार्थात्सकेशवात् ॥ ३
नाहं भीषयितुं शक्यो वाङ्मात्रेण कथंचन ।
अन्यं जानीहि यः शक्यस्त्वया भीषयितुं रणे ॥ ४
नीचस्य बलमेतावत्पारुष्यं यत्त्वमात्थ माम् ।
अशक्तोऽस्मद्गुणान्प्राप्तुं वल्गसे बहु दुर्मते ॥ ५
न हि कर्णः समुद्भूतो भयार्थमिह मारिष । C 8 2019 B 8 43 6 K 8 37 6

40 a) S [प्र]त्रं (for [प्रो]क्तं) S (except T2) [आ]ख्यात (for प्रोक्त) — b) V1 T1.3 G1.3 M क्षिप्तेन च (T1 3 G3 °न न, M1 °न हि), D5 हितेन च, G2 ह्यास तेन G1 बहुत्तया (sic), M1 [अ]सुहृत्तया — c) Ś1 K3 V1 B Da1 D1-8 T2 त्वा (Ś1 त्वा) विक्षिपतं, K3 त्वाधिक्षिपतुं, Dn1 त्वामविक्षिप्त, G2 त्वाधिक्षिप च (for °क्षिपन्तं) — d) K3 T2 जोषमाश्वो(T2 °स्त्वो)त्तर, V1 योषमास्वो°, B2 जोषमानुत्तरं; D5 जोषमासोत्तर, T1 G1.2 दोषमाम(G2 °मस्स)गतं, T3 G3 जोषमास्मगत (for °मास्स्वोत्तर)

Colophon — *Adhy name* B1 D1 मद्राधिपसंवाद°, Da1 D1.7 कर्णशल्यसंवाद°, Dn1 कर्णशल्यसंवादे कर्णवाक्य, D3 कर्णमद्राधिपसंवाद°, D5 शल्यसंवाद°, T1 शल्यविवादे कर्णशापकथन, T2 कर्णवाक्य; G1 शापकथन, M1 शल्यविवादे शापकथन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 29 (as in text), B1.2 42, B3 43, Da1 53, D1 T1 3 G M 36, D3 33, D5 44, T2 38

30

1 b) Ś K D2 अरिंदम, B3 4 D3.4 6 7 T3 G3 अरिंदम° — c) K3 राधेय

2 a) D2 निदर्शनार्थं, Ca निदर्श° (as in text) Ś1 D6 मे, K3 Dn1 वै (for मा) S (except T2) निदर्शनार्थं यत्तु त्वं (T3 G शल्य त्वं, M3.4 यत्तत्त्वं) — b) T1 शब्द, T3 G1 3 यत्तु, G2 कथं (for शल्य) — c) T1 था ह (for वाचा) — d) T2 विमेयपितुम्

3 M3 om 3c–4b — a) K3 D2 M1 सर्वे — b) B3 D2 T1 3 G M3 4 समा(M3 °भा)गता (for सवासवा°) — After 3ab, B3 ins (= var 8 29 29ab)

384* नान्यस्मादपि कस्माच्चिदमिवादाततायिन° ।

— c) S (except T2, M3 om) ततो (for तथा) — d) T1 किमु पाण्डवकेशवौ

4 K3 M3 om. 4ab (for M3, cf v 1 3) — a) T3 G नैवं (for नाहं) — b) T2 अक्षास्त्रेण T1 शुद्धं कर्म महाहवे T3 G M1.3 4 शु(M1 यु)द्धकर्मा महा(G1 °र्मा हमा)हवे — c) T1 3 G अमि° (for अन्यं) K3 यच्छल्यस्य, D2 यं शक्य, T1 शक्यं ते, T2 G2 शल्य त्व, T3 G1.3 शक्यस्त्वम् (for य° शक्यस्) — d) D1 तथा; T1.3 G अ(T1 ह्य)न्यं (for त्वया) — After 4, V1 Da1 D1.5 6 ins

385* दन्द्वक्षमानास्त्रीड्गेन नीचा परयशोम्मिना ।
अशक्तास्त्वत्पदं गन्तुं ततो निन्दा प्रचक्रिरे ।
[(L. 2) D6 त्वत्पद (for तत्पद)]

5 T1 om 5ab — a) G2 निश्चस्य, Ca नीचस्य (as in text) — b) Dn1 T2 3 G प(Dn1 G2 पु)रुषं K3 यस्, M1 स (for यत्) G2 यत्रसुस्थित° (for यत्त्वमात्थ माम्) D6 हृ (for माम्) — c) K4 [S]सद्गुणा, B1-4 Da1 Dn1 D1 3 5 मद्गुणान्, S (except T2, T1 om) हि गुणान् (for [S]स्मद्गुणान्) K1 प्राप्तु, K4 ख्यातुं, V1 ज्ञातुं, B1 3 4 D3-4.7 स्पष्टुं (for प्राप्तुं) — d) V1 वल्गते, Ce°मि (for वल्गसे)

6 b) Da1 D1.5 G2 इति (for इह) V1 मात्रिक, B2 D3 4 6 7 मद्रक; T1 मापत° (for मारिष) — c) G1 विकृतार्थम्; G2 वित्तमाम्यम् (sic) (for विक्रमार्थम्) D2 जाने (for जातो) — d) K3 प्राप्यार्थं (for यशोर्थं) V1 तु (for the first च) Ś1 K2 तथैव ह, B D (except D2 6) T2 तथात्मन°; T1.3 G M तथैव हि (for °व च) — After 6, K4 V1 B D (except D6) S ins

2019 13 6 37 6 विक्रमार्थमहं जातो यशोर्थं च तथैव च ॥ ६
इदं तु मे त्वमेकाग्रः शृणु मद्रजनाधिप ।
संनिधौ धृतराष्ट्रस्य प्रोच्यमानं मया श्रुतम् ॥ ७
देशांश्च विविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्च पार्थिवान् ।
ब्राह्मणाः कथयन्तः स्म धृतराष्ट्रमुपासते ॥ ८
तत्र वृद्धः पुरावृत्ताः कथाः काश्चिद्द्विजोत्तमः ।

386* सखिभावेन सौहार्दान्मित्रभावेन चैव हि ।
कारणैस्त्रिभिरेतैस्त्वं शल्य जीवसि साम्प्रतम् ।
राज्ञश्च धार्तराष्ट्रस्य कार्यं सुमहदुद्यतम् ।
मयि तच्चाहितं शल्य तेन जीवसि मे क्षणम् ।
कृतश्च समयः पूर्वं क्षन्तव्यं विप्रियं तव । [5]
समयः परिपाल्यो मे तेन जीवसि मद्रक ।
ऋते शल्यसहस्रेण विजयेयमहं परान् ।
मित्रद्रोहस्तु पापीयानिति जीवसि साम्प्रतम् ।

Colophon

शल्य उवाच ।
ननु प्रलापाः कर्णैते यान्ब्रवीषि परान्प्रति ।
ऋते कर्णसहस्रेण शक्या जेतुं परे युधि । [10]
संजय उवाच ।
तथा ब्रुवन्तं परुषं कर्णो मद्राधिपं तदा ।
परुषं द्विगुणं भूयः प्रोवाचाप्रियदर्शनम् ।

[(L 1) V1 B1.5 Da1 Dn1 D1 5 सहिष्णुत्वेन, B3 मित्रभावेन, T1 सखी° (for सखि°) B3 सानुभावेन (for मित्र°) D5 चेव (for चैव) M2-4 ह (for हि) V1 B5 Dn1 D6 मित्रकार्यव्यपेक्षया (for the posterior half) — M1 om. lines 3-5 — (L 3) D3 G3 वै, T3 G3 तु (for च) K4 B3-5 D1 7 धृत° (for धार्त°) S (except T3, M1 om.) हि (for तु) D2 सुमहदुत्तरं (sic) (for °दुद्यतम्) — Dn1 reads lines 4-7 after line 10 — (L 4) K4 V1 B1 D3 6 त्वयि, T1 अथ (for मयि) D1.6 [आ]हृत, Co आहित (as above) D3 तेन (for शल्य°) D3 T1 न त्वं (for तेन) Dn1 तेन जानासि मे भयम् (for the posterior half) — (L 5) G2 उक्तश्च (for कृतश्च) G3 समये (for समय) B2 सर्वं (for पूर्वं) G3 यत्तव्य, M2-4 क्षतव्यो (for क्षन्तव्य) Dn1 चाप्रिय, D3 चाप्रियो; T3 G3 8 विप्रिये, M2-4 विप्रिय° (for विप्रिय) V1 B5 Dn1 D3 वच (for तव) — M1 om line 6 — (L 6) B1 D6 वै (for मे) B2 मद्रप, S (M1 om.) सांप्रतं (for मद्रक) — B2 reads line 7 twice. — (L 7) Dn1 शत, D3 अपि, D6 काम, T3 G3 मृधे, G1 प्रिये (for ऋते) V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 . 6 °सहस्र तु, B2 (second time) महास्त्रेण, T1 °सहायेन (for °सहस्रेण) V1 B5 Dn1 D3 6 transp अहं and परान्- — (L 8) B1 मित्रद्रोह तु V1 पापीयस् (for °यान्). V1 तेन (for इति) V1 Dn1 D3 6 S मद्रक (D3 °ज, T1 °प, G3 °का, M2 °क) (for सांप्रतम्) — After line 8, B Da1 D1 3-5 7 ins an addl colophon [*Adhy. name* B1 4 Da1 D1 3-5 7 कर्ण(B1 om कर्ण)गुप्तवाक्य — *Adhy. no* (figures, words or both) B1 2 43, B4 45, B5 44, D1 37, D4 34] — (L 9) V1 Dn1 D3 S आर्तप्रलापान् (V1 °पं, M2-4 °पा) (for ननु प्रलापा) Co cites प्रलापा (as above) V1 D3 कर्णीव, Dn1 कर्णाद्, T G M1 2 3 कर्ण, M3-4 है (M4 ता) कर्ण (for कर्णैते) V1 Dn1 यद् (for यान्) K4 ब्रवीति, M3 ब्रवीषि (for ब्रवीषि) Dn1 अपि (for प्रति) — (L 10) V1 D3 T3 G1.2 M न ते, B2 Dn1 D3 6 T1 तेन, T3 G2 नेमे (for ऋते). V1 कर्णं (for कर्ण) Da1 Dn1 D1 3 शक्य (for शक्या) K4 B2 D3 4 6 7 T3 परा, V1 B3 Da1 D1.4 परान्, Dn1 परे (for परे) V1 Dn1 D6 इद (for युधि) D3 युद्धे प हि मनाहित (sic), Cv posterior half as above — D3 6 S (except T3) om. the ref — (L 11) K4 Dn1 D1 पुरुष, D3 M2 परुष (for परुष) V1 B4 Dn1 D3 6 S शूरुष (G3 कर्णो) वैकर्तन (D3 M2 4 °न) (for कर्णो मद्राधिप) D3 T3 तथा (for तदा) — (L 12) Dn1 D3 प्रभाव, T3 G3 परस्पाद् (for परुष) K4 प्रियदर्शनं, V1 [अ]प्रियमाषिण, B2.3 D3 T1 G1 M [अ]प्रियवादिनं, D3 प्रियवादिन, G2 [अ]हृदर्शन (for [अ]प्रिय°).]

7 Before 7, K4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3-7 ins कर्ण उवाच — a) D3 च; T3 तु (for तु) B3 ते (for मे) Ś1 K2 lacuna for तु मे त्वमेकाग्रः. K3 4 त्वमेकाग्र V1 B3 D6 T1 G1 2 M इदं त्वमे(B3 °ये)- काग्रमना, B1 Da1 D1.5 इदं वचनमेकाग्र. — b) B2 मद्रपलाधिप, D3 T3 G °जनेश्वर; M1 °जनाधिपः Ś1 K1 2 4 मद्रराज जनाधिप — c) V1 B3 यन्मया (for संनिधौ) K1 धार्तराष्ट्रस्य — d) Ś1 प्रोच्यमानो, K1 प्रोचमानं V1 तदा, B1 T3 यथा, B3 तथा (for मया)

8 B3 om 8. — a) D6 देवांश्च — b) B3 पार्थिव — c) K3 B1.3 4 D (except Dn1) S कथ(G3 °रू)यति Dn1 च (for स्म) — d) K1 उपागते; B1 Da1 D1.5 °गता (for °सते) B3 D3 4 6 7 धृतराष्ट्रनिवेशने, S (except T3) °समीपत

9 a) B3 तत्रावृत्य (for तत्र वृद्ध) K4 वृद्धाः. K1 परावृत्ता, G3 पुरावृत्त. — b) Ś1 K3 V1 B D (except Da1 D1 5) S (except T3 M1) कश्चिद् (for काश्चिद्) K3 द्विजोत्तम — c) K3 Dn1 D1.6 T G1.2 M3-4 वाह्नीक (D1 °ह्रीक)देशान्, V1 B1 2 4 5 Da1 D3 5.7 (before corr) 8 वाह्नीकदेशं (V1 B3 °शान्); M1 बह्लीक° (for

वाह्लीकदेशं मद्रांश्च कुत्सयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
बहिष्कृता हिमवता गङ्गया च तिरस्कृताः ।
सरस्वत्या यमुनया कुरुक्षेत्रेण चापि ये ॥ १०
पञ्चानां सिन्धुषष्ठानां नदीनां येऽन्तराश्रिताः ।
तान्धर्मबाह्यानशुचीन्वाह्लीकान्परिवर्जयेत् ॥ ११
गोवर्धनो नाम वटः सुभाण्डं नाम चत्वरम् ।
एतद्राजकुलद्वारमाकुमारः स्मराम्यहम् ॥ १२
कार्येणात्यर्थगाढेन वाह्लीकेषूषितं मया ।
तत एषां समाचारः संवासाद्विदितो मम ॥ १३
शाकलं नाम नगरमापगा नाम निम्नगा ।
जर्तिका नाम वाह्लीकास्तेषां वृत्तं सुनिन्दितम् ॥ १४
धानागौडासवे पीत्वा गोमांसं लशुनैः सह ।
अपूपमांसवाट्यानामाशिनः शीलवर्जिताः ॥ १५
हसन्ति गान्ति नृत्यन्ति स्त्रीभिर्मत्ता विवाससः । C 8 2035 B 8.44 12 K 8 37 22

वाह्लीक°) D2 मद्राश्च (for मद्रांश्च) B3 वाहीकान्दश-मांश्चाश्च, G3 वाह्लिदेशगमद्रांश्च — d) K4 कुत्सयन् Ś1 वन्यन् (for वाक्यन्)

10 b) K1 गंगाया, D2 टमया B3 5 D2.6 यहिष्कृता (for तिरस्कृता) Da1 D1 5 नगयाभितिरस्कृता, Dn1 गंगापातति° — d) K4 चाप्यये, B- चापि वा, D2 वापि वे, T2 G2 वापि ये (for चापि ये)

11 a) G3 सिंधुषष्टागा — b) B2 8 Da1 D1 5 T2 येंतराश्चिता, D2 येतु चाश्रिता, T1 3 G M अंतराश्रिता (T2 G1 2 °राश्चिता, G3 °राश्रित) (for येऽन्तराश्रिता) — c) B2 धर्मराज्यान्, G2 °वाहून् (for °बाह्यान्) K2 T1 अशुचि (for °चीन्) — d) K1 याह्लिका, K3 स्वाह्कान् (sic), V1 B3-5 Da1 D1-2.5 7 (before corr) वाहीकान्, B1.2 D2 वाहिकान, D4 G2 याह्लिकान (for वाह्ली°) D8 अरि वर्जयेत् (for परिव°)

12 a) T1 G1 2 M गोवर्धन, Ca c °न (as in text) Ś1 वट; K3 नग, B2 वच, T1 पुर, G1 3 M वट, G2 पुटं (for वट) — b) K3 सुभड, K4 D2 सुभट, Dn1 Cc समाडं (for सुभाण्ड) K4 चत्वर, T1 3 G1 3 पट्टणम्; G3 पत्तन, M2-4 वं वन, Cc च त्वरम् (as in text) M1 सुरालांडपरिष्कृतं — cd) K4 राजा, Da1 D1.2 राजन् (for राज) T1 एतद्राजन्कविद्वार, T2 °द्राजकुल राजन्; Cc as in text. K3 V1 B1 4 6 D2-1.6 7 G1.2 M2-4 आ कुमारान(D7 °रान्), Dn1 आकुमारा, T1 damaged, T2 2 G3 आकुमार (for °मार) T1 च स्मयपं (for स्मराम्यहम्) B2 3 Da1 D1.5 एतद्राजकुलद्वारमागंमारा स्मराम्यह

13 a) V1 T1 अत्यत (for अत्यर्थ-) B2 5 D2-4 7 T2 -गृ(B2 -गू)ढेन — b) Ś K1.2 वाह्लीकेषु; K3 वाहि°, K4 वाह्लि°, B Da1 D1-5 7 T2 वाही°, G3 वाह्लि° (for वाह्ली°) T1 वाह्लीकेष्वुषित, G2 याह्लिके मूषित V1 स्थित, Dn1 श्रुत (for उषित) — c) D2 अत (for तत) K3 B2.5 तेषा, T1 G2 एष (for एषा) V1 समाचारा.. — d) T1 G1.2 M समासाद् (for संवा°) V1 विदिता B2 8 5 D2 S (except M1) मया (for मम)

14 a) V1 शकल, D2 शाकल्य, T1 3 G3 शागलं, G1 काल्श, G2 शकर (for शाकर) G2 नाहार (for नगरम्) — b) K1 अपगा Ś1 K1 2 4 Dn1 G2 M निम्नगा (M3 °हा) — c) K1.2 4 जनिका, B1 5 आर्तिका, B2 D6 T2 गर्ति(T2 °र्तं)का, Dn1 जाविका; D3 कार्तिकी, T1 8 G (G3 damaged) M चडाल्य (for जर्तिका) Ś K1 2 4 D4 वाह्लीकास्, K3 वाह्लि°, V1 B Da1 D1-3 5.7 8 वाही°, D5 वाह्लीक्यस् — d) D3 वृत्ति°, G1 वित्त, Cc वृत्त (as in text) V1 D6 तु, G2 हि (for सु-) K1 सुनिर्मितं, D2 सुनिंदिता

15 a) B2 धारा, Dn1 सुरा, D2.6 धान्य, D8 T2 सुरा, T1 8 GM पान, Cc धानान, Ca धाना (as in text) K1.3 4 V1 D B T2 Ca -गौडा(K3 °ड्या)सवं, T1 गुडास्वं (submetric), T8 G M -गुळा(G2 °डा)सवं (for -गौडासवे) — c) Ś1 अपोपमांसवाट्यानाम्, K3 Dn1 D1 8 अपूपमांसमद्यानाम्, K4 °मांसवान्यानाम्, V1 °मत्स्या-वाट्यानाम्, B- °शत्तुवाट्यानाम्, D2 मांसवाट्याद्यम्, D6 °सक्तुवाट्यानाम्, D7 °मांससव्यानाम्, T1 G2 °सक्तुमद्यानाम्, T2 °सक्तुमद्याना, T3 G3 °सक्तुमद्यानान्, G1 M1 अपूप (M1 °प) सक्तुमद्यानान्, M2-4 अपूपसक्तुमद्यादीन् — d) Ś K1 2 आशिला, K3 अशिता, B2 Da1 D1 5 T1.8 G2 3 आशिता, Dn1 D3 T3 मद्रका, D2 M अशित्वा, Ca आशिन (as in text) D2 आशिन शीलविवर्जिता (hypermetric)

16 a) B1 D2 G2 गायति (hypermetric), Ca c गान्ति (as in text) V1 सह गायति नृत्यति, B1.3 हसति नित्यं गायंति, B2 स्त्रीभिर्गायति नृत्यति, B5 D3 4 7 गायंत्यथ च नृत्यति, Dn1 हसन्गायति नृत्यती, D6 हसति सह नृत्यति; T2 सति गायति नृत्यति — b) B5 D2-4 7 Ccp स्त्रियो, Cc स्त्रीभिर् (as in text) B2 हसति च (for स्त्रीभिर्मत्ता) — c) B3 नगरानागवप्रेषु, D4 नगराराम°, D3 नगरागार-सुरम्येषु; T1.2 M3 °पण(T2 °पान)देशेषु, T3 G M1.2 4

35 12 22 नगरागारवप्रेषु बहिर्माल्यानुलेपनाः ॥ १६
मत्तावगीतैर्विविधैः खरोष्ट्रनिनदोपमैः ।
आहुरन्योन्यसूक्तानि प्रब्रुवाणा मदोत्कटाः ॥ १७
हा हते हा हतेत्येव स्वामिभर्तृहतेति च ।
आक्रोशन्त्यः प्रनृत्यन्ति मन्दाः पर्वस्वसंयताः ॥ १८
तेषां किलावलिप्तानां निवसन्कुरुजाङ्गले ।
कश्चिद्बाह्लीकमुख्यानां नातिहृष्टमना जगौ ॥ १९
सा नूनं बृहती गौरी सूक्ष्मकम्बलवासिनी ।
मामनुस्मरती शेते बाह्लीकं कुरुवासिनम् ॥ २०
शतद्रुकनदीं तीर्त्वा तां च रम्यामिरावतीम् ।
गत्वा स्वदेशं द्रक्ष्यामि स्थूलशङ्खाः शुभाः स्त्रियः ॥ २१
मनःशिलोज्ज्वलापाङ्गा गौर्यस्त्रिककुदाञ्जनाः ।

°पणवेशेषु Ca cites वप्र°, Co वप्रेषु

17 ^{a}) K3 गायनैर्विविधैर्गीतैः, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 मत्ताश्च गीतैर्विविधैः ; B2 बहिर्गीतैश्च विविधैः ; D2 गातारो विविधैर्गीतैः, T1 मत्ता प्रहीणविरुतैः; T2 partly damaged, T3 G1 3 मत्तापगीतिविरुतैः ; G2 मत्तावैरिनिरुतैः (sic), M मत्तावगीतविरुतैः Ca cites अवगीतैः (as in text) — After 17^{ab}, K4 V1 B (except B3) Dn1 D3 4 6.7 ins

387* अनावृता मैथुने ता कामचाराश्च सर्वदा ।

[Co cites अनावृता (as above) B1 मैथुनिन्य°, Dn1 °नेषु (for °ने ता°)]

— ^{c}) K1 अन्योन्ययुक्तानि K2 4 B2 4 °शु(K4 °शू) क्तानि, V1 B1 3.5 Dn1 D3 4 7 °सूक्तानि, T2 °सयुक्ता- T1.3 G M सुरामैरेय(G1 °व)पुष्टाश्च Ca cites शुक्तानि, Co युक्तानि — ^{d}) T1 3 G M सर्वे न(M1 3 म)ग्ना, T2 प्रकुर्वाणा; Ca प्रब्रुवाणा (as in text)

18 D2 om 18^{ab} — ^{a}) K3 V1 B Da1 D1.3–8 S (except T1) हे (for हा both times). B1 तात, T1 हता (for हते) V1 B Da1 D3–8 S (except M2) एव (for एव) Dn1 गोद्विजाभ्यान्हतेत्येव Cv हे हते हे हते त्येवं ❀Ca हे हते हे हते इति क्रीडारमणं ।, Co हे हते हे हतेति हर्षे द्वित्व । यद्वा हता कुत्सिता हताश्चेष्टा यस्य ।❀ — ^{b}) D1 स्वामी (for स्वामि-) Ca cites स्वामी भर्ता ❀Co तेषु न स्वामीश्वरा । आर्षं एष सन्धि ।❀ M1 [अ]पि (for [इ]ति) V1 स्वामिभर्त्रिहतेति च; D6 °आर्तहतेति च — ^{c}) B2 आक्रोशति; D6 8 G1 2 °शंत°, M3 4 °शं च; Co °शन्त्य (as in text) — ^{d}) K1 मंद°, K3 D8 (sup lin) स्त्रिय , V1 वक्रा°, B1 2 4 5 D3 4 7 M3 घात्या°; Dn1 मदात्, D8 पर्वा (sic) (for मन्दा) Da1 D1 5 पर्वापर्वसु (for मन्दा पर्वसु) K3 [अ]संवृता , B2 Da1 D1 3–5 सयता°, Co [अ]सं° (as in text). B3 चान्या° सर्वे स्वसंयता°, D2 स्त्रिय सर्वा° स्वसंयता°, D6 दोपादोपेष्वसं°, T1 सर्वा° सर्वे मदोत्कटा°, T2 सर्वा° सर्वान्स्वयं युता , T3 G M1.3 4 सर्वे(G1 °र्वे-, M1 3 4 °र्वा) सर्वमदोत्कटा°

19 ^{a}) V1 येषां, B1 3 5 D3 4 7 M2 तासा, Co तेषां (as in text) G1 मदावलिप्तानां; G2 बलाव° (for किलाव°) T3 एषां चीलावलिप्तानां — ^{b}) K3 वसति; V1 निवसे°; D2 निवास°, D3 विवसन्, T1 नास्तिपत् (sic) (for निवसन्) Ś1 कुरुजांघले, K1 Da1 D3 5 7 °जंगले — ^{c}) T1 काचिद् Ś K1 बाह्लीकमुख्याना, K2.4 बाह्लीकदुष्टानां; V1 B D3–5 7 बाही(B1 5 D3 °हि)कदुष्टानां, Da1 D1.. बाह्लीकजायानां; Dn1 बाह्लीकपत्नीनां; D2 द्वीपकजास्यानि; D5 बाहीकवर्दानां, T1 3 G M बाह्ली(T1 °ह्लि)कमत्तानां; T2 °पत्नीको Cv कश्चिद्बाह्लीकदुष्टानां Co cites बाहीकदुष्टा — ^{d}) B3 D7 नातिप्रीतमना; T1 अतिहृष्ट°, G2 नारीहृत°; Cv नातिहृष्ट° (as in text)

20 ^{b}) T1 M रक्तकंबलवासिनी, T2 सूक्ष्मकंबलधारिणी; T3 G मत्ता कंबलवासिनी — ^{c}) K B3 M2 3 अनुस्मरते (K3 °ति) B3 किं वा; B5 [इ]त्याह (for शेते) — ^{d}) T2 बाह्लीका, T3 G बाह्लीकी B3 D1 G2 कुरुवासिनी, D3 7 °जगले K3 बाहिकेषु सवासिन

21 ^{a}) K4 शतद्रुमयं नदीं, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 °द्रुकां (Dn1 °का) नदीं, B1 3 °द्रुकं नदं; D8 °द्रुकनदं; T1 °द्रुमापगा, T3 G °द्रूं तरसा; M °द्रु तु क(M1 स)दा (for °द्रुकनदीं) D6 तीर्यां; G3 [अ]तीत्य (for तीर्त्वा) K3 शतद्रुकदनंदीनी (sic) — ^{b}) D8 [अ]तीय (for तां च) D6 रम्यामरावतीं K3 त्वा चरिष्यामिरावतीं; T3 G1.3 चंद्रभागामि° — ^{c}) Ś1 सुदेशं; T1 तं देश (for स्वदेशं) K1 D6 वक्ष्यामि — ^{d}) Ś K1 स्थूलशंख° शुभा ; V1 °खा निका, B3 °मुखा नखा ; B2 °शंखाश्च ता , B5 D6 8 °शंखाला(D6 °लि)का, Dn1 °शखनखा°, S °जंघा (G2 °घा) शुभा Ca c v cite स्थूलशङ्खा (as in text) ❀Co का इति पाठे स्थूलशब्दोऽलोकेष्वपि संबध्यते ।❀

22 ^{a}) K3 तत° शिलोज्वालापांगा, V1 B Da1 D1–7 मन°शिलो(M1 °ला)ज्वलापाङ्गो, Dn1 °सिलोज्वलायोग्या. — ^{b}) Ś1 3 (also as in text) K3 शौर्यस् (for गौर्यस्) D1.5 त्रि° ककुदाजना°, Cv त्रिककु° (as in text) K4 गौर्योद्वीजितलोचना° (sic) B2.4 गौर्यस्त्रिककुदजना°, Dn1 गौर्य° स्तोकाकुलों°, D2 गौर्यस्त्रिककुभोजना° (sic), D3.4.7 °ककुदोंजना°, D8 गौर्य अर्धाक्षिलोचन , T1 °स्ता काकपिंजला°, T2 °स्त्वेककुदांजना°, T3 G °स्ता काककुंजका (G1.3 °रा°), M

केवलाजिनसंवीताः कूर्दन्त्यः प्रियदर्शनाः ॥ २२
मृदङ्गानकशङ्खानां मर्दलानां च निस्वनैः ।
खरोष्ट्राश्वतरैश्चैव मत्ता यास्यामहे सुखम् ॥ २३
शमीपीलुकरीराणां वनेषु सुखवर्त्मसु ।
अपूपान्सक्तुपिण्डीश्च खादन्तो मथितान्विताः ॥२४
पथिषु प्रबला भूत्वा कदासमृदितेऽध्वनि ।
खलोपहारं कुर्वाणास्ताडयिष्याम भूयसः ॥ २५
एवं हीनेषु व्रात्येषु वाह्लीकेषु दुरात्मसु ।
कश्चेतयानो निवसेन्मुहूर्तमपि मानवः ॥ २६
ईदृशा ब्राह्मणेनोक्ता वाह्लीका मोघचारिणः ।
येषां पञ्चागहर्ता त्वमुभयोः शुभपापयोः ॥ २७
इत्युक्त्वा ब्राह्मणः साधुरुत्तरं पुनरुक्तवान् ।　C 8 2047 B 8 44 24 K 8 37 34

°म्नारगुढा(M1 °ढ)जनाः ✻Cc त्रिषु कूर्देषु चाजन येषा।✻ — K1 om 22^{c}–23^{b} — c) K2.4 V1 B D (except D3) S Ca क(B2 का)यल्गाजिनसवीताः — d) Ś K2 B3.4 D2 3 T2 कडत्य, K3 क्रीडत्य, K4 क्रदत्या, B1.2 Da1 D1 5 7 Ca कुर्वत्य, B5 Dn1 D4 6 8 कुर्दत्य, S (except T2) स्वंत्य, Cc कूर्दत्य (as in text) V1 क्रंदत्योप्रियद र्शना Ca cites प्रिय° (as in text)

23 K1 om 23^{ab} (cf v l 22) — a) Ś K2 मृदंगानकशवृता, B3 मृदगाना सकपानां, D3 4 °नकशम्याना, D6 °नेकशंस्वानां, T1 °नकशब्दाश्च, G2 °गनागशंखाना Ca cites आनकः, Cc मृदंगा and आनका — b) Ś मर्द्दु(Ś1 °मुं)कानां, K2 B2 D5 म(K3 म)डुकानां; K3 V1 Dn1 D2 6 S पटहाना; K4 मडुलाना, B3.5 मर्दना(B5 °ता)ना, D5 मद्दलाना, Cc मर्दलाना (as in text) Ca cites मंडुकः Da1 D1 निस्वना — c) K4 खरोष्ट्राश्वतरश्चैव, T1 °श्वरयाश्चैव, T2 G °श्वतरीयानै — B2 om. 23^{d} — d) K1 मत्तां, D6 मत्तान्, S (except T2) कथ (for मत्ता) D3 पश्यामहे B1 M4 वयं (for सुखम्)

24 a) Da1 Dn1 शमीपा(Dn1 °प)लुकरीराणां, T2 G2 3 पीलुकरीरिणा — b) Ś1 K2 नरेषु, Ś1 नगेषु (for वनेषु) B3 स्वन्वर्मसु (sic), T1 2 G2 3 [अ]शुभवर्त्मसु, G1 M2 4 शुभ°, M1 (*sup lin* as in text) शुभकर्मसु — c) K2 हुदापान्, T1 G2 M4 आपू° (for अपू°) K1 3 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–4 7 8 T G1.3 M सक्तुपिंडाश्च, V1 °वाट्यांश्च, D6 °युक्ताश्च — K1 om 24^{d}–25^{c} — d) Ś1 K2 ध्वा ✻✻, Ś2 (also as in text) ध्वादंतो K2 मपितान्विता Ca cites मथित K3 प्राश्नीता पथि ताश्वरान्, K4 प्रासंतो मथितान्विता°, V1 Dn1 प्राशंतो (Dn1 °स्यो) मथितं पियन्, B Da1 D1–5 7 8 प्राशंतो (B2 D2–4 7 8 °शतो; B4 6 °श्नंतो) मथितान्वितान् (B6 D5 °ता), D6 प्राश्नते मथित तथा, T G1.3 प्राश्नतो (T2 °शंतो) मदिरान्वितान, G2 प्राशितोन्मथितान्पियन्, M1 प्राशंतोन्मथित पिवन्; M2–4 प्राशतो (M2 °स्यो) मथिता(M3 °त)पियन्

25 K1 om 25^{ab} (cf v l.24) — a) B5 D3 4 7 पथि सुप्रबला (for पथिषु प्र°) Da1 प्रचला, G2 प्रबलो, Ca प्रबला (as in text) — b) K3 तदा संपततोध्वनि, V1 B1.3–5 Da1 D1–5 7 T G M2–4 कदा(T2 G1 3 तदा, G2 तथा) सपततो(B1 °गो)ध्वगान् (D3 °गाद्), B2 सपवंत कदा ध्वनि, Dn1 D8 सपतत्य (D8 °त) कदाध्वगान्; D6 कदा संपततो द्विजान्; M1 मैथुनं कुर्वतेधिकं Ca.c cite संपतत — c) Ś1 खलोपरमे (sic), K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6–8 S चे(K3 Dn1 D4 चै)लापहार, B3 चलाप°, B5 कांस्याप°, Da1 D1 5 चेलाप्र° (for खलोप°) — d) K3 तारयंतीव, B3 T1 M2–4 ताडयिष्यामि, G2 संभविष्याम (for ताडयि°) B1.2 4 D3.4 7 8 T1 3 G1 3 M1–3 भूयश, B3 भूरिश°, G3 भूयस्मा

26 a) K1 एवंविधेषु, K3 V1 B D T2 3 G एवंशी(K3 D5 °शा)लेषु (for एव हीनेषु) K3 जात्येषु, B1.3 Da1 D1 वृत्तेषु, Dn1 T2 मूढेषु, D5 damaged, D6 प्रात्येषु, Ca व्रात्ये° (as in text) T1 एव च शीलवृत्तेषु; M एव स्वशीलवृत्तेषु — K3 om (hapl) 26^{b}–27^{a} — b) Ś K1.2 4 वाह्लीकेषु, V1 B Da D1–5 7 8 वाही°; Dn1 वाह्लि° — c) Ś K1 2 4 कश्चि(K4 °चि)त्तया नो निवसेन्, B2 कश्चेतनावा हि वसन्, Dn1 कश्चेतमानो निवसेन्, D8 कश्चे-तनावान्निवसेन्

27 K3 om 27^{a} (cf. v l. 26) — b) Ś K1.2 4 Dn1 वाह्लीका, V1 B Da1 D1–5 7 8 वाहीका, G2 वाह्लिका B2 T2 (*sup lin* as in text) मोघकारिण°, T1.3 G2 3 M1 मोहचा°; G1 मेवचा°, Ca मोघ° (as in text) — c) K3 T1 तेषा, K4 T2 G1 M2–4 एषा K1.2 पञ्चागहंता, M4 °कर्ता — d) V1 B2 5 D6 पापपुण्ययो°; Dn1 S पुण्यपापयो° (for शुभ°)

28 a) Ś K1 2 D4 वाह्लीकेषु, K3 B3 वाह्लि°, V1 Da D1–3 5 7 M3 वाही°, D8 G3 M2 4 वाह्लि° Ś2 K4 Da1 (marg) D1 5 विनीतेषु; K2 [अ]विनिकेषु (sic), B2 विहीनेषु, G2 स नीचेषु, M1[अ]वनीतेषु (for [अ]विनी°) Da1 D5 वाह्लीकेय (also °षु) विनीतेषु — d) K3 V1 B1 2 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except G2) निबोध तत्;

वाहीकेष्वविनीतेषु प्रोच्यमानं निबोधत ॥ २८
तत्र स्म राक्षसी गाति सदा कृष्णचतुर्दशीम् ।
नगरे शाकले स्फीते आहत्य निशि दुन्दुभिम् ॥ २९
कदा वा घोषिका गाथाः पुनर्गास्यन्ति शाकले ।
गव्यस्य तृप्ता मांसस्य पीत्वा गौडं महासवम् ॥ ३०
गौरीभिः सह नारीभिर्बृहतीभिः स्वलंकृताः ।
पलाण्डुगण्डूषयुतान्खादन्ते चैडकान्बहून् ॥ ३१
वाराहं कौक्कुटं मांसं गव्यं गार्दभमौष्ट्रकम् ।
ऐडं च ये न खादन्ति तेषां जन्म निरर्थकम् ॥ ३२
इति गायन्ति ये मत्ताः शीधुना शाकलावतः ।
सबालवृद्धाः कूर्दन्तस्तेषु वृत्तं कथं भवेत् ॥ ३३
इति शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

D2 निबोध मे.

29 [ab]) K1 तत स्म, K3 D1 (also as in text) तत्रस्या (for तत्र स्म) Cc cites अत्र, Cv तत्र (as in text) T1 राक्षसा K3 T1 Cc गाति, B1 गाभि, B2 वेति, B3 Dn1 D3 याति, T2 G गाति, Ca गाति (as in text) K3 कृष्णा चतुर्दशीं T2 G3 राक्षसी गायति सदा कृष्णपक्षचतुर्दशीं — [c]) V1 D. नागरे D2 साकल्ये नगरे, T1 G1 शाकले नगरे (by transp.), T2 G2 M1 समृद्धे नगरे, M3 समृलेनहरे (sic) B1 सायन्, D1 शाकरे (for शाकले) K1 स्फीत — [d]) K3 अहनि, Dn1 आवाद्य, T2 वाद्यते, Cc आहत्य (as in text) K3 B3 D1 निशि दुदुभी (K3 D1 °नि), Dn1 दिव्यदुदुभि; D3 निसुदुदुभि (sic), T2 दिवि दु° (for निशि दुन्दु°) G2 आहत्याशनदुदुभि

30 K3 om. 30[ab] — [a]) B3 यथा, D1 (also as in text) यदा, T1 G कथ, M3 यदा, M2 यथा (for कदा) K1 वाचोधिका, K4 या घोषका; V1 स्वाहेषिका, B1.2 D वाहेयि(D1 °हेधि, D2 °हेहि, D3 °हयि)का; B3 वाहीकिका, T1 वास्त्वाहता, T2 G2 वस्त्वाहता; G1 वा वाहता, M नेहगता (for वा घोषिका). T2 कदा वै वाह्लिका गाथा, Cv कदा वाहेलिका गाथा Cc cites वाहिका — [b]) V1 B Dn1 (marg.) D2 e-s T G3 M1 गास्यामि, Dn1 D1 G1 दा(G2 गौ)स्यामि; Dn1 D3 यास्यामि, M3-4 गायति (for गास्यन्ति) — [c]) K4 T1 G2 तृ(G2 ह)स (for तृप्ता) Dc मांसेन — [d]) Ś1 (sup. lin. as in text) गौड, B3 गौडा, T1 गाद, G2 M गौडीं (M1 °डिं) (for गौडं) K3 B2 सु(K3 स)वासव; V1 B1.2.4 Dn1 D1-3.7 Ca सुरासवं, D2 T1 G1 M वरासवं, T2 G2 तयासवं, T3 G3 वसा°, Cc सुखासुरं (sic) (for महा°)

31 [a]) B1 बृहतीमिश्र, D2 सहचारीभि (for सह ना°) — [b]) B1 सखीभिश्च, G2 वसतीभि (for बृह°) Dn1 D6 T2 M3 स्वलंकृता — [c]) K1 D2 पलांडग डूषयुतान्, K3 G2 M1 पलांडुगंडूपयुता, T1 पलास्तु गडूपयुतान्, T2 G1.3 M2-4 पलडुगडूपयुतान् (M4 °ता) ⊕Ca पलाडुवालशुनभेदेन। गडूपो मुसपूर।⊕ Cc पलडूमुख-पूरण — [d]) K3 चडूने, K1 V1 P-2 Dn1 D1 2-5 . 7 8 खादन्ती (B3 °ति); D. खादन्ते, T G1 M1-4 खादन्त Ś K1.2.4 घाडकान; V1 वै उकान्, P1 चेटकान; D1 चैडकान, D2 वटकान, T. चोडकान, G1 चेलिकान (lc- चेटकान) Ca cites गडकान् (as in text) B1 Dn1 M1 खादयंनेढ(B1 °नि ढ, Dn1 °नी च)तान्बहून्, D2 खादन्तो ह्यजैडकान्बहून् (hypermetric), G2 तक्षिग्वाडै- तक्षैल्कान्बहून् (hypermetric)

32 [a]) V1 B2 D2 T1 G2 वराहं; C2 वा° (as in text) D3 कौक्कुट, T2 वाकुटं; Cop कौकुटं, Ca c कौक्कुटं (as in text) — [c]) G1 गर्दभ Ś1 औष्ट्र, V1 B (except B) D (except Dn1 D1) M1-4 औष्ट्रिक — [c]) K3 एव च; K4 एट च, V1 ऐग च; B2 ऐडवं; B3 मौढं च; D3 ऐडक; D1 ऐप च, T1 पान च, T2 भान च, T3 G1.3 धानाश्च, G. दान च, M धानाश्च (M1 °न च) (for ऐडं च) Ca.c cite ऐडं (as in text)

33 [a]) S (except T3 नंदं) (for इति) K3 ते (for ये) G2 मत्या (for मत्ता) — [b]) K3 मिथुना; T1 मैथुना (for शीधुना) K1 शाकला च ये; K3 शाकले यने, V1 B D. e 8 पिष्ट(V1 पट्टु, B3 पिष्टु-, D3 पिष्ट)ग्निष्टा, B1.2 Da1 Dn1 D1.2-.7 शाकलाश्च ये (Dn1 ते), S पीलुकाव- (G2 °य)ते (for शाकलावत) Cc cites शाकले — [c]) K1 सबालवृद्धान, B1 वाला वृद्धा Ś1 K1.2 B3 D1-3.7 T3 G1 M1 क्रदतस्, S3 स्दत, K4 T1.2 क्रंदति; V1 D3 कुर्वंति, B1.2 Dn1 D1. कुर्वत्यन्; B1 कुर्दंत्वस; B3 Dn1 D3 कुर्दंति, G1 क्रीदतस्, G2 कुवत्यस्, M2-4 नर्दंतस् (for कूर्दन्तस्) Ca cites क्रंदत — [d]) T2 G2 तेषां (for तेषु) V1 B D S धर्मं (for वृत्त) — After 33, T2 G ins.:

388* यत्र लोकेश्वरः कृष्णो देवदेवो जनार्दनः ।
विस्मृतः पुरंदरस्तेषां धर्मः कथ भवेत् ।

[(L. 1) G2 लोकेश्वर (for लोके°) G1 दानवेषो, G2 वासु° (for देव°) — (L. 2) G3 विस्मृता (for विस्मृत)]

34 [a]) K3 सत, V1 Dn1 D3 अत, B1 Dn1 D1.2 इव; B3 D2 इत, B2 इत, M1 दत (for इति). — [b])

यदन्योऽप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ३४
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र पीलुवनान्यपि ।
शतद्रुश्च विपाशा च तृतीयेरावती तथा ।
चन्द्रभागा वितस्ता च सिन्धुषष्ठा बहिर्गताः ॥ ३५
आरट्टा नाम ते देशा नष्टधर्मान्न तान्व्रजेत् ।
व्रात्यानां दासमीयानां विदेहानामयज्वनाम् ॥ ३६
न देवाः प्रतिगृह्णन्ति पितरो ब्राह्मणास्तथा ।
तेषां प्रनष्टधर्माणां बाह्लीकानामिति श्रुतिः ॥ ३७
ब्राह्मणेन तथा प्रोक्तं विदुषा साधुसंसदि ।
काष्ठकुण्डेषु बाह्लीका मृण्मयेषु च भुञ्जते ।
सक्तुवाट्यावलिप्तेषु श्वादिलीढेषु निर्घृणाः ॥ ३८
आविकं चौष्ट्रिकं चैव क्षीरं गार्दभमेव च ।
तद्विकारांश्च बाह्लीकाः खादन्ति च पिबन्ति च ॥ ३९
पुत्रसंकरिणो जाल्माः सर्वान्नक्षीरभोजनाः ।
आरट्टा नाम बाह्लीका वर्जनीया विपश्चिता ॥ ४०
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते । C 8 2051 B 8 44 39 K 8 37 41

Da1 Dr.2 इव, G2 द्वित, (for हन्त) T2 इत भूयोपि मे शृणु ‡Cc हवेति वाक्यारंभे ।‡ — T1.2 G2.3 M ins after 34ab and G1 after 34, an addl. colophon [Adhy name बाहीकदुन्मन, M1 कर्णशल्यविवादे बाहीकदुन्मन — Adhy no (figures, words or both) T1.2 G M 37] — Before 34c, T2 G1.2 M ins कर्ण. — c) K2 V1 यदान्यो, M1 तदन्यो (for यदन्यो) B ब्राह्मण, M1 स्यक्तवान् [S]प्युक्तवान्) B3 कश्चिद्, S (except T1) तत्र (for अस्मान्) — d) B3 उक्तवान् (for ब्राह्मण)

35 b) V1 B2.. D2 पीलुवनाद(B2 °व)पि, B1 D2 6 7 T1 2 G1.2 M °नान्युत, G2 °नान्यथा Cv as in text Cc cites अपि (for अपि) — c) S1 K1 शतद्रुश्च, Da1 D1. 8 T1 G1 °द्रूश्च, Dn1 M2-4 °द्रूच (for °द्रुश्च) K1 G1 2 विपाशाश्च. Da1 D2 om. the second च — d) S K V1 B (except B) D (except Dn1 D1 2) T2 2 G M1 तृतीयैरावती तथा — e) S1 K2 वितस्था, G2 वितस्था. T1 M तु (for च) — f) S1 (sup lin.) मनेगंता (sic), K1 महागिरे, V1 बहिकृता, B1-4 Da1 Dn1 D1.2- 7 8 बहिर्गिरे, D2 वहति वा°, S महानदी (T2 °दा) (for बहिर्गता) B1 सिंधुपष्टावगाहिता, B. सिंधुपष्टाद्बहिर्गता

36 a) K2 अरिष्टा, K4 Da1 Dn1 D. आरद्दा, B3 आरद्दा D2 ते देशे, S (except T2) बाह्लीका (for ते देशा) — b) S K1.2 V1 B1 3-5 D1-4 7 नष्टधर्मा(V1 °र्म)न, B2 नष्टधर्माय S1 धर्मात् D2 नष्टदेशा न यान्व्रजेद् (sic), S (except T2) धर्मेभ्यार्यो हि ना(G नो)व्रजेत् — c) S K B Da1 Dn1 D1-7 8 T2 G1 2 M Cc दा(D1 G1 द)र्मीयाना, T1.2 G2 दासनीयाना V1 D2 प्रत्यनन्तरदेशा (D2 °द्दा)हि Cv as in text — d) B1 2-3 Da1 D1 2-7 7 वैदे(D1 °दा)हानाम्, Dn1 T2 बाह्लीकानाम्, D1.8 बाहीकानाम्, G2 विदेहायाम्) K2 अयज्विना, Dn1 °ज्विनां (for °ज्वनाम्) B2 विदिहानामगना (sic) Cc cites वैदेहिकाः

37 b) M2-4 ब्राह्मणा पितरस् (by transp) K1 Da1 D1.3 ब्राह्मणान् (for °णास्) T1 तदा (for तथा) — After 37ab, K2 ins

380* श्राद्धतर्पणकर्मेषु ते विप्रा यत्र सन्स्थिता ।
तस्मर्वं विफलीभूतमिति सत्यवती श्रुति ॥

— c) Some MSS प्रणष्टधर्मांगा, T1 प्रनष्टकर्मांणा — d) S K1 2 4 D1 बाह्लीकानाम्, K2 B2 बाहि°, V1 B1 3-5 Da1 D1-3 2 7 8 बाही°, G1.2 बाह्लि°

38 a) T2 G यथा, M तदा (for तथा) K1 चोक्तं — b) Dn1 विदुषा D2 कुरुसंसदि, M साधुसमत (M1 °ता) — c) K2 काष्ठकुंडेषु, T1 काष्ठकुंडेषु, G2 काष्ठकुंडेषु, Cc काष्ठ° (as in text) S K1 2 4 Dn1 बाह्लीका; K2 V1 B1.3-5 Da1 D1-5 7 8 बाहीका, B2 बाहिका, T1 बाह्लिका — d) Some MSS मृन्मयेषु, K1 मुगनेषु (sic), Dn1 मृता येषु Da1 Dn1 D2 om , D2 [अ]पि (for च) — e) K1-3 V1 Da1 D1.2 8 सक्तुवाधाव(K1 °ज्याव-, K2 °ट्यावि)लिप्तेषु, K2 शक्तुवाप्राव°, B1 शुक्तुवाट्याव°, B2 2 D3 शक्तुवाट्या(B2 °ट्या, D2 °धा)व°, Dn1 D2 4 7 T2 2 G M Ca सक्तुस्थाव°, T1 सक्ता सघाव°. D2 सक्तुवाढ(m °च)वलीढेषु — f) K2 4 V1 B D S श्वा(G2 दा)वलीढेषु T2 निर्गुणा; Cc निर्घृणा (as in text)

39 a) K1 अविकं, K4 आविष्क (for आविक) K4 चोष्ट्रि(T2 °ष्ट्र)क, V1 B1 T1 G चौष्ट्रक, D1 om. (for चौष्ट्रिकं) B1 वापि, S (except T2) चापि (for चैव) — b) M1 पीत्वा (for क्षीर) — c) S K1 2 बाह्लीका, K2 V1 B D1-7 8 बाहीका

40 a) K2 4 Da1 D1.5 Ca पुत्रसत्कारिणो, K2 सर्वसंकरिणो; D2 पुत्रासत्कारिणो, S पात्रस(M1 °सां)करिणो S1 जल्दा (sic), K2 जल्मा; K2 जाल्या, D1 जाल्या, D2 जन्मा, Ca c जाल्मा (as in text) — b) S1 सर्वांश्चक्षीरभूजन°, B2 सर्वांसु क्षीरभोजना; D2 सर्वान्सा क्षीर° Cc as in text. — c) K2 आरद्द, K2 Da1 Dn1 D1.6 आ(K3 अ)रद्दा, B2 D2 अरट्टा, B3 आरट्या S K1 2 Dn1 बाह्लीका, K2 V1 B Da1 D1-5 7 बाहीका — d) B1 विपश्चित, T2 G M1-3 विपश्चिता (for °श्चिता)

41 a) K2 V1 तत°, B1 2 D2 4.7 हतं, B3-5 Da1 D2

2067 .44 29 .37 49 यदन्योऽप्युक्तवान्सम्यो ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ४१
युगंधरे पयः पीत्वा प्रोष्य चाप्यच्युतस्थले ।
तद्वद्भूतिलये स्नात्वा कथं स्वर्गं गमिष्यति ॥ ४२
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र निःसृत्य पर्वतात् ।
आरट्टा नाम वाह्लीका न तेष्वार्यो द्व्यहं वसेत् ॥४३
वहिश्च नाम *ह्लीकश्च विपाशायां पिशाचकौ ।
तयोरपत्यं वाह्लीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ॥ ४४
कारस्करान्महिषकान्कलिङ्गान्*कीकटाटवीन् ।
कर्कोटकान्वीरकांश्च दुर्धर्मांश्च विवर्जयेत् ॥ ४५
इति तीर्थानुसर्तारं राक्षसी काचिदब्रवीत् ।
एकरात्रा शमीगेहे महोलूखलमेखला ॥ ४६
आरट्टा नाम ते देशा वाह्लीका नाम ते जनाः ।

हत, Dn1 S (except M1) हृति; D6 अत (for उत) D1 हतराज्य (for उत शल्य) — c) Dn1 यदा Ś2 K1.4 सत्यो, K8 B2 8 Da1 D1 2 5 सत्य; B1.4 D3.6 7 महां, B5 शल्य, Dn1 D6 8 S वाक्य (for सम्यो). V1 यदन्यप्रोक्तवान्शल्य — d) D6 ब्राह्मण

42 a) K4 पगधरे, T1 युगावरे, T2 युगचरे — b) Ś1 (sup lin.) उप्य; G2 प्रोच्य (for प्रोष्य) Ś2 K1 4 Dn1 G1 वा (for च) K1 om. अपि K8 उप्य वाय व्यवस्थले, V1 प्रोष्य चाप्याविक°; D5 प्रोष्य चावयुत°; T2 प्रोष्य वाप्यशुचि°, T8 G8 प्रोष्य चाप्युच्छ्रित°. Cc cites अविस्थले — c) B2 तत्तद्भूतमये, B3 यदुद्भूतिलये; D2 तद्वद्भूमि°; D8 M4 °द्भूतलये, T2 °द्भूनिलये, T8 G M1 2 तद्वत्पू(G1 2 °द्भू)तिपये Cc cites भूतिलये (as in text) V1 स्थित्वा (for स्नात्वा) Cv as in text — d) K8 B1 8 Da1 D1 4 5 7 8 गमिष्यसि Cc as text.

43 b) T2 यतो (for यत्र) T1 विसृत्य, T2 निःसार्य Ś2 D2 T1 G2 पर्वतान् — c) K2 आरट्ट, K8 Da1 Dn1 D1 5 आ(K8 अ)रट्टा, B2 अरट्टा; D2 आरभ्या (for आरट्टा) Ś K1 2.4 V1 T2 वा(Ś2 व)ह्लीका, K8 B Da1 D1–5 7 M2 4 वाहीका — d) Ś2 K4 [ऽ]न्वह वसेत्, V1 श्यह व°, T8 G M [ऽ]तिवर्तते (M1 °ति) (for द्व्यहं वसेत्) Cc cites द्व्यह (as in text) K8 न तेषा यो द्व्यहं वसेत्, T1 तेष्वार्यो नोपसिष्ठते

44 T2 om 44. — a) K4 वहीश्च, T8 वही च, G1.2 वाह्लीका (for वहिश्च) Ś1 K2 4 नामा, T8 नाम्ना (for नाम) Ś K1.2 4 B3.4 D2–4.8 हीकश्च, B1 वाहीको; B4m ख्यातौ तौ, Dn1 हीकश्चि; D7 वाहीक°, T8 वाहिश्च, G1 2 भीकश्च (for *ह्लीकश्च). K8 वहिनामावलीकश्च, V1 B2 5 Da1 D1 5 वहि(V1 वही-, D1 वहि)श्चैव व(B2 वा)हीकश्च, D6 वहिश्वरा वाह्लिकाश्च, T1 वाह्लीका नाव हीकश्च (sic), G3 वाह्ली नाम च हिमकश्च, M1 वाही च वाहकश्चैव, M2–4 वह्लिर्नाम वलीकश्च — b) B2 विख्यातौ च (sic), G2 पिशाचाया (for विपाशाया) G1 8 पिशाची च पिशाचक°, M1 द्वौ पिशाचौ बभूवतु° — c) Ś K1 2.4 वाह्लीका; K8 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 वाहीका — d) M1 नैषां K8 नैका सृष्टि प्रजापते (sic). — After 44, V1 B D (except D8) S (except T2) ins

390* ते कथ विविधान्धर्मान्ज्ञास्यन्ते हीनयोनय° ।

[Da1 D1 ते V1 Da1 D1 5 6 विहितान्, G2 विपुलान् (for विविधान्) V1 D3 कर्मान्, B2 3 भावान् B5 ज्ञास्यति]

45 Da1 D1 5 om from 45a up to line 1, of 391* — a) Ś K2 4 करिंकरान्; B6 कारस्करा, D6 T1 °स्कारान् Ś1 K1.2 महिषकान्; V1 M2 माहिषी(M2 °षि)कान्, K4 महीष°; B5 माहिष°, T1 महिषि° B2 कारक्षकार्महिषकान् — b) Ś2 V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 कालिंगान्, B2 कुलिंटान्, T1 करमीन्, T2 G M2–4 करमान्, M1 कुरटान् (for कलिङ्गान्) Ś K1 2 4 कीटकाटवीं, K8 ऊद(or वट)कालयान्, V1 B1 4 5 D2 4 6 7 केर(D6 कोम)-लांस्तया, B2 कीढकीडकान्; B3 कीटकोटरान्, Dn1 T1 M2–4 कीटकालि(Dn1 °ल)कान्, D2 °कादवीन्, D8 M1 °काटवीन्, T2 कटकालयान्, T8 G3 किटिलाकिलान्; G1 कीकटान्ब्रकान्, G2 करटालिकान् (for *कीकटाटवीन्) — Ś K1 2 4 om 45c–46b — c) K8 केरलान्कीरकावष्ठान्, V1 कर्कोटकाञ्चीनकांवष्ठान्, B2 °न्वीरकान्पष्ठगान्, B3 कर्कोटकमीवकांश्वरथान् (sic), B4 कर्कोटकान्वीरकांश्चरष्टान् (sic), B5 कोकिलान्वीरकांवाष्ठान् (sic), Dn1 केरलान्कीकटांवष्ठान्; D2 कर्कैतान्वीरकान्स्वस्थान्, D6 कर्कोटवीरकांवष्ठान्, D8 T2 केरलान्क(T2 °न्व)रकावष्ठान्, T1 कर्कशान्वीवकर्मोवान्; T8 G8 कर्कराश्विरकान्दाकान्, G1 अर्कराम्वीरकाश्यंतान्, G2 कर्करान्हिरकिंचाकान्, M1 कर्करान्वीरकाश्वस्थान्; M2–4 कर्करान्वी(M8 °शी)रकाश्मातान् — d) K8 T2 दुर्गमांश्च, V1 B2 Dn1 D6 8 दुर्मार्गांश्च, B5 दुश्चमांश्च, D2 दुर्मुपाश्च, T1 मृन्मार्गांश्च, T8 G M उन्मार्गांश्च (for दुर्धर्मांश्च) Dn1 वर्जयेत् (submetric), T1 विसर्जयेत्

46 Ś K1 2 4 om. 46ab, Da1 D1.5 om. 46 (cf v l 45) — a) K8 तीर्थान्यनुचरन्, Dn1 °न्सचरन्वै, D8 T2 G1 °नुसंचारान्, T1 G2 M °नुसचारी, Ca °सर्तार (as in text) — b) K8 D8 T8 G वाक्य (for काचिद्) — c) K1 शमीगेह, K4 शमीयाना (for °गेहे) Ś एकरात्रशमीगेहे, K8 °त्रं समीगेहे; V1 B1 2 4.5 Dn1 D2–4 6 7 °रात्रशयी (B2 °य, B5 °या) गेहे, B8 एसेनानुशयी देशे, T G एकरात्रमुपित्वेह, M1 °त्रोपिता गेहे; M2–4 °त्रग(M3 °क्ष)सी गेहे — d) Ś1 महोलखलु; D6 महोलूखल, M1 महालूखल- (for महोलूखल-) Ś2 K4 महोलूख(K4 °प)लमेखले, K1.2 महोलखलमेखले, V1 मत्तोदूपणमेखला (sic), T G महोलूखलमेखला° (T2 °लां)

47 Da1 D1 5 om 47ab (cf v l 45) — a) K

वसातिसिन्धुसौवीरा इति प्रायो विकुत्सिताः ॥ ४७
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
उच्यमानं मया सम्यक्तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ४८
ब्राह्मणः शिलिपनो गेहमभ्यगच्छत्पुरातिथिः ।
आचारं तत्र संप्रेक्ष्य प्रीतः शिलिपनमब्रवीत् ॥ ४९
मया हिमवतः शृङ्गमेकेनाध्युषितं चिरम् ।
दृष्टाश्च बहवो देशा नानाधर्मसमाकुलाः ॥ ५०
न च केन च धर्मेण विरुध्यन्ते प्रजा इमाः ।
सर्वे हि तेऽब्रुवन्धर्मं यथोक्तं वेदपारगैः ॥ ५१
अटता तु सदा देशान्नानाधर्मसमाकुलान् । C 3 2073 B 6 45 5

B2 आरट्टा (B2 ट्टा), K4 Dn1 आरट्टा, B3 आरट्या (for आरट्टा) M आरट्टानामतो देशो — b) K3 T3 G M बाह्लीक (G2 °ह्लिका), B D2 4-5 वाहीक (B°-- °का), T1 वाह्लीका, Ca वाहीका B2 नामतो जन (for नाम ते जना) B1 3 D2 7 तज्जनं, B ते गता, D3 S तद्वनं (for ते जना) — After 47[ab], N T2 ins

391* ब्राह्मणानमदा यत्र तुल्यकाला प्रजापते ।
वेदा न तेषां वेद्यं च यज्ञा यजनमेव च ।
व्रात्यानां दासमीयानामन्नं देवा न भुञ्जते ।
प्रस्थला मद्रगान्धारा आरट्टा नामतः खशाः ।

[Da1 D1 5 om line 1 (cf. v l. 45) — (L. 1) T2 ब्राह्मणाः पश्यन्ते (for °णानमदा) D2 तत्र (for यत्र) B3 तुल्यकाल K1 4 D1 प्रजापते, K3 T2 °पते D2 6 2 (marg.) ज्ञायते वाचनात्पुनः, Ca as above (for the posterior half) — (L. 2) D2 न्व, T2 वेनो (for वेदा) B2 नैषां च (for न तेषां) V1 वेदाश्च, D2 वेद च, D° वेदाश्च, T- विद्या च (for वेद्य च) Dn1 D3 T2 दर्भो K3 T2 यजन, V1 B5 Da1 D1 5 दन्न — (L. 3) MSS दासनानानां, T2 दासनां° D2 न विद्यते दुरात्मना (for the post half) — (L. 4) B2 जनना (for प्रस्थला) Ś K1.2.4 प्रस्थलान्यगाधारा, D2 प्रस्थला नाम गधारा (for the prior half) Ś K1 2 4 तत्वा, K3 अन्दा, Da1 Dn1 D1 5 आरदा (for आरट्टा) K2 3 B2 5 D1 8 नायन खसा°, V1 B2 Da1 D1 5 6 नाम (B3 °ग) तस्करा, B1 T2 नामत खशा (for °त खशा)]

— a) B Da1 D1.5 वशातिसिंधु°, V1 वामतिसिंधु°, T3 G3 वसति सिंधु°, M वसातिसिंधुसौवीराः — d) Ś1 K1 विकुत्सित°, K3 न्यू कुत्सिता, D2 विगर्हिता, D2 4 7 T3 G3 [ऽ]ति(T2 G3 °ति)कुत्सिता°, T1 2 G2 हि कुत्सिता G1 इति प्रायेण कुत्सिता, M योनिं प्राप्नोति कुत्सितां — After 47, K3 4 V1 B D ins an addl colophon. [Adhy name K3 Dn1 T2 कर्णवाक्य — Adhy no (figures, words or both) B2 44, B 45, Da1 D5 55, D1 38 D4 35, T2 39]

48 Before 48, N (except Ś K1 2) ins कर्ण उवाच — 48[ab] = 41[ab] — a) K3 D3 तत°, V1 Dn1 D3 S इति, B1.2.5 D1.3 4 7 इत, B3 4 Da1 D5 हत, D2 त्व च (for उत) — d) K3 एकाग्रेममना, V1 D5 एकाग्रो मिमना, B2 . M3-4 त्वमेकाग्रमना, D2 एकाग्राभि°, T1.3 G M1 त्व गेकाग्रमना

49 a) K3 V1 B D S शिल्पिनो (for शिलिपनो) D2 गेहे — b) Ś2 B1 G3 अभ्यगच्छन्, K3 V1 B. Dn1 D3 T1 G1 अभ्या° K3 त्वरातिथि°, Da1 पुरातिथे, D2 प्रियातिथि° — c) M1 समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — d) K3 V1 B D S वचनम् (for शिलिपनम्)

50 a) Ś2 हिमवत K1 T2 शृङ्गे — b) G3 एकदा Ś1 [अ]भ्युषित, K1 स्युषित, T1 [अ]ध्युषित, M3 [अ]भ्यु° V1 B. D2 6 G2 पुरा (for चिरम्) — c) K1 D1 दृष्ट्वा D3 हि (for च) D2 देहा (for देशा) T1 M transp बहवो and देशा — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T G1 3 M नानाधर्मसमावृ(B1 °श्रि)ता, D2 °वर्गसमाश्रिता ; D3 G2 °देशसमावृता (G2 °कुला)

51 G2 om (hapl.) 51[a]–52[b]. In B3, the sequence of stanzas 51–52 (with repetitions) is as follows – 51, 52[ab] (r), 51 (r), 52[cd], 51[cd] (r), 52 (r) — a) Ś1 (marg as in text) K1 3 Dn1 D3 4 M1 के चन, D5 क न च (for केन च) V1 Cnp न केनचिद्धर्मेण — b) B2 (both times) T1.2 G1 3 M1.3 विरुध्यत B3 (both times) D2 8 S (G2 om) transp प्रजा and इमा ॐCc इमा अनुभूतपूर्वा प्रजाश्च धर्मे सह न विरुध्यते इत्यन्वय।ॐ — c) K3 V1 B (B3 all times) D (except D3 8) T2 सर्वं K3 मेनुर; B3 (first time as in text) ते ध्रुवं, Da1 D1 . प्रब्रुवन, T2 तैर्ध्रुव (for तेऽब्रुवन्). T1 M1 सर्वे चाप्य(M1 न्य)वदन्धर्मं, T3 G1 8 सर्वाश्चाप्यच-(G1 प्यात्र)रन्धर्मं — d) K3 V1 B (B3 both times) D (except D3) T2 यदुक्त (for यथोक्त)

52 For sequence in B3, cf v l 51 G2 om. 52[ab] (cf. v l 51) — a) K3 अटवान्, D1 अटता Dn1 च (for तु) K3 V1 B (B3 first time) D T1 M3-4 ततो, B3 (second and third time) M1 तदा, T2 3 G1.2 मया (for सदा) — b) V1 नानादेश°, B3 (second and third time) नानाधर्मसमावृता — After 52[ab], B3 repeats 51 — c) S मया राजन् (for महाराज)

आगच्छता महाराज वाह्लीकेषु निशामितम् ॥ ५२
तत्रैव ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः ।
वैश्यः शूद्रश्च वाह्लीकस्ततो भवति नापितः ॥ ५३
नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्मणः ।
द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासोऽपि जायते ॥ ५४
भवत्येकः कुले विप्रः शिष्टान्ये कामचारिणः ।
गान्धारा मद्रकाश्चैव वाह्लीकाः केऽप्यचेतसः ॥ ५५
एतन्मया श्रुतं तत्र धर्मसंकरकारकम् ।
कृत्स्नमाटित्वा पृथिवीं वाह्लीकेषु विपर्ययः ॥ ५६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
यदप्यन्योऽब्रवीद्वाक्यं वाह्लीकानां विकुत्सितम् ॥५७
सती पुरा हृता काचिदारट्टा किल दस्युभिः ।
अधर्मतश्चोपयाता सा तानभ्यशपत्ततः ॥ ५८
बालां बन्धुमतीं यन्मामधर्मेणोपगच्छथ ।

— [d]) ŚK Dn1 वाह्लीकेषु, V1 L Da1 D1-5 7 8 वाही°, G1 3 वाह्नि° B8 T2 निशामिता, D2 परिश्रुत, G2 M3 निशामित, Cv निशामित (as in text)

53 [a]) K8 B D T2 3 G3 तत्र वै (for तत्रैव) — [b]) K4 V1 Dn1 D2 6 S पुनर् (for ततो) K1 4 M8 om. (hapl.) from क्षत्रिय up to भवति (in 54[b]) — [c]) G2 [अ]पि, M1 तु (for च) Ś1 साहीकस्, Ś2 K3 शाही°, K8 Dn1 D3 वाह्नी°, V1 B2-5 Da D1-5 7 वाही° B1 वैश्य शूद्रस्ततो भूत्वा

54 K1 4 M8 om. 54[ab] (cf. v. l. 53) — [a]) B1 M2-4 तु (for च) K8 V1 B1 3 4 Da1 D1 पुनर् (for ततो) — [b]) K8 B1 3 4 Da1 D1 6 8 ततो (for पुनर्) B2 ततो भवति ब्राह्मणा — [c]) K8 B3-4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 [अ]थ; V1 B1 5 D6 तु; T2 3 G हि (for च) — [d]) K8 V1 B D T1 3 G1 3 M [ऽ]भि-, T2 G2 हि (for [ऽ]पि)

55 [a]) K8 [ए]क कुले, K4 Da1 Dn1 D1 6 [ए]ककुले K8 विप्र B D2-4 6 7 S (except T2) भव(B2 °च) त्येक(G1 also °व)कुले विप्रा — [b]) Ś1 शिष्यान्ये, K1 सवेन्ये (sic), K8 शेषान्ये, V1 B2 D6 T1 G1 2 M शिष्टा ये, B1 3-5 D3 4 7 प्रसृ(B1 °हृ)ष्टा, Dn1 D8 T3 शिष्टोन्ये, G3 श्लिष्टाय (for शिष्टान्ये) T1 कर्म°, T3 G ब्रह्म° K2 शिष्यान्ये कामचकारिण (sic), K4 शिष्याने कामचारिण (sic) — [c]) K8 गधारा मद्रकाश्चापि, B1 2 Dn1 D4 7 गाधारमद्रका(B1 °क)श्चैव, S (except T2) गाधारका मद्रका(G1 पा°)श्च — [d]) ŚK1 2 4 Dn1 वाह्लीका, V1 B D2-5 7 8 वाही°, D1 वाहि°, G2 वाह्नि° V1 D6 चाप्यनेकश, B1 3 4 Dn1 D3 4 7 चाल्पचेतस, B2 5 D2 T2 3 G2 3 M चाप्यचेतस, D1 5 8 चाल्प(D8 °प्य)तेजस, T1 पापचेतसा, G1 चाप्यशेपत (for केऽप्यचेतस) K8 एवभूता विचेतस, Da1 वाही चाल्पकाश्चाल्पतेजस (sic)

56 [a]) B2 D6 T G एव (for एतन्) — [b]) G1 कर्मसंकरकारिणा — [d]) ŚK वाह्लीकेषु, V1 B Da1 D1-5 7 8 वाही°, T1 G2 वाह्नि°. V1 विपर्यय, G2 °र्त, Cv °यय (as in text)

57 57[ab] = 41[ab], 48[ab] — [a]) Ś. K3 V1 B3 Dn1 D3 8 S इति, S2 (sup. lin.) K1 तत्र, B1 हृत, B3 4 5 Da1 D5 हृत; D1-4 7 हृत (for उत) — [b]) B हृत — [c]) K8 यदायन्यो (sic) V1 D6 G1 M2-4 transp. अपि and अन्य B5 यदन्योपब्रवीद्वाक्य, M1 यत्तदन्योब्रवीद्वाक्य — [d]) ŚK वाह्लीकाना, V1 B Da D1-7 8 वाही°, T1 G2 वाह्नि°, M3 वाहीकार्य K3 B (except B5) Da1 D1-5 7 8 च कुत्सित, Dn1 T2 M निकृन्तन

58 [a]) B5 पुरा सती (by transp.), Da1 क्षतपुरा D7 हृता (for हृता) V1 B2 D6 आनीता ब्राह्मणी काचिद्, D3 क्षतपुरा हृता का°, T1 आनीय्येह क्षता का°, T2 3 G M आनीये(M2-4 °ते)हाक्ष(G1 °क्षि)ता का° — [b]) K2 D8 m आरब्धा, K3 दारट्टे, K4 Da1 D 3 आरट्टा, V1 D6 विरक्ता; B D2-4 7 M1 Ca आरट्टात्, Dn1 D1 दारि(D1 °र)का, D1 (marg.) T1 M2-4 आरट्टे; T3 G आरट्टे (for °ट्टा) — [c]) ŚK1 4 अधर्मजा (for °र्मत) ŚK2 4 चोपतापात्, Da1 (before corr. as in text) चोपजाता; D3 चोपजाया (for °तापात्) Ca cites उपजाता K1 अधर्मजाताश्च पतापात् (sic), V1 धर्मतश्चापजाता सा, G2 अधर्माचोपयाता मा — [d]) G1 स D5 T1 तदा (for तत) V1 G2 तानप्यस्यशपत्तत

59 [a]) K8 बाला K8 D बधुमती B2 ये मा, D8 T2 यस्माद् (for यन्माम्) — [b]) K1 B1 Dn1 T3 G3 M1 [उ]पगच्छत (B1 M1 °त), B1 5 °यच्छथ (B3 °त); G2 °भुजथ (for °गच्छथ) D2 अधर्मेणोप सारिप (sic), T2 अधर्मेण प्रयच्छथ — [c]) B3 भवति स्म (for भविष्यन्ति) S तस्मात्कुमार्य (T1 °मत्य, M1 °मार) स्वैरिण्यो — [d]) K8 बधुक्यो, K4 ध्वधुक्यो, Ca बध° (as in text) D2 न (for वै) B1 3-5 Da1 D1 3-7 कुलस्य K3 4 B2 1 Dn1 D7 T2 च (for व) B2 बधक्योधिकुलेषु च, T1 3 G M भविष्यति कु° Cv as in text — [c]) B2 न चेत्तस्मात्, B3 न चैव मा, T1 3 G M नैव तस्माद् (for न

तस्मान्नार्यो भविष्यन्ति बन्धक्यो वै कुलेषु वः ।
न चैवास्मात्प्रमोक्ष्यध्वं घोरात्पापान्नराधमाः ॥ ५९
कुरवः सहपाञ्चालाः शाल्वा मत्स्याः सनैमिषाः ।
कोसलाः काशयोऽङ्गाश्च कलिङ्गा मगधास्तथा ॥६०
चेदयश्च महाभागा धर्मं जानन्ति शाश्वतम् ।
नानादेशेषु सन्तश्च प्रायो बाह्या लयादृते ॥ ६१
आ मत्स्येभ्यः कुरुपाञ्चालदेश्या
आ नैमिषाच्चेदयो ये विशिष्टाः ।
धर्मं पुराणमुपजीवन्ति सन्तो
मद्रानृते पञ्चनदांश्च जिह्मान् ॥ ६२
एवं विद्वन्धर्मकथांश्च राजं-
स्तूष्णींभूतो जडवच्छल्य भूयाः ।
त्वं तस्य गोप्ता च जनस्य राजा
षड्भागहर्ता शुभदुष्कृतस्य ॥ ६३
अथ वा दुष्कृतस्य त्वं हर्ता तेषामरक्षिता ।
रक्षिता पुण्यभाग्राजा प्रजानां त्वं त्वपुण्यभाक् ॥६४
पूज्यमाने पुरा धर्मे सर्वदेशेषु शाश्वते ।
धर्मं पाञ्चनदं दृष्ट्वा धिगित्याह पितामहः ॥ ६५ C 8 2033 B 8 45 19 K 8 33 19

चैवास्मात्) K3 T1 3 G M विमोक्षध्व, V1 B D प्रमोक्षध्व — f) V1 घोरपातान्, B3 घोर पातान्, D4 मोह्रा पापान्, S घोराच्छापान, Cc घोरगावात् (for घोरा पापान्) B2 G2 नराधम (G2 °म) — After 59, K3 4 V1 BDS ins

392* तस्मात्तेषा भागहरा भागिनेया न सूनव ।

[G1 एषा K3 भागहारा, B2 S (except T2) °हर, B5 °हर्ता, Cc °हरा (as above) Ca c cites न सनव (as above) S (except T2) कथ धर्मान्वदिष्यसि (T1 °से) (for the post half)]

60 a) V1 सहपञ्चाला — b) K4 शाला (for शाल्वा) V1 B1 साल्वमत्स्या Ś2 मत्स्याव् K4 स नैषका, D2 सशैसिका, D3 ससैनिका, T1 3 G M1 3 च नैमिशा (for सनैमिषा) K3 शाल्वा मत्स्यनैमिषे, M2 साल्वा मत्स्या नैमिशा (submetric), M4 साल्वमात्स्याश्च नैमिशा — c) K3 कौशला, T3 G कौसला K3 4 D1 3 का(K4 क)शयोगाश्च, Dn1 D2 3 पौंड्राश्च, S काश(G3 कौश-, M1 काम)यश्चैव (for °योऽङ्गाश्च) — d) K3 B D (except Da1 D5) T2 3 G1 3 M3 4 कालिंगा (for कलिङ्गा) K3 V1 BDS (except T1) मागधास्

61 a) D3 महाभाग — b) V1 जानाति — c) K3 नानादेशाश्च Bomb ed नानादेशेष्वसंसश्च — d) K4 वाल्या॰ लयाद्, Dn1 वाल्वालयाद्, B2 4 D2 वाह्यन°, B3 राजन°, D6 वै वाकलाद्, G1 वाह्यालयाद्, G2 M वाह्या(G2 °ल्या)लयान् D3 प्रायो वाह्यात्स्मादृने, T1 प्रायशो वाह्लिकादृते, Cv as in text ॐCa प्रायो वाह्या यथोक्तदेशबहिर्भूता । लयात् मद्रदेशात्। ॐ Ca c cite ऋते (as in text)

62 a) K2 मत्स्येभ्यान्, K3 Da1 T1 मत्स्येभ्य K3 S कुरुपाचालदेशा (G2 °साल्वा) — b) T3 G1.3 ते (for आ) Ś2 नैमिष्याच्, K1 2 4 B1 3 4 D4 °पास्, B2 D3 नेमिषाच्, S नैमिशाञ् (T2 °शाश्) (for °षाश्) M4 चैदयो G1 यो निविष्टा (for ये वि) Cc cites विशिष्टा (as in text) — c) K3 पुराणा जीवत्ति (for पुराणमुपजी°) Cc cites पुराणम् (as in text) V1 Dn1 अनुजीवति (for उप°) — d) K1 3 V1 B (except B3) D (except Da1 D1) मद्रादृते (for °नृते) K3 D3 पञ्चनदॉश्र्, K4 नद्याश्र्, V1 B1 4 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 3 M2–4 पाञ्चनदाश्र्, B3 पाञ्चजनाश्र्

63 a) K2 B5 Dn1 D1 6 विद्वान्, S जानन् (G1 2 जान) (for विद्वन्) K1 धर्मकथा स, K2 °कथां स्त, K3 °कथास्तु, V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 S °कथासु, B4 °कर्मासु T1 3 G M नित्य (for राजस्) K4 एवं विद्वन्धर्मकथा स्तराणा, B1–3 D2–4 7 एवंविध ध(D4 क)-र्मकथासु (B3 °त्तु) राजन् — b) V1 D5 तूष्णीं भूयाद्, Da1 D1.5 तूष्णीमूते, Cc तूष्णीं भूतो (as in text) K4 V1 D2 6 8 भूय (for भूया) K3 तूष्णींभूतशल्यवाम्स्त्यरूप (sic), T1 3 G2 3 M2–4 °भूत शल्य भवेत्स(T3 G3 °त्त-, M4 °स्त)दा त्व, T2 तूष्णीभूयो जड शल्यात्र भूय, G1 M1 तूष्णींभूत शल्य भवे स(M1 °वन्स)दा त्व — c) V1 B5 D5 T2 राजन् (for राजा) — d) K1.2 षड्भागहंता D3 षड्भागहर्ता हि कृतानृतस्य

64 a) K3 om वा T3 G दुष्कृतानि — b) K1 2 4 हता, Da1 D1 5 हत्वा (Da1 °र्त्वा), G2 भर्ता (for हर्ता) B5 अरास्थिता (for अरक्षिता) — c) K3 transp रक्षिता and पुण्यभाग् M1 3 पापपुण्याना (for पुण्यभाग्राजा) — d) K1 तु पुण्यभाक्, K3 4 न पुण्य°, V1 B (except B3) D ह्य(D3 अ)पुण्य, S (except T2) तु पाप(M4 °द)भाक्

65 a) B3 रक्ष्यमाणे (for पूज्य°) V1 D6 सदा, S (except T2) तथा (M2–4 °दा) (for पुरा) B5 पूज्यमानेषु वा धर्मे — b) K3 4 सर्वदेवेषु — c) Ś2 K4 पचानद्, B2 पाञ्चा°, G1 पञ्च° B5 श्रुत्वा, Dn1 D3 S श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Cv as in text — d) Cv as in text — After 65, B2 reads 66ef

व्रात्यानां दाशमीयानां कृतेऽप्यशुभकर्मणाम् ।
इति पाञ्चनदं धर्ममवमेने पितामहः ।
स्वधर्मस्थेषु वर्णेषु सोऽप्येतं नाभिपूजयेत् ॥ ६६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
कल्माषपादः सरसि निमज्जन्राक्षसोऽब्रवीत् ॥ ६७
क्षत्रियस्य मलं भैक्षं ब्राह्मणस्यानृतं मलम् ।
मलं पृथिव्या बाह्लीकाः स्त्रीणां मद्रस्त्रियो मलम् ॥ ६८
निमज्जमानमुद्धृत्य कश्चिद्राजा निशाचरम् ।
अपृच्छत्तेन चाख्यातं प्रोक्तवान्यन्निबोध तत् ॥ ६९
मानुषाणां मलं म्लेच्छा म्लेच्छानां मौष्टिका मलम् ।
मौष्टिकानां मलं शण्डाः शण्ढाना राजयाजकाः ॥ ७०
राजयाजकयाज्यानां मद्रकाणां च यन्मलम् ।

---

66 Ś1 K1 2 om (hapl) $66^{a/c/}$ — ^{a}) Ś2 च शमीयानां, K8 वासमीयाना, V1 B D2 4 6–8 शमसमी°; Da1 D1 6 वृश मीया ते (Da1 ने), T1 °वीर्याणां; G1 2 उर्शनीयानां — ^{b}) D6 T8 G8 कृत्ये, Ca c कृते (as in text) Ś2 [अ]शुभकर्पणान, K4 शुभकर्मणां, G1 2 [अ]शुभकारिणा T2 मृगेस्वशुभ कर्मणा; Cv कृतेऽप्यशुभकारिणाम् — After 66^{ab}, K8 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place, while K4 V1 B D (except D2 8) S ins after 66^{ab}

393* ब्रह्मणा निन्दित धर्मे न स्व लोके किमब्रवी ।

[K4 ब्रह्मणे, D1 ब्राह्मणा B1 D2 4 7 निर्मिते (for निन्दिते) Dn1 धर्मे T1 ब्राह्मणो निन्दिता°धनान्, T2 G ब्राह्मणो निन्द्य (G1 गर्हिता, G2 निन्दिता)न्स्तान्, M ब्र(M1 ब्रा)ह्मणा निन्दिता° सर्वे (for the prior half) V1 Dn1 D3 तस्तु (for स) Da1 त (for स्व) K4 V1 B Dn1 D6 Co अब्रवीत B1–4 Da1 D1 3–7 यस्ताभिधर्मं(Da1 D1 6 °धर्म)गर्हति, T1 8 G M कश्चि(G2 पश्चि)द्धिसदाम(T8 G1 8 °ग, M1 °निशाम) कोमब्रवीत्, T2 कस्त्वा ह्यनिन्दितमब्रवीत् (for the posterior half)] — B2 om 66^{cd} D2 om 66^{cdef} D8 reads 66^{cd} on marg — ^{c}) D8 इम T1 G1 2 M इति पाचनदान्धर्मान् — ^{d}) Da1 D1 6 8 अवमन्ये — After 66^{cd}, D8 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place B2 reads 66^{ef} after 65 — ^{e}) Ś2 धर्मेषु, K4 चरितेषु, V1 B Dn1 T2 लोकेषु (for वर्णेषु) K8 B2 D6 स्वधर्मेषु च धर्मे(B1 रणे, D6 लोके)षु; T1 स्वधर्मस्थेषु सर्वेषु, T8 G1 3 स्वधर्मेषु स्व(G1 स)वर्णेषु, Co v as in text — ^{f}) Ś1 K2 सा॰तन्, Ś2 मुक्तवान्, K1 T2 कोप्येतान्, K8 V1 B1 8–6 Da1 D1 2–8 M1 Co सोप्येतान, Dn1 सोपि तान्, T1 8 G M2–4 सोप्येतान् (for सोऽप्येतं) K8 [अ]भ्यपूरयेत, V1 [अ]भ्यपूज°, B1 8–5 D T1 8 G2 3 M Co [अ]भ्य(Da1 D1 6 G1 °स्य, T1 °प्य)पूजयत्, T2 [अ]नुपू° (for [अ]भिपू°) K4 न हि तत्राभिपूजयेत्, B2 सोपि तानभ्यपूजयत्

67 K8 reads 67^{ab} for the first time after 66^{ab}, and D8 after 66^{cd} — ^{a}) K1 तत्र, V1 Dn1 T2 सत, B Da1 D1 6 हत, D2 4 7 हृत, D6 अत, T1 8 G M2–4 इति (for उत) — ^{b}) T2 स त (for हन्त) — ^{c}) K8 कल्मापपादा, Da1 D6 T1 °पाद, Dn1 D8 °पाद K4 कल्माप सरसि मग्ना — ^{d}) K8 G2 निमज्जन् Dn1 D8 T2 ब्राह्मणो (for राक्षसो)

68 ^{a}) Ś K1–3 V1 B Da1 D1 4 6–8 T2 G2 भैक्ष्य, Co भैक्ष (as in text) — ^{b}) Ś1 (b, corr as in text) K2 [अ]वृत; K3 4 V1 B D T1 M [अ]नृत; T2 G [अ]शुद्धं (for [अ]नृतं) — Ś1 K2 om (hapl) 68^{cd} D8 repeats 68^{cd} after 70 — ^{c}) Ś2 K1 B T2 8 G3 M1 पृथिव्यां Ś2 मूर्धम्य, K1 मृगोस्तु — ^{d}) Da1 8 दौष्कुले (for मद्रस्त्रियो) Ś2 K1 मद्रो यस्या स्त्रि(Ś2 °स्या म्र)यो मलं

69 Dn1 transp 69^{ab} and 69^{cd} — ^{a}) D3 नियच्यमानम्, T1 निमज्य° D3 उद्यम्य — ^{b}) M1 मगेजात, M2–4 स राजान (for कश्चिद्राजा) M2–4 निशाचर — ^{c}) K1 4 Da1 D1 8 अपृच्छत्, K2 B D2 4 6 7 T2 G2 अपृच्छत K8 चाख्याय, K4 ख्यापयातं; G1 °तस् (for °त) M1 अपृच्छतेन न यातं — ^{d}) B2 प्रोक्तं (for प्रोक्तवान्) B1–3 D2 4 7 तन्निबोध मे K1 V1 B1 Da1 Dn1 D1 2 3 S यत्तच्छृणु (T1 G1 2 M तच्छृणुष्व) नराधिप (K4 D4 धन)

70 ^{a}) D3 om म्लेच्छा — ^{b}) Ś K1 2 4 मौष्टिकं; B1 3–5 D2–4 Ca c मौष्टिका, B2 मौष्टिका, Da1 D1, मोष्टिका, Dn1 उष्टिको, D6 नौष्टिका, D8 मोष्टिका, S मुष्टिका K8 मला V1 वेषा मौष्टिका मल; Cv म्लेच्छानामौष्टिका मलम् — ^{c}) B1 3–5 D2–4 7 मौष्टिकाणां, B2 मौष्टिकाणां, Da1 D1 मौष्टिकाणां, Dn1 उष्टिकाणां, D6 S मुष्टिकानां (for मौष्टि°) K1 4 शठा, K2 शठा, K8 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–3 7 8 T2 8 M षण्ढा, B1 D6 G षण्ढा B5 शण्टा, D6 om, T1 षण्ड, Ca c शण्ढा (as in text) — ^{d}) K1 4 शठाना; K3 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–5 T2 8 M षण्ढाना, B1 D6 T1 G षण्ढाना, B4 शण्ढाना Ś1 (marg) K2 4 राजयाचका (K1 °क), Dn1 °याजका, D1 राज॰॰का — After 70, B3 repeats 68^{cd}

71 D8 om 71–72 — ^{a}) Ś K1 2 4 G1 राजयाचक (for °याजक) K8 -षण्ढाना, D3 T2 -याज्यस्य, M1 याजानां Cv as in text. — ^{b}) D3 यो मल K8

तद्धवेद्दं तव मलं यद्यस्मान्न विमुञ्चसि ॥ ७१
इति रक्षोपसृष्टेषु विषवीर्यहतेषु च ।
राक्षसं भेषजं प्रोक्तं संसिद्धं वचनोत्तरम् ॥ ७२
ब्राह्मं पाञ्चाला कौरवेयाः स्वधर्मः
सत्यं मत्स्याः शूरसेनाश्च यज्ञः ।
प्राच्या दासा वृषला दाक्षिणात्याः
स्तेना वाह्लीकाः संकरा वै सुराष्ट्राः ॥ ७३
कृतघ्नता परवित्तापहारः
सुरापानं गुरुदारावमर्शः ।
येषां धर्मस्तान्प्रति नास्त्यधर्म C 8. 2100 B 8 45 20 K 8 ?? 20

मद्रकाना च*मल Ca cites तद् (as in text) — [c]) B. om वै K2 D2 म मवेद्द, Da1 D1 8 तमावद्दं (for तद्धवेद्दं) Ca cites तव (as in text) K3 D2 तव मलो, B2 विषमल — [d]) B2 तु, B. त्व (for न) M1 यद्यन्ना (for यद्यस्मान्) V1 विमुंचते, B2 °चति, B न मुंचसि, D° विमुञ्चसे Ca as in text.

72 D2 om 72 (cf. v. l. 71) — [a]) D° अथ (for इति) K1 रक्षोपसृष्टेषु, K2 राज्ञोप°, G1 रक्षोपसृष्टेषु, Ca रक्षोभि°, Cc रक्षोप° B3 यदिद डोपसृष्टेषु, Cv इति रक्षोविषदृष्टेषु — [b]) B2 सर्व , Ca.v विष° (as in text) — [c]) K3 D2 राक्षसा, V1 B1 Dn1 D2 S विद्धद्भिर्, Cc राक्षसं (as in text) Ś K1.2 4 B2 4 D1 6-8 T2 भैषज, B3 वचन, Da1 D1 8 भैषण, Ca भेषजं (as in text) S (except T2) इष्ट, Ca प्रोक्त (as in text) Cv राक्षसा भैषज प्रोक्त — [d]) V1 B1 3-5 Dn1 D2 4 6 7 T3 G2 3 ससिद्ध°, B2 शाम्ति त्व, T1 ससिद्धिर्, M1 स विद्ध (for ससिद्ध) Da1 D1.8 T2.3 G3 ससिद्धवचनोत्तम, D2 °द्ध च वनोत्तर, Ca as in text, Cv सद्धिश्च च न चोत्तर

73 Before 73, K4 ins कर्ण उवाच — [a]) K1 ब्रह्म, Dn1 ब्राह्मणाया, D2 ब्राह्य, D° ब्राह्मण्य, T1 ब्रह्मा, G2 ब्राह्मणा, M2-4 ब्राह्मा Ca.c ब्राह्म (as in text) Da1 D1 - पचाला Cv cites ब्राह्म पाञ्चाला Ś1 K3 केकय्या, Ś2 (sup lin) K1 केकया, B3 केकेया, D1 केरवेया (for कौर°) Ś K2 4 स्व(Ś2 सु)धर्मा, K1 B1 Da1 D1 2 8 स्व(D2 स)धर्मं, V1 B1-3 D° 7 तु धर्मं, B. D2.4 तु धर्म्यं, T1 G2 M च धर्म्या (M1 °र्म्यं) (for स्वधर्म) K3 ब्राह्म च कौरवेयास्तु धर्मं, D2 आपाचाला कौरवेया स्वधर्मं, T2 ब्राह्मण पाचाला वै कौरवेयाश्च धर्मा, T2 G1 3 ब्रह्म (G1 ब्राह्मन्) सपाचाला कौरवेयाश्च धर्म्या Ca cites धर्म — [b]) T2 3 G M सत्या (for सत्य) T3 G1 3 मात्स्या G1 शूरसेनास् Dn1 T2 3 G1 3 M तु (for च) Ś1 Da1 D1.8 M1 यज्ञा, K1 8 V1 B D2-4 6-8 यज्ञं, T2 3 G M2-4 याज्या Cv शूरसेनाश्च यज्ञम् T1 मत्स्या मत्या शूरसेनास्तु याज्या (sic) — [c]) K1 प्राच्य, D2 प्राच्या, T2 प्राचो, Ca प्राच्या (as in text) Ś K2 4 दाम्या, V2 देशा, B2 दापा, B3 D° 8 Cnp दाशा Cc दासा (as in text) — [d]) T1 ते, Cc स्तेना (as in text) Ś1 K1 lacuna for वाह्लीका सकरा वै Ś2 K1 3 Dn1 वाह्लीका, K4 V1 B Da D1- 7 8 वाह्री°, T1 वाह्नि° B3 महकारश्च राष्ट्रा Dn1 संकरे, D2 सकर, Ca c °रा (as in text) B2 स्वराष्ट्रा°, Dn1 D3 सुराष्ट्र (D2 °ष्ट्रा)

74 T2 om 74[a3] — [a]) Dn1 कृतघ्नका, S (T2 om) कृतघ्ना वै Dn1 S(T2 om) परवित्तापहारा — [b]) K3 B1 2 3 Da1 D1-3 मद्यपान, V1 मदिरा°, B1 मद्यस्य पानं, Dn1 मद्यका नित्यं, S (T2 om) मद्यपाने (T3 G1 3 °नै) (for सुरापान) Ś K1 2 4 B3 4 गुरुदारावमर्षः , K3 °मर्दा, V1 B. Da1 D1 2- 7 °मर्द°, B1 °मार्ग, Dn1 S(T2 om) °मर्दा, D2 °भिमर्श B2 मद्य पीत्वा गुरुपमर्द (sic) — After 74[ab], K4 V1 B D (except D2 8) ins

394* वाक्पारुष्य गोवधो रात्रिचर्या
बहिर्गेह परवस्त्रोपभोग ।

[(L 1) D2 नो वधो (for गोवधो) — (L 2) B2 बहिर्देहु, Dn1 °र्हि, D2 °र्दौन, Cc °र्गेह (as above) K4 परवस्त्रोपमार्ग, B2 स्वप स्त्रोपभोगा°, B. Dn1 D2 परवस्त्रो(B. °स्त्र)पयोग]

— N repeats 74[cd] after 399* and M3 repeats 74[c]-75[c] after दिष्टान (in 75[d]) — [c]) B. Dn1 (second time) तेषा, T1 G1 3 एषा (for येषा) V1 Dn1 (second time) D3 T1 G1 धर्मास, T3 धर्माव, T2 G2 अधर्मास T2 तत्रवो (for तान्प्रति) V1 (second time) [अ]धर्मा, K1 D3 (first time) [अ]धर्मे, T1 निन्य, T2 3 G1 3 M धर्म (for [अ]धर्म) Dn1 येषां धर्मश्चापतितो ह्यधर्मो, G2 एषा धर्म्या प्रति नास्ति धर्म — [d]) Ś K1 B3-. Da1 D1 8 (all first time) T2 ह्यारट्टकान्, Ś K1 2 4 B1 Da1 D1 3 (all second time) 6 (first time) T3 G3 ह्यारट्टजान्, K2 V1 B1 Dn1 D2-4 7 (all first time) M3 (second time) ह्यारट्टाना; K3 V1 B1-3 Dn1 D2-4 6 7 (all second time) T1 G1 M आरट्टजान्, K4 ह्यारण्यकान्, D3 8 ह्या(D2 second time आ)रदकान्, G2 आरट्टाना Ś1 (both times) 2 (second time) K (both times, but K2 first time) B (both times, but B3 second time) D (both times, but Da1 D1 3 second time and Dn1 first time) T2 M1.3

आरट्टकान्पाञ्चनदान्धिगस्तु ॥ ७४
आ पाञ्चालेभ्यः कुरवो नैमिषाश्च
मत्स्याश्चैवाप्यथ जानन्ति धर्मम् ।
कलिङ्गकाश्चाङ्गका मागधाश्च
शिष्टान्धर्मानुपजीवन्ति वृद्धाः ॥ ७५
प्राचीं दिशं श्रिता देवा जातवेदःपुरोगमाः ।
दक्षिणां पितरो गुप्तां यमेन शुभकर्मणा ॥ ७६
प्रतीचीं वरुणः पाति पालयन्नसुरान्बली ।
उदीचीं भगवान्सोमो ब्रह्मण्यो ब्राह्मणैः सह ॥ ७७
रक्षःपिशाचान्हिमवान्गुह्यकान्गन्धमादनः ।
ध्रुवः सर्वाणि भूतानि विष्णुर्लोकाञ्जनार्दनः ॥ ७८
इङ्गितज्ञाश्च मगधाः प्रेक्षितज्ञाश्च कोसलाः ।
अर्धोक्ताः कुरुपाञ्चालाः शाल्वाः कृत्स्नानुशासनाः ।
पार्वतीयाश्च विषमा यथैव गिरयस्तथा ॥ ७९

(second time) पचनदान्, G2 जानपदान् Cv आरदे- जान्पाचनदान्धिगस्तु

75 a) B5 om आ Some MSS पचालेभ्य ; B1 3–5 D1 3 7 प(B1. 3 5 पा)चाल्येभ्य, D3 जांगला, S पांचाला (M1 °लान्) (for पाञ्चालेभ्य) D3 कौरवो K3 D3 नैमिषेया, S °शाश्च — b) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 M3 [ए]तेप्यथ, B2 [ए]ते प्रति, D3 चैतेप्यथ, G1 M [ए]वाप्यनु-, G2 [ए]वानु (for [ए]वाप्यथ) Ś1 K2 मत्स्याश्चैव ******, Ś2 मत्स्याश्चके पुत्र जानति धर्म, K1 मत्स्याश्चकेप्यत्र जा°, K3 4 मत्स्याश्चैतेप्यथ जा, D3 मत्स्याद्वैतेप्यथ जा°, T1 मत्स्याश्च वै ह्यनुजा° — c) K2 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G M अ(B1 त)थोदीच्यादा, K4 कालिंगकाश्च K3 शृंगका, B5 श्चेगणा, Da1 D1 5 चागदा, Dn1 चागक, T1 3 G M चेदयो (for चाङ्गका) D3 अथा(inf lin °थ)दीच्या मागधाश्चागकाश्च, T2 अतो दिव्यास्त्वागकमागधाश्च — d) After शिष्टान्, M3 (wrongly) repeats 74e–75c Ś1 K2 शिष्टास्त्वधर्मान, K3 शिष्टानध°, D6 शिष्टा धर्मान् (for °न्धर्मान्) Ca cites शिष्टान् (as in text), Cc शिष्टा° K3 T2 Ca वृद्धान्, M1 गृध्रान्, Cc वृद्धा (as in text) K4 शिष्टास्त्वेवमनुपजीवन्ति वृद्धा° Ca cites उप° (as in text)

76 a) K4 D6 प्राचीं-, B2 प्रतीचीं (hypermetric), Cc प्राचीम् (as in text) D3 प्राचीसमाश्रिता T1 श्रुता, G2 सता, Cc श्रिता (as in text) T2 G2 3 [आ]दित्या (for देवा) — b) B3 जातवेगा (for °वेद°) — c) Dn1 पितृभिर्; Cc पितर (as in text) S दक्षिणा (G2 °णा) पितृभिर्गु(G2 °भि क्ल)सा — d) D1 (also as in text) शुभेन D7 शुभकर्मणा

77 a) T1 पृथिवीं वारुण T2 पाशी (for पाति) — b) Dn1 पौलोमान् (for पालयन्) D6 वसुधा, D8 असुराद् (for °रान्) S (except T2) वहून् (for बली) K3 V1 B Da1 D1–5 7 पालयान° सुरान्बली — d) K4 ब्राह्मण्यो, B5 ब्रह्मणो; D2 °ण्या, D6 °ण्यै°, S ब्रह्मा च (for ब्रह्मण्यो) B1. 3 4 D1 2 4 7 ब्राह्मणै सह रक्षति (D1 पालय), Dn1 ब्रह्मणो स ह ***.

78 a) Ś2 K3 रक्षा पिशाचान्, M1 यक्ष पिशा° Ś1 हिमवन् — b) K1 D2 गुह्यका K3 गुह्यकाना घमादन (sic) — For 78ab, B1–4 Da1 Dn1 D1 2–5 7 T2 subst

395* तथा रक्ष पिशाचाश्च हिमवन्त नगोत्तमम् ।
गुह्यकाश्च महाराज पर्वतं गन्धमादनम् ।

[(L 1) B2 D1 रक्षा (D1 °ह) Dn1 हि, T2 रै (for च)]
— c) K4 D2 T1 G1 2 M ध्रुवं, Cc ध्रुव (as in text) — d) K3 त्रीँल्लोकान् (submetric), V1 B Da1 D1 2– T1 3 G M विष्णु° पाति, Dn1 विष्णुर्लोक; D2 °लोकान् T2 लोक पाति (for विष्णुर्लोकान्) K3 सनातन°, V1 मुनिश्रित, B3 D6 सुरनंदित, S (except T2) सुरोत्तम (T1 °मान्) (for जनार्दन) — After 78, M2–4 ins

396* नैव पाञ्चनदान्पापान्मद्रान्पाति कश्चन ।

M2–4 ins after 396*, T1. 2 G M1 after 78, an addl colophon [Adhy name T1 M2–4 कृष्णविवाद — Adhy. no (figures, words or both) T1 3 G M 38]

79 Before 79, S ins कर्ण उवाच — a) K3 इङ्गितज्ञश्च Ca c cite इङ्गितज्ञा (as in text) T G1 3 M तु (for च) D3 मगधी, M3 मागधा V1 B2 4 Dn1 D6 मा(B2 Dn1 म)गधा इंगितज्ञाश्च, G2 भावज्ञा मगधा प्रोक्ता Cv पार्वतेयाश्च विषमा — b) K1 प्रेक्षितज्ञश्च, V1 D6 प्रेषितज्ञाश्च, G2 इंगितज्ञास् (for प्रेक्षितज्ञाश्च) S तु (for च) K2. 4 V1 B1–3 5 Da1 D1–5 कोश(B1 °ष)ला, D8 कौशला, G1 कौसला — c) Ś2 अधोरथ ; G1 अयोंक्ता Ś2 B2 5 D1 कुरुपचाला — d) Ś1 K साल्वा (K1 °ल्व°), D8 शाल्या Ś K4 कृत्ना(Ś1 °स्ना)नुशासिन°, K2 5 Da1 D1 5 8 Ca कृत्स्नानुशासना(K2 °सिन°), Dn1 कृत्स्नानुशासनाद्, D6 °शासिन°, Cc कृत्स्नानुशासना (as in text) S सर्वोक्ता (T1 °क्त्या) द(G3 दा)क्षिणापथा — e) B2 पार्वतीयास् T1 G1 2 M तु (for च) T1 विज्ञेया (for विषमा) — f) B3 सर्वेव, T1 यथा च (for यथैव) Ś K1 2 4 T2 निरयस् (K4 °यास्), V1 D3 4 7 श्निरयस् (for गिरयस्)

सर्वज्ञा यवना राजञ्शूराश्चैव विशेषतः ।
म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियता नानुक्त इतरो जनः ॥८०
प्रतिरब्धास्तु वाहीका न च केचन मद्रकाः ।
स त्वमेतादृशः शल्य नोत्तरं वक्तुमर्हसि ॥ ८१
एतज्ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीपं मा स्म वै कृथाः ।
स त्वा पूर्वमहं हत्वा हनिष्ये केशवार्जुनौ ॥ ८२

शल्य उवाच ।
आतुराणां परित्यागः स्वदारसुतविक्रयः ।
अङ्गेषु वर्तते कर्ण येषामधिपतिर्भवान् ॥ ८३
रथातिरथसंख्यायां यत्त्वा भीष्मस्तदाब्रवीत् ।
तान्विदित्वात्मनो दोषान्निर्मन्युर्भव मा क्रुधः ॥८४
सर्वत्र ब्राह्मणाः सन्ति सन्ति सर्वत्र क्षत्रियाः ।
वैश्याः शूद्रास्तथा कर्ण स्त्रियः साध्व्यश्च सुव्रताः ॥८५ C 8 2114 B 8 43 42 K 8 38 40

---

80 a) D (m as in text) यानिया (for यवना) — b) B1 म्लेच्छान K2 B Dn1 D2-6 T1 2 G M स्वसंज्ञानिर(K2 °य)ता B1 म्लेच्छाश्च सज्ञानियता, T2 म्लेच्छा स्वय ज्ञानरता Ca c cite मज्ञा — d) S K4 विरक्त, C4 (sup lin) K1 अनुक्त, K2 ●●रन्न (for नानुक्त) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-6 T1 2 G M नानुक्तमि(K3 L Dn1 °तुक्त इ, M2 °क्तमि)तरे जना, T2 ननु स्वमितरे जना Ca cites नानुक्तम् and इतरे

81 a) K1 आप्रतिष्ठास्, K4 प्रतिरब्धास्, B1 2 4 D2 4 7 °रब्धास्, B3 4 Dn1 D2 °ब(D2 °न)द्धास्, D6 °बुद्धास्, S °रब्धास्, Ca रब्धाद्; (as in text) K2 B3 Dn1 D2 8 T2 च (for तु) S K1 2 4 Dn1 वाहीका, K3 V1 B Dn1 D1 2 4 °वाही° Cv प्रतिरब्धास्तु वाहीका (as in text) — b) K4 B3 केन च, Dn1 D1 2 3 केचन (for केचन) — c) M1 तत् (for स) D3 T1 M1 एतादृश S-D4 शल्य, B3 शल्य — d) T1 M मा प्रमूयास्त्वमुत्तर, T2 G मा भूया वा(G2 °द्वा)क्यमुत्तर — After 81, S K2-4 V1 B D T2 ins

397* पृथिव्या सर्वदेशाना मद्रको मल उच्यते।

[V1 पृथिव्या S K1 2 Da1 D1 5 मद्रका K3 B D6 5-8 मल (for मलम्) K4 मद्रकान्मल उच्यते (for the posterior half)]

K4 B D cont.

398* तथा स्त्रीणां च सर्वासां मद्रिका मल उच्यते ।

[D6 तथैव स्त्रीणा सर्वासां (for the prior half) B1 मल]

K4 B D cont. S K2 3 V1 ins after 397* K1 after 81

399* सीधो पान गुरुतल्पावमर्दो
भ्रूणहत्या परवित्तापहार ।

[(L 1) K3 B1 Da1 Dn1 D1 5 6 8 सीधुपान, V1 सीधु K3 Dn1 D2 6 गुरुतल्पावमर्शो (K3 °र्शी) — (L 2) S K1 2 4 भ्रूणस्य हत्या K4 परवित्तोपहार, Dn1 D2 6 मातृहत्या (Dn1 स्या)°]

— After the above, N repeats 74cd

82 a) K2 Dn1 T2 एव (for एतज्) D1 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) V1 जोषमास्त्र, Dn1 जोषमा स्थ, Ca जोषमास्व D2 तज्ज्ञात्वा जोषमास्व (submetric) — b) K3 प्रतीप मा स्म प्रकल्पयाः, T2 मा स्म चैवोत्तर वद Ca c cite प्रतीप (as in text) — c) K3 मत्वा, V1 B Dn1 D2-4 7 8 मा त्वा, K1 D6 मा त्वा, Da1 D1 6 मा त्वा, T2 त्वा तु (for स त्वा) — d) S2 न हिष्ये (sic) — For 82, S (except T2) subst

400* एवं ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीप
मा स्म कृथ्य पापकृता वरिष्ठ ।
पूर्वं हत्वा त्वा ससुत्र दलौश्च
पश्चाद्धत्ये वासुदेवार्जुनौ च ।

[(L 1) T1 मत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 प्रतीपे, G2 °पो — (L 2) T1 नास्मान् (for मा स्म) T1 कृत्य , T3 G M1 कृत्य, M2-4 कृथ (for कृथ्य) T1 पापमाने G1 M2-4 वरिष्ठ, M1 °ष्ठ — (L 4) G1 2 पश्चाद्धत्ये(G2 °स्ये)]

83 S (except T2) transp 83 and 84 G1 om 83ab After the ref, B2 reads 8 36 14c-21b — a) S (S2 sup lin as in text) K2 4 इतराणां T3 G3 परित्याग — b) K1 2 सुदारसुतविक्रय , K4 D3 स्वदारासुत°, S (except T2, G1 om) स्वदाराणा च विक्रय (T2 G3 °यं) — c) S K1 2 4 अगेषु विद्यते, V1 B1 2 4 D3 4 7 अगे प्रवर्तते, D1 °षु वर्तत (sic) — d) T1 2 एषाम् (for येषाम्) T1 अथ (for अधि)

84 For the incident, cf 5 165 3-6 S (except T2) transp 83 and 84 — a) G1 °संख्याना — b) K3 यत्त्वां, V1 B D (except Dn1) T2 3 G3 यत्त्वा, G2 स तु, M1 यत्तो (for यत्त्वा) T1 तथा (for तदा) S (except T3) [अ]चिवान् (for [अ]ब्रवीत्) — c) V1 तद् (for तान्) — d) D6 कुप्य मा; D3 G1 मा क्रुधा (D3 °ध), T1 मा कृथा (for मा क्रुध) D2 निर्मन्युर्भवता ध्रुव

85 b) K3 V1 B Da1 D1-8 S (except T2) क्षत्रिया सति सर्वत (V1 Da1 D1 2 7 6 T3 G °त्र) Dn1 सर्वत्रैव हि क्षत्रिया — c) D4 वैश्य — d) T1 सत्यत्र, T3 G M स(M1 स)त्यश्च (for साध्व्यश्च)

B 3115 C 45 43 C 33 41 रमन्ते चोपहासेन पुरुषाः पुरुषैः सह ।
अन्योन्यमवतक्षन्तो देशे देशे समैथुनाः ॥ ८६
परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।
आत्मवाच्यं न जानीते जानन्नपि विमुह्यति ॥ ८७

संजय उवाच ।

कर्णोऽपि नोत्तरं प्राह शल्योऽप्यभिमुखः परान् ।
पुनः प्रहस्य राधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ॥ ८८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥

---

86 G2 om 86–87 — a) B2 रमति, G1 रणं ते (for रमन्ते) K1 मोपहासेन, D8 योप°, T1 चोपहासैश्र, T2 G1 3 M °हास्येन (M1 °स्यैन) — b) D3 8 m संगता°, T1 पुरुषान् — c) K3 अवचोक्षतो; V1 Dn1 D6 T2 अभिमस्तं (T2 °स्तं)तो, B1 3 5 अवरक्षतो; B2 अतिभक्षतो, D8 अवतक्षांते (sic), Cc °तक्षन्त (as in text) D1(marg) 3 अन्योन्य (D3 °न्य-) सर्वत क्षा(D3 क्ष)ता, T1.2 G1 3 अन्योन्येन मदक्षी(T3 G3 °क्षी)या; M अन्योन्येन मता क्षांता — d) K4 सुमैथुन° B2 5 समैथुन° (B5 °न), Dn1 D2 6 S (G2 om) च मैथुने (D2 °ना, M1 °न) Cv as in text

87 G2 om 87 (cf v l 86) — a) B3 D3 परवाक्येषु, Ca c °वाच्येषु (as in text) — c) L3 Dn1 D2 आत्मवाक्य, B1 °वाचा S (G2 om) जानाति — d) K1 न स्वह्यति (sic), K3 विमुच्यति, V1 Dn1 D6 न तुष्यति, B Da1 D1.3–5 7 T1 च मुह्य(Da1 D1 5 °च्य)ति; T2 न वाच्यते, T3 G3 M2–4 च (T3 G3 न) मुह्यते, G1 विमुह्यते, M1 °मुह्यते Cc cites मुह्यति — After 87, K4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 4 (lines 1–6 on marg) 5–7 S (T2 om. lines 1–4 and 7) ins

401* सर्वत्र सन्ति राजान स्व स्व धर्ममनुव्रता ।
दुर्मनुष्याभिगृह्णन्ति सन्ति सर्वत्र धार्मिका ।
न कर्ण देशसामान्यात्सर्वं पाप निषेवते ।
यादृशा स्वस्वभावेन देवा अपि न तादृशा ।
संजय उवाच ।
ततो दुर्योधनो राजा कर्णशल्याववारयत् ।
सखिभावेन राधेयं शल्य स्वाञ्जल्यकेन च ।
ततो निवारित कर्णो धार्तराष्ट्रेण मारिष ।

[(L 1) Om. in G2 B2 5 सर्व वसंति (B5 °ते) (for सर्वत्र सन्ति) — (L 2) Om in T1 Da1 D1 5 दुर्मनुष्य V1 न गृह्णति, T3 G M निगृह्णन Da1 D1 5 न हि (for सन्ति) — (L 3) B2 स (for न) M1 ददया (for देश) K4 °मामान्यान्, Da1 D1 5 °समयात्, M1 °मामान्या D1 सर्व, D6 M1 सर्वं, T1 G2 सर्व (for सर्वं) B5 पापर् (for पाप) B2 निषिच्यते, B5 निषेव्यते, D3 निषेधते, T1 तु दृश्यते (for निषेवते) — (L 4) V1 तु स्वभावेन, B3 स्वप्रभा°, Da1 D1 5 च स्वभा°, S (T2 om) स स्वभा° (for स्वस्वभा°) B1 देशा, Dn1 ते वा (for देवा) D6 च (for न) T1 3 G1 3 M देवास्तांस्तादृशान्वि(M1 °शा वि)दु, G2 ते देवास्तादृशान्विदु (for the post half) — V1 B1 3 om. संजय उवाच B1 om lines 5–7 — (L 5) T2 कर्ण शल्य च वारयत् (for the posterior half) — (L 6) G2 कर्ण (for शल्य) K4 T G M1 सौजन्यकेन, V1 B2 3 Da1 D4–7 स्वाजन्य(B2 °ल्य)केन, M2–4 स्वामिजनेन D1 4 शल्य स्वाजन्य केशव (D4 °चन) (for the posterior half)]

88 S (except T2) om 88ab — a) D1 om [ऽ]पि V1 प्राहात (for प्राह) — b) K3 D5 [अ]भिमुखा (D5 °ख), V1 सुमुख D6 [अ]भवन् (for परान्) — c) V1 B D T2 तत (for पुन) K3 राधेय. T1.2 G M प्रहस्य (G2 °मत्त) तत्र राजेंद्र — d) K3 [अ]नोदयत्; D1 [अ]चोदयन्, D3 T2 [अ]रोचत T1.2 G M याहि शल्येत्यचोदयत् (M3 °त्यपोचत) — After 88, K4 V1 B1 3 Da1 D1 5 6 ins

402* इदं तव मयाख्यातं क्षिप्तेन न त्वमोहदात् ।
[V1 Da1 D1 5 ख्यात (for [आ]ख्यात) B1 प्रक्षिप्तेन (for क्षिप्तेन न) K4 नव (for न तु)]
— On the other hand, T1 G1 2 M ins after 85. T3 G3 after 411*

403* तत प्रयान्त राधेय मद्रराज स्मयन्निव ।
अवस्फूर्ज्य इद वाक्यमब्रवीत्कुरुसंनिधौ ।
चमूं तवेमा विपुला समृद्धा
समस्येयामश्वनराकुला च ।
तथा प्रवेष्टा समरे धनंजय
कक्ष दहन्दीप्त इवाग्रयाशी ।
रथे स्थितौ वीर रणे वरेण्यौ
सिंहस्कन्धौ लोहितपद्मनेत्रौ ।
द्रष्टा भवानद्य चिरात्प्रयत्ना-
त्तथा हि मे शकुना वेदयन्ति ।

[(L 2) T1 अवभूय (sic), T3 G2–4 अवधूय (for °स्फूर्ज्य) — Lines 3–6 = lines 1–4 of 415* — (L 3) T1 M2–4 चमूम् — (L 4) G1 अश्वतराकुला (for °नरा°) M2–4 संख्ये ग°श्वनराकुल च — (L 5) M यदा (for तथा) — (L 6) T3 G3 कथ (for कक्ष) T1 M2–4 इवाश्रयाशय, T3 G3 °श्रयाशी, G2 °श्रयोमि (for °ग्रयाशी). — T2 reads lines 7–10 after 415* — (L 7) M1 रणे (for रथे) G1 स्थिते T3 G2 3 वीरवरौ (for वीर रणे) T2 रथे वीरव्रतावरेणी (sic) — (L 9) T1 प्रयत्न, G2 प्रयुक्ता (for प्रयत्नात्) — (L 10) G2 इमे (for हि मे) T3 G2 नोदयन्ति (for वेद°)]

— After the above, T2, read 8 31 53–54, T3 G3 read 8 31 53, G1 M1 8. 31 53a–55b, all these MSS repeating the portion in its proper place

Colophon om in B5 T1 2 G M — *Adhy name* B2 Dn1 D3 शल्यसंवाद°, B1 Da1 D1 4 5 7 कर्णशल्यसंवाद°, T2 शल्यसंवादविराम° — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 30 (as in text), K3 B1 45, Da1 D5 56; D3 36, D6 46, T2 40

३१

संजय उवाच ।
ततः परानीकभिदं व्यूहमप्रतिमं परैः ।
समीक्ष्य कर्णः पार्थानां धृष्टद्युम्नाभिरक्षितम् ॥ १
प्रययौ रथघोषेण सिंहनादरवेण च ।
वादित्राणां च निनदैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ २ C 8. 2123 B 8. 46. 2 K 8. 41. 2

☞ The sequence of stanzas in this Adhy in S (except T2) is so complicated that it is given here in a tabular form for the guidance of the reader

T1	T3 G3	G1	G2	M1	M2–4
53a–55b	53a–55b	53a–55b	53a–55b	53a–55b	53a–55b
55cd	55cd		55cd		55cd
40c–43b	40c–43b	40c–43b	40c–43b	40c–43b	40c–43b
417*	417*	417*	417*		
				43cd	43cd
44–51	44–51	44–51	44–51	44–51	44–51
39c–40b	39c–40b	39c–40b	39c–40b	39c–40b	39c–40b
39ab	39ab	39ab	39ab	39ab	39ab
419*	419*	419*	419*	419*	419*
52	52	52	52	52	52
56a–67b	56a–67b	56a–67b	56a–67b	56a–67b	56a–67b
	67cd	67cd	67cd	67cd	67cd
423*	423*	423*	423*		
68	68	68	68	68	68
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon
App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)		
1–4	1–4	1–4	1–4	1–4	1–4
App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)
	22cd	22cd	22cd	22cd	22cd
	405*	405*	405*	405*	
	22ef	22ef	22ef	22ef	22ef
24cd only	24	24	24	24	24
406*	406*	406*	406*	406*	406* :
5–36	5–36	5–36	5–36	5–36	5–36
411*	411*	411*	411*	411*	411*
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon

31

1 a) Dn1 om तत Ś1 K1.3.4 B5 Dn1 D8 T2 G1.2 परानीकमिद, B1–4 Da1 D1–7 °सह, T1 °मभि, T2 °जित (for °भिद) — b) D8 (by corr) व्यूढं, T3 G3 रूप (for व्यूह) B Da1 D1.3–5.7 कृत, S (except T2) महत् (for परै°) — c) T1 पाटविना (sic) (for पार्थानां)

2 c) T1 शंखवादित्रघोषेण.

वेपमान इव क्रोधाद्युद्धशौण्डः परंतपः ।
प्रतिव्यूह्य महातेजा यथावद्भरतर्षभ ॥ ३
व्यधमत्पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ।
युधिष्ठिरं चाभिभवन्नसपव्यं चकार ह ॥ ४
धृतराष्ट्र उवाच ।
कथं संजय राधेयः प्रत्यव्यूहत पाण्डवान् ।
धृष्टद्युम्नमुखान्वीरान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५
के च प्रपक्षौ पक्षौ वा मम सैन्यस्य संजय ।
प्रविभज्य यथान्यायं कथं वा समवस्थिताः ॥ ६
कथं पाण्डुसुताश्चापि प्रत्यव्यूहन्त मामकान् ।
कथं चैतन्महायुद्धं प्रावर्तत सुदारुणम् ॥ ७
क्व च बीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरम् ।
को ह्यर्जुनस्य सांनिध्ये शक्तोऽभ्येतुं युधिष्ठिरम् ॥ ८
सर्वभूतानि यो ह्येकः खाण्डवे जितवान्पुरा ।
कस्तमन्यत्र राधेयात्प्रतियुध्येज्जिजीविषुः ॥ ९
संजय उवाच ।
शृणु व्यूहस्य रचनामर्जुनश्च यथा गतः ।
परिदाय नृपं तेभ्यः संग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १०

3 ^{a}) T3 G1 3 वेपमानभुज॰ (for ॰न इव) — ^{b}) Dn1 युद्धशौंडैः (sic), Cp ॰शौण्ड॰ (as in text) Ca cites शौंड॰ Dn1 S प्रतापवान् (for परंतपः) — ^{c}) K1 T1 M1 प्रतिव्यूह (M1 ॰ह्) B2 महाराजा (for ॰तेजा) — ^{d}) K1–3 भरतर्षभः

4 ^{a}) D2 विधिमत् (for व्यध॰) Ś2 सुनाम् (for सेनाम्) — ^{b}) T2 चासुरीं — ^{c}) K4 वा (for च) V1 Da1 D1 5 [अ]भ्यपतद्, B D3 4 6 7 [अ]भ्य(B1 ॰व्य-, B2 ॰य)हनद्, D2 [अ]भिवनंद् (sic), D3 [अ]भ्यभवन्, T1 M1 [अ]प्यवदन्, T3 [अ]भ्यधावन्, G1 [अ]भिहवन् — ^{d}) B2 D5 अपसव्यं; G1 ह्यपसव्या (sic) — After 4, S (except T2) ins a passage given in App I (No. 6)

5 G2 repeats 406* and st 5–24 after 24. — ^{a}) K3 राधेय Ca as in text — ^{b}) G2 प्रतिव्यूहत; M1 2 प्रत्यव्यूह्यत — ^{c}) D3 (before corr) धृष्टद्युम्नसुतान् V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 6 T G2 (second time) संख्ये, B1 2 4 D2–4 7 सर्वान्, G1 2 (first time) 3 M संख्ये (for वीरान्) — ^{d}) Ś2 ॰रक्षवान् — After 5, K4 V1 B2 5 D (except D2 4 8) ins.

104* सर्वानेव महेष्वासानजय्यानमरैरपि ।

[K4 सर्वान्येव. B2 अजनिष्यान् (sic) (for अजय्यान्)]

6 ^{a}) V1 B5 Da1 D1 6 8 transp प्रपक्षौ and पक्षौ B5 D5 च (for वा) Dn1 T1.3 G (G2 both times) M के वा (Dn1 च) पक्षे प्रपक्षे वा (T3 G [G2 first time] च); T2 के पक्षे प्रतिपक्षे वा — ^{b}) K1 3 समसैन्यस्य, D4 भीमसेनस्य (for मम सैन्यस्य) K2 Dn1 संजय — ^{c}) K3 स विभज्य, D6 प्रविविश्य (for ॰भज्य) S K2 यथा न्याय्यं — ^{d}) K3 सा (for वा) D6 समुपस्थिता॰, D8 [आ]स्समुपस्थिता॰ T1 G1 2 (both times) M अवतस्थु सुदंशिता , T2 तन्ममाचक्ष्व संजय

7 ^{a}) Ś2 पांडुसुतश्च, Da1 Dn1 D5 ॰सुताश्च V1 Dn1 T2 वा (for च) — ^{b}) Ś2 D1 M प्रत्यव्यूह(M ॰र्ह्य)त, G2 (both times) प्रतिव्यूहत D2 मामक, D8 कौरवान् (for मामकान्) — ^{c}) B Da1 D1 3–5 7 चैव, D6 T1 चैतन्; G2 (second time) च तन् (for चैतन्) K3 B Da1 D1–5 7 8 T3 G (G2 both times) M महद्युद्ध, T1 ममायुद्ध

8 ^{a}) K2 3 T1 भी(K3 नि)भत्सुर् — ^{b}) K1 कर्णोत्ययाद्युधिष्ठिर, K3 य कर्णोयाद्यु॰ (corrupt), B2 Dn1 D8 यत्कर्णोगाद्यु॰, B3 कर्णोभ्यायाद्यु॰, T1 M2–4 कर्णोयासीद्युधिष्ठिर, T3 G2 (first time) 3 कर्णो यत्र युधि स्थित॰ (G2 [second time] ॰धिष्ठिर), G1 2 (second time) M1 कर्णो (G1 2 ॰र्णो) यासीद्युधिष्ठिर Ca cites यत् (as in text) — ^{d}) K1 Da1 शक्तोभ्येत्तुं (Da1 ॰तं), K3 शक्नोतु च, T1 2 G1 2 (both times) शक्तो जेतु

9 ^{b}) G2 पाञ्चो (for खाण्डवे) — ^{c}) G1 कथम् (for कस्तम्) V1 B Da1 D1–7 T3 G1.3 अन्यस्तु (for अन्यत्र) T1 राधेया; G2 (second time) राधेयो — ^{d}) Dn1 प्रतिशायात् (sic), D6 M ॰विध्येत्, T2 ॰यायात्, G2 (second time) ॰विध्यज् (for ॰युध्येज्)

10 ^{a}) D5 रचनम् — ^{b}) K3 B1–3 D4 8 (*sup lin* as in text) T3 G (G2 both times) M अर्जुनस्य, Dn1 T2 अर्जुनेन K3 तथा, T2 मया (for यथा) K3 [आ]त्मन॰; Dn1 [आ]हवे, T2 श्रुतं, T3 G (G2 both times) गत (for गत॰) — ^{c}) K3 V1 Dn1 D6 परिहाय (Dn1 ॰र्य), K4 परदाय, B Da1 D2–4 7 S (G2 both times) परिवार्य, Cc ॰दाय (as in text) S (except T2, G2 both times) नृपान् K1 Cc स्तेभ्य॰, K3 D8 येभ्य॰, B Da1 D1 3–5 7 स्व स्वं, S (except T2, G2 both times) सर्वान् (for तेभ्य॰) Cop परिवार्य नृप स्व स्व — ^{d}) T2 सग्राम K3.4 भवद्र् G2 (second time) transp अभवत् and यथा. B4 सदा (for यथा) B3 यथा युद्धमवर्तत.

कृपः शारद्वतो राजन्मागधश्च तरस्विनः ।
सात्वतः कृतवर्मा च दक्षिणं पक्षमाश्रिताः ॥ ११
तेषां प्रपक्षे शकुनिरुलूकश्च महारथः ।
सादिभिर्विमलप्रासैस्तवानीकमरक्षताम् ॥ १२
गान्धारिभिरसंभ्रान्तैः पार्वतीयैश्च दुर्जयैः ।
शलभानामिव व्रातैः पिशाचैरिव दुर्दृशैः ॥ १३
चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि रथानामनिवर्तिनाम् ।
संशप्तका युद्धशौण्डा वामं पार्श्वमपालयन् ॥ १४
समुच्छितास्तव सुतैः कृष्णार्जुनजिघांसवः ।
तेषां प्रपक्षः काम्बोजाः शकाश्च यवनैः सह ॥ १५
निदेशात्सूतपुत्रस्य सरथाः साश्वपत्तयः ।
आह्वयन्तोऽर्जुनं तस्थुः केशवं च महाबलम् ॥ १६
मध्येसेनामुखं कर्णो व्यवातिष्ठत दंशितः ।
चित्रवर्माङ्गदः स्रग्वी पालयन्ध्वजिनीमुखम् ॥ १७
रक्ष्यमाणः सुसंरब्धैः पुत्रैः शस्त्रभृतां वरः ।
वाहिनीप्रमुखं वीरः संप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८
अयोरत्निर्महाबाहुः सूर्यवैश्वानरद्युतिः ।
महाद्विपस्कन्धगतः पिङ्गलः प्रियदर्शनः । C 8. 2141 B 8 46 19 K 8 41 32

11 [b]) Ś1 (by corr) K1 4 D7 मागधाय्, K3 Da1 मगधाग् — [c]) Dn1 om सात्वत Ca cites सात्वत — [d]) Dn1 दक्षिणो, D2 दक्षिणे B2 पयन्, T2 पार्श्वम् (for पक्षम्) B1 D2 आस्थिता

12 [a]) B. प्रपक्षौ T2 शकुनिम् — [b]) T3 G (G2 first time) महाबल (for °रथ) — [c]) D2 विमल पादेय, T2 विपुलप्रासैस्, M1 विपुल प्रा° — [d]) V1 T1 G2 (second time) M2–4 तदानीकम्, B2 5 T2 M1 तद°; D2 स्व चा° (for तवानीकम्) K1 Dn1 D2 M1 अरक्षत (Dn1 °त, M1 °ता), D2 अरक्षिता, T1 अरक्षितान T3 G (G2 first time) तदानीमभ्यरक्षता

13 [a]) B. असमन्त्रात V1 D2 6 गान्धाररति(D6 °मि)-मत्रातै Da1 D1 5 °रैरभ्य(Da1 °य)स°, T3 G (G2 both times) °रैश्चाभ्यसं° — [b]) Ś K1.2 4 पार्वतेयैश् G2 (second time) तु (for च) B5 च दुर्जनं, Dn1 T2 सुदुर्जयैः — G2 (first time) om 13[cd] — [d]) K3 4 Dn1 D1 5 T2 M4 दुर्दर्शै, T1 दुर्जयै G2 (second time) विशालैरिव दुर्दर्शै

14 [a]) V1 B (except B2) D (except D8) T1.2 G (G2 both times) M चतुर्विंश महस्राणि, T2 चतुष्पष्टिमह°. — [b]) Ś2 आनिवर्तिना, B2 अनुव° — [c]) Some MSS ससप्तका — [d]) V1 B. Dn1 D8 T1.2 M1 वामपार्श्वम्, D3 T3 G (G2 first time) वाम पक्षम्

15 [a]) K1 समुच्छितास्, K3 D2 °स्थितास्, K4 V1 B D2.4.7 G2 (second time) Ca समन्वितास्, Da1 D1 5 समास्थितास्, Dn1 समुद्यतास्, D6 G2 (first time) समर्पितास्, D8 M1 समुच्छ्रितास्, T1 मदाह्वकास्, T2 संरक्षितास्, T3 G1.3 समूहितास् (for समुच्छितास्) Ś1 K2 *व*तै, K1 स्व विकृता (for तव सुतै) — [b]) Dn1 T2 कृष्णार्जुनजिघांसया, D5 कृष्णार्जुनजिघांसव — [c]) Ś2 K4 B. Da1 D1.6 M2–4 प्रपक्षे, K3 V1 B1–4 D2–4 6 7 T G (G2 both times) प्रपक्षा Ś1 K3–4 T1 G2 (second time) कामोजा, Ś2 कामोज, V1 कयोजा, M1 कयोजै — [d]) Ś2 V1 M1 शकैश्च, B2 शकाम्या, G2 (second time) शकश्च Dn1 स हि (for सह)

16 [a]) K3 V1 D3 T2 G1 निर्देशात्, M1 निदेशा D5 तव पुत्रस्य (for सूतपु°) — [b]) T G (G2 both times) M2–4 सरथाश्वैस्, M1 सरथाश्वैत (sic) — [d]) T1 केशवाश्च S (except T2, G2 both times) जिघांसव (for महाबलम्)

17 [a]) K3 V1 B Da1 D1–8 -मुखे (for -मुखं) Dn1 सेनामुखस्य मध्ये तु, T1.3 G (G2 both times) M तत सेनामुखे (T1 M1 °खो) कर्णो; T2 सेनामुखे तव कर्णो — [b]) K3 B1 2.4 Da1 D1–8 T1 3 G (G2 both times) M व्यव(B4 D2 °पा)तिष्ठत; V1 B2 5 [अ]प्यवातिष्ठत K2 दंशिताः Dn1 कर्णोतिष्ठत्सुदंशित, T2 नृपातिष्ठत्स दं° — [c]) Dn1 D8 T2 धन्वी (for स्रग्वी) T1 हेमवर्णाङ्गदस्तश्च — [d]) K3 ध्वजिनीमुखे, B D3 4 वाहिनीमुखं

18 [a]) K3 V1 B1.2 6 Da1 Dn1 D2–4 6 8 G1 रक्षमाण (B2 5 °णे) K3 तु संरब्ध, K4 सुसंरब्धै (sic) — [b]) Dn1 अस्त्र° (for शस्त्र°) V1 B5 Dn1 D6 S (G2 both times) वरै (for वर) — [c]) V1 B1.3–5 D (except D8) T1.2 वाहिनी(B1 5 Da1 D2 4 5 T1 2 °नीं)प्रमुखे Ś2 वीरा, K3 वीर — [d]) T2 संप्रहर्षन् K4 D1 अशोभत, Dn1 T2 व्यरोचत

19 [a]) Ś1 (sup lin as in text) अभ्यरत्निर्, K1 Ca अरत्नि-, K4 B1–4 D3 4 7 अभ्यवर्तन्, V1 D6 महासत्त्वो, D2 अधोवर्तिन्, T1 मनुजस्तु; T2 आयोधने, T3 G1 2 (second time) 3 अशोकस्तु, G2 (first time) अशोभत B2 महाराज (for °बाहु) — [b]) V1 B5 D6 G2 (first time) चंद्रवैश्वानरप्रभ, B1–4 Da1 D1 3–5 7 सूर्यवैश्वानरप्रभ, Dn1 T1.2 वैश्वानरसमद्युति; T3 G (G2

42 20 32 दुःशासनो वृतः सैन्यैः स्थितो व्यूहस्य पृष्ठतः ॥१९
तमन्वयान्महाराज स्वयं दुर्योधनो नृपः ।
चित्राश्वैश्चित्रसंनाहैः सोदर्यैरभिरक्षितः ॥ २०
रक्ष्यमाणो महावीर्यैः सहितैर्मद्रकेकयैः ।
अशोभत महाराज देवैरिव शतक्रतुः ॥ २१
अश्वत्थामा कुरूणां च ये प्रवीरा महारथाः ।
नित्यमत्ताश्च मातङ्गाः शूरैर्म्लेच्छैरधिष्ठिताः ।
अन्वयुस्तद्रथानीकं क्षरन्त इव तोयदाः ॥ २२
ते ध्वजैर्वैजयन्तीभिर्ज्वलद्भिः परमायुधैः ।
सादिभिश्चास्थिता रेजुर्द्रुमवन्त इवाचलाः ॥ २३
तेषां पदातिनागानां पादरक्षाः सहस्रशः ।
पट्टिशासिधराः शूरा बभूवुरनिवर्तिनः ॥ २४
सादिभिः स्यन्दनैर्नागैरधिकं समलंकृतैः ।
स व्यूहराजो विबभौ देवासुरचमूपमः ॥ २५

second time) M चन्द्रवैश्वानरद्युति — d) B (B2 lacuna) Da1 D1.3–5 7 पिंगाक्ष (for पिङ्गल) — e) K4 वृत्त, D6 महा- (for वृत) — f) G2 (second time) विष्ठत

20 K1 om 20 — a) K4 तमघयान्, T3 G (G2 (first time) तन्मध्ये स (for तमन्वयान्) K3 S (except T2, G2 first time) महाबाहु, Da1 D1 5 °राज — b) G3 (first time) स्थितो (for स्वय) M1 नृप — c) K3 B Da1 D1.3–5 M1 चित्राश्वैश्च (K3 °श्वै), T2 चित्रश्च (for चित्राश्वैश्च) V1 °सेनाहैं, G2 (second time) °सनाह (for °सनाहै — d) V1 B5 Dn1 D6 सोदरैर्, T2 सदारैर्

21 a) K3 Dn1 D2 6 8 रक्षमाणो; G3 (first time) M रक्ष्यमाणेर् Dn1 D1 6 महावीर्य — b) T2 M2–4 सहितो K3 Dn1 D1 8 मद्रकैकयै, B6 मद्रकै सह, G3 (both times) °कै रथ (for °केकयै) — c) K3 महाराजा, V1 G3 (first time) °बाहु (for °राज)

22 b) B2 4 transp ये and प्रवीरा Da1 D1 5 च वीरा (for प्रवीरा) — S (except T1 2) read 22[cdef] and 24 for the first time after App I (No 6) — c) V1 Dn1 T1 नित्यं मत्ताश्च; G2 (first time) ये प्रमत्ताश्च B3 मातगी, Ca °गा (as in text) — d) T1 शुरध्येर्, G (G2 first and second time) M1 (first time) 2 (both times) 3 (first time) 4 (both times) मत्तैर्; M3 (second time) मुक्तैर् (for म्लेच्छैर्) K3 B D3.4 7 8 T3 G3 M2–4 (all S MSS first time) समन्विता, V1 Da1 D1 5 6 समास्थिता (V1 °गता, D1 °हिता) (for अधिष्ठिता) — After the first occurrence of 22[cd], T3 G M1 ins

405* आरोहणैर्महामात्रैस्तोमराङ्कुशपाणिभि ।

[T3 G3 आरोहकैर् G2 -धारिभि (for -पाणिभि)]

— e) Ś1 अनुयुस, Ca अन्वयुस् (as in text) B5 तद्रथानीकः, G3 (second time) ते द्वानीक T2 अथा न्वयुस्तथानीक — f) K3 V1 Da1 D1 5 G3 (second time) रक्षंत, T1 गर्जंत (for क्षरन्त)

23 a) K1 3 V1 D2 G1 2 (first time) तैर्, T1 के- (for ते) B3 D2 विजयतीभिर् — b) M वर्मिता (for ज्वलद्भि) — c) T1 हार्दिभिश् (for सादिभिश्) Ca c cite सादिभि (as in text) B4 छादिता (for श्चास्थिता) K3 रेणुर्, K3 रुजु (sic), T1 नागा (for रेजुर्) — d) T3 G1 2 (second time) धूयमाना, G3 (first time) M धूमायत (for द्रुमवन्त)

24 T1.3 G M read 24 (T1 24[cd] only) for the first time after the first occurrence of 22[cd], G3 consequently reading the same thrice (cf v 1 5) — a) V1 Dn1 T1 2 (both second time) G1 (both times) 2 (second and third time) 3 (both times) M2–4 (second time) पदाता (Dn1 °ती) नागाना, D3 रथाश्च — b) V1 पदरक्षा T3 G1 (both first time) 2 (all times) 3 (first time) M2–4 (all second time) समतत (for सहस्रश) — c) K3 पारदासीधरा, D5 पादिशासि, T1 (first time) पट्टिसासिरथा, T1 (second time) पट्टसाशीधरा, T2 पट्टि सासि, T3 G1 (both times) 2 (all times) 3 (both times) M2–4 (all second time) पट्टसासि K3 सर्वे, Dn1 शूला (for शूरा) — d) B3 4 Da1 D5 अनिवार्तिना T1 3 G1 (all first time) 2 (all times) 3 M (all first time) चापबाणसुसुठिन (G1 M2–4 °भि) — T1 3 G M ins after the first occurrence of 24 G3 repeats after the second occurrence of 24

406* भिण्डिपालधराश्चैव शूलहस्ता सुचक्रिण ।
तेषा समागमो घोरो देवासुररणोपम ।

[(L. 1) T1 °रथा (for °धरा) T3 G3 कुल, M2–4 स्थूल (for शूल) T1 च, T3 G3 (both times) 3 स- (for सु-) — (L. 2) G3 (second time) एषा (for तेषां)]

25 b) V1 Dn1 D6 T2 अश्वैश्च (for अधिक) S (except T2) पत्तिभिश्चाप्यलंकृतै — c) Dn1 सन्यूह राजा, T2 स व्यूह राजन् — d) Ś2 Dn1 D2 देवासुर चमूसम, T2 M2–4 °चमूपमं, G1 देवराजचमूपम.

बार्हस्पत्यः सुविहितो नायकेन विपश्चिता ।
नृत्यतीव महाव्यूहः परेषामादधद्भयम् ॥ २६
तस्य पक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतन्ति युयुत्सवः ।
पत्त्यश्वरथमातङ्गाः प्रावृषीव बलाहकाः ॥ २७
ततः सेनामुखे कर्णं दृष्ट्वा राजा युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाच ह ॥ २८
पश्यार्जुन महाव्यूहं कर्णेन विहितं रणे ।
युक्तं पक्षैः प्रपक्षैश्च सेनानीकं प्रकाशते ॥ २९
तदेतद्वै समालोक्य प्रत्यमित्रं महद्बलम् ।
यथा नाभिभवत्यस्मांस्तथा नीतिर्विधीयताम् ॥३०
एवमुक्तोऽर्जुनो राज्ञा प्राञ्जलिर्नृपमब्रवीत् ।
यथा भवानाह तथा तत्सर्वं न तदन्यथा ॥ ३१
यस्त्वस्य विहितो घातस्तं करिष्यामि भारत ।
प्रधानवध एवास्य विनाशस्तं करोम्यहम् ॥ ३२

युधिष्ठिर उवाच ।

तस्मात्त्वमेव राधेयं भीमसेनः सुयोधनम् ।
वृषसेनं च नकुलः सहदेवोऽपि सौबलम् ॥ ३३
दुःशासनं शतानीको हार्दिक्यं शिनिपुंगवः ।
धृष्टद्युम्नस्तथा द्रौणिं स्वयं यास्याम्यहं कृपम् ॥ ३४
द्रौपदेया धार्तराष्ट्राञ्शिष्टान्सह शिखण्डिना ।
ते ते च तांस्तानहितानस्माकं घ्नन्तु मामकाः ॥ ३५

संजय उवाच ।

इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः । C 8 2159 B 8. 46 37 K 8 41 49

---

26 a) K1 बार्हसत्य, D2 °पत्य, Cc °स्पत्य (as in text) M4 स (for सु-) — c) T1 तदा च म, G1 नृत्यन्निव (for नृत्यतीव) — d) Ś2 K4 B5 D2 6 आददद्, T1 आददाद्, T3 G1 3 आदधाद् B1–4 D3.4 transp आदधत् and भयं

27 a) Dn1 पक्षा°, M1 पक्ष (for पक्ष-) — b) K3 Dn1 निष्पतंतो, T3 G1 3 निःसरति (for निष्पतन्ति) — Dn1 om 27c–28d — c) B (except B4) D3–4.6 7 हस्त्यश्व° (for पत्त्यश्व°)

28 Dn1 om. 28 (cf v 1 27) — a) Da1 D1 5 कर्णं K3 सेनामुखे तदा कर्णं — b) T3 राजन् — d) K3 एकं वीर, Cc एक°-(as in text)

29 b) T1 निहत (for विहितं) — c) B2 दृष्ट, T2 युक्त — d) K3 सुरानीक, V1 Da1 D1 5 साध्वनीकं, B1 3–5 D3 4 7 T2 Cv परानीक, B2 महा°, D2 3 T3 G1.3 M सारा°, D6 रथा°, T1 वीरा°, G2 एका° (for सेना°)

30 a) D3 तं (for तत्) Ś1 K2 तदेतद्वेपमालोक्य, V1 B5 Dn1 D6 S त(B5 D6 स्व)त्समीपगत (B5 °जन) श्चेतत् — b) Ś1 K1 प्रतिमित्र, D2 प्रतिमूला, T1 प्रत्यमित्र-, T2 °नीकं, Cc °मित्र (as in text) B2 T2 महाबलं — c) K4 [अ]स्मात् B2 यथाशोभ भवत्यस्मिन् — d) T1 [अ]नीके (for नीतिर्), G2 तथा कुरु महाबल

31 Before 31, T3 G1 3 ins संजय — a) G1 अर्जुन Da1 D1.5 राजा, Dn1 T3 G3 राजन् (for राज्ञा) — b) K3 D8 वाक्यमब्रवीत्; V1 नृपतिं ब्र°, T1 3 G M भूय अ-(T1 °यम, M2 4 °य मा)ब्रवीत् — c) S (except T2) यथा यथा भवानाह — d) T1 G2 तथा, G1 सत्य (for सर्वं)

32 a) B5 यस्तत्र, Dn1 यस्त्वया, D2 यस्तस्य, T1 यस्त्वस्य; T3 G2 3 यत्तस्य K3 विहतो, Dn1 [अ]भिहितो, T1 3 G2 3 विहितं; M1 निहतस् (for विहितो) Dn1 [अ]थाहं, T1 M तात (M1 °तस्); T3 G3 युक्त, G2 त तु (for घातस्) T2 यस्त्व व्यवहितो यावस्, G1 मयुक्तकस्य विहितं युक्त (sic) — b) K2 Dn1 T G M1 तत् (for त) T1 सुमत (for भारत) — c) T1 तथावमधिप चैव, T3 G M प्रधानमथ (G2 °पि) चैवास्य — d) T1 3 G M1 विनाश च (T1 M1 त)

33 a) K1 अपि, T1 3 G M जहि, T2 अथ (for एव) D2 भवान्प्रयातु राधेयं — b) K1 स्वयोधन

34 c) Ś1 K1 2 4 B1–4 D2–5 7 पाञ्चाल्यो द्रोणसुत यातु (B2 यत्ते); Da1 D1 5 धृष्टद्युम्नो द्रोणसुतं — d) V1 B Dn1 D3 4 6 7 S योत्स्यामि (for यास्यामि)

35 a) D2 द्रौपद्या धार्तराष्ट्रेण — b) S शेषान् (T2 शिष्टा), Ca शिष्टान् (as in text) D2 M4 शिखण्डिन — c) D5 ततो (for ते ते) T2 रोचत (for ते च तास्) B2 3 5 स(B2 नि)हितान् K3 D8 (by corr) ते च ते वाहितांस्तास्तान्, D4 ते ते च महितानस्मान्, T1 3 G M ततस्तानहितान्शीघ्र — d) M1 ह्यस्माक M1 हन्तु (for घ्नन्तु) D2 सोमका (for मामका)

36 b) B4 [अ]र्जुनस्तदा (for धनंजय) — c) Ś K1.2 4 Dn1 आदिदेश; V1 संदि° (for व्यादि°) Dn1 T1 M च (M स) (for स्व) — d) B2 ययाच्, Dn1 T2 प्रायाच्, T1 3 G M आगाच् (for चागाच्) M1 शशीपते (sic), D2 चमूमुखे (for °मुख) — After 36, Dn1 ins

407* अर्कवैश्वानरप्रख्य समुच्छ्रितपताकिनम् ।

Dn1 cont. Ś K2–4 B Da1 D1–8 T2 ins after 36

408* अग्निर्वैश्वानर पूर्वो महेन्द्र मसिता गत ।
तस्माद प्रथम जातस्त देवा ब्राह्मणा विदु ।

59 37 49 व्यादिदेश स्वसैन्यानि स्वयं चाग्रचमूमुखम् ॥ ३६
अथ तं रथमायान्तं दृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनम् ।
उवाचाधिरथिं शल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदम् ॥ ३७
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्कौन्तेयो यं यं त्वं परिपृच्छसि ॥ ३८
श्रूयते तुमुलः शब्दो रथनेमिस्वनो महान् ।
एष रेणुः समुद्भूतो दिवमावृत्य तिष्ठति ॥ ३९
चक्रनेमिप्रणुन्ना च कम्पते कर्ण मेदिनी ।
प्रवात्येष महावायुरभितस्तव वाहिनीम् ।

[(L 1) B2 वैश्वानरं Ca.v अग्निर्वैश्वा° (as above) Ś2 K3 4 V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 6 Cc पूर्वं D8 T2 अर्क-वैश्वानरप्रख्य (for the prior half) Ś2 K3 4 B4 5 Da1 D1 2 4 महेंद्र (Ś2 B4 Da1 °ध), D5 ब्रह्मण, Cnp ब्रह्मेद्र°, Ca ब्रह्मेन्दु° (as above) Ś K3 D3 ससता, K3 सप्तधा, K4 समितां, V1 सप्तम, D4 सक्तिना, Ca.v सस्मिता (as above) Dn1 ब्रह्मेंद्रस्य सितागत° (sic), D8 T2 समुच्छ्रित-पताकिन (for the posterior half) — (L 2) B4 नमत्स्याश्च° (sic), D8 T2 तमाद्य B1 2 Dn1 D3 4.7 प्रथमो D8 T2 सृष्टं (for जातस्) Ś K3 4 B1 4 Dn1 D2–4 य, K3 यद्, V1 तद्, D5 पायत (sic) (for त) Ś K2–4 V1 B5 D2 6 ब्रह्मणे (K4 °ण), Da1 Dn1 D1 3–5 7 ब्राह्मण Ś2 चद्दु° (sic), K2 V1 B4 5 D3 6 ददु (for विदु)]
Dn1 cont

409* तमाद्यं प्रथमं सृष्टं ब्रह्मणा लोककर्तृणा ।

Finally, Dn1 cont K1 ins after 36 Ś K2–4 BD T2 after 408*

410* ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणान्क्रमशो योऽवहत्पुरा ।
तमाद्यं रथमास्थाय प्रयातौ केशवार्जुनौ ।

[(L 1) Dn1 योभवत्, B2 नाह्वयत् (sic) (for योऽवहत्) — (L 2) K3 Da1 D1 5 आद्यौ (K3 °द्य-) T2 ययतु (for प्रयातौ)]
On the other hand, S ins after 36

411* धनंजयो महाराज दक्षिणं पक्षमास्थितः ।
भीमसेनो महाबाहुर्वामं पक्षमुपाश्रितः ।
सात्यकिर्द्रौपदेयाश्च स्वयं राजा च पाण्डवः ।
व्यूहस्य प्रमुखे तस्थुः स्वेनानीकेन संवृताः ।
स्वबलेनारिसैन्यं तत्प्रत्यवस्थाप्य पाण्डवः ।
प्रत्यव्यूहत्पुरस्कृत्य धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुखं व्यूहमशोभत महाबलम् ।

Colophon

[(L 1) G2 पक्षमाश्रितः — M om line 2 — (L 2) T1 वाम- — (L 4) G2 तस्थौ T1 सारानीकेन, T2 M सारानीकेषु, T3 G3 सेनानीकेन (for स्वेना°) T2 संयुता (for संवृता°) G2 स्वसैन्येनाभिसंवृत — (L 8) T2 धृष्टद्युम्नकृत घोरम् (for the prior half) — Colophon om in T2 — *Day of Karna's Generalship* T1 M द्वितीयेऽहनि (T1 °येह्नि) — *Adhy name* T1 M व्यूहकरण — *Adhy no* T1 M 40, T3 G 41]

— After the above, T3 G3 ins 403*

37 S (except T2) om 37–38 — ^{a}) Ś2 K3 4 आस्थाय, K1 आस्था यात (sic) B2 ततो दृष्ट्वा तु तत्सैन्य — ^{b}) K1 दृष्ट्वाम्यस्तुतदर्शन (sic), B2 अत्यताद्भुत°, Dn1 T2 दृष्ट्वा चाद्भुत° — K3 om 37^{c}–38^{b} — ^{c}) K1 D1 3 [आ]धिरथं, B1 [अ]तिरथ, D6 सारथिं, T2 [अ]तिरथिं. — After 37, Dn1 T2 ins

412* अवस्थितमिदं वाक्यं मद्रराजः स्मयन्निव ।

38 S (except T2) om 38, K3 om 38^{ab} (cf. v l 37) — ^{a}) Bomb ed. and Cal. ed आयात. — After 38^{ab}, K4 Dn1 D7 ins.

413* दुर्वारः सर्वसैन्यानां विपाकः कर्मणामिव ।

— ^{c}) Ś1 K2 4 कौंतेय, Dn1 T2 समरे (T2 °र) (for कौन्तेयो) — ^{d}) K3 V1 B D यं कर्ण, T2 कर्ण यं (for यं यं त्वं) T2 पर्यपृच्छसि

39 — ^{a}) K3 D3 तुमुलः V1 B5 घोषः (for शब्दो) T1 2 G M श्रूयते मेघसदृशो (T3 °सकाशो) — ^{b}) K3 B5 य(B5 त)था नेमिस्वनो, B1–4 Da1 D1–5 7 8 यथा मेघ° (for रथनेमि°) T1 यथा, T2 G M तथा (for महान्) — After 39^{ab}, N T2 ins

414* ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदेवधनंजयौ ।

While T1 3 G M read 418* after 39^{ab}

40 ^{a}) K1 चक्रनेमि, Dn1 S गजवाजि- B5 -प्रणुन्नाव-, D8-प्रणुन्नेवं, T2 -प्रकीर्णा च (for -प्रणुन्ना च) B1 3.4 D4 7 [इ]व (for च) — ^{b}) V1 B5 D2 6 कंपतीव वसुधरा, T1 M कर्ण कंप(T1 °र्णे कप)ति मेदिनी — After 40^{ab}, K4 Dn1 T2 ins

415* चमू तवेमां विपुलां समृद्धा-
मसंख्येयामश्रुकुलाकुला च ।
ध्रुवं प्रवेक्षत्यजितो धनंजयः
कथं दहन्दीप्त इवाश्रयाशः ।
असौ हयाश्चन्द्रमरीचिवर्णाः
कृष्णप्रतोदेन प्रतुद्यमानाः ।
वहन्ति बीभत्सुमुदारसत्त्वाः
सितप्रभाः खभ्रमिवाभ्रसंघाः ।

क्रव्यादा व्याहरन्त्येते मृगाः कुर्वन्ति भैरवम् ॥ ४०
पश्य कर्ण महाघोरं भयदं लोमहर्षणम् ॥
कबन्धं मेघसंकाशं भानुमावृत्य संस्थितम् ॥ ४१
पश्य यूथैर्बहुविधैर्मृगाणां सर्वतोदिशम् ।
बलिभिर्दृप्तशार्दूलैरादित्योऽभिनिरीक्ष्यते ॥ ४२
पश्य कङ्कांश्च गृध्रांश्च समवेतान्सहस्रशः ।
स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः ॥ ४३
सिताश्चाश्वाः समायुक्तास्तव कर्ण महारथे ।
प्रदराः प्रज्वलन्त्येते ध्वजश्चैव प्रकम्पते ॥ ४४
उदीर्यतो हयान्पश्य महाकायान्महाजवान् ।
प्लवमानान्दर्शनीयानाकाशे गरुडानिव ॥ ४५
ध्रुवमेषु निमित्तेषु भूमिमावृत्य पार्थिवाः ।
स्वप्स्यन्ति निहताः कर्ण शतशोऽथ सहस्रशः ॥४६
शङ्खानां तुमुलः शब्दः श्रूयते लोमहर्षणः ।
आनकानां च राधेय मृदङ्गानां च सर्वशः ॥ ४७
बाणशब्दान्बहुविधान्नराश्वरथनिस्वनान् । C. 8. 2174 B 8. 46 52 K 8 39 17

[Lines 1–4 = Lines 3–6 of 403* — (L. 1) K4 Dn1 तयेमा (for त्वेमां) — (L 2) K4 असंख्ययां K4 द्वसतराश्वनागा, Dn1 कर्ण रथाश्वनागा — (L. 3) K4 प्रवक्ष्ये चरण, Dn1 प्रवक्षेच्च रणे (for प्रवेक्ष्यत्यजितो) — (L. 4) K4 श्वामितश्री°, Dn1 °मिताशि (for °श्रयाश्च) — (L 6) Dn1 प्ररुधमाना°, T2 वितुद्य° — (L 7) Dn1 वहति नीर समुदार° — (L 8) T2 प्रतिप्रभास्त्वत्वमिवासुसधा° (sic)]
— After the above, K4 Dn1 read 53–54, repeating them in their proper place, while T2 reads lines 7–10 of 403* followed by 53–55 — c) Ś K1.2 4 प्रयात्येव, Dn1 D8 M प्रयात्येप, G1 अवात्येप K8 Da1 D1 5 6 8 महान् (for महा-) — d) T1 अहितस् (for अमितस्) D2 वाहिनी — e) Ś1 K4 M1 व्याहरंते च (M1 ते) — f) B1–4 D3 4 रुदति (for कुर्वन्ति) V1 B5 Dn1 D6 T2 वेदयतो महद्भय (D6 °द्भुत)

41 b) T1 3 G M भय (M1 °य) वै (for भयद) Ś K1 2 4 S (except T2) रोमहर्षण — c) S (except T2) अर्क (T3 G2 3 M1 °र्क-) जीमूतसंकाश° (G1 °काश, G2 °घातं) — d) K3 आश्रित्य (for आवृत्य) K3 D2 3 (before corr) तिष्ठति (for संस्थितम्) S (except T2) कयघोवार्य (G3 परि)तिष्ठति

42 a) V1 Da1 D1.5 6 बहुशतैर् (for °विधैर्) S (except T2) पश्य यूथ (T1 ध्रुव) बहु(T3 G2 3 मृग)-शत — b) B2 सर्वतो दिश° — c) B1 4 नृप, Dn1 दीप्त; D4 7 कर्णे; T2 द्वीपि (for दृप्त) — d) K3 -निरीक्षते — For 42cd, T1 3 G M subst

416* ररास दीप्तलाङ्गूलमादित्यमभित्त स्थितम् ।
[G1 ररान, M3 रोरसद् (for ररास) T3 G2 3 आदित्यमभिसंस्थित (for the posterior half)]

43 a) B1 3 4 Da1 D3 4 5 7 T3 G M1 काकांश्च, D6 केकांश्च (for कङ्कांश्च) — b) B2 समवेतांश्च सर्वशः — After 43ab, T1.3 G ins.

417* आदित्यमभिवीक्षन्ते ह्यशिवा कर्ण सस्वरा ।
[T1 विस्वरा°, G1 lacuna, G2 सस्वरा]
— T1 3 G om 43cd — c) Dn1 M अशिवान्घोरसंनादान्; T2 अशिवा घोरसंनाद — d) K1 D1 5 M1 अभिभाषत, K3 °भाषतान्, B3 समभिभाषत° (hypermetric), Dn1 अभिभाषिण, T2 °भाषते

44 a) K3 शिवाश्चासन्, D2 चुज्येत्यश्वा° (sic), D3 राजताश्वा° (for सिताश्चाश्वा) V1 B1 3 राजसा च समायुक्ते; B2 राजसाश्वा° समायुक्तास्, B3 4 D3 4 7 रजिताश्चामरायुक्ता°, Da1 D1 6 रजसा (D1 °सा) तमसा युद्धे (D6 °क्ते), Dn1 ध्रजत्यश्वसमायुक्ते, D5 राजसा तमसा युद्ध; S श्वेतवाजिसमायुक्ते — b) Dn1 त्वयि (for तव) Ś K1 2 महाहवे, B3 महारथ — c) D5 om. प्रदरा° K3 4 B1–4 D2–4 6 7 T3 G3 प्रवरा°; Dn1 प्रबला°, D8 सुदरा°; T1.2 G1 2 M2–4 पताका°, Co प्रदरा° (as in text) V1 D4 प्रज्वलंते ते; Dn1 D3 प्रस्खलंत्येते; T1 G1 2 प्रज्वलन्त्येता°, T2 प्रज्वलत्येपा; T3 G3 प्रलयंत्येता°, M2–4 प्रज्वलत्येव — d) V1 B5 Dn1 D2 6 S (except T3 G3) ध्वज(T2 रथ)श्चातीव कंपते

45 a) K3 B (except B5) Da1 D1–5 7 8 T1 G1 सवेपथून्, G2 उदीर्यंतो (for उदीर्यतो) — b) Dn1 T2 महाबलान्, M2–4 मनोजवान् (for महा°) — c) Dn1 T2 महावेगान्, T1 3 G M महावीर्यान् (for दर्शनीयान्) K3 दर्शनीयान्महाकाशे — d) K3 महाराज (hypermetric) (for आकाशे)

46 a) D5 om. ध्रुवम् V1 D6 एवम् (for ध्रुवम्). — b) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3 5 7 आश्रित्य (for आवृत्य) K1 पार्थिव — c) K3 पश्यति, Da1 स्वपति (for स्वप्स्यन्ति) D2 निहिता°

47 a) K3 D3 सुमल° — b) Ś K2 4 Dn1 S रोमहर्षण° — Da1 D1 5 om 47cd — c) K3 अनेकाना (for आनकाना) — d) B2 निस्वना, S (except T2) हन्यता (for सर्वश°)

48 a) K4 याणाच्शब्दान्; T1 G1 शृणु श°; G2 वाहश°;

5 53 17 ज्यातलत्रेपुशब्दांश्च शृणु कर्ण महात्मनाम् ॥ ४८
हेमरूप्यप्रमृष्टानां वाससां शिल्पिनिर्मिताः ।
नानावर्णा रथे भान्ति श्वसनेन प्रकम्पिताः ॥ ४९
सहेमचन्द्रतारार्काः पताकाः किङ्किणीयुताः ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैताः सौदामिन्य इवाम्बुदे ॥ ५०
ध्वजाः कणकणायन्ते वातेनाभिसमीरिताः ।
सपताका रथाश्चापि पाञ्चालानां महात्मनाम् ॥ ५१
नागाश्वरथपत्त्यौघांस्तावकान्समभिघ्नतः ।
ध्वजाग्रं दृश्यते त्वस्य ज्याशब्दश्चापि श्रूयते ॥ ५२
अद्य द्रष्टासि तं वीरं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
निघ्नन्तं शात्रवान्संख्ये यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ ५३
अद्य तौ पुरुषव्याघ्रौ लोहिताक्षौ परंतपौ ।

Co वाणश° (as in text) Dn1 च विविधान् (for बहुवि°) — ^{b}) B1.4 रवांश्च गजवाजिनां, B2 S (except T2) नराश्वरथदन्ति(T2 G2 3 °वाजि)ना, B3 D3 4 7 नराश्वगजवाजिना; B5 °गजनिश्वनान्; D1 वराश्वरथ°; D8 नराश्वरथिना स्व° — ^{c}) Cnp -कर्णांश् (for -शब्दांश्) B8 T1 ज्यातलत्रेपुशब्दाश्च (T1 °शब्दस्य), T2 ज्यावलाग्रेपुशब्दांश्च — ^{d}) B8 महास्वना (for महात्मनाम्)

49 ^{a}) K1 B1 4 D4.7 हैमरूप्य-, Dn1 हेमरौप्य, D8 °कुप्य-, M1 °रूप- (for °रूप्य-) Ś1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 Cc -प्रसृष्टाना; B2 -प्रहृष्टाना, D6 -प्रक्लृप्ताना (for -प्रमृष्टाना) ꕥ Ca प्रसिष्टाना (810) निर्मिताना । ꕥ — ^{b}) K1 वासस°, D8 4 वासासि K1 शिल्पनिर्मिता, Dn1 M1 4 शिल्पिनिर्मिता, T1 °भि° कृता — B3 om 49^{c}–51^{b} D8 S transp 49^{cd} and 50^{ab} — ^{c}) V1 नानावर्णे K3 (before corr as in text) रथा; D6 रथं; T1 M रणे (for रथे) — ^{d}) B4 समीरिता, Da1 D1 5 प्रकल्पिता (for प्रकम्पिता)

50 B3 om 50 (cf v l. 49) D8 S transp. 49^{cd} and 50^{ab} — ^{a}) T1 महेंद्र- (for सहेम-) B2 °नक्षत्रा°, D8 °तारार्के-; T G °ताराभा (for °तारार्का) — ^{b}) M1 कंकिणीयुता — ^{c}) G1 [ए]व, G2 [ए]तौ (for [ए]ता°) — ^{d}) Some MSS सौदामन्य Ś1 [अ]वुधे, K1 [आ]त्मनां; B2 [अ]वुदा°, D2 [अं]बरे; G2 [अं]बुद (for [अ]म्बुदे)

51 B3 om 51^{ab} (cf v l 49) — ^{a}) G2 ध्वज V1 (marg as in text) कथकशायते, Da1 D1 5 कणकणायेते; D8 कर्णे कणायते — ^{b}) T M वातेनाति(T1 °पि)समीरिता; B4 °नाभिप्रकंपिता — After 51^{ab}, K4 V1 B D (except D8) ins

418* विभ्राजन्ति रणे कर्ण विमाने देवता यथा ।

[Da1 D1 5 रथे (for रणे) V1 विमानैर् B5 D2 दैवते]
— ^{c}) V1 D2 6 G1 सपताक-, B6 पताकाश्च Ś2 D1 रथश्चापि, V1 B5 D2 8 रथाना वै (for रथाश्चापि) Ś1 K2 3 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 चैते, Ś2 K1 चैव (for चापि) — ^{d}) Some MSS पंचालाना D2 महारथै (for महात्मनाम्) — K4 V1 B D T2 ins after 51 T1 3 G M after 39^{ab}

419* पश्य कुन्तीसुत वीर बीभत्सुमपराजितम् ।
प्रधर्षयितुमायान्त कपिप्रवरकेतनम् ।

[(L 2) B2 3 5 Da1 D1 2.5 प्रध(D2 °क)र्षयतमायांत, Dn1 D3 S प्रहरिष्यतमा° (for the prior half) Cc cites प्रधर्षयत]

— K4 V1 B D ins a passage given in App. I (No 7) after 419*, Ś K1–3 ins it after 51, T2 after 52^{ab}, repeating 52^{ab} after the passage

52 ^{a}) Ś1 K1 4 नराश्व, Dn1 T2 (second time) नानाश्व-; T (T2 first time) G1.3 M गजाश्व-, G2 रथाश्व (for नागाश्व) — After 52^{a}, M3 reads 56^{d} — ^{b}) D6 समभिद्रुवान्, T1 3 G M1 2 4 युधि निघ्नत°, T2 (first time) युधि घातिनम् (for समभिघ्नत°) — N reads 57^{cd} after 52^{ab}, (K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 repeating it in its proper place) T2 after the repetition of 52^{ab} and repeating it in its proper place K3 om (? hapl.) 52^{cd} — ^{c}) K1 T3 ध्वजाग्रे B3 5 T2 G तस्य; Dn1 D8 T2 चास्य; T1 यत्र, M ह्यस्य (for त्वस्य); — ^{d}) Ś K1–3 ज्याध्वनिश्; K4 ज्याश्वनश् Ś K Dn1 S चैव (for चापि)

53 K4 Dn1 read 53–54 for the first time after 415* (cf v l. 40) T2 reads 53–55, T3 G2 read 53, G1 M1 read 53^{a}–55^{b} for the first time after 403* — ^{a}) K1.3 D8 दृष्टासि; B1.5 Dn1 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि) T2 द्रष्टास्यद्य महेष्वासं. — ^{c}) K1 Dn1 शत्रवान्; Da1 D1.5 तावकान्, T2 समरे (for शात्रवान्) Ś K1 2 4 मद्धैर्, Da1 D1.5 युद्धे, T2 शत्रून्; G2 M संख्ये (for संख्ये) B2 घ्नत शारानसंख्येयं — ^{d}) B1 यौ (for यं)

54 For sequence in T2, cf v l 53 — ^{a}) Ś K2 4 पश्य (for अद्य) — ^{d}) K3 D8 दृष्टासि T1 G1 2 M [अ]मितविक्रमौ, T2 [अ]त्यंततेजसौ, (for [ए]करथस्थितौ) — After 54, T2 ins

वासुदेवार्जुनौ कर्ण दृष्टास्येकरथस्थितौ ॥ ५४
सारथिर्यस्य वार्ष्णेयो गाण्डीवं यस्य कार्मुकम् ।
तं चेद्धन्तासि राधेय त्वं नो राजा भविष्यसि ॥ ५५
एष संशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखो गतः ।
करोति कदनं चैषां संग्रामे द्विषतां बली ।
इति ब्रुवाणं मद्रेशं कर्णः प्राहातिमन्युमान् ॥ ५६
पश्य संशप्तकैः क्रुद्धैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
एष सूर्य इवाम्भोदैश्छन्नः पार्थो न दृश्यते ।
एतदन्तोऽर्जुनः शल्य निमग्नः शोकसागरे ॥ ५७

शल्य उवाच ।

वरुणं कोऽम्भसा हन्यादिन्धनेन च पावकम् ।
को वानिलं निगृह्णीयात्पिबेद्वा को महार्णवम् ॥ ५८
ईदृग्रूपमहं मन्ये पार्थस्य युधि निग्रहम् ।
न हि शक्योऽर्जुनो जेतुं सेन्द्रैः सर्वैः सुरासुरैः ॥ ५९
अथैवं परितोषस्ते वाचोक्त्वा सुमना भव ।
न स शक्यो युधा जेतुमन्यं कुरु मनोरथम् ॥ ६०
बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिं दहेत्क्रुद्ध इमाः प्रजाः ।
पातयेत्त्रिदिवाद्देवान्योऽर्जुनं समरे जयेत् ॥ ६१
पश्य कुन्तीसुतं वीरं भीममक्लिष्टकारिणम् ।
प्रभासन्तं महाबाहुं स्थितं मेरुमिवाचलम् ॥ ६२
अमर्षी नित्यसंरब्धश्चिरं वैरमनुस्मरन् ।
एष भीमो जयप्रेप्सुर्युधि तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ६३　C 8 2203 D 8 46 81 F 8 30 32

420* यत्र कृष्णो जगन्नाथो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।
यत्र गाण्डीवधन्वायं तत्र न स्यादिदं जहन्म् ।

55 For sequence in T1, cf 8 1 53 — a) K3 यत्र (for यस्य) T2 G1-3 गोविंदो (for गाण्डीवं) — b) D5 गांडीव (for गाण्डीव) T 3 धनु (for कार्मुकम्) — G1 M1 om 55b — c) K3 त्वं (for तं) K4 धर्तासि, T1 यातासि, T2 हनाम (sic) (for हन्तासि) K1 राधेय, T 3 कर्ण (for राधेय) — d) B G1 भविष्यति — After 55 T2 ins.

421* त्वमेवैकस्तत्र मन्ये सेनयोरुभयोरपि ।
श्रूयते ते यथा दर्पः स्पर्धसे शत्रुभिः सह ।

56 M1 om 56ab — a) K3 एष (for एष) Some MSS समरे Dn1 हुत्वा (for [आ]हूतस्) T1-2 G1-3 एष समरे शरवर्षाणि (T2 G1-3 °प्रामुखस्) — b) Dn1 स्थान् (for तान्) V1 °मुख गतः, T1 °मुखागतः — c) K2 सेना, T2 G1-3 चैव, G3 चैव (for चैषा) — d) T1 यो — Before 56cd, G3 ins संजय — e) D2 मद्रेन (for मद्रेश) — f) K3 कर्णं B1 D4-7 [अ]तिमन्युना, Dn1 D5 T2 स मन्युमान् (for [अ]तिम°) T2 G कर्णः प्रोवाच मन्युमान्

57 K1-3 D2 om 57ab — a) Some MSS समन्तः K2-4 पश्य समाहतान् — b) K3 Dn1 D5 S समन्तात् (for सर्वत) K2 समभिद्रुत, Dn1 S °द्रुत — cd K1-3 D read 57cd after 52ab K3 V1 B Dn1 Dn1 D3-5 read it for the first time after 52ab and T2 after the repetition of 52a — c) T1 [सं]शोधेन — d) D2 (second time) छन्नं T2 (second time) transp छन्न and पार्थ — e) T2 G1-3 M एष दान्तो (for एतदन्तो) — f) V1 B1-2 Da1 D1-3 T. शोकसागरे, B1 घोर° (for शोक°)

58 T2 om the ref — b) K3 विधनेन (for इन्धनेन) T2 तु (for च) V1 B Dn1 D5 S को-(T2 पा)नल (for पावक) — c) G3 M2-4 वानल B3 सनिल को विगृह्णीयात् Cc cites निगृ° (as in text) — d) G1-3 (sup lin as in text) K3-4 विशेद्वा को, K3 निस्तरेद्वा; V1 T2 पिबेत्को वा (for पिबेद्वा को)

59 b) B2 D3 निग्रहं, T1 G1-3 M निर्जय (for निग्रहम्) — c) B2 शक्तो रणे (for शक्योऽर्जुनो) — d) K3 B1-4 D2-4 युधि सेन्द्रैः, V1 B3 Da1 Dn1 D5-6 T2 सेन्द्ररपि (for सेन्द्रैः सर्वैः) D2 समरे सर्वैः (for सुरासुरैः) T1-3 G M युधि देवासुरैरपि

60 a) K3 T2 अथैव, B1 D2-4 अथ वा (for अथैवं) B परितोषम् — b) S (except T2) वाग्भिस्त्वं (for वाचोक्त्वा) K1 सुमनो, Cc सुमना (as in text) B1 वाक्सुमत्या सुमनो भव — c) G1-3 हि (for स) D3 [अ]र्जुनो (for युधा) — d) K1 मन्ये, D4 अन्यत् (for अन्यं)

61 c) B2 पातये K4 त्रिदिवा, T1 त्रितयत् (sic) (for त्रिदिवात्)

62 ab) V1 Da1 D1-6 G1-2 transp वीरं and भीमम् Dn1 °कारणं — c) K3 भजन्तं, B1 Da1 D1-3 प्रभापत, T2 G3 प्रतपन्त, G2 प्रचरन्त (for प्रभासन्तं) — d) S1 मेरुं; T1 इव, M1 मेरुः (for मेरुम्) B1-4 Da1 D1-7 [अ]पर (for [अ]चलम्)

63 a) G2 अमर्षात् (for अमर्षी) S (except T2) पुत्रस्यापचयं (for नित्यसंरब्धश्चिरं) — b) K3 B3 चिर-, V1 चिराद्, S (except T2) सदा (for चिरं) G2 चैन (for वैरं) K3 अनुस्मरे — c) V1 जये प्रेप्सु; T2 रणप्रेप्सु

04 82 33 एष धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तिष्ठत्यसुकरः संख्ये परैः परपुरंजयः ॥ ६४
एतौ च पुरुषव्याघ्रावश्विनाविव सोदरौ ।
नकुलः सहदेवश्च तिष्ठतो युधि दुर्जयौ ॥ ६५
दृश्यन्त एते कार्ष्णेयाः पञ्च पञ्चाचला इव ।
व्यवस्थिता योत्स्यमानाः सर्वेऽर्जुनसमा युधि ॥ ६६
एते द्रुपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
हीनाः सत्यजिता वीरास्तिष्ठन्ति परमौजसः ॥ ६७
इति संवदतोरेव तयोः पुरुषसिंहयोः ।
ते सेने समसज्जेतां गङ्गायमुनवद्भृशम् ॥ ६८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

३२

धृतराष्ट्र उवाच ।
तथा व्यूढेष्वनीकेषु संसक्तेषु च संजय ।
संशप्तकान्कथं पार्थो गतः कर्णश्च पाण्डवान् ॥ १
एतद्विस्तरतो युद्धं प्रब्रूहि कुशलो ह्यसि ।

---

64 ^{a}) B_6 धर्मसृजां (for °भृतां) — ^{b}) Da_1 $D_{1\ 5}$ धर्मराजा — ^{c}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ [अ]सुकरै, K_3 M_1 °स्वर, Ca ० °कर (as in text) K_1 सख्यै°, K_3 मन्ये, G_2 M_{2-4} संखे (for सख्ये) — ^{d}) K_3 परि; B_1 शरै (for परै°). K_4 परपुरजय

65 Dn_1 यमौ (for एतौ) — ^{b}) Dn_1 D_3 T_2 दुर्जयौ (for सोदरौ) $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M आ(M_1 अ)श्विनेयौ महारथौ (T_3 G_3 °बलौ), G_2 अश्विनेयौ महौजसौ — ^{d}) Dn_1 तिष्ठतौ; D_1 तिष्ठतो D_2 G_2 दुर्मदौ, D_3 सोदरौ (for दुर्जयौ)

66 ^{a}) D_2 पश्यंत, D_5 दृश्यतं $K_{2\ 4}$ $B_{3.5}$ $D_{2\ 6}$ वार्ष्णेया (K_2 °य, D_2 °य), K_3 कौंतेया, Co v कार्ष्णेया (as in text) B_1 Dn_1 $D_{3\ 4\ 7\ 8}$ T_2 अमी स्थिता द्रौपदेया; $T_{1\ 3}$ G M एते तिष्ठति कार्ष्णेया — ^{b}) Dn_1 पंच पंचाचला, D_2 पच पक्षाचला D_3 पाचाला युद्धदुर्मदा°, Cv as in text — ^{c}) K_3 विविस्तिता (for व्यवस्थिता) $Ś_1$ K_3 B_2 योत्स($Ś_1$ °ध्य)माना; V_1 $B_{1,4\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 3-7}$ योद्धुकामा (for योत्स्यमाना) Dn_1 D_3 S योत्स्यमाना महावीर्या (D_3 °रा) — ^{d}) Dn_1 D_3 S भीमार्जुन° (for सर्वे°) V_1 Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ रणे (for युधि)

67 ^{a}) K_3 तथा (for एते) Dn_1 D_3 T_2 द्रुपदस्यात्मजाश्चामी (T_2 °श्चेमे) — T_1 om 67^{cd} — ^{c}) V_1 B $D_{3\ 6\ 7}$ स्फीता, D_2 सर्वे, Dn_1 $D_{4\ 8}$ (marg as in text) दीप्ता (for हीना) V_1 B Dn_1 $D_{3\ 6\ 7}$ सत्यजितो; M_1 सत्त्वजिता — ^{d}) Dn_1 तिष्ठत — After 67, K_4 V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ D T_2 ins

422* असाविन्द्र इवासह्य सात्यकि सात्वता वर ।
युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धान्तकसम पुर ।

[(L. 1) Da_1 $D_{1\ 5}$ सत्वतां (for सात्वतां). B_2 पुर° (for वर) — (L 2) D_6 युयुध्यमानो यात्यस्मान्. B_5 प्रभ, D_6 पुन (for पुर) Dn_1 D_3 T_2 कालांतकयमोपम]

T_2 cont T_1 ins. after 67^{ab} T_3 G ins after 67

423* यत्र कृष्णार्जुनौ वीरौ यत्र राजा युधिष्ठिर ।
तत्र धर्मश्च सत्य च यतो धर्मस्ततो जय ।

[(L. 2) T_3 यत्र (for तत्र) G_2 transp धर्म° and सत्य]

68 ^{a}) Dn_1 G_2 एव, T_1 M राजन् (for एव) — ^{c}) D_6 तव मज्जेतां, M समसज्जेते — ^{d}) Dn_1 D_3 गगा यमुनसनिभे — After 68, K_4 ins

424* तदास्थितमनाज्ञाय प्रत्यमित्रमहद्बलम् ।
अभ्यूहतार्जुनो व्यूह पुत्रस्य तव दुर्जयम् ।
[=(Var.) 8. 32 3]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ $K_{1\ 4}$ द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn_1 शल्यवाक्य, T_1 शल्यविवादसमाप्ति, T_2 कर्णशल्यसंवाद, M_1 कर्णशल्यविवादे — *Adhy no* (figures, words, or both) $Ś_1$ K_1 32, $Ś_2$ 31 (as in text), B_1 46, B_6 D_6 47, Da_1 D_5 57, D_1 T_2 41, D_4 37, $T_{1\ 3}$ G M 39

After the colophon of S 31, T G read two passages given in App I (No 14 and No 15)

32

1 ^{a}) K_1 व्यूहेषु Ca as in text. — ^{b}) K_3 B_2 सस(B_2 °श)सेषु; D_4 सयुक्तेषु, Co संस° (as in text) $B_{2\ 3}$ Dn_1 च सजय, Da_1 $D_{1\ 5}$ धनंजय (for च संजय) — ^{c}) Some MSS ससप्तकान्, B_5 S (except T_2) सप्तसका (B_5 °क) V_1 B_5 गत (for कथ) Dn_1 प्राप्त; S (except T_2) पार्थं (for पार्थो) — ^{d}) V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5\ 6}$ S कथं (for गत) Dn_1 D_1 T G कर्णं. Dn_1 पाडव, T G_3 पाण्डवा

2 ^{a}) K_3 विचरतो, B $D_{3\ 4\ 7}$ विस्तरशो D_3 ब्रूहि (for युद्ध) — ^{b}) D_3 युद्ध त्व (for प्रब्रूहि) — ^{c}) K_3

न हि तृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमान्रणे ॥ २

संजय उवाच ।

तस्मिन्स्थाने समवस्थाप्य प्रत्यमित्रं महाबलम् ।
अभ्यव्यूहतार्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ॥ ३
तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुखैर्व्यूढमशोभत महद्बलम् ॥ ४
पारावतसवर्णाश्वश्चन्द्रादित्यसमद्युतिः ।
पार्षतः प्रथमो धन्वी कालो विग्रहवानिव ॥ ५
पार्षतं त्वभि संतस्थुर्द्रौपदेया युयुत्सवः ।
सानुगा भीमवपुषश्चन्द्रं तारागणा इव ॥ ६
अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संशप्तकान्रणे ।
क्रुद्धोऽर्जुनोऽभिदुद्राव व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः ॥ ७
अथ संशप्तकाः पार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ।
विजये कृतसंकल्पा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ८
तदश्वसंघबहुलं मत्तनागरथाकुलम् ।
पत्तिमच्छूरवीरौघैर्द्रुतमर्जुनमाद्रवत् ॥ ९ C. 8. 2213 B. 8. 47. 10 K. 8. 42. 11

Dn1 T2 शूराणां (for वीराणां) — d) K2 शृण्व मे, D5 शृण्वतो (for शृण्वानो) V1 B3 Dn1 D2 8 युधि विक्रमान्, S (except T2) युधि विक्रम (for विक्रमान्रणे)

3 a) K2 D2 8 सर्वं (for स्थाने) V1 B3 Da1 Dn1 D1. 6 5 तमभ्यवितमर्थो (D2 °थो) दृष्ट्वा, B1-3 D3 4 7 तदाभ्यवितमवज्ञाय — b) Ś1 K2 V1 B. D2 8 T2 3 G1. 3 M1. 2 महद् (for महा) B1-3 Da1 Dn1 D1 2-5 7 प्रत्यमित्रबलं महत् — Ś K Da1 D2 G2 M3 4 om. 3cd. D2 reads 3cd after 5 — cd) B3 प्रतिव्यूढस्तदा राजन्, Dn1 प्रतिव्यूढ महाराज (for c) B. दुर्नयं, D2 दुष्कृते (for दुर्नये) D2 T G1 2 M1 3 प्रत्य(D2 M1 °ति) व्यूह(M1 °ह)त्त (D2 °दा) कर्णो हितार्थं तनयस्य ते

4 G2 om. 4 Ś K1. 2 4 Dn1 D2 2 transp 4 and 5 — a) K2 तस्यादिनाग°; T1 तस्मादीन कलिलं Ca cites सादिन — b) K1 °नाग° (for °रथ°) — c) K2 B D2 4. 7 T2 2 G1 2 M धृष्टद्युम्नमुखं, D3 °रथं, T1 °मुखा K2 D2-4 7 व्यूह, D1 व्यूहे, D5 गुप्तं, S (G2 om.) वीर (for व्यूढ) — d) M3-4 महाबलं

5 Ś K1. 2 4 Dn1 D2 2 transp 4 and 5 — a) K3 B D7 M3 पारावतसवर्णा(K3 °र्णां)श्च, K4 °समपर्यांश्च — b) T2 G चंद्रसूर्यसमद्युति — c) K1. 2 पार्षता, B2 2 पार्श्वत K4 प्रमर्वा, V1 प्रवरो (for प्रथमो) K2 क्षत्री (for धन्वी) S (except T2) स पार्ष(M1 °र्था)तो धर्मा धन्वी — d) D2 विग्रहवान् ※Cc कालोपम विग्रहवान् ।※ — After 5, D2 reads 3cd

6 a) B2. 2 पार्श्वत (B3 °तम्), G2 पार्षता, M1 °तस् Ś1 K4 च (for तु) K1 स्वनु(also °भि)मतस्थुः, B3 स्वरितान्त°, B. स्वसतन्त°, D2 4 7 तु पुपु सर्वे, D5 स्वाभितस्थुः; T1 G2 त्वभित° (for त्वभिम°) ※Ca धृष्टद्युम्नमभिलक्ष्य स्थितवंत ।※ — b) D8 महद्बला (for युयुत्सव°) — After 6ab, N T2 ins

425* दिव्यवर्मायुधभृत शार्दूलसमविक्रमा ।

Ś1 दिवि (for दिव्य-) B1 2 4 D2 4 6 7 -धरा (for -भृत) B2 Da1 दिव्यचर्मायुधधरा (Da1 °भृत°) (for the prior half)]

— c) K2 सायुधा (for सानुगा) V1 B1 2 D (except D2) S दीप्तवपुषस् (T1 °वर्माणस्) (for भीम°) — d) K2 B3 D2 T1 चद्र- (for चन्द्र).

7 a) Dn1 T2 तथा (for अथ) D3 T1 व्यूहेषु — b) Ś1 K2 प्रेष्य, Ś1 प्रेक्ष Some MSS संसप्तकान्. — c) D6 [ऽ]पि (for ऽभि-) — d) B3 विस्फारयन् (hypermetric), Da1 D1. 2 7 व्याक्षिपत्, S (except T1 M1) विक्षिपन् D8 गाजिव (for गाण्डिव)

8 a) Some MSS संसप्तका — c) B3 विजया K3 V1 B D (except Dn1) T1 2 G3 M धृतसंकल्पा (M1 °ल्पान्), G1 धृत°, G2 ध्रुव° — d) K1. 2 V1 D4 G3 निवर्तिनं, D1 निवर्तन

9 a) K1 तदश्वसंकुलबहुलं, B (except B3) Da1 D1-4 7 तन्नराश्वौघबहुलं (B2 °कलिल), Dn1 स्वं पत्तिनरसंकीर्णं, D1 5 तद्धरौघाश्वबहुल, T1 तत स्वसम°, T2 तदश्वनरसंकीर्णं, M3-4 सदश्वसंघबहुलं — b) K1 D5 मत्तनागं D1 मत्तनागसमाकुलं, S (except T2) पत्तिनागरथाकुलं. — T1 2 G M1 2 ins after 9ab T2 after 9

426* दृश्यमाण संरब्धं धनंजयमभिद्रवत् ।
तदुद्यत महत्सैन्यं सागरावमसं जवे ।
पार्थवेला समासाद्य विष्ठितं समदृश्यत ।

[T2 om. line 1 — (L. 2) T1 2 G2 तदुध(T1 °ध)त, G2 तदागत, M1 तदुदत (for °धत) T2 स्पर्शित तु तत्सैन्यं (for the prior half)]

— c) K2 पत्तीमच्, D1 मति°, D6 पत्ति°, T1 M मत्त तच् (for पत्तिमच्) K1 शरवीरौघैर्, B (except B3) D (except Dn1 D2) T2 शूरवीरौघ (D2 °घा) T2 G सृद्रंतं शरवर्षौघैर् (G2 °वर्षेण) — d) T1. 2 धृतम्, G1 2 बलम्. T2 अर्जुनमर्दने V1 Dn1 D6 T1. 2 G M अर्दयत् (V1 °न्), B Da1 D1. 2-5 7 आर्दयन

°10 स संप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ।
12 तस्यैव नः श्रुतो यादृङ्निवातकवचैः सह ॥ १०
रथानश्वान्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रथपतीनपि ।
इषून्धनूंषि खड्गांश्च चक्राणि च परश्वधान् ॥ ११
सायुधानुद्यतान्बाहूनुद्यतान्यायुधानि च ।
चिच्छेद द्विषतां पार्थः शिरांसि च सहस्रशः ॥ १२
तस्मिन्सैन्ये महावर्ते पातालावर्तसंनिभे ।
निमग्नं तं रथं मत्वा नेदुः संशप्तका मुदा ॥ १३
स पुरस्तादरीन्हत्वा पश्चार्धेनोत्तरेण च ।
दक्षिणेन च बीभत्सुः क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ॥ १४
अथ पाञ्चालचेदीनां सृञ्जयानां च मारिष ।
त्वदीयैः सह संग्राम आसीत्परमदारुणः ॥ १५
कृपश्च कृतवर्मा च शकुनिश्चापि सौबलः ।
हृष्टसेनाः सुसंरब्धा रथानीकैः प्रहारिणः ॥ १६
कोसलैः काशिमत्स्यैश्च कारूषैः केकयैरपि ।
शूरसेनैः शूरवीरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः ॥ १७
तेषामन्तकरं युद्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ।
शूद्रविट्क्षत्रवीराणां धर्म्यं स्वर्ग्यं यशस्करम् ॥ १८

---

10 ^{a}) D_3 तुमुलस् — ^{c}) K_3 D_6 तथा (for तस्य) K_3 तत्; B_4 Da_1 $D_{1\,5\,6}$ G_1 न, T_2 तु (for न॰) T_1 कृतो B_3 तत्सैन्यस्य पुरा यादृङ्, T_3 $G_{2\,3}$ तस्यैव तु यथा राजन्, M_1 तस्यैतच्छ्रूयते यादृङ् Ca cites तस्यैव (as in text) — ^{d}) Ca as in text

11 ^{a}) B_4 transp अश्वान् and नागान् $T_{1\,3}$ G M रथिनोश्वान् (for रथानश्वान्) $Ś_2$ G_2 गजान्, M_{2-4} रथान् (for ध्वजान्) $T_{1\,3}$ G M पत्तीन् (for नागान्). Dn_1 T_2 तथा हस्तिनृवीराणा — ^{b}) $Ś_1$ K_3 नरपतीन्, V_1 B_{1-4} Da_1 D_{1-7} रणगतान्, B_5 ध्वजगतान् (for रथपतीन्) Dn_1 T_2 पत्तीना च महारथै (T_2 ॰थ॰), $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M गजान्गजगतानपि, G_2 ध्वजान्ध्वजगतानपि — ^{c}) D_3 इषु, T_1 इमा, T_3 G_3 रथान् (for इषून्) B_5 शक्तीश्च (for खड्गांश्च) — ^{d}) V_1 B_5 पट्टिशांश्च (for चक्राणि च) K_3 D_3 सचक्रान्सपरश्वधान्, Dn_1 T_2 चक्राश्च स॰, $T_{1\,3}$ G M सगदा(G_2 ॰जा)न्स॰

12 ^{a}) K_3 उद्धृतान् (for उद्य॰) — ^{b}) K_3 V_1 B D S वि(V_1 व्या)विधानि (M_1 ॰धान्) (for उद्यतानि). K_3 [अ]पि (for च) — ^{c}) B_3 समरे (for द्विषता)

13 ^{a}) K_3 V_1 B (except B_3) Da_1 Dn_1 $D_{1.4\,5\,7\,8}$ S (except T_1 G_2) सैन्य- — ^{b}) M_4 om. पातालावर्त- $B_{1\,3\,4}$ $D_{2-4\,7}$ पातालतलसंनिभे, B_2 पातालार्णव॰. — ^{c}) $Ś_2$ निमग्नते (sic), K_4 ॰ग्ने त, B_2 ॰ग्न तु, B_3 विनिमग्न, Dn_1 विवर्त॰; $D_{2\,6}$ ॰निमज्जत (for ॰ग्न तं) B_3 T_3 G दृष्ट्वा, T_1 हत्वा (for मत्वा) — ^{d}) Some MSS संसप्तका K_3 D_3 रणे, K_4 मदात्, V_1 B_5 Dn_1 $D_{1\,2\,5}$ तदा; B_1 Da_1 $D_{3\,4\,7}$ तथा (for मुदा)

14 ^{a}) B_3 न (for स) V_1 $B_{1\,5}$ T_1 पुरस्तान्, B_3 $D_{2-4\,7}$ T_2 पुनस्तान् (for पुरस्ताद्) $Ś_2$ कृत्वा; V_1 मत्त्वा (for हत्वा) — ^{b}) $Ś_2$ पचार्धेन (for पश्चार्धेन) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-8}$ S पुनरुत्त(G_2 ॰र्वेच)रतोवधीत्, D_2 पश्चाधनाधरेण च — ^{c}) Dn_1 तु (for च) V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{1\,3}$ G M पश्चाच; T_2 पार्थश्च (for बीभत्सु) K_3 D_3 पश्चाद्दक्षिणतश्चैव

15 ^{a}) Some MSS पचाल॰ — ^{b}) Dn_1 S पांडवाना (for सृञ्जयाना) S (except T_2) सर्वशः (for मारिष) — ^{d}) V_1 B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,6}$ T_2 बभूवातिसु(T_2 ॰तीव)-दारुण, $T_{1\,3}$ G M बभूव भुवि दारुण

16 ^{b}) B_2 एव (for अपि) — ^{c}) K_3 हृष्टा सेना; B_3 कृष्णसेना॰, Dn_1 हृष्ट॰ सेना, D_2 वृषसेना, D_5 T_2 हृष्टा॰ सेना (T_2 ॰ना), T_1 हृष्ट॰ सेना — ^{d}) K_1 रथानीकैं॰, $B_{1\,2-5}$ $D_{2-4\,7}$ रथानीक-, B_3 Dn_1 ॰नीका V_1 Da_1 $D_{1\,2}$ S (except T_2) प्रहारिभि

17 ^{a}) K_1 कोसलै, B_1 $D_{4\,7}$ कौशल्यै॰, B_3 D_2 कौसलै॰, T_1 G_2 कौसलै॰ K_3 काशिमत्स्यैश्च, Dn_1 D_5 S काशि(D_5 ॰सि)भिर्मत्स्यै, $D_{2.4\,7}$ काश्यमत्स्यैश्च — ^{b}) D_3 कारपै॰, $T_{1\,2}$ G_1 करुषै, T_3 $G_{1\,3}$ कारूषै॰ Some MSS कैकयैर्, $Ś_2$ काकयैर् B_1 इव (for अपि). — ^{cd}) $B_{1\,4}$ $D_{2-4\,7\,8}$ शूरवरैर्, B_5 Da_1 $D_{1\,5\,6}$ M_1 ॰वीर्यैर्, T_2 च सौवीरैर् (for शूरवीरैर्) Dn_1 T_2 M युद्धदुर्मदै॰ $T_{1\,3}$ G शूरा शूरैर्भृशं जग्मु (T_1 G_1 ॰ग्मु॰) समासे रोमहर्षणे.

18 ^{a}) S (except T_2) तद(M_1 ॰न)भवत् (for अन्तकर) — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1\,2}$ देहे $Ś_2$ K_4 देहे पापप्रणाशन, K_3 B_{1-4} Da_1 $D_{3\,4\,7\,8}$ देहपाप्मासुनाशन (D_1 ॰नं), V_1 D_2 देहपाप्माप्रणाशन, B_5 D_5 T_3 G M_{2-4} देहपाप्मा(D_5 ॰प्म)वि(B_2 D_5 M_{2-4} ॰सु)नाशनं, Dn_1 T_2 देहप्राणविनाशन, T_1 सर्वदेहविनाशन, M_1 देहसर्वासु॰ — D_1 repeats 18^{ab} after 19 — ^{c}) K_3 शूर॰ (for शूद्र॰) $T_{1\,3}$ G शूद्रविट्क्षत्रविप्राणा; M_1 ॰धर्माणा, M_{2-4} ॰संघाना V_1 B D (except D_2) T_2 क्षत्रविट्शूद्रवीराणा — ^{d}) K_4 G_2 स्वर्गं, D_3 उग्रं (for स्वर्ग्यं)

दुर्योधनोऽपि महितो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
गुप्तः कुरुप्रवीरैश्च मद्राणां च महारथैः ॥ १९
पाण्डवैः सहपाञ्चालैश्चेदिभिः सात्यकेन च ।
युध्यमानं रणे कर्णं कुरुवीरोऽभ्यपालयत् ॥ २०
कर्णोऽपि निशितैर्बाणैर्विनिहत्य महाचमूम् ।
प्रमृद्य च रथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २१
विपत्रायुधदेहांस्तु कृत्वा शत्रून्सहस्रशः ।
युक्त्वा स्वर्गयशोभ्यां च स्वेभ्यो मुदमुदावहत् ॥ २२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यत्तत्प्रविश्य पार्थानां सेनां कुर्वञ्जनक्षयम् ।
कर्णो राजानमभ्यर्च्छत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २३
के च प्रवीराः पार्थानां युधि कर्णमवारयन् ।
कांश्च प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २४
संजय उवाच ।
धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वा कर्णो व्यवस्थितान् ।
समभ्यधावत्त्वरितः पाञ्चालाञ्शत्रुकर्शनः ॥ २५ C 8 2238 B 8 48 3 K 8 43 3

---

19 a) B D3 4 7 [ऽ]प्य (for ऽपि) — b) K2 4 Dn1 D1 नरवर्षभ°, B1 कुरुनन्दन — c) Ś2 कुरुप्रवीरस्तु — After 19, D1 repeats 18[ab]

20 a) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 6 सर्वे-, T3 G च स- (for सह-) Ś2 K3 पंचालैस् — b) D5 चैदिभि° Ś1 सत्यकेन च, Dn1 S के(Dn1 कै)कयैः सह, D2 सात्वतेन च (for सात्यकेन च) — c) T1 रथे (for रणे) — d) K3 Da1 D1. 2 6 8 T1 ह्यपालयत् (for [अ]भ्य°)

21 a) B2 D5 विविधैर् (for निशितै) — b) S (except T1) विनिपात्य (for °हत्य) G3 विनाचमू (for महा°) — c) K4 प्रमथ्य, Da1 D1 5 T1 प्रसृज्य, D2 प्रगृह्य (for प्रमृद्य) K3 रथान्श्रेष्ठान्; Da1 D1 5 6 नरश्रे°, T1 3 G M2-4 युधि श्रे° (for रथश्रे°) B2 समृप्य च रथाश्वाश्वान्, M1 प्रमृद्यत युधि श्रेष्ठा

22 a) K3 विपत्रायुधदेहाश्च, V1 Dn1 विचर्मा°, B1 3 D2. 4 7 M1 विवस्त्रा°, B2 विधर्मा°, B4 Da1 D1 5 6 T2 निवर्मा°, G2 विपत्रायुधदेहास्थीन् ॐCa पत्र वाहनं।ॐ — b) K3 ज्ञात्वा (for कृत्वा) Da1 Dn1 D1 5 S यो(M यौ)धान् (for शत्रून्) — c) Da1 Dn1 D3 युक्ता, D3 (marg.) S (except T2) युक्तान् Ca युक्त्वा (as in text) M1 स्वर्ग्यंयशोभ्या — d) Ś K2 मत्यो, K1 मत्यो, K4 मद्यो (for स्वेभ्यो) D4 M1 उदावहन, T1 G1 °हरत् — K2 4 V1 B D ins after 22 S after App I (No 8)

427* एवं मारिष संग्रामो नरवाजिगजक्षयः ।
कुरूणां सृञ्जयानां च देवासुरसमोऽभवत् ।

Colophon

[(L 1) K4 नन्न्स, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 S भारत (for मारिष) D3 M संग्रामे K4 Dn1 T2 नरवाजिरथ(K4 °गज)क्षय°, T1 M गजवाजिरथ(T1 M1 °जन)क्षय° (for the posterior half) — (L 2) Dn1 T2 पाण्डवानां (for सृञ्जयाना) — Colophon om in K3 B3 D3 — *Day of Karna's Generalship* T1 द्वितीयेहि — *Adhy name* D7 सङ्कुलयुद्धे, M1 युद्धप्रवर्तन — *Adhy no* (figures, words or both) B1 M 41, B5 D5 48, Da1 D5 58, D1 T1. 8 G 42, D4 38, T2 43]

On the other hand, S ins after 22 a passage given in App I (No 8) followed by 427*

23 B3 om. 23 — a) K4 एतत्, T1 3 M युक्तां, G1 युक्तं, G2 यत्ता (for यत्तत्) T1 प्रवीर्य (for प्रविश्य) G1 भूपाना (for पार्थानां) — b) K3 कर्णं, B1 Dn1 D3 T2 सैन्य (for सेना) T2 कृत्वा (for कुर्वन्) V1 जनक्षय, Dn1 D5 T2 3 G M बलक्षय B5 कुर्वन्बलपरिक्षय, T1 कुर्वंशबलक्षय — c) Ś1 अभ्यैच्छन्, Ś2 K2 अभ्ये(K2 °भ्यै)च्छत्; K1 सभ्यैश्च (sic), K4 अभैक्षुत् (sic), B2 4 अभ्यर्च्य, Dn1 D2 7 T2 अभ्येत्य; D4 अभ्याच्छत्, T1. 3 G2 3 M2 आसा(M2 °च्छा)द्य, G1 आयच्छत्, M1 अभ्यच्छत्, M3 आर्छयत्, M4 आर्छद्दे (for अभ्यर्च्छत्) — d) M3 om. तत् K1 तुम साचक्ष्व, D4 तत्समा° (for तन्ममा°) K4 T1 सजय°

24 a) K3 B3 ये, D5 ते (for के) B3 प्रविश्य (for प्रवीरा) — b) D2 3 M2 अपीडयन् (for अवारयन्) — c) D6 3 कांश्चित् (for कांश्च) T3 G3 प्रविश्य, G1 2 M2-4 प्रमृद्य K4 अधिपतिर्, T2 3 G अतिरथि (for आधि°) K3 कांश्च पृथिव्याधिरथिर् — d) V1 D5 अयोधयत, B2 अताड°; B5 अपोथ° (for अपीड°)

25 ab) Ś2 दृष्ट° (for धृष्ट°) B3 धृष्टद्युम्नमुखा पार्था दृष्ट्वा कर्णं व्यवस्थिता — c) B3 समभ्यधावत्, B4 °भ्यचरत् D5 G1 त्वरित — d) Ś K1 2 4 V1 B2 3 5 D2 6 शत्रुकर्षण (B3 °णा), B1 4 D3 4. 7 °कर्षिण (D3 °णा)

तं तूर्णमभिधावन्तं पाञ्चाला जितकाशिनः ।
प्रत्युद्ययुर्महाराज हंसा इव महार्णवम् ॥ २६
ततः शङ्खसहस्राणां निस्वनो हृदयंगमः ।
प्रादुरासीदुभयतो भेरीशब्दश्च दारुणः ॥ २७
नानावादित्रनादश्च द्विपाश्वरथनिस्वनः ।
सिंहनादश्च वीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ २८
साद्रिद्रुमार्णवा भूमिः सवाताम्बुदमम्बरम् ।
सार्केन्दुग्रहनक्षत्रा द्यौश्च व्यक्तं व्यघूर्णत ॥ २९
अति भूतानि तं शब्दं मेनिरेऽति च विव्यथुः ।
यानि चाप्लवसत्त्वानि प्रायस्तानि मृतानि च ॥ ३०
अथ कर्णो भृशं क्रुद्धः शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
जघान पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ॥ ३१
स पाण्डवरथांस्तूर्णं प्रविश्य विसृजञ्शरान् ।
प्रभद्रकाणां प्रवरानहनत्सप्तसप्ततिम् ॥ ३२
ततः सुपुङ्खैर्निशितै रथश्रेष्ठो रथेषुभिः ।
अवधीत्पञ्चविंशत्या पाञ्चालान्पञ्चविंशतिम् ॥ ३३
सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैः परकायविदारणैः ।
चेदिकानवधीद्वीरः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३४
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।

---

26 K8 om (hapl) 25ab — a) D2 ततस् (hypermetric), M1 तत् (for त) G2 कर्णं (for तूर्णं) — b) B2 पाचालो, Dn1 M1 पंचाला — c) B (except B5) D3 4 7 महात्मानं, G3 महाराजा — d) S (except T2) हसा सर (T1 हससार) इवोष्णगे

27 b) B2 नि:शब्दो, Da1 D1.5 निनदो — d) V1 भीम (for भेरी) B4 पुष्कल (for दारुण)

28 a) K4 नानावादित्रवादश्च, B1 3 D3 4 7 T1 3 G M °बाणनिपात(D7 °ता , T3 G M °नाद)श्च, D2 3 °वादित्रनाद च (D3 °दाश्च), T2 G2 °शब्दश्च — b) K3 4 B Da1 Dn1 D1 2 6 8 T3 G3 M1 द्विपाश्च, T2 G2 द्विपाश्व- — D8 om (hapl.) from रथनिस्वन (in 28b) up to द्यौश्च (in 29d) B5 °रथनिस्वना, D1 °रथिन स्वन — c) Dn1 T2 शूराणा T3 G स सिंहनाद शू(T3 G3 °दो वी)राणा — d) T1.3 G1 3 M1 दारुणे V1 T2 M2–4 तथा, T1 रणे (for तदा)

29 D8 om. up to द्यौश्च (cf. v l. 28) — a) T2 G2 सादि° (for साद्रि°) T1 सादिद्रुमांत वा भूमि (sic) — b) B2 सताराबुद, T1 2 M सव(T1 °ख)ना°, T3 G2 3 सघना°, G1 सघोना° (sic) (for सवाताम्बुदम्) M1 अर्णव (for मम्बरम्) — c) T3 G3 °नक्षत्र — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 3 G M वि(V1 नि-, G1 व्य)घूर्णिता, D8 *घूर्णिता , T1 विघूर्णत

30 a) Ś K1 2 4 V1 B D (except D8) S इति (for अति) B2 वृतामित (for भूतानि त) V1 सशब्द, T1 शब्द त (by transp) K3 अंतर्भूतामित वाब्द (sic) — b) Ś2 K1.4 चाति (by transp), K3 Dn1 D3 (sup lin) T2 [ऽ]तीव, B Da1 D1 3–7 ते च D2 श्रुत्वा विव्यथिरे तदा; T1 3 G M मेनिरे विव्यथु(T1 °दु)स्तदा — c) Ś2 चाप्लव-, K1 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T2 3 G M चाप्यल्प-, K2 चाप्ल*, K3 चाप्यन्य*, Da1 D1 5 चात्यल्प-; T1 कान्यल्प (for चाप्लव-) D2 पतितान्यल्पसत्त्वानि — d) D2 प्रध्वस्तानि (for प्राय°) D3 (sup lin as in text) दृतानि (for मृतानि) V1 B5 Dn1 D2 6 S वै (for च)

31 a) Dn1 [ऽ]तिसंक्रुद्ध, T2 [ऽ]तिसरब्ध (for भृशं क्रुद्ध)

32 a) K2 पाडवरथात्, V1 B D2–4 7 °वरं, S °चमूं. K3 कर्णं, V1 B D S कर्णं (for तूर्णं) — b) K4 प्रविष्टो, T1 प्रहृत्य (for प्रविश्य) V1 व्यसृजच्, T2 विकिरन् T1.3 G M त्रिविधै शरै (for विसृजञ्शरान्) — d) K4 अवधीन्, T3 G2 3 न्यहनत् (for अह°) K3 M1 सप्तसप्तति (M1 °ति), V1 B2 Da1 D5 6 8 T2 °विंशतिं, B4 Dn1 D1 6 °विंशति , T1 3 G °सप्तभि

33 a) D1 सुवर्णपुंखैर् (for तत सु°) Ś2 निशातै; Dn1 T3 G1 3 विशिखै — b) Dn1 D5 S रथश्रेष्ठान्. K1 [अ]प्यथेषुभि, D5 तथे°, T1 नवे°, T2 G2 अथे°, Cn रथे° (as in text) — c) S (except T2) अहनत् (for अवधीत्) K3 अवधीत्ता च विं°, V1 न्यवधीत्पचवि°. — d) K1 om (hapl) from पञ्चविंशतिं up to पाञ्चालानां (in 35d) Da1 D1 5 पंचालान् K3 V1 D1 6 M2 पचविंशति (D6 M2 °ति), B3 चैकविंशतिं B2 पाचालानां च विंशतिं, Dn1 °नेकविंशति

34 K1 om 34 (cf v l 33) — a) T3 G इषुभि (for नाराचै) D3 सौवर्णपुंखैर्विशिखै — b) V1 D3 T2 परकायावदारणै — c) K3 चेकितान्, B2 चेदिपान् D3 धीर, T2 कर्ण (for वीर)

35 K1 om up to पाञ्चालाना (cf v. l 33) — a) K3 शतधा, T3 G तथा च (G2 तु) (for तं तथा).

परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालानां रथव्रजाः ॥ ३५
ततः संधाय विशिखान्पञ्च भारत दुःसहान् ।
पाञ्चालानवधीत्पञ्च कर्णो वैकर्तनो वृषः ॥ ३६
भानुदेवं चित्रसेनं सेनाविन्दुं च भारत ।
तपनं शूरसेनं च पाञ्चालानवधीद्रणे ॥ ३७
पाञ्चालेषु च शूरेषु वध्यमानेषु सायकैः ।
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां महाहवे ॥ ३८
तेषां संकीर्यमाणानां हाहाकारकृता दिशः ।
पुनरेव च तान्कर्णो जघानाशु पतत्रिभिः ॥ ३९
चक्ररक्षौ तु कर्णस्य पुत्रौ मारिष दुर्जयौ ।
सुषेणः सत्यसेनश्च त्यक्त्वा प्राणानयुध्यताम् ॥ ४०
पृष्ठगोपस्तु कर्णस्य ज्येष्ठः पुत्रो महारथः ।
वृषसेनः स्वयं कर्णं पृष्ठतः पर्यपालयत् ॥ ४१
धृष्टद्युम्नः सात्यकिश्च द्रौपदेया वृकोदरः ।
जनमेजयः शिखण्डी च प्रवीराश्च प्रभद्रकाः ॥ ४२
चेदिकेकयपाञ्चाला यमौ मत्स्याश्च दंशिताः ।
समभ्यधावन्राधेयं जिघांसन्तः प्रहारिणः ॥ ४३
त एनं विविधैः शस्त्रैः शरधाराभिरेव च ।
अभ्यवर्षन्विमृद्नन्तः प्रावृषीवाम्बुदा गिरिम् ॥ ४४
पितरं तु परीप्सन्तः कर्णपुत्राः प्रहारिणः । C 8 2256 B 8 48 23 K 8 43 23

K3 B (except B1) Da1 D1 2 5 कर्ण (for कर्म) — b) K3 अनिवारण (hypermetric) (for कुर्वाण) B1m अमितौजसः; Dn1 S अपराजित (for अतिमानुषम्) — c) K3 परिपेतुर् — d) B2 4 D3 4 7 (before corr) पंचालाना Da1 D1. 5 महारथा (for रथव्रजा)

36 b) T3 G M2–4 दुष्पहान् Dn1 सुभारसहदुःसहान् — cd) Some MSS पचालान् V1 सर्वान् (for पञ्च) Dn1 D8 T2 transp पञ्च and कर्णो K3 वैनर्तनो (for वैक°) D5 वृष, T1 रुपा, T3 G M वृषा, Ca वृष (as in text)

37 a) Ś K1 3 4 मित्रदेव, D8 त्रिमेनं च (for चित्रसेन) — b) K1. 2 सेनाविंधुं — c) Ś K1. 3 4 तापनं, B3 मयन, G1 पतन, M2–4 तपंत (for तपनं) D2 सूतसेन — d) Some MSS पंचालान् K3 V1 B (except B3) D (except D2) S (except G2) अहनत् (for अवधीत्)

38 a) Some MSS पंचालेषु K3 D8 हि, T1 M2–4 तु, G1 [ए]षु (for च) B2 S (except T1) वीरेषु (for शूरेषु) — b) T3 G3 मध्यमानेषु — d) Some MSS पंचालाना D8 महारणे — After 38, V1 (marg) B1 3 4 D3 4 7 ins

428* परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालाना रथा दश ।

39 B1 3 4 D2. 4 7 om 38ab — a) T3 G तेषां मक्रीडमानाना — b) V1 हाहाकारीकृता S (except T3) हाहाकार प्रकुर्वता — d) K3 निजवान, T2 जघान स (for जघानाशु) D8 पत्रिभि (submetric) (for पतत्रिभि)

40 a) D8 च (for तु) K3 मवत्कर्ण (for तु कर्णस्य) — b) M2–4 भारत (for मारिष) — c) K3 V1 सत्यसधस्; D8 °षेणस्, D8 चित्रसेनस् K1 सुपूणा सत्यपूणा च (sic) — d) B1 अवध्यता (for अयुध्यताम्)

41 a) Ś1 K1–3 V1 B D (except D8) T2 G1 पृष्ठगोप्ता Da1 D1 5 च (for तु) — b) V1 D8 T1. 2 ज्येष्ठ- (for ज्येष्ठ) Ś K1 3 4 B2 3 D2 वृषसेनो (for ज्येष्ठ पुत्रो) B3 Da1 D1 2 5 महाबल- (for °रथ) — K1 repeats 41cd (with var) — c) V1 M1 [अ]भ्ययात्, B1 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T G M2–4 [अ]न्वयात् (for स्वयं) K1 (second time) पुनरेव च ता कर्ण — d) Ś K1. 2 4 पर्यवारयत् (K1 second time °यन्) V1 B5 Da1 D1. 5 6 S परिपाल्यन् (B5 D1 °यत्), D2 समपालयत्

42 a) T2 दृष्टद्युम्न B3 4 सत्यकश्च — b) K3 प्रभद्रका, Dn1 T2 सहोदरा, G3 वृकोदरा — After 41ab, B2–4 ins

429* नकुल सहदेवश्च सात्यकिश्च महारथ ।

— K3 om 42cd — c) Hypermetric. — d) G2 द्रौपदेया (for प्रवीराश्च)

43 a) Some MSS चेदिकैकय, Dn1 °कैकेय- B2 पचाला- — b) K3 मत्स्यस् M1 दंक्षितौ — c) K1 अभ्यधावश्च, T1 तमभ्यधावन् (for समभ्य°) — d) K3 °सत, B3 5 Da1 D1 5 T1 2 M2–4 °सतं (for °सन्त) V1 B D3. 4 7 प्रहारिप (B1 °णा), M2–4 जिघासव (for प्रहारिण)

44 K3 om (hapl) 44a–45b — a) B5 Da1 D1. 5 6 ते तु त, Dn1 T2 ततस्ते, D2 ते तु वै, T1 M तदा त, T3 G तथा त (for त एन) — b) T3 शत- — c) Ś1 K2 D2 विमृद्न(D2 °मृद)त, V1 B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 विमर्दंत (Dn1 T2 °त), B2 निर्दहंत, Da1 D1. 5 विकुर्वत, D6 T1 M त्रि(M नि)नर्दत, D8 विसर्जत (for विमृद्नन्त) T3 G समभ्यवर्षन्नर्दंत — d) Da1 D1 5 अम्बुदावि(D1 °नि)व, Dn1 °दा गिरी

45 K3 om 45ab (cf. v l. 44) — a) M1 पितरस् Da1 D1. 5 सं, S (except T2) च (for तु) — b) K2

6 23 23 त्वदीयाश्चापरे राजन्वीरा वीरानवारयन् ॥ ४५
सुषेणो भीमसेनस्य छित्वा भल्लेन कार्मुकम् ।
नाराचैः सप्तभिर्विद्ध्वा हृदि भीमं ननाद ह ॥ ४६
अथान्यद्धनुरादाय सुदृढं भीमविक्रमः ।
सज्यं वृकोदरः कृत्वा सुषेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ ४७
विव्याध चैनं नवभिः क्रुद्धो नृत्यन्निवेषुभिः ।
कर्णं च तूर्णं विव्याध त्रिसप्तत्या शितैः शरैः ॥ ४८
सत्यसेनं च दशभिः साश्वसूतध्वजायुधम् ।
पश्यतां सुहृदां मध्ये कर्णपुत्रमपातयत् ॥ ४९
क्षुरप्रणुन्नं तत्तस्य शिरश्चन्द्रनिभाननम् ।
शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवाम्बुजम् ॥ ५०
हत्वा कर्णसुतं भीमस्तावकान्पुनरार्दयत् ।
कृपहार्दिक्ययोश्छित्त्वा चापे तावप्यथार्दयत् ॥ ५१
दुःशासनं त्रिभिर्विद्ध्वा शकुनिं षड्भिरायसैः ।
उलूकं च पतत्रिं च चकार विरथावुभौ ॥ ५२
हे सुषेण हतोऽसीति ब्रुवन्नादत्त सायकम् ।
तमस्य कर्णश्चिच्छेद त्रिभिश्चैनमताडयत् ॥ ५३
अथान्यमपि जग्राह सुपर्वाणं सुतेजनम् ।

G3 कर्णपुत्र. — c) K3 त्वदीयास् Dn1 च पर, T2 3 G1 3 च परे (for चा°) S (except T2) वीरा (for राजन्) — d) T1 3 G M पर-, G2 वीर (for वीरा) B2 वीर (for वीरान्)

46 G1 om 46–47. — a) K3 (*sup lin* as in text) भीमसेनश्च — b) K4 भित्त्वा, D7 स्थित्वा (for छित्वा) — c) K3 V1 भित्त्वा, D6 हत्वा (for विद्ध्वा) — d) T1 युधि (for हृदि) B3 D1 2 6 T3 G2 3 च (for ह).

47 G1 om 47 (cf v l 46) — a) K4 D1 अथान्य-, T1 अन्यथा (for अथान्यद्) T1 आधेय (for आदाय) — b) T2 सदृढ B2 भीमविक्रमं K3 D3 दृढं भीमपराक्रम , D6 T1 3 G2 3 M बलवद्धे(M2–4 °वान्वे)गवत्तर — c) B1 सह्य (for सज्यं)

48 a) B (except B5) D2–4 7 S (except T2) दशभि (for नवभि°) — b) B3 नित्य, B4 (marg as in text) युध्यन्, B5 नर्तन्, S राजन् (for नृत्यन्) K3 शितैषुभि , V1 B5 Da1 D1 5 6 इवाहवे, B3 निजेषुभि , S महे(M3 दशे)षुभि (for इवे°) — c) B5 transp कर्णं and तूर्णं M1 कर्णस् (for कर्णं) — d) Da1 D5 त्रिसप्तत्य , T2 °त्यास् Dn1 T2 शिलीमुखै° (for शितैः शरैः) B5 सप्तत्या निशितैः शरैः

49 a) Ś1 K2 वृषसेन च, K1 सुसेन चैव, K4 सुषेण चैव, V1 Da1 D1 5 3 भानुषेण च, B D3 4 7 भानुसेन (B° °मत) च, Dn1 भानुदेवं च, D2 सुसुषेण च (for सत्यसेन च) K3 भानुषेणाश्वदशभि (sic) — b) Ś2 K3 V1 B D (except Dn1) S (except T2) साश्वसूता(G2 °सूया)युध(T2 °त)ध्वज — c) Ś2 (marg) पश्यतां Ś2 om from सुहृदां to the end of 50 T1 सुकृता (for सुहृदां)

50 Ś2 om. 50 (cf. v. l. 49) — a) Ś1 K2 3 D2 क्षुरप्रनुन्न, S °कृत्तं (for °णुन्न) G3 तं तस्य (for तत्तस्य) — b) M1 शरं (for शिरश्) K1 om. 50d — d) K4 नात्तभ्रष्ट, B2 नालभ्रष्ट-, Da1 नालाकृष्ट, G2 नावसृष्टम् (for नालभ्र°) D2 [अं]बुद

51 a) T1 कीर्णं (for कर्ण-) K1 भीमं — b) D3 दुःशासनमथ (for तावकान्पुनर्) K3 B1 2 5 Dn1 D5 S (except G1) अर्दयत् (T3 G3 °न्) V1 तावकानभ्यमर्दयत् — K3 D3 om (hapl) 51cd — cd) T3 G M transp छित्त्वा and चापे Dn1 T2 चापि, D6 स्थित्वा, T1 चासौ (for छित्त्वा) V1 B Da1 D1 3 5–7 चापौ (for चापे) Ś2 D2 चाप्ये तावू (for चापे तावू) D6 [अ]ताडयत्, T1 2 G1 2 M [अ]मर्दयत्, T3 G3 [अ]पातयत् (for अथार्दयत्)

52 M3 om (hapl) 52–53 — a) V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — b) Da1 D1 5 त्रिभिर् (for षड्भिर्) — c) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 6 (both times) 8 (*sup lin* as in text) T2 च त्रिभिर्विद्ध्वा (V1 °भूत्वा) T1 उलूकं पचविंशत्या — D6 reads 52bc twice — d) V1 B5 Da1 D1 5 6 विमुखाव्, Dn1 T2 विमुखान्, D2 विरथास् (for विरथाव्) Dn1 बहून्, D2 तदा, T2 [अ]रीन् (for [उ]भौ)

53 M3 om 53 (cf v l 52) — a) B1 Dn1 D3 4 7 हा (for हे) V1 D3 भानुषेण, B2 सुषेण त्व, B3 वसुसेन, Bom ed सुषेण च (for हे सुषेण) D2 हते सुषेणे चिच्छेद — b) B2 धनुष्यादत्त, D3 वदन्ना° (for ब्रुवन्ना°) Dn1 आदाय (for आदत्त) B4 कार्मुक D2 वृषसेनस्य कार्मुकं — c) K3 तमभ्य-, V1 Dn1 D3 T2 भीमस्य, T1 त तस्य (for तमस्य) D2 हयाश्चतुर्भिर्विव्याध — d) K2 Da1 D1 5 चैवम्, D6 एनम् (for चैनम्) K3 अपीडयत् (for अताड°)

54 D2 om 54–55 — a) Ś2 K2 अन्यद्, B5 अस्त्रं (for अन्यम्) B D3 4 7 परिजग्राह (for अपि ज°) V1

सुषेणायास्त्रजद्भीमस्तमप्यस्याच्छिनद्वृषः ॥ ५४
पुनः कर्णस्त्रिसप्तत्या भीमसेनं रथेषुभिः ।
पुत्रं परीप्सन्विव्याध क्रूरं क्रूरैर्जिघांसया ॥ ५५
सुषेणस्तु धनुर्गृह्य भारसाधनमुत्तमम् ।
नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ५६
नकुलस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा भारसहैर्दृढैः ।
ननाद बलवन्नादं कर्णस्य भयमादधत् ॥ ५७
तं सुषेणो महाराज विद्ध्वा दशभिराशुगैः ।
चिच्छेद च धनुः शीघ्रं क्षुरप्रेण महारथः ॥ ५८
अथान्यद्धनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्छितः ।
सुषेणं बहुभिर्बाणैर्वारयामास संयुगे ॥ ५९
स तु बाणैर्दिशो राजन्नाच्छाद्य परवीरहा ।
आजघ्ने सारथिं चास्य सुषेणं च ततस्त्रिभिः ।
चिच्छेद चास्य सुदृढं धनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ ६०
अथान्यद्धनुरादाय सुषेणः क्रोधमूर्छितः ।
अविध्यन्नकुलं षष्ट्या सहदेवं च सप्तभिः ॥ ६१
तद्युद्धं सुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमम् । C 8 2273 B 8 48. 40 K 8 43 40

अथ सप्र॰गृह्यान्यत्, Da1 Dn1 D1 6 6 8 S अथ प्रगृह्यान्यदपि (Da1 D1 5 °सिपुं, T1 2 M °मपि) — ^{b}) K1 2 V1 B2 5 Da1 D1 5 6 T G सुतेजस (K2 °र) — ^{c}) B3 सुसेनाय — ^{d}) Dn1 तद् (for त) T1 अम्यस्य, T2 3 G2 3 अस्यापि (for अप्यस्य) Ś K3 4 [अ]सृजद् (for [अ]च्छिनद्) D5 वृषा, T G2 3 रुषा, M2–4 वृषा (for वृष) G1 वमन्याम्यच्छिनद्वृपा

55 D2 om 55 (cf v l 54) — ^{a}) K3 तं (submetric) (for पुन) — ^{b}) V1 B D (D2 om.) S अथ (for रथे) — ^{c}) T2 पुत्रान् T1 परिद्य (sic) (for परीप्सन्) — ^{d}) V1 क्रुद्ध क्रुद्धो, B1 5 Da1 D5 6 क्रुद्ध (B1 °द्ध) क्रूरैर्, Dn1 D8 T2 क्षुरै क्रुद्धो, T1 क्रुद्धस्तस्य, T3 G क्रुद्ध शत्रु (G1 °त्रु); M क्रुद्ध क्रुद्धं

56 ^{ab}) K4 B2 च, D8 (sup lin as in text) सु- (for तु) V1 भारसाहमनुत्तम (for ^{b}) S (except T2) चित्र धनुरथादाय सुषेण क्रोधमूर्छित — ^{d}) K2 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द°)

57 D2 om 57–66 — ^{a}) B2 तत्र (for त तु) — ^{b}) V1 [अ]विधीद्, B2 T2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) Dn1 भारसहस्रै, S भा(G2 भ)रत मयुगे (for °सहैर्दृढैः) — ^{c}) K3 V1 B2 5 D3 4 6 8 T2 G1 2 M बलवान् G2 राजन् (for नादं) — ^{d}) Ś2 K1 4 B1 T1 2 आददत् (T2 °दन्), Da1 D1 5 आरुधत् (for आदधत्)

58 D2 om 58 (cf v l 57) — ^{a}) B1 सुपेण — ^{b}) M1 बहुभिर् (for दशभिर्) V1 Dn1 D6 8 S आयसै (for आशुगै) — ^{c}) V1 Dn1 D6 8 S धनुरस्याच्छिनच्छीघ्रं — ^{d}) D8 महारथं

59 D2 om 59 (cf v l 57) B3 om (hapl.) 59^{c}–61^{b} — ^{c}) B (B3 om) Dn1 D3 4 7 नवभिर्, T2 दशभिर् (for बहुभिर्) — ^{d}) B5 दारयामास; T2 अर्द°

60 B3 D2 om 60 (cf. v. l 59 and 57) — ^{a}) V1 Da1 D1.5 6 S तस्य, B5 सस (for स तु) — M3 om 60^{c}–61^{b} — ^{c}) B2 आच्छाद्य (for आजघ्ने) T1 सारथि D6 चाशु, T G M1 क्रुद्ध (for चास्य) — ^{d}) M1 सुषेणस्य (for °णं च) T1 सुषेण पचभि शरै, T3 G M1 2 4 °णं च पतत्रिभि — ^{e}) B2 चास्याशुमूशः; D1 चास्य सदृढ; T1 साप्यसु°, G2 चाप्यस्य दृढ (for चास्य सु°) — ^{f}) Ś1 त्रिधि, D3 त्रिभि, T1 G2 तदा; T2 3 G1 3 M3 4 तथा (for त्रिधा)

61 B3 M3 om 61^{ab} (cf v l. 59 and 60) D2 om 61 (cf v l. 57) — ^{a}) Ś2 आधाय (for आदाय) — ^{b}) T1.3 G M1 2 4 परवीरहा (for क्रोधमूर्छित) — ^{c}) B1 2 5 Dn1 D8 T2 आविध्यन्, T1 G2 अविध्य (for अविध्यन्) B3 नकुल

62 D2 om 62 (cf. v l 57) D1 om. (hapl) 62^{a}–63^{d} — ^{a}) V1 B2 Da1 Dn1 D6 सुमहा°; S (except T3 G3) अभवद् (for सुमहद्) T1 तेन (for घोर) — ^{b}) T1 घोर (for आसीद्) — After 62^{c}, M1 reads 66^{d}–67^{a}, repeating it in its proper place — ^{d}) B2 च सयुगे, T3 G3 रथं प्रति (for वध प्रति) — After 62, S ins

430* सात्यकिर्वृपसेनं तु विद्ध्वा सप्तभिराशुगै ।
पुनर्विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभि शरै ।
वृषसेनस्तु शैनेय शरेण नतपर्वणा ।
आजघान महाराज शङ्खदेशे महारथम् ।
शैनेयो वृषसेनेन पत्रिणा परिपीडित । [5]
क्रोध चक्रे महाराज क्रुद्धो वेग च दारुणम् ।
जग्राहेषुवरान्वीर शीघ्र स दश पञ्च च ।

[(L 1) S (except T2) आयसै (for आशुगै) — G1 om line 2 — (L 2) T3 G3 शितै (for शरै) — (L 3) G2 अथ (for तु) T2 शितेन (for शरेण) T1

निघ्नतां सायकैस्तूर्णमन्योन्यस्य वधं प्रति ॥ ६२
सात्यकिर्वृषसेनस्य हत्वा सूतं त्रिभिः शरैः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जघानाश्वांश्च सप्तभिः ।
ध्वजमेकेषुणोन्मथ्य त्रिभिस्तं हृद्यताडयत् ॥ ६३
अथावसन्नः स्वरथे मुहूर्तात्पुनरुत्थितः ।
अथो जिघांसुः शैनेयं खड्गचर्मभृदभ्ययात् ॥ ६४
तस्य चाप्लवतः शीघ्रं वृषसेनस्य सात्यकिः ।
वराहकर्णैर्दशभिरविध्यदसिचर्मणी ॥ ६५
दुःशासनस्तु तं दृष्ट्वा विरथं व्यायुधं कृतम् ।
आरोप्य स्वरथे तूर्णमपोवाह रथान्तरम् ॥ ६६
अथान्यं रथमास्थाय वृषसेनो महारथः ।
कर्णस्य युधि दुर्धर्षः पुनः पृष्ठमपालयत् ॥ ६७
दुःशासनं तु शैनेयो नवैर्नवभिराशुगैः ।
विसूताश्वरथं कृत्वा ललाटे त्रिभिरार्पयत् ॥ ६८
स त्वन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।

M8 [आ]नतपर्वणा — (L. 4) G1 महारथ — (L 5) T1 M भृश (for परि) — (L 6) T8 G कोप (for क्रोध) — (L 7) T1 8 G8 M1 वै दश, G1 2 M3–4 दश च (for स दश) G1 2 सप्त (for पञ्च)]

63 D1 om 63^abcd (cf v l 62) D2 om 63 (cf v l 57) — ^b) Ś1 V1 B1 5 Da1 Dn1 D5–7 S transp हत्वा and सूतं — ^c) Ś1 K4 T1 8 G M1 2 चैकेन (for भल्लेन) — ^e) B3 छित्त्वा, T8 तेन, G3 विध्वा (for [उ]न्मथ्य) — ^f) D4 [अ]ताडयन्

64 D2 om 64 (cf v 1 57) — ^a) D8 असावसन्न; T1 2 G1 M अथापतच्च (T2 °त्स), T8 G1 8 अथा(G1 °थे)पतत्तु K8 Dn1 D8 स रथे — ^b) T1 मुहूर्वान् — After 64^ab, N (D2 om.) T2 ins

431* स रणे युयुधानेन विसूताश्वरथध्वज ।

[T2 सुषेणो (for स रणे) Ś1 K1 2 युद्धदानेन, Ś2 युयुदा° D6 शूरेण युयुधे तेन (for the prior half) Ś K1 2 V1 D6 8 विसूताश्वधनुर्ध्वज, Dn1 T2 व्यश्वसूत° (for the posterior half).]

— ^c) Ś K B D (D2 om) T2 कृतो; V1 कृते, T8 G ततो (for अथो) T1 शैनेय. — ^d) K1 खड्गचर्मभृदभ्यधात्; K8 °धरोभ्ययात्, K4 B1 4 D8 4 T8 °धृग°; V1 °भृदभ्यगात्; D7 °भृगभ्ययात्; G1 °धदो°, G8 °धृगभ्यगात्

65 D2 om 65 (cf. v 1 57) — ^a) K1 च प्लुवत°, K8 T1 8 G M चाप्र°; V1 B8 Dn1 D6 T2 चाप(T2 °प)-तत°, D8 चाप्सवत°, D8 चाप्सु° — ^b) B2 सायकै° (for सात्यकि°). — ^c) Dn1 D7 वाराहकर्णैर् (Dn1 °र्णो) — ^d) K8 दशचर्मणि (for असिचर्मणी) T1 M विदुधावासि चर्मणी, T2 आच्छिनमा°, T8 G विध्याधासासिचर्मणी (G2 °णि)

66 D2 om 66 (cf v 1 57) — ^a) Da1 D1 5 च (for तु) G1 2 तत° क्षिप्रं (for तु तं दृष्ट्वा) — ^b) T1 पितर (for विरथं) G2 विरथसायुधं (for विरथं व्यायुधं) K8 कृपं; T1 G1 2 M तथा, T8 G8 तदा (for कृतम्) — ^c) Ś K1 2 4 [अ]थ, T2 स्वे (for स्व) B Da1 Dn1 D1 3–7 S स्वरथं — M1 reads 66^c–67^a for the first time after 62^c — ^d) K8 B2 अपोवाहद्र B1 रणातर, Dn1 रथांतरे, D8 4 7 रणातुर, D5 रणार्णवात्

67 ^a) K8 तत स्व°, Dn1 अथान्य° (for °न्यं). — ^b) D2 8 G2 महाबल° (for °रथ°) — After 67^ab, Ś K1 2 4 V1 (marg) B D (except Dn1 D6, D8 marg) ins

432* द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधान च पञ्चभि ।
भीमसेनं चतु'षष्ट्या सहदेवं च पञ्चभि ।
नकुलं त्रिंशता बाणै शतानीक च सप्तभि ।
शिखण्डिनं च दशभिर्धर्मराजं शतेन च ।
एतांश्चान्यांश्च राजेन्द्र प्रवीरान्जयगृद्धिन. । [5]
अभ्यर्दयन्महेष्वास' कर्णपुत्रो विशां पते ।

[(L 1) D2 सप्तभि — B1 D8 om line 2 B8 om lines 2–3 — (L 2) Ś K1 2 4 V1 B8 सप्तभिः — (L 3) B2 त्रिशते, D8 °ति D8 तु (for च) — (L 4) K1 शिखडिने — (L 5) B2 om the first च Ś2 K2 4 प्रवरान् Ś1 K2 जयगृद्धिण°, Ś2 K1 4 °द्धिण°, D5 °भिन — (L 6) Da1 D1. 5 अभ्यद्रवन् Ś1 K2 महेष्वासान्] — Ś K2 om 67^c–71^d D2 om 67^cd. — ^d) K1 सुत°; K4 स तु, B Da1 D1 3–5 7 तत° (for पुन°) B2 अरक्षत (for अपालयत्)

68 Ś K2 om 68 (cf v 1 67) — ^a) K8 4 B Da1 D1–5 7 8 च (for तु) D6 दुःशासनं त्रिभिर्भल्लैः; S (except T2) युयुधानं तु राधेयो. — ^b) Dn1 T2 विध्वा (for नवैर्) T8 G बहुभिर् (for नवभिर्) K1 2 4 B1 2 4 D2–4 6 7 S (except T2) आयसै° (for आशुगैः) — ^c) B2 निसूताश्वरथ, S (except T2) विसूताश्वायुध (for °श्वरथ) — ^d) Dn1 T1 2 G M अर्पयत्; D2 8 T2 अर्द° (for आर्प°)

69 Ś K2 om 69 (cf v 1 67) — ^a) D8 T1 G1 2 M स चान्यं, T8 G8 अथान्यं (for स त्वन्यं) Da1 D1 [अ]न्यरथ — ^b) D6 lacuna for विधिवत्कल्पि° — ^c)

युयुधे पाण्डुभिः सार्धं कर्णस्याप्याययन्बलम् ॥ ६९
धृष्टद्युम्नस्ततः कर्णमविध्यद्दशभिः शरैः ।
द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधानस्तु सप्तभिः ॥ ७०
भीमसेनश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च पञ्चभिः ।
नकुलस्त्रिंशता बाणैः शतानीकश्च सप्तभिः ।
शिखण्डी दशभिर्वीरो धर्मराजः शतेन तु ॥ ७१

एते चान्ये च राजेन्द्र प्रवीरा जयगृद्धिनः ।
अभ्यर्दयन्महेष्वासं सूतपुत्रं महामृधे ॥ ७२
तान्सूतपुत्रो विशिखैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रथे चारु चरन्वीरः प्रत्यविध्यदरिंदमः ॥ ७३
तत्रास्त्रवीर्यं कर्णस्य लाघवं च महात्मनः ।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७४
न ह्याददानं ददृशुः संदधानं च सायकान् । C. 8 2290 B 8. 48. 53 K 8. 42. 53

T2 प्रयुध्यन् (for युयुधे) V1 B3. 5 Da1 D3. 5 T1. 3 G पाण्डव॰. Dn1 om. (hapl.) from सार्धं (in 69ᶜ) to the end of 70. — ᵈ) K1 अप्याययौ, K3 B1 ॰ययद्(B1 ॰याद्), V1 आरोपयन्, B2 आययन, Da1 D1. 5 आपालयन्, D3 आप्याययद्, T1. 3 G M2-4 ह्य(G1. 2 वि)धमत्, T2 आगमयद्, M प्यायवन् (for [आ]प्याय॰)

70 Ś K2 Dn1 om. 70 (cf. v. l. 67 and 69) — ᵃ) K4 धृष्टद्युम्नस्तु कर्णं — ᵇ) T2 विव्याध (for अविध्यद्) — K1 om. (? hapl.) 70ᶜ-71ᵈ — ᶜ) D2. 6 तु (for त्रि-) — ᵈ) B2 युयुधान K3 द्विः; B3 T1 G1. 3 M च, D4 त्रि- (for तु) V1 B5 Da1 D1. 2. 5. 6 T2 पंचभि॰ (for सप्तभि॰)

71 Ś K2 om. 71 (cf. v. l. 67) K1 om. 71ᵃᵇᶜᵈ (cf. v. l. 70) K2 D6 om. (hapl.) 71ᵃᵇ — ᵇ) K4 V1 B D (D5 om.) T2. 3 G M2. 4 सप्तभि॰ (for पञ्चभि॰) — ᵈ) K4 B1. 6 D2-4. 7 S तु (for च) V1 T2 पचभि॰ (for सप्तभि॰) — ᵉ) K3 T3 G बाणैर्, B3. 4 विध्वा (for वीरो) — ᶠ) K3. 4 B (except B1) Dn1 D5. 8 S च (for तु)

72 Cf. lines 5-6 of 432* — ᵇ) K4 जयगृद्धिण॰, D6 ॰कृद्धिन॰, D2 ॰ग्रधिन॰, T1 ॰गृघ्नव — ᶜ) T3 G2. 3 अभ्यद्रवन् Dn1 D2 T1. 2 महेष्वासा — ᵈ) V1 Da1 Dn1 D1. 5 S विशा पते (for महामृधे)

73 ᵃ) K5 D8 निशितैः, V1 B5 विव्याध (for विशिखैर्) — ᵇ) Dn1 om. the first दशभि॰ V1 B5 विशिखैर्, B2 विव्याध (for the first दशभिर्) K1 त्रिधा, K3. 4 B (except B5) D1-4. 6-8 T1. 3 G M1 शरैः, V1 शतैः — ᶜ) K3 Da1 Dn1 D. रथेनानुचरन्, B2 रथे चान्य॰; D1 रथिनानु॰, D2 सर्थेनानुचरान्; D1. 7 T2 रथे चानुचरन्, D6 रथेन तु चरद् K3 चारु (for वीर॰) T1 रथप्रचारान्विचत (sic), T3 G रथप्रचारान्प्रचरन्, M1 ॰न्विपुलान्; M2-4 रथप्रचारं विचरन् — ᵈ) Ś2 प्रतिविव्यद्; K1 प्रत्यविध्यम् D8 अरिंदम — After 73, T G ins.

433* सात्यकिं भीमसेनं च धृष्टद्युम्नं शिखण्डिनम् ।
द्रौपदेयांश्च संरब्धान्यतमानान्महारथान् ।
पश्यतां सर्वसैन्यानामवैतान्सूतनन्दनः ।
विरथान्रथिनः श्रेष्ठानिमेषार्धाच्चकार ह ।
अमोघत्वाच्च बाणानां भूतसंघा विसिस्मियुः । [5]

[(L. 1) T1. 2 धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ (for the posterior half) — (L. 3) T3 G3 अथैनान्, G1. 2 अथ तान् — (L. 4) T1 श्रेष्ठ , T3 G3 श्रेष्ठा]

74 ᵃ) K3 [अ]तिवीर्यं, T1 [अ]स्य वीर्यं — ᶜ) D4 न पश्याम, D6 अपश्यन्स (for अपश्याम) B1 D7 महाभाग (for ॰राज)

75 ᵃ) T1 [अ]पि (for हि) Ś K1. 2. 4 [आ]दधान — ᵇ) K3 सायकं, D6 सायक — ᶜ) B3 विधमत (for विमुञ्चन्त) D2. 6 शरान्राजन (for च संरम्भाद्) — ᵈ) V1 B1 Da1 D1. 7 अपश्यंत, B5 ***ते, Dn1 अपश्याम, T2 अपश्यन्ते (for ददृशुस्ते) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 हताल(T2 ॰न्ह)रीन् (for महारथम्) D8 ददृशुर्निहतानरीन्, T1. 3 G M अपश्यन्नै(M2. 4 ॰श्चे)व तं जनाः. — T1. 3 G M ins. after 75 T2 after 78

434* प्रतीच्यां दिशि तं दृष्ट्वा प्राच्यां पश्याम लाघवात् ।
न तु पश्याम राजेन्द्र क्व नु कर्णो व्यतिष्ठत ।
इषूनेव स्म पश्यामो विकिरन्तं समन्ततः ।
छादयन्तो दिशो राजञ्शलभानामिव व्रजान् ।
तस्य तैरिषुभिस्तीक्ष्णैः सपक्षैः सहस्रशः । [5]
मरीचिभिरिवोष्णांशोः शितैः सनतपर्वभिः ।
व्याप्ताः सर्वा दिशो राजन्योधाश्च ददृशुस्तदा ।
शरैः संवृतमाकाशं तत्राभ्रमिव चाभवत् ।

[(L. 1) T2 तिष्ठतं (for तं दृष्ट्वा) M1 प्राच्य (for प्राच्यां) — (L. 2) T G3 M च (for तु) M2-4 [अ]पश्याम T1. 3 G3 M1 [इ]ह तिष्ठति, M2-4 [इ]म्य(M3 ॰मि)तिष्ठति — T2 om. lines 3-7 — (L. 3) T1. 3 G1. 3 पवास (for स्म स) T1. 3 G1. 3 विनिकीर्णान् (T3 G1 ॰र्णा॰), M1. 4 विकरत — (L. 4) T1. 3 G1. 3 छादयानान् G1 शलभाश्च (for ॰नानां) M1. 2. 4 व्रजा॰, M3 प्रजा (for व्रजान्) — (L. 6) T1 M1 शरैः (for शितैः) — (L. 7) T1 व्याप्ति॰ T1 M3. 4 योधा न (T1 ॰धाना), M1 योधाना T1 तथा (for तदा) — After line 7, T1

विमुञ्चन्तं च संरम्भाद्दद्दशुस्ते महारथम् ॥ ७५
द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चाशु प्रणुन्ना निशितैः शरैः ।
अरुणाभ्रावृताकारं तस्मिन्देशे बभौ वियत् ॥ ७६
नृत्यन्निव हि राधेयश्चापहस्तः प्रतापवान् ।
यैर्विद्धः प्रत्यविध्यत्तानेकैकं त्रिगुणैः शरैः ॥ ७७
दशभिर्दशभिश्चैनान्पुनर्विद्ध्वा ननाद ह ।
साश्वसूतध्वजच्छत्रास्ततस्ते विवरं ददुः ॥ ७८

तान्प्रमृद्नन्महेष्वासान्राधेयः शरवृष्टिभिः ।
राजानीकमसंबाधं प्राविशच्छत्रुकर्शनः ॥ ७९
स रथांस्त्रिशतान्हत्वा चेदीनामनिवर्तिनाम् ।
राधेयो निशितैर्बाणैस्ततोऽभ्याच्छेद्युधिष्ठिरम् ॥ ८०
ततस्ते पाण्डवा राजञ्शिखण्डी च ससात्यकिः ।
राधेयात्परिरक्षन्तो राजानं पर्यवारयन् ॥ ८१
तथैव तावकाः सर्वे कर्णं दुर्वारणं रणे ।
यत्ताः सेनामहेष्वासाः पर्यरक्षन्त सर्वशः ॥ ८२

---

repeats line 5 — (L. 8) Om in M. T1 शितै (for शरै°) T1 G1 तत्राभ्रैर् (for °भ्र) T2 तदाह्वतमिवाभवत् (for the posterior half)]
— After the above, T2 ins 436*

76 B3 om 76ab. — a) V1 द्यौर्भूर्वियद्; T2 वियद्भूमिर्, (for द्यौर्वियद्भूर्) Co cites द्यौ K3 D1 8 चापि; V1 B (B3 om) Da1 Dn1 D1 3 5 7 S चैव; D2 तासु (for चाशु) — b) V1 B (B3 om) Da1 D1 3 5–7 प्रपूर्णा, T3 G M2–4 प्रच्छन्ना — Ś K3 om (hapl) 76c–77d — c) K1 अरुणाभ्यवृताकार (sic), B5 °भ्रावृताकाश, Dn1 °भावृताकारास्, T1 °भ्रा जटाकारास्, T3 G2 3 तमोमणीवृ(G2 °कृ)ताकार, G1 तमोवातावृताकार — d) K1 3 B5 D2 6 8 T3 [क्ष]भवज्जगत्; B3 नभो बभौ, Da1 D1 5 [क्ष]भवद्वियत्, Dn1 [अ]भवत्रणे, T1 3 G M [क्ष]भवत्त(T1 °वस्त्र)दा (for बभौ वियत्) — After 76, S (except T2) ins

435* ततः पुनरमेयात्मा कर्णो राजन्महारथः ।
न्यहनत्समरे योधान्यौधव्रतमनुष्ठितः ।

[(L 2) M यौधान् T1 G1 2 योधव्रतम्, M3 यौधव्रातम् T3 G3 अनुष्ठिता, M2–4 °व्रतम्]

77 Ś K2 om 77 (cf v l 76) — a) K4 D8 च for हि) — b) S (except T2) रणाजिरे (for प्रतापवान्) — d) M3 एकैक K1 दशभिर्द्विगुणैः शरैः

78 a) B1 5 D3 4 7 शतैश्च, B3 शरैश्च (for the first दशभिर्) K1.3 B1.2 5 D1 3 4 7 8 T2 चैतान्, V1 Dn1 D6 T1.3 G M चैव, Da1 चान्यान्, D2 चैन — b) N (except Dn1 D6) च (for ह) S (except T2) पुनर्विव्याध नानदन् (T1 M1 3 °दत्) — c) K3 V1 B5 D1 4.5 -रथच्छत्रास्, K4 -ध्वजच्छिन्नास्, B1 Da1 D7 -रथच्छत्रास्, B2 D3 -रथच्छत्रा, B3 D8 T2 -रथोऽच्छत्रास् (D8 °त्रां), Dn1 -रथं हत्वा, D6 -ध्वजच्छत्रास्, T1 M -ध्वजच्छत्र (M1 °त्रान्) K1 साश्वसूतध्वजच्छत्रास् (sic), D2 अश्वसूतध्वजं छत्रं — d) D8 हतास् (for ततस्) G1 विदुर, M1 विकिर, Co विवरम् (as in text). K1 दुधु°

— T1 3 G ins after 78 T2 ins 434* (cf. v l 75) after 78 and cont

436* ते हन्यमानाः कर्णेन पलायन्ते दिशो दश ।
नादयन्तो दिशः सर्वाः कर्णत्रस्ता विचेतसः ।

[(L 1) T1 पालयति, T2 पालयत, G1 पालयतो — (L 2) T1 विचेतन]

79 a) Dn1 यान् (for तान्) K3 B1 Da1 Dn1 D3–5 8 T3 G3 M प्रमृद्य (K3 °ज्य), K4 D2 प्रमद्य, V1 B5 D7 T1 2 प्रमथ्य, B1 3 प्रसृत्य, B2 प्रस्यूह्य; D6 प्रमर्द्य; G1 2 समृद्य (G2 °त्य) — B3 om. 79cd — c) Ś1 K1 B1 3 4 D2–4 7 राजानीक, Dn1 D8 T2 रथा° — d) Dn1 प्राविश्यच् Ś K1 3 4 B1 शत्रुकर्षण (K4 °णं), K3 °दर्शन°, V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T2 °तापन°

80 a) B3 सर्वतः (for स रथांस्) K1 Da1 M1 त्रिशत, K3 निशितैर्; K4 D6 त्रिदशान्, V1 B D1–5 7 T1 2 G M2–4 त्रिशतं (B2 °तो); D8 त्रिशतान् T2 स रथाना शत हत्वा — b) V1 G3 अति(G3 °नु)वर्तिना, D8 अनिवर्तिनः — d) Ś1 K4 V1 B3 Da1 Dn1 D1 3–5 8 M [ऽ]भ्यच्छेद्; K3 [ऽ]भ्ययुद् (sic), B2 T1.2 [ऽ]गच्छद्, D2 6 [ऽ]भ्यायात्, T3 G [ऽ]भ्यागात् — After 80, T3 G ins :

437* ततस्ते विरथाः शूरा रथानन्यान्समास्थिताः ।
परिवव्रुर्महाराज धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

[(L 1) G1 विविधा (for विरथाः)]

81 a) T1 G1 2 M तु परे, T3 G3 च परे (for पाण्डवाः). — b) K3 ससाभ्यधि (sic), B2 °त्यके — d) K3 पर्यपालयन् — After 81, T3 G ins

438* मुञ्चन्तो विविधान्बाणान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
[G2 निशितान् (for विविधान्)]

82 a) B3 पाण्डवाः, Da1 D5 तावकान् — b) B2 om रणे — c) T3 G2 यत्र, G1 3 M2–4 यत्तः; M1 यत्न- (for यत्ताः) K3 B Da1 D1–8 शूरा, V1 Dn1 सेना, T1 सर्वे (for सेना) T2 बलिनस्ते महेष्वासाः

नानावादित्रघोषाश्च प्रादुरासन्विशां पते ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणामनिवर्तिनाम् ॥ ८३

ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपाण्डवाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्थाः सूतपुत्रमुखा वयम् ॥ ८४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

३३

संजय उवाच ।
विदार्य कर्णस्तां सेनां धर्मराजमुपाद्रवत् ।
रथहस्त्यश्वपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः ॥ १
नानायुधसहस्राणि प्रेषितान्यरिभिर्वृषः ।
छित्त्वा बाणशतैरुग्रैस्तानविध्यदसंभ्रमः ॥ २

निचकर्त शिरांस्येषां बाहूनूरूंश्च सर्वशः ।
ते हता वसुधां पेतुर्भग्नाश्चान्ये विदुद्रुवुः ॥ ३
द्रविडान्ध्रनिषादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः ।
अभ्यर्दयञ्जिघांसन्तः पत्तयः कर्णमाहवे ॥ ४
ते विबाहुशिरस्त्राणाः प्रहताः कर्णसायकैः । C 8. 2305 B 8. 49 5 K. 8 44 5

---

83 a) Da1 D5 नानावादित्रशोषाश्च; Dn1 T3 °शब्दाश्च, T1.3 G M नादो (G1 M1 °ना-) वादित्रघोषाणा — b) S (except T2) प्रादुरासीत्समतत° — c) S (except T2) सिंहनाद(M1 °द)श्च सजज्ञु° — d) Ś2 अनिवर्तिनं, K3 V1 B1,3–5 Da1 Dn1 D2–4 7 8 T2 अभि(V1 Da1 °ति)गर्जतां, B2 D1.5 अतिगर्जिता, D6 अविगर्जि(by corr °र्जं)तां

84 a) B2 सर्वे (for पुन°) Da1 D1.5 समाजग्मुर्. — b) K3 Dn1 अमित° (for अभीता°) D6 कुरुपुगवा°; S (except T2) °संजया — c) D4 पार्थान् — d) K3 तत्र (for सूत-) Ś2 सूतपुत्रमुखाभ्ययं (sic), K1 °त्रमुखावहं, D5 युधिष्ठिरमुखा वयं, T1 सूतपुत्रमवारयन्, T2 °त्रमुखादय°.

Colophon. — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये(K4 °य)युद्धदिवसे, T1 द्वितीयेह्नि — *Adhy name* V1 संसप्तकयुद्धे, T1 M1 कर्णपुत्रवधो नाम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś3 32 (as in text), K1 33, B1 M 42, B4 47, B5 D6 48, Da1 59, D1 T1 3 G 43, D4 39, T2 44

33

1 T3 om the ref. — a) M1 तान् (for तां) D1 सेना, M1 सेनाम् — b) T1 धर्मपुत्रम् Ś1 (marg) B1.6 D3.4.7 8 युधिष्ठिरम् (for धर्मराजम्) Ś K B1 8 D2–4 6–8 अथाद्रवत्; G2 अभि° (for उपा°) — c) D4 G1.2 हस्त्यश्वरथपत्तीनां, M3 रथपत्त्यश्वपत्तीनां — d) Da1 D5 साहस्रै°

2 a) Dn1 T2 बहूनि तु, M2–4 नानाबाण- (for नानायुध) — b) V1 प्रहितानि, B1 5 D2–4 7 प्रेरितानि K1 S वृषा, B3 D8 वृत° — c) B5 कृत्वा, D6 स्थित्वा, T1 3 G हत्वा T1 3 G M2–4 बाणगणैर् (for °शतैर्) T3 G उग्रस्त् — d) G2 अवध्यत् B D3 4.7 T2 G1 असंभ्रमात्, Da1 D1.5 M4 °भ्रमं, M2 3 °भ्रमन्

3 a) V1 B5 S (except T2) उच्चकर्त, Da1 D1 5 तच्च°, D2 विच° B3 [ऊ]भा, S (except T2) [ऊ]भौ (for [ए]षां) — b) K3 V1 B2–5 D T1 3 M सूतज (for सर्वश°) — After 3ab, Dn1 T2 ins

439* प्रहर्तुकामानपरान्संधितेषूंस्तथापरान् ।
प्रगृहीतायुधान्बाहूनन्येषां च प्रधावताम् ।
निजघान रणे कर्णो नानाशस्त्रनिषेवितान् ।

[(L 1) T2 सहतेषून् (for संधिते°) — (L 3) T2 मनसाक्षनिपीडितान् (for the posterior half)]

— c) K1 हत्वा Dn1 S भूतले (for वसुधा) — d) D2 भयाच् (for भग्नाश्) Dn1 T2 M1 प्रद्रुता(M1 °तां)-श्च दिशो दश, T1.3 G M2–4 प्रद्रुताश्चापरे दिश°

4 a) Ś K1 2 S (except T2) द्रमिडांध्र-, V1 B1–4 D2–4 7 द्राविडा(B2 °डां)स्तु (for द्रविडान्ध्र-) B4 D8 T2 च (for तु) B2 D2 T2 निषादान् B5 द्राविडाध्रनिषादस्तु; Da1 Dn1 D1.5 6 द्रविडाश्च निषादाश्च — b) Dn1 ययु° (for पुन°) K3 D2 3 सात्यकिनो(D2 °ना)दिता, V1 B5 सात्वतचोदिता; G1 सत्यकि° — c) V1 B1 2 5 Dn1 D2–4 7 8 अभ्य(T1 °भ्यु)द्रवन्, Da1 D1 6 अभ्यर्दयत् K3 जिघांसंत

5 a) K3 बाहुशिरस्त्राणा°; B2 T3 G1 3 M वि(M1 [अ]पि)बाहुशिर°शस्त्रा°; D8 विबाहुविशस्त्राश्च, G2 विबाहु-शिरसत्रस्ता° (sic) — b) T1 3 G M सहसा; T2 प्रहता

305 9 5 4 5 पेतुः पृथिव्यां युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ॥ ५
एवं योधशतान्याजौ सहस्राण्ययुतानि च ।
हतानीयुर्महीं देहैर्यशसापूरयन्दिशः ॥ ६
अथ वैकर्तनं कर्णं रणे क्रुद्धमिवान्तकम् ।
रुरुधुः पाण्डुपाञ्चाला व्याधिं मन्त्रौषधैरिव ॥ ७
स तान्प्रमृद्याभ्यपतत्पुनरेव युधिष्ठिरम् ।
मन्त्रौषधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्बणो यथा ॥ ८
स राजगृद्धिभी रुद्धः पाण्डुपाञ्चालकेकयैः ।
नाशकत्तानतिक्रान्तुं मृत्युर्ब्रह्मविदो यथा ॥ ९
ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितम् ।
अब्रवीत्परवीरघ्नः क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १०
कर्ण कर्ण वृथादृष्टे सूतपुत्र वचः शृणु ।
सदा स्पर्धसि संग्रामे फल्गुनेन यशस्विना ।
तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्तराष्ट्रमते स्थितः ॥ ११
यद्बलं यच्च ते वीर्यं प्रद्वेषो यश्च पाण्डुषु ।
तत्सर्वं दर्शयस्वाद्य पौरुषं महदास्थितः ।
युद्धश्रद्धां स तेऽद्याहं विनेष्यामि महाहवे ॥ १२
एवमुक्त्वा महाराज कर्णं पाण्डुसुतस्तदा ।

(for प्रहता) — c) S (except T2) निपेतुरुर्व्यां (for पेतु पृथिव्या) — d) D6 छिन्न, T3 स्फीत, G3 च्छिन्नात् Ś1 K1 2 4 V1 D6 सालवनं, K3 शाल्मिवनं, B4 Dn1 S ता(G2 ना)लवन (for शाल°)

6 a) D6 योधशतान्, T3 G यूथशतानि, M यौध° (for योध°) — b) K4 युतानि; D2 6 [अ]र्बुदानि, T3 G शतानि, (for [अ]युतानि) — c) K3 हतान्यायुर्; T1 हतानि च, T3 G M हतान्ययुर् (for हतानीयुर्) Cn cites ईयुर् (as in text) D1 देहे; T3 G देवीं T2 हतानिति सुरे सिद्धे — d) G2 शिरसा (for यशसा) V1 B1 3 Da1 D1 5 [आ]पूर्य रोदसी (B3 Dn1 °सीं), T2 पूर्यंते मही; T3 G [आ]पूर्य वै दिश (for [अ]पूरयन्दिश) B3 यत्र आपूर्य रोदसी Cn cites रोदसी

7 b) Ś K3 4 रथे; K1 रणात् (for रणे) D1 (sup lin as in text) युद्धम् (for क्रुद्धम्) — c) B3 विव्याधु; Dn1 रुरुद्ध°, T1 रुरुदु (for रुरुधु°) Ś1 K1 4 पांडव-पांचाला, D8 सर्वपांचाला — d) K3 व्याधी, D6 व्याधीन् K3 मंत्रौषधीर्, B1 °षधिर्; T1 3 G1 3 °षधा; G2 °धाम् (for मन्त्रौषधैर्) B5 मंत्रौषधानि

8 a) K3 प्रसृज्य, D1 5 प्रसह्य; T1 2 प्रमथ्य (for प्रमृद्य) G1 अभ्यतपत् B1 शतान्विमृद्यश्चपतत् (sic), B3 स तान्प्रसह्यापतत ; D2 6 स तान(D6 °स)तिक्रम्य सतो — b) G1 2 पुनर्वेत (for पुनरेव) D2 6 युधिष्ठिर-मुपाद्रवत् — c) मंत्रौषधी क्रियातीते; Dn1 D2 4 6 मन्त्रौषधि(D2 °ध)क्रियाहीनो (D4 °तीता), B3 मन्त्रौषधि क्रियाभीतो, T G1 3 M मन्त्रौषध(T1 M1 °धि)क्रियाव्याधि° (T1 °धीन्; T3 G3 M2 3 °धिं), G2 मन्त्रौषधव्यथाव्याधि° — d) B3 अत्युमशो (for अत्युल्बणो) S विधिहीना कृता (T1 °नान्क्रिया, T3 G M3 °नक्रिया) इव

9 a) V1 Dn1 T2 राज्य- Ś1 K4 -गाध्रिभी, B3 गर्द्धिभी; T1 गृध्नुभी; T3 G3 गार्धिभिर्, Co -गृध्रीभि°, Cn -गृद्धिभी (as in text) K1 रुद्र°, Dn1 T2 शूरै°, T3 G3 युध्यन्; G2 युक्तान् (for रुद्ध°) — b) K3 -पञ्चाल (for पाञ्चाल-) Ś K1 2 4 सृञ्जयैः; B1 Da1 Dn1 D1 4-6.8 °केकयै — c) K1 D3 अभिक्रांतु; G1 अतिक्रांतं — d) Ś1 K3 V1 G1 मृत्यु K3 ब्रह्मविदा, Co °विद° (as in text)

10 b) Da1 D1 5 नादूरस्थ, Dn1 अदूरस्थ T1 निवारित — After 10ab, S (except T2) ins.:

440* तैर्योधं प्रमुखे वीरं दृष्ट्वा विव्याध सायकैः ।
कर्णं पार्थशरैर्विद्धस्तोमार्दित इव द्विप ।
प्रमथ्य महितान्वीरान्युधिष्ठिरमपीडयत् ।
ततो युधिष्ठिर कर्णमासाद्य जयतां वरम् ।

[(L 1) G1 2 योध, M3 योधे T1 प्रमुख, T2 G1 2 M1 प्रमुखे G2 दृष्ट्वा स तान् (for वीरं दृष्ट्वा) — (L 2) G1 पाडुशरैर् (for पार्थ°) G1 गोमर्दित]

— c) K3 परवीरघ्न, B1 2-4 Dn1 D1-4 7 S (except T3 G3) °रघ्नं

11 a) T1 वृथा दुस्त; T3 वृथादुष्ट, Co °घृष्टे, Cn °दृष्टे (as in text) — c) M1 स्पर्धंति — d) Some MSS फाल्गुनेन V1 B1 4 5 Da1 D1-5 7 तरस्विना (for यशस्विना) — e) B3 S (except T2) यथा K3 बाधते, Da1 Dn1 D1 3 5 T G M2-4 द्विषसे, M1 द्विषते (for बाधसे) — f) K1 धार्तराष्ट्रसुते स्थित; D2 °राष्ट्रममस्थित (sic), Dn1 राष्ट्रेष्वव-स्थित, S (except T2) °राष्ट्रमनुव्रत

12 Ś K1 2 om 12 — a) Dn1 om ते K3 वीर्यं च (for ते वीर्यं) — b) K3 यस्य, K4 B3 D3 G1 2 यच्च, B5 D8 7 यस्तु (for यश्च) B5 युद्धे कोपश्च पाडुषु, D5 युद्धे छाया च पाडुषु — c) D2 6 दर्शयास्माक (for °यस्वाद्य) Co cites पौरुषं (as in text) — Ś om 12cd — e) K5 युद्धसद्धा K3 V1 B D S च (for स) D5 हरिष्यामि, Co विनेष्याम — f) Dn1 S (except T2) महारणे (for °हवे)

13 b) B2 धर्मसुतस् B4 5 तथा, T2 G3 M तत°, G1 2 [अ]ग्रज (for तदा) — c) D6 अयोमुखै K1

सुवर्णपुङ्खैर्दशभिर्विव्याधायसमयैः शितैः ॥ १३
तं सूतपुत्रो नवभिः प्रत्यविध्यदरिंदमः ।
वत्सदन्तैर्महेष्वासः प्रहसन्निव भारत ॥ १४
ततः क्षुराभ्यां पाञ्चाल्यौ चक्ररक्षौ महात्मनः ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १५
तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ परिपार्श्वतः ।
रथाभ्याशे चकाशेते चन्द्रस्येव पुनर्वसू ॥ १६
युधिष्ठिरः पुनः कर्णमविध्यत्त्रिंशता शरैः ।
सुषेणं सत्यसेनं च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ १७
शल्यं नवत्या विव्याध त्रिसप्तत्या च सूतजम् ।
तांश्चास्य गोप्तॄन्विव्याध त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥१८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विधुन्वानः स कार्मुकम् ।
भित्त्वा भल्लेन राजानं विद्ध्वा षष्ट्यानदन्मुदा ॥ १९
ततः प्रवीराः पाण्डूनामभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
सूतपुत्रात्परीप्सन्तः कर्णमभ्यर्दयञ्शरैः ॥ २०
सात्यकिश्चेकितानश्च युयुत्सुः पाण्ड्य एव च ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २१
यमौ च भीमसेनश्च शिशुपालस्य चात्मजः । C 8 2334 B 8 43 34 K 8 44 36

चितै, B1 3 4 D7 S शरै (for शितै) B2 विव्याधायसै शरैश्च (sic), B5 प्रत्यविध्यदरिंदम; G1 विव्याधाय त्रिभि शरै, G3 शरीरांतकरै शरै

14 [a]) V1 B D (except D6) S दशभि (for नवभि) — [b]) Da1 D1 5 अरिंदम — [c]) Ś1 K1 महेष्वासै — After 14, K3 4 V1 B D S ins a passage given in App I (No 9)

15 [a]) B2 D2 शराभ्या M1 पचाल्यौ — [b]) V1 महाबलौ, B5 °बल° (for °त्मन°) — [cd]) K3 4 Da1 Dn1 D1.3.5 7 S जघान चन्द्रदेवं च द(T2 च)ण्डधार च संयुगे (T1 3 G M वशमे)

16 [b]) Da1 D1.5 पार्श्वत स्थितौ, Dn1 T2 युधि पार्श्वत, T1 3 G M युधि भारत (for परिपार्श्वत) — [c]) K3 Dn1 चकासेतां, D6 प्रकाशेते (for चकाशेते) — [d]) G2 चन्द्रस्यैव (for °स्येव) K1 3 4 Dn1 D3 पुनर्वसु (K3 D2 °सु) ❀Cc पुनर्वसुसंबधिन्यौ।❀

17 [b]) T1 आपोथ्यत् (sic) (for अविध्यत्) Ś1 K3 M1 त्रिंशता (K3 °तै); K4 त्रिंशतै, Dn1 D6 T2 निशितै, G1 दशभि (for त्रिंशता) — T1 om 17[cd]. — [c]) Ś K1.2 4 G1 वृषसेनं; D6 वसुनेत्रं (for सत्यसेनं) D2 वसुषेणं सुनेत्रं च

18 [b]) B2 3 G1 M2–4 [अ]थ (for च) — [c]) B1.4 5 D1.7 तास्तस्य; T1 स्वाश्चास्य (sic), T2 तांश्चक°, G2 तांश्चात्र K3 गोप्तान्; T3 G3 गोपान्, M1 गोप्तॄन् — [d]) K1 D5 अताडयन् (for अजिह्मगै)

19 [a]) D2 अधिरथ, T1 2 G1.2 M2–4 अतिरथिर् — [b]) Ś K B2 3 Da1 D1 5 6 8 विधुन्वानस्य कार्मुकम्, B1 विधुन्वानोस्य का°, Dn1 विधुन्वान स्वका°, D2 चक्ररक्षस्य कार्मुकम्, T1 3 G M षष्ट्या राजञ्शितै शरै; T2 विधून्वंस्तस्य कार्मुकम् ❀Cc कार्मुकमिति काकाक्षिन्यायादुभयत्र।❀ — [c]) K V1 B2 Dn1 D2 6 8 T2 छित्त्वा; Da1 D1.5 छित्त्वा (for भित्त्वा) T1 3 G M विद्ध्वा युधिष्ठिर संख्ये (T1 स्ये, G3 °घे) — [d]) K2 न दुर्मदा, B Da1 D1.3 4 7 [अ]नदत्तदा, Dn1 D2 6 T2 ननाद ह (D2 च) D5 om मुदा T1 3 G M ननादाति(M °धि)रथिस्तदा (T1 G1 °था)

20 [b]) K2 अभ्याधावन् Ś1 युधिष्ठिर; V1 B1 4 Dn1 D3–5 7 T2 3 G M अमर्षिता (for युधिष्ठिरम्) T1 अभ्यधावत मर्षिता — [c]) Ś K1 2 4 B3.5 सूतपुत्रं, V1 B1.4 Dn1 D2–5 7 S युधिष्ठिरं, D6 सूतपुत्रा (for °पुत्रात्) — [d]) T1 G2 कर्णं चाभ्यद्रवञ्शरै, T3 G1.3 M कर्णं चाभ्यर्दयञ्शरै

21 T3 G1 3 repeat 21,[ab] after 441* — [a]) K3 सुषेण सत्यसेन च, T3 G1 3 (all both times) सात्यकिं चेकितान च — [b]) T3 G1 3 (all first time) युयुत्सुं T1 3 (second time) G1 (second time) 2 3 (second time) M पार्थिवश्च (G2 °व स) ह, T2 पाण्डवै सह; T3 (first time) पाण्डवास्तदा, G1 (first time) पांडवांस्तथा; पांड्यमेव च Cc cites पाण्ड्य (as in text) K3 त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् — After 21[ab], T3 G1 3 ins

441* चोल च चेरक चैव सिंहलद्वीपवासिनम्।
कर्णो विव्याध सक्रुद्धो दाक्षिणात्यान्समन्तत ।

[(L 1) G3 केरल (for चेरकं) G1 वासिना, G3 वासिन — (L. 2) G1 कर्णेर् G3 सहस्रश (for समन्तत)]

22 [b]) D1 शिशुपालश्च, D2 T2 चेदिराजस्य D1 चात्मन, D6 चात्मजा — [c]) T1 3 G M करूशा (for कारूषा) B3.4 करूष(B1 °षा)मत्स्यशूराश्च; Dn1 T2 कारूष(T2 °श)मत्स्यभोजाश्च; D6 कारूषा मत्स्यसेनाश्च — [d]) K3 कौरुषा (sic), K4 Dn1 D4 6 8 कैकया G1 कौसला (for को°) — [e]) G1 3 त एते (for एते च) Dn1 T2 3 G3 M तु (for च) Ś1 स्वारिता, Dn1 T2 [अ]तिरथा (for त्वरिता) B2 एते चान्ये च त्वरिता — [f]) K3 V1 सुसेण; Cc वसुषेणम् (as in text) Da1 D1 3–5

2334 49 34 44 36 कारूपा मत्स्यशेषाश्च केकयाः काशिकोसलाः ।
एते च त्वरिता वीरा वसुषेणमवारयन् ॥ २२
जनमेजयश्च पाञ्चाल्यः कर्णं विव्याध सायकैः ।
वराहकर्णैर्नाराचैर्नालीकैर्निशितैः शरैः ।
वत्सदन्तैर्विपाठैश्च क्षुरप्रैश्चटकामुखैः ॥ २३
नानाप्रहरणैश्चोग्रै रथहस्त्यश्वसादिनः ।
सर्वतोऽभ्याद्रवन्कर्णं परिवार्य जिघांसया ॥ २४
स पाण्डवानां प्रवरैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
उदैरयद्ब्राह्ममस्त्रं शरैः संपूरयन्दिशः ॥ २५
ततः शरमहाज्वालो वीर्योष्मा कर्णपावकः ।
निर्दहन्पाण्डववनं चारु पर्यचरद्रणे ॥ २६
स संवार्य महास्त्राणि महेष्वासो महात्मनाम् ।

क्षताडयत् (D3-5 °न्), D8 अयाधयन् K3 सुषेणमवताडयत्, सुषेणमवधावयन्; T1 कर्णमभ्यद्रवन्रणे; Cv वसुषेणमताडयत्

23 a) Hypermetric Ś1 पांचाल्यौ, K3 पाचाल्य; G1 पाचाल° Ś2 K1 2 4 जनमेजयपांचाल्यौ (Ś2 °पचालौ)° — b) Ś K1 2 कर्णौ, Dn1 कर्णे K3 पत्रिभिः, T3 G3 सत्वर° (for सायकैः) — c) B1-4 D2-4 6 7 व(D2 वा)-राहकर्णं; D8 वाराहकर्णैर् Dn1 S व(Dn1 M1 वा)राहकर्णे (Dn1 °र्णि)नालीकैर् — d) K3 D6 8 नालिकैर्; V1 Da1 D1 5 नाडीकैर्, Dn1 S नाराचैर् (for नालीकैर्) V1 T3 G विविधैः; Dn1 M विशिखैः (for निशितैः) Da1 D1 अपि, D8 M क्षुरैः; G1 शिरैः (for शरैः) — e) G1 2 वत्सदत° K3 विपाकैश्च — f) K3 खुरप्रैश्च, S (except T2) क्षुद्रकैश्च (for क्षुरप्रैश्च) Ś K1 2 4 शकटामुखैः, K3 D8 चडकामुखैः, D2 कंदकामुखैः, D4 T1 चकटामुखैः, T2 कटकामुखैः, M2-4 च शिलीमुखैः

24 a) G2 नानाप्रहरकैः D6 घोरैर्, T1 तीक्ष्णैर् (for चोग्रैर्) — b) B Da1 D1 3-5 7 रथहस्त्यश्वसादिभिः, D6 रथाश्वगजसादिनः, S हस्त्यश्वरथसादिनः — c) K3 V1 B Da1 D1 3-5 7 8 S [ऽ]भ्यद्रवन्, Dn1 [ऽ]भ्यहनत्, D6 व्यधमन् T3 G तूर्णं (for कर्णं) — d) D1 परीवार्य, D2 पराजय, T2 परिवव्रुर् (for परिवार्य) Dn1 M1 जिघासव°

25 a) D8 प्रवरान् — b) T1 सर्वेश्च (for सर्वतः) — After 25ab, S ins

442* छाद्यमानैः शितैर्बाणैः स्वस्वनामाङ्कितैस्तदा ।
न चचाल रणे कर्णो महेन्द्रो दानवैरिव ।

[(L 1) T3 G3 छाद्यमान T1 3 M शरैर्घोरैः (for शितैर्बाणैः) T1 G1 2 M1 शरैः, T3 G3 M2-4 शितैः (for तदा)]

— c) K3 V1 B D (except D8) S (except G1) उदीरयन् — d) K3 V1 B D S आपूरयन् (for संपू°) D2 6 जगत् (for दिशः) — After 25, S ins

443* निजघान महेष्वासान्पाञ्चालानेकविंशतिम् ।

Colophon

संजयः ।

ततः पुनरमेयात्मा चेदीनां प्रवरान्दश ।
न्यहनद्भरतश्रेष्ठ कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तस्य बाणसहस्राणि सम्प्रपन्नानि मारिष ।
दृश्यन्ते दिक्षु सर्वासु शलभानामिव प्रजाः ।
कर्णनामाङ्किता बाणाः स्वर्णपुङ्खाः सुतेजनाः ।
नराश्वकायान्निर्भिद्य पेतुरुर्व्यां समन्ततः ।
कर्णेनैकेन समरे चेदीना प्रवरा रथाः ।
सृञ्जयाना च सर्वेषा शतशो निहता रणे ।
कर्णस्य शरसछन्न बभूव विपुल तमः ।
नाज्ञायत ततः किंचित्परेषामात्मनोऽपि वा ।
तस्मिंस्तमसि भूते च क्षत्रियाणा भयकरे ।
विचचार महाबाहुर्निर्दहन्क्षत्रियान्बहून् ।

[(L 1) T3 G2 पाचाल्यान् — Colophon *Adhy name* M1 कर्णमोहन — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M 44, T2 45 — T3 om lines 2-7 — (L 2) T2 बहून्, G1 दिश (for दश) — (L 3) G3 भरतश्रेष्ठ° — (L 4) T2 सुप्रसन्नानि, G2 सम्प्रणुन्नानि, M2-4 संप्रकीर्णानि — (L 8) T1 G हता (for रथा) — (L 10) G1 शिरसंछिन्न (sic), M1 रथ°, M2-4 सशर छन्न G1 बभूवुर् T2 M3 विमल T2 नम (for तम) — (L 11) M1 न (for ना-) G1 च (for वा) — (L 12) T1 2 G1 2 M तस्मिंस्तमसि M2-4 संभूते (for भूते च) — (L 13) T1 महाबाहु T1 3 G3 निदहन्, G1 2 अदहन् (G2 °द्)]

26 a) B2 शरमहान्कालो (sic) — b) B2 वीरार्यो; Dn1 वीर्यवान्, S वीर्यार्चिः (for वीर्योष्मा) B1 कर्ण पावकम् — c) K3 निदहन्, B2 निर्दयन्, D6 निर्दहत् Ś2 K1 4 B1 T1 पाडवचमूः; V1 Da1 D1 5 पांडवबल, B3 T3 पाडवीं सेनां; G1 पाडवानीक; G2 पांडवचर — d) B (except B2) D3 4 7 वीरः (for चारु) — After 26, S ins

444* ततस्तेषां महाराज पाण्डवानां महारथाः ।
सृञ्जयानां च सर्वेषां शतशोऽथ सहस्रशः ।
अस्त्रैः कर्णं महेष्वास समन्तात्पर्यवारयन् ।

[(L 3) T1 शरैः (for अस्त्रैः)]

27 a) B1 3 4 Da1 D1 3-5 7 संधाय; B2 संवाह्य, T1 निवार्य (for संवार्य) B2 5 सहस्राणि (for महास्त्राणि)

प्रहस्य पुरुषेन्द्रस्य शरैश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ २७
ततः संधाय नवतिं निमेषान्नतपर्वणाम् ।
बिभेद कवचं राज्ञो रणे कर्णः शितैः शरैः ॥ २८
तद्वर्म हेमविकृतं रराज निपतत्तदा ।
सविद्युदभ्रं सवितुः शिष्टं वातहतं यथा ॥ २९
तदङ्गं पुरुषेन्द्रस्य भ्रष्टवर्म व्यरोचत ।
रत्नैरलंकृतं दिव्यैर्व्यभ्रं निशि यथा नभः ॥ ३०
स विवर्मा शरैः पार्थो रुधिरेण समुक्षितः ।
क्रुद्धः सर्वायसीं शक्तिं चिक्षेपाधिरथिं प्रति ॥ ३१
तां ज्वलन्तीमिवाकाशे शरैश्चिच्छेद सप्तभिः ।
सा छिन्ना भूमिमपतन्महेष्वासस्य सायकैः ॥ ३२
ततो बाह्वोर्ललाटे च हृदि चैव युधिष्ठिरः ।
चतुर्भिस्तोमरैः कर्णं ताडयित्वा मुदानदत् ॥ ३३ C 8 2347 B 8 49 47 K 8 44 59
उद्भिन्नरुधिरः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

— b) B (except B2) Da1 D1-5 7 महामना — d) S कर्णश्च (for शरैश्च) K3 सायकम्, D2 पांडव (for कार्मुकम्)

28 a) Da1 D1.5 T1 M2-4 नवभिर् T2 तत स्मयमानं तु — b) V1 B1 Dn1 D3 4 7 G1 2 नतपर्वण, T1 M2-4 °पर्वभिः. B2 4 Da1 D1 5 निमेषांतरमात्रत — c) K3 राजन् (for राज्ञो) — d) Ś K D5.8 तत (for रणे) D2 शतैः (for शितैः)

29 a) Dn1 चर्म (for वर्म) — b) K3 V1 T G1 3 M रत्नचित्रं पतद्धर्मो, B Da1 D1 3-5 7 रत्नचित्रं वर्मो पतद्, Dn1 D3 G2 रत्नचित्रं पतद्भुवि, D2 6 रत्नचित्र पतत्तदा — cd) Da1 D1 5 स विद्यु, T1 सवितृ, M2-4 सुश्लिष्टं (for सवितु) V1 B Da1 D1-8 T1 श्लिष्ट, Dn1 T2 श्लिष्ट, T3 G1 3 बिंबं, M2-4 शैलाद् (for शिष्टं) V1 D3 T1 M वाताहत

30 a) V1 B1 3 4 D3 4 7 T3 G तदगात्, B3.5 तदकात्, Da1 D1 5 तदंगे, D8 तदयं (marg °दिदं) (for तदङ्गं) — b) Da1 D1-5 7 T3 G1 2 भ्रष्ट (for भ्रष्ट°) K3 व्यमोचत, T3 G1 3 M2-4 व्यशोभत, G2 व्यपोहत — c) K4 रत्नं, B1.3 D4 शरैर् (for रत्नैर्) K3 B Da1 D1-5 7 8 चित्रैर्, V1 Dn1 T2 मुख्यैर्, D5 चैव, T1 3 G M पुण्यैर् (for दिव्यैर्) — d) B1 transp यथा and नभ V1 B5 Dn1 D2 6 8 S [अं]बर (for नभ) K3 व्यथित निशितैर्यथा

31 a) K3 V1 B Da1 D1-8 T1 2 M3 छिन्नवर्मा, Dn1 T3 G M1 3 4 भिन्नव(G2 °श)र्मा (for स विवर्मा) — b) D2 6 मम(D2 °सु)द्रित, T1 3 G M परिप्लुत (for समुक्षित) — After 31ab, T G ins

445* यमामे पुरुषश्रेष्ट उदयन्निव दिवाकर ।
स शरार्पितसर्वाङ्गश्छिन्नवर्माथ सयुगे ।
क्षत्रधर्मं समास्थाय सिंहनादमथाकरोत् ।
नदित्वा च चिर काल पाण्डवो रमसो रणे ।

[(L 1) G1 पुरुषेंद्रश्च — (L 3) G1 क्षत्रधर्माथ संस्थाय (for the prior half) G2 अकुर्वत (for अथाकरोत्) — (L 4) T1 स नदित्वा T1 रमसाद्]

— cd) B1 2 D3 4 7 तत (for क्रुद्ध) D8 स आयसीं (for सर्वा°) D2 अधिरथ T G शक्तिं चिक्षेप वेगेन प्रदीप्तामशनीमिव (T1 G2 °नीं यथा)

32 b) S शक्तिं सप्तभिराशुगैः (M2-4 °यसैः) — cd) Ś1 K3 V1 B D अगमन् (for अपतन्) S भल्लैश्चिच्छेद राधेय (M1 °य) सा त्वशी (T1 व्यशी, M1 स्वकी)यैव वै रणे- (T1 भुवि)

33 a) T G3 M हृदि, G1 2 युधि (for ततो) B2 राज्ञोर् (for बाह्वोर्) D5 om च — b) S क्षिप्रकारी (for हृदि चैव) Da1 D1 5 एव (for एव) B2 3 युधिष्ठिर — B2 3 om (hapl.) 33d-34a — d) K3 V1 B1 4 D S [अ]नदन्मुदा (by transp), V1 [अ]नदन्मुद; B5 [अ]नदन्मुहु

34 B2 3 om 34a (cf v l 33) — a) D1 2 5 6 8 T2 उ(D5 त)द्भिन्नहृदय (for °रुधिर) Ś1 कर्णं, B3 क्रुद्ध (for कर्ण) — b) B3 कर्ण (for क्रुद्ध) — After 34ab, S ins

446* जघान सूत पार्थस्य पार्ष्णि च नवभि शरै ।
[T3 G3 पार्ष्टिं, G2 पार्ष्णीं]

— c) K1.2 बलेन, S (except T2) नृपते (for भल्लेन) — d) T1 G1 2 M चैव त, T3 G3 त शरैः (for पाण्डवम्) — After 34cd, K3 D3 ins

447* हत्वा सूतं च पार्थस्य पृष्ठगोपं च सायकैः ।

— e) B3 G2 इषुधींश्च, T1 इषुधिं K3 D3 इषुधी चातपत्रं च — f) T3 G1 3 ध्वज (for रथ) T1 [ऽ]भिनत् (for ऽच्छिनत्) K3 D3 चिच्छेद परवीरहा — N ins after 34 T2 after App I (No 10)

448* कालवालास्तु ये पार्थ दन्तवर्णावहन्हया ।
तैर्युक्त रथमास्थाय प्रायाद्राजा पराङ्मुख ।

[(L 1) Ś1 K4 कालवाल तु, V1 °कालास्तु D2 6 8 च

2347 49 47 44 60 ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्रिभिर्विव्याध पाण्डवम् ।
इषुधी चास्य चिच्छेद रथं च तिलशोऽच्छिनत् ॥ ३४
एवं पार्थो व्यपायात्स निहतपार्ष्णिसारथिः ।
अशक्नुवन्प्रमुखतः स्थातुं कर्णस्य दुर्मनाः ॥ ३५
तमभिद्रुत्य राधेयः स्कन्धं संस्पृश्य पाणिना ।
अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुत्सयन्निव पाण्डवम् ॥ ३६
कथं नाम कुले जातः क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
प्रजह्यात्समरे शत्रून्प्राणान्रक्षन्महाहवे ॥ ३७
न भवान्क्षत्रधर्मेषु कुशलोऽसीति मे मतिः ।
ब्राह्मे बले भवान्युक्तः स्वाध्याये यज्ञकर्मणि ॥ ३८
मा स्म युध्यस्व कौन्तेय मा च वीरान्समासदः ।
मा चैनानप्रियं ब्रूहि मा च व्रज महारणम् ॥ ३९

(for तु) T2 श्वेतवाल्स्तु ते पार्थ (for the prior half) Da1 D1 5 अवद्वन्पाण्डुरा ह्या (for the posterior half) — (L 2) K3 D8 तान्स्वय वाहयन्संख्ये (for the prior half)] — After 34, S ins a passage given in App I (No 10)

35 [a]) S (except T2) तत (for एवं) K3 Dn1 [ऽ]व्यपायात्स, V1 B1-4 D2-4 7 [ऽ]प्युपायात्स, B5 [ऽ]पयात्संख्ये, D6 व्यपासर्पन्, S व्य(G1 2 [ऽ]प्य-, G3 M1 ह्य)पायासीद् (for व्यपायात्स) — [b]) Ś K2 3 B निहत पार्ष्णिसारथि॰, V1 निहत पृष्ठसा॰, T1 धुरसा हतसा॰ (sic), T2 M धुर्याभ्या हतसा॰, T3 G3 हताश्वो हतसा॰, G1 द्वाह्वै हतसा॰; G2 रथाह्वै हतसा॰ — [c]) B3 अशक्तवन्, Dn1 नाशक्नुवत्, D1 अशक्नुवत्, T2 M1 नाशक्नुवन् T1 3 G M1 मुखे स्थातु (for प्रमुखत) M2-4 नाशकत्प्रमुखे स्थातुं — [d]) T1 G1 2 M तदा, T3 G3 तत (for स्थातु)

36 [a]) K3 तमभिद्रुत्य, B D2-5 7 अभिद्रुत्य तु, T2 तमनुद्रुत्य (for तमभिद्रुत्य) — [b]) K3 V1 B Da1 D1-4 6-8 स्कंधे Dn1 S पाण्डुपुत्र युधिष्ठिर (T2 महारथ) — After 36[ab], Dn1 T2 ins

449* वज्रच्छत्राङ्कुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्माम्बुजादिभि ।
लक्षणैरुपपन्नेन पाणिना पाण्डुनन्दनम् ।
पवित्रीकर्तुमात्मान स्कन्धोपरि समस्पृशत् ।
प्रहीतुमिच्छन्स बलात्कुन्तीवाक्यं च सोऽस्मरत् ।
तं शल्य प्राह मा कर्ण गृह्णीथा पार्थिवोत्तमम् ।
गृहीतमात्रो हत्वा त्वा मा करिष्यति भस्मसात् ।
[(L 6) T2 करिष्यतु (for ॰ति)]

— [c]) K3 असहन् D2 T2 कर्ण (for राजन्) — [d]) D8 विकुत्सन् (for कुत्सयन्)

37 [a]) D1 मम (for नाम) — [b]) K4 क्षत्रधर्मे, B2 D3-5 7 ॰धर्म- — [c]) K3 जघान, G1 प्रसह्य (for प्रजह्यात्) B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 समर भीत (B3 4 ॰रु) (for समरे शत्रून्) K3 D8 शत्रु, D2 सर्वान् (for शत्रून्) — [d]) D2 6 महामृधे (for ॰हवे)

38 [a]) K4 स भवान्, T3 G3 न हि त्व (for न भवान्) K3 क्षत्रधर्मेण, T1 ॰धर्मे तु — [b]) K3 B1. 3-5 D1 3, 4 7 G1 2 M कुशलो हीति, V1.D6 कुशलोस्तीति; T1 कुलशोद्विति (sic) (for कुशलोऽसीति) — V1 reads 38[cd] on marg — [c]) K3 ब्राह्मबले, M2 ब्राह्मे कुले Ś2 युक्ते — [d]) K3 B2 स्वाध्याययज्ञकर्मणि (B2 ॰सु)

39 [a]) V1 मास्मान् (for मा स्म) — [b]) K4 B Da1 D1-5 7 T1 3 G M मा स्म, Dn1 मा च, T2 न च (for मा च) D8 (before corr) समानद , T1 G1 2 ॰सत (for ॰सद) K3 माचासन ममासद (sic) — [c]) K3 मा, B2 न (for मा) K1 B Dn1 D3 4 7 चैतान्, Da1 D1 5 वैतान्, D6 वैनाम् (for चैनान्) D8 ब्रूया T G M2-4 मा चै(G2 मै)वं (T2 व) विप्रियं ब्रूहि, M1 मा चैव धीप्रिय ब्रूहि (sic) — [d]) B Da1 D1-5 7 8 वै (for च) D8 महाहव K3 मा च प्रज*हाहवम्, Dn1 S मा च त्व भज (Dn1 व्रज) सयुग — After 39, Bom. ed and S ins

450* वक्तव्या मारिषान्ये तु न वक्तव्यास्तु मादृशा ।
मादृशान्हि ब्रुवन्युद्धे एतदन्यच्च लप्स्यसे ।
स्वगृह गच्छ कौन्तेय यत्र वा केशवार्जुनौ ।
न हि त्वा समरे राजन्हन्यात्कर्ण कथचन ।

Colophon

[(L 1) G2 वक्तव्यास्त्वादृशान्येषु (for the prior half) T2 च (for तु) — (L 2) T2 वि- (for हि) T2 एतदन्यत्र लप्स्यसि (for the posterior half) — (L 3) Bom. ed तौ (for वा) — (L 4) G1 2 M त्वा (for त्वा) and transp राजन् and कर्ण T2 om the colophon — *Adhy name* T1 M1 युधिष्ठिरपराजय — *Adhy. no* (figures, words or both) T1 3 G 45, M 44.]

T1 3 G M cont.

451* सजय ।

वरप्रदान कुन्त्यास्तु कर्ण स्मृत्वा महारथ ।
वधप्राप्तं तु कौन्तेय नावधीत्पुरुषोत्तमम् ।

[(L 1) T3 वरप्रदानात् G3 मत्वा (for स्मृत्वा) — (L 2) M2-4 हि (for तु) T3 G3 M3 पुरुषोत्तम]

एवमुक्त्वा ततः पार्थं विसृज्य च महाबलः ।
न्यहनत्पाण्डवीं सेनां वज्रहस्त इवासुरीम् ।
ततः प्रायाद्द्रुतं राजन्व्रीडन्निव जनेश्वरः ॥ ४०
अथ प्रयान्तं राजानमन्वयुस्ते तदाच्युतम् ।
चेदिपाण्डवपाञ्चालाः सात्यकिश्च महारथः ।
द्रौपदेयास्तथा शूरा माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ ४१
ततो युधिष्ठिरानीकं दृष्ट्वा कर्णः पराङ्मुखम् ।
कुरुभिः सहितो वीरैः पृष्ठगैः पृष्ठमन्वयात् ॥ ४२
शङ्खभेरीनिनादैश्च कार्मुकाणां च निस्वनैः ।
बभूव धार्तराष्ट्राणां सिंहनादरवस्तदा ॥ ४३
युधिष्ठिरस्तु कौरव्य रथमारुह्य सत्वरः ।
श्रुतकीर्तेर्महाराज दृष्टवान्कर्णविक्रमम् ॥ ४४
काल्यमानं बलं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तान्योधानब्रवीत्क्रुद्धो हतैनं वै सहस्रशः ॥ ४५
ततो राज्ञाभ्यनुज्ञाताः पाण्डवानां महारथाः ।
भीमसेनमुखाः सर्वे पुत्रांस्ते प्रत्युपाद्रवन् ॥ ४६
अभवत्तुमुलः शब्दो योधानां तत्र भारत ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां शस्त्राणां च ततस्ततः ॥ ४७
उत्तिष्ठत प्रहरत प्रैताभिपततेति च । C 8 2366 B 8 49 68 K 8 44 68

---

40 b) K3 विसृज्य, B2.3 विमुच्य B1–4 महाबल Dn1 T2 °मना°, T1 G M2–4 °रथ° (for °बल°) — c) B3 प्राहनत्, Da1 D1 4 5 व्यहनत्, D2 अहनत्, D6 अब्रवीत्, G2 न्यहनन् — B3 om. 40ef — e) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 ततो K4 प्रयाद्, V1 D2.3 G1 M [ऽ]पयाद्; B2 [ऽ]पय, B1.4 5 Dn1 D1 4–7 T G2 3 [ऽ]पायाद् K2 4 S (except T2) राजा (for राजन्) — f) V1 B1 5 Da1 D1 3–5 7 T2 नरेश्वर, G2 शनैश्वर

41 a) K3 V1 B2 अथोपयात, B1.3–5 Da1 D1–3 अथापया(D5 3 °या)त Dn1 S अपयां(Dn1 G3 M °पया°, G1 2 °पाया)तं च राजानं — b) K? मत्वशामि पुरयुत (sic), V1 अन्वयु° पुनरव्ययं, B1 अनुजग्मुस्तमुच्यतां, B2 अन्वयु क्लिष्टमच्युत, B3–5 D3 4 7 मत्वान्वीयुस्तमच्युत, Da1 D1 5 6 अनुजग्मु° परतपा°, Dn1 अवपू रथसत्तमा° (sic), D2 T1.3 G M अन्वयामिपुरच्युत (G1 °त°), D3 T2 अन्वयू रथसत्तमा — c) D3 पचाला° — d) Ś K1 2 4 महाबल°, B2 °रथा (for °रथ°) — e) D3 T2 G तत°; T1 तदा (for तथा) T3 G3 वीरा (for शूरा)

42 b) Dn1 पराङ्मुख° — c) K3 वीर, V1 B D (except D6) S वीर° — d) V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 S प्रहृष्ट, D6 पृष्ठतो (for पृष्ठगै°) K3 D2 4 6 अन्वगात् V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T G M2–4 पृष्ठतोन्वगात् (Da1 °न्वागात्, Dn1 °न्वयात्); D5 कुपितोन्वयात्, M1 प्रयतो°, (for पृष्ठम°)

43 a) B2 5 Da1 D1 5 भेरीशङ्खनिनादैश्च (B2.5 °दाश्च), V1 Dn1 D6 S शङ्खभेरीनिनादश्च (T G1 3 °दाश्च, M1 °दाश्च), B1.3 4 D3 4 7 भेरीशंखमृदगाना — b) V1 B2 4 T2 3 G1 3 M2–4 निस्वना ;-B5 Dn1 D3 4 6 7 T1 G2 M1 नि°स्वन K3 कार्मुकारावनिस्वनै — c) V1 S (except T2) बभूवुर्धार्त(T1 °र्त)राष्ट्राणां — d) K2 B2 3 सिंहनादवरस्, D2 T2 °रवास्, T1 3 G M °रवैस् K3 B Da1 Dn1 D2–4 6 7 तथा, S (except T2) सह (for तदा)

44 a) S (except T2) च (for तु) Dn1 D3 S (except T2) कौरव्यो — b) Dn1 आस्थाय (for आरुह्य) B1.5 D2–4.6 7 सत्वरम्, S (except T2) मारिष (for सत्वर) — B3 om 44c–45b — c) Ś K1–3 Dn1 श्रुतकीर्तिर्, T1 श्रुतिकीर्तिर्, G1 महाराजा — d) D1 दृष्ट्वा वा (for दृष्टवान्) Ś1 किल (for कर्ण) Dn1 T2 दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रम, T3 G3 दृष्ट्वा तत्कर्मविक्रमं

45 B3 om. 45ab (cf v l 44) — a) D1 काल्य-मान — b) S सूतपुत्रेण पांडव° (T3 G3 मारिष) — c) B Da1 D1 3–5 7 स्वान्, M1 2 यौधान् K1 अवधीत् (for अब्रवीत्) — d) Ś1 हतानेव, K1 शस्त्रैरेव, K2 हतनीव, K3 D2 3 घ्नतैन वै, V1 हतेत्येव, S निघ्नतैना(G2 °ता)न् (for हतैन वै) D6 वा (for वै) K4 B1 4 5 D3 4 7 निघ्नतैता(D3 °ना)न्किमासत, B2 Da1 D1 5 निहतैता-न्किमासत, B3 निघ्नतैतान्कियानसौ°

46 Ś K1 2 D2 om 46ab — a) G2 राजा (for राज्ञा) T3 G3 [अ]भ्यनुज्ञाता, M1 [अ]भ्यनुज्ञातान् — d) K3 तान् T2 3 G1 3 प्रत्यवारयन् (for प्रत्युपाद्रवन्)

47 B3 om 47 — a) K3 D3 तुमल°, M1 तुमुलं — b) M यौधाना Dn1 भारत — K3 om 47c–48b — c) V1 B1 2 5 Da1 D1–3 T1 M2–4 रथहस्त्यश्वपत्तीना, Dn1 T2 रथहस्त्यश्वमुख्याना, T3 G3 रथपत्त्यश्वनागाना, G1 2 अथ हस्त्यश्वपत्तीना — d) Dn1 T2 पत्तीना च समतत°, T1 3 G2 3 M1 द्रवता निनदो महान्, M2–4 द्रवता निस्वनो महान् — After 47, S (except T2) ins

452* उद्धत प्रतिसृष्टाना शस्त्राणां च ततस्तत° ।

[T G2 3 M उद्यत- (for उद्धत) T G M1 प्रतिनिदिष्टानां T3 G3 वृष्टिरवरे (for च ततस्तत)]

48 K3 om. 48ab (cf v l 47) — a) T G1 3 M

2367 49 69 . 44 68 इति ब्रुवाणा अन्योन्यं जघ्नुर्योधा रणाजिरे ॥ ४८
अभ्रच्छायेव तत्रासीच्छरवृष्टिभिरम्बरे ।
समावृत्तैर्नरवरैर्निघ्नद्भिरितरेतरम् ॥ ४९
विपताकाध्वजच्छत्रा व्यश्वसूतायुधा रणे ।
व्यङ्गाङ्गावयवाः पेतुः क्षितौ क्षीणा हतेश्वराः ॥ ५०
प्रवराणीव शैलानां शिखराणि द्विपोत्तमाः ।
सारोहा निहताः पेतुर्वज्रभिन्ना इवाद्रयः ॥ ५१
छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारविग्रहैः ।
सारोहास्तुरगाः पेतुर्हतवीराः सहस्रशः ॥ ५२
विप्रविद्धायुधाङ्गाश्च द्विरदाश्वरथैर्हताः ।
प्रतिवीरैश्च संमर्दे पत्तिसंघाः सहस्रशः ॥ ५३
विशालायतताम्राक्षैः पद्मेन्दुसदृशाननैः ।
शिरोभिर्युद्धशौण्डाना सर्वतः संस्तृता मही ॥ ५४
तथा तु वितते व्योम्नि निस्वनं शुश्रुवुर्जनाः ।

क्षागच्छत; G2 त गच्छत (for उत्तिष्ठत) — b) K1 Da1 D1 5 Co हृत, D7 प्रत (for प्रेत) V1 हतेति प्रहतेति च, B1–5 हतेति प्रच(B5 पत)तेति च; Dn1 निघ्नताभिपतेति च; D6 प्रेताभिपतत्तोघ्नत, S (except T2) क्षिप्र वि(G3 वै)परिधावत Co cites पतत — c) K3 D8 ब्रुवाणास्, M1 ब्रुवाणान् Ś1 K1 3 V1 B D S प्र(K3 D8 ते)न्योन्यं — d) Ś2 K1 2 4 जग्मुर्, M योधा Ś K1 3.4 महाहवे, B (except B6) Da1 D1 3–5 7 T3 G3 महारणे, D6 महामृधे (for रणाजिरे)

49 a) K3 अत्र च्छायेव — b) K3 D2.5 8 T1 2 G M शस्त्रवृष्टिभिर्; D6 अस्त्र° D2 6 अंबरम् Ś2 K4 V1 B3 5 शरवृष्टिरिवावरे (B3 °रात), Dn1 शस्त्रवृष्टिस्तदांबरे, T3 G3 शस्त्रवृष्टिरथाम्बरे — c) K4 V1 B Dn1 D2 4 7 T3 G M2 4 समावृत्तैर्, Da1 D1 5 अनावृत्ते, M1.3 समावृत्ते

50 a) K3 V1 B D2–4 6 7 T2 3 G3 M3 विपताकध्वजच्छत्रा, Da1 D5 °का ध्वजाश्छत्रा, D8 °कध्वजच्छत्रा — b) T1 2 G1 M3 व्यश्वसूतायुधा रथा, T3 G3 व्यश्वसूता रथायुधा, G2 व्यश्वसूतायुधा रथा, M1 [अ]व्यश्वसूतायुधा रथा. — T3 G3 om 50cd — c) K4 व्यगांगा यद्य, T1 व्यगागा धरा (sic), G1 2 यथार्हावयवा., M2–4 विशीर्णावयवा. — d) V1 B Da1 D1 3–5 7 क्षितीश्वराः (for हते°)

51 a) K3 श्रवणानीव, V1 प्रणुन्नानीव, B1.5 D3 4 7 प्रवणादिव; B2 Dn1 D8 T G1 3 M शिखराणीव, B4 प्रवणानीव, Da1 D1 5 प्रचलानीव; D2 6 अवरादिव, G2 शिरोमणीव (for प्रवराणीव) Cv प्रवणादिव शैलानि — b) V1 गजोत्तमा, D4 द्विजोत्तमाः; Co द्विपोत्तमा (as in text). B2 Dn1 D8 S वज्रभिन्नानि मारिष — After 51ab, B2 ins

453* प्रलुत्वा धीर शैलानां शिखराणि द्विपोपमा ।

— D2 om (hapl) 51d–52c — c) K3 T2 3 G3 तुरगा (for निहताः) — d) B1 अचला (for अद्रय) K1 3 B5 हतवीरा सहस्रश ; Dn1 D8 T2 बाणैर्भिन्ना महीतले T1 3 G M द्विपा भि(M1 °पाद्भि°, G3 M3 °धाति)न्ना महीतले

52 D3 om 52abc (of v l 51) K1 om 52–53 K3 B5 om 52 — a) Ś2 K2 4 छिन्नच्छिन्नविपर्यस्तैर्, D8 प्रभिन्नच्छविपर्यस्तैस्, S छिन्नभिन्नविपर्यस्त (G2 °स्त) — b) B Da1 D3 4 6 7 वर्मालकारभूषणै, D6 वर्मालकारनिग्रहै; D8 नानालकार°, T1 3 G वर्मालंकारविग्रहा Co cites सालंकारभूषणै — d) M2–4 हता वीरै G2 शुश्रुवु (sic) (for सहस्रश) B1 ... इवाचला

53 K1 om 53 (of v l 52) Ś K2 om (hapl) 53 — a) B1–3 Da1 D1–5 7 विप्रविद्धायुधाश्चैव, B1 5 T3 G3 °युधागाश्च, Dn1 °युधागैश्च, M1 °युधागा च, M2–4 °युधागापि G1 2 निप्रविद्ध(G2 °त्त)रथागाश्च — b) B1–3 D3 4 7 विरथाश्च रथैर्हता, Da1 विरथाश्वरथै°, D6 विरथाश्वयै°, T1 विरथ रथिभिर्हत ; T2 3 G M द्विरदा(T2 °था) रथिभि° — c) K3 प्रतिवीरैश्च, V1 प्रविर्यैरैश्च (sic), D5 पत्तिवीरैश्च, M1 प्रविवीराश्च Co cites प्रतिवीरै (as in text) B2 3 D7 नमर्दे°, Dn1 D8 T2 समामे; G1 2 सरथै°. — d) K3 सत्ति संघा, K4 पत्तिसघा

54 K1 om. (? hapl.) from ताम्राक्षै (in 54a) up to वितते (in 55a) — b) V1 T3 G M पद्मेंदुप्रतिमाननै°, B2 पूर्णेंदुसदृशा°; T1 पूर्वेंदुप्रतिमा° — G1 om 54c–55b — c) Ś1 (marg) बहुभिर्, K2 4 वीराणा (for शिरोभिर्) — d) D8 शिरोभि (for सर्वत.) Ś2 K2.4 Da1 D1 5 संभृता, K3 सस्कृता; V1 B D2–4 7 T2 संवृता, D8 सस्तृता (for सस्तृता) T1 3 G1 3 M युद्धशौंडै (T2 °ढा) स्तृता (G2 तथा) मही

55 K1 om तथा तु वितते (of v l 54) G1 om 55 (of v l 54) — a) K3 V1 B D S (G1 om) यथा भुवि (V1 भूमौ) तथा (D6 °ते) व्योम्नि B3 transp. निस्वनं and शुश्रुवु — b) Some MSS निःस्वन; K1 द्विस्वनं Ś1 K1 2 4 ददृशुर्; K3 शुश्रुवुर्; G2 वश्रुवुर् (for शुश्रुवुर्) — c) D6 सर्वैर् (for सर्वर्) K3 विमानै रथरवै सर्वै

विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ ५५
हतान्कृतानभिमुखान्वीरान्वीरैः सहस्रशः ।
आरोप्यारोप्य गच्छन्ति विमानेष्वप्सरोगणाः ॥५६
तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यं प्रत्यक्षं स्वर्गलिप्सया ।
प्रहृष्टमनसः शूराः क्षिप्रं जग्मुः परस्परम् ॥ ५७
रथिनो रथिभिः सार्धं चित्रं युयुधुराहवे ।
पत्तयः पत्तिभिर्नागा नागैः सह हयैर्हयाः ॥ ५८
एवं प्रवृत्ते संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
सैन्ये च रजसा व्याप्ते स्वे स्वाञ्जघ्नुः परे परान् ॥५९
कचाकचि बभौ युद्धं दन्तादन्ति नखानखि ।
मुष्टियुद्धं नियुद्धं च देहपाप्मविनाशनम् ॥ ६०
तथा वर्तति संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
नराश्वगजदेहेभ्यः प्रसृता लोहितापगा ।
नराश्वगजदेहान्सा व्युवाह पतितान्बहून् ॥ ६१
नराश्वगजसंबाधे नराश्वगजसादिनाम् ।
लोहितोदा महाघोरा नदी लोहितकर्दमा । C 8 2380 B 8 49 83 K 8 44 102

(sic), S (G1 om) विमाना(T2 M2-4 °ने)प्सरसा सर्वैर् — d) Some MSS °निःस्वनं , T2 G2 3 M °नादितैः (for °निस्वनैः)

56 G1 om. 56ab (cf. v l 54) — a) Ś K2 4 कृवान्, K3 D2 6 8 हवान् (for कृवान्) V1 B2 Da1 D1 5 T1.2 G2 3 M अभिमुखान्वी(M1 °ने वी)रैर् B1 3-5 Dn1 D2 4 7 T2 अभिमुखान्वीरान् (for कृतानभिमुखान्) — b) K3 (marg) वीरान्छतसहस्रशः, V1 Da1 D1 5 योधान्योधैः सह°, B D3 4 7 वीरैः (B2 वीरान्, B5 योधैः) शतसह°, Dn1 T2 वीरैश्चैव सहस्रशः, T1 3 G2 3 M नवशोथ सह° — c) G1 2 आरोप्य समगच्छत — d) Dn1 D6 8 T2 विमानैश्च, D4 विमानेन (for °नेषु) D6 अप्सरोगणैः V1 विमानेष्वप्सरोगणाः, B2 विमानेप्सरसो गणाः Cc cites विमानं — After 56, Dn1 ins.

454* तवार्थं न तवैवाय समानमिति वल्लभः ।

Dn1 cont T2 ins after 56

455* परिष्वक्तो विजानाति नारीभिरुपरिन्वितः ।
इति बाहुलतापाशपाशिनो दिव्यरूपिणः ।
समायायाप्सरःसंघा नानायानैर्दिवं ययुः ।

[(L 1) Dn1 नारद्दृष्परिस्थितः (for the posterior half) — (L 2) Dn1 °पाशिता (for °पाशिनो)]

57 a) K4 ते, K4 Dn1 T1 G1 2 M त (for तद्) — b) D8 प्रत्यक्षस्वर्ग° — d) Ś1 K2 V1 B1 4 5 D (except D7) T2 M2-4 जघ्नुः

58 D8 om. 58-59 — b) Da1 D1 5 एव (for चित्रं) G1 2 युध्यन्ति (for युयुधुर्) — c) G1 2 बहव (for पत्तय°) D2 T3 G3 पत्तिभि पत्तयो (by transp) T2 सार्धं, G1.2 नागैर् — d) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 M1 2 4 सहनागैर् (by transp), T2 नागा नागैर्, T3 G3 M3 सह नागाः G1 2 हता (G2 °तैर्) नागा B2 हयैर्हता ; S (except T2) हया हयैः (by transp)

59 D8 om. 59 (cf v l 58) — b) K3 V1 B (except B2) Dn1 D2-4 7 T2 गजवाजिनरक्षये, T1.3 G M नरवाजिगज(T3 G3 °जन)क्षये — D6 om. (hapl.) 59c-61b — c) K3 D2 7 T1.3 G M सैन्येन (T1 G1 2 °न्ये तु), B3 क्षयेव (for सैन्ये च) B1 D3 4 7 वृत्ते (for व्याप्ते) — d) B2 स्वान्स्वे (by transp), D2 स्वेदान्, M1 स्वैः स्व S K2 4 जग्मुः (for जघ्नु) T1 परस्परम् (for परे परान्)

60 D6 om 60 (cf. v l 59) — a) K3 Dn1 D8 T G1 3 M कचाकचं युद्धमासीद्, V1 B D1-5 7 कचाकचि (V1 °चिर्)युद्धमासीद्, Da1 युद्ध कचाकचि ह्यासीत्, G2 कचाकच रण ह्यासीत् Cc cites कचाकचि (as in text) — b) K3 दता दंतं, T2 दवा दवी, T3 G2 3 M दवादंत T2 नखानखी, T3 G2 3 M °नख (for °नखि) — c) D8 नरयुद्धं, T2 G3 सुयुद्धं च (for नियुद्धं च) Cc cites नियुद्ध (as in text) — d) K3 देहे पाप्मविनाशन, K4 देहपाप°, V1 देहपाप्माप्रणाशन, B Da1 Dn1 D1-5 7 M देहपाप्मासुनाशन, D8 देहपाप्मानुशासन, T1 देहसर्वविनाशन, T2 देहप्राणवि°, G1 देहपाप विनाशनं

61 D8 om 61ab (cf v l 59) — a) D1 वर्त्मनि, Cc वर्तति (as in text) K3 Dn1 D8 S वर्तमाने तथा (T1 G1 2 °दा) युद्धे — b) K3 V1 B (except B2) Da1 D1 3-5 7 गजवाजिनरक्षये, Dn1 D8 T2 नरवाजिगज°, T1 3 G1 2 M जगतो रोमहर्षणे — D2 om (hapl.) 61cdef — c) B1.3 4 D3 4 7 °नागदेहेभ्य°, B3 °गजदेहेषु — d) B2 5 M2 4 प्रसृता, Da1 D1 4 5 T2 G1 2 प्रसृता, Dn1 प्रश्रुता (for प्रसृता) K1 3 Dn1 D1 4 6 7 T1 G1 2 लोहितापगा° (K1 °रा) (for °गा) Cc प्रसृता लोहितापया — T1 2 om (hapl) 61ef — e) K3 नराश्व गजदेहाश्च, B1 4 D3 4 7 गजाश्वनरदेहान्सा (D4 °न्सा), B3 D8 °नागदेहान्सा, Dn1 °नरदेहाश्च, G1.2 नराश्वगजदेहाश्चान्; M1 नराश्वगजदेहा सा — K1 om (hapl.) 61f-62a — f) D4 ववाह, G1 ऊहुश्च, G2 रथिनां, M1 [अ]प्युवाह, Cc व्युवाह (as in text) K8 नराश्वगजदेहिना, B5 प्रावाहय निवान्बहून् (sic), Dn1 व्यगाहत सदा बहून्, D8 वाहयंति हतान्बहून्

62 K1 om 62abcde (cf v l 61) K3 4 om. (hapl.)

2381 49 84 44 102 नराश्वगजदेहान्सा वहन्ती भीरुभीषणी ॥ ६२
तस्याः परमपारं च व्रजन्ति विजयैषिणः ।
गाधेन च प्लवन्तश्च निमज्ज्योन्मज्ज्य चापरे ॥ ६३
ते तु लोहितदिग्धाङ्गा रक्तवर्मायुधाम्बराः ।
सस्नुस्तस्यां पपुश्चासृङ्मम्लुश्च भरतर्षभ ॥ ६४
रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानि च ।
वसनान्यथ वर्माणि हन्यमानान्हतानपि ।
भूमिं खं द्यां दिशश्चैव प्रायः पश्याम लोहितम् ॥६५
लोहितस्य तु गन्धेन स्पर्शेन च रसेन च ।
रूपेण चातिरिक्तेन शब्देन च विसर्पता ।
विषादः सुमहानासीत्प्रायः सैन्यस्य भारत ॥ ६६
तत्तु विप्रहतं सैन्यं भीमसेनमुखैस्तव ।
भूयः समाद्रवन्वीराः सात्यकिप्रमुखा रथाः ॥ ६७
तेषामापततां वेगमविषह्य महात्मनाम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखम् ॥ ६८

62^{abcd} — a) B2 नराश्वगजसरोधे, B8 °संघाधा, B4 D3.7 °नरसंबाधे, Da1 D1 5 नराश्वरथ°, Dn1 °गजसवाहे, T1 G3 M °गजसपाते — b) V1 नराश्वरथसादिना, B1 5 °गजसादिन, B2 D8 °गजवाजिना, B3 T1 3 G3 M °गजयोधिना, Da1 D1 5 नराश्वराधसादिना; G1.2 गजाश्वनरयोधिना — c) V1 लोहितोद-, G1 लोहितोदा Da1 D5 मही घोरा B5 लोहितौघवहा घोरा — d) B (except B6) Da1 D1 3–5 7 मांसशोणितकर्दमा, D2 6 नदी शोणित° — e) K1 B1 4 5 D3 4 7 नराश्वगजदेहानां, V1 Da1 D1 5 °रथदेहान्सा, B2 Dn1 T1 3 G M °गजदेहान्वै, D2.6 °गजदेहांश्च — f) K2 भीरुभेषणी, K3 4 V1 B D T2 3 G3 °भीषणा (K3 °णा°), G2 °भीषिणी

63 a) K1 V1 B D T2 पार(Dn1 परा)मपार, K3 परमपारे K3 तु (for च) T1 3 G M तस्या नद्या पर पार Co cites अपार (as in text) — b) T3 G3 गच्छंति (for व्रजन्ति) Ś1 K2 व्रजति * वधैषिण°, Ś2 K4 व्रजंतस्ते (K4 °त)वधैषिण, K1 व्रजति ते वधैषिण°, M1 जयति विजयैषिण — c) B3 अगाधे (for गाधेन) Co cites गाधे K1 B1 3 4 D2 3 8 चाप्लवंतश्च; V1 B5 च प्लवति स, Da1 D1.5 चाप्लवति च, Dn1 चोत्प्लवतोन्ये; D4 6 7 वा प्लवंतश्च K4 गाधे प्लवे प्लवतश्च, T1 नागैरवप्लवते च, T2 गाधेनान्ये प्लवतोन्ये, T3 G M नागेन च प्लवतो वै Co cites प्लवंत (as in text) — d) Dn1 वा (for च) V1 [आ]ह्वे (for [अ]परे) D3 निममज्यत चापरे

64 a) Dn1 ता (for ते) B2 M1 लोहितदिग्धागो — b) K3 D7 रक्तचर्मा°, T1 G1 ~ M2–4 रक्तवर्मांबरायुधा° Co cites अंबर — c) B4 स्नस्तास् (for सस्नुस्) K3 D3 [अ]न्ये, Da1 D1 5 [अ]सून्, Dn1 D3 4 7 [अ]स्या; T G2 3 M2–4 [अ]स्र B2 तस्थुश्चास्या पपुश्चास्या — d) B2 सन्मृश्च (sic), B4 मम्राश्च, D6 T1 M ममुश्च, T2 मम्रुदुर्, G1 ममाश्च (sic), G2 मद्राश्च (for मम्लुश्च) K3 परमर्षभा, D2 भरतर्षभा° V1 सस्नुर्मम्लुश्च भारत, Da1 D1 5 मम्लु° सस्नुश्च भारत

65 a) T1 G1 2 M4 नरा नागा (for नरान्नागान्) — B3 om 65^{cd} — c) K3 B6 Dn1 चर्माणि (for वर्माणि) T1 3 G M वर्माणि चाप्यपश्याम (G1 2 M3 4 °म°), T2 वर्माणि च वपु श्याम — T2 3 G3 om 65de — d) K3 V1 B (B3 om) Da1 D1–3 वध्यमानान् (for हन्य°) K3 हतान्यपि Dn1 T1 G1 2 M पतितानि सहस्रश° ❀Co मथ्यमानैराहतानि त्यक्तानि।❀ — e) B3 om खं D6 च (for द्यां) K3 भूमिपालान्दिशश्चैव, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T1 G1 2 M ख द्या भूमिं (M2–4 °मिर्) दिशश्चापि (Da1 D1 °श्चैव) — f) K3 पश्यामि K3 D2 T2 लोहितान्; V1 B2 3 5 D3 T1 G1 2 M3 लोहिता°, M1 2 4 लोहिता D6 प्रापश्य श्यामलोहिता°, T3 G3 पतितानि च लोहिते

66 a) K3 V1 B1 Da1 D1.3 5 6 T G M1 च, Dn1 [अ]नु- (for तु) — b) K1 स्पर्शने च, Dn1 स्पर्शनेन (for स्पर्शेन च) G2 रयेन (for रसेन) — c) Ś1 K2–4 B1 3–5 Dn1 D1–5 7 8 S (except T3 G3) [अ]ति-रक्तेन (for °रिक्तेन) — d) G1 सर्पेन (for शब्देन) T3 G3 [अ]पि (for च) K1 Dn1 D4 G1 2 विसर्पिता (Dn1 °ता), B1 3 D1 विसर्पता (D1 °ता) — e) Dn1 T2 तु (for सु-) — f) Dn1 T2 सैन्येषु B3 S (except T2) मारिष (for भारत)

67 a) K1 Dn1 G1 2 त तु, D6 तच्च, D5 ते तु (for तत्तु) B4 विप्रहितं, T3 G3 विप्रद्रुतं, Co त्रिप्रहतं (as in text) K3 ततुर्भवप्रहत सैन्यं (sic) — B3 om (hapl) 67^{b}–70^{a} — b) Da1 D1 5 तथा, D2 6 तदा (for तव) B1 5 D3 4 7 भीमसेनमुखास्तदा, G1 2 °मुखेन वै — d) Ś1 B1 4 D2–4 7 तदा, B5 D3 T2 रणे, M1 नरा (for रथा)

68 B3 om 68 (cf. v l 67) — a) Da1 D1 5 शह्वम्, Dn1 वीरम् (sic), Co वेगम् (as in text) — b) Ś1 K V1 B (B3 om.) D2–4 6–8 S अविपह्य (K3 °पज्य) V1 B2 4 5 Da1 D1 3 5 6 T1 3 G M निरीक्ष्य च (T1 3 G M वै), Dn1 T2 समीक्ष्य वै (for महात्मना) — c) K3 B1 D2 महा- (for महत्) — d) V1 सर्वं (foi राजन्)

तत्प्रकीर्णरथाश्वेभं नरवाजिसमाकुलम् ।
विध्वस्तचर्मकवचं प्रविद्धायुधकार्मुकम् ॥ ६९

व्यद्रवत्तावकं सैन्यं लोड्यमानं समन्ततः ।
सिंहार्दितं महारण्ये यथा गजकुलं तथा ॥ ७०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

३४

संजय उवाच ।
तानभिद्रवतो दृष्ट्वा पाण्डवांस्तावकं बलम् ।
क्रोशतस्तत्र पुत्रस्य न स्म राजन्यवर्तत ॥ १

ततः पक्षात्प्रपक्षाच्च प्रपक्षैश्चापि दक्षिणात् ।
*उदस्तशस्त्राः कुरवो भीममभ्यद्रवन्रणे ॥ २
कर्णोऽपि दृष्ट्वा द्रवतो धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।

C 8 2294
B 8 50 4
K 8 45 4

69 K1 B3 om. 69 (for B3, cf v l. 67) — [a]) D6 तत्प्रकीर्णं Dn1 T2 तत्प्रकीर्ण (T2 °र्ण-) रथाश्वं च, T1 तद्विकीर्णमहाश्वेभं, T3 G3 तद्विदीर्णनराश्वेभ, G1 2 M2-4 तद्विदी(G2 M3 °ती)र्णरथाश्वेभं (M2-4 °भ-), M1 इति कर्णं नराश्वेभ — [b]) Dn1 गजवाजिनराकुलं, D6 नरवाजिरथा°, T1 M1 रथावाजिसमा°, T3 गजवाजिरथा°, T3 G3 रथसघसमा°, M2-4 नरप्रवरं — [c]) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 4 5 8 T2 3 G2 3 M विध्वस्तवर्म(Da1 D1 5 °र्मं)कवचं, T1 विविधध्वजसछत्र — [d]) Ś1 K2 B2 D3 4 7 प्रवृद्धायुधकार्मुक, K4 प्रविद्धायुद्ध°, D2 प्रविधायुध°, T1 विध्वस्तायुध°

70 B3 om 70[a] (cf. v 1 67) — [a]) Ś K1 2 4 व्यद्रवद्, D6 प्राद्रवत् — [c]) K1 महापुण्ये, K3 V1 B D (except D6) T3 G3 M इवारण्ये (for महा°) — [d]) B1 यथा (for तथा) Dn1 T2 यथा गजमहाकुल

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* K3 कुरुसैन्यपराजय°, T1 कुरूणां पराजय°, M1 कुरुबलपलायन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K1 2 34, Ś2 33 (as in text), B1 49, B4 51, B3 D6 50, Da1 D5 60, D1 44, T G 46, M 45 — *Śloka no* Dn1 94.

34

1 D3 om. the ref — [b]) K3 D1.6 7 T3 G3 M1 पांडवास् — After 1[ab], K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 ins..

456* दुर्योधनो महाराज वारयामास सर्वदा ।
योधाश्च स्वबलं चैव समन्ताद्भरतर्षभ ।

[(L 2) B3 Dn1 D3 7 योधाश्र् B3 om. च K4 भरतर्षभ°]

— [c]) T1.3 G M2-4 सूतपुत्रस्य, M1 पाडु° — [d]) K3 तस्मिन् (for न स्म) V1 निवर्तते (for न्यवर्तत)

2 [a]) K3 तस्य (for तत) Ś1 K3 B2 D2 पक्षा°, V1 B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 T1 3 G M2-4 पक्ष° (for पक्षात्) K4 प्रपक्षात्पक्षात् (by transp), Dn1 T2 पक्षप्रपक्षस्या Ś K1 3 B2 D2 6 प्रपक्षाश्च, V1 B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 °क्षश्च, T1 3 G M2-4 °क्षस्या (for °क्षाच्च) M1 तत प्रपक्ष° प्रपक्षस्य° (hypermetric) — [b]) Ś1 (*sup lin* as in text) K2 प्रकुक्षैश्च, K3 प्रकुक्षाद्य, V1 B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 शकुनिश्च, B2 प्रकुक्षिश्च, D2 संपक्षेश्च, D6 प्रपक्षे, D3 प्रकुक्षेद् (for प्रपक्षैश्च) B3 चैव, D6 वापि, D3 अपि (for चापि) V1 B2 5 Da1 D1 5 6 दक्षिण (D6 °णे), B1 3 4 D3 4 7 सौबल (for दक्षिणात्) Dn1 S प्रकु(T3 G3 प्राकु)क्षिस्याश्च भारत (Dn1 मारिष) — K1 om 2[c]-3[b] — [c]) Ś1 तदस्य॰ शस्त्रा°, K2 उदस्य शस्त्रान्, K3 तदा स॰त्रा, B1-4 D2-4 6-8 तदा सशस्त्रा , T1 3 G M उदात्तशस्त्रा (for *उदस्त°) Ś2 K4 तदस्य कुरव° शस्त्रान्; V1 B3 Da1 Dn1 D1 5 T2 कुरून्विदीर्य (Dn1 T2 °द्रव , D1 °दार्ये)तो दृष्ट्वा — [d]) K3 V1 Da1 D1 5 T2 M1 अभ्यद्रवद्, T3 G3 °दैयन् (for °द्रवन्) K3 D6 8 रुपा (for रणे)

3 K1 om 3[ab] (cf v L 2) — [a]) V1 B5 Da1 D1 5 transp दृष्ट्वा and द्रवतो G1 द्रावयतो (hypermetric) (for द्रवतो) — [b]) B D3 4 7 सराजकान्, D2 रथाश्वनरकुंजरान् — After 3[ab], K4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 ins

457* मद्रराजमुवाचेद याहि भीमरथ प्रति ।
एवमुक्तश्च कर्णेन शल्यो मद्राधिपस्तदा ।

[(L 1) D3 मीरथ (for भीम°) — Dn1 D2 T2 om. line 2 — (L 2) K4 उक्तास K4 V1 B3 5 Da1 D1.6 तु (for च)]

— [c]) Ś1 K2 हसकर्णान् (for °वर्णान्) K3 हयान्त्रासे,

2395 50 5 45 5 हंसवर्णान्हयाग्र्यांस्तान्प्रैषीद्यत्र वृकोदरः ॥ ३
ते प्रेषिता महाराज शल्येनाहवशोभिना ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वाजिनः ॥ ४
दृष्ट्वा कर्णं समायान्तं भीमः क्रोधसमन्वितः ।
मतिं दध्रे विनाशाय कर्णस्य भरतर्षभ ॥ ५
सोऽब्रवीत्सात्यकिं वीरं धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
एनं रक्षत राजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरम् ।
संशयान्महतो मुक्तं कथंचित्प्रेक्षतो मम ॥ ६
अग्रतो मे कृतो राजा छिन्नसर्वपरिच्छदः ।
दुर्योधनस्य प्रीत्यर्थं राधेयेन दुरात्मना ॥ ७
अन्तमद्य करिष्यामि तस्य दुःखस्य पार्षत ।
हन्ता वास्मि रणे कर्णं स वा मां निहनिष्यति ।
संग्रामेण सुघोरेण सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ॥ ८
राजानमद्य भवतां न्यासभूतं ददामि वै ।
अस्य संरक्षणे सर्वे यतध्वं विगतज्वराः ॥ ९
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रायादाधिरथिं प्रति ।
सिंहनादेन महता सर्वाः संनादयन्दिशः ॥ १०
दृष्ट्वा त्वरितमायान्तं भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
सूतपुत्रमथोवाच मद्राणामीश्वरो विभुः ॥ ११
पश्य कर्ण महाबाहुं क्रुद्धं पाण्डवनन्दनम् ।
दीर्घकालार्जितं क्रोधं मोक्तुकामं त्वयि ध्रुवम् ॥ १२

V1 B8 हयान्मुख्यान्, B1 2 4 5 D (except D6 8) T1 3 G M हयानग्र्या(M1 °न्या)न्, T2 हयान्रम्यान् (for °ग्र्यास्तान्) — d) K3 प्रपीड्यत्र Dn1 S प्रेषयद्य(Dn1 °न्य)त्र पाडव, D6 अप्रैषीद्य वृकोदर

4 a) B1 3 4 D3 4 7 प्रेरिता — d) Ś1 K1 2 समासज्जत; B8 प्रसमासत; G2 समसज्यंत

5 a) K3 4 Dn1 समायात — b) D2 6 भीमसेन स सयुगे — c) D2 6 मनो B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 चक्रे, D2 दधे (for दध्रे) — d) K2.3 D6 भरतर्षभ; Dn1 °तोत्तमा, T2 °तोत्तम

6 a) D8 (marg as in text) अव्रजत् M4 सात्यकीं V1 वक्तु, B5 तूर्णं; D8 वीरो, T3 G3 चैव (for वीरं) — Ś K1 2 om 6cd — c) K4 B2 4 D3 4 7 यूय, V1 (marg as in text) एत; B5 शूर (for एनं) — d) K3 4 D6 8 G1 धर्मराज; D2 धर्मपुत्रं (for धर्मात्मानं) — e) K3 D1 युक्त, T2 3 G3 मुक्त — f) D6 कथ च, D8 कदाचित् (for कथं°) Ś K1 2 4 प्रेक्षितो, K3 D2 5 T2 G1 प्रेषितो, D3 प्रेक्ष्यतो (for प्रेक्षतो) B3 D2 मया; T2 गृह्य (for मम)

7 a) Ś1 K2 4 अग्रतोसि K1 अजोतो* Ś1 K2 कृतो राज्ञ (K2 °ज्ञा), M3 महाराजा Ś2 अग्रतोन्यहतो राजश्च (sic). — b) Dn1 छिन्नः; T3 G3 भिन्न (for छिन्न-) K3 छत्रसर्वपरिस्कृत; D6 छिन्नसर्वपरिग्रह, T2 G1 2 M भिन्नवर्मपरिच्छद — d) D8 (sup lin as in text) राधेयस्य (for °येन) K3 दुरासता; D2 महात्मना (for दुरा°)

8 a) Ś2 अतमध्य, K1 अद्य सद्य (sic), V1 Da1 D1 5 G1 2 अहमत; B5 अतमत (for °मद्य) V1 m प्रपश्यामि, B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S गमिष्यामि (for करि°) — b) T1 अस्य (for तस्य) Ś2 K4 भारत, K1 मार्जन; K3 V1 B2 पार्षत, S मारिष (M3 °प) — c) K4 हर्ता, D2 अतो (for हन्ता) Ś2 (sup lin) K1 [अ]द्यास्मि, K3 B5 Da1 D1 5 6 8 चास्मि, B1–4 D2.4 7 [अ]स्म्यद्य, M1 वा स (for वास्मि) T1 निहतास्मि V1 सोब्रवीत्सात्यकिं कर्णं — d) Ś2 मा, B4 मा (for स) K3 Dn1 T2 3 G मा वा (by transp), V1 D1 वा मा, B4 वा स, M1 मा वा Dn1 [अ]भिहनिष्यति (for निहनि°) — e) K3 संक्रमेण, S संग्रामेद्य K2 सुघोपेण, S °रेस्मिन् (for °रेण) Dn1 संग्रामे पशुघोरेस्मिन् — f) K3 V1 B D (except D8) S (except T3 G3) ते (for व°)

9 b) Ś1 K1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 ददानि, G2 ददाम K3 V1 B3 D8 ते, K4 च (for वै) — c) Ś K1 2 4 B D3 4 7 G1 तस्य, G2 अद्य (for अस्य) Ś K1 2 4 मे रक्षणे (for संर°) D8 यद्य (for सर्वे) — d) D6 त्वरध्व (for यतध्व)

10 b) Ś2 K3 V1 अधिरथिं (K3 °थ), T2 G2 अतिरथिं (G2 °थं); T3 G1.3 आतिरथिं (G1 °थ) (for आधि°) — c) K1 महत — d) K3 संभावयन् (for सनाद°)

11 a) G1 स्फुरितम्, G2 स्फुटितम् (for त्वरितम्). — b) D1 भीमे K1 युद्धाभिनार्दिनं, K3 °नदन, V1 °नदित, B2 3 युद्धातिनर्दिनं, D2 6 युद्धाभिकाङ्क्षिणं (for °नन्दिनम्) — D8 (hapl) om 11c–12b — c) D2 6 उवाचेद (for अथोवाच) — d) G2 मन्त्रीणाम् (for मद्रा°) Dn1 S प्रभु, D2 6 बली (for विभु)

12 D8 om 12ab (of v l 11) Before 12, N T3 G ins शल्य उवाच — a) Dn1 कर्ता (for कर्ण) V1 D8 महाबाहो, D1 °बाहु, T2 °वीर — b) V1 B D (except D8, D8 om) S सक्रुद्ध पाडुनदन — c) K1 दीर्घं, G1 2 चिर- (for दीर्घ) K2 4 T2 दीर्घकालार्जित (T2 °र्चित) क्रोधं — d) G1 2 M2–4 मोक्तुकामस (for °काम) M2–4 स्वयं (for त्वयि)

ईदृशं नास्य रूपं मे दृष्टपूर्वं कदाचन ।
अभिमन्यौ हते कर्ण राक्षसे वा घटोत्कचे ॥ १३
त्रैलोक्यस्य समस्तस्य शक्तः क्रुद्धो निवारणे ।
बिभर्ति यादृशं रूपं कालाग्निसदृशं शुभम् ॥ १४
इति ब्रुवति राधेयं मद्राणामीश्वरे नृप ।
अभ्यवर्तत वै कर्णं क्रोधदीप्तो वृकोदरः ॥ १५
तथागतं तु संप्रेक्ष्य भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
अब्रवीद्वचनं शल्यं राधेयः प्रहसन्निव ॥ १६
यदुक्तं वचनं मेऽद्य त्वया मद्रजनेश्वर ।
भीमसेनं प्रति विभो तत्सत्यं नात्र संशयः ॥ १७
एष शूरश्च वीरश्च क्रोधनश्च वृकोदरः ।
निरपेक्षः शरीरे च प्राणतश्च बलाधिकः ॥ १८
अज्ञातवासं वसता विराटनगरे तदा ।
द्रौपद्याः प्रियकामेन केवलं बाहुसंश्रयात् ।
गूढभावं समाश्रित्य कीचकः सगणो हतः ॥ १९
सोऽद्य संग्रामशिरसि संनद्धः क्रोधमूर्च्छितः ।
किंकरोद्यतदण्डेन मृत्युनापि व्रजेद्रणम् ॥ २०
चिरकालाभिलषितो ममायं तु मनोरथः ।
अर्जुनं समरे हन्यां मां वा हन्याद्धनंजयः ।
स मे कदाचिदद्यैव भवेद्भीमसमागमात् ॥ २१
निहते भीमसेने तु यदि वा विरथीकृते ।
अभियास्यति मां पार्थस्तन्मे साधु भविष्यति ।　C 8 2416 B 8 50 25 K 8 45 25

---

13 a) T1 नेदृश Dn1 नव, D2 नास्ति, T1 तस्य, T2 न स्व, G1 न स्स (for नास्य) Da1 D1.5 रूपस्य (for रूप मे) D6 ते, T2 वै (for मे) — b) D2 6 T8 G1 8 M कथंचन — c) Da1 D1 5 हते कर्णे, Dn1 T2 हते चापि, T1 अनिहते; T8 G3 M1 अभिहते, G1 2 M2-4 अपि हते (for हते कर्ण) — d) Dn1 राक्षस, T2 राक्षसौ K8 B D2 8 6-8 T1 G2 च (for वा)

14 a) Dn1 S (except T2) समग्रस्य (for °स्तस्य) — b) Da1 शक्र क्रुद्धो, T8 G3 क्रुद्ध शक्तो (by transp) D2 [ऽ]भिवारणे (for निवा°) — c) B D8 4.7 सदृश, M3-4 तादृश — d) K1 गुरु, D2 6 भृश (for शुभम्) K3 D8 T2 कालाग्निसमवर्चस, V1 B Da1 D1 8-5 7 युगांताग्निसमप्रभ, Dn1 कालाग्नेरिव वर्चस, T1 8 G2 M कालाग्न्यन(M2-4 °नि)लवर्चस, G1 2 °नलसवर्चसं

15 Before 15, K4 V1 B Da1 D1 8-5 7 T2 8 G ins संजय उवाच — a) V1 B3 Da1 Dn1 D1.5 S (except T2) एव (for इति) G2 राधेयो — b) D6 अधिपो Ś1 K1 2 4 D6 नृपे, V1 नृप — c) K8 D6 8 वै कर्ण (D6 °र्णं), T1 G1 2 M राधेयं (for वै कर्णं) — d) K8 D2 6 8 क्रोधदीप्त; G2 क्रोधाद्दीप्तो K8 D6 8 वृकोदर

16 a) B1 2 D6.7 M8 अयागत, B4 समा°; D6 रथा° (for तथा°) T8 G3 च (for तु) D4 स प्रेक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — b) K8 क्रुद्ध (for भीम) Dn1 -नदन (for -नन्दिनम्) T8 G8 भीमसेनमरिंदमं — c) T2 मद्रराजान (for वचनं शल्यं)

17 a) K4 यद्युक्तं T1 मन्ये (for मेऽद्य) — b) K4 मद्रजनेश्वर° K8 गच्छाम्यद्य जनेश्वर — G2 om. (? hapl) 17c-18b — d) Ś2 सैन्य, D8 (marg as in text) सर्वं (for सत्य)

18 G2 om 18^{ab} (cf v l 17) — a) K8 वीरश्च, S (except M4, G2 om) क्रूरश्च (for शूरश्च) K8 शूरश्च; D6 T2 M8 धीरश्च, M2 शूरश्च, M4 क्रूरश्च (for वीरश्च) — b) T2 क्रोधितश्च (for क्रोधनश्च) — cd) K8 निरपेक्ष्य B2 प्रागतश्च Co cites प्राणत° (as in text) Ca शरीरे निरपेक्षत्वात्प्राणमात्राद्बलाधिक°

19 a) K4 वहता, G1 वसते; G2 वसतो — b) K2 विरगानगरे (for विराट°) V1 D2 T1 2 तथा (for तदा) — d) K2 वहुसश्रयात्, B2 बाहुसंश्रयां, Dn1 °संश्रमात् (for °सश्रयात्) — e) K1 सूदभाव, B4 (marg as in text) गूढजात, Da1 गूढ भाव, T2 दृढभाव, Ca. c गूढ° (as in text) V1 समासृत्य T1 8 G M प्रसह्य विक्रमेणाजौ — f) D8 transp कीचक° and सगणो

20 a) K8 कोथ, Da1 (before corr) D1.5 कोध (Da1 by corr काद्य) (for सोऽद्य) Ś2 (sup lin as in text) सग्रामशिरसा — b) Ś2 सनद्धा G2 सार्धं * क्रोध सच्छित (sic) — G2 om. 20^{cd} — c) K1 किंकरोदित-दंडेन; B2 किमद्य तत°, T2 किं न नोद्यत°; Ca c as in text — d) M1 मन्युना (for मृत्युना) Ca cites मृत्युनापि (as in text) K8 Dn1 रणे

21 Before 21, K8 ins कर्ण उवाच — a) K4 चिरकालोभिलषितो — b) B2 समायां, D8 मयाय, S मम यस् (for ममायं) — d) T8 G3 transp वा and हन्याद् — G2 om 21^{ef} — e) G1 न (for स) K8 (marg sec m as in text) अप्येव — f) S भीमसेन° (M न) (for भवेद्भीम-) Dn1 भीमसमागमे T1 8 G8 समागमत्; T2 समागत (for समागमात्) — After 21, Dn1 T2 ins

458* संशय सुमहाञ्शल्य प्राप्य भीममरिंदमम् ।

22 a) V1 B (except B6) D8 4 7 भीमसेने वा, T2

2417 20 27 45 26 अत्र यन्मन्यसे प्राप्तं तच्छीघ्रं संप्रधारय ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं राधेयस्य महात्मनः ।
उवाच वचनं शल्यः सूतपुत्रं तथागतम् ॥ २३
अभियासि महाबाहो भीमसेनं महाबलम् ।
निरस्य भीमसेनं तु ततः प्राप्स्यसि फल्गुनम् ॥ २४
यस्ते कामोऽभिलषितश्चिरात्प्रभृति हृद्गतः ।
स वै संपत्स्यते कर्ण सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्ते ततः कर्णः शल्यं पुनरभाषत ।
हन्ताहमर्जुनं संख्ये मां वा हन्ता धनंजयः ।
युद्धे मनः समाधाय याहि याहीत्यचोदयत् ॥ २६
ततः प्रायाद्रथेनाशु शल्यस्तत्र विशां पते ।
यत्र भीमो महेष्वासो व्यद्रावयत वाहिनीम् ॥ २७
ततस्तूर्यनिनादश्च भेरीणां च महास्वनः ।
उदतिष्ठत राजेन्द्र कर्णभीमसमागमे ॥ २८
भीमसेनोऽथ संक्रुद्धस्तव सैन्यं दुरासदम् ।
नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशः प्राद्रावयद्बली ॥ २९
स संनिपातस्तुमुलो भीमरूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।

M4 (also as in text) °सेनेन (for °सेने तु) — b) Ś2 T1 विरथे कृते — c) M1 मा — d) K1 Da1 D5 साधुर् M1 करिष्यति (for भवि°) B8 तन्मे साधुतर भवेत् — e) K8 B2 अथ, B5 अद्य, D4 T3 तत्र, G1 2 यत्र (for अत्र) T1 य (for यन्) K4 D8 G2 पार्थ, Co प्राप्त (as in text) — f) T1 त (for तत्) B1 संप्रवारय, Dn1 T2 °चक्ष्व मे (for °धारय) — After 22, K4 Dn1 T2 (om lines 3–6) ins

459* भीमसेनं समासाद्य मया शक्य निवर्तितुम् ।
मूर्तिमन्तमह मन्ये मारुतिं मरुता पतिम् ।
युधिष्ठिर भीममिहाथ शङ्कया
यमौ तथा दण्डधर यमप्रभम् ।
वैरेव न सुखकरमाहवोऽस्तु [5]
व्रजामि बीभत्सुमह गदाधरम् ।

[(L 1) Dn1 T2 न भीमसेनमासाद्य (for the prior half) — (L 3) Dn1 अथ (for अथ) — (L 4) Dn1 यम प्रभु — (L 5) Dn1 सुखमावाहोस्तु (for °करमाहवोऽस्तु)]

23 Before 23, K4 Dn1 T2 3 G ins. सजय उवाच — a) K6 V1 B D S [अ]मितौजस (for महात्मन) — c) K8 शल्य

24 a) Ś2 T3 G3 अभियामि, K8 B D T1 2 G1 2 M °याहि, V1 उपयाहि (for अभियासि) — c) Dn1 व्यपाश्य (for निरस्य) Dn1 T2 च (for तु) — d) फल्गुन — For 24cd, S (except T2) subst

610* निरपेक्षश्च युध्यस्व शक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् ।

[G2 स्वशक्ति (for शक्तिं स्वा) T3 G3 स्वशक्ति स्वा संप्रदर्शयन् (hypermetric) (for the posterior half)]

25 a) Ś1 K4 यत्ते — b) G2 यद्गत (for हृद्गत) — c) B1 Dn1 D5 S ते (for वै) K8 संपश्यते K8 कर्ण..

26 a) D6 उक्त V1 B5 Da1 D1.5 S एवमुक्तस्तु राधेय — b) Dn1 S उवाच ह (for अभाषत) — c) V1 B5 एन (B5 °व) सरथ, Da1 D1.5 T1 3 G M एनं सख्ये (T1 M °ऽधो), Dn1 T2 एन समरे (for अर्जुन सख्ये). D8 हंता भीम च समरे — d) K4 हर्ता; B (except B5) D2–4 7 हन्याद् (for हन्ता) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5.8 S वृकोदर (for धनजय) — After 26cd, T G3 M ins.

461* एवमुक्त्वा ततो राजन्राधेयो रथिनां वर ।

[T3 G3 महाराज (for ततो राजन्) T2 कर्णोऽथ (for राधेयो)]

— e) K8 पुन (for मन) Ś K1 2 4 समादाय — f) D8 [अ]नोदयत् B (except B5) Da1 D1–7 याहि यत्र वृकोदर

27 Before 27, N (except V1 Dn1) ins सजय उवाच — b) G2 शल्य शस्त्रविदा पते — c) K3 तत्र; T3 G M ततो (for यत्र) — d) K8 व्यद्रवेयत्तु (sic), B5 व्यद्रवत्तत्र, D8 T3 G वि(T3 G3 व्य)द्रावयति, M2–4 व्यद्रावयत (for व्यद्रा°)

28 a) S (except T2 M1) तू(G1 सू)र्यनिनादाश्च — b) B5 महत्स्वन, S (except T2) महास्वना — c) B D2–4 7 उदतिष्ठच्च (B4 °त्तु), S (except T2) °तिष्ठत

29 a) T1 G1 2 [अ]पि; T3 G3 हि (for ऽथ) V1 भीमसेनो रथ क्रुद्ध — b) V1 B1 D8 तस्य, D2 तत्र (for तव). — c) D2 M1 विविधैस् (for विमलैस्) — d) Ś2 प्राद्रावहद्, K1 V1 Dn1 प्रद्रावयद्, K8 4 प्राद्र°, B5 प्राच्छाद°, D8 विद्रा° (D8 m व्यद्रा°) (for प्राद्रा°) T1 क्षिप्रमभ्यद्रवद्बली

30 a) Ś2 K8 तुमलो — b) K8 V1 B D S घोररूपो (for भीम°) — c) K8 आसीद्भीम (sic), K4 °अतिरौद्रो; D1 आसीद्रौद्रौ — B2 om 30de — e) D1 मुहूर्तो, T1 मुहूर्त — After 30e, S (except T2) ins

ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र पाण्डवः कर्णमाद्रवत् ॥ ३०
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कर्णो वैकर्तनो वृषः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो नाराचेन स्तनान्तरे ।
पुनश्चैनममेयात्मा शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३१
स विद्धः सूतपुत्रेण छादयामास पत्रिभिः ।
विव्याध निशितैः कर्णं नवभिर्नतपर्वभिः ॥ ३२
तस्य कर्णो धनुर्मध्ये द्विधा चिच्छेद पत्रिणा ।
अथ तं छिन्नधन्वानमभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन सर्वावरणभेदिना ॥ ३३
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सूतपुत्रं वृकोदरः ।
राजन्मर्मसु मर्मज्ञो विद्ध्वा सुनिशितैः शरैः ।
ननाद बलवन्नादं कम्पयन्निव रोदसी ॥ ३४
तं कर्णः पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्दयत् ।
मदोत्कटं वने दृप्तमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ ३५
ततः सायकभिन्नाङ्गः पाण्डवः क्रोधमूर्छितः ।
संरम्भामर्षताम्राक्षः सूतपुत्रवधेच्छया ॥ ३६
स कार्मुके महावेगं भारसाधनमुत्तमम् ।
गिरीणामपि भेत्तारं सायकं समयोजयत् ॥ ३७
विकृष्य बलवच्चापमा कर्णादतिमारुतिः ।
तं मुमोच महेष्वासः क्रुद्धः कर्णजिघांसया ॥ ३८
स विसृष्टो बलवता बाणो वज्राशनिस्वनः ।
अदारयद्रणे कर्णं वज्रवेग इवाचलम् ॥ ३९ C 8 2436 B 8 50 46 K 8 45 46

462* नाविकृच्छ्रादसश्चिव ।
भीमसेनो महाबाहु

— f) B2 अद्रवत् S (except T2) कर्णं (M2–4 °र्णं) प्रेप्सुरभिद्रवत्

31 a) V1 B5 तमाद्रवंतं, B4 D3 समापतत (for तमा°) — b) S (except G1) वृषा — c) V1 B (except B1) D3 4 7 सुसक्रुद्धो (for [उ]रसि क्रुद्धो) — d) Dn1 स्तनांतर, S (except T2) परंतप (T1 °प) — e) G1. 2 कर्णश्च (for पुनश्च) B2 चैव (for चैनम्)

32 b) T3 G वादयामास (for छाद°) — c) K3 D8 T1 च शरैः; Dn1 D5 T2 3 G M1 च शितैः K4 D1 कर्णं, Dn1 T2 M2–4 बाणैः — d) Dn1 T2 M2–4 कर्णं नवभिरायसैः (Dn1 T2 °शुगैः)

33 a) M3 कर्णो M2–4 द्विधा (for धनुर्) — b) M2–4 धनुश्च (for द्विधा) V1 B1 3 D3 4 7 पत्रिभिः — c) D2 6 तया (for अथ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S [ए]न, D6 [ए]व (for तं) — d) K3 अभिविध्यत्, V1 B Da1 Dn1 D3–5 7 8 S प्रत्य°; D1 प्रविध्यत (for अभ्यविध्यत्) — f) K3 विद्धा च रणभेदिना

34 c) K3 धर्मज्ञो, B2 सर्वांगो (for मर्मज्ञो) — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 3 G विव्याध निशितैः; D6 विद्धाशु निशितैः — e) V1 Da1 D1. 5 6 8 T1 G2 M2–4 च बलवान्; G1 च बलान् — f) K3 B5 D3 मेदिनीं; V1 रोदसीं, Co रोदसी (as in text)

35 b) B (except B1) Da1 D3. 4. 7 नाराचेन (for °चाना) K3 B Da1 Dn1 D1–3 7 समार्पयत्; V1 D5. 8 S समर्पयत् (for समार्द°) — c) T3 G M रणे (for वने) — T2 om 35d–40a — d) D2 उल्वदस्त्रिव (for उल्काभिरिव)

36 T2 om. 36 (cf v l. 35) — a) Dn1 स कर्णबा*****, S (T2 om) स कर्णबाणाभि(T1 °णानि)हत° — b) Dn1 om. from पाण्डवः up to गि (in 37c). — d) Ś2 K4 V1 B (except B5) Da1 D1–7 सुतपुत्रवधेप्सया (D1 °प्सय, D5 ऽसया); S (T2 om.) °त्रजिघांसया

37 T2 om 37 (cf v l. 35) Dn1 om. up to गि (in 37c) (cf v l 36) — a) Ś1 K2 4 B5 D2–4 6 8 (before corr) T1 कार्मुक, K1 कार्मुका, K3 कार्मुक- — d) K3 भर्त्तार (for सायक) D2 6 साध(D6 °य)कं समरे बली

38 T2 om 38 (cf v l. 35) — a) T3 G M2–4 आकृष्य — b) Ś2 K4 B2 3 अभि, K1 Co अधि, V1 D4 इति (for अति-) K3 आ कर्ण्यादपि चाहवं, T1 आकर्णं व महाबल, T3 G M आ कर्णांतमवि(M1 °पि)च्युत (M1 °त) — c) D6 स मुमोच, T3 G मुमोच च (for तं मुमोच) K3 महेष्वास

39 T2 om 39 (cf. v l. 35) — b) B2 वज्रसमस्वन; T1 वज्राशनिप्रभ — c) Ś1 K2 4 अद्रावयद्, Ś2 K1 व्यद्रावयद्; K3 V1 आहा(V1 °दा)रयद्, T1 व्यदारयद् (for अदा°) — d) K3 V1 B D S वज्रवेगो यथाचलं (Dn1 °बल)

2437 50 47 43 47 स भीमसेनाभिहतो सूतपुत्रः कुरूद्वह ।
निपसाद रथोपस्थे विसंज्ञः पृतनापतिः ॥ ४०
ततो मद्राधिपो दृष्ट्वा विसंज्ञं सूतनन्दनम् ।
अपोवाह रथेनाजौ कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४१
ततः पराजिते कर्णे धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।
व्यद्रावयद्भीमसेनो यथेन्द्रो दानवीं चमूम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

३५

धृतराष्ट्र उवाच ।
सुदुष्करमिदं कर्म कृतं भीमेन संजय ।
येन कर्णो महाबाहू रथोपस्थे निपातितः ॥ १
कर्णो ह्येको रणे हन्ता सृञ्जयान्पाण्डवैः सह ।
इति दुर्योधनः सूत प्राब्रवीन्मां मुहुर्मुहुः ॥ २
पराजितं तु राधेयं दृष्ट्वा भीमेन संयुगे ।
ततः परं किमकरोत्पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ३
संजय उवाच ।
विभ्रान्तं प्रेक्ष्य राधेयं सूतपुत्रं महाहवे ।
महत्या सेनया राजन्सोदर्यान्समभाषत ॥ ४

---

40 T2 om 40^a (cf v l. 35) — ^a) V1 G2 भीमसेनेनाभिहत — ^b) B1 om from पुत्र° up to सूत (in 41^b) Ś K2 भीमसेन (for सूतपुत्र°) Ś1 K1–3 कुरूद्वह°, V1 B6 Dn1 T2 कुरूत्तम (Dn1 °म); T3 G [अ]प्यरिंदम° K4 वीर प्रहरतां वर°, T1 M ग(T1 ह)तासुवदरिंदम (T1 M1 °म°) — ^d) K3 D3 नि(D3 नि°)सन्न° Dn1 T3 त्यक्तकार्मुक°, G1 2 पृथिवीपति° (for पृतना°) — After 40, T2 3 G ins

463* रुधिरेणावसिक्ताङ्गो गतासुवदरिंदम° ।

— After the above, S ins a passage given in App I (No 11)

41 B1 om up to सूत in (41^b) (cf v l 40) Before 41, T2 3 G1 3 ins संजय उवाच — ^a) T1 G1 2 M एव (for ततो) T3 G3 एव मद्राधिपं (G3 °प) श्रुत्वा — ^b) D1 5 M4 सूतनदन — ^c) K1 (before corr.) अपोवाह्य (K1 by corr °य) (for अपोवाह) G2 रथे राजन् (for °नाजौ)

42 ^a) Dn1 S पराजिते तत (by transp) K3 — ^b) T1 G2.3 M1 धार्तराष्ट्र, K4 °राष्ट्रिं K1 T1 3 G1 2 M1–3 महाचमू (K1 °मू) — B2 om (hapl) 42^cd — ^c) Dn1 T2 अमेयात्मा (for भीमसेनो) T1 3 G M व्यपा(G1 2 अपा°, M1 व्यप)यात्सर्वतो भग्ना — ^d) D2 T2 महेन्द्रो (for यथेन्द्रो) B1 3 4 D3 7 दानवान्पुरा (B1 °न°) (for दानवीं चमूम्) T1 3 G M हाहाभूता (G1 M1 °ता°) समंतत°.

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Ś1 T2 M1 कर्णपराजय (Ś1 °भव), Dn1 कर्णभीमसेनयोर्युद्धे कर्णपराजय°; T1 कर्णमोहन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 34 (as in text), K1 35, B1 50, B4 M 46, D1 45, D4 31, D6 51, T G 47

35

1 ^a) D6 M1 कर्ण (for कर्म) — ^b) T3 G भीमसेनेन संजय — ^c) S महेष्वासो (for महाबाहू)

2 ^a) K4 कर्णो हेको K4 हर्ता (for हन्ता) — ^b) B1–4 Dn1 D3 4 7 8 S transp सृञ्जयान् and पाण्डवै° — ^c) D6 सूत — ^d) B5 अब्रवीत्, Da1 D1.5 S (T3 damaged) प्रोक्तवान् (for प्राब्रवीन्) Ś K1.2 4 चै; B5 च , Da1 D1 5 हि, G1 2 मे (for मां) Da1 D1 5 पुन पुन (for मुहुर्मुहु°)

3 ^a) Ś1 K2 पराजिते S (except T2) च (for तु) — K3 om. (hapl) 3^b–4^a — ^c) B5 अत° (for तत°) G1 om पर

4 K3 om. 4^a (cf v l 3) — ^a) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S विमुख (G2 °ख्रं), D2 विद्रुत (for विभ्रान्त). T1 M दृश्य, G2 पश्य (for प्रेक्ष्य) — ^b) D6 महामृधे; M1 °रथ (for °हवे) — ^c) K3 B5 Dn1 D2 6 8 T G2 3 M सार्धं, Da1 D1 5 राजा, G1 पार्थ (for राजन्) V1 दुर्योधनो महाराजन्, B1–4 D3 4 7 पुत्रस्तव महाराज — ^d) K3 सौदर्याम्, T2 सोदरान् (for सोदर्यान्) B5 अन्वभाषत, S इदमब्रवीत् (for समभाषत)

शीघ्रं गच्छत भद्रं वो राधेयं परिरक्षत ।
भीमसेनभयागाधे मज्जन्तं व्यसनार्णवे ॥ ५
ते तु राज्ञा समादिष्टा भीमसेनजिघांसवः ।
अभ्यवर्तन्त संक्रुद्धाः पतंगा इव पावकम् ॥ ६
श्रुतायुर्दुर्धरः क्राथो विवित्सुर्विकटः समः ।
निषङ्गी कवची पाशी तथा नन्दोपनन्दकौ ॥ ७
दुष्प्रधर्षः सुबाहुश्च वातवेगसुवर्चसौ ।
धनुर्ग्राहो दुर्मदश्च तथा *सत्त्वसमः सहः ॥ ८
एते रथैः परिवृता वीर्यवन्तो महाबलाः ।
भीमसेनं समासाद्य समन्तात्पर्यवारयन् ।
ते व्यमुञ्चञ्शरव्रातान्नानालिङ्गान्समन्ततः ॥ ९
स तैरभ्यर्द्यमानस्तु भीमसेनो महाबलः ।
तेषामापततां क्षिप्रं सुतानां ते नराधिप ।
रथैः पञ्चाशता सार्धं पञ्चाशन्न्यहनद्रथान् ॥ १०
विवित्सोस्तु ततः क्रुद्धो भल्लेनापाहरच्छिरः ।
सकुण्डलशिरस्त्राणं पूर्णचन्द्रोपमं तदा । C 8. 2432 B 8 31 13 K 8 46 13

5 Before 5, K2 (marg) ins संजय° — ^{a}) K3 गच्छस्व Ś2 वै (for वो) — ^{b}) Dn1 T1 °रक्षय, D6 °रक्षितुं — T3 om 5^c–8^d — ^{c}) D2 भीमसेनं Da1 D1.2 5 भीमसेनमहागाधे, T1.2 G M °भये घोरे — ^{d}) K4 मज्जते

6 T3 om. 6 (cf v 1 5) — ^{b}) K3 V1 B Da1 D3–5 7 8 भीमसेनं Dn1 S (T3 om) °जिघांसया — K3 om. (hapl.) 6^c–10^b — ^{c}) S (except T2, T3 om) महसा (for संक्रुद्धा) — ^{d}) B (except B5) D3 4 7 पतंगा पावकं यथा

7 K3 T3 om 7 (cf v 1 6, 5) — ^{a}) Ś1 (sup lin) श्रुतेश, K1 श्रुते च, K2 श्रुत*, V1 B D T2 G1.3 M श्रुतर्वा (Dn1 °वा, D6 °वान्), T1 सुवर्वा (for श्रुतायुर्) T1 दुर्धर Dn1 क्राथिर्, D2 T1.2 G M क्रोधी (D2 T2 °धो) (for क्राथो) — ^{b}) Ś1 K2 G2 विवत्सुर्, K1 विभत्सुर्, D6 विविंशुर् (for विवित्सुर्) — ^{c}) Dn1 Da1 D1.5 प्राशी, T1 चापि, G1 2 खड्गी (for पाशी) — ^{d}) G3 नंदोपनंदनौ

8 K3 T3 om 8 (cf v 1 6, 5) — ^{a}) D6 दुष्प्रहर्ष (for °धर्ष) Ś2 सुराहुश्च, D6 सुवायुश्च (for सुबाहुश्च) Ś1 K2 वा (for च) — ^{b}) Ś1 K2 **योग°, B2 बाहुवेग° (for वातवेग°) — ^{c}) K2 धनुर्ग्राह्यो, B2 Dn1 °ग्रहो; D2 °धरो, T2 °गृहो (for ग्राहो) Dn1 दुर्मरश्च, D2 दुर्दमश्च; D3 दुर्मुखश्च (for दुर्मदश्च) T1 G M दुर्धनो (T1 G3 °धरो; G1 2 °ष्कर्णो) दुर्मदश्चैव — ^{d}) Ś K1.2 4 Dn1 सत्त्व सम°; T2 सत्यसम (for *सत्त्वसम°) V1 जरासंध सम° सह°, B1 4 जारासंधि श(B4 स)ल सह°, B2 3 5 Da1 D1 3–5 7 जरा(B2 5 D1 °ल)संध शल° सह°, D2 तथा सत्त्वसुदुस्सह°, D6 तथा सत्य सुदुस्सह°, D3 तथा सत्त्वसह° सम°, T1 तथा संधि समागम°, G1 तथानंदरम° सह; G2 तथा ******, G3 तथा संध° सम शम°, M1 तथा संध शम° सहः; M2–4 तथा संध सह° श(M3 स)म°

9 K3 om 9 (cf v 1 6) — ^{a}) M4 एते — ^{b}) Da1 D1.5 महारथा°, S (except T2) बला(G2 धरा)न्विता (for महाबला°) D2 6 परिवव्रुर्वृकोदरं — ^{c}) T3 (damaged) V1 समासाद्य भीमसेनं — ^{e}) B1 ते विमुंचन्, B2 तेभ्यो मुंचन्, S ते किरंत° (for ते व्यमुञ्चन्) — ^{f}) Dn1 D3 T2 3 G3 नानारूपान्; Ca °लिङ्गान् (as in text) T3 G3 M2–4 समभ्ययु° (for समन्तत°)

10 ^{a}) B3 T3 G3 शरै° (for स तैर्) K1 T2 अभ्यर्दमानस्, M1 अभ्युद्य° (for अभ्यर्द्य°) — ^{b}) M4 महाबलैः T2 भीमसेन महाबल — ^{c}) B3 Dn1 D3 S शीघ्रं, D6 चित्र (for क्षिप्र) — ^{d}) V1 Da1 Dn1 D1 5 S पुत्राणां (for सुताना) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except T1) जनाधिप (Dn1 °प°); D2 6 वृकोदर° (for नराधिप) — ^{e}) G1 2 शरै (for रथै°) S K2 T2 पंचशता, K1 पांचाशत, K3 B2 4 D7 पंचदशैः, K4 B1 3 5 Da1 Dn1 D1–6 8 T1 3 G M पंच(K4 D3 G1 °चा)शतै (for पञ्चाशता) — ^{f}) Ś1 K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 M2–4 अहन(Da1 D1 5 °र)द्, Dn1 T1 व्यहर(T1 °न)द्, D6 अवधीद् (for न्यहनद्) Ś2 K1 2 पंचाशतसहस्र(K1 2 °स्र)थान् (sic), K4 °शतमहारथान्, D2 °शीत्यवधीद्रथान्

11 ^{a}) V1 विवत्सोश्; D2 विवित्सुस्, D3 विविंशोस; D6 विविंशोस्त्वा (sic) V1 Da1 Dn1 D1 5.8 G1.2 च (for तु) — ^{b}) G1 फल्लेन K1 Dn1 D6 8 S (except M1) अपहरच् — K3 4 V1 B D S transp 11^{cd} and 11^{ef}, K4 reading 11^{ef} twice — ^{c}) B1 Dn1 D7 सकुंडल शिरस्त्राण, G2 सक्रुद्ध सशिरस्त्राण — ^{d}) B2 °चंद्रोसम V1 B1–3 D3 4 7 तथा (for तदा) B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 पूर्णचंद्रनिभ तदा, T1 3 G M °निभानन — After 11^{cd}, S (except T2) ins

464* अशोभत महाराज पूर्णचन्द्र इवाम्बरे ।

— ^{e}) K3 4 V1 B D S भीमसेनो — ^{f}) K3.4 (first time) उत्पपात, V1 B Da1 D1 3–5.7 T1 3 G M1 तस्प°; D3 सव्य° (for स पपात) K3 महद्; K4 (both

2451 51 12 46 12 भीमेन च महाराज स पपात हतो भुवि ॥ ११
तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्रातरः सर्वतः प्रभो ।
अभ्यद्रवन्त समरे भीमं भीमपराक्रमम् ॥ १२
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां पुत्रयोस्ते महाहवे ।
जहार समरे प्राणान्भीमो भीमपराक्रमः ॥ १३
तौ धरामन्वपद्येतां वातरुग्णाविव द्रुमौ ।
विकटश्च समश्चोभौ देवगर्भसमौ नृप ॥ १४
ततस्तु त्वरितो भीमः क्राथं निन्ये यमक्षयम् ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन स हतो न्यपतद्भुवि ॥ १५
हाहाकारस्ततस्तीव्रः संबभूव जनेश्वर ।
वध्यमानेषु ते राजंस्तदा पुत्रेषु धन्विषु ॥ १६
तेषां संलुलिते सैन्ये भीमसेनो महाबलः ।
नन्दोपनन्दौ समरे प्रापयद्यमसादनम् ॥ १७
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः ।
भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पुत्रांस्ते निहतान्दृष्ट्वा सूतपुत्रो महामनाः ।
हंसवर्णान्हयान्भूयः प्राहिणोद्यत्र पाण्डवः ॥ १९
ते प्रेषिता महाराज मद्रराजेन वाजिनः ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वेगिताः ॥ २०
स संनिपातस्तुमुलो घोररूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ॥ २१
दृष्ट्वा मम महाराज तौ समेतौ महारथौ ।

---

times) $B_{1\,2\,4\,5}$ Da_{1} $D_{1\,3-5\,7}$ हत, B_{3} D_{8} T_{3} G M_{1} ततो, T_{1} शिरो (for हतो) B_{8} विभु; $D_{2\,6}$ युधि (for भुवि)

12 ^{a}) G_{2} निहता $G_{1\,2}$ सर्वे (for शूरं) — ^{b}) B_{2} T_{3} G_{3} भ्रातर, T_{2} सत्वर (for सर्वत) K_{3} S (except T_{2}) तदा (T_{1} तथा); Dn_{1} सह (for प्रभो) B_{5} भ्रातर सर्व एव ते — ^{c}) $T_{1\,3}$ G M °वर्तत; T_{2} °द्रवतं

13 ^{a}) G_{1} फल्लाभ्यां (for भल्लाभ्या) — ^{b}) Dn_{1} त (for ते) $D_{2\,6}$ महामृधे, S (except T_{2}) जनाधिप (for महाहवे) — ^{d}) Ś $K_{1\,2\,4}$ हेमपुखै शिलीमुखै; V_{1} B_{5} Da_{1} $D_{1\,5}$ सुसंरब्धो महाबल, Dn_{1} शराभ्यां पाडुनदन, S शिताभ्या पांडुनंदन (M_{3} °न)

14 ^{a}) T_{1} तौ रथौ, G_{1} तौ शूर (for तौ धराम्) $D_{2\,6}$ समपद्येता, D_{8} अनु° (for अन्व°) — ^{b}) V_{1} B_{5} $D_{2\,4.5\,8}$ °भग्ना°, Da_{1} °रुग्ला°, D_{6} °भुग्ना° (for °रुग्णा°) — D_{1} om 14^{cd} — ^{c}) $Ś_{1}$ B (except B_{5}) Da_{1} $D_{2-5\,7}$ सहश्च (for समश्च) T_{1} विकटश्चोभौ महाराज (hypermetric) — ^{d}) K_{3} $D_{6\,8}$ S देवपुत्रसमौ, K_{4} वेदगर्भ°, V_{1} B Da_{1} $D_{2-5\,7}$ देवपुत्रोपमौ

15 ^{a}) D_{8} त्वरित — ^{b}) K_{3} $T_{1\,2}$ G M_{2-4} क्रोध (T_{1} °धिं, T_{3} G_{3} °धात्, G_{1} °धिन्), K_{4} क्राथ, V_{1} क्राथिं (for क्राथ)

16 ^{a}) T_{1} तत्र (for तीव्र) — ^{b}) K_{3} संवभूवु K_{4} जनेश्वर — ^{c}) B_{5} Da_{1} $D_{1\,5}$ हन्य° (for वध्य°) K_{3} V_{1} B D (except D_{6}) S वी(T_{2} धी)रेषु (for ते राजस्) — ^{d}) K_{3} V_{1} B D (except D_{6}) तव (for तदा) D_{1} तेषा सु- (for पुत्रेषु) G_{1} [अ]धन्विषु

17 ^{a}) Dn_{1} तत (for तेषां) $Ś_{1}$ $K_{1\,2\,4}$ सदलिते, $Ś_{2}$ संचलिते, K_{3} D_{1} G_{1} सुलुलिते, B_{2} मसकुले, B_{3} चनुनुते (sic), $D_{2\,6}$ सकुलिते (for सलुलिते) T_{1} तेषां सैन्य क्षय निन्ये — ^{b}) K_{3} V_{1} B D S पुनर्भीमो (for भीमसेनो) D_{5} महानलं — ^{d}) B (except B_{5}) Da_{1} D_{1-7} प्रै($D_{5.7}$ प्रे)षयद्, S (except T_{2}) प्राहिणोद् (for प्रापयद्)

18 ^{a}) B_{5} Dn_{1} स- (for ते) — After 18, Dn_{1} $D_{5\,8}$ T_{2} ins an addl colophon [*Adhy name* Dn_{1} T_{2} धृतराष्ट्रपुत्रवध — *Adhy no* (figures, words or both) T_{2} 48.]

19 Before 19, Dn_{1} D_{3} T_{2} ins संजय उवाच — ^{a}) T_{3} G_{3} च, $G_{1\,2}$ तान् (for ते) — ^{b}) K_{3} V_{1} $B_{1.3-5}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1\,3.4\,6-8}$ T_{2} सुदुर्मना; K_{4} महाबल, B_{2} D_{2} बृहन्मना (for महा°) D_{5} $T_{1\,3}$ G M कर्ण क्रोध(D_{5} कोप)समन्वित — ^{c}) $Ś_{1}$ $K_{1\,2\,4}$ हेम° (for हस°) — ^{d}) B (except B_{2}) Dn_{1} $D_{3\,4\,7}$ S प्रै($T_{1\,2}$ $G_{1.2}$ $M_{1.2\,4}$ प्रे)षयद् (for प्राहिणोद्)

20 ^{a}) Dn_{1} T_{2} transp ते and प्रेषिता K_{4} प्रेरिता; M_{3} सर्पिता (for प्रेषिता) — ^{b}) $D_{2\,6}$ मनोमारुतरंहस — ^{c}) M_{3} भीमसेनं समासाद्य — ^{d}) G_{1} = समसज्यंत

21 ^{a}) B_{3} Dn_{1} सप्रहारस् (for संनिपातस्) K_{3} D_{8} तुमलो — ^{d}) T_{1} तथा (for मृधे).

22 D_{8} om 22^{ab} — ^{a}) $Ś_{2}$ B_{2} Dn_{1} D_{7} T_{2} समं ($Ś_{2}$ B_{2} °म), D_{6} तत्र; G_{1} तु त (for मम) — ^{b}) B_{3} महामृधे, T_{3} G_{3} °बलौ (for °रथौ) — ^{c}) V_{1} B (except B_{5}) Da_{1} Dn_{1} $D_{1-5\,7\,8}$ T_{2} युद्ध; T_{1} स्याते (sic), T_{3} $G_{2\,3}$ M नु स्यात्, G_{1} चास्ति (for नून) — ^{d}) G_{2} एतदन्यत् (for एतदद्य) — After 22, K_{4} V_{1} B D (except D_{2}) S ins a passage given in app I (No 12) — After the above passage, K_{4} Dn_{1} $D_{4\,5\,7}$ ins

आसीद्बुद्धिः कथं नूनमेतदद्य भविष्यति ॥ २२
ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।
विरथं भीमकर्माणं भीमं कर्णश्चकार ह ॥ २३
विरथो भरतश्रेष्ठः प्रहसन्ननिलोपमः ।
गदाहस्तो महाबाहुरपतत्स्यन्दनोत्तमात् ॥ २४
नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादन्तान्प्रहारिणः ।
व्यधमत्सहसा भीमः क्रुद्धरूपः परंतपः ॥ २५
दन्तवेष्टेषु नेत्रेषु कुम्भेषु स कटेषु च ।
मर्मस्वपि च मर्मज्ञो निनदन्व्यधमद्भृशम् ॥ २६
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः प्रतीपं प्रहिताः पुनः ।
महामात्रैस्तमावव्रुर्मेघा इव दिवाकरम् ॥ २७
तान्स सप्तशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् । C 8 2487 B 8 51. 48 K 8. 46 82

465* आजघ्ने बहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ।
सारथिं चास्य भल्लेन प्रेषयामास मृत्यवे ।

K4 Dn1 D4.6.7 cont V1 B Da1 D1.3.5.8 S ins after App I (No 12)

466* छित्त्वा च कार्मुकं तूर्णं पाण्डवस्याशु पत्रिणा ।

[S (except T1) चिच्छेद (for छित्त्वा च) D1.5.6 चित्र (for तूर्णं) K4 [अ]तिपत्रिणा, V1 स्वप°, T1.3 G M महात्मन , T2 [उ]न्पत्रिणा (for [आ]शु प°) D5.6 भीमसेनस्य पत्रिणा (for the posterior half)]

23 B1-4 D2.5.8 om 23[ab] In Da1, portion from 23[a] up to 42[b] is lost on a missing folio — [b]) D8 भीमसेनाद् (for नातिकृच्छ्राद्) — B1 reads 23[c]–33[d] [preceded by lines 11–32 of App I (No 12) and 466*] after 54 — [d]) S (except T1) भीमं चक्रे नराधिप

24 Da1 missing (cf. v l. 23) — [a]) K1.3 V1 B D1-5.7 भरतश्रेष्ट, K2 भ्रातरश्रेष्ट (sic) — [b]) K3 प्रहस्य (for प्रहसन्) D2.6 बलवत्तर, D1 अचलोपम, Ca.c अनिलोपम (as in text) B2 प्रहस्यातिबलो युधि — For, 24[ab], Dn1 D8 S subst

467* ततोऽमर्षी महातेजा विरथो रथिना वर ।

[D8 निमेषान् (hypermetric), T1.3 G भीमो (for ऽमर्षी) T1 महाराज (for °तेजा)]

— [c]) K3 V1 B D1-7 S गदा गृह्य (for गदाहस्तो) Dn1 D8 वेगेनाकृष्य (D8 °नोत्प्लुत्य) सहसा — [d]) Dn1 D8 आपतत्, Cc अपत (as in text) — Ś K V1 B D1.3-5.7.8 ins after 24 D2.6 ins after 471*

468* अवप्लुत्य च वेगेन तव सैन्यं विशां पते ।
व्यधमद्गदया भीम शरन्मेघानिवानिल ।

[(L 1) V1 तु (for च) — (L 2) K4 D8 शर(D8 °रा)न्मेघमिव Ś3 अग्नि (sic), B1 अनल , D5 अचल (for अनिल)]

D8 cont Dn1 S ins after 24

469* गदया च महाराज कर्णस्य रथकूबरम् ।
पोथयामास संक्रुद्ध समरे शत्रुतापन ।

[(L. 2) T1.2 क्रो(T1 यो)धयानास T2 om the posterior half Dn1 D8 पाण्डुपुत्र प्रतापवान्]

S cont.

470* स क्रोधवशमापन्न पाण्डुपुत्र प्रतापवान् ।
विद्राव्य गदया वीरस्तव पुत्रान्महाहवे ।

[T2 om the prior half of line 1 — (L 2) T2 महारथान्, T3 G1.3 दशाहवे (for महा°)]

On the other hand, D2.6 ins after 24

471* कर्णं शल्यं च युगपद्गदया प्रहसन्निव ।
अपातयद्रथोपस्थे निहत्य विननाद ह ।

25 Da1 missing (cf v l 23) — [a]) G2 सप्तदशान् (for °शतान्) — [b]) T1 G1.2 M निपादाना (for ईषादन्तान्) G1.2 M1 प्रहारिणां D2.6 अवधीत्तत्र पांडव — [cd]) K1 क्रुद्धरूपान् B6 समतत (for परतप) Dn1 D8 S व्यधमद्ग(T1 °मन्या)दया भीमो दंडपाणिरिवांतक

26 Da1 missing (cf. v l. 23) — [ab]) D2 मात्रेषु (sic) (for नेत्रेषु) Dn1 T2 M2-4 transp नेत्रेषु and कुम्भेषु Cc cites कुम्भेषु (as in text) Ś2 K1.3 V1 B D (Da1 missing) S च (for स) K4 शकटेषु (for स क°). Ś2 (sup lin) चटेषु, Dn1 S मुखेषु; Cc कटेषु (as in text) — [c]) K4 वर्स° (for मर्म) D8 T2 धर्मज्ञो (for मर्मज्ञो) — [d]) K3 नानदन्, K4 विन°, D2.3 नानदद् (for निनदन्) V1 ते नागा व्यनदन्भृश, B1-3.5 तान्नागानहनद्बली (B5 °द्भृश); B4 D1.3-5.7 तान्नागानवधी(D1.5 °न्व्यधम)द्बली, Dn1 S सोर्दया(M2-4 अर्दया)मास संयुगे, D6 नागास्तान्व्यधमद्भृश — After 26, Dn1 S ins

472* तेऽभ्यर्दिता मारुतिना विनदन्तो भृशातुरा ।

[T2 मारुतेन T3 G अर्दिता भीमसेनेन (for the prior half) T2 विनदत्तो, T3 नदो (sic) Dn1 नदत सुभृश रवान्, T2 नदत सुभृशातुरा (for the posterior half)]

27 Da1 missing (cf v l. 23) — [b]) K1 प्रेहिता, K2 प्रहित , K3 प्रहता; D2 त्वरितो (for प्रहिता) D2 भृशं (for पुन) Dn1 प्रहिताश्च पुनर्गजा; D6 प्रतीपप्रहिता पुन , S प्रह(M2-4 °हि)ताश्च पुन पुन — [c]) T1.2 G1.2 °मात्रास, T3 G3 °गात्रास Ś K1.2.4 V1 B2 T2 सदावव्रुर्; B5 T3 G तथा°, T1 यथा°, M4 मसा° (for तमा°) — [d]) B2 दिवाकर

28 Da1 missing (cf. v l. 23) — [a]) K3 तत;

भूमिष्ठो गदया जघ्ने शरन्मेघानिवानिलः ॥ २८
ततः सुबलपुत्रस्य नागानतिबलान्पुनः ।
पोथयामास कौन्तेयो द्वापञ्चाशतमाहवे ॥ २९
तथा रथशतं साग्रं पत्तींश्च शतशोऽपरान् ।
न्यहनत्पाण्डवो युद्धे तापयंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
प्रताप्यमानं सूर्येण भीमेन च महात्मना ।
तव सैन्यं संचुकोच चर्म वह्निगतं यथा ॥ ३१
ते भीमभयसंत्रस्तास्तावका भरतर्षभ ।
विहाय समरे भीमं दुद्रुवुर्वै दिशो दश ॥ ३२
रथाः पञ्चशताश्चान्ये ह्रादिनश्चर्मवर्मिणः ।
भीममभ्यद्रवंस्तूर्णं शरपूगैः समन्ततः ॥ ३३
तान्ससूतरथान्सर्वान्सपताकाध्वजायुधान् ।
पोथयामास गदया भीमो विष्णुरिवासुरान् ॥ ३४
ततः शकुनिनिर्दिष्टाः सादिनः शूरसंमताः ।
त्रिसाहस्रा ययुर्भीमं शक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ३५
तान्प्रत्युद्गम्य यवनानश्वारोहान्वरारिहा ।

V1 D1 2 5 6 स तान् (by transp), B5 शतान्, Dn1 सत्ता (for तान्स) T1 2 G1 2 M1 तान्ससशत (G2 °दश) नागेंद्रान्, T3 ***शसनागेंद्रान्, G3 तान्स *शतनागेंद्रान्, M2–4 तान्स ससशतनागेंद्रान् (hypermetric) — b) B2 सारोहायुधकौतुकान्, B3 सारोहाश्च सकेतनान् — c) B2 D2 भूयिष्ठान् (D2 °ष्ठ), D6 भूमिष्ठ, D3 T1 2 M भूमिस्थो T1.3 G2 3 M1 3 [अ]भ्यघ्नत् (for जघ्ने) — d) K3 शरान्मेघैर्, B2 परमेघान्; D3 शरान्मेघान्; T1 °न्मेघान् (for °न्मेघान्) V1 B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 G1 M2 4 वज्रेणेंद्र इवा(V1 °णेव महा)चलान्, D2 शरमेघा इवानिल°

29 Da1 missing (cf v 1 23) — a) D1 तत सुबलस्य पुत्रस्य (*hypermetric*) — b) K3 बहु (for पुन) Dn1 S हया(T2 नागा, M2–4 हता)नतिजवान्पुन (T2 °युधि) — c) B3 D5 योधयामास, D6 पात° (for पोथ°) G1 2 मारुति - पोथयामास — d) Ś1 K4 द्विपंचाशतमाहवे, K3 युद्धायागाटरिंदम°, V1 B D1–7 द्वि(B2–5 D6 द्वा)पचाशदरिंदम°, Dn1 D3 S त्रिसा(D8 T °स)हस्रानरिंदम°

30 Da1 missing (cf. v 1. 23) — a) S रथानां च शतं (for तथा रथशतं) Dn1 साग्र्य, D3 साग्रा; Co साग्रं (as in text) — b) T3 G3 पत्तीना G1 [ऽ]परा° (for ऽपरान्) — c) V1 B2 D5 अ(D5 °ञ्य)हनत्, D6 अवधीत् (for न्यहनत्) — d) Dn1 D3 T1 2 G1 द्राव (T1 G1 पात)यंस् (for तापयस्)

31 Da1 missing (of v 1. 23) — ab) G3 प्रतप्यमान V1 D2 6 शूरेण (for भीमेन) T2 transp सूर्येण and भीमेन D2 6 तु, T2 [इ]व (for च) T2 महाबल — c) D6 तदा (for तव) K4 V1 D6 G2 सचुकोप — d) B D1 3–5 7 चर्माग्नावाहितं यथा, Dn1 S चर्मेवाग्नौ (T1 चर्म वाग्नौ, G2 घर्मे चाग्नौ) समाहितं, D2 चर्म घर्मधर तथा, D6 चर्मवद्गत यथा

32 Da1 missing (of v 1 23). — a) V1 B2 °सेन° (for °भय°) — b) Dn1 भयकर्पिता°, T2 भयदर्शिता° (for भरतर्षभ) — c) Ś K4 विगाह्य, K2 विवाह्य (for विहाय) T3 G3 कर्णं (for भीमं) — d) K3 Dn1 च, T3 ते (for वै) T1 3 G M विप्रकीर्णा दिशो दश

33 Da1 missing (cf v 1 23) — ab) V1 D1 पंचाशत (D1 °तश); D5 पचशतश; S (except T2) °दशैः (for पञ्चशताश्) Dn1 T2 हि (for च) T1.3 G M रथा° पंचदशैवान्ये (for a) K3 सादिनश् (for ह्रादि°) B1 चर्मिणस्तथा, Dn1 D3 S शरवर्षिण°, D2 चर्मधर्मभि° (for °वर्मिण) D6 रथवर्मपिनद्धाश्च गदाचर्मासिवर्मिण — c) K1–3 V1 B D (Da1 missing) S अद्य°; K2 lacuna (for तूर्णं) — d) V1 T1 G2 शरमवैं, B5 °यूथै; Dn1 T2 3 G1.3 °वर्षैं (Dn1 °पं), D2 6 शिरो चुन्वन्, M शरपुंवै (for °पूगै) D3 सहस्रश° (for समन्तत)

34 Da1 missing (cf. v 1. 23) B1 om 34. — a) V1 चैतान्, B2 5 वीरान्, D3 साश्वान् (for सर्वान्) K3 D2 4 तान्सपंचशतान्वीरान, B3 4 D1 3 5 7 तान्स- (D13 5 om न्स)मसशतान्वीरान्, Dn1 तान्ससूतर- थाश्वाश्च, D6 T1 3 G M तान्ससूतरथाश्वेभान्, T2 तन्ससूत- रथाश्वाभ्यान् — b) K3.4 V1 B3 4 D1–3 T1 M1 सपताक- ध्वजायुधान्, B2 पताकायुधसध्वजान्, Dn1 T2 3 G3 सपता- कायुधध्वजान्; G1 °काध्वजायुतान् — c) K1 पोथयामास S (except T2) समरे (for गदया)

35 Da1 missing (cf v 1 23) — b) G1 2 रथिन° (for सादिन) — c) K1 त्रिसहस्रा K2 B1–3 5 Dn1 D2–4 7 8 त्रिसाहस्राण्ययुर्भीमं, D6 त्रिसाहस्रान्ययुर्भीमं; S त्रिसा(T3 G3 °स)हस्राण्यभियु — d) K4 Dn1 D3 शक्त्यर्ष्टि(K4 °ष्टि)प्रासपाणय°, B2 शक्तृष्टिपाश° (sic), D4 S शरशक्त्यष्टि° (sic).

36 Da1 missing (cf v 1 23) — a) K4 प्रत्युद्यम्य, G1 प्रत्युद्गत- K3 D3 जवनान् (for यव°) V1 B1 5 D2–5 7 प्रत्युद्गम्य जवेनाशु, Dn1 T2 ततस्तानागतान्दृष्ट्वा;

विचरन्विविधान्मार्गान्घातयामास पोथयन् ॥ ३६
तेषामासीन्महाञ्शब्दस्ताडिताना च सर्वशः ।
अश्मिभिश्छिद्यमानानां नडानामिव भारत ॥ ३७
एवं सुबलपुत्रस्य त्रिसाहस्रान्हयोत्तमान् ।
हत्वान्यं रथमास्थाय क्रुद्धो राधेयमभ्ययात् ॥ ३८
कर्णोऽपि समरे राजन्धर्मपुत्रमरिंदमम् ।
शरैः प्रच्छादयामास सारथिं चाप्यपातयत् ॥ ३९

ततः संप्रद्रुतं संख्ये रथं दृष्ट्वा महारथः ।
अन्वधावत्किरन्बाणैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४०
राजानमभि धावन्तं शरैरावृत्य रोदसी ।
क्रुद्धः प्रच्छादयामास शरजालेन मारुतिः ॥ ४१
संनिवृत्तस्ततस्तूर्णं राधेयः शत्रुकर्शनः ।
भीमं प्रच्छादयामास समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ४२
भीमसेनरथव्यग्रं कर्णं भारत सात्यकिः । C. 8 2502 B 8 51 63 K 8. 46 63

D_5 तान्प्रत्युपगतान्वीरान् — ^{b}) V_1 $B_{1.5}$ $D_{1.3-5\ 7}$ वदारिहा, B_2 वरान्हयान्, D_2 विरारिहा, T_1 वरानिह, $T_{2\ 3}$ G M परारिहा (T_3 G_1 °ह) (for वरा°) B_3 प्ररोहान्स्वरारिह — ^{c}) V_1 विहरन्, G_1 निचरन् (for विच°) — ^{d}) $K_{1\ 3}$ गदयामास योव(K_3 पोय)यत् (sic), V_1 B D (D_{a1} missing) S गदया सम(V_1 तान, T_1 मा स्त)योधयन्

37 D_{a1} missing (cf v 1 23) — ^{a}) T_1 अस्मिन् (for आसीन्) $Ś_1$ $K_{1.2\ 4}$ B_5 T_1 महाशब्दस् — ^{b}) $K_{1\ 2}$ स, V_1 स्त, $T_{1.3}$ G M_1 तु (for च) D_6 समतत (for च सर्वशः) D_2 भारत (for सर्वशः) — ^{c}) K_3 V_1 B D (D_{a1} missing) T_2 अश्मभि°, $T_{1\ 3}$ G M_1 अग्निभिर्, M_{3-4} अग्निना (for अश्मिभिश्) K_3 D_{n1} D_3 भिद्यमानाना, V_1 B_5 हन्य°, $B_{1\ 3}$ D_{3-5} वध्य°, $B_{3\ 4}$ $D_{1.2-3}$ T_2 विध्य°, D_5 ताडिताना तु, $T_{1\ 3}$ G M दह्यमानाना (for छिद्य°) — ^{d}) K_3 V_1 B (B_4 marg as in text) $D_{1-5\ 7}$ न(V_1 D_1 ना)गाना, D_{n1} बालाना, D_6 T_3 G_3 तालाना, D_3 घटाना, T_1 $G_{1.2}$ M न(T_1 G_2 ना)लाना, T_2 भाडाना (for नडानाम्)

38 D_{a1} missing (cf. v 1 23) — ^{a}) $Ś_2$ सबलपुत्रस्य — ^{b}) D_5 G_2 त्रिसहस्रान् T_1 $G_{1\ 2}$ रथोत्तमान् (for हयो°) — ^{c}) D_1 [अ]न्यं च (hypermetric) (for [अ]न्य) — ^{d}) K_3 B_2 अभ्यगाद् V_1 राधेयं पुनरभ्ययात्

39 D_{a1} missing (cf. v 1. 23) — ^{a}) D_6 स महाराजन् (sic) (for समरे राजन्) — ^{b}) D_{n1} T_2 G_2 धर्मराजम् (for °पुत्रम्) K_3 अरिंदम° — ^{c}) $B_{1.3}$ $D_{3\ 4\ 7}$ स शरैश्छादयामास — ^{d}) V_1 $T_{1\ 3}$ G च न्यपातयत्, B_1 चाप्यताडयत्, B_4 D_5 $M_{1.2}$ चान्यपात°, M_3 चाभ्यचोदयत्, M_4 समर्द ह (for चाप्यपातयत्) — After 39, S (except T_2) ins an addl colophon [*Adhy name* M_1 धार्तराष्ट्रपङ्क्तिवध — *Adhy no* (figures, words or both) $T_{1\ 3}$ G 48, M 47]

40 D_{a1} missing (cf v 1. 23) — Before 40, T_1 $G_{2\ 3}$ M ins संजय° D_3 om 40^{abc} — ^{a}) $Ś_2$ $B_{1\ 5}$ $D_{3\ 6\ 7}$ T_2 स प्रद्रुत°, B_3 स्त प्रद्रुत, B_4 प्रविद्रुत, D_2 प्रहृतं (submetric) (for संप्रद्रुत) D_{n1} T_1 $G_{1\ 2}$ M तस्य; $T_{2\ 3}$ G_3 सैन्यं (for संख्ये) — ^{b}) $T_{2\ 3}$ G_3 दृष्ट्वा (for रथ) D_{n1} S कर्णो (for दृष्ट्वा) — ^{c}) $K_{2\ 4}$ D_1 अन्व(K_4 °भ्य)धावन्, V_1 D_{n1} D_5 T_1 अभ्यधावद् B_1 अधावत्स किरन्बाणैः

41 D_{a1} missing (cf v 1. 23) — ^{a}) D_{n1} S (except M_3) अनु (for अभि) — ^{b}) D_{n1} T_2 सूतपुत्रं महामृधे — $Ś_1$ K_2 om (hapl.) and $Ś_2$ K_4 read on marg. 41^d–42^c

42 D_{a1} missing up to 42^{ab} (cf. v 1 23) $Ś_1$ K_3 om. 42^{abc} (cf v 1 41) — ^{a}) K_4 स विद्रुतस्, V_1 स निवर्त्य, D_{n1} D_1 संनिवृत्य, D_5 स निवृत्य (for संनिवृत्तस्) $Ś_2$ कर्ण, K_1 कर्णो — ^{b}) $Ś_2$ $K_{1\ 4}$ B_{1-3} D_{n1} शत्रुकर्षण°, V_1 B_6 $D_{2\ 6}$ तापन, B_4 परवीरहा (for शत्रुकर्शन) — ^{d}) B_2 स गर्जन् (for समन्तान्)

43 V_1 $B_{4\ 5}$ D_{n1} $D_{1.5}$ T_1 $G_{3\ 3}$ M_{2-4} repeat 43^{ab} after 43^{cd} — ^{a}) K_4 B_2 °रथ व्यग्र, V_1 (both times) B_5 (first time) °रथस्याग्रे, $B_{4\ 5}$ D_{n1} (all second time) °रथं प्राप्य, D_{n1} (first time) T_2 °रथं प्राप्त, $D_{3\ 6}$ °रथं द्दिव्य, $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_{2-4} (all first time) °रथप्रेप्सु°, T_1(second time) $_3$ $G_{2\ 3}$ (both second time) M (M_{2-4} second time) °रथप्रेप्सु, G_1 °रथ प्रेप्सु — ^{b}) $B_{4.6}$ D_{n1} $D_{1\ 5}$ T_1 $G_{3\ 3}$ (all second time) M_1 कर्णो M_1 सात्यकिं $D_{2\ 6}$ कर्ण° परबलार्दन° M_{2-4} (all second time) कर्णो भारत सात्यकि — G_1 M_1 om. (hapl.) 43^{cd} V_1 reads 43^{cd} on marg — ^{c}) D_{n1} S (except G_1 M_1) अभ्यवर्तद् — ^{d}) $D_{2\ 6}$ पार्थस्य चापि मारिष; T_2 पार्ष्णिग्रहणसाधनात् — ^{e}) V_1 $B_{4\ 5}$ D_{n1} $D_{1.5}$ S शैनेयं (for कर्णस्त) $B_{1\ 3}$ D_4 तु (for तम्) D_6

अभ्यर्दयदमेयात्मा पार्ष्णिग्रहणकारणात् ।
अभ्यवर्तत कर्णस्तमर्दितोऽपि शरैर्भृशम् ॥ ४३
तावन्योन्यं समासाद्य वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
विसृजन्तौ शरांश्चित्रान्विभ्राजेतां मनस्विनौ ॥ ४४
ताभ्यां वियति राजेन्द्र विततं भीमदर्शनम् ।
क्रौञ्चपृष्ठारुणं रौद्रं बाणजालं व्यदृश्यत ॥ ४५
नैव सूर्यप्रभां खं वा न दिशः प्रदिशः कुतः ।
प्राज्ञासिष्म वयं ताभ्यां शरैर्मुक्तैः सहस्रशः ॥ ४६
मध्याह्ने तपतो राजन्भास्करस्य महाप्रभाः ।
हृताः सर्वाः शरौघैस्तैः कर्णमाधवयोस्तदा ॥ ४७

सौबलं कृतवर्माणं द्रौणिमाधिरथिं कृपम् ।
संसक्तान्पाण्डवैर्दृष्ट्वा निवृत्ताः कुरवः पुनः ॥ ४८
तेषामापततां शब्दस्तीव्र आसीद्विशां पते ।
उद्धूतानां यथा वृष्ट्या सागराणां भयावहः ॥ ४९
ते सेने भृशसंविग्ने दृष्ट्वान्योन्यं महारणे ।
हर्षेण महता युक्ते परिगृह्य परस्परम् ॥ ५०
ततः प्रववृते युद्धं मध्यं प्राप्ते दिवाकरे ।
यादृशं न कदाचिद्धि दृष्टपूर्वं न च श्रुतम् ॥ ५१
बलौघस्तु समासाद्य बलौघं सहसा रणे ।
उपासर्पत वेगेन जलौघ इव सागरम् ॥ ५२

अभ्यर्दमान पार्थस्तु — f) V1 B1 5 Dn1 D1 5 वेलेव मकरालय, S अर्दयञ्छरवृष्टिभि

44 a) D2 शरव्रातान् (for शरांश्चित्रान्) K3 B1 2 D3 4 7 दीप्तान्, B4 तीक्ष्णान्; S (except T2) तत्र (for चित्रान्) — d) Ś K1 2 4 D2.6 8 विभ्राजतौ, V1 °जेते, Dn1 T G3 M व्यभ्राजेतां (for विभ्राजेतां) V1 तरस्विनौ, S (except T2) परस्परं (for मनस्विनौ)

45 a) V1 B1 तयोर् (for ताभ्यां) Ś2 राजेंद्रं — b) K4 विचित्त, D8 द्रवित (for वितत) Dn1 भीमदर्शिन — c) V1 Da1 D1 5 T2 क्रौंचपक्षा°, Dn1 °पत्रा°, D2 °पिष्ट्या° (for °पृष्ठा°) — d) V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.5 S (except T2) अदृश्यत

46 a) K3 D2 6 8 M2-4 सूर्यप्रभा खं वा, K4 B1-4 D4 T1 °भा (K4 B2 4 °भा) खं च; V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 °भा (Dn1 °भां) राजन्, D3 °भामश्च, D7 °भास् स्व, T3 G3 सूर्यस्य भा ख वा, G1 सूर्यप्रभा चैव; G2 °भाश्चैव — b) S दिशो वा (T2 °शश्च) (for न दिश°) V1 B D (except D8) S तथा (for कुत°) D2 6 प्रज्ञाशिष्यामहे वय (sic) — c) K4 V1 T3 G M प्र(T3 G ज्ञा; M अ)ज्ञासिष्म; B2 प्राज्ञाशिष; Dn1 D1 प्रज्ञासिष्मो (D1 °ष्य), T1 आज्ञाषिष्म (sic) (for प्राज्ञासिष्म) K3 V1 B Dn1 D1 2-5 7 8 ते वा, T1 G1 2 M तौ वा (G1 च), T2 सर्वे (also नैव) (for ताभ्यां) D2 6 परस्वं चा(D6 वा)पि राजेंद्र — d) Dn1 युक्ता, T1 रश्मै° (for मुक्तै°) S (except M1) समंतत (for सहस्रश°)

47 b) Ś1 K1 2 4 D5 T1 महाप्रभां; Ś2 °प्रभं, D6 °प्रहा, D8 M1 °प्रभा — c) Ś K1 2 4 हृष्टा; B2-4 D6 7 हता, Da1 Dn1 D1 4 5 कृता, T3 G2 3 क्राता°, M1 मृता (for हृता) Ś K1 2 4 D6 T2 सर्वे, T1 सत्वा (for सर्वा°) Ś1 K2 D3 शरौघैस्ते, K4 °वास्ते, Da1 D1.5 °घातै, D8 शरैर्घोरै — d) Ś2 कर्णमांभोधयोस (sic), K1 V1 B D T2 G1 2 कर्ण(D6 °र्णं)पाण्डवयोस् (for कर्णमाधवयोस्). V1 Da1 D1.5 मृधे; B4 Dn1 D4 7 T1 तथा; B5 युधि (for तदा)

48 b) T2 3 G अतिरथिं B2 नृप (for कृप) — c) Da1 D1 5 पाण्डवो, Dn1 D3 पाण्डवान् — d) K1 निवृता°; T1.3 G3 निवृत्तान् (T1 °त्ता) Ś1 K1 2 4 कौरवा (for कुरव) D2 6 तदा (for पुन°)

49 a) K1 अत्यतता (for आप°) K3 Dn1 D3 8 S वेगस; Da1 शब्दास् (for शब्दस्) — b) V1 B5 T2 तीव्रो ह्यासीद् — c) Ś2 V1 B Da1 D1-5 7 T3 उद्धृत्तानां; D3 उद्धताना; T1 उधृतानां, G2 उद्धृताना (for उद्धूतानां) K3 Dn1 D3 4 दृष्ट्वा (for वृष्ट्या) — d) G1 2 भयावह

50 a) Ś2 K4 भृशमच्छिन्ने, V1 भृशमुद्विग्ने; B (except B5) Da1 D1-5 7 भृशसमक्ते — b) Ś2 B Dn1 D3,4 8 T1 3 G1 2 M महाहवे, D2 6 °मृधे, T2 G2 भयावहे (for महारणे) — c) K1 महतो D1 युक्ते, T1 युक्तौ — d) V1 B5 Da1 D1 3 विगृहीते, S प्रत्युपेत्य (for परिगृह्य)

51 a) K2 प्राववृते; Dn1 प्रवृत्त तद्, G2 प्रववृधे (for °प्रववृते) B2 transp मध्य and प्राप्ते — c) Ś2 तादृशं V1 Dn1 B5 S नैवमस्माभि° (V1 Dn1 T2 °व चास्माक) (for न कदाचिद्धि) Ś K1 2 4 च (for हि) K3 यद्दी-दृशं कदाचिद्धि — d) M1 दृष्ट पूर्वं

52 a) D4 T2 बाणौघस्, T1 3 G M ब(G2 ज)लौघास्. T3 G3 ते (for तु) — b) Dn1 T2 बाणौघ, D3 बलौघै; T1 3 G M बलौघान् (for बलौघ) T3 G3 सुमहामृधे (for सहसा रणे) D6 रणं, T1 G1 2 M मृधे (for रणे) D1 बलौघाना सहस्रश — D1 om 52c–53b — c) B1 उपातर्पत, T1 3 G M अभ्यवर्तत (M1 °र्तेत), T2 उपसर्पति (for उपासर्पत) Ś2 योगेन; G2 सहसा (for वेगेन) — d) K3 B D2-4.7 8 वार्योघ, Da1 D5 S (except T2) वार्योघा, Dn1 जलौघा (for जलौघ) V1 सगमे, B5 सागर°; T2 सागरे

आसीन्निनादः सुमहान्बलौघानां परस्परम् ।
गर्जतां सागरौघाणां यथा स्यान्निस्वनो महान् ॥ ५३
ते तु सेने समासाद्य वेगवत्यौ परस्परम् ।
एकीभावमनुप्राप्ते नद्याविव समागमे ॥ ५४
ततः प्रववृते युद्धं घोररूपं विशां पते ।
कुरूणां पाण्डवानां च लिप्सतां सुमहद्यशः ॥ ५५
कुरूणां गर्जतां तत्र अविच्छेदकृता गिरः ।
श्रूयन्ते विविधा राजन्नामान्युद्दिश्य भारत ॥ ५६
यस्य यद्धि रणे न्यङ्गं पितृतो मातृतोऽपि वा ।
कर्मतः शीलतो वापि स तच्छ्रावयते युधि ॥ ५७
तान्दृष्ट्वा समरे शूरांस्तर्जयानान्परस्परम् ।
अभवन्मे मती राजन्नैषामस्तीति जीवितम् ॥ ५८
तेषां दृष्ट्वा तु क्रुद्धानां वपूंष्यमिततेजसाम् ।
अभवन्मे भयं तीव्रं कथमेतद्भविष्यति ॥ ५९
ततस्ते पाण्डवा राजन्कौरवाश्च महारथाः ।
ततक्षुः सायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नन्तो हि परस्परम् ॥ ६० C 8 2319 B 8 51 61 K 8. 46 61

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

---

53 D1 om 53^ab (cf v l 52) B2 om (hapl.) 53^a–54^b T1 om 53–54 — ^a) K1 निनाद — ^b) Ś1 B1 3 4 D2 4 7 बाणौघाना (for बलौ°) Da1 D5 सहस्रश (for परस्परम्) T3 G M त(G1 2 ग)र्जतामितरेतरं — ^c) T3 G M कल्पान्ते (for गर्जतां) — ^d) Some MSS नि स्वनो, D8 T3 G M निनदो (for निस्वनो) M4 यथा (for महान्)

54 B2 om 54^ab, T2 om 54 (cf. v l 53) — ^a) D2 सैन्ये (for सेने) — ^b) D2 बलौघै सहसा रणे, D8 अन्योन्येन नराधिप — After 54^ab, D2 ins

473* उपासर्पत वेगेन अन्योन्येन नराधिप।
[Prior half = 52^c)]

— ^c) K3 एकीभावमुसप्राप्ते, T2 °मनुप्राप्तौ — ^d) B1 3–5 Da1 Dn1 D2 4 समागते D2 6 नद्योरिव समागम ; T3 G3 नद्यौघाविव सगतौ, G1. 2 नद्यौघा इव सागर; M नद्यौघाविव(M1 3 इ)व संगमे

55 ^a) Dn1 D6 T2 प्र(Dn1 प्रा)वर्तित (for प्रववृते) — ^b) V1 B5 Da1 D1 5 भयानक (for विशां पते) — After 55^ab, T1 3 G ins

474* दर्पेण महता युक्तः कुरुपाण्डवसैनिकैः।

— ^d) Ś2 लिप्सिता, D6 S (except T2) लिप्सूना M1 च (for सु-)

56 ^a) K3 B D S शूराणा (for कुरूणा) — ^b) Ś1 K1. 3 V1 B Da1 D1–8 ह्यविच्छेदकृता गिर, Ś2 ह्यावि-च्छद°; K4 स्वविच्छेद°, Dn1 T2 भाषता च परस्परं, T1 G1 अधिक्षेप(G1 अविच्छेद)करा गिर , T3 G2 3 M2–4 साधिक्षेप(G3 °पा)कृता गिर Co cites अविच्छेदकृता (as in text) — M1 om. 56^c–58^b — ^c) V1 B5 तत्र, Da1 D1 5 तात (for राजन्) Dn1 S (M1 om.) अ(Dn1 T2 ह्य)श्रूयत महाराजन् — ^d) T1 व्यग्यानि, T3 G M2–4 न्यकानि (for नामानि) K2 भारत ; V1 B5 Da1 D1 5 सर्वत, Dn1 D5 T2 सर्वश (for भारत)

57 M1 om 57 (of v l 56) — ^a) Dn1 परस्प*; T G M2–4 यस्य यद्यद् (T3 °च) (for यस्य यद्धि) Ś K1. 2 लिंगं, K3 B1 2 5 Dn1 D2 4 7 व्यगं, K4 युद्ध, B3 त्यक्त, D2 शाक (sic), D6 स्वगे, D8 कर्म, T2 नाम, T3 G2 3 M2–4 न्यंकं, Cc व्यंग (for न्यङ्ग) Ca cites अग B4 Da1 D1 5 च (for वा) — ^c) V1 धर्मत (for कर्मत) — ^d) V1 तुल्यस्योच्चारयन्युधि, Da1 D1 5 तत्तस्याश्रावयद्यु(Da1 °न्यु)धि; Dn1 T2 ते तथा(T2 तदा)श्रावयन्युधि, D2 6 स तं (D6 तद्) प्राह नरो युधि; T1 3 G M2–4 श्रावयामासु-राहवे

58 M1 om 58^ab (of v l. 56) — ^a) Ś K1 2 4 स महाशूरांस (for समरे शूरान्) — ^b) K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 S (M1 om) तर्ज(T3 G3 °ज्ये)मानान्, B2 °यस्तान् (for °यानान्) — ^c) S (except T2) बभूव (for अभवन्) B2 येन ता, G2 मेदिनी (for मे मती) — ^d) Ś2 K1 B3 अस्तीह, M1 अस्ति नि (for अस्तीति) Dn1 T G न तेषामस्ति जीवित

59 ^a) T2 transp दृष्ट्वा and तु G1 शुद्धाना (for क्रुद्धानां) — ^b) V1 चक्षूंषि, D3 बल तु (for वपूंषि) K1. 2 D3 [अ]मितते‍जस Dn1 वपूष्यद्यतितेजसां (sic) — ^c) D2 6 घोर (for तीव्र) V1 B5 Da1 Dn1 D1. 5 T1 भयं तीव्रमभून्मह्य (T1 °द्राजन्), T2 3 G M भय तीव्रं ममाभू(M1 °मासी)द्धि

60 ^a) D4 पांडवान् — ^b) M3 कौरवांश्च — ^c) T1 अतक्षन्, M1 तत रुक्षु (sic) (for ततक्षु) S (except T2) तूर्णं (for तीक्ष्णैर्) — ^d) V1 Da1 D1 5 योधयत, Dn1 T2 तर्जमाना T1. 3 G M अन्योन्य विजयैषिण (M1 °णां)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* M1 कर्णसात्य-कियुद्ध — *Adhy no* (figures, words, or both) B1 51, B4 50, B5 D6 52, Da1 62, T1. 3 G 49, M 48

३६

संजय उवाच ।
क्षत्रियास्ते महाराज परस्परवधैषिणः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुः कृतवैराः परस्परम् ॥ १
रथौघाश्च हयौघाश्च नरौघाश्च समन्ततः ।
गजौघाश्च महाराज संसक्ताः स्म परस्परम् ॥ २
गदानां परिघाणां च कणपानां च सर्पताम् ।
प्रासानां भिण्डिपालानां भुशुण्डीनां च सर्वशः ॥ ३
संपातं चान्वपश्याम संग्रामे भृशदारुणे ।
शलभा इव संपेतुः समन्ताच्छरवृष्टयः ॥ ४
नागा नागान्समासाद्य व्यधमन्त परस्परम् ।
हया हयांश्च समरे रथिनो रथिनस्तथा ।
पत्तयः पत्तिसंघैश्च हयसंघैर्हयास्तथा ॥ ५
पत्तयो रथमातङ्गान्रथा हस्त्यश्वमेव च ।
नागाश्च समरे त्र्यङ्गं ममृदुः शीघ्रगा नृप ॥ ६

36

1 T2 om 1–2 — a) Dn1 ततस्ते क्षत्रिया राजन् — b) V1 परस्परजयैषिण, D8 (also as in text) संसक्ताश्च वधैषिण — c) Ś2 K4 जग्मु (for जघ्नु) — d) D8 कृतवेगा, G2 °वैर Dn1 S (T2 om) महौजस (for परस्परम्) D3 परस्परवधैषिण

2 T3 om 2 (cf v l 1). B8 transp. 2ab and 2cd — a) Da1 D1 5 G8 रथौघाश्च Ś2 हयौघश्च; B8 नरौघाश्च, Da1 D6 हयौघाश्च, D1 नरौघाश्च, D8 om, T1 गजौघाश्च, G1 मयौ° (sic) (for हयौघाश्च) — b) B8 हयौघाश्च; D1 युद्धमाना, M1 सादिनश्च (for नरौघाश्च). B8 परस्परं, M1 हयास्तदा (for समन्तत) — T1.8 G8 om (?hapl) 2cd M1 om (?hapl.) 2c–5d — d) V1 B5 Da1 D1 5 व्यधमत, G1 सयत्ताश्च (for संसक्ता स्म) K8 B1. 2 4 D2–4 6 7 च, B8 Dn1 वै (for स्म)

3 M1 om 3 (cf. v l. 2) B2 om (hapl.) 3bc — b) D6 कृपापानां; T2 कणायाना (for कणपाना) K8 B (B2 om) D T3 क्षिप्यता (for सर्पताम्) V1 परशो कणपस्य च; T1 8 G M (M1 om) शक्तीना च परस्पर — c) D6 पाशानां (for प्रासाना) Some MSS भिंदिपालाना; D8 भिंडमालाना — d) Ś1 K1 2 4 मुसुंडीनां; K8 मुषढीना, D2 6 नाराचाना, D8 मुसढीनां; T1 M8 मुसुठीनां, T2 8 G8 मुसुढीना; G1 मुसढीनां; G2 मुसलानां, M2 4 मुसठीना (for भुशुण्डीनां) S2 स; D6 हि (for च).

4 M1 om 4 (of v l. 2) — a) D1 सपातु, T2 सराव; M2–4 सयाध K8 चात्र पश्याम, B2 चारु पश्याम, B3–5 Da1 D1–8 चानुपश्याम (D6.8 °म), Dn1 T2 8 G M2–4 समपश्याम (G2 M4 °म); T1 सम्र° (for चान्व°) V1 सपातांस्त्वनुपश्याम — b) Ś2 D8 T3 भृशदारुणं — d) K2 शतवृष्ट्य (for शर°). K8 B1–4 D1.8–5 7 8 T1.8 G M2–4 शर(T1 G1. 2 M2–4 शस्त्र-, T8 G3 अस्त्र)वृष्ट्य (B1 °ष्टी ; T1 °ष्ट्या) समंतत; V1 B5 Dn1 T2 शरवृष्ट्य (T2 °माता) सुदारुणा

5 M1 om 5abcd (cf v l 2). — a) D2 6 T3 नागा नागा (by transp), B2 शराणां च, G2 नानानागान् — b) K1 वृधमंत, T2 G1 व्यधमंत S (except T2, M1 om) समतत (for परस्परम्) — d) D3 रथैश्च (for रथिनो) T1 रथिभिस् (for रथिनस्) K4 D2 6 G3 (by corr) तदा (for तथा) — D1 om (hapl.) 5e–7d — e) K1 V1 B1.8 5 D3 4.7 S (M1 om) पत्तिसंघा(K1 °घ-; T1 2 G1 2 °घा)श्च; D2 °सहैश्च (for °सघैश्च) — f) Ś1 महसंघैर्, V1 B1 3.5 Dn1 D3 4 7 T2 हयसघाश्, D2 °सहैश् (for °सघैर्) K1 हयैस्तथा, K8 V1 B Da1 Dn1 D2–5 7 8 T2 च पत्तय, D2 6 च वाजिन. (for हयास्तथा) K4 समासाद्य परस्पर, T1 सादिनश्च गजाश्रयान्; T8 G सादिनश्च गजाश्रयान् (G1 °णे), M2–4 सादिनश्च हयास्तथा

6 D1 om 6 (of v l. 5) — a) V1 B2 हयांश्च, M पत्तिनो (for पत्तयो) Ś K1 2 4 रथमातगा — b) B2–4 Da1 D6 रथान्; D8 8 m रथ- (for रथा) V1 रथिनस्तुरगमेव च, Dn1 T2 रथिनो रथिनस्तथा, T1 3 G M रथिन (M1 °भि) पत्तिसादिन — After 6ab, T1 8 G ins

475* हस्तिनोऽश्वान्रथाश्चैव

— T1.8 G transp 6e and 6d — e) Dn1 T2 नागाश्च K4 नागं, B2 क्रुद्ध; Da1 D5 त्र्यज, Dn1 D3 T2 जघ्नुर्, D2 6 नागान् (for त्र्यङ्गं) — M1 om. 6d — d) B1 D1 6 8 शीघ्रगान् V1 इव, Dn1 नृप, D8 नृपान् — T1 3 G1 8 M2–4 ins after 6 M1 after 6abc

476* हयारुयङ्ग च मारिष ।
[G1 2 भारत (for मारिष)]

T1 8 G1.8 cont T2 ins. after 6

477* नराश्च ममृदुस्त्र्यङ्गं रथारुयङ्ग च मारिष ।
[T1 ममृधे (for ममृदुस्) T2 शीघ्र (for त्र्यङ्ग) T2 om. the second त्र्यङ्ग]

Finally, T G1 8 cont. M ins. after 476*

478* शरतोमरनाराचैर्गदाशक्तिपरश्वधैः ।

पततां तत्र शूराणां क्रोशतां च परस्परम् ।
घोरमायोधनं जज्ञे पशूनां वैशसं यथा ॥ ७
रुधिरेण समास्तीर्णा भाति भारत मेदिनी ।
शक्रगोपगणाकीर्णा प्रावृषीव यथा धरा ॥ ८
यथा वा वाससी शुक्ले महारजनरञ्जिते ।
बिभृयाद्युवतिः श्यामा तद्वदासीद्वसुंधरा ।
मांसशोणितचित्रेव शातकौम्भमयीव च ॥ ९
छिन्नानां चोत्तमाङ्गानां बाहूनां चोरुभिः सह ।
कुण्डलानां प्रविद्धानां भूषणानां च भारत ॥ १०
निष्काणामधिसूत्राणां शरीराणां च धन्विनाम् ।
वर्मणां सपताकानां संघास्तत्रापतन्भुवि ॥ ११
गजान्गजाः समासाद्य विषाणाग्रैरदारयन् ।
विषाणाभिहतास्ते च भ्राजन्ते द्विरदा यथा ॥ १२
रुधिरेणावसिक्ताङ्गा गैरिकप्रस्रवा इव ।

C 8. 2533
B. 8 52. 14
K. 8. 47 14

---

7 D1 om 7 (cf. v 1 5) — a) K3 V1 B D (D1 om) T G2 3 M वस्य(V1 °र्य)ता, G1 पश्यता (for पतता) — c) K4 V1 D3 यज्ञे (for जज्ञे). — d) D4 शूराणा (for पशूनां) S घातने (for वैशसं) K4 तथा (for यथा)

8 a) Ś1 K1 V1 B5 Da1 D1 4.6 8 समाकीर्णा, Dn1 परिकीर्णं; S समुन्मिक्ता (for समास्तीर्णा) — Ś K1 2 om (hapl) 8bc — b) Dn1 विभौ, S बभौ (for भाति) B4 सर्वत (for मेदिनी) — c) B5 Dn1 S शक्रगो(T2 3 G °को)पसमाकीर्णा — d) B (except B2) Da1 D1.5 8 S वसुंधरा (for यथा धरा)

9 a) Dn1 अथ वा, D5 T3 3 G2 3 यथा च (for यथा वा) B1 S (except T2) शुभ्रे — b) Ś1 K1-3 D5 T3 G3 M1 3 महाराजन(K2 T3 G3 M1.3 °त)र(M3 °रा)ञ्जिते, K4 V1 B Da1 D2.4 6 7 8 (before corr) महारंज(K4 V1 Da1 D2 °रजन-, D8 m °रंगेन)रञ्जिते Ca cites महारजनं, Cc महारजनं — c) S बिभ्रती K4 B (except B.) D S युवती — T2 3 G2 3 M ins after 9cd T1 G1 after 9

479* बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्चारुकुण्डलैः ।
उज्झितैर्नृपमाक्षाणा भ्राजते स वसुंधरा ।

[(L. 1) T2 बद्धचूटामणिधरैः (for the prior half) — (L. 2) T1 उद्धतैर्, M1 उत्मिश्रैर् (for उज्झितैर्) G2 सा (for स)]

— e) V1 B4 D5 M1 शश- (for मांस-) Ś1 K1 मांसशोणितचित्रैव, T G M2-4 शशशोणितदिग्धे(M2 °लिप्ते)व — f) K3 B1 Dn1 T2 शातकुं(Dn1 °कौं)भमयेन च, V1 B2 3.5 Da1 D1 3-6 7 8 T1 3 G M °कुम्भमयी(D4 °ये)व च, B4 °कुम्भमयी तथा, D2 °कौम्भमयैव च — After 9, T3 G3 M ins

480* भूर्यंमौ भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ।
[T3 G3 [अ]नलैः (for [अ]ग्निभिः)]

10 T2 om 10ab — a) Ś1 Dn1 M1 भिन्नाना; K1 °क्लिष्टा; K3 छन्ना° (for छिन्ना°) T1.3 G M om. च — b) D5 चायुधै, M1 चारुभि (for चोरुभि) — c) Ś K1.3 4 प्रवृद्धाना; K3 प्रव°; Dn1 च वि°, T3 G3 पिन° (for प्रवि°) — d) D2 व्यरोचत (for च भारत)

11 a) K1 अधिभूताणा; K3 B3-5 D3 अथ सूत्राणा; V1 B1 2 D2-4 6 7 अथ शूराणा; S हेमसूत्राणा, Ca अधि° (as in text) Co cites सूत्राणा Dn1 सनिष्काणां शरीराणां — b) G1 भारत (for धन्विनाम्) Dn1 धन्विना चर्मणा तथा — c) K1 धर्माणा, K3 B1-3 D2-4 चर्मणा, K4 वर्माणं, B4 D8 वर्मिणा, D7 8 T1 2 G3 M1.2 व(D7 च)र्मणा (for वर्मणा) M3 संपताकाना V1 B5 Da1 D1.6 वर्मि(V1 B5 चर्म)णा चापि तत्रासीत्, Dn1 सपताकाध्वजाना च — d) Ś1 सवस् Ś2 K3 [अ]पतद् T2 युधि (for भुवि) V1 B5 Da1 D1.6 पतता नि(V1 B5 नि)स्वनो महान्, S (except T2) तूणीराणां तथैव च — After 11, S ins

481* अगम्यकल्पा पृथिवी सर्वतो नृशदुर्गमा ।
[T1 G2 अगम्यरूपा (for °कल्पा) T2 नृशकन्ना (for °दुर्गमा) M सघाते सर्वतो वृता (for the posterior half)]

12 a) K1.3 V1 B D (except D8) T1 2 G1 M गजा गजान् (by transp), T3 G2 3 गजो गजान् — b) K3 V1 B Da1 D1-5 7 8 विषाणैरार्दयन्नृप (V1 °न्निव, D1 °न्नृपः, D8 °न्युधि), Dn1 T2 °रैर्दारयन्युधि (T2 °न्नृश), D6 °णैर्नर्दयन्निव, T1.3 G M °णैरर्दयन्नृ(T3 G2 3 M1 नृ)श — c) Ś2 विषाणाभिहतस्, K2 विषाणाभिहतास्, D6 विषाणैर्विहितास्, S विषाणाग्रहता (for °भिहता) K3 V1 B1-4 D1-4 7 तत्र; B5 Dn1 D6 ते तु; S केचित् (for ते च) — d) M1 भ्राजते T1.3 G M स गजोत्तमा (T3 °मान्) (for द्विरदा यथा) K3 B Da1 D1-5 7 8 तथा, V1 Da1 Dn1 D6 तदा (for यथा)

13 G2 M4 om 13a–15b — a) B3 [अ]भिषिक्तांगा (for [अ]वसि°) — b) Ś1 गैरिकप्रभवा; K4 B2 T2 °प्रसवा, D3 (marg as in text) °प्रस्तरा; M1 °प्रस्तुता (for °प्रस्रवा) — M2 3 om. 13cd — c) V1 Da1 D1.6 हि राजन्; B5 राजति (for भ्राजन्ति) Ś2 सिंदवा°, K4 संदत°;

यथा भ्राजन्ति स्यन्दन्तः पर्वता धातुमण्डिताः ॥१३

तोमरान्गजिभिर्मुक्तान्प्रतीपानास्थितान्बहून् ।
हस्तैर्विचेरुस्ते नागा बभञ्जुश्चापरे तथा ॥ १४

नाराचैश्छिन्नवर्माणो भ्राजन्ते स्म गजोत्तमाः ।
हिमागमे महाराज व्यभ्रा इव महीधराः ॥ १५

शरैः कनकपुङ्खैस्तु चिता रेजुर्गजोत्तमाः ।
उल्काभिः संप्रदीप्ताग्राः पर्वता इव मारिष ॥ १६

केचिदभ्याहता नागा नागैर्नगनिभा भुवि ।
निपेतुः समरे तस्मिन्पक्षवन्त इवाद्रयः ॥ १७

अपरे प्राद्रवन्नागाः शल्यार्ता व्रणपीडिताः ।
प्रतिमानैश्च कुम्भैश्च पेतुरुर्व्यां महाहवे ॥ १८

निपेदुः सिंहवच्चान्ये नदन्तो भैरवान्रवान् ।
मम्लुश्च बहवो राजंश्चुकूजुश्चापरे तथा ॥ १९

हयाश्च निहता बाणैः स्वर्णभाण्डपरिच्छदाः ।

D6 राजेंद्र (for स्यन्दन्त°) Dn1 स्यदनाश्च तथा भाति, T1 M1 स्यदमाना यथा भ्राते (M1 भाति); T2 3 G1 3 स्यदमाना यथा (T2 इवा) भांति — d) B2 धातुमडित° — After 13, T1 3 G1, 3 M1 ins

482* तथा रेजू रणे नागा रुधिरेण समाप्लुता ।
[T3 G3 रथा (for तथा)]

14 G2 M4 om 14 (of v l 13) — a) K3 4 V1 B2 Da1 Dn1 D1 2, 4–8 S (G2 M4 om) सादि(K3 4 D4 गज ; D6 रथि)भिर्मुक्तान्, B1 3–5 D3 7 ग(D7 भु)जनिर्मुक्तान् — b) Ś2 K4 प्रतीपानास्थिता, B1 प्रतिप्राणान्स्थितान्; T1 3 G3 प्रथिमानस्थि(T1 °शि)तान्, G1 M1–3 प्रतिमाना° (M2 3 °न°) (प्रतीपा°) Dn1 T2 कुमलप्रायहून्द्वि(T2 °न्यहूद्वि)पा — B2 (wrongly) reads 14^{c}–21^{b} after the ref. in 8 30 83 — c) V1 नागा हस्तैर्विचेरर्हि; Dn1 हस्तैरुद्धिरे तूर्णं; D2 6 8 हस्तैर्विचिच्छिपुर्नागा, S (G2 M4 om) हस्तैरवृत्य तान्नागा. Cc cites विचेनु (sic) — d) V1 च तथा परे (for चापरे तथा) S (G2 M4 om) रणे (for तथा) D2 6 युयुधुश्च परस्पर

15 G2 M4 om 15^{ab} (of v l 13) — a) Da1 D1, 5 S (except T2, G2 M4 om) भिन्नव(Da1 D1 5 °म)र्माणो (for छिन्न°) — T2 om 15^{bc} — b) V1 Da1 Dn1 D1 5 व्यभ्रा(V1 °रा)जत; B1 3 5 D2–4 6 7 भ्राजति स्म, T1 राजतेद्य — c) S (T2 om) प्रावृट्काले (for हिमागमे) K3 B (except B5) D2–4 7 S (except G2, T2 om) यथा राजन् (for महाराज) — d) Ś2 वृभ्रा (sic), B1 व्यभ्रा, B2 व्याघ्रा (for व्यभ्रा) D6 महीधर° S (except T2) मेघा इव सविद्युत

16 a) K3 4 V1 B D (except D2 6 8) S च (for तु) — b) K3 4 V1 B Da1 D3–5 7 चित्रा, D1 चित्रो (for चिता) D2 6 राजते च, G2 चित्तरज्जुर् (for चिता रेजुर्) G1 द्विपोत्तमा (for गजो°) — D8 om 16^{c}–18^{a} — c) K3 D8 सप्रदीप्ताग्रा°, V1 T1 3 G M °साभि°, D2 6 चोमरूपाभि° Dn1 T2 ओषधीभि° प्रदीप्ताग्र्या (T2 °ग्रा) — d) K3 B1 5 D4 7 भारत (for मारिष) D2, 6 दृष्टा चै(D6 घृष्टाश्चै)व परस्पर

17 D8 om 17 (of v l 16) — ab) M1 अभ्यागतैर् (for °हता) G1 नागैर् (for नागा). K3 B D2 4 6–8 T1, 3 G3 3 M transp नागा and नागैर् V1 नागान् (for नागैर्) K3 B1–4 D3 4 7 T3 G3 न(B1 ना)गनिभोपमा°; V1 B5 Da1 D1 5 °निभैस्तदा, Dn1 T1 2 G1, 2 M नगनिभो(T1 °वरो)पमै°, D6 वज्रहता इव (for नगनिभा भुवि) Cc cites नगनिभोपमान् G1 नानानगनिभोपमै° (for b) — c) K3 B1–3 D3 7 8 G2 विनेशु°, V1 B1 5 Da1 D1 5 विचेरु, Dn1 नेशुर्वै (for निपेतु) Dn1 राजन् (for तस्मिन्) S न चेलु° समरात्तस्मात् (T2 समरे राजन्) — d) K2 पक्षवर्व; Da1 D1 5 प्रक्षरंत, S छि(T2 भि)न्नपक्षा (for पक्षवन्त).

18 D4 om 18^{a} (cf v l 16) — a) S (except T2) प्रद्रुता (for प्राद्रवन्) — b) Dn1 S शरार्ता, D4 शरार्द्रा (for शल्यार्ता) V1 B3 5 S (except T2) व्रणतापिता° (V1 °न°); B2 D5 प्रा(B2 या)णपीडिता° (for व्रण°). — c) Ś1 K2 प्रतिपानैश्च, D8 °नागैश्च, T1 2 प्रथि(T2 °दि)मानैश्च, G1 पत°, Ca प्रति° (as in text) — d) D2, 6 नागा (for उर्व्यां) V1 महारवा°, B2 महीपते, Dn1 T2 3 G3 महामृधे (for °हवे)

19 G2 om 19^{ab} — a) V1 B1, 3 4 D4 4, 7 विनेदु°, D5 T3 G3 विपेतु° (for निपेतु°) D6 सहवाश्च (for सिंहवच्) — b) K1 नदते, K4 नदतो K8 भैरवान्स्वनान्; D2 6 चैव दुद्रुवु° (for भैरवान्रवान्) — V1 reads 19^{cd} twice — c) K3 B1 3 4 D3 4 7 बभ्रमुर्, V1 मम्लिरे, B2 बभ्रुश्च, Da1 D1 5 T1 3 G M मम्रुश्च, Dn1 बभ्रिरे, T3 चमुश्च (मम्लुश्च) D6 मम्लुश्चैव च जीवान्तो (sic) — d) K2 3 V1 B Dn1 D2–4 7 8 S चुकुशुश्, K4 चुक्रुधुश् (for चुकूजुश्) Dn1 चापर V1 (first time) B1, 3, 4 D3 4 7 गजा, Da1 D1 5 रथा° (for तथा) B2 चुकुशुश्च तथापरे — After 19, K2 repeats 19^{a}

20 b) V1 B5 स्वर्णजालपरिच्छदा°; B1 हेमभाढ°, Dn1 T2 रुक्मभांढ°, D3 4 7 हेमभाढविभूषिता, G2 स्वर्णभाढप°

निपेतुश्चैव मम्लुश्च वभ्रमुश्च दिशो दश ॥ २०
अपरे कृष्यमाणाश्च विवेष्टन्तो महीतले ।
मावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताः शरतोमरैः ॥ २१
नरास्तु निहता भूमौ कूजन्तस्तत्र मारिष ।
दृष्ट्वा च बान्धवानन्ये पितॄनन्ये पितामहान् ॥ २२
धावमानान्परांश्चैव दृष्ट्वान्ये तत्र भारत ।
गोत्रनामानि ख्यातानि शशंसुरितरेतरम् ॥ २३
तेषां छिन्ना महाराज भुजाः कनकभूषणाः ।
उद्वेष्टन्ते विवेष्टन्ते पतन्ते चोत्पतन्ति च ॥ २४
निपतन्ति तथा भूमौ स्फुरन्ति च सहस्रशः ।
वेगांश्चान्ये रणे चक्रुः स्फुरन्त इव पन्नगाः ॥ २५
ते भुजा भोगिभोगाभाश्चन्दनाक्ता विशां पते ।
लोहितार्द्रा भृशं रेजुस्तपनीयध्वजा इव ॥ २६
वर्तमाने तथा घोरे संकुले सर्वतोदिशम् ।
अविज्ञाताः स्म युध्यन्ते विनिघ्नन्तः परस्परम् ॥ २७
भौमेन रजसा कीर्णे शस्त्रसंपातसंकुले ।
नैव स्वे न परे राजन्व्यज्ञायन्त तमोवृते ॥ २८
तथा तदभवद्युद्धं घोररूपं भयानकम् ।
शोणितोदा महानद्यः प्रसस्रुस्तत्र चासकृत् ॥ २९
शीर्षपाषाणसंछन्नाः केशशैवलशाद्वलाः । C 8. 2550 B 8. 52. 31 K 8. 47. 32

रिच्छदैः Ca cites मांदा — c) Dn1 विनेदुश् (for निपेदुश्) S पेतुश् (for मम्लुश्) D2 समाद्रिभि, D5 चैव सादिभिः (for दिशो दश)

21 a) K3 कृष्टमाणाश्, V1 B5 S क्लिश्यमानाश्, B2 हृष्यमागाश् (for कृष्य°) V1 Da1 D1.5 तु (for च) — b) Ś2 विवेष्टते, K1.3 V1 B D विचेष्टतो, S (except T2) व्यवेष्टत — c) K2 D3 G1 रावान्, T1 हयान्; T3 G3 रवान्; G2 वरान्, Ca मावान् (as in text)

22 a) B2 Da1 D1.6 T1.2 G2 M नराश्च, T3 G3 नाराच-, G1 नचाश्च (sic) (for नरास्तु) T2 [अ]निहता (for निहता) — b) K4 कुंजतस् (sic), D4 कुंनरास् (sic) — c) G2 पाडवान् (for बान्धवान्) — d) Da1 D5 पितृनन्यो, D1 अन्ये चापि

23 a) D8 चायमानान् (for धाव°) V1 पराश्, B2 चराश् K2 V1 B1 D2-4 7 चान्ये, B2-5 Da1 Dn1 D1.2 6 8 T3 चान्यान्; T1.3 G M चापि (for चैव) — b) G1 मारिष (for भारत) — c) K1 गोत्रमागानि ख्यातानि, K8 Da1 D1.5 8 ख्यातानि गोत्रनामानि (by transp), V1 B3 Dn1 S ख्या(M1 स्ता)तानि नामगोत्राणि — d) K4 शंसंत (for शशंसुर्)

24 a) T2 भिन्ना, G2 छिन्नो — b) T2 कनकभूषणं — D1 reads 24c–25d twice. — c) Dn1 D6 उद्वेष्टंता (Dn1 °ति), Ca. c °ष्टन्ते (as in text) K1 3 4 V1 B Dn1 D1-8 T2 G3 Ca विचेष्टंते, Dn1 भ्रमति स्म — d) B1 पतंति; T1 2 G M भ्र(G2 भ्रा)मंति; T3 भ्रमते (for पतन्ते) S ह्यु(G1 2 च्यु)त्पतंति (for चोत्पतन्ति) Dn1 च्युत्पतति पतंति च Ca c cite उत्पतन्ति (as in text)

25 a) K3 V1 स(V1 नि)पतंति, D3 निष्प°; M1 न प° Ca c निप° (as in text) B (except B5) D3 4 7 तथैवान्ये, G1.2 महाबाहो (for तथा भूमौ) — b) G1 2 तथा भूमौ स्फुरति च Ca cites स्फुरन्ति (as in text) — c) D6 वेगानन्ये (for वेगांश्चान्ये) — d) K1.3 V1 B D S पचास्या (for स्फुरन्त)

26 a) B5 भोगिभोगाभिश्, D1 °नो भागाश् (for °भोगाभाश्) Cc cites भोगिभोगाभाश् (as in text) — b) T1 चदनाका (for °नाक्ता) — c) V1 B5 Dn1 D3 T1 लोहिताक्ता V1 तथा (for भृशं) — d) K1 S (except T2) ता(K1 त)पनीया (for तपनीय-) Ś2 -ध्वजो इव, Dn1 T2 -विभूषणा, T1 G1 इव ध्वि(G1 प्र)जा, T3 G2.3 M इव ध्वजा (by transp)

27 a) Dn1 T2 महाघोरे (for तथा घोरे) — b) S (except T2) संग्रामे (for संकुले) — c) T2 च (for स्म) B2 दृश्यंते, T1 युध्यंत

28 c) T1 राजा (for राजन्) — d) B2 Da1 D1.5 T2 प्राज्ञायंत, D3 न ज्ञायत, T1 नैव ज्ञान, T3 G M1 विज्ञायते (for व्यज्ञायन्त) V1 B1 2 4 Dn1 D3.4 तमोवृता (Dn1 °तौ, D3 °त), B3 परस्पर, S (except T2) तमो(T1 °तो)न्विता (for °वृते)

29 a) T2 तदा (for तथा) B3 ममभवद्, D6 तत्रा° (for तद°) T1.3 G M तथा तु वर्तमाने तु (M1 om the last तु) — b) D1 युद्धं घोरभयानकं, S (except T2) घोररूपे भयानके — c) Ś2 V1 Dn1 D2-5 7 लोहितोदा, K3 B (except B1) D6.8 S शोणितौघा (for °तोदा) — d) B2 Cc सुस्रुवुस्, D2 प्रश्रुतस्, D3 प्रसुस्रुस्, S (except T2) प्रस्र(G1.2 M2-4 °स्रु)तास् (for प्रसस्रुस्) G1 M तस्य (for तत्र) K4 चास्कृत्, B3 भारत V1 सद्य सुस्रुवुस्तत्र च (sic)

30 a) Ś2 K1 4 शीर्षपाषाणसंछिन्नाः — b) Ś K1.2 T2 केशशैव(T2 °वा)लशाद्वला, T2 3 G केशशैवाल° — c) K3 D2 M1 ह(M1 अ)स्तिसंघातसंकीर्णा, B (except B5) D3 4 7 अस्थिमीनसमाकीर्णा, D1 असवात-सुसंकीर्ण-, T G M2-4 हस्ति(G1 M2-4 अस्थि, G2 अस्ति)-

अस्थिसंघातसंकीर्णा धनुःशरवरोत्तमाः ॥ ३०
मांसकर्दमपङ्काश्च शोणितौघाः सुदारुणाः ।
नदीः प्रवर्तयामासुर्यमराष्ट्रविवर्धनीः ॥ ३१
ता नद्यो घोररूपाश्च नयन्त्यो यमसादनम् ।
अवगाढा मज्जयन्त्यः क्षत्रस्याजनयन्भयम् ॥ ३२
क्रव्यादानां नरव्याघ्र नर्दतां तत्र तत्र ह ।
घोरमायोधनं जज्ञे प्रेतराजपुरोपमम् ॥ ३३
उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
नृत्यन्ति वै भूतगणाः संतृप्ता मांसशोणितैः ॥ ३४
पीत्वा च शोणितं तत्र वसां पीत्वा च भारत ।
मेदोमज्जावसातृप्तास्तृप्ता मांसस्य चैव हि ।
धावमानाश्च दृश्यन्ते काकगृध्रबलास्तथा ॥ ३५
शूरास्तु समरे राजन्भयं त्यक्त्वा सुदुस्त्यजम् ।
योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ३६

सघातसकीर्णा — d) K3 धनुःशरवरोमुखा, V1 °गदा-द्विपा, B1 2 Da1 D1 5 °वरोडु(B2 °ध्रु)पा, B3 °रथोडुपा, B1.5 D3 4 7 °गदोडुपा, Dn1 धनुर्मत्स्याशरोडुपा, D2 6 धनुःशरमदो(D6 °हो)त्कटा, D8 धनुःसुशिखरोडुपा, S धनुष्का(T1 °ष्को-, T2 °रा)शा गजोडुपा

31 a) Ś2 मासकर्दमपंकश्च, K3 V1 B2 5 Da1 D1 2 5 °कर्दमपंकिन्यो (D2 °कण्य), B1 3 4 Dn1 D3 4 7 8 T1 3 G M मास(T1 M पासु)शोणितपंकिन्यो (Dn1 °ण्यो), T2 मासशोणितसकीर्णा — b) K3 B D3 4 7 8 घोररूपा, V1 Da1 D1 2 5 6 शोणिताम्भ, Dn1 S हस्तिग्राहा (for शोणितौघा) — G1 om 31c–33b M2–4 om 31cd — c) B3 नद्य D3 4 6 7 G2 M1 प्रावर्तयामासु — d) Ś2 K3 B2 Dn1 D2 6 T2 G3 M1 यमराष्ट्रविवर्धिनी (Ś2 B2 °र्धिनी; D6 °धना, T2 °र्धिना, G3 °र्धनीं), K4 शोणितस्य विवर्धिनी, V1 शोणितौघै प्रवर्धिनी, B1 3 D3 4.7 शोणितौघविवर्धनी (B1 °र्धिनी, B3 °र्धिना), B4 5 शोणितौघप्रवर्तिनी — After 31, K4 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 M1 ins

483* भीरुविश्रासकारिण्य शूराणा हर्षवर्धना ।

[K4 भीरुविश्रासकारिणी, B4 °नकरा, Da1 D1 5 °जननी (for the prior half) B1 2 Da1 Dn1 D1 5 हर्षवर्धनी (Dn1 °नी) K4 यमराजविवर्धिनी (for the posterior half)]

32 G1 om 32 (cf v l 31) — a) Dn1 ता, M1 सा (for ता) V1 Da1 D1 5 T3 G3 M2–4 नदीर्, Dn1 नदीं, T1 M1 नदी (for नद्यो) Dn1 घोररूपा K3 V1 B (except B3) D S (G1 om) तु (for च) — b) Ś2 K4 B2 नयतो, V1 Da1 D1.5 T3 G3 M2–4 नय(M4 °य)तीर्, Dn1 M1 नयती, T1 2 G2 नयति T1 यमसागर (for °सादनम्) — c) Ś2 B2 अवगाढं, K3 B1 3–5 D2–4 6–8 °गाढान् (for °गाढा) T2 निमज्जत (for मज्जयन्त्य) V1 Da1 Dn1 D1 5 अवगाह्यावमज्जत, T1 3 G2 3 M अवगाह्य न्यमज्जत — d) V1 Da1 D1.5 शूरास्ते (for क्षत्रस्य) Dn1 S (G1 om.) क्षत्रिया जयगृद्धिन (Dn1 °गृद्धनीं, T1 °गृध्नव, G2 3 °गर्धिन)

33 G1 om 33ab (cf v l 31) — a) Ś2 नर व्याघ्र; Dn1 गणा राजन्, S (G1 om) महाराज — b) Dn1 T2 दारुणास् (for नर्दता) S (except T2, G1 om) च समतत (for तत्र तत्र ह) K4 हि; V1 तु, B1 तद् (for ह) D2 6 नदता तत्र भीषणं — c) Dn1 चक्रुः (for जज्ञे) — d) V1 D3 प्रेतराजपुरोगम, Dn1 T1.2 G1 M °पुरं य(M4 त)था, T3 G3 °पुरे यथा, G2 °पुर प्रति

34 a) B4 [अ]गणीयानि, Dn1 [अ]प्रमख्यानि, D5 व्यरोचत, T2 बहूनि स्म D2 उत्थितानय रोचते — c) Ś1 नृत्यत — d) Ś1 K3 V1 B3–5 Da1 D1–5 7 8 सु(D1 स)-तृप्ता, B1 सुहृष्टा, B2 समत्ता, Dn1 S वितृप्ता, D5 ते तृप्ता (for सतृप्ता)

35 a) D2 ते तु; G2 तृप्ता (for तत्र) — b) B4 Da1 D1 5 वपा (for वसां) Cc cites वसा S भुक्त्वा (for पीत्वा) D2 6 दृष्ट (D6 हृष्टा) एव व(D5 न)दति ते — c) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–8 मेदोमज्जावसामत्ता, B3 T1 मेदो-मज्जा(T1 °त्ता)वसोन्मत्ता, Dn1 T2 मेदोमत्ता वसामज्जा (T2 °त्ता); D8 मेदोमज्जाभिसंपन्ना, T3 G3 मेदोन्मत्ता वसामत्ता, G1.2 M म(M1 मे)दोन्मत्ता वसोन्मत्ता — d) K4 तृप्ता, G1 त्रस्ता V1 Dn1 मासेन (for मासस्य) K3 B1.2 4 Da1 Dn1 D1 3 5–7 T1 G1 2 M1.2 4 ह (for हि) B3 तृप्ताश्च मांसशोणितै — e) K3 B2 4 D (except D3) स्म (for च) V1 व्यदृश्यत, B3 स्म दृश्यत (for च दृश्यन्ते) — f) Ś K3 4 -वटास्, K3 D5 वडास्; V1 B1–3 D2 3.6 7 -वकास् (for -बलास्) Dn1 कङ्कगृध्रवडास्तथा, T1 3 G M काककंकबलास्तथा, T2 कङ्कगृध्रबलास्तदा Ca cites विडा, Cc वला

36 a) Ś2 K1 3 D4 च (for तु) — b) Dn1 क्षत्रियाश्च भयकरा — c) V1 B1 2 5 Da1 D1 5 योधव्रत समास्थाय (B5 °साद्य), Dn1 S सप्रहृष्टा महाराज, D2 योधव्रातसमाकीर्णे, D3 योधव्राता समाख्याताश्च Ca c cite समाख्याता — d) Ś K1 2 4 [अ]दीनवत्, B3 भारत (for [अ]भीतवत्) D6 न जग्मुर्भीतवत्तदा

शरशक्तिसमाकीर्णे क्रव्यादगणसंकुले ।
व्यचरन्त गणैः शूराः ख्यापयन्तः स्वपौरुषम् ॥ ३७
अन्योन्यं श्रावयन्ति स्म नामगोत्राणि भारत ।
पितृनामानि च रणे गोत्रनामानि चाभितः ॥ ३८
श्रावयन्तो हि बहवस्तत्र योधा विशां पते ।
अन्योन्यमवमृद्नन्तः शक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ३९
वर्तमाने तदा युद्धे घोररूपे सुदारुणे ।
व्यषीदत्कौरवी सेना भिन्ना नौरिव सागरे ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

३७

संजय उवाच ।
वर्तमाने तदा युद्धे क्षत्रियाणां निमज्जने ।
गाण्डीवस्य महान्घोषः शुश्रुवे युधि मारिष ॥ १
संशप्तकानां कदनमकरोद्यत्र पाण्डवः ।
कोसलानां तथा राजन्नारायणबलस्य च ॥ २
संशप्तकास्तु समरे शरवृष्टिं समन्ततः ।
अपातयन्पार्थमूर्ध्नि जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ३
तां वृष्टिं सहसा राजंस्तरसा धारयन्प्रभुः । C 8 2565 B 8 53 4 K 8 48 4

37 a) Ś1 K1.4 वरशक्तिसमाकीर्णे (K1 °र्णं), Dn1 D5 S शरशक्तिगदा(G1 °रया)कीर्णे — b) V1 क्रव्यादकुलसंकुले — c) K3 V1 B Da1 D1-8 रणे (for गणैः) Dn1 S निचेरुः समरे शूरा — d) G1 2 ख्यापयति (for °यन्त°) Ś K2 T1 G1.2 स्व, K1 स-, B2 सु-, D5 T2 G3 च (for स्व-)

38 a) Dn1 D5 S (except T2) ख्यापयति (for श्रावयन्ति) V1 B5 श्रावयतश्च नामानि — b) Da1 Dn1 D. M °ध्व ह, D1 T2 °श्च हि, T1.3 G चापरे (for भारत) V1 B5 गोत्राणि च नरर्षभा — T3 G1 2 om (hapl) 38cd — c) V1 B5 तदा (for रणे) — d) K3 °र्घ विभो, B1.2 4 Da1 D1.3-5 7 8 वा विभो (D1 °भो), B3 वा रणे, D2 यानि च, D5 यानि तु, D8 च प्रभो (for चाभितः) V1 B5 Dn1 T1.2 G2 M मातृ(V1 भ्रातृ)गोत्राणि चापरे (V1 चाविभो; B5 वा विभो)

39 a) Ś1 K3 B1-4 D2-4 6-8 श्रावयाणा(B1 D6 °माणा)श्च, Dn1 S हृतश्चेतश्च (for श्रावयन्तो हि) V1 B. Da1 D1. बहव श्रावयामासुस्, D5 (marg) श्रावयानाश्च (before corr °माम) बहुदास् — b) M योधा — c) Ś K1.2 समभृद्नंत°, K4 अवमृद्नत, B3 मवमर्दत, D6 समरे घ्नंति, D8 समभिघ्नत°, T1 अभिमृद्नत°, T3 G M2-4 अव(G1 2 °भि)मृद्नति (for समभृद्नन्तः) — d) K2 S शक्तितोमरपट्ट(K2 °ट्टि)सैः, Dn1 °तोमरसायकैः

40 a) K3 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 3 G2 3 M तथा, D5 महा- (for तदा) — After 40a, M1 reads 8 37 1bc, repeating it in its proper place. — b) D2 भयानके (for सुदारुणे) — c) K4 G1 विषीदत्; V1 B2 5 व्यशीर्यन्, B1.4 Dn1 D2 6 7 T1 G2 M व्यसीदत्, Da1 D1 5 व्यशीर्यं, D5 विशीर्णा (for व्यषीदत्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* D2 निमर्दे सैन्ययुद्धं, T2 सैन्ययुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 36 (as in text), B1 52, B4 51, B5 53, Da1 D. 63, D4 33, D5 53, T1 3 G 50, T2 M 49

37

1 a) K3 V1 B D S (except T1 G1) तथा (for तदा) — M1 reads 1bc for the first time after 8 36 40a — c) D5 गाजीवस्य K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-8 T G M1 (second time) महाघोष (B3 °शब्द); D3 °न्घोर — d) B D2-4.7 T1 3 G श्रूयते Da1 D1 5 भारत (for मारिष)

2 ab) Some MSS समसकाना, M1 सघोष° D6 transp कदनम् and अकरोत् M1 कनकं (for कदन) — c) Some MSS कोशलाना, K3 कौश°, Dn1 कोशलाय, D2 कोशकाना, T3 G कौसलाना K3 महा, G2 बले (for तथा) — d) T1 G1 2 °बलेन (for °बलस्य)

3 a) Some MSS संससकास् Dn1 च (for तु) — b) V1 B D (except Dn1 D3) T2 M4 शरवृष्टी° — d) Ś K4 D8 G1 M1 जयगृद्ध्रा; K2 °गृद्ध्र, D6 T1 3 G3 °गृध्रा V1 प्रवन्यव°, Dn1 सुम°; Cc प्रम° (as in text)

4 a) Ś K1.2 4 V1 B Da1 D1 2-5 7 8 ता वृष्टी°, K3 नो वृष्टिं, D2 ततस्तं, D5 ततस्तान् (for तां वृष्टिं) Ś K1.2 4 शतधा (for सहसा) T1 ता शस्त्रधारासुरमा, T3 G M ता शस्त्रवृष्टिमायान्तीं — b) Ś K1 2 4 T1 सहमा, T3 G M उग्रा (for तरसा) Ś K2 4 Dn1 [अ]वारयत्

व्यगाहत रणे पार्थो विनिघ्नन्रथिनां वरः ॥ ४
निगृह्य तु रथानीकं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
आससाद रणे पार्थः सुशर्माणं महारथम् ॥ ५
स तस्य शरवर्षाणि ववर्ष रथिनां वरः ।
तथा संशप्तकाश्चैव पार्थस्य समरे स्थिताः ॥ ६
सुशर्मा तु ततः पार्थं विद्ध्वा नवभिराशुगैः ।
जनार्दनं त्रिभिर्बाणैरभ्यहन्दक्षिणे भुजे ।
ततोऽपरेण भल्लेन केतुं विव्याध मारिष ॥ ७
स वानरवरो राजन्विश्वकर्मकृतो महान् ।
ननाद सुमहन्नादं भीषयन्वै ननर्द च ॥ ८
कपेस्तु निनदं श्रुत्वा संत्रस्ता तव वाहिनी ।
भयं विपुलमादाय निश्चेष्टा समपद्यत ॥ ९
ततः सा शुशुभे सेना निश्चेष्टावस्थिता नृप ।
नानापुष्पसमाकीर्णं यथा चैत्ररथं वनम् ॥ १०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां योधास्ते कुरुसत्तम ।
अर्जुनं सिषिचुर्बाणैः पर्वतं जलदा इव ।

K1 B3-5 वारयन्; D2 6 व्यधमत्, G1 [अ]साधयन्, M1 [अ]धारयत् (for धारयन्) B1 प्रभो T1 धारयञ्श्वेतवाहन — c) S (except T2) परान् (for रणे) — d) V1 Da1 Dn1 D1, 5 T2 रथिनो K3 B (except B5) D (except D2 6 8) T G M2-4 वरान्, M1 परान् (for वर°)

5 a) K1 विगृह्य, K3 V1 B D T2 विगाह्य (for निगृह्य) K1 V1 B1 2 D T2 तद् (for तु) B3 बलानीक (for रथा°) K2 4 निगृह्य तुरगानीकं, T1 3 G M विक्षोभ्य तुरगानीक — b) M3 शिलातलैः — c) K2 रथे, K3 B D2-4 7 S (except T2) तत (for रणे) — d) D8 वरायुध, D3 T1 M2 4 महारथ°

6 a) K4 शतस्य, T1 3 G2 3 तस्याथ (for स तस्य) — c) K1 om तथा Some MSS संसप्तकास् B3 पार्थं (for चैव). G1 2 रथैस्तु सगताश्चैव — d) Dn1 T2 प्रमुखे (for समरे) B1 2 4 5 D3 4 7 पार्थं बाणैः समा(B5 °म)र्पयत्; B3 बाणैरेव समार्पयन्

7 a) K4 [अ]पि (for तु) V1 तथा (for तत°) — b) B D3, 4 7 दशभिर् S (except T2) आयसैः (for आशुगैः) — d) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1-5 7 8 अहनद्, B3 अदहद्, Dn1 अभ्यनद्, D6 अतुदद्, S अभ्यघ्नद् (T1 G1 °घ्नन्) T3 G करे (for भुजे) — D2 om from 7c up to सुमहन् (in 8c) — f) S (except T2) पार्थस्य (for विव्याध) K1 मारिप — After 7, S (except T2) ins

484* विव्याध समरे राजन्सुशर्मा क्रोधमूर्छित ।

8 D2 om upto सुमहन् (in 8c) (of v l 7) — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 5-7 S सुमहानाद — d) K3 V1 B D T2 भी(D8 तो)पयाणो (for °यन्वै) K ननद च, B2 D6 ननर्त च (D6 ह), B1 3-5 D3 4 7 जगर्ज च, Dn1 D8 T2 जनास्तत° (T2 °व) (for ननर्द च) Co cites ननर्द (as in text) D2 ह (for च) T1, 3 G M नृत्यन्निव विभीषयन्

9 a) B5 तं, T1 च (for तु) — b) Ś2 T3 G3 वाहिनीं — c) K3 V1 B1 D3 4 7 आधाय, B3 Da1 Dn1 D1, 5 8 T2 M1 आस्थाय, T1, 3 G M2-4 आसाद्य D2, 6 कष्टेनैव समाधाय — d) D6 न चेष्टां B1, 4, 5 समजायत (for °पद्यत)

10 M om 10ab — b) B2 [अ]त्रस्थितौ; T1 आस्थिता (for [अ]वस्थिता) Dn1 T2 तदा (for नृप) K3 निश्चेष्टी समपद्यत — c) M2-4 कुशलैः शिल्पिभिर्न्यस्ता — d) Dn1 चैत्रक्षय, T G M1 चित्री(T1 2 M1 °त्र)कृत; M2-4 चित्रपटे (for चैत्ररथं) M2-4 तथा (for वनम्) K3 यथा चोत्तरसभव

11 a) Da1 D1, 5 पुनः (for तत°) — b) G2 M2-4 यौधास् B1 कुरुसत्तम, G1 2 नृपसत्तम — ef) K3 V1 B Da1 D1-8 तव (for तदा). Dn1 S सछाद्य समरे (Dn1 चरणे, T2 च शरैः) पार्थं परिवव्रु समतत — After 11, N ins

485* निगृह्य त प्रचुक्रुशुर्वध्यमाना शितैः शरैः ।

[Ś K4 निगृहीतु, K1 V1 °हीत, K2 Da1 D1 5 निग्रहीतुं, D2 6 निगृहीत (for निगृह्य त) Ś K1 2 4 प्रचक्रुश, Da1 D1 5 उपाक्रामन्, D2 परे चक्रु, D6 पराक्रामन् (for प्रचुक्रुशुर्) D2 6 बाध्य(D6 °ध)माना (for वध्यमाना) K3 D8 शितैः शरैर्वध्यमानास्त (D8 °स्ते) ग्रहीतु प्रचक्रमु .]

D8 cont K4 Dn1 (reading line 2 after st. 14) D2 S ins after 12ab

486* निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टा समन्तत ।
निगृह्य तं रथं तस्य योधास्ते तु सहस्रश ।

[D8 om line 1 — (L 1) K4 निग्रहीत, D2 S निगृहीत (T2 3 G1 M1 °तु) K4 उपाक्रामान्, S प्रच(T2 °चु)क्रुश K4 क्रोधाविष्टा — (L 2) Dn1 D8 S निगृह्य तु (D8 °ह्यतु, G1 °हीतु) M2-4 यौधास् Dn1 T3 G M1 [अ]थ, M4 च (for तु) Dn1 सहस्रश]

Dn1 D8 S (lines 4 and 5 after st. 14) cont

487* रथबन्ध प्रचक्रुर्हि पाण्डवस्यामितौजस ।
रथमारुरुहु केचित्पार्थकृष्णौ जिघृक्षव ।
सशप्तकाना योधास्ते सिंहनादांश्च नेदिरे ।
स रथस्तैर्गृहीतस्तु पाण्डवस्य महात्मन ।
स्यन्दमानो नाशकत्तु तदद्भुतमिवाभवत् ।

परिवव्रुस्तदा सर्वे पाण्डवस्य महारथम् ॥ ११
ते हयान्रथचक्रे च रथेषाश्चापि भारत ।
निगृह्य बलवत्तूर्णं सिंहनादमथानदन् ॥ १२
अपरे जगृहुश्चैव केशवस्य महाभुजौ ।
पार्थमन्ये महाराज रथस्थं जगृहुर्मुदा ॥ १३
केशवस्तु तदा बाहू विधुन्वन्रणमूर्धनि ।
पातयामास तान्सर्वान्दुष्टहस्तीव हस्तिनः ॥ १४

ततः क्रुद्धो रणे पार्थः संवृतस्तैर्महारथैः ।
निगृहीतं रथं दृष्ट्वा केशवं चाप्यभिद्रुतम् ।
रथारूढांश्च सुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् ॥ १५
आसन्नांश्च ततो योधाञ्शरैरासन्नयोधिभिः ।
च्यावयामास समरे केशवं चेदमब्रवीत् ॥ १६
पश्य कृष्ण महाबाहो संशप्तकगणान्मया ।
कुर्वाणान्दारुणं कर्म वध्यमानान्सहस्रशः ॥ १७ C 8 2582 B 8. 53. 20 P 8 48 22

[(L 1) T1 रथवथ°, M2 रथ वधु T1 प्रक्षेत ; T2 प्रचक्रुशु T3 G3 [अ]मिनीजसा — (L 2) T3 G3 किंचित् G1 पार्थंनुप्रा — (L 3) Dn1 D2 ससप्तकाना M2-4 योधास् D2 सिंहनाद, M1 °दास् T2 ननादिरे (for च ने°) — (L 4) T1 रथस्थो, T2 M1. 3 °स्थैर्, M2 रथ तैर् T3 G3 पाटव सुमहामना (for the posterior half) — (L 5) Dn1 T2 स्पंदनो नागकहतु, T1. 3 G M स्त(G1 2 M स्य)दितु नागकठाजन (for the prior half)]
Dn1 cont.

488* तत पार्थो महाबाहु संवृतस्तैर्महारथै ।
निगृहीत रथं दृष्ट्वा वाश्चाभिद्रवतो बहून् ।

On the other hand, D2 cont after 486*

489* रथचक्रं प्रचुक्रुशुस्ते सर्वे तत्र महाहवे ।

12 D2 om. 12 — a) B2 रथचक्रेण, T1 3 G1 2 °क्रे तु — b) K3 B2-4. 5 D (D2 om) S रथे(D1 °थै)पा, V1 °शास्, B1 °शास B1 चैव, B3 पिष्टि; M2-4 वापि (for चापि) K3 B D (D2 om) S (except T2) मारिष (for भारत) — After 12ab, K4 Dn1 D2 S ins 486* Dn1 T G M1 om. 12cd M2-4 transp 12cd and 13ab — c) K3 V1 सर्वे, B1. 3 5 Da1 D1 2-5 7 सर्वे (for तूर्णं) — d) V1 अयोश्चदन्, B1 Da1 D1-3 6 8 अयो न , D4 M2-4 अया(D4 °यो)नदन्

13 - M2-4 transp 12cd and 13ab — a) M अपरे सु(M1 परे सुसु)स्त्रुश्चैव — b) M4 केशमस्य M महाभुजं — c) D6 पार्थे (for पार्थम्) B3 om., Dn1 अन्यै, T1 G चैके, T2 M एके; T3 चैकैर् (for अन्ये) — d) T1 धर्मस्थं (for रथस्थ) Ś K2 4 प्रजह्रुर्, K1 प्रजहुं (for जगृहुर्)

14 a) K3 V1 Da1 Dn1 D1-7 ततो (for तदा) D7 T2 बाहून् (for बाहू) D2 केशवस्य (marg °श्च) महाबाहुर्, S अच्युतस्तु (T3 G °त स) महाबाहुर् (M1 °हू, M2-4 °हुं) — b) K1 विधुच (sic); K4 विधन्वन्, S (except G1) विधू° (for विधु°) Ś K1. 2 4 रथमूर्धनि — c) K3 पोथयामास K1 ता (for तान्) K1 3 सर्वा, D3 सर्वा — K3 om. 14d–15e — d) D3 भय (for दुष्ट-) K4 (sup lin as in text) हस्तिना, V1 B D S हस्ति(G3 °स्थि)पान् — After 14, Dn1 reads line 2 of 486* followed by 487* and 488*, while S reads lines 4–5 of 487*

15 K3 om 15abcde (cf v 1 14) — a) B1. 4 तत पार्थो रणे क्रुद्ध°, S तत पार्थो महाबाहु — b) K4 संमतस्; D6 मस्तृ° (for संवृ°) — Dn1 om 15cd — c) Ś1 G2 निगृहीतु — d) K4 केवल (for केशवं) B2 D2 [अ]तिद्रुतं (for [अ]भि°) T G1 3 M तांश्चाप्या(T1 वाश्च व्या°; T2 °श्चाभि-, G1 जनाश्च, M1 स ताश्च)द्रवतो बहून्, G2 मेनांश्चाद्रवतोत्मन — After 15cd, T2 repeats 15ab T2 om 15ef — e) Ś K1 2 4 रथ(Ś1 K2 °था)रूढास्, D1 रथं रू° V1 B1 4 Dn1 D2-4 7 M तु (for च) — f) D2 पदातीश् K3 युध्यमानाँश्च तापयन्, V1 पदातीना च पातयत्, B4 °तींश्चावपोथयत्, S (T2 om) प(M1 पा)दातिश्च (G1 2 °स्वा) न्यपातयत्

16 a) K3 B Da1 D1-8 तथा (for ततो) Dn1 S अपातयदसंत्राव — b) D6 आच्छन्नयोधिभि°, T1. 3 G आमन्नयोधिन — After 16ab, Dn1 S ins

490* तास्तापयित्वा समरे पार्थ परपुञ्जय ।

[Dn1 T1. 2 M1 पातयित्वा, M2 च्याव°, M3 चाप°, M4 स्थाप°]

— c) K2 B5 द्रावयामास, K4 V1 B1-4 Da1 D1-5 7 छाद°, D6 पात°, D8 योध°. Dn1 S स्मयन्निव महाबाहु — d) S वाक्यम् (for चेदम्)

17 a) T3 G यत (for पश्य) — b) Some MSS समसप्तकगणान K2 मयात्, B D2-4. 6 7 T1 3 G M बहून्; Dn1 T2 मृधे (for मया) — cd) V1 हन्यमानांस्तु सर्वशः (for d) Dn1 S कुर्वंतो(T2 °ता)दुष्कर कर्म सुमूर्धन्काल-चोदितान

हयान्रथांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ॥ ३२
वध्यमाने ततः सैन्ये विपुला भीः समाविशत् ।
संशप्तकगणानां च गोपालानां च भारत ।
न हि कश्चित्पुमांस्तत्र योऽर्जुनं प्रत्ययुध्यत ॥ ३३
पश्यतां तत्र वीराणामहन्यत महद्बलम् ।
हन्यमानमपश्यंश्च निश्चेष्टाः स्म पराक्रमे ॥ ३४
अयुतं तत्र योधानां हत्वा पाण्डुसुतो रणे ।
व्यभ्राजत रणे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
चतुर्दश सहस्राणि यानि शिष्टानि भारत ।
रथानामयुतं चैव त्रिसाहस्राश्च दन्तिनः ॥ ३६
ततः संशप्तका भूयः परिवव्रुर्धनंजयम् ।
मर्तव्यमिति निश्चित्य जयं वापि निवर्तनम् ॥ ३७
तत्र युद्धं महद्ध्यासीत्तावकानां विशां पते ।
शूरेण बलिना सार्धं पाण्डवेन किरीटिना ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

D8 4 7 निघ्नति तव वाहिनीं — c) T2 नरांश्च, T3 G पत्तीश्च; M पत्तींश्च (for रथाश्च) D2 पदाती रथिनश्छित्ता, D6 वान्हयान्रथिनश्छत्रं, T1 पत्तिश्च समरे पार्थः — d) B2 शब्दै; Da1 D1 5 शरै (for शस्त्रैः) K1 शरैश्च तमहस्रश (sic), S (except T2) शस्त्रवृष्ट्या न्य(T3 G ह्य, M2–4 व्य)पातयत् — After 32, T3 G3 ins

499* रराज समरे राजञ्शक्रो निघ्नन्निवासुरान् ।

33 a) B5 वध्यमान, Da1 D1 5 हन्यमाने; G1. 2 व्यय° B5 सैन्य — b) D8 विमुखे (for विपुला) G1 2 विपुलाभि (for °ला भीः) K3 विमुखे भीमिमाविशत् (sic), B D3 4 7 भय सुमहदाविशत् — Dn1 om 33cd — c) Some MSS संसप्तक° — d) Ś K1. 2 4 मारिष, S (except T2) सर्वश (for भारत). D6 बहूनां तत्र भारत — e) K3 V1 B D S transp कश्चिद् and तत्र — f) K3 V1 B2 3 Da1 Dn1 D3 7 T2 3 G2 3 प्रत्यविध्यत, D2 °युध्यते; D6 °योधयत्

34 a) K4 यत्र; D8 तव (for तत्र) — T1 om (hapl.) 34b–35a — b) K3 B1 3–5 D3 4 7 8 बल तव; Dn1 D2 6 बल महद् (by transp) B2 अहनत्तावकं बल — c) D6 हन्यमानान् V1 Da1 Dn1 D1 5 T2 बल चैव, B1 D6 अपश्याम, T3 G M च तदभून् (for अपश्यंश्च) — d) K3 V1 B1 5 Da1 Dn1 D3–5 7 T2 3 G2 3 M निश्चेष्टं, B3 D2 6 °ष्टाश्, D1 °ष्ट K1 स; B3 Dn1 D2 6 च, D1 त; T3 G वै (for स्म) D2 6 महामृधे (for पराक्रमे)

35 T1 om. 35a (cf v l 34) — a) T3 G2 3 वीराणा, M योधाना — b) D2 बली (for रणे) — c) T1 व्यभ्राजित, G1 विभ्राजत, G2 स बभ्राज, M2–4 व्यराजत (for व्यभ्रा°) K3 B Da1 Dn1 D3. 4 6–8 T2 M महाराज, V1 D1 2 5 तदा (for °तो) राजन् T1 3 G महाबाहुर् (for रणे राजन्)

36 b) D6 याति (for यानि) B3 Dn1 D3 4. 7 इष्टानि, D6 इसानि D2 दशिताना च भारत — c) Ś1 K2 अयुताश्, G2 °तांश् Dn1 रथनागायुत चैव — d) Ś1 D3 T1 3 त्रिसहस्रास्, Dn1 G2 त्रिसाहस्रान्, D6 त्रिसहस्रं Dn1 हयास्तथा, D6 हि दन्तिना, T1 G1 2 M च हस्तिनः (for च दन्तिन)

37 a) Some MSS. ससप्तका — b) Dn1 T2 परिवार्य (for °वव्रुर्) — c) K2 मंतव्य, V1 कर्तव्य (for मर्तव्यम्) — d) Dn1 D3 T2 3 G3 जयो, T1 G1. 2 M जये V1 D6 T1 G1 2 च (for वा) V1 B (except B3) D3 4 7 [अ]प्यनिवर्तन, D2 [अ]पि निवर्तने, T3 G3 M विनिवर्तन (for [अ]पि नि°)

38 a) T2 ततो (for तत्र) Dn1 महान् (for महद्) B D2–5 7 T2 चासीत्, Dn1 मासीत् (for ह्यासीत्) K3 V1 Da1 D1. 5 8 आसीत्तत्र महद्यु(Da1 D1 5 °द्दा यु)द्धं, T1 3 G M महदासीत्त(T1 °स्त्रि त)तो (T3 G1. 3 °दा; G2 °योर्) युद्ध — b) T3 G2 3 महीपते (विशा पते) — d) K1 M2 किरीटिनः, D2 6 रणाजिरे — After 38, T1 2 ins

500* जित्वा ताश्यहनत्पार्थः शत्रूञ्शक्र इवासुरान् ।

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 ससप्तकानां युद्धे, T2 अर्जुनसंशप्तकयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K1 38, Ś2 37 (as in text), B1 D6 54, B2 46, B4 52, B5 54, Da1 64, D4 34, T1 3 G 51, T2 M 50

३८

संजय उवाच ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणिः सूतपुत्रश्च मारिष ।
उलूकः सौबलश्चैव राजा च सह सोदरैः ॥ १
सीदमानां चमूं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रभयार्दिताम् ।
समुज्जिहीर्षुर्वेगेन भिन्नां नावमिवार्णवे ॥ २
ततो युद्धमतीवासीन्मुहूर्तमिव भारत ।
भीरूणां त्रासजननं शूराणां हर्षवर्धनम् ॥ ३
कृपेण शरवर्षाणि विप्रमुक्तानि संयुगे ।
सृञ्जयाः शातयामासुः शलभानां व्रजा इव ॥ ४
शिखण्डी तु ततः क्रुद्धो गौतमं त्वरितो ययौ ।
ववर्ष शरवर्षाणि समन्तादेव ब्राह्मणे ॥ ५
कृपस्तु शरवर्षं तद्विनिहत्य महास्त्रवित् ।
शिखण्डिनं रणे क्रुद्धो विव्याध दशभिः शरैः ॥ ६
ततः शिखण्डी कुपितः शरैः सप्तभिराहवे ।
कृपं विव्याध सुभृशं कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ७
ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोऽतिविद्धो महारथः । C. 8. 2817 B 8 54 8 K. 8 49 8

38

1 G1 om. the ref — b) B1 तु (for च) T3 G सूर्यवर्मा (G2 °र्म) महारथ — c) Ś2 K2 सुबलश्च Dn1 T2 सौबल सह पुत्रेण — d) K3 D3 सोदर, D2 6 सैनिकै Ś K1 2 4 B2 राजा चैव सहोदरै (K1 महोचरै sic)

2 a) M सीदंती वा (for सीदमाना) D6 सीदमानाश्च तान्दृष्ट्वा — b) K1 B1 G2 पाडुपुत्रभयार्चितं (B1 °र्दिदा ; G2 °र्दिता), D6 पाडुपुत्रार्दितान्युधि — c) K3 B1.5 D8 समुज्जहार, V1 B2.4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 M1 °जहु स (V1 सु-), B3 °जहाति; D4 अभिससु स, D5 उज्जिहीर्षवो, M2–4 समुज्जिहीर्षन् — d) B3 इवांबरे, T1.3 G1.3 इवाभमि (for इवार्णवे)

3 T1 3 G om. 3 — b) K3 मुहूर्ताद् (for °र्तम्) Da1 D1 दारुण (for भारत) — d) K3 च सुदारुहं (for हर्षवर्धनम्) — After 3, Dn1 T2 ins

501* भीमसेन सपाञ्चाल चेदिकैकेयसंवृतम् ।
वैकर्तन स्वयं युद्ध्वा वारयामास कार्मुकै ।
ततश्चेदिकरूषांश्च सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यत ।

[(L. 1) T2 च (for स-) T2 चेदिकेकयसंवृत (for the posterior half) — (L 2) T2 विद्ध्वा (for युद्ध्वा) T2 सायकै (for कार्मुकै)]

4 a) D2 क्षपंतो (for कृपेण) K3 शरवर्षेण (for °वर्षाणि) — b) Ś2 B1.3 5 D3 4 7 T1.3 G3 प्रति(B3 T1.3 G3 °वि)मुक्तानि; V1 प्रयुक्तानि ह (*sup lin* च); G1 M4 विप्रयुक्तानि (for °मुक्तानि) D2 6 [अ]निकदा (for संयुगे) — c) K2.4 D8 सृजयान् (for °या) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S संजयाश्छादयामासु — d) Ś K1.2 प्रजा इव, D2 5 T3 G2 3 M इव व्रजा (by transp), D8 व्रजानिव; T1 इव मजान्, G1 इव प्रजा-

5 a) K3 V1 B (except B2) D2–4 7 8 च (for तु). D8 हृष्टो (for क्रुद्धो) — b) D2 गोतमं Ś K2 4 त्वरित — c) D2 6 उत्सृजन्, T3 G3 वारयन् (for ववर्ष) V1 Da1 Dn1 D1 5 T1.2 G1.2 M वार(T2 °स)-यन्शरवर्षेण — d) Ś2 एव ब्रह्मणे; K3 D8 ब्राह्मणं प्रति; V1 B2.5 Dn1 D3 4 7 T2 M द्विजपुंगवं; B1.3 4 एव ब्राह्मणं; Da1 D1 5 द्विजसत्तम, D2 व्यधमद्द्विजं, D6 व्यधमन्द्विजं; T1.3 G ब्राह्मणं कृप — After 5, T G ins.

502* महदासीत्तदा युद्धं मुहूर्तादिव दारुणम् ।
क्रुद्धयो समरे राजन्रामरावणयोरिव ।

[(L 1) G1.2 ततो (for तदा) T2 तयो समागमो घोर समजायत शूरयो — (L. 2) T2 सनयो (for समरे) T2 om राज]

6 Ś K1–3 B3 D8 om. 6a–8b — a) K4 शरवर्षाणि, Dn1 °वर्षैस्तं (for °वर्षं तद्) V1 D2 S (except T1.2) त; D6 तु (for तद्) — c) Dn1 शिखंडिने, D8 शिखंडी च B8 रथे; D2 तत (for रणे)

7 Ś K1–3 B3 D3 om 7 (cf. v 1 6) — b) T3 G आयसै (for आहवे) — c) V1 D6 सुदृढं, T1.2 M कुपितं, T3 G समरे (for सुभृश)

8 Ś K1–3 B3 D3 om 8ab (cf. v. l. 6) — a) S (except T2) दृढ (T1 भृशं) क्रुद्ध (for शरैस्तीक्ष्णै) — b) T2 M1 सोभिविद्ध्वा महारथं — After 8ab, T1.3 G ins

503* ततस्तु निशितैस्तीक्ष्णै क्षुरप्रैर्हेमभूषणै ।

[T3 G3 स (for तु) T1 बाणै (for तीक्ष्णै) G1.2 हेमभूषितै (for °भूषणै)]

न्यश्वसूतरथं चक्रे पार्षतं तु द्विजोत्तमः ॥ ८
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
चर्मखड्गे च संगृह्य सत्वरं ब्राह्मणं ययौ ॥ ९
तमापतन्तं सहसा शरैः संनतपर्वभिः ।
छादयामास समरे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०
तत्राद्भुतमपश्याम शिलानां प्लवनं यथा ।
निश्चेष्टो यद्रणे राजञ्शिखण्डी समतिष्ठत ॥ ११
कृपेण छादितं दृष्ट्वा नृपोत्तम शिखण्डिनम् ।
प्रत्युद्ययौ कृपं तूर्णं धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ १२
धृष्टद्युम्नं ततो यान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
प्रतिजग्राह वेगेन कृतवर्मा महारथः ॥ १३
युधिष्ठिरमथायान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
सपुत्रं सहसेनं च द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ॥ १४
नकुलं सहदेवं च त्वरमाणौ महारथौ ।
प्रतिजग्राह ते पुत्रः शरवर्षेण वारयन् ॥ १५
भीमसेनं करूषांश्च केकयान्सहसृञ्जयान् ।
कर्णो वैकर्तनो युद्धे वारयामास भारत ॥ १६
शिखण्डिनस्ततो बाणान्कृपः शारद्वतो युधि ।
प्राहिणोत्त्वरया युक्तो दिधक्षुरिव मारिष ॥ १७
ताञ्शरान्प्रेषितांस्तेन समन्ताद्धेमभूषणान् ।

— c) V1 T1 न्यश्वसूत (for न्यश्वसूत-) Ś2 चक्रं (for चक्रे) — d) K2 तु द्विजोत्तमा, V1 M परवीरहा; Dn1 स तु वीरहा, T2 शत्रुवीरहा B Da1 D1 3–5 7 T1.3 G शिखंडिनमथो (T1 °थ) द्विज°

9 a) T1 रथो (for ततो) D6 राजन् (for यानाद्) D2 हताश्व शतशो राजन् — b) D2 5 महारथान् (D5 °थात्) — c) G1 2 खड्ग चर्म (G2 °र्मं) (for चर्मखड्गे) Ś2 खड्गेन (for खड्गे च) K3 B, D2–4 7 8 खड्ग चर्म तथा गृह्य; V1 Da1 Dn1 D1 5 T2 चर्म खड्ग च गृह्याजौ (Dn1 °ग्रैव), D6 चर्म खड्ग ततो गृह्य, T1.3 G3 खड्ग च चर्म (T1 चर्म च) वै गृह्य; M खड्ग चर्म च गृह्याजौ — d) T1 त्वरयन्; T3 G प्रत्वरन् (for सत्वर) V1 Da1 Dn1 D1 5 T2 M शिखंडी गौतमं ययौ

10 c) S (except T2) वारयामास (for छाद°).

11 T1 om 11 — a) B3 T2 3 G तद् (for तत्र) V1 Dn1 D8 M1 अपश्याम° — b) Dn1 शैलानां; D8 शलानां Dn1 पतन यथा; D6 प्रवणं यथा, S (T1 om) इव सर्पण — c) K3 D3 4 7 तद्रणे; T3 G ह्यभवद् (for यद्रणे) — d) K3 समवस्थित°, T3 G विष्ठितो बली (for समतिष्ठत).

12 a) Ś2 K1 2 B1 D1 5.6 [आ]च्छादित T1.3 G M वारित — b) T1 3 G शिखडिनमथो नृप (G3 °प) — c) Ś2 कृतं (for कृपं) — d) Ś2 K1 दृष्टद्युम्नो Da1 D1 5 महाबल° (for °रथ°)

13 T3 repeats 13–14 after 15[ab] — a) D8 दृष्टद्युम्न Ś2 Da1 D1.5 ततो या(Ś2 य)त, T3 G अथायांत — Ś K1.2 4 om (hapl) 13[c]–14[b]. — d) T1 3 G1 3 सहानुग°, G2 महाबल° (for °रथ°)

14 Ś K1.2 4 om 14[ab] (cf v l 13) For the repetition in T3, cf v l. 13 — a) T3 G ततो यांतं (for अथायान्तं) — b) K3 शारद्वतनयं (for °रथं) — c) V1 B1 3 Da1 Dn1 D2–4 7 8 T1 3 G1 सहसैन्यं; B1 3 °द्वेवं (for °सेन) — B3 om (hapl) 14[d]–15[c]. — d) T1 G1 3 भारद्वाजो; T3 G3 अश्वत्थामा (for द्रोणपुत्रो) B1 [ऽ]भ्यवारयत् (for न्यवा°)

15 B3 om 15[c] (cf v l 14) — b) Dn1 T2 G त्वरमाणो महारथ° — After 15[ab], T3 repeats 13–14 — d) T1 G1 3 शरवर्षाणि (for °वर्षेण) Ś1 M1 वारयत्, V1 वीर्यवान्

16 a) S करूशांश्च. — b) Dn1 D2 4 6–8 कैक(D4 6 8 °के)यान् K3 V1 B1.3 4 6 D2–4 6 7 सह सृञ्जयै°; B3 मत्स्यकेकयै°; Da1 D1 5 सृञ्जयै सह; Dn1 D5 S संजयांस्तथा (M1 °दा) (for सहसृञ्जयान्) — c) V1 युध्यन्; B1 राजन्, S (except T2) वीरो (for युद्धे) — d) M2 धारयामास (for वार°) V1 B3 सयुगे; Dn1 T2 M मारिष, T1 3 G तेजसा (for भारत)

17 a) V1 B2 3 D6 T2 G1 शिखंडिने; B1 Dn1 T1.3 G2 3 °डिनं, Da1 D1 5 8 °डिनि (for °डिनस्) G2 बाणैर् (for बाणान्) — b) G2 नृप (for कृप) — c) T1 3 G प्रेषयत् (for प्राहिणोत्) — d) K3 विधक्षुर्, K1 D6 भारत, K4 मारिष° Dn1 T2 M जिघांसुस्त महारथं (Dn1 °थ), T1 3 G बीभत्सो रथसंनिधौ

18 a) Ś2 प्रेषतास्, G1 प्रेषयास्; K1 प्रापितांस् (for प्रेषितास्) — b) B3 समस्तान्, T3 G3 सुपुत्तान् (for समन्ताद्) K3 B1 4 5 Dn1 D2–4.7 T2 स्वर्णभूषितान्; V1 Da1 D1 5 स्वर्णभूषणान्, B2 3 D8 हेमभूषितान्, T1 3 G M रुक्म(M2–4 रत्न)भूषितान् (for हेमभूषणान्) — c) Dn1

चिच्छेद खड्गमाविध्य भ्रामयंश्च पुनः पुनः ॥ १८
शतचन्द्रं ततश्चर्म गौतमः पार्षतस्य ह ।
व्यधमत्सायकैस्तूर्णं तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १९
स विचर्मा महाराज खड्गपाणिरुपाद्रवत् ।
कृपस्य वशमापन्नो मृत्योरास्यमिवातुरः ॥ २०
शारद्वतशरैर्ग्रस्तं क्लिश्यमानं महाबलम् ।
चित्रकेतुसुतो राजन्सुकेतुस्त्वरितो ययौ ॥ २१
विकिरन्ब्राह्मणं युद्धे बहुभिर्निशितैः शरैः ।
अभ्यापतदमेयात्मा गौतमस्य रथं प्रति ॥ २२
दृष्ट्वाविपक्वं तं युद्धे ब्राह्मणं चरितव्रतम् ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी राजसत्तम ॥ २३
सुकेतुस्तु ततो राजन्गौतमं नवभिः शरैः ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या पुनश्चैनं त्रिभिः शरैः ॥ २४
अथास्य सशरं चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
सारथिं च शरेणास्य भृशं मर्मण्यताडयत् ॥ २५
गौतमस्तु ततः क्रुद्धो धनुर्गृह्य नवं दृढम् ।
सुकेतुं त्रिंशता बाणैः सर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६
स विह्वलितसर्वाङ्गः प्रचचाल रथोत्तमे ।
भूमिचाले यथा वृक्षश्चलत्याकम्पितो भृशम् ॥ २७
चलतस्तस्य कायात्तु शिरो ज्वलितकुण्डलम् । C 8 2537 B 8 54 28 K 8 49 28

D5 आविध्यन् (D5 °त्) — d) Ś K3 भ्रमयन् V1 B1 5 Da1 Dn1 D1.5 6 T2 चर्म चोत्तम (for च पुन पुन)

19 a) K2 B3 Dn1 D2 3 7 8 T2 M च तच्, D4 च त, T1 3 G तदा (T1 °था) (for ततश्) — b) T1 3 G ब्राह्मण (for गौतम) V1 B. Dn1 D5 (before corr) S तस्य (D5 °स्य) मारिष, B1 Da1 D1 3–5 7 तस्य भारत (for पार्षतस्य ह) Ś K च (for ह) — c) D2 3 तीक्ष्णैस् (for तूर्णं)

20 a) Ś K1.2 D1 विवर्मा, K3 सुवर्मा, B2 3 G3 विचर्म — b) B1 उपानिशत्, B2 अदृश्यत; T1 3 G अभिद्रवत् (for उपा°) — c) D6 आयातो (for आपन्नो) T1 3 G कृपस्तं शरसघातैर् — d) K4 T2 मृत्युरास्यम् T1 3 G आ(T3 प्रा)द्रवतमपीडयत् (T1 °भिद्रवत्)

21 a) D6 शारद्वत (for °द्वत) B2 ग्रस्त, T2 उग्रै (for ग्रस्त) — b) Ś K1 2 4 B3 D6 कृष्यमाण (for क्लिश्यमान) K3 B1 D2.4 7 महाबल, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 M शिखण्डिनं, B3 महारथ, T1 3 G महारणे (for °बलम्) — c) S (except T2) दृष्ट्वा (for राजन्) K4 चित्रकेतुस्ततो राजन्; D6 °तुर्महाराज — d) B3 त्वरित G2 यथा (for ययौ)

22 a) Dn1 D5 S स किरन्, D1 3 विकरन् G1 ब्राह्मणे K4 युद्ध — T3 repeats 22c–33b after 33ab — c) T1 G1 2 अभ्यगच्छद्, T2 G3 अभ्यद्रवद् (for अभ्यापतद्) — d) T1 3 G शारद्वतरथं रणे

23 a) K3 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 4 8 S विपक्तं, K4 D6 विपन्न, B3 वियुक्त; D2 4 7 च यु(D4 मु)क्त V1 युद्धार्थे, B (except B5) Da1 Dn1 D1 5 T2 M तद्युद्ध (T2 °द्धे), D8 तरमन्य, T3 G3 त क्रुद्धो (for त युद्धे) — b) K4 चरित व्रत, B2 4 Dn1 D5 T1.3 G M च (B4 चा-) निवारित, B5 D6 विनिवारितं, T2 चापि वारित (for चरितव्रतम्) — c) D2 G1 अपायातं (G1 °तस्) G3 अपायातश्च तत्तूर्णं (sic) — d) D2 सुकेतुस (for शिखण्डी) K4 D5 राजसत्तम, D2 6 तत्र मारिष, T2 चापि सभ्रमात्

24 a) D6 महाराज; T1.3 G [अ]थ राजेंद्र (for ततो राजन्) — b) Da1 D1 5 T1.3 G निशितै (for नवभि) — Ś K1 2 om. (hapl) 24cd — c) S विंशत्या (for सप्तत्या) — d) K4 B3 5 6 D6 T2 G3 पुनश्चैव (K4 B5 G3 °व), V1 धनुश्चैव T2 त्रिभि (for शरै)

25 a) M2–4 तथास्य D4 सरथ, D6 समरे (for सशर) — b) D4 शरैश्च (for पुनश्च) — c) B3 पुनश्चास्य, Dn1 रणे तस्य, M शरैरस्य (for शरेणास्य) T1.3 G1 2 सारथिं वाहनान्त्रा (T3 G1 °न रा)जन्, G3 सारथिन वाहनं राजन् (hypermetric) — d) T1 3 G तस्य Ś1 K1 2 B1 T1 G2 3 मर्माणि; V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 8 M मर्मसु, T3 G1 चर्म(G1 °र्मा)णि (for मर्मणि) — After 25, T3 G read 39

26 Ś K1 2 om (hapl.) 26 — b) T1 2 G1 पर, T3 G2 3 [अ]पर (for नव) V1 (marg as in text) बल (for दृढम्) — c) K4 सकेतु T1 निशितैर् (for त्रिंशता) K3 B1 2 4 Dn1 D6 8 भल्लै (for बाणै) — d) T2 3 G2 3 मर्माणि

27 b) V1 B5 महारथ, B1 D2 रथोत्तम, D6 रथोपरि (for रथोत्तमे) — c) Ś K1 2 4 भूमिस्थले, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S °कपे (for °चाले) — d) K3 V1 B1 3 5 D T1 3 G M चचाल, B4 चलते (for चलति) B1 5 D2–4 8 T1 3 कंपितो D5 (marg) कंपते वै समतत, T2 चचाल भृशविक्षत

28 a) D3 T3 G3 चलितस् T1 3 G1.2 तु तस्य कायात् (for तस्य कायात्तु) G3 चलितस्य च तत्र कायात् (hypermetric) — b) K3 ज्वलितकुतलं — d) K3

37 28 सोष्णीषं सशिरस्त्राणं क्षुरप्रेणान्वपातयत् ॥ २८
29 तच्छिरः प्रापतद्भूमौ श्येनाहृतमिवामिषम् ।
ततोऽस्य कायो वसुधां पश्चात्प्राप तदा च्युतः ॥२९
तस्मिन्हते महाराज त्रस्तास्तस्य पदानुगाः ।
गौतमं समरे त्यक्त्वा दुद्रुवुस्ते दिशो दश ॥ ३०
धृष्टद्युम्नं तु समरे संनिवार्य महाबलः ।
कृतवर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठ तिष्ठेति पार्षतम् ॥ ३१
तदभूत्तुमुलं युद्धं वृष्णिपार्षतयो रणे ।
आमिषार्थे यथा युद्धं श्येनयोर्गृद्धयोर्नृप ॥ ३२
धृष्टद्युम्नस्तु समरे हार्दिक्यं नवभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धः पीडयन्हृदिकात्मजम् ॥ ३३
कृतवर्मा तु समरे पार्षतेन दृढाहतः ।
पार्षतं सरथं साश्वं छादयामास सायकैः ॥ ३४
सरथश्छादितो राजन्धृष्टद्युम्नो न दृश्यते ।
मेघैरिव परिच्छन्नो भास्करो जलदागमे ॥ ३५
विधूय तं बाणगणं शरैः कनकभूषणैः ।
व्यरोचत रणे राजन्धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ ३६
ततस्तु पार्षतः क्रुद्धः शस्त्रवृष्टिं सुदारुणाम् ।
कृतवर्माणमासाद्य व्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७
तामापतन्तीं सहसा शस्त्रवृष्टिं निरन्तराम् ।

$B_{1.4}$ $D_{2.4\,7}$ त्वपातयत्, V_1 $B_{3\,5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\,8}$ S न्यपा°; B_2 त्वपाहरत्, $D_{3\,6}$ [अ]न्वताडयत्, D_8 [अ]भ्यपातयत् (for [अ]न्व°)

29 ^{a}) K_4 प्रपतद्, M_{2-4} न्यपतद् — ^{b}) K_4 Dn_1 श्येनाहृतम्, B_1 सेनाहृतम् — ^{d}) T_3 G_3 ततश् (for तदा) V_1 B Dn_1 $D_{2\,4,7\,8}$ G_1 M [अ]च्युत, T_3 [अ]द्रुत, G_2 च्युतं Da_1 $D_{1.5}$ पश्चाद्गमद्राच्युत°, D_8 पश्चात्प्रपतदाच्युत°, D_6 पश्चात्समापतद्विभो

30 ^{b}) D_8 न्यस्तस्; $T_{1\,8}$ G_3 पुत्रास् (for त्रस्तास्) D_2 तत्र (for तस्य) $B_{1\,4}$ $D_{4\,7}$ पुरोगमा°, B_2 तदानुगा° (for पदा°) — ^{c}) G_1 गौतम — ^{d}) B_3 समतत (for दिशो दश) S (except T_2 M_1) दिशस्ते विप्रदुद्रुवु°

31 ^{a}) $Ś_1$ (marg as in text) K_3 B_1 M_4 धृष्टद्युम्नस् V_1 च (for तु) — ^{b}) B_{2-4} Dn_1 D_8 T_2 परिवार्य (for संनि°) K_3 V_1 B_5 Da_1 $D_{1-5\,7}$ T_3 $G_{1\,3}$ महारथ°, B_2 समतत°, $B_{3\,4}$ D_6 महाबल, Dn_1 D_8 $T_{1\,2}$ G_2 M °रथ (for °बल) B_1 हार्दिक्यं नवभि° शरै° (= 33^b) — ^{c}) V_1 B_5 Da_1 $D_{1\,5}$ M_{2-4} [अ]नदद्, Dn_1 D_8 T G M_1 नदन् (for [अ]ब्रवीद्) $Ś_1$ K_4 V_1 धृष्ट, B_2 वीरस्, Dn_1 S (except M_1) हृष्टस् — ^{d}) K_3 $B_{1\,3\,4}$ Da_1 $D_{2-5\,7}$ भारत, V_1 B_5 Dn_1 $D_{1\,2\,8}$ S चाब्रवीत्, B_2 चासकृत् (for पार्षतम्)

32 ^{a}) D_8 तुमलं — ^{b}) Dn_1 D_8 T G_3 M_1 सदा, M_{2-4} तथा (for रणे) — D_8 om (? hapl) 32^c–33^b — ^{c}) K_1 आमिषार्थं K_2 तथा, K_3 भवेद् (for यथा) — ^{d}) Dn_1 T_2 M क्रुद्धयोर् (for श्येनयोर्) K_3 V_1 B Da_1 $D_{3-5\,7}$ $T_{1\,3}$ G क्रुद्धयोर्, Dn_1 T_2 M श्येनयोर्, $D_{2\,6}$ हंसयोर् (for गृद्धयोर्) K_3 यथा, D_2 (sup lin as in text) $_6$ M_1 इव (for नृप)

33 D_8 om 33^{ab} (cf v l. 32) — ^{a}) D_6 च (for तु) — After 33^{ab}, T_3 repeats 22^c–33^b — ^{d}) D_2 हृदि सायकैः; $T_{1.3}$ G M इव सात्वतं (T_3 G_3 °त°), T_2 हार्दिकात्मज (for हृदि°)

34 ^{a}) M_1 सुसमरे (for तु समरे) — ^{b}) B_5 समाहत° (for दृढा°) — ^{c}) T_1 समरे (for सरथं)

35 ^{a}) D_6 स शरैस्, T_2 स तदा; M_2 सरथं K_3 कृतवर्मोच्छादितो राजन् (hypermetric), V_1 Dn_1 D_5 स रथे छादिते राजन्, T_1 शरसञ्छादितो राजा, T_3 G कृतवर्मा शरैश्छन्नो — ^{b}) K_3 धृष्टद्युम्नेन दृश्यत (sic), V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ पार्षतो न व्य(Dn_1 प्र)दृश्यत, D_8 पार्षतो न व्यदृश्यत; M न व्यदृश्यत मारिष — ^{c}) Dn_1 घनै° (for इव) K_4 Dn_1 D_8 परिच्छिन्नो — ^{d}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1-5\,7}$ S जलधारि(T_3 G °राशि)भि°, Dn_1 D_8 °दैरिव, D_3 °दैर्यथा (for °दागमे)

36 ^{a}) Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ S तान्बाणगणान् — ^{b}) T_2 बाणै° (for शरै°) Ś $K_{1\,2\,4}$ काचनभूषणै°, B_1 कनकदूषणै (for °भूषणै) — ^{c}) V_1 व्यराजत (for व्यरोचत). — ^{d}) $Ś_1$ D_2 कृतमत°; T_2 प्रतापवान्, G_1 कृतव्रणा T_3 G_3 पार्षत° परवीरहा

37 ^{a}) V_1 स तत°, Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ T_2 तत° स (for ततस्तु) — ^{b}) Ś K_{1-3} V_1 B_5 $D_{2\,8}$ T_2 M_{2-4} शरवृष्टिं, Dn_1 शस्त्रविष्टं (for शस्त्रवृष्टिं) T_2 om (hapl) from सुदारुणा up to शस्त्रवृष्टिं (in 38^b) V_1 Dn_1 D_3 M दुरासदा; D_2 च दारुणा (for सुदा°) — ^{c}) Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ उद्दिश्य (for आसाद्य)

38 T_2 om up to शस्त्रवृष्टिं (in 38^b) (cf v l. 37) — ^{a}) K_3 M_1 तम् K_4 D_1 आपतती — ^{b}) V_1 Dn_1 D_5 शरवृष्टिं (for शस्त्र°) K_3 V_1 B_{1-4} $D_{2-4\,6\,7}$ $T_{1\,3}$ G M_1 सुदारुणा, B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ T_2 M_{2-4} दुरासदा (for निरन्तराम्) — ^{d}) T_1 स्यालको; T_3 G सात्वतो (for हार्दिक्यो) V_1 $B_{1\,5}$ Da_1 $D_{1,5}$ $T_{1\,5}$ G [ऽ]वारयद् (for

शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दिक्यो व्यधमद्युधि ॥ ३८
दृष्ट्वा तु दारितां युद्धे शस्त्रवृष्टिं दुरुत्तराम् ।
कृतवर्माणमभ्येत्य वारयामास पार्षतः ॥ ३९
सारथिं चास्य तरसा प्राहिणोद्यमसादनम् ।
भल्लेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नस्तु बलवाञ्जित्वा शत्रुं महारथम् ।
कौरवान्समरे तूर्णं वारयामास सायकैः ॥ ४१
ततस्ते तावका योधा धृष्टद्युम्नमुपाद्रवन् ।
सिंहनादरवं कृत्वा ततो युद्धमवर्तत ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

३९

संजय उवाच ।
द्रौणिर्युधिष्ठिरं दृष्ट्वा शैनेयेनाभिरक्षितम् ।
द्रौपदेयैस्तथा शूरैरभ्यवर्तत हृष्टवत् ॥ १
किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
दर्शयन्विविधान्मार्गाञ्शिक्षार्थं लघुहस्तवत् ॥ २
ततः खं पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रमन्त्रितैः ।
युधिष्ठिरं च समरे पर्यवारयदस्त्रवित् ॥ ३
द्रौणायनिशरच्छन्नं न प्राज्ञायत किंचन । C 8 2453 B 8 35.4 K 8 50.4

व्यधमद्) D2-4 शरैः, D7 क्षुरैर् (for युधि) — T1 3 G ins a passage given in App I (No 13) after 38, T2 ins it after 39[cd]

39 T1 om 39–40 T3 G read 39 after 25 — [a]) Da1 च (for तु) K3 V1 B D S (T1 om) वारितां (for दारितां) — [b]) Ś K1.2 4 V1 B3 D3.4 शरवृष्टिं (for शस्त्र°) Ś1 K3 4 V1 B1.2 4.5 Da1 Dn1 D1.2-5 T3 3 G2 3 M दुरासदा, K2 दुरतरा, K4 दुरुत्तमां, B3 D2 G1 सुदारुणा (for दुरुत्तराम्) — T3 reads 39[cd] after 40 — [c]) B3 D2-4.7 आसाद्य (for अभ्येत्य) — For 39[cd], Dn1 D5 M subst T2 ins after 39[ab]

504* हार्दिक्यं छादयामास पार्षतो निशितैः शरैः ।
[M वारयामास (for छाद°) M1 3 नर्पतो (for पार्षतो)]

40 T1.3 G om 40 (for T2, cf v 1 39) — [a]) V1 Dn1 T2 M सहसा, D3 भल्लेन (for तरसा) — [c]) Dn1 D5 T2 विद्ध(T2 छिन्न)गात्रस्तु (for शितधारेण) — [d]) Dn1 D5 हत स (for स हत) B3 प्राद्रवद् (for प्रापतद्) Ś1 रथं, D2 भुवि, D4 रथान् (for रथात्) K1 स हता प्राप भद्रथत् (sic) — After 40, T2 reads 39[cd] followed by App I (No 13)

41 [a]) Ś1 K1 4 हि, K3 om (for तु) D5 T2 बलिन, T1.3 G M समरे (for बलवान्) — [b]) B3 छित्वा, G1 2 हित्वा (for जित्वा) K3 4 शत्रून्, G2 सार्धं B (except B5) D2-4 7 महायलं (D2 °ले), D5 G2 °रणे, T3 G1 3 M3 4 °रथ (for °रथम्) — [d]) T3 G कालयामास (for वार°) D5 पत्रिभिः (for सायकैः)

42 [a]) T1 G1.2 तु (for ते) G2 M योधा — [b]) K1 समपाद्रवन्, T G अभि° (for उपा°) — [c]) D7 सिंहनाद रवः S (except T1) °नादरवांश्च (for °नादरवं) T1 3 G2 3 चक्रुस्, G1 चात्र (for कृत्वा)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K1.4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* B3 कृपेण सुकेतुवधः, T2 M1 कृतवर्मपराजयः — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 38 (as in text), K1 39, B1 54, B3 47, B4 53, B5 D5 55, Da1 65, D1 49, D4 35, T1 3 G 52, T2 M 51

39

1 [b]) Dn1 D5 [अ]भिपालितं, M3 4 °रक्षितुं (for °रक्षितम्) T1.3 G M1.2 युयुधानेन रक्षितं — [c]) Ś K1 2 4 हृष्टैर् (for शूरैर्)

2 V1 reads 2 on marg — [b]) S (except T1) हेमपुङ्खान् (for स्वर्ण°) — [d]) K3 शिलाश्च; B Da1 D1 3-5 7 शिक्षाश्च, T1 3 G M शिक्षया (for शिक्षार्थं) V1 द्रौणिः परपुरंजयः, Dn1 D5 T2 शिक्षाबलसमन्वितान्, D2 6 शिक्षा स नरपुंगवः (D2 °वान्)

3 [ab]) V1 Da1 D1.5 स तु (for ततः) D3 6 सपूरयामास (for खं पूर°) Dn1 D5 T2 स (D5 marg ख, T2 सं) पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमन्त्रितैः, T1.3 G M स पूरयञ्शरैस्तीक्ष्णैर्वेगवद्भिः समंततः — [c]) S (except T2) युधिष्ठिरस्य (for °रं च) — [d]) Dn1 D5 T2 पर्यवारयत, B1-4 D3 4 7 परिवार्य महास्त्रवित्, T1.3 G M दिशः सर्वाः समावृणोत्

4 [a]) Ś1 K3.4 V1 B1 5 D2 7.8 द्रौणायनि- Dn1

2055 55 4 50 4 बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरो हि तत् ॥ ४
बाणजालं दिविष्ठं तत्स्वर्णजालविभूषितम् ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ वितानमिव विष्ठितम् ॥ ५
तेन छन्ने रणे राजन्बाणजालेन भास्वता ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे बाणरुद्धे नभस्तले ॥ ६
तत्राश्चर्यमपश्याम बाणभूते तथाविधे ।
न स्म संपतते भूमौ दृष्ट्वा द्रौणेः पराक्रमम् ॥ ७
लाघवं द्रोणपुत्रस्य दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
व्यस्मयन्त महाराज न चैनं प्रतिवीक्षितुम् ।
शेकुस्ते सर्वराजानस्तपन्तमिव भास्करम् ॥ ८
सात्यकिर्यतमानस्तु धर्मराजश्च पाण्डवः ।
तथेतराणि सैन्यानि न स्म चक्रुः पराक्रमम् ॥ ९
वध्यमाने ततः सैन्ये द्रौपदेया महारथाः ।
सात्यकिर्धर्मराजश्च पाञ्चालाश्चापि संगताः ।
त्यक्त्वा मृत्युभयं घोरं द्रौणायनिमुपाद्रवन् ॥ १०
सात्यकिः पञ्चविंशत्या द्रौणिं विद्ध्वा शिलीमुखैः ।
पुनर्विव्याध नाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूषितैः ॥ ११
युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविन्ध्यश्च सप्तभिः ।
श्रुतकर्मा त्रिभिर्बाणैः श्रुतकीर्तिस्तु सप्तभिः ॥ १२
सुतसोमश्च नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ।

-च्छिन्न, D6 -च्छन्ने (for -च्छन्न) T1 3 G M भारद्वाजशरैश्छ- (T1 °श्छि)न्न, T2 द्रौणायविशिखश्छिन्न — ^{b}) Ś1 V1 D3 S प्रज्ञायत — ^{d}) Ś1 हि तम्, K2 ह तत्, B Dn1 D2–5 7 8 T1 3 G M महत्, T2 महान् (for हि तत्)

5 ^{a}) B (except B6) D2–4 6 7 द्वि(D6 अ)विच्छन्नं, Dn1 D8 विसृष्ट त, T1 3 G M दिवि(वि)स्थ तत्, T2 °स्पृष्ठाव (for °ष्ठ तत्) K3 तद्बाणजाल विविधं — ^{b}) Dn1 D8 T1 2 M स्वर्णपुंख , T3 G °पुंखैर् (for °जाल-) — ^{d}) S (except M1) विमानम्, Co वितानम् (as in text) Ś K1 2 वेष्टित, K3 V1 B (except B1) Dn1 D3 4 7 8 धिष्ठित, K4 चेष्टित; D1 विष्टर, D2 6 विसृ(D6 °स्तृ)तं (for विष्ठितम्)

6 ^{a}) B (except B5) D2–4 6 7 छन्नं; T3 G छन्नो (for छन्ने) B (except B5) D3 4 7 नभो (for रणे) — ^{b}) M1 बाणमालेन B1 3 Da1 D1 5 भारत, Dn1 शाश्वता (for भास्वता) — ^{d}) V1 D1 बाणयुद्धे, Dn1 D8 T2 ततो रुद्धे, T1 3 G M हृतरश्मि° (for बाणरुद्धे) T1 M तमोनुद°, T3 G दिवाकर° (for नभस्तले) D6 बाणरुद्धं नभस्तलं

7 ^{a}) S (except T2) तद(M1 °म)द्भुतम् (for तत्राश्चर्यम्) D3 8 अपश्यामो, T2 न पश्याम — D8 T2 om 7^{bc} — ^{b}) K1 M4 om , T1 3 G M1–3 नभस्थ(M2 3 °स्त)ले (for तथाविधे) — ^{c}) G1 M4 संपततो, Co °ते (as in text) V1 B D (D3 om) S (T2 om) भूतं (for भूमौ) — ^{d}) S transp दृष्ट्वा and द्रौणे D1 द्रौणि (for द्रौणे°) K4 B1–4 Dn1 D3 4 7 किंचिदेवा(B4 °दप्य)-सरि(B1–3 D4 °री)क्षगं — After 7, K4 reads 9, repeating it in its proper place

8 Ś1 K3 V1 B1 4 5 D S transp 8 and 9 K1 om (hapl) 8 B3 om (hapl.) 8^{a}–10^{b} — ^{b}) T1 M3 4 महारथ ; M1 पराक्रम (for महारथा°) — K3 B3 M1 om 8^{cdef} — ^{c}) G2 विस्मयत — ^{d}) Dn1 चैवं, D5 चैते (for चैन) Ś1 प्रतिवीक्षित, V1 B1 4 5 D S (M1 om) प्रत्युदीक्षितुं (G2 °तं)

9 B3 om 9 (cf v l 8) Ś1 K3 V1 B1 4, 5 D S transp 8 and 9 K4 reads 9 for the first time after 7 — ^{a}) D5 च (for तु) — ^{b}) Da1 D1 5 धर्मपुत्रस्र B5 Da1 D1 5 M2–4 तु (for च) — ^{c}) T3 G3 सर्वाणि (for सैन्यानि) — ^{d}) B2 पराक्रमत् K4 दृष्ट्वा द्रोणे° पराक्रम

10 B2 3 om 10^{ab} (for B3 cf v l. 8) — ^{a}) V1 तु तत्; T1 G1 2 M2–4 तथा; T3 G3 महा- (for तत°) — ^{c}) D1 धनराजश्च (for धर्म°) — ^{d}) K3 B5 D7 पंचालाश्च, G1 पांचाल्यश्च. G2 संनता (for संगता°) — ^{e}) K4 मृत्युं भयं — ^{f}) K1 3 T1 3 G1 3 M2–4 द्रोणायनिम् T2 द्रौणिं ते समुपाद्रवन्

11 ^{a}) K3 V1 B D (except Dn1 D8) सप्तविंशत्या — ^{b}) B1 om विद्ध्वा D8 शिलाशितै° (for शिलीमुखैः) — ^{c}) K4 पुनर्व्याविध्य (sic) (for पुनर्विव्याध) — ^{d}) M1 om सप्तभि° T1 सर्वत्र (for सप्तभि°) Ś1 K1 T1 3 G स्वर्णभूषणै°, B2 °पुंखितै , D2 6 सप्तभि° शरै (D6 शितै°) (for स्वर्णभूषितै°)

12 ^{a}) Dn1 D8 T2 3 G3 तु, D6 च (for त्रि-) — ^{b}) K3 त्रि° (for च) — Ś K1 2 read 12^{cd} after 24^{ab} S (except T2) transp 12^{cd} and 13^{ab} — ^{c}) Dn1 श्रुतवर्मा; T2 कृतकर्मा, M1 श्रुतकर्म — ^{d}) K3 V1 B D S च (for तु) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 पचभि° (for सप्तभि)

13 S (except T2) transp 12^{cd} and 13^{ab}. V1

अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समन्ततः ॥ १३
सोऽतिक्रुद्धस्ततो राजन्नाशीविष इव श्वसन् ।
सात्यकिं पञ्चविंशत्या प्राविध्यत शिलाशितैः ॥ १४
श्रुतकीर्तिं च पञ्चभिः सुतसोमं च पञ्चभिः ।
अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविन्ध्यं त्रिभिः शरैः ।
शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च सप्तभिः ॥ १५
अथेतरांस्ततः शूरान्द्वाभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ।
श्रुतकीर्तिस्तथा चापं चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ १६
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
द्रौणायनिं त्रिभिर्विद्ध्वा विव्याधान्यैः शितैः शरैः १७
ततो द्रौणिर्महाराज शरवर्षेण भारत ।
छादयामास तत्सैन्यं समन्ताच्च शरैर्नृपान् ॥ १८
ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद विहसन्विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ १९
ततो धर्मसुतो राजन्प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ।
द्रौणिं विव्याध सप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २०
सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे ।
अर्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्त्वानदद्भृशम् ॥ २१
छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमता वरः ।
सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्द्रुतम् ॥ २२ C 8 2573 B 8 53.24 K 8 50.23

---

reads 13ab on marg — a) B1 Dn1 D5 8 T1.2 श्रुतसोमश्च V1 B5 D2–4 6 7 तु (for च) — b) S (except T2) तथाष्टभि॰ (for च सप्तभि॰) — D2 om (hapl.) 13c–15f — d) K3 ते (for त)

14 D2 om. 14 (cf. v l. 13) V1 reads 14ab on marg — a) K1 सोत्यक्रुद्धस्, K3 V1 B D (D2 om) T2 M स तु क्रु(D8 वि)द्धस्, K4 सोतिविद्धस्, T1 3 G स संक्रुद्धस् (for सोऽति॰) — b) K3 ज्वलन् (for श्वसन्) — d) V1 Dn1 D6 T2 3 G M1–3 प्रत्य(M1–3 ॰ति)विध्यच्, T1 प्रतिविध्य॰, M4 ॰व्यविध्यच् (for प्राविध्यत) K1 B1 3 D7 T2 शिलीमुखैः, B1 शितैः शरैः, Da1 D8 शिलाशवैः (for ॰शितैः)

15 D2 om. 15 (cf v l. 13) — b) K3 Dn1 D3 T1 श्रुतसोम, B1 सूत॰, G2 सुतमोमश्च — c) K3 सप्तभि॰; B1 5 Da1 Dn1 D1.3 5 T1 M अष्टाभि॰, T3 G नवभि॰ (for अष्टभि॰) Ś1 K3 B3 Dn1 T1 श्रु(T1 कृ)तवर्माणं (for ॰कर्माण) — d) D6.8 G1 2 प्रत्यविध्यत् (G1 ॰ध्यं), T2 3 प्रतिविध्य (for ॰विन्ध्य) V1 D5 शितैः (for त्रिभि॰) T1 M1 तथा, T3 G तदा (for शरैः) — K3 om (hapl) 15e–16d — f) K4 धर्मराज V1 B1 5 D2 4 6 7 च पंचभि॰, Da1 D1 5 त्रिभि॰ शरैः (for च सप्तभि॰)

16 K3 om 16 (cf v l. 15) — a) Da1 D1 3–5 7 तथा (for अथ) D2 [इ]तरस् (for [इ]तरास्) Ś1 K1.4 V1 B5 D6 तथा (for तत॰) V1 B5 Da1 D1 5 योधान्, D2 शूरा (for शूरान्) Dn1 D3 S अथेतरान्म(D3 ॰न्यानपि म)हेष्वासान् — b) V1 Dn1 S समर्पयत्, D3 समर्दिवान् (for अताडयत्) — c) B3 Dn1 D3 श्रुतकीर्तिस् Dn1 D2 8 S ततश्च (for तथा) T3 G चापि (for चाप) — d) Ś1 निशतैः S (except T2) मृष्टौ (T3 G धनुश्च) चिच्छेद मारिष

17 K4 D2 6 om (hapl.) 17 — a) Ś1 आधाय (for आदाय) — b) Da1 D1 5 महायशा (for ॰रथ॰) — c) Ś1 V1 B2 5 D3 T1 3 G1 3 M1–3 द्रोणायनिं T2 द्रौणाय नवभिर्विद्ध्वा — d) Dn1 D8 T2 पुनश्चान्यैः (for विव्याधान्यैः) V1 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 त्रिभि॰ शरैः, G1.2 शिलाशितैः (for शितैः शरैः)

18 a) Ś1 K1 द्रौणिं; T3 G2.3 द्रोणिर् — b) D8 शरवर्षेश्च (for ॰र्षेण) K3 B1–4 D2–4 6 7 मारिष, V1 B5 Da1 D1 5 सर्वशः, Dn1 D3 T G3 M सर्वतः (for भारत) — d) K3 समस्ताश्च Ś K2 4 च शरैस्त्रिभि॰, K1 च त्रिभि शरैः, V1 B Da1 D1 3–5 भरतर्षभ, Dn1 D3 S युद्धदुर्मदः, D2 6 च शरैर्नृप (for च शरैर्नृपान्)

19 Ś K1 2 4 om (hapl) 19 — b) G1 2 धर्मपुत्रस्य — cd) Dn1 T2 प्रहसन् (for विहसन्) D8 द्रौणिर्हसन्प्र चिच्छेद (for ॰) S (except T2) द्विधा छित्त्वा प्रहस्या(G1 ॰सह्या)थ तं विव्याध त्रिभि॰ शरैः

20 a) K2 धर्मसुतो (for धर्मसुतो) D6 राजा — b) K1 Dn1 T2 [अ]न्य (for [अ]न्यन्) D2 प्रगृह्य रुचिरं धनु॰ — c) T1 द्रोणपुत्र चतु पष्ट्या, T2 3 G M द्रोणपुत्रं त्रि(T3 G3 तु)पष्ट्या तु — d) K1 चाक्रयात्, K3 B1–4 D2–4 6 7 S चार्पयत् V1 D3 चैव हि, B5 Da1 Dn1 D1 5 चैव ह (for चार्दयत्)

21 a) S शैनेयस् (for सात्यकिस्) D6 सुसक्रुद्धो (for (for तत॰ क्रुद्धो) — b) D6 बाणै॰ (for द्रौणे॰) B1 द्रौणिना प्रहरतो रणे (hypermetric) — c) T3 G3 बाणेन (for तीक्ष्णेन) — d) G2 [अ]नदन्

22 b) K1 शक्ता॰ (for शक्त्या) — d) K4 सैन्ये यस्य (for शैनेयस्य) S द्रुतं रथात् (by transp)

2675 5 24 अथान्यद्धनुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
50 24 शैनेयं शरवर्षेण छादयामास भारत ॥ २३
तस्याश्वाः प्रद्रुताः संख्ये पतिते रथसारथौ ।
तत्र तत्रैव धावन्तः समदृश्यन्त भारत ॥ २४
युधिष्ठिरपुरोगास्ते द्रौणिं शस्त्रभृतां वरम् ।
अभ्यवर्षन्त वेगेन विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ २५
आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा रौद्ररूपान्परंतपः ।
प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ २६
ततः शरशतज्वालः सेनाकक्षं महारथः ।
द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने ॥ २७
तद्बलं पाण्डुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितम् ।
चुक्षुभे भरतश्रेष्ठ तिमिनेव नदीमुखम् ॥ २८
दृष्ट्वा ते च महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमम् ।
निहतान्मेनिरे सर्वान्पाण्डून्द्रोणसुतेन वै ॥ २९
युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं श्लिष्य महारथम् ।

---

23 ^{a}) Ś$_2$ K$_1$ आधाय — ^{d}) T$_{1\ 3}$ G$_{2,3}$ M वारयामास (for छादया°)

24 ^{a}) Ś K$_2$ तथाश्वा (Ś$_2$ °श्व°) (for तस्याश्वा°) K$_3$ D$_3$ प्रहृता°; Da$_1$ D$_{1\ 5}$ विद्रुता; G$_3$ प्रद्रुत (for प्रद्रुता°) K$_1$ D$_3$ G$_2$ M$_{2-4}$ संख्ये — ^{b}) K$_3$ V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5\ 8}$ पातिते — After 24^{ab}, Ś K$_{1\ 2}$ read 12^{cd} — ^{c}) T$_{1.3}$ G$_3$ तत्रैव धावतस्तस्य — ^{d}) V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_{1\ 5}$ S (except T$_1$) मारिष (for भारत)

25 ^{a}) K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5\ 7\ 8}$ T G$_{1\ 3}$ M तु; D$_6$ G$_2$ च (for ते) — ^{b}) G$_1$ वर° — ^{c}) B$_2$ Dn$_1$ D$_{6\ 8}$ T$_1$ G$_{1\ 2}$ अभ्यवर्तत, Da$_1$ D$_{1\ 5}$ M$_1$ °वर्तत, M$_3$ °वर्षत — ^{d}) V$_1$ विसृजंत (for °जन्त°) T$_{1\ 3}$ G$_{1\ 3}$ transp. शितान् and शरान्

26 ^{a}) V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_{1\ 5}$ आगच्छतस्तु (for °मानांस्) S सहसा पत(M$_1$ °ति)तस्तान्वै — ^{b}) Ś$_1$ K$_2$ रुद्ररूपान् (K$_2$ °पा), K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ D$_{1-5\ 7}$ S क्रुद्धरूपान् (K$_3$ °प), Dn$_1$ D$_8$ क्रूर° (for रौद्र°) K$_4$ B$_{1\ 3}$ परतप, S समतत° — ^{d}) D$_1$ महारण; D$_5$ °रथ°

27 M$_{3\ 4}$ om (hapl) 27^{ab} — ^{a}) K$_{1\ 2}$ शरशत-(K$_1$ °त)ज्वाला°, K$_3$ शरो महाज्वाल°; K$_4$ सरसत° ज्वाल° (sic). — ^{b}) Ś K$_{1\ 2\ 4}$ सेनाकक्ष्य D$_{2\ 6}$ महायल°; S (M$_{3\ 4}$ om) °रणे (for °रथ°) — ^{d}) Ś K$_{1\ 2\ 4}$ कक्ष्यम्, Co कक्षम् (as in text) B$_2$ यथाचले, S इवोद्ध(T$_{1\ 2}$ °स्थि)त° (for यथा वने)

28 ^{a}) V$_1$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1\ 5}$ S पाण्डवेयस्य (for पाण्डुपुत्रस्य) — ^{b}) Ś K$_{1\ 2}$ om (hapl) from प्रतापितम् up to द्रोणपुत्र (in 29^b) V$_1$ द्रोणपुत्रेण तापित; B$_{3\ 4}$ °त्र° प्रतापवान्, Dn$_1$ D$_8$ T$_{1\ 2}$ G$_2$ M °त्रशराहत, T$_3$ G$_{1\ 3}$ °त्रशरार्चित (G$_1$ °र) — After 28^c, T$_{2\ 3}$ G ins

505* तस्मिन्नेव चमूमुखे ।
तद्बल पाण्डवेयस्य द्रोणपुत्रशरार्चिपा ।
तापयन्भरतश्रेष्ठ गभस्तिभिरिवांशुमान् ।
तत्ताप्यमान तीक्ष्णाग्रैर्ब्राह्मणस्य च सायकै° ।
क्षुभ्यते पाण्डव सैन्यं

[(L. 3) T$_2$ पातयन् (for तापयन्) — After line 3, G$_2$ ins

506* तद्भज्यमान मर्षेण ब्राह्मणस्य शराहतम् ।

The above is followed by repetition of 28^c and lines 2–4 of 505* in G$_2$ — (L 4) T$_3$ G$_{1\ 3}$ पच्य(G$_1$ भज्य)मानममर्षेण; G$_2$ (both times) तद्भज्यमान मर्षेण (for the prior half). G$_2$ (second time) ब्राह्मणस्य शराहत (for the posterior half)]

— ^{d}) T$_{2\ 3}$ G$_3$ तिमिनैव (for °नेव) Ca cites तिमिना T$_1$ M तस्मिन्नेव चमूमुखे (= line 1 of 505*) Ca cites नदीमुखम् (as in text)

29 Ś K$_{1\ 2}$ om. up to द्रोणपुत्र (in 29^b) (cf v 1 28) K$_3$ om 29^a–30^b — ^{a}) T$_2$ ततस् (for दृष्ट्वा) B$_5$ D$_{4\ 7}$ चैव; Dn$_1$ D$_8$ तं च, S तत्र (for ते च) — ^{b}) D$_{2-5}$ द्रोणपुत्रप्रतापितान् (D$_2$ °पिन), T$_2$ °शरार्दितान् — ^{cd}) Ś$_2$ निहितान् (for निह°) Dn$_1$ सर्वानमन्यत हतान् (for °) S सर्वान्दु(T$_2$ दृष्ट्वा दु)र्योधन पार्थान्ह(G$_1$ °र्थे ह)तान्युद्धे(T$_2$ G$_{1\ 2}$ M$_1$ [ऽ]भ्य)मन्यत

30 K$_3$ om 30^{ab} (cf. v 1 29) — ^{a}) D$_3$ त्वरित — ^{b}) D$_{2\ 6}$ द्रोणे (for द्रौणिं) B$_3$ M$_1$ द्रोणशिष्यं, B$_5$ M$_{2-4}$ द्रोणशिष्यो (for द्रौणिं श्लिष्य) Ś$_1$ K$_2$ श्लिष्ट्वा, Ś$_2$ K$_{1.4}$ दृष्ट्वा, B$_1$ G$_{1.2}$ पीड्य; B$_3$ शिष्य, D$_2$ श्लिष्यन्, T$_1$ विद्ध्वा, T$_{2\ 3}$ G$_3$ विध्य (for श्लिष्य) K$_1$ महारथ Dn$_1$ D$_8$ द्रौणेर्दृष्ट्वा (D$_8$ दृष्ट्वा द्रौणे) पराक्रम — ^{c}) B$_{1\ 4}$ T$_{2\ 3}$ G M द्रोणपुत्रं स, B$_3$ °त्र त; D$_{3.4.7}$ °त्राय; T$_1$ °त्र वै — ^{d}) V$_1$ D$_6$ रोषामर्षसमन्वित — After 30, T G ins

507* जानामि त्वां युधि श्रेष्ठ वीर्यवन्त बलान्वितम् ।
कृतास्त्रं कृतिनं चैव तथा लघुपराक्रमम् ।
बलमेतद्भवान्सर्वं पार्षते यदि दर्शयेत् ।
ततस्त्वां बलवन्तं च कृतवीर्यं च विग्रहे ।
स हि वै पार्षत दृष्ट्वा समरे शत्रुसूदनम् ।
भवेत्तव बलं किंचिद्ब्रवीमि त्वां न तु द्विज ।

अब्रवीद्द्रोणपुत्रं तु रोपामर्षसमन्वितः ॥ ३०
नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ।
यतस्त्वं पुरुषव्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि ॥ ३१
ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ।
क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणब्रुवः ॥ ३२
मिषतस्ते महाबाहो जेष्यामि युधि कौरवान् ।
कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मबन्धुरसि ध्रुवम् ॥ ३३
एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ।
युक्तत्वं तच्च संचिन्त्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ ३४
अनुक्त्वा च ततः किंचिच्छरवर्षेण पाण्डवम् ।
छादयामास समरे क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः ॥ ३५
संछाद्यमानस्तु तदा द्रोणपुत्रेण मारिष ।
पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूम् ॥ ३६
अपयाते ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ।
द्रोणपुत्रः स्थितो राजन्प्रत्यादेशान्महात्मनः ॥ ३७
ततो युधिष्ठिरो राजा त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे ।
प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय कर्मणे ॥ ३८　C 8 2591 B 8 53 30 K 8 50 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

[(L 1) T3 G3 महाबल (for बलान्वितम्) — (L. 3) T1 पार्पताय च दर्शयद् (for the post half) — (L. 4) T1.3 G3 तु (for च) T3 G2 3 कृतविद्य (for °वीर्य) — (L. 5) T3 G2 3 न (for स) T3 G3 मे (for वै) — (L 6) G2 त्वा T3 G3 इति (for न तु) T3 G2 3 द्विज]

31 a) D5 ते मनस (for नाम तव) T2 प्रज्ञा (for प्रीतिर्) — b) T2 G2 न च (for नैव) B2 कृताज्ञया (for कृतज्ञता) — c) V1 B3 5 Dn1 D8 S (except T1) ततस् (for यतस्) — d) Dn1 D8 मामेवाभि-, T1 तमेवाद्य (for मामे°) K3 जिघांसया (for °ससि)

32 b) Dn1 तप (for तथा) S शमश्च दम एव च — d) K3 5 D5 ब्राह्मण ध्रुव (K3 °वं), K4 Dn1 D8 T1 °णो (T1 °णे) ध्रुवं, D2 6 °णो ध्रुव, G1 °णप्रम

33 Dn1 D5 S transp 33ab and 33cd — a) D5 मिषितस् D2 6 च, T2 तु (for ते) Dn1 D8 S (except T2) [ऽ]द्य समरे (for महाबाहो) — After 33a, G1 reads 35de repeating it in its proper place — b) K3 B D3-5 7 T3 युधि जेष्यामि (by transp), Dn1 योधयिष्यामि, D8 विजेष्याम्यद्य, S (except T3) ध्रुव जेष्यामि (G3 °म) D2 6 जेष्यामि त्वा सकौरव — c) M2-4 तरमम (for समरे) Dn1 कर्णं (for कर्म) — d) Dn1 D8 S ब्रह्मबंधो यथेष्टत (D8 °ष्ठसि, T2 °प्सित) Ca c cite ब्रह्मबन्धुर् (as in text)

34 a) V1 उक्ते — c) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D2-8 T2 3 G M युक्त तत्त्व (Dn1 D8 °थ्य) च, B3 युक्तमयुक्तं च (hypermetric), T1 युक्तं तद्वच (for युक्तत्व तच्च) D1 युक्त तत्त्व स्वसचिंत्य

35 a) K4 अनुक्तो (sic) V1 T1 तु, Dn1 D8 [ए]व (for च) — b) M2-4 पाडवान् — G1 reads 35de for the first time after 33a — c) G1 (first time) सछाद्यमान (for छादयामास)

36 a) K3.5 V1 B1 D (except Dn1 D2 8) T2 3 G1 3 M1 स छाद्य°; B3 त छाद्य°, T1 प्रच्छाद्य° D8 तु तथा; S (except T1) समरे (for तु तदा) — Da1 om. (hapl.) 36c–37b — c) S व्य(T3 व्या)पायासीद्द्र(T3 G3 °याद्र)णे पार्थ — d) K3 विगाह्य, Dn1 D1 5 8 (marg as in text) S प्रगृह्य (for विहाय)

37 Da1 om 37ab (cf. v l. 36) — a) S प्रयाते तु (for अपयाते) D8 च तस्मिन्वै (for ततस्तस्मिन्) — b) V1 D2 6 धर्मराजे (for °पुत्रे) — c) V1 B3.4 Da1 Dn1 D2-4 7 8 T1 2 ततो, Ca स्थितो (as in text) — d) V1 B3 4 Dn1 D3-4 7 8 प्रत्यगात्स, Ca प्रत्यादेशान् (as in text) Co cites प्रत्यगात् K4 V1 B3 4 Dn1 D3 4 6-8 महामना (B4 Dn1 °न) (for °त्मन)

38 a) Dn1 T2 M युधिष्ठिर V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 राजन्, T2 M त्यक्त्वा (for राजा) — b) B2 Dn1 G1 द्रौणिर् T2 M राजानं द्रौणिराहवे — c) Dn1 प्रययौ G2 तावका — d) K1 युक्ता, T2 क्रुद्ध, G1 युक्त, M1 युधि; Ca युक्तः (as in text) G2 कर्मणि D2 6 मुक्त्वा स क्रूर(D6 क्रूर)योधिन

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीये (Ś2 य) युद्धदिवसे — *Adhy name* B2 द्रौणिना युधिष्ठिरपलायन, D1 पार्थापयानः T2 अश्वत्थाम पराक्रम; M1 अश्वत्थामयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 39 (as in text), K1 D1 50, B1 D7 55, B2 46, B4 58, B5 D6 56, Da1 D5 66, D4 36, T1 3 G 53, T2 M 52

४०

संजय उवाच ।

भीमसेनं सपाञ्चाल्यं चेदिकेकयसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं रुद्ध्वा वारयामास सायकैः ॥ १
ततस्तु चेदिकारूपान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ॥ २
भीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमम् ।
प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३
सूतपुत्रोऽपि समरे पाञ्चालान्केकयांस्तथा ।
सृञ्जयांश्च महेष्वासान्निजघान सहस्रशः ॥ ४
संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ।
पाञ्चालेषु तथा कर्णः क्षयं चक्रुर्महारथाः ॥ ५
ते क्षत्रिया दह्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ।
जग्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ चतुरश्चास्य वाजिनः ॥ ७
ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिपः ।
क्षुरेण सहदेवस्य ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ८
नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः ।
जघान समरे राजन्सहदेवश्च पञ्चभिः ॥ ९
तावुभौ भरतश्रेष्ठौ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्मताम् ।
विव्याधोरसि संक्रुद्धः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकृन्तत ।

40

1 ^{a}) Ś K3 4 B1 4 Da1 D1 4 6 7 च पांचाल्य (Ś1 K3.4 D4 °ल्य; Da1 D1 6 °ल), V1 B2 5 D5 8 S (except T1) सपाचालं (M1 °ल) — ^{b}) K3 4 Dn1 D6 8 चेदिकेक (°के)यसवृत, Da1 D1 6 °केकयसवृत, G1 °केकरसंवृतं (sic) — ^{c}) B3 D1 स्वयं क्रुद्धो, Dn1 तु संक्रुद्धो; D8 सुसक्रुद्धो (for स्वय रुद्ध्वा) T1 3 G M सेनापति (M1 °ति) स्वय क्रुद्धो; T2 सूत सेनापति क्रुद्धो — D2 om (hapl) 1^{c}–2^{c} — ^{d}) V1 Da1 D4 छादयामास (for वार°) Ś K3 4 सैनिकै (for सायकै)

2 D2 om 2^{abc} (cf. v l 1) — ^{a}) B3 D6 T2 G1 ततश्च Ś K3 देवकारूपान्, S चेदिकारूशान् — ^{d}) B1.3.4 D3 4 7 समरे (for सक्रुद्धो)

3 B3 om 3^{ab} — ^{a}) T1 3 G तु सं (for तत°) — ^{b}) K1 D1 G1 रथमुत्तमं; K4 D8 °सत्तम — ^{c}) K1 कौरवे. — ^{d}) Ś K3 4 कक्षयम्; D6 कक्षेषु Da1 D1 5 अग्नेर् Dn1 दहन्निव (for इव ज्वलन्). B3 om from मग्नि up to कौरवे (in 5^{b})

4 B3 om 4 (cf v 1 3) — ^{b}) Ś1 D7 पचालान् K4 Dn1 D1 4 5 8 कैकयास् T2 तदा (for तथा) — ^{d}) S स(G3 M8 स)जघान (for निज°)

5 B3 om up to कौरवे (in 5^{b}) (cf v 1 3) — ^{a}) Some MSS संसप्तकेषु K3 4 B4 पार्थस्य, V1 Da1 Dn1 D1 5 वै पार्थ (D1 °र्थ), S पार्थस्तु. — ^{b}) B4 ततस्तत. (for वृकोदर) — Ś K1 2 om. 5^{cd}. — ^{c}) V1 B5 Da1 D1.5.7 पचालेषु. B1 तत (for तथा) — ^{d}) G2 चक्रे D2 महारथं T3 G1 3 क्षयकाले यथाभय

6 ^{a}) B2 च (for ते) D5 पावकोत्तमै. — ^{c}) S विनाशमगमन्वीर्यं — ^{d}) K1 मंमंत्रिते V1 राजन्दुर्मन्त्रितेन वै.

7 ^{a}) M4 om from ततो up to क्षुरेण (in 8^{c}). B3 राजा (for क्रुद्धो) — ^{b}) K3 V1 B1 3 4 Da1 D1.2–5.8 नवभिर्नकुल (by transp), B2 नवभिर्निशितै. Da1 D1 5 शनै (for शरै) — After 7^{ab}, D5 reads 9^{cd}, repeating it in its proper place and om 7^{c}–8^{b} — ^{c}) B3 G1 M1 भरतश्रेष्ठ — ^{d}) S (M4 om) चतुर्भिस्त(T1 2 °श्चा)स्य

8 M4 om up to क्षुरेण (in 8^{c}), D5 om 8^{ab} (cf v 1 7) — ^{a}) S (M4 om) परन् (for पुनर्) — ^{b}) K3 V1 B1 4 5 D (D8 om) T G3 M (M4 om.) जनाधिप, B2 नराधिप; B3 जनेश्वर — ^{d}) K4 T2 कार्मुकं (for काञ्चनम्)

9 ^{a}) Ś K1 2 3 च (for तु) M1 क्रुद्धं — K3 om. (hapl) 9^{b}–10^{a}. — ^{b}) B6 D3 G1 2 च (G1 2 तु) सप्तभि; D1 त्रिसप्तति; D2 त्रिभि शरै, T2 त्रिभिस्त्रिभिः — D5 reads 9^{cd} for the first time after 7^{ab} — ^{c}) Ś आजघान भृशं राजन् — ^{d}) B1 सहदेव D4 तु (for च) B2 3 D8 सप्तभि (for पञ्चभि)

10 K3 om 10^{ab} (cf v 1 9) B2 om (hapl) 10–11 — ^{a}) V1 Da1 D1 T2 भरतश्रेष्ठ (V1 °ष्ठ) — ^{b}) B1 5 D2–4 7 ज्येष्ठौ; Dn1 om., M श्रेष्ठ — ^{d}) D1 om. one पञ्चभि

11 B2 om 11 (cf. v 1. 10) — ^{a}) G1 फलाभ्यां

यमयोः प्रहसन्राजन्विव्याधैव च सप्तभिः ॥ ११
तावन्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे ।
प्रगृह्य रेजतुः शूरौ देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२
ततस्तौ रभसौ युद्धे भ्रातरौ भ्रातरं नृप ।
शरैर्ववर्षतुर्घोरैर्महामेघौ यथाचलम् ॥ १३
ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः ।
पाण्डुपुत्रौ महेष्वासौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४
धनुर्मण्डलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ।
सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरन्तः समन्ततः ॥ १५
तस्य सायकसंछन्नौ चकाशेतां च पाण्डवौ ।
मेघच्छन्नौ यथा व्योम्नि चन्द्रसूर्यौ हतप्रभौ ॥ १६
ते तु बाणा महाराज हेमपुङ्खाः शिलाशिताः ।
आच्छादयन्दिशः सर्वाः सूर्यस्येवांशवस्तदा ॥ १७
बाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नभस्तले ।
यमाभ्यां ददृशे रूपं कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महारथाः । C 8 2708 B 8 56 17 K 8 51 17

(for भ्राताभ्यां) — b) K4 D1 समकृंतत, Dn1 समलङ्कृते (for °कृन्तत) G2 धृष्टद्युम्नस्य चाच्छिनत् — G2 om 11c–32d — c) K3 B (B2 om.) D2–4.7 सहसा, Dn1 समरे (for प्रहसन्) S (G2 om.) यमयो प्रसभं वी(T1 वी)रो — d) K3 D8 T2 [अ]थ, V1 B (B2 om.) Da1 Dn1 D1–5.7 च; D6 स, T1 3 G1 3 M [अ]तु (for [ए]व) K3 Dn1 D8 S (G2 om.) त्रिभिस्त्रिभिः, V1 B (B2 om) Da1 D1–5 7 त्रिभसत्तभिः (for च स°)

12 G2 om 12 (cf. v l 11) — a) Da1 D1.5 श्रेष्ठ, S (except T2, G2 om) मृष्टे (for श्रेष्ठे) — b) M2 4 शत- (for शक्र) Dn1 क्षणे; S (G2 om) तदा (T1 °था) (for शुभे) — c) Dn1 वीरौ (for शूरौ) — d) T2 देवप्रतिसमौ Dn1 देवपुत्रौ महारथौ

13 G2 om 13 (cf v l 11) — a) T1 रभसाद्, M1 रभसो — b) K3 क्षयं, B1 D3.4.7 T3 युधि, Dn1 D8 G3 M नृप — c) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1 D8) G1 ववृषतुर् — d) Ś K1.2 4 B1 महा(K1 सह)मेघै-रिवाचलं, D8 श्वसमानौ महाबलौ, S (G2 om) तोयदाविव पर्वतं

14 G2 om. 14 (cf. v l 11) — d) G1 सप्तभिः (for पत्रिभिः)

15 G2 om. 15 (cf. v l. 11) — b) D6 S (G2 om.) ददृशे — c) Da1 D1.2 5 सायकाश्, Dn1 तावकाश् V1 B5 Da1 Dn1 D1.2 5 M2–4 च व्यदृश्यंत (D2 °ते), B1 चापि दृश्यंते, T G1 3 M1 चाप्य(T2 °स्य)दृश्यंत (T2 °ते) (for चैव दृश्यन्ते) D6 सायका न व्यदृश्यते — d) B3 D8 T1 G1 निःसरंत, Dn1 निश्चरंत, D2 निःश्वसंत (for निश्चरन्त) T2 G1 M ततस्तत (for समन्तत)

16 G2 om. 16 (cf v l 11) B3 om 16ab. B5, Bom. and Cal. ed. om 16a–17b. — a) Ś2 K2 4 सायकसछिन्नौ (Ś2 °च्छा) — b) K3 V1 B1 2 4 D2 3.6–8 चकासेते, Da1 D1 4 5 चकासाते, Dn1 प्रकाशेते V1 B1 2 3 Da1 Dn1 D1 5 न (for च) S (G2 om.) माद्रेयौ न विरेजतु — c) V1 मेघच्छन्ने — d) Ś K1.2 4 प्रभावृतौ; B1 D7 कृतप्रभौ; B3 तथाभ्रगौ, T1 G1 M हृतप्रभौ, T1.3 G3 गतप्रभौ (for हतप्रभौ) B2.4 Da1 चंद्रसूर्यकृतप्रभौ

17 G2 om 17 (cf v l. 11) B5 om 17ab (cf v l 16) — b) Dn1 S (G2 om) स्वर्णपुङ्खा (for हेम°) — c) K3 T1 दश दिश (for दिश सर्वा°) — d) K3 B2 4 Dn1 D7 [अ]शवो यथा, B5 D2–4 [अं]शवस्तथा; Da1 D1 5 गभस्तय°, S (G2 om) मरीचय

18 G2 om. 18 (cf v l 11) — a) K1 भीतभूते (for बाण°) Ś2 K1.4 तदा (for ततस्) — b) M2 4 संछिन्ने च B4 यथानले; T1 3 G3 नभस्थले T2 सछन्ने नभस स्थले, G1 छन्ने च नभस स्थले — After 18ab, Dn1 ins

508* नकुल सहदेवश्च क्रोध तीव्रं समास्थितौ ।
तां बाणवृष्टिं राजस्तु घोरैः शतसहस्रभिः (sic) ।
छादयामासतुरुभौ बाणौघैस्तनयं तव ।
ततस्तयोर्महाराज सृजतोरनिशं शरान् ।

— c) B2 5 Da1 Dn1 D1 5–7 यमयोर्; S (G2 om) राजस्तु (for यमाभ्या) K3 D3 दृश्यते (for ददृशे)

19 G2 om. 19 (cf. v l. 11) — a) Ś1 तद् (for त) Dn1 विक्रमं तु तयोर्दृष्ट्वा — b) B4 तस्य (for तव) Dn1 पुत्रोर् (for सूनोर्) K1 4 D3 महारथौ; Dn1 M1 °रथः. — After 19ab, Dn1 ins

509* क्रोधमास्थाय परम निःश्वसश्च यथोरग ।
बाणान्धकार ससृजे तव पुत्रस्तयोस्तदा ।

— c) K4 मृत्युर् Dn1 D6 8 (marg) T3 G1 3 दुर्वांतिक,

मृत्योरुपान्तिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ स मेनिरे ॥ १९
ततः सेनापती राजन्पाण्डवस्य महात्मनः ।
पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः ॥ २०
माद्रीपुत्रौ ततः शूरौ व्यतिक्रम्य महारथौ ।
धृष्टद्युम्नस्तव सुतं ताडयामास सायकैः ॥ २१
तमविध्यदसेयात्मा तव पुत्रोऽत्यमर्षणः ।
पाञ्चाल्यं पञ्चविंशत्या प्रहस्य पुरुषर्षभ ॥ २२
ततः पुनरमेयात्मा पुत्रस्ते पृथिवीपते ।
विद्ध्वा ननाद पाञ्चाल्यं षष्ट्या पञ्चभिरेव च ॥ २३
अथास्य सशरं चापं हस्तावापं च मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे ॥ २४
तदपास्य धनुश्छिन्नं पाञ्चाल्यः शत्रुकर्शनः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भारसहं नवम् ॥ २५
प्रज्वलन्निव वेगेन संरम्भाद्रुधिरेक्षणः ।
अशोभत महेष्वासो धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ २६
स पञ्चदश नाराचाञ्श्वसतः पन्नगानिव ।
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नो व्यवासृजत् ॥ २७
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा राज्ञः शिलाशिताः ।
विविशुर्वसुधां वेगात्कङ्कबर्हिणवाससः ॥ २८
सोऽतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेऽतिव्यराजत ।

M1 उपातकं V1 नूनं (for प्राप्तौ) — d) K1 D2 स; D8 सु; S (G2 om) हि (for स).

20 G2 om 20 (cf v l. 11) — a) D8 सेनापतिस्ततो (by transp.) — b) S (G2 om.) पांडवानां Ś1 K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 S (G2 om.) महारथ (for °त्मन°) — c) S (G2 om) राजन् (for तत्र) — d) M यतो (for यत्र).

21 G2 om 21 (cf v l 11) — b) Dn1 महारथ°; D8 (before corr as in text) °रथाः. — d) B D3 4 7 8 वारयामास; Dn1 S (G2 om) पीड° (for ताड°) D8 T1 संयुगे (for सायकै°)

22 G2 om. 22 (cf. v l 11) — a) M3 तद् (for तम्) — b) Ś1 B1-4 Dn1 D2-4 6-8 T2 हि; K3 V1 B5 Da1 D1.5 [ऽ]पि (for ऽति-) — c) T1.2 G1 M पाचाल (T2 °लिं). — d) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D2 3.6-8 पुरुषर्षभ° (D8 °भं); T2 °षोत्तमः T1 3 G1.3 M प्रसह्य पुरुषोत्तम°

23 G2 om 23 (cf. v. l. 11). Ś K1.2 om 23ab — b) T2 G1 M पुत्र K3.4 B D2-4 6-8 तव पुत्रो ह्य- (K3 °त्रोप्य , K4 B3 D6 °श्रोत्स्य)मर्षण° (K4 °णं) (= 22d) — c) G1 M पांचाल्य° — d) D8 सप्तभिर् (for पञ्च°). V1 B5 आहवे (for एव च)

24 G2 om. 24 (cf. v l. 11) — a) Ś K1.2 4 अस्यत°; K3 B4 D3.4 7 तथास्य K1 समर; Dn1 समरे (for सशरं) — b) D8 हस्तावापश्च T1 3 G1 3 M मुष्टिदेशे विशां पते; T2 *मुष्टिदेश्य विशां पते. — d) D4 6 G1 राजश्च (for राजा).

25 G2 om. 25 (cf v. l. 11). — b) G1 पांचाल° Ś K1.2.4 V1 B (except B1) Dn1 D2 शत्रुकर्षणः. — c) V1 मन्यच Ś K Dn1 D8 आदाय (for आदत्त) D1.6 धर्म च जगृहे राजन् — B3 om. (hapl.) 25d-26a — d) Ś2 K1 घनं; K3 D2 6 8 दृढ (for नवम्)

26 G2 om 26 (cf v l. 11) B3 om 26a (cf. v l. 25) — a) K2 प्रज्वालन् V1 D2.6 रोषेण, B2 Dn1 D8 कोपेन (for वेगेन) S (G2 om.) क्रोधाद्रुधिररक्ताक्षः (G1 °क्ष). — b) Ś2 रुक्षिरेक्षणै ; D2 क्षुभिदेरण (sic), S (G2 om.) प्रज्वलन्निव — d) K4 व्यवासृजद्, T2 M कृतक्षत°, T3 G3 °क्षणं; G1 °क्षम (for °व्रण).

27 G2 om 27 (cf. v l. 11) — b) B1.4 Dn1 T1 M1.4 श्वसत°; G1 श्वसता B1.4 इव पन्नगान् (by transp) — K4 om. 27cd — c) Ś2 K1 V1 B1 Da1 D1.3-5.7 T1 M भरतश्रेष्ठ (K1 °ष्ठे) — d) V1 B2 Dn1 D2 T1.2 G1 व्यपासृजत्; B1 व्यराजत; D3.7 [ऽ]त्यपासृजत्, D5 3 T3 G3 M1 [ऽ]प्यवा°; M2-4 व्यसर्ज(M3 °संज)यत्

28 G2 om 28 (cf. v. l. 11) — a) S2 हेमनिष्कृतं (for °विकृतं) K3 B5 ते हेममर्णं(B5 °र्मे)विकृतं — b) K2 B1 Dn1 D8 T1 छित्त्वा (for भित्त्वा) K1 राज्ञा, V1 B5 Dn1 D1.5.6 T3 G3 राजन्न् K1 T3 G1.3 शिलीमुखा°; K4 शिता° शिता (for शिलाशिता) — c) K3 शिपिशुर् (for विविशुर्) Dn1 S (G2 om.) धरणीं (for वसुधां). — d) D8 कंकबर्हणवासस°

29 G2 om. 29 (cf. v l 11) — a) D2 सोपि विद्धो. T2 महाराज° — b) Ś2 व्यतिराजत; K3 D3 [ऽ]ति(D3 °पि)व्यरोचत; V1 [ऽ] तिव्यवसृजन् (sic), B1 [ऽ]च विशां पते, Dn1 [ऽ]भिव्यराजत (for ऽति°) B3 S पुत्रस्तव विराज(B3 T2 °शां प)ते; D2.6 कैलासशिखरोपम. — c) D2

वसन्ते पुष्पशबलः सपुष्प इव किंशुकः ॥ २९
स छिन्नवर्मा नाराचैः प्रहारैर्जर्जरच्छविः ।
धृष्टद्युम्नस्य भल्लेन क्रुद्धश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ३०
अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः ।
सायकैर्दशभी राजन्भ्रुवोर्मध्ये समार्दयत् ॥ ३१
तस्य तेऽशोभयन्वक्त्रं कर्मारपरिमार्जिताः ।
प्रफुल्लं चम्पकं यद्वद्भ्रमरा मधुलिप्सवः ॥ ३२
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महामनाः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ३३
ततो दुर्योधनस्याश्वान्हत्वा सूतं च पञ्चभिः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जातरूपपरिष्कृतम् ॥ ३४
रथं सोपस्करं छत्रं शक्तिं खड्गं गदां ध्वजम् ।
भल्लैश्चिच्छेद नवभिः पुत्रस्य तव पार्षतः ॥ ३५
तपनीयाङ्गदं चित्रं नागं मणिमयं शुभम् ।
ध्वजं कुरुपतेश्छिन्नं ददृशुः सर्वपार्थिवाः ॥ ३६
दुर्योधनं तु विरथं छिन्नसर्वायुधं रणे ।
भ्रातरः पर्यरक्षन्त सोदर्या भरतर्षभ ॥ ३७
तमारोप्य रथे राजन्दण्डधारो जनाधिपम् ।
अपोवाह च संभ्रान्तो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ॥ ३८
कर्णस्तु सात्यकिं जित्वा राजगृद्धी महाबलः । C 8 2728 B 8. 56 37 K 8 51 39

पुष्पविरल , D5 पत्रविरल , T3 G3 पुष्पबहुल B (except B5) D2.4 7 वसतकाले सुमहान् — d) Ś1 K3 B1 4 सुपुष्प, K2 सपत्र, B2 3 D3.4 7 प्रफुल्ल, D2 वसता (sic) S (G2 om) यथा स्यात्किंशुको महान्

30 G2 om 30 (cf v l. 11) — a) K1 T G3 M2-4 सछि(T1 °छ)न्नवर्मा; K2 V1 B (except B2) Dn1 D1.2 5 6 8 स भिन्नव(D1 5 °म)र्मा, G1 ढत्सन्न° (for स छिन्न°) B (except B5) Da1 D1-5 7 नाराच- (D1 °च्या-); T2 G1 पुत्रस्ते (for नाराचै) — b) T2 G1 नाराचैर् (for प्रहारैर्) V1 B Da1 D1.3-5.7 T3 जर्जं(T2 °र्झ)रीकृत; T1 M1 झर्झरच्छवि, G1 झर्झरीकृत — c) K2 धृष्टद्युम्नश्च G1 फल्लेन

31 G2 om 31 (cf. v l. 11) — b) D2 त्वरमाणं विशां पते — D3 om 31cd — c) D8 नृप, M1 राजा (for राजन्) — d) K3 B1 Dn1 S (G2 om.) समर्पयत्, V1 B2-5 Da1 D1.3-5 7 समार्पयत; D5 समाछेंयत; D8 समर्दयत् (for समा°) — D6 ins after 31 D2 after 31ab

510* विव्याध विविधैर्बाणैः कालान्तकयमोपमैः ।
[D6 निशितैर् (for विविधैर्)]

32 G2 om 32 (cf. v l. 11). — b) K1 कदार , D1 ममार- (sic), G1 नाराचा (for कर्मार-) B2 -परिवर्जिता; D6 -परिमार्जित — D2 om. 32c-33d — c) K3 प्रोत्फुल्ल-; Dn1 प्रफुल्ल , T G3 M सु(T1 स)फुल्ल V1 B (except B2) D (D3 om) S (G2 om.) पंकजं (for चम्पक) D1.5 यद्व (for यद्वद्)

33 D3 om. 33 (cf v l. 32) — b) D6 T2 महारय°, G1 °त्मन° (for °मना°) — c) D2 6 अथान्यद्धनुरादाय — d) Dn1 भल्लैश्च D2 6 भल्लांश्चैव तु षोडश

34 a) K3 तथा (for ततो) K1 [अ]श्वं — c) G1 फल्लेन — d) D5 जातरूपपरिप्लुत

35 a) Ś2 सोपस्कर-, D1 सौपस्कर, M1 चोप°, M2-4 चाव° Dn1 शुभ्रं (for छत्र) — b) V1 Dn1 ध्वजं नागविभूषितं — c) G1 फल्लैश्च Ś1 K3 B D S दशभि° (for नवभि°) — d) K4 G2 तव पुत्रस्य (by transp) B4 भारत, Dn1 D8 पार्षत

36 a) V1 M1 तपनीयाङ्गदश् — b) K3 भुव (sic) (for शुभम्) — c) B3 ध्वजे K4 V1 कुरुपते

37 a) D6 8 च (for तु) D8 समरे (for विरथ) — b) V1 B4.5 Dn1 D3 4 6 7 T1.3 G M छिन्नवर्मायुधं (for °सर्वायुध) T2 छिन्नवर्मायुधध्वजं — G2 om. 37cd — c) T2 3 G1.3 भ्रातर V1 पर्यरक्षंत, T1 M समवे(M1 °पे)क्षंत, T2.3 G3 समुदैक्षंत, G1 स्वमवेक्ष्यत — d) K3 B (except B5) D2-4.6-8 S (G2 om.) सोदरा T1 भरतर्षभा

38 a) B6 Dn1 D1 5 रथं; T2 रथी (for रथे) G1 तूर्णं (for राजन्) — b) Dn1 S (except T2) कुरुधारो (for दण्ड°) V1 Da1 Dn1 D5 T1 2 G1 2 M नराधिप (V1 °प; T1 °प); B2 4 D3.4.7 T3 G3 जनाधिप (B4 °प). — c) V1 B5 Da1 D1 5 S रणादाशु, Dn1 रथात्तूर्णं; D2 6 सुसंपन्नो (D6 °यातो) (for च संभ्रान्तो) K3 4 B2 3 D8 अपोवाहद(K4 °व-; B3 °त)संभ्रांतो, B1 4 D3 4 7 अपाहर- (B1 4 °वह)त्संभ्रांतो — After 38, S ins an addl. colophon [*Adhy name* T2 M1 दुर्योधनपराजय — *Adhy no.* (figures, words or both) T1.3 G 54, T2 M 53]

39 Before 39, S (except M1) ins संजयः. — a) D2 6 च (for तु) T1.2 G2 M2 4 हित्वा; T3 G3 भित्वा, G1 M1 3 हत्वा (for जित्वा) — b) K1 राजगृद्धे; K3 °गृध्री; K4 °भृद्री; T G राज(T2 °ज्य)गृध्नुर् (G2 °ध्नुम्), Ca राजगृध्री. T G समरेण (G2 °ण) (for महाबल°)

द्रोणहन्तारमुग्रेषुं समाराभिमुखं रणे ॥ ३९
तं पृष्ठतोऽभ्ययात्तूर्णं शैनेयो वितुदञ्शरैः ।
वारणं जघनोपान्ते विषाणाभ्यामिव द्विपः ॥ ४०
स भारत महानासीद्योधानां सुमहात्मनाम् ।
कर्णपार्षतयोर्मध्ये त्वदीयानां महारणः ॥ ४१
न पाण्डवानां नास्माकं योधः कश्चित्पराङ्मुखः ।
प्रत्यदृश्यत यत्कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ॥ ४२
तस्मिन्क्षणे नरश्रेष्ठ गजवाजिनरक्षयः ।
प्रादुरासीदुभयतो राजन्मध्यंगतेऽहनि ॥ ४३

पाञ्चालास्तु महाराज त्वरिता विजिगीषवः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्कर्णं पतत्रिण इव द्रुमम् ॥ ४४
तेषामाधिरथिः क्रुद्धो यतमानान्मनस्विनः ।
विचिन्वन्नेव बाणाग्रैः समासादयदग्रतः ॥ ४५
व्याघ्रकेतुं सुशर्माणं शङ्कुं चोग्रं धनंजयम् ।
शुक्लं च रोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयम् ॥ ४६
ते वीरा रथवेगेन परिवव्रुर्नरोत्तमम् ।
सृजन्तं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४७
युध्यमानांस्तु ताञ्शूरान्मनुजेन्द्रः प्रतापवान् ।

— ᵃ) K₃ प्राणहंतारम्, G₁ द्रोणं हंतारम्. Ś₁ उ॰म, K₁ उग्रेशं; K₁ उग्रेण, K₃ उ॰श; B₃ D₇ ₈ M₃ उग्रेषु (D₇ °षु), G₁ अग्रेषु — ᵈ) K₃ V₁ B (except B₃) Dn₁ Dn₁ D₁ ₃–₅ ₇ ₈ S [अ]भिमुखो; D₂ °मुखे (for °मुखं) D₂ ₆ स्थित (D₂ °त); T G यली (for रणे)

40 ᵃ) Ś₁ K₁ ₂ ₄ स, V₁ तद् (for तं) Ś₁ दृष्टतो (sic) (for पृष्ठतो) B₂ S [ऽ]न्व(B₂ °भ्य)यात्क्रुद्ध (for ऽभ्ययात्तूर्णं) K₃ त दृष्ट्वाभिमयात्तूर्णं — ᵇ) K₃ Dn₁ D₂ [ऽ]पि तुदन्; V₁ न्यहनच्, B₂ विहनच; B₃ M [ऽ]भि(B₃ °भ्य)हनच; T G [ऽ]भिहत (for वितुदन्) Ś₁ दासैः (for शरैः) — ᶜ) K₃ D₂ ₆ वारणो (K₃ °णे) D₂ जगृहोपांतं (sic), T G जघने निघ्नन्, M जघने मत्त; Cn.० जघनोपान्ते (as in text) — ᵈ) D₆ द्विप T₂ दृवाभ्यामिव वारणः

41 ᵃ) T₂ ₃ G₃ पुरोगाणां, M₃–₄ पुरा नासीद् (for महाना°) — ᵇ) T₂ ₃ G₃ राज्ञा च; M₁ योधानां M₃–₄ यस्तदासीन्महात्मनां — ᶜ) M₁ कर्ण (for कर्ण) T₂ ₃ G₃ M युद्धे (for मध्ये) — ᵈ) S संक्रुद्धानां (for त्वदीयानां) V₁ D₆ महारथ; D₂ T₂ ₃ G₃ M₁ °रणे (M₁ °ण).

42 ᵃ) K₃ T₂ अस्माक; D₆ नाख्राणा — ᵇ) D₁ योधं; M योध°. K₄ M₁ पराङ्मुख. T₂ ₃ G₃ कश्चिदासीत्परा ङ्मुख. — ᶜ) V₁ D₁ ₇ प्रत्यदृश्यत; B₂ अदृश्यत यदा; D₆ प्रत्यदृश्य यत; D₅ °दृश्येत यत् T₂ G प्रा(G₂ प्र)दृश्यत तत कर्ण (G₁ ₂ °र्णं) — ᵈ) V₁ पांचालांस्, B₄ Da₁ D₁, ₅ ₇ पचालांस; G₁ M पांचालं (M₁ °ला:)

43 ᵃ) B₃ अस्मिन् T₃ रणे (for क्षणे). Da₁ नरश्रेष्ठ — ᵇ) Ś₁ K₂ ₄ गजवाजिनरक्षये; K₃ V₁ B (except B₃) Dn₁ D₃–₅ ₇ ₈ °जनक्षयः (K₃ °यं); T G नरवाजिरथक्षय. (T₁ °य); M₃–₄ नरवाजिगजक्षय. — ᵈ) V₁ B (except B₃) Da₁ D₁–₅ ₇ T₂, ₃ G M₁, ₃ मध्य(G₁, ₂ M₁ °ध्ये)गते (G₂ °तो) K₃ दिने (for ऽहनि)

44 ᵃ) B₁ ₃ Da₁ D₁, ₃, ₅, ₇ पंचालास D₆ च (for तु). — ᶜ) B₁ ₄ D₂ ₅ ₆, ₇ ते सर्वे (for सर्वतो) D₂ [ऽ]भिद्रवन् Dn₁ कर्णे — ᵈ) K₁ [उ]रग (for द्रुमम्)

45 ᵃ) D₅, ₆, ₇ तांस्तथा (for तेषाम्). Ś₁ K₃ B₁ आधिरथ; V₁ B₁ D₂ ₃ (before corr) अधिरथि; T₁ ₂ G₃ ₃ आतिरथि. — ᵇ) B₂ मनस्विनां, Dn₁ तरस्विन. T G प्रधानान्वै तरस्विनः — ᶜ) K₁ ₃ B₁ ₃–₅ Da₁ Dn₁ D₁ ₃ ₅ ₇ ₈ T G₁ ₂ M विचि(K₁ °च)न्वन्निव; V₁ °न्वन्नेव; B₁ विचिन्वन्निव; D₃ विभिदुश्चैव, D₄ विनिघ्नन्निव, D₆ विचिन्वति च; G₁ स्वचिन्वन्निव K₁ B₁ ₂, ₄ D₁–₄, ₅, ₇ बाणौघै; Da₁ D₁ ₃ बाणाग्रै; T₂ G₃ ताम्बाणै. — ᵈ) B₂ समासाद्य तद् K₄ V₁ D₂, ₅, ₇ अग्र(D₂ °ग्य)तान्; B₁ अग्रग; D₃ आमहात D₁ त्वरमाणा महारथा.

46 ᵃ) Dn₁ S व्याघ्रकेतु Dn₁ T₁, ₂ G M सुब(T₁ °च ; T₂ G₂ °त)र्मा च; D₂ सुवर्माणं, D₃ सुवर्माणं; T₂ सुपर्वा च (for सुशर्माणं) — ᵇ) Ś₁ K₁ ₂ B₂ शंकं (K₃ B₃ °खं); K₃ V₁ B₁, ₂ ₄, ₅ Da₁ Dn₁ D₁–₅ ₇ ₈ चित्र, D₂ शार्क, D₆ सह (for शङ्कुं). K₃ V₁ B Da₁ D₁ ₂–₅ ₇ ₈ चोग्रायुध जयं (V₁ B₁ समं); Dn₁ चोग्रायुधो जय; D₂, ₆ चं(D₂ चं)ग्रायुध जय. S शुक्लश्चित्रायुध क्रतुः — S K₁ ₂ om. (hapl.) 46ᶜᵈ. — ᶜ) K₃ D₃ चक्रं; B₂ D₆ शुक्रं (for शुक्लं). V₁ तु (for the first च) B₃ तथाप्रयान; Da₁ D₁, ₃ तथोग्रसेनं (for च रोचमानं) Dn₁ चक्रश्च रोचमानश्च; S दुर्जयो रोचमानश्च (M₃–₄ °नश्चैव) — ᵈ) K₂ सहसेनं. B₅ सुदुर्जयं. Dn₁ S सिं(T₂ G₂ स)हसेनस्तथाष्टम (Dn₁ सुदुर्जयः)

47 ᵃ) B (except B₃) D₂, ₆ ₇ रथमार्गेण (for °वेगेन). S महता रथवंशेन — ᵇ) B₃ T₁ परिवव्र (T₁ °व्रु) रथोत्तमं — ᶜ) K₃ संजयं; D₆ T₂ ₃ G₃ M सृजंत D₂ क्रमात्; S तूर्णं (for क्रुद्धं). — ᵈ) K₃ आहवशोभितं

48 ᵃ) T₁, ₂ G M यतमानां(G₁, ₂ °ना)स; T₂ यतमानात (for युध्यमानास्) T₂ स (for तु). K₃

अष्टाभिरष्टौ राधेयो न्यहनन्निशितैः शरैः ॥ ४८
अथापरान्महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान बहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदः ॥ ४९
विष्णुं च विष्णुकर्माणं देवापिं भद्रमेव च ।
दण्डं च समरे राजंश्चित्रं चित्रायुधं हरिम् ॥ ५०
सिंहकेतुं रोचमानं शलभं च महारथम् ।
निजघान सुसंक्रुद्धश्चेदीनां च महारथान् ॥ ५१
तेषामाददतः प्राणानासीदाधिरथेर्वपुः ।
शोणिताभ्युक्षिताङ्गस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ ५२
तत्र भारत कर्णेन मातङ्गास्ताडिताः शरैः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्भीताः कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ५३
निपेतुरुर्व्यां समरे कर्णसायकपीडिताः ।
कुर्वन्तो विविधान्नादान्वज्रनुन्ना इवाचलाः ॥ ५४
गजवाजिमनुष्यैश्च निपतद्भिः समन्ततः ।
रथैश्चावगतैर्मार्गे पर्यस्तीर्यत मेदिनी ॥ ५५
नैव भीष्मो न च द्रोणो नाप्यन्ये युधि तावकाः ।
चक्रुः स तादृशं कर्म यादृशं वै कृतं रणे ॥ ५६
सूतपुत्रेण नागेषु रथेषु च हयेषु च ।
नरेषु च नरव्याघ्र कृतं स कदनं महत् ॥ ५७
मृगमध्ये यथा सिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् । C 8. 2747 B 8 56 58 K 8 51 56

D2-4 7 दूरान्; K4 दृष्ट्वा; B3 वीरान् (for शूरान्) — b) D2 T1 2 G1.2 M मनुजेंद्र (T1 °द्रान्). S शितैः शरैः (for प्रतापवान्) — Ś K1.2 D6 om. (hapl.) 48c–49b — c) V1 राधेयं — d) K3 4 B (except B.) D2-4 7 [ऽ]भ्यर्दयन् (for न्यहनन्) S पाचालानहन(T2 M1 °न्यहन-, G1.2 °नर्दय)द्रणे.

49 Ś K1.2 D6 om 49ab (cf v. l. 48) — a) G1 परा (for अथ) — c) T1 नरसाहस्रान् — d) B1.4 5 योध्यान्; M1.2 योधान् V1 B (except B3) D (except Dn1 D2) T G युद्धविशारदान्

50 a) K3 विष्णुत; V1 B Da1 Dn1 D1 2 5 7 जिष्णु च; D4 विष्णुश्च Ś1 K3 B (except B2) Da1 D1.3-7 जिष्णुक(D5 °दा)र्माण, D2 विश्व°; T1 M विष्णुवर्माण; T2 G3 विष्णु दशाभिर् G1 2 शुक्र (G2 °क्रम्) च विष्णु दशभिर् — b) K2 3 B2 D1.2 देवापि- (D2 °प); D3 देवर्षि T2 G नाराचैश्च शिलाशितैः — c) K3 B1-3 Da1 D1-3 5 7 8 राजन्समरे (by transp) V1 B. दड(B4 °डं)धार तु समरे, T G दंडधा(G1 °ड सा, G2 °डसा)र च समरे; M दंडं च राजन्विक्रांतं — d) T2 सुतं (for हरिम्)

51 a) V1 B. Da1 D1 रोचमानं सिंहकेतुं — b) D2 शरभं. B5 महारथान्; Da1 D1 6 °रथ — Ś K1 2 om. (hapl.) 51cd — d) Dn1 तदीयाना, S चेदिकानां (for चेदीनां च)

52 b) K3 भाधिरथिर्; T2 3 G आतिरथेर् K3 ययौ (for वपुः) — c) B3 युगांते सर्वभूतानि; Da1 D1.3 शोणितात्युक्षि(D1 m °ताद्युक्षि; D3 °ताभ्युपि)तांगस्य — d) T2 G1 2 रुद्रस्येव D1 [ऊ]र्जितं महान्; D8 [ऊ]र्जितं वपुः; T G [अ]तिभैरव; M [आ]ततापिन (for [ऊ]र्जितं महत्). B3 कालस्येव दिधक्षतः.

53 b) K3 निहता; M2 तापिता (for ताडिता). — c) D2 भ्यद्रवन् (for ऽभ्य°) D6 राजन् (for (for भीता) — d) K4 D4 M2-4 कुर्वंतो

54 a) B2 5 T1 M अपरे, T2 G तु परे (for समरे). — b) K3 V1 B D M कर्णसायकताडि(M2 4 °पि)ता. — c) K4 कुर्वंतो S रावान् (for नादान्) — d) D8 वज्रभिन्ना; T G °रुग्णा (for °नुन्ना)

55 a) T2 तु (for च) D6 गजवाजिरथाश्चैव — b) T1 2 सहस्रश, T3 G च सर्वश (for समन्तत) — c) K2 4 चा(K4 सा)र्धगतैर्, K3 D3 चापि तथा; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 T1 M चाधि(T1 °ति)रथैर् (D8 °थ), D6 चतुरगैर्, T2 च द्विरथैर्; T3 G भग्नैर्ध्वजैश्च (for चावगतैर्) K3 Dn1 मार्गे; K4 D6 नागै, T1 M बाणै; T2 मत्तै, T3 G चैव (for मार्गे) — d) K1.4 परिस्तीर्यत; K3 V1 B1 D S समास्ती(D3 °मवी)र्यत

56 a) B. Da1 D6 नैव, Dn1 T G न च M न भीष्मो न च तद्द्रोणो — b) D3 नान्ये युधि च (for नाप्यन्ये युधि) K3 मामका — c) Dn1 चक्रुश्च, D2.6 चक्रुर्वै, T1 चक्रुरे, T2 3 G M चक्रुर्हि (for चक्रुः स) — d) G1 यादृक V1 च कृत, S कृतवान् (for वै कृतं)

57 T G transp 57 and 58 — a) T1 2 G सूतपुत्रोथ; T2 °पुत्रस्तु (for °पुत्रेण) — b) M नरेषु (for हयेषु) K3 V1 B D T G हयेषु च रथेषु च — c) M हयेषु (for नरेषु) D2.4 7 महाराज; T1.2 नरव्याघ्रश् — d) D6 कृत सु; T G चकार; M कृतं हि

58 T G transp 57 and 58 — a) M2-4 वृकमध्ये (for मृग°) T2 मृगाणां मध्यग सिंहो — b) T1.3 G M निर्भयो दृश्यते (by transp), T2 निर्भयो वर्तते. — c) B (except B1) D2.4 7 पंचालानां D3 रथमागान् (for

पाञ्चालानां तथा मध्ये कर्णोऽचरदभीतवत् ॥ ५८
यथा मृगगणांस्त्रस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ।
पाञ्चालानां रथव्रातान्कर्णो द्रावयते तथा ॥ ५९
सिंहास्यं च यथा प्राप्य न जीवन्ति मृगाः क्वचित् ।
तथा कर्णमनुप्राप्य न जीवन्ति महारथाः ॥ ६०
वैश्वानरं यथा दीप्तं दह्यन्ते प्राप्य वै जनाः ।
कर्णाग्निना रणे तद्वद्दग्धा भारत सृञ्जयाः ॥ ६१
कर्णेन चेदिष्वेकेन पाञ्चालेषु च भारत ।
विश्राव्य नाम निहता बहवः शूरसंमताः ॥ ६२
मम चासीन्मनुष्येन्द्र दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
नैकोऽप्याधिरथेर्जीवन्पाञ्चाल्यो मोक्ष्यते युधि ॥ ६३
पाञ्चालान्विधमन्संख्ये सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ६४
धृष्टद्युम्नश्च राजानं द्रौपदेयाश्च मारिष ।
परिवव्रुरमित्रघ्नं शतशश्चापरे जनाः ॥ ६५
शिखण्डी सहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ।
जनमेजयः शिनेर्नप्ता बहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६६
एते पुरोगमा भूत्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।

तथा मध्ये) — d) Dn1 D2 चरद् (for ऽच°). S घरन्कर्णो ह्य(T2 °र्णोप्य)भीतवत्

59 a) V1 वास्तान्; T2 ह्स्तान् (for त्रस्तान्) D6 यथा मृगान्सुसंत्रस्तान् — b) D6 कर्णो (for सिंहो) G3 दिश — c) K3 V1 B1 5 D2 3,7 T2 M1 पंचालानां Dn1 तथा प्रातान् — d) K2 V1 B1 6 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 व्यद्रावयत्; B1.3 4 D2.6 त्रासयते (for द्राव°) K2 (sup lin as in text) दिश, B3 तदा

60 a) T1.3 G2 3 M1 सिंहं स हि, T2 सिंहस्याभि; G1 सिंहास्य हि; M2–4 तं सिंहं स (M3 च) (for सिंहास्यं च) Ca cites सिंहास्य and प्राप्य (both as in text). — M2 om 60b–61c — b) Da1 D1.5 जीवति — c) Da1 D1 6 कर्ण(Da1 °र्णं)मुख प्राप्य, T2 °मभिप्राप्य, G1 2 M (M2 om) °मनुप्राप्ता — d) Ś K1.2 [अ]जीवंत; D2 प्रजंति; D3.4 7 जीजिवुर्; T1 देवंति (sic) (for जीवन्ति) S (M2 om.) स संजया (for महारथा)

61 M2 om 61abc (cf. v 1. 60) M1 om. (hapl.) 61. K1 om. 61ab. — a) Ś K2 4 प्राप्तं; B1.2 4 D3 4 7 प्राप्य (for दीप्त) B3 वैश्वानरैर्यथा दीप्ते; S (M1 2 om) वैश्वानरमुखं प्राप्य. — b) K3 V1 B6 Da1 Dn1 D1 2 5,6 8 प्राप्य दह्यं(Da1 D1 5 दह्य, D2 मुह्य)ति, B1.2 4 D3 4 7 प्रविदह्यंति (for दह्यन्ते प्राप्य) B3 प्रत्यदृश्यंत वै प्रजा, S (M1 2 om) दह्यं(G2 °ह्य)ते शलभा यथा — c) B1 वने (for रणे) Da1 D1 5 दग्धा (for तद्वद्) S (M1.2 om.) कर्णाग्निं समरे प्राप्य — d) Da1 D1.5 तद्वद् (for दग्धा)

62 K3 D3 om. 62 — a) D2 चेदिकैकेन; D3 °ष्वेकेय (for °ष्वेकेन). S चेदिष्वेकेन कर्णेन — b) Ś1 K1 2.4 पाचाल्येषु, B1 4 D3 4.7 पंचालेषु — c) Ś1 K1.2 4 B3 विश्राव्य नाम, V1 विश्राव्यमानं B2 [अ]निहता; D2 निहिता, T1 3 G [अ]भिहता (G2 °तं). T2 M श्रावयतोथ नामानि — d) M2 4 बभ्रमु (for बहव°) V1 शूरसंगता Dn1 शूरा वै बहवो नरा, T2 निहता शूराः समंतत (hypermetric), M3 बभ्रमु शूरसत्तमा

63 a) D6 तु (for च) V1 महाराजेन्द्; B D2 4.5 मती राजन् (for मनुष्येन्द्र) S मतिर्ममासीद्राजेन्द्र. — b) D2 6 स दृष्ट्वा कर्णपौरुषं — c) Ś1 K2 नैकस्य, V1 न चैव; B5 नैकोद्य, Dn1 नैको हि, D6 नैकश्च T2 [आ]तिरथिर्; T3 G3 [अ]तिरथेर्; G1.2 [अ]तिरथो. S जीवेत्. — d) K1.3 4 B1 मोक्षते; Dn1 मोक्ष्यसे B3 मोक्ष्यते युधि मारिष, D6 पांचाल्यो जातु मोक्ष्यते, S पांचालानां महारणे

64 a) Ś1 K1 पांचाल्यान्, B2.5 D3 पंचालान् K3 B3 D1 5 निधमत्; V1 B1.4 5 Dn1 D2–4 6 7 व्यधमत्. K1 मध्ये (for संख्ये) S संख्ये (M °ख्ये) विधम्य (T2 °मय्य) पांचालान् — b) K3 V1 B (except B1) D S पुन पुन (for प्रतापवान्) — After 64ab, V1 B1 Dn1 D3 4 7 ins

511* पाञ्चालानय निघ्नन्तं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ।
[V1 D3 पचालान्]

— c) K3 V1 B1.5 D7 S अभ्य(V1 °प्य)धावत्सुसंक्रुद्धो. — d) K3 V1 B2 Da1 D1 5 6.8 धर्मराज; B1 4.5 Dn1 D2–4 7 °राजो; B3 पांडुपुत्रं; S कुंती° (for धर्म°) B1 Dn1 D3.4 7 युधिष्ठिर

65 a) V1 धृष्टद्युम्न K1 3 V1 B Dn1 D2 6 8 तु (for च) K3 B Da1 D1–5 7 राधेयं (for राजान) — b) S धन्विन (for मारिष)

66 b) B (except B5) S नकुलोन्ये (B1 °पि) च भूमिपा. — c) Hypermetric T2 सात्यकिश्च (also as in text) (for शिनेर्नप्ता) — d) Ś1 बलवच्च; M चेकितानः (for बहवश्च)

67 a) G3 ह ते (for एते). G1.2 पुरोगता. T2 भूवन् (for भूत्वा). — b) K3 B5 D7 धृष्टद्युम्नश्च. — c)

कर्णमसन्तमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६७
तांस्तत्राधिरथिः संख्ये चेदिपाञ्चालपाण्डवान् ।
एको बहूनभ्यपतद्गरुत्मान्पन्नगानिव ॥ ६८
भीमसेनस्तु संक्रुद्धः कुरून्मद्रान्सकेकयान् ।
एकः संख्ये महेष्वासो योधयन्बह्वशोभत ॥ ६९

तत्र मर्मसु भीमेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
प्रपतन्तो हतारोहाः कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ॥ ७०
वाजिनश्च हतारोहाः पत्तयश्च गतासवः ।
शेरते युधि निर्भिन्ना वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ७१
सहस्रशश्च रथिनः पतिताः पतितायुधाः । C. 8. 2765 C 8 56 73 K. 8. 51 76

K4 B1 Da1 D1.2 असृजत Da2 D1 3 इषुघं(D1 °घै)र्, Cc इष्वस्त्रैर् (as in text) — d) Ś K1.3 4 D2–4 G1 2 विरेजुर्; Dn1 T1 विनेदुर्, D6 विचेतुर्, T2 3 G3 M चचक्षुर्; Cc विचेरुर् (as in text) T2 3 G3 M1–4 अमितौजस

68 a) V1 तत्राधिरथ°, B1 तत्र रथिन, Dn1 तथाधिरथि°, T G ताना(T2 3 °न)तिरथि; M तानाधिरथिनः. Ś1 सख्ये, G2 M संख्ये; G3 संघे (for सख्ये) — b) Ś1 चेदिपचाल-पांडवान् — After 68ab, T2 ins.

512* सात्यकिं च महाराज नात्यवर्तत संयुगे ।

— c) B3 om. एको बहून् Da1 D1.5 बहून्यस्यपतद्; T1 [ऽ]पि तानस्य° (for बहूनभ्य°) — d) B1.2 D3 6 गरुड° (for °त्मान्) S transp पन्नगान् and इव — After 68, N (Dn1 om from line 3 up to 69ab) ins.

513* तं कर्णस्यामवद्युद्धं घोररूपं विशां पते ।
यादृग्यादृक्पुरा वृत्तं देवानां दानवैः सह ।
तान्समेतान्महेष्वासान्शरवर्षैरवर्षिणः ।
एकोऽभ्यभवदभ्यग्रस्तमांसीव दिवाकरः ।

[(L 1) D2 6 वृषस्य (for कर्णस्य) V1 भयानक (for विशां पते) — (L. 2) B2 3 D3 transp यादृग् and यादृग्, Ś1 क्षया; D2 भवेद् (for पुरा) Ś K B1–3 D3 अरिभि°; D2.6 असुरैः (for दानवैः) — (L. 3) D3 सर्वान्° (for तान्समे°) Ś1 महेष्वासा- — (L. 4) V1 B1 2.4 D2 4.6.7 [ऽ]भ्य(B3 °भ्य)द्रवद्, B2 [ऽ]समवद्, B5 [ऽ]भ्यद्रवद्; Da1 D1.5 [ऽ]भ्यभवद्, D2 भ्यधमद् (for ऽभ्यभवद्)]

69 Dn1 om. 69ab (cf v l. 68) — a) Ś K संक्रुद्धः; V1 B5 D2 3 संसक्ते (B5 °क्तः); Da1 D1 5 राधेये; S कौंतेय — b) Ś K V1 B D2–4.6–8 राधेये (K3 V1 B5 D2 3 °ये) पाडवैः सह; Da1 D1 5 संसक्ते पाडवैः सह — After 69ab, N (D2 after line 2 of 513*) ins.

514* सर्वतोऽभ्यहनत्क्रुद्धो यमदण्डनिभैः शरैः ।
बाह्लीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैन्धवान् ।

[(L. 1) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 कुरून् (for सर्वतो) Ś K1.2 4 कुरूश्चाप्यवधीत्क्रुद्धान् (Ś1 °द्धा), D6 कुरूश्च भ्यधमत्क्रुद्धो (for the prior half) D5 यमदण्डनिभः — (L. 2) V1 B2–5 D3 6 7 बाह्लीकान् (for बाह्लीकान्) K3 Dn1 D1.8 कैकयान् Ś K2.4 वसातीन्, K1 दसनो (sic), V1 Da1 D1 5 आवन्त्यान्, B1 आरन्वात्यान्, (sic), Dn1 D3 वार्सलान्, D4 वसालान्, D3 दरदान् (for वासात्यान्) D6 सिंहसैंधवान् (for मद्र°)]

— c) D2 एवंसिश्च, G2 3 M एकः स्वस्ते (G3 °घे) Da1 D1 5 M2–4 महेष्वासान् — d) V1 D6 बहु शोभत S चालयामास सायकैः

70 a) Dn1 कर्णेषु (sic), G1 मर्मणि (for मर्मसु). V1 भिमेन; B2 तीक्ष्णेन (for भीमेन) — b) M1 तापिता (for ताडिता) Ś1 K1 4 नरा, M1 गता (for गजा) — c) B1 Dn1 प्रापतंतो (Dn1 °त). Ś1 हयारोहा; Ś1 हतारोह — d) Dn1 कंपयंत स्म, T1 °यंति च; G2 °यन्निव

71 D2 om. 71ab. — a) V1 Da1 D1.5 निहतारोहा°; D3 (inf lin as in text) च गतारोहा°; T2 च हयारोहाः — b) D6 पेतुस्तत्र; S पा(T2 G1 M3 प)दाताश्च (for पत्तयश्च) — D6 om. (hapl.) 71c–72a — c) S अशेरत महाराज — B3 om. (hapl) 71d–73c — d) Dn1 वामंतो (for वमन्तो) — After 71, T1.2 G M1 ins

515* ताडिता सहसा नागा भीमसेनेन मारिष ।
निपतन्ति स्म वेगेन वज्ररुग्णा इवाचलाः ।

[(L. 2) T2 G2 M1 महावेगा (for स्म वेगेन) T2 M1 वज्रभग्ना (for °रुग्णा)]

T1 2 G M1 cont. M2–4 ins after 71

516* निहतैस्तैर्महाराज वेगवद्भिर्महागजैः ।
शुशुभे वसुधा राजन्विकीर्णैरिव पर्वतैः ।

[(L. 1) T2 महारथे (for °गजैः) — G2 om. line 2 — (L. 2) M2–4 विपक्षैर् (for विकीर्णैर्)]

72 B3 D6 om. 72 (cf. v l. 71) T3 G2 om. 72a–73b — a) T1 सहस्रसंख्या (for °शश्च) V1 D2 शतशो रथिनो नागाः. — b) B (B3 om.) D2 4 7 पातिता, T1 G1.3 M पत्तय°, T2 पंक्तिश (for पतिता°) D3 T2 पा(T2 प)तिता युधि D2 पताका पतिता भुवि — c) B1.2.4 ते कृत्ता°; B5 ते हता°; Da1 D1 5 तेषु ता (sic), D2.4 7 ते क्षता°; D3 T1 G1.3 वि(T1 वी)क्षता (for अक्षता°) K3

अक्षताः समदृश्यन्त भीमाद्भीता गतासवः ॥ ७२
रथिभिर्वाजिभिः सूतैः पत्तिभिश्च तथा गजैः ।
भीमसेनशरच्छिन्नैरास्तीर्णा वसुधाभवत् ॥ ७३
ततस्तम्भितमिवातिष्ठद्भीमसेनबलार्दितम् ।
दुर्योधनबलं राजन्निरुत्साहं कृतव्रणम् ॥ ७४
निश्चेष्टं तुमुले दीनं बभौ तस्मिन्महारणे ।
प्रसन्नसलिलः काले यथा स्यात्सागरो नृप ॥ ७५
मन्युवीर्यबलोपेतं बलात्पर्यवरोपितम् ।
अभवत्तव पुत्रस्य तत्सैन्यमिषुभिस्तदा ।
रुधिरौघपरिक्लिन्नं रुधिरार्द्रं बभूव ह ॥ ७६
सूतपुत्रो रणे क्रुद्धः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
भीमसेनः कुरूंश्चापि द्रावयन्बह्वशोभत ॥ ७७
वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽद्भुतदर्शने ।
निहत्य पृतनामध्ये संशप्तकगणान्बहून् ॥ ७८
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो वासुदेवमथाब्रवीत् ।
प्रभग्नं बलमेतद्धि योत्स्यमानं जनार्दन ॥ ७९

समदृश्यते D2 वाजिनश्च हतारोहा — d) Ś K3-4 भीमाद्भुत, D2 पेतुस्तत्र, D3-4-7 भीमभीता

73 B3 om 73abc (cf v. l. 71). T2 G3 om 73ab (cf. v. l. 72) — a) K3 V1 B (B2 om) D T1 M2-4 साश्विभि., T2 G1.3 वा(T2 व)हतै; M1 पत्तिभि (for वाजिभि) B3 D5 शूरै; D2 चैव (for सूतै) — b) K3 V1 B (B2 om.) D S (T2 G3 om) पा(V1 B1 M3 प)दातैर्वाजिभिर् (for पत्तिभिश्च तथा) Da1 गजैः; D5 तथा (for गजै) — M4 om 73c–74a — c) K1.3-4 B2 Dn1 D3-4 -शरच्छन्नैर्, V1 -शिरश्छिन्नैर्; B1-4-5 D2-6-7 S (M4 om) शरैश्छि(G1 M3 °श्छ)न्नैर् — d) B1-4-5 D2-4-7 आच्छन्ना; B3 व्यास्तीर्णा; D2.5 T2 आकीर्णा

74 M4 om 74a (cf v. l. 73) — a) Dn1 तत्स्तंभितम्; D5 तस्तिमितम्; T G M2-4 संस्तंभितम्; M1 संस्तम्भम् (sic) (for ततस्तम्भितम्) B3 तत स्तिमितमाति ष्ठद् Co cites स्तिमितं — b) B2-4 D2-4-7 S -भयार्दितं (M1 °त) (for बला°) — c) K4 दुर्योधनं B3 D1 सर्वं (for राजन्) — d) S कृतं रणे (for कृतव्रणम्)

75 a) D5 निश्चेष्टे K3-4 V1 B1-3-4 D2.4-6-8 T2-3 G1-3 M तुमु(K3 D5 °म)ल, B5 Da1 D1-8 तद्बलं; Dn1 T1 G2 तु बलं T1-3 G भीम (for दीनं) — b) D2-6 महाहवे; S रणाजिरे (for महारणे) — c) Ś1 K3 B1-4 D2-4-7 S प्रसन्न(D2 °भिन्न, T1-3 G3 °सन्न)सलिले M4 लोके (for काले) — d) Dn1 नृप — After 75, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-3-5-7 ins

517* तद्वत्तव बलं तद्वै निश्चलं समवस्थितम् ।

[B5 सर्वं (for तद्वै) B2 निश्चरं, B4 निश्चेष्ट]

76 a) K3 मन्युवीर्यं, D5 (marg as in text) मदवीर्य-, G1 मन्युर्वीर्यं — b) V1 B Dn1 D1-7 T2.3 G M दर्पात्, Dn1 D1 मंद (for बलात्) V1 B2.3 Da1 D2-4-7 T2-3 G प्रत्यवरोपितं; D2 सौयंव° (sic), Co पर्यव° (as in text) K3 दर्पान्वयं च रोपितं; T1 दर्पमात्पर्यवीरितं — c) V1 B Da1 Dn1 D1 2-7 T1-3 G1 M निश्चयं, D2 निश्चयः; T2 G2-3 निःशब्दं (for इषुभिस्) B1 T2 तथा; D2 सह (for तदा). — After 76cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-4-7 S ins:

518* तद्बलं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[V1 Da1 D1-3 S हे बले; B1 तद्बले, Dn1 हे हैने T1 G2 भारतश्रेष्ठ. V1 Da1 D1-3 S वध्यमाने; B2 Dn1 वध्यमाने T2 परस्परे]

— e) V1 B1 Da1 Dn1 D1-2 S रुधिरौघ(T2 G °रोघ) परिक्लिन्ने; D2 °परिच्छन्नं — f) V1 B1 Da1 Dn1 D1.3 S रुधिरार्द्रं बभूवतु- — After 76, Ś K B (except B1) D2-4-7-8 M1 ins.

519* जगाम भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[Ś1 K2.3 D2 व(K3 द)ध्यमानं]

77 a) T G [ऽ]ब्रवीत् (for रणे) T1 भग्न; T2 कर्णं (for क्रुद्ध) — b) S सृञ्जयानाम् (for पाण्डवा°) — c) S कुरूणां च (for कुरूंश्चापि) — d) K1-3 बहु शोभत. V1 B1 Da1 D1 2-5-7 द्रावयतो विरेज(Da1 D1-3 °रेजे)तु, S त्रिगर्ता(G1-3 सदासा)नां धनंजय — After 77, S ins. an addl. colophon [*Adhy. name* M1 भीमकौरवयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) T1.3 G 55, T2 M 54]

78 b) Dn1 लोमहर्षणे (for ऽद्भुतदर्शने) — c) D2 प्रधनामध्ये — d) Some MSS संसप्तकगणान्

79 c) T2 प्रभिन्नं B2 वै (for हि) — d) B4-5 D1 जनार्दनं; S मया सह

एते धावन्ति सगणाः संशप्तकमहारथाः ।
अपारयन्तो मद्बाणान्सिंहशब्दान्मृगा इव ॥ ८०
दीर्यते च महत्सैन्यं सृञ्जयानां महारणे ।
हस्तिकक्ष्यो ह्यसौ कृष्ण केतुः कर्णस्य धीमतः ।
दृश्यते राजसैन्यस्य मध्ये विचरतो मुहुः ॥ ८१
न च कर्णं रणे शक्ता जेतुमन्ये महारथाः ।
जानीते हि भवान्कर्णं वीर्यवन्तं पराक्रमे ॥ ८२
तत्र याहि यतः कर्णो द्रावयत्येष नो बलम् ॥ ८३
वर्जयित्वा रणे याहि सूतपुत्रं महारथम् ।
श्रमो मा बाधते कृष्ण यथा वा तव रोचते ॥ ८४
एतच्छ्रुत्वा महाराज गोविन्दः प्रहसन्निव ।
अब्रवीदर्जुनं तूर्णं कौरवाञ्जहि पाण्डव ॥ ८५
ततस्तव महत्सैन्यं गोविन्दप्रेरिता हयाः ।
हंसवर्णाः प्रविविशुर्वहन्तः कृष्णपाण्डवौ ॥ ८६
केशवप्रहितैरश्वैः श्वेतैः काञ्चनभूषणैः ।
प्रविशद्भिस्तव बलं चतुर्दिशमभिद्यत ॥ ८७
तौ विदार्य महासेनां प्रविष्टौ केशवार्जुनौ ।
क्रुद्धौ संरम्भरक्ताक्षौ व्यभ्राजेतां महाद्युती ॥ ८८ C 8 2784 B. 8 56 93 K 8 51 94

---

80 a) B (except B5) D2–4 7 द्रवति (for धावन्ति) — b) Some MSS ससप्तक- T2 सशप्तकगणा रथा — After 80ab, T G ins

520* दुर्जया ह्येव समरे देवैरपि सवासवैः ।

— c) Ś K2 4 Dn1 D2.6 M1 अवारयतो, K1 अवधयंतो (sic), G2 असार°; M2–4 अधार° (for अपार°) — d) K3 B (except B5) D2–4 7 M सिंहशब्द; D8 °नादान् (for °शब्दान्) V1 गजा इव, Dn1 D8 यथा मृगा॰ — After 80, T G ins

521* कुरवश्चापि धावन्ति भीमसेनभयार्दिता ।
[T2.3 G3 [अ]भि- (for [अ]पि)]

81 a) D5 [ऽ]थ (for च) — c) K2 हस्त्यकक्ष्यो, K3 V1 B3 5 D2 6 8 ह(D6 अ)स्तिकक्षो; B1 2 4 Dn1 Dn1 D1 3–5 7 °कक्षा, T1 M1 °कक्ष्या (for °कक्ष्यो) K4 कृष्ण; Da1 D3 कर्ण, D1 वार्ष्णं, D2 केतु — d) D3 पक्ष्म (for केतु) D6 दीप्तिमान् (for धीमत) — f) G1 विचरितो D3 4.7 मुदा (for मुहु)

82 a) K3 M2–4 हि, T2 तु (for च) B2 जेतुं, Dn1 शक्त्या; D8 शक्तो (for शक्ता) — b) D2 S एते (for अन्ये) B2 शक्ताश्चान्यमहारथा॰ — After 82ab, T G ins.

522* दुर्जया ह्येष समरे देवदानवराक्षसैः ।

— c) Dn1 जानाति D2 जानीतेथ हि मा कर्णो — d) B1 Dn1 पराक्रमं, Cc °क्रमे (as in text)

83 a) G3 कृष्ण (for कर्णो) — b) G2 वारयत्येष (for द्रावयत्येष) B2 मे बलं; B3 मद्बलं

84 a) K3 तर्जयन्वै; B4 वर्जयन्वा, Dn1 तर्जयश्च; D6 त्वरयित्वा; Cc वर्जे° (as in text) D8 त्वरयन्वै रथे याहि; S (except M2 4) त्रिगर्तान्वर्जयन्याहि — b) D8 महाबलं (for °रथम्) — c) K3 मनो मां; V1 Da1 D1 5 श्रमो मे; Dn1 अतो मा, D8 श्रमो मा, Bom ed एतन्मे (for श्रमो मा) K4 [ऽ]त्ययं (for कृष्ण) K1 श्रमो मा भीयतेत्ययं; B1.2 4 5 D3 4.7 एष (B3 °व) मे रोचते कृष्ण, B3 श्रमो वा राघवे कृष्ण, D5 S वासुदेव महाबाहो — d) D6 S च (for वा)

85 a) K3 B D S वचस्तस्य (for महाराज) — d) V1 S (except T3 G3) याहि (for जहि) D1 पाडवान्; S भारत.

86 Before 86, T3 G ins संजय — a) Ś K1.2 4 D2 6 तत्र (for तव) K3 V1 B D3 4.7 8 महासैन्यं — b) B5 Da1 D1.5 T2 3 G M गोविंदप्रेषिता T1 गोविंद प्रेरितामह (sic) — c) S [प्र]विशस्तूर्णं (for प्रविविशुर्) — d) D2 6 कृष्णमाधवौ; S [ऽ]र्जुनमाहवे

87 a) K3 B1 3 4 Dn1 D2–4 7 8 T2 केशवप्रेरितैर्, V1 B2 5 Da1 D1.5 6 T1.3 G M °प्रेषितैर् (for °प्रहितैर्) T1 अन्यैः (for अश्वै) — b) T2 शस्त्रै (for श्वेतै) K3 B2 काचनभूषितै, V1 कनकभूषणै S (except T2) तै कांचनविभूषितै — c) K3 S (except G1) प्रा(K3 प्रा)विशद्भिस्त- G1 2 बलं तूर्णं (for तव बलं) — d) T1 3 G M व्य(G1 ड)दीर्यत, T2 अकीर्यत (for अभिद्यत) D2 शतधा प्रतिभज्यते — After 87, N ins.

523* मेघस्तनितनिर्ह्रादः स रथो वानरध्वजः ।
चलत्पताकस्तां सेनां विमानं द्यामिवाविशत् ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 मेघस्तनितनिर्घोष° (for the prior half) D1 सारथ्ये (for स रथो) — (L.2) D2 विमानमिव चाम्बरे (for the posterior half)]

88 a) K4 विचार्य (for विदार्य) Ś2 महासेन; V1 °स्मानौ; T1 G1.2 °सैन्यं D2 6 सेन तौ प्रविदार्याजौ — c) V1 Dn1 संरब्ध(Dn1 °रभ)ताम्राक्षौ, D2 संरंभकाक्षौ च (for °रक्ताक्षौ) — d) K3 B (except B5) D3 6 7 वि(D3 व्या)भ्राजेता K2 महाद्युते; T1 °द्युधि

युद्धशौण्डौ समाहूतावरिभिस्तौ रणाध्वरम् ।
यज्वभिर्विधिनाहूतौ मखे देवाविवाश्विनौ ॥ ८९
क्रुद्धौ तौ तु नरव्याघ्रौ वेगवन्तौ बभूवतुः ।
तलशब्देन रुषितौ यथा नागौ महाहवे ॥ ९०
विगाहन्स रथानीकमश्वसंघांश्च फल्गुनः ।
व्यचरत्पृतनामध्ये पाशहस्त इवान्तकः ॥ ९१
तं दृष्ट्वा युधि विक्रान्तं सेनायां तव भारत ।
संशप्तकगणान्भूयः पुत्रस्ते समचोदयत् ॥ ९२
ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः ।
चतुर्दशसहस्रैश्च तुरगाणां महाहवे ॥ ९३
द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां पदातीनां च धन्विनाम् ।
शूराणां नामलब्धानां विदितानां समन्ततः ।
अभ्यवर्तन्त तौ वीरौ छादयन्तो महारथाः ॥ ९४
स छाद्यमानः समरे शरैः परबलार्दनः ।
दर्शयन्रौद्रमात्मानं पाशहस्त इवान्तकः ।
निघ्नन्संशप्तकान्पार्थः प्रेक्षणीयतरोऽभवत् ॥ ९५
ततो विद्युत्प्रभैर्बाणैः कार्तस्वरविभूषितैः ।
निरन्तरमिवाकाशमासीन्नुन्नैः किरीटिना ॥ ९६
किरीटिभुजनिर्मुक्तैः संपतद्भिर्महाशरैः ।
समाच्छन्नं बभौ सर्वं काद्रवेयैरिव प्रभो ॥ ९७
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्राञ्शरान्संनतपर्वणः ।

89 K4 transp 89 and 90 — a) K3 युधि शौरे, Da1 D1 5 M1 युद्धशौंडे, G1 2 °शौंडा (G2 °ड°) M1 सदाहूताव् — b) K3 V1 B D S आगतौ तौ (B2 च, D3 हि) (for अरिभिस्तौ) K3 रणध्वज, B2 समराध्वरं (hypermetric), B5 बलाध्वर, T1 रणाध्वरे — c) K3 यज्ञभिर्, Da1 D1 5 यजुर्भिर्, Dn1 M2 यज्विभिर् — d) T2 मुनि°, T3 G M मख (for मखे). B2 यथा देवाश्विनावुभौ — After 89, S ins

524* क्रोधताम्रेक्षणौ शूरौ शुशुभाते महाबलौ ।
मदोत्कटौ यथा नागौ दृप्तिसंचारचारिणौ ।
[(L 1) T3 G वीरौ (for शूरौ)]

90 K4 transp 89 and 90 — a) Ś2 K1 4 transp. क्रुद्धौ and तौ S महात्मानौ (T1 °वीरौ) (for नरव्याघ्रौ) — b) Bom ed योगवतौ (for वेगवन्तौ) — c) K2 4 Dn1 य(Dn1 ज)लशब्देन, Ca तल° (as in text) — d) V1 B1 3-5 Da1 D1 3-7 महावने, B2 °रणे (for °हवे) S महानागाविवोत्कटौ

91 a) K3 V1 B1 3-5 D T1 3 G M विगाह्य तु (V1 तद्); T2 प्रविश्य तु (for विगाहन्स) B2 विगाह्य तुरगानीकम् — b) B2 Da1 Dn1 T1 अश्वसघा(B2 °हां)श्च Some MSS फाल्गुन — c) M2 विचरन्

92 G1 reads 92a–95d twice — b) T2 युधि (for तव) M मारिष (for भारत) — c) Some MSS समसप्तकगणान् — d) K3 मधुसूदन, V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T1 2 G1,2 M स(D6 य)मचूचुदत्, D2 8 °नूनुदत्; T3 G3 समचूचुदत् (for समचोदयत्).

93 a) Dn1 S (except M1) रथसहस्रे द्वे (for °सहस्रेण) — b) V1 त्रिभि शरैः, S शतत्रय — c) K3 V1 B Dn1 D2 4,6-8 तु (for च) S चतुर्दशसहस्राणि. — d) S वाजिनां च K3 महारणे, D2 8 च भारत

94 a) D2 शतसहस्राणा S पूर्णे(G1 °र्णै) शतसहस्रे द्वे — c) Ś2 K1,2 4 नादलु(K2 °ल)ब्धानां, V1 B Da1 D1,3-5 7 लब्धलक्षाणा (for नामलब्धाना) S राजन्पुरुपवीराणां — d) V1 विचित्राणा, T1 2 M विततानां; T3 G कौरवाणा, Co विदिताना (as in text) Da1 D1,5 संनद्धाना तरस्विना — After 94cd, G ins

525* दुर्योधनेन ते सार्धं जातवेगा समन्तत ।

— T3 om 94ef. — e) Ś K1 2 अभ्य(K1 °भि)वर्तत. K2 संवीरौ, V1 B3-5 Da1 D1 3-7 S (T3 om) कौंतेयं, B2 ते वीरा — f) D1 वर्दंतस्तौ (for छादयन्तो) Ś K D3 छादयंतौ महारथान् — After 94, K4 V1 B Da1 D1 3-5 7 ins

526* शरवर्षैर्महाराज सर्वत पाण्डुनन्दनम् ।
[B5 चमूमध्ये (for शरवर्षैर्) K4 पांडुनदन°]

95 a) Dn1 D1 T3 G2 3 M संछाद्यमान — b) S (except T1 M1) परैः (for शरैः) B5 संनतपर्वभि, Da1 परबलार्दन, T2 °बलार्दितं, M °बलांतकृत् — d) V1 पाशहस्तम्, Dn1 चापहस्तम् D6 पाशहस्तमिवांतकं — e) Some MSS संसप्तकान् — f) V1 प्रेक्षणीयतमो, D2 °णीयं ततो

96 b) Ś K1 2 4 -विभूषणै (for -विभूषितैः) — c) G2 सतारकम् (for निरन्तरम्) — d) K3 B Da1 D1-5 7 8 T2 M1 छन्न, V1 D6 अस्त्रै, T3 G नून (for नुन्नैः). Da1 D6 किरीटिन

97 a) K2 S किरीटिचाप(K2 °निज)निर्मुक्तै — b) T2 समंतत (for महाशरैः) — c) T2 शरैश्छन्नं (for समाच्छन्नं) Da1 D1 5 रणे (for बभौ) D6 सैन्यं; S (except G1) व्योम (for सर्वं) — d) T1 द्रुत (for प्रभो).

98 a) D6 सुवर्णाग्रान्; S शरान्घोरान् (for प्रसन्नाग्रान्).

अदर्शयदमेयात्मा दिक्षु सर्वासु पाण्डवः ॥ ९८
हत्वा दश सहस्राणि पार्थिवानां महारथः ।
संशप्तकानां कौन्तेयः प्रपक्षं त्वरितोऽभ्ययात् ॥ ९९
प्रपक्षं स समासाद्य पार्थः काम्बोजरक्षितम् ।
प्रममाथ बलाद्बाणैर्दानवानिव वासवः ॥ १००
प्रचिच्छेदाशु भल्लैश्च द्विषतामाततायिनाम् ।
शस्त्रपाणींस्तथा बाहूंस्तथापि च शिरांस्युत ॥ १०१
अङ्गाङ्गावयवैश्छिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्क्षितौ ।
विष्वग्वाताभिसंभग्ना बहुशाखा इव द्रुमाः ॥ १०२
हस्त्यश्वरथपत्तीनां व्राताञ्जिघ्नन्तमर्जुनम् ।
सुदक्षिणादवरजः शरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १०३
अस्यास्यतोऽर्धचन्द्राभ्यां स बाहू परिघोपमौ ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्रं च क्षुरेणाभ्यहनच्छिरः ॥ १०४
स पपात ततो वाहात्स्वलोहितपरिस्रवः । C 8. 2803 B 8 58 112 K 8 51 114

— [b]) D2 शराणां नतपर्वणा, S प्रसह्याद्य(T1 °न्कृ)तपर्वण — [c]) K3 V1 B (except B5) Da1 D1-4 7 अवासृजद् (for अदर्शयद्) — After 98, N T G ins

527* मही वियद्दिशः सर्वा समुद्रा गिरयोऽपि वा ।
स्फुटन्तीति जना जज्ञुः पार्थस्य तलनिस्वनात् ।

[G1 lacuna for line 1 — (L. 1) D3 T3 G2 3 वियद्दिव (G2 °व), T1 दश दिश, T3 विदीर्यंते (for वियद्दिश) Ś K1.2 4 T G3 किं नु, K3 D5 किं तु, D2 3 त्व तु (for सर्वा) B3 Da1 D1 3 च (for वा) Ś K1 2 4 D5 T2 समुद्राः सह(T2 °द्राश्च स)पर्वता ; K3 V1 B5 Dn1 D2 3 T1 3 G2 3 ससमुद्राः स(D3 °द्राश्च)पर्वता (for the posterior half) — (L 2) Ś K1 2 4 स्फुरंति, T G2.3 फलति; Ca.c स्फुटन्ति (as above) K3 V1 जना ज(V1 °नैर्ज)ह्रे, Dn1 जगज्ज्ञे, D1 जना जहु, D2 3 सनाजज्ञे, D3 जनोऽमासीव, T3 जना विस्मु- B3 स्फोटयतीव संजज्ञे (for the prior half) B1 3 Dn1 D1 2 3 8 तलनिस्वन , D3 6 T G °निस्वनै , D4 °निस्वनात्]

99 [a]) T3 शत- (for दश) — [b]) B3 Da1 Dn1 D1 5 S क्षत्रियाणां (for पार्थिवाना) K4 S महारथान्, B2 °बल — [c]) Some MSS ससप्तकाना — [d]) Ś1 2 (sup lin as in text) K1 2 4 विमर्द, K3 B3 Dn1 D2-4 8 G1 प्रत्यक्षं; T1 प्रवक्ष (for प्रपक्ष) K3 [ऽ]न्वयात्, S (except G1) ययौ (for ऽभ्ययात्)

100 [a]) K4 B2 Dn1 D2.7 (before corr) 8 प्रत्यक्ष; T1 प्रवक्षं (for प्रपक्षं) B3 प्रपक्षण (for प्रपक्ष स) V1 B1 2 4.5 D2.4 7 च; Da1 D1 5 स्व, D3 तु; S तं (for स) — [b]) Some MSS काम्भोज°. — [c]) Da1 D1 5 बलाद्द्रोणिर्, S बलं (G2 रथ) भल्लैर् (for बलाद्बाणैर्) — [d]) M1 वासवं; M2-4 कौशिक..

101 B2 om. 101–102 — [a]) T2 [अ]य (for [आ]शु). K4 V1 B1 3.4 D3.4 7 भल्लेन — K4 om 101[c]–102[b] — [c]) Ś1 V1 B2.5 D3 T3 G3 M1 शस्त्रं पाणींस्; K3 B1 4 Da1 D1 3-7 G1 श(Da1 D1.5 अ)स्त्रपाणिं K3 B1 3 4 D3 4.7 बाहुं — [d]) B4 तथा जंघा; D5 असूनपि; S (G1 damaged) तथैव च (for तथापि च) K3 B5 D2 6 T2 च (for [उ]त)

102 B2 om 102, K4 om 102[ab] (cf v l 101) — [a]) M अंगागावयवाश्छिन्ना — [b]) D2 [ऽ]त्रसन्; T2 G1 [ऽ]पतद्, M1 [ऽ]परान् (for ऽपतन्) B1.3.4 D1 4 7 S भुवि (for क्षितौ) — [c]) V1 B5 Dn1 विष्वग्वाताभिसंरुग्णा, B3 °संभुग्ना, Da1 D1 5 °ग्वाताहता रुग्णा, D5 °ग्वाताभिसंविग्ना, G2 M1 °सपन्ना — [d]) K4 बहुशाला — After 102, M2-4 ins

528* काम्बोजस्तु तत क्रुद्धो दृष्ट्वा पार्थं महारथम् ।

103 [b]) B1 व्राता निघ्नतु मर्दनं (sic) — After 103[ab], M2-4 ins

529* अचोदयत यन्तारमर्जुनायैव मां वह ।
ततस्तु रथिना श्रेष्ठ बहुदक्षिणमाहवे ।
अर्जुनस्य रथ क्षिप्र प्रापयामास सारथि ।
ततोऽर्जुन त्रिभिर्बाणैर्विद्ध्वा भारसहैर्युधि ।
केशवं नवभी राजन्याद्धोरुरसि चार्पयत् । [5]
तत क्रुद्धो महाराज पाण्डव परवीरहा ।

— M4 om. (hapl.) 103[c]–105[d]. — [c]) B3 M2 3 अवरजं — B3 om. (hapl.) 103[d]–106[a] — [d]) T2 शरवृष्टिम्; G3 शरवृष्ट्या D5 [अ]भ्यवीवृषन्, T1.3 G2 ह्य(T3 [अ])-वीवृषद् (for [अ]भ्यवी°) M2 3 भल्लेन प्राहिणोत्क्षयात्

104 B3 M4 om. 104 (cf v l 103) M2 3 om 104–105 — [a]) K3 V1 B (B3 om) D T G M1 तस्य — [b]) D5 सुबाहु- B1.2 4 Da1 D1.3–5 7 बाहू परिघसनिभौ — [d]) K3 D2-4 7 8 [अ]स्यहरच्, B1 4 Dn1 T G2 3 [अ]प(B4 Dn1 °पा)हरच्; G1 [अ]पहृतं B2 क्षुरप्रेणाहरच्छिर

105 B3 M2-4 om. 105 (cf v l 103, 104) — [a]) T G M1 तत् (for स) Ś1 तं स पापात (sic) V1 B2 Dn1 हतो; T3 G3 तदा, M1 शिरो (for ततो). D5 रथोदार (for ततो वाहात्) V1 T G M1 वेगात् (for वाहात्) — [b]) Ś1 K4 B1 2 5 Da1 D1–5 7 सुलोहित; K1 D5 T2 सलोहित- T G2 3 M1 -परिप्लुतं — [c]) B

मनःशिलागिरेः शृङ्गं वज्रेणेवावदारितम् ॥ १०५
सुदक्षिणादवरजं काम्बोजं ददृशुर्हतम् ।
प्रांशुं कमलपत्राक्षमत्यर्थं प्रियदर्शनम् ।
काञ्चनस्तम्भसंकाशं भिन्नं हेमगिरिं यथा ॥ १०६
ततोऽभवत्पुनर्युद्धं घोरमद्भुतदर्शनम् ।
नानावस्थाश्च योधानां बभूवुस्तत्र युध्यताम् ॥ १०७
एतेष्वावर्जितैरश्वैः काम्बोजैर्यवनैः शकैः ।
शोणितार्क्तैस्तदा रक्तं सर्वमासीद्विशां पते ॥ १०८
रथै रथाश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
अन्योन्येन महाराज कृतो घोरो जनक्षयः ॥ १०९
तस्मिन्प्रपक्षे पक्षे च वध्यमाने महात्मना ।
अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितो द्रौणिराययौ ॥ ११०
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

मान शिलं गिरे, T2 M1 धा(M1 दा)र्यमाणं गिरे — d) D8 वलौघेण, T2 G3 वज्रेणैव V1 D6 8 T G M1 विदारितं

106 B8 om. 106a (cf v. l 103) — a) T1 सदक्षिणाद् — b) Some MSS काम्बोजं, G3 कांबोजान् T1 हृतं (for हतम्) — K3 om 106cd — c) Ś2 K4 T2 प्रांशु-, B1 प्राशु S (except T1) क(T2 -को)मलगर्भाभम् (for °पत्राक्षम्) D2 6 पद्मपत्रायताक्षस्त्वं (D6 °क्षं तं) — d) Ś2 K1 4 B5 D8 अत्यर्थं-; D6 अत्यंत- (for अत्यथ) D2 अत्यंतप्रियवादिन — e) B (except B5) D8 4 7 -सदृशं (for -संकाश) — f) D1 भिन्न- (for भिन्न)

107 a) G3 भवान् (for ऽभवत्) — b) K3 V1 B D S (G1 damaged) अत्यर्थं(B2 °त्यत)मद्भुतं (for अद्भुतदर्शनम्) — c) M2-4 यौधाना

108 a) V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 M एकेषु, B1 एकैश्च, T1 पार्थेन, T2 पार्थेषु, G1 वातेषु (for एतेषु) V1 B2 4 5 Dn1 D2-4 7 S निहतैर् Ca एकेष्वेवार्जितैर् T8 G चैव (for अश्वै) K3 एकैश्चावर्जितारश्वै (sic), B8 एके आवर्जितैरश्वै; D6 अश्वचारैश्च विविधै, D8 अश्ववारैश्च वीरैश्च — K3 om. 108b-130a — b) Some MSS कांभोजैर् Ś2 V1 D4 जवनैर् Ś K1 2 4 शरै (for शकै) — c) K1 D2 शोणितार्थैं(D2 °र्भ्रै)स् Ś K1 2 सेंदा; B5 T1 तथा (for तदा) D8 M2-4 सर्वं, T1 युक्तं T2 सक्त (for रक्तं) — d) B4 आसीत्सर्वं (by transp), D8 M2-4 रक्तमासीद्-

109 K3 om 109 (cf v l 108) — a) B8 नरैर् (for रथै) Ś2 K1 4 अश्वाश्वसूतैश्च, V1 B D T1 8 G (G1 damaged) M हताश्व° (for रथाश्व°) T2 रथैर्हतबलैः सूतैर् — c) K2 [आ]हतारोहैर् — e) Dn1 अन्योन्य च; T1 अर्जुनेन — f) D2 कृतो घोर- T2 विनाश पृथिवीक्षितां — After 109, T2 8 G1, 8 read line 6 of 531* for the first time

110 K3 om. 110 (cf. v. l. 108) — a) K4 V1 B8. 6 Da1 Dn1 D1 5 6 8 transp प्रपक्षे and पक्षे T1 तस्मिन्सैन्ये सुबलिना — b) T1 मध्यमाने (for वध्य°). B (except B5) Da1 D1 8-5 7 निहते सव्यसाचिना — d) K1, 2 4 त्वरित V1 B D S अभ्ययाद् (for आययौ)

111 K3 om 111 (cf v. l 108) — a) Ś K1, 2 4 B5 विधुन्वान, S विधून्वानो Ś K1 2 B5 D6 महाचाप- — c) D8 आददानं — d) T1 भास्कर. — After 111, Ś K1 2 4 V1 B D ins

530* क्रोधामर्षविवृत्तास्यो लोहिताक्षो बभौ बली ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धो मृत्यु किंकरदण्डभृत् ।
तत प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि संघश ।
तैर्विसृष्टैर्महाराज व्यद्रवत्पाण्डवी चमू ।
स दृष्ट्वैव तु दाशार्ह स्यन्दनस्थं विशां पते । [5]
पुन प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ।

[D2 om. lines 1 and 2 — (L 1) V1 Dn1 -विवृत्ताक्षो Ś K1 2 4 D6 8 क्रोधरक्तेक्षण क्रुद्धो (D6 वीरो), Da1 D1 5 कोपामर्षविवृत्ताक्षो (for the prior half) Ca cites क्रोधामर्ष° (as above) — (L. 2) V1 B4 5 Dn2 D4 8 किंकरदंडवान् (B4 °धृक्, B5 D4 °वत्), D6 भवति भारत, Ca किंकरदण्डभृत् (as above). — (L 3) D6 प्रसृजद् K4 संयश, B2 D1, 6 8 मारिष, B5 सर्वश (for संघश) — B3 om. lines 4–6 — (L 4) D1, 6 पतद्भिर् (for विसृष्टैर्); Ś2 व्यवसत्, K4 व्यधमत् (for व्यद्रवत्) Ś2 K1 4 पाडवी (K1 °वी) चमू, D2 पांडवी चमु — (L. 5) D6 त (for स) Ś K1 2 4 transp दृष्ट्वैव and तु Dn1 स्यदनस्थो]

On the other hand, S ins after 111

531* तयोरासीन्महद्युद्धं धर्मभ्रात्रोरनैष्ठिकम् ।
विसिष्मापयिषोर्लोक यशश्चोत्तममिच्छतो ।
सशसकास्तु कौन्तेय कुरूंश्चापि वृकोदर ।
सूतपुत्रस्तु पाञ्चालान्भूयोऽघ्नंस्त्वरिता शरै ।
एवमेष महाराज विनाश पृथिवीक्षिताम् । [5]
आसीत्क्रुद्धेऽर्जुने कर्णे भीमसेने च दारुणे ।

[(L 1) T2 G3 राजन्, G2 चासीन् T1 क्रुद्धयोरतिदारुण (for the prior half) — (L 2) T2 M विसापयिषतोर्, G1 विसिष्मापयिपुर् — (L. 3) T1 G2 च (for तु). — (L 4) T1 G3 च (for तु). T2 M1 श्रयो (for भूयो)

आददानः शरान्घोरान्स्वरश्मीनिव भास्करः ॥ १११
तैः पतद्भिर्महाराज द्रौणिमुक्तैः समन्ततः ।
संछादितौ रथस्थौ तावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ ११२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्भारद्वाजः प्रतापवान् ।
निश्चेष्टौ तावुभौ चक्रे युद्धे माधवपाण्डवौ ॥ ११३
हाहाकृतमभूत्सर्वं जङ्गमं स्थावरं तथा ।
चराचरस्य गोप्तारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः ॥ ११४
सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुर्वै समन्ततः ।
चिन्तयन्तो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीत्यह ॥ ११५
न मया तादृशो राजन्दृष्टपूर्वः पराक्रमः ।
संजज्ञे यादृशो द्रौणेः कृष्णौ संछादयिष्यतः ॥ ११६
द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे ।
अश्रौषं बहुशो राजन्सिंहस्य नदतो यथा ॥ ११७
ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः ।
विद्युदम्बुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् ॥ ११८
स तथा क्षिप्रकारी च दृढहस्तश्च पाण्डवः । C 8. 2821 B. 8. 56. 130 K 8. 52. 44

— T1 M2-4 repeat line 5, after 534* — (L 5) T1 (both times) 3 G2 3 तस्मिन्युद्धे, G1 एवमेव — T2 3 G1 3 read line 6 for the first time after st 109. — (L 6) T1.3 (second time) G2 3 (second time) महाबले, T3 (first time) च दारुण]

T2 3 G2 3 M1 cont

532* युद्ध घोर तथा स्वामीन्निधामूते चमूमुखे।

[T3 G2 ततश्चासीद् (for तथा स्वा°) G3 युद्ध घोरतर चासीद् (for the prior half)]

— After the above, S ins an addl colophon [*Adhy name* G1 काम्बोजवध — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M1 56, T2 M2-4 55], which is followed by 8 12 1–32

112 K3 om 112 (cf v l 108) G1 om 112–128 D1 om 112a T G3 (om 112–113) 3 M read 8 40 112–124 after 8 12 32 — a) D3 निपतद्भिर् M2-4 महावेगैर् (for °राज) — d) D2 तावुभौ कृष्णपाण्डवौ

113 K3 G1 3 om 113 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf. v l. 112 — b) B (except B5) D2 4 6 7 अश्वत्थामा (for भारद्वाज) Dn1 भारद्वाजात्मजात्मज, D5 °त्मज प्रभु.. — c) M1 च मृशं (for तावुभौ) K1 D6 7 युद्धे (for चक्रे) — d) K4 चक्रे; D6 7 कृत्वा, T G3 M रणे (for युद्धे)

114 K3 G1 om 114 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf v l 112 — a) B1 D1 5 6 हाहाभूतम्, G2 M1 °कारम् (for °कृतम्) — b) B Dn1 D2 4.6 7 T1 M transp जङ्गम and स्थावर Ca cites स्थावरजगम Dn1 D3 तदा — d) M1 दृष्टौ K4 संछाद्य तौ; M3 °दित B5 (also as in text) D3 रणे (for शरै)

115 K3 G1 om 115 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf v l 112 — a) B2 -संहाश्च; T2 गन्धर्वा (for -संघाश्च) — b) B Da1 D1-5.7 ते (for वै) — c) T G2 3 M अपि स्वस्ति (for चिन्तयन्तो) Ś2 अन्य (sic), K1 अस्य (for अद्य) — d) V1 B1 2 4 D3 4 7 स्वस्त्यपीति च, B2 °पीदित ; B5 Da1 Dn1 D1 5 °पीति ह, D2 3 °पीति हि, D5 स्वस्ति चेति हि, T G2 3 M इति चाब्रुवन् Ca cites स्वस्त्यपि (as in text)

116 K3 G1 om 116 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf. v l 112 — a) Ś1 K2 न स यातो दृशो राजन् — b) K1 4 दृष्टपूर्वो (K4 °र्वं) — c) V1 B D2-4 7 सग्रामे, Dn1 संदृष्टो (for संजज्ञे) K4 द्रौण ; B3 T1 द्रौणि — d) V1 B5 Da1 D1 5 T G2 3 M कृष्णौ छादयतो रणे

117 K3 G1 om 117 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf v l. 112 — a) Da1 D1.5 द्रौणिस् T2 M2-4 च (for तु) T2 शब्दो — b) Dn1 महतां, D6 अमित , T1 3 G2 3 M1 रथाना, T2 M2-4 रथिनां (for अहित-) D3 (before corr) अहितास्त्रासयन्रणे — c) T2 M1 महतो, M2-4 अमितो (for बहुशो) — D2 om (hapl) 117d–120c — d) Dn1 D6 7 निनदो, T1 निनद (for नदतो)

118 K3 D2 G1 om 118 (cf v l. 108, 112, 117) For sequence in T G2 3 M, cf. v l 112 — a) K4 ज्यां G2 धनुषे (for चरतो) — b) T1 3 G2 3 M सव्यं (for सव्य-) — c) V1 अम्भोदमध्यस्था, D6 T G2.3 M अम्भोधरस्थे(T3 G3 °स्थै)व, D3 अवरमध्यस्था (for अम्बुद°) — d) D1 5 भासमाना, T3 G3 भ्राजमानो (for भ्राजमाना) Dn1 D5 T G2 3 M व्यदृश्यत (for [इ]व साभवत्)

119 K3 D2 G1 om. 119 (cf v l. 108, 112, 117) For sequence in T G2 3 M, cf v l. 112 — a) T3 G3 तदा (for तथा) — b) V1 B5 Da1 D1 5 6 लघुहस्तश्च (for दृढ°) — c) V1 B D (D2 om) S (G1 om) प्रमोह (D6 °द) (for संमोहं) — d) Ś K1 2 प्रे(K1 प्रै)क्षता, V1 प्रेक्ष्यते; B1 3–5 D3 4 7 प्रेक्ष्य तं; D6 प्रेक्षत (for प्रैक्षत) Ś1 K2 lacuna

संमोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः ॥ ११९
2 120 44 स विक्रमं हृतं मेने आत्मनः सुमहात्मना ।
तथास्य समरे राजन्वपुरासीत्सुदुर्दृशम् ॥ १२०
द्रौणिपाण्डवयोरेवं वर्तमाने महारणे ।
वर्धमाने च राजेन्द्र द्रोणपुत्रे महाबले ।
हीयमाने च कौन्तेये कृष्णं रोषः समभ्ययात् ॥१२१
स रोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निव चक्षुषा ।
द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फल्गुनं च मुहुर्मुहुः ॥ १२२
ततः क्रुद्धोऽब्रवीत्कृष्णः पार्थं सप्रणयं तदा ।
अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे ।
अतिशेते हि यत्र त्वा द्रोणपुत्रोऽद्य भारत ॥ १२३
कच्चित्ते गाण्डिवं हस्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ।

---

for द्रोणजं B2 प्रेक्ष्य द्रोणात्मज तदा; S (G1 om) प्रेक्षच्चास्ते (T3 G3 °स्त) धनजय.

120 K3 G1 om 120 (cf v l. 108, 112) D2 om 120^{abc} (cf v l 117) For sequence in T G2.3 M, cf v. l. 112 — ^{a}) Ś2 हुतं, V1 B1-4 Da1 D1.5.6 कृत (for हृत) K4 B5 स्वविक्रम हृतं मन्ये (B5 मेने), D3.4.7 S (G1 om) विक्रम च हृ(D3.7 विहृ-; D4 निहृ-, T2 च हृ)त मेने (T1 मन्ये) — M3 om 120^{b}–121^{d} — ^{b}) Ś K1.2.4 B (except B2) Da1 Dn1 D1.5.6.8 T2 M1 ह्या-(B1 स्वा)त्मन Ś K2 सुमहात्मक (sic), K1.4 D6 स्व-(K4 D6 सु)महात्मन; V1 B2 D3.4.7 स (V1 सु-) महायशा; B1.5 स महात्मना; Dn1 D8 सुमहात्मना; S (G1 om) तेन संयुगे — ^{c}) K4 तस्यास्य, V1 T2.3 G2.3 अथास्य, Dn1 तस्यथो (sic) — ^{d}) B1.4 पुनर्; Dn1 पुरा (for वपुर्) Dn1 ह्यासीत्

121 K3 G1 om 121 (cf v l. 108, 112) M3 om 121^{abcd} (cf v l. 120) For sequence in T G2.3 M, cf v l 112 — ^{a}) B3 राजन् (for एव) T G2.3 M (M3 om) द्रौणेस्तत्कुर्वत कर्म — ^{b}) B5 सुदारुणे, Da1 D1.5 महाहवे (for °रणे) T G2.3 M (M3 om) यादृग्रूप पिनाकिन — ^{c}) T3 G3 वर्तमाने (for वर्धमाने) K4 वार्यमानेव, V1 वर्तमाने च (for वर्ध°) T G2.3 M (M3 om.) ततस्तत्र (for च राजेन्द्र) — ^{d}) V1 B5 Da1 D1.5 महारथे, S (G1 M3 om.) विशा पते (for महाबले) — ^{e}) Dn1 कौंतेय — ^{f}) K3 B1.5 D2-4.7 कृष्णे, K4 कृष्णो B (except B5) D3.4.7 T G2.3 M समाविशत् (for समभ्ययात्)

122 K3 G1 om 122 (cf v l. 108, 112) For sequence in T G2.3 M, cf v l. 112. — ^{b}) T3 G2.3 M2-4 दहन्निव च (for निर्दहन्निव). — ^{c}) B3 च पश्यत्; Dn1 D3.6.8 त्वपश्यत्; S (G1 om.) ददर्श — ^{d}) K4 V1 B D फाल्गुनं.

123 K3 G1 om. 123 (cf. v. l. 108, 112) For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112 — ^{a}) D2 T3 G2.3 कृष्णो (for क्रुद्धो) D3 कृष्ण, T3 G2.3 क्रुद्ध (for कृष्ण) V1 B5 ततोऽब्रवीन्महाबाहु — ^{b}) T1.2 G1.2 M वच (for तदा) T3 पार्श्व प्रणय वच Ca cites सप्रणय (as in text) — ^{c}) T G2.3 M अहं (for इदं) D3 वाक्य (sic) (for पार्थ) — ^{d}) V1 B5 T G2.3 M त्वयि (for तव) K4 B1 पश्याम — ^{e}) Da1 D1.5 अभिशेते हि, D6 अभितिष्ठति Ca c cite अतिशेते (as in text). D8 तु (for हि) K4 तत्र (for यत्र) V1 B D त्वां T G2.3 M यत्त्वां विशेषय(G2 °य)त्याजौ — ^{f}) B2 [ऽ]स्य; B3 [ऽ]र्थं, Dn1 हि (for ऽद्य) K4 [ऽ]भ्यमायत; T3 G2.3 [अ]घ मारिष (for ऽद्य भारत). — V1 B1.5 D (except D3) ins after 123 T G2.3 M after 124^{a}

533* कच्चिद्वीर्यं यथापूर्वं भुजयोर्वा बलं तव ।
[D6 कच्चिद् V1 बल तथा (marg °दा), D6 रणे तव, T2 परंतप]
This is followed by 534* in T G2.3 M.

124 K3 G1 om 124 (cf. v l 108, 112) For sequence in T G2.3 M. cf v.l. 112 V1 repeats 124 (with v l) after 534* D2 repeats 124^{a} after line 2 of 534* — ^{a}) Ś2 कैश्चित्ते D3 गाजिव V1 (first time) B5 Dn1 D2.6 हस्तान् V1 (second time) केवलं सत्त्वमात्रेण — V1 (first time) B5 Dn1 D2.6 T G2.3 M om. 124^{bc}. — ^{b}) D4 (by corr) तिष्ठति B2 Da1 D4 चार्जुन — ^{c}) K1.2 कश्चिद् K4 B3 Da1 D1.3-5.7 मुष्टिर्वा न व्यशीर्यत, V1 (first time) मुष्टिं वा तेन शीर्यते; D2 मुष्टिर्बाणो व्यसीर्यत; D6 मुष्टिर्वा तव शीर्यते, T G2.3 M मुष्टिर्वा न विशीर्यते (T3 G2.3 M1 °त) — K4 V1 B (except B3) D (except D3) ins after 124 T G2.3 M after 533*

534* उदीर्यमाण हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ।
गुरुपुत्र इति ह्येनं मानयन्भरतर्षभ ।
उपेक्षां कुरु मा पार्थ नायं काल उपेक्षितुम् ।

[(L 1) Dn1 द्रौणम् B1.4 एव च (for माहवे). — (L 2) M1 गुरुपुत्रम् V1 Dn1 D3 ह्येव, D2 स्वेव (sic) (for ह्येन). K4 Dn1 भरतर्षभ°, T G2.3 M पांडवर्षभ.

कच्चित्कुशलिनौ बाहू कच्चिद्वीर्यं तदेव ते ॥ १२४

एवमुक्तस्तु कृष्णेन क्षिप्त्वा भल्लांश्चतुर्दश ।
त्वरमाणस्त्वराकाले द्रौणेर्धनुरथाच्छिनत् ।
ध्वजं छत्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां तथा ॥ १२५

जत्रुदेशे च सुभृशं वत्सदन्तैरताडयत् ।
स मूर्च्छां परमां गत्वा ध्वजयष्टिं समाश्रितः ॥ १२६

तं विसंज्ञं महाराज किरीटिभयपीडितम् ।
अपोवाह रणात्सूतो रक्षमाणो धनंजयात् ॥ १२७

एतस्मिन्नेव काले तु विजयः शत्रुतापनः ।
न्यवधीत्तावकं सैन्यं शतशोऽथ सहस्रशः ।
पश्यतस्तव पुत्रस्य तस्य वीरस्य भारत ॥ १२८

एवमेष क्षयो वृत्तस्तावकानां परैः सह ।
क्रूरो विशसनो घोरो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ १२९

संशप्तकांश्च कौन्तेयः कुरूंश्चापि वृकोदरः ।
वसुषेणं च पाञ्चालः कृत्स्नेन व्यधमद्रणे ॥ १३० C 8 2637 B 8 56 145 K 8 52 Om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

— (L 3) Da1 D1 5 कुरुषे, T G2 3 M मा कृथा (for कुरु मा) Dn1 उपेक्षित]

— After the above, T1 M2–4 repeat line 5 of 531*

125 K3 G1 om 125 (cf v. l. 108, 112) T1 M2–4 om 125–129 T2 3 G2 3 M1 om 125–130 — b) V1 B D गृह्य (for क्षिप्त्वा) — c) V1 तु सक्रुद्धो, D2 6 तदा पार्थो (for त्वराकाले) — e) Ś1 K1.2 पत्र, Ś2 पुत्रं (sic), B1 चक्र (for छत्रं) Ś2 पताक, V1 B2 D (except D3 8) पताकाग्र — f) V1 Da1 D1 5 खड्ग (for रथ)

126 K3 S om 126 (cf. v l. 108, 112, 125) — d) K4 समवत ; B5 उपाश्रित , D6 समास्थित (for °श्रित)

127 K3 S om 127 (cf v l 108, 112, 125) — a) D6 विह्वल (for विसंज्ञ) D2 महाबाहु (for °राज) — b) V1 B Dn1 D2–4 6–8 शत्रुणा भृशपीडित, Da1 D1 5 पार्थेन भृशताडितं — c) D3 अपोवाहद् V1 (marg as in text) शूरो (for सूतो) — d) D4 (by corr) 8 रक्ष्यमाणो

128 K3 S om. 128 (cf v l 108, 112, 125) — a) V1 B5 D2–4.6 7 च (for तु) — b) D3 (before corr) विजयं — c) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 न्य(B1 3 4 न्य , B5 अ)हनत्, D6 अवधीत् (for न्यव°) — e) B (except B2) Da1 Dn1 D1 3 4 6–8 तस्य वी(B3 शू)रस्य (for तव पुत्रस्य) V1 D5 वीरस्य (for पुत्रस्य) — f) K2 B2 तव धी(B2 वी)रस्य; V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 8 तव पुत्रस्य, D2 वीर्यवंतस्य; D6 संक्षयश्चैव (for तस्य वीरस्य) B5 मारिष (for भारत)

129 K3 S om. 129 (cf. v l. 108, 112, 125) — a) K4 जयो (for क्षयो) — c) Ś K1 2.4 क्रूतो B3 विकाशनो (for विशसनो) D6 क्रूरे विशसने घोरे

130 Cf lines 3 and 4 of 531* K3 T2 3 G2 3 M1 om 130 (of v l 108, 112, 125) — a) Some MSS ससप्तकाश्च; D3 ससप्तकाना M2–4 तु (for च) B5 Da1 D1.5 बीभत्सु (for कौन्तेय) — c) Ś1 K2 वसुषेणस्य, K4 V1 B1 3–5 D वसुषेण(B3 °सेन)ञ्च, B2 सुषेणश्चापि, T1 M2–4 सूतपुत्रस्तु (T1 °ञ्च) Ca cites वसुषेण Ś1 K1.2 पाचा(K1 °च)ला , Ś2 पंचाल ; V1 B D T1 G1 M2–4 पाचालान् — d) Ś K2 कृष्णेन, K1 V1 B D क्षणेन (for कृत्स्नेन) T1 G1 M2–4 भूयोभ्रंस्त्वरिता (G1 °त) शरैः — Ś K1 2 4 V1 B D ins after 130 K3 after 108a

535* वर्तमाने तथा रौद्रे राजन्वीरवरक्षये ।
उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
युधिष्ठिरोऽपि सङ्ग्रामे प्रहारैर्गाढवेदनः ।
क्रोशमात्रमपक्रम्य तस्थौ भरतसत्तम ।

[K3 om line 1 and the prior half of line 2. — (L 2) D2 उच्छ्रितानि (for उत्थि°) D6 ह्यसख्यानि (for [अ]गणेयानि) — (L 3) B2–4 D4 8 संग्रामात् (for °मे) Ś2 प्रहारो Ś K1 2 4 B5 Da1 Dn1 D1.5 जर्जरीकृत (for गाढवेदन) — (L 4) K4 उपाक्रम्य (sic) D2 क्रोशमात्र परिक्रम्य (for the prior half) K4 Da1 Dn1 D1 3–6 भ(K4 मा)रतसत्तम]

Colophon om in S (except G1) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीये (K1 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* B2 पार्थेन द्रौणिपराभव ; Dn1 द्रोणपराजय — *Adhy no* (figures, words, or both) Ś2 40 (as in text), K1 52, B1 G1 56, B4 55, B5 D6 57, Da1 D5 67, D1 51, D4 37

After the colophon, N ins two passages given in App I (No. 14 and No 16)

४१

संजय उवाच ।
त्वरमाणः पुनः कृष्णः पार्थमभ्यवदच्छनैः ।
पश्य कौरव्य राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ १
कर्णं पश्य महारङ्गे ज्वलन्तमिव पावकम् ।
असौ भीमो महेष्वासः संनिवृत्तो रणं प्रति ॥ २
तमेतेऽनु निवर्तन्ते धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
पाञ्चालानां सृञ्जयानां पाण्डवानां च यन्मुखम् ।
निवृत्तैश्च तथा पार्थैर्भग्नं शत्रुबलं महत् ॥ ३
कौरवान्द्रवतो ह्येष कर्णो धारयतेऽर्जुन ।
अन्तकप्रतिमो वेगे शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ४
असौ गच्छति कौरव्य द्रौणिरस्त्रभृतां वरः ।
तमेष प्रद्रुतः संख्ये धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ५
सर्वं व्याचष्ट दुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ।
ततो राजन्प्रादुरासीन्महाघोरो महारणः ॥ ६

41

1 T1 2 G1 2 M om. 1 — a) V1 B D8 4 7 ततः (for पुनः) K2 कृष्ण, Dn1 कृष्णं — b) K8 D2 अभ्यवदन्, V1 B1.3 4 D8 4 7 पार्थमाह शनैरिदं, B2 पार्थमाह हसन्निव. — c) K8 B1 D6 कौरव; B2 3.5 Da1 D1-5.7 पाडव (for कौरव्य) — d) K8 V1 B2 D6 उपया(V1 °जा)तांश्च, D2 आयातांश्चैव (for अपयातांश्च) B1.3-5 Da1 D1 3-5 7 उपया(B1 अपजा-; B5 अपया)तांश्च पार्थिवान्; Dn1 उपयातांश्च कौरवान् (sic)

2 T G1.3 M read 2-5, and G2, 2-7 after 8 16. 4 — a) B2 4 महाबाहु, D2 6 °बाहो (for °रङ्गे) — G2 om. 2cd. — d) T1 2 G1 M परि(G1 प्रति)वृत्तो (for संनि°)

3 For sequence in S, cf v 1. 2 — a) T1 M त इमे; T2 इह ते; G1.3 तमन्ये (for तमेते) Ś1 K8 V1 B1.2 4 D2-4 7 8 विनिवर्तंते; K4 सनि°; B3 प्रति°; B5 Da1 Dn1 D1 5 6 G1 2 [ऽ]प्यनु°, T1 M ते नि°, T2 तु नि° (for ऽनु निवर्तन्ते) — b) D2 6 पुरःसरा (for °पुरोगमा) — c) B1.3 4 D2-4 7 पांचालसृंजयानां च; D6 पांचालानां पांडवानां; S पांचाला संजयाश्चैव — d) T2 कौरवाणां (for पाण्डवानां) Ś K2 4 ये सुख, K8 V1 Dn1 D8 ये मुखा, B Da1 D1-5.7 T1 G1.2 M ये मुख; T2 यद्बलं (for यन्मुखं). D6 संजयानां च ये मुख — N reads 3ef for the first time after 8 16. 4. — e) B4 तु (for च) K8 V1 B1-4 Da1 D1.3-5 7 S पुन; B5 Dn1 D2 6 8 तत. (for तथा) — f) D1 महान् (for महत्)

4 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — a) K1 स्रवतो; Da1 D1 5 G1.3 भ्रमतो, D6 द्रवतान् sic) (for द्रवतो) — b) K4 काले (for कर्णो) K8 D8 [ऽ]प्याह्वयते, B1-4 D3 4 7 रोध°, B5 Dn1 D2 6 T1.2 G1.3 वार° (for धार°) K8 D8 [ऽ]र्जुनं — After 4ab, T2 reads 8 16 5abcd — c) D8 अनंत° for अन्तक°) B युद्धे (for वेगे) — d) K2 Dn1 °पराक्रमै (Dn1 °मे).

5 For sequence in S, cf v 1 2 — a) T1 G1 2 M कौंतेय (for कौरव्य) — b) K8 V1 B (except B1) D (except Dn1 D8) T1 G2 3 M शस्त्रभृता (for अस्त्र°). — c) D8 om तमेष प्रद्रुत K8 B1 4 D1.7 8 एव (for एष). K8 D8 (sup lin as in text) प्रहृत; V1 B D2 4 6 G1 प्रद्रुत (for प्रद्रुत). K1 G2 M1.3 4 सख्ये (for संख्ये) — d) M2-4 महाबल (for °रथ) — After 5, N ins

536* अनुप्रयाति संग्रामे हतान्पश्य च सृञ्जयान्।

[Dn1 D8 अनुप्रयातान् Ś K1 2 4 D6 पश्यति (K4 °सि) (for पश्य च) D1 सृजया मुधि (hypermetric) (for सृञ्जयान्)]

While G1 2 M1 read 8 16 5abcd and T2 repeats 8. 16 7cd after 5

6 For sequence in G2, cf v 1 2 T2 G3 M2-4 om 6ab — a) V1 B2 3 Da1 D1.2 5 सर्वमा(D2 °र्व ख्या)चष्ट; B1 4 D8 4.7 सर्वमाह सु-, B5 Dn1 एव व्याचष्ट; D6 सर्वाण्याचष्ट; M1 इत्याचष्ट सु- (for सर्वं व्याचष्ट) T1 G1.3 इत्येतत्सर्वमाचष्ट, T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो — T G1.3 M read 6c-7d after 119* — cd) D7 ततो राजन्महाघोर प्रादुरासीन्महारण, T1 2 G1 2 M1 °न्महानासीत्संग्रामो रोमहर्षण — After 6, T1.2 G1 3 M read 8 16 6c-7b followed by 119*, while T2 reads 8. 16. 6-7 followed by 119*.

सिंहनादरवाश्चात्र प्रादुरासन्समागमे ।
उभयोः सेनयो राजन्मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

४२

संजय उवाच ।
ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुसृञ्जयाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्था वैकर्तनमुखा वयम् ॥ १
ततः प्रववृते भीमः संग्रामो लोमहर्षणः ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे तुमुले शोणितोदके ।
संशप्तकेषु शूरेषु किंचिच्छिष्टेषु भारत ॥ ३
धृष्टद्युम्नो महाराज सहितः सर्वराजभिः ।
कर्णमेवाभिदुद्राव पाण्डवाश्च महारथाः ॥ ४
आगच्छमानांस्तान्संख्ये प्रहृष्टान्विजयैषिणः ।
दधारैको रणे कर्णो जलौघानिव पर्वतः ॥ ५
तमासाद्य तु ते कर्णं व्यशीर्यन्त महारथाः ।
यथाचलं समासाद्य जलौघाः सर्वतोदिशम् ।
तयोरासीन्महाराज संग्रामो लोमहर्षणः ॥ ६
धृष्टद्युम्नस्तु राधेयं शरेण नतपर्वणा ।
ताडयामास संक्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ७
C 8 2316 B 8 59 8 K 8 57 21

7 For sequence in G2, cf. v l 2 K3 om 7^{ab} (cf v l. 6) — ^{a}) V1 Dn1 M1 °नादरवास् (V1 °वस्) Da1 D1 5 [अ]पि, Dn1 तत्र, D3 4 [ए]व (for [अ]त्र) D2 सिंहनादो महानासीत् — ^{d}) Dn1 निवर्तने — N ins after 7 S (except M1) after 8 42. 57

537* एवमेष क्षयो वृत्त पृथिव्या पृथिवीपते ।
तावकानां परेषां च राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।
[(L 1) D2 पृथिवीपति , D4 °पते]

Colophon. — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 युद्धभूमिवर्णन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 42, K1 43, B1 58, B4 57, B5 D6 59, Da1 69, D1 53

42

1 T1 M2–4 om. 1–2 — ^{b}) T2 अमित K1 Dn1 D4 कुरुसंजया ; B2.3 D2 °पाण्डवा (for °सृञ्जया) — ^{c}) T2 M1 भीमसेन- (for युधिष्ठिर-) — ^{d}) V1 B (except B5) D2.4 7 T2 M1 सूतपुत्र- (for वैकर्तन-)

2 T1 M2–4 om 2 (cf v l. 1) — ^{a}) Dn1 प्रवृत्तो वै (for प्रववृते) T2 भूय , G1 2 M1 युद्ध (for भीम) — ^{b}) D2 संग्रामे Ś1 K2 रोमहर्षण , D2 लोमहर्षणे, T2 राजसत्तम (for लोमहर्षण) G1 2 M1 घोररूपं विशां पते — ^{c}) D8 पाण्डवेयाना (for °वानां च) — ^{d}) T2 G1 2 M1 -विवर्धनं

3 ^{a}) K3 D8 तत्र (for तस्मिन्) — ^{b}) D6 विपुले; G2 संग्रामे (for तुमुले) — ^{c}) Some MSS समसप्तकेषु; K4 संप्राप्तकेषु (for संश°) Ś2 T2 वी(Ś2 वे)रेषु, D6 मूतेषु; T1 [अ]नीकेषु, G1. 2 क्रुद्धेषु (for शूरेषु) — ^{d}) T1. 2 G1 2 M1 शेषेषु (for शिष्टेषु)

4 ^{b}) G1 2 संवृत (for सहित) V1 सह राजभि , D2 सर्वसादिभि ; T1 G1 2 °योधिभि (for °राजभि) — ^{c}) K1 [अ]विद्रुद्राव (sic)

5 ^{a}) B4 6 आगच्छतस्तु (for °मानास्) D2 T2 M दृष्ट्वा; G1 2 सख्ये (for संख्ये) — ^{b}) V1 संबद्धान्, Da1 D1 5 ससृष्टान्, D2 8 G1 2 संहृष्टान्; M समामे (for प्रहृष्टान्) — ^{c}) K3 क्रुद्धो (for कर्णो) — ^{d}) D2 वेलेव मकरालयं

6 Dn1 om 6^{ab} — ^{a}) K3 V1 B D2–4 6–8 S समासाद्य K3 T2 M रणे, B3 5 च ते, D2 तु तं (for तु ते) Da1 D1 5 तं समासाद्य ते कर्णं — ^{b}) K3 व्यशीर्यंते; K4 M1 व्यशीर्यत B5 Da1 D1 5 महारणे (for °रथा) — ^{c}) D2 यथा वेला (for यथाचलं) — ^{d}) K3 V1 B D S वार्यों(K3 B5 Dn1 D2 6 7 T2 3 G2 3 M1 °यौं)घा (for जलौघा) V1 G1 2 सर्वतोदिश — ^{e}) B1 5 Dn1 तेषाम् (for तयोर्) — ^{f}) Some MSS रोमहर्षण., S घोरदर्शन (for लोमहर्षण) — After 6, T G M2–4 ins.

538* प्रयुध्यतोर्महाराज्ञे बलिनोर्विजिगीषतो ।
[T2 युयुत्सतोर्, G2 प्रवृद्धयोर्, M1 प्रयुध्ययोर् (for °तोर्)]

8 22 विजयं तु धनुःश्रेष्ठं विधुन्वानो महारथः ।
पार्षतस्य धनुश्छित्त्वा शरानाशीविषोपमान् ।
ताडयामास संक्रुद्धः पार्षतं नवभिः शरैः ॥ ८
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा तस्य महात्मनः ।
शोणिताक्ता व्यराजन्त शक्रगोपा इवानघ ॥ ९
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महारथः ।
अन्यद्धनुरुपादाय शरांश्चाशीविषोपमान् ।
कर्णं विव्याध सप्तत्या शरैः संनतपर्वभिः ॥ १०
तथैव राजन्कर्णोऽपि पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रोणशत्रुं महेष्वासो विव्याध निशितैः शरैः ॥ ११
तस्य कर्णो महाराज शरं कनकभूषणम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो मृत्युदण्डमिवापरम् ॥ १२
तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशां पते ।
चिच्छेद सप्तधा राजञ्शैनेयः कृतहस्तवत् ॥ १३
दृष्ट्वा विनिहितं बाणं शरैः कर्णो विशां पते ।
सात्यकिं शरवर्षेण समन्तात्पर्यवारयत् ॥ १४
विव्याध चैनं समरे नाराचैस्तत्र सप्तभिः ।
तं प्रत्यविध्यच्छैनेयः शरैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
ततो युद्धमतीवासीच्चक्षुःश्रोत्रभयावहम् ।
राजन्घोरं च चित्रं च प्रेक्षणीयं समन्ततः ॥ १६

7 M1 om 7^{a}–8^{b} — ^{b}) Ś1 K3 V1 B Dn1 D2–4 7 M3 शरेणानतपर्वणा (B5 °भि); Da1 D1 5 6 शरैरानतपर्वभि — ^{c}) B5 Da1 D1 5 6 T2 M2–4 छादयामास (for ताड°) B1 4 D3 4 7 समरे (for सक्रुद्धस्) T1 3 G भित्त्वा (T1 विध्वा) तत्र तु वै कर्ण

8 M1 om 8^{ab} (cf v l 7) — ^{a}) V1 B3 8 धनुष (V1 °र्षां), B1 4 D2–4 7 च धनु , D0 तद्धनु (for तु धनु–). — ^{b}) T1 2 G2 M3–4 विधून्वानो T1, 3 G1 3 महाबल (for °रथ) — T1 3 G ins after 8^{ab} T2 after 8^{cd}

539* ववर्ष शरवर्षाणि तोयवर्षानिवाम्बुद ।

— ^{d}) K3, 4 V1 B D (except D0) S शरांश्चाशी(M1 °भि)विषोपमान्. — B2 om (hapl) 8^{c}–10^{d} — ^{c}) T2 M1 2 4 छादयामास (for ताड°)

9 B2 om 9 (cf v. l 8) — ^{a}) K3 D2 S ते हेमविकृतं वर्म (K3 चर्म; D2 भित्त्वा) — ^{b}) K1 2 4 छित्त्वा (for भित्त्वा) — ^{c}) T1 G2 शोणिताङ्गा विराजति (T1 °ते) — ^{d}) T2 G1 2 शक्रकोपा D0 इवानघा

10 B2 om 10^{abcd} (cf v l 8) — ^{b}) T1 3 G प्रतापवान्; M महामना (for °रथ) — ^{c}) K3 V1 B1 3 4 Da1 D2–4 6 7 S अथा(S ततो)न्यद्धनुरादाय — ^{d}) D8 शीघ्राश् (for शराश्) S सारवन्तारसाधनं — ^{c}) B5 Da1 D1 5 विंशत्या (for सप्तत्या)

11 ^{b}) D5 (by corr) शत्रुतापन, T1 °तापन — After 11^{ab}, V1 B Da1 D1 3–7 ins

540* छादयामास समरे शरैराशीविषोपमै ।

— ^{c}) K3 4 द्रोणपुत्र, V1 B D3 4 7 G1 M2 4 °शत्रुर्, Dn1 धृष्टद्युम्नं (for द्रोणशत्रुं) K3 महेष्वास; B5 महाबाहो — ^{d}) T1 3 G नवभि (for निशितै)

12 ^{a}) K4 तस्मै; D8 तव (for तस्य). T1 3 G पुनरन्यं (for तस्य कर्णो). — ^{b}) Dn1 M कनकभूषितं (Dn1 °तान्) — ^{c}) K1 प्रतयामास (sic) (for प्रेष°)

13 ^{a}) Dn1 तानापतत (for तमापतन्तं) K1 समरे (for सहसा) — ^{b}) Dn1 घोररूपान्विशातये (sic). — K4 om (hapl) 13^{c}–14^{b} — ^{c}) B1 3 4 D4 7 T1 3 G2 3 M शतधा, T2 G1 सहसा (for सप्तधा) B5 चिच्छेद सप्तधारेण. — ^{d}) S पार्षत (for शैनेय) T1 G1 2 क्षिप्रहस्तवत् (T1 °वान्) (for कृत°) — After 13, K3 reads 15^{bcd}, repeating it in its proper place

14 K4 om 14^{ab} (cf v l 13) Dn1 om. 14 K3 reads 14–15 after 17 — ^{a}) B4 रणे; D8 बाणं (for बाण) S दृष्ट्वा निप(T1 M3–4 °पा)तितं भूमौ. — ^{b}) D6 शने , S शर (for शरै) Ś1 विशां पते — ^{c}) S पार्षत (for सात्यकिं) — ^{d}) Ś K1 2 4 V1 Da1 D1, 5 8 पर्य(Da1 D1 5 प्रत्य)वाकिरत् (D8 °रन्), D6 T1 पर्यवारयन्

15 For sequence in K3, cf v l 14. — ^{a}) S त्वरितो (for समरे) — K3 reads 15^{bcd} for the first time after 13 — ^{b}) Ś1 नाराचास् (for नाराचैस्) D6 सप्तसप्तभि , T1 3 G सप्तभिस्तथा (T3 G3 °दा) (for तत्र सप्तभि) — ^{c}) B4 शैनेय; S दशभि (for शैनेय). — ^{d}) B1 D7 हेमपरिष्कृतै , D6 °विभूषणै (for °विभूषितै) T3 G शरै कनकभूषणै

16 For sequence in K3, cf v l 14 — ^{a}) K3 V1 B D T1 G1 2 महाराज, T2 3 G3 M समभवच् (for अतीवासीच्) — ^{b}) B3 D3 4 7 चक्षु श्रोत्रभयानक, S दृष्टि श्रोत्रमनोहर — ^{c}) K3 V1 B D S आसीद् (for राजन्) K2 च मिश्रं, Da1 Dn1 D1 5 विचित्र (for च चित्र) — ^{d}) S च सर्वश (for समन्तत)

सर्वेषां तत्र भूतानां लोमहर्षो व्यजायत ।
तद्दृष्ट्वा समरे कर्म कर्णशैनेययोर्नृप ॥ १७
एतस्मिन्नन्तरे द्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलम् ।
पार्षतं शत्रुदमनं शत्रुवीर्यासुनाशनम् ॥ १८
अभ्यभापत संक्रुद्धो द्रौणिर्दूरे धनंजये ।
तिष्ठ तिष्ठाद्य ब्रह्मघ्न न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ १९

इत्युक्त्वा सुभृशं वीरः शीघ्रकृन्निशितैः शरैः ।
पार्षतं छादयामास घोररूपैः सुतेजनैः ।
यतमानं परं शक्त्या यतमानो महारथः ॥ २०
यथा हि समरे द्रौणिः पार्षतं वीक्ष्य मारिष ।
तथा द्रौणिं रणे दृष्ट्वा पार्षतः परवीरहा ।
नातिहृष्टमना भूत्वा मन्यते मृत्युमात्मनः ॥ २१ C. 8 2932 B 8 59 24 K 8 57 40

17 For sequence in K2, cf v 1 14 — a) D5 चैव (for तत्र) T1 G1.2 योधानां (for भूतानां) — b) Some MSS रोमहर्षो Ś K1.2.4 V1 B1.5 Da1 D1.2–5.7 [ऽ]भ्यजायत (K4 °ते), K3 [ऽ]भ्यवर्तत, B2 व्यराजत, M1.3 [ऽ]भ्यजायत (for व्यजायत). — c) K1 मद्दृष्टा (sic), K4 Dn1 D1.4 तं दृष्ट्वा, S दृष्ट्वा तत् (by transp) B2 राजन् (for कर्म) — d) S कर्णपार्षत-(G1.2 °ट)योर् (for °शैनेययोर्) D2.6 महत् (for नृप)

18 b) Ś K1.2.4 सुमहद्बल, B1.2.5 Da1 D1.5.6.8 °महाबल (for °महाबलम्) Dn1 धृष्टद्युम्नं महाबलं, S अभ्ययात्तं महारथं (M4 °थ) — B3 om. 18cd — c) G1 पार्षदं B. Dn1 शत्रुतपनं (Dn1 °न); D2.6 समरे क्रुद्ध , T2 G2 शत्रुमथन (for °दमन) — d) K1 Dn1 शत्रुवीर्यसु-, K3 Dn1 °वीर्यावि , V1 °धीर्यास्त्र , B3 D7 °वीर्याग्नि (for °वीर्यासु-) Da1 D2 G2 -नाशन (for -नाशनम्) B3 शत्रुतापोधारिंदम, D2.6 °वीर्यप्रणाशनं, T1 °वीर्यानुशासन, T2 M दृष्ट्वा कोपान्महाद्युति — After 18, S (except G1) ins

541* स दृष्ट्वा समरे कर्णं पार्षतं च महारथम् ।

19 a) B2.3 अभ्यधावत, T2 °वर्तत (for °भापत) — b) Ś1 K2 द्रौणिं** धनंजये, Ś2 द्रौणि द्रोणातक रण (sic), K1 द्रौणि द्रोणातकरणे (sic), K3 V1 B1–4 Da1 D1–8 द्रौणि परपुरंजय , B5 Dn1 पार्षत परवीरहा, S पार्षतं शत्रुतापनं — After 19ab, S ins

542* रथ रथेन संपीड्य शत्रुवीर्यप्रणाशन ।

[T2 संसज्य, G2 सम्राज (for संपीड्य) T1.2 G पार्षतम्य तु आह्वा , M2–4 शत्रुवीर्यप्रणाशन (for the posterior half)] — c) S [इ]ति (for [अ]द्य) T1 ब्रह्मघ्नो, T2 ब्रह्मघ्न Dn1 ब्रह्मन्विष्ट तिष्ठेति — d) Da1 D1.5 गमिष्यसि, D2 विमोक्षसे, T1 °क्ष्यति — After 19, the sequence of Dn1 is as follows 23ef, 24, 548*, 26ab, 22cd

20 For sequence in Dn1, cf v 1 19 — a) T2 समरे (for सुभृशं) B1.4.5 Dn1 D3.4.7 वीर, D5 भीम (for वीर) — b) V1 शीघ्रं सुनिशितैः शरैः — D2 om 20cd — d) K3 घोररूपं — e) Dn1 D1 यतमानौ — f) K3 D1 महारथं (D1 °था) — For 19ef, S subst

543* छादयामास समरे यतमानो महारथ ।
यतत परया शक्त्या धृष्टद्युम्नं महारणे ।

[(L 1) T2 यतमान महाबाहुश्छादयामास पत्रिभि] S cont

544* योधयामास समरे क्रुद्धरूपो विशां पते ।

21 For sequence in Dn1, cf v 1 19 — a) T2 यदा (for यथा) B Da1 Dn1 D1–5.7 M द्रोणं , D8 वीर (for द्रौणि) — b) Dn1 D1 प्रेक्ष्य, T2 G दृश्य (for वीक्ष्य) K4 मारिप — After 21ab, B1 Da1 Dn1 D5 T1 read 21ef repeating it in its proper place B5 D1 G2 om. 21cd T G1.3 M1.3.4 transp 21cd and 21ef — c) K1.4 द्रोणिं D2.3.6 रथे (for रणे) B3 तथा दृष्ट्वा रणे द्रौणिं — d) T1.3 G1.3 शत्रुपूगहा (for परवीरहा) — B5 T2 M1 read 21ef twice — e) T1 (first time) G1.2 ज्ञा(G2 ज्ञा)तीन् (for भूत्वा) Dn1 T1 (first time) बभूव नातिहृष्टात्मा — f) B1.5 (both first time) Dn1 (second time) ज्ञातवान्, T1 G1.2 मन्वा(G1 °न्मा)नो (for मन्यते) Dn1 (first time) जानन्मृत्युमिवात्मन — After 21, K3 B D S ins

545* स ज्ञात्वा समरेऽऽत्मानं शस्त्रेणावध्यमेव तु ।
जवेनाभिययौ द्रौणिं काल कालमिव क्षये ।

[T1 G2 om. line 1 — (L 1) V1 B5 Da1 D1.5 युधि च (for समरे) Dn1 D5 ह्यात्मानं च पाञ्चाल्य (for the prior half) K3 B2.5 एव च (B5 ह), Dn1 D5 आहवे (for एव तु) D2.6 द्रोणपुत्र सनाह्वयत् (for the posterior half) T2.3 G1.3 M आत्मानं समरे ज्ञात्वा शस्त्रावध्य महाबल — (L. 2) K3 B D3.4.7 [अ]भ्याययौ, Da1 D1.5 [अ]भ्य-द्रवद्, T1 G2 [अ]भ्य(G2 भ्या)तद्, G1 [अ]भ्यद्रुनद् (sic) (for [अ]भिययौ) V1 D2.6 T2 G1 द्रौणि S क्षये यथा (for इव क्षये)]

द्रौणिस्तु दृष्ट्वा राजेन्द्र धृष्टद्युम्नं रणे स्थितम् ।
क्रोधेन निःश्वसन्वीरः पार्षतं समुपाद्रवत् ।
तावन्योन्यं तु दृष्ट्वैव संरम्भं जग्मतुः परम् ॥ २२
अथाब्रवीन्महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशां पते ।
पाञ्चालापसदाद्य त्वां प्रेपयिष्यामि मृत्यवे ॥ २३
पापं हि यत्त्वया कर्म घ्नता द्रोणं पुरा कृतम् ।
अद्य त्वा पस्यते तद्वै यथा ह्यकुशलं तथा ॥ २४
अरक्ष्यमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे ।
नापक्रमसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्तः प्रत्युवाच धृष्टद्युम्नः प्रतापवान् ।
प्रतिवाक्यं स एवासिर्मामको दास्यते तव ।
येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे ॥ २६
यदि तावन्मया द्रोणो निहतो ब्राह्मणब्रुवः ।

---

22 For sequence in Dn1, cf v 1. 19 B1 om. 22abcd — b) K3 V1 B1.3.4 Dn1 D3.4.7 अयस्थितं; B2 D6.8 रथे (D8 °थ-) स्थित; T G1.3 M रणा(G1 °था)र्थिन; G2 महारणे (for रणे स्थितम्) — c) Some MSS निश्वसन् D3.4 वीर — d) Ś1 पार्षते; G2 पार्षदं. Dn1 S समभिद्रवत (for समुपा°). — e) M1 तावन्योन्यस् K1.2 Da1 D1.2 च (for तु) — f) G1 संरमाज्ः G3 संरब्धो G2 जग्मु° T2 M क्रोधरक्तेक्षणावुभौ — After 22, Dn1 ins

*546 ततो रोषपरीतात्मा धृष्टद्युम्नोऽप्यमर्षण ।
क्रोधाच्चैव संरब्धो द्रोणपुत्र परंतप ।

While S ins .

547* प्रगृह्य महती चापे शरासनविराजिते ।
[T1 चाप T1 शरान्स्वर्णविराजितान् (for the posterior half)]

23 For sequence in Dn1, cf v 1 19 Dn1 om 23abcd. — a) B2 महातेजा (for °राज) — e) Some MSS पंचालाप° Ś1 K1 त्व T1 G1.3 अहं त्वामद्य पांचाल्य; T2 पांचालाय यथाद्य त्वां — f) Dn1 S प्रेपयामि (Dn1 °यिष्ये) यमक्षयं

24 For sequence in Dn1, cf v 1 19 — a) G1 कृष्ण (for कर्म). — b) Dn1 transp पुरा and कृत. T G2.3 M कृत तात घ्नता रणे (M1-4 मम); G1 कर्म कृत्वा घ्नता रणे (sic). — c) Ś K3-4 त्वा पश्यते; K1 त्वा पश्येत, V1 B Da1 D1.3-5.7 त्वां (B2 नो) तप्स्यते, Dn1 तं तप्स्यते, D6 त्वा लप्स्यसे; T G त्व प्राप्स्यसे, M1 त्वानुपतेत्, M2.4 त्वानुतपेत्, M3 त्वा सतपेत् (for त्वा पस्यते) D2 अद्य त्व पश्य मे कर्म — d) V1 B (except B3) D1.2.4 न कुशलं, T1.2 G न (T2 G2 ह्य) कुशलस, T2 वध्यकुलं (for ह्यकुशल) — After 24, Dn1 ins

548* पतङ्गदर्शनेनाद्य दर्शनेन व्यपोह्यते ।
शशिस्मरणवन्माद्यान्यशान्कृतमपोह्यते ।
मया मारयितव्यस्त्व पशुमारेण पार्षत ।
अद्य श्वो वा परश्वो वा सत्यमेतद्भविष्यति ।

25 For sequence in Dn1, cf v. 1. 19 — a) V1 अरक्षमाण ; B1.2 अवेक्ष्य°. — b) Dn1 तिष्ठसि K3 V1 D3 संगरे (for संयुगे) — c) K3.4 V1 B T2 G M1-4 नाप(V1 B1 °पि)क्रामसि, T1 नापक्रमसि V1 मां (for वा) T1.2 G मोहात् (for मूढ) — d) T1 एव (for एतद्) B1.4 या(B3 गं)तासि यमस्य(B4 °म)दनं; Dn1 यास्यस्यद्य यमक्षयं — After 24, S ins an addl. colophon [*Adhy name* M1 पार्षतयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) T1.2 G 62, T2 M 61]

26 For sequence in Dn1, cf. v. 1. 19. Before 26, T G1.3 M1.2 ins संजय — a) Dn1 एवमुक्त्वा तु राजेंद्र — b) Dn1 द्रोणपुत्र (for धृष्टद्युम्न.) — Before 26cd, N (except Dn1) ins. धृष्टद्युम्न. — c) V1 B1.2 एष ता(B1.2 स एवा)सि प्रतिवाक्यं; T2 एष ते प्रतिवाक्यं ता; T2 G तावदेवं त्वां प्रयत्नात्वां, M ए(M1 इ)व च प्रतिवाक्यं वै — d) Ś K3.4 T1 ममैको (for मामको) Cn cites दास्यते (as in text) T1.2 G2 M असि(T2 हासि-; M1 असि)र्दास्यति माम(M1 °तु)क. — e) D2 यथा (for येन) B1 [ए]व (for [ए]व) T1.2 G दत्ता (for दत्तं) T2 M येन द(T2 कृ)त्तं तव पितुर् — f) T2 तच्चिरं (for संयुगे) — After 26, G1.3 ins

549* एष ते प्रतिवाक्य वै असिर्दास्यति मामक ।
येन कृत्त तव पितुर्यतमानस्य तच्चिरं ।
[Cf 26cdef]

27 a) K1-5 द्रोणो (K3 °णे) Dn1 पिता ते स मया द्रोणो — b) Ś1 निहितो K2 D2 ब्राह्मण (D2 °णो) ध्रुव , K4 °णो ध्रुवन्, D1 °णो वर , G1 तात संयुगे (for ब्राह्मणब्रुव) — G1 om 27c–29d — c) K3 त्वम् (for त्वाम्) Dn1 तथा (for कथ) K1 त्वमि शरीरस्थ युद्धे (sic) — d) Ś K1.2 Dn1 निहनिष्यामि, B1 न हनिष्यति

त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् ॥ २७
एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्षणः ।
निशितेनाथ बाणेन द्रौणिं विव्याध पार्षतः ॥ २८
ततो द्रौणिः सुसंक्रुद्धः शरैः संनतपर्वभिः ।
आच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ॥ २९
नैवान्तरिक्षं न दिशो नैव योधाः समन्ततः ।
दृश्यन्ते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः ॥ ३०
तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनम् ।
शरैः संछादयामास सूतपुत्रस्य पश्यतः ॥ ३१
राधेयोऽपि महाराज पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।
द्रौपदेयान्युधामन्युं सात्यकिं च महारथम् ।
एकः स वारयामास प्रेक्षणीयः समन्ततः ॥ ३२
धृष्टद्युम्नोऽपि समरे द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकम् ।
तदपास्य धनुश्छिन्नमन्यदादत्त कार्मुकम् ।
वेगवत्समरे घोरं शरांश्चाशीविषोपमान् ॥ ३३
स पार्षतस्य राजेन्द्र धनुः शक्तिं गदां ध्वजम् ।
हयान्सूतं रथं चैव निमेषाद्व्यधमच्छरैः ॥ ३४
स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
खड्गमादत्त विपुलं शतचन्द्रं च भानुमत् ॥ ३५
द्रौणिस्तदपि राजेन्द्र भल्लैः क्षिप्रं महारथः । C. 8 2950 B. 8. 59. 42 K. 8 ?? 14

B1 विभ्रमात्, D2 6 दुर्मते, T G1. 2 M किल्बिषं (for विक्रमात्)

28 G3 om. 28 (cf. v. l. 27) — ^{a}) T G1. 2 M महातेजा (for °राज) — ^{b}) T G1. 2 M अरिंदम (for अमर्षण) — ^{c}) K3 V1 B3 D3. 4. 7 M2 [अ]ति (for [अ]थ) T G1. 2 M1. 3. 4 सुतीक्ष्णेनाथ भल्लेन — ^{d}) T1 पत्रिणा (for पार्षत)

29 G3 om. 29 (cf. v. l. 27) — ^{a}) K1 T1 ततो द्रौणिस्तं (T1 द्रोणसुत) क्रुद्ध. — ^{c}) K1. 2 V1 B1. 2 D1. 6 T1. 2 G2 M1 प्रच्छादयद्; K4 B2. 3 Da1 D2–5. 7. 8 आच्छादयद् (B2 °न्), B4 Dn1 प्राच्छादयन् Ś K1. 2. 4 दिशं राजन्, Dn1 सुयत्निनो (for दिशो राजन्) — ^{d}) G1 धृष्टद्युम्नं सुसंयुगे

30 ^{a}) G3 न वांतरिक्षं — ^{b}) K3 V1 B D (except Dn1 D2) S नापि (for नैव) T2 G1. 2 M योधा Da1 Dn1 D1. 5 S सहस्रश (for समन्तत) — K1 om. 30^c–32^a — ^{c}) Dn1 प्रदृश्यंते, T2 M अदृश्यंत (for दृश्यन्ते वै) B1 ते, B2 Da1 D1 स्म, D2 च, T2 G तैर् (for वै) — ^{d}) B2 छन्नै, M1 छिन्ना Ś K2. 4 T G समंतत, B. Da1 Dn1 D1. 5 महारणे (for सहस्रश)

31 K1 om. 31 (cf. v. l. 30) — ^{b}) K4 D5 द्रोणिम्, D4 द्रोणिर् M1 -शोभिन

32 K1 om. 32^a (cf. v. l. 30) — ^{b}) T G M1. 2 transp सह and पाण्डवै. — ^{d}) S उत्तमौजसमेव च (M2. 4 वा) — After 32^{cd}, S ins

550* सात्यकिं च महाराज योधांश्चान्यान्सहस्रश ।
[G1. 2 यो(G1 यो)धानन्यान्]

— ^{e}) K3 V1 B D स-, S तान (for स) — ^{f}) T1. 2 M प्रेक्षणीयान् (T2 °या) D1 सूतपुत्रस्य पश्यत.

33 ^{a}) K2 B1. 4 D2–4. 7. 8 G1 तु (for ऽपि) Dn1 राजेंद्र (for समरे) — After 33^{ab}, S ins

551* क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
[T1 G2 प्रेक्षता (for पश्यता) G1 सर्वधन्विनां]

— Ś K1. 2 B1 D2 G1 om. (hapl.) 33^{cd} — ^{c}) K3. 4 V1 B (B1 om.) D (D2 om.) द्रौणिर् (for छिन्नम्) — ^{d}) K4 V1 B1–3 D8. 4 आदाय (for आदत्त) — After 33^{cd}, B4 reads 37^{cd} repeating it in its proper place — ^{e}) Dn1 T1 वेगेन, D3. 4. 7 वेगवान्, G2 वेगज्ञं (for वेगवत्). B2. 4 Da1 D1. 3–5. 7 घोरे, Dn1 द्रौणि, D8 घोरान् (for घोर). — ^{f}) D6 om. च B5 चापि (for चाशी-)

34 ^{a}) B2 पार्षतस्तस्य (for स पार्षतस्य) Dn1 तेनाशु (for राजेन्द्र) — ^{b}) Ś1 Da1 D1. 5 गदाध्वजान् (Ś1 °जं), B5 गदां ध्वजान्, T1 G2 ध्वज गदां (by transp.) Dn1 बाणेन धनुराच्छिनत् — After 34^{ab}, Dn1 ins

552* स शक्तिं प्राहिणोत्तस्मै वा द्रौणिर्व्यधमच्छरैः ।
तां निकृत्ता रणे दृष्ट्वा द्रौणिना पार्षतो बली ।
परिघं घोरमादाय कार्तस्वरविभूषितम् ।
चिक्षेप भुजवीर्येण पार्षतो वै पुरा नदन् ।
तमापतन्तं परिघं द्रोणपुत्रस्य लाघवात् ।
चिच्छेद बहुधा राजञ्शरैरथ विरथो रणे ।

— ^{c}) Dn1 ततो हयांश्च सूतं — After 34, Dn1 ins

553* पार्षतस्य तत क्रुद्धो द्रोणपुत्र परंतप ।

35 ^{b}) D7 रथसारथि (for हत°) — ^{c}) Dn1 आदाय (for आदत्त)

36 K3 om. 36 — ^{a}) T1 G1. 2 तदस्य द्रौणी राजेंद्र — V1 om. 36^{cd} — After 36^c, S ins

554* धन्विनो बाहुशालिन ।
पश्यतां सर्वसैन्याना

951 19 43 18 14 विच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताश्वं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९
एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रैषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्व्योम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

[(L 2) G1 सर्वयोधाना, G2 °भूताना (for °सैन्यानां)]

37 a) D1 7 हि (for तु) — b) B2 सूताश्व (for हताश्व) K3 B1 T1 3 G हत(B1 छिन्न)सारथिं (for छिन्नकार्मुकम्) — B1 reads 37cd, for the first time after 33cd — c) T1 G1 2 शस्त्रैश्च, T2 M अस्त्रेण (for शरैश्च) B1 Dn1 भिन्नम्, D6 विद्ध्वा, T2 M विध्यत् (for विद्धम्) — d) B1 (first time) अश्वैश्च, Dn1 शरैश्च (for अस्त्रैश्च) D2 6 मर्मस्वेव सुताडितं, T2 M तदस्त्र (T2 °दग) शकलीकरोत् Cc cites शकलीकृत (as in text) — e) K3 अधावद्; B2 5 D1 7 Ca नाशकद्, Da1 D1 3 5 नामवद्; Dn1 नातर, Cc नातरद् (as in text) T3 G3 भारतश्रेष्ठ

38 a) K2 तस्यार्तम्; B2 त्रस्यतम्, D6 अस्यतम् (for तस्यान्तम्) T2 M1 द्रौणिर् (for राजन्) — b) D6 तदद्रोणिं (sic) (for यदा द्रौणिर्) T1 3 G गच्छति (for जग्मिवान्) T2 प्रयत्नेनापि नाकरोत्, M1 यदा जन्तु न जग्मिवान् ❀Ca यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्तस्यांतं समापन तदा नाशकत्, नाध्यगच्छदित्यन्वय । ❀ — c) Dn1 धनुर्द्रौणि ; G1 2 रथ वीर (for धनुर्वीर) — d) Ś1 K2 पार्षतो Ś1 K2 om, K4 त्वमितो (for त्वरितो) K1 [ऽ]भ्यगात्; B1 4 Da1 Dn1 D1 2 5 [ऽ]भ्ययात्, D6 [ऽ]न्वयात्, T2 ययौ (for ऽन्वगात्) 3 पार्षतो द्रौणिरनु (*sup lin* °भ्य)गात् (sic) — After 38, S (except M1) ins

555* प्रगृह्य विपुल खड्ग जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 ab) K4 आसीद्रात्पवतो (sic), V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–6 °दाप्लवतो, B2 D7 °दाप्लुवतो, D8 °दाप्लुवतो, T2 M °दापततो D6 वेगात् (for राजन्) K4 महारथ (for °त्मन) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 M transp राजन् and वेगस्तस्य D6 तस्य राजन् (for वेगस्तस्य) T1 3 G तस्य सपततो (T1 °प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मन — c) B3 [ए]व (for [इ]व) — d) Ś K2 4 जिघृक्षु Ś1 पन्नगोत्तमान्

40 c) K1 T2 यतो (for यथा) — Ś K1.2 om (hapl) 40d–41a. — d) B (except B5) D2 4 T1 रथ (for वधं) — For 40a–cd, T1 3 subst

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशव परवीरहा ।
अब्रवीद्भरतश्रेष्ठमर्जुन जयता वरम् ।
पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमान वधं प्रति ।

— f) K4 हन्याश् V1 G1 2 [ए]व (for [ए]नं) K2 4 V1 B1 4 D2–4 6–8 न सशय (B1 °य)

41 S K1 2 om 41a (cf v 1 40) — a) S त्रायस्वैनं (for तं मोचय) T1 महाराज (for °बाहो) — b) Ś2 M1 शत्रुपावनं, K3 Dn1 °कर्शनं, V1 B1. 2. 5 D6 °कर्षणं (B1 °ण), B1 D3 4 7 G1 M2 4 °कर्शन, T2 3 G2 युद्धदुर्मद (for शत्रुतापनम्) — c) D6 हृच (for मनु°)

42 a) B5 महाबाहुर् (for °राज) — G1 om from प्रतापवान् (in 42b) up to कृष्ण (in 44c) — c) Some MSS प्रेषयत्, Ś1 K3 4 प्रैषयंस्, B5 Da1 Dn1 D1 5 स(Dn1 अ)प्रैषीत् (for प्रैषयत्) Ś1 K3 V1 B D T1 3 G2.3 transp तत्र and तुरगान् K1 प्रैषयत्तु तत्तुरगान्, T2 M प्रे(M1 3 प्रै)षयत्तुरगान्यत्र — d) K1 यतो (for यत्र) D6 transp, यत्र and द्रौणिर् D7 यत्र द्रौणिं व्यवस्थित; T2 M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थित

43 G1 om 43 (cf v 1 42). — b) K1 D2 3 प्रणो(K1 °नो)दिता (for प्रचोदिता) — c) B3 वेगेन, B5 D2 6 ते (B5 च) व्योम, S (G1 om) चाकाश (for तद्व्योम) B1 4 Da1 D1 3–5 आ(Da1 D1 4 5 अ)पिबंत इव व्योम — d) D7 द्रौणे रथ S (G1 om) जग्मुर्द्रौणिं (T1.3 G3 °णेर्; M1 °णिर्) महारथं — After 43, B3 ins an addl. colophon. [*Adhy* no 60]

दृष्ट्वायान्तौ महावीर्यावुभौ कृष्णधनंजयौ ।
धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
शरांश्चिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
स विद्धस्तैः शरैर्घोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरार्दितः ।
प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
अपोवाह रथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनम् ॥ ४८
अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
तं द्रोणपुत्रः संक्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ४९
क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
निषसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ५१
ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
तं तु हित्वा हतं वीरं सारथिः शत्रुकर्शनम् । C. 8 2971 B 8 59 63 K 8 58 33

---

44 G1 om. up to कृष्ण (in 44ᶜ) (cf v 1. 42) Before 44, B5 ins संजय उवाच — ᵃ) Ś1 यत्तौ, K1 यांता; V1 B5 D6 M1[आ]यातौ; D5 यतौ, T3 G2 3 द्रौणिर् (for [आ]यान्तौ) T1 3 G2 3 महाराज, M1. 3 °वीरा (for °वीर्याव्) — ᵇ) D2 6 वीरौ (for उभौ) T1 3 G2 3 वासुदेवधनंजयौ — ᶜ) D1 धृष्टद्युम्न वधं B (except B2) Dn1 D3 4 7 यत्नं (for राजंश्च्) — ᵈ) K3 D3 4 7 चक्रे राजन्; B1 4 अकरोत्स, Dn1 द्रोणिश्चक्रे, D2 रक्षां कृत्वा (for चक्रे यत्नं) T1 M2 4 महाबल; M1 3 यथाबलं (M1 °ल) (for महाबल)

45 Ś K1. 2 om. (hapl.) 45 — ᵃ) B5 Da1 D1 5 विकर्षमाण तत्रैव — ᵇ) K4 V1 B2 D3 जनेश्वर (K4 °र); D6 7 नरेश्वर (for जने°) — ᶜ) T2 तं (for वै) — ᵈ) D2 S महारथ (for °बल°)

46 ᵃ) K1 °विकाता (for °विकृता) — ᵈ) D1 वाल्मीकम् D1 पन्नका

47 ᵃ) V1 स चितस्तै, Dn1 D2 6 S विद्धस्तु (D2 6 °द्ध स) तै° — ᵇ) D3 द्रौणि पुत्र — After 47ᵃᵇ, K1 3 4 B D S ins

557* उत्सृज्य मनरे राजन्पाञ्चाल्यममितौजसम् ।
[K2 D2 T3 G1 2 M पाञ्चाल्यम् T2 अमितौजस]

— ᶜ) S आरुरोह रथ वीरो — ᵈ) D2 °शरार्दित, D6 °शराहत (for शरार्दित) — ᵉ) Dn1 D3 प्रतिगृह्य, M1 प्रगृह्य तु D6 घोर (for श्रेष्ठ) — ᶠ) Dn1 पार्थो, D5 पार्थे; T1 द्रौणेर्, G1 2 शितैर् (for पार्थं)

48 ᵃ) T1 3 G शूर (for वीर) — ᵇ) Ś1 K3 Dn1 D4 G1 जनाधिप (Ś2 °पा), B2 M°–1 नराधिप, D2 विशा पते — ᶜ) Ś1 रथे राज (sic), K3 रजेनाजौ (for रथेनाजौ). D8 अपोवाहद्रथैराजौ — ᵈ) Ś1 शत्रुपातनं (for °तापनम्).

49 D6 om 49ᵃᵇ — ᵃ) G1 2 [ऽ]थ (for ऽपि) D8 महावीरो (for °राज) — ᵇ) Ś1 K1 4 D2 सायकै, T2 सप्तभि (for पत्रिभि) — ᶜ) T2 सरब्धो (for संक्रुद्धो) — ᵈ) K3 V1 B D (except D3) S चार्पयत् (for चार्द°)

50 ᵃ) Dn1 संक्रुद्धस्तु, D2 6 तत क्रुद्धो (for क्रोधितस्तु) — ᵇ) Ś K (except K3) कालसमत, B3 4 D2 3 T2 3 G3 M °सनिभ (for °संमितम्) — ᵈ) Dn1 यमदंडम् (for काल°) M1 [अ]पर — ᵉ) B1 4 D4 7 M1 ब्राह्मणस्यासदेशे स (M1 च), T3 G स द्रौ(G1 द्रो)णेरसदेशे तु Ca cites अंसदेशे (as in text) — ᶠ) K1 V1 D3 6 S (except T2) महाद्युते (K1 °ति; V1 D2 T1 °ते)

51 ᵇ) K3 D3 शरवेधेन, D6 °वर्षेण (for °वेगेन) — ᵈ) Dn1 D2 6 S परम (for च पर) Dn1 G2 गत (for ययौ)

52 S reads 52 after 55 — ᵇ) M व्याक्षिपन् (for °पद्) V1 B2 3 धनुरुत्तम — ᶜᵈ) S दृष्ट्वार्जुनं रणे क्रुद्ध (M1 °द्धं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहु — ᵉ) D1. 5 द्विरथं Da1 Dn1 D1 सह (for चापि) — ᶠ) S गतुकामो महाद्युति

53 ᵃᵇ) K3 4 B1 3 5 D3 T G1 3 M मत्वा, V1 हत्वा; G2 तत्र (for हित्वा) Da1 D1 5 गृहीत्वा त, G1 तत्राहत (for हित्वा हत) G2 वीर Ś K2 4 V1 शत्रुक(Ś2 °का)र्षण, B1. 3 5 °कर्षण (for °कर्शनम्) B2 (also as in text) 4 D3 4 7 विह्वल त तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्र च सारथि, Dn1 तं विह्वल समीक्ष्याथ द्रोणपुत्र महारथ, D2 6 अश्वत्थामा(D2 °स्वत्थाम)नमपि च पतित प्रेक्ष्य (D2 वीक्ष) सारथि — ᶜ) Da1 D1 रथेनाशु, D2 रणेनाजौ, D6 रथं राजन, M महाबाहुस्

अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात् ॥ ५३
अथोत्क्रुष्टं महाराज पाञ्चालैर्जितकाशिभिः ।
मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितम् ॥ ५४
वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाद्यन्त सहस्रशः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे दृष्ट्वा घोरं महाद्भुतम् ॥ ५५
एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः ।
याहि संशप्तकान्कृष्ण कार्यमेतत्परं मम ॥ ५६
ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पाण्डवभाषितम् ।
रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ॥ ५७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

४३

संजय उवाच ।
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः पार्थं वचनमब्रवीत् ।
दर्शयन्निव कौन्तेयं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ १
एष पाण्डव ते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ।
जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतं पार्थानुसर्यते ॥ २
तथानुयान्ति संरब्धाः पाञ्चाला युद्धदुर्मदाः ।

(M1 °हु) (for रथेनाजौ) — d) Ś2 K1 2 4 त्वरया च (for °माणो)

54 a) D1 अथोत्क्रुद्ध (sic), T3 G अथोद्धुष्टं (for अथोत्क्रुष्टं) — b) A few MSS पंचालैर्

55 a) Dn1 स्म (for च) B2 3 सर्वाणि, Dn1 राजेंद्र, S शुभ्राणि (for दिव्यानि) — b) K1 प्रपाद्यत, G2 प्राण°; M1 प्रवा° (for प्रावा°) — c) K3 Dn1 D1 5 सिंहनादस्तु (K3 °दांश्च) B3 Dn1 D2 4 7 सिंहनादांश्च चक्रुस्ते — d) V1 B1.4 D2 6 T1 G1 2 दृष्ट्वा घोर तदद्भुत; B3 Dn1 D3 4 7 8 T3 G3 दृष्ट्वा संख्ये (T3 G3 युद्ध) तद°, T2 M दृष्ट्वा तन्महद° —After 55, S reads 52

56 a) M2-4 मत्वा (for कृत्वा) Dn1 पार्षतं मोह यित्वा तु — b) Dn1 प्राह कृष्ण (for वासुदेव) — c) Some MSS संसप्तकान् Dn1 कृष्ण, T2 3 M हित्वा; G1 कार्यं (for कृष्ण) — d) Dn1 T2 M कर्णो मा प्रेक्षते मुहु (Dn1 पुर°), G1 एतत्परमक मम

57 a) T1 प्रायात्तु (for प्रयातो) T3 G गोविंद (for दाशार्ह) — d) B1 °रंहस — After 57, S (except M1) read 537*

Colophon. — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 अश्वत्थाममूर्च्छा, M1 मौणिपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 43, K1 44, B1 59, B2 52, B3 53, Da1 70, D1 54, D5 60, T1 3 G 63, T2 M 62

43

1 After the ref., S ins

558* तेषां प्रवृत्ते संग्रामे विपुले शोणितोदके ।
रराज लोहितेनोर्वी सरक्ता बहुधा नृशम् ।
ततो रजसि संशान्ते रुधिरेण समन्ततः ।

[(L 1) T3 G3 विमुक्ते (for विपुले) — (L. 2) T1 G3 सतिक्त, T2 G1 M संनि(T2 °म)क्ता T2 बाहुना, T3 G3 बहुला (for बहुधा) — M1 om. line 3 — (L 3) T1 G1.2 प्रकाशा° सर्वतोभवन्; T2 M2-4 प्रकाश सर्वतोभवत् (for the posterior half)]

T3 G3 cont :

559* तदा विलोक्य पार्थं च कृष्णो वचनमब्रवीत् ।

— ab) S transp कृष्ण and पार्थ — c) K1 दमर्याणिव (sic) Dn1 D3 एव (for इव) D1 कौंतेये — d) T2 धर्मपुत्रं; M1 °राज-

2 a) Dn1 ते यादवो (for पाण्डव ते) K1 भ्राता — b) V1 B2 महारथै (for °बलै). — c) Dn1 विजिघांसुर् (for जिघांसुभिर्) T1.3 G अमित्रघ्न (G1 2 °घ्नो) (for महेष्वासैर्) — d) B1 द्रुत , S शीघ्रं (for द्रुतं) V1 B Da1 D2-7 T1 3 G1 3 पार्थोनुसा(D2 °शी°; D1 °स)र्यते, K3 D3 पार्था(K3 °र्थो)नुसर्पते, Dn1 D1 पार्थोनुसर्पति, T2 पार्थ पलायते, G2 पार्थो न सार्यते; M पार्था(M1 °र्थो)नुयायते

3 ab) K1 2 V1 B Dn1 D2-8 T2 M सं च; Dn1 ते च, D1 सं वा (for तथा) B3 T2 M transp संरब्धा and

युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्सन्तो महाजवाः ॥ ३
एष दुर्योधनः पार्थ रथानीकेन दंशितः ।
राजा सर्वस्य लोकस्य राजानमनुधावति ॥ ४
जिघांसुः पुरुषव्याघ्रं भ्रातृभिः सहितो बली ।
आशीविषसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५
एते जिघृक्षवो यान्ति द्विपाश्वरथपत्तयः ।
युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रा रत्नोत्तममिवार्थिनः ॥ ६
पश्य सात्वतभीमाभ्यां निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः ।
जिहीर्षवोऽमृतं दैत्याः शक्राग्निभ्यामिवावशाः ॥ ७
एते बहुत्वात्त्वरिताः पुनर्गच्छन्ति पाण्डवम् ।
समुद्रमिव वार्योघाः प्रावृट्काले महारथाः ॥ ८
नदन्तः सिंहनादांश्च धमन्तश्चापि वारिजान् ।
बलवन्तो महेष्वासा विधुन्वन्तो धनूंषि च ॥ ९
मृत्योर्मुखगतं मन्ये कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
हुतमग्नौ च भद्रं ते दुर्योधनवशं गतम् ॥ १०
यथायुक्तमनीकं हि धार्तराष्ट्रस्य पाण्डव ।
नास्य शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो बाणगोचरम् ॥ ११
दुर्योधनस्य शूरस्य द्रौणेः शारद्वतस्य च ।
कर्णस्य चेषुवेगो वै पर्वतानपि दारयेत् ॥ १२
दुर्योधनस्य शूरस्य शरौघाञ्शीघ्रमस्यतः । C 8 2988 B 8 60 12 K 8 61 13

पाञ्चाला D_2 संरमा (for सरब्धा) $T_{1.3}$ G वमन्वधावन्पा(G_2 °स्पा)चालाश्चेदिमत्स्याश्च भारत — [c]) $T_{1.3}$ G अनुयांति (for युधिष्ठिर) — [d]) Da_1 परीसतो, D_3 °क्षतो (for °प्सन्तो) $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.7}$ महाबला, T_1 °रथा, G_2 °जया

4 [a]) B_3 एव (for एष) — [b]) T_1 $G_{1.2}$ M राजानीकेन; T_2 गजा° $Ś_2$ M_1 दंशिता; T_3 सवृत (for दंशित) — [c]) D_6 राजन् — [d]) D_3 जिवासु समरे बली; D_6 राजानं समरेचलं

5 [a]) V_1 B (except B_3) D (except $D_{5.8}$) M_{2-4} पुरुषव्याघ्र (Dn_1 M_3 °घ्रो) — [b]) D_6 मृशं; M_3 बलौ (for बली) — [d]) T_1 सर्वैर्. B_3 D_6 सर्वयुद्धविशारद°; $T_{2.3}$ G_3 सर्वायुधविशारदैः — After 5, S reads 9

6 [a]) Dn_1 जिवासवो (for जिघृक्षवो) — [b]) $Ś_2$ K_1 द्विपाश्वरथपात्तय; B_3 Dn_1 °पत्तिभि, M रथाश्वद्विपपत्तय — T_2 om 6^c–8^d — [c]) K_4 धार्तराष्ट्र; M_1 °ष्ट्राद् — [d]) K_3 Dn_1 D_6 रत्नद्रुमम्, D_1 रथोत्तमम्; $D_{3.4.7}$ नरो°; $M_{1.3}$ रत्नोच्चयम् (for °त्तमम्) K_3 इति वार्थिन (hypermetric) (for इवार्थिन°)

7 T_2 om 7 (cf v l. 6) — [a]) M_3 सात्वतु° — [b]) K_3 B Dn_1 $D_{2.4.6-8}$ निरुद्धाधिष्ठिता (D_6 °त) पुन, V_1 Da_1 $D_{1.3.5}$ °विष्ठिता पुन; S (T_2 om.) नि(G_3 वि)रुद्धान्विष्ठिता(T_1 °न्विमदा)न्पुन — [c]) B_2 Da_1 $D_{1.5}$ जिहीर्षतो, Dn_1 जिगीषवो; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M जिघृक्ष(M_{2-4} °क्ष)तो; G_2 जिघृक्षता (for जिहीर्षवो) Dn_1 नृप, T_1 मृशं (for ऽमृतं) D_6 दैत्य, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_{2-4} दैत्याम् — [d]) K_3 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ [अ]सकृत्, D_2 [ट]द्रुतं; D_6 [ऽ]दत, S (T_2 om.) [आ]हवे (for [अ]वशा)

8 T_2 om 8 (cf. v l. 6) — [a]) K_3 एवं (for एते). K_2 बाहुत्वात् K_1 त्वारिता; K_3 Dn_1 त्वरित. — [b]) B_2 पाण्डव — [c]) $Ś_2$ वार्योघ, V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ T_3 $G_{2.3}$ वार्योघा — [d]) D_2 प्राविट्काले (sic) Dn_1 महाजवा, D_2 °रथं; D_3 °रथा (for °रथा).

9 S reads 9 after 5 — [a]) $Ś_2$ नंदत; K_1 नदति, Da_1 नृदत; S नदद्भि (for नदन्त) G_3 सिंहनादैश्च — [b]) $T_{1.3}$ G ध्मापयद्भिश्च, T_2 M धमद्भिश्चापि B_3 वारिज, D_6 वाजिन — [c]) Da_1 D_5 महेष्वास S बलवद्भिर्महेष्वासैर् — [d]) V_1 B_1 D_7 विधून्वतो; B_3 विधुन्वति, D_2 °न्वानो, S विधून्वानैर्

10 [a]) S आस्यगत (for मुख°) — [b]) B_2 पाडु° (for कुन्ती°) — [c]) B_{1-4} Dn_1 D_{2-4} $T_{1.2}$ G_1 M_{2-4} कौंतेयं; B_5 मन्ये ह, Da_1 $D_{1.5}$ मन्येह, T_3 $G_{2.3}$ M_1 कौंतेय (for भद्र ते) — [d]) T_2 दुर्योधनमहानले, M_1 °गतं वशं

11 B_3 repeats 11 after 12^a — [a]) Ś $K_{1.4}$ यथा युद्धम्, K_2 यथा रुद्धम्, $B_{1.4.5}$ Da_1 $D_{1-5.7}$ य(B_5 त)थाविधम्; D_3 यथोद्दिकम्, M_{2-4} तथा युक्तम् (for यथा युक्तम्) $Ś_1$ $K_{2.4}$ अनीके $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.7}$ तु, T_2 यो (for हि) — [b]) $Ś_2$ पांडवं; B_5 पांडव — [c]) V_1 G_2 M_3 विमुच्येत, B_4 [ऽ]पि संप्राप्त (sic), T_1 [ऽ]वमुच्येत (for ऽपि मु°) — [d]) B_4 मुच्येत (for संप्राप्तो) D_2 बाणगोचरे — After 11, the sequence of stanzas in B_2 is as follows 16^c–17^d, 560*, line 2 of 562*, 18, 14^a–16^b, 13, 12 and 19

12 For sequence in B_2, cf. v l. 11 K_3 V_1 $B_{1.3-5}$ D $T_{2.3}$ G M transp 12 and 13 V_1 om. 12^a — [a]) D_8 दुर्वारणस्य, T_3 G रसतस्तस्य (for दुर्योधनस्य) $B_{1.4.5}$ D (except $D_{6.8}$) $M_{2.4}$ वीरस्य — After 12^a, B_3 repeats 11 — [c]) K_4 चेपुयोगो Dn_1 च; D_6 हि (for वै) G_1 कर्णोपि चेप वेगेन (sic). — [d]) K_1 B_3 दारयत; V_1 $B_{1.5}$ Da_1 $D_{1.3.5.7}$ शातयेत्; B_1 D_4 पात°, T_1 धार° (for दार°)

13 For sequence in B_2, cf v l. 11 T_1 om.

12 13 संक्रुद्धस्यान्तकस्येव को वेगं संसहेद्रणे ॥ १३
कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः ।
बलवाँल्लघुहस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४
राधेयः पाण्डवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे ।
सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरो महात्मभिः ॥ १५
तस्यैवं युध्यमानस्य संग्रामे संयतात्मनः ।
अन्यैरपि च पार्थस्य हृतं वर्म महारथैः ॥ १६
उपवासकृशो राजा भृशं भरतसत्तम ।
ब्राह्मे बले स्थितो ह्येष न क्षत्रेऽतिबले विभो ॥ १७
न जीवति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ।
यद्भीमसेनः सहते सिंहनादममर्षणः ॥ १८
नर्दतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनररिंदम ।
धमता च महाशङ्खान्संग्रामे जितकाशिनाम् ॥ १९
युधिष्ठिरं पाण्डवेयं हतेति भरतर्षभ ।

---

13 B3 repeats 13 after the repetition of 11 K3 V1 B1 3-5 D T2 3 G M transp 12 and 13 — a) Dn1 मात्वतस्य च (for दुर्योधनस्य) D1 om शूरस्य B1 4 5 Da1 D3-7 वीरस्य (for शूरस्य) — V1 reads 13bcd on marg — b) Ś1 शरौघा ; T1 3 G °घ D2 शीघ्रगामिन — c) B2 [पु]व (for [इ]व) S (T1 om) अतकस्येव क्रुद्धस्य — d) Dn1 T2 M न (for को) Dn1 M वेगो B2 Da1 D1 6 8 प्रसहेद्, Dn1 सुमहान्, T3 सुसहेद्; M सुसहो (for संसहेद्) T2 M युधि (for रणे) T3 G रूपमस्य हि (G2 च) दृश्यते

14 For sequence in B3, cf. v 1 11 — a) V1 B2 3 D6 T2 तु (for च) — b) S विमुखोऽथ तु (T1 °धातु; G1 °थ न) दृश्यते — c) S शीघ्र° (for लघु°)

15 For sequence in B3, cf. v 1. 11 — a) Dn1 पाण्डव श्रेष्ठ, M1 °वश्रेष्ठ — b) V1 श्रेष्ठ (for शक्त). M2-4 शरैर् (for रणे) T1 G1 3 पीडयेत महीपतिं — c) V1 विहितो (for स°) — d) K3 V1 B Da1 D1 3-5, 7 8 T2 3 G3 M पुत्रै शूरैर्; Dn1 पुत्र शूरैर्, T1 शूरै पुत्रैर्; G1 2 शूर पुत्रैर् (by transp) Ś1 महाद्युति , B1 4 5 D3 4 7 T2 3 G3 M महाबलै ; B3 Dn1 T1 G1 2 °रथै ; Da1 D1 5 °बल D2 5 पुत्रै परमधन्विभि

16 For sequence in B3, cf v 1 11 — a) K1 T2 3 G तस्यैव, B1 4 Da1 D1-3 5 7 तस्यैभिर्; Dn1 अस्यैव; M1 तस्येव (for तस्यैव) K4 युद्धमानस्य — b) K3 नियतात्मन , V1 B4 D2 3 5-8 शसि°, B1-3. 5 Da1 D1. 4 T G सशि°, Dn1 संहि°, M सम° — c) Da1 D1 5 वैकर्तनेन पार्थस्य — d) K3 हृत धर्म, Dn1 हृत वर्म, D2-4 7 कृत कर्म, D8 कृतं वर्म (for हृत वर्म) Da1 D1. 5 कृतवर्मा महाहवे

17 For sequence in B3, cf. v 1. 11. — a) K3 D4 (marg as in text) T2 G1 उपवासकृतो K3 राजन्, Dn1 चापं (for राजा) — b) Dn1 S दृढं (for भृश) K3 4 B3-5 D2 5-8 T3 G3 भ(T3 G3 भा)रतसत्तम — c) K3 ब्राह्मे; D8 ब्राह्मये (for ब्राह्मे) B1 ब्राह्मवाण (sic) (for ब्राह्मे बले) T G राजा (for ह्येष) — d) Ś1 K3 B (B3 om.) D S (except T1 M3) क्षात्रे, K4 क्षत्रा (for क्षत्रे) K4 ते, D3 4 6 7 हि, T G च (for ऽति-) K3 V1 B3-5 Dn1 D3 4 6-8 विभु , B1 प्रभु , S स्थित (for विभो) — After, 17, B3 ins..

560* कर्मे सुते कृत राष्ट्रं जीवित शत्रुतापन ।

while, Dn1 D8 (om line 2) ins. after 17

561* नित्यानशनसंग्रामे समाहमतनिश्चय ।
यो वत्सोदयिक श्राद्धे विशेषेण महीभुजा ।
[(L 1) Dn1 नित्यानशनसंग्रामसमाश्रित°]

Dn1 D8 cont. K4 V1 B Da1 D1-7 ins after 17 B3 (line 2 only) after 560*

562* कर्णेन चाभियुक्तोऽयं भूपति शत्रुतापन ।
सदयं समनुप्राप्त पाण्डवो वै युधिष्ठिर ।

[B3 om. line 1 — (L 1) B3 चापि (for चाभि). Co cites अभियुक्तो Dn1 D8 कर्णेन च भृश राजा (for the prior half) °Dn1 D8 पीडित° (for भूपति°) V1 B3 Da1 D1. 5 कर्णेन ते ह(B3 कृ)त राज्य जीवित शत्रुतापन (D1 °न). — (L. 2) V1 B3 Dn1 D8 परम प्राप्त° (for समनु°) V1 B3 Da1 Dn1 D1 5 8 पाण्डवेय, D2 °वेयो (for °वो वै)]

18 For sequence in B3, cf. v 1 11 B1 transp 18ab and 18cd — a) Ś K3 4 जीवितो (for जीवति) K3 om from महाराजो up to मर्षण (in 18d) B5 महाबाहो, G2 °राज — b) Ś1 पार्थे, K1 4 V1 Da1 D1. 5 पार्थो — c) K2 M3 सह तै — d) B5 ह्यमर्षयन्; T1 °र्पण; G2 °र्पिण

19 a) K1 3 4 Dn1 D2 6 8 T G M2-4 न(K1. 3 नं)द्रतां (for नर्दतां) Ś1 K3 धृतराष्ट्राणां M1 युधिष्ठिर धार्तराष्ट्रो — b) Ś1 K3 8 V1 B D2-4. 6 7 S अरिंदम — c) T3 G1 3 आध्माताश्च, G2 समता च, M1 धमतश्च

20 a) M1 पाण्डवेय — b) Ś1 D8 (marg) S हतेति, D2 हतो हि, D8 हतेति (for हतेति) S पुरुषर्षभ Dn1 हन्युरेते ह्युपेक्षिता — c) D8 सनोदयति; T2 संचोदयंतस्त T2 ते; T3 G2. 3 [म]य (for [म]सौ) D5 om. कर्णो — d)

संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २०
स्थूणाकर्णेन्द्रजालेन पार्थ पाशुपतेन च ।
प्रच्छादयन्तो राजानमनुयान्ति महारथाः ।
आतुरो मे मतो राजा संनिपेत्यश्च भारत ॥ २१
यथैनमनुवर्तन्ते पाञ्चालाः सह पाण्डवैः ।
त्वरमाणास्त्वराकाले सर्वशस्त्रभृतां वराः ।
मज्जन्तमिव पाताले बलिनोऽप्युज्जिहीर्षवः ॥ २२
न केतुर्दृश्यते राज्ञः कर्णेन निहतः शरैः ।
पश्यतोर्यमयोः पार्थ सात्यकेश्च शिखण्डिनः ॥ २३
धृष्टद्युम्नस्य भीमस्य शतानीकस्य वा विभो ।
पाञ्चालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २४
एष कर्णो रणे पार्थ पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुञ्जरः ॥ २५
एते द्रवन्ति रथिनस्त्वदीयाः पाण्डुनन्दन ।
पश्य पश्य यथा पार्थ गच्छन्त्येते महारथाः ॥ २६
एते भारत मातङ्गाः कर्णेनाभिहता रणे ।
आर्तनादान्विकुर्वाणा विद्रवन्ति दिशो दश ॥ २७
रथानां द्रवतां वृन्दं पश्य पार्थ समन्ततः । C 8 3006 B 6. 60 30 K 8 62 8

Ś2 धार्तराष्ट्र-, T2 °राष्ट्रा K1 महाचल, K3 V1 B3-5 D (except D7) T1 °रथान्, T2 °रथा (for °बलान्) — B2 ins after 20 Dn1 after 21^{ab}

563* अश्वैर्नानाविधैश्चित्रैः कौरवाः पार्थ सयुगे ।
[Dn1 चैव (for चित्रैः)]

21 B2 om 21^{ab} — ^{a}) K1.3.4 स्थूलाकर्णेंद्र जालेन, D2 स्थूणाबाणेन जा°, D5 स्थूणाकर्णेन बाणेन, T1.3 G M2-4 °कर्णा- (G1 °र्णो)स्त्रजालेन — ^{b}) B3-5 Da1 D1 3 5 7 T2 पार्थः; D6 तथा (for पार्थ) — After 21^{ab}, Dn1 ins 563* — ^{c}) B D3 4 6 7 प्रच्छादयंति, M1 प्राच्छादयद्वै, M2-4 प्रच्छादयन्वै — K3 om 21^{def} — ^{d}) Ś1 K4 उपयांति, K1 अप°, B Dn1 D3.4 7 श(Dn1 अ)स्त्रजालैर्, M2-4 उपयाति (for अनुयान्ति) G2 महारथं; M2-4 °रथ — After 21^{cd}, S ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M2-4 भगवद्वचन, M1 कृष्णवचन — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M1 66, T2 M2-4 65] — Before 21^{ef}, T2 3 G ins श्रीभगवानुवाच; M कृष्ण उवाच — ^{e}) K1 आतुरे; D6 अंतरो ; Co आतुर (as in text) K4 मे मति; V1 B1.4 5 D (except D2 8) हि कृतो; T1 हि मतो, M3 मे मते (for मे मतो) T3 G3 आतुरो मे महाराज — ^{f}) V1 B D3 सं(V1 स)निषण्णश्च, Da1 D5 °पेत्यश्च, D4 सुविषण्णश्च, D5 संनिपेधस्व, D7 सविषण्णश्च; T1 ह्यनिपेत्यश्च; T2 M अविपन्नश्च, T3 G अविपन्नोस्य (for सनिपेत्यश्च) Ca cites सनिपेत्य ; Co सनिपण्ण..

22 Ś K1 2 om (hapl) 22-24. — ^{a}) K3 D5 8 T1 यत्रैनम्; K4 यथैतम्; V1 ये चैनम्; B2 यदेनम्, D1 यथैव; T2 G2 M अथैनम् (for यथैनम्) Dn1 नानुवर्तन्ते, D9 अनुवर्तत; T1 G2 °धावंति (for °वर्तन्ते) T3 G1.3 अनुधावति (G1 °भासति) धावंति — ^{b}) T2 M पाडवै सह (by transp), T3 G1.3 सह संजयैः — ^{c}) Dn1 त्वरमाणैस; M1 °माणा T2 तदाकाले. — K3 V1 D5 8 om. 22de — ^{d}) K4 वर T1 G1.2 M सर्वश(G1 °शा)स्त्रविशारदाः — ^{e}) T G1 3 M1.4 मज्जंत — ^{f}) Da1 D1.5 [ऽ]प्युज्जिहीर्षव , S विजिगीषव

23 Ś K1 2 om 23 (cf v l. 22) — ^{a}) T1 केतुश्च (for न केतुर्) G2 राजन् — ^{b}) S (except T1) कर्णस्य D2 निहित , T2 M1 विहितै , T3 G3 निशितै ; G1 2 पिहितै , M2-4 विहित (for निहत) — ^{c}) B2 पश्य त्व D6 दमयो D6 राजन्; T1 G1.2 धीर (for पार्थ) — ^{d}) B2 Da1 Dn1 D1.5 8 सात्यके स ; T1 M सत्यकस्य, T3 G3 सात्यकस्य (for °केश्च) G1 2 शिखंडे सात्यकेस्तथा

24 Ś K1.2 om 24 (cf. v l. 22) — ^{a}) T1 G1 2 वीरस्य (for भीमस्य) — ^{b}) D8 M3 4 चाभिभो; T G M1 2 चाभिभो (for वा विभो) — ^{c}) Some MSS. पंचालाना — ^{d}) D2 चेदिनां S चेदिकानां च (for चेदीनां चैव) B3 च परतप, B4 भरतर्षभ (for चैव भारत)

25 ^{a}) B1 एक- (for एष) T1 3 G transp कर्णो and पार्थ K4 कर्णे D6 वीर (for पार्थ) — K1 om 25^{e}-26^{c} — ^{c}) T G विध्वसयामास, M °यत्येष (for °यति वै)

26 K1 om 26^{abc} (cf. v l 25) — ^{a}) B3 पश्यंति; Da1 D1.5 पतंति (for द्रवन्ति) — ^{b}) G1 पाडुनदन — After 26^{ab}, Dn1 ins

564* द्राव्यमाणा रणे पार्थ कर्णेनामिततेजसा ।

— ^{c}) Da1 D1.5 रणे (for यथा) — ^{d}) Ś1 K1 गच्छते ते; D2 गस्यंते ते (sic), G1 2 दृश्यते ते (for गच्छन्त्येते)

27 ^{b}) B2 3 D8 S [अ]भ्याहता B4 D2-4.6 7 शरै (for रणे) — ^{c}) Da1 D1 5 8 प्रकुर्वाणा (for विकु°) — ^{d}) Dn1 दिशो दिश

28 ^{a}) K3 4 B Dn1 D1-3 T1 2 G2 M2-4 द्रवते, V1 T3 G3 M1 द्रवतो; Da1 द्रव ते; G1 द्रक्ष्यते (for द्रवतां) K1 वृंदे; K2 वृंद — ^{b}) K3 4 V1 B D T G M1.2 4 एतच्चैव (for पश्य पार्थ) M1.2.4 ततस्तत (for समन्तत) M3 एतद्वै पततस्तत — ^{c}) Ś1 K2 द्रा(K2

द्राव्यमाणं रणे चैव कर्णेनामित्रकर्शिना ॥ २८
हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरन्तीं तत्र तत्र ह ।
रथस्थं सूतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ २९
असौ धावति राधेयो भीमसेनरथं प्रति ।
किरञ्शरशतानीव विनिघ्नंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
एतान्पश्य च पाञ्चालान्द्राव्यमाणान्महात्मना ।
शक्रेणेव यथा दैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३१
एष कर्णो रणे जित्वा पाञ्चालान्पाण्डुसृञ्जयान् ।
दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्थमिति मे मतिः ॥ ३२
पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधु शोभते ।
शत्रूञ्जित्वा यथा शक्रो देवसंघैः समावृतः ॥ ३३
एते नदन्ति कौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
त्रासयन्तो रणे पार्थान्सृञ्जयांश्च सहस्रशः ॥ ३४
एष सर्वात्मना पाण्डूंस्त्रासयित्वा महारणे ।
अभिभाषति राधेयः सर्वसैन्यानि मानद ॥ ३५
अभिद्रवत गच्छध्वं द्रुतं द्रवत कौरवाः ।
यथा जीवन्न वः कश्चिन्मुच्यते युधि सृञ्जयः ॥ ३६
तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृष्ठतः ।

द्र)व्यमान, K1 द्रव्यमाण, V1 T1 3 G3 द्राव्यमाणा, G1.2 °माणान्, M1 °माणा K3.4 V1 B D S पार्थ (for चैव) — d) Ś K1 2 4 B1–4 Da1 D3 4 7 [अ]मित्रकर्षि(Da1 D8 °र्शि)णा, V1 °कर्षण, B5 °घातिना, D2 °कर्शना, D6 [अ]इवशोभिना, S [अ]मि(M4 °म)ततेजसा

29 a) K3 हस्तिकक्ष्या, V1 B2 Dn1 °कक्ष, B1 Da1 D1–5 8 °कक्षा, Ca °कक्ष्या (as in text) K3 पार्थ (for पश्य) T2 हस्तिकक्ष्यातरे तस्य — b) V1 B2 4 Dn1 चरत, Da1 D5 चरती; M3 चरतीं D3 T1 3 G M तत्र तु (D8 हि), T2 भारत (for तत्र ह) — c) M1 रथस्य (for °स्थ) D2 6 सूतसूनोश्च — d) K3 4 वर°; Da1 Dn1 D1.2 5 M2 वर

30 a) S द्रवति (for धावति) — c) G1 शतशतानि, G2 शतशरानि K3 V1 B D S [ए]व (for [इ]व)

31 a) T1 3 G M एते, T2 पार्थ (for एतान्) B2 Dn1 पश्यस्व; B5 च पश्य (by transp), D2 स पश्य, T1 2 M2–4 नश्यति, T3 G M1 पश्यति Some MSS पचालान्, D8 भूपालान्, T1 2 G1 2 M पांचालाद्, T3 G3 पांचाला — b) K4 द्रव्यमाणान्, S द्राव्यमाणा K3 समवत ; V1 B1 4 5 D (except Dn1 D8) महारथान् (for °त्मना) — c) K3 D2 T G शक्रेण च, Dn1 M4 °णैव, Ca °णेव (as in text) Dn1 S दैत्या — d) Dn1 S द्राव्यमाणा (for हन्यमानान्) M रणे (M1 तथा) पुरा (for महाहवे)

32 a) K3 T2 एक (for एष) — b) Ś1 पचालान् V1 B2 3 Da1 D1 5 सृजयास्तथा (for पाण्डुसृञ्जयान्) — c) B1 विप्रेक्ष्यते; B2 5 वै प्रेक्षते B5 G2 सर्वान्, T2 M1 सर्वा D6 दिशो विप्रेक्षितामर्द (sic)

33 a) D2 तस्य, D3.4 6 7 यथा, S एष (for पश्य) S कर्णो (for पार्थ) — b) S विधून्वन् (for विकर्षन्) K3 सोतु- (for साधु) T1 बहुशो भवेत्; T2 M2–4 बहु शोभते, T3 G M1 बहुशोभत — c) V1 B D2–4 6 7 T1 G3 शत्रुं Dn1 शत्रूञ्जिगीषुरिंद्रो र्घ — d) D3 देवसंघ B3 समवत , T2 सुसंवृत

34 a) V1 B Dn1 D1 3 4 7 S (except T1) नदंति (for नदन्ति) T2 M कुरवो. — b) T3 G दृष्ट्वा कर्णपराक्रम — c) V1 B3 D3 त्रासयाना, B2 °माना, D5 °मानान् (for °यन्तो) K1.2 V1 B D T2 M पांडून् (for पार्थान्) T1 3 G एष सर्वात्मना पाडून् — d) B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 S समवत (for सहस्रश)

35 b) D5 हन्यमानान्, T2 M द्रावयित्वा (for त्रास°) D2 महाहवे Dn1 संजयाश्च समवत — Dn1 ins after 35ab T1 3 G subst for 35ab

565* त्रासयित्वा रणे पार्थ राधेयो रथिनां वर ।

— c) Ś K1 2 4 B5 D2 T1.3 G अभ्यभाषत, B3 अभिभाल्पेप, Dn1 °भवति, D3 4 6 7 °भाषेत, D5 (marg as in text) °धावति, T2 M आभाषते तु (for अभिभाषति) Dn1 T1 3 G हृ(Dn1 दु)ष्टात्मा (for राधेय) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 3 G M मानद, T2 भारत. D2 3 सर्वपाडववाहिनीं

36 a) Dn1 अभिगच्छत, G2 अभ्युद्रवत (for अभि°) K3 B1.4 5 D (except D2 6) भद्रं वो (for गच्छध्व) — b) K3 द्रवत T3 G पाडवान् (G3 °वा) (for कौरवा) — c) K3 या वा (for यथा) K1 न चा, K3 न वै, D1 T2 नर (for न व) T2 यायान् (for कश्चिन्) T1 3 G यथा न जीववान्कश्चिन् — d) K3 B1 Da1 Dn1 D1 4 5 G1 मुच्येत, D6 प्रमुच्येद्, T2 नश्यति (for मुच्यते) V1 B2 3 M युधि मुच्येत (for मुच्यते युधि) K1 सजय, Da1 D5 सजय°, T2 सजयान् D2 मुच्येत महीभुजा (submetric)

37 G1 om 37a–39b — a) D6 संग्राम (for संयत्ता) — b) D5 अह (for वय) V1 Da1 D1 5 M2–4 योत्स्याम; D6 योत्स्यामि (for यास्याम) — c) K3 V1 B5 Da1 Dn1

एवमुक्त्वा ययावेष पृष्ठतो विकिरञ्शरैः ॥ ३७
पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छत्रविराजितम् ।
उदयं पर्वतं यद्वच्छोभयन्वै दिवाकरः ॥ ३८
पूर्णचन्द्रनिकाशेन मूर्ध्नि छत्रेण भारत ।
ध्रियमाणेन समरे तथा शतशलाकिना ॥ ३९
एष त्वा प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षो विशां पते ।
उत्तमं यत्नमास्थाय ध्रुवमेष्यति संयुगे ॥ ४०
पश्य ह्येनं महाबाहो विधुन्वानं महद्धनुः ।
शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजन्तं महाबलम् ॥ ४१
असौ निवृत्तो राधेयो दृश्यते वानरध्वज ।
वधाय चात्मनोऽभ्येति दीपस्य शलभो यथा ॥ ४२
कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानीकेन भारत ।
रिरक्षिषुः सुसंयत्तो धार्तराष्ट्रोऽभिवर्तते ॥ ४३
सर्वैः सहैभिर्दुष्टात्मा वध्य एष प्रयत्नतः । E 8 3022 C 8 60 46 K 8 62. 26

D1 3 T1 3 G2.3 ययौ ह्येष, B1 3-5 D2-4 7 गतो ह्येष, D6 ययौ वीर, T2 M [अ]नुयात्येष (for ययावेष) — d) V1 B (except B2) D (except D3) S (G1 om) शरान् — After 37, Dn1 ins

566* राधेय कौरवीं सेनां रक्षमाण समन्तत ।

38 G1 om. 38 (cf. v l 37) — a) K1 Dn1 कर्णं D3 रथे (for रणे) — b) K3 V1 B Dn1 D2 3 6 T1 3 G2 3 श्वेतच्छत्रविराजित, Da1 D1 °त्रं विरा°, D4 4 7 °त्रैर्विरा°, D3 °त्रे विराजते, T2 M °त्रेण राजता (T2 °ते) — Dn1 om. 38cd — c) K4 पर्वते T2 M उदय पर्वत सम्यग् — d) K4 शोभयन् V1 B1-3 5 Da1 D1.3-5 7 शशाकेनोप- (B2 D3 4 7 °नाभि)शोभितं, B4 शशाकेनोपलक्षितं, D2 6 शोभयंत दिवाकर, T1 3 G2 3 शशांकेन विराजितं, T2 M यथा (M3.4 °दा) चंद्रेण शोभते (T2 राजते)

39 G1 om. 39ab (cf v 1. 37) — a) D6 पूर्णचंद्रनिभाकाशे — b) D3 श्वेत- (for मूर्ध्नि) K4 भारत, T2 (sup lin as in text) राजते — c) K1.4 ध्रि(K4 श्रि)यमाणेन V1 B2-4 शुशुभे (for समरे) — d) V1 B D (except D3) श्रीमच् (for तथा) K3 शतकलाकिना (sic), Ca °शला° (as in text)

40 a) Ś1 K1 त्व, M त्वा Da1 D1 6 प्रेक्ष्यते, D2 T1 वीक्ष(D2 °क्ष्य)ते K4 कर्ण Cv as in text — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-3 S Cc v सकटाक्ष, K4 D3 शकटाक्षो (D3 °क्ष) T2 3 G2 3 धनजय (for विशां पते) — c) K3 B (except B1) Dn1 D3 4 7 8 जवम्, T2 रयम् (for यत्नम्) — d) D6 सयुग

41 a) Dn1 चैन; D3 [अ]थैन, M ह्येष (for ह्येन) — b) T G विधून्वान D2 महाधनु M धनुर्ज्यामनु(M1 °व)मार्ष्टि च — d) K3 महाबल, B1 4 6 D1 3-5 7 °रणे, T1 °धर M पाणिना परिमार्ष्टि च

42 a) B1 समाप्ते (for राधेयो) — b) K4 दृश्यते (sic) (for दृश्यते) K1 4 वानरध्वज K3 V1 B D S दृष्ट्वा ते वानर(Da1 °र)ध्वज — After 42ab, K4 V1 B (except B1) D (except D2 3) S ins

567* प्रार्थयन्समरं पार्थ त्वया सह परंतप ।

[B1 D3 G1 M1 समरे, D6 सत्वर M1 पार्थ B3 पर- (for सह)]
— c) Ś K1 2 विधाय (for वधाय) Da1 D1 6 [S]प्येति, T1 M2 4 ह्येति (for ऽभ्येति) — d) Ś1 (marg as in text) K2 चापस्य, K3 चाकाश, K4 B1.3 D3 4.7 दीपास्य, V1 B2 हुताशं, B4 दीप्तास्य, B5 Da1 D1 5 चाशास्यं, Dn1 S पावकं, D2 6 प्रदीप, D3 चापास्य (for दीपस्य) K1 Dn1 शलभे — After 42, K4 B5 Da1 Dn1 D1 5 S ins

568* एष ह्यमर्षी शूरश्च धार्तराष्ट्रहिते रत ।
त्वा न मर्षयते पार्थ नित्यमेव सुमन्दधी ।
[(L. 1) B5 व्यमर्षी — (L. 2) B5 न त्वां (by transp) K4 B5 च मदधी, T1.3 G1 स न°]
K4 S cont

569* एकाकिन च दृष्ट्वैनं धार्तराष्ट्रो रणाजिरे ।
[K4 दृष्ट्वैव K4 धार्तराष्ट्रान्, G2 M1 °राष्ट्रा]
S cont Dn1 ins after 568*

570* त्वा च पार्थाभिसंरब्ध कर्णं प्रति महारथम् ।
[Dn1 त्व (for त्वा)]
— After the above, Dn1 S read 45

43 a) D3 एकाकिन Dn1 हत्वा — For 43ab, S subst Dn1 ins after 575*

571* असौ दुर्योधन क्रुद्धो रथानीकेन दशित ।
[Dn1 अय (for असौ)]
— K4 om 43c-44b — c) D2 निरक्षिषु ; M3 रिरक्षितु (for °क्षिषु) K3 B1 2 D3 4 7 8 सुसवृत्तो, Da1 D1 °यत्ता, T1 °युक्तो; T2 3 G1 3 M सूतपुत्र — d) Ś2 D3 विवर्तते, K3 B D1-4 6 7 निव°, V1 विवर्धते, Dn1 निवत्तत (sic), T G3 M [S]भ्यवर्तत; G1 2 ह्यवर्तत

44 K4 om 44ab (cf v 1. 43) — a) K3 सहैव, T2 स्वभावैर्, (for सहैभिर्) K3 धर्मात्मा — b) B1 4 5 D3 4 7 वध्यता च (for वध्य एष) Ca cites वध्य (as in text) — T2 repeats 44cd after 572* — c) D3 (marg as in text) स्वर्गो (for त्वया) — d) K3 इच्छसि, K4 इच्छते, M1 इच्छत — Ś K V1 (repeating after

023 47 26 त्वया यशश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ ४४
आत्मानं च कृतात्मानं समीक्ष्य भरतर्षभ ।
कृतागसं च राधेयं धर्मात्मनि युधिष्ठिरे ॥ ४५
प्रतिपद्यस्व राधेयं प्राप्तकालमनन्तरम् ।
आर्यां युद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयूथपम् ॥ ४६
पञ्च ह्येतानि मुख्यानां रथानां रथसत्तम ।
शतान्यायान्ति वेगेन बलिनां भीमतेजसाम् ॥ ४७
पञ्च नागसहस्राणि द्विगुणा वाजिनस्तथा ।

49^ab) B2 3 (both repeating after 49^ab) Da1 D1-3 (D3 repeating after 49) ins after 44 B4 5 after 48 Dn1 after 49 T G after 49^ab (followed by the repetition of 44^cd in T2)

572* अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयो ।
देवासुरे पार्थ मृधे देवदानवयोरिव ।

[(L. 1) V1 B2-5 (all second time) Dn1 D3 (second time) T G नृसिंहयोर् (for अदीनयोर्) V1 B2-5 (all second time) नरव्याघ्र, T3 G3 विश्रुतयोर्, Ca विश्रु° (as above) D3 (second time) भवतोर् Ś1 K1 2 4 B5 (first time) T1 G1.3 युध्यमानयो ; Ś2 युद्ध°, Da1 योत्स° — (L 2) D3 देवासुर- V1 B2-5 (all second time) वीर्ये देवा(V1 °व)सुरे पार्थ (B3 4 युद्धे); Dn1 D3 (second time) देवासुरे पुरा (Dn1 °सुरपुरे) पार्थ (for the prior half)]

V1 B2-5 Dn1 D3 T G cont

573* पश्यन्तु कौरवा सर्वे तव पार्थ पराक्रमम् ।
[B3 transp सर्वे and पार्थ B2 4 5 तत्र (for सर्वे)]
The above is followed by 49^cd in V1

B2-5 G2 cont after 573* · Ś K B1 Da1 D1-7 after 572* V1 after 49^cd D3 ins after 577*

574* त्वां च दृष्ट्वाभिसंरब्धं कर्णं च भरतर्षभ ।
असौ दुर्योधन क्रुद्धो नोत्तरं प्रतिपद्यते ।

[(L. 1) K4 त्व (for त्वां) K3 [अ]भिसंरब्ध, D2 च सं°, D3 ससं° G2 त्वां च पार्थाभिसरब्ध कर्णं प्रति महारथ — Ś1 K1.2 G2 om line 2 K3 repeats line 2 after 45 — (L. 2) Ś1 K3 प्रत्यपद्यत (Ś2 °ते), D5 प्रतिपद्यत, Co °पद्यते (as above)]

45 Ś K1.2 om 45^ab Dn1 S read 45 after 570* — ^a) T1 3 G तु कृतार्थं च, M अकृतार्थं (M1 °र्थे) च (for च कृतात्मान) Ca.o cite कृता° (as in text) — ^b) B4 पुरुषर्षभ — D5 om (hapl.) 45^d-46^a. — After 45, K3 repeats line 2 of 574* and Dn1 ins.·

575* सहित स तु दुष्टात्मा धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तते ।
एष एव निहन्तव्यो मूलं वैरस्य भारत ।
मूले छिन्ने यथा नाश शाखानां जायते ध्रुवम् ।
तथा दुर्योधने पार्थ हते स्युरखिला हता ।
धार्तराष्ट्रा महाबाहो सभृत्यामात्यबान्धवा । [5]
पश्य सर्वे यथा योधा यान्ति भीमरथं प्रति ।
भीमोऽपि घो[रो]पताम्राक्षो हन्ति शत्रूनशेषत ।
एष धर्मसुतो राजा यमाभ्यां परिपालित ।
दुर्योधनोऽपि कर्णेन रक्ष्यते ससुतेन च ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणी रक्षन्तोऽन्योन्यमुत्तमा । [10]
कुलूक शकुनिश्चैव कृत्वा रक्षां स्थितावुभौ।

46 D5 om. 46^a (of v l. 45) Dn1 reads 46^a twice. — ^a) K3 प्रतियुध्यस्व (for °पद्यस्व) B D3.4 7 कौन्तेय, Da1 D1 5 M राधेये, Dn1 (first time) राधेय and (second time) राधेयो — ^b) B3 T2 3 G1.3 अरिंदम (T3 °मं) (for अनन्तरम्) G2 प्राप्य वैक्लव्यमाहवे — ^c) D5 G1 आर्यो, Co आर्यां (for आर्यां) — ^d) M3 प्रत्येह; Ca प्रत्येहि (as in text) D3 कुरुनंदन (for रथयूथपम्)

47 ^a) Ś K2 4 B1 5 D2 6 7 T2 M1 मुख्यानि; K1 मुखानि — ^b) T1 यूथानां (for रथानां). K4 रथसत्तम ; B1 G2 °त्तमा; D1 °मुत्तम, D3 T1 रथिस° (for रथस°). — V1 om. 47^cd. — ^c) B (except B3) D2-4.7 समरे (for वेगेन) K1 शतान्यायंतरेगेन (sic). ❀Ca.o पञ्च-शतानीत्यन्वय (Co °नीत्यर्थ)।❀ — ^d) B (except B3) D S तिग्मतेजसां (for भीम°)

48 ^a) S हस्ति° (for नाग°) — ^b) T1 G2 M1 त्रिगुणान्, T2 3 G1 3 M2-4 त्रिगुणा — ^c) T2 अभिसंगत्य; Ca. o °हत्य (as in text) T1 3 G सहिता°; T2 M वेगेन (for कौन्तेय) — ^d) K1 पदात्तिप्रयतानि (sic); S पादाता· प्रयु°. V1 B3 5 Da1 D1.5 6 पद्र; Dn1 वा (for च) — ^e) Ś2 D4.6 T2 G2 M3 अन्योन्यं रक्षितं (G2 °तां); K1-3 °न्यरक्षिता (K3 °सु) T1 वीरे — ^f) K3 V1 B2 Da1 D1.2 5 6 अनुवर्तते (for अभि°) — After 48, B1.5 read 572*, 573* and 574*, while S ins after 48

576* द्रोणपुत्रं पुरस्कृत्य तव शीघ्रं च सूदय ।
निकृत्यैतद्यानीकं बलिनं लोकविश्रुतम् ।

[(L. 1) T1 च सूदयन् T2 तच्छीघ्रं संनिषूदय, M तच्छीघ्रं

अभिसंहृत्य कौन्तेय पदातिप्रयुतानि च ।
अन्योन्यरक्षितं वीर बलं त्वामभिवर्तते ॥ ४८
सूतपुत्रे महेष्वासे दर्शयात्मानमात्मना ।
उत्तमं यत्नमास्थाय प्रत्येहि भरतर्षभ ॥ ४९
असौ कर्णः सुसंरब्धः पाञ्चालानभिधावति ।
केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
समुच्छेत्स्यति पाञ्चालानिति मन्ये परंतप ॥ ५०
आचक्षे ते प्रियं पार्थ तदेवं भरतर्षभ ।
राजा जीवति कौरव्यो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१
असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ।
वृतः सृञ्जयसैन्येन सात्यकेन च भारत ॥ ५२
वध्यन्त एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ।
भीमसेनेन कौन्तेय पाञ्चालैश्च महात्मभिः ॥ ५३
सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुखा चाभवद्रणात् ।
विप्रधावति वेगेन भीमस्य निहता शरैः ॥ ५४
विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ।
भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना ॥ ५५
निवृत्तं पश्य कौन्तेय भीमसेनं युधां पतिम् ।
आशीविषमिव क्रुद्धं तस्माद्द्रवति वाहिनी ॥ ५६
पीतरक्तासितसितास्ताराचन्द्रार्कमण्डिताः । C 8 3038 B 8 60. 63 K 8 62 43

त नि(M3 वि)सृज्य (for the posterior half) — T1 om line 2 — (L. 2) M बलिनां]

49 B1.5 om 49^{ab} — ^{a}) B1 3 D2.4 6 7 सूतपुत्रं; D3 G3 °पुत्र, T2 M द्रोणपुत्रे (for सूत°) Ś K1 2 4 महेष्वास, B1 D2–4 7 °ष्वास — After 49^{ab}, V1 B2 3 repeat 572*, T G ins 572* V1 reads 49^{cd} after 573* — ^{c}) B1.4.5 D2 3 7 T1 जवम् (for यत्नम्) — After 49, Dn1 ins 572*, 573* and cont.

577* मृतानि चैव सर्वाणि कुरुपाञ्चालसृञ्जया ।

while after 49, D3 repeats 572*, followed by 573*, 577* (with the variant पंचाल-) and 574*

50 K3 om. (hapl.) 50^{a}–51^{b} — ^{a}) Ś1 कर्णे, D1 क्रुद्ध (for कर्ण) K1 स्वसरब्ध, T2 सु सं°, G1.2 सुसक्रुद्ध — ^{b}) Some MSS पंचालान् — ^{c}) G1.2 च (for हि) T2 संपश्य (for पश्यामि) — ^{e}) B2 समुच्छेप्यसि, B3 °स्येस्यति; Da1 Dn1 D1.5 8 °च्छेप्य(Da1 °स्य-, D3 °स्य)ति, D2–4 7 °पैप्यति, T1 स तु छेत्स्यति (for समुच्छे°). Ś1 B4 पचा ल्लान् — ^{f}) Ś1 K4 [अ]मन्ये B1 4 इति मे धीयते मतिः

51 K3 om. 51^{ab} (cf. v 1. 50) — ^{a}) Ś K3 4 D2 M1 आचक्षे तु प्रियं; V1 °क्षते प्रि°, B1 °क्ष च प्रिया, B2–5 Da1 Dn1 D3.4 7 T1 G1 2 आचचक्षे प्रिय; D1.5 °क्षे च प्रिय; D6 °क्षितुं प्रि°; D8 °क्षेहं प्रि°, T2 3 G3 °क्षे त्वप्रि° (for °क्षे ते प्रि°) Cc cites आचक्षे (as in text) M3 क्षय (for प्रियं) — ^{b}) Ś K1 2 4 G1 2 तदेव, B1.4 5 D3 4.7 8 M2 4 तवेदं; T1 तवैव; M3 त वेद (for तदेव) D3 भरतोत्तम (for °तर्षभ) — ^{c}) Da1 D1 3–5 राजासौ कुशली श्रीमान्; Dn1 D3 T1.3 G राजेप कुशली धी(Dn1 °लो धी-; T1 °ली श्री)मान् — ^{d}) B1 T2 M धर्मराजो (B1 °ज) (for °पुत्रो)

52 ^{a}) Da1 D1.5 महेष्वास (for महाबाहु) — ^{c}) D6 वृत्त Ś1 K4 D1 T1 संजय सैन्येन — ^{d}) Da1 D1.3-5 7 शैनेयेन, D2 6 सात्वतेन; M सत्यकेन (for सात्य°). B3 महात्मना (for च भारत)

53 ^{a}) K3 V1 B2.3 Da1 D1.5 8 एते वध्यति, B5 वध्यति एते; D6 °त एव, T2 अस्यत एते; M हन्यत एते Ca cites वध्यति T1 3 G एते युधि विहिंस्यते — ^{b}) Dn1 D6 T1 G2 कौरवान्; T1 G2 M कुरवो — T2 M2–4 om. (hapl.) 53^{c}–54^{d} — ^{c}) D2 6 कौरव्य (for कौन्तेय) Da1 Dn1 D1.5 8 T1 3 G M1 क्रुद्धेन भीमसेनेन — ^{d}) Ś1 K1 Da1 D6 पंचालैश्च T1 3 G M1 महारथैः

54 T2 M2–4 om. 54 (cf. v 1. 53) — ^{b}) K2 damaged B (except B1) Da1 D2 5 6 विमुखी (for °खा). K3 D7 विद्रुता, B3 विक्लवा, B4 D2 6 T1 3 G M1 व्य(T1 व्या)द्रवद्, B5 व्यस्त°; Da1 D1.3–5 वित्र°, Dn1 D8 प्राद्र° (for चाभ°) V1 B1 2 D3 विद्रवद्रणा (D3 °णात्) (for चाभवद्रणात्) B1 रणा; B3 Dn1 D8 G2 रणे (for रणात्) — ^{cd}) Ś1 K1 4 M1 प्रति(M1 °त्य)धावति, Dn1 विप्रधा वति K4 निशिता, V1 विहता, B2 5 Da1 Dn1 D1–5 7 [अ]भिहता, D6 प्रहिता (for निहता) T1 3 G वेगेन भीमसेनस्य विहिता विविधैः शरैः

55 ^{a}) M2 4 विपन्नसस्येन, Ca °सस्येव (as in text) — ^{b}) K4 समुछिता (sic), B1 °स्थिता; G2 °रिक्षता Da1 D1.5 भीमस्याभिहता शरैः (cf. 54^{d}) — ^{c}) Da1 D1.5 कौरवी (for भारती) T1 M3 भारतश्रेष्ठ — ^{d}) G1 कृपणदर्शिना, Co कृपणदर्पणा (sic)

56 ^{a}) M1 निवित्त (for निवृत्त) V1 T2 3 G3 M कौंतेय, T1 वेगेन — ^{d}) T1 2 भारत, T3 G भारती (for वाहिनी) B (except B2) Dn1 D3 4.7 8 M द्रावयतं (B1 °यती, M1 °याना; M2–4 °यान) वरूथिनीं

57 ^{a}) Ś1 पीतरक्त B1 3 4 पीतरक्ता शि(B1 सि)ता कृष्णास्, Dn1 °क्तासितशिता; D6 °शिता श्वेतास्; G1.2

पताका विप्रकीर्यन्ते छत्राण्येतानि चार्जुन ॥ ५७
सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्च पृथग्विधाः ।
केतवो विनिपात्यन्ते हस्त्यश्वं विप्रकीर्यते ॥ ५८
रथेभ्यः प्रपतन्त्येते रथिनो विगतासवः ।
नानावर्णैर्हता बाणैः पाञ्चालैरपलायिभिः ॥ ५९
निर्मनुष्यान्गजानश्वान्रथांश्चैव धनंजय ।
समाद्रवन्ति पाञ्चाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः ॥ ६०
मृद्नन्ति च नरव्याघ्रा भीमसेनव्यपाश्रयात् ।
बलं परेषां दुर्धर्षं त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६१
एते नदन्ति पाञ्चाला धमन्त्यपि च वारिजान् ।
अभिद्रवन्ति च रणे निघ्नन्तः सायकैः परान् ॥ ६२
पश्य स्वर्गस्य माहात्म्यं पाञ्चाला हि परंतप ।

वीर(G2 पीन)रक्तासितसिताः — b) Ś K1 3 4 ताराश्च, T2 G ताराश्च (for वारा) Ś1 K4 चन्द्रार्कमण्डित (K4 °ता), K1 चन्द्रार्कमंडिता (sic), Da1 D1 5 °र्कमंजिता; D8 °संनिभा — c) Ś1 पातका K1 Da1 D1 5 विप्रकीर्यंति (K1 °र्यंती, D1 °र्यंति); B1 °र्यंत — d) Dn1 चैव तु (for चार्जुन)

58 a) Ś1 B3 5 T1 सौवर्णराजताश्च, K4 G1 2 °र्णरजताश्च T2 G1 3 चैते (for चैव) — b) Ś1 K1 M1 तेजसाश्च; D8 तैजसा च, T2 G ध्वजसंघा, M2–4 शरैश्चैव (for तैजसाश्च) Cc cites तैजसा(·) K4 [अ]पृथग्विधा; M पृथग्विधैः — c) K2 V1 B1.2 4 5 D3 4 6 7 [ऽ]भिनिपा(B1 °प)त्यते, B3 [ऽ]तिनि°, Da1 D1 5 [ऽ]भिनिपद्यते, D2 [ऽ]भिनिपतंत्येते (hypermetric), T1 G1 2 हि निपात्यत, T2 विनिपद्यते (for °पात्यन्ते) — d) K2 4 B2 3 Da1 D1 3–7 च प्रकीर्यते; B3 च विद्री°, T1 G1 प्रतिकी°; M1–3 प्रवि° Dn1 हस्त्यश्वाश्च प्रकीर्तिता

59 a) K3 रणेभ्य° S प्रपतत्यन्ये — b) Dn1 वै गतासव, T1 G1 2 M3 4 [ऽ]पि ग° — c) Ś1 नानावर्णा, Ś1 °वर्णं, K2 4 °वर्णं-, V1 B3 Dn1 D8 S °रूपैर् (for °वर्णैर्) T2 3 G3 महा- (for हता) — d) Ś1 D8 4 पचालैर् Da1 D1 5 अपलायितैः

60 ab) K2 निर्मानुष्यान्, K3 मनुष्यांश्च G1 2 M1 2 4 transp गजान् and रथांश्च T1 M3 रथान् (for गजान्) M2–4 चापि (for चैव) — c) T1 समाक्रमते, T2 G1 °प्लुवते, T2 G2 3 M °प्लवते Ś1 K3 B2 D7 पचाला. — d) V1 B1 D7 धार्तराष्ट्रास्

61 a) K3 B1 2 4 5 Dn1 D3 4 7 8 विमृद्नंति, B3 निगृह्णंति, Da1 D1 5 विमूहति, D2 मृदंति च Da1 Dn1 D1 5 G1 2 M1 नरव्याघ्र; D2 6 महाराज, T2 नरश्रेष्ठ. — b) K3 B1.4 5 D (except D2 6) भीमसेन(B1 °न)बलाश्रयात्, V1 °समाश्रयात्, B3 °बलाश्रया, T1.3 G °स्य संश्रयात् — c) S यदेषां (for परेषां). K1 B2 D (except D6 8) दुर्धर्षास् — d) K1 अरिंदम; Da1 D1.5 °दमा.; D8 अपि द्विपा,

62 a) Ś1 K3 नदति; B Dn1 D3.4.7 T2 M2–4 नर्दंति, M1 नदति Ś1 पचाला; K3 पांचालान् — b) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 3 G M ध्मापयति च; D8 धमंतश्चापि, T2 ध्मादीयंति च (sic) (for धमन्त्यपि च). D2 धार्तराष्ट्रांस्तरस्विन — c) D2 6 T2 G2 परे (for रणे) — d) K2 निघ्नत, B1 3–5 D3–5 मृद्नत B2 निघ्नाना; Da1 D1 7 मृद्नत (for निघ्नन्त) K1 परं D2 6 निघ्नतां (D6 °घ्नानां) निशितैः शरैः

63 a) B Da1 Dn1 D1–5.7 8 पश्यस्वै(B2 D7 8 °श्य स्वे)षां च (D8 हि) (for पश्य स्वर्गस्य) Cc cites स्वर्गस्य (as in text) D6 धार्तराष्ट्रीं चमूं वीरा. — b) Ś1 D1 पचाला V1 [अ]पि, M च (for हि) K2 T2 3 G M परंतपा; B1 3–5 Da1 D1.3–5 7 पराक्रमाद् B2 T1 पांचालाना परंतप; Dn1 पांचालानां पराक्रमान्. — c) S विनिघ्नतो (G2 °ते) — d) T1 G1 2 M विशंसंते रथान्वि(M1 रथा वि°; M2 परान्वि)भो, T2 3 G3 विदारयेते रथोत्तमान्. — After 63, N ins

578* शस्त्रमाच्छिद्य शत्रूणा सायुधानां निरायुधा ।
तेनैवैतानमोघास्त्रा निघ्नन्ति च नदन्ति च ।
शिरांस्येतानि पात्यन्ते शत्रूणा बाहवोऽपि च ।
रथनागहया वीरा यशस्या सर्व एव च ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 शस्त्रमुत्सृज्य, Dn1 D8 शस्त्राण्याच्छिद्य- Cc cites आच्छिद्य Ś1 K2 आयुधाना, Ś1 K1.4 आ(Ś1 सा)युधानि Da1 D1 5 निरायुधा (D1 °ध) — (L. 2) S K1 2 4 D2 6 शस्त्रै(K4 °रै)र्विना हि, B1 Da1 D1 5 तेनैव तान्, B3 पते चैतान्, D3 तैरेवैतान् (for तेनै°) Ś1 B1 Da1 Dn1 D1 5 8 अमोघास्तान्, Ś1 K2 4 D2 6 ह्यमोघास्तान् (Ś1 D2 6 °स्त्रा) V1 तैरेव नाम शस्त्रौघैर् (for the prior half). D2.6 निघ्नंति च परस्परं (for the posterior half) — D3 repeats line 3, after 579*. — (L. 3) Ś K1.2.4 Dn1 D8 शिरांस्येषा निपात्यंते; D2.6 योधा (D6 योधैर्) योधा निपात्यते (for the prior half) Ś K D8 वा(D8 द)हवो युधि; Dn1 D8 (second time) आहवे(Dn1 °वो)पि वा, D3 बहुशो युधि (for बाहवोऽपि च) — (L. 4) Ś1 K2 3 V1 Da1 D1.2 3 र(V1 त)था नागा Ś1 K1.4 रथनागा हया वीरा; B2 °नागान्ह-

धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नन्ति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् ॥ ६३
सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पाञ्चालैर्मानसादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः ॥ ६४
सुभृशं च पराक्रान्ताः पाञ्चालानां निवारणे ।
कृपकर्णादयो वीरा ऋषभाणामिवर्षभाः ॥ ६५

सुनिमग्नांश्च भीमास्त्रैर्धार्तराष्ट्रान्महारथान् ।
धृष्टद्युम्नमुखा वीरा घ्नन्ति शत्रून्सहस्रशः ।
विषण्णभूयिष्ठरथा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ६६
पश्य भीमेन नाराचैश्छिन्ना नागाः पतन्त्यमी ।
वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि महीभृताम् ॥ ६७ C 9 3053 B 8 60 78 K 8 62 56

यान्वीरा, Dn1 हयाश्वागागश्चाश्चैव (for the prior half) V1 प्रशस्ता, B2 प्रशस्ता, B3 सशल्या, B4 Da1 D1 5 प्रशस्या (for यशस्या) K3 V1 B3 4 Da1 D1 5 हि, B1 ते, B2 ह (for च) Dn1 व्यश्वसूतान्निपातितान्, D2 6 पत्तयो रथिनस्तदा (D5 °था), D8 सूताश्च विनिपातिता (for the posterior half)]

64 a) K4 [अ]पिपन्नैषा, D2 विपन्नेषा (for [अ]भिपन्नैषा) Cc cites अभिपन्न (as in text) — b) T2 G2 धार्तराष्ट्र- D2 महाचमू — After 64ab, Dn1 D8 ins (D8 repeating the same after 66)

579* पाञ्चालैर्मागधैश्चैव योधा नीता यमक्षयम् ।

— After the above, D8 repeats line 3 of 578* On the other hand, S (except T2) ins after 64ab

580* त्यक्त्वा प्राणान्महेष्वासैः पाञ्चालैः परिपाल्यते ।
[M2-4 °ताप्यते]

— Dn1 D8 T2 G M om. 64cd T2 om. (hapl.) 64c–66f — c) D2.4 6 7 पचालैर् Da1 D1.5 अत्र (for एत्य) — d) B5 सिंहैर् (for हंसैर्) Da1 D1 5 गागेव, D2 गगन- S2 वेगतै, V1 वेगिभि

65 T2 om. 65 (cf v l 64) Dn1 D8 read 65ab after 66cd — a) K4 स भृशं K3 पराक्रांत, Dn1 °क्रांतं — b) Some MSS पंचालानां S2 विवारणे — c) D2 कृतवर्मादयो Da1 D1 5 वीरान् — d) D1 इवर्षभ — For 65, S (except T2) subst.

581* सुहृदश्च पराक्रान्ता कृपकर्णादयो विभो ।
निवारणे महेष्वासा पाञ्चालाना परंतप ।
[(L. 1) M1 सभृश च (for सुहृदश्च) T1 विभो]

66 T2 om 66 (cf. v l. 64) — a) S2 सुनिमग्नाश्च, K4 Dn1 D8 संनिमग्ना(D8 °ग्नां)श्च, V1 B1 3.4 Da1 D1 3-5 7 सुनिर्भग्ना(B1 3 °भंग्ना-, D8 °भग्ना)श्च, D2 6 सुम(D6 स म)ग्नाश्चापि, T1 3 G M1 अनिवृत्तांश्च; M1-4 अभिमग्नाश्च (for सुनिमग्नांश्च) B1.3 5 M1 भीमास्ते (M1 °स्त्रा), T1 भीतास्ता; T3 भीता तां; G1 2 भीताश्च; G3 भीतांस्तान्, Bom. ed. भीमास्त्रेण सुनिर्भग्नान् — b) K4 Dn1 M4 धार्तराष्ट्रा, M2 3 °राष्ट्रै Dn1 महारथा, T1.3 M1 परंतप, M2-4 परतपा (for महारथान्) — c) Dn1 -रथान् (for -मुखा) K1 वीर, Dn1 D2 वीरान् — d) M1 घ्नत K1 शत्रु — After 66cd, Dn1 D8 read 65ab. — Ś K1 2 4 V1 B Da1 D1-7 ins after 66cd Dn1 D8 after 65ab

582* पाञ्चालेष्वभिभूतेषु द्विषद्भिरपमीर्नदन् ।
शत्रुपक्षमवस्कन्ध्य शरानस्यति मारुति ।

[(L 1) S2 D1 3-5 7 पचालेषु Ś1 K1 2 4 अपि निर्णु(K1 °र्ण)दन्; V1 B1.3 अपि निर्न(B1 °र्न)दन्, Da1 D1.2-5 7 अपमीर्नु°, D6 असिमिर्नु. — (L. 2) Ś K1 2 4 V1 B2 D2 शत्रुमध्यन् Co cites अवस्कन्ध्य (as above) Ś K1 2 4 द्विपान्, D6 स तान् (for शरान्) D2 आस्यति, D6 पश्यति] On the other hand, T1 3 G M1.3 4 ins after 66cd M2 after 66

583* रथाश्च विमुखा सर्वे निवृत्ते भरतर्षभे ।
[G2 M1 रथाश्च T1 भरतर्षभ]

— B3 om. 66c–67b — c) K3 4 V1 B (B3 om) D विपण्ण(Dn1 D8 विवर्ण-, D2 निपण्ण)भूयिष्ठतरा, S (T2 om.) विवर्णमुखभूयिष्ठा (M1 °ष्ठो) — f) K4 महाचमू, D2 3 °चमु (D8 °मू) — After 66, D8 repeats 579* K3.4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1-7 ins after 66 D8 after the repetition of 579*

584* रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनभयार्दिता ।

[V1 B4 Da1 रथाश्चेमा (B4 °ता), B1 °श्चैता (sic), B2 °श्चेता (sic), D1 5 °श्चेमो (sic) (for °श्चैते) K4 तथा चैवेषु वित्रस्ता (sic), B5 रथेमाश्चेषु वित्रस्ता; D2 रथनागास्तुवि°, D6 रथा नागास्तु वि° (for the prior half) Da1 D1 5 8 -बलार्दिता]

67 B3 om 67ab (cf v l 66) — ab) K3 भीमस्य K1 नाराचच्छिन्ननागा K3 V1 B (B3 om.) Da1 D1-8 T1.3 G M2-4 भिन्ना (for छिन्ना) G2 सेना (for नागा) — For 67ab, Dn1 subst

585* नाना नागा हता बाणैर्भीमेन प्रपतन्त्यमी ।

— c) B3 वज्रीवज्रा, Da1 Dn1 D1 3 T1 3 G M2 3 वज्रिवज्र, D2 वज्रैवज्रा; M4 वज्रिवज्रि — d) V1 शिखराणा K3 V1 B D T1.3 G M2-4 धराभृतां (for मही°) — For 67, T2 M1 subst

586* भीमसेनेन मातङ्गा प्रापिता यमसादनम् ।
गिरीणां शिखराणीव निपतन्ति नरर्षभ ।

78 67 भीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
त्वान्यनीकानि मृद्नन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि भीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ भीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१
हत्वैनं पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्बाणैश्छिन्ना: पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

---

68 a) T2 3 G3 M भीमसेनेन K3 निर्भिन्ना — c) K1 (also as in text) द्रवतो; B2 युज्यतो; T3 G3 मृद्नंते. — d) Ś2 द्रव्यत्यैते (sic), K1 द्रवते ते; B6 प्राद्रवत, Da1 D1 5 भ्रमत्येते (for द्रवन्त्येते) T2 M गजोत्तमा — After 68, S ins

587* एते द्रवन्ति कुरवो भीमसेनभयार्दिता ।
त्यक्त्वा रथान्गजांश्चैव हयांश्चैव सहस्रश ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां द्रवतां निस्वन शृणु ।
भीमसेनस्य निनद द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L 2) T1 गजान्हयाश्च, G1 2 हयान्गजाश्च, M गजाश्वथाश्च (by transp) T1 रथांश्चापि, G1 2 रथांश्चैव (for हयांश्चैव) T2 समतत (for सहस्रश.) — (L. 4) G1 2 शृणु भीमस्य निनद (for the prior half). G3 द्रवमाणस्य, M3 द्रावयान्यस्य]

69 a) Ś2 K1 3 4 V1 B3 G1 M1 नाभिजानासि (K4 M1 °ति), B1.4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1 अभि(D8 उत)जानीहि; B3 गजानामिव; D2 6 T2 अभिजानामि (D6 °सि), M2–4 न हि जानासि — b) K3 V1 B Da1 D1–7 सुदु सह, Dn1 D8 मुहुर्मुहु ; S पुन पुन (for दुरुत्सहम्) — c) B5 नर्दतो S नदत पाडवेयस्य — d) Ś K1. 2 4 नर्दतं; Da1 Dn1 D1 5 8 भैरवं, S संग्रामे (for वीरस्य) Ś1 K1 2 जितकाशिनं.

70 a) D8 अप्येति (for अभ्येति) Ś K2 4 एष नैवाभि(K4 °भ्य)तोभ्येति; K1 एष नेवासितेभ्येति (sic) — b) Dn1 पांडव — c) S विसृजस्तोमरान्क्रुद्धो (M1. 2. 4 °त्रुग्रो, M3 °त्रुग्रान्) — d) T2 M [उ]ग्रदन् (for [अ]न्तक) D8 ध्वजपाणिरिवांतकं

71 a) Ś1 K2 सतोमरार्धस्य भुजौ; S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ. — b) K4 भिन्नौ (for छिन्नौ) S भीमसेनेन (for छिन्नौ भीमेन) K2 Dn1 M1 गर्जित ; D6 8 गर्जता. — G1 om. 71cd — c) V1 -विषप्रख्यै; B1–4 D2–4 7 -रवि°; D6 -चय° (for -शिखा°) K3 D8 नागश्चाग्निविष(D8 °शिखा)प्रख्यैर्; B5 Da1 Dn1 D1. 5 नागश्चाग्निरवि(B5 °रिव)प्र°, S (G1 om) नागश्चार्ककरप्र° — d) Ś2 हता.

72 a) K3 D6 T G2 3 M3 4 हतैते (G2 °ति), B5 Da1 D1 5 नागाश्च, Dn1 हताश्च, M1 3 हंत(M3 °ते)ते (for हत्वैनं); K1. 3 B5 Da1 Dn1 D1 4 5 8 T G2 3 M आयाति G1 नागाश्चान्ये पुनर्यांति — b) K3 Dn1 D8 S नागा ह्यन्ये, B5 Da1 D1 5 हया ह्यन्ये (for नागानन्यान्) B5 Da1 Dn1 D1 5 S प्रमाथिन ; D8 पताकिन — c) K3 -निभा (for -निभान्) B5 Da1 Dn1 D1. 5 8 S नीलांजनचयप्रख्या (B5 °ख्यान्; Dn1 °ख्यैर्). — d) K3 B5 Da1 Dn1 D1 5 8 अधिष्ठिता (Dn1 °तै), D6 अवस्थितान् (for अधिष्ठि°) S महामात्रवरास्थिता . — e) K3 V1 B Da1 D1–7 T1 G1 2 M3–4 °संघातैर्; Dn1 D8 T3 G3 M1 °संपातैर्, T2 °नाराचैर् (for °संकाशैर्) — f) K3 Dn1 D8 T G2 3 M विनिघ्नतो (M2 °ते); B5 °घ्नंति, G1 निर्विघ्नंत (for विनि°)

73 a) D8 (marg) सप्तभिर् (for °प्त च) Ś2 K4 नागास्तान्, B5 नागांस्ता; Dn1 नागा स, D8 नागाश्चा (marg °गास्ता), T G3 M नागस्था (M4 °स्था) G1 2 सप्त सप्त गजा बाणै — G1 2 om (hapl.) 73bc. — b) K1 वैजयंतींश्च; Dn1 D8 T1 3 G3 M °यंत्य(M4 °त)श्च — c) B5 Da1 Dn1 D1 5 S (G1 2 om) नवत्या (for निहत्य). — d) D8 भिन्ना K1 पार्थगजेन (for पार्थाग्र°) V1 च (for ते) — e) G2 चैके, M3 चैकैर् — f) K1 G1 2 निहता (K1 °तो) गजा

74 a) K1 न चास्व (sic), Dn1 D8 महाद्भि (for न चासौ) — b) K3 विनदस् (for निन°) — c) K1 पुरंदरे समे, K2 °रसम , K4 B2 Dn1 D8 °रसम K3 -क्रुद्धो, B5 Dn1 D6 8 T1 युद्धे; T2 क्रोधे (for क्रुद्धे) — d) Dn1 D8 निवृत्तो. K1 4 V1 B2–5 Da1 D1–4 6–8 T1 भरतर्षभ; K3 Dn1 °र्षभ , T2 M वै वृकोदरे (M2. 4 °र), G1. 2 पांडुनंदने (for भरतर्षभे)

अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।
क्रुद्धेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।
अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैः शरैः ॥ ७६
ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।
शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७
पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संनतपर्वभिः ।
जघान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूम् ॥ ७८

C. 8 3068
B 8 60. 32
K 8 62 75

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

75 ᵃ) D1 S (except T1) अक्षोहिण्य(G2 °ण्या)स्त K4 ततस्तिस्रो; T2.3 G3 M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो) — ᵇ) Da1 D1.5 धार्तराष्ट्रेण B5 T1.3 G संगता, Dn1 D3 वै रणे (Dn1 °णा), T2 M समराद्, Ca सहता (as in text) — V1 om. 75ᶜᵈ. — ᵈ) B (except B5) Da1 D1.2–5.7 transp नरसिंहेन and भीमसेनेन Dn1 धारिता, D3 दारिता, T G पातिता. — After 75, S ins

588* न शक्नुवन्ति वै पार्थं पार्थिवा समुदीक्षितुम् ।
मध्यंदिनगतं सूर्यं यथा दुर्बलचक्षुषः ।
एते भीमस्य संत्रस्ताः सिंहस्येवेतरे मृगाः ।
शरैः संत्रासिताः संख्ये न लभन्ते सुखं क्वचित् ।

[(L. 1) M1 नाशक्नुवन्ति M पार्थं T1.3 G न हि शक्ता रणे वेत्तु (T1 भीम) (for the prior half) T1 युधि वीक्षितु (for समुदी°). — (L. 2) T1.3 G दुर्बलदृष्टयः. — (L. 4) T1.3 G2.3 सताडिता (for °त्रासिता). T1 सर्वे, G2 M संख्ये T3 G1.3 लभन्ते न (by transp)]

T1.3 G cont :

589* राजानं च महाबाहुं पीडयन्त्यात्तमन्यव ।
राधेयो बहुभिः सार्धमसौ गच्छति वेगित ।
वर्जयित्वा तु भीरुं तं पार्श्वतो ह्यानयद्द्रुतं ।
तं पालयन्महाराजं धार्तराष्ट्रो बलान्वित ।

[(L. 1) T1 क्रीडयंन्दर्पनन्दता (for the posterior half) — (L. 3) T3 G2.3 वर्धयित्वा T1 G1.2 भीम (for भीरु) G1 पार्श्वदो (sic) T3 G3 ह्यानय, G2 ह्यनद्द्रु — (L. 4) T1 महाबाहु, G1 °राज्ञो (for °राज) T1 G2 धार्तराष्ट्र T1 बलान्वित]

76 After the ref., S ins

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्वासुदेवाद्धनंजय ।

— ᵃᵇ) T2 भीमसेनस्य T2 M transp कर्म and दृष्ट्वा K1 कृत्वा (for कृतं) K3 सुदुष्प्रहं — ᶜ) Ś2 मर्जुने. D2.6 सेनां (for शिष्टान्) — ᵈ) D2.6 स्वदीयां; T1 G1 इह तान् (for महितान्) T3.3 G3 M संशप्तकगणान्बहून्

77 ᵃ) T2 M हन्यमाना (for वध्य°) S पार्थेन (for समरे) — ᵇ) Some MSS संसप्तक° — After 77ᵃᵇ, K4 V1 B Da1 D1.3–5.7 ins

591* प्रभग्ना समरे भीता दिशो दश महाबला ।

— ᵈ) K3 V1 B D तदा (for मुदा) — For 77ᶜᵈ, T1.3 G subst

592* शक्रस्यातिथिता प्राप्ता समपद्यन्त विज्वरा ।

While T2 M subst. for 77ᶜᵈ

593* विशोका समपद्यन्त शक्रस्यान्तिकतां गता ।

S cont

594* नारायणांस्तु गोपालान्व्यधमत्पाण्डुनन्दन ।
उत्तमं वेगमास्थाय चण्डवायुर्घनानिव ।
अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।
लुलितांश्च तत शूरानहनत्पुरुषोत्तम ।

[(L. 2) T1.2 M जवन् (for वेगम्) T2 M महावातो, G1 पार्थो वायुर् (for चण्डवा°) — (L. 3) M1 अवकीर्यन T1 G1.2 ते भीता (G1 ते विनीता) ह्यन्वकीर्यत (for the prior half) T1 तत्रैव तत्र (for तत्र तत्रैव) — (L. 4) M लुलिताश्च तत शूरा वध्यमाना महाहवे]

78 ᵃ) Dn1 D3 S (except T2) पुनश्च (for पार्थश्च) V1 Dn1 D1–5.8 T1 पुरुषव्याघ्र — ᵈ) K3 °फलां चमू (sic), D2 °महाचमु, G1 °बलाश्चमू Ca cites चतुर्विध° (as in text)

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* K1 मर्जुनसंवादे; Dn1 श्रीकृष्णवाक्यं; T1 महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसंवादं; T1 भीमसेनपराक्रमवर्णनं, M1 युद्धदर्शन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 44, K1 45, B1 60, B2.4 56, B5 62, Da1 71, D1 55, D3 61, T1.3 G M1 67, T2 M2–4 66

४४

धृतराष्ट्र उवाच ।

निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे ।
वध्यमाने बले चापि मामके पाण्डुसृञ्जयैः ॥ १
द्रवमाणे बलौघे च निराक्रन्दे मुहुर्मुहुः ।
किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
क्रोधरक्तेक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३
तावकं च बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराङ्मुखम् ।
यत्नेन महता राजन्पर्यवस्थापयद्बली ॥ ४
व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५
प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः ।
धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विक्षिपन्तश्च सायकान् ॥ ६
भीमसेनः शिनेर्नप्ता शिखण्डी जनमेजयः ।
धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७
पाञ्चालाश्च नरव्याघ्राः समन्तात्तव वाहिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८
तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघांसन्तो महारथाः ॥ ९
रथनागाश्वकलिलं पत्तिध्वजसमाकुलम् ।

44

1 ^{a}) D_{a1} D_5 विवृते (for निवृत्ते) $B_{3.4}$ D_{a1} D_6 तु (for च) K_4 भीमसेनेन (for °सेने च) — ^{b}) B_3 पाढवेये (for °वे च) — ^{c}) K_1 वाध्यमाने (for वध्य°) $D_{3.6}$ चैव (for चापि) — ^{d}) D_1 मामकै , D_3 सायकैः (for मामके)

2 ^{a}) K_3 द्रव्यमाने — ^{b}) $B_{1.2}$ $D_{3.4.7}$ G_1 निरानंदे, $C_{a.c}$ °क्रन्दे (as in text) — After 2^{ab}, $T_{1.3}$ G ins

595* अवशेष न पश्यामि मम सैन्येषु सजय ।
अहो यत दशा प्राप्तो न हि शक्ष्यामि जीवितुम् ।
जयकाङ्क्षी कथ सूत पुत्राणामनिवर्तिनाम् ।
कथ जीवामि निहताञ्श्रुत्वा च मम सैनिकान् ।
बहुनात्र किमुक्तेन दैव तेषा परायणम् । [5]

— ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ अकुर्वंश्च; K_3 V_1 B D_{n1} $D_{1-4.6-8}$ T_1 अकुर्वंत T_2 M किमत्र कुरवोकुर्वंस्; T_3 G मामका किमकुर्वंत — ^{d}) K_1 [आ]चक्ष $K_{1.4}$ सजय

3 After the ref , $T_{1.3}$ G ins

596* क्षयस्त्वेषा महाभाग्तो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।

— ^{a}) $T_{1.3}$ G महेष्वास (for महाबाहुं) — ^{b}) S तव पुत्र K_1 सूतपुत्रा प्रभातवान् (sic) — ^{c}) K_2 क्रोधरक्तेक्षणो (sic) S क्रुद्धो (for राजन्) — ^{d}) S अभिद्रवत् (for उपा°) — After 3, $T_{1.3}$ G ins

597* तिष्ठ तिष्ठ पृथापुत्र पश्य मेऽद्य पराक्रमम् ।
अद्य त्वा प्रेषयिष्यामि यमस्य सदन प्रति ।
इत्युक्त्वा प्रययौ तूर्णं यत्र भीमो व्यवस्थित ।

[(L 1) T_1 पश्य मे पौरुष तथा (for the posterior half)]

4 ^{a}) D_1 तु (for च) — ^{b}) K_3 भीमसेन· — ^{c}) $T_{1.3}$ G कर्णो (for राजन्) — ^{d}) D_3 T_2 M बलं (for बली) $T_{1.3}$ G व्यवस्थापयते बल

5 ^{b}) $D_{1.2.5}$ वाहिनी — ^{c}) V_1 B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ अभ्युद्ययौ (for प्रत्यु°) D_5 तत', S रणे (for तदा) — ^{d}) $T_{1.3}$ G_3 पार्थिवान् (for पाण्डवान्) S (except G_1) युद्धदुर्मद

6 ^{a}) B_5 धृष्टद्युम्नस्, K_4 प्रत्युद्ययौस् (sic) (for °युस्) D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.6.8}$ S च (for तु) — ^{b}) T_2 पांडवा युद्धदुर्मदा — ^{c}) D_{n1} कार्मुकानाजौ, D_3 कार्मुकं राजन् T G धून्वाना विविधाश्चापान्, M नाना चापानि धून्वाना — ^{d}) $Ś_2$ विपक्षतश् (sic) (for विक्षिपन्तश्).

7 ^{a}) $Ś_2$ शिनेर्नांप्ता, K_1 °नप्ता, K_4 °र्नूंप्ता — ^{d}) K_1 सर्व (for सर्वे) D_5 वा (for च)

8 ^{a}) $B_{2.5}$ $D_{3.4.7}$ जिघासतो, B_4 D_{a1} $D_{1.5}$ पचालाश्च; S (except G_1) पाचालाना $T_{1.2}$ नरव्याघ्र (T_2 °घ्र) — ^{c}) K_2 अभ्यद्रवतु, K_3 °द्रवंति S अभ्यद्रवन्सुसक्रुद्धा · — D_2 om (hapl.) 8^{d}–9^{c}

9 D_2 om 9^{abc} (of v 1 8) — ^{a}) D_3 तावकान्· — ^{b}) S महाचमू (M °मू) (for अनीकिनीम्) — ^{c}) K_2 T_2 M अभ्यद्रवस्ते (K_2 °वतु), $G_{1.2}$ °द्रवतस्, T_3 G_3 अभिद्रवतस् D_6 सक्रुद्धा, T_2 (*sup lin* as in text) तरसा (for त्वरिता) — ^{d}) K_4 जिघासतौं, D_5 मंजिघसंतो (sic) D_{n1} T_1 $G_{1.2}$ महारथान्

10 ^{a}) $Ś_2$ रथध्वजाश्च कलिलं, K_1 ***जाश्च क°, K_4

बभूव पुरुषव्याघ्र सैन्यमद्भुतदर्शनम् ॥ १०
शिखण्डी च ययौ कर्णं धृष्टद्युम्नः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज महत्या सेनया वृतम् ॥ ११
नकुलो वृषसेनं च चित्रसेनं युधिष्ठिरः ।
उलूकं समरे राजन्सहदेवः समभ्ययात् ॥ १२
सात्यकिः शकुनिं चापि भीमसेनश्च कौरवान् ।
अर्जुनं च रणे यत्तं द्रोणपुत्रो महारथः ॥ १३
युधामन्युं महेष्वासं गौतमोऽभ्यपतद्रणे ।
कृतवर्मा च बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् ॥ १४
भीमसेनः कुरून्सर्वान्पुत्रांश्च तव मारिष ।
सहानीकान्महाबाहुरेक एवाभ्यवारयत् ॥ १५
शिखण्डी च ततः कर्णं विचरन्तमभीतवत् ।
भीष्महन्ता महाराज वारयामास पत्रिभिः ॥ १६
प्रतिरब्धस्ततः कर्णो रोषात्प्रस्फुरिताधरः ।
शिखण्डिनं त्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्ये व्यताडयत् ॥ १७
धारयंस्तु स तान्बाणाञ्शिखण्डी बह्वशोभत ।
राजतः पर्वतो यद्वत्त्रिभिः शृङ्गैः समन्वितः ॥ १८
सोऽतिविद्धो महेष्वासः सूतपुत्रेण संयुगे ।
कर्णं विव्याध समरे नवत्या निशितैः शरैः ॥ १९
तस्य कर्णो हयान्हत्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः । C 8 3035 B 8 61 20 K 8 63 24

नरनागाश्व° Ca cites कलिल — b) Ś1 पत्तिध्वज, K4 पत्तिध्वज-

11 a) V1 B3 5 S (except T1) तु (for च) — b) M1 धृष्टद्युम्न सुतस्तव — d) V1 B Da1 D1 5 6 सेनया वृत S महासेन (T1 भीमसेन, M2-4 महावीर्य) समभ्ययात्

12 K1 om 12a-13b — a) M3 नकुल B1 M2 4 वृषसेनस् K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2-5 7 S (except T2) तु (for च) — b) T2 G1 M1 2 4 चित्रसेनो B1 T2 G1 M युधिष्ठिर — d) D6 8 प्रतापवान्, G1 समर्पयत् (for समभ्ययात्)

13 K1 om 13ab (cf. v. l. 12) — a) M2-4 सात्यकिं G1 M2-4 शकुनिश्च B5 चैव (for चापि) — b) V1 B D (except D2) T3 G3 द्रौपदेयाश्च (for भीमसेनश्च) S (except T1) तु (for च) K3 भीमसेन समभ्ययात् — c) B2 T3 G3 अर्जुनश्च Da1 D1 5 समरे (for च रणे) V1 B1 3 4 D3 4 7 Ca यत्तो, B2 मत्तो, Dn1 D8 यातं, D2 6 क्रुद्धो, T1 2 G1 2 M यांत, T3 G3 यातो (for यत्त) — d) B2 T1 3 G2 3 द्रोणपुत्र B2 T3 G2 3 महारथ, T2 प्रतापवान् (for महारथ)

14 a) Dn1 D3 युधामन्युर्महेष्वासो — b) Ś2 K1 4 B2-4 [ऽ]भ्यद्रवद्, K3 न्यपतद्, D6 ह्यभ्ययाद् (for ऽभ्यपतद्) Dn1 D8 गौतमेनाभ्ययाद्रणे — d) Ś2 उत्तमौज समाद्रवत्, K1 °मोज स°, K3 °मौजा म° — For 14, S subst.

598* युधामन्युं कृपो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
कृतवर्मा महेष्वास पर्यवारयदाहवे ।

[(L. 1) T1 G1 युधामन्यु G1 2 कृप T2 उत्तमोन° T3 G उत्तमौ(G1 2 °मो)नास्तु कौरव (G1 °स, G2 °व, G3 °वान्) (for the posterior half) — (L. 2) M2 4 महेष्वासं T3 G संयुगे कृतवर्माणमायान्तं पर्यवारयत्]

15 b) D3 transp च and तव D6 transp पुत्रांश्च and तव K1 मारिप, D8 S भारत (for मारिष) — T2 om 15cd — c) K1 4 D8 T1 G1 2 M महानीकान् (for सहा°) T1 3 G महाराज, M महेष्वासान् (for महाबाहुर्) — d) T1 ह्येक (for एक) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 न्यवारयत् (for [अ]भ्यवारयत्)

16 a) Ś1 V1 B (except B3) D (except D2) S तु (for च) — b) K4 व्यचरतम् — c) K1 भीष्महस्ता (sic)

17 a) K1 प्रतिरुद्धस्; K3 V1 B D2-4 7 T1 G1 2 प्रतिरब्धस्, K4 °रुधस् (sic), Dn1 D3 8 °विद्धस्, T2 M निरुद्धस्तु (for प्रतिरब्धस्) G1 2 क्रुद्धो (for कर्णो) T3 G3 निरस्तस्तु तत क्रुद्धो — b) D8 रोष S रोषात्प्रचलकुण्डल — cd) T2 M transp त्रिभिर्बाणैर् and भ्रुवोर्मध्ये D2 कवचं च (for भ्रुवोर्मध्ये) K3 B D2-7 [अ]भ्यताडयत्; T1 3 G2 3 व्य(G2 ह्य)विध्यत, T2 M अताडयत्, G1 व्यवध्यत (for व्यताडयत्)

18 a) K3 धारयंश्च, Da1 D5 वारयंस्तु (for धारयंस्तु) K4 B1 2 शतान्, D3 ततो (for स तान्) K3 D1 5 बाणा (for बाणाञ्) S धारयन्स शि(T1 °क्षिशि, T2 M °न्स तु)तान्बाणान् — b) V1 बहुशोभवत् (sic), D1 बहु शोभत — c) D1 महागजो ततो यद्वत् (sic) — d) K3 B5 D3 T2 त्रिभिः शृङ्गैः समवत, V1 B1-4 Da1 D1 3-5 7 त्रिभिः शृङ्गैरिवोच्छ्रितैः (B1 °श्रितैः, B2 °छ्रित), Dn1 त्रिभिः पत्त्रिभिरन्वित, Bom. ed. त्रिभिः शृङ्गैरिवोत्थितैः

19 d) D8 सप्तत्या (for नवत्या)

20 D6 om (hapl.) 20-23 D2 transp 20ab and 20cd followed by the repetition of 20ab — a) G1 महाहत्वा (sic) (sup. lin. °राज) (for हयान्हत्वा) — c) D2 निर्ममाथ, Ca उन्म° (as in text) Ś1 K2 4 रथ, K1 om (for ध्वज) S क्षिप्र (for चास्य) — d) T1 क्षुरस्त्रेण

20 24 उन्ममाथ ध्वजं चास्य क्षुरप्रेण महारथः ॥ २०
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय संक्रुद्धः शत्रुतापनः ॥ २१
तां छित्त्वा समरे कर्णस्त्रिभिर्भारत सायकैः ।
शिखण्डिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः ॥ २२
कर्णचापच्युतान्बाणान्वर्जयंस्तु नरोत्तमः ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी जयतां वरः ॥ २३
ततः कर्णो महाराज पाण्डुसैन्यान्यशातयत् ।
तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाजवः ॥ २४
धृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडितः ।
दुःशासनं त्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ २५
तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विव्याध मारिष ।
शितेन रुक्मपुङ्खेन भल्लेन नतपर्वणा ॥ २६
धृष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः ।
दुःशासनाय संक्रुद्धः प्रेषयामास भारत ॥ २७
आपतन्तं महावेगं धृष्टद्युम्नसमीरितम् ।
शरैश्चिच्छेद पुत्रस्ते त्रिभिरेव विशां पते ॥ २८
अथापरैः सप्तदशैर्भल्लैः कनकभूषणैः ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २९
ततः स पार्षतः क्रुद्धो धनुश्चिच्छेद मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३०
अथान्यद्धनुरादाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
धृष्टद्युम्नं शरव्रातैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३१
तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तं महात्मनः ।

(for °प्रेण) S K1 2 4 महाबल (for °रथ)

21 D6 om. 21 (cf v l 20) K3 B3 om (hapl) 21ab — a) K3 हताश्वाच Dn1 T1 3 G स हताश्वात्ततो यानाद्. — b) Da1 D5 अवप्लुत्य; Cn °प्लुत्य (as in text). — After 21ab, T1 2 G2 3 M1–4 ins

599* संछिन्नकार्मुको राजन्सूतपुत्रेण संयुगे।

— G1 om (hapl.) 21c–22d T1 reads 21c–24b twice.

22 D6 G1 om 22 (cf v l 20, 21) — a) K4 तं T2 भित्त्वा (for छित्त्वा)

23 b) G2 विजयस् (for वर्जयंस्) K4 Dn1 T1 (both times) G2 नरोत्तम (T1 °मं) — c) Ś2 अपायतस्, Da1 अपधावत्, M अपा(M1 °प)यासीत् (for अपयातस्) Ś K1 2 4 तात (for तूर्णं). — d) B1.4 5 D2.4 7 M भृशविक्षत ; B3 तस्य वीक्षत , Dn1 भृशविह्वल°, T (T1 both times) G शरविक्ष(G3 °क्षि)त (for जयतां वर)

24 a) Ś K1.2 4 महाबाहु (K1 °हुं) (for °राज) — K1 om (hapl.) 24b–26a — b) K3 नाशयत्; B5 T2 G1 M [अ]पातयत्, T1 (both times) [अ]सयुगे (for [अ]शातयत्) B4 T2 पाडुसैन्यान(T2 °सैन्यम)शातयत् — d) K3 V1 B2 3 Da1 D1 3–5 7 8 महाबल M भृश वायुर्विवानिव

25 K1 om 25 (cf, v l 24) — d) K3 B5 Dn1 D2–4 6 7 T1 3 G प्रत्यविध्यत् (for अभ्य°)

26 K1 om 26a (cf v l. 24) — a) G2 राजन् (for बाहु) — b) T2 सम्यग् (for सव्यं) — c) K3 B4 स तेन, Dn1 D7 8 T1 सितेन (for शितेन) D8 नतपुङ्खेन (for रुक्म°) — d) K3 V1 B D (except D8) T1 [आ]नतपर्वणा

27 a) Ś K2 4 तु निर्भिन्न ; Dn1 ततो विद्ध°; T2 3 G2 तु संक्रुद्ध° (for तु निर्विद्ध°) — B5 T2 G om 27bc — b) B3 अमर्षणं — c) T1 दु शासनस्य K1 संक्रुद्धा. T2 M1–4 दु शासनांतकं क्रुद्ध ; M1 विभासनांतकं क्रुद्ध. — d) B3 सायक ; D2 पार्थिव ; D4 भारत . Dn1 प्रेषयंस्तनयाय ते, S प्रेषयत्तनयस्य ते — After 27, T2 G ins

600* आशीविषसम बाणमाशु भास्करहसम् ।

28 a) B1 3 तं पतंतं (for आप°). K4 तु वेगेन; G1.2 महावेगात् (for °वेग) — b) D1 धृष्टद्युम्नं K4 धृष्टद्युम्नश. रीरितं (sic). — c) Dn1 शार (for शरैश्) T2 M बाणं तं (for पुत्रस्ते)

29 a) B3 सप्तशरैर् (for °दशैर्) Ś K1.3 4 अथान्यै (K1 °न्या) सप्तदशभिर्; S अथापरैः षोडशभिर् ❀Cc सप्तदशा संख्या येषां सप्तदशभिरित्यर्थ ।❀ — b) S2 बाणै (for भल्लै) K3 B1.3 4 G2 कनकभूषितै — d) K3 V1 B D S चार्पयत् (for चार्द°)

30 a) Dn1 तु (for स) S तस्य सेनापति क्रुद्धो. — c) K2 स तीक्ष्णेन

31 a) Ś2 अन्यथा (for अथान्यद्) — b) K3 V1 B D S प्रहसन्निव, K4 भरतर्षभ (for भरतर्षभ) — d) T2 M रुरुधे बली (for पर्यवारयत्)

32 a) D5 तत्र (for तव) T2 M तत्र (M1 °स्य) भारत पुत्रस्य — b) K3 V1 B Da1 D4 6 7 विक्रमं सु°, Dn1 °मे तं, D2 °मं ते, T2 M °मेण (for °मं तं) — c) K4 व्यसहत; V1 B D S व्य(D8 T1 वि)स्मयंत (for व्यहसन्त) M योधा . — d) B5 Dn1 S सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा — After

व्यहसन्त रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३२
ततः प्रववृते युद्धं तावकानां परैः सह ।
घोरं प्राणभृतां काले घोररूपं परंतप ॥ ३३
नकुलं वृषसेनस्तु विद्ध्वा पञ्चभिरायसैः ।
पितुः समीपे तिष्ठन्तं त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३४
नकुलस्तु ततः क्रुद्धो वृषसेनं स्मयन्निव ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन विव्याध हृदये दृढम् ॥ ३५
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
शत्रुं विव्याध विंशत्या स च तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३६
ततः शरसहस्रेण तावुभौ पुरुषर्षभौ ।
अन्योन्यमाच्छादयतामथाभज्यत वाहिनी ॥ ३७
दृष्ट्वा तु प्रद्रुतां सेनां धार्तराष्ट्रस्य सूतजः ।
निवारयामास बलादनुपत्य विशां पते ।
निवृत्ते तु ततः कर्णे नकुलः कौरवान्ययौ ॥ ३८
कर्णपुत्रस्तु समरे हित्वा नकुलमेव तु ।
जुगोप चक्रं त्वरितं राधेयस्यैव मारिष ॥ ३९
उलूकस्तु रणे क्रुद्धः सहदेवेन वारितः ।
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सहदेवः प्रतापवान् ।
सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ॥ ४०
उलूकस्तु ततो यानादवप्लुत्य विशां पते । C. 8. 3110 B. 8 61 44 K. 8. 64. 12

32, K4 V1 B D (except D2) S ins..

601* धृष्टद्युम्नं न पश्याम घटमानं महाबलम् ।
दुःशासनेन संरुद्धं सिंहेनेव महागजम् ।
ततः सरथनागाश्वाः पाञ्चालाः पाण्डुपूर्वज ।
सेनापतिं परीप्सन्तो रुरुधुस्तनयं तव ।

[(L. 1) B1 5 Da1 D1 5 T2 3 G त्व(B1 अ-, T3 G च)-पश्याम, Dn1 T2 M तु पश्यामो (for न पश्याम) B1 महारथ; Dn1 D2 महारथना, M यथाबल (for महा°) — (L. 2) V1 B1 5 D5 S (except M1) संरुद्ध (for संरुद्ध). B5 Da1 Dn1 D1 5 S महाद्विप (for °गजम्) — After line 2, S ins an addl colphon (*Adhy name* M1 शिखण्डिपराजय° — *Adhy no.*. T1.2 M 67, T3 G 68) — Before line 3, S (except T2) ins संजय — (L 3) D2 न ते (for तत) T2 तु रथ° (for सरथ°) Some MSS पचाला K4 पाडुपूर्वज, V1 B1 Da1 Dn1 D1 2 5 सजये सह, S पांडुसजया (for °पूवज) — (L 4) K4 सेनापत्त शरीप्सतो (sic) M1 रुरुधुस् (for रुरुधुस्)]

33 a) T2 प्रववृधे (for °वृते) — b) K2 घोरां; K4 घोर°; M घोरे S घोरप्रद (for प्राणभृता) — d) K2 V1 B D S भीम° (for घोर°) B5 समंतत (for परतप)

34 a) S नकुलो B5 S वृषसेन B3 च (for तु) — b) K2 V1 B1-4 D2-5 6-8 भित्वा (for विद्ध्वा) B3 T2 आशुगै (for आयसै) — c) K3.4 V1 B D तिष्ठन्तै (K4 B3 °ष्ठन्त) (for तिष्ठन्त) — d) B5 Dn1 T2 3 G3 M त्रिभिर्भूयोऽस्य(B5 °र्भूयाप्य-; Dn1 °भूयोप्य; M1 भूयोत्य) विध्यत

35 a) S (except T3 G3) नकुलं K1 2 V1 B D (except. Dn1) S (except T2) शूरो (for क्रुद्धो) — b) B3 वृद्धसेन V1 B1-4 D2-7 हसन्निव (for स्मय°) — d) B3 समरे (for हृदये) K2 V1 B D T2 भृशं; M नृप (for दृढम्) T1 3 G हृदये प्रत्यविध्यत

36 b) Some MSS शत्रुकर्षण, B2 5 D7 °कर्षण; Dn1 T1.2 G M1 °तापन (for °कर्शन) — c) Da1 D1 5 S सप्तत्या (for विंशत्या) — d) S सूत चैवास्य सप्तभि

37 a) T1 G1 2 शरसहस्रैस्तु — b) B5 पुरुषर्षभ; G1 भरतर्षभौ — c) K1 V1 आ(V1 अ)च्छादयेताम्; D1 °दयेत B5 T1.3 G प्र(B5 आ)च्छादयेताम(T1 G1 °ब)-न्योन्यं — d) K2 3 B1 4 D7 अथो(K4 °थ)भज्यत, Dn1 ततोभ°; T1 G1 2 तावपश्यत; T3 G3 तदाभज्यत T2 वाहिनीं, M भारती (M1 by corr °त) (for वाहिनी)

38 a) K3 V1 B1-4 Da1 D1.3-7 8 स दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा वि- (for दृष्ट्वा तु) D8 प्रद्र(marg °द्र)तां (for प्रद्रुतां). — b) T1 तेजस (for सूतज) — c) G3 वारयामास बलवान् — d) K3 B1 3 4 D1 4 7 T2 अनुसृत्य, B2 5 अन्व(B5 °नु)मान्य, Da1 D1 5 अनुपत्य; Dn1 द्रवमाणं; D8 द्रवमाणां, T1 G1 अनुपे(G1 °वृ)त्य, G2 उदपत्य, M अनूत्पत्य (for अनुपत्य) — After 38cd, M ins

602* एतस्मिन्नन्तरे कष्टं युद्धमासीद्विशां पते ।

— e) K4 निवर्ते (for निवृत्ते) B2 5 Dn1 D8 S सैन्ये (for कर्णे) — f) T2.3 G3 M तु कुरून् (for कौरवान्). — After 38, T G M1 ins

603* वृषसेनस्तु पाञ्चालान्पित्रा सार्धं विशां पते ।

39 T1 om 39-40 — b) B2 हत्वा, D2 जित्वा (for हित्वा) K3 Dn1 आहवे; B1 D5 8 एव च (for एव तु) S (T1 om.) हित्वा (T2 M1 [*sup lin*] भित्वा) राजन्युधिष्ठिरं. — c) K3 V1 B D S (T1 om) त्वरितो — d) S1 K2 4 T3 G3 [ह्य]त्र (for [स्यै]व) D2 6 राधेयस्य महात्मन

40 T1 om 40 (cf. v l 39) — b) T2 3 G मारिष (for वारित) — After 40ab, T2 3 G ins

604* निवारित शरशतैः क्रुद्धेन रणमूर्धनि ।

— c) D5 हित्वा (for हत्वा) — Dn1 om (hapl) 40c-43b

41 Dn1 om. 41 (cf v 1. 40) — ab) S1 अवप्लुत्य°

2110 61 44 64 12 त्रिगर्तानां बलं पूर्णं जगाम पितृनन्दनः ॥ ४१
सात्यकिः शकुनिं विद्ध्वा विंशत्या निशितैः शरैः ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ४२
सौबलस्तस्य समरे क्रुद्धो राजन्प्रतापवान् ।
विदार्य कवचं भूयो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ४३
अथैनं निशितैर्बाणैः सात्यकिः प्रत्यविध्यत ।
सारथिं च महाराज त्रिभिरेव समार्दयत् ।
अथास्य वाहांस्त्वरितः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ ४४
ततोऽवप्लुत्य सहसा शकुनिर्भरतर्षभ ।
आरुरोह रथं तूर्णमुलूकस्य महारथः ।
अपोवाहाथ शीघ्रं स शैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४५
सात्यकिस्तु रणे राजंस्तावकानामनीकिनीम् ।
अभिदुद्राव वेगेन ततोऽनीकमभिद्यत ॥ ४६
शैनेयशरनुन्नं तु ततः सैन्यं विशां पते ।
भेजे दश दिशस्तूर्णं न्यपतच्च गतासुवत् ॥ ४७
भीमसेनं तव सुतो वारयामास संयुगे ।
तं तु भीमो मुहूर्तेन व्यश्वसूतरथध्वजम् ।
चक्रे लोकेश्वरं तत्र तेनातुष्यन्त चारणाः ॥ ४८
ततोऽपायान्नृपस्तत्र भीमसेनस्य गोचरात् ।
कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

D2 transp ततो यानात् and अवप्लुत्य — After 41^{ab} T1.3 G ins

605* अपयातस्ततस्तूर्णमुलूको रणमूर्धनि ।

— c) K3 V1 B1.2 D2-4.6.8 S तूर्णं (for पूर्णं) — d) B3 जगाम पितुरन्तिक — B5 Da1 D1.5 subst for 41^{cd} K4 ins. after 41 B1 after 41^{ab}

606* रथमन्य समास्थाय जगाम पितुरन्तिकम् ।

42 Dn1 om. 42 (cf. v l. 40). — a) D5 शकुनिर् — c) Ś1 K3 चल्लेन

43 Dn1 om. 43^{ab} (cf. v l. 40) — b) V1 B3 D6.7 राजा (for राजन्) D3 विशां पते (for प्रतापवान्) — After 43^{ab}, G3 ins

607* सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ।

— c) B5 Dn1 S वीरो; D6 भूमौ (for भूयो)

44 a) B1 D2-4.6.7 तथैनं, T1 अथैकं (for अथैनं) — b) K3 सात्यकिं T1 समविध्यत; G3 प्रत्यपद्यत (for °विध्यत) — d) Ś1 K1 D8 समर्दयत्; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.7 S सम(B Da1 D1.8 °मा)र्पयत्, D4 समार्पयन्; D5 °प्येयेत् (sic) (for °र्दयत्) D6 शरैर्निन्ये यमक्षय (= 44^{f}) — e) G2 त्वरित — f) K3 चरेन, G1.2 पुनर् (for शरैर्).

45 d) K1 B3 D2-4.7 S महात्मन ; K4 °रथ (°रथ) — e) K3 च (for [अ]थ) K3 D5 तं शीघ्रं, Da1 D1.5 तूर्णं स (for शीघ्रं स) B5 अपोवाह ततस्तूर्णं, Dn1 D3 °वाह रथ तूर्णं (D3 शीघ्र) — f) B5 Da1 Dn1 D1.5 शैनेयशरपीडितं (B5 Dn1 °त) — For 45^{ef}, S subst..

608* अपोवाह रथस्थं तं सात्यकस्याजिसागरात् ।
[M1.3 रथ तस्य (for रथस्थं त) T2 सात्यकिश्च G1.2 सात्यकस्याथ (G2 °क° माजि) सगरात्, M सत्यकस्यातिसंगरात्]

46 a) S शैनेयस् (for सात्यकिस्) T G M1 ततो (for रणे) B2 (marg as in text) जेतु (for राजस्). — d) D6 सैन्यान् (for ऽनीकम्) V1 B1.3-5 Da1 D1-5.7.8 S अभज्यत, B2 अभक्षयत् (for अभिद्यत)

47 a) K3 °नुन्नंत (sic), V1 B1-4 Da1 D1.3-5.7 °संछन्नं; D2 °संघनं (sic), D6 °सनुनं (for °नुन्नं तु) — b) K3 भूत; V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 S तव (for तत) — c) K1.3 दश दिश (for दश दिशस्) D1 तूर्णे (for तूर्णं) — d) Dn1 न्यपतंश्च, T2.3 G3 अपतच्च (for न्यप°) Dn1 गतासव, T1.3 G2.3 गतासु वै, Cc गतासुवत् (as in text)

48 c) B2 ततो (for तं तु) — f) D1.2 तेनातुष्यत (D2 °प्यति), T2 तं नातुष्यंत, G1.2 तेन तुष्यंति, M तेनातुष्यंस्तु V1 B (except B2) Da1 D1.3-5.7 वै जना ; D8 चारिण ; S क्षत्रिया (for चारणा) — After 48, D6 ins

609* शत्रुणा विजितं ज्ञात्वा भयात्सुपुरुषर्षभ ।

49 a) Da1 D1.5 M2-4 ततोपयात्, Dn1 तत प्रायान् (for ततोऽपायान्) Dn1 नरपतिर्; D3 त्वरितो°, S (except G1)नृपस्त(T2 द्रुतं स)स्माद्; G1 नृपस्तस्माद् (for °स्तत्र) D6 ततोपायानस्त्वरितो (sic) — b) Dn1 T1.3 G भीमसेनशरार्दित (T3 G3 °ता), T2 M °भयार्दित.. Ca cites गोचरात् (as in text) — D3 om 49^{cd}. — c) D6 तु तत् (for तत) — e) Ś K1.2 तत्रावापो; K4 तत्र नादो, V1 B Da1 Dn1 D1-7 तत्र नादो; D8 G1.2 तत्रारावो (for तत्र रावो) — Ś K1.2 om. (hapl.) 49^{f}–51^{e}. — f) K3.4 V1 B D T G भीमसेन (G1 °सेव).

तत्र रावो महानासीद्भीममेकं जिघांसताम् ॥ ४९
युधामन्युः कृपं विद्ध्वा धनुरस्याशु चिच्छिदे ।
अथान्यद्धनुरादाय कृपः शस्त्रभृतां वरः ॥ ५०
युधामन्योर्ध्वजं सूतं छत्रं चापातयत्क्षितौ ।
ततोऽपायाद्रथेनैव युधामन्युर्महारथः ॥ ५१
उत्तमौजास्तु हार्दिक्यं शरैर्भीमपराक्रमम् ।
छादयामास सहसा मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ५२
तद्युद्धं सुमहच्चासीद्घोररूपं परंतप ।
यादृशं न मया युद्धं दृष्टपूर्वं विशां पते ॥ ५३
कृतवर्मा ततो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
हृदि विव्याध स तदा रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ५४
सारथिस्तमपोवाह रथेन रथिना वरम् ।
ततस्तु सत्वरं राजन्पाण्डुसैन्यमुपाद्रवत् ॥ ५५ C. 8 3126 B 8 61 60 K 8 64 28

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

Ś1 भीममापतयत्क्षितौ, K1 भीममापातयत् क्षितौ (sic), D6 T1 भीममेनजिघांसया

50 Ś1 K1.2 om 50 (cf. v. l. 49) — ^ab) K3 धनुरस्याशु वाजिन (for ^b) D5.6 युधामन्युश्च विक्रान्त कृपस्य धनुराच्छिनत् — ^c) K4 अथान्यधनुरादाय

51 Ś1 K1.2 om. 51^a (cf. v. l. 49) — ^ab) T2 धनु (for ध्वज) Da1 D1.2 transp सूत and छत्र V1 वज्र (for छत्र) K1 D2 चापातयन् T2 क्षितौ (for क्षितौ) — ^c) V1 M1.3.4 ततोपयाद्, B3 °पायद्; Dn1 तत मायाद्, T1.2 G ततो ययौ Dn1 [आ]शु (for [ए]व) — ^d) K1 युधामन्युं T2 महावल- (for महारथ)

52 ^a) T2 G1.2 उत्तमोजास् K3 V1 B1.2.4.5 Dn1 D1-4.5.7 च (for तु) S वार्ष्णेयं (for हार्दिक्य) — ^b) K2 lacuna for शरै B3.4 Da1 D1 अभीद् (D1 °द्) (for भीम) D5 भीममेनपराक्रम ; S कृतवर्माणमाहवे — ^c) D2.6 T2.3 G समरे (for सहसा) — ^d) K3 V1 B1-4 D5.6-8 S मेघो वृष्ट्येव पर्वतं; B3 Da1 D1.2.3 वृष्ट्या मेघ (D2 मेघो वृष्ट्या) इवाचल

53 B2 om 53^c-54^b — ^a) K3 B3 तद्युद्ध सुमहानासीद्; V1 B1.3.4 D2.4.6.7 °द्धमासीत्सुमहद्; D2.6 T1 °द्धमभवद्राजन् (T1 °चत्र) — ^b) K2.4 परतप ; Dn1 D2 विशां पते; D3.6 मयावह, M3 परं त्वया (for परतप) — ^c) Ś K1.2.4 पूर्व (K1 °र्वं-), Dn1 D3 राजन्; D2.6 दृष्ट (for युद्धं) — ^d) Ś1 दृष्टा, D3.6 युद्ध (for दृष्ट-) Dn1 D3 न च श्रुत (for विशां पते)

54 B3 om. 54^ab (cf v. l. 53) — ^c) M3-4 प्रति- (for हृदि) K3 V1 B D S सहसा (Dn1 °मरे) (for स तदा) — ^d) B1.2.4 Da1 D1.2.6.8 M स रथोपस्थ आ(M1 °स्थमा)विशत्, B3 स रथोपस्थमुपाविशत् (hypermetric), B5 रथोपस्थमाविशत् (submetric)

55 ^a) S त सारथिर(T2 M °स्त्व)पोवाह — ^b) Ś1 रथिन Ś1 K2 V1 M1 वर — ^c) Dn1 सात्वतो; D5 S सात्वतो (for सत्वरं) K4 कृतवर्मा ततो राजन् — ^d) T1.2 G अभिद्रवत् (for उपा°) — For 55^cd, K3 V1 B Da1 D1.3-7 subst..

610* कुरुसैन्यं तत सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

K4 ins after 55, V1 B Da1 D1.3-7 ins after 610*, Dn1 after 613*, D8 after 612* two passages given in App I (No 17 and No. 18). Dn1 D3 ins after 55 S after the colophon

611* युधिष्ठिरश्चित्रसेन शरवर्षैरवाकिरत् ।
चित्रसेनोऽपि कौन्तेय सक्रुद्ध समवारयत् ।
मुहूर्ताद्विमुखीकृत्य चित्रसेन स धर्मराट् ।
तावक सैन्यमभ्यघ्नत्समन्ताद्विशिखैः शरैः ।

[Before line 1, S (except T2) ins संजय.. — (L 1) T1 युधिष्ठिरं D3 अवाकिरन् — (L. 2) D3 सक्रुद्ध — (L. 3) D3 मद्राड् (for धर्म°) — (L. 4) Dn1 D3 अभ्यघ्नन्]
Dn1 D3 cont.

612* तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले नरवीरजनक्षये ।
दुर्योधन क्रोधमुपेत्य तीव्र
क्रोधाग्निनासौ परिदह्यमान ।
अन्य रथं समुपेत्याशु चैव
भीम प्रविव्याध सुचित्रपुङ्खैः । [5]
दुःशासनोऽथापि च चित्रसेनो
दुर्द्यूतसेवी कितव सौबलश्च ।

[(L 1) Dn1 वरनागनरक्षये — (L 3) D3 [अ]थ (for [अ]मो) Dn1 परिदह्यमाना — (L. 4) D3 समुपेत्याशु (sic), — (L 5) D3 सु- (for सु) — (L. 6) Dn1 [ऽ]थ (for ऽपि) Dn1 om च — (L 7) Dn1 देवी (for सेवी)]
Dn1 cont.

613* गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं
तथाभ्यर्दितं सहसाभ्यधावत् ।

On the other hand, S cont. after 611*.

614* तावकाश्च महाबाहो दुर्योधनपुरोगमाः ।
[T1 तावकानां, T2 G °का हि]

४५

संजय उवाच ।

द्रौणिस्तु रथवंशेन महता परिवारितः ।
आपतत्सहसा राजन्यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ १
तमापतन्तं सहसा शूरः शौरिसहायवान् ।
दधार सहसा पार्थो वेलेव मकरालयम् ॥ २
ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
अर्जुनं वासुदेवं च छादयामास पत्रिभिः ॥ ३
अवच्छन्नौ ततः कृष्णौ दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
विस्मयं परमं गत्वा प्रैक्षन्त कुरवस्तदा ॥ ४
अर्जुनस्तु ततो दिव्यमस्त्रं चक्रे हसन्निव ।
तदस्त्रं ब्राह्मणो युद्धे वारयामास भारत ॥ ५
यद्यद्धि व्याक्षिपद्युद्धे पाण्डवोऽस्त्रं जिघांसया ।
तत्तदस्त्रं महेष्वासो द्रोणपुत्रो व्यशातयत् ॥ ६
अस्त्रयुद्धे ततो राजन्वर्तमाने भयावहे ।
अपश्याम रणे द्रौणिं व्यात्ताननमिवान्तकम् ॥ ७
स दिशो विदिशश्चैव छादयित्वा विजिह्मगैः ।
वासुदेवं त्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणे भुजे ॥ ८
ततोऽर्जुनो हयान्हत्वा सर्वांस्तस्य महात्मनः ।

T1 2 G1 3 M ins after 614*, T3 G3 after 615* a passage given in App I (No 18) T3 G3 cont after 614*

615* युधिष्ठिर जिघृक्षन्त सर्वसैन्यमवाक्षिपन्।

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 भीमसेनयुद्धः T2 द्वंद्वयुद्धं; M1 उलूकशकुनिदुर्योधनयुधामन्यूत्तमौजापराजय — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 45, K1 46, B1 2 61, B2 52, B4 60, B5 63, Dn1 72, D1 56, D4 42, D6 62, T1 2 G 69, T2 M 68

45

1 b) K1 D1 परिवारिता (D1 °ता), G2 पर्यवस्थित — c) K1 आपत; K3 V1 B3–4 Dn1 D1 4 5 7 T1 3 G3 M1 3 अपतत्, D2 आपतस् (for °तत्) Dn1 T1 G2 सहसा तत्र, D2 6 तु (D6 स) महाराज (for सहसा राजन्) — d) K3 V1 B D (except D6) S पार्थो (for राजा)

2 b) D6 द्रौणिं (for शूर) T1 2 शौरि (for शौरि). G2 शूरो द्रौणिं महाबल — c) K3 D3 S समरे (for सहसा) — d) M2 (also as in text) 4 मकरालय

3 b) T1 महाबल , T3 G महायशा (for प्रतापवान्) — d) T3 G3 वारयामास, G2 पार° (for छाद°) K3 V1 B D S सायकैः (for पत्रिभि.)

4 a) D4 T1 अवच्छिन्नौ; G2 आच्छन्नौ तु — b) Dn1 T G महारथौ — d) K1 प्रेक्षेत; K4 B2 D1 प्रेक्षत; V1 प्रैक्ष्यत; Dn1 D1.5 प्रैक्ष तत् (sic), Dn1 M1 प्रेक्षत ; T1 3 G M2–4 प्रेक्षते (for प्रैक्षन्त) B (except B1) तथा (for तदा)

5 a) B5 Dn1 D1.5 प्रादुर् (for दिव्यम्) ꙮCa चक्रे चिक्षेप । Cc प्रादुश्चक्र इत्यन्वय ।ꙮ — c) Ś1 ब्राह्मणे. B4 क्रुद्धो (for युद्धे) D1 तदस्त्र वारयामास — d) Dn1 मयुगे; D2 पार्थिव, T G1 3 M2–4 मारिष (for भारत) D7 ब्राह्मणो युधि भारत

6 a) D3 यद्यद्; M1 यद्यपि (for यद्यद्धि) V1 हि विक्षिपद्; B3 हि व्याक्षिपन्, T1 3 G विक्षिपते (for हि व्याक्षिपद्) — b) S फल्गुनो (for पाण्डवो) V1 T3 G3 [ऽ]स्त्र ; D5 [ऽ]स्त्र (for ऽस्त्र) — c) K3 अस्त्र स; Dn1 Dn2 D1.4 S तदस्त्रैर् — d) Ś1 द्रोणपुत्रे K3 [ऽ]धैशातयत् (sic), K2 Dn1 व्यनाश°; B3 व्यपात°; S ज(G1 जि)घान ह (for व्यशातयत्)

7 a) S महाराज (for ततो राजन्). — b) B1.3.4 Dn1 D2.4.7 महाभये; B भयानके; G1 °महे (for °वहे) — c) Dn1 M1 अपश्यामम् (M1 °मि) B3 तदा; B4 Dn1 ततो (for रणे) K3 कर्णं (for द्रौणिं) — d) K3 द्रौणिं व्यात्तम्, T2 व्याघ्राननम् (for व्यात्ता°).

8 a) Dn1 स दिशा , T1 प्रदिशा (for स दिशो) K1 विदिशोग्र, V1 B D S प्रदिशश् (for विदि°) K3 स दिशश्चैव सर्वाणि — b) G1 छदयित्वा K3 V1 B D T1.3 G1 3 M1 ह्यजिह्मगैः , T2 त्वजि°; G2 M3–4 [ऽ]प्यजि° (for विजि°) Ca cites अजिह्मगैः — c) G2 वासुदेवत — d) G2 अपीडयद् (for अविध्यद्)

9 a) B5 अर्जुनस्तु (for ततोऽर्जुनो) B1 Dn1 S रथान् (for हयान्) S सर्वान् (for हत्वा) — b) S हत्वा (for सर्वांस) B1 3 Dn1 S पदानुगान् (for महात्मन) — c) T1 3 G स चकार महीं घोरा — d) D2 लोहितौघ- (for शोणितौघ-) Ś2 -तरगिण; D3 °गिणी, T2 M3–4 -परिप्लुता- — After 9, K4 V1 B Dn1 Dn2 D1–5.7 ins

616* सर्वलोकवहां रौद्रां परलोकवहां नदीम्।

[V1 B5 Dn1 D1.5 सर्वप्राणिवहां, B1.3 4 °प्राणिदरां B4

चक्रार समरे भूमिं शोणितौघतरङ्गिणीम् ॥ ९
निहता रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः ।
हयाश्च पर्यधावन्त मुक्तयोक्त्रास्ततस्ततः ॥ १०
तद्दृष्ट्वा कर्म पार्थस्य द्रौणिराहवशोभिनः ।
अवाकिरद्रणे कृष्णं समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ११
ततोऽर्जुनं महाराज द्रौणिरायम्य पत्रिणा ।
वक्षोदेशे समासाद्य ताडयामास संयुगे ॥ १२
सोऽतिविद्धो रणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ।
आदत्त परिघं घोरं द्रौणेश्चैनमवाक्षिपत् ॥ १३
तमापतन्तं परिघं कार्तस्वरविभूषितम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद सहसा तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १४ C 8 3236 B 8 64 22 K 8 67 22
सोऽनेकधापतद्भूमौ भारद्वाजस्य सायकैः ।

रौद्री (for रौद्रा) V1 परलोकवहश्नदी, B2 °मयां नदी, B8 °प्रवाहिनीं, Dn1 °वहा नदी (for the posterior half)]
K4 V1 B Dn1 D2–4 7 cont.

617* सरथाश्रथिन सर्वान्पार्थचापच्युतै शरै ।
द्रौणेरपहवान्सख्ये ददृशु स च ता वथा ।
प्रावर्तयन्महाघोरां नदीं परवहां वथा ।
तयोस्तु व्याकुले युद्धे द्रौणे पार्थस्य दारुणे ।
अमर्याद योधयन्त पर्यधावन्नितस्तत । [5]
रथैर्हताश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभि ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपै ।
पार्थेन समरे राजन्कृतो घोरो जनक्षय ।

[B2 om. lines 1–6 — (L 2) B5 मर्वे (for संख्ये) K4 तान्नयान्, B2 5 तास्तथा, B4 तस्तदा — (L 3) V1 परिवहां, Dn1 परवह (for °वहा). V1 तदा — (L 4) Dn1 ततस्तु (for तयोस्तु) — (L. 5) V1 B2 योधजन (for °यन्त) V1 पर्यधावद्दितस्तत, Dn1 D3 4 7 °धावत (D4 °वन्न) पृष्ठत (for the posterior half) — (L. 6) K4 हत्वाश्व (for हताश्व)]

10 K2 B1.4 D4 om 10 V1 D2 om 10[ab] — [a]) Ś K2 न रथा, D5 S सरथा (for निहता) K1 प्रापत सारथिं तस्य — [b]) Ś2 चापच्युतै, K1 चापदयतै (sic) — [c]) Ś K2 4 हयास्तु, T1 2 हयाश्च T1 G2 परिधावंते (G2 °तो), M4 पर्वधावत (for पर्य°) — [d]) V1 छिन्न° (for मुक्त°) D6 इतस्तत

11 [a]) K4 D1 T2 G1 M1 त (T2 स) दृष्ट्वा B1 G1 कर्णं (for कर्म) — [b]) B3 आहवदुर्मद, D2 6 °कर्कश ; D8 °शोभित — After 11[ab], K4 V1 B Dn1 D2–4, 7 ins

618* अर्जुनं जयता श्रेष्ठ त्वरितोऽभ्येत्य वीर्यवान् ।
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

[(L 1) K4 त्वरितां (for जयतां) D2 8 श्रेष्ठ — (L 2) V1 महाचाप]

— K8 om 11[cd] — [c]) K1 रणे कर्णं, V1 B5 Dn1 D3.4.7 ततो द्रौणि, B1–4 D1 5 T2 3 G1 3 M रणे कृष्णौ (B1 °ष्ण); T1 G2 अमेयात्मा (for रणे कृष्णं) — [d]) T1 G2 समवादच्युतार्जुनौ

12 B5 om 12[ab] V1 reads 12[ab] on marg — [a]) V1 B2 Dn1 D3 4 6 7 भूयो (for ततो) S [ऽ]र्जुनो T2 3 G1 3 रणे राजन् (for महाराज) — [b]) S द्रौणिम् G2 om. (hapl) from रायम्य up to द्रौणे (in 13[d]) K1 2 B1 आयस्य, T3 G3 आगम्य, G1 आनम्य (for आयम्य) V1 यत्रिणा, B1.3 4 Da1 D1.5 कार्मुक; Dn1 पत्रिण — [c]) Ś2 वक्षे देशे; K1 T1 M1 वक्षोदेशं, B1 4 5 प(B1 क)क्षदेशे V1 B1 3–5 Da1 D1.5 पृषत्के(B1 °शत्के-, B5 °ष्ठके)न; B2 Dn1 D3 4 7 भृश पार्थं; M1 समागम्य (for °साद्य) D2 6 वक्षप्र(D2 प्रा)देशमासाद्य — [d]) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 निर्दय (for सयुगे)

13 G2 om up to द्रौणे (in 13[d]) (cf v 1 12) — [b]) Ś2 द्रोणिपुत्रेण S (G2 om.) द्रोणपुत्र प्रतापवान् — After 13[ab], K1 (om. lines 1–2) 4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 ins

619* गाण्डीवधन्वा प्रसभं शरवर्षैरुदारधी ।
संछाद्य समरे द्रौणिं चिच्छेदास्य च कार्मुकम् ।
स छिन्नधन्वा परिघं वज्रस्पर्शसम युधि ।

— [c]) D6 damaged. K3 आदाय (for आदत्त) — [d]) Ś2 द्रौणश्चैन (sic), K3 द्रौणेश्चैव; K4 D3 T1.3 G1 3 द्रौणिश्चैन; T2 M पार्थायैन (for द्रौणेश्चैन) K4 S अथाक्षिपत्, D6 अपा° (for अवा°) — For 13[cd], V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 subst

620* आदाय चिक्षेप तदा द्रोणपुत्र किरीटिने ।
[D3 4 7 किरीटिनि (D4 °नि)]

14 [a]) Ś K D2 6 8 सहसा, T2 त्वरित (for परिघं) — [c]) K4 D6 द्रोणश्, S पार्थश्च K4 D2 8 T2 शतधा, D8 चायातं, M दशधा (for सहसा) — [d]) K1 जन ; D6 भृश (for जना) — For 14[bcd], V1 B Da1 Dn1 D1 3–5, 7 subst

621* जाम्बूनदपरिष्कृतम् ।
चिच्छेद सहसा राजन्प्रहसन्निव पाण्डव ।
[(L. 2) B2 om. the posterior half.]

15 B2 om 15 — [a]) K1 सोनेकदा; D2 सोनैकधा; S सोतिविद्धो V1 B (B2 om) Da1 Dn1 D1 3–5 7 निकृत्त पार्थ-, S रणे पार्थस्य (for भारद्वाजस्य) — [c]) K1 विशीर्णो; V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 T1 विकीर्णं — [d]) Ś2 मातरिश्वना V1 B (B2 om) Da1 Dn1 D1.3–7 यथा वज्रेण

22 विशीर्णः पर्वतो राजन्यथा स्यान्मातरिश्वना ॥ १५
ततोऽर्जुनो रणे द्रौणिं विव्याध दशभिः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत् ॥ १६
स संगृह्य स्वयं वाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ।
तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशु पराक्रमम् ॥ १७
अयच्छत्तुरगान्यच्च फल्गुनं चाप्ययोधयत् ।
तदस्य समरे राजन्सर्वे योधा अपूजयन् ॥ १८
यदा त्वग्रसत रणे द्रोणपुत्रेण फल्गुनः ।

वाहित ; D3 पर्वतस्तीव्रवायुना, D8 T1 2 M यथा स्याद्वज्रता- हित ; T3 G यथा चंडेन वायुना — After 15, V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins.:

622* ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथः ।
ऐन्द्रेण चास्त्रवेगेन बीभत्सुं समवाकिरत् ।
तस्येन्द्रजालावततं समीक्ष्य
　पार्थो राजन्गाण्डिवमाददे सः ।
ऐन्द्रं जालं प्रत्यहनत्तरस्वी
　वरास्त्रमादाय महेन्द्रसृष्टम् ।
विदार्य तज्जालमथेन्द्रमुक्तं
　पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन ।
प्रच्छादयामास तथाभ्युपेत्य
　द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूतः ।
विगाह्य तां पाण्डवबाणवृष्टिं
　शरैः परं नाम तत प्रकाश्य ।
शतेन कृष्णं सहसाभ्यविध्य-
　त्त्रिभिः शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणाम् ।
ततोऽर्जुनः सायकानां शतेन
　गुरोः सुतं मर्मसु निर्बिभेद ।
अश्वांश्च सूतं च तथा धनुर्ज्या-
　मवाकिरत्पश्यतां तावकानाम् ।

[B3 om the prior half of line 1 — (L 3) B1 अस्येंद्र, B4 तस्येंद्र- — (L. 4) B1 Dn1 D4 गांडीव B1 3-5 आददान, B2 °दत्त, Da1 D1 4 5 आदिदेश (D1 4 °श) — (L 5) V1 ऐंद्र- V1 D1 2.5 प्रत्यहरत्, D4 °प्रहीत् — (L. 7) V1 त (for तत्) B2-4 Dn1 D2.4 7 जालमहेंद्र- (for °मथेन्द्र-) B3 4 -युक्त; B5 -सृष्ट (for मुक्त) — (L. 8) Dn1 पार्थ — (L. 9) B4 Dn1 D4 7 ततो (for तथा) B2 D2 ह्युपेत्य (for [अ]भ्यु°) — (L 10) V1 तु पार्थस्य, B3 5 Da1 D1.5 7 तथा (for तदा) — (L 12) D2 प्रकाम — (L 13) D2 om. (hapl) from शतेन in line 13 up to त्रिभि- in line 14 B1 2 स तेन V1 [अ]भि° (for अभ्य°) — (L 14) V1 Da1 D1.3 5 शरै (for शतै) V1 B2 3 Da1 D1 5 आजिमध्ये (for क्षुद्रकाणाम्) — (L. 15) V1 B2 3 Da1 D1.5 क्षुद्रकाणां (B2 3 °नां) (for सायकानां). — (L. 17) B2 अश्वाद्य, B3 अश्व B2 om the first च B3 Da1 पुनर्ज्याम्]

16 b) T G निशितैः (for दशभिः) — For 16ab, V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 subst

623* स विद्ध्वा मर्मसु द्रौणिं पाण्डवः परवीरहा ।

— Ś K1 2 4 om (hapl) 16c–17b — c) G1 फल्लेन (for भल्लेन) — d) T2 रथाच्चूर्णम् (for रथनीडात्) B (except B2) Dn1 D2-4 6-8 अपातयत्, M4 अवातरत् (for अपाह°)

17 Ś K1 2 4 om 17ab (cf v l 16) — a) Dn1 चिरं (sic) (for स्वयं) — b) D5 कृप, Ca कृष्णौ (as in text) Da1 D1 2 5 8 T2 G M2 प्रच्छादयच् T1 G3 रणे (for शरैः) — c) D3 M1 4 अपश्यामो — d) K3 द्रौणे ये च (for द्रौणेराशु)

18 a) K1 B (except B3) D2.4 7 प्रायच्छत्; K3 अव°; V1 Da1 D1.5 आय°; Dn1 G2 आ(G3 सं)यच्छ, D5 अवाहन्; D8 आयम्य, T1 G1 संयच्छत्; T2 3 G3 M सयच्छस् (for अयच्छत्) K1 यश्च; T1 युज्य; G3 यच्छत् (for यच्च) — b) Some MSS फाल्गुनं; B3 फाल्गुनः. B8 om. (hapl.) from चाप्य up to 19b. D4 चाय (for चापि) K1 योधयत्. D4 बोधयन्; D3 [अ]युध्यत, M2 [अ]वादयत् (for [अ]योधयत्) — c) T1.3 G2 3 तेनास्य; T2 G1 तत्तस्य (for तदस्य) G3 transp समरे and राजन् K3 V1 B1.2 4 Da1 D1.5 8 कर्म (for राजन्) D3 तत संसप्तका राजन् — d) Dn1 D4 7 प्रपूजयन्; D2 प्रपू° (for अपू°) V1 B2 सर्व(B2 °र्वै)योधैस्तु पूजितं; B1 4.5 D2 सर्वे (B1 °र्वे) योधान्यपूजयन्; T1 2 G1 2 M सर्वसैन्यान्य(T3 °भूतान्य)पूजयन् (M4 °त्) — T3 G3 subst. for 18cd T1.2 G1.2 M ins after 18

624* तेनास्य समरे राजंस्तुष्टुवुः सर्वसैनिकाः ।

[T3 M योधा (for राजन्), and सर्व एव ते (for सर्वसैनिकाः).] On the other hand, V1 Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins after 18. B4 (marg) ins after 19ab

625* तत प्रहस्य बीभत्सुर्द्रोणपुत्रस्य संयुगे ।

19 B3 Da1 Dn1 D1.3-5 7 om 19ab (for B3, cf v l 18) — a) Ś2 (sup lin) [अ]वग्रसत; V1 चापस्यत्; B1.4 तु ग्रसत, B2 चाग्र°; B5 त्वाग्रसत्; D2.6 त्वाक्रम्यत (D6 °त्); T1.3 G तु गृह्यते, T2 [अ]नुजगृहे; M नि(M1 तु)अगृह्ये (for त्वग्रसत). S पार्थो (for रणे) — b) Some

ततो रश्मींस्रथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ १९
प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रबाधिताः ।
ततोऽभून्निनदो भूयस्तत्र सैन्यस्य भारत ॥ २०
पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यमुपाद्रवन् ।
समन्तान्निशितान्बाणान्विमुञ्चन्तो जयैषिणः ॥ २१
पाण्डवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पुनः पुनरथो वीरैरभज्यत जयोद्धतैः ॥ २२
पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनाम् ।
शकुनेः सौबलेयस्य कर्णस्य च महात्मनः ॥ २३

वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर ।
नात्रतिष्ठत संग्रामे ताड्यमाना समन्ततः ॥ २४
ततो योधैर्महाराज पलायद्भिस्ततस्ततः ।
अभवद्व्याकुलं भीतैः पुत्राणां ते महद्बलम् ॥ २५
तिष्ठ तिष्ठेति सततं सूतपुत्रस्य जल्पतः ।
नात्रतिष्ठत सा सेना वध्यमाना महात्मभिः ॥ २६
अथोत्क्रुष्टं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा द्रवमाणं समन्ततः ॥ २७
ततो दुर्योधनः कर्णमब्रवीत्प्रणयादिव । C. 8. 3253 B. 8. 64. 40 K. 8. 67. 41

MSS. फाल्गुन , V1 B1 पाण्डव , S धन्विना — After 19^{ab}, B4 (marg) ins 625* — c) D6 damaged. V1 B4 (marg) Da1 Dn1 D1–5 7 क्षिप्र रश्मीन्, B (except B2) D6 M3 तदा रश्मीन्; T2 M1 रश्मीनथ K1 2 B2 4 (marg) Dn1 D2–5 7 8 M2–4 अथाश्वानां; V1 G2 रथानश्वान्, B1 4 Da1 D1 तथाश्वानां, B3. 5 T2 M1 तद्वाश्वाना (for रथा°) — d) V1 स प्रचिच्छिदे; D6 चिच्छिदेर्जुन; S आशु चिच्छिदे

20 a) G1. 2 दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्) S तस्य (for ते तु) — b) Ś1 K2 4 शरवेगप्रयोधिता , K1 B2 D6 °वेग(B2 °गे)प्रचोदिता , K3 D3 8 °प्रणोदिता ; V1 °वेगेन चोदिता , B1. 3–5 Da1 Dn1 D1. 3–5. 7 S °वेगप्र(B3 °गेन, T1° गे प्र)पीडिता. — c) D8 स्वध्वनिदो (sic) (for [ऽ]भून्निनदो) K3 V1 B D S घोरस् (for भूयस्) — d) G2 तस्य (for तत्र) D8 सैन्येन D6 कोपन, S (except T2) मारिष (for भारत)

21 a) Ś2 पाण्डवस्तु, D6 °व म — b) K3 B Dn1 D2–4. 7 समाद्रवन्, K4 Da1 D6 उपाद्रवत्, T2 3 G अभिद्रवन् — c) T1 G2 निशितैर्बाणैर् — d) Ś2 विमुंचते; S पा(G2 प)तयंतो Da1 D1 5 विमुञ्चन्कपिकेतन

22 a) Ś2 पाण्डवस्तु; K3 °वास्तु, D2 °वैश्च T3 G1 3 तावक्री चतुरंगिणी — K4 om (hapl) 22^{b}–23^{a} — b) D2 धार्तराष्ट्रा, T2 °राष्ट्र-, T3 G1 3 पांडवैस्तु (G1 °श्च) (for धार्तराष्ट्री) K3 महाचमूं, Dn1 D2 °चमू — d) Ś2 K1 अभज्य*ज(K4 स)योद्धतैः ; K3 B3 अभ्यज्यजितकाशिभि , V1 Da1 D1 2. 5 6 8 अभज्यजि(V1 °ञि)तकाशिभि , B1 4 D3 7 T1 G2 अभंजि (T1 G2 भज्यते) जितकाशिभि , B2 5 Dn1 D4 संयुगे जितकाशिभि ; T2 3 G1 3 M प्रभग्ना जित(M1 जय)काशिभि

23 K4 om. 23^{a} (cf. v l. 22) — b) K4 चित्रयोधनां D2 कुरूणां नययोधिनां — c) B2 न शोकु (for शकुने) — d) K3 V1 B D S विशां पते (for महात्मन)

24 a) Ś2 वार्यमाना Da1 D1 5 वार्यमाणस्तु कर्णेन — G2 om. (hapl) 24^{b}–26^{c} — b) D6 damaged. K4 जनेश्वर , V1 T3 G1. 3 विशां पते — c) Ś K1. 2 4 न व्य(Ś2 त्रि)तिष्ठत; K3 V1 D6 T1 3 G3 नावतिष्ठति, B1. 4 Da1 D1 3–5 G1 ना(B1 न, D3 नै)त्रातिष्ठत, B5 Dn1 D2 7 न चा° (for नात्र°) — d) V1 भज्यमाना; B Da1 D3 4 7 पीड्य°, D1 5 6 वध्य°; M2–4 ताप्य° (for ताड्य°). Da1 D1 5 महात्मभि ; T2 3 G1 3 M शितैः शरैः (for समन्तत)

25 G2 om 25 (cf v l 24) — a) D6 तदा (for ततो) M योधैर् — M2 om (hapl.) 25^{b}–27^{a} — b) T1 पालयद्भिस् V1 B (except B5) Dn1 D2–4 7 S (G2 M2 om) समतत , Da1 D1 5 6 इतस्तत — c) D6 अभवन्. Ś1 K1 2 4 भूतै ; Ś2 भूते , B1 3 4 Dn1 D2–4 7 T1 3 G3 भीत; B2 5 D5 भीते; T2 भीम (for भीतै) — d) V1 महद्भयं, D8 महाबल

26 G2 om 26^{abc} (cf. v. l 24) M2 om 26 (cf. v l. 25) — a) V1 B2 3 बहुश , B1 4 5 Dn1 D3 4 7 च तत (for सतत) T2 तिष्ठेति सतत सूत — B2 om. (hapl.) 26^{c}–27^{d} — c) V1 B1 3 Dn1 D2 6 8 T1. 3 G3 ना(D3 नै)वतिष्ठति; B4 D3 7 G1 नात्रातिष्ठत, D4 नान्वा° (for नात्र°) — d) G2 वार्यमाणा (for वध्यमाना) Da1 D1. 5 पीड्यमाना समतत

27 B3 om 27 (cf v l. 26) M2 om. 27^{a} (cf. v l. 25) — a) D1 अथोत्क्रुष्ट, D8 °थोत्कृष्ट, T1 °थो क्रुष्टं, T2 °थोत्क्रुष्ट; G1 2 °थोद्धुष्टं (for °थोत्क्रुष्ट) — b) D1 जितकाशिवै — c) T2 धार्तराष्ट्रे (for °राष्ट्र-) — d) Ś2 द्रावमाणं; K1 द्रवमानं; B (B2 om.) Dn1 D3 4 7 विद्रुतं (Dn1 °तं) वै, D2 6 धावमानं S विद्रुतं सर्वतोदिश (T1. 3 G1 3 M1 °शा)

28 b) D6 इदं (for इव) — c) K4 यथा सेनां; B (except B1) Dn1 D2–4 6 7 S महासेना (B2 D6 T1

54 40 41 पश्य कर्ण यथा सेना पाण्डवैरर्दिता भृशम् ॥ २८
त्वयि तिष्ठति संत्रासात्पलायति समन्ततः ।
एतज्ज्ञात्वा महाबाहो कुरु प्रासमरिंदम ॥ २९
सहस्राणि च योधानां त्वामेव पुरुषर्षभ ।
क्रोशन्ति समरे वीर द्राव्यमाणानि पाण्डवैः ॥ ३०
एतच्छ्रुत्वा तु राधेयो दुर्योधनवचो महत् ।
मद्रराजमिदं वाक्यमब्रवीत्सूतनन्दनः ॥ ३१
पश्य मे भुजयोर्वीर्यमस्त्राणां च जनेश्वर ।
अद्य हन्मि रणे सर्वान्पाञ्चालान्पाण्डुभिः सह ।
वाहयाश्वान्नरव्याघ्र भद्रेणैव जनेश्वर ॥ ३२
एवमुक्त्वा महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रगृह्य विजयं वीरो धनुःश्रेष्ठं पुरातनम् ।
सज्यं कृत्वा महाराज संमृज्य च पुनः पुनः ॥ ३३
संनिवार्य च योधान्स्वान्सत्येन शपथेन च ।
प्रायोजयदमेयात्मा भार्गवास्त्रं महाबलः ॥ ३४
ततो राजन्सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोटिशश्च शरास्तीक्ष्णा निरगच्छन्महामृधे ॥ ३५
ज्वलितैस्तैर्महाघोरैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ।
संछन्ना पाण्डवी सेना न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३६
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
पीडितानां बलवता भार्गवास्त्रेण संयुगे ॥ ३७
निपतद्भिर्गजै राजन्नरैश्चापि सहस्रशः ।

G2 °ना) — [d]) B5 Dn1 D3 4 7 पा(B5 D3 4 7 प)चालैर् (for पाण्डवैर्) B5 T1 G2 अर्दिता

29 [a]) G3 अधि- (for त्वयि) K3 जीवति (for तिष्ठति) B5 सप्रासात्, D6 सत्रासा — [b]) K1 पालयति, K4 T1 G2 पालयत (T1 °र्ती, G2 °ते) K3 B1 4 5 D पलायनपरायणा (D2 °णा), T2 3 G1 3 M समताप्रपलायते. — G2 om 29[c]–30[d] — [c]) Ś K2 4 एव (for एतज्) T1 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 महाराज (for °बाहो) — [d]) Dn1 प्रासा; T1 यत्न, Ca ० प्रासम् (as in text).

30 G2 om 30 (cf. v l 29) — [a]) M यौधानां — [b]) K1.3 V1 B (except B1) D (except D3) T2 3 G1 3 M पुरुषोत्तम (B2 5 °म); K4 °पर्षभ — [c]) T3 G1 3 M क्रोशते (M2 °तो) B2 वीर, M2–4 वीरा (for वीर) T2 क्रोशति समंहावीर्यैर् — [d]) Ś1 द्राव्यमिणानि (sic), K4 द्रावमा° (for द्राव्य°) S (G2 om) वार्यमाणा समन्तत

31 Before 31, T3 G1 3 ins. संजय — [a]) D2 एतमुक्ता (for °च्छ्रुत्वा) B1 4 Dn1 D3.? 7 [अ]पि (for तु) — [b]) Bom. ed. महान् (for महत्) T2 दुर्योधन मचोदयत् — [d]) K3 D3 कुरुनदन (D3 °न); B Da1 Dn1 D1 3–5 7 प्रहसन्निव, T1 पुरुषर्षभ; G2 पुरुषोत्तम·

32 [a]) K2 पश्यामि (for पश्य मे) — [b]) T3 G2 3 मन्त्राणां (for अस्त्राणा) K4 M1 जमेश्वर, K3 B3 D2 6 परतप, D3 नरेश्वर — [c]) T1 3 G M4 पार्थान् (for सर्वान्) — [d]) Dn1 पांचाल्यान् K3 सह पांडुभि (by transp.), V1 B2 3 सहपाडवान् (B2 °वै), D2 6 3 M1 पाडवै सह, T1 3 G केकयै सह — [f]) D6 भद्रेणेव; T1.2 M भद्रायैव; T3 G मद्राधीश (for भद्रेणैव) K1 4 जनेश्वर, V1 B D S न सशय K3 यत्र पार्थो धनुर्धर.

33 [a]) Da1 D1 5 महाबाहो (for °राज) — K3 om. (hapl) 33[bcde]. — [b]) B3 सूतपुत्रं — [c]) G1 शूरो (for वीरो) — [d]) B1 4 प्रतापवान् (for पुरातनम्) — [e]) K1 V1 B1 4 5 D2 3 7 सज्ज, B2 सद्य — [f]) Ś1 K1–3 संसृज्य; V1 B2 प्रगृह्य, B1 3–5 Dn1 D2–4.7 सगृह्य; D6 T1 प्रमृज्य; G2 प्रपूज्य

34 [a]) K1 4 स निवार्य T1.3 G तु (for च) K3 B (except B2) Dn1 D3 4 7 योधान्स, D2 योधास्तान्, S तान्यो(M °न्यौ)धान् — [c]) Ś2 K3 T2 प्रयोजयद् (for प्रायो°) — [d]) G3 महाबल

35 [a]) T1.3 G1 3 M तस्माद्, G2 तस्य (for ततो) T2 तस्मादस्त्रान्महाराज — [b]) Ś K2 [अ]र्बुधानि — [c]) K4 स्व-, B1 3 4 तु (for च) Ś1 शरास्तीक्ष्णैर्, Da1 D1.5 शरास्तीक्ष्णा, T1 G2 शरौघाणां (G2 °णि); T1 3 G1.3 M शरा घोरा — [d]) T1 3 G M2–4 निर्गच्छंति, M1 निरागच्छन् (for निर°)

36 [a]) K3 B1 4 5 D (except D3 3) S शरैर् (for महा-) G2 बाणै (for -घोरै) — [b]) K3 D3 -बर्हेण Ś1 K4 -वासितै (for -वाजितै) — [c]) Ś1 संछन्न, Dn1 स छन्ना, D2 6 सवृत्ता — [d]) K1 om न Ś1 K3 V1 D2 S प्रज्ञायत

37 [b]) Some MSS पंचालानां, T G पाडवानां — [c]) T2 M ताडिताना (for पीडि°) Da1 D1.5 च बलवद्; T3 G3 3 बलवतां — [d]) K1 भार्गवस्त्रेन

38 [a]) K3 गजानीकै (for गजै राजन्) — [b]) K1 V1 B1.4 5 Dn1 D2–4 6 7 अश्वैश् (for नरैश्) — B1.3 om (hapl) 38[cd] — [c]) B5 महाराज; S नरश्रेष्ठ (T2 °ष्ठैर्) (for °व्याघ्र) — [d]) K3 V1 Da1 D1 5 3 हयैश्चैव, B4 Dn1

रथैश्चापि नरव्याघ्र हयैश्चापि समन्ततः ॥ ३८
प्राकम्पत मही राजन्निहतैस्तैस्ततस्ततः ।
व्याकुलं सर्वमभवत्पाण्डवानां महद्बलम् ॥ ३९
कर्णस्त्वेको युधां श्रेष्ठो विधूम इव पावकः ।
दहञ्शत्रून्नरव्याघ्र शुशुभे स परंतपः ॥ ४०
ते वध्यमानाः कर्णेन पाञ्चालाश्चेदिभिः सह ।
तत्र तत्र व्यमुह्यन्त वनदाहे यथा द्विपाः ।
चुक्रुशुस्ते नरव्याघ्र यथाप्राग्र्या नरोत्तमाः ॥ ४१
तेषां तु क्रोशतां श्रुत्वा भीतानां रणमूर्धनि ।
धावतां च दिशो राजन्वित्रस्तानां समन्ततः ।
आर्तनादो महांस्तत्र प्रेतानामिव संप्लवे ॥ ४२

वध्यमानांस्तु तान्दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ४३
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
अर्जुनं वासुदेवं च व्याक्रोशन्त मुहुर्मुहुः ।
प्रेतराजपुरे यद्वत्प्रेतराजं विचेतसः ॥ ४४
अथाब्रवीद्वासुदेवं कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
भार्गवास्त्रं महाघोरं दृष्ट्वा तत्र समीरितम् ॥ ४५
पश्य कृष्ण महाबाहो भार्गवास्त्रस्य विक्रमम् ।
नैतदस्त्रं हि समरे शक्यं हन्तुं कथंचन ॥ ४६
सूतपुत्रं च संरब्धं पश्य कृष्ण महारणे ।
अन्तकप्रतिमं वीरं कुर्वाणं कर्म दारुणम् ॥ ४७ C 8. 2276 B. 8. 64. 62 K 8. 67. 62

D1-4 7 नरश्चैव, D6 सहस्रैश्च (for हयैश्चापि) Ś K1 2 4 सहस्रश , K3 च सर्वश

39 D5 reads 39[ab] on marg — [a]) T1 G2 महावीर (G3 °रैर्), G1 महाराजन् (for मही राजन्) — [b]) V1 B2-4 Dn1 D2 4 8 समवत (for ततस्तत) S निपतद्भिर्गतासुभि — [d]) B3 महानल

40 [a]) K1 श्रेष्ठ T2 G तथा (G1 °था) क्रुद्धो महाराज — [b]) K4 त्रिधूम्र (for विधूम) — [c]) B3 सक्रुद्, G3 दहन् (for दहन्) Ś1 K1 2 D5 T2 नरव्याघ्र , D6 महाराज — [d]) M1 परतप

41 [c]) D6 om one तत्र K3 4 V1 B4 विमुह्यत T1 3 G तत्र तत्रैव मुह्यते (G1 °त), T2 तत्र व्यमुह्यंत सदा, M1 तत्र तत्र प्रमुह्यंते — [d]) G1 दावदोह (sic) T G2 3 M दावदाहे (T1 °दग्धा) गजा इव — [e]) K1 3 V1 B D T2 M च (for ते) D1 5 नरव्याघ्रा T1 3 G क्रोशति च (G1 °तीव) महाराज — [f]) K1 T1.3 G यथाप्राण (K1 °ण), K3 V1 B5 D3 यथोत्साह, B1-3 Da1 Dn1 D1-5 7 यथा व्याघ्रा, D5 व्यथितात्मे, T2 M यथाप्राप्त (T2 °प्त्यान्, M1 °प्रायो) (for यथाप्राग्र्या) Ś1 K1 नरोत्तम , T2 M1 नरोत्तमान्

42 [a]) B2 तद् (for तु) D6 क्रोशतो K3 V1 D6 3 भीमो, B Dn1 D1-5 7 आसीद्, Da1 भीम; S दीन (for श्रुत्वा) — [b]) K3 भीमा नो (for भीताना) — [c]) Dn1 ततो (for दिशो) — [d]) B1 3 Dn1 D2-4 7 त्रस्ताना च, B6 भ्रासाना च (for वित्रस्तानां) — [e]) D3 आर्तनादा; D3 °रावो (for °नादो) K3 D3 8 T1 G2 महानासीत्; V1 B2 [S]भवत्तत्र, T2 3 G1 3 M यभूवात्र (for महांस्तत्र) — [f]) B (except B1) Dn1 D2-4 6 7 T1 G2 भूतानाम् (for प्रेता°) Ś K1.2 4 सयुगे (for संप्लवे) Cc cites प्रेतानां and संप्लवे

43 [a]) D1 M1 वध्यमानास Dn1 ततो (for तु तान्) — [b]) K3 4 मारिप — [d]) K1 च (for [अ]पि)

44 [b]) Ś2 K1 संजय — [d]) Ś K1.2 4 व्याक्रोशतो; K3 क्रोशतश्च, B1 3 Da1 D1 5 क्रोशति स्म, B4 5 Dn1 D3 4 7 क्रोशंति च, T1 G2 विक्रोशति; T2 G1 3 व्याक्रोशति (for °शन्त) B3 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) — S ins. after 44[cd] K4 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3-7 ins after 44

626* श्रुत्वा तु निनदं तेषा वध्यता कर्णसायकै ।

— [e]) K4 V1 M1 प्रेतराजपुर — [f]) S प्रेताना वै विचेतसा Ca cites विचेतस (as in text). — After 44, V1 D2 ins

627* अथार्जुनो महाबाहु सर्वशस्त्रभृतां वर ।
दु सहो वज्रिणाप्याजौ पराजित्य गुरो सुतम् ।

[(L 1) D2 तथा (for अथ) — (L 2) D2 दुःसहं.]

45 D2 om. 45 — [a]) B1 तथा (for अथ) V1 B3 Da1 D1 अब्रवीद्वासुदेव च (B3 तु) — [d]) B5 तेज , M2-4 कर्ण (for तत्र) Da1 समारितं, M1 समीरित (for °रितम्). D5 दृष्ट्वा तु बलवत्तर

46 [b]) K1 om (hapl.) from स्य up to नैतदस्त्र (in 46[c]) D5 विक्रम , T2 G नैभव (for विक्रमम्) — [c]) V1 B2 3 D3 G2 तु (for हि) — [d]) K4 कर्तुं (for हन्तुं)

47 [a]) T1 G3 तु (for च) B3 सक्रुद्ध (for सरब्धं). — [b]) D1 5 कृष्ण, D6 कर्ण Da1 D1 5 महाहवे; D3 °मृधे, T1 2 G2 M °रथं, T2 G1.3 °यल (for °रणे) — [c]) Ś2 वीर; K3 V1 B1.2 4 5 D T1 3 G वीर्यें; B3 T2 M युद्धे (for वीरं) — [d]) D2 om कर्म दारुणम् Ś2 (sup. lin as in text) S दुष्करं (for दारुणम्)

सुतीक्ष्णं चोदयन्नश्वान्प्रेक्षते मां मुहुर्मुहुः ।
न च पश्यामि समरे कर्णस्य प्रपलायितम् ॥ ४८
जीवन्प्राप्नोति पुरुषः संख्ये जयपराजयौ ।
जितस्य तु हृषीकेश वध एव कुतो जयः ॥ ४९
ततो जनार्दनः प्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरम् ।
श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च कर्णं युद्धेन मारिष ॥ ५०
अर्जुनं चाब्रवीत्कृष्णो भृशं राजा परिक्षतः ।
तमाश्वास्य कुरुश्रेष्ठ ततः कर्णं हनिष्यसि ॥ ५१
ततो धनंजयो द्रष्टुं राजानं बाणपीडितम् ।
रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामे केशवाज्ञया ॥ ५२

---

48 ^{a}) K3 V1 B D S अभीक्ष्णं (for सुतीक्ष्णं) K3 D6 चोदया(D6 °य)श्वांश्च; V1 T3 G1 3 °यश्वाश्वान्; B1 °यन्नस्मान्, D2 3 नोदयन्न(D3 °यश्वा)श्वान्, T1 प्रेषयन्नश्वान्; M1 चोदयत्यश्वान् — ^{b}) B1 प्रेक्ष्यतो B2 [ऽ]सौ, D1 M3–4 D1 मा (for मां) K1 om one मुहु — ^{c}) K3 चनं (sic) (for न च) K4 B2 पश्याम, D6 S शक्ष्यामि Dn1 om., S कर्णस्य (for समरे) Cv न च पश्यामि समरे (as in text) — ^{d}) Ś1 K1 3 B2 5 D3 कर्णस्य प्रपलायितु; V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1–7 Cv कर्णं प्रति पलायितुं, T G M1 संयुगे वै (T2 °गेह; M1 °गेह) पलायितु, M2–4 पश्यतोह पलायितुं

49 ^{a}) Ś1 K3 4 जयन् B3 शक्नोति; T2 आप्नोति (for प्राप्नोति) M1 पुरुष — ^{b}) T3 G3 संघे, G2 M संखे (for संख्ये) — ^{c}) K3 B D2 4 7 T1 3 G2 3 M2–4 मृतस्य; Dn1 समस्य, T2 M1 जातस्य, G1 द्रुतस्य (for जितस्य) G1 om. तु V1 B1 4 Da1 D1 5 च; T1.3 G2 3 हि (for तु) — ^{d}) B3 Dn1 D3.4 6 7 M1 भंग (for वध). — After 49, V1 B (except B2) Dn1 D2–4 7 ins

628* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो मतिमतां वरम् ।
धनंजयमुवाचेद प्राप्तकालमरिंदमम् ।

[(L. 1) B1 3 4 वर — (L 2) Dn1 उवाचेद (for °चेद) V1 B1 5 अरिंदम°, B2 4 D3 4.7 °दम]

B5 cont B1 3 4 D2 ins after 51 Dn1 D3.4 7 after 50

629* कर्णेन हि दृढं राजा कुन्तीपुत्र परिक्षत ।
तं दृष्ट्वाश्वास्य च पुन कर्णं पार्थ वधिष्यसि ।

[(L. 1) B1 D3 परिक्षित. D2 प्राप्तकालमरिंदम (for the posterior half) — D2 om line 2 — (L. 2) B5 कथ (for कर्णं)]

While Dn1 cont after 628*

630* प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनन्तरम् ।
कर्णमेकाकिन हत्वा रथानीकेन भारत ।

The above is followed by the repetition of 575* in Dn1

On the other hand, S (G2 reading it twice) ins after 49.

631* एष कर्णो रणे भाति मध्याह्न इव भास्कर ।
निवर्तय रथं कृष्ण जीवन्भद्राणि पश्यति ।

50 B5 om 50–51 V1 D2 transp. 50 and 51. — ^{a}) B2 प्राह, T G श्रुत्वा (for प्रायाद्) V1 B1 Dn1 D3.4 7 एवमुक्त्वा पुन (V1 तत) प्रायाद् — ^{b}) M राजन् (for इच्छन्) K4 युधिष्ठिर . — For 50^{ab}, T G subst.

सजय उवाच ।

632* ततो जनार्दन श्रुत्वा तस्य वाक्यं विशा पते ।

After the above, T G ins

633* रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामादिति भारत ।
प्रत्यनीकमवस्थाप्य भीम भीमपराक्रमम् ।
अलं विषहितु शेष कुरूणां सम्प्रपद्यताम् ।

[(L 3) T1 स संबुध्यता, G1 2 संप्रपश्यतां (for °द्यताम्)]

— ^{c}) K3 ग्राहयानश्च — ^{d}) K1 मारिष ; K3 V1 B (B5 om) Da1 D1 2 5 6.8 M भारत (for मारिष) K4 राजानं बाणपीडितं; Dn1 D3 4 7 युद्धे कर्णं विशा पते — For 50^{cd}, T G subst

634* कर्णं च समरे राजन्ग्राहयिष्यञ्श्रम प्रति ।

After the above, T G ins M ins after 50

635* विश्रमार्थं च कौरव्य पाण्डवस्य महात्मन ।
अपयातो रणाद्वीरो राजान द्रष्टुमेव च ।

[(L. 1) T3 G3 पार्थिवस्य, G1 पार्थस्य च (for पाण्डवस्य). — T2 M om line 2 — (L 2) G3 राजन्न द्रष्टुमेव च (for the posterior half)]

After 50, Dn1 D3 4 7 ins 629*.

51 B5 om. 51 (cf. v 1. 50). Dn1 D3 4 7 om 51. V1 D2 transp 50 and 51 — ^{b}) Ś2 K4 M2–4 C3 परि(K4 °री)क्षित (for परिक्षत) — ^{c}) Ś2 तमाश्वस; K3 समाश्वास्य (for तमा°) B2 D3 T3 G3 M कुरुश्रेष्ठं — ^{d}) K3 V1 B1 D3 समेष्यसि; B2 Da1 D1 5 समेष्यति (for हनिष्यसि) — After 51, B1 3 4 D2 ins 629*

52 ^{a}) T G श्रुत्वा (for द्रष्टुं) — ^{b}) K3 D3 T1 शरपीडितं, T2 3 G M शल्य° — After 52^{ab}, T G ins.

636* याहि याहीति बहुशो वासुदेवमचोदयत् ।
राजानं प्रति वार्ष्णेय दूयते मे दृढ मन ।
स चोद्यमान पार्थेन केशिघ्नो वृष्णिनन्दन ।

— ^{cd}) Da1 D1 5 [उ]पययौ, M [अ]प° (for प्रययौ). B D (except D3) M सग्रामात् T G रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामाद्घोरदर्शनात्

गच्छन्नेव तु कौन्तेयो धर्मराजदिदृक्षया ।
सैन्यमालोकयामास नापश्यत्तत्र चाग्रजम् ॥ ५३
युद्धं कृत्वा तु कौन्तेयो द्रोणपुत्रेण भारत ।
दुःसहं वज्रिणा संख्ये पराजिग्ये भृगोः सुतम् ॥ ५४
द्रौणिं पराजित्य ततोग्रधन्वा
कृत्वा महद्दुष्करमार्यकर्म ।
आलोकयामास ततः स्वसैन्यं
धनंजयः शत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ ५५
स युध्यमानः पृतनामुखस्था-
ञ्शूराञ्शूरो हर्षयन्सव्यसाची ।
पूर्वापदानैः प्रथितैः प्रशंस-
न्स्थिरांश्चकारात्मरथाननीके ॥ ५६
अपश्यमानस्तु किरीटमाली
युधि ज्येष्ठं भ्रातरमाजमीढम् ।
उवाच भीमं तरसाभ्युपेत्य
राज्ञः प्रवृत्तिस्त्विह केति राजन् ॥ ५७
भीम उवाच ।
अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
कर्णबाणविभुग्नाङ्गो यदि जीवेत्कथंचन ॥ ५८
अर्जुन उवाच ।
तस्माद्भवाञ्शीघ्रमितः प्रयातु
राज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुसत्तमस्य । C 8 3283 B. 8 65 5 K 8 68 13

---

53 a) T2 च (for तु) — d) D8 सोग्रजं (for चाग्रजम्) D6 न चापश्यत्तमग्रज

54 M2-4 om 54 — a) K2 युद्धे (for युद्धं) — b) T2 रणे भारत दुःसह — c) B2 वज्रिणो B1 Da1 D1 5 [अ]प्याजौ (for संख्ये) T2 एकेन पत्रिणा सख्ये, T3 G2 3 M1 दुःसह मंत्रिण (G2 मंत्रिण, M1 पत्रिणा) सखे (T3 G3 °वे) — d) K2 पराजिग्ये (sic), K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 °जित्य, D8 परिजिग्ये, T G M1 पराजित्य K3 V1 B D T G M1 गुरो, Dn1 om (for भृगो) — After 54, K4 V1 (marg) B D (except D2 3) S ins an addl colophon [*Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T1 कर्णविजयो अर्जुनपलायनं, T2 भार्गवास्त्रप्रयोग — *Adhy no* (figures, words or both) B1 64, B2 67, B5 66, Da1 75, D4 45, D8 65, T1 3 G 72, T2 M 71]

55 Before 55, K3 V1 (marg) B D (except D2 6 8) ins संजय उवाच — a) G1 द्रोणिं T1 3 G परित्य(G1 °व्य)ज्य (for पराजित्य) Ś K3 4 D8 ततो ग्रधन्वा; V1 ततोग्रकर्मा, B1 D1 5 ततोऽग्र° — b) D3 om कृत्वा Ś1 V1 महा (for महद्) K1 -दुष्करमार्यक°, V1 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 -दुष्कर (V1 B1 °र) शूरकर्म, D2 6 °रं कर्म संख्ये, T G M1 3 °रमार्यकर्मा (for °कर्म) — c) B1 D3 G1 3 M1 तत स सैन्यं, D2 6 यत्र समस्त (for ततः स्वसैन्यं) — d) Ś1 K1 2 अप्र(Ś2 °त्र)घृष्ट; K4 G1.2 M1 °धृष्यं (for °धृष्य)

56 a) Ś2 K4 B3 T G2 3 M सयुध्यमानान् (Ś2 K4 °न), K1 सयुद्धमना (sic), K3 B4 5 D6.8 स (B5 प्र-) युध्यमानान्, V1 G1 सुयुध्यमानान्; B1 Da1 Dn1 D1-5 7 अयुध्यमानान्, B3 सवध्यमानान् (for स युध्यमान) B1 पृतनामुखस्थान्, Da1 D1 5 पृथनामुखस्थान्; D8 प्रतना° — b) K3 नरान्सर्वान्, V1 B2 6 Da1 D1 5 योधाञ्शूरो (B5 °रान्); B1 3 कृष्णेण शूरान्, B4 Dn1 D4.7 शूरैं शूरान्, D2 6 शूराग्रणे, D3 शूर शूरान् (by transp), T1 शूरो रथीन्, T2 M शूरान्वी(M1 °न्प)रो, T3 G तान्वै (G2 ता वै) शूरो — c) V1 B1-3 पूर्वावदानैः; B4 5 Dn1 D2-4.7 पूर्वप्रहारैः, Da1 D1 5 6 8 पूर्वावदातैः (for °पदानैः) K3 Dn1 D4 प्रथित, D2 3 मथितान् (D3 °त) V1 B2 प्रशस्य; T3 G1 2 प्रशास्ता (T3 °तान्) (for प्रशंसन्) — d) B. T1 M स्थितांश्च K3 T1 [अ]विरथान्, G1 [आ]त्मरथान् B1 4 Dn1 D2-4.7 स्थितान्महात्मा स रथानेकान् (D2 °नीके)

57 a) Dn1 किरीटिमाली, T2 3 G तत (T2 रणे) किरीटी — b) Ś1 K4 D6 युधि श्रेष्ठं; K1 corrupt, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 8 युधिष्ठिर, D7 T2 M युद्धे ज्येष्ठ (D7 °ष्ठ), T1 3 G युद्धे स्थित (for युधि ज्येष्ठ) D5 8 भारतम् (for भ्रातरम्) G2 आजिमीढं — c) G2 तरसाम् K1 न्युपेत्य, K3 निपत्य, G1 उपेत्य (for [अ]भ्यु°) — d) V1 B D (except D8) T1 3 M1 प्रवृत्तिं V1 क च, B (except B6) Da1 D1 5 वद, D2 व्रज (for त्विह) K3 केन, V1 ते स; B1 3-5 Dn1 D2 4 7 S कुत्र, B2 कात्र, Da1 D1 5 का नु, D2 चाशु, D6 क्वेति (for केति) K3 V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 6-8 राजा, B2 5 Da1 D2 5 भीम; D1 भीम, S से(T1 वे)ति (for राजन्)

58 Some MSS भीमसेन (for भीम) — a) K4 यतो (for इतो) — b) B1 धर्मराजो (for °पुत्रो) — c) K3 T1 G1 2 M कर्णबाणवितुन्नांगो, K4 °विभग्नांगो; V1 °विभिन्नांगो; B Da1 Dn1 D1-5 7 °णाभितप्तांगो, D5 T2 3 G3 °णविनुन्नांगो

59 b) T1 ज्ञाति, T2 3 G M3 ज्ञातु, M1 ज्ञात्वा (for राज्ञः) K3 D6 प्रवृत्तौ, K4 प्रवृत्तैः, D1 5 °वृत्त्यां, S °वृत्तिं.

5 13 नूनं हि विद्धोऽतिभृशं पृषत्कैः
कर्णेन राजा शिबिरं गतोऽसौ ॥ ५९
यः संप्रहारे निशि संप्रवृत्ते
द्रोणेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी ।
तस्थौ च तत्रापि जयप्रतीक्षो
द्रोणेन यावन्न हतः किलासीत् ॥ ६०
स संशयं गमितः पाण्डवाग्र्यः
संख्येऽद्य कर्णेन महानुभावः ।
ज्ञातुं प्रयाह्याशु तमद्य भीम
स्थास्याम्यहं शत्रुगणान्निरुध्य ॥ ६१

भीम उवाच ।

त्वमेव जानीहि महानुभाव
राज्ञः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ।
अहं हि यद्यर्जुन यामि तत्र
वक्ष्यन्ति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ६२
ततोऽब्रवीदर्जुनो भीमसेनं
संशप्तकाः प्रत्यनीकं स्थिता मे ।
एतानहत्वा न मया तु शक्य-
मितोऽपयातुं रिपुसंघगोष्ठात् ॥ ६३
अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः
स्ववीर्यमाश्रित्य कुरुप्रवीर ।
संशप्तकान्प्रतियोत्स्यामि संख्ये
सर्वानहं याहि धनंजयेति ॥ ६४
तद्भीमसेनस्य वचो निशम्य

T1 कुरुनंदनस्य; T2 3 G1.3 M पुरुषर्षभस्य — c) V1 B1 4 5 Dn1 D2–4 7 T1 नून म, T3 G नृसिंह- (for नून हि) B3 हि (for ऽति) Ś1 K2 पृषट्कैः, K1 पृषत्कै, K4 पृषत्कै; D3 प्रपत्कै — B1 om. 59d–60a

60 B1 om 60a (cf v l 59) — a) Ś1 या K4 Dn1 D3 सप्रहारे T G M1 युधि (for निशि) K4 निशि सवृत्ते, B1 5 Dn1 D3 4 7 निशितै पृषत्कैर्, D3 M2–4 तुमुले (D2 निशितै) प्रवृत्ते (for निशि संप्र°) — c) K3 B D (except D6 8) स, T1 M1 हि (for च) Ś1 जनप्रतीक्ष्यो (sic), K1 जयप्रतीक्षणो, S जय प्रतीक्ष्य (T1 G2 °क्षन्) — d) K3 B D (except D6) M3 4 द्रोणोपि; M3 द्रोणो न (for द्रोणेन) G1 द्रोणो ययावन् (for द्रोणेन यावन्) D6 8 (marg as in text) व्यथित, G1.2 M1 2 निहत (for न हत)

61 a) K3 असशय (for स सशय) K3 निहत; T1 G2 प्रापवान् (for गमित) K2 पाडवाग्र्या; B2 °वाग्र्य, M1 °वाग्र्य — b) B5 T2 G1 transp सख्येऽद्य and कर्णेन B4 D3 सख्ये म, D3 रणेषु; T1 G3 समेत्य, T3 G3 कर्णेन, M शंकेथ (for सख्येऽद्य) T3 G3 सघेषु (for कर्णेन) — c) K1 ज्ञात B5 त्वया हि, M1 प्रसह्य (for प्रयाहि) B3 [अ]द्य (for [आ]शु) V1 B5 Da1 D1 5 T2 3 G transp आशु and अद्य B2 ज्ञातु प्रयाह्यद्याशु भीम

62 Some MSS भीमसेन (for भीम) — a) G1 तमेव (for त्वमेव) — b) K1 राज्ञा (for राज्ञ°) Da1 D1 5 कुरुसत्तमस्य, T1 2 G1 2 पुरुषर्षभस्य — c) B2 4 Dn1 D3 4.7 याम्यामित्रा, T3 G1 3 तत्र यामि (by transp) B1 अह यद्यर्जुन यास्यामि तावद् — d) B1.2 Dn1 D3 4.7 वदति, D2 वक्षति K1 भीता, M2 भीम (for भीत)

63 a) B5 ततोर्जुनो भीममुवाच संख्ये; T2 G ततोर्जुनो ह्यब्रवीद्भीमसेनं — b) K1 संसप्तका K1 प्रतिनीक, B (except B5) Dn1 D3 4 6 7 प्रत्यनीक, Da1 D1 5 T1 3 G M °नीका, D2 T2 °नीके, Cc °नीकान् D2 स्थितेते (sic) (for स्थिता मे) — c) K3 V1 B2 5 Dn1 D2–4.7 [अ]द्य, B1.3.4 Da1 D1 5 6 8 G1 तु (for न) K3 V1 B D न, S [अ]द्य (for तु) — d) K1 इतोपयांतु, B3 °पयातं, D2 इति प्रयातु, D6 8 इत प्रयातु, T1 G1 इह्य(G2 °ह्यो)प° (for इतोऽप°) Ś1 K1 4 V1 रथ(V1 वृष)सघगोष्ठात्; K3 B1 रिपुसघ(K3 °प्र)योगात्, D6 °सिंहगोष्ठात्, S °सघमध्यात् Cc cites गोष्ठात्

64 a) D6 तदा (for अथ) T2 अथार्जुनं भीमसेनो ब्रवीच्च — b) B1 Dn1 D6 7 आसाद्य; B4 5 आस्थाय (for आश्रित्य) K4 कुरुप्रवीरा; B1–3 Da1 Dn1 D1 2 4.5.8 T G3 M °प्रवीर (B2 °र) — c) Some MSS ससप्तकान् K4 व्यतियोत्स्यामि; B1 4 Dn1 D4 7 प्रतियास्यामि, D3 योधयिष्यामि (for प्रतियोत्स्यामि) T3 G3 M2 सर्वे; G2 M1.3.4 संखे — d) V1 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 त्व (for [इ]ति)

65 G2 om. 65 Before 65, B1.3–5 Da1 D1.5 ins सजय उवाच; B2 धनंजय उवाच — b) V1 B5 Dn1 D3.4 7 सुदुष्कर, B3 °र्वचो, D2 6 °धरं, T1 जिष्णुर्वचो, T2 M धनंजयो, T3 G1.3 जिष्णुस्तदा (for सुदुर्वचं) K1 आतुरमित्रसख्ये, T2 आतर्त मित्रमध्ये — V1 B2 4 5 Dn1

सुदुर्वचं भ्रातुरमित्रमध्ये ।
द्रष्टुं कुरुश्रेष्ठमभिप्रयातुं
प्रोवाच वृष्णिप्रवरं तदानीम् ॥ ६५
चोदयाश्वान्हृषीकेश विगाह्यैतं रथार्णवम् ।
अजातशत्रुं राजानं द्रष्टुमिच्छामि केशव ॥ ६६
ततो हयान्सर्वदाशार्हमुख्यः
प्राचोदयद्भीममुवाच चेदम् ।
नैतच्चित्रं तव कर्माद्य वीर
यास्यामहे जहि भीमारिसंघान् ॥ ६७
ततो ययौ हृषीकेशो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।
शीघ्राच्छीघ्रतरं राजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ ६८
प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनमरिंदमम् ।
संदिश्य चैव राजेन्द्र युद्धं प्रति वृकोदरम् ॥ ६९
ततस्तु गत्वा पुरुषप्रवीरौ
राजानमासाद्य शयानमेकम् ।
रथादुभौ प्रत्यवरुह्य तस्मा-
द्ववन्दतुर्धर्मराजस्य पादौ ॥ ७०
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ क्षेमिणौ पुरुषर्षभ ।
मुदाभ्युपगतौ कृष्णावश्विनाविव वासवम् ॥ ७१　C 8 3303 B 8 65 16 K 8 68 27

D3 4 6 7 ins after 65^{ab} K4 Da1 D1 5 after 65

637* मयास्तकानीकमसह्यमेक
सुदुष्कर धारयामीति पार्थ ।
उवाच नारायणमप्रमेयं
कपिध्वज सत्यपराक्रमस्य ।
श्रुत्वा वचो भ्रातुरदीनसत्त्व-　[5]
स्तदाहवे सत्यवचो महात्मा ।

[(L 2) V1 B4 Da1 D1.5 6 सु(D1 म)दुर्धर (for °दुष्कर) — (L 3) D1 अप्रमेय — (L 4) B5 मत्यपराक्रमश्च — (L 6) Da1 D1 6 सत्यव्रतो (for °वचो)]
— V1 B2 5 D6 om 65^{cd} D1 reads 65^{cd} on marg — ^{c}) K3 T3 G1 3 इति प्रयात (K3 °स्यन्); K4 D2 T2 M अभिप्रयात (K4 °यात), B1 3 4 Dn1 D1.3 4 7 8 °प्रयास्यन् (D1 °स्ये), Cc °प्रापंतं (corrupt) (for °प्रयातुं) T1 द्रष्टु कुरूणामृषभ प्रयात — ^{d}) T2 विष्णु वरदं (for वृष्णिप्रवरं) — After 65, S ins

638* राजान प्रति वार्ष्णेय त्वरते मे दृढं मन ।
[G1 कुरु (for प्रति)]

66 Before 65, all MSS (except T3 G3) ins अर्जुन उवाच — ^{a}) D2 3 नोदय (for चोदय) — ^{b}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 S विहाय, D6 विगाह (for विगाह्य) K1 V1 B2 Da1 D1 2 6 8 T2 3 G1 3 M [ए]न, K3 B1.3 4 Dn1 D3 4 7 T1 G2 [ए]तद्, D8 [ए]व (for [ए]तं) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 महार्णवं, D6 रणार्णवे, G2 रणाजिर (for रथार्णवम्) — ^{c}) K2 अजातशत्रुराजं (sub metric), D1 °शत्रुराजानं — ^{d}) T1 G2 ज्ञातुम् (for द्रष्टुम्) D1 केशव — After 66, S ins

639* त रथं चोदयामास बीभत्सोर्वचनाद्धरि ।

67 Before 67, K4 B (except B1) D (except D2.6 8) ins संजय उवाच — ^{a}) Ś1 -मुख्या (for मुख्य) S ततो हयाग्र्यान्स द(G1 दा)शार्हमुख्य — ^{b}) K2 T1 प्रचोदयद्, K3 V1 B Dn1 D1–4.6–8 T2 3 G M प्रचो(D2 प्रनो; D8 प्राचो)दयन् K4 B8 वाक्य (for चेदम्) — ^{c}) T2 कृत (for तव) K4 कर्मादि (for कर्माद्य) K3 V1 B D S भीम (for वीर) — ^{d}) Ś1 यस्यामही, V1 B1–4 Dn1 D3.4.7 यास्याम्यहं, B5 D1 5 T2 G1 °वहे; T1 3 G2.3 याह्याहवे (for यास्यामहे) T3 G जय (for जहि) K3 V1 B D S पार्थ (for भीम) V1 [अ]रिसंघ

68 Da1 D1.5 transp 68 and 69 Dn1 reads 68^{c}–69^{d} on marg — ^{c}) T1 शीघ्र (for शीघ्रात्) T1.3 G शीघ्रतरे (G2 °रो) D1 राजा

69 B5 om 69 Da1 D1.5 transp 68 and 69 Dn1 reads 69 on marg — ^{a}) T3 G M2–4 त्ववस्थाप्य, (for व्यव°) K1 प्रतीनीके विवस्थाप्य; Da1 D1.5 प्रत्यनीकेष्ववस्थाप्य, T1 प्रत्यनीकमव° — ^{c}) V1 B1.3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 चैन, D3 चैव (for चैव) — After 69, V1 B3 Da1 D1 5 ins

640* क्षणेनैव तु राजानमासेदतुररिंदमौ ।

70 ^{a}) Ś K1 2 4 B1 G1 पुरुषप्रवीरो — ^{d}) T2 M धर्मसुतस्य (for °राजस्य) — After 70, V1 ins

641* जवेन गत्वा तु दाशार्हमुख्य
शयानमेक कुरुराज ददर्श ।
प्रहर्षवेगेरितमानसावुभौ
राजानमासाद्य परिष्वजद्गम् ।

On the other hand, T G ins after 70

642* इत्येवमभिसगृह्य उभौ तु प्राञ्जली स्थितौ ।
शस्त्रक्षतौ महाराज रुधिरेण समुक्षितौ ।
निहत्य वाहिनीं तुभ्यमपयातौ रणाजिरात् ।

[(L 1) T2 उपसंगृह्य — (L 3) G1 निहतु T1 त्वपयानौ]

71 ^{a}) K3 V1 B D T2 M त (for तौ) V1 B D S (except G1) पुरुषव्याघ्र (Da1 D1 6 °घ्र) — ^{b}) K3 V1 B Da1 D1–4 6 8 S क्षेमिण, K4 क्षिमिणौ, Dn1 क्षेमण,

04 19 तावभ्यनन्दद्राजा हि विवस्वानश्विनाविव ।
28 हते महासुरे जम्भे शक्रविष्णू यथा गुरुः ॥ ७२
मन्यमानो हतं कर्णं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रीतः प्राह परंतपौ ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

४६

संजय उवाच ।
महासत्त्वौ तु तौ दृष्ट्वा सहितौ केशवार्जुनौ ।
हतमाधिरथिं मेने संख्ये गाण्डीवधन्वना ॥ १
तावभ्यनन्दत्कौन्तेयः साम्ना परमवल्गुना ।

D6 7 क्षे(D7 क्षा)मिण; Co क्षेमिन (for क्षेमिणौ) K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 G1 M पुरुषर्षभ (K4 °भ); D6 T2 3 G2 3 °पभौ. — c) V1 T2 M2-4 [अ]भ्यनंदतां (V1 °तु), B4 D6 8 [अ]भ्युपा(D6 °भ्यजु)गतौ, T1 3 G ननदतु , M1 ह्यवदता (for [अ]भ्युपगतौ) M1 देवाद् (for कृष्णाद्)

72 a) M1 अभ्यवदद् K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5,7 8 T2 3 M2-4 राजापि, T1 G2 पार्थोपि; M1 राजान (for राजा हि) D2 6 तावभ्यव(D6 °ह)र्षयन्रा(D6 °द्रा)जा — b) T2 G1 मरुत्वान् (for विवस्वान्) Dn1 D4 7 अपि (for इव) T1 G2 धर्मराज परतप — G2 om 72^{cd} — c) Dn1 त न; T1 संखे (for जम्भे) — d) K1 Dn1 D1 शक्र(K1 °क्रा) विष्णु, K4 शक्राविष्णू, D2 इन्द्रोपेंद्रौ; D6 इंद्र प्रेक्ष्य, D8 शक्र विष्णुर् D3 पुरा; M2-4 गुरु; Ca गुरु (as in text). ❀Co कुरुकस्यपो बृहस्पतिर्वा।❀

73 T1 transp 73^{ab} and 73^{cd} — a) Dn1 कर्णे — T2 3 G1 3 M1 ins after 73^{a}, T1 after 73

643* प्रीत परपुरजय ।
स भूत्वा पुरुषव्याघ्रौ

[After line 1, T1 reads 73^{cd} repeating it in its proper place — (L 2) M1 गत्वा (for भूत्वा) T3 G3 पुरुषव्याघ्रो]

— b) T G1 3 M1 राजा त(M1 य)त्र (for धर्मराजो) — M2-4 om 73^{cd} — cd) G1 हर्षाद् (for हर्ष-) K3 V1 Dn1 D2-4 6 7 T1 (both times) G2 3 M1 परंतप , B5 Da1 D1 5 G1 °तप D8 मुदा परमया युक्त सोमवत्पा हुनदन

Colophon om in B3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 G1 युधिष्टिरदर्शन — *Adhy. no* (figures, words or both) Ś1 46, B1.5 65, B2 58, Da1 76, D1 60, D6 66, T1 3 G3 73, T2 M 72

46

1 After the ref, N (except B1) T1 3 G ins

644* अथोपयातौ पृथुलोहिताक्षौ
शराचिताङ्गौ रुधिरप्रदिग्धौ ।

[(L 1) T1 3 G अथ प्रयानौ — (L 2) D7 G2 शराचिंतांगा]

— After the above, B3 ins 646* for the first time K4 V1 B2 5 Da1 D1 5 cont. B3 (lines 5-6 only) ins after 646*

645* युधिष्ठिरस्य प्रतिवेदयन्तौ
प्रियं तदानीं पुरुषप्रवीरौ ।
तावागतौ प्रेक्ष्य महेन्द्रकल्पौ
युधिष्ठिरो दु स्सपरीतचेता ।
कृच्छ्रेण राजा प्रतिलभ्य संज्ञा [5]
तत पुन प्रीतमना बभूव ।

[B3 om lines 1-4 — (L 1) B2 5 युधिष्ठिराय Co [अ]नुवेदयतौ (for प्रति°) — (L 2) Co cites प्रिय (as above) D5 -प्रवीरे — (L 3) K4 तवागतौ, V1 ताव° — (L 5) B5 कृष्णेन, Co कृच्छ्रेण (as above)]

K4 V1 B2 5 (ins for the first time after 644*) 5 Da1 D1 5 cont Ś K1-3 B4 Dn1 D2-4,6-8 T1.3 G ins after 644*

646* समीक्ष्य सेनाग्रनरप्रवीरौ
युधिष्ठिरो वाक्यमिद बभाषे ।

[L 1) Ś1 K1 समेक्ष्य Ś1 K1 2 4 सेनाग्रमथ प्रवीरौ, T1 3 G सेनाप्रवर(T1 °रे)प्रवीरौ (G1 °रं) Co cites सेनाग्रगेषु प्रवरौ]
B1 5 om. 1 — a) Ś1 K1 महासत्वा; K4 °शस्वौ V1 B3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 हि (for तु) D1 नो (for तौ) D2 अहं नायागतौ दृष्ट्वा; S ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा — c) K1.3 आधिरथं; T1 G2 आधी(G2 °ति)रथ, T3 G3 आतिरथिं — d) S युद्धे (T2 °धि) (for संख्ये) K3 D2 6 G1 गांडीवधन्विना; D8 गांजीवधन्वना

2 a) B1 तावानंद्य स कौंतेय , B4 तावनिंद्य स कौं° (sic), Dn1 तावभ्यदनंदकौंतेय (corrupt), D3 4.7 ताव-

सितपूर्वममित्रघ्नः पूजयन्भरतर्षभ ॥ २

युधिष्ठिर उवाच ।

स्वागतं देवकीपुत्र स्वागतं ते धनंजय ।
प्रियं मे दर्शनं बाढं युवयोरच्युतार्जुनौ ॥ ३
अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यां कथं युध्य महारथम् ।
आशीविषसमं युद्धे सर्वशस्त्रविशारदम् ॥ ४
अग्रगं धार्तराष्ट्राणां सर्वेषां शर्म वर्म च ।
रक्षितं वृषसेनेन सुषेणेन च धन्विना ॥ ५
अनुज्ञातं महावीर्यं रामेणास्त्रेषु दुर्जयम् ।
त्रातारं धार्तराष्ट्राणां गन्तारं वाहिनीमुखे ॥ ६
हन्तारमरिसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ।
दुर्योधनहिते युक्तमस्मद्युद्धाय चोद्यतम् ॥ ७
अप्रधृष्यं महायुद्धे देवैरपि सवासवैः ।
अनलानिलयोस्तुल्यं तेजसा च बलेन च ॥ ८
पातालमिव गम्भीरं सुहृदानन्दवर्धनम् ।
अन्तकाभममित्राणां कर्णं हत्वा महाहवे ।
दिष्ट्या युवामनुप्राप्तौ जित्वासुरमिवामरौ ॥ ९
तेन युद्धमदीनेन मया ह्यद्याच्युतार्जुनौ । C 8 3317 B 8 66 9 K 8. 69 12

स्यनघ कौंतेय — c) Ś1 K2 3 B1–4 Dn1 D2 3.4.7 T G1.3 अमित्रघ्न (Ś1 K2 3 T1 °घ्न) — d) Ś1 K2 सूजयन् (sic) (for पूज°) Dn1 M2 4 नरवर्षभ ; G3 पुरुषर्षभ

3 a) K2 3 V1 B Da1 Dn1 D2 5 7 8 Co p देवकी मात (for °पुत्र) — b) D1 धनंजय — c) K3 B1 4.5 Dn1 D2–8 T3 G3 गाढं (for बाढ) — d) D6 केशवार्जुनौ; S नरसिंहयो (for अच्युतार्जुनौ)

4 a) K1 अक्षता भगमरिष्टाभ्यां (sic), S अरिष्टयो-रक्षतयो Ca c cite अरिष्टाभ्या (as in text) — b) K1 कथं युद्धो; K3 V1 B2 3 D2 6 8 S कर्णं हत्वा (K3 जित्वा; B2 विद्धा; B3 D6 8 युद्धा, D2 युद्धे); B1 4 5 D3 4 7 हत कर्णौ, Da1 D1 5 हत्वा कर्णं (for कथ युध्य) B1 4 5 Dn1 D3 4 7 महारथ°, B3 °हवे — D5 om 4cd — c) K4 आशीविषमम (by metathesis) (for °सम) — d) K3 सर्वशस्त्रभृता वरं, T2 शस्त्रास्त्रेषु विशारद

5 a) B2 अग्रजो, Da1 D1 5 श्रोतार (for अग्रग) G2 धार्तराष्ट्रानां — b) B2 सर्वे, Ca.c शर्मे (as in text) K3 सर्मवर्चस (for शर्म वर्म च) G2 transp शर्म and वर्म Ca c cite वर्म (as in text) M1 गतार वाहिनी-मुखे (=6a) — T2 M2–4 om 5c–6b — c) B2 विक्षित (for रक्षितं) — d) T1 3 G सयुगे (for धन्विना)

6 T2 M2–4 om 6ab (cf. v 1 5) — b) K3 V1 B1 3–5 D रामेणास्त्रे सु(V1 Da1 D1.2.5 6 °स्त्रेण)दुर्जय, B2 रामेण शस्त्रसु° — For 6ab, T1 3 G M1 subst.

647* रामेण जामदग्न्येन अनुज्ञात यशस्विना ।
[T1 3 G3 M1 स्व(T1 स्र)नुज्ञात]

— After 6ab, N ins

648* मुख्यं सर्वस्य लोकस्य रथिन लोकविश्रुतम् ।
[K4 मुख, B3 Dn1 D3.4 7 अग्र्य (for मुख्य) D2 3 रथिनां]

— c) Ś K2 4 Cc श्रोतार; K1 श्रेतर (sic), Co p त्रातारं (as in text) — d) B1 यतार; D2 जेतार; Co गन्तारं (as in text) B2 3 5 Da1 D1.5 वाहिनीमुख M1 सर्वेषा शर्म वर्म च (=5b)

7 a) Ś2 K1 3 4 अपि; B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–7 पर- (for अरि-) T2 M1–3 -सेनानाम् (for -सैन्यानाम्) — b) K3 D3 अमित्रगणसूदनम्, K4 °मर्दयन्, D5 °धर्दनम् (sic) — After 7ab, S reads 8c–9b — c) Ś K1 3 4 V1 D6 8 दुर्योधनमते Ś1 K1 3 4 युक्तम् (K1 °काम्) (for युक्तम्) — d) Ś1 B2 4 5 Dn1 D1–4 6 T2 3 G1 3 M असह्यु स्नाय, K3 अद्य युद्धाय (for अस्मद्युद्धाय) Ś K2 4 चोद्धत, B1 चोदित; B5 चोत्थित; D2 चोद्यतां (for चोद्यतम्) T1 G3 पांडवानर्थकारकं (G3 °र्थं उद्यत)

8 a) K2 अप्रघृष्ट; K4 अपृघृष्यं (sic) B1 ह्यायुद्धे; S महारणे (for °युद्धे) — b) K1 वैरेरपि (sic) (for देवैरपि) Ś2 देववैरमिवासवै — S reads 8c–9b after 7ab — c) K1 4 M1 अनिलानि(M1 °न)लयोस् Da1 स्तुल्य (for तुल्यं) K3 अनलानिलसंकाश ❀Cc अनिला-निलयोरिति तेजोबलाभ्या यथासख्यम् ।❀

9 For sequence in S, cf v 1 7 — b) B Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 G1 M सुहृदा नंदि(D2 °द)वर्धन, D6 कौरवानद° — c) K2 अतकार्यम्, B1 °काभ्रम्; B5 D3 °कामम्, D4 °कारम्; D7 °कालम्; T1 °कार्हम् (for °काभम्) K3 अंतकं हि ममित्राणा (sic), Dn1 अंतक मम मित्राणां — d) B (except B3) D (except D2 6 8) transp कर्णं and हत्वा B1 4 D (except D2 6 8) T3 G महामृधे; B3 °रथं (for °हवे) — Dn1 om 9e–11b — e) Da1 दिष्ट्वा (for दिष्ट्या) S (except G2) इह प्राप्तौ (for अनुप्राप्तौ) — f) T1 3 G हत्वा मृत्युमिवापरं, T2 वृत्रं हत्वा यथामरौ; M हत्वा वृत्रमिवामरौ

10 Dn1 om 10 (cf. v 1. 9) — a) B1 3–5 Da1 D1.3–5 7 घोरं (for तेन) K4 अदीयेन; B1 अलीनेन, S अभीतेन (for अदीनेन) — b) V1 B2 5 Da1 D1.5 M [अ]पि, B4 [अ]स्य (for हि) K1 B4 Da1 D1 5 [आ]द्य,

कुपितेनान्तकेनेव प्रजाः सर्वा जिघांसता ॥ १०
तेन केतुश्च मे छिन्नो हतौ च पार्ष्णिसारथी ।
हतवाहः कृतश्चास्मि युयुधानस्य पश्यतः ॥ ११
धृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वीरस्य च शिखण्डिनः ।
पश्यतां द्रौपदेयानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ १२
एताञ्जित्वा महावीर्यान्कर्णः शत्रुगणान्बहून् ।
जितवान्मां महाबाहो यतमानं महारणे ॥ १३
अनुसृत्य च मां युद्धे परुषाण्युक्तवान्बहु ।
तत्र तत्र युधां श्रेष्ठः परिभूय न संशयः ॥ १४
भीमसेनप्रभावात्तु यज्जीवामि धनंजय ।
बहुनात्र किमुक्तेन नाहं तत्सोढुमुत्सहे ॥ १५
त्रयोदशाहं वर्षाणि यस्माद्भीतो धनंजय ।
न स्म निद्रां लभे रात्रौ न चाहनि सुखं क्वचित् ॥ १६
तस्य द्वेषेण संयुक्तः परिदह्ये धनंजय ।

B1 8 D3 4 7 [अ]स्य, D8 T3 [अ]पि (for [अ]प्य) G2 M1 [अ]र्जुनाच्युतौ D2 6 बलिनौ केशवार्जुनौ — After 10ab, S ins

649* कृत घोर महाबाहो धृष्टद्युम्नस्य पश्यत ।
[T2 M2-4 महाबाहू (T2 °हु)]

— c) B1 2-5 Da1 D1 3-7 कृत तेन (for कुपितेन) K2 [आ]र्वकेन, B3 [अ]न्तकस्य (for [अ]न्तकेन) V1 D6 7 [ए]व (for [इ]व) S अतकेनेव क्रुद्धेन — d) B1 D3 सर्वा(B1 °र्वे)जिघांसया B3 जिघांसत, D5 °सता

11 Dn1 om. 11ab (cf. v. l. 9) — b) K3 हेतौ च, B5 निहतौ, D6 हतौ तौ, T1 हतौ वै (for हतौ च) Ś K प्राष्टिसारथी, T2 पार्ष्णिसारथि, T3 G M प्राष्टिसारथी (G1 °थि) (for पार्ष्णि°) K3 हतौ पार्ष्णि ससारथि — c) K4 M3 हतवाहा (M3 °ह), T1 3 G2 3 अपसव्य (for हतवाह) K3 B1 Dn1 D2-5 7 ततश्च (for कृतश्च) B5 चापि (for चास्मि) D5 हतो वै सर्वतश्चास्मि — d) Da1 D6 पश्यत T1 G3 प्रेक्ष्य(T1 °क्ष)माणस्य सात्यके

12 ab) Ś1 D3 (sup lin as in text) युवयोर् (for यमयोर्) S वीरयोर्यमयोश्चापि (G1 °श्चैव) धृष्टद्युम्नशिखण्डिनो — d) Some MSS पचालानां S शतद्रोश्च (G2 भीमस्य च) महात्मन

13 a) K3 V1 B D (except D6 8) महावीर्य ; T1 G3 °रगे, T2 3 G1.3 °बाहु (for °वीर्यान्) — b) K1 B1 4 कृष्ण, K4 Dn1 कर्णे (for कर्ण) B1 शत्रुगतान् (for °गणान्) D6 मुहु (for बहून्) — c) M मा (for मां) K4 T2 महाबाहुर्, T3 G1 3 °भागो (for °बाहो) — d) B1 2 Dn1 D3 4 7 यतमानो; D6 अपयात (for यतमानं) B5 T2 G3 M महाहवे, D6 °रथ D2 उपयातस्य महारथ

14 a) B1.5 Dn1 D3.4 6 7 अभिसृ(D6 °श्रु)त्य, B2 अनुसृत्य; T1 G2 उपसृत्य, C0 अनुवृत्य (for °सृत्य) D2 [ए]व (for च) G3 रणे (for युद्धे) — b) Ś K B5 D6 बहून्; V1 D6 T1 मुहु (for बहु) T3 M परुष चोक्तवान्बहु — c) T1 यत्र यत्र; T3 G स हि तत्र; M3-4 तत्र कर्णो (for तत्र तत्र) Ś1 K3 B D T1 3 श्रेष्ठ — d) D2 समतत, T3 G1 धनजय (for न संशय) — After 14, T1 3 read 20c-21d and T3 G read 20c-21d, repeating the portions in the proper place.

15 T2 om 15ab — a) D3 °प्रभावत्व (for °प्रभावात्) — b) K1 यज्जीवाममिहारणे (sic), M1 दु स्व जीवामि फल्गुन, M2-4 यज्जीवामीह (M3 °मिम) फल्गुन — After 15a, M reads 20c-21d repeating the portion in its proper place — c) K3 तु, Dn1 D4 च (for [अ]त्र) — d) B2 3 6 Dn1 D1 3 6 T1.2 G1 M तं (for तत्) T3 G3 हत सोढु समुत्सहे, G2 नाह सोढु समुत्सहे

16 Dn1 reads 16-17 on marg — a) D2 lacuna. K1 राजानि (for वर्षाणि) Ś1 K1 2.4 त्रयोदशाहोरात्राणि, D4 °दश हि वर्षाणि Cc cites त्रयोदश and वर्षाणि (as in text) — c) D2 न च, D3 नाह, G2 यस्मान् (for न स्म) V1 B2 Da1 D1 - न निद्रा लब्धवान्रात्रौ

17 Dn1 reads 17 on marg — a) K3 D3 तस्माद् (for तस्य) B1 द्रोषेण, Da1 D1 2 5 वीर्येण (for द्वेषेण) K3 D5 समुक्ता (D5 °क्ताद्), Da1 D1 5 संवह (for संयुक्त) — b) B4 परिदह्य, G1 °गृह्ये (for °दह्ये) K4 Dn1 धनजय (Dn1 °यं) — c) B2 आत्मान Ś K1 B1.4 6 Dn1 D3 4 मरणे, B3 damaged, M1 रमणं (for मरण) K3 राजन्, B1 यातो, B1 5 D2.4 7 जातो (B5 °ते); D3 याने, G2 M3 जानान् (for जानन्) Cv as in text. — d) Ś1 K3 वाधीणस, K4 व्याघ्रेणस, D6 दध्रीणस, D5 व्याध्री°, T1-3 G M वाध्रा°(M2 4 ध्रो°), Ca वार्धीणस, Cc वार्धीण(also न)स K3 B1 2 6 Dn1 D2-4 6 7 T2 M1 Co p द्विज, K3 V1 Da1 D1 5 3 Cap c द्विपात्, T2 G M2-4 द्विजे ; Ca द्विप (as in text) Cv वार्ध्रीनस इव द्विपात् — After 16, D1 (sec m) ins

650* कृष्णग्रीवो रक्तशिरा श्वेतपक्षो विहंगम ।
स वै वाध्रीणस प्रोक्तो याज्ञिकै पितृकर्मसु।

आत्मनो मरणं जानन्व्याघ्रीणस इव द्विपः ॥ १७
यस्यायमगमत्कालश्चिन्तयानस्य मे विभो ।
कथं शक्यो मया कर्णो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १८
जाग्रत्स्वपंश्च कौन्तेय कर्णमेव सदा ह्यहम् ।
पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १९
यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनंजय ।
तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवाग्रतः स्थितम् ॥ २०
सोऽहं तेनैव वीरेण समरेष्वपलायिना ।
सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ २१
को नु मे जीवितेनार्थो राज्येनार्थोऽथ वा पुनः ।
ममैवं धिक्कृतस्येह कर्णेनाहवशोभिना ॥ २२
न प्राप्तपूर्वं यद्भीष्मात्कृपाद्द्रोणाच्च संयुगे ।
तत्प्राप्तमद्य मे युद्धे सूतपुत्रान्महारथात् ॥ २३
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय यथा ह्यकुशलस्तथा ।
तन्ममाचक्ष्व कार्त्स्न्येन यथा कर्णस्त्वया हतः ॥२४
शक्रवीर्यसमो युद्धे यमतुल्यपराक्रमः ।
रामतुल्यस्तथास्त्रे यः स कथं वै निषूदितः ॥ २५
महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविशारदः । C 8 3333 B 8 66 25 K 8 69 28

[Cc cites this st. as a definition. — (L. 2) Cc सैव (for स वै)]

18 a) K3 V1 B2 4 5 Dn1 D3 4.6–8 M2–4 तस्य (for यस्य) T1.3 G यस्य मेय गत कालश्च् — b) Ś2 K1.4 मे प्रभो, B (except B2) D (except D2 6) मे चिरं, T1.3 G भारत (for मे विभो) T2 M भृशं चिंतयत प्रभो — c) D3 कर्णो (for शक्यो) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S transp शक्यो and कर्णो D8 युद्धे (for शक्यो) — d) D8 शक्य (for युद्धे) Ś K2 M3 क्षमयितु, B Da1 D5 क्षय°; D2 क्षिप° D2 6 वृप , D8 रणे (for भवेत्)

19 a) S वा (for च) D6 जाग्रत्सु यश्च कौंतेय — b) V1 D5 S स्मराम्यहं; B5 महारथ, D8 [अ]ग्रत स्थित (for सदा ह्यहम्) — c) V1 यत्र (for the first तत्र)

20 T1 reads 20ab twice — a) G2 तत्र तत्र (for यत्र यत्र) V1 [ए]व (for हि) T1 (both times) पश्यामि (for गच्छामि). — T2 om (hapl.) 20bc — b) T1 (second time) धनजय — T3 G read 20c–21d for the first time after 14, and M reads the same for the first time after 15ab — c) T3 G M (all first time) यत्र यत्र (for तत्र तत्र) T1 G1 (second time) तु, G2 (second time) च (for हि) — T1 2 read 20d–21d for the first time after 14. — d) Dn1 स्थित

21 S repeats 21 (cf v l. 14 and 15) — a) T2 (second time) वीर्येण (for वीरेण) — b) K2 4 D8 समामेषु; T1 2 G M (all both times) संयुगेषु (for समरेषु) — c) D8 सरथ सहय (by transp), T3 G3 (first time) विहयो विरथ — d) M1 (second time) राजन् (for जीवन्) G3 (first time) विवर्जित (for विस°) T1 (second time) सर्वत शर-विक्षत , T3 G (second time) सर्वस शकलीकृत

22 a) T1 G1.2 हि (for नु) — b) G1 [अ]र्थेन (for [अ]र्थोऽथ) K1 च, K3 [ऽ]थ; Da1 D1 6 [ऽ]पि; G2 न (for ऽथ) B4 Dn1 D3.4.7 भवेत् (for ऽथ वा) D2 राज्यार्थें वा पुन पुन , T3 G3 M राज्यार्थो (M2 4 °र्थे) वा पुन कथं — c) Ś1 2 4 T1 M1 3 4 ममैव, B2 यस्यैव (for ममैवं) V1 Da1 D1 5 धिक्कृतस्याद्य, B1.3–5 Dn1 D3–7 विक्ष(D3 4 °क्षि)तस्याद्य (D6 °स्येव), S नि(G2 वि)कृतस्येह (for धिक्कृत°) K3 नाम ह्यधिकृतस्येह; D2 मामेव विकृतस्येहा

23 a) G2 न च प्राप्तं हि (for न प्राप्तपूर्वं) T1 तद् (for यद्) D6 भीष्मान्मे (for यद्भीष्मात्) — b) M1 न तु (for कृपाद्) K1.2 द्रोणाश्च (sic) — c) T3 G वै (for मे) T1 तत्प्राप्तं वै मया युद्धे — d) Ś2 सूतपुत्र (for °पुत्रान्)

24 a) K3 4 B2 D6 8 T1 तत्त्वा; V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5.7 T2 3 G M स त्वां; D2 त त्वां (for तत्त्वा) S बीभत्सो (for कौन्तेय) — D2 om. (hapl) 24bc — b) K3 V1 B2 G1.2 M न (K3 B2 [अ]द्य; V1 ह्य , M1 न) कुशल, B5 D3 7 8 T3 G3 [अ]द्य (T3 G3 न) कुशलस् (for ह्यकुशलस्) Cc cites असदन (for अकुशल) B3 यथा ह्यर्द्* नस्त्वया (sic), D6 यथा कर्णो हतस्त्वया, T1 यथा नु कुशलस्तव — D6 om 24cd — c) D4 कात्स्नेन; T1 एकाते, T2 3 G M कौंतेय (for कार्त्स्न्येन) — d) B1 4.5 Da1 Dn1 D1–5 7) हतस्त्वया (by transp), M2–4 हतो युधि

25 a) B (except B2) Dn1 D3 4 7 T1 G1 2 शक्रतुल्य-(T1 °ल्य)बलो, T2 M शतक्रतुसमो, T3 G3 शक्रतुल्य° — b) M4 om (hapl.) पराक्रम and रामतुल्य (in 25c) Ś K B (except B2) Da1 Dn1 D1.3–5 7 यम(Ś K2 4 मम, K1 सम)तुल्य (K1 °ल्या, B5 °ल्य) पराक्रमे — c) K3 तथा चास्त्रे, K4 B1.2 5 D2–4 6 7 तथास्त्रेण; V1 B3 Da1 D1.5 °स्त्रे च; B4 S °स्त्रेषु; Dn1 °स्त्रे स (for °स्त्रे य) — d) Ś1 2 4 B1–4 D3 4 वै निसूदित ; B5 D3 विनिषूदित , D2 6 निहतस्त्वया, T2 3 G1.3 M ते निषू(M2–4 °सू)दित (for वै निषूदित) Dn1 कथं वै विनिषूदित

26 T1 om 26ab — a) K2 4 B1 3 D1 T2 G1 2 M महारथ- Da1 D1.5 स मे ख्यात (for समाख्यात).

333 6 25 9 29 धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेपामेकपूरुषः ॥ २६
पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशां पते ।
सदा त्वदर्थं राधेयः स कथं निहतस्त्वया ॥ २७
धृतराष्ट्रो हि योधेषु सर्वेष्वेव सदार्जुन ।
तव मृत्युं रणे कर्णं मन्यते पुरुपर्षभः ॥ २८
स त्वया पुरुपव्याघ्र कथं युद्धे निषूदितः ।
तन्ममाचक्ष्व बीभत्सो यथा कर्णो हतस्त्वया ॥२९
सोत्सेधमस्य च शिरः पश्यतां सुहृदां हृतम् ।
त्वया पुरुपशार्दूल शार्दूलेन यथा रुरोः ॥ ३०
यः पर्युपासीत्प्रदिशो दिशश्च
त्वां सूतपुत्रः समरे परीप्सन् ।
दित्सुः कर्णः समरे हस्तिपूगं
स हीदानीं कङ्कपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३१
त्वया रणे निहतः सूतपुत्रः
कच्चिच्छेते भूमितले दुरात्मा ।
कच्चित्प्रियं मे परमं त्वयाद्य
कृतं रणे सूतपुत्रं निहत्य ॥ ३२
यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे

— b) T3 G1 3 सर्वशस्त्रविशारद — c) T1 G2 M धनुर्धरेषु K4 प्रवरा — d) K3 D2 6 एव पूरुष, D5 एकपौरुष, Co एकपुरुष S सर्वेषां वै (T1 °ष्वपि; G3 M °ष्वेव) सदार्जुन

27 b) S महारथ (T2 °बल, T3 G3 °रथ) (for विशां पते) — c) K4 स्थित (for सदा) K3 V1 B D S त्व(D6 त)दर्थमेव (V1 °मिव; D8 °मिह) (for सदा त्वदर्थं) — d) S युधि (for त्वया)

28 T1 om (hapl) 28–29 — a) K1 Da1 D1, 2 5 धृतराष्ट्रोपि (K1 °ष्ट्रे हि, D2 °ष्ट्रेषु), K3 V1 B Dn1 D3 4 6–8 धार्तराष्ट्रो हि (B1 °ष्ट्रेषु, D6 °ष्ट्रा हि) (for धृतराष्ट्रो हि) D8 युद्धेषु S (T1 om) धार्तराष्ट्रस्य योधा हि (T2 योधा हि, G योद्धार) — b) V1 सर्वेष्वपि, S (T1 om) सर्व एव (for सर्वेष्वेव) D2 युधि (for [अ]र्जुन) — c) B2 transp मृत्यु and कर्णं Ś1 K1 कर्ण — d) G2 M2–4 मन्यंते Ś1 K3 4 V1 B D पुरुषर्षभ (B4 5 D2, 4 7 °भं), S (T1 om) पुरुषोत्तमं (T3 M4 °म)

29 T1 om 29 (cf v l 28) — a) B2 यत् (for स) T3 G M2–4 transp स and त्वया B3 T2 3 G2 3 M पुरुषव्याघ्र — b) Ś K3 4 B2 3 D3 7 M2–4 निसूदित, K1 B1 5 D2 निपातित (for निषूदित) — Da1 D1 4 5 om 29cd — c) K1 2 भीमत्सो, K3 V1 B Dn1 D2 3 6–8 S (T1 om.) कौंतेय (for बीभत्सो) — d) S (T1 om) युधि (for त्वया) B2 3 यथा स निहतस्त्वया

30 a) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1, 3–5 7 युध्यमानस्य, D2 सोत्सेधनस्य (sic), D6 °ध चास्य, T2 °धं तस्य (for °धमस्य) K3 D2, 6 हि, T G M1 तु, M2–4 नु (for च) D1 शिरसा (for च शिर) — b) D8 कृत हृतम्) D2 पश्यता च महात्मना — d) B (except B5) Dn1 D2–4 7 सिंहेनेव (for शार्दूलेन) Ś1 (marg as in text) रुरु, K3 तरो (for रुरो) — After 30, V1 reads 33ab repeating it in its proper place

31 V1 om 31 D2 om 31a T1 om. 31–32 — a) Ś1 (sup lin) Co पर्युदासीत्; Ca पर्युपा° (as in text) S (T1 om) सर्वा दिश पर्यपतत्त्वदर्थे — b) Ś1 परेप्सन्; D2 दिदिक्षु°, G2 वञ्चिप्सन्. Ca परी° (as in text) — c) Ś1 K2 हस्ति**, K3 B Da1 D1 3–5 8 हस्तिपक्ष्व, K4 °पूगान्, D7 °पगवं य (for हस्तिपूगं) D2 6 दित्सु° (D2 om दित्सु) कर्ण सुमहद्विपक्षय — d) K2 सतीक्ष्णैः — For 31cd, T2 3 G M subst

651* दित्सन्तृणा शकटं रत्नपूर्णं
कथ त्वयासौ निहतोऽद्य कर्ण ।
[(L 1) M3–4 दिशन्तृणां]

32 T1 om 32 (cf v l 31) — a) Da1 D1 5 कच्चि त्वया (for त्वया रणे) V1 स हत (for निहत) Ś1 K2 सूर्यपुत्र (for सूत°) — M3 om (hapl) 32b–33b — b) K1 कश्चित्, D7 M2 4 क्वचित् (for कच्चित्) B1 भूतले वै, D3 भूमिपृष्ठे (for °तले) K4 B3 T2 G महात्मा — c) K1 कश्चित्, D2 क्वचित् (for कच्चित्) T2 कृत (for प्रिय) K3 कच्चित्क्षतं मे परमं त्वया कृत; B1, 4 5 Dn1 D3 4 7 प्रियश्च मे परमो वै कृतोय (B1 °द्य) — d) B1 4 5 Dn1 D2 4 7 त्वया; T2 प्रिय; G1 कृत्य (for कृतं) Da1 D1 5 सख्ये (for रणे) K4 निहन्ये, G2 निपात्य (for निहत्य)

33 M3 om 33ab (cf v l. 32) V1 reads 33ab for the first time after 30 — a) B1 पर्यवर्तत्, Ca °पतत् (as in text) T2 3 G M1, 2 4 सर्वा दिश पर्यपतत्त्व(T3 G3 °न्त्व)दर्थे — b) B1 Dn1 D8 सदार्चितो, S (M3 om.) मुदान्वितो (for मदा°) T2 गमित; M1 2 4 गर्जित (for गर्वित) — c) Da1 सहत्य (for समेत्य) — d) K1 2 4 कश्चित्, D7 5 क्वचित्

मदान्वितो गर्वितः सूतपुत्रः ।
स शूरमानी समरे समेत्य
कच्चित्त्वया निहतः संयुगेऽद्य ॥ ३३
रौक्मं रथं हस्तिवरैश्च युक्तं
रथं दित्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ।
सदा रणे स्पर्धते यः स पापः
कच्चित्त्वया निहतस्तात युद्धे ॥ ३४
योऽसौ नित्यं शूरमदेन मत्तो
विकत्थते संसदि कौरवाणाम् ।
प्रियोऽत्यर्थं तस्य सुयोधनस्य
कच्चित्स पापो निहतस्त्वयाद्य ॥ ३५
कच्चित्समागम्य धनुःप्रमुक्तै-
स्त्वत्प्रेषितैर्लोहितार्थैर्विहंगैः ।
शेतेऽद्य पापः स विभिन्नगात्रः
कच्चिद्भग्नो धार्तराष्ट्रस्य बाहुः ॥ ३६
योऽसौ सदा श्लाघते राजमध्ये
दुर्योधनं हर्षयन्दर्पपूर्णः ।
अहं हन्ता फल्गुनस्येति मोहा-
त्कच्चिद्वृतस्तस्य न वै तथा रथः ॥ ३७
नाहं पादौ धावयिष्ये कदाचि- C 8 3345 B 8 66 37 Y 8 69 subst.

(for कच्चित्) B4 त्वयाद्य निहत K3 D8 सव्यसाचिन्, B (except B.) Dn1 D2.4 7 सयुगेमौ (B3 °य), D2 सूतपुत्र, S पापबुद्धि (for सयुगेऽद्य) D6 वलं प्रमथ्यापि हि कौरवाणा

34 D2 om 34 D6 om 34[abc] — [a]) T2 एक, M1 रौग्म (for रौक्म) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 वर, D8 T2 पर, M2–4 सुजातं (for रथ) K3 V1 B2 5 -गजाश्व ; B1.3 4 D (D2 6 om) T2 3 G M -गवाश्व , T1 -कुम्यासु- (for -वरैश्च) T1 युद्ध (for युक्त) — [b]) T2 G3 कथ (for रथ) K3 V1 B1 3 4 Dn1 D2 4 7 T2 प्र(V1 वि)दित्सुर् (for दित्सुर्) B2 5 रथ प्रदित्सुर्य प्रवर त्वदर्थे, T1 रिपूञ्जिघां-संतमदस्त्वदर्थे, G1 3 कत्सु (G2 दित्सु) परेभ्य प्रहतस्त्वदर्थे (sic) — [c]) S त्वया (for सदा) M1 वर्धते (for स्पर्धते) — [d]) K1 2 कश्चित्, B2 D7 क्वचित् (for कच्चित्) D6 सूतपुत्र , S पापबुद्धि (for तात युद्धे)

35 [a]) D6 सैन्ये (for योऽसौ) B (except B3) Da1 D1 2–5 7 सदा, Dn1 महा- (for नित्यं) S शौर्यमदेन (T1 °तेजोभि) (for शूरमदेन) Ś1 (sup lin as in text) K4 दृष्टो (for मत्तो) — [b]) G1 3 M2 4 विकत्थसे (G1 °न्ने) — [c]) B2 दुर्योधनस्य (for सुयो°) D8 प्रियोत्यंतं यस्तु सुयोधनस्य; T1.2 M प्रीत्यर्थं वै तात सु°; T3 G स(G1 य)प्रीत्यर्थं तात सु° — [d]) K1.2 D1 कश्चित् (for कच्चित्) K4 स्त्वयापो (sic), T1 3 G2.3 M समर्यो, T2 G1 स कर्णो (for स पापो)

36 D6 om (hapl) 36[a] — [a]) K1.2 कश्चित्, B2 D7 क्वचित् (for कच्चित्) K1 3 V1 B1 3–5 D (D6 om.) T3 धनुःप्र(Da1 D5 सु-, D1 यु)मुक्तैस्, B2 धनु प्रमुक्तेस्, G2 धरःप्रमुक्तैस् (sic) (for धनुःप्र°) — [b]) K1 लोहितांकोर् (sic), K3 V1 B Dn1 D3–5 7 °तांगैर्; Da1 D1 5 6 8 Ca °तपैर्, S लोहमयैर् (for लोहितार्थैर्) B3 विवाणेत्वे (sic), G2 विहगैर् , Ca ० विहंगै (as in text) — [c]) K3 V1 B1 Dn1 D2–4 7 स (for ऽद्य) Ś1 B1.4 5 Dn1 D2–4.6 7 सु- (for स) K4 कच्चित्पाप सोपि विभ-भगात्र , S शेते भिन्न पांसुषु सूतपुत्र — [d]) K1 4 कश्चिद् (for कच्चिद्) K3 B1 4 Dn1 D1–4.7 T3 G3 भग्नौ; G1 भूग्नौ, G2 भिन्नो (for भग्नो) B1 4 Dn1 D3 4 7 T3 G1.3 M1 बाहू; D2 बास , Ca बाहु (as in text)

37 [a]) V1 समश्लाघत, D1 सदा श्लाघसे, D2 °घ्यते S य श्लाघते (T1 यस्याहते, T3 यश्च ब्रूते) राजमध्ये सदा हि — [b]) G2 दुर्योधनो V1 दर्पपूर्णं, D2 6 T3 G1.3 °युक्त (for °पूर्ण) — [cd]) Some MSS फाल्गुनस्य Ś1 K3 V1 B D कच्चिद्वचस; K1 कश्चिद्वृतस् (for कच्चिद्वृतस्) K3 यथा (for तथा) K3 V1 B D तत् (D2 तत) (for रथ) K2 कच्चिद्वत पार्थ इत्यल्पबुद्धि (for [d]) S हतास्मि सर्वानिति पांडु(G3 राज)पुत्रानह हत्वा फल्गुनस्येति (T3 G3 °ह) मोहात् — After 37, S ins

652* कच्चिद्वचोऽस्य वितथं त्वया कृतं
यत्तप्रियामवदत्तात कर्ण ।
सभामध्ये रूक्षमनेकरूप
धिक्पाण्डवानपतिस्त्व हि कृष्णे ।
कच्चिद्रुत शत्रुरथ महात्मा [5]
ह्यधारयद्द्वादश य समास्तु ।
कर्णो भ्रत घोरममित्रसाहो
दुर्योधनस्यार्थनिविष्टबुद्धि ।

[(L 1) T3 G3 ह्यविनय; G2 [ऽ]स्य विकृत (for ऽस्य वितथं) T1 G2 M transp त्वया and कृत — (L 2) T1 यद्यप्रियाम्, T3 G3 यत्तप्रियम्, M1 यत्त्वप्रियाम्, M2–4 यत्र प्रियाम् (for यत्तप्रियाम्) — (L 3) T1 सूक्ष्मम् (for रूक्षम्) — (L. 5) T1.2 M कच्चिद्रुत (T2 °द्रुत, M1 °श्रु त) शत्रुमथाव धीरस्य — (L 6) T1 2 M om हि — (L 7) G2 अमित्र-साह — M om line 8]

38 K3 om 38[ab] — [a]) D3 पाद D6 कथंचिद् (for

द्यावत्स्थितः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः ।
व्रतं तस्यैतत्सर्वदा शक्रसूनो
कच्चित्त्वया निहतः सोऽद्य कर्णः ॥ ३८

योऽसौ कृष्णामब्रवीद्दुष्टबुद्धिः
कर्णः सभायां कुरुवीरमध्ये ।
किं पाण्डवांस्त्वं न जहासि कृष्णे
सुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्त्वान् ॥ ३९

यत्तत्कर्णः प्रत्यजानात्त्वदर्थे
नाहत्वाहं सह कृष्णेन पार्थम् ।
इहोपयातेति स पापबुद्धिः
कच्चिच्छेते शरसंभिन्नगात्रः ॥ ४०

कच्चित्संग्रामे विदितो वा तदायं
समागमः सृञ्जयकौरवाणाम् ।
यत्रावस्थामीदृशीं प्रापितोऽहं
कच्चित्त्वया सोऽद्य हतः समेत्य ॥ ४१

कच्चित्त्वया तस्य सुमन्दबुद्धे-
र्गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः ।
सकुण्डलं भानुमदुत्तमाङ्गं
कायात्प्रकृत्तं युधि सव्यसाचिन् ॥ ४२

यत्तन्मया बाणसमर्पितेन
ध्यातोऽसि कर्णस्य वधाय वीर ।
तन्मे त्वया कच्चिदमोघमद्य
ध्यातं कृतं कर्णनिपातनेन ॥ ४३

यद्दर्पपूर्णः स सुयोधनोऽस्मा-

कदा°) — ^{b}) Ś K_1 S हत ; K_4 हंता (for स्थित°) K_4 पार्थम् $Ś_1$ V_1 $D_{3.4.7}$ [अ]ल्पबुद्धे ; B_4 °बुद्धौ, Dn_1 °बुद्ध — ^{c}) B_6 $D_{6.8}$ यस्य (for तस्य) D_8 सर्वेया D_8 सूतसूनो (for शक्र°) — ^{d}) $K_{1.2}$ कश्चित्; D_5 क्वचित्. — For 38, S subst.

653* पादौ न धावे यावदह न हन्मि
धनंजय समरेपूग्रवेगम् ।
कचिद्रणे फल्गुन तं निहत्य
कचिद्व्रतं तस्य भग्नं त्वयाद्य ।

[(L 1) T_3 G_3 यम् (for यावद्) G_2 पादौ निधाने यदह निहन्मि — (L 2) G_2 [उ]ग्रसेनं, M_1 °हेल (for °वेगम्) — (L 3) $T_{1.2}$ M तस्मिन् (for कचिद्) T_3 G इत्युक्त्वान्य समरे त निहत्य — (L 4) $G_{1.2}$ वृत्त (for व्रत)]

39 ^{a}) K_3 कृष्णम् D_5 दुष्टबुद्ध — ^{b}) D_6 क्रुद्ध (for कर्ण) T_1 कुरुमध्ये महात्मा; T_2 °वृद्धमध्ये; T_3 $G_{2.3}$ °मध्ये दुरात्मा; G_1 °मध्ये सभाया (for °वीरमध्ये) — ^{c}) D_8 lacuna for कृष्णे — ^{d}) K_4 T_1 सुदुर्लभान् (for °र्बलान्)

40 ^{a}) K_3 यत्र; $B_{1.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ योसौ; D_8 T_3 G_3 यत्त (for यत्तत्) D_2 om तत् K_2 प्रत्यजनात्; T_1 °हन्यात् (for °जानात्) $T_{1.2}$ G M_{2-4} त्वदर्थं — After 40^{a}, T_3 $G_{1.3}$ ins.

654* महाबल संयुगे शत्रुहन्ता ।

— ^{b}) B_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ नाह हत्वा; B_2 नाहं भूत्वा, D_2 नाहं त्वाहे (sic), T_1 नाहं त्वाहं (for नाहत्वाहं) D_2 पार्थं K_4 नाहं हत्वा हंस कृष्णेन पार्थान् — ^{c}) $Ś_2$ $K_{1.2.4}$ Dn_1 अहोपयातेति; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ इतो°; T_2 G_2 इहोपयामी°; G_3 °जायेति (for °यातेति) D_6 **** स इ पापबुद्धि — ^{d}) K_1 कश्चित् $Ś_1$ $K_{1.2}$ शरसछन्न-, $Ś_2$ K_4 °समग्र-; G_2 M °संछिन्न- (for °संभिन्न-)

41 ^{a}) $K_{1.2}$ कश्चित् (for कच्चित्) V_1 B D (except D_8) समामो $Ś_2$ K_1 विदिते; $D_{3.4.7}$ विहितो; T G विजित (for विदितो) K_3 Da_1 $D_{1.5.6.8}$ वा तवाय; B Dn_1 $D_{2-4.7}$ वै तवायं; T_1 न वायं, T_2 त्वयायं; T_3 वा त्वयायं, G_1 वा त्वयायं; G_2 वा न वाय; G_3 न वा वयं (for वा तदाय) — ^{b}) K_3 B D (except $D_{6.8}$) समागमे (B_2 °त) K_2 संजय ; $B_{3.5}$ °यै (for सृञ्जय) B_2 कौरवसं जयानां $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M महाहवे (T_2 M_1 °भयं, M_{2-4} पराभव.) पांडवसंजयानां; T_3 G_3 महाहवे सृजयपांडवानां — ^{c}) D_8 T_3 G येन, M_1 यस्य (for यत्र). K_2 T_2 ईदृशं; D_1 M_1 ईदृशी $Ś_2$ K_1 [ऽ]यं (for ऽहं) — ^{d}) $K_{1.2}$ कश्चित् $M_{3.4}$ सोसि- (for सोऽद्य) Da_1 Dn_1 $D_{1.3.7}$ दुरात्मा (for समेत्य) D_8 कच्चित्त्वयाद्य स निहत समेत्य

42 ^{a}) $K_{1.2}$ कश्चित्; D_8 क्वचित् K_4 स मदबुद्धेर् — ^{b}) D_8 गांजीवमुक्तैर् — ^{d}) K_2 प्र*त्तं, K_3 D_2 S प्रविद्धं; $B_{2.3}$ निकृत्य (for प्रकृत्तं). S त्वय (for युधि) K_1 सव्यसाचि; B_2 °साचिना; G_2 °साची

43 V_1 om. 43^{a}–44^{b} — ^{a}) D_4 यस्त्वं; T_2 यत्त्वं; G_2 यत्तु (for यत्तन्) G_2 त्वया (for मया). D_6 बाणसमाचितेन; C_a °समर्पितेन (as in text) Da_1 $D_{1.5}$ यत्तन्मया कर्णसमार्दितेन — ^{b}) G_2 यातो (for ध्यातो) D_4 [ऽ]पि, T_1 हि (for ऽसि) K_4 $D_{2.4}$ वीर — ^{c}) D_5 त्वन्मे (for तन्मे). D_1 om (hapl.) from कच्चिद (in 43^{c}) up to 44^{c}. $K_{1.2}$ कश्चिद् K_2 शमोघमद्य; Da_1 D_5 अमोघमध्ये — T_3 $G_{1.3}$ om 43^{d} — ^{d}) $K_{1.3}$ $B_{1.5}$ Dn_1 D_{2-7} $T_{1.2}$ M_{2-4} ध्यान (for ध्यातं)

44 V_1 om. 44^{ab}, D_1 om 44^{abc} (cf. v. l. 43).

नवेक्षते कर्णसमाश्रयेण ।
कच्चित्त्वया सोऽद्य समाश्रयोऽस्य
भग्नः पराक्रम्य सुयोधनस्य ॥ ४४
यो नः पुरा षण्ढतिलानवोच-
त्सभामध्ये पार्थिवानां समक्षम् ।
स दुर्मतिः कच्चिदुपेत्य संख्ये
त्वया हतः सूतपुत्रोऽत्यमर्षी ॥ ४५
यः सूतपुत्रः प्रहसन्दुरात्मा
पुराब्रवीन्निर्जितां सौबलेन ।
स्वयं प्रसह्यानय याज्ञसेनी-
मपीह कच्चित्स हतस्त्वयाद्य ॥ ४६
यः शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमं पृथिव्यां
पितामहं व्याक्षिपदल्पचेताः । C. 8 3354 B 8 66 45 K 8 69 31

— c) T3 G तु (for स) K4 मयोधनो (sic) (for सुयो°) — b) B1-3 Dn1 D2-4 7 नदीक्षते, B4 निरीक्षते; Da1 D5 नावेक्षते, T1 विघक्षयेत्, T2 3 G M दिघक्षते, Cc नवेक्ष्यते (for°क्षते) — Da1 T1 om 44c — c) K1 2 कश्चित् T2 त्वमासाद्य (for त्वया सोऽद्य) T1 G1 2 M [ऽ]स्य (for ऽद्य) S (T1 om) [ऽ]द्य (for ऽस्य)

45 a) Ś1 K3 शंढकला, K1 शाढतिलान्, K4 सढ°, B5 शल्य°; D5 षंढ° (for षण्ढ°) D2 यो दुष्टवाक्यनिसठो नवोचत् (sic), T1 यो न पराशंसति वै पराभवं, T2 यो न पुरा शंसति लोभमोहात्, T3 G1 3 M यो न (M1 योग) पराशंसति लोभदोषात् (M °ष), G2 यो न परां शसति लोहिदोषात् — T1 G2 om 45b — b) K3 V1 B D S (T1 G2 om) कौरवाणां (for पार्थिवानां) D2 6 दुरात्मा, Cc समक्षम् (as in text) — c) B1 Dn1 D3 8 T3 G सुदुर्मति (G2 °ति), D5 स दुर्मद (for स दुर्मति) K1 2 कश्चिद् Dn1 G2 M सखे; T3 G3 सखे (for संख्ये) — d) Ś1 V1 Da1 Dn1 D2 3 6-7 G1 3 ह्य(V1 [ऽ]म्य-; G2 [ऽ]ति)मर्षी (D2 °र्ष); K1 6 स्यमक्षीत्; M1 [ऽ]मर्षय (for ऽत्यमर्षी)

46 a) B2 प्रसहन् (for प्रहसन्) — b) V1 D1 निर्जितं — c) Da1 D1 6 प्रगृह्यानय, D6 *सह्यानयद् — d) K1 2 कश्चित् K4 Da1 D1 6 निहतस् (for स ह°) D6 कच्चिद्धत सूतपुत्रस्त्वयाद्य — For 46, S subst

655* य प्राहिणोत्सूतपुत्रो दुरात्मा
कृष्णा जिता सौबलेनानयेति ।
स मन्दबुद्धिर्निहत प्रसह्य
वैकर्तनस्त्वद्य कच्चिन्महात्मन् ।

[(L 1) T3 G1 3 यत् (for य) G3 om. दुरात्मा — (L 2) T1 M1 2 4 सौबलानानयेति, T3 G सौबलेह्यानयेति — (L 4) M3 महात्मा T1 M2 4 वैकर्तनो हीनबुद्धिर्महात्मा]

T1, 3 G cont

656* अनवाप्यां प्राप्तुमिच्छन्नचिन्त्यं
शिशुर्यथा चन्द्रमस ग्रहीतुम् ।
स पापात्मा स तु नो विद्विषाण
कच्चित्कर्णो निहतो वा त्वया धिक् ।

अस्मिन्संग्रामे भीमरूपे त्वयाद्य
गत तु भग्नं सूतपुत्रस्य पार्थ ।
कच्चित्पापं वचन द्यूतकाले
यच्चाप्यसौ समितौ वासुदेवम् ।
तदोक्तवान्परुष सोऽतिकामम्
हितं चरन्त सतत कुरूणाम् ।
कच्चित्स कर्णो निहतोऽद्य सखे
यो धार्तराष्ट्र परिपालयन्रणे ।
एक सदा शोचयन्मामकं बलं
स पाञ्चालान्केकयांश्चैव सर्वान् ।
प्रिय दिदिक्षन्धार्तराष्ट्रीं स कर्ण
कच्चिन्मद्य प्रत्यवधीस्त्वमद्य ।
अथो मासाश्च सृगालाश्च गृध्रा
हतस्य मासान्युद्धरन्ति स कायात् ।

[(L. 1) G1 आर्त्तिता — (L 2) G1 6 द्रुमस — (L 3) G1 तु (for the first स) — (L 4) G1 [आ]मीत् (for धिक्) — (L 6) G1 वृत्त 6 — (L. 8) T1 वासुदेवे — (L. 9) T1 G1 तथोक्तवान्पुरुष — (L. 10) T1 हित हत्वा शादित वै कुरूणा — (L. 11) T1 G1 संख्ये (for सखे) — (L 15) T3 इच्छन्, G1 दिसन् (for दिदिक्षन्) T1 G1 धार्तराष्ट्रस (for °राष्ट्रीं स) — (L 16) T1 G1 वेग (for मद्य) — (L 17) T1 हरयोत्सश्वसृगालाश्च गृध्रा, G1 अयोस्त ककाश्चसृगालाश्च गृध्रा — (L 18) T1 हतस्य मांसान्युभियते शरीरात्]

47 a) T1 G1 यत् (for य) Ś K1 2 4 M1 4 शस्त्र-भृच्छ्रेष्ठतम (K1 °मत); B3 D3 4 7 S °जिच्छ्रे(B3 °विच्छ्रे; D3 4 7 °श्च्छ्रे)ष्ठतम.. — b) S (except M1) व्या(T3 G3 त्वा)क्षिपद् (for व्याक्षि°) B3 अल्पबुद्धि (for °चेता) K4 पितासमक्षमक्षिपदल्पचेता (sic) — c) K1 2 D1 स कश्चित्, B5 कदाचित् (for स कच्चित्) — d) B1 Da1 D5 ह्याधिरथिर्; D2 सूतपुत्रो, T3 G1.3 [ऽ]प्याधिरथिर् (for ऽद्याधि°). K3 B1 4 5 D (except D6 8) T1.2 महात्मन् (B1 4 D2 T1 2 °त्मा) (for दुरात्मा) — After 47, S ins

657* यत्तत्त्वया संश्रुत मे किरीटि-
न्सभामध्ये द्वैरथेनेह भूय ।
अहं कर्णं सूदयिष्ये सपुत्र
तत्कर्म कृत्वा ह्यनृणोऽसि कच्चित् ।

54 46 51

संख्यायमानोऽर्धरथः स कश्चि-
त्त्वया हतोऽद्याधिरथिर्दुरात्मा ॥ ४७
अमर्षणं निकृतिसमीरणेरितं
हृदि श्रितं ज्वलनमिमं सदा मम ।
हतो मया सोऽद्य समेत्य पापधी-
रिति ब्रुवन्प्रशमय मेऽद्य फल्गुन ॥ ४८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

४७

संजय उवाच ।
तद्धर्मशीलस्य वचो निशम्य
राज्ञः क्रुद्धस्याधिरथौ महात्मा ।
उवाच दुर्धर्षमदीनसत्त्वं
युधिष्ठिरं जिष्णुरनन्तवीर्यः ॥ १
संशप्तकैर्युध्यमानस्य मेऽद्य

[(L 1) G_1 M_3 तदा (for त्वया) M_3 संश्रुतिर् — (L 4) T_3 G_3 [अ]द्य (for हि)]

48 [a]) Ś K_2 अमर्षण वै, K_3 V_1 B (except B_3) D अमर्षजं; $T_{1.2}$ G_2 M_{2-3} °र्षाग्निं; T_3 $G_{1\ 3}$ रोषानलं; M_1 अमर्षवन् (for अमर्षण). D_8 नि कृति*मीरितं रणे (for निकृतिसमीरणेरित) — [b]) K_3 B D (except D_8) स्थितं (for श्रित) $K_{1\ 2\ 4}$ V_1 D_2 हृदं (for इम) S हृदा धृतं शूलमिद (T_1 M_1 शूलमिमं; T_2 कालमिम) सदा मम (T_3 G_3 °दानघ) — [c]) T_1 समोधं माप्यय (sic) (for समेत्य पापधीर्) K_3 B (except B_2) D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ कर्ण, D_2 पाप, T_2 सयुगाद्; T_3 G मंदधीर्, $M_{1\ 3}$ मावधीद् (M_3 °र्), $M_{2\ 4}$ मा तपीर् (for पापधीर्) — [d]) Ś K_2 प्रशमयसेद्य; K_4 प्रशमयेद्य, B_2 प्रशमयामद्य (sic), D_{n1} प्रशममये**, D_6 स्थगय ममाद्य; D_8 प्रशमयाद्यद्य (sic), T_2 प्रशममपोद्य (for प्रशमय मेऽद्य) Some MSS. फाल्गुन; K_4 फल्गुन , D_8 फाल्गुन — After 48, N ins

658* प्रब्रीहि मे दुर्लभमेतदद्य
कथं त्वया निहत सूतपुत्र ।
अनुध्याये त्वां सततं प्रवीर
वृत्रे हतेऽसौ भगवानिवेन्द्र ।

[(L 1) Ś $K_{1.2\ 4}$ प्रमूहि, D_6 यदाशु (for प्रब्रीहि) D_2 यदाशुभे दुरखमदीजिष्णो (sic) — (L 2) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ V_1 $D_{6.8}$ प्रिय कथ ते (D_6 om. ते) (for कथ त्वया) — (L 3) Ś $K_{2\ 4}$ add हि after सतत D_8 प्रवीरं — (L. 4) $Ś_1$ K_4 वृत्रे ($Ś_1$ वृत्र) हते स Ś K V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ इन्द्र $D_{2.6}$ वृत्रे हते देवगुरुर्यथेंद्र (D_2 °द्र)]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* $Ś_1$ $K_{1\ 4}$ द्वितीय(K_1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name* T_1 M_1 युधिष्ठिरवाक्यं; T_2 कर्णवधप्रश्न — *Adhy no.* (figures, words or both) $Ś_1$ 47, B_1 66, B_2 56, B_3 68, D_{a1} 77, D_6 67, $T_{1.3}$ G 74, T_2 M 73.

47

1 [a]) $B_{2\ 3}$ D_{a1} $D_{1\ 5}$ तद्धर्मराजस्य, T_2 स धर्मशीलस्य — [b]) B_3 transp. राज्ञ and क्रुद्धस्य Ś [आ]धिरथो; K_3 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 7\ 8}$ T_1 [अ]धिरथो (B_2 °थे); V_1 D_6 $T_{2\ 3}$ G M [आ]धि($T_{2\ 3}$ G M_1 °ति)रथेर् (for °रथौ) — [c]) K_1 दुर्वर्षम्; D_{a1} D_4 $T_{2.3}$ $G_{2\ 3}$ दुर्मर्षम् (for दुर्धर्षम्). $B_{1.4}$ अली(B_4 °ही)नसत्वं; D_{a1} D_8 S मदीनसत्वो (for °सत्वं) — [d]) K_4 M_1 अनंतवीर्यं (M_1 °र्य) — *After* 1, S ins.

659* द्रोणं हतं पार्थ कर्णो विदित्वा
भिन्ना नावमिवात्यगाधे कुरूणाम् ।
संमुह्यमानान्धार्तराष्ट्रान्विदित्वा
निरुत्साहांश्च विजये परेषाम् ।
सोदर्यवत्त्वरितोऽमितौजा [5]
उत्तारयिष्यन्धृतराष्ट्रस्य पुत्रान् ।
रणे रथेनाधिरथिर्महात्मा
ततो हि मां त्वरित सोऽभ्यधावत् ।

[L 1) M_1 द्रोणाहत — (L. 2) T_2 [आ]हवे (for [अ]त्यगाधे) — (L. 3) T_2 स मुह्यमानान्; G_2 संनरेमा — (L 4) T_3 [अ]पि जये, M_4 विजये वै (for विजये) — (L. 5) M_1 सौदर्यवत् T_1 संत्वरितो (for त्वरितो) T_3 $G_{2.3}$ [ऽ]भामि तौजा, M_{2-4} सोमि° — (L. 6) T_2 M धृतराष्ट्रपुत्रान्, G_1 धार्तराष्ट्रस्य पुत्रान् — (L 7) T_1 G_1 रणो रथो T G [अ]तिरथिर्, $M_{2.4}$ [आ]धिरथेर् — (L 8) T_1 मत्वा; T_2 मीम; $M_{3\ 4}$ हि मा (for हि मा)]

2 Before 2, N ins अर्जुन उवाच — [a]) Some MSS ससप्तकैर् G_1 युध्यमान समेत्य (for °मानस्य मेऽद्य). — [b]) K_1 सेनाप्रयायी; V_1 सैन्याग्रयायी $Ś_1$ B_4 D_{n1} $D_{2-4.7}$ कुरुसैन्येषु राजन्; $B_{1.3}$ $D_{6\ 8}$ °सैन्यराज (D_6 °जा; D_8 °ज); B_2 T_2 °सैन्यराजन्; D_{a1} $D_{1\ 5}$ पुरुषोत्तमस्य — [c]) $K_{2\ 4}$ बगमान्; V_1 D_{n1} खगमन्; B_1 खगणान्; $D_{1.5}$

सेनाग्रयायी कुरुसैन्यस्य राजन् ।
आशीविषाभान्खगमान्प्रमुञ्च-
न्द्रौणिः पुरस्तात्सहसा व्यतिष्ठत् ॥ २

दृष्ट्वा रथं मेघनिभं ममेम-
मम्बष्ठसेना मरणे व्यतिष्ठत् ।
तेषामहं पञ्च शतानि हत्वा

C. 8. 3359
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

खगमान्, C8 ख° (as in text) V1 D8 अमुचन्, Da1 D1.2.6 8 T1 2 G2 विमुचन्, T3 G1.3 विप्रमुंचन् (for प्र°) — d) K1 V1 B1.4 5 Dn1 D2 4 7 M [अ]भ्य(Dn1 °स्य)-तिष्ठत्, D5 6 T1.3 G [अ]त्य(T1 G2 °च)तिष्ठत्, T2 [अ]भ्य-गच्छत् (for व्यतिष्ठत्)

3 a) K3 V1 B1.4 5 Dn1 D3 4 7 मेघरवं (for °निभं) K3 ममेदम्; K4 B4.5 Dn1 D2.4 7 ममैव, B1 मयैव, B2 समेत्य (for ममेमम्) B3 Da1 D1.3 दृष्ट्वा रथं मे परमप्रमेयम्, D5 दृष्ट्वैव त चातिरयं रथस्यम्, D3 दृष्ट्वा रथ मेवसमाननादम् — b) Ś2 अमुष्टमेना K2 4 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 समस्तसे-नात्र(B1.4 5 °ना च)रणे, V1 आमुच्य सेनात्ररणे; B3 चायस्तसेना च रणे (sic) (for अम्बष्टसेना मरणे) K1 स रणे, B3 Da1 D1.3 च रणे (for मरणे) K3 B1.2 4 Dn1 D2.4 7 [S]भ्यतिष्ठत् (for व्यति°) D5 अवष्टमेनामभिपत्य तूर्णं; D8 आवर्तयामास मन व्यतिष्ठत. — d) D5 अभ्यगम (for मगमं)

— For 3, S subst

660* स मे दृष्ट्वा शूरवमो ध्वजाग्रं
सनादिशाद्वयमंबाननेकान् ।
तेषामहं पञ्चशताश्निहत्य
आसाद्य द्रोणपुत्रं नदन्तम् ।

[(L 1) T1 समेत्य, M3 स ना (for म मे) T2 ध्वनाद्य — (L. 2) T2 M3 सनाविशाद् — (L. 3) T3 G3 M1.2 4 पंचशत]

S cont.:

661* स द्रोणपुत्र सहसा महात्मा
मामभ्यरौत्सीच्चदनीकमध्ये ।
किरन्शरौघान्बहुरूपान्विचित्रां-
श्चित्रा गत शुक्र इवाभिवर्षन् ।
स मे शरान्सर्वत कङ्कपत्रा
नवासृजद्वै पृथिवीप्रकाशान् ।
निवार्य तूर्णं परमाजिमध्ये
ततो हि मां बाणगणै समर्पयत् ।
आकर्षणं चापि विकृष्य मुक्तं
न दृश्यते तस्य महारथस्य ।

[T2 M1 om. line 1 — (L. 1) T1 तुम्रश, G3 तु म्रश, M2-4 म सुहन् (for सहश). — (L 2) M1 स मान्यरौत्सीत, M2-4 समेत्यारौ° (for मामभ्यरौ°) T1 यद् (for तद्) T2 समापवेगेन समेत्य रौत्सीद् — T2 reads line 3 twice — (L. 3) T2 (second time) किंचित्कोपाद् (for किरन्शरौघान्) T2 (first time) अनीकमध्येविकिरन्शरौघान् — (L. 4) T1 G3 चित्रागद, T3 G1.3 स्तावीगत° M3 शुक्र (for शुक्र) T1 स्वान्दयान्मा, T2 °वतिवर्षं, T3 G3 °न्ववर्षेत्, G2 °भिवर्षन् — (L 5) M2-4 नच्छरान् (for मे श°) T2 वर्षत (for सर्वत) — (L. 6) T1 G1.3 नुवाजितान्वै, T2 अपास्य तान्वै T3 पृथिवीमकाशात्, M1 °प्रकाश — (L. 7) T3 G3 तूर्णं, G2 तूर्णी (for तू°) — (L. 8) T3 G2.3 ततोपि G1 समार्पयत् — (L. 9) T1 G2 अनर्पो (for आक°) T1 विकर्षो मा (for विकृष्य मुक्तं) — (L. 10) T1 तत्र (for तस्य).]

— After the above, S ins 663* (T1.2 G1 M repeating it after 4) On the other hand, N ins after 3

662* स मां समासाद्य नरेन्द्र यत्त
समभ्ययात्सिंह इव द्विपेन्द्र ।
अकार्षीच्च रथिनामुज्जिहीर्षां
महाराज वध्यतां कौरवाणाम् ।
ततो रणे भारत दुष्प्रकम्प्य
आचार्यपुत्र प्रवर कुरूणाम् ।
मानर्दयामास शितैः पृषत्कै-
र्जनार्दनं चैव विषाग्निकल्पैः ।
अष्टौ गवामष्टशतानि बाणा-
न्मया प्रयुक्तस्य वहन्ति तस्य ।
तांस्तेन मुक्तानहमस्य बाणै-
र्व्यनाशयं वायुरिवाभ्रजालम् ।

[(L. 1) Ś K1.2 नरेंद्र यत्तत्, K3 महेंद्रपुत्र — (L 2) B5 द्विजेंद्र B3 तनन्युपेत्र समरे द्विजेंद्र° — (L. 3) Ś2 अकर्षीच्च, K1 अकार्षीश्च, K4 आकार्षीच्च, B3 अकार्षीद्दे D5 om. च B2 उज्जिहीर्षयन्, Dn1 °हीर्षो, D5 °हीर्षं (for °हीर्षां) — (L. 4) D8 मया राजन् Ś K2 विध्यता, K1 विध्यता, Da1 D1 5 बुध्यतां, D5 नध्य° (for वध्य°) Ś1 D2 कौरवो — Ś K1-3 D3 om. lines 5-8. — (L 5) B2 5 Dn1 D2.6 7 दुष्प्रकप — (L. 6) Da1 Dn1 D1 आचार्य° (Dn1 °यै) पुत्र B2 कुरव (for प्रवर) — (L. 8) D5 चेव B1 Da1 विषाकल्पै — (L. 9) Ś K2-4 V1 D2 शतानि, Ś2 (sup lin) K1 B2 रथानि (for गवाम्) Ś K D2 अष्टगवानि, V1 °पराणि (for °शतानि) B2 Da1 D1.5 यान(B3 °न्य)स्य चाष्टौ शकटानि बाणान्, D3 अष्टावनास्पष्टगवानि बा° (sic), D5 (marg) अष्टौ बाहा स्पष्टगवानि बाणान् (sic) Cc cites यान्, अस्य, and बाणान् — (L. 10) Dn1 reads from प्रयुक्तस्य in line 10 up to the end of line 12 on marg B. प्रयुक्तस्य, Da1 प्रदुद्स्य (sic),

ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाग्र्य ॥ ३
ततोऽपरान्बाणसंघाननेका-
नाकर्णपूर्णायतविप्रमुक्तान् ।
ससर्ज शिक्षास्त्रबलप्रयत्नै-
स्तथा यथा प्रावृषि कालमेघः ॥ ४
नैवाददानं न च संदधानं
जानीमहे कतरेणास्यतीति ।
वामेन वा यदि वा दक्षिणेन
स द्रोणपुत्रः समरे पर्यवर्तत् ॥ ५
अविध्यन्मां पञ्चभिर्द्रोणपुत्रः
शितैः शरैः पञ्चभिर्वासुदेवम् ।
अहं तु तं त्रिंशता वज्रकल्पैः

D1.5 प्रदुद्रं(D5 °द्र)स्य (sic) — (L 11) K1 तास्तेन. D8 युक्तान् (for मुक्तान्) B4 Dn1 D1 5 6 अद्ग्यवाणैर् — (L 12) Ś K1 2 4 V1 B5 Dn1 D1 5 6 व्यध्वसय (K4 °यन्), K3 D8 विध्वसयन्, B2 3 व्यध्वसयत् (for व्यनाशय) K3 4 D8 वायुम् Ś K1 2 अभ्रमालां, K3 V1 Dn1 D1 5 °माला°, D2 °माला (for °जालम्)]

4 [a]) D2 अथ (for ततो) T3 वरान् (for °प°) Dn1 D1 S बाणगणान्, D6 °मणीन् D1 om अनेकान् — [b]) V1 B1 3 Dn1 D3 6 7 °विप्रयुक्तान्, B3 °मुक्ता — [c]) B1 सशस्त्र- (for ससर्ज) K1 शिक्षास्त्रा, K4 सिक्षास्त्र- (sic), S शीघ्रास्त्र (for शिक्षास्त्र) D6 T1 3 G M -बलेन वीरस् (D6 राजस्, M1 यातस्); T2 -बलप्रवाहास् (for °प्रयत्नैस्) — [d]) K3 lacuna Dn1 om तथा D1 5 T3 यथा तथा (by transp), D8 तथा जय ; T3 G1 3 तोया (G1 °यं) यथा M1 om. यथा K3 om प्रावृषि Ś2 प्रावृष°, T1 G3 विसृजति (G3 °जन्),T3 3 G8 निस्रवति, G1 स्रवंति, M वि(M1 प्र)स्रवति (for प्रावृषि) K3 कालमेघै ; K4 °मेघ, B4 5 °मेघा , T G3 M उग्रमेघा (T3 G3 °घात्), G1 उग्रवोखा (sic), G2 उग्रसेन , Ca कालमेघ (as in text). — After 4, T3 G3 read 6–9

5 [a]) D5 नेव (for नैव) Ś K1 2 4 [आ]दधान, B1 [आ]वदान (for [आ]द°) — [b]) K4 न जानीमहे; D2 न जानीते रणे (for जानीमहे) B2 कतरोस्यभीष्ट (sic) — [c]) D2 वामेन वा वामतरेण वापि — [d]) B2 Dn1 D1 5 8 पर्यवर्तत; Dn1 पर्यंतेन, D2 महारथ; D8 प**वत् (for पर्यवर्तत्) — For 5, S (T1 2 G1 M ins, for the first time after 661*) subst

663* न सदधान· कुत आदधानो
न व्याक्षिपन्नाविकर्षन्विमुञ्चन् ।
सव्येन वा यदि वा दक्षिणेन
न ज्ञायते कतरेणास्यतीति ।

[T1 (both times) G2 om lines 1–2 — (L 1) M (both times) संदधान (for °धान) T2 G1 (both first time) आददानो, M (both times) °दान (for °धानो) — (L 2) T2 (first time) 3 G1 (both times) 3 न विकर्षन् (for नावि°) T3 G3 न मुचन् (for विमुञ्चन्) M (both times) वि(M1 व्य°, M4 न वि)जानीम° कतरेणास्य तीति — (L 3) T3 G3 वास्य (for the second वा) — (L 4) M2 6 (both second time) ज्ञास्यते, M4 (both times) ध्यायते (for ज्ञा°). T (T1, 2 both first time) G3 का(T1, 2 [both second time] क)रणेन, M2–4 (all second time) तात करेण (for कतरेण)]
S cont.

664* आचार्यवत्समरे पर्यवर्त
न्महच्चित्र दृश्यते सर्वत· स ।
दृष्टिर्विप चाशुकर परेषा
सर्वा दिश पूरयान शरौघै ।
अलातचक्रप्रतिम महात्मन [5]
सदा नत कार्मुक ब्रह्मबन्धो ।

[Before line 1, M1 reads line 2 repeating it in its proper place — (L 1) T2 पर्यवत्त, M1 °सर्वत (for °वर्तन्) — (L 2) T3 G2, 3 दर्शयन्, M1 (first time) ददृशे and (second time) चरत· (for दृश्यते) M1 (both times) हि (for स) T1 G2 महच्चित्र सर्वतोदर्शयस्त· — (L 3) T3 G1 M1 दृष्टी , M3–4 दृष्टि M1 चाशुहरं (for °करं) — (L. 6) M2–5 कार्मक]
On the other hand, N ins after 5

665* तस्यातत मण्डलमेव सञ्य
प्रदृश्यते कार्मुक द्रोणसूनो ।

[(L 1) D6 तस्यानत Co cites मण्डलम् (as above) B1 2 D4 सद्य (for सव्य) — (L. 2) K1 प्रदृश्येत, K4 प्रदृस्यते Ś2 द्रोणसूनु , D1 °सूनो, D2 देवसूनो]

6 T3 G3 read 6–9 after 4 — [a]) Ś2 अविध्यन्, K1 अविध्य, K3 B (except B2) Dn1 D2–4 6, 7, सोविध्यन्; T2 आविध्य, M2 आविध्यन् Ś K1 2 D1 मा, T3 G3 मानं (for मां) — [b]) K1 om शरै — [c]) K3 V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 6 7 हि (for तु) D1 2 त्रिशता; D3 दशितो D2 कालकल्पै (for वज्र°) — [d]) V1 B2 3 समा(V1 B2 °म)र्पयं, D4 °र्दयन्, D8 °र्प्यय (for °र्दयं) D2 समार्दयं निशितैर्वज्रतुल्यैः. — For 6[cd], S subst.

समार्दयं निमिषस्यान्तरेण ॥ ६
स विक्षरन्रुधिरं सर्वगात्रै
रथानीकं सूतसूनोर्विवेश ।
मयाभिभूतः सैनिकानां प्रबर्हा-
नसावपश्यन्रुधिरेण प्रदिग्धान् ॥ ७
ततोऽभिभूतं युधि वीक्ष्य सैन्यं
विध्वस्तयोधं द्रुतवाजिनागम् ।
पञ्चाशता रथमुख्यैः समेतः
कर्णस्त्वरन्मामुपायात्प्रमाथी ॥ ८
तान्सूदयित्वाहमपास्य कर्णं
द्रष्टुं भवन्तं त्वरयाभियातः ।
सर्वे पाञ्चाला ह्युद्विजन्ते स्म कर्णा-
द्गन्धाद्गावः केसरिणो यथैव ॥ ९
महाझषस्येव मुखं प्रपन्नाः
प्रभद्रकाः कर्णमभि द्रवन्ति ।
मृत्योरास्यं व्यात्तमिवान्वपद्य- C 8. 3370 B 8 67 14 K 8 70 16

666* अन्यांश्च बाणैस्तमहं क्षुधारै-
निमेषमात्रेण सुवर्णपुङ्खैः ।

[(L. 1) M अन्यांश्च॒न् G1 अविध्य (for तमह) T3 G3 क्षुधारैर्- G2 बाणैरविध्यत महाक्षुधारैर्]
— After 6, N ins.:

667* क्षणाच्छ्वाविल्लसमरूपो बभूव
समार्दितो मद्विसृष्टैः पृषत्कैः ।

[(L. 1) Da1 D1.5 6 क्षणेन K4 श्वविल्लनरूपो; B1 स्वावि°, D4 श्वावित्लनररूपो, D5 संविल्लनरूपो (for श्वावि°) Ca cites श्वाविद् D2 क्षणेन राजन्यविलोलरूप.. — (L. 2) Ś1 K3 4 मम्र्दितो; Ś2 समादित, V1 D1.2 5 8 सम(D8 °मा)र्पितो (for समार्दितो) Ś1 K3 मद्विसृतै, D2 मद्विशिख्यै° (for °सृष्टैः) K1 पृथके (sic); K3 4 पृषट्कै (K4 °कै); D3 प्रपत्कै..]

7 a) D1 विक्षरत्क्रोधपर (for °रन्रुधिर) K3 सर्वगात्रै, B3 D5 सर्वगात्रे — b) Ś2 रथानेक, B2 °नीके K3 सूतपुत्रो (for °सूनोर्) — c) K3 V1 B D [अ]भिभूतान् K4 B2 D3 प्रवाहान् — d) Ś2 K3 4 Da1 D1.5 6 असावपश्यद्; K1 3 B1.3.4 Dn1 D2-4.7 असौ प्रपश्यन् (K1 °द्), V1 स वै पश्यन्, B5 असौ प्रापश्यन्; D8 असौ पश्यद् V1 B D (except D5) रुधिरप्रदिग्धान् — For 7, S subst.:

668* स निर्विद्धो विक्षरन्द्रोणपुत्रो
रथानीकं चातिरथैर्विवेश ।
मयाभिभूतान्स्वरथप्रबर्हा-
नसौ च पश्यन्रुधिरप्रदिग्धम् ।

[(L. 1) T1 2 G1 विरथो, G3 वीक्षरन्, G3 विक्षरथ- (sic) — (L. 2) T2 M चा(M1 आ)धिरथेर् — (L 3) G2 [अ]भिभूत M1.3 सत्य — (L 4) G1 असौ प्रपश्यन्, M1 3 असि च पश्यन् T2 M2-4 -प्रदिग्ध, G1 -प्रदिग्धान्]

8 a) K2 वेक्ष्य (for वीक्ष्य) — b) B (except B5) Dn1 D2.4 6 7 वित्रस्तयोध; D1 विध्वस्तसैयो (sic), D8 विध्व**र्ध, G2 °स्ययूथं; M °यौधं (for °योधं) D8 हत- (for द्रुत) T G द्रुतनागयूथ (T2 °योध, G3 °यौध); M °नाग(M4 °द)योग — c) Dn1 पचशता K3 समेता, B (except B3) D (except D3) T1 समेत्य, G2 समोत (sic), M2 3 समेतं (for समेत) — d) T2 3 G3 om. माम् Ś K3 4 Dn1 D2 उपयाद्, B2 उपागमद्, D1 4 उपायान्, D3 उपयात, S अभ्यपतद् (M1 °न्); Ca उपायाद् (as in text)

9 a) K1 D3 तां K2 D4 कर्ण T2 तान्सूदयित्वा स्थितिमास्थवतं — b) Da1 D1 T2 G2 त्वरितो (for त्वरया) B2 [अ]भिजात, D2 [अ]तियात; T1 3 G M [उ]प°; T2 [अ]प° — c) M4 सर्व° Some MSS पंचाला B1 [अ]भ्युद्विजते, Da1 D1 5 ह्युद्विजंति, Dn1 ह्यद्विजते K1 T2 स, B5 च (for स्म) V1 B2 Dn1 D2 7 M1 कर्णं — d) B2 Dn1 D7 दृष्ट्वा गाव, B4 गधाद्धार (sic), Da1 D1 5 Ca गाव(D5 गंधं)द्विपा, D6 मत्तान्नाजान्; T1.3 G M ग(M1 व)धेन गाव (G1 °न गा), T2 भयेन गाव (for गन्धाद्गाव) Ś2 केसरेणो (sic), B1 केशरिण, Dn1 D2 8 केसरिण; Cc °रिणो (as in text) Da1 यथैव च; G2 यथा वै — After 9, sequence of st. 10-12 in N is as follows 10[cd], App I (No 19), 12, 11[ab], 10[ab], 11[cd], that of st. 10-12 in S 10[cd], 670*, 12[cd], 11[ab], 10[ab], 11[cd], 669*, 12[ab]

10 For sequence of st. 10-12, cf v 1. 9 — a) Ś1 G2 महारथस्य, Ś2 K1 °रधपस्य (sic) K3 °कपस्य, V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 महर्षभस्य, B2 महोरगस्य, D2 6 T2 महा(D2 °म्या)विपस्य; T1 महर्षयस्य (sic), (for महाझषस्य). B3 [ए]व (for [इ]व) D1 5 सुख, Cc मुख (as in text) B2 प्रसता , G2 प्रपन्न — b) S प्रभद्रका कर्णमुखं प्रपन्ना — c) K3 व्यात्तुम्, B1 om , D6 व्यक्तम् (for व्यात्तम्) Dn1 D4 M1 2 4 एव (for इव) Ś1 D3 [अ]न्वपद्यत् (S1 °पद्य), K3 प्रपद्य; V1 T3 G1 2 M [अ]नुपद्य (V1 °द्यन्), B1 4 Da1 Dn1 D1-5 7 [अ]भ्यपद्यन् (Dn1 D2 °पद्य); T1 [अ]नुपेत्य, T2 [अ]नुपत्य, G2 [अ]नुरूपं (for [अ]न्वपद्यन्) — d) Ś2 राज, S सर्वे (for राजन्) — After

न्प्रभद्रकाः कर्णमासाद्य राजन् ॥ १०
आयाहि पश्याद्य युयुत्समानं
मां सूतपुत्रं च वृतौ जयाय ।
षट्साहस्रा भारत राजपुत्राः
स्वर्गाय लोकाय रथा निमग्नाः ॥ ११
समेत्याहं सूतपुत्रेण संख्ये
वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ।
योत्स्ये भृशं भारत सूतपुत्र-
मस्मिन्संग्रामे यदि वै दृश्यतेऽद्य ॥ १२
कर्णं न चेदद्य निहन्मि राज-
न्सबान्धवं युध्यमानं प्रसह्य ।
प्रतिश्रुत्याकुर्वतां वै गतिर्या
कष्टां गच्छेयं तामहं राजसिंह ॥ १३
आमन्त्रये त्वां ब्रूहि जयं रणे मे
पुरा भीमं धार्तराष्ट्रा ग्रसन्ते ।
सौतिं हनिष्यामि नरेन्द्रसिंह
सैन्यं तथा शत्रुगणांश्च सर्वान् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

10, N ins a passage given in App I, (No 19), while, S ins after 10

669* यास्यामि तास्तारयिष्यन्वलौघा-
न्दिष्ट्या भवान्स्वस्तिमान्पार्थ दृष्ट ।

11 For sequence of st 10–12, cf v 1 9 — a) B5 D8 युयुत्सुमानं; S (except G1) °त्समानौ (M1 °नो) — b) Ś2 मा (for मां). B5 Da1 D1 5 सूतपुत्रस्य (for °त्र च) D2 प्रवृत्तो (for च वृतौ) K8 B2 वृतो, V1 D8 M1 वृतो, B1 4 6 Da1 Dn1 D1 8–7 रणे; B8 T2 8 G M2–4 वृतौ (for वृतौ) S रणाय (for जयाय) — c) Ś V1 B2 षट् सहस्रा, Dn1 D4 (marg as in text) षड्वा इता, D8 पञ्चहस्ता K1 om from राजपुत्रा (in 11c) up to निमग्ना (in 11d) — d) T2 गच्छति (for लोकाय) K8 यया, V1 रथे; B1 4.6 Dn1 D8.4 6 7 S रणे (for रथा) — After 11, S ins

670* तानद्य यास्यामि रणाद्विमोक्तु
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विपत्सैन्य निर्दहन्विस्तरेण ।

[(L. 1) T8 G3 M1 तास्तेभि, G2 तानस्य, M4 तांश्च च (for तानद्य) T5 तांस्त्वमियोत्स्यामि (for तानद्य यास्यामि) — (L. 2) G2 सूतसूनु — M om lines 3–4]

12 For sequence of st 10–12, cf v 1 9 — a) B2 समेत्याह B2 सूतपुत्रश्च, Da1 D1 °त्रस्य G2 सखे — b) D2 नरेंद्रमुख्यं — After 12ab, S ins

671* एव गते किं च मयाद्य शक्य
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
ये चापि मां योद्धुकामा समेता ।

— c) B1 6 Dn1 D3 4 6 7 योत्स्याम्यहं; B4 योत्स्ये ह्यह, Da1 योत्स्ये भृशं, T1 G2 M2–4 ह(M4 न ह)निष्ये त, T2 8 G1 3 M1 हनिष्येह (for योत्स्ये भृशं). Ś K1 2 4 सूतपुत्रो — d) Ś K1 2.4 यस्मिन्, T2 M तस्मिन् T2 reads यदि मे twice (for यदि वै) T1 8 G M om वै

13 K1 om. from 13a up to तामहं (in 13d) — a) K2 कर्णो K4 हि हन्मि (for निहन्मि) — b) G1 2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — c) T8 G3 प्रतिश्रुत्वा; Ca.c °श्रुत्य (as in text) B2 4 5 Da1 D1–7 [अ]कुर्वतो वै, Dn1 कुर्वतो वै, T2 [आ]गतानां (for [अ]कुर्वतां वै) M1.8 वा (for वै) T1 8 G transp वै and या. — d) K8 कष्ट; K4 काष्टां, Da1 D1.5 कष्टा; D3 कस्तां (for कष्टां) K8 गच्छतां, B1 यते, B2 4 D1 4 7 याता, Dn1 यता, D2 गहेयं (sic), T G1.8 M2 4 यायां; G2 यातां (sic), M1 यास्वांताम् (sic) (for गच्छेयं) K8 om ताम्

14 a) V1 D4 त्वा; T2 त्वद्य (for त्वा) B5 D1.5.6 S transp जय and रणे — b) D2 6 S प्रसंति, Ca.c °न्ते (as in text) — c) T1.8 G M तथो, T2 तान्वै, Ca.c सौतिं (as in text) K2 नरेंद्रसिंह, B2 नरेंद्रसैन्य; D1 G3 °सिंहं; D6 °सत्यं — d) D2 T2 G1 सत्यं (for सैन्यं) T2 8 G1.8 M यथा, G2 युधा (for तथा) D2 समेतान् (for च सर्वान्)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K1 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 M1 अर्जुनवाक्यं, T2 कर्णवधप्रतिज्ञा — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 48, B1 67, B2 60; B5 69, Da1 78, D1 62, D6 86, T1 8 G 75, T2 M 74.

४८

संजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं कल्यमुदारवीर्यं
क्रुद्धः पार्थः फल्गुनस्यामितौजाः ।
धनंजयं वाक्यमुवाच चेदं
युधिष्ठिरः कर्णशराभितप्तः ॥ १
इदं यदि द्वैतवने ह्यवक्ष्यः

C. 8 3364
B. 8 68 5
K. 8 71 5

48

1 Ś1 वैशंपायन (for संजय) — a) B2 श्रुत्वा तु कर्णं K4 [अ]हत कर्णम् (for कर्णं कल्यम्) Ś K2 V1 शल्यम्, K1 शल्यम् (sic), K2 B (except B1) D Ca कल्पम्, Cc कल्यम् (as in text) K3 पुराणवीर्यं, Ca उदार॰ (as in text) S वैकर्तनं दुराप्तिं निशम्य — b) Some MSS फाल्गुनस्य, G2 फल्गुन च — c) P1 om च Dn1 वेद, T G1 3 M राजा, G2 राजन् (for चेदं) — B2 om. 1d — d) K2 -तप्त (for -तप्तः) — After 1, N (except B2) ins

672* विप्रद्रुता तात चमूस्त्वदीया
तिरस्कृता चाद्य यथा न साधु ।

[(L. 1) D5 विप्रद्रुतास्त B3 om तात Cc cites तात D1 चमू B1 विप्रद्रुता[] स्तपुत्रादय वै — (L. 2) B5 तिरस्कृतास्त Ś1 K1 2 4 तथा (for यथा)]

K3 4 V1 B1 2 4 5 D cont B3 ins after 1c

673* भीतो भीमं त्यज्य चायास्तथा त्वं
यन्नाशकः कर्णमयो निहन्तुम् ।
स्नेहं त्वया पार्थ कृतं पृथाया
गर्भं समाविश्य यथा न साधु ।

[D6 om lines 1–2 B3 reads line 1 after line 4 — (L. 1) Ca cites भीतो भीम (as above) K4 चायास् (for चायात्) K3 हीनोसि मेऽनित्रे त्वया त्व (sic), V1 B2 3 5 Da1 D1 3 5 हीनो भीमात्प्रिमेद्व्यत्र(V1 B2 पेद्यन्त , B3 °पयात्व-, B1 °पिदात , D2 °पयान्त्र)या (Da1 °या) त्व Ca cites अनिपिदा — (L 2) Da1 D1 5 यन्नानम (for यन्नाशक॰) D3 सूतपुत्र (for कर्णमयो) — After line 2, B2 5 Da1 D1 5 6 ins

674* गैद्रं रणे दुष्प्रतिवार्यवीर्यं
संवित्त्वया नाद्य शक्यो निहन्तुम् ।

— D2.3 om. lines 3–4. — (L 3) K4 B3 स्नेयम्, V1 स्नेय, B1.4 D7 ह्रदम्, Dn2 स्नेहम्, D1 हृदम् (sic), D6 स्नेह, Ca c स्नेय (as above) K2 4 B1 4 Dn1 D2 4 कृत (for कृतं) — (L. 4) D1 7 गर्भ.. B2 समाविश्य, Cc °विश्य (as above) D6 तदा (for यथा) K3 साधु-]

K2.4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–7 cont. Ś K1 3 D3 ins after 672*

675* त्यक्त्वा रणे यदपाया स भीम
यन्नाशक सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

[B3 om line 1 — (L. 1) Ś K1.3 V1 B2 Da1 D1 5 6 यदपाया स (D5 स्य), K4 V1 यदुपाया स, D3 य द्ययाम (for यत्पाया स) — (L 2) B3 कर्णमयो (for सूतपुत्र)] K4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1.2 4–7 cont D3 ins after line 2 of 673*

676* यत्तद्वाक्य द्वैतवने त्वयोक्तं
हन्ता कर्णमेकरथेन सत्यम् ।
त्यक्त्वा तं वै कथमद्यापयात
कर्णाद्भीतो भीमसेन विहाय ।

[D1 reads from त्वयोक्त in line 1 up to द्वैतवने in st 2 twice — (L. 2) K4 V1 B1 5 Dn1 D2 transp हन्ता and कर्णम् K4 B1 5 Dn1 D2 [अ]प्येकरथेन; V1 [अ]नेक॰ (for एक॰) V1 B1 5 Da1 D1 (both times) 2 6 पार्थ (for सत्यम्) — (L. 3) B2 om त B5 om वै V1 तु त, Da1 D1 (both times) 5 तत्त्व, Dn1 तद्वै (for त वै) Da1 D1 (both times) 5 कर्णात् (for कथम्) V1 ००यात॰, D1 [अ]तुयात , Cc [अ]त॰ (as above) D3 व्यक्तात्यक्त कथमथ पार्थ]

Finally, S ins after 1

677* इमा च वर्मानि प्राप्तो भयात्कर्णेन बाधित ।
अह त्वं भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवेन सहिता वय कर्णेन निर्जिता ।
पुनरेव वन प्राप्य तपश्चर्यां चरामहे ।
अथ वा धार्तराष्ट्राणां परिचर्यां चरामहे ।
इत्येवमुक्त्वा बीभत्सुं रोषात्प्रस्फुरलोचन ।
अब्रवीत्पुनरेवात्र धर्मराजो युधिष्ठिर ।

[(L 1) T1 हित्वा, T3 G3 प्राप्ता (for प्राप्तो) T2 3 G1 3 बाधिता , G2 पीडित — (L 2) M3 पाठव — (L 4) T1 प्रभुनीरि, T2 G2 3 च कुर्महे (for चरामहे) — G2 om (hapl) line 5 — (L 5) T3 G3 धार्तराष्ट्रस्य — (L. 7) M2 4 [अ]थ (for [अ]त्र)]

2 D1 reads इद यदि द्वैतवने twice (cf. v 1 1) — a) D2 सत्यं, G1 एव (for यदि) K3 श्वैतवने (sic) M

कर्णं योद्धुं न प्रसहे नृपेति ।
वयं तदा प्राप्तकालानि सर्वे
वृत्तान्युपैष्याम तदैव पार्थ ॥ २
मयि प्रतिश्रुत्य वधं हि तस्य
बलस्य चाप्तस्य तथैव वीर ।
आनीय नः शत्रुमध्यं स कस्मा-
त्समुत्क्षिप्य स्थण्डिले प्रत्यपिंष्टाः ॥ ३
अन्वाशिष्म वयमर्जुन त्वयि
यियासवो बहु कल्याणमिष्टम् ।
तन्नः सर्वं विफलं राजपुत्र
फलार्थिनां निचुल इवातिपुष्पः ॥ ४
प्रच्छादितं बडिशमिवामिषेण

द्वैतवनेषु सूत (for °ने ह्यवक्ष्य) K3 ह्यवेक्ष्य; V1 D2 3 ह्यवक्ष; B (except B3) Dn1 D3 7 [ऽ]प्यवक्ष; D1 [ऽ]प्यवोच; D6 विवक्ष; T1 G2 ननू(G3 °तू)क्त; T2 ह्यवक्ष; T3 G1 3 तु सूक्तं (for ह्यवक्ष्य). — b) T1 2 G2 M कर्णेन (M4 °र्णं च) योद्धुं, T3 G1 3 कर्णं नियोद्धु (for कर्णं योद्धुं) Ś2 K1 4 प्रसेहे, K3 B1 3 4 D प्रशक्ष्ये, V1 प्रशक्षे; B2 5 प्रशक्ये, T2 3 G सहे (for प्रसहे) — c) K3 V1 B D S तत (for तदा) B Dn1 D3 4 6 7 प्राप्तकाल च (D6 हि) सर्वे; S °काल यथावत् — d) B1. 2–5 Dn1 Dn1 D1–3 5–8 कृत्यानि, B3 कृत्यम्; D4 S कृत्वा (for वृत्तानि) Ś K1 2 4 [अ]वे(Ś1 °पै)ष्याम; K3 [उ]पोष्याम; B3 [उ]पेक्ष्याम; D4 T1 2 G1 2 [अ]भ्युपेक्षा(D4 °पेष्या)म; T3 G3 M ह्युपेक्षाम (for [उ]पैष्याम) K4 तदेव; V1 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 T G1 3 तथैव (for तदैव) K3 पार्थे; D4 पार्थं, T G राज्य

3 a) Ś1 प्रत्यश्रुति (for प्रतिश्रुत्य). T2 G1 वध (for (for वधं) T1 च (for हि) — b) K3 यालस्य, Ca बलस्य (as in text) V1 B Da1 Dn1 D1 2. 4 7 न धे (V1 B5 Da1 D1 3 धा) कृतं (B5 °था) तथा (for बलस्य चाप्तस्य) D5 6 8 कर्णस्य पापाधमपू(D8° पौ)रुषस्य, S बलस्य (G3 °ह्येन) चार्थ(T3 G2 °र्थे)स्य तथैव युद्धे — c) Ś1 K3 च, D6 [अ]स्मान्, T1 2 G1. 2 M मा (for न) Dn1 T1 3 G2 3 शत्रुमध्ये T2 च (for स) — d) S समुत्साम्य; Ca c °त्क्षिप्य (as in text) Ś K3 4 Dn1 D1 2 3 Ca प्रत्यपिष्टा, K1 °पिंष्ट, K3 °पिष्टा, D4 °पिंप, T1 °वीक्ष, T2 3 G2 M °पिंक्ष; G1 °पींप; G3 °पिक्ष, Co °पिष्या (for °पिंष्टा)

4 a) Ś2 K1 B5 D4 अन्वासिष्म, K3 B2 Dn1 D3 7 अप्या(D7 °था)शिष्म, K4 अन्वशिस्मो, B1 D8 °शिष्य, Co °शिष्टा (for °शिष्म) D6 यद्वयम् (for वयम्) — b) Ś1 K1 2 4 B1 D8 पिपासवो, B5 यत सदा, D1 ते यियासवो, D4 जिज्ञा° (for यिया°) — c) K3 राजपुत्र — d) Ś2 फलार्थिनां, K4, B3–5 Da1 D1 फलार्थिनो (K4 °ना), V1 °न्वितो (for °र्थिना) B2 फलान्विहीनो वध्य (sic) (for °र्थिनो निचुल) K3. 4 V1 B1. 2 Da1 D2 7 8 विफल, B1 D3 विफलम्, B4 Da1 D1. 3–5 विदुल (for निचुल) B1 D2 7 [अ]तिपुष्पं; Da1 D1 2 °मिपुष्प, D3 वृक्षे; Ca. c cite [अ]तिपुष्प (as in text) — For 4, S subst.

678* अन्वाप्य सत्येन यदाश्व पार्थ
सत्य शपन्वासुदेवेन सार्धम् ।
स न सत्यमफलमकार्षीस्त्वं
फलकाले पुष्पवृक्षं निहन्व ।

[(L. 1) G3 मत्तेन T3 G1 3 यया (for यदा). G1 यदार्थ (for °श्व) — (L. 2) T2 पार्था (for शपन्) G1 वासुदेवे॰ T2 पार्थ (for सार्धम्) — (L. 3) G1 सत्यफलम् (for अफलम्) T2 मा कार्षी, T3 G1 3 मकार्षि (G1 °र्षी), G3 अस्य कार्षी (for मकार्षीस्त्व) T1 तत सत्य मत्य तत्पुत्त्वा — (L. 4) T2 3 G फलस्य काले T1 स्वनुच्छिन्न पुष्पवृक्ष; T2 पुष्पवृक्ष स्याच भग, T3 G चा(G3 मा)च्छिन्न पुष्पवृक्ष (G3 °प), M1 पुष्पवृक्षो निकृत्त (for °क्षं निहन्व)]

5 a) D3 बिडिश, Co बडिशम् (as in text) — b) B1 4 5 D2. 4 6 7 T1 सछादित (D3 °तुं), B2 3 Da1 D1. 5 संछादितो (B2 3 °ता) (for प्रच्छा°) K4 गरल, B1 4 5 Dn1 D6 7 T1 गरलम्; D2 4 गरकम् Ca cites गवये, Co गवयो Ś1 इवार्य(sup lin °प)याच, K4 °सवेन; B1 4 5 Dn1 D2–4. 6 7 T1 °शनेन; B2 3 °यंयाचा; Da1 D1 3 °यराग (D3 °ग) (for °पयाचा) Co cites सार्यवाचा. — After 5ab, D1 reads 8 49 9c–27d (without ..), followed by lines 1 and 3 of 694* for the first time, repeating the portion in its proper place — c) D3 अनर्थ, Co °र्थेक (as in text) K1 V1 B1 Da1 D1 3 om. मे — d) V1 राज्यान्वितो (for °र्थिनो)

For 5, S (except T1) subst

679* प्रच्छादितस्त्व यात्स्विश दुर्यशेना-
नर्थवाक्योऽस्यर्जुन नैव साधु ।
त्यक्त्वा भीम सर्वभीमेषु भीम
सयोजितस्त्वं सूतपुत्र निहन्तुम् ।

प्रच्छादितो गव्य इवापवाचा ।
अनर्थकं मे दर्शितवानसि त्वं
राज्यार्थिनो राज्यरूपं विनाशम् ॥ ५
यच्चत्पृथां वागुवाचान्तरिक्षे
सप्ताहजाते त्वयि मन्दबुद्धौ ।
जातः पुत्रो वासवविक्रमोऽयं
सर्वाञ्शूराञ्शात्रवाञ्जेष्यतीति ॥ ६
अयं जेता खाण्डवे देवसंघा-
न्सर्वाणि भूतान्यपि चोत्तमौजाः ।
अयं जेता मद्रकलिङ्गकेकया-
नयं कुरून्हन्ति च राजमध्ये ॥ ७
अस्मात्परो न भविता धनुर्धरो
न वै भूतः कश्चन जातु जेता ।
इच्छन्नार्यः सर्वभूतानि कुर्या-
द्वशे वशी सर्वसमाप्तविद्यः ॥ ८
कान्त्या शशाङ्कस्य जवेन वायोः C 8 3392 B 8 68 13 K 8 71 12

[(L 1) T2 वाग्दिशो T3 G1.3 दुर्यशोभिर् — (L. 2) G2 °वान्यैस्त्वर्जुने, M1–3 °वान्योर्जुन M1 नैन (for नैव) G2 M1 साधु — G2 om. lines 3–4 — (L 3) M सर्ववीरेषु T2 वीरं, T3 G3 [अ]भीमं, G1 भीरु, M1 भीम°, M2–4 भीम (for भीमं)]

On the other hand, N ins after 5

680* त्रयोदशेमा हि समा सदा वयं
त्वामन्वजीविष्म धनंजयाशया ।
काले वर्षं देवमिवोप्तबीज
तन्न सर्वान्नरके त्वं न्यमज्जय ।

[(L 1) Ś1 K1 2 V1 B2 त्रयोदशे नास्ति, Ś2 त्रयोदशेम स (sic) K4 समा वय तास् (for समा सदा वय) — (L. 2) Dn1 तान् (for त्वान्) Ś1 K1 2 B1 4 5 अन्वजीविम (B5 हि); Ś2 B3 Dn1 D1 3–5 अनुजीविष्म (D1 °पा), K4 अनाजीवस (sic), Ca अनुजिजीविष्म, Cc अन्वजीविष्म — (L 3) Ś K1 2 4 कालेनावर्षद्, K3 कालेन वपन्, D4 7 Ca काले वर्षन्, D8 कालेन वर्षद् (for काले वर्षं) Ś K V1 B5 Da1 D6 Cc देवन् (for देवम्) Ca cites देव B3 इवोप्तबीजम्, Da1 °त्तबीज Ca.c तम° (as above) — (L 4) V1 D6 तत (for तन्न) B2 om सर्वान् Ś K1 2 4 transp नरके and त्व B1 4 नरकेषु Ca c cite नरके न्यमज्ज K3 विसजय, B1 आमनज्ज (sic), B4 न्यमज्ज, B. नूमज°, Da1 D1 तिमज्ज° (for न्यमज्जय°) D3 जात° सर्वा न तु वन्मा निमज्जय (sic)]

6 [a]) K1 यत्तु, B5 यद्यत्; D6 तत (for यत्तत्) K3 मृपा (for पृथां) V1 B1 3 5 [अं]तरीक्षे — [b]) D5 G1 2 सप्ताहि (D5 °हा) जाते, T1 तथा हि जातौ B3 D6 मंदवीर्ये, Da1 D1 5 °वीर्ये, T2 G2 °वुद्धे (for °वुद्धौ) — [d]) K1 om. इति D6 सर्वान्भूतान्राजमध्ये निहता — For 6[cd], S subst

681* अपापीयान्वासवात्कुन्तिजातो
धहून्सप्रामानयमेव जेता ।

[(L. 1) T2 अमावियान् (for अपापी°) G1 वानवा T1 G2 कुंतिजातो महात्मा (G2 °तोयमद्य) (for वासवात्कुन्तिजातो) — (L. 2) T1 स्वयन् (for अयन्) G2 अयमेको विजेता (for °मेव जेता)]

7 [a]) T1 स्यात (for जेता) D8 पांडवे, B पांडवो (for खाण्डवे) Da1 D1 5 देवसवा — [b]) B2 4. 5 D2 6 7 T3 G3 M1 चोत्तमोजा, G1 चौत्तमौजा — [c]) K3 D3 3 मद्रकलिंगकैकयान्, B2 मद्र***कलिंगकान्, T3 G1 3 °कलिंगजातान् — After 7[c], B2 (erroneously) reads 8 52 4–22 for the first time, repeating the portion in its proper place

On the other hand, S ins after 7[c]

682* दैत्यांश्च रक्षांसि समागतानि
भूमिं च सर्वामखिलेन जेता ।

[(L 1) T1. 2 G1 दैत्यांश्च, G2 M2–4 दैत्यान्हि, M1 दैत्यानि — (L. 2) T3 G3 सर्वा]

— B2 om 7[d] — [d]) K3 V1 B (B2 om) D अय कुरूञ्राजमध्ये निहता, S कुरूंश्च सर्वान्सगणाश्च (T2 °न्सुगुणाश्च, M2 °न्सगणान्हि) जेता

8 [a]) K4 आसोत्पराश (sic) G2 om. न भविता Ca cites नो भविता K3 B Dn1 D2–4 6 7 T1 M2–4 Cc नो (for न) — [b]) Ś2 कचन K3 V1 B D नैन भूत (Dn1 °तिं) किंचन (V1 °चिन्न) जातु जेता (V1 जेष्यति, D3 जेतृ), T G1 3 नैव्यन्न (T1 नैष्यो न, T2 नेष्यो न) भूत (G1 °त) कश्चि(G1 किंचि)देन विजेता, G2 न भविष्यन्न भूत किंचिदेन विजेता; M नैव न भूत किंचिदेन विजेतृ (M1 °ता) — [c]) K3 V1 B Dn1 D1–4 6–8 S इच्छन्नय, Da1 D1 5 °न्नय, D6 द्रक्षन्नयं (for इच्छन्नार्य) T3 G हन्यात् (G5 °न्या) (for कुर्यात्) — [d]) Da1 D1 5 रणे वशी, T2 वशी वशे (by transp), T3 G कुर्याद्वशे D8 सर्वसवाप्तविद्य, Ca c °समाप्त° (as in text)

9 [a]) M2 कार्या (for कान्त्या) T2 वलेन (for जवेन). — [b]) D2 स्थैर्ये मेरो, D4 स्थैर्येण मेरु, T1 स्थैर्ये हिमाद्रि

स्थैर्येण मेरोः क्षमया पृथिव्याः ।
सूर्यस्य भासा धनदस्य लक्ष्म्या
शौर्येण शक्रस्य बलेन विष्णोः ॥ ९
तुल्यो महात्मा तव कुन्ति पुत्रो
जातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहन्ता ।
स्वेषां जयाय द्विषतां वधाय
ख्यातोऽमितौजाः कुलतन्तुकर्ता ॥ १०
इत्यन्तरिक्षे शतशृङ्गमूर्ध्नि
तपस्विनां शृण्वतां वागुवाच ।
एवंविधं त्वां तच्च नाभूत्तवाद्य
देवा हि नूनमनृतं वदन्ति ॥ ११
तथापरेषामृषिसत्तमानां
श्रुत्वा गिरं पूजयतां सदैव ।
न संनतिं प्रैमि सुयोधनस्य
न त्वा जानाम्याधिरथेर्भयार्तम् ॥ १२
त्वष्ट्रा कृतं वाहमकूजनाक्षं
शुभं समास्थाय कपिध्वजं त्वम् ।
खड्गं गृहीत्वा हेमचित्रं समिद्धं
धनुश्चेदं गाण्डिवं तालमात्रम् ।
स केशवेनोह्यमानः कथं नु
कर्णाद्भीतो व्यपयातोऽसि पार्थ ॥ १३
धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय
यन्ताभविष्यस्त्वं रणे चेद्दुरात्मन् ।

(for °ण मेरो) D धरिण्या (for पृथिव्या) — c) T1.3 G अग्नेश्च तापे (G1 °पाद्) (for सूर्यस्य भासा) T2 M तापाद् (for भासा) — d) D3 शौर्ये (for शौर्येण) B1 रणेन, T G M2-4 जयेन (for बलेन)

10 b) Ś1 जाता, D6 पुत्रो (for जातो). S [अ]मितौजा (for [अ]रिहन्ता) — c) Ś1 K1.2 द्विषा; G1 lacuna (for स्वेषा) — d) Ś1 K1.2 ध्यातो, D3 ततो (for ख्यातो) S ख्यातो महात्मा कुल(T2.3 G1.3 तव)नदिकर्ता Ca cites धन्तु, Cc कुलतन्तु

11 a) V1 B1.3 D4 [अ]तरीक्षे — b) D6 तामुवाच, M2-4 वाच आसन् (for वागुवाच) — c) D3 damaged S एवविधस् K3 V1 B (except B2) Dn1 D2-4.6.7 om. त्वा K4 त्वा तद्वृथाभूत्, S त्व न च भू(G3 हि सू)त (for त्वां तच्च नाभूत्) D4 नोभूत् (for नाभूत्) K3 Da1 D1.5.6 यथावद्, V1 B1-4 Dn1 D2-4.7 त(B2 य)था च, B5 तथा ते, S तथा(T1 तदा-, T2 त्वया)द्य (for तवाद्य) — d) K1.3 V1 B D [अ]पि, T G1.3 च (for हि) Da1 D1.5 T2 ह्यनृत (for अनृत)

12 a) D6 damaged — b) D3.7 श्रद्धा (for श्रुत्वा) Ś2 K3 V1 B D S (except G1) गिर K4 पूजमह (for °यता) K3 मया त्वा, V1 B D T2.3 G2.3 M सदा त्वा (B1 D4 त्व, M1 त्वा), T1 यदा त्वा, G1 सदा वा (for सदैव) — c) B2 M4 om न B2 सन्वर्ति, D4 G1.2 सवति (G2 °र्ती), D3 सयर्ति, Ca सनति (as in text) D7 प्रैम, T1 G2 याम, T2.3 G1.3 M यामि, Ca प्रैमि (as in text) — d) K3.4 V1 B D T1.3 G M3.4 त्वां V1 B1 D7 [अ]धिरथेर्, T2.3 G [आ]ति° K2 Da1 भयांर्त, D2 प्रयात (for भयार्तम्) Cv न त्वा जानाम्याधिरथेर्भयार्तम्

13 S repeats 13, after App I (No. 20). — a) K2.4 D1 त्वाष्ट्रा कृतं, K3 G1 (both times) त्वष्टा कृत, D3 दृष्ट्वा कृत, T2 (both times) दृष्ट्वा ये तं (for त्वष्ट्रा कृतं) Ca cites त्वष्ट्रा (as in text) B1 om. from कूजनाक्ष up to कर्णा (in 13f) K3.4 वाज(K4 °ह)नकूजनाक्ष, V1 वाहमहौजनाक्ष, T1 (both times) वाहमकूजिताक्ष Ca v cite वाहमकूज° (as in text) — b) D6 समं (for शुभं) Ś2 K3 कपिध्वजे त्वं (K3 °जेद), K4 B3 Dn1 D2.3.5.8 T2.3 G M (S MSS both times) °ध्वज त (D3 त्व), T1 (both times) °ध्वजाद्य — c) K4 ग्रहीत्वा K3 D3 हेमचित्र तथैव; V1 B2.3.5 Da1 D1-3.5.6 T1.3 G1.3 M (S MSS first time) °चित्रा(B3 D6 °पट्ट-, B5 °पद्मा)वनद्ध, B4 Dn1 D3.4.7 T2 G2 (last two first time) °पट्टानुबद्ध. S (second time) खड्ग विभ्रज्जातरूपत्सरुं च (T1 M °रूपार्के रूप, G2 °रूपात्सरूप) — d) D6 धनु श्रेष्ठ, T1.3 G1.3 M2.4 (all first time) धनुर्धर, G1 (second time) °वेदं (for °श्चेद) Ś1 K2 तालिमात्र — e) D1 सकेशवो, T1.3 G1.3 M2-4 (all first time) वासुदेवेन (for स केश°) Ś1 K1 न, K2 V1 D3 G2 (both times) तु, K4 च, B1-4 Da1 Dn1 D1.3-7 T G1.3 M (S MSS second time) त्वं (for नु) — f) D2 कस्माद् (for कर्णाद्) G1 (first time) पार्थ (for भीतो) Ś2 K1.2 G1 (first time) [ऽ]प्यपयातो (for व्यप°) T1 G1 M (all second time) कर्णा त्पार्थ (T1 °र्थो) त्वमपैतु(T1 °रैनु)मैषी (G1 °षीत्), T2 (second time) कर्णं पार्थ त्वमुपेतु समैष , T3 G3 (both second time) कर्णात्पार्थ त्वमुपेतुं समैषी , G2 (second time) °त्पार्थमपैतुं समैषी — After 13, Bom ed. and S ins a passage given in App I (No 20) followed by the repetition of st. 13

14 T1 G1 M read 14ab twice. — a) V1 B3

ततोऽहनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं
मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ १४
मासेऽपतिष्यः पञ्चमे त्वं प्रकृच्छ्रे
न वा गर्भोऽप्यभविष्यः पृथायाः ।
तत्ते श्रमो राजपुत्राभविष्य-
न्न संग्रामादपयातुं दुरात्मन् ॥ १५ C 8 3401 B 8 68. 30 K 8 71 34

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

D2 4.6 7 T1 (both times) धनुश्च तत्, B1 6 °श्चेदः T2 (both times) 3 G (G1 both times) M (both times) स गांडिवं (for धनुश्चैतत्) B1 Dn1 D3 4 6 7 T1 (both times) प्रयच्छ (for प्रदाय) — [b]) B1 [अ]भविष्यस्त्व, T2 3 G (G1 both times) भवेस्त्व (G1 °स्व) यदि (for [अ]भविष्यस्त्व) G1 om रणे Da1 D1 5 हि रणे (for रणे चेद्) K3 B1.4 D5 वै दुरात्मन्, B2 5 चेद्दुरात्मन, Dn1 D2.4.7 S (T1 G1 M both times) केशवस्त (for चेद्दुरात्मन्) — [c]) B1 2 4 Dn1 D3 2..7 तदा, D1 यदा (for ततो) S ततेऽप्यद् (for ऽहनि°) Dn1 कर्णमग्र (for °मुग्रं) — [d]) T1 2 G1 3 M मरुत्पतो K3 Dn1 [आ]तं-(Dn1 °ह)वज्र — Ś K V1 B Dn1 D2–4 7.8 ins after 14 Da1 after 15 D1.5 ins lines 1–2 after 15 and lines 3–4 after 684*

683* राधेयमेव यदि चाप्यशक्त-
श्चरन्तमुग्रं प्रतियोधनाय ।
यच्छान्यस्मै गाण्डिवमेतदद्य
त्वत्तो योऽस्त्रैरभ्यधिको नरेन्द्र ।

[(L 1) D5 कर्णं न्वे त्व (for राधेयमेव) K8 B1 Dn1 D2–4 7 प्य (for एव) K3 B Dn1 D2–4 6 नाथ °प्तकस्तु; V1 Da1 D1.5 चाप्य शक्य — (L. 2) V1 BD प्रतिश्रा(D8 °ह)यनाय — (L 3) D5 अन्यमै त्व; Ca यच्छान्यस्मै (as above) Cc cites यच्छ only Ś1 K2 3 यच, K1 यश्च, V1 B2 3 5 Da1 D1 5 देहि, B1.4 Dn1 D2–.. 7 प्रयच्छ (for यच्छ) B5 [अ]न्यै (sic) (for [अ]न्यस्मै) B1 Dn1 D8 गांडी(D8 °जि)वन् Ś K1 2 4 अस्मै, B5 कृष्ण (for अद्य) — (L. 4) Ś K2 4 V1 B2 Da1 D1.5 योन्येषु, B6 [ऽ]धर्मेषु, D8 [ऽ]न्यो वै (for योऽस्त्रैर्) K1 अभ्यधिके, B.. अधिको, D3 योभ्यधिको K3 D5 नरेषु, B (except B1) Dn1 D2 7 या नरेंद्र (B1 °द्र) (for नरेन्द्र) D6 तो ऽप्यधिकोन्येषु नरेंद्र] K4 B2 Dn1 D3 4 (marg) 7 cont D1 5 6 ins after 14

684* तस्मात्त्वैवं पुत्रदारैर्विहीना-
न्सुखात्भ्रष्टाश्राज्यनाशाच्च भूय ।
द्रष्टा लोक पतितानप्यगाधे
पापैर्जुष्टे नरके पाण्डवेय ।

[D1.5 om lines 1–2 — (L 1) Dn1 अस्मान्नैव D6 विहीना — (L. 2) K4 सुखान्भ्रष्टान् D6 राज्य स्वैवामवतु ** भूय — (L. 3) D1.7 द्रष्टालोके (D7 °के), D6 दृष्टालोकात — (L 4) K4 दृष्टा, Dn1 जुष्टा, D3 7 दृष्टान्, D1 दृष्टा, D6 जुष्टन् (for जुष्टे) D6 नरकान् K4 D6 7 पाण्डवेया (K4 °यान्)]

D5 cont

685* रथे स्थित फाल्गुन केशवस्ते
रश्मी समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
चैद्य यथा केशवो राजमध्ये ।

15 [a]) Ś2 प्रकृच्छ्रे, K3 B Da1 Dn1 D1–7 Ca सुकृच्छ्रे, V1 D8 स कृच्छ्रे (for प्रकृच्छ्रे) T G2 3 M1 मासे पतिष्येथ (T1 °तिष्ये य, G3 °तिष्यो य-, M1 °तिष्यो य)दि पचमे त्वं, G1 मासे पतिष्ये पचमे त्वं ***, M2–4 गर्भोऽपतेस्त्व यदि मासि पचमे — [b]) D5 मा (for वा) V1 B D गर्भे K3 यथा-भविष्य, V1 Dn1 D2.4 श्चाभविष्य, B2 प्रभ°, B3 चाभ°; D3 6 सम°, T1 3 G3 यद्यभव (T1 °वत्), T2 G1 2 M1 यद्यभाव, M2–4 यदभव (for ऽप्यभविष्य) Ś2 पृथिव्य, K1 2 4 पृथाया — [c]) D8 तत, T1 3 G मत्तो (for तत्ते) K1.3 V1 B D T2 M श्रेयो, T1 3 G श्रेयान् (for श्रमो) V1 राजपुत्राद्, T G °पुत्रो V1 भविष्य, D2 भविष्यते — [d]) B1 2 5 Dn1 D2 4 6 7 न चेत् (for न) K2 4 अपयाच, K3 उपयातु, V1 अपयास्त्व, B Da1 Dn1 D2–5 7 °यान, D1 °याना, D5 उपयात (for अपयातुं) S न ते यथा फल्गुन ह्यपा(T2 G1 M1 °पे)यात् — After 15, Da1 ins 683* and D1.5 ins lines 1–2 of 683* On the other hand, Dn1 D3 ins after 15

686* धिग्गाण्डिव धिक्च ते बाहुवीर्य-
मसंख्येयान्बाणगणांश्च धिक्ते ।
धिक्के केतु केसरिण सुतस्य
कृशानुदत्त च रथ च ते धिक् ।

[(L. 1) D8 गाण्डीव — (L. 4) Dn1 धिक्कृते (for ते धिक्)]

Colophon om in D1 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T1 परुषोक्ति, M1 परुषवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 49, B1 68, B2 D6 69, B5 70, Da1 79, T1 3 G 76, T2 M 75

४९

संजय उवाच ।
युधिष्ठिरेणैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः ।
असिं जग्राह संक्रुद्धो जिघांसुर्भरतर्षभम् ॥ १
तस्य कोपं समुद्वीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ।
उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत ॥ २
नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्धनंजय ।
ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता ॥ ३
अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि ।
स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४
तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम् ।
हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्मात्त्वा मन्युराविशत् ॥ ५
न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह ।
कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम् ॥ ६
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
परामृशसि यत्क्रुद्धः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ ७
एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम् ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ८
दद गाण्डीवमन्यस्मा इति मां योऽभिचोदयेत् ।

49

1 ^{a}) D4 युधिष्ठिरेन — ^{c}) T1 असि- (for असि) — ^{d}) Ś1 K1.2.4 V1 B1 Dn1 D4.7 T2 G2 भरतर्षभ (Dn1 °भ); D2 पांडुनंदनं D6 हतु भ्रातरमग्रजं

2 G3 om. 2 — ^{a}) K3 पाप; S (G3 om.) क्रोध (M1 °ध) (for कोप) Ś1 K1.2.4 समुरिक्षप्य, S (G3 om.) समाज्ञाय, Cc समुद्वीक्ष्य (as in text) — ^{b}) K3 G3 तथा (for तदा) — ^{c}) K4 पार्थं; T1 कार्यं, T2.3 G1.3 M खड्ग (for पार्थ) — ^{d}) Ś1 गृहीत्वा Da1 D1.5.6 खड्ग गृह्णासि शंस मे; T1 असिं गृह्णासि भारत, T2.3 G2 M गृह्णास्यर्जुन शस मे, G1 गृह्णासि भरतर्षभ

3 ^{a}) B1.3–5 Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 न हि, B2 नेहि (for नेह) G2 [अ]योद्धव्य — ^{b}) K3 V1 D3 त्वयि; B Da1 Dn1 D1–7 S त्वया (for तव) T3 G2.3 कच्चिद् M4 धनजय — ^{c}) V1 B3.5 Da1 D1.5 विध्वस्ता, B1.4 Dn1 D3.4.7 ते ग्रस्ता (for ते ध्वस्ता) S नेहा(G2 न ह्या)गता धार्तराष्ट्रा — ^{d}) B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 भीमसेनेन (for सर्वे भीमेन) D6 संयुगे; S वारिता. (for धीमता)

4 ^{a}) K1.4 अपा(K4 °सि)यातो, K3 D6.8 उप°, Da1 D1.5 इहागतो, D2 उपा **, S उपागतो (for अपयातो) Ś K1.2.4 हि (for ऽसि) — ^{b}) B2 T3 G3 इत्यसौ; B5 D6 T1.2 G1.2 M इत्युत, Cc इत्यपि (as in text) B3 किमिद ते चिकीर्षितं — ^{c}) B3 भरतश्रेष्ठ (for भवता दृष्ट.) — ^{d}) Ś1 कुशले, Dn1 कुसली

5 ^{a}) Ś K1.2 संदृष्ट्वा, B1.4.5 Dn1 D2–6.7.8 स दृष्ट्वा T2.3 G3 नरशार्दूल (for नृप°) — ^{b}) T1 G2 M -विक्रम (for °मम्) — ^{c}) K1 हर्षकालं B1.4.5 Dn1 D3.4.7 च (for तु) — ^{d}) Ś1 T1 G2 त्व, K3 V1 B1 D3 ते, K4 Da1 D1.2.5.6 T2.3 G1.3 M1.3 त्वा (for त्वा) Ś1 V1 मन्यवारि(V1 °नुरावि)शत् B1.3–5 Dn1 D3.4.7 किमिदं मोहकारित

6 ^{a}) Dn1 ते (for तं) K4 पश्याम T2 कौंतेयं — Ś1 K1.2 om. (hapl.) 6^{b}–7^{a} — ^{b}) K3 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 भविष्यति, V1 Da1 D1.5.6 भवेदिति; D5 भवेति वै (for °विह) — After 6^{ab}, K4 B Dn1 D3.4.7 ins.:

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रम ।
[K4 चित्ते हि (for ते चित्त)]

— ^{c}) D2 G2 तस्माद्; M3 यस्माद्. D6 विद्वन् (for भवान्) B6 इमं (for महा-) — D2 om. (hapl.) 6^{d}–7^{c} — ^{d}) Ś1 K4 परिगृह्याति-, T2.3 G3 °गृह्णामि V1 B Dn1 D1.3–5.7 सत्वर , T G [अ]कारणात्; M कारणात्

7 Ś1 K1.2 om. 7^{a}, D2 om. 7^{abc} (cf. v. l. 6) — ^{a}) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 G1 तत्त्वां; D5 स त्वा, T G2.3 M तस्मात् (for तत्त्वा) — ^{b}) S किमिदं (T2 G2.3 काक्षितं, G1 काक्षी त) भरतर्षभ — ^{c}) Ś K1.2 B (except B5) Dn1 D3.4.7 परामृषसि; K3 परान्हंससि, K4 °मृष्यसि; D3 T3 °मृश्यति (T3 °सि), Cc °मृषस्व K3 य क्रुद्ध ; K4 यत्क्रुद्ध, D2 यत्क्रुद्ध, T1.2 M संरब्ध (T2 °ब्धं), T3 G हस्तेन (for यत्क्रुद्ध) — ^{d}) K1.4 अद्भुतविक्रम , D3 S °दर्शनं

8 ^{a}) M1 उक्त्वा (for उक्तस्) D3 स कृष्णेन; S कटाक्षेण. — ^{b}) Ś2 प्रेक्षमाणे, K1 °मानो, K3 B2 Da1 D1.5.6 प्रेक्ष्यमाणो (K3 °ण) — ^{d}) D2 प्राह (for सर्प). M3 इवाश्वसन्

9 ^{a}) Ś1 K4 देहि, K2 रुरु (sic), D2 यच्च (for दद) D3 गाजीवम् B Da1 Dn1 D1.3–7 S अन्यस्मै देहि गांडीवम्- — ^{b}) Ś2 संयो-; K3 *यो (for मां यो). K1 [ऽ]भिचो- दयस्, K3 °षादय, K4 B2 Da1 D1 प्रचोदयत्, V1 B3

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मन्राज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वेमं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानृण्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।
त्वमस्य जगतस्तात वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ १३

कृष्ण उवाच ।

इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रिययानया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः । C 8. 3422 B 8. 69. 19 K 8. 72. 20

D5 S प्रचोदयेत्, D2 [S]स्यनोदयेत् — D1 reads 9c–27d and lines 1 and 3 of 604* for the first time after 8. 48. 5ab. — c) B1.4 Dn1 D2.4.7 T2 G भिं(G1 भि)द्यामहं, D2 छिद्यनाम B Dn1 D2.4.7 तस्य शिरः (by transp), D3 शिरस्त्वसाद्; D5 °स्येति — d) Ś K1.2.4 [इ]त्यय, D1 कृष्ण, D2 अय (for इति) K3 पाशुवते, D5 पांशुव्रत, Cc [उ]पांशु° (as in text) Ca cites उपांशु — After 9, T1.2 G ins.

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन ।
[G1 चापि (for चास्मि)]

10 a) S यदु (for तदु) K3 D5 अदीनात्मा, S °नाथं, Ca अहीनार्थं B Dn1 D2–4.6.7 तदुक्तं मम चानेन — b) K2–4 D5 राज्ञामितपराक्रम° (K4 °म), D2 राजा त्वमितविक्रम, S राज्ञा तेन (T2 M °ज्ञानेन) यशस्विना — d) S transp न and तत् K1 इव (for इह).

11 b) Ś K1.2.4 धर्मभीतक, B1 D5 Ca °भीरुक, S °चारिणं — After 11c, V1 reads 13f, repeating it in its proper place and thereafter repeats 11b — d) D2 om. (hapl.) from हत्वेमं up to भविष्यामि (in 12d) K3 V1 B Dn1 D1.2.4.6.7.8 S [ए]न, D6 च (for [इ]मं) Ś1 K1.4 V1 Da1 D3 नरसत्तम, D2 तु नरोत्तमं, D5 M2–4 नृपसत्तम — f) K1 यदुसत्तम, K4 सुहृन्नंदन (for यदु°)

12 D2 om. up to भविष्यामि (in 12d) (cf. v. l. 11) — a) Dn1 हि (for ऽहं) Ś1 युधिष्ठिरो — b) K3 V1 B D (D2 om.) S सत्यस्य (for सत्येऽपि) V1 T1 G1.2 [आ]नृणता Ś1 गता, D5 तत (for गतः) — c) S (except T1) चैव (for चापि)

13 a) T1.2 G च (for वा) — b) B2 कालः; B3 कार्ये, S कार्ये (for काले) Ś1 समुत्थिते, K3 B1.5 D (except D2.8) उपस्थिते — c) D5 partly damaged. D8 वेत्थ; S (except T1 G2) कृष्ण (for तात) — d) D6 S (except G2) वेत्सि, D8 तात (for वेत्थ) Da1 D1.5 transp वेत्थ and सर्वं — After 13cd, T G1.2 ins

689* जातस्त्वत्तो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुतिः ।
[T1.2 transp धर्मश्च and अधर्मश्च T1 पुरा]

— e) V1 प्रचरिष्यामि, T1 [अ]थ करि°, T2 च करि° G2 तत्तथा करिष्यामि — V1 reads 13f for the first time after 11c — f) M2.4 मा (for मां) — After 13, K4 V1 B D (except D8) S ins

690* संजय उवाच ।
धिग्धिगित्येव गोविन्द पार्थमुक्त्वाब्रवीत्पुनः ।
[D2 T1 G1.2 M om. संजय उवाच — (L. 1) T1 G2 M धिगि(M4 धीधी)ति (for इत्येव) T2 G3 धिगित्येव च गोविंद° K4 उक्त्वा G1 वच° (for पुन°)]

14 V1 B1.2.5 Da1 D1.6 T1.2 M om. the ref. K4 T3 G श्री(T3 G3 om. श्री)भगवान् (for कृष्ण) — b) K2 वृद्ध, Ca वृद्धा (as in text) K3 तथा (for त्वया) — c) B5 Dn1 D2.4.7 कालेन (for अकाले) — d) K4 T1.2 G1.2 M3.4 सरम्भ क्रियया (T1 °यते, T2 °यता), D2 °भकृपया D2 तया, T1 त्वया (for [अ]नया) B (except B2) Da1 Dn1 D1.5–7 सरंभं यद्भवानगात् (B2 Da1 D1.5 °नियात्, B1 °नगा) Ca cites अगात् — e) T1.2 G धर्मविभागज्ञैर् — f) K3 कुर्यादेवं, T1.2 G एव कार्यं, T2 इदं कार्यं, M एवं कुर्याद् (by transp) Ś1 K2 Dn1 धनजय — After 14, K4 B2–4 Da1 Dn1 D1.2.4 (marg. sec. m.) 5–7 ins

691* यथा त्वं पाण्डवाद्येह धर्मभीरुरपण्डित ।
[D5 पाटव इति]

15 a) B1 अकार्येण, S (except M1) योऽकार्याणां; Ca c अका° (as in text) K3 D2.6.8 चसंयोग, V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 क्रियाणां च, S क्रियायाश्च (for च कार्याणां) Ca cites क्रियाणां — G2 reads 15ab twice — b) K4 यत् (for यः) K3 D6.8 य करोत्यविचारयन्; D2 कुर्यादेव विचारयन्, S (G2 both times) संयोगं नावबुध्यते (T2 °त) Cc cites संयोग (as in text) — c) K3 D1.8 अक्रियां (D2 °या) चैव, B1.5 °याभिश्च, T1.2 G1.2 (both times) M °यायाश्च T3 G3 कार्याणां तु क्रियायाश्च Ca cites कार्याणां — d) D4 G1 पार्थ

16 a) K3 D2 अनुश्रित्य; D5 °श्रुत्य, Ca c °सृत्य (as in text) B5 वै, D7 ते (for ये) — b) G2 क्रिया य

समासविस्तरविदां न तेषां वेत्थ निश्चयम् ॥ १६
अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये ।
अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ १७
न हि कार्यमकार्यं वा सुखं ज्ञातुं कथंचन ।
श्रुतेन ज्ञायते सर्वं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ १८
अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मं रक्षति धर्मवित् ।
प्राणिनां हि वधं पार्थ धार्मिको नावबुध्यते ॥ १९
प्राणिनामवधस्तात सर्वज्यायान्मतो मम ।
अनृतं तु भवेद्वाच्यं न च हिंस्यात्कथंचन ॥ २०
स कथं भ्रातरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदम् ।
हन्याद्भवान्नरश्रेष्ठ प्राकृतोऽन्यः पुमानिव ॥ २१
अयुध्यमानस्य वधस्तथाशत्रोस्य भारत ।
पराङ्मुखस्य द्रवतः शरणं वाभिगच्छतः ।
कृताञ्जलेः प्रपन्नस्य न वधः पूज्यते बुधैः ॥ २२
त्वया चैव व्रतं पार्थ बालेनैव कृतं पुरा ।
तस्मादधर्मसंयुक्तं मौढ्यात्कर्म व्यवस्यसि ॥ २३
स गुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हन्या धर्ममनुस्मरन् ।

(for कवय) K8 समुपासते, D2 के समुस्थिता , Co समुप° (as in text) Ca cites उपस्थिता B Dn1 D8.4 7 कथयेयुरुपस्थिता — c) T2 समास (for समास) S K1 2 4 समासविस्तरवतो, D8 °विस्तारविदा, M °विस्तर-विदो — d) K8 वेत्तु, B1 D (except D8) T1 3 G वेत्सि (for वेत्थ) T2 न तेषा वधनिश्चय

17 a) Ca अनिश्चयज्ञा — b) D6 कार्याकार्य-स्वनिश्चये, D8 °कार्यविचारेण — c) Ś2 K4 अवश्य (Ś2 °श्यो) Da1 D1 5 मुह्यत्यवश्यं कौंतेय, D6 स मुह्यत्यवशः पार्थ, S एव स मुह्यत्यवशो — d) Ś1 K4 इ, K8 हि, D2 तत् (for तु) Da1 D1 5 6 यथा मूढ त्व(D6 °ढस्त्व)मद्य वै, S यथा त्वं पार्थ (M2-4 पार्थ वि-) मुह्यसि

18 a) B2 तु (for हि) D8 om अकार्यं — b) K4 सुख, Co सुख (as in text) — c) D2 [ऽ]त्यर्थं (for सर्वं) ❀Co अज्ञायत इत्यशब्दो नमर्थे।❀ — d) Ś2 [अ]वबुध्य से; K8 °ध्वसे; G2 (sup lin as in text) °ध्यते

19 a) K4 अवज्ञानाद्; D8 अथा°, Co अवि° (as in text) K2 4 भवान्यश्च, D6 °वाँल्लुब्धो, D8 न भवान् (submetric), T1 3 इह भवान्, T2 M भवानेव (for °न्यच्च) D2 अज्ञानाद्वा भवाँल्लुब्धो — b) S सत्यं (for धर्मं) D8 रक्षन्ति D6 धर्मं रक्षितुमिच्छति — c) B Dn1 D8.4 6 7 T2 3 G3 M त्व (for हि) D8 वध , M1 वधे K1 तात (for पार्थ) — d) B (except B2) Dn1 D2 4 6 7 S (except T1) अवबुध्यसे, D8 मानुरुध्यते

20 a) Ś2 अवदस् (sic), T1 G1 2 M2-4 हि वधस्, T2 M1 हि वधे, T3 G3 हि वधात् (for अवधस्) D8 पार्थ (for तात) — b) T1 3 G M2-4 वृथा धर्मो; T2 M1 मृ-(M1 वृ)तो धर्मो (for सर्वज्यायान्) D2 सर्वज्यायास्मना मम — c) B (except B3) Dn1 D8 4 7 अनृता B (except B3) Dn1 D8 4 6 7 वा; T2 नु (for तु) V1 B D (except D1 8) G1 वदेद् (for भवेद्) K3 B1 4 5 D8.4 7 वाचं; V1 B2 3 Da1 D1 2 5 6 T1 वाक्य — d) K3 V1 B D (except D8) T3 G तु, K4 हि (for च). T2 M हिंसा तु (for च हिंस्यात्) K4 चस्या (sic), D8 T3 G हिंसा (G2 °सां) (for हिंस्यात्) K3 B2 Da1 D1 5 6 7 S कदाचन — After 20, Dn1 reads from 28a up to भ्रा (in 36c) (without v 1), for the first time, repeating the portion in its proper place

21 a) Ca cites अभ्रातरम्. Da1 D1 4 5 T1 G1 2 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) — c) D4 रथश्रेष्ठ, T3 G2 नरश्रेष्ठं, G3 °श्रेष्ठ — d) Ś2 प्रकृतोन्य , K3 प्राकृतोन्य. Ca cites प्राकृतो

22 a) K3 अवध्यमानस्य D2 वधं, S (except M1) गुरोस् — b) K3 [अ]शस्त्राणि, B1 4 Dn1 D2-4 6 7 [अ]-शत्रोश्च, M1 [अ]शक्तस्य Dn1 D2-4 7 मानद (for भारत) — d) Ś K1 2 4 वापि , K3 V1 B2 D2 4 8 चाभि-; B1 5 Da1 Dn1 D2 5-7 T3 G3 M3 चापि, D1 T2 G1 वादि, T1 G2 वा नि- (for वाभि) — e) Ś2 कृताजले. Ś1 K1 2 प्रसन्नस्य — After 22e, N ins

692*
प्रमत्तस्य तथैव च ।
न वध पूज्यते सद्भिस्तच्च सर्वं गुरौ तव ।

[(L 1) D8 प्रपन्नस्य, Co प्रमत्तस्य, Ca प्रमत्तस्य (as above) — (L 2) Cf 22f for the prior half. D5 गुरोस् D2 स्थित (for तव)],

— f) K4 पूजित, D8 शस्यते (for पूज्यते) N सद्भि (for बुधै)

23 D8 om 23ab — a) D8 त्व वा (for त्वया) Ś1 K3 V1 B Dn1 D2 5-3 T1 2 चैवं, T3 GM चैतद् — b) T2 बाल्येन, Co °लेन (as in text) Ś1 K2 B Dn1 D1 7 G1 M1 [इ]व, D6 8 [ए]व (for [ए]व) — c) G1 कस्माद् — d) Ś2 मेक्ष्यात्, K3 V1 B1 3 5 Dn1 D2 7 8 S (except T2) मौर्ख्यात्; D6 मोहात् D6 कर्तुं, T1 G2 M धर्मं, T3 G1 3 एव (G1 °व) (for कर्म) B3 करिष्यसि, B4 D6 8 व्यवस्यति

24 a) S स्व (for स) — b) Ś2 हन्य, K3 B1 3 Da1 D1 5 8 हन्याद् (for हन्या) B1 4 5 Dn1 D8.4 6 7 S हतुकामोभि(D7 °भ्य-; M1 °पि)धावसि — K3 om.

असंप्रधार्य धर्माणां गतिं सूक्ष्मां दुरन्वयाम् ॥ २४
इदं धर्मरहस्यं च वक्ष्यामि भरतर्षभ ।
यद्ब्रूयात्त्वं भीष्मो वा धर्मज्ञो वा युधिष्ठिरः ॥ २५
विदुरो वा तथा क्षत्ता कुन्ती वापि यशस्विनी ।
तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वेन तन्निबोध धनंजय ॥ २६
सत्यस्य वचनं साधु न सत्याद्विद्यते परम् ।
तत्त्वेनैतत्सुदुर्ज्ञेयं यस्य सत्यमनुष्ठितम् ॥ २७
भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनृतं भवेत् । C 8 3435 B 8 69 32 K 8 72. 33

24^{cd} — ^{c}) B1 (marg) कार्याणा (for धर्माणा) — ^{d}) Ś1 G1 गतिसूक्ष्मा (Ś1 °क्ष्मं) K1 B (except B1) Dn1 D1–4 6 7 T2 3 M3 दुरत्ययां (D4 °य), D8 (marg as in text) °त्यया, M1 दुरान्वयां, C1 दुर••, Co दुरक्रमान् (sic) (for दुरन्वयाम्)

25 ^{a}) M2–4 धर्मं (for धर्म) V1 B2 3 S तु (for च) — ^{b}) K3 V1 B2 D2 3 3 तव भारत (for भरतर्षभ) B1, 3–5 Da1 Dn1 D1 3. 4 6 7 S तव वक्ष्यामि पांडव (B3 भारत, D1 पांडव) — ^{c}) Ś K1 2 भीमो वा; K4 भीष्मोयं, V1 Da1 D1. 4 6 गांगेयो, B (except B5) Dn1 D2. 4 7 भीष्मो हि — ^{d}) K3 धर्मराजो; B3 6 Dn1 पांडवो वा; S राजा वा (T1 M1 चा)पि (for धर्मज्ञो वा)

26 ^{a}) D5 [अ]थ वा, S पुन (for तथा) — ^{b}) B2 पृथा (for कुन्ती) S गांधारी वा (for कुन्ती वापि) D1 च (for वा) — After 26^{ab}, S ins

693* कुन्ती वा भरतश्रेष्ठ द्रौपदी वा यशस्विनी ।
[(T1 तपस्विनी (for यश°).]

— ^{c}) D6 तव (for तत्ते) S कौंतेय; Ca. o तत्त्वेन (as in text) — ^{d}) B D1 7 नियोधैवद् (B5 D1 °धेदं), Dn1 D3 नियोधैनं, D8 सनिबोध (for तन्नि°) K4 धनजय

27 ^{a}) D6 सत्यं च, Co सत्यस्य (as in text) B1 Dn1 D3. 4 7 वदिता साधुर; D2 वचनीयाद्वा (for वचनं साधु) Ca o cite वचन (as in text) Co cites साधु (as in text) — ^{b}) G2 वरं (for परम्) — ^{c}) D2 सत्त्वेन K3 V1 B D (except D8) [ए]त्र (for [ए]तद्) S सुदुर्विदं हि तत्त्वेन — ^{d}) V1 Da1 D1 2 8 8 Co यत्र, B1 2 . Dn1 D2 4 6 7 पश्य (for यस्य) K3 D2 8 सर्वं, K4 सत्त्वम्, Co सत्यम् (as in text) K3 D2 8 प्रतिष्ठितं, V1 B2 3 Da1 D1 2 Co व्यवस्थित, Ca अनुष्ठितम् (as in text) T1 शास्त्रहीनस्य निष्ठितं, T2 3 G M यत्सत्यमिति निष्ठित (T2 3 G3 मे मति) — After 27, Ś1 reads 30^{cd}.

28 For sequence of 28^{a}–30^{b} in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1. 2 7 T3 G M, cf the tabular statement below

Tabular Conspectus showing sequence of st 28^{a}–30^{b} in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 2. 7 T3 G M
(N B —Repetitions are marked by "(r)")

K4	V1	B1	B2	B4	B5 Da1	Dn1	D1	D2 7	T3 G M
28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}
—			29^{ab}	—	—	—	29^{ab}	—	
29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}
				28^{cd}					
	29^{ab}	29^{ab}							29^{ab}
		28^{cd}							
									29^{cd} (r)
		694*		694* lines 3–4	694* lines 3–4	694*	694*	694*	
28^{cd}	—		28^{cd}		28^{cd}	28^{cd}	—	—	28^{cd}
29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)		29^{cd} (r)	29^{cd} (r)
694*	694*		694*	694* lines 1–2	694* lines 1–2				—
30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}

सर्वस्वस्यापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ २८
प्राणात्यये विवाहे च वक्तव्यमनृतं भवेत् ।
यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ २९
तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितम् ।
सत्यानृते विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३०
किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यं बलाकोऽन्धवधादिव ॥ ३१
किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽप्यपण्डितः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पापमापगामिव कौशिकः ॥ ३२

अर्जुन उवाच ।

आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विद्यामहं तथा ।

— ^{a}) G1 सक्तम्, Ca ० सत्यम् (as in text) — ^{b}) G2 भवेत्यसत्य वक्तव्य Ca cites वक्तव्यमनृत (as in text) — K3 V1 D1 om 28^{cd} D3 4 6–8 T1 om 28^{c}–29^{b} D5 T2 transp 28^{cd} and 29^{ab} B3 reads 28^{cd} after 694* — ^{c}) Ś2 Da1 वा, B4 च (for तु) T3 G M सर्वस्वहरणे चा(G2 वा)पि

29 For sequence in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3 7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409 K4 B4.5 Da1 Dn1 D2–4 6–8 T1 om. 29^{ab} (for D3 4 6–8 T1, cf. v l. 28) D5 T2 transp 28^{cd} and 29^{ab} — ^{a}) T3 G2 3 वा (for च) — ^{b}) T2 स्त्रीषु चैव विशेषत — ^{c}) M4 (first time) lacuna for यत्रानृतं भवेत् V1 B1 (both second time).2 4 5 (all both times) Dn1 D3.5 7 8 (all second time) T3 G (T3 G1.3 second and third time, G2 three times) M (M1 2 4 second and third time, M3 three times) तत्र (for यत्र) — ^{d}) M2 (first time) lacuna for सत्यं चाप्यनृतं Ś2 M (third time) वापि, B2 (second time) Da1 (both times) D5 3 T3 G3 M1 3.4 (all first time) ऽपि; T1.3 G (T3 G1 3 second and third time) अत्र, G1 (first time) यत्र (for चापि) — Dn1 D1 3–7 ins after 29 K4 V1 B2 after the repetition of 29^{cd} B1 after 28^{cd} B3 after 29^{ab} B4 5 Da1 lines 1–2 after the repetition of 29^{cd} (lines 3–4 after 28 in B4 and after 29 in B5 Da1)

694* विवाहकाले रतिसंप्रयोगे
प्राणात्यये सर्वधनापहारे ।
विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेत
पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ।

[(L 1) Dn1 रतिसंप्रयोग]

30 For sequence in K4 V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1.3.7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409 — ^{a}) V1 B2 Da1 D5 तादृशे; B3 D1 T2 G2 M तादृशो; G1 स्वादृशो Ś2 B5 D3 मन्यते; K3 पश्यसे, V1 B3 Da1 D1 5 T2 बुध्यते, B2 युध्यते; T3 G1.3 M दृश्यते; G2 ह्यनृतो (for पश्यते) T1 तादृग्यत्रानृतो बालो — ^{b}) K4 D3 4 7 पश्य, B2 G1 यत्र, D3 येन (for यस्य). B5 सर्वम्; D8 सम्यग् (for सत्यम्) Ś2 मनुश्रितं; D1 °ष्ठित ; T1 3 G M अनिश्चितं; T2 इति स्थित — After 30^{ab}, K4 B1 3 Dn1 D3.4 7 8 ins

695* भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितम् ।

— Ś2 reads 30^{cd} after 27.

31 Cf. 12 110 7 Dn1 reads from 31^{a} up to भा (in 36^{d}) for the first time after 20 — ^{a}) B4 कृतजन्म; D4 6 कृतप्राज्ञ ; T1 G1 2 महाप्राज्ञ (G2 °ज्ञ), T2.3 G3 M भवेत्प्राज्ञ , Ca c कृतप्रज्ञ (as in text) K3 B3 Dn1 D3 किमाश्चर्यकृतप्रज्ञ (B3 °प्रज्ञं, Dn1 °प्राज्ञ; D3 °प्राज्ञ), B1 D7 °र्यकृतं प्राज्ञ Ca c cite किमाश्चर्यं (as in text) — ^{b}) T1 सुदारुणं — Ś1 K1 2 om. (hapl.) 31^{c}–32^{b}. — ^{c}) T1 G1 2 M सु(M2 3 स)बहु (for सुमहद्) D6 प्राप्तं (for पुण्यं) — ^{d}) D3 वराको; D8 बालको (for बलाको) K4 बलाकोर्धवधादिव; V1 °को नु व°; G2 °कोंडव°

32 Cf. 12 110 8 Ś1 K1.2 om 32^{ab} (cf v l. 31) — ^{a}) T3 G1 3 M अनाश्चर्यं Ś2 पुनर्धूमो; S (except T2) °मोहाद् (for °मूढो) — ^{b}) K4 धर्मकारो° B (except B3) Da1 Dn1 D1–5 T1 M ह्यपंडित°; D7 ह्युपस्थित , G1 2 व्यवस्थित (for ऽप्यपण्डित) — ^{c}) G2 M2 4 सुबहु (for सुमहद्) Ś1 K2 प्राप्नुया — ^{d}) K3 V1 B D (except D2) T G1 2 M आपगासु, G3 आपगा (for आपगाम्) — After 32, B1 ins an addl. colophon.

33 ^{a}) D6 मे भगवन् (for भगवन्) — ^{b}) T1 G1 यथा (for यथा) K3 B (except B3) Dn1 D3.4.6 7 विंदाम्यहं, D2 विंदामहे, T2 विद्यामह; M4 विद्य° (for विद्या°) B3 D6 T2 तव; Da1 D1 5 तयो (for तथा) — ^{c}) Ś1 K1 बलाकांधाभिसबध्यं, Ś2 बलाकष्टा(sup lin °कथा)भिसां बंध्यं, K2 °कांधाभि ***, K3.4 D3 T1 3 G1 2 °धाभि(T2 °धादि°, G3 °डाभि)सबधं (K3 °ध), V1 Da1 °कान्धाभिस(Da1 °स)बद्धं; B1 Dn1 D3 4.7 °कस्यांध(B1 Dn1 °नु)संबद्धं, B2 °कस्यांधाभिसंबधि (hypermetric), B3 बालकांधादिसंबद्धं, D1 बलाकात्वाभिमंबद्ध°; D3 बालाका°

बलाकान्धाभिसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३३

कृष्ण उवाच ।

मृगव्याधोऽभवत्कश्चिद्बलाको नाम भारत ।
यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान्हन्ति न कामतः ॥ ३४
सोऽन्धौ च मातापितरौ बिभर्त्यन्यांश्च संश्रितान् ।
स्वधर्मनिरतो नित्यं सत्यवागनसूयकः ॥ ३५
स कदाचिन्मृगाल्ँलिप्सुर्नान्वविन्दत्प्रयत्नवान् ।
अथापश्यत्स पीतोदं श्वापदं घ्राणचक्षुषम् ॥ ३६
अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्त्वं तेन हतं तदा ।
अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षमवापतत् ॥ ३७
अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमम् ।
विमानमागमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ३८
तद्भूतं सर्वभूतानामभावाय किलार्जुन ।
तपस्तप्त्वा वरं प्राप्तं कृतमन्धं स्वयंभुवा ॥ ३९
तद्धत्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयम् ।
ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४०
कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी न बहुश्रुतः ।
नदीनां संगमे ग्रामाददूरे स किलावसत् ॥ ४१ C. 8 3448 B. 8. 69. 46 K. 8. 72. 47

न्धाभिसंबद्ध. — d) D5 कोशिकस्य, G1 किशि° T3 G2 3 वा (for च)

34 K2 B Da1 Dn1 D1 3-8 वासुदेव, D2 T G भगवान् (for कृष्ण) — a) K3 B1 4 Dn1 D3-5. 7 8 पुरा, D5 वने (for मृग-) G1 भवेद् — b) G1 बालको B1 S नामत, D2 पार्थिव (for भारत). — c) D5 पुष्टयर्थं, Ca.c यात्रार्थं (as in text) D8 T3 G3 पुत्रदाराणां — d) Ś1 M1 मृगा, K1 मृगां M1 घ्नंति (for हन्ति) B1 स वै तदा, Dn1 न कामित (for न कामत)

35 a) Ś1 D2 सोंधा, B1 3.4 Dn1 D3.6 7 G1 वृद्धौ; B2.5 Da1 D1 5 6 T1 2 G3 5 अंधौ (for सोऽन्धौ) V1 तु (for च) — b) S (except T2) बभार (for बिभर्ति). T2 3 G3 आश्रवान् (for संश्रितान्) — c) T3 G3 स (for स्व-) Ś K3 4 अधर्मनिरतो (Ś1 °ते) K1 अधर्मनित्यो निरत — d) B2 सत्यवान् Da1 Dn1 D1.4 5 8 अनुसूयक; T2 अनसूयन. T3 G1.3 सविभज्यान(G1 °नु)सूयक, G2 स विभाज्यान°, M सविभाग्यनसूयक (M1 °त), Ca as in text

36 a) Ś1 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 G3 मृगं लिप्सुर्, K1 Da1 D1.5 मृगाल्ँलिप्सन्; V1 °न्प्रेप्सुर, D2 °न्हति; T2.3 G3 M मृगान्प्रेप्सुर् Cc cites लिप्सु. K3 स कर्णं चाविरयगणान् (sic). — b) K1 D5 न च(D8 त्व)विंदत्; K3 मता°, K4 G2 नानुविंद(K4 °दे)त्, B1 3.4 Dn1 D2 4 7 T1 नाम्य(B1 माम्य, D1 नात्य)विं°, T2 नान्वविष्यत Cc cites नोन्वविंदत K3 Dn1 D7 मृग कश्चित्, T3 प्रयत्नत (for °वान्) B2 5 Da1 D1.5 नान्व(B2 °नु-, B5 °न्य)विंदत यत्नवान् — c) Ś K1.2 4 T3 समीपस्थ (T2 °पे तु), K3 स पीतोह, B2 T1.3 G M स(G1 3 सु)पीवानं (for स पीतोदं) Cc cites पीतोद (as in text) B1.3 4 5 Dn1 D3-6 7 अप पियत ददर्श, D6 पय पियंत ददर्श Ca cites अप पियतं — d) Ś1 श्वापद, Ca. c श्वा (as in text) T1 पूर्णचक्षुष, M1 घ्राणचक्षुषा, Ca. c षम् (as in text)

37 a) T1 अभवत् (for अपि तत्) — b) Ś K3 सर्वं, K1 सत्रें, G2 तु त, Cc सत्त्वं (as in text) — c) K3 D8 T3 G1 3 M अन्वगेव (G1 °न), V1 B Da1 Dn1 D1.3 4-7 Ca अधे हते, D2 अर्थे हते, T1 G2 अन्वेव (G2 °व) हि (for °व च) T3 M पुनर् (for ततो) T2 व्योम्नि — d) V1 B3 5 Da1 D1 5 पुष्पवृष्टिर् B1 T2 3 G3 5 पपात ह, B4 Dn1 D2.4 7 M पपात च, B5 अपातयत् (for अवापतत्).

38 a) M3-4 -वादित्र — b) Ś K3 4 वादित D5 T3 G1 च (D5 तु) मनोहर — V1 om. 38cd — c) Ś1 K3 4 D2.3 5 6 T G3 M1 3 4 अगमत्, G1.3 आगतं G1 स्वर्गं (for स्वर्गान्) — d) K4 मृगव्याघ्र-; D3 °व्याधि- (for °व्याध-)

39 a) T3 अद्भुत D5 सर्वसत्त्वानाम् — Ś1 K1 2 om. (hapl) 39b–40a — b) Ś1 K4 अभावकृतनिश्चयं. Cc cites अभावाय (as in text) — c) D5 T3 लेभे, T1 प्राप्य, T3 G3 M प्राप (for प्राप्त) — d) K4 छतमव (sic), T1 कृतमन्य, T2 G1 तत्कृत हि, T3 G3 गतमन्यु, G2 °मन्यु- (sic), M कृतार्थं (M1 °र्थो) हि (for कृतमन्ध) T3 G3 M3 4 स्वयंभुव

40 Ś1 K1 2 om 40a (cf v l 39) B3 om 40ab — a) T2 तत्कृत्वा, M1 त हत्वा (for तद्धत्वा) — b) Dn1 M4 अभाव, D6 T2 3 G1 3 M अभावे (for अभाव-) K4 M3 4 कृ(M4 कृ)तनिश्चय Ś1 अभावाय समुद्यत — c) T1.2 GM भूत (for ततो) M4 बलाहको (hypermetric) (for बलाक) T1 3 GM [ऽ]गात्स्वर्गम्, Ca स्वरगाद् (as in text) Cc cites स्व; T2 बलाकोगात्स्वर्गलोकम् — d) T2 धर्मं K1 4 T2 सुदुर्विद (K1 °घ), Cc °द (as in text)

41 a) B2 हि, T3 G च (for ऽपि) B5 [आ]भवद् M1 सीयस (for विप्रस) — b) K1 [ह]व, K3 B1 3 Dn1 D3 7 नो, D2 च, D6 वै, G1 3 सु- (for न) D8 तपस्वी बहुविश्रुत — c) K1 समासे, V1 सगम- M1 ग्रामो — d) K3 D5 स(D3 सु)दूरस्थ, B1 4 5 Dn1 D2-5 6 7 T1 G1 M अदूरात्स्य, Da1 D1 5 °र स (for °रे स). T2 निदूरात्किल सोपतत्, G2 अदूरात्सलिले वसेत्

3443 69 47 72. 48 सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्याभवद्व्रतम् ।
सत्यवादीति विख्यातः स तदासीद्धनंजय ॥ ४२
अथ दस्युभयात्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ।
दस्यवोऽपि गताः क्रूरा व्यमार्गन्त प्रयत्नतः ॥ ४३
अथ कौशिकमभ्येत्य प्राहुस्तं सत्यवादिनम् ।
कतमेन पथा याता भगवन्बहवो जनाः ।
सत्येन पृष्टः प्रब्रूहि यदि तान्वेत्थ शंस नः ॥ ४४
स पृष्टः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ।
बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ।
ततस्ते तान्समासाद्य क्रूरा जघ्नुरिति श्रुतिः ॥ ४५
तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ।
गतः सुकष्टं नरकं सूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः ।
अप्रभूतश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ४६
वृद्धानपृष्ट्वा संदेहं महच्छ्वभ्रमितोऽर्हति ।

42 ^{a}) V1 यदा (for सदा) B5 वाक्यम् — ^{c}) K3 सत्यवाचीति, T3 G3 °वानिति, G2 M °वागिति D1 विख्यात — ^{d}) D6 lacuna for स तदासीद्ध- T1 G1 स तपस्वी, G2 तपस्वी स (for स तदासीद्)

43 ^{a}) T1 3 G ततो (for अथ) K4 किंचित् — ^{b}) T2 जनास् (for तदा) D8 घनम् (for वनम्) D2 आश्रिताः (for आविशन्) T1 3 G M कदाचित्तत्र सश्रि(T1 °ग)ता — B5 reads 43^{cd} twice — ^{c}) K3 V1 B3 3 5 (first time) Da1 D1, 2 5 च तान् (for गता) B8 क्रुद्धा (for क्रूरा) B1 4 5 (second time) Dn1 D3, 4 6 7 T2 तत्रापि दस्यव क्रुद्धास्, T1 3 GM ततस्ते दस्यव शू(T1 क्रू)रास् — ^{d}) K3 D8 विमृशत, K4 व्यमार्गत, V1 Da1 D1 5 व्यद्रवत, B3 अमार्गत, T2 तान्मार्गंति (for व्यमार्गन्त) K3 D8 परस्पर (for प्रयत्नत) B1 Dn1 D3 4 6 7 तानमार्गंत यत्नत, B2 मार्गयतो वियत्नत, B5 (first time) वध्यमत समतत, T1 3 GM तान्स (T1 त सं-, G3 ता स) मार्गंति यत्नत

44 ^{a}) D6 lacuna T1 ते त, M1 कथ (for अथ) Dn1 अभ्येत — ^{b}) S (except T2) प्रोचुस् (for प्राहुस्) K1 ता, K3 B (except B3) Dn1 D3-7 S (except T1) ते (for तं) — Dn1 om 44^{cd} — ^{c}) B1 कथमेव, S कतरेण (for °मेन) S (except T2) यातो — ^{d}) S (except T2) भगवन्निह वै जन (M3 °ना) — ^{e}) G2 विष्ट (for पृष्ट) D2 स ब्रूहि, T1 सद्ब्रूहि — ^{f}) B3 5 D1 2 5, 6 T1 तान्वेत्सि, T3 G M तद्वेत्सि (for तान्वेत्थ) V1 सशय, B3, 5 [अ]सशय, D6 सिद्धय (sic), D8 तत्त्वत (for शंस न)

45 Before 45, T2 G ins कृष्ण उवाच — ^{a}) B1 सत्य- (for सत्य) — ^{b}) D8 तम् (for तान्) — For 45^{ab}, S (except T2) subst

696* सत्यस्य त्वविभागज्ञ सत्य तेभ्य शशांस स· ।
[T2 G3 ह (for स·)]

— Before 45^{cd}, T1, 3 G ins. कौशिक. — ^{c}) D8 अज- (for बहु-) T2 -लताकीर्णम्. — ^{d}) K3 अनुत्तम, V1 Da1 D1, 5 अपाश्रिता (for उपा°) S एतद्गहनमाश्रिता — After 45^{cd}, N T2 ins

697* इति तान्ख्यापयामास स तेभ्य पार्थ कौशिक ।
[Ś K3 4 इति तत्, K1 इति त, K2 याश्रिता (sic) (for इति तान्) Ś2 K4 सत्येभ्य पाथ, K3 B1 2 4 D3, 6, 7 तेभ्य पार्थ स, B5 D4 तेभ्यस्तत्त्वं स (D4 स) (for स तेभ्य पार्थ)]

— D8 om 45^{c}–46^{b}. — ^{e}) B2 तु (for ते) D2 अतिक्रम्य (for समासाद्य) — ^{f}) Ś2 क्रूर जग्मुर्; S समाजघ्नु(G2 °ग्मु)र् V1 श्रुत, B1 स्थिति, D4 श्रुत, Ca, c श्रुति (as in text)

46 D8 om. 46^{ab} (cf. v 1 45) — ^{a}) T2 सहसा (for महता) — ^{b}) Ś1 K2 ** रुक्तेन, Ś2 K4 सुदुरुक्तेन, D6 वागुक्तेन च, T2 संयुक्त. स च, Cc वाग्दुरक्त्यान (corrupt) — ^{c}) D8 तत (for गत) Ś1 K3 B (except B1) Dn1 D2–4 6–8 स (for सु-). T1 3 G M निरय (for नरकं) T2 गत स नरकं कष्टं Ca cites कष्टं and नरकं — ^{d}) S (except T2) धर्मसूक्ष्मेषु Ś2 K2 कोविद, D6 S (except T2) [अ]तत्त्ववित् (for [अ]कोविद) — T1 3 G2, 3 om 46^{ef} — ^{e}) Ś1 अप्रभूत श्रुतो; K3 अल्पश्रुतो श्रु; V1 B1 T2 M1 दृष्टपूर्व(B1 °र्वं, M1 °र्वे)श्रु°; B2 दृष्टपूर्व स्सतो, B3 अदृष्टाल्पश्रुतो, Da1 D1, 5 M2–4 दृष्टपूर्वश्रु°; Dn1 D3 4 6 7 य(D6 त)था चाल्पश्रु°; D2 अल्पश्रुतो ध्रुव, G1 दृष्टापूर्वंश्रितो — ^{f}) T2 G1 M अविशारद (for अविभागवित्)

47 ^{a}) D6 च पृष्ट्वा (for अपृ°) S वृद्धानपृच्छन्सं(T1 G1 °स्स)देहान् — ^{b}) K3 महत्स्वर्गम्; V1 महच्छ्वं (sic), B1 D1 °छ्वभ्रम्; B2 °च्छ्रुभ्रम्, B4 °च्छेतुम् (sic), Dn1 D2, 4, 8 °त्कृच्छ्रम् (for °च्छ्वभ्रम्) V1 चिमोहंहति, B1 इतोर्हसि, B4, 5 D8 इवार्हति, Dn1 D4 इहा°, D2 8 अतो° T1, 3 G M अधश्वभ्रमिवर्च्छति (T1 °वार्च्छति; G2 °वेच्छति); T2 अमुत्र महदाप्नुयात् — ^{c}) B2 Da1 D1 4 5 8 Cc अत्र, M3–4 एष, Cv तत्र (as in text) B3 om from लक्षणोद्देश.

तत्र ते लक्षणोद्देशः कश्चिदेव भविष्यति ॥ ४७
दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र व्यवस्यति ।
श्रुतिर्धर्म इति ह्येके वदन्ति बहवो जनाः ॥ ४८
न त्वेतत्प्रतिसूयामि न हि सर्वं विधीयते । C 8 3458 B 8 68 56 K 8. 72. 57

up to 49ᵃ — ᵃ) K1 G2 लक्षणोद्देश cf Ca लक्षण समानाना समानजातीयस्यार्थको धर्म । तस्योद्देश कथन । Cc एतस्याना नमाधारणधर्मागानुदेश गमोरत परिमह ॥ — ᵈ) K1 कश्चिद् B1.4 Da1 Dn1 D1 2-7 एवं, T1.2 G एष; M अद्य (for एव) D· पविष्यति (for भवि°)

48 B2 om 48 (cf v 1 47) — ᵃ) K2.4 V1 B (B2 om) D परम (for परम) S दुष्कर प्रतिपत्त्यानं — ᵇ) K2.4 तर्केन; T1 2 G M कार्य्येन, T2 कार्यस्य, Ca.v तर्केण (as in text) V1 B1 4 Da1 Dn1 D1.3-7 [त्र]तु (for [त्र]त्र) B2 T2 M1 व्यवस्यते (B °त), D2 6 T2 G2 व्यवस्थिति (D6 °त) Cc cites अनुव्यवस्यति — T1.2 G M1 read 48ᶜ–49ᵇ twice, M2 reads the same thrice. — ᶜ) ŚK3 श्रुतिधर्म, K1 श्रुतिधर्मा K2.4 B1 4 Dn1 D1 2-7 श्रुतेर्धर्म; D4 (marg) श्रुते धर्म, D3 इति धर्म, T2 (second time) G1 2 (both first time) 3 (second time) सर्वं धर्म; G2 (second time) श्रुतो धर्म, M1 (second time) 2 (third time) श्रु(M2 स्मृ)तिधर्म (M2 °र्मा) (for श्रुतिधर्म) K2 इति ह्येके; D4 एतिष्वेके; G2 (both times) M2 (second time) 3 (third time) इति ह्येके Cc cites [इ]ह्येके (as in text) T1 (first time) M1 2 (first time) 4 सर्वं वाक्य (T1 वदन; M2 वाक्यत; M3 वाक्यव [sic]) इत्येके, T1 (second time) 2 (first time) G1 (second time) 3 (first time) M2 (second time) श्रुतिस्तु धर्मा (T1 स्तु धर्मा; G1 °स्तु धर्म; M2 धर्मेषु) इत्येके (T1 [इ]त्येते च), M1 (first time) सर्व मन्यं वदन्त्येके. — ᵈ) K1 बहवो (for वदन्ति) ·· जना..

49 B2 om 49ᵃ (cf v 1 47) For the repetition in T1.2 G M1 2, cf. v 1 48 — ᵃ) K3 B1 4 Dn1 D2 4-7 त्वेतेन, V1 न त्वेवं, D2 T2 G2 (the last two second time) न चै(D2 चे)तत, D न त्व तत्; M2 (third time) ननु तान् (for न त्वेतत्) V1 प्रतिसूयामि, B (B2 om) D (except D2) T1 (second time) 2 3 (second time) G1 (second time) 2 (both times) 3 M1 (both second time) 2 (second and third time) प्रत्य(D2 अनु)सू° (for प्रतिसू°) T1 2 G1 3 M1 (all first time) न च पार्थाभ्यसूयामि (M1 °या तु), M2 2 (first time) 4 न च तत्राभ्य°, Cv तत्तेन तत्र° — ᵇ) V1 B1 4 Dn1 D2-7 न च, B1 न तत्; T1.2 G2 3 M1 2 (all second time) तत्र, G1 (second time) M2 (third time) नात्र (for न हि) Dn1 lacuna for सर्व Dn1 वधीयते, Cc विधी° (as in text) T1 2 G M1 (all first time) न तु स(T2 G1 3 °नतत्स)र्वत्र दिष्यति (T2 G1 3 °ते), M2 4 तत्तु (M4 ता तु) सर्वत्र दिष्यते, Cv as in text. — For 48ᶜ–49ᵇ, M2 4 (both reading also as in text) subst.

698* श्रुतिर्धर्मोऽयमित्येके वदन्ति बहवो जना ।
न तान्पार्थाभ्यसूयामि न च सर्वत्र दिष्यति ।
स्मृतिर्धर्मो इति त्वेके वदन्ति बहवो जना ।
न तु तान्प्रत्यसूयामि नात्र सर्वं विधीयते ।

[(L. 1) M4 त्वेते — (L. 2) M4 नत्वेन प्रत्यसूयामि तत्र सर्वं विधीयते — (L. 3) M4 श्रुतिर् (for स्मृतिर्) — (L. 4) M2 च (for तु)]

— ᶜ) K1 D4 T1 M1 प्रभावायार्थाय, Da1 D1 6 प्रभावात्यये, D2 °र्थो हि, T2 प्रज्ञानार्थाय, Cc v प्रभवा° (as in text) — After 49, T2 ins

699* व्यवसिता गतिर्वीर धर्मस्यातीव दुर्दृशा ।
विद्याशीलवयोवृद्धानुपास्यानधीत्य वा ।
मन्वादीनां तु कृत्स्न ये को धर्म वक्तुमर्हति ।
अधर्मोऽपि भवति धर्मोऽपि च महान्यथा ।
व्याधकौशिकयोर्यद्वद्धर्माधर्मनिरूढयो । [5]
वेदो मूलं हि धर्माणामिति सन्तो वदन्त्युत ।
जिज्ञासन्ते हि विद्वानां साधनान्येव तत्त्ववित् ।
वेदं ब्राह्मणमासाद्य पुण्यपापे परंतप ।
स तु वेत्ति परं धर्ममहिंसा वेत्ति भारत ।

T2 cont. K2.4 V1 B D (except Da1 D2) T1.2 G M ins after 49

700* यस्मादहिंसासंयुक्तं स धर्म इति निश्चय ।
अहिंसार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ।

[T2 transp lines 1 and 2 B3 T1 2 G3 M repeat line 1 after line 2, G2 repeats both lines followed by line 1 — (L 1) T1 (both times) G2 (first time) यस्माद्, T2 तस्माद् T3 (both times) G1.2 (second and third time) 3 (both times) M (second time) य स्माद् (for यस्माद्) K1 D1 T1 (second time) 2 3 (second time) G2 (second and third time) 3 (second time) M (second time) अहिंसासंयुक्त, V1 B3 D1 - प्रभवसंयुक्त, B2 प्रभवमारम्भ, T1 G2 M1 (all first time) प्रभाव(G2 °व)संयुक्त (T1 °क्ता), T2 G1 3 M2-4 (all [except G1] first time) प्रभवसंयुक्त (for अहिंसासंयुक्त) T1 (both times) स्वधर्म G2 (first time) निश्चित — B2

प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ॥ ४९
धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयति प्रजाः ।
यः स्याद्धारणसंयुक्तः स धर्म इति निश्चयः ॥ ५०
येऽन्यायेन जिहीर्षन्तो जना इच्छन्ति कर्हिचित् ।
अकूजनेन चेन्मोक्षो नात्र कूजेत्कथंचन ॥ ५१
अवश्यं कूजितव्यं वा शङ्केरन्वाप्यकूजतः ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं सत्यादिति विचारितम् ॥ ५२
प्राणात्यये विवाहे वा सर्वज्ञातिधनक्षये ।
नर्मण्यभिप्रवृत्ते वा प्रवक्तव्यं मृषा भवेत् ।
अधर्मं नात्र पश्यन्ति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ५३

om line 2 — (L. 2) T1 G2 (second time) M अहिंसार्थं तु (T1 G2 M1 च) (for °र्थाय) K4 B5 Dn1 D4 7 हिंसाणा (for भूताना) T2 3 G (G2 first time) अहिंसा सर्वभूताना (for the prior half) G2 (second time) पुन (for कृतम्)]

50 B2 om 50 — a) Da1 D1 T1 2 G1.2 M धर्मं — b) V1 B (B2 om) D (except D8) T1.3 G1.3 M धारयते — c) Ś1 K3 B1 4 5 D1-6 यस्स्याद्, Dn1 D7 T1 य(D7 त)स्माद् (for य. स्याद्) Ś1 K1 2 धा(K2 ध)रणं***, Ś2 K3 B1 4 5 Da1 D1.2 5 धा(Ś2 ध)रणसंयुक्त. Cv यश्चात्राधारसयुक्त. — d) T1 स्वधर्मं

51 T1 3 G repeat 51ab after 52ab — a) K4 योन्यायेन; T3 अन्या°; M1 येन केन (for येऽन्यायेन) K1 जिहीर्षते, K3 V1 B3 D3 T1 (second time) 2 3 (second time) G1.3 (both both times) 3 (second time) जिगीर्षंतो (K3 °ते); Dn1 D5 जिहीर्ष(D5 °य)तो; Ca ० °र्षन्तो (as in text). — b) B Dn1 D2-7 T1 3 G (S MSS first time) M3-4 धर्मं, Da1 D1 T G (T1 3 G second time) M1 धनं (for जना) K4 इच्छति, T1 3 G (all both times) M पृच्छति; Ca इच्छन्ति (as in text) Ś1 K2-4 D3 T2 Ca कस्यचित्, T1 3 G (all first time) M मानवा (for कर्हिचित्) — c) D3.4 अकूजने वा, D3 अकूचनेन (for अकूज°) K3 जन्माक्षो (sic), B1 D7 वा मोक्षो; B2 चेन्मे दक्षो (hypermetric), B3 मोक्षो*, Dn1 D3 4 (inf lin) मोक्षो (D3 °क्षं) वा; D4 मोक्ष्ये वा (for चेन्मोक्षो) D6 अकूजनभरन्मोक्षो — d) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 नानु- (for नात्र) M4 कूजत्

52 a) K4 अवस्सं, T3 अप्यस्य; M1 अपश्यं (for अवश्य) K3 V1 B D S कूजितव्ये (B3 °स्य) B2 ह, S हि (for वा) — b) K1 2 शंकरो(K2 °रे)न्वा, K4 संकरेत्वा; Da1 D1 5 मकरेन्वा (sic); T1 शखेतन्वा (sic) (for शङ्केरन्वा) Ś2 वास्य, K3 4 B2.5 Dn1 D2-4 7 अपि, D6 T2 चापि, T1 नापि, G1 वाचि (for वापि) M1 वा प्रकूजनात् (for वाप्यकूजत) Ś2 कूजत , K1 [अ]कूजत, V1 D6 °जित , B1.2 5 T G M2-4 °जनात्. — After 52ab, T1 3 G repeat 51ab — c) G2 तस्य (for तत्र). Dn1 श्रेयस्तत्रस्यानृतं वक्त (sic) — B3 repeats 52d after 53c. — d) T2 3 G3 विनिश्चित (for विचारितम्) Ś K1 2 4 V1 Cv सत्यासत्यविचारितं, B1 3 (both times) °सत्ये विभावितं; B5 Dn1 T1 तस्सत्यमविचारित, D3.4.6.7 सत्यासत्ये (D6 °नृत-) विचारितं (D7 °तुं); G2 वुक्तं सत्यावि° — After 52, N ins •

701* य कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा कर्मणा नोपपादयेत् ।
न तत्फलमवाप्नोति एवमाहुर्मनीषिण ।

[B3 repeats 701* after the repetition of 52d. — (L 1) Ś K2 4 B3 (both times) योकार्येभ्यो, D6 व्रत सत्य- (for य कार्येभ्यो) Dn1 वृत B3 ज्ञात्वा (for कृत्वा) K3 धर्मेण, Bom. ed. तस्य ना- (for कर्मणा) K1.3 नोपपात(K1 °श)येत्, V1 °पादते, Ca.० °पादयेत् (as above). — (L. 2) Ś K V1 B3 3 (both times) Da1 D1 5 3- [इ]त्येवम् (for एवम्)]

On the other hand, T1 ins after 52

702* सत्ये सति न पापेभ्यो धनं देयं कदाचन ।

53 Cf 31-32. — a) K3 व्यवाहे K3 B4 Da1 D1 5 T2 च (for वा) — B1 Dn1 D3 4 7 om (hapl.) 53bc. — b) K 3 V1 B2-4 Da1 D1 2 5 6.8 सर्वज्ञातिव(K3 °विवि)धात्यये, B5 °वधेपि वा, S सर्वजात्या (T1 M °त्यां) महाभये (T1 °ह्वे) — Da1 D1 5 om 53cd — c) Ś K1.3 न प्राण्यभिप्रवृत्ते वा, K3 V1 B3.5 कर्मण्यभि(V1 °ति)प्र°, B2 कर्मोण्यभिप्र°; B4 नर्मण्यपि प्र°, D6 नर्मण्यविप्रवृत्तेपि, D8 मर्मण्यभिप्रवृत्तेव, S सर्वस्वस्य च (G2 °स्याव-) लोपे वा. — After 53c, B3 repeats 52d followed by the repetition of 701* — d) B1 3-5 Dn1 D3 4 7 न च प्रोक्त (for प्रवक्तव्य) K3 भयो (for मृषा) V1 B2 D3 6 S वक्तव्य मनृतं (D3 °व्यमनितं, G2 °व्य चानृतं) भवेत् — e) B1 मात्र; S न हि (for नात्र) D3 पश्यामि — f) S मृषोधं (T2 °षोधा, G1 °व्योध) तत्रपण्डिता — After 53, S ins •

703* सर्वदा हि वदेत्तत्तु नानृत स्याद्विचक्षण ।

[T3 G3 M सर्वथा. T1.3 G2 3 त तु (for तत्तु). T2 M2 नानृत]

यः स्तेनैः सह संबन्धान्मुच्यते शपथैरपि ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितम् ॥ ५४
न च तेभ्यो धनं देयं शक्ये सति कथंचन ।
पापेभ्यो हि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।
तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वा नानृतवाग्भवेत् ॥ ५५
एष ते लक्षणोद्देशः समुद्दिष्टो यथाविधि ।
एतच्छ्रुत्वा ब्रूहि पार्थ यदि वध्यो युधिष्ठिरः ॥ ५६
अर्जुन उवाच ।
यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञो यथा ब्रूयान्महामतिः ।
हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनं तव ॥ ५७
भवान्मातृसमोऽस्माकं तथा पितृसमोऽपि च ।
गतिश्च परमा कृष्ण तेन ते वाक्यमद्भुतम् ॥ ५८
न हि ते त्रिषु लोकेषु विद्यतेऽविदितं क्वचित् ।
तस्माद्भवान्परं धर्मं वेद सर्वं यथातथम् ॥ ५९
अवध्यं पाण्डवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
तस्मिन्समयसंयोगे ब्रूहि किंचिदनुग्रहम् ।
इदं चापरमत्रैव शृणु हृत्स्थं विवक्षितम् ॥ ६०
जानासि दाशार्ह मम व्रतं त्वं C. 8. 3475 B. 8. 69. 72 K. 8. 72. 72

54 K4 om 54^{a}–55^{b} — ^{a}) K4 यत् B1 स्वेनैरपि (sic), B3 स्तेयै सह, D3 स्वेतै सह, T1 स्तेनैरासु (for स्तेनै सह) B2 समृद्धा, D7 सबाधात्, D5 •बधात्, T1 बधेन, T2 3 G M1 सबंधो — ^{b}) V1 Da1 D1 T1 2 G1 3 M मुच्येत D2 मफलैर्, T1 शापथा, T2 G M °थाद् (for °थैर्) — ^{c}) K4 [आ]नृत, Dn1 [अ]नृते S (except T2) सर्वेषयानृत श्रेय — ^{d}) K4 अविचार्ये, V1 अवधारित, T2 अविरोधित (for °चारितम्) T1 2 G M सत्यादिति विचारितं

55 K4 om 55^{ab} (cf v l 54) — ^{a}) T2 वं (for च). — ^{b}) D2 सक्ये मति, T1 M सत्ये सति, T2 3 G सत्यादिति (for शक्ये मति) T2 धनजय (for कथंचन) — ^{c}) Ś1 K1 2 पापिभ्यो Da1 D1 5 6 8 T1 2 G1 3 M1 [ऽ]पि (for हि) — ^{d}) Ś1 दातरम्, M1 (sup lin) धातारम् K1 पीडयन् — ^{f}) K4 उक्ता, V1 वक्ता (for उक्त्वा) Ś1 K1–3 V1 B1 4 5 Dn1 D1–4 6 7 M2 नानृत माग्, B2 3 T2 G1 2 M1 °वान् (for °वाग्)

56 ^{b}) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 सयोद्दिष्टो K3 B1 D1 यथा विधि, Cc °विधि (as in text) — After 56^{ab}, N (except B1) T2 ins

704* यथाधर्मं यथाबुद्धि मया पार्थार्थितस्तव ।

[K4 [म]धनस् (for [अ]र्थि°) K3 V1 B2 3 D3 मया पार्थ हितस्त्व(B2 3 °तं त)व, B4 5 Da1 D1–7 T2 मयाथ वै (B4 °या तेन, B2 D2 °या पाथ, Da1 D1 3 T2 °या तेथ; Dn1 D1 °याथ वै, D7 °याथैव) हितार्थिना (for the posterior half)]

— ^{c}) T1 2 G एव ज्ञात्वा, M एव विद्वन् (for एतच्छ्रुत्वा) T2 यथा (for पार्थ)

57 B2 om. the ref. Da1 om. (hapl.) 57^{a} — ^{a}) M2 तथा (for यथा) K1 ब्रूया K1 महाप्रज्ञो, K2 मया प्राज्ञो Ca cites महाप्रज्ञ, Cc °प्राज्ञ (as in text) — ^{b}) K1 ब्रूया Ś1 K4 महामति, T2 G2 M °यशा (M2 °धा), G1 2 °मुनि, Ca °मति (as in text) — ^{c}) K2 V1 B2 3 Da1 D1 5 8 हित चैतद्; T1 G2 हितो ब्रूयाद्, T2 G1 3 M सुहृद्ब्रूयाद् (for हित चैव) D6 मया, G2 तया (for यथा) — K2 om. (hapl.) 57^{d}–58^{a}. K3 reads 57^{d}–58^{a} twice. — ^{d}) K1 (sup lin as in text) मम, D2 वद (for तव) T1 2 G M यथोक्तं वचन त्वया, T2 यथा कृष्ण त्वमुक्तवान्

58 K2 om. 58^{a} (cf v l 57) — ^{ab}) S (except T2) transp मातृसमो and पितृसमो — ^{c}) B5 मतिश्च. Ca.c cite गति (as in text) M2 परमार्थं हि (for °मा कृष्ण) T1 G2 सत्य, T2 G1 3 M1 3.4 त्व हि (for कृष्ण). — ^{d}) V1 T1 न च, B2 यथा (for तेन) B1 4 5 उत्तम; B2 ईदृशं (for अद्भुतम्) D (except D3) T2 त्वमेव च परायण (D2 °ण), M2–4 तेन वाक्य न मेद्भुत

59 ^{a}) Ś K1 2 4 न हि तेषु त्रिलोकेषु — ^{b}) K2 लोकेषु, T1 2 G अज्ञातं (for विद्यते) K3 विदित, D2 M2.4 [ऽ]विदित, T1 3 G विद्यते (for ऽविदित) Ś K1 2 4 त्वयि (for क्वचित्) — ^{c}) Ś1 यस्माद्, G2 अस्माद् (for तस्माद्) Ś1 K2 तत्तत्परं, Ś1 त्वत्परमं, K1 तत्परं (submetric), G1 पर भवान् (by transp) D5 तत्त्व (for धर्मं) — ^{d}) D8 धर्मं, T2 सूक्ष्म (for सर्वं) V1 यथा तथा, B4 न सशय

60 ^{a}) G2 अवध्य Dn1 दुर्वं• (for पाण्डव) — ^{c}) K4 समयसयोग, D1 °सग्रामे, Ca.c °संयोगे (as in text) B1 4 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 अस्मिस्तु मम सकल्पे, M अधर्मयुक्ते सयोगे — ^{d}) B3 Da1 D5 T2 G3 कचिद् — T1 G2 om 60^{e}–68^{d} — ^{e}) K1 3 4 Dn1 D2–4, 6–8 Co वा (for च) M2–4 परम् (for [अ]परम्) D1 [अ]परमात्रे च (for [अ]परमत्रैव) — ^{f}) T2 G1 3 M ब्रूहि Ś1 कृत्स्य (sic), B3 D2 ह्यर्थं, Da1 D1 3–5 कृत्स्न, D6 कृच्छ्र, T2 G1.3 M तत्त्व (for हृत्स्थ) D6 विवर्जित

61 T1 G2 om. 61 (cf. v l. 60) — ^{a}) Ś1 K2 4 V1 B3 D8 दाशार्ह जानासि (by transp), K1 3 दाशार्ह जानामि, B1 जानाहि दाशार्ह K4 न तं, T2 G3

72 यो मां ब्रूयात्कश्चन मानुषेषु ।
72 अन्यस्मै त्वं गाण्डिवं देहि पार्थ
यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्भविता वा विशिष्टः ॥ ६१
हन्यामहं केशव तं प्रसह्य
भीमो हन्यात्तूबरकेति चोक्तः ।
तन्मे राजा प्रोक्तवांस्ते समक्षं
धनुर्देहीत्यसकृद्वृष्णिसिंह ॥ ६२
तं हत्वा चेत्केशव जीवलोके
स्थाता कालं नाहमप्यल्पमात्रम् ।
सा च प्रतिज्ञा मम लोकप्रबुद्धा
भवेत्सत्या धर्मभृतां वरिष्ठ ।
यथा जीवेत्पाण्डवोऽहं च कृष्ण
तथा बुद्धिं दातुमद्यार्हसि त्वम् ॥ ६३
वासुदेव उवाच ।
राजा श्रान्तो जगतो विक्षतश्च
कर्णेन संख्ये निशितैर्बाणसंघैः ।

महा (for मम). K1 नरं (for व्रतं) K4 वै, T2 G1 3 M तु (for त्वं) Ś1 दाशार्हं जानासि न देवमेव (sup lin मम व्रत) ध रतां (810) — b) Ś1 काचन, D2 कथचन, T2 केशव (for कश्चन) D2 G1 M मानवेषु. — c) T2 om त्वं B1 गाडीव — d) K1 यत् (for यस) B1 3 Dn1 D1 7 त्वत्तोस्त्रैर्वा (D1 7 'र्यो), B2 यस्तत्तोस्त्रैद्, B1 Dn1 D1 3 M1 यस्त्वत्तोस्त्रो (B1 'स्त्राद्), D2 यस्त्वत्तो यास्त्राद्, D2 त्वत्तोऽस्त्रै॰, D2 यस्त्र द्वस्तास्त्रैद्, T2 G1 3 यो मत्तोस्त्रैद् (for यस्त्वत्तोऽस्त्रैद्). V1 या भविता (by transp), B1 3 T2 3 G1 3 M वीर्यतो वा, D1 3 विद्यते वा D2 om या D2 वरिष्ठ, D2 वशिष्ठ, D8 वसिष्ठ

62 T1 G2 om 62 (cf. v. l. 60) D2 reads 62ab on marg — a) Ś1 Dn1 केशव — b) K3 तूपरकेति, K3 कुरवके तु; K4 तूरवकेति, V1 Dn1 तूपर॰, D6 तरकेति, T2 औदरिकेति (for तूपर॰) Ca cites तुवर K1 चोक्ता, K2 युक्त, M1 चोक्त — c) D2 ततो, T2 तन्मां, T2 G1 3 M तन्मा (for तन्मे) Dn1 D1 चोक्तवास, T2 G1 3 युक्त॰; M संनिधौ (for प्रोक्तवास) Ś1 (sup lin as in text) मे, K4 वै, B2 T2 त्वत्- (for ते). उक्तवान्मे (for ते समक्षं) — d) K3 V1 B Dn1 Dn1 D1 3-5 7 8 वृष्णिवीर; D2 ॰सहान्, G1 ॰सिंह

63 T1 G2 om 63 (cf v l. 60) — a) B1 om स V1 B3 4 Dn1 Dn1 D1 3-5 7 त हन्यां, B1 हन्यां, B2 तं हन्यात्, D2 स हत्वा, D6 सहता (for तं हत्वा) B1 चेद्धन्यां (for हत्वा चेत्). D2 om चेत् K3 [अ]थ, D7 न चेत्, D8 [अ]ह (for चेत्) T2 G2 M कुशली, G1 तं कुशली (for केशव) — b) B1 3-5 D T2 3 G3 M नाह कालम् (by transp), B2 कालान्वाहम्, G1 [अ]प्यह कालम् K2 M1 अप्यत्र(K3 ॰न्यल्प)मात्रं, D8 ॰ल्पमेव — After 63ab, D2 ins

705* एव त्व मा कृष्ण जानासि सर्वं
काल लोके हीनधर्मो हि जीवन् ।
सत्याद्युतो लोक मिम स्वधेयं
तस्मात्सोऽभाग्नभिक्षयेय धर्मयुक्तम् ।

D2 cont Ś K V1 B Dn1 Dn1 D1-7 ins. after 63ab.

706* स्थाता नूनं ह्येतया चापि युक्तो
वध राज्ञो ह्यत्तवीर्यो विधेया ।

[(L 1) Ś K1 3 4 स्थाता (K1 ॰ह) V1 [अ]न्नूने (for नू।) Ś K1 2 4 B2 चापि त्(B2 तु)क्तो, K2 चापिस्कतो, V1 Dn1 D1 3 चापि तु(V1 क्तो)क्तो (for चापि युक्तो) — (L 2) Ś K1-3 V1 B2 D (except D2 3) राज्ञे (for राज्ञो) Ś K1-3 V1 Dn1 D1 ह्यत्तवीर्यो, K4 [अ]नित्तवीर्यो (for ह्यत्तवीर्यो)]

— D2 reads 63cdef on marg. — c) K3 सा वै; V1 B1 D2 सा चेत्, B1 3-5 Dn1 Dn1 D1-7 T2 यया K2 लोकप्रबुद्धाः; V1 ॰प्रसिद्धेः; B1 3 Dn1 D1 3 ॰प्रसिद्धौ(B1 ॰द्धो, B3 ॰द्धा), B1 ॰प्रताप, Dn1 D1 3 ॰प्रबुद्धे, D7 ॰प्रबुद्धा, D1 7 ॰प्रबुद्धो, D2 ॰प्रबुधा; T2 G2 M ॰प्रतिज्ञा; G1 लोकेषु नित्या (for लोकप्रबुद्धा) Co cites लोकसिद्धेः — d) T2 G1 3 M तथा (for भवेत्) D2 सा वा (for सत्या) K1 3 B2 M1 4 वरिष्ठ (K1 ॰ष्ठ) — e) Ś1 यथा, D2 यथा च (for यथा) D2 8 पाण्डवेयः, T2 3 G1 3 M ॰वेयो हि (for ॰वोऽहं च) D2 om च — f) K3 मद्यार्हसि, B1 3 Dn1 D1-4 7 M1-4 अप्य(M1 ॰या)र्हसि, Dn1 D1 3 G1 द्रष्टुं, T2 मर्हो; T2 G2 मर्हासि हि; M1 मर्हसि (for मद्या॰) — After 63, D2 ins

707* एव ज्ञात्वा मद्धित मे सदैव
तथार्हसि त्व तु नियोधितुं च ।

64 T1 G2 om 64 (cf v l 60) V1 D2-4 5 om. the ref K1 M1 कृष्ण; T2 3 G1 3 भगवान् (for वासुदेव) — a) K4 पार्थो, D2 ज्ञातो (for श्रान्तो) K1 V1 Dn1 D1 3 जागृ(K3 ॰प्र)तो; B1 3-5 D2 तु स्थितो; B1 Dn1 D3 4 6 7 विक्षतो, D2 प्रहृतो, T2 ताडितो, T2 G1 चार्पितो, G1 M1 चामतो (for जगतो) M1-4 विक्षतसर्व

तस्मात्पार्थ त्वां परुषाण्यवोच-
स्त्कर्णे द्यूतं ह्यद्य रणे निबद्धम् ॥ ६४
तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्यु-
रेवंबुद्धिः पार्थिवो धर्मपुत्रः ।

यदावमानं लभते महान्तं
तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ६५
तन्मानितः पार्थिवोऽयं सदैव
त्वया समीमेन तथा यमाभ्याम् । C 8 3483 B 8 69 82 K 8 72. 82

गात्र (for जगतो विक्षतश्च) Ś K1.2 4 धिकृतश्च, B2 चायोग्र* (sic), Dn1 D2 4 6 7 दु क्षि(Dn1 °ख)तश्च (for विक्ष°) — After 64[a], T2 ins

708* शरार्दितं सूतपुत्रेण चैव ।

— [b]) V1 B2 3 द्रोणेन (for कर्णेन) M संख्ये T2 दृढ- (for निशितैर्) V1 वागमद्दे — K3 (lines 3–6 only) 4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1–7 ins after 64[ab] D3 after 64 T2 after 710*

709* यच्चानिशं सूतपुत्रेण वीर
शरैर्भृशं ताडितो युध्यमान ।
अतस्त्वमेतेन सरोपमुक्तो
दुष्यान्विते नेदमयुक्तरूपम् ।
अकोपितो ह्येष यदि स्म सङ्ख्ये
कर्णं न हन्यादिति चाब्रवीच्च ।
जानाति तं पाण्डव एष चापि
पापं लोके कर्णमसह्यमन्ये ।
ततस्त्वमुक्तो भृशरोपितेन
राज्ञा नमक्ष परुषाणि पार्थ ।

[K3 D3 om lines 1–2 — (L 1) K4 तस्मात्पार्थ, V1 B2 यच्चा(B3 °च्चा)थाय, B4 °त्यय, B5 Da1 D1 5 पश्चाचाय, D2 7 यच्चान्पर्थ, D4 पश्चात्पार्थे, D6 यमाधाय, T2 यथा च वै (for यच्चानिशं) K4 D5 वीर — D8 reads lines 3–10 on marg — (L. 3) B1 ततस्, T2 नीतस् (for अतस्) — (L. 4) T2 दुःखार्दिते नैव (for °न्विते नेदम्) — T2 om. lines 5–6 — (L. 5) K4 B3 आकोपितो D8 आकोपितो देन यथा स युक्ते. — (L 6) V1 B2–4 Da1 Dn1 D1.4–8 निहन्याद् (for न ह°) K3 Dn1 D5 [अ]मवीत्त , V1 °वीत; B (except B1) D6 °वीत्त्वा — K3 om lines 7–10 — (L 7) Da1 जानाति T2 जानाति राजापि सदैव चापि — (L. 8) D8 शूर, T2 पार्थो (for पाप) B3 लोक K4 पाप लोके शूर कर्णमसह्यमन्यै (sic) — (L. 9) K4 B2 3 5 T2 अतस्त्वम्, Dn1 ततस्तु T2 भृशकोपितेन — (L 10) K4 पुरुषाणि K4 पार्थ , Dn1 पार्थ]

On the other hand, T2 ins after 64[ab]

710* भृशार्दितश्चापि महामनस्वी ।

— After the above, T2 ins 709* — [c]) Ś1 M2–4 पार्थस्, M1 तु (for पार्थ) Ś2 G1 पुरुषाणि K4 V1 B2 4 D नित्योद्यु(K4 °त्यो यु-; Dc.7 °त्यो द्यु)क्ते सतत चाप्रसक्ते (V1 B2 धर्मराज्ये; Da1 D1.5 धर्मवादे), T2 नित्यं दुष्टं पापमयाविष्टं — [d]) V1 कर्तुं, B1 3 5 कर्णो, B4 कर्ण-, T2 कर्णं (for कर्णे) K3 कर्णोद्यतं (for कर्णे द्यूत) D5 om द्यूतं Ś2 वृत्तं, K4 द्यूत, T2 हृष्टा (for द्यूत) T2 om हि D4 त्वद्य, T8 G3 M1 वाद्य, M2 3 वोद्य, M4 योद्य K3 नियद्धा, K4 न बद्ध, D6 [ऽ]तिवृद्ध, Cc निबद्धम् (as in text) D8 (also as in text) कर्णोद्यवीद्यत्पुरा द्यूतकाले

65 T1 G2 om 65 (cf v 1. 60) — [a]) Da1 D1 5 M1 जिते (for हते) — [b]) K4 एववुद्धे , T2 °वुद्ध K4 V1 B1.2 4 Dn1 D2–4 7 8 पार्थि(Dn1 °र्थे)वे, D6 पार्थिव, T2 पाण्डवो (for पार्थिवो) K4 V1 B1 4 Da1 Dn1 D2 4 7 धर्मपुत्रे, B2 °पुत्रे, D2 6 T2 °राजे (T2 °ज), T8 G1 3 M °वुद्धि — After 65[ab], K4 V1 B D (D8 marg) T2 ins

711* ततो वधं नार्हति धर्मपुत्र-
स्त्वया प्रतिज्ञार्जुन पालनीया ।
जीवन्नयं येन मृतो भवेद्धि
तन्मे नियोगेह तवानुरूपम् ।

[(L 1) V1 B5 Da1 D1 6 8 किं तु सत्याद् (D8 °त्या), B2 किं तु पुत्रस् (for धर्मपुत्रस्) T2 ततो वधो मान्यतु किं तु सत्या- — (L. 2) B2 transp त्वया and प्रतिज्ञा T2 परि- (for [अ]र्जुन) Dn1 D8 पालनीया — T2 om. lines 3–4. — (L 3) V1 तेन (for येन) K4 [ऽ]भवदि — (L. 4) K4 निवोदे, D5 निवोध K4 हि (for [इ]ह) B1 [अ]नुरूप] K4 V1 B (except B5) D (D8 marg) T2 cont. K8 T8 G1.3 M ins after 65[ab]

712* यदा मानं लभते माननार्ह-
स्तदा स वै जीवति जीवलोके ।

[(L 1) D2 6 8 यदा च (for यदा) D5 om. मान लभते K3 मानयोग्यस्, T2 G1 M मानवो हि (for °नार्हस्) — (L 2) T2 सर्वो (for स वै)]

— [c]) B1 यदानमान — [d]) T2 नरो, T8 G1 3 M जातो (for जीवन्) K4 मृत्युर्, Dn1 मृता

66 T1 G2 om 66 (cf v 1. 60) — [a]) Ś K1 2 तन्मारित , K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 समानित , D2 स मानिन, T8 G1.3 M1 सम्यक्षीत (M1 °तं), M2–4 सम्यग्जित (for तन्मानित) T2 सन्मानितो धर्मराजस्त्वयायं D8 reads from ऽय up to 66[b] on marg — [b]) T2 तया (for त्वया) K3 V1 B Dn1 D2–4.6.8 च, D1 T2 lacuna (for स-) — [c]) D8 सर्वैश्च; T8 G1 3 M

3465 59 82 72. 82 वृद्धैश्च लोके पुरुषप्रवीरै-
स्तस्यावमानं कलया त्वं प्रयुङ्क्ष्व ॥ ६६
त्वमित्यत्रभवन्तं त्वं ब्रूहि पार्थ युधिष्ठिरम् ।
त्वमित्युक्तो हि निहतो गुरुर्भवति भारत ॥ ६७
एवमाचर कौन्तेय धर्मराजे युधिष्ठिरे ।
अधर्मयुक्तं संयोगं कुरुष्वैवं कुरूद्वह ॥ ६८
अथर्वाङ्गिरसी ह्येषा श्रुतीनामुत्तमा श्रुतिः ।
अविचार्यैव कार्यैषा श्रेयःकामैर्नरैः सदा ॥ ६९
वधो ह्ययं पाण्डव धर्मराज-
स्त्वचो युक्तो वेत्स्यते चैवमेषः ।
ततोऽस्य पादावभिवाद्य पश्चा-
च्छमं ब्रूयाः सान्त्वपूर्वं च पार्थम् ॥ ७०
भ्राता प्राज्ञस्तव कोपं न जातु
कुर्याद्राजा कंचन पाण्डवेयः ।

चृषा च (for वृद्धैश्च) V1 B1.3 D5.8 T2 लोकैं Ś1 K1.2 ●●●●शूरैस; Ś2 बलवद्भिश्च शूरैस; K3.4 B1.3 Dn1 D2-4.6-8 पुरुषे(D7 °प)श्च शूरैस; T1 °पैश्च सद्भिस; T2 G1.3 M °पश्च शूर(M2-4 °रै)स — d) K3 B (except B5) Dn1 D2-4.7 T2 [अ]पमान (T2 °ने), Co [अ]व° (as in text). T2 किल समयुङ्क्ष्व; T3 G1.3 M कलहम(M1 °हे प्र)युक्तं Co cites कलया (as in text) K3 V1 B D om. त्वं K2 प्रायुंक्ष्व, K3 प्रयुक्ता, B2 प्रयुंक्ष्य; B4 Da1 D1.5 नियुं(D1 °यु)क्ष्व, D3 नियुक्तं; D8 प्रयूंक्ष्व. — After 66, T2 ins :

713* यदिदं धर्मशास्त्रार्थे वेदेषु च निदर्शनम् ।

while, T3 G1.3 M2-4 ins after 66

714* शृणु पार्थ यथा नित्यो हत स्यात्मवता गुरु ।
हतो भवेत्येवमुक्तो गुरु शस्त्रभृतां वर ।

[(L. 1) T3 G3 नीत्या, G1 नित्य — (L. 2) M2-4 त्वामित्युक्तो (for [इ]त्येवमुक्तो)]

67 T1 G2 om. 67 (cf. v l. 60) M3.4 om 67. — a) K3 त्वयीति (for त्वमिति) K1 तु, K3 lacuna, B Dn1 D2-4.6.7 हि; D8 तद् (for त्वं) D2.6 त्वमित्येवं (D6 °व) ब्रुवंतं त्वं, T2 त्वमित्येवं हि वचनं — b) Ś K2.4 D8 पार्थं — M3 om 67cd. — c) M1 निहतस्तु (for हि निहतो)

68 T1 G2 om. 68 (cf v 1 60). — a) K4 आचार, T2 आचक्ष्व (for आचर) — b) K4 धर्मराजो. — c) T3 G1.3 M अधर्मयुक्ते सयोगे, Cv °युक्तं त्वं योगं — d) Ś K V1 D8 [ए]तत्, B Dn1 D2-4.6.7 T3 G3 Cv [ए]न (for [ए]वं) G1 कुरूद्वह M2-4 कुरुष्व (M4 °ष्वे-) चदनुग्रहं

69 a) B4 आथर्वांगिरसी; T2 अथर्वांगिरसो, Co °सी (as in text) T1 G2 एषा ह्यथर्वांगिरसी — b) K1 उत्तमां — c) T2 G1 M1 अविचार्या Dn1 [इ]व, D2 T2.3 G1 M च, T1 G2.3 न (for [ए]व) G2 कार्यं S च (for [ए]षा) — d) K1 श्रेय.कामो T3 G सह (for सदा) — After 69, K4 V1 B D (D2 marg) T2 ins

715* अवधेन वध प्रोक्तो यद्गुरुस्त्वमिति प्रभु ।
तद्ब्रूहि त्वं यन्मयोक्तं धर्मराजस्य धर्मवित् ।

[(L. 1) B3 अधर्मेण, D3 अवधो न (for °धेन) D8 यैर्गुरुस्त्वम्, T2 यद्गुरुस्यम् Cv cites line 1 as above. — B2 om. line 2 — (L 2) Dn1 त (for त्व) Dn1 मया प्रोक्त; T2 यत्त्वयोक्त]

70 Before 70, T1 ins श्रीकृष्ण ; G1 वासुदेवः. — a) Ś K1.2 मघो; B5 D2-4.6.7 वध; Dn1 वधे, T1 M1 सदा; T2.3 G यदा, M2.4 तया, M3 तदा (for वधो). Ś K1.2 ह्यहं, K3 B5 ह्येवं (for ह्ययं) K3.4 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 S पांडव (Dn1 G2 °वो) धर्मराजस्; V1 B2.3 Da1 D1.5.8 °वेयस्य राज्ञस. — b) D1.8 om. युक्तो. K3 B Dn1 D2-4.6.7 S युक्तं (Dn1 °क्ते) V1 वेत्स्यति; Da1 वेत्स्यते, D3 वत्स्यते, T1 आप्स्यते, T2.3 G2.3 M1.2.4 लप्स्यते, G1 M3 लम्यते (for वेत्स्यते) S चैव साधु (T2 °धु) — K3 om. 70c–71b. — c) K4 पादान्. T1.3 G2 अभिवं(G2 °नं)द्य — d) B1.2.5 Dn1 D2-4.6.7 समं (B5 °मां) ब्रूया ; Da1 D1.5.8 शमं (D8 इमं) ब्रूयाद्, T2 क्षमाप्य तं, T3 G2.3 ब्रूयात्सां(G2 °या सां)त्वं, M श्रेयो ब्रू(M4 ब्रू)यात् (for शमं ब्रूया) Co cites समं (for शमं). K3 B1.3-5 Dn1 D2-4.6.7 T2 सांत्वयित्वा, B2 सान्त्वपूर्वं; T3 G2.3 नय(G2 यद्)पूर्वं. T2 तु (for च) V1 B2.3 Da1 D1.8 T3 G M पार्थं; D2 T1 पार्थ.

71 K3 om 71ab (cf v l. 70). — a) B3 om. प्राज्ञस्तव. Ś1 प्रज्ञस्, K4 प्रज्ञं. — b) D2 पूर्वं (for कुर्याद्), Da1 D1.5 राजन्. K3.4 का(K3 क)चन पांडवेय, V1 B1-4 Da1 D1.5 कथंचन (B1.3.4 किंचन, B2 कथनं च) पांडवेय.; Dn1 D2-4.6.7 धर्ममवेक्ष्य चा(D4 वा)पि, S धर्ममार्गानुसारी (for कंचन पाण्डवेय). — c) K4 ब्रूयाद् (for ऽनृताद्). K4 भ्रातृवधाच्च D4 पार्थो; T G पापाद्. — d) D2.8 lacuna, M1 तं (for त्वं) S पार्थ पश्चाद् (for सूतपुत्रम्). — After

मुक्तोऽनृताद्भ्रातृवधाच्च पार्थ
हृष्टः कर्णं त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ ७१
संजय उवाच ।
इत्येवमुक्तस्तु जनार्दनेन
पार्थः प्रशस्याथ सुहृद्वधं तम् ।
ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराज-
मनुक्तपूर्वं परुषं प्रसह्य ॥ ७२
मा त्वं राजन्व्याहर व्याहरत्सु
न तिष्ठसे क्रोशमात्रे रणार्धे ।
भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय
यो युध्यते सर्वयोधप्रवीरः ॥ ७३
काले हि शत्रून्प्रतिपीड्य संख्ये
हत्वा च शूरान्पृथिवीपतींस्तान् ।
यः कुञ्जराणामधिकं सहस्रं
हत्वानदत्तुमुलं सिंहनादम् ॥ ७४
सुदुष्करं कर्म करोति वीरः
कर्तुं यथा नार्हसि त्वं कदाचित् ।
रथादवप्लुत्य गदां परामृशं- C 8 3495 B 8 70.5 K 8 73 4

71, Ś2 K4 V1 B D S ins an addl colophon. [*Adhy name* T1 कृष्णार्जुनसंवाद , G1 वासुदेवार्जुनसंवाद — *Adhy no* B1 69, B2 68, B5 71, Da1 D5 80, D1 63, D4 50, D8 70, T1 3 G 77, T2 M 76]

72 b) Ś1 D8 प्रशस्य, K1 2 प्रशस्य, K4 T2 G प्रह(K4 °स)ह्य K3 V1 B D S सुहृद्वचस्तत् (K3 B2 D2 °स्तत), K4 °द्वसं त (sic) — c) Ś1 अर्जुन K1 वासुदेवम् (for धर्मराजम्) — d) D6 अयुक्तपूर्वं, G2 यथानुपूर्वाद् (for अनुक्तपूर्वं) B2 Dn1 G3 M3 पुरुष, T1 G2 वचन (for परुषं) D3 T2 G3 प्रहस्य, T1 G2 प्रसभात्, T2 प्रगृह्य

73 Before 73, K3 4 V1 B D ins अर्जुन उवाच — a) K3 Da1 D1 4 5 मा D2 प्रहर, Ca व्याहर (as in text) T1.2 G M व्याहरस्वाद वाक्य (T1 °स्वाह वाच, G3 °स्वामिवाद, M2–4 °स्वाह वाद) (for °र व्याहरत्सु) K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5 7 व्याहरस्व (B1 °र वै), Cc °रत्सु (as in text) — b) V1 om न K3 B1 2 5 Da1 Dn1 D1.4 5 8 Ca यास्तिष्ठसे (B2 °त), T1 यस्त्व तिष्ठसि, T2 G M त्व तिष्ठसि (T2 G3 °से) K2 Da1 D1 5 क्रोशमात्रो (K1 °त्र), B2 स क्रोशमात्रे, T1 2 G क्रोशमात्राद् K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 रणाद्ध, K4 रणार्धं, T1 2 G M अ(M व्य)पेत्य (for रणार्धे) ꙮCc क्रोशमात्रेण तिष्ठसीत्यन्वय ।ꙮ — D2.6 T2 subst. for 73ab V1 ins after 73ab

716* मावोचस्त्व किंचिदिहाद्य राज-
स्त्यक्त्वा युद्धं य इह व्यवस्थितस्त्वम् ।

[(L. 2) V1 य इह व्यवस्थितोसि, T2 क्रोशमात्रे स्थितस्त्व] — c) G2 स भीमसेनो (for भीमस्तु माम्) D5 मार्हत्विति गर्हणाय, T1 M1 गर्हतु गर्हणा(T1 °णी)य — d) M युध्यसे K3 V1 B D S सर्वलोकप्र(T1 G2 °कैक)वीरै (D2 G2 °र)

74 a) G3 कालो K2 [ऽ]ति-, D8 न (for हि) B1 संख्ये (for शत्रून्) Ś1 प्रतिपीड, K3 B Dn1 D2 4.7 T2 3 G3 परिपीड्य (for प्रति°) K1 साख्ये, Dn1 सेन्यो, S (except T2) वीरो D2 6 य कालवच्छत्रुसघान्प्रपीड्य (D2 °न्प्रमाद्य) — b) B1 3 4 D8 हुवा, D5 हवा (for हत्वा) D8 T2 स (T2 तु) शूरान्, T1.2 G M प्रवीरान् (for च शूरान्) K3 पृथिवीपतींश्च, D1 5 8 °पती(D8 °ति)स्तान्, T1.2 G M वसुधाधिपानां — After 74ab, N T G ins

717* रथप्रधानोत्तमनागमुख्या-
न्सादिप्रवेकानमिताश्च शूरान् ।

[(L 1) T2 रथप्रवीरोत्तम-(for °प्रधानोत्तम-) — (L. 2) Ś K1.2 4 T G सादि(T1 G2 अति-, G1 सादी)प्रवीरान्, Cc साधितप्रवेका (sic), Ca सादिप्रवेकान् (as above) V1 B3 अपि ताश्च, D6 समदाश्च, T1 2 G अहिताश्च (for अमिताश्च) B Dn1 D2–4.6 7 T2 वीरान्]

— Sequence in T1 2 G1 3 M of 74c–79d is 75, 74cd, 718*, 78, 76, 77, 79 — c) S (except T2) स (for य) G1 अधिप, M1 अयुत, M2–4 अधिपान् (for अधिक). — d) D2 हताः D6 हवा (for हत्वा) K1 3 नद, K4 V1 B1 4 Dn1 D2–4 6 7 नदस् K1 तुमुल, D8 तुमल (for तुमुलं) — After 74, N T G ins

718* काम्बोजानामयुत पार्वतीया
न्मृगान्सिंहो विनिहत्येव चाजौ ।

[(L 1) Ś K1 2 4 कामोजाना चायुत, D1 5 कावोजानामधिप ; T1.2 G °जवानायुज , T2 कांभोजकानां प्रवरान् Ś1 K4 पर्वतेयान् (K4 °या), K1 पर्वती°, T2 वरिष्ठान् — (L 2) Ś1 मृगा सिंहो, T1 2 G ई(G1 इ)हामृगा(G2 °गणा)मान् (for मृगान्सिंहो) Ś1 K4 D6 [ए]वमाजौ, K1 3 [इ]वमाजौ, T1 2 G वाजिनः (for [इ]व चाजौ)]

75 For sequence in T1.2 G1 3 M, cf. v l 74. G2 reads 75, after 76a — a) S (except T2) भीम- (for वीर) — b) T2 युद्धे (for यथा) Dn1 (also as

स्तया निहन्त्यश्वनरद्विपान्रणे ॥ ७५

वरासिना वाजिरथाश्वकुञ्जरां-
स्तथा रथाङ्गैर्धनुषा च हन्त्यरीन् ।
प्रमृद्य पद्भ्यामहितान्निहन्ति यः ।
पुनश्च दोर्भ्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ७६

महाबलो वैश्रवणान्तकोपमः
प्रसह्य हन्ता द्विषतां यथार्हम् ।
स भीमसेनोऽर्हति गर्हणां मे
न त्वं नित्य रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७७

महारथान्नागवरान्हयांश्च
पदातिमुख्यानपि च प्रमथ्य ।
एको भीमो धार्तराष्ट्रेषु मग्नः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ॥ ७८

कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादमागधा-
न्सदामदान्नीलबलाहकोपमान् ।
निहन्ति यः शत्रुगणाननेकशः
स माभिवक्तुं प्रभवत्यनागसम् ॥ ७९

सुयुक्तमास्थाय रथं हि काले

---

in text) S नार्हति S कश्चिदन्य (for त्व कदाचित्) — ᶜ) S अवस्कद्य (for °प्लुत्य) G2 गता (for गदा) Ś K1 2 B1 3 5 D3 4 7 परा(Ś2 °र)मृपंस्, K4 °मृपस, Da1 D1 5 °मृशत् (D1 °स्), D2 6 गृहीत्वा — T1 3 G1 3 M2 4 om 75ᵈ — ᵈ) T1 तदा (for तया) D2 om (hapl) from निह up to महि (in 76ᶜ) Ś K1 B1 4 Dn1 D3 4 6 8 T2 निहत्य, B5 [अ]भिहत्य K1 4 [आ]शुरथ(K4 °नर)द्विपान्, K3 B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 T2 [अ]श्वरथद्वि° G1 M1 3 ततो (M1 °दा) रणे चापि निहति वारणान् — After 75, G2 reads 78

76 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf. v l 74 D2 om up to महि (in 76ᶜ) (cf. v l 75) — ᵃ) T1 वाराशिना Ś1 K V1 B1 3 4 Da1 D1 5 8 वाजिनराश्वकुञ्जरास्, B2 D6 चापि (D6 °जि-) नराश्व°, T1 2 M2 3 चा(T1 वा)यन°, T3 G3 चास्य रथाश्व°, G1 2 M1 4 चाय रथा(M1 4 वरा)श्व° (for वाजिरथाश्व°) — ᵇ) V1 B4 D6 रथस्थो (for रथाङ्गैर्) Ś1 K3 V1 B1 3–5 Dn1 D1 3 4 6 7 दहत्यरीन्, B2 चरत्य°, D3 वहत्य° (for च हन्त्य°) — ᶜ) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1 3–7 T1 प्रगृह्य, B1 प्रसह्य, B3 प्रसृत्य, T2 प्रमथ्य (for प्रमृद्य) K4 अहतान् (for अहितान्) T1 च सर्वान्; T3 G M1 तु (G2 च) हति, M2–4 तु निघ्नन् (for निहन्ति) K3 B Da1 Dn1 D2–4 6–8 S (except T2) om. य — After 76ᶜ, G2 reads 75 — ᵈ) B (except B5) Dn1 D2–4 7 तु (for च) Da1 D1 5 गत- (for शत) Ca cites शतमन्यु

77 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf. v l 74. — ᵃ) M1 महाबला — ᵇ) S (except T2) हर्ता (for हन्ता) K3 V1 यथारिहा, B D अनीकिनीं; T1 3 G3 M यशांसि; T2 महाहवे; G1 2 शिरांसि (for यथार्हम्). — ᶜ) Ś2 K4 गर्हणा मे, B5 S °णाय Co cites गर्हणां (as in text) K3 om. from मे up to य॰ (in 77ᵈ). — ᵈ) K1 निर्घे (sic); B1 येन त्वं, T1 तत्त्वं (for न त्वं) K1 B2 Dn1 D7 M1 रक्षसे य (M1 वै), Da1 D1 चक्ष्यसे य ; D2 रक्ष्यते, D5 चरस्यसे य , T1 रक्ष्यसे वै, T2 G1. 2 M2–4 रक्ष(T2 G1 °क्ष)माण ; T3 G3 गर्हमाण (for रक्ष्यसे य) D2 सुमहद्भि (for य सुहृद्भि)

78 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf v l. 74. G3 reads 78 (78ᵃ twice) after 75 — ᵃ) Dn1 नागवरा, T2 चातिजवान् (for नागवरान्) T1 G1 2 (second time) महाबलान्द्विरदान्वात(G1 2 °न्भीम)वेगान्, T3 G2 (first time) 3 M महारथा(G2 °बला)न्द्विरदान्शैलकल्पान् — T1 om 78ᵇ — ᵇ) T2 -संघान् (for -मुख्यान्) T2 प्रसह्य (for प्रमथ्य) T3 G सहेत क (G1 °हेत य , G2 पातय) कुञ्जरान्युध्यमान , M सहेत क (M1 यस्माच्छीघ्र, M3 सहेत य) कृजतो (M4 °ते) युध्यमान — ᶜ) Ś1 एके, S (except T2) असौ (for एको) T2 वीर (for भीमो) D2 6 धार्तराष्ट्र(D2 °ष्ट्रे)प्रमाथी — ᵈ) B3 उपालब्धुम्, Da1 D1 5 उपालब्धे, M3 °लब्ध , Ca °लब्धुम् (as in text) Ś1 अरिंदहो K4 [ऽ]र्हन्; K3 Dn1 D2 [ऽ]र्हसि

79 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf v l. 74. D2 om (? hapl) 79 — ᵃ) G2 3 -वंकाग- (for -वङ्गाङ्ग-) K4 -निषाध- G3 -मागधा- — ᵇ) D3 सदा गजान् (for सदामदान्) B1 दीन- (for नील-). B2 सदा महाशीलयराहकोपरा(marg °मा)न्, Da1 D1.5 सदामहानीलबलाहकोपमान्, T1 3 G M °हाशैल°, T2 सुधुर्मदान्भीमबलान्हरोपमान् — ᶜ) V1 B3 Da1 D1.5 वै (for य) B3 D4 शत्रुगजान्, D7 °जनान् B1 4 Dn1 D3 4 7 T2 अनेकान् (for °कश) — ᵈ) B2 [अ]तिवक्तुं, D3 प्रवक्तु; T3 G2 3 M हि वक्तुं; G1 ह वक्तुं (for [अ]भिवक्तुं) V1 प्रभवेत्, Ca °वति (as in text). Co स माभिवक्तु प्रभवति (as in text) B1.4 5 Dn1 D3.4.6.7 T2 स मामुपालब्धुमरिंदमोर्हसि (= 78ᵈ).

80 ᵃ) K3 प्रयुक्तम्, K4 B1.4.5 D (except D7) T2

धनुर्विकर्षन्शरपूर्णमुष्टिः ।
सृजत्यसौ शरवर्षाणि वीरो
महाहवे मेघ इवाम्बुधाराः ॥ ८०
बलं तु वाचि द्विजसत्तमानां
क्षात्रं बुधा बाहुबलं वदन्ति ।
त्वं वाग्बलो भारत निष्ठुरश्च
त्वमेव मां वेत्सि यथाविधोऽहम् ॥ ८१

यतामि नित्यं तव कर्तुमिष्टं
दारैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ।
एवं च मां वाग्विशिखैर्निहंसि
त्वत्तः सुखं न वयं विद्म किंचित् ॥ ८२
अवामंस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थो
महारथान्प्रतिहन्मि त्वदर्थे ।
तेनातिशङ्की भारत निष्ठुरोऽसि C 8 3503 B 8 70 14 K 8 73 29

स युक्तम्, V1 प्रयुक्तम्, T1 2 G1 3 मयुक्तम् — b) B1 4 5 Dn1 D2-4 6-8 T1 विधुन्वन्, T2 3 G M विधून्वन् (for विकर्षन्) T2 शरपूर्णमुखैः, T3 G1 3 °मुष्टिभिः — c) K1 वीर, D4 धीरो (for वीरो) S (except T2) सृजेच्च यो बाणमयान्परेषु — d) S (except T2) महाबलो K3 इति (for इव) K3 [अ]म्बुधारान् — After 80, N T G M1 ins

719* शतान्यष्टौ वारणानामपश्यं
विशातितं कुम्भकराग्रहस्तैः ।

[(L 1) B4 वारणान्यम् (for °णानाम्) K1 अपन्य (sic), B1 D3 अवश्य, T1 2 G2 3 M1 अदर्शयद्, T3 च तेन, G1 अशातयद् — (L 2) K1 विशातित, V1 B2 Da1 D1 5 6 निपातितैः T1 3 G कुम्भकटाग्रहस्तैः Cc cites कराग्राणि]
Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 8 cont..

720* भीमेनाजौ निहतान्यद्य पार्थ
स मा क्रूर वक्तुमर्हस्यरिघ्न ।

[(L.1) Ś K1.2 4 D2 निह(Ś1 D2 °हि)तानान्, D4 7 8 °तान् (for निहतानि) Ś K1 2 4 च (for [अ]द्य) — (L. 2) K4 मा (for मां) B1 [अ]विघ्नु, B5 [अ]रिघ्नु (for [अ]रिघ्न)] while D5 cont. after 719*

721* महारथानामयुतं सुपूर्णं
मयाश्वानामयुतानि षट्च ।
पदातिमुख्यान्बहुशो विसृज्य
वीरान्हत्वा शतशोऽप्यप्रमादी ।
प्राणांस्त्यक्त्वा दुस्त्यजानाजिमध्ये [5]
संयुद्धे यो वैरिभिर्भीमसेन ।

Finally, T2 3 G M1 cont. after 719*

722* यो भीमसेनो निहतारिमध्य
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।

[(L 1) M1 द्वे भीमसेनेन T2 निहतास्तीक्ष्णबाणैः, T3 G2 3 निहतानि संख्ये (G3 °षे), M1 हताश्च संख्ये — (L. 2)=78d T2 स मां वक्तु भीमसेन समर्थः]

T2 3 G M1 ins a passage given in App I (No 21) after 722*, T1 after 719*; M2-4 after 80

81 T1.3 G M repeat 81 after App I (No. 22) T2 repeats 81 after 723* D4 reads from 81a up to वेत्सि (in 81d) on marg — a) T1.3 G M (all second time) हि (for तु) Ś K1 2 4 तु वाजिद्विपस(K4 °श)त्तमानां, T1 2 G3 M1 (all first time) न वानु(T1 वा त्नि-, M1 वै नि)ष्ठितं सत्त°, T3 G1 M2-4 (all first time) न वाह्नि(G1 °थि)ष्ठित सत्त°, G2 (first time) तवानुष्ठितं सत्त° — b) D5 क्षत्र बुधा, T1.3 G M (all second time) क्षा(T3 G2 क्ष)त्रं द्विजा, T G (all first time) यत्क्ष(T1 वत क्ष)त्रियाणां; M1 (first time) ततो क्षयाण (sic), M2-4 (all first time) क्षत्रियाणां (for क्षात्रं बुधा) Ś (Ś2 *sup lin* as in text) K1.2 4 धर्मबलं, D1 ** बलं, T3 G1 3 M1 (all first time) बहु(T3 G3 °हू)ल, G2 (first time) बहुल वै (for बाहुबलं) — c) D2 ते (for त्वं) K1 om. from लो up to स भवान् (in 8 50 4a) S (except T1) (first time) वा(M1 वा)बलो (for वाग्बलो) B1 3 4 S (both times, but T2 first time) निष्ठुरोसि — d) T2 (first time) मा; M1 (second time) वा (for मां) B Dn1 D2-4 6 7 वेत्थ (for वेत्सि) B1 3 4 Dn1 D1-4 6 7 T1 (first time) यथाबलो (for °विधो) K3 इह (for ऽहम्) — After the first occurrence of 81, S ins a passage given in App I (No 22)

82 K1 om. 82 (cf. v l. 81) G2 om 82abc — a) B1 यते; Dn1 D2 4 7 यत्ने हि; D3 यते हि, D6 यतानि, S (G2 om) यटामि (for यतामि) Ś1 K2 बल ** ष्टं, Ś2 (*sup lin* as in text) बलविक्रमाभ्यां; K4 यत्कर्तुमिष्ट — b) Dn1 जीवतेन (for जीवि°) T3 G3 वा (for च) — c) K4 B1.4 5 Dn1 D2-4 7 यन्मां; D5 च मा Ś1 वाग्विशर्सैर्निहसि (sic), V1 B1 5 Dn1 D2-4 6 7 °शिखेन हंसि (D4 °ति); Da1 D1.5 °शेषैर्निहसि (D1 °से); S (G2 om.) वाक्छलाकैर्हिनस्सि (T2 °भिनस्सि) — d) V1 हि न (for न) B2 किमु; Dn1 वेद्म, D4 विघ्न (sic) (for विद्म) G1 2 नाभिजानामि (for न वयं विद्म)

83 K1 om. 83 (cf. v l. 81) D2 G2 om. 83 T2 reads 83 for the first time after App I (No 22),

त्वत्तः सुखं नाभिजानामि किंचित् ॥ ८३

प्रोक्तः स्वयं सत्यसंधेन मृत्यु-
स्तव प्रियार्थं नरदेव युद्धे ।
वीरः शिखण्डी द्रौपदोऽसौ महात्मा
मयाभिगुप्तेन हतश्च तेन ॥ ८४

न चाभिनन्दामि तवाधिराज्यं
यतस्त्वमक्षेष्वहिताय सक्तः ।
स्वयं कृत्वा पापमनार्यजुष्ट-
मेभिर्युद्धे तर्तुमिच्छस्यरींस्तु ॥ ८५

अक्षेषु दोषा बहवो विधर्माः
श्रुतास्त्वया सहदेवोऽब्रवीद्यान् ।
तान्नैपि सतर्तुमसाधुजुष्टा-

which is followed by 723* — ᵃ) K₃ V₁ B₂-₄ अवमस्था मा; K₅ T₂ (both times) मां मावमस्था, K₄ अवस्था मा, B₁ D₃ ₄ ₇ ₈ अ(D₈ मा)वमस्था; Dn₁ D₆ T₁ ₃ G₁ ₃ M मा (D₆ किं) मावमस्था (for अवामंस्था मा) B₅ om मां B₁ द्रौपदीं (for °दी-) — ᵇ) Ś₂ महारथा K₃ प्रतिहर्दि (sic) K₅ G₁ त्वदर्थे — ᶜ) Ś₂ K₅ V₁ B₁ ₃-₅ Da₁ Dn₁ D₁ ₂ ₅ ₆ M₁ तेना(D₆ मा मा)भिशकी, B₂ मामभिकांक्षी, D₈ त्व मातिशकी, T G₁.₃ सर्वांति° (for तेना°) Dn₁ भारति, T₃ G₃ भवसि (for भारत) T₃ G₃ प्रमत्त (for निष्ठुरोऽसि) — ᵈ) T₁ न हि जानासि, G₁ नाभिजानीमि.

84 K₁ om 84 (cf. v. l. 81) — ᵃ) B₃ damaged M₁ प्रास (for प्रोक्त) T₂ ₃ G₃ स्वयं D₂ भीष्मेन, Ca मत्यमधेन (as in text) — ᵇ) B₁ द्रुपदो. V₁ B₂ D₂ ₆ शिखण्डिना द्रुपदसुतेन (V₁ द्रौपदेयेन; D₂ द्रुपदपुत्रेण) सत्ये, T₁ M शिखंडिनामा प्रमथे त पार्था (T₁ °र्थी); T₂ शिखंडिना त प्रतिपद्य युद्धे, T₃ G₁ ₃ शिखंडिनाम्ना प्रथमे तवार्थे, G₂ वीर° शिखंडिनाम्ना प्रमदेन पार्थ — ᵈ) Dn₁ lacuna for गुप्तेन हतश्च तेन V₁ B₂ D₂ स वीर, B₅ च येन, D₈ तु तेन, S च भीष्म (for च तेन) — T₁ ₃ G M ins after 84 T₂ after the first occurrence of 83

723* द्रोणो हतो य सततोपकारी
धृष्टद्युम्नेन स्यन्दनाद्विप्रकृष्य ।
द्रौणिश्च क्रुद्धो सगणो महात्मा
तथापि ते वै वचन नृशसवत् ।

[(L. 3) T₂ वारितो वै (for सगणो) — (L. 4) T₃ G नृप (for वै) T₃ G₃ नृशसयन्]

— After the above, T₂ repeats 81

T₁ ₃ G M cont

724* दु ख प्रिय ते नरदेव कर्तुं
यस्य प्रिय ते न करोम्यहं वै ।
न मुच्यते वै दिवि चेह वा पुमा-
न्यस्ते मदन्योऽप्रियमारभेत ।

[(L 1) T₁ ₃ G₁ ₃ वक्तु (for कर्तुं) — (L. 3) T₃ G₃ M₂-₄ विधते (for मुच्यते) T₃ G₃ वै, G₁ य (for वा). — (L 4) T₁ M₂-₃ प्रियम् (for ऽप्रियम्)]

85 K₁ om. 85 (cf. v l 81) — ᵃ) Da₁ D₁ ₂ चाभिलषामि B₂ T₁ M₁ ₄ तया(B₂ °वा)पि, T₃ G₃ ₃ तथा हि (G₂ °धाधि°) (for तवाधि) T₂ न धर्मयामस्तव चाधिराज्य — ᵇ) D₈ त्वक्षेषु त्वं (for त्वमक्षेषु) Ś₁ K₃ ₄ B₁ हिताय, D₆ [अ]मिताय (for [अ]हि°) S (except T₂) इदं प्रसक्त (for [अ]हिताय सक्त°) V₁ B₁.₂ शक्त, B₃ D₂ युक्त — D₁ om. 85ᶜ-86ᵈ — ᶜ) G₁ हत्वा (for कृत्वा) B₂ अनार्ययुक्तम् — ᵈ) B (except B₂) Dn₁ D₂-₅ ₇ असाभिर्वा (D₂ ₃ ₇ °र्वै); D₈ महायुद्धे (for एभिर्युद्धे) B₂ मर्तुम् (for तर्तुम्) V₁ Da₁ D₆ अर्हसि (for इच्छसि) V₁ B Da₁ Dn₁ D₂-₅ ₆ ₇ त्व (for तु) S असाभिराजौ व्यसन तितीर्षसि (G₂ °ति)

86 K₁ D₁ om 86 (cf. v l 81, 85). — ᵃ) B₃ partly damaged M त्रिविधा (for बहवो) B₁ विवर्ज्या, D₂ T₃ G₂ ₃ M विधर्म्या Ca.c °र्मा (as in text) — ᵇ) B₂ श्रुतस्; G₁ श्रितास्, G₂ M₃ श्रुत्वा K₃ वच, B₂ स्वान् (for यान्). — ᶜ) K₄ तान्नेप, B₁ तत्रापि, Da₁ ता नैपि, D₆ तांश्चेपि (sic), D₈ ताश्चैच्छ Ca.c cite नैपि (as in text) B₁ तान्वैशमं यद्धम्, T₂ ₃ G ताञ्चे(T₂ G₃ °न्न)च्छसि त्यक्तुम्; M ताश्चैपि परित्यक्तुम् (for °पि सतर्तुम्) Ś₁ K₃ सवातुम् (sic), Ś₂ सतस्त्रम्; K₃ B₃ Dn₁ D₂-₄.₆.₇ त्वं त्यक्तम्, V₁ B₂ ₄ ₅ Da₁ D₅ ₈ सत्यक्तम्, T₁ त्यक्तम् (for संतर्तुम्) B₁ T₂ अकर्मजुष्टान् (T₂ °ष्टां), Da₁ D₅ असाधुजुष्टा; T₁ ₃ G₂ ₃ M अनार्यजुष्टान् (for असाधु°) — ᵈ) Ś₂ Da येनास, K₃ ये न स, K₃ B₃ ₅ Dn₁ D₂-₄ ₇ तेन स, B₂ वै न स, Da₁ D₅ यैर्न स, S येरा(M₁ ₃ °र)स (for येन स) B₁ D₂ S निरये त्वयास्ता, Dn₁ °यं सपत्ना - — After 86, N (K₁ om) T₂ ins

725* सुख त्वत्तो नाभिजानीम किंचि-
द्यतस्त्वमक्षैर्देवितु संप्रवृत्त ।
स्वय कृत्वा परुप पाण्डव त्वं
भूयस्तीक्ष्णा श्रावयस्यद्य वाच ।
शेतेऽस्माभिर्निहता शत्रुसेना

न्येन स सर्वे निरयं प्रपन्नाः ॥ ८६
त्वं देविता त्वत्कृते राज्यनाश-
स्त्वत्संभवं व्यसनं नो नरेन्द्र ।
मासान्क्रूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुद त्वं

भूयो राजन्कोपयन्नल्पभाग्यान् ॥ ८७
एता वाचः परुषाः सव्यसाची
स्थिरप्रज्ञं श्रावयित्वा ततक्ष ।
तदानुतेपे सुरराजपुत्रो

C. 8. 3313
B. 8. 70. 23
K. 8. 73. 36

छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदन्ती ।
त्वया हि तत्कर्म कृत नृशस
यस्माद्दोष कौरवाणा वधश्च ।
हता उदीच्या निहता प्रतीच्या
नष्टा प्राच्या दाक्षिणात्या विशस्ता ।
कृतं कर्माप्रतिरूप महद्भि-
स्तेषा योधैरस्मदीयैश्च युद्धे ।

[D1 om. from line 1 up to कृत्वा in line 3 — (L. 1) B3 partly damaged. Ś K2–4 V1 Da1 D5 6 8 T2 वय, B2 स्वय (for त्वचो) Ś1 B1 Dn1 D3 T2 नामिजानामि, K3 नावसेवाम — (L. 2) B3 मतस्, Da1 यस् (for यतस्). Dn1 D4 7 संप्रनष्ट — (L. 3) B1.4 Dn1 D2–4 7 T2 व्यसन, D1 पारुष (for द°) K4 पांटवेय त्वं; T2 °वाखान् — (L. 4) Ś1 भूयस्तीवा°, B3 रूपस्तीवा°, Da1 D5 भूयस्तीक्ष्ण, Dn1 D3 4 7 अस्तीव्रा (Dn1 °स्तं), T2 तीक्ष्णा वाच (for भूयस्तीक्ष्णा) Ś1 [अ]प्यवाच°, K2 [अ]प्रवाच°, B2 [आ]प वाच, T2 [अ]प राजन् (for [अ]प वाच) Dn1 वाचे — (L. 5) T2 येन (for शेते) D2 निहिता, T2 निहत T2 शत्रुसेना — (L. 6) B3 छन्नैर् D5 गात्रे Ś K2 4 भूमितलेंद्रवीर (K4 °र), T2 भूमितले-ष्वापतंति (for °ले नदन्ती). K3 नरेंद्रा, V1 B1 Da1 D1.3 स्तनती, B2 तरन्ती; B3 5 D6 8 स्तनती (for नदन्ती) — (L. 7) Dn1 [अ]हितकर्म, T2 हि यत्कर्म Da1 D1 3 नृशस — (L. 8) D5 द्रोण (for दोष). T2 भीम कृत्वा पापक किंचिदेव — T2 om. lines 9–12 With lines 9–10, cf. 96ab. — (L. 9) Ś1 निहिताः — (L. 10) Ś1 K2 प्राणा नष्टा; Ś1 प्राच्या नष्टा (by transp), V1 B2 Da1 D1 3 प्राच्या प्रनष्टा, B1 4 D3.4 7 तथा क्रूरा, B3 प्राच्या निरस्ता Ś1 दक्षिणात्या Ś K2 4 D6 8 विनष्टा (for विशस्ता) — (L. 11) K3 सत्यरूप, B [अ]प्रतिम; B4 D5 प्रतिरूप (for [अ]प्रति°). Ś K2–4 V1 B2 Da1 D1 5 6 8 महात्मभिस् — (L. 12) D1 योधे, D5 तैरपि (for योधैर्) V1 योधे (for युद्धे)]

87 K1 om 87 (cf. v l. 81) — a) K3 Dn1 G1 देवता, T1 देवित्वा (for देविता) K3 राज्यनाशः; V1 D5 राज्यनाशं — b) K4 V1 त्वत्सभवं; D5 त्वत्सभवो Ś1 K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–7 नो व्यसनं (Dn1 नो) (by transp), K4 नो व्यसनमिद, D2 लोकव्यसनं K2 4 नरेंद्र ; K3 °द्राद् — c) B1 Da1 D1 5 नासान् (D1 5 °स्); Dn1 D6 8 सो(Dn1 सा)सान्, M1 मा सा T2 वाक्यलोकैस् (for वाक्प्रतो°) K3 V1 B1 2 5 D (except D1 7) G1.2 M2–4 तुदस्व, T2 तुदस्व — d) G1 partly damaged K3 V1 B2 3 5 D1 6 8 T G2 3 M कोपयसि (T2 °स्व), B1.4 Dn1 D2 3 7 कोपयेन्, Da1 D4 कोपय (D4 °ये) (for °यन्) Ś1 K2 D2 अल्पभाग्यात्; Ś1 °भाग्यं; K2 3 D7 स्वल्पभाग्यान्, K4 स्वर्गं, B2 3–5 Da1 Dn1 D2 4.8 स्व(B3.5 D5 अ-; D4 स्व)ल्पभाग्य, B2 अन्यभाग्यान्; D6 अल्पभाग्य, S (G1 damaged) अल्पबुद्धा (T2 °द्धि)

88 K1 om 88 (cf. v l. 81) Before 88, K4 V1 B Da1 Dn1 D3.4 6 7 T G ins संजय उवाच — a) Dn1 D1 T1 पुरुषा ; D5 पांडव ; T2 पौरुषा — b) Ś1 K2 स्थिरप्राज्ञ; B (except B2) Dn1 D2–4.6 8 M2–4 स्थिर-(Dn1 °र)प्रज्ञ ; Da1 D1 5 °प्रज्ञे; T1 3 GM1 °प्रतिज्ञ ; T2 स्थित प्राज्ञ (for स्थिरप्रज्ञं) Ś1 श्रावयत्वा K3 V1 B1–3.5 Da1 Dn1 D2 4 5 7 तु रूक्षा , B4 D6 8 [अ]तिरूक्षा ; D1 3 तु रूक्षां (D1 °क्षो), S नरेंद्रं (for ततक्ष) — After 88ab, K4 V1 B D (except D2 3) ins

726* बभूवासौ विमना धर्मभीरु
कृत्वा प्राज्ञ पातक किंचिदेवम् ।

[(L. 1) V1 B (except B3) Da1 D1 5 बभौ (V1 ततो) हतौजा (for बभूवासौ) — (L. 2) B (except B4) Da1 Dn1 D1.3 6 किंचिदेव]

— c) B3 damaged Da1 D1 5 T1 2 ततो (for तदा) B3 Da1 D1.5 T1 [अ]नुतप्यत् (B3 °त; T1 °न्); B4 °तापे, B5 स राजन्; T2 [अ]न्वतप्यद् (for [अ]नुतेपे) T1 मृद्यमार्तरूपो, T2 स च राजपुत्रो (for सुररा°) — d) B1 Dn1 D3.4 7 चासिमथ (for चाप्यसिम्) V1 B2 चापि कृशानुरूप, B3 5 चापि विपण्ण(B5 °नु)रूप ; Da1 D1 5 चाप्य(D1 °प)कृशानुरूपं, T1 चापि स राजपुत्रं; T2 चापि नृपार्तरूप (for चाप्यसिमुद्ववर्ह) B1 उद्ववाह — T2 G M subst for 88cd T1 2 ins after 88ab

727* विनिश्वसञ्ज्येष्ठमनिष्टमुक्त्वा
ततस्तु कोशादसिमुद्ववर्ह ।

[(L 1) T2 विनिश्वस G3 अनीतिम् (for अनिष्टम्) — (L. 2) T1 M [अ]नुतेपे स्वसिम्, G3 विशोकादसिम् (for तु कोशा°)]

T1.2 cont V1 B2 3 5 Da1 D1 5 ins after 88

728* समुद्यधारासिमुदारकर्मा
निहन्तुमात्मानममित्रसाहम् ।

2314 70 23 73 26 विनिःश्वसंश्चाप्यसिमुद्बवर्ह ॥ ८८

तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवा-
न्विकोशमाकाशनिभं करोत्यसिम् ।
प्रब्रूहि सत्यं पुनरुत्तरं विधे-
र्वचः प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ ८९

इत्येव पृष्टः पुरुषोत्तमेन
सुदुःखितः केशवमाह वाक्यम् ।
अहं हनिष्ये स्वशरीरमेव
प्रसह्य येनाहितमाचरं वै ॥ ९०

निशम्य तत्पार्थवचोऽब्रवीदिदं
धनंजयं धर्मभृतां वरिष्ठः ।
प्रब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मन-

[(L 1) T1 2 समु(T2 तमु)द्बवर्ह (for °द्धार) V1 D1 5 [अ]सिमुदारकर्मा, B2 °दग्रकर्मा, T1.2 °वर महात्मा — (L. 2) B2 5 अमित्रहता, B8 °साह, T1 2 °घाती]

89 K1 om 89 (cf v l 81) — ^{a}) G1 om कृष्ण — ^{b}) K4 विशोकम्, B2 5 Dn1 D1.4 5 चिकोपम्, Da1 निकोपम्; D8 चिकोषशम् (for विकोशम्) D6 आकोशमिद K2 (marg) करोप्यासिं; K2 करोम्यासिं (sic) (for °त्यसिम्) — ^{c}) K8 V1 B D ब्रवीहि B1 4 D1–4 7 मा त्व, G2 नित्य (for सत्य) Ś2 पुनरुत्तमं Ś1 K2 lacuna, Ś2 K4 D6 मे, Da1 Dn1 D1–7 वचस्, T1 वै, G2 सखे (for विधेर्) — ^{d}) Da1 Dn1 D1–5 7 तथा; T1 सोह (for वच) S तवार्थसिद्धये

90 K1 om 90 (cf. v l 81) — ^{a}) B8 partly damaged K8 इति च, V1 B2 Da1 D1.6 8 T2 8 G1 8 M1 इतीव, G2 इति स, M2 4 इतीह (for इत्येव) B1 4 5 Dn1 D2–4.6 7 T1 इत्येवमुक्त (for °व पृष्ट) — ^{b}) G1 damaged Ś2 K2 Dn1 स दु खित , D8 सुदु खित B1 4 5 Dn1 D2 4 6 7 अर्जुनोप्रवीत्, D2 TG3 8 M आह पार्थ — ^{c}) D8 S एतत् (for एव) — ^{d}) K4 प्रहृष्ट (for प्रसह्य) Ś K2 4 D2 आचरन्वै; K8 उच्चर वै; Dn1 आचर वै, T1 G2 M °र च, T2 अद्य मे कृत, T8 G8 उक्तवान्गुरुं (for आचर वै)

91 K1 om 91 (cf v l 81) — ^{a}) B1 damaged. T2 हरिर् (for इदं) — ^{b}) S (except T2) जनार्दनो (for धनजय) T2 G2 M2 4 वरिष्ठ — After 91^{ab}, K4 V1 B D (except D2.8) T1 2 ins

729* राजानमेनं त्वमितीदमुक्त्वा
किं कश्मलं प्राविश पार्थ घोरम् ।
त्व चात्मान हन्तुमिच्छस्यरिघ्न
नेद सद्भि सेवितं वै किरीटिन् ।
धर्मात्मानं भ्रातर ज्येष्ठमद्य
खड्गेन चैनं यदि हन्या नृवीर ।
धर्माद्भीतस्तत्कथं नाम ते स्या-
त्किं चोत्तर वाकरिष्यस्त्वमेव ।
सूक्ष्मो धर्मो दुर्विदश्चापि पार्थ
विशेषतोऽज्ञै प्रोच्यमानं निबोध ।
हत्वात्मानमात्मना प्राप्नुयास्त्वं
वधाद्भ्रातुर्नरक चातिघोरम् ।

[Before line 1, T2 ins श्रीभगवान् K4 om lines 1–4. — (L 1) V1 T2 एतत्, B1 Da1 D1 3 5 6 एत, D1 एव (for एन) V1 इतीवम्, B2–5 D7 अतीदम् (for इतीदम्) T1.2 इति प्रयुक्ते (T2 °युक्ते) (for इतीदमुक्त्वा) Dn1 उक्त — (L 2) T1 2 तत् (for किं) V1 B5 D8 कश्म(V1 °ल्मा)प T1 प्राविशत् Dn1 घोर — (L 3) B8 किं (for त्व). Dn1 वा (for च) T1 इच्छन् V1 [अ]रिघ्नो, D6 7 [अ]नि(D7 °रि)घ्नन्, T2 [अ]रिघ्न — (L 4) V1 B2 3 Da1 D1 5 सद्भि प्रायो गर्हित यत्किरीटिन्, B5 सद्भि प्रयोगार्हे गर्हित वै किं° (sic); T1 वहुष्वपायेषु तत किं°, T2 बहु पापायैव तत किं° — (L 5) Dn1 om from भ्रातर up to the end of line 10 T2 तत्त्वम्, T2 स त्वम् (for ज्येष्ठम्) — (L 6) T1 [अ]सु, T1 [अ]इ (for चैन) V1 D8 यदि हन्यान् , T1.2 परिहन्या (T1 न्या) K4 D4 नृवीरो, V1 हि वीर — (L. 7) D7 भ्रातुस् (for भीतस्) Da1 D1.5 कथचन (for कथ नाम) Da1 om ते D8 [अ]सात् T1 धर्माद्भीरुस्तत्कथमद्य मन्यसे, T2 °रु कथमेन हन्यात्, Cv °द्भीतस्त्व कथ नाम तस्मात् — (L 8) B2.8 च (for वा) K4 करिष्यस् B (except B4) एव (for एव) T1 2 किं चोत्तरं नाम करिष्यसि त्वं — (L 10) B2 निरोध, D1 सुबोध (for नि°) D8 विद्वद्भिर्य प्रोच्यते चापि दिव्य, T1 2 विशेषत प्रोच्यमाने नृलोके — (L 11) D4 [आ]त्मनात्मान (by transp), T1 2 [आ]त्मान किं (T2 स) तत. T1 2 वै (for त्व) — (L. 12) T2 यथा भ्रातुर् V1 Da1 D1 5.6 चापि घोर, B1 Dn1 वा(B1 या)तिघोर, B2 चापि रौरव, T1.2 घोररूप॰]

— Before 91^{cd}, T8 G1 8 ins श्रीकृष्ण M8 om. (hapl) 91^{c}–92^{c} T1 reads 91^{c} twice — ^{c}) V1 B1 3 5 Dn1 D2–4 6–8 ब्रवीहि B1 3 4 Dn1 D2–4 7 वाचाप (B8 °स्म-) गुणान्; D8 वाचा स्वगुणानि (for पार्थ स्वगुणान्) D6 सात्मजस्; M2 4 इहात्मना Ś1 K2 प्रब्रूहि पार्थ *प्राणा निहात्मनस्; Ś2 K4 प्रब्रूहि पार्थ रक्षस्व प्रा(K4 गु)णा°; K8 त्वं ब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहतस्तात् (sic), B2 Da1 D1 5 T1 (also

स्तथा स्वहार्दं भवतीह सद्यः ॥ ९१
तथास्तु कृष्णेत्यभिनन्द्य वाक्यं
धनंजयः प्राह धनुर्विनाम्य ।
युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठं
शृणुष्व राजन्निति शक्रसूनुः ॥ ९२
न मादृशोऽन्यो नरदेव विद्यते
धनुर्धरो देवमृते पिनाकिनम् ।
अहं हि तेनानुमतो महात्मना
क्षणेन हन्यां सचराचरं जगत् ॥ ९३
मया हि राजन्सदिगीश्वरा दिशो
विजित्य सर्वा भवतः कृता वशे ।
स राजसूयश्च समाप्तदक्षिणः
सभा च दिव्या भवतो ममौजसा ॥ ९४
पाणौ पृषत्का लिखिता ममेमे
धनुश्च संख्ये विततं सबाणम् ।
पादौ च मे सशरौ सहध्वजौ
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ९५
हता उदीच्या निहताः प्रतीच्याः
प्राच्या निरस्ता दाक्षिणात्या विशस्ताः ।
संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टं
सर्वस्य सैन्यस्य हतं मयार्धम् ॥ ९६
शेते मया निहता भारती च
चमू राजन्देवचमूप्रकाशा ।
ये नास्त्रज्ञास्तानहं हन्मि शस्त्रै- C 8 3526 B 8 70 35 K 8 73 45

---

as in text) 2 तस्माद्ब्रवीह्यात्मगुणानरिघ्न — d) B1 Da1 D1 . S (M8 om) ततो (for तथा) K8 हसामासो (sic) (for तथा स्वहार्दं) Ś1 K3 हार्दं, Ś2 महा मा, V1 B D S (M8 om) हृ(G2 म)तात्मा (for स्वहार्दं) B Dn1 D2 4 6 7 भवितासि, Da1 D1 5 T1 8 G M1 2 4 भवती(T8 G2 3 °मी)ति (for °तीह) Ś2 सद्या , B D (except D2 8) T2 पार्थं(Dn1 °र्थं), T1 8 GM1 2 4 निश्चय (for सद्य)

92 K1 om 92 (cf. v 1 81) M8 om 92[abc] (cf. v 1 91) G2 om. 92 — a) K8 तथापि, V1 B2 तथा तु (for तथास्तु) V1 कृत्य (sic) (for कृष्ण) K4 [अ]-भिवद्य B (except B2) Dn1 D8 4 6 7 तद्वचो (for वाक्य) T1 M1 2 4 तथा तु (T1 ददातु, M1 ततोपि) कृष्णस्य निशम्य वद्वच , T2 तत स कृष्णस्य निशम्य वाक्य, T8 G1 8 तया तु कृष्णस्य वचो निशम्य — b) T1 8 G1 8 M1 2 4 ततोर्जुन (for धनजय) K4 वितान्य, D2 विनाद्य, T G1 8 M1 2 4 प्रगृह्य (for विनाम्य) — d) T8 G8 M दुर्यंच स्वय (for शक्रसूनु)

93 K1 om 93 (cf. v 1 81) Before 93, T8 G1.8 ins अर्जुन — b) Ś K2 D6 धनुर्धर D2 पिना-किना, M4 °किन — c) K8 ते तेनुमितो (for तेनानुमतो) K8 B1 2 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 महात्मा, V1 °त्मन्

94 K1 om 94 (cf v 1 81) — a) D8 यथा हि, G2 मया च D6 मया हि राजन्प्रदिशो दिशश्च — b) Ś2 मवता B2 रणे (for वशे) — d) D2 ममौजस , D6 G2 महौजसा

95 K1 om 95 (cf. v l. 81) — a) T G2 8 M पाणी ; G1 प्राणी, Ca पाणौ (as in text) Ś2 K2 T8 G8 पृषट्का, V1 °स्कानि B2 5 Da1 Dn1 D3-4 6 7 निशिता, T1 8 GM लिखितौ, T2 दि * *, Ca लिखिता (as in text) V1 B1 8 मम दक्षिणेस्मिन् (B1 °णेन) (for लिखिता ममेमे) B2 4 5 D8 4 6 7 ममैव, Dn1 ममेव, D3 ममैप मे, T1 2 M8 ममेतौ, T8 G1 8 [इ]मौ पुन , G2 ममेपुधी, M1 2 4 ममेमौ (for ममेमे) — b) K8 V1 B1.2 4 5 Dn1 D8 4 7 G2 सज्यं, Da1 D1 2 5 8 T1 8 G1 8 M सज्ये (for सख्ये) T8 G8 विनतं (for वितत) B8 धनुश्च * ज्ये स्थितमाततज्यं, T2 धनु शराभ्यामनुलक्षिताविमौ — c) K8 D1 सरथौ रथ(D1 सम)ध्वजौ, V1 B Da1 Dn1 D2-5 7 8 सरथौ सध्वजौ; D3 सुदृढौ स्यंदनस्थौ, S लक्ष(M2 4 दक्षि)णत प्रशस्तौ (for सशरौ सहध्वजौ) — d) D8 युद्धगता K4 चयेति (sic), B5 जयते

96 K1 om 96 (cf v 1 81) — a) M4 गता (for हता) Ś2 K4 प्रइता , D2 निहिता , T1 च हता (for निहता) — b) D5 T1 om प्राच्या T1 हता मया, T2 नष्टा, T8 G M1 8 हता, M2 4 गता (for निरस्ता) G1 दक्षिणात्या Ś2 K4 D8 प्रनष्टा , S निरस्ता , Cc विपस्ता , Ca विशस्ता (as in text) — c) Some MSS ससप्तकानां K4 D2 [अ]विशिष्ट; B (except B8) Dn1 D8 4 7 [अ]स्वि शिष्टं (for [अ]वशिष्ट) — d) Dn1 सर्वसैन्यस्य, T8 G M1 2 4 सर्वस्य लोकस्य

97 K1 om. 97 (cf v 1 81) — a) Ś2 निहिता K4 B1 2 4 Dn1 D3.4 6 भारतीय, B8 5 °तीया; S शत्रुसेना — b) B1 प्राच्या राजन्, D6 हता चमूर् (for चमू राजन्) K4 Dn1 -प्रकाशा (Dn1 °सा) S छि(T2 भि)न्नैर्गात्रैर्भूमितले स्तनति (T2 लुठति, also स्खलति; M2 स्तनती)

3526 70 35 73 45 स्तस्माल्लोकं नेह करोमि भस्मसात् ॥ ९७ | इत्येवमुक्त्वा पुनराह पार्थो

Tabular statement showing sequence of st 97^{c}–100^{d} in K3 4 V1 B D (except D2) and that of st 97^{c}–101^{b} in S

N B The repetitions are marked by "(r)"

K8	K4 Dn1 D7	V1	B1–4 Dn1 D1 8–..	B5	D2	D8
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}
	730*	730*	730*	730*		730*
98^{ab}	98^{ab}				98^{ab}	
98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}
	732*		732*	732*		732*
	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच		
	98^{ab} (r)	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}		98^{ab}
	731*	731*	731*	731*		731*
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}
				100^{ab}		
				99^{cd}		
100^{cd}					100^{cd}	
	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
						100^{ab}
100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	
99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}		99^{cd}	99^{cd}
						100^{ef}
100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}		100^{ab}	
100^{cd} (r)	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}		100^{cd}

T1 G1 M	T2	T3 G3	G2	T1 G1 M	T2	T3 G3	G2
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}
	संजय उवाच			99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}			99^{cd}	
		731*					
99^{cd}			99^{cd}		100^{ab}	100^{ab}	
100^{ab}			100^{ab}		99^{cd}		
100^{ef}			100^{ef}		100^{ef}	100^{ef}	
98^{cd}			98^{cd}		98^{cd}	98^{cd}	
Colophon			Colophon		730*	Colophon	
			संजय उवाच		98^{a} (r)		
			101^{ab}		100^{d} (r)		
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	101^{ab}	101^{ab}	101^{ab}	

— ^{c}) B Dn1 D2–4 6 7 T2 च (for न) K8 तानमिति (sic) हन्मि; V1 B3 ताम्र निहन्मि; B2 Da1 D1 5 8 T2 वान्निहन्मि (for तानह हन्मि) K8 V1 BD2 3 6–8 T2 चास्त्रैस्, Da1 Dn1 D1 वास्त्रैस् (for शस्त्रैस्) Ś K2 4 नानास्त्रास्त्रा(Ś1 °शस्त्रंस्तां-, K4 °शस्त्रास्त्रा)श्च निहन्मि शस्त्रैस्; T1 3 G3 M अनस्त्रज्ञास्त्रै(M1 °ज्ञा नै-, M3 °नस्त्रास्त्रै)व निहन्मि चास्त्रैस्, G1 अनस्त्रा * * * हन्मि चास्त्रैस्; G2 अनस्त्रज्ञा नैव हि हानि चास्त्रैस् (sic) — ^{d}) V1 B3–5 Da1 Dn1 D1 3 5 लोकास्त्रे(D5 °स्त्रि)ह, B1 2 D2 4 7 लोकानेप (D2 °ह); D8 (marg sec m. as in text) लोकमहं, T1 3 GM अभस्मैव (for लोक नेह) K4 भस्मात्, Dn1 D8 4 T2 भस्म, T1 3 G M लोकान् (for भस्मसात्) — K4 V1 B D (except D2 8) ins after 97 T2 after 98^{cd}

730* जैत्रं रथं भीममास्थाय कृष्ण
प्रयाव शीघ्रं सूतपुत्रं निहन्तुम् ।
राजा भवत्वद्य सुनिर्वृतोऽय
कर्णं रणे नाशयितास्मि बाणैः ।

[(L 1) D5 जैत्र B5 रानन (for कृष्ण) — (L 2) K4 प्रयाहि, V1 प्रयात्, B1 प्रायाय, Dn1 D8 प्रयाव, D4 याव.. B5 * * प्रयास (for प्रयाव शीघ्रं) — (L 3) K4 राज्य B (except B5) D7 भवत्यद्य V1 तु निर्वृतोय, B1 3 4 निवृत्त-(B3 °रस्त)कोप, Dn1 T2 ह्यनि(T2 °स्ता)वृतोय, D5 °वृते*, — (L 4) Da1 D1 5 कर्णो B1 वशे (for रणे)]

98 For sequence in K3 4 V1 B D (except D2) and S, cf. the above statement K1

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठम् ।
अप्यपुत्रा तेन राधा भवित्री
कुन्ती मया वा तद्वतं विद्धि राजन् ।
प्रसीद राजन्क्षम यन्मयोक्तं
काले भवान्वेत्स्यति तन्नमस्ते ॥ ९८
प्रसाद्य राजानममित्रसाहं
स्थितोऽब्रवीच्चैनमभिप्रपन्नः ।
याम्येष भीमं समरात्प्रमोक्तुं
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ॥ ९९
तव प्रियार्थं मम जीवितं हि
ब्रवीमि सत्यं तदवेहि राजन् ।
इति प्रायादुपसंगृह्य पादौ

C 8 3533
B 8 70 42
K 8 73 50

---

om 98 (c v 1 81) K4 Dn1 D- read before the repetition of 95^{ab}, V1 B Da1 D1 2-5 T2 before 98, सजय उवाच — ^{a}) K4 (first time) इत्येह मुक्त्वा Dn1 (second time) उक्त (for उक्त्वा) K4 (second time) V1 B (except B) Da1 Dn1 (second time) D1 2-7 (second time) S (T2 second time) पुनरेव D8 इत्येवमुक्त्वा सव्यसाची तु रोषाद्, T2 (first time) °क्त्वा गंतुमिच्छन्नगात — K4 Dn1 D7 ins after the repetition of 95^{ab} V1 L Da1 D1 3-6 T3 G3 after 98^{ab}

731* विमुच्य शस्त्राण्यथ धनुर्विसृज्य
कोशे च खड्ग विनिधाय तूर्णम् ।
स व्रीडया नम्रशिरा किरीटी
युधिष्ठिरं प्राञ्जलिरभ्युवाच ।

[T3 G3 om. lines 1 and 2 — (L 1) B1 विमुक्तशस्त्राणि, B2 3 °शस्त्रं तु (B2 °स्त्र), Dn1 D4 °च्य शस्त्राणि, D5 °शस्त्राश्च (for °स्त्राण्-) K4 D3 7 विम(D7 °प)स्य, B1 विगृह्य, B5 विसृज्य (for विसृज्य) — (L 2) B2 3 5 Da1 Dn1 D2-7 कोशे D2 om च — (L 3) B1 सुव्रीडया D1 नम्रमना Da1 D. व्रीडमानस्त्वधिरा किरीटी — (L 4) K4 अभ्यवाच, B1 D2 6 T2 इत्यु°]

— ^{c}) K3 V1 B1-5 Da1 Dn1 D1-6 अद्यापुत्रा, K4 अद्यापि पुत्रा, B1 आयापुत्रा (for अप्यपुत्रा) V1 B D (except D2 3) सुतमाता (for तेन राधा) T G M2-4 अद्यापुत्रा (T1 जननि ह्यपुत्रा, G3 अद्य ह्य°; M2-4 अद्य त्व°) तेन हतेन राधा, M1 अद्यापुत्रा तेन राधा हतेऽस्मिन् — ^{d}) G1 om वा Ś तमृत, S तद्विद्ध (for तद्वतं) K3 कुंती मया चाद्य कृते विद्धि राजन्, K4 कुंती मया वाद्दां बुद्धि रा , V1 B3 कुंती वायो त्वत्कृते विद्धि रा° B1 Da1 D1 5 कुन्ती वायो मया (B1 °म) वा तेन चापि, B2-4 Dn1 D2 4 7 कुंती वायो मया वा (Dn1 वा मया) तेन चापि, D3 8 कुंती मया (D2 °यो [sic]) त्वत्कृते विद्धि राजन्, D6 कुन्ती मया तत्कृते चापि रा° — After 98^{cd}, K4 B D (except D2 3) ins

732* सत्यं वदाम्यद्य न कर्णमाजौ
शरैरहत्वा कवचं विमोक्ष्ये ।

[(L 2) Dn1 विमोक्ष्ये Da1 D1 5 शरैर्हत्वा कवच वै विमोक्ष्ये]

While D3 reads 100^{ef} after 98^{cd}

On the other hand, S (except T2) ins after 98^{cd} an addl colophon [*Adhy name* M1 अर्जुनपरुषवाक्य — *Adhy no* T1 3 G 78, M 77]

— D3 om 98^{ef} — ^{c}) Ś1 मम, K2 4 T G3 M मम, B2 Da1 D1 5 इति (for क्षम) G1 2 वचनं (for क्षम यन्) D2 त्वयोक्त (for मयो°) — ^{f}) D2 न चाभवान् B5 नमोऽस्तु

99 For sequence in K3 4 V1 B D (except D3) and S, of the tabular statements on page 426 K1 om. 99 (of v 1 81) K3 D3 om 99^{ab} — ^{a}) Ś1 (*sup lin*) B3 5 Da1 D1 5 6 T1 2 M1 अमित्र-साह , Ś1 K4 °घाति (Ś1 °ते) — ^{b}) B1 Dn1 D3 4 7 चैव, B4 स्वेह (for चैनम्) Ś1 (*sup lin*) V1 B2 3 D3 6 M3 अभिप्रतप°, B5 Da1 D1 5 अविप्रतप्त , T1 3 G M1 2 4 अभिप्रतप्त — After 99^{ab}, S1 K2 read 100^{ef} — ^{c}) M1 याम्येषु Ś K2 4 प्रमुक्त, T3 G3 विमोक्तु D3 सेना-निवेशं सुहृदं च कृत्वा — ^{d}) D3 यास्याम्यह (for सर्वा-त्मना) B1 5 Da1 D2 5 निहतु (for च हन्तुम्)

100 For sequence in K3 4 V1 B D (except D3) and S, of the tabular statements on page 426 K1 om 100 (cf v 1. 81) — ^{a}) B2 D3 T1 3 M भवप्रियार्थं, B5 तव प्रियार्थे — ^{b}) D6 ब्रवीहि K3 V1 B3-5 D (except Dn1 D5) T1 G2 3 M1 तदवैहि (M1 °ति), K4 तव देहि — ^{c}) Ś1 प्रियाद्, B (except B2) D3 4 7 प्रयास्यन्, Dn1 यास्यन्, D3 प्रशास्यन् (for प्रायाद्) B1 3-5 D3.4 6 7 उपगृह्य, B2 तूपस°, Da1 D5 उपसगृह्य K3 (first time) S (T2 first time) तत (G1 प्रसाद्य) पादावुपसगृह्य (K3 °पगृह्य) पार्थ — ^{d}) D2 दीप्ततेज — S1 K2 read 100^{ef} after 99^{ab}, D3 reads it after 98^{cd} — ^{e}) D6 नैव (for नेद्) Ś1 K2 4 क्षिप्रतर K3 B1 Da1 D1 2 4-6 भविष्यद् (for °द्यति) B2 5 T2 नेद चिरादद्य (B2 °नद्य, T2 °दाशु) भविष्यतीह (B5 °ति) — ^{f}) K3 न्यवर्तते, B1 त्वावृत्य ते; (sic), Dn1

13 42 50 समुत्थितो दीप्ततेजाः किरीटी ।
नेदं चिरात्क्षिप्रमिदं भविष्य-
त्यावर्ततेऽसावभियामि चैनम् ॥ १००
एतच्छ्रुत्वा पाण्डवो धर्मराजो
भ्रातुर्वाक्यं परुषं फल्गुनस्य ।
उत्थाय तस्माच्छयनादुवाच
पार्थं ततो दुःखपरीतचेताः ॥ १०१
कृतं मया पार्थ यथा न साधु
येन प्राप्तं व्यसनं वः सुघोरम् ।
तस्माच्छिरश्छिन्द्धि ममेदमद्य
कुलान्तकस्याधमपूरुषस्य ॥ १०२
पापस्य पापव्यसनान्वितस्य
विमूढबुद्धेरलसस्य भीरोः ।
वृद्धावमन्तुः परुषस्य चैव
किं ते चिरं मामनुवृत्य रूक्षम् ॥ १०३
गच्छाम्यहं वनमेवाद्य पापः
सुखं भवान्वर्ततां मद्विहीनः ।
योग्यो राजा भीमसेनो महात्मा
क्लीबस्य वा मम किं राज्यकृत्यम् ॥ १०४
न चास्मि शक्तः परुषाणि सोढुं
पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य ।
भीमोऽस्तु राजा मम जीवितेन
किं कार्यमद्यावमतस्य वीर ॥ १०५
इत्येवमुक्त्वा सहसोत्पपात
राजा ततस्तच्छयनं विहाय ।
इयेष निर्गन्तुमथो वनाय

$D_{1\,2\,4\,5}$ प्रावर्तते, G_2 आवर्तितो, Ca आवर्तते (as in text) B_1 Dn_1 $D_{1\,2\,8}$ साध्वभियामि, G_3 सवभिरामि (sic) (for ऽसावभियामि) Ca cites अभियामि (as in text) D_2 चैव, Ca एनम् (as in text) $B_{2\,5}$ D_8 T_2 कृष्ण(T_2 क्रुद्धे)प्रसादात्तव चैव राजन्

101 For sequence in S, of the tabular statement on page 426 K_1 om 101 (cf. v. l 81). Before 101, $T_{1\,2}$ G M ins संजय उवाच — [b]) M_4 भ्रातृवाक्य $Ś_2$ T_1 G_2 पुरुष, $T_{2\,3}$ G_3 पौरुष Some MSS फाल्गुनस्य, B_3 पाण्डवस्य, $T_{1\,2}$ G M चार्जुनस्य (for फल्गु°) — [d]) K_4 पार्थे

102 K_1 om 102 (cf v l 81). — [a]) D_8 कृष्ण, M_3 कृता (for कृत) T_1 M_{2-4} न साधु येन, T_3 G M_1 न साधु कर्म (for यथा न साधु) — [b]) D_5 यैनैतत्प्राप्त, T_1 प्राप्त मया, M_{2-4} तेन प्राप्त (for येन प्राप्त) K_4 वा, T_2 वै (for व) — [c]) $Ś_{1\,2}$ (sup lin) $K_{2\,4}$ D_8 कृधि, D_6 क्रुद्धि (sic) (for छिन्द्धि) S (except G_1) [ए]तद् (for [इ]दम्) — [d]) K_4 कुतालकस्य, D_6 कुलीन° (for कुलान्त°) K_3 -पौरुषस्य

103 K_1 om 103 (cf v l. 81) — [a]) $Ś_2$ पापस्य पापव्यसनान्हि तस्य (sic), S (except T_2) °स्य पाप्मो(T_1 $M_{2\,4}$ °पो-, M_3 °प्मो)पहतस्य वीर — [b]) D_6 व्यामूढ-, M_1 -त्न मूढ- D_6 अवधस्य (for अलसस्य) T_1 G_2 वीर (for भीरो) — [c]) T_2 वृथात्रमतु $Ś_1$ K_{2-4} V_1 B $D_{2-4\,6-8}$ S पुरुषस्य चैव (T_1 नित्य), Da_1 $D_{1\,5}$ प(D_1 पु)रुषाणि सोढु — [d]) Dn_1 वर, T_1 वीर (for चिरं) $Ś_1$ (sup lin) B_5 $T_{1\,2}$ G M_4 मामनुसृत्य रूक्ष, K_3 मा मम राजकृत्य, V_1 B_{1-4} Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ मे ह्यनुसृत्य रूक्षं (D_6 पाय); Ca मामनुवृत्य रूक्ष (as in text) Da_1 $D_{1\,5}$ पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य

104 K_1 om 104 (cf v l. 81) — [a]) V_1 वनमद्य, S वनमद्यैव (for °मेवाद्य) $Ś$ $K_{2\,4}$ पापी D_8 गच्छाम्यहं च तमेनाच्छ पाप (sic) — [b]) V_1 B_2 Da_1 D_1 सुखी V_1 वर्ततु — [c]) $Ś_1$ योग्या $Ś_1$ K_2 महात्म्याद् — [d]) K_3 वाह्लीकस्य; Ca क्लीबस्य (as in text) K_3 V_1 $B_{1\,3}$ Da_1 $D_{1\,5}$ S किं मम (by transp) $B_{1\,3}$ $D_{4\,7}$ राजकृत्य, D_6 राज्यकृत्यै

105 K_1 om 105 (cf v l 81) — [a]) V_1 Dn_1 चापि (for चास्मि) G_3 पुरुपाणि — [b]) Dn_1 तमेवानि (sic), D_6 तथैवाति-, $G_{1.3}$ तवैमा(G_1 °ता)नि (for तवे°) — D_1 om from 105[c] up to ततस्तद् (in 106[b]) — [c]) K_4 B_2 Dn_1 $D_{2\,6\,7}$ भीमस्तु — [d]) K_3 V_1 B D (D_1 om) $T_{1\,2}$ G_3 M न (for किं) K_3 तथा वरसस्य, V_1 अस्यावमतस्य, T_1 G_2 अन्याय(G_2 °य्य)गतस्य, M अद्या गतमद्य (M_1 °स्य) (for °वमतस्य) K_3 वीरे, D_4 वीर° T_3 $G_{1.3}$ न कार्यमस्त्यत्र महानुभाव

106 K_1 om 106 (cf v l 81) D_1 om. up to ततस्तत् (in 106[b]) (cf v l 105) — [b]) $B_{2\,3}$ Dn_1 D_5 S रुषान्वितस्तत्, B_4 राजा तु तत् — [c]) $Ś_1$ इमेषु (sic) (for इयेष) D_2 अतो, S इतो (for अथो) D_2 विहाय

तं वासुदेवः प्रणतोऽभ्युवाच ॥ १०६
राजन्विदितमेतत्ते यथा गाण्डीवधन्वनः ।
प्रतिज्ञा सत्यसंधस्य गाण्डीवं प्रति विश्रुता ॥ १०७
ब्रूयाद्य एवं गाण्डीवं देह्यन्यस्मै त्वमित्युत ।
स वध्योऽस्य पुमाँल्लोके त्वया चोक्तोऽयमीदृशम् १०८
अतः सत्यां प्रतिज्ञां तां पार्थेन परिरक्षता ।
मच्छन्दादवमानोऽयं कृतस्तव महीपते ।
गुरूणामवमानो हि वध इत्यभिधीयते ॥ १०९
तस्मात्त्वं वै महाबाहो मम पार्थस्य चोभयोः ।
व्यतिक्रममिमं राजन्संक्षमस्वार्जुनं प्रति ॥ ११०
शरणं त्वां महाराज प्रपन्नौ स्व उभावपि ।
क्षन्तुमर्हसि मे राजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ १११
राधेयस्याद्य पापस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
सत्यं ते प्रतिजानामि हतं विद्ध्यद्य सूतजम् ।
यस्येच्छसि वधं तस्य गतमेवाद्य जीवितम् ॥ ११२
इति कृष्णवचः श्रुत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
ससंभ्रमं हृषीकेशमुत्थाप्य प्रणतं तदा ।
कृताञ्जलिमिदं वाक्यमुवाचानन्तरं वचः ॥ ११३
एवमेतद्यथात्थ त्वमस्त्येषोऽतिक्रमो मम । C 8 3548 B. 8 70 57 P 8 74 15

(for धनाय) — [e]) K4 ते; D1 न (for त) D2 वासुदेव D3 (by corr [illegible] m) प्रणयाद् (for प्रणतो)

107 K1 om 107 (cf v 1 81) Before 107, Ś K2-4 D2 ins वासुदेव उवाच, T2 भगवानुवाच — [a]) Ś1 विदितम्, K1 विदितम् B D2 [illegible] वै (for ते) T G1 राजन् विदित तत्ते (T1 यत्ते, T2 किं मे), G2 M न राज न्विदि(G2 °न्विदि)त तत्ते — [b]) Ś1 K2 V1 D2 e T1 G1 गाण्डीवधन्विन.. — [d]) D2 गाण्डीव K3 प्रति पै श्रुत

108 K1 om 108 (cf v 1. 81) — [a]) K2 B1 2 Dn1 D1 T1 2 G2 M एव K3 पुनर्, V1 एव (for एव) D[illegible] गाण्डीव — [b]) B. Dn1 D2 [अ]न्यस्मै देयमित्युत — [c]) K2 स वध्योऽन्तु, B1. 4 . Dn1 D2 4 5 7 वध्योऽस्य स (by transp), T G2 2 M स वध्य स्यात्, G1 स तु वध्य.. — [d]) S तूक्तो (for चोक्तो) B1 D3 G1 ईदृश

109 K1 om 109 (cf v 1 81) — [a]) B1 2 4 Dn1 D2 4 5 7 S तत (for अत) Ś1 सत्य, D1 सत्या, D. सत्य- Ś1 प्रतिज्ञात, D1 °ज्ञा ता (for °ज्ञा ता) — [b]) K2 परि- रक्षत , V1 B1 Dn1 D2 4 5 7 प्रतिरक्ष(V1 °क्षि)ता, B1 D2 G1 2 M2 परिरक्षिता (G2 °ता) — [c]) B. यच्छन्दाद्, D2 T2 त्वच्छ°, D6 G2 मच्छन्दाद्, Ca मच्छन्दाद् (as in text) D2 T3 एव मानोय (T2 °नो हि) — T2 om (hapl) 109[cd] — [d]) G2 वृत्तम् (for कृतम्) D6 तेन (for तव) — [e]) T2 G2 गुरूणां K4 D2 अपमानो D2 यो (for हि)

110 K1 om 110 (cf. v 1 81) V1 reads 105[ab] on marg — [a]) K3 त्व हि, B3 एव, D2 त्वेव, S त्वम (for त्व वै) S महाबाहो — [c]) T2 G2 M1 इम (for इम) — [d]) Ś K2 4 B1. 2 4 5 स मरक्ष, K3 संरक्ष, Dn1 D1 5 स संक्षम्य, D2 संरक्ष्य, D2 समस्व (sic), D3 (marg [illegible] m) स क्षमयान् (for °सक्षमस्व) V1 B2 4 (marg) Dn1 D2-5 7 S सत्यम(T1 स सत्य, M2 4 स सत्य)रक्षण प्रति

111 K1 om 111 (cf v 1 81) — [a]) G1 2 M वा Dn1 D1 5 महाबाहो — [b]) K4 प्रपन्नौ स्व, D2 °पन्नौ स्व, D3 प्रणतौ स्व , T2 3 G1. 3 प्रतिपन्नौ — K2 om 111[cd] — [c]) D2 मे नाथ, D3 राजेन्द्र (for मे राजन्)

112 K1 om 112 (cf v 1 81) — [a]) K2 [अ]ति-, K4 T2 [अ]स्य, D3 [अ]द्य, T1 2 G M च (for [अ]द्य) — K2 om (hapl.) 112[bcde]. — [b]) D1 पद्यति (for पास्यति) — [c]) K4 प्रतिजानामि — [e]) T1 क्षय (for वध) — [f]) Ś K2 4 अद्यैव, K3 B (except B1) Dn1 Dn1 D2-5 7 अद्यप्रभृ (for एवाद्य)

113 K1 om 113 (cf v 1 81) — [c]) K2 हृषीकेशे — [d]) V1 D2 प्रणतम् V1 B2 3 तथा — [e]) B1 4 Dn1 D2-4 6 7 कृताञ्जलिन्त्व(D2 °लि व)वो, B2 3 °लिरिदं, D1 कृताञ्जलिमिद (sic) (for °जलि°) T2 3 G1. 3 इवाचेद (for इदं वाक्यम्) — K4 reads 113[f]-114[a] twice — [f]) V1 B2 Dn1 D1 5 M वच , G1 वात (for वच) K2 इकवानुत्तर वच , D2 उवाच वदता वर , T2 3 G1. 3 वाक्यं वचमनन्तरं

114 K1 om 114 (cf v 1 81) K4 reads 114[a] twice (cf v 1. 113) — [a]) Ś1 V1 B1. 4 Dn1 D2-4 7 एव, B3 एव (for एवद्) T2 यद्वात्थ (for यथात्थ) Dn1 om आत्थ D4 6 7 G2 तत्त्वम् (for [आ]त्थ त्वम्) D2 त्वद् (for त्वम्) — [b]) K4 B1 D6 7 T2 G1 2 अस्त्येषो, B2 आस्त्येषो, B4 आहत्वेषा (sic) (for अस्त्येषो) Dn1 [ऽ]तिकृतो (for °क्रमो) T1 मम त्वेषो क्रम ** (sic) — [c]) D2 अनुनीते स्म K4 गोविंद — [d]) D2 मानितश्च, T2 वारितश्च B1 2 4 Dn1 D2-4 6-8 T1. 2 G M चास्मि, T2 चास्म (for चाद्य) — M2 om 114[ef] — [e]) K2 B1

9 57 15 अनुनीतोऽसि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव ।
मोक्षिता व्यसनाद्घोराद्वयमद्य त्वयाच्युत ॥ ११४
भवन्तं नाथमासाद्य आवां व्यसनसागरात् ।
घोरादद्य समुत्तीर्णावुभावज्ञानमोहितौ ॥ ११५
त्वद्बुद्धिप्लवमासाद्य दुःखशोकार्णवाद्वयम् ।
समुत्तीर्णाः सहामात्याः सनाथाः स्म त्वयाच्युत ११६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

संजय उवाच ।
इति स्म कृष्णवचनात्प्रत्युच्चार्य युधिष्ठिरम् ।
बभूव विमनाः पार्थः किंचित्कृत्वेव पातकम् ॥ १
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः प्रहसन्निव पाण्डवम् ।
कथं नाम भवेदेतद्यदि त्वं पार्थ धर्मजम् ।
असिना तीक्ष्णधारेण हन्या धर्मे व्यवस्थितम् ॥ २
त्वमित्युक्त्वैव राजानमेवं कश्मलमाविशः ।
हत्वा तु नृपतिं पार्थ अकरिष्यः किमुत्तरम् ।
एवं सुदुर्विदो धर्मो मन्दप्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ३
स भवान्धर्मभीरुत्वाद्ध्रुवमैष्यन्महत्तमः ।

Dn1 मोचिता, D2 8 मोक्षितो, T1 °ताश् S (except T3) आ(T1 चा, M1 ह्या)पदो (for व्यसनाद्), D6 आपदो मोक्षितौ द्वावा — f) D6 द्वावप्यथ (for वयमद्य) K2 मया (for त्वया) K4 [अ]च्युत

115 K1 om 115 (cf v l 81) — a) S नाव्रम् (for नाथम्) — After 115a, D8 M4 read 116b, while M2 8 read 116b, repeating it in its proper place B1 om (hapl) 115b–116a — b) Ś K2–4 V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1–5 7 द्वावा (for आवा) — D8 M4 om 115c–116a — c) Ś1 K2 समातीर्णाव

116 K1 om 116 (cf v l 81) B1 D8 M4 om 116a (cf v l 115) — a) Ś D6 -प्लवम् (for -प्लवम्) — M2 8 read 116b for the first time after 115a — b) T3 भय (for वयम्) — c) G1 सहामात्य — d) G1 सनरा, Ca सनाथा (as in text) K4 Dn1 D1 G1 त्वयाच्युत

Colophon om in K1 — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये (Ś2 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 युधिष्ठिर प्रति कृष्णसान्त्ववाद, T2 युधिष्ठिरनिंदाप्रशंसा, M1 युधिष्ठिरप्रसाद — *Adhy no* (figures, words or both) Ś 51, B2 63, B6 72, Da1 81, D1 66, D4 70, D6 71, T1 8 79, T2 77; M 78

50

1 K1 om up to स भवान् (in 4a) (cf v l 8 49 81) Da1 D1 5 om 1–4 K4 B Dn1 D6 ins after the ref Da1 D1 5 (which om. 1–4) before 5

733* धर्मराजस्य तच्छ्रुत्वा प्रीतियुक्तं वचस्तव ।
पार्थं प्रोवाच धर्मात्मा गोविन्दो यदुनन्दन ।

[(L 1) B2 वच मम, B3 इद वच (for वचस्तव) — (L 2) B3 पार्थ K4 यदुनन्दन]

— After the above, K4 B (except B2) D8 read st 5 for the first time, repeating it in its proper place — b) D6 प्रत्युत्थाय, T3 G3 °वाच, Ca °चार्य (as in text) D4 T2 युधिष्ठिर — c) D8 पार्थ — d) Ś1 T3 कथित्; K2 D8 कश्चित्, Dn1 D6 कंचित् (for कि°). B4 D6 कृत्वेह, T3 G2 °त्वैव

2 K1 Da1 D1 5 om 2 (cf v l 1) — c) B2 अय (for एतद्) — f) K3 4 V1 D6 8 T2 G2 M1 हन्याद्धर्मे, T3 हन्यधर्मे (sic) M8 om from धर्मे up to धर्मभी (in 4a)

3 K1 Da1 D1 5 M3 om 3 (cf v l 1 and 2) — a) K4 त्वाम् (for त्वम्) K3 B2 4 5 Dn1 D2–4 7 [अ]प, V1 B1 3 D6 8 तु, T1 3 G M1 2 4 हि (for [ए]व) T2 महाराज (for [ए]व राजानम् — b) G2 कल्मषम् (for कश्मलम्) K2 4 B5 आविश (K2 °ष), B1–4 °शत् (for आविश) — c) M1 2 4 हि (for तु) D5 भूपतिं — d) Ś1 D2 आकरिष्य, K8 आचरिष्ये, K4 B1 अकरिष्य (K4 °ष्य), D6 अकारिष्य, S (M3 om) करिष्यसि K8 उत्तम, Cc उत्तरम् (as in text) — e) K3 B (except B2) D (Da1 D1 5 om) S (M8 om) हि, V1 ह (for सु-) — f) D2 संदप्रज्ञे, D8 °प्राज्ञैर्, G2 मदप्र°

4 K1 om upto स भवान् (in 4a), Da1 D1 5 om 4 (for both, cf v l 1) M8 om up to धर्मभी (in 4a) (cf. v l 2)

नरकं घोररूपं च भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वै वधात् ॥ ४
न त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठं राजानं धर्मसंहितम् ।
प्रसादय कुरुश्रेष्ठमेतदत्र मतं मम ॥ ५
प्रसाद्य भक्त्या राजानं प्रीतं चैव युधिष्ठिरम् ।
प्रयामस्त्वरिता योद्धुं सूतपुत्ररथं प्रति ॥ ६
हत्वा सुदुर्जयं कर्णं त्वमद्य निशितैः शरैः ।
विपुलां प्रीतिमाधत्स्व धर्मपुत्रस्य मानद ॥ ७
एतदत्र महाबाहो प्राप्तकालं मतं मम ।
एवं कृते कृतं चैव तव कार्यं भविष्यति ॥ ८
ततोऽर्जुनो महाराज लज्जया वै समन्वितः ।
धर्मराजस्य चरणौ प्रपेदे शिरसानघ ॥ ९
उवाच भरतश्रेष्ठ प्रसीदेति पुनः पुनः ।
क्षमस्व राजन्यत्प्रोक्तं धर्मकामेन भीरुणा ॥ १०
पादयोः पतितं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नं रुदन्तं भरतर्षभ ॥ ११
उत्थाप्य भ्रातरं राजा धर्मराजो धनंजयम् ।
समाश्लिष्य च सस्नेहं प्ररुरोद महीपतिः ॥ १२
रुदित्वा तु चिरं कालं भ्रातरौ सुमहाद्युती ।
कृतशौचौ नरव्याघ्रौ प्रीतिमन्तौ बभूवतुः ॥ १३
तत आश्लिष्य स प्रेम्णा मूर्ध्नि चाघ्राय पाण्डवम् । C. 8 3567 B 8 71 16 K 8 73 15

— [c]) M8 धर्मभीता (submetric), M8 ... त्वया (sic) — [d]) K3 4 V1 B1 D3 Ca प्रयान्; T1.3 G3 M3 4 यायान्; T2 तया, G1.2 M1 याया, M8 ययान (sic) (for ज्येष्ठस्य) Ś K1 2 ध्रुवमेष्याम(K1 °न्म)हत्तम — [e]) K3 तद् (for च) — [d]) D2 वधे

5 K4 B (except B2) D6 read 5 for the first time after 733*. — [a]) K4 B (except B2) D6 (all first time) पार्थ, Da1 D1 5 पार्थ, D8 सर्व-, G1 सत्य (for स त्व) D5 (second time) धर्मं भृतां (for धर्मभृतां) Ś K1 2 4 (second time) V1 B1 (second time) D6 (first time) T1 G2 श्रेष्ठ; M4 श्रेष्ठो — [b]) D5 (first time) वचन (for राजान) K4 (first time) धर्मसंमृतं, B (except B2) D6 (all first time) °सश्रित, B1 (second time) °संस्थित, B5 (second time) °नीहितं; S सश्रि(G2 °न्नि)तव्रत — Ś K1 2 om (hapl) 5[cd] — [c]) Da1 D1.5 प्रसादयन् — [d]) B (except B2) (all first time) अद्य; B2 (second time) अनु, D3 एव, G1 अद्यं (for अत्र) G1 इष्टं (for मत) K4 (first time) एतद्यसमृतं मम् (sic)

6 T2 om. (hapl) 6[a]–8[b] — [a]) Da1 D1 धर्म- (for भक्त्या) — [b]) K2.4 V1 B D S (T2 om.) प्रीते (K4 °तिं) चैव युधिष्ठिरे — [c]) K3 B D (except D8) T1 प्रयावस, T2 प्रयाहि (for °मस) K3 B Da1 Dn1 D2–5.7 T1 त्वरितौ, V1 D6 T2 त्वरितं, D1 त्वरितो, G M त्वरया V1 Da1 D1.5 8 T2 युद्धे (for योद्धुं) — [d]) K4 Dn1 सूतपुत्रं रथं, D1 6 8 T1 G M1.2 4 °वधं

7 T2 om 7 (cf. v l. 6) — [a]) K3 V1 B D T2 तु समरे, T1 G M [अ]द्य (T1 °थ) समरे (for सुदुर्जयं) — [b]) B1 तम् (for त्वम्) T1 G M पार्थं (T1 °र्थे) (for अद्य) — [c]) D3 धर्मराजस्य Ś K1.2.4 मारिष (for मानद) K3 धर्मपुत्रसौदत (sic)

8 B1 T2 om. 8[ab] (for T2, cf v l. 6) — [b]) Ś2 D1 प्राप्तकाल G1 कृत (for मतं) — [c]) B1 कृते; Dn1 om (for कृत) B5 D5 T2 पार्थ (for चैव) — [d]) V1 तत्र (for तव)

9 Before 9, T2 G1 3 read संजय उवाच — [b]) K3 लज्जयन्, D6 व्रीडया (for लज्जया) B5 D3 च, D5 तु (for वै) K1 समन्वितै, D5 [अ]समन्वित — [c]) G2 चरणं — [d]) K3 V1 B D प्रपद्य, S प्रपीड्य (for प्रपेदे) Ś2 K4 सह, K3 D6 सत, B1–4 Dn1 D2–4 7 T2.3 G1 3 नत°, B5 Da1 D- T1 [अ]नघ

10 [a]) K3 B D S भरतश्रेष्ठ — [c]) T1 मत्प्रोक्तं, T2 प्रोक्त यत् (by transp), T3 G M1–3 यत्प्रोक्तम — [d]) V1 B2–4 Da1 D1.5 वै मया (for भीरुणा) S त्व मया (T2 मयेद) धर्मभीरुणा

11 Before 11, B2 3 D2 6 ins संजय उवाच — [a]) B1 4 5 Dn1 D2 4 6 7 दृष्ट्वा तु (for पादयो) B (except B2) Dn1 D2 4 6 7 पश्चा (for दृष्ट्वा) — D3 om. (hapl.) 11[c]–12[b] — [d]) Ś2 पुरुषर्षभ, K3 D4 भरतर्षभ

12 D8 om. 12[ab] (cf. v l. 11) — [a]) D3 M1 2 राजन्, T2 वीर — [b]) Da1 D1 5 धर्मपुत्रो (for °राजो) D1 धनजय T2 प्रणत भ्रातृवत्सल — [c]) D1 सक्नेह, M2 सदेह- — [d]) D8 प्रारुरोद, D8 प्रारुरोदस्स (sic)

13 [a]) K3 B D T2 सुचिर, V1 चाचिर, T1.3 G1 3 M च चिरं — [b]) S तौ महा(G1 °ह)द्युती (M1 °ति) (for सुम°) — [c]) M1 (also as in text) कृतशोकौ (for कृतशौचौ) B1 4 5 Dn1 D2.4 6 7 T2 महाराज (for नरव्याघ्रौ) — [d]) K3 प्रीतिमचौ

14 [a]) K1 विनम्य म (sic), K3 आश्लिष्यमे (for °ष्य स) V1 B2 3 Da1 D1 2 5 च, B1.4 5 Dn1 D2 4 6 7 त (for स) S समाश्लिष्य च बाहुभ्यां. — [b]) T1.3 G2 M2–4 [उ]पाघ्राय B1 4 5 D3 4.7 8 पादय, D2 5 पादव

567 16 15 प्रीत्या परमया युक्तः प्रसयंश्चाब्रवीज्जयम् ॥ १४

कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ।
शरैः कृत्ता महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५

सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६

तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि सूतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीवितार्थो हि को मम ॥ १७

एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।
सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
भीमेन च नरश्रेष्ठ यमाभ्यां च महीपते ॥ १८

यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९

एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्ण सूदयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०

एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थं केशवो राजसत्तम ।
शक्तोऽसि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथाबलम् ॥ २१

एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

— ^{c}) D2 युक्तौ, T1 युक्त — D2 om 14^{d} — ^{d}) K3 प्रसरश्च (sic), B1 3 4 स्पृशश्चापि, Dn1 D8 (marg and also as in text) T1 G3 विस्मयश्च (for प्रस°) K3 इद, T1.3 G वच (for जयम्) T2 पुन पुन. (for [अ]ब्रवीज्जयम्) — After 14, T2 ins

734* अब्रवीत्त महेष्वास धर्मराजो धनजयम् ।

15 K3 om 15-16 — ^{a}) S (except T2) महाप्राज्ञ — ^{c}) K4 D5 om the first च V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-7 ध्वज, D8 धनुश्च (for ध्वजश्च) K4 (also as in text) रथो (for चैव) — ^{d}) D8 तात (for धनु) D6 शक्तीर् Ś K1 2 V1 B2 D3 गदा, B1 3 4 D5 4 6 7 शरा (for गदा) — For 15^{cd}, S subst

735* हत सूतो धनुश्चैव रथ शक्तिर्ध्वज शरा ।
[T1 2 G1 रथ , M1 रथा (for रथ) T1 G1 3 शरो ध्वज]

— ^{c}) K4 D1 कृत्वा, G2 कर्ता (for कृत्ता) B2 D8 महेष्वासो, G2 महाराज

16 K3 om 16 (cf v 1 15). — ^{a}) T1 2 G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) G2 कर्म (for तस्य) T3 दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म — ^{b}) T2 चित्र (for कर्म) S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च) Some MSS फाल्गुन — ^{d}) D6 वा, T1 2 G M तु, T2 हि (for च) D2 जीविते स्पृहा (for °त प्रियम्)

17 ^{a}) B2 S त्वम्, D3 तद् (for तम्) M1 यमित (for यदि वै) T2 मे, G2 चेद्, M2-4 त (for वै) Da1 D1 5 T3 G3 M2-4 वीर, T2 शत्रु B1 3-5 Dn1 D3 4 6 7 न चेदद्य हि त (B1 हत) वीर (D6 °र) — ^{b}) B (except B2) Dn1 D2-4 निहनिष्यसि, D1 2 G2 न हनिष्यामि (D2 °ष्यति) V1 B D T1 3 G M संयुगे (for सूतजम्) T2 राधेय निहनिष्यसि — ^{c}) D8 परित्यक्षे — ^{d}) M3 हितो (for हि को)

18 ^{a}) Ś1 उक्त्वा, M1 रक्त (for उक्त) — ^{b}) K3 4 Dn1 S भरतर्षभ (K4 Dn1 °भ) — ^{c}) Ś1 स तेन (for सत्येन) B2 om ते B1 4 च (for ते) — ^{d}) D5 om देन तव S त्वत्पादेन, Co प्रसा° (as in text) Ś1 K V1 B1-3 5 D S तथैव च (D5 ॰॰व च), B1 च कौरव (for तवैव च) — ^{c}) T G नरव्याघ्र — After 18, D2 reads 20^{cdef}, repeating it in its proper place, while T G ins after 18

736* सहभेन नरश्रेष्ठ मामात्थ च महीपते ।

19 B3 om 19^{ab}. — ^{ab}) T2 G2 यथाद्य M1 कर्णं K3 V1 B1 2 4 Dn1 D3-4 6 7 S [ऽ]पि (for ऽथ) D2 यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले — ^{c}) D2 पतिष्याम्यहमथैव — ^{d}) D1 आलभेत् T1 3 G M सत्येनैव च ते शपे, T2 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते

20 ^{b}) S (except T2) तत (for वच) — D2 reads 20^{cdef} for the first time after 18 — ^{e}) V1 B3 Da1 D1 5 S त्वमनुध्याहि (Da1 D1 5 °यि), B1 2 4 Dn1 D3 4 6 7 तव ध्यु(D6 भयद्)ध्या हि, D2 5 (both times) तदनुध्याय D8 (both times) भव्य (for भद्रं) — ^{f}) V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 6 7 वधस् G2 अस्य (for तस्य). D8 (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मन).

21 ^{a}) K1 Dn1 पार्थं, B3 वाक्य — ^{b}) K1 राजस त्तम; K3 °सत्तम — ^{c}) B D (except D1) T3 G3 शक्तोसि — ^{d}) B1 कर्णं हतु, B3-5 Dn1 D2 4 7 हतु कर्णं (for यत्न कर्तुं). B (except B1) Dn1 D2-4 7 महाबल, S यथा(T2 G2 °दा)त्थ मा (for यथाबलम्)

22 Before 22, M ins. युधिष्ठिर उवाच — ^{a}) K3 V1 B D S एष (for एव) D3 G2 वापि T1 3 G1 3 स (for हि) T1 कामो मे (by transp) — ^{b}) K4 महारथ; B2 °रथ; S °बल — ^{c}) B2 रथं, D8 यथा (for कथ) — ^{d}) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 सत्तम, T2 फल्गुन (for मे

कथं मयाद्य रणे कर्णं निहन्यादिति मे मतिः ॥ २२
भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
युधिष्ठिरेमं बीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
परिसान्त्वय बीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५
युधिष्ठिर उवाच ।
एह्येहि पार्थ बीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥२६
अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।
मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥२७
संजय उवाच ।
ततो धनंजयो राजञ्शिरसा प्रणतस्तदा ।
पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ २८
समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
मूर्ध्न्युपाघ्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
धनंजय महाबाहो मानितोऽसि दृढं त्वया ।
माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥३०
अर्जुन उवाच ।
अद्य तं पापकर्माणं सानुबन्धं रणे शरैः ।
नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

C 8 3568
B 8 71 36
K 8 75 39

मति) T1 3 G M हन्यादिति तथा(T3 °दा)र्जुन — After 23, S (except T2) ins.

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।
[Cf. 35ab T1 M राम (for राजन्)]

— After the above, S (except T2) reads 36c–40b followed by 742*

23 a) K3 युधिष्ठिर. K3 स्त्वं, T1 [म]घ, T2 3 G M [इ]ह (for [इ]म) K2 भीमत्सु — b) B1 2 शाययितुम् K3 सात्वयितुमिहार्हसि — c) K4 मनुज्ञातुं (sic), B1–3 Da1 Dn1 D1 . 7 T1 G2, °ज्ञात (T1 °वज्ञ); D5 समुद्युक्तं K2 D2 तु, D6 8 हि (for च) — d) S (except T2) वधायाशु (T3 °स्य)

24 a) Ś1 K4 ह्यहमह, B2 Dn1 D3–4 7 ह्यहमयं, B3 [अ]यहमयं (sic) (for ह्ययमह) K3 D5 8 (marg sec m) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव, S श्रुत्वा ह्यावां महामंत्ये (G3 M °ते) — c) Ś2 आयाते — d) Ś2 ताविह पाडुनदन (sic), K3 B3 Dn1 D3–4 6 7 इहा(D6 °ह)त्रा पाडु°; V1 इह ते पांडु°

25 a) K3 निरुद्द (sic), K3 B1 2–3 Dn1 D3–4 7 T2 न हतो, V1 Da1 D1. 2 T1. 3 G3 M निरुजो; D5 कुशली, G1 निरजो (for निरुजो) G2 दिष्ट्या राजन्नजे (submetric) — b) K1 दिष्टासि T1 M1 तु, Ca न (as in text) K1 ग्राहण, Ca ग्रहण (as in text) B1 तत ; T1 कृत , Ca गत (as in text) — c) B1 2 परिशातय K3 T3 भीमत्सु — d) K3 आमादि, K4 आमाधि, V1 (marg) आसाद्य, Da1 D1 5 आराधि (sic), S (except T1) आशास्व (for आशाधि) K3 वा (for च) D6 कर्णस्य नियनोद्यत

26 T1 om 26a–27b with the ref. — a) K3 एह्येति T3 वीर (for पार्थ) — b) D1 T2 मां परिष्वज्य, T3 G M परिष्वजस्व च T3 G2 पाडव (G3 °व) D5 समाश्लिष्याव पांडव (sic) — c) Ś1 K1 3 4 [ऽ]स्मि; T2 [ऽ]पि (for ऽस्मि) Ś2 K3 V1 B D M हितं (for [अ]हितं) — d) K2 क्षातु, D5 स्यात (for क्षान्त) Ś K3 4 यन्मम, K1 स मम (for तन्मया)

27 T1 om 27ab (cf v 1 26) — b) K4 कर्णे — c) V1 मन्युश्च K1 पार्था, D6 वीर (for पार्थ) — d) K1 दारुणान् — After 27, B2 ins 738* and 739*

28 T3 G3 om. the ref. — a) G2 राजा — b) K4 शिरसि T1 3 G2 3 M पुन ; G1 पुर (for तदा) — c) G1 स पुन (for पाणिभ्या) — d) T2 M2–4 भारत (for मारिष)

29 a) K3 V1 B D S समुत्थाप्य — b) T2 M3 पांडव, Ca पीडितम् (as in text) — c) Da1 [अ]पाघ्राय, D5 [उ]प°, T1 चाघ्राय Ś K1 3 4 मूर्ध्न्येव(Ś2 °वा)घ्रापयचैन (K1 °नम्) — d) T2 तत (for इद)

30 b) S K1 2 पा(K1 प)रितो (for मानितो) — c) Ś K1 3 4 V1 D1. 5 विनय, D7 विजयश्च (for विजय) Ś1 K3 B Dn1 D3 8 चैव, T1 3 G चापि — d) K1 पुन (for भूय)

31 D3 om , with the ref., from 31a up to त्वं (in 32a) M2–4 धनजय (for अर्जुन) — a) K4 अद्य त्व, T2 G1 3 तमद्य (by transp) — b) D2 शितै (for रणे) — c) D1 समासेन (for °साद्य)

32 D8 om येन त्व (cf. v 1 31) — a) V1 B3 ताडितो (for पीडितो) — b) S (except T2) भृशम् (for दृढम्) K1 आयस्य; D5 आयास्य, Ca आयम्य (as

तस्याद्य कर्मणः कर्णः फलं प्राप्स्यति दारुणम् ॥ ३२
अद्य त्वामहमेष्यामि कर्णं हत्वा महीपते ।
सभाजयितुमाक्रन्दादिति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३३
नाहत्वा विनिवर्तेऽहं कर्णमद्य रणाजिरात् ।
इति सत्येन ते पादौ स्पृशामि जगतीपते ॥ ३४

संजय उवाच ।
प्रसाद्य धर्मराजानं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
पार्थः प्रोवाच गोविन्दं सूतपुत्रवधोद्यतः ॥ ३५
कल्प्यतां च रथो भूयो युज्यन्तां च हयोत्तमाः ।
आयुधानि च सर्वाणि सज्यन्तां वै महारथे ॥ ३६

---

in text) — ^{c}) K3 दर्पं, D3 कर्णं; G2 कर्म (for कर्णं) — ^{d}) K3 प्राप्स्यामि, B1 3 4 Dn1 D3 4 7 आप्स्यति

33 ^{a}) D2 यशस् (for अद्य) M1 त्वम् K3 B3 Dn1 D4 6 7 अनुपश्यामि, V1 B1 2 4 5 Da1 D1 3 8 अनुयास्यामि, D2 एव यास्यामि, D5 अभियास्यामि; S उपयास्यामि — ^{b}) D3 हित्वा — ^{c}) K3 D2 समाजयंतम्; T2 3 G1 3 °ये त्वाम् (for °यितुम्) K4 आक्रन्दाम्, T2 °द्वीर् Ca c as in text.

34 ^{a}) K1 3 विनिवर्तेय, K3 V1 B D S °वर्तिष्ये — ^{b}) D5 (marg) राजन् (for अद्य) K4 रणाजिरा, V1 B1 2 Da1 D1 5 T1 °जिरे, B5 महारणात्; M4 रणाजिरान् — ^{c}) Ś1 सत्य न — K4 V1 B (B2 repeating only lines 7–8 here) D (except D2) S ins. after 34 B2 (first time) after 27

738* संजय उवाच ।
इति ब्रुवाणं सुमना किरीटिनं
युधिष्ठिरं प्राह वचो बृहत्तरम् ।
यशोऽक्षयं जीवितमीप्सितं ते
जयं सदा वीर्यमरिक्षयं तदा ।
प्रयाहि वृद्धिं च दिशन्तु देवता [5]
यथाहमिच्छामि तवास्तु तत्तथा ।
प्रयाहि शीघ्रं जहि कर्णमाहवे
पुरंदरो वृत्रं इवात्मवृद्धये ।

[(L. 2) B2 युधिष्ठिर D2 6 T1.3 G M बृहच्चना (D3 °या), T2 [s]भवत्तदा (for बृहत्तरम्) — (L 3) B2 यशो भय, T2 शुभ्र यशो, G2 यशो जगति (for यशोऽक्षय) G2 [अ]क्षयम् (for जीवितम्) V1 B2 Da1 D1 5 ईप्सित च ते; D6 अक्षय च, S ईप्सित जय — (L. 4) B2 राज्य सदा, T1 3 G M सदा बल, T2 बल सदा (for जय सदा) D6 तेज सदैवाप्रम् (for जय सदा वीर्यम्) B2 5 वैरिपरिक्षय B3 D2 6 च, B1 3 तथा, Da1 D1 5 S सुख (for सदा) — (L. 5) B2 प्रिय तु, B5 प्रियाति-, Da1 D1 5 T1 G1 M प्रियामि-, D6 सुख च (for प्रयाहि) T2 सिद्धि (for वृद्धिं) Da1 D1 5 तु (for च) — (L. 6) V1 B3 5 Da1 D1 5 तथा तवास्तु तत्; B तथा तवास्तु, D2 6 T2 3 G M तथास्तु तच्च (T3 G1 3 °स्त)ते, T1 तथास्तु देव ते — After line 6, B2 (first time) ins. an addl colophon — (L 7) V1 B (B2 first time) Da1 D1 5 तूर्ण, B2 (second time) S कर्ण (for शीघ्र) G1 जय (for जहि) B2 (second time) तूर्णम्; S शीघ्रम् (for कर्णम्) ;— (L. 8) Da1 D5 पुरंदरे B2 (second time) अर्थसिद्धये, Da1 D5 आत्मसि°]

B2 5 cont.

739* रथे स्थित फाल्गुन केशवस्ते
रश्मीन्समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
दैत्यं यथा केशवो राजमध्ये ।

[(L 1) B5 स्थिते — (L 4) B2 partly damaged]

— After the above, Ś1 K V1 B D S ins an addl colophon [*Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* M1 युधिष्ठिरानुज्ञात — *Adhy no* Ś1 D2 52, B1 71, B2 (second time) D1 64, B4 70, B5 73, Da1 82; D6 72, T1 83, T2 78, T3 G 80, M 79]

35 T3 G3 read 35^{ab} with the ref after 742* — ^{b}) D4 प्रहृष्टेन — For S version of 35^{cd}, cf. 737*

36 S (except T2) reads 36^a–40^b after 737* — ^{a}) K3 4 B (except B2) D (except Da1) कल्प्यता; T1 G1 अद्यैव; T3 इन्येत, G3 M हन्यते, G3 अन्वेद् (for कल्प्यतां) Ś1 K3 4 V1 B D मे (for च) T1 G1 सारथे (G1 °थो), T3 G3 M द्वैरथे (T3 °थो), G3 वै रथो (for च रथो) T2 सनह्यतां रथो भूयो — ^{b}) Ś K3 4 V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D2 6 7 T3 3 G1 M1 युज्यतां T3 G3 वै (for च) D6 T3 हयोत्तमान् (T3 °म); T2 रथोत्तमे; G3 हयोत्तमे — After 36^{ab}, T3 G3 read 37 T1 G1 3 M3–4 transp 36^{cd} and 37^{ab} — ^{c}) B1 च दिव्यानि; D5 समस्तानि (for च सर्वाणि) — ^{d}) K3 4 B1 3 5 Dn1 D2 सज्जतां, D4 युज्यतां; D5 सज्यंतो, D5 समाराः; T2 कल्पयतां (hypermetric), T3 G1 3 सज्जय (for सज्यन्तां). T1 G3 M सज्जयंतु (for सज्यन्तां वै). K3 V1 B1.4 5 Dn1 D2–4.6–8 मे; T2 च; T3 G1 3 स्व (for वै) Ś1 K1 2 D3 महारथा (D3 °थ), B2 3 °रणे

उपावृत्ताश्च तुरगाः शिक्षिताश्चाश्वसादिनः ।
रथोपकरणैः सर्वैरुपायान्तु त्वरान्विताः ॥ ३७
एवमुक्ते महाराज फल्गुनेन महात्मना ।
उवाच दारुकं कृष्णः कुरु सर्वं यथाब्रवीत् ।
अर्जुनो भरतश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८
आज्ञप्तस्त्वथ कृष्णेन दारुको राजसत्तम ।
योजयामास स रथं वैयाघ्रं शत्रुतापनम् ॥ ३९
युक्तं तु रथमास्थाय दारुकेण महात्मना ।
आपृच्छ्य धर्मराजानं ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ।
समङ्गलस्वस्त्ययनमारुरोह रथोत्तमम् ॥ ४०
तस्य राजा महाप्राज्ञो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
आशिषोऽयुङ्क्त परमा युक्ताः कर्णवधं प्रति ॥ ४१
तं प्रयान्तं महेष्वासं दृष्ट्वा भूतानि भारत ।
निहतं मेनिरे कर्णं पाण्डवेन महात्मना ॥ ४२
बभूवुर्विमलाः सर्वा दिशो राजन्समन्ततः ।
चाषाश्च शतपत्राश्च क्रौञ्चाश्चैव जनेश्वर ।
प्रदक्षिणमकुर्वन्त तदा वै पाण्डुनन्दनम् ॥ ४३
बहवः पक्षिणो राजन्पुंनामानः शुभाः शिवाः । C 8 3604 B 8 72.12 K 8 76 5

37 T1 G1.2 M2–4 transp 36[cd] and 37[ab] T3 G3 read 37 after 36[ab], T3 reading 37[ab] twice. — [a]) K3 T2 उपवृत्ताश्च — [b]) B D M चाश्व(B1 °स्म)सादिभि, T (T3 both times) G चापि (T2 च स्व°) सादिभि — [c]) Ś1 K1.4 V1 Da1 D1 5 6 8 T2 रणोपकरणै V1 B2–5 Da1 D1 5 6 8 सज्जैर्, B1 D2–4 ° सज्जा, Dn1 सज्ज (for सर्वैर्) — [d]) Ś1 K4 उपाया(Ś1 °य)तु, D6 अभियातु, T2 अनु° B1 स्वदान्विता T1 सद्यो निर्यातु मे रथ, T3 G सत्वरं (G2 सज्जोन्यो) यातु मे रथ, M सचरन्या(M1 also inf lin संत्वर या)तु मे रथ (sic) — After 37, N T2 ins

740* प्रयातौ स्वोऽद्य गोविन्द सूतपुत्रजिघांसया ।

[Ś1 प्रयाता स्वद्य, K3 D2 °तौ स्त्वो(D3 स्त्वा)द्य, K4 B5 Dn1 D2 4 6 7 °हि गोविन्द, V1 B1 3 4 °तोऽस्त्व(V1 °तस्त्वा)द्य, B2 प्रयतस्त्वाद्य, D3 प्रयतोऽद्य, T2 प्रयतो स्वाद्य Dn1 गोविंद]

38 [a]) K3 B D T G1 3 M1 उक्तो — [b]) Some MSS फाल्गुनेन, B1 4 पाण्डवेन K1 महात्मन — [c]) M1 (inf lin) वाचन (for दारुकं) Dn1 कृष्ण — [d]) M4 कुरु K3 4 Dn1 D1 सर्वं (for सर्वं) B4 तथा; S (except T2) यद् (for यथा) — [e]) K1 V1 B1.5 Da1 D2 7 T1 3 G3 M3 भरतश्रेष्ठ — [f]) D1 सर्वमध्ये (for श्रेष्ठ सर्व-) D. धनुष्मत

39 [b]) K4 राजसत्तम; T2 °सत्तमं — [c]) T3 G1.3 M च (for स) — [d]) Dn1 शत्रुतापन, T1 M2–4 °घात(T1 °ति)नं, G1 °पातनं — After 39, V1 B (except B1) D (except D2 3) ins

741* सज्ज निवेदयामास पाण्डवस्य महात्मन ।

40 [a]) D6 युक्त तं; G2 यत्तं तु (for युक्त तु) K3 B1–5 Dn1 D2–4 6 7 युक्त तु तं रथं दृष्ट्वा; T2 सज्जीकृत रथं दृष्ट्वा — After 40[ab], S (except T2) ins

742* उपस्थित रथ दृष्ट्वा पद्मनाभो रणान्तकृत् ।

— After the above, T3 G3 read 35[ab] with the ref. — [c]) V1 B2 3 Da1 D5 आमन्त्र्य, D1 आमन्त्र, D 8 अ(D3 आ)पृच्छद् Ś K1 2 4 धर्मराजं च (for °राजानं) S (except T2) सपूज्य देवता सर्वा — [d]) T1 ब्राह्मणा, M1 ब्रह्माणा Ś K1.2 4 स्वस्ति वाचय(Ś1 °ना)न्, V1 D6 अभि(D6 स्वस्ति)वाद्य च — [e]) K3 B1 4 Dn1 D2–4 6–8 सु(D3 स)मंगल (D6 °ल-, D7 °ल) स्वस्त्ययनम्, V1 B2 3 5 Da1 D1 5 T2 G2 कृतमगलस्वस्त्ययन (V1 B5 G2 °नम्, Da1 D1 5 °ना) (hypermetric), T1.3 G1 3 M कृतमगलकल्याण (T1 3 G3 °णम्) Ca cites सुमगल; Co मगलं — [f]) Ś2 आरुरोहे T3 G रथ तदा (for रथोत्तमम्)

41 [a]) V1 B3 Da1 D1 5 राजन्, B2 राज्ञो (for राजा) B3 महाराज्ञो — [b]) T2 M1 धर्मपुत्रो — [c]) K3 Dn1 D1 [ऽ]युक्त-, K4 (sic) [ऽ]युक्तु (for ऽयुङ्क्त) B Dn1 D3 4 7 सतत, D1.2 परमो (D2 °मा) S (except T2) आशिष (T3 G2 3 °ष) परमा युक्त (G2 यत्ता; M1 युक्ता, M2–4 युक्त) — [d]) Ś K2 4 युक्त., B Dn1 D2–4 7 T2 प्रायात्, T1 3 G3 M2–4 युक्त, G1 2 युक्ता, M1 युक्त- (for युक्ता) B (except B3) Dn1 D2–4 7 G2 M कर्णरथ, T3 G3 वर्णवध (for कर्ण°)

42 [a]) K4 D5 8 त(D5 स-)प्रयातं, B4 5 Dn1 D2–4 6 7 तमायांत, Da1 D1 सम्प्रयात, T1 3 प्रयांत त (by transp) T2 महाबाहु — [b]) Ś2 (sup lin) मेनिरे (for भारत) — [c]) Ś K1 2 4 समरे (for मेनिरे)

43 [a]) B2 विमना D2 S राजन् (for सर्वा) — [b]) S (except G1) सर्वा (for राजन्) D2 दिशोथ विदिशस्तथा — [c]) Ś2 चाशाश्च; K2 T2 मा(T2 छा)षाश्च, B1 2 ता(B2 चा)साश्च, D4 (marg) भासाश्च, D3 चाषा च (by corr वाचश्च), G2 एवाश्च (for चाषाश्च) D4 8 सि(D4 स)तपत्राश्च, T1 शतपु° — [d]) K3 श्रौताश्च, D8 क्रौंचाश्च D3 चोच्चैर्, S (except T2) चापि (for चैव) K4 जनेश्वर, D3 °श्वर — [e]) Da1 प्रदक्षिणाम् G2 प्रकुर्वत — [f]) Da1 D5 स्वे (for वै) D5 (also as in text) पाण्डुनप्तारं S पाण्डव पांडुपूर्वज

44 [b]) Da1 D1 5 6 पुन्नामाना.. Da1 D1 2 5 T1 3

5 13 5 त्वरयन्तोऽर्जुनं युद्धे हृष्टरूपा ववाशिरे ॥ ४४
कङ्का गृध्रा वडाश्चैव वायसाश्च विशां पते ।
अग्रतस्तस्य गच्छन्ति भक्ष्यहेतोर्भयानकाः ॥ ४५
निमित्तानि च धन्यानि पार्थस्य प्रशशंसिरे ।
विनाशमरिसैन्यानां कर्णस्य च वधं तथा ॥ ४६
प्रयातस्याथ पार्थस्य महान्स्वेदो व्यजायत ।
चिन्ता च विपुला जज्ञे कथं न्वेतद्भविष्यति ॥ ४७
ततो गाण्डीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ।
दृष्ट्वा पार्थं तदायस्तं चिन्तापरिगतं तदा ॥ ४८
गाण्डीवधन्वन्संग्रामे ये त्वया धनुषा जिताः ।
न तेषां मानुषो जेता त्वदन्य इह विद्यते ॥ ४९
दृष्टा हि बहवः शूराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ।
त्वां प्राप्य समरे वीरं ये गताः परमां गतिम् ॥ ५०
को हि द्रोणं च भीष्मं च भगदत्तं च मारिष ।
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ काम्बोजं च सुदक्षिणम् ५१
श्रुतायुषं महावीर्यमच्युतायुषमेव च ।
प्रत्युद्गम्य भवेत्क्षेमी यो न स्यात्त्वमिव क्षमी ॥ ५२
तव ह्यस्त्राणि दिव्यानि लाघवं बलमेव च ।

G2 3 M शिवा शुभा (by transp) — c) G3 त्वरवतो T2 [ऽ]र्जुनं B1 Da1 D1 5 T1 2 G1 सख्ये; T3 G3 सवे, G2 खे च, M सखे (for युद्धे). — d) V1 B2 Da1 D1 5 S सम्प्रहृष्टा (for हृष्टरूपा) D8 चकाशिरे, D2 प्रकाशिरे (for ववाशिरे)

45 a) D1 गृध्रकंका; T1 G1.2 कंका गृध्र-. Ś1 K1 4 वटाश्चैव, K3 V1 B1–4 Dn1 D3 4 6 7 श्व(D6 पि)का श्येना, B5 वलाश्चैव, Da1 D1 5 वला श्येना, D2 शिवाश्चैव; S वळा° (for वडा°) — c) S अ(G1 आ)गच्छन्नग्रतस्तस्य — d) K3 B (except B3) Dn1 D2–4 3 7 मांसहेतोर्, V1 Da1 D1 5 G2 M भक्ष° D2 भयानया

46 a) Ś1 चान्यानि, Cc धन्यानि (as in text) D8 S ध(T1 2 अ-, G1 या)न्यानि च निमित्तानि — b) K4 प्रशशशिरे; B3 [अ]भिशशसिरे K3 B1 3 D4 6 7 S पाण्डवस्य श(D1 प्र-, T2 च)शंसिरे; Dn1 D8 पार्थिवस्य प्रश° Ca cites शशंसिरे — c) S (except T2) अरिसेनाया (T1 °यां) — d) K3 निधन (for च वध) K3 B1 4 Dn1 D3 4 6 7 अति, B5 D2 3 तदा (for तथा) — After 46, G1 M ins

743* निमित्तानि च शुभ्राणि रुतं च मृगपक्षिणाम् ।
[G1 नृत्य (for रुत)]

47 T1 om) 47–48 T2 G2 om 47 — a) K3 [अ]पि, D8 च, T3 G1 3 M हि (for [अ]थ) — b) Ś K2 4 ह्यजायत, K1 T3 G1.3 M1 3 [ऽ]भ्यजा°. — c) V1 यज्ञे, S तीव्रा (for जज्ञे) — d) K1 3 4 Ca स्वेतद्, B1.2 4 5 Dn1 D2–4.7 चेदं, B3 Da1 D1.5 3 T3 G1 3 M Co एतद् (for न्वेतद्) K1 भवेदिति
— After 47, T3 G1 3 ins

744* विषण्णं तु ततो ज्ञात्वा सव्यसाचिनमच्युत ।
संचोदयति तेजस्वी मधुहा वानरध्वजम् ।

48 T1 om 48 (cf v l 47) D8 transp 48ab and 48cd — ab) D8 गांजीवधन्वानम् D8 गांडीवधन्वानमिदम् (for 48a) G2 धनंजयमथोवाच भगवान्देवकीसुत. — B3 T1.2 G2 om. 48cd — c) K2 lacuna for तदायस्त Ca आयस्तं; Cc अयस्त (for आयस्तं) K3 तथावन्य; V1 M3–4 तदा यात, B (B3 om) Dn1 D2–4 7 T3 G1.3 M1 तथा यांतं. D6 त तु दृष्ट्वा तथा पार्थं — d) M1 तथा (for तदा) D6 चिंतामुपगत तथा

49 Before 49, Ś K2–4 V1 Da1 D1–3 ins वासुदेव उवाच, K1 श्रीकृष्ण उवाच; Dn1 वासुदेवाय नम — b) K3 धनुषो (for धनुषा) T1 [अ]र्जिता — c) Ś1 मानुषे, T1 धनुषा (for मानुषो)

50 a) K1 D8 (before corr) दृष्ट्वा, S (except T1) एते (for दृष्टा) V1 B2 Da1 D1 5 मे (for हि) T2 धीरा — b) Ś2 K4 शतक्रतुपराक्रमा, T1 2 M1 शक्र- तुल्या महारथा — c) B1 त, M1 त्वं (for त्वा) K3 V1 B2 D2 3 शूरं, B1 3–5 Dn1 D3 4 6 7 शूरा, Da1 D1.5 शूर; S पार्थ (G2 °र्थम्) (for वीरं) — d) T G1.2 M प्रयाता, G2 आगता (for ये गता)

51 a) K4 D8 transp द्रोण and भीष्म B2 बले (hypermetric) (for the first च) — b) T1 भगवंत D2 च सैंधव, T1.3 G2 3 M जयद्रथं, T2 च भारत (also च पांडवं), G1 धनंजयं (for च मारिष) — c) Da1 D1 5 आवं(Da1 °वा)त्यो — d) Some MSS कांबोजं

52 a) K4 श्रुत्वायुषं, B1 Da1 D1.5 श्रुतायुष S श्रुतायुं चाश्रु(M2–4 °च्यु)तायुं च — b) Da1 D1 5 अच्युतायुषम्, D6 °मिपम् S शतायुं च महारथ — c) T1 प्रत्युद्यम्य — d) M3 4 हि, M3 ह्य (for न) T1.3 G1.3 M त्वद्विध, G2 तु विधि (for त्वमिव) K3 B D M1 प्रभो; T G M2–4 प्रभु (for क्षमी)

53 a) S अस्त्राणि तव दिव्यानि. — b) Ś1 भयम्; Ca

वेधः पातश्च लक्षश्च योगश्चैव तवार्जुन ।
असंमोहश्च युद्धेषु विज्ञानस्य च संनतिः ॥ ५३
भवान्देवासुरान्सर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ।
पृथिव्यां हि रणे पार्थ न योद्धा त्वत्समः पुमान् ॥५४
धनुर्ग्रहा हि ये केचित्क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
आ देवात्त्वत्समं तेषां न पश्यामि शृणोमि वा ॥५५
ब्रह्मणा च प्रजाः सृष्टा गाण्डीवं च महाद्भुतम् ।
येन त्वं युध्यसे पार्थ तस्मान्नास्ति त्वया समः ॥ ५६
अवश्यं तु मया वाच्यं यत्पथ्यं तव पाण्डव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ५७
कर्णो हि बलवान्धृष्टः कृतास्त्रश्च महारथः । C 8 3619 B 8 72 26 K 8 76 20

यत्नम् (as in text) — B1 4 Dn1 D3 4 7 transp 53[cd] and 53[ef] — [e]) D5 व्यध पतश्च (sic), S (except T1) वेध (T2 G1 2 वेध, T3 G3 वेध, M1 वध) पात च Ca c cite वेध and पात Ś2 लक्ष्यश्च; K3 D1 2 M लक्षं च, V1 B Dn1 D7 लक्ष्ये(B3 °क्ष्ये)तु, Da1 D2-5 8 T2 3 G लक्ष्यं(D8 4 °क्ष्ये) च, D3 लक्ष्येषु, T1 लक्ष्यस्य (for लक्षश्च) — [d]) D6 योगश्चैव, T G M1 4 लघुता च Cc cites लक्ष्यं and योग K3 V1 B1.3 5 Da1 D1 2 .. 8 M1 4 तथार्जुन M3 3 भारता लघुतार्जुन — [e]) M1 स्मो मोहश्च, Ca c असमो° (as in text) T1 3 G M तथा युद्धे, T2 च युद्धे तु — [f]) T1 G1 3 धनुर्प्रश्ने(G1 °स्ये)च (for विज्ञानस्य च) V1 तु (for च) Da1 D1.5 T3 G1 सतति Ca ज्ञानस्य च समुन्नति

54 [a]) K3 V1 B D S भवान्देवान्सगंधर्वान् — [b]) B1 Da1 D5 निहन्यात्स-, D6 हन्यादै स-, M1 °त्सर्वान् (for (for °त्सह-) D7 -चरान्वरान् (for -चराचरान्) T G1.3 M2-4 हन्यात्स(T3 G1 3 हन्या स)र्वांश्च राक्षसान्, G2 सर्वांश्च सर्वराक्षसान् — [c]) Dn1 D3 4 7 तु (for हि) — [d]) K4 योधस् (for योद्धा) D8 पुन (for पुमान्) S त्वत्समो नास्ति (T2 नेन) विक्रमे — M2-4 ins after 54 T G after 56

745* न चाभिमुखतो वाच्यो भवानेवद्वचो मया ।
मानितस्य महादर्पो भविष्यति रणेऽर्जुन ।
अवश्यमेव वक्तव्यमतस्त्वां प्रब्रवीम्यहम् ।

[(L 1) T1 3 G1.3 प्रमुखतो (for [अ]भिमु°) G2 वास्य (for वाच्यो) T2 तत्रद् (for एतद्) — (L. 2) T3 G3 महान्दर्पो G2 मानिन सुमहादर्पो, M2-4 आहिता सुमहान्दर्पो (for the prior half) — (L 3) T3 G1 3 वाच्य मे (for वक्तव्यम्) T1.2 G1 एतत्त्वा, T3 G3 3 तेन त्वां (for अतस्त्वां).] T2 3 G3 M2-4 cont T1 G1.2 ins after 58

746* अतिमानाच्च तेनात्मा मन्तव्यो वै कथचन ।
जीवमाने रणे कर्णे सूतपुत्रे महारथे ।
[(L. 1) T2 अभिमानाद् (for अति°)]

T1 G1.2 cont : N T2 3 G3 M1 ins after 58

747* बहुनात्र किमुक्तेन सक्षेपाच्छृणु पाण्डव ।
त्वत्सम त्वद्विशिष्ट वा कर्णं मन्ये महारथम् ।
परम यत्नमास्थाय त्वया वध्यो महाहवे ।

[T1 3 G M2 om line 1 — (L 1) B5 Da1 D1 5 तु (for [अ]त्र) — (L 2) Ś K1 न, K2 तु, K4 च (for वा) K3 कर्णमन्ये, Da1 D1 5 मन्ये कर्णं (by transp), M1 कर्णेऽद्य V1 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 8 महाबल, T1 3 G M1 परंतप (for महारथम्) — (L 3) Dn1 पर (sub metric), T1 3 G अवश्य, M1 स पर (for परम) T2 पर यत्न समास्थाय (for the prior half) D3 यथा (for त्वया) K3 वध्ये B1 महारणे]

T3 G cont. T1 2 M ins after 62

748* न हि कर्णं रणे प्राप्य शक्तो हि स्यात्पुरदर ।
क्षेमी प्रत्यागमेत्पार्थ तादृशोऽस्य पराक्रम ।
त्वां तु प्राप्य महारङ्गे यत्नवानपि भारत ।
निवर्तेत रणात्कर्ण इति मे धीयते मति ।

[(L. 1) T1 G3 समासाद्य (for रणे प्राप्य) M2-4 [ऽ]पि (for the second हि) — (L 2) G3 प्रत्युद्गमेद्, M2-4 प्रत्यागमे — (L. 4) G3 निश्चिता (for धीयते)]

55 [a]) Ś1 K1 धनुर्ग्राहा, K3 °ग्राहाः, B Dn1 D1-4 7 8 °ग्रा(D1 °ग्रा)हा, Da1 D5 °ग्राह D6 S धनुर्गृह्णन्ति (for °ग्रहा हि) D3 च (for हि) — [b]) S क्षत्रिया भुवि भारत — [c]) K3 D3 आ देहात्, B5 आ देयाद्, Da1 D1.5 c आदेव (D6 °वान्); S आत्मन(M2-4 °नो)स् (for आ देवात्) V1 त्व सम, S तु (M त्व) सम (for त्वत्सम) — [d]) B1 5 Dn1 D7 T1 च (for वा)

56 [a]) G1 ब्राह्मणा Ś1 K4 यत्र, T1 या, T2 3 G M1 हि (for च) K4 स्रष्टा — [b]) D8 गाजीय Ś2 महाद्युति, B1 °धनु, B3 4 Dn1 D2-4 6 7 महद्धनु, S धनुर्वर — [c]) S तेन (for येन) T1 3 G M1 सेनां, M2-4 सेनास् (for पार्थ) — [d]) D1 S समस्त्वया (by transp) — After 56, T1 G1 2 ins 745*, T2 3 G3 ins 745* and 746*

57 T1 3 G M1 om 57 T2 om. 57[ab] — [a]) B5 च; D3 हि (for तु) Da1 D1 5 त्वया — [b]) Ś1 K4 त्वयि (for तव) K4 पार्श्वं

58 T1 M read 58 after 62[ab], T3 G after 62

कृती च चित्रयोधी च देशे काले च कोविदः ॥ ५८
तेजसा वह्निसदृशो वायुवेगसमो जवे ।
अन्तकप्रतिमः क्रोधे सिंहसंहननो बली ॥ ५९
अयोरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कः सुदुर्जयः ।
अतिमानी च शूरश्च प्रवीरः प्रियदर्शनः ॥ ६०
सर्वैर्योधगुणैर्युक्तो मित्राणामभयंकरः ।
सततं पाण्डवद्वेषी धार्तराष्ट्रहिते रतः ॥ ६१
सर्वैरवध्यो राधेयो देवैरपि सवासवैः ।
ऋते त्वामिति मे बुद्धिस्त्वमद्य जहि सूतजम् ॥ ६२
देवैरपि हि संयत्तैर्बिभ्रद्भिर्मांसशोणितम् ।
अशक्यः समरे जेतुं सर्वैरपि युयुत्सुभिः ॥ ६३
दुरात्मानं पापमतिं नृशंसं
दुष्टप्रज्ञं पाण्डवेयेषु नित्यम् ।
हीनस्वार्थं पाण्डवेयैर्विरोधे
हत्वा कर्णं धिष्ठितार्थो भवाद्य ॥ ६४

— a) Ś K2 4 दृष्ट, K1 सृष्ट., K3 V1 B D M दृस, T2 दुष्ट (for धृष्ट) — b) G3 कृतास्त्रश्च K1 B6 D1 5 S (except M1) महाबल (K1 °ला), K4 °रथ — c) T3 क्रत्येषु (for कृती च) Ca cites कृती (as in text) D6 चित्रयोद्धा — d) Ś1 देशकाले च, K3 V1 B D S देशकालस्य — After 58, N T2 M1 ins 747*, T1 ins 746* and 747*, T3 G3 ins 747* and 748*, G1.2 ins. 746*, 747* and 748*

59 a) Ś K1 2 4 D6 वह्निसकाशो, S (except T2) एग्निसदृशो — c) B2 3.5 Da1 D1 5 T1.3 G M कोपे, T2 युद्धे (for क्रोधे) — d) D6 S वज्र- (for सिंह-) Ś K1 2 4 जवे, D2 युवा, D3 (marg) S बले (for बली)

60 a) K4 आयोरत्निर्, V1 B3 4 अत्यररतिर्, B1 Dn1 D2-4 7 अष्ट°, T1 3 G1 3 M अष्टा°, T2 उदारधीर, G2 अष्टारातिर् (for अयोरत्निर्) Ś1 महाबाहो — c) K1 3 V1 B Dn1 D3 4 7.8 S अभिमानी — d) D6 शुभदर्शन

61 a) K1 V1 B (except B3) Dn1 D2 4.7 8 सर्व-; K4 सर्वै — c) S (except T2) पाण्डवद्वेष्टा — After 61, T2 ins

749* न भीषये त्वा पार्थाह हर्षं संजनयामि ते ।

62 a) G1 स च सर्वैरवध्यो हि — After 62ab, T1 reads 58, followed by 746* and 747*, M1 reads 58, followed by 747*, M2-4 read 58 — c) D1 कृते, G2 जितस् (for ऋते) T1 3 G त्वयेति — d) K3 V1 B2 Da1 D1 5 6 S तम्, B1 3-5 Dn1 D3 4 7 तद् (for त्वम्) S भारत (for सूतजम्) — After 62, T1 2 M ins 748*, T3 G3 read 58, followed by 747* and 748*, G1 2 read 58, followed by 746*, 747* and 748*

63 a) D1 7 सपत्नैर् — c) K4 अशक्य V1 Da1 D1 5 तु रणे, B1.3-5 Dn1 D3 4.7 स रथो, B2 स रणे, D6 स रथी (for समरे) — d) Da1 D1 5 देवैर् (for सर्वैर्) — For 63, S subst.

750* देवैरपि हि संरब्धैः सर्वलोकेश्वरैरपि ।
अशक्य त रणे मन्ये सर्वैरपि युयुत्सुभि ।

[(L 1) M2-4 [इ] इ (for हि) G3 गधर्वै (for संरब्धै) T1 सर्वल्लोकेश्वरेश्वरे, T2 °श्वरै शरै (for the posterior half)]

64 a) B (except B2) Dn1 D2-4 6 7 S पापवृत्त (for °मतिं) B3 प्रहृष्ट, D2 (also as in text) च क्रूर (for नृशंसं) — b) B4 धृष्टप्रज्ञ, T G1.3 M दुष्टात्मान, G2 धृष्टात्मन (for दुष्टप्रज्ञं) D3 पांडवेषु — c) V1 B2 हीनप्रज्ञ, Da1 D1 5 °प्रतिज्ञ, Dn1 °स्वार्थं, D4 °श्चार्थं, S सुयोधनार्थं (for हीनस्वार्थं) V1 B2 Da1 D1 5 पांडवाना (for °वेयैर्) K4 विरोध, V1 B2 Da1 D1 5 विनाशे, S विरुद्ध (for विरोधे) — d) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 Ca c निश्चितार्थो, D6 सुस्थि° — After 64, N T2 ins.

751* त सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं
निष्कालिकं कालवशं नयाद्य ।

[(L 1) B1 वरिष्ठ, B3 वरिष्ठ — (L 2) D2 निकालिकं; D6 निष्ठालिक, D3 नि·काल(marg °ली)क, T2 वीर्याधिक; Ca.c नि·कल्कि]

Dn1 cont.

752* त सूतपुत्रं रथिना वरिष्ठं
हत्वा प्रीतिं धर्मराजे कुरुष्व ।
जानामि ते पार्थ वीर्यं यथाव-
द्दुर्वारणीय च सुरासुरैश्च ।

Dn1 cont Ś K V1 B Da1 D1-3 T2 ins after 751*·

753* सदावजानाति हि पाण्डुपुत्रा-
नसौ दर्पात्सूतपुत्रो दुरात्मा ।

[(L 1) Ś K1.2 4 स चापि जानाति, K3 सदा च जा° Da1 D1 5 om. हि — (L 2) Ś K3 असोदर्याद् (K3 °न्), K1 4 असोदर्या (K4 °र्या), D6 सुनावले, T2 दर्पान्वित (for असौ दर्पात्) K1 सूर्यपुत्रो K1 महात्मा]

वीरं मन्यत आत्मानं येन पापः सुयोधनः । | तमद्य मूलं पापाना जय सौतिं धनंजय ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

५१

संजय उवाच ।
ततः पुनरमेयात्मा केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
कृतसंकल्पमायस्तं वधे कर्णस्य सर्वशः ॥ १
अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।
विनाशस्यातिघोरस्य नरवारणवाजिनाम् ॥ २
भूत्वा हि विपुला सेना तावकानां परैः सह ।
अन्योन्यं समरे प्राप्य किंचिच्छेषा विशां पते ॥ ३
भूत्वा हि कौरवाः पार्थ प्रभूतगजवाजिनः ।
त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टा रणमूर्धनि ॥ ४
एते च सर्वे पाञ्चालाः सृञ्जयाश्च सहान्वयाः ।
त्वां समासाद्य दुर्धर्षं पाण्डवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५
पाञ्चालैः पाण्डवैर्मत्स्यैः कारूषैश्चेदिकेकयैः । C 8 3629 B 8 73 6 K 8 77 6

---

65 a) Ś1 वीरो K3 V1 B1-3 D1 2 3 8 वीरच (D2 यंवा, D5 °रव)न्मन्यतेत्मान, B5 Dn1 D3 4 6 7 आत्मान मन्यते वीर, S अधिक (T1 कृपार्थं, M1 वीर्याधीक [hypermetric]) मन्यतेत्मान — d) K3 V1 B D जहि (for जय) V1 सूत (for सौतिं) S जहि कर्णमरिंदम — After 65, N T2 ins.:

754* खड्गजिह्वं धनुरास्य शरदंष्ट्रं तरस्विनम् ।
दृप्तं पुरुषशार्दूलं जहि कर्णं धनंजय ।
अहं त्वामनुजानामि वीर्येण च बलेन च ।
जहि कर्णं रणे शूरं मातङ्गमिव केसरी ।
यस्य वीर्येण वीर्यं ते धार्तराष्ट्रोऽवमन्यते । [5]
तमद्य पार्थं संग्रामे कर्णं वैकर्तनं जहि ।

[D2 om line 1 — (L. 1) T2 धनुर्वक्त्र (for °रास्य) Ś K1 3 4 धनुरास्य खड्गजिह्व (for the prior half) — (L. 2) T2 दुष्ट (for दृप्त) D6 पुण्यशार्दूल K4 कर्णं धनजय — (L. 3) T2 अभि- (for अनु-) — (L. 4) Dn1 मातङ्गवम् (hypermetric) — (L. 5) V1 Da1 D1 3 ते नित्य, B5 शौर्येण, T2 वीर्यं हि (for वीर्यं ते) Ś2 K4 धार्तराष्ट्रे (K4 °ष्ट्रो) T2 [ऽ]भिमन्यते — (L. 6) D2 जहि (for पार्थं)]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhya name* M1 अर्जुनप्रशंसा — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 52; B1 72, B2 D1 5, B5 74, Da1 83, T1 2 G 81, T2 79, M 80

51

1 D6 om. from 1c up to नरवा (in 2d) — c) V1 B Dn1 Dn1 D2-4 6 7 S मायांतं (M1 2 °यत्त) (for मायस्त) — d) B1.3-5 Dn1 D3.4 6 7 S भारत, B2 D5 मर्दन (for सर्वश)

2 D6 om up to नरवा (in 2d) (cf v l 1) — b) B3 S नित्यश (for भारत) — c) S [क्ष]स्य (for [अ]ति-)

3 a) Ś2 भूता, G2 नृत्या (for भूत्वा) S च (for हि) K2 T1 विपुला, B3 बहुला; D8 (marg as in text) सकला (for विपुला) T1 शैला (for सेना) — b) G2 महाचमूं (for परै सह) — c) B (except B3) Dn1 D2-4 6 7 समर, D8 मरण (for समरे) — d) Ś2 केचित् T2 G1 3 महाहवे, M2-4 महाभये (for विशां पते)

4 a) Dn1 D7 वै (for हि) D2 सर्वे (for पार्थं) — c) Ś1 त्व (for त्वा) Ś2 K4 B5 D6 T2 हि (for वै) V1 B2 Da1 D1 5 8 शूर, B5 पार्थ, D6 शक्र (for शत्रु) S (except T2) विनष्टास्त्वां स(G1 °स्चर)मासाद्य — K3 om (hapl.) from 4d up to समासाद्य (in 5c) — d) Dn1 विनिष्टा; D8 प्रणष्टा (for विनष्टा) S (except T2) विक्षिपत महद्धनु

5 K3 om up to समासाद्य (in 5c) (cf. v l. 4) — a) B1.3 पृतश्च, G2 कर्णे (for एते) V1 B2.4 5 Da1 D1.3 5 6 8 M तु, B1 3 Dn1 D2 4.7 ते (for च) V1 B D S पृथिवीपाला (for सर्वे पाञ्चाला) — b) Dn1 सजयाश्च (for सृञ्ज°) K4 T3 G3 सह त्वया, B1.4 Dn1 D2-4 7 समागता; B2 सहानुगा, B5 D6 G2 महारथा, T2 G1 महान्वया — c) B1 दुर्धर्षा S त्वा समाश्रित्य (G2 °साद्य) वर्धते

6 a) Ś2 पचालै B2 मात्स्यै, T2 मद्रै, T1 3 G2 3 मात्स्यैः (for मत्स्यै) — b) Ś2 B1 4 Da1 D1 3 5 1

त्वया गुप्तैरमित्रघ्न कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६
को हि शक्तो रणे जेतुं कौरवांस्तात संगतान् ।
अन्यत्र पाण्डवान्युद्धे त्वया गुप्तान्महारथान् ॥ ७
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं ससुरासुरमानुपान् ।
त्रीँल्लोकान्समनुद्युक्तान्किं पुनः कौरवं बलम् ॥ ८
भगदत्तं हि राजानं कोऽन्यः शक्तस्त्वया विना ।
जेतुं पुरुषशार्दूल योऽपि स्याद्वासवोपमः ॥ ९
तथेमां विपुलां सेनां गुप्तां पार्थ त्वयानघ ।
न शेकुः पार्थिवाः सर्वे चक्षुर्भिरभिवीक्षितुम् ॥ १०
तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वया रणे ।
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११
को हि शक्तो रणे पार्थ पाञ्चालानां महारथौ ।
भीष्मद्रोणौ युधा जेतुं शक्रतुल्यपराक्रमौ ॥ १२
को हि शांतनवं संख्ये द्रोणं वैकर्तनं कृपम् ।
द्रौणिं च सौमदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ।
सैन्धवं मद्रराजं च राजानं च सुयोधनम् ॥ १३
वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः ।
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संरब्धान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४

करूपैश्, K4 D7 कुरूपैश्, Dn1 करूपश्, S कारूशैश् V1 B2 5 Da1 D1 2 5.8 (before corr) चेदिका(D2 °को)-दिकै , B1 4 Dn1 D3 4 7 चेदिभि सह, B8 S °काशिभि (for °केकयै) — After 6ab, S (except M1) ins •

755* मागधैः पारिजातैश्च दाक्षिणात्यैश्च केरलैः ।

[T1 G1 पथि (G1 पाद्य) जालैश् (for पारिजातैश्) T3 G1 3 सकेरलै..]

— c) K4 अस्त्रैर, G1 मित्रैर् (for गुप्तैर्) Dn1 D3 4 T1 3 G2 3 अमित्रघ्नै (D4 °घ्न) — d) B3 शत्रुगण क्षय , B4 °परिक्षय

7 a) V1 शक्तो वै (for हि शक्तो) — Ś K1 2 D8 T1 2 om (hapl.) 7b–8a — b) S पार्थ (for तात) K3 Dn1 D7 सयुगे (for सगतान्) Da1 D1 2 5 6 कौरवास्तान्समागतान् — c) S (except T1 M1) पाडवाद् — d) K3 V1 B2 3 Da1 D1 5 महाबलान्; K4 °सुरान् (for °रथान्) S श्वेताश्वाद्वानरध्वजात्

8 Ś K1 2 D8 T1 2 om. 8a (cf v 1 7) G2 om 8–9 — a) K4 B1 4 Dn1 D3 4 7 शक्तस्त्व हि (by transp), T2 त्वया शक्तो — b) T1 3 G1 3 -मानुप, T2 M -मानव (for -मानुपान्) — c) K3 समनुद्युक्तान्; V1 अद्य सयुक्तान्, B1 4 5 Dn1 D3. 4 7 समरे युक्तान्, B2 3 सुसमायुक्तान्, Dn1 D1 2 5 6 8 सु(D2 8 स)समुद्युक्तान् S (G2 om) लोकत्रय समुद्युक्त.

9 G2 om 9 (cf. v 1 8) — a) K3 B (except B2) Dn1 D2–4 6 7 च (for हि) — b) K3 प्रशक्तस् (for ऽन्य शक्तस्) — c) T1 3 G1 3 M भरत- (for पुरुष-) — d) D1 सोपि (for योऽपि) T1 M1 वासवो भवेत् (for °वोपम)

10 a) D3 तथैनं — c) S शक्ता (for शेकु)

— d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 चक्षुर्भिरपि वीक्षि(B5 पीडि)तु, D8 °भिश्चाभिवीक्षितु, T1 °भ्यां पांडवेक्षितुं, T2 3 G1 3 °भ्यांमपि वीक्षितु, G2 M °भ्यां सम्यगी(G2 सर्वमी)क्षितु.

11 b) G1 [अ]नघ (for रणे) — After 11ab, B2 ins.

756* हत्वा तु बलनिष्पिष्टौ भीष्मद्रोणौ महारणे।

— d) S द्रोणभीष्मौ.

12 a) Ś1 का (for को). Ś1 शक्ती, Dn1 शक्तौ T1 3 G जेतु; M2–4 पार्थे (for पाथ) — b) Ś1 पचालाना, V1 B2 3 D3 4.6 भरतानां, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 5 7 T2 भारताना (for पाञ्चालाना). D8 पितामहौ, D8 महारथ, M °त्मना (for °रथौ) T1 3 G कौरवान्पार्थ संगतान् — c) D8 S (except T2) रणे (for युधा). — d) D2 शक्रतुल्यवलोपि वा

13 a) K3 V1 B D S भीष्म (for सख्ये) — b) T2 कर्णं (for द्रोण) K2 कृत, D6 G3 3 नृप (for कृपम्). — c) B3 T2 सोमदत्त — d) T1 आहवे (for एव च) — e) K1 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T2 मद्रराजान (for °राज च) — f) D6 वसुषेण (for राजानं च)

14 a) T1 3 G राजन् (for वीरान्) — b) K3 [अ]भि, V1 B (except B2) D S (except G1) [अ]नि (for [अ]नु) — c) T3 G M1 अक्षोहिणी- B2 वीरान्, S (except T2) सर्वान् (for उग्रान्) — d) B1 4 Dn1 D2–4 7 संह(Dn1 °हि)तान्, B2 3 5 Da1 D1 5 सरथान्, T1 G1 सयुद्धे(G1 °ध्ये)त्, T3 G2 3 सयुगे (for संरब्धान्) — After 14, K4 V1 B D (except D2 3) T2 ins

757* त्वामृते पुरुषव्याघ्र जेतुं शक्तः पुमानिह।

[Da1 D1 5 त्वमृते]

श्रेण्यश्च बहुलाः क्षीणाः प्रदीर्णाश्वरथद्विपाः ।
नानाजनपदाश्चोग्राः क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ १५
गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ।
व्रात्यानां वाटधानानां भोजानां चापि मानिनाम् १६
उदीर्णाश्च महासेना ब्रह्मक्षत्रस्य भारत ।
त्वां समासाद्य निधनं गताः साश्वरथद्विपाः ॥ १७
उग्राश्च क्रूरकर्माणस्तुखारा यवनाः खशाः ।
दार्वाभिसारा दरदाः शका रमठतङ्गणाः ॥ १८
अन्ध्रकाश्च पुलिन्दाश्च किराताश्चोग्रविक्रमाः ।
म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च सागरानूपवासिनः ।
संरम्भिणो युद्धशौण्डा बलिनो दृढपाणयः ॥ १९
एते सुयोधनस्यार्थे संरब्धाः कुरुभिः सह ।
न शक्या युधि निर्जेतुं त्वदन्येन परंतप ॥ २०
धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महाबलम् ।
यस्य त्वं न भवेस्त्राता प्रतीयात्को नु मानवः ॥ २१
तत्सागरमिवोद्धूतं रजसा संवृतं बलम् । C. 8. 3656 B 8. 73. 23 K 8. 77. 24

---

15 a) Ś1 K D8 T3 G3 श्रेणीश्च, G2 श्रेयासो, T1 सेनाश्च, T2 सेना सु- (for श्रेण्यश्च) K1 2 बहला ; V1 विपुला, T3 G1. 2 प्रबला, M1 बहुधा (for बहुला) B5 हीणा, S राजन् (for क्षीणा) — b) Ś1 K2 प्रदीर्णाश्च रथद्विपा ; Da1 D1. 5 °श्वनरद्विपा ; T1 उदिताश्चा रथ° (sic), T2 G1. 2 M उदीर्णाश्व(G2 M1. 2 °श्च)रथ°; T3 G3 प्रदीर्णाश्वरथ द्विपान् — c) B2 Da1 D1. 5 -पदाकीर्णा ; B1 -पदाश्चेमा, T2 -पदाश्याश्च; T3 G1. 2 -पदाश्याणा — d) B1 अमर्षिण ; G2 महर्षिणा (for अम°)

16 a) K1 2 4 B5 गोवास(K4 B5 °स)दासमीयानां, B2 गोवासवासर्वा°; S गणा(G2 °जा)श्च दासमी°. Cv as in text. — b) V1 B1 4 5 Dn1 D7 वसातीनां; B2 T2 वस°; D1 वसादीना, G1 वासतीना, G3 वस्यादीना (for वसातीना) — After 16ab, S (except T2) ins.

758* नानादेशसमुत्थाश्च नानादेशसमुद्भवा ।
त्वा समासाद्य धीमन्तो हता नागाश्च संयुगे ।

[(L. 1) T1 नानादेशसमर्थाश्च (for the prior half) — G2 om. line 2]

— c) K3 V1 B (except B3) Dn1 D1-4. 6 7 T G प्राच्याना, M2-4 प्रान्याना (for व्रात्याना). Dn1 वारिधानाना, T3 G1 2 M मागधाना च (for वाटधानानां) — d) Ś K1 2 4 B1 4 Dn1 D2 4 6 7 चाभिमानाना, K3 चाभिधानानां; D8 चाभिमाविना, T3 G1 3 M2-4 चा(T3 G1 3 श्च)निवर्तिनां (for चापि मानिनाम्)

17 T2 G2 om 17ab — a) K3 V1 B1-3 5 D T3 G1. 3 M उदीर्णाश्वगजा (B. Da1 D1. 5 °जा) सेना, B4 उदीर्णा समरे सेना, T1 उदीर्णा गजसेना सा — c) B1 तं, D8 च (for त्वां) S (except T2) निलय (for निधन) — d) K3 B2 5 M2-4 गताश्चाश्वरथद्विपा, Da1 D1. 5 गता साश्वनरद्विपा, Dn1 गता भीम च भारत, T1. 3 G M1 गताश्वा(T1 °ता सा-, G2 °जाश्वा)श्वरथाकुला

18 B5 om 18ab. — a) K4 B1 2. 4 D (except D2. 5) उग्राश्च सौ(K4 दा)मकर्माणस्, S °श्च बहुला क्रूरा — b) K3 V1 Dn1 D2 4 7 तुषारा, B1 तथा वा, T1 सुहारा, T2 3 G गाधारा; M1 स्तुहारा (marg सुश्चका), M2-4 सुह्मारा (for तुखारा) K3 वमा, D1 5 खगा, D2 तथा, D4 श्वसा, S शका (for खशा) — c) K3 दाराभिसारा; B5 दार्वाति°; D1 दार्द्राभि°, D5 M1 दर्वाभि°, T1. 3 G1 3 दर्पाभि°, T2 M2-4 सर्वाभि°, G2 दर्वापिसारा, (for दार्वाभिसारा) — d) Ś1 (marg) शर्करामवतगणा ; K3 B1 D2. 5 7 शाका माठ(B1 D7 °ट)रवगणा ; V1 शाका सवर°, B2 सकारमठता°; B3 शाका कायोजवाह्लिका ; B4 शाका रामठतंगणा, B5 शकारमच°, Dn1 शाका माठरतेगणा, D5 शाकमालवतं°, D8 शरकारमतङ्गणा, T G1. 3 M खपा (T3 G3 M1 कपा ; G1 कर्पा) परमतकणा ; G2 मंखणा परतकणा

19 a) Ś1 K1 D5 8 T3 G1. 3 M2-4 अधकाश्च, V1 B5 D2 3 T1 आध्र°, Da1 D1. 5 अनू° (D1 अनु°); T2 आंघ° (for अन्ध्र°) S (except G2) कुणिंदाश्च (for पुलिन्दाश्च). — c) K2 B5 पर्वतीयाश्च; K4 पार्वते° (for पार्वती°) — e) D6 lacuna for संरम्भिणो Dn1 D8 M1 युद्धशौडा — f) Ś1 K3 V1 B2. 5 Da1 D1. 5 द्विरघपाणय, K4 B1. 4 Dn1 D3 4 7 दृढ°, B2 D2 6 8 T2 शस्त्र°, T1 धर्मवा°, T3 G2 3 M [ऽ]थास्मपा°; G1 [ऽ]थाश्रुपा° (for दृढ°)

20 a) D6 ये ते (for एते) — c) Dn1 T3 G शक्ता (for शक्या) Ś1 निर्जितु

21 a) D6 lacuna, G2 इवाचेद् (for उदग्रं हि) — b) Da1 D1 व्यूहं दृष्ट्वा, T G1 3 M दृष्ट्वा व्यूढ (by transp); G2 ●हीदृश (corrupt) K3 B (except B2) Dn1 D2-4 6 7 S महद्बलं (for महाबलम्) — c) Ś2 K4 B5 Da1 D1 5 यदि, Dn1 D3 4 6 7 यत्र (for यस्य) Ś1 D3 T2 G2 M1 भवेश्चाता, K1 2 °ञ्छाता, K3 °द्भर्ता, K4 °स्तात (for °स्त्राता). — d) K3 [ऽ]पि (for नु) K2 मानवा D8 प्रतरत्को नु मानव, T1 G2 M क प्रतीप(G2 °दीप)मभिद्रवेत्, T2 3 क प्रतीपमभिद्रवेत्

22 a) T2 3 G1 2 M2-4 स (for तत्) D (except

विदार्य पाण्डवैः क्रुद्धैस्त्वया गुप्तैर्हतं विभो ॥ २२
मागधानामधिपतिर्जयत्सेनो महाबलः ।
अद्य सप्तैव चाहानि हतः संख्येऽभिमन्युना ॥ २३
ततो दश सहस्राणि गजानां भीमकर्मणाम् ।
जघान गदया भीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदम् ।
ततोऽन्येऽपि हता नागा रथाश्च शतशो बलात् ॥ २४
तदेवं समरे तात वर्तमाने महाभये ।
भीमसेनं समासाद्य त्वां च पाण्डव कौरवाः ।
सवाजिरथनागाश्च मृत्युलोकमितो गताः ॥ २५
तथा सेनामुखे तत्र निहते पार्थ पाण्डवैः ।
भीष्मः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ॥ २६
स चेदिकाशिपाञ्चालान्करूपान्मत्स्यकेकयान् ।
शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्परुपास्त्रवित् ॥ २७
तस्य चापच्युतैर्बाणैः परदेहविदारणैः ।
पूर्णमाकाशमभवद्रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ॥ २८
गत्या दशम्या ते गत्वा जघ्नुर्वाजिरथद्विपान् ।

D2.8 8) [ऊ]द्धृत — b) S सैन्यसागरमुल्वण (T8 G1 8 °मक्षयं) — c) G2 विदास्य (for °र्य) T1 G2 सार्धं, T8 G1.8 युद्धे (for क्रुद्धैस्) — d) Ś1 K1 2 गुप्त B5 हतं प्रभो, T1 8 G M हता परे (G1 °रै, G2 °र.), T2 हत यलं

23 a) M2-4 मगधानाम् — c) Ś K1 2 4 Dn1 D6 7 वाहानि, D8 वांदानि (sic) (for चाहानि) S अद्य सप्त- (G2 पच)दिने नष्ट — d) S स च (for हत) G2 M संखे (for संख्ये)

24 a) T2 तथा (for ततो) D8 सहस्राणां — c) Ś K1 2 4 ग(K1 गा)णानां (for जघान) — d) D6 परिच्छदान् — e) D6 S तथा (for ततो) B2 8 [ऽ]न्यो K8 B1 5 Dn1 D7 [ऽ]भि-, V1 B4 D1 S नि-; B2.8 Dn1 D5 हि; D6 च (for ऽपि). — f) T1 8 G1 8 योधाश्च, G2 M यौधाश्च (for रथाश्च) D2 बहवो (for शतशो). T1 [ऽ]नघ, T8 G M हता (for बलात्)

25 a) Ś1 K1.2 4 त(K4 त)देव K8 B (except B2) Dn1 D2-4 6.7 पार्थ (for तात) T1 G2 भीमसेनसमा पार्थ; T2 M2-4 भीमेन सहसा पार्थ; T8 G1.8 भीमसेनेन सहसा; M1 भीमसेन सहसा पार्थ (sic) — B8 om (hapl) from 25b up to पार्थ (in 26b) — b) D8 भयावहे; T G महाह(G2 °र)वे (for °भये) — d) Ś2 Dn1 त्व Ś K1 2 4 B5 कौरवपांडवा — e) V1 B5 Dn1 D1 2 6 सवाजि-रथनागाश्चा, B1 4 Dn1 D8 4 6 7 °रथमातगा, M1 °नरनागाश्च — f) D2 मृत्योर्लोकम्

26 B8 om up to पार्थ (in 26b) (cf v 1. 25) — a) V1 D6 यथा, S (except T2) तत (for तथा). D6 S तस्मिन् (for तत्र) — b) Ś2 निहिते, Dn1 निहता K4 पार्थे, T1 8 G तत्र; M तस्य (for पार्थ) D2 पार्थिवे (for पाण्डवे) T2 वध्यमानेथ पाडवे — c) Ś2 (*sup lin* as in text) K2 भीष्मा, K1 M2 भीम (for भीष्म) Ś2 M4 प्रसृजद्, T1 8 G [ऽ]वासृ°. — d) Ś1 K8 V1 B D S (except T2) शरजालानि (for °वर्षाणि). S सघश (for मारिप)

27 a) Ś2 स चेदिकाशपचालान्; D8 °काशिकारूषान्, S (except T2) °कान्सपांचालान् — b) K4 V1 D6 का(K4 कु)रूपान्, D8 पाचालान्, S करूशान् (for °पान्). K8 D2 6 8 मत्स्यकैकयान् — cd) T2 शवै (for शरै). D8 अगमत् (for अनयत्) Ś2 पुरुपास्त्रवित्; K4 पुरुष-शास्त्रवित् (hypermetric), V1 B D T2 परमास्त्रवित् (for परुपा°) S (except T2) शरैः प्रच्छादयांचक्रे (M °भञ्जन्) प्रवर सर्व धन्विनां

28 d) G1 रुक्मपुङ्खैर् D2 शिलाशितै (for अजिह्मगै) — After 28, K4 B2 5 Dn1 D4 (marg) 7 ins.:

759* हन्याद्दशसहस्राणि एकेनैव तु मुष्टिना ।
रुक्ष नरद्विपान्हत्वा समेतान्स महाबलान् ।

[(L 1) K4 हत्वा (for हन्याद्) B5 एकैकेन तु, Dn1 D7 एकैकेनैव — After line 1, K4 ins.

760* हत्वा दशसहस्राणि सनाद स्वशरीरतः ।
प्रोत्सारयति गांगेय इति तस्याभवद्व्रतम् ।
निहत्य नानानृपवीनायुधान्याहवे त्यजेत् ।

— (L. 2) K4 समहाबल, B2 5 °हवे (for °बलान्)]
— While T2 ins after 28

761* तेन शूरेण बलिना मुक्तास्त्वयुतश शरा ।

29 K8 om 29. — a) Ś1 (*sup lin.* as in text). K1.2 4 M1 गत्वा, B8 ततो (for गत्या) B2 M1 दशम्यां, D1 दशम्य (sic) S (except T2) तत्र (for गत्वा) — b) Ś K1.2.4 जग्मुर् (for जघ्नुर्) S (except T1 G2) -नर द्विपान् — c) B1 छित्वा (for हित्वा) Ś1 K2 4 दुष्ट; Ś2 दृष्टा, K1 मुष्ट (for दुष्टा) T1 M हित्वा तव गतिं दुष्टा (T1 द्रष्ट, M1 दृष्ट्वा); T2 हित्वा मारगतिं दुष्टा, T8 G भित्वा तव गतिं द(G1 धृ)ष्ट — d) S बाणैर् (for बाणान्) Ś K1 2 4 व्यायतो, V1 वाहवे, B (except B8) Dn1 D2-4 6-8 आहवे; T1 वारितो; T2 व्यधमच्, G2 वाहतो; M1 व्ययतो (for व्यायतो) V1 B1.4 5 Dn1 D2.4.6 7 [ऽ]-त्यजत्, B2 D6 त्यजन्, T1 8 G2.8 [ऽ]चरत्, T2 G1 चरन्

हित्वा नव गतीर्दुष्टाः स बाणान्व्यायतोऽमुचत् ॥ २९
दिनानि दश भीष्मेण निघ्नता तावकं बलम् ।
शून्याः कृता रथोपस्था हताश्च गजवाजिनः ॥ ३०
दर्शयित्वात्मनो रूपं रुद्रोपेन्द्रसमं युधि ।
पाण्डवानामनीकानि प्रविगाह्य व्यशातयत् ॥ ३१
विनिघ्नन्पृथिवीपालांश्चेदिपाञ्चालकेकयान् ।
व्यदहत्पाण्डवीं सेनां नराश्वगजसंकुलाम् ॥ ३२
मज्जन्तमप्लवे मन्दमुज्जिहीर्षुः सुयोधनम् ।
तथा चरन्तं समरे तपन्तमिव भास्करम् ।
न शेकुः सृञ्जया द्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ ३३
विचरन्तं तथा तं तु संग्रामे जितकाशिनम् ।
सर्वोद्योगेन सहसा पाण्डवाः समुपाद्रवन् ॥ ३४
स तु विद्राव्य समरे पाण्डवान्सृञ्जयानपि ।
एक एव रणे भीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ ३५
तं शिखण्डी समासाद्य त्वया गुप्तो महारथम् ।
जघान पुरुषव्याघ्रं शरैः संनतपर्वभिः ॥ ३६
स एष पतितः शेते शरतल्पे पितामहः ।
त्वां प्राप्य पुरुषव्याघ्र गृध्रः प्राप्येव वायसम् ॥ ३७
द्रोणः पञ्च दिनान्युग्रो विधम्य रिपुवाहिनीः ।
कृत्वा व्यूहं महायुद्धे पातयित्वा महारथान् ॥ ३८
जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः । C. 8. 2576 B. 8. 73. 43 K. 8. 77. 44

(for ऽमुचत्) B8 Da1 D1.6 मु(B8 यु)क्तास्त्वेषुतश शरा

30 a) K4 दिनादिनश भीष्मेण (sic) — b) T3 निहतं (for निघ्नता) S (except T2) हतं यौधिष्ठिरं बलं — d) T1 हताश्व- (for °श्च) T2. 3 G1 नरवाजिन, G3 -रथ° (for गज°) — After 30, S ins.

761* दशमेऽहनि संप्राप्ते कृत्वा घोरं पराक्रमम् ।
[T1 ततो दशे निमेपाणि (sic), G2 ततो दशाहनि प्राप्ते, M1 दशमेऽह्नि तत्र प्राप्ते (for the prior half)]

31 a) S (except T2) वीर्यं (for रूपं) — b) D7 समो D3 T1. 3 G M1. 3 भुवि (for युधि) — d) K3 Dn1 D2–4. 7 प्रगृह्यासौ, B1 प्रविश्याथ, B3–4 प्रविश्यासौ, B5 विगाह्यासौ, Da1 D1. 6 प्रवि(D5 om. वि)श्याशु; D6 प्रगाह्यासौ (for प्रविगाह्य) B1 विशातयत्, D8 व्यनाशयत्, S (except T2) विशां पते (for व्यशातयत्)

32 b) K3 V1 Dn1 D2. 3 -कैकयान् T2 भीष्म शांतनवो युधि — c) Ś1 व्यनदत्, K4 विनदत्, V1 B4 G2 M अहनत्, B1–3. 5 Da1 Dn1 D1. 3–5. 7. 8 अदहत्, D2 व्यधमत्, T1. 3 G1. 3 न्यहनत् (for व्यदहत्) B2 Dn1 D1. 5 पांडवीं (for °वीं) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3–8 रथाश्वगजसंकुला (B2 °लान्); D2 नराश्वरथ°, T1. 2 G1 M गजाश्वरथ°, T3 G2. 3 गजाश्वरथमानुषा

33 a) T2 वेगम्, G1 नगनम्; M3 मगनम् (for मन्दम्) — b) G2 उज्जिगीषु (for °हीर्षुः) — c) S संग्रामे (for समरे) — d) T3 पतंतम् (for तपन्तम्) — After 33cd, B4 Dn1 D3. 7 ins.:

762* पदातिकोटिसाहस्रा प्रवरायुधपाणय ।
[B4 प्रवरायुधयोधिन]

— f) G2 तव (for तथा) Ś K1. 2 चान्ये, K4 [अ]न्येव, T3 G चान्ये (for [ए]वान्ये

34 a) Ś K1. 2. 4 तदा (for तथा) — b) K4 जितकाशिन, S °साध्वस (for °काशिनम्) — c) K3 तरसा, V1 B2–4 Da1 D1. 3. 5. 7 महता (for सहसा) B1. 5 Dn1 सर्वोद्यमेन महता — d) Dn1 D1. 6–8 पांडवान् (D8 °व) K3. 4 D5 M3 समुपाद्रवत्, V1 B1. 2. 4 Da1 D2. 3. 5. 8 T1. 3 G समभिद्र(G1 °द्रु)वन्, Dn1 D1. 4. 7 M2 समभिद्रवत् (for समुपाद्रवन्)

35 a) B4 प्र- (for तु) Ś1 विद्राव, K4 व्यद्राव्य (for वि°) — b) D2 सृजयै सह

36 a) V1 समासाद्य (for °साद्य) — b) V1 B1. 2. 4 D (except D3) S (except T2) महाव्रत (G3 °त), B2 °रथ, B5 मया रथ (for महारथम्) — c) V1 Da1 D5 पुरुषव्याघ्रे (V1 °घ्र) — For 36cd, S subst.

763* मृत्युर्जातोऽवधीद्भीष्मं शरौघैः पातयन्रथात् ।
[T2 पार्थ, M1 नीष्म (for भीष्म) T2. 3 G1. 3 पातयद् T1 G2 M1–4 रथान्]

37 a) M2–4 पातितः — c) K3 V1 B D1–7 पुरुषव्याघ्रं — d) K3 V1 Da1 Dn1 D1–5. 7. 8 S वृत्र (for गृध्र) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5. 7. 8 वासव, S (except T2) वज्रिण (for वायसम्) D3 वृत्रो देवपतिं यथा

38 a) S (except T2) दिन वीरो (for दिनान्युग्रो) — b) Dn1 विधस्य, D6 विविच्य, D8 विध्वस्य, T1 विमथ्य, G3 निहत्य (for विधम्य) Ś1 K3. 4 V1 B D S रिपु(G2 पुर)वाहिनीं (K3 Dn1 °नी) — c) K3. 4 व्यूढ (for व्यूहं) K4 महायुद्धे, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5. 7 अभेद्य च; B5 तथाद्य च, D3 महावीर, D3 S तथा युद्धे (for महायुद्धे). — d) G3 घातयित्वा K1 महारथं

39 a) Dn1 समर, T3 संग्रामे (for समरे) — b)

अन्तकप्रतिमश्चोग्रां रात्रिं युद्धादहत्प्रजाः ॥ ३९
अद्येति द्वे दिने वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य स गतः परमां गतिम् ॥ ४०
यदि चैव परान्युद्धे सूतपुत्रमुखान्रथान् ।
नावारयिष्यः संग्रामे न स्म द्रोणो व्यनङ्क्ष्यत ॥ ४१
भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितम् ।
ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्षतेन धनंजय ॥ ४२
क इवान्यो रणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ।
यादृशं ते कृतं पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ ४३
निवार्य सेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ।
निहतः सैन्धवो राजा त्वयास्त्रबलतेजसा ॥ ४४
आश्चर्यं सिन्धुराजस्य वधं जानन्ति पार्थिवाः ।
अनाश्चर्यं हि तत्त्वत्तस्त्वं हि पार्थ महारथः ॥ ४५
त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ।
तप्यमानमसंयुक्तं न भवेदिति मे मतिः ॥ ४६
सेयं पार्थ चमूर्घोरा धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।

D5 रक्षो (for रक्षां). B5 D2 6 8 S महाबल, Da1 D1 5 °स्मन (for °रथ) — c) K3 D8 अतकप्रतिमां V1 B Dn1 D2–4 6 7 T2.3 G1 3 M चोग्रो, T1 धीरो; G2 घोरो (for चोग्रां). — d) K2–4 D8 (marg) युद्धा; Dn1 युद्धं (for युद्धा). K1 [अ]दहन्; K3 [अ]वहत् (for [अ]-दहत्) D8 प्रजा. V1 B D2–4.6.7 T1 3 G M रात्रियुद्धे-दहत्प्र(V1 B1 4 D2 G1.3 °न्प्र)जा; T2 रात्रियुद्धे महारथान्

40 a) K1 अय (for अद्य). Ś दिनो (for दिने) K3 अद्येति द्विदिनं वीर, K4 अमेत्य द्वैरथे वीरो; V1 B1 4 अयुध्यत्क्रूजिर्नौ वीरो, B2 Da1 Dn1 D1 3–5 7 दग्ध्वा (B2 हत्वा, Dn1 धग्धा) योधान्छरैर्वीरो; B3 5 D8 त्वया गुप्तं रणे वीर (B5 °र), D2 अय षष्ठे दिने वीरो; D6 ●●●●●●● योधान्, T1.3 G M पंचमे दिवसे वीरो; T2 दग्ध्वा योगान्छरै-र्वीरो — d) K4 S गत स (by transp), B2 गताश्च

41 D8 reads 41 on marg — a) K3 D6 दैव-; V1 B1 चाद्य, B2 Da1 Dn1 D1–3.5 7 माद्य, D4 वापि (for चैव) V1 B1–4 D (except D8) भवान् (for परान्) — b) B5 D6 रणे (for रथान्) — c) K3.4 नवारयिष्य (K4 °ष्य), V1 B1.3 4 Da1 D1 3–5 7 नावारयिष्यत् (Da1 D4 °ष्यन्; D2 °ष्य), Dn1 नावारियिष्यन्; D2 न्यवारयसि; D6 नापारयिष्यन्, T G1 3 M न (T2 M ना-) वारयति (M °त), G2 सवारयंति (sic) (for नावारयिष्य) B1 समरे (for संग्रामे) — d) K1 न सं, K2 D4 नास्म; D8 तस्माद् (for न स्म) K4 V1 Da1 व्यनंक्षत, B1 व्यनक्ष्यते, T3 भवेद्धत (for व्यनङ्क्ष्यत) T1 M कस्मा-द्द्रो(T1 °र्णो द्रो)ण निमज्जयेत्, T8 G8 कस्माद्द्रोणमसौ जयेत्; G1 कस्माद्द्रोणं समाजयत्, G2 ●●●●●●●जंयत्

42 a) D1 भवतां T2 तद् (for तु) B2 तुमुलं (for तु बल). K4 सर्वे T1 3 G M भवता सहल तस्य — c) T2 तत्र (for ततो) V1 M3 4 द्रोणे V1 M3.4 हते; G8 गतो (for हतो) — d) Dn1 धनंजय..

43 a) Ś1 K1 क इवाद्य (K1 °न्ये); K3 क इहान्यो, B1.4 5 D7 क एवान्यो, B2 एतन्चान्यो (sic), B3 एतमन्यो, Dn1 एव वा को; D2.6 एवान(D6 °न्या)न्यो, D4 एवं कान्यो, D8 कस्त्वेतद्धि (for क इव न्यो). — b) K3 त्वरन्यः (for त्वदन्य) B3 D1.5 श्रुचि; D8 [ऽ]र्जुन (for युधि). — For 43ab, S subst.

764* कश्च शक्तो रणे कर्तुं त्वदन्य. पुरुषप्लुव ।

[T1 यश्च, T2 कस्त्वत्, G3 कथ (for कश्च). T1 पुरु-षुव ; T3 G1 °र्षभ, M2–4 °षुष (for °षुवः)]

— c) Ś K1.2 4 बलं (for कृतं). B5 D2 T2 कर्म (for पार्थ) — d) B2 5 D4 -रथं (for -वधं)

44 a) S विदार्य (for निवार्य) K4 सेना D5 transp. सेनां and महतीं Dn1 महती

45 b) B2 पांडवा (for पार्थिवा). S मन्यंते क्षत्रिया वध. — c) Ś1 (also as in text) हि तत्सर्वं, K4 हि वीराणा, V1 हि त्वत्तस्तत्; Da1 D1.5 हि त्वत्तस्तु, T1 कः मन्ये, T2 मम विभो, T3 G ऋते त्वत्स्वयम्, M1 महत्त्वेतत्, M2–4 महं त्वेतत् (for हि तत्त्वत्तस्). — d) T1 M त्वत्त°, T3 G मत्तं (for त्वं हि) K1 4 Dn1 T3 G M3–4 महारथ (K1 °था)

46 a) K1 D1 M1 त्वं (for त्वां) D2 प्राप्तं (for प्राप्य). T1 G1 क्षिप्रम् (for क्षत्रम्) — b) Da1 D1 3–5 G1 3 एकाह्नाद्; T1 2 M एकाह्ना (for एकाहाद्). B2 4 इह (for इति) T1 3 G M पुरुषोत्तम (T1 °मा; G3 °म), T2 पुरुषर्षभ (for इति भारत) — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D2–5.7.8 S नश्यमानम्, D6 नक्ष्यमासुम् (sic) (for तप्यमानम्) K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 अहं (B1 इदं) युक्त, Da1 D1.5 अहं युद्धे; T1 G2 M इदं युद्धे; T2.3 G1.3 इदमन्ये (for असंयुक्तं) Ś2 तप्यमानसमं (by metathesis) युक्त — d) K3 V1 B D8 मन्येयम् (for न भवेद्). D5 सर्वदा (for मे मति) T1 3 G M मन्ये (T3 G1.3 युद्धे) जानन्त(G1 °नाव)ल तव, T2 पार्थे राजबल त्वया

47 a) K4 B5 G3 M1 चमूघोरा, D1 °घोरां (for °घोरा) — b) Ś1 हता ससर्वस्ववीरा हि (hypermetric), K3 V1 B Dn1 D2 3 7 8 हतसर्वस्ववी°; Da1 D1 3.5

हता ससर्ववीरा हि भीष्मद्रोणौ यदा हतौ ॥ ४७
शीर्णप्रवरयोधाद्य हतवाजिनरद्विपा ।
हीना सूर्येन्दुनक्षत्रैर्द्यौरिवाभाति भारती ॥ ४८
विध्वस्ता हि रणे पार्थ सेनेयं भीमविक्रमात् ।
आसुरीव पुरा सेना शक्रस्येव पराक्रमैः ॥ ४९
तेषां हतावशिष्टास्तु पञ्च सन्ति महारथाः ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा कर्णो मद्राधिपः कृपः ॥ ५०
तांस्त्वमद्य नरव्याघ्र हत्वा पञ्च महारथान् ।
हतामित्रः प्रयच्छोर्वीं राज्ञः सद्वीपपत्तनाम् ॥ ५१
साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ।
प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रीरद्य पार्थो वसुंधराम् ॥ ५२
एतां पुरा विष्णुरिव हत्वा दैतेयदानवान् ।
प्रयच्छ मेदिनीं राज्ञे शक्रायेव यथा हरिः ॥ ५३
अद्य मोदन्तु पाञ्चाला निहतेष्वरिषु त्वया ।
विष्णुना निहतेष्वेव दानवेयेषु देवताः ॥ ५४
यदि वा द्विपदां श्रेष्ठ द्रोणं मानयतो गुरुम् ।
अश्वत्थाम्नि कृपा तेऽस्ति कृपे चाचार्यगौरवात् ॥ ५५
अत्यन्तोपचितान्वा त्वं मानयन्भ्रातृबान्धवान् । C. 8. 3598 B. 8 73 60 K. 8 77 61

हतसर्व(D1 °र्व)प्रवी°; D4 हतसर्वसुवी°; S हतसर्वस्वभूयिष्ठा — d) D2 यथा, S तथा (for यदा) D8 transp. यदा and हतौ

48 a) B1 -योधा च; T1 -योगाख्या; T2 G3 M -योधाख्या, G1 -योधाया, G2 M1 -योधाख्या (for -योधाद्य) T2 विशीर्णकवचौ चाश्व-; G2 शीघ्रं तव रथौ याख्या (sic). — b) Ś1 K3.4 V1 B (except B1) D2 T2.3 G -रथद्विपा (V1 G2 °पा), M1 -नरद्विपाः — c) D1 हीन T1 पूर्णेंदु° (for सूर्येन्दु°) — d) T1.2 G भारत (for भारती)

49 b) K3 B3 D3 S भीम(M °ध्म)विक्रमे, V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-7 °विक्रमा (V1 D2 °म, Dn1 °मः) — T1 om (hapl.) 49cd. — c) Ś1 भासुरेव; D2 °रेयं, D8 °री च (for °रीव) S (T1 om.) महा- (for पुरा) — d) T2 पुरंदर-; T3 G M देवराज- (for शक्रस्येव)

50 a) Ś1 K1.2.4 M3 हत(M3 °ता)विशिष्टास — b) K3 V1 B D T G transp. पञ्च and सन्ति M1 संति पंच महारथा — c) D2 कृप कर्ण (for कृतवर्मा) S द्रौणिश्च कृतवर्मा च — d) D1 कृतवर्माथ मद्रप.

51 a) B5 महाबाहो (for नरव्याघ्र) — b) G2 वीरान् (for पञ्च) — K4 om. 51c–53b T1 G2 om 51cd. — c) Ś1 K3, D1 हतामित्र; K1 T3 G1.3 M °मित्रा — d) B (except B1) Dn1 D2-4.7 T2 राज्ञे D5 सद्वि*पत्तिनीं, T2 सद्वीपपर्वतां — After 51, T2.3 G1.3 M ins

765* द्रोणपुत्रं कृपं शल्यं भोजमाधिरथिं तथा ।
एतांस्तु वै नरव्याघ्र हत्वा वीरान्महारथान् ।

[(L 1) Cf. 51ab. T2.3 G1.3 भातिरथिं (T2 °थ), M1 भाजिरथिं, (for भाधिरथिं) M1.3 तदा (for तथा) — (L 2) T2 G2 रथ°(for नर°)]

52 K4 om. 52 (cf v.l 51) — a) Ś1 K2 सकाश- (for साकाश-) — b) K3 B5 सपर्वतवनाचितां (B5 °करां) — cd) Dn1 om. from त्वमित (in 52c) up to विष्णुरिव (in 53a). V1 D2 भाप्नोतु, B1.3.4 प्राप्नोति (for प्राप्नोतु) D3 अय (for अद्य) D5 प्राप्नोतु निखिलां राजा पृथ्वीं सागरमेखलां; S प्रयच्छामितवीर्याय पार्थायाद्य वसुंधरां

53 K4 om 53ab (cf v l. 51) Dn1 om. up to विष्णुरिव (cf v l. 52) — ab) Da1 D1.6 एवं, D6.8 एतान् (for एतां) D3 इह (for इव) B3 चासुर- (for दैतेय) S एतान्हत्वा महाबाहो पुरा विष्णुरिवासुरान् — K3 om 53c–55d — c) D3 राज्ञा — d) V1 B1-4 Da1 Dn1 D2-5.7.8 G2 M1.3 शक्रायैव; B5 D5 T2 °यासौ (for °येव) Dn1 D2.4.7 हरिर्यथा (by transp), D3 बृहस्पति.

54 K3 om 54 (cf. v l. 53) — a) K3 मोदंत (for मोदन्तु) Ś1 D5 पंचाला — b) Dn1 निहितेषु. — c) D1 T2.3 G2.3 M1 [अ]भिहतेष्वेव (T2 °ष्वाजौ); D5 निहतेष्वाजौ Da1 D1.5 भाजौ (for एव) — d) K4 दानवेषु च; Da1 D1.5.6.8 T2 दानवेष्विव (for °येषु) S (except T2) दानवेषु दिवौकस

55 K3 om 55 (cf. v l. 53) — a) D2 यमेव (for यदि वा) K3.4 V1 B D (except D8) श्रेष्ठं — b) Da1 D1.6 मानयते — c) B2 हते, T1 सुते, G2 कृपे (for कृपा). T1 G2 तस्मिन् (for तेऽस्ति) — d) Dn1 lacuna for कृपे K1 V1 B Dn1 D1-7 वा (for च) Ś1 K2 [आ]चार्यकौरवात्; B1.2.4 D3.4.7 T2 °गौरवं, Dn1 D1 °गौरवान्, S (except T2) भरतर्षभ (for [आ]चार्यगौरवात्)

56 a) D4.6.8 T2 बन्धून् (for वा त्वं) K3 भत्यन्तो- पचितान्बंधून् (sic), V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7 G2 M अत्यंतापचि(V1 °पति; D2 °नुचि-, M1 °वचि)तान्बंधून्, T1 असत्योपचितान्बंधून्; T3 G1.3 अत्यंतसमतान्बधून्- Co cites अपचितान् — b) B2 आनयन्

14 60 61 कृतवर्माणमासाद्य न नेष्यसि यमक्षयम् ॥ ५६
भ्रातरं मातुरासाद्य शल्यं मद्रजनाधिपम् ।
यदि त्वमरविन्दाक्ष दयावान्न जिघांससि ॥ ५७
इमं पापमतिं क्षुद्रमत्यन्तं पाण्डवान्प्रति ।
कर्णमद्य नरश्रेष्ठ जह्याशु निशितैः शरैः ॥ ५८
एतत्ते सुकृतं कर्म नात्र किंचिन्न युज्यते ।
वयमप्यत्र जानीमो नात्र दोषोऽस्ति कश्चन ॥ ५९
दहने यत्सपुत्राया निशि मातुस्तवानघ ।
द्यूतार्थे यच्च युष्मासु प्रावर्तत सुयोधनः ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णो मूलमिहार्जुन ॥ ६०
कर्णाद्धि मन्यते त्राणं नित्यमेव सुयोधनः ।
ततो मामपि संरब्धो निग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ ६१
स्थिरा बुद्धिर्नरेन्द्रस्य धार्तराष्ट्रस्य मानद ।
कर्णः पार्थान्रणे सर्वान्विजेष्यति न संशयः ॥ ६२
कर्णमाश्रित्य कौन्तेय धार्तराष्ट्रेण विग्रहः ।
रोचितो भवता सार्धं जानतापि बलं तव ॥ ६३
कर्णो हि भाषते नित्यमहं पार्थान्समागतान् ।

V1 भ्रात्रिबाधवान्; T2 मातृगौरवात् (for भ्रातृबान्धवान्). — c) T2 अद्य त्व (for आसाद्य) — d) B2 न नेष्यामि; B3 न नेष्यति; T1 3 G M प्रेषयैन (T3 G2 3 °येश; G1 °येनं) (for न नेष्यसि). T2 मातुल शल्यमेव च — After 56, T2 ins

766* युद्धा यास्यद्य तौ पार्थ संरब्धावाततायिनौ ।

57 T2 om 57ab — a) B2 भ्रातुर (for मातुर) — d) S न जिघांससि मानयन्

58 S transp 58 and 59 — a) Da1 D1 5 इदं (for इमं) Ś K1 2 Dn1 पापमतिक्षुद्र Da1 D1 5 क्रुद्धम्, S दुष्टम् (for क्षुद्रम्) — b) D6 T2 अहितं (for अत्यन्तं) — c) D8 दृष्ट्वा (for अद्य) S युधा (for नर-) — d) K3 V1 B1.2 4 Dn1 D2–4 6 7 जह्या सु- (D6 °ह्यद्य)निशितैः शरैः, B5 निजह्याशु शितैः शरैः, S जहि (T2 युधि) पार्थ शितैः शरैः

59 S transp 58 and 59 — a) T3 G M स्वकृतं T2 M2–4 सर्वं (for कर्म) — b) D8 (marg) नान्यत्, T3 G त्व(G2 त)त्र (for नात्र) K3 B4 5 Dn1 D2–4, 6 7 M1 Cv किंचन (for किंचिन्न) B1 S (except T2) विद्यते (for युज्यते) — c) T1 2 अद्य, G2 अत्र (for अपि) K1, 3 V1 B D S [अ]नु- (T1 G2 न) (for [अ]त्र) M1 जानामो. — d) G2 transp अत्र and अस्ति K4 D2 किंचन (for कश्चन).

60 a) Dn1 T1 3 G M2–4 दहनं, Cv दहते Ś य, K2 या, K4 या, D6 M2–4 हि, M1 [ऽ]पि, Cv यत् (as in text) D1 सुपुत्राया, Cv स° (as in text) — b) K4 त्वया, Cv तया (for तव). — K3 om. 60cd — c) Da1 D5 द्यूतार्थं K1 2 यश्च (for यच्च) S द्यू- (G2 द्यु)ते यच्चैव युष्माक — d) K4 सुयोधनं; S (except T2) °धनात् — Ś1 K1.2 om. (hapl) 60e–61b. — e) K4 B2 5 Dn1 D3.4 6 7 तस्य (B2 °त्र) सर्वस्य दुष्टात्मा. — f) K3 [अ]च्युत (for [अ]र्जुन). K4 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7.8 कर्णो वै मूलमित्युत (D2 °माश्रित.); B5 D6 कर्णो मूलमिहोच्यते; S कर्ण पापकृतां वर. — After 60, S reads 65–66 (T1 G2 3 M repeating 65e–66b; T2 repeating 65–66 and T3 G1 repeating 65ef in the proper place)

61 Ś1 K1.2 om. 61ab (cf. v 1. 60). — a) S कर्ण (for कर्णाद्). — c) D2 संरब्धान्; T2 सक्रुद्धो (for संरब्धो) — d) Ś2 K4 Dn1 D8 T1 2 G3 M निगृहीतुं. T1 उपाक्रमत्, T3 G M1 3 पराक्रमात्, M2 4 प्रचक्रमत् (for प्रचक्रमे) — After 61, K3 ins

767* व्यनाशेय च युष्मासु मचार्मित सुयोधन (sic)।

62 a) Ś2 स्थित्वा; K1 4 T G1 3 M1.3 स्थिता (for स्थिरा) Da1 D1 5 नरश्रेष्ठ, S नरेन्द्राणा (for नरेन्द्रस्य) — b) T1 3 G2 3 M चामिमो (M2–4 °भो), T2 चोमयोः, G1 चाविमो (for मानद) — c) Ś K1 2 4 T2 पार्थ B5 रणात् — d) K4 विजिष्यंति (sic) S नाशमिष्यति सायकैः

63 a) K3 कर्णमागध- (for °माश्रित्य) — b) S (except M1 3) धार्तराष्ट्रस्य G1 विक्रमः, G3 विमर्दः — c) Ś K (except K3) रोच(Ś2 °च्य)ते, D2 नोदितो; T1 रोचिते, T2 3 G1 3 रुचितो — d) D2 T2 जानतो; T1 जानान् (for जानता)

64 a) D6 [ऽ]पि (for हि). S जल्पति वै (for हि भाषते) — b) M2.4 अहत् (for अहं) T2 सबान्धवान् (for समागतान्) — c) K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 S च दाशार्ह, B5 च राजान्वै; D6 8 च राज्ञोन्यान् (for स- राजान) — d) Dn1 D2.4 7 M2 4 महारथं, T3 G °हवे (for °रणे) D6 विजेष्यामीति महारणे (hypermetric);

वासुदेवं सराजानं विजेष्यामि महारणे ॥ ६४
प्रोत्साहयन्दुरात्मानं धार्तराष्ट्रं सुदुर्मतिः ।
समितौ गर्जते कर्णस्तमद्य जहि भारत ॥ ६५
यच्च युष्मासु पापं वै धार्तराष्ट्रः प्रयुक्तवान् ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णः पापमतिर्मुखम् ॥ ६६
यच्च तद्धार्तराष्ट्राणां क्रूरैः षड्भिर्महारथैः ।
अपश्यं निहतं वीरं सौभद्रमृषभेक्षणम् ॥ ६७

द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कम्पयन्तो महारथान् ।
निर्मनुष्यांश्च मातङ्गान्विरथांश्च महारथान् ॥ ६८
व्यश्वारोहांश्च तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीवितान् ।
कुर्वन्तमृषभस्कन्धं कुरुवृष्णियशस्करम् ॥ ६९
विधमन्तमनीकानि व्यथयन्तं महारथान् ।
मनुष्यवाजिमातङ्गान्प्रहिण्वन्तं यमक्षयम् ॥ ७०
शरैः सौभद्रमायस्तं दहन्तमिव वाहिनीम् । C 8 2706 B 8. 73 75 K. 8 77 75

T3 °भीति संयुगे.

65 For sequence and repetitions in S, cf. v l. 60. — ^{a}) T1 M2-4 प्रोत्साहयद्, M1 °हय K1 सुरात्मान T2 (first time) प्रोत्साहयति दुष्टात्मा — ^{b}) K1 2 V1 B D T1 2 (both time) M सुदुर्मति — ^{c}) M1 (first time) समितो Dn1 राजते; T1 M2-4 (all first time) गर्दते, T1 2 G M (all second time) वल्गते, T2 M1 (both first time) गर्दते; T3 G (all first time) नदते (for गर्जते) D5 पापस् (for कर्णस्) T2 (second time) गर्जत्येव सदा कर्णस् — ^{d}) T1 M2-4 (all first time) त्वम् (for तम्) D3 पाण्डव (for भारत) — After the repetition of 65^{cd}, T1 2 G ins. an addl. colophon [*Adhy no* 82], followed by 68^{cd} in T3

66 For sequence and repetitions in S, cf v. l. 60 — ^{a}) K1. 2 यश्च, D4 यद्यद्, T2 (first time) यं च (for यच्च) T2 (first time) पापो D6 च (for वै) D8 transp पापं and वै — ^{b}) Ś K1. 2 4 B1 8 G2 (first time) प्रतापवान्, B5 पुराकरोत् (for प्रयुक्तवान्) — After the repetition of 66^{ab}, T1 G2 3 M ins

768* सर्वत्रानृजुरप्राज्ञ कर्णमाश्रित्य वै पुरा ।

[T1 G2 सर्वदा * * * प्राज्ञ, G3 सर्वशानृजुमप्रज्ञ (for the prior half)]

— After the above, G3 reads 68^{cd} — ^{cd}) D8 transp तत्र and सर्वत्र D6 सर्वस्य (for सर्वत्र) K2 पापमभिर्मुक्त, K4 °मतिर्मुखे, B5 °रतो मुख K3 कर्णयो-घपतिर्मुख (for ^{d}) T1 2 (both times) 3 G M तस्य सर्वस्य दुर्बुद्धि कर्णो मूलमिहार्जुन (cf 60^{ef})

67 T1 G1 2 read 67^{ab} after 769*. — ^{a}) K1 2 V1 यश्च (for यच्च) V1 D1 6 8 T3 G2 3 तं, D6 तैर् (for तद्) K3 B (except B5) Dn1 D2. 4 7 धार्तराष्ट्रस्य — ^{b}) S पड्भि शूरैर्महारथै — ^{cd}) Ś1 Da1 D1 8 निहित K2 ऋषभीक्षणं S पश्यतां सवृतं (T1 G1 2 समरे) वीर (G1 पुत्रं) सौभद्रमपराजित

68 ^{a}) K4 G1 M3 द्रोणद्रोणिकृपान्; V1 Da1 D1 5 द्रोणं द्रौणिं कृप — ^{b}) Ś2 कंपयंतं, K3 कालयंतो (for कम्प°) V1 B D कर्ष(V1 Da1 D1. 5 8 कृप)यंतं नरर्षभान् (D2 8 °भं), T1 G3 M कपया(M3 °मा)न रथेषुभि, T2 G1 कपयान वरे(G1 महे)षुभि; T3 G3 कपमान महेषुभि — After 68^{ab}, T1 reads 70^{ab}, G1 70^{a}–71^{b}, M 70^{a}–71^{b} followed by an addl. colophon K3. 4 om (hapl) 68^{cd}. T1. 2 read 68^{c}–69^{d} after 71^{ab}. T3 reads 68^{cd} after the addl. colophon, G3 after 768*. — ^{c}) T1. 3 G M निर्मनुष्याश्च T1 3 G मातंगास्, M1 °गान्; M2-4 °गा — ^{d}) T1 3 G तुरगाश्च, M1 द्विरदाश्च, M2-4 विरथाश्च T1. 3 G M महारथा — After 68, T1. 3 G M ins

769* प्राद्रवन्ति स्म समरे दिशो भीताभिमन्यवे ।

[T1 भीता दशार्जुन, G1 भूताभिमन्यवे, G2 दश समतत (for भीताभिमन्यवे)]

— After the above, T1 G1 2 read 67^{ab}

69 G1 2 read 69 after 71^{ab}. — ^{a}) K1 D3 व्याश्वारोहाश्च; K3 B5 D1 5 अश्वा°, S (except T2) विग (G1 °ह)तासूश्च (for व्यश्वारोहांश्च) — ^{b}) B1 पत्तीर्न्यायुध-; Da1 D1 5 G2 पत्तीन्यायुध-, D6 M1 पत्तीनायुध- (for पत्तीन्व्यायुध-) V1 B1. 3 4 D2-4 7 -जीवित°, D5 -जीविकान् (for °तान्) — ^{c}) T2 कुर्वाणम् (for कुर्वन्तम्) G2 ऋषभस्कद — After 69, G1 reads 71^{c}–72^{b}.

70 T1 reads 70^{ab}, G1 M read 70^{a}–71^{b} after 68^{ab} — ^{a}) K4 V1 B1 D6 व्यधमतम्, D8 विव° (sic) (for विध°) — ^{b}) Da1 D1. 5 बाधयंत, T2 प्रमृद्नत, T3 G1 3 M प्रमर्दत, G2 प्रदहत (for व्यथयन्त) — ^{c}) B5 D6 मनुष्यहयमातंगान् — ^{d}) K3 V1 B1-3 D (except D6 8) प्राहिण्वत, T1 प्रेषयान; T2 3 G M प्रेषयत (for प्रहिण्वन्त)

71 For sequence in G1 M, cf v l 70 — ^{a}) Ś2 आयास्तं, K3 V1 B D (except D8) T3 G M2-4 आयातं (for आयस्त) — ^{b}) S (except M2-4) अरि- (for इव) — After 71^{ab}, T1. 2 read 68^{c}–69^{d}, G1. 2 69, and

76 77 तन्मे दहति गात्राणि सखे सत्येन ते शपे ॥ ७१
यत्तत्रापि च दुष्टात्मा कर्णोऽभ्यद्रुह्यत प्रभो ।
अशक्नुवंश्चाभिमन्योः कर्णः स्थातुं रणेऽग्रतः ॥ ७२
सौभद्रशरनिर्भिन्नो विसंज्ञः शोणितोक्षितः ।
निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तो विमुखः सायकार्दितः ॥ ७३
अपयानकृतोत्साहो निराशश्चापि जीविते ।
तस्थौ सुविह्वलः संख्ये प्रहारजनितश्रमः ॥ ७४
अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ७५
ततश्छिन्नायुधं तेन रणे पञ्च महारथाः ।
स चैव निकृतिप्रज्ञः प्रावधीच्छरवृष्टिभिः ॥ ७६
यच्च कर्णोऽब्रवीत्कृष्णां सभायां परुषं वचः ।
प्रमुखे पाण्डवेयानां कुरूणां च नृशंसवत् ॥ ७७
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं पृथुश्रोणि वृणीष्व मितभाषिणि ॥ ७८
लेखाभ्रु धृतराष्ट्रस्य दासी भूत्वा निवेशनम् ।

M ins. an addl colophon. [*Adhy. name* M1 अर्जुनप्रशसन. — *Adhy. no* M 81] G1 reads 71^{c}–72^{b} after 69. — ^{c}) B5 तस्मिन्, M1 तन्मा (for तन्मे) — ^{d}) Ś1 K1.2.4 स वै; Ś2 सर्वै ; T1.2 संख्ये; G3 M1.3 संखे (for सखे) Ś1 K1.2 सख्येन (for सत्येन)

72 ^{a}) K3 येन ह्युवासि (sic), K4 यत्तचापि च, D1 यकृत्रापि च (sic), D2 यस्तत्रापि च; T1.3 G M यत्तत्रासीत्सु-; T2 यत्तत्र तत्र (for यत्तत्रापि च). — ^{b}) Ś1 K2 [ऽ]भ्यदह्यत; Ś2 [ऽ]स्यदहत, K1 [ऽ]भ्यरुह्यत; K3 [ऽ]भ्याद्रुह्यत, K4 [ऽ]पि दहति, Da1 D1.5 द्रुह्यत; D3 [ऽ]भिद्रुह्यत; T1 M1.2.4 [ऽ]विनिहत , T2 [ऽ]भिद्रवते, G2 च समरे, M3 [ऽ]पि निहत (for ऽभ्यद्रुह्यत) T1 M प्रभु , G2 विभु (for प्रभो) T3 G1.3 कर्णो विनिहतप्रभ (G3 °भु) — ^{c}) Ś2 अशक्नुवांश्च K4 चातिमन्यो. T1.3 G M न शक्तो ह्यभिमन्योस्तु, T2 अशक्नुवन्नवस्थातुम्. — ^{d}) B5 कर्णे Da1 D1.5 रणे तत., D2 तवाग्रत ; D3 रणाजिरे (for रणेऽग्रत) T2 अभिमन्युरथाग्रत

73 ^{c}) T1.3 G क्रोधदीप्ताक्षो (for °संदीप्तो)

74 S transp. 74^{ab} and 74^{cd} — ^{a}) D1 (also as in text) कृपया नकृतोत्साहं — ^{b}) B5 निरुत्साहश्च; Da1 D1.5 निराशस्यापि S (except T2) निरुत्साहश्च भारत. — After 74^{ab}, B2.5 (both line 1 only) S ins

770* दुर्योधन रणे दृष्ट्वा लज्जमानो मुहुर्मुहु ।
नापयासीत्तत पार्थ सोऽभिमन्योर्महारणे ।
दृष्ट्वा द्रोणं वधोपायमभिमन्योस्तु पृष्टवान् ।

[(L. 2) T2 रणे कर्ण (for तत पार्थ) T2 महाहवे (for °रणे) — (L 3) T2 तथोपायम् (for वधो°)]

— ^{c}) K1 B1 T G1.3 M स(स्व)विह्वल , G2 विह्वलित (for सुविह्वल) G M सखे (G3 °घे) (for संख्ये) B3.5 तस्थौ सु(B5 स)विपुल कालः; D6 स्थित सुविपुलं कालं. — ^{d}) S (except T2) प्रहारजनि(T1 G2 °चकि)तच्छवि

75 For S version of 75^{ab}, cf. 770* — ^{b}) B2 D6 T2 वच ; B1 तथा (for तदा) — ^{c}) V1 Dn1 कर्णे-, T1.3 G M द्रोण- (for कर्णो). K2 वश- ; B5 D6 तत. (for वच). B5 G3 M3–4 क्रूर ; D5 घूर.; D2 घोरं (for क्रूरं) T2 श्रुत्वा चातिरथि. कर्ण.. — ^{d}) B5 D6 सोस्य (for ततश्च). T2 पाप आच्छेद कार्मुकं.

76 ^{a}) Ś K1 छिन्नायुधास्, Dn1 छिन्नायुधं. T1 त छिन्नधनुषं तेन — ^{b}) S दृष्ट्वा (for रणे). — ^{c}) Ś1 K2 Dn1 सं चैव, D3 सर्वे च; T1 G2 स चैनं (for स चैव) Ś Dn1 D3 निकृतिप्रज्ञा ; B2 छिप्यते प्राज्ञ , D1.6 नि कृतिप्रज्ञः; G1 निकृति प्रज्ञ — ^{d}) K3 V1 B1 D2.3.4 प्राहरन्, B5 D4.6.7 T2 प्राहरत्; B3–5 Dn1 प्राहनन्; Da1 D1.5 प्राहनत्; T1 प्राहिणोत्, T3 G M प्रावृणोत् (for प्रावधीत्). B2 चैव (for शर-) — After 76, N T1.2 ins.

771* तस्मिन्विनिहते वीरे सर्वेषां तु समाविशत् ।
[K4 विनष्टे T2 शूरे (for वीरे)]

N T1.2 cont. T3 G M1 ins. after 76-

772* प्राहसत्स तु दुष्टात्मा कर्ण. स च सुयोधन ।

[K4 प्राहय, B2 प्रहरत् (for प्राहसत्). K1.2 तच, B2.3 स च (for स तु) B1 दुष्ट°, D1 कर्णे (for कर्ण) T G M1 कर्णो राजा च (G3 °जश्च; M1 °जा तु) कौरव°]

77 ^{a}) K1.2 यश्च (for यच्च) G1 कृष्णो (for कर्णो). K3 कृष्ण; Dn1 कृष्णा — ^{b}) Dn1 पुरुषं (for परुषं) — ^{c}) V1 परुषे; D3 प्रमुख.. — ^{d}) Ś1 शूराणां (for कुरूणां) V1 B1 Da1 D1.3–5.7 नृशंसवान्; T2 °कृत्. T1.3 G M कुरूणां चैव पश्यतां.

78 ^{a}) K3 सर्वे (for कृष्णे) — D6 lacuna for 78^{b}. — ^{b}) K1 शाश्वते Da1 D1.5 निरयं (for नरकं) K3 विलयं साश्वतं गता . — ^{c}) D3 तु सुश्रोणि (for पृथु°) — ^{d}) Da1 D1.5.8 वृणुष्व (for वृणीष्व) Ś1 B1.5 Dn1 D1–4.6.7 T2 मृदुभाषिणि (Dn1 D4 °णी), V1 [अ]मित-भाषिणी; D3 [अ]मृतभाषिणि; T1.3 G M मृदुगामिनि (T3 G2.3 °नी) (for मितभाषिणि)

79 ^{a}) Ś K2 D3 लेखाभ्र; K3.4 Dn1 D6.7 एषा त्वं; V1 निष्पत त्वं (hypermetric), B1.3.4 लेखभ्रूर्, B2 न त्वत्र;

प्रविशारालपक्ष्माक्षि न सन्ति पतयस्तव ॥ ७९
इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदा परमदुर्मतिः ।
पापः पापं वचः कर्णः शृण्वतस्तव भारत ॥ ८०
तस्य पापस्य तद्वाक्यं सुवर्णविकृताः शराः ।
शमयन्तु शिलाधौतास्त्वयास्ता जीवितच्छिदः ॥ ८१
यानि चान्यानि दुष्टात्मा पापानि कृतवांस्त्वयि ।
तान्यद्य जीवितं चास्य शमयन्तु शरास्तव ॥ ८२
गाण्डीवप्रहितान्घोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्शरान् ।
कर्णः स्मरतु दुष्टात्मा वचनं द्रोणभीष्मयोः ॥ ८३
सुवर्णपुङ्खा नाराचाः शत्रुघ्ना वैद्युतप्रभाः ।
त्वयास्तास्तस्य मर्माणि भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ॥ ८४   C 8 3724 B 8 73.94 K 8 77 subst.
उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्ता मर्म भित्त्वा शिताः शराः ।

B3 लिंपास्य (sic), D4 प्रेष्याश्रु (marg लेखस्रु), T1 लेखिनी, T2 बलभृद्, T3 G3 लेखाभूद् (G3 °भूद्), G2 मेवाम (for लेखाश्रु) B1.3.5 Da1 D6.8 S धार्तराष्ट्रस्य D2 लिंगान्याभूस्त्वराष्ट्रोस्य (sic) Ca corrupt. ※ Cc लेखे चित्रनिर्मिते सुभ्रुवौ यस्य । ※ — b) K4 V1 B2-5 Dn1 D3.4.6.7 S (except T2 M1) दासीभूता, D2 दासो भूत्वा T2 निवेदने — c) Ś K3 V1 B Da1 D2.3-7 T1.3 G1.3 -पक्ष्माक्षि, D4 -पक्ष्माजि (for -पक्ष्माक्षि) ※ Ca अराल कुटिल पक्ष्म यस्य । ※ — After 79, B4.6 S ins.

773* न पाण्डवा प्रभवन्ति तव कृष्णे कथंचन ।
दासभार्यासि पाञ्चालि स्वयं दासी च शोभने ।
अद्य दुर्योधनो ह्येकः पृथिव्यां नृपतिः स्मृतः ।
सर्वे चास्य महीपाला योगक्षेममुपासते ।
पश्येदानीं यथा भद्रे विनष्टा पाण्डवा समम् । [5]
अन्योन्यं समुदीक्षन्ते धार्तराष्ट्रस्य तेजसा ।
व्यक्तं षण्ढतिला ह्येते नरके च निमज्जिताः ।
प्रेष्यवच्चापि राजानमुपस्थास्यन्ति कौरवम् ।

[(L 1) G1 तत्र (for तव) B2.4.6 पांडवा प्रभव(B4 °वद्)न्त्यद्य न ते कृष्णे (B2 °ष्ण) कथंचन — (L 2) B2.4 दासीति (for दासी च) — (L 3) T2 पृथिव्याश्च पति स्मृत (for the posterior half) — (L 4) B2.4 तस्य, T3 G M2-4 ह्यस्य; M1 विग्न (sic) (for चास्य) — (L 5) G1 यदा (for यथा) B1 विनिष्ठिन्नाटवानय, B6 T2 विनष्टान्पांडवान्सम (for the posterior half). — (L 7) B2.4 S (except M1) षड्तिला B2.4.6 निरये च, Bom ed. न पुरेव (for नरके च) — B4 om line 8 — (L 8) B2.6 प्रेष्यत्वमपि राजेंद्र- मुपयास्यति कौरव]

80 a) K3 स धर्मज्ञस् (for अध°) S (except T2) उक्तवान्स च पापात्मा — b) S सदा (T2 तथा) (for तदा) — c) K3 पाप; D5 T1 पाप; M3.4 पापा (for पाप) Ś1 V1 B (except B1) D2.6.7 S (except M2-4) पाप-, D8 पापो (for पाप) T3 G1.3 -वचा, G2 वदा (for वच) — d) T2 पुण्यतस् (for शृण्व°) T1.3 G M पश्य तस्ते धनंजय

81 a) K2 V1 B D T2 अद्य; T1.3 G M अस्य (for तस्य). — c) K1 शिलाधातौ — d) T2 त्वयास्ता (for °स्ता). Co cites अस्ता (as in text) T1.3 G M नाशयंतो (T1 °यन्तो°; M2-4 °यस्तव)स्य जीवित — T1.3 G M ins a passage given in App I (No 23) after 81, T2 ins it after the first occurrence of 82

82 S (T2 second time) reads 82 after 777* — a) B1 यदि (for यानि) T2 (first time) वाक्यानि (for चान्यानि) — K3 om 82b–83a K3 repeats 82b after 83 — b) T2 (first time) स्वय (for त्वयि) — c) K4 D2 T3 G M तानद्य; Da1 D1.3 तान्यस्य (for तान्यद्य) V1 तस्य (for चास्य) — After the first occurrence of 82, T2 ins. App I (No 23) On the other hand, T1.3 G M ins after 82 T2 after the repetition of 82

774* शान्तं कुरु परिक्लेशं कृष्णाया शत्रुतापन ।
हत्वा शत्रु रणेऽश्लाघ्यं गर्जन्तमतिपौरुषम् ।
अद्य चाधिरथिर्विद्धस्तव बाणैः समन्ततः ।
मन्यतां त्वां नरव्याघ्र प्रवरं सर्वधन्विनाम् ।
गाण्डीवप्रसृतान्घोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्शरान् । [5]
एतु कर्णो रणे पार्थ श्वाविच्छललितो यथा ।

[(L 1) M3 परुक्लेश (sic) (for परि°) G1 शत्रुपातन, G3 °कर्शन, M1 °तापेन (for °तापन) — (L 2) M1 -पौर्ष (sic) (for -पौरुषम्) — (L 3) T G चातिरथिर् (for चाधि°) G3 सुदारुणैः (for समन्ततः) — With line 5, cf 83ab — (L 5) T1.3 G2 M गांडीवप्रहितान् (T3 °ता) T3 G3.5 बाणान् (for घोरान्) T1 अद्य गात्रे बहूञ्शरान्, T3 G3 अद्य गात्रस्पृशस्त्वरन्; G2 अद्य गात्रैस्फुरस्त्वरन् — (L 6) T3 यातु; G1 मातु, M3 प्रैतु (for एतु) T3 श्वाविच्छलचितो, G1 °च्छलतो (for °ललितो)]

— After the above T1.3 G ins 779*

83 For S, cf. 775* K3 om 83a (cf v 1 82) — a) D6 गांजीव (for गाण्डीव) — D2 गांडीव- प्रहितं घोर — b) D3 अस्य (marg तव) (for अद्य) D6 गात्रस्पृशाम् (for गात्रैः स्पृशन्) — After 83, K3 repeats 82b

84 For S, cf. 775* — b) Da1 D1.5 शतघ्ना, Dn1 शत्रुघ्नौ (for °घ्ना) D1.2.8 विद्युतप्रभा ; Co वैद्युत (as in text) Cv cites वैद्युत — c) Ś1 (marg) K3 V1 B1.3.4 Dn1 D5.7 वर्माणि; K4 शर्माणि

85 For S, cf. 775* — b) Ś K1-3.5 D8 वर्म भित्त्वा

85 subst

अद्य कर्णं महावेगाः प्रेषयन्तु यमक्षयम् ॥ ८५
अद्य हाहाकृता दीना विषण्णास्त्वच्छरार्दिताः ।
प्रपतन्तं रथात्कर्णं पश्यन्तु वसुधाधिपाः ॥ ८६
अद्य स्वशोणिते मग्नं शयानं पतितं भुवि ।
अपविद्धायुधं कर्णं पश्यन्तु सुहृदो निजाः ॥ ८७
हस्तिकक्ष्यो महानस्य भल्लेनोन्मथितस्त्वया ।
प्रकम्पमानः पततु भूमावाधिरथेर्ध्वजः ॥ ८८
त्वया शरशतैश्छिन्नं रथं हेमविभूषितम् ।

K_3 शता परा, V_1 B_{1-4} D महाशरा (for शिता शरा) — ^{c}) K_1 (*sup lin*) अहि-, D_1 अथ (for अद्य). D_{a1} कर्णे — For 83-85, S (T_1 ₃ ins after 779*) subst.

775* गाण्डीवप्रेषितैर्भल्लैः शितैश्छिन्नतनुच्छदः ।
न चेत्स्मरति राधेयो वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
सुवर्णपुङ्खा शत्रुघ्ना नाराचा वैद्युतप्रभाः ।
न चेदाधिरथेर्वर्म भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ।
उग्रास्त्वद्बाहुनिर्मुक्ता न चेन्मर्माणि छिन्दते शराः ।
अद्य कर्णं महावेगाः प्रहिण्वन्ति यमक्षयम् ।

[(L. 1) G_1 छन्न- (for छिन्न-) G_3 तनुत्यज (for °च्छद) — (L. 2) $M_{1,3}$ स (for न) T_2 विस्मरतु, T_3 G_3 चेत्स्मरतु; M_3 तु स्मरति (for चेत्स्म°) — (L. 3) G_1 सौवर्णपुङ्खा° — (L. 4) $T_{1,3}$ G चेताविरथेर्, T_2 वमाधि° (for चेदाधि°) T_3 $G_{1,3}$ M मर्म (for वर्म) T_2 G_1 M पास्यति — (L. 5) T_2 (marg as in text) त्वद्भुजनिर्मुक्ता, T_3 $G_{2,3}$ त्वद्बाहुभि° M_1 त्वद्बाणानि° T_3 G_3 M_1 धर्मच्छिद् (M_1 °दां) (for मर्म°) T_2 न वा मर्मभिदः शराः (for the posterior half) — (L. 6) T_2 प्रापयतु, T_3 $G_{1,3}$ प्रहिण्वतु; M_1 प्राहिण्वंति G_2 प्रहिण्वन्नीयतां क्षय (for the posterior half)]

86 ^{a}) D_7 अथ (for अद्य) — ^{b}) B_1 विधन्वा (for विषण्णास्) B_4 ₅ स्वच्छरार्दितं — For 86^{ab}, S subst.

776* त च हाहाकृत दीन विषण्ण शरपीडितम् ।

[T_2 अद्य (for त च) M विवर्ण (for विषण्ण) T_2 M त्वच्छरार्दित (for शरपीडितम्)]

— ^{c}) D_{a1} $D_{1,5}$ अपतंतं; D_2 प्रपतेत (for प्रपतन्त) M_1 रणात् (for रथात्) S तूर्णं (for कर्णं) — K_4 om. (hapl) 86^{d}–87^{c}.

87 K_4 om. 87^{abc} (cf. v. l. 86) — ^{a}) S (except T_2) तं च (for अद्य) $B_{1,2,4}$ D_{n1} $D_{3,4,6,7}$ अद्य शो(B_2 स्व)णितसंम(B_4 °ल)ग्न; D_2 अद्य ते शोणिते मग्नं — ^{b}) M_1 पतिते (for °त) T_1 G_2 M युधि (for भुवि) — ^{c}) T_1 अपविद्धायुध D_2 घोर (for कर्णं) — ^{d}) K_1 नृपा (for निजा) K_3 V_1 B D $T_{2,3}$ $G_{1,3}$ M_{2-4} दीना (T_3 $G_{1,3}$ M_{2-4} अद्य) पश्यतु याधवा, T_1 G_2 M_1 अद्य पश्यंतु पांडवा (G_2 कौरवा) — After 87, S ins.

777* तथैवाद्य महद्धर्मं गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
रथोपस्थे विशीर्यन्तं ताराजालमिवाम्बरात् ।
आशु चाद्य शरास्तस्य संपतन्तो महाहवे ।
त्वच्छरैः सनिकृत्ताग्रा विशीर्यन्तां महीतले ।
त्वया चाद्य हते तस्य विक्रमे भरतर्षभ ।
विमुखाः सर्वराजानो भवन्तु गतजीविताः ।
तथा चाधिरथौ याते प्रयान्तु कुरवो दिशः ।
मन्यानास्त्वां रथश्रेष्ठं सर्वलोकेषु धन्विनम् ।
न चैवाद्य भयात्त्यक्त्वा धार्तराष्ट्रो महाचमूम् ।
दुर्योधनो भयोद्विग्नो द्रवतु स्वपुरं प्रति ।
तथाद्य तं हतं श्रुत्वा धार्तराष्ट्रो जनेश्वरः ।
मोहेन निपतेद्भूमौ निःसंज्ञो वै महीपतिः ।
अद्य जानन्तु ते पार्थ विक्रमं सर्वधन्विनः ।
यानवोचत्सभामध्ये परुषान्भारत त्वयि ।

[(L. 1) T_3 G_3 M_1 [अ]स्य (for [अ]प) T_3 G_3 महद्धर्मं; G_2 °धर्मे (for °द्धर्मं) — (L. 2) T_3 G_3 ताराराज (for °जालम्) — (L. 3) T_3 $G_{1,3}$ [अ]स्य (for [अ]द) M_3 संपतते M महासमये (for °हवे) — (L. 5) T_3 G_3 [अ]स्य (for [अ]द) M हृते (for हते), T_2 कर्णे विक्रम्य (for तस्य विक्रमे) — (L. 7) T_1 G चाधिरथौ; M_1 चाधिरथे — (L. 8) $G_{1,2}$ M_1 मन्यानास्त्वां (G_2 °स्ता, M_1 °स्त) (for °स्त्वां) — (L. 9) T_2 [अ]पि (for [द्]य) M स चेदद्य भय (M_1 also as above) त्यक्त्वा (for the prior half) M_{2-4} महाचमू — (L. 10) T_2 स्वपुरीं — (L. 11) T_2 यथाद्याधि-, M तथा चाद्य (for तथाद्य त) — (L. 12) T_2 क्षणेन (for मोहेन) T_2 निपतद्, T_3 G_3 निहतो (for निपतेद्) — (L. 13) T_2 श्लाघतु (for जानन्तु) — (L. 14) T_1 $G_{1,2}$ उवाच (for अवोचत्) $T_{2,3}$ G M_3 पु(T_3 G_3 प)रुषा नरत्वयि]

— After the above, S (T_2 second time) reads 82

88 ^{ab}) K_3 V_1 B D हस्तिकक्षो (D_3 °क्षा). B_4 स्थयानेस्य (sic), T_2 महानद्य (for °स्य) $T_{1,3}$ G M हस्तिकक्ष्याद्य (T_1 °क्षाद्य; T_3 $G_{1,3}$ °क्षास्य, M_3 °क्ष्योद्य) भल्लेन न चेदुन्मथितस्त्व(T_3 G °तां त्व)या — ^{c}) V_1 प्रपतद्, T_1 पतित; $T_{2,3}$ $G_{1,2}$ M पतति (T_3 °तां) — ^{d}) K_3 भूमावाधिरथो ध्वजः, D_{n1} °वपि रथध्वज; D_3 °वधिरथेर्ध्वज, $T_{1,3}$ G M महानाधि(T_3 G °ति)रथे°, T_2 असौ चाधिरथे°.

89 ^{a}) S (except T_2) न चेच्छरशतैश्छिन्नं (M_{2-4} °श्छिन्नो) — ^{b}) D_3 हेमविभूषण, S °परिष्कृतं (for °विभूषितम्) — ^{c}) K_1 हतयोध-, G_2 M हत(G_2 °तं)योध

हतयोधं समुत्सृज्य भीतः शल्यः पलायताम् ८९
ततः सुयोधनो दृष्ट्वा हतमाधिरथिं त्वया ।
निराशो जीविते त्वद्य राज्ये चैव धनंजय ॥ ९०
एते द्रवन्ति पाञ्चाला वध्यमानाः शितैः शरैः ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पाण्डवानुजिहीर्षवः ॥ ९१
पाञ्चालान्द्रौपदेयांश्च धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धृष्टद्युम्नतनूजांश्च शतानीकं च नाकुलिम् ॥ ९२
नकुलं सहदेवं च दुर्मुखं जनमेजयम् ।
सुवर्माणं सात्यकिं च विद्धि कर्णवशं गतान् ॥ ९३
अभ्याहतानां कर्णेन पाञ्चालानां महारणे ।
श्रूयते निनदो घोरस्त्वद्बन्धूनां परंतप ॥ ९४
न त्वेव भीताः पाञ्चालाः कथंचित्स्युः पराङ्मुखाः ।
न हि मृत्युं महेष्वासा गणयन्ति महारथाः ॥ ९५
य एकः पाण्डवीं सेनां शरौघैः समवेष्टयत् । C 8. 3735 B 8. 73. 107 K. 8. 77 om

---

$Ś\ K_{1.2}$ तमुत्सृज्य (for समु°) $K_3\ V_1$ B $Da_1\ Dn_1\ D_{4-7}\ T_2$ हतयोधाश्वमुत्सृज्य — ^{d}) D_3 शल्य S (except T_2) पलायते — After 89, S Bom ed ins

778* न चेत्कर्णसुतं पार्थ सूतपुत्रस्य पश्यत ।
प्रतिज्ञापालनार्थाय निहनिष्यसि सायके ।

[(L. 2) $T_2\ M_1$ -चा(M_1 -चा)रणार्थाय (for -पालना°) $T_2\ G_1$ निहनिष्यति]

T_2 M cont. $T_{1.3}$ G ins after 774*

779* हत कर्ण सुत दृष्ट्वा प्रिय पुत्रं दुरात्मवान् ।
स्मरता द्रोणभीष्माभ्या वच क्षत्तुश्च मानद ।

[(L 1) G_1 कर्णसुत, M_1 कर्णस्तु त $T_{1.3}\ G_{2.3}$ सूतपुत्रो (for प्रिय पुत्र) — (L 2) T_3 G पांडव, M_1 भारत; M_{2-4} मानद (for मानद)]
— After the above, $T_{1.3}$ ins 775*

90 ^{a}) S (except T_2) न चेत् (for हत) — ^{b}) $K_4\ G_1$ आधिरथ, $T_3\ G_{2.3}$ आतिरथिं (G_2 °थ) G_3 तथा (for त्वया) — ^{c}) G_2 निर्विशो (for निराशो) S (except T_2) जीवितादद्य — ^{d}) K_2 राज्यं. $K_3\ V_1\ B_{1.3.4}\ Da_1\ Dn_1\ D_{3-5.7}$ भवत्वरि (D_4 °स्विह), $B_{2.5}$ भविष्यति (for धनंजय) S सानुयवो भविष्यति — After 90, $K_4\ B_{2-5}\ Da_1\ D_{5.6}$ S (except T_2) ins

780* असौ हि तावकान्पार्थ कर्णो निघ्नति संयुगे ।
शक्रतुल्यबलो वीर्याच्छकरप्रतिमोऽपि वा ।

[(L 1) $K_4\ B_{2-5}\ Da_1\ D_{5.6}$ एष वै (for असौ हि) $Da_1\ D_5$ कर्ण (for पार्थ) $M_{2.3}$ निघ्नति $K_4\ B_{3-5}\ D_3$ कर्णो हति स सायकै, $Da_1\ D_5$ पार्थ इति स्वसायकै (for the posterior half) — (L 2) $T_1\ G_3$ वीर्ये (for वीर्याद) $K_4\ B_{3-5}\ Da_1\ D_{1.5.6}$ शतक्रतुसमो वीर्ये (K_4 वीर्य, D_5 युद्धे) (for the prior half) T_1 युवा, G_2 यथा (for ऽपि वा) M शवर(M_4 °ह)प्रतिमोपि वा (M_1 °मो युवा)]

91 ^{a}) $Ś_2\ B_5$ पचाला — ^{b}) G_3 transp शितै and शरै. — ^{c}) $T_3\ G_3$ भारतश्रेष्ठ — ^{d}) V_1 डजिहीर्षव, $Da_1\ D_5$ °पंत्रे D_3 पाडवांस्तु जिहीर्षव, S तान्समुद्धर पांडव

92 ^{a}) B_2 पंचालान् — ^{b}) G_3 धृष्टद्युम्नं शिखंडिन — S transp 92^{cd} and 93^{ab} — ^{c}) D_4 धृष्टद्युम्नस्तु $Da_1\ D_{1.5}$ तु (for च) T_3 G धृष्टद्युम्नकुमाराश्च — ^{d}) D_4 नाकुल, T_1 भारत, T_3 पांडवं, G पाडव (for नाकुलिम्)

93 S transp 92^{cd} and 93^{ab} — ^{b}) D_6 दुर्जय, D_8 दुर्धर्षं, S दौर्मुखिं ($T_2\ G_{1.2}\ M_1$ °ख) (for दुर्मुखं) — ^{c}) $K_3\ B_{1.3.5}\ Dn_1\ D_{2-4.7}$ सुधर्माणं, $V_1\ B_{2.4}\ Da_1\ D_{1.5}\ T_{1.3}$ G सुश°; T_2 प्रतिविंध्य (for सुवर्माणं)

94 ^{a}) B_2 अद्याहतानां, B_5 प्रत्या° (for अभ्या°) — ^{b}) $V_1\ B_{2.4}\ D_3$ पंचालानां $K_3\ V_1$ B D S (except T_2) अमी (for महा) — ^{c}) G_2 वोरं (for घोरस्) — ^{d}) D_3 विशां पते, $T_{1.2}\ G_2$ M अवधुवत्; $T_3\ G_{1.3}$ अनाथवत् (for परंतप)

95 ^{a}) D_7 नन्वेव, $T_{1.3}$ G न चैव (for न त्वेव) D_6 भूता (for भीता) $Ś_2\ B_4\ D_6\ M_1$ पंचाला — ^{b}) D_6 कथ वा स्यु, T_1 केचित्सुस्यु (sic), G_1 कथचित्स्या (for °त्स्यु) K_1 परमुखा. — $Ś_2\ K_3$ om (hapl.) 95^c–96^d — ^{d}) $K_{3.4}\ V_1$ B D महारणे (for °रथा) S (except T_2) जानति युधि दुर्जया — After 95, M ins 781*

96 $Ś_2\ K_3$ om. 96 (cf. v l 95) — ^{b}) K_4 सरोघै, Dn_1 शरोघै (for शरौघै) V_1 अपिवेष्टयत्; $T_{1.3}$ G समपीडयत् (for °वेष्टयत्) — ^{c}) $B_4\ Dn_1$ पंचाला S तमभ्यासाद्य समरे — ^{d}) $Dn_1\ D_{2-4.6.7}\ T_{1.3}\ G_{2.3}\ M_{2-4}$ भीष्मान् (for भीष्म) K_1 भीष्मेनाभन्पराङ्मुखा (corrupt), K_4 भीष्मामसान्प° (sic) — T G ins after 96 M after 95

781* ते कथ कर्णमासाद्य विद्रवेयुर्महाबला ।
यस्त्वेक सर्वपाञ्चालानहन्यहनि नाशयन् ।
कालवच्चरते वीर पाञ्चालाना रथव्रजे ।
तमप्यासाद्य समरे मित्रार्थे मित्रवत्सला ।

[M reads line 1 after line 4. — (L 1) G_2 विद्रवेयुर् T_2 महारथा (for °बला°) — (L 2) T_1 यस्त्येक (for यस्त्वेक) $T_1\ G_2\ M_1$ नाशय(T_1 °ये)त्, T_2 शातयत् (for नाशयन्) — (L 3) M_1 धीर°(for वीर) T_1 रथव्रजेत्

तं समासाद्य पाञ्चाला भीष्मं नागन्पराङ्मुखाः ॥ ९६
तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रूनरिंदमाः ।
न जात्वाधिरथेर्भीताः पाञ्चालाः स्युः पराङ्मुखाः ९८
तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरस्विनाम् ।
आदत्तेऽसूञ्शरैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थे त्यक्तजीवितान् ।
क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्शतशो रणे ॥ १००
अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवादृषिसत्तमात् ।
यदुपात्तं पुरा घोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
तापनं सर्वसैन्यानां घोररूपं सुदारुणम् ।
समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
भ्रमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स्म तावकान् ॥ १०३
एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

(sic). — (L. 3) T1 भिन्ना भिन्नास]

97 K4 om. 97a–98b. M2–4 om. (hapl.) 97–99 — a) K4 ज्वलन्तुम्; B1 [ज्व]लंतम् (for ज्वलन्तम्). Dn1 अस्त्राभिर्, T G M1 अस्त्रैश्च (for अस्त्राग्निं). — b) T2 G M1 शूर (for गुरु). — c) T2 निर्दहन्त. Ś1 K1.3 समारोहान्; Ś2 K2 °रोहद्, V1 B Dn1 D2.4.6.7 T1 च समरे; Da1 D1.5 समारोहं; T1.3 G M1 °रुग्गा(T2 °हान्; T3 G2 °हः) (for °रोहन्). — d) D5 T G M1 द्रोणमंजसा, D2 °माहवे (for °मोजसा).

98 K1 om. 98ab. M2–4 om. 98 (cf. v. l. 97). — a) K2 न (for ते). T2 चित्यम् (for नित्यम्). T1.3 G2.3 उद्यता; T2 अथ ते; G1 अंजसा (for उदिता). — b) K3 V1 B Dn1 D1–3 T1.3 मृधे (D5 °द्धे); Da1 मृधेः; G1.2 M1 युधि (for युद्धे). K3 B2 D1.6 T2.3 G शत्रुम् (for शत्रून्). D3 शत्रुविमर्दना; T1.3 G3 M1 °रिंदम (T1 °म). — c) T2 [जा]ति° (for [जा]धि°). B जानतो धिरथिं भीता; T1.3 G M1 न चेद्राति(T1 M1 °धि)रथेर्भीता. — d) Ś2 B1 Da1 Dn1 D5 पंचाला.

99 a) S अपि च(T3 न)न (for आपततां). D2 शूरः; D3 वीर; T1.3 G3 M शूरा (for शूर). — b) Some MSS पंचालाना. Dn1 तरस्वनां. — c) K3 V1 B Dn1 D3–6.7 Co आदत्त. Ś1 K1.2 प्राणान्, B1 इपून्, Co असून् (for शरै°). S प्राणानस्या(T3 G3 °स्रा)ददे वीर. — After 99, S ins.:

782* एते द्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्युधम् ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य यथाकृतान् ।

[(L. 1) G3 प्राप्स्यते (for द्राव्यन्ते). T3 G1.2 M2–4 योधिभिर् T1.3 G3 ध्रुव (for द्रुतम्).]

100 a) B3 एतान्; T2 तांस्तत्र (for तांस्तथा). T1 समरे निहतान्शूरान्; T2 G M तान्समारोहत शूरान्. — cd) Some MSS पंचालान्, B3 पचानो, Dn1 D1 पां(D1 °)चाला. — For 100cd, S subst.:

783* निहत्य महाबाहो कर्णोऽस्त्रवरचोदितः ।

T1 cont.: N ins. after 100:

784* तत्राश्च महेष्वासानापि मध्योऽन्वरे ।
कर्णांगिरे युद्धे मूला पाञ्चालांस्त्रातुमर्हसि ।

[(L. 1) T1 °र (for °र). D2 °. K3 °. K1 [°], B2 °, D1 [°]त्रस्य (for °). — (L. 2) T1 °न्द्वये (for कर्णांगिरे). Some MSS °.]

101 a) K2 अपि समागतः; G3 [त्रि]जम° (for कवित°). — b) K1.2 यदुपात्तं, D S यदुपात्तं (for यदुपात्तं). V1 B Dn1 D1– महा; T1 G1 तथा; T2.3 G2.3 M तदा (for पुरा).

102 a) T1.2 G °भूतानां (for °सैन्यानां). — b) S (except T1) भयावहं (for सुदारुणम्). — c) S (except T1) समाश्रित्य (for समावृत्य). T2 G1.2 M2–4 महासेनां; M1 °सैन्ये. — d) K3 B1 Dn1 ज्वलंतं; V1 ज्वलंतं; B1.3 Da1 D1.3–7 ज्वलितं, T1.2 G दहते; M ज्वलते. V1 स्वेत- (for स्वेन).

103 a) D3 ज्वलंति; T2 वर्तंति, M2–4 द्रवंति (for चरन्ति). — c) Da1 D1.2 भ्रममाणाम् (for °राणाम्). — d) K2 V1 B Dn1 D2–4.5 T2 तापयति. K3 D° च (for स्म). — For 103cd, T1.2 G M subst.:

785* भ्रमरा इव संपूर्णा पश्यतां जातमत्सरो ।
[T1 °पातानांजिघाः; T3 °पाताजात्°।]

104 T1 G2 om. 104ab. — a) K2 V1 B D T1 G1 M1.2 एते भ्रमंति; T2 G3 ये विद्रवंति, M2.4 एते भ्रमति (for एते चरन्ति). Ś2 पंचाला. — b) T2 G1.2 M °(M1 °च)मति च मारिष. — c) T2 पश्य (for प्राप्य). — d) K2 V1 B (except B3) D S (except T1) दुर्निवार्यम्. V1 D2.6 S महात्मभिः (for अना°).

105 a) B3 महाक्रोधो, S (except T1) °क्रोधी

एष भीमो दृढक्रोधो वृतः पार्थ समन्ततः ।
सृञ्जयैर्योधयन्कर्णं पीड्यते स शितैः शरैः ॥ १०५
पाण्डवान्सृञ्जयांश्चैव पाञ्चालांश्चैव भारत ।
हन्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानाव्रजेद्गृहम् ॥ १०७
तमद्य निशितैर्बाणैर्निहत्य भरतर्षभ ।
यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १०९
एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
कृतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

संजय उवाच ।
स केशवस्य बीभत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १
ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २
त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम । C 8 3753 B 8 74 3 K 8 78 3

— b) G2 प्रमृहि (hypermetric) (for वृत) K4 D6 G1 पार्थं D2 वृत्त पार्थसत्तम (submetric) — c) Ś1 योधय, M1 3 योधयद् — d) B Dn1 D2.4.6 7 S निशितै (for स शितै)

106 a) B3 S (except T1) पांचालान् (for पाण्डवान्) — b) B3 केकयांश्च, Dn1 om, D2 पचालांश्च, D6 कैकयांश्च; S (except T2) पांडवांश्च (for पाञ्चालांश्च) B5 D6 T2 चापि, Dn1 lacuna (for चैव) — c) S उपेक्षितो दहेत्कर्णो — d) Dn1 देहिम् K3 4 Dn1 D3 4 6 7 इवागत, B2 3 इवातुरः; T G1 3 इवांतक, G2 इवासत (sic)

107 a) K3 नान्यस्, B2 नाहं (for नान्यं) K1 [ऽ]भिजानामि; V1 B D S (except G1) हि पश्यामि (for ऽभिप°) — b) Ś1 योधो; G1 2 M यौधं — c) T3 G3 3 समासाद्य च (for य समासाद्य) — d) K4 Dn1 नाव्रजेद् K3 B Da1 D1.5 S गृ(Da1 प्र)हान्, D3 प्रह (for गृहम्)

108 a) तद् (for तम्) — b) Ś1 निहत्य (for निहत्य) K4 भरतर्षभ, M2–4 युधि भारत (for भरतर्षभ) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3–5 7 विनिहत्य नरर्षभ (Da1 D1.5 परंतप) — c) Ś1 K1 2 4 T2 3 G3 3 M1 यथा प्रतिज्ञां (Ś1 °ज्ञा) Ś K1 2 4 पार्थस्य, B2 पार्थस्त्व, B5 कृत्वा च (for पार्थ त्व) — d) Ś K1 2 4 श्रुत्वा; B5 पार्थ त्वं (hypermetric), S (except T2) तीर्त्वा (for कृत्वा)

109 a) D5 रक्तो (for शक्तो) — b) K1 सकर्णाम् B3 T2 अद्य (for अपि) — D1 om. 109c–110a — d) T3 नित्यम् (for सत्यम्)

110 D1 om 110a (cf. v l 109) — a) Ś K1 2 4 श्रुत्वा (for कृत्वा) — b) D1 स च (for हत्वा) Da1 D1.5 महाबल (for °रथम्) — c) K4 कृतास्त्र K1 सफला Ś D1 3 T1 M1 पार्थ . — d) K3D4 नरोत्तम

Colophon om in K3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 द्वितीये (K4 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* T3 कृष्णवाक्य, M1 भगवद्वाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 53, B1 D3 73, B4 72, B5 75, Da1 84, D1 66, D4 (*sec. m.*) 54, T1 G 83, T2 80, T3 M 82

52

1 K3 G1 om the ref — a) K3 भीमस्तु — b) T1 भरत — c) S च (for स-)

2 G2 om 2 — a) K4 माम् (for ज्याम्) Ś1 K4 B2 5 D2 4 अवमृज्य; Dn1 D7 (marg as in text) अभि°, D6 अस° (for अनु°) B5 स्वां (for [आ]शु) — b) K1 2 4 Da1 D1 4–6 व्या(D6 व्य)क्षिपन्, D3 क्षिपन्वै T1.3 G1 3 M गांडीवं व्याक्षिपद्(M3 °न्ध)नु — c) K3 दग्ध- (for दध्रे) — d) Ś K1.2 4 [अ]भ्यवंदत; V1 B2 D4 T1 M1 [अ]भ्यभाषत, D6 [इ]दमब्रवीत् B1 3.4 G1 मतिं कृष्णं च सो(G1 °ष्णमथा)ब्रवीत्

3 Before 3, Da1 D1.5 ins अर्जुन उवाच — b) D6 3

प्रसन्नो यस्य मेऽद्य त्वं भूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ ३
त्वत्सहायो ह्यहं कृष्ण त्रीँल्लोकान्वै समागतान् ।
प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्णं महारणे ॥ ४
पश्यामि द्रवतीं सेनां पाञ्चालानां जनार्दन ।
पश्यामि कर्णं समरे विचरन्तमभीतवत् ॥ ५
भार्गवास्त्रं च पश्यामि विचरन्तं समन्ततः ।
सृष्टं कर्णेन वार्ष्णेय शक्रेणेव महाशनिम् ॥ ६
अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।
कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७
अद्य कृष्ण विकर्णा मे कर्णं नेष्यन्ति मृत्यवे ।
गाण्डीवमुक्ताः क्षिण्वन्तो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८
अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वां बुद्धिमवमंस्यते ।
दुर्योधनमराज्यार्हं यया राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ९
अद्य राज्यात्सुखाच्चैव श्रियो राष्ट्रात्तथा पुरात् ।

ध्रुवम् K3 V1 B D S एव (for ऽद्य) — c) D8 यस्य गोविंदो; T1 3 G2 3 M यस्य (M1 °स्य) हि भवान्; T2 G1 यस्य (G1 °स्य) भगवान् (for यस्य मेऽद्य त्वं) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 लोके भूतभविष्यकृ(K3 °स, B5 °वि)त्, D8 S (except T2) भूतभव्यभविष्यकृत्.

4 B2 reads 4–22 for the first time after 8 48 7c. — a) B2 (first time) तत् (for त्वत्) Da1 D1 5 ह्ययं (for ह्यहं) — b) B2 (first time) Da1 D1 3 5 S वै लोकान् (by transp.), D8 वा लोकान् B2 (first time) सनातनान् — c) B2 (first time) परलोकं; T2 G2 पराँल्लोकान् — d) B3-5 Dn1 D2 4 7.8 महाहवे; S (except T2) °रथ (for °रणे) D6 किं पुन कर्णमाहवे.

5 K3 om (hapl.) 5ab — a) T2 पश्य मे (for पश्यामि) V1 Da1 D1.5 भवर्ती (sic) (for द्रवतीं) D6 पश्यामि विद्रुतानां च — b) Ś1 B1 D2 4.7 पंचालानां. — c) V1 G3 transp कर्णं and समरे

6 a) B2 (both times) प्र- (for च) — b) T1 2 प्रपतत, T3 G2.3 M प्रपतंतं; (for विचरन्तं) B1 Dn1 D3 4 6 7 ज्वलंत कृष्ण सर्वश — c) D6 समरे (for वार्ष्णेय) — d) D2 शक्रेण च, T1 M1 °णैव V1 B1 4 Dn1 D3.4 7 ययाशनिं (D4 °निः), T2 महाशनि.

7 a) K3 खलुश्च, V1 D6 T2 G1 3 स खलु (by transp) T1 G2 स संग्रामे, T2 सुसंग्रामो — b) V1 B1 3.4 Da1 Dn1 D1-7 T2 कर्णे; B2 (second time) कर्णो; D8 पूर्वे (for कृष्ण) Ś1 K [अ]सकृत्, Ś2 V1 B1 3-5 D (except D8) T2 हृत, B2 (second time) हत, T1 3 G1 3 M2-4 कृत (for कृतम्) B2 (first time) यत्र कर्णो महाहेत (sic) — After 7ab, Ś K1.2.4 ins

786* निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः ।

— d) B2 (first time) भविष्यति, Co धरि° (as in text).

8 a) Cv अथ (for अद्य) Ś K2 विवर्णा; Da1 D5 M विकर्णं, D8 विकीर्णा, Co v विकर्णा (as in text) Ś K1.2 4 ये (for मे). — b) Ś2 D3 कर्णं, K2 कथ (for कर्णं) B1.2 (both times).3 एष्यंति, D8 नेष्यति — c) D3 गांडीवमुक्ता Da1 D1 5 क्षिप्यंतो; T2 3 G2 3 क्षिपतो (for क्षिण्वन्तो) — d) V1 B2 (first time) 3 Da1 D1.5 मया (for मम) K3 D2 3 हस्तप्रणोदिता (for °प्रचोदिताः).

9 a) G2 धार्तराष्ट्र D6 T2 पार्थिवो धृतराष्ट्रोऽद्य. — b) T1 3 G स्व- (for स्वां) K4 अवमंस्यते, T1 M1 °मन्यते (for °मंस्यते) D4 स्वां सुबुद्धिमवमंस्यते (hypermetric). — c) G3 च राज्यार्हं V1 दुर्योधनो मराज्यार्हो (sic). — d) K3 महा-, K4 D3 T1 3 G2 3 यथा, Co यया (as in text) K3 B5 S न्य(T2 नि)षेचयत्, D2.4 [ऽ]म्यषिंचयत्, D3 निषेचयेत् (for ऽभ्यषेचयत्) — After 9, S ins

787* गुणवन्तं हि यो हित्वा निर्गुणं कुरुते प्रभुम् ।
स शोचति नृपः कृष्ण क्षिप्रमेवागते क्षये ।
यथा हि पुरुषः कश्चिच्छित्वा चाम्रवणं महत् ।
पलाशसेचने बुद्धिं कृत्वा शोचति मन्दधीः ।
दृष्ट्वा पुष्पं फले गृध्नुः फलं दृष्ट्वानुशोचति । [5]
तथेदं धृतराष्ट्रस्य पुष्पलुब्धस्य मानद ।
फलं दृष्ट्वा मृदा दुःखं भविष्यति जनार्दन ।
सूतपुत्रे हते स्वद्य निराशो भविता प्रभुः ।

[(L. 1) T3 G3 द्वेष्टि (for हित्वा) — (L 2) G3 रोदति (for शोचति) T3 M नर , T3 G1.3 चरं (for नृप) T1 G2 स शोचेन्नृपतिः कृष्ण (for the prior half) — (L. 3) T3) च (for हि). M2-4 हित्वा त्वा(M3 ता)मवनं महत् (for the posterior half) — (L 4) T2 फलशनेवने (sic), M1 फलाशस वने — (L 5) G1 पळे (for फले) M1 गृद्ध (for गृध्नु) T1 G2 न, T3 G3 स (for [अ]नु) — (L 7) T1 दुःखी (for दुःख) — (L 8) G3 प्रहते (for भविता) T3 G1 भविष्यति निराशवत् (G1 °वान्) (for the posterior half)]

10 a) D7 यावत् (for राज्यात्). K1.2 सुखाच्चैव — b) T2 निराशवान् (for तथा पुरात्) — c) T2 महाराजो (for °बाहो) — d) V1 Dn1 D3.4 7 विमोक्ष्यति; B1 विमोक्षसे, B2 (both times) 4 5 Da1 D1 2.5 विमोक्ष्यते; D6 वियोज्यति (for °क्ष्यते) — For 10, T1.2

पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यते ॥ १०
अद्य दुर्योधनो राजा जीविताच्च निराशकः ।
भविष्यति हते कर्णे कृष्ण सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ११
अद्य दृष्ट्वा मया कर्णं शरैर्विशकलीकृतम् ।
स्मरतां तव वाक्यानि शमं प्रति जनेश्वरः ॥ १२
अद्यासौ सौबलः कृष्ण ग्लहं जानातु वै शरान् ।
दुरोदरं च गाण्डीवं मण्डलं च रथं मम ॥ १३
योऽसौ रणे नरं नान्यं पृथिव्यामभिमन्यते । C. 8. 3769 B 8. 74 21 K 8. 78 23

G M subst

788* अद्य राज्याच्च पुत्राच्च श्रियश्चैव निराशवान् ।
सुखाच्च विपुलात्कृष्ण धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यति ।

[(L. 1) G1 विनाशनात् (for निराशवान्) — (L 2) T3 G3 विमोक्ष्यति (for वियो°)]

11 ᵃ) V1 B (B2 both times) D (except D2 3) T1 2 M राज्याज् (for राजा) — ᵇ) K1.4 B2 (first time) जीविताश्च, D2 °तार्थे K3 B1 2 (both times) 4.5 D2 3 S Cc निराशवान् (D2 °वत्); V1 विनाशवान्; Da1 D1.5 विरागवान् (for निराशकः) — After 11ᵃᵇ, Da1 D5 read 13ᶜᵈ followed by 790* — ᵈ) T1 2 M1 2 तत्तु; T3 G तत ; M3 4 तात (for कृष्ण)

12 ᵃ) B2 (first time) अथ; Dn1 अयं (for अद्य) Ś1 K2 दिष्ट्या, K1.4 दिष्टा; Da1 D5 दृष्टा, T2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) S (except T2) हतं (for मया) G1 कर्णं — After 12ᵃᵇ, K4 V1 B2 (both times) 3 4 Da1 D1 2 5 6 ins

789* पुरा देवासुरे युद्धे वृत्रं बलभिदा यथा ।

[V1 बलभिदो D2 पाकभिद्रेण संवृत (for the posterior half)]

— ᶜ) Da1 D6 7 (by corr) स्मरता Ś2 वान्यानि; Dn1 वाक्यानि, G3 वक्ष्यामि (for वाक्यानि) — ᵈ) B2 (first time) Da1 D5 T1 G1 2 जनेश्वर (T1 °रं), M नरेश्वर

13 ᵃ) G1 M1 कृष्णो — ᵇ) K3 ग्रह, V1 B5 Dn1 D3.4.6–8 T3 G M Cc ग्लहान् (Dn1 °हा, G2 °हां); T2 घोरान् (for ग्लह) D2 गृह्णातु, D3 अद्यातु (for जानातु) — Da1 D5 read 13ᶜᵈ after 11ᵃᵇ — ᶜ) T2 दुर्योधनश्च; Cc दुरोदर (as in text). D1 गांडीवं च (by transp); D3 च गाजीवं — ᵈ) Bom ed. प्रति (for मम) — After 13, K3 4 V1 B (B2 both times) D T2 ins

790* अद्य कुन्तीसुतस्याहं दृढं राज्ञे प्रजागरम् ।
व्यपनेष्यामि गोविन्द हत्वा कर्णं शितैः शरैः ।

[(L 1) B2 (first time) D6 T2 दीर्घं (for दृढ) D2 lacuna, D6 प्रजागृह — D2 om line 2 — (L 2) K4 व्यपनेत्स्यामि K3 शातैः (for शितैः)]

K3.4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1 3–8 T2 cont. Ś-K1.2 ins after 13

791* अद्य कुन्तीसुतो राजा हते सूतसुते मया ।
सुप्रहृष्टमना प्रीतश्चिरं सुखमवाप्स्यति ।
अद्य चाहमनाधृष्यं केशवाप्रतिमं शरम् ।
उत्स्रक्ष्यामीह यः कर्णं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ।
यस्य चैतद्व्रतं मह्यं वधे किल दुरात्मनः । [5]
पादौ न धावये तावद्यावद्धन्यां न फल्गुनम् ।
मृषा कृत्वा व्रतं तस्य पापस्य मधुसूदन ।
पातयिष्ये रथात्कायं शरैः सनतपर्वभिः ।

[(L 1) B5 D6 T2 धर्मसुतो (for कुन्ती°) Ś K1.2 सूर्यसुते (for सूत°) B4 तदा (for मया) Da1 D5 हते सूते मया प्रभो (for the posterior half) — (L 2) Ś1 K4 सुप्रहृष्ट (K4 °कृष्ट-) मना , T2 संप्रहृष्टमनाः D6 परं (for चिरं) D8 राज्यम् (for सुखम्) K2–4 अवाप्स्यसि — (L. 3) B1 Da1 D3 8 वा (for च) K2 B4 अनाधृष्ट — B1 om. from the post half of line 3 up to the prior half of line 5 — (L 4) Ś1 उत्प्रेक्ष्यामि, K3 Da1 D1 5 उत्स्रक्ष्यामि, D8 उत्स्रजामि D6 T2 तन (for [इ]ह य) B4 जीवितात् करिष्यति (for the posterior half) — (L. 5) D3 (sup. lin. as in text) पक्ष्य (for यस्य) Ś1 K1 2 4 B2 (both times) 5 Da1 D1 5 8 तद्धे, Ś2 यद्धे ; B3.4 D3 [ए]तद्धे (for चैतद्) T2 व्रत यत्तस्य वार्ष्णेय (for the prior half) Ś1 K1.2 व्रते किल, T2 मद्वधार्थं (for वधे किल) — (L 6) V1 D3 धावयेत् (V1 °यद्) Ś K B5 D3 T2 हन्मि Some MSS फाल्गुन, Da1 D5 फाल्गुन — (L 7) B5 कृष्ण, T2 वृथा (for मृषा) B5 त्वया (for कृत्वा) B5 D6 वितथं युधि (for मधुसूदन) — (L 8) B4 कर्ण, T2 तूर्णं (for कायं)]

14 D2 om. 14ᵃ–22ᶜ — ᵃ) S (except T2) असौ (for योऽसौ) M3–4 कर्णो (for रणे) S नरानन्यान् — ᵇ) B2 (both times) इति, B3 D8 अति, Dn1 D3 4 8 7 अनु , T1 3 G याव-, T2 M अव- (for अभि-) — ᶜ) T1 3 G [अ]स्य (for [अ]य) — ᵈ) T1 3 G3 M3–4 मही (for भूमि) G2 महीपालस्य शोणित — After 14ᵃᵇᶜᵈ, K3 4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1 3–8 T2 ins

792* अपतिष्ठसि कृष्णेति सूतपुत्रो यदब्रवीत् ।

K4 V1 B2 (both times) 3–5 Da1 Dn1 D1.3–7 cont.

793* धृतराष्ट्रभवे कर्णं श्लाघमानः स्वकान्गुणान् ।

[V1 B5 Da1 D1.5 धृतराष्ट्रसुते; D6 * * * पासते , D6

21 23 तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
गाण्डीवसृष्टा दास्यन्ति कर्णस्य परमां गतिम् ॥ १४
अद्य तप्स्यति राधेयः पाञ्चालीं यत्तदाब्रवीत् ।
सभामध्ये वचः क्रूरं कुत्सयन्पाण्डवान्प्रति ॥ १५
ये वै पण्ढतिलास्तत्र भवितारोऽद्य ते तिलाः ।
हते वैकर्तने कर्णे सूतपुत्रे दुरात्मनि ॥ १६
अहं वः पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति यदब्रवीत् ।
अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ॥ १७
हन्ताहं पाण्डवान्सर्वान्सपुत्रानिति योऽब्रवीत् ।
तमद्य कर्णं हन्तास्मि मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १८
यस्य वीर्ये समाश्वस्य धार्तराष्ट्रो बृहन्मनाः ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान् ।

स्यमान , D7 श्लाघ्य°]
K4 V1 B2 (both times) 3–5 Da1 D1 3–7 cont K3 B1 D8 T3 ins after 792* :

794* अनृत तत्करिष्यन्ति मामका निशिता शरा ।
[K3 V1 B1 2 (both times) 3 4 Da1 D1 5 8 निशिता मम सायका (for the posterior half)]

K3 4 V1 B (B2 both times) D (D2 om) cont T1 G ins after 14^{abcd}

795* आशीविषा इव क्रुद्धास्तस्य पास्यन्ति शोणितम् ।
[B5 D6 T1 2 G2 3 पिबतस्तस्य (for तस्य पास्यन्ति)]

K4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1, 3–7 cont

796* मया हस्तवता मुक्ता नाराचा वैद्युतत्विष ।
[K4 [अ]पहस्तवता (sic) D6 सृष्टा (for मुक्ता) V1 B1 2 विद्युतत्विष]

— ^{e}) B2 (first time) गांडीवसृष्टा, B5 °मुक्ताः; D8 गांजीवसृष्टा, T1 गांडीवस्तस्य, T2 G1 3 M2–4 गांडीवमुक्ता — ^{f}) B2 (second time) प्राप्स्यंति (for कर्णस्य)

15 B5 D2 om 15 (for D2, cf v. l 14). — ^{a}) V1 तप्स्यसि, B2 (first time) तक्ष्यति; M1 2 लप्स्यति, M4 मप्स्यति (sic) B2 (first time) राधेय — ^{b}) K1 D1 8 पांचाली M1 तदब्रवीत् , B2 (first time) पांचाल यत्तदाब्रवीत् — G2 om 15^{c}–16^{b}. — ^{c}) K3 सवामध्ये (sic). — ^{d}) V1 पाडव B2 (both times) इति (for प्रति)

16 D2 om 16 (cf v 1 14) G2 om 16^{ab} (cf. v l. 15) — ^{a}) B2 (first time) यो वै, B5 ये ते, S (G2 om.) एते (for ये वै) Ś शढतिला(Ś2 °ल)स्; K1 2 शंढ°, K4 शठ°, T G1 3 M2–4 षढ° (for पण्ढ°) B3–5 M1 कृष्ण, T G1 3 M2–4 कृष्णे (for तत्र) — ^{b}) S (G2 om.) निर्वीर्या हृततक्ष(T2 हतविक्र)मा — After 16^{ab}, the sequence in T3 G3 is 17^{ab}, 18^{cd}, 18^{ab}, 17^{cd} and 16^{cd} — ^{c}) K3 विकर्तने. — ^{d}) Ś1 K1 2 सूर्यपुत्रे; B2 (first time) मृत° (for सूत°) T2 भूमि पास्यति शोणितं

17 For sequence in T3 G3, cf v l. 16 D2 om. 17 (cf. v. l. 14) T1 2 G2 om 17^{ab}. — ^{a}) V1 स्वः (for व) M पाडवेयेभ्यो (for पाण्डुपुत्रेभ्यस्) T3 G1.3 पांडवेभ्यो भयं तीव — ^{b}) B2 (first time) त्रातास्मीति T3 G1.3 दास्यामीति (for त्रास्यामीति) Ś K1 2 4 यदाब्रवीत्, M मयात्रास्येयमब्रवीत् — After 17^{ab}, N (D2 om , B2 both times) T3 ins

797* धृतराष्ट्रसुतान्कर्ण श्लाघमानोऽऽत्मनो गुणान् ।
[Dn1 धृतराष्ट्रसुता T2 सदा चैवाधम कर्ण (for the prior half) D4 8 श्लाघ्यमानो, T2 श्लाघते च Ś K1 2.4 निजान् (for ऽऽत्मनो).]

— ^{d}) B2 (first time) निशितै B2 (both times) शरै — After 17, T2 Bom ed. ins

798* अद्याग पाण्डुपुत्राणां समाप्तिमुपयास्यति ।
[Bom ed. उद्योग (for अद्याग)]

18 For sequence in T3 G3, cf. v l. 16 D2 om. 18 (cf. v 1 14) T2 om 18–21. — ^{a}) B2 (both times) हंतानां, D1 हंतार D6 अद्य (for सर्वान्) — ^{b}) B1 नियतो (for इति यो) S (T2 om) भारत (for ऽब्रवीत्) — B2 (first time) om. 18^{cd} B1 T1 G2 transp 18^{cd} and 19^{ab}. — ^{d}) T1 G2 समरे सूतनन्दन; T3 G1 3 समरे मधुसूदन Cc cites मिषतां (as in text)

19 D2 om. 19 (cf v. 1 14) T2 om. 19 (cf. v l 18). B1 T1 G2 transp 18^{cd} and 19^{ab}. — ^{a}) D3 तस्य K3.4 B2 (both times) 3–5 Dn1 D8 3 S (T2 om.) वीर्यं; Da1 D5 वीर्यै (for वीर्ये) Ś K1.2 B2 (first time) Da1 Dn1 D1 6–7 समाश्वास्य; K3 B2 (second time) 3–5 D8 S (T2 om.) °श्रित्य, K4 °साद्य (for °श्वस्य). — ^{b}) V1 B (B2 second time) Da1 Dn1 D1 3–5 7 महामना (B5 °स्मना; D4 °स्मन°); B2 (first times) [ऽ]भ्यसर्पेण , G1 [ऽ]ब्रवीन्मन (for बृहन्मना°) — T1.3 G om. 19^{cdef} T3 M om. 19^{cd}. — ^{c}) K3 V1 B1.2 (both times) 4 D4. 6–3 अवमन्यत (D5 °तु). — ^{d}) B5 अनात्मवान् (for दुरा°) — After 19^{abcd}, K4 T2 ins .

799* इत्याह कर्णमाजौ हि तोषयिष्यामि भ्रातरम् ।
शराञ्ज्ञानाविधान्मुक्त्वा भासयिष्यामि भ्रातरान् ।

तमद्य कर्णं राधेयं हन्तास्मि मधुसूदन ॥ १९
अद्य कर्णे हते कृष्ण धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
विद्रवन्तु दिशो भीताः सिंहत्रस्ता मृगा इव ॥ २०
अद्य दुर्योधनो राजा पृथिवीमन्ववेक्षताम् ।
हते कर्णे मया संख्ये सपुत्रे ससुहृज्जने ॥ २१
अद्य कर्णं हतं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ।
जानातु मां रणे कृष्ण प्रवरं सर्वधन्विनाम् ॥ २२
अद्याहमनृणः कृष्ण भविष्यामि धनुर्भृताम् ।
क्रोधस्य च कुरूणां च शराणां गाण्डिवस्य च ॥ २३
अद्य दुःखमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितम् ।
हत्वा कर्णं रणे कृष्ण शम्बरं मघवानिव ॥ २४
अद्य कर्णे हते युद्धे सोमकानां महारथाः ।
कृतं कार्यं च मन्यन्तां मित्रकार्येप्सवो युधि ॥ २५
न जाने च कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्य माधव । C 8. 3794 B 8 74 49 K 8 76. 48

आकर्णमुक्तैरिषुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः ।
भूमिशोभां करिष्यामि पार्थिवै रथकुञ्जरैः ।
वज्राहवे महत्सख्ये सपते युद्धदुर्मदे ।

[(L 1) K_4 मारुत (for आनन्द्) — (L 2) K_4 नानाविधा युक्ता K_4 नाशयिष्यामि (for श्राम°) — After line 2, K_4 ins.

800* हनिष्ये तस्य सैन्य तु रथैमाश्वपदातिनव ।

— (L 3) K_4 विशिखैर् (for इषुभिर्) — (L 4) K_4 पतितैः — (L 5) T_2 महाघोरे (for महत्सख्ये) T_2 Bom. ed सपत्न (Bom ed संपन्न) युद्धदुर्मदे (for the posterior half)]

— ^{c}) M हवास्मि (for राधेय) K_4 T_2 अद्य कर्णमहं घोर — ^{f}) B_2 (both times) हताद्य, M समरे K_4 T_2 सूदयिष्यामि नायकं

20 D_2 T_2 om 20 (cf. v l 14, 18) — ^{a}) T_1 कथं (for अद्य) — ^{c}) $K_{2.4}$ V_1 S (T_2 om) विद्रवंति; B_1 D_8 व्यद्रवत (for विद्रवन्तु) B_2 (first time) प्रीता (for भीता) — ^{d}) V_1 B_2 (second time) S (T_2 om) सिंह (G_2 व्याघ्र) दृष्ट्वा, B_2 (first time) सिंहहस्ता (for °त्रस्ता) T_1 यथा मृगा (for मृगा इव)

21 D_2 T_2 om 21 (cf. v l 14, 18) — ^{a}) B_1 Da_1 $D_{1.8}$ राज्यम्, B_2 (first time) वाद्यम् (for राजा) — ^{b}) $K_{1.3}$ अन्ववीक्षता (K_3 तु), V_1 अववेक्षतां, D_8 $T_{1.3}$ G_3 M_1 अन्ववेक्षते, $G_{1.2}$ नान्ववेक्षते, M_{2-4} अनपेक्षते $B_{1.2}$ (both times) $_4$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ आत्मानं चा(B_1 Da_1 $D_{1.5}$ °नम-, B_2 [first time] °न ना)नुशोचता — ^{c}) Dn_1 कर्णं K_1 G_2 M सन्ये

22 D_2 om 22^{abc} (cf v l. 14) — ^{a}) Da_1 द्वितं (for हत) K_3 पश्यन् (for दृष्ट्वा) — ^{b}) K_1 V_1 B_2 (both times) [ऽ]प्यमर्षण , D_8 ह्यम° (for ऽत्य°) — ^{c}) B_2 (both times) नरश्रेष्ठ (for रणे कृष्ण) — After 22, $K_{3.4}$ V_1 B (B_2 both times) D S ins

801* सपुत्रपुत्रौ सामात्यं सभृत्य च निराशिषम् ।

[$T_{1.3}$ G M सपुत्रपौत्र सामात्य° (for the prior half) $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M सभृत्य(T_1 °त्या)श्च, T_3 G_3 ससुहृच्च (for सभृत्य च) V_1 B_5 Dn_1 D_2 निराश्रय, B_2 (first time) निवासिन, $T_{1.3}$ G M निराशिष°]

— Ś $K_{1.2}$ T_2 ins after 22 $K_{3.4}$ V_1 B (B_2 both times) D ins. after 801* a passage given in App I (No 24)

On the other hand, $T_{1.3}$ G M cont after 801*

802* पित्र्ये राज्ये निराशश्च धार्तराष्ट्रो जनाधिप ।

[T_1 G_2 वृद्धो, M_1 विद्धि (for पित्र्ये) T_1 G_2 M_1 धृतराष्ट्रो T_1 $G_{1.3}$ निराश्रय , G_2 नराधिप (for जना°)]

— After 802*, $T_{1.3}$ G M ins a passage given in App I (No 25)

23 ^{a}) G_1 कर्ण (for कृष्ण) — ^{b}) T_1 G_1 M धनुष्मतां, Ca °र्भृताम् (as in text) — ^{c}) K_4 V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ कोपस्य (for क्रोधस्य) S रथस्य च शराणा च — ^{d}) S धनुषो (for शराणां) D_8 गांडिवस्य — After 23, D_2 reads 27^{cd}

24 ^{a}) D_2 त्वद्य (for अद्य) K_4 Da_1 D_5 मोक्षे, D_8 मन्ये S (except T_2) मोक्ष्याम्यद्य महद्दु(G_1 M_{2-4} °हाद्दु)ख — ^{b}) B_4 समा ह्रत (for -समार्जितम्) — ^{c}) $Ś_1$ रण — ^{d}) Ś K_2 शमर

25 ^{a}) Dn_1 हि ते (for हते) — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ सोपकार, K_3 मामकाना (for सोम°) — ^{c}) $D_{3.4.6-8}$ कृतकार्यं T_1 कृतकार्यास्तु मामद्य; T_2 G_1 M कृतकार्यां प्रमोदता; T_3 $G_{2.3}$ कृतकार्यां भविष्यति — ^{d}) G_1 मित्रकार्योत्सवे युधि

26 G_1 reads 26^{ab} twice — ^{a}) B_1 Dn_1 D_4 मम चैव, G_1 (both times) M जानासि (G_1 °मि) च (for न जाने च) K_4 कृतं (for कथं) V_1 प्रीत , G_1 (both times) $_2$ प्रीतिं — ^{b}) V_1 D_4 सैनेयस्य $Ś_1$ (*sup lin* as in text) [अ]स्य (for [अ]द्य) G_1 (first time) महात्मन (for [अ]द्य माधव) — D_8 om (hapl) 26^{c}–28^{b} B_1 reads 26^{c}–29^{b} twice. — ^{c}) $Ś_2$ भविष्यते

भविष्यति हते कर्णे मयि चापि जयाधिके ॥ २६
अहं हत्वा रणे कर्णं पुत्रं चास्य महारथम् ।
प्रीतिं दास्यामि भीमस्य यमयोः सात्यकेरपि ॥ २७
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां पाञ्चालानां च माधव ।
अद्यानृण्यं गमिष्यामि हत्वा कर्णं महारणे ॥ २८
अद्य पश्यन्तु संग्रामे धनंजयममर्षणम् ।
युध्यन्तं कौरवान्संख्ये पातयन्तं च सूतजम् ।
भवत्सकाशे वक्ष्ये च पुनरेवात्मसंस्तवम् ॥ २९
धनुर्वेदे मत्समो नास्ति लोके
पराक्रमे वा मम कोऽस्ति तुल्यः ।
को वाप्यन्यो मत्समोऽस्ति क्षमायां
तथा क्रोधे सदृशोऽन्यो न मेऽस्ति ॥ ३०
अहं धनुष्मानसुरान्सुरांश्च
सर्वाणि भूतानि च संगतानि ।
स्वबाहुवीर्याद्गमये पराभवं
मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः ॥ ३१
शरार्चिषा गाण्डिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरून्बाह्लिकांश्चाभिपत्य ।
हिमात्यये कक्षगतो यथाग्नि-
स्तथा दहेयं सगणान्प्रसह्य ॥ ३२

— d) B2 त्वयि (for मयि) B5 जयाधिपे

27 D8 om. 27 (cf v l 26). Da1 D1 5 om. 27ab — b) Dn1 वास्य K3 B5 D2 6 महाबलं (for °रथम्) T1 3 G M पुत्रांश्चास्य बला(G1 °श्च जया)धिकान्, T2 पुत्रांश्चास्य महाबलान् — D2 reads 27cd after 23 — c) M धास्यामि K3 प्रीतिं धास्यामि कर्णस्य — d) K3 सात्यकैरपि, B1 (both times) 2-4 D (D8 om) सात्यकस्य च (D4 1 वा) (for °केरपि) B5 D2 T2 तथा (for अपि) T1 3 G M सात्यकेर्यमयोस्तथा

28 D8 om 28ab (cf v l 26) — a) Dn1 D2 -शिखण्डीभ्यां — b) Ś1 B1 D8 पंचालानां — For 28ab, T1 3 G M subst

803* धृष्टद्युम्नस्य वीरस्य तथैव च शिखण्डिन ।

— c) Dn1 [आ]नृण T2 करिष्यामि (for गमि°) — d) K3 V1 B (except B1) D T2 3 G महाहवे (for °रणे) — After 28, S ins

804* धर्मराजस्य वार्ष्णेय संश्रुत्य शपथं मिथ ।

[G1 संश्रित्य (for वार्ष्णेय) T2 संश्रुत, G1 वार्ष्णेय; G2 संश्रुत्य T3 G2 3 च वध (for शपथ) G3 lacuna for मिथ]

29 a) M2-4 पश्यतु — b) Ś1 अहर्षणं; D6 T1 G3 M2-4 अमर्षिणं — c) B5 युद्धे, D6 सर्वान् (for संख्ये) S युध्यंत कौरवै सार्धं — d) B5 पातमंतं, Dn1 D2 3.4 (before corr) S (except T2) घातयंतं (G1 °तु) — e) B1 4 [ऽ]च (for च) S (except T2) भवत्समक्ष वक्ष्यामि — f) Ś1 K1 2 4 B2-4 [आ]त्मसभवं; B5 D8 [आ]त्मनः स्तव, Da1 D1 5 [अ]र्थसमवं (for [आ]त्मसंस्तवम्) — After 29, S ins.

805* इत्यप्यमित्रप्रवरसद्याहं हन्मि सूतजम् ।

[T1 संतप्य, G2 यद्यपि (for इत्यपि) T2 [अ]मित्रप्रभवाम् (for °प्रवरम्)]

30 a) K4 सत्समो S (except T2) को तु (for नास्ति) — b) G3 om मम कोऽस्ति तुल्य B5 तुल्योस्ति कोन्य (for कोऽस्ति तुल्य) T2 शौर्येण मे नास्ति तुल्य कदाचित् — c) T2 न च (for को वा) K1 स्पदो, D8 ह्यन्यो, T1 [अ]स्त्वन्यो (for [अ]प्यन्यो) K3 D2-4 1 M2-4 [ऽ]स्ति क्षमावान्; T2 नास्ति लोके, G1 [ऽ]प्यस्ति लक्ष्म्या, G2 M1 [ऽ]स्ति क्षमाया — d) D8 क्रोध S (except T2) ममानृशस्ये सदृशोस्ति कोन्य

31 T1 G3 om. 31ab — a) D1 असुरांश्च देवा; D2 4 असुरासुरांश्च (D2 °रास्तु), D8 T3 G1 M ससुरासु(D8 °न्सु)राश्च — b) D6 सहितानि (for संग°) — c) Ś1 गमय — d) Ś1 विद्ध, K3 चाति-; Da1 D1 5 विधि, G1 वापि (for विद्धि) K3 V1 B D S पर

32 a) K1 Dn1 D8 शरार्चिषां Dn1 D4 गाण्डीवेन — b) K3 V1 B D चाभिहत्य (D4 °त्वा); S °पन्न (M2-4 °आन्) (for °पत्य) — c) T2 महाहवे, G1 हिमक्षये (for हिमात्यये) Ś K1 2 4 D4 (before corr) कक्ष्यगतो; G2 कक्षमतो — d) K1 तथा दहेह, T3 G M स निर्दहेय K1 Dn1 सगणा, T1.3 G M सहसा T3 G1 3 प्रगृह्य (for प्रसह्य)

पाणौ पृषत्का लिखिता ममैते
धनुश्च सव्ये निहितं सबाणम् ।
पादौ च मे सरथौ सध्वजौ च
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

५३

संजय उवाच ।
तेषामनीकानि बृहद्ध्वजानि
रणे समृद्धानि समागतानि ।
गर्जन्ति भेरीनिनदोन्मुखानि
मेघैर्यथा मेघगणास्तपान्ते ॥ १
महागजाश्राकुलमस्त्रतोयं C. 8. 3306 B. 8. 73. 3 K. 8. 79 3

33 V1 om. 33 — a) D2 S पाणी Ś2 K3 पृषट्टा, K1 पृषका, K4 पृषत्का, D5 पृषत्कैर्, T1 पृषत्कौ, G2 पृषकौ (for पृषत्का) G3 om लिखिता D6 T1 2 G1 M लिखितौ K3 Da1 D2 ममेमे, B. D5 T1 G2 M ममेमौ (D2 °तौ), D1 ममे*, T3 च मे तौ, T2 G1 3 ममैतौ (for ममैते) — b) K1 धन्वश्च K3 T1 मर्वे, B1.3 4 सव्यं, B5 6 Dn1 D2-4 6.7 दिव्य, T3 मव्ये, G2 सव्ये (for सव्ये) K3 B Da1 Dn1 D1-7 S निवत (M1 °त), K4 निहत, D8 मिपत (for निहितं) — c) T3 G M चेमौ (for च मे) Ś1 K1 2 मरथ मध्वज च, D6 सध्वजसंदनस्थौ — After 33, N (V1 after 32) T1.2 ins

806* इत्येवमुक्त्वाच्युतमेकवीरं
क्षिप्रं रिपुक्षित्क्षतजोपमाक्ष ।
भीमं मुमुक्षु समरे प्रयात
कर्णस्य कायाच्च शिरो जिहीर्षु ।

[(L 1) B3 Dn1 D2-4 7 [अ]र्जुनन् (Dn1 D1.7 °न) (for [अ]च्युतम्) Ś K1.2 4 एकवीर — (L 2) Ś K1 2 4 तिप्र, B1 4 क्रुप्त (for क्षिप्र) K3 B1 3 Da1 D2 रिपुघ्र, K4 रिपुघ्रे, V1 रिपु क्षित्र्, B. T1 2 रिपो न, D2 lacuna (for रिपुक्षित्) Ś K1 2 4 क्षतजोक्षिताक्ष (K1 °ताग), D8 क्षित-जोपमाक्ष, T1 क्षतजोपमोऽ, T2 °पमेक्षा (for °पमाक्ष) — (L 3) Ś2 (sup lin) मुमुर्षु, K4 मुमुर्षो (for मुमुक्षु) Ś K1 2 4 V1 B1.2 4 Da1 D1 5 8 समाद् (for समरे) T1.2 भीम रणान्मो (T2 °ने मो) चयितु प्रयात — (L. 4) Da1 कायात्तु (for कायाच्च) D6 शिर उज्जिहीर्षु]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीये (Ś2 K4 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* M1 अर्जुनवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 90, Ś2 54; B1 74, B3 73, B5 76, Da1 D5 85, D1 67, D4 55, D6 74, T1 2 G 84, T2 81, M 83

53

☞ This adhy is om. in T1

1 Before 1, N T2 ins.

807* धृतराष्ट्र उवाच ।
महाभये पाण्डवसृञ्जयानां
महाभये मामकानामगाधे ।
धनंजये तात रणाय याते
बभूव तद्युद्धमथो नु कीदृक् ।

[(L. 1) K3 Dn1 D6 समागमे, V1 B1-3 5 D2 6 महाहवे, T2 तथा हवे (for महाभये) — (L 2) D1 अदेये (sic) (for अगाधे) B2 3 5 D2 6 T2 तथावशिष्टस्य बलस्य मध्ये — D2 reads from line 3 up to st 3 after line 4 of 809* — (L 3) D6 3 चापि (for तात) — (L 4) K3 B1 Da1 Dn1 D2 7 कर्णेन (for बभूव) D6 ततोभवद् (for बभूव तद्) B1 3 5 Dn1 D2-4 7 अथोग्र, D5 अतो नु, T2 अतीव (for अथो नु) K4 T2 कीदृश] — a) Ś2 अनेकानि B1 T2 G M महाध्वजानि, D6 महारथाना, D2 (before corr) बृहद्ध्वजानि (for °ध्वजानि) — b) G1 सुसमागतानि (for समा°) — c) Ś2 K2 4 गर्जंति भेरीनिनदोमु(K2 °मु)खानि, D6 भेरीनिनादान्मुखर निनाद — d) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 नादैर् (for मेघैर्) B5 मेघगतोयमत्ता (for °गणास्तपान्ते) D6 मेघा यथा प्रास्तगणास्तपाते — For 1cd, S (T1 om) subst

808* भेरीनिनादैर्मुखराण्यगर्जन्
मेघा यथा प्रावृषि मारुतास्ता ।

[(L 1) T2 M भेरीनिनादोन्मुखराणि (T2 °नि) T3 जघुर्, G1 गर्जन् (for [अ]गर्जन्) — (L 2) T3 G1 3 इव (for यथा) T2 तोयपूर्णा, T3 G3 संगतास्ता, G2 मारुतास्तान्]

2 For sequence in D2, cf v 1 1 — a) Ś1

वादित्रनेमीतलशब्दवच्च ।
हिरण्यचित्रायुधवैद्युतं च
महारथैरावृतशब्दवच्च ॥ २
तद्भीमवेगं रुधिरौघवाहि
खङ्गाकुलं क्षत्रियजीववाहि ।
अनार्तवं क्रूरमनिष्टवर्षं
बभूव तत्संहरणं प्रजानाम् ॥ ३

रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्च
सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः ।
निन्ये हयांश्चैव तथा ससादी-
न्पदातिसंघांश्च तथैव पार्थः ॥ ४
कृपः शिखण्डी च रणे समेतौ
दुर्योधनं सात्यकिरभ्यगच्छत ।
श्रुतश्रवा द्रोणसुतेन सार्धं

$K_{1.2}$ महागजाभ्र(K_1 °भ्य)** मस्ततोय; $Ś_1$ °अस्तुतशोणितोदं, K_3 °आकुलमद्यतोय, K_4 °आकुलमश्रुतोया (sic), Da_1 $D_{1.5}$ °आकुलमस्रतोय; D_6 महाजलाभ्याकुलमस्रभैरव, T_3 G M गजाकुल चाकुलमस्त्रवेगै (G_1 °वागद्, M_1 °वेग) — ^{b}) K_3 वादित्रनेमीतलशब्दवादि, T_2 वाद्यप्रनेमीतलशस्त्रवच्च, G_2 °नेमितभू शब्दवच्च (sic) — ^{c}) K_3 चर्माणि चित्रायुधविद्युवच्च, V_1 B D (except D_3) हिरण्यचित्रायुधविद्युत च (V_1 °वर्मचित्रं, D_3 °वर्मछत्र), $T_{2\ 3}$ G M °वर्मा(M_1 °र्णा)युधचर्मचित्र (T_2 °विद्युत च, G_2 $M_{2\ 4}$ °वर्मचित्र) — ^{d}) D_2 महारथौघस्तनित-; T_3 G M महारथा(G_1 °वा)रावित- (for महारथैरावृत-) K_3 संवृत-, D_3 आचित (for आवृत) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{3-7} T_2 शरा(V_1 शिरां)सिनाराच(Da_1 D_5 °व)महास्त्रघार

3 For sequence in D_2, cf v. l 1 — ^{a}) D_1 ते, $M_{3\ 4}$ त (for तद्) G_1 भीमवेगो Dn_1 D_3 रुधिरोघवाहि, T_3 G M °रांबुधार — ^{b}) T_3 $G_{2\ 3}$ समाकुलं, G_1 यला°; M यद्धा° (for खङ्गा°) K_4 V_1 B D (except D_3) क्षत्रियजीवघा(D_6 °पा)ति; T_2 °वीरघाती, M_1 °बीजघाती, M_{2-4} °बीजवाहि (for °जीववाहि) — ^{c}) K_3 अनातुवं, K_4 V_1 D_6 अ(K_4 आ)नर्तनं, Da_1 D_5 अनार्तकं; D_3 अस्त्रार्तव, T_2 अनारतं (for °र्तवं) K_1 D_6 T_2 अरिष्ट(K_1 °ष्टि)वर्षं, T_3 G अनिष्टवेष (G_2 °ष्टां) (for °वर्षं) — ^{d}) T_2 संहारकर, T_3 G_3 संघर्षकर; G_1 सरभकर, M तद्दुखकर (for तत्संहरणं) G_1 जनाना (for प्रजानाम्) — After 3, K_4 V_1 B D (except D_3) T_2 ins

809* एक रथ सपरिवार्य मृत्युं
नयन्त्यनेके च रथा समेता ।
एकस्तथैक रथिनं रथाग्र्यां-
स्तथा रथश्चापि रथाननेकान् ।
रथं ससूत सहय च कच्चि-
त्कश्चिद्रथी मृत्युवश निनाय ।
निनाय चाप्येकगजेन कश्चि-
द्रथान्बहून्मृत्युवशे तथाश्वान् ।

[T_2 om lines 1–2. — (L. 2) V_1 [अ]नेकाश्च — (L. 3) $D_{4\ 5\ 7}$ तथैन B_4 रथिनां, Dn_1 रथिने B_1 D_6 रथाग्र्यास्, B_2 नराग्र्य, B_{3-5} Dn_1 $D_{3\ 4\ 7}$ रथाग्र्यस्, Da_1 $D_{1\ 5}$ रथाग्र्य, T_2 रथांश्च K_4 एकस्तथैनां रथिनां रथाग्र्यस् — (L 4) V_1 परश्चापि, Da_1 $D_{1.5}$ रथस्यापि, T_2 रथांश्चापि (for रथ°) T_2 गजान् (for रथान्) — After line 4, D_2 reads from line 3 of 807* up to st 3 — B_3 reads lines 5–8 twice — (L 5) K_4 रथ, $B_{1\ 5}$ तथा (for रथ) D_1 स (for च) V_1 B_1 D_4 किंचित्, $B_{2\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ T_2 कश्चित् — (L 6) V_1 रथे रथे, Da_1 $D_{1\ 5}$ रथै रथैर्, D_6 कियद्रथी, T_2 त्वरमाणे (for कश्चिद्रथी) — D_6 om lines 7–8. — (L 7) T_2 तथैव चान्येन रथेन कश्चिद् — (L 8) T_2 तथा नयन् (for रथान्बहून्) K_4 B_1 T_2 मृत्युवश (for °वशे) B_5 तथान्यान्, Da_1 $D_{1\ 5}$ T_2 रथाश्वान्; D_4 तथा नृपान्]

4 D_6 om 4 — ^{a}) K_4 सूताश्च (for ससूतान्) B_5 सनरान्, S (T_1 om.) सगणान् (for सहयान्) $Ś_1$ गवाश्च, T_2 ध्वजाश्च, T_3 $G_{2\ 3}$ सहाश्वान्, G_1 M नराश्वान् (for गजांश्च) — ^{b}) V_1 मृत्युवशे $B_{1\ 4}$ शरौघ° (B_4 °घान्) T_2 हयान्ससादीन्सपदातिसंघान् — ^{c}) $Ś_1$ K_4 तथैव सादीन्, B_5 ससादिनश्च (for तथा ससादीन्) — For 4^{cd}, S (T_1 om) subst

810* निनाय पार्थो बलगर्विताक्षो
यथान्तक सर्वहरो महौजा ।

[(L 1) T_2 [ऽ]पि युधां वरिष्ठ° (for बलगर्विताक्षो) — (L 2) M_1 [ऽ]मितौजा (for महौजा°) T_2 सर्वानरीन्मृत्युवशं शराग्रै° (of 4^b)]

5 ^{a}) D_3 कृप शिषंडी B_4 D_3 समेतो — ^{b}) D_3 T_3 G $M_{1\ 3}$ दुर्योधन सात्यकिम् (G_1 °र्) V_1 B (except B_1) Dn_1 $D_{3\ 4.7}$ अभ्यगच्छत्, M_1 अभ्यगच्छन् (for °गच्छत) — ^{c}) Dn_1 D_2 श्रुतस्तथा, D_3 श्रुतायुधो; G_3 श्रुतश्रव, M_1 (sup lin) शत्रुश्रवा (for श्रुत°) V_1 Dn_1 $D_{2-4\ 7}$ T_3 G_3 द्रोणपुत्रेण, D_6 T_2 द्रौणिमियाय (for द्रोणसु-

युधामन्युश्चित्रसेनेन चापि ॥ ५

कर्णस्य पुत्रस्तु रथी सुषेणं
समागतः सृञ्जयांश्चोत्तमौजाः ।
गान्धारराजं सहदेवः क्षुधार्तो
महर्षभं सिंह इवाभ्यधावत् ॥ ६

शतानीको नाकुलिः कर्णपुत्रं
युवा युवानं वृषसेनं शरौघैः ।
समार्दयत्कर्णसुतश्च वीरः
पाञ्चालेयं शरवर्षैरनेकैः ॥ ७

रथर्षभः कृतवर्माणमार्च्छ-
न्माद्रीपुत्रो नकुलश्चित्रयोधी ।
पाञ्चालानामधिपो याज्ञसेनिः
सेनापतिं कर्णमार्च्छत्ससैन्यम् ॥ ८

दुःशासनो भारत भारती च
संशप्तकानां पृतना समृद्धा ।
भीमं रणे शस्त्रभृतां वरिष्ठं
तदा समार्च्छत्तमसह्यवेगम् ॥ ९

कर्णात्मजं तत्र जघान शूर-
स्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाः प्रसह्य ।
तस्योत्तमाङ्गं निपपात भूमौ
निनादयद्गां निनदेन खं च ॥ १०

सुषेणशीर्षं पतितं पृथिव्यां
विलोक्य कर्णोऽथ तदार्तरूपः ।
क्रोधाद्धयांस्तस्य रथं ध्वजं च C 8 3817 B 8 73 14 K 8 79 14

चेन) D_5 T_2 चीरो, G_2 पार्थ (for मार्धं) — T_2 G M om 5^d — ^{e}) D_{n1} D_2 T_2 मार्धं, D_4 वापि (for चापि)

6 ^{a}) K_2 कर्णस्तु $K_{3.4}$ V_1 $B_{2.3}$ D T_2 $G_{1.2}$ M_{3-4} पुत्र तु $Ś_2$ रथे, V_1 तथा, D_5 T_2 रणे, D_5 (by corr) रथ (for रथी) T_2 G_2 सुषेणः — ^{b}) K_2 समागम, K_4 $B_{1.2}$ D_{n1} $D_{2.6.7}$ T_2 °गत, G_2 M_1 °गता (for °गत) $K_{2.4}$ V_1 B D_{n1} $D_{2-4.6-8}$ G_1 M_{3-4} सृजयश्च, D_{a1} $D_{1.5}$ G_3 M_1 °याश्च; $T_{2.3}$ G_3 °य T_2 उत्तमौजस (for चोत्तमौजाः) — ^{c}) D_2 क्षु•द्धो, S (T_1 om.) [ऽ]क्षपूर्व (for क्षुधार्तो) — ^{d}) D_6 व्याघ्र (for सिंह) M_1 इह (for इव) D_4 [अ]भ्यधावत्, D_6 °गच्छत्

7 ^{b}) B_4 D_{n1} D_{6-8} युयुधान (B_4 D_8 °नो), D_4 हत्वा युवान, T_2 युधा पार्थं (for युवा युवानं) $Ś_2$ D_5 T_3 $G_{1.3}$ वृषसेन $Ś_2$ शरौघ — ^{c}) $Ś_1$ D_7 समार्द(D_7 °र्प)यत्, $Ś_2$ समर्दय, K_3 V_1 B D_{n1} $D_{2-4.6.8}$ T_2 $G_{1.2}$ समार्पयत्, T_3 G_3 M °द्दयत् (M_3 °न्) (for °र्दयत्) K_3 T_2 M_{2-4} कर्णपुत्रं (K_3 °त्रान्), K_4 °सुत, V_1 B D_{n1} $D_{2-4.6-8}$ T_3 G M_1 °पुत्रश्च (for °सुतश्च) K_3 V_1 B D S (T_1 om) शू(T_2 धी)र (for वीर) — ^{d}) K_4 पाचालायं, D_{a1} $D_{1.3}$ पचालेय, T_3 G M_1 संछादयन्, M_{2-4} संचालयन् $Ś_2$ नरेकं, K_4 अनीकै

8 ^{a}) D_2 रथर्षभ — ^{c}) $B_{3.4.5}$ D_{n1} $D_{3.4.7}$ T_2 पचालानाम् $K_{3.4}$ T_3 G_3 याज्ञसेन (for °सेनि) — ^{d}) $K_{1.3}$ V_1 B $D_{1-5.7.8}$ T_3 G M सेनापति, K_4 °पत्य M_1 आयात्, M_3 अच्छत् D_2 G_1 शरौघै (for ससैन्यम्)

9 ^{a}) D_7 भारती च, T_2 °तीय, T_3 G_3 °त तु, G_1 °तात; M °तस्तु (for °ती च) — $T_{2.3}$ G M om 9^b — ^{b}) Some MSS ससप्तकाना D_{n1} पृतना D_{n1} D_7 समृद्धा, $D_{1.5}$ °द्धा — ^{c}) D_2 शत्रुभृता (for शस्त्र°) — ^{d}) K_3 भीमो, V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ भाग, B_{1-4} D_{n1} $D_{3.4.7}$ भीम, B_5 भागं, $D_{2.6}$ सर्वे, D_3 भागो (for तदा) K_3 D_{a1} $D_{1.5.8}$ महान(K_3 D_5 °ना)र्छद्, K_4 समार्छत्स्वम्, B_2 °र्छंतुम्, D_3 °रत्पुर्, D_6 °नच्छुर् (for °र्च्छत्तम्) — For 9^{cd}, $T_{2.3}$ G M subst

811* व्याघानन क्रूर इवान्तकाभ
समासदद्भारत भीमसेनम् ।

[(L. 1) T_2 व्याघानन क्रूरमिवांतक त — (L 2) T_3 G_3 समादयद्, G_2 °र्दयद् G_1 M_1 भारत T_2 भीमवेग, M_1 उत्तमौजा, M_{2-4} भीमसेन]

10 ^{a}) D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.7}$ वीरस्य, M_1 शूर — ^{b}) $K_{1.4}$ D_7 तथाच्छिनच्च, B_5 °भिनन्, T_2 ततुच्छदाद्; T_3 $G_{1.3}$ M ततुच्छिद (G_1 M_{2-4} °दा), G_2 ततुस्त्यजश्च (for तथाच्छिनच्) B_2 T_3 $G_{1.3}$ M सो(B_2 को)त्तमौजा; T_2 उत्तमौजा (for चोत्त°) B_{3-5} मस्तकमुत्तमौजा (for चोत्तमौजा प्रसह्य) — ^{c}) M_1 तया (for तस्य) G_1 तस्माद्यात्मोपि पपात भूमौ — ^{d}) $Ś_1$ $K_{3.4}$ V_1 B_3 $D_{2.4.6.7}$ T_2 $G_{1.2}$ M_{2-4} निनादयन्, B_5 विनादयद् $B_{3.4.5}$ $D_{2.6}$ ख; G_2 खा (for गां) $B_{3.5}$ $D_{2.6}$ वि(B_3 प्र)दिशो दिशश्च; D_{a1} $D_{1.5}$ निनदे रथ च (for °देन ख च)

11 ^{a}) T_3 $G_{2.3}$ सुतस्य शीर्षं; G_1 सुवृतस्य शीर्षं, $M_{1.3}$ सु(M_1 पु)रूपशीर्षं — ^{b}) T_2 तु (for ऽथ) — ^{c}) B_5 अथैतस्य (810), M_1 हय तस्य K_4 ध्वज रथ (by transp); D_{n1} D_4 M_{2-4} रथध्वज — ^{d}) $Ś_2$ न्यकृतं; K_3 विकृतत्, B (except B_5) D_{a1} D_{n1} $D_{3.4.7}$ T_3 G अकृ°, D_2 M_1

7 14 14 बाणैः सुधारैर्निशितैर्न्यकृन्तत् ॥ ११
स तूत्तमौजा निशितैः पृषत्कै-
र्विव्याध खड्गेन च भास्वरेण ।
पार्ष्णिं हयांश्चैव कृपस्य हत्वा
शिखण्डिवाहं स ततोऽभ्यरोहत् ॥ १२
कृपं तु दृष्ट्वा विरथं रथस्थो
नैच्छच्छरैस्ताडयितुं शिखण्डी ।
तं द्रौणिरावार्य रथं कृपं स
समुज्जहे पङ्कगतां यथा गाम् ॥ १३
हिरण्यवर्मा निशितैः पृषत्कै-
स्तवात्मजानामनिलात्मजो वै ।
अतापयत्सैन्यमतीव भीमः
काले शुचौ मध्यगतो यथार्कः ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

निकृ°, D6 चकर्त, M4 न्यकृंतन्

12 [a]) K3 B5 D6 चोत्तमौजा, Da1 G1 उत्तमौजा D6 निशितान् Ś2 K2 पृषट्कैर्, K1 पृपंकैर्; D8 पृथत्कैर्, D4 5 पृपक्तैर्, D6 °त्कान् (for °त्कैर्) — [b]) B D8 T3 G M दिव्येन; T2 विद्ध स (for विव्याध) B2 D8 भासुरेण; B5 T2 G1 M सु(B5 नि)स्वनेन, D5 भास्करेण, D6 निकृत्य वीर (for भास्वरेण) — [c]) Ś K1 2 प्राष्टिं, K3 पार्ष्णि, M1 पाष्णी, M2–4 क्रोधाद् (for पार्ष्णिं) Dn1 D2 4 T3 G2 3 पार्ष्णिग्रहांश्चैव, G1 स पार्ष्णिवाहं तु (for पार्ष्णिं हयांश्चैव) B3 तस्य; T2 चापि (for चैव) — [d]) M1 शिखंडिवाहां B2 T2 त्वरितो, D6 स तदा, D8 T3 G1 3 च ततो, G2 M1 स ततो, M2–4 स्मरतो (for स ततो) K3 B1–4 Dn1 D2–5,7 8 S (T1 om) [ऽ]भ्य(M1 °प्य)रोहत्, B5 [ऽ]भ्यगच्छत्, D6 रुरोह (for ऽभ्यरोहत्) — After 12, T2 ins

812* पाञ्चालराजस्य सुतस्तरस्वी
चक्रे शिखण्डी विरथं कृपं वै ।

13 [a]) B5 D8 8 च, G2 M2–4 lacuna (for तु) T3 G1, 3 M1 कृपं दृष्ट्वा विरथं त रथस्थो (M1 °स्थौ) — [b]) G2 नेच्छत्, M1 नैपत् T3 G M ता(G2 स्था)पयितुं (for ताड°) — [c]) K4 B1 3 Da1 D1 5 7 आचार्यं (for आवार्य) K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 रथ कृपस्य, Da1 D1 5 वरं कृपं च, T2 G1 M कृपं रथस्थ (M1 °स्थं), T3 G2, 3 कृपं रथं स्वं (for रथं कृपं स) — [d]) D6 समुद्धरत्, T2 °ज्जहे; G1 °ज्जहौ (for °ज्जहे) K3 समुत्सृजेदंकगता यथा गा, K4 B3 5 Da1 D1 5 सुमुज्जहे पकगतं (D1 °तां) यथा गजं

14 [a]) D6 T2 हिरण्यवर्णो (T2 °र्णान्) (for °वर्मा) T2 3 G3 विकिरन्शितेपून्, G1 2 विकिरञ्श(G2 °कृतं श)रौघान्, M [अ]पि महाशितेपून् (M1 °पू) (for निशितैः पृषत्कैस्) Ś K2 पृपट्कैस्, K1 पपकैस् (sic), K4 पृपक्तैस्, D8 पृयत्कैस् — [b]) B3, 5 D6 [ऽ]सौ, T2 [ऽ]थ (for वै) T3 G M समार्करश्मीन्पवनात्मजोथ — [c]) K2 D1 5 8 अपातयत्, K4 आताप°, B2 अताड°, B5 अवार°, T2 3 G अध(T3 °ह- , G2 °थ)र्षं°, M1 असमर्पयन्, M2–4 ववर्ष तत् (for अतापयत्) K2 अभीत- (for अतीव) D6 सर्वं (for भीम) — [d]) D6 T3 G M शुचौ स्थितो (G2 °ते; M1 °तौ) (for काले शुचौ).

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीये(Ś2 K4 °य-)युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 द्वंद्वयुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 56, B1 D8 75, B2 65, B4 78, B5 77, Da1 95, D1 68, D4 56, T2 82, T3 G 85, M 84

५४

संजय उवाच ।

अथ त्विदानीं तुमुले विमर्दे
द्विपद्भिरेको बहुभिः समावृतः ।
महाभये सारथिमित्युवाच
भीमश्चमूं वारयन्धार्तराष्ट्रीम् ।
त्वं सारथे याहि जवेन वाहै-
र्नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ १

संचोदितो भीमसेनेन चैवं
स सारथिः पुत्रबलं त्वदीयम् ।
प्रायात्ततः सारथिरुग्रवेगो
यतो भीमस्तद्बलं गन्तुमैच्छत् ॥ २

ततोऽपरे नागरथाश्वपत्तिभिः
प्रत्युद्ययुः कुरवस्तं समन्तात् ।
भीमस्य वाहाग्र्यमुदारवेगं
समन्ततो बाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ३

ततः शरानापततो महात्मा
चिच्छेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ते वै निपेतुस्तपनीयपुङ्खा
द्विधा त्रिधा भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ४

ततो राजन्नागरथाश्वयूनां
भीमाहतानां तव राजमध्ये ।
घोरो निनादः प्रबभौ नरेन्द्र
वज्राहतानामिव पर्वतानाम् ॥ ५

ते वध्यमानाश्च नरेन्द्रमुख्या
निर्भिन्ना वै भीमसेनप्रवेकैः ।
भीमं समन्तात्समरेऽध्यरोह- C 8 2827 B 8. 76 7 K 8 80. 6

54

1 ^{a}) T_1 कथं, M_{2-4} अथो (for अथ) M_{2-4} तदानीं (for त्वि°) K_3 D_8 तुमले — ^{b}) T_1 समर्यैं, $T_{2\,3}$ $G_{1.3}$ निरुद्ध, G_2 M प्ररुद्ध (for समावृत) — ^{c}) K_4 $B_{1.4\,5}$ Dn_1 $D_{2-4\,7}$ T_3 $G_{2\,3}$ महारणे, V_1 B_2 Da_1 $D_{1\,5}$ $T_{1\,2}$ °हवे; G_1 °रथे (for °भये) M_{2-4} प्रत्युवाच (for इत्यु°) — ^{d}) K_3 V_1 B D Cc वाहय; T G_3 धारयन् (T_1 °य), $G_{1\,2}$ M दारयन् (M_1 °य) (for वार°) D_6 T_1 M_1 धार्तराष्ट्र — ^{e}) S वाहिनीं (for वाहैर्) — ^{f}) S नियस्यता (T_1 नमायतां, T_2 नियम्येता) धार्तराष्ट्रीं यमाय

2 ^{a}) Da_1 $D_{2\,6}$ सनोदितो, S (except T_1) स चो° (for संचो°) Da_1 D_5 चैत्र, S राजन् (for चैव) — ^{b}) D_4 सारथिं T_1 तवात्मजानां बलनाशहेतु, $T_{2\,3}$ G M तवात्म(M_1 °ह)जाना हि (T_2 तु) बलस्य हेतो — ^{c}) K_3 V_1 $B_{1\,3-6}$ D सत्वरम् (for सारथिर्) K_1 प्रायात्तु तस्सारथिरुग्रवेगो (sic), B_2 °चतस्तत्र पुत्रोग्रवेगो — ^{d}) V_1 D_7 यत्तो (for यतो) B_3 हन्तुम्, B_6 D_6 तर्तुम् (for गन्तुम्) Da_1 $D_{1\,6}$ इच्छेत (for ऐच्छत्) S यतो यतो भीमसेनोऽभ्यगर्जत् (T_1 °नोभ्यगर्जयत्, T_2 °न॰मैच्छत्, T_3 $G_{1\,3}$ °नस्त्वगर्जत्, G_2 °नस्त्वगच्छत्, M_1 °नस्य गर्जन्)

3 ^{a}) S तत परे (for ततोऽपरे) G_1 (*sup lin* as in text) नागवराश्वपत्तिभि — ^{b}) K_3 V_1 B D T_2 transp कुरवस् and त K_3 D_6 T_2 समेता (for समन्तात्) $T_{1.3}$ G M प्रत्युद्ययु (T_1 °द्ययुस्तं) कुरवो भीमसेन — ^{c}) B_5 D_6 ते भीम- (for भीमस्य) $D_{3\,7}$ वाहाग्रम्; Co वाहोग्र्यं (sic) S वृकोदर तूग्र(T_3 $G_{1\,3}$ °र्ण)मुदारवेग (T_2 °दग्रवेगा, T_3 $G_{1\,3}$ °दारवेगा) — ^{d}) D_3 बाणशतैर् (for °गणैर्) D_3 निजघ्नतु, $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ M_4 अविध्यन्, T_2 G_1 M_{1-3} अविध्यत् (for निजघ्नु)

4 ^{a}) G_1 (*sup lin* as in text) महाशरे (for महात्मा). — ^{b}) B_5 -कल्पै (for -पुङ्खै°) $T_{1\,3}$ G M शरैर्विचिच्छेद (G_1 [*inf lin*] विचिच्छिदे चैव) सुवर्णपुङ्खैः — ^{c}) S तेषा (T_2 ते वै) निपेतुः शतधा (G_1 °श) शरौघा. — ^{d}) K_1 om (hapl.) from शरै up to भीम (in 6^b) K_4 निकृता (for निकृत्ता)

5 K_1 om 5 (cf v l 4) — ^{a}) S ततो (T_2 तेषा) गजस्यन्दनवाजिना नृ($T_{1\,2}$ M_{2-4} °जिनृ)णा — ^{b}) $Ś_2$ Dn_1 $D_{2\,3\,7}$ वर- (for तव) $B_{2\,3\,5}$ D_6 T_2 M_{2-4} पततामाजिमध्ये, D_3 तव राजन्यमुख्यं, $T_{1.3}$ G_3 M_1 महतामाजिमध्ये, G_1 परमाजि°, G_2 अहमाजि° (for तव राज°) — ^{c}) B_2 सुरभौ, B_4 प्रवहन्, D_3 बभूव, S समभून् (for प्रबभौ) D_3 राजन् (for नरेन्द्र)

6 K_1 om up to भीम (in 6^b) (cf v l 4). — ^{a}) B_5 नरेंद्रपुत्रा (for °मुख्या) — ^{b}) K_3 V_1 $B_{1\,3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5\,7}$ निर्भिद्यंतो भीमशरप्रवेकै (V_1 °गै); B_2 निर्भिद्यमानैश्च शरै प्रवेशितै, D_2 निर्भिन्नास्ते

न्वृक्षं शकुन्ता इव पुष्पहेतोः ॥ ६
ततोऽभिपातं तव सैन्यमध्ये
प्रादुश्चक्रे वेगमिवात्तवेगः ।
यथान्तकाले क्षपयन्दिधक्षु-
र्भूतान्तकृत्काल इवात्तदण्डः ॥ ७
तस्यातिवेगस्य रणेऽतिवेगं
नाशक्नुवन्धारयितुं त्वदीयाः ।
व्यात्ताननस्यापततो यथैव
कालस्य काले हरतः प्रजा वै ॥ ८

ततो बलं भारत भारतानां
प्रदह्यमानं समरे महात्मन् ।
भीतं दिशोऽकीर्यत भीमनुन्नं
महानिलेनाभ्रगणो यथैव ॥ ९
ततो धीमान्सारथिमब्रवीद्बली
स भीमसेनः पुनरेव हृष्टः ।
सूताभिजानीहि परान्स्वकान्वा
रथान्ध्वजांश्चापततः समेतान् ।
युध्यन्नहं नाभिजानामि किंचि-

भीमशस्त्रवेगै ; D6 निर्भिद्यमानाश्च शिते पृषत्कै ; D8 भिन्नाश्च वै भीमशरप्रवेकै., S निर्विध्य(T1 °र्भिद्य)मानाश्च हि भीमबाणै — c) K1 3 V1 B D [ऽ]भ्य(K3 ध्य-; D4 [ऽ]त्य)रोहन्, T1 3 G2 3 M [ऽ]भिजग्मुर्, T2 lacuna, C0 ऽध्यरोहन् (as in text) G1 सर्वे च भीमं समरेभिजग्मुर् — d) B1 वृक्षान् B2 5 जातपक्षा (for पुष्पहेतो)

7 a) K1.3 [ऽ]भियातं; V1 B1 4 5 Dn1 D1 3 4 7 °याते (D7 °तो), B3 3 °जाते, Da1 D5 °घाते, D2 नियाते; D6 [ऽ]भियांतं, D8 °तापं (for °पातं) Ś1 D2 सैन्ये मध्ये, B Da1 Dn1 D1 3-5 7 सैन्ये स भीमः, D8 सैन्यमुख्य (for °मध्ये) S ततो भीमस्तव सैन्यप्रवाहे (T1 2 °स्य मध्ये; M1 °*साहं; M2-4 °प्रवाहं) — b) Ś K1 2 4 इवार्तवेग , K3 एवाति°, V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5 7 M अनंत°, B5 D6 T2 अनुत्तमौजा , D8 एवात्तवेग , T1 3 G2.3 असह्य°; G1 असह्यरूप. (for इवात्तवेग) — c) B2 च जगन् (sic), B4 क्षमयन्, D8 क्षिपयन् D4 दिदृक्षुर्, D8 दिधक्षन् (for °क्षुर्) D2 यथातकाले लोकमिम दिधिक्षुर्, D6 °ले जगदेकभूत — d) D6 लोकात- (for भूतान्त-) K2 इवात्तुदाता (sic) (for इवात्तदण्ड) S भूतांतकृत्सर्वभूत(T3 G3 °कृद्भूतसर्व)क्षयाय

8 ab) Dn1 तस्यात्रिवेगस्य, D1 7 तथा(D7 °स्या.)भि° (for तस्याति°) V1 B2 Dn1 D1 5 वारयितु (for धार°) S वेग हि तस्याप्रतिम(T3 G3 °प्रतिमं; G2 °प्रमेय)प्रभाव न शेकुरावारयितु स्वदीया — c) T1 3 G1 3 M1 2 4 [आ]दृदतो, T2 °दहतो, G2 °दयतो, M3 °ददते (for °पततो) — d) D8 कालश्च (for °स्य) D8 रहत (by metathesis) (for हरत) T1 G2 M विजिघृक्षया हि (G2 च); T3 G1 3 विजिघृक्षत प्रजा (for हरत प्रजा वै)

9 V1 reads 9ab on marg (see m) — a) T2 तापकाना (for [illegible] — b) Ś2 K1 2 5 प्रमुह्यमान, K3 V1 Dn1 [illegible] M तद्दह्य°; T1 त्रिद्राव्य° (for प्रदह्य°) B4 समर Ś1 K1.2 B1 2.4 Da1 D1 5 माहात्मा, K3 D8 T3 महात्मनां; V1 Dn1 D2-4 T1 3 G3 M1 °त्मना, B3 निमूढं, D6 विमूल (for महात्मन्) — c) B1 भीतो; D2 G1 भीमं (for भीतं) T3 G5 [ऽ]दीर्यत (for ऽकी°). B1 भीमभयं; T1 °नुत्तं (for °नुन्न) B5 D6 T2 भीतं दिशो विद्रवते (D6 व्यद्रवत) स की(T2 क)र्णे — d) D8 महानिले, G2 °बलेन (for °निलेन) V1 B2 Da1 Dn1 D1 5 [अ]भ्रगणा; B1 [अ]भ्रा*णां, B3 5 D6 T2 [अ]भ्रवृंदं; B4 °गण, D8 वाभ्रगणो, T1 3 G M1 [अ]भ्रवन, M2-4 °वनं (for °गणो). — After 9, S ins

813* तद्विप्रकीर्णं त्वथ भारतं बलं
पुनश्च भीम परिवारयद्रणे ।
[T1 2 G2 तव (for त्वथ)]

10 a) B4 D8 भीम· (for धीमान्) B5 D6 3 वच (for बली) S भीमोभ्यवीत्सारथिमद्य (T1 M1 °भ्य-; T3 G1 °ब्र) याहि — b) B5 D6 स सर्वमावृत्य पुन प्रहृष्ट°, T1 हतेषु सर्वेष्वहमस्म्यशोक , T2 G1 हतेष्वेषु भवितास्मि ह्यशोक., T3 G2 3 M हतेष्वेतेषु भवितास्म्यशोक — After 10ab, S ins

814* त्वर त्वर ह्यद्य विशोक शीघ्र
मेतान्ध्वजाग्राश्च रथांश्च पश्य ।

[(L. 1) T3 3 G1 3 यत्र, M2-4 त्वद्य (for ह्यद्य) — (L 2) T3 G2 एतद् (for एतान्) T2 ध्वजाग्र्यांश्च; T3 G1 3 ध्वजांश्चैव, M ध्वजाग्रांस्तु T2 3 G1 3 ह्यांश्च, M रथास्तु (for °श्च)]

— c) Ś2 सूतैभिजानीहि, T2 G1 सूतात्र जा°; T3 G3 सूतात्र जानामि K3 V1 B1-4 D (except D6 8) transp परान् and स्वकान् B5 नरान् (for परान्) T2 शकान्, G2 सकामान् (for स्वकान्) G2 सूताभिजानामि परान्रथान्स्व-

न्मा सैन्यं स्वं छादयिष्ये पृषत्कैः ॥ १०
अरीन्विशोकाभिनिरीक्ष्य सर्वतो
मनस्तु चिन्ता प्रदुनोति मे भृशम् ।
राजातुरो नागमद्यत्किरीटी
बहूनि दुःखान्यभिजातोऽसि सूत ॥ ११
एतद्दुःखं सारथे धर्मराजो
यन्मां हित्वा यातवाञ्शत्रुमध्ये ।
नैनं जीवन्नापि जानाम्यजीव-
न्बीभत्सुं वा तन्ममाद्यातिदुःखम् ॥ १२
सोऽहं द्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पं
विनाशयिष्ये परमप्रतीतः ।
एतान्निहत्याजिमध्ये समेता-
न्प्रीतो भविष्यामि सह त्वयाद्य ॥ १३
सर्वांस्तूणीरान्मार्गणान्वान्ववेक्ष्य
किं शिष्टं स्यात्सायकानां रथे मे ।
का वा जातिः किं प्रमाणं च तेषां　　C. 8. 3835 B 8. 76 15 K. 8. 80. 15

कान् — d) K3 रथध्वजानापतत ; V1 D3 T2 3 G1.3 M1 रथान्ध्वजाना°, D6 ध्वजाग्रयाश्वा°; T1 G2 ध्वजान्हयाना°, M2-4 नरान्ध्वजाना° (for रथान्ध्वजाश्वा°) T2 समतात् — e) Ś2 युध्यद्याह , V1 B1-3 Dn1 D2-5 7 T1 °न्द्यह, Da1 D1 °न्द्यय, T3 G2 3 संयुध्यतो; G1 M संयुध्यतोहं (for युध्यन्नहं) B2 नास्ति जानाति; G2 याहि जानामि (for नाभिजा°) — f) K3 स (for मा) D8 मा सैन्यं स्व सूदयिष्ये प्रपत्कै , T1 3 G M महत्सैन्य ।रयिष्येप्रमत्त , T2 महत्सैन्य शातयिष्ये पृषत्कै

11 a) Ś K1 2 4 विशोकान्हि निरीक्ष्य; T2 3 G1 3 °भिसमीक्ष्य, M4 °नमिवीक्ष्य (for °भिनिरीक्ष्य) K3 भरीन्विशोक समभिनिरीक्ष्य, B2.4 भरीन्विशोकाभिवि-लोकयामतो — b) D6.8 च (for तु) Ś1 K4 प्रधुनोति, K1 प्रदुनोमि (for प्रदुनोति) V1 B1 4 5 D1 5 रथान्ध्व(B1 °थे ध्व)जाग्राणि दुनोमि वै (B1 ते) भृशं, B2.3 Da1 रथो ध्वजाग्रा(B3 °ऽग्रा)णि धु(Da1 दु)नोमि वै भृशं; Dn1 D2-4.7 रथो ध्वजाग्राणि धुनोति मे भृश, T G M2-4 महांश्च मन्यु पुनरेति मा (M2-4 मे) भृशं; M1 रथे ध्वजाग्रान्पुनरेति मा भृश — c) D7 नागमयद्, T1 3 G M नागमद्दै (for °मद्यद्) B2 राजानुगो नाप्यगमत्किरीटी, T2 रोषादेषो ह्यगमद्दै किरीटी — d) K4 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1 5 8 [अ]भियातोस्मि सूत (Dn1 °त), D2 °जातोसि सूत; D6 °पन्नोस्मि सूत, S [अ]नुचिंतयामि (for [अ]भिजातोऽस्मि सूत)

12 b) G1 यो मां (for यन्मा) K3 B2 T2 M ग(B2 जा)तवान् (for यात°) — c) V1 B2 3 D3 T3 नैव, B5 मैषं, Da1 D1 5 नेम (for नैन) K3 S नाभि-, B2 चापि, Dn1 D2-4.7 नाद्य, D6 नैव (for नापि) D6 चाप्यजीवन् (for जानाम्यजीवन्) — d) T2 भीभत्सुर् (for बीभत्सु) K3 समातीव दु खं, B2 D2 T2 3 G1.3 °चापि दु ख, M1 °द्या हि दु खं (for °द्यातिदु खम्).

13 a) V1 उदारकल्प, B3 D6 उदग्रमेतद्, B4 °वीर्यं; B5 -T2 °वेगं (for °कल्प) T1.3 G M सोह त्वलं ह्यसदुदग्रयौ(T1 3 G3 3 °यो)ध — b) T3 G3 [S]प्रति(G3 °थि)मप्रतीत , Ca.o परम° (as in text) — c) K3 V1 B3-4 D3 6 8 एतन्, B1 D2.4 7 एनं; B5 Dn1 D1 5 एव, Dn1 एतं (for एतान्) K2 3 V1 B D Ca o समेतं (for °तान्) — d) B2 प्रीत्या समेष्यामि त्वया सहाद्य

14 a) K3 V1 B3 Dn1 D2-4 7 सर्वांस्तूणान्सायकानाम-वेक्ष्य, B1.2 4 Da1 D1 5 °णीरान्सायकानाम(B2 °नान-, B4 °नप्य)वेक्ष्य; B5 °णान्मार्गणानप्यवेक्ष्य, D6 8 °णीरान्मार्गणा-नामवेक्ष्य; T1 2 °णी(T1 °णीर)मार्गणानप्यवेक्ष्य Co cites अवेक्ष्य (as in text) — b) D3 शेष, Co शिष्ट (as in text) T1 विशोक (for रथे मे) — After 14ab, T1 ins

815* कियन्तो मे इषव सद्य एव

while, T3 G M subst. for 14ab

816* अवेक्षस्व मे इषुधी विशोक
कियन्तो वा इषवो मेऽवशिष्टा ।

[(L 1) G3 अवेक्षसे G2 M transp मे and इषुधी G1 इषुधीर् — (L 2) Cf 815* G2 मे (for वा) M2-4 नो (for मे) G1 M विशिष्टा , G2 lacuna (for ऽवशिष्टा°)]
— c) T2 3 G1 3 M के वा जिता (for का वा जाति) T1 मानाजिता किं प्रमाणाश्च तेषा, G2 कियतो मे आयुधा किं प्रमाणं Cc cites प्रमाण (as in text) — d) V1 ज्ञात्वा युक्तं, D8 ज्ञात्वोक्त (for ज्ञात्वा व्यक्त) B1 3.5 Dn1 D3 4 7 तत्समाचक्ष्व, G2 * * माचक्ष्व (for तन्ममा°) D8 वीर (for सूत) — After 14, S (M1 om lines 3-11) ins

817* कति वा सहस्राणि कति वा शतानि
ह्याचक्ष्व मे सारथे क्षिप्रमेव ।
विशोक उवाच ।
सर्वं विद्धि त्वैवमहं वदामि
तवार्थसिद्धिप्रदमद्य वीर ।
कैकेयकाम्भोजसुराष्ट्रबाह्लिका
म्लेच्छाश्च सुह्मा परतङ्गणाश्च ।
मद्राश्च वङ्गा मगधा कुणिन्दा
आनर्तकावर्तका पार्वतीया ।

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सूत ॥ १४

विशोक उवाच ।

षण्मार्गणानामयुतानि वीर
क्षुराश्च भल्लाश्च तथायुताख्याः ।
नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर
त्रीण्येव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५
अस्त्यायुधं पाण्डवेयावशिष्टं
न यद्वहेच्छकटं षड्गवीयम् ।
एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि
गदासिबाहुद्रविणं च तेऽस्ति ॥ १६

भीम उवाच ।

सूताद्येमं पश्य भीमप्रमुक्तैः
संभिन्दद्भिः पार्थिवानाशुवेगैः ।
उग्रैर्बाणैराहवं घोररूपं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्त्वां
सवेष्ट्य सवेष्ट्य ततो विनेदु । [10]
रथे ववास्सिसिशिता सुपीता-
स्ततो भल्ला द्वादश चै सहस्रा. ।

[(L 1) $T_{1,2}$ G_1 M om the first या. T_2 जितानि (for श°) G_2 सहस्राणि या शतानि च्यावक्ष्व — (L 2) T_3 $G_{1,3}$ M_{2-4} आचक्ष्व (for दा°) T_3 एन (for एव) G_2 मे सारथे क्षिप्रमेवाविशोक — G_2 om the ref M_1 om. lines 3-11 — (L 3) T_1 G_2 M_{2-4} [द]त्यम् (for [प]सम्) T_2 ददामि; M_{2-4} मयीमि (for वदामि) — (L 4) T_1 तवार्थ-सिद्धिं च वदामि वीर, G_2 °सिध्यै शृणु पांडुपुत्र — (L. 5) G_3 M_{2-4} कैकेयकांबोज- (for °भोज-) — (L 6) T_1 छिदा (for क्षुधा) — (L 7) T_{1-2} M_{2-4} सिंधु, T_3 $G_{2,3}$ वका (for वङ्गा) T_2 पुलिन्दा (for कुणिन्दा) — (L 8) G_2 पत्तका (for वर्तका) T_2 आनर्तका पर्ववीया समेता — (L 9) G_2 -प्रवरायुधंस् — (L 10) T_3 $G_{2,3}$ संवेक्ष्य (for the first संवेष्ट्य) G_2 तथा (for ततो). T_2 विनेशु, T_3 G_3 निनेदु (for वि°) — M_{2-4} om line 11. — (L. 11) T_1 सुवेतास् (for सुपीतास्) — (L. 12) T_3 $G_{2,3}$ M_1 भल्लान् G_2 सहस्रश (for सहस्रा)]

15 S om the ref $Ś_2$ अशोक (for विशोक) — ^{a}) B_6 असुतानि (for अयु°) S षण्मार्गणाना दश च क्षुरा(T_1 °का)णा Co cites मार्गणाना (as in text) — S om 15^{b} — ^{b}) B_1 D_8 क्षुराश्च भल्लाश्च Co cites क्षुरा and भल्ला K_1 [आ]युताध्या (sic) (for °ख्या) — ^{c}) B_1 रो (for द्वे). K_3 V_1 B D च (D_8 [ऽ]थ) (for तु) S पार्थ (for वीर) — After 15^{c}, S ins

818* वत्सदन्तानां दश कर्णिनां च ।
अर्धचन्द्रा द्वादश पट्टशतं च
विपाठाना प्रवराणां च सप्त ।
शिलीमुखानां दश च त्रिंशतं च
अयोमुखानां क्षुद्रकाणां च त्रिंशत् ।

[(L. 1) T_2 दश कर्णिकानां — (L. 2) T_3 $G_{2,3}$ अर्ध-चद्राणां दश-, G_1 अर्धचंद्राणां द्वादश- — (L. 3) M प्रदराणां (for प्रव°) — (L 4) T_3 om (hapl) from दश च up to अयोमुखानां (in line 5). M त्रिंशतानि — (L 5) M ह्ययोमुखानां]

— S om 15^{d} — ^{d}) $B_{3,4}$ षट्साहस्रा, D_4 षट्साहस्राणां D_6 षट्साहस्राणि (for त्रीण्येव च) K_3 $B_{1,2,4}$ D_m $D_{1-4,7,8}$ प्रदराणां स्म, $B_{3,5}$ प्रदराश्चापि (for °णां च) Ca cites प्रदरा, Co प्रदराणां (as in text)

16 ^{a}) D_3 अस्त्रायुधं (for अस्त्या°) V_1 [अ]विशिष्टं (for [अ]व°) — ^{b}) D_2 षड्गवार्थं, D_4 षंडवीर्यं; D_5 षड्गुरीष (for षड्गवीयम्) — For 16^{ab}, S subst.

819* अस्त्रायुतं पाण्डव तेऽवशिष्ट
मेतद्वहेच्छकटं षड्गवं यत् ।

[(L 1) T_1 M अस्त्रायुध (for °युत) T_3 G_3 M [अ]-विशिष्ट (T_3 °ष्ट) — T_1 om line 2 — (L. 2) T_2 न यत्, M_1 नैन, M_{2-4} येन (for एतद्) T_2 षड्गव यदा $G_{1,2}$ षाण्डव यत्]

— After 16^{ab}, T_2 ins 821*. T_1 om. 16^{cd} — ^{c}) T_3 G M एवं (for एतद्) B_5 विमुच्यापि, D_5 चान्यन्मुंच, $T_{2,3}$ $G_{1,3}$ विद्वान्मुच, G_2 द्विपंतश्च (for विद्वन्मुञ्च) D_8 [ऽ]न्ये (for ऽपि) — After 16^{c}, T_3 G ins

820* शत्रूञ्जयस्त्वाशुसहस्रवीर ।

[G_1 -वीर्यान्, G_2 -वीर्यं (for -वीर)]

— ^{d}) $D_{1,5}$ M_{2-4} गदा च, D_5 गदाश्च, D_4 गदाश्च; T_2 गदास्त्र-, T_3 G_3 गदास्त्र-; G_2 गदासि, M_1 गदो च (for गदासि). K_3 हि; T_2 यत्, G_1 यच्च (for च) — $B_{1,3}$ D (except D_8) ins after 16. T_1 after line 1 of 819* T_2 after 16^{ab}.

821* प्रासाश्च मुद्गरा शक्तयस्तोमराश्च
मा भैषीस्त्वं संक्षयादायुधानाम् ।

[(L 1) $B_{2,3}$ प्रासाश्च खड्गाश्च, D_{a1} $D_{1,5}$ T_3 प्रासा खड्गा, D_6 प्रासाश्च खड्गा; T_1 प्रासो खड्गो B_3 सकुंततोमरा* (for शक्तयस्तोमराश्च). T_2 transp शक्तयस् and तोमराश्च

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अद्यैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च सूत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरून्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु
मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती C 8 3842 B 8 76 22 K. 8 80 25

— (L 2) T1 मम प्रतिज्ञा सर्वलोके विशोक, T3 मा भीमंम प्राक्षयश्चायुधाना (for the posterior half).]

17 T G2 3 M ins after the ref G1 ins after 16

822* अद्यैव नूनं कथयन्तु सिद्धां
मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक।
न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन
एक. शत्रून्समरे वाप्यजैषीत् ।
आशसितानामिदमेकमस्तु
तन्मे देवा सकलं साधयन्तु ।

[T1 om line 1 — (L 1) T3 G3 अद्य वै M क्षत्र (for नूनं) G2 कथयति सिद्धा T3 अद्यैतत्ते कथयतु मर्त्या — (L 2) G2 प्रतिज्ञा — With lines 3 and 4, cf 18^{cd} — (L 3) G2 मोक्ष्यते G1 om वा T1 G2 M समरं — (L 4) T1 एक कुरून्वा समरेप्यजैषीत्, T3 G2 3 M एक कुरून्वा (M1 °न्व°) समरे व्य(G2 वि)जैषीत् — (L 5) T1 आशसमानाम् M2–4 एवन् (for एकम्) G2 आशसतामिदमेक*स्तु — (L 6) T2 तन्मे देवा सर्वे सकलं धारयतु]

— T3 om. 17^{a}–18^{b} G2 om. 17^{ab} — ^{a}) K3 B1 सुताद्यैन, K4 °द्येनं, B2 °द्यैमां, B3 °द्यैमं, Dn1 D7 °द्येन (for °द्यैमं) K1 3.4 B1–4 Dn1 D2–4 7 8 भीमप्रयुक्तै (for °युक्तै) B5 D6 T1 2 सूताद्य त्व पश्य महाहुयुक्तै, G1.3 सूताद्य महाहुयु(G3 °यु)क्तै समंतात्, M सूता(M1 °तो)द्य महाहुसुक्तै समस्तै — ^{b}) Ś2 K2–4 V1 B1 4 5 Da1 D1–6 8 T2 संछिंदद्भि°, B2 3 संछिन्न°, Dn1 सछिंदद्भि°, D7 °न्नद्भि°, T1 सच्छिंददद्भि, G1 समाहनद्भि; G2 3 संभिंदद्भि; M1 सभिन्नवद्भि, M2–4 समं भिनद्भि (for सभिन्दद्भि) K3 B1 3 4 Dn1 D2–4 7 8 पार्थिवानां सुवेगैः, V1 पार्थिवानामशुवेगैः, B2 पार्थयातु*वेगैः (for पार्थिवानाशुवेगैः) — ^{c}) K3 4 V1 B D S (T3 om.) त्व(B5 D8 G2 छि)न्न (for उग्रैर्) B2 T2 आहवे, G M1 आहतं (for आहवं) — ^{d}) T1 G M2–4 मृत्युलोक(M2 4 °क)प्रकारं, T2 °कप्रकाशं, M1 °कप्रवीरं (for °केन तुल्यम्)

18 T3 om 18^{ab} (cf v 1.17) — ^{a}) K3 V1 D3 अद्यैतत्, B (except B1) Dn1 D3 4 6.7 अद्यैतद्धि (for °व तद्) T2 पांडवाना (for पार्थि°). T1 अद्यैव कर्म विदित भविष्यति, G M अद्यैव त(G1 3 स)त्कर्म विदित भविष्यति — D8 om 18^{b}–24^{c} — ^{b}) N (D8 om.) T2 ह्या(B2 Da1 D1 5 ह्य)कुमार (for आकुमारं) T2 विशोक (for च सूत) T1 G M आकुमार (T1 आकुमाराणा, G2 ** मारा) सर्वलोके विशोक (G2 °क) — ^{c}) B1 ह्येकः (for एक) D6 वै (for वा) K1 निजेता, K3 [s]द्य जेष्ट, K4 विजेता, V1 B D (D8 om.) ह्यजैषीत् (for विजेता) S एक शत्रू(T2 क्रूरा)न्समरे वाप्यजैषीत्

19 D8 om. 19 (cf. v. 1 18). — ^{a}) K4 M2–4 सर्वे. B3.5 D6 काम; G1 लोके, G2 3 M सखे (G3 °ये) (for संख्ये) B2 निष्पतु मां, T1 G1 2 निष्पतति, T3 G3 M °तंतो, Ca नि पततु — ^{b}) B5 वै (for वा) D6 लोके B3 श*लाका (sic), T1 3 G ह्यस्माल्लोक (T3 G3 °का), M मास्माल्लोकात् (M1 °कान्) (for मा वा लोका) B1 2 4 S (except T3 G3) कीर्तयंति D2 T2 आकुमारा — ^{c}) D6 ससैनिकास् (for सर्वानेकस्) T1 पोथयिष्ये (for पात°) V1 सर्वानहं तानेक पातयिष्ये — ^{d}) T1 2 G2 M ते सर्वे वा (by transp), G1 सर्वे वा ते T1 नयतु, T2 नमतु, T3 G1 3 पतंतु; G2 M नयति (for तुदन्तु).

20 D8 om. 20 (cf v 1. 18) — ^{a}) B2 D4 T2 3 G2 3 वा (for च) B5 T2 [अ]त्युत्तमं मे, D1 प्युत्तमसे (sic) (for [अ]प्युत्तम वा) K3 Da1 D6 S मे, V1 B1.3 4 Dn1 D1–4.6 7 ये (for वा) — ^{b}) K1 ते मे; B5 T2 तद्वै; D6 ते वै (for तन्मे) T2 G1 सफल, Ca केवल (as in text) B2 साधयंति, Ca °यन्तु (as in text) — ^{c}) Ś K1 2 4 आयात्विह ह्यर्जुन; K3 °ह्यादर्जुन, B1 °स्त्विहाद्यार्जुन, Dn1 °स्त्विहाद्यर्जुन, T2 °विहायार्जुन Ś2 K4 Da1 D8 शस्त्रघाती — ^{d}) B2 एव, D1 7 इह (for इव) D6 शत्रूस्तूर्णं शक्रसुतोपहूत — For 20^{cd}, T1 3 G M subst

823* आयातीह केशवसारथी रथ
इन्द्रो यज्ञे सहसैवोपहूत ।

[(L 1) T1 M2–4 आयातिहा, G2 आयातीद T3 G2 3 रथी (for रथ) — (L 2) T1 G2 M3 सहसे(G2 °दे)वोपहूत, G1 °सैवोपभूत]

T1.3 G M cont T2 ins after 20

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सूत ॥ १४

विशोक उवाच ।

षण्मार्गणानामयुतानि वीर
क्षुराश्च भल्लाश्च तथायुताख्याः ।
नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर
त्रीण्येव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५
अस्त्यायुधं पाण्डवेयावशिष्टं
न यद्वहेच्छकटं षड्गवीयम् ।
एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि
गदासिबाहुद्रविणं च तेऽस्ति ॥ १६

भीम उवाच ।

सूताद्येमं पश्य भीमप्रमुक्तैः
संभिन्दद्भिः पार्थिवानाशुवेगैः ।
उग्रैर्बाणैराहवं घोररूपं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्त्वा
सवेष्ट्य सवेष्ट्य ततो विनेदु । [10]
रथे तवासिञ्जिशिता सुपीता-
स्ततो भल्ला द्वादश वै सहस्रा ।

[(L 1) T1 2 G1 M om the first वा. T2 जितानि (for श°) G2 सहस्राणि वा- शतानि ममाचक्ष्व. — (L. 2) T3 G1.3 M2-4 आचक्ष्व (for मा°) T2 एत (for एव) G2 मे सारथे क्षिप्रमेवाधिशोक — G3 om the ref. M1 om lines 3-11. — (L 3) T1 G2 M3-4 [इ]त्यम् (for [ए]वम्) T2 ददामि, M2-4 ब्रवीमि (for वदामि) — (L. 4) T1 तवार्थसिद्धिं च वदामि वीर, G2 °सिध्यै शृणु पांडुपुत्र — (L. 5) G2 M2-4 कैकेयकांबोज (for °भोज-) — (L 6) T1 सिंहा (for सुखा) — (L 7) T1-2 M2-4 सिंधु, T3 G2 3 मका (for वङ्गा) T2 पुलिंदा (for कुणिन्दा) — (L 8) G2 पत्तका (for वर्तका) T2 आनर्तका पर्वतीया समेता — (L. 9) G2 प्रवरायुधैस- — (L 10) T2 G2.3 संवेष्ट्य (for the first संवेष्ट्य) G2 तथा (for ततो). T2 विनेशु, T3 G3 निनेदु (for वि°) — M2-4 om line 11. — (L 11) T1 सुवेतास् (for सुपीतास्) — (L. 12) T3 G2 3 M1 भल्लान् G3 सहस्रश (for सहस्रा)]

15 S om the ref S2 अशोक (for विशोक) — a) B5 असुतानि (for अयु°) S षण्मार्गणाना दश च क्षुर(T1 °का)णा Co cites मार्गणाना (as in text) — S om 15b — b) B1 D3 क्षुराश्च भल्लाश्च Co cites क्षुरा and भल्ला K1 [आ]युताख्या (sic) (for °ख्या) — c) B2 ते (for द्वे) K3 V1 B D च (D3 [ऽ]थ) (for तु) S पार्थ (for वीर) — After 15c, S ins

818* वत्सदन्ताना दश कर्णिनां च ।
अर्धचन्द्रा द्वादश पट्टशतं च
विपाठाना प्रवराणां च सप्त ।
शिलीमुखानां दश च त्रिंशतं च
अयोमुखाना क्षुद्रकाणां च त्रिंशत् ।

[(L. 1) T2 दश कर्णिकानां — (L 2) T3 G1.3 अर्धचंद्राणां दश, G1 अर्धचद्राणा द्वादश- — (L. 3) M प्रदराणां (for प्रव°) — (L 4) T2 om (hapl) from दश च up to अयोमुखानां (in line 5) M त्रिशतानि — (L 5) M अयोमुखानां]

— S om 15d — d) B3 5 षट्साहस्रा, D3 षट्साहस्राणां; D6 षड्साहस्राणि (for त्रीण्येव च) K3 B1 2 4 Dn1 D3-4 7.8 प्रदराणां रम, B3 5 प्रदराश्चापि (for °णां च). Ca cites प्रदरा ; Co प्रदराणां (as in text)

16 a) D2 अस्त्रायुधं (for अस्त्या°) V1 [अ]निदिष्टं (for [अ]व°) — b) D2 षड्गवार्यं, D4 षंढवीर्यं, D6 षड्दुरीप (for षड्गवीयम्) — For 16ab, S subst.

819* अस्त्रायुतं पाण्डव तेऽवशिष्ट
मेतद्वहेच्छकटं षड्गवं यत् ।

[(L 1) T1 M अस्त्रायुध (for °युत) T2 G2 M [अ]विशिष्टं (T2 °ष्ट) — T1 om line 2 — (L 2) T2 न यत्, M1 चैतं, M2-4 चेद (for एतद्) T2 षड्वय यत्; G1.2 षाड्गव यत्]

— After 16ab, T2 ins 821* T1 om. 16cd — c) T3 G M एवं (for एतद्) B3 विमुच्यापि, D3 चान्यन्मुंच, T2 3 G1 3 विद्वान्मुच, G2 द्विपतश्च (for विद्वन्मुञ्च) D3 [ऽ]न्ये (for ऽपि) — After 16c, T3 G ins

820* शत्रूञ्जयस्वाशुसहस्रवीर ।
[G1 -वीर्यान्, G2 -वीर्यं (for -वीर)]

— d) D1 3 M2-4 गदा च, D3 गदाश्च, D4 गदाश्च-; T2 गदास्त-; T3 G3 गदास्त-, G2 गदास्ति, M1 गदा च (for गदासि-) K3 हि; T2 यत्, G1 यश्च (for च) — B3 5 D (except D3) ins after 16 T1 after line 1 of 819*. T2 after 16ab.

821* प्रासाश्च मुद्गरा शक्तयस्तोमराश्च
मा भैषीस्त्वं संक्षयादायुधानाम् ।

[(L. 1) B3 5 प्रासाश्च खड्गाश्च, Dn1 D1-3 T3 प्रासा खड्गा; D6 प्रासाश्च खड्गा, T1 प्रासां खड्गां B3 सकुततोमरा* (for शक्तयस्तोमराश्च) T2 transp शक्तयस् and तोमराश्च.

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अद्यैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च सूत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरून्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु
मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती C 8. 3842 B 8. 76 22 K. 8. 80 25

— (L. 2) T1 मम प्रतिज्ञा सर्वलोके विशोक, T2 मा भीमीम प्राप्स्यश्चाप्युधानां (for the posterior half).]

17 T G2. 3 M ins. after the ref. G1 ins. after 16:

822* अद्यैव नूनं कथयन्तु सिद्धा
मम प्रतिज्ञा सर्वलोके विशोक ।
न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन
एक शत्रून्समरे वाप्यजैषीत् ।
आशंसितानामिदमेकमस्तु
तन्मे देवा सकलं साधयन्तु ।

[T1 om. line 1. — (L. 1) T3 G3 अद्य वै M अत्र (for नूनं). G2 कथयति सिद्धा. T2 अद्यैतत्ते कथयतु मर्त्या. — (L. 2) G2 प्रतिज्ञा. — With lines 3 and 4, cf. 18cd. — (L. 3) G2 मोक्ष्यते. G1 om. वा. T1 G3 M समरं. — (L. 4) T1 एक कुरून्वा समरेप्यजैषीत्, T3 G2. 3 M एक कुरून्वा (M1 °न्व) समरे व्य(G2 वि)जैषीत्. — (L. 5) T1 आशसमानाम्. M2–4 एवम् (for एकम्). G2 आशमतामिदमेक*स्तु. — (L. 6) T2 तन्मे देवा सर्वे सकलं धारयतु.]

— T3 om. 17a–18b. G3 om. 17ab. — a) K3 B1 सुताद्यैन, K4 °ह्येनं, B2 °श्चैमा, B4 °द्यैम, Dn1 D7 °द्येन (for °द्येमं). K1. 2. 4 B1–4 Dn1 D2–4. 7. 8 भीमप्रयुक्तं (for °मुक्तं). B5 D5 T1. 2 सुताद्य स्व पश्य महाहुमुक्तं, G1. 2 सुताद्य महाहुयु(G3 °मु)क्तं समवात्, M सुता(M1 °तो)द्य महाहुमुक्तं समस्तैः. — b) Ś2 K2–4 V1 B1. 4. 5 Da1 D1–5. 8 T2 सछिंदद्भि, B2. 3 संछिद्य°, Dn1 सछिन्दद्भि, D7 °नद्भि°, T1 सम्छिद्दद्भि, G1 समाहनद्भि, G2. 3 संभिंदद्भि, M1 सभिन्नवद्भि, M2–4 सम भिनद्भि (for संभिन्दद्भि). K3 B1. 2. 4 Dn1 D2–4. 7. 8 पार्थिवाना सुवेगैः, V1 पार्थिवानामशुवेगैः, B3 पार्थयातु*वेगैः (for पार्थिवानाशुवेगैः). — c) K3. 4 V1 B D S (T3 om.) छ(B5 D2 G3 छि)न्न (for रुग्णैः). B3 T2 आहवे; G M1 आहवं (for आहवे). — d) T1 G M2–4 मृत्युलोक(M2. 4 °क)प्रकार, T2 °कप्रकाशं; M1 °कप्रतीरं (for °केन तुल्यम्).

18 T3 om. 18ab (cf. v. l. 17). — a) K3 V1 D3 अद्यैतद्; B (except B1) Dn1 D2. 4. 5. 7 अद्यैतद्वै (for °व तद्). T2 पांडवाना (for पार्थि°). T1 अद्यैव कर्म विदितं भविष्यति, G M अद्यैव त(G1. 3 म)त्कर्म विदितं भविष्यति. — D3 om. 18b–24c. — b) N (D3 om.) T2 ह्या(B2 Da1 D1. 5 ह्य)कुमार (for आकुमार). T2 विशोक (for च सूत). T1 G M आकुमार (T1 आकुमाराणां, G2 ** मारा) सर्वलोके विशोक (G2 °कं). — d) B4 ह्येकः (for एक). D6 वै (for वा). K1 निजेता, K3 [S]घ जेष्ट; K4 विजेता, V1 B D (D3 om.) ह्यजैषीत् (for विजेता). S एक शत्रू(T2 क्रूरा)न्समरे वाप्यजैषीत्.

19 D3 om. 19 (cf. v. l. 18). — a) K4 M2–4 सर्वे. B3. 5 D6 काम, G1 लोके, G2. 3 M सत्ये (G3 °त्ये) (for संख्ये). B2 निष्पतु मां, T1 G1. 2 निष्पतति, T3 G3 M °तंतो; Ca नि पततु. — b) B5 वै (for वा). D6 लोके B3 श*लाका (sic), T1. 3 G ह्यसाल्लोक (T3 G3 °का), M मासाल्लोकात् (M1 °कान्) (for मा वा लोका). B1. 2. 4 S (except T3 G3) कीर्तयंति. D2 T2 आकुमारा. — c) D6 ससैनिकास् (for सर्वानेकस्). T1 पोथयिष्ये (for पात°). V1 सर्वानह तानेक पातयिष्ये. — d) T1. 2 G2 M ते सर्वे वा (by transp.), G1 सर्वे वा ते. T1 नयतु, T2 नमंतु, T3 G1. 3 पतंतु; G2 M नयति (for तुदन्तु).

20 D3 om. 20 (cf. v. l. 18). — a) B2 D4 T3 G2. 3 वा (for च). B5 T2 [अ]त्युद्धत मे, D1 प्युत्तमसे (sic) (for [अ]प्युत्तमं वा). K3 Da1 D5 S मे, V1 B1. 3. 4 Dn1 D2–4. 6. 7 ये (for वा). — b) K1 ते मे, B5 T2 तद्वै; D6 ते वै (for तन्मे). T2 G1 सफल, Ca केवल (as in text). B2 साधयति, Ca °यन्तु (as in text). — c) Ś K1. 2. 4 आयात्विह ह्यर्जुन; K3 °ह्यदर्जुन, B4 °त्विहाद्यार्जुन, Dn1 °त्विहाद्यर्जुन, T2 °त्विहाद्यार्जुन. Ś2 K4 Da1 D3 शस्त्रघाती. — d) B2 एव, D4. 7 इह (for इव). D6 शत्रूस्तूर्णं शक्रसुतोपहूत. — For 20cd, T1. 3 G M subst.:

823* आयातीह केशवसारथी रथ
इन्द्रो यज्ञे सहसैवोपहूत ।

[(L. 1) T1 M2–4 आयातिह्या, G3 आयातीह. T3 G2. 3 रथी (for रथ). — (L. 2) T1 G2 M3 सहसे(G2 °दे)वोपहूत, G1 °सैवोपभूत.]

T1. 3 G M cont.; T2 ins. after 20:

शक्रस्तूर्णं यज्ञ इवोपहूतः ॥ २०
ईक्षस्वैतां भारतीं दीर्यमाणा-
मेते कस्माद्विद्रवन्ते नरेन्द्राः ।
व्यक्तं धीमान्सव्यसाची नराग्र्यः
सैन्यं ह्येतच्छादयत्याशु बाणैः ॥ २१
पश्य ध्वजांश्च द्रवतो विशोक
नागान्हयान्पत्तिसंघांश्च संख्ये ।
रथान्विशीर्णाञ्शरशक्तिताडिता-
न्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैव सूत ॥ २२
आपूर्यते कौरवी चाप्यभीक्ष्णं
सेना ह्यसौ सुभृशं हन्यमाना ।
धनंजयस्याशनितुल्यवेगै-
र्ग्रस्ता शरैर्बर्हिसुवर्णवाजैः ॥ २३
एते द्रवन्ति स्म रथाश्वनागाः
पदातिसंघानवमर्दयन्तः ।
संमुह्यमानाः कौरवाः सर्व एव
द्रवन्ति नागा इव दावभीताः ।
हाहाकृताश्चैव रणे विशोक

824* पश्यस्व पश्यस्व विशोक मे बलं
बलं परेषामभितश्च भिन्नम् ।
नानास्वरान्पश्य विमुच्य सर्वे
तथा द्रवन्ते बलिनो धार्तराष्ट्राः ।

[G2 om lines 1-2 — (L 1) T1 विकीर्णमेतद्, T2 G1 3 विशोक मे त्व (T2 °क चैतद्, G1 °कमेव) (for विशोक मे बल) — (L 2) T2 G3 M1 अभिघात-; M2-4 °पात (for °तश्च) — (L. 3) G1 -स्वकान् (for -स्वरान्) — (L. 4) T2 सदा (for तथा) G1 3 M1 द्रवतो (M1 °ति)]

21 D8 om. 21 (cf v l. 18) — a) K4 निरीक्ष्स्वैता, B5 D3 T2 प्रे(B5 वी)क्षस्वैना; D6 वीक्ष्यस्वैतां, T1 G M अवेक्ष(T1 °क्ष्य)स्व (for ईक्षस्वैता) D1 G1 भारती. — b) D6 कस्मात्त्वेते (for एते कस्माद्) B3 महेंद्रा, D5 क्षितीशा (for नरेन्द्रा) T G1 3 M नै(M2-4 ए)ते रथा अकुतश्चिद्व्रजति (T2 °द्र्वति), G2 नैते रथानारुरुहुर्मजंति — c) D1 त्यक्त (for व्यक्तं). Ś1 K1 3 B5 रथाग्र्य, B3 D2 नरेंद्र; D6 शरौघै (for नराग्र्य) — d) B1.4 छादयित्वा (for °यति) B1 [आ]शुवेगै (for [आ]शु बाणै) B5 सदस्यैताञ्छादयत्याशु शस्त्रै, D6 सैन्यानेताञ्छादयत्याशुशस्त्रै — For 21cd, S subst.

825* धनंजयो नूनमायाति सूत
तस्मादेषा दीर्यते भारती चमू ।

[(L 2) G1 transp. दीर्यते and भारती T2 तस्मात्सेना दीर्यते भारतीय]

22 D8 om 22 (cf v l 18) — a) B3 D6 ध्वजान्विद्रवतो, T2 G1 M1 °श्चाद्रवतो (T2 °रां, G1 °ता) K3 T2 G2 3 M2-4 द्रवता, B2 प्रत्ये* (for द्रवतो) B5 परश्वधांश्च *प्लवतो विशोक — b) Ś1 K2 Da1 D2 3 नागा हयान्, K3 नागा द्रुमान्; T1 G2 M हयान्द्विपान्, T2 G1 3 हयान्गजान् (for नागान्हयान्) K3 सादिसघाश्च; K4 पत्तिसघाश्च B1 मध्ये; G M सख्ये (G1 M3 °घे) (for संख्ये) — c) T1 3 G2 3 स(G2 श्व)था (for रथान्) V1 B D (except D6, D8 om) G1 विकी(B3 °दी)र्णान् (for विशीर्णान्) Ś K1.3.4 नरशक्ति-; T1 3 G2 3 शरवृष्टि- (for शरशक्ति-) M -तापितान् (for ताडि°) — d) Ś1 पश्येस्वैतान् (sic); B2 पश्यथैतान् (sic), B3 °वैकान्, D6 पश्यार्दितान् (for पश्यस्वैतान्) T1 3 G पश्यस्व सर्वांश्च रथान्वि(T1 तथा वि)शोक; T2 व्यश्वान्हताश्च रथिनश्चापि सूत, M पश्यस्व चान्यांश्च रथांश्च (M2 °स्तु) सूत

23 D8 om 23 (cf. v l 18) — a) B5 आपूर्णितेव; Da1 D1 3 आपंतु ते; D6 आपूर्णा ते, T1 3 आदीर्यते; T2 G M1.2 4 आपूर्यते (for °र्यते) B2 D1 3 कौरवीं, T2 G M कौरवाश्च B2 om च — S (except T2) om. 23b — b) Da1 D1 3 ह्यासौ; D6 ह्येषा (for ह्यसौ). B3 सदृशं (for सुभृशं) B3 Da1 D1 3 हन्यमान — c) T2 [अ]निल- (for [अ]शनि-) — G2 om. 23d — d) D5 (sup lin as in text) ग्रस्ता (for ग्रस्ता) Ś1 (sup. lin as in text) बर्हिसुपर्णपक्षै; K3 B1-3.4 D2 कांचनबर्हिरा(K3 D2 °धा)जै; V1 Da1 D1 3 कांचनबर्हिवाजितै; B4 कांचनगृध्रराजै; Dn1 D5.7 कांचनबर्हिजालै, D6 कांचनवह्निजालै; T1 3 G1 3 M मारुततुल्यवेगै, T2 बर्हिणकंकजालै (for बर्हिसुवर्णवाजै)

24 D8 om 24 (cf. v l 18) — a) Ś K1 2 4 B2 Da1 D6 रथा स(K2 B2 °था स्म; Da1 °थाश्च)नागा; T1 पथाश्व° (for रथाश्व°) — b) K1 3 अवमंदयंत; V1 इव मर्दं°; B1 4 Dn1 D2 5 7 अतिमर्दं° (for अव°) — c) B3 सनह्यमाना; Dn1 M1 समुह्य°, D6 संयुध्य°; T2 G समूह्य° (for समुह्य°) G3 कुरव (for कौरवा) — d) Ś K2 4 चावभीता, K1 धाव°; K3 V1 B1-3 D (except D6, D8 om) दाह° (for दाव°) T1 3 G M द्रवंति दावादि(M1 °द)व नागसघा (T3 दाहभीता), T2 विष्णोर्भयार्ता इव दैत्यसंघा — e) B5 हाहाकृतश्चापि; D1 हता ह्यमाश्चैव (for हाहाकृता°) V1 G2 M1 विशोका (M3 °को) — Before 24f, T3 G1 3 M1 ins. विशोक;

मुञ्चन्ति नादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २४

विशोक उवाच ।

सर्वे कामाः पाण्डव ते समृद्धाः

कपिध्वजो दृश्यते हस्तिसैन्ये ।

नीलाद्घनाद्विद्युतमुच्चरन्तीं

तथापश्यं विस्फुरद्वै धनुस्तत् ॥ २५

कपिर्ह्यसौ वीक्ष्यते सर्वतो वै

ध्वजाग्रमारुह्य धनंजयस्य ।

दिवाकराभो मणिरेष दिव्यो

विभ्राजते चैव किरीटसंस्थः ॥ २६

पार्श्वे भीमं पाण्डुराभ्रप्रकाशं

पश्येमं त्वं देवदत्तं सुघोषम् । C 8 3652 B 8 76 22 K. 8 80 25

M2–4 सूत — G2 om 24[cd]. — [d]) K3 विमदा, B3 T2 विमुखा (for विपुलान्) B3 D1 T1 G1 नरेंद्रा (for गजेन्द्राः)

25 After the ref., K4 V1 B D (D8 partly damaged) T1.2 ins.

826* किं भीम नैनं त्वमिहाशृणोषि
विस्फारितं गाण्डिवस्यातिघोरम् ।
क्रुद्धेन पार्थेन विकृष्यतोऽद्य
कच्चिन्नेमौ तव कर्णौ विनष्टौ ।

[(L. 1) K4 V1 Dn1 D1 किं भीमसेन; B2 किं भीम नैव, B5 न भीम नैन (sic), D5 न भीमसेन, T1 न भीम राव, T2 न भीम•व (for किं भीम नैनं) K4 त्वमिह शृणोषि, V1 B1–4 Da1 D1 4–7 त्वमिह शृणोषि — (L 2) K4 V1 B3 4 D2.4 विस्फार्यतो, B2 विस्फूर्यते; Da1 D1 5 विस्फार्य ते, D2 6 T1.2 विस्फूर्जितो (T1 °तो); D7 विस्फार्य यो (for °रितं) V1 B2 3 Da1 D2.5 [अ]तिघोष (for °रम्) — (L. 3) V1 विकृष्य चाप, B2 विकर्षतोष; Da1 D5.6 विकृष्यतेष; T1 °ता न्य, T2 °तां ज्यां (for °तोऽद्य) — (L. 4) D2 कर्णे (for कर्णौ) Dn1 निविष्ट., D2 प्रविष्ट (for विनष्टौ) K4 किं स्विन्नामी तव कर्णे प्रदृष्ट., V1 D6 कच्चिन्नासौ तव कर्णौ विनष्ट., B2 कच्चिन्नामी तव [हौत]कर्णप्रविष्ट., B2.3 T1.2 कच्चिन्नासौ तव कर्णौ (T1 तव कर्णे, T2 भवत्कर्णौ) प्रविष्ट.]

— [a]) D2 पांडवत , T1 °वास्ते, T2 °वानां (for °व ते). T3 G3 सर्वैरेतै पाडवास्ते समृद्धे , G1 सर्वं रये पाडवास्ते समेता , G2 M1 सर्वैरेतै पांडवास्ते (M1 °व ते) समृद्धा , M2–4 सर्वैरेतै पांडवास्ते सुविद्धा — D6 om. 25[b]–26[a] — [b]) K1 कपिध्वसौ, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 कपि(B2 °लि)र्ह्यसौ, D8 कपिदेवो ह्यसौ (for कपिध्वजो) D3 हस्तिमध्ये, T2 हस्त्यनीके (for हस्तिसैन्ये). S (except T2) असौ कपिर्दृश्यते हस्त्यनीके (T1 °कै) — [c]) B2 मानाद् (for नीलाद्) K4 विद्युरुच्चरंति (sic), B1.5 विद्युदिवो चरंतीं (for विद्युतमुच्च°) D2 नीलाद्घनाद्विद्युतमुद्धरंतीं, S नीलाद्घना(M1 °लांबुदा)दुत्पततीव विद्युत् — T3 G om. 25[c]. — [d]) K3 3 V1 B D तथा पश्य K3 D2 विस्फुरन्तै, V1 B1–4 Da1 D3–5 7 °रंतीं, Dn1 D1 °रंती, D2 विस्फरद्धि (for विस्फुरद्वै) Ś1 धनुस्त, V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 °नुज्यां, B5 °नुश्च (for °नुस्तत्) T1 2 M पश्याग्रं वै धनुषो गाण्डिवस्य — After 25, M1 ins.

827* दोधूयमानस्य धनजयेन

26 D6 om. 26[a] (cf. v l. 25) — [a]) K2 कपिध्यसौ (sic), B2 कलिर्ह्यसौ, Dn1 D1.6 कपि ह्यसौ Ś1 K2 4 B1.4 D5 वीक्षते, B5 Da1 D1 दृश्यते (for वीक्ष्यते) T1.3 G M कपिर्ह्येष वीक्ष्यते (T3 G1.3 वीक्षते; M1 ध्वनते) वै समंतात् — [b]) B5 D6 ध्वजाग्ररूढस्य (for °मारुह्य) K4 कपिध्वजस्य (for धनंजयस्य) — After 26[ab], N (except K3 D1) ins

828* वित्रासयन्द्विपसंघान्विमर्दे
बिभेम्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य ।
विभ्राजते चातिमात्रं किरीटं
विचित्रमेतच्च धनंजयस्य ।

[(L. 1) V1 विनाशयद् (for वित्रासयन्) Ś1 D2 रिपुसंघान्; K4 द्विप°, V1 द्विपस्सैन्यान्; B1 द्वीपसंघान्, B3 शत्रुसं°; B4 Dn1 D3.4 7 द्विपसं°, D5 अरिसं°, D8 द्विपदसं° (for द्विपसं°) K4 विमर्दे — (L 2) K1 बिभेसि, K4 बिभ्यमि (sic), D8 बिभेत् (for बिभेमि) D8 तस्माद् (for [अ]स्माद्) K1 [अ]भिवीक्ष्य — (L 3) Ś1 K1.2 नत्वमात्रं (for चाति°) D8 किरीटी — (L. 4) D8 पवित्रम् (for विचित्रम्) K1 B2 एतश्च (B2 °स्य) (for एतच्च) Da1 D5 धनुर्जयस्य]

— [c]) Ś1 शिवाकराभो, K4 दिना° (for दिवा°) — [d]) T2 G1 M1.2.4 दिक्षु, M3 विष्णु- (for चैव) T1 3 G2 3 किरीटसंस्थो ज्वलते (T1 °तो) पश्य भीम (T1 यस्य भीम; G2 न पश्य)

27 T3 G3 read 27[a] after 831* G1 repeats it after 830*. — [a]) D8 भौमं (for भीमं) T2 पांडुवर्ण- (for पांडुराभ्र) B2 महास्वनं भीम विराजमानं; T1 3 G1 (second time) 3 पार्श्वे स्थितं विमलाभ्रप्रकाशं, G1 (first time) पश्यस्वैनं वै धनुषो गांडिवस्य, G2 lacuna; M पार्श्वे भी(M1 ही)ममम लाभ्रप्रकाशं — [b]) K3 D5 पश्येनं त्वं, V1 B1 Da1 Dn1 D1–5 7 पश्यस्व शंखं, B3 D6 पार्थस्यैतं, B4 पार्थस्य शंखं; B5 पश्यस्वैनं त्वं, T1 3 G1.3 M1.3 पश्यैनं वै, T2 पश्यैवैनं, G2 पश्यै•वै (for पश्येमं त्वं) M1 देवदत्ता Ś K1.2.4 सुघोर, B2.5 D6 T2 च शंखं (for सुघोषम्) B2

अभीशुहस्तस्य जनार्दनस्य
विगाहमानस्य चमूं परेषाम् ॥ २७
रविप्रभं वज्रनाभं क्षुरान्तं
पार्श्वे स्थितं पश्य जनार्दनस्य ।
चक्रं यशो वर्धयत्केशवस्य
सदार्चितं यदुभिः पश्य वीर ॥ २८

भीम उवाच ।
ददामि ते ग्रामवरांश्चतुर्दश
प्रियाख्याने सारथे सुप्रसन्नः ।
दासीशतं चापि रथांश्च विंशतिं
यदर्जुनं वेदयसे विशोक ॥ २९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पश्यस्व सख्ये द्विपतां निहन्तृ, M4 पश्ये ******** — After 27ab, B3-5 D6 T2 ins.:

829* महाबलं भीम विराजमानं
पश्यस्व सख्ये द्विपतां निहन्तु ।

[(L. 1) D6 T2 महासन (for °बल) — T2 हेम- (for भीम). — (L. 2) B3-5 पश्य*, D6 पश्याथ (for पश्यस्व). D6 दिव्य (for सख्ये). B4 5 निहता (B5 °तु)]

On the other hand, T1 G1, 2 M ins. after 27ab:

830* पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य
दिव्यं शङ्खं पाञ्चजन्यं च पश्य ।

[(L. 1) M2-4 पार्श्वे स्थितं पावकार्चिःप्रकाशं — (L. 2) G1 lacuna for दिव्यं शङ्ख]

— After the above, G1 repeats 27a — c) K3 V1 B D (except D8) T2 M1 अभीशुहस्तस्य. G1 2 रथाङ्गपाणेर् (for जनार्दनस्य). — T2 om. (hapl.) 27d-28b — d) Ś1 B1 4 D8 8 विगाह्यमानस्य.

(28) T2 om. 28ab (cf. v.l. 27). — a) D6 वज्रनिभ B1 3 4 क्षुराभं, B5 स्फुरत (for क्षुरान्तं). — B5 om. 28b — b) V1 पार्श्वस्थितं. D6 चापि (for पश्य). — For 28ab, T1 3 G M subst.

831* चक्रं च पश्य ज्वलनप्रकाशं
पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य ।

[T1 G1 2 om. line 2]

— After the above, T3 G3 read 27a. — c) S (except T2) रौद्रं (for चक्र). Ś2 K4 वर्धयन्; K1 °येत्. K3 V1 B D T1, 3 G2 3 M वर्धन (D8 °या, M °ते) (for °यत्). T2 एतदस्य (for केशवस्य). — D6 reads 28d twice. — d) G1 om. यदुभिः. K4 D8 पश्य वीर. S (except T2) उपेत्य वीरैर् (for पश्य वीर). D6 (second time) सदार्चितो यदुभिर्यस्य शब्द. — After 28, Ś K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5 7, 8 T2 ins. a passage, given in App. I (No. 26), B5 D6 ins. it after 832*, while B5 (om. lines 2 and 5) D6 ins. after 28:

832* तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं
महाहमेतद्द्विजमाजवर्णम् (?) ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
जाज्वल्यमाना विजयस्रजं च ।
कृष्णस्येमा पश्य च भीमसेन [5]

On the other hand, T1 3 G M ins. after 28: T2 after App. I (No. 26):

833* सविद्युतश्चैव घनस्य शब्दं
विस्फार्यतो धनुषो गाण्डिवस्य ।
धनंजयेनाभिपन्नस्य काले
शब्दो घोरः श्रूयते यस्य नास्मिन् ।
कश्चिच्छ्रोताहो बधिरोऽसि पार्थ [5]

[T2 om. line 1. — (L. 1) M2-4 [इ]त (for [च]त). M1 शब्दो. — (L. 3) M2-4 धनजयस्य (for °जयेन). M1 om. काले and line 4. — (L. 5) M1-3 कश्चिदुताहो]

29 a) V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3 5 7 T3 G3 M2, 4 ददानि, T2 वदामि (for ददामि). — b) D6, 8 प्रियाख्याते, T G1 3 M °ख्यानात; G2 °ख्यानस्य ते (for °ख्याने). — c) K1 B2 दासीशतं वा (for °तं च). S [अ]श्वतरीश्च (T1, 3 G1 M1 °रीं च) (for [अ]पि रथांश्च). T3 G3 विंशतिर्. — d) Ś2 यदार्जुन, D6 यन्मे°; T1, 3 G2 3 यो मे°; T2 G1 M1 यो वा°, M2-4 योधा° (for यद°). B2 T1 G1 M1 वे(B2 वि)दयते (for °से). B2 T1 M4 विशोक (M1 °क).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś2 K1, 4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: T2 भीमसारथिसंवाद°, M1 भीमसेनवाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words, or both): Ś1 94, Ś2 56, B1, 4 76, B3 78, Da1 87, D1 69, D4 57, T1 3 G M1 86, T2 83, M2-4 85.

५५

संजय उवाच ।
श्रुत्वा च रथनिर्घोषं सिंहनादं च संयुगे ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं शीघ्रं चोदय वाजिनः ॥ १
अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दोऽर्जुनमब्रवीत् ।
एष गच्छामि सुक्षिप्रं यत्र भीमो व्यवस्थितः ॥ २
आयान्तमश्वैर्हिमशङ्खवर्णैः
सुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः ।
जम्भं जिघांसुं प्रगृहीतवज्रं
जयाय देवेन्द्रमिवोग्रमन्युम् ॥ ३
रथाश्वमातङ्गपदातिसंघा
बाणस्वनैर्नेमिखुरस्वनैश्च ।
संनादयन्तो वसुधां दिशश्च
क्रुद्धा नृसिंहा जयमभ्युदीयुः ॥ ४
तेषां च पार्थस्य महत्तदासी-
द्देहासुपाप्मक्षपणं सुयुद्धम् ।
त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासी-
द्देवस्य विष्णोर्जयतां वरस्य ॥ ५
तैरस्तमुच्चावचमायुधौघ-
मेकः प्रचिच्छेद किरीटमाली ।
क्षुरार्धचन्द्रैर्निशितैश्च बाणैः

C. 8 3866
B. 8 77 6
K. 8. 81 6

55

1 a) Ś2 K3 V1 B Dn1 D3 4 6 7 T2 3 G1 3 तु, G2 [अ]य (for च) — K3 om (hapl.) 1cd. — d) V1 D3 G1 वाहय; Dn1 D2 4 7 नोदय (for चोदय) D2 भीम दर्शय मेच्युत — After 1, M2–4 ins.

834* जयतु भुवनभर्ता धर्मविद्धर्मराजो
दिशतु शिवमिदानीं केशव पाण्डवेभ्य ।
विपुलविजयवाजी जृम्भता वै किरीटी
रिपुकुलवनदाहौ माद्रिपुत्रौ भवेताम् ।

2 b) B5 D6 गोविंदस्तमभाषत — c) B5 अवगच्छामि, T2 पुहि ग° (for एष ग°) T1 3 G2 3 तु क्षिप्रं; T2 G1 स(G1 स)क्षिप्रं (for सु°)

3 Before 3, D2 3 ins संजय उवाच — a) K3 V1 B D S त यातम् (for आयान्तम्) T2 3 G अश्वा (for अश्वैर्) S (except T1) हिमशंखशुभ्रा (T3 G2.3 °भ्रा, M °भ्रैः) (for °वर्णैः) — b) T1 -जालनद्धा; T2 -जालचित्रा (for -जालनद्धैः) T3 G M सुवर्णजालावन(M °त)ताव-(G2 °ता पि)नद्धा — c) B2 यात, G3 गज (for जम्भं) — d) Ś1 K4 [इ]प्रमच्युतं, B1 °वेगं (for °मन्युम्) D3 जयाय निन्ये भगवाञ्शतमन्यु; T G M3 हया (T1 °रिं) यथा तत्र तयावहंस्तदा (T2 °स्तया); M1.2 4 हया यथा तत्र वहंस्तदा रथं (M4 रथा वहन्रथं)

4 Before 4, M1 ins सजय — a) K4 तथाश्व- (for रथाश्व-) Ś K3 M1 -पदातिसंघान् — b) B1 2 नेमिरथ(B2 °धुन)स्वनैश्च (for °खुरस्वनैश्च) Ś1 K1.2 बाणस्व-(K2 °सु)रैर्नेमिखुरस्वरैश्च. — c) D5 सस्वानयतो; T1 G1 M1.2.4 तदा (T1 °था) स्वनंतो, T3 G2 3 तथा नदतो; M3 तदा स्वनको (for सनादयन्तो). Da1 D1.5 G1 2 M3 वसुधा B2 दिवाश्च, B5 दिव च, G1 दिश च. D3 संताडयामास दिशोदिशश्च — d) T3 G3 ते क्रुद्धा सर्वेऽर्जुनम्, G1 क्रुद्धा हि वै फल्गुनम्, M1 धनजयं जेतुमथ, M2–4 लोकप्रवीरार्जुनम् (for क्रुद्धा नृसिंहा जयम्) V1 B1 Dn1 D3.4 7 अभ्युदीरयन्, B1 °दीरन्; B3 Da1 D1.5 °दैरयन्, D3 अभ्यदीयु; T1 अभ्युदीयुं (for °दीयु) G2 ते क्रुद्धा सर्वे ह्यर्जुनमभ्यदीयु

5 a) D6 तैस्तस्य (for तेषां च) V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 7 च मारिषासीद्; B2 महास्त्रदासीद्, Da1 D1 5 च मा विषादीद्, D2 6 च (D6 तु) युद्धमासीद्, T1 3 G M2–4 च तत्र युद्ध (G3 °द्धे), T2 समागमेभून्, M1 तदा हि युद्ध (for महत्तदासीद्) — S (except T2) om 5b — b) K1 देहास्वपाप्माक्षपण, K3 देहानुपाप°, V1 देहेसुपाप°, B1 2–5 Da1 D5 देहासुपाप्मक्षयणं, B2 Dn1 D2 4 °पापक्षपण, D6 °पापक्षयदं, D3 °नामक्षपया (sic), T2 महान्सुपापक्षयण (for देहासुपाप्मक्षपण) D6 सुघोर (for सुयुद्धम्) — c) D6 ह्यसुरैर् D3 तथा हि (for यथासीद्). — d) S एकस्य (for देवस्य) G1 जिष्णोर् D3 चयस्य (for वरस्य) — After 5, M2–4 ins

835* त्रैलोकनाथस्य च चक्रपाणे

6 a) Ś1 K1 2 B2 4 D1 7 भस्त्रम्, B1 अस्त्रम्; Ca. o अस्तम् (as in text) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 S मायुध सद् (Da1 D1.5 तु), B2 °घांश्च (for °घौघम्) D3 गांजीवमुक्तैश्च सवायुधौघमे — b) K3 B2 तदे(B3 °दै)क (for एक) — c) Ś1 निशतैश्च K3 V1 B D S भल्लै (for बाणै) — d) D3 जंवा (for तेषां) G1 विबाहून्

शिरांसि तेषां बहुधा च बाहून् ॥ ६
छत्राणि वालव्यजनानि केतू-
नश्वान्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च ।
ते पेतुरुर्व्यां बहुधा विरूपा
वातप्रभग्नानि यथा वनानि ॥ ७
सुवर्णजालावतता महागजाः
सवैजयन्तीध्वजयोधकल्पिताः ।
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिः समाचिता-
श्चकाशिरे प्रज्वलिता यथाचलाः ॥ ८
विदार्य नागांश्च रथांश्च वाजिनः
शरोत्तमैर्वासववज्रसंनिभैः ।
द्रुतं ययौ कर्णजिघांसया तथा
यथा मरुत्वान्बलभेदने पुरा ॥ ९
ततः स पुरुषव्याघ्रः सूतसैन्यमरिंदम ।
प्रविवेश महाबाहुर्मकरः सागरं यथा ॥ १०
तं दृष्ट्वा तावका राजन्रथपत्तिसमन्विताः ।
गजाश्वसादिबहुलाः पाण्डवं समुपाद्रवन् ॥ ११
तत्राभिद्रवतां पार्थमारावः सुमहानभूत् ।
सागरस्येव मत्तस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ १२
ते तु तं पुरुषव्याघ्रं व्याघ्रा इव महारथाः ।
अभ्यद्रवन्त संग्रामे त्यक्त्वा प्राणकृतं भयम् ॥ १३
तेषामापततां तत्र शरवर्षाणि मुञ्चताम् ।

(for च बा°)

7 ^{a}) B_2 चूडाणि; G_3 चित्राणि (for छत्राणि) K_4 चापाश्च ध्वजाश्च (for वालव्यजनानि) — ^{b}) D_6 तथा, M_{2-4} द्विपान् (for रथान्) Ś $K_{3.4}$ पत्तिगणान्, D_2 T_3 $G_{1.3}$ पत्तिगणाश्च (for °गणान्) D_2 च नागान्; D_8 अनेकान्, T_3 G_3 च ते तदा; M_{2-4} रथांश्च (for द्विपांश्च) — ^{c}) B_2 T_3 G_3 निपेतुर् (for ते पेतुर्) B_3 विरूणा; B_4 द्विरूपा; B_5 [अ]वरुग्णा; D_{a1} T_2 G_1 M_1 [अ]वरुद्धा, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ विकृत्ता; M_1 (*sup lin*) निकृत्ता, M_{2-4} [अ]वरुग्णा (for विरूपा) — ^{d}) V_1 D_{a1} $D_{2.5}$ -प्ररुग्णानि, B_3 -प्रसुप्तानि, D_{n1} $D_{3.4.7}$ -प्रणुन्नानि (for -प्रभग्नानि) M_3 घनानि (for वनानि)

8 ^{a}) B_1 $T_{2.3}$ G सुवर्णजालायत(B_4 °मित-; T_2 °वित)-ता (for °वतता) D_6 T_3 महाद्विपा; D_8 °ध्वजा; $T_{1.3}$ G M महाश्वे (M_1 °हांवे) (for °गजा) — ^{b}) D_1 सविजयंती- B_3 D_7 -योधकंपिता (for -योधकल्पिता) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_{2-4} स्वनति (M_{2-4} ध्वजैश्च) नागा (M_4 °ग) ध्वज-कल्पिताग्रे; T_2 सवैजयंताश्च जयेवकल्पिता; G_1 नागा पतितो ध्वजरज्जुकल्पिता; M_1 नदति नानाध्वजकल्पिताग्रे — ^{c}) $Ś_1$ $K_{1.3}$ समापिताश्च, B_3 प्रचोदिताश्च, D_2 समाहताश्च, T_2 °श्रिताश्च, G_2 °चिताश्च (for °चिताश्च) — ^{d}) B_2 यथानल°; B_5 D_6 $T_{2.3}$ M इवाचला, G_1 दवाग्निना (for यथाचला) — After 8, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ ins

836* विदीर्यमाणा वलिनाग्र नागा

while, M_1 ins. after 8

837* दवाग्निदग्धैरिव वंशदग्धै

9 ^{a}) K_2 निदार्य (for विदार्य) V_1 धनजय (for च वाजिन) K_3 B D T $G_{2.3}$ M विदार्य नागा(D_3 नाम)-श्वरथान्धनंजय; G_1 °र्यमाणा इव पर्वतेंद्रा. — ^{c}) B_1 D_6 $T_{1.3}$ G M तदा; T_2 बली (for तथा) — ^{d}) D_2 मरुद्वान् (for मरुत्वान्) $Ś_2$ K_4 बलिभेदने पुरे; B_2 सुर-शत्रुहिंसया (sic), T_2 बलिनं यथा पुरा $Ś_1$ $K_{1.3}$ पुरे (for पुरा) $T_{1.3}$ G M प्रवृद्धकोपो बलगर्वितास्तु.

10 ^{a}) Ś $K_{1.3.4}$ तत, $T_{1.3}$ G M तथा (for तत°). D_8 तत स च महाबाहु — ^{b}) K_3 V_1 B D (except D_3) तथ (for सूत-) K_3 B (except B_3) D (except D_3) T $G_{2.3}$ M_{2-4} मरिंदम

11 ^{a}) B_3 दृष्टास (for दृष्ट्वा) — ^{b}) V_1 रथा (for रथ) $Ś_2$ K_4 B_2 -समन्वित — ^{c}) V_1 T_3 $G_{2.3}$ गजाश्व-वाजिबहुला; B_4 °सादिबहुला; M_3 गजाश्च वाजिबहुला. — ^{d}) T_3 पाडवा D_{n1} G_1 M_1 समुपाद्रवत्

12 ^{a}) V_1 B_{2-4} D_{a1} $D_{3.5}$ तेषामाद्रवतां; B_1 D_{n1} $D_{3.4.7}$ तेषामापतता (for तत्राभिद्रवतां). T_3 [अ]पि (for [अ]भि) B_2 राजन् (for पार्थम्) $T_{1.3}$ G M तत्र नादो महानासीत् — ^{b}) $Ś_2$ (*sup lin.*) आरव; B_2 ससार. D_7 स महान् $T_{1.3}$ G M पत(G_1 M इव)तामेकमर्जुनं. — ^{c}) D_5 च (for [इ]व) V_1 B D (except D_5) क्षुब्धस्य (for मत्तस्य) S क्षुब्धस्य सागरस्येव ($T_{1.3}$ °स्योर्वेर्) — ^{d}) D_6 सलिलं घन°, D_8 °लोद्भव, G_1 °लनिस्वन (hypermetric) (for °लस्वन)

13 ^{a}) T_2 पुरुषव्याघ्रा — ^{b}) B_3 D_6 महागजं (for °रथा) D_2 व्याघ्रमिव वने मृगा — After 13^{ab}, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ read 16^{ab} for the first time, repeating it in its proper place — ^{c}) G_2 अभ्यपतंत (for °द्रवन्त) — ^{d}) M_1 (*sup. lin.*) प्राणभृतां (for °कृतं)

14 ^{a}) $Ś_2$ संपततां (for आप°) — ^{b}) D_6 मुष्यतां

अर्जुनो व्यधमत्सैन्यं महावातो घनानिव ॥ १४
तेऽर्जुनं सहिता भूत्वा रथवंशैः प्रहारिणः ।
अभियाय महेष्वासा विव्यधुर्निशितैः शरैः ॥ १५
ततोऽर्जुनः सहस्राणि रथवारणवाजिनाम् ।
प्रेषयामास विशिखैर्यमस्य सदनं प्रति ॥ १६
ते वध्यमानाः समरे पार्थचापच्युतैः शरैः ।
तत्र तत्र स्म लीयन्ते भये जाते महारथाः ॥ १७
तेषां चतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ।
अर्जुनो निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनम् ॥१८
ते वध्यमानाः समरे नानालिङ्गैः शितैः शरैः ।
अर्जुनं समभित्यज्य दुद्रुवुर्वै दिशो भयात् ॥ १९
तेषां शब्दो महानासीद्द्रवतां वाहिनीमुखे ।
महौघस्येव भद्रं ते गिरिमासाद्य दीर्यतः ॥ २०
तां तु सेनां भृशं विद्ध्वा द्रावयित्वार्जुनः शरैः ।
प्रायादभिमुखः पार्थः सूतानीकानि मारिष ॥ २१
तस्य शब्दो महानासीत्परानभिमुखस्य वै ।
गरुडस्येव पततः पन्नगार्थे यथा पुरा ॥ २२
तं तु शब्दमभिश्रुत्य भीमसेनो महाबलः । C 8. 3283 B 8. 77. 23 K 8. 81. 23

— ^{c}) B_2 [ऽ]भ्यधमद् (for व्यध°)

15 ^{b}) B_5 D_6 S (except T_2) शरवर्षं (for रथ°) Cc cites वंशैः — ^{c}) Ś $K_{1\,2\,4}$ B_2 अभिगम्य, D_5 °जग्मुर्, T_3 G_3 अपिवाय, G_1 अभ्यधावन् (for अभियाय) B_2 $G_{1\,2}$ महेष्वास — ^{d}) K_4 D_3 विविधुर्, G_2 विव्यधुर् D_8 विमुंचत शिलीमुखान्. — After 15, K_4 T_2 ins

838* शक्तिभिस्तोमरैर्बाणैः कुणपैः कुरसुद्गरैः ।
शूलैस्त्रिमूलैः परिघैर्भिण्डिपालैः परश्वधैः ।
करनालैर्गडैः खङ्गैरिष्टिभिर्मुशलैस्तथा ।
परिघैः पट्टिशैश्चैव गदाभिश्च परश्वधैः ।
महायोधनरैः क्षिप्तैः सशर्करजपांशुभिः ।
सशक्राशनिसंपात जालैः पाशैः कडंगरैः ।
प्रदीप्तशिखरावर्यैः शिलाभिः काष्ठशंकुभिः ।
महार्ष्टिकाभिः कान्ताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः ।
प्रदुष्टचक्रैर्महयैः ससंघैर्गूढमायुधैः ।
शिबिरादेकमायान्तमर्जुनं सहकेशवम् ।
नानादेश्या नृपवरा म्लेच्छाश्चायुवशोऽभ्ययुः ।

[(L. 1) T_2 कणयैः (for कुणपैः) — (L. 2) T_2 त्रिशूलैः (for त्रिमूलैः) — (L. 3) T_2 करवालैर्हेमदण्डैर्मुष्टिभिर्मुनलैर्हयैः — (L. 4) T_2 पट्टसैश्च (for पट्टिशैश्च) — (L. 5) T_2 महायुधवरैः (for °योधनरैः) T_2 सनर्दुरथ पांशुभिः (for the posterior half) — (L. 6) T_2 प्रासैः कळगकैः (for पाशैः कडंगरैः) — (L. 7) T_2 प्रदीप्तनीकरानिष्टैः (for the prior half) — (L. 8) T_2 महेष्टकाभिः कुन्ताभिरयस्कुन्तैर्मूंशासनैः — (L. 9) T_2 प्रहृष्टाश्चक्रिरे पार्थं (for the prior half) T_2 गूढन् (for गाढन्)]

16 ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ S (except $T_{1\,2}$) नर- (for रथ-) — ^{c}) K_3 D_3 समरे (for विशिखैर्) S (except T_2) प्रे(M₃ प्रै)षयच्छरसघातैर्

17 M_{2-4} om (hapl.) 17–18 — ^{a}) $Ś_1$ K_2 सङ्ग्रामे (for समरे) — ^{b}) B_1 Da_1 नानालिंगैः शितैः, B_2 पार्थबाणच्युतैः, D_3 पार्थस्य निशितैः (for °चापच्युतैः) — ^{c}) B_3 च, T G M_1 [ए]व (for स्म) B_2 सुलीयते, $D_{2\,6}$ ह्यपलीयंत (D_2 °ते) (for स्म लीयन्ते)

18 M_{2-4} om. 18 (cf v l 17) $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ read 18^{ab} for the first time after 13^{ab} — ^{a}) K_3 चतु पयान्; $T_{1.3}$ $G_{2\,3}$ (all first time) °शता (for °शतान्) D_8 वीर, $T_{1.3}$ (both both times) $G_{1\,2\,3}$ (both both times) M_1 राजन् (for वीरान्) — ^{b}) K_4 D_1 पतमानान्; T_2 पातयन्वै $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ (all first time) यतमाना महारथा

19 $Ś_2$ om 19 — ^{a}) D_6 $T_{1.3}$ हन्यमाना (for वध्य°) — ^{b}) D_2 सुतेजनैः; D_6 S शरोत्तमैः (for शितैः शरैः). — ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ T_1 समभिद्रुत्य (for °त्यज्य) — ^{d}) B_2 D_3 वि, D_6 च (for वै) K_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ दश (for भयात्) S (except T_2) समवाद्विप्रदुद्रुवु

20 ^{b}) D_3 द्रवतो — ^{c}) B_2 मेघो यस्येव, D_2 महऽस्येव, D_6 महौघस्यैव, $T_{2\,3}$ $G_{1\,3}$ M_3 मेघौघस्येव K_1 भद्रस्य, V_1 व घंते, Dn_1 $D_{3\,4\,7}$ जलधेर् (for भद्र ते) — ^{d}) K_4 दीर्यते, D_5 दुर्भिद, T_2 भिद्यत (for दीर्यत)

21 ^{a}) V_1 B (except B_2) Da_1 $D_{1.5\,6}$ S त्रस्तां, D_8 विभ्रां (for विद्ध्वा) — ^{b}) B_5 पुन (for [अ]र्जुन) — ^{c}) D_6 प्रागाद् (for प्रायाद्) K_1 G_2 अभिमुखा (G_3 °ख) K_1 $D_{5\,8}$ M_1 पार्थं, D_6 पार्थ — ^{d}) V_1 B Da_1 $D_{1\,5\,6}$ Cc सूतानीकाय; Dn_1 $D_{2-4.7}$ °नीक हि (for °नीकानि) D_8 मारिपः S सूता(T_3 $G_{3\,3}$ कर्णा)नीकाय भारत

22 ^{a}) D_2 तत्र (for तस्य) — For 22^{ab}, S subst

839* तस्याभिद्रवत कर्णं रथघोषो महानभूत् ।
[T_2 तत्र (for तस्य)]

— ^{c}) K_4 गरुडस्यैव B_2 परत (for पतत) — ^{d}) S पन्नगार्थं T_1 G_2 यथासुख, T_2 M यथांबरे, T_3 G_3 महाम्बरे, G_1 इवाम्बरे (for यथा पुरा)

23 ^{a}) S (except T_2) तदा (T_1 G_2 M_2 °था) श्रुत्वा

बभूव परमप्रीतः पार्थदर्शनलालसः ॥ २३
श्रुत्वैव पार्थमायान्तं भीमसेनः प्रतापवान् ।
त्यक्त्वा प्राणान्महाराज सेनां तव ममर्द ह ॥ २४
स वायुवेगप्रतिमो वायुवेगसमो जवे ।
वायुवद्व्यचरद्भीमो वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
तेनार्द्यमाना राजेन्द्र सेना तव विशां पते ।
व्यभ्राम्यत महाराज भिन्ना नौरिव सागरे ॥ २६
तां तु सेनां तदा भीमो दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
शरैरवचकर्ताग्रैः प्रेषयिष्यन्यमक्षयम् ॥ २७
तत्र भारत भीमस्य बलं दृष्ट्वातिमानुषम् ।
व्यत्रस्यन्त रणे योधाः कालस्येव युगक्षये ॥ २८
तथार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेन भारत ।
दृष्ट्वा दुर्योधनो राजा इदं वचनमब्रवीत् ॥ २९
सैनिकान्स महेष्वासो योधांश्च भरतर्षभ ।
समादिशद्रणे सर्वान्हत भीममिति स्म ह ।
तस्मिन्हते हतं मन्ये सर्वसैन्यमशेषतः ॥ ३०
प्रतिगृह्य च तामाज्ञां तव पुत्रस्य पार्थिवाः ।
भीमं प्रच्छादयामासुः शरवर्षैः समन्ततः ॥ ३१

(for अभिश्रुत्य) — [d]) B2 °मानस, Co °लालस° (as in text) Ca cites लालसा T1.3 G M1 तव सेनाप्रध- (T3 G3 °द)र्षण, M2–4 तव सेनां प्रधर्षयन्

24 [a]) S (except T3) तु (for [ए]व) — [c]) S त्यक्त्वा प्राणभयं राजन् — [d]) Ś K1 तत्र, T2 अथ (for तव) T2 वै (for ह) T1.3 G M सेना तामवमृद्गति (T1 °मृद्गत°, G1 °मर्दति)

25 [a]) B Dn1 D2–4 7 T2 3 G1 M वायुवीर्यप्रतिमो (for वायुवेग°) — B2 Da1 D1.5 om (hapl.) 25[bc] — [b]) T3 G3 वायुवीर्यसमो; M3 °वेगसमा, Ca °वेगसमो (as in text) D6 G1 बले (for जवे) — [c]) K1 व्याचरद्, T2 चारयन्, M व्यचलद् (for °रद्) — [d]) D1 वायुवेग (for °पुत्र)

26 [a]) V1 D7 [अ]र्दमाना, T2 वध्य°, G2 [अ]र्द्यमानो (for °माना) — [b]) G2 [अ]तीव (for तव) D2 महात्मना (for विशां पते) — [c]) Ś K1 2 4 व्यद्राव्यत, K3 Dn1 D7 व्यभ्रश्यत, B2 Da1 D1 2 3 व्यभ्रामत, B3 व्यद्रवन्त्स; D3 व्यभ्राजत (for °म्यत) S (except T2) व्यशीर्यत नरश्रेष्ठ — [d]) S (except T2) नौरिवासाद्य पर्वतं

27 Dn1 om 27 — [a]) B4 G1 ततो (for तदा) — After 27[ab], K4 T2 ins

840* रथं रथेनाभ्यहनत्तुरगांस्तुरगैस्तथा ।
गजान्गजैर्नरवरान्नरैरेवानयत्क्षयम् ।
कंचिद्गजं समुत्क्षिप्य गजं भीमोऽभ्यधावत ।
महौषधिसमायुक्तं हनुमानिव पर्वतम् ।
स तु तेनाहनत्क्रुद्धो गिरिणेव महागिरिम् ।
कस्यचिद्दन्तमुत्पाट्य दन्तेनैवाहनद्गजम् ।
यथैरावतमासाद्य कुम्भकर्णं पुरा रणे ।
गजौ संगृह्य पाणिभ्यां संनिपातैरमारयत् ।
रथान्हयान्नृपवरानाविष्ट इव पाण्डवः ।

[(L 1) K4 [अ]भ्यहनत् — (L 2) T2 वध (for क्षयम्) — (L. 3) T2 व्यपातयत् (for ऽभ्यधावत) — (L. 8) K4 भज (for गजौ). T2 संनिपातेन पातयत् (for the posterior half) — (L. 9) K4 पांडव]

— [c]) Ś2 अथ, T2 3 G M1 एव (for अव-) D2 6 8 अवचकर्ताग्र्यै (D2 °ग्रै) (for °कर्ताग्रै) — [d]) D1 निन्ये चान्यान्, Ca प्रेरयिष्यन् (as in text) S (except T2) प्रे(M3 प्रै)षयच्च (G M2 4 °न्य)मसादनं

28 Dn1 om. 28[ab] — [c]) Ś K1 2 व्यत्रस्य(Ś2 °स)त ; K4 B1.4 Dn1 D3 4 7 व्यभ्रमंत; B2 3 M व्यत्रसत, D2 व्यभ्राम्यत, T1 हतसघा, G2 नासहत (for व्यत्रस्यन्त) G1.3 M योधा — [d]) T1 युगात्यये, T2 3 G2 3 M जिघृक्षत, G1 जिहीर्षत, Ca युगक्षये (as in text)

29 [a]) Ś1 तदा, T1 तेन (for तथा) K3 तथार्दितं भीमबलं, B5 D3 T2 तथार्दितां तु तां सेनां — [b]) D2 मारिष (for भारत) — [c]) B3 T3 G2 3 M राजन् (for राजा) — [d]) D1 वचनमिदम् (by transp) D6 तत्कालसदृशं वच.

30 [a]) K1.3 V1 B1–4 D (except D6) च, B5 तान् (for स) K3 V1 B (except B5) D S महेष्वासान् — [b]) G1 M1.3 योधांश्च — [c]) K3 4 D2 समादिशन् — [d]) K1 पृत (sic), D2 घ्नंत, D4 हृत, D8 T2 घ्नत (for हत) T1 3 G M भीम नि(G3 ज)घ्नत संगता — [e]) K3 D3 S अस्मिन् T G M1 सर्वं, M2–4 सैन्यं (for मन्ये) — [f]) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5 7 पाण्डु-; D2 सर्वं, T2 इदं (for सर्व-) T1 3 G3 M2–4 मन्ये सैन्यं (M2–4 सर्वं) विशेषतः, G1.2 अरिसैन्यं विशेषतः, M1 शत्रुसैन्यं विशेषतः

31 [a]) S (except T2) तु (for च) T1 वाचं (for आज्ञां). — [b]) T1 पुत्राश्च (for पुत्रस्य). B3 मारिष (for पार्थिवा). — [d]) S समंतान्निशितैः शरैः. — After 31, G2 ins.

गजाश्च बहुला राजन्नराश्च जयगृद्धिनः ।
रथा हयाश्च राजेन्द्र परिवव्रुर्वृकोदरम् ॥ ३२
स तैः परिवृतः शूरैः शूरो राजन्समन्ततः ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
स रराज तथा संख्ये दर्शनीयो नरोत्तमः ।
निर्विशेषं महाराज यथा हि विजयस्तथा ॥ ३४
तत्र ते पार्थिवाः सर्वे शरवृष्टीः समासृजन् ।
क्रोधरक्तेक्षणाः क्रूरा हन्तुकामा वृकोदरम् ॥ ३५
स विदार्य महासेनां शरैः संनतपर्वभिः ।
निश्चक्राम रणाद्भीमो मत्स्यो जालादिवाम्भसि ॥ ३६
हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम् ।
नृणां शतसहस्रे द्वे द्वे शते चैव भारत ॥ ३७
पञ्च चाश्वसहस्राणि रथानां शतमेव च ।
हत्वा प्रास्यन्दयद्भीमो नदीं शोणितकर्दमाम् ॥ ३८
शोणितोदां रथावर्तां हस्तिग्राहसमाकुलाम् ।
नरमीनामश्वनक्रां केशशैवलशाद्वलाम् ॥ ३९
संछिन्नभुजनागेन्द्रां बहुरत्नापहारिणीम् ।
ऊरुग्राहां मज्जपङ्कां शीर्षोपलसमाकुलाम् ॥ ४०
धनुष्काशां शरावापां गदापरिघकेतनाम् ।
योधव्रातवतीं संख्ये वहन्तीं यमसादनम् ॥ ४१ C 8. 3934 B 8 77 41 K 8 81 44

841* तस्मिन्रणे महाराज महेष्वासा नरास्तथा ।

32 K3 om 32–33 — a) D2–3 T2 गजाश्च- (T2 °श्वा) (for गजाश्च) D3 बहुधा, T G1 3 M बहवो (for बहुला) G2 गजा हया रथेंद्राश्च — T1 G2 om 32bc. — b) Ś2 K4 जयगृद्धिण, D3 T2 °गृध्निन (for °गृद्धिन) T3 G1 3 हयाश्च जयगर्धि(G1 °गृद्धि)न — c) D3 यथा (for रथा) D4 7 रथे स्थिताश्च (for रथा हयाश्च) T3 G1 3 नराश्च (for हयाश्च) Da1 D1 4 नागेंद्र (for राजेन्द्र)

33 K3 om 33 (cf v l 32) — a) B1 4 शतै (for स तै) B1 परिवृत — D8 om 33cd — c) K4 V1 B Dn1 D1–4 6 7 T2 भरतश्रेष्ठो T1 3 G M अशोभत नरश्रेष्ठो — After 33, N (except D2) T2 ins.

842* परिवेषी यथा सोम परिपूर्णो विराजते ।
[D6 om. परिवेषी Some MSS परिवेशी]

34 a) Ś2 स च राज, B2 महाराज, D4 प्रराज (for स र°) Da1 D1 यथा (for तथा) S स चचार महासंख्ये (G1 3 M °खे, G3 °घे) — b) D1 3 नरोत्तम — c) K3 G2 निर्विशेष (G2 °षो) — d) D3 विजये, Ca विजय (as in text) S विजयेनैव (M °नेह) संयुगे

35 a) N (except D8) T1 तस्य (for तत्र) — b) K3 B1 Dn1 D3 S शरवृष्टिं (T2 G3 °ष्टीं) (for °वृष्टी) D8 समासृजत्, S अवासृजन् — c) B (except B3) Dn1 D7 शूरा, S (except T1) क्रुद्धा (for क्रूरा)

36 a) K3 V1 B D S ता (for स) — c) B2 3 D8 रणे (for रणाद्) — B1 om (hapl) 36d–38c — d) M1 जालाम् — After 36, S (except T2) ins an addl colophon. [*Adhy name* M1 अर्जुनपुनर्युद्धावतरण° — *Adhy no* T1 3 G M1 87, M2–4 86]

37 B1 om. 37 (cf. v l. 36) Before 37, S (except T2) ins संजय — a) T1 G2 शत ; T3 G3 शत (for दश) D3 सहस्राणा G1 स हत्वा दशसाहस्र — d) D3 T1 3 G2 3 M शते द्वे (by transp), D8 द्वे च, G1 दश द्वे (for चैव)

38 B1 om. 38abc (cf. v l. 36) — a) Dn1 D4 वा (for च) — b) D4 वा (for च) — c) D6 T2 तत (for हत्वा) K3 D8 प्रावर्तयद्, G2 प्रास्यदयन् — d) Ś2 नदीं; G2 महीं (for नदीं) Ś1 (sup lin) V1 B D (except D2) T2 शोणितवाहिनीं (for °कर्दमाम्)

39 a) Da1 D1 5 शोणितौघा (for °तोदा) G1 महावर्तां (for रथा°) — b) D3 हस्तिचास्थि- (sic) (for हस्तिग्राह) — c) T3 G3 नरमत्स्याम् (for °मीनाम्) M1 अश्वचक्रां (for °नक्रा) Ś K1, 2 4 नवमीना(K1 4 °मेवा)-श्वचक्रा तां; K3 V1 B D T1 नरमीनाश्वनक्रा तां (D6 T1 च), G1 °मीनाश्वनकाढ्या, G2 नरमत्स्याश्च नक्रा (submetric) — d) Ś K1 2 केशशैव(Ś1 °वा)ल-, D2 T2 °शैवाल- (for °शैवल-) Da1 D1, 5 T1 G1 2 M -शाड्वला; D3 -शाद्वल (for -शाद्वलाम्)

40 a) D8 संभिन्न- (for संछिन्न) S (except T2) -बाहुभुजगां (T1 G1, 2 M1 °गान्) (for -भुजनागेन्द्रां) D2 हस्त्यश्वाद्रथो यत्र (submetric) — b) D2 बाहुसर्पाप-हारिणीं, D6 बहुरूपाप°, D8 बहुरत्नापचारिणीं, T1 3 G M नानारत्नविभूषिता, T2 वज्ररत्नापहारिणीं — G1 2 om 40cd — c) B2 4 M3 उरु(B2 °र)ग्रहा, B3 उग्रग्राहा; Da1 D1 5 उरुग्राहां; D3 कुरुग्राहा (for ऊरु°) Ś1 K1 2 lacuna, Ś2 V1 तथैवोग्रां; B1 महापकां; T1 वसापका (for मज्जपङ्का) — d) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1–7 T2 -समावृता (Dn1 °त); D8 -समन्वितां; T1 3 G3 M -निषेवितां (for -समाकुलाम्)

41 V1 repeats 41ab after 843*, D2 repeats it after 42cd — a) V1 (second time) B1 2 4 D3 4 धनुष्कर्पां, Da1 Dn1 D1 5 °ष्को(Dn1 °ष्के)शां; D8 °ष्काशान् (for °ष्काशा) B1 शरावर्पां, B4 शरकाश, Cv

क्षणेन पुरुषव्याघ्रः प्रावर्तयत निम्नगाम् ।
यथा वैतरणीमुग्रां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ ४२
यतो यतः पाण्डवेयः प्रवृत्तो रथसत्तमः ।
ततस्ततोऽपातयत योधाञ्शतसहस्रशः ॥ ४३
एवं दृष्ट्वा कृतं कर्म भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनो महाराज शकुनिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ४४
जय मातुल संग्रामे भीमसेनं महाबलम् ।
अस्मिञ्जिते जितं मन्ये पाण्डवेयं महाबलम् ॥ ४५
ततः प्रायान्महाराज सौबलेयः प्रतापवान् ।
रणाय महते युक्तो भ्रातृभिः परिवारितः ॥ ४६
स समासाद्य संग्रामे भीमं भीमपराक्रमम् ।
वारयामास तं वीरो वेलेव मकरालयम् ।
स न्यवर्तत तं भीमो वार्यमाणः शितैः शरैः ॥ ४७
शकुनिस्तस्य राजेन्द्र वामे पार्श्वे स्तनान्तरे ।

शरावापा (as in text) V1 (both times) D6 शरकाशवना (D6 °सीं) भीमां, B8 5 शरचापप्लवा भीमा, D2 (first time) शरजालाविलो भीमां (sic), S (except T2) धनुष्काशशराकारा (T8 G8 °धारा, G1 °धटा) — [b]) B1 वलां (for गदा). V1 (both times) B8 D2 (both times) c पन्नगा, T1 8 G1 8 M -फेनिलां, G2 -मेखलां (for केतनाम्) T2 मासशोणितकर्दमा — After 41[ab], D2 reads 42[cd], followed by the repetition of 41[ab] After 41[ab], K4 V1 B (except B2) D (except D2 8) T2 ins

843* हंसच्छत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनिलाम् ।
हारपद्माकरा चैव भूमिरेणूर्मिमालिनीम् ।
आर्यवृत्तवर्ती सख्ये सुतरा भीरुदुस्तराम् ।

[(L 1) K4 शुभ्रहस- (for हसच्छत्र-) B1 पत्तिस- (sic) (for उष्णीष) — (L 2) B1 हारपद्मकरां, B5 °रत्नाकरां; T2 °पद्माकरांश्च D6 भूमि- (for चैव) D6 -रेणुफेमरमाङिनीं — (L 3) B. Da1 D1 4 5 आर्यवृत्तवता; D6 इत्यंवृत्तवर्ती (for आर्यवृ°)]
— After the above, V1 repeats 41[ab] — [c]) V1 B Da1 D1 8–7 T2 योधग्राहवर्ती (B3 D7 °ता); D6 °प्रांतवर्ती; T8 G8 °वेत्रवर्ती (for °प्रातवर्ती) D2 सखे; T8 सघे (for सख्ये) G2 यौधपत्तिससखे च (sic), M1 यौधप्रातवर्ती सखे; M2-4 यौधपत्रिमति सखे — [d]) Ś1 K4 Da1 Dn1 D1 5 8 घहती, T1 घर्षती, T2 दहति, G2 घर्षती K8 V1 B (except B5) Dn1 D2-1 7 8 T2 पितृसादन (for यम°)

42 [a]) D6 8 पुरुषव्याघ्र (D6 °घ्रां) — [b]) S (except T2) तां नदीं (for निम्नगाम्) D8 व्यावर्तयद्-निम्नगा — D2 reads 42[cd] after the first occurrence of 41[ab] — [c]) Ś1 Da1 D1 5 उग्रा — [d]) D8 प्राकृतात्मभि, T1 G2 उग्रकर्मभि (for अकृता°) — After 42, V1 B D (except D2 8) ins.:

844* तथा दुस्तरणीं घोरां भीरूणां भयवर्धनीम् ।
[B3 8 D6 भयवर्द्धिनीं; D4 °वर्धनां]

while, T1 2 ins. after 42

845* तथा प्रावर्तयद्भीमो वीरयोधापहारिणीम् ।

43 [a]) Ś K2 पाडवीय — [b]) K8 V1 B1-4 D प्रविष्टो, B5 T1 G1 2 M प्रा(M8 प्र)विष्टद्, T2 प्राविशद् (for प्रवृत्तो) Ś1 V1 रयसत्तम, D8 रथिसत्तम, D6 [ऽ]थ समतत (for रथसत्तम) T8 G8 प्रतिष्टदृढसत्तम — G2 om. 43[c]–44[d] — [c]) B2 D2. 4 [ऽ]घातयत, B3 T1 M पा(M8 प)तयन्वै, Dn1 घातयतो, D6 [ऽ]द्रावयद्वै, D7 8 पातयतो (D8 °ते), T2 8 G1 8 प्रापतन्वै (for ऽपातयत) T2 8 G8 योधा, G1 यौधा, M यौधान्

44 G2 om 44 (cf. v l. 43) — [a]) B2. 5 D6 T2 G1 8 M एतद् (for एवं) G1 दुतं (for कृत) — [d]) V1 महाराजा — After 44[abc], K8 reads 46[bcd] K8 om. 44[d]–45[b]

45 K8 om 45[ab] (cf v l. 44) — [a]) B D2, 6 S जहि (for जय) Da1 D1 5 जय मत्तेन सग्राम — [b]) D8 भीम भीमं (for भीमसेनं) — S (except T2) om 45[c]–47[d]. — [c]) Ś1 जितजिते (for जिते जितं) Da1 D1 5 जितान् (for जितं) D2 सर्वं (for मन्ये) — [d]) D2 महद्बलं (for महाबलम्). Da1 D1 5 पाडवेयान्महाबलान्; D6 पांडवानां महद्बल

46 S (except T2) om 46 (cf v l 45) K8 reads 46[bcd] after 44[abc] — [b]) T2 सुबलस्यात्मजो बली — [c]) B1. 8 बलाय (for रणाय) V1 महतो (for महते)

47 S (except T2) om 47[abcd] (cf v l 45) — [a]) B2 सममासाद्य (for स समा°) — [b]) D6 भीमसेन महाबलं — After 47[ab], T2 reads 48[cd] — [c]) B5 त वीर; D6 तं भीमो, T2 बलवान् (for तं वीरो) — D8 reads 47[d]–48[a] twice — [d]) B2 बलेन (for वेलेव) K8 om 47[e]–48[b] — [e]) Ś1 K2 4 B1 4 D2. 8 7 8 (both times) सन्यवर्तत, V1 B8 D6 नाम्य°; B2 5 Da1 D1 5 अभ्य°; D4 (before corr) संप्र°, T2 नात्य° (for स न्य°) K1 संवीरो, V1 D6 त वीरो (for तं भीमो). T1 2 G M नाविवर्तत भीमो हि — After 47, T1 2 G ins.

846* भागिनेयवच श्रुत्वा शकुनि शठकृत्तम. ।

प्रेषयामास नाराचान्रुक्मपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ ४८
वर्म भित्त्वा तु सौवर्णं बाणास्तस्य महात्मनः ।
न्यमज्जन्त महाराज कङ्कबर्हिणवाससः ॥ ४९
सोऽतिविद्धो रणे भीमः शरं हेमविभूषितम् ।
प्रेषयामास सहसा सौबलं प्रति भारत ॥ ५०
तमायान्तं शरं घोरं शकुनिः शत्रुतापनः ।
चिच्छेद शतधा राजन्कृतहस्तो महाबलः ॥ ५१
तस्मिन्निपतिते भूमौ भीमः क्रुद्धो विशां पते ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ५२
तदपास्य धनुश्छिन्नं सौबलेयः प्रतापवान् ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ५३
तैस्तस्य तु महाराज भल्लैः संनतपर्वभिः ।
चतुर्भिः सारथिं ह्यार्च्छद्भीमं पञ्चभिरेव च ॥ ५४
ध्वजमेकेन चिच्छेद छत्रं द्वाभ्यां विशां पते ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्विव्याध सुबलात्मजः ॥ ५५
ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः प्रतापवान् ।
शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदण्डामयस्मयीम् ॥ ५६
सा भीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेव चञ्चला ।
निपपात रथे तूर्णं सौबलस्य महात्मनः ॥ ५७
ततस्तामेव संगृह्य शक्तिं कनकभूषणाम् । C. 8. 2821 B. 8. 77. 61 K. 8. 81. 60

48 For the repetition in D2, cf. v. l. 47. K3 om. 48ab (cf. v. l. 47). — a) T1 भीमस्य च महाबाहो, T2 3 G3 4 M भीमस्य शकुनिस्तत्र, G1 भीमसेनस्य शकुनि.. — b) K4 B D T2 वाम ; T1 3 G M सव्ये (G2 व्य) (for वामे) Ś1 K1 2 पारे; Ś2 सारे, D2 G1 पार्श्वे (G1 श्वं-) (for पार्श्वे) D2 महारथ (for स्तनान्तरे). — T2 reads 48cd after 47ab. — c) K1 नाराच; V1 विशिखान् — d) M1 रुक्मपुंखाम् (for रुक्म°)

49 a) K3 V1 B D S ते घोरा (M1 °रं) (for सौवर्णं) — b) K3 V1 B D S पाण्डवस्य (for बाणास्तस्य) —K3 om. 47cd — c) K4 V1 नि(V1 न्य)मज्जत, D8 अमज्जत, M2 न्यमज्यंत (for °ज्जन्त) — d) D3 कङ्कबर्हण- V1 G1 -वासव (for -वाससः)

50 a) D2 सोऽभिविद्धो (for सोऽति°) — b) V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T1 G1 M1 रुक्मविभूषितं, D2 M2–4 रत्न° (for हेम°) T2 सायकं कनकप्रभं, T3 G2 3 शरं रुक्मविभूषितं — c) Dn1 D4 7 स रुषा (for सहसा) — d) T3 G2.3 सायकं, M2–4 मारिष (for भारत)

51 a) Da1 D1.6 आपतंतं, M1 तमायान्तं (for °यान्त) B. D2 महाघोरं, G3 च राजेंद्र (for शरं घोरं) — b) B3 शत्रुतापन — c) D2 चिभेद (for चिच्छेद) K1 शतशो, K3 V1 B D T1 2 G3 3 M सप्तधा, T2 सहसा, G1 सुदृढ (for शतधा) K1 राजा — d) K1 प्रतापवान् (for महाबल)

52 a) Ś K1 2 निपातिते (for निप°) — b) Ś K1.2 4 भीम क्रोधसमन्वित

53 a) Ś K3 4 V1 B2–5 D (except D2 3) आदाय (for आदत्त) G3 अथान्यददत्त वेगेन (sic)

54 a) G1 शितैस्तस्य (for तैस्तस्य तु) B3 च (for तु) T2 स तस्य समरे राजन्. — b) T2 G2 शरैः (for भल्लैः) T3 G1.3 च नत- (for संनत-) — c) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1–5 7 8 द्वाभ्यां (Da1 °भ्यां) स (for चतुर्भिः) B5 सारथिर् B2 ह्यच्छेद्, B3 भीम , Dn1 D1 3 7 ह्यछेद्, T1 G2 M चास्य, T3 विद्ध्वा, T3 G1 3 चैव (for ह्यार्च्छद्) D8 जघान सारथिं द्वाभ्यां — d) B3 प्राच्छेत् (for भीम) V1 B D (except D2) सप्तभिर् (for पञ्चभिर्) K1 भीमसेन च पचभि

55 a) B2 3 D8 S धनुर् (for ध्वजम्) — b) B3 Dn1 D3 4 7 द्वाभ्यां छत्रं (by transp.), D8 S ध्वजं द्वाभ्यां — d) D8 सुमहात्मन (for सुबलात्मज) — After 55, T2 ins.

847* ततो हृष्टो महाराज तव पुत्रो महीपति ।
साधु साधु महाबाहो जहि भीम शितैः शरैः ।
जयमेव सुदुष्टात्मा सर्वशास्त्रान्प्रबाधते ।
मर्दयेन महाबाहो विनिहत्य सुखी भव ।

56 b) S (except T2) महाबल (for प्रतापवान्) — d) D2 अयस्मयां (for °स्मयीम्) K3 रुक्मदंडां महायसीं, T1 3 G M भीमा (T1 G2 °म-, G1 M1 °म) कोप(M2–4 क्रोध)समन्वित

57 a) Da1 D1 3 भीमसेन- (for °भुज) B1 सा भीमसेनसमरे — b) B1 नागजिह्वेन, T1 अग्निजिह्वेव च; G2 M भीमजिह्वेव (for नाग°) T3 G1.3 भीमवेग(G1 °गा)-दुरासदा — c) K3 B (except B.) Dn1 D2 7 रणे, G1 रथात् (for रथे) — d) M2 3 दुरात्मन (for महा°)

58 Ś K1–3 D2 om. (hapl.) 58c–59b — a) T1 भीमस्य (for संगृह्य) — b) V1 S (except T2) कनकभूषितां (for °भूषणाम्) — d) Da1 D1.3 क्रूररूपो (for क्रुद्ध°) — After 58, G2 ins.

848* भीमोऽपि परमामर्षी तां शक्तिं संनिवार्य च ।
मुमोच शरवर्षाणि शकुने सर्वमर्मसु ।

भीमसेनाय चिक्षेप क्रुद्धरूपो विशां पते ॥ ५८
सा निर्भिद्य भुजं सव्यं पाण्डवस्य महात्मनः ।
पपात च ततो भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ ५९
अथोत्क्रुष्टं महाराज धार्तराष्ट्रैः समन्ततः ।
न तु तं ममृषे भीमः सिंहनादं तरस्विनाम् ॥ ६०
स संगृह्य धनुः सज्यं त्वरमाणो महारथः ।
मुहूर्तादिव राजेन्द्र छादयामास सायकैः ।
सौबलस्य बलं संख्ये त्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६१
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सूतं चैव विशां पते ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्वरमाणः पराक्रमी ॥ ६२
हताश्वं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ।
तस्थौ विस्फारयंश्चापं क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ।
शरैश्च बहुधा राजन्भीममाच्छैत्समन्ततः ॥ ६३
प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ।
धनुश्चिच्छेद संक्रुद्धो विव्याध च शितैः शरैः ॥ ६४
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
निपपात ततो भूमौ किंचित्प्राणो नराधिप ॥ ६५
ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
अपोवाह रथेनाजौ भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ६६
रथस्थे तु नरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीता भीमाज्जाते महाभये ॥ ६७
सौबले निर्जिते राजन्भीमसेनेन धन्विना ।
भयेन महता भग्नः पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सापेक्षो मातुलं प्रति ॥ ६८

सौबल सोऽपि दुष्टात्मा भीमसेनशरार्दित ।
पपात च रथोपस्थे पश्यता सर्वभूभृताम् ।

59 Ś K1–3 D8 om 59[ab] (cf v 1. 58) G2 om. 59[c]–66[b] — [a]) Da1 D5 स्वा, G1 M1 स (for सा) — [b]) D6 T2 महौजस (for महात्मन) — [c]) K4 V1 B D (except D2 8) S (G2 om) नि(T1 सं)-पपात (for पपात च) K8 V1 B D T1 2 तदा, T3 G1 3 M तथा (for ततो)

60 G2 om 60 (cf v 1 59) — [a]) Da1 D1 3 4 अथो(D1 °था-, D4 °थ)त्क्रुष्टं (for °त्क्रुष्ट) — [b]) Ś1 धार्तराष्ट्र, T1 °राष्ट्रा — [c]) K3 तुमल; D6 T2 G1 M न (T2 स) तु तन्; T1 न तु स्स (for न तु त) Ś1 ममृषी; B2 ममृषे T3 वीर (for भीम)

61 G2 om. 61 (cf v 1. 59). — [a]) Ś1 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 अन्यद्गृह्य (for स सगृह्य) Ś K1 2 4 D3 सज्जं, B5 श्रेष्ठं, G1 सद्यो (for सज्यं) — [b]) Ś1 त्वरमानो, G1 भीमसेनो V1 B (except B5) D T2 महाबल (for °रथ) — [c]) Ś K1 2 4 समवाद् (for मुहूर्ताद्) V1 Da1 D1 5 एव (for इव) — [d]) D8 सारथिं (for सायकै.) — [e]) G1 M1.3.4 संख्ये, G3 M2 सघे (for सख्ये) — [f]) G1 त्यक्त्वा नादे (for त्यक्त्वात्मानं) T2 सर्वमेव महात्मन..

62 G2 om. 62 (cf. v 1 59) — [a]) B1 तथा (for तस्य)

63 G2 om 63 (cf v 1 59) — [a]) D6 हताश्व-; M1 हत्वाश्व — [b]) K1 B5 S (G2 om) महारथ, V1 रथोत्तम, B2 पराक्रमी; D6 [ऽ]थ सौबल (for नरोत्तम). — Ś K1 2 4 om 63[cdef] — [e]) S (G2 om) विस्फारयश्च. — [f]) B5 D6 S परतप, Da1 D1 5 समेतत (for समन्तत).

64 G2 om 64 (cf v 1. 59) — [a]) Da1 D5 T3 G1 3 प्रतिगृह्य (for °हत्य) T1 वेशं वै (for वेगेन). — [c]) D3 भल्लेन (for सक्रुद्धो) — [d]) Da1 D1 6 S (G2 om) निशितै (for च शितै)

65 G2 om. 65 (cf. v 1 59) — [a]) T G1.3 M1 3 स तु (for सोऽति-) — [b]) D1 6 शत्रूणां; D3 शत्रूणा Ś K1.2 4 V1 B2 3 शत्रुकर्षण (Ś1 °ण), D5 M1 °कर्शन, T2 3 G3 °तापन, G1 °पातन (for °कर्शन) — [c]) K3 B Dn1 D2 4 6–8 T2 तदा (for ततो) — [d]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 नराधिप, D2 जनाधिप, D8 नरेश्वर

66 G2 om. 66[ab] (cf v 1 59) — [a]) D2 6 विकलं (for विह्वल) — [c]) M1 रणेन (for रथेन) — [d]) D6 S (except T2) भीमसेनशरातुर (D8 °र्दितं)

67 [a]) Ś1 रथस्ते S शकुनिं विह्वल दृष्ट्वा — After 67[ab], B2 reads 70[c]–71[b] — [c]) T3 G3 प्रादुद्रुवुर् — [d]) V1 भीता (for जाते) K3 महाभया D6 S भीमसेनभयाग्रमो

68 [a]) K1 साभके (for सौबले) — M4 repeats 68[c]–69[a] after 69[ab] — [c]) V1 D (except D2) [आ]विष्ट (for भग्न) T1 3 G M (M4 both times) पुत्रो दुर्योधनस्तुभ्य — [d]) T1 दृष्ट्वा तु शकुनिं जित, T3 G M (M4 both times) दृष्ट्वा तं निर्जितं रणे — [f]) K1 सौपक्षो (sic), B1–3 साक्षेपो; Ca सापेक्ष (as in text)

पराङ्मुखं तु राजानं दृष्ट्वा सैन्यानि भारत ।
विप्रजग्मुः समुत्सृज्य द्वैरथानि समन्ततः ॥ ६९
तान्दृष्ट्वातिरथान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।
जवेनाभ्यपतद्भीमः किरञ्शरशतान्बहून् ॥ ७०
ते वध्यमाना भीमेन धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
कर्णमासाद्य समरे स्थिता राजन्समन्ततः ।
स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबलः ॥ ७१
भिन्ननौका यथा राजन्द्वीपमासाद्य निर्वृताः ।
भवन्ति पुरुषव्याघ्र नाविकाः कालपर्यये ॥ ७२
तथा कर्णं समासाद्य तावका भरतर्षभ ।
समाश्वस्ताः स्थिता राजन्संप्रहृष्टाः परस्परम् ।
समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

५६

धृतराष्ट्र उवाच ।
ततो भग्नेषु सैन्येषु भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनोऽब्रवीत्किं नु सौबलो वापि संजय ॥ १
कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो योधा वा मामका युधि ।
कृपो वा कृतवर्मा च द्रौणिर्दुःशासनोऽपि वा ॥ २
अत्यद्भुतमिदं मन्ये पाण्डवेयस्य विक्रमम् । C. 8. 3942 B. 8. 78. 3 K. 8. 82. 3

69 For the repetition in M4, cf. v. l. 68. — a) V1 प्राङ्मुखं तं (for पराङ्मुखं तु) K3 स राजा निहतं दृष्ट्वा — b) K3 तत्र (for दृष्ट्वा) Ś1 सैन्यास्मि (sic) (for सैन्यानि) D2 G1 मारिष (for भारत) — c) D3 प्रविजग्मु (for विप्र°) K1 महाराज (for समुत्सृज्य). S उत्सृज्योत्सृज्य गच्छंति

70 G1 om. 70 — a) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (G1 om.) विद्रुतान्, D8 विरथान् (for [अ]ति°) — Ś K1.2 om. (hapl.) 70c–71b B2 reads 70c–71b after 67ab — c) B D7 [अ]भ्यापतद्. G3 भूमौ (for भीम°) — d) K3 D2 शरगणान्, D4 शतशतान् (for शर°) S (G1 om.) सर्वानेव महाबल॰

71 For sequence in B2, cf v. l. 70 Ś K1.2 om 71ab (cf v. l. 70). — a) S हन्यमाना (for वध्य°) — d) T1 स्थिरा (for स्थिता) — e) D6 T2 G1 तु (for हि) D2 महाकर्णो; T2 G1 °राज (for °वीर्यो) — f) K1 स्व-; B2–4 Da1 Dn1 D1.2.4.7 स (for सु-) T2 G1.2 ह्यासीन् (for ऽभूत्सु-) T1.3 G3 M द्वीपो ह्यासीन्महारथ Ca cites द्वीप (as in text).

72 a) K4 M1 भिन्ना नावो, T G M2–4 भिन्ननावो (G2 °वा) (for °नौका) B2 महा- (for यथा) — b) Ś1 निर्वृच, T2 निर्वृतिं — B2 om. 72c–73b — d) K3 कालपर्ययो (sic).

73 B2 om. 73ab (cf. v. l. 72) — a) Dn1 यथा (for तथा) Da1 D1.6 कर्णं — b) B1.4.5 Dn1 D2.4.7 पुरुषर्षभ (for भरत°) — After 73ab, B2 ins.:

849* अगाधे मज्जतां तेषां कर्णो द्वीपोऽभवत्तदा ।

— T2 G M om (hapl.) 73cd — c) Ś K1.2.4 तथा (for स्थिता) — f) Ś K2 निवर्तिन (K3 °ना) (for °र्तनम्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये (K4 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 M1 शकुनिपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 53 (?), Ś2 D4 58, B1 76, B3 79; Da1 T1.3 G M1 88, D1 70, D3 77, T2 84, M3–4 87

56

1 a) B3 D6 S पूर्वं (for ततो) T1 हतेषु, T3 G3 गतेषु (for भग्नेषु) T1 सर्वेषु (for सैन्येषु) — b) T2.3 G1.3 M सञ्जय (for संयुगे) — c) D2 किंचिद्, D4.6 T1 G1 किं तु (for किं नु) T2 दुर्योधन किमकरोत् — d) B3 सौबलेयोपि (for °लो वापि) D6 T3 G3 M साम्प्रतं; T1 G2 संवृत, T2 दुर्मति (for संजय) G1 सौबलो वा स सांप्रतं

2 a) T3 यजता (for जयतां) — b) D3 T1.3 G M1 नृपा, M3.4 नृपो (for योधा) — c) K2 कृतो (for कृपो) K3 V1 B D S (except T1 G2) वा (for च)

3 a) K1.3 V1 B D S अहं (for इदं) — b) K1.3 विक्रमं (K3 °मे) — After 3ab, K4 V1 B D (except D3) T1.2 ins

यथाप्रतिज्ञं योधानां राधेयः कृतवानपि ॥ ३
कुरूणामपि सर्वेषां कर्णः शत्रुनिषूदनः ।
शर्म वर्म प्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ ४
तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा कौन्तेयेनामितौजसा ।
राधेयानामधिरथः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ ५
पुत्रा वा मम दुर्धर्षा राजानो वा महारथाः ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ॥ ६

संजय उवाच ।

अपराह्णे महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान सोमकान्सर्वान्भीमसेनस्य पश्यतः ।
भीमोऽप्यतिबलः सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयत् ॥ ७
द्राव्यमाणं बलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ।
यन्तारमब्रवीत्कर्णः पाञ्चालानेव मा वह ॥ ८
मद्रराजस्ततः शल्यः श्वेतानश्वान्महाजवान् ।
प्राहिणोच्चेदिपाञ्चालान्करूषांश्च महाबलः ॥ ९
प्रविश्य च स तां सेनां शल्यः परबलार्दनः ।
न्ययच्छत्तुरगान्हृष्टो यत्र यत्रैच्छदग्रणीः ॥ १०
तं रथं मेघसंकाशं वैयाघ्रपरिवारणम् ।
संदृश्य पाण्डुपाञ्चालास्त्रस्ता आसन्विशां पते ॥ ११
ततो रथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणे ।

850* यदेक समरे सर्वान्योधमायास मामकान् ।
[V_1 (marg) $D_{5\,6}$ योधान् (for सर्वान्) $B_{1\,3}$ सायकै (for मामकान्)]
— B_3 om 3^{cd} — ^{c}) $Ś_1$ यथा प्रतिज्ञा, $K_{1\,2\,4}$ B_1 $D_{6\,8}$ $T_{1\,2}$ यथा प्रतिज्ञां, K_3 सद्य प्रतिज्ञा G_2 $M_{1\,2\,4}$ यौधानां — ^{d}) B_5 D_6 असौ (for अपि)

4 ^{ab}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{1-5\,7}$ अथ (for अपि) Ś $K_{1\,2\,4}$ B (except B_1) D_4 -निसूदन, D_8 -जिपूदन — For 4^{ab}, D_6 S subst

851* सर्वेषां कुरुयौधानां कर्णो वै शत्रुसूदन ।
[T_1 M_1 शत्रुयौ(T_1 °यो)धानां, T_2 G_1 कुरुयोधानां, G_2 °सैन्यानां (for °यौधानां) T_3 G_1 वा (for वै)]
— ^{cd}) Ś K_1 कृतवर्मे, K_2 कृतवर्मा; K_4 कृतकर्मं (for शर्मं वर्मं) T_2 विहित्वासौ (for जीविताशा) D_6 S (except T_2) प्रतिष्टा जीविताशा च शर्मं वर्मं च सजय

5 ^{a}) D_6 तत्प्रभ स्वबल दृष्ट्वा — ^{c}) K_4 अधिरथि (for °रथ) K_3 राधेयो नामाधिपति; V_1 $B_{1\,2\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5\,7}$ राधेयो वाप्य्या(V_1 Da_1 °प्य)धिरथि, $B_{3\,5}$ D_8 स राधेयो ह्याधिरथि (D_8 ह्यतिरथ), D_6 S धनुर्धराणां प्रवर

6 ^{a}) T_2 पुत्रो वा मम दुर्धर्षो — ^{b}) K_3 D_8 T_2 महाबला (for °रथा)

7 ^{a}) D_6 $T_{1\,2}$ G_1 संख्ये, G_2 M सखे, G_3 संघे (for सर्वान्) — Dn_1 om (hapl) 7^{d}—8^{a} — ^{d}) भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य) — ^{e}) K_3 Da_1 $D_{1,5}$ [ऽ]प्रतिबल; $B_{1\,5}$ $D_{2,7}$ T_3 G_3 [ऽ]प्य(G_3 °त्य)तिबलं, M ह्यतिबल (for ऽप्यतिबल.) $T_{1,3}$ $G_{2\,3}$ सेनां (for सैन्यं) T_2 भीमश्चापि महाबाहुर् — ^{f}) $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ M_1 धार्तराष्ट्रीं (T_2 M_1 °ष्ट्र) D_6 अपोथयत्, T_2 व्योधयत् (for व्यपोथयत्) T_1 धार्तराष्ट्रस्य पोथयत् — After 7, N (except $B_{1\,5}$ Dn_1 D_6) ins

852* अथ कर्णोऽब्रवीच्छल्य पाञ्चालान्प्रापयस्व माम् ।
[V_1 पचालान्]

8 Dn_1 om 8^{a} (cf. v l 7). — ^{a}) Ś $K_{1\,2}$ $D_{4\,5}$ द्राव्यमान, K_4 द्रव्यमाण-, D_2 T_1 द्रवमाणं (for द्राव्य°). — ^{b}) B_5 D_6 S धन्विना (for धीमता) — D_2 om. 8^{cd} — ^{c}) Dn_1 यांतार, G_2 यत्तार (for यन्तार) — ^{d}) Some MSS पंचालान् $Ś_2$ माहव, V_1 B D (D_2 om) S (except G_2) मां (for मा)

9 ^{b}) $B_{1,3}$ D_6 S मनोजवान् (for महा°) — ^{c}) D_1 S पाचाल- — ^{d}) B_3 D_3 कारूषाश्च; S -क(G_2 -का)रूशेषु (for करूषांश्च). $Ś_1$ महाबला, B_5 °रथा; D_5 °बलं (for °बल)

10 ^{a}) D_8 स प्रविश्य (for प्रविश्य च) $B_{1\,4}$ Dn_1 $D_{3,4\,7}$ महत्सैन्यं (for स तां सेना) K_3 स च (by transp), G_2 चैव D_2 प्रविश्य तां तदा सेनां — ^{c}) G_2 M_1 नियच्छत् (M_1 °न्) G_2 रुष्टो B_3 व्यायच्छत्तुवाणान्हृष्टो (sic) — ^{d}) K_4 Da_1 D_8 अग्रणी (D_8 °णीं), Co अग्रणीः (as in text) D_6 T_1 यत्र यत्र च ते रथा (T_1 °थे), T_3 यत्र यत्रेच्छति रथी, G M यत्र यत्रेच्छते ($G_{2\,3}$ °ती) रथी

11 ^{a}) K_3 ते (for त) K_4 भीमसकाशं, S (except T_3) हेम° (for मेघ°) — ^{b}) $D_{1\,5}$ द्वैयाघ्र, $M_{2\,4}$ वरयाघ्र- (for वैयाघ्र-) $D_{2\,6}$ वारिणं, T G -चारित (G_1 °णीं) (for -चारणं) — ^{c}) K_1 संस्पृश्य, K_3 Da_1 $D_{1,5}$ संदृष्ट्वा (for संदृश्य). D_1 om पांडु- $Ś_2$ -पचालस् — ^{d}) Ś K_{1-3} B Da_1 D_{2-7} T $G_{1\,3}$ M_{2-4} ह्यासन् (for आसन्) D_8 यथाश्चासन्, G_2 त्रस्तास्यासीत्; M_1 °स्ता ह्यासीत् (for °स्ता आसन्).

12 T_1 om (? hapl) 12^{ab}. — ^{a}) S (T_1 om) तस्य शब्दो रथस्याथ — ^{b}) D_8 महात्मन, S (T_1 om.) विशां पते (for महारणे) — ^{c}) $Ś_1$ Dn_1 पर्जन्ये सम-

पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ १२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्णोऽप्याकर्णनिःसृतैः ।
जघान पाण्डवबलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १३
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।
परिवव्रुर्महेष्वासाः पाण्डवानां महारथाः ॥ १४
तं शिखण्डी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः ससात्यकाः ।
परिवव्रुर्जिघांसन्तो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ १५
सात्यकिस्तु ततः कर्णं विंशत्या निशितैः शरैः ।
अताडयद्रणे शूरो जत्रुदेशे नरोत्तमः ॥ १६
शिखण्डी पञ्चविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च पञ्चभिः ।
द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ।
नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १७
भीमसेनस्तु राधेयं नवत्या नतपर्वणाम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धो जत्रुदेशे महाबलः ॥ १८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विक्षिपन्धनुरुत्तमम् ।
मुमोच निशितान्बाणान्पीडयन्सुमहाबलः ।
तान्प्रत्यविध्यद्राधेयः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १९
सात्यकेस्तु धनुश्छित्त्वा ध्वजं च पुरुषर्षभः ।
अथैनं नवभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ २०
भीमसेनस्तु तं क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ।
सारथिं च त्रिभिर्बाणैराजघान परंतपः ॥ २१
विरथान्द्रौपदेयांश्च चकार पुरुषर्षभः ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २२

C. 8 3964
B 8.78.25
K 8.82.25

निर्घोष , V_1 पर्जन्यमिव नि°, B_3 पर्यन्यसमनि°, D_8 भिंद-न्दिशा मुसलानीव — ^{d}) B_3 च (for [इ]व) K_3 दीर्घंत , K_4 दीर्यंते (for °त) S (except T_3) प्रास्वनयेन मेदिनी
13 ^{b}) $K_{3.4}$ B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ कर्णं (K_4 °र्णो) आकर्णनि सृतै , V_1 $D_{6\ 8}$ S आकर्णात्कर्णं° — ^{c}) $T_{1\ 3}$ G M हन्यते पांडव सैन्यं, T_2 अवध्यत महाराज — ^{d}) T_2 पांडवाना महाबल
14 ^{a}) V_1 B_1 Dn_1 $D_{2\ 4\ 7}$ M_1 तत् (for त) K_3 $D_{1\ 7}$ कर्णं (for कर्म) — ^{b}) K_1 अतिमधुप (sic), K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ G M अपराजित, T_2 अपलायिन (for अति-मानुषम्) — ^{d}) T_2 पांचालाना (for पाण्डवानां)
15 ^{d}) K_3 ससोमक , V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ च सात्यकि , D_6 G_2 च सात्वत , T G_3 M_{2-4} स सात्वता (M_3 °त), G_1 च सात्वता (for ससात्यका) — ^{c}) D_2 महेष्वास (for जिघांसन्तो)
16 B_2 om 16^{e}–17^{b} — ^{a}) D_6 च (for तु) K_3 V_1 B (B_2 om) D (except $D_{6\ 8}$) G_1 तदा (for तत) D_8 क्रुद्धो (for कर्णं) — ^{b}) D_8 वृष च (for विंशत्या) — ^{c}) T_2 राजन् (for शूरो) — ^{d}) D_2 यत्तुदेशे (for जत्रु°) V_1 $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ नरोत्तम, $B_{3\ 5}$ D_6 °त्तमं; T_2 महारथं (for नरोत्तम)
17 B_2 om 17^{ab} (cf v l 16) — ^{b}) D_6 तु (for च) K_3 V_1 B (B_2 om) D S सप्तभि (for पञ्चभि) — Ś $K_{1\ 2\ 4}$ D_6 om. (hapl) 17^{cd} G_2 om. 17^{e}–18^{b} $T_{1\ 3}$ $G_{1.3}$ M transp 17^{cd} and 17^{ef} — ^{d}) T_2 पचभि (for सप्तभि) — ^{e}) D_1 नकुलस्य
18 G_2 om 18^{ab} (cf v l 17) — ^{a}) B_5 D_6 S (G_2 om) च (for तु) — ^{b}) D_6 S (G_2 om) नत-पर्वभि — ^{d}) D_2 यत्तुदेशे (for जत्रु°) B_4 T_1 महारथ (for °बल)
19 ^{a}) K_3 V_1 B D S अथ (for तत) $T_{1\ 3}$ G [अ]-तिरथिर् (for [आ]धि°) — ^{b}) $Ś_1$ M_1 विक्षिपद्, V_1 B D (except D_8) $T_{1\ 3}$ G व्या(T_1 प्रा)क्षिपद् (Da_1 D_1 °न्) (for विक्षिपन्) — ^{d}) Dn_1 G_2 स (for सु-) K_3 B_5 D_2 सुमहाबलान्, D_5 बला , $D_{6.8}$ $T_{1\ 3}$ $G_{1.3}$ M स महारथ ($D_{6\ 8}$ °थान्) (for सुमहाबल)
20 ^{ab}) V_1 B_1 सात्यकिस् K_4 $D_{2\ 3\ 6}$ च (for तु) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ transp धनु and ध्वज $K_{3\ 4}$ B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{2-4\ 6-8}$ S भरतर्षभ(K_4 °भ), $D_{1\ 5}$ पुरुषर्षभ — ^{c}) K_3 तथैन, K_4 D_3 तथैव, B_1 Dn_1 $D_{4\ 7}$ तं तथा (for अथैन) — ^{d}) D_2 परतप (for स्तनान्तरे)
21 D_2 $T_{1\ 2}$ G_2 M_{2-4} om 21 D_6 reads 21^{ab} after 22^{ab} — ^{a}) $K_{3\ 4}$ V_1 B D (D_2 om) T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 भीमसेन तत क्रुद्धो — ^{b}) K_1 T_3 $G_{1\ 3}$ निशितै (for त्रिंशता) — After 21^{ab}, $K_{3\ 4}$ V_1 B D (except D_2) T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 ins

853* सहदेवस्य भल्लेन ध्वजं चिच्छेद मारिष ।
[K_4 B_2 मारिप , T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 संयुगे (for मारिष)]

— ^{d}) K_3 B_5 T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 स्तनांतरे, V_1 D_8 परतप (for परंतप)
22 ^{b}) K_3 V_1 B_{1-4} D $T_{1\ 3}$ G M भरतर्षभ (G_1 °भ); B_5 निशितै शरै , T_2 [अ]मितविक्रम (for पुरुषर्षभ) — After 22^{ab}, D_6 reads 21^{ab}

5 26 26 विमुखीकृत्य तान्सर्वाञ्शरैः संनतपर्वभिः ।
पाञ्चालानहनच्छूरश्चेदीनां च महारथान् ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे चेदिमत्स्या विशां पते ।
कर्णमेकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्दयन् ।
ताञ्जघान शितैर्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ॥ २४
एतदत्यद्भुतं कर्णे दृष्टवानस्मि भारत ।
यदेकः समरे शूरान्सूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
यतमानान्परं शक्त्यायोधयत्तांश्च धन्विनः ।
पाण्डवेयान्महाराज शरैर्वारितवान्रणे ॥ २६
तत्र भारत कर्णस्य लाघवेन महात्मनः ।
तुतुषुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २७
अपूजयन्महेष्वासा धार्तराष्ट्रा नरोत्तमम् ।
कर्णं रथवरश्रेष्ठं श्रेष्ठं सर्वधनुष्मताम् ॥ २८
ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम् ।
कक्षमिद्धो यथा वह्निर्निदाघे ज्वलितो महान् ॥ २९
ते वध्यमानाः कर्णेन पाण्डवेयास्ततस्ततः ।

---

23 ^{a}) B5 विरथीकृत्य (for विमुखी°) K3 V1 B2 3 Da1 D1 5 6 8 T3 G1 3 M शूरान्, B1 वीरान् (for सर्वान्) — D8 om (hapl) 23^{bc} — ^{c}) V1 अदहत्, B5 अवधीत् (for अहनत्) Ś K B1–3 D2 4 6–7 T G2 3 शूरांश्; B5 सर्वांश् (for शूरश्) — ^{d}) K3 चेदानीं (for चेदीनां) K3 चैव भारत, Da1 D1 5 च महारथा, T3 G2 3 M चैव ये रथा ; G1 ईश्वराश्च ये (for च महारथान्) T1 चेदिनां ये महारथा., T2 चेदिकान्सृञ्जयांस्तथा

24 T2 repeats 24^{ab} after 24^{ef} — ^{a}) B5 हन्यमाना (for वध्य°) — ^{b}) T1 चेदिमुख्या (for °मत्स्या) — ^{c}) D6 G1 कर्णमेवाभिविद्रुत्य — ^{d}) Ś2 T1 समर्दयन्, K3 V1 B2 5 Dn1 D4, 6 T2 3 G M समर्पयन्; K4 समार्दयत्, B1 3 4 D2 3 7 °पर्यन् Da1 D1, 5 8 शरवर्षैं समार्पयत् — ^{e}) K3 ततो (for तान्) K3 शिवान् (for शितैर्) D6 S (except T2) तान्हत्वा विविधैर्बाणै — ^{f}) K3 महाबल., Dn1 °रथि; G3 °रथा — K4 ins after 24 T2 after the repetition of 24^{ab}

854* प्राद्रवन्त रणे भीता सिंहत्रस्ता मृगा इव ।

On the other hand, D6 T1 3 G M ins after 24

855* ततस्तान्प्रहसन्वीरो विजिग्ये पाण्डवान्रणे ।

25 ^{a}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 कर्म (for कर्णे) D6 T1 3 G M अत्य(D6 सद्)द्भुत रणे कर्म (G1 °र्णे); T2 सत्राद्भुततमं कर्म — ^{c}) Ś2 शूरा, D8 शूर D6 S योधयामास समरे — After 25^{c}, D6 S ins

856* यतमानान्महारथान् ।
योधयामास समरे

[Cf 26^{ab} (L. 1) G2 यतमानो.]

— ^{d}) D2 अवधीत्सयुगे नृप·

26 ^{a}) D6 यतमान.. V1 शरं (for परं) — ^{b}) Ś2 D3 योधयानांश्; K1 B4 Da1 D1, 5 7 [अ]योधयंतांश्; K2, 4 Dn1 योधयंतश्; V1 योधयंश्च; B1–3, 5 D2, 4, 6 [अ]योधयंस्तांश् (for °यत्तांश्) V1 [ए]व (for च) D8 पंचधा (for धन्विन). — T1 om (hapl.) 26^{d}—29^{a} — ^{d}) T2 शरैरावारयद्रणे, G2 3 ददाह समरे रिपून्.

27 T1 om 27 (cf. v 1 26). — ^{a}) G2 वीरस्य (for कर्णस्य) — ^{c}) K3 B1 4 Da1 D1, 4–6 S (T1 om.) तुष्टुवुर् (for तुतुषुर्) T3 G2 3 देवगंधर्वा (for देवता सर्वा) — ^{d}) K3 V1 B D T2 3 G1 2 M सिद्धाश्च सहचारणै (K3 °चारणा ; T3 G2 °सैनिकै), G3 ससिद्धा. सहसैनिका

28 T1 om 28 (cf. v 1. 26) — ^{a}) D7 महेष्वासं B3 5 अपूजयश्च समरे, M1 °यंश्च महेष्वासा (hypermetric) — ^{b}) Ś1 K1 G2 धार्तराष्ट्रान् (G2 °ष्ट्रो) D6 महौजस, D8 नरेश्वर, G1 महारथ (for नरोत्तमम्) — ^{c}) Ś1 K1, 2 D8 T3 G3 रथिवरश्रेष्ठ; M2–4 नरवर° (for रथवर°) — ^{d}) D1 प्रेक्ष्य ते (hypermetric) (for श्रेष्ठ)

29 T1 om. 29^{a} (cf v 1 26) Ś1 K1 2 lacuna up to रि (in 29^{b}) — ^{b}) D6 T1, 3 G M ददाह समरे रिपून् — For 29^{ab}, Ś2 subst

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic) ।

while, K4 subst for 29^{ab}

858* समर्दयञ्छरैस्तीक्ष्णै पाञ्चालानां प्रवाहिनीम् ।

— ^{c}) Ś K1, 2 4 कक्ष्यमिद्धो; D6 T G1, 3 M1 कक्ष शुष्क, D8 कक्षमिध्मे (sic), G2 कक्षं वृक्षं, M2 4 शुष्क कक्षं (for कक्षमिद्धो). Co cits इद्ध (as in text) B2 Dn1 D7 महा-, G2 यथा (for यथा) — ^{d}) Dn1 निदाघ-; D1 निदघे (sic) (for निदाघे) K3 ज्वलनो (for ज्वलितो) D6 T1, 3 G M दहेत् (for महान्) T2 निदाघे वायुनेरितः

30 ^{c}) K1 प्रावर्तत, K2 प्रावर्तंतु, B2 प्रद्रवंति; Dn1 T1 प्राद्रवंति (T1 °ते); M1 °वन्तु (for °वन्त) Ś1 (*sup lin.* as in text) K2 रणे वीरा ; B2 3 रणाद्भीता.. — ^{d}) Dn1 कर्णे K3 V1 B D S महारथं (for °बलम्).

प्राद्रवन्त रणे भीताः कर्णं दृष्ट्वा महाबलम् ॥ ३०
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाञ्चालानां महारणे ।
वध्यतां सायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ ३१
तेन शब्देन वित्रस्ता पाण्डवानां महाचमूः ।
कर्णमेकं रणे योधं मेनिरे तत्र शात्रवाः ॥ ३२
तत्राद्भुतं परं चक्रे राधेयः शत्रुकर्शनः ।
यदेकं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरभिवीक्षितुम् ॥ ३३
यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ।
तथा तत्पाण्डवं सैन्यं कर्णमासाद्य दीर्यते ॥ ३४
कर्णोऽपि समरे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
दहंस्तस्थौ महाबाहुः पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३५
शिरांसि च महाराज कर्णांश्चञ्चलकुण्डलान् ।
बाहूंश्च वीरो वीराणां चिच्छेद लघु चेषुभिः ॥ ३६
हस्तिदन्तान्त्सरून्खड्गान्ध्वजाञ्शक्तीर्हयान्गजान् ।
रथांश्च विविधान्राजन्पताका व्यजनानि च ॥ ३७
अक्षेषायुगयोक्त्राणि चक्राणि विविधानि च ।
चिच्छेद शतधा कर्णो योधव्रतमनुष्ठितः ॥ ३८
तत्र भारत कर्णेन निहतैर्गजवाजिभिः ।
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ॥ ३९
विषमं च समं चैव हतैरश्वपदातिभिः ।
रथैश्च कुञ्जरैश्चैव न प्राज्ञायत किंचन ॥ ४०
नापि स्वे न परे योधाः प्राज्ञायन्त परस्परम् । C. 8 3983 B 8.78.45 K. 8.82.45

31 [a]) K_4 D_5 क्रन्दो, $T_{1\ 2}$ $G_{2\ 3}$ नादो (for [आ]क्रन्दो) — [b]) $Ś_2$ पंचालाना, B_1 D_6 T_2 G M पाण्डवाना (for पाञ्चालाना) $D_{5\ 8}$ S विशां पते (for महारणे) — [c]) K_1 सायकंस् (for सायकैस्) — [d]) D_6 S ह्यग्रे (M_1 °ग्र-) कर्णधनुश्च्युतै, D_7 कर्णचापच्युतै शरै; D_8 °च्युतैरपि

32 [b]) T_2 पाचालाना (for पाण्डवाना) D_6 T_2 G M महारथा (for °चमू) — [c]) G_3 M यौध — [d]) V_1 सर्व- (for तत्र) D_6 $T_{1\ 2}$ G M भारत (for शात्रवा) B_5 D_2 मेने भरतसत्तम, T_2 मन्यमाना विशा पते

33 [a]) K_1 परश्च; K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ पुनश्च, D_6 $T_{1\ 2}$ G M महच्च (for पर) T_2 तत्राद्भुततमं चक्रे — [b]) Ś $K_{1.2\ 4}$ V_1 B_{1-3} शत्रुकर्षण, B_5 D_6 S (except T_2) °तापन (for °कर्शन) — [c]) K_3 तमेक; V_1 B D (except D_2) S (except G_3) यदे(T_1 °दै)नं — [d]) K_1 शक्केर् (for शेकुर्)

34 [a]) D_6 S जलौघ (for यथौघ) M_3 पर्वतं (for पर्वत-) — [b]) $Ś_2$ K_4 [अ]भिप्रदीयते K_3 समासाधभिदृश्यते, B_2 D_3 समासाद्य प्र(D_8 °द्याभि)दीर्यते, D_6 S यथासाद्य (M_1 यथा सद्य) प्रभिद्यते Cn cites दीर्यते — [c]) D_1 तत्पाण्डवं महासैन्यं — [d]) T_1 भिद्यते; M_3 निर्यते (for दीर्यते) B_5 T_2 कर्णं प्राप्य व्यदीर्यत

35 [a]) G_1 एको (for कर्णो) — [c]) Dn_1 दहन्हस्थौ (sic), D_2 तदा तस्थौ (for दहंस्तस्थौ) B_5 T_2 ददाह पुरुषव्याघ्र, D_6 $T_{1\ 2}$ G M दहंस्ततो नरव्याघ्र — [d]) $D_{1.4\ 5}$ महाचमू, $D_{6\ 8}$ $T_{1\ 2}$ G M अनीकिनीं (for महाचमूम्)

36 [a]) G_2 महाभाग (for °राज) D_8 शिरांश्चैव महाबाहुं, T_2 शिरांसि समरे राजन् — [b]) $Ś_2$ K_3 V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ कर्णां($D_{3\ 8}$ °र्णं)श्चैव सकुण्डलान्, K_1 कर्णश्च चलकुंडल, B_5 T_2 कुण्डलालंकृतानि च, D_6 $T_{1\ 2}$ G M यो(G_3 $M_{1\ 3}$ यौ)धाना कुण्डलानि च — [c]) D_6 S बाहू-मूरूंस्त(D_6 °रूंश्च त)था जघांश् — [d]) D_6 S परमेषुभि (for लघु चेषुभि)

37 [a]) $Ś_2$ K_3 $B_{1\ 3-5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{1\ 2}$ $G_{1\ 3}$ M हस्तिदन्तत्सरून्, B_2 °दत स°; D_8 °दतस° — [b]) D_3 शस्त्रान् (for ध्वजान्) K_3 D_4 शक्तिर्, D_8 शक्तीन् T_1 G_3 ध्वजांश्च विविधानि च — $T_{1\ 2}$ $G_{2\ 3}$ om. 37[cd] — [c]) K_4 D_3 विविधा राजन्, T_2 °धाकरान् (for °धान्राजन्) — [d]) T_2 M_1 पताकान्

38 B_3 om 38[ab] — [a]) B_1 Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ अक्षं च युग-; B_2 आक्रस्य यु°, B_5 अक्षांश्च यु°, T_2 अक्षेषु यु°. $K_{3\ 4}$ -योकृणि; B_4 -योष्ट्राणि (for -योक्त्राणि) D_6 $T_{1\ 2}$ G M ईषान(G_2 °म)क्षान्युगांश्चैव — G_1 om. 38[b]–40[c] — [b]) Dn_1 वीरो*, T_2 छत्राणि (for चक्राणि) D_1 विविधानि महांति च, D_6 $T_{1\ 2}$ $G_{2\ 3}$ M चित्रांश्च र(M_1 विचित्रांश्च)थकूबरान् (T_2 G_3 °रं) — [c]) K_3 V_1 B D S (G_1 om) बहुधा (for शतधा) D_6 राजन् (for कर्णो) — [d]) D_6 T_2 G_3 यौधव्रतम्, T_1 G_2 M यौधवृत्तिम्

39 G_1 om 39 (cf. v l. 38) — [b]) Dn_1 $D_{1\ 3}$ निहितैर् D_6 रथवाजिभि, D_8 गजसादिभि — [c]) D_6 अगम्यमाना; G_2 °रूपां G_3 पृथिवीं — [d]) G_2 -कर्दमा

40 G_1 om 40[abc] (cf v l 38) — [a]) V_1 समं च विषमं चैव, B_2 विषमा च समा चैव, B_4 विसमश्च समश्चैव, D_4 विषमे च समे चैव — [b]) K_4 V_1 $B_{2\ 3\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 8}$ T_2 M अश्वै (for अश्व) $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ निहतैरश्वसादिभि — [c]) D_6 $T_{1\ 2}$ $G_{2\ 3}$ M रथै रथगतैश्चैव (T_1 M_{2-4} °श्चापि) — [d]) K_4 V_1 D_8 $T_{1\ 2}$ G_1 प्रज्ञायत; G_2 M व्य(M_1 वि)ज्ञायत

घोरे शरान्धकारे तु कर्णास्त्रे च विजृम्भिते ॥ ४१
राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः काञ्चनभूषितैः ।
संछादिता महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४२
ते पाण्डवेयाः समरे कर्णेन स पुनः पुनः ।
अभज्यन्त महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४३
मृगसंघान्यथा क्रुद्धः सिंहो द्रावयते वने ।
कर्णस्तु समरे योधांस्तत्र तत्र महायशाः ।
कालयामास तत्सैन्यं यथा पशुगणान्वृकः ॥ ४४
दृष्ट्वा तु पाण्डवीं सेनां धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीम् ।
अभिजग्मुर्महेष्वासा रुवन्तो भैरवान्रवान् ॥ ४५
दुर्योधनो हि राजेन्द्र मुदा परमया युतः ।
वादयामास संहृष्टो नानावाद्यानि सर्वशः ॥ ४६
पाञ्चालापि महेष्वासा भग्ना भग्ना नरोत्तमाः ।
न्यवर्तन्त यथा शूरा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ४७
तान्निवृत्तान्रणे शूराान्राधेयः शत्रुतापनः ।
अनेकशो महाराज बभञ्ज पुरुषर्षभः ॥ ४८
तत्र भारत कर्णेन पाञ्चाला विंशती रथाः ।
निहताः सादयः क्रोधाच्चेदयश्च परःशताः ॥ ४९

---

41 a) D6 परेणाथ, T3 G2 3 परे यौधा — b) D7 T2 प्र(T2 व्य)ज्ञायंत D6 T1 3 G M व्याज्ञायंत (M1 विज्ञायंते, M2–4 व्यज्ञायंत) विशा पते — c) K3 4 B5 D6 च (for तु) Da1 D1 5 घोरेण वांधकारे तु — d) Da1 D1 5 कर्णास्त्रेण, D6 T2 M शस्त्रास्त्रे च, T1.3 G2 3 शस्त्रास्त्रैश्च; G1 शरशस्त्रश्च (hypermetric) B2 M1 तु (for च) K4 विजृमते, D2 विकुंवति, T3 G3 विजृभितै, Ca °मिता

42 a) D6 S राधेयधनुपा मु(D6 T2 °पोन्मु-, G1 °पो मु)क्तै — b) K1 3 V1 B (except B1 2) कांचनभूपणै, D6 S (except G2) कनकभूपणै — cd) D6 S संछादितं D5 om (hapl) महाराज यतमाना K3 V1 B D (D5 om) S पाण्डवानां (for यतमाना) D6 T1 महाबल, T2.3 G M महद्बल (for महारथा)

43 b) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 राधेयेन (for कर्णेन स) K3 च, D2 तु (for स) D8 समंतत (for पुन पुन) — c) K3 अभिघंत, Da1 D1 5 अभज्यत, D8 आरुध्यत (for अभज्यन्त) V1 B5 Da1 D1 3–6 तदा राजन् (for महाराज) D6 S (except T2) भज्यते समरे राजन् — d) D8 भज्यमाना (for यत°) G2 महाबला (for °रथा)

44 b) G2 दापयते (for द्राव°) Dn1 नम, D6 तदा, D8 वनात्, T1 3 G M तथा, T2 बली (for वने) — After 43ab, N (except D6) T2 ins

859* पाञ्चालाना रथश्रेष्ठान्द्रावयन्छात्रवास्तथा।

[Some MSS पचालानां · B5 नरश्रेष्ठान्, T2 रथवाहान् (for °श्रेष्ठान्) D8 शनधा (for शात्रवांस्) Ś K1 2 4 तदा (for तथा) B5 अद्रावयत पांडवान्, T2 कर्णो द्रावयते तथा (for the posterior half)]

— c) Ś योधास्, K2 4 योधस्, D8 योद्धा, T3 G3 M यौधास् D6 G1 तथा कर्णस्तु समरे — d) K1 यत्र यत्र; B1 4 Dn1 D4 7 भ्रामयन्स्तु-, D6 G1 योधांस्तत्र (for तत्र तत्र) T1 3 G3 3 M1 महारथ (for °यशा) — e) V1 B5 Da1 D1.5 T2 पांडूनां, D6 समरे; T1 3 G M संक्रुद्धो (for तत्सैन्यं) — f) M पशुगणं B5 हरि; T2 वृष (for वृक)

45 a) B (except B1) Dn1 D7 तत्राजग्मुर्; Da1 D1.5 प्रति°, D6 अनु° (for अभि°). B2 5 महेष्वासान् (B2 °श्रा) — d) B2 चरंतो; B5 Da1 D1.5 6 S नदंतो; Dn1 D8 7 रवंतो (for रुवन्तो)

46 a) B5 Da1 D1.6 3 S [ऽ]पि (for हि) D8 संहृष्टो (for राजेन्द्र). — b) K3 पुन (for युत·) — cd) K3 छादयामास संक्रुद्धो (for c) D6 S (except T2) नानावाद्यानि संहृष्टो वादयामास भारत

47 a) Ś पा(Ś2 पं)चालेषु, K3 पंचापि च; B2 D8 पंचालापि, B3 पाचाला हि, B5 D2 6 S पां(B5 M2 3 पं)चालाश्च (T2 °ला स-) D6 G1 महावीरा (for महेष्वासा) — b) K3 B1 2 4 Dn1 D2–4.7 8 भग्नास्तत्र K1 महारणे, B3 D8 महारथा; D6 S पुन पुन (for नरोत्तमा) B5 Da1 D1.5 संभ्रमग्ना नरो(B5 नृपो)त्तम — G2 om 47c—48d — c) D6 निवर्तंत; M1 व्यव°. T1 तत, T2 रणे; G1 तथा (for यथा) K3 B (except B4) D (except D8) शूरं. — d) K1 मृत्युर्मत्वा Ś1 K2 Dn1 निवर्तिनं

48 G2 om. 48 (cf. v l. 47) — a) D6 T1.3 G1.3 M ते (for तान्) T1 G1 M2–4 निवृत्ता. D6 T1.3 G1 3 M1 3 शूरा (for शूरान्) — b) D6 T1.3 G1 3 M राधेयेन ततस्तत — d) V1 D8 पुरुषर्षभ. D6 S (G2 om.) प्रभग्नाश्च (T2 बभंज च, M2–4 भग्नास्तत्र) पुन पुन

49 a) B2 आमत (sic) (for भारत). — b) Ś2 V1 B2 4 पंचाला (V1 °ल), K3 B1 पांचालान्. K4 विंशतिं K3 रथान्, D8 हता (for रथा) D6 S (except T2) पांचाला पंचविंशति — c) D2 निहिता Ś2 (sup lin)

कृत्वा शून्यान्रथोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्च भारत ।
निर्मनुष्यान्गजस्कन्धान्पादातांश्चैव विद्रुतान् ॥ ५०
आदित्य इव मध्याह्ने दुर्निरीक्ष्यः परंतपः ।
कालान्तकवपुः क्रूरः सूतपुत्रश्चचार ह ॥ ५१
एवमेतान्महाराज नरवाजिरथद्विपान् ।
हत्वा तस्थौ महेष्वासः कर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ५२
यथा भूतगणान्हत्वा कालस्तिष्ठेन्महाबलः ।
तथा स सोमकान्हत्वा तस्थावेको महारथः ॥ ५३
तत्राद्भुतमपश्याम पाञ्चालानां पराक्रमम् ।
वध्यमानापि कर्णेन नाजहू रणमूर्धनि ॥ ५४
राजा दुःशासनश्चैव कृपः शारद्वतस्तथा ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा शकुनिश्चापि सौबलः ।
न्यहनन्पाण्डवीं सेनां शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५५
कर्णपुत्रौ च राजेन्द्र भ्रातरौ सत्यविक्रमौ ।
अनाशयेतां बलिनः पाञ्चालान्वै ततस्ततः ।
तत्र युद्धं तदा ह्यासीत्क्रूरं विशसनं महत् ॥ ५६
तथैव पाण्डवाः शूरा धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
द्रौपदेयाश्च संक्रुद्धा अभ्यघ्नंस्तावकं बलम् ॥ ५७ C 8. 4002 B 8. 78. 64 K. 8 82. 62

सादिन ; K3 V1 B D S सायकै (for सादय॰) K1.2.4 क्रोधाद्य, V1 क्रुद्धा — d) K1 चेदयाश्च, D3 रयाश्चैव, D6 S भेदयत, (for चेदयश्च) Ś K1.2.4 समंतत , K3 परतप॰, V1 B1.4 Dn1 D2–4.7.8 पर शता , B3 चतु शता , T1 पर शतं, T3 G3 पराजिता , G2 पर स्थिता (for पर॰ शता)

50 a) Ś1.2 (*sup lin*) K1.2.4 श्रुत्वा, Ś2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) D4.6 शूरान् (for शून्यान्) — b) D6 ॰शून्याश्च (for ॰पृष्ठाश्च) — d) K4 D6 S प(M1.3 पा)॰ दातांश्च, Da1 Dn1 D5 पदातांश्च (for पा॰) V1 च निपीडि॰ तान्, B1 चैव विश्रुतान्, T2 चापि विद्रुतान्; G1 चैव॰श्रुता

51 b) Ś K1.2.4 D3 दुर्निरीक्ष B1 परंतप, B5 शरै॰ स्तथा, D6 S परैस्तथा (T2 G1 M ॰दा) (for परतप) — c) D6 S इव (for ॰वपु) K1 क्रूर, K3 B5 D2.6.8 S क्रुद्ध , V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 शूर (for क्रूर) — d) Ś2 K4 D2.8 चकार ह, V1 Da1 D1.5 व्यराजत, B1.2.4 Dn1 D3.4.7 [ऽ]भ्यराजत, B3.5 बभूव ह, D6 S प्रकाशते (for चचार ह)

52 a) K4 V1 Da1 Dn1 D1–7 एतान्; D8 एप, S एव; (for एतान्) — c) D6 S (except T2) नरव्याघ्र (T3 G3 ॰घ्र) (for महेष्वास) — d) G1 ॰मर्दन (for ॰सूदन)

53 b) T1 कालस्तीक्ष्णो, T2.3 G1.3 M ॰स्तस्थौ; G2 तथा नैको (for कालस्तिष्ठेन्) B2 महारथ (for ॰बल) — B2 om (hapl.) 53cd M2–4 om. (hapl.) 53c–55d — c) T G [अ]सौ (for स) — d) G1.3 तथा नैकान् (G2 ॰को) (for तस्थावेको) K1.2 महारथा , B5 T3 G M1 ॰बल (for ॰रथ)

54 M2–4 om. 54 (cf. v l. 53) — a) D3 तदद्भुतम् D3 M1 अपश्याम — b) Some MSS पचालाना — c) K4 D6 हि, D2.8 तु, T G च (for [अ]पि) K1 कर्णे*, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 T G परकर्णे; D6 यत्कर्म, D8 ये कर्ण (for कर्णेन) — d) Ś2 K4 D6 T G1.3 M1 न जहू (K4 ॰हु; G1 ॰हू), G2 नजाग (sic) (for नाजहू) B5 यस्त्यजति न सगर

55 M2–4 om 55abcd (of v l. 53) — a) D3.4 राजन् B5 दुर्योधनश्च (for दुःशासनश्च) D6 ततो दुर्योधनो राजा, T G M1 दुर्योधन स्वय राजा — b) B2 D6 T G M1 दु शासनस् (for शारद्वतस्) T2 G1 M1 तदा (for तथा) — c) D3 अश्वत्थामाश्वाधिरथि , D6 T1.3 G M1 द्रौणिश्च कृतवर्मा च, T2 कृतवर्मा च शकुनिर् — d) B2.5 चैव (for चापि) B1.4 Dn1 D3.4.7 शकुनिश्च महाबल , D2 हार्दिक्य शकुनिस्तथा, T2 अश्वत्थामा च वीर्यवान् — e) K2 D1 G2 M1 न्यहनत्, T2 व्यधमत् (for न्यहनन्)

56 a) V1 B D तु (for च) T3 G2.3 महाराज (for च राजेन्द्र) — c) K3 निवारयेतां, B5 आजघ्नतुस्तौ (for अनाशयेतां) K3.4 B5 D2.8 बलिनौ V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 निजघ्नाते बलं क्रुद्धौ; D6 S बल नाशयतस्त्वा॰ (D6 ॰यतश्चा॰; T1 ॰यते ह्या॰, T2 ॰यितु चा॰; M1 ॰यतान्त्वा , M2–4 ॰यत सा)जौ — d) D6 S पाचालानां (for ॰न्वै) D6.8 समंतत (for ततस्तत) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 पाडवानामितस्तत — T2 om (hapl) 56e–58b K4 D8 repeat 56e—57d after 8 57 6 — e) K3 तव (for तत्र) K4 (second time) तदा च, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5.7 महच्च (for तदा हि) D6 T1.3 G M1 पुनस्तत्राभवद्युद्धं, M2–4 तावकानां च भूयिष्ठ — f) K4 (first time) व्यसनसं, C0 विशसनं (as in text) Da1 D1.5 तदा, D2 तथा (for महत्)

57 For the repetition in K4 D8, cf. v l 56 T2 om 57 (of v l 56) — a) T3 G3 तथा च (for तथैव) — c) B5 संरब्धा (for संक्रुद्धा) — d) S (T2 om) न्य(G3 अ)हनस् (for अभ्यघ्नंस्) K4 D8 (both

एवमेष क्षयो वृत्तः पाण्डवानां ततस्ततः । | तावकानामपि रणे भीमं प्राप्य महाबलम् ॥ ५८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

०

५७

संजय उवाच ।

अर्जुनस्तु महाराज कृत्वा सैन्यं पृथग्विधम् ।
सूतपुत्रं सुसंरब्धं दृष्ट्वा चैव महारणे ॥ १
शोणितोदां महीं कृत्वा मांसमज्जास्थिवाहिनीम् ।
वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभ ॥ २
एष केतू रणे कृष्ण सूतपुत्रस्य दृश्यते ।
भीमसेनादयश्चैते योधयन्ति महारथान् ।
एते द्रवन्ति पाञ्चालाः कर्णात्त्रस्ता जनार्दन ॥ ३

second time) कौरव (for तावकं)

58 T2 om 58^{ab} (cf v 1 56) — ^{a}) G1 2 एव (for एष) — ^{b}) T1 पांचालानां (for पाण्डवानां) B1 समंतत (for ततस्तत) — ^{c}) B5 च समरे, D6 च भूयिष्ठ; D8 रणे राजन् (for अपि रणे)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1, 2, 4 द्वितीये (K4 °य°) युद्धदिवसे — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 74 (?), Ś1 58, B1 72, B4 77, B5 80, Da1 T1, 2 G 89, D1 71, D4 59, D5 78, T2 85; M 88

57

1 ^{a}) D8 महाभाग — ^{b}) K3 V1 B D दृष्ट्वा (for कृत्वा) K1 पृथग्विधं; V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3-5 7 चतुर्विध — ^{c}) B1-3 5 Da1 D1 2-6 च (B5 स) संरब्धं, B4 Dn1 D7 च सक्रुद्धं — ^{d}) B2 सैन्य (for चैव) — For 1, S subst

860* दृष्ट्वा तु फल्गुन सैन्यं कौरवाणां पृथक्पृथक् ।
सूतपुत्रस्य सरम्भं दृष्ट्वा चापि महाहवे ।

[(L 1) G1 पाण्डव सेनां (for फल्गुन सैन्य) T3 G3 नरर्षभ (G3 °भ) (for पृथक्पृथक्) — (L 2) G1 चैव (for चापि)]

2 ^{a}) K3 शोणितौघां, D6 °तोदा Ś1 मही, V1 B2-5 Da1 D1-6 S नदीं (for महीं) — ^{b}) B1 Da1 Dn1 D1 5 मांसशोणित- (for °मज्जास्थि-) K3 D2 3 -पङ्किनीं; V1 B D1 4 7 -पङ्कलां, D6 T2 G1 -कर्दमा; T1, 3 G2 3 M -शैवलां (for -वाहिनीम्) — K4 B Da1 Dn1 D1, 2 5 6, 8 T2 ins after 2^{ab} V1 after 2

861* मनुष्यशीर्षपाषाणां हस्त्यश्वकृतरोधसम् ।
शूरास्थिचयसंकीर्णां काकगृध्रानुनादिताम् ।
छत्रहंसप्लवोपेतां वीरवृक्षापहारिणीम् ।
हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलाम् ।
धनुःशरध्वजोपेतां नरक्षुद्रकपालिनीम् । [5]
चर्मवर्मभ्रमोपेतां रथोडुपसमाकुलाम् ।
जयैषिणां च सुतरां भीरूणां च सुदुस्तराम् ।
तां नदीं प्रापयित्वा तु बीभत्सुः परवीरहा ।

[(L. 1) B2 -कृतरोधना, D2 °रोधसां — (L. 2) V1 शरास्थिचय, D8 शूरावयव (for शूरास्थिचय-) K4 -संकीर्णं T2 शूरास्थियवसा कीर्णा (for the prior half) K4 कङ्क K4 B5 -नादित (B5 °नीं), D1 नोदितां (for नादिताम्) T2 काकगृध्राभिनादितां — (L. 3) Da1 D5 छत्र हंस-, T2 छत्रनास- T2 नरवीरापहारिणीं (for the posterior half). — (L. 4) K4 हारपद्माकरवती, Da1 D1 5 °पद्मोत्पलवतीम् — (L. 5) B2 धनुः सरसिजोपेतां, Da1 D1 5 °शरजवो°, D5 °गजो°, D8 °कूर्मो°; T2 °गृहो° (for the prior half) B2 -क्षत्र- (for -क्षुद्र-) K4 V1 D5 -कपालिनी (V1 °नीं) — (L. 6) V1 D1 2 T2 वर्मचर्म- (for चर्मवर्म-) Dn1 -समाकुले — (L. 7) V1 B1 4 5 D2 3 तु (for the first च) B2 दुस्तरामपि (hypermetric) (for सुदुस्तराम्) — (L. 8) Da1 D1 5 पारयित्वा (for प्राप°) B2 Da1 D1, 5 T2 वै, B3 च (for तु) K4 Dn1 D2 3 नदीं प्र(D2 प्रा)वर्तयित्वा च (D3 तु), B5 प्रापयित्वा नदीं चैव (for the prior half). T2 परवाहिनीं]

— ^{d}) Ś1 K1 2 4 V1 B1-4 D3 4 6 8 T2 G1 2 पुरुषर्षभः; B5 परवीरहा, Da1 D1 5 T1 3 G3 भरतर्षभ

3 Before 3, N ins. अर्जुन उवाच — ^{a}) Dn1 रस (for रणे) G2 तत्र (for कृष्ण) — ^{c}) K1 -सेनात्रयश्च (510) B2 D6 S चैव (for चैते) — ^{d}) K4 योधयंतो-

एष दुर्योधनो राजा श्वेतच्छत्रेण भास्वता ।
कर्णेन भग्नान्पाञ्चालान्द्रावयन्बहु शोभते ॥ ४
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महाबलः ।
एते रक्षन्ति राजानं सूतपुत्रेण रक्षिताः ।
अवध्यमानास्तेऽस्माभिर्घातयिष्यन्ति सोमकान् ॥ ५
एष शल्यो रथोपस्थे रश्मिसंचारकोविदः ।
सूतपुत्ररथं कृष्ण वाहयन्बहु शोभते ॥ ६
तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना वाहयात्र महारथम् ।
नाहत्वा समरे कर्णं निवर्तिष्ये कथंचन ॥ ७
राधेयोऽप्यन्यथा पार्थान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
निःशेषान्समरे कुर्यात्पश्यतोर्नौ जनार्दन ॥ ८
ततः प्रायाद्रथेनाशु केशवस्तव वाहिनीम् ।
कर्णं प्रति महेष्वासं द्वैरथे सव्यसाचिना ॥ ९
प्रयातश्च महाबाहुः पाण्डवानुज्ञया हरिः ।
आश्वासयन्रथेनैव पाण्डुसैन्यानि सर्वशः ॥ १०
रथघोषः स संग्रामे पाण्डवेयस्य संबभौ ।
वासवाशनितुल्यस्य महौघस्येव मारिष ॥ ११
महता रथघोषेण पाण्डवः सत्यविक्रमः ।
अभ्ययादप्रमेयात्मा विजयस्तव वाहिनीम् ॥ १२
तमायान्तं समीक्ष्यैव श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् । C 8 4021 B 8 79 16 K 8 83 16

K1 Dn1 D2.4.6.7 T2 M महारथं, K3.4 V1 B2.3 Da1 D1.5.8 T1.3 G °रथा, B5 °बलं — e) B2 राजान (for पाञ्चाला) — f) K1 कर्णांत्रस्ता, K3.4 V1 B1.3–5 D S कर्णत्रस्ता B2 सूतपुत्रेण रक्षिता

4 K3 om. 4 — b) V1 B1.2.4.5 Dn1 D3.4.7 M धार्यता (D4 °तां); B3 D6.8 T G धार्यते, Da1 D1.2.5 राजता (D2 °ते) (for भास्वता) — Da1 D1.5 om. 4^{c}–6^{b}. — d) B (except B5) T1.3 G3.3 M बहु(B2.4 °हु)शोभत, D2 बहुदो रणे

5 Da1 D1.5 om. 5 (cf. v l 4) T2 om. (hapl.) 5–6 K3 transp 5 and 6 — a) K4 कृतश्च — b) K3 V1 B1 Dn1 D2–4.7.8 महारथ, B2.3.5 °रथा, B4 °बल D6 S (T2 om) भारद्वाजश्च वीर्यवान् — d) Ś2 रक्षता — e) D4 अवेक्ष्यमानास्; M1 अयुध्य° D6 S (T2 om.) ते चापि (for तेऽस्माभिर्) — f) K3 वारयिष्यंति, B5 पातयि°, D6 S (T2 om.) यो(M4 यौ)धयि°

6 Da1 D1.5 om. 6^{ab} (cf v l. 4) T2 om. 6 (cf. v l. 5) K3 transp 5 and 6 — b) T1 G1 M1 रश्मिसंग्राह-; T3 G2.3 M2–4 °सग्रह- (for °संचार-) — c) B5 तूर्णं (for कृष्ण) — d) B1.2.4 Da1 D1.5 S (T2 om.) बहु(B2.4 G2.3 °हु)शोभत — After 6, K4 D3 repeat 8 56 56^{c}–57^{b}.

7 a) B5 अत्र (for तत्र) — b) D2 महाबल, D6 S रथं मम (for महारथम्)

8 a) Ś1 K3 V1 B2.3 Dn1 D2.8 हि (for ऽपि) D4 यथा (for [अ]न्यथा) K1 पार्थ D6 S मा स (M1 हि) कर्णो रणे पार्थान् (G2 °र्थं) — c) Da1 D1.5 नि शेषं D6 T G M2–4 हन्यात्; M1 हत्वा (for कुर्यात्) — d) Ś1 पश्यतोर्नौ, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3.5–7 T3 G1.3 M °तां नो, D4 °तां नौ; D8 पश्येतां नो, T1 पश्यतोर्नौ; T2 G2 पश्यतो मे (for °तोर्नौ) — After 8, D2 ins

862* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो राजंस्त्वरान्वित ।

9 Before 9, D6 T3 G1.3 M2–4 ins. संजय — a) D6 G1 जवेन, M1 रणेन (for रथेन) T1 एवमुक्तस्तव प्रायात् — c) T1 कर्णमद्रौ; G2 प्रति मद्रान् (for कर्णं प्रति) D1 M1 महेष्वात्मा, D6 T3 G1.3 महाराज, T1 G2 महेष्वासो (T1 °सौ) — d) K3 सरथे, D1.4 द्वैरथे, M1 द्वैरथं Ś K1.3.4 D2–4 T2 सव्यसाचिनं, D6 G M °साचिन

10 a) K4 प्रयाताश्च; B1 °तस्तु, D3 प्रायातश्च — b) D8 पांडवानुमहो — For 10^{ab}, D6 S subst..

863* स प्रयातो रथेनाशु कृष्णो राजन्महाहवे ।

[M1 संप्रयातो G2 कृपो, M1 शुष्को, M4 कर्णो (for कृष्णो) T1 कृष्णे मन्त्रिमहाहवे]

— c) Ś2 अश्वासयन्, V1 B3.4 T2 G2 आश्वासयद् Ś2 रथेनैवं; D6 T1 G1.3 रणेनाशु; T2 अमेयात्मा, T3 G3 रणे चाशु, M1 रथेनाशु; M2–4 रथेणाशु (for रथेनैव) — d) T1 सर्वत (for सर्वश)

11 a) B5 च, D2 T2 तु (for स) — b) K3 संनतौ; B5 निर्बभौ, T2 मारिष (for संबभौ) — c) T2 -पातेन (for -तुल्यस्य) — d) V1 D2 मेघौघस्य; D4 रथौ°; T2 पर्वतस्य B2 [ए]व (for [इ]व) T2 दीर्यत (for मारिष) — For 11, D6 S (except T2) subst..

864* रथघोषस्ततस्तस्य पाण्डवस्य बभूव ह ।
वासवास्त्रनिपातेन पर्वतेष्विव मारिष ।

[(L. 2) T1 वज्रेण धार्यमाणेषु, G2 वासवस्याशनिर्घात (for the prior half) T1 भारत (for मारिष)]

12 a) B2 रथवंशेन, D2 °घोरेण — b) M3 पाण्डवा — c) D6 S ता(T1 G1 त)ममेयात्मा (for अप्रमे°) V1 अभ्ययायादमेयात्मा. — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 जिर्जयस; D3 तर्जयस् (for विज°).

21 16 18 मद्रराजोऽब्रवीत्कर्णं केतुं दृष्ट्वा महात्मनः ॥ १३
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ १४
एष तिष्ठति कौन्तेयः संस्पृशन्गाण्डिवं धनुः ।
तं हनिष्यसि चेदद्य तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ १५
एषा विदीर्यते सेना धार्तराष्ट्री समन्ततः ।
अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निघ्नतः शात्रवान्बहून् ॥ १६
वर्जयन्सर्वसैन्यानि त्वरते हि धनंजयः ।
त्वदर्थमिति मन्येऽहं यथास्योदीर्यते वपुः ॥ १७
न ह्यवस्थाप्यते पार्थो युयुत्सुः केनचित्सह ।
त्वामृते क्रोधदीप्तो हि पीड्यमाने वृकोदरे ॥ १८
विरथं धर्मराजं च दृष्ट्वा सुदृढविक्षतम् ।
शिखण्डिनं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ॥ १९
द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेव च ।

---

13 [a]) K1 समेक्ष्यैव; Da1 D1 5 8 निरी°, D2 समीक्षैवं — [b]) K4 M4 कृष्णसारथि — [c]) D6 तत्र राजा (for मद्रराजो) — [d]) D6 दृष्ट्वा कर्म, S दृष्ट्वा केतु (by transp.)

14 [a]) V1 रथम् D2 आयात — [c]) B1 D6 T2.3 G1.3 M संग्रामे (for समरे) — [d]) V1 कर्णं य (by transp.). Da1 D1 5 परिपृच्छति

15 D6 S (except T2) repeat 15 after App. I (No. 26). — [b]) T1 (second time) संमृशन्, G3 (first time) स स्पृशन् — [c]) D6 T1 (both both times) 3 (first time) G1 (both times).2 3 M1 (all first time). 2–4 (all both times) तं चेद्धनिष्यसि ह्यद्य, T3 G2 3 M1 (all second time) त (G2 किं) चेद्धनिष्यसि त्वद्य — [d]) K3 T1 G2 M1 3 (S MSS. first time) तन्न, B6 D2 तत°; Da1 त न, D1 त न, G1 (first time) तं च (for तन्न). B1 G3 (second time) भविष्यसि — K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 ins. after 15. D6 T1 3 G M after the second occurrence of 15

865* त्वामभिप्रेप्सुरायाति कर्ण निघ्नन्वराग्रथान् ।
असज्जमानो राधेय तं याहि प्रति भारतम् ।

[(L. 1) D6 माम् (for त्वाम्). D1 अभिरिप्सुर्. K3 चराचरान्, V1 रथान्बहून्, B2 4 D6 वरान्वरान्, B3 वरा**, B5 अरीन्परान्, Da1 D1 5 परान्बहून्, D6 पराक्रमात्, T1 बहून्परान्, T2.3 G M परान्वरान् (for वराग्रथान्) — D1 repeats line 2 after st. 16. — (L. 2) K4 B2 Dn1 D2.4 असह्यमानो, B3 स सज्ज°, D6 संस्तूय°, T1 G1 2 M1 असज्य°, M3 असंज° K3 त्व (for त). K4 याहि K3 V1 Dn1 D1 (both times) 2 3 प्रति भारत D6 S त प्र (G1 त्वा प्र-, M1 तान्प्र) याही (T1 G1 2 °ती) ति मे मति (for the posterior half)]

K4 T2 cont.:

866* घृणा त्यक्त्वा प्रसादं च भृगोरस्त्रं च संस्मरन् ।
दृष्टिं मुष्टिं च संधानं स्मृत्वा रामोपदेशजम् ।
धनंजयं जये प्रेप्सुः प्रत्युद्गच्छ महारथान् ।
वाजिविद्यापरिज्ञाने न मे युद्धे बले हरिः ।
न मां विजेष्यते कर्णं गदायुद्धे विशेषतः । [5]

[(L. 1) T2 प्रमाद (for प्रसाद) — (L. 2) T2 धृष्टमुष्टेश्च संधान (for the prior half). T2 कृत्वा (for स्मृत्वा) — (L. 3) K4 धनजय- T2 प्रत्युद्गच्छ महारथ — (L. 4) K4 राजा- (sic) (for वाजि). K4 जयबुद्धौ (for न मे युद्धे)]

On the other hand, D6 T1 3 G M ins. after 15, a passage given in App. I (No. 26) followed by the repetition of 15.

16 D1 reads 16 twice (see below). — [a]) D6 T1.3 G M2–4 ते दीर्यते, T2 संदी°, M1 दीर्यति ते (for विदीर्यते) — [b]) T1 धार्तराष्ट्रे, G2 °राष्ट्र — [c]) D6 S कर्णं (for तूर्णं) — [d]) K3 निघात, D1 (both times) निघ्नत. D2 रणे, M बहु (for बहून्). D6 दीर्यते हि समंततः — After 16, D1 repeats line 2 of 865* followed by the repetition of st. 16.

17 [b]) D6 त्वरतो, D3 त्वरिते, S (except T2) त्वरितो. D3 न, T1 G2 [ऽ]पि (for हि) — [d]) D3 तथा (for यथा). K3 सोदीर्यते, K3 [अ]स्य दी°, B2 [अ]स्योदीप्यते (sic), Da1 D1 5 स्यादीप्यते.

18 [a]) K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 G2 अवस्थास्यते — [c]) D6 T2 G1 त्वदर्थे (G1 °र्थं), T1.3 G2 3 M त्वदृते (M1 °त) (for त्वामृते). K1 2 क्रोधदग्धो, V1 °दीप्तं, G2 क्रोशमानो

19 [a]) T3 G2 3 भ्रातरं (for विरथं). B2 D1.7 धर्मराजं तु, D2 राजानं — [b]) D1 3 सुदृढविक्ष(D3 °क्षि)तं, D2 °विक्रमं, D6 त भृशविक्षतं; T1 2 G1 तु (T1 सं-; G1 [अ]त्र) भृशवीक्षितं, T3 G2 3 M सुभृशविक्ष(G2 °पीडि)तं (for सुदृढविक्षतम्) — [c]) B2 विखंडितं. S3 सात्विकिं — [d]) B2 पार्श्वतं, D3 पार्थिव (for पार्षतम्).

20 D6 reads 20[a]–21[b] on marg. — [a]) Da1 D1.5 द्रौपदेया — B2 om. (hapl.) 20[cd] — [d]) D6 T1.3 G M वशगास्ते (for भ्रातरौ द्वौ). T2 प्रसमीक्ष्य तु (for द्वौ

नकुलं सहदेवं च भ्रातरौ द्वौ समीक्ष्य च ॥ २०
सहसैकरथः पार्थस्त्वामभ्येति परंतप ।
क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो जिघांसुः सर्वधन्विनाम् ॥ २१
त्वरितोऽभिपतत्यस्मांस्त्यक्त्वा सैन्यान्यसंशयम् ।
त्वं कर्ण प्रतियाह्येनं नास्त्यन्यो हि धनुर्धरः ॥ २२
न तं पश्यामि लोकेऽस्मिंस्त्वत्तोऽप्यन्यं धनुर्धरम् ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धं यो वेलामिव धारयेत् ॥ २३
न चास्य रक्षां पश्यामि पृष्ठतो न च पार्श्वतः ।
एक एवाभियाति त्वां पश्य साफल्यमात्मनः ॥ २४
त्वं हि कृष्णौ रणे शक्तः संसाधयितुमाहवे ।
तवैष भारो राधेय प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ २५
त्वं कृतो ह्येव भीष्मेण द्रोणद्रौणिकृपैरपि ।
सव्यसाचिप्रतिरथस्त्वं निवर्तय पाण्डवम् ॥ २६
लेलिहानं यथा सर्पं गर्जन्तमृषभं यथा ।
लयस्थितं यथा व्याघ्रं जहि कर्ण धनंजयम् ॥ २७
एते द्रवन्ति समरे धार्तराष्ट्रा महारथाः ।　C. 8. 4037 B. 8. 79 46 K. 8. 63 44

समीक्ष्य च) D6 T3 G1 3 M तु (for च) G3 वशगास्तव वीक्ष्य तु

21 a) D8 T1.3 G1 3 [ए]करथ — b) K4 क्षम्येत्य (sic) (for अभ्येति) K3 परस्पर, K4 V1 B Dn1 D1–4 7 S (except G1) परतप — B2 om. 21c–24b — c) T2 कर्णं (for क्रुद्धो) D6 T1 3 G M क्रोधसरक्तनयनो — d) K3 V1 B (B2 om.) D S सर्व(K3 स च)पार्थिवान् (for (for °धन्विनाम्)

22 B2 om 22 (cf v l 21) — a) Ś K2 4 त्वरतो K4 D8 [ऽ]भ्यपतति; Da1 D1.5 त्यप°; T1 G2 हि प°; M1 निप° (for ऽभिप°) D6 [ए]प, D8 T1 G1.2 [अ]स्मात् (for [अ]स्मांस्) K1 त्वरतेभिपतयस्मात् — b) K4 Dn1 त्यक्ता D2 T2 [अ]सशय D6 G1 पार्थ (G1 हत्वा) सैन्य पृथक्पृथक्, T1 3 G2 3 M हत्वा सैन्य पृथग्विधं — c) T2 तत्कर्ण D1 प्रतिपाथैनं — d) B3 5 D2 T2 पार्थ समरदुर्मद

23 B2 om. 23 (cf. v l 21) T2 transp 23ab and 23cd — a) B4 तु (for त) — b) K3 V1 B (B2 om.) D T1 3 G3 M2–4 ह्यन्य, T2 ह्येन, G1 ह्यस्मिन्; G2 ह्यन्य , M1 ह्यद्य (for ऽप्यन्य) D6 S कथचन (for धनुर्धरम्) — d) D8 बलाद् (for वेलाम्) K3 B1 5 वारयेत् (for धार°) — For 23cd, D6 S subst.

867* योऽर्जुनं सागरौघाभं क्रुद्धं वेलेव वारयेत्।

[T2 सागरौघ त (for °धाभ) D6 यो ह्यर्जुनं गतारोह (for the prior half) T2 धारयेत्]

24 B2 om 24ab (cf. v l 21) — a) M1 लक्ष (for रक्षा) T1 G2 न च रक्षां च पश्यामि — b) K3 V1 B (B2 om)D S पार्श्वं(B1 °र्श्वे)तो न च (K3 नाव) पृष्ठत — c) T2 [अ]भियातस् B2 त्वं

25 a) S (except G1) transp कृष्णौ and शक्त B2 3 Dn1 D8 कृष्णो, B5 कृष्णं B6 महेष्वास (for रणे शक्त) — b) K4 सोसाधयितुम्, D8 स सा° (for संसा°) B5 शक्तो वागयितु रणे, D6 S योद्धुमेतौ परतपौ — c) Ś K V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 तवैव (for तवैष) D1 भागा, G3 भाति (for भारो) D8 राधेय — d) M1 धनंजय

26 a) D8 ह्येष V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 समानो (T3 त्व समो) ह्यसि भीष्मेण, D2 त्व समानोसि भी°, D6 T3 G1 3 त्व मतो ह्यसि (D6 G1 °स्य) भी°, T1 M1 त्व ह(M1 म)तो ह्येष भी°, G2 त्वमतो न हतो ह्येष; M2–4 न धार्यो ह्येष भीष्मेण — b) K1 द्रौणि- (for द्रोण-). V1 -कृपैरिव, B1 Dn1 D3 4.7 -कृपेण च; D6 S (except T2) -कृपादिभि ; D8 -कृतैरपि (for -कृपै°) — B5 om. 26c–28d — c) K4 T2 सव्यसाची; G1.2 M °साचिं. D8 -प्रतिरथिस्, T3 G M °रथ (G2 °थीं) — d) T1 3 G M त निवा(G2 M2–4 सनिवा , M1 संनिवा)रय भारतं (T2 पांडव, G1 भारत) — For 26cd, V1 B (B5 om.) D T1 subst.

868* सव्यसाचिनमायान्तं निवारय महारणे ।

[D8 निवर्तय महारण, T1 संनिवारय भारत (for the posterior half)]

27 B5 om 27 (cf. v l. 26) — a) D8 तथा (for यथा) — b) Ś2 B2 D6 S वृषभं (for ऋषभं) K3 V1 तथा (for यथा) — c) K3 अवस्थित; B2.3 नय°; Dn1 D2 3 7 वन°, D4 जय°, D8 मय°; T1 गुहा°, G1 M4 बिल°, G2 मार्गे स्थित, G3 लयस्थितिं Dn1 व्याघ्री; G2 व्यालं — d) B2 कालं; B4 कर्णं (for कर्ण)

28 B5 om. 28 (cf. v l. 26) — a) D6 S (except G2) समरान्, D8 पांचाला (for समरे) — D6 S transp 28b and 28d — b) D6 G1 महाबला (for °रथा) — c) G1 भयत्रस्ता (for भयात्तूर्णं) — d) Ś1 K1 2 निराक्षेपा, K4 नरापेक्षा, D1 निरपेक्ष्य, T3 G3 °पेक्षं (for °पेक्षा) V1 B1.2.4 Da1 D1 3 4.5 T1 2 नराधिपा (B4

अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निरपेक्षा जनाधिपाः ॥ २८
द्रवतामथ तेषां तु युधि नान्योऽस्ति मानवः ।
भयहा यो भवेद्वीर त्वामृते सूतनन्दन ॥ २९
एते त्वां कुरवः सर्वे द्वीपमासाद्य संयुगे ।
विष्ठिताः पुरुषव्याघ्र त्वत्तः शरणकाङ्क्षिणः ॥ ३०
वैदेहाम्बष्ठकाम्बोजास्तथा नग्नजितस्त्वया ।
गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥३१
तां धृतिं कुरु राधेय ततः प्रत्येहि पाण्डवम् ।
वासुदेवं च वार्ष्णेयं प्रीयमाणं किरीटिना ॥ ३२

कर्ण उवाच ।
प्रकृतिस्थो हि मे शल्य इदानीं संमतस्तथा ।
प्रतिभासि महाबाहो विभीश्चैव धनंजयात् ॥ ३३
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य शिक्षितस्य च पश्य मे ।
एकोऽद्य निहनिष्यामि पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३४
कृष्णौ च पुरुषव्याघ्रौ तच्च सत्यं ब्रवीमि ते ।
नाहत्वा युधि तौ वीरावपयास्ये कथंचन ॥ ३५
स्वप्स्ये वा निहतस्ताभ्यामसत्यो हि रणे जयः ।

D1 °प°), D7 महारथा — After 28, B3 reads 32, repeating it in its proper place

29 a) T1 G1 2 M1 वै तेषां; T3 G3 M2–4 चैतेषा (for तेषां तु) T2 नृपा तु द्रवता संघे — b) K3 V1 B D T2 नान्योस्ति युधि (by transp) K4 B1 माधव, D6 T3 मानद; D8 मानव T1 3 G M नान्योस्ति (M2–4 °स्त्यन्यो) भुवि मारिष — c) D6 T1 3 G M भयाप (T1 °व)हो (for भयहा यो) B4 मृधे, D6 भये (for भवेद्) K3 B1, 3 5 Dn1 D1 3 4 वीरस्, B1 वीरास् (for वीर) D8 T2 भयं यो ना(T2 न्न)शयेद्वीर (D8 °रस्) — d) T1 त्वदृते G3 सूतनदन

30 b) D2 विष्ठत (for सयुगे) — c) Ś1 K1 2, 4 B2 वेष्टिता, K3 Dn1 D2–4 धिष्ठिता (for विष्ठिता) D8 T1 M पुरुषव्याघ्रास् (D8 M3 °घ्रस्)

31 a) D8 विदेहांबष्ठ Some MSS -कांभोजास् — b) K1 नग्नाजितास्, K2 4 D6 8 T3 G3 नग्नजितास्, T1 नाग्नजितास्; G2 नग्निजितास्; M2–4 ननजितस् (sic) T2 तथा (for त्वया) — c) Ś1 K2 (sup lin. as in text) 4 T2 G2 M1 यया; D8 तया (for यया) D6 T3 G1 3 जिता सख्ये (G1 °खे; G3 °घे) (for यया धृत्या). Ś2 नृत्या, K2 हत्वा; T2 दृष्टा (for धृत्या) — d) D6 T3 G1 3 यया (D6 G1 °था) धृत्या (for जिता सख्ये) G2 संघे, M सखे

32 B3 reads 32 for the first time after 28 T2 reads 32a–37b after 44ab — a) K3 द्युतिं, B1 (both times) धृत्तिं, M3 कीर्तिं (for धृतिं) D5 राधेये — b) D1 T3 पाडव — d) G1 ह्रीयमान (for प्रीयमाण) Ś2 किरीटिन — After 32, K4 V1 B2 3 Da1 Dn1 D1, 2 5 6 ins

869* प्रत्युद्याहि महाबाहो पौरुषे महति स्थित ।
[B3 समर- (for महति)]

On the other hand, T2 ins after 32

870* यथैकेन त्वया पूर्वं कृतो दिग्विजयो महान् ।
कलिङ्गाधिपतिं जित्वा तवानीता तदन्तरे ।
दुर्योधनस्य महिषी जरासंधं विजित्य च ।
तदेव सत्त्वमालम्ब्य जहि पार्थं धनंजयम् ।

— T2 ins after the above, T1 3 G M after 32, an addl colophon [*Adhy name* T2 शल्यवाक्य, M1 कर्णप्रोत्साहन — *Adhy no* T1 3 G M1 90, T2 86, M2–4 89]

33 For sequence in T2, cf v l. 32 — a) K3 V1 B1 3–5 D (except D8) T2 [S]सि मे, B2 यमे (sic) (for हि मे) — b) B1 संक्षतस् (for सम°) K4 D8 त्वया (for तथा) — c) M1 प्रतियाहि (for °भासि) — d) K3 B2 Dn1 मा भैषीस्त्व; D2 विभीश्चापि; D3 भीतिश्चैव, T G M1 अ(T1 ह्य)भीतश्च, M2–4 अभितश्च (for विभीश्चैव) M धनजय (M1 °य) Da1 D1 5 6 यथा पार्थस्य केशव

34 For sequence in T2, cf v l 32 — a) K4 बाह्वोर् — b) D8 शिक्षितं चैव (for °तस्य च) B1 मानद (for पश्य मे) D6 S धनुष शिक्षितस्य च — G2 om 34d–36b — d) T2 पाडुसैन्यमनेकश

35 For sequence in T2, cf v l 32 G2 om. 35 (cf v l 34) — a) Bom ed पुरुषव्याघ्र° — b) Ś1 B1 2 4 Dn1 D1 3 4 T1 तत B3 T2 एतत्, D6 भद्र, T3 G1 3 M1 तव (for तच्च) K4 तत्सत्यं च (for तच्च सत्यं) T3 G1 3 भो, M1 वै (for ते) K3 V1 B5 Da1 D2 5 8 तत्सत्यं प्रब्रवीमि ते — c) K3 न हत्वा T3 G1 3 समर (for युधि तौ) — d) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 व्यपयास्ये, D6 निवर्तिष्ये, S (G2 om) प्रतियास्ये (for अप°)

36 For sequence in T2, cf v l 32 G2 om

कृतार्थो वा भविष्यामि हत्वा तावथ वा हतः ॥ ३६
नैतादृशो जातु बभूव लोके
रथोत्तमो यावद्*अनुश्रुतं नः ।
तमीदृशं प्रतियोत्स्यामि पार्थं
महाहवे पश्य च पौरुषं मे ॥ ३७
रथे चरत्येष रथप्रवीरः
शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।
स वाद्य मां नेष्यति कृच्छ्रमेत-
त्कर्णस्यान्तादेतदन्ताः स्थ सर्वे ॥ ३८
अस्वेदिनौ राजपुत्रस्य हस्ता-
ववेपिनौ जातकिणौ बृहन्तौ ।
दृढायुधः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो C 8. 4050 B. 8. 79 56 K 8 83 56

36^{ab} (cf v l 34) — ^{a}) Ś2 स्वप्ने, K3 Da1 D1 5 7 शेष्ये, V1 B2–4 Dn1 शिश्ये, B1 D4 8 शिप्ये, B5 शेश्ये (for स्वप्स्ये) — ^{b}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 अनिलो, K4 असिलो (for असत्यो) K1 वा (for हि) — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 [ऽ]थ (for वा) — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 वाप्यथ (for तावथ°) — For 36, D6 S (except T2) subst..

871* निहतो वा गमिष्यामि नैकान्तोऽस्ति रणे जय ।
कृतार्थो वा गमिष्यामि हतो वा स्वर्गमाप्नुयाम् ।

[T1 transp the prior half of line 1 and that of line 2 — (L. 1) G2 om the prior half T1 अथ वा युधि पार्थेन (for the prior half) D6 M1 [ऽ]सि (for ऽस्ति) — (L. 2) T3 G3 [ऽ]थागमिष्यामि (for वा गमि°) D6 आप्नुयाद्]

— After 36, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins

872* शल्य उवाच ।
अजय्यमेन प्रवदन्ति युद्धे
महारथा कर्णं रथप्रवीरम् ।
एकाकिन किमु कृष्णाभिगुप्तं
विजेतुमेन क इहोत्सहेत ।

[(L 1) K4 B5 D6 T2 अज(D6 T2 °जे)यम् (for अजय्यम्) B5 Da1 D1 5 एत; T2 एव (for एन) V1 D6 T2 सख्ये, B5 लोके (for युद्धे) — (L. 2) T2 धनजय (for महारथा°) V1 कुरु (for रथ) — (L 3) Da1 D1 5 किं तु (for किमु) D6 कृष्णानुगुप्त — (L. 4) T2 वेतु सहाय (for विजेतुमेन) Dn2 इहोत्सहत]

37 For sequence in T2, cf. v l 32 Before 37, K4 V1 B D (except D6) ins कर्ण उवाच T2 reads 37^{ab} twice — ^{a}) K4 जात (for जातु) S (except T2) रणो (T1 °थे, G2 M1 °णे) बभूव (for बभूव लोके) — ^{b}) V1 महाबलो, B5 रथोत्तम, D4 °त्तमौ; D6 धनुर्धरो (for रथोत्तमो) D8 यावद् (sic), T2 (both times) यादृशम् (for यावद्) Ś1 K1 2 **द्रुत, Ś2 K3 V1 B D उपश्रुतं (Ś2 °तो), K4 अनुद्रुतं, T2 (both times) तु श्रुतो (for °अनुश्रुत) K4 न, D2 व (for न) T1 8 G M1–3 अस्मिंल्लोके यादृशस्तु (T1 °शोस्तु, M1 °श तु; M2 8 °शं न) श्रुतो (M1–3 °तं) न , M4 अस्मिंल्लोके यादृशं *** — After 37^{ab}, D6 S ins

873* अथाह तं निहनिष्यामि सख्ये
धनंजयं पश्यतस्ते समृद्धम् ।

[(L 1) T1 अथैवाह, T2 तमीदृश (for अथाह त) D6 om त T2 ह्यप्रतिम च (for निहनिष्यामि) D6 M संख्ये — (L. 2) T3 G3 समृद्ध° T2 धनजय शत्रुभिरप्रधृष्य]

D6 T3 G M read 37^{c}–38^{d} after 876* T1 reads 37^{cd} after 876* T2 transp 37^{cd} and 38^{ab} — ^{c}) K4 पार्थं — M4 om 37^{d}–38^{b} — ^{d}) M1 पश्यसि (for पश्य च) K1 वा (for च) K3 कौरवं (for पौरुषं) D6 T1 3 G M1–3 महाहवे त्वं म(D6 वं म°; T1 तन्म)म पश्य पौरुष

38 For sequence in D6 T3 G M, cf. v l. 37 T1 om. 38 M4 om 38^{ab} (cf. v l. 37) T2 transp 37^{cd} and 38^{ab} — ^{a}) V1 B Da1 Da2 D1 3–5 7 रणे (for रथे) K1 °प्रवीरा — ^{b}) B1–4 Dn1 D2–4 7 सितैर् (for शीघ्रैर्) K4 °राजपुत्र — T2 om 38^{c}–38^{d} — ^{c}) Ś K D7 8 चाद्य (for वाद्य) K4 मा K3 D3 एष्यति V1 Da1 D1 5 अत, B2 8 अतक (for एतद्) — ^{d}) V1 D4 स्यु , Dn1 D4 तु (for स्थ) — For 38, D6 T1 3 G M subst.

874* रथान्वरानेति रथप्रवीर
शीघ्रैर्हयै कौरवराजपुत्र ।
स चाद्य मां नेष्यति क्षिप्रमन्तं
कर्णोऽस्यान्तेऽप्यत्र भवेत्समर्थं ।

[(L 1) M2 8 रथाद्रथाद् G1, 2 रथप्रवीर (G2 °रं) D6 रणे चरत्येष रथप्रवीर , M1 रथावरी देववरप्रवीर — (L. 2) G1 M2 8 कौरव रा(G1 °वा न्रा)नपुत्र (G1 °त्र) — (L 3) M सं चाद्य (M1 °द्यम्) M1 [आ]निष्यति (for मा ने°) M कृच्छ्मत (M1 °मतत) D6 स पाल्यमानो ह्येष वै क्षिप्रमस्तन्, G1 2 संपाल्य(G2 स पार्थ)मानेष्यति (G2 °ष्यति) क्षिप्रमत (G1 °ती) — (L 4) D6 कर्णस्तरि, G2 M कर्णो(M1 °र्णे)स्तांतो D6 तत्र, G1 पुत्र, G2 वात्र (for ऽप्यत्र) D6 समृद्ध , G1 समृद्ध:, M1 समतत° (for समर्थं)]

39 D1 om 39 T2 om 39^{ab} (cf. v l. 38) — ^{a})

न पाण्डवेयेन समोऽस्ति योधः ॥ ३९
गृह्णात्यनेकानपि कङ्कपत्रा-
नेकं यथा तान्क्षितिपान्प्रमथ्य ।
ते क्रोशमात्रं निपतन्त्यमोघाः
कस्तेन योधोऽस्ति समः पृथिव्याम् ॥ ४०
अतोपयत्पाण्डवेयो हुताशं
कृष्णद्वितीयोऽतिरथस्तरस्वी ।
लेभे चक्रं यत्र कृष्णो महात्मा
धनुर्गाण्डीवं पाण्डवः सव्यसाची ॥ ४१
श्वेताश्वयुक्तं च सुघोषमग्र्यं
रथं महाबाहुरदीनसत्त्वः ।
महेषुधी चाक्षयौ दिव्यरूपौ
शस्त्राणि दिव्यानि च हव्यवाहात् ॥ ४२
तथेन्द्रलोके निजघान दैत्या-
नसंख्येयान्कालकेयांश्च सर्वान् ।
लेभे शङ्खं देवदत्तं स तत्र
को नाम तेनास्त्यधिकः पृथिव्याम् ॥ ४३
महादेवं तोषयामास चैव

K2 अवेदिनै (sic), B5 अवेदनौ, D3 G1 अस्वो(G1 °स्वे)दिवौ, T1 अस्वेदतौ, M °दनौ G1 राजसुतस्य (for °पुत्रस्य) T1 G1 M2-4 पाणी, T3 G3 पाणि, G2 पाणीन्, M1 चाणी (for हस्ताय्) — b) K3 M2-4 अवेपनौ (K3 °णौ), V1 B Da1 Dn1 D2-5.7 8 T3 G अवेपमानौ (Dn1 °णौ), T1 अपापिनौ, M1 अवेपेवौ (for अवेपिनौ) K4 जातकिनौ, T1 2 G2 3 °वर्णौ (for °किणौ) D6 S (T2 om) महातौ — c) K1 दृढयुध Ś K1.3 4 G2 क्षितिपा(G2 °मा)न् (for कृतिमान्) T1 G2 M क्षिप्रकारी, T3 G1 3 °योधी (for °हस्तो) — d) Ś1 पाढवेयेन, Dn1 पांडवेन, T1 2 G2 3 M °वस्य, G1 °वेयस्य S (except T2) सदृशो (for समो) M2-4 यौध.

40 a) D3 ककपत्र — b) D3 निन्ये (for एक) D8 तथा (for यथा) D5 पयानान् (sic) (for यथा तान्). Da1 D1 5 तद् (for तान्) K3 B2 3 Da1 D1 3 6 8 T2 प्रहिणोति धाशु (T2 वीर), V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 7 प्रतियोत्स्य (D2 °क्ष्य) चाशु (for क्षितिपान्प्रमथ्य) — c) K4 तद् (for ते) K3 V1 B D क्रोशमात्रे K2 निपतंत्यमोघा — d) B2 तस्य (for तेन) K2 योधा, D3 योद्धा — For 40, T1 2 G M subst.

875* गृह्णन्विमुञ्चन्स निमेषमात्रा-
त्पुरदरस्येव च तुल्यवीर्यः ।
ते क्रोशमात्रे निपतन्त्यमोघा
न पाण्डवस्य सदृशोऽस्ति कश्चित् ।

[(L. 1) M1 मुंचान् (for विमुञ्चन्) M2 3 निमेषमात्रान्)]

T1 2 G M cont D6 ins after 40

876* अतीवान्यान्धनुषा राजपुत्र-
स्त्वतीवान्यान्केशवश्चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) T2 G3 अतीवार्य G1 2 धनुषो, M धनुषी T1 M4 राजपुत्र, T2 G3 °पुत्रेषु — M4 om line 2 — (L. 2) T2 G3 अतीव (for त्वतीव) D6 G1 केशव चा(G1 °वश्चा)पि युद्धे]

— After the above, D5 T2 G M read 37c-38d, T1 reads 37cd

41 a) Ś1 K4 आतो(K4 अथो)पयत्, B5 अतपं°; D4 M3 अतोपयन् Ś1 K1 V1 B D (except D5 8) S सांढवेयो (for पाण्ड°) V1 M1 हुताशनं — b) Ś1 हि रथस; K4 हि रथं, Da1 D1.8 [ऽ]तिमहत्य (for °रथस्). D6 S (except T2) कृष्णो हि कृष्णेन (D3 G1 कृष्णेन कृष्णो हि) युतस्तरस्वी — c) D5 S (except T2) तत्र (for यत्र) — d) D8 गाडीवं K3 सत्यसाची B5 T2 दिव्यं धनुर्गांडि(B5 °डी)व सव्यसाची; D6 T1.3 G M धनुर्वरं गाडि(T3 °डी)व सव्यसाची

42 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 8 च सुघोषमुग्र (D8 °मग्रे), D6 बहुघोषमग्र्यं, S (except T2) च महौघघोषं (M3 °षो) (for च सुघोषमग्र्यं) — b) Ś K1 3 4 यथा (for रथं) G1 महाबुद्धिर् (for °बाहुर्) — c) G2 चक्षयौ (sic) (for चाक्षयौ). K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 7 8 M1 चा(Dn1 वा)क्षये दिव्यरूपे D6 T1 2 G M2-4 निधुदा(M2 °ता)सौ, T2 वीर्यरूपौ (for दिव्य°) — d) D4 दिव्यागि, D5 T2 G M चान्यानि, T1 चास्त्राणि (for दिव्यानि) T1 3 G2 3 M तु (for च) K3 बहूनि हुताशाद्, B2 D5 च हव्यवाहः (D8 °हान्)

43 D4 om 43 — a) V1 B2 स(V1 र)थेन्द्रलोके; D6 T3 G M यास्त्विचद्र°; T1 यस्त्विचद्रादीन् (for तथेन्द्रलोके). S (except T2) संघशो (for दैत्यान्) — b) K1 सख्ये (for सर्वान्) T1 2 G M य कालकेयानपराश्च दैत्यान्; T2 शरैरग्रै परिभूयातितेजा — T2 om 43cd — c) B5 Da1 D1 6 T1 च, T3 G3 8 तु (for स) — d) M2-4 के (for को) T1 3 G2.3 M तस्य, G1 लोके (for तेन) B2 [अ]धधिकः (sic), D5 [अ]स्या° D2 च तत्र (for पृथिव्याम्).

44 a) B5 महेश्वर (for महादेव) T2 रोपयामास. K3 तत्र, V1 B1-3 5 Da1 D1.3 5 6 8 यो वै; B4 घोरै;

साक्षात्सुयुद्धेन महानुभावः ।
लेभे ततः पाशुपतं सुघोरं
त्रैलोक्यसंहारकरं महास्त्रम् ॥ ४४
पृथक्पृथग्लोकपालाः समेता
ददुर्ह्यस्त्राण्यप्रमेयाणि यस्य ।
यैस्ताञ्जघानाशु रणे नृसिंहा-
न्स कालखञ्जानसुरान्समेतान् ॥ ४५
तथा विराटस्य पुरे समेता-
न्सर्वानस्मानेकरथेन जित्वा ।
जहार तद्गोधनमाजिमध्ये
वस्त्राणि चादत्त महारथेभ्यः ॥ ४६
तमीदृशं वीर्यगुणोपपन्नं
कृष्णद्वितीयं वरये रणाय ।
अनन्तवीर्येण च केशवेन
नारायणेनाप्रतिमेन गुप्तम् ॥ ४७
वर्षायुतैर्यस्य गुणा न शक्या
वक्तुं समेतैरपि सर्वलोकैः ।
महात्मनः शङ्खचक्रासिपाणे-
र्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ।
भयं मे वै जायते साध्वसं च C. 8 4060 B. 8 79 66 K. 8. 83. 66

Dn1 D7 योर्त्र, D2 सख्ये, D5 योघे (for चैत्र) — b) D6 समर्थश्च, G1 स्वयुद्धेन (for सुयु°) B2 तवानुभाव — After 44ab, T2 reads 32c–37b — c) K5 तया (for तत) T2 च घोरं — d) K4 -मधार (for -संहार)

45 a) Dn1 लोकपाल M3 सेमत्वता (sic) (for समेता) — b) K1 दुद्रुर्, D1 दुदुर्, D3 दघुर, G1 दद (for ददुर्) Dn1 D7 महास्त्राणि, T1 चास्त्र णि, G3 शस्त्राणि (for ह्यस्त्राणि) B1 lacuna, T2 G1 [अ]प्रमेयाय K3 V1 B Da1 D1–2. 7 8 यस्मै, Dn1 D4 सख्ये, S तस्मै (for यस्य) — After 45ab, D6 S (except T2) read 47cd T2 M3 4 om. 45cd — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 नृसिंह D6 T1 3 G M1 3 असुरैर्महौघाश्च (D6 M2 °महौघाश्च, T3 G1 2 °जैवानाथ-, G3 °गंजेवाश्च)-रथप्रवीरान् — d) V1 B Da1 D1 2–5 7 कालकञ्जान्, Dn1 D6 T1.3 G M1.3 °केयान्, D2 °जंवान् (for °खञ्जान्)

46 a) B2 यया, T2 तदा (for तथा) T3 G2 पुरा (for पुरे) — b) T2 सर्वान्कुरून्, M2–4 अस्मान्सर्वान् (by transp) — c) T1 [पु]विद् (for तद्) G2 (sup lin as in text) नो धनं (for गोधनम्) D5 S (except T2) राजमध्ये — d) K1 वसुणि (sic) (for वस्त्राणि) D5 S महारथानां

47 a) B2 वीर्यगुरुं मृशं च, D3 सवगुणोपपन्नं — b) N T1 3 M1 परमं नृपाणा(Ś1 °ना)म् (for वरये रणाय) — After 47ab, N T1 ins

877* तमाह्वयन्साहममुत्तम वै
जाने स्वय सर्वलोकस्य शल्य ।

[(L 1) Ś K समाम्वित (K4 °त), B1–4 D2–5 7 8 समाह्वयन्; B5 Da1 D1 6 समाह्वये (Da1 °यत, D1 °य) V1 D6 उद्दर (D6 °दन्) (for उत्तम) — (L 2) Da1 D1.6 पश्य, Dn1 शल्य (for शल्य) D6 समन्वित लोकनायेन शल्य, T2 करोपि कथाय सुवैरिसूदन]

— D6 S (except T2) read 47cd after 45ab — c) B2 अंत- (for अनन्त-) B5 स (for च) Ś K V1 B1–2 3 D T1 3 G M1-2 गुप्त (for गुप्तम्)

48 a) G2 गुणो B4 शक्यो, B5 वक्तुं (for शक्या) — b) B5 शक्या (for वक्तु) — c) K2 -पाणेर् G2 -पाणि — d) K4 Dn1 D2 विष्णो (for विष्णोर्) G2 जिष्णो (for जिष्णोर्) — e) K3 B1.3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 M भय च मे (M वै), V1 न मे भयं, B2 भय च, D2 हर्षश्च मे, D6 8 T3 G भय न मे (for भयं मे वै) B2 जप्यति (for जायते) — f) M2–4 ins तु after दृष्ट्वा Dn1 om कृष्णौ — After 48, K4 V1 B D (except D6 8) T2 ins

878* अतीव पार्थो युधि कार्मुकिभ्यो
नारायणश्चाप्रति चक्रयुद्धे ।

[(L 1) B1 Da1 D1 8 कार्मु(B1 °मु)केभ्यो — (L 2) V1 B2 8 T2 चाप्रतिमश्च (V1 °मेश्च) युद्धे, B1 Da1 D1 8 चाप्यति-चक्र°]

K4 V1 B D (except D6 8) cont

879* एवंविधौ पाण्डववासुदेवौ
चलेत्स्वदेशाद्धि भवाश्च कृष्णौ ।

[(L. 2) K4 स्वदेशाद्धि; Da1 D1.6 हि स्थानाद्धि (for स्वदेशाद्धि)]

while, T2 cont. after 878*

880* कर्ण ।
किं मद्रराजार्जुनवर्णनेन
मा भीषयस्यद्य रणेऽप्रमत्तम् ।
नाहं त्वया भीषयितुं हि शक्यो
यन्दीव तत्रैव गुणाश्च स्तोषि ।
वीर्येण युक्तो युधि फल्गुनोऽसौ [5]

दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेतौ ॥ ४८

उभौ हि शूरौ कृतिनौ दृढास्त्रौ
महारथौ संहननोपपन्नौ ।
एतादृशौ फल्गुनवासुदेवौ
कोऽन्यः प्रतीयान्मदृते नु शल्य ॥ ४९

एतावहं युधि वा पातयिष्ये
मां वा कृष्णौ निहनिष्यतोऽद्य ।
इति ब्रुवञ्शल्यममित्रहन्ता

गुप्तो यथा केशवेनाद्य संख्ये ।
तथापि ते पश्यतस्तं निहन्मि
तूष्णीं स्थितश्चोदय तावदश्वान् ।
दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेता-
वतीव हर्षो मम जायतेऽद्य ।

49 a) B1.3 T2 च; T1 तु (for हि) D8 वीरौ (for शूरौ) B3 Dn1 D5.6.7 बलिनौ (for कृतिनौ) Ś1 दृढास्त्रां, B2 Dn1 D2.6.7 दृढायुधौ; D8 S कृतास्त्रौ (for दृढास्त्रौ) — b) K4 महारथं Dn1 T2 संनहनोप- (for संहननोप-) — After 49ab, D8 S ins.

881* एतादृशौ नरवीरौ समेतौ
स्यानाच्च्युता देवकुमाररूपौ ।
अभ्यनिलाविन्द्रबृहस्पती वा
यमान्तकौ वा शशिपूषणौ वा ।
भगांशमित्रावरुणाश्विनौ वा
मरुद्गणा वा वसव सहेन्द्रा ।
व्यस्ता समस्ताश्च युधा न शक्ता
जेतुं प्रसह्यार्जुनमच्युतं च ।

[(L 1) D8 G1 M1 एतौ वीरौ; T1 एतौ रथे (for एतादृशौ) T1 रथवीरौ — (L 2) D8 T2 G2 स्थानच्युतौ; T2 पार्थौ T2 G2 -वर्चसौ (for -रूपौ) — (L 3) D8 अग्न्यादिलाव; T1 G1 M2-4 अग्न्यानिलाव् — (L 5) D8 T2.3 G2 भगांशु; G1 भगांश (for भगांश) D8 भग्नावयाश्विनौ; T2 G2 °श्विनौ वा — (L 6) D8 T2 G2 मरुद्गणो M1 om वा D8 T2 G2 समेता (for सहेन्द्रा) — (L 7) D8 युमान्, T2 G2 युधा, G2 यदा (for युधा) — (L 8) G2 प्रदस्य (for प्रसह्य) D8 G1 [अ]र्जुनं चाच्युतं च; T2 [अ]च्युतमर्जुनं च (by transp)] — c) D8 S एतौ हि ता(T1 °कौ हि ता; T2 °सौ सुरा, G1 °से हि ता)व(M1 °न)र्जुनवासुदेवौ — d) M1 प्रतीयान् (for प्रती°) K1 V1 B1.2-3 Da1 D1.2-3 T2 G M तु, K2 चात्र, K4 नैव; B2 च, Dn1 तौ तु; D2 तन; T1.2 [ऽ]त्र (for नु) K1 G1 शल्य D2 तुल्य (for शल्य) — After 49, N T2 ins

882* मनोरथो यस्तु ममाद्य शल्य
मनेन युद्धं प्रति पाण्डवस्य ।
नेदं चिरादाशु भविष्यतीद-
मत्यद्भुतं चित्रमतुल्यरूपम् ।

[(L 1) D1.3 योध (for यस्तु) K2 ममाथ, B3 D2.6 ममेह (for ममाद्य) K3 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 तस्य; B2.3 D2.6 T2 नित्य (for शल्य) — (L 2) K4 युद्धे, B1 युक्त; D8 योद्धु (for युद्ध). D2.6 सह, D8 युधि (for प्रति) D2.6 T2 पाण्डवेन — (L 3) V1 B2.3 Da1 D1.2.3 नैव, B1.2 Dn1 D6.7 नैनच्, B4 वैरं, D8 नैत, D4 नैन (for नेद) D8 अद्य (for आशु) K3 T2 [इ]ह (for [इ]दम्) — (L 4) Da1 अलद्भुव, D1.3 इत्यद्भुत (for अत्य°) V1 B6 D8 भीमम् (for चित्रम्)]

D8 T2 cont T1.3 G M ins after 49:

883* सर्वेषा वृष्णिवीराणां कृष्णे लक्ष्मी प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जय पार्थे प्रतिष्ठित ।
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ समाने स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभियोद्धारौ सुजातं मत शल्य मे ।

[(L 1) T1.3 G1.3 एव देवानां (for वृष्णिवीराणां) and लक्ष्मी कृष्णे (by transp) — (L. 2) T1 G2 M2-4 राजपुत्राणां (for पाण्डु°) — (L 3) T1.3 G2.3 समान-, G1 एकस्मिन् (for समाने) — (L 4) T1.3 G1.3 अपि (for अभि-) T3 G3 सुजातो (for सुजात) D8 ते (for मे)]
S cont.

884* नैतच्चिरात्क्षिप्रमिमं रथं मे
प्रवर्तयैतावभियामि चैव ।

[(L. 1) T2 नेद, M2-4 नैत T2 घातं (for चिरात्). — (L 2) M1 प्रावर्तते G1 [ए]नाव् (for [ए]ताव्)]
T2 cont.

885* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
ताभ्यां हतं वा युधि मा रिपुम्याम् ।

50 a) B Dn1 D1.5.6 T2 वा युधि (by transp) V1 om वा Dn1 D8.6.7 एतौ च हत्वा युधि पातयिष्ये — b) D8 मा K3 V1 B D T2 वापि (for वा). D8 निहनिष्यते — d) Ś1 ब्रुवानुनाद — For 50, T1.3 G M subst

886* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
मया हतं वा युधि मामरिभ्याम् ।
एव ब्रुवाण सहसा महारथ-
स्त्वभ्यद्रवत्पाण्डवं सूतपुत्र ।

कर्णो रणे मेघ इवोन्ननाद ॥ ५०
अभ्येत्य पुत्रेण तवाभिनन्दितः
समेत्य चोवाच कुरुप्रवीरान् ।
कृपं च भोजं च महाभुजावुभौ
तथैव गान्धारनृपं सहानुजम् ।
गुरोः सुतं चावरजं तथात्मनः
पदातिनोऽथ द्विपसादिनोऽन्यान् ॥ ५१
निरुन्धताभिद्रवताच्युतार्जुनौ
श्रमेण संयोजयताशु सर्वतः ।
यथा भवद्भिर्भृशविक्षतावुभौ
सुखेन हन्यामहमद्य भूमिपाः ॥ ५२
तथेति चोक्त्वा त्वरिताः स्म तेऽर्जुनं
जिघांसवो वीरतमाः समभ्ययुः ।
नदीनदान्भूरिजलो महार्णवो
यथा तथा तान्समरेऽर्जुनोऽग्रसत् ॥ ५३
न संदधानो न तथा शरोत्तमा-
न्प्रमुञ्चमानो रिपुभिः प्रदृश्यते ।
धनंजयस्तस्य शरैश्च दारिता C 8 4059 B 8 79 75 K 8 63 79

[For lines 1–2, of 885* (L. 1) G_2 निहते T_3 G_3 कृष्णो — (L. 2) G_1 ताभ्यां (for मया) T_1 हतौ M_{2-4} मा (for मान्) G_1 M_{2-4} रिपुभ्या (for अरिभ्याम्)]

51 ^{a}) K_4 अभ्येति; G_1 अन्ये च (for अभ्येत्य) T_1 M_{2-4} तथा (for तव) T_{1} $_{3}$ G_{1} $_{3}$ [अ]भिनंदिता — ^{b}) T_2 सम्यक्तयोवाच (for समेत्य चोवाच) $T_{1.3}$ G M_{2-4} चोक्ता, M_1 चोक्त्व (for चोवाच) K_3 V_1 B D (except D_{6} $_{8}$) कुरुप्रवीर, T_{1} $_{3}$ G M °वीरसत्तमा (M_1 °मै) — T_2 repeats 51^{cdef} after 52 — ^{c}) T_1 (both times) $_{3}$ G M कृपश्च भोजश्च D_8 T_1 (both times) $_{3}$ G M महारथावुभौ, T_3 °नुभावं (for °भुजावुभौ) — ^{d}) K_3 तथा च (for तथैव) V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1} $_{3-7}$ गांधारपतिं K_3 $B_{3.5}$ D_{2} $_{6}$ $_{8}$ सहात्मज; B_2 °नुगं (for °नुजम्) T_1 (both times) $_{3}$ G M स चापि राजा शकुनि सहात्मजै — ^{e}) K_1 D_2 चावरज D_8 महात्मन° (for तथा°) — ^{f}) K_3 [ऽ]पि, T_2 च (for ऽथ) K_3 V_1 B D च तान् (D_2 तौ), T_2 तथा (for ऽन्यान्) — For 51^{ef}, T_{1} $_{3}$ G M subst.

887* गुरो सुतस्तत्र तवात्मजस्तथा
पदातिमादिद्विरदा रथास्तथा ।

[(L. 2) T_1 (both times) तथा रथा (by transp.) T_3 G_{2} $_{3}$ पदातिसधाद्विरदास्तथा नथा]

52 G_2 om. 52 Before 52, T_1 G_1 M_{2-4} ins दुर्योधन — ^{a}) K_3 V_1 D_{a1} D_{1} $_{5}$ T_1 नि(D_{a1} वि)रुद्धत; K_3 B (except B_5) D_{n1} D_2 निरुध्यत; T_2 निरघत, G_1 निरध्यात, M_1 यैरुद्धत, M_{2-4} ते रुंधत (for निरुन्धत) D_8 [अ]भिद्रुवतौ (for °द्रवत) K_3 T_{1} $_{3}$ M_{2-4} [अ]र्जुनाच्युतौ — ^{b}) K_3 श्रामेण (for श्रमेण) M_1 सयोजयित T_3 G_{1} $_{3}$ [अ]पि (for [आ]शु) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-5} $_{7}$ G_1 सर्वश ; D_6 सर्वान् — ^{c}) K_1 V_1 T G_{1} $_{3}$ M_1 तथा (for यथा) $Ś_2$ K_3 B_{2} $_{4}$ D_{2} $_{6-8}$ T_{1} $_{2}$ G_1 भृशावि(T_1 G_1 °वी-; T_2 °मी)क्षितान् — ^{d}) S (G_2 om.) सुखेन हन्या (G_1 M_{2-4} जया)न्मम वाहिनीपति (T_1 ते) — After 52, T_2 repeats 51^{cdef}

53 ^{a}) S (except T_1) चोक्तास् (for चोक्त्वा) T G M_1 तथा, M_{2-4} तदा (for स्म ते) — ^{b}) D_8 जिघासतो, $T_{1.3}$ G M °समाना, T_2 जिघांसया (for °सवो) B_{1} $_{4}$ D_{n1} D_{2-4} $_{7}$ वीरतरा, B_5 D_6 T_2 वीतभया, D_8 वीरवसा, T_{1} $_{3}$ G M समरे (for वीरतमा) B_4 D_{n1} समाययु, B_6 समभ्यद्रु (for °भ्ययु) — After 53^{ab}, N T_2 ins

888* शरैश्च जघ्नुर्युधि त महारथा
धनजय कर्णनिदेशकारिण ।

[(L. 1) B_2 शनैश्च D_1 ते (for त) V_1 B_{3} $_{5}$ D_9 T_2 महारथ — (L. 2) T_2 धनजय सर्वत एव पार्थिवा]

— ^{c}) Ś B_4 नदीनदा, K_1 B_5 °नदां, K_3 D_8 °रथान्, V_1 B_{1} $_{2}$ D_{a1} D_{n1} D_{1} $_{5}$ $_{7}$ °नद (for °नदान्) $Ś_2$ K_3 B_{3} $_{5}$ D_8 M_{2-4} भूरिजलान् ($Ś_2$ °लौ), K_1 भूमिजलो, D_2 T_{1} $_{2}$ G_1 M_1 पूर्ण(M_1 शूर)जलान्, T_3 G_3 शून्यजलान्; G_2 शून्यजवान् (for भूरिजलो) Ś K_{1} $_{2}$ $_{4}$ ययाणवो; K_3 G_{1} $_{3}$ महार्णवे (G_3 °वान्) — ^{d}) D_5 om. तथा D_7 तद् (for तान्) K_3 [ऽ]ग्रहीत्, T_1 ग्रसन् (for ऽग्रसत्)

54 ^{a}) D_8 स (for the first न) K_4 सुरोत्तमान् — ^{b}) B_5 न्यदृश्यत (for प्रदृश्यते) — For 54^{ab}, D_6 S subst

889* न संदधच्चैव समुद्धरञ्शरा
श्च चाभिमुञ्चञ्शरिभि° स दृश्यते ।

[(L. 1) D_6 संदधानश्च, T_3 G_3 न संदधेनैव (for न संदध°) — (L. 2) D_6 T_{1} $_{2}$ G_1 चापि (for चाभि-) T_2 न्यदृश्यत]

— ^{c}) K_3 धनजयस्यैव, V_1 B D (except D_8) °जयाच्चैस्तु (B_5 °स्चैश्च, D_{a1} D_5 °स्तैस्तु); T_{1} $_{3}$ G M तथा(M °दा)र्जुनाच्चै(M_2 °स्तै)स्तु (for धनंजयस्तस्य) T_1 शितैर् (for शरैश्) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-7} T_{1} $_{3}$ G M

75 78 हताश्च पेतुर्नरवाजिकुञ्जराः ॥ ५४
शरार्चिषं गाण्डिवचारुमण्डलं
युगान्तसूर्यप्रतिमानतेजसम् ।
न कौरवाः शेकुरुदीक्षितुं जयं
यथा रविं व्याधितचक्षुषो जनाः ॥ ५५
तमभ्यधावद्विसृजञ्शरान्कृप-
स्तथैव भोजस्तत्र चात्मजः स्वयम् ।
जिघांसुभिस्तान्कुशलैः शरोत्तमा-
न्महाहवे संजवितान्प्रयत्नतः ।
शरैः प्रचिच्छेद च पाण्डवस्त्वर-
न्पराभिनद्वक्षसि च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ५६
स गाण्डिवाभ्यायतपूर्णमण्डल-
स्तपन्रिपूनर्जुनभास्करो बभौ ।
शरोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगो
यथैव सूर्यः परिवेषगस्तथा ॥ ५७
अथाग्र्यबाणैर्दशभिर्धनंजयं
पराभिनद्द्रोणसुतोऽच्युतं त्रिभिः ।
चतुर्भिरश्वांश्चतुरः कपिं तथा

वि(K3 B5 तु)दारिता, D8 सुता (for च दा°) T2 तथार्जुनास्त्रैर्निशितैर्विदारिता — d) B Dn1 D3-4 6 7 S निपेतुर् (for च पेतुर्) K1 नव-, Da1 D1 5 गज-, T2 हत- (for नर) V1 नरराजकुंजरा, M3 °वाजिकुंजर

55 a) K1 G1 शरार्चिषा K1 गाडव-, K4 Da1 D1 5 गाडिवं; Dn1 गाडीव-, D8 गाजिवम् (for गाण्डिव-) K1 T1 2 -चारुकु(K1 °मा)डल; D8 -चानुमडल, D8 आजि° — c) K1 उदीक्षतु, K3 अवेक्षित D6 S तदा (for जयं) — d) K3 तथा रविं, D6 T2 G1 रविं यथा (by transp) D6 S (except T2) तथा (for जना) — After 55, Dn1 T2 ins

890* शरोत्तमान्स प्रहितान्महारथै-
श्चिच्छेद पार्थः प्रहसञ्शरौघैः ।
भूयश्च तानहनद्बाणसघा-
न्गाण्डीवधन्वायतपूर्णमण्डलम् ।
यथोग्ररश्मि शुचिशुक्रमध्यग [5]
सुखं विवस्वान्हरते जलौघान् ।
तथार्जुनो बाणगणान्निरस्य
ददाह सेनां तव पार्थिवेन्द्र ।

[(L 1) T2 तां (for स) — (L 3) T2 अहरद्बाणसंघैर् — (L 4) Cf 57a T2 -मडल — (L 5) (=57c) T2 यथोग्ररश्मि किरणान्समग्रान् — (L 6) T2 मुचन् (for सुख)]
— After 55, G2 ins an addl colophon

56 Before 56, T1 G2 ins संजय — a) B2 D2 8 अभ्यधावन् K3 V1 B Da1 Dn1 D2-7 कृप शरांस् (by transp), D1 कृप शरास्, D8 नृप शरास् T G1 3 समभ्यधावद्वि(T1 °न्द्वि)जपुगव (T2 °ऋषभ) कृपस् (T1 तदा) — b) Dn1 भोज, T1 भोजास् M2-4 transp तव and च Da1 D5 चात्मन (for चात्मज). T2 च (for स्वयम्) — After 56ab, N T2 ins

891* महारथो द्रोणसुतश्च सायकै-
रवाकिरत्तोयधरा यथाचलम् ।

[(L 1) K2 द्रोणसुतश्च, V1 द्रोणपुत्रश्च — (L 2) D2 अवाकिरत् D6 तोयधरो D8 T2 इवाचल (for यथा°)]
while, T1 ins after 56ab

892* जिघांसवः पार्थमसह्यविक्रमं
यथैव वह्निं शलभा महार्चिषम् ।

T1 ins after the above, T3 G1 3 M ins after 56ab; G2 after 55, an addl colophon [*Adhy name* M1 कर्णवाक्यं — *Adhy no* T1 3 G 91, M1 89, M2-4 90]
— Before 56cdef, T3 G3 M ins संजय — c) B1 5 Dn1 D7 कुशल B5 शरोत्तमैर् — d) B5 T2 महारथै.; D2 °भये, D6 T1 3 G M °रसभि (for °हवे) K4 V1 B2.5 Da1 D1 2 5 8 संज(K4 सज्ज)नितान्, D6 T1 3 G M1 स(M1 सा)प्रहि°, M2-4 संप्रत° (for संजवि°) G1 नरोत्तम° (for प्रयत्नतः) — e) D8 दाशै (for शरैः) K3 om. च B (except B2) Dn1 D3 4 7 T2 G1 स (for च). — f) V1 D2 पत्रिभिस्त्रिभि, Bn1 D3 4 7 चेषुभि° (for च त्रिभि°) B5 पराभिनद्यास्य पुनस्त्रिभिस्त्रिभि ; T1 3 G M प(M3 व)रान्विनिर्भिद्य च सांस्त्रि°, T2 रथांश्च निर्भिद्य च तांस्त्रि°

57 K3 om. (hapl) 57a-58b — a) V1 B Da1 D1-7 T G1 3 M2-4 गाडिवव्या(D6 G1 °वस्य -, M2-4 °वश्चा)यत-; Dn1 D8 G2 M1 गाडीवव्या (M1 °श्चा)यत- (for गाण्डिवाभ्या°) D6 G1 -पूर्व- (for -पूर्ण-) G2 कुडलस् (for -मण्डलस्) Ś1 K2 4 स, गांडिवाभ्या(K2 4 °त्या)यतमडलस्त्वरन्. — b) Ś K1.2 4 तरन् (for तपन्) T2 इपून् (for रिपून्). D2 (*sup lin* as in text) यथा, T1 3 G M स्वयं (for बभौ) — c) Dn1 शराग्र, D6 यथोग्र- (for शरोग्र-) Ś1 M1.4 -शुक्ल- (for -शुक्र-) Dn1 -मध्यगा — d) Ś K1 2 4 परिवेशगस; V1 B2-4 D2 8 °वेशवास् (B2 °शन), B1 5 Da1 Dn1 D1 4-8 S °वेषव स् (for °षगस)

58 K3 om. 58ab (cf. v 1. 57) — a) K2 अथाग्र्य च

शरैः स नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ५८
तथा तु तत्तत्स्फुरदात्तकार्मुकं
त्रिभिः शरैर्यन्तृशिरः क्षुरेण ।
हयांश्चतुर्भिश्चतुरस्त्रिभिर्ध्वजं
धनंजयो द्रौणिरथान्न्यपातयत् ॥ ५९
स रोषपूर्णोऽशनिवज्रहाटकै-
रलंकृतं तक्षकभोगवर्चसम् ।
सुबन्धनं कार्मुकमन्यदाददे
यथा महाहिप्रवरं गिरेस्तथा ॥ ६०
स्वमायुधं चोपविकीर्य भूतले
धनुश्च कृत्वा सगुणं गुणाधिकः ।
समानयानावजितौ नरोत्तमौ
शरोत्तमैर्द्रौणिरविध्यदन्तिकात् ॥ ६१
कृपश्च भोजश्च तथात्मजश्च ते
तमोनुदं वारिधरा इवापतन् ।
कृपस्य पार्थः सशरं शरासनं C. 8 4061 B. 8. 79 87 K. 8 83. 10

V1 Da1 D1 अयोग्र- (Da1 °ग्र्य-), D2 5 T2 अयाग्र- — b) D2 परास्सिसद् (for °सिनद्) Ś1 [ऽ]युत त्रिभि, D8 [ऽ]त्यसर्पण (for ऽच्युत त्रिभि) D6 S (except T2) गुरोस्तनूज स तदा(D6 सहितो; G1 स ततो, M स तथा)च्युतं त्रिभि — c) D6 इंषाग्र (for अश्माग्र) D6 T G1.3 च कपिं (for चतुर) B2 om. from तत up to चतुरस् (in 59c) G2 च कपिध्वजं (for चतुर कपिं) K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 कपिं तत, D6 त्रिभि शरै, T G1 3 M ततस्त्रिभि (for कपिं तथा) G2 त्रिभि (for तथा) — d) K3 V1 B1 5 Da1 Dn1 D2–4.7 8 T2 G1 शरैश्च, B3 4 M1 शतेन, D1 5 6 T1 3 G2 3 M2–4 शितैश्च (for शरै स) Da1 T1 नाराचवरैर्, D2 °गणैर् K3 D8 अवाकिरन्

59 B2 om up to चतुरस् (in 59c) (of v 1 58) Dn1 om from 59a up to शरैर् (in 59b) — a) K1 तथा तु तत्सरदात्तकार्मुकं, K3 D8 तथा तु तत्प्रस्फुरदात्तका°; K4 तथा तु तस्य स्फुरदात्तका°, V1 B1 Da1 D1 3–5 7 तथापि तु (B1 D3 4 7 त) प्रस्फुरदात्त(D1 °र्त)का°, B3–5 D2 तथाच्छिनत्प्रस्फुरदात्त(B4 5 °दस्य)का°; D6 स्थित्वा तत स प्रदहच्च का°; T1 G2 M2–4 ततोर्जुन (G2 °न) प्रस्फुरदर्चि- (T1 °दस्य, G2 °दास्य)का°, T2 अथार्जुनो द्रोणसुतस्य का°, T3 G1 3 M1 तथा तत (G1 °था) प्रस्फुरदस्य का° — b) क्षुरैर् (for शरैर्) Ś1 K4 क्षणेन, B1 3 Da1 D1 5 8 क्षुरेण च (B1 3 ह), D6 S (except T2) चकर्त ह (for क्षुरेण) — c) B1.5 Dn1 D2 7 च पुनस्त्रिभिर्, T2 च तथा ध्वज (for चतुरस्त्रिभिर्) — d) K3 धनजयं (for °जयो) K3 V1 B D S अपातयत् (for न्यपा°) — After 59, B4 ins

893* स द्रोणपुत्रस्य शरासन वली
भल्लेन सछिद्य च तह्यपातयत् ।

60 a) K3 4 V1 B Dn1 D2–4 7 8 T2 मणिवज्र-, Da1 D1 मणिहेम-, D6 T1 3 G M द्युतिवज्र- (for ऽशनिवज्र-) — b) D1 असकृत (for अल°) D2 -भोज- (for -भोग-) B2 T2 संनिभ (for -वर्चसम्) — c) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 महाधन, B5 महावर, D6 सनिस्वन, T1 3 G M स तद्वधे (for सुबन्धन) B5 Da1 अन्यस् (for अन्यद्) Ś1 K1 2 4 आदधे, K3 आदद (for आददे). — B5 om 60d — d) T2 यदा (for यथा) K4 M1 महाहिं (M1 °भि-), T2 °प्रहि (for महाहि) Ś K1.2 4 -प्रवरे, G2 -प्रतिम, M1 -प्रवरस् (for -प्रवर) V1 B2 D8 गिरिस्तथा (D8 °तटात्), B1.3 4 Da1 Dn1 D1 4 5 7 गिरेस्तटात (Da1 °न्), D6 G2 तथैव, T1.3 G1.3 M तथैव च; T2 महत्तदा (for गिरेस्तथा)

61 a) K3 V1 B1.3–5 D2–4 7 चोपनि(D4 °रि)कीर्य, B2 चोपपरि°, Da1 D1 5 चापरि°; Dn1 चापनि°, D6 T2 3 G1 3 चापि वि°, T1 M चाप (M1 °रु) वि°, G2 चाप विकृष्य (for चोपविकीर्य) — b) Ś1 सुगुण K3 T1 G2 M गुणाधिक (for °धिक) — B5 om. 61c — c) B1–4 D2–4 समार्दयत्ताव्, Dn1 D7 °र्द (Dn1 °दि)यताव्; D6 T G M2–4 °नयत्ता(T1 °यत्त)व्, M1 समानयताव् (for समानयानाव्) B1 शरोत्तमै, B4 (marg) शरोत्तमै (for नरोत्तमौ) — d) K4 द्रोणिर् K1 4 अविध्यदतिकान्, B3 अमित्रतापन — After 61, B3 ins 894*

62 a) D5 om भोजश्च K1 3 V1 B (except B3) Dn1 D2–4 6–8 S तत्र (for तथा) B5 om ते Da1 D1 5 [अ]नुजस्ते, D4 [आ]त्मजाश्च ते (for °जश्च ते) D6 T1 3 G तथा, M2–4 शरै (for च ते) — V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4 (marg) 6 7 ins. after 62a B3 after 61

894* शरैरनेकैर्युधि पाण्डवर्षभम् ।
महारथा संयुगमूर्धनि स्थिता
[B5 om line 1 — (L 1) D1 पांडवर्षभ]

— b) Ś1 Dn1 तमोनुदा (Dn1 °दे), K3 तमो नुदन्; B3 नृपोत्तमा (for तमोनुदं) K3 वारिधयो B3 इवाभवन्, B5 Da1 D1 5 T2 °किरन्, D2 6 8 T1.3 G M °वृणोत् (for °पतन्) — After 62b, B5 ins.

895* महाबला वीतभया रणाजिरे ।

हयान्ध्वजं सारथिमेव पत्रिभिः ॥ ६२
शरैः प्रचिच्छेद तवात्मजस्य
ध्वजं धनुश्च प्रचकर्त नर्दतः ।
जघान चाश्वान्कृतवर्मणः शुभा-
न्ध्वजं च चिच्छेद ततः प्रतापवान् ॥ ६३
सवाजिसूतेष्वसनान्सकेतना-
ञ्जघान नागाश्वरथांस्त्वरंश्च सः ।
ततः प्रकीर्णं सुमहद्बलं तव
प्रदारितं सेतुरिवाम्भसा यथा ।
ततोऽर्जुनस्याशु रथेन केशव-
श्चकार शत्रूनपसव्यमातुरान् ॥ ६४
ततः प्रयान्तं त्वरितं धनंजयं
शतक्रतुं वृत्रनिजघ्नुषं यथा ।
समन्वधावन्पुनरुच्छ्रितैर्ध्वजै
रथैः सुयुक्तैरपरे युयुत्सवः ॥ ६५
अथाभिसृत्य प्रतिवार्य तानरी-

— c) B2 शरणं, M1 2 4 तु शरं (for सशर) B3 हयान्ध्वजं (for शरासनं) — d) B1.2 4 5 D (except D6 8) ध्वजान् (for ध्वज). V1 सारथिमे (sic) (for °मेव) B5 T2 अष्टभि शरै (for एव पत्रिभि.) V1 पवत्रिभि, D6 T1 3 G M चाष्टभि (for पत्रिभि) B3 शरासनं सारथिमष्टभि शरै — After 62, N (except D6) T2 ins

896* समार्पयद्बाहुसहस्रविक्रम-
स्तथा यथा वज्रधर पुरा बले ।
स पार्थबाणैर्विनिपातितायुधो
ध्वजावमर्दे च कृते महाहवे ।
कृत' कृपो बाणसहस्रयन्त्रितो [5]
यथापगेय प्रथम किरीटिना ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 B1 5 D4 समा(Ś1 K4 °म)र्पयद्, T2 न्यपात° — Dn1 om. lines 2–5 — (L. 2) K1 om यथा Ś1 परा, Da1 D1 5 पुनर्; D2 यथा, D8 पुरो (for पुरा) B2 पुरंदर' (for पुरा बले') Ś K2 वढे, K3 बल K4 T2 बले, D2 [अ]सुरान् (for बले) — (L. 3) T2 पांडवेनाथ (for पार्थबाणैर्) K4 विनपातितायुधो, Da1 D1 5 विनिपातितो युधो, T2 निपातितायुधो — (L. 4) K3 ययावजावर्मे (sic), B2 D2 ध्वजापमर्दे (D2 °वमर्दे) च V1 om कृते D2 निरीक्ष्य सर्वश (for कृते महाहवे) B3 महार्णवे (for महाहवे) — (L. 5) K3 B4 कृप कृतो (by transp), B2 Da1 D5 कृप कृपो V1 -यतृतो, B2 -विक्रमो (for -यन्त्रितो) T2 तत कृपो बाणसहस्रमाविशद् — (L. 6) Dn1 तथा (for यथा)]

63 a) Dn1 प्रविच्छेद V1 B5 D5 M2–4 तवात्मजस्य च — K4 om (hapl.) 63bc — b) Ś2 ध्वजे Ś K1 2 नर्तत, K3 मर्दन', D2 साराथि (for नर्दत) — c) K3 om. च. M2–4 पार्श्वान् (for चाश्वान्) T2 रुपा and also रथा (for शुभान्) — d) Dn1 च विच्छेद, D8 प्रचि° (for च चि°) Ś1 K2 चिच्छेदत (for °द तत) B2 T2 पुन' (for तत') D6 T3 G तवात्मजस्य (T3 G3 °जांश्च), M तवात्मजाश्च (M1 °स्तु) पट्ट (for तत प्रतापवान्)

64 a) V1 -सूतेष्वशरान् (sic) (for °सनान्) B2 सकेतान् (for °तनान्) K3 सवाजिसूतेष्वसकेतुमानान्; T3 सवाजिपत्तिध्वजसूतकेतनान् — b) K3 B3 Da1 D4–8 T3 G1 3 नागाश्च (for नागाश्व-) T1 2 गाडीवधरस्; G2 M1 नागाश्ववराश् (for °रथास्) B2 -रथास् (for -रथांस्). K3 B5 G1 M2 3 च सत्वर (G1 °र), B3 D6 8 T1.3 G3 M1 4 च (T1 स) स त्वरन्, T2 च सात्वत'; G2 च सत्वान् (for त्वरश्च स) V1 जघान नागांश्चतुरांस्त्वरींश्च — c) V1 तु (for तव) — d) K3 D8 प्रदारित; B2 T2 प्रसारि(B2 °दि)त (for प्रदा°) B2 Dn1 सेतुम्; T2 स्रोव (for सेतुर्) K4 [अं]भसायका (sic), B5 D1 [अं]भसो (D1 °सं) यथा, D8 [अ]भसा यत B3 T1.3 G M प्रतापि(B3 G1 °पीडि)तं सवितुरिवौजसा भृशं (B3 °सः श्रियं) — e) D6 T3 G3 अथ, T1 G1 2 M तथा (for ततो) B3 समीक्ष्य दृष्टोथ, B5 तत समीक्ष्याथ (for ततोऽर्जुनस्याशु) D6 [अ]भिरथैश्च, T1 3 G3 [अ]ति(T1 °धि)रथेन, T2 [अ]थ रथंस्, G1.2 M [अ]थ रथेन (for [आ]शु र°) — f) T2 सव्यान् (for शत्रून्) B2 परिसव्यम्, G2 अपि सव्यम् B2 आतुलान्, D6 T3 G1.3 आदराद् (for आतुरान्)

65 a) Ś V1 B D (except D6) T G3 M2–4 प्रयातं- — b) Ś1 K1's lacuna for -क्रतु वृत्र- G2 शक्रक्रतुं. Ś2 वत्र (for वृत्र-) K3 वृत्रजिघांसया पुरा, K4 D3 मन्त्र निजघ्नुषं (D3 °घ्नुव) यथा, B3 5 D6 T2 वृत्रहनं (D6 °हण, T2 °वधे) यथा सुरा (B3 पुरा) (for °निजघ्नुषं यथा) Ś1 2 (sup lin as in text) K1 2 तदा; Da1 D1 5 तथा (for यथा) — c) V1 समन्वधावयन्, D2 T2 °भ्यधावन्, D6 G1 M तमन्वधा°, T3 G2 3 तमभ्य° (for समन्व°) K3 V1 B3 Dn1 D1 4 5.8 पुनरुत्थितै- र्ध्वजै, D6 युधि मूर्च्छितध्वजै', T1.3 G M पुनरुच्छ्रि(T1 °श्र)तध्वजा — d) T1 3 G2 रथेषु (for रथै सु-) K1.4 Dn1 M3 सयुक्तैर्; B5 D2 प्रयुक्तैर्, Da1 D1 5 प्रमुक्तैर्; G3 च युक्तैर् (for सुयु°) B5 G2 M2–4 अपरैर्.

66 a) K3 B5 यथा (for अथ) D2 [अ]नुसृत्य, G2

न्धनंजयस्याभि रथं महारथाः ।
शिखण्डिशैनेययमाः शितैः शरै-
र्विदारयन्तो व्यनदन्सुभैरवम् ॥ ६६
ततोऽभिजग्मुः कुपिताः परस्परं
शरैस्तदाञ्जोगतिभिः सुतेजनैः ।
कुरुप्रवीराः सह सृञ्जयैर्यथा-
सुराः पुरा देववरैरयोधयन् ॥ ६७
जयेप्सवः स्वर्गमनाय चोत्सुकाः
पतन्ति नागाश्वरथाः परंतप ।
जगर्जुरुच्चैर्बलवच्च विव्यधुः
शरैः सुमुक्तैरितरेतरं पृथक् ॥ ६८
शरान्धकारे तु महात्मभिः कृते
महामृधे योधवरैः परस्परम् ।
बभुर्दशाशा न दिवं च पार्थिव
प्रभा च सूर्यस्य तमोवृताभवत् ॥ ६९ C. 8. 4030 B. 8. 79. 95 K. 8. 83. 18

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

[अ]भिवृत्य (for °सृत्य) V1 प्रविचार्य; G3 °माज्य (for °वार्य) Dn1 प्रविचार्यता नरो (for °वार्य तानरीन्) V1 चारीन्, T1 M2.4 चाहितान्, T3 G वाहितां (G1.2 °तान्); M1 चाहितं, M3 चापि तान् (for तानरीन्) — b) K3 [अ]तिरथान्, V1 B2 Da1 D1.5 [अ]तिरथं, B1.3–5 Dn1 D3.4.7 [अ]भिमुख (B4.5 °खा); T1.2 G1 M2–4 [अ]नु(T1 °भि)चरा, T3 G2.3 [अ]भिचरान्, M1 [अ]हितरान् (for [अ]भि रथ) D8 महारथ; T3 G2.3 M1 °रथान् D2.6 धन जयस्याय (D6 °स्य) पुरःसरा रथा — c) D3.6 T2 G1 -सुन्वा (for -यमा) D2 पुन°, D8 सितै (for शितै) — d) Da1 D1.5 विनादयंतो, T2 अवाकिरतो (for विदारयन्तो) K3 सुभैरव, B5 च भैरव D6 T1.3 G M अवा(M1 रणे)किरत प्रणदति भैरव

67 a) B3 G2 M [ऽ]भिजग्मु — b) K3 Dn1 D1.2.8 G1 तदाजोगतिभि, V1 तमजौ°, T1 तदाज्या°, T2 तदार्जू°, M2.4 तदंजो° (for तदाञ्जो°) K3 सुतेजमै, B2 °जवै, D2 °जितै — d) K3 सुरेतरा, B1.3 यथासुरा, D5 S सुरारयो (G3 °सुरो) (for [अ]सुरा पुरा) B1.4 Dn1 D2–4.7 देवगणैर्, T3 G3 °पति K3 Da1 D1.5.8 तपो(K3 D8 °यो)पमं, K4 अयोधयत्, V1 तथोद्यम, B1.4 Dn1 D2–4.7 तथाहवे, B2 यथोपम, B3.5 परतपा, D6 S यथा तथा (D6 पुरा) (for अयोधयन्)

68 a) K3 स्वर्गमनापुरुत्सुका, B2 °मनापचोत्सुका (sic), D8 °मनाय चो°, T2 °मना यशो°, M1 °मनाय को° — b) B3 D6.8 S सपत्तिनागाश्वरथा (T3 G3 °रथै; G1 °वरै; M1 °वरा) (for पतन्ति नागा°) B3 नराधिपा, B5 परतपा, D6 G1 समेता, T G2.3 M समतत (for परंतप). — c) K3 बलवच्च D6 S (except T2) तथैव सर्वे बहवश्च विव्यधु — d) K4 ससुक्तैर्, Da1 D1.5 प्रमु°, D6 अनेकैर्; T3 G3 स्वमुक्तैर् (for सुमु°). D6 इतरेतर (for °तर) T3 G2.3 हृदि (for पृथक्) T1 इतरेतरेतर (for °तर पृथक्)

69 a) D8 च (for तु), and transp महात्मभि and कृते K2 कृत — b) B5 महाहवे (for °मृधे) — c) K3.4 V1 B D चतुर्दिशो वै विदि(K3 D8 न प्रदि)शश्च पार्थिव — d) D8 भवेदिति (for [अ]भवत्) — For 69, S (except T2) subst.

897* शरान्धकारे च कृते महात्मभि-
स्तदा दिशो न प्रबभु शरार्दिता ।

[(L. 1) M2–4 तु कृते (for च कृत) — (L 2) M1 प्रबहु M शरावृता T1 तदाजिदेश न जहु शरातुरा, G1 तदा दिशो न प्रजहुश्च पार्थिवा, G2 तदा दिशो वा न बहु शरातुरा]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K2.4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 75 (?), Ś2 59, B1 D6 79, B4 75, B5 81, Da1 90, D1 72, D4 60, T1.3 G2.3 M1 92, T2 87, M2–4 91

५८

संजय उवाच ।
राजन्कुरूणां प्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतम् ।
मज्जन्तमिव कौन्तेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १
विमृद्य सूतपुत्रस्य सेनां भारत सायकैः ।
प्राहिणोन्मृत्युलोकाय परवीरान्धनंजयः ॥ २
ततोऽस्याम्बरमावृत्य शरजालानि भागशः ।
अदृश्यन्त तथान्ये च निघ्नन्तस्तव वाहिनीम् ॥ ३
स पक्षिसंघाचरितमाकाशं पूरयञ्शरैः ।
धनंजयो महाराज कुरूणामन्तकोऽभवत् ॥ ४
ततो भल्लैः क्षुरप्रैश्च नाराचैर्निर्मलैरपि ।
गात्राणि प्राक्षिणोत्पार्थः शिरांसि च चकर्त ह ॥ ५
छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैः समन्ततः ।
पतितैश्च पतद्भिश्च योधैरासीत्समावृतम् ॥ ६
धनंजयशराभ्यस्तैः स्यन्दनाश्वनरद्विपैः ।
रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणी यथा ॥ ७
ईषाचक्राक्षभङ्गैश्च व्यश्वैः साश्वैश्च युध्यताम् ।

58

1 G2 om. the ref — a) Dn1 एतद्, T2 तत (for राजन्) T1 G1 2 प्रवरा — b) B2 बाणैर्; S (except T2) भल्लैर् (for बलैर्) D6 भीमसेनम् (for बलैर्भीमम्) T1 G1 2 M1 अभिद्रवन् (for °द्रुतम्) — c) V1 गर्जंतम्, D8 कथंतम् (for मज्जन्तम्) Ś K1 2 4 एव (for इव) — d) D8 G1 धनजयं

2 a) V1 B1 D6 विसृज्य, B4 विमृज्य, B5 M2–4 प्रमृद्य (for विमृद्य) — b) D6 T2 G1 सैन्यं; M1 सेना D8 सेना भरतसत्तम — d) Ś1 K B2 नरवीरान् (for पर°)

3 a) B2 हि (for ऽस्य) V1 B D (except D8) आश्रित्य (for आवृत्य) — b) T1 G2 भारत (for भागश) — c) S ततो (for तथा) K3 D8 G1 [अ]न्यानि; Da1 D1, 6 [अ]न्योन्यं (for [अ]न्ये च) B5 ह (for च) D6 अद इयंतां ततो निन्ये — d) K3 D1 निघ्नतस्, K4 B1 2 4 Da1 Dn1 D3 4 6 7 निजघ्नुस्, G1 निघ्नतुस (for निघ्नन्तस्) Ś2 K1 2 4 सर्वं-, G2 इव (for तव)

4 a) Ś2 K1 2 4 स पक्षिसघ(Ś2 °घ)चरितम् — b) D6 पूरयत् — c) D1 ततो जयो (for धनजयो) B1 4 5 Dn1 D2 4 6 7 S महाबाहु (for °राज). — d) M1 अतकोपम (for °कोऽभवत्)

5 a) G1 क्षुरप्रैश्च — b) K1 निदुलैर् (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 विमलैर् (for निर्मलैर्) D6 T1 3 G M क्षुरैरजलिकैरपि — c) M1 शत्रूणा (for गात्राणि) K1 प्राक्षिपत्, B1–4 Dn1 D2 7 प्राच्छिनत्; D4 प्राच्छिनोत्; D6 G1 प्रहरन्, T1 पूरयन्, T2 G2 M प्राहिणोत्, T3 G3 प्रावृणोत् (for प्राक्षिणोत्) — d) Ś K1 2 च ननर्त, K3 विचकर्त, K4 न्वचकर्त (sic), B5 D6 T2 G1 3 M निच° (for च च°)

6 a) D6 S (except T2) भिन्न- (for छिन्न-) — b) K3 शिरस्कंधै; B5 T1 G1 विशिरस्कै, G2 विशारस्कै T1 G2 M सहस्रश (for समन्तत) — c) B2 D3 8 8 पातितैश्, B3 ताडितैश् — d) D8 सर्वम्, G2 M योधैर्- B1 4 Dn1 D2–4 7 T1 3 G M समावृता (M3 °त); D6 यथावृतं, T2 धरावृता (for समावृतम्)

7 a) Ś2 (*sup lin*) K2 शरन्यस्तै; K4 -शरान्यस्तै, B2 5 Da1 D1 5 -शर(B5 °रा)ध्वस्तै (for -शराभ्यस्तै). — b) Ś2 K1 3 4 V1 B D T3 G3 रथद्विपै (for -नरद्विपै). — After 7^{ab}, N (except D6) T2 ins.

898* संछिन्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यङ्गाङ्गावयवै स्तृता ।
सुदुर्गमा सुविषमा घोरात्यर्थं सुदुर्दृशा ।

[(L 1) Ś1 K1 2 छिन्नविध्वस्तै (for -भिन्नविध्वस्तै॰) B5 शरनिर्भिन्नविध्वस्तैर्, D8 संछिन्नभिन्नावयवैर् (for the prior half) Ś2 K4 सृता, K3 पृथक्, Dn1 स्तुता, D2 कृता, D8 सता॰, T2 तथा (for स्तृता) — K3 reads line 2 and 7^{c}–8^{b} after 10^{a} — (L. 2) B2 सुदुर्मृशा (sic) D8 घोरा घातसुदारुणा (for the posterior half)]

— c) T2 बभौ (for अभूद्) — For 7^{cd}, D6 T1 3 G M subst.

899* गतसत्त्वै ससत्त्वैश्च संवृतासीद्वसुधरा ।
[T3 G2 3 गतप्राणै सदश्वैश्च (for the prior half)]

8 For sequence in K3, cf v 1 7 — a) K2 V1 B1 3 ईशाचक्राक्षभग्नै(K2 °भग्नै)श्च, K3 Da1 D1 5 8 ईषाचक्राक्षभग्नैश्च, K4 ईषाश्चक्रागभंगैश्च, B2 ईषाभग्नदक्षिचक्रैश्च (sic), B4 Dn1 D2–4 7 ईषा(D8 °शा)चक्राक्षभल्लैश्च, B5 सेशाचक्रैश्च भग्नाक्षैर् (sic), T2 ईषाचक्रैश्च भग्नैश्च — b) K3 न सै॰ (sic) (for व्यश्वै॰) — c) K3 असूतैर् B3 युतसुतैश्च (for

ससूतैर्हतसूतैश्च रथैः स्तीर्णाभवन्मही ॥ ८
सुवर्णवर्मसंनाहैर्योधैः कनकभूषणैः ।
आस्थिताः कृतवर्माणो भद्रा नित्यमदा द्विपाः ।
क्रुद्धाः क्रुद्धैर्महामात्रैः प्रेषितार्जुनमभ्ययुः ॥ ९
चतुःशताः शरवर्षैर्हताः पेतुः किरीटिना ।
पर्यस्तानीव शृङ्गाणि ससत्त्वानि महागिरेः ॥ १०
धनंजयशराभ्यस्तैः स्तीर्णा भूर्वरवारणैः ।
अभिपेदेऽर्जुनरथो घनान्भिन्दन्निवांशुमान् ॥ ११
हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भग्नैश्च बहुधा रथैः ।
विशस्त्रपत्रकवचैर्युद्धशौण्डैर्गतासुभिः ।
अपविद्धायुधैर्मार्गः स्तीर्णोऽभूत्फल्गुनेन वै ॥ १२
व्यस्फूर्जयच्च गाण्डीवं सुमहद्भैरवस्वनम् ।
घोरो वज्रविनिष्पेषः स्तनयित्नोरिवाम्बरे ॥ १३
ततः प्रादीर्यत चमूर्धनंजयशराहता । C 8.4106 B 8.80 1 K 8.84 1

हत°) — d) K3 कीर्णा, D5 छिन्ना (for स्तीर्णा) — For 8, D5 T1.2 G M subst.

900* ससूतैर्हतसूतैश्च सादिर्हीनैश्च वाजिभि ।
ईषाचक्राक्षभग्नैश्च रथै स्तीर्णा वसुंधरा ।

[(L 1) D5 T3 G1 सादिभिश्चैव वाजिभि (for the posterior half) — (L. 2) T1 -भङ्गैश्च (for -भग्नैश्च) D5 ईषाचक्रैश्च भङ्गैश्च (for the prior half) T1 G1.2 कीर्णा (for स्तीर्णा)]

9 a) K4 V1 B Dn1 D2–4.7.8 T1 -वर्णमनाहैर् (B1 °सांनाहै; T1 °संनद्धै) (for -वर्मसनाहैर्) — b) G1 M1.2.4 यौधै D6 S (except T2) कनकमालि(G1 मौलि)भि (for °भूषणै) — c) Ś1 आस्थिता, T2 आस्तृता (for आस्थिता) V1 B1.3–5 D2 क्रुद्धवर्माणो, B2 व्यास°, Da1 D1.5 छिन्न°, Dn1 D1 कृष्ण°, D3 छिन्न°, D6 T2.3 G1.3 घृत°, G2 कृत्त° (for कृत°) — d) Dn1 D1 G2 नित्यमहा (G2 °ट)द्विपा Ś K1.2.4 रुद्रादित्यमदान्विता — e) Ś1 क्रुद्ध B1.3.4 Dn1 D3.6.7 क्रूरैर् (for क्रुद्धैर्) — f) K3 प्रेरिता, T1 प्रहिता (for प्रेषिता) T2 पार्थम् (for [अ]र्जुनम्) V1 B2.5 D6 प्रेषि(B2 °रि)ता फाल्गुन प्रति, B1.3.4 Da1 D1.5 प्रेषिता(Da1 D1.5 °तां)गुष्टचोदिता, Dn1 D3.4.7.8 पार्ष्ण्यंगुष्ठप्रचोदिता.

10 a) D3.6 चतुःशत (D6 °ता) K1 शरशतैर्, K3 B1.3.5 D T1.2 G1 M °वर्षैर्, T3 G2.3 रथवरा (for शरवर्षैर्) — After 10a, K3 reads line 2 of 898* and 7c–8b — b) Ś K1 किरीटिन — c) K3 पयस्ताता च (sic), B2 पार्वतानीव (for पर्यस्ता°) — d) V1 सरत्नानि, B3.5 Da1 Dn1 D2–4.7 समृद्धानि (for ससत्त्वानि)

11 ab) K2 -शरभ्यस्तै, D6 -शरध्वस्तै, T1 -शराभस्त्रै (sic) (for -शराभ्यस्तै) T1 G1.2 कीर्णा गौर्, T3 G3 कीर्णा भूर् (for स्तीर्णा भूर्) M गौर् (for भूर्) T2 धनंजय शरभ्रस्तन्निर्णीय नरवारणं — After 11ab, V1 B D (except D3) ins

901* समन्तात्सलटग्र स्थान्वारणान्मद्रवर्षिण ।

[B2 D3.6 स तु तान्, Da1 D1.5 स(D1 स)तता (for समन्तात्)]

c) Ś K1.2 D6 अभिपेते (Ś1 °तैर्) (for °पेदे) K2 [ऽ]र्जुनरथौ, T2 °न सोथ — d) T3 घन B5 भिन्नान् (for भिन्दन्) T1.3 G2.3 M घन भित्त्वा (T3 द्वित्वा) यथांशुमान्, G1 घन भित्त्वा ****

12 K1 om. 12a–13b G1 om. from 12a up to सुमहद् (in 13b) — a) T2 गजमनुष्यैश्च — b) Ś2 B4 Dn1 D3.6.7 भिन्नैश्च, D4 भङ्गैश्च (for भग्नैश्च) V1 नृपै (for रथै) K3 भङ्गैर्नश्ववधा रथै (sic) — c) B Da1 Dn1 D2–4.6.7 विशस्त्रयंत्र(B3.5 °वर्म-, D6 °चर्म)कवचैर्, D8 °पत्रमयनैर्, T1.3 G2.3 °व(G2 °दा)स्त्रकवचैर् — d) B2 हतासुभि — e) Ś2 मार्गैस्, K3 मम्ना, B1 मार्गांत, D6 T G3 M स्तीर्णो, G2 कीर्णो D3 अपविद्धायुधस्तुभि (sic) — f) Ś2 B2 तीर्णो, B4 Dn1 D4.7 तीक्ष्णो, D5 तीर्णा (for स्तीर्णो) D6 S (G1 om.) मार्ग आसीत्किरीटिना (T2 M °न)

13 K1 om 13, G1 om up to सुमहद् (in 13b) (cf. v. l. 12) — a) K2 व्यस्फुज*श्च, K3 विस्फार्ययच्च, K4 विस्फूर्नयच्च, B1 विस्फूर्जयश्च, B2.4 Da1 D1.2.5.7 व्यस्फारयद्दै (Da1 D1.5 °च्च), Dn1 D4 विस्फारयन्वै, D3 विस्फारयच्च, D6 T2 विस्फा(T2 °स्फा)रयश्च, D8 विस्फूर्जेद्भावि, T1 विस्फारितश्च, T3 G2.3 M विष्फारित च (for व्यस्फूर्जयच्च) D8 गाजीवं — b) T1.3 G2.3 M अ(T1 G2 इ)त्यासीद्, T2 अत्याशीद् (for सुमहद्) Ś1 K2 D2 भैरवं स्वन, V1 B Dn1 D2.4.7 भैरव रव, T1 भैरवस्वनै, Bom. ed. भैरवारव (for °वस्वनम्) — c) Ś2 B1 Dn1 D3.4.7 घोर, D6 घोषो (for घोरो) V1 B. D2.8 घोरो वज्रविनिष्पेष, B2–4 घोरवज्रविनिष्पेष (B4 °श), T1 G1 M सुघोर (T1 G1 °रं) वज्रनिष्पेषं, T2 सुघोष वज्रनिर्घोष, T3 G2.3 सुघोरं वज्रनिष्पेषं — d) Ś2 K4 स्तनयत्नोर्, B2 °यित्नुर्, Cc °यित्नोर् (as in text) K2 अंबरे T G M2–4 स्तनयन्निव तोयद, M1 स्तनन्निव च तोयद

14 a) T3 G1.3 तव (for तत) K3 V1 M1 प्रदीर्यत, D5 G2 प्रकीर्यत, T2 व्यदी°, T3 G1.3 प्राकी° (for प्रादी°)

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
17 6 नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेणुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निग्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः सव्यसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं भीमसेनं तदा रणे ।
बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराङ्मुखम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्नेषु बीभत्सुरपराजितः ।
भीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स भीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विशल्यमरुजं चास्मै कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयन्रथघोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो भीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

— b) D8 शरार्दिता; G2 M3.4 -शराहता — c) K3 महावातेन संविद्धा

15 a) K3 V1 B D T1.2 प्राणहरा (for प्रहरणा) — b) K3 गाडीवनोदिता, D8 गांजीवनिर्गता — c) Ś2 V1 Da1 D5 आला(Ś2 °ल)तोल्काशनि ; D8 अलातोर्का°; T3 G अकालोल्का° (for अलातोल्का°) Co cites अलातम् and उल्काशनी Ś1 K1.2.4 -प्रख्यैस् (for प्रख्यास्) — d) Ś K2.4 T2 M1.3 व्यनिर्दहन्; K1 व्यमर्दयत्, B3.5 व्यदीदहन्; D6 विनिर्दहेत् (for °र्दहन्) G3 तव सैन्यस्य निदहन्

16 a) D8 महागिरेर् — b) D6 T2.3 G3 M अग्नि ; T3 G1.2 अग्नि (for निशि) G1 M1 प्रज्वलितो (M1 °ता) — K3 reads 16c–18b twice — c) V1 B1–3 Dn1 D3.4.7.8 T1 M4 महासैन्य — d) K1 प्रास्फतत्, K4 D6.8 T1.3 G M1 प्रस्फुरत्, B1 m 2.4.5 D3.4.7 M2–4 प्रा(M2.3 प्र)स्फुटत् (for प्रास्फुरत्)

17 For the repetition in K3, cf v 1 16 — a) B5 सदिष्ट (for सपिष्ट) Ś2 विश्वस्त (for -विध्वस्तं) D6 तद्विनष्ट सुविध्वस्त; T G2.3 M तत्पिष्ट(T1 °ष्ट)नष्ट विध्वस्त (G2 °ध्वस्तस्, M3.4 °स्त तु) — c) Ś1 B1.4 Dn1 D3.4.7 कृत प्रविहत, K3.4 हत(K4 °त)प्रति°, V1 D2 क्षतं प्रति°; B2.3 Da1 D1.5 कृतं प्रति°, B5 कृतप्रविहत; D6 T2 G2 M2–4 हतविप्रहतं, D8 हत विप्रद्रुत, T1.3 G3 हत विप्रहत (T1 °हता), G1 हता॰प्रहता, M1 एव प्रविहत, Co हत प्रतिहतं (for हतं प्रवि°) — d) K4 यथा (for दिश) K3 अर्जुनेन गद त्रिश (sic), D6 T3 G M अर्जुनेन गता (D6 हता, T3 G2.3 गत) दिश , T1.2 प्रायाञ्जीत दिशो दश

18 For the repetition in K3, cf v 1 16 — a) Dn1 महावन D6 S सश्वापदा (for मृगगणा) — b) K3.4 V1 B D S दा(D8 T3 G2.3 M द)वाग्नित्रासिता (for °ग्रसिता) K1 तया, B3 D2 S इव (for यथा) — c) T2 पर्यधावंत (for °वर्तन्त) M1 पर्यवर्तत कुरवो

19 a) B (except B3) Dn1 D3.7.8 T1.3 G च (for हि) B3 महाबाहो — b) K3 रणांतरे; B1 D3 M1 महारणे; B1 Dn1 D3.7 तथा रणे, Da1 D1.5.6 T1.3 G M2–4 महाहवे; D2 तथेतरे (for तदा रणे). — c) T1 G1 आच्छिन्नं; T3 G2.3 उच्छिन्न (for उद्विग्न) — d) S (except T2) transp सर्वम् and आसीत् K4 पुरामुखं (for पराङ्मुखम्).

20 b) K3 भीमत्सुर B3 अपलायित°, M1 अपराजितं. — d) B4 T2 स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत) T1.3 G M मुहूर्तादभ्यवर्तत

21 a) K1.3 V1 B D (except D8) T G M1 च, M2–4 तु (for स) — b) K3 V1 तु (for च) Some MSS फाल्गुन D6 धनजय (for च फल्गुन) S जल्पित्वा च (T3 G2.3 °त्वाय) धनजय — V1 om 21c–23d — c) Dn1 अनुज (for अरुज) — d) G2 कल्पयित्वा (for कथ°)

22 V1 om 22 (cf v 1 21) — b) K3 ततस्त्व धनजय (sic) — T2 om from 22c up to the end of this adhy — d) K4 च भारत , S (T2 om) इवारिहा

23 V1 T2 om 23 (cf v 1 21, 22) K3 repeats 23ab after 24 — a) K3 (both times).4 V1 D S (T2 om) वी(D1 घो)रैर् (for भीमैर्) — b) Ś2 K1 शत्रुपुंगव ; K3 (second time) स धनजय , K4 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 योधपुगवै , D6 S (T2 om) शत्रुतापन (M1 °न); D8 कुरुपुगवै (for शत्रु°) — c) G1 दु शासनाय स्वरजैस् (sic) — d) K4 पुत्रौ (for पुत्रैर्) Da1 धनजय

24 T2 om 24 (cf v 1 22) — a) Ś1 K3 अभ्यार्दयन् — c) V1 व्याततै ते नरा (sic), B3 अमतप्वसना ; (sic), D1 आसतेप्वसना , T1 आसन्स्वप्व°; G2 आतते-

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यांस्तु तांश्चक्रे रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्शूराः पराङ्मुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामापतता केतूनश्वांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६
अथान्यैर्दशभिर्भल्लैः शिरांस्येषां न्यपातयत् ।
रोषसंरक्तनेत्राणि संदष्टौष्ठानि भूतले ।
तानि वक्त्राणि विबभुर्व्योम्नि तारागणा इव ॥ २७
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दश कौरवान् ।
रुक्माङ्गदान्रुक्मपुङ्खैर्विद्ध्वा प्रायादमित्रहा ॥ २८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।
तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।
युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवव्रुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १ C 8. 4124 B 8. 61. 2 K 8. 65. 2

ध्वासना (for °ध्वसना) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 T1 3 G3 शूरा, D6 G1. 2 M वीरा (for क्रूरा) — d) B3 कौरवान्, D2 दृश्यते (for भारत) — After 24, K3 repeats 23^{ab}

25 T2 om. 25 (cf. v 1. 22) — a) D6 S (T2 om.) अपसव्य (for °सव्यांस्) K3 M2-4 ततश्, B3 च तांश् (for तु तांश्) — After 25^{ab}, N (D6 marg sec. m) T1 ins

902* नियुक्तान्हि स तान्मेने यमायाशु किरीटिना ।

[Ś2 (sup lin) K4 D3 (sup lin as in text) वियुक्तान्हि स, B1 नियुक्तान्स हि, B2 विमुक्तादिव, B3 न युक्तान्हि स (for नियुक्तान्हि स) K3 नियुक्तानसतात्मानो, D2 रिपूनभिगतान्मेने (for the prior half) K3 यमयास्तु (sic), K4 यततात्शु (for यमायाशु)]

— c) D6 S (T2 om) तथान्ये प्राणद(D6 प्रणम)न्मूढा — d) D6 T3 G पराङ्मुखमिवार्जुन (G3 °नात्), T1 परावृत्ता रणेऽर्जुनात्, M1 पराङ्मुखरणेऽर्जुनात्

26 T2 om 26 (cf. v 1 22) — a) Ś2 समातता (for आपतता) T1 3 G3 3 M तेषा नानद(G2 °दय)तामश्वान्, G1 तेषां तु नर्दतामश्वान् — b) K3 V1 B D अश्वाश् (for रथाश्) T1 M केतूश्चांगानि सारथी(T1 °यका)न्, T3 G केतूश्चापानि सारथीन् — d) D3 व्यपातयत्, T1 3 G M न्य(G1 M न्य)कृतत (for न्यपातयत्)

27 Ś K1 2 T2 om 27 (for T2, cf v 1. 22) — a) D3 अन्येषा K3 D3 बहुभिर् (for दशभिर्) B5 बाणै (for भल्लै) — b) D3 आशु (for एषाम्) B1 4 Dn1 D2 4 5 7 S (T2 om) अपातयत्, D3 व्यपा° (for न्यपा°) — c) K3 रोषै, D5 रोष, D3 रोषात् (for रोष) S (T2 (om) रोषरक्तांतनेत्राणि — d) K4 Dn1 सदष्टोष्ठानि, D6 S (T2 om.) सदष्टोष्ठानि — e) K3 D3 सम; V1 B2 5 D2 6 S (T2 om.) तेषा (for तानि) K4 transp तानि and वक्त्राणि B3 वज्राणि (for वक्त्राणि) Dn1 विवधुर् (sic), D3 वयभुर्, T1 च विभुर् (for विबभुर्) — f) K4 V1 B1. 2 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 कमलानीव भूरिश

28 T2 om. 27 (cf. v 1 22) — a) S (T2 om.) तान्स (for तांस्तु) T1 3 G2 3 महेष्वासो (T1 °सान्) (for महावेगैर्) — b) T1 M भारतान्; T3 G भारत (for कौरवान्) — c) T1. 3 G2 3 रुक्मांगा(T1 °क्माग्रा)न्रुक्मपुखैश्च — d) V1 B D S (T2 om.) हत्वा (for विद्ध्वा)-

Colophon om. in S — *Day of Karna's Generalship* Ś K1. 2 4 द्वितीय(Ś1 K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 76 (?), Ś2 60, B4 D1 73, B5 82, Da1 91; D4 61

59

1 S om the ref. B2 reads 1^{ab} after 2 Sequence of D6 T2 after the ref is 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903*, 1^{ef} — a) G1 ततो (for त तु) K3 Da1 Dn1 D1 प्रयात, V1 B D2-8 T G2 3 M प्रयांत (for तु यान्त) — After 1^{ab}, D6 T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper place B2 om 1^{cdef} — c) V1 B1 4 Da1 D1 5 अभिद्रवन्, B5 अभिमुख (for अभ्यद्रवन्) K3 वीरान्; K3 वीर, V1 B4 भीम, B1 भीमा, Da1 D1 5 भीम (for वीरा) — d) Da1 नवमी, T3 G1 3 नृपते, M1 तावको (for नवती) — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins

903* कृत्वा संशप्तका घोराञ्शपथान्ब्राह्मलौकिकान् ।

[Some MSS संसप्तका, Ś K2 4 T2 संशप्तकान् K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1-5 7 8 घोरं D6 कृत्वा ससप्तकगणा (for the prior half) K1 2 4 ब्रह्म (for ब्राह्म) K3 शपथ ब्राह्मलौकिक, V1 B (except B2) D शपथ पार(B1 परि)लौकिक (for the posterior half)]

— e) K1 Da1 D1 5 नरव्याघ्र, S (except T2) महात्मानं (T1 °नो) — f) Da1 D1 5 नरव्याघ्रो K1 धनजय (for रणेऽर्जुनम्)

कृष्णः श्वेतान्महावेगानश्वान्कनकभूषणान् ।
मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रैषीत्कर्णरथं प्रति ॥ २
ततः कर्णरथं यान्तमरीन्घ्नन्तं धनंजयम् ।
बाणवर्षैरभिघ्नन्तः संशप्तकरथा ययुः ॥ ३
त्वरमाणांस्तु तान्सर्वान्ससूतेष्वसनध्वजान् ।
जघान नवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ४
तेऽपतन्त हता बाणैर्नानारूपैः किरीटिना ।
सविमाना यथा सिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षये तथा ॥ ५
ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तम ।
निर्भया भरतश्रेष्ठमभ्यवर्तन्त फल्गुनम् ॥ ६
तदायस्तममुक्तास्त्रमुदीर्णवरवारणम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यं समरौत्सीद्धनंजयः ॥ ७
शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ।
प्राच्छादयन्महेष्वासाः कुरवः कुरुनन्दनम् ॥ ८
तां कुरूणां प्रविततां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्पाण्डवो बाणैस्तमः सूर्य इवांशुभिः ॥ ९
ततो म्लेच्छाः स्थितैर्मत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ।
पार्श्वतोऽभ्यहनन्पार्थं तव पुत्रस्य शासनात् ॥ १०

---

2 For sequence in D6 T3, cf. v 11 — a) B3 D2 6 T3 तत कृष्णो; D6 कृष्णश्च तान् (for कृष्ण श्वेतान्) — b) K1 B (except B2) D (except D8) काचनभूषणान्, T1 3 G2 3 M1 कनकभूषितान् (for °भूषणान्) — c) Ś2 मुक्तजाल, M3 मुक्तोजाल- (for मुक्ताजाल) K4 D8 प्रतिच्छिन्नान्, S (except T3) परिच्छन्नान् (for प्रति°) — After 2, B3 reads 1[ab]

3 For sequence in D6 T3, cf v 11 B3 om 3 — a) T1 प्रोप्यत् (sic), T2.3 G2 3 M प्रेक्ष्य, G1 प्रेक्ष्यत् (for तत) K4 कर्णरथे, D8 °वधे (for °रथ) B3 D6 T3 (first time) कर्णायाभिमुखं वीरान् — b) K3 परिसत (sic), V1 B Dn1 D2–5 8 T1 G M अरिघ्नं त, Da1 D1 6 अनिघ्नत (for अरीन्घ्नन्त) B2 यथा ययु (for धनंजयम्) — c) Ś K1 2 T3 अभिघ्नंत, K4 अमित्रघ्न — d) Some MSS ससप्तकरथा, K4 तं सशप्तकरथा (hypermetric), D6 8 S सशप्तकगणा (for °रथा) D6 तदा (for ययु°)

4 a) S D1 त्वरमाणास्, K1 2 4 D6 8 G1 M °माणस् K3 शूरान् (for सर्वान्) — b) T3 G1 ससूतेष्वासनध्वजान् — c) K3 भवतो, K4 V1 M3 नवतीं, G1 नवति, M1 नवतान् (for नवतिं) G1 वीरो — d) M1 नवभि (for निशितै) T G M2–4 नवत्या फल्गुन शरै

5 a) V1 G2 M1 पतति (for ऽपतन्त) B3 4 D7 हतैर् (for हता) B2 M2 3 तेपतन्निहता बाणैर्, D2 ते पेतुर्निहिता बाणैर्, D6 T3 G1 3 M4 ते पतति (M4 °त) महा बाणैर्, T1 ते एव निहता बाणैर्, T2 तेपतन्वै महाबाणैर् — c) B2 3 Da1 D1 5 सुकृतिन, B5 यदा सिद्धा (for यथा सिद्धा) D6 S विमानेभ्य सुकृतिन — d) K3 पुण्यक्षय K3 गता, V1 B2 3 5 Da1 D1 3.4–6 S यथा, D8 भुवि (for तथा)

6 a) T1 नागाश्वान् (for नागाश्वा) — b) Ś K B (except B5) Dn1 D2–5 7 कुरुसत्तमं — After 6[ab], B5 ins

904* क्षिप्रमेवाभिसंक्रुद्धा समरेऽरिजिघांसया ।

K3 om 6[cd] D6 damaged — c) T1 भरतश्रेष्ठा — d) Some MSS फाल्गुनं, Da1 D1 5 फाल्गुन

7 ab) V1 B2 आयास्तम्, B1 आयात, B3 4 D4 6 7 T3 आयात्त, D5 आयास्तं, G2 यथा (for आयस्तम्) K3 अमुक्तास्तु, V1 अमुल्यास्तम्, B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 2 -मनुष्याश्वम्; D6 T3 G M -मनुष्य च (for अमुक्तास्त्रम्) B5 T1 -रथवारणं, D6 T3 G M रथवाजिमत् (G1 2 °नं) (for -वरवारणम्) In dissolving the comp Cc cites- आयस्ता, मनुष्या, अश्वा, उदीर्णा and वरवारणा — c) B1 D (except D6 8) महासैन्य — d) K4 समरोत्सीद्; D6 S (T1 damaged) तदा(G1 °था)रौत्सीद्, (for समरौत्सीद्) K4 V1 B D S (except T1) धनंजय

8 a) K1 T2 G1 2 शक्त्यष्टि, K4 शक्त्यृष्टि- (for शक्त्यृष्टि) K3 शक्तितोमरप्रासासि- — b) T3 -निस्त्रिंश- (for निस्त्रिंश) — c) K4 B1 D5 G2 M1 प्रच्छादयन् — d) D6 S कुरुसत्तम (T1 3 G3 °म) (for °नन्दनम्)

9 a) K3 V1 B D S तामतरि(V1 B1–3 5 D8 °री)क्षे वितता — d) K3 अस्त्रवृष्टिं, D5 शर° (for शस्त्र°) B1.4 Dn1 D3 4 7 समतत, S (except T3 G2) समुत्थिता (for समुद्यताम्) — d) G2 तिग्मै (for तम) D5 सूर्यम्. K3 सूर्यात्तवांशुभि (sic)

10 G1 om 10 — a) S (except T2, G1 om.) तथा (M1 °दा) (for ततो) B1 म्लेच्छाश्रितैर्, B2 3 5 Da1 D2 5 T3 म्लेच्छा स्थिता, B4 D1 7 8 G2 3 M1 म्लेच्छास्थितैर् (D1 °ता), M2 म्लेच्छै स्थितैर्, M3 4 म्लेच्छान्वितैर् Cc cites स्थिता K3 दांतैस्, T1 वृत्तैस् (for मत्तैस्) D6 तथास्थितै मंदोद्रिक्तैस् — b) Da1 D1 5 त्रयोदशगतैर् (for °शतैर्) — c) K3 B (except B5) Dn1 D3 4 7 8 व्यहनन् (D4 °त्), V1 D2 G2 M1 [ऽ]भ्यहनत्; Da1 D1.5 T3 G3 व्यधमन्, T1 न्यहनत् (for ऽभ्यहनन्) — d) Ś2 शासनं

कार्णिनालीकनाराचैस्तोमरैः प्रासशक्तिभिः ।
कम्पनैर्भिण्डिपालैश्च रथस्थं पार्थमार्दयन् ॥ ११
तामस्त्रवृष्टिं प्रहितां द्विपस्थैर्यवनैः स्मयन् ।
चिच्छेद निशितैर्भल्लैरर्धचन्द्रैश्च फल्गुनः ॥ १२
अथ तान्द्विरदान्सर्वान्नानालिङ्गैर्महाशरैः ।
सपताकान्सहारोहान्गिरीन्वज्रैरिवाभिनत् ॥ १३
ते हेमपुङ्खैरिषुभिराचिता हेममालिनः ।
हताः पेतुर्महानागाः साग्निज्वाला इवाद्रयः ॥ १४
ततो गाण्डीवनिर्घोषो महानासीद्विशां पते ।
स्तनतां कूजतां चैव मनुष्यगजवाजिनाम् ॥ १५
कुञ्जराश्च हता राजन्प्राद्रवंस्ते समन्ततः ।
अश्वाश्च पर्यधावन्त हतारोहा दिशो दश ॥ १६
रथा हीना महाराज रथिभिर्वाजिभिस्तथा ।
गन्धर्वनगराकारा दृश्यन्ते स्म सहस्रशः ॥ १७
अश्वारोहा महाराज धावमानास्ततस्ततः ।
तत्र तत्रैव दृश्यन्ते पतिताः पार्थसायकैः ॥ १८
तस्मिन्क्षणे पाण्डवस्य बाह्वोर्बलमदृश्यत ।
यत्सादिनो वारणांश्च रथांश्चैकोऽजयद्युधि ॥ १९ C. 8. 4142 B. 8. 61. 20 K. 8. 85. 27

---

11 ^{a}) K_4 कर्णनालीक, T_1 G_1 कर्णि(G_1 °र्णी)नालिक- (for कर्णिनालीक-) — ^{b}) $K_{1.3}$ V_1 B D T G M_1 तोमर- (for तोमरै) — ^{c}) Dn_1 $D_{2-4.7}$ मुसलैर्, D_6 S कर्पणै(T_2 °रै)र् (for कम्पनैर्) V_1 B Da_1 D_{3-5} भिंदिपालैश्च — ^{d}) $Ś_2$ Da_1 मार्दयत्, K_3 V_1 $B_{1.5}$ $D_{6.8}$ S अर्दयन्

12 G_1 om. 12^{a}–13^{b} — ^{a}) K_4 प्रहतां (for प्रहितां) K_3 V_1 $B_{1-3.5}$ D T G_3 M ता शस्त्र(K_3 °र)वृष्टिमतुलां, B_4 ता शस्त्रवृष्टिं बहुला, G_2 ता शस्त्रवृष्टीस्तुमुला — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ lacuna, $Ś_2$ (*sup lin*) परित, $B_{2.3.5}$ $D_{2.8}$ प्रहितां ($D_{2.8}$ °ता) (for यवनै) D_6 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M प्रेपितां प्रभु, T_2 प्रहिता जय (for यवनै स्मयन्) V_1 B_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ द्विपहस्तैं प्रवेरितां — ^{c}) B_3 $D_{3.6}$ S (except T_2, G_1 om.) बाणैर् (for भल्लैर्) — ^{d}) Dn_1 अर्धचन्द्रश्च Some MSS फाल्गुन

13 G_1 om 13^{ab} (cf v l. 12) — ^{a}) B_5 T_2 ततस् (for अथ) B_2 [ए]तान्, G_3 ता — ^{b}) G_2 नानालिंगान् K_3 (marg) पतत्रिभि, V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{3-5.7}$ T_2 शरोत्तमै (for महाशरै) — K_3 om. 13^{c}–14^{a} — ^{c}) V_1 B D S सपताकध्व(T_2 °कान्ध्व) जारोहा(B_5 °जोपेता)न् — ^{d}) D_6 इन्द्र, D_8 वज्रिर्, S वज्र (for वज्रैर्) V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ महनत् T_2 अच्छिनत् (for अभिनत्)

14 K_3 om. 14^{a} (cf. v l 13) — ^{a}) M_3 तैर् (for ते) G_1 भीमपुखैर् (for हेम°) D_8 त्रिविधैर् (for इषुभिर्) — ^{b}) V_1 B D (except D_8) S अर्दिता (for आचिता) M_1 हेममालिन — K_3 reads 14^{c}–15^{a} twice — ^{c}) $Ś_2$ महानाग; K_1 °रागा, T_2 °वेगा, T_3 $G_{1.3}$ °राज, G_2 °भागा (for °नागा) — ^{d}) M_1 इवाद्रय — After 14, S (except T_2) ins. an addl colophon [*Adhy no* $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ 93, G_1 M 92]

15 Before 15, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M ins संजय — ^{a}) D_8 गांजीवनिर्घोषो — ^{c}) $Ś_2$ (*sup lin*) कुरुतां, B_1 D_3 स्वनतां, Co स्तनतां (as in text) K_3 भ्रजता; B_2 क्रूरतां; T_2 गर्जता, G_3 कूजितां, Co कूजता (as in text) — ^{d}) $K_{3.4}$ मनुष्या- (for मनुष्य-) B_2 मनुष्याणां च वाजिनां

16 ^{b}) B D_7 कुजराश्च- (for कुञ्जराश्च) $G_{1.2}$ महाराज (G_2 °जन्), M_{2-4} [आ]हता राजन् — ^{b}) K_3 V_1 B D S दुद्रुवुस् (for प्राद्रवस्) — ^{c}) B $D_{1.6.7}$ अश्वांश्च K_3 पर्यवर्तंत (for °धावन्त) — ^{d}) S (except T_1 M_1) साश्वारोहा (for हता°)

17 ^{a}) G_1 रथा भीता, G_2 रथहीनान् (for रथा हीना) — T_1 om (hapl) 17^{b}–18^{a} — ^{b}) T_3 $G_{1.3}$ वाजिनस् (for °भिस्) — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ ते; T_3 G M_{2-4} च (for स्म) V_1 B_5 D_8 समंतत (for सहस्रश)

18 T_1 om 18^{a} (cf. v l 17) — ^{b}) D_3 M_1 धावमानास् (M_1 °मान) B_3 G_1 समतत, B_4 Dn_1 D_7 इतस्तत, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M सहस्रश (for ततस्तत°) — After 18^{ab}, D_6 ins

905* नर्दन्त कूजमानाश्च मनुष्यगजवाजिन ।
[Cf 15^{cd}]

— ^{c}) $B_{3.5}$ D_6 स्म, T_1 च (for [ए]व) V_1 पश्यंते (for दृश्यन्ते) — ^{d}) K_3 D_8 G_2 M_3 पातिता°, V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ निहता, D_2 पदाता (for पतिता) G_2 पाडुसायकै (for पार्थ°)

19 ^{c}) D_8 सादिना $D_{2.3}$ वारणाश्च, D_6 वारणाश्च- — ^{d}) K_3 यया (for रथाश्च) B_5 मृधे (for युधि) — After 19, S ins

906* असंयुक्ताश्च ते राजन्परिवृत्ता रणं प्रति ।
नरा नागा रथाश्चैव नदन्तोऽर्जुनमभ्ययु ।

[(L. 1) T_2 G_1 असंवृत्ताश्च, M_{2-4} °युताश्च (for °युक्ताश्च) — (L 2) T_1 नर- (for नरा) M_{2-4} हयाश्चैव (for रथा°) M_1 नर्दंतो (for नदन्तो)]

ततश्चक्रेण महता बलेन भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा परिवृतं राजन्भीमसेनः किरीटिनम् ।। २०
हतावशेषानुत्सृज्य त्वदीयान्कतिचिद्रथान् ।
जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथं प्रति ।। २१
ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरम् ।
दृष्ट्वा यदर्जुनं भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ।। २२
हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेन महाजवान् ।
भीमो व्यधमदभ्रान्तो गदापाणिर्महाहवे ।। २३
कालरात्रिमिवात्युग्रां नरनागाश्वभोजनाम् ।
प्राकाराट्टपुरद्वारदारणीमतिदारुणाम् ।। २४
ततो गदां नृनागाश्वेष्वाशु भीमो व्यवासृजत् ।
सा जघान बहूनश्वानश्वारोहांश्च मारिष ।। २५
कांस्यायसतनुत्रांस्तान्नरानश्वांश्च पाण्डवः ।

---

20 a) D6 T2 3 G M1 तत्र; M2–4 त तु (for ततस्) Ś K1.2 4 तुरेन; K3 Da1 D1 5 T2 3 G M स्यंदेन; D6 T1 स्यंदेन (for स्यक्रेण) — b) M4 भरतर्षभ — c) K3 परिवृतं, T1 °वृत Ś क्रुद्धो (for राजन्) — d) K4 Da1 D1 5 किरीटिना (for °टिनम्)

21 a) D6 S हताव(G3 °वि)शिष्टान् (for °वशेषान्) M1 उत्सृज्य (for उत्सृज्य) — b) S तावकान् (for त्वदीयान्) — c) V1 वेगेन (for जवेन) V1 [अ]भ्यहनद्, D6 S °पतद् (for °द्रवद्). D6 S (except T2) भीमो (for राजन्)

22 V1 om (hapl.) 22 D3 om 22c–23b — c) K3 B Da1 Dn1 D1–5 7 [अ]र्जुन त(K3 Da1 D1 5 य)दा (for यदर्जुनं). D6 T1.3 G M दृष्ट्वार्जुन (T1 G1 °नो) रणे भीमम्; T2 दृष्ट्वार्जुन समीपं तम् — d) D6 T3 G आगत; T1 आतुर, M ह्यागतं (for जगाम) T2 आगच्छंतं वृकोदर

23 D3 om 23ab (cf v. 1 22) — a) Dn1 हतावशिष्ट — b) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 महा बलान्, B1 D6 T2.3 G3 M °बल, D2 °रथान्, T1 G2 °रथ, G1 °बल (for °जवान्) — c) K3 व्यदमद् B Dn1 D2–4 7 अभ्रांतो, D3 अभ्रावेद् (for अभ्रान्तो) V1 भीमो मर्दनसभ्रांतो, D6 S भीमोभ्यधावस्सक्रुद्धो (D6 T2 G1 M °हृष्टो) — After 23, S ins

907* गदापाणिं तदा भीमं दृष्ट्वा भारत भारता ।
मेनिरे तमनुप्रासं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।

[Cf. lines 7–8 of 911* — (L 1) M2–4 ततो (for तदा) G1 M1 transp भीम and दृष्ट्वा — (L 2) G2 समनुप्रास (for तमनु°) G1 M2–4 दण्डपाणिम् (for °हस्तम्)]

24 a) B3 [अ]त्युग्र; Da1 D1 [अ]त्युग्र — b) V1 T1 -भोजिना; B3 -वाजिना, D6 -भोजिनीं, G3 -मेदिनीं (for -भोजनाम्) — c) K3 प्राकाराग्नि-, D2 प्रकाराट्ट- (for प्राकाराट्ट-) G1 2 -पुरद्वारां (for पुरद्वार-) — d) Ś1 K2–4 G1 -दारणीम्; B2 -दारुणाम्, T2 -वारणाम् (for -दारणीम्) K3 अतिदारुणीं.

25 D3 repeats 25ab after 25 — a) K3 om. from गदा up to ष्वाशु (in 25b). B2 3 5 D2.3 (second time) T3 गदामादाय वेगेन; T1 3 G2 M2–4 गदा तुरगनागाय; G1 3 M1 गदा तु नगनागा(G1 °शा)य. — b) B2 पुनर्; T1 3 G M त्वरन् (for आशु) D6 T1.3 G1.3 व्यपासृजत्, G2 M1 [ऽ]व्यवा° (for व्यवा°) B2.5 D2.3 (second time) T3 पुन पुनरवासृजत् — After 25ab, B3.5 T3 ins

908* गजानश्वान्हयारोहानुद्दिश्योद्दिश्य भारत ।

— T3 om 25cd — c) K5 सो जघान, B3 आज° (for सा ज°)

26 a) K3 B3 3 5 Da1 Dn1 D1 3–5 कार्ष्णायस- (for कांस्या°) K3 B1 3–5 Dn1 D3 4.7 T1.3 -तनुत्राणान्, D6 T3 G M °त्रांश्च (for °त्रास्तान्) D2 कार्ष्णायसतनुत्रस्तान् — b) B2 रथान् (for नरान्) T1.3 G M नागाश्व (for अश्वांश्च) D6 नरनागाश्च मारिष; T2 नरानश्वान्रथान्गजान् — c) K3 T2 पातयामास (for पोथ°) — d) K4 सशब्दास् V1 अपतन्हयात्; D2 ते परंतप (for तेऽपतन्हता). — For 26cd, D6 T1.3 G M subst

909* क्षणेन भीम सक्रुद्धस्ताक्षिन्ये वै यमक्षयम् ।
[Of line 12 of 911* T1 ताक्षिन्ये (for निन्ये वै)]

D6 T1 3 G M cont. T2 ins after 26

910* तत स समरश्लाघी गजानीकमपातयत् ।
गदया व्यधमत्संख्ये दण्डपाणिरिवान्तक ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सारोहान्सपताकिन ।
न्यहनल्लीलया राजञ्शिक्षया च बलेन च ।
ते गजा बह्वशोभन्त हन्यमाना महारणे । [5]
विनदन्तो यथा तूर्णं पक्षवन्त इवाद्रय ।
निपेतुरुर्व्यां समरे भीमसेनेन पीडिता ।
छिन्नपक्षा यथा काले वज्रिणा इवाद्रय ।

[(L 1) T1 G3 गजानीकानि (for °नीकम्) T3 M2–4 निपातयत् (for अपा°) M1 ततोनीकस्य पातयत् (for the post. half) — (L 2) T2 न्यचरत् (for व्यधमत्) D6 T3 G3 M संख्ये — (L 3) T1 सकर्णकान्, T3 G2 सक्र(G2 °क). टकान् (for सकङ्क°) G1 सारोहा — (L. 4) T1 G1

पोथयामास गदया सयन्तृन् तेऽपतन्हताः ॥ २६
हत्वा तु तद्गजानीकं भीमसेनो महाबलः ।
पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतोऽर्जुनमन्वगात् ॥ २७
हतं पराङ्मुखप्रायं निरुत्साहं परं बलम् ।
व्यालम्बत महाराज प्रायशः शस्त्रवेष्टितम् ॥ २८
विलम्बमानं तत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितम् ।
दृष्ट्वा प्राच्छादयद्बाणैरर्जुनः प्राणतापनैः ॥ २९
ततः कुरूणामभवदार्तनादो महामृधे ।

C. 8. 4161
B. 8. 61. 29
K. 8. 63. 41

ऽहन्त् (for न्यह°) D6 गदया (for शिखरा) — (L. 5) D5 T1 G2 बहु शोभंत T2 G3 महाहवे (for °रणे) — (L. 6) T1 M2–4 निलंतो; M1 विनदते D5 T2 तया तूर्णं, G1 तयाभूवन् (for यथा तूर्णं) M1 पक्षयत D6 T1.2 G1 यथा (for इव) — (L. 7) D5 T1.2 G1 ताडिता, M1 पातिता, M2–4 वारिता (for पीडिता) — (L. 8) T1 इवाकाशे (for यथा काले). T1 G2 यथा (for इव)]

T2 cont. N (except D5) ins after 26:

911* दन्तैर्दशन्तो वसुधां शेरते क्षतजोक्षिताः ।
भग्नमूर्धास्थिचरणाः क्रव्यादगणभोजनाः ।
असृग्धारासवसामिश्च तृप्ता मांसवसाशना ।
अस्थीन्यभ्यश्नती तस्थौ कालरात्रीव दुर्दशा ।
सहस्राणि दशाश्वानां हत्वा पत्तींश्च भूयसा ।
भीमोऽभ्यधावत्संक्रुद्धो गदापाणिरितस्ततः ।
गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारत तावकाः ।
मेनिरे समनुप्राप्तं कालं दण्डोद्यतं यथा ।
स मत्त इव मातङ्गः संक्रुद्धः पाण्डुनन्दनः ।
प्रविवेश गजानीकं मकरः सागरं यथा ।
विगाह्य च गजानीकं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्तान्निन्ये यमसादनम् ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सरोहान्सपताकिनः ।
पततः समपश्याम सपक्षान्पर्वतानिव ।

[(L. 1) K2 शेरते, K4 शरते, Dn1 D1 क्षेरते K4 क्षतजोक्षितां, Dn1 क्षततवाश्रिता (sic) — (L. 2) Ś K1.2.4 रुग्ण- (for भग्न) D2 -चरणे (for -चरणा) V1 भग्नाक्षिचरणास्ते वै (for the prior half) Ś K B. D2.8 -भोजना (K1 °न), Da1 -भोजन. — (L. 3) D2 -वसुस्तोक (for -स्वस्थाम-) V1 B2.3 Da1 D1.3 तृप्तिं चावाप्य (B3 °प) सा गदा, B1.4 Dn1 D2–4.7 तृप्तिमभ्यागता गदा, B3 तृप्तिमाप्यायसी गदा, T2 तृप्तिमापदि सा गदा (for the posterior half) — (L. 4) Ś K V1 B. Da1 D1.2.8 [उ]द्गिरती (for [अ]भ्यश्नती) K2.4 दुर्दशा — (L. 5) K2 D2 भूरिश्च, B3.8 D4 T2 भूयश्च, D5 भूयात (sic) (for भूयसा) — (L. 6) B1 ऽभ्यधावत, D1.8 [ऽ]न्व°, T2 [ऽ]न्य° (for ऽभ्य°) T2 इवान्तक (for इतस्ततः) — With lines 7–8, cf. 907* — (L. 7) Ś K1.2.4 B4 तदा (for ततो) Ś2 भरत K2 B3 D8 T2 भारता; Dn1 तावकाः — (L. 8) T2 तमनु- (for समनु-) K2.4 B D (except D6) काल-, V1 काले T2 प्राप्त कालोद्यत (for कालदण्डो°) B1.2.4 Dn1 D2–4.7 यम (for यथा). K1 कालदर्पं यथा (for the posterior half) — (L. 10) B4 गदापाणि (for गजानीक) K1 तथा (for यथा) B5 भीमसेन-महाबल (for the posterior half) — B5 reads lines 11–14 and 27[ab] after 912* — (L. 11) B5 T2 स (for च) T2 मकर सागरं यथा (for the posterior half) — (L. 12) Cf. 909* Ś2 B3 Dn1 D2.4.7 तन्, T2 स (for तान्) D2 यमक्षय (for °सादनम्) B1 तानि निन्ये यमक्षय (for the posterior half) — (L. 13) K4 B D2.7 सकटकान्, Da1 D1 सकङ्कगान्, D8 सन्कटान् (for सकङ्कटान्) B3 मपत्रानुगान् (for °ताकिन) — K2 T2 om line 14. — (L. 14) D5 सारोहान् (for सनक्षान्) Ś2 पर्वतानि च (for °निव)]

27 [a]) G1 स हत्वा (for हत्वा तु) Da1 D1.5 T2 M1 त (for तद्) — [b]) D8 भीमसेन B5 मकर सागर यथा — [d]) K3 V1 B D (except D2) S अभ्ययाद् (for अन्वगात्)

28 [a]) B5 दृष्ट्वा (for हतं). K3 हतं पराङ्मुखं प्रायात्, B1.4 निहतं प्राङ्मुखप्रायं, D5 S (except T2) ततः पराङ्मुखीभूतं (D6 °खमभूत; T1 °ख भीतं, M °खमुख) — [b]) K3 बलं पर (by transp.), B2.3.5 Da1 D1.2.5.6 S बलं तव, D3 परंतप — [c]) K1.3 B2.3.5 T G3 M1 व्य(T2 वि)लम्बत, D6 G1 तदानीं तु — [d]) B2 D2 शस्त्रविक्ष(D2 °क्षि)तं, D6 G1 शस्त्र(G1 °र)पीडितं, T1 °वेधित, T2 G1.2 M शरवेधि(G1 °गि; M4 °पि)त (for शस्त्रवेष्टितम्) K3 प्राय शस्त्रविचेष्टित

29 [b]) K3 अप्रगर्भम्; B2 Da1 D1.5 °शस्तम्, G1 अप्रगल्भ्यम्; G2 °वल्गम् (for °गल्भम्) Ś K2.4 D5 इव स्थितं (for अवस्थितम्) T2 G3 प्रास्खलत्समवस्थितं. — [c]) K1 Da1 प्राच्छादयन्, K2.3 T2 प्रच्छादयद् D6 T1.2 G M दृष्ट्वा प्रच्छादयामास — [d]) V1 प्राणपातनै, T2 °नाशनै (for °तापनै) D6 T1.2 G M फल्गुन शरवृष्टिभि — After 29, N (except D6) T1 ins

912* नराश्वरथमातङ्गा युधि गाण्डीवधन्वना ।
शरव्रातैश्चिता रेजुः कदम्बा इव केसरैः ।

[(L. 1) D8 -रथनातग (for -रथमातङ्गा) K1 गांडीवधन्वन; K3.4 B1 °धन्विना — (L. 2) K3 चिरं, D4.7 च्युता (for चिता) Ś K2.4 कदथा (K2 °ध) (for कदम्बा) K3 B1.4 D4 केशरै (K3 °रा)]

— After the above, B5 reads lines 11–14 of 911* and 27[ab]

30 [b]) Ś2 आर्तनादो K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8

रथाश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३०
हाहाकृतं भृशं तस्थौ लीयमानं परस्परम् ।
अलातचक्रवत्सैन्यं तदाभ्रमत तावकम् ॥ ३१
आदीप्तं तव तत्सैन्यं शरैश्छिन्नतनुच्छदम् ।
आसीत्स्वशोणितक्लिन्नं फुल्लाशोकवनं यथा ॥ ३२
तद्दृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रान्तं सव्यसाचिनः ।
निराशाः समपद्यन्त सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ३३
अविषह्यं तु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ।
मत्वा न्यवर्तन्कुरवो जिता गाण्डीवधन्वना ॥ ३४
ते हित्वा समरे पार्थं वध्यमानाश्च सायकैः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीताश्चुक्रुशुश्चापि सूतजम् ॥ ३५
अभ्यद्रवत तान्पार्थः किरञ्शरशतान्बहून् ।

T2 महानृप (for °मृधे) — D2 ins after 30^{ab} D6 after 914*

913* शतशो वध्यमानानां निशितैरर्जुनेषुभिः ।

— D2 om 30^{cd} — ^{c}) K3 नराश्वरथमातङ्गैर्, V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 नराश्वनागासु(V1 B1 °सु) हरैर्; B2 शतशो नरसिंहानां; D8 नराश्वनागास्तु हरैर् (sic) — ^{d}) B2 युध्यताम्, D8 वध्यंताम्; Co वध्यताम् (as in text) — For 30, D6 T1 3 G M subst

914* कुरूणां तु महाराज आसीदार्तस्वरो महान् ।
नराश्वनागासुहरान्दृष्ट्वा बाणान्किरीटिनः ।

[(L. 1) G3 त (for तु) T3 G3 M1-3 आर्तस्वनो (for °स्वरो) — (L. 2) T3 -नागासुहतान् (for °हरान्)]

31 ^{a}) D3 T3 G1 3 हाहाकार; T1 G2 °भूत (for °कृत) T2 भयत्रस्तं; G1 बल त्रस्त, M1.3 भृशत्रस्त (for भृशं तस्थौ) K3 V1 B D T1.3 G2 3 M2 4 त्रस्त (for तस्थौ) — ^{b}) D3 नीयमानं (for लीय°) — ^{c}) T1 कुलाल- (for अलात) D6 T3 G1.3 राजन् (for सैन्यं). — D2 om (hapl.) 31^{d}–32^{a} — ^{d}) D6 सैन्य, D8 तत्र (for तदा) V1 भ्रमति, D6 S बभ्राम (for [अ]भ्रमत) G1 तद्बल (for तावकम्) — After 31, Ś2 K3 V1 B D (except D2) ins

915* ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणां सुमहद्बलम् ।
न ह्यत्रासीदनिर्भिन्नो रथः सादी हयो गजः ।

[(L. 1) Ś2 K3 B5 D8 ध्वस्तम्; V1 अजसम्, Da1 स्तब्धम् (for युद्धम्) B1 4 Dn1 D3 4 7 सुमहद्बले, D8 °द्वामल (for °द्बलम्) — (L. 2) Da1 D1 5 6 तत्र (for ह्यत्र)] while S ins

916* ततः शरध्वस्तमभूत्कुरूणां सुमहद्बलम् ।
न तत्रासीदनिर्भिन्नो रथो वाजी नरो गजः ।

[(L. 1) T2 G1 ततोर्जुनशरध्वस्त (G1 °स्कन्न) (for the prior half) T3 अभवद् (for सुमहद्) — (L. 2) T1 ह्यत्र (for तत्र) T3 G M अनिर्भिण्णो T3 G2 गजो (for नरो). T3 G3 नरो वाजि गजो रथ, G1 नरवाजिगजा रथा (for the posterior half)]

32 D2 om 32^{a} (cf. v. l. 31). — ^{a}) B1 आदीप्तम् (for °प्तं) K3 V1 B D (D2 om.) S इव (for तव) — ^{b}) B1 बाणैश्छ्[?] (for शरैश्) D3 शरैश्छन्न-, T3 शर-भिन्न- (for शरैश्छिन्न) D6 शरैश्छिन्नतनुश्चर्चं, G2 °श्छन्नं तु नश्वर. — ^{c}) Ś2 K3 4 V1 B Dn1 D3 4 7 T1 सु-, T2 च; G1 स- (for स्व-) — ^{d}) K3 क्लेशशोक° (for फुल्लाशोक°) S (except T3) रौद्रं दृष्ट (G1 कष्टं, M1-4 द्रष्टु) विशां पते — After 32, D6 S ins.

917* तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं शितैः शरैः ।
न जहौ समरं प्राप्य फल्गुनं शत्रुतापनम् ।
तत्राद्भुतमपश्याम कौरवाणां पराक्रमम् ।
वध्यमानापि यत्पार्थं न जहुः समरे प्रभो ।

[(L. 1) D6 G1 रतमूर्धिष्ठ (for भरतश्रेष्ठ) D6 G1 आहत निशितैः शरैः (for the posterior half) — (L. 2) M1 जहु (for जहौ) — (L. 4) D6 वध्यमानाश्च, T3 G2.3 °नोपि; G1 पीड्यमानापि (for वध्य°) T1 च, T2 तु (for [अ]पि) T3 G1 3 न जहौ स(G1 °दुर्न)रवर्षभ (for the posterior half)]

^{a}) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 त (for तद्). D6 S त दृष्ट्वा विक्रमं तस्य — ^{b}) D6 S कुरव (for विक्रान्त) V1 B (except B5) D (except D6) सव्य-साचिन — ^{c}) Ś2 समदृश्यत, Da1 D1 5 M1 °पश्यंत (for °पद्यन्त)

34 ^{a}) B (except B1) अविसह्यं तु (B1 च), Da1 D1 5 8 °पह्यत, D8 °षह्य तु D6 च (for तु) Ś1.2 (*sup. lin.* as in text) K1.2 4 कर्णस्य (for पार्थस्य). — ^{b}) K3 शरसघातम्, T G2 M2-4 °सस्पर्शम् (for °संपातम्) G1 3 M1 शरस्पर्शं महाहवे — ^{c}) B1 युद्ध्वा; B2 बुध्वा (for मत्वा) Ś1 न्यवतत्, D8 व्यसर्पान् (sic). B5 T2 मत्वा न्यवर्तंत तदा, D6 T1.3 G M कुरव. पर्यवर्त- (T1 °तप्य)त — ^{d}) Ś K3 4 जित (for जिता) D2 6 G1 M1 गाढीवधन्विना (D2 °न)

35 D2 om (hapl) 35–38 — ^{a}) G1 भित्त्वा; G3 हत्वा (for हित्वा) V1 B (except B5) Dn1 D3.4.7 कर्णं (for पार्थं) — ^{c}) D6 S (except T3) विदुद्रुवुर् (for प्रदु°) B2 चापि (for भीताश्च) — ^{d}) D1 चक्रुशुश्च; T2 चक्रुशुश्च

36 D2 om 36 (cf. v. l. 35) — ^{a}) D6 T2 3

हर्षयन्पाण्डवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ३६
पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ।
अगाधे मज्जतां तेषां द्वीपः कर्णोऽभवत्तदा ॥ ३७
कुरवो हि महाराज निर्विषाः पन्नगा इव ।
कर्णमेवोपलीयन्त भयाद्गाण्डीवधन्वनः ॥ ३८
यथा सर्वाणि भूतानि मृत्योर्भीतानि भारत ।
धर्ममेवोपलीयन्ते कर्मवन्ति हि यानि च ॥ ३९
तथा कर्णं महेष्वासं पुत्रास्तव नराधिप ।
उपालीयन्त संत्रासात्पाण्डवस्य महात्मनः ॥ ४०
ताञ्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थाञ्शरातुरान् ।
मा भैष्टेत्यब्रवीत्कर्णो ह्यभितो मामितेति च ॥ ४१
संभग्नं हि बलं दृष्ट्वा बलात्पार्थेन तावकम् ।
धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्थौ शत्रुजिघांसया ।
पाञ्चालान्पुनराधावत्पश्यतः सव्यसाचिनः ॥ ४२
ततः क्षणेन क्षितिपाः क्षतजप्रतिमेक्षणाः ।
कर्णं ववृषुर्बाणौघैर्यथा मेघा महीधरम् ॥ ४३

G1.8 तान्विद्रावयते पार्थं, T1 G2 M तानभिद्रवत पार्थं — b) D8 बाणगणान् (for शरशतान्) D6 S शितान् (for बहून्) — c) B5 पाण्ड्यान्सर्वान्, D6 S पा(T2 गां)ण्डवीं सेना (for पाण्डवान्योधान्) — d) V1 -पुरोमहान् (sic) (for -पुरोगमान्) D6 T1 2 G1 राजंस्त्र च वृकोदर, T3 G2 3 M राजान च युधिष्ठिर

37 D2 om 37 (cf. v l 35) — a) D6 S तव (for तु ते) — d) K3 द्वीपं कर्णो, D6 G1 कर्णो द्वीप (by transp) T1 तया (for तदा)

38 D2 om. 38 (cf. v l 35) — a) D6 S [ऽ]पि (for हि) V1 महातोपि (for महाराज) — b) S transp पन्नगा and इव — c) Ś K2-4 D1 3 [उ]पलीयते, B5 [अ]वनिन्युस्ते, D5 [अ]मिलीयते, T1 M2-4 [अ]वलीयत, T3 G व्यली (for [उ]प°) — d) K4 D6 T3 G1 3 गाण्डीवधन्विन, D3 गाजीवधन्वन

39 a) S यथा भूतानि सर्वाणि — b) D6 मृत्यु त्रस्तानि Ś1 K3 V1 B1-4 D मारिष (for भारत) — M1 om. 39c-40b — c) B2 [उ]पनीयते D6 T1 G2 M2-4 उपा-(T1 G2 °प)लीयत सत्रासाद्, T3 G1 3 उपलीयति संत्रासाद् — d) Ś1 K1 3 कर्ण००, Ś2 (sup lin as in text) कर्णयति, K4 कर्मवती, V1 B2 D2 T2 धर्मव्रति, Da1 कर्ण°, Cc कर्म° (as in text) Ś2 Dn1 D1.5 ह (for हि) B2 3 Da1 D1 2 5 वै, D8 तु (for च) D6 यमं धर्मपरायण, T1 3 G M2-4 धर्मं लोकपरायण

40 M1 om. 40ab (cf. v l. 39) — b) K3 ते च (for तव) T1 3 G M2-4 जनाधिप (for नरा°) — c) B2 D2 T2 G1 2 उपली(B2 °नी)यंत (for उपा°) K4 D2 T2 सत्रस्ता (for सत्रासात्)

41 b) K3 श्रमातुरान्; D8 शराहतान् (for °तुरान्) — c) T1 भैषि- — d) K3 D2 4-6 3 T2 ह्यभीतो (T2 °ता) V1 मामितेपि, Da1 D1 5 °हेति, Dn1 समितेति (for मामि°) Cc मामती (corrupt) T1.3 G M भीतानाविष्टचेतस

42 a) B1 4 प्रभग्नं हि, D2-4 6 7 G1 M2-4 स (D5 सु-) भग्न हि, T2 सप्रसग्न, G2 सभिन्न हि (for सभग्न हि) — T1 G1 M महद् (for बल) — b) D2 बलात्पार्थो हि; D6 महत्पार्थिव, T1 G1 M यल पार्थिव, T2 महत्पार्थेन, T3 G2 3 पाण्डुपूर्वज (for बलात्पार्थेन) — c) T2 विष्फारयन् — d) T2 पार्थ- (for शत्रु-) — For 42cd, D6 S (except T2) subst

918* विष्फारयित्वा दुर्धर्षश्चापमाधिरथिर्महत् ।
[D2 स्वधनुश्च, T3 G3 दुर्धर्ष D6 T3 G आतिरथिर् (G1 °थि)]
— After 42cd, N (except D6) T2 ins

919* तान्विद्रुतान्कुरून्दृष्ट्वा कर्णं शस्त्रभृतां वर ।
[B2 Dn1 D2 7 प्रद्रुतान्, D8 विद्रुतान् (for विद्रुतान्)]
K4 V1 B2-5 Dn1 D3.4 (marg) 7 cont

920* संचिन्तयित्वा पार्थस्य वधे दध्रे मन श्वसन् ।
विस्फार्य सुमहच्चापं ततश्चाधिरथिर्नृप ।
[(L 1) K4 V1 स (for स) — (L 2) V2 B4 om च B4 नृत (for नृप)]
— c) Ś1 Da1 D1 4.5 पचालान् D6 T1 3 G M1.4 स(M4 त)मभ्यधावत्पाचालान्; M2 3 तमभ्यधावन्पांचाला.

43 a) B5 T3 G3 क्षितिपान्; Da1 D1 5 °जान्, M °प — b) K1 B5 Da1 D1 5 T3 G3 M क्षतजप्रतिमेक्षण — c) B1.4 कर्णं वव्रुपुर्, Da1 D1 5 कर्णो सवर्ष — d) B5 मेघो B5 Da1 D1 5 महीधरान् (for °धरम्) — For 43cd, D6 S (except T2) subst

921* शरौघैश्छादयामास महामेघ इवाचलम् ।
[G1 छादयामासुर् G1 2 महामेघा T2 G3 [अ]चलान्]

C 8 4177 / B 8 34 55 / K. 8 .. subst.

ततः शरसहस्राणि कर्णमुक्तानि मारिष ।
व्ययोजयन्त पाञ्चालान्प्राणैः प्राणभृतां वर ॥ ४४

ततो रणो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
वध्यतां सूतपुत्रेण मित्रार्थेऽमित्रघातिनाम् ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

संजय उवाच ।
ततः कर्णः कुरुषु प्रद्रुतेषु
वरूथिना श्वेतहयेन राजन् ।
पाञ्चालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रो
महेषुभिर्वात इवाभ्रसंघान् ॥ १
सूतं रथादञ्जलिकेन पात्य
जघान चाश्वाञ्जनमेजयस्य ।
शतानीकं सुतसोमं च भल्लै-
रवाकिरद्धनुषी चाप्यकृन्तत् ॥ २
धृष्टद्युम्नं निर्बिभेदाथ षड्भि-
र्जघान चाश्वं दक्षिणं तस्य संख्ये ।
हत्वा चाश्वान्सात्यकेः सूतपुत्रः
कैकेयपुत्रं न्यवधीद्विशोकम् ॥ ३
तमभ्यधावन्निहते कुमारे

---

44 K1 om 44–45 — b) D8 T2 भारत (for मारिष) — K4 om 44^{c}–45^{b} — c) K2 व्ययोवायत (sic) Ś1 D3 4 पचालान्, Da1 Dn1 D1 5 पाचाला — d) D8 शस्त्रभृतां K3 B1 D8 वर. — For 44^{cd}, D6 S (except T2) subst

922* पाञ्चालाना हरन्प्राणास्तमासीव तमोनुद ।
[T3 G3 M2–4 हरन्]

45 K1 om 45, K4 om. 45^{ab} (cf. v l 44). — a) K3 ततो रौद्रो, V1 B D तत्र (Da1 D1 5 °त) शब्दो (for ततो रणो) T1 3 G M महदासीत्तदा (T1 M1 °तो) युद्धं, T2 युद्धमासीत्ततो घोर — b) D4 8 पंचालानां B (except B2) Dn1 D3 4 7 महामते; D2 महीपते (for विशां पते) — c) K4 वध्यता Da1 D1 5 सूतपुत्रेति (for °त्रेण) — d) K2 [ऽ]मित्रघातिन, K3 D °गृद्धिना (Dn1 °ना), V1 B °गृद्धिन.; T1 3 G M °भीरुणा (T3 G3 °णा); T2 जयगृद्धिनां (for ऽमित्रघातिनाम्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 भीमार्जुनकौरवयुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 77, Ś2 61, B1 80, B4 76, B5 83, Da1 92, D1 74, D4 62, T1 3 G3 5 94, T2 88, G1 M 93

60

1 a) M2–4 द्रावितेषु (for प्रद्रु°) Ś1 K1 2 तत-(K1 °त.)**कर्णे भयद्रुतेषु; Ś2 ततश्च कर्णं प्रति(*sup lin* भय)विद्रुतेषु, K4 तत कर्ण. पुरुषु भयद्रुतेषु — b) V1 वरूथिनां; D6 S (except T2) सेनापति (for वरूथिना) — c) Some MSS पंचालपुत्रान् V1 अवधीत् (for व्यधमत्) — d) S रथेषुभिर् (for महे°) Ś2 [अ]भ्रसंघात्; V1 °संघं; D2 °संहान्

2 K3 om 2 — a) D6 T2 G1 हत्वा (for पात्य). Ś1 K4 सूतं रथाश्वाञलिकैर्निपात्य; Ś2 सूत प(*sup lin* र)-थाश्वांजलिकेन पत्य; K1 B (except B1) Dn1 D2–4, 7 T3 G2 3 सूतं रथादजलिकैर्निपा(K1 °प)त्य, K2 सूतं रथाश्वाञ्जनकैर्निपत्य, D3 °दाञ्जलिके निपात्य — c) T1 श्रुतसोमं (for सुत°) — d) V1 अवाकिर; M1 अवासृजद् (for °किरद्) T3 G2 3 M चाभ्यकृन्तत्

3 a) K3 D6 T1 2 G1 M1, 3 [आ]शु (for [अ]थ) B3 शीघ्रं (for षड्भिर्) T3 G2 3 धृष्टद्युम्नं निशितैराजघान- — b) Ś2 चाश्वे K1 V1 B Dn1 D2–8 [अ]श्वांस्तरसा; Da1 D1 चाश्वास्तरसा, G1 M1 चाश्वान्दक्षिणां (for चाश्वं दक्षिणं) T1 2 जघान चाश्वान्परवीरहंता; T3 G2 3 पद्भिर्वाहुर्द(G2 °हु द)क्षिणं तस्य सख्ये, M3 5 न पार्श्वं दक्षिणं तस्य संखे, M4 ******* संखे — c) Dn1 सात्यकि. G1 M4 सूतपुत्र — d) S (except T2) अवधीद् (for न्यव°)

4 M1 om 4 — a) Ś2 दृढधन्वा; K1 दृढपत्रा; V1 B D (except D6) उग्रकर्मा (Da1 °र्मी) (for °धन्वा) K3 कैकेयसेनाधिपतिस्तरस्वी, S (M1 om) सेनापतिं (T1 G1 °ति) केकयो मित्रवर्मा (T1 °हंता; T3 G2, 3 °धर्मा; M3 °कर्मा). — c) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1–5, 7 T2 विधुन्वन्;

कैकेयसेनापतिरुग्रधन्वा ।
शरैर्विभिन्नं भृशमुग्रवेगैः
कर्णात्मजं सोऽभ्यहनत्सुषेणम् ॥ ४
तस्यार्धचन्द्रैस्त्रिभिरुच्चकर्त
प्रसह्य बाहू च शिरश्च कर्णः ।
स स्यन्दनाद्गामपतद्गतासुः
परश्वधैः शाल इवावरुग्णः ॥ ५
हताश्वमञ्जोगतिभिः सुषेणः
शिनिप्रवीरं निशितैः पृषत्कैः ।
प्रच्छाद्य नृत्यन्निव सौतिपुत्रः
शैनेयबाणाभिहतः पपात ॥ ६
पुत्रे हते क्रोधपरीतचेताः
कर्णः शिनीनामृषभं जिघांसुः ।
हतोऽसि शैनेय इति ब्रुवन्स
व्यवासृजद्बाणममित्रसाहम् ॥ ७
स तस्य चिच्छेद शरं शिखण्डी
त्रिभिस्त्रिभिश्च प्रतुतोद कर्णम् ।
शिखण्डिनः कार्मुकं स ध्वजं च
छित्त्वा शराभ्यामहनत्सुजातम् ॥ ८
शिखण्डिनं षड्भिरविध्यदुग्रो C 8. 4183 B. 8. 62. 9 K 8. 86. 9

B1. 3 वितन्वन्, B2 वितुन्वन्, D8 विभिंदन्; T1 वितुन्वन्, T3 G2. 3 वितुन्न, G1 M2–4 वितुन्न (for विभिन्नं) K1 उग्रवीर्यैं, T3 G2. 3 अग्निवेग (for उग्र°) — d) K3 V1 B5 Da1 T2. 3 G2. 3 M (M1 om.) चाभ्यहनत्, B1–4 Dn1 D1–3 T1 G1 चाभ्य° (for सोऽभ्य°) V1 B D (except D2. 6. 8) प्रसेन, S (except T2, M1 om.) सुदेवं (for सुषेणम्)

5 a) G2 एव कर्ता (sic) (for उच्चकर्त) — b) M3 lacuna up to शिरश्च K3 V1 B D (except D8) T3 G1. 3 प्रहस्य (for प्रसह्य) D3 बाहूश्च K1 शिरैश्च, Dn1 शरश्च K3 चकर्त; K4 Dn1 च कर्ण (for च कर्ण) — c) D8 स्यदनागाद् (for °नाद्गाम्) K3 V1 B D (except D8) अगमद् (for अपतद्) — d) K1. 2. 4 D6 T2. 3 G M साल, T1 वाल (for शाल) Cc cites शाल K3 [अ]पतन्महीं, D6 S [अ]वकृत्त, D8 °रुग्न° (for °रुग्ण)

6 a) D2 T1 आजौ (T1 °जो) गतिभि, Ca अञ्जोग° (as in text) K3 सुसुखेण, V1 Da1 Dn1 D1. 3–5 प्रसेन; D3 सुखेण, T1. 3 G3 M1 सुषेग, T2 सुदेव, G2 M2–4 सुदेव (for सुषेण) — b) K3 V1 D3 T1. 3 M2–4 शिनि प्रवीरो (V1 °रैर्, T1 M2–4 °रस्, G2 °रास्), G1 निशि प्रवीरो, M1 हतप्रवीर (for शिनि°) D2 T1 G2 M त्रिश (M1 °शि) तै (for निशितै) Ś2 K3 पृषट्कै, K4 प्रपक्कै (for पृषत्कै) — c) D8 पृच्छाय, S जघान (for प्रच्छाद्य) K4 V1 B1 G2 सूतपुत्र; B2. 5 Da1 Dn1 D1–7 T2. 3 G1. 3 कर्णपुत्र (G3 °श्रं), D3 सोतिपुत्र, T1 सौतपुत्र, M सौत- (M1 °म) पुत्रि (for सौतिपुत्र) — d) G2 शिनेस्तु (for शैनेय-) B5 प्रपात (for पपात)

7 a) B5 D8 कोप (for क्रोध-) — M3 lacuna for 7b — b) D8 शनीना D5. 8 S (M3 lacuna) प्रवरं (for ऋषभ) — c) K3 ब्रुवस्तदा (for इति ब्रुवन्स) D6 T3 G1. 3 हतोसि हे सात्यके (G1 °क) इत्युदीर्य, T1 G2 M हतोसि वै सा (M2–4 स) त्यक इत्युदीर्य (M1 °दित्वा) — d) Ś2 K4 व्यवासृजन्, T1 G1 न्यपासृजद्, T2 न्यपातयद् (for व्यवसृजद्) K3 बाणान् D2 T1 अमित्रहास° (T1 °साह); G1 मनीकसाह (for अमित्र°)

8 a) K3 V1 B1. 3. 4 D S तमस्य (for स तस्य) V1 शिर, Dn1 शरे (for शर) — b) Dn1 कर्णे — c) V1 शिखडिनं V1 हि, B1. 4 Dn1 D2. 4. 6. 7 S च (for स) — d) V1 B D S क्षुराभ्या (for शराभ्याम्) V1 न्यपतत्सुतेजा, B1. 4 Da1 D1 व्यधमत्सुजात, B2 न्यपतत्सुतजात, B3. 5 D6 T3 न्यहनत्सुतेजा, Dn1 D3–5. 7 न्यपतत्सुजात (Dn1 °ता), D2 न्यवधीत्स्वय च, D8 व्यहनत्सुतेजा, T1 G1. 2 M न्यहनत्सुजात, T3 G3 न्यहनत्सु (G3 °च) सूतं (for अहनत्सुजातम्) Cc cites सुजात

9 a) V1 अवध्यद्, Da1 D1. 5 अभियद् (for अविध्यद्) K3 उग्रतेजा, K4 D6. 8 उग्रैर्, B5 आजौ (for उग्रो) — M3 lacuna for 9b — b) Ś1 K1 ·····स- (K2 स्त) शिरश्चकर्त, Ś2 दातो धार्ष्टद्युम्न सशिरश्चकर्ता (sic); K3 धृष्टद्युम्नशिर सोमकर्त, K4 धार्ष्टद्युम्ने सशिरश्चकर्त, V1 B D S (M3 lacuna) धार्ष्ट (Da1 M1 धार्त-, D1 धात्री-, G1. 2 M1 धृष्ट) द्युम्ने स शिरश्चो (D7 °स्यो) चकर्त — c) B2. 5 D (except D2) तया, S (M3 lacuna) ततो (for अथ) V1 [अ]च्छिनत्, G1 [अ]हनत् (for [अ]भि°) T2 सुतसेन (for °सोम) Ś2 गरेग, K2 घरेण, G1 क्षगेन; G3 क्षुरेण (for शरेण) — d) Ś2 K1 समशितेन, K3 सुमधि°, K4 स संश°; V1 D2–5. 8 सुशसि°, B Da1 Dn1 D1. 6. 7 S सुसशि° (T1 °सि°) (for स सशि°) T2. 3 G3 [अ]तिरथिर् (for [आ]धि°) — After 9, S (except T2) ins

दान्तो धार्ष्टद्युम्नशिरश्चकर्त ।
अथाभिनत्सुतसोमं शरेण
स संगितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९
अथाक्रन्दे तुमुले वर्तमाने
धार्ष्टद्युम्ने निहते तत्र कृष्णः ।
अपाञ्चाल्यं क्रियते याहि पार्थ
कर्णं जहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १०
ततः प्रहस्याशु नरप्रवीरो
रथं रथेनाधिरथेर्जगाम ।
भये तेषां त्राणमिच्छन्सुबाहु-
रभ्याहतानां रथयूथपेन ॥ ११
विस्फार्य गाण्डीवमथोग्रघोषं
ज्यया समाहत्य तले भृशं च ।
बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
जघान नागाश्वरथान्नरांश्च ॥ १२
तं भीमसेनोऽनु ययौ रथेन
पृष्ठे रक्षन्पाण्डवमेकवीरम् ।
तौ राजपुत्रौ त्वरितौ रथाभ्यां
कर्णाय यातावरिभिर्विमुक्तौ ॥ १३
अत्रान्तरे सुमहत्सूतपुत्र-

923* ततोऽपरे भारत दुष्प्रकम्प्याः
पाञ्चालानां रथसंघाः समेताः ।
प्रतिश्रुता ह्यन्तरिक्षे गताभा
धनुःप्रवीरास्तु रथप्रवीराः ।

[(L. 3) G1 प्रतिश्रुत्य (for °श्रुता) T1 [ऽ]महारा, T3 G3 महाभा, G3 गृहावा (for गताभा) M1 प्रतिश्रुताप्यतक· संनिकाशा, M2 4 °ताप्यतरिक्षे गुहेव]

10 T3 G M om. (?hapl.) 10ᵃ–11ᵃ — ᵃ) D2 3 तत्राक्रन्दे, D3 तथा°; T1 2 जना° (for अथा°) Ca cites आक्रन्दे (as in text) — ᵇ) Ś1 धातुद्युम्ने, K3 धार्तं°, K3 धृष्ट°; Da1 D1 5 6 8 T1 2 धार्ष्टद्युम्नो (for °द्युम्ने) K4 कर्णं (for कृष्ण) — ᶜ) T1 अपाचालान् T1 यो हि K1 कर्णं (for पार्थ) — ᵈ) K1 पार्थं (for कर्णं) K3 V1 D3 T1 राजसिंह· (V1 T1 °हं)

11 T3 G M om 11ᵃ (cf v. l. 10) — ᵃ) T1 प्रसह्याशु (for प्रहस्याशु) K3 नरप्रवीर, D3 T2 रथप्रवीरो· — ᵇ) K3 D2 [आ]धिरथं; T2 3 G2 3 [आ]तिरथेर्; M1 [अ]पिरथेर् (for [आ]धिरथेर्). G1 रथं रथेनातिरथे· भिजग्मुः — ᶜ) Ś1 K1. 2 4 G2 भयेन, G1 जगाम (for भये) K3 इच्छत् K1 दुबाहुर् (sic), Da1 D1 स्वबाहुर् — ᵈ) B6 अभ्यर्दितानां, V1 T1 2 M1 अभ्यागताना, G1 अभ्याहताना, M3 damaged (for अभ्याहताना) S (M3 damaged) रथयूथपानां.

12 ᵃ) T1. 2 M (M3 damaged) विष्फार्य B5 अथोग्रघोरं, D6 अहोग्रघोप, T2 उदग्र° (for अथोग्र°) G2 विष्फारयन्गाण्डिवमग्र्यघोषं — ᵇ) K3 D3. 6 S ज्यां वै (for ज्यया) K3 समारुह्य, D6 T1 °हृत्य (for °हत्य) K4 B3 तल (for तले) — D5 reads 12ᶜᵈ twice — ᶜ) S (except T2) सहसा चकार (for °सैव कृत्वा) — ᵈ) T G नागांश्च (for नागाश्व-) K1 हयाश्वयाश्च, T1 नराश्वयांश्च, T3 G1 रथान्हयाश्च (for रथाश्वराश्च) B1–4 Da1 Dn1 D1 2 4 5 (both times) 6–8 जघान नागाश्वरथध्वजा(B5 °द्विपां)श्च, B6 °न पत्त्यश्वरथद्विपाश्च, T2 °न वानश्वरथद्विपांश्च; G1 °न चाश्वान्स गजान्नरांश्च. — After 12, N T2 ins.

924* भीता शुका प्राद्रवन्नन्तरिक्षे
गुहा गिरीणामपतन्वयांसि ।
यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो
रौद्रे मुहूर्तेऽभ्यपतत्किरीटी ।

[(L. 1) Ś2 (sup. lin.) प्रावधन् (for प्राद्रवन्) V2 B1 4 5 D3 4 7 प्रतिश्रुति· (V1 °ध्वनि, B1 D2 7 °श्रुत) प्राचरदंतरि(B1 5 D3 °री)क्षे, B2 3 D2 6 8 प्रतिध्वनि· (B3 °स्वन) प्रापतदंतरिक्षे (B2 °रीक्ष, B3 °रीक्षे), Da1 D1. 5 प्रतिश्रुत्का· प्रावदन्नंतरिक्षे, Dn1 प्रतिश्रुत प्राचरर्न्नंतरिक्षे, T3 प्रतिश्रुत प्राभवन्नंतरिक्षे Ca.c cite प्रतिश्रुती, Ca प्रावदन् नंतरिक्षे — (L. 2) K3 Da1 D1 गुहां B2 3 D2 3 T2 गुहान्तु नीलाद्व तथा (T2 °मा हि यथा) गिरीणा Ca cites गुहा, गिरीणा — (L. 3) K4 यन्मडलज्येन, B6 यल्लिंगलज्येन, T2 तर्पिगलाज्येन (for यन्मण्डलज्येन) Cc cites मडलज्येन K3 4 विज्य(K4 °ज)-म्भमाणो (for विजृम्भ°) D3 यन्मडलाज्येन विक्षमनाणो (sic). — (L. 4) K1 मुहूर्तं Ś2 K2–4 Da1 D3 न्य(Da1 D5 त्तु)-पतत्, D1 समुपतत् (for ऽभ्य°)]

13 ᵃ) B3 तद् (for तं) B3 [ऽ]भि· (for ऽनु). K1 यथेन (for रथेन) — S (except T2) om 13ᵇ — ᵇ) K3 B1 पृष्ठेन (for पृष्ठे) V1 B (except B5) Dn1 D2 4 7 एकवीर.. — ᵈ) K3 कर्णाय याते; D5 °भियातावू; T1. 2 कर्णं हि यातां, T3 G2 3 कर्णं तु यातावू (G3 °ताम्), G1 कर्णं यतेतांस्, M कर्णं यया(M1 °यां)त (for कर्णाय यातावू) V1 B Dn1 D1 3–5 7 S Cc वि(V1 नि)पक्तौ (for विमुक्तौ) D3 कर्णाय जातौ सुमहाप्रवीरौ

14 ᵃ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 तत्र (for अत्र).

श्चक्रे युद्धं सोमकान्संप्रमृद्नन् ।
रथाश्वमातङ्गगणाञ्जघान
प्रच्छादयामास दिशः शरैश्च ॥ १४
तमुत्तमौजा जनमेजयश्च
क्रुद्धौ युधामन्युशिखण्डिनौ च ।
कर्णं विनेदुः सहिताः पृषत्कैः
संमर्दमानाः सह पार्षतेन ॥ १५
ते पञ्च पाञ्चालरथाः सुरूपै-
र्वैकर्तनं कर्णमभिद्रवन्तः ।
तस्माद्रथाच्च्यावयितुं न शेकु-
र्धैर्यात्कृतात्मानमिवेन्द्रियाणि ॥ १६
तेषां धनूंषि ध्वजवाजिसूतांस्-
*तूणं पताकाश्च निकृत्य बाणैः ।
तान्पञ्चभिः स त्वहनत्पृषत्कैः
कर्णस्ततः सिंह इवोन्ननाद ॥ १७
तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्च
ज्यावाणहस्तस्य धनुःस्वनेन ।
साद्रिद्रुमा स्यात्पृथिवी विशीर्णा
*इत्येव मत्वा जनता व्यषीदत् ॥ १८
स शक्रचापप्रतिमेन धन्वना
भृशाततेनाधिरथिः शरान्सृजन् ।
बभौ रणे दीप्तमरीचिमण्डलो C. 8. 4199 B. 8. 62. 20 K. 8. 86. 21

K1 D1 सुमहन्, Dn1 D4.5 सुमहान् (for सुमहत्) D6 तत्रान्तरे सूतपुत्रश्च कर्णश् — b) Dn1 D7 युद्धे Ś1 K1.2 सोमपान् (for °कान्) D6 G1 सोमकानां प्रमथ्य (for °कान्संप्रगृह्य) K3 सप्रमृद्य, V1 Da1 Dn1 D1.5.7 °गृह्य, B1 °सह्य, B2 प्रगृह्य च, B3 सप्रमर्दयन्, B4 संप्रमृद्य; B5 सविमृद्नन्, T1 संप्रमथान्, T2 °मृद्नन्, T3 G1.3 °वृचान्; M1 °यस्तान्, M2-4 °मृत्नन् (for °मृद्नन्) — c) D6 तथाश्व- (for रथाश्व) B5 -गणांश्च सख्ये, D6 T1 G1 -रथाग्नि(T1 °न्वि)जघ्ने, T2 -नरानभिघ्नन्; T3 G2.3 M नराभिजघ्ने (for -गणाञ्जघान) — d) B5 Dn1 D3.4.6-8 S शरैर्दिशश्च, D2 दिशश्च बाणैः (for दिशः शरैश्च)

15 a) M1 जनमेजयस्य — c) K3 विचेरु, V1 विभिदु, B2 विवेतु, B4 Dn1 D2-4.6.7 Cc विभेदु; B5 विव्रेपु (sic), D1 विरेचु (sic), D5 विरेपु, T1 ववर्षु; T3 G3 M2-4 विरेदु (for विनेदु) B3 D6 S सहसा (for सहिता) Ś2 K2 पृषट्कै; K1 पृषकै; K4 प्रपकै, D1.8 पृषक्कै (for पृषत्कै) — d) Ś1 समर्थमाना, K2 समर्द°, K3 सदर्श°; K4 समर्ग्य (sic), V1 सनर्द°, B1-3 D2.4 सनर्द°, B4 समर्दयामास D6.8 संमर्दयत, S सतर्जया(T2 °मा)ना (for संमर्दमाना)

16 a) Some MSS पचाल- B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3.5.7 T2 -रथप्रवीरा (for -रथा सुरूपैर्) V1 B3.5 D2 प्र(B3.5 सु)वीरा, D8 G1 समेता; T1.3 G2.3 M समग्रा (for सुरूपैर्) — b) D8 वैकर्तने D6 G1 अभिद्रवति — c) Ś2 रथां, K1.2 रथाद्, D6 T2.3 G रणाद् (for रथाच्) K1 श्यावयितु (sic), K3 चाव°; V1 चर°; B2 च्यार°; D1 ग्याव°, D6 S चाल° (for च्याव°) — d) K1 वैयात् (sic), D6 T3 G M नर, Ca धैर्यात् (as in text) B5 जितात्मानम्; Ca कृता° (as in text) V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 G1 Ca.c.v [इ]न्द्रियार्थां (for °याणि)

17 a) K3 -चैवांस् (for -सूतांस्) — b) N तूणं (for *तूण) K3 निकृष्य, D2 निहत्य (for निकृत्य) — For 17ab, S subst

925* तेषां ध्वजान्वाजिसूतान्पताका-
स्तूणीर्धनूंषि प्रचकर्त बाणैः ।

[(L. 1) T1 G1 वाजिसंघान्, T3 G3 अनुकर्षान् (for वाजिसूतान्) T1 G1 पताकान् — (L. 2) T1 G2 शरांश्च सूत°, M तूणा ध(M2-4 °णान्ध)नूंषि (for तूणीर्ध°)]
— c) S (except T2) पांचालान् (T1 G2 °ला) (for पञ्चभि) K1.3 V1 B D T2 स्वभ्यहनत्; T1 G2 न्यहनत्; T3 G1.3 M अभ्यह° (for स त्वह°) Ś2 K2 पृषट्कै, K1 पृषंकै, Dn1 पृषत्क° — T1 om. 17d — d) Ś2 कर्णस्

18 a) Da1 D1 [अ]स्ततस् T2 [अ]ततस् (for [अ]स्य°) T1 G2 M अहेतान्घ्नतश्; T3 G1.3 अहितान्वै घ्नतश् (for अभिनिघ्नतश्) — b) Ś K2 M1 -हस्तस्य- (M1 °घ्न-) (for -हस्तस्य) K1 धन्व स्वनेन; K3 धनु स्वधनेन (sic) (for धनुःस्वनेन) — c) Dn1 साद्रिमघा (for °द्रुमा) K3 सा; S [आ]सीत् (for स्यात्) T3 G1.3 वसुधा (for पृथिवी) — d) Ś K1.2 [इ]तीत्येव; K3 V1 B D [इ]त्यतीव, K4 [इ]वातीव (for *इत्येव) K4 विषीदतु; V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 व्यसीदत्, Cc व्यषी° (as in text) T1 G3 M [इ]तीव मत्वा तु (T1 °त्वानु, G2 °त्वास्तु) जना विषेदु; T2.3 G1.2 इति प्रमत्तास्तु (T2 °त्ता सु-) जना विषेदु

19 a) K2 B (except B5) Da1 D7 स चक्र, K4 शशक्र-, S (except T2) स चेंद्र (for स शक्र) D2 T1 G2 धन्विना; Ca.c धन्वना (as in text) — b) K1.3 V1 B1-4 Da1

यथांशुमाली परिवेषवांस्तथा ॥ १९
शिखण्डिनं द्वादशभिः पराभिन-
च्छितैः शरैः पञ्चभिरथोत्तमौजसम् ।
त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिस्त्रिभिः सोमकपार्षतात्मजौ ॥ २०
पराजिताः पञ्च महारथास्तु ते
महाहवे सूतसुतेन मारिष ।
निरुद्यमास्तस्थुरमित्रमर्दना
यथेन्द्रियार्थात्मवता पराजिताः ॥ २१
निमज्जतस्तानथ कर्णसागरे
विपन्ननावो वणिजो यथार्णवे ।
उद्दध्रिरे नौभिरिवार्णवाद्रथैः
सुकल्पितैर्द्रौपदिजाः स्वमातुलान् ॥ २२
ततः शिनीनामृषभः शितैः शरै-
र्निकृत्य कर्णप्रहितानिषून्बहून् ।
विदार्य कर्णं निशितैरयस्मयै-
स्तवात्मजं ज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २३
कृपोऽथ भोजश्च तवात्मजस्तथा
स्वयं च कर्णो निशितैरताडयत् ।
स तैश्चतुर्भिर्युयुधे यदूत्तमो
दिगीश्वरैर्दैत्यपतिर्यथा तथा ॥ २४
समानतेनेष्वसनेन कूजता
भृशाततेनामितबाणवर्षिणा ।
बभूव दुर्धर्षतरः स सात्यकिः

Dn1 D1–5 7 T3 G3 भृशायतेन, D5 (also as in text) 8 T1 2 °नतेन, G1 2 भृश तते(G2 °तो)न (for भृशाततेन) T2 3 G [अ]तिरथि K3 B1 D3 सृजञ्शरान् (by transp), T3 G3 शिताञ्शरान् — c) T3 G3 सृजन्बभौ (for बभौ रणे) K3 दीप्ति- — d) D8 यथा हि सूर्ये (for यथांशुमाली) Ś K2 4 B3–5 D8 परिवेशवांस्; S (except T2) °वेषकस् (T1 G1 °गस्, G3 °कृत्)

20 T2 om 20–21 — a) K3 पृषत्कै (for पराभिनत्) — b) K3 अभिनत् (for शितै) — c) Da1 D1 अभिध्य(D1 °घ)द् (for अवि°) T1 G2 M आयसैस् (for आशुगैस्) G1 त्रिभिर्युधामन्युमुदायुध तत् — d) Da1 D1 om one त्रिभि K3 त्रिभिश्च तं (for त्रिभिस्त्रिभि) K3 Da1 D1 पार्षतसोमकात्मजौ (K3 °ज), B5 D6 G1 पार्षतसात्वतौ तथा (B5 °सोमकावुभौ), T1 3 G2 3 M सोमकपार्षतौ तथा Cc cites सोमकानुज

21 T2 om 21 (cf v l. 20) — a) M1 तैर् (for ते) — b) G1 महासुते (for °हवे) — c) K2 4 निरुध्य(K4 °द्य)मास् K3 V1 B D T1 3 G2 3 M2–4 अमित्रनंदना (for °मर्दना) G1 निषिध्यमानास्युरमित्रदर्शनं, M1 निरुद्यमा* * *मित्रननिंदिता (sic) — d) Ś K1 2 4 [इं]द्रियार्था वशिना; Da1 Dn1 D1 4 °ण्या(Dn1 °र्थो)त्मवता (for °र्थात्मवता) Ca cites आत्मवता (as in text) D6 [अ]भवस्तथा (for पराजिता) S (T2 om) य(G2 र)थेंद्रियार्था(G1 M1 °ण्या; G3 M2–4 °द्या)त्मवता जितास्तथा

22 a) D1 कर्मसागरे — b) V1 विपन्नगावो; D6 8 °नौका (for °नावो) — c) Ś1 K2 3 D8 उदध्रिरे, K1.4 विद°, B1 वद्द°, Da1 तद°, S समुद्धरन् (for उद्दध्रिरे). K3 नौरिव G2 ह्रदै (for रथै) — d) Ś K1 2 सु(K1 स्व)-कल्पजा; G1 सकल्पितैर्. T3 द्रौपदिजान् K3 D6 तु, T2 स- (for स्व) D2 सुकल्पिते नौभिरिवार्णवाद्रथै.

23 a) S (except T1) अधिप (for ऋषभ). K3 शतै (for शितै) D8 तत शनीनामधिप शतै शरैर्. — b) D2 निहत्य (for निकृत्य) K4 रिपून् (for इषून्) — c) K3 अताडयत्; K4 अयिस्मयैस्; G1 अयस्मरैस् (for °यैस्) — d) K2 D1 अष्टिभि K3 तवात्मजं चाष्टभिर्मानवेंद्र

24 a) K3 D8 कृपश्च भोजौ च (D8 द्रोणिश्च) — b) D6 T3 G M कर्णश्च बाणैर् (for स्वयं च कर्णो) — c) D8 युयुधुर् (for युयुधे) Ś K2 यदू(K2 °दु)त्तमैर्; K4 यदुत्तमौ — d) K3 D2 देवपतिर् (for दैत्य°)

25 a) K1 V1 B1.3 Dn1 D3–5 7 8 T G1 M समाततेने(V1 °नि)ष्वसनेन कूज(T2 G1 °जि)ता; K3 समारुतोनष्वसतेन कू°, K4 समानतेष्वसनेन कू°; B2 4.5 Da1 D1.6 G2 3 समातता(B2 D1 °सते-, D6 °यते)नेष्वसनेन कू°; D2 समाततोनेषु वरेण कू° Cc cites समातलेन — b) K4 V1 B1–4 Dn1 D3–5.7 8 भृशाय(D8 °न)तेन; B5 D6 महास्वनेन, Da1 D1 2 भृश तु (D2 च) तेन (for भृशाततेन) K4 -चागवर्षता, D8 वर्षिणा च (for -बाणवर्षिणा) K3 भृशानतेनासितपाणिसर्जिना, S महास्वनेनाशनिबाण(G1 °पात)दीधिति (T1 G2 °दीधिभि; T2 °वर्षिणा, M2 4 °दीपित, M3 °पीडित) — c) D6 T2 3 G3 M बभौ सु- (for बभूव) G1.2 बभौ समुद्धर्षतर (for बभूव दुर्धर्षतर) T1 3 G1.2 M तु (for स) — d)

शरन्नभोमध्यगतो यथा रविः ॥ २५
पुनः समासाद्य रथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरं जुगुपुः परंतपाः ।
समेत्य पाञ्चालरथा महारणे
मरुद्गणाः शक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २६
ततोऽभवद्युद्धमतीव दारुणं
तवाहितानां तव सैनिकैः सह ।
रथाश्वमातङ्गविनाशनं तथा
यथा सुराणामसुरैः पुराभवत् ॥ २७
रथद्विपा वाजिपदातयोऽपि वा
भ्रमन्ति नानाविधशस्त्रवेष्टिताः ।
परस्परेणाभिहताश्च चस्खलु-
र्विनेदुरार्ता व्यसवोऽपतन्त च ॥ २८
तथा गते भीममभीस्तवात्मजः
ससार राजावरजः किरञ्शरैः ।
तमभ्यधावत्त्वरितो वृकोदरो
महारुरुं सिंह इवाभिपेतिवान् ॥ २९
ततस्तयोर्युद्धम्*अतीतमानुषं
प्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरेऽभवत् ।
परस्परेणाभिनिविष्टरोषयो-
रुदग्रयोः शम्बरशक्रयोर्यथा ॥ ३०
शरैः शरीरान्तकरैः सुतेजनै-
र्निजघ्नतुस्ताावितरेतरं भृशम् ।
सकृत्प्रभिन्नाविव वाशितान्तरे
महागजौ मन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३१
तवात्मजस्याथ वृकोदरस्त्वर- C 8.4212 B 8.62 33 K. 8 25 42

Ś2 शरानभोमध्य-; K4 D8 8 चरन्नभो°; V1 B1 3 4 S शरद्यहर्मध्य- (for शरन्नभोमध्य-)

26 a) T1 3 G तत (for पुन) Ś2 समासद्य; K3 V1 B D T G2 3 M समास्थाय, G1 समामयास्थाय (for समासाद्य) B2 रथं K3 B1 4 5 Da1 D1 5 T3 G1 2 सुदंशिताम् (for °शिता) — b) Ś2 K3 G1 शनिप्रवीरं, K1 2 कुरुप्र°, K4 यदुप्र°, V1 निशि प्र°, Da1 शिनिं प्र° (for शिनिप्र°) T1 जुहुवु , G1 जुहुपु (for जुगुपु) K1 D5 परतपा (K1 °पा) — c) Some MSS पंचाल- K1 3 V1 BD पाञ्चालमहारथा रणे (K3 °थो) S महाहवे (for °रणे)

27 c) K1-3 B (except B2) नराश्व- (for रथाश्व-) B2 -विनीशिन (for -विनाशन) T2 तदा (for तथा) — d) T3 G2 अधिपैं (for असुरैं)

28 a) Ś1 K4 B D3-7 रथा, V1 यथा (for रथ-) V1 B D तथा (for ऽपि वा) T1 3 G M र- (G1 त)थाश्वमातगपदातयश्च (T1 G2 om च), T2 तथाश्वमातगरथाश्च पत्तयो — b) B (except B2) Da1 Dn1 D2-5 7 भवति (for भ्रमन्ति) K4 नाना- विधमस्त्रिवेष्टिता — c) D5 G1 [अ]पि (for [अ]भि-) D8 चक्रुशुर् (for चस्खलुर्) — d) K3 भाता, B5 भार्तौ (for आर्ता) K3 पदातय , K4 पतंलयो; V1 D5 S पतति च, B1 2-5 Dn1 D2-4 7 8 [ऽ]पतस्तथा, B2 Da1 D1 5 [ऽ]पतन्भुवि (for ऽपतन्त च)

29 a) K1 तथागत; D2 तथागतेंर् K3 तवात्मजं — b) B3 S शरान्, Da1 शर्नै (for शरै) — c) Ś K1 2 4 वृकोदर — d) Ś K1 2 4 महीरुह; B5 D1 यथा रुरु (for महारुरुं) K3 सिद्ध (for सिंह) V1 B1 4 Dn1 D2-4 6-8 S [अ]भिपेदिवान्, B2 °दिमान्; Da1 D1 5 [अ]तिपेयिवान् (for [अ]भिपेति°)

30 a) Ś K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-7 S अतीव दारुणं (Ś1 K2 °व **पं, Ś2 K4 °व भीषणं, K3 V1 °व मानुषं); B5 D8 अभूद(D8 °वीत्य)मानुषं (for *अतीत°) — b) Da1 D1 G2 प्रतीच्छतो , M1 प्रदीप्यतो (for °व्यतो) K3 प्राणदुरोदरे भवेत्, V1 B Da1 Dn1 D1 6-8 T2 °दर (D8 °दरे) द्वयो , D3 °दरोभवत्, T1 °दरं तयो , T2 °दरोदर द्वयो , G1 3 °द(G3 °दु)रोदरैस्तथा (G1 °र्यथा), M °दरो दरे (M3 4 om. दरे) तदा Ca cites प्राणदुरोदर — c) T G2 3 M परस्परामावनिविष्ट(T2 °निबद्ध-, T3 G3 °विवृद्ध-, G2 °विरुद्ध)रोपयोर्, G1 परस्परा- भावविवर्धयोस्तयोर् — d) K3 तदग्रयो , T1 G3 उदारयो , T2 युदग्रयो (sic) (for उद°) D6 T G2 3 M इव (for यथा) G1 उदारयोस्त्रयो शंबरयोरिव (sic)

31 a) K3 V1 B1-4 D (except D2) T3 G3 शरीरार्तिकरै , K4 °तातकरै , G1 M1 2 4 °राति(M1 °र्ति)- गतै ; M3 °रान्तिदरै (for °रान्तकरै) K3 सुतेजसैर् (for °जनैर्) — b) K3 विनिघ्नतुस्, T2 विभेद°, G1 2 M1 विरेज°, G3 M2-3 विरेद° (for निजघ्न°) K4 B1 इतरेतरे — c) T2 -प्रभिन्ना इव Ca cites सकृत्प्रभिन्नौ K3 वाशिताकृते; Ca वाभितातरे — d) G2 महाभुजौ (for °गजौ) B2 तावथ (for मन्मथ-) K3 T3 G3 M महागजौ दोर्भि- (K3 दन्ति)रदीनघातिनौ, D6 G1 2 °जौ दोर्भिरतीव घातिनौ (D6 पातितौ) — After 31, D6 S ins a passage given in App I (No 28)

32 In T3, the portion from st. 32 up to the end

2 23 42 ऽधनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य बिभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२

स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं
वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्मगैः
शरैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोद्दुष्करं राजपुत्रो
दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

---

of the Parvan is lost on missing folios. — ^{a}) D_6 T_1 G M भृशं (for त्वरन्) — ^{b}) K_3 तीव्र-, T_2 (also as in text) रथं (for धनु) — ^{e}) M_1 अभ्यस्य (for अप्यस्य).

33 T_3 missing (cf v l. 32) — ^{a}) D_6 दु शासनोपि (for स राजपुत्रो) K_3 [ऽ]पि विनम्य (for ऽन्यदवाप्य) — ^{b}) T_1 G_2 ध्य(G_2 भ)वाकिरत्; G_3 अवाभिनत् (for परा°) — ^{c}) K_1 अजिह्मै (sic) (for अजिह्मगै°) D_6 (*sup lin.* as in text) स्वयं निरच्छत्स्वरसा न जिह्मगै — ^{d}) T_1 G M स्वयं च (for शरैश्च) $Ś_2$ अभ्यवीवृप, B D_{n1} D_{2-8} $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M_1 अप्यवीवृप(D_6 °ष)त् (for अभ्यवीवृपत्) — After 33, D_{n1} $T_{1\,2}$ ins.

926* तत शर सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितम् ।
महेन्द्रवज्राशनिपातदु सहं
मुमोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।

[(L. 1) T_2 शरोत्तम (for तत शरं) — (L 3) T_1 -निस्वन (for -दु सह)]

D_{n1} $T_{1.2}$ cont. D_2 ins after 33

927* स तेन निर्भिन्नतनुर्वृकोदरो
निपातित स्रस्ततनुर्गतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रित
पुनश्च संज्ञामुपलभ्य चानदत् ।

[(L. 1) D_{n1} D_2 निर्विद्धतनुर् (for निर्भिन्न°) — (L. 3) $T_{1\,2}$ आस्थित- (for आश्रित-) — (L. 4) T_2 पुन स]

Colophon om. in K_3, T_3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* Ś $K_{2\,4}$ द्वितीय($Ś_1$ °ये)युद्धदिवसे — *Adhy. name* D_{a1} $D_{1\,5}$ दु शासनवध ; $T_{1\,2}$ भीमदु शासन-युद्ध (T_2 °नसमागम) — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_1$ 78 (?), $Ś_2$ 62, B_1 81, B_4 90, B_5 84, D_{a1} 93, D_1 75, D_4 63; D_6 82, T_1 $G_{2\,3}$ M_1 95, T_2 79; G_1 M_{2-4} 94

61

☞ This adhy. is missing in T_3 (cf. v. l. 8. 60 32)

1 K_3 om the ref. — After the ref., D_6 S (T_3 missing) ins

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुग्रं
दु शासनेन निकृतो निकृत्या ।
[G_1 समक्षम् (for समाच्छेद्)]

— ^{a}) G_2 दुष्कृत (for दुष्कर) T_2 दुष्करकर्म युद्धे (for दुष्करं राजपुत्रो) — ^{b}) V_1 B D_{n1} $D_{2-4\,6\,7}$ तुमुलं (D_{n1} °ल), D_8 तुमले B_2 वध्यमान (for युध्य°) S (T_3 missing) दु शासन कुरुवीरो महात्मा — After 1^{ab}, D_6 S (T_3 missing) ins

929* यद्भीमसेनं प्रतियोधयद्रणे
जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।
[(L. 1) T_1 $M_{1.4}$ प्रतियोधयन्]

— After the above, G_3 ins. App I (No 30) G_3 om. 1^{c}–6^{b} — ^{c}) V_1 $B_{1\,2.4}$ D शरेण (for क्षुरेण) T_1 $G_{1\,2}$ M धनुश्छित्त्वा भीमसेनस्य सख्ये (T_1 G_1 °श्ये). — ^{d}) $B_{1\,4}$ D_{n1} $D_{2-4\,6\,7}$ षष्ट्या शरै ; B_2 शरै.

पड्भिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्बहुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः ससूताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्र-
ग्विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
तत: स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

C 8 4226
B 8.83 13
K 8.87 om

पड्भि (by transp) D8 अप्यपातयत्; T1 2 G1 2 M अप्यविध्यत् (for अप्य°) — N ins after 1 T1.2 after 2^{ab}

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
विव्याध भीमं नवभिः पृषत्कैः ।
[(L 1) T1 स (for तत्) — (L 2) T1 2 भूयो (for भीम) D2 दशभि॰ (for नवभि॰) Ś1 K2 पृषट्कै]

— T1 2 ins a passage given in App. I (No 29) after the above, Dn1 ins. it after 2^{ab}

2 G3 om. 2 (cf. v l. 1) — ^{a}) D2 क्षिप्रहस्तो (for °मेव) T1 2 G1 2 M ततोविध्यर्द्विशता भीमसेनं — ^{b}) K3 परेषुभिर् Ś K1.2 भीमसेनो महात्मा, T1 2 G1 2 M वन्यमिव द्विपेंद्र — After 2^{ab}, Dn1 ins App I (No 29) On the other hand, G1.2 M ins. a passage given in App. I (No 30) after 2^{ab}; T1 after line 8 of App I (No 29), T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29) and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29), G2 ins after 929* T1 G1 2 M om (? hapl.) 2^{c}–6^{b} — ^{c}) B5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्) — ^{d}) K3 D8 तुमले

3 T1 G M om. 3 (cf. v l. 2, 1). D6 om 3^{ab} — ^{a}) K3 सया (for तया) V1 B2–4 Da1 D1 5 [अ]हनद्, B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्) — ^{b}) B2 भीमसेनं K1 तरस्वी, K3 B2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — ^{c}) K3 सया (for तया). V1 परितो (for पतितो)

4 T1 G M om. 4 (cf v.l 2, 1) — ^{a}) K4 हताश्वसूता, D2 हयाश्च सूताश्च, T2 हयश्च वेगेन (for हया ससूताश्च) V1 B1–4 Da1 D1 3–5, 7 समग्राश्च, B5 D6 समस्ताश्च (for ससूताश्च) Dn1 D2 4 6 7 निहता (for च हता) — ^{b}) K3 चापि (for चास्य) K3 रथा पतती, B1 रथ शतघ्न्या D6 T2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T2 रथात्य)तत्या (T2 °त) — ^{c}) B5 विस्रस्त॰ (for विध्वस्त) T2 ॰वर्माभरणोरुमस्तको (for °भरणाम्बरस्रग्) — ^{d}) Ś K2 विवेष्टमानो (for विचेष्ट°) K1 भृशवेदनार्त॰, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–7 °नातुर॰ (for °नार्त) — After 4, K3 4 Dn1 D8 ins

931* दुःशासनं पाण्डवा प्रेक्ष्य सर्वे
हृष्टा पाञ्चाला सिंहनादानमुञ्चन् ।
[(L 2) K3 पचाला ; K4 पांचालैः]

— On the other hand, T2 ins. after 4 K4 after 934*

932* त पातयित्वाथ वृकोदरोऽथ
जगर्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
मूर्छाकुला पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसञ्ज्ञं वीक्ष्य ते सुतम् । [5]
चकार खेद मनसा चिन्तां च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिरं कथं पास्याम्यहं रिपोः ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिनः ।
एव विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वस्त्रेणावीजयच्चैनं तेन सञ्ज्ञामवाप ह । [10]
दृष्ट्वा ससंज्ञं सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासी प्रोवाच तं तदा ।
[L 1) T2 अपि (for ऽथ) — (L.4) T2 मूर्धानुकुला (for मूर्छाकुला) T2 स्त्वाजिमध्ये (for स्त्वाजमीढ) — After line 4, T2 ins

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना-
द्दुःशासन वेगवानभ्यधावत् ।

— (L 5) T2 समीपस्थित (for °स्थितो) — (L. 6) T2 भेद — (L.8) T2 मित्रपानिन (for °घातिनः) — (L 9) T2 विचिंतयद् — (L 10) T2 [अ]वीजयचैव (for [अ]वीजय-च्चैन) T2 स (for ह) — (L 11) T2 स संज्ञासंपन्न (for ससंज्ञं सावज्ञ) — (L 12) T2 निर्भी (for सासी)]

5 T1 G M om 5 (cf. v l 2, 1) — After 5^{ab}, K4 V1 B D (except D2 8) ins a passage given in App I (No 31) — ^{c}) K1 स्स, D2–5 8 सु॰ (for स) V1 भूमिं — ^{d}) K3 यत्तेन B5 तत्र (for तस्मिन्) K3 D2 transp तस्मिन् and चक्षु॰ — After 5, K4 ins

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रधर्षी ।

सापत्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवप्लुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।
आस्वाद्य चास्वाद्य च वीक्षमाणः
क्रुद्धोऽतिवेलं प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिषो वा
माध्वीकपानस्य च सत्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाभ्यधिको रसोऽयं

यदाशु यक्षैरिति तद्ब्रुवाणो
हृष्टः स्म कर्णसुयोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्ष्यापचिते (sic) दुरात्मन्
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधान ।
श्रुत्वा तु तद्भीमवचः सुघोरं
दुःशासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा स्मितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् ।
स एष मे बाहुपरोऽस्तु सूत
एष त्वया राज्यहरः समीक्ष्य ।
द्यूतच्छलाद्व्यथिता समेता
क्लिष्टामार्या पश्यतस्ते स्वनेन ।
असौ करो गोधनवान्समर्थो
विषस्य दाता भुजगेन्द्रकल्पः ।
भिक्षाभुजो येन कृता समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुप्र यशम् ।

— After the above, K_4 ins 932* On the other hand, D_8 ins after 5.

935* भीमः ।
द्रौपद्यास्तु कचग्राहे य प्रयुक्तस्त्वया करः ।
दृश्यतां च स मे पापिन्क तमुत्पाटयाम्यहम् ।
दुःशासन ।
अयं करिकराकार कामिनीकुचमर्दन ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकर करः ।
संजय ।
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽत्यमर्षण ।
उत्पाटयामास भुजं वाभेतरमरिंदम ।

6 T_1 G M om 6^{ab} (cf v 1 2, 1) — a) K_3 B_{1-3} Da_1 D_1 ₅ समुद्धृत्य, V_1 B_5 ₅ Dn_1 D_{1-4} ₆₋₈ °धृत्य (for °धृत्य) — b) K_3 D_2 कंठ V_1 पराक्रम्य, B D (except D_2) पदा° (for समा°) K_3 च वेगमानं, B_5 D_1 ₅ च वेपमान (D_5 °नीं), D_2 स रोपमाण — After 6^{ab}, K_4 D_2 T_2 ins a passage given in App I (No 32) — c) T_1 G_2 ₃ M उद्धृत्य (for उत्कृत्य) — d) $Ś_1$ K_1 ₂ ₄ अपातयत्, $Ś_1$ अपायपत्, D_3 T_1 तथापिबत्, T_2 G M तथोपिबत् (for अथापिबत्) K_3 G_3 घोष्णं, M कोष्णं; Ca v कोष्णं (as in text) — After 6^{abcd}, N ins

936* ततो निपात्यास्य शिरोऽपहृत्य
तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।
सत्या प्रतिज्ञां मतिमान्प्रचिकी
भीमोऽपिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L. 1) Ś K_4 निहत्य; K_3 निहत्य; D_5 [ऽ]भिहत्य (for निपात्य) K_3 [आ]शु (for [अ]स्य). V_1 प्रकृत्य; B Da_1 Dn_1 D_1 ₂ ₄ ₇ [ऽ]पहृत्य, D_3 प्रगृह्य (for ऽपहृत्य). — (L. 2) K_4 [अ]तिनयो (for [अ]सिना) — (L. 3) K_1 T_2 सत्य V_1 Da_1 D_1 ₂ ₃ ₈ चिकीर्षुर् (for °र्षुः) — (L. 4) Ś K_1 ₂ ₄ कठोरं; D_2 कष्टं (for कोष्णम्) K_3 ममौ रिर शोणितक पनम्न (sic)] — e) K_1 आसाद्य. D_3 om the first च $Ś_1$ K_1 ₂ V_1 Da_1 D_1 ₃₋₅ ₈ T_1 च वीक्ष्यमाणः, D_2 समीक्ष° (for च वीक्ष°) — f) K_3 B (except B_3) Da_1 D_1 ₂, ₄ ₆ ₇ [ऽ]ति चैनं, V_1 [ऽ]तिवैरं; Dn_1 D_5 हि चैनं, D_3 [ऽ]भिवेलं; T_1 G M प्रहृष्टो, T_2 [ऽ]तिहृष्टो (for ऽतिवेलं). V_1 B (except B_1) D (except D_2 ₅) S (T_3 missing) निजगाद (for प्रज°)

7 a) T_1 स्तनस्य $Ś_1$ B Da_1 Dn_1 D_{3-7} T_2 मधुसर्पिषोर्वा, K_3 °सर्पिपोद (sic), T_1 G पयसोऽमृतस्य; M पयसो घृतस्य — b) $Ś_1$ मारध्वीकपानस्य, K_2 ₃ मांद्वी(K_3 °द्वि)क°; K_4 मध्वेक° (for माध्वीक°) Ca cites माध्वीका D_2 च संस्कृतस्य, T_2 सुसंस्कृतस्य (for च सत्कृतस्य) T_1 माध्वीकजस्यैव रसस्य चैव; G_1 ₃ M °जस्येव रस(G_3 वर)स्य तस्य; G_2 °जस्येक्षुरसस्य तस्य. — c) K_3 तोय ममस्य (sic), T_2 तोयधरस्य (for °रसस्य) T_1 G मधोश्च पानाद्यवर(G_3 °दिव स)स्य पानात्; M_1 मधोश्च आदाय परस्य पानात्, M_{3-4} मधोश्च पानीयवरस्य पानात् — d) K_3 ₄ G_1 ₃ मथिताच्च; K_3 V_1 D_5 मथितस्य, T_2 रुधिराच्च (for मथिताच्च) Ś K_1 ₂ ₄ मुख्यं, B_5 मोहात्, D_2 मुख्य D_4 पयोदधिभ्योन्मथिताच्च मुख्यात् ‡ Ca पयसा दध्ना च मथितस्य मुख्यात् तक्रश्रेष्ठात् । ‡ — After 7^{abcd}, N T_2 ins

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।
भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते
निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९
ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।
सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना
नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०
शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् । C. 8 4249 B 8 83 42 K 8 88 subst

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्य ।
[(L 2) Ś2 सुधामृता , D2 सधामृत-, D5 सुधामृत-, D8 सुधारस (for सुधामृत) V1 सुधारसस्वादुतरानि तेभ्य , T2 सुधारसास्वादुनश्चाधिसुस्याव Ca cites सुधा and अमृत]
while, G ins after 7^{abcd}

938* तयेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।

— T1 om 7^{e}. — ^{e}) B1 सर्वस्य T2 ह्यधिको (for [अ]-भ्यधिको) G1 3 M रसोस्य; G2 रसस्य (for रसोऽस्य) — ^{f}) D8 ततो (for मतो) Da1 मात्याहित , D1 महात्माहित- (for ममाद्याहित-) G1 -रिहितस्य (for -लोहितस्य) K2 मनोनमस्याहितलोहितस्य, B2 मते ममाहितलोकहितस्य (sic), Dn1 D4 ममाद्य चास्याहितलोहितस्य, D5 महामात्याहित°, T1 रसोधिको मे तव लोहितस्य, T2 मतो ममाद्याहितशोणितस्य Ca cites अहितलोहितस्य — After 7, V1 B D (except D2 8) ins

939* अथाह भीम पुनरुग्रकर्मा
दु:शासनं क्रोधपरीतचेता ।
गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वरं
किं वा कुर्यां मृत्युना रक्षितोऽस्मि ।
[(L 3) V1 B. Da1 D5 सस्वर, B3 स्वस्तन, D1 सत्वरं (for सुस्वरं) — (L 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा) Cv as above.]

8 ^{a}) K2 च तथा हसतम्, S (T3 missing) पुनरस्थित तम् (for °राद्रवन्तम्) — ^{b}) Ś2 आस्वद्य; B3 D6 T1 G M आस्फोट्य, D2 4 आसाद्य (for आस्वाद्य) K2 वल्पांतम् (sic), K4 D3 वलातम् (sic), B2 G1 वल्कतम्, D1 वभ्रातम्; D4 मलांतम्; D8 वालांतम्, T1 वल्गयतम् (for वल्गन्तम्) K1 अतिप्रहृष्टवत्, T2 अतीव हृष्ट; M अभिप्रहृष्ट (for अति°) B6 Dn1 D2 आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्ट — ^{c}) B3 om (hapl) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9^{d}) — ^{d}) S (T3 missing) प्रायेण (for भयेन) V1 तेन (for तेऽपि) G2 अभ्यथिता, M1 त्रिध्य° Ś1 (marg as in text) बभूवु (for निपेतु)

9 B3 om 9 (cf v l 8) — ^{a}) B4 ते (for ये) K3 यत्राप्यहिता, B S (T3 missing) ना(B5 चा)सन्पतिता, Dn1 D3 4 6 7 नासन्व्यथिता (for तत्रापतिता) — ^{b}) T2 [ऽ]पि पपात (for पतित च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 हि, T1 G M तु (for च) — ^{c}) K3 तथा (for भयाच्) K4 D1 सचक्रुशुर् K3 B1-3 Dn1 D2 3 7 8 अस्वरैस्ते, V1 Da1 D1.5 अघरैस्ते, B4 om., B5 आर्तनादं, D4 6 आर्तराव, T1 G M अस्वरैस्तदा, T2 विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते) — ^{d}) T1 G2 M मम्रुदुश्च, G1. 3 मुमुहुश्च (for ददृशुश्च) Ś K1 2.4 च तत्र, K3 च सत्तम; V1 Dn1 समंतत , B1.4 D3.4 7 च तं तत , B2 D8 ततस्तत°, Da1 D1 5 च तत्तत्, B5 च त ते, D2 च ते च त, D6 T1 G M1 च तत्र; T2 च त तु, M2 4 च तत्र ये; M3 च तत्र वै (for च *तन्न)

10 D2 om 10^{ab} — ^{a}) Ś1 D2 त, B1 3 4 Dn1 D7 ते (for ये) G1 3 M रुधिर पियत (for ददृशु समन्ताद्). T1 G2 ये भीमसेन रुधिर पियंतं — ^{b}) S (T3 missing) दु शासनस्य ददृशु प्रपन्ना — T1 G M transp 10^{c} and 10^{d} — ^{c}) D8 भयाद्विपन्ना , T1 भियाभिपन्ना, T2 भये निमग्ना — ^{d}) K1 B1 2 न वै (for नायं). B3 समुष्येति च (for मनुष्य इति) D2 स्वति-, T1 2 G M स्विति ((for इति) K4 भाषमाण Dn1 D3 4 6 7 न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणा — N ins a passage given in App I (No. 33) after 10, T2 after 952* On the other hand, after 10, T1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* T1 दु शासनवध°, T2 दु:शासनपातन — *Adhy no* T1 G 96, M1 97, M2-4 95], which is followed by

940* सजय ।
स पीत्वा रुधिर तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T1 M om 11^{ab} — ^{a}) K2 श्रृणुतां T2 सर्ववीराणाम् (for लोक°) — ^{b}) K2 पुनर्वाक्यमथाब्रवीत् — For 11^{ab}, G subst

941* इत्युच्चैर्वचन प्राह प्रतिनृत्य वृकोदर ।
[G3 प्रतिनृत्यन्]

एष ते रुधिरं कण्ठात्पिबामि पुरुषाधम ।
ब्रूहीदानीं सुसंरब्धः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ११
प्रमाणकोट्यां शयनं कालकूटस्य भोजनम् ।
दशनं चाहिभिः कष्टं दाहं च जतुवेश्मनि ॥ १२
द्यूतेन राज्यहरणमरण्ये वसतिश्च या ।
इष्वस्त्राणि च संग्रामेष्वसुखानि च वेश्मनि ॥ १३
दुःखान्येतानि जानीमो न सुखानि कदाचन ।
धृतराष्ट्रस्य दौरात्म्यात्सपुत्रस्य सदा वयम् ॥ १४
इत्युक्त्वा वचनं राजञ्जयं प्राप्य वृकोदरः ।

— c) K8 स्वादु, S (T3 missing) तीव्र (for कण्ठात्) — d) K4 पुरुषाधम, T1 G M °दवत् — e) T1 G M वद (for ब्रूहि) K1 B5 तु सरब्ध ; V1 B3 Dn1 D4 7 तु संहृष्ट, B1 3 4 Da1 D1 3 5 6 सुसहृष्ट (for °रब्ध) — f) T1 भारत (for the second गौरिति) ❀ Co गौगौरिति देशभाषानुकरणम् । ❀ — After 11, V1 B (except B3) D (except D2 3) S (T3 missing) ins

942* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति ।
तान्वयं प्रतिनृत्याम पुनर्गौरिति गौरिति ।

[B1 om (hapl) line 1 — (L 1) B4 प्रनृत्यत T1 2 G M ये चास्मान्प्रति(T2 °त्य)नृत्यति (T2 °त) (for the prior half) B1 मूढा, G3 3 M तदा (for पुनर्) — B2 Da1 om (hapl) line 2 — (L 2) V1 B1 4 D1 5 तान्संप्रति प्रनृत्याम (for the prior half]

12 a) T1 2 G1 M1 शयने; G2 3 शनकै — b) T1 G M कालकूटक, T2 कालकूटेन (for °कूटस्य) — c) V1 B1 2, 4 5 D6 7 T1 G2 3 M2–4 दशन; B3 दर्शन Ś1 जहिभि (sic) (for चाहिभि) K3 B2 2, 5 Dn1 D2, 4 6–8 कृष्णैद्, V1 Da1 D1 5 दुष्टैद्, B1 4 गुप्तैद्, S (T3 missing) तीक्ष्णैद् (for कष्टं) — d) D2 दाह तु, D3 दहन T1 G2 3 M दाह ज(G2 जा)तुगृहे च यत् (M2 3 वय; M4 च यं); T2 G1 दाहो जतुगृहे च य — After 12, K4 ins. 944* and 945*.

13 Ś1 K om. (hapl) 13 — a) Ś1 द्यूतेन V1 राज्याहरणम् T1 G M द्यूते च (G2 °तेष्व) दोषभूयस्त्वम् — b) B5 M3 अरण्य- (for अरण्ये) D2 वसतिं, M1, 3 वसतीष्व D2 3 तया, M च या — After 13ab, Ś1 V1 B D T2 ins

943* द्रौपद्या केशपक्षस्य ग्रहणं च सुदारुणम् ।

[Da1 D1 5 द्रौपदी- (for द्रौपद्या) Ś1 D3 केशपाशस्य (for °पक्षस्य)]

— c) T2 महाक्षयश्च (for इष्वस्त्राणि) B5 Da1 D1 5 सग्रामे T1 इष्वस्त्राणां सहस्राणि — d) B5 Da1 D1 5 सुसु(B5 °सु)खानि Ś1 वेश्मसु; B1 वेश्मानं (for वेश्मनि) D2 असुखाणि च गृहाणि च; T1 G M अनिलानिलवेश्मसु (T1 °नि); T2 अस्त्राथैर्नोचवेश्मनि — V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T2 ins after 13 K4 ins after 12

944* विराटभवने यश्च क्लेशोऽस्माकं पृथग्विधः ।

K4 T2 cont

945* शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्य राधेयस्य च मन्त्रिते ।
अनुभूतानि दुःखानि तेषां हेतुस्त्वमेव हि ।
[K4 अनुभूयानि]

14 a) Ś K3 दुःखाती(Ś1 °नी)तानि (for °न्येतानि) G1 3 M [ए]वाभि-, G2 [ए]व हि (for [ए]वानि). T1 दुःखान्येवाभिजातानि — b) T1 मा (for न) — d) D6 वधं सदा, T1 वय हता; G1, 2 M वयं सदा (by transp), G3 वय तदा — After 14, D3 ins

946* सुखान्येतानि जानीमो लब्धवन्तो न संशयः ।

15 T2 repeats 15, after 951* — a) S (T3 missing, T2 first time) इत्युच्चैर्वचनं प्रोच्य — D6 repeats 15cd after line 12 of 948* — b) D6 (both times) T1 2 (first time) G M एव, T2 (second time) आच्छेद् (for आह) K3 D6 (second time) महाबाहु (for °राज). — d) K Da1 Dn1 D1, 2 5 8 G M स्मयतो (for स्मयंस्तौ) D6 (both times) T1, 2 (first time) तव सैन्यमभिद्रवत् — After 15, N (except D3) T2 (after the first occurrence) ins

947* असृग्दिग्धो विस्रवल्लोहितास्य
क्रुद्धोऽत्यर्थं भीमसेनस्तरस्वी ।

[(L. 1) K4 असृग्दिग्धो K3 त्वतिश्च (sic), D2 गृधवल् (for विस्र°)]

On the other hand, D6 T1 G2 3 M ins after 15 · T2 after the second occurrence of 15

948* रक्ताद्रगात्रस्तु ततो महात्मा
गदापाणि काल इवान्तकाले ।
विभीषयानस्तव पुत्रसैन्य-
मितस्ततो धावति वाहिनीं ते ।
ततः क्षणाद्भारत शून्यमासी- [5]
दायोधनं घोरतरं कुरूणाम् ।
यत्राजिमध्ये प्रापिबद्भीमसेनो
दुःशासनस्य रुधिरं क्रोधदीप्तः ।
स हत्वा समरे राजन्राजपुत्रं महाबलम् ।
पूर्णकामो मदोदग्रः सिंहो रुरुमिवोत्कटम् । [10]
रुधिरार्द्रो महाराज ह्यशोभत परंतप ।
सपुष्पः किंशुक इव रक्ताद्रक्ततरो बभौ ।

पुनराह महाराज सयंत्तौ केशवार्जुनौ ॥ १५

दुःशासने यद्रणे संश्रुतं मे
तद्वै सर्वं कृतमद्येह वीरौ ।
अद्यैव दास्याम्यपरं द्वितीयं
दुर्योधनं यज्ञपशुं विशस्य ।
शिरो मृदित्वा च पदा दुरात्मनः
शान्तिं लप्स्ये कौरवाणां समक्षम् ॥ १६

एतावदुक्त्वा वचनं प्रहृष्टो
ननाद चोच्चै रुधिरार्द्रगात्रः ।
नर्नर्त चैवातिबलो महात्मा
वृत्रं निहत्येव सहस्रनेत्रः ॥ १७ C. 8. 4260 B. 8. 83 52 K. 8. 88 16

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

रुधिरार्द्रवपुर्वीर क्रुद्धो राजन्वचोऽब्रवीत् ।
[D5 om. lines 1–8 — (L 1) T2 ह्स्यार्द्रपाणिम्; G2 रक्तार्द्रकायस् (for °गात्रम्) — (L. 4) T1 तव (for ते) — (L. 5) T2 M शुन्दस्तान् (for °मासीद्) — (L. 6) G3 क्रूतरं (for घोर°) — (L. 7) T1 यत्रावनप्ये (for यत्राजि°) G2 प्रविश्य — D5 reads lines 9–10 after line 12 — (L 9) T2 महाबलः — T2 M read line 10 after line 12 — (L. 10) T1 दयोदग्र (for मदो°) M पूर्णकाननोदग्र (for the prior half) G3 उत्कटः — (L. 11) D6 मयोमत्त (for मदो°) — (L. 12) M2–4 सुपुष्पः D6 तरु (for इव) D6 यथा, T2 पर्, M1 रक्तो, M2–4 रक्तः (for रक्ताद्). — After line 12, D6 repeats 15cd. — D5 om. line 13. — (L 13) T2 रुधिराक्तो घोरवेष, M रुधिराक्तवेषो घोरम (for the prior half)]
T1. 2 G2. 3 cont.:

949* गृहीदानीं पापमते नृशंस पतितो ह्यसि ।
[T2 ह्यपतिर् (for पतितो)]

For 949*, M subst.

950* गृहीदानीं पापमते नृशंस
अपतिरसि द्रुपदस्यात्मजा त्वम् ।
[(L. 2) M1 पुरा पांचालीमपति ह्युवीति]

16 G1 om from 16 up to विच्छेद (in 8. 62 19ab). — a) T1 G2 दुःशासनो, G3 °सनाद् K3 यद्द्रोण, B1. 2. 3 Da1 D1. 3 T1 G2 M यादृशं, B2 यद्दृशं (for यद्रणे) D2 वै; T1 G2 M1 वस्, M2–4 नस् (for मे) — b) K3 तद्वो, B1 सत्यं, D3 तद्द् (for तद्वै) K3 V1 B D सत्यं (for सर्वं) V1 सकृतम् (for कृतम्) Ś2 (sup lin) मयैव वीरौ; B2 महाप्रवीरौ, D2 मयेह वीर T1 G2. 3 M तदवाप पांडव सर्वमेतत् (G2 °मेव), T2 सर्वं कृत्त तन्मयाद्येह वीरौ — c) Ś2 V1 B Dn1 D2–5. 7. 8 T2 M1 अत्रैव, K3 अस्त्येव, G2. 3 M2–4 अत्रैवम् (for अद्यैव) D2 मां पश्य, T2 वदामि; G2. 3 M2–4 आप्स्यामि (for दास्यामि) K4 पर, D2 रणे, D8 [अ]त्वरं च (for [अ]पर) T2 चाहमद्य (for द्वितीयं) D6 अत्रैवमाप्स्यां परम द्वितीय, T1 अत्रावप्स्याम्यपर च द्वितीयं — d) D3 यज्ञ पशुं, T2 मानुषंघ (for यज्ञपशुं) K3 D8 विदार्य, T2 निहत्य, Ca.c विशस्य (as in text) — e) D2 [अ]स्य (for च) K3 पर (for पदा) T1 G2. 3 M [अ]स्य पुनश्च शांतिं (for च पदा दुरात्मन) — f) T1 G2. 3 M यास्याम्यहं (for शान्तिं लप्स्ये) K3 गंता, D2 लिप्स्ये, D8 लभे (for लप्स्ये) — After 16, T1. 2 G2. 3 M ins

951* या चापति सा सपतिर्हि जाता
यास्ता सपतयोऽपतयस्तु जाताः ।
पश्यन्तु चित्रं विविधं हि लोके
ये वै तिला षण्ढतिला बभूवुः ।
ते चेन्मिद्धा निधनं गता परे [5]
किं चित्ररूपं यत जीवलोके ।

[(L 1) T1. 2 M2–4 या सा(T2 यासां)पति (for या चा°) M1 या ***मावपतिर्हि जाता — (L. 2) T1 यास्ता सपन्यस्तु, T2 यस्यास्तु वै पतयो, G3 यास्ताः सपत्यो, M यास्ता (M1 यान्स्ता) सपतयस्ता (for यास्ताः सपतयो) — (L. 3) T1 विविधस्; G2 °धे तु (for °विध हि) — (L. 4) M2–4 पदतिला — (L 5) T1 ते चेत्समिद्धा, T2 ते वै सुविद्धा, G3 ये चेत्सिद्धा, M2–4 ते चोत्मिक्ता (for ते चेन्मिद्धा) — (L. 6) G2 चाग्ररूप (for चित्र°)]
— After the above, T2 repeats 15

17 G1 om. 17 (cf v l. 16) Dn1 reads from 17 up to एते समे (in 8 62 3a) after line 12 of App I (No. 32) — a) V1 एतद् (for एतावद्) — b) K2 रुधिराक्तगात्र, V1 °रार्द्रचक्षु, D3 °रात्यार्द्रगात्र (for °रार्द्रगात्र) T1 G2. 3 M प्राक्रोशदुच्चै(M2–4 °श्चै)रुधिरार्द्रवस्त्र (G2. 3 °वक्त्र) — c) K3 B Dn1 D2–4. 6. 7 G3 ननर्द, V1 Da1 D1 ननद; D5 ननाद (for ननर्त) — d) K3 T2 G2 निहत्यैव — After 17, D6 T1. 2 G2. 3 M ins.

952* दृष्ट्वा तु नृत्यन्तमुदग्ररूपं
कालं यथा ह्यन्तकाले प्रजानाम् ।
महद्भय चाधिरथिं विवेश
जये निराशाश्च सुतास्त्वदीयाः ।
[(L. 2) M2–4 यथैव (for यथा तु) — (L. 3) T2 महद्भीम (for °द्भय) T1 G2 चाविरथ, T2 त्वाविरथिं, G3 चाविरथिं (for °रथ)]
— After the above, T2 ins App I (No 33)

Colophon om in T1 G M, T3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* K1. 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* S K B2. 4. 5 Da1 Dn1 D1–5. 7. 8 दुःशासनवध, T2 चित्रसेनवध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 79 (?), Ś2 D4 64, B1 82, B5 85, Da1 94, D1 76, D6 83, T2 90

६२

संजय उवाच ।
दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दश राजन्महावीर्या भीमं प्राच्छादयञ्शरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शलः संधो वातवेगसुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता भ्रातृव्यसनकर्शिताः ।
भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
भीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवाबभौ ॥ ४
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः सूतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

62

☞ This adhy. is missing in T3 (cf. v. l. 8. 60 32)

1 For sequence in Dn1, cf. v l. 8 61 17 G1 om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf. v. l. 8 61 16) T1 G2 3 M om the ref — ^{b}) B1 5 Dn1 D7 तव पुत्रा (by transp) D8 महारथ. — ^{c}) T1 M1 वीर (for वीरा.) K2 महाक्रोधविषा वीरा ; K4 B5 D8 °धवशा वीरा ; D6 T1 2 G3 M महत्क्रो(D6 T1. 2 °हाक्रो)धविष वीरा ; G2 महत्क्रोधं महावीरा — ^{d}) D2 संग्रामेषु, S (T3 missing, G1 om.) धारयंतो (for समरेषु) T2 [अ]पलायिता , G8 महाबला. (for [अ]पलायिन) — ^{e}) D6 S (T3 missing, G1 om) ते तु (for दश) K1 महावीर्य, D5 °वीर्य — ^{f}) K1.3 V1 B1 Da1 Dn1 D1 4 T2 G2 M1 2.4 प्रच्छादयन्

2 For sequence in Dn1, cf v l. 1 G1 om 2 (cf v l. 1). G2 om 2–3 — ^{a}) Ś1 V1 Dn1 D2 G3 transp कवची and निषङ्गी K4 transp कवची and पाशी K3 B2 3 T1 2 M शंसी (K3 शस्त्री, B2 3 पाशी) च (hypermetric), D6 G3 शङ्खी (for पाशी) — ^{b}) K3 B D (except D6) धनुर्ग्रह (for °धर) — ^{c}) Ś K1 2 4 सहगंधो; K3 सत्यसधो, V1 B Dn1 सह पढो (B1 4 पडो, B5 सधो) (for शल सधो) T1.2 G3 M अलंबुजं(M1 °षं)लसंधश्च (T2 °धौ च), Cop सत्यसंध. सह सल — ^{d}) K3 तरुवेदासु वर्चसौ; V1 वायुवेगसु°, Dn1 D8 वातवेग सु°.

3 For sequence in Dn1, cf v l 1 G1 2 om. 3 (cf v l 1, 2) — ^{a}) Da1 D1.2 द्रवति; T2 न चै[वै ?]व (for समेत्य) — ^{b}) K3 T1 आतुर् (for भ्रातृ-) Ś K1 2.4 V1 B1–4 Dn1 D2.4 7 -क (Ś1 व)र्शिता. — K4 om (hapl) 3^c–4^b. — ^{c}) B1 महावीर्य (for °बाहु) — ^{d}) D4 (marg) मार्गमाणै (hypermetric) (for मार्गणै) Da1 D1 3 समवाकिरन् (for °रयन्) D6 T1 2 G3 M पीडयामासुरजसा

4 G1 om. 4 (cf v. l 1) K4 om 4^{ab} (cf. v l. 3) — ^{a}) T1.2 G3 M वध्यमाणो (T1 G3 °नो), G3 पीड्यमानो (for वार्यमाणो) — ^{b}) T2 वै (for तैर्) B1 महारथा — ^{c}) V1 B1. 3–5 D (except D2) क्रोधाग्नि(B5 D6 °ति)रक्ताक्ष ; B2 °भिरुणाक्ष , M2–4 °भिताम्राक्ष (for °भिरक्ताक्ष.) — After 4, T1 2 G2 3 M ins.

953* तत परिवृतो राजन्नवभि शत्रुतापनै ।
दु शासनादवरजै पुत्रैस्तव वृकोदर ।
[(L 1) T1 राजा (for राजन्).]

5 G1 om. 5 (of v l. 1) — ^{a}) K3 स. (for तु) Ś1 षड्भिर् (for भल्लैर्) M2 4 महाराज (for °वेगैर्) — ^{b}) Ś1 K2 दावै , K3 D2 शरै (for शितै) K1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T1 दशभिर्दश भारवान्; V1 °र्दश वेगितै ; D8 °र्दश वीर्यवान्, T2 G2 3 M नवभिर्नव भारतान् — K3 repeats 5^c–6^b after 42^c — ^{c}) K3 (first time) V1 B D S (T3 missing, G1 om.) रुक्मागदान् (Da1 D1. 5 °दाद्). D2 (marg) रुक्मपुखै शितार्मैश्च — ^{d}) K3 (second time) यथा; D2 (marg) T2 भीमो (for पार्थो).

6 G1 om. 6 (of. v l. 1) For the repetition in K3, cf v l 5 — ^{a}) K4 हतेष्वेतेषु T1 G2.3 M ह(G2 ए)तेषु तव पुत्रेषु — ^{b}) K3 (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव) T1 G2 3 बल तद्विप्रदुद्रुवे; T2 प्राद्रवत्तावकं बलं — M1 om. 6^c–7^d — ^{c}) D2 पाण्डवेय-; T2 पांडुपुत्र-, M3 भीमसेन- (for पांडवस्य) D4 भयार्दिते

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
दृष्ट्वा भीमस्य विक्रान्तमन्तकस्य प्रजास्विव ॥ ७
तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
उवाच वचनं कर्ण प्राप्तकालमरिंदम ।
मा व्यथां कुरु राधेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ ८
एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयार्दिताः ।
दुर्योधनश्च संमूढो भ्रातृव्यसनदुःखितः ॥ ९
दुःशासनस्य रुधिरे पीयमाने महात्मना ।
व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
कृपप्रभृतयः कर्ण हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११
पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपास्थिताः ॥ १२
स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
तमुद्वह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
वृषसेनश्च राधेय संक्रुद्धस्तनयस्तव ।
त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिधावति ॥ १५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः । C. 8 4277 B 8. 84. 17 K. 8. 85. 35

---

7 G1 M1 om 7 (cf. v l 1, 6) M8 partly damaged. — a) B3-4 Dn1 D6 T1 2 G2.3 कर्णं (for कर्णो) — b) V1 B D T1 2 G2 3 M2-4 महज्जयं (B1 °द्रण, D3 °चम) (for महारणम्). — d) T3 प्रवेश्वर (for प्रजास्विव) K3 भतकप्रतिम तदा

8 G1 om 8 (cf. v l 1) — a) D3 तस्य स्वाकार तत्वज्ञ Ca cites आकारभावौ, while Cc आकार॰ and भाव — b) K4 शमितभोमन — c) K3 कवचं (for वचन) — d) D3 प्रमुद्यंतम् (for प्राप्तकालम्) K1 भरिंक्रम (sic), V1 B D (except D3) भरिंदम (Da1 D1.5 °म॰); T1 G3 3 M हित तदा; T3 हि तथया (for अरिंदम) — After 8^{cd}, T1 G2 3 M ins an addl colophon. [*Adhy name* G2 दु शासनवधः. — *Adhy no* T1 G2.3 97; M1 98, M2-4 96] — Before 8^{ef}, T1 G3 3 M ins शल्य — e) Ś K1.3 4 राजेंद्र, D5 राधेये (for राधेय) — f) B5 Dn1 D3.4 7 नैवं (for नैतद्)

9 G1 om. 9 (cf v 1 1) M1 partly damaged. — c) B5 D3 तु (for च) D4 सूर्दा मूढो (for च समूढो) — d) T1 M1 भ्रातुर् (for भ्रातृ) B1.4.5 -कर्षित ; Dn1 D3-4.7 T1 G2 3 -कर्दित (for दु॰खित)

10 G1 om. 10 (cf. v 1 1) K3 om 10 B3 om. 10^{c}–11^{b} — c) Ś K1 3 4 व्यासन्नचेतसश्च (for व्यापन्न°) B3-5 [प्]ते (for [प्]न्न) S (T3 missing, G1 om.) व्यापन्नचेता सहसा Cc cites व्यापन्न (sic) ⁂Ca व्यापन्नं नष्ट चेतो येषाम् ।⁂ — d) K4 B1 Dn1 D7 8 (before corr) T3 कोपेन हतचेतस (K4 °मन्यव), D6 T1 G3.3 M शोकोपहतचेतन॰ (D6 °ना) Ca.c cite मन्यु

11 G1 om. 11 (cf. v 1.1) B3 om 11^{ab} (cf v l 10) — a) D3 om (hapl) from धनमुपासन्ते up to लक्षाश्च (in 12^{a}) Ś1 K1 3 4 उपासंत D6 S (T3 missing, G1 om) उपासते त्वा(G3 °त ह)मेते हि — b) D6 S (T3 missing, G1 om) महारथा (T1 G2 °थं) (for समन्तत) — c) V1 D1 G2 कृप॰ Dn1 चैते; D2 T2 चैव (for कर्ण) — d) Dn1 सहोदरा , D2 च बांधवा ; D6 S (T3 missing, G1 om.) च भारता॰ (D6 T2 M1 °त) (for च सोदरा)

12 G1 om 12 (cf. v 1. 1) D3 om. 12^{a} (cf. v l 11) — a) K1 D4 6 लब्धलक्ष्याश्च, Cc °क्षाश्च (as in text) D2 पांडव्यालाश्च दुर्धर्षा (sic) — d) Da1 D1 5 समवस्थिता (for समुप°)

13 G1 om 13 (cf v 1. 1) — b) Dn1 पौरुषेण समास्थित॰; D2 किं विषादे हि संस्थित — c) V1 प्रेक्ष्य, T1 G2 युद्ध-, M1 यत्र (for क्षत्र-)

14 G1 om. 14 (cf. v 1. 1) — b) T1 G2 M सर्वं Dn1 D6 S (T3 missing, G1 om) समाहित (Dn1 D6 °त) (for समर्पित॰) — c) Ś K1.2.4 D2 समुद्वह (K4 °द्वर), D3 4 7 तदुद्धर (for समुद्वह) — d) K3.4 D2 यथाशक्तिर्; Ca.c °शक्ति (as in text) D3 महाबलं (for यथा°) Ca cites बलं T1 G2 3 प्रत्युद्याहि यथाबल (G2 धनजयं) — e) D1 5 विपुलां (D5 °ल) Dn1 D1 कीर्तिं — f) K3 B1-4 Da1 D1 3-5 7 8 G2 3 M1 ध्रुवं (for ध्रुव॰) T1 M1 स्वर्गं B1 पराजयात्

15 G1 om 15 (cf. v 1. 1) — a) Ś K1.2 4 राजेंद्र (for राधेय) — b) D2 सन्नद्धस् (for संक्रु°) — c) V1 B D T1 2 G2 3 M2 4 मोहं (for मोह-) K3 त्वयि मोहत्वमापन्न — d) M1 अपि (for अभि-) B3 कर्ण ते पाडवान्प्रति

16 G1 om. 16 (cf. v 1. 1) Before 16, T1 2

हृदि मानुष्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुस्थिरम् ॥ १६

ततः क्रुद्धो वृषसेनोऽभ्यधाव-
दातस्थिवांसं स्वरथं हतारिम् ।
वृकोदरं कालमिवात्तदण्डं
गदाहस्तं पोथमानं त्वदीयान् ॥ १७

तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो
रोषादमित्रं प्रतुदन्पृषत्कैः ।
कर्णस्य पुत्रं समरे प्रहृष्टं
जिष्णुर्जिघांसुर्मघवेव जम्भम् ॥ १८

ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकम्बुं
चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ।
कर्णात्मजस्येष्वसनं च चित्रं
भल्लेन जाम्बूनदपट्टनद्धम् ॥ १९

अथान्यदादाय धनुः सुशीघ्रं
कर्णात्मजः पाण्डवमभ्यविध्यत् ।
दिव्यैर्महास्त्रैर्नकुलं महास्त्रो
दुःशासनस्यापचितिं यियासुः ॥ २०

ततः क्रुद्धो नकुलस्तं महात्मा
शरैर्महोल्काप्रतिमैरविध्यत् ।
दिव्यैरस्त्रैरभ्यविध्यच्च सोऽपि

G3 ins. संजय — c) B1 अथ (for हृदि) Ś1 K1 मानुषक, Dn1 D2 चावश्यकं; T1 धैर्ययुत, T2 चावस्थितं; Ca मानुष्यकं (as in text) V1 (marg as in text) हृदिकान्वश्यकं भावं ⁂ Co मानुष्यं मनुष्यजेतव्य भवंस्यम्।⁂ — d) Da1 D1 3 त्यक्त्वा, G2 3 M कृत्वा (for चक्रे). B1.4 संस्थित°, Da1 D1.3-7 तस्थिवान्; T1 सोद्यत्, G2 3 M सोत्वरत् (for सुस्थिरम्).

17 G1 om 17 (cf. v l 1) Before 17^{ab}, G2 3 ins संजय° — a) V1 [ऽ]भ्यधावन्, T2 [ऽ]न्वधावद् (for ऽभ्य°) — b) Da1 D1 2 3 आतस्थिवांश्च; Ca °वांसं (as in text) Ś K3.4 आतस्थिवान्स (K4 न्स-) रथं पाण्डवस्य, K1 यातस्थिवा स रथं पाण्डव तं (sic), K2 अंते स्थिरं वा संस्वयहतारिं (sic); K4 B1-4 Dn1 D3 4 6 7 अवस्थितं प्रमुखे (B2 सुरथः B4 स्वरथं) पांडवं तं (B2 यः B3 च); B3 आतस्थिवांस स्वरथे पांडवं च, T2 भीम स्थितं ह्याजिमध्ये सुघोरं Co cites हतारिं (as in text) — c) K2 [अ]त्तदंड (sic); D3 [आ]त्तं° (sic) — d) K3 D3 पोथयान, V1 B3 4 Da1 D3 5 °यतं; B1 2 5 Dn1 D1 3.4 6 7 T2 योधयतं (B5 °मान, T2 °यानं) (for पोथमान) — For 17^{bcd}, T1 G2 3 M subst.

954* भीम समायान्तममित्रसाहम् ।
बाणैः किरन्तं प्रतियात्य चोग्र
व्यात्तानन कालमिवापतन्तम् ।
[(L 2) T1 प्रतिपद्य, G2 3 °याति (for °यात्य)]

18 G1 om 18 (cf v l 1) — a) V1 B1-4 D3 4 6 7 अथ (for तम्) T1 G2 3 M प्रवीरम् — b) T1 G2 3 M आराद् (for रोषाद्) T2 अमित्रान् D3 प्रणुदन्; T1 प्रण°, T2 प्रम° (for प्रतु°) Ś1 K3 पृषट्कैः, K1 पृषकै (for पृषत्कैः) — c) V1 B1 2 4 D3 4.6 7 T2 प्रहृष्टैर् T1 G2 3 M स कर्णपुत्रं परम(T1 G3 °मं)प्रहृष्टो — d) K4 D2 G3 जिष्णुं; B1 3 Da1 Dn1 D1.3 T2 पुरा, T1 विष्णु; Cc जिष्णुर् (as in text). B4 D7 जिघांसुं K4 जृंभं; D1 जंघ (for जम्भम्) K3 जिष्णुं जित्वा स मघवेव जृंभ; D3 जिघांसुमेवं मघवेव जंभं; M2-4 जंभ जिघांसुं मघवानिवेन्द्र

19 G1 om. up to चिच्छेद (in 19^{b}) (cf. v. l. 1) — a) Da1 D1 5 T2 M1 स्फाटिकं Ś1 K1 -चित्रकंबं; K3 -केतुचित्रं; K4 -चित्रबिंदु; V1 B1.2 4 D2.6 7 -बिंदुचित्रं; B3 5 -चित्रकंबुक; Da1 D1 5 इंदुचित्रं; Dn1 -चित्रकंचुक; D3 -रत्नचित्र; D6 S (T2 missing, G1 om.) हेमचित्रं (for -चित्रकम्बुं) — b) S (T2 missing) धैर्यान् (for वीरो) D3 क्षणेन (for क्षुरेण) — d) S (T2 missing) क्षुरेण (for भल्लेन) K1 -पटचित्रं; K3 D5 G1 -पट्टबंधं; V1 T2 G3 °बद्धं, B2 °रुद्धं; B5 -पट्टिनद्धं; Dn1 -चित्रनद्धं; T1 -पट्टबद्ध°, G2 -चित्रपट्टं (for -पट्टनद्धम्).

20 a) K1 2 4 B2 4 Dn1 D2 4-8 T1.2 G1.3 M स शीघ्रं (for सुशीघ्रं) — b) B3 D3 G1 मप्यविध्यत् (for भ्य°) K3 कर्णात्मजस्तं विशिखैरविध्यत् — B1 3 om hapl.) 20^{c}–21^{b} T1 G M om. 20^{cd} — c) B2 Dn1 T2 कृतास्त्रो; D4 महास्त्रं; D3 सोप्यविध्यत् (for महास्त्रो) — D3 om (hapl) 20^{d}–21^{b} — d) Ś1 K3 D5 [अ]पचितिं; D2 °चर्तिं; Ca.c °चितिं (as in text) D1.4 ययासु, D2 जिज्ञासो° (for यियासु°)

21 B1 3 D3 om. 21^{ab} (cf. v. l. 20). T1 G M transp 21^{ab} and 21^{cd} — a) V1 B2 4 Da1 D1.2.6.7 तत स (V1 om स; B2 सं-; Da1 D1 च) क्रुद्धो नकुलो महात्मा, T1 G M ततः क्रुद्धो (T1 कर्णौ) नकुलः कर्णपुत्रं — b) D1 वरैर् (for शरैर्) Ś1 K3 D3 महोल्क°; Dn1 प्रहोल्का° (for महोल्का). S (T2 missing) शरैर्महोल्का°

कर्णस्य पुत्रो नकुलं कृतास्त्रः ॥ २१
कर्णस्य पुत्रो नकुलस्य राज-
न्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ।
वनायुजान्सुकुमारस्य शुभ्रा-
नलंकृताञ्जातरूपेण शीघ्रान् ॥ २२
ततो हताश्वादवरुह्य याना-
दादाय चर्म रुचिरं चाष्टचन्द्रम् ।
आकाशसंकाशमसिं गृहीत्वा
पोप्लूयमानः खगवच्चचार ॥ २३
ततोऽन्तरिक्षे नृवराश्वनागां-
श्चिच्छेद मार्गान्विचरन्विचित्रान् ।
ते प्रापतन्नसिना गां विशस्ता
यथाश्वमेधे पशवः शमित्रा ॥ २४
द्विसाहस्रा विदिता युद्धशौण्डा

C 8. 4268
B. 8. 84. 26
K 8. 88. 45

निरिवास्यपीडयत् (T2 °यास्यर्दीपयत्; M1 °व मर्दीसं) — T2 om. 21^cd — ^c) B1 मर्धैर्दिव्यैर् (by transp.); B5 दिव्यैर्नहार्मैर् K1.2 V1 B1.3-5 D मन्ययपंप् (for °विम्दष्). S (T3 missing; T2 om.) तर्दं (T1 G3 °धं)नं (for च मोऽपि) B3 तत कृताक्ष मममसमान — ^d) B3 D1 पुत्रं. B1.3.4 D1.4.7 T1 G M कृतास्त्र — After 21, N ins.

955* शरामिपातास्व रणा च राज-
न्स्वय च मासाक्ष्यमीरणाश्च ।
जज्वाल कर्णस्य सुतोऽतिमात्र-
मिद्धो यथा ज्याहुतिभिर्हुताशः ।

[(L. 1) K3 शराभिपातान् K3 om. रणा च राजन् Dn1 D1.2 रणात् — (L. 2) K3 मासाक्ननीरणाद (sic) K3 स्वयनेव मासा सुन्नीरणाथ; V1 B D स्व(Da1 D1 स्व)था च मास्मण (D2.3 °ध)स्नीरणाश्च (B4 °णेन), T2 म चैनमा रुणम° (sic) Cc cites स्वदा — (L. 4) K2 D2 मिद्धो (for इद्धो) Ś K D2 ज्याहुतिभिर् (for ज्या°). K2 हुताशन T2 विद्धो यथास्वाय निरहिताग (sic)]

22 ^a) S (T3 missing) म कर्ण (for कर्णस्य) — ^b) D2.7 अश्वान् (for अश्वान्) S (T3 missing) सर्वानश्वा(T1 °न्सुभ्रा)न्वारयदुत्तमास्त्रैः — After 22^ab, S (T3 missing) ins.

956* आसीत्सुघोरं भरतप्रवीर
युद्धं तदा कर्णनपाण्डवाभ्याम् ।

— ^c) K2 वरायुजान्, K3 नागायुक्ते, B1.4 Da1 D1 M2-4 Cv वानायुजान्, B2 वागाम्मजान्, D3 वानायुवान्, D5 नानायुजान, Ca वना° (as in text) Da1 D1.5 सुकुमारानस्य; Dn1 D5 M3 यं नकुलस्य, T1 G M1.2.4 सुकुमारान्सु°; Cv सुकुमारस्य (as in text). B1.3 शुभ्रान्, Cv शुभ्रान् (as in text) D2 वनायुजान्मौक्तिकामान्सु-शुभ्रान्, T2 वनायुजाश्वान्नकुलस्य शुभ्रान् — ^d) B2 सुसंस्कृतान्; T1 G2.3 सुसंस्कृ°, M स्वलंकृ° (for अलंकृ°) Ś1 शुभ्रान्; K2 शीघ्रं, K4 सद ; V1 B1.2.4 Da1 D1.3-7 T1 G M चित्रान् (for शीघ्रान्) Dn1 T2 हदयगा(T2 अलंकृता)न्हेमजालावनद्धान्. — After 22, D6 S (T3 missing) ins.

957* जघान चाश्वान्नकुलस्य वीरो
रणाजिरे सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

[(L. 1) T2 जघान शस्त्रैश्च ततोऽस्य वीरो — (L. 2) T1 महात्मवान्, T2 कर्णाजिरे (for रणा°) T2 G2 M वसुषेण(G2 °सेन)स्य (for सूतपुत्रस्य)]

23 B1 om. (hapl.) 23^a-24^b — ^a) B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 अवप्लु(B5 °सु)त्य (for °रुह्य) — ^b) Ś1 (marg. as in text) वर्म (for चर्म) D2 om. चाष्ट-. K2 सुचित्रं; D3 पञ्चचन्द्र (for चाष्ट°) V1 B (B1 om.) Da1 Dn1 D1.3-5.7 आदाय चर्मा(Da1 D1.5 चन्द्रा-, Dn1 दर्मा)मलरत्नचंद्र; D6 S (T3 missing) चर्माददे रुचिर पञ्चचंद्र (D6 यंत्रचित्रं; G1 यद्धचित्र, G3 पराचित्र) — ^c) Dn1 T1.2 प्रगृह्य; D6 G M च गृह्य (for गृहीत्वा) — ^d) Ś K1.2 D2 पोप्रयमाण°, K3 डुदूयमान (sic), V1 Dn1 दोधूय°, B2 Ca पोप्लूयमाण, B3 प्रोभूयमान°, D4 प्रोप्लूयमाण°, D6 T2 M प्राक्रोशमान (M1 °ण°), D3 पाप्लूयमाण°, G1 प्रकाश-मान°, G2 पृयट्°; G3 प्राकाशमान (for पोप्लूयमान°). D2 चकाशे, D1 (marg. as in text) स्वधावत् (for चचार)

24 B1 om. 24^ab (cf. v. l. 23) — ^a) K3 तावत्स रक्षा; V1 B1.4 ततोंतरीक्षे, D5 ततो रक्षान् (for ततोऽन्त-रिक्षे) K3 B3 D7 नृवराश्व नागान्, B3.5 नरयाश्व (B5 °श्व) नागान्, Dn1 च रथाश्वना°, D3 नृरथाश्व° (for नृवरा°) — ^b) Ś1 यागान् (for मार्गान्) B2 विद्रावयन् (for विचित्रान्) Dn1 चिच्छेद तूर्णं नकुलश्चित्रयोधी — For 24^cd, D6 S (T3 missing) subst.

958* ततोऽस्य पक्षाननयघनाय
द्विसाहस्रान्नकुल क्षिप्रकारी ।

— ^c) K4 प्रेतापतन्नसिना, T2 ते प्रासनासिना S (T3 missing) वै, Co गा (as in text) Ś1 विशस्तान्; Ś2 विस्ता (sic), K2.4 विशस्ता — ^d) T2 पशवो वै, Cv पशव (as in text). Ś K1.2 च चित्रा, K3 V1 B1.4 समित्रा, K4 सचित्रा ; B1 समिद्धा, B3.4 (marg.) Da1 D1.6 विशस्ता, Dn1 D8 T1.2 G2 शमित्रा, D3 विशस्ता°; Cv शमित्रा (as in text)

25 ^a) D6 S (T3 missing) ततस्ततो (for द्विसाहस्रा) Ś2 विचिता; Dn1 D6 पातिता, T2 G1.3 M1 विजिता;

नानादेश्याः सुभृताः सत्यसंधाः ।
एकेन शीघ्रं नकुलेन कृत्ताः
सारेप्सुनेवोत्तमचन्दनास्ते ॥ २५
तमापतन्तं नकुलं सोऽभिपत्य
समन्ततः सायकैरभ्यविध्यत् ।
स तुद्यमानो नकुलः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २६
तं कर्णपुत्रो विधमन्तमेकं
नराश्वमातङ्गरथप्रवेकान् ।
क्रीडन्तमष्टादशभिः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २७
ततोऽभ्यधावत्समरे जिघांसुः
कर्णात्मजं पाण्डुसुतो नृवीरः ।
तस्येषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रो
महारणे चर्म सहस्रतारम् ॥ २८
तस्यायसं निशितं तीक्ष्णधार-

G_2 विविधा, M_{2-4} विष्टिता (for विदिता) — ^{b}) G_1 नानादिस्या. B_2 Ca संभृता; $D_{3.4}$ सुस्पृशा, T_1 G सुहृद; T_2 सम्भृता, Co सुभृता (as in text) $G_{2.3}$ सत्यबद्धा (for °संधा) — ^{c}) T_2 G_3 M_{2-4} एतेन (for एकेन) B_3 Dn_1 सख्ये (for शीघ्रं) K_3 B_1 कृत्वा; K_4 कृंत्ता, Dn_1 कृत्या; S (T_3 missing) तुन्ना (for कृत्ता) — ^{d}) K_3 स्मरेसुजेव; Dn_1 जयेप्सुना, D_2 विरेजुरेव; $D_{3.4}$ सारेप्सुना(D_4 °प्सव)श्च, D_5 °पुणेव, D_7 सारेप्सुना च T_1 जयेप्सनिव; T_2 जयेप्सवो (for सारेप्सुनेव) Ca cites सारो K_4 om इव B_1 उत्तमचदनां मे (sic), Dn_1 $T_{1.2}$ °नांगा; D_5 G M °नस्य (for °नास्ते).

26 ^{a}) B_3 जवेन (for सोऽभिपत्य). — After 26^a, B_3 ins.

959* कर्णस्य पुत्र सहसाभिपत्य च ।
रणे जिघांसुं निशितैरनेकै

— ^{b}) B_3 सायकर्त्त[ग ?]ज्ञै (for सायकैर्) K_3 V_1 B D प्रत्यविध्यत् (B_2 °ध्यत) (for अभ्य°) — For 26^{ab}, S (T_3 missing) subst.

960* भूमौ चरन्तं नकुलं रथस्था
समन्ततः सायकैः प्रत्यगृह्णन् ।

[(L. 1) T_2 रथाग्र्या, G_1 रथौघा (for रथस्था°) — (L. 2) G_3 प्रत्यविध्यन् (for °गृह्णन्)]

— ^{c}) B_3 नकुलं $Ś_1$ K_2 पृषट्कैर्, D_5 °त्कौ; D_8 °त्कैर्; S (T_3 missing) विहगै(M_1 °गमै)श्च (for पृषत्कैर्) — ^{d}) $B_{3.5}$ समाचरन्पृ(B_5 तदाचरस्पृ)तनाया विघात, D_3 जघान नागाश्च रथान्सपत्तीन्, S (T_3 missing) चचार संख्ये द्वि(G_3 M_1 °रे द्वि°, G_2 °घे द्वि°; M_{2-4} °सैर्द्वि)पतो विनिघ्नन् — After 26, $Ś_1$ K_3 V_1 $B_{1.3-5}$ D (except $D_{2.5}$) ins.

961* महाभये रक्ष्यमाणो महात्मा
भ्रात्रा भीमेनाकरोत्तत्र भीमम् ।

[(L. 1) K_3 B_1 Da_1 $D_{3.7.8}$ रक्षमाणो]

27 $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ B_2 $D_{2.5}$ om (hapl.) 27 — ^{a}) K_3 $B_{1.3}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ व्यधमंतम्; B_1 °मत्तम्; S (T_3 missing) विचरतम् (for विधमन्तम्) $Ś_1$ एनं, S (T_3 missing) आजौ (G_2 आशु) (for एक) — ^{b}) B_3 Da_1 $D_{1.5}$ रथाश्व- (for नराश्व-) V_1 B_1 Da_1 $D_{1.5}$ -रथप्रवेकं, T_1 $G_{1.3}$ M -रथ(G_3 -नर)प्रवीरान्, G_2 -रथान्विनिघ्नन् (for -रथप्रवेकान्) — ^{c}) S (T_3 missing) निघ्नंतम् (for क्रीडन्तम्) $Ś_1$ पृषट्कैर् — ^{d}) T_1 G M वीर Dn_1 $T_{2.3}$ नकुलं सरोप; G_1 स तु कोपविद्ध, G_3 स चुकोप युद्धे (for स चुकोप विद्ध) — After 27, Dn_1 T_2 ins.

962* स तेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी
महाहवे वृषसेनेन राजन् ।

28 ^{a}) $Ś_2$ $K_{1.3}$ V_1 $D_{1-5.8}$ ततोभ्यधावन्; Dn_1 क्रुद्धेन धावन्, G_1 (sup. lin.) ततोन्वधावन्, G_2 ततो ययावत् (for ततोऽभ्यधावत्) K_3 नकुलो, B_4 सुकुमारं (for समरे) — ^{b}) V_1 $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{1.5-7}$ [ऽ]ति(B_1 °य)वीर°, Dn_1 T_1 G M_1 नृवीर (T_1 G °र) (for नृवीरः) — After 28^{ab}, Dn_1 T_2 ins.

963* वितत्य पक्षौ सहसा पतन्तं
श्येनं यथैवामिषलुब्धमाजौ ।
अवाकिरद्वृषसेनस्ततस्तं
शितैः शरैर्नकुलमुदारवीर्यम् ।
स तान्मोघांस्तस्य कुर्वन्शरौघां-
श्चचार मार्गान्नकुलश्चित्ररूपान् ।
अथास्य तूर्णं चरतो नरेन्द्र
खड्गेन चित्रं नकुलस्य तस्य ।

[(L. 3) T_2 अवाकिरन् — (L. 4) Dn_1 शतैः (for शितैः) Dn_1 उदारवीर्ये — (L. 8) T_2 विध्यन् (for चित्रं)]

— ^{c}) Dn_1 D_8 T_2 महेषुभिर् (for तस्ये°) D_4 विधमद्- K_3 D_3 T_1 G M सूतपुत्रो (for कर्ण°) — ^{d}) B_1 Dn_1 T_2 महाहवे; G_1 M महद्रणे (for महारणे) $Ś_2$ (sup. lin.) K_3 चर्म, D_5 चर्मं (for चर्म) K_3 सहस्रधारं; V_1 $G_{2.3}$ °भारं, T_1 °तारकं (for °तारम्)

29 K_3 om. 29^a. — ^{a}) Dn_1 D_8 T_2 तं च (for

मसिं विकोशं गुरुभारसाहम् ।
द्विपच्छरीरापहरं सुघोर-
माधुन्वतः सर्पमिवोग्ररूपम् ॥ २९
क्षिप्रं शरैः षड्भिरमित्रसाह-
श्चकर्त खड्गं निशितैः सुधारैः ।
पुनश्च पीतैर्निशितैः पृषत्कैः
स्तनान्तरे गाढमथाभ्यविध्यत् ॥ ३०
स भीमसेनस्य रथं हताश्वो
माद्रीसुतः कर्णसुताभितप्तः ।
आपुप्लुवे सिंह इवाचलाग्रं
संप्रेक्षमाणस्य धनंजयस्य ॥ ३१
नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनासिं
विरथमरिशरार्तं कर्णपुत्रास्त्रभग्नम् ।
पवनधुतपताका ह्रादिनो वल्गिताश्वा
वरपुरुषनियत्तास्ते रथाः शीघ्रमीयुः ॥ ३२
द्रुपदसुतवरिष्ठाः पञ्च शैनेयषष्ठा
द्रुपददुहितृपुत्राः पञ्च चामित्रसाहाः ।
द्विरदरथनराश्वान्सूदयन्तस्त्वदीया- C. 8 4306 B. 8. 85. 2 K. 8. 85. 53

तस्य) V1 B1.4 D7 [आ]यत स(V1 तं)निशित; T2 [आ]यतं सुशितं T1 M2-4 तं सायकास्यास्तु(T1 °स्यां सु)शितं सुपीतम्, G1 तत्सायकास्य सुशित सुवीतम्, G2.3 तस्याथ कास्यं सुशितं सुपीतम्, M1 तं सायकास्य सुशित सुपीतम् — b) K3 असिं विशोक, B1 असिं सकोप, B2.3.5 Da1 D3-5 असिं विकोपं, Dn1 D2 T2 विकोशशुभ्र, T1 G2.3 असिप्रवीरं, G1 असिप्रहर्षं, M असिप्रवर्हं (for असिं विकोश) T1 गुरुभूतवाहं (for °भारसाहम्) — c) Dn1 D2 T2 द्विपच्छरीरांतकरं (for °रापहरं) — d) K2 T1 G M2-4 आधून्वत, K3 अभूत्तस, K4 आतन्वत (for आधु°) G M इवात्तकोशं (for इवोग्ररूपम्)

30 a) Ś1 अमित्रसाहैश्च, G1 °साहं, G2 °सिंहश्च (for °साहश्च) — b) Ś1 (marg as in text) चकर्ष (for चकर्त) V1 Dn1 T2 सुवेगै, B1 पृषत्कै, B4 D3 4.7 क्षुरप्रै; D2 सुघोरै (for सुधारैः) — c) V1 Dn1 D2.5 T1.2 दीप्तैश्च, Da1 D1 पातैश्च, D6 G M पार्थं, D8 पूर्वैश्च (for पीतैश्च) Ś1 K2 पृषद्भि, K1 पपकै (sic), K4 पृषत्कैः; B1 क्षुरप्रै (for पृषत्कै) — d) T1 G2.3 क्षिप्रम्, G1 M सूक्ष्मम् (for गाढम्) B1 अथाप्यविध्यत्, D8 अथोप्य°, T1.2 G2 इवास्य°, G1.3 M इवात्य° (for अथास्य°) — After 30, N T1 ins.

964* कृत्वा तु तद्दुष्करमार्यजुष्टं
नरैरन्यैः कर्म रणे महात्मा ।
ययौ रथं भीमसेनस्य राज-
न्शराभितप्तो नकुलो महात्मा ।

[T2 om. (hapl.) lines 1-2 — (L. 1) V1 B1.4 Da1 D1 4-8 च (for तु) D8 तं (for तद्) B3 तस्य सुष्करम् (for तु तद्°) K1 आर्तजुष्ट, D2 आर्यजुष्ट (sic), Co आर्यजुष्ट (as above). — (L. 2) K3 शरैरन्यैः, B2.3 Dn1 अन्यैर्नरै (by transp). K3 कर्णरणे; B5 यत्कृत (for कर्म रणे) B2.5 महात्मन् V1 Da1 D1.5 नरैर्नान्यैर्यत्कृत तन्महात्मा — B2.3 read lines 3-4 twice — (L. 4) Dn1 T2 नकुलस्त्वरावान् (for °लो महात्मा)]

31 a) Ś1 रथे (for रथ) K3 हृतरथाश्वो (for रथं हता°) B1.4 D3.4.7 महात्मा, D6 च गत्वा (for हताश्वो) — b) Da1 D1.5 माद्रीपुत्र (for °सुत) Ś1 कर्णसुताभितप्ता; B2 Dn1 T2 °शराभितप्त, B3 °सुताभिपीडित, D2 °सुताभियात (for °सुताभितप्त) — d) Ś1 K2 V1 स प्रेक्षमाण(Ś1 °न)स्य, K1.3 B1.4.5 D संप्रेक्ष्य° — For 31, T1 G M subst.

965* स भीमसेनस्य रथं च हत्वा
ववर्ष वै शरवर्षं सुघोरम् ।
[(L. 1) T1 हित्वा, G3 गत्वा (for हत्वा)]

— After 31, N T1 ins a passage and colophon given in App I (No. 34)

32 Before 32, Ś1 Dn1 D8 T1 G3 ins संजय — a) G2 मथित्वा (for विदित्वा) B1 छिन्नबाणासिपाणि (for °बाणासनासिं) — b) K2 अरिशरात; K3 °मूर्ति, V1 Da1 D1 अथ शरार्त, D8 T1.2 G1 (also as in text) 2.3 अरिभिरार्तं; M2.3 (also as in text) अरिनरार्तं (for °शरार्तं) T1.2 G1.3 M सूत- (for कर्ण) Da1 D1.5 -त्रस्तं; D8 T1 -मग्न (for -भग्नम्) G2 विरथमरिभरार्चं सूतपुत्रास्त्रमुग्रं (sic) — c) Ś K2.4 पवनयुतपताका, T2 G M °चलपताका (G2 °को) D1 T2 G ह्रा(G2 वा)दिनो (for ह्रादिनो) Ś1 वल्गिताश्वा, B2 वल्गिताश्वा, Da1 D5 वलि° (for °ताश्वा) — d) Ś K1 G2.3 व(G2.3 प)रपुरुषनियंतास्, K3 V1 B D T1 वरपुरुष(Da1 D1.5.8 पुरुषवर)नियुक्तास्, T2 G1 M Co परपुरुषनियत्ता(T2 G1 Co °युक्ता)स् Ca cites पुरुषवर K1 ते नरा, Dn1 D3 ते रथै°, D2 ते शरा, T1 चेतरे, T2 G1.3 स्वैरथै, G2 स्वेतरे, M स्वे रथा (for ते रथा) T1 ययु (for ईयु)

33 a) T2 द्रुपददुहितृपुत्रा, Co °सुतवरिष्ठा (as in

न्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः ॥ ३३

अथ तव रथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरन्तो
हृदिकसुतकृपौ च द्रौणिदुर्योधनौ च ।
शकुनिशुकवृकाश्च क्राथदेवावृधौ च
द्विरदजलदघोषैः स्यन्दनैः कार्मुकैश्च ॥ ३४

तव नरवरवर्यास्तान्दशैकं च वीरा-
न्प्रवरशरवराग्र्यैस्ताडयन्तोऽभ्यरुन्धन् ।
नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयु-
र्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैः कुणिन्दाः ॥ ३५

सुकल्पिता हैमवता मदोत्कटा
रणाभिकामैः कृतिभिः समास्थिताः ।
सुवर्णजालावतता बभुर्गजा-
स्तथा यथा वै जलदाः सविद्युतः ॥ ३६

कुणिन्दपुत्रो दशभिर्महायसैः
कृपं ससूताश्वमपीडयद्भृशम् ।
ततः शरद्वत्सुतसायकैर्हतः
सहैव नागेन पपात भूतले ॥ ३७

text). V_1 सैनेयजुष्टा (for शैनेयपष्टा) — [b]) T_2 द्रुपदसुतवरिष्ठा (for °दुहितृपुत्रा) K_2 शामित्रसाहा, K_3 चारित्र°, D_2 वामित्र° (for चामित्र°) — [c]) K_3 द्विरद-रथनागाश्वान्; B_2 °रथनराश्वान्, T_2 °नररथाश्वान्, G_1 सपदि गजरथाश्वान् (for द्विरदरथनरा°) B_2 सूदया ***** $Ś_1$ K_2 त्वदीया — [d]) D_3 उरगपति- (for भुजगपति-) K_3 -विकाशैर् (for -नि°) $Ś_2$ K_1 आत्तशास्त्रा, K_2 आतुशास्त्रा S (T_3 missing) भगवत इव रुद्रा सख्यया हेतिमंत

34 [a]) K_3 नरवर-, D_2 तव वर- (for तव रथ-) D_2 त्वरत प्रतीयु (by transp), G_2 प्रतीयुद्धनिंदा (sic) K_2 प्रतीयस् D_3 स्मरतो, $T_{1,2}$ $G_{1,3}$ M ध्वजिन्या (for त्वरन्तो). — [b]) Dn_1 कृपहृदिकसुतौ, D_2 कृपहृदिसुतकृपौ (sic), M_1 हृदिककृपसुतौ (for °सुतकृपौ) D_3 तु (for च) K_3 -दुर्योधनस्य D_3 तु (for the second च) — [c]) Ś $K_{2,4}$ T_2 शकुनिसुतवृकाश्च, K_3 V_1 B D °सुतवृक्रौ (D_3 °कृपौ) च $Ś_1$ K_2 क्रायदेव ** च, $Ś_2$ °देवभ्रदौ च, K_1 °दव **-च, K_3 °देवावृकश्च, K_4 °देवस्तथैव, B_6 चक्रे द्वाविदेवौ; $D_{1,2,3}$ क्राथ्य(D_2 काथि)देवावृधौ (D_3 °तौ) च; T_2 *** वा वृधौ च; G क्राध(G_2 क्रोध)देवावृधौ च; M_{2-4} क्रायदेवा पृथू च (for °वावृधौ च) — [d]) D_6 -घोधै, M -शोपै (for -घोषै) B_2 कार्मुकैश्च नरेन्द्र (for स्यन्दनै कार्मुकैश्च)

35 [a]) K_4 तव नरवरचर्यास्, V_1 B Da_1 D_{3-7} नरवररथव(Da_1 °च)र्यां(V_1 D_4 °र्यो)स् (for तव नरवर°) $K_{1,4}$ स- (for च) Ś $K_{1,2,4}$ V_1 धीरा (for वीरान्) K_3 नवनररथवाधौर्यांस्ताद्दशैक च वीरान् (sic) Dn_1 तव नृप रथिवीरास्ते दशैक च वीरान्, D_2 तव रथनरवाहास्तान्महैशैका धीरान् (sic), $T_{1,2}$ $G_{1,3}$ M तव रथवर(G_3 अथ तव रथ)वर्यां(T_1 °मुख्या)स्तान्दशैक(T_1 °क, M_{2-4} क)प्रवीरान्, G_2 तत्र हि रथवरीय्यास्तान्दशैकप्रवीरान् — [b]) K_1 प्रहर, K_3 नृवर-, K_4 प्रचर (for प्रवर). V_1 B Dn_1 D_{2-8} नृवर शर(V_1 °त))वराग्रै ($D_{5,8}$ °ग्र्यै)स्, Da_1 D_1 नृवर घरशराग्र्यैस् (for प्रवरशरवरा°) K_1 -चराग्रैस् K_1 [ऽ]भ्यधावन्, K_3 [ऽ]भ्ययुध्ये; B_2 [ऽ]भिरक्षन्, B_4 [ऽ]भ्यनदन् (for ऽभ्यरुन्धन्) T_1 इषुभिरशनिकल्पैस्तोमरैस्तानमृघ्नन्; T_2 G M इषुभि(G_1 °थि)रशनिकल्पैस्ताडयतो न्यरुंधन् (G_2 °मृदन्) — [c]) K_4 उदीयं, V_1 उदीर्यद्, Da_1 D_1 नदीयुर् (sic) (for उदीयुर्). $T_{1,2}$ नवजलधरवर्णैर्हस्तिभिस्तांश्च (T_2 °स्तान्स) वव्रु°; $G_{1,2}$ M नव नव च विभागान्सह(G_2 नगगोपा ह-, M_1 नगभाभाह-, $M_{2,4}$ नभगाभा ह, M_3 नम्रगादौ ह)स्तिभिस्तान्स वव्रु (G_2 बभ्रु); G_3 तपनभगयभाभान्हस्तिभिस्तान्विवव्रु — [d]) Da_1 $D_{1,5}$ दिवि शिखरविकाशैर् $Ś_1$ $K_{1,2,4}$ कुविंदा; $Ś_2$ कुनिंदा, V_1 B D (except D_3) कुलिंदा (for कुणिन्दा°). — After 35, T_1 G M ins an addl colophon. [*Adhy. no* T_1 G_3 98, $G_{1,2}$ M_{2-4} 97, M_1 99]

36 Before 35, T_1 G M ins संजय° — [a]) G_2 हेमवता, Ca.c हैम° (as in text). — [b]) G_2 रणाभिरामै (for °कामै) — [c]) K_1 वसुर्णजालावततवेशुर् (sic), K_3 °तालावतता, Dn_1 °जालैर्विवता, T_1 °मालावतता; T_2 °जालावितता; G °जालावनता; M_1 °जाला पतताद्य; M_3 °जालापतता V_1 चतुर्गजास्; Da_1 यभूर्ग°, M_1 चहुर्ग° (sic) — [d]) D_3 रथा (for यथा) V_1 B D खे (for वै) Da_1 जयदा; D_1 जयदा (for जलदा) T_2 M_1 सविद्युता

37 [a]) Ś $K_{1,2,4}$ D_2 शिखण्डिपुत्रो; K_3 विमर्द°, V_1 $D_{5,6,8}$ विपर्दि°, B_1 Dn_1 D_3 (marg) कुलिंद°, B_2 वेत्याग°, $B_{3,4}$ Da_1 Co विखर्दि° (Co °र्गि°), D_3 विखगि°; $D_{4,7}$ निपाद°; D_7 (*sup lin*) विखग्नि°; T_2 G_1 $M_{2,4}$ कुणिंदराजो (T_2 °जा), M_1 विकदपुत्रो; M_3 कुलिंदराजो $G_{2,3}$ महाशरै (for °यसै) — [b]) $K_{2,4}$ अपीडयन्; T_2 $G_{2,3}$ M अताडयद् (for अपीड°) — [c]) B_2 तत स शारद्वतसायकैर्हत — [d]) S (T_3 missing) च भूतलेपतत् (for पपात भूतले)

कुणिन्दपुत्रावरजस्तु तोमरै-
दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः ।
रथं च विक्षोभ्य ननाद नर्दत-
स्ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ३८
ततः कुणिन्देषु हतेषु तेष्वथ
प्रहृष्टरूपास्तव ते महारथाः ।
भृशं प्रदध्मुर्लवणाम्बुसंभवा-
न्परांश्च बाणासनपाणयोऽभ्ययुः ॥ ३९
अथाभवद्युद्धमतीव दारुणं
पुनः कुरूणां सह पाण्डुसृञ्जयैः ।
शरासिशक्त्यृष्टिगदापरश्वधै-
र्नराश्वनागासुहरं भृशाकुलम् ॥ ४०
रथाश्वमातङ्गपदातिभिस्ततः
परस्परं विप्रहतापतन्क्षितौ ।
यथा सविद्युत्स्तनिता बलाहकाः
समास्थिता दिग्भ्य इवोग्रमारुतैः ॥ ४१
ततः शतानीकहतान्महागजा-
स्तथा रथान्पत्तिगणांश्च तावकान् ।
जघान भोजश्च हयानथापत-
न्विशस्त्रकृत्ताः कृतवर्मणा द्विपाः ॥ ४२
अथापरे द्रौणिशराहता द्विपा-
स्त्रयःससर्वायुधयोधकेतवः । C 8 4316 B 8 85 12 K 8 89 4

38 ^{a}) Ś K1 2 4 D2 शिग्वदिपुत्रानरजस्, K3 त्रिमर्द-पुत्रा°, V1 D6 8 त्रिगर्दि(D8 °र्दं)पुत्रा°, B1 2 4 त्रिगर्दि°, B3 Da1 त्रिगर्दि°, Dn1 कुलिंद°, D2 त्रिगर्ति°, D4 निषाद°, D7 त्रिश्वगि°, T2 G1 M2-4 कुणिंदराजा°, M1 त्रिकुंदपुत्रा° (for कुणिन्द°) B2 T2 च (for तु) — S (T3 missing) om. 38^{cd} — ^{c}) K1 2 4 नदतस्, K3 मर्द°, V1 नार्दे° (for नर्द°) — ^{d})= 50^{d} K3 गाधारप्रतिशिरोहरत् (sic), D2 °शिरोहरत्कृता (for °पति शिरोऽहरत्)

39 Dn1 repeats and S (T3 missing) reads 39–41 after 50 (T1 reading 39^{a} twice) — ^{a}) Ś1 K1 2 4 कुरिंदेषु, V1 B D (except D8, Dn1 both times) कुलिंदेषु (for कुणिन्देषु) Ś1 K1 2 4 D3 तेषुथ (sic) (for तेष्वथ) T1 (second time) G1 om [अ]थ T1 (first time) तत कुणिंदा निहताश्च सर्वे — ^{c}) K1 प्रदांसु (sic) (for प्रदध्मुर्) Ś1 K1 2 समवा — ^{d}) D1 पुराश्च K3 बाणासनयानृपा (sic) (for °सनपाणयो) Ś2 K3 4 B1 ययु (for ऽभ्ययु)

40 For the repetition in Dn1 and sequence in S (T3 missing), cf v l 39 — ^{a}) G1 यथा (for अथ) — ^{b}) G1 तदा (for पुन) — ^{c}) Dn1 (second time) T1 G2 -शस्त्यष्टि- (for शक्त्यृष्टि-) T1 -महा- (for -गदा) — ^{d}) Dn1 (second time) रथाश्व (for नराश्व)

41 For the repetition in Dn1 and sequence in S (T3 missing), cf v l 39 — ^{a}) Ś1 K D8 नराश्व-, D1 तयाश्व- (for रथाश्व-) Dn1 (second time) T1 2 G पदातयस् (for °तिभिस्) — ^{b}) G2 M3 परस्परंर् Ś K1.2 4 V1 D2 गता क्षितिं, D8 पुर क्षितौ, G1 क्षितौ पतन् (for ऽपतन्क्षितौ) — ^{c}) G1 3 M -ज्वटितो (for -स्तनिता) T1 2 G1 3 M जलप्रदा (for बलाहका) B3 यथा प्रमत्ता गगने बलाहका, G2 यदाभिविद्युल्लम्बिता जलप्रदा — ^{d}) V1 समागता, B Da1 Dn1 (both times) D1-7 °हता, D3 °न्विताद्, T1 समुच्छ्रितौ, T2 G M समुत्थितैद् (for समाश्रिता) G1 दिव्य इव, G3 अग्निभिद् (for दिग्भ्य इव) D2 इवाशु-, G2 M इवाभ्र (for इवोग्र-)

42 S (T3 missing) om 42^{ab} — ^{a}) Ś1 K Dn1 D3 शतानीकहता, V1 °महान Ś K2-4 D2 महाग(Ś2 °र)-जास — ^{b}) Ś K2-4 रथा (for रथान्) D6 न्यस्तगणाश् (for पत्ति°) Ś K D2 पत्तिगणाश्च तावका, D7 °गणाश्चरन्यहून् (for °श्च तावकान्) — D2 om 42^{cd} — ^{c}) K3 D8 S (T3 missing) भोजस्य, V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 भोजस्तु Ś K1 2 4 रथान् (for हयान्) K3 अपातयन्, B3 तथापतन्, S (T3 missing) अनेकशः (for अथापतन्) — ^{d}) K1 निशस्त्रकृत्ता, K3 V1 B Da1 D1.3 5-7 विशस्तकृत्ता (K3 °ता, D1 °त्वा), Dn1 D4 8 क्षणाद्विशस्ता (D8 °निकृत्ता) (for विशस्त्रकृत्ता) Cc cites विशस्त्रा and कृत्ता K3 कृतकर्मणा, V1 B2 Dn1 D4 5 °वर्मण V1 B D (D2 om) शरै (for द्विपा) T1 2 G M1 क्षुरैर्विशस्ता (G1 °कृत्ता) कृतवर्मणा (M1 °णो) गजा, M2-4 क्षुरैर्विशस्त्र कृतवर्मणा हत

43 ^{a}) B1 द्रौणिशराहरा, Dn1 °हता महा-, S (T3 missing) °शरार्दिता (for °शराहता) V1 D5 lacuna, S (T3 missing) गजास् (for द्विपास्) — ^{b}) K3 नृपास्तु, G3 सयत्र- (for त्रय स-) Ś K2 4 T1 G3 तु, M1 स्व- (for स-) V1 B1-4 Da1 D1.3-7 तु सज्जायुध-, D8 सयंत्रायुध, T2 सहस्राहत-, G1 सहस्रा युधि (for ससर्वायुध) D1 -योधकेतवे, D2 6 T2 केतना, G1 योधकैस्तव, G2 M2-4 -यौधकेतव (for -योध°) — ^{c}) B2 व्यसन- (for व्यसव) Ś K1 2 4 D2 पिपासितास्, K3 प्रतापितास्; Dn1 निपाति-

निपेतुरुर्व्यां व्यसवः प्रपातिता-
स्तथा यथा वज्रहता महाचलाः ॥ ४३
कुणिन्दराजावरजादनन्तरः
स्तनान्तरे पत्रिवरैरताडयत् ।
तवात्मजं तस्य तवात्मजः शरैः
शितैः शरीरं विभिदे द्विपं च तम् ॥ ४४
स नागराजः सह राजसूनुना
पपात रक्तं बहु सर्वतः क्षरन् ।
शचीशवज्रप्रहतोऽम्बुदागमे
यथा जलं गैरिकपर्वतस्तथा ॥ ४५

कुणिन्दपुत्रप्रहितोऽपरद्विपः
शुकं ससूताश्वरथं व्यपोथयत् ।
ततोऽपतत्क्राथशराभिदारितः
सहेश्वरो वज्रहतो यथा गिरिः ॥ ४६
रथी द्विपस्थेन हतोऽपतच्छरैः
क्राथाधिपः पर्वतजेन दुर्जयः ।
स वाजिसूतेष्वसनस्तथापत-
द्यथा महावातहतो महाद्रुमः ॥ ४७
वृको द्विपस्थं गिरिराजवासिनं
भृशं शरैर्द्वादशभिः पराभिनत् ।

तास्, T1 विचेतनास्, T2 विचेतसस्, G नि(G1 वि)केतनास्, M विकेतवस् (for प्रपातितास्) — d) T1 ततायुधा, G2 तथा हता (for तथा यथा) Ś1 (before corr) K3 Dn1 महावला, Ś2 मथाचला (sic), K3 वलाचला (sic), B5 T2 G इवाचला, D2 वलाहका (for महाचला)

44 a) K1 4 V1 B Da1 D2-7 कुलिंद (for कुणिन्द-) K3 -राजावरदाद् (for °वरजाद्) K3 अनतर, Co °र (as in text) D1 कुलिदराजादनतरस्तत (sic), T1 G2 3 कुणिदराजस्य सुतोपरस्तदा — b) T3 शस्त्रवरैर्, M1 वज्रि° (for पत्रि°) B2 अपाडयत् (sic) T1 द्विपेन देवा प्रथम व्यताडयत् — c) M3 damaged Ś1 K2 4 तदात्मज (for तवा°) G2 [आ]त्मजस्याथ (for [आ]त्मज तस्य) D6 त तु (for तस्य) D6 7 सदात्मज (for तवा°) K1 शितै, Da1 om, T2 G M (M3 damaged) सत (for शरै°) — d) K1 T1 G M शरै, K3 शतै (for शितै°) D3 शरीरे Ś1 B2 4 Dn1 D7 व्यहनद्, G1 विरथ (for विभिदे) Ś2 द्विप शतं, K1 च त द्विपं (by transp), T1 G3 3 M द्विपचभि, G1 व्यपोथयत् — After 44, G1 ins 967*

45 G1 om 45a–49c — a) D1 नागराज° K3 D4 6 नागसूनुना (for राज°) — c) K3 स शक्र-; Dn1 महेंद्र-, D2 सुसुच; T1 शचीव (for शचीश) Ś K2 4 -प्रहतो घनागमे, V1 D2 4 -प्रहितोंवुदागमे, B1 -प्रहतोम्युदागमे (sic), D3 °तो ह्यथागमे, G2 M1 -प्रहतांवुदा° (for °तोऽम्बुदा°) — D2 om. 45d–46c — d) S (T3 missing, G1 om) पुरा (for जल) Ś2 गैरिकसर्वतस् (for °पर्वतस्)

46 G1 om 46, D2 om 46abc (cf v l 45) T1 reads 46 twice — a) Ś1 K1 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 कुलिंद- (for कुणिन्द) G3 -प्रहतो K3 4 B D (D2 om) [ऽ]परो (D6 रथे, D7 [ऽ]पि स, D8 सितो) द्विप; T1 (first time) G3 M2-4 [ऽ]परो गज, G2 M1 वरो गज (for ऽपरद्विप) T1 (second time) = कुणिंदपुत्रस्त्वपरो द्विपेन — b) Ś K1 B3-5 Da1 D1 5 T1 (second time) शाक, K2 चर्क, K3 वृकं, K4 कथं, V1 सर्क; B1 स त, B2 D4 Cv क्राथं, Dn1 D7 क्रथं, D3 चक्र, T1 (first time) ध्वज, T1 (second time) 2 क्रोध; M1 शुकस्, M2 सूत (for शुकं) D6 ससूतनागाश्व- (for शुकं ससूताश्व) T1 (first time) G2 3 M तु (T1 च) सार्थं स (for स सूताश्व) — c) M3 damaged C1 काय- (for क्राथ-) B5 शरावदारित (for -शराभि°) K2 -दानित Da1 D1 3-6 -ताडित, Dn1 -घातित (for -दारित). T1 G3 3 ततोपतत्तस्य शरार्दितो गजो; T1 (second time) ततोपतद्द्रौणिशरार्दितो गजो, T3 °त्क्रोधशरार्दितो गजान्, M1 2 4 °त्सदारव(M3 °श)रार्दितो गजो — d) Ś1 K2 सहेश्वरे, K3 महेश्वरो, V1 B2 D5 सकेश्वरो, B3-5 Da1 Dn1 D1 3 6 7 शकेश्वरो, D4 सकेशरो (for सहेश्वरो) D3 4 6 7 यथाचल (for यथा गिरि) T1 (both times) 2 G3 3 M महेंद्रवज्राभिह(M3 °ग)तो यथा गिरि

47 G1 om 47 (cf v l. 45) — a) K2 रथे, D3 रथा, T1 G3 3 M2-4 रथो, T2 अथ, M1 रथान् (for रथी) — b) Ś2 B1 क्रायाद्विप, Da1 D1 क्रायोधिप, D2 नृपा°, T1 2 क्रोधा°, G3 क्रोधास्थित, G3 क्षताधिप, M कृता°, Co क्रथा° (for क्राथा°) B1 D3 G2 M पर्वतराजदुर्जय (G2 °सूनुना), B2 पर्वयेन दुर्जय स (sic), D2 सर्वजनेन दुर्जय — c) G2 राज (for वाजि-) K3 ध्वजा शरै (sic), V1 B D T1 2 G2 3 M ध्वजस्तथा (for तथापतद्) — After 47c, K3 repeats 5c–6b — d) K3 तथा (for यथा) G2 महीवात- (for महा°) Dn1 -हता (for -हतो) D2 जलाशय (for महाद्रुम)

48 G1 om 48 (cf. v l. 45) — a) T2 वृतो (for वृको) S (T3 missing, G1 om) गजस्य (for द्विपस्थं)-

ततो वृकं साश्वरथं महाजवं
त्वरंश्चतुर्भिश्चरणै र्व्यपोथयत् ॥ ४८
स नागराजः सनियन्तृकोऽपत-
त्पराहतो बभ्रुसुतेषुभिर्भृशम् ।
स चापि देवावृधसूनुरर्दितः
पपात नुन्नः सहदेवसूनुना ॥ ४९
विषाणपोत्रापरगात्रघातिना
गजेन हन्तुं शकुनेः कुणिन्दजः ।
जगाम वेगेन भृशार्दयंश्च तं
ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ५०
ततः शतानीकहता महागजा
हया रथाः पत्तिगणाश्च तावकाः ।
सुपर्णवातप्रहता यथा नगा-
स्तथा गता गामवशा विचूर्णिताः ॥ ५१
ततोऽभ्यविध्यद्बहुभिः शितैः शरैः
कुणिन्दपुत्रो नकुलात्मजं स्मयन् । C. 8 4326 B. 8 25 21 K. 8 89 17

Ś1 K1.2 वर ००० वासिन, Ś2 गिरिराजवासिन, K4 वरराजवा-सिन — [b]) Ś2 परावृत (for °भिनत्) — [c]) Dn1 महा-द्विपो, D8 S (T3 missing, G1 om.) °गजस् (for °जव) — [d]) Dn1 D2 द्रुत (for त्वरन्) T1 तथा वै (for चतुर्भिश्) Ś2 (*sup lin* as in text) D2 G3 च शरैर्, K1 B Da1 Dn1 D1 3–7 G2 3 M चरणैर् (for चरणै) D2 न्यपातयद्, D8 G2 3 M अपोथयत् (for व्यपो°)

49 G1 om 49[a]–[c] (cf v 1 45) — [a]) D2 पतन (sic) (for ऽपतत्) — After 49[a], D2 ins.

966* समागतो यत्र वृको महाबल ।

— [b]) Ś1 तथा हतो, K3 पुराहत, B1 Dn1 शराहतो (for परा°) B1 वज्र- (for बभ्रु-) K3 -सुतेषुना D8 हत (for भृशम्) — T1.2 G2.3 M subst for 49[ab] G1 ins after 44

967* स पोथितो नागवरेण वीर्यवा-
न्परामिनद्धाढशभिः शिलीमुखैः ।
वृकेण बाणाभिहतोऽपतत्क्षितौ
स वारणो बभ्रुसुतेन सार्धम् ।
[(L 4) G3 साक (for सार्धम्)]

T1 G2 3 M2 3 (damaged) 4 cont

968* कुणिन्दराजस्य सुतोऽपरस्तदा
द्विपेन देवावृधु[देवावृध ?]मभ्यपीडयत् ।

[(L 1) M2 4 ततोपरस्तदा (M4 °स्ताद्) — T1 G3 om line 2 — (L 2) G2 द्वीपेन देवा व्यथमस्य पीडयत् (sic)]

— [c]) S K1.2 4 स सा(K1 मां)गदो मागधसूनुरर्दित, K3 स चागदो माधवसूनुरदित, V1 B Da1 D1.3–7 स चा-(B1 चक्रा)गदो मागधसूनुरर्दित, D2 स चागदो माधव-सूनुनर्दित, D8 स चागदो मावृधसू° S (T3 missing) स चापि शूर महसा (M1 समरे) समर्पित ❀ Co मागधस्य सुतोऽङ्गद । ❀ — [d]) Ś K V1 B2.5 Da1 D1 2.6–8 S (T3 missing) बाणै, B1 भूमौ (for नुन्न) G3 सुबलस्य (for सहदेव-)

50 [a]) K1 2 4 विषाणपौत्रा(K1 °पेत्वा [sic], K2 °पत्रौ)परगात्रघातिना, K3 विशान्पुच्छापरगात्र°, V1 B2 3 Da1 D1.5 Cv विषाणपुच्छाव(Cv °प)रगात्रघातिना (Da1 D5 °ना), B1.4.5 D3.4.7 विशालपुच्छावर°, Dn1 विषाणगात्रावरयोध°, D2 6 8 T1.2 G1.2 °पुच्छापरगात्रघा(G1 °पा)तिना — [b]) D1 जवेन (for गजेन) Ś K1 2 बाहु, K3.4 V1 B2–5 D (except Dn1) बाहा, S (T3 missing) वाहान् (G2 °ह) (for हन्तु) Ś K1–3 शकुनि, Dn1 नि-, D4 7 °ने Ś2 K4 V1 B1.2 4 Da1 Dn1 D1 3–7 कुलिंदजा (Ś2 V1 Da1 Dn1 °ज), K3 कुणिंदजा, B3 5 च पोथिता, D2 कर्लि*जा, D3 कुनिंदजा, Co कुलिंदा (for कुणिन्दज) — After 50[ab], G3 ins

969* निनाय वैवस्वतमन्दिर रणे

— N (except Dn1) om 50[c]–51[b] — [c]) Cf. 38[c] T1 G1 रथ च संक्षुभ्य ननाद नर्दि(G1 रणे निनर्द)नस्, T2 G3 3 M रथ च संक्षुभ्य (G3 M2 4 °भ्य) ननर्द (T2 रणे न, G3 M3 ननाद) नर्दनस् — [d])=38[d] G1 ततस्य (for ततोऽस्य) — After 50, Dn1 repeats and S (T3 missing) reads 39–41

51 N (except Dn1) om 51[ab] (cf v 1 50) With 51[ab], cf 42[ab] — [a]) T2 G1 2 M -शरा (for -हता) T1.2 G1.2 M हता (T1 °या) गजा, G3 गजा हया (for महागजा) — [b]) T1 G3 रथा पुन°, G1 हया वरा (for हया रथा) S (T3 missing) पत्तिवराश्च (for °गणाश्च) — [c]) Da1 D1 5 8 सुवर्ण- (for सुपर्ण) B5 -राज, T2 -वेग- (for -वात-) K4 T2 -प्रहिता V1 Dn1 D4 8 T1 2 G यथोरगास्, B4 नगास्तथा, D1 हता यथा, D2 यथा हयास् (for यथा नगास्) Co cites नगा — [d]) B4 D1 यथा (for तथा) G3 हता (for गता) D4 गा, T2 नागा (for गाम्) Ś K D2 मगधा, Dn1 त्रिवशा, T1 अविशन्, T2 ह्यवशा, G3 अगमन् (for अवशा) B5 T2 G1 M2–4 विघूर्णिता, Dn1 विचूर्णना

52 [a]) Da1 D1.5 [ऽ]त्यविध्यद्, D8 [ऽ]भि°, G3 ह्य° (for ऽभ्य°) K1 3 शतै शरै, D8 शरै शितै (by transp) — [b]) Ś K1.2 B. 3 D2 3 T1 G M सर्विंदपुत्रो, K4 V1 B4 Da1 Dn1 D1 3.5–7 कुलिंद°, B1.5 D4 कुलिंग°, T2

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः
शिरः क्षुरेणाम्बुजसंनिभाननम् ॥ ५२
ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिः शितैः कर्णसुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।
त्रिभिश्च भीमं नकुलं च सप्तभि-
र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३
तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः
समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।
पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते
हुतोऽयमग्नाविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती
हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।
तमभ्यधावद्वृषसेनमाहवे
स सूतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५
तमापतन्तं नरवीरमुग्रं
महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।
अभ्यापतत्कर्णसुतो महारथो
यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६
ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थं
शरैर्विद्ध्वा सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

वृकस्य पुत्रो, Cv कुणिन्दपुत्रो (as in text) K_4 स्मयन्, D_8 T_2 स्मय, G_2 स्मरन् (for स्मयन्) K_3 सयिंदपुत्रं नकुलात्मज' स्मयात् — ^{c}) D_4 कोपाद् (for कायान्) $K_{1\,3}$ V_1 B D $T_{1\,2}$ न्रिचकर्त (for निच°) — ^{d}) T_2 शर (for शिर) Dn_1 सुरेण (sic) (for क्षुरेण) T_1 G M [अ]बुजतुल्यवर्चस (for °संनिभाननम्)

53 ^{a}) Da_1 D_5 अभिद्यद् (for अविध्यद्) K_3 V_1 B D S (T_3 missing) आयसैस् (for आशुगैस्) — K_3 om. 47^{bcd}. — ^{b}) K_1 V_1 B D T_2 $G_{1\,3}$ शरै, K_2 शतै (for शितै) B_4 [ऽ]र्जुनस् D_8 प्रति (for त्रिभि) — ^{c}) $Ś_2$ $K_{3\,4}$ स (for च) — ^{d}) Dn_1 जनार्दने T_1 G_3 पृषत्कै (for च सायकै)

54 ^{a}) D_8 $M_{3\,4}$ तदास्य; $T_{1\,2}$ G_3 M_1 ततोस्य, $G_{1\,2}$ अथास्य (for तदस्य) — ^{b}) T_3 कर्णं (for हृष्टा). $Ś_2$ ऽयपूजयन्; T_1 ह्य° (for ऽभ्य°) — ^{c}) D_3 T_2 च (for तु) K_3 धनंजयश्च, B_1 ततोर्जुनस्य (for धनजयस्य) B_{2-4} Da_1 $D_{1-6\,7}$ $T_{1\,2}$ $G_{2\,3}$ M ये, D_8 यस्य, G_1 om (for ते) — ^{d}) K_3 om ऽयम् Ś $K_{1\,2\,4}$ विद्वित, B_{3-5} Dn_1 $D_{3\,4\,6\,7}$ इति ते तु; Da_1 $D_{1\,5}$ इति तेषु, D_2 वितत (for इति त) T_1 हुताशमास्त्विति मे रेते (sic), T_2 हुताशमश्च त्विति मेनिरे तु तं, G_1 हुताशमन्त्विति मेनिरे ते, G_2 हुतामसस्त्विति ते तु मेनिरे, G_3 हुतं तमग्नाविति मेनिरे च ते, M हुताशमग्न (M_1 °ग्निं) त्विति तं (M_1 ते) तु मेनिरे — After 54, T_1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* M_1 कुणिंदवध — *Adhy no* T_1 $G_{2\,3}$ 99, G_1 M_{2-4} 98, M_1 89]

55 Before 55, T_1 G M ins संजय — ^{a}) $Ś_2$ परिधीर (for पर°) T_2 -हंता (for घाती) — ^{b}) G_3 हय समालोक्य (for हताश्व°) D_4 आरोप्य (for आलोक्य) Dn_1 D_3 G_3 नरप्रवीर, $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M कुरप्रवीर (M_4 °र). — After 55^{ab}, N $T_{1\,2}$ ins

970* माद्रीसुत नकुलं लोकमध्ये
समीक्ष्य कृष्ण भृशविक्षत च ।

[(L 1) T_1 राजमध्ये (for लोक°) — (L 2) S K_3 T_2 कर्ण, K_3 कृष्णे, T_1 वार्णेर् (for कृष्ण) $Ś_2$ $K_{3\,4}$ $B_{1\,4}$ D_2 भृशवी($Ś_2$ °व, K_4 $B_{1\,4}$ °वि)क्षित च, D_3 च शरार्दित भृश (for भृशविक्षत च)]

— ^{c}) B_1 Dn_1 $D_{2\,3\,6\,7}$ समभ्य- (for तमभ्य-) K_3 महाहवे, S (T_3 missing) उग्रो (for आहवे) — ^{d}) $D_{3\,6}$ सूतपुत्रप्र(D_6 °त्र प्र)मुखे Dn_1 स्थितस्तदा S (T_3 missing) राधासुतस्य प्रमुखेथ (T_1 °खेस्य, T_2 G_3 °खस्य) पुत्रं

56 ^{a}) B_2 नरवीरमुख्य — For 56^{ab}, $T_{1\,2}$ G M subst

971* समापतन्त तरसोग्ररूपं
कुरूत्तमं बाणसहस्रधारम् ।
[(L 2) $G_{1\,3}$ M -धारिण (for -धारम्)]

— ^{c}) Dn_1 D_3 महारथ (D_3 °थे), S (T_3 missing) महात्मा (for महारथो) — ^{d}) K_4 यथैव चन्द्र; $B_{1\,3-5}$ Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ यथा महेंद्र, T_2 यथामरेंद्र (for यथैव चेन्द्र) V_1 B_1 Da_1 $D_{1\,5}$ तथैव, B_2 तथैव त, B_{3-5} Dn_1 $D_{1-4\,6\,7}$ T_2 G_2 M_1 पुरा तथा, T_1 $G_{1\,3}$ पुरा रणे (for पुरातने). — After 56, S (T_3 missing) ins

972* तौ तत्र शूरौ रथकुञ्जरौ रणे
परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।
ससर्जतु' शरसंघाननेका-
न्संभ्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।

[(L 2) T_2 महारणे (for °रथौ) — (L 3) G_1 अमोघान्; G_2 अनेकश (for अनेकान्)]

57 ^{a}) K_2 तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन) K_3 [प]-

ननाद नादं सुमहानुभावो
विद्ध्वेव शक्रं नमुचिः पुरा वै ॥ ५७
पुनः स पार्थं वृषसेन उग्रै-
र्बाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।
तथैव कृष्णं नवभिः समार्दय-
त्पुनश्च पार्थं दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८
ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-
त्कृत्वा त्रिशाखां भ्रुकुटिं ललाटे ।
मुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा
वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९
विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-
र्मर्मस्वसक्तं प्रसभं किरीटी ।
चिच्छेद चास्येष्वसनं भुजौ च
क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०
स पार्थबाणाभिहतः पपात
रथाद्विबाहुर्विशिरा धरायाम् । C 8 4314 B 8 85. 37 K. 8 90 14

कद्रयेन, T1 2 °शरेण, G M °रथेन (for °शतेन) G1 पाण्डव (for पार्थं) K4 ततो द्रुत नैकदानेन पार्थं, V1 B Da1 D1-4 6-7 ततो द्रु(D3 6 तोद्ध्रु)त चैकरयेन (B5 चैकतुयेन, Da1 D1 चैकदातेन, D2 °शरेण) पार्थं, Dn1 ततो द्रुतोनेकनरेण पार्थं, D7 8 ततो द्रुत चैकदायेन तेन (D8 पार्थं) — b) K3 V1 B Da1 D1.2-3 G M शरेण, Dn1 D2 T1 2 शितेन (for शरैर्) B1 2 5 Dn1 T2 युधि कर्ण- (for सूतपुत्रस्य) K3 सूनु-, K4 सूत (for पुत्र) — c) T2 G M नादान् (for नादं) — d) Dn1 शक्रे K3 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा, G1 रणे), K3 सुपुंखं, Da1 D1 5 पुरेव, Dn1 स वीर (for पुरा वै)

58 G3 om 58 — a) D8 तत (for पुन) B1 3 च (for स) Ś1 Dn1 D8 वृषसेनम् B5 उग्रैर् (for उग्रैर्) T1 G1.2 M ततोर्जुनं वृषसेनो भुजाग्रे (G1 महात्मा) — b) Ś अवध्यद् V1 B Da1 Dn1 D1.2-3 भुजमूले तु सव्ये, D2 भजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये) K3 अभ्याहनद्भृकुटिमध्ये च सव्ये, T1 G1 2 M शरैरविध्यद्दशभिश्चित्रपुंखै (T1 °भि सुपुंखै) — c) Ś कृष्णो, K1.2 कृष्णौ K3 T1 2 समर्पयन् (T2 °त्), V1 B1.2 4 Da1 D3 5-7 समार्पयत्, B6 शिताग्रै, D1 समार्पयन् (sic), D2 8 समर्दयत् (for समार्द°) G1.2 M स वासुदेव नवभि पृषत्कै — d) D3 स (for च) G1 2 M नवभि (for दशभि) K3 शताग्रै, B2 शितास्त्रै, B3 शराग्रै, B6 समार्पयत्, Dn1 T1.2 जघान, D2 G1 M पृषत्कै, D8 सिताग्रै, G2 शिलीमुखै (for शिताग्रै) — After 58, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T1.2 ins

973* पूर्वं तया वृषसेनेन विद्धो
महाजवं श्वेतहय शरैस्तै ।
सरस्समीपद्गमितो वधाय
कर्णात्मजस्याथ मन प्रदध्रे ।

[(L 1) B3 Da1 Dn यथा, T1 तदा (for तया) V1 वृषसेनेन सिद्धो, Dn1 T1.2 °सेनप्रयुक्तैर् — (L. 2) K4 महाजय; Dn1 T1.2 अभ्याहत (T2 °ता) (for महाजवं) B2 D1 T2 श्वेतहये (T2 °ता) Dn1 D5 शरस् (for शरैस्)

— (L. 3) B2 कुपितो (for गमितो) Da1 D1 5 महाहवे (for वधाय) — (L 4) T1 [अ]तुमर्ति, T2 [अ]थमते (for [अ]थ मन) T1 हि दध्रे (for प्रदध्रे)]

59 a) S (T3 missing) स रुष्टो (M4 °ष्टा) (for किरीटी) T2 रथमूर्ध्नि S (T3 missing) पार्थ· (for कोपात्) — b) Ś2 त्रिशाखां, Ś2 (sup lin) त्रिभंग, B1 त्रिशिखां, T2 [अ]द्रिशाखां, Cc त्रिशाखां (as in text) Ś1 V1 B1 Da1 D6 T2 G2 3 M1-3 भ्रुकुटीं (Ś2 °टि) — After 59ab, K4 Dn1 D4 (marg) 6-8 ins a passage given in App I (No 35) K3 om 59cd — c) V1 B D (except D2) ससर्ज (for मुमोच) B2 5 Dn1 D6 T1 तूर्णं, T2 GM राजन् (for बाणान्) K3 सविषान्; B4 D2 निशितान् (for विशिखान्) — D6 om 59d — d) G2 रथाय (for वधाय) B5 Dn1 T2 वधे द्रु(Dn1 भ्रु)त (for वधाय राजन्) Ś2 T1 G M तूर्णं, K3 वै (for राजन्) Ś2 K1 2 4 V1 B D (D6 om) T2 G3 कर्णसुतस्य (for सूतपुत्रस्य) G1 M1 2 4 सखे, G2 युद्धे, M3 सखे (for सख्ये)

60 a) D6 निशितै, D8 नवभि (for दशभि) Ś1 K3 4 पृषद्कैर् (K4 °कैर्); K1 पृषत्कैर्, D2 किरीटी (for पृषत्कैर्) — b) K3 मर्मस्वसक्तं, E1 मर्मसु सक्त, Dn1 मर्मस्वशंक (for °सक्त) Cc cites असक्त (sic) Dn1 T2 प्रहसन् (for प्रसभ) B3 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्रै (G1 °ग्र), D2 तमसक्तं प्रसभ पृषत्कै — c) G1 वा (for च) G1[इ]ष्वसनौ, M3 °सद (for °सन) Ś1 K3 om. च D2 चिच्छेद चाप शरसभुजौ च (sic) — d) T1 2 G M2-4 क्षुरेण वीर (G3 °र) (for क्षुरैश्चतुर्भि) Ś K1.2 शिखरेषु, M1 शित एव (for शिर एव) B3 6 निशितै शिरश्च, D2 शितचारुवेगै, D6 च शिरस्तथोग्रै (for शिर एव चोग्रै) D8 राजन्, T1.2 G2 M2-4 चोग्र, G1 चाग्रै (for चोग्रै)

61 K2 reads 61a twice — b) T1 G1.3 नदन्, G2 M स्तनन् (for रथाद्) K2 विशरा, D8 G3 विशिरो

सुपुष्पितः पर्णधरोऽतिकायो
वातेरितः शाल इवाद्रिशृङ्गात् ॥ ६१
तं प्रेक्ष्य बाणाभिहतं पतन्तं
रथात्सुतं सूतजः क्षिप्रकारी ।
रथं रथेनाशु जगाम वेगा-
त्किरीटिनः पुत्रवधाभितप्तः ॥ ६२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

६३

संजय उवाच ।
वृषसेनं हतं दृष्ट्वा शोकामर्षसमन्वितः ।
मुक्त्वा शोकोद्भवं वारि नेत्राभ्यां सहसा वृषः ॥ १
रथेन कर्णस्तेजस्वी जगामाभिमुखो रिपून् ।
युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूय धनंजयम् ॥ २
तौ रथौ सूर्यसंकाशौ वैयाघ्रपरिवारणौ ।
समेतौ ददृशुस्तत्र द्वाविवार्कौ समागतौ ॥ ३
श्वेताश्वौ पुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ ।

(for विशिरा) — K3 om 61cd — c) Ś K B1 2 4 D4 7 8 वर्णधरो, Dn1 वृक्षवरो (for पर्णधरो) D8 S (T3 missing) सुपुष्पितो वज्रहतोतिमात्रो (D6 °मात्र, T2 °गात्रो). — d) Ś K1 साल, T2 वृक्ष (for शाल) K4 [अ]द्रिशृग D6 G1 3 M भग्नो यथा साल इवावकृत्त (D6 °द्रिशृगात्), T1 G2 भग्नो महासाल इवापकृत्त

62 a) V1 त प्रेक्ष, B3 Dn1 D3 4 6 7 संप्रेक्ष्य, S (T3 missing) त पार्थ- (for त प्रेक्ष्य) K3 त प्रेप्यमाणाभिहत पतत (sic), D1 5 °क्ष्यमाणो नि(D5 °णोभि)हतं पतत — b) Ś2 D4 रथात्सूत, K3 रथातथाभूतं (sic) (for रथात्सुतं) S (T3 missing) सप्रे(G2 समी)क्ष्य कर्ण सुतमाशुकारी — c) K3 V1 B Dn1 D2–8 रोपात्, Da1 D1 कोपात् (for वेगात्) S (T3 missing) रथ रथेनाधि(T2 G °ति)रथिजगाम — d) D2 6 8 G3 M1 किरीटिन — After 62, Dn1 ins

974* तत समक्ष स्वसुतं विलोक्य
कर्णो हत श्वेतहयेन सख्ये ।
सरम्भमागम्य पर महात्मा
कृष्णार्जुनौ सहसैवाभ्यधावत् ।

while T2 G M ins

975* शिर करौ चैव धनुश्च पार्थ
एकेपुणा वृषसेनस्य संख्ये ।
चिच्छेद पार्थो राङ्गराजस्य सैन्य
कोपाग्निना चतुरङ्ग ददाह ।

[(L 1) T2 शरौ, G1 3 करं, M1 शरं (for करौ) T2 G3 शरासन च, G1 M1 शरेण (M1 °रांश्च) पार्थ (for धनुश्च पार्थ) — (L 2) T2 ह्येकेपुणा M संखे (for संख्ये) — (L 3) T2 गजराज-, M1 अगराजस्य (for राङ्ग°) G2 भित्त्वाथ पार्थोंगदराजसैन्य. — (L 3) M चातुरंग]

Colophon (T3 missing) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* Ś K V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1–4 7 T2 G2 M वृषसेनवध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 80 (?), Ś2 64, B1 83, B3 86, Da1 95, D1 78, D4 65, D6 84, T1 G2 3 M1 100, T2 92, G1 M2–4 99 — After the colophon, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 ins a passage given in App I (No 36) T2 ins it after 8 63 2

63

☞ This adhy is missing in T3 (cf. v 1 8 60 32)

1 b) T1 2 रोपामर्ष-, G1 क्रोधामर्ष , G2 3 M कोपामर्ष- (for शोकामर्ष) — c) B2 मुक्त , Dn1 T2 पुत्र-, T1 G M दु ख- (for मुक्त्वा) — d) Dn1 समवासृजत् (for सहसा वृष) S (T3 missing) [अ]सृजत् (for वृष)

2 b) K3 V1 B D (except D3) T1, 2 G M2–4 रिपुं (for रिपून्) — c) K3 वृद्धाय (for युद्धाय) — After 2, T2 ins a passage given in App I (No 36)

3 Before 3, T2 ins सजय· — b) G2 वैयाक्र-; M3 5 वय्याघ्र (for वैयाघ्र-) K3 V1 Dn1 D3 T1 2 G3 -परिवारितौ, B3 G1 M1 3 परिवारिणौ (for परिवारणौ) — T3 om 3cd — c) K3 ससेनौ, D3 समैतौ, D8 समेतो — d) K3 प्रलयार्क- (for द्वाविवार्कौ) Dn1 समुद्गतौ, T1 G3 समाह्वितौ, M1 °गतु (for °गतौ)

4 S (T3 missing) transp 4ab and 4cd — a) K4 श्वेताश्वो, S (T3 missing) श्वेताश्वै B2 Dn1 D2 T1

शुशुभाते महात्मानौ चन्द्रादित्यौ यथा दिवि ॥ ४
तौ दृष्ट्वा विस्मयं जग्मुः सर्वभूतानि मारिष ।
त्रैलोक्यविजये यत्ताविन्द्रवैरोचनाविव ॥ ५
रथज्यातलनिर्ह्रादैर्बाणशङ्खरवैरपि ।
तौ रथावभिधावन्तौ समालोक्य महीक्षिताम् ॥ ६
ध्वजौ च दृष्ट्वा संसक्तौ विस्मयः समपद्यत ।
हस्तिकक्ष्यां च कर्णस्य वानरं च किरीटिनः ॥ ७
तौ रथौ संप्रसक्तौ च दृष्ट्वा भारत पार्थिवाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्च पुष्कलान् ॥ ८
श्रुत्वा तु द्वैरथं ताभ्यां तत्र योधाः समन्ततः ।
चक्रुर्बाहु*वलं चैव तथा चेलवल महत् ॥ ९
आजग्मुः कुरवस्तत्र वादित्रानुगतास्तदा ।
कर्णं प्रहर्षयन्तश्च शङ्खान्दध्मुश्च पुष्कलान् ॥ १०
तथैव पाण्डवाः सर्वे हर्षयन्तो धनंजयम् ।
तूर्यशङ्खनिनादेन दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ११
क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलं सर्वतोऽभवत् । C 8 4393 B 8.67 12 K 8.91 12

पुरस्यौ (T1 °पा) दित्याद् (for °पादित्याव्) — b) D6 G1 सुस्थिताव् (for आस्थिताव्) Cc cites आस्थितौ (as in text) M4 परिमर्दनौ (for अरि°) — *After* 4ab, S (T2 missing) ins

976* रथौ चतुर्भिर्जलदैर्संगमित्राविवाम्बरे ।

[G3 अथो (for रथौ) M यथा चतुर्भिजे(M1 °र्दे)र्ल्दौ मगमित्राद्यवाससर्व-]

— c) V1 B D (except D2) महेष्वासौ (for महात्मानौ) — d) S (T2 missing) द्वावादित्यौ (for चन्द्रा°)

5 a) Ś1 दृष्टौ (for दृष्ट्वा) — b) Dn1 सर्वसैन्यानि (for °भूतानि) G1 (*sup lin*) सहितौ वौ निरक्ष्यौ — c) B2 त्रैलोक्यविजयो B2 मत्ताव्, D6 प्राप्ताव् (for यत्ताव्)

6 a) K2 रथाक्ष- (hypermetric), G1 2 अथ (for रथ-) Some MSS -निर्ह्रादैर्, B1 3 -निर्घोषैर् — b) K3 V1 B5 Da1 D1 5 6 8 G1 वागसघरवैर्, B1–4 Dn1 D2 4 7 बाणनिदं°, D2 बाणपुरव° (for बाणशङ्ख°) Dn1 तथा (for अपि) — c) K2 B4 Dn1 D2–4 6–8 अभ्यधावती (K3 °ता), S (T2 missing) अभ्यवर्तत (for अभिधावन्तौ) B3 तावुभावपि धावंतौ — d) K4 समीक्षितौ, B2 महीक्षिता, D2 °चिता, D3 समाक्षिता (for मही°) S (T2 missing) क्षत्रिया सर्व एव हि (M ह)

7 a) V1 ध्वज (for ध्वजौ) D2 transp च and दृष्ट्वा B1 2 4 D2 3 6 7 संयुक्तौ (for संसक्तौ) S (T2 missing) ध्वजावालोक्य वीराणा — b) Ś1 विस्मया; K4 विस्मय T1 समजायत (for °पद्यत) — c) K3 V1 B (except B2) D (except D1) हस्तिकक्षा (Dn1 °क्ष), T2 G2 °कक्ष्य (for °कक्ष्या) — d) K4 D6 वानरस्य (for °रं च)

8 a) Ś1 K3 B (except B2) D2.4 6 7 संप्रयुक्तौ, M1 °युक्तौ (for °सक्तौ) K3 V1 B (except B3) Dn1 D2–4 6–8 तु, T1 G2 3 वै (for च) — b) B1 सत्तमा (for पार्थिवा)

9 D6 om (hapl) 9–10 — a) Dn1 दृष्ट्वा च (for श्रुत्वा तु) D2 भाव्य (for ताभ्यां) K3 श्रुत्वा तद्वै रथाभ्यां तु, S (T2 missing) श्रुत्वा तयोर्द्वैरथ च — b) V1 चित्र (for तत्र) G2 M यौधा B3 5 Da1 Dn1 D1 5 सहस्रश (for समन्तत) — Da1 D1 5 om. 9cd T1 G2 om. 9c–10b — c) Ś K1 2 4 D2 बाहुवन, Ś2 (*sup lin*) K3 G3 M बाहुरव, V1 B1 2 5 D2–4 7 °वलं, B3 Dn1 °स्वनाश्च, B4 °स्वन, T2 °रवांश्च, G1 °वर (for बाहु*वल) Ca cites °चक्रुर्बाहुवलं, Cv चक्रुर्बाहुवर चैव — d) Ś K4 चेलवन, K1 D3 वे(D3 वै)लवन; K2 चेलवण, V1 चैलस्वन, B1 D7 Ca दैवयल, B2 5 चेलस्वन, B3 चैव स्वनं, B4 चेव सुन (sic), D2 चाम्रनल, D4 चैलवल, G1 3 M वाणरव (for चेलवल) Dn1 D3 (marg) T2 तथा चैवा(T2 चेला)वधूनन, Cv तथा चेलवल महत् ※Cv चेलाना वस्त्राणा वल धूननम् । वलपरिवर्तन इति धातु ।※

10 D3 om 10, T1 G2 om 10ab (of v l. 9) — a) K1 V1 B (except B4) D (except D3, D6 om) G1 3 M आजघ्नु (for आजग्मु) — b) D3 तथा (for तदा) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 G1 3 M वादित्राणि समवत ; D2 °त्राणि बहूनि च — c) K3 V1 B D (D6 om.) प्र(Da1 D1 5 च)हर्षयिष्यत (for °यन्तश्च) — d) Dn1 च सर्वश , T2 सहस्रश (for च पुष्कलान्) — For 10cd, T1 G M subst

977* राधेयमभितो दध्मु शङ्खाञ्शतसहस्रश ।

11 a) Dn1 सर्वे — b) D2 नदयतो (for हर्ष°) — c) Ś K1.2 4 तुर्यशब्द-, K3 D6 तूर्ण(D6 °र्णं)शंख-, B1 शंखतुर्य- (for तूर्यशङ्ख) — d) K3 पूर्वा (for सर्वा) K3 V1 B1 4 Dn1 D2.4 6 7 G2 [अ]भ्यनादयन्, Da1 D1.5 च नादयन्, D3 व्यनादयत, G1 ह्यनादयन्

12 a) Ś1 क्ष्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैस, K3 क्ष्वेडिता स्फो°, D3 क्ष्वेलितास्फो°, D4 क्ष्वेडितास्फोडितास्फु°, D6 3 °स्फोटितोत्क्रुष्टैस, T1 G2 M क्ष्वेलितास्फोटितोत्क्रुष्टैस; T2 क्ष्वेलितास्फोटितात्क्रु°, G1 क्ष्वेलितास्फोटनोद्धुष्टैस — b) K3 D8 तुमल, T1 तुमुलै , G M तुमुल G1 सस्वनो (for सर्वतो) — c) K3 बाहुघोषाघ, K3 B1 3 5 Da1 D1 5 °घोषश्च,

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिंशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिनौ ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स्म सुदर्शनौ ॥ १४
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ समदौ वृषभाविव ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्राविव क्रुद्धौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहाविव क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

K4 B2 °घोषाश्च, Dn1 °शब्दश्च, D2 S (T3 missing) °घोषश्च (for °घोषाश्च) Dn2 S (T3 missing) शूराणां (for वीराणां) — d) K2 समागते, D2 -समागतौ (for समागमे)

13 b) T1 2 G 3 M समान(T2 M °ने)स्यंदने स्थितौ, G1 विस्मितौ स्यन्दने स्थितौ — G3 om 13c–14a — c) K4 -महाचापौ (for -महाचापौ) — d) V1 B4 Dn1 D4-7 T1 2 G1 M -ध्वजायुधौ, B1 D5 G3 -ध्वजायुधौ, B2 3 Da1 D1 5 -ध्वजायुधौ (for गदायुधौ)

14 G2 om 14 (cf v l 13) — a) K2 चर्मिणौ, B1 D1 7 G1 चर्मिणौ (for वर्मिणौ) K2 D2 बद्धनिस्तृंशौ — b) K1 2 V1 B (except B4) D T2 शङ्खशोभितौ (for °शोभिनौ) — After 14ab, N (except B1) T2 ins

978* कृष्णशल्यरथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ ।
सिंहस्कन्धौ सिंहभुजौ रक्ताक्षौ हेममालिनौ ।
चापविद्युद्ध्वजोपेतौ शस्त्रसंपत्तिशोभिनौ ।
चामरव्यजनोपेतौ श्वेतच्छत्रातिशोभिनौ ।

[T2 om line 1 — (L 1) D2 -समायुक्तौ, D7 -रथोपस्थौ (for रथोपेतौ) B1 om (hapl) from the posterior half of line 1 up to the prior half of line 4 B2 D2 समाहृत (for °रथौ) — T2 reads line 2 after line 4 — (L 2) V1 B2 3 D (except D2) सिंहभुजौ (for सिंह°) — (L 3) K1 Da1 D2 (marg as above) 4 6 7 -ध्वजोपेतौ (for -ध्वजोपेतौ) Ś1 Dn1 D2 -शोभिनौ V1 D1 2 4 6 7 शोभितौ (for शोभिनौ) K2 -सद्ध्वजपृष्ठशोभिनौ, Da1 D2 शस्त्रसंपत्ति° — B2 D2 om line 4 — (L 4) T2 om the prior half Ś1 K4 B1 3 Dn1 D2 श्वेतछत्र°शोभितौ (B3 °तौ), V1 °छत्रातिशोभितौ, D2 °तौ सर्वसंपत्तिवि (for the posterior half)]

— B1 D7 om 14cd B1 om 14d–15b — d) B2 Dn1 प्रत्यग्नौ, G3 शरीर (for अपि स्म) K2 स्म सुदर्शनौ, V1 T2 स्मर(T2 °य दर्शनौ, M1 स्म सुदर्शिनौ (for स्म सुदर्शनौ) B2 द्वावपि प्रियदर्शनौ, D3 द्वावप्यन्योन्यसुदर्शनौ, D पावकसंसुदर्शनौ, G1 द्वावपीदृशौ सुदर्शनौ

15 B1 om 15ab (cf v 1 14) — a) K1 -दिग्धाङ्गौ (for -दिग्धाङ्गौ) — G1 om 15b — b) K4 समदौ (for समदौ) V1 B3 4 Da1 D1 2–7 इव कुञ्जरौ, B2 Dn1 D2 गोवृषाविव (for वृषभाविव) T1 2 G2 3 M सरघाविव चाचलौ — Ś K V1 B1–3 D T2 ins after 15ab B1 after 14c

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्नन्योन्यस्य वधैषिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेष्विव महर्षभौ ।
प्रभिन्नाविव मातङ्गौ संरब्धाविव चाचलौ ।

[(L 1) B1 om the prior half Ś1 K1 2 4 महाभुजौ, Ś2 °बली (for °बलौ) — After line 1, K2 reads 15cd K4 om line 2 — (L 2) Dn1 अन्योन्यवधमिच्छन्तावन्योन्यजयकाङ्क्षिणौ — D2 om lines 3–4 — (L 3) Ś K1 2 4 सिंहाविव (for गोष्ठेष्विव) K2 गोमध्ये वृषभाविव, Dn1 गोष्ठे गोवृषभाविव (for the posterior half) — (L 4) B2 om from मातङ्गौ up to महाग्रहाविव (in st 16c) D1 चाचलौ (for चाचलौ) V1 B3 Dn1 D2 T2 सुसंरब्धाविवाचलौ (for the posterior half)]

— D2 om. 15cd K2 reads 15cd after line 1 of 979* — c) B2–3 D2 4 6–8 -समस्पर्शौ, Dn1 T2 -शिशुप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ) — d) T1, G समेतौ कर्णपाण्डवौ

16 B2 om up to महाग्रहाविव in 16c (cf v l 979*) — a) K2 इन्द्रदैत्याविव — b) Ś2 K V1 B3 5 D2 4 5 8 सूर्यचन्द्रसम(K1 2 D5 °सम)प्रभौ, B1 3 Da1 D5 7 सूर्याचंद्रमसप्रभौ, D1 2 सूर्यचन्द्रमसाविव; S (T3 missing) चन्द्रसूर्यसमप्रभौ — D1 om. 16c–17b — c) V1 B Da1 Dn1 D2–8 क्रुद्धौ, D2 शूरौ (for क्रूरौ) — d) K2 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D2 2–8 S (T3 missing) युगांताय समुत्थि(Da1 Dn1 D2 °स्थि)तौ, D2 °तायोपसंगतौ; D4 °ताय समुपस्थितौ (hypermetric)

17 D1 om 17ab (cf v 1 16) — a) K2 देवगतौ (for °गर्भौ) B2 Dn1 T2 देवबलौ (for °समौ) D2 देवगर्भसमौ वीरौ — b) M1 देवरूपौ (for °तुल्यौ) T1 रूपतौ, G1 रूपिन, M1 तुल्यत (for रूपत) — After 17ab, N (except D2) T2 ins

980* यदृच्छया समेयाता सूर्याचन्द्रमसाविव ।
बलिनौ समरे दृप्तौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधनंजयौ ॥ १७
उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ ।
उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नभस्तलम् ॥ १८
उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
कार्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
उभौ श्वेतहयौ राजन्रथप्रवरवाहिनौ ।
सारथी प्रवरौ चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सबला भरतर्षभ ।
परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
तथैव पाण्डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते । C 8 4402 B 8 87 31 K 8 91 34

[D1 T2 om line 1 — (L 1) K3 Dn1 D2.5 8 समा (D2 °ते)यातौ (for समेतावां) K1 2 4 सूर्यचन्द्रमसाविव, Dn1 सूर्यचन्द्रमसौ यथा — (L 2) Ś K संगरे (for समरे) B5 तथा (for युधि)]

K2.4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 cont. D6 ins after 17^{ab}

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।
बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशां पते ।
संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत ।

[(L 1) D5 समेतौ (for तौ दृष्ट्वा) K3 बलिनौ, Dn1 धिष्ठितौ, D2 वेगिनौ (for वेगितौ) — (L 3) K4 संजय (for संशय) K4 विजय, D6 विनय]

— ^{a}) Ś K1 2 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ) — ^{d}) Ś2 D2 प्रेक्ष, K4 श्रेष्ठ (for प्रेक्ष्य)

18 ^{a}) B1 ततो (for उभौ) — Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}, but om. 19) after 23^{ab} — T1 G M subst for 18^{ab} T2 ins after 18^{ab}.

982* उभावप्रभूतौ श्रेष्ठावुभौ सिद्धपराक्रमौ ।

[T1 G2 अस्त्रविदौ; M1 बलभृतां (for अस्त्रभृता) T1 M1 तीव्रपराक्रमौ, G उग्र° (for सिद्ध°)]

— ^{c}) G1 जयशब्देन (for बाहु°) — ^{d}) V1 क्षोभयतौ (for नाद°) B5 भुवनम्, Da1 D1 6 नभस्तलौ, T1 2 G °स्थल

19 Dn1 om. 19 (cf. v l. 18) — ^{b}) D5 विक्रमेण (for पौरुषेण) — ^{c}) G2 उभावसदृशौ — ^{d}) K1 शमरामर-, V1 शमरासुर- (for शम्बरामर-)

20 For sequence in Dn1, cf. v l 18 G1 om. 20^{a}–21^{b} — ^{a}) K3 V1 B (except B2) D T1 G2 3 M चोभौ (for युद्धे) — ^{b}) T1 G2 3 M उभौ (for तथा) K3 यथा दशरथात्मजौ — ^{c}) K3 V1 B D T1.2 G2 3 M चोभौ (for वीर्ये) — ^{d}) T1 damaged. T2 G2 3 M2–4 उभौ (for तथा)

21 For sequence in Dn1, cf v l 18 G1 om. 21^{ab} (cf. v l. 20) — ^{b}) B2 M रथ(M2–4 °थौ)प्रवरवाजिनौ, B5 °प्रवीरवाहिनौ, D6 °प्रवरशोभिनौ; G2 3 °प्रवरमास्थितौ — ^{c}) K1 2.4 B (except B3) D T1.2 G1.2 M सारथि- V1 B (except B5) Da1 D1 3–7 S (T3 missing) चापि (for चैव) — ^{d}) K1 तथैवास्तां; D2 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्तां) K3 V1 B D महारणे (for °बलौ) S (T3 missing) उभौ मद्र(M1 [inf lin] मित्र)जनार्दनौ

22 ^{a}) K1 Dn1 D2 ततो, B2 5 तौ च (for तौ तु) G2 तौ दृष्ट्वा तु महाराज — ^{b}) D2 राजमाणौ, T1 M4 भ्राजमानौ, G2 नर्द° (for राज°) T1 2 G1 3 M वृषाविव, G2 महाविव (for महारथौ) — ^{c}) B2 सिंह- (for सिद्ध-) — ^{d}) K4 Dn1 समपद्यत , Da1 D1 5 T1 2 G समजायत

23 ^{a}) M3 partly damaged B3 5 Dn1 तव पुत्रास् (for धार्तराष्ट्रास्) K3 Dn1 कर्णं; T2 G2 तूर्णं (for कर्णं) — ^{b}) B1 सबला, D6 सबलो — After 23^{ab}, Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}, but om 19) — ^{c}) K4 यदि (for परि-) — B2 om. (hapl) 23^{d}–24^{c} — ^{d}) T1 शूरम्, T2 G M कर्णम् (for क्षिप्रम्)

24 B2 om. 24^{abc} (cf. v l. 23) — ^{a}) B5 तत्र वै (for तथैव) G1 दृष्ट्वा (for हृष्टा) — T2 om (hapl) from 24^{b} up to the prior half of line 3 of 983* T1 G M ins after 24^{ab} T2 after 24^{a}

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रकाः ।
नानादेशाश्च ये शूरा शिष्टा युद्धाभिनन्दिनः ।
ते सर्वे सहिता हृष्टा परिवव्रुर्धनंजयम् ।
ररक्षिषन्त शत्रुघ्ना पत्यश्वरथकुञ्जरैः ।
धनंजयस्य विजये धृता कर्णवधेऽपि च । [5]
तथैव तावका सर्वे यत्ता सेनाप्रहारिणः ।
दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं जुगुपुराहवे ।

[(L 4) M3 om. ररक्षिषन्त T1 परिक्षिपत G3 शत्रुघ्न G1 रथकुंजरा (for °कुञ्जरैः) — (L 5) G2 हृष्टा (for धृता) — (L 6) T1 M2–4 यत्तसेना , T2 M1 यत्ता सेना (for यत्ता सेना-)]

— T1 G M om 24^{cd} — ^{c}) Ś K2.4 महात्मान (for °त्मानं)

25 B2 om 25^{ab} K3 D3 om. (hapl.) 25^{bc} — ^{b})

तथैव पाण्डवेयानां ग्लहः पार्थोऽभवद्युधि ॥ २५
त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स ते ।
तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपराजयौ ॥ २६
ताभ्यां द्यूतं समायत्तं विजयायेतराय वा ।
अस्माकं पाण्डवानां च स्थितानां रणमूर्धनि ॥ २७
तौ तु स्थितौ महाराज समरे युद्धशालिनौ ।
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धावन्योन्यस्य जयैषिणौ ॥ २८
तावुभौ प्रजिहीर्षेतामिन्द्रवृत्राविवाभितः ।
भीमरूपधरावास्तां महाधूमाविव ग्रहौ ॥ २९
ततोऽन्तरिक्षे साक्षेपा विवादा भरतर्षभ ।
मिथो भेदाश्च भूतानामासन्कर्णार्जुनान्तरे ।
व्याश्रयन्त दिशो भिन्नाः सर्वलोकाश्च मारिष ॥ ३०
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
प्रतिपक्षग्रहं चक्रुः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ३१
द्यौरासीत्कर्णतो व्यग्रा सनक्षत्रा विशां पते ।
भूमिर्विशाला पार्थस्य माता पुत्रस्य भारत ॥ ३२

B1 ग्रह, D6 गृहा; T2 गृह (for ग्लह) Ś K1 2 4 V1 B3–5 Dn1 D2–4 7 ह्यासीद् (for आसीद्) — d) B1 T2 ग्रह ; D6 गृहा (for ग्लह). K3 V1 B D S (T3 missing) तदा (for युधि)

26 a) B2 तत्तव, B4 य एव; S (T3 missing) तयोस्तु (G3 °श्च) (for त एव) — b) K3 D3 भवन्, M1 [अ]भवव् B1 3 D3 तदा; B3 महे; B4 5 D3 4 6.7 च ते, D8 रणे; S (T3 missing) युधि (for स ते) — c) D8 तथैव K3 Ca ग्रहमाना(Ca °णा)ना, D6 T2 गृह°; G1 गृह° (for ग्लह°) — d) Ś1 V1 B Dn1 D1–7 ध्रुवं, K3 ध्रुवो, T2 द्युतौ (for ध्रुवौ)

27 a) B5 द्यूते K4 समायात, B1 °यात्तं, B5 °सत्ते; Dn1 °सक्त, D3 ययायत्त (for समायत्त) K3 ताभ्यां द्यति-समायत्ता; D6 T1 2 G1 M ताभ्यां वै द्यू(D6 द्रु)तमासक्तं, G2.3 ताभ्यां वै द्युतिरा(G3 द्यूतमा)सीत्तु — b) D3 6.8 T1 G1 च (for वा) K3 विजये नरनाय च (sic) — c) D1.5 युष्माकं, G1 आस्माकं S (T3 missing) पाण्डवेयाना (for °वानां च) — d) G1 आस्थिता (for स्थिताना)

28 a) Ś2 अस्थितौ; K3 स्थितौ तु (by transp), T1 G2 3 सरब्धौ; T2 M संस्थितौ; G1 सहितौ T2 महात्मानौ (for °राज) — b) T1 शुद्धशोभिनौ, G1 M युद्धपालिनौ (for °शालिनौ) — c) D1 5 8 T2 G2 अन्योन्य- (for अन्योन्य) G2 -जय- (for प्रति-) — d) K3 V1 B1–4 Da1 D1–8 वधैषिणौ (for जयै°) B5 Dn1 S (T3 missing) अन्योन्यवध(G1 3 °जय)कांक्षिणौ

29 a) K3 T2 G3 M2–4 प्रजिगीषंताव् (K3 °ताम्), K4 °हीर्षतम्; B1 D4 6 7 प्रा(D6 7 प्र)जिहीर्षेताव्; B3 5 प्रज्ञ(B5 °ज)यापषाव्, Da1 D1 5 प्राजि(Da1 °हि)ही-र्षेताम् (sic), Dn1 प्रजहीर्षताव्, D2 3 T1 G1 प्रजिहीर्षताव्; G2 °गीर्षताव्; M1 प्रतिजिहीर्षताव् (hypermetric), Ca प्रजिहीर्षेताम् (as in text) — b) K1 [अ]भिभा ; K3 [अ]भितौ, V1 B Dn1 D2–4 6 7 S (T3 missing) प्रभो, Da1 D1 5 प्रभौ; D8 [अ]भितो (for [अ]भित°) — c) G1 भीमायुध- (for भीमरूप-) G2 आस्या (for आस्ता) — d) K3 महाधम, B2 Da1 D5 °धूम्राव् (for °धूमाव्) — After 29, T2 ins 992*

30 a) Ś2 तवोंतॠक्षे; V1 B D3.4 °रीक्षे D2 सिद्धानां, D6 S (T3 missing) संजज्ञे (for साक्षेपा) — b) K3 'विपादा, D2 6 S (T3 missing) विवादो (for विवादा) Dn1 भरतर्षभ — D3 om. 30c–31b — c) Ś1 K2 lacuna, K1 मिथेश्च, K4 देवर्षि-, D6 भूताश्च, T1 2 G M2–4 भेदश्च; M1 भूतश्च (for भेदाश्च) — d) T2 G2 3 M आसीत् (for आसन्) B2 कृष्णार्जुनांतरे (for कर्णा°) — e) K3 विविश्रत (sic), V1 B (except B4) Dn1 D4 (before corr) G1 3 व्यश्रूयत; T2 व्यश्र°; G2 अश्रू° (for व्याश्र°) B3 Dn1 मिथो, S (T3 missing) द्विधा (for दिशो) — f) B2 लोकपालाश्च; B5 सर्वलोकस्य (for °लोकाश्च) Dn1 तु (for च) S (T3 missing) सर्वे (G1 3 M1 °र्वं-, G2 °र्वो) लोका परतप

31 D2 om 31ab (cf v l. 30) — b) G1 सयक्षोरग- (for पिशाचोरग) — c) K3 प्रतिलब्धग्रह, T1 2 °पक्षग्ल-(T2 °गृ)हं; G M °पक्षा ग्ल(G1 ग्र)ह; Ca °पक्षग्रहं (as in text) B2 क्रुद्ध (for चक्रु°) — d) B2 कृष्णार्जुन-, T2 कर्णानन- (for कर्णार्जुन)

32 a) Dn1 सूतपुत्रस्य; D2 3 सर्वतो व्यग्रा; T1 कर्णमाश्रित्य, T2 G °पक्षेत्र, M °तोप्यत्र (for °तो व्यग्रा) — b) Dn1 पक्षे मातेव धिष्ठिता — c) D2 विशीर्णा (for विशाला) Dn1 T1 2 भूमिर्धनजयस्यासीन्, G M भूर्विशाला पार्थमाता Ca cites भूमिर् (as in text) — d) K3 D2 मारिष (D2 °ष), V1 B Da1 D1 3–7 वै यथा; D8 चानघ (for भारत) Dn1 T1 मातेव जय(T1 हित)कांक्षिणी, T2 मातेव हितकारिणी, G M पुत्रस्य जयकांक्षिणी (G1 °ण).

सरितः सागराश्चैव गिरयश्च नरोत्तम ।
वृक्षाश्चौषधयस्तत्र व्याश्रयन्त किरीटिनम् ॥ ३३
असुरा यातुधानाश्च गुह्यकाश्च परंतप ।
कर्णतः समपद्यन्त खेचराणि वयांसि च ॥ ३४
रत्नानि निचयः सर्वे वेदाश्चाख्यानपञ्चमाः ।
सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ॥ ३५
वासुकिश्चित्रसेनश्च तक्षकश्चोपतक्षकः ।
पर्वताश्च तथा सर्वे काद्रवेयाश्च सान्वयाः ।
विषवन्तो महारोषा नागाश्चार्जुनतोऽभवन् ॥ ३६
ऐरावताः सौरभेया वैशालेयाश्च भोगिनः ।
एतेऽभवन्नर्जुनतः क्षुद्रसर्पास्तु कर्णतः ॥ ३७
ईहामृगा व्याडमृगा मङ्गल्याश्च मृगद्विजाः ।
पार्थस्य विजयं राजन्सर्व एवाभिसंश्रिताः ॥ ३८
वसवो मरुतः साध्या रुद्रा विश्वेऽश्विनौ तथा ।
अग्निरिन्द्रश्च सोमश्च पवनश्च दिशो दश । C 8 4418 B. 8 87 47 K. 8 91 48

---

33 ^{a}) Ś1 Dn1 गिरय (for सरित) Ś1 K1 सागरश्च S (T2 missing) सागराश्चैव (M2–4 °श्चापि) गिरय — ^{b}) S (T2 missing) सरितश्च (for गिरयश्च) K4 D2 नरोत्तम (D2 °मा) Dn1 नद्यश्च सजलान्वया — D5 om 33^{c}–34^{b}. — ^{c}) K1 वृत्ताश्च (for वृक्षाश्च) V1 चोपधयश्च K3 V1 B D (D2 om) चैव (for तत्र) S (T2 missing) महौजा (G1 M1 °हौ च) जलजा(G1 M1 °द्रा)श्चैव — ^{d}) K1 व्याद्रयंत (sic), K2 आश्रयत, V1 व्याश्रयति, B Da1 D1 2–7 ह्याश्रयत (B2 °ते, Da1 D1.2 °ति); D2 माश्रयंतु, T2 व्यश्रयंत (for व्याश्र°) B2 किरीटिनौ, Dn1 परस्पर (for किरीटिनम्)

34 D2 om 34^{ab} (cf v l 33) — ^{a}) Ś1 यातु धानश्च, B आतुधानाश्च — ^{b}) K4 यक्षाश्चैव (for गुह्यकाश्च) — With 34^{cd}, cf. line 1 of 987*. — ^{c}) B2 Dn1 ते कर्णं, Ca कर्णत (as in text) S (T2 missing) कर्णं समभवद्य(T1 °च)त्र — After 34^{ab}, Dn1 ins

984* हृष्टरूपा समन्वत ।
मुनयश्चारणा सिद्धा

— ^{d}) K3 V1 B Da1 D1–2 खेचराश्च, Dn1 वैनतेया, D1 विवराश्च (for खेचराणि)

35 ^{a}) K4 त्रिचय (for निचय) B2 4 D2 चैव (for सर्वे) K3 निचयश्चैव रत्नानि — ^{b}) B. वरदाश्च (hypermetric) (for वेदाश्च) — ^{c}) B. साम- (for सोप-) K3 D1 सोपवेदोपनिषदा, D2 °वेदोपवेदाश्च, G1 °वेयोपनिषद Ca cites उपवेदा and उपनिषद — ^{d}) K1 ससंग्रहा (for सस°) K3 सूत्राश्च ससमग्रहा ; S (T3 missing) व्या(T2 व्य)श्रयत (T1 °ते) किरीटिनं (cf. 33^{d})

36 ^{b}) K3 तक्षको योपतक्षक, B1 2–5 Da1 D1.2–5 °कोयोप°, B2 °कोपोप°, Dn1 °कस्तक्षकस्तथा, D2 °कोपोय तक्षक, D7 °कोप्युप°, D2 °को योव° — ^{c}) K2 पर्वतश्च; B. Dn1 D2–7 सर्पा(Dn1 D3 °र्पा-, D4 °र्वा)श्चैव (for पर्वताश्च) S (T3 missing) मही वियजलं च(G2 घ)रा — ^{d}) K1 चाद्रवेयाश्च, K2 D2 काद्रे°, G2 द्रो(sup lin र)द्र° (for काद्र°) K2 4 सात्मया, B2 सानुगा, Da1 D1 5 सान्वय — ^{e}) K3 त्रिपमंतो, G1 निर्येवनो, M1 द्विप° (for विष°) B2–4 Dn1 D7 महाराज, D2 °घोरा, T1 G3 M °वेगा, T2 G1 °नागा, G2 °वेगो (for °रोषा) — ^{f}) G1 वेगिनो (for नागाश्च) T1 [अ]र्जुनतो (for °नतो) Dn1 D3 G3 [ऽ]भवत्, D6 भवेत् G3 वेगिनश्चार्जुनेभवत्

37 ^{a}) K4 T2 ऐरावत, K4 एरावता, D3 पारावता T2 सौरभेयो — ^{b}) D1 3 (marg as in text) भागिन (for भोगिन) — ^{c}) T1.2 G1 3 अर्जुनस्य (for °नत) — ^{d}) D2 4 6 क्षुद्रा, T1 G1 3 पापा, T2 G2 M पाप (for क्षुद्र) G1 सर्वांश्च (for -सर्पास्) V1 B4 Dn1 T1 2 G M च (for तु)

38 ^{a}) K1 रोहामृगा, K3 रक्षा°, B1 महा°, D1.3 4 7 8 इहा°, M1 ईहामृग-, Ca v °मृगा (as in text) K1 व्याघ्रमृगा, K3 व्यालगणा, K4 व्याडमृणा, B2 3 5 Da1 Dn1 D1 2 6 8 Cv व्यालमृगा, D4 वाय° (sic), D7 व्याघ्र°, T1 2 G M व्याळ°, Ca वात° (for व्याड°) — ^{b}) D3 नागल्याश्च T1 2 G1.3 M मंगल्या (T1 G1 °ल्या; T2 °ळा) मृगपक्षिण, G2 श्वसृगालाश्च कर्णत — After 38^{ab}, G2 3 ins

985* मङ्गल्या पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
[Cf. line 2 of 987* G3 माला]

— G1 M2–4 repeat 38^{cd} after line 2 of 987* — ^{c}) B1.4 Da1 D1 4–7 विजय, B5 Dn1 T1 2 G1 (both times) M (M2–4 both times) विजये (for विजयं) — ^{d}) G2 M हि (for [अ]भि-) Dn1 D3 [अ]भिसंस्थिता, D2 समिता, D6 °संस्थिता, T1 G1 (both times) 3 समाश्रिता (for [अ]भिसं°)

39 ^{a}) K3 transp वसवो and मरुत G1 M1 दस्रवश्च महेंद्रेण — ^{b}) K3 चैव, G3 देवाश् (for विश्वे) T1 2 G2 3 M2–4 अपि (for तथा) G1 साध्याश्च मरुतस्तथा, M1 मरुतश्च महाश्विना — After 39^{ab}, G1 ins

986* अर्जुनस्य जये चास्तामश्विनावपि सप्रियौ ।

— M1 om 39^{cd} — ^{d}) V1 पर्वतो, B3 पर्वताश्च, S (T3 missing) पन्नगाश्च (for पवनश्च) Ś K3 V1 B (except

धनंजयमुपाजग्मुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मनृपर्षीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।
तुम्बुरुप्रमुखा राजन्गन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१
प्रावेयाः सह मौनेयैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपाश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२
उह्यमानास्तथा मेघैर्वायुना च मनीषिणः ।

B₃) D₁₋₄ ₆₋₈ [ऽ]थ; Dn₁ [ऽ]प (for च) — After 39ᶜᵈ, T₁ ₂ G₁ ₃ M₂₋₄ ins

987* कर्णत समपद्यन्त श्वसृगालवयांसि च ।
मृगाश्च पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
वसवश्च महेन्द्रेण मरुतश्च सहाग्निना ।

[(L 1) Cf 34ᶜᵈ T₂ श्वसृगाला (for श्वसृगाल) — T₁ G₁ ₃ om line 2 — (L 2) Cf. 985* T₂ पसवश्च (for पशवश्च) T₂ om the post half — After line 2, G₁ M₂₋₄ repeat 38ᶜᵈ — (L 3) T₂ transp वसवश्च and मरुतश्च]

On the other hand, G₂ ins after 39ᶜᵈ

988* अग्नि(ग्नी?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— ᵉ) K₃ B₁ D₃ धनजयस्य ते स्व(B₁ चा-; D₃ च)न्धा, V₁ Dn₁ °यस्य ते पक्षे; B₂₋₃ Da₁ D₁₋₇ T₁ ₂ G M °यस्य ते वर्गा (B₅ M °र्ग्या; T₁ °स्या) — ᶠ) K₄ Dn₁ [ऽ]भयत्. — After 39, N (except B₁) ins

989* विश शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।
सर्वसत्त्वेषु ते राजन्राधेयमभजंस्तदा ।

[(L. 1) D₆ वीरा (for विश) Ś K₁.₂ ₄ transp शूद्राश्च and सूताश्च D₆ शूराश्च (for शूद्राश्च) B₁ सूतश्च D₈ वर्णसंकरिणश्च (for °संकरजाश्च) B₁ वर्णसंकरजा यत, B₃ ₅ Dn₁ ये च संकरजातय (for the posterior half) — (L. 2) Dn₁ सर्वशस्त्रे महाराज (for the prior half) Ś₁ K₁ ₂ ₄ अगमस् (for अभजस्) B₁ Dn₁ D₆ ₄ ₈ तथा, D₆ सदा (for तदा)]

40 B₃ om 40ᵃᵇ — ᵃ) S (T₃ missing) देवता (for देवास्तु) — ᵇ) B₅ Dn₁ सपदानुगा ; D₂ पार्थतोभवन् (for [अ]र्जुन°) T₁ ₂ G M ऋषय(G₁ °पिभि)श्च परतप — After 40ᵃᵇ, T₁.₂ G₁ ₃ M read 41ᶜᵈ — ᶜ) Ś₁ D₂ ₅ वैश्रवणाद्य — After 40, N ins

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाश्चार्जुन श्रिता ।
असुरा यातुधानाश्च क्रव्यादाश्च मृगाण्डजा ।
राक्षसा सह यादोभि श्वसृगालाश्च कर्णत ।

[(L 1) K₁ क्षेत्र च, B₂ क्षत्रश्च V₁ B₁ ₃ ₄ Da₁ D₁.₃₋₇ यज्ञश्च, D₂ यक्षाश्च; D₈ वर्णाश्च (for यज्ञाश्च) D₆ स्वर्जुन (for चा°) D₂ दक्षिणायार्जुन प्रति (for the posterior half) — (L 2) D₂ मृघोरा (for असुरा) Da₁ प्रेताश्चैव पिशाचाश्च (for the prior half) — (L 3) K₃ V₁ श्वसृगालाद्य, B₂ ₃ ₅ Da₁ Dn₁ D₁ ₅ ₇ श्वा° (for श्व°) D₃ ₄ ₆ ₇ तु (for च)]

41 G₂ transp 41ᵃᵇ and 41ᶜᵈ — ᵃ) D₂ -ऋषीणां च (for -नृपर्षीणां) — For 41ᵃᵇ, S (T₃ missing) subst

991* देवर्षिमहर्षिगणा सर्वे च खचराश्च ये ।

[T₁ देवर्षयो महर्षय (for the prior half) T₁ शक्रानुस्वाद्य, T₂ M चक्रपराद्य (for च खचराद्य) G₁ महाक्रन्ताश्चराश्चये (sic) (for the posterior half)]

— T₁ ₂ G₁ ₃ M read 41ᶜᵈ after 40ᵃᵇ — ᶜ) K₃.₄ Dn₁ तुंबरु ; D₃ तुंबर- (for तुम्बुरु) S (T₃ missing) सर्वे (for राजन्) — ᵈ) T₂ G M भरतर्षभ (for च यतोऽर्जुन).

42 ᵃ) V₁ B₁₋₆ Da₁ Dn₁ D₁₋₅ ₇ Cc प्राधेया (Dn₁ °यो), B₁ राधेया , D₆ प्रालेया , D₈ प्रयाता; T₁ G₃ M₁ प्रमेया , G₂ M₂₋₄ प्रापे(G₂ °मे)या , Cv प्रवेया (as in text) V₁ Dn₁ D₂ T₁ ₂ G₃ M Cv मौनेया, B₂ D₆ ₇ (marg as in text) सैनेयैर्, D₈ मैनेयैर्, Cc मौनेयैर् (as in text). G₁ प्रयेयाश्च समौनेया Ca cites प्राधेयमौनेया — ᵇ) D₆ S (T₃ missing) शुभा(G₂ M °भ्रा)श्चाप्सरसा (for गन्धर्वा°) K₃ B D₂₋₄.₇ ₈ गणै (for गणा) — After 42ᵃᵇ, T₁.₂ G M ins a passage given in App I (No 37) — ᶜ) K₄ B₁ Da₁ Dn₁ D₁₋₇ ई(Dn₁ D₅ ₇ इ)हामृगा, D₃ ₈ इहाम्नृगा°; Cc ईहामृगैर् (for ईहामृग-) K₃ -व्यालमृगैर्, B₅ D₆ ₈ G₃ -व्यालमृगैर् (B₅ °रा), Dn₁ पक्षिगणा, T₁ ₂ G₁ ₂ M -व्याळमृगैर्; Cc व्याडमृगैर् (as in text) V₁ ईहामृगौ वालमृगैर् — ᵈ) V₁ B D (except D₄) T₁ ₂ G₂ ₃ M द्विपाश्व- (for द्विपाश्च) K₃ मृगा द्विपाश्वपत्तिभि , G₁ द्विपाश्वै रथपत्तिभि

43 ᵃ) D₆ T₁ G₁.₂ M₁ ₄ उह्यमाना (M₁ °नं) S (T₃ missing) परे (for तथा) — ᵇ) B₂ वर्मणा (for वायुना). D₈ [अ]थ (for च) G₂.₃ निमिषेक्षणा (for च मनीषिण) — ᶜ) K₄ दिदृक्षत — ᵈ) K₄ B₁

दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४
तपो विद्यास्तथौषध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च । C 8 4123 B 8 57 56 K 8 11 64

D2 5 M1 -समागमे (for -समागमम्)

44 ᵃ) T2 G1.2 -गंधर्व- (for गन्धर्वा) — ᵇ) K4 B Da1 Dn1 D1 2 6-8 T1 नागयक्षा, V1 यक्षा नागा (by transp), T2 G1 3 M1 नागयक्ष, G2 नागा यक्ष — ᶜ) D2 नारदाद्या, S (T3 missing) देवगणा (for वेदविद्) — ᵈ) Ś1 K1 2 V1 सुधा(V1 °ह्रा)भुज, D2 सुधादाना (for स्वधाभुज)

45 ᵃ) B1 विद्यास्, D2 विद्यास् (for विद्यास्) Cc cites अविद्या · D1 वर्यौषध्यो S (T3 missing) तपो विद्या-(T2 °द्यो)पधी सिद्धा (G1 मत्ता) — ᵇ) Ś1 K1 नानारूपस्वरश्चिव, K2 °रूपावरस्विन, K1 °रूपसुरद्विप, V1 B1 2 4 Da1 D1 3-7 °रूपावरस्रज, B3 °रूपा सुरद्विप, Dn1 °रूपयमान्विता, D2 °रूपसुरद्विजा, D3 °रूपावरत्विष Cc cites नानारूपा — ᶜ) V1 B (except B1) D1 अवतीले — ᵈ) K3 विहरन्तो, T1 2 G1 3 M विवदन्तो (for विन°) K3 विद्यान्विरे (sic), G2 विन° (for ऽवत°)

46 ᵃ) Ś1 K2 4 B (except B3) Da1 D1 3.6 8 चान्वितो (B1 °तां), D1 7 ह्या° (for [ब्र]ह्म°) V1 भगवानान्वितो यान; Dn1 D2 भवश्चैव न्वितो याने, T2 भवश्चैवान्वितो यानं, T1 G M आन्वितो यानमाकाशे — ᵈ) K3 V1 B1.2-3 D S (T3 missing) आगमत् (D1 °मं), B3 आगत (for अभ्ययात्) — N T1 ins after 46 T2 after 29

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुनं कर्ण इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वार्जुनं मम सुतः कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयत्वद्य मम पुत्रो धनंजयः । [5]
इति सूर्यस्य चैवासीद्विवादो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयोः पुरुषसिंहयोः ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोकाः सहदेवर्षिचारणाः । [10]
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यतः पार्थस्ततो देवा यतः कर्णस्ततोऽसुराः ।
रथयूथपयोः पक्षौ कुरुपाण्डववीरयोः ।

[Ś K1-3 D2 8 om. line 1 — (L. 1) T1 तौ समीक्ष्य, T2 तौ समेतौ (by transp) K4 तु (for तौ) — (L 2) B4 सुरान्, B. Dn1 D2 T1.2 तदा (for स्वयम्) — After line 2, B1 reads line 10 D1 repeats lines 3-4 after line 9 — (L 3) T1 transp जयतां and अर्जुन Ś2 कर्म (for कर्ण) K1 स्थतानर्जुन कर्णान् (for the prior half) K1 सूतो (for सूर्यो) B5 [ऽ]भ्यभाषत — (L. 4) T1.2 हत्वार्जुनो (T2 °न) (for हत्वार्जुन) V1 B1 D3.6 7 जयति (for जयतु) — (L. 5) D3 जयति — (L. 6) B2 om the first च — (L 7) Ś1 K1 2 पक्षश्च स्थितयोस्, K3 पक्षस्य स्थि°, K4 पक्षस्थि°, V1 B1.2 4 6 D3 6 8 7 पक्षन स्थि°, B3 Da1 D1 5 पक्षो स्थि°, D2 पक्षश्रितयो (for °संस्थितयो) B3 Dn1 D3 T1 2 नियुधार्थिनो (for पुरुष°) — (L 8) K3 द्वैपक्षम्, B4 द्विपक्षम्, Dn1 D2 विपक्षम्; T1.2 द्वैविध्यम्, Cc द्वैपक्षम् (as above) B1 द्वैधमासीत्तु देवानाम् B3 Dn1 T1 2 च मानव (for तथैव च) — T1.2 om lines 9-11 — (L. 9) Ś K1.2 4 समागतौ, B. तौ समेतौ (by transp) B1 8 च (for तौ) — (L. 10) Ś1 K1 2.4 B. -चारणे, Ś1 D2 -चारिणै, B1 (first time) -दानवा (for -चारणा) — (L 11) Ś1 K3 B3 4 D2 सर्वं (for सर्वे) — (L 13) Ś K1.2 तत्र, K3 पत्र, T2 पक्षे (for पक्षौ) K3 -सेनयो (for -वीरयो)]

T1 cont T2 G M ins after 46

993* ततः प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महीपते ।
ईश्वरं युधि तं द्रष्टुं कर्णपाण्डवयोस्तदा ।
विजित्य कर्णं त्रिदिवं वसुंधरा
मथार्जुनं न्यतिपतयेऽखिलाम् ।
इतीश्वरस्यापि यमूत्र सदय [5]
प्रजापते प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon

संजय ।

प्रजापतिस्तु तं दृष्ट्वा देवमागं समागतम् ।
अब्रवीत्तु ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुवः ।
उमापतिरयौ शूरावुभौ दृढपराक्रमौ ।
उभौ सदृशकर्माणौ वज्रिचक्रायुधोपमौ । [10]
अहो बत महद्युद्धं कर्णार्जुनसमागमे ।
भविष्यति महाघोरं वृत्रवासवयोरिव ।

[(L 1) M1 महीतले (for °पते) — (L 2) T2 तद् (for तं) — (L. 3) T2 निर्जित्य (for विजित्य) T1 G2 त्रिदिवं (for त्रिदिवा) — (L. 4) G1 मयो (for अथ) M1 सु (for त्रिद) M1 प्रतिपत्स्यते किल (for °पतयेऽखिलाम्) — (L 6) T2 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) T1.2 G1 M महात्मनो (G1 °न) (for महद्बलम्) — Colophon. *Adhy name* T2 कर्णार्जुनान्तरे जगद्वैविध्यकथनं; M1 द्वैरथे सर्वलोकागमन

भवेनावस्थितो यानं दिव्यं तं देशमभ्ययात् ॥ ४६
दृष्ट्वा प्रजापतिं देवाः स्वयंभुवमुपागमन् ।
समोऽस्तु देव विजय एतयोर्नरसिंहयोः ॥ ४७
तदुपश्रुत्य मघवा प्रणिपत्य पितामहम् ।
कर्णार्जुनविनाशेन मा नश्यत्वखिलं जगत् ॥ ४८
स्वयंभो ब्रूहि तद्वाक्यं समोऽस्तु विजयोऽनयोः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रसीद भगवन्मम ॥ ४९
ब्रह्मेशानावथो वाक्यमूचतुस्त्रिदशेश्वरम् ।

— *Adhy no* T1 G2 3 M1 101, T3 94, G1 M2-4 100 — T2 reads lines 7–12 after 995* — (L 8) T1 2 G1 M स (for तु) G2 [ऽ]थ स्वय प्रभु (for वै स्वयंभुव) — (L 9) G1 नपि (for अति) — (L 10) T1 2 G3 M वज्र- (for वज्रि) — (L 11) T1 2 G1 M4 सम, G3 महा (for महद्)]

47 *a*) K3 देव T1 G M प्रजापतिरथोवत्वैन (G1 °वत्वैव, G3 °थत्वैन्र) — *b*) K4 D1 2 5 G M2-4 प्रचोदयत्, V1 B Da1 Dn1 D3 4 6-8 T1 M1 प्रचो(D3 °नो)दयन् (for उपागमन्) T3 स्वयंभुं समचोदयन् — After 47*ab*, Dn1 T1, 2 ins

994* कोऽनयोर्विजयी देव कुरुपाण्डवयोधयो ।
[(T1 2 -वीरयो, (for योधयो)]

— After the above, T2 reads 48*cd*, repeating it in its proper place — *c*) Ś K1 2 4 समस्तु, K3 समोस्ति (for समोऽस्तु) Ś1 K2 देव विजया, B3 Dn1 D8 विजयो देव (by transp), T1 2 G M विजय कामम् — *d*) K1 जातयोर्, T1 2 G M उभयोर् (for एतयोर्) Dn1 नृसिंहयो (submetric)

48 S (T3 missing) om 48*ab*. N (except Ś1) reads 48*ab* after 49 — *a*) K3 तम् (for तद्) K3 B3 D3 6 Ca मघवान् — T2 reads 48*cd* for the first time after 994* — *c*) K3 V1 B D S (T3 missing, T2 both times) -विवादेन (for विनाशेन) — *d*) B2 नश्यदखिल, D2 नश्येत्त्व°, G M नश्येद° (for नश्यत्व°) Dn1 D8 (marg) T1 2 (both times) सर्वं (Dn1 °र्वं) सस्थावरं जगत् — After 48, Dn1 T1, 2 ins

995* स्वयंभो ब्रूहि तत्तथ्यमेतयोर्विजयं प्रभो ।
[T1 2 तत्त्वम् (for तथ्यम्) T1 प्रति (for प्रभो)]

— After the above, T2 reads lines 7–12 of 993*

49 *a*) K4 स्वयं वो, D2 स्वयं नो (for स्वयंभो) Da1 D1 5 यद् (for तद्) — *b*) B2 [ऽ]नय — After 49*ab*, N ins

996* व्यज्ञापयत देवेशमिदं मतिमतां वरः ।
पूर्वं भगवता प्रोक्तं कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।

[(L 1) Ś1 om the prior half Ś1 K1 व्यज्ञापयच्च, K1 4 विज्ञापयश्च, K3 Dn1 D8 8 वि(D8 व्य)ज्ञापय(D8 °य)त, D1 आज्ञा° (for व्यज्ञा°) K2 हरिः (for वरः) B2 Dn1 D3 4 6-8 मतिमतां वर (D2 °रं) — (L 2) Cf line 3 of 1002* Ś1 भागवत, D3 मघवता D2 विजय V1 B (except B3) D (except Dn1) ध्रुवं]

On the otherhand, S (T3 missing) ins after 49*ab*.

997* एवमुक्तस्तु भगवान्नाश्रये ब्राह्मयामनिश्चिते ।
इत्यब्रवीन्महाराज महात्मा प्रजापतिः ।
द्वावप्येतौ हि कृतिनौ द्वावप्यतिबलोत्कटौ ।
भविष्यत्यनयोर्युद्धं त्रैलोक्यस्य भयावहम् ।
तत प्रजापतिं तत्र सहस्राक्षोऽभ्यचोदयत् । [5]

[(L 1) T1 2 M अनिश्चित — M1 repeats line 2 after line 5 — (L 2) G2 3 M (M1 both times) महा राजन् (for महाराज) G3 M (M1 both times) महा (for महात्) T1, 2 प्रजापतिः — (L 3) M1 कृती युद्धे (for हि कृतिनौ) T1 2 अतिबलोत्कटौ, G1 °बले स्थितौ, M °बलोदितौ (for °बलोत्कटौ)]

— For 49*cd*, cf line 4 of 1002* — *c*) K3 तत्र (for तथा) — *d*) T2 प्रभो ब्रूहि पितामह — After 49, N (except Ś1) reads 48*ab*

50 T3 reads 50*ab*, followed by the repetition of 50*c*–55*d* after 1002* T1 G2 3 M3 4 repeat 50–55, G1 M1 2 repeat 50–52 after 1002* — *a*) K3 महा ऋतमयो; D3 ब्रह्मेशानाविद, T1 G M (all second time) °शानौ ततो (for °शानावथो) — *b*) K3 जगाद (for ऊचतुस्) T1 G (all second time) भुवनेश्वर (T1 G1 2 °रौ) (for त्रिदशे°) — *c*) Dn1 D3 T1 2 (both first time) ध्रुवम् B3 Dn1 [ऽ]स्य (for [ऽ]स्तु) — *d*) T1 G2 3 M (all second time) पाण्डवस्य (for विजयस्य) — Dn1 Bom ed ins after 50 T1 after the repetition of 55 T2 after the repetition of 50*cd*

998* खाण्डवे येन हुतभुक्तोषित सव्यसाचिना ।
स्वर्गं च समनुप्राप्य साहाय्यं शक्र ते कृतम् ।
कर्णश्च दानव पक्ष अत कार्य पराजय ।
एव कृते भवेत्कार्यं देवानामेव निश्चितम् ।
आत्मकार्यं च सर्वेषां गरीयस्त्रिदशेश्वर । [5]
महात्मा फल्गुनश्चापि सत्यधर्मरत सदा ।
विजयस्तस्य नियत जायते नात्र संशय ।

विजयो ध्रुव एवास्तु विजयस्य महात्मनः ॥ ५०
मनस्वी बलवाञ्शूरः कृतास्त्रश्च तपोधनः ।
बिभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ ५१
अतिक्रमेच्च माहात्म्याद्दिष्टमेतस्य पर्ययात् ।
अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतो भवेत् ॥ ५२
न विद्यते व्यवस्थानं कृष्णयोः क्रुद्धयोः क्वचित् ।
स्रष्टारौ ह्यसतश्चोभौ सतश्च पुरुषर्षभौ ॥ ५३
नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ । C 8 4431 B 8 67 79 K 8 92. 13

तोषितो भगवान्येन महात्मा वृषभध्वज ।
कथं वा तस्य न जयो जायते शवलोचन ।
[Dn1 om. lines 1–3 — (L 3) T1 2 कौं T1 2 कृत (for अत) — (L. 4) T1 2 इति (for एव). — T1 om. lines 5–9 — (L 5) T2 वरिष्ठ (for गरीयस्) — (L. 6) Dn1 फाल्गुनस्य]
Dn1 T2 cont K4 B Da1 D1.2–7 ins after 50
999* यस्य चक्रे स्वयं विष्णु सारथ्य जगत प्रभु ।
51 For the repetition in T1 2 G M, cf. v l. 50 — a) T1 G2 3 (all second time) जयवान्, T2 (second time) मितवाक्, Kumbh ed. जयतां (for बलवान्) — b) K3 V1 B3 Dn1 D3 कृतास्त्रोय, D3 °श्च; T1 2 (both both times) G1 (first time) 2 3 (both both times) M1.2 (both first time) 3 4 (both both times) कृतविद्यस्य (for कृतास्त्रश्च) — Dn1 ins after 51 T2 after the repetition of 51
1000* पार्थ सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यत ।
क्लिश्यन्ते पाण्डवा नित्यं वनवासादिभिर्भृशम् ।
संपन्नस्तपसा चैव पर्याप्त पुरुषर्षभ ।
[(L 1) T2 वच (for यत)]
52 For the repetition in T1 2 G M, cf. v l. 50 — a) K1 2 अतिक्रमेश्च, K3 Kumbh ed. °क्रामेच्च; K4 D3 °क्रमे च, B2 °क्रामश्च, T1 (both times) 2 G1 (both first time) 2 (both times) 3 M (all first time) °क्रमेत, T2 (second time) °क्रामेत (for °क्रमेच्च) Da1 D2 7 8 महात्माद् — b) K4 B1 D4 T1 G2 (both second time) इष्टम्, D7 T2 (second time) दृष्टम्; Ca दिष्टम् (as in text) D8 अप्यस्य (for एतस्य) K3 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1–5 अप्यस्य पर्ययं, B2.3 D7 अप्यर्य-पर्यय, T1 (first time) 2 (both times) G2 M3 4 (all second time) अस्य (T2 °श्च) विपर्ययात्, G1 (first time) अद्य स वीर्ययात्; G2 3 M1 (all both times) अस्य स (G2 च) वीर्यवान्, M3 (first time) अस्य निवार्ययान् (for एतस्य पर्ययात्) D8 विषमप्यस्य पर्यय (sic), T1 (first time) विष्णुमप्यतिवीर्यवान् Ca cites विपर्यय — c) V1 मातिक्रांते, B1 T1 (both times) 2 (second time) G2 (both times).3 (first time) M1.2 (both first time) 3.4 (both both times) अतिक्र(T2 °क्रा)मे; D8 असंक्राते, G1 (first time) अतिक्रमेषु, Ca °क्रान्ते (as in text) — d) G1 (first time) आहवो, M1 (first time) अभावौ K1 3 V1 B D नियतं, K4 नियता (for नियतो) Ś2 [ऽ]भवत्
53 For the repetition in T1 2 G2 3 M3.4, cf v l. 50 — a) Dn1 D1 निविद्यते D2 व्यवस्थातुं, Ca °धान, Ca °स्थान (as in text) T1 2 (both first time) G1.3 (first time) M1 2 3 4 (last two first time) नावस्थानं च पश्यामि, T1 G2 (both second time) न कश्चिद्व्यवस्थानं, G3 (first time) न च विद्धव्यवस्थान, G3 (second time) न च विद्म ह्यवस्थान, M3.4 (both second time) न च विद्यत्यवस्थानं — b) K3 V1 B D T2 (first time) G1.3 (both times) M3 4 (both second time) transp कृष्णयो and क्रुद्धयो K3 महत् (for क्वचित्) — c) K3 ह्यामतश्चैतौ, Dn1 D3 G3 (second time) जगतश्चैव, T1.2 (both first time) G1 2 3 (last two ssecond time) M1.2 3.4 (last two second time) जगतश्चैतौ (G2 °श्चेमौ), T2 (second time) एतौ स्वतश्च, T1 (second time) G2 M3 4 (all first time) असतश्चैव (M3 4 °तौ) (for ह्यसतश्चोभौ) Ca c cite असत (as in text) B1–4 D3 4.6 7 चैव; Dn1 D1.5 8 चैतौ (for चोभौ) ॐ Ca असन्तमप्यर्थे सन्तं कुरुत । ॐ — d) Ś2 सतश्च, K4 सतस्य, Dn1 D8 T2 (second time) भवतं, T1 (first time) ततसौ, T2 (first time) स्वतश्च, G1.2 (first time) 3 (both times) M1 2.3.4 (last two first time) ततश्च (for सतश्च) Cc cites सत.. T1 (first time sup lin) भरतर्षभौ (for पुरुष°)
54 For the repetition in T1.2 G2 3 M3.4, cf v l 50 — b) Ś2 K1 पुराणावृषसत्तमौ, G1 °णौ वृष्णि° — c) Ś K3 4 Dn1 अनियंतौ, V1 B D T1 2 (both both times) G1 M1.2 3.4 (last two both times) Ca °यम्यौ, G3 (both times) °याम्यौ (for °यत्तौ) — d) V1 D7 अतीतौ स, Dn1 T1 (second time) एतौ तस्माद्, D2 उभौ तौ स, M3.4 (both second time) जातौ तस्माद् (for असीतौ स) T1 (first time) 2 (both times) G1.2.3 (last two both times) M1.2 3.4 (last two second time) जगत पुरुषर्षभौ — Dn1 ins after 54 T2 after the repetition of 54
1001* नैतयोस्तु सम कश्चिद्दिवि वा मानुषेषु वा ।
अनुगम्य त्रयो लोका सह देवर्षिचारणै ।

अनियत्तौ नियन्ताराबभीतौ स परंतपौ ॥ ५४
कर्णो लोकानयं मुख्यान्प्राप्नोतु पुरुषर्षभः ।
वीरो वैकर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ५५
वसूनां च सलोकत्वं मरुतां वा समाप्नुयात् ।
सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोके महीयताम् ॥ ५६
इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षोऽब्रवीद्वचः ।
आमन्त्र्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनात् ॥ ५७
श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितम् ।
तत्तथा नान्यथा तद्धि तिष्ठध्वं गतमन्यवः ॥ ५८
इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ।
विस्मितान्यभवन्राजन्पूजयांचक्रिरे च तत् ॥ ५९
व्यसृजंश्च सुगन्धीनि नानारूपाणि खात्तथा ।

सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानि यानि च ।
अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ।

[(L. 1) T2 भविता (for दिवि या) — (L 3) T2 सर्वे देव]

55 For the repetition in T1 2 G2 3 M2 4, cf v 1 50 — a) Ś1 K4 कर्ण Ś2 K1 लोकायनं, D8 °निमान् (for °नय) T1 2 (both first time) कामत स(T2 सु)कृता-ल्ँलोकान्, T1 (second time) G1 2 (both times) कामं तु (T1 °मत°) सुकृता लोकान्, T2 (second time) G3 (both times) M1 2 3 4 (last two both times) काम तु (M1 4 °मस्तु) सुकृताल्ँलोकान् — b) K4 T1 2 (both both times) G2 (second time) 3 (both times) M1 3 4 (last two both times) प्राप्नोति; Dn1 D2 5 8 आप्नोतु, G3 (first time) प्राप्नोहि (sic) (for प्राप्नोतु) V1 B1 पुरुषर्षभ; T1, 2 (both both times) G1, 2 3 (last two both times) M1, 2 3 4 (last two both times) [ए]ष परतप — c) Dn1 D2 T1 2 (both both times) G1, 2 3 (last two both times) M1 2 3 4 (last two both times) कर्णौ; D7 वीरौ (for वीरो) K8 चैव, G1 शूरौ (for शूरो) — d) K8 तस्य (for स्त्वस्तु) G1 [अ]र्जुनो ध्रुव, G3 (first time) नरे ध्रुव ; M1 2 3 4 (last two first time) [अ]नयोर्ध्रुव (for [अ]स्तु कृष्णयो) T1 (first time) विजयस्तु जयद्रथ , T1 G2 3 (all second time) विजयस्तु नरो (G3 °रे) ध्रुव , T2 (both times) विजये तु जयो ध्रुव , G2 (first time) °योस्त्वर्जुनो नर , M1 2 3 4 (last two first time) °स्त्वनयोर्ध्रुव.

56 a) B3 T1 G M वा स-; Dn1 D2 सम , T2 वसु- (for च स-) — b) K4 महता (for मरुतां) K8 सवा-प्नुता, D8 (marg *sec m* as in text) सवोप्नता (sic), S (T3 missing) समश्नुतां (for समाप्नुयात्) — c) T2 G M सहैव (for सहितो) V1 T2 भीष्मद्रोणाभ्या° — d) B3 S (T3 missing) नाकपृष्ठे, Dn1 °लोकम् (for °लोके) B4 D2 6 7 महीयते; Dn1 अवाप्नुयात्, T2 महीक्षितां (for °यताम्) — After 56, S (T3 missing) ins

1002* क्लेशितो हि वने पार्थो दीर्घकाल पितामह ।
तस्मादेष जयेद्युद्धे तपसाभ्यधिकोऽर्जुन ।
एवं भगवता प्रोक्त कृष्णयोर्विजयो ध्रुव ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रभो मूर्ध्नि पितामह ।
तत्सहस्राक्षवचन निशम्य भगवान्प्रभु ।
नोवाच तज्जय तुल्य तयो कर्णकिरीटिनो ।
तस्मादाता गत शक्रस्तूष्णींभूते पितामहे ।
विजय पाण्डवेयस्य वध कर्णस्य चाहवे ।

[(L 1) M3 om the posterior half. M1 पितामह - — (L 2) M3 om तस्मादेष T3 एव (for एष) G1 अपि (for अधि-) — (L 3) Cf line 2 of 996*. M1 प्रोक्त — (L 4) Cf 41cd M1 पितामह — (L 6) M2 3 प्रोवाच (for नोवाच) G1 त (for तद्) G1 M पुरुषसिंहयो (for कर्णकिरीटिनो) — (L 8) G1 वध T2 G3 कर्णस्य विजय भवेत्, G3 कर्णस्य च वध भवेत् (for the posterior half)] — After the above, T2 reads 55ab, followed by the repetition of 50c–55d; T1 G2 3 M2, 4 repeat 50–55, G1 M1 2 repeat 50–52

57 a) K2 B1 4 Da1 D12-5 7 इत्युक्ते (K3 °क्त्वा), T1 2 G M तयोक्ते (T2 °क्तो) (for इत्युक्तो) — d) Ś1 K8 V1 B D M3 4 ब्रह्मेशानानुशासन

58 a) G1 श्रुतौ — b) T2 भवद्भ्या जगतोहित — c) T2 स्येतु तो (यो?) राग , G1 3 M1 स्ये(M1 स्यै)-तु वो रोग , G2 [अ]प्येतु वो राग , M2-4 स्यैतु वो राग (for नान्यथा तद्धि) T1 तत्तथायामरो राग (sic) — d) Dn1 विगतज्वरा (for गतमन्यव) Co cites मन्यु T1 2 G M शमामुत(T1 °वृत-, G2 °पात)विमन्यव

59 a) Ś2 श्रुतेंद्र-; K3 श्रुत्वाथ; Da1 D1, 8 श्रुत्वैवं (for श्रुत्वेन्द्र-) — c) Da1 D1 5 विस्मिताश्च (for °तानि) Ś2 K1 अभवद् — d) Ś2 K3 V1 B1 4 5 Da1 D1-7 च त; B3 वच°, Dn1 तदा, D8 च तौ (for च तत्) — For 59cd, T1 G M subst

1003* नोचुस्तदा जयं तुल्य तयो पुरुषसिंहयो ।

[Cf line 6 of 1002* G1 सर्वभूतानि मारिप (for the posterior half)]

60 a) K2, 4 D8 विसृजश्च, D8 (marg as in text) व्यसृतंश्च; D6 व्यसृजंत; S (T3 missing) ससृजुश्च (for

पुष्पवर्षाणि विबुधा देवतूर्याण्यवादयन् ॥ ६०
दिदृक्षवश्चाप्रतिमं द्वैरथं नरसिंहयोः ।
देवदानवगन्धर्वाः सर्व एवावतस्थिरे ।
रथौ च तौ श्वेतहयौ युक्तकेतू महास्वनौ ॥ ६१
समागता लोकवीराः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।
वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ६२
तद्भीरुसत्रासकरं युद्धं समभवत्तदा ।
अन्योन्यस्पर्धिनोर्वीर्ये शक्रशम्बरयोरिव ॥ ६३
तयोर्ध्वजौ वीतमालौ शुशुभाते रथस्थितौ ।
पृथग्रूपौ समार्छन्तौ क्रोधं युद्धे परस्परम् ॥ ६४
कर्णस्याशीविषनिभा रत्नसारवती दृढा ।
पुरंदरधनुःप्रख्या हस्तिकक्ष्या व्यराजत ॥ ६५
कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्यो भयंकरः । C 8 4456 C 6 67 94 K 8 93 5

व्यसृजञ्च) L2 D1 सुमयानि — b) Dn1 पुष्पवर्षाणि K3 B2 D2 चात्तदा, Da1 D1 5 न्ये तदा, Dn1 हर्षिता, D5 वा तथा, T1 G M चो..दा., T2 हर्षिता (for नाचया) — c) Dn1 नानारूपाणि विबुधा — d) K3 देवरूपाणि (for °तूर्याणि) T2 G3 M चानदन्, G2 नादयन् (for [अ]वाद°) G1 नानारूपाणि चोवदन्

61 a) S (T2 missing) दिदृक्षया गता सर्वे — d) D2 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°) — For 61cd, S (T2 missing) subst

1004* विस्मयोत्फुल्लनयना नान्या तुतुषिरे श्रिया ।
[G1 तितुषिरे (for तुतु°)]

— After the above, T1 2 G M ins an addl colophon [Adhy name T2 कर्णार्जुनजयपराजयदेवतार्शसनम्, M प्रजापतींद्रसंवाद — Adhy no T1 G2 3 M1 102, T2 95, G1 M2–4 101]

— Before 61cd, T1 2 G1 3 M ins संजय.. — c) K3 D2 तथा (for रथौ) K2 B2.. तु तौ, V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1.2–7 T1 G2 3 M1 तयो, D3 तौ तु, T2 G1 M2–4 तत (for च तौ) B S (T2 missing) श्वेतहयैर् (for °हयौ) D2 रथौ तु श्वेततुरगौ — f) Ś1 K1 2.4 रक्तकेतू, K3 युक्तकेतु, B' S (T2 missing) युक्तौ दिव्यौ, Dn1 दिव्यैर्युक्तौ, Bom ed दिव्यौ युक्तौ (for युक्तकेतू) B2 Dn1 महात्मनो, T1 °स्वरौ (for °स्वनौ) — After 61, N ins

1005* यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन्प्रहृष्टावभ्यतिष्ठताम् ।
[(Ś K1.2 4 D2 3 तयो, K3 V1 B5 तत (for यौ तौ) K1 कर्णार्जुन Ś2 प्रहृष्टा Ś1 K1 D2 अभ्यतिष्ठतां, Ś2 Dn1 व्यव°, K2 Da1 D1 5 अध्य°, K4 अत्य°, B5 D6 अन्यवर्तनां (for °तिष्ठताम्)]

62 a) D3 सेनागता, S (T3 missing) समास्थितौ (for °गता) K4 लोकवरा, T1.2 G2 3 M1 °वीरौ (for °वीरा) — b) T1 G2 3 M1 शङ्ख, M4 शङ्खा — c) T1 G2 2 योधौ (for वीरौ) — d) K3 शल्यकृष्णौ, V1 B D (except Dn1) T1 G M शल्यकर्णौ (for कर्णशल्यौ)

63 a) K3 तद्भीत; B5 न तत्र, T1 तद्भीम (for तद्भीरु-) V1 B1 2 Da1 D5 -त्रासनकर, B2 D2.4 6 7 -त्रासजनन, D1 -त्रासनक च (for -सत्रासकर) — b) B1 D3 4 6 7 तदभवत् (for सम°) — c) K3 V1 B1 2 Da1 D1–3.5 7 8 T1 M1 स्पर्धिनौ (for -स्पर्धिनोर्) B1 2 4 वीर्यं, Dn1 उग्र, D6 सत्ये, D8 शौर्ये, S (T3 missing) घोर (G1 °र) (for वीर्ये) — d) K4 शक्रसंबरयोर्, D3 शम्बरासरयोर् (for शक्र°)

64 a) K3 तावागतौ (for तयोर्ध्वजौ) K3 V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 T1 वीतमलौ, B1 4 D3.4 7 वीरतमौ, B3 वीतमयौ, D6 प्रविमलौ, T2 G M हि (G2 तु) विमलौ (for वीतमालौ) — b) K1 3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 2 4 .. रथे स्थितौ, T1 G2 3 शुभाकृती, T2 G1 M शुभान्वितौ (for रथस्थितौ) — After 64ab, Dn1 T2 ins

1006* राहुकेतू यथाकाशे उदितौ जगत क्षये ।

— Dn1 om. 64cd — c) K3 B5 D8 पृथग्रूप, B1–4 Da1 D1. 2–7 Ca.. °रूपौ (D6 °य) (for °रूपौ) K1 समाकेतौ (sic), K2 °छन्तौ, K3 सनार्छन्तौ, Da1 D1 5 समाछन्तौ, D8 समृच्छेता, Co समछन्तौ (for समार्छन्तौ) T1 2 G M पृथग्ज्वलन्तौ मत्तौ (T1 सज्ये, G2 दृश्ये-, G3 युज्ये)-ता — d) K3 V1 B D (Dn1 om) S (T3 missing) युद्धौ (for क्रोध) B5 तत्र (for युद्धे) — After 64, B2 (marg) reads 66cd and युद्धाभि (in 67a), repeating the same in its proper place

65 a) कर्णस्याशिविषनिभा, K4 M1 °स्याशी (M1 °शी)-विषनिभां, D2 °स्यासीद्विपा रौद्रा, T1 G2 °स्याशीविषसमा — b) Da1 D1 5 रत्नभास्वती, Dn1 S (T3 missing) °सारमयी (M1 °य); D2 वज्रसममयी, D4 तत्र सारवती (for रत्नसार°) M1 दृढां — c) K3 -धनुःप्रख्या, B1 -रथप्रख्या, T1 2 G M2–4 -ध्वजप्रख्या, M1 -समप्रख्या (for -धनुःप्रख्या) — d) K4 V1 B (except B5) D T1 हस्तिकक्षा (D2 °क्ष, T1 °क्ष्य) (for °कक्ष्या) Ś2 Dn1 D1 M1 विराजते (Ś2 °त), K4 D8 व्यरोचत; T1 व्यराजति (for °जत) — After 65, T1 G2 3 read 69, repeating it in its proper place

66 a) T2 कपिध्वजस् (for °श्रेष्ठस्) B5 D2 च, D6 [ऽ]थ (for तु) — b) Dn1 व्यादितास्य; G1 व्यायतास्यो

भीषयन्नेव दंष्ट्राभिर्दुर्निरीक्ष्यो रविर्यथा ॥ ६६
युद्धाभिलापुको भूत्वा ध्वजो गाण्डीवधन्वनः ।
कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सोऽवधीदभिनर्दयन् ॥ ६७
उत्पत्य च महावेगः कक्ष्यामभ्यहनत्कपिः ।
नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ६८
सुकिङ्किणीकाभरणा कालपाशोपमायसी ।
अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धा नागकक्ष्या महाकपिम् ॥ ६९
उभयोरुत्तमे युद्धे द्वैरथे द्यूत आहृते ।
प्रकुर्वाते ध्वजौ युद्धं प्रत्यहेपन्हयान्हयाः ॥ ७०
अविध्यत्पुण्डरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ।
स चापि पुण्डरीकाक्षं तथैवाभिसमैक्षत ॥ ७१
तत्राजयद्वासुदेवः शल्यं नयनसायकैः ।

(for भयादि°) B6 भयानकः; Dn1 दुर्वातक, T3 भयावह; G1 व्यराजत (for भयकर) — B3 reads 66[cd] and युद्धाभि (in 67[a]) for the first time after 64 — [e]) K3 पिष्टयन्, B3 (both times) भीषयश्चैव (for °न्नेव) V1 B1 3-5 Da1 D1 3-8 S (T3 missing) इव (for एव) D2 देष्टाभिर्(sic), D4 दंष्ट्रानि (for दंष्ट्राभिर्) Dn1 दंष्ट्राभि भीषयन्भाभिर् — [d]) Ś1 K2-4 D3 3 दुर्निरीक्षो, K1 °रीक्ष्ये (for °रीक्ष्यो) B3 (first time) रथिर् (for रविर्) M1 transp रवि and यथा

67 D2 om (hapl.) 67–68 — [a]) K3 V1 Dn1 D3 युद्धा(K3 °का)भिलापको भूत्वा; T1 G M क्रुद्धो(T1 युद्धा)भिलपि(G1 °क्षि)त गत्वा — [b]) M1 ध्वजौ D3 गाजीव- (for गाण्डीव-) D1 G1 -धन्विन. (for -धन्वन) — [c]) B3 कपिध्वजम् (for कर्ण°) Ś1 अपातिष्ठद्, D3 उपातिष्ठन् — [d]) K3 शौवधीद् (sic), B (except B2) Dn1 D3.4 6.7 S (T1 missing) स्वस्थानाद् (for सोऽवधीद्) Ś K अभिनंदयन्; B1 2 अतिनर्दयन्; B3.5 Dn1 S (T3 missing) वेगवान्कपि; B1 D3.4 6 7 अभिनिर्दहन्; Da1 D1 5 °निर्दयन् (for °नर्दयन्)

68 D2 om 68 (cf. v l. 67) — [a]) K3 Dn1 उत्पपात, B2 4 उपेत्य तु, T1 उत्पत्य च (for उत्पत्य च) V1 B1 3-5 Da1 D1 3-8 तु (for च) — [b]) V1 B (except B5) D (D2 om) कक्षाम् (for कक्ष्याम्) K3 V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 5 7 अभ्याहनत्, K4 D3 अभ्यहनन्; T3 अध्यहनत् (for अभ्य°) B6 Dn1 S (T3 missing) तदा (for कपि) — B3 om (hapl) 68[c]–69[d] — [c]) K1 नगैश्च (for नखैश्च) — [d]) T2 पतग (for पन्नगं) K4 तथा (for यथा)

69 B3 om 69 (cf v 1 68) T1 G2 3 read 69 for the first time after 65 — [a]) V1 B1 3-5 Dn1 D3-7 T1(second time) 2 G3 (second time) M सा, Da1 D1 T1 (first time) G1 2(both times).3 (first time) स- (for सु) — [b]) D6 गदा, T1 G2 3 (all first time) परा, T1 (second time) तथा; G (G2 3 both times) तदा; T3 M गता (for [आ]यसी) D2 कक्षा नागोपमायती, T3 M कालपाशोपमा गता — [c]) K3 सुसङ्क्रुद्धो, Dn1 सुसंरब्धा V1 B1 3.4 D3 4 6 7 अभ्यद्रवत समुद्धा, T1 G2 (both first time) अभ्यद्दवत सरब्धा; T1 (second time) 2 G1 2 (second time) 3 (both times) M अभ्यद्रवत सरब्धा — [d]) V1 B3 4 Da1 D1-7 नागकक्षा; B1 °कल्पा, Dn1 हस्तिकक्षा (for नागकक्ष्या) V1 B1 2-5 Da1 Dn1 D1 3-5 G1 [अ]प त, D2 च त, T1 G2 3 (all first time) [अ]स्य त; T1 (second time) [अ]र्पित, T2 G2 3 (both second time) [अ]पि त (for महा-) K3 नागवृक्षवन कपि

70 [a]) K3 V1 B1 3 5 Da1 D1 2 5 8 तयोर्घोरतमे (B1 °मैर्); B2 4 Dn1 D3.4 6 7 S (T3 missing) तयोर्घोरतरे (for उभयोरुत्तमे) Ś1 उत्तमै D2 तत्र (for युद्धे) — [b]) K2 4 [ऽ]च्युत; D1 6 7 युद्ध (for द्युत) Co cites द्यूते (as in text) B1 D1 3.5 7 8 आहते, B2 D6 आगते; B3 Dn1 T2 आहिते; T1 G1 2 M आहवे (G1 °यो), G3 आहवे (for आहृते) — [c]) K1 B1 D1 3 अकुर्वा(D1 °र्वी)ते; K4 D6 प्रकुर्वते, B3 5 Dn1 M2-4 प्रा(B3 अ)कुर्वता (for प्रकुर्वाते) K2 ध्वजो, V1 ध्वजे; G2 ध्वजा (for ध्वजौ) D2 युद्धे (for युद्ध) — [d]) T1 G2 प्रत्यहेपन् K3 D3 हया हयान् (by transp), B3 हया हया, G1 नयान्नया. V1 प्रत्यहेपयता हयान्, Dn1 T2 पूर्वं (T2 °र्वे-) पूर्वतर तदा (T2 °था) — After 70, Dn1 T2 ins

1007* हया हयानभ्यहेपन्स्पर्धमाना परस्परम् ।

[With the prior half, cf 70[d] T2 अभ्यहनन् (for °हेपन्)]

71 [a]) D3 आविध्यत् S (T3 missing) पुढरीकाक्ष (for °काक्ष) D2 अदहत्पाद्वर्वी सेनां — [b]) D2 S (T3 missing) शल्यो — Ś K1 2 B2 D2 om (hapl) 71[c]–72[b] — [c]) S (T3 missing) त (for स) Dn1 शल्यश्च (for स चापि) Dn1 S (T3 missing) पुंडरीकाक्ष (Dn1 °क्ष) — [d]) G3 M [आ]जौ (for [अ]भि-) K4 D3 [अ]भिसमीक्षत, V1 °समैप्यत; T1 2 G1 2 [आ]जौ समीक्षत (for [अ]भिसमै°) K3 तथैताभिसमीक्षता

72 Ś K1 2 B2 D2 om 72[ab] (cf. v 1 71) — [a]) D4 चा (for च). D3 8 [अ]जय (D3 °यन्), M3 [अ]नयद्

कर्णं चाप्यजयद्दृष्ट्या कुन्तीपुत्रो धनंजयः ॥ ७२
अथाब्रवीत्सूतपुत्रः शल्यमाभाष्य सस्मितम् ।
यदि पार्थो रणे हन्यादद्य मामिह कर्हिचित् ।
किमुत्तरं तदा ते स्यात्सखे सत्यं ब्रवीहि मे ॥ ७३

शल्य उवाच ।

यदि कर्ण रणे हन्यादद्य त्वां श्वेतवाहनः ।
उभावेकरथेनाहं हन्यां माधवपाण्डवौ ॥ ७४

संजय उवाच ।

एवमेव तु गोविंदमर्जुनः प्रत्यभाषत ।
तं प्रहस्याब्रवीत्कृष्णः पार्थं परमिदं वचः ॥ ७५
पतेद्दिवाकरः स्थानाच्छीर्येतानेकधा क्षितिः ।
शैत्यमग्निरियान्न त्वा कर्णो हन्याद्धनंजयम् ॥ ७६
यदि त्वेवं कथंचित्स्याल्लोकपर्यसनं यथा ।
हन्यां कर्णं तथा शल्यं बाहुभ्यामेव संयुगे ॥ ७७
इति कृष्णवचः श्रुत्वा प्रहसन्कपिकेतनः ।
अर्जुनः प्रत्युवाचेदं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
ममाप्येतावपर्याप्तौ कर्णशल्यौ जनार्दन ॥ ७८
सपताकाध्वजं कर्णं सशल्यरथवाजिनम् ।
सच्छत्रकवचं चैव सशक्तिशरकार्मुकम् ॥ ७९
द्रष्टास्यद्य शरैः कर्णं रणे कृत्तमनेकधा ।
अथैनं सरथं साश्वं सशक्तिकवचायुधम् । C 8 4482 B 8 87 110 K 8 93 21

(for [अ]ज°) B1 Da1 D1 M2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्या)
73 a) M3 तथा (for अय) D3 om (hapl) from स्तूतपुत्र up to ब्रवी (in 73f) — b) K3 मन्मित, K4 संमित, D2 पाणिना, D4 आस्थित, D5 सास्मितं (for स°) — After 73ab, D2 ins
1008* उवाच प्रणयाद्राजन्सामपूर्वमिदं वच ।
— Before 73c, D2 6 ins कर्ण — d) D8 T2 इति (for इह) — e) B2 किमन्यत्, G2 किमतर (for किमुत्तर) K3 B2 T1 G3 तदा तस्मात्, G1 तु दातव्य, G2 तदा तस्य (for तदा ते स्यात्) Dn1 T2 किं करिष्यसि सग्रामे — f) T1 G M सत्यमेतद् (for सखे सत्य) Ś1 ब्रवीमि ते (for °हि मे) Dn1 T2 शल्य सत्यमथोच्यताम्
74 Ś K V1 D1-3. 6 8 ins after the ref B Da1 D6 7 ins after 73
1009* हते त्वयि द्याह हन्यामुभौ कृष्णधनंजयौ ।
[K3 V1 B D3 6 7 तु (for हि) D8 हनिष्यामि (for अह हन्याम्) D2 हते मयि कथ हन्याद् (for the prior half)] — a) G1 कर्णं Ś K3 रथे (for रणे) — b) Ś K1 2 4 ध्य (for अद्य) — c) B1 [आ]जौ (for [अ]ह) — d) B1 माधवफाल्गुनौ (for °पाण्डवौ)
75 Ś K1 2 S (T3 missing) om the ref. — a) K1 2 4 B1 एतत् (for एव) — b) T1 G2 ह्यभ्यभाषत, T2 G1. 3 M [ऽ]भ्यभ्य° (for प्रत्य°) — c) G1 स प्रसह्य (for त प्रहस्य) K3 कृष्ण B अथाब्रवीत्तदा कृष्ण — d) B6 Dn1 सत्य पार्थ (Dn1 °र्थम्) (for पार्थ परम्) K8 रम्यमिद, B2 Da1 D1 6 सत्य°, T2 परिमित (for परमिद)
76 a) K3 एते (for पतेद्) — b) K3 V1 B1. 3-5 Da1 D1 2-5 7 शीर्ये(K3 °र्यं)त, K4 दर्पिता, B2 दीर्यते (for शीर्येत) K2 [अ]निकदा Dn1 शुष्येदपि महोदधि ; D2 मेरु दीर्येत वा क्षिति, S (T3 missing) दीर्ये(T1 भज्ये, M1 दीर्या)द्भूमिरनेकधा — c) Da1 D1 6 शै(Da1 शे)त्यमग्नेर् K3 V1 B Da1 D1-5 7 8 न त्वां, D6 T1 M हित्वा, T2 नित्य, G1 3 हि त्वा, G2 यद्वा (for न त्वा) — d) Dn1 transp हन्यात् and कर्णो K3 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D3-5 7 8 धनंजय (Dn1 D8 °य) (for °यम्)
77 a) D4 यदिस्येवं V1 चैव, Dn1 वैतत्, D6 S (T3 missing) त्वेतत् (for त्वेव) D6 कदाचित् (for कथं°) — b) K3 लोक, T1 G2 M लोके (for लोक-) Ś Dn1 D1 3 -पर्यासन, B1 -पर्यसनान्न, B4 °वन (for °सन) Ca cites लोकपर्यसन (as in text) K3 B2 5 तथा, B1 महत्, Dn1 D6 S (T3 missing) भवेत् (for यथा) — c) D8 हन्यात् Dn1 कर्णं, M3 कर्णस् — d) Dn1 संयुगौ
78 b) D8 प्रहसत्, M1 प्राहसन् — d) Dn1 अक्लिष्टकारिण — e) D8 तम् (for मम) V1 B1 3 [ए]व ताव्, B6 [ए]वैतद्, Dn1 तावद् (for [अ]प्येताव्) B2 4 Da1 D1 2-7 ममैव (B2 °मापि, B4 °मैव) तावत्पर्याप्तौ, S (T3 missing) ममैव तु न (G3 न तु) पर्याप्तौ (G2 °प्तो) Ca cites पर्याप्तौ. — f) K3 V1 B D (except Dn1 D2) शल्यकर्णौ Ś2 जनार्दन
79 a) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 S (T3 missing) सपताक-, D2 त्वमद्य स- (for सपताका) K3 -रथ (for -ध्वज) — b) T2 मशल्य D8 -कार्मुक (for -वाजिनम्) — c) B2 छत्रं वै कवच, T2 सचित्रक° (for सच्छत्र°) — Da1 om (hapl) 79d–80c — d) B5 D3 6-8 T2 G3 3 M -वरकार्मुक (for -शर°)
80 Da1 om 81abc (cf v l. 79) — a) D3 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि) V1 B Dn1 D1 3-7 रणे (for शरै) K1 2 Dn1 कृष्ण, V1 B2 D1. 6 तूर्णं (for कर्णं) D2 सिद्धाष्ट

न हि मे शाम्यते वैरं कृष्णां यत्प्राहसत्पुरा ॥ ८०
अद्य द्रष्टासि गोविन्द कर्णमुन्मथितं मया ।
वारणेनेव मत्तेन पुष्पितं जगतीरुहम् ॥ ८१
अद्य ता मधुरा वाचः श्रोतासि मधुसूदन ।
अद्याभिमन्युजननीमनृणः सान्त्वयिष्यसि ।
कुन्तीं पितृष्वसारं च संप्रहृष्टो जनार्दन ॥ ८२
अद्य बाष्पमुखीं कृष्णां सान्त्वयिष्यसि माधव ।
वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ८३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

समरे तूर्णं, D8 दृष्ट्वा शल्य रथे कर्णं; S (T3 missing) त्व पश्याद्य मया कृष्ण (G1 कर्णं) — b) K6 V1 B D (Da1 om) शरैश्छिन्नं (for रणे कृतम्) T1 2 G2 3 M शरैः क्षिप्तं (M1 कृष्ण) धरातले; G1 कृष्ण क्षिप्तं शरैर्मया — c) K1 अधैर्ने, K3 D2 T2 अश्वैन, B2 अश्वैर्य, Dn1 G3 अश्वैव (for अश्वैन) Ś K1 2 4 सशर (for सरथ), T1 चाश्व (for साश्व) — d) K6 ॰वरायुध, S (T3 missing) वरकार्मुक (for कवचायुधम्) — After 80ab cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 S (T3 missing) ins

1010* सचूर्णितमिवामर्दे पादप पश्य दन्तिना ।
अद्य राधेयभार्याणा वैधव्यं समुपस्थितम् ।
ध्रुव स्वप्नेष्वनिष्टानि ताभिर्दृष्टानि माधव ।
ध्रुवमद्यैव द्रष्टासि विधवा कर्णयोषित. ।

[(L 1) K4 B1 4 5 D5.6 7 संचाल्तिम् (for संचूर्णितम्) B3 मया कृष्ण, Dn1 T2 रणारण्ये, T1 रणमध्ये, G3 ॰रत्व (for ॰मर्दे) D6 समरे (for पादप) Dn1 दतिना यथा (for पश्य दन्तिना) S (T3 missing) वृक्ष पश्याद्य दतिना (for the posterior half). — (L 2) G1 ॰दाराणां (for भार्याणां) — (L 3) K4 V1 B1–4 Da1 D3 3 4 6 स्वप्ने हि, B5 युद्धे हि, D7 स्वप्नानि (for स्वप्नेषु) K4 D6 [अ]रिष्टानि (for [अ]नि॰) — (L 4) Dn1 T2 द्रष्टासि ध्रुवमद्यैव (for the prior half) T1 G M कर्णशल्ययो (for ॰योषित)]

— After the above, G6 reads 82cd V1 B1 5 Da1 D1 5 read 80cd twice T1 reads 80cd after 82cd — a) B1 तत् (for मे) K3 शाम्यते Da1 D1 5 (all second time) वीर, Dn1 मन्यु (for वैरं) V1 B5 Da1 D5 (all first time) न शाम्यति हि मे मन्यु ; B1 (first time) 3 D3 न हि शाम्यति मे मन्यु (D3 वीर). — b) K4 कृष्ण यत्, B5 (first time) यत्कृष्णा (by transp), D1 (first time) 2 कृष्णा यत् V1 B1 5 Da1 D1 5 (all second time) यदनेन कृत पुरा; Dn1 S (T3 missing) यदनेन पुरा कृत — After 80, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 G M ins.

1011* कृष्णां समागतां दृष्ट्वा मृदेनादीर्घदर्शिना ।
असमास्त्वयावहसता क्षिपता च पुन पुन ।

[(L 2) Om in M. B1 तदा (for मया) Da1 D1 5 6 तदोपहसता, T2 तथाप॰ B1 क्षिप्यता, T2 जल्पता (for क्षिपता)]

81 T1 om (hapl) 81a–82b — b) K2 ऊर्मथित (for उन्म॰) B1 रणे (for मया) — c) K3 4 G2 वारणेनैव, G1 ॰न च (for ॰नेव) — d) K1 -रुहद्व (for ॰रुहम्) Co cites जगतीरुहम् (as in text)

82 T1 om 82ab (cf v l 81) — a) K2 अधुना, G2 3 अद्य तां K4 वाचा , G3 वाच — b) G2 श्रोतास्मि K4 D2 3 मधुसूदन — After 82ab, V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T2 G M ins

1012* दिष्ट्या जयसि वार्ष्णेय इति कर्णे निपातिते ।
[V1 दृष्ट्वा T2 G M गोविंद (for वार्ष्णेय)]

— D3 om 82cd G3 reads 82cd after 1010* — c) K3 अथ (for अद्य) B5 G6 अभिमन्योर् (for अभिमन्यु॰) — d) B5 अनृण, Dn1 प्रहृष्ट , D1 6 T1 G1 3 अनृणां (for अनृण) K3 सान्त्वयिष्यामि, B3 ॰यिष्यति, B4 शांतयिष्यसि (for सान्त्व॰) D2 अनृणा सम्प्रयास्यसि — After 82cd, T1 reads 80cd — e) K1 Da1 D1 5 कुंती (for कुन्तीं). Ś K1 2 4 Da1 D1.3 G2 पितृ(Da1 D1 5 ॰तु)स्वसार (for ॰ष्वसार) — f) B3 G3 सप्रहृष्टा (G3 ॰ष्टा); Dn1 प्रहृष्ट सन् (for सप्रहृष्टो) K3 D1 जनार्दन

83 b) K3 V1 B1 2.4 D (except Dn1 D3) S (T3 missing) समाश्वासय (for सान्त्वयिष्यसि) — d) T1 धर्मराजो Dn1 च पांडवं (for युधिष्ठिरम्)

Colophon om in Ś1, T3 missing — *Day of Karnas Generalship* Ś1 K1 2 द्वितीये (K1 ॰य) युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 कर्णार्जुनयुद्ध, M1 द्वैरथे — *Adhy no* (figures, words for both) Ś1 (*sec m*) 81, B1 85, B3 88, Da1 97, D1 80, D4 67, D5 86, T1 G2 3 M1 103, T2 96, G1 M2–4 102.

६४

संजय उवाच ।
तद्देवनागासुरसिद्धसंघै-
र्गन्धर्वयक्षाप्सरसां च संघैः ।
ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टं
बभौ वियद्विस्मयनीयरूपम् ॥ १
नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञै-
र्वादित्रगीतस्तुतिभिश्च नृत्तैः ।
सर्वेऽन्तरिक्षे ददृशुर्मनुष्याः
खस्थांश्च तान्विस्मयनीयरूपान् ॥ २
ततः प्रहृष्टाः कुरुपाण्डुयोधा
वादित्रपत्रायुधसिंहनादैः ।
निनादयन्तो वसुधां दिशश्च
स्वनेन सर्वे द्विषतो निजघ्नुः ॥ ३
नानाश्वमातङ्गरथायुताकुलं
वरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहम् ।
अभीरुजुष्टं हतदेहसंकुलं
रणाजिरं लोहितरक्तमाबभौ ॥ ४
तथा प्रवृत्तेऽस्त्रभृतां पराभवे C 8 4494 B 8 28 5 K 8 94 5

64

☞ This adhy is missing in T3 (cf. v 1 8 60 32)

1 a) K3 D5 तदेव, Dn1 तद्देच (sic), T1 तथैव, G1 सदेव-, G3 तदैव (for तद्देव-) K1 -नागास्वर-, M1 -नागसुर- (for -नागासुर-) K3 V1 B1.3.4.6 Dn2 D2-4.6-8 -सिद्धयक्षैर्, B3 Da1 D1 . T1.2 G1 -यक्षसिद्धैर् (T1 °द्धैः); G2.3 M सिद्धयक्ष (for -सिद्धसंघैर्) — b) K3 -यक्षाप्सरसश्च, V1 B Da1 Dn1 D1-7 T1 G2.3 -रक्षोप्सरसां; D5 यक्षोरगणा (sic), G3 M1 -नागाप्सरसां; M2-4 -विद्याप्स° (for -यक्षाप्स°) D5 om च D6 समूहैः, S (T3 missing) गणैश्च (for च संघैः) — c) K3 -सुवर्णजुष्ट, B1 -सुपर्णगुह्य (for -सुपर्णजुष्टं) — d) Da1 D1.3 विस्मयनीयकल्प, D2 °मानरूप (for °नीयरूपम्)

2 D2 om (hapl) 2 D7 om 2abc — a) K4 ननाद्यमान, T1 रौराद्य°, G1 M रारस्य°, G2 रारस्य°, G3 दारस्य° (for नानद्य°) M1 निनद — b) K4 वादित्रगीतैः, G1.2 °हास्य- (for °गीत-) K3 V1 B1.3-6 D2.4.6.7 -स्तुविहास(D6 °स्य)नृत्यैः, B2 Dn1 -स्तुतिनृत्यहास्यैः, T1.2 -स्तुतिहास्य(T2 °स्य)नृत्तैः, G1.2 -स्तुतिगीतनृत्तैः (for -स्तुतिभिश्च नृत्तैः) K4 नृत्यैः Da1 D1.5 वादित्रनृत्यस्तुतिहास्यगीतैः — c) K3.4 Da1 Dn1 D1.2.5 S (T3 missing) सर्वेंतरि(Dn1 °र)क्ष, V1 B D4 °रीक्ष (B1 °क्षे) (for °रिक्षे) — d) K3.4 D6 स्वस्थाश्च, V1 B5 T2 स्व(T2 स्त्र)स्थाश्च, D7 सम्राश्च (for खस्थांश्च) V1 तद् (for तान्) K3 विस्मयरूपयुक्तान्, K4 B2 विस्मयनीयरूप (for °रूपान्) Dn1 स्वस्थाश्च तद्विस्मयनीयरूप

3 a) S (T3 missing) -मुख्या (for -योधा) — b) D2 विचित्र- (for वादित्र-) K1 B5 -यन्त्रायुध-; K4 -गोधायुध-, V1 B1-4 Da1 D1.3-7 शब्दायुध-, Dn1 -शंखस्वन-, D2 -शस्त्रायुध-; D5 -यन्त्रायुत-, M1 -चित्रायुध- (for -पत्रायुध-) — c) V1 B3 Da1 Dn1 D1.2.5 विनादयंतो, D6 S (T3 missing) सनाद° (for निनाद°) K1 D5 G1 M1 वसुधा V1 B1.4 Da1 D1.3-7 दिव, M1 दिवश्च (for दिशश्च) — d) V1 सर्व-, B2 सर्वं, Dn1 सर्वान् (for सर्वे) B2 D3 द्विषता M [ऽ]भिजघ्नु (for नि°)

4 a) K3 V1 B D नराश्व-, K4 ननाश्व (sic), S (T3 missing) रथाश्व (for नानाश्व) K3 (marg as in text) V1 -रथैर्युताकुल, B2 D6 -रथायुधाकुल, Dn1 D2 -रथैः समाकुल; S (T3 missing) नरा(G3 -रथा)युत तदा (for -रथायुताकुल) — b) K4 वरादि, V1 B1.3.4 Da1 D1.3.4.6-8 गदासि, B2 कुलसि- (sic), Dn1 D2.5 S (T3 missing) शरासि- (for वरासि-) K4 शक्तृष्टि-, D3 -शक्त्यृष्टिं, T1.2 G2 M1 -शक्तयष्टि- (for -शक्त्यृष्टि-) G3 M -दुःपह (for -दुःसहम्) — c) K3 अभीतजुष्ट, Dn1 अभीर°, D3 अभीम° (for अभीर°) V1 B1.3.4 नरदेव-, Da1 D1.3-5 नरदेह- (for हतदेह) — d) Ś K B3.5 Dn1 D2.3 लोहितमाबभौ तदा (K2 °था), B2 °रक्तया बभौ (for °रक्तमाबभौ) Co cites लोहित and रक्तं — After 4, N ins

1013* बभूव युद्धं कुरुपाण्डवानां
यथा सुराणामसुरैः सहाभवत् ।
[(L 2) Ś2 K4 असुरैः (for असुरैः)]

5 a) K1 [ऽ]स्तुम्यता (sic), K3 D4.3 [ऽ]सुभृता (K3 °ता), B2.3 Da1 D1.5 सुहृदा, D2 [ऽ]स्त्रसृतां (for °भृता) Dn1 तुमुले सुदारुणे, S (T3 missing) सुभृशं परंतपौ (for ऽस्त्रभृता पराभवे) — b) Ś1 B5 D (except D2) धनंजयस्य (for °जयश्च) V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-7.8 (by corr) T1 [आ]धिरथेश्च, B5 D2.3 (before corr) °रथश्च, T2 G [अ]तिरथि(G2 °थ)श्च (for [आ]धि°) — c) M3 partly damaged. T1.2 G M1.2.4 सर्वां निशितैर् (for सैन्यं च शितैर्) B2 शतैर्; D3 शरैर् (for

धनंजयश्चाधिरथिश्च सायकैः ।
दिशश्च सैन्यं च शितैरजिह्मगैः
परस्परं प्रोर्णुवतुः स्म दंशितौ ॥ ५
ततस्त्वदीयाश्च परे च सायकैः
कृतेऽन्धकारे विविदुर्न किंचन ।
भयात्तु तावेव रथौ समाश्रयं-
स्तमोनुदौ खे प्रसृता इवांशवः ॥ ६
ततोऽस्त्रमस्त्रेण परस्परस्य तौ
विधूय वाताविव पूर्वपश्चिमौ ।
घनान्धकारे वितते तमोनुदौ
यथोदितौ तद्वदतीव रेजतुः ॥ ७
न चाभिमन्तव्यमिति प्रचोदिताः
परे त्वदीयाश्च तदावतस्थिरे ।
महारथौ तौ परिवार्य सर्वतः
सुरासुरा वासवशम्बराविव ॥ ८
मृदङ्गभेरीपणवानकस्वनै-
र्निनादिते भारत शङ्खनिस्वनैः ।
ससिंहनादौ बभतुर्नरोत्तमौ
शशाङ्कसूर्याविव मेघसंप्लवे ॥ ९
महाधनुर्मण्डलमध्यगावुभौ
सुवर्चसौ बाणसहस्ररश्मिनौ ।
दिधक्षमाणौ सचराचरं जग-

शितैर्) — d) Ś1 प्रोर्णुरव, Ś2 प्रोर्णवत, K1 4 प्रा(K4 प्रो)र्णवत्त, K3 प्राणुदतां, V1 Da1 D1 5 8 प्रोत्नुवतुश्, B2 तौ वष्टवश् (sic), B3 Dn1 T1 G M प्रावृणु(G2 °ण)ता, D2 ताडयत्तु, D4 प्रणुदत्तुश्, D6 प्रोर्णुदत्तुश्, T2 प्राणवत्ता, Ca प्रोर्णुवत, Co सोथयतौ (for प्रोर्णुवतु) K3 B3 D3 सु-, V1 B1 2 4 Da1 D1 3–7 S (T3 missing) च (for स्म) K4 G1 2 दंसितौ, G3 M दसिंत (for दशितौ) B5 Dn1 D2 सुदशितै (for स्म दशितौ)

6 a) Ś2 K4 तदा (for ततस्) D3 त्वदीयाश् (for °याश्) K4 परा, D3 पराश् (for परे) K2 om च — b) K3 D2 G1 कृतांधकारे (for कृतेऽन्ध°) Dn1 ददृशुर् (for विविदुर्) D3 किश्चन — c) B1 4 Da1 D1 3–5 7 भयातुरा, B3 D6 T1 °तुराव्, D2 °त्तु ताम् (for °त्तु ताव्) Ś2 (sup lin as in text) K4 V1 B3–5 Dn1 D3 4 6 T1 M2 4 एकरथौ, K3 Da1 D1 2 5 7 एकरथं (D1 °थ), B1 D8 एकरथे (for एव रथौ) Ś1 V1 D2 3 G1 समाश्रय (G1 °यस्); K2 °श्रयत्, K3 महाश्रयौ (for समाश्रयस्) B2 भयान्वभावेकरथौ समाश्रयस् — d) Ś2 तमो रदौ, K1 तु सो नुदौ (sic), B1 D7 तमोभ्नुदौ, B2 तमानुदौ, M1 तमेरदौ (for तमोनुदौ) K1 2 4 प्रसृत; K3 D5 6 T2 G3 स्वप्रसृ(D6 °कृ)ता, B2 खेद्भुतम्, T1 G2 तौ प्रहृता, M स्वा-(M1 स्वा)प्रसृता (for खे प्रसृता) B2 एव सर्वत, D2 इवांशुमान् (for °शव) Dn1 ततोभवत्स्वद्भुतमेव सर्वत.

7 a) K1 2 [S]स्त्रमत्रेण K3 परस्यतौ, Dn1 D1 2 °स्पर तौ; T1 2 °स्पर च तौ, G M परेण तौ (G1 वै) तदा (for परस्परस्य तौ) B1 4 D7 8 om तौ — b) Da1 D1 5 विधूय रुद्राव्, T1 विधूतवाताव्, M1 विधूतपापाव् — c) D2 वाणाधकारे (for घनान्ध°) B4 तमोनुमौ, Da1 तमौनुदौ, Ca.o तमो° (as in text) G1 घनाधकारो विततो यथोदितौ — d) K1 ययोदितस्, K3 तयोदितौ, G1 तमोनुदौ (for यथोदितौ)

8 a) D2 नरा, D3 ततो (for न च) K3 D1 [अ]ति-(D1 °भि)मर्तव्यम्, K4 [अ]भ्यमतव्यम्, V1 B1 2 5 Da1 Dn1 D5 8 S (T3 missing) [अ]भिसर्तव्यम्, B3 4 D3 4.6 7 Cv [अ]तिसर्तव्यम्, D2 हि मर्तव्यम् (for [अ]भिमन्तव्यम्) K3 अवायुरास्मका (sic), Dn1 इति प्रहर्षिता, D2 इतीव मोहिता, T2 इति प्रयोधिता (for इति प्रचोदिता). — b) Dn1 T1 2 तथा; M2 तव (for तदा) — d) B1 5 D6 7 T1 2 G1 2 सुरासुरौ (for °सुरा) B2 3 Dn1 शबरवासवाव् (for वासवशम्बराव्)

9 a) T1 -पटहानक- (for -पणवानक) Ca cites पणव Ś1 K2 -स्वरैर्; K1 -सुरैर्, K4 -[illegible]नैर् (for -स्वनैर्) — Dn1 D2 om (hapl.) 9b — b) K3 B D3 4 6 7 T2 G1 निनादित (K3 T2 °तैर्, G1 °तौ), T1 विनादिते (for निना°) S (T3 missing) वाहन (for भारत) Ś K D3 -नि.स्वनै — c) V1 तौ (for स) K4 Dn1 S (T3 missing) स(G2 3 तौ)सिंहनादैर्, B Da1 D1 3–7 तौ (B2.5 स-) सिंहनाद (for ससिंहनादौ) K1 वभत (sic), K3 वहतुर्; K4 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5–7 नदतुर्, D4 वदतुर् (for बभतुर्) D2 च बभूवतुस्तौ (for बभतुर्नरोत्तमौ) — d) G2 3 पतगचन्द्राविव तु सहाबुभौ — After 9, Dn1 ins

1014* विरेजतुस्तौ पुरुपर्षभौ तदा ।

10 G2 om 10 — a) K1 -मध्यगावभौ, T1 -मध्यवर्तिनौ, T2 G1 3 M -मध्यगोचरौ (for -मध्यगावुभौ) — b) V1 G1 M1 2 4 -रश्मिणौ; Dn1 D6 8 (before corr) T2 -दीधिती, D3 (by corr) -दीधती (for -रश्मिना) — c) K1 Dn1 दिधक्षमानौ (Dn1 °सौ); K3 दिधक्ष्यमाणौ, D3 दिधिक्ष°, T1 M1 द(M1 वि)धक्ष° (for

द्युगास्तसूर्याविव दुःसहौ रणे ॥ १०
उभावजेयावहितान्तकावुभौ
जिघांसतुस्तौ कृतिनौ परस्परम् ।
महाहवे वीरवरौ समीयतु-
र्यथेन्द्रजम्भाविव कर्णपाण्डवौ ॥ ११
ततो महास्त्राणि महाधनुर्धरौ
विमुञ्चमानाविषुभिर्भयानकैः ।
नराश्वनागानमितौ निजघ्नतुः
परस्परं जघ्नतुरुत्तमेषुभिः ॥ १२
ततो विसस्रुः पुनरर्दिताः शरै-
र्नरोत्तमाभ्यां कुरुपाण्डवाश्रयाः ।
सनागपत्त्यश्वरथा दिशो गता-
स्तथा यथा सिंहभयाद्वनौकसः ॥ १३
ततस्तु दुर्योधनभोजसौबलाः
कृपश्च शारद्वतसूनुना सह ।
महारथाः पञ्च धनंजयाच्युतौ
शरैः शरीरान्तकरैरताडयन् ॥ १४
धनूंषि तेषामिषुधीन्हयान्ध्वजा-
न्रथांश्च सूतांश्च धनंजयः शरैः ।
समं च चिच्छेद पराभिनच्च ता-
ञ्शरोत्तमैर्द्वादशभिश्च सूतजम् ॥ १५
अथाभ्यधावंस्त्वरिताः शतं रथाः C 8. 4505 B 8. 88. 16 K. 8. 94. 16

दिवस°) — ^d) T1 G1 M दुष्पहावुभौ (for दुःसहौ रणे) G3 उभौ (for रणे)

11 ^a) T1.2 G1.2 M अजय्याव् (G3 °ह्याव्) (for अजेयाव्) K3 अहितांतकाव्, T1 °ातराव् (for °ान्तकाव्) — ^b) V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T1.2 G M2-4 उभौ (V1 विभ्रं) जिघांस्, D3 जिघांसयतौ (for °तुस्तौ) Ś K1.2 D2 कृतिन° (for °नौ) M1 जिघांजिवामकृतिवौ परस्पर — ^c) T2 महामये, M3-4 °रणे (for °हवे) K3 वीरवरं, V1 B1-4 Da1 D1 3-5. 7. 8 G M °वरो (M1 °रे), B5 Dn1 T2 वीतमयौ (for वीरवरौ) D2 उभौ धनुर्ग्राहवरौ समीयतुर् — ^d) B (except B1) Dn1 D3.4 6-8 महेन्द्र-, S (T3 missing) सुरेंद्र- (for यथेन्द्र-) Ś2 -जंयाव्, D8 -कृम्भाव्, G2.3 M2-4 वृत्राव् (for -जम्भाव्) Da1 D1.5 पार्थसूतजौ (for कर्णपाण्डवौ)

12 D3 om 12 Dn1 reads 12^ab on marg. — ^b) Dn1 D1.5 भयानकौ (for °नकैः) — ^c) K2 अरिमिमितानि (for अमितौ निजघ्नतु) V1 B D (D3 om) अमितान् (for अमितौ) S (T3 missing) रथान्द्विपाश्चापि तथा हयान्न(G2 हयांस्तथा न)रान् — ^d) K1 जमचर् (sic), K4 जघ्नतुर् V1 B Da1 Dn1 D1 4-7 परस्पर चा(D1 वा)पि महारथौ नृ(V1 Da1 D1.5 °शरैर्नृ)प

13 ^a) K3 V1 [S]भिसस्रु ; D2 विशस्रु (for विसस्रु) K1 आर्दिमा (sic), B5 दर्जिता, D3.7 G2 आर्दिता Dn1 नरा (for शरैर्) — ^b) Ś1 K1.2 वरोत्तमाभ्या, Ś2 ययो° (for नरो°) Ś1 K1.2 D1 कुरुपाढवान्न(D1 °श्र)य, D3 °वाश्रयं, G1 °वाश्रिता (for °वाश्रया) — ^c) Ś2 -पत्याश्व-; D2 -पस्यश्व- (for -पत्त्यश्व) D3 -विरथा (for -रथा) G1 दारा हतास् (for दिशो गतास्) K1 गतस्; K3 B5 Dn1 दश, D2 धुतास्, T1.2 G1.3 M द्रुतास् (for गतास्) — ^d) K1 तथा तथा, K3 यथा तथा (by transp), T1 मृगा यथा Dn1 सिंहहता (for °भयाद्)

14 ^a) K3 B5 च (for तु) K1 सेफला (sic) (for -सौवला) — ^b) Da1 Dn1 कृपेण, D3 द्रौणिश्च (for कृपश्च) K1 B1 Da1 D1 3-6 Ca शारद्वविसूनुना, K4 V1 D3 सारद्वत° S (T3 missing) कृपो गुरोश्चापि सुतो महाहवे — ^c) B3 धनजयावुभौ, G1 °जय रणे — ^d) Da1 Dn1 T1 शरीरार्तिकरैर्, G1 °रातिगमैर्, G2.3 M °रातिदैरैर् (for °रान्तकैरैर्) K4 V1 G1 M1 अताडयत् (for °डयन्)

15 ^a) K1.2 M1 इषुधीर्, B3.4 Da1 D1 3-7 °धी-, T1 G °मिर् (for °धीन्) K1 D3 हया (D3 °य-) ध्वजा Dn1 D2 ध्वजान्हयान् (by transp), G2 हया द्विपा K3 om ध्वजान् V1 गजान्, B5 रथान्, T1.2 G1.3 M1 द्विपान् (for ध्वजान्) — ^b) K4 रथाश्च- (for रथांश्च) K3.4 V1 B1.3.4 Da1 D1 3-5.7 स- (for च) — ^c) Ś1 समंदाचिच्छेद, K3 D3 स समचिच्छेद, V1 B1.4 Da1 D1-7 S (T3 missing) समं प्र°, D3 तत प्र° (for सम च चि°) K3 शराभिनछतान्, K4 पदातिन शरान् (for पराभिनच्च तान्) B5 तत (for च तान्) B2.3 Dn1 सम प्रमथ्याशु परान्समतत Ca cites सम (as in text) — After 15, D2 ins

1013* से पञ्च वीरा सतत हता[या]रया
निकृत्तदेहार्जुनबाणवेगैः ।
प्रदुद्रुवुस्तत्र पदातयो भृशं
रुरुहु[द्रु]रथान्येषु पुनर्ययुश्च तम् ।

16 ^a) K3 D7 तथा, M3 अतो (for अथ) K3 V1 B Da1 D1 3-7 त्वरितं, D3 चरित (for त्वरिता) D6 transp शत and रथा — ^b) Ś K1.3.4 V1 B3 Dn1 D2 गजा(K4 °जां)श्चार्जुनम्, D3 T2 G च नागा जयम्; T1 च

शतं च नागार्जुनमाततायिनः ।
शकास्तुखारा यवनाश्च सादिनः
सहैव काम्बोजवरैर्जिघांसवः ॥ १६
वरायुधान्पाणिगतान्करैः सह
क्षुरैर्न्यकृन्तंस्त्वरिताः शिरांसि च ।
हयांश्च नागांश्च रथांश्च युध्यतां
धनंजयः शत्रुगणं तमक्षिणोत् ॥ १७
ततोऽन्तरिक्षे सुरतूर्यनिस्वनाः
ससाधुवादा हृषितैः समीरिताः ।
निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः
सुरूपगन्धाः पवनेरिताः शिवाः ॥ १८
तदद्भुतं देवमनुष्यसाक्षिकं
समीक्ष्य भूतानि विसिस्मियुर्नृप ।
तवात्मजः सूतसुतश्च न व्यथां
न विस्मयं जग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ १९
अथाब्रवीद्द्रोणसुतस्तवात्मजं
करं करेण प्रतिपीड्य सान्त्वयन् ।
प्रसीद दुर्योधन शाम्य पाण्डवै-
रलं विरोधेन धिगस्तु विग्रहम् ॥ २०
हतो गुरुर्ब्रह्मसमो महास्त्रवि-

नागा शतम् (for °गार्जुनम्) — ^{c}) S_1 K_2 शकारास्तुखारा, K_3 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 4-7}$ शकास्तुपारा, T_1 $G_{2\ 3}$ गतास्तुरगैर्; T_2 G_1 M_1 शकास्तुरगैर्, M_{2-4} शत (M_2 °र) तुरगैर् (for शकास्तुखारा) G_2 यवनैश् V_1 B_{2-4} $D_{3\ 4\ 6-8}$ तु, B_5 स- (for च) — ^{d}) Some MSS. कांमोजवरैर्; K_1 कास्वोज, K_3 कावोजशरैर्, D_2 °रथैर् (for °वरैर्) K_3 जिघांसयान् (for °सव)

17 ^{a}) S (T_3 missing) वरायुध (for °युधान्) T_2 प्रासशतं, M_1 प्राणिशत (for पाणिगतान्) $B_{1\ 4}$ Da_1 Dn_1 D_{3-7} पाणिगतै शरै सह, D_2 पाणितलैर्भ्रजाश्शरै., T_1 G_1 (*sup lin*) M_{2-4} प्रा(M_{2-4} पा)णिशतं शरै सह, $G_{2\ 3}$ प्राणिश(G_3 °ग)त महीपते (for पाणिगतान्करै सह) K_3 समस्तान् (for करै सह) — ^{b}) K_2 नृकृतस, K_3 निकृत, V_1 $B_{4\ 5}$ Da_1 Dn_1 D_{3-7} न्य(V_1 नि)कृतत्, B_1 निकृतस (for न्यकृन्तस) K_3 V_1 B_{2-5} Da_1 $D_{3-5\ 7}$ स्वरित°, Dn_1 प्रपतन् (for स्वरिता) T_1 G_1 निकृतन्यपतन्, T_2 G_3 M निकृत्तान्यपतन्, G_2 निकृत्य न्यपतन् (for न्यकृन्तस्त्वरिता) D_2 सह क्षुरैर्निकृतानि शिरांसि॰ — ^{c}) G_3 हताश्च- (for हयाश्च) K_3 om रथाश्च K_2 युयुध्यता; Dn_1 D_6 युध्यतो, $D_{3\ 4}$ युध्यतान् $T_{1\ 2}$ $G_{1\ 2}$ M हयाश्च नागाश्च रथाश्च युध्यता (M °ता) — ^{d}) K_3 शत्रुगणाक्षिदक्षिणै, V_1 B Da_1 Dn_1 D_{3-7} शत्रुगणान्क्षि(B_5 °ण क्षि)तौक्षिणो(V_1 Da_1 D_1 क्षणा)त्, D_2 शत्रुगणानवाक्षिणोत् (for °गण तमक्षिणोत्) S (T_3 missing, M_3 *sup lin*) धनजये नारिगणा क्षिताविह (T_1 क्षता इव, T_2 G_1 M_3 क्षितावित्ति) Ca cites अक्षिणोत् (as in text) — For 17, D_3 subst.

1016* तदा स तेषा युधि सव्यसाची
क्षुरै प्रचिच्छेद धनजयश्च ।
नागान्हयान्रथसूतांश्च तत्र
शिरांसि तेषामिषुभि. किरीटी ।
धनजये युध्यमाने च तत्र
क्षणेन सर्व क्षयमाविवेश ।

18 ^{a}) $Ś_2$ V_1 B D_3 ततोतरी($Ś_2$ °वृ)क्षे (for °रिक्षे). K_4 स्वरतूर्य-, D_2 सुरतूर्ण, D_3 नृपतूर्य (for सुरतूर्य-) Some MSS -नि·स्वना (for -निस्वना) — ^{b}) B_1 हर्षितै, D_3 हृषितौ (for हृषितै) V_1 समर्पिता (for समीरिता) — ^{c}) T_2 अस्युत्तम- (for अप्युत्तम-) — ^{d}) $Ś_2$ सगधरूपा, K_1 $D_{2\ 6\ 7}$ G_3 स्वरूपगंधा, K_3 M_3 सरूप°; V_1 B_2 सपुष्प°; Da_1 $D_{1\ 5}$ स(Da_1 सु)पुण्य°, Dn_1 सुगधि°; T_1 वपुश्च गाधा (for सुरूपगन्धा) Dn_1 $D_{2,6}$ S (T_3 missing) शुभा (for शिवा)

19 ^{a}) G_1 ततोद्भुत (for तद°) D_2 -सेवितं; G_1 -साक्षीन् (for -साक्षिकं) — ^{b}) G_1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) $Ś_2$ $K_{3\ 4}$ विसि(K_4 °स)स्मयुर्; K_1 D_3 विसि(D_3 °स)स्मियुर्, B_3 °श्मियुर्, D_2 °स्मिपुर्, D_8 °स्मियूर्; D_6 $T_{1\ 2}$ G_1 विसि(T_1 °शि)स्मिरे, $G_{2\ 3}$ M °ष्मिरे (for °ष्मियुर्) V_1 B_1 D_2 नृपा; B_2 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5}$ तदा (for नृप) — After 19^{ab}, D_2 ins

1017* अहोऽर्जुनेनैव कृत महत्तर
यदेकवीरो युयुधे महारथान् ।
समीक्ष्य देवाश्च नृराजमुख्या[]
शशंसु[] कृष्णार्जुनयोर्महद्यश ।

— ^{c}) K_3 तवात्मजा G_1 सूतपुत्रश् (for °सुतश्) S (T_3 missing) तावुभौ (for न व्यथां)

20 ^{a}) T_1 $G_{2\ 3}$ तदा (for अथ) — ^{b}) K_1 सांत्वयं, K_3 D_3 सान्त्वय (D_3 °यं); $B_{1,4}$ शातयत्, G_2 साद्रयन् (sic) (for सान्त्वयन्) — ^{d}) D_3 G_2 M_1 विग्रह (for °हम्)

21 ^{a}) G_1 अहो (for हतो) $Ś_1$ ब्राह्मसमो, G_1 मे महितो, M_3 ब्रह्मसुतो (for °समो) — ^{b}) D_3 भीष्मप्रवरा

तथैव भीष्मप्रमुखा नरर्षभाः ।
अहं त्ववध्यो मम चापि मातुलः
प्रशाधि राज्यं सह पाण्डवैश्चिरम् ॥ २१
धनंजयः स्थास्यति वारितो मया
जनार्दनो नैव विरोधमिच्छति ।
युधिष्ठिरो भूतहिते सदा रतो
वृकोदरस्तद्वशगस्तथा यमौ ॥ २२
त्वया च पार्थैश्च परस्परेण
प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छति त्वयि ।
व्रजन्तु शेषाः स्वपुराणि पार्थिवा
निवृत्तवैराश्च भवन्तु सैनिकाः ॥ २३
न चेद्वचः श्रोष्यसि मे नराधिप
ध्रुवं प्रतप्तासि हतोऽरिभिर्युधि ।
इदं च दृष्टं जगता सह त्वया
कृतं यदेकेन किरीटमालिना ।
यथा न कुर्याद्बलभिन्न चान्तको
न च प्रचेता भगवान्न यक्षराट् ॥ २४
अतोऽपि भूयांश्च गुणैर्धनंजयः
स चाभिपत्स्यत्यखिलं वचो मम ।
तवानुयात्रां च तथा करिष्यति C 8 4515 B 8 88 26 K. 8 94 26

(for °प्रमुखा) Ś2 नरोकृता (*sup lin.* °त), B5 नरोत्तमा, Da1 Dn1 D1 5 महारथा, S (T3 missing) नराधिपा (for नरर्षभा) — e) K3 च दोषो, G1 M1 च वध्यो (for त्ववध्यो) K4 चास्मि, S (T3 missing) चैव (for चापि)

22 a) K3 स्वास्यति, B3 Dn1 T1 शाम्यति (for स्थास्यति) — b) D2 धनजयो (for जनार्दनो) K3 विरोद्धुम् (for °धम्) — c) D3 युधिष्ठिरे (for °ष्ठिरो) K3 भूत्यहिते (for भूत°) Dn1 S (T3 missing) transp सदा and रत — d) Ś2 त्वद्वशगस्; T3 तद्वशगास् (for °शगस्) G2 रणे (for यमौ)

23 a) Dn1 त्वया तु, D3 प्रयाहि (for त्वया च) K3 पार्थौ च, S (T3 missing) पार्थेन (for पार्थैश्च) Ś2 K3.4 B Da1 D1-3 परस्परेण च (Ś2 K4 हि, B5 व), Dn1 T1.2 G1 M कृते च (T2 तु) सविदे, G2 3 कृते च सगमे (for परस्परेण) — b) Ś2 K4 क्षाम, D3 T1 2 G सुख; M2-4 स्वयं (for शिव) Ś K1 2 4 B (except B5) D3 4 7 प्राप्नुयुर्, K3 प्राप्नुयद् (sic) (for प्राप्नुयुर्) B5 D3 इच्छतस्तव, Dn1 S (T3 missing) इच्छया तव (for इच्छति त्वयि). — c) Ś K1 2.4 प्रयांतु (for व्रजन्तु) Ś2 D3 सुपुराणि, G2 तु पु° (for स्वपु°) Dn1 बांधवा (for पार्थिवा) — d) Dn1 -युद्धाश्च (for -वैराश्च) B1 G2 3 M3 (*sup lin.*) तु (for च) B5 पार्थिवा (for सैनिका) — After 23, D3 ins

1018* न चेद्वच श्रोष्यसि चैव कर्ण
महाबल पार्थिव सूतपुत्रम् ।
विहाय राज्य त्वखिलं समस्तं
गन्तासि कर्णस्य पथं विचित्रम् ।

24 a) D2 मे (for चेद्) G1 श्रोष्यसे (for °सि) D3 G1 चेन् (for मे) K3 न साध्विद (for नराधिप) — b) K3 प्रतप्तोसि; T1 2 G1 हि स(T1 सु)प्तोसि, G2.3 M हि (G2 च, M4 ह) वसामि (for प्रत°) V1 B1 हतायुधो (B1 °धो) युधि, D2 निपातितोरिभि, G1 हतो रिपुर्युधि (for हतोऽरिभिर्युधि) — After 24ab, T1 2 G M ins. a passage given in App I (No 38) — c) V1 B2 Da1 D1 5 M1 जगत°, T1 जगतां (for °ता) D3 G3 सहायता (G2 °ता) (for सह त्वया) — d) Ś1 कृते (for कृत) Dn1 किरीटिमालिना — e) K3 तथा (for यथा) K1 om from भिन्न up to राजन् (in 25d) K3 4 बलिभिद्, S (T3 missing) बलहा (for बलभिन्) K3 न चांतको, B5 D1 तथातको, D2 न प्रांतिको — f) D3 वा (for च) Dn1 चापि धाता (for च प्रचेता) Ca cites प्रचेता (as in text) B1 स (for न)

25 K1 om up to राजन् (cf v l. 24) — a) V1 B2 Da1 D1 5 अतोपि भूय, B3 °तिभूयान्, T1 M2-4 अतश्च भूयांश्च, T2 अतोभिधेयश्च, G M1 अ(M1 अं)तश्च भूयश् (for अतोऽपि भूयाश्) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1.2 5 8 स्वगुणैर् (for च गु°) D3 जनार्दन (for धनजय) — b) V1 B (except B2) D (except D3) S (T3 missing) न (G1 तु) (for स) Ś1 K3 D3 (before corr) चाभि(K3 °ति)पश्यति, Ś2 D3 (by corr) चापि पश्यति; K3 चाप्यपत्स्यति; V1 B1 चाभिशसति, B3 Da1 Dn1 D1-7 चाति(Da1 D5 [before corr] °भि)वर्तिष्यति, B4.5 चाति(B5 °भि)मस्यति, T1 चात्वपत्स्यति; T2 चातिव°; G चापमे°, M चातिवे°; Ca अभिवत्स्यंति (for चाभिपत्स्यति) B3 D (except D3) मे वचोखिल (for [अ]खिलं वचो मम) — c) K3 B5 Da1 D1 5 M1 तवानुयात्रं, V1 तवाय यात्रां, D2 तवानुज्ञा (for °नुयात्रा) Ca c cite अनुयात्रां (as in text) K3 V1 B D S (T3 missing) सदा (for तथा) B5 करिष्यते — d) Ś K1 2 4 श(K4 स)मामुहि, B3-5 D2 शिवाय वै (for शमाय वै) D3 om. वै Dn1 S (T3 missing) प्रसीद राजेंद्र शम त्वमाप्नुहि, D3 प्रसीद राजेंद्र यत शिवाय वै — After 25, K4 T2 ins

प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै ॥ २५
ममापि मानः परमः सदा त्वयि
ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्च सौहृदात् ।
निवारयिष्यामि हि कर्णमप्यहं
यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २६
वदन्ति मित्र सहजं विचक्षणा-
स्तथैव साम्ना च धनेन चार्जितम् ।
प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं
तदस्ति सर्वं त्वयि पाण्डवेषु च ॥ २७
निसर्गतस्ते तव वीर बान्धवाः
पुनश्च साम्ना च समाप्नुहि स्थिरम् ।
त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतामियु-

1019* न चातितीव्रं पितृवैरमुद्यतं
निहन्तुमुग्रे रिपुमुल्बणं युधि ।
तथापि वरपाण्यहित न चेच्छत
प्रकाशित साधुरिहाद्य पाण्डवै. ।

[(L 2) T2 आत्रेयकम् (for उग्रे रिपुम्) — (L 4) T2 साधु विहाय (for साधुरिहाद्य)]

26 a) D6 S (T8 missing) ममाभि- (for ममापि) — b) M2–4 स्वा (for त्वा) K1 2 परमाश्च, V1 B1 Da1 D1.5 6 °मार्थं-, G1 °मारम ; G2 °मा च (for °माच्च) G1 सौहृदा ; Co °दात् (as in text) — c) K3 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1 5.6 8 S (T8 missing) च; K4 हु, B1.4 D2–4.7 [अ]थ (for हि) S (T8 missing) आहवे (for अप्यहं) — d) K4 सन् (for स-) K3 भविष्यसि S (T8 missing) महान्हि मेस्ति प्र(G1 मेस्मिन्प्र)णयोत्र (G1 M1 °योस्ति, M3 °योस्य) सूतजे (T2 °ज) Ca cites सप्रणय (as in text)

27 a) V1 विदंति, G1 सदति (for वदन्ति) D6 S (T8 missing) मैत्रीं सहजा (for मित्र सहज) G1 विचक्षणा — b) G2 मानाच्च (for साम्ना च) B5 वचनेन (for च धनेन) K3 D3 4 6 व(D3 4 वा)र्जितं, B5 चार्पित, T1 चाजरा; T2 चाचिरा, G राजन्, M2–4 चार्जिता (for °तम्) — D8 ins after 27ab K3 after 28

1020* मया हि पूर्वं कथितं कृपादिभि-
स्तथा हि राजा तव देहदेहज ।
अन्यैश्च सर्वैर्गुणभावविस्तरै
धनंजयाश्चास्ति समो धनुर्धर ।
बभूव लोके परमास्त्रसंग्रही
विष्णु सखा यस्य सखा न विग्रह ।
कर्माणि यस्याखिलान्यद्भुतानि
सर्वाणि व' सस्मर तानि पूर्वम् ।
युद्धान्तमाच्छाद्य सुयोधनाद्य
कर्णस्य पुत्रावधि मा व्यनीनश ।
न श्रोप्यसि त्वं यदि मे महारथ
तथा हत द्रक्ष्यसि पाण्डवैर्बलम् ।
अथार्जुन कालसमप्रभावं
कथं न द्रष्टासि रणे चरन्तम् ।
तेजस्विनामथ रविं महाप्रभं
कथं वरास्त्रं समरे न पश्यसि ।
त्वयि प्रनष्टे नरवीरसत्कृतो
भोक्ता हि राज्यं भुवि धर्मसूनु ।

[(L 1) D8 तथापि राज्ञा तव देहलेन — (L 6) D3 तथापि (for सखा न) — (L 7) K3 [अ]तिल च (for [अ]खिलानि) — (L 8) D3 चेत् (for व') K3 सम * * तानि (for संस्मर तानि) — (L 9) D8 इन्छसि (for आच्छाद्य) — (L 10) K3 व्यनीनशत् (for °नश) — (L 11) D8 महारथ — (L 14) D8 प्रद्रष्टामि (for न द्र°) — (L 15) D8 तेजस्विन मेघरवं महाप्रभ — (L 16) K3 न शास्त्र (for वरास्त्र) — (L 17) K3 सत्कृतौ (for -सत्कृतो)]

D8 cont

1021* इत्येवमुक्तो गुरुसूनुना कथ
स मे स्थितश्चैव तथैव दुर्मना ।
सखे त्वमेवाद्य कथ प्रवक्ता
पार्थस्य पक्षाद्युधि जातहर्षात् ।
विमुक्तबाहु प्रहसन्सुदुर्बलो
दुर्योधनो दुर्गतिकालचोदित ।
वृकोदरं हन्मि सबान्धव रणे
कथ बिभेमि प्रयतो महामृधे ।

— D8 om. 27c–30d — c) V1 T1 प्रभावतश्च; D6 T2 प्रतापिनश्च; G2 °पनाच् (for °पतश्च) B5 चोपनतश्च; D5 G3 M2–4 °नतां (D6 °तौ) (for °नतं) T2 G3 M2–4 चतुर्विधां (T2 °धा) (for °विधं) — d) B5 वदति (for तदस्ति) K3 V1 B D (except D6, D8 om) तव (for त्वयि) V1 B Dn1 D3.5 6 7 T1 2 G1 3 M1 om च.

28 D8 om. 28 (cf. v 1 27) — a) K4 त्वयि (for तव) D3 T1 G2 पाडवा (for बान्धवा) — b) K3 V1 D6 शम(D6 °त)माप्नुहि, B Dn1 D2–4 7 Ca समवा(B5 °मा)प्नुहि, Da1 D5 शममाप्नुयुश्च, D1 समवाप्नुयुश्च; S (T8 missing) हितमाप्नुयु (T2 °हि) (for च समाप्नुहि). V1 B4 Dn1 D6 S (T8 missing) प्रभो; Da1 D1 5

र्धुवं नरेन्द्रेन्द्र तथा त्वमाचर ॥ २८
स एवमुक्तः सुहृदा वचो हितं
विचिन्त्य निःश्वस्य च दुर्मनाब्रवीत् ।
यथा भवानाह सखे तथैव त-
न्ममापि च ज्ञापयतो वचः शृणु ॥ २९
निहत्य दुःशासनमुक्तवान्बहु
प्रसह्य शार्दूलवदेष दुर्मतिः ।
वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं
न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३०
न चापि कर्णं गुरुपुत्र संस्तवा-
दुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ।
श्रमेण युक्तो महताद्य फल्गुन-
स्तमेष कर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३१
तमेवमुक्त्वाभ्यनुनीय चासकृ- C 8 4323 B 8.63 34 K 8.94 45

चिरं (for स्थिरम्) — c) B5 यया (for त्वयि) T2 प्रसह्यो B3 5 D2 त्वयि (for यदि) B2 D6 गते; Dn1 गतां; G3 ययुद् (for इयुद्) — d) B1.3 त्वमाचर; B5 समाचर (for त्वमा°). B2 4 (both marg as in text) Dn2 D3.4.6 7 S (T3 missing) हितं कुर्वं स्वाज-गतस्त्वयातुलं — After 28, K3 ins 1020*

29 D8 om. 29 (cf. v l. 27) — a) S (T3 missing) इतीदम् (for स एवम्) K3 सुहृदि — b) Some MSS. निश्वस्य, Ś1 नि श्वास्य; K3 निश्विस्य, B1 विश्वस्य G1 दुर्मनो. — c) K3 हित; Da1 D1.5 यदा (for यथा) M1 तथानाह (for भवा°) G1 सुखे (for सखे) G3 ययैव (for तथैव) K1 G2 तं, K4 तु (for तन्) — d) K3 च ज्ञापियतो, K4 B D (D8 om.) S (T3 missing) विज्ञापयतो (for च ज्ञाप°) — After 29, T2 ins.

1022* कोऽन्योऽस्ति मे तु त्वसख सदैव
मुक्त्वा भवन्तं मम चैकवीरम् ।

30 D8 om 30 (cf. v l. 27) — a) G3 निगृह्य (for निहत्य) K3 बहु; B1.3 4 Dn1 D3.4.7 वच (for बहु) — b) B (except B2) Da1 D2 3.5 7 T1.2 G1 3 प्रहस्य, D5 प्रदास्य, Cc प्रसह्य (as in text) T1 G3 शार्दूल इवैप; T2 °लवधेपु, G1 °लवद्देव (for °लवद्देप) — c) D5 G1 स्थिर, G2.3 M2-4 [मा]स्थितं (for स्थितं) — d) V1 भवता K3 कुत स न, K4 शाम कुत (by transp), G2 3 कथं शमः — K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 S (T3 missing) ins after 30 D3 cont. after 1021*.

1023* न चापि कर्णं प्रसहेद्रणेऽर्जुनो
महागिरिं मेरुमिवोग्रमारुत ।
न चाश्वमिष्यन्ति पृथात्मजा मयि
प्रसह्य वैर बहुशो विचिन्त्य ।

[(L. 2) K2.4 V1 B Da1 D1.3-5 7 यथा महा-, D6 G M1 महागिरि(M1 °रे)द् (for °गिरिं) K4 -मोहन्, B2 -मेवन् (for मेरुन्) D5 इवोग्रमारुत D8 यथा हि महामेरुमिवोग्रमारुत.- — After line 2, D6 ins 1024* D5 om. lines 3–4 — (L 3) K3 Dn1 T1 न चाश्वशिष्यंति, V1 °श्वयिष्यति, D8 यथाश्वसिष्यति (for न चाश्व°) — (L. 4) K3 प्रशस्य, D8 G M प्रस(D8 °ह)ज्य (for प्रसह्य) K3 निशम्य च, B5 विचिंत्य च; D2 ति संचन (sic), D8 विशब्य च, T1 G M विपह्य (G1 °स्य) च, T2 विपह्य (for विचिन्त्य)]

31 D6 om 31ab — ab) Ś2 K1 कुरुपुत्र (for गुरु°) K3 V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-5 8 S (T3 missing) संयुगा-दुपारमेति, B2 D7 सयुगाद्युपा° (for संस्तवाद्रुपा°) K3 D3 वक्तुमुद्यत (D8 °ता), B5 °मन्यता, S (T3 missing) वीर मापितुं (for वक्तुमच्युत) — c) Some MSS फाल्गुनस्; V1 B1-4 Da1 D1.3-5 7 पांडवस् (for फल्गुनस्) — d) K3 अद्य, B1 3.4 Da1 Dn1 D1.3 5 7 Cc एव (for एष) K3 T1 G1.3 प्रहसन् (for प्रसभं) K3 हनिष्यसि, G3 हरिष्यति, Cc हनि° (as in text) — S (T3 missing) ins. after 31 D3 after line 2 of 1023*

1024* वसुंधराया परिवर्तन भवे-
च्छ्जेच्च शोषं मकरालयोऽर्णव ।
प्लवेयुरप्यद्रिवरा महाम्बुधौ
न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।
अपां पृथिव्या नभसो नभस्वत
सुतिग्मदीप्तेश्च हिरण्यरेतस ।
अभाव एषामपि सर्वतो भवे-
न्न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।

[M3 om lines 1–4. — (L 3) T1 अप्यद्रयो वा, G2 अथाप्युनला (for अप्यद्रिवरा) T2 G2 M1.3 4 महोदधौ (for महाम्बुधौ) — D6 om. line 4 — (L 5) D6 अपः पृथिव्या नमनश्च मारुत — (L. 6) D6 T1 G1 3 सुतीक्ष्ण(G2 °तिग्म)दीप्तेश्च (for सुतिग्मदीप्तेश्च) D5 हि सूर्यरश्मिभि (for हिरण्यरेतस) — (L. 7) M2-4 सर्वशो (for सर्वतो)]

त्तवात्मजः स्वाननुशास्ति सैनिकान् ।
समाघ्नताभिद्रवताहितानिमा-
न्सबाणशब्दान्किमु जोपमास्यते ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

संजय उवाच ।
तौ शङ्खभेरीनिनदे समृद्धे
समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ ।
वैकर्तनः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च
दुर्मन्त्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १

यथा गजौ हैमवतौ प्रभिन्नौ
प्रगृह्य दन्ताविव वाशितार्थे ।
तथा समाजग्मतुरुग्रवेगौ
धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ ॥ २
बलाहकेनेव यथा बलाहको

32 a) K3 Dn1 S (T3 missing) [अ]प्यनुनीय; B5 [अ]त्यनु°; D2 ह्यनु° (for [अ]म्य°). — b) B5 स्वाननुशिष्टवासत (sic), D6 ताननुशिष्टवास्तत, S (T3 missing) स्वाननुनीय सैनिकान् — c) K3 4 B5 Dn1 समाह्वि(K4 °घ्र)ताभिद्रवत, V1 B1-4 Da1 D1 3-5 7 विनिघ्नताभि(Da1 D1 2 °ति)द्रवत, D6 प्रधावता°, T1 G1 3 M द्रुत घ्नता° (G1 °तो°), T2 दृढ घ्नता°, G2 द्रुत ततोभि° (for समाघ्नता°) M1 om अभिद्रवताहितानिमा B1 3 om, T1 [अ]खिलान् (for [अ]हितान्) Dn1 मम, T1 न (for इमान्) — d) K3 B4 (marg) Da1 D1-5 7 8 सवाणशब्दा, V1 सवाद्यशब्दा, B1 2 4 5 Dn1 D4 (marg) सबाणहस्ता, D6 T2 G M अदीनसत्वा, T1 नदीनसत्वान् (for सबाणशब्दान्) K3 किमजोपमासत, V1 किमु योपमासत (for किमु जोपमास्यते) Ca cites जोपम् (as in text) B D (except D2) T1 G3 आसत (T1 °त, G3 °ते) (for आस्यते)

Colophon missing in T3 — *Day of Karna's Generalship* Ś K2 4 द्वितीये (Ś2 °य, K4 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* K1 द्रौणिसांत्ववचन, K3 दुर्योधनप्रत्यश्वत्थामावाक्यं, T2 अश्वत्थामवाक्यं, M1 द्रौणिहितोपदेश — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 82 (*sec m*), Ś2 65, B1 86, B2 76, B4 95, B5 89, Da1 98, D4 68, D6 87, T1 G2 3 M1 104, T2 97, G1 M2-4 103

65

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v. l. 8. 60. 32)

1 a) D2 -निनिदे, G2 -निनदौ (for -निनदे) K3 समेद्धे (sic), Da1 G2 om (for समृद्धे) D3 तौ शंखभेरी॰निनदेन राजन् — M4 om. (hapl.) 1b–3c — b) V1 समीयत, G2 महाबलौ (for समीयतु) — c) D1 वैकर्तक (for °र्तन) B1 Da1 D1 3 7 T2 G1.3 M1-3 सूत(M1 °र्य)सुतो, G2 श्वेतहयो (for सूतपुत्रो) — d) D7 दुर्मंत्रितैस् T1 2 G M1-3 ते स(T2 M1 स्व)सुतस्य (for तव पुत्रस्य) — After 1, T1 2 G M1-3 ins.

1025* आशीविषावग्निमिवोत्सृजन्तौ
वैर मुखाभ्यामभिनिश्वसन्तौ ।
यशस्विनौ जज्वलतुर्मृधे तदा
घृतावसिक्ताविव हव्यवाहौ ।

[(L. 1) T2 आशीविषाद्, M1 °विषाम् (for °विषाव्) T1 अग्निविवाग्नमतौ, G2 अस्यमिवावधूतौ (sic), G3 अग्निमिवापधूम; M1 °मिवाविधूम, M2 3 °मिवोद्गमतौ (for °मिवोत्सृजन्तौ) — (L. 2) T1 M1 तौ वै, T2 यथा, G1 M2 3 तथा (for वैर). T2 अमित[]श्वसंतौ (for °निश्वसन्तौ) — (L. 3) G1.2 तौ (for तदा) — (L. 5) G1 हव्यवाहनौ]

2 M4 om 2 (cf. v. l. 1) — a) G1 गजा K1 होमवतौ, K3 हेम°, K4 हैमवत°, B2 हिमवतौ — b) M3 partly damaged V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T2 प्रवृद्ध-, D3 प्रमृद्य, T1 प्रसह्य, G3 विगृह्य (for प्रगृह्य). T1 G2.3 दंतैर् (for दन्ताव्) Ś K2 4 V1 B D वासितार्थे (for वाशि°) Ca cites वासिता — c) G1 तथैव स- (for तथा समा-) Dn1 T1 2 G M1-3 उग्रवीर्यौ (for °वेगौ) — d) G चातिरथिश्च (for चाधि°)

3 M4 om 3abc (cf. v. l. 1) — a) D2 3 T2 G3 M1 [ए]व (for [इ]व) K2 om, B2 महान्; B5 Dn1 D4.6 7 महा- (for यथा). D2 3 T2 transp यथा and

यदृच्छया वा गिरिणा गिरिर्यथा ।
तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनौ
समीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ॥ ३
प्रवृद्धशृङ्गद्रुमवीरुदोषधी
प्रवृद्धनानाविधपर्वतौकसौ ।
यथाचलौ वा गलितौ महाबलौ
तथा महास्त्रैरितरेतरं घ्नतः ॥ ४
स संनिपातस्तु तयोर्महानभू-
त्सुरेशवैरोचनयोर्यथा पुरा ।
शरैर्विभुग्नाङ्गनियन्तृवाहनः
सुदुःसहोऽन्यैः पटुशोणितोदकः ॥ ५
प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौ
महाह्रदौ पक्षिगणानुनादितौ ।
सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ यथा
तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ॥ ६
उभौ महेन्द्रस्य समानविक्रमा- C 8 4530 B 8 89 7 K. 8 95 9

बलाहको — ^{b}) D1 यदृच्छयाद् K1 या, Ti 2 G1.2 M1–8 वै (for वा) K8 तिरिणो Dn1 D3 transp गिरि° and यथा — ^{c}) Some MSS -नेमिनि°स्वनौ, K8 निस्वनौ च तौ, V1 B3 4 D8 6 7 नेमिनि स्वनै ; Da1 Dn1 D1.4 °निस्वनै (for -नेमिनिस्वनौ) D5 तया धनुर्ज्य तिलने** स्वन (sic) — ^{d}) K8 इषुवर्यधारिणौ (for °वर्षवर्षिणौ). — After 3, S (T8 missing) ins

1026* शरास्त्रशक्त्यृष्टिगदासिसर्पौ
रोषानिलोद्धूतमहोर्मिमालौ ।
यथा चलौ चाचलतस्तथा तौ
यथार्णवौ चाययतुर्युगान्ते ।

[T2 om line 1 M8 damaged from शरास्त्र in line 1 up to महोर्मि° in line 2 — (L 1) G2 शराग्र, G8 शरासि° (for शरास्त्र) G2 -संवौ, M1 2 4 सत्त्वौ (for -सर्पौ) — (L. 2) T1 2 M1 मालिनी (for मालौ) — G1 om line 3 — (L 3) M1 यथार्णवौ, M2–4 नरार्णवौ (for यथाचलौ) G2 तौ वलतस्, G8 द्वौ चलतस्, M1 2.4 चाचलतुस्, M8 चाययतुस् (for चाचलतस्) G2 कृतौ (for तौ) — (L 4) G2 यथाश्रवौ (for °र्णवौ) T2 भाययतुर्, G1 तौ ययतुर्, G2 वययतुर् (sic), G8 चैव चतुर्, M आशु चतुर् (for चाययतुर्)]

4 ^{a}) D2 S (T8 missing) प्रभिन्न- (for प्रवृद्ध-) G1 -दंस-, G2 -शृगे (for -शृङ्ग-) Ś K1 2 4 V1 B4 Da1 Dn1 D1–5 7 T1 2 G1 2 -वीरुधौषधी (D7 °धी), B2 -वीरुसोषधी° (sic), D6 M -वीरुद्दौषधी, D8 -वीरुधाविव (for -वीरुदोषधी) — ^{b}) T2 -नागाविव (for -नानाविध-) B1 Dn1 T2 G1 M -निर्झरौकसौ, D2 -पर्वतौकसा, D3 -चर्षतौकसौ, T1 -निर्जनौकसौ, G2 8 -निर्झरोवौ (for -पर्वतौकसौ) — After 4^{ab}, G1 ins

1027* महामहीध्राविव पक्षवन्तौ ।

— ^{c}) B5 भयाचलौ K8 D8 आगलितौ; V1 B Dn1 D1.3–5 7 आचलितौ, D2 6 आ(D6 वा)मिलितौ, T1 वेगयुतौ; G1 वै चलिनौ, G2 M1–3 आ(G2 वा)गल्लितौ (for वा गलितौ) M8 damaged from तौ up to 4^{d} D3 तया स्वतौ, T1 महावनैस्, G2 8 M1 महाजलैस् (for °बलौ) — ^{d}) D2 ततो महास्त्रा (for तया महास्त्रैर्) G1 इतरेतरघ्नौ (for °तर घ्नत) K8 B (except B5) Da1 D1–8 M1 घ्नतु°; Dn1 G8 हत°; T1 गतौ (for घ्नत°)

5 ^{a}) B2 तु ततो, S (T8 missing) रथयोर् (for तु तयोर्) — ^{b}) K1 स्वरेश-; B1 T1 2 G सुरेंद्र- (for सुरेश-) T2 द्वयोरिव, G इवानयो° (for यथा पुरा) M सुरेशवैरोचनयानयोरिव — ^{c}) K1 विभुस्नाग (sic), K3 Da1 Dn1 D1–5 7 8 विनुन्नाग, V1 B2 D6 विभिन्नाग ; B1.3 5 वितुन्नांग-, S (T8 missing) वितु(T1 G2 °नु-; G1 °भि)न्नाश्व (for विभुग्नाङ्ग-) K1 वियतृ-, K8 -निसक्ष-; D8 -नितात (for नियन्तृ) Ca cites नियंता K8 V1 B D G8 वाहयो, T1 2 G1 2 M -देहयो° (for -वाहन) Ca cites वाहा — ^{d}) K1 4 V1 सुदु सहान्यै° (K1 °हन्यो), B1 M2–4 सुदु पहोन्यै, T1 नृधा मृश वै (sic), G1 सुदु°सहो वै, G2 8 °हास्त्रै (for °होऽन्यै) K8 B1 3 5 Da1 Dn1 D8 कटुशोणितोदक, D3 6 बहु°, T1 2 G1 M1 परिशोणितोदयो° (T2 M1 °दक°, G1 °दकै), G1.3 परिभिन्न देहयो (for पटुशोणितोदक) Co cites पटु (as in text)

6 ^{a}) G1 -कच्छपाकुलौ (for मत्स्यकच्छपौ) — ^{b}) K8 B1 महाद्रुमौ (for °ह्रदौ) K2 पक्षगणानुनादितौ, K8 पक्षिगणानि°, Dn1 °गणैरिवावृतौ, M2–4 °गणानुनादिनौ (for °गणानुनादितौ) — ^{c}) B1 D6 ससनिकृष्टाव्, D2 T2 असं° (for सुसं°) B1 अनिलो यथोद्धुतौ, D4 7 अनिलोद्धुतौ यथा (for °लोद्धतौ यथा) K8 सुना सनिकृष्टाज्वलिनोद्धते यथा (sic) — ^{d}) D6 रथौ च तौ चै, T2 तया रथौ द्वौ B5 D6 ध्वजिनी (for ध्वजिनौ)

7 ^{a}) Da1 D1 5 महेंद्रसमान- (for महेन्द्रस्य समान-) — ^{b}) T2 गजेंद्रप्रतिमौ (for महेन्द्र°) B1 महाबलौ (for °रथौ) — ^{c}) K4 महेंद्रवज्र (for °वज्र) S (T8 missing) महाशरैर् (for च सायकैर्) — ^{d}) M1 om. from वृत्राविव

वुभौ महेन्द्रप्रतिमौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिमैश्च सायकै-
र्महेन्द्रवृत्राविव संप्रजह्रतुः ॥ ७
सनागपत्त्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे ।
चकम्पतुश्चोन्नमतः स्म विस्मया-
द्वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।
यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थं
त्वरस्व याहार्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्यर्जुनं कर्ण ततः सचीराः

---

up to भुजा. स (in 9ª) K3 B3.4 Dn1 D6 T1.2 G M2-4 स(G1 वि)प्रजघ्नतु (for °जह्रतु)

8 M1 om. 8 (of v. l. 7) — ª) D2 -रथोत्तमे (for -रथे उभे) Ś K B5 D6 [ऽ]प्युभे बले, Dn1 शुभे बले, G1 बले उभे (by transp), G3 उभौ बले — ᵇ) K1 विचित्रवर्णाभरणासुरस्रजे; K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-3.5-8 T1 G M2-4 °व(K3 °च)र्माभरणा(Dn1 °ण)-धरायुधे, B2 °वर्माभरणायुधायुधि, D4 T2 °वर्माभरणायुधा-धरे — ᶜ) K4 चोत्तमत्त स्म, V1 B3.5 Da1 D1.5.6 T1.2 G M2-4 चोन्नदतु(B5 °त)श्च, B1.2.4 D3.4.7.8 °मतुश्च (for °मत स्म) T1 राजन्; M3 विस्मयो; (for विस्मयाद्) K3 चकंपतुश्चोत्तमभीमविस्मया, Dn1 Bom. ed °तुर्विस्मयनी-यरूपैर् (Bom. ed °रूपे); D2 °तुर्नैदतु जातुविस्मयो· — ᵈ) K3 द्विपागवाश्च; Dn1 वियद्गतौ, D3 द्विपद्गवाग्र, T1.2 G M2-4 चरावियच् (for वियद्गवाश्च) K3 -संयुगा, B3.5 D2.6.8 T1 G M2-4 -संगमे; T2 -संगरे (for -संयुगे).

9 M1 om भुजा स (of v. l. 7) — ª) K4 भुजा स्म, B2 भुज स-; T2 भुजाग्र- (for भुजा स) V1 B1-3 Da1 Dn1 D1-5.7.8 G3 सवज्रांगुलय; B4 समस्ता°, B5 D6 सहस्ता(D6 °हस्ता)भरणा (for सवज्राङ्गुलय) V1 B2 समुत्थिता (for °च्छ्रिता) — ᵇ) B1.3.5 Dn1 D2.4.6.7 T1 ससिंहनादैर्, G1 तदा सनादा (for ससिंह°) T2 मुदितैर् (for हृषितैर्) — ᶜ) K3.4 V1 B Da1 D1.3-8 T2 G3 यद(D3 T2 °था)र्जुनं, Dn1 D2 यदर्जुनो, T1 यथार्जुनो (for यदार्जुनं) Ś1 Dn1 S (T3 missing) मत्त (for मत्तम्) K3 इव द्विपोत्तम; B2 द्विपोत्तमो द्विप, D1 इव द्विपं त (for इव द्विपो द्विप) — ᵈ) B1 समाभ्ययाद् (for समभ्य°) K3 आधिरथं, V1 Dn1 D1 °रथिं; T2 G आतिरथिर् (for आधि°) — After 9, S (T3 missing) ins.

1028* तत कुरूणामथ सोमकानां
शब्दो महान्प्रादुरभूत्समन्तात् ।
यदार्जुन सूतपुत्रोऽपराह्णे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽछेत् ।
तथैव चासीद्रथयो समागमो [5]
महारणे शोणितमांसकर्दमे ।

[(L. 2) M1 प्रादुरासीत् (for °रभूत्) — (L. 3) G1.2 M1 यदर्जुन (for यदा°) M सूतसुतो (for °पुत्रो) G1 परार्धेर्; G3 [अ]पराह्णे — (L. 4) M महामये (for °हवे) T2 [अ]चलो (for [अ]म्बुदो) T1 [ऽ]रतत्; G1 [ऽ]च्छदत्; G2 [ऽ]च्छिनत्, G3 महान् (for ऽछेत्) — (L. 5) G2 हृदयो· समागमे (for रथयो समागमो) — (L. 6) G1 M2-4 महाहवे (for °रणे).]

10 ª) B3 Dn1 D6 S (T3 missing) उद(G3 °दा)-क्रोशन्; D2.7.8 अत्य(D7 °घ; D8 °भ्या)क्रोशन् (for अभ्य°). — ᵇ) Ś1 K1.2 तरस्वी; V1 त्वरयस्व (for त्वरस्व) G1 अर्जुन V1 विध्य, B1.4.5 D3.4.7 भिंधि, D2 बध्य; D8 छिंद्धि; S (T3 missing) युध्य; Ca विध्य (as in text) K3 त्वरंस्त्वं ह्यर्जुन भिंधि कर्णं, K4 त्वरस्वया ह्यर्जुन विद्धि कर्णं; Dn1 पुर सरश्चार्जुन भिंधि कर्णं, D6 जहि त्वमथार्जुन याहि कर्णं — ᶜ) K1 किंस्यम्य (sic), K2.4 छिंधस्य; K3 छित्वा च; T2 M भिंध्यस्य, G2 छिंध्यस्व (for छिन्ध्यस्य) — ᵈ) Ś2 om. च K3 श्रुता प्रशाद्धा (sic), D1 श्रद्धा च मे तां, G1.2 श्रद्धां च राज्ये. Ś2 K4 B4 D4.7 धृतराष्ट्रस्य सुनो· (for °राष्ट्रसूनो·)

11 ª) S (T3 missing) तथास्म(T1 °था त्व-, G2 °दास्म)दीया बहवोत्र यो(G2 M यौ)धा. — ᵇ) B1.5 Dn1 D2.8 T1 G1.3 M तथा (for तदा). K3 M4 om; D8 त्याहि (for the first याहि) Ś2 [अ]वोचम्; K3 °चत्; Da1 D1.5 [अ]चोदयन् (for [अ]वोच) — ᶜ) B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 शरै, B2 हता (for तत·) K1.4 स(K4 सु)वीरा·, K3 V1 B2.3.5 D2.6.8 S (T3 missing) सु(B5 तु)दीना; B1.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११
ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थं
महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।
तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः
कक्षान्तरे दशभिरतीव क्रुद्धः ॥ १२
परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै- C 8 4536 B 8 89 13 K 8 95 19

सुतीक्ष्णै (for सचीरा) — [d]) D2 यातु, M यांति (for यान्तु) D5 T1 2 G1. 2 M [अ]चिरेण, G3 [अ]चिराय (for चिराय) D7 पार्थं, T2 पार्थान्

12 [a]) Ś K2 4 B2 5 D6 7 तथा (for तत) Dn1 D5 पार्थे; D3 पार्थ — [b]) K3 D6 8 अथेषुभिर्, V1 B (except B3) Da1 D1 3.4 7 रथे° (for महे°) K3 V1 B D (except D2) प्रत्यवि(K3 °व)ध्यत् (for पर्य°) — [c]) K1 om, B3 Dn1 D6 7 तं चार्जुन (for तमर्जुन) — [d]) Ś K3 4 कक्ष्यात च (Ś2 [sup lin] °तरे) (for कक्षान्तरे) K3 4 दशभीर् K3 अतीव विद्ध, V1 सम्प्रगृह्य, B3 सम्प्रसत्त, B5 संप्रयुज्य, Dn1 सम्प्रहस्य, D6 सम्प्रसह्य (for [अ]तीव क्रुद्ध) — For 12, S (T3 missing) subst

1029* कर्णोऽथ पूर्वं दशभिः पृषत्कै-
गांण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।
जघान त चापि तत किरीटी
शरैस्तथाष्टादशभि सुमुक्तै ।

[(L 3) G2 3 चाशु (for चापि) T2 किरीटमाली (for तत किरीटी) — (L. 4) T1 G2 3 तदा (for तथा) T2 पृषत्कै°, G2 सुमुक्त (for °क्तै)]

S (T3 missing) cont

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽथ पार्थं
रथेषुभिस्त दशभिर्जघान ।
स चापि पार्थो दशभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।
कर्णस्तवो भारत सांपराये
घोरेऽतिवेलं रणमविमर्दी ।
जघान पार्थं नवभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।
ततोऽपराभ्या युधि सूतपुत्रो
द्वाभ्या क्षुराभ्या हरिमाशुकारी ।
समाजघान त्वरया महात्मा
यथा सुरेन्द्र नमुचि प्रसह्य ।
तं पाण्डव पञ्चभिरायसाग्रै
राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।
ते शोणितं तस्य पपुस्तदानीं
कालस्य दूता इव पार्थबाणा ।
कर्णोऽपि पार्थं सहवासुदेव
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तै ।

[(L. 1) T1 [s]पि (for ऽथ) — (L 2) G2 अथेषुभिस् (for रथे°) — (L 3) G2 शिताग्रै (for °ग्र) — (L. 4) T2 G1 3 कक्षातरे (for कक्ष्या°) — (L 6) G2 रेजे (for घोरे) T2 M1 रणमंविमर्दे (for °विमर्दी) — (L 7) G1 दशभि° (for नवभि°) — (L 8) T2 G2 M1 कक्षांतरे, G3 कक्षवि (for कक्ष्यान्तरे) — (L 10) T2 G1. 2 M1 शराभ्यां (for क्षु°) G3 युधि च; G3 रिपुम् (for हरिम्) — (L 13) T2 M आयसाग्र्यैर् (for °ग्रैर्) — (L 14) M1 आकर्णपूर्णं (for °पूर्णैर्) — (L 15) G3 पुरस् (for पपुस्) — (L. 17) G2 हि (for ऽपि)]

13 [a]) K4 B1 परस्परौ (for °स्परं) V1 Da1 om. सुतीक्ष्णैस् K3 B1 3–5 Dn1 D1. 3–8 सु(D1 स-, D3 स्व)-पुत्रैस्, B2 शिताग्रैस्, T1 2 G1 2 M प्रमुक्तैस्, G3 पृषत्कैस् — [b]) B2 3 ततक्षत ; T2 ते तक्षतु, G1 M1 तत क्षत° (M1 °तु) (for ततक्षतु) K1 4 सूर्यपुत्रो; M सूतसुतो (for °पुत्रो) D6 [s]र्जुनौ च — [c]) Ś1 K1 2 B1 [अं]-तरेषुर्, D3 [अ]तरेप्सू (for [अ]न्तरेप्सू) K3 परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V1 B2 5 D6 °स्यातरदर्शिनौ तु, Dn1 °र तौ विभिदुर्विमर्दे, S (T3 missing) °र छिद्रदिदृक्षया च — [d]) B3 न भीतिम्, Dn1 D5 सभीमम् (for सु°) K1 अभ्यायसत ; K3 °पचतुश्च, B (except B3) Da1 Dn1 D1. 3–5 7 °पततुश्च, G3 °सयतु (for °ययतु) K3 B1. 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 च दृष्टौ, D3 च दृप्तौ; S (T3 missing) प्रहृष्टौ (for °हृष्टौ) V1 भीमस्तमभ्यापततुश्च हृष्टौ, D2 सुभीममभ्यायतु सप्रहृष्टौ, D6 अमुचता नादमतीव हृष्टौ. — After 13, N ins

1031* ततोऽर्जुन प्रासृजदुग्रधन्वा
भुजावुभौ गाण्डिव चानुमृज्य ।
नाराचनालीकवराहकर्णान्
क्षुरास्तथा साञ्जलिकार्धचन्द्रान् ।
ते सर्वत समकीर्यन्त राज-
न्पार्थेपव कर्णरथ विशन्त ।
अवाङ्मुखा पक्षिगणा दिनान्ते
विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
यानर्जुन सभ्रुकुटीकटाक्ष
कर्णाय राजन्नसृजज्जितारि ।
तान्सायकैर्ग्रसते सूतपुत्र
क्षिप्तान्पाण्डवस्येषुसघान् ।

[(L 1) K2 प्रसृजद् (for प्रासृ°) B5 उग्रकर्मा (for °धन्वा) — (L. 2) Ś K B1. 4 Da1 D1 3–5 7 8 उभौ बाहू (for भुजावुभौ) D1 गांडीव; D3 गांजिव K2 चानुसृज्य, D3. 4 7 चाभिमृज्य (for चानु°) D6 गांडीवज्यां विक्षिपश्चातिमन्यु

स्ततश्चतुः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च । | परस्परस्यान्तरेप्सू विमर्दे

— (L 3) K1 8 -कर्णो (for -कर्णान्) — (L 4) K1 D1 8 क्षुराश्च Ś2 K3 4 Da1 D1 5 8 च राजन् (for तथा)' Ś2 अंजसा सार्धचद्रान्, K8 D1. 5 अजलिकार्धं', K4 प्रासुजदर्धं', Da1 अजलिकानर्धं' (for साञ्जलिकार्धं') Ś1 K1 2 च राज ***** चद्रान् — (L 5) D6 संमता (for सर्वत) — (L. 6) K8 पार्थेष च, K4 पार्थवणा (for पार्थेषव) K4 D8 कर्णरथे (for 'रथ). V1 निपेदु (for विशन्त) — (L. 7) Ś K1 2 D2 श्रयोमुखा (Ś2 'ख); K4 B (except B5) Da1 D1 2–5 7 अयो' (for अवाङ्मुखा). D8 पक्षिणो यद् (for पक्षिगणा) — (L 8) Ś K1 2 वसुर्निकेतार्थम्, K8 विशति वासार्थम्, V1 Da1 D1 5 निशानिकेतार्थम्, B2 निशात्मकेतार्थम्, B5 [S]विश-न्निकेतार्थम्, D2 समेत्य वासार्थम्, D8 निशानिवासार्थम् (for विशन्ति केतार्थम्) B5 इवांशु-, D2 इवाशु- (for इवाशु) K4 विशति केतान्निवाशु वृक्ष, D6 यथा निकेत स्वनिवासवृक्ष — After line 8, D8 ins 1032* — (L 9) D1 यानिर्जुन, D6 तथार्जुन (for यान') Ś K1, 2 4 वै, B5 सु (for स). K1 Dn1 D2, 8 -भ्रु (Dn1 -भृ)कुटीकटाक्षं, K3 4 D4 5 8 -भृकुटीकटाक्ष-— (L 10) K8 असृजन् D8 बाणाश्चाजन्ससृजे जितारिं — (L. 11) Ś K1 2. 4 सायकान् (for 'कैर्) — (L 12) K8 पांडवस्यैव संधान्, B4 D3. 4 7 'वेयेपुर्सं', D2 अर्जुनस्ये पुर्सं'; D6 पांडवस्येपुजालान्]

V1 B Da1 D1–7 cont K4 ins after line 2 of 1046*. D8 after line 8 of 1031*

1032* तत कर्णो मार्गवेणाभिसृष्ट
प्रादुश्चक्रे माहमस्त्र महात्मा ।
तत प्रजज्वाल तदस्त्रमुग्रं
युगान्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।

[(L 1) K4 D8 मार्गवेनाभि(D8 'नु)सृष्ट, D2 'णातिसृष्ट (for 'णाभिसृष्ट) — (L 2) D8 मार्गवास्त्र (for माहमस्त्र) — (L 3) K4 तदा तद् (for तदस्त्रम्)]

D2 cont.

1033* पातालमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नरनागसघान् ।

— After the above, D2 reads 14[abcd]

K4 cont after 1032* Dn1 cont. after 1031* S (T3 missing) ins after 13

1034* ततोऽस्त्रमाग्नेयममित्रतापन
मुमोच कर्णाय सुरेश्वरात्मज ।

[(L. 1) K4 Dn1 अमित्रसाधन (for 'तापनं) — (L 2) K4 Dn1 महेंद्रसूनु (for सुरेश्वरात्मज)]

K4 S (T3 missing) cont

1035* धनजय संयुगमूर्धनि ज्वल-
श्रथ प्रजज्वाल तदस्त्रमुत्तमम् ।

[(L 1) K4 T2 M स्वरन् (for ज्वलन्) G1 धनजय' सयुगमूर्ध्नि निःसृन, G2 धनजय संयति मूर्ध्नि स्वनलन् (sic). — (L 2) K4 तत , G1 तदा (for अथ) G2 तदा (for तद्)]

T2 cont

1036* ज्वालाभिरत्यर्थविनिःसृताभि-
रस्त्रस्य सूरस्य महेन्द्रसूनो ।

T2 cont Dn1 cont after 1034*

1037* भूम्यन्तरिक्षे च दिशोऽर्कमार्ग
माबृत्य देहोऽस्य बभूव दीप्त ।

[(L 2) T2 प्रवृत्य (for प्रा'). T2 दीप्त]

Dn1 T2 cont K4 cont after 1034*

1038* योधाश्च सर्वे ज्वलितान्तरार्ता
प्रदुद्रुवुस्तत्र विदग्धवस्त्रा ।
शब्दश्च घोरोऽति बभूव तत्र
यथा वने वेणुवनस्य दह्यत ।

[(L 1) Dn1 ज्वलितावरा भृश; T2 'ता यथा भृश (for 'न्तातरार्ता) — (L 2) K4 सुदुद्रुवुस् (for प्रदु')]

K4 Dn1 T2 cont.· T1 G M cont after 1035*

1039* समीक्ष्य कर्णो ज्वलनास्त्रमुद्यत
स वारुण तत्प्रशमार्थमाहवे ।
समुत्सृजन्सूतसुत प्रतापवान्
स तेन वह्निं शमयाबभूव ।
वलाहकास्त्रेण दिशस्तरस्वी [5]
चकार सर्वास्तिमिरेण सवृता. ।

[(L 1) K4 Dn1 तद्वीक्ष्य (for समीक्ष्य) T1 ज्वलनास्त्र-मुद्धत (for 'स्त्रमुद्यतं) — (L 2) K4 वारण (for 'रुण) — (L. 3) K4 T2 समुत्सृजत् K4 सुतज' (for सूतसुत) — (L. 4) G1 शमयांचकार; G3 M2–4 'बभूव ह (for 'बभूव) — (L 5) K4 वलाहकौघश्च (for 'कास्त्रेण) M3 शरस्तू (for दिशस्) M2–4 सरस्विना (for 'स्वी) — (L 6) G1 तु शिरेण (for तिमिरेण) K4 वै दिशो (for संवृता)]

Dn1 cont

1040* ततो धरित्रीधरतुल्यरोधस
समन्ततो वै परिवार्य वारिणा ।
तैश्चातिवेगात्स तथाविधोऽपि
नीत शम वह्निरतिप्रचण्ड ।
वलाहकैश्चैव दिगन्तराणि [5]
श्यामानि सर्वाणि यथा नभश्च ।

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३

अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

C 8 subst. B 8 89 subst. K.8 95 subst.

Dn1 cont K4 (om line 1) ins after st 14

1041* तथा च सर्वास्तिमिरेण वै दिशो
मेघैर्वृता न प्रदृश्येत किंचित् ।

[(L. 2) K4 मेनेवृता (for मेघैर्वृता)]

K4 Dn1 cont S (T3 missing) cont after 1039*

1042* अपावहन्मेघगणांस्ततस्ता-
न्समीरणास्त्रेण समीरितेन स ।
तत सोऽस्त्रं दयितं देवराज
प्रादुश्चक्रे वज्रममित्रतापन ।
गाण्डीवज्यां विमृशंश्चातिमन्यु-
र्धनंजय शत्रुगणप्रमाथी ।
तत क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा
नाराचनालीकवराहकर्णा ।
गाण्डीवत प्रादुरासन्सुतीक्ष्णा
सहस्रशो वज्रसमानवेगा ।

[(L 1) T1 अपाहरन्, T2 G1 M1 अपोवह(G1 °वाहा)न् (for अपा°) K4 अपापोवाहाभ्रमेघांस्ततस्तान् (sic), Dn1 अयोपवाहाभ्रसर्वांस्ततस्तान् — (L. 2) T2 G1 M1 om. न K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणानतत (K4 °ण तत) त कार्तद् (K4 °न्)· — (L 3) K4 ततः ततश्च, Dn1 ततोप्यस्त्रम्, G1 ततस्तैक्ष्ण (sic) (for तत सोऽस्त्रं) — (L. 4) K4 Dn1 अतिप्रभाव, M अमित्रताप (for °तापन) — (L. 5) K4 Dn1 T1 गांडीव ज्यां (for °वज्यां) K4 Dn1 विदिशांश्च, G1 विक्षिपश्च, G2 विसृजंश्च (for विमृशंश्च) K4 Dn1 चानुमन्य (for चातिमन्युर्) — (L 6) K4 Dn1 शत्रुमिरप्रधृष्य , T2 °सव प्रमाथी (for °सवप्रमाथी) — S (T3 missing) om line 7 — (L 7) K4 शरा (for क्षुर-) — (L. 8) K4 Dn1 नालीकनाराचव(K4 °वा)-राहकर्णान् — (L 9) K4 सुतीक्ष्णा, G2 सुदीप्ता]

S (T3 missing) cont

1043* ते सर्वत पर्यधावन्त घोरा
पार्थपव कर्णरथ विहंगा ।
अधोमुखा पक्षिगणा दिनान्ते
निशानिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
जग्राह तान्सूतपुत्र पृषत्कै
क्षिप्तांस्त्वया पाण्डववाणसंघान् ।
अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य
रणाजिरे त्वन्तकतुल्यकर्मा ।
वैकर्तनो रोषपरीतचेता
ज्योतिष्प्रभां यद्वदुदागत सन् ।
दिवाकरो नाशयते क्षणेन
पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।
व्यनाशयद्युध्यत एव कर्ण

[(L 1) T1 M1 पर्यैति (for पर्यधावन्त) — (L 2) T2 विहगमा , G1 8 विलग्ना (for विहगा) — (L. 3) M अयोमुखा (for अधो°) — (L 5) M जग्रान (for °ह) M क्षुरप्रै (for पृषत्कै) — (L 6) M1 क्षिप्तान् — G2 om. from त्वन्त (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12) M1 om line 9 — (L 10) T1 दृष्ट्वागत (for उदा°) — (L 12) G1 तद् (for तान्) — (L 13) G3 व्यनाशयद् (for व्यना°)]

The above is followed by 1045* in T1 and 1048* in G M

T2 cont K4 Dn1 cont. after 1042*

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावा
सुवेगवन्तो गार्ध्रपत्रा सुवेगा ।
गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि
शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।
निर्भिद्य तूर्णं विविशु सुतीक्ष्णा-
स्तार्क्ष्यत्रस्ता भूमिमिवोरगास्ते ।
शराचिताङ्गो रुधिरार्द्रगात्र
कर्णस्तदा रोषविवृत्तनेत्र ।

[(L 1) K4 महानुभावा (for °प्रभावा) — (L 2) K4 Dn1 गार्धपत्रा (for गार्ध्र°) — (L 3) K4 वापि (for चापि). — (L 7) K4 शरोत्करैरो रुधिरार्द्रगात्रा — (L. 8) T2 [क्र]-तीव (for रोष-)]

K4 Dn1 T2 cont T1 cont after 1043*

1045* दृढज्यमानाम्य समुद्रघोषं
प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्र महात्मा ।
महेन्द्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्ता-
श्छित्त्वा कर्ण पाण्डवस्येषुसंघान् ।

[(L. 1) K4 दृढज्यमानम्य, T1 दृढो मानश्च (sic), T2 नानधमानश्च (for दृढज्यमानाम्य)]

K4 Dn1 T2 cont V1 B Da1 D1 8 4-3 cont after 1032*

1046* पार्थास्त्रमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नृगजाश्वसंघान् ।
अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे
महारथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।
पाञ्चालानां प्रवरांश्चापि योधा
न्क्रोधाविष्ट सूतपुत्रस्तरस्वी ।
वार्णैर्विद्ध्वाथाहवे सुप्रमुक्तै
प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीर ।
तत पाञ्चाला सोमकाश्चापि राज-
न्कर्णेनाजौ पीड्यमाना शरौघै ।

तत्राक्रुध्यद्भीमसेनो महात्मा । अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमाघ्न-

क्रोधाविष्टो विव्यधुस्त समन्ता-
त्तीक्ष्णैर्बाणैः सूतपुत्र समेता. ।
तानस्त्रास्त्रैः स निकृत्याशु बाणा-
न्पाञ्चालानां रथनागाश्वसंघान् ।
अभ्यर्दयद्बाणगणैः प्रसह्य
विक्षोभयन्समरे सूतपुत्र. ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतु-
कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्त. ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पाञ्चालाना प्रवरान्संनिहत्य
प्रस्पर्धमानान्बलिनो योधमुख्यान् ।
तत स राजन्विरराज कर्ण
शरान्वमन्मेघ इवाम्बुधारा ।
कर्णस्य मत्वा तु जय त्वदीया
परां मुद सिंहनादाश्च चक्रु ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति कौरवेन्द्र ।
तत्तादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
कर्णस्य वीर्यं च परैरसह्यम् ।
दृष्ट्वा तु कर्णेन धनंजयस्य
संग्राममध्ये निहत तदस्त्रम् ।

[(L 1) K4 पार्थोस्त्रम्, Dn1 T2 तस्यास्त्रम्, D8 पार्थांधम् (for °स्त्रम्) K4 Dn1 D8 T2 सोथ (for तेन) — (L 2) K4 कर्ण (for कर्णो) K4 B5 D8,4 नृगजा(D8 °जां)श्च, V1 Da1 D1 5 नरनागाश्च ; B1 D6 नरनाग ; B2 नगनाग (for नृगजाश्च) Dn1 T2 जघान संख्ये रथनागपत्तीन्, D8 जघान संख्ये नरनागाश्वपत्तीन् — After line 2, K4 ins 1032* — (L 3) B8 5 Dn1 D6,7 च (for तु) Dn1 महेंद्रकर्मा (for महाविमर्दे) — (L 4) K4 महारथे, Dn1 T2 °रणे, D4 °नयो (for °रथो) B1 स्वभावात्, B2 -प्रसादात्, Dn1 D8 -प्रतापवान्, T2 प्रतापात् (for -प्रभावात्) — D8 om lines 5–32. — (L. 5) B4 Da1 D1. 5 पचालानां V1 प्रवरश्; D6 8 °राश्च, D6 प्रचुरांश्च (for प्रवरांश्च) B4 चाति- (for चापि) — (L 7) K4 विद्धान्वा, B2 D4 7 8 विध्द्वा च (for विव्याध) B2 4 D7 आहवेषु प्रमु(D7 °मु)क्तै , T2 प्रहृष्टो सुमुक्तै (for आहवे सुप्रमुक्तै°) K4 B8 Da1 D1 5 8 सुप्रयुक्तै (for °मुक्तै) — (L 8) D4 damaged B1.4 5 Da1 D1 5 च (for तु) D6 तुरग (for तु नर-) Dn1 T2 शिलाशिते रुक्मपुखै प्रगृह्य, D8 शिलाशितैरुत्तमपत्राशु गृह्य — D4 reads lines 9–12 on marg — (L 9) Dn1 तस्, Da1 D1. 5 ते (for तत) B5 पचाला° — (L 10) D1 पीडमाना (for पीड्य°) — (L 11) B2 क्रोधा*त्ते, B8 क्रोधात्तु ते (for °विष्टा) V1 विविधुस्ते, D6 विविशुस्त (for विव्यधुस्त) B1 om त D8 महद्भिस् (for समन्तात्). — K4 reads line 12 twice — (L 12) K4 (both times) समतात्, D8 समन्ता (for समेता) — (L 13) V1 B तांस्तांस्ते , D6 तांस्तान्शूरै (for तानस्त्रास्त्रै) V1 संनिकृत्य, B1 स विकृत्य, B2 8 निहत्य, B5 निकृत्य (for स निकृत्य) K4 D4 7 8 शु(D8 अ)स्त्राण्यस्त्रैस्तानि(D4 7 °स्त्रैर्विनि , D8 °स्त्रै स नि)हत्याशु बाणै , Dn1 T2 तान्सूतपुत्रो निजघान बाणै — (L. 14) B4 D4 पचालानां V1 B2 रथनागसंघान्, D8 °नागाश्वसघो (for °नागाश्वसंघान्) — (L 15) V1 अभ्यद्रवद्, D8 T2 अभ्यर्दयन् (for °र्दयद्) D1 बाणगतै , D8 °जाले (for °गणै) T2 प्रहस्य (for प्रसह्य) — (L 16) B4 Da1 D2 5 7 विक्षोभयद्, Dn1 विद्धा दर्पात्, T2 विद्धा ह्यान् (for विक्षोभयन्) Dn1 T2 संगरे, D8 संयुगे (for समरे) — (L 17) V1 छिन्नदेहा (for भिन्न°) — (L 18) K4 B D7 स्तनत , Da1 D1 5 ह्नत , D8 श्वसंत (for स्वनन्त) — (L 19) B2 यथैव नाथा, Dn1 T2 यथेमयूथा (for यथैव नागा) — (L 20) K4 D4 महाबले, D7 °हवे, T2 °गजा (for °बला) K4 D5 7 तेन (for तद्वत्) — (L 21) B1 D1 5 पचालाना D1 संनिहत्य, D7 (*sup lin*) संनिपत्य, D8 (before corr) तान्निनादान् (for संनिहत्य) — (L 22) K4 D7 8 प्रयुध्यमानान्, V1 B5 संस्पर्ध°, B1 प्रस्पर्ध्यमानान्, D4 damaged (for प्रस्पर्धमानान्) Dn1 T2 प्रसह्य योधान(T2 °नि)खिलानदीन — (L 24) B1 5 सृजन्, Da1 D1 5 धमन्, D6 असन् (for वमन्) K4 D4 7 8 शरान्दो मेघ इवाभिवृष्ट , Dn1 T2 यथांबरे भास्कर उग्र(T2 °रश्मिग्म)रश्मि — (L 25) D8 मत्वाशु बल, D8 जित्वा तु जय (for मत्वा तु जय) B2 त्वदीया — (L 26) V1 तलानजघ्नु , B1 तानेव जघ्नु , B2–4 तान्निजघ्नु , B5 Da1 D1 5 तलाघ्नु , D6 तांस्तान्निजघ्नु (for परां मुद) T2 सिंहनादाश्च K4 D4 7 8 सं(D8 ति)दधिन(K4 °धि)रे शखरवास्तदानीं — (L 27) T2 [ऽ]वमन्यत (for ह्य°) K4 D4 6–8 वशी कृतौ V1 रणे हतौ तौ, Dn1 T2 भृशाहतौ च (for वशे कृतौ तौ) K4 तु, B2 8 रणे (for तौ) — (L 28) B4 तौ नरेंद्र, T2 कौरवेंद्रास् D6 कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवेंद्र — (L 29) V1 B1 T2 त (for तत्) D6 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) D8 T2 तु कर्म संख्ये (T2 चाजौ) (for महारथस्य) — (L 30) K4 V1 B2 4 5 Da1 D1.4 5 7 तु (for च) B1 वीर्यं तु कर्णस्य परैरसह्य, D6 कर्णस्य वीर्यं तमसह्यकल्प — (L 31) V1 B2–4 Dn1 T2 च (for तु) — (L 32) Dn1 D8 T2 सधा(T2 °दा)जिमध्ये (for संग्राम°) B1.2 5 Dn1 D1 5 विहत, B4 D6 विहित (for निहत)]

— After the above, D8 (marg) ins 1049*

14 D8 om. 14[a] D2 reads 14[abcd] after 1033*.

न्संदष्टाष्ठो नृत्यति वादयन्निव । न्महेषुभिर्दशभिरविध्यदग्रे ॥ १४
कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि- यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

C. 8 4354 B. 8. 69 41 K. 8. 95 30

— a) Ś1 K1 नमृष्यमाणश्च, B3 Da1 नमृष्यमानश्च, D2 °नागस्तु B5 तदैव राजन, D2 तदा विमर्दे (for महावि°) — b) Da1 D1.2 तदा, D2 दृष्ट्वा (for तत्र) — c) D2 om. अथ Ś1 K1.2.4 अथाब्रवीत्त (for °ब्रवीत्) K2 पाणि नृहन् (sic), D3 पाणिमघ्नन् — d) K1.3 B1.2.4 D1.7 सदष्टो (K3 °ष्टौ) ष्ट, V1 °ष्टोष्टे, Da1 D1.5 °ष्टौष्टौ (for °ष्टोष्टो) K3 नृत्यति, V1 Da1 D1 नृत्यन्, D2 (by corr) स्यती० (for नृत्यति) B2 नदष्टवेग नृत्यते चोदयन्निव, D. सष्टोष्टौ रोषमाणौ वानुवृत्तु (sic), D2 (marg) भीमो नृत्यन्नर्जुन सत्यसंधं — For 14a-d, Dn1 T2 subst.

1047* ततस्त्वनर्षी क्रोधसंदीप्तनेत्रो
बाबाहत्य पाणिना पाणिमाछेद् ।
भीमोऽब्रवीदर्जुन सत्यसन्ध-
मनर्षितो नि श्वसन्नात्तमन्यु ।

[(L. 1) Dn1 -सदीप्तनेत्रो — (L 2) T2 न्वच्छन् (for माछेद्) — (L 3) Dn1 सुव्रतो — (L. 4) Dn1 न्सिदन्]

On the other hand, T1 (cont. after 1045*) G M (all ins it after 1043*) subst for 14a-d

1048* रोषाच्चदीष्ठ सुमहान्विमर्दे
भीमस्त्वतोऽकुप्यदर्दीनसत्त्व ।
पाणिं स पाणौ विनिनिष्य रोषा-
दमर्षितो वाक्यमुवाच पार्थम् ।

[(L. 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 °र्दे), G3 °रिमर्दे G2 रोषाच्चदीप्त तु महानुभावो — (L. 2) T1 [s]कुपद् (for °कुप्यद्) — (L 3) G स्व (for स) G2 विनिक्षिप्य (for °निष्य) T1 पाणिं पाणौ सविनिनिष्य रोषाद्]
Dn1 T2 cont after 1047* D2 (marg) after 1046*.

1049* कथ नु पापोऽद्यमपेतधर्म
सूतात्मजं मन्यसेऽद्य प्रमद्य ।
पाञ्चालानां योधमुख्याननेका-
न्विजनितास्तव जिष्णो समस्तान् ।

[(L. 1) D2 (marg) पार्थोद्यन् (for पापोऽद्यम्) — (L 2) Dn1 श्चनद्य, T2 [अ]भिप्र° (for ऽद्य प्र°)]
Dn1 D5 T2 cont. K4 V1 B Da1 D1 2-7 cont after 1046* Ś K1-3 after 1031* D2 after 14a-d

1050* पूर्वं दैत्यैरजितं कालकेयै
माशास्त्याणोर्यादुमस्पर्दमेत्य ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2.8 T2 दैवैर् (for दैत्यैर्) B1.4 D7 रुजित°, D5 °तै (for °त) V1 कालकेयश्च (for °केयै) D8 (before corr as above) पूर्वदैत्यैर्जित कालिकेयै — (L. 2) D2 शमीर् (for म्यानोर्) Ś K1.2.4 -संचयम्,

D6 -सवद्न् (for -सत्संधम्) K3 अन्ध (for दन्त)]
— Before 14e, M3 ins भीम — e) Ś K2 नु त्वा, K3 नावधी, Da1 D1.4-8 न (D5.6 तु, D3 च) त्वा (for नु त्वा) K3 सूत्पुत्र Ś1 K1.2 किरीटिर् (K1 °टि) (for °टिन्) T1 G M त्वा सूतपुत्रो नु कथ किरीटिन् (G2 °न) — f) K3 V1 रथेषुभिर्, B Da1 Dn1 D1-5 अथेषुभिर्, D6 दिवे°, D3 शते° (for महे°) K3 सवव्यदुग्रे, V1 B1.5 Dn1 D2.8 प्रागविध्यत् (D8 °न्); Da1 D1.5 विध्यदग्रे (for अवि°) T1 G M रथेषुभिर्हति दिताग्रयार्थ — After 14, K4 V1 B D T2 ins

1051* त्वया क्षिप्ताश्चाग्रमद्याग्नसंवा-
नाश्चर्यमेतद्धविभाति मेऽद्य ।
कृष्णापरिक्लेशमनुस्मर त्व
यथाब्रवीत्पण्डतिलान्स वाच ।
वाच सुतीक्ष्णास्त्विमिडोऽस्मनोज्ञा
सुवा मजोऽयं गतमीर्दुरात्मा ।
संस्मृत्य सर्वं तदिहाद्य पाप
जहाशु कर्णं युधि सव्यसाचिन् ।
कस्मादुपेक्षा कुरुषे किरीटि
ह्युपेक्षितु नायमिहाद्य काल ।

[D8 reads lines 1-8 on marg — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1 2-5.7 om. च D5 बाणसंघो (for °संवान्) T2 त्वया क्षेप्ता ह्याहता चास्त्वया — (L 2) D1 प्रतिभेदत्य, (sic), D8 (by corr) °नावीदमद्य (for °भाति मेऽद्य) — (L 2) D1 अनुस्मरस्त्व, D5 °स्मर त, D8 °सरन्वै, T2 °सरश्च (for °स्मर त्व) — (L 4) K4 B2.5 Da1 D1.5-8 यच्च, T2 यश्च (for यथा) B4 D6.8 T2 पहतिलान्, (for पण्ड°) V1 B Da1 D1 3-8 इति स, Dn1 स वाच°, T2 न वाच (for स वाच) D2 यथाब्रवीत्षण्डला-निचलान् (sic) — (L. 5) K4 om वाच D2 मनुष्या (for ऽस्मनोज्ञा) Dn1 T2 रुक्षा सुतीक्ष्णाश्च हि पापबुद्धि — (L. 6) K4 [s]पि गतभिर्, Dn1 D2 [s]प्रगतभी, T2 ह्यनितही (for ऽयं गतमीर्) — (L 7) K4 V1 B (except B2) D1 2.4 6-8 transp सर्वं and तद् Da1 D2 om तद् D8 इहाल- (for इहाद्य) — (L. 8) T2 वध्याशु (for जहाशु) D8 कर्णं D8 जहि (for युधि) — (L. 9) T2 कथ हि (for कस्माद्) B3 उपेक्षसावदसे (for उपेक्षां कुरुषे) Co cites उपेक्षा D8 कथ नु त्वां सूतपुत्र किरीटिन्, (marg) कथ ह्युपेक्षां कुरुषे स्व किरीटिन् — (L 10) D8 (marg as above) रथेषुभिर्दशभिरविध्यदुग्रे]

15 B2 om. (hapl.) 15ab — a) D2 मया (for यया) K1 पृत्या, K2 त्वया, K3 D1.2 वृत्या (for धृत्या) K3.4 अजयीद् (for °षीर्) S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

564 41 5 30 ग्रासं ददद्वह्नये खाण्डवे त्वम् ।
तथा धृत्या सूतपुत्रं जहि त्व-
महं चैनं गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थं
दृष्ट्वा रथेषून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णो
ह्यस्त्रैरस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुह्यसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः सम्प्रहृष्टाः ।
कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषु
तया धृत्या त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ १८
अनेन चास्य क्षुरनेमिनाद्य
संछिन्द्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निसृष्टेन सुदर्शनेन

भूतानि यया (T1 G1 यथा, M1 जया) जयस्त्व — b) B8 भिक्षां; M1 प्रसन्, Co ग्रास (as in text) K3 D6 G1 M1 2 4 ददन्, Da1 D1 5 चादाद्. K3 B5 D3 transp वह्नये and खाण्डवे Dn1 S (T3 missing) ग्रास ददत्खाण्डवे पावकाय — c) D1 त्वया धृत्या, D2 तया वृत्त्या, T1 2 G M धृत्या तया (by transp) D1 जहिस — d) Ś K1 2 4 ह्यह (for अह) K3 V1 B1 3 4 D2–4 7 8 T2 G3 M1 चैनं, B5 त्वैनं, D6 चायेन, G1 तु वै (for चैनं) — After 15, S (T3 missing) ins

1052* समेत्य पार्थं स नृशंसवादी
जीवक्षयं यास्यति कालपक्व ।

[(L 1) G1 3 M तु (for स) G3 नृशंसवर्ती — (L 2) T1 2 G2 नाथ (for नाय) T1 कालपावक (for °पक्व)]

16 a) D6 श्रुत्वा (for अथ) D8 [अ]वदद् (for [अ]ब्र वीद्) S (T3 missing) चक्रधरो (for वासुदेवो) Dn1 पार्थे — b) K1 रथेष्टं; K3 रथेषु, D1 पूर्वान् (for रथेषून्) D6 दृष्ट्वा तथेषु प्रतिहन्यमान — Before 16cd, D6 ins श्रीकृष्ण. — c) K3 D6 अमीमदत्, D8 °मृदन् Ś1 सद्यथा ते, B1. 5 सर्वदा ते, Dn1 D1 2 सर्वपार्थे, D6 °धा ते (for °था ते) S (T3 missing) अमूमुप(G2 °च)त्पश्यत एव तेद्य — d) B2. 5 Dn1 D2 अस्त्र (for अस्त्राणि) K3 B (except B1) Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 किमिदं त्व (K3 च, B2 वै, D8 त्वां) (for किमिदं) D6 ह्यस्त्रैरस्त्र किमिदं सव्यसाचिन्, S (T3 missing) ह्यस्त्राणि कर्णोस्त्रगणै (T1 °थ रथे; G2 3 °ध रणे) किरीटिन् (T1 °टि) — After 16, T1 G M ins an addl colophon. [*Adhy name* M1 अस्त्रयुद्धं — *Adhy no* T1 G2 3 M1 135, G1 M2–4 104]

17 Before 17, T1 G2 3 ins भगवान्, G1 M कृष्ण — a) K3 D8 सु-, D6 त्व (for स) B1 4 Da1 Dn1 D1. 3. 5 7 नावधत्से, B5 नावधीर्यन्, D4 °नुत्से, D6 °धीर्से (for °धीयसे) S (T3 missing) स (T1 सो) पार्थ किं मुह्यसि (T1 मा मुह्यसे) वेत्सि चैतान् — b) B1 4 D7 नदते ते, D6 नदन्त्ये° S (T3 missing) हृष्टान्समेता- (T1 हृष्टान्समेता-, G1 दृष्ट्वा समेता-, G2 3 दृष्टा समेता-, M3 हृष्ट समेता) न्नदत कुरुस्त्वं — c) T2 नदंति (for विदुर्हि) D8 (before corr) स वै (for सर्वे). — d) V1 B3 5 D2 6 तवास्त्रम्, B1 तद° (for त्वद°) B3 S (T3 missing) विनिहन्य(B2 °त्य)मान (for विनिपात्य°)

18 a) K1 धृता, K3 वृत्या (for धृत्या) K3 विहत, B4 D2 निहता (for °त) K1 तामसास्त्र, D2 रामचंद्र (for तामसास्त्रं) B2 D3 S (T3 missing) यया धृत्या ताम(D8 राक्ष)साअग्निवांस्त्व — b) D1 त्व सयुगे (for युगे युगे) D8 रक्षसश्च (for राक्षसाश्च) B2 मयुगे रक्षसाश्चापि घोरान्, S (T3 missing) युगे युगे राक्षसाश्चाति(T3 राक्षसाश्चापि, G1 2 M1 रजसाश्चाति-, G3 राजसाश्चित्र) घोरान् — c) B2 दमोद्भवाश्चाहवेषु प्रवृत्त्या, D6 दमोद्भवांश्चासुरानाहवेन्यान्, S (T3 missing) द(T1 2 दं)भोद्भव चासुरनाहवे त्व Co cites दम्भोद्भवा (as in text) — After 18abc, B5 D6 S (T3 missing) ins

1053* दर्पोत्सिक्तं वीर्यमन्त किरीटिन् ।

[B5 दर्पोत्सिक्ता, D6 °त्सिक्तान् (for °त्सिक्तं) D6 वीर्यवत]
— d) D8 तया (for तया) K3 D2 3 वृत्त्या (for धृत्या) K1 त्वा, K3 [अ]द्य (for त्वं) D7 transp त्व and जहि B5 D6 जहि युध्येय पार्थ, Dn1 जहि कर्णं त्वनघ, S (T3 missing) त्वं जहि कर्णमद्य (for त्वं जहि सूतपुत्र) — After 18, B5 D6 ins

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T3 missing) ins after 18

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्र समर्थम् ।

[T1 2 M2–4 व्यक्तमस्त्र, G1 3 त्वकुमस्त्र (for व्यक्त°). G1 ममत्य, G2 3 समर्थ (for °र्थम्)]

19 a) G1 om वा K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 चास्य, D6 चास्यन्, D3 चाद्य, T1. 2 G2 3 M1 चाद्य, M2–4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९
किरातरूपी भगवान्यया च
त्वया महत्या परितोषितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
सहानुबन्धं जहि सूतपुत्रम् ॥ २०
ततो महीं सागरमेखलां त्वं
सपत्तनां ग्रामवतीं समृद्धाम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंघां
यशश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१

संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२
प्रादुष्करोम्येष महास्त्रमुग्रं
शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्सुराश्च
ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३
इत्यूचिवान्ब्राह्ममसह्यमस्त्रं C 8 4574 B 8 89 51 K 8 96 10

वाशु (for वान्य) D2 त्व (for [अ]थ) — S (T3 missing) transp 19b and 19c — b) Ś1 संभिधि, K4 सछिन्न-, D3 T3 G छिंद्यस्य, T1 छेत्स्यामि, M1 भिंद्यस्य, M2-4 छिंद्यस्य (for सछिन्द्धि) D2 अल (for जरे) D2 चिरेण (for प्रमह्य) — c) K3 यथा (for मया) V1 B1 Da1 Dn1 D1-3 T1 G2 M1 निसृष्टेन, D3 प्रदत्तेन, T2 [अ]तिसृष्टे, G1.3 निदृष्टेन (for °सृष्टेन) — d) Ś1 वज्रेन V1 इवापरः (for इवारे)

20 a) D6 निरातरूपो (for °रूपी) K3 यया त्वया, V1 Da1 D1.5.6 G2 M1 (inf lin as in text) यया च, Dn1 मुदत्या, D4 यया त्व, T1 lacuna (for यया च) — b) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.2-5.7 S (T3 missing) महात्मा, D2 च मत्या (for महत्या) Dn1 परिजोषितो (for °तोषितो) B1.4 मय (B5 °व) (for ऽभूत) K3 तथा त्वया परिभूतोभूत् — K3 om 20cd — c) K3 D7 त्व ता (by transp), D2 त स्व, D6 स ता K3 D3 धृत्तिं, D1 धृविर्, D2 वृत्ति K3 om वीर Dn1 S (T3 missing) स वा (Dn1 ता स्व) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा — d) G1 सराधव स्व (for सहानुबन्ध) Ca cites सानुबध

21 b) Da1 D1.5 G2.3 सपत्तन, T1 सपट्टणा, T2 सपट्टण (for °त्तना) D2 शैलवतीं (for ग्राम°) — c) K3 प्रायच्छ (for प्र°) K2 D1 निहतारिसंघा, D6 °संघो, G1 °मन्मा, M1 नयतारिगधान् — d) V1 पार्थाचलम्, M1 पार्थस्तुल्म् (for पार्थातुल्म्) D1.5 त्वां (for त्वम्) — After 21, N (except D2) ins

1056* स एवमुक्तोऽतिबलो महात्मा
चकार बुद्धिं हि वधाय सौते: ।

[(L 1) B सन्निा (for ऽतिबलो) — (L 2) B1 च (for हि) D8 द्रागो (for सौते)]

On the other hand, S (T3 missing) ins after 21

1057* कर्णं पुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे
वचास्त्रमुर्व्यां प्रतिहत्य वीरा ।
कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर
द्रवन्त्यमी सृञ्जयसोमकाश्च ।
दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्ट [5]
त्वा चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।

[(L 1) G1 चरति (for नदन्ति) T2 हृष्टास् (for सर्वे) — (L 2) G1 उग्र (for उर्व्यां) T2 प्रतिहृति (for °हत्य) — (L 4) G1 प्रयाति, G3 द्रुयति, M1 द्रव्यति (for द्रवन्ति). T2 G1 M1 सृजया (for सृञ्जय) — (L 5) T1 G2.3 [अ]थ, G1 [अ]पि, M1 om (for च) — (L 6) M1 त्व (for त्वा)]

22 Before 22, G2.3 ins सजय D2 om 22ab — a) B Dn1 D1.6 S (T3 missing) स चोदितो; D8 स नो (for संचो°) G1 -जनार्दनार्द्ध (for -जनार्दनाभ्या) K3 सनोदितो भीमसेनाच्युताभ्या — b) G1 तदात्मना (for स्मृत्वा तदा) B3 Dn1 तथा (for तदा) K1 अवीक्ष्य, T2 G3 अवेत्य, Co °क्ष्य (as in text) V1 Dn1 T2 G M सर्वं, B2 मनु, D3 सत्वर, T1 पूर्वं, Co सत्त्वम् (as in text) — c) K3 सहात्मनश्च, V1 B (except B2) Dn1 D3.4.7.8 T1.2 G2.3 M इहा°, D3 महात्मनेश्च, G2 उभात्मनश्च, Ca महा° (as in text) Ś1 K1.2.4 T1.2 चागमन (for °मने) Ca cites आगमने (as in text) — d) K3 Ca प्रयोजने, D8 प्रायोर्जुन (for प्रयोजनं)

23 a) T1 G2 एव (for एष) — b) Da1 D1.5 हिताय, G1 सुखाय (for शिवाय) K2.4 सौते, G1 सौरे°, Ca सौते (as in text) — c) K1 तं मे, B2 तस्मा-, D6 ततो (for तन्मे) Ca cites तत् and मे (as in text) T1 अनुजानतु — d) B5 G1 तथा (for ब्रह्मा) B8 ब्रह्मा; Dn1 भवेद्, T1.2 G2.3 M शिवो (for भवो) Ś1 ब्रह्मविदाश्च, Dn1 वेदविदश्च (for ब्रह्म°) — After 23, Dn1 S (T3 missing) ins

1058* इति सोक्त्वा पाण्डव सव्यसाची
नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।

[Dn1 इत्युच्य देव (for इति सोक्त्वा)]

24 a) Ś1 इत्युच्युवान्, Da1 D1.5 इत्युक्त°, Dn1 तदु

74 E1 110 प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः

समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ससर्ज बाणान्भरतर्षभोऽपि

त्तम, D2 हृत्यालपन्; S (T3 missing) अनुत्तम (for हृत्यूचिवान्) After हृत्युचिवान, K3 reads from क्रोधदीप्तो in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by 24^{e}–28^{b} and ततोऽर्जुन Ś2 K2 D5 ब्रह्मम्, K3 Dn1 ब्राह्यम् — ^{b}) Da1 D1 5 सुमना (for मनसा) Ś2 सविदेय, K3 °धीय, K4 B5 Dn1 D6 S (T3 missing) य(K4 स)द्विधेय, V1 विधेय; D2 सविधाय, Ca °धेयम् (as in text) — After 24^{ab}, N ins

1059* तदस्य हत्वा विरराज कर्णो
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधारा ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमध्ये विहित तदस्त्रम् ।
ततोऽमर्षी बलवान्क्रोधदीप्तो
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वाहुर्वेदितार महास्त्र
ब्राह्म विधेयं परम जनास्तत् ।
पुनर्युक्तास्त्रममित किरीटि-
क्षिति स्तोक्तोऽयोजयत्सव्यसाची ।

[Ś K1–3 om lines 1–2 B2 repeats lines 1–2 after st 26 — (L 1) B3.5 Da1 D1 5 6 8 विननाद (for विरराज) — (L 2) V1 B2 (first time) Da1 D1 5 शरान्वर्षन् (D1 °र्षसे, D5 °र्ष्यन्), D8 शराबुद (for मुक्त्वा शरान्) D7 अबुधारान् (for °धारा) — (L 3) K1 कर्णो न (for कर्णेन). D2 किरीटिना (for °टिनस्) Ś K1 2 4 तदा, Da1 D5 तत्, D1 तथा (for तु) — (L. 4) Ś K1.2 4 अथ, B5 D6 तदा (for तथा) D1 स राजमध्ये (for तथाजि°) K3 विदित, V1 B1.3–5 Da1 D1 3 5 7 विहत, B2 Dn1 D2 6 निहत (for विहित) — (L 5) K3 [ऽ]मर्षं, K4 महर्षी, V1 मत्वा, D2 यमर्षी, D6[ऽ]मर्षाद् After बलवान्, K3 reads 28^{cd} — (L. 6) D2 transp अब्रवीद् and अर्जुन — (L 7) K3 ननु त्वामाहुर्, B1 D3 (before corr) न तु त्वाहुर्, B2 ननु त्वां तु, D6 न त्वामाहुर् (for ननु त्वाहुर्) K1 वेशितार, D3 वेदिताह, D8 विदितार (for वेदि°) Ś K1.2 4 तदस्त्र (for महा°) — D6 om line 8 — (L 8) K1 ब्रह्म, K3 D8 ब्राह्य Ś1 जनास्त; K3 जनास्तत, D2 महास्त्र, D8 (marg as above) जवास्तत् (for जना°) — Ś K D2 8 om lines 9–10 — (L 9) V1 युक्त्वास्त्रम्, B1 नय क्ष्मास्त्रम् (sic), B4 युक्त क्ष्मास्त्रम्, Da1 D1 6 नियुक्त्वास्त्रम् (for युक्ता°) Dn1 D3.4 6 7 तस्मादन्ययोजय सव्यसाचिन् — D6 om line 10]

— ^{c}) B1 Dn1 प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च) — After 24^{cd}, K4 Dn1 S (T3 missing) ins

1060* गाण्डीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रै
र्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भि ।

— K4 repeats 24^{ef} after 1062* — ^{e}) B4 बाणा (for बाणान्) K4 (first time) Dn1 S (T3 missing) सृ(K4 स्र-, G3 इ)ष्टास्तु बाणा भरतर्षभेण (K4 T2 °न) — ^{f}) Ś1 K1 2 4 (second time) शतं शितान्, K3 शता शतान् (for शतशतान्) K1 आशुवेगात् V1 B Da1 D1–8 शतशतान्येकवदाशु चैव (D2 °पराशु वेगा), T1 G3 M (M3 damaged) शतं शता (T1 °तो) हेमपु(M1–3 °पुं)खा सुतीक्ष्णा, T2 G1 2 शतं (G2 °ता) शता (T2 °तं) भी(G2 हे)ममुखा सुतीक्ष्णा — After 24, K4 Dn1 S (T3 missing) ins

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन
युगान्तवह्न्यर्ककरप्रकाशा ।

[(L 1) T1 G1 2 M1 प्रच्छादयन् G1 अतरिक्ष (for कर्णरथ) — (L. 2) T1 -चार्ककर-, G1.2 M -कालार्ककर-; G3 -कालप्रतिम- (for -वह्न्यर्ककर-) T1 -प्रकाश (for -प्रकाशा)]

K4 Dn1 T2 cont

1062* ततश्च शूलानि परस्वधानि
चक्राणि नाराचशतानि चैव ।
निश्चक्रमुर्घोरतराणि योधा-
स्ततो न्यहन्यन्त समन्ततोऽपि ।
छिन्नं शिर कस्यचिदाजिमध्ये
पपात योधस्य परस्य कायात् ।
भयेन सोऽप्याशु पपात भूमा-
वन्य प्रनष्ट पतित विलोक्य ।
अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्तो
योधस्य बाहु करिहस्ततुल्य ।
अन्यस्य सव्य सह चर्मणा च
क्षुरप्रकृत्त पतितो धरण्याम् ।
एवं समस्तानपि योधमुख्या-
न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।
शरै शरीरान्तकरै सुघोरै-
र्दौर्योधनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L. 1) T1 परश्वधाश्च (for °स्वधानि) — (L. 2) T2 चक्रानि साराणि गुरूणि चैव — (L 3) K4 विचक्रमुर् (for निश्च°) T2 घोरतराश्च (for °तराणि) — (L 4) Dn1 व्यहन्यंत (for न्य°) — (L. 5) T2 शरैः (for शिर°)-

शतंशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४
वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
सहस्रशो बाणगणा विसृष्टाः ।
ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
पर्जन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५
स भीमसेनं च जनार्दनं च
किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
ननाद घोरं महता स्वरेण ॥ २६
स कर्णबाणाभिहतः किरीटी
भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।
अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
शरान्दशाष्टौ च समुद्ववर्ह ॥ २७
सुषेणमेकेन शरेण विद्ध्वा
शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
ततः सुमुक्तैर्दशभिर्जघान
सभापतिं काञ्चनवर्मनद्धम् ॥ २८
स राजपुत्रो विशिरा विबाहु-
र्विवाजिसूतो विधनुर्विकेतुः ।
ततो रथाग्रादपतत्प्रभग्नः
परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९
पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च C 8 4528 B 8 69 65 K 8 96 16

— (L 6) T2 शिरश्च (for परस्य) — (L 7) K4 जवेन (for मयेन) K4 सोयाशु, T2 काप्याशु (for सोऽप्याशु) — (L 8) T2 प्रणष्टः — (L 9) K4 कृत्वो, Dn1 क्षत्तो (for कृत्तो) — (L. 11) K4 काय (for सव्य) Dn1 वर्मणा (for चर्मणा) T2 कर (for च) — (L 12) K4 क्षुरप्रकृत्त (for °प्रकृत्त) K4 धरिण्यां — (L. 13) K4 एव सनत्वादधियोगसवान् (sic) — (L 14) K4 किरीटिमाली] — After the above, K4 repeats 24[cd]

25 [a]) Ś1 कैवर्तनेन, D8 विकर्त्तनेन (for वैकर्त°) T1 G M1 8 ह्याशु (for अपि) D6 यथाजिमध्ये; T1 M रणाजि°, T3 G तदाजि° (for तथाजि°) — [c]) D6 चैषव ; S (T3 missing) चाक्षया (for घोषिण) B4 T1 अभ्यपे(T1 °ये)यु , D4 अभ्यपेतु , G1 ह्यभ्युपेयु (for अभ्यु°) — [d]) S (T3 missing)) -सृष्टा (for -मुक्ता)

26 [a]) Dn1 S (T3 missing) तत स (T1 च) कृष्णं च किरीटिनं च — [b]) D2 चाप्यनुमेय- (for चाप्यमनुष्य-) Dn1 S (T3 missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभाव (G1 °काश , M2 4 °भाव) — [c]) T1 भीमबलान् (for °बलो) B2-4 Da1 D1.5 G1 [ऽ]भिहत्य, B1.8 विहत्य; D2 om. (for निहत्य) — [d]) D2 निनाद (for न°) K3 घोरैर् (for घोर) K4 महतां K4 वरेण, B2 सुरेण, B5 G1 8 स्वनेन (for °रेण) — After 26, B1 repeats lines 1-2 of 1059*

27 [a]) T1 G M1.2 4 तत स, T2 सं तस्य (for स कर्ण-) K3 B5 D6 T2 G3 -बाणाभिहतं (for °भिहत) — [b]) S (T3 missing) तत्रा (for तथा) — [c]) M1 अमृष्यमाणा T2 पार्थ — [d]) Ś1 दशाष्टा (for °ष्टौ) K4 समुद्ववर्ह°, D8 (before corr) समृद्ववर्ह, G1 8 समभुद्ब-वर्ष (for समुद्ववर्ह)

28 [a]) Dn1 S (T3 missing) स केतुम् (for सुषेणम्) Ś1 शिरेण D8 हत्वा (for विद्ध्वा) — [b]) B1 निशितेन (for त्रिभिरेव) — K3 reads 28[cd] after बलवान् in line 2 of 1059* — [c]) K3 Da1 T1 G2 M1 स मुक्तैः; D2 तु मुक्तैर्, D8 सुयुक्तैर् — [d]) D6 सेनापतिं (for सभा°)

29 [a]) K1 सु- (for स) K2 विशारा, K3 T1 विशिरो (for °रा) — [c]) K3 B D (except D2) S (T3 missing) हतो (G3 अयो) (for ततो) K1 T1 G2 M रथाग्र्याद्, V1 °श्वाद् (for °आद्) K3 D2 प्रभग्न , V1 B1 4 Da1 Dn1 D5 4 7 स रुग्ण , B2 3 5 S (T3 missing) प्ररुग्ण , D1 5 सुरुग्ण , D6 च भूमौ, D8 पराशु (for प्रभग्न) — [d]) Some MSS साल (for शाल) K4 D3 इवाभिकृत ; V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 S (T3 missing) °वकृत्त (for °भिकृत्त)

30 [b]) D2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — [c]) K1 D6 8 चतुःशतां (D7 °त) (for °बान्) K3 सुयोधनान्, K4 सायुधा*; B2 सायुधानान्, Dn1 D6 °धान्वै, Ca °धीमान् (as in text) S (T3 missing) चतु शत द्विरदाना निपात्य — [d]) B1 D3 7 हयान्, T1 2 महा- (for हत्वा) B1 3 5 Dn1 D2 7 T1 2 अष्टशतान् (for °शत) D6 G M रथाश्च धानाष्ट रणे किरीटी — [e]) Ś सहस्रशश्चाश्व, V1 Dn1 °शोभांश्च (for °मर्माश्च) K3 चतुरश्च (for च पुनश्च) V1 B Da1 Dn1 D1-4.7 8 T1.2 M2-4 स- (for च) G1 सादिनाम् (for सादीन्) — [b]) D2 पत्तिसंधान् (for °वीरान्) — After 30, N T2 ins

1063* कर्णं ससूत सरथाश्वकेतु-
मदृश्यमञोगतिभिश्च चक्रे ।
ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना
धनंजयेनाधिरथिं समन्तात् ।
मुञ्चाभिविध्यार्जुनमाशु कर्ण [5]

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा ।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान ।
सहस्रमश्वांश्च पुनश्च सादी-

नष्टौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुख्यावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिघ्नौ ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य वाहा-

वाणं पुरा हन्ति कुरून्समग्रान् ।
स चोदितः सर्वयतेन कर्णो
मुमोच बाणान्सुबहूनभीक्ष्णम् ।
ते पाण्डुपाञ्चालगणान्निजघ्नु
र्मर्मच्छिदः शोणितमांसदिग्धाः ।
तावुत्तमौ सर्वधनुर्धराणां
महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ ।
निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रा
वन्योन्यमप्यस्त्रविदौ महास्त्रैः ।
अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु
र्मन्त्रौपधाभ्यां विरजो विशल्यः ।
कृतः सुहृद्भिर्भिषजा वरिष्ठै
र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा ।
तत्रोपयातं युधि धर्मराज
दृष्ट्वा मुदा सर्वभूतान्यनन्दन् ।
राहोर्विमुक्तं विमलं समग्र
चन्द्रं यथैवाभ्युदितं तथैव ।

[(L 1) K3 सशरांश्च, B2 3 सरथाश्च, Dn1 D6 सरथ स (for सरथाश्च-) — (L 2) Ś K2-4 D8 ह्यद्दृश्यम् (for अदृ°) Ś1 Da1 D5 om च B3 4 चकार, Dn1 T2 प्रचक्रे (for च चक्रे) D1 हत्पार्थमध्ये व्यहनत्प्रवीर- (sic) — (L. 3) Dn1 T2 अथ (for ततो) Ś1 मध्यमाना (for वध्य°) — (L. 4) Ś K D2 आधिरथे (K3 °थे) (for °रथि) D2 पुरस्तात्, D6 च वीरं, T2 समेता (for समन्तात्) — (L 5) K3 मुचस्व भिद्धय, K4 स चाभिविद्धो, D6 मुक्ताभिविध्य (for मुञ्चाभिविद्धय) K4 D2 कर्णं, D6 कर्णे (for कर्ण) V1 B Da1 D1 3-5 7 प्रमुच (B2 °मुञ्च) बाणाञ्जहि पांडु(B6 सुत)-पुत्र — (L 6) B6 अथ, T2 परान् (for पुरा) Ś K1 2 4 समतात्, B1 समेतान् (for समग्रान्) — Ś K1 2 om. lines 7–8 — (L 7) K3 D2 सन्नो(D2 °नो)दित, K4 Da1 D1 5 संचो° (for स चो°) K4 सर्वबलेन, D6 धार्तराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन) — (L 8) K3 परेषां, K4 V1 B2-5 Da1 D1-4 5 असक्तान्, B1 असह्यान्, D6 समतात्, D7 8 सुमुक्तान् (for अभीक्ष्णम्) — (L 9) D2 पचाल-, D5 -पांचाल्या- (for -पाञ्चाल) Ś K1 2 गणा (for -गणान्) K3 V1 B Da1 D1 3-8 मर्मच्छिद° शोणितपा° मुमु(K3 °पांशुमु, B2 °पा मयु-, D6 °वास्तुमु)क्ता, D2 मर्मच्छिद क्रोधमरेण मुक्ता — (L 11) K3 तान् (for तौ) — Ś K1 2 om. lines 12–15 — (L. 12) K3 पत्नसाहो (sic) (for सपत्नसाहौ) — (L 13) B3 विहित-, D6 सहित- (for चाहित-) Dn1 D6 T2 उग्रन् (for उग्रौ) — (L 14) D8 अन्योन्यतश्च (for °मपि) B1 D3 8 T2 महास्त्रौ (for °स्त्रैः) — (L 15) B3 तत्र (for अथ) T2 [उ]पयातुम् (for °यातस्) K4 अथोपयाचस्त्वरितो दिदृक्षु — (L 16) K1 V1 B1 3 5 D4 7 मन्त्रौपधीभ्या, B4 Da1 D1 5 °पधिभ्यां, B6 Dn1 T2 °पधीभिर् (for °पधाभ्यां) K3 निरजो, B1 4 Dn1 D3 4 7 निग्नो (for विरजो) — After line 16, K4 T2 ins

1064* नास्त्यङ्गशास्त्रिसुतोद्भवार्थ-
ग्राहाङ्गविद्याश्रमसुहृद्भि ।
आवद्धपट्टो मणलाघवेन
यथा सुरेशो दितिजैः क्षताङ्ग ।

[[(L 1) T2 हसन्त्यङ्गशास्त्रिहतोद्भवार्चैर् (sic). — (L 2) T2 अष्टाङ्गनियासनसुहृद्भि — (L 3) T2 आबद्धकक्ष्य प्रतिबद्धचेता — (L 4) K4 क्षिताङ्ग (for क्षताङ्ग)]]

— (L. 17) V1 तत, D3 कृत, T2 धृत (for कृत) Ś K1 2 4 द्विषतां (for भिषजा) Ś1 अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्) — (L. 18) Dn1 सुवर्णवर्णा, D3 °वर्मे (for °वर्मा) — (L 19) Ś K2 3 4 Dn1 D8 तथा, B3 T2 अथ, D2 तत, D6 यथा (for तत्र) D1 प्रयात (for [उ]प°) — (L 20) B1 [अ]भिद्न् (for [अ]न°) Ś K1 2 4 दृष्ट्वा भूतान्यभ्यनदन्मुदा वै. — (L 21) T2 ग्रहाद् (for राहोर्) B3 निपुण (for विमल) K3 शुभाग्र, D8 शुमग्र (for समग्र) — (L 22) Dn1 [अ]भ्युदित (for [अ]भ्यु°)]

31 a) K3 V1 B D S (T3 missing) दृष्ट्वा तु (D3 °ष्ट्वाय, M1-4 °ष्ट्वा च) (for दृष्ट्वाजि-) S (T3 missing) अति- (for अथ) — b) K3 Da1 D1 5 शूरवीरान्; V1 तत्र वीरान्; B2 D6 शूरतरान् (for °वरान्) K3 अरिघ्ना (sic), B2 अरिष्टौ (for °घ्नौ) — c) V1 निशम्य (for नियम्य) K1 मियस्य वाहा (sic), Dn1 विलोकयत, T1 निशाम्य वीरा (for नियम्य वाहान्) G1 बाणान् (for वाहान्) — d) K3 V1 Dn1 D1 2 4 6 स्वस्था (for खस्था) B1 महीस्थाश्च (for °स्थाश्च) Ś K1.2 4 जना हि तस्थु, K3 जनाधितस्थु; V1 B Da1 D1-5 8 जना वितस्थु, D7 जनाभितस्थु (for जना वतस्थु) T1 G1 3 M सर्वे महीष्ठा(T1 महीस्था; G1.3 धरिष्ठा)श्च ततोवतस्थु, T2 G2 सर्वे महीशा(G2 हिस्था)श्च तदोपतस्थु — After 31, N T2 ins

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपात
सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव ।
हतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकै
र्धनंजयस्याधिरथेश्च राजन् ।

न्वस्था महीस्थाश्च जनावतस्थुः ॥ ३१
ततो धनुर्ज्या सहसातिकृष्टा
सुघोषमाच्छिद्यत पाण्डवस्य ।
तस्मिन्क्षणे सूतपुत्रस्तु पार्थं
समाचिनोत्क्षुद्रकाणां शतेन ॥ ३२
निर्मुक्तसर्पप्रतिमैश्च तीक्ष्णै- C 8 4399 B 8 89 73 K. 8 96 21

[(L. 2) Ś1 K2.4 Dn1 D1 8 समुक्त, B2 प्रमुक्त (for सुमुक्त) K3 D2 तुमले — (L 3) K3 तयोस्, D2 [प्र]तास् T2 ततो (for तथा) T2 इषु प्रवेगे D6 प्रतस्तनोन्य त्रिपुमि॰ प्रवेकैर् — (L. 4) B5 [आ]थिरथिश् D2 [ऽ]पि (for च) Dn1 T2 तत्र (for राजन्)]

— After the above, sequence in T2 is 33[cd], 1066*, 1067*, 32, 33[ab], 33[cd] (r)

32 For sequence in T2, cf v l 1065* — [a]) K3 धनूंषी, K4 D6 धनुर्ज्या (for ॰ज्या) K1 सहसावकृष्टा; K3 ॰सा निकृष्टा, K4 ॰सातिकृष्टां, B1 ॰सातिकृत्ता, Da1 D1 6 ॰सा निकृष्टा; D6 8 ॰सा विकृष्टा (D8 ॰ष्टा) (for ॰सातिकृष्टा) Ca cites निकृष्टा T1 2 G M प्रच्छादयामास तत पृषत्कै — [b]) K3 B1 2 4 5 Da1 D1 6–8 T1.2 G2 M Ca सघोषम्, D3 सघोषम् (sic), G3 स एव (for सुघोषम्) Ś1 B3 Dn1 अच्छि(Ś1 ॰च्छा)द्यत; B1 आच्छयत; D2 अच्छिनद्, T1 G M आच्छिद्य च (G1 तु); T2 आस्फाल्य च, Ca आच्छिद्यत (as in text) K3 B2 5 D2 6 गाण्डिवस्य, T1 2 G2 3 M गाण्डिवज्यां; G1 गांडिवस्तन (for पाण्डवस्य) — [c]) G1 3 M2–4 अस्मिन् (for त॰) K3 4 D2 8 च (for तु) Dn1 T1 2 G M2–4 फल्गुनं (Dn1 पांडव) सूतपुत्र ; M1 ****सूतपुत्रं (for सूतपुत्रस्तु पार्थं) — [d]) Dn1 समाचिनोद्, D2 ॰वृणोत्, G1 ॰च्छिनोत् (for ॰चिनोद्) K1 2 4 क्षुद्रकानां, T2 प्रदराणां, Ca' क्षुद्रकाणां (as in text) D8 सहस्रं (for शतेन)

33 For sequence in T2, cf v l. 1065* — [a]) B5 विमुक्त-, T2 स मुक्त- (for निर्मुक्त-) B1 -सर्पप्रतिपैद्य, T2 -सर्वप्रतिमै॰, G2 -सगप्रतिमै॰ (for -सर्प॰) B2 Dn1 अभीक्ष्ण, D2 6 T1.2 G2 3 M2–4 सुतीक्ष्णैस् (for च तीक्ष्णैस्) — [b]) D2 तैलप्रयातै, D3.4 7 ॰प्रभूतै, D6 ॰प्रवीत , T1 ॰प्रभूवै (for ॰प्रधौतै॰) V1 खगपत्रराजै ; B2 5 ॰पत्रवाजितै॰, D2 ॰पत्रिवाजी, G1 ॰वाजिवाजै ; Ca ॰पत्रवाजै (as in text) — [c]) Dn1 D6 S (T2 missing, T2 both times) पत्र्या विभेदाशु च वासुदेवं — [d]) B D7 तदनतरं, D2 ॰नतरे Ś1 K1 2 प्रात्वरंत (K1 ॰तं), K3 प्रहरंत ; Da1 D1 6 प्रादुरत ; D2 प्राद्रवंत (for ॰वन्त) Dn1 T2 (first time) अनतर फा(T2 फ)ल्गुनमष्टभिश्च ; D6 अनंतर सत्वरं सोमकांश्च, T1 तमतरा प्रासान्सोमकांश्च ; T2 (second time) M2–4 तदंतरा प्रत्वरन्सोमकांश्च G1 *******सोमकांश्च ; G2 M तमतरा प्रात्वरन्सोमकाश्च — Dn1 ins after 33 T2 after the first occurrence of 33[cd]

1066* पूपात्मजो मर्मसु निर्बिभेद
मरुत्सुतं चायुतश शराग्रै ।
कृष्णं च पार्थं च तथा ध्वज च
पार्थानुजान्सोमकान्पातयश्च ।

[(L. 2) T2 मरुत्सुत चाष्टशतै शिताग्रै — (L. 3) T2 कृष्णश्च पार्थश्च ततोर्जुनश्च — (L 4) T2 पार्थानुगा[न्]सोमका पत्तयश्च]

Dn1 T2 cont Ś K V1 B Da1 D1–8 ins after 33

1067* प्राच्छादयंस्ते निशितै पृषत्कै-
र्जीमूतसघा नभसीव सूर्यम् ।
आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकै
र्व्यष्टम्भयत्सूतपुत्र कृतास्त्र ।
वैरस्तमस्त्र विनिहत्य सर्वे
जघान तेषां रथवाजिनागान् ।
तथा तु सैन्यप्रवरांश्च राज-
न्नम्यर्दयन्मार्गणै सूतपुत्र ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतु
कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्त ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथाश्वयूथ्या
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पुनश्च पाञ्चालवरास्तथान्ये
तदन्तरं कर्णधनंजयाभ्याम् ।
प्रस्कन्दन्तो बलिन साधुमुक्तैः
कर्णेन बाणैर्निहता प्रसह्य ।
जयं तु मत्वा विपुलं त्वदीया-
स्तलाधिजघ्नु सिंहनादांश्च नेदु ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति ते विनेदु ।

[(L 1) Ś2 K3 D2 6 7 प्रच्छादय(Ś2 ॰य)न्स्, K4 Dn1 प्राच्छादयम्, Da1 D1 5 आच्छादयस् (for प्राच्छा॰) Ś K1 2 4 त, B1 तु (for ते) Dn1 D2 विशिखै (for निशितै) K2 पृषद्कैर्, K3 Da1 ॰कैर्, D8 पृथकैर् (for पृषत्कैर्) T1 प्रच्छादयतो निशितै पृषत्कैर् — (L 2) B5 जीमूतसंघान्, Da1 D1 5 ॰संघे, D6 ॰संघास् (for ॰संघा) D8 तमसीव (for नभ॰) — (L 4) Da1 D1 5 व्यस्तम्भयत् (for व्यष्टम्भयत्) D8 कृतास्रै , D6 बलीयान् (for कृतास्त्र) — (L 5) K1 2 अस्त्रमस्त, K3 4 B1 3.4 D1 4 7 8 अस्त्रमस्त्र, V1 D2 T2 अस्त्रमस्त्रैर्, Dn1 अस्तमस्त्रैर् (for ॰मस्त्र) Ś K Da1 D2–5 च निहत्य (for विनि॰) D8 अस्त्रतमस्त्र विनिहत्य पार्थ — (L. 7) B2 ततस् (for तथा) B5 च (for तु) K3 चापि, B1 D8 4 7

90 75 21 स्तैलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ।
पष्ट्या नाराचैर्वासुदेवं विभेद
तदन्तरं सोमकाः प्राद्रवन्त ॥ ३३
ततो धनुर्ज्यामवधम्य शीघ्रं
शरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ।
सुसंरब्धः कर्णशरक्षताङ्गो
रणे पार्थः सोमकान्प्रत्यगृह्णात् ।
न पक्षिणः संपतन्त्यन्तरिक्षे

तु (for च) D6 तथा च सैन्यप्रवरान्प्रसद्य — (L 8) D4 अभ्यर्दयन् (for °र्दयन्) D6 व्यक्षोभयत्समरे सूतपुत्र — (L 9) K4 विवसा (for व्यसवो) D2 [ऽ]प्यपेतु, T2 [ऽ]भि° (for नि°) — (L 10) K2 भूरितले (for भूमि°) V1 B1 4 Dn1 D1-3 4 (by corr) 7 8 T2 स्तनत (for स्त°) D6 कर्णेषु. भिर्भूतले निश्वसंत — T2 om lines 11-12 — (L 11) Dn1 D1 6 8 क्षुद्रेण सिंहेन, Dn1 D3 4 7 सिंहेन क्षुद्रेण (by transp) K1 यथा स्वयूथ्य, K3 V1 Dn1 D1.2 5 °ययूथा (K3 °था), K4 D3 °स्वयूथा, B3 °मयूथ्या (sic), D6 यथा तु नागा, D8 (marg sec m) यथेमयूथा (for यथाश्वयूथ्या) — (L 13) Ś1 B3 पांचालवर(B3 °रां)न्, B1 Dn1 D1 5 पचालवराय V1 निपेतुस् (for तथान्ये) B. Dn1 D6 T2 तदंतरे (for °रं) — (L. 15) Ś1 K3 B1 3 4 Dn1 D2 6-8 प्रस्कदतो, K3 °दिते, B3 °दयतो, T2 °दिनो (for प्रस्कन्दन्तो) Dn1 बलिना, T2 बलिभि (for °न) D6 सायुपुरी (for °मुखे) —(L. 16) K2 निहत, D2 निहिता (for °हता) D8 प्रसज्य (for °सद्य) — (L 17) B1 जयस (for जय) Dn1 जय मत्वा विपुल वै त्वदीयास् — (L 18) Ś K1 2 4 D8 त(K4 D8 ता)न्मत; K3 ता मत, V1 तत निजघ्नु, B. तन्गिजघ्न, D6 T2 तथा (T2 °दा) निघ्नन् (for तलाग्निजघ्नु) K1 नेद्व (sic), D2 चक्रु (for नेदु) — D8 om lines 19-20 — (L 19) D6 [ऽ]पि (for हि) K3 T2 यशी, K4 यसे, Dn1 यश, D2 यसी (for यशे) — (L 20) B1-3 Da1 D1.3-5 7 कौरवेंद्र, B3 Dn1 T2 ते निमर्दे (for ते विनेदु) V1 कृष्णेन कर्णाविति कौरवेंद्र, D6 कृष्णौ तु कर्णेन महाविमर्दे]

T1 G M ins after 33 T2 after the repetition of 33[cd]

1068* ततो नवज्यां सुदृढां किरीटी
स्वबाहुविक्षेपणजा प्रगृह्य ।
समाददे गाण्डिवे क्षिप्रकारी
निमेषमात्रेण महाधनुष्मान् ।
ज्याछेदनं ज्याविधानं च तस्य 5]
नैवावबुध्यत्सूतपुत्रो लघुत्वात् ।
पार्थस्य सख्ये द्विपता निहन्तु-
स्तदद्भुतं तत्र बभूव राजन् ।

[(L 1) T1 नवला, G1 धनुर्ज्यां, G2 नवां ज्यां (for नवज्यां) T2 ततोच्छिन्नज्यां सुदृढ किरीटिन — (L. 2) G1 M1 विक्षेपसहां (for विक्षेपणजां) — (L 3) G1 समादधद्, G2 °दधे, M समदधे (for समाददे) T1 G2 गाण्डिव (for °वे) — (L. 5) T1 G2 ज्याविधन, T2 °महन, M °धान (for °विधा) T2 संरंधे (for तस्य) — (L 6) T1 G1 नैवाबुध्यद्, T2 नैबुध्यत ; G2 नैव्याबुध्यत् (for नैवाव°) — G2 om lines 7-8 — (L 7) G2 M संरेते (for संख्ये)]

34 [a]) K2 अवधस्य; K6 D2 °वध्य; V1 B3 D3 °मृज्य; B1 °नम्य; B3 अनविध्य; B1 5 D2 4 7 C6 सवनम्य; Da1 Dn1 D1 5 °नाम्य; D2 °हृष्य (for °धम्य) — [b]) B3 D6 तु यान् (for अस्तान्) K2 D3 (before corr.) विधस्य; D6 विहृत्य, Ca विधम्य (as in text). — For 34[ab], S (T2 missing) subst.

1069* पार्थोऽपि सा ज्यामवधाय तूर्णं
शरासनज्यामाधिरथेर्विधम्य ।

[(L 1) T1 G2 ताम्यान्, T2 गज्यान् (for तां ज्यान्) — (L 2) T2 शरासन (for शरासन-) T2 आधिरथेर्, G2 अति°, M अधि° (for आधि°) T1 निधम्य, G1 निहत्य, G2.3 विमथ्य (for विधम्य)]

— [c]) D2 असरब्ध ; M स (M1 सु) समृद्ध (for सुसंरब्ध) T1 G M कर्णशरै (for कर्णशर) B1 -विक्षतांगो (for क्षताङ्गो) — [d]) S (T2 missing) यो(T2 G2 3 M2 यौ)धान् (for पार्थ) Dn1 कौरवान्, D2 S (T2 missing) सायकान् (for सोम°) D1 M1 प्रत्यगृह्णन्; D3 (before corr) °गृहीत, Ca °गृह्णात् (as in text) — After 34[cd], N T2 ins

1070* ज्यां चानुमृज्याभ्यहनत्तलाग्रे
बाणान्धकारं स्वकरोत्क्षणेन ।
शल्यं च कर्णं च कुरूंश्च सर्वा
न्बाणैरविध्यद्युगपत्किरीटी ।

[(L 1) K2 4 चानुसृज्य; V1 D6 T2 चावमृज्य (for चानु°) Dn1 D1 5 व्यहनत्, D2 [अ]भ्यवधीत् (for °हनत्) Ś K2.4 तलेन, K1 मुलेन (sic), K3 D6 8 T2 तलाग्रैर्, D2 कलेभ्रे (sic) (for तलाग्रे) — (L 2) V1 B2-3 Dn1 D1 3. 5-7 बाणांध कारान् (for °कारं) K3 प्रकरोद्, V1 B Dn1 D1-3 अकरोद् (for स्वक°) Dn1 T2 बाणांधकार सहसा च चक्रे — (L 3) V1 B Dn1 Dn1 D1 3-5 7 transp शल्य and कर्ण Dn1 D2 om, D1 बाणैर् (for सर्वान्) — (L 4) Dn1 प्रसभ, D2 समरे, T2 प्रहसन् (for युगपत्); K3 बाणैरवध्यत्समकिरीटी; D1 अविध्यद्युगपद्रणे किरीटी]

— D1 (erroneously) reads 8 65 34[c]-8.66 4[d] after

क्षेपीयसास्त्रेण कृतेऽन्धकारे ॥ ३४

शल्यं च पार्थो दशभिः पृषत्कै-
र्भृशं तनुत्रे प्रहसन्नविध्यत् ।
ततः कर्णं द्वादशभिः सुमुक्तै-
र्विद्ध्वा पुनः सप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ ३५

स पार्थबाणासनवेगनुन्नै-
र्दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः ।
विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षिताङ्गः
कर्णो बभौ रुद्र इवाततेषुः ॥ ३६

ततस्त्रिभिश्च त्रिदशाधिपोपमं
शरैर्बिभेदाधिरथिर्धनंजयम् ।
शरांस्तु पञ्च ज्वलितानिवोरगा-
न्प्रवीरयामास जिघांसुरच्युते ॥ ३७

ते वर्म भित्त्वा पुरुषोत्तमस्य
सुवर्णचित्रं न्यपतन्सुमुक्ताः ।
वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः

C 8 4613
B 8. 69 69
K. 8 96 23

---

8 66 10ab — e) Da1 D1 5 त पक्षिण, D2 ते पत्रिण B5 स्रापतन्, Dn1 वभ्रमुर्; D5 भ्रापतन् (for संपतन्ति) V1 B D3 मंतरीक्षे T1 नैवापतन्पक्षिगो ह्यंतरिक्षे, T2 G1 M नैवापतत्पक्षिगणो(T2 °णा)उरिक्षे, G3 8 नैवापतत्पक्षिरहा(G3 °गणो)प्यंतरिक्षे — f) Dn1 तदा महास्त्रेण; D2 पार्थेन शस्त्रैश्च, S (T3 missing) पार्थेन चास्त्रेण (for क्षेपीयसा°) Ca c. cite क्षेपीयसा (as in text) K3 B1 4 5 Da1 D2–7 T2 G2 M1 कृताधकारे — After 34, N T2 ins.

1071* वायुर्वियत्स्थैरमरैं समेत्य
व्युवाह बाणानवलोकयद्भि ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 4 वायोर् Ś2 वियत्स्थैर्, K3 विनानस्थैर्, D3 वियत्तैर् (sic), T2 वियस्थैश् (for °त्स्थैर्) T2 च सुरै (for अमरै) Dn1 D2 6 आयुर्वियत्स्थैर्(D5 °वां)रितो भृशमै, D1 वायुर्विय स्थैर नमेस्य स्व (sic) — (L 2) Ś K1 2 4 व्युवाह, T2 व्यपोह, Ca c व्युवाह (as above) K3 व्युवाह बाणेन च लोकयद्भि°, Dn1 D2 6 रवाह दिव्य (D5 °न्य°) सुरभि(D5 °मी)स्त्वगानीं]

35 For sequence in D1, cf. v l. 34 D2 om 35ab — a) V1 B2 शल्यस्य, D5 8 T1 G2 3 M4 शल्यं तु, G1 M1 कर्णं तु (for शल्यं च) D5 8 (marg) नवभि (for दश°) Ś2 K2 पृषट्कैर्, K1 पृषकैर्; K3 D3 पृषत्कैर्, K4 प्रपत्कैर्, S (T3 missing) निमेषाद् (for पृषत्कैर्) — b) K3 तुन्ने (sic), V1 B3 तनुत्र, G1 तु नेत्रं — c) K3 D2 सुयुक्तैर्, Dn1 समुक्तैर्, D4 (marg) सुप्रमुक्तैर्, D3 तु मुक्तैर्, T2 G3 8 पृषत्कैर् — d) B1 Da1 D1 2 5 6 8 T1 G M अभ्यविध्यत् (for अभ्य°)

36 For sequence in D1, cf. v l. 34 — a) B1.2.5 -बाणाशनि-, B4 D3 -बाणाशन; D4 (by corr) -याणाशुने- (sic) (for -बाणासन-) K1 -बन्न- वेगैर् (sic), K3 B1 -वेगनुन्न- (B1 °न्नो), V1 Dn1 D2 -वेगमुक्तैर् (for -वेगनुन्नैर्) — c) G1 M1 विभिन्नगात्र-; G2 प्रभिन्नगात्र- K3 D8 क्षतजोषि(D8 °क्ष)तांग-, B1 °जोक्षिताग — D6 reads 36d after 1072* — d) K3 D2 इवाततेषु, D8 (marg as in text) इवाच्युतेषु, T2 G1 M3–4 इवातकाले (for इवाततेषु) Ca cites आततेषु (as in text) — After 36, K4 V1 B D (except D2 8) ins.

1072* प्रक्रीडमानोऽथ श्मशानमध्ये
रौद्रे मुहूर्ते रुधिरार्द्रगात्र ।

[(L 1) K4 V1 Da1 D1.3–5 7 प्रक्रीडमानेव, B1 °मानेन, B2 °मातग, B4 D6 °मानश्च, B5 °मानोव (for °मानोऽथ). K4 Dn1 श्मशानमध्ये]

— After the above, D6 reads 36d

37 For sequence in D1, cf. v l. 34. — a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (T3 missing) त (for च) D8 ततस्त्रिभिस्तु त्रिदशोपम शरै — b) D8 भृशं (for शरैर्) T2 G [अ]तिरथि(G1 °धि)र् (for [आ]धि°) — c) D1 8 शराश्च B D (except D2 8) S (T3 missing) च (for तु) B2 रुपितान्, T2 [अ]ज्वलिकान् (for ज्वलितान्) G1 ज्वलनानिलोरगान्, G2 ज्वलतोभिवेगान् — d) K3 T1.2 G1 3 M1 प्रवेशयामास, Da1 D1 5 8 Ca प्रवेर°, Cap प्रावेर° (for प्रवीर°) K4 प्रवेदयामासु जघासुरच्युत, V1 B1 Dn1 प्रवेशयामास जिवासयाच्युत, B2–5 D2–4 6 7 G2 M2–4 प्रवेश(B4 प्रवार-, B5 D4 प्रवेर, D2 स प्रेष, G2 प्रयोज)यामास जिघासुरच्युत (M2–4 °तौ)

38 For sequence in D1, cf. v l. 34. — a) K4 om ते वर्म S (T3 missing) सुवर्णचित्र पुरुषोत्तमस्य — b) K3 B D (except D6) सुवर्णचित्रा (for °चित्र) K3 [अ]प्यपतन्, K4 B1 2 4 Da1 D1.3–5 7 ह्य(K4 नि)प°(for न्यप°) T1 भित्त्वा च वर्मण्यपतन्सुपुंखा, T2 ते वर्म भित्त्वा न्यपतन्सुपुंखा, G M वर्माय (G1 °व-) भित्त्वा न्यपतन्सुपुंखा — c) B2 सुवेग, D6 सवेगा S (T3 missing) वेगेन गां ते विविशुश्च राजन् Ca.c cite गां (as in text) — d) D6 त्यक्त्वा, Ca ज्ञात्वा (as in

13 ∞ 39 ज्ञात्वा च कर्णाभिमुखाः प्रतीयुः ॥ ३८

तान्पञ्चभल्लैस्त्वरितैः सुमुक्तै-
त्रिधा त्रिधैकैकमथोचकर्त ।
धनंजयस्ते न्यपतन्पृथिव्यां
महाहयास्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ३९

ततः प्रजज्वाल किरीटमाली
क्रोधेन कक्षं प्रदहन्निवाग्निः ।
स कर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः
शरैः शरीरान्तकरैर्ज्वलद्भिः ।
मर्मस्वविध्यत्स चचाल दुःखा-
द्धैर्यात्तु तस्थावतिमात्रधैर्यः ॥ ४०

ततः शरौघैः प्रदिशो दिशश्च
रविप्रभा कर्णरथश्च राजन् ।
अदृश्य आसीत्कुपिते धनंजये
तुषारनीहारवृतं यथा नभः ॥ ४१

स चक्ररक्षानथ पादरक्षा-
न्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्च सर्वान् ।
दुर्योधनेनानुमतानरिघ्ना-

---

text) M4 om from च up to तान् (in 39a) M1 तु (for च) B2 3 Dn1 D2 कर्णाद्विमुखा (for °भिमुखा)

39 For sequence in D1, cf v l. 34 M4 om. तान् (cf. v l 38) — a) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D2 3-5 7 S (T3 missing) दशभि (for त्वरितै) B3 D4 सुयुक्तैस् (for °मुक्तैस्) — b) K4 त्रिधास्; G3 द्विधा, M1 विद्धा (for the first त्रिधा) V1 [ए]नैकम् (for [ए]कै°) — c) V1 Dn1 धनजयास्तैर् (for °जयस्ते) B2 व्यपतन्, B5 [ऽ]भ्य°; G3 M1 3 न्यपतत् — d) Ś K1.2 4 महाभय, K3 °जवास्; B1 °भयस् (for °हयस्) K3 B1 -पत्रपक्षा ; D3 (marg as in text) -पुत्रकक्ष्या (for -पुत्रपक्षा) Ca.c cite तक्षकपुत्र° and पक्ष S (T3 missing) यथा (M1 इवा) हयास्ताक्ष्यंसुतेन (G1 °सुरेन) कृत्ता

40 For sequence in D1, cf v l 34. — a) G1 तथा (for तत) — M4 om 40b — b) Ś K1 2 4 कक्ष्यं, K3 om ; Ca कक्ष (as in text) Ś1 प्रवहन् (for प्रद°) — After 40ab, N ins

1073* तथा विनुन्नाङ्गमवेक्ष्य कृष्ण
सर्पेषुभि कर्णभुजप्रसृष्टै ।

[(L 1) Ś K1 2 4 विमुन्नांगन्, K3 तु नुन्नांगन्, V1 B1 3-5 Da1 D1 5 वितुन्नांगम्, B2 D6 विभि° (for विनु°). — (L. 2) K3 Dn1 D1 6 7 सर्वेषुभि°, Ca सर्पे° (as above) K3 कर्णभुज (for कर्णभुज-)]

— c) B2 सु- (for स) K3 -निकृष्टमुग्रै ; B4 Da1 D1 4 5 7 8 Ca -निकृ(D7 °घृ)ष्टसृष्टै , D3 M1 -निसृष्ट° (for -विकृष्ट°) D6 स कर्णमाकृष्य सकृत्प्रसृष्टै ❀Ca स्थिरीकृत्य धनुष प्रेरण विकृष्टम् ।❀ — d) K3 V1 B3 Da1 D1 5 8 शरीरार्तिकरैर्; T2 °राभिदुरैर्, G M °रातिद(G1 °त)रैर् (for °रान्तकरैर्) — e) G3 [अ]भिद्यत् (for [अ]विध्यत्) — f) B2 4 D7 T2 धैर्याच, B5 ततस्तु (for धैर्यात्तु) Dn1 दैवादवातिष्ठत धैर्यबुद्धि , D8 धैर्यात्वतस्थावभिमात्रधैर्य (sic) — After 40, S (T3 missing) ins

1074* प्रादुश्चकाराथ शरान्महात्मा
देहं विभिन्दन्निव सूतजस्य ।
शरास्तु ते काञ्चनचित्रपुङ्खा
संपेतुरुर्व्यां दशतो महान्त ।

[(L 1) T1 [आ]शु (for [अ]थ). — (L. 2) T1 विभिद्य्, G1 विसृन्दन्, M1-4 विपू° (for विभि°). — (L. 4) M1-4 उमा (for उर्व्यां).]

41 For sequence in D1, cf. v l 34 — a) Ś1 शरौघै°; D5 शरार्तै — b) V1 रवि प्रभा, B1 4 Da1 D1 3 5 7 G1.3 रवि(B1 °व)प्रभा ; B2.3 Dn1 D3 रवे प्रभा (B3 °भा°), D4 रविप्रभै°; D5 T1 °प्रभां; T2 M °प्रभ ; G2 °प्रकाशे (for °प्रभा) D5 कर्णरथन्; T1 G3 (before corr) °रथं च; G1 °धरश्च (for °रथश्च) — c) K3 अदृश्यमाने, K4 V1 B1.2.4 Dn1 D2 6 7 °ह्यभवत्सीत् T2 अदृश्य आसीत्महात्मा सूतपुत्रस् — d) B5 -वृत्तं; Ca -वृतं (as in text) D3 -वृतो यथा नग ; S (T3 missing) -वृतो गिरि(T2 रवि)र्यथा (for वृतं यथा नभ°)

42 For sequence in D1, cf v l. 34 — a) B2 धर्मरक्षान् (for चक्र°) K3 सह पार्श्वरक्षान् (for अथ पाद°) S (T3 missing) स चक्ररक्षा अ(T2 G1 M2 °क्षाव)पि पृष्ठगोपा — b) D4 पुन स तान्; D1 पुरश्चरान् (for पुर सरान्) S (T3 missing) कर्णस्य ये चापि पुरःसराश्च — After 42ab, S (T3 missing) ins

1075* भीता द्रवन्ति स्म निहन्यमाना
महेषुभि पार्थकरप्रणुन्नै ।
ततोऽर्जुनो वै भरतप्रवीरो
महानुभाव समरे निहन्ता ।

[(L 2) G1 प्रयुक्ते , G3 प्रमुक्ते (for प्रणुन्नै°). — (L 3) M1 -प्रवीरान् (for -प्रवीरो) — (L. 4) T1 समरेषु हता]

— c) K3 V1 B1.2.4 Da1 D1 4.5 दुर्योधनस्य; S (T3 missing) सुयोधनेन (for दुर्यो°) Ś K1 2 4 अनुमितान्, D6 3 (marg) °गतान्; D8 °गता (for °मतान्) V1 B1 4 Da1 D1 3-5 7 अरिष्टान्, B5 Dn1 D2 6 8 T2 अरिघ्न°; T1 अरीन्घ्नन्; G विनिघ्नन् (for अरिघ्नान्) — d) K3 V1

न्समुच्चितान्सुरथान्सारभूतान् ॥ ४२
द्विसाहस्रान्समरे सव्यसाची
कुरुप्रवीरानृषभः कुरूणाम् ।
क्षणेन सर्वान्सरथाश्वसूता-
न्निनाय राजन्क्षयमेकवीरः ॥ ४३
अथापलायन्त विहाय कर्णं
तवात्मजाः कुरवश्चावशिष्टाः ।
हतानवाकीर्य शरक्षतांश्च
लालप्यमानांस्तनयान्पितॄंश्च ॥ ४४
स सर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्या
भयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ।
न विव्यथे भारत तत्र कर्णः
प्रतीपमेवार्जुनमभ्यधावत् ॥ ४५

C 8. 4621
B 8. 29. 97
K 8. 96. 41.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

B_{1-4} Da_1 $D_{5\,6}$ S (T_3 missing) समुच्छ्रितान्, K_4 B_5 $D_{1\,4}$ °स्थितान्, Dn_1 $D_{2\,7}$ °श्रितान्, D_8 समाच्छिनत्, Ca समुचितान् $Ś_2$ K_4 Dn_1 D_2 S (T_3 missing) सरथान्; V_1 B (except B_5) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ रथिन, D_8 सारथान् (for सुरथान्) K_3 सर्वभूतान्, D_2 साश्वसूतान्, D_3 (marg) सायुधीयान् (for सारभूतान्)

43 For sequence in D_1, of v l 34 K_3 om (? hapl.) 43^{abc}. D_6 om 43 — [a]) B_2 om समरे D_8 सत्यसाची (for सव्य°) S (T_3 missing) गांडीवधन्वा द्विगुणं सहस्र — [b]) D_7 T_2 वृषभ (for ऋ°) — [c]) D_8 स्वरथाश्व-, D_8 च रथाश्व; S (T_3 missing) सरथान्स- (for सरथाश्व-) — [d]) D_8 क्षपाम् (for क्षयम्). D_7 एव धीर (for एकवीर)

44 For sequence in D_1, of v l 34 — [a]) $B_{1.2\,4}$ Da_1 $D_{1.5\,8}$ T_1 $G_{2\,3}$ M अथो पलायत, B_5 Dn_1 $D_{3\,4\,6.7}$ T_2 ततोप° (for अथाप°) — T_2 om (hapl.) from 44^b up to line 8 of 1076* — [b]) Dn_1 ये (for च) K_3 [अ]वसिष्टा T_1 G M तवात्मजा ये कुरवश्च शिष्टा — [c]) Dn_1 D_2 अपाकीर्य (for अवा°) $B_{1.4}$ $D_{3\,4\,7}$ शरै°, M_1 शरां (for शर-) — [d]) D_2 लालप्यमाजस्, T_1 विलघमानांस्; G M विलप्य° (for लालप्य°) $G_{2\,3}$ विमृद्नन् (for पितॄंश्च) — After 44, S (T_3 missing, T_2 om. lines 1–8) ins.

1076* सर्वे प्रणेशु कुरवो विहीना
पार्थेषुभि सपरितप्यमाना ।
सुयोधनेनाथ पुनर्वरिष्ठा
प्रचोदिता कर्णरथानुयाने ।
भो क्षत्रिया शूरतमाश्च सर्वे
क्षात्रे च धर्मे निरता स्थ यूयम् ।
न युक्तरूपं भवतां समीपा-
त्पलायन कर्णमभिप्रहाय ।
तवात्मजेनापि तथोच्यमाना
पार्थेषुभि सपरितप्यमाना ।
नैवावतिष्ठन्त भयाद्विवर्णा
क्षणेन नष्टा प्रदिशो दिशश्च ।

[(L 1) G_1 न शेकु, $G_{2\,3}$ प्रणेदु (for °शु) G_1 विमग्ना, M_{2-4} विभिन्ना (for विहीना) — (L 2) $G_{2\,3}$ पार्थेन सर्वे परितप्यमाना — (L. 3) T_1 [अ]व (for [अ]थ) G_1 विशिष्टा (for वरिष्ठा) — (L 5) $G_{1\,3}$ तु, M स्थ (for च) — (L 6) T_1 त्र (for स्थ) — (L 7) G_2 न युक्तरूपं स्वसमीपाद्य सर्वे — (L. 8) G_2 पलायतां (for °यन) G_1 अतिप्रहाय, G_3 इति प्रहाय, M_1 अभिप्रजह्य (for अभिप्रहाय) M_{2-4} पलायन कर्णरथ प्रजह्य — (11) G_1 सुदीर्णा, G_2 विदीर्णा, M_{2-4} उदीर्णा (for विवर्णा°) — (L. 12) G_2 जुष्टा (for नष्टा)]

45 For sequence in D_1, of. v l 34 — [a]) B_2 सर्व- (for प्रेक्ष्य) K_3 G_3 दिशोपि (G_3 °पि) शून्या, T_2 विदीर्णपक्षा (for दिशो विशून्या) — [b]) K_3 T_2 भयाद्विदीर्णैः; K_4 D_6 G_1 °वदीर्णे, V_1 Da_1 $D_{1\,5}$ °वकीर्णैः, T_1 $G_{2\,3}$ M °वतीर्णे (for °वदीर्णैः) K_1 Dn_1 D_5 विहीना, T_2 प्रहीण — [c]) B_6 भारतमेव (for भारत तत्र) — After 45^c, T_2 ins

1077* महारथ सूतपुत्रस्तथापि ।

— [d]) Dn_1 प्रहृष्ट; G_2 प्रदीपम्; Ca प्रतीपे (for प्रतीपम्) $D_{1\,4}$ अभ्यधावन्

Colophon missing in T_3, om. in G_2 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K_2 द्वितीये ($Ś_2$ °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* D_2 युधिष्ठिरागमन; T_2 कर्णार्जुनयुद्धं, M_3 द्वैरथे कर्णपलायनं — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_1$ (*sec m*) 83, $Ś_2$ 66, B_1 87, B_3 76, B_4 96, B_5 90, Da_1 99, D_4 69, D_6 83, T_1 G_3 $M_{1\,4}$ 106, T_2 98, G_1 $M_{2\,3}$ 105

६६

संजय उवाच ।
ततोऽपयाताः शरपातमात्र-
मवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ।
विद्युत्प्रकाशं ददृशुः समन्ता-
द्धनंजयास्त्रं समुदीर्यमाणम् ॥ १
तदर्जुनास्त्रं ग्रसते स्म वीरा-
न्वियत्तथाकाशमनन्तघोषम् ।
क्रुद्धेन पार्थेन तदाशु सृष्टं
वधाय कर्णस्य महाविमर्दे ॥ २
रामादुपात्तेन महामहिम्ना
आथर्वणेनारिविनाशनेन ।
तदर्जुनास्त्रं व्यधमद्दहन्तं
पार्थं च बाणैर्निशितैर्निजघ्ने ॥ ३
ततो विमर्दः सुमहान्बभूव

66

☞ T3 is missing in this adhy (cf v l. 8 60 32)

1 For sequence in D1, cf. v l. 8 65 34. — [a]) Dn1 प्रयाता, G2 [ऽ]पयाता (for ऽपयाता) — [b]) D6 8 व्यवस्थिता S (T3 missing) वै कुरवो (M1 कुरवो वै) नरेन्द्र (for कुरवो भिन्नसेना) D2 भिन्नदेहा; D6 °सैन्या (for °सेना) — [c]) B3 वैद्युत्प्रकाशं D8 समेताद्

2 For sequence in D1, cf. v l. 1 — [a]) D5 ततोऽर्जुनास्त्र V1 B D (except D8) ग्रसति. B3 वीर, Dn1 D6 कर्णौ (for वीरान्) S (T3 missing) ततोऽग्रसत्सूतपुत्रोऽर्जुनस्य — [b]) K3 V1 B Dn1 D1–5.7 8 कृत्स्नं तदा (for वियत्तथा) K3 इवात्तघोपं, B3 अनतकोपं Dn1 S वियद्दिव घोरतरं शरैस्तत् (Dn1 °स्तं); D6 क्षिप्रं तदा तारतरं शरौघैः — [c]) K3 V1 B D सृष्टाभिस(D8 °सुधि)ष्टं, S (T3 missing) सृष्टं (G1 3 शर) विसृष्टं (for तदाशु सृष्टं) — [d]) G2 कर्णस्तु K1 महाविदर्भे; M1 °न्विमर्दे. — After 2, N T2 ins.

1078* कर्णं सुघोरेष्वसनं दृढज्यं
विस्फारयित्वा विसृजञ्छरांस्तान् ।
उदीर्यमाणं स कुरून्दहन्तं
सुवर्णपुङ्खै रिपुभिर्महात्मा ।

[(L 1) K3 च (for दृ-). V1 B1–4 Da1 D1–5 7 8 सुघोरेष्वसन, Dn1 त्वमोघे° (for सुघोरे°) D3 दृढम्य (sic), D8 (before corr) दृढत्व (for °ज्य) D5 कर्णं सुघोरे व्यसन दृढत्य, T2 कौन्तेयनोगान्प्रसभ दृढज्यां — (L. 2) T2 विष्फार्यित्वा K3 B D7 व्य(B3 वि)सृजच्च (for विसृजञ्छ्) — V1 B1.3 Da1 D1 6 T2 om. lines 3–4. B5 Dn1 D2 6 8 transp lines 3 and 4. — (L. 3) D2 उदीर्यमाणम् B5 D4 8 च, D2 तु, D3 न (for स). D4 रिपून् (for कुरून्) Ś1 K1 2 4 न(Ś2 ट)हांत, D8 दहंस्तत् (for दहन्त). — (L 4) Dn1 विशिखैर्विमर्दे (for रिपुभिर्महात्मा).]

3 For sequence in D1, cf. v l. 1 — [a]) B5 रामात्प्रयातेन (for °दुपात्तेन) M1 महानहिन्न — [b]) N T1.2 G1 M4 ह्या(D3 T1 M4 ह्य)- थर्वणेन V1 B1. 2. 4 Da1 D1 3–5 7 -निदारणेन (for -विनाशनेन) — Ś K om. 3[cd] — [c]) G2 तथा, M1 ततो, M2–4 तदा (for तद्). D3 4 विधमन् (for व्यधमद्) D2 8 तदा महास्त्रं कुरूना-दहत, D6 तदा महास्त्रं स कुरून्दहंतं — [d]) S (T3 missing) अविध्यत् (for निजघ्ने) Dn1 कर्णं तु बाणैर्नि-शितैर्महात्मा; D2 8 चिच्छेद पार्थस्य ततो महात्मा; D5 सुवर्णपुङ्खै रिपुभिर्महात्मा (= line 4 of 1078*)

4 For sequence in D1, cf. v l. 1 — [a]) Ś K1.2 4 तथा (for ततो) D5 तु, D8 च (for सु-). — [b]) Ś2 K2 V B D तत्रार्जुनस्य, S (T3 missing) धनंजयस्य Ś2 [अ]विरये, T1 G [अ]विरयेश्, T2 महात्मन् (for च राजन्) — [c]) K3 आसाद्यत; D1 आच्छादयतो, T1 G1 3 M आधावत(T1 M1 °य)तो; T2 आधावतौ, G2 आधावततो Ś1 K4 पृषत्कैर् — [d]) T1 G1.2 विषाणपातैर् (for °घातैर्) T2 गजयोर् (for द्विपयोर्) S (T3 missing) इवाजौ (for इवोग्रैः). — After 4, K4 B2 5 Dn1 D2.6 8 S (T3 missing) ins..

1079* ततोऽभ्रसंघातसमावृतं तदा
बभूव राजंस्तुमुलं रणाजिरम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरवृष्टिमेघै-
र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।
उद्बाणजालैकमयं महास्त्रं
सर्वेऽभ्यालु कुरवः सोमकाश्च ।
नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा ते
बाणान्धकारे तुमुले च तस्मिन् ।

[(L 1) Dn1 D2.6 तत्र (for ततो) B5 -संघेश्च (for -संघात-). B2 तु (for तदा). — (L. 2) Dn1 स सर्वत; G2 सुदारुणं (for रणाजिरम्). K4 B2.5 D2.6 8 बभूव दिक्च सहस्यमानम्बरं — (L. 3) K4 B2 8 D2 6 8 शरसंघवृष्ट्या

तस्यार्जुनस्याधिरथेश्च राजन् ।
अन्योन्यमासादयतोः पृषत्कै-
र्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ४
ततो रिपुघ्नं समधत्त कर्णः
सुसंशितं सर्पमुखं ज्वलन्तम् ।
रौद्रं शरं संयति सुप्रधौतं
पार्थार्थमत्यर्थचिराय गुप्तम् ॥ ५
सदार्चितं चन्दनचूर्णशायिनं
सुवर्णनालीशयनं महाविषम् ।
प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं

C 8 4643
B 8 90. 22
K. 8 97 22

(for °वृष्टिसंघैर्). — (L. 4) K₄ B₁ ₃ D₁ ₆ ₈ ज्वरिव (for अन्दर नरा). — (L 5) B₃ महांत (for महारुत). B₂ D₂ तद्वाद्माण मुनरदिपन्न (D₅ °मुक्त), D₂ तद्वा वा तुनरतु नरें, D₃ वे मा वाउनन्न नरांत, S (T₃ missing) तन्ने मद्दबामन महारुते — (L 6) D₂ तदा तु तु (sic) (for मर्चेद्यातु). S (T₃ missing) जाप दि सर्वे (T₁ G₂ M₂. ₄ °वे) ददृशुर्नेज़ा — (L 7) D₂ संयतदे (for तदा ते). K₄ नान्दकृत ददृशु मन्योरे, B₂ D₃ नान्दालितिद- (D₃ °कृत द)दृशु संयतदे, B. D₃ द(D₃ ना)म्दकृत ददृशु पतदे, S (T₃ missing) नान्दम नू(T₂ °नदृ)त ददृशे पतदे — (L. 8) D₃ om., T₁ ₂ G तु; M स (for च) K₄ सनद्ददे, Dn₁ [s]प निविद (for च तस्मिन्)]

A passage given in App I (No. 39) is ins in K₄ B₂ ₅ Dn₁ D₂ ₆ ₈ after 1079*, in V₁ Da₁ D₁. ₃ after line 20 of App I (No 40), in B₁ after st 4, in T₁. ₃ after 1080*, whereas V₁ B₁ ₃ Da₁ D₁ ₃–₅ ₇ ins a passage given in App I (No 40) after st 4 On the other hand, T₁ ₂ G M cont after 1079*

1080* ततस्तु तौ वै पुरुषप्रवीरौ
राजन्वरौ सर्वधनुर्धराणाम् ।
त्यक्त्वा मदेहौ मनरेऽतिघोरे
प्रासघ्नौ शत्रुदुरासदौ हि ।
दृष्ट्वा तु तौ संप्रति संप्रयुक्तौ [5]
परस्परं छिद्रनिविष्टदृष्टी ।
देवर्षिगन्धर्वगणा सयक्षा
महृष्टतुष्टौ पितरश्च हृष्टा ।
Colophon

[(L 1) M₃ ₄ दृष्ट्वा (for ततस्) — (L 3) T₃ महांतौ (for इतिघोरे). — (L. 4) G₂ शत्रुदुरान्ना — (L 5) T₂ हि (for तु). T₁ G संप्रति (for संप्रति). G₂ ₃ मप्रवृत्तौ (for °युक्तौ) — (L. 6) M परस्परम् — (L 7) G₂ नरा (for गणा). T₁ मनस (for सयक्षा) — (L 8) T₂ तु (for च). G₁ तुष्टा (for हृष्टा) — Colophon. *Adhy name* M₁ कर्णार्जुनप्रशंसा — *Adhy no* T₁ M₃ ₄ 107, G₂ M₂ 106]

5 Before 5, S (T₃ missing) ins. संजय — ᵃ) K₁ ₄ सनदधत; K₃ ममधान्म, D₂ सरसंध (sic) (for समधत्त) — ᵇ) K₃ सुसंचित, V₁ D₄ °शसित; Dn₁ °संचित, D₂ °सलितं, D₃ °शशित, D₃ G₁ ₃ M₄ °सहितं, (for °संशित) Da₁ D₁ ₅ G₂ सर्वमुख — T₁ om. 5ᶜ — ᶜ) B. D₃ संप्रति, G₂ संयद्दि (for संयति) K₃ सुप्रधूत (for °धौत) B₃ Dn₁ D₃ रौद्रं शर मनत सुप्रधौतं — ᵈ) K₁ ₂ ₄ अत्यर्च्य°, S (T₃ missing) इत्येव (for अत्यर्थ) V₁ B (except B₃) Dn₁ D₂–₄ ₇ ₈ T₂ G₁ M -चिराभिगुप्तं (for -चिराय गु°) K₃ पार्थार्थमत्यर्च्य चिराभिगुप्त.

6 ᵃ) B₁ समर्चित (for सदा°) K₃ चंदनचूर्णशायनं; V₁ °चूर्णचूर्णं, Dn₁ D₆ ₈ °चू(D₅ °पू)र्णशायित, S (T₃ missing) °चू(G₂ °पू)र्णदिग्ध — ᵇ) S₂ सुवर्णनाडीशयन, B. °नाल शयन, Dn₁ D₂ °तूणीरशय (for °नालीशयन) Dn₁ महार्चिद, G M₁ पुराण, M₂–₄ पुरातन (for महाविषम्) — After 6ᵃᵇ, K₄ V₁ B D (except D₂ ₈) S (T₃ missing) ins.

1081* आकर्णपूर्णं प्रविकृष्य कर्णो
पार्थोन्मुखः संदधे तिग्ममन्युम् ।

[(L. 1) B₁ . प्रविकृष्य, Dn₁ च वि°, S (T₃ missing) प्र-(T₂ G₁. ₃ M₁ वि)चकर्ष (for प्रविकृष्य) — (L 2) B₂ Dn₁ पार्थोन्मुख. B₁ संप्रदधे (for संदधे) B₂ . D₆ तिग्म(B₃ °प्र)मन्यु, Dn₁ D₁ चोत्तमौजा, D₄ (marg) तिग्मतेजा S (T₃ missing) विनोकुकान शरमुग्रवेगा (M °हेत्).]

— ᵉ) K₃ -वंशमुद्भव, D₃ -दंतसभव, S (except M₂, T₃ missing, M₃ damaged) -नागपुत्र (for -वंशसंभवं) — After 6ᵉ, T₁ ins

1082* मुमोच शीघ्रं स रिपुप्रमाथी ।

— ᵈ) K₂ B₃ D₃ G M₁. ₂ ₃ जिहीर्षन् (for °र्षुर्) Dn₁ M₂ युधि सव्यसाचिन, T₁ ₂ G₁ ₂ M₁. ₃ ₄ भरतर्षभस्य, G₃ युधि भारतस्य (for °धि फल्गुनस्य) Some MSS फाल्गुनस्य — After 6, K₄ V₁ B D (except D₂ ₈) S (T₃ missing) ins

1083* ततः प्रजज्वाल दिशो नभश्च
उल्काश्च घोरा सहसा निपेतु ।
तस्मिंस्तु नागे धनुषि प्रयुक्ते
हाहाकृता सर्वलोका सशक्रा ।

[D₃ reads lines 1–2 after line 3. — (L 1) S (except T₂, T₃ missing) transp. दिश and नभ

शिरो जिहीर्षुर्युधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्रराजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेष प्राप्स्यते
संलक्ष्य संधत्स्व शरं शिरोघ्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः
कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षगणाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

— (L. 2) D4 स्व (for च) B2 घोराशनयो K4 B1 3–5 Da1 D1 3 5.7 ह्यशनी(K4 D3.7 °नि)र्; V1 अशनिर्, Dn1 शतस, D4 नभस (for सहसा) Dn1 प्रपेतु — (L. 3) B5 च, D6 सु- (for तु) K4 वाणैर्, G1 घोरे (for नागे) Da1 D1 5 प्रमुक्ते, G2 प्रसक्ते (for प्रयुक्ते) — (L. 4) Dn1 D6 लोकपाला, D4 S (T3 missing) देवगणा (for सर्वलोका) K4 V1 B1.2 4 D3 7 सशोका, D4 समस्ता, M2–4 समेता (for सशङ्का)]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 T2 cont.

1084* न चापि तं बुबुधे सूतपुत्रो
बाणे प्रविष्टं योगबलेन नागम् ।
[(L. 2) B3 रणे, D4 बाण (for बाणे)]

Dn1 T2 cont.

1085* दशशतनयनोऽहिं दृश्य बाणे प्रविष्टं
निहत इति सुतो मे स्रस्तगात्रो बभूव ।
जलजकुसुमयोनि श्रेष्ठभावोऽजितात्मा
त्रिदशपतिमवोचन्मा व्यथिष्ठा जये श्री. ।
[(L. 1) T2 सदृश्य (for ऽहिं दृ°) — (L. 2) T2 न हि न हि च (for निहत इति) — (L. 3) T2 कमलकुसुमयोनिर्लोकनाथो महात्मा — (L. 4) T2 जयश्री]

On the other hand, D6 T1 G M cont. after 1083*; T2 after 1085*

1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे
शवाङ्मुख संधयति स्म रोषात् ।
न तं स जानाति महानुभाव-
मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।
[D7 om. lines 1–2 — (L. 2) T1 पार्थोन्मुख संनयति स्म रोषात्, T2 शवाङ्मुख संदधति स्म रो° — (L. 3) G3 ते स, M1 तस्य (for त स) T1 G3 M1 महानुभाव D7 न त स जानाति महानुभावम् — (L. 4) T1 ह्यपांग- (for अपाङ्ग-) D7 T2 G2 -देशेभि; T1 -देशे हि (for -देशाभि)]

7 D4 reads 7–8 after 20 — [a]) V1 B1.2 4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 ततो (for तम्) — [b]) Ś K1 2 V1 B4 Da1 D1–3 5 7 संधि(V1 °ह)तेषु, K4 ** तेषुं, B1 सहितेषु (for संहितेषुम्) Dn1 दृष्ट्वा कर्णं संहितेषु समुग्रं; D4 वैकर्तन स्वं हननीयमस्यो (sic), D6 T2 G1 M °नं संधि-(D6 °ह-; T2 G1 °हि)तबाणमीक्ष्य, D3 °नं प्रेक्ष्य हि संजिहीर्षुं; T1 G2 3 °नं संयु(T1 °ह)तबाणमाजौ — [c]) D3 शत्रु- (for कर्ण). Ś1 K1 [पु]पु (sic), D7 [पु]षम् (for [पु]ष) K3 V1 B2 3 5 Dn1 D6 3 T2 लप्स्य(D3 °स्य)ते, Da1 D1 5 प्राप्यते, D4 लब्धवान्; D7 आप्स्यते (for प्राप्स्यते) T1 G M ग्रीवा यत कर्ण न संधि-(G °हि)तोय — [d]) B2 5 Dn1 D1 6 S (T3 missing) समीक्ष्य (for संलक्ष्य). B1 4 transp. संलक्ष्य and संधत्स्व D1 शरां; D4 पुन; D3 om. (for शर) D1 शिरास्तं, D4 शर त्व; T1 M2–4 रिपुघ्न; T2 G M1 परघ्नं (for शिरोघ्नम्)

8 For sequence in D4, cf v 1 7 — [a]) D4 स चाब्रवीत्क्रोधविवृत्तनेत्र, S (T3 missing) तमब्रवीत्क्रोधविदीप्त°. — [b]) K3 चाल्पं (for शल्य). D3 3 संहितेषु D3 प्रसज्य (for °सह्य) Dn1 D4 6 S (T3 missing) मद्राधिपं सूतपुत्रो मन(Dn1 D4 6 °त्रस्त)स्वी — [c]) D4 संद(marg °द)धे (for संधत्ते) K3 द्विशर — [d]) K3 न यादृशा, Dn1 समादृशा (sic) (for न मा°) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1 5 7 C3 शठयुद्धा, B3 Dn1 D6 जिह्मयुद्धा, D3 शतशल्या, D3 शतयुद्धा, D4 युद्धजिह्मा, D3 शाठ्युद्धा (sic), S (T3 missing) युद्धशाठा (T1 °शौंडा; T2 °तुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता) — After 8, D4 ins

1087* प्रासस्य पार्थं प्रणता स्व स्वाहा
संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्तदीयम् (sic) ।

9 [a]) K3 V1 B Da1 D1–3 5 7 8 तथैव चोक्त्वा, Dn1 D6 इतीदमुक्त्वा, D4 क्रोधनकर्णो (sic), S (T3 missing) तथोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा) — [b]) K2 बलाहवे (sic), Da1 Dn1 D1 4–6 S (T3 missing) प्रयत्नतो; C3 c बलाहकं (as in text) K1 3 V B D S (T3 missing) वर्ष(T2 देव)गणाभिपूजितं (Dn1 °जन) — [c]) D6 3 रे, S (T3 missing) हे (for वै) Some MSS फाल्गुन; K3 D4 फाल्गुनम् Ś1 K1 2 4 B2 3 इत्यवोचम्; Dn1 °त्यधिक्रमं; D1 3 °त्यवोचन्, D4 °त्युवाच; D6 S (T3 missing) °त्यविक्लव (for °त्यवोचत्) — [d]) Ś1 K2 B5 त्वरन्न(B5 °न्नु)र्जितम्; K1 त्वरस्त्वार्जितम्; K3 त्वरजितम्;

चतस्त्वरश्रूर्जितमुत्ससर्ज ॥ ९

संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।

आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां बलेन बलिनां वरः ॥ १०

अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।

ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य धीमतः ॥ ११

अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणं

धरावियद्द्योसलिलेषु विश्रुतम् ।

बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः

C. 8.4658 B 8.89.50-33 K. 8.93.97-34

K4 स्वराशिर्जितम्, B2.4 स्वरस्तू°, D2 स्वरन्वार्जि° (for स्वरश्रू°) V1 B1.4 Da1 D1.8-8 स्वरन्न राजन्विजयार्थमुद्यत°, Dn1 टवाच चोर्ध्वगिरमूर्जिता नृप, D6 S (T3 missing) सुवन्नदोर्ध्वन्(D5 T2 °सुर्धस्व-; G1 °घोर्धस्व-, G2 M1 °तोर्धन्व)-रमुर्जित नृपा° — After 9, B2.4 ins 1088*.

10 a) K3 संधायमान — c) B D3.7 सासामव; D2 साक्रान्न् (for साक्रम्य)

11 K4 B1-4 D2.7 om 11cd V1 Da1 Dn1 D1.4-8 T3 subst. for 10-11 · B2.4 ins after 9

1088* स सायक कर्णभुजाभिसृष्टो

हुताशनार्कप्रतिम सुघोर ।

गुणच्युत प्राज्वलदन्तरिक्षे

कुर्वन्सीमन्तं नभसो भीमरूप ।

तं प्रेक्ष्य दीप्त युधि माधवस्तु

त्वरान्वित कंसरिपु सलीलम् ।

पदा विनिष्पिष्य रथोत्तम तं

प्रावेशयज्जगतीं किष्कुमात्रम् ।

क्षितिं गता जानुभिस्ते तु वाहा

स्तत शर सोऽभ्यहनत्किरीटम् ।

[D1 om. lines 1-2. — (L 1) Dn1 °भुजप्रवृष्टो; T3 °भुजाद्विसृष्टो — (L. 2) T3 हुताशनार्चि (for °नार्क). D1 सुघोरा — (L. 3) B2.4 Da1 D1.2 गुणाच्युत, D5 समापात (for गुणच्युत). Dn1 D1 T3 कांचन (D1 °सुव-)प्रमुक्तो (for प्राज्वलदन्तरिक्षे). — (L. 4) Dn1 D1 T3 विधमन प्राज्वल्द-(D1 °ज्वलो)न्तरिक्षे — After line 4, T3 reads lines 1-2 of 1089*, and om lines 5-6 — (L. 5) B4 Da1 D1.2 दृष्ट्वा (for तु). D4 संप्रेक्ष्य चैन युधि माधवेन — (L. 6) Dn1 त्वरान्वित स्त्वरयैव लीलया; D4 त्वरान्वितेन त्वरया बलीयसा — (L. 7) Dn1 स- (for त). D4 पादौ विनिष्पीड्य रथोत्तमोर्वी — (L. 8) Dn1 प्रविशयत (for प्रावेश°) Dn1 पृथिवीं, Cc जगतीं (as above) Dn1 T2 निचिक्षेप, Ca कृ...मात्र (sic) (for किष्कुमात्रम्). Co cites किष्कुः D8 हस्तार्धमात्र जगतीं प्रवेशित — (L. 9) D6 भूमिं (for क्षितिं). T3 जानुतलेन (for °भिस्ते तु). Dn1 तेप; D4 अस्य, D5 तस्य (for त तु) — (L. 10) V1 B2 [ऽ]भ्यहरत Dn1 हेमच्छन्नाश्वदनरीचिवर्णा, D4 सस्वदस्तनवर्नतुल्य (sic)]

On the other hand, T1 G M subst. for 10-11 T3 cont. after 1088*

1089* समापतन्त ज्वलित निरीक्ष्य

वियद्गतं वृष्णिकुलप्रवीर ।

रथस्य चक्र सहसा निपीड्य

पञ्चाङ्गुल मज्जयति स्म वीर ।

[T3 reads lines 1-2 after line 4 of 1088 — (L 1) T1 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) — (L. 2) G2 -कुर- (for -कुल). — (L 3) T2 पादेन (for रथस्य) T1.2 चक्रे G2 रथ स्यन्दचक्रे सहसा निपद्य — (L 4) G2 पञ्चाङ्गुलं T1.2 M सादपदप्रमेय, G1 मज्जयतामप्रमेयः]

T1.2 G M cont. V1 Da1 Dn1 D1.4-8 cont after 1088* B1.3 D2.7 ins after 11ab B5 ins. after 11cd

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहाद्विनाद

संपूजनार्थं मधुसूदनस्य ।

दिव्याश्च वाच सहसा बभूवु-

र्दिव्यानि पुष्पाण्यथ सिंहनादा ।

तस्मिंस्तथा वै धरणीं निमग्ने

रथे प्रयोगान्मधुसूदनस्य ।

[(L 1) B1.3.5 D3 ततोंतरीक्षे D4 (before corr as above) तु (for सु) — G2 om. lines 3-6. — (L 3) T1.2 G1.3 M वाता (for वाच) — (L 4) D1.6 transp दिव्यानि and पुष्पाणि D4 [अ]थ चाशु पेतु, D5 [ज]थ सिंहनाद; T1.2 G3 च कृष्णमर्चन् (G3 °मार्च्छन्), G1 तु कृष्णतोरतन्, M च कृष्णमार्चयन् (M1 °मर्चयत) (for [अ]थ सिंहनादा) — (L. 5) D6 रथे वै, T1.2 G1.3 M च किंचिद् (for तथा वै) D1.8 T1.2 M2-4 धरणी D1 [इ]व मग्ने (for निमग्ने) — (L 6) D5 यथा (for रथे). B1 D4 T1.2 G1.3 M प्रयत्नात् (for प्रयोगात्).]

— After the above, T1.2 G M1.3.4 cont 1093*

12 D2 om. 12 T1 G1.2 M1.3.4 read 12 and T2 reads 12a after 1094* G3 om 12a — a) B2 तथा, T1.2 G1.2 M2-4 ततो (for अथ) K3 -गाढ- (for -गात्र) — After 12a, T1 G1.2 M1 read 13b repeating it in its proper place. T3 om. 12bcd G3 reads 13bcd after 17 — b) K3 धर, G1 रथा (for धरा-) K3 B1.3 -त्रियद्यौ, B2 त्रियत्या; Da1 D1.5 -वियत्यो; T1 G3 -वियस्व-, G1.2 -त्रियद्यौः- (for -वियद्द्यो-) D5 सलिलेष्ट- (for -सलिलेषु) ꕥCo द्यौ सलिलेनेतिमावेऽपि संधिरार्ष ।ꕥ — After 12ab, D1 (erroneously) reads 8.65.34e-8.66.4d — c) V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.2.5.7 व्यालास्त्र- (for बलास्त्र-). B2 D6.8 महेंद्रदत्तं रिपुपूगहा नृप (D6 हरि°); D4 जयार्थमर्थोत्तमरत्नमर्चित; S (T2 om., T3 missing)

शरेण मूर्ध्नः स जहार सूतजः ॥ १२
दिवाकरेन्दुज्वलनग्रहत्विषं
सुवर्णमुक्तामणिजालभूषितम् ।
पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः
स्वयं कृतं यद्भुवनस्य सूनुना ॥ १३
महार्हरूपं द्विषतां भयंकरं
विभाति चात्यर्थसुखं सुगन्धि तत् ।
निजघ्नुषे देवरिपून्सुरेश्वरः
स्वयं ददौ यत्सुमनाः किरीटिने ॥ १४
हराम्बुपाखण्डलवित्तगोप्तृभिः
पिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः ।
सुरोत्तमैरप्यविषह्यमर्दितुं

बलास्त्र(T1 G3 °स्त्रि)सर्गोत्तममन्युभिस्तदा (G1 °भि सह). Co cites स्यालास्त्रसर्गं — d) K3 मूर्द्धां; Dn1 मूर्ध्नि; T1 तद्दै; G2 वीर (for मूर्ध्नः) K3 सशुहार (sic), V1 B D (except D8, D2 om.) T1 G M प्रजहार (for स ज°)

13 a) V1 Dn1 D2 -ज्वलनप्रभ(V1 °ह)त्विषं; B1 -ज्वलनाग्रहद्विषं — T1 G1 2 M1 read 13b for the first time after 12a — b) Dn1 D2 6 T1 (both times) G M -मणि(M2 -वलि)वज्रभूषितं (G1 M1 [both first time] °भूषणं; G2 [first time] °चित्रितं), T2 -मणिरत्न° B1 -भूषणं (for -भूषितम्) — c) Ś K1 2 4 पुरंदरार्त्तं — d) K3 तद् (for यद्) K4 भवनस्य; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3-7.8 (marg) T2 G M विभु(G3 °धि)ना; T1 हिं महत् (for भुवनस्य) V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-7 8 (marg) S (T3 missing) स्वयंभुवा; B5 मन्त्री (for सूनुना)

14 a) D2 T1 महास्त्र(T1 °हि)रूपं; T2 °र्हं भूतं Ś K1.2 4 द्विषतो D4 विनाशनं (for भयंकरं) — G1 3 om. 14b — b) Ś1 K3 D8 सुगंधितं (Ś1 °नं) (for °गन्धि तत्) V1 B2 D1 5 विमर्सरि(V1 °वि)ष्नं सुसु(V1 स्वसु-; B2 स्वलु)ख सुगधिनं; B1.4 विमर्सरिष्नं सुसुखं सुगधि च (B1 °संधितं); B3.5 प्रभावद(B5 °म)त्यर्थसुखं सुगधि च; Dn1 D2 T2 G2 M विभर्तुरत्यर्थसुख सुगधिनं (D2 °धिं; T2 °धि यत्; M °धि च); D3.7 विमर्त्सरिष्नं सुसुखं सुगंधिं, D4 6 विचित्ररूपं च सुगधिसुज्वलं; T1 ददावतिप्रीतमना किरीटिने — c) K3 T1.2 M निजघ्नुषो; Dn1 D4.6 जिघांसते (D6 before corr °तो); G निजघ्न(G2 °स्नि)ते; Ca °घ्नुषे (as in text) K3 सुरारे°; B5 पुरदर°; D1 किरीटिने; G1 भयंकरान् (for सुरेश्वर°) — d) K1 सुमना; D6 सुमहत् K3 किरीटिन°, D4 सुरेश्वर° S (T3 missing) स्वयं ददौ यद्धि मुदार्जुनाय

15 T1 G M1.3.4 read 15 after 1095*. — a) B1 भूर्वंबु; Da1 D1.5 Ca भूरंबु-; D2 हरांबु- (for हराम्बु) Ś1 (sup lin as in text) -पाखंडव; K3 °आखडल-; Ca -पा° (as in text) K3 -गोत्रभित्-; Da1 -गोत्तृभि°; Ca -गोप्तृ° (as in text). T1 धृतं च पूर्वं हरिवृत्र गोप्तृभि°; T3 G M हरप्रचेतोहरिवित्त°. — b) D1 पिनाकि K4 -सायकोत्तम, B2 -निकायोत्तमै°; S (T3 missing) -दंडधारिभि° (for -सायकोत्तमै) —For 15ab, D8 subst.

1091* क्षत नयद्रुद्रगणे पिनाकिना
सहायवान्पावकमंनिभे शरे ।

— c) B1 शरोत्तमैद्; M2-4 सुरेश्वरैद्; Ca सुरोत्तमैद् (as in text) B1.4 D3 4 (before corr as in text) [अ]विसह्यम्, D3 [अ]तिसह्यम्; Ca [अ]विषह्यम् (as in text) B1 अर्चितं; B4 (marg) Da1 D1.5 Ca आहवे; D7 Co अर्दितं (for अर्दितुं) — After 15c, T1 G2 ins.

1092* धिरं धृतेनादितिनेह राजन् ।

— d) B2 वेगेन (for नागेन) B2 जिहीर यद्; D4 वरेण तं (for जहार यद्) B1 G3 तद्वप ; D8 (marg as in text) यद्विप ; T1.2 G1.2 M तद्वपा B2 (marg) Da1 D1 5 Ca जहार नाराचवरेण स(Da1 य)द्वप — B2 Da1 Dn1 D1.4-7 M2 ins. after 15 K4 V1 B5 D3 after 16. T1 2 G M1.3 4 cont after 1090*

1093* स दुष्टभावो वितथप्रतिज्ञ
किरीटमस्याहनदर्जुनस्य ।

[(L. 1) D3.7 -प्रभिन्न , G1 -प्रयत्न (for -प्रतिज्ञ), — (L. 2) D4 अस्याहरद् (for अस्याहनद्) K4 B2 Da1 D1.3 7 किरीटमासाद्य तमुग्ररूप , Dn1 °टिमसावद्भुतमर्जुनस्य]

K4 V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.3-7 M2 cont. T1.2 G1.2 M1.3 4 ins after 17

1094* विशुद्धजाम्बूनदरत्नभूषितं
पार्थोत्तमाङ्गादहरत्तरस्वी ।
तद्धेमजालावततं सुघोषं
जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ।

[(L. 1) D3 प्रतप्त (for विशुद्ध) B2 -चित्ररूप (for -रत्नभूषितं) Dn1 T2 नागो महार्हं तपनीयचित्रं, D1 T1 G2 M1 ततः (D4 नाग) किरीट तपनीयचित्र, G1 M2-4 तत किरीट (G1 °टी) बहुरत्नचित्रं (M3 °चित्रित) — (L. 2) D1 G2 प्रहरत्, D4 व्यधमत्; T1 न्यहनत्, M प्रदहत् (for अहरत्). — V1 B5 D3 7 om lines 3-4. — (L. 3) B2 Da1 D1.5.6 रत्न

प्रसह्य नागेन जहार यद्वपुः ॥ १५
तदुत्तमेपून्मथितं विपाग्निना
प्रदीप्तमर्चिष्मदभिक्षिति प्रियम् ।
पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं
दिवाकरोऽस्तादिव पर्वताज्ज्वलन् ॥ १६
ततः किरीटं बहुरत्नमण्डितं
जहार नागोऽर्जुनमूर्धतो बलात् ।
गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पितद्रुमं
महेन्द्रवज्रः शिखरं यथोत्तमम् ॥ १७
मही वियद्द्यौः सलिलानि वायुना
यथा विभिन्नानि विभान्ति भारत ।
तथैव शब्दो भुवनेष्वभूत्तदा
जना व्यवस्यन्व्यथिताश्च चस्खलुः ॥ १८
ततः समुद्ग्रथ्य सितेन वाससा C 8 4667 B 8 90 41 K 8, 97 41

(for हेम-) K4 -जालावितलं, T2 °विततं, G1 °घनत (for °सतत) K4 D4 (before corr) सुघोर, B2 Da1 D1.5 6 सुचारु (for सुघोष) — (L. 4) T1. 2 G1 M2–4 संप्र(T1 प्रज)-ज्वल्यन्, G2 M1 सं(G2 वि)प्रज्वलत (for जाज्वल्यमान) K4 घोर (for भूमौ) B2 Da1 D1 5.6 वपुपाश्रिया च (B2 °पाश्रिरूप) (for निपपात भूमौ).]

— After the above, B2 reads 17, repeating it in its proper place, while T1 2 G1 2 M1.3.4 read 12 after 1094* and 17 after 15.

16 D6 transp 16 and 17. — ^{a}) B2 तत्तद्धनेपून्मथितं; D1 तदुत्तमेसुन्म°, D4 तमुत्तमेपून्म° D8 वियासिना — ^{b}) Ś1 K1.2 अभिक्षि°, K3 V1 B2 D8 अतिक्षितौ, K4 अभिक्षित, B1 3 4 D2.7 अधि(D2 7 °भि)-क्षितौ (B1 °मौ); B5 Dn1 अयो क्षितौ (for अभिक्षिति) Da1 D1 5 अतिप्रिय क्षितौ; D2 अभिक्षितौ प्रयं, D4 6 अतीव शोभनं, T1 2 M अतीव च प्रिय; G1 3 अतीव सुंदरं, G2 अति-प्रदीप्तं (for अभिक्षिति प्रियम्) — Dn1 D2 om (hapl.) 16^{d}–17^{a}. — ^{d}) G1 पर्वतोज्वलान्, G2 °तो ज्वलन्; Bom. ed रक्तमडल (for पर्वताज्ज्वलन्)

17 Dn1 D2 om 17 (cf. v 1 16). T2 om 17 B2 reads 17 for the first time after 1094* D6 transp 16 and 17 T1.2 G1 2 M1 3.4 read 17 after 15 — ^{a}) K3 स तत्, V1 B5 स वै (for ततः) G1 किरीटी D7 भूपितं, G1 चित्रं, G3 -चित्रित (for -मण्डितं) B2 (first time) D6 दिव्यं प्रमेष्याशु (B2 °ष्यांत) नरेंद्र संख्ये — ^{b}) T1 नागोहरद् (for जहार नागो) B2 (second time) बाणो, D3 नापि (for नागो) D1 -मूर्धजो; D5 -मूर्धता — ^{c}) Da1 D1 3 शिर (for गिरे) K3 सुजातकुरु; B2 (first time) D6 °तोत्तम (for °ताङ्कुर) K2 द्रुतं (for द्रुमं) V1 गिरे सजांकुरपुष्पवर्धितं द्रुमं — ^{d}) B5 D3 G -वज्र, M1 -वज्रै B5 शिखिनं; D8 शिखरो B2 (first time) D6 यथैव शृगं खलु चक्रहा(B2 °धा)रितं — After 17, D4.6 ins 1095*, T1.2 G1.2 M1.3.4 ins 1094* and G3 reads 13^{bcd}

18 D4 om. 18–19 D5 om 18^{a}–20^{b}. — ^{a}) D2 वियच्चां; M4 वियद्धयो Dn1 सलिल च; D8 सलिलेन (for °लानि). T2 सलिलाग्निवायून् (for °लानि वायुना) — ^{b}) K4 om यथा K1 om. भान्ति K3 D3 यथा विभग्ना(D3 °भासा)नि नदंति भारत, V1 B Da1 D1.3 5 7 यथा वि (Da1 D1 5 °थाव)रुग्णानि नदंति भारत; Dn1 प्रसह्यसुभ्रं विनिचूर्णते यथा; D2 यथा निभुग्नानि दहंति पावका; T1 2 प्रसह्य रुग्णानि च (T2 °निव) चूर्णितानि, G1 (sup lin) 2 प्रसह्य रुग्णानि विघूर्णितानिव (G1 orig °ता दिवि); G3 M प्रसह्य रुग्णानि विचूर्णितानि (M1 °ताय) वा — ^{c}) K3 V1 B1 3–5 Da1 D1.3.5.7 8 तथैव शब्दं भुवनेषु तं त(D3 तत्त)दा; B2 Dn1 D2 T1 अतीव शब्दो (D2 °ब्द) भुवनेषु वै तदा; T2 G M इतीव शब्द भुवनेषु (T2 °ने तु) तत्तया (M2–4 °दा) — ^{d}) D5 जनात्. Ś1 V1 B2–4 D2 3 7 [अ]-व्यवसन्, K4 व्यसस्यन्; Dn1 [अ]व्यवस्यश्च; D5 प्रवस्यन्; G2 [अ]व्यवध्यन् (for व्यवस्यन्) T1 2 G3 M1 च विह्वला; M2–4 बभूवु (for च चस्खलु). G1.3 जना व्यवस्यति दिशश्च विह्वला — After 18, B5 Dn1 S (T3 missing) ins 1095*

19 D4 6 om. 19 (cf. v 1. 18) B5 om 19 — ^{a}) K3 स जग्रचथ्य (corrupt), V1 स तद्बध्य; B1 4 Da1 स उद्बध्य; B2 स जद्बध्य (for समु°) V1 वासा (for वाससा) D2 तत समावेष्ट यदच्छन वाससा (sic) — ^{b}) K3 सु-; Da1 D1 5 8 G2 स (for स्व) K4 अभ्ययतस; T2 अभ्यधिकस् (for अभ्ययितस्) Ś K V1 D2.7 ततो; B2 D2 8 T1.2 G3 M तदा; G1 2 तया (for स्थितो) — K4 V1 B1–4 Da1 D1–3 5 7 ins after 19^{ab} B5 Dn1 S (T3 missing) after 18 D4 6 after 17.

1095* विना किरीट शुशुभे स पार्थ
श्यामो युवा शैल इवास्तशृङ्ग ।

[(L. 2) D4.6 न; T1 M1 [ऽ]थ; G1 [ऽ]स्य (for स) — (L 2) D6 तमोवृत ; M श्यामो यथा (for श्यामो युवा) Dn1 T1 नील (for शैल) K4 V1 B1.2 4.5 D1–4 6 7 T1 2 G श्वास-; Dn1 श्वोध-; M श्वाप (for श्वास्त-)]

67 41 41

समूर्धजानव्यथितः स्थितोऽर्जुनः ।
विभाति संपूर्णमरीचिभास्वता
शिरोगतेनोदयपर्वतो यथा ॥ १९
बलाहकः कर्णभुजेरितस्ततो

हुताशनार्कप्रतिमद्युतिर्महान् ।
महोरगः कृतवैरोऽर्जुनेन
किरीटमासाद्य समुत्पपात ॥ २०
तमब्रवीद्विद्धि कृतागसं मे

K4 V1 B1-4 Da1 D1.2.5.7 cont.: Dn1 B5 ins after 19

1096* गोकर्णा सुमुखी कृतेन इषुणा गोपुत्रसंप्रेषिता
गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितं सुव्यक्तगोऽसुम मम्।
दृष्ट्वा गोगतकं जहार मुकुटं गोशब्दगोपूरि वै
गोकर्णासनमर्दनश्च न ययावप्राप्य मृत्योर्वशम् ।

[(L. 1) B2 [अ]भिमुखी (for सु°) K4 इषुणां V1 °संप्रेक्षिता (for °षिता) — (L. 2) B2 om. सुविहित K4 सुव्यक्तो (for सुव्यक्त). V1 °गोसुप्रजं; B2.4 °गोपुत्रजं — (L. 3) K4 गोचक (for गोगतक) V1 °गोरूपि (for °गोपूरि) — (L. 4) Da1 गोकर्णासन° V1 गोकर्णासनमर्दन भ्रमतया न प्राप मृत्योर्वशं — Co comments on different senses of गो here.]

On the other hand, Ś K1-3 D2.8 read 25-36 after 19^{ab}. K3 V1 B Da1 D1.2-3 om. 19^{cd} K4 reads 19^{cd} after 36 — ^{c}) Dn1 D3 विभासि स° सूर्यमरीचिना इतः; S (T3 missing) बभौ स (T1 G1 च) संपूर्णमरीचिमिन्दुना — Ś K1.2.4 D3 ins a passage given in App. I (No 41) after 19, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2.5-8 ins. after 36, D4 after 25

20 D6 om. 20^{ab} (cf. v l. 18) — ^{a}) K4 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7 स सा(B1.5 शा)यक कर्णभुजप्रसृष्टो (B2 °जाभिसृष्टो; B3 °जप्रमुक्तो; D1 °जमहृष्टो), D4 स चापि राधेयभुजातिसृष्टो; S (T3 missing) स चापि राधेयभुज-(T1 G1 °कर)प्रमुक्तो (G2 °मुक्तः, M3-4 °युक्तो) — ^{b}) K1 हुताशनार्क K4 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7 °प्रतिमो महाहवे (Dn1 D3 °हाहे); D4 °प्रथमो महार्षि (for °प्रतिमद्युतिर्महान्) — ^{c}) K4 V1 B Da1 D1.3.5.7 T1.2 G1 [ऽ]र्जुनस्य (for °नेन) — ^{d}) G1.2 आहृत्य (for आसाद्य) M समुत्पपात ह K4 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7 किरीट(Dn1 °टि)माह(B2 Da1 D1 °हृ)त्य ततो व्यतीयाय, D4 किरीटमाहत्य ततो द्वितीयं — For 20^{cd}, D6 subst B5 ins. after 20

1097* किरीटमाकृष्य तथार्जुनस्य
महोरग. कृतवैर. स तूर्णम् ।

[(L. 1) B5 दत्त्वा किरीटस्तु (for किरीटमाकृष्य) — (L. 2) B5 महावेग (for महोरग)]

— After the above D6 cont

1098* यथासृजत्पार्थवधाय कर्ण
समीक्ष्य सर्पं पुनरेति कर्णम् ।
व्यावृत्य तस्माच्च तत किरीटात्

On the other hand, K3 ins. after 20:

1099* समुत्पतन्तं स किरीटमीक्ष्य
पार्थोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा ।

while K4 V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.2-5.7 T3 ins. after 20 B5 cont. after 1097*; D6 after 1098*

1100* तं चापि दग्ध्वा तपनीयचित्रं
किरीटमाकृष्य तदर्जुनस्य ।
पुन स गत्वा प्रविवेश तूर्णं
पृष्टश्च कर्णेन ततोऽब्रवीदिदम् ।
मुक्तस्त्वयाहं न समीक्ष्य कर्ण [5]
शिरो हृत यत्र मयार्जुनस्य ।
समीक्ष्य मां मुञ्च रणे त्वमाशु
हन्तास्मि शत्रुं तव चात्मनश्च ।
इत्येवमुक्तो युधि सूतपुत्र
स्तमब्रवीत्को भवानुग्ररूप । [10]

[B3 D5 om lines 1-2 — (L. 1) K4 नग, B1-4 Da1 D1.3 तथा; D1 स च (for त च) Da1 दग्ध्वा, T3 हृत्वा (for दग्ध्वा) — (L 2) B1-4 Da1 D1.5 T3 आविष्कृ-(B1-3 °ष्कृ)तम्; D3.7 आगस्कृतम् (for आकृष्य तद्). D6 किरीटमस्यात्मविनाशनाय — (L. 3) K4 तूर्णं B5 Dn1 D1.6 T3 इयेष गन्तुं (B5 कर्णं) पुनरेव तूर्णं — (L 4) B2 Dn1 D1.6 दृष्टश्च, D3 पृष्टः; T3 दृष्ट (for पृष्टश्च) B2 D1.6 T3 त (for इदम्) — (L 5) B1 तथा, D7 तथा (for त्वया) V1 B2 Da1 D1.3 असमीक्ष्य, B2 Dn1 त्वम°, D1.6 दृष्ट° (for न स°) — (L 6) B2 Da1 D1.3 T3 शिरोहृतं (for °रो हृत). T3 यत्नतो (for यत्र मया) V1 Da1 D1.3 तदर्जुनस्य, B1.3 तदार्जु° (for मयार्जु°) D6 शिरो हराम्येष तनोर्जुनस्य — (L.7) T3 समीक्ष्य मां मुक्त रणेर्कपुत्र — (L. 8) Da1 D1.3 हन्तासि T3 वचनात्मनश्च (for तव चात्म°) — (L 9) B1.5 Dn1 D6.6 स एवम् (for इत्येवम्) B2 T3 उक्त्वा T3 सूतपुत्र — (L. 10) V1 किं नु रूप; D3 नागरूप (for उग्र°) T3 भूयोब्रवीत्कोपवशात्सूतपुत्र]

D4 reads 7-8 after 20 Finally, D5 ins after 20

1101* तत स नाग प्रहसन्निवाहितं
पपात चावेक्ष्य समर्जुनस्वरन् ।

21 Ś repeats 21^{ab} after 22^{ab} K1-3 D2.8 read it after 22^{ab} — ^{a}) K3 ततोब्रवीद्, K4 V1 B

कृष्णाय मातुर्वधजातवैरम् । | ततः कृष्णः पार्थमुवाच संख्ये

C 8 4676
B 8 90 50
K. 8 97 subst.

(except B5) D (except D3) नागोत्र° (for तमत्र °) K3 कृवागम K3 न°, K4 V1 B D मा (for मे) — [b]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 पार्थेन, D3 नागेन (for कृष्णाय) B1 -वैर, Da1 D6 -वैरीं (for -वैरम्) K1 पार्थो न मातुर्वधं कारितेन (sic) — For 21[a3], T2 subst.

1102* नाग ।
नागोऽस्मि श्वेत कृतवैरोऽर्जुनेन
माता पुरा युत्पतिता नमस्ता ।

T2 cont. N ins after 21[a3]:

1103* यदि स्वय वज्रधरोऽस्य गोप्ता
तथापि याता पितृराजवेश्मनि ।

[(L. 1) V1 वज्रधरस्य, D5 °धरश्च T2 त्रायती मां मृत्युस्याभितश्च — (L. 2) T2 अनेन (for तथापि) B3 गामी, D5 यात, T2 नीता, Ca c याता (as above)]

— After the above, Ś K1-3 D2.8 read 24, while, K4 B3 T2 cont. after 1103* V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1.2 5-7 cont. after 1108* D4 after 1109*:

1104* कर्ण ।
न नाग कर्णोऽद्य रणे परस्य
बलं समास्थाय जयं बुभूषेत् ।
न संदधे द्वि° शरमेव नाग
यथार्जुनानां शतमेव हन्यात् ।

[(L. 1) K4 V1 B (except B3) D8 बल (for रणे) B1 रणावयास्य, B4 रणाय बाह (for रणे परस्य) K4 परस्परं, V1 परीय (for परस्य) — (L. 2) K4 V1 B (except B3) D3 रणे (for बल) K4 समाताय (for °साय) V1 B1 बुभूयते सदा (B2 जय) (for जय बुभूषेत्) B3 कृष्णेमेव (sic), T2 वमाये, Ca बुभूयते (for बुभूषेत्) — T2 om lines 3-4 — (L. 3) B3 Dn1 D4 6 संदध्यां (for °धे) Ca cites द्वि° (as above) V1 नाग, B2.3 नापि, Dn1 D1.6 नैव (for एव). V1 नापि (for नाग) — (L. 4) V1 हन्ति, B2.4 Dn1 D4 हन्यां (for हन्यात्) D6 यथार्जुनो मां स शरैर्निहन्यात्]

Dn1 cont. T2 cont after 1110*

1105* तमाह कर्ण. पुनरेव नागं
वदाजिमध्ये रविसूनुसत्तम ।

Dn1 T2 cont K4 V1 B D (except D3) cont. after 1104*

1106* व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युमि-
र्हन्तास्मि पार्थं सुसुखी व्रज त्वम् ।
स एवमुक्तो युधि नागराज
कर्णेन दीनो ह्यसहंस्तु वाक्यम् ।
स्वय प्रायात्पार्थवधाय राजन्
कृष्णेपुरूपं विजिघांसुरर्जुनम् ।

[(L. 1) D6 अह स्व- (for व्यालास्त्र-) Ca cites व्याल (as above) V1 Da1 D5 -शल्योत्तम-; B1 5 -सर्गो°, B2 -संधो°, D7 -चलो° (for -सर्गो°) T2 मत्वास्त्रमार्गे सुदृढ हि युक्त ❀Ca अस्त्रसर्गादिम्य° उत्तमयत्नो उरुतरप्रयास° प्रासत्वानिलयोधक ।❀ — (L. 2) D4 (before corr) हर्त तसि (for हन्तासि) K4 पार्थ K4 B2 3 T2 सुसुख (K4 °खी, T2 °ख), D1.6 स सुखी B2 8 मजत (for व्रज त्वम्). — (L. 3) B3 Dn1 D1.6 इति (for स) — (L. 4) K4 D7 वाक्य (for दीनो). B3 तु (for हि) Dn1 T2 कर्णेन रोषादसह(Dn1 °ह)स्तस्य वाक्य, D3 कर्णेन वाक्य ह्यसहस्तस्य वाक्यं, D4 कर्णेन वीर प्रहसंस्तदानीं — After line 4, D6 ins

1107* ततोऽब्रवीद्वासुदेव स पार्थे
दाशार्ह को ह्येष महान्हि नाग ।

— (L. 5) T2 यात° (for प्रायात्) D4 पार्थस्य हि (for °वधाय) D6 स्वय प्रयातापिरिपि हि कृष्ण — (L 6) V1 Dn1 स्व-, D1 5 [प]र, D6 सु- (for [इ]षु-) Dn1 D6 T2 उग्रः (for अर्जुनम्) D4 कृत्वा स्वरूप (marg वागरूप) विज्यार्थमुग्र]

On the other hand, V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1.2.5-7 cont. after 1103*

1108* त्वं मावमंस्था कुरु मे वचोऽद्य
निहन्मि शत्रुं तव मुञ्च मां त्वम् ।

[L. 1) V1 त्वयामवस्था°, D1.5 त्व मावर्संस्था V1 वचाय — (L. 2) V1 B5 Da1 D5 6 मुत (for त्वम्)]

while D4 cont after 1103*

1109* त्वया न संधानवताहं मुक्त-
स्तेनापि कृष्णेन च वञ्चितोऽसि ।

Finally, T2 cont after 1104*

1110* ममैव बाह्वोस्तु बलेन शक्तो
युद्धेऽर्जुनानां शतमेव हन्तुम् ।
अर्व यदद्यापि न वेत्सि मे भवान्
वदामि कृष्णस्य समक्षमेव ।
एषोऽद्य हत्वा युधि पाण्डवानां
हन्तास्मि युद्धे हि त्वर्[वि]क्रमेण ।
एवद्वत जानमान प्रयातु
किं वै कृता पाण्डवे ते प्रतिज्ञा ।
नाग ।
जित्वा अह युद्धगतं यमाय
प्रवर्तितु भो भवन प्रयातुम् ।
कर्ण ।
मित्रार्थमेतन्मम जानतोऽपि
यत्र शरीरे यदपाति वीर ।

8 50 subst महोरगं कृतवैरं जहि त्वम् ॥ २१

स एवमुक्तो मधुसूदनेन
गाण्डीवधन्वा रिपुपूग्रधन्वा ।
उवाच को न्वेष ममाद्य नागः
स्वयं य आगाद्गरुडस्य वक्त्रम् ॥ २२

कृष्ण उवाच ।
योऽसौ त्वया खाण्डवे चित्रभानुं
संतर्पयानेन धनुर्धरेण ।
वियद्गतो बाणनिकृत्तदेहो
ह्यनेकरूपो निहतास्य माता ॥ २३
ततस्तु जिष्णुः परिहृत्य शेषां-

हन्ता यदि त्व रणमूर्ध्नि पार्थं
किं याभिशक्तोऽस्मि इ कारयेयं ।
नाग ।
सकृदेव हि वै कर्ण वासुदेवं महाबलम् । [15]
अहमेव हनिष्यामि पार्थं चैव न संशय ।

— Ś K1-3 D2.8 transp 21c-22b and 22c-23d. — c) B1.4 पार्थं (for कृष्ण) B1 कृष्ण (for पार्थम्) D1 सैन्यं, D6 काले; T2 पाश्य (for संख्ये) — After 21c, T2 ins

1111* सवाजिमध्ये रविसूनुसत्तमो
नागास्त्रमङ्गे सुदृढं विसृष्टकम् ।

— d) D6 जहि वैरं; D8 कृतवर्म (for °वैर) D6 कृतिस (for जहि) V1 B D6.7 [इ]मं (for त्वम्) — T1 G M subst. for 21 T2 ins after 21

1112* समुत्पतन्तं द्विपदां वरिष्ठो
दृष्ट्वा वच पार्थमुवाच कृष्ण ।
महोरगं पाण्डव पश्य पश्य
प्रयोजितं त्वद्विधनार्थमुग्रम् ।
[(L 1) G3 समुत्पतत]

22 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf v 1 21. — a) B3 transp स and एवम् — b) D1.5.8 गांजीव (for गाण्डीव) K3 रिपुसंगमार्थं; B3 D8 [अ]रिपु सुसप(D6 चोग्र)धन्वा; B2 रिपुसुमुक्तकर्मा; Dn1 रिपुवीर्यसाह; S (T2 missing) हरिसुग्रधन्वा (T2 °न्वी) — Ś repeats 21ab, while K1-3 D2.8 read 21ab after 22a Before 22cd, Ś1 ins अर्जुन — c) Ś K1-3 दा- (Ś1 K2 द)शार्ह (for उवाच) K3 क चेष (sic), Dn1 D2 को ह्येष; D3 नन्वेष; D6.7 न (D6 के) त्वेष; D8 कोप्येष (for को न्वेष) — d) S (T2 missing) अयाय (for स्वयं य) Dn1 D2 आयाद्, T1 नागो, T2 भागाद्, G M1.3 नागाद्, M2.3 (inf lin) 4 मा गाद् (for आगाद्) K3.4 V1 B1-4 Da1 D1.6.7.8 गरुडसे(D1 °सै)व (D6.8 om. व) (for °डस्य) Da1 D1.5 वक्त्रं; G1 पक्षे D4 स्वयं- प्रयायात. सुमहानुभाव (sic) — For 22cd, B3 subst.

1113* ततोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा
दाशार्हं को न्वेष ममाद्य नाग ।
अनुश्रुत्य शार इव शीघ्रवेग
स्वय य आयाद्गरुडस्येव वक्त्रम् ।

23 For sequence in Ś K1-2 D2.8, cf v 1 21. B2 om. the ref. K3 वासुदेव; D1 T1 G2.3 अ(T1 G2 श्रीभ)गवान् (for कृष्ण) — a) D6 पांडव (for खाण्डवे) K3 मित्र (for चित्र) — b) K3 D6 संतर्प्ययानेन, K4 °र्प्ययनिन (sic); Dn1 D2 °र्प्य(D2 °र्पं)- याणेन; Da1 D1.5.6 °र्प्यमाने(D1 °णे)न K3 धनुर्धराणां (for °रेण) — c) K3 निकृत्तदेहो; B. निकृत्यदेहा (sic) (for निकृत्तदेहो) K4 V1 B1-4 D (except D2.8) S (T2 missing) वियद्गतो जननीगुप्तदेहो — d) K2 महानयरूपो; K4 D4 सा ह्येकरूपा, V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-3.5.7 मर्येकरूपं; B2 ह्यनेकरूपा; D6 अनेकरूपो; T1 G M2-4 न ह्येकरूपो (G3 °पा); T2 नन्वेकरूपा; M1 न ह्येक- रूपान् — After 23, K4 V1 B D (except D2.8) S (T2 missing) ins

1114* स एष ते वैरमनुस्मरन्वै
त्वामद्य चापाति वधाय पार्थ ।
नभश्च्युतां प्रज्वलितां महोल्कां
पश्यैनमायान्तममित्रसाह ।

[(L 1) Dn1 D1.6 S (T2 missing) तदू (for ते) — (L 2) Dn1 D3 S (T2 missing) प्रार्थे(G1 °प)मत्साह- (for अद्य चापाति) Dn1 D5 नून, S (T2 missing) नाम (for पार्थ) D4 त्व पार्थ पदयात्मवधाय घोर — (L 3) G1 नभश्च्युता B2.8 Dn1 D1.4 S (T2 missing) च्योल्कां, Cp महोल्कां (as above) — (L 4) D2 आमित्र° B2 Dn1 D8 T1.2 G2.8 M1 -साह, G1 -सामह (for -साह)]

24 Before 24, K4 V1 B D (except D2.8) T2 ins. संजय उवाच Ś K1-3 D2.8 read 24 after 1103*. — a) K4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1-3.5.7 स; D4 om. (for तु) Ś1 K1.4 V1 B2.3.5 Da1 Dn1 D1.3.4-6.8 S (T2 missing) परिवृत्य, K2.4 B1.4 D3.7 °वर्त्य (for °हृत्य) K3 दोर्भ्यां, K4 V1 B D S (T2 missing) रोषा(D6 कोपा)त्सु (for शेषां) — b) K3 प्रगृह्य (for चिच्छेद) K4 V1 B Da1 D1.4-7 पृषत्कै (K4 D4 °कै); T2 च भल्लै; G2 क्षुरप्रै (for सुधारै) — c) M1 नाहं (for नागं) D6 S (T2 missing) बली (for वियत्) K4 V1 B D1 T1 G M1.2.4 इवापतंतं; Da1 D1.6 M3 अवाप°; D6 अथाप° (for इवोत्प°) D4 नागो हतस्तेन तथापतंत.

श्चिच्छेद पञ्चिर्निशितैः सुधारैः ।
नागं वियत्तिर्यगिवोत्पतन्तं
स छिन्नगात्रो निपपात भूमौ ॥ २४
तस्मिन्मुहूर्ते दशभिः पृषत्कैः
शिलाशितैर्बर्हिणवाजितैश्च ।
विव्याध कर्णः पुरुषप्रवीरं
धनंजयं तिर्यगवेक्षमाणम् ॥ २५
ततोऽर्जुनो द्वादशभिर्विमुक्तै-
राकर्णमुक्तैर्निशितैः समर्प्य ।
नाराचमाशीविषतुल्यवेग-
माकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज ॥ २६
स चित्रवर्मेषुवरो विदार्य
प्राणान्निरस्यन्निव साधु मुक्तः ।
कर्णस्य पीत्वा रुधिरं विवेश
वसुंधरां शोणितवाजदिग्धः ॥ २७
ततो वृषो बाणनिपातकोपितो
महोरगो दण्डविघट्टितो यथा ।
तथाशुकारी व्यसृजच्छरोत्तमा-
न्महाविषः सर्प इवोत्तमं विषम् ॥ २८
जनार्दनं द्वादशभिः पराभिन- C 8 4698 B 8 90. 60 K 8 97 53

— d) Da1 D1.5 G2 3 M सच्छिन्न (for स छि°) T1 भूतले (for भूमौ) — After 24, K4 V1 B D (except D2 3.8) ins.

1115* हते तु तस्मिन्भुजगे किरीटिना
स्वयं विभु पार्थिवभूतलादथ ।
समुज्जहाराशु महाभुज स तं
रथ भुजाभ्यां पुरुषोत्तम, पुन ।

[(L. 1) Dn1 D7 गते (for हते) Dn1 च (for तु) — (L. 3) B3 Dn1 पुन पतत (for महाभुज स त) K4 B2.4 ध्रुन; V1 सम, D6 स्वय, D7 च त (for स तं) — (L. 4) B3 पुरुपोत्तम Dn1 नत° (for पुन°)]

25 Ś K1-3 D2 8 read 25–36 after 19ab — a) Ś K1.2.4 निशितै° (for दशभि) Ś2 K3 पृषत्कै ; D2 पृषत्कै.. — b) K4 शिलासितैर् K3 शिलाशितैर्बर्हिणबर्हवाजै°; V1 °शतैर्बर्हिणवर्हराजतै°, B Dn1 D3 5 6 7 °शितैर्बर्हिणबर्ह° (D5 om बर्ह)वाजितै (B1 °वाजै°), D4 °शितैश्चित्रचकोरपत्रै°, D6 वराहकर्णैर्निशितै समाच्छैन् S (T3 missing) शिलाशितै र्बर्हिणकंकपत्रै (M °वाजै) — c) D8 कर्णो B3 Dn1 D8 पुरुषप्रवीरो — d) K1 अवेक्ष्यमाणं; V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3.5 7 8 अवेक्ष(B1.4 D7 °क्ष्य)माण ; D4 °क्षमाणे (by corr °ण) K3 धनंजयं वीर्यसावेक्ष्यमाण (sic) Cv तिर्यगयापततम् — After 25, D4 ins a passage given in App I (No 41)

26 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf v 1 25 — a) D8 पुनर् (for ऽर्जुनो) K3 D2 G1 पृषत्कैर् (K3 °कैर्); V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.2.4 (marg).5-8 सु(Dn1 स)मुक्तैर्; B2 प्रमुक्तैर्, T1.2 G2 3 M सुतीक्ष्णैर् (for विमुक्तैर्) — D4 reads 26b (by corr) on marg — b) K3 वराहकर्णै; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 8 G M व(D3 4 वा)राहकर्णैर् (for आकर्णमुक्तैर्) Ś2 समर्थ; B1 पृषत्कै , D4 समर्प्य यत्; D5 समर्य, D7 समार्पयत्, G1 प्रविध्यत्; G2 प्रपीड्य; G3 प्रविध्य, M स्व(M1 अ)विध्यत् (for समर्प्य) D6 शिताशितैश्चित्रचकोरपत्रै , T1 वराहकर्णैस्तु शरै प्रविध्य; T2 शिलाशितैर्निशितैरभ्यविध्यत् — c) B1.3 -चक्र(B3 -वेग)तुल्यम्; Da1 D1.5 तुल्यवेगाम् , D2 °रूपम् (for °वेगम्) — d) D4 अरिप्रधानाय च उत्ससर्ज

27 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf. v l. 25 — D4.8 om 27ab — a) B5 स छिन्न (for स चित्र-) B4 D6 7 -वर्मेषुवरो; Dn8 -वर्गेषुवरो, T1.2 G2 3 M वर्मेषुरु(T1 °प)रो (for °षुवरो) — c) D8 om. पीत्वा — d) Ś1 -वाजिदिग्ध , K3 V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-3.5 7 8 T1 2 G2 3 M Cv -दिग्धवाच° (K3 °ल); B2 D6 -दिग्धपत्र°; D4 G1 दिग्धवक्त्रः

28 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf. v, l. 25 — a) S (T3 missing) वृषा Ca cites वृष (as in text) K3 -निघात (for -निपात-) D4 S (T3 missing) -रोपितो (for -कोपितो) — D4 transp. 28b and 28c — b) T1 G3 M1 महारणे (for महोरगो) K1 निर्वट्टितो, Dn1 विघतितो; T2 G3 M4 -निपातितो; G1 M1-3 नि(M1 -वि)घातितो (for -विघट्टितो) T1 महारणे दंडहतो यथोरग — c) V1 B Da1 Dn1 D1 5-8 T2 M तदाशुकारी, D4 अयाशु°. Ś1 T2 व्यसृजंश्च, K1.2 D6 वृसृजत्, V1 D8 T1 G1 M विसृजन् (D8 G1 °त्), B1 व्यसृजन् (for °जत्) K1 T2 G M शरोत्तम (K4 °मां), K3 शरान्क्रमान् — d) K3 महावृष , D5 °द्विप T1 2 G3 M °विषं B1.4 D8 4.6 7 इवोद्गम(B1 °त्तम-; D6 °द्वह)न्विष, T1 M इवोत्तमन्विषत् (T1 M3 °प)

29 For sequence in Ś K1-3 D2 8, cf. v l. 25 — a) G1 द्वादशत° D6 सुपत्रिभिर् (for पराभिनत्) — b) Da1 D1 5 शरैर्, T2 स तैर् (for नवैर्) T2 नवत्याय (for त्या च) D6 निशितैर् (for च शरैस्). K3

भवैर्नवत्या च शरैस्तथार्जुनम् ।
शरेण घोरेण पुनश्च पाण्डवं
विभिद्य कर्णोऽभ्यनदज्जहास च ॥ २९
तमस्य हर्षं ममृषे न पाण्डवो
विभेद मर्माणि ततोऽस्य मर्मवित् ।
परं शरैः पत्रिभिरिन्द्रविक्रम-
स्तथा यथेन्द्रो बलमोजसाहनत् ॥ ३०
ततः शराणां नवतीर्नवार्जुनः
ससर्ज कर्णेऽन्तकदण्डसंनिभाः ।
शरैर्भृशायस्ततनुः प्रविव्यथे
तथा यथा वज्रविदारितोऽचलः ॥ ३१
मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चास्य वराङ्गभूषणम् ।
प्रविद्धमुर्व्यां निपपात पत्रिभि-
र्धनंजयेनोत्तमकुण्डलेऽपि च ॥ ३२
महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः

तदार्जुन, D5 6 धनजय, S (T3 missing) वृ(M वि)पार्जुनं (for तथा°) — After 29ab, B2.5 D6 ins.

1116* संछाद्य बाणै. स तु गार्ध्रपत्रै
[D6 संछाद्यमान-]

— c) B2 Da1 D1.5 विदार्य (for पुनश्च) — d) B2.5 D2 4 7 विभेद, Dn1 M3 4 विदार्य, D3 निर्भिद्य; D6 विसृज्य (for विभिद्य) K1 Dn1 D3 4 S (T3 missing) व्यनदज्, K3 व्यनदं, V1 [ऽ]भ्यहनज्, D6 [ऽ]प्यसृजज्; D8 [ऽ]स्यनदज् (for ऽभ्यहनज्) K3 om, D6 स (for च) — After 29, B2 ins

1117* जगर्ज चाजीवहिं (?) हर्षयन्कुरून्

30 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf. v l 25 — a) K4 ममृष्ये न; V1 न ममर्ष; D3 ममृषे न च (for °षे न) S (T3 missing) तदस्य (T1 °त स; G1.3 °तोस्य, G2 °दास) वक्ष शरवर्षेण पांडवो (G पार्थो) — B5 reads 30b twice — b) K3 वर्माणि (for मर्माणि) and वर्मवित् (for मर्मवित्) — c) B1 Dn1 D8 G3 पर- (for पर) D6 परश्चै (for परं शरै·) V1 B1-4 Da1 Dn1 D1 2 8 G3 शतै·; B5 शधे (sic) (for शरै) Ca.c cite पर·शतै· D2 उग्र (for इन्द्र-) K3 परां शरै पितृभिस्त्रिविक्रमस्, D4 शरै शतै· पत्रिभिराशुवेगै — d) D4 पुरा (for तथा) T2 G बलिम्, Ca बलम् (as in text) K3 [अ]हरत्, Dn1 D4 6 रणे, D2 [अ]वधीत् (for [अ]हनत्)

31 For sequence in S K1-3 D2 8, cf. v l 25 B2 om 31. — a) D4 T2 G2 M1 पुन (for तत) G1 3 शरान्वै (for शराणां) K1 D2 नवती; Dn1 D6 T1 G नवतिं (G2 °भिर्), M1 नवभिर् (for नवतीर्) K3 M1 नवार्जुन (M1 °नं), Dn1 T1 G तदार्जुन — b) K1 कर्णे तुक- (sic), K3 D8 G1 कर्णोतक-; D6 M1 कर्णो तक K1 om. -दण्ड- Da1 D1.6 8 S (T3 missing) -संनिमान्, Dn1 °भां; D2 °भ — c) V1 D2 4.6 8 T1.3 G2 3 M स तैर्; B1.3.4 शतैर् (for शरैर्). V1 B (B2 om.) Da1 D1.3.6 8 S (T3 missing) नृशाविष्ट-; D2 नृपो विध्य; D4 मृशंविधं (for नृशायस्त-) D3 -वपु (for -तनु). D8 M1-4 स विव्यथे, D6 च पांडव, T2 प्रदीप्यते (for प्रविव्यथे). K3 स तैर्मृशाविद्धतनुश्च विव्यथे; Dn1 तै पत्रिभिर्विद्धतनु स विव्यथे. — After 31c, D6 ins

1118* पुरा रुषा गोत्रसमूहभिद्यथा ।

— d) D8 (before corr) तदा (for तथा). D5 G1 transp तथा and यथा Dn1 om यथा

32 For sequence in Ś K1-3 D2 8, cf. v l 25. — a) D4 मणिप्रमावोत्तम ; T2 G2 3 °प्रवेकोज्वल- (for °त्तम-) B5 -हाटकोत्तमैर्; Dn1 -वज्रहारकैर् (for °हाटकैर्) ❀Ca मणिभिर्मुक्तादिभि· प्रवेकैर्विचित्रा रचना।❀ — b) G1 अलंकृतश्च D1 वा (for च) D2 वराह- (for वराङ्ग-) — c) B1.3.4 Dn1 D1 3 5 प्रकृत्तम् (D3 °कृत्त, D5 °कृंतम्), B2 मुहूर्तम्; S (T3 missing) मरु(T1 °रि)ग्गम् (for प्रविद्धम्) K3 B1 D8 ऊर्व्यां — D8 om 32d-34c — d) K3 धनंजयश्च (for °येन). D2 -कुंडलेन; D3 (marg. as in text) -देहभूषण (for -कुण्डलेऽपि च) ❀Cc· कुंडलेपीत्यार्षं. संधि।❀

33 For sequence in Ś K1-3 D2 8, cf v l. 25. D8 om. 33 (cf. v. l. 32) B5 om. 33a. — a) K3 T2 महाधनै, Ca °धनं (as in text) K3 T2 शिल्पवरै — b) B5 कृत्वा (for कृतं) K1 Da1 D1 यदास्य V1 -वर्ण-; G1 -हेम-, M1 -वज्र- (for -वर्म-) Ś B3 D6 भासुरं (for भास्वरम्) — c) K4 D1 (sup lin as in text) स्व-; D6 स (for सु-) K3 -काले हि (for -कालेन). K3 विहस्य; V1 B1.3 5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 ततोस्य (for तदस्य) — d) Da1 D1.5 क्षुरेण (for क्षणेन) D5 om बाणैर् K4 व्यसातयत्; D1 व्य(before corr व)नातयत्; D6 [अ]स्य पातयत् (for व्यशा°) G1 क्षणेन बाणैर्व्यवशातयच्छितै — After 33, S (T3 missing) ins.

1119* तस्येषुभि· खण्डितकुण्डलान्त·
परिक्षतश्चाप्यधिकं तदानीम् ।

कृतं यदस्योत्तमवर्म भास्वरम् ।
सुदीर्घकालेन तदस्य पाण्डवः
क्षणेन बाणैर्बहुधा व्यशातयत् ॥ ३३
स तं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः
शरैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ।
स विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रहारितो
यथातुरः पित्तकफानिलव्रणैः ॥ ३४
महाधनुर्मण्डलनिःसृतैः शितैः
क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेन च ।
ततक्ष कर्णं बहुभिः शरोत्तमै-
र्बिभेद मर्मस्वपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ३५
दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः
पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ।
बभौ गिरिर्गैरिकधातुरक्तः
क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमम्भः ॥ ३६
साश्वं तु कर्णं सरथं किरीटी
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।
प्रच्छादयामास दिशश्च बाणैः
सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७
स वत्सदन्तैः पृथुपीनवक्षाः
समाचितः साधिरथिर्विभाति ।
सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलि-
र्यथाचलः स्पन्दनचन्दनायुतः ॥ ३८
शरैः शरीरे बहुधा समर्पितै-　C. 8. 4704 B. 8. 90. 78 K. 8. 97. 70

स लोहिताङ्गश्रवणश्चकाशे
सलोहिताङ्गश्रवणो यथा दिवि ॥
[(L. 1) T1.2 M तस्येषुणा G3 कुडलोंत — (L. 2) G2.3 प(G2 पा)रिक्षिनश् — (L. 4) T1 M3–4 दिवीव (for यथा दिवि)]

34 For sequence in Ś K1–3 D2.3, cf. v l. 25 D3 om. 34ª (cf. v l. 32) — ª) Da1 संतं, G3 सूतः (for स तं) D2 अवेक्ष पांडव (for अथोत्तमेषुभि·) — ᵇ) V1 शतं; B D (except D2 4) T1.2 G2 M शि(D3 सि)तैश् (for शरैश्). D3 कुमति, G1 कुपितै — ᶜ) K3 V1 B Dn1 D2.3.6–8 अरिप्र(D6 °ग्र)ताडितो, Da1 D1 5 °प्रतापितो; S (T3 missing) अरातिहा यथा (G2 °नाहतो) — ᵈ) K3 -कफानिजव्रणे, V1 B Da1 Dn1 D1 3.5 7 °निलज्वरैः, D6 °विमेळनै, T2 °निलैर्वनै (for °निलव्रणैः)

35 For sequence in Ś K1–3 D2.3, cf. v l 25 — ª) K3 -धनुर्मंडलनिसृतै, Da1 D1.5 °ल्लिन सृतै.; K3 V1 D6 S (T3 missing) शरै (for शितै) — ᵇ) B5 सवेगवद्भि, D4 जयाय यत्न- (for क्रियाप्रयत्न-) T1 G2 om. च — ᶜ) S (T3 missing) तत स (for ततक्ष) — ᵈ) K3 [अ]र्जुनस्त्वयसन्, Da1 D6 °नस्त्वरं, D1 °नसस्तरः (sic), T1 G2 °न स्मरन्, G3 °न स्सयन्

36 For sequence in Ś K1–3 D2 3 cf. v l 25 — ª) D2 पंचभिर् (for पत्रि°) — ᵇ) D2 निशितैः, D6 विभिन्ने (for विविधैः) — ᶜ) K3 तदा (for गिरिर्) D4 -चित्र; G1 -रूषित, G2 -रस (for रक्त) — ᵈ) K3 स वज्रपातैर्, D4 शर प्रयातैर्, G2 क्षत प्रपातैर्, M3 क्षरन्प्रवातैर् K2 3 रक्तनभव, D6 G1.3 रक्तमसां — After 36, Ś K1.2 4 D2 read 19ᶜᵈ, followed by a passage given in App I (No 41), while K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–8 read it after 36

37 B3 om. 37ᵃᵇᶜ D4 om 37–38. — ª) V1 साश्वश्च (for साश्वं तु) G1 ससूत (for तु कर्णं) K3 कर्णस्य (for कर्णं स-) — ᵇ) G2 समाच्छिनोद्. Dn1 दंतवक्त्रैः (for वत्सदन्तैः) — ᶜ) D3 संछादयामास D2 S (T3 missing) सर्वा (for बाणैः) — ᵈ) D2 बाणै. (for सर्व-) K3 मुख्यै (for -पुङ्खैः) S (T3 missing) बाणैः शिताग्रैस्तपनीयपुंखैः

38 D4 om. 38 (cf v l. 37) — ª) D2 om. दन्तैः K3 वपुपीव वज्र; D2 पृथुनीयवक्ष (for °पीनवक्षाः). — ᵇ) G2 समाहितस् (for °चित) Ś1 K3.4 साधिरथिर्; B1.3–5 Dn1 D3.4.7 मोधि°, B2 T1 M3–4 स्वाधि°; D2 चाधि°; D6 सूतपुत्रो, T2 G M1 स्वा(G2 स्व)तिरथिर् (for साधि°) D3 om. रथि Dn1 विभाती, D6 रराज — ᶜ) Ś1 K2 स- (for सु) T1 G3 -चने च; G1 M3–4 -वन स-, G2 M1 -वनेव (for -पलाश-) G1 -वन समंता (for -पलाशशाल्मलिर्) Ś K1 2 4 M -शाल्मलि(M1 °ली)र्, T1 G2 3 -शाल्मली — ᵈ) Ś2 (sup lin. as in text) K3.4 B1 D7 स्यदन- (for स्पंदन-) B2 चदनकाचनैर्युत, B3 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 चंदन(T2 °पक)काननायु(D6 °र्चि)त, G1 स्पदनवालयुक्त; G2 °चदनं युत (for °चन्दनायुत) B1 यथा चलश्चंदनस्यदनायुत; D2 °लं लोहितचदनैर्युत, T1 यथा नग स्यदनगैरिकायुत

39 ª) S (T3 missing) शरीरं K3 V1 B D (except D4) बहुभि (for बहुधा) B1.4 Da1 D1 3 5 7 सम(B1 °मा)र्पितो, B5 समार्दितैर्; D2 समार्पितैर्, D4 S

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसानुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंघान्धनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।
सलोहितो रक्तगभस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाह्वन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्बाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः

(T8 missing) समाचि(D4 G2 °र्चि)त (for समर्पितैर्) — K3 B1 om (hapl.) 39^b–40^a — ^b) D4 M2–4 कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे) T1 2 G M1 विभाति कर्णस्य विशां पते रणे — ^c) K3 आशित ; Da1 D1.5 वाचित- (for आचित) K1 -सर्वे (for -सानु-) K4 B3 -कंधरो; D1 -कंदरे; S (T3 missing) -गह्वरो — ^d) V1 B2 3 Da1 Dn1 D1.3–7 गिरींद्र ; S (T3 missing) नगेंद्र- (for महेन्द्र) B2 3 Dn1 Dn1 D2.6 7 स्फुट- (for शुभ) S (T3 missing) -कर्णिकार (M3 °कावन)

40 K3 B1 om 40^a (cf. v l 39) — ^a) K1 बाणसघां, K2 °संघा Dn1 D4 बहुधा; D3 धनुशो D2 प्रयुक्तान्; D4 पुनः सृजन्, D6 विधाधयन्, T1.2 व्यपासृजन् ; M1 व्यवासृजद् — ^b) B3 शारजालरश्मिमान्, D6 °जाल-दीधिति., S (T3 missing) °रश्मिजालवान् (T1 °जालान्) — ^c) Ś1 K2 D2 सुलोहितो, V1 B1.4 Da1 D1.2.5 समाचितो; T1 सलोहिता — ^d) D3 [ऽ]स्ताभिमुखो (for °मुखो) Da1 D5 यथा; T2 यसौ (for तथा)

41 ^a) D3 भुजांतराद्, D3 बह्वंत°, Ca बाह्वन्त° (as in text) K3 om. from दाधिरथे up to समा (in ^d) K1 (before corr as in text) V1 D1.5 आधिरथिर्; Co °थेर् (as in text) Da1 बाह्वंतरात्द्विरथिर्विमुक्तान् (sic), T1 G M2–4 बहून्छितानाति(M2–4 °धि)रथिप्रमु(G1 °यु)-क्तान्; T2 बहूंश्च बाणाधिरथिप्र°; M1 बहून्छरानाधिरथिप्र°. — ^b) G1 अव (for इव) Ś1 D2 दीप्यमानां (D2 °ना) — ^c) Dn1 D2 विध्वंसयन्; D6 विध्वंसयति (for व्यध्वंसयन्) D3 -बाणमुक्तान् (for -बाहुमुक्ता) S (T3 missing) विध्वंसयामास स(G1 °यच्चर्जुनो)वेगमुक्तैः — ^d) D3 शारः K3 समग्रा , B1.2 शिताग्र्या (B2 °ग्रौ) (for शिताग्रा) S (T3 missing) शरैः (T2 दिशः) समावृत्य दिशः समग्राः (T2 समुग्रैः , G1 च सर्वाः) — After 41, Dn1 T2 ins.

1120* ततः स कर्णः समवाप्य धैर्यं
बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।
विव्याध पार्थं दशभिः पृषत्कैः
कृष्णं च षड्भिः कुपिताहिकल्पैः ।
[(L. 2) T2 विसर्जन् (for विमुञ्चन्)]

Dn1 T2 cont. V1 B2–5 Da1 D1.3–7 ins. after 41.

1121* ततो महेन्द्राशनितुल्यनिस्वनं
महाशरं सर्पविषानलोपमम् ।
अयस्मयं रौद्रमहास्त्रसंमितं
महाहवे क्षेप्तुमना धनंजय ॥

[(L. 1) Some MSS निःस्वन Dn1 ततः किरीटी नृपसत्तम निःस्वन — (L.2) Da1 D1.5 महास्त्र, D5 °स्वन B2 -विषा-नलप्रभ (for °नलोपमम्) — (L. 3) D5 -महेंद्र- (for -महास्त्र-). B2 -संनिभ, B4 -संविद ; Dn1 -संभृत, D5 -संस्थित, T2 -नत्रैः (for संमित) — (L. 4) D5 महाहवं (for °हवे) T2 क्षेप्तुमतो (for °मना) Dn1 महामति , T2 मनो दधे (for धनंजय)]

V1 B2–5 Da1 Dn1 D1.3–7 T2 cont. ; B1 T1 G M Cv ins. after 41:

1122* कालो ह्यदृश्यो नृप विप्रशापा-
न्निदर्शयन्कर्णवधं ब्रुवाणः ।
भूमिस्तु चक्रं ग्रसतीत्यवोच-
त्कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेते ।

[(L. 1) V1 B1.2.4 Da1 D1.6 T1 G2 3 [ऽ]प्यदृश्यो; D4 [ऽ]भिदृश्यन्; D6 [ऽ]प दृश्यत; D7 [ऽ]प दृश्यो B3 D5 त्वय; M2–4 निज (for नृप-) V1 B D2.4 6.7 T2 Cv -शापं, Dn1 D5 -कोपान् (for -शापान्). — (L. 2) V1 D5 न्यदर्शयन् (V1 °द), B3 निद° V1 B2 3 कर्णमिति, Da1 D1.3 5 T2 Cv °रथं, G2 °वसं (for °वधं) B5 Da1 D1.5 ब्रुवाण — (L. 3) B1 4.5 V1 Da1 D1.5 Cv च (for तु) D4 [त]त्र (for [अ]वोचत्) D5 चक्र क्षितिस्ते ग्रसतीति राजन् — (L. 4) Om. in Cv T1 कर्णस्य तद्वद्; G2 कर्णस्तद् (sic) (for °स्य तस्मिन्). Dn1 वधकाल V1 न्युपाते; B1.4 Da1 D2.6 7 [अ]भ्युपाते (Da1 D5 °पति); B5 ह्युपाते, Dn1 आगते, D1 [ऽ]भ्युपाते; T1.2 [ऽ] भ्युपैति (T2 °पेत), M1 ह्युपागते (for ऽभ्युपेते)]

V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 cont. :

1123* ब्राह्मं महास्त्रं मनसि प्रनष्टं
यद्भार्गवोऽप्यस्य ददौ महात्मा ।
वामं चक्रं ग्रसते मेदिनी स
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो घूर्णितवान्नरेन्द्र [5]
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपतत्तस्य भूमौ
स विह्वलः समरे सूतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

अमृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्म
इत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता- C. 8. 4715 B. 8. 90. 87 K. 8. 87. 80

[(L. 1) Dn1 ततस्तदस्य (for भाग्र महात्म) Dn1 D4 5 मन्त्रः D5 प्राह — (L. 2) V1 हन्य, B3 तन्य; Dn1 [s]न्ने प्र, D4 6 [s]न्य प्र- (for त्व्यन्य) — (L. 3) D7 चक्र (for वाम) B. [अ]न्य भूले (for मेदिनी स) V1 B4 वाम च (B4 om. च) चक्रं प्रसते स मेदिनी, B2 वाम च चक्र ग्रसते च भूमि ; Da1 D1.5 चक्र च समाग्रसन्मु(D1 5 समाग्रसन्)निरस्य, Dn1 Bom. ed. चक्र च वामं ग्रासनद्र(Bom. ed. ग्रसते ऽ)निस्य, D4 चक्रं वाम ग्रन्ते मेदिनीम्य, D6 चक्र तु नम ग्रसतेस्य भूमि ; Cnp. वाम चक्र ग्रसते क्षिति मौते — (L. 4) V1 B1 नृवीरे; B3 च वीरः; D4 तु मैने, D5 निहतु (for नृवीर) — (L. 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेंद्र (sic) — (L. 6) D4 हेतो (for तदा) V1 ब्रह्म-]

S (T3 missing) cont. after 1122*

1124* न चास्य घोर प्रतिभाति चास्त्रं
यद्भार्गवो ह्यन्यवदन्महात्मा ।
चक्रं तु वाम ग्रसतेऽस्य भूमि
र्येनास्य कालो मृत्युपतिर्व्यतिष्ठत् ।
ततो रथो भारत घूर्णते स [5]
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।
प्राप्तं वधं शंसति चाप्ययास्त्रं
प्रणश्यमान द्विजमुख्यशापात् ।

[(L. 2) G1.3 ह्यन्य दत्तो, G2 प्रत्यवदन् (sic), M1 ह्यन्यदतन् — With lines 2–6, cf. lines 2–6 of 1123* — (L. 4) T1 G3 काले T1 मृत्युरसि; M °पति — (L. 5) T1 घूर्णति स; G2 घूर्णितस्तदा (for घूर्णते स) — (L. 7) M2 partly damaged. T1 प्राप्य T2 [ऽ]वास्य चास्त्र, G1 त महास्त्रं]

42 For 42^{ab} in V1 B Da1 Dn1 D1 4–7 S (T3 missing), cf. 1123* and 1124* — Ś1 K D2.8 ins. after 42^{ab}. V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 cont. after 1123*

1125* सवेदिकश्चैस्य इवातिमात्र
सुपुष्पितो भूमितले निमग्न ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 4 सुवेदिकश्च; K3 स वेदिकश्च; B2 स कपितश्च Cc. cites सवेदिक (as above). Ś1 K1.2 शैल्य; V1 चैव; B2 चैव (for चैन्य) K2 [अ]तिमस; V1 B Da1 D1.2 5–7 °मात्रं — (L. 2) K1 स (for सु-). B1.4 सुपुष्पिते B1 वास्वने (for भूमितले)]

— a) Ś1 K1 2 4 घूर्णत्रयो, K3 D8 घूर्णत्रये, V1 B3 8 D5 G2 भग्ने रथे, D2 कर्णे रथो; T1 घूर्णो रथो; G1 M घूर्णं रथ; G3 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे) D5 ब्राह्मणस्य Da1 D1 6 [अ]पि (for [अ]भि) S (T3 missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 °ले) (for °णस्याभिशापाद्) — d) Dn1 रामादुपात्ति; T2 न चाप्युपात्ते (for रामादु°) V1 Da1 D1.5 न प्रति-, Dn1 त्वति- (for ऽप्रति-) K3 D1 चास्त्रै, K4 चास्त्र D2 निपातयामास तदा किरीटी, D6 अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे, T1 G M द्रष्टुं च तन्मोवमिपुं च सर्पं (G2 °र्वं) — After 42, N T3 ins

1126* छिन्ने शरे सर्पमुखे च घोरे
पार्थेन तस्मिन्विपसाद कर्णे ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 4 तु; K3 [अ]ति; D1 न, T2 तु (for च) — (L. 2) B2 पार्थे, D6 यथैव, D3 पार्थे च (for पार्थेन)]

43 a) T1 अमृष्यमाण ; Cv °माणो (as in text) D6 om. तानि — b) K4 विधुन्वन् Ś1 K2 3 D8 विगर्हमान S (T3 missing) हस्तौ (G1 M °स्तं) विधू- (G1 °धु)न्वन्वि(T2 G2 °धि-, M1 °न्द्ि)जगर्हे धर्मं ⊕Ca. हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दां कुर्वन् ।⊕ — T2 om. (? hapl) 43^{cde} — c) K3 सविह्वलो वै, B2 कर्म- प्रधानान्; Dn1 धर्मप्रधानं Ś1 K2 4 ऽभिपाति; B1 Dn1 D2 किल पाति, D6 T1 न हि पाति; D8 ऽभियाति D6 om. पाति धर्म — d) G2 [अ]ब्रवीद् (for [अ]- ब्रुवन्) — After 43^{cd}, N ins

1127* वयं च नित्य प्रयताम धर्मं
चर्तुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) Ś1 K1 2.4 D2 धर्मं; Dn1 धर्मे (for नित्यं). B3 (also as above) प्रति प्रयताम (for प्रयताम धर्मं) Ś1 K1.2 4 Dn1 नित्य (for धर्मं) — (L. 2) K4 चतुर्यथा, Dn1 D6 यथाबलं; D2.4 8 कर्तुं यथा (for चर्तुं यथा) D2 यथाश्रुत (for °श्रुत) D8 वा (for च)]

— M2 damaged for 43^{ef} — e) K1 सचातितिस्रोऽपत पाति धर्मान् (sic), V1 B1.2 3 Da1 Dn1 D1.2.4–6 स चापि (B3 चाभि-; D4 वै वि-) निम्नाति न पाति म(V1 श)क्तान्; B3.4 D3.7 स चापि निम्नत्रभिपाति म°; D8 T1 2 G M1 2.4 न चाद्य (D8 स चाद्य, T1 G3 नैवाद्य, M1 ने चास्य) चा(D3 ना)स्मानभिपाति म° Ca ◦ cite, निम्नति. — f) K3

5 67 80 न्मन्ये न नित्यं परिपाति धर्मः ॥ ४३
एवं ब्रुवन्प्रस्खलिताश्वसूतो
विचाल्यमानोऽर्जुनशस्त्रपातैः ।
मर्माभिघाताच्छलितः क्रियासु
पुनः पुनर्धर्ममगर्हदाजौ ॥ ४४
ततः शरैर्भीमतरैरविध्यत्त्रिभिराहवे ।
हस्ते कर्णस्तदा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ४५
ततोऽर्जुनः सप्तदश तिग्मतेजानजिह्मगान् ।
इन्द्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ४६
निर्भिद्य ते भीमवेगा न्यपतन्पृथिवीतले ।
कम्पितात्मा तथा कर्णः शक्त्या चेष्टामदर्शयत् ॥४७
बलेनाथ स संस्तभ्य ब्रह्मास्त्रं समुदैरयत् ।
ऐन्द्रास्त्रमर्जुनश्चापि तद्दृष्ट्वाभिन्यमन्त्रयत् ॥ ४८
गाण्डीवं ज्यां च बाणांश्च अनुमन्त्र्य धनंजयः ।
असृजच्छरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४९
ततस्तेजोमया बाणा रथात्पार्थस्य निःसृताः ।
प्रादुरासन्महावीर्याः कर्णस्य रथमन्तिकात् ॥ ५०
तान्कर्णस्त्वग्रतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रे महारथः ।

मन्ये ह्यति*, D6 नान्य कथं यं (for मन्ये न नित्यं) Ca cites मन्ये (as in text).

44 a) T1 M प्रस्खलितश्च (for °ताश्व-) K3 इति ब्रुवन्प्रस्खलितश्च सूतो — b) D6 विभज्यमानो (for विचाल्य°) K3 पातबाणै°, V1 B D -बाणपातै, T1 2 G1.3 M -बाणघातै° (for -शस्त्रपातै) — c) G3 M2-4 मर्मोति (for °भि°). Dn1 -पाताद् (for -घाताद्) K3 प्रचद् (sic), V1 B D G1 3 M2-4 शिथिल (G3 °ला.), T1.2 G2 M1 शिथिल- (for छलित) K3 D6 क्रियासु, T2 प्रयासः; G2 क्रियावान् — d) D6 असु (for the first पुन°) K1 *हदाजौ; Dn1 D6 T2 असौ जगर्हे; T1 G M अगर्हयद्धै (for °दाजौ)

45 a) K3 भीमरवैर् — b) D4 अविधत् — c) K3 कर्णे स्मयन्; K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5 7 8 कृष्णं तथा (for कर्णस्तदा). T2 हस्तिकक्ष्यां तथा पार्थो — d) D3 अत्यविध्यच्च; T2 ह्यभ्यविध्यत्स — For 45, D6 T1 G M subst.

1128* तत· शरैर्भीमतरैरविध्य-
स्तनान्तरे कृष्णधनंजयौ सः ।

[(L. 1) D6 तीक्ष्ण (for भीम-) — (L. 2) D6 त्रिभि· शरैराहववर्धमान·]

46 M3 partly damaged. — a) K3 सप्तदशांस; B3 °दशाभिर् (hypermetric), D4 T2 °शरांस्, G1 तु सुमहान्, G2 सप्तशतं (for °दश) — b) K3 V1 B1 3-5 D (except D2) तिग्मवेगान्, B3 वायुवेगान्; T1 G तिग्मतेजा (G1 °जो); T2 महातेजा (for तिग्मतेजान्) S (T3 missing) महाजवान् (for अजिह्मगान्) — c) D8 °समान्बाणान्; T1 G M -समस्पर्शान् (for -समान्घोरान्) — d) D6 व्यसृजत् (for अस°) S2 पावकोत्तमान्

47 a) Ś1 K3 नि***, Ś2 K1 निगृह्य ते, K4 शरांस्तीक्ष्णान्; T1 ते निर्भिद्य (by transp.), G1 निर्भिद्य तं Ś1 K2.4 भीमवेगान्; S (T3 missing) तं (T1 G1 तु) वेगेन (for भीमवेगा) K3 निर्भिद्य भीमवेगास्ते — b) Ś1 K2 4 अपतत्; K1 नृपतन् (sic), V1 B D (except D2) ह्यप°, M1 न्यपतत् — G1 om. 47cd — c) K3 V1 B D T1.2 G2.3 M तत (for तथा) — d) D1 अदर्शयन् K3 शक्तिं स समर्चितयत्, T1.2 G2 3 M शक्तिं शिक्षां च दर्शयन्.

48 D8 om 48 — a) D4 च (for [अ]थ) T2 G3 सु- (for स) S K2 4 संस्तंभ्य; B4 संस्तभ्य; D5 संभ्रांतो G1 राधेयस्त्वथ संभ्रांतो. — b) K1 समुदारयत् K3 V1 B (except B3) Dn1 D3.4 6 7 T1 G M1 °दीरयत् (D? °न्); T3 समयोजयत् D2 ब्रह्मसत्त्वमुदीरयन् — c) K1 इन्द्रास्त्रम्; K3 ऐन्द्रं तम्, K4 V1 B D (D8 om.) S (T3 missing) ऐंद्रं ततो (for ऐन्द्रास्त्रम्). M1 अर्जुनं — d) K3 B3 D (D8 om.) S (T3 missing) तं (for तद्) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 G3 [अ]भ्युपमंत्रयत्; K4 [अ]भ्युपममर्दयन् (sic), D6 T2 M ह्युपमंत्रयत् (M °न्); T1 चाप्यमत्रयत्; G1 [अ]भ्युपमं°; G2 चाभिम°.

49 a) D6 गांढीव ; D8 गांजिव-. T1 G2 चापि, T2 ज्यांश्च (for ज्यां च) G1.3 गांडीवं च शरं दिव्यं (G3 °रान्दिव्यान्). — b) K3 V1 B D सोनु(D6 सोभि)मन्त्र्य; T1 [अ]प्यभि°; T2 [अ]प्यनु°; G1.3 अभि°; M2.4 (also as in text) द्विरा° (for अनु°) K3 V1 B D S (T3 missing) परंतप (for धनंजय). — c) B1 3 Dn1 S (T3 missing) व्यसृजत्; D5 असकृत् (for असृजत्) D2 छत्र- (for शर-) — d) K3 बलाहकः (for पुरंदर·) S (T3 missing) घर्मान्ते जलदो यथा

50 a) K3 तेजोपमा, D2 °युता, D6 तेजुपमा; M1 तेजोमयो. — b) K3 पार्थवि- (for पार्थस्य) Some MSS निसृता ; D2 ससृताः — c) G1.2 प्रादुरासीन् K1 महावीर्यान् — d) K3.4 रथमंतिकं (K4 °कान्); S (T3 missing) च रथांतिकात्.

51 a) K1 [ऽ]भ्यस्य; K3 V1 B D (except D2)

ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रे विनाशिते ॥ ५१
विसृजास्त्रं परं पार्थ राधेयो ग्रसते शरान् ।
ब्रह्मास्त्रमर्जुनश्चापि संमन्त्र्याथ प्रयोजयत् ॥ ५२
छादयित्वा ततो बाणैः कर्णं प्रत्यस्य चार्जुनः ।
तस्य कर्णः शरैः क्रुद्धश्चिच्छेद ज्यां सुतेजनैः ॥ ५३
ततो ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः ।
शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैः सहस्रशः ॥ ५४
तस्य ज्याच्छेदनं कर्णो ज्यावधानं च संयुगे ।
नान्वबुध्यत शीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५५
अस्त्रैरस्त्राणि राधेयः प्रत्यहन्सव्यसाचिनः ।
चक्रे चाप्यधिकं पार्थात्स्ववीर्यं प्रतिदर्शयन् ॥ ५६
ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वा कर्णास्त्रेणाभिपीडितम् ।　C 8 4737 B. 8 90 102 K 8 97 95

न्यत्यान् (for ऽस्य°) S (T3 missing) स कर्णोप्रस्यदस्त्राश्चं (T2 °दन्याग्र, G3 °ते चास्त्रं) — M3 om. 51b–52c — b) Da1 D1 घोराश्चक्रे, T1 कुर्वन्नोप, T2 G M1 3 4 कुर्वन्मोक्षं (G1 °घ) (for मोघाश्चक्रे) — c) D5 8 G3 वृष्णिवरस्, T1 वासुदेवस् — d) K3 D8 शर्ये, Da1 D1 5 नास्त्र- (for अस्त्रे) K3 विशां पते; B1 प्रणाशिते, D3 निपातिते, G2.3 [ऽ]स्त्रनाशिते (for विना°)

52 M3 om 52ab (cf. v l. 51) — a) K4 विसृजास्त्र B2 परस्यार्थे, B5 पर चक्र (for °र पार्थ) — b) K3 परान् (for शरान्) — c) K4 V1 B Da1 Dn1 D1.2.6–7 S (T3 missing, M3 om.) ततो ब्रह्मास्त्रमस्युग्रं (B1 G °स्यग्र, B2–5 D7 °स्यग्रं) — d) D4 सोनुमंन्त्र्य (for संमन्त्र्याथ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3 6–7 S (T3 missing) संमंत्र्य (K3 संक्रुद्ध; B1 D5 अर्जुन) समयोजयत् (D1 °न्); D2 संप्रयुज्ये सुमत्युतः

53 a) K3 V1 B Da1 D1.2.6–8 दिशो; D4 स्त्रिर्वेद् (for ततो) — b) Ś3 प्रत्यस्य, K1 उत्रास्य (for प्रत्यस्य) K2 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 G2 3 M कर्णं प्रत्यस्य(B5 °न्यास्य)ऽर्जुनं, D3 कर्णं प्रति सदावृत, T2 G1 कर्णं (G1 °र्ण) प्रत्यवचीच्च दा — c) Dn1 तत (for तस्य). K3 शरै°, V1 B Da1 Dn1 D1.2.6.7 T2 G M शितैः (for शरैः) Dn1 T2 G M बाणैर् (for क्रुद्धश्) T1 तत कर्णोपि संक्रुद्धो — d) Dn1 T2 ज्यां चिच्छेद (by transp). K3 सुदंशित (for सुतेजनैः) T1 G2 3 M2–4 ज्यां छि(T1 भि)त्वा समताडयत्; G1 ज्यां च चिच्छेद वीर्यवान्, M1 ज्यापातैरिह ताडित — After 53, K4 Dn1 T2 ins.:

1129* द्वितीया च तृतीयां च चतुर्थी पञ्चमीं तथा ।
षष्ठीमथास्य चिच्छेद सप्तमीं च तथाष्टमीम् ।
नवमीं दशमीं चास्य तथा चैकादशीं नृप ।
ज्याशतं शतसंधान स कर्णो नावबुध्यते ।

[(L. 1) K4 द्वितीयां तृतीयां च (for the prior half) T2 चतुर्थं K4 पञ्चमीं — (L. 2) K4 [अ]ष्टमीं — (L. 3) K4 दशमीं T2 चैव (for चास्य) T2 तथैवैकादशीं नृपा — (L. 4) K4 T2 शतसंधान T2 बुध्यत K4 स कर्णोतीव युध्यत (for the posterior half)]

54 a) K3 M अवमृज्य; B D3.7 °धाय, Dn1 T2 विनिधाय, D4 संवि°; D6 G1 अनुयच्य, T1 अवसृज्य, G3 3 °सृज्य (for °धाय) K3 S (T3 missing) [अ]थ, V1 [अ]न्यान् (for [अ]न्याम्) — b) K1.2 D5 अनु(D5 °व)सृज्य, K3 °सृत्य, B (except B2) D3.7 समासृज्य; Da1 सस्तुंसृज्य (sic), Dn1 D2 अभिमन्त्र्य, D1 सम सृज्य, D5 समसृज्य, D5 S (T3 missing) अनुमंत्र्य (for °नृज्य) T1 स (for च) K3 D4 पाडव (D4 °व). V1 समासृजत पांडव — c) K3 Da1 D5 3 G1 अवाकिरन् — d) Ś1 K1 D3 दीप्यमानं K4 समंततः; Dn1 S (T3 missing) इवाग्नि(Dn1 °हि)भिः (for सहस्रशः) V1 B (except B5) Da1 D1.2.5 7 दीप्तास्यैरुरगैरिव

55 a) T1 कर्णे — b) Ś K D4 व्यवधानं, G ज्याविधा(G1 °स्या)न (for ज्यावधान) — c) Ś3 नान्वयव्यत, K3 नाप्रबुध्यत, T1 2 G M1 नाव(M1 °न्व)बु°

56 a) Dn1 S (T3 missing) सवार्यं (for राधेय) — b) V1 B Da1 D1.3–5 7 प्राहनत्, Dn1 T2 G M प्रत्यघ्नन् (T2 °त्), D2 प्रविघ्नन्, D6 व्यहनत्; T1 प्रहसन्; Bom. ed. प्रतिघ्नन् (for प्रत्यहन्) Ś1 सविसाचिन, S (T3 missing) सव्यसाचिनं — c) K1 चाधिधिक (sic), Dn1 D2 6 7 चाप्यधिकं M1.3 (inf lin. as in text) पार्थं; M2 4 पार्थे V1 B Da1 D1 3.6 चक्रेस्यधिकमात्मानं — d) B (except B1) D3.7 स्वं वीर्यं K3 प्रतिदर्शन; Dn1 अतिदर्शयन्, D3 प्रत्य° D6 S (T3 missing) स्वय वीर्यं प्रदर्शयन्

57 a) K3 कृष्णार्जुनं, T1 कर्णोर्जुन — b) G2 3 स्वस्याखेण (for कर्णा°) Ś2 Dn1 D7 च पीडितं, V1 B (except B1) Da1 D1.2.5 T2 G2 3 M2–4 [अ]वपी°, D4 प्रपी°; D6 T1 G1 निपी° (for [अ]भिपी°) — c) Ś K1 3 4 Dn1 D3.8 अभ्य(K3 °भ्या)सेति, D2 सृत्य सेति (sic), D6 अन्यमिति, T1 G M1 युध्यस्वेति, T2 M2–4 युध्यस्वेति Ca cites अभ्यस्य (as in text) D1 अभ्यसे(by corr °से)त्यब्रवीत्पार्थम् — d) D3 M2–4 मा तिष्ठ, Ca मा तिष्ठ (as in text) Dn1 D2 [अ]स्त्रं प्रजेति च; D8 T2 G3 M

अभ्यस्येत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रमनुत्तमम् ॥ ५७
ततोऽन्यमग्निसदृशं शरं सर्पविषोपमम् ।
अश्मसारमयं दिव्यमनुमन्त्र्य धनंजयः ॥ ५८
रौद्रमस्त्रं समादाय क्षेप्तुकामः किरीटवान् ।
ततोऽग्रसन्मही चक्रं राधेयस्य महामृधे ॥ ५९
ग्रस्तचक्रस्तु राधेयः कोपादश्रूण्यवर्तयत् ।
सोऽब्रवीदर्जुनं चापि मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६०
मध्ये चक्रमवग्रस्तं दृष्ट्वा दैवादिदं मम ।
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभिसंधिं विवर्जय ॥ ६१
प्रकीर्णकेशे विमुखे ब्राह्मणे च कृताञ्जलौ ।
शरणागते न्यस्तशस्त्रे तथा व्यसनगेऽर्जुन ॥ ६२
अबाणे भ्रष्टकवचे भ्रष्टभग्नायुधे तथा ।

स्व त(D6 तत्त)येति च (D6 G3 चै); T1 G1 2 स्वं तथैव च (for [अ]स्त्रमनुत्तमम्)

58 a) K3 यमाग्नि, D6 G1 3 कालाग्नि- (for ऽन्यमग्नि-) Dn1 ततोग्निसदृश घोर — b) Ś1 K1.2 विषोत्तमं — c) K3 Dn1 D1 अस्यसा(K3 शा)रमय (sic), G3 अश्मसारमियं — d) B2 Dn1 D3 G1 3 अभिमंत्र्य B2 T1.2 G M परंतप., D3 धनंजये

59 a) K3 रौद्रास्त्रं (submetric), D3 रौद्रसरं, D6 जैत्रमस्त्रं (for रौद्र°) K3 V1 B D G1 M समाधाय — b) Ś1 किरीटकात्; K4 °टिवान्; D3 परंतप; S (T3 missing) किरीटिने. D3 क्षेप्तुकामे किरीटिनि — d) Ś1 धारयस्य (for राधे°) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S (T3 missing) तदा नृप (K4 D3 °प); D3 6 महात्मन° (for °मृधे) — After 59, K4 Dn1 T3 ins

1130* ततोऽवतीर्य राधेयो रथादाशु समुद्यत ।
चक्रं भुजाभ्यामालम्ब्य समुत्क्षेप्तुमियेष स ।
ससद्वीपा वसुमती सशैलवनकानना ।
गीर्णचक्रा समुत्क्षिप्ता कर्णेन चतुरङ्गुलम् ।

[(L 2) K4 समुत्क्षिप्तम् — (L 4) K4 गिरिचक्रा; T3 शीर्णं° K4 समुत्क्षिप्ता]

60 a) G1 3 च (for तु) — b) K3 Dn1 D6 क्रोधात्, T1 2 G1.3 M रोषात् (for कोपात्) B1 D1 4 G1 M4 [अ]वर्तयत्, D2 °र्तत; D3 [अ]पातयत् G2 मुहूर्तं कश्मलो भव — Dn1 D4 6 ins. after 60ab K4 after 60:

1131* अर्जुनं वीक्ष्य संरब्धमिदं वचनमब्रवीत् ।
भो भो पार्थ महेष्वास मुहूर्तं परिपालय ।

[(L 1) Om in K4. D1 सत्यम् (for संरब्धम्) D1.6 इदसाह वचस्तदा — (L. 2) D1 om one भो. K4 D6 प्रतिपालय]

K4 Dn1 D4 6 cont. V1 B2 3 5 ins after 60

1132* यावच्चक्रमिदं ग्रस्तमुद्धरामि महीतलात् ।

[D6 सव्य (for यावच्) K4 मही-; D4 इम (for इद), V1 B2 3 5 भूम्याम् (for ग्रस्तम्) and धनजय (for महीतलात्)] D4 6 cont.

1133* क्षत्रधर्ममवेक्षस्व कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[D6 शूर- (for क्षत्र) and साधुवृत्तं च पांडव (for the posterior half).]

— Dn1 D6 om 60cd D1 reads 60cd after 1134*. — c) V1 B (except B5) Da1 D1 2.5.7 S (T3 missing) अर्जुनं चाब्रवीत्कर्णो

61 D6 om 61 D3 repeats 61ab after 65 — a) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S (T3 missing) सव्यं (Dn1 T2 °व्य-), D2 सत्यां (for मध्ये) K1 T2 इदं, V1 B Da1 Dn1 D1 2-5 7 मही-; G1 अपि; G2 3 M1 भय, M3-4 मम (for भय) — b) Ś1 चैवाधिकं, K1 दैवादिदं (for दैवादिदं) K3 अरिंदम (for इदं मम) D2 अभिवीक्ष्य विधेर्वशात् — Before 61cd, D3 ins कर्ण उवाच — cd) D3 कापुरुषाचीर्णाम् Ś K1 2 अतिसंधिं; Da1 D1.2 अभिसंधि, Ca °संधिं (as in text) K3 V1 B (except B3) Dn1 D2 3.7 8 T1 2 G M1 2 4 विसर्जय; Da1 D1 5 च वर्जय K3 कर्म मा कुरु वीरहन् (for d). K4 पार्थ कापुरुषाचीर्णमति संधिं विवर्जय — Dn1 T2 ins after 61 D4 6 cont. after 1133*.

1134* न त्वं कापुरुषाचीर्णं मार्गमास्थातुमर्हसि ।
ख्यातस्त्वमसि कौन्तेय विशिष्टो रणकर्मसु ।
विशिष्टतरमेव त्वं कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[(L 1) Om in T2 D4 6 कापुरुषाभ्यस्त — (L 2) D6 श्रेयस् (for ख्यातस्) D4 रणकर्मणि, D3 °मूर्धनि- —(L 3) D4 6 विशिष्टमेव(D4 °क)स्य कर्तुमिहा(D4 °म*)-र्हसि धनंजय]

62 B2 om. 62ab — a) Ś1 प्रकीर्णकेशे; D3 (before corr) प्रकीर्णे केशे; Ca °र्णकेशे (as in text) D2 6 विकले; T1 विजयी, M1 विमले; M2-4 विरथे (for विमुखे). — b) Dn1 T2 [ऽ]थ; D3 om (for च) B (B2 om) D2 7 ब्रह्मवादिकृताजलौ, Da1 D1 3 5 6 T1 G M विकले (D2 6 T1 M3 [inf lin] °मुखे, G °रथे) ब्रह्मवादिनि. — c) Hypermetric T2 शराहते (for शरणागते) V1 B (except B3) Da1 D1.3.5.7 याचमाने; D3 न्यस्तरूपे (for °शस्त्रे) — d) V1 B (except B3) Da1 D1.3.5 7 न्यस्तशस्त्रे तथैव च; Dn1 S (T3 missing) याच(Dn1 शाच्य-, G3 भाव)माने तथार्जुन

63 a) D2 अवाण D6 विकीर्णकवचे दीर्णे — b) K3 भ्रष्टे (for भ्रष्ट) S (T3 missing) -चक्रायुधे (for

न शूराः प्रहरन्त्याजौ न राज्ञे पार्थिवास्तथा ।
त्वं च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकम् ॥ ६३
यावच्चक्रमिदं भूमेरुद्धरामि धनंजय ।
न मां रथस्थो भूमिष्ठमसज्जं हन्तुमर्हसि ।
न वासुदेवात्त्वत्तो वा पाण्डवेय बिभेम्यहम् ॥ ६४
त्वं हि क्षत्रियदायादो महाकुलविवर्धनः ।
स्मृत्वा धर्मोपदेशं त्वं मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

संजय उवाच ।
अथाब्रवीद्वासुदेवो रथस्थो
राधेय दिष्ट्या स्मरसीह धर्मम् ।
प्रायेण नीचा व्यसनेषु मग्ना

C 8 4748 B 8 91 1 K 8 98 2

-मग्ना॰) — [d]) D4 न राज्ञोक्षत्रियास्तथा — For 63[cd], V1 B Da1 Dn1 D1 2.6-7 S (T2 missing) subst

1135* न विमुञ्चन्ति शस्त्राणि शूरा साधुव्रते स्थिता. ।
त्वं च शूरतमो लोके साधुवृत्तश्च पाण्डव ।

[(L 1) T1.3 G2 3 M विमुंच(M1 °च)ति हि शस्त्रागि (for the prior half) Da1 D1.5 6 सत्यव्रते — (L 2) G3 तु (for च) T3 शूरतपो, G3 M1 °तरो Da1 D1 5 दक्षे (for साधु-) B2 D8 त्व न शूरतम पार्थ त्रिषु लोकेषु विश्रुत ; B5 त्व च शूरोसि कौंतेय तस्मात्क्षम मुहूर्तक (= 63[cd])]
— K3 ins after 63: V1 B3 5 cont. after 1137*. B1.2.4 D S (T2 missing) after 1135*

1136* अभिज्ञो युद्धधर्माणां तस्मात्क्षम मम क्षणम् ।

[Da1 D1 युद्धमार्गाणां, D2 धर्मयुद्धानां, T1 ह्यसि धर्माणां, G3 युद्धकर्मांणा G1.3 मुहूर्तक (for मम क्षणम्) B2 D8 साधुवृत्तश्च पांडव, B3 Dn1 D2 4 8 T3 वेदावावभृथा(D4 °थ-, D8 °त-, T3 °थे)प्लुत ; T1 क्षण तस्मात्क्षमस्व च, G2.3 मम तस्मात्क्षण क्षम, M तस्मात्क्षममवर्पण (for the posterior half)]
B3 4 Dn1 D4.8 T3 cont V1 B3 5 cont. after 1135*

1137* दिव्यास्त्रविदमेयात्मा कार्तवीर्यसमो युधि ।
[D4 दिव्यायु(marg ध)विदमेयात्मा]

64 D4 om 64[ab] — [a]) K3 Da1 Dn1 D1 G3 इम (for इदं) V1 भूम्याम्, Dn1 अस्तम् (for भूमेर्) — [b]) K1 उद्धचासि (sic), K3 उद्धरामो Dn1 महाभुज (for धनंजय) — [c]) D3 मा (for मां) D2 धारयस्थं (for मा रथस्थो) K3.4 D2 4 (marg).6 8 T1 G1.2 M1.3.4 भूमिस्थं; T3 सुविष्टम्. — [d]) B5 G अ(G2 वि)संज्ञं; Dn1 M2 विकलं; D3 सज्जत (sic), D4 समं; D8 संयुगे; M1.3 4 ससज्जं (for असज्जं) G2 3 कर्तुम् (for हन्तुम्) K3 न संहर्तुमिहार्हसि; T1 न विसंहर्तुमर्हसि. — [e]) K4 वापि देवात् (for वासुदे॰) — [f]) G1.3 पांडवेभ्यो — After 64, B2.5 ins.

1138* स्मृत्वा तु धर्मं शूराणां मुहूर्तं प्रतिपालय ।

65 D8 om 65 — [a]) K1 -दायादौ; K2 -दायदो — [b]) T2 महान् (for महा) D2 -विवर्धन — [c]) T3 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) K3 D3 धर्मोपदेशाश्च, D2 °शं तु B2 Dn1 अतस्त्वां प्रब्रवीम्येष (B2 °तं); T1 G M श्रुत्वा कर्णोपदेशं च (G3 तं, M त्वं) — [d]) Dn1 मुहूर्तं प्रतिपालय — After 65, K3 ins.

1139* यावत्करोमि धनुषं सज्ज मतिमतां वर ।

while D3 repeats 61[ab] after 65

Colophon om. in K1 D6, T3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* Ś द्वितीये (Ś1 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 रथचक्रग्रसन, D2 तक्षकात्मजक्षेप ; T2 कर्णार्जुनयुद्धे नागास्त्रप्रयोग, M1 चक्रमज्जन — *Adhy. no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m.*) 80, B1 88, B2 T2 99, B3 91, Da1 100, D1 83, D2 70, T1 M1 4 108, G1 106, G2.3 M2 3 107

67

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v 1. 8 60 32)

1 B1 om. the ref. — [a]) V1 B D (except D2 6) तम् (for अथ) S (T3 missing) महात्मा (for रथस्थो) — [b]) V1 इष्ट्या (for दिष्ट्या). — After 1[ab], S (T3 missing) ins

1140* धर्मे हि गृद्धा सतत हि पार्था-
स्तेभ्यस्ततो वृद्धिमसौ ददाति ।
धर्मादपेता परियच्छलोभा-
स्तस्माद्गता वै कुरवो विनाशम् ।

[(L. 1) T1.2 धर्मेण पार्था (T2 गृद्धा), G1 धर्मेभिषिक्ता , G2 3 M1 धर्मे हि पार्था (G3 वद्धा, M1 गृध्रा) T1 G2 सदास (for पार्थास्) — (L. 2) T1 2 G1 'स्वसौ (for ततो). T1.2 G2 वृत्ति(T2 °द्धि)मतो; G3 वृद्धिमसौ (for वृद्धि॰). T2

निन्दन्ति दैवं कुकृतं न तत्तत् ॥ १
यद्द्रौपदीमेकवस्त्रां सभाया-
मानाय्य त्वं चैव सुयोधनश्च ।
दुःशासनः शकुनिः सौबलश्च
न ते कर्ण प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २
यदा सभायां कौन्तेयमनक्षज्ञं युधिष्ठिरम् ।
अक्षज्ञः शकुनिर्जेता तदा धर्मः क्व ते गतः ॥ ३
यदा रजस्वलां कृष्णां दुःशासनवशे स्थिताम् ।

ददासि (for °ति) — (L. 3) G1. 2 परिपश्यसि, M3-4 °यथलोभात् (for °यदलोभात्) (L. 4) M1 गतो (for गता)]
— c) B1 प्रायेषु; G1. 2 महत्सु (for प्रायेण) G1. 3 चापि (for नीचा). B2 D6 G1 व्यसने निमग्ना; D3 व्यसनेषु सक्ता (for °नेषु मग्ना) — d) Ś1 (marg as in text) K2 निशांति (for निन्दन्ति). B1-4 Da1 D1. 2-4. 7 धर्मं; B3 Dn1 देवं (for दैव). Ś1 तत्तं; K2 तत्र तत्; V1 B Da1 Dn1 D2-5. 7 तु त्वं, D1. 2 तु स्वयं (for तत्तत्) D3 S (T2 missing) निंदंति दैवं (M1 °वा) न तु (G3 तु न) दुष्कृतं त्वं (G1 त्वं; G2 त्वकं; G3 स्वय)

2 a) Da1 D1. 5 एकवस्त्रा D6 कृष्णां यदाकर्णयदेकवस्त्रां सभायां (hypermetric), S (T2 missing) कृष्णां सभां (T1 °भाया) कर्ण यदेकवस्त्रां — b) Ś1 आनाययत्; K2 अनोय (for आनाय्य) B Dn1 D2. 6 आनीतवांस्त्वं (B1. 4 Dn1 D3 °नाययेस्त्वं; B2 2. 5 °नायियास्त्वं; D6 °नयित्वा त्वं) च सुयोधनश्च. — c) D2 दु शासनि.. D6 दु शासन सौबलश्चैव न त्वं — d) D3 स्मृतस् (for प्रत्यभात्) K2 तत्र कर्ण प्रत्यस्यत्तत्र धर्मे (sic), D6 T2 G1. 3 M धर्मस्तदा ते रक्षितो न (D6 °तोय) कस्मात्, T1 धर्मस्तदा क्व गतस्ते तदास्मात्; G2 धर्मस्तदा क्व गतो वै न कस्मात्

3 a) Dn1 T2 राजानम् (for कौन्तेयम्) — b) B1 अनक्षज्ञ — After 3ab, G2. 3 ins.

1141* कैतवात्सौबलोऽजैषीद्द्यालु सर्वजन्तुषु ।

— c) B2 D4 अजैषीत् (for अक्षज्ञ) D3 वेत्ता (for जेता) B3. 5 Dn1 D6 अजैषीच्छकुनिर्जानात् (B5 °जानन्, D6 °ज्ञात्वा) T1 G1. 3 M अजमीढकुले जातं; T2 आनीय जीवितांताय; G2 आनीय जितवन्तो वै — d) K4 कुतो (for क्व ते) K8 V1 B D S (T2 missing) क्व ते (K5 धूते; G2 कुतो) धर्मस्तदा (D1. 5 °था) गत — After 3, T1 M ins 1145* On the other hand, K5 V1 B1-4 Da1 D1-4 6-8 T2 G1 ins after 3 Dn1 after 1144* D5 G3 after line 1 of 1145* T1 G3 M after 1145*

1142* यद्भीमसेनं सर्पैश्च विषयुक्तैश्च भोजनैः ।
आचरस्त्वन्मते राजा क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) K5 सात्यैं (sic) (for सर्पैश्च) G3 भीमसेनं च सर्पैश्च (for the prior half) D5 विषयुक्तैश्च, S (T2 missing) °दिग्धैश् (for °युक्तैश्) Da1 D1. 5 तु (for च) B4 भोजन, D5 मोदकैः (for भोजनैः) — (L. 2) D1. 6 विद्धं; D3 विहित (for त्वन्मते) K5 प्रवृत्तिर्हि राज्ञ, B5 आचरन्त्यन्मते राजा, D5 आचरत्क्व ते राजन् (submetric), S (T2 missing) आरभ(T1 M1 °रेभे, G1. 3 °रंभ, G2 °भेद्)त्तन्मते (M3-4 °न्मते) राजा (for the prior half) Da1 कुतो (for क्व ते)]

— After the above, K5 D1. 5 cont. 1144*
V1 B1 3. 4 Da1 Dn1 D1 4-7 T1 2 G1 M1 cont. after 1142* B2 ins after 5 B3 D5 after 1144* G2. 3 after 3:

1143* यद्वारणावते पार्थान्सुप्ताञ्जतुगृहे तदा ।
आदीपयस्त्वं राधेय क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) Da1 D1. 5 तथा, D3 T2 G2. 3 M1 पुरा, G1 पुन: (for तदा) D5 सुप्ताञ्जतुगृहे (submetric) (for the posterior half) — After line 1, G3 ins. 1145*. G2 M1 om. line 2 — (L. 2) V1 B1. 3. 4 Da1 D1. 4-7 आदीपयति (V1 °ति) (for °यस्त्वं). G1. 2 दंदुकामस्तदा दूर्व (for the prior half) T1 पुरोचनमुखेनैव दग्धुमैच्छस्तुयोधन]
V1 B1 3. 4 Da1 D1. 3. 7 T2 G1 cont. K5 D1 2 cont. after 1142*. B3 ins after 5. D1 after 4.

1144* वनवासे व्यतीते च कर्ण वर्षे त्रयोदशे ।
न प्रयच्छसि यद्राज्यं क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) K5 [ऽ]व्यतीते (for व्य°) K5 D1 T2 तु (for च) B3 वनवासव्यतीतायां (for the prior half) V1 B1. 3-5 Da1 D3 3. 4 7 5 transp. कर्ण and वर्षे B3 चतुर्दशे K5 वर्षेकश्च तदा गत (for posterior half). — (L. 2) V1 B3 D7 5 प्रा(V1 प्र)यच्छत (for प्रयच्छसि)]

— After the above, B3 D1 cont. 1143*, T2 reads 5cd, and G1 cont. 1146*.

4 K5 V1 B3 D2 6 8 T1 2 G1. 3 M om 4 G2 om. 4ab. — a) Ś1 (sup lin as in text) तदा (for यदा) — b) K1 दु शासनवश गतां — c) K1 D1 प्राहसत्. K1 Dn1 कर्ण.. — After 4 D1 ins 1144* On the other hand, B1 2-5 Da1 Dn1 D1. 2. 5 7 G1 ins after 4 · V1 D3 cont. after 1144* B3 after 1142* T1 M ins after 3 T2 after 5cd G3 cont. after 1143*

1145* यदनार्यैः पुरा कृष्णा क्लिश्यमानामनागसम् ।
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं वृणीष्वेति वदस्त्वं गजगामिनीम् ।
उपप्रेक्षसि राधेय क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) V1 D3 यदा नागपुरे कृष्णां, B1. 4 5 Da1 D1 2. 5 7

सभायां प्राहसः कर्ण क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ४
राज्यलुब्धः पुनः कर्ण समाह्वयसि पाण्डवम् ।
गान्धारराजमाश्रित्य क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ५

एवमुक्ते तु राधेये वासुदेवेन पाण्डवम् ।
मन्युरभ्याविशत्तीव्रः स्मृत्वा तत्तद्धनंजयम् ॥ ६
तस्य क्रोधेन सर्वेभ्यः स्रोतोभ्यस्तेजसोऽर्चिषः । C 8 4767 B 8 91 19 K 8 98. 20

यत्र(B1 4 Da1 D7 °द)न्ति पुरे कृत्वा (D1 °त्वा), T1 G2 3 M पुरा नीता यत्र नीता, T2 आनीयता यत्र कृत्वा (for the prior half) B2 वाससा तान्, T1 G2 3 M कृष्णतानान् (for छिन्नवासान्) Da1 T1.2 G2 3 M जनानां (Da1 °नां) — After line 1, Dn1 D7 read line 4, repeating it in its proper place, while D5 G2 ins 1142* after line 1. T1.2 G2 M om. lines 2-3 — (L 3) D3 गज-गामिनी — (L 4) V1 Dn1 (first time) T2 उपप्रेक्षसि, D2 दृष्ट्वा प्रेक्षसि, T1 उपप्रेक्षस, G2 M1 °प्रेक्षथ, G2 °प्रेक्ष्य च, M2-4 °प्रेक्षी च (for °प्रेक्षसि) B3 उपप्रेक्षितवानसि हि (for the prior half)]

— After the above, T1 G3 M ins 1142*

5 K3 B1 D2 6 8 T1 G M om 5[cd] — [b]) V1 B3 3 Dn1 पाण्डवान् — T2 reads 5[cd] after 1143* — [c]) T2 यदा शकुनिमाश्रित्य — After 5, B2 ins 1143* and B3 ins 1144* On the other hand, V1 B2.4 Da1 Dn1 D1 2-5 7 8 T2 ins after 5 K3 G1 cont. after 1144* B1 after 1145* B3 5 D6 T1 M1 after 1143* D2 M2 3 after 1142* G3 after line 1 of 1143*

1145* यदाभिमन्युं बहवो युद्धे जघ्नुर्महारथाः ।
परिवार्य रणे बालं क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(D2 om line 1 — (L. 1) B2 D3 अभिमन्यु यदा बाल (for the prior half) B2 D3 परिवार्य, D6 T1.2 G1.3 M1-2 युधि जघ्नु(T1 °ग्नु)र् (for युद्धे जघ्नुर्) — (L 2) K3 T1 तु (T1 च) राधेय, D1 T2 G1 3 M1-3 बालं राधेय (hypermetric) (for रणे बालं) B2 D6 विरथं चक्रुराक्रन्दे; D2 3 आवार्य बालं राधेय (for the prior half)]

Dn1 T2 cont.

1147* यद्येष धर्मस्तत्र न विद्यते हि
किं सर्वथा तालुविशोषणेन ।
अद्यैव धर्माणि विधत्स्व सूत
तथापि नैवाद्य विमोक्ष्यसे स्वम् ।
नलो ह्यक्षैर्निर्जितः पुष्करेण
पुनर्यशा राज्यमवाप वीर्यात् ।
प्राप्तास्तथा पाण्डवा बाहुवीर्यात्
स्वर्वे समस्ता परिवृत्तलोभाः ।
निहत्य शत्रून्समरे प्रवृद्धा-
न्ससोमका राज्यमवाप्नुयुस्ते ।
तथा गता धार्तराष्ट्रा विनाशं
धर्माभिगुप्ते सततं नृसिंह ।

[(L. 1) Dn1 यद्येष (for यद्येष) — Dn1 om lines 3-6 — (L 7) T2 पार्थस्तथा पाण्डवानां हि वीर्यात् — (L 8) T2 लब्धेन राज्यं पुनरेव कर्ण — (L 9) T2 निपात्य (for निहत्य) T2 प्रवृद्धान् (for प्रवृ°) — (L 12) T2 सुलभ (for सततं)]

Dn1 T2 cont. M2 cont after 1146*

संजय उवाच ।

1148* एवमुक्तस्तदा कर्णो वासुदेवेन भारत ।
लज्जयावनतो भूत्वा नोत्तरं किंचिदुक्तवान् ।
क्रोधात्प्रस्फुरमाणोष्ठो धनुरुद्यम्य भारत ।
योधयामास वै पार्थं महावेगपराक्रमः ।
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः फल्गुनं पुरुषर्षभम् ।
दिव्यास्त्रेणैव निर्भिद्य पातयस्व महाबल ।

[T2 M2 om the ref. M1 om line 1 — (L 2) T2 अब्रवीत् (for उक्तवान्) — (L 3) T2 प्रस्फुरमाणोष्ठो Dn1 भारत — (L. 5) T2 M2 फाल्गुन — M2 om. line 6]

6 Before 6, Ś K V1 B3 4 Da1 D1 2-7 ins संजय उवाच D3 reads 6 twice. — [a]) M उच्यति (for उक्ते तु) B2 D6 (second time) अथैवमुच्यमानोपि (D6 °नो वै), Dn1 T2 एवमुक्तस्तु देवेन — [b]) D3 वासुदेवे तु Ś K1.2.4 भारत, B2 D3 (second time) सूतज (for पाण्डवम्) Dn1 T2 क्रोधमागात्तदार्जुन — [c]) Dn1 मन्युम् V1 अयाविशत्, D2 4 अत्य(D4 °त्या)नि°, D6 (first time) अप्य° (for अभ्या°) K3 B1 तीव्रं, B3.5 Dn1 D3 (first time) T1 G2 3 M घोर, D4 तूर्ण (for तीव्र) B3 D6 (second time) क्रोध परममातस्थे, T2 G1 त (G1 स)मन्युराविशद्धोर — [d]) Da1 D1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) K1 V1 B1 तत्तु, D2 चैव, D6 (first time) तेन; D6 (second time) तत्र (for तत्तद्) B1 3 Dn1 D2 M1 धनजय K3 D3 स्मृत्वा तत्रा(D3 °त्र)स्य किल्बिषं — After 6, V1 reads 8[cd]

7 D2 om (hapl) 7[a]-8[b] — [a]) K4 ततो, G2 3 तदा (for तस्य) V1 B1 Dn1. S (T3 missing) क्रुद्धस्य (for क्रोधेन) Cv as in text — [b]) K1 प्रेतोभ्यस् (sic), K3 स्रोते°, B1 श्रोत्रे°, B1 Da1 D1 4.5 8 श्रोतो-(D4 °ते)भ्यस्, D6 चात्रे°, T2 गात्रे°, Ca.c स्रोतो° (as in text) V1 तु ततोर्चिषः; D6 तमसो°; S (T3 missing) पावका° (for तेजसो°) Cv as in text — [c]) K3

प्रादुरासन्महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७
तं समीक्ष्य ततः कर्णो ब्रह्मास्त्रेण धनंजयम् ।
अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ।
तदस्त्रमस्त्रेणाचार्य प्रजहारास्य पाण्डवः ॥ ८
ततोऽन्यदस्त्रं कौन्तेयो दयितं जातवेदसः ।
मुमोच कर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वाल वै भृशम् ॥ ९
वारुणेन ततः कर्णः शमयामास पावकम् ।
जीमूतैश्च दिशः सर्वाश्चक्रे तिमिरदुर्दिनाः ॥ १०
पाण्डवेयस्त्वसंभ्रान्तो वायव्यास्त्रेण वीर्यवान् ।
अपोवाह तदाभ्राणि राधेयस्य प्रपश्यतः ॥ ११
तं हस्तिकक्ष्याप्रवरं च बाणैः
सुवर्णमुक्तामणिवज्रमृष्टम् ।

V1 B D (D2 om) S (T3 missing) तदा (T1 2 G M °तो) राजस् (for महाराज)

8 D2 om 8[ab] (cf v l 7) T2 reads 8[abcd] twice — [a]) V1 B1 3 Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 T2 (first time) तत्, B5 T1.2 (second time) G M स (for त) D6 G1 पुन (for तत) T1 2 (second time) G2 3 M कर्ण (for कर्णो) — [b]) B2 धनजय S (T3 missing, T2 second time) प्रसह्यास्त्रैर्ध(T2 °स्त्र ध)नजय (G3 °य) — V1 reads 8[cd] after 6 — [c]) D2 प्रकर्पं तं (for अभ्यवर्षत्) T1 2 (second time) G2 M2-4 ववर्ष कर्णोपि तदा; G1 3 ववर्ष शरवर्षाणि, M1 ववर्ष तस्य यत्नाश्च (sic) — [d]) M1 नाकरोद् (for अक°) K1-3 रथमज्जने, K4 V1 B (except B3) Dn1 D3 4 6-8 T2 (first time) M1 °सज्जने (K4 °ते), Da1 D1 5 °सत्तमे (for °सर्जने) T1 2 (second time) G2 M2-4 पार्थबाणसमाहत ; G1 3 जिघासु सूतज तदा — After 8[cd], N T2 ins

1149* ब्रह्मास्त्रेणैव त पार्थो ववर्ष शरवृष्टिभि ।
[Ś K1 2 4 D8 च (for [ए]व) K3 राजेंद्र (for त पार्थो)]
while G1 3 ins after 8[cd]

1150* कर्णश्चापि ततो राजन्क्रोधरक्तान्तलोचन ।
[G3 तदा (for ततो)]

— B2 om. 8[ef] — [e]) B5 ततोस्त्रम् (for तदस्त्रम्) V1 B1.4 D3 6 7 S (T3 missing) अस्त्रमस्त्रे(G3 °मत्रे)ण सवार्य — [f]) K3 प्रहरस्व; Da1 D1 5 प्रहुहार (sic), T2 प्रजहासे (for °हार) K3 [स्मा]सु, B5 Dn1 D6 8 T1 2 G2 3 M च (for [अ]स्य) K3 T1 2 G1 3 M पांडव (K3 °व) G1 प्रत्यमित्रमयोधयत्

9 [a]) Ś K1 2 B1 G2 [S]न्यम्, B1 [S]स्त्रम् (for ऽन्यद्) K4 D8 कौंतेय — [b]) D6 ज्वलित (for दयित) B5 D1 5 जातवेदस. — [c]) K1 2 4 D4 M1 आदिश्य (K1 °स, K4 °स्य) (for उद्दिश्य) — [d]) K3 तच प्रज्वाल, V1 damaged (for तत्प्रज°) V1 B1 damaged, B2 5 D6 खे तदा, B3 वैद्युतं, Dn1 D2 S (T3 missing) तेजसा (for वै भृशम्)

10 [a]) D2 तदा (for तत) K3 कर्ण — [b]) K3 Da1 D5 शा(K3 स)मयामास (for शम°) K4 D8 पावकं (for पावकम्) — [c]) D2 तत (for दिश) T2 जीमूतेन तत सर्वांश् — [d]) K1 Da1 D1.5 6 -दुर्दिन (K1 °न) (for -दुर्दिना) D4 दिशश्चक्रे तमोवृता, S (T3 missing) चक्रे वीर (T1 दिशश्चक्रे) सुदुर्दिन

11 [a]) D6 स, T2 G M [अ]पि (for तु) — [b]) T1 M सूर्यवत्, G1 लाघवात्, G2 3 तूलवत् (for वीर्यवान्). — [c]) K3 4 D8 त(K3 य)दभ्राणि; B1 Da1 D1 5 तदा-(D6 °द)स्त्राणि, D2 महास्त्राणि, T1 2 G ततोस्त्राणि (for तदाभ्राणि) — [d]) B1 damaged Dn1 lacuna, S (except T2, T3 missing) महात्मन (for प्रपश्यत). — After 11, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins a passage given in App I (No 42)

On the other hand, T1 G M ins after 11 T2 after App I (No 42)

1151* तत्राद्भुतं भारत सूतपुत्र-
श्चक्रे चक्रे भूमिमनुप्रविष्टे।
यद्योधयत्पाण्डवमुग्रवेगं
विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कैः ।
ततोऽविविद्धो भरतप्रवीर [5]
कर्णेन राजन्समरेऽर्जुनस्तु ।
बभूव कोपेन भृशं प्रदीप्तो
घृतावसिक्तः सदसीव वह्निः ।

[(L 1) T2 तदद्भुत, M2-4 तत्रो° (for तत्रा°) — (L 2) G3 चक्रे चचक्रे T1 च वै (for the second चक्रे) T2 भूमितल प्रविष्टे — (L 3) T2 उग्रवीर्यं, M1 °हेल (for °वेग) — (L 5) T2 [S]भिविद्धो, G1 3 प्रविद्धो (for ऽवि°). — (L 6) T1 G2 च (for तु)]

12 [a]) K3 तद् (for त) Ś1 K1 3 V1 B D हस्तिकक्षाग्र(D7 °प्र)वर V1 च हस्त, B1 D3.4 विहस्तं, B2 मूहत (sic), B3-5 वृहतं, Dn1 T2 च केतुं, D2 च बाण, D6 वहत, D7 विशस्त, T1 G M हि केतु (for च बाणै). — [b]) K1 4 B1 वज्रसृष्टं, K3 °भ्रष्ट, V1 B1-3.5 D2-4 °पृष्टं; Da1 D1 5 6 S (T3 missing) °जुष्टं (Da1 °ष्टु), Dn1 °पृष्ट, D8 वर्जकल्पं (for -वज्रमृष्टम्) — [c]) Ś K1 2 4 काले (for काल-) K3 कात प्रपद्योत्तमशिल्पगर्चे ; V1 B D3 4 7 T2 ज्ञानप्रकर्षो(T2 °दीप्तो)त्तमशिल्प(B5 °ल्पि)यत्नै ;

कालप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः
कृतं सुरूपं वितमस्कमुच्चैः ॥ १२
ऊर्जस्करं तव सैन्यस्य नित्य-
ममित्रवित्रासनमीड्यरूपम् ।
विख्यातमादित्यसमस्य लोके
त्विषा समं पावकभानुचन्द्रैः ॥ १३
ततः क्षुरेणाधिरथेः किरीटी
सुवर्णपुङ्खेन शितेन यत्तः ।
श्रिया ज्वलन्तं ध्वजमुन्ममाथ
महारथस्याधिरथेर्महात्मा ॥ १४

यशश्च धर्मश्च जयश्च मारिष
प्रियाणि सर्वाणि च तेन केतुना ।
तदा कुरूणां हृदयानि चापत-
न्बभूव हाहेति च निस्वनो महान् ॥ १५
अथ त्वरन्कर्णवधाय पाण्डवो
महेन्द्रवज्रानलदण्डसंनिभम् ।
आदत्त पार्थोऽञ्जलिकं निषङ्गा-
त्सहस्ररश्मेरिव रश्मिमुत्तमम् ॥ १६
मर्मच्छिदं शोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमं महार्हम् । C 8 4788 B 8 91 41 K 8 98 41

Da1 D1.8 ज्ञानप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नै , Dn1 D6 ज्ञानप्रकर्षोत्तम शिल्पियुक्तै (D6 °वृत्तै), D2 काले प्रयत्नोत्तमशिल्पिमुख्यै , T1 G काले (G3 कला) प्रकृष्टोत्तमशिल्पि(G1 °ल्प)यत्नै , M कालप्रकर्षोत्तमशिल्पि(M1 °ल्प)यत्नै — [d]) K3 कृष्ण, G2 कृत्त , G3 कृत (for कृत). Ś1 K1 2 4 Da1 D1 8 G2.3 स्वरूपं B5 उच्च K1 3 V1 विमनस्कमुच्चै , B1 2 4 Dn1 D3 4 6 7 S (T3 missing) तपनीयचित्र (B1 °पत्र, G1 °चित्रै), D8 विगवाधकार (for वितमस्कमुच्चै)

13 [a]) K3 D8 यशस्कर, K4 ऊर्जस्फुर, B3 D7 °स्वर, Dn1 जयास्पद, D2 यर्जस्वर (sic) (for ऊर्जस्कर) S (T3 missing) ऊर्ज(T2 यश , M1 ओज)स्कर ते सतत चलन्य — [b]) D2 -वित्राशनिम् (for °सनम्) D3 हृद्य-रूप, D4 अप्रि°, D6 भीम° (for ईड्य°) T1 द्विषत्सैन्यासाद-समुग्ररूप, T2 द्विषत्सैन्य त्रासनं भीमरूप, G1 M द्विट्-सैन्यवित्रासनभीमरूप, G2 3 द्विषत्सेनाबाधन भीमरूप —[c]) K1 G आदित्यसुतस्य, K3 D4 °सम च, D8 °सम हि, T2 °करस्य (for °समस्य) D8 लोक, T2 om. (for लोके) — [d]) B1.2 4 D2 6 7 समत्विष, T1 त्विष सम, T2 ययासम (for त्विषा सम) K3 पावकदीप्तियुक्त (for °भानुचन्द्रै)

14 [a]) T2 G [अ]तिरथे (for [आ]धि°) K3 V1 B5 Da1 D1 2 5 8 S (T3 missing) महात्मा (for किरीटी) B1-4 D4 7 तत क्षुरप्रेण सुसंशितेन; Dn1 D3 तत क्षुरप्रेण सुसंशि(D3 सुतसंशि)तेन (sic), D6 तत क्षुरेण प्रसुस-शितेन — [b]) Ś2 K1 4 शरेण यत्त (K1 °तु), K3 B5 Da1 D1 सितेन यत्त (K3 °सात्); B1-4 Dn1 D2 4 6 7 हुताग्नि(D6 °श)वर्चसा (for शितेन यत्त) D2 यशात्, D8 युक्त., T1 G3 यत्त , T2 यशत (for यत्त) — [c]) K2 ज्वलन्तं (sic) T1 G2 3 भृशम् (for ध्वजम्) — [d]) T1 ध्वज (for महा-) Ś1 K2 lacuna, G [अ]तिरथे (G3 °य°) (for [आ]धि°) K3 V1 B D S (T3 missing) किरीटी (for महात्मा) K4 महारथस्याधेर्महामहात्मा (sic)

15 Ś1 K2 om 15[ab] — [a]) Dn1 T1 M1 दर्पश्च; T2 G2 M2-4 दर्प, G1 3 गर्व (for धर्मश्च) B3 यशाश्च, D8 श्रियश्च, T1 जलं, T2 G M बल (for जयश्च) K4 Dn1 जय(Dn1 तया)प्रियाणि, B2 D6 तया जयोपि (for जयश्च मारिष) — [b]) Dn1 सर्वाणि, T1 श्रयाणि (for प्रियाणि) Dn1 कार्याणि (for सर्वाणि) D6 येन (for तेन) — [c]) V1 B1 शोक, B2 5 समं, B3 4 Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 साकं, D6 शोक , T1 भृश, T2 हर्त, G1 M द्रुतं, G2 3 ध्रुव (for तदा) D6 हृदये विवेश (for °यानि चापतन्) Dn1 D3 T2 G1 M1 2 4 [अ]पतद् — [d]) Some MSS नि स्वनो — After 15, K4 Dn1 S (T3 missing) ins.

1152* दृष्ट्वा ध्वज तं पतित पृथिव्यां
कुरुप्रवीरेण निकृत्तमाशु ।
नाशसिरे सूतपुत्रस्य सर्वे
जयं जना भारत ये त्वदीया ।

[(L 1) K4 Dn1 दृष्ट्वा ध्वज पातितमाशुकारिणा (K4 °कर्गिना) — (L. 2) K4 निकृत्तम् K4 Dn1 आहवे (for आशु) — (L. 3) T1 M1 4 शशसिरे — (L 4) T1 पराजय (for (for जय जना) K4 Dn1 G2.3 तदा (for जना).]

16 T1 2 G M om 16[a] — [a]) Dn1 -वधौ (for वधाय) Dn1 om from पाण्डवो up to शोणितमास (in 17[a]) V1 B1 4 5 Da1 D1.3 6 7 पार्थो, B2 घोर (for पाण्डवो) — [b]) V1 Da1 D1 महेंद्रवज्राशनि ; B2 3.5 D4 6 °प्रातक-, D8 °प्रायुध- (for °प्रानल-) Da1 D1 5 -संनिभ° (D5 °भ) D2 महेंद्रदण्डासनिसंनिभ महत्, S (T3 missing) ततो महेंद्राशनिसंनिकाश — [c]) D5 पार्थांजलिकं, G1 2 पार्थोञ्जलिकं (G2 °स) — [d]) T2 G M एक (for उत्तमम्) T1 सहस्ररश्मिप्रतिमानकोप

17 [a]) Dn1 om up to शोणितमास (cf. v 1 16) S (T3 missing) म(T1 व)र्मच्छिद बाणवर सुपुंखं — [b])

नराश्वनागासुहरं त्र्यरत्निं
पड्वाजमञ्जोगतिमुग्रवेगम् ॥ १७
सहस्रनेत्राशनितुल्यतेजसं
समानक्रव्यादमिवातिदुःसहम् ।
पिनाकनारायणचक्रसंनिभं
भयंकरं प्राणभृतां विनाशनम् ॥ १८

युक्त्वा महास्त्रेण परेण मन्त्रवि-
द्विकृष्य गाण्डीवमुवाच सस्वनम् ।
अयं महास्त्रोऽप्रतिमो धृतः शरः
शरीरभिच्चासुहरश्च दुर्हृदः ॥ १९
तपोऽस्ति तप्तं गुरवश्च तोषिता
मया यदिष्टं सुहृदां तथा श्रुतम् ।

B2 Da1 D1 5 महास्त्र, D6 S (T3 missing) ज्वलतं (for महार्हम्) — c) B2 रथाश्व- (for नराश्व) D8 -नागासुहरिं K3 (by corr) अरिघ्नं, V1 D4 6 सुघोर, B2 3 D7 त्र्यरत्नि, S (T3 missing) प्रदीप्त (for त्र्यरत्निं) — d) K3 पङ्खांगम्, V1 D4 अष्टप्यम्, B3 पद्मसुपत्रम्, D6 आकृष्टम्, D7 पद्मभ्राजम्, T1 वशार्हम्, T2 G M वरार्हम्, Ca पड्वाजम् (as in text) K4 पुजोगतिम् (sic), Ca अञ्जो° (as in text) B5 उग्ररूप (for °वेगम्)

18 a) K3 -तुल्यतेज, B2 3 5 Dn1 °वीर्यं, D6 -वज्रतुल्य, T1 2 G2 3 M -तुल्यनिस्वन, G2 °नाद (for °तेजस) — b) K3 V1 B1 4 Da1 D1–5 7 निशासु क्रव्यादम् (D4 °त्तम्), D8 T1 G M यमानन व्यात्तम् (T1 व्यक्तम्) (for समानक्रव्यादम्) Da1 D1 4 5 अतीव (D4 इवाशु-) दु सहं, T1 इवात्पदुष्प्रह (for °तिदु सहम्) B2 3 5 Dn1 D6 काला(B2 हुता)नलं व्यात्तमिवातिघोर, T2 यमानन व्यात्तविषाहिदु सह — c) M1 -शक्र- (for -चक्र) T1 G1 2 -दु सह (for संनिभं) — d) G1 प्राणवता G2 हि नाशन (for विना°) — After 18, S (T3 missing) ins

1153* सुरेन्द्रसेनापतिशक्तिसंनिभम् ।

S (T3 missing) cont K4 Dn1 ins. after 18

1154* जग्राह पार्थस्तमतिप्रहृष्टो
यो देवसंघैरपि दुर्निवार्यः ।
संपूजितो य सतत महात्मा
देवासुरान्यो विजयेन्महेषु ।
य वै प्रकृष्ट प्रसमीक्ष्य युद्धे [5]
चचाल सर्वं सचराचर जगत् ।
स्वस्ति जगत्स्यादृषय प्रचुक्रुशु-
स्तमुद्यत प्रेक्ष्य महाहवेषुम् ।
ततस्तु त वै शरमप्रमेय
गाण्डीवधन्वा धनुषि न्ययोजयत् । [10]

[(L 1) K4 स्वशरेण हृष्टो, Dn1 स्वशरं प्रहृष्टो, M तमभिप्र° (for तमतिप्र°) — Lines 2–4 partly damaged in M8 — (L 2) M8 यद् (for यो) T1 2 G2 3 M2 4 दुर्निवार — (L. 3) T1 G3 महात्मना — (L. 4) K4 T1 2 G M1 2 4 देवासुराणा च जये महेषु (K4 M4 °षु, T1 °षु, T2 °षुभि) — (L 5) K4 Dn1 त (for य) Dn1 प्रमृष्ट, Bom ed प्रमृष्ट (for प्रकृष्ट) — (L 6) G1 ससुरासुर, Bom ed च चरा° (for सचराचर) — T2 om lines 7–8 (L 7) K4 स्वस्तिर्जगत्यास्त्वृषय प्रचक्रुशु, T1 कृत्स्न जगत्त्रय-मोहित तदा, G1 यमप्रमेय ऋषयो वदति, G2 3 कृत्स्न जगत्स्वस्त्यृषयो हि (G3 °योभि) चक्रुश्, M1 कृत्स्नस्य जगतो महर्षयो स्वस्ति इत्यृषयो हि चक्रुस, (sic), M2–4 महर्षयो जगत स्वस्ति चक्रुस — (L 8) K4 तमुद्यत प्रेक्ष्य महामहेषु, T1 G M तमुद्यत (T1 तमुद्धृत, M2–4 समुद्यत) दृश्य महात्मनेषु — (L. 9) K4 सुसंचित (for तु त वै)]

19 M1 3 partly damaged — a) K1 युक्त्या; K4 D1 युक्ता, D4 युक्त, G3 युंक्त्वा (for युक्त्वा) G3 वरास्त्रेण (for महा°) D4 च तेन, T2 G M2–4 वरेण (for परेण) K3 V1 B3 4 D7 चा(B3 वा)स्त्रविद्, B1 D2 3 चास्त्र (D2 °स्त्र), Dn1 D3 चाप, D5 चाशु, T1 2 G M मंत्रैर् (for मन्त्रविद्) — b) Ś1 विकृश्य; Ś2 K1 2 4 विकृष्य; D4 विस्फार्य (for विकृष्य) D5 गाजीवम्, M1 पांडवम् (for गाण्डीवम्) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 M1 सत्वर, D2 M2–4 सस्वर, T1 2 G2 3 सुस्वर, G1 पार्थं (for सस्वनम्) — c) Ś1 K2 मयास्त्रोप्रतिघो, K1 मयास्त्रोप्रतिमो; B2–5 Da1 D1 6 8 T1 G M महास्त्रप्रतिमो, Dn1 T2 महास्त्र (T2 °स्त्र) प्रहितो, D2 ममास्त्रोप्रतिमो K3 V1 B2–5 D2 3 T1 G2 M2, 4 [ऽ]स्तु मे, Da1 D1, 5 [ऽ]स्तु ते, T2 स्तुवन् (for धृत) Dn1 D6 महाश(Dn1 °स)र ; G1 5 शरोत्तम ; M1 मेश्वर (for धृत शर) K1 चरश् (sic). K4 अयं महास्त्रो प्रतियातु मे शर , B1 D3 4, 7 अय महास्त्र प्रतिमोत्तमे शर — d) K2 4 शरीर(K4 °रि)भिद्, K3 शरीरिणा; V1 B1 3–5 Dn1 D3, 6–8 T2 G1, 3 M शरीरहृच्, Da1 D1 5 °कृच्; D2 °भृच; D4 शरीररा (sic), T1 शरीर*, G2 शरीरिभिच् G2 M1 चासुहरध् (M1 °र) Ś2 सुहृद , D2, 3 T1 2 G1 3 M1 2 4 दुर्हृदां, D6 दुर्धर, G2 दु सह B2 सुदाल्य एव भीमभुजंगसंनिभ

20 a) B2 D6 च, T2 हि, G M1 3 [ऽ]भि- (for ऽस्ति) T1 कुरवश् (for गुर°) G2 पूजिता (for तोषिता) — b) V1 B D M1 3 यदी(D6 प्रदि)ष्ट B3

अनेन सत्येन निहन्त्वयं शरः
सुसंशितः कर्णमरिं ममाजितः ॥ २०
इत्यूचिवांस्तं स मुमोच बाणं
धनंजयः कर्णवधाय घोरम् ।
कृत्यामथर्वाङ्गिरसीमिवोग्रां
दीप्तामसह्यां युधि मृत्युनापि ॥ २१
ब्रुवन्किरीटी तमतिप्रहृष्टो
*अयं शरो मे विजयावहोऽस्तु ।
जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभावः
कर्णं समाप्तिं नयतां यमाय ॥ २२
तेनेषुवर्येण किरीटमाली
प्रहृष्टरूपो विजयावहेन ।

C 8 4.97
B 8 91 49
K 8 58 subst.

सुहृद, D2 सुहृय, D6 सुहृत, S (T3 missing) सुहुत (for सुहृत्ता) B5 श्रुत, D6 यथा, S (T3 missing) यदि (for तथा) B2 Dn1 श्रुत तथा (by transp) B8 शुभ, B5 च यद्, Da1 D1 5 कृत, D2 सुत (for श्रुतम्) — c) V1 अन्येन (for अनेन) K1 सत्त्वेन; D2 सत्ये तु, D8 सत्येन (sic) (for सत्येन) K8 नयतु (for निहन्तु) B2 अनेन सत्येन हि पांडवेय — d) K1 2 4 सुदसित, K8 सुसमित, V1 B Da1 D1 5 7 G3 M1 सुसशित (B1 °त), Dn1 सुसश्रित, D2 4 8 सुसासित, D3 T1 सुशसित, D6 T2 G1 8 M3–4 सुसहित (M2–4 °त) (for सुदशित) G2 अय (for अरिं) B2 D6 अरातिमास्थित, B4 (marg) अरातिमास्थित (for अरिं ममाजित) Ś1 ममार्जित, K1 समाजित, K8 ममाजित, K4 °र्जितं, V1 B1 4 5 D3 7 T2 G मयार्चि(V1 °र्जि)त, B8 Dn1 D4 ममोर्जितं (D4 °त), Da1 D1 5 समाजित, D2 समार्जित, T1 ममोर्चित, M ममार्चित (for °जित) — After 20, T1 ins

1155* धर्मात्मा सत्यसंधश्च धर्मराजो दयापर ।
जितेन्द्रिय सत्यवादी तथैन जहि सूतजम् ।

21 Before 21, M1 ins सजय — a) K8 [ऊ]चिवान ; B2 D5 [इ]त्युक्त्वा (for [ऊ]चिवांस्त) T2 [ऊ]चुवास्तत्र (for [ऊ]चिवास्त स) K8 V1 B D प्रमुमोच, T1 G2 M2–4 मुमुचे च, G1 8 प्रमुमुचुश्च, M1 मुमुचुश्च (for स मुमोच) B2 D6 त शर (for बाणं) — c) K8 D6 कृत्वा (for कृत्याम्) T1 G3 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी (G1 °स) प्रचोदितो, T2 कृत्या त्वथर्वांगिरसी प्रचोदिता, G1 कृत्वा ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदितो, G3 कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदिता; M1 कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदिता, M2–4 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी प्रचोदिता — d) M3 partly damaged D5 असह्यो, D6 अशक्या (for असह्यां) T1 2 G M1 2 4 यथा त्व जहि शात्रवं मम

22 B5 repeats 22 after 23 — a) B5 (second time) D6 इव (for ब्रुवन्) V1 B2–4 5 (second time) Da.7 [इ]त्यतिसप्रहृष्टो, B1 Da1 D1 5 [इ]त्यभिस°, D2 सदनुप्रविष्टो, D1.8 तमिति प्रहृष्टो, S (T3 missing) तमभि° (for तमति°) — b) Ś K1 2 4 V1 B1–4 5 (first time) Da1 Dn1 D1–3.5–8 ह्यय, K8 जय, D4 ह्यसौ (for *अय) K8 करो (for शरो) Ś1 K4 D2 विजयाय वो(Ś2 व)स्तु (for °वहोऽस्तु) B5 (second time) T2 ससर्ज कर्णाय तमप्रमेय, T1 G [S]सृजदेवानां (G1 महाहवे) जयहेतु म(G1 8 °तुर्मे)हेषु, M1 ह्यय देवा जयहेतोर्महेषु, M2–4 व्यवासृजज्जयहेतोर्महेषु — T3 om. (? hapl) 22c–23b — c) B2 D6 G1 °प्रभाव — d) K8 V1 B (B5 first time) Da1 Dn1 D1–3 5–7 मयास्त्रो (K8 °स्त्रो, B2 °स्त्र), D4 रिपु मे, D8 महास्त्रो (for समाप्तिं) B5 (second time) D6 कर्णं विपक्त विपमे निमग्ने (B5 °ग्न), T1 G M कर्णं (G3 °र्णो) वशी (T1 वली) पाडव क्षिप्रकारी — After 22, Dn1 S (T3 missing) ins

1156* ततो विमुक्तो बलिना महेषु
प्रज्वालयामास दिशो नभश्च ।

[(L 1) Dn1 तथा (for ततो) G विमुक्तोजलिक (for °क्तो बलिना) Dn1 [अ]कैतेजा (for महेषु) — (L 2) T1 G नभो दिशश्च (by transp)]

23 T2 om 23ab (cf. v 1 22) D8 om 23 — a) K8 त च (for तेन) K1 8 D8 [इ]षुवी(K1 °वा)र्येण, B5 [अ]स्त्रवीर्येण (for [इ]षुवर्येण) Dn1 किरीटिमाली — b) K8 प्रहृष्टयोधा, D2 °चेता (for °रूपो) K3 4 विजयाय वाहने (K4 °य वोस्तु), K8 विनयावहोना (sic) — c) D2 जिघांसुरर्केण, D8 जघान चार्केंदु-, T2 जिघाय कर्णेंदु- (for जिघासुरर्केन्दु) B1 समप्रभे ते, Da1 D1 5 °प्रभेन, T2 °प्रभाव — d) K1 4 विमुक्त (for विपक्त) Da1 D1 5 T2 कर्णं विवि(T2 °प)क्त विपमे निमग्न — T1 G M subst for 23 Dn1 ins after 23

1157* सैन्यान्यनेकानि च विप्रमोह्य
गाण्डीवमुक्तैर्विजयेन भल्लैः ।
तेनार्जुन सन्नहनीयमध्या-
च्छिरोऽहरत्सूतपुत्रस्य राजन् ।

[G3 om lines 1–2 — (L 1) G1 8 [अ]नीकानि T1 विप्रशीर्य, M1 °मुग्ध — (L 2) G1.8 गाडीवमुक्तेन ततो महात्मा — (L 3) G1.8 तेनार्जुनस्तन्महनीयमस्य, G2 ततोर्जुनस्तेन स वीरवर्यं]

T1 G M cont. T2 cont after line 6 of 1159*

1158* छिन्नं पपाताञ्जलिकेन तूर्णं
कायोऽस्य पश्चाद्धरणीं जगाम।

जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभेण
चक्रे विपक्तं रिपुमाततायी ॥ २३
तदुद्यतादित्यसमानवर्चसं
शरन्नभोमध्यगभास्करोपमम् ।
वराङ्गमुर्व्यामपतच्चमूपते-
र्दिवाकरोऽस्तादिव रक्तमण्डलः ॥ २४
तदस्य देही सततं सुखोदितं
स्वरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः ।
परेण कृच्छ्रेण शरीरमत्यज-
द्गृहं महर्द्धीव ससङ्गमीश्वरः ॥ २५
शरैर्विभुग्नं व्यसु तद्विवर्मणः
पपात कर्णस्य शरीरमुच्छ्रितम् ।
स्रवद्व्रणं गैरिकतोयविस्रवं
गिरेर्यथा वज्रहतं शिरस्तथा ॥ २६
देहात्तु कर्णस्य निपातितस्य
तेजो दीप्तं खं विगाह्याचिरेण ।

[(L. 1) T2 शिर (for छिन्न) — (L 3) T2 M2-4 च (for ऽस्य)]

On the other hand, K4 V1 B Da1 D1 3-7 T2 ins after 23 Dn1 cont after 1157*

1159* ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार
वृत्रस्य वज्रेण यथा महेन्द्र ।
शरोत्तमेनाञ्जलिकेन राज-
स्तदा महास्त्रप्रतिमन्त्रितेन ।
पार्थोऽपराह्णे शिर उच्चकर्त
वैकर्तनस्याथ महेन्द्रसूनु ।
तथापतच्चाञ्जलिकेन छिन्न-
मथास्य कायो निपपात पश्चात् ।

[(L 1) T2 तेन (for ततो) K4 — (L 2) वज्रेण वृत्रस्य (by transp) B4 नरेंद्र , D4 सुरेंद्र (for महेन्द्र॰) — (L. 6) T2 ननाद चापि (for वैकर्तनस्य) Da1 D3 4 T2 [आ]शु (for [अ]थ) — With lines 7–8 in T2, cf 1158* — (L. 8) V1 D4 अपास्य, Dn1 तथास्य]

24 Ś K1-3 D2 om 24[ab]. D8 om 24 — [a]) T1 M1 तम् (for तद्) B. G1 3 उद्यदादित्य , T1 मद्भुता॰, T2 G2 M उद्गता॰ (for उद्यता॰) Dn1 G2 -तेजस (for वर्चसं) D4 ततोज्ज्वलद्वह्निसमानवर्चसं — [b]) K4 शरो-त्तमो मध्यग (for शरन्नभो॰) V1 -मध्यगताक्षरोत्तम T1 M शिर सु(M2 शिरस्तु-; M4 शरस्तु)मध्यंदिनभास्करत्विष, T2 शिरस्तु मध्यदिनभानुनोपमं, G शिरस्तु (G1 ॰रःस ; G2 ॰र सु)मध्यदिनभास्करप्रभं — After 24[ab], K3 ins

1160* शरेण कर्णस्य शिरो जहार ।

— [c]) D6 वीरागम्, G2 परागम् (for वराङ्गम्) D4 न्यप तत् K3 च भूपते, B1 D7 चमूपते, B3 नृपस्य, B6 Dn1 D2 S (T3 missing) चमूमुखे; Da1 D1 4 5 च भूपतेर् (for चमू॰) — [d]) D2 M2 रक्तमण्डलं

25 T2 om 25 — [a]) K3 V1 B1 3 Da1 D2 3 5 7 8 तमस्य, B2 4 Dn1 D6 M ततोस्य, D1 तमभ्य-; D4 स तस्य, T2 तत्तस्य (for तदस्य) K1 Dn1 T1 देहे; K3 V1 B Da1 D1-5 7 8 G1 देहं, D6 जीव (for देही) K3 G सुखेधितं, V1 B Da1 Dn1 D1-3 5-8 सुखोषितं; D4 सुपोषितं; T1 सुखेधित, M सुखोषित (for सुखोदितं). — [b]) Ś1 K1 2.4 V1 B D1-8 S (T3 missing) सुरूपम्; Dn1 सुरूपम् (for स्व॰) T1 G M सुरं सुगधि च (for उदारकर्मण) — D2 reads 25[c]–26[b] on marg — [c]) K3 शस्त्रेण; K4 शस्त्रेण (for कृच्छ्रेण) K3 शरीरं यथा-त्यजत्; V1 शरीरयाँ॰; B D2 4 7 T1 शिर सम॰, Da1 D1 3 शनैरथा॰; Dn1 शिर सम॰ K1 मभ्यजत्, D3 G1 मत्यगात् (for [अ]त्यजत्) D2 परेण कृच्छ्रेण शरो यथात्यजत्, Cv परेण कृच्छ्रेण शिर समत्यजत् — [d]) K1 गृहमहर्द्धीव (sic) (for गृहं महर्द्धीव) Dn1 D1 3 महर्द्धीय, D2 महद्धीय (for महर्द्धीव), V1 B1 3 Dn1 D2 3 सुसंगमीश्वर , D1 समग्र॰ K3 गृहं समृद्धो वसुसंगमीश्वर ; K4 गृहं महर्द्धीवशमग॰; B2 गृहं महद्धीपमगास॰ (sic), B4 गृहं शनैर्महर्द्धीव सग॰, D4 गृहं यथा सर्वसमृद्ध॰; D3 गृहं महार्धिं च समग्र॰; D5 गृहं गृहीव ह्यपसंग॰, T1 G1 गृहं महर्धी नि(G1 गृहान्महर्द्धेस्ति)-वसन्महेश्वर ; G2 गृहान्सिद्धिरसन्महामुनि , G3 M गृहा-न्महर्धी नि(G3 ॰र्धेर्नि)वसन्निवेश्वर , Cv गृह महर्द्धीव-सभंगमीश्वर

26 [a]) K3 व्यसुस , K4 विभग्न, V1 B1 3 4 G3 त्रिशुस, B2 Da1 Dn1 D1.5 6 T1 2 G2.3 M विभिन्नं, B3 D3 4 7 8 विलुप्तं, D2 विरुग्न (for विभुग्नं) Ś1 विसु, D3 वसु (for व्यसु) V1 B1-3 4 (marg) D2.7 तत्सुवर्चस॰, B1.3 Da1 D1.4 ..8 M2 3 तत्सुव(B1 ॰घ)र्मण ; Dn1 तत्सवर्चस., D2 सुवर्मण , D3 सुर्यवर्चस , T1 तद्विवर्मा, T2 तत्सुपर्वभि ; G1 तत्सुकर्मण ; G2 तद्विवर्म; G3 तत्सुवर्म; M1.4 तत्सुवर्मिण (for तद्विवर्मण) — [b]) T1 G1 3 M उज्झितं (M1 ॰त); G1 आचितं (for उच्छ्रितम्) — T1 om 26[c] — [c]) K3 द्रवद्व्रणं, G1 सुवद्व्रण G2 T2 G1 3 M गैरिकतोयमास्रवद् K1 -विस्रवो, K3 निस्रव; D1 6 8 -निस्रय (for विस्रव) — [d]) V1 T2 गिरिर्. T2 M1 वज्रहत K3 शरस्तथा; Dn1 महाशिर , G2 शिरस्तदा (for ॰था)

27 [a]) Dn1 च (for तु) T2 निपाति तत्तदा (sic).

तदद्भुतं सर्वमनुष्ययोधाः
पश्यन्ति राजन्निहते स्म कर्णे ॥ २७
तं सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं
प्रीता नादं सह सैन्यैरकुर्वन् ।
तूर्याणि चाजघ्नुरतीव हृष्टा
वासांसि चैवादुधुवुर्भुजांश्च ।
बलान्विताश्चाप्यपरे ह्यनृत्य-
न्नन्योन्यमाश्लिष्य नदन्त ऊचुः ॥ २८
दृष्ट्वा तु कर्णं भुवि निष्टनन्तं
हतं रथात्सायकेनावभिन्नम् ।

C 8 4807
B 8 91 59
K 8 98 52

— [b]) V1 B D (except D3) S (T3 missing) सूर्य (B2 °र्यं) (for दीप्तं) Dn1 विततं, S (T3 missing) विदार्य (for विगाह्य) K3 V1 B D S (T3 missing) [आ]विवेश (for [अ]विशत्) — [c]) B2 D6 -वीरा, M2-4 योधास् — [d]) B2 पश्यंतिवितो, Dn1 T2 G2 3 सदृष्टवंतो, T1 सहृष्टवतो, G1 M ते द(M1 तद्)ष्टवतो (for पश्यन्ति राजन्) — K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3 5-7 ins after 27 D4 after 28[cd] T2 cont after 1164*

1161* तत शङ्खान्पाण्डवा दध्मुरुच्चै-
र्दृष्ट्वा कर्णं पातितं फाल्गुनेन ।
तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च
हृष्टौ तदा दध्मतुराशु शङ्खौ ।

[(L. 1) T2 यादवा (for पाण्डवा) — (L 2) T2 पतित — After line 2, D4 ins

1162* अथान्तरिक्षेऽपि विगाह्य सूर्यं
विवेश तेजो ज्वलितं हि तस्य ।
हुतोत्तमाङ्गं च शरीरमाजौ
पपात कर्णस्य शरावकीर्णम् ।

— (L 3) K4 कृष्णस्य, V1 कृष्णोपि — (L 4) B4 D3 कृष्णौ (for हृष्टौ) K4 B2 तथा, B1 damaged, Dn1 D2.4 यमौ (for तदा) B2 आशु शङ्खे, V1 Dn1 वारिजातौ, T2 वारिजौ तौ (for आशु शङ्खौ)]

After the above, D4 cont 1163* and T2 1166*.

28 [a]) V1 ते (for तं) K4 प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष्य) B2 D6 दृष्ट्वा सूतं सोम(D6 सैनि)का सिंहनादान् — [b]) D4 प्रीत्या V1 B1.3.4 Da1 D1 3-5 7 नादान् K3 प्रीता ननादान्सहसानकुर्वन्, B2 D5 नेदुर्दृष्ट्वा (D6 नेदु सत्ये) निहतं सूतपुत्रं, B5 Dn1 सैन्यं सार्धं सिंहनादानकुर्वन् (Dn1 °न्नथचक्रु), S (T3 missing) प्रीता निनादं मुमुचु ससैन्या (T2 °सेना) — [c]) Ś1 D4 तूर्यानि, G1 स्तूर्याणि K1 3 B5 Dn1 D2 4 8 स(D2 om. स)जघ्नुर्, Da1 D3 वाजघ्नुर् — [d]) T1 G M चापि (for चैव) K4 B1 ध्वजांश्च (for भुजांश्च) — After 28[cd], D4 ins. 1161*, while, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 ins after 28[cd] D4 cont after 1161*

1163* सवर्धयन्तश्च नरेन्द्रयोधा
पार्थं समाजग्मुरतीव हृष्टा ।

[(L 1) B1 समुर्धयन्त्र् B2 तु (for च) — (L 2) D8 ननाजघ्नुरतीव मुदा]

— [e]) D2 बबल्गुरन्ये, D4 बलाश्रिताश्च, T1 बलाधिकाश्च, T2 पताकिताश्च, G1 3 बलानि तत्र, G2 बलानिनश्च (sic), M वलाकिर्नौ च (for बलान्विताश्च) K1 B3 4 Dn1 D3 7 [अ]परे ह्यप्यनृत्यन्, K2 परे ह्यनृत्यन्, K3 [अ]प्यपरे निगृह्य नृत्यति, K4 °परेह्यनृत्यन्, B2 °प्यपदृश्यनृत्यन्, B5 °परेभ्य नृत्यन्, D2 ह्यपरे ह्यनृत्य, S (T3 missing) [अ]प्यपरे ह्य-(G2 न)नर्तयन् D6 वरूथिन्यां चाप्यनृत्यंत चान्ये — T1 G2 om 28[f] — [f]) K3 च तदूचु, B2 प्रहृष्टरोमा, B3 च दुदुवुश्च, B5 च तद्वदूचु, Da1 D1 2 5 8 T2 G1.3 M2-4 च तत्तदूचु, D6 च तत्तमूचु, M1 च तं तमूचु (for नदन्त ऊचु)

29 [a]) K3 om दृष्ट्वा B1 D2 T1 2 G M om, D6 8 च (for तु) K3 भुजान् (for तु कर्णं) D3 om कर्णं K3 भुवि निम्नमंत, Dn1 भुवि वा विपन्न, D2 भुवि विप्पतत, D8 भुवि निम्नतत (sic), D4 भूमितले निपण्णं, D6 भुवि विस्वपत, D3 भुवि निस्वनत, T1 तत्र मही पतंत, T2 M2-4 भूमिमनुप्रविष्ट, G1 भूमिरनिष्टनतं, G2 3 भीमपराक्रमं तं, M1 भूमिमभिष्टनंत (for भुवि निष्टनन्त) — [b]) V1 B Da1 D1 3-5 7 कृत, Dn1 कृत्वा, D2 हत, M2-4 हतं (for हत) Ś2 V1 B1-4 D3 1 6 7 तथा (for रथात्) Dn1 सायकैर्; Ś2 [अ]त्रभिन्नं, V1 B1.4 Da1 D1 3-5 7 [अ]विभिन्नं, B2 5 [अ]तिविद्ध, B3 [अ]पविद्धं; Dn1 [अ]र्जुनस्य, D3 [अ]तिविभ्रमम्, G1 [आ]तंदेह, M2-4 [अ]र्दयित्वा (for [अ]वभिन्नम्) T1 2 G2 3 हृदं (T2 G2.3 हत) हृदात्सर्वमिवाव(T2 °न; G2 3 प)विद्ध, M1 हतं रथात्सायकात्तथन्वा — T2 om. (? hapl) 29[c] — [c]) Ś1 K2 मलानिलेन, K3 देहानिलेन (for महानिलेन) K1 V1 B3-5 Dn1 D3 4 7 अद्रिम्, T1 G M अभ्रम् (for अद्रिम्) D8 सकल्पवृक्षं मारुतेनेव भग्न — [d]) Ś1 (sup lin as in text) K1 D3 चयने; K3 नयने, V1 B3-5 Da1 Dn1 D1 3 5-7 T1.2 G M1 3 (sup lin.) [अ]ग्निमिव, B1 D1 M2 4 [अ]ग्निरिव, B2 चयाने, D2 शयन (for शयने) K3 D3 निदातं, K4 निशते, V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 S (T3 missing) प्रशातं, D2 °शित (for निदान्ते) — K4 V1 B D (except D2 8) ins after 29 T1 2 G M cont after 1167*

महानिलेनाग्निमिवापविद्धं
यज्ञावसाने शयने निशान्ते ॥ २९
शरैराचितसर्वाङ्गः शोणितौघपरिप्लुतः ।
विभाति देहः कर्णस्य स्वरश्मिभिरिवांशुमान् ॥ ३०
प्रताप्य सेनामामित्रीं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
बलिनार्जुनकालेन नीतोऽस्तं कर्णभास्करः ॥ ३१
अस्तं गच्छन्यथादित्यः प्रभामादाय गच्छति ।
एवं जीवितमादाय कर्णस्येषुर्जगाम ह ॥ ३२
अपराह्णे पराह्णस्य सूतपुत्रस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥ ३३
उपर्युपरि सैन्यानां तस्य शत्रुनिबर्हणम् ।
शिरः कर्णस्य सोत्सेधमिषुः सोऽपाहरद्द्रुतम् ॥ ३४

1164* रराज कर्णस्य शिरो निकृत्त
मस्तं गतं भास्करस्येव बिम्बम् ।

[(L. 1) K4 निकृत्तम्, Dn1 निकृत्तम् — T2 om. line 2 — (L. 2) K4 B3 Da1 D1 3 4 अस्त गते; B1 T1 G2 3 M1 2 अ(M1 त)स्ते गिरौ; D6 G1 मस्ताद्रिरेः (for मस्त गतं)]

— After the above, T2 cont 1161*, while B3 4 D6 cont after 1164*

1165* ततोऽथमासाद्य स तस्य देहः
परिप्लुतः शोणितौघप्रसेकैः ।
रराज कर्णस्य शरावकीर्णं
स्वरश्मिजालावृततो यथार्कः ।

[(L. 1) B3 4 कृतो (for ततो) — (L. 2) B3 4 -प्रयुक्तः (for प्रसेकैः) — (L. 4) B3 4 सुरश्मि (for स्वरश्मि)]

B3 4 D6 cont Dn1 cont after 1164* T2 after 1161*

1166* प्रताप्य सेनां खलु पाण्डवीं रणे
शरांशुभिः पावकतुल्यदीप्तिभिः ।
किरीटिकालेन तु कर्णभास्करो
व्यनीयतास्तं दिवसावसाने ।

[(L. 1) B3 विष्टभ्य (sic); T2 ततोऽस्य (sic) (for प्रताप्य) Dn1 T2 स तु पांडवो (for खलु पाण्डवीं) — (L. 2) Dn1 T2 शरांशुभिर्नाग्परतुल्यदीधिति — (L. 3) B3 किरीटिना तेन (for °टिकालेन) B3 स, Dn1 तु, T2 हि (for तु) — (L. 4) B3 4 D6 प्रसह्य नीतोऽस्त(B3 °त स)मुदीर्णतेजसा (D6 गिरिं महात्मना)]

On the other hand, T1 2 G M ins after 29

1167* तदाननं सूतपुत्रस्य राज
न्विभ्राजते पद्ममिवापनालम् ।

[(L. 1) G1 सूर्यसुतस्य (for सूतपुत्रस्य) — (L. 2) G1 निपातितं (for विभ्राजते) T1 पद्मम् (for पद्मम्)]

30 a) K3 अर्दित (for आचित) M3 -सर्वांगं — b) K3 शोणितेन (for °तौघ-) M2-4 -परिप्लुतं — c) S (T2 missing) रराज (for विभाति) T1 G1 M2-4 देह. — d) B3 4 Da1 D1 5 सुरश्मिभिर्; G3 तस्यांशुभिर् (for स्वरश्मि°) B3 4 om. इव.

31 a) B3 om. प्रताप्य D3 विष्टभ्य, T1 संताप्य; T2 विद्राव्य; G1 3 M विद्राव्य (for प्रताप्य) K3 पार्थिवीं, B1 अमित्रां, T1 पार्थिवर; T2 आमित्री; M1 आमित्री, M2 आमित्रीं; M3 (sup. lin. as in text) आमित्रीं (for आमित्रीं) G2 नष्टप्रसरामामित्रीं — c) T1 अर्जुनेन दारुणकाले. — d) Ś K गतोऽस्त, Da1 D1 3 नीतोऽस्तं, T1 निपातं (for नीतोऽस्तं) T2 भास्करं

32 a) D3 प्राप्तं (for अस्तं) G2 M4 गच्छद् D2 तथा (for यथा) K3 आदित्य; T1 °त्य D2 प्रभवः चाप आदित्य — b) K3 प्रभा स्वामादाय — c) Dn1 तथा (for एवं) — d) K3 D2 कर्णस्ये(D2 °से)षु. B3-4 Dn1 D2 6 T1 2 G1 M च (for ह)

33 a) K2 4 D1 4 5 G3 C4 अपराह्णे (for °ह्णे) Ś1 [ऽ]पराह्ण (sic), K3 समाप्तेन; B1 °कृष्ण; B1 Bom. ed. °ह्णेन; D2 पराह्णे च, G1 परांतस्य. Ca B v Madras ed. [ऽ]पराह्णस्य; Cc Cal. ed. [ऽ]पराह्णस्य; Cap पराह्णस्य (as in text) G2 अपराह्णापराह्णे च ॥ Cr कृत्स्ना कन्दायस्यायों जागरणात् अपरान् सर्वेभ्योऽपि बहूनि अहानि दिनानि यस्य सोऽपरपराह्णः कर्णस्तस्य पराह्णपराह्णस्येत्यर्थः ॥ — b) B3 4 (marg.) Da1 C4 पा(B3 रा)धेयस्य (for सूतपुत्रस्य) K3 मारिष; C4 °ष (as in text). — c) B3 छिन्नमञ्जलिके चैव, M1 छिन्नॱॱॱॱॱजौ — d) T2 सोत्कायम्; G3 सोत्तधीम्; Cr सोत्सेधम् (as in text) B1 (marg.) अगमत् (for अपतत्) B3 पुनरादाय सायकं C4 सोत्सेधमपतच्छिरः (corrupt)

34 a) T1 सेनां तां; T2 G3 M1 सेनानां, G1 M2-4 सेनायां (for सैन्यानां) D3 यत्र पाण्डवलक्ष्योऽसि Cr as in text. — b) K4 तद्रजसा; V1 B1 तदोजसा; Dn1 तद्रजसां; B3 तदोंजसा D2 दिवाकर इवापतत्; T1 G2 3 विनिःसृतशिर (T1 °ग्रहित) जनः; G1 विनिःसृतशराननात्; M विनिःसृतशर (M1 °रसं) जनं — c) K4 सोत्सेधे; D1 सोत्सेधम्; T2 M2 चोत्सेधम् (for सो°) — d) B3 4 D2 7 इषुणापा(B3 °प्रा)हरद् (for इषु सोऽपा°) K3 सोऽराहरद्; B2 3 Dn1 सोऽपाह°, D2 सोपह°; D4 आवह°; D3 तदह° (for सोऽपाह°) S (T2 missing) इषुशुद्धमरणे — After 34, D6 S (T2 missing) ins.

संजय उवाच ।
कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराज-
श्छिन्नध्वजेनापययौ रथेन ॥ ३५
कर्णे हते कुरवः प्राद्रवन्त
भयार्दिता गाढविद्धाश्च संख्ये ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं वपुषा ज्वलन्तम् ॥ ३६
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणः
सहस्रपत्रप्रतिमाननं शुभम् ।
सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षये यथा
तथापतत्तस्य शिरो वसुंधराम् ॥ ३७ C. 8 4617 B 8 91 67 K. 8 95 71

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

1168* तच्छिरो भरतश्रेष्ठ शोभयामास मेदिनीम् ।
यदृच्छया महाराज आदित्य इव गां गतः ।
तं दृष्ट्वा समरावमर्दलब्धनिद्रं
दष्टोष्ठं रुधिरपरीतकातराक्षम् ।
राधेयं रथवरपृष्ठसंनिषण्णं
हीनांशुर्दिवसकरो मुहूर्तमासीत् ।
निःशब्दतूर्यं हतयोधमुख्य
प्रशान्तदर्पं धृतराष्ट्रसैन्यम् ।
न शोभते सूर्यसुतेन हीनं
वृन्दं ग्रहाणामिव चन्द्रहीनम् ।

[(L 2) D6 G1 3 यदृच्छयेव पतितं मडलं चड(G1 तिग्म-, G3 चद्र)दीधिते — (L. 3) D6 -चद्धनिधिं (for -लब्धनिद्रं) — (L. 4) T3 रुधिरपराहतकातराक्ष, M °परीनकेक्ष(M3 °त)-राक्ष — (L 5) D6 राधेय रथमभिवृत्य संनिषण्ण, T2 राधेय लग्नमनिशमशुहीन, M1 राधेय रथवतपृष्ठसंनिषण्णु — (L 7) D6 हतयोधवीर्यं, T3 °वीरयोध, G1.3 °योधमुख्य, M °योधवीर (M1 °र) — (L. 9) M1 सूतसुतेन (for सूर्य°) — (L. 10) D6 सुराणां (for ग्रहाणाम्) G3 सूर्यहीन (for चन्द्र°) T2 न शोभते सूर्यपुत्रेण हीन]

35 Cf. 8 68 3[ab], 6[cd] S (T3 missing) om 35 — [a]) D6 दृष्ट्वा (for शूरं) — [b]) Ś2 शिराचितं — [d]) Ś K1.3 4 [ऽ]पययौ, K3 प्रययौ, B2 3 Dn1 D2 4 7 [अ]थ ययौ, B5 [अ]पि ययौ (for [अ]पययौ)

36 [a]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5 7 8 हते कर्णे (by transp), K4 कर्णे मृते, D4 हते तु कर्णे — [b]) D4 च (for तु) — [c]) Ś1 K2.4 B1 Da1 Dn1 D1 अवेक्ष्य(B1 °क्ष्य)माणा, K1 D4 अवेक्षमाना (for °णा) — [d]) K4 वपुला (for °षा) — For 36, D6 subst

1169* हते तु कर्णे कुरवः प्राद्रवन्त भयार्दिताः ।
गाढविद्धाश्च संख्ये ते बाणैर्गाण्डीवधन्वना ।
अवेक्षमाणाः पार्थस्य ध्वजं भीषणवानरम् ।
प्रतीपसैन्यहन्तारं प्राद्रवस्ते दिशो दश ।

On the other hand, S (T3 missing) (which reads it after 8 68 6) subst. for 36

1170* कर्णे हते पार्थभयात्प्रदुद्रुवु-
र्वैकर्तने धार्तराष्ट्राः सशल्याः ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
केतुं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ।

[G2 om lines 1-2 — (L 1) T1 कौरवस- (for पार्थ-भयात्) T2 हते कर्णे विद्रुता वै महारथा — (L. 3) M अपेक्षमाणा — (L. 4) T1 कपिना (for यशसा)]

— After the above, S (T3 missing) cont 1176*

37 [a]) Ś2 K4 -प्रतिमाण, B1 °मस्य; D6 °मेन, T1 °नेन (for °मान-) D6 पातितं, T1 कर्मणा, T2 -कर्णं (for -कर्मण-) — [b]) K3 B2-5 Da1 D1 2.4-8 T2 सहस्रनेत्र-, G1 °रश्मि-, G2 3 °रश्मे (for °पत्र-) K3 -प्रतिमं मुखं शुभं, B5 D6 -प्रतिम तदानन (for -प्रतिमानन शुभम्) — [c]) D6 T1.2 G2 3 M दिवसक्षये (for दिनसंक्षये) — [d]) M1 ततो (for तथा) D6 [अ]वदत्, M1 पवं (for [अ]पतत्). K1.3 V1 B D S कर्णशिरो (for तस्य शिरो) D4 धरायां; D6 धरातले (for वसुंधराम्) — After 37, D6 T1 G ins

1171* व्यूढोरस्कं कमलनयनं तप्तहेमावभासं
कर्णं दृष्ट्वा भुवि निपतितं पार्थबाणाभितप्तम् ।
पांसुग्रस्तं मलिनमसकृत्पुत्रमन्वीक्षमाणो
मन्दं मन्दं व्रजति सविता मन्दिरं मन्दरश्मिः ।

[(L. 1) D6 कमलवदनं T1 दीप्त (for तप्त) — (L. 2) G1 पुत्रं (for कर्णं) — (L. 3) G1 कर्णम् (for पुत्रम्) T1 G1 उद्वीक्षमाणो (for अन्वी°). — (L. 4) G3 मदरं (for मन्दिरं) D6 मदरश्मेः]

Colophon missing in T3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीये (Ś2 K1 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* Ś K V1 B D (except D6) T1 2 G1.2 कर्णवध, M1 द्वैरथे कर्णवध.. — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 (*sec. m*) 80, Ś2 67 (as in text), K1 68, B1 D6 89, B2 76, B4 99, B5 92, Da1 101, D4 71, T1 M1 109, T2 100, G1 107, G3 3 M2-4 108

६८

संजय उवाच ।
शल्यस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
बलानि दृष्ट्वा मृदितानि बाणैः ।
दुर्योधनं यान्तमवेक्षमाणो
संदर्शयद्भारत युद्धभूमिम् ॥ १
निपातितस्यन्दनवाजिनागं
दृष्ट्वा बलं तद्धतसूतपुत्रम् ।
दुर्योधनोऽश्रुप्रतिपूर्णनेत्रो
मुहुर्मुहुर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ २
कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
यदृच्छया सूर्यमिवावनिस्थं
दिदृक्षवः संपरिवार्य तस्थुः ॥ ३
प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मृता-

68

☞ T8 is missing in this adhy (cf. v 1 8 60 32)

1 Ś K D2 8 repeat 1^{ab} after 6 — ^{b}) B5 D4.5 निहतानि बाणैः, D6 T1 G1 विपुलध्वजानि, T2 G2.3 M मृ- (T2 मु)दितध्वजानि (for मृदितानि बाणैः) D2 (first time) भूय (for बाणैः) — ^{c}) K2 D3 यातुम् (for यान्तम्) Ś K1-3 अवेक्षमाणं (K3 °ण) — ^{d}) Ś K1-3 D2 5 संदर्शयन् (K1 °य) B3 5 Da1 D8 ददर्श तां युद्धभूमिं सुघोरां — For 1^{cd}, D4 subst.

1172* निपातिते चाधिरथौ महारथे
ध्वज* ये सोमकपाण्डवैश्च ।

while D6 S (T8 missing) subst. for 1^{cd}

1173* ययौ स तेनैव रथेन तूर्णं
हेलीकृत सृञ्जयसोमकैश्च ।

[(L 1) G3 कर्णं (for तूर्णं) D6 म मोटयन्, T1 G हेलीकृत]
On the other hand, B1 2 4 Da.7 subst for 1

1174* शल्यस्तु कर्णे निहते किरीटिना
त्रस्तं बलं प्रसमीक्ष्यार्तरूपम् ।
ययौ हते चाधिरथौ पदानुगे
रथेन सच्छिन्नपरिच्छदेन ।

[(L 2) D3 [आ]त्त (for [आ]र्त-) — (L 3) B2 चाधिरथे]

2 ^{a}) Ś2 निपातत-, K4 B1 D4 °तिर्त, Da1 D1.5 निपातित (for °तित) D8 -वाजिनागान् (for °नागं) — ^{b}) K4 उद्धत-, B1 4 6 D3 7 निहत (for तद्धत) B2 8 Da1 Dn1 D1.5.6 S (T8 missing) बलं च दृष्ट्वा हत (B2 निहत)सूतपुत्र — After 2^{ab}, S (T8 missing) reads 7^{ab}, and D6 S (T8 missing) read 2^{cd} after 1176* — ^{c}) D2 दुर्योधन, D4 मद्राधिपो K3 [ऽ]सु, K4 तु (for ऽश्रु-) B1 2 Dn1 D5.6 7 -परिपूर्ण- (for -प्रति°) — ^{d}) K4 B4 निश्वसद्, B2 न्यस्यसद्, B5 न्यश्वसश्च, D8 नि श्वसद् (for न्यश्व°) K1 भ्रांतरूप, K2 मातु° (for आर्त°) K3 मुहुर्मुहुर्दृष्टपश्च सदा परतं (sic), Dn1 D2 7 S (T8 missing) दीनो मुहुर्निश्वसन्सा(Dn1 T2 °संश्वा-; D2 °सदा)र्तरूप ; D4 मुहूर्त *श्वसदार्तरूप — After 2, Ś K Da1 Dn1 D1.2 5.8 ins :

1175* धृतराष्ट्र उवाच ।
कथ नु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य ।
बभूव रूप कुरुसृञ्जयानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य संख्ये ।

[Cf. lines 1–4 of App I (No 43). — (L 1) K1 3 Da1 Dn1 D2 5 8 तु (for नु). — (L 2) K2 दुग्धस्य K3 रौद्रे*ति (for रौद्रेऽहनि) Ca cites रौद्रा Ś D2 विद्रुतस्य (for विद्रु°) — (L. 3) K4 -भ्रजयानां, D2 -संज° (for -सृञ्ज°). — (L 4) K3 बाणोर्मथितस्य, K4 बाणैर्मथि° ; Da1 बाणोन्मथिते च; D2 बाणैर्मथिते* (for बाणोन्मथितस्य) Da1 D2 कर्णे (for संख्ये). K3 बलेन बाणोन्मथितेन कर्णे]

3 Cf. 8 67 35^{ab} D4 om 3 Before 3, Ś K Da1 D1 2.5 ins सजय उवाच, B3 धृतराष्ट्र उवाच — ^{a}) Ś2 कथ (for कर्णं) Da1 पृथिव्या — ^{b}) Ś2 शराचित ; T1 G2 °र्चितं (for °चितं) — ^{c}) Ś2 K4 सूर्यं (for सूर्यम्) Ś K2 4 अवनिस्थो, D2 °तस्थं, D6 S (T8 missing) °निं गत (for °निस्थ) — ^{d}) K4 दिदृच्छव (for °क्षव) D8 सूर्यमिवाव, G1 ते परिवार्य (for संपरि°)

4 ^{a}) Da1 D4 प्रकृष्ट (for प्रहृष्ट) V1 D6 G1 -विध्वस्त, Da1 D1 -विभ्रष्ट, D5 -वित्रष्ट ; M2-4 -वित्रस्त- (for -वित्रस्त) Co cites वित्रस्ता K2 -विपाग्ल- (sic), K3 -मुस्ताश्च (for -विषण्ण) Cc cites विषण्णा K3 V1 B D S (T8 missing) -विस्मितास् (for -विस्मृतास्) — ^{b}) G1 तत्रापरे (for तथा°) V1 B (except B5) Da1 D1 3.5 7 -परायणा, Dn1 D8 -हता इव, D6 S (T8 missing) समन्विता (for -गता इव) — Ś K1 2 4 D3 om. (hapl.) 4^{cd} D5 repeats 4^{cd} after 5 — ^{c}) G3 पदे (for

स्तथापरे शोकगता इवाभवन् ।
परे त्वदीयाश्च परस्परेण
यथा यथैषां प्रकृतिस्तथाभवन् ॥ ४
अविद्धवर्माभरणाम्बरायुधं
धनंजयेनाभिहतं हतौजसम् ।
निशम्य कर्णं कुरवः प्रदुद्रुवु-
र्हतर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥ ५
कृत्वा विमर्दं भृशमर्जुनेन
कर्णं हतं केसरिणेव नागम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराजो
भीतोऽपसर्पत्सरथः सुशीघ्रम् ॥ ६
मद्राधिपश्चापि विमूढचेता- C. 8. 4827 B. 8. 92. 9 K. 8. 97. 10

परे) D. (second time) त्वदीयाच् K3 V1 B Da1 D1-4 5 (both times). 7 च परस्परं जना (K3 तदा, D2 तथा), D6 S (T3 missing) च रणे विशा परे (for च परस्परेण) — d) D6 यथावशेषं; T1 G3 यथा यथेष्ट, G1 यथा तथैषा T1 प्रवतास्, G1.3 पृतनास् (for प्रकृतिस्) B2 यथा (for तथा) V1 B1-4 Da1 D1.3 7 T2 G1 M तथा, D5 om., D3 G3 गता; T1 गता, G2 युता (for [अ]भवन्) ☸C8 यथा यथा हर्षशोकादिमयी प्रकृतिस्तथा तथा परे त्वदीयाश्चाभवन्।☸

5 a) Ś1 K2 प्रशि॰, K1 त विद्ध-, K3 प्रभ्रष्ट, B5 सविद्ध, D..6 M1 प्रवृद्ध- (for प्रविद्ध) V1 -चर्मोत्तरणाम्बरायुध, B1.4 Da1 D3 5-7 -वर्माभरणांबरायुधा; D3 T2 G3 °णायुधाम्बर; D5 °णात्तरायुध, G1 °णायुधाम्बर, G2 °णायुधांबर (for °णाम्बरायुध) — b) K2 युद्धे जवेन (for धनंजयेन) B1 समिहता, D8 °हितं (for °हत) K1 3 B1-5 Dn1 D3 महौजसं, V1 B1.2 Da1 D1-3 5 7 महौजसा (for हतौजसम्) D4 धनजयेनाप्रतिमौजसा तदा; D6 S (T3 missing) °येन प्रह(G1 °ह)त महारथं — c) K3 Dn1 D3 T2 G3 M निशाम्य, B2 विशल्य, G2 निहत्य (for निशम्य) V1 कर्ण, D5 सर्वे; T1 G2 चैन (for कर्णं) — d) K2 [आ]कुला यथा, B3 Dn1 [अ]जने वने, D4 [अ]भवंस्तदा. C6 [आ]कुलाकुला (as in text) D6 S (T3 missing) हत(D6 मह)र्षभं केसरिणेव गोकुलं — After 5, D5 repeats 4cd K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3 4 6 7 ins after 5 D5 after the repetition of 4cd S (T3 missing) after 1170*

1176* भीमश्च भीमेन महास्वनेन
नादं कृत्वा रोदसी कम्पयान ।
आस्फोटयन्वल्गते नृत्यते च
हते कर्णे त्रासयन्धार्तराष्ट्रान् ।
तथैव राजन्सोमकाः सृञ्जयाश्च
शङ्खान्दध्मुः सस्वजुश्चापि सर्वे ।
परस्परं क्षत्रिया हृष्टरूपाः
सूतात्मजे निहते वै तदानीम् ।

[(L. 1) T2 G3 तु (for च) B1 महाश्रमेण, B2 °स्वरेण, B3 5 °स्वरेण, Dn1 D5 तदा स्वनेन; D4 गदास्वनेन, S (T3 missing) तदा स्वरेण (for महास्वनेन) — (L 2) B3 कृत्वा नादं (by transp), B5 कृत्वा नादः B5 कम्पयित्वा (for °यान) D6 S (T3 missing) समुद्रवद्रो(G3 M1 °भो)दसी (T1 G3 °सि) कम्पयंश्च — D6 om line 3 — (L. 3) Da1 D1.5 आस्फोटते (for °यन्) K4 D3.7 हसते (for वल्गते) K4 कम्पते च, B5 स प्रनृत्यन् (for नृत्यते च) S (T3 missing) आस्फोटयन्नृत्यति वल्गते च (G3 °तेव, M °नेन) — (L. 4) G3 च कर्णे (for कर्णे) G1 3 द्रावयन् (for त्रास°) — (L. 5) T1.2 G3 तथा (for तथैव) B4 Da1 D3 5 7 सोमक-, T2 मद्रका K4 सृञ्जयश्च, Dn1 संजयाश्च, D4 पाण्डवाश्च B5 D6 G1 3 M तथा राजन्सृञ्जयाः सोमकाश्च — (L 6) K4 V1 B3 Da1 D1.3 5 7 सस्वजुश्चैव, B4 °जिरे च, D5 °नश्चापि; G1 °नुश्चापि (for °जुश्चापि) — (L. 7) K4 क्षत्रियान् — (L. 8) B3 वैकर्तने, D2 सुतात्मजे B3 5 Da1 Dn1 D1.4.6 G1 वै निहते (by transp), D5 विनिहते]

— After the above, D6 S (T3 missing) read 2cd

6 a) B5 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B5 च युद्धं, D4 तु युद्धं; T3 [अ]रिमर्दं (for वि°) — b) K4 केशरिणेव V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 कर्णो हत॰ (Da1 D1.5 °त॰) केस(B1 D3 4 °श)रिणेव नाग — After 6ab, V1 B Da1 Dn1 D1.2-6 7 ins.

1177* तीर्णां प्रतिज्ञा पुरुषर्षभेण
वैरस्यान्तं गतवांश्चापि पार्थः ।

[(L. 1) Da1 D4 पुरुषर्षभेन — (L. 2) V1 B1.2.4 Da1 D1 3 5 7 चैव (for चापि) D1 पार्थ]

— V1 B (except B5) D (except D2 5) G3 om. 6cd With 6cd, Cf. 8 67 35cd — c) T1.2 G1.3 M युधि (for भुवि) — d) D3 स्सरथाच् (for सरथ) K1 D8 स-, D3 च (for सु) T1 3 G1 3 M छिन्नध्वजेनापययौ रथेन — After 6, Ś K D2 3 repeat 1ab and S (T3 missing) ins. 1170*

7 Ś K D2 3 om 7ab S (T3 missing) read 7ab after 2ab — a) B1 मद्राधिपतिश्च V1 B (except B5) Da1 D3.5 7 चैव (for चापि) G1 विमूढचेता — b) Dn1 [अ]पकृति-, Bom. ed. °कृत- (for °हृत) D6 S (T3 missing) तूर्णं ध्वजेनापहृ(D6 °नोपहृ-, T3 °नोपह)तेन तेन — c) Dn1 D4 राजन्, D8 दीन॰ (for शीघ्रं) D6 S (T3 missing) रथेन दुर्योधनमेत्य तूर्णं (M2-4 शल्य)

स्तूर्णं रथेनापहृतध्वजेन ।
दुर्योधनस्यान्तिकमेत्य शीघ्रं
संभाष्य दुःखार्तमुवाच वाक्यम् ॥ ७
विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरं
बलं त्वदीयं यमराष्ट्रकल्पम् ।
अन्योन्यमासाद्य हतं महद्भि-
र्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः ॥ ८
नैतादृशं भारत युद्धमासी-
द्यथाद्य कर्णार्जुनयोर्बभूव ।
ग्रस्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णा-
वन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये ॥ ९
दैवं तु यत्तत्स्ववशं प्रवृत्तं
तत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् ।
तवार्थसिध्यर्थकरा हि सर्वे
प्रसह्य वीरा निहता द्विषद्भिः ॥ १०
कुबेरवैवस्वतवासवानां
तुल्यप्रभावाम्बुपतेश्च वीराः ।
वीर्येण शौर्येण बलेन चैव
तैस्तैश्च युक्ता विपुलैर्गुणौघैः ॥ ११
अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रा-
स्तवार्थकामा युधि पाण्डवेयैः ।
तन्मा शुचो भारत दिष्टमेत-
त्पर्यायसिद्धिर्न सदास्ति सिद्धिः ॥ १२
एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य

— c) B2 प्रभास्य (for संभाष्य) Ś1 दुःखात्तम्, K1.2 दुःखार्तम्, K3 V1 B Da1 D1 3 5 7 8 दुःखार्त (for °र्तम्) Dn1 D4 स वाष्प(D3 आभाष्य)दुःखाद्वचन बभाषे, D6 पश्यन्दुःखादश्रु मुमोच राजन्, S (T3 missing) पश्यन्सु- (T2 °श्वासु-; M2 4 °श्यन्स)दुःखार्तमुवाच राजन्

8 Before 8, D2 ins शल्य उवाच — a) D3 om, T2 विकीर्णं, M4 उदीर्णं (for विशीर्ण-) D3 -पश्यत्यश्व (for -नागाश्व) D6 -प्रगल्भं (for प्रवीर) — c) K3 V1 B1 2 4 D2-4 6-8 S (T3 missing) हतैर् (for हत) B3 सुहृद्भिर्; D6 S (T3 missing) शयानैर् (for महद्भिर्) — d) B3 नरैस्तथेति; T2 नराश्व नागैर्

9 a) Da1 D1 5 न तादृशं; D6 नैतत्सम D2 अतीव युद्धं तुमुलमभूत — b) Dn1 D3 तु, D3 om, D6 S (T3 missing) हि (for [अ]द्य) — c) K3 •तौ हि, D6 ग्रास्तौ हि; T2 ग्रस्तौ च, G2 त्रस्ता हि (for ग्रस्तौ हि) — d) D6 G3 अन्ये हि, G1 अन्येपि (for अन्ये च) K3 शात्रवा ये, V1 °योपि, D6 शत्रुयोधा; D7 शात्रवो ये, T1 2 G M2-4 शात्रवा ये, M1 शात्रवेया (for शत्रवो ये)

10 a) V1 B (except B5) Da1 D1 3. 5 7 यस्मात्, M1 तत्तत् (for यत्तत्) V1 स्ववश-, B4 स्वबल, T1 G3 स्ववशे; G1 स्ववशे M स्ववश- (for स्ववशं) Dn1 दैवं ध्रुवं पार्थवशात्प्रवृत्तं, D6 दैवं तु यत्स्ववशेन प्रवृत्त; T2 दैवं तु यत्तस्य वशे प्र°; G2 दैवं त्वदद्य स्ववशे प्र° — b) Dn1 D5 6 8 यत् (for तत्) Ś2 K1 4 B6 D6 S (T3 missing) निहंति, K3 नो हंति (for हिनस्ति) D2 तत्पांडवा जयहिता*स्मान् — c) K3 तत्रार्थ-, D8 यत्पार्थं (for तवार्थं) Ś2 K3 -सिद्धार्थकरा, B3-5 -सिद्धौ (B5 °ध्यै) निरता; D2 -संसिद्धिकरा (for -सिध्यर्थ°) B3 5 प्रवीरा, Dn1 तु सर्वे (for हि सर्वे) — d) B3 सर्वे (for वीरा) G3 निपता (for निहता) K3 प्रसह्य वीराणि हताधि पद्भि (sic)

11 a) K3 वैवस्वत — b) G3 -प्रभो वा (for -प्रभावा) D3 om from वीरा up to बलेन (in 11c) K3 नृपतेश्च वीरा, Dn1 नृपते सुवीरा, D2 6 S (T3 missing) वरुणस्य चापि (D2 चैव) (for [अ]म्बुपतेश्च वीरा) — c) B1 आर्येण शौर्येण, B5 शौर्येण वीर्येण (by transp) Co cites आर्येण (for वीर्येण) Dn1 बलेन तेजसा, D6 S (T3 missing) पराक्रमेण, D8 बलेन दैवं (for °न चैव) — d) D5 ते तैश्च; D6 तैश्चापि D3 तैस्तै प्र- (for तैस्तैश्च) B1 2 D7 मुक्ता (for युक्ता) V1 Dn1 विविधैर्; B5 D2 6 T1 G2 3 M विमलैर्; T2 विनतैर्; G1 ह्यमलैर् (for विपुलैर्) K3 गणौघैः

12 a) Da1 D1 निहतान् D6 न रुद्रास् (for नरेन्द्राम्) — b) D6 ते पार्थ- (for तवार्थ) B5 -कामाद् (for -कामा). — c) K3 V1 B2-5 Dn1 D1 3 4 8 T1 G2 M1 तान्मा शुचो, T2 अस्मासु नो — d) K1 D6 पर्यायसिद्धि, Dn1 °श्चसत्वं, G3 °यसिद्ध, Ca °यसिद्धिर् (as in text) Co cites पर्याय D6 तु दिष्ट-; तु नित्य; T2 G3 M हि नित्य- (for सदास्ति)

13 Before 13, D2 ins संजय उवाच D7 reads 13 on marg — a) D6 T2 G1 स तद् (for एतद्) — b) K1 स्व चापनीतिं, B4 स्वं चोपनीत, Da1 D1 5 मुजाप°, D6 स्वां चापि नीत; T1 स्वय विनीतं; T2 स्वस्यापनीत, G3 स्व चावनीत (for स्वं चाप°) B2 T1 2 G M2-4 विचिंत्य, D6 निशम्य, M1 [अ]नुचिंत्य (for निरीक्ष्य) — c) Cf. 2c D6 S (T3 missing) दुर्योधनोश्रुप्रति(D6 °परि)पूर्णनेत्रो — d) Cf. 2d K3 B5 D2 4 निश्वसद् (for न्य°) D6

स्वं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य ।
दुर्योधनो दीनमना विसंज्ञः
पुनः पुनर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ १३
तं ध्यानमूकं कृपणं भृशार्त-
मार्तायनिर्दीनमुवाच वाक्यम् ।
पश्येदमुग्रं नरवाजिनागै-
रायोधनं वीरहतैः प्रपन्नम् ॥ १४
महीधराभैः पतितैर्महागजैः
सकृत्प्रविद्धैः शरविद्धमर्मभिः ।
तैर्विह्वलद्भिश्च गतासुभिश्च
प्रध्वस्तयन्त्रायुधवर्मयोधैः ॥ १५
वज्रापविद्धैरिव चाचलेन्द्रै-
र्विभिन्नपाषाणमृगद्रुमौषधैः ।
प्रविद्धघण्टाङ्कुशतोमरध्वजैः
सहेममालैः रुधिरौघसंप्लुतैः ॥ १६
शरावभिन्नैः पतितैश्च वाजिभिः
श्वसद्भिरन्यैः क्षतजं वमद्भिः ।
दीनैः स्तनद्भिः परिवृत्तनेत्रै- C 8 4299 B 8 94 5 K 8. 99 20

G1 मुहुर्मुहुर्निश्वसदार्त(G1 °र्तं)रूप, T1 2 G2 3 दीनाननो (G2 °ह्नीनो, G3 र्दिवो) निश्वसद्यार्तरूप — V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins an addl. colophon after 13, K4 after 14[ab] [*Adhy name* B3 दुर्योधनानुताप —*Adhy no* B1 93, B5 93, Da1 102, D4 72]
— After the addl colophon, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins a passage given in App I (No 43)
— After the above, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

सञ्जय उवाच ।
1178* दृष्ट्वा तु सैन्यं विनिवर्त्यमानं
पुत्रेण ते मद्रपतिस्तदानीम् ।
सत्रस्तरूप परिमूढचेता
दुर्योधन वाक्यमिद बभाषे ।

[B3 om the ref. — (L. 1) K4 D4 विनिवर्तमान, V1 Dn1 परिवृत्य°, Da1 D1 5 विनिपण्ण° (for °वर्त्य°) — (L. 3) B1–4 Da.7 संत्रस्तरूप, B5 सतस्तरूप Da1 D1 5 परिमूढभावो (for °चेता).]

14 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 om 14[ab] — [a]) D8 -रूपं (for -मूकं) Ś1 K1 D2 8 मृशार्यम् — [b]) Ś2 K4 आर्तायणिर् T1 G M राजन् (for वाक्यम्) — After 14[ab], K4 ins an addl colophon. Before 14[cd], K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3 4 (marg) 5 7 M2 4 ins शल्य उवाच — [c]) D3 M1 3 [ए]नम्; D6 [ए]तम्, T2 [ए]तद् (for [इ]दम्) D8 G1 M3 उग्रैर् (for उग्रं) M1 -योधैर् (for -नागैर्) — [d]) D4 आजोधन Dn1 -शतै, D4 -हणै, D5 -हत-, G2 -हते, M3 -गतै (for -हतै) Ś2 सुपूर्णं, K1 3 V1 B D T1, 2 G1, 3 M सुपूर्णं, G2 तु कर्णे (for प्रपन्नम्)

15 [a]) K4 महागणैः, Dn1 D8 S च नागैः (for महागजैः) — [b]) K3 V1 Da1 D1–5 7 8 प्रभिन्नैः (for प्रविद्धैः) V1 D2 -भिन्नम(D2 °व)र्मभि (for -विद्ध°) Dn1 T1 2 G1 M सकृत्प्रभिन्नैः (T1 °सचैः, G1 °यत्तैः) शरभिन्नदेहैः (G1 °गात्रैः), D6 सकृत्प्रयत्नैः गतभिन्नगात्रैः; G2 3 महीं प्रपन्नैः शरभिन्नदेहैः — [c]) B2 D4 तैर्विह्व-लद्भिश्च, Da1 D1 5 तैर्विज्वल°, Dn1 सविह्वल°, D2 तैर्विजल°, D6 S (T3 missing) प्रविह्वल° (for तैर्विह्वल°) D6 गत प्रयत्नैः, T2 ततास्रमृद्भि (for गतासुभिश्च) B1 3–5 Da.7 तैर्विद्रवद्भिश्च समततो वै — [d]) K3 प्रध्वस्तचित्रायुधवर्मयानैः, V1 °चर्मायुधवर्मयोधैः, B D2 3 7 8 °वर्मायुधयोधमुख्यैः (D3 °वर्मयोधैः), Da1 Dn1 D1, 5 6 S (T3 missing) प्रध्वस्त(T2 °ध्वंस)वर्मायुधसर्वयोधैः (Da1 D1, 5 °चर्मयोधैः, Dn1 °चर्मखड्गैः)

16 [a]) Da1 D1 5 वज्रावरुद्धैर्, D4 वज्रेण विद्धैर्; D6 T1, 2 M यंत्रापविद्धैर् (for वज्रा°) K4 चापलैर्, B3 Dn1 T1 चाचलोत्तमैर्, D6 T2 G M चाच(M1 °प)लौघैर् (for °लेन्द्रैर्) — [b]) D6 G1 विपण्ण- (for विभिन्न-) K3 -सम-, V1 B Da1 Dn1 D1 3, 5 7 -महा-, T2 -मृद, G3 -चर- (for -मृग-) B2 D6 S (T3 missing) -द्रुमौ(T2 -द्रिमो) घैः (for -द्रुमौषधैः) — [c]) Ś K1, 3 4 D2 प्रवृद्ध-, Da1 D1 5 प्रभिन्न (for प्रविद्ध-) G1 -चर्माङ्कुश- (for -घण्टाङ्कुश-) K3 तोमरौघैः, D3 -तोमरध्वज (for °ध्वजैः) — [d]) K3 -वर्णैः; K4 -माली, V1 B D (except D3) S (T3 missing) -जालैः (for -मालैः) B2 सहवैः, D2 6 T1 2 G3 M -संप्लुतैः, G2 -पुप्लुतैः (for -सप्लुतैः)

17 [a]) B2 शरप्रभिन्नैः, D2 शरार्धभिन्नैः, G1 3 °भि-(G3 °व)न्नुन्नैः, M1 °भिपन्नैः (for °वभिन्नैः) B2 चरगमैः, B5 च वाद्भिभि, Dn1 S (T3 missing) तुरगमैः; D2 तु वाजिभि, D6 तुरगैः (for च वाजिभिः) — [b]) K3 श्वसद्भिर्, B1 श्वर°, T1 2 G2 3 M स्तन° (for श्वस°) V1 B Da1 Dn1 D1, 3 5 7 T1, 2 G2 3 M आर्तैः (for अन्यैः) B2 सतत (for क्षतजं) K1 वसद्भि°; T2 स्रवद्भि (for वम°) D3 श्वसिद्धरन्यक्षतजं वमद्भि (sic), D6 स्तनद्भिरा र्तैर्विविधैर्ज्वलद्भि, G1 नदद्भिरार्तैर्विधवशैर्वदद्भि — B5 om

मेहीं दशद्भिः कृपणं नदद्भिः ॥ १७

तथापविद्धैर्गजवाजियोधै-
मन्दासुभिश्चैव गतासुभिश्च ।
नराश्वनागैश्च रथैश्च मर्दितै-
र्मही महावैतरणीव दुर्दशा ॥ १८

गजैर्निकृत्तापरहस्तगात्रै-
रुद्वेपमानैः पतितैः पृथिव्याम् ।
यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः
पदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैः परैः ।
विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधै-
र्वृता निशान्तैरिव पावकैर्मही ॥ १९

शरप्रहाराभिहतैर्महाबलै-

17^{cd} D_4 om. (hapl) from 17^c up to line 1 of 1180* — ^{c}) K_3 V_1 B (B_3 om.) D ((except D_6, D_4 om) S (except G_1, T_3 missing) दीन ($D_{1\ 7}$ °न-) (for दीनै) K_3 स्वसद्भि ; D_6 स्रवद्भि , D_8 T_2 स्वनद्भि ; G_1 त्रसद्भि (for स्तनद्भि) D_8 om (hapl) from परि up to दशद्भि (in 17^d) $Ś_1$ परिरेंद-; K_3 °वृत्य; T_1 प्रविवृत्त (for परि°) — ^{d}) $D_{1\ 5}$ M_1 मही (for महीं) M_1 om from दशद्भि up to निकृत्ता (in 19^a) D_6 महीयमद्भि क्षवजैर्बभूव, T_1 G M_{2-4} मही नद(G_2 पत)-द्भि कृपणा (M_{2-4} °ण) बभूव; T_2 महीं नमद्भि कृपणां बभूव.

18 D_4 M_1 om 18 (cf. v l. 17) — ^{a}) K_3 स्राप विद्धैर्, B_4 $D_{3.7}$ अथाप° (for तथाप°) G_2 M_{2-4} -यौधैर् (for -योधैर्) — After 18^a, N (except D_6, D_4 om.) ins

1179* बलापविद्धै रथवीरसंघै ।

[$Ś_1$ बलापिविद्धै, K_4 मल्लाप°, V_1 विलाप° (for बलाप°) V_1 रथवीरसंहै , B_2 गजवाजिसिंहै , D_{a1} D_5 रथयोधसंघै (for रथवीर°)]

— ^{b}) K_1 समासुभिश्च, K_4 D_2 समांशु° (D_2 °सु°); T_2 पदाति° (for मन्दासु°) T_1 $G_{2\ 3}$ चापि (for चैव) D_{n1} om. from गतासु up to मर्दितै (in ^{c}) — ^{c}) $D_{2\ 3}$ विमर्दितैर् (for च म°) D_6 T_2 G_1 नरैश्च नागैश्च रथै(T_2 हयै)श्च तुङ्गैर्, T_1 $G_{2\ 3}$ M (M_1 om.) रथैश्च नागैस्तुरगै-(M_{2-4} °श्च नरै)श्च तुङ्गैर् — ^{d}) D_6 G_1 अभैर्मही (for मही महा-) K_3 सुदृशा, $K_{2.4}$ $D_{1\ 3}$ दुर्दशा, V_1 D_{n1} D_6 T_2 G M (M_1 om) भाति, D_2 दर्शसा (for दुर्दशा) T_1 मही महात्रावरणावभाति

19 D_4 om. 19^{ab} (cf. v l 17); M_1 om. up to निकृत्ता (cf. v l 17) — ^{a}) K_1 गणैर् (for गजैर्) K_3 निकृंतावर-; K_4 निकृंतापर-, V_1 D_{a1} $D_{1.3\ 3}$ $T_{1\ 2}$ M_{2-4} निकृ(M_3 °वृ)त्तावर-, $B_{1\ 3-5}$ $D_{3\ 7}$ °त्तायत- (B_1 न-); B_2 °त्ताधव-; D_{n1} °त्तैर्नर-, Bom. ed. °त्तैर्वर- (for °त्तापर-) D_{n1} -हस्तिगात्रैर्, D_6 $T_{1.2}$ G_1 M -गात्रहस्तैर् (for -हस्त-गात्रैर्) — ^{b}) $K_{1\ 2\ 4}$ D_{a1} $D_{1.5}$ सद्वेपमानै ; D_2 उदेष्ट° (for उद्वेप°). — Ś K V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-3.5.7.8}$ ins. after 19^{ab} D_4 after 17^{ab}.

1180* विशीर्णदन्तै क्षतज वमद्भि-
स्फुरद्भिरार्तं करुणं रणाजिरे ।
सुयोधवर्मायुधपादगोप्तृभि
प्रकीर्णतूणीरपताककेतुभि ।
सुवर्णजालावततैर्भृशाहतै [5]
र्मही वियद्यौर्जलदैरिवावृता ।

[D_4 om line 1 — (L 1) K_1 D_3 (before corr) क्षतजैर् (for °ज) K_1 वतद्भि — (L. 2) K_1 आंतै , K_3 आर्त्तै ; D_5 आर्ति (for आर्तं) K_3 करण; D_3 करुणां (for करुणं) K_3 $B_{2.3}$ D_{a1} $D_{1.2.5\ 8}$ रणाजिर; B_5 D_{n1} नदद्भि (for रणाजिरे) — (L. 3) K_1 $B_{1\ 2.3}$ D_{a1} $D_{1.3-5\ 7\ 8}$ सयोध- ; B_5 सुवर्ण , D_2 स्वयोध- (for सुयोध-) K_3 -गोत्रभि ; D_{a1} -गोप्तृभि (for -गोप्तृभि) D_{n1} निकृत्तचक्रेषु युगै न योक्तृभि: — (L. 4) K_3 विशीर्णे , B_3 D_{n1} प्रविद्ध-, B_5 D_3 विकीर्णे (D_3 °र्यं) (for प्रकीर्ण-) — (L 5) K_4 D_4 भृशं हतैर् — After line 5, K_3 D_3 ins

1181* संयतयोधाचरणैर्महागजै ।

[D_3 सयनृयोधा (sic.)]

— (L. 6) K_1 मही वियम्या, K_3 V_1 B D_{a1} $D_{1.2.5}$ मही नभो धीर्, D_{n1} महारथौधैर्; D_7 मही बलौघैर्; D_3 महीभवद्यो (for मही वियद्यौर्) D_2 जलजैर्, D_5 सलिलैर् (for जलदैर्). D_2 आवृत]

— ^{c}) $Ś_1$ $K_{1\ 2.4}$ V_1 D_{a1} $D_{1.4\ 5\ 8}$ -वराश्व- (for -रथाश्व-) D_6 S (T_3 missing) रथ(D_6 मह)पैर्भैर्नाग वराश्वयो(G_2 M °यौ)धै — ^{d}) K_4 D_4 चाति-, G_2 चापि (for चाभि-) K_2 वृतै परै , K_3 D_5 पराहतै , $B_{1\ 2\ 4}$ हतै शरै , $G_{1\ 3}$ परै हतै (by transp), M_3 हतैश्च — ^{e}) $Ś_1$ $K_{2.4}$ -वर्णाभरणाम्बरायुधैर्, K_1 T_1 $G_{2\ 3}$ -चर्माभरणायुधां वरैर्, D_6 °णांबरस्थैर्; D_8 °युधवस्त्रभूषणैर् — $B_{1\ 3.4}$ $D_{3.4\ 7}$ om 19^f. — ^{f}) D_6 युता; G_2 वृतां (for वृता) V_1 B_5 D_{a1} D_{n1} $D_{1.2\ 5}$ S (T_3 missing) प्रशान्तैर्, D_4 श्मशानैर् (for निशान्तैर्) B_2 च्युताम्युशाल्मै रिव पावकैर्मही (sic).

20 Before 20, T_1 ins. संजयः — ^{a}) T_2 महारथैर् (for °बलैर्) — ^{b}) $B_{1\ 2.4\ 5}$ D_{a1} $D_{3.8}$ T_2 G M

रवेक्ष्यमाणैः पतितैः सहस्रशः ।
प्रनष्टसंज्ञैः पुनरुच्छ्वसद्भि-
र्मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः ।
दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भि-
र्नक्तं ग्रहैर्द्यौरमलेव दीप्तैः ॥ २० ॥
शरास्तु कर्णार्जुनबाहुमुक्ता
विदार्य नागाश्वमनुष्यदेहान् ।
प्राणान्निरस्याशु महीमतीयु-
र्महोरगा वासमिवाभितोऽस्रैः ॥ २१ ॥
हतैर्मनुष्याश्वगजैश्च संख्ये
शरावभिन्नैश्च रथैर्बभूव ।
धनंजयस्याधिरथेश्च मार्गे
गजैरगम्या वसुधातिदुर्गा ॥ २२ ॥
रथैर्वरेषून्मथितैश्च योधैः
संस्यूतसूताश्ववरायुधध्वजैः ।
विशीर्णशस्त्रैर्विनिकृत्तबन्धुरै- C 8. 4906 B 8. 94. 14 K 8. 99. 27

°वेक्ष्यमाणै (G3 °णा), T1 °वेक्ष्यमाणा (for °माणै°) D5 विरलै° (for पतितै) S (T3 missing) समंततः (for सहस्रशः) — Dn1 transp 20^cd and 20^ef. — ^c) Ś1 K1.2 B1 T1.2 G1 प्रनष्टसंज्ञै ; D2 प्रनष्टदार्ये ; G2 प्रणष्टदेहै (for प्रनष्टसंज्ञै) D5 S (T3 missing) भा(भ)समद्भिर् (for °च्छ्व°) — ^d) D5 om. बभूवानुगतैरिवाग्निभि K3 B1 [अ]नुगतैर् (for [अ]नु°) Dn1 D3 र्वर्चिभि (for अग्निभि°) D1 नदी बभूवाग्निरवीतगात्रा, D7 नदी बभौ चानुगतैरिवाग्निभि, S (T3 missing) नदी बभौ कुमगतैरिवाग्नि(T2 °ह्नि)भिः — After 20^cd, N (except D5) ins

1182* कर्णार्जुनाभ्यां शरभिन्नगात्रै
हतैः प्रवीर कुरुपाण्डुपानाम् ।

[(L. 2) V1 B1-3 D1 2 7 8 हत , B3 नदी (for हतै)] — ^e) K3 दिवश्च्युतैर्, K4 दिवश्च्युतैर्, D4 विराजते; D6 रणे श्च्युतैर्, T1 G2 M2-4 रणे°, T2 रणेन्तु °तैर्, G3 रणेच्युतैर्, M1 रणच्युतैर् (for दिवश्च्युतैर्) K3 द्युति, Da1 D2 अपि (for अति) K1.2.4 Da1 Dn1 D1.8 -दीप्तमद्भिर् (for -दीप्ति°) B1 बभूव तैरप्यतिदीप्तिमद्भिर्, G1 रणेश्च्युतैर्भू-मिरदीप्तिमद्भिर् — ^f) K3 अमलेव दीप्तिभि , V1 B1.2 Da1 D1.2.3 °लैश्च दीप्तै ; B3.4.5 Dn1 D7 °लप्रदीप्तै , T1 अमरैरिवाम्बरं, T2 अतुलैर्विभाति, G1 अमलेव भाति, G3 M2-4 °लैर्विभाति, G2 विमलैर्विभाति, M1 अमरैर्विभाति (for °लेव दीप्तै) D4 यत्राहतैर्दीप्तपतंगदैर्दैत्यै ; D6 रणग्रहैर्दुर्विमलैर्विभाति

21 ^a) Ś1 K1.2.4 चराश्च , Ś2 चारश्च , B1.2.4 D3.7 शराश्च, D2 घोराश्च , D4 शराश्च , D6 शरैस्तु (for शरास्तु) D4 -कर्णायुत- (for °र्जुन-) Ś K1.2.4 -बाणभिन्नैर्, K3 V1 B1.2-5 Da1 D1.2.7.8 -बाहु(B5 D8 °ण)मुक्ता, B1 -बाहुच्यवना, D2 बागनर्पैर् (sic), D6 G1 -चापमुक्ता (G1 °क्ता) (for -बाहुमुक्ता) — D6 om. 21^b — ^b) Ś1 K2.3 नागाश्व, K1 D2 नागाश्च (for नागाश्व-) G3 -नागान् (for -देहान्) — ^c) K3 [अ]य (for [आ]शु) K3 अवापुर्, B1.3.4 D7 ह्यतीयुर्, B3 समीयुर्, B5 Dn1 D1.8.6 S (T3 missing) प्रतीयुर् (for अ°) D4 निपेतुरस्याशु नदीमतीव — ^d) K3 B1-4 D2-4.7.8 S (T3 missing) [अ]भिताम्रा (D4 °भ्र), K4 °तोस्रै (sic), V1 °ताभे , B5 Da1 D1.8 [अ]तिताम्रा , Dn1 [अ]भिनम्रा , D6 °तन्त्रा (for °तोऽस्रै)

22 ^a) Dn1 हते, T2 M1-4 हयैर् (for हतैर्) K4 Da1 मनुष्याश्व, D6 T2 G M °ष्यैश्च (for °ष्याश्व-) K4 रथैश्च; D2 -गणैश्च, G1 गजाद्य् (for -गजैश्च) V1 B2 Da1 D1.2.3.7.8 असंख्ये , B3 अनेके , G2.3 च संघे (G3 °घै), M च सर्गे T1 हतैर्मनुष्याश्वगजाश्वसंघे — ^b) B3 Dn1 शरापविद्धैश्च (for °वभिन्नैश्च) Dn1 च रथैर्नरेन्द्रैः D4 च रथैर्गजेश्च, D5 T1.2 G1.2 M रुधिर(D6 G1 °रे)प्रदिग्धे (T1 °दीप्ते) (for च रथैर्बभूव) B1 om (hapl.) from बभूव up to रथे (in 22^c) G3 शरावसंघे-रुधिर प्रदिग्धे (sic) — ^c) D1 [अ]धिरथस्य, T2 G1.2 [अ]धिरथेन (for [आ]धि°) V1 B (except B5) Dn1 D2.7 T1.2 च मार्गणैर्, D2 च मार्गे, D4 च मिलैर्, G1 च संख्ये (for च मार्गे) D6 धनंजयश्चाधिरथिश्च सख्ये. — D2 om. 22^d–23^c. — ^d) Da1 D1.8 नरैर्; D6 S (T3 missing) हतैर् (for गजैर्) D4 अनम्या (for अगम्या). K3 [अ]तिदुर्गा, V1 B1-3 D3.4.7 M1 °दुर्गमा (B3 °मा.), T2 °दुर्गम; G3 हि दुर्गा (for [अ]तिदुर्गा) Dn1 अगम्यरूपा वसुधा बभूव

23 D3 om 23^abc (cf v l. 22) — ^a) K3 रथैर्वरिष्ठोन्मथितै , D4 परस्त्रधेपून्म° ; D6 S (except T1, T3 missing) रथैर्महे(M1 °नरे)पून्मथितै (for °वरेपून्म°) K3 V1 D8 सुयोधै ; B1.2.4 Da1 D1.2.5.7 सयोधै , B3 स योधै , B5 सयोधैः ; Dn1 सुकल्पै , D6 T1 G M सु(G3 स)-कल्पितै , T2 सुवीरै (for च योधै) — ^b) K1 D1.6 सम्यूतसूताश्व-, K3 ससस्य° (sic), Da1 सस्रूत°, D6 T1 G M1 सनागयो(T1 G2 M1 °यौ)धाश्व , D3 सजातसूताश्व , T2 ससूतयोधाश्व , M2-4 प्रभग्नयोधाश्व- (for संस्यूतसूताश्व-) D8 रथानन- (for -वरायुध) — ^c) D6 G2 M4 विकीर्ण-

निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३
विमुक्तयन्त्रैर्निहतैरयस्मयैर्-
हतानुषङ्गैर्विनिषङ्गबन्धुरैः ।
प्रभग्ननीडैर्मणिहेममण्डितैः
स्तृता मही द्यौरिव शारदैर्घनैः ॥ २४
विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतैर्-
हतेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।
मनुष्यमातङ्गरथाश्वराशिभिर्-
द्रुतं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५
सहेमपट्टाः परिघाः परश्वधाः
कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।
पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा
गदाश्च जाम्बूनदपट्टबद्धाः ॥ २६
चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि
शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।
ऋष्टयश्च पीता विमला विकोशाः

(for विदीर्ण). Dn1 D5 S (T3 missing) -योपग्रैर् (for -चाग्रैर्) Ś1 K3 B2.3 D1.7 विनिकृत्य; D1.6 S (T3 missing) °कीर्ण- (for °कृत्त) K3 -धूरैर्; V1 B3 Dn1 T1.2 G2.3 -बघनैर्; D4 -चामरैर् (for -बन्धुरैर्) — D3 om 23ᵈ — ᵈ) K3 निकृत्य; D2.3 निकृत- (for निकृत्त)

24 ᵃ) K3 -याग्रैर्; V1 B1.2.4 Da1 D1.2.3.7 -चक्रैर्, B3 Dn1 T1 -शस्त्रैर्, B5 -पत्रैर्; D4 corrupt, G2.3 -योपग्रैर् (for -यन्त्रैर्) K3 V1 B1.3.4 Da1 D1.3.6.7.8 विहतैर्; Dn1 T1.2 G3.3 M च तथा; D5 G1 च रथैर् (for निहतैर्) K3 Da1 D1.6 अपस्करैर्; V1 अयस्करैर्; B D2-3 G1 उपस्करैर्; Dn1 व्युपस्करैर्; T1 विमुक्तकैर्; T2 M1 [अ]-प्ययस्करैर्; G2.3 विमस्तकैर्; M2-4 व्ययस्करैर् (for अयस्मयैर्). — ᵇ) Ś1 K1.2 B6 T1 G3 M2-4 हृ(K1 ह)तानुपगैर्; K3 B1.3 Da1 Dn1 D1-7 हतानुकर्पैर्; K4 °संघैर्; V1 B4 हतानुकर्पैर्; B2 कृतात्मकर्पैर्; D8 कृतानुकर्पैर्, G1 कृतानुपगैर्, M1 कृता° (for हता°) V1 विनियुक्त; D8 °बंध, G1 °बद्ध- (for °पङ्ग) K3 -बधिभि; V1 B2.4 Dn1 D2-4.7.8 T1.2 G3.3 M -बंधनै; Da1 D1.6 -धन्वनै; D5 G1 -कूबरै (for -बन्धुरै.) — ᶜ) D5 G1 प्रभिन्न (for प्रभग्न-) V1 D5 -नीडैर्; G M -नीळैर् (for -नीडैर्) K3 कुंडलैर्; V1 B1 Dn1 D5 S (T3 missing) भूषितैस्; D2 -बंधनैर् (for -मण्डितैस्) — ᵈ) K3 महीर्; D2 भृता, D4 सृता; D5 G1 तदा; D8 मही; T1 G2 वृता; T2 स्तृता; G3 विना (for स्तृता) K3 D5 धमी (for मही) K4 सारदैर् D7 T1 वनै (for घनै)

25 ᵃ) B3 D2.7 निकृष्यमाणैर्, D6 निपज्यमाना; S (T3 missing) नि(T2 वि)कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्) K3 D5 जघनैर्, D4 घवनैर् (sic) (for जवनैर्). V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1-3.6-7 S (T3 missing) तुरगैर्, D4 अलकृता (for °कृतैर्) — ᵇ) K3 हतेश्च धूरैर्, G1 हतेश्वरा (for °श्वरैर्) Ś1 राजो रज (sic), K3 आजरज; K3 नागरथै, K4 आजिरज, V1 B Da1 Dn1 D1-3.6.7.8 आजरथै (for आजि°) D6 रथैश्च नानाजवनै सुकल्पितै; T1.2 G3.3 M हतेश्वरा राजि(T2 थै सु; G3 राज)रथा सुकल्पिता. — ᶜ) D4 धनुषि (for मनुष्य-) K3 -रथाश्व-, T2 -वराश्व (for रथाश्व) B2 -पतिभिर्; D8 -पार्श्विभिर्, S (T3 missing) -शिषु (for राशिभिर्) — ᵈ) T1.2 रत Ś1 K1 प्रजंतं; K3 प्रजन्ति, D2 पियन्ति; G2 विविश्यो (for प्रजन्तो) K3 B1.2.4 D5 बहुधा (for बहुधा) Ś K1.2.4 D2 विचूर्णितं, K3 B1 D2.3 G3 विघूर्णिता (K3 B1 °ता), Dn1 विचूर्णता (for °र्णिता)

26 ᵃ) Dn1 lacuna for परश्वधा D2 सहेमपट्ट परिघे परश्वधे; D2 S (T3 missing) सहेमपृष्ठा स(T1.2 °पट्टा स; M2-4 °पृष्ठानि)परश्वधा(G3 °श्वा)युधा. — ᵇ) Ś K3 D3 फडगारायोमुसु(D2 °स)लानि; K3 परश्वधायोमुस°; K4 करंदरायोमुस°; V1 B1-4 Da1 D1.2.3.7 सि(B1 वि)ताश्च शूला मुस(V1 °श-, B1.3 °प)लानि; B5 कडगरीयामुस°; Dn1 सिताश्च शूला मुस°; D2 कलिंगराजो मुस° (for कडङ्गरायोमुस°). K1.2 पट्टिसा, B2 पट्टिशो; Dn1 मुद्गरा (for पट्टिशा) D4 शिवाश्चपद्रामुशलोमसुद्गरा; D2 S (T3 missing) सिता(D5 °ता)श्च शूला (T2 °रा) मुसला स(G2.3 °ताश्च)मुद्गरा:- — ᶜ) D5 विचित्र, T2 G M2-4 विचित्राश्च; M1 चकाश्च (for पेतुश्च) D1 खड्गा (for खड्गा) D4 सितासदास्यो (for पेतुश्च खड्गा) B2 विपुला; T2 विमलाश् (for विमला). Ś1 K1 D2.3 विशोका, B Da1 D1.7 विकोषा; D2 S (T3 missing) च कोशा (for विकोशा) — Ś K1.2.4 B5 D3 om (hapl.) 26ᶜ–27ᵃ. — ᵈ) B1 गताश्च, B1 D2.3 गजाश्च (for गदाश्च) T1 om. (hapl.) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27ᵃ). K3 B (B5 om.) D (except D3, D5 om.) G1.3 M पट्टनद्धा; D2 (before corr.) T2 -पट्टबधा. (for °बद्धा)

27 Ś K1.2.4 B5 D3 om 27ᵃᵇ (cf v.l 26) T1 om up to रुक्माङ्गद (cf v l 26) — ᵃ) D4 रक्तायनि, D5 S (T1 om, T3 missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद) D4 T2 G3.3 -भूषितानि; M2.4 -रूपितानि (for -भूषणानि) — ᵇ) D4 कर्तात्यर; M2-4 जांबूनद-

प्रासाः सखड्गाः कनकावभासाः ॥ २७

छत्त्राणि वालव्यजनानि शङ्खाः
स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।
कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च
किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ॥ २८

प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च
प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।
आपीडकेयूरवराङ्गदानि
ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ॥ २९

मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता
रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।
गात्राणि चात्यन्तसुखोचितानि
शिरांसि चेन्दुप्रतिमाननानि ॥ ३०

देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च C 8 4915 B 8 94 22 K 8 93 35

(for कानेन्वर) — c) K2 मह्लाश्च, B1 D2 कल्याश्च, Da1 कल्यश्च, D4 रिष्टश्च, D3 गृष्टश्च, T1 यष्टीश्च, G1 यष्टश्च (sic), M1 ऋष्टीश्च, M4 दृष्यश्च (for ऋष्टयश्च) T2 केता, G1 नन्नाश्च (for पीता) B (B3 om) Da1 D1 2 3 5 रिकोता, D. S (T1 om., T2 missing) च कोता (for विकोशा) — K2 D2 om 27d — d) V1 D1 प्रासा B3 D2 सदंष्ट्रै (for सखड्गा) K4 पेतुश्च खड्गा कनकावभासा, Da1 Dn1 4 प्रासाश्च खड्गा कनकावभास, Dn1 °श्च दृष्टै कनकावभासै, D S (T1 om, T2 missing) प्रा(D2 सा)साश्च दृढा (T2 कुंता) कनकप्रभासा (T2 °भासा)

28 a) D2 S (T2 missing) शुभ्राणि (for छत्राणि) K1 चलाङ्ग, D2 चार, M चाल (for वाल) — b) B3 सुजाश्च, D4 गजाश्च (for स्रजश्च) D4 पुष्पोत्तर (for °मम) Pr.3 4 6 Da1 D3 5 7 सुजा(B3 स्रज)श्च पुष्पोत्तम हेमभूषिता, Dn1 M4-6 ठिमारविद्धाश्च स्रजो विचित्रा (Dn1 °चित्रा), D1 सुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जना, D2 छिनानमन्दारसमन्वजश्च, T1 छिनारविद्धा घनवस्रजश्च, T2 छिन्नापविद्धा सवन्सजश्च, G1 छिन्नावस्था विरजस्रजश्च, G3 2 छिन्नापविद्धा विरज स्रजश्च, M1 छिन्नापविद्धाश्च स्रजस्रजश्च — T2 om 28c–30d — c) K3 कुत्रा, D4 कुपा, M1 कया (for कुथा) Ś1 Dn1 भूषणानि; K2 B3 D1 2 -वेष्टनाश्च, D2 -वष्टिताश्च, D2 S (T1 om., T2 missing) -वेष्टनानि (for -वेष्टिताश्च) V1 B1 3 4 5 D3 7 कुथा प-(D1 °थान्य)ताका ध्वजवेष्टनानि (V1 B3 °श्च), Da1 D1 ध्वजा पताका परिघा परश्वधा, D2 कुथा पताकावरवेष्टनानि — d) Ś1 D3 किरीटमाली, K2 °टमौली, Dn1 °टिमाला (for °टमाला) D2 G3 2 M मुकुटाश्च (for मुकु°) Da1 D1.. शुभा (for शुभ्रा) Ś1 K1 2 4 किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्र (K1.4 °भ्रा), D1 2 (marg) किरीटहारा (D1 °री) मणि-सिद्धुनाश्च

29 T2 om 29 (cf. v 1 28) — a) V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1 2 3 T1 विप्रकीर्णो(Dn1 °र्णा)-श्च गतान्, D2 °कीर्णा कुथाश्च, D4 °कीर्णाश्च तत्र, D3 G1 °कृताश्च भूमौ, G3 2 M °विकीर्णकाश्च (for °कीर्णा कुथाश्च) — b) Ś1 K1 V1 B Da1 Dn1 D1 2 5 7 प्रवाल (for प्रधान) Cc cites प्रवाला V1 B3 D2 4 -मुक्ताभरणाश्च, D3 M2-4 -मुक्तान्तरला(D3 °ला)न्, T1 G M1 मुक्यान्तरला-(M1 °णा)न् (for मुक्तातरलाश्च) — c) K2 D1 -नगनदाश्च (for °गदानि) — D1 om 29d–31a — d) D2 तथा परिष्का (for ग्रैवेयनिष्का) Ś1 D2 G1 2 M2-4 सु-, B1 Da1 D1 2 च (for स) D2 3 7 -चित्रा, D2 -सूत्र°, D6 G2 -सूत्रा (for -सूत्रा)

30 D1 T2 om 30 (cf. v 1. 29, 28) — a) G2.3 वज्र (for वज्र) K2 D5 6 G M युक्ता (for -मुक्ता) — b) D2 रक्तानि (for रत्नानि) M2-4 चोच्चानि च (for °वच) B2 -भूषणानि, D2 मागजानि (for मङ्गलानि) — c) K1 4 चात्यत°, D6 S (T2 om, T2 missing) चाभाति (for चात्यन्त) K3 D3 सुखेधितानि, B2 -सुखे-धितानि, M1 2 सुखोचिताना (for -सुखोचितानि) — d) B3 चद्र- (for चेन्दु-) K3 -प्रतिमामितानि, D2 °मप्रमानि, D3 °माननानि (for °माननानि)

31 D1 om 31 (cf v 1 29) — a) K1 परिच्छदान्; D2 परम्वधान् (for परिच्छदान्) — b) K2 ततो (for त्यक्त्वा) D2 मनोज्ञानि (for °ज्ञानि) Dn1 सुखानि चैव, D3 S (T2 missing) हृता (T1 2 G1 हृत°, M च तै) सुखानि (for सुखानि चापि) — c) K3 सुधर्मं, D6 G1 स्वकर्म, T2 सधर्म (for स्वधर्म-) D3 -निष्ठा — After 31ab, D2 ins

1183* गता इव स्वर्गलोकाय राजन् ।

— d) V1 partly damaged. K2 व्याश्वाव- (sic), V1 B Dn1 D2 7 व्याप्याशु, Da1 D1 ० ० शु, D2 प्यत्याशु, D5 व्या०शु, D3 T2 G M2-4 प्रासश्च, T1 प्रासन्य-, M1 प्रासाश्च (for व्यासाश्च) G1 लोका T1 युधि स, T2 हि समा-, G2 [स]व स- (for यशास्मा) K3 B Da1 Dn1 D2.5-7 S (T2 missing) गतास्ते, D3 गतांश्च (for समीयु) — V1 B Da1 Dn1 D1 2 5-8 S (T2 missing) ins after 31 D2 after 32a

918
4 22
9 23

त्यक्त्वा मनोज्ञानि सुखानि चापि ।
स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य
व्यासांश्च लोकान्यशसा समीयुः ॥ ३१
इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो
दुर्योधनः शोकपरीतचेताः ।
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाण
आर्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः ॥ ३२
तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेन्द्राः
सर्वे समाश्वास्य सह प्रयान्ति ।
निरीक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ॥ ३३
नराश्वमातङ्गशरीरजेन
रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिः ।
रक्ताम्बरस्रक्तपनीययोगा-
न्नारी प्रकाशा इव *सर्वगम्या ॥ ३४
प्रच्छन्नरूपा रुधिरेण राज-

1184* निवर्त दुर्योधन यान्तु सैनिका
व्रजस्व राजञ्शिबिराय मानद ।
दिवाकरो ऽप एव विलम्बते प्रभो
पुनस्त्वमेवात्र नरेन्द्र कारणम् ।

[(L 1) B1 D2 8 T1 G2 निव(D8 °वें)र्ते, Da1 D1 5 वय तु, T2 G1 M निवृत्तं (for निवर्त) Da1 D1 5 याम, T2 M1 यांति (for यान्तु) — (L 2) B Da1 D1 8 5 7 व्रजतु; D8 भजस्व (for व्रजस्व) V1 शिबिराश्वाददाना ; B1 8-5 D2 7 8 G2 8 °राणि मानद, B2 °राप्यददाना (sic), Da1 D1 5 °राय दीना°, T1 °राशिनाय (for °राय मानद) D2 वज्रास्त्वनास्ते शिबिराय मानदा°, D6 सृजन्स्वराज च विनात्ममान — (L 3) B2 Dn1 D2 6 8 [ऽ]प्येप (for ह्येप) — (L 4) D8 एतान्हि (for एवात्र) V1 B2 वेत्सि, D8 योत्स्यसे (for कारणम्)]

— After the above, sequence in D6 T1 G2 8 M1 is 44°–46°, 1194*, 46°–53°, 40°–41°, 1186*, 1187*, 1188*, 42°°, 1189*, 42°–43°, 1191*, 43°–44°, 53°°, 1194*, 53°–57°, 1196*, 58–60, followed by lines 13–16 of App I (No 44) in D6 T1 G2 M1, and by lines 13–14 in G8

32 Before 32, G1 8 M2–4 ins सजय D4 om. 32 (cf v 1 29) — °) D6 S (T8 missing) एवावद् (for इत्येवम्) K4 उक्त्वा — After 32°, D2 ins 1184* — °) K8 V1 B Da1 Dn1 D1–3.5 7 8 दुर्योधनं B5 -चित्त , Da1 D1 5 -चित्त (for -चेता) D6 S (T8 missing) दुर्योधनं चैव निवर्तयित्वा — °) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8.5 7 8 ब्रुवाणम् — °) K2 4 अस्त्रुनेत्र° (K4 °त्र), D2 उत्पपात (for अश्रुनेत्र) K1 अतोविसज्ञो भृशमस्रुनेत्र ; K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 आर्तं विसज्ञ भृशमश्रुनेत्रं — For 32°°, D6 S (T8 missing) subst

1185* युद्धाय राजन्विनिविष्टबुद्धिं
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणम् ।

[(L. 1) D6 G1 राजाभिनिविष्ट- (for राजन्विनि°)]

33 D4 om. 33 (cf. v 1. 29) — °) T2 नरेंद्र. — °) T2 समाश्वस्य Ś1 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.2.5.7 मुहु प्रयाति (B3 °याता), B5 सह प्रयाता , D6 S (T8 missing) तत प्रजग्मु (for सह प्रयान्ति) D2 सर्वे शोकास्ते तदाभवत् (sic) — D2 om 33°–8 69 17° — °) K2.4 Dn1 D1 2 5 7 G3 निरीक्ष्यमाणा , B4 °क्षमाणं (for °क्षमाणा) D6 S (T8 missing) ध्वजम् (for मुहुर्) — °) D6 G1 8 रथं च दिव्यं, T2 G2 M दिव्य महात (for ध्वजं महान्त) Ś2 K1.4 B5 सहसा (for यशसा)

34 D2 4 om 34 (cf v 1. 33, 29) — °) K8 D6 8 S (T8 missing) रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिं, V1 B Da1 Dn1 D1.6 5 7 रक्तेन सिक्ता च तथैव भूमिं Co cites रक्तेन (as in text) — Ś K1 2 4 om 34° — °) V1 रक्तांबरं; T1 युक्तावर- (for रक्ताम्बर-). K8 V1 B5 तपनीययोगा D6 °योधान् (for °योगान्) T2 रक्तावरालंकृतगात्रयष्टि. — °) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 S (T8 missing) नारीं; D6 शरीन् (for नारी) K8 D8 प्रकामाम्, V1 B Da1 Dn1 D1.8 5–7 T1.2 G M1 Ca प्रकाशाम्; M2–4 प्रशातम् (for प्रकाशा) Ś K1 2 4 सर्वगस्य, K8 V1 B Da1 Dn1 D1.8 5 7.8 T2 Ca °गम्या, D6 G1 8 M °रम्यां; T1 G2 °रूपां (for *सर्वगम्या)

35 D2 4 om. 35 (cf. v. 1. 33, 29) — °) Ś1 K8 B1–2 Dn1 D6 8 T1 G1.2 M2–4 प्रच्छन्नरूपा, Ś2 K1 प्रच्छिन्नरूपा; V1 Da1 D1.5 प्रच्छन्ननाना°; T2 अधूम्ररूपां (for प्रच्छन्नरूपा) — °) T1 हि, T2 च, G2 M3 [ऽ]मि (for ऽति-) K8 B2 8 D6 8 S (except G3, T8 missing) विराजमाना, B1.4 5 Da1 Dn1 D1.8 5.7 °माने (for °माना) — °) K1 नैताद्यवत्वस्थु (sic) (for नैवावतस्थु.). — °) T1 कृपातिता (sic), T2 प्रवेशिता; M1 प्रव्राजितो (for °जिता) K8 V1 B1.8–5 Da1 Dn1 D1 8 5 7.8 देवलोकाय सर्वे, D6 T1 G M नरदेवा (M1 °वो)

रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणाः ।
द्रुतं प्रयाताः शिबिराणि राज-
न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो
हतोऽपि सन्सूर्य इवांशुमाली ॥ ३७
कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
सिष्णासुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंघाः
संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
संचिन्तयित्वा च जना विसस्रु-
र्यथासुखं खं च महीतलं च ॥ ३९
तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं C 8 4925 B 8 94.32 K. 8 99.43

ययाक्षे (T1 °क्षे), T3 नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे) B3 कुरुप्रवीरा सह भूप सर्वे

36 D2 4 om 36 (cf v l 33, 29) D6 om. 36^a–37^b — ^a) Ś1 वदेन, T2 पातेन (for वधेन) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1.3 5 7 तु (for सु-) Da1 D1.5 -दु खिता (D1 °त) स्थिता, M1 °तास्तैर् (for °तास्ते) B3 नृपं समाश्वास्य सुदुःखितास्ते — ^b) K2 4 ब्रुवाण , B3 ब्रुवाणौ (for °णा) — ^c) G1 द्रुम (for द्रुत) S (except T3, T8 missing) प्रजग्मु (for प्रयाता) K2 (inf lin) शिबिरान्, B5 T1 G2 °राय (for °राणि) — ^d) K3 V1 Da1 Dn1 D1 5.8 अवेक्ष्यमाणा , K4 अवेक्षमाण , D3 7 निरीक्ष्यमाणा , G2 M1 इवेक्ष° (for अवेक्ष°)

37 D2 4 om. 37 (cf v l. 33, 29) D6 om. 37^ab (cf. v l. 36) V1 repeats 37 after 40 and B3 5 after the repetition of 40^c — ^a) D3 गाजीव- (for गाण्डीव-) Dn1 -मुक्त (for मुक्तैस्) K3 V1 (both times) B3 (second time) 5 (first time) Da1 D1 5 8 T2 च (for तु) Ś1 सुपर्ण- (for सुवर्ण-) — ^b) T2 damaged K3 V1 (first time) B1 2 (first time) 3 4 5 (first time) Da1 Dn1 D1 3.5 7 S (T2 damaged, T8 missing) शिलाशितै , B3 (second time) सितै शरै, B5 (second time) बाणैश्चित (for शितै शरै) V1 (first time) -दिग्धराजै , B3 (first time) °गात्र , B5 (second time) T1 °गात्रै, G2 °वस्त्रै (for °वाजै) — ^c) G1 चितांगैर् B1 Dn1 T1 युधि भाति; D6 T2 G M विरराज (for भुवि भाति) V1 (second time) महावपुर्भाश्विभिमाति कर्णो, B2.5 (both second time) महावपु सविरराज कर्णो — ^d) B3 5 (both second time) जालै (for -माली) V1 (second time) हतोपि सूर्यस्य इवांशुजालै , D3 S (T8 missing) हतोपि दीप्तांशुरिवांशुजा(D6 G2 °मा)लै·

38 D2 4 om. 38 (cf. v l. 33, 29) — ^a) D6 S (except T1, T8 missing) रुधिरांबुसिक्तं (for °रावसिक्तं) — ^b) G2 पुत्रानुकंपी (for भक्ता°) — ^c) B1 4 दृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) D6 स्पृष्टांशुभिर् V1 B Da1 Dn1 D1.3.5 7 [अ]शुभिर् (for करैर्) K3 -कांतरूप , B3 Da1 D1.5 -रक्तरूपं (for °रूप) D6 T1 2 G1 3 M2–4 स्पृ(T2 दृ)ष्ट्वा कराग्रै क्षतजानुरूपै (D6 °जानुलेपै , G1 °जानुकूलै , M2–4 °जाक्तरूपै·); G2 स्पृष्ट्वाक्षराग्रै· क्षमवानुवैति; M1 स्पृष्ट्वा कराग्रै· र्लोहितरक्तरूप, Cv स्पृष्टांशुभिर्लोहितरक्तरूपं — ^d) V1 स्विन्न सुरभ्येति (sic) B1.3–5 Da1 Dn1 D1 3.5 7 8 Co सिस्नासुर् (for सिष्णा°) S K2 4 [अ]पर (for परं) K4 शुमद्र (sic) K1 सिस्नासुरभ्येत्य परे समुद्रं ; K3 अस्नात्समभ्येति पर समुद्रं, B2 सिस्नातु समभ्येत्य पर समुद्रं, D6 T2 सदा(T2 तृष्णा)नुरागादपर स°, T1 G स्नातुं तदागादपरं स°, M सिष्णासुरागाद°, Cv सिस्नासुरभ्येत्य पर स°

39 D2 4 om 39 (cf. v l 33; 29) — ^a) Ś K1 2 4 इत्येत्र (for इतीव) Dn1 D5.8 संचिन्त्य K1 सुरर्षिसव , B1 °र्षिसंघै , D6 °र्षयस्तव; T1.2 G2 महर्षयश्च ; G1 3 M सुरर्षयश्च (for °र्षिसघा) — ^b) D6 सु (for स-) K3 om., D6 S वे तु (for यान्ति) K1 B4 Dn1 D3.7 -निकेतनं, G1 -निकेतु (for -निकेतम्) — ^c) Ś1 K2 एव **यित्वा, Ś1 (sup lin as in text) एव कथयित्वा, D6 T1 2 G सचिन्त्य सर्वा (for °न्तयित्वा) Ś1 च जनता, K1 मजता (sic), K3 V1 B D (D2 4 om) T1 2 G M1 Ca c जनता, M2–4 तु जना (for च जना) K3 विसस्तुर्र् ; D6 [अ]वसद्य, G1 तु सूर्ये, Co विसस्रु (as in text) — ^d) Da1 D1.5 यथायथ (D1 °था), T1 2 G2 °गत, G1 तया सुखं (for यथासुखं) K3 चाति , Da1 D1 5 स्व च, D6 S स्वे च (for ख च) D6 S महीतले (for °तलं)

40 D2 4 om. 40 (cf. v l. 33, 29) M1 om. 40^ab — ^a) K2 भयकरैर् (for °कर) — ^b) Ś2 K3 B3 Dn1 D3.6.8 T1 G M2–4 निशाम्य (for निशम्य) B1.4.5

निशम्य युद्धं कुरुवीरसृञ्जययोः ।
धनंजयस्याधिरथेश्च विस्मिताः
प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा जनाः ॥ ४०
शरैः संकृत्तवर्माणं वीरं विशसने हतम् ।
गतासुमपि राधेयं नैव लक्ष्मीर्व्यमुञ्चत ॥ ४१
नानाभरणवान्राजन्मृष्टजाम्बूनदाङ्गदः ।
हतो वैकर्तनः शेते पादपोऽङ्कुरवानिव ॥ ४२
कनकोत्तमसंकाशः प्रदीप्त इव पावकः ।

D6 -मुख्या, D3 -सञ्जयो, G2 -युद्धे (for -सृञ्जयो) — After 40ab, M3 4 read 59 B3 5 repeat 40c followed by the repetition of 37, after 40. G1 M8 read 40cd after 53ab — c) M1 धनंजयश्च. D6 T1 G2 [अ]तिरथस्य (D6 °श्च), T2 M1 [अ]तिरथेश्च (for [आ]धि°) Ś2 विस्मृता. B3.5 (both second time) धनंजयं चाधिरथिं (B5 °थ) च सर्वे — d) D6 T1 G M [अ]र्जुनं (for जना) — After 40, V1 repeats 37 and D6 T1 G M ins an addl. colophon [*Adhy name* M1 रणाजिरवर्णन — *Adhy no*. D6 90, T1 M1 110, G3 109]

41 Before 41, D6 S (except T2, T3 missing) ins सजय. For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1 31 D2 4 om. 41 (cf. v 1 33, 29). — a) K3 V1 B3 5 Dn1 D6 8 T1.2 G1 3 M शर-; G3 रय- (for शरैः) K4 -सर्माण (for -वर्माणं) — b) Ś2 विशामने, C8 विशमने (as in text) Dn1 D6 S (T3 missing) रुधिरोक्षितवक्ष- (Dn1 °वास)स — c) M4 गागेयं (for राधेय) — d) B2.5 Dn1 D6 S (T3 missing) विमुंचति (T1 °ते) (for व्यमुञ्चत) V1 B1 2.4 Da1 D1.3 5 7 न लक्ष्मी प्रतिमुंचति — After 41, V1 B Da1 Dn1 D1.2 5–7 S (T3 missing) ins

1186* निष्टप्तहेमवपुषं ज्वलनार्कसमत्विषम् ।
जीवन्तमिव तं शूरं सर्वभूतानि मेनिरे ।
हतस्यापि महाराज सूतपुत्रस्य संयुगे ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि सिंहस्येवेतरे मृगाः ।

[Da1 D1.5 om lines 1–2 — (L 1) B1 निस्तप्त-, B2–5 D7 निष्टप्त, D2 निष्कृप्त- (for निष्टप्त) Dn1 D6 S (T3 missing) न तु (Dn1 T2 G1 नष्ट-) जाम्बूनदनिभ (for the prior half). B1 2 4 5 Dn1 T2 -प्रभ (for -त्विषम्) D6 T1 G M बालार्क(M3–4 चन्द्रार्क)सदृशद्युति (D6 °प्रभं) — (L 2) B1 ज्वलन्तम् (for जीवन्तम्) V1 B1.4.5 D7 शूरं च; B3 T2 शूर त (by transp), D6 शूरश्च — (L 3) V1 हता राज (for महाराज) — (L 4) B2 Dn1 D6 T1.2 G3 M न्वंनो यो, M यौ, धा (for °भूतानि) T2 परे (for [इ]तरे)] B2 5 Dn1 D6 S (T3 misssing) cont

1187* हतोऽपि पुरुषव्याघ्रो व्याहरन्निव लक्ष्यते ।

[Dn1 T2 M3–4 जीववान् (for व्याहरन्) B1.5 दृश्यते (for लक्ष्यते).]

B2.5 Dn1 D6 S (T3 missing) cont. V1 B1.2.4 Da1 D1.2.5 7 cont after 1186*

1188* नाभवद्विकृतं किंचिन्मृतस्यापि महात्मन ।
चारुवेषधर राजन्हारमौलिशिरोधरम् ।
तन्मुखं सूतपुत्रस्य पूर्णचन्द्रसमद्युति ।

[(L. 1) B1 विकृति; Dn1 T2 G2 3 विकृते, D2 विदित (for विकृत) V1 वक्ते, B5 वक्त्र, Dn1 T2 क्वचित् (for किंचित्). V1 मृगस्य; B1 D2.7 मृतस्य; D3 G1 हतस्य, T2 गतस्य (for मृतस्य). — (L. 2) V1 B1.3–5 D3 -वेशधर (for -वेष°). Dn1 T2 वीर (for राजन्) D3 चारुवेष- (for °मौलि-) B3 -शिरोरुह; D2.7 -धर शुभ (for -शिरोधरम्) — (L. 3) B3 D2.7 T2 -समद्युति, D6 -समद्युते, G1 -समप्रभ (for -समद्युति).]

42 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1 31 D2 4 om 42 (cf v. 1. 33, 29) T2 G1 M3–4 read 42ab after 43 — a) V1 नानाकचणवान् (sic) (for नानाभरण°) — b) K1.4 दृष्ट-, V1 B D2.6 7 तप्त (for मृष्ट) D6 S (T3 missing) तप्तजांबूनदप्रभः. D6 S (T3 missing) ins after 42ab Dn1 ins. after 43 ·

1189* वर्षित्वा शरवर्षाणि प्रताप्य रिपुवाहिनीम् ।
श्रीमानिव सहस्रांशुर्ज्वलन्सर्वान्प्रताप्य च ।

[(L 1) Dn1 T2 शरवर्षेण (for °वर्षाणि) — (L. 2) Dn1 T2 जगत्सर्वं (for ज्वलन्सर्वान्) Dn1 न- (for च)]

Dn1 T2 cont.

1190* हतो वैकर्तन कर्ण सपुत्र सहवाहन ।
अर्थिनां पक्षिसंघस्य कल्पवृक्षो निपातित ।

[T2 om. line 1 — (L. 2) Dn1 पङ्क- (for पक्षि-)]

— c) D2 सतो (for हतो) D6 S (T3 missing) कर्ण (for शेते) — d) T2 सूतपुत्र सनातन. — After 42, Ś K D8 ins. 1192*

43 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1. 31. D2 4 om. 43 (cf. v. 1 33, 29) — a) T2 समायुत्तम सकाश. — b) V1 B Da1 Dn1 D1 2.5–7 S (T3 missing) ज्वलन्निव विभावसु — After 43ab, V1 B Da1 Dn1 D1.2 5–7 S (T3 missing) ins.

1191* स शान्त पुरुषव्याघ्र पार्थसायकवारिणा ।
यथा हि ज्वलनो दीप्तो जलमासाद्य शाम्यति ।

सपुत्रः पुरुषव्याघ्रः संशान्तः पार्थतेजसा ।
प्रताप्य पाण्डवान्राजन्पाञ्चालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४३
ददानीत्येव योऽवोचन्न नास्तीत्यर्थितोऽर्थिभिः ।
सद्भिः सदा सत्पुरुषः स हतो द्वैरथे वृषः ॥ ४४
यस्य ब्राह्मणसात्सर्वमात्मार्थं न महात्मनः ।
नादेयं ब्राह्मणेष्वासीद्यस्य स्वमपि जीवितम् ॥ ४५
सदा नृणां प्रियो दाता प्रियदानो दिवं गतः ।
आदाय तव पुत्राणां जयाशां शर्म वर्म च ॥ ४६
हते स्म कर्णे सरितो न सस्रवुर्
जगाम चास्तं कलुषो दिवाकरः । C 8 4943 B 8 94 49 K 8 100 15

कर्णाग्निः समरे वृद्धस्पार्थमेघेन शामितः ।
प्रगृह्य च यशो दीप्तं सुयुद्धेनात्मनो भुवि ।

[(L 1) D1 प्र-, T2 मु , M2-4 सं- (for स) B1 5 Da1 T1 व्याघ्र (for व्याघ्र) B2 धारिणा (for वारिणा) — (L. 2) D5 G1 यथाग्निर् (for यथा हि) T3 G2.3 M2-4 यथाग्निर्ज्वलितो दीप्तो (for the prior half) M1 शामित (for शाम्यति) — G1 om line 3 — (L. 3) M2-4 कर्णोघ (for कर्णाग्नि) B1 3 4 शमित , B2 5 D7 7 शामित (for समरे) G3 पार्थमेकेन (for °मेघेन) V1 B (except B5) Dn1 D7 7 सयुगे (for शामित) D6 पार्थेनैकेन शाम्यति — (L 4) B2 Dn1 D6 M आहत्य, T1 आहृत्य, G आश्रित्य (for प्रगृह्य) D6 T1 M स, G1 2 स्व-, G3 सु (for च) T2 आहत्य वर्चसे दीप्त (for the prior half) T3 महात्मानो (for सुयुद्धेन) D6 विभो (for भुवि)]

V1 B Da1 Dn1 D1 2.5 7 cont. Ś K D3 ins after 42

1192* विसृज्य शरवर्षाणि प्रताप्य च दिशो दश ।

— B5 transp 43^cd and 43^ef — ^c) Dn1 D6 S (T3 missing) सपुत्र समरे कर्णं — ^d) K1 4 B Dn1 D6 7 M1 स शात , V1 निहत , T1 G3 3 प्रशात ; T2 सुशांत (for स°) — ^e) B5 सृजयान् (for प्रताप्य) G2 समरे (for पाण्डवान्) Dn1 D6 S (T3 missing) सर्वान् (for राजन्) — ^f) G1 2 पचालाद्र् V1 B1-4 Da1 D1 3 5-7 om च K3 च सुतेजसा ; B5 स्वस्त्र°, T2 चावितेजस (for चास्त्रतेजसा) — After 43, Dn1 ins 1189* and T2 G1 M2-4 read 42^ab

44 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1 31 D2 4 om. 44 (cf. v 1 33, 29) T2 om 44^a-45^b — ^a) K3 B2 D3 ददामि (for °नि) Ś1 [ऽ]नोचन् (sic), B2 वाचो, Dn1 D5 वाच, T1 G1 3 M प्रादात् (for ऽवोचन्) D6 ददात्येव हि य प्राणान, G2 ददां निन्येम य प्रादात् (sic) — ^b) D6 S (T2 om , T3 missing) अर्थिने(G1 °तो-, M °नो)वदत् (for °तोऽर्थिभि) V1 नार्थस्तीत्यर्थितो विभु (sic) — Before 44^cd, T1 G2 ins संजय — ^c) D6 सत्य, G1 3 सद्भय , G3 सद्भ (for सद्भि) K3 तत्पुरुष — ^d) K3 स हितो, T1 सगतो, G2 स तेन (for स हतो) M2-4 द्वैरथो (for °थे) V1 D3 नृप , D6 S (T2 om , T3 missing) वृषा (for वृष)

45 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1 31 D2 4 om 45 (cf v 1. 33, 29) T2 om 45^ab (cf v 1 44) — ^a) T1 ब्राह्मणवान्, Ca °सात् (as in text) G1 M2-4 पूर्व (for सर्वम्) — ^b) Ś K2 4 D6 3 आत्मान न (Ś3 नो), K3 °र्थान्न, V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 S (T2 om , T3 missing) वित्तमासीन् (for आत्मार्थं न) — ^c) V1 damaged, D6 G1 सदेय, T2 सदा हि (for नादेय) D6 S (except T2, T3 missing) ब्राह्मणेभ्यश्च (for °ष्वासीद्) — ^d) B2 यस्यार्थम्, D6 यश्चादाद्, G1 सति स्वम्, G3 तस्य स्वम् (for यस्य स्वम्)

46 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1 31 D2 4 om 46 (cf v 1 33, 29) — ^a) K3 4 V1 B Da1 D3 6 7 G3 M2-4 नृणा, Dn1 T2 स्त्रीणा (for नृणा) D6 प्रिय Dn1 T2 नित्य, D6 T1 G M राजन् (for दाता) — ^b) K3 प्रियदाने (for °दानो) Dn1 D6 S (T3 missing) दाता चैव महाराय (D6 G1 3 मनोरथान्) — After 46^ab, V1 B Da1 Dn1 D1 3 5-7 S (T3 missing) ins

1193* स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो गत परमिका गतिम् ।
यमाश्रित्याकरोद्वैर सुतस्ते स गतो दिवम् ।

[(L 1) B2 पार्थास्त्रैर्, Da1 D1 5 पार्थास्त्रा (for पार्थास्त्र) B3.5 D3.7 स पार्थास्त्राग्निनिर्दग्धो, Dn1 T1.2 स वै पार्थास्त्रनिर्दग्धो (for the prior half) — (L 2) Dn1 D3 T1.2 पुत्रस् (for सुतस्) B4 transp गतो and दिव]

— ^d) K4 सर्वं वर्मं (sic), D6 T1 G2 M चैव श(D6 व , G3 क)र्मं (for शर्म वर्म)

47 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1. 31 D2 4 om 47 (cf v 1 33, 29) — ^a) Ś1 स (for स्म) K4 तु सुवति (for न स्रवन्ति) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 3 G2 M हते कर्णे सरितो न प्रसस्रुर् (K3 न स्रवंति, D1 न प्रसम [sic], D3.7 वै न प्रसस्रुर्; D6 नाश्रवंत), D6 हते च कर्णे त्वरितोनसूयया, T1 2 हते च (T2 °ते- पि) कर्ण सरितो न (T2 वि) सस्रुर्, G1.3 हते च कर्णे सरितो न प्रसस्रुर् — ^b) B1 चास्त्र (for चास्त) K1 कलुशो; Dn1 T2 सविता; D6 कलुष, T1 G2 M1 कलुषी (for °षो) — ^c) T2 ग्रहाश्च तिर्यग्, G1 M1 श्वेतो ग्रहश्च Ca cites ग्रह (as in text) K1 ज्वलिताक-, B3 5 °तोग्र , Dn1 T2 ज्वलनार्क (for ज्वलितार्क-) D6 T1 G2.3 M2-4 श्वेतो ग्रहश्च ज्वलितोर्कवर्णो — ^d) B (except B5) Dn1 D3 7 G3

943 4 49 00. 15 ग्रहश्च तिर्यग्ज्वलितार्कवर्णो
यमस्य पुत्रोऽभ्युदियाय राजन् ॥ ४७
नभः पफालाथ ननाद चोर्वी
ववुश्च वाताः परुषातिवेलम् ।
दिशः सधूमाश्च भृशं प्रजज्वलु-
र्महार्णवाश्चुक्षुभिरे च सस्वनाः ॥ ४८
सकाननाः साद्रिचयाश्चकम्पुः
प्रविव्यथुर्भूतगणाश्च मारिष ।
बृहस्पती रोहिणीं संप्रपीड्य
बभूव चन्द्रार्कसमानवर्णः ॥ ४९
हते कर्णे न दिशो विप्रजज्ञु-
स्तमोवृता द्यौर्विचचाल भूमिः ।
पपात चोल्का ज्वलनप्रकाशा
निशाचराश्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः ॥ ५०
शशिप्रकाशाननमर्जुनो यदा
क्षुरेण कर्णस्य शिरो न्यपातयत् ।
अथान्तरिक्षे दिवि चेह चासकृ-
द्बभूव हाहेति जनस्य निस्वनः ॥ ५१
स देवगन्धर्वमनुष्यपूजितं
निहत्य कर्णं रिपुमाहवेऽर्जुनः ।

सोमस्य ; G2 यमश्च (for यमस्य) D7 (marg) भ्राता (for पुत्रो) Ca cites यमभ्राता K1 [ऽ]त्युदियाय, D6 T1 M1, 2, 4 [ऽ]भ्युदितस्तु, G1, 3 °दित स, G2 M3 °दितश्च (for °दियाय) B1, 4 Dn1 D3 7 T1 G M तिर्यक्; T2 केतु (for राजन्)

48 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1. 31 D2 4 om 48 (cf v 1 33, 29) — [a]) ŚK3 प्रकालाव- (sic), K1 3 D3 पफालाव-; K4 प्रकाला च; B3, 5 Dn1 T2 पफालेव, D6 T1 G M चचालाथ (for पफा°) Ca cites पफाल (as in text) B3 5 चचाल; D8 (marg) ननाम (for °द) Ca cites अवननाद (for [अ]थ न°) K2 चोक्षी (sic), K3 रोदसी; T2 पृथ्वी; Ca चोर्वी (as in text) — [b]) Dn1 विवुश्च (for व°) K3 T2 G1 M3 पुरुषा (for परुषा) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 T2 M1 सुघोरा, D6 T1 G M2-4 च घोरा (for [अ]तिवेलम्) — [c]) Da1 D1 5 दिशश्च (for दिशः) K1 प्रजज्वल, B3 D7 प्रजज्ञिरे (for °ज्वलुर्) Dn1 D6 S (T3 missing) दिशो बभूवुर्ज्वलिता स(D6 °ताश्च)धूमा.. — [d]) K1 D1 चक्षुभिरे च, K3 निक्षुभिरेव (sic), K4 D7 चुक्षुभिरेव (for °रे च) B3 महार्णवक्षुक्षुभितश्च सर्वत, Dn1 D6 T1 2 G1 3 M महार्णवा सस्वनुश्चुक्षुभुश्च (D6 °श्चक्षुभिश्च), G2 °र्णवा चुक्षुभु· सस्वनुश्च

49 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1. 31 D2, 4 om 49 (cf v 1 33, 29), — [a]) T2 महार्णवा (for सकानना) D6 T2 साद्रिवराश्, T1 चाद्रयो वै; T1 (inf lin.) चाभिधराश्, G1 3 M चाद्रिवराश्, G2 चाद्रिमुवश् (for साद्रिचयाश्) Ś1 चकंप, K3 चकप भूस्तदा; V1 चचाल भू·, B D3 7 विदद्रिरे; Da1 D1 5 3 चकप भू ; Dn1 D6 S (T3 missing) चकपिरे (for चकम्पु) — [b]) Dn1 सर्वे (for मारिष) — [c]) K3 संप्रगृह्य; V1 स प्रपीड्य (for संप्र°) Dn1 D6 S (T3 missing) बृहस्पति· (D6 G1 ग्रह शनि) सपरिवार्य रोहिणीं — [d]) Dn1 D6 S (T3 missing) समो विशां पते (for समानवर्ण)

50 For sequence in D6 T1 G2, 3 M1, cf. v 1 31. D2 4 om 50 (cf v. 1 33, 29) — [a]) K1 विप्रजर्जेगुस् (sic), K3 °जज्ञे; V1 विजज्ञुश्स, B4 विप्रजग्मुस; D6 °कारैस् T1 °काशिरे, G1 3 °चारा, M1 न प्रचारा ; M2-4 सप्रकाशा (for विप्रजज्ञुस्) B3 हते कर्णे नैव दिशो विजज्ञिरे; Dn1 T2 हते तु (T2 °तेपि) कर्णे विदिशोपि जज्वलुस; G2 हते कर्णे न दिगीशप्रचारा — [b]) K3 पवनोद्धता (sic), D6 ततश्चंद्राकौ; T1 G M सचन्द्राकौ (for तमोवृता). B3 विननाद, B3, 5 च बभूव, T1 च चचाल (for विच°) K3 पुपा, B3 5 कृत्स्ना (for भूमि) — [c]) K3 तवो (sic) (for पपात) D3 -प्रभावा, G1 3 M2-4 -प्रभा च; G2 M1 -प्रभाश्च (for -प्रकाशा) — [d]) V1 संप्रहृष्टा ; B3 सुहृष्टा (for प्र°). D6 चचार हृष्टा सुमना बभूवु, T1 निशाचरा हर्षमाणा बभूवु ; G M °चरा हृष्टमना (G1 3 °तरा, M1 °रूपा) बभूवु·

51 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1. 31. D2 om 51 (cf. v 1 33) D4 om 51[a] (cf. v 1. 29) T2 om 51[ab] — [a]) D6 शशिप्रकाशेन यदार्जुनो ह्व — [b]) Da1 D1 3 शरेण (for क्षुरेण) K3 [ऽ]न्वपातयत् (for न्यपा°) D6 S (T2 om, T3 missing) जहार (T1 क्षुरेण) कर्णस्य शिर शरेण — [c]) V1 B1-3, 5 D3 [अं]तरीक्षे B3 सैव (for चेह) K1 om. from चास up to हवे (in 52[b]) K3, 4 वासकृद्, V1 B1 3-5 Da1 D1 3 5 7 8 राजन्; B3 शब्दो (for चासकृद्) Dn1 D6 S (T3 missing) ततो (Dn1 T1 M2-4 °दा)तरिक्षे सहसैव शब्दो — [d]) Some MSS ति स्वन Dn1 D6 T1 G M सु(G2 श)रैर्विमुक्त, D3 महान्विनि स्वन,, T2 सुरैर्वियस्थै (for जनस्य निस्वन·).

52 For sequence in D6 T1 G2, 3 M1, cf. v 1. 31. D2 om. 52 (cf. v 1 33) K1 om up to हवे (in 52[b])

रराज पार्थः परमेण तेजसा
वृत्रं निहत्येव सहस्रलोचनः ॥ ५२
ततो रथेनाम्बुदवृन्दनादिना
शरन्नभोमध्यगभास्करत्विषा ।
पताकिना भीमनिनादकेतुना
हिमेन्दुशङ्खस्फटिकावभासिना ।
सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमै-
रलंकृतेनाप्रतिमानरंहसा ॥ ५३
नरोत्तमौ पाण्डवकेशिमर्दना-
वुदाहितावग्निदिवाकरोपमौ ।
रणाजिरे वीतभयौ विरेजतुः
समानयानाविव विष्णुवासवौ ॥ ५४
ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनैः
प्रसह्य कृत्वा च रिपून्हतप्रभान् ।
ससादयित्वैव कुरूञ्शरौघैः
कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च ।
प्रसह्य शङ्खौ धमतुः सुघोषौ
मनांस्यरीणामवसादयन्तौ ॥ ५५ C 8. 4953 B 8. 94. 59 K. 8. 100. 23

(cf. v. l. 51) — [a]) T1 तदेव (for स देव-) Da1 D1. 5 G3 -पूजितो (for °व) — [b]) Ś2 रराम (for रराज) Dn1 D5 S (T3 missing) राजन् (for पार्थ) Dn1 T2 वर्चसा, G2 कर्मणा (for तेजसा) — [d]) B1 सहस्रनेत्र (for °लोचन) Dn1 D5 S (T3 missing) यथा पुरा वृत्रवधे शतक्रतुः

53 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 53 (cf. v. l. 33) G1 M3 read 53[ab] after 59 — [a]) K3 T2 -नादनादिना, D4 नादिना तदा, G3 -तुल्यनादिना (for -वृन्द°) — [b]) K4 शारन्नजो- (sic), T3 शरन्नभो) B2 -गताकतेजसा, Dn1 T2 -दिवाकरार्चिषा (for -गभास्करत्विषा) D4 शरन्नभोमध्यमताह्र्तेजसा (sic), D6 T1 G3. 3 M शरद्यहर्म(D6 °ह म)ध्यदिवाकरत्विषा — After 53[ab], G1 M3 read 40[cd] — [c]) K3 पताकिनी, D5 G2. 3 M1 पदातिना (for पताकिना) T1 G2 -निनादिना तदा (for °दकेतुना) D4 पताकिना वानरकेतुना वहिः — [d]) V1 कुन्देन्दुशश-, D4 महेन्द्रवज्र-, T1 G1. 3 M1. 3 रथेन शंस-, G2 रथेन पुरः- (for हिमेन्दुशङ्ख-) B1 -स्फटिकावभाषिणा, B2 -स्फोटकावभासिना, B3 -स्फटिकावचाजिना, B5 M2 °भवाजिना, D8 °भभासिना; G2 °सिंहासिना, M1. 2. 4 °भिमासिना (for °वभासिना) — After 53[cd], Dn1 D4. 6 S (T3 missing) ins.

1194* महेन्द्रवाहप्रतिमेन वाजुभौ
महेन्द्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ।

[(L. 1) G2 -चाप- (for -वाह-) — (L. 2) D2 -वाह- (for -वीर्य-)]

— [e]) K1 -वज्रविद्रुमौ; K3 -रत्नविद्रुमैर्, D6 -चंद्र°, G3 -वज्रभूषितैर् (for °विद्रुमैर्) — [f]) V1 damaged. Dn1 अलंकृताव् (for °तेन) V1 B1. 5 Dn1 D3. 6 S (T3 missing) [अ]प्रतिमेन (T2 °ण) (for °मान-) D6 -तेजसा (for -रंहसा)

54 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 54 (cf. v. l. 33) — [a]) K3 -मर्दिनाव् (for -मर्दनाव्) B3. 5 Dn1 D6 S (T3 missing) नरोत्तमौ यादव(B5. 5 Dn1 केशव)पा(Dn1 °प)डुनन्दनौ — [b]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 5. 8 तदा(B1 Da1 D1. 5 °वा)हिताव् (for उदाहि°) D3. 4. 7 तदाहिता(D4 हुतौ हुता)वग्निदिवाकरौ यथा, D6 T2 G1 M हुताशना (D6 कृतौ हुता-, T2 हुता हुता, G1 समीरणा)वीव दिवाकराविव, T1 G2. 3 दिवाकरौ दीप्तहुताशनाविव — K3 om. 54[c]–55[d] — [c]) T2 वीरभयौ (for वीत°) B1. 4 D3. 7 विचेरतु; D4 विहेतनु (sic) (for विरेजतु) — [d]) Dn1 यानादिव, D6 G2. 3 M -योगाविव, G1 -वेगाविव (for -यानाविव)

55 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 55 (cf. v. l. 33) K3 om. 55[ab-d] (cf. v. l. 54) — [a]) V1 B3. 5 Da1 D1. 5 -पात-, B1. 4 D3. 7 -घात, B2 -कर्ष, Dn1 D8 T2 -घाण- (for -नेमि-) Some MSS निःस्वनै D4 ततो धनुर्ज्यानलवानिस्वनै (sic) — [b]) D3 कृत्वाय-, D6 G1 कृत्वैव (for कृत्वा च) T1 om. (? hapl.) from हत up to कुरून् (in 55[c]) V1 B1–4 D1. 3. 5. 7 रिपु हतप्रभं, B5 रिपून्हतप्रभ, G2 °न्गतप्रभान् (for °न्हतप्रभान्) D4 प्रसह्य कृयावरिपून्हतप्रवेवान् (sic) — [c]) Ś2 सांसादयित्वैव, B3. 5 Dn1 D4 T2 संछादयित्वा तु (T2 च), D6 G2. 3 स सादयित्वा च (G2 °स्वाय) (for ससादयित्वैव) D8 G1 M च (for [ए]व) G2. 3 M2–4 रिपून् (for कुरून्) Dn1 D4 T2 G2 M2–4 शरोत्तमै (for शरौघै). — After 55[e], D4 ins.

1195* उभौ तदा यादवपाण्डुनन्दनौ ।

— T2 om. 55[ef] — [e]) V1 B Dn1 D3. 4. 7 हृष्टौ (B5 कृष्णौ) ततस्तावमितप्रभावौ, D5 T1 G M प्रदध्म(T1 °ध्न)तु शासवरौ (M3 °रवौ) सुघोषौ (D6 °घोषणौ) — [f]) K3 D5 प्रविदारयन्तौ, V1 B Dn1 D3. 4. 7 T1 अवदारयन्तौ; Da1 D1. 5 इव दार°, D6 M उपपात°; G उपताप° (for अवसाद°)

953 56 24 सुवर्णजालावततौ महास्वनौ
हिमावदातौ परिगृह्य पाणिभिः ।
चुचुम्बतुः शङ्खवरौ नृणां वरौ
वराननाभ्यां युगपच्च दध्मतुः ॥ ५६
पाञ्चजन्यस्य निर्घोषो देवदत्तस्य चोभयोः ।
पृथिवीमन्तरिक्षं च द्यामपश्चाप्यपूरयत् ॥ ५७
तौ शङ्खशब्देन निनादयन्तौ
वनानि शैलान्सरितो दिशश्च ।
वित्रासयन्तौ तव पुत्रसेनां
युधिष्ठिरं नन्दयतः स्म वीरौ ॥ ५८
ततः प्रयाताः कुरवो जवेन
श्रुत्वैव शङ्खस्वनमीर्यमाणम् ।
विहाय मद्राधिपतिं पतिं च
दुर्योधनं भारत भारतानाम् ॥ ५९
महाहवे तं बहु शोभमानं
धनंजयं भूतगणाः समेताः ।
तदान्वमोदन्त जनार्दनं च
प्रभाकरावभ्युदितौ यथैव ॥ ६०
समाचितौ कर्णशरैः परंतपा-
वुभौ व्यभातां समरेऽच्युतार्जुनौ ।

---

56 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1 31 D2 om 56 (cf v 1 33) D3 om 56a — a) K1 -जालावकृतौ, K4 G1 -जालावनतौ, T1 2 °वितता (for °वततौ) D4 मनस्विनौ (for महास्वनौ) — b) K4 हिमापदातौ; D6 भीमावदातौ (for हिमाव°) Ś1 K4 पाणिना, M2-4 वारिभि (for पाणिभि) — K3 om 56c-57d — c) K4 Da1 D8 चचुं(D8 चुच)वतु T1 G2 M2-4 शंखरवौ; G1 °वर (for °वरौ) K4 महाभुजौ, B1 4 D2 7 वराननौ, B2 नृसिंहौ, Da1 lacuna, D6 परान्नृणां (for नृणा वरौ) — D8 M1 om 56d — d) T2 महास्वनाभ्या (for वरान°) D3 युगपच्च (for °पच्च). D4 वराननाभ्यां युगप नृष्यातस्य भरतर्षभ (corrupt), T1 G M2-4 विघोषयन्तौ विजय जगप्रये

57 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v 1. 31. K3 D2 om 57 (cf v 1 56, 33) — c) V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T2 चांतरिक्ष (V1 °रिक्ष्य, B3 °रीक्ष) (for अन्त°) D6 पृथिवीं सागराता च — d) B3 5 अधश्च (for अपश्च) Ś1 K1 3 अपूरयन् (for °यत्) V1 (partly damaged) B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 दिवं च समचालयत्; Dn1 T2 दिशश्चैवानुनादयत्; D4 द्या च पश्चादपूरयन्; D6 T1 दिव च समपूरयन्; G M दिशश्च समपूरयत् (G3 3 M1 °यन्) — After 57, K4 V1 B Da1 Dn1 D1, 3-7 S (T2 missing) ins

1196* वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वे कुरवो राजसत्तम ।
शङ्खशब्देन शूरस्य माधवस्यार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B5 Dn1 T2 कौरवा (for कुरवो) — G2 om line 2 — (L 2) Dn1 सेनाध, T2 विभ्रता (for शूरस्य) D6 T1 G1 M1 उभयो शङ्खघोषेण, G3 M2-4 शूरयो शङ्खशब्देन (for the prior half)]

58 For sequence in D6 T1 G2 3 M1 cf v 1. 31 D2 om 58 (cf v 1 33) — a) K3 शङ्खनादेन (for °शब्देन) — b) D8 वन (for वनानि) Dn1 D1 6 S (T2 missing) गुहा(M1 °हा)श्च (for दिशश्च) — c) K1 विश्रामयंतौ (for वित्रास°) K2 पुत्रस्य सेना — d) K1 नदंयत (for नन्द°) K2 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 युधिष्ठिर नदयतो धरिष्टौ (K2 महृष्टौ); B3 5 D1 6 T2 G M °ष्ठिर नंद(D3 दर्श)यितुं प्रयातौ (T2 जग्मतु), T1 °ष्ठिर यौ समनुप्रयातौ

59 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v. 1 31 D2 om 61 (cf v 1. 33) M2 4 read 59 after 40ab. — a) D1 6 G M प्रजग्मु (for प्रयाता) K3 जयेन, K4 [S]र्जुनेन, D3 T1 नृपाश्च (for जयेन) — b) K4 V1 -स्वनयीर्यमाण, G3 -स्वनपीड्यमान (for °मीर्यमाणम्) D4 श्रुत्वैव शास्त्रश्च न दीर्यमानान्; D5 °व शखेन विदीर्यमाणा, T1 °व शखे स्वनमीर्यमाणा — c) M विधाय (for विहाय) D4 मद्राधिपति. D7 च वीर; T1 च धीरा ; T2 च धीर (for पतिं च). Cc cites भारतानां पतिं K4 सर्वे विहायाधिपतिं पतिं च — After 59, G1 M3 read 53ab

60 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v 1. 31. D2 om. 60 (cf v 1 33) — a) Da1 D1 5 सद् (for (for त) G3 3 परि (for बहु) B2 Dn1 रोचमानं (for शोभ°) D4 महाहवे त जयशब्दलब्ध — b) D3 T1 G1, 2 योधगणा , G3 M2-4 यौध°; M1 यौधगुणा (for भूतगणा) — c) K3 तद्वच मोदत, B2 D7 तदान्वमोद च; T2 प्राप्य प्रमोदं च (for तदान्वमोदन्त) D4 मुदायमंत जनार्दनश्च (sic), D6 तौ चातिमोदश्च जना समेता , T1 G M तावन्व(T1 °भ्य)मोदश्च जना प्रकामं — d) B3 Dn1 T2 दिवाकराय् (for प्रभा°) K1 अभ्युदितौ Ś1 यथा वै; D6 T1 G1 M यथा च, D5 (by corr) यथापलौ (for यथैव) — After 60, D3 T1 M1 read line 13-16 and G3 lines 13-14 of App I (No 44), while G1 3 M2-4 ins an addl. colophon after 60 [*Adhy no* G1 109, G3 M2 3 110, M4 111]

61 D2 om 61 (cf. v 1. 33). M1 om. 61-63.

तमो निहत्याभ्युदितौ यथामलौ
शशाङ्कसूर्याविव रश्मिमालिनौ ॥ ६१
विहाय तान्बाणगणानथागतौ
सुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ ।
सुखं प्रविष्टौ शिबिरं स्वमीश्वरौ
सदस्यहूताविव वासवाच्युतौ ॥ ६२
सदेवगन्धर्वमनुष्यचारणै-
र्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ।
जयाभिवृद्ध्या परयाभिपूजितौ
निहत्य कर्णं परमाहवे तदा ॥ ६३ C. 8. 4962 B. 8. 94. 67 K. 8. 100 om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— [b]) B2 D7 [ऽ]र्जुनाच्युतौ D6 तथैव संरेजतु[ ]विष्णुवासवौ, T1 G2 सहैव सरजतुरर्जुनाच्युतौ, T2 G1.3 M2–4 सहै-(G1.3 तथै)व संरेजतुरच्युतार्जुनौ — D5 om 61[c]–62[d] — [c]) V1 B1.2.4 Da1 D1 3 5 7 T1 G2 विहत्य; D3 M2–4 [ऽ]भिहत्य (for नि°) K1 भ्युदितौ T2 यथामरौ, G2 यथेमौ; M2–4 यथाचले (for °मलौ) — [d]) B3.5 Dn1 D4 G1 द्विवि (for इव) K3 रश्मिजालिनौ; T2 °वंतौ (for °मालिनौ)

62 D2 6 M1 om 62 (cf. v 1. 33, 61) — [a]) K3 तथागतौ, V1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 S (M1 om , T3 missing) महाबलौ, D4 lacuna, D8 मथायुतौ (for °गतौ) — [b]) D4 lacuna, D8 सुहृद्वृताव्, T1 G2 °चमाव् (for °द्वृताव्) G2 भावृतमान (for अप्रति) Ś1 -विक्रुमौ (for -विक्रमौ) — T1 G2 om. 62[cd] — [c]) K3 स्वक (for सुखं) K3 तम् (for स्वम्) D4 सुख प्रहृष्टौ वरुणे विरेजतु , T2 G1 3 M2–4 सुखं प्रविष्टौ (T2 °सप्रहृष्टौ) सुखदौ (M3 °खिनौ, M3 4 °खितौ) विरेजतु — [d]) Ś1 सदस्यसूताविव, K3 °कृताविव, V1 °मूताविव, B1 °निंदाविव, D3 7 °निंद्याविव (for °हूताविव) Dn1 विष्णुवासवौ (for वासवाच्युतौ) D4 सदा सख्यायाविव कृष्णवासवौ, T2 जयश्रियं प्राप्य जनार्दनाच्युतौ, G1 3 M2–4 सदस्यचित्याविव विष्णुवासवौ

63 D2 M1 om. 63 (cf v 1. 33, 61) — [a]) Dn1 तौ (for स-) D4 lacuna from न्धर्व up to 63[b] V1 lacuna for -चारणै — [b]) G2 यस्य मनोक्षगैर् (for यक्षमहोरगैर्) — [c]) Ś K1 2 जयाभिवृष्ट्या, K3 °वृत्त्या, V1 °य वृद्धौ; B5 °विवृद्ध्या; D4 ययाभिवृद्ध्या (for जया°) — [d]) Ś2 नहत्यकर्णं (sic), Dn1 हते तु कर्णे T1 तथा (for तदा) — After 63, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 S (M1 om , T3 missing) ins

1197* यथानुरूप प्रतिपूज्य तानथ
प्रशस्यमानावतुलैश्च कर्मभि ।
ननन्दतुस्तौ ससुहृद्गणौ तदा
बलिं नियम्येव सुरेशकेशवौ ।

[Lines 1–2 damaged in V1 — (L. 1) K4 B1 3. 4 D3 7 वयोभिरूप; B2 5 Da1 D1. 5 वयोनुरूप (for यथा°) K4 प्रतिपूजितावथ, B2 °गृह्य तानथ, B3 Dn1 °पूजितावुभौ, B5 °पूजितानथ, D3 7 °पूज्य तावथ, D4 damaged (for °पूज्य तानथ) — (L. 2) K4 भूपस्यमानाव्, B2 D8 प्रशस्यमाना (for °मानाव्) K4 B1 D3 7 बहुलैश्च (for अतु°) Dn1 प्रशस्यमानौ स्वकृतैर्गुणौघै — (L. 3) K4 ससुहृद्गणैस् (for °द्गणौ) D6 T1 2 G M2–4 ननदतुश्चैव सुहृद्भिरा(T1 2 M2–4 °द्गणा)वृतौ — (L. 4) D2 6 T1 G M2–4 बल (for बलिं) D6 G M2 4 निहत्येव, T2 निगृह्येव (for नियम्येव)]

Colophon om in Ś2 K1 D2 T2 M1, missing in T3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K1 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* K3 शिबिरागमन; Dn1 D1 रणभूमिवर्णनं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m*) 86, B1 92, B2 81, B5 96, D6 91, T1 G2 112, G1 108, G3 M1.3 109, M4 110 — After the colophon, K4 V1 B D (except D2 6) T1.2 G M2–4 ins. a passage given in App I (No 44)

६९

संजय उवाच ।

तथा निपातिते कर्णे तव सैन्ये च विद्रुते ।
आश्लिष्य पार्थं दाशार्हो हर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १
हतो बलभिदा वृत्रस्त्वया कर्णो धनंजय ।
वधं वै कर्णवृत्राभ्यां कथयिष्यन्ति मानवाः ॥ २
वज्रिणा निहतो वृत्रः संयुगे भूरितेजसा ।
त्वया तु निहतः कर्णो धनुषा निशितैः शरैः ॥ ३
तमिमं विक्रमं लोके प्रथितं ते यशोवहम् ।
निवेदयावः कौन्तेय धर्मराजाय धीमते ॥ ४
वधं कर्णस्य संग्रामे दीर्घकालचिकीर्षितम् ।
निवेद्य धर्मराजस्य त्वमानृण्यं गमिष्यसि ॥ ५
तथेत्युक्ते केशवस्तु पार्थेन यदुपुंगवः ।
पर्यवर्तयदव्यग्रो रथं रथवरस्य तम् ॥ ६
धृष्टद्युम्नं युधामन्युं माद्रीपुत्रौ वृकोदरम् ।
युयुधानं च गोविन्द इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७
परानभिमुखा यत्तास्तिष्ठध्वं भद्रमस्तु वः ।

69

☞ T8 is missing in this adhy (cf. v 1 8 60 32) V1 is missing up to st. 6 [cf. v 1 line 27 of App I (No 44)]. D2 om. st. 1^{a}–17^{b} (cf v 1 8 68 33). D4 om up to धृतराष्ट्रो म (in 32^{d}) [cf v 1. line 36 of App. I (No 44)]

For this adhy., D6 S subst. a passage, the text of which is given separately with variants under v 1. 43

1 a) K3 D8 निपतिते — b) B1 Dn1 पर-; D8 तया (for तव) D6.7 निपातिते (for च विद्रुते)

2 V1 missing, D2.4 om. 2 (cf. v 1. 1) — a) B2 ततो, B8 यथा (for हतो) Dn1 वज्रभृता; D7 बलिभिदा — b) K1 कर्णौ, K3 कर्णे K3 धनंजय ; B1.4 निपातित (for धनजय) — c) K1 ये (for वै) D1 कर्त्रौ (for कर्ण-) B1.3.4 D6.7.8 वधं वै वृत्रकर्णाभ्यां, B2 Dn1 वृत्रकर्णवधं घोरं

3 V1 missing, D2.4 om 3 (cf. v 1 1) K3 om. 3^{a}–4^{b} — a) B Da1 Dn1 D1.5.6.7.8 वज्रेण — d) Dn1 विशिखै Da1 धनुष्या निशितै शतै

4 V1 missing, D2.4 om 4 (cf v 1. 1) K3 om. 4^{ab} (cf. v 1 3). — b) Ś1 प्रति य (for प्रथित) K2 तं; D1 ये (for ते) B Da1 Dn1 D1.5.6.7 यशस्करं (B2 °स्विनं) (for यशोवहम्) — c) K3 निवेदयाम°, B1.4 Da1 D1.5 °य स्व; B2.3.5 D6.7 संनि(B2 त नि)वेदय — d) K3 B2 D8 कुरुराजाय (for धर्म°) Da1 D1.5 भारत (for धीमते) B1.3–5 D6.7 धर्मराजस्य भारत; Dn1 कुरुराजस्य धीमत.

5 V1 missing, D2.4 om 5 (cf. v 1. 1) — b) K1 दीर्घकालं B2 दीर्घकालाभिवाञ्छितं — c) K3 B Da1 Dn1 D1.5.6.7 धर्मराजाय (for °राजस्य) — d) B3.5 Da1 D1.5 अवाप्स्यसि (for गमिष्यसि) — After 5, K4 ins 1200* B Da1 Dn1 D1.5.6.7 ins after 5 K4 after 8

1198* वर्तमाने तु युद्धे वै तव कर्णस्य चोभयो ।
प्रद्युम्नायोधनं पूर्वमागतो धर्मनन्दन ।
सुभृश गाढविद्धत्वान्नाशकत्स्थातुमाहवे ।
ततः स्वशिबिरं यात स राजा पुरुषर्षभ ।

[(L. 1) K4 तु युद्ध वै, Dn1 महायुद्धे — (L. 2) D1 द्रष्टुम् Da1 धर्मनदन — (L 3) Dn1 भृश तु (for सुभृश) B2 Da1 Dn1 D1.5.6 गात्र(D5 °ह)विद्धत्वान्. K4 B D7 नाशक्त., Da1 D1 5.6 न शक्त. (for नाशकत्) — (L. 4) B2 तु, Dn1 D6 स (for स्व-) Dn1 गत्वा (for यात) B1 धर्मराजो युधिष्ठिर , Dn1 स्थितवान्पुरुषर्षभ (for the posterior half)] — After the above, K4 reads 9

6 V1 missing, D2.4 om. 6 (cf. v 1 1) K4 reads 6 after 1200*. — a) Ś2 K3 B Da1 Dn1 D1.5.6.7.8 तथेत्युक्त.. — b) B4.5 D1 यदुनंदन ; Dn1 पांडुपुंगव — K3 om. 6^{c}–9^{b} — c) B1.3–5 Da1 D1.2.5.7.8 पर्यावर्त°, B2 पर्यवेद°. — d) Dn1 रथो (for रथं) D1 रथे; D8 रथि (for रथ-) B2 च (for तम्) — After 6, B1.3 Da1 Dn1 D1.5.6.7 ins

1199* एवमुक्त्वार्जुन कृष्ण सैनिकानिदमब्रवीत् ।

7 K3 D2.4 om 7 (cf v 1. 6,1) B1 Da1 Dn1 D1.5.6.7 transp 7 and 8^{ab}. — b) V1 माद्रीपुत्रो; D8 °पुत्र

8 K3 D2.4 om. 8 (cf. v 1. 6,1) V1 om. 8^{ab}. B1 Da1 Dn1 D1.5.6.7 transp. 7 and 8^{ab} — a) Ś1 यसस्, Da1 D1.5 यत्तास् — b) K4 D1 भद्र न(D1 वा)स्तु (sic) (for भद्रमस्तु) — c) V1 B1.3–5 Da1

यावदावेद्यते राज्ञे हतः कर्णोऽर्जुनेन वै ॥ ८
स तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम् ।
पार्थमादाय गोविन्दो ददर्श च युधिष्ठिरम् ॥ ९
शयानं राजशार्दूलं काञ्चने शयनोत्तमे ।
अगृह्णीतां च चरणौ मुदितौ पार्थिवस्य तौ ॥ १०
तयोः प्रहर्षमालक्ष्य प्रहारांश्चातिमानुषान् ।
राधेयं निहतं मत्वा समुत्तस्थौ युधिष्ठिरः ॥ ११
ततोऽस्मै तद्यथावृत्तं वासुदेवः प्रियंवदः ।
कथयामास कर्णस्य निधनं यदुनन्दनः ॥ १२
ईषदुत्स्मयमानस्तु कृष्णो राजानमब्रवीत् ।
युधिष्ठिरं हतामित्रं कृताञ्जलिरथाच्युतः ॥ १३
दिष्ट्या गाण्डीवधन्वा च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ १४
मुक्ता वीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात् ।
क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि पार्थिव ॥ १५
हतो वैकर्तनः क्रूरः सूतपुत्रो महाबलः ।
दिष्ट्या जयसि राजेन्द्र दिष्ट्या वर्धसि पाण्डव ॥ १६
यः स द्यूतजितां कृष्णां प्राह सत्पुरुषाधमः ।
तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पिबति शोणितम् ॥ १७
शेतेऽसौ शरदीर्णाङ्गः शत्रुस्ते कुरुपुंगव । C 8 3003 B 8.96 ?? K 8 109 subst.

D1 2 7 8 आवेद्यता B2 न यावदावेद्य संग्रामे — After 8, K4 ins. 1198* B2 4 Da1 Dn1 D1 2 5 7 ins after 8 K4 after 5

1200* यावद्भवद्भिर्यत्नैस्तु भवितव्य नराधिपे ।
After the above, K4 reads 6

9 D2.4 om 9 (cf v l 1) K3 om 9ab K4 reads 9 after 1198* — a) Dn1 तौ शूरौर (sic) (for तैः शूरैर) V1 तातै शूरैरनुज्ञायो (sic).

10 D2.4 om. 10 (cf. v l 1). — a) Ś1 शयनं; Da1 D1 शयाने D5 राजशार्दूल — b) B5 कांचने परमासने — cd) Ś1 K1 2 अगृह्णेतां, V1 °ह्णतां; Dn1 °ह्णीता, D3 °ह्णीताद्य B1 5 प्र- (for च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2.5 7 8 मुदितौ चरणौ (by transp) D8 (before corr) पार्थवस्य

11 D2 4 om 11 (cf v l. 1) — a) D2 प्रकर्षम् for प्रह°) V1 B2 2 5 D2 आलोक्य (for आलक्ष्य) — b) K3 प्रहारान्नोति मानुपानुपान् (sic), Dn1 हर्षादश्रूण्यवर्तयत् — c) Dn1 निहते K3 ज्ञात्वा (for मत्वा) — d) Dn1 युधिष्ठिर — After 11, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.2 5.7 ins.

1201* उत्थाय स महाबाहु पुन पुनररिंदम ।
वासुदेवार्जुनौ प्रेम्णा पुनश्च परिषस्वजे ।

[(L. 1) Dn1 उवाच (for उत्थाय) B1.4 समुत्थाय (for उत्थाय स) B2 3 Da1 D1.2 च, Dn1 om (for स) — (L. 2) K4 वासुदेवोर्जुनो Dn1 तावुभौ (for पुनश्च) K4 परिषस्वजे, B1 D7 परिसस्वजे]
V1 B2 Da1 D5 cont.

1202* वासुदेव च वार्ष्णेयं पप्रच्छ कुरुनन्दन ।
[V1 कुरुपुंगव]

12 D2 4 om. 12 (cf. v l. 1) — a) Ś K1 2 4 ययास्मै; K3 ततोस्यै; B2 Dn1 तत्तस्मै, D8 ततोसौ (for ततोऽस्मै) Da1 D1 यद् (for तद्) — b) V1 B2 3 Da1 D1 2 5 7 प्रिय वच°; Dn1 सहार्जुन (for प्रियवद) — K3 om 12cd — cd) B2.D1 transp कर्णस्य and निधनं Dn1 यदुपुंगव

13 D2 4 om 13 (cf. v l. 1) — a) K3 ईषदु°स्मयमानस्तु, V1 ईषद्विस्मय° — b) Da1 D1.5 कर्णो (for कृष्णो) — c) K3 तदा मित्र

14 D2 4 om 14 (cf. v l. 1) — a) B1 5 गांडीवधन्वायं (B5 °न्वायां) — b) K1 (before corr) D8 पांडवाश्च, K4 °वस्य — c) B2 चैव (for चापि) V1 B4 D8 राजा — d) K1 पार्थिव, B1 D3.7 पांडव (D8 °वा) (for पाण्डवौ)

15 D2 4 om 15 (cf. v l 1) — a) Ś1 K2 4 मुक्तान्, Da1 मुक्तो — c) D8 (before corr) -कार्याणि (for -कालानि) V1 B2 तदद्य प्राप्तकालानि — d) K3 V1 B Dn1 D3 7 8 पांडव, Da1 D1.5 पांडव (for पार्थिव)

16 D2.4 om 16 (cf. v l. 1) — a) K3 V1 B1-4 Da1 D1 2 5 7 8 कर्ण (K3 Da1 °र्णे); B5 Dn1 राजन् (for क्रूर) — b) B5 सूतपुत्रैर B2 महारथै°, Dn1 °रथ (for °बल) — d) B3 Dn1 भारत (for पाण्डव) B2 दिष्ट्या ते निहतो रिपु

17 D2 om 17ab, D4 om 17 (cf v l 1) — a) Ś1 यस्माद्, K3 V1 B1 4 Da1 Dn1 D1 2.5 7 8 यस्तु, B2 3 5 योसौ (for य स) K1 3 B3 द्यूते जितां, B2 द्यूतहृतां — b) B5 सत्पुरुषर्षभ (for °पाधम) — c) B5 तस्यास्य; Dn1 तदद्य (for तस्याद्य) — d) D8 (before corr) पास्यति (for पिबति)

18 D4 om. 18 (cf v l 1) — a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5 7 8 शरपूर्णांग (for °दीर्णाङ्ग) — b)

2 Subst. तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्ट्या दिष्ट्येति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥ १९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।
धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखाञ्शत्रून्न चासीद्विमुखः क्वचित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेममूषितम् ।

D8 रिपुस् (for शत्रुस्) Ś1 K1 2 5 D2 कुरुपुंगव°, K8 °नदन (for °पुंगव) — [c]) Dn1 *सस्य (for त पश्य) K3 B1 3 4 Da1 D1 5 7 8 पुरुषव्याघ्र — [d]) Dn1 D8 बहुभि — After 18, K4 Dn1 ins

1203* हतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभुज ।
वत्तो भूत्वा सहास्माभिर्भुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् ।

Dn1 cont

संजय उवाच ।

1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मन ।

19 D4 om 19 (cf v l. 1) Before 19, most MSS ins संजय उवाच — [ab]) B3 माकर्ण्य (sic) (for दाशार्हं) D2 सुहृष्ट.. Dn1 धर्मपुत्र प्रहृष्टात्मा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत् — [c]) Ś1 K2 lacuna for राजेन्द्र — [d]) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 वाक्य (for प्रीत्या) Da1 D1 5 एतद् (for चेदम्)

20 D4 om 20 (cf. v l 1) — [b]) D8 त्वया (for त्वयि) Da1 D1 5 देवकिनंदने — [c]) D2 जिष्णुर् (for पार्थो) — [d]) D2 3 प्र, D8 य (for यत्) K1 3 V1 B Da1 D1-3, 5 7 8 अप्य(D8 °ति)मानुष (for अद्य पौरुषम्) Dn1 यत्तवानहनच्च त — After 20, Dn1 Bom ed. ins

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बाहुप्रसादजम् ।
[Bom ed बुद्धि (for बाहु)]

21 D4 om 21 (cf v l 1) — [a]) B3 परस्पर्श (for प्रगृह्य) K3 B1 Dn1 D1 2 कुरुश्रेष्ठ — [b]) D8 सानंद (for साङ्गद) K1 भुजा; B5 D2 कर (for भुजम्) — [cd]) K3 Da1 D2 3, 5 7 धर्मवित् (for °भृत्) K3 द्वौ (for तौ) B3 उवाच पार्थगोविंदावुभौ कुंतीसुतो नृप

22 D4 om 22 (cf. v l 1) — [b]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1, 3 5 7 8 मे; K4 च (for ह) D2 कथिता-विति सत्यत — [c]) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 धर्मसंरक्षणे (for °स्थापने) K4 युद्धौ, V1 B1 3 5 Da1 D1-3 5 7 यत्तौ; D8 यौ तौ (for युक्तौ) Dn1 धर्मात्मानौ महात्मानौ — [d]) Ś2 (sup lin as in text) वृषसत्तमौ; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 ऋषिस° (for पुरुषो°)

23 D4 om 23 (cf v l 1) — [a]) Ś1 K2 lacuna K8 चैव (for चापि) — [c]) K3 नरव्याघ्र; B1.4.5 Da1 D1-3 5 8 महाभागो, B3 Dn1 °भागो (for °बाहो) — [d]) K3 व्यासो मेकथयत्प्रभु, Dn1 कथयामास तत्त्ववित्

24 D4 om. 24 (cf. v l. 1) Ś2 reads 24[ab] after 25[ab] — [a]) B1 प्रभावोय, Dn1 प्रसादेन (for प्रभावेण) — [b]) Ś K2 गांडीव च, K1 °वी हि, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 पाडवोयं (for गाण्डीवेन) K2 धनंजय. — Ś1 K2 om (hapl) 24[c]-25[b] — [c]) Dn1 जिगाय (for जयति). Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 [अ]भिमुख° (Ś2 °खा); K4 [अ]धिंमुख (sic) (for [अ]भिमुखान्) Da1 D1.5 शत्रुर् — [d]) K3 वा (for च) Ś2 विमुखान्, K4 °खा-

25 D4 om 25 (cf v l 1) Ś1 K2 om 25[ab] (cf. v l 24) — [a]) Ś2 जया (for जयश्) K1 D7 जयश्चैवं; B1 विजयश्च K3 ध्रुवो नित्यं B2 ध्रुव एव जयोस्माकं — [b]) Ś2 K1 न चैव हि; B2 कुत एव, D7 नैवास्माक (for न त्व°). — After 25[ab], Ś2 reads 24[ab] — [c]) K3 यदि (for यदा) — [d]) V1 पार्थस्यम् (sic) (for सारथ्यम्). — After 25, Dn1 ins

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतम कृप ।
अन्ये च बहव शूरा ये च तेषां पदानुगा ।

Dn1 cont. D2 ins after 25

1207* त्वद्बुद्ध्या निहते कर्णे हता गोविन्द सर्वथा ।

26 D4 om. 26 (cf. v l. 1) — [a]) D2 महाराजस्तं- B3 Dn1 इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु — [b]) Ś1 K4 V1 Dn1 D2 तं (D2 तु) रथं हेमविभूषितं (hypermetric), B3 s. रथं हेमविभूषित — K3 om. 26[cd] — [c]) B3 दंतादंतैर्;

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७
आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
आभाषमाणस्तौ वीरावुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०
अद्य राजास्मि गोविन्द पृथिव्यां भ्रातृभिः सह ।
त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१
हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानिनम् ।
निराशोऽद्य दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२
त्वत्प्रसादाद्वयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णो निपातितः ३३
एवं स बहुशो हृष्टः प्रशशंस जनार्दनम् । C 8. 5027 B 8 6 15 K. 8 fol. subst

Dn1 श्वेतवर्णैर्, D2 शुक्लवर्णैर् (for दन्त°) — ^{d}) Ś2 B1 महारथैः, B2 3.5 महीपतिः, Dn1 मनोजवैः (for महारथः)

27 D4 om 27 (cf. v l 1) — ^{a}) Ś1 K2 lacuna for आस्थाय K3 4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्र — ^{b}) D3.7 [अ]भिपूजितः (fos °संवृतः) — Dn1 reads 27^{cd} after 28^{ab} — ^{c}) D3 om वीराभ्याम् — ^{d}) Ś1 अनुमत्य, K1 °मनू (sic), K3 °गम्य; V1 B Dn1 D3 7 °मन्त्र्य; Da1 D1 5 °यातं (for °मन्य) K3 कृतप्रियः; Da1 D1 5 तव प्रियं, D2 तत श्रयं (sic)

28 B5 om 28^{ab} — ^{a}) V1 B3 प्रययौ, D2 एतद्धि (for आगतौ) K3 4 बहुदृष्टा(K4 °ष्ट)तं, B2 वृषवृत्तांतं, Da1 D1 5.8 बहुद्रष्टां(D8 °ष्ट)त (for °वृत्तान्त) Dn1 प्रययौ स महाबाहुर् — ^{b}) B2 समरं घोरदर्शनं — After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{cd} — ^{c}) K3 आभाष्य-माणस्, B3.4 °षमाणौ, D2 आभीषमाणस्, — ^{d}) K3 B4 माधवपाडवौ; K4 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 °फाल्गुनौ, B1 पाडवमाधवौ

29 D4 om. 29 (cf v l. 1) — After 29^{ab}, K4 Dn1 ins

1208* यथा कदम्बकुसुमं केसरैः सर्वतो वृतम् ।
चितं शरशतैः कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।
गन्धतैलावसिक्ताभिः काञ्चनीभिः सहस्रशः ।
दीपिकाभिः कृतोद्योतं पश्यते वै नृप तदा ।

[(L 1) K4 अथ कादंबकुसुमं शबलं शबलैस्तथा — (L 2) Dn1 भृतं (for चितं) Dn1 दशशरैः (for शरशतैः) — (L. 3) K4 कांचनाभिः — (L. 4) K4 सदोद्योत* पश्यदे (for कृतोद्योतं पश्यते वै)]

K4 cont Dn1 subst. for 29^{cd}.

1209* संछिन्नभिन्नकवचं बाणैश्च विदलीकृतम् ।
[K4 विरलैः कृतं]

— ^{c}) D3 गांजीव- (for गाण्डीव-) — ^{d}) V1 शरणी-कृतं (for शकली°)

30 D4 om 30 (of v l 1) — ^{a}) K4 सूतपुत्रं हतं दृष्ट्वा — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins

1210* सजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चैव पुनः पुनः ।
[K4 चैत (for चैव)]

— ^{d}) Ś1 K1 B1 D3 पाडवमाधवौ, V1 माधवफाल्गुनौ

31 D4 om. 31 (cf v l. 1) — ^{d}) V1 विद्विषा D2 सत्यमेतद्ब्रवीम्यहं

32 D4 om up to धार्तराष्ट्रो भ in 32^{d} (of v. l 1) — ^{a}) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा), D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा — ^{b}) K1 3 V1 B2 Dn1 D2 3 7 8 अतिमानिनं, B1 D3 (before corr) अतिमानुषं, Da1 D1 5 चाभिमानिनं — ^{c}) K3 निराशोसौ Dn1 हते कर्णे (for दुरात्मासौ) B1 D3 7 स (for [अ]सौ) — ^{d}) K1 धार्तराष्ट्रैः B1 4 D3.7 भविष्यति सुयोधन — ^{e}) B Da1 D1 3.5 7 चैव (for चापि) K3 जीविता वापि राज्या च, K4 °ताश्चापि राज्याश्च, Dn1 °ते चैव राज्ये च — ^{f}) D2 सपदश्च (for हते कर्णे) Dn1 हते राधात्मजे रणे

33 ^{b}) D4 lacuna for पुरुषर्षभ K3 Dn1 कृतार्थाः (Dn1 °र्थे) पुरुषर्षभ — Dn1 reads 33^{cd}, 33^{ed} and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after सपुत्रं in line 1 of 1212* B2 om 33^{cd} — ^{e}) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 दिष्ट्या, D4 damaged (for त्वं च) D3 गांजीवधन्वा विजयी — ^{d}) V1 damaged Ś1 K2 lacuna, Ś2 विजये, D3 अयं च B1.3 5 पाडुनदन; Da1 D1.5 त्व च केशव, Dn1 D3 यदुनदल — D2 om. 33^{e}-34^{b} — ^{f}) D4 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 शत्रुर् (for कर्णो) — K4 ins after 33 Dn1 after सपुत्रं in line 1 of 1212*

1211* त्रयोदश समास्तीर्णा जागरेण सुदुःखिता ।
स्वप्स्यामोऽद्य सुखं रात्रौ त्वत्प्रसादान्महाभुज ।

[Dn1 ins up to जागरेण (in line 1) and om. the rest]

34 D2 om. 34^{ab} (of v. 1 33) Before 34, Ś

अर्जुनं चापि राजेन्द्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ३४
ततो भीमप्रभृतिभिः सर्वैश्च भ्रातृभिर्वृतम् ।
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ॥ ३५
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
सात्यकिश्च महाराज वृष्णीनां प्रवरो रथः ॥ ३६
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डुपाञ्चालसृञ्जयाः ।
पूजयन्ति स्म कौन्तेयं निहते सूतनन्दने ॥ ३७
ते वर्धयित्वा नृपतिं पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
जितकाशिनो लब्धलक्षा युद्धशौण्डाः प्रहारिणः ॥ ३८
स्तुवन्तः स्तवयुक्ताभिर्वाग्भिः कृष्णौ परंतपौ ।
जग्मुः स्वशिबिरायैव मुदा युक्ता महारथाः ॥ ३९
एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहाँल्लोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्नतीतं किं नु शोचसि ॥ ४०

वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वा तदप्रियं राजन्धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

K1 3 4 ins संजय उवाच — a) B3 परं (for पूर्वं) K3 V1 B1 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 राजन्, B2–5 राजा (for दृष्ट्वा) — b) B1 D7 प्रशशंसतु; D4 ●शं●त (for प्रशशंस) B3 धनंजय (for जनार्दनम्) — c) B3 पार्ष्णेयं (for अर्जुनं) B Dn1 D2.4 7 राजेंद्रो Bom. ed. अर्जुनं च कुरुश्रेष्ठं — After 34, V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 ins

संजय उवाच ।

1212* दृष्ट्वा च कर्णं निहतं सपुत्रं पार्थसायकैः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्वह ॥

[(L. 1) Da1 D1 5 तु (for च) V1 B3 D4 दृष्ट्वा च निहतं कर्णं, B1 4 D7 दृष्ट्वा कर्णं च निहतं (for the prior half) After सपुत्रं, Dn1 reads 33cd, 33ed and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* — (L. 2) Dn1 मेने च स महीपतिः]

V1 B3 5 Dn1 cont

1213* समेत्य च महाराज कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

B5 cont.

1214* प्रशशंसुस्तत सर्वे राजानो भूरितेजसः ।

35 Before 35, K3 D3 ins. संजय उवाच V1 B2 Dn1 om. 35ab — b) K3 B1 3–5 D1 3–5 7 सर्वैस्तैः (B5 °स्तै); D2 ससैन्य- (for सर्वैश्च) K3 D3 सह (for वृतम्) — — c) Dn1 हर्षयंति (for वर्धं°) — K3 om. 35d–37c — d) Da1 D1 5 हर्षयंतो (for °युक्ता)

36 K3 om 36 (cf v 1. 35) — a) K1 D4 om नकुल — b) D4 वृकोदर; D2 (before corr) महारथ° — Da1 D1 5 om 36cd — d) K4 रथी; V1 रथा ; D3 तथा (for रथ)

37 K3 om 37abc (cf v 1. 35) — a) Ś1 K4 Dn1 D7 धृष्टद्युम्न — b) K1 Dn1 -सृजय — c) K1 च (for स्म) Dn1 कौंतेय; D2 निहिते — d) D2 कृष्णयो (sic) (for निहते). Ś1 K1 सूर्यनंदने, Dn1 सूतनंदन

38 b) D2 पांडुपुत्रे — c) Hypermetric. K3 जिताश्वारयो; D2 जितारयो Some MSS लब्धलक्ष्या — d) D4 partly damaged D2 युद्धसौंड

39 a) B3 स्तुवंति — c) D4 च (for स्व) K3 स्वविशिरायैव (sic), K3 Da1 D1 5 °शिबिराण्येव; V1 °शिबिकायैव. D3 कर्णस्तु शिबिरामेव (sic) — d) B1 3.4 D3 7 रथान्मुक्ता, D2 मुक्ता युक्त

40 Before 40, Ś1 K1 3 4 ins संजय उवाच — b) D2 सुमहारोमहर्षणः. — d) K3 V1 B Da1 D1–5 7 8 सत्त्व किमनुशोचसि; Dn1 किमर्थमनुशो°.

41 D4 om the ref After the ref., B3 ins.

1215* एवमेतन्महद्यासीद्युद्धं परमदारुणम् ।

— a) K3 [दृ]दमप्रिय, B3 3 Dn1 D2 4.8 [पृ]तद्प्रियं; D5 तदाप्रिय V1 B3 5 Da1 Dn1 D3 4 5 8 राजा (for राजन्) — b) D4 partly damaged Dn1 धृतराष्ट्रो-विकासुत — c) B3 राजेंद्र, D2 निश्वस्य (for निश्चेष्ट) — D2 om 41d–42d — d) K3 परमार्तिवत्; K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 8 °मासनात् Dn1 छिन्नमूल इव द्रुमः — e) K4 तस्य (for तथा) V1 B3 3 सत्यवती, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3 5 7 सा पतिता (for सत्यव्रता) — f) K3 दूरदर्शिनी; V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 दीर्घदर्शि(B1 D7 °र्शं)नी (for धर्म°) — After 41, Dn1 ins

1216* शुशोच बहुलालापैः कर्णस्य निधनं युधि ।

42 D2 om 42 (cf. v 1 41) — a) K3 प्रत्यगृह्णीद्. V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3 5 7 स (Dn1 तां) पर्यगृह्णाद्विदुरो — b) K3 Da1 D1.3 तदा, D4 om. (for तथा) — c) Ś1 K2 ●●●सुयतद्, D4 ●●●●● तुद्र (for पर्याश्वासयत्ततः) K3 D1 3 चैव — d) B (except B3) अपि; D7 चापि (for एव)

43 a) D4 तथा च (for तथैव) Ś3 [उ]त्थापयामास — b) K1 3 गान्धारी K3 कुरवोपि च; V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 कुरवोपि त (for राज°) — After 43ab, V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 5 ins

1217* स दैवं परमं मत्वा भवितव्यं च पार्थिव ।

[Dn1 om. मत्वा B3 स (for च) Da1 D1.5 पार्थिव]

Dn1 cont.

1218* परां पीडां समाश्रित्य नष्टचित्तो महातपाः ।
चिन्ताशोकपरीतात्मा न जज्ञे मोहपीडितः ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमार्तिवान् । तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी धर्मदर्शिनी ॥ ४१

C 8. 5036
B 8. 96. 53
K. 8. 101 subst

— ᵉ) Ś1 K2 lacuna for श्यामाश्वासितो रा D4 om. ताम्यामाश्वासि — ᵈ) B3 विशां पते, D4 विचेतसं
N ins. after 43 S (T3 missing) ins. after 1224*

1219* इदं महायुद्धमखं महात्मनो
धनंजयस्याधिरथेश्च यः पठेत् ।
स सम्यगिष्टस्य मखस्य यत्फलं
तदाप्नुयात्सश्रवणाच्च भारत ।
मखो हि विष्णुर्भगवान्सनातनो
वहन्ति त चाग्न्यनिलेन्दुभानवः ।
अतोऽनसूयुः शृणुते पठेच्च य
स सर्वलोकांश्च जयेत्सुखी भवेत् ।

[Before line 1, T1 ins. सूत — (L. 1) K3 B3 6 D5 8 इमं, G1 एवं, G3 3 नरो (for इदं) D4 महायुद्धमभूत्; D5 °युद्ध, T2 °विष, G °मिद (for °मख) K1.2 4 D5 8 G3 महामनो, Dn1 D1 4 °त्मनां — (L. 2) K4 [आ]धिरथे; G [अ]तिरथेद् — D2 om. lines 3–6 — (L. 3) D5 partly damaged B3 कृतस्य (for मखस्य) — (L. 4) K1 संश्रवणाच्च D5 S (T3 missing) तदाप्नुयाच्च शृणु (D5 G3 °दाप्नुयु-, G2 °याच श्रु)याच्च नित्यशः — After line 4, K3 ins.

1220* सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वदानेषु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते मर्त्यः कर्णाख्यानं शृणोति हि ।
हिरण्यवस्त्रधान्यानि गां भक्त्यासमुपानहौ ।
तेन ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्राश्च वसवस्तथा ।
पूजिता मुनयः सर्वे पितरश्च तथाश्विनौ ।
यः शृणोति सदा भक्त्या कर्णाख्यानमनुत्तमम् ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्विधफलं लभेत् ।

— K3 om. lines 5–8 — (L. 5) B1 यथा, D5 मखो, Cc मखो (as above) T1 च, Cc हि (as above) K4 मुखो हि विष्णु भगवान्सनातनो — (L. 6) V1 Dn1 D7 7 वदन्ति, Da1 D1.5 मख च, D5 G1 भवति (for वहन्ति) Dn1 D2 7 तथ्, D2 य (for त) D5 यस्मात्मनिलेंदु-, T1 य वसानिलेंदु, T2 G M यश्चाग्न्य° K1 B2 D5 G2 -भावन (B2 °न, G2 °ना) (for -भानव). ⊕Cc अनिलादय सर्वानुगदेवता ।⊕ — (L. 7) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D2 8 7 G2 अतोनुसूयु (G2 °य), B2 6 अयान(B6 °नु)सूयुः; D4 अतो हि **, T1 ततोनसूयः Ś2 शृणु त; V1 B Da1 Dn1 D1.2.6 S (T3 missing) शृणुयात् D3 7 8 पठेत (D3 °तु) य, M2–4 च य पठेत् (for पठेच्च य) — (L. 8) Ś2 K1 स सर्वलोकानुगत, K3 स सर्वलोकाननुचरेद् (sic), B Da1 Dn1 D1–2.5 7 8 स सर्वलोका (D2.7 °कामा)नुचरः, D5 सर्वांश्च लोकान्सजयेत्; T2 G3 M स सर्वलोकानजरः, G2 स सर्वलोकान्विजयेत् B1 4 D2.7 समेधते, T1 सुख भवेत्, M2–4 सुखी भवेत् Ś1 K2 स सर्वलोकांश्च ******]
Dn1 cont.

1221* तां सर्वदा भक्तिमुपागता नरा
पठन्ति पुण्यां वरसंहितामिमाम् ।
धनेन धान्येन यशसा च मानुषा
नन्दन्ति ते नात्र विचारणास्ति ।
अतोऽनसूयुः शृणुयात्सदा तु वै
नरः स सर्वाणि सुखानि चाप्नुयात् ।
विष्णुः स्वयंभूर्भगवान्भवश्च
तुष्यन्ति ये यस्य नरोत्तमस्य ।
वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येह दृष्टा
रणे बलं क्षत्रियाणां जयो युधि ।
धनज्येष्ठाश्चापि भवन्ति वैश्या
शूद्रारोग्यं प्राप्नुवन्तीह सर्वे ।

Dn1 cont. V1 B1 3–5 D3 7 ins. after 1219*

1222* तथैव विष्णुर्भगवान्सनातनः
स चात्र देवः परिकीर्त्यते यतः ।
ततः स कामाल्लँभते सुखी नरो
महामुनेस्तस्य वचोऽर्चितं यथा ।

[(L. 1) V1 मखो; हि B1 यथैव, B4 सदैव (for तथैव) — (L. 2) V1 चात्र य, B4 वासुदेव, Dn1 चात्र देवः — (L. 4) V1 महावचोस् (for °मुनेस्) B3 [ऽ]मित (for ऽर्चित)]

Finally, Dn1 cont.

1223* कपिलानां सवत्सानां धर्ममेकं निरन्तरम् ।
यो दद्यात्सुकृतं तद्धि श्रवणात्कर्णपर्वणः ।

— For adhy. 69 (st. 1–43), D6 S (T3 missing) subst.

1224* चिन्तयन्तो वधं घोरं सूतपुत्रस्य संयुगे ।
अर्जुनस्य जयं युद्धे चिन्तयाना पुनः पुनः ।
पाण्डवानां महेष्वासा न्यविशन्त परंतपाः ।
प्रहृष्टमनसः सर्वे जित्वा शत्रून्महारथान् ।
ततो युधिष्ठिरं तत्र निविष्टं वै मुदान्वितम् ।
समेत्य सर्वे पञ्चाला वर्धयन्तो यथाविधि ।
अर्जुनस्तु रथात्तूर्णमवरुह्य महायशाः ।
धर्मराजस्य चरणौ पीडयामास हृष्टवत् ।
तमुत्थाप्य महाराज धर्मपुत्रः प्रतापवान् ।
सस्वजे भरतश्रेष्ठमुपजिघ्रन्नुपस्पृशन् ।
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
अभिवाद्य महाराजमस्वजन्त स फल्गुनम् ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डवानां च ये रथाः ।
वर्धयन्ते स्म राजानं निहते सूतनन्दने ।
ततः कृष्णो महाराज सात्यकिश्चापि सात्वतः ।
अवर्धयेतां राजानं निहते सूतनन्दने ।
वासुदेवश्च कौन्तेय प्रणयादिदमब्रवीत् ।
अद्य राजन्हताः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।

तं प्रत्यगृह्णाद्विदुरो नृपतिं संजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतश्चैवं तावुभावेव भूमिपम् ॥ ४२

हते वैकर्तने कर्णे रथाना प्रवरे रथे ।
यदि लोकास्त्रय सर्वे योधयेयु सवासवा ।
तथापि दुर्जय सूतस्तव कोपात्तु सूदित ।
एवमुक्त प्रत्युवाच धर्मराजो जनार्दनम् ।
तव प्रसादाद्गोविन्द हत कर्णो महायशाः ।
पाण्डवाश्च जय प्राप्ता नाशिताश्चापि शत्रव ।
त्व हि शक्तो भयात्त्रातु यस्य कस्यचिदाहवे ।
त्वमस्य जगतो गोप्ता पाण्डवानां च सर्वदा ।
त्वां समासाद्य शक्रोऽपि मोदते दिवि नित्यश ।
त्व पाता पाण्डुपुत्राणा यथैव जगतस्तथा ।
अनाश्चर्यो जयस्तेषां भक्तिर्येषां त्वयि प्रभो ।
त्वया नाथेन गोविन्द नाथवन्तो वय युधि ।
यथेन्द्रेण पुरा देवास्त्वया चापि जनार्दन ।
स्वप्स्याम्यद्य सुख कृष्ण निद्रां लप्स्ये वसन्क्षपाम् ।
विगत हि भय मेऽद्य त्वत्प्रसादात्त सशय. ।
एवमुक्तस्तु पार्थेन केशव प्राह पाण्डवम् ।
निमित्तमात्रं तु वयं तव ह्यस्मिन्मुदागमे ।
यस्य ते भ्रातर शूरा भीमसेनादयो नृप ।
सयन्धिनश्चेन्द्रवीर्या पार्षतप्रमुखास्तथा ।
अर्हसे च भवान्वक्तु प्रिय नित्य हि मद्धितम् ।
प्रियो हि मे त्वमेतेन वचनेन नरोत्तम ।
इत्युक्तो धर्मराजस्तु स्वरथ हेमभूषितम् ।
दन्तवर्णैर्हयैर्युक्त कालवालैर्महीपति ।
आस्थाय पुरुषव्याघ्र स्वबलेनाभिसवृत ।
प्रययौ बहुवृत्तान्त द्रष्टुमायोधनं प्रति ।
सभाषमाणौ तौ वीरावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभ ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखै सर्वत सुनिपीडितम् ।
सपुत्र निहत दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिर ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
अद्य राजास्मि सर्वस्यां पृथिव्यां मधुसूदन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या शत्रुर्निपातित ।
एवं सुबहुशो राजन्प्रशशस जनार्दनम् ।
अर्जुन च कुरुश्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिर ।
दृष्ट्वा च निहत कर्णं सपुत्रं पार्थसायकै ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने कुरुकुलोद्वह ।
समेत्य च कुरुश्रेष्ठ कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
हर्षयन्ति स्म राजान हर्षयुक्ता महारथा ।
सजय उवाच ।
एवमेष क्षयो वृत्त सुमहाल्लोमहर्षण ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्दिष्ट्या त्वमनुशोचसि ।
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वैतद्विप्रिय राजा धृतराष्ट्रो महीपति ।
पपात भूमौ निश्चेष्ट कौरव्य परमासनात् ।
तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी दिव्यदर्शिनी ।
ततस्तूर्णं तु विदुरस्त नृप सजयस्तथा ।
पर्याश्वासयता चैतावुभावेव तु भूमिपम् ।
तथैवाश्वासयामास गान्धारी राजसत्तमम् ।
स दैव परमं मेने भवितव्यं च तत्तथा ।
ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमास्ते विशां पते ।
एवमाख्याय राज्ञे च सजयो राजसत्तम ।
जगाम शिबिर भूयो हते कर्णे महात्मनि ।
स दृष्ट्वा निहत शल्य राजानं च सुयोधनम् ।
योधांश्च सुबहून्राजन्सैनिकांश्च सहस्रश ।
तथैव पाण्डवीं सेनां निहतां प्रेक्ष्य संजय ।
सौप्तिके द्रौणिना राजन्हतवाजिनरद्विपान् ।
स हि दृष्ट्वा हतान्सर्वान्समन्ताद्युधि संजयः ।
प्रयातो हस्तिनपुरं शोकार्तो भयविह्वल. ।
हतेषु पुनरेतेषु प्रभूतगजवाजिषु ।
योधैश्चैव महाराज नानादेशसमुद्भवै ।
कुरुक्षेत्रं तु तत्सर्वं शून्यमासीज्जगत्पते ।
निहतै पाण्डवेयैश्च धार्तराष्ट्रैश्च संयुगे ।
यथाविपर्ययं वृत्तं धार्तराष्ट्रस्य सजय ।
न्यवेदयत तत्सर्वं यथावृत्तं यथाविधि ।

[G2 om lines 1–4 M1 om from line 1 up to भरत in line 10 — (L 2) G1 वध (for जय) — (L. 3) D6 G3 पांडवाश्च T2 महाराज (for महेष्वासा) T2 om the posterior half of line 3 and the prior half of line 4 T1 न्यविशन्न (for °शन्त) M3 4 महारथा (for परंतपा) — (L 4) M3 4 शूरा (for सर्वे) D6 M2 शत्रु D6 M2 महारथा, T2 G3 महाबला — (L. 6) G2 3 वर्तते ते, M2–4 वर्धयत G3 यथा दिवि — After line 6, T2 ins

1225* शशत्रुर्निहते कर्णे फल्गुनेन महात्मना ।

— (L 8) D6 G1 दृष्टवान् — (L 9) D6 महाराजा, M2 °राजो — (L 10) D6 उपाजिघ्रन्, T2 M1 अप(T2 °व)जि°, G1 उपजिघ्रद् T1 सस्वजे भरतश्रेष्ठ मूर्ध्नि शीघ्रमुपस्पृशन् — (L 11) = 36[ab] D6 T1 पाडव च वृकोदर — (L 12) T2 अभिनद्य (for °वाद्य) D6 T1 महाराज D6 सस्वजतश्च फाल्गुन, T1 वृष्णीनां प्रवरो रथ (for the posterior half) — (L 13) Cf 37[ab] D6 T1 2 G1 2 पांचाल्यानां (T1 °ला ये) (for पाण्डवानां) T1 G3 M2–4 महारथा (for च ये रथा) — (L 14) Cf 37[cd] D6 वर्धयत, T1 2 G1 °यति — T2 G2 om (hapl) lines 15–16 — (L 16) D6 अवर्धयतो, T1 °यत — (L 18) D6 G1 अथ राजन्, G2 राजत्रय (by transp), — (L 19) T1 तदा, M2–4 रणे (for रथे) — (L 21) D6 T2 M2–4 तु (for

तथैवोत्थापयामासुर्गान्धारीं राजयोषितः । ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमासीद्विचेतनः ॥ ४३ C. 8 5040 B. 8. 96 56 K 8 101 subst.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

॥ समाप्तं कर्णपर्व ॥

[अ]पि) M1 दुर्जयास्तनत् (for °च सुतस्) — (L. 23) D6 T1 G1 महारथ (for °यशा) — (L 24) M2–4 पाडवानां जय प्राप्त — (L. 25) D5 चन्य कस्य महाहवे (for the posterior half) — (L 26) T1 सर्वत°, M2–4 नित्यदा (for सर्वदा). — (L 27) G1 M2–4 सनाथित्य (for °नाथ) G1 चक्रो (for शक्रो) — (L. 28) T1 गोप्ता, T2 घाता (for पाता) D5 त्वमेव (for यथैव) — (L 29) D6 सनाद्धर्यं, G2 अनपायो — (L. 30) T2 सनाथा वयनच्युत (for the posterior half) — (L. 31) T2 जय, G2 यथा, (for पुरा) G2 लोकास् (for देवास्) D6 T1 हता द्रोणसुता देव (T1 °वा) (for the prior half) T2 [अ]पि च (by transp), M3 ज्ञाता — (L 32) D6 त्वयान्यथ, T1 त्वप्यानोप D5 T1 वय (for सुत) G3 त्वद् (for वतन्) D5 क्षता T1 छन्ने म्बरनिशां क्षपा°, T2 मोक्ष्यान्यथ सुत क्षपा, G2 निद्रा स्पस्येहमगता (for the posterior half) — (L. 33) M1 विनय (for हि मय) — (L 35) G1 -नात्रा D5 T1 G1 3 हि (for तु) G1 3 [अ]पि (for हि) D6 T1 तवाप्यन्ति सुदा नय (T1 नने) (for the posterior half — (L 36) T2 द्रू — (L 37) D5 T2 [ऽ]प्यतिरथा (for) चेन्द्रवीर्या) D6 तव (for तथा) — (L 38) T2 अहसे न (for °ते च) M1 नित्य (for वक्ष) T2 वक्ष (for नित्य) T2 G2 3 च (for हि) D5 T1 वर्धितु, T2 ने हित (for मद्धितन्) — G2 transp lines 41 and 42 — (L 41) Cf. 26^{cd} D6 कृष्णावार्तेर्, G1 कालकाग्नेर् G3 महीनवे — (L 42) Cf. 27^{ab} G1 3 पुरुषव्याघ्र G2 [अ]भिसंवृत, G3 [अ]पि संवृत — (L 43) Cf. 28^{ab} G2 वल° (for बहु-) M2 3 प्रमो (for प्रति) — (L 44) Cf. 28^{cd} D6 G1 M1 माधवपाटवौ

— After line 44, T1 ins

1226* वयतुल्यत्र तौ तूर्णं यत्रासींद्वीरसक्षय ।

while T2 ins

1227* प्रदीपहन्त्वा गानश्च ननन्नात्मत्यसुनेरा ।

— D6 M1 om (hapl) lines 45–48 — With line 45, cf. 29^{ab} — (L. 46) Cf 29^{cd} T2 निशिते° (for निशिखे) T1 संप्रपीडित (for सुनि°) T2 खडित सर्वत्र शरै (for the posterior half) — T1 om. lines 47–48 T2 G2 om (hapl) 47–51 — With line 47, cf 30^{ab} — (L 48) Cf 30^{cd} G1 माधवपांडवौ — (L 49) Cf. 31^{ab} D6 T1 हि, G1 [अ]पि (for [अ]स्मि) G1 सर्वस्या, G3 सर्वत्र — (L 50) Cf. 33^{cd} M1 शत्रून् — (L 51) Cf. 34^{ab} D6 स (for तु-) — (L 52) Cf 34^{cd} G2 अर्जुने D5 [अ]पि राजेंद्रो, T2 रणे शक्त, G2 रणश्रेष्ठे, M1 कुरुश्रेष्ठ — With lines 53–54, cf 1212* — (L 53) D6 त्रि-, T1 तु (for च) — After line 54, T2 ins

1228* पुनश्च शिबिरं प्राप्तो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
यत्कृत्वा तु च कर्तव्य सुखासीन युधिष्ठिरम् ।

— (L 55) Cf 1213* T1 G3 कुरुश्रेष्ठ, T2 G2 M महाराज (M1 4 °ज) T2 राजानस्तमनुव्रता (for the posterior half) — (L 56) Cf 35^{cd} T2 संहृष्टा, G2 3 राजानो (for °न) D6 वर्धयन महाराज (for the prior half) T2 हर्षयुक्त — T2 M om the ref — (L 57) Cf 40^{ab} D6 दैत्य, M3 वृक्ष (for वृत्त) — (L 58) Cf. 40^{cd} D6 एव दुर्मन्त्रितो राजन्- (for the prior half) M1 अनुशोचति — (L 59) Cf 41^{ab} D6 [ए]व, G1 तद् (for [ए]तद्) G1 3 अप्रिय, G2 विप्रियो T1 G1 2 राजन् (for राजा) — (L 60) Cf 41^{cd} T1 पपात सहसा भूमौ निश्चेष्ट परमामनात् — (L 61) Cf. 41^{ef} D5 अथ (for तथा) G2 सत्यव्रतो M1 गधारी T2 G3 दिव्यदर्शना — (L 62) Cf 42^{ab} G2 कर्ण, G3 पूर्ण (for तूर्ण) D6 स (for तु) T2 विदुरन्त (for तु विदुरस्) G2 स (for त) T2 तदा (for तथा) — M1 partly damaged for lines 63–66 — (L. 63) Cf 42^{cd} T2 पर्याश्वासयतश्, M1 समाश्वासय॰ M4 भूमिप D6 T1 G1 उभावभ्येत्य भूमिप, D6 तावुभावेव भू° (for the posterior half) — (L 64) Cf. 43^{ab} M2 3 गाधारीं राजसत्तम (M3 °म) — (L 65) Cf. 1217* T1 तथैव, T2 दैवत, M2 3 सा दैव D6 T1 G1 मत्वा (for मेने) G1 3 भारत, G2 भावयन् (for तत्तथा) — With line 66, cf 43^{cd} — (L. 67) T2 राजेंद्र, G1 राधेय, M1 राधेमी, M2–4 सो राधे (for राधे च) D6 T1 एवमाख्यातवान्राधे (for the prior half) T2 नृपसत्तम — (L 68) D6 गते कर्णे दुरात्मनि — (L 69) G2 शल्यो — (L 70) D6 T1 शकुनि (for योधांश्च) T2 बहुसाहस्त्रान्, M1 सुबहून्न्यान् (for °हूश्चान्यान्) M2–4 योधांश्च बहुशो राजन् — (L 71) G2 निहत T1 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) — (L 72) T2 हतान्, M1 गज- (for हत) D6 नरद्विपा T1 2 G1 2 -रथद्विपान् (for -नर°) — (L 73) D6 T1 2 G1 3 समस्तान् (for समन्ताद्) T2 G युधि (G1 योध) मत्तमान् (for युधि सजय) — (L. 74) T2 G2 3 विह्वलश्चित्र, M2–4 राजसत्तम (for भयविह्वल) — (L 75) M2–4 निहतेषु तु सर्वेषु (for the prior half) — (L 76) G2 योधे, M योधेशु D6 T1 च तैर्, G2 यैश्च (for चैव) G3 महाराजैर् — (L 77) T1 G2 3 विशां पते, T2 महीपते (for जगत्पते) — (L 78) D6 T1 निहते पाडवै सर्वैर् — (L 79) D6 T1 यथा (D6 °दा) हि विषय वृत्त, T2 M यथार्ह (T1 M1 °र्थान) विषय वृत्त D6 T2 G3 M1 धृतराष्ट्रस्य — (L 80) G निवेदयति T2 यथाक्रम, M1 यथा विधि]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीययुद्धदिवस — *Adhy. name* Ś1 K1 2 4 युधिष्ठिरानन्द, B1 4 कर्णवध, D1 पाण्डवशिबिरप्रवेश; D8 कर्णवधोपाख्यान — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m*) 87, B1 94, D8 92 T1 113, T2 101, G1 110, G2 5 M1 3 111, M4 112

— After the last colophon, Ś K1 ins

समाप्तं चेद (K1 °दंच) कर्णपर्वेति श्री । अत पर शल्यपर्व भविष्यति ।

Ś1 K1 cont Ś2 ins after the last colophon

अत पर शल्यपर्व नवमं भारते शुभम् ।
प्रतिसंधिरयं श्लोक प्रथमोऽस्य प्रकल्पित ।

अस्याय प्रतिसंधि । (Ś2 om this line)

श्रीजनमेजय उवाच।
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
स्वल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वन्नत परम्।

Ś K1 cont K2 ins after the last colophon

कर्णपर्वणि सख्यान व्यासेनोक्त महात्मना ।
एकान्न(Ś2 °कोन)सप्ततिश्चैव अध्याया कथिता पुरा।
चत्वार्ये(Ś2 °रि)व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतुःषष्टिस्तथा श्लोका पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Ś2 °ता)।

[S2 ins here no ४९६४]

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विता ।
अष्टम चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम्।

Ś cont

कर्णाभिषेक । पाण्डववध । त्रिपुरघातनं । कर्णशल्य(Ś2 °ल्यय)विवाद । हंसकाकेयोपाख्यान। मद्रदेशकुत्सनन। युधिष्ठिरपराजय । कर्णभीमयोर्युद्धं । युधिष्ठिरार्जुनप्रमादश्च । (Ś2 °ष्ठिरपलायन। युधिष्ठिरार्जुनसवादश्च।) दु शासनवध । द्रौणि-(Ś2 द्रोण)सान्त्वयाख्यानि। कर्णवध । युधिष्ठिरानन्द ।

Ś1 concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृत य ।
तमहमगाधमयाधं कृष्णद्वैपायन नौमि ॥
शरनखवह्निते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम्।
श्रीदामोदरकालेन लिखित शुद्धिमत्तरम्।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो विघ्नान्तकाय । श्रीदेव्यै नमः ॥

Ś2 concludes with

सवत ८९ शाके १६३० वै धति १ शुक्रे समाप्तं कर्णपर्व ॥ शुभमस्तु लेखकपाठयो । लेखकोऽय गिरोभट्टगणेशाक ॥ शुभं। शुभ। शुभ।

K1 enumerates the episodes (as in Ś) and concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेय विरचितवान्भारताख्यममृतं या।
• • • • • • • • द्वैपकंसमापन [? कृष्णद्वैपायन] नौ वन्दे ॥

समाप्तं कर्णपर्व ।

K2 concludes with

राम । राम । राम ।

समाप्त कर्णपर्व । पत्रसख्या १८० । अध्याय ६९ (as in text) ग्रथसंख्या ४८६४ ।

— After the last colophon, K3 concludes with:

कर्णपर्व समाप्त । कर्णचरित । अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति। श्री श्री श्री श्री । कल्याणमस्तु । सवत् १८५० । शाके १७१५ मिति माघवदि ७ । शनिवासरे लिखित । मिश्रराधकृष्ण गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरणजीतस्यघस्य राज्ये प्रवर्तमाने ।

— After the last colophon, K4 concludes with

समाप्त चेद कर्णपर्व ॥ सवत् १८७८ । मिती आषाढ कृष्णा १ । भृगुवासरे । लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आभानेरिको शुभ ॥ अत पर शल्यं भविष्यति ।

— After the last colophon, V1 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । शुभमस्तु । स ३७७ भाद्र सुदि १० रवौ महाराजाधिराजश्रीमद्हृदयनारायणराज्ये हाटातपासंण • • • • • • पुरे श्रीकृष्णपतीना लिखितमिदं कर्णपर्व ॥ ३ ॥

ॐ नम शिवाय ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥

— After the last colophon, B1 concludes with.

समाप्त कर्णपर्व ।

— After the last colophon, B2 concludes with.

कर्णपर्व समाप्त ।
खवेदाश्वाब्धिविमिते नत्वा कृष्णपद मुदा ।
कर्णपर्वात्मक विप्रो नृपाज्ञाया समालिखत् ।

— After the last colophon, B3 concludes with

समाप्तं चेद कर्णपर्वेति ।

— After the last colophon, Da1 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति ॥ अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति । यस्याय प्रतिसधिर्भविता ॥ जनमंजय उवाच । एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि ॥ वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पाराणा [ण ?] त्रिपुरपातनं । सारथ्य मद्रराजस्य । कर्णशल्ययोर्विवाद । हसकाकीय । युधिष्ठिरकिरीटिनो क्रोध । युधिष्ठिरप्रमादन । दु शासनवध । कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ता । कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिकं । श्री ॥ इति कर्णपर्वटीका समाप्ता । श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

— After the above, Da1 (*sec m*) adds

ततस्तु चेदिकारूपान्सृजयाश्च महारथान्।
कर्णो जघान सक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यत ।
कर्णपर्वणि अध्याया शतं पञ्चाधिका स्मृता ।
समाप्तं कर्णपर्व च तेनातुष्यत्स केशव ।

— After the last colophon, Dn1 concludes with

शुभमस्तु । अत पर विचित्रार्थं पर्व भविष्यति । यस्यायमाद्यः श्लोक ।

जनमेजय उवाच ।
एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।
अल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वत वै द्विज ।

वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पौराण त्रिपुराख्यान । कर्णशल्ययोर्विवाद । हंसकाकीयोपाख्यान । भीमादिभि सह युद्ध । अर्जुनगर्हण । युधिष्ठिरार्जुनयो क्रोध । युधिष्ठिरप्रणदनंष्ट (sic) । दुःशासनवध । वृषसेनादिवध । कर्णार्जुनयोर्द्वैरथ । दिव्यास्त्रयुद्धं । किरीटहरण । चक्रग्रह[म?]न । कर्णवासुदेव सवाद । कर्णवध । शल्यपलायन । शिबिरगमन । युधिष्ठिरहर्ष ॥

— After the last colophon, D1 ins

अस्यानन्तर शल्यपर्व भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोक । Then reads from जनमेजय उ॰ up to भोजन सर्वकामिक (as in Da1) and concludes with

संवत् १७५२ वर्षे । अश्वनमासे । कृष्णपक्षे दशम्या । सोमवासरे । लिखितोयमिद कर्णपर्व । भट्टकेवलरामेण ॥ श्रीरस्तु ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

करकृतमपराध क्षन्तुमर्हन्ति सन्त ।
यादृश पुस्तकं दृष्ट्वा तादृश लिखित मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्टिकटिग्रीवा बद्धमुष्टिरधो मुखम् ।
कष्टेन लिखित ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D3 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । संवत् १६५२ । समये ज्येष्ठसुदी चतुर्थी लिखित कायस्थधारदासेन ॥

— After the last colophon, D4 concludes with

कर्णपर्व समाप्त ॥ शुभ भवतु । अत पर शल्यपर्व भविष्यति ।

— After the last colophon, D5 reads up to सर्वकामिक as in Da1 and concludes with

स १६७० वर्षे भाद्रपदशुक्लपष्ठ्या बुधे पद्मपद्मनागरज्ञाति भूषणभट्टश्रीविष्णुभट्टात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्रीगोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकल्याणादीनामेषां च पुत्रपौत्राणां पठनार्थमन्येषा विदुषामुपकृते लिखापित मिद शुभ । यादृशमिति न्यायाच्च मे दोष । श्रीरामाय नम । वशीविभूषितकरान्नवमी[नी]रदाभात्पीताम्बराद् ॥

— After the last colophon, D6 concludes with

बिन्दुर्लिपिविसर्गवर्जिका
शुद्धपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वक
क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जना ।

श्री ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्तु सन्त । श्री । साम्यमूर्तये नम ॥ शुभमस्तु ॥

— After the last colophon, D7 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । शुभमस्तु । सवत् १६६० समये भाद्रपदवदी चतुर्दशि लिखित । वनचारीना । श्रीरामकृष्ण ।

— After the last colophon, D8 ins

समाप्त चेद कर्णपर्व । अस्यानु शल्यपर्व । यस्याय प्रतिमन्थि । Then reads the first stanza of Śalyaparvan followed by the episodes in Karnaparvan and concludes with

अलेखि कर्णपर्वेदमद्दिभूसुरभूमिपे ।
मिते संवति शुक्केऽर्को धारिश्चगतिभौ सिते ।

संवत् १७१४ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिद पुस्तकम् ॥

— After the last colophon, T1 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ।

T2 concludes with

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्व समाप्तम् ॥

G1 concludes with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नम ॥

G3 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ॥
शुकवात त्रयीमार्गे तत्तात च विनिर्णये ।
तत्तावतातमाचारे ताताचार्यमह भजे ।
श्रियै नम । श्रीधराय नम । हरि ॐ।
एकादशशत प्रोक्तमध्याया कर्णपर्वणि ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नम । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनूमत्समेतरघुनन्दनपरब्रह्मणे नम । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिमान् ।
पद्मपर्ण इति ख्यात वेदवेदाङ्गपारग ।

G8 concluded with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

— After the last colophon, M1 concludes with

कालहा शूलधृक्शकर पातु व ।
पाराशर्यवच सरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।
नानाख्यानककेसर हरिकथासबोधनाबोधितम् ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरह पेपीयमान मुदा ।
भूयाद्भारतपङ्कज कलिमलप्रध्वसि व श्रेयसे ।
नम कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।
दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरि । कृष्णाय नम । गुरुभ्यो नम । कृष्णेन नमन श्रेणि न .... after this, the MS is damaged

M2 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ।
अक्षर यत्परिभ्रष्ट मात्राहीन तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वास कस्य नास्ति व्यतिक्रम ।

कोल्ल ९१७ आ मते मेडमास ९ आ तेदि बुधाळच ई पुस्तकं एळुदि कूडि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नम । केशवेन लिखितमिदम् ॥

M3 concludes with

श्रीकृष्णाय नम । ताळे कायति स्र चेङ्कुणि एळुतियत् ।
शुभमस्तु ।

M4 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises a series of additional passages found in different MSS which have been cited in the foregoing footnotes to the constituted text, but which, for various reasons, were not quoted there in extenso They are mainly passages which were too long to be included in the footnotes, but along with them there will be found a certain number of short unimportant passages also, which could have been very easily accommodated in the footnotes, but which being found in single MSS or in a very small group of cognate MSS have been relegated to the Appendix as being of no special value for critical purposes

The variants cited here are of the same order as those of the additional lines noted in the footnotes to the constituted text, in other words, the variants of monosyllabic verse-filling particles (such as च वै तु हि) and adverbs (such as तथा-तदा-तत, एव-एव), discrepant readings of single MSS, corrupt readings, and common doublets (वेदि-वेदी, रोम-लोम) have been generally ignored, scribes' errors have been silently corrected Furthermore, the variants of the short prose formulaic references to the speaker (such as वैशपायन उवाच) have been uniformly ignored here

1

T1 G1 2 M2-4 ins after the colophon of adhy 11 T2 G3 M1 after the addl colophon following 8 17 29

संजय उवाच।
श्रुतकीर्तिमथायान्तं किरन्तं निशिताञ्शरान्।
मद्रराजो महाराज वारयामास हृष्टवत्।
मद्रराजं समासाद्य श्रुतकीर्तिर्महारथ।
विव्याध भल्लैस्त्रिंशता कार्तस्वरविभूषितैः।
प्रतिविव्याध तं शल्यस्त्रिभिस्तूर्णमजिह्मगैः।
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं विव्याध भारत।
स शल्यं शरवर्षेण छादयामास संयुगे।
मुमोच निशितान्बाणान्मद्रराजरथं प्रति।
ततः शल्यो महाराज श्रुतकीर्तिभुजच्युतान्।
चिच्छेद समरे बाणान्बाणैः संनतपर्वभिः।
श्रुतकीर्तिस्ततः शल्यं भित्त्वा नवभिरायसैः।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्पुनः शल्यं च पञ्चभिः।
तस्य शल्यो धनुश्छित्त्वा हस्तावापं निकृत्य च।
विव्याध समरे तूर्णं सप्तभिस्तं शरोत्तमैः।
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथ।
मद्रेश्वरं चतुःषष्ट्या बाह्वोरुरसि चार्पयत्।
ततस्तु समरे राजंस्तेन विद्धः शिलीमुखैः।
प्रतिविव्याध तं चापि नवत्या निशितैः शरैः।
तस्य मद्रेश्वरश्चापं पुनश्चिच्छेद मारिष।
संछिन्नधन्वा समरे गदां चिक्षेप सत्वर।
पट्टैर्जाम्बूनदैर्बद्धां रूप्यपट्टैश्च भारत।
भ्राजमाना यथा नारीं दिव्यवस्त्रविभूषिताम्।
तामापतन्तीं सहसा दीप्यमानाशनिप्रभाम्।
शरैरनेकसाहस्रैर्व्यष्टम्भयत मद्रराट्।
विष्टभ्य च गदां वीरः पातयित्वा च भूतले।
श्रुतकीर्तिमथायत्तो राजन्विव्याध पञ्चभिः।
तस्य शक्तिं रणे भूयश्चिक्षेप भुजगोपमाम्।
तां द्विधा चाच्छिनच्छल्यो मेदिन्यां सा व्यशीर्यत।
तस्य शल्यः क्षुरप्रेण यन्तुः कायाच्छिरोऽहरत्।
बालहस्ताद्यथा श्येन आमिषं वै नरोत्तम।
स पपात रथोपस्थात्सारथिस्तस्य भारत।
ततस्ते प्राद्रवन्संख्ये हयास्तस्य महात्मन।
पलायमानैस्तैरश्वैः सोऽपनीतो रणाजिरात्।
श्रुतकीर्तिर्महाराज पश्यतां सर्वयोधिनाम्।
ततो मद्रेश्वरो राजा पाण्डवानामनीकिनीम्।
व्यगाहत मुदा युक्तो नलिनीं द्विरदो यथा।
लोलयामास स बलं सिंहः पशुगणानिव।
शल्यस्तत्र महाराज पाण्डवानां महात्मनाम्।
निहत्य पाण्डुपाञ्चालान्पृतनासु व्यवस्थित।
अशोभत रणे शल्यो विधूमोऽग्निरिव ज्वलन्।
सेनाकक्षं महद्दग्ध्वा कक्षमग्निरिवोत्थित।
स्थितो रराज समरे पुरं दग्ध्वेव शंकर।

Colophon

1

M2 4 om the ref — (L 1) M1 समायांतं (for अथा°) — (L 3) T1 M2 3 मद्रेश्वरं (for मद्रराजं) — (L 4) T1 त्रिंशता, G1 त्रिशद्भिः (for त्रिंशता) — (L 5) G1 शल्य (for शल्यस्) — (L 7) M छादयंतं (for °यामास) G3 हृष्टवत् (for संयुगे) — (L 8) G1 2 M3 मद्रेश्वर (for मद्रराज) — (L 9) T1 श्रुतकीर्तिधनुश्च्युतान् (for the post half) — (L 10) M राजन् (for बाणान्) M4 बाणैः — (L 11) T1 छित्त्वा (for भित्त्वा) T1 M4 °भिराशुगैः (for °रायसैः) — (L 14) T1 चामरैस्, M विवरे (for समरे) — (L 15) T1 महायशा (for महारथ) — G2 om lines 16–18 — (L 19) G1 चापि (for चाप) — (L 20) T2 G1 स छिन्न° (for संछिन्न) T1 M सत्वरं — (L 21) G3 गदां, M3 दिव्यां (for बद्धां) — (L 22) M1 भ्राजमाना M1 om (hapl) from नारीं up to यत्तो (in line 26) G2 दिव्यवस्त्रविभूषितां (for the post half) — (L 23) T1 M (M1 om) दीप्यमाना शशिप्रभां (for the post half) — (L 26) T1 श्रुतकीर्तिवधायत्तो T1 M पत्रिभिः (for पञ्चभिः) — (L 28) T1 व्यच्छिनत् (for चाच्छि°) — (L 30) M2 4 नरोत्तम — (L 31) M1 स (for स) M3 तथोपस्थात् (for रथो°) — (L 32) T1 व्यद्रवन् (for प्राद्°) G1 सर्वे, M3 संख्ये (for संख्ये) — (L 33) T1 M वातायमानैस् (for पलाय°) T1 सोपावीतो; G2 अपनीतो (for सोऽप°) T1 M महारणात् (for रणाजिरात्) — (L 35) G2 गतो (for ततो) M2-4 राजन् (for राजा) — (L 37) T1 लोटयामास (for लोल°) T1 M च (for स) — (L 38) G2 अनीकिनीं (for महात्मनाम्) — G1 om lines 39–42 — (L 39) G2 निपात्य (for निहत्य) — (L 40) G2 अहो क्षत रणे शल्यो (for the prior half) — (L 41) G2 सेनावक्षमहद्दग्ध्वा (for the prior half) — Colophon. *Adhy name* T1 श्रुतकीर्तिपराजय, T2 श्रुतकीर्तिशल्ययुद्ध — *Adhy no* T1 G1 2 M 13

2

For S 24 62^{a}–84^{b}, S subst.

बलार्धं यदि मे देवा न धारयितुमाहवे ।
शक्ता सर्वं हि सगम्य यूय तदब्रवीमि व ।
समा भवन्ति मे सर्वे दानवाश्चामराश्च ये ।
शिवोऽस्मि सर्वभूताना शिवत्वं तेन मे सुरा ।
किं स्वधर्मेण वर्तन्ते यस्मात्ते सुरशत्रव ।
तस्माद्वध्या मयाप्येते युष्माक च हितेप्सया ।
शरणं व प्रपन्नाना धर्मेण च जिगीपताम् ।
साहाय्य व करिष्यामि निहनिष्यामि वो रिपून् ।
दीयता च बलार्धं मे सर्वैरपि पृथक्पृथक् ।
पशुत्व चैव मे लोका सर्वे कल्पन्तु पीडिता ।
पशूनां तु पतित्वं मे भवत्वद्य दिवौकस ।
एव न पाप प्राप्स्यामि पशून्हत्वा सुरद्विप ।
कल्पयध्व च मे दिव्य रथं चाश्वान्मनोजवान् ।
धनु शर सारथिं च ततो जेष्यामि वो रिपून् ।
इति श्रुत्वा वचो देवा देवदेवस्य भूपते ।
विषादमगमन्सर्वे पशुत्व प्रति शङ्किता ।
तेषा भाव ततो ज्ञात्वा देवस्तानिदमब्रवीत् ।
मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन्भय विबुधसत्तमा ।
श्रूयता पशुभावस्य विमोक्ष क्रियता च स ।
यो व पशुपतेश्चर्यां चरिष्यति स मोक्ष्यते ।
पशुत्वादिति सत्य व प्रतिजाने समागमे ।
ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रत मोक्ष्यन्ति तेऽप्युत ।
नैष्ठिक द्वादशाब्द वा योऽब्दमर्धमृतुत्रयम् ।
मास द्वादशरात्र वा स पशुत्वाद्विमुच्यते ।
तस्मात्परमिद गुह्य व्रत दिव्य चरिष्यथ ।
त तथेत्यब्रुवन्देवा देवदेवनमस्कृतम् ।
ऊचुश्चेद गृहाणेद तेजसोऽर्धमिति प्रभुम् ।
प्रत्युवाच तथेत्येव शूलधृग्राजसत्तम ।
ततस्ते प्रददु सर्वे तेजसोऽर्धं महात्मने ।
सर्वमादाय सर्वेषा तेजसोऽर्धं दिवौकसाम् ।
तेजसाप्यधिको भूत्वा भूयोऽप्यतिबलोऽभवत् ।
तत प्रभृति देवाना देवदेवोऽभवद्भव ।
पतिश्च सर्वभूताना पशूना चाभवत्तदा ।
तस्मात्पशुपतिश्चोक्तो भवत्वाच्च भवति वै ।
अर्धमादाय सर्वेषां तेजसा प्रज्वलन्निव ।
भासयामास तान्सर्वान्देवदेवो महाद्युति ।
ततोऽभिषिषिचु सर्वे सुरा रुद्र पुरारिणम् ।
(63^{cd}) महादेव इति ह्यासीद्देवदेवो महेश्वर ।

Colophon

दुर्योधन ।

तेजसोऽर्धं सुरा दत्त्वा शकराय महात्मने ।
पशुत्वमपि चोपेत्य विश्वकर्माणमव्ययम् ।
ऊचु सर्वे समाभाष्य रथ सकल्प्यतामिति ।
विश्वकर्मापि सचिन्त्य रथ दिव्यमकल्पयत् ।
(68^{ab}) समेता पृथिवीं देवीं विशाला पुरमालिनीम् ।
(68^{cd}) सपर्वतवनद्वीपां चक्रे भूतधरा रथम् ।
ईषा नक्षत्रवशं च छत्र मेरुं महागिरिम् ।

2

Before line 1, M_{2-4} ins भगवान् — (L 1) G_1 बलार्थं — (L 2) T_1 [ऽ]भिसंगत्या, M_{2-4} हि संहत्य (for हि सगम्य) T_1 नत्र (for तत्र) — (L 3) T_3 G_3 ते (for मे) T_1 समा ह्येते च सर्वे मे (for the prior half) — (L 4) G_2 शीलत्व (for शिवत्वं) — (L 5) G_2 वर्तेत (for वर्तन्ते) — (L 6) T_1 ह्यत्र, M_{2-4} [अ]प्यत्र (for [अ]प्येते) — (L 7) G_1 प्रपन्नार्थान् (for °न्नानां) G_2 जिगीपया (for °पताम्) — (L 8) T_1 M_{2-4} साह्य रणे (for साहाय्य व) G_1 न हनिष्यामि (for निह°) T_1 ते, G_1 च (for वो) — (L. 11) T_1 पशुत्व (for पतित्व) — (L 13) T_2 G_2 M_1 रथ (for च मे) M_3 कल्पय ध्वज मे दिव्य (sic) (for the prior half) G_2 रथस्य T_1 M_{2-4} रथ चाश्वांश्च (T_1 °श्व च) पारगान्, T_2 M_1 रथाश्वाश्चैव पारगान् (for the post. half) — (L 14) T_3 G_3 वै (for वो) — (L 15) T_1 भाषित, T_3 G_3 भूपते — (L 17) T_2 G_1 M_1 भवो (for ततो) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ देवांस् T_2 M_1 transp इदम् and अब्रवीत् — (L 19) G_2 पशुभावश्च — (L 20) T_1 यो (for व) G_2 चरिष्यसि — (L 21) G_2 सत्त्व (for सत्य) — (L 22) G_2 करिष्यति, M_4 तरि° (for चरि°) T_2 M_1 च (for [उ]त) — (L 23) T_1 नैष्ठिकीं, T_3 $G_{1.3}$ नैत्यक, G_2 नैष्ठि यो (sic) (for नैष्ठिक) T_1 द्वादशास G_2 यो (for वा) T_2 M_1 [ऽ]र्धमब्दम् (by transp), G_2 *तदर्धम् T_1 G_1 $M_{2.4}$ ऋतुद्वय — (L. 24) T_2 G_1 M_1 विमोक्ष्यते (for विमुच्यते) — (L 25) T_1 M_{2-4} transp गुह्य and दिव्य — (L 26) M_{2-4} शिव देव(M_4 °व)नमस्कृत (for the post half) — (L 27) $G_{1.2}$ M_{2-4} चैन (for चेद) T_1 श्रुणोद ते (sic) (for गृहाणेद) — (L 28) T_1 शूलभृद्, T_2 M_1 °धृद् (for °धृग्) — (L 30) T_1 M_{2-4} समादाय स (for सर्वमादाय) — (L. 31) T_3 भवो (for भूयो) — (L 32) T_3 $G_{2.3}$ पति (for भव) — (L 33) G_2 पति — T_1 reads line 34 after line 38 — (L 34) T_1 ह्यासीद् (for चोक्तो) — (L 36) T_1 देवान्, M_{2-4} देशान् (for सर्वान्) T_1 M_{2-4} महादेवो (for देव°) — (L. 37) G_2 ततोभिर्षिच्यते राजन् (for the prior half) G_3 सर्वे देवां (for सुरा रुद्र) M_{2-4} पु(M_4 सु)रारिह (for °रिणम्) — After line 38, T_1 reads line 34 — Colophon *Adhy name* T_1 त्रिपुरदहने पशुपतिसंवाद, G_1 त्रिपुरदहने — *Adhy no* S 25 — (L. 41) T_1 रथ — (L. 42) T_1 M_{2-4} च (for [अ]पि) — (L 43) T_1 विशालावरमालिनीं, T_2 विशाल्या पुरशालिनीं — (L 44) G_1 भूतधराधर (for °धरा रथम्) — (L. 45) G_1 नक्षत्रपाश (for °वश) — $M_{3.4}$ om.

अनेकद्रुमसंछन्नं रत्नाकरमनुत्तमम् ।
हिमवन्तं च विन्ध्यं च नानाद्रुमलताकुलम् ।
अवस्करं प्रतिष्ठानं कल्पयामास वै तदा ।
अस्तं गिरिमधिष्ठानं नानाद्विजगणायुतम् ।
चकार भगवांस्त्वष्टा उदयं रथकूबरम् ।
मीननक्रझषावासं दानवालयमुत्तमम् ।
समुद्रमक्षं विदधे पत्तनाकरशोभितम् ।
चक्रं चक्रे चन्द्रमसं तारकागणमण्डितम् ।
दिवाकरं चाप्यपरं चक्रं चक्रेऽंशुमालिनम् ।
गङ्गां सरस्वतीं तूर्णीं चक्रे विश्वकृदव्ययः ।
अलंकारा रथस्यासंस्त्वापगाः सरितस्तथा ।
त्रीनग्नीन्मन्त्रवच्चक्रे रथस्याथ त्रिवेणुकम् ।
(70^{ab}) अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथांश्चापि तारकाः ।
(70^{ef}) ओषधीर्वीरुधश्चैव घण्टाजालं च भानुमत् ।
अलंचकार च रथं मासपक्षर्तुभिर्विभुः ।
अहोरात्रैः कलाभिश्च काष्ठाभिरयनैस्तथा ।
(72^{cd}) द्यां युगं युगपर्वाणि संवर्तकबलाहकान् ।
(73^{ab}) शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
(80^{e}) ऋग्वेदं सामवेदं च धुर्यावश्वावकल्पयत् ।
(81^{e}) पृष्ठाश्वौ च यजुर्वेदः कल्पितोऽथर्वणस्तथा ।
अश्वानां चाप्यलंकारं विदधे पदसंचयम् ।
(74^{cd}) सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुप्रभाम् ।
(74^{ef}) योक्त्राणि चक्रे चाश्वानां कूश्माण्डांश्चापि पन्नगान् ।
{259* ll 1–2} { कालपृष्ठोऽथ नहुषः कार्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयानां वालबन्धनम् ।
अभीषवः षडङ्गानि कल्पितानि महीपते ।
ओंकारः कल्पितस्तस्य प्रतोदो विश्वकर्मणा ।
यज्ञाः सर्वे पृथक्कॢप्ता रथाङ्गानि च भागशः ।
(75^{cd}) अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिरथ्या सरस्वती ।
(76^{ab}) नानावर्णानि चाभ्राणि पताकाः पवनेरिताः ।
(76^{cd}) विद्युदिन्द्रधनुर्युक्ता रथं दीप्त्या व्यदीपयत् ।
वर्म योद्धुश्च विहितं नभो ग्रहगणाकुलम् ।
अभेद्यं भानुमच्चित्रं कालचक्रपरिष्कृतम् ।
कॢप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष ।
युक्तं निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।
(77^{ab}) एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
(77^{cd}) त्वष्ट्रा मनुजशार्दूल द्विषतां भयवर्धनः ।
(78^{ab}) स्वान्यायुधानि दिव्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
(78^{cd}) ध्वजयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् ।
(79^{ab}) ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डश्च ते ज्वराः ।
(79^{cd}) परिष्कारा रथस्यासन्सर्वतोदिशमुद्यताः ।
(83^{ab}) विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।
(263*) { छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षयां ध्रुवाम् ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तच्च संवत्सरं धनुः ।

lines 46–47 — (L. 46) T_{2} मनेकरत्नसंछन्न (for the prior half) — After line 46, T_{2} reads line 52 — (L 47) G_{1} हिमवध्य (for °वन्त) T_{1} नानाद्रुमवनाकुल, T_{2} °लतायुत (for the post half) — (L 48) T_{1} उपस्करं (for अव°) — (L 50) T_{1} उदर, G_{2} गिरींश्च (for उदय) — T_{3} om line 51 — (L 51) G_{1} -चक्र- (for नक्र) M अद्भुत (for उत्तमम्) — T_{2} reads line 52 after line 46 — (L 52) T_{1} $_{2}$ पट्टणाक(T_{2} पत्तनागा)-रशोभित (for the post half) — (L 54) G_{1} $_{2}$ चाप्यवरं — (L. 55) T_{2} वेणीं, G_{2} तूर्णं, M वाणीं (for तूर्णीं) T_{1} मव्ययां — (L 56) G_{2} M_{1} मलंकारं (M_{1} °रो) G_{2} मनागा (for आपगा) — (L 57) T_{1} त्रिसंध्या, G_{1} त्रीनाग्नि — (L. 58) G_{1} M अनुकर्षं (G_{1} °र्षा) T_{2} महा, T_{3} G_{2} $_{3}$ रथे, M_{3} ग्रहा (for ग्रहान्) M_{2} दीप्ता T_{2} G_{3} M वरूथ — (L. 59) M_{1} औषधीर् — (L 62) T_{1} ज्यां (for द्यां) — (L. 63) T_{1} श्रद्धां (for शम्यां) G_{3} मेधात्री (for मेधां च) — (L 64) M_{1} धुर्यानश्वान् (for °वश्वाव्) — (L. 65) G_{2} पृष्ठौ द्वौ, M_{2} $_{4}$ पृष्ठाश्व — (L 67) G_{1} M_{1} अनुमतीं T_{1} $_{2}$ M द्युमता (T_{2} °त) (for सुप्रभाम्) — (L 68) M_{1} कूश्मांडानि च (for °ण्डांश्चापि) T_{1} G_{2} घटि(G_{3} °ट)कान्, M कटकान् (for पन्नगान्) — (L 69) T_{2} वालपृष्ठो, T_{3} ताम्रपृष्ठौ (sic), G_{2} $_{3}$ काळ(G_{3} °ल)पृष्ठो T_{3} G_{2} तु (for ऽथ) T_{2} कर्कोटकधनंजयौ — (L 70) G_{3} इतरश्च — (L. 73) G बद्धा (for कॢप्ता) — (L. 74) T_{1} M पारिरथ्या, G_{2} परिधाय (for °रथ्या) — (L 75) T_{3} G_{3} छत्राणि, G_{1} $_{2}$ चित्राणि (for चाभ्राणि) T_{2} नानावर्णविचित्राणि (for the prior half) — (L 76) G_{1} युक्तां, G_{2} युक्त T_{3} G_{3} दीप्या, M_{1} दीप्ता (for दीप्त्या) T_{1} M_{1} व्यदीपयन्, G_{1} °रयत्, M_{2-3} [अ]-प्यदीपयन् (for व्यदी°) T_{2} रथं दिव्यमया जयन्; G_{2} रथ दीप्तानि दीपयन् (for the post. half) — (L 77) T_{3} मर्म (for वर्म) G_{2} धर्मवध्योश्च गगन (sic) (for the prior half) — (L 78) M_{1} अंभोद- (for अभेद्य) T_{2} G_{1} कालचक्र (for °चक्र) — T_{1} $_{2}$ G_{1} $_{2}$ M om lines 79–81 — (L 82) G_{3} इत्थं स वै (for एवं तस्मिन्) — (L 83) T_{2} G_{3} भयवर्धन, M अघवर्धने — (L 84) G_{3} अदधात्, M_{1} न्यदधत् T_{2} शांकरे — (L 85) T_{1} $_{2}$ G_{2} M_{1} रथयष्टिं (for ध्वज°) — (L 86) G_{3} ब्रह्मदण्ड M_{2-3} त्रय- (for ज्वरा-) T_{2} स्वतेजसा (for च ते ज्वरा-) — G_{3} om line 87 — (L 87) T_{1} परिष्कारं T_{1} उद्यतां, T_{3} G_{3} उद्धता — (L. 89) G_{2} अक्षय T_{3} दृढां, M_{1} ध्रुवात् (for ध्रुवाम्) — (L. 90) G_{2} त (for

(83*cd) तस्माद्रौद्रा कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा।
ततो रथे रथाश्वांस्तान्नृपय· समयोजयन्।
एकैकश· सुसंहृष्टानादाय सुधृतव्रता·।
दक्षिणस्यां धुरि कृत ऋग्वेदो मन्त्रपारगै·।
सव्यत सामवेदश्च युक्तो राजन्महर्षिभि·।
पार्ष्णिदक्षिणतो युक्तो यजुर्वेद सुरद्विजे।
इतरस्या तथा पार्ष्ण्यां युक्तो राजन्नथर्वण।
एवं ते वाजिनो युक्ता यज्ञविद्भिस्तदा रथे।
अशोभन्त तथा युक्ता यथैवाध्वरमध्यगा।
कल्पयित्वा रथं दिव्यं ततो बाणमकल्पयत्।
चिन्तयित्वा हरिं विष्णुमव्ययं यज्ञवाहनम्।
शर सकल्पयाचक्रे विश्वकर्मा महामना।
तस्य वाजांश्च पुङ्खं च कल्पयामास वै तदा।
पुण्यगन्धवहं राजन्श्वसन राजसत्तम।
अग्नीषोमौ शरमुखे कल्पयामास वै तदा।

3

After 8.24 111, K4 V1 B1 4.5 D Co ins

तत उत्थाप्य भगवांस्तान्हयाननिलोपमान्।
बभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तम।
ततस्तमिषुमादाय विष्णुसोमाग्निसंभवम्।
आरुरोह तदा स्थाणुर्धनुषा कम्पयन्परान्।
तमारूढं तु देवेशं तुष्टुवु· परमर्षय।
गन्धर्वा देवसंघाश्च तथैवाप्सरसां गणा।
स शोभमानो वरद· खड्गी बाणी शरासनी।
प्रदीपयन्रथे तस्थौ त्रीँल्लोकान्स्वेन तेजसा।
ततो भूयोऽब्रवीद्देवो देवानिन्द्रपुरोगमान्।
न हन्यादिति कर्तव्यो न शोको व· कथचन।
हतानित्येव जानीत बाणेनानेन चासुरान्।
ते देवा· सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन्।
न च तद्वचन मिथ्या यदाह भगवान्प्रभु।
इति संचिन्त्य वै देवा परां तुष्टिमवाप्नुवन्।
तत· प्रयातो देवेश सर्वैर्देवगणैर्वृत·।
रथेन महता राजन्नुपमा नास्ति यस्य ह।
स्वैश्च पारिषदैर्देव पूज्यमानो महायशा।
नृत्यद्भिरपरैश्चैव मांसभक्षैर्दुरासदै।
धावमानै· समन्ताच्च तर्जमानै परस्परम्।
ऋषयश्च महाभागास्तपोयुक्ता महागुणा·।
आशसुर्वै जयं देवा महादेवस्य सर्वश।
एवं प्रयाते देवेशे लोकानामभयंकरे।
तुष्टमासीज्जगत्सर्वं देवताश्च नरोत्तम।
ऋषयस्तत्र देवेशं स्तुवन्तो बहुभि स्तवै।
तेजश्चास्मै वर्धयन्तो राजन्नासन्पुन· पुन।
गन्धर्वाणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च।
वादयन्ति प्रयाणेऽस्य वाद्यानि विविधानि च।

तच्) — (L. 91) G2 रौद्री, G3 रौद्रा G1 कालरात्री G1 ज्वारा (for ऽजरा). — (L 92) T1 महाश्वांश् (for रथा°) — (L. 93) G1 एकैक सुसंहृष्टानां (for the prior half) — (L. 94) G2 दिशि (for धुरि) — (L 96) T1 पार्ष्णेर्, T2 G3 M4 प्राष्टिर्, G2 M3 प्राष्टिर्, M2 प्राणिर् (for पार्ष्णि-) M2-4 सुरद्विपै (for °द्विजे). — (L 97) T1 G2 उत्तरस्यां (for इत°). T1 पार्ष्ण्यां, T2 G3 प्राष्ठ्या, G2 पाष्ट्या, M2-4 पृष्ठ्यां (M3 °ष्ट्यां) — (L. 98) T G M1 तथा (for तदा) — (L 99) G2 तथैव T1 तथैवाध्वरमध्यगा (for the post half) — (L 102) G2 महात्मना (for °मना) — (L 103) T1 तस्य वाजाश्च पुखाश्च, T2 तस्य वाजांश्च पुच्छ च (for the prior half) — M3 om (hapl) lines 104–105 — (L 104) T2 वाजिसत्तम; G2 राजसत्तम — (L. 105) G2 M3 रथ मुखे (for शर°).

3

(L. 1) K4 B1 4 Dn1 D2.3 6 7 उत्थाय (for उत्थाप्य) D3 स्तान् (for तान्). K4 अश्वान् (for हयान्) — (L. 2) K4 B1 4 5 Da1 D1.3-5 7 आरुहेति, Dn1 आरुरोह, D3 आरोहस्व (for °हेति). B1 रथोत्तम, D6 सुरोत्तम, D8 Co सुरोत्तम — (L. 3) K4 विष्णु सोमार्थसंभव, V1 विष्णु-सोमाग्निसंनिभम्, D1.5 °सोमोग्निसंभव (for the post half) — (L. 4) K4 तथा — After line 4, Dn1 reads 8 24.110-111, D5 reads 8 24 111 — (L. 6) D5 देवगणाश्च (for देवसंघाश्च) Da1 D1 5 अप्सरसो — (L. 7) =8.24.94ab V1 (sup lin as above) शोभमानो — (L. 8) Dn1 पद (for रथे) — (L. 10) B4 हन्यामिति (for °दिति) — (L. 11) K4 जानत; Dn1 जानीते — (L. 12) Dn1 त (for ते) — After line 12, D1 repeats lines 10–11 — (L 14) V1 अवाप्नुयु·. — (L. 15) Da1 (also as above) स यातो K4 सर्व- (for सर्वैर्) — (L 16) V1 B1 4 Da1 Dn1 D1.5 transp नास्ति and यस्य D6 उपमानस्य नास्ति च (for the post half) — (L. 17) K4 पार्षदैर् (submetric), V1 परिषदैर् Dn1 महात्म (for °यशा) — (L 18) K4 मासभक्ष्यैर्, B1 °भावैर् — (L. 19) Dn1 धावमान Dn1 तर्जमान· — (L. 20) D5 तथेत्युक्त्वा (for तपोयुक्ता) — (L 21) K4 आर्शस V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5 विजय, B1 D5 3 वै जना (for वै जय) D6 आशशसुर्जयं देवा (for the prior half) — (L. 22) K4 D4 देवेश, B4 Da1 Dn1 D1 2 5 6 वरदे (for देवेशे) — (L. 24) D3 देवेश — (L. 25) Dn1 चासिन् (for चासै) — (L. 26) V1 अयुतानि K4 पद्म (for च) — (L. 27) K4 अवादयन्प्रयाणेस्य (for the prior half) D2 भव्यानि (for वाद्यानि)

4

After 277*, K₃ ₄ V₁ B (except B₃) D (except D₂) T₂ Ca.c n ins.

प्रयाते रथमास्थाय त्रिपुराभिमुखे भवे ।
ननाद सुमहानाद वृषभ. पूरयन्दिश· ।
वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
विनाशमगमंस्तत्र तारका सुरशत्रव ।
अपरेऽवस्थितास्तत्र युद्धायाभिमुखास्तदा ।
तत स्थाणुर्महाराज शूलधृक्क्रोधमूर्छित ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि त्रैलोक्य भू· प्रकम्पते ।
निमित्तानि च घोराणि तत्र संदधत. शरम् ।
तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनां क्षोभेण ब्रह्मरुद्रयो ।
स रथो धनुष क्षोभादतीव ह्यवसीदति ।
ततो नारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनि·सृतः ।
वृषरूप समास्थाय उज्जहार महारथम् ।
सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ।
स संभ्रमात्तु भगवान्नादं चक्रे महाबल ।
वृषभस्य स्थितो मूर्ध्नि हयपृष्ठे च मानद ।
तदा स भगवान्रुद्रो निरैक्षद्दानव पुरम् ।
वृषभस्यास्थितो रुद्रो हयस्य च नरोत्तम ।
स्तनांस्तदाशातयत खुरांश्चैव द्विधाकरोत् ।
तत प्रभृति भद्र ते गवां द्वैधीकृता. खुरा ।
हयानां च स्तना राजंस्तदा प्रभृति नाभवन् ।
पीडितानां बलवता रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ।

5

After 8 25 2, K₄ V₁ B D T₂ Ca.c.n ins..

यथा देवगणैस्तत्र वृतो यत्नात्पितामह. ।
तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिको वृत ।
यथा देवैर्महाराज ईश्वरादधिको वृत ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामह ।
नियच्छ तुरगान्युद्धे राधेयस्य महाद्युते ।
शल्य उवाच ।
मयाप्येतन्नरश्रेष्ठ बहुशो नरसिंहयो ।
कथ्यमानं श्रुत दिव्यमाख्यानमतिमानुषम् ।
यथा च चक्रे सारथ्य भवस्य प्रपितामह ।
यथासुराश्च निहता इषुणैकेन भारत ।
कृष्णस्य चापि विदितं सर्वमेतत्पुरा ह्यभूत् ।
यथा पितामहो जज्ञे भगवान्सारथिस्तदा ।
अनागतमतिक्रान्तं वेद कृष्णोऽपि तत्त्वत ।
एतदर्थं विदित्वापि सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

4

K₃ om. lines 1–8. — (L 1) T₂ प्रयाति — (L. 2) K₄ सुमहन् Dn₁ D₆ T₂ ऋषभ· — (L. 3) V₁ Da₁ D₁ ₅.₆ ऋषभस्य T₂ तस्य (hypermetric) (for [अ]स्य) Dn₁ ऋषभस्य च त नाद (for the prior half) Da₁ D₅–₆ भयकर, D₂ भवकरो T₂ महच्छ्रुत्वा भयकरं (for the post half) — (L 4) B₃ (marg) कातरा, Da₁ तारकः; D₁ ₅ तावका.; Co सारका V₁ तावका सुरसत्तम·, T₂ तारकाया सुरादय (for the post. half) — (L. 5) K₄ Da₁ D₁.₅ च., B₃ [ऽ]पि (for ऽव) T₂ युधु (for तदा). — (L 6) Co cites क्रोधमूर्छित· — (L 7) Dn₁ भूश्च कंपिता, T₂ समकपत· (for भू· प्रकम्पते) — (L 8) V₁ B₁ तत्रासंदधत ; T₂ तत्र संधीयत· V₁ शरान् — (L 9) D₂ तस्मिणे स समाग्निविष्णुनां (sic) (for the prior half). Co cites क्षोभेण (as above) D₆ विष्णुरुद्रयो (for ब्रह्म°) — (L. 10) Dn₁ स्त्ववसीदति, D₆ ज्याव° K₃ अतीवमवसीदति (for the post. half) — (L 11) B₅ अतो (for ततो) B₅ विनिर्गत , (for विनि·सृत) — (L. 12) K₃ Dn₁ T₂ वृषभ रूपमास्थाय (for the prior half). B₁ तज्जहार — (L 13) Da₁ D₁ ₅ घर्षमानेषु (for नर्द°) — (14) K₃ T₂ शक्रवीर्यो (for संभ्रमात्तु) T₂ मंद चक्रे महायके (for the post half) — (L. 15) V₁ B₃ ₄ Da₁ D₁.₅ [आ]स्थितो (for स्थितो) T₂ मानद — (L 16) Da₁ D₁ ₅ तथा (for तदा) D₂ ते (for स) K₃ क्रुद्धो (for रुद्रो) K₃ B₃ ₄ निरीक्ष्य, V₁ निरैक्षन् — (L 17) D₆ T₂ स्थितो B₅ मूर्ध्नि, B₄ देवो (for रुद्रो). K₃ नरोत्तम· — B₃ om. line 18 — (L 18) K₃ ततस्त (for स्तनांस्त) B₅ Da₁ D₁ ₅ [अ]शातयीत; T₂ [अ]था उरसि K₃ तावद् (for चैव) V₁ transp द्विधा and अकरोद् — K₃ om lines 19–20 — (L. 19) V₁ Dn₁ D₆ तदा प्रभृति Dn₁ T₂ चैव द्विधा (for द्वैधीकृता) T₂ (before corr.) [अ]करोत् (for खुरा) — (L. 20) Co cites स्तना (as above) Dn₁ D₁ नो(D₁ ना)भवद, T₂ भावयन्. — (L. 21) Dn₁ बल्यतां, D₂ भगवता

5

D₂ om lines 1–8, — (L 1) V₁ यदा (for यथा). D₅ यता (for यत्नात्) — (L. 2) D₆ यता (for यत्नात्) B₃ कार्याद् (for कर्णाद्) — B₁ ₄ D₂ ₃ om line 3 V₁ reads lines 3–4 on marg B₁ om. line 4 — (L. 4) D₆ तथा त्व पुरुषव्याघ्र (for the prior half) — After line 4, B₂ reads 8.25 2[cd] — (L 5) B₃ T₂ महाद्युते ; B₅ Da₁ D₁ ₅ ₆ °स्तन· — (L. 6) B₃ Da₁ D₁ ₄ मया(B₃ D₅ °या)प्येव सुबहुशः (for the prior half) K₄ Co. np सुरसिंहयो , Ca.n नर° (as above) B₃ Da₁ D₁.₅ चरित सुरसिंहयो· (for the post. half) — (L 7) D₂ वीरम् (for दिव्यम्). B₃ इति मानुष (for अतिमा°) — (L. 9) D₂ तथा (for यथा) — (L. 11) K₄ V₁ B₂.₃ D₁ यत्रे (for जज्ञे) Dn₁ D₅ भवस्य (for भगवान्) D₆ भवस्य किल सारथि·, T₂ तथा रुद्रस्य सारथि (for the post. half)

स्वयंभूरिव रुद्रस्य कृष्ण पार्थस्य भारत
यदि हन्याच्च कौन्तेयं सूतपुत्र कथंचन ।
दृष्ट्वा पार्थं हि निहतं स्वयं योत्स्यति केशव ।
शङ्खचक्रगदापाणिर्धक्ष्यते तव वाहिनीम् ।
न चापि तस्य क्रुद्धस्य वार्ष्णेयस्य महात्मन ।
स्थास्यते प्रत्यनीकेषु कश्चिदत्र नृपस्तव ।
संजय उवाच ।
त तथा भाषमाणं तु मद्रराजमरिंदम ।
प्रत्युवाच महाबाहुरदीनात्मा सुतस्तव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णं वैकर्तनं रणे ।
सर्वशस्त्रभृतां श्रेष्ठं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
यस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वा भयकर महत् ।
पाण्डवेयानि सैन्यानि विद्रवन्ति दिशो दश ।
प्रत्यक्षं ते महाबाहो यथा रात्रौ घटोत्कच ।
मायाशतानि कुर्वाणो हतो मायापुरस्कृत ।
न चातिष्ठत बीभत्सु प्रत्यनीके कथंचन ।
एतांश्च दिवसान्सर्वान्भयेन महता वृत ।
भीमसेनश्च बलवान्धनुष्कोट्याभिचोदित ।
उक्तश्च संज्ञया राजन्मूढ औदरिको यथा ।
माद्रीपुत्रौ तथा शूरौ येन जित्वा महारणे ।
कमप्यर्थं पुरस्कृत्य न हतौ युधि मारिष ।
येन वृष्णिप्रवीरस्तु सात्यकि सात्वतां वर ।
निर्जित्य समरे शूरो विरथश्च बलात्कृत ।
सृञ्जयाश्चेतरे सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमा ।
असकृन्निर्जिता सख्ये स्मयमानेन संयुगे ।
तं कथं पाण्डवा युद्धे विजेष्यन्ति महारथम् ।
यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्त पुरंदरम् ।
त्वं च सर्वास्त्रविद्वीर सर्वविद्यास्त्रपारग ।
बाहुवीर्येण ते तुल्य पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
त्व शल्यभूत शत्रूणामविषह्य पराक्रमे ।
ततस्त्वमुच्यसे राजञ्शल्य इत्यरिसूदन ।
तव बाहुबलं प्राप्य न शेकु सर्वसात्वता ।
तव बाहुबलाद्राजन्किं नु कृष्णो बलाधिक ।
यथा हि कृष्णेन बल धार्यं वै फल्गुने हते ।

— (L. 12) K4 देव (for वेद) T2 तद्विदु (for तत्त्वत) — (L. 13) Da1 D1.5 एतमर्थं, T2 एवमर्थं (for एतदर्थं). Da1 Dn1 D1.5.6.8 तु (for [अ]पि). V1 उपजग्मतु (for °जगिमवान्) B2 सार च सूपजग्मतु (sic) (for the post. half). — (L. 15) D6 फाल्गुन च, D8 स कौंतेय T2 यद्येष हन्यात्कौंतेय (for the prior half) — (L. 16) K4 विनिहत (for हि नि°). V1 B Da1 Dn1 D1.5.6.8 दृष्ट्वा विनिहत पार्थं (for the prior half) Da1 योत्स्यति — (L. 17) B1 रक्ष्यते, Dn1 T2 मक्ष्यते; D1 मक्ष्यते (for धक्ष्यते) — (L. 19) B1 स्थाप्यते, Da1 D1.5 क्षाम्यते (for स्थास्यते) — (L. 20) Da1 D1.5 भाषमाणस् (for °माण) T2 पुनरेवम् (for मद्रराजम्) K4 अरिंदम, V1 B1 D8 °दम, D2 °दमे (for °दम) — (L. 22) D8 (marg. sec. m. as above) मामवस्था (for मावमस्था) B3 om. from post. half of line 22 up to line 26 B2 युधि (for रणे) D6 कर्णविकर्तन रणे (for the post half) — (L. 23) K4 V1 Da1 D1.5.6 सर्वशास्त्रास्त्र- (K4 °र्थ)पारग, B5 D8 °शास्त्रास्त्र(D8 °नु)पारग (for the post half) — (L. 24) B1 भयकरं — (L. 26) Dn1 महाराज (for °बाहो) — (L. 28) Da1 D1.2.5.8 T2 नावतिष्ठति (for न चातिष्ठत) D8 भयेन महता वृत (for the post half) — (L. 29) T2 स (for च) T2 सैन्येन (for भयेन) D6 नय**समावृत (sic), D8 प्रधनीके कथंचन (sic) (for the post. half) — (L. 30) D4 [ऽ]पि (for च). D5 बलवद् (for °वान्) - Dn1 च चोदित, D2 [अ]भिनोदित, D8 °योधित (for °चोदित). — (L. 31) D8 उक्ताश्च K4 B3.4 D2 चासंज्ञया; V1-D6 चावज्ञया; B2 चासंख्यया, D4.8 चासीत्तथा (D8 °दा) (for च संज्ञया) B5 Da1 D1.5 उक्तवांश्चासकृद्राजन् (for the prior half) B1 मुक्तौदरिकेति च, B5 Da1 D1.5.6 मूढकौ(D6 मूढ औ)दरिकेति च; D4 मूढश्चौदरिको यथा; D8 मूढास्मौदरिकेति च (for the post half) — (L. 32) D8 (marg. sec. m.) शर्स्त्रास्त्रविदुषो रणे (for the post half) — (L 33) K4 किमप्यर्थं, D1 कथमर्थं, Ca कमप्यर्थं (as above) T2 हता (for हतौ) K4 भारत, B1-3.4 (marg. as above) सारथे (B2 °थे°) (for मारिष) — (L 34) D2 व्यासप्रधानस् (for वृष्णिप्रवीरस्) Da1 D1.3-5 सत्वतां (for सात्वतां) — (L. 35) V1 Da1 D1.5 वीरो (for शूरो) D6 om. विरथश्च V1 B1.3 D2.8 T2 तथा कृत, B2 रथात्कृत, D6 समावृत (for बलात्कृत). Da1 D1.5 विरथाश्च तथा कृत — (L. 37) D6-8 T2 सर्वे (for संख्ये) — (L. 38) B2 तद्, D1 न, D8 ते (for त) B5 Da1 D1.5 संख्ये (for युद्धे). D4 महारथा (for °रथम्) — (L. 40) D8 सर्वास्त्रवद्वीर K4 V1 B (except B2) Da1 D1.4-6 सर्वविद्यास्त्र पारग (for the post half) — (L. 41) V1 तत्तुल्य (for ते तुल्य) V1 कचन (for कश्चन) — (L. 42) K4 V1 D6.8 T2 अविषह्य(V1 °ह्य)- पराक्रम (K4 °मे) — (L. 43) K4 उच्यते (for उच्यसे) D2 शल्यारिसूदन — (L. 44) D8 (marg. as above) सर्वसात्वत (for °सात्वता) D2 न शेकु शर्वसत्त्व (for the post. half) — (L. 45) Om. in D6 D8 T2 सारथ्य कुरु मा मा त्व (D8 मामात्य) (for the prior half) K4 किं च; V1 B1.3 Dn1 D2.4.7.8 T2 किं तु; B5 ननु, Ca किं नु (as above) T2 कर्णो (for कृष्णो) — After line 45, Da1 D1.5 ins

एव बल्यतां युद्धे किमु कृष्ण बलाधिक ।

— (L. 46) B5 तथा कृष्णेन च बल; Da1 D1.5 यथा कृष्णेन

तया कर्णास्त्ययीभावे त्वया धार्यं महद्बलम् ।
किमर्थं समरे सैन्य वासुदेवो न्यवारयत् ।
किमर्थं च भवान्सैन्यं न हनिष्यति मारिष ।
त्वत्कृते पदवीं गन्तुमिच्छेयं युधि मारिष ।
सोदराणां च वीराणां सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

शल्य उवाच ।

यन्मां ब्रवीषि गान्धारे अग्रे सैन्यस्य मानद ।
विशिष्ट देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ।
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विन ।
युध्यत पाण्डवाग्र्येण यथा त्वां वीर मन्यसे ।
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ।

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन मारिष ।
अब्रवीन्मद्रराजानं सर्वक्षत्रस्य संनिधौ ।
सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाश्वासितस्तदा ।
दुर्योधनस्तदा हृष्ट कर्णं तमभिषस्वजे ।
अब्रवीच्च पुन कर्णं स्तूयमान सुतस्तव ।
जहि पार्थान्रणे सर्वान्महेन्द्रो दानवानिव ।
स शल्येनाभ्युपगते हयानां संनियच्छने ।
कर्णो हृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत ।
नातिहृष्टमना ह्येष मद्रराजोऽभिभाषते ।
राजन्मधुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ।
ततो राजा महाप्राज्ञ सर्वास्त्रकुशलो बली ।
दुर्योधनोऽब्रवीच्छल्यं मद्रराज महीपतिम् ।
पूरयन्निव घोषेण मेघगम्भीरया गिरा ।
शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धव्यमिति मन्यते ।
तस्य त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ।
कर्णो हत्वेतरान्सर्वान्फल्गुनं हन्तुमिच्छति ।
तस्याभीषुग्रहे राजन्प्रयाचे त्वां पुन पुन ।
पार्थस्य सचिव कृष्णो यथाभीषुग्रहो वर ।
तथा त्वमपि राधेयं सर्वत परिपालय ।

बलवत्; D8 यथा कृष्णो न बलवान्, T2 यथा कृष्णेन सा सेना (for the prior half) Da1 कार्यं वै, D8 धार्यं ते (for धार्यं वै) Some MSS फाल्गुने, K4 फाल्गुणे T2 कार्यो वै फल्गुने हते (for the post. half) — (L 47) D1 कर्णोत्ययीभावे, T2 कर्णात्ययीभावि B4 (marg) Co बृहद्बल, D8 महाबल, T2 इद बल (for महद्बलम्). Da1 D1 5 त्वया कार्यं बृहद्बल (for the post. half). Co कार्यं (for धार्यं) — (L. 48) Om in T2 D8 सैन्यान् (for सैन्य) D8 (marg) किमर्थं संगरे सैन्या (for the prior half). K4 निवारयत्, D5.8 नि(D6 न)वारयेत्; Co न्यवारयत् (as above). B8 न हनिष्यति मारिष, D8 (marg) वसुदेवो निवारयत् (for the post half) — (L 49) Om. in B8 T2 न (for च) B2 महानसयसि, D2 न तरिष्यति, D8 न हनिष्यसि — (L 50) D8 त्वत्कृतां पदवीं प्राप्तुम्, D8 तत्कृते पदवीं दातुम् (for the prior half) — (L 51) D8 transp वीराणां and सर्वेषां D6 सोदर्याणां च वीर्याणां (for the prior half) B8 चैव भूभृतां (for च महीक्षिताम्). — D8 om. lines 52–76 K4 V1 B D (except D8) read lines 52–59 for the first time after 8 23 47 — (L. 52) T2 वदसि (for ब्रवीषि) D4 मध्ये, D6 ह्यग्रे, T2 तस्य (for अग्रे) B2 D6 मारिष (for मानद) — (L 53) T2 वरिष्ठ (for विशिष्ट) B2 तव (for त्वयि) D2 प्रीतिमानिह वचो मयि (for the post half) — (L 54) K4 एक (for एष). B8 एवमारथ्यमातिष्ठे (for prior half). B8 महात्मन , Dn1 यशन्वित (sic) (for °स्विन) — (L. 55) Dn1 युद्धेत (for युध्यत) D2 पांडवाग्रेण — T2 om lines 56–57. — (L. 56) Da1 D1.5 चैव (for च हि) K4 स मापयश्चाहवे वीर (hypermetric), B2 समर्थश्च हये वीर, D6 समाश्वसिहि ये वीर (for the prior half). — (L. 57) B8 उत्स्रक्ष्ये हि, Ca उत्सृजेय (as above) B2 तथाश्रद्दम्, Ca यथा° (as above). K4 वाचास्य, V1 वागस्य; B2 वार्ष्णेस्य, D2 त्वा वास्य (for वाचोऽस्य) D6 संयुगे (for संनिधौ) — After line 57, T2 reads 8 25.3–6, repeating the same in its proper place. D6 om (hapl) lines 58–59 —(L 59) T2 स तु राजान (for मद्रराजान) — (L 60) T2 [अ]भ्युपगम°; Ca °गमात् (as above) V1 स सारथ्याभ्युपगमात् (for the prior half) B5 आश्वासित (for °सितस्) — (L 61) T2 भूय (for हृष्ट.) V1 B3.4.5 Da1 D1 5 T2 समभिस(V1 B5 T2 °ष)स्वजे — (L. 62) D4 5 कर्ण (for कर्णं) — (L. 64) B1 स शल्ये चाभ्युपगते (for the prior half). K4 शनियच्छने; Dn1 संनियच्छके, T2 °यन्त्रणे; Ca °यच्छने (as above) — (L. 66) Om in B5 B2 नास्ति (for नाति-) D2 [ऽ]भ्यभाषत (for ऽभिभाषते) — (L. 67) Dn1 राजन्निपुनय वाच (for the prior half) K4 V1 B3.5 Dn1 D1.2.4–6 पुनरेव (V1 °व) (for °रेन). D2 ब्रवीति वै, T2 ब्रवीमहे (for °हि वै) — (L 68) D4 राजन् (for राजा) D8 महाप्रज्ञ D1 5 सर्वार्थकुशलो (for सर्वास्त्र°) T2 रणे (for बली) — B1 om. lines 69–73 — (L. 69) T2 महीपते (for °पतिम्) B2 मद्रराजमहीपतिं (for the post. half). (L 71) Dn1 कर्णं शल्यार्जुनेनाद्य (for the prior half). Da1 मन्ये॰, D2 मन्यसे (for मन्यते) — (L. 72) B2 अस्मात् (for तस्य) D6 तुरगाद् (for तुरगान्) — (L. 73) Some MSS फाल्गुन, T2 अर्जुन Da1 D1 5 इच्छसि (for इच्छति) — (L. 74) B1.4 Dn1 D2 अस्य (for तस्य). K4 B5 D6 T अभिषुग्रहे (for अभीषु°) Da1 D1 5 T2 अस्याभीषु(T2 °शु)ग्रहो राजन् (for the prior half) K4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1 3.5 6 प्रसा(K4 °शा)दे (for प्रयाचे). —Lines 75–76 = var 8 23 6 — (L. 75) K4 अभीषुगृहो, T2 °शुग्रहो (for °षुग्रहो) D1 यथाभीषुवर प्रभु (for the post. half). — After line 76, Da1 D1.5 repeat 8.25.2cd.

6

After 8 31 4, S (except T_2) ins.

कर्णस्य रथघोषेण मौर्वीनिष्पेषणेन च ।
सम्प्रहेण च रश्मीनां समकम्पन्त सृञ्जयाः ।
तानि सर्वाणि सैन्यानि कर्णं दृष्ट्वा विशां पते ।
बभूवुः संप्रहृष्टानि तावकानि युयुत्सया ।
अश्रूयन्त ततो वाचस्तावकानां विशां पते
कर्णार्जुनमहायुद्धमेतदद्य भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो राजा हतामित्रो भविष्यति ।
अद्य कर्णं रणे दृष्ट्वा फल्गुनो विद्रविष्यति ।
अद्य तावद्वयं युद्धे कर्णस्यैवानुगामिनः ।
कर्णबाणमयं युद्धं भीमं द्रक्ष्याम संयुगे ।
चिरकालोद्यतमिदमद्येदानीं भविष्यति ।
अद्य द्रक्ष्याम संग्रामं घोरं देवासुरोपमम् ।
अद्येदानीं महद्युद्धं भविष्यति भयानकम् ।
अद्येदानीं जयो नित्यमेकस्यैकस्य वा रणे ।
अर्जुनं किल राधेयो वधिष्यति महारणे ।
अथ वा क नरं लोके न स्पृशन्ति मनोरथाः ।
इत्युक्त्वा विविधा वाचः कुरवः कुरुनन्दन ।
आजघ्नुः पटहांश्चैव तूर्यांश्चैव सहस्रशः ।
भेरीशङ्खांश्च विविधान्सिंहनादांश्च पुष्कलान् ।
मुरजानां महाशब्दानानकानां शुभाम्रवान् ।
नृत्यमानाश्च बहवस्तर्जमानाश्च मारिष ।
अन्योन्यमभ्ययुर्युद्धे युद्धरङ्गगता नराः ।

7

Ś K_{1-3} ins after 8 31 51 K_4 V_1 B D Cn after 419* T_2 Cv after 8 31 52^{ab}

एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
दृश्यते वानरो भीमो द्विषतामघवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शार्ङ्गं शङ्खः कृष्णस्य धीमतः ।
अत्यर्थं भ्राजते कृष्णे कौस्तुभस्तु मणिस्तथा ।
एष शार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोऽतिवीर्यवान् ।
वाहयन्नेति तुरगान्पाण्डुरान्वातरंहसः ।
एतत्कूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्राञ्शिताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् ।
एते सुपरिघाकारा पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
उद्यतायुधशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजाः ।
निरस्तनेत्रजिह्वान्ता वाजिनः सह सादिभिः ।
पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च शेरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्यरूपा हता द्विपाः ।

6

(L. 2) T_3 G_3 सुसंग्राहेण, G_2 सुसंप्रहेण च (*hypermetric*) (for संग्रहेण च) T_3 G_3 समकंपत — (L. 7) T_1 हतान् (for हता) — (L. 8) M_1 [ऽ]पि द्रविष्यति (for विद्र°) — (L. 9) G_2 अत्र (for अद्य) T_1 वाचद्वय (for तावद्वय) — (L. 10) T_3 G M_1 भीमं युद्धं (by transp.) — (L. 11) T_1 $G_{1.2}$ चिरकालेप्सितम्, T_3 G_3 °लाननम्, M_1 °लोद्गतम् (for °लोद्यतम्) T_1 मलंधाम (for अद्येदानीं) — (L. 12) T_1 देवासुरोपमं — (L. 13) T_1 महायुद्ध G_3 अभविष्यद् (for भविष्यति) — (L. 15) T_1 किमु (for किल) — (L. 16) T_1 किं नरं (for क नरं) — (L. 17) T_1 [आ]मन् (for [इ]त्युक्त्वा) T_1 कुरूणां (for कुरवः) — (L. 18) T_1 तूर्याणि च (for तूर्यांश्चैव) — (L. 19) T_3 $G_{1.3}$ M_1 भेरीनादांश्च (for °शङ्खांश्च) — (L. 20) G_2 मुरवानां (for °जानां) T_3 $G_{1.3}$ M_1 महारवां (for शुभाम्रवान्) T_1 आनकांश्च शुभालयान् (for the post. half) — (L. 21) T_1 नृत्यमानांश्च G_1 M_1 बहुशश्च (for बहवश्च) T_1 तर्जमानांश्च

7

(L. 1) $Ś_1$ K_{3-4} Dn_1 D_8 प्रेक्ष्यमाण, $B_{1.3.4}$ $D_{2.4.7}$ प्रेक्षणीयः Ś $K_{1.2.4}$ सुसंमतः (K_1 °ता) (for समन्ततः) — (L. 2) Dn_1 D_8 T_2 घोरो (for भीमो) K_3 $D_{3.6}$ भयवर्धनः, $B_{2.4}$ मन्यु°, Cn अघ° (as above) Cv cites अर्थ — Da_1 $D_{1.5.8}$ om. lines 3–4. — (L. 3) $Ś_2$ चक्रे, Cv चक्र (as above) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ सदा शार्ङ्गं; $Ś_2$ गदा शार्ङ्गे K_1 Dn_1 शंख, B_2 शखा $Ś_1$ K_{1-3} कृष्णश्च (K_3 °स्य) वीर्यवान् (for °स्य धीमतः) — Ś K_{1-3} om. lines 4–5 — (L. 4) D_8 कर्णे (for कृष्णे) B_2 भाजते कर्णं चात्यर्थं, Dn_1 अत्यर्थं कर्णं राजते (for the prior half) K_4 मणिस्तथा, B_1 महामणि, D_6 मणिर्वरं — (L. 5) D_8 शार्ङ्गे V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.6.8}$ T_2 च (for ऽति-) — (L. 6) B_2 वाहयत्येति (for °न्नेति) Ś $K_{1.2}$ V_1 पाहवान् (V_1 °रान्) (for पाण्डुरान्) — (L. 7) Da_1 $D_{1.5}$ एष (for एतत्) K_1 कूजति; V_1 कूजित-, D_1 कुजति D_8 गांजीवं (for गाण्डीवं). B_2 निकृष्ट (for वि°) — (L. 8) B_2 युक्ता (for मुक्ता) B_3 शिलाशितान्, $D_{1.5}$ शिता शिराः — (L. 9) Ś $K_{1.2}$ विशालायतपूर्णाक्षैः (for the prior half) D_2 पूर्णचद्रविभाननैः — (L. 10) D_2 वीर्यते (for की°) $B_{2.4}$ $D_{2-4.7}$ राजन् (for राज्ञां) — (L. 11) K_3 D_2 एतेत्र, $B_{1.3.4}$ एतेषु, B_2 एते वै (for एते सु) V_1 B_6 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ T_2 एते परिघसंकाशाः — (L. 12) $Ś_1$ K_2 Da_1 $D_{1.5.6}$ उद्यता युद्धशौंडानां, K_4 युधनायुध°, T_2 अस्यतां रण° K_3 पायते, Dn_1 पत्यते; T_2 पश्यते (for पात्यन्ते). K_1 भुज° — (L. 13) $Ś_2$ K_3 Da_1 D_5 निरस्तनेत्रजिह्वांत्रा (K_3 °जिह्वाश-, D_5 °जिह्वाग्रा), B $D_{2-4.7}$ °नेमिजिह्वाश्च; Da_1 °नेत्रर्ता जिह्वा; Dn_1 D_8 T_2 °जिह्वा(T_2 °ह्व)नेत्राता — (L. 14) $Ś_2$ पालता (sic), V_1 Da_1 D_5 T_2 पातिता K_3 पत्यमानाश्च (for पात्य°) — (L. 15) K_3 एव (for एते). Ś K V_1 पर्वत-

संछिन्नभिन्ना पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वरा ।
विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा ।
घ्नन्त्येते पार्थिवान्वीरा पाण्डवा समभिद्रुता ।

8

After 8 32 22, S ins

तद्विगाह्य रथानीक सूतपुत्रो महारथ ।
नदीं प्रवर्तयामास शोणितौघतरङ्गिणीम् ।
शोणितोदां क्षुद्रमत्स्यां नागनक्रां दुरत्ययाम् ।
मांसमज्जाकर्दमिनीं चक्रकूर्मां रथोडुपाम् ।
पतितैर्मेघसंकाशैस्तत्र तत्र महाद्विपै ।
अशनीभिरिव ध्वस्ता मही राजन्विराजते ।
तां शरोर्मिमहावर्तां छत्रहंससमाकुलाम् ।
तनुत्रोष्णीपसंघाटां हस्तिपापाणसंकुलाम् ।
अपारामनपारां तां शङ्खदुन्दुभिघोषिणीम् ।
रौद्रां नदीं महाराज रजसा सर्वतो वृताम् ।
अतितीक्ष्णां नराकीर्णां नदीमन्तकगामिनीम् ।
समं च विषमं चैव समायान्तीं महाभयाम् ।
आ गुल्फात्तत्र सीदन्तीं नराश्शोणितकर्दमे ।
नरैरभिपरिक्षिप्ता यथा राजन्महाद्रुमा ।
ततस्ते तत्र तत्रैव प्रतरन्तो महानदीम् ।
विचेरु सर्वतो योधा नौवारणमहासनै ।
शोणितेन समं राजन्कृतमासीत्समन्तत ।
नदीवेगैर्यथा भूमिस्तद्वदासीद्विशां पते ।

9

After 8 33 14, K3 4 V1 B D S ins

सोऽवज्ञाय तु निर्विद्ध सूतपुत्रेण मारिष ।
प्रजज्वाल तत क्रोधाद्धविषेव हुताशन ।
ततो विस्फार्य सुमहच्चाप हेमपरिष्कृतम् ।
समाधत्त शितं बाण गिरीणामपि दारणम् ।

रूपाणां, D2 °सानूनां, Co पर्वरूपाणां (for °तरुद्रुणां) K1 4 B2 D2 हत-; V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 महा ; B1 D4 हया (for हता) B3 transp हता and द्विपा — (L. 16) K1 संभिन्नछिन्ना , K3 प्रच्छिन्नभिन्ना, K4 शरैर्विछिन्ना (for संछिन्नभिन्ना) Ś K1 2 4 निपतंति, B1 3 D3 4 7 T2 प्रचरंति (for प्रपतन्ति) — (L 18) V1 B1 5 Dn1 D6 8 T2 पुण्याते K3 विमानाशी करुण्यांते (sic) (for the prior half) — (L. 20) Ś K3,4 यथा (for नाना-) D2 यूथा Ś K3 4 तथा (for यथा) — (L 21) T2 घ्नवेति Ś K1 2 4 transp पार्थिवान् and पाण्डवा Ś K1,2 4 समभिद्रुतान्, K3 समविद्रुता — After line 21, T2 repeats 8 31 52[cd]

8

(L 1) T1 M1 तं T1 G1 विगाह्य T1 G1,3 महानीक (for रथा°) — (L. 2) G2 M1 प्रावर्तयामास — (L. 3) T3 G1 3 नागनक्र G2 शोणितोदा क्षुद्रमत्स्या नागनक्रदुरत्यया — (L 4) T1 G2 मासमज्जाकर्दमिनी (for the prior half) T3 G M1 3 चक्रकूर्ममहोडुपां (G2 °पा) (for the post. half) — M3 reads lines 5–6 after line 11 — (L. 5) T1 अतीतैर्, T3 G पातितैर् — (L 6) M1 3 ध्वस्तैर् T3 G M1,3 नदी (for मही) G2 विराजिते, M3 प्रकाशते T1 अशनिभिरिव विध्वस्ता नदी** राजते — (L. 7) T1 शरौघ, T3 G3 शूरोर्मि (for श°) T1 चक्रहससमाकुल — (L. 8) T1 G1 तनुत्रोष्णी(G1 °टी)पर्सघातां, G2 °त्राणीपसंघाटां T3 G2,3 अस्थि , G1 आस्थि- (for हस्ति) T2 हस्तिपापाणसंकुल — (L. 9) T1,3 G M1 3 च (for तां) — (L. 10) G2 रौद्रीं G2 रक्षसा (for रजसा) — (L 11) T1,3 G1 3 नराकीर्णा G2 अतितीक्ष्णान्नराकारान् (sic), M1 अभिक्षतनरोत्तीर्णान्; M3 अतितीक्ष्णनराकीर्णां — After line 11, M3 reads lines 5–6 — (L. 12) G2 विषमां T1 M1 समयां(M1 °य)न्तीं, G1 समायांति G2 सापयत महाभय, M3 न शायत महाहवे (for the post half) — (L 13) T3 G गुल्फाच्चात्र; M1 गुल्फमात्र (for गुल्फात्तत्र) T1,3 G M1 3 सीदति T1 आ गुल्फाचावसीदति T1 G1 2 M3 नरा; M1 नरा (sic) — (L. 14) T1 G2 अति (for अभि-) G1-परिक्षिप्तं T1 G1 महाद्रुमां (T1 °मै) — (L. 15) T3 G प्रच(G1 °व)रतो — (L. 16) M3 यौधा T1 3 G ते (T1 नौ-, T3 नृ-; G2 न) वारणमहारथे , M1 3 नौवां(M3 °नौवा)रणमहाधनै (for the post half). — (L. 17) T3 G3 वृतम् (for कृतम्) — After line 17, S ins 427*.

9

B3 om line 1. — (L. 1) D5 [S]विज्ञानाद्, M2-4 [S]वज्ञया (for ऽवज्ञाय) T2 [अ]थ (for तु) K3 D5 निर्भिन्न (for निर्विद्ध) B3 भारत, S (except T2) पार्थिव (for मारिष) — (L 2) K3 4 B5 D (except D2,7) S महाबाहुर् (for तत क्रोधाद्) S (except T2) हविषा (G2 आहुत्या) हव्यवाडिव (for the post. half) — After line 2, Dn1 T2 ins

ज्वालामालापरिक्षिप्तो राधेयो देहो व्यदृश्यत ।
युगान्ते दग्धुकामस्य संवर्ताग्नेरिवापर ।
ते प्रदीप्तायुधधरा दीप्तशस्त्राम्बरास्रज ।
सैनिकास्तव राजेन्द्र व्यद्रवन्ति दिशो दश ।

[(L. 3) T2 दीप्तशस्त्रास्तरस्विन (for the post half) — (L. 4) T2 तव (for त्वथ)]

— (L. 3) S विष्फार्य K3 Dn1 D2-4 हेमपरिस्कृत, D5 कालानलोपम — (L. 4) D6 समावर्त, S (except T2) समधत्त

ततः पूर्णायतं तीक्ष्णं यमदण्डनिभं शरम् ।
मुमोच त्वरितो राजा सूतपुत्रजिघांसया ।
स तु वेगवता मुक्तो बाणो वज्राशनिस्वनः ।
विवेश सहसा कर्णं सव्ये पार्श्वे महारथम् ।
स तु तेन प्रहारेण पीडितः प्रमुमोह वै ।
स्रस्तगात्रो महाबाहुर्धनुरुत्सृज्य स्यन्दने ।
ततो हाहाकृतं सर्वं धार्तराष्ट्रबलं महत् ।
विषण्णमुखमूयिष्ठं कर्णं दृष्ट्वा तथागतम् ।
सिंहनादश्च संजज्ञे क्ष्वेडा किलकिलास्तथा ।
पाण्डवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञः पराक्रमम् ।
प्रतिलभ्य तु राधेयः संज्ञां नातिचिरादिव ।
दध्रे राजविनाशाय मनः क्रूरपराक्रमः ।
स हेमविकृतं चापं विस्फार्य विजयं महत् ।
अवाकिरदमेयात्मा पाण्डवं निशितैः शरैः ।

10

After 8.33.34, S ins

एतस्मिन्नन्तरे शूराः पाण्डवानां महारथाः ।
ततर्षुः शरवर्षाणि राधेयं प्रति भारत ।
सात्यकिः पञ्चविंशत्या शिखण्डी नवभिः शरैः ।
अवर्षतां महाराज राधेयं शत्रुकर्शनम् ।
शैनेयं तु ततः क्रुद्धः कर्णः पञ्चभिरायसैः ।
विव्याध समरे राजंस्त्रिभिश्चान्यैः शिलीमुखैः ।
दक्षिणं तु भुजं तस्य त्रिभिः कर्णोऽभ्यविध्यत ।
सव्यं षोडशभिर्बाणैर्यन्तारं चास्य सप्तभिः ।
अथास्य चतुरो वाहांश्चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
सूतपुत्रोऽनयत्क्षिप्रं यमस्य सदनं प्रति ।
अपरेणाथ भल्लेन धनुश्छित्त्वा महारथः ।
सारथेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
हताश्वसूते तु रथे स्थितः स शिनिपुंगवः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय वैडूर्यमणिभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा द्विधा चिच्छेद भारत ।
कर्णो वै धन्विनां श्रेष्ठस्तांश्च सर्वानवारयत् ।
ततस्तान्निशितैर्बाणैः पाण्डवानां महारथान् ।
न्यवारयदमेयात्मा शिक्षया च बलेन च ।
अर्दयित्वा शरैस्तांस्तु सिंहः क्षुद्रमृगानिव ।
पीडयन्धर्मराजानं शरैः संनतपर्वभिः ।
अभ्यद्रवत राधेयो धर्मपुत्रं शितैः शरैः ।

(for समा°) D8 ग्रात बाणाद् (for शिर्न बा) K3 B3 Da1 D1.4 5 दादा — (L. 5) K3 Dn1 D4 8 T2 त तु (for तत) K4 B2.4 D8 पूर्णायतोरर्यं, B1 Dn1 D2 °यमोत्कृष्टं, G1 °मनुवीक्ष्य B5 D5 तत्तंस(D6 तत्तक)-र्णायतं तीक्ष्णं, T2 G2 संधाय धनुषि श्रेष्ठे (for the prior half) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1 4 5 T2 यमदण्डसमप्रभ, D8 °दोपमप्रभ (for the post. half) — (L. 6) S (except T2) त्वरित — (L. 7) B3 मुक्तो (for मुक्तो) K3 D8 S (except T2) -प्रभ (for स्वन) B3 बाणो वज्रसमस्वन., D2 वज्राशनिसमप्रभ (for the post half) — (L. 8) K3 V1 Da1 Dn1 D1 2 5.6 S (except M1) बिभेद (for विवेश) Dn1 T2 तरसा, T1 2 G M2-4 समरे (for सहसा) K3 Dn1 T2 M1 सव्य-, D6 अन्य (for सव्ये) S (except M1) स्तनांतरे (for महारथम्) — (L. 9) B2.4 पतित (for पीडित) — (L. 10) K3 Dn1 S स्रस्तबाहुर्, D2 स तु राजन् ; D6 श्लथगात्रो, D8 अस्तबाहुर् (for स्रस्तगात्रो) K3 D2 T1 2 G M महेष्वासो, Dn1 T2 महाराज (for महाबाहुर्) K3 तत्क्षणात, D3 संयुगे, S (except T2) कंपित (for स्यन्दने)

— After line 10, Dn1 D8 T2 ins -

गताशुरिव निश्चेता शल्यस्याभिमुखोऽपतत् ।
फल्गुनस्यादयत्कीर्तिं कर्णेनाश्रमुद्गत ।
राजापि भूयो नाजघ्ने कर्णं पार्थहितेप्सया ।

[(L. 1) T2 -मुखे — (L. 3) T2 राजा भूयो न जघ्ने च (for the prior half)]

— (L. 11) D5 6 7 सैन्य (for सर्व) K3 V1 B5 Dn1 D2.6 8 T2 धार्तराष्ट्रस्य महत् (for the post. half). — (L. 12) D8 विवर्णं Dn1 D8 T2 विवर्णं हतभूयिष्ठ, T1 2 G3 8 M °णंमुत्तमार्तं च, G1 °णंनिमुग्नार्तं च (for the prior half) K3 D8 तथाकृत — (L. 13) K3 S (except T2) सिंहनादाश्च (G1 3 °दाश्च). B1 तु (for च) K3 S (except T2) संजज्ञु (K3 G2 °ज्ञु) (for संजज्ञे) K4 B1.2 Dn1 D1-4.7 S क्ष्वेला.. S (except T2) किलि (for किल). — (L. 14) K3 च विक्रम, D8 भुवि° (for परा°) B2 3 Da1 D1 5 दृष्ट्वा पांडुसुत तदा (for the post half). — (L. 15) K4 प्रतिलभ्यत, T1 G2 °लभ्य च V1 इति (for इव) D6 संज्ञानादिचिरादिव (for the post. half) — (L 16) K3 दधे K3 राज्ञो, Da1 D8 राजन् (for राज) Da1 D1 5 मति-, T1 धनु (for मन) D1 क्रूर (for क्रूर-) B3 4 -पराक्रम, Dn1 -पराक्रमा — (L. 17) Da1 D1.5 हेमं (for हेम) K3 विस्फूर्य, S विस्फार्य — (L. 18) V1 B5 Da1 D1.5 अवारयद् (for °किरद्) T2 G1 पांडवान्

10

(L. 2) T2 G2 M2 ववृषु — (L. 4) T2 ववर्षतुर्; T2 G अवर्षत T1 सत्य (for शत्रु-) — (L 5) T1 M शैनेयस् T2 G3 M1 क्रुद्ध T1 M कर्ण — (L. 7) T2 G1 2 द्यविध्यत; T2 G3 [अ]भ्यवि°, M2 4 व्यवि° — (L. 9) M4 दिशितै (for नि°) — (L. 10) G1 [ऽ]नयीत (for ऽनयत्) — (L. 11) T2 3 G M1 अथापरेण (by transp) — (L. 13) G2 स्ते (for स) — T2 om line 19 — (L. 21) T2 अभ्यर्दयत (for °द्रवत) G1 2 अभ्यद्रवदमेयात्मा (for the prior half).

11

After 463*, S ins.

एतस्मिन्नन्तरे दृष्ट्वा मद्रराजो वृकोदरम् ।
जिह्वां छेत्तुं समायान्तं सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।
भीमसेन महाबाहो यत्त्वा वक्ष्यामि तच्छृणु ।
वचनं हेतुसंपन्नं श्रुत्वा चैतत्तथा कुरु ।
अर्जुनेन प्रतिज्ञातो वधः कर्णस्य शुष्मिण ।
तां तथा कुरु भद्रं ते प्रतिज्ञां सव्यसाचिन ।
भीम उवाच ।
दृढमतस्यं पार्थस्य जानामि नृपसत्तम ।
राज्ञस्तु धर्षणं पाप कृतवान्मम संनिधौ ।
ततः क्रोधाभिभूतेन शेषं न गणितं मया ।
पतिते चापि राधेये न मे मन्युः शमं गतः ।
जिह्वोद्धरणमेवास्य प्राप्तकालं मतं मम ।
अनेन तु नृशंसेन समवेतेषु राजसु ।
अस्माकं शृण्वतां कृष्णा यानि वाक्यानि मातुल ।
असह्यानि च नीचेन बहूनि श्राविताति भो ।
नूनं ते तत्परिज्ञातं दूरस्थस्यापि पार्थिव ।
छेदनं चास्य जिह्वायास्तदेवाकाङ्क्षितं मया ।
राज्ञस्तु प्रियकामेन कालोऽयं परिपालितः ।
भवता तु यदुक्तोऽस्मि वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ।
तद्गृहीतं महाराज कटुकस्यमिवौषधम् ।
हीनप्रतिज्ञो बीभत्सुर्न हि जीवेत कर्हिचित् ।
अस्मिन्विनष्टे नष्टाः स सर्वे एव सकेशवाः ।
अद्य चैव नृशंसात्मा पाप पापकृतां वरः ।
गमिष्यति पराभावं दृष्टमात्रः किरीटिना ।
युधिष्ठिरस्य कोपेन पूर्वं दग्धो नृशंसकृत् ।
त्वया संरक्षितस्त्वद्य मत्समीपादुपायतः ।

12

After 8.35.22, K4 V1 B D (except D2) S Ca.c. n ins.:

ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पत्रिभिः ।
कर्णं रणे महाराज पुत्राणां तव पश्यताम् ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो भीमं नवभिरायसैः ।
विव्याध परमास्त्रज्ञो भल्लैः संनतपर्वभिः ।
आहतः स महाबाहुर्भीमो भीमपराक्रमः ।
आकर्णपूर्णैर्विशिखैः कर्णं विव्याध सप्तभिः ।
ततः कर्णो महाराज आशीविष इव श्वसन् ।
शरवर्षेण महता छादयामास पाण्डवम् ।
भीमोऽपि तं शरव्रातैश्छादयित्वा महारथम् ।
पश्यतां कौरवेयाणां विननर्द महाबल ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढमादाय कार्मुकम् ।
भीमं विव्याध दशभिः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।

11

(L. 2) G1 जिह्वा T2 •छेत्तुमायात, T3 G3 संछेत्तु°, G1.2 चिच्छित्सु°, M चिच्छित्सु° (for छेत्तुं समा°) — (L. 3) T1.2 स्तां — (L. 4) T2 हेतुसंयुक्त — (L. 7) T1 दृढ मत तु (for दृढमतस्यं) G3 नृपसत्तमः — (L. 8) T1 धर्षण — (L. 9) T2 G1.2 कोपाभिभूतेन (for क्रोधा°) G1.2 राजन् (for शेषं) — (L. 10) M1 शान्तं गतं (for शमं गतः) — (L. 12) T2.3 G M तु- (for तु) — (L. 13) T1 दद्भुर्न T1 G2 कृष्णां; T2 यानि (for कृष्णा) — (L. 14) T2 M असह्ये(T2 M1 °ह्ये)यानि, G2 असंह्यानि (sic) (for असह्यानि च) G2 राधेयो (for नीचेन) T2 transp बहूनि and श्राविताति T2 G2 M श्राविता वि(M2-4 म)नो (for °तानि भो) T2 मे (for भो) — (L. 15) T1 एतद्, T2 च तत्, T2 G चैतत् (for ते तत्) T1.2 G2 प्रतिज्ञात; T2 परिज्ञातं, G1 °ज्ञाने, G2 °ज्ञाते, M1 °ज्ञान (for °ज्ञातं) M2-4 मातुल (for पार्थिव) — (L. 16) T1.2 M हदेय — (L. 17) T1 प्रतिरक्षित, G1 M2-4 प्रतिपालित; G3 प्रतिपालिता (for परिपालित) — (L. 18) G1 हेत्वर्थसंहित, M2-4 °संयुत (for °संहितम्) — (L. 19) T1 G2 मया राजन् (for महाराज) T1 कटुतिक्तम्, T2 कटुकत्वम्, T2 G1.2 कटुक° (for कटुक°) — (L. 20) T2 जीवेय; M1 जीवेतु, M2-4 जीवेत्° (for जीवेत) — (L. 21) T2 तस्मिन् (for अस्मिन्) T1.2 M स, G1.2 स्यु (for स) — (L. 22) T1 M1 चेयः; M2-4 चैव — (L. 23) T2 G3 परीभाव (for परा°) — (L. 25) M2-4 स रक्षितस् T1 अपायत, G2 उपागतः (for °यतः).

12

(L. 1) B2 बल (for रण-) D2 ततो मुहूर्ताद्राजेंद्र कर्णं विव्याध मार्गणैः — (L. 2) B2 कर्णे (for रणे) — (L. 3) Da1 तत (for ततः) B2 Da1 D1.5.6 महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B2 बहुभिर् (for नवभिर्) V1 B2 G1 आशुगैः (for आयसैः) — (L. 4) G1 व्यथयत्, G2 व्यथयत्) for (विव्याध). D2 T2 परमायस्तो (T2 °स्तो) (for °स्त्रज्ञो). — (L. 5) V1 B2 तानगण्य (B2 °ण्य), Dn1 D2 तानचिंत्य, S तान्नि(T2 तन्नि, M1 तान्वि)हत्य (for आहतः स) T2 G M2-4 महाराज (for °बाहुर्) — (L. 6) K4 आकर्णपूर्णविशिखैः; T1 °कूटैरिषुभिः (for the prior half) — (L. 7) B2 Da1 D1.5 T2 महाबाहुर् (for °राज) — (L. 9) B2 Da1 D1.6 शरशतैर् (for °व्रातैर्) — (L. 10) T1 कुरुवीराणां; M2-4 कौरवेंद्राणां- V1 B2 Da1 Dn1 D1.5.6.8 S निननाद (for विननर्द) S (except T2) महारथ (G2 °थ) (for °बल). — (L. 11) Dn1 D2 [स]पि त (D2 सं-) क्रुद्धो, T2 महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B2 Da1 Dn1 D1.5.6.8 T1 M आय(D2 °न)म्य, T2 उद्यम्य; Cc आदाय (as above) T2 G अथ वैकर्तन कोपा(G1 क्रोधा)

कार्मुकं चास्य चिच्छेद भल्लेन निशितेन च ।
ततो भीमो महाबाहुर्हेमपट्टविभूषितम् ।
परिघं घोरमादाय मृत्युदण्डमिवापरम् ।
कर्णस्य निधनाकाङ्क्षी चिक्षेपातिबलो नदन् ।
तमापतन्तं परिघं वज्राशनिसमस्वनम् ।
चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराशीविषोपमैः ।
ततः कार्मुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ।
छादयामास विशिखैः कर्णं परबलार्दनम् ।
ततो युद्धमभूद्घोरं कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।
हरीन्द्रयोरिव मुहुः परस्परवधैषिणोः ।
ततः कर्णो महाराज भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
आकर्णमूलं विव्याध दृढमायम्य कार्मुकम् ।
सोऽतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिना वरः ।
घोरमादत्त विशिखं कर्णकायावदारणम् ।
तस्य भित्त्वा तनुत्राणं भित्त्वा कायं च सायकः ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
स तेनातिप्रहारेण व्यथितो विह्वलन्निव ।
सचचाल रथे कर्णः क्षितिकम्पे यथाचलः ।

ततः कर्णो महाराज रोषामर्षसमन्वितः ।
पाण्डवं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् ।

13

T1 3 G ins after 8 38 38 T2 after 8 38 39

यथा रुक्मरथेनाजौ वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
तथैव सात्वतो राजन्वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
गृहीत्वा चर्म खड्गं च रथं तस्यावपुप्लुवे ।
मिश्रितेष्वथ वाहेषु प्रत्यासन्ने च पार्षते ।
दृष्ट्वापदानं तस्याशु गदां जग्राह सात्वतः ।
गदापाणिस्ततो राजन्रथात्तूर्णमवप्लुतः ।
तमदृष्ट्वा रथोपस्थे सारथिं समताडयत् ।
खड्गेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ।
कृतवर्मा ततो दृष्टस्तलशब्दं चकार ह ।
पार्षतं चाब्रवीद्राजन्नेह्येहीति पुनः पुनः ।
स तं न ममृषे युद्धे तलशब्दं समीरितम् ।
यथा नागः सदा मत्तस्तलशब्दं समीरितम् ।
अवप्लुत्य रथात्तस्मात्त्वरयं पुनरास्थितः ।
अभ्ययात्स तु तं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।

धनुराकृष्य वेग(G1 °दि , G2 गि)त — G1 om. lines 13–24 — (L. 14) Om. in D1. V1 भीमसेनो (for ततो भीमो) Da1 D5 महाराज V1 B3 5 Da1 D5 T1 3 G2 3 M हेमपट्ट(V1 °घटा-, B3 °पत्र)परिष्कृत (for the post half) — In Da1, portion from line 15 up to 8 35 42^{ab}, is lost on a missing folio — (L. 15) B2 उद्यम्य (for आदाय) V1 M3 यमदण्डम्, T3 G2, 3 काल° (for मृत्यु°) — (L. 16) D1 M3 नदन् Dn1 D3 चिक्षेपातिबलेन च — (L. 17) D6 शक्राशनि- (for वज्रा°) B2 (marg as above) Dn1 -समप्रभ (for °स्वनम्) — (L. 18) G2 सहसा (for बहुधा) Dn1 D3 T2 शरै संनतपर्वभि (for the post. half) — (L. 19) Dn1 D3 T G2, 3 M भीमो भीमव(Dn1 °प , T1 °ब)र्द दृढ, D6 भीमो हेमविभूषित (for the post half) — (L. 20) K4 B3–5 D3, 4 7 परबलार्दन — T2 om lines 21–24 — (L. 21) D4 महद्घोरं D6 रणे (for मृधे) Dn1 D3 सोऽतिविद्धो महेष्वास कर्णो बलवतां वर — After line 21, Dn1 D3 ins

चुक्रोध परमायस्तो दण्डाहत इवोरग ।

— (L. 22) D1 5 हरीशयोर्, D6 वृत्रेंद्र°, T1 3 G2 3 बलींद्र°, M1 महेंद्र°, M2–4 बलेंद्र°; Ca.n हरीन्द्र° (as above) D1 5 T3 G2, 3 M महत्, D6 पुरा, T1 महान् (for मुहु) Dn1 D3 तयोर्युद्ध तदा ह्यासीत् (for the prior half) — (L. 23) G2 स तु (for तत) — (L. 24) Dn1 आकर्णपूर्णैरभ्यर्णे, D1, 5 6 °पूर्णैराजघ्ने, D3 T1 3 G2 3 M °पूर्णैरभ्यघ्नन् (for the prior half) D1 आदास्य, D5 आदाय, D6 आनम्य (for आयम्य) — After line 24, T1 3 G2 3 M repeat line 12 — (L. 25) Dn1 D1 5 6 ततो (for सोऽति-) D3 कर्णो बलवतां वर (for the prior half) — (L. 26) D3 आदाय (for आदत्त) Dn1 D6 3 T1 2 M कर्णकायावभेद(T2 °दि)न, T3 G °यविभेद(G1 °दि)न (for the post half) — (L. 27) T1, 3 G2 3 M व(G1 च)र्म (for the first भित्त्वा) V1 Dn1 छित्त्वा, B4 D6 तथा (for the second भित्त्वा) Dn1 D6 3 T G2 3 M देह (for काय) D6 T3 G3 सायकै (G3 °क) — T1 om lines 28–31 — (L. 29) K4 M1 [अ]भिप्रहारेण, D6 विप्र°, G1 [अ]प्रतिहारेण D3 पातितो, T2 पतितो (for व्यथितो) D6 विक्लवन् (for विह्वलन्) K4 विह्वलन्निव संगरे (for the post half) — (L. 30) B2 Dn1 D3 M2–4 रणे कर्णः, D1 रथोपस्थे, T1 यथा कर्ण (for रथे कर्ण) Dn1 यथाबल (for यथाचल) — (L. 31) M2–4 रोमहर्ष- — (L. 32) V1 B3 4 Dn1 D1 5 3 S भीम त (Dn1 T2 तु; D3 च) (for पाण्डव) V1 B2 D3 6 3 S (except M1) समर्पयत्

13

(L. 1) G2 तथा (for यथा) T2 रथ रथेन (for रुक्मरथेन) — G1 2 om. (hapl.) line 2 — (L. 2) T1 3 G3 सात्वतरथे (for °तो राजन्) — T2 om line 3 — (L. 5) G1 सत्वर-, G2 पार्षत (for सात्वत) — T2 G1 om line 6 — (L. 8) T2 भल्लेन (for खड्गेन) G2 हित (for हत) — T1 om. (hapl) line 12 — (L. 12) G1 यदा (for यथा) T3 G3 नागा G3 मत्ता — (L. 14) T3 अभ्ययात्स तत , G1 3 °धावत्स त (G3 °त्तन) (for °यात्स तु त) — T1 om lines 15–16 — (L. 15) T3

कृतवर्मा सुसंक्रुद्धो दिधक्षुरिव पावक ।
धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्पाण्डवान्पर्यवारयत् ।
ततो राजन्महेष्वास कृतवर्माणमाशु वै ।
गदा गृह्य पुनर्वेगात्कृतवर्माणमाहनत् ।
सोऽतिविद्धो बलवता न्यपतन्मूर्छया हत ।
ततो राजन्महेष्वास कृतवर्माणमाशु वै ।
श्रुतवाग्रथमारोप्य अपोवाह रणाजिरात् ।

14

N Ca o n ins after the colophon of 8 40 T G after the colophon of 8 31

संजय ।

दुर्योधनस्तत कर्णमुपेत्य भरतर्षभ ।
अब्रवीन्मद्रराजं च तथैवान्यान्महारथान् ।
यदृच्छयोपसंप्राप्त स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
सुखिन क्षत्रिया कर्ण लभन्ते युद्धमीदृशम् ।
सदृशै क्षत्रियै, शूरै शूराणा युध्यतां युधि ।
इष्ट भवति राधेय तदिदं समुपस्थितम् ।
हत्वा वा पाण्डवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ ।
निहता वा परैर्युद्धे वीरलोकमवाप्स्यथ ।
दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचन क्षत्रियर्षभा ।
हृष्टा नादानुदक्रोशन्वादित्राणि च सर्वश ।
तत प्रमुदिते तस्मिन्दुर्योधनबले तदा ।
हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत् ।
प्रत्यक्ष सर्वसैन्याना भवतां चापि पश्यताम् ।
न्यस्तशस्त्रो मम पिता धृष्टद्युम्नेन पातित ।
स तेनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवा ।
सत्य व प्रतिजानामि तद्वाक्य मे निबोधत ।
धृष्टद्युम्नमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दशनम् ।
अनृताया प्रतिज्ञायां नाहं स्वर्गमवाप्नुयाम् ।
अर्जुनो भीमसेनश्च यश्च मा प्रत्युदेष्यति ।

G2 8 तु (for सु-) — (L 16) T2 पांचालान् (for पाण्डवान्) — (L 17) T1 महेष्वास T1 G2 आहवे (for आशु वै) — T1 2 om. (hapl) lines 18–20 — (L 18) G1 गदाहस्त (for गदां गृह्य) — (L 20) G1 आहवे; G2 आहवे (for आशु वै) — (L 21) T1 श्रुपर्वा (for श्रुतवान्) T3 G3 श्रुतवर्मा समारोप्य (for the prior half) T3 G3 रथ रणात् G1 रणान्रणात् (for रणाजिरात्)

14

G3 om the ref and line 1 — (L. 1) G1 तदा (for तत) T1 transp दुर्योधन and तत K4 B1 5 G3 भरतर्षभ , D5 भारतर्षभ — (L 2) V1 मित्रराज (for मद्र°) Da1 D1 5 च (for [ए]व) V1 B1–4 D3.4 7 च पार्थिवान् (for महारथान्) — (L 3) K4 B5 Da1 D1 3–5 7 [ए]तत्संप्राप्त, T G [अ]थम(T1 °यद)व्ययो (for [उ]पसंप्राप्त) Ś2 (*sup lin* as above) उपस्थित, B1 अवावृत, Ca अपा° (as above) T G धर्मे परमक सखे (T3 G2 3 सखा, G1 सुखे) (for the post. half) — (L. 4) Dn1 सुखेन K4 om the post. half of line 4 and the prior half of line 5 — (L 5) T G यादृश (T1 °शां) (for सदृशै) T1 क्षत्रिया Ś K1.2 यादृशै क्षत्रियवरै (for the prior half) T1 3 G दीव्य(T1 G2 °प्य)तां (for युध्यतां) Dn1 प्रतियुध्यतां Ś K D2 3 हृदि (for युधि) — (L 6) K4 हृष्ट, D3 (marg as above) इष्ट, Co इष्ट (as above) G2 भवतु T1 सर्वे (for इद) — (L. 7) B1 5 Dn1 D3 4 7 च, D5 त्व, T1 [अ]थ, T2 3 G तु (for वा). D5 सख्ये (for युद्धे) K1 सीता, T1 सिताम्, T3 G2 3 स्थिराम् (for स्फीताम्) Ś K1 2 4 लक्ष्मीं (for उर्वीम्) Ś K B5 Dn1 D2 प्रपत्स्यथ (K1 3 °थ), B2 अवाप्स्यति, D6 अभीप्सथ, D3 प्रपद्यथ, T G प्रशासथ (T2 G2 °त) (for अवाप्स्यथ) — B3 D2 om. (hapl) line 8 — (L 8) Ś2 निहिता, G2 निहतो Ś K1.2 4 अथ वा, Da1 D1.5 वा परान्, D4 T2 चा(T2 च)परैर् (for वा परैर्) Ś1 K1 2 4 B5 D3 T1 G वीरलोकान्, T2 परलोकम् (for वीर°) D6 अभीप्सथ — Before line 9, T2 ins संजय उवाच — (L. 9) D2 om तच्छ्रुत्वा T2 3 G वचन (for तच्छ्रुत्वा) T1 दुर्योधनवच श्रुत्वा (for the prior half) T1 युधि वै, T2 3 G श्रुत्वा तत (T3 वै) (for वचन) V1 भरतर्षभा (for क्षत्रिय°) — (L. 10) Ś K2 हृदा (Ś1 °द-) नादान्, K4 हृष्टास्ते°, T1 2 G1 2 सिंहनादान् K2 D3 T2 G1 अनुक्रोशन्, B1 उपा°, D2 प्रचु°, D6 अवा° (for उद°) B4 हृष्टा निनाद तुमुल (for the prior half) Ś2 K1 2 4 सहस्रश (Ś1 °शै); T G च जज्ञिरे (for च सर्वश) B4 वादित्राणां प्रचक्रिरे (for the post half) — (L 11) T1 तस्मात्, T2 3 G तस्मिन् (for तत) B2 Da1 D1 5 समुदिते T G सैन्ये (for तस्मिन्) B5 D3 तथा (for तदा) T G त्वदीये भरतर्षभ (for the post. half) — (L. 14) G1 अन्यशस्त्रो (for न्यस्त°) D6 गुरु (for पिता) — (L 15) D2 सत्येनाह शपे युद्धे (for the prior half) Ś K1 2 4 मानवा , Da1 D5 पाण्डवा (for पार्थिवा) D2 मित्रा पार्थिवसत्तमा, T1 3 G मित्र(G2 °त्र्य)र्थे चापि भारत, T2 मित्र्यर्थे भरतर्षभा (for the post half) — T G om. line 16 — (L 16) B1 सत्ये K4 D6 च, B3 मे (for व) K4 प्रत्यजानामि; B3 प्रतिजानाति D2 सत्यवतति जानामि (*sic*) (for the prior half) Dn1 निबोधत — (L 17) Ś K1 2 4 अहत्वा न, B5 D6 7 अह हत्वा Ś K1.2 4 प्रतिमोक्ष्यामि, D1 न विद्रक्ष्यामि, D3 न विमोक्षामि K4 दशित, G2 दुर्जन , Co दर्शन, Ca दशनम् (as above) Dn1 न मोक्ष्यामुपदशन (for the post. half) — (L 18) T G कृत्वानृतां प्रतिज्ञां वो (G3 °ज्ञाय) (for the prior half) T1 नास्ति प्राप्तो महद्बल, T2 3 G नास्ति प्राप्तो (T2 3 G3 °प्ता) महत्फल (for the post. half) — (L 19) T G अर्जुन

सर्वांस्तान्प्रमथिष्येऽहमिति मे नास्ति संशय ।
एवमुक्ते तत सर्वा सहिता भारती चमू ।
अभ्यद्रवत कौन्तेयांस्तथा ते चापि पाण्डवा ।
स संनिपातो रथयूथपानां
महात्मनां भारत मोहनीय ।
जनक्षय कालयुगान्तकल्प
प्रावर्तताग्रे कुरुसञ्जयानाम् ।
तत प्रवृत्ते युधि सप्रहारे
भूतानि सर्वाणि सदैवतानि ।
आसन्समेतानि सहाप्सरोभि-
र्दिदृक्षमाणानि नरप्रवीरान् ।
दिव्यैश्च माल्यैर्विविधैश्च गन्धै-
र्दिव्यैश्च रत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान् ।
रणे स्वकर्मोद्वहत प्रवीरा
नवाकिरन्नप्सरस प्रहृष्टा ।
समीरणस्तांश्च निषेव्य गन्धा-
न्सिषेव सर्वानपि योधमुख्यान् ।
निषेव्यमाणास्त्वनिलेन योधा
परस्परघ्ना धरणीं निपेतु ।
सा दिव्यपुष्पैरवकीर्यमाणा
सुवर्णपुङ्खैश्च शरैर्विचित्रै ।
नक्षत्रसघैरिव चित्रिता द्यौ
क्षितिर्बभौ योधवरैर्विचित्रा ।
ततोऽन्तरिक्षादपि साधुवादै-
र्वादित्रघोषै समुदीर्यमाण ।
ज्याघोषनेमिस्वननादचित्र
समाकुल सोऽभवत्संप्रहार ।

Colophon

भीमसेन च (for the prior half) K4 यच् (for यश्च) K8 D8 तु (for च) K8 Da1 Dn1 D1.5.8 प्रत्युपे(Dn1 D8 °पे)ष्यति, B8 प्रणुदेष्यति, B5 प्रतिसिष्यति, T G प्रतियोत्स्यति (G1 °सि) (for प्रत्युदेष्यति) D2.4.7 योधो यो रक्षिता रणे (for the post. half) — (L 20) T G प्रमथिष्यामि D2.4.7 धृष्टद्युम्नस्य त संख्ये (for the prior half) V1 नात्र संशय, T G निश्चिता मति (for नास्ति संशय). D2.4.7 निहनिष्यामि सायकै (for the post half) — Before line 21, T2 G ins संजय उवाच — (L 21) B2 उक्ता, D8 उक्तस्तु T G हर्षिता (for सहिता) — (L 22) T2 G2.3 अभ्यवर्तत, G1 तेभ्यावर्तत (for अभ्यद्रवत) Ś K1.2.4 D6 कौंतेय (K4 °यास्) Ś K2.4 तथा तान(K4 °न)पि, V1 तयासानपि, Da1 D1.5 त्वदीयांश्चापि, Dn1 तास्तथा चापि, D6 पांडवांश्चापि, D8 T2.3 G1.3 तथा तांश्चा(D8 तां चा)पि, G2 ततश्चापि च (for तथा ते चापि) K8 T1 पाडवान्, B2 पार्थिवान्, D6 कौरवान् — (L 24) K8 महानभूद् (for °त्मनां) B1.4.5 भारत मोहनीय D2.4.7 बभूव राजन्नतिभीमरूप, T G1.3 महाहवे (T2 °रथे) भारत लोमनीये, G2 महाहवे भारत दैवतानि — G2 om line 25 — (L. 25) Ś K2.4 क्षणक्षय, V1 B2 जनक्षये, D2 यत्ते क्षय Cn cites काल-युगान्त — K2 om lines 26–27 — (L 26) K1.3 T1 प्रवर्तताग्रे V1 Da1 कुरुसंजयानां, B5 °पांडवाना — (L 27) D2.6 संनिपाते, G2 संप्रहासन्, Ca संप्रहारो (for °हारे). — G2 om. line 28 — (L 28) K2 D1 सदेवतानि, K3 D6 सदैवकानि — (L 29) Ca cites समेतानि (as above) B1 महाप्सरोभिर् — (L 30) Ś K1.2.4 अन्वीक्ष्य(Ś1 K1 °क्ष)-माणानि (for दिदृक्ष°) B5 रथप्रवीरान् (for नर°). T1 निरीक्षितु वै युधिवीरसंघान्, T2.3 G निनीष(G2 °क्ष)वीभिर्युधिवीर(T3 G3 योध)संघान् — (L. 31) T G दिव्यैश्च गधै परमैश्च पुष्पैर् — (L 32) T G अन्यैश्च (for दिव्यैश्च). Da1 D2.5 गधैर्, D2.6 सर्वैर् (for रत्नैर्) Ś K1.2.4 D8 विविधान्, Da1 D1.5 विविधन् (for विविधैर्) D1 नराणां, D2 T1 नराग्रान्, T3 G2.3 नराग्र्या — (L. 33) B2 T G2.3 रणेषु (B2 °णे सु-) कर्मोद्वहत (for रणे स्वकर्मो°) Ś K1–3 B1.2.4 D2 T3 G2 प्रहृ(K3 B4 °स)ष्टान्, V1 सुहृष्टान्, D8 T1.3 G3 प्रहृष्टा (for प्रवीरान्) G1 रणेषु धर्मोद्धतसंप्रहृष्टान् — Ś1 K2 D3 om lines 34–35 T1 om 34 — (L. 34) T2 आनदयन्, T3 G3 ननद यान्, G2 अनादयन् (for अवाकिरन्) B2 प्रहृष्ट॰ — (L. 35) Ś1 K1 चापि, D2 च तान् (by transp), T2.3 G तास्तु D8 निनीय (for निषेव्य) — (L 36) B1.3 D7.8 सिषेव (B3 °व्य) सर्वान्, T2.3 G निषेवते तान् K1.2 योधमुख्यान् — (L. 37) Ś K2 सिषेव(Ś1 K2 °व्य)-माणास्, K4 V1 D2.4 T2 निषेव्यमानास् (T2 °णांस्). K4 योध°; B5 Dn1 तेन (for योधा) B2 निषेव्यमाणेन च तेन राजन् — (L. 38) D8 धरिणीं Ś K1.2.4 परस्परं भूमिमिवाभिपेतु, V1 D2 परस्परं हर्षमवापुराजौ (D2 °प राजन्), B2.5 Dn1 D6 योधा पर (D6 परं च ते) हर्षमवापुराजौ, T2.3 G परस्पर चुक्रुशुराजिमध्ये — After line 38, T G ins a passage given in App I (No 15) T G om. lines 39–46 and colophon — (L 39) K8 स (for सा) K8 B1.2.4 Da1 D2.4.7 दिव्यमाल्यैर् (for °पुष्पैर्). K8 अवकीर्यमाणो, D6 अभिकीर्यमाणा — K8 om. lines 40–44. — (L 40) K4 स्वर्णपुखैश्च, B2 सुवर्णमुखैश्च D8 विचित्र — (L 41) V1 नक्षत्रहंसैर् (for °संघैर्) B5 संवृता, D8 पुष्पिता (for चित्रिता). — (L. 42) K2 B2 D2 योधवरैर्विचित्रै (K2 °त्रा), Da1 D1.5 योधवरैश्च चित्रिता — (L. 43) V1 B1.3 D1.4 ततोंतरीक्षाद् B2 दिवि (for अपि). Ś K2.4 शतशोंबुदैश्च, K1 शतशोम्बुदैश्च (sic) (for अपि साधुवादैर्). — (L. 44) Ś1 K1 वा चित्रघोषै Ś K1.2.4 B1.3.4 Da1 D1.2.5 च समीर्य(D2 °र्य)माण, D6 च समीक्षमान; D7 समुदीर्यमाणे- — (L 45) B2.3 ज्याघोषनेमिस्वनितेन तेन (B3

15

After line 38 of App. I (No. 14), T G ins

तथा तु तस्मिंस्तुमुले प्रवृत्ते
दुर्योधन क्रोधमसृष्यमाण ।
अभ्येत्य भीम बलिन बलिष्ठ
समर्पयत्क्षुद्रकाणां शतेन ।
दु शासनश्चित्रसेनश्च वीर-
स्तथा चैव कितव सौबलश्च ।
गजानीकै सर्वतो भीमसेन
तथा विपक्त सहसैवाभ्यगच्छन् ।
तमापतन्त संप्रेक्ष्य गजानीक वृकोदर ।
दुर्योधन महाबाहु शरवर्षैरवाकिरत् ।
दुर्योधन तथा भीम सायकै शतश शितै ।
पाण्डवो विमुखीकृत्य गजानभ्यद्रवद्बली ।
तत पाचकसंकाशैर्भीमो बाणैरचक्रमै ।
शलभैरिव नागांस्तानर्दयामास पाण्डव ।
तत कुञ्जरयूथानि भीमसेनो महाबल ।
व्यधमच्छितैर्बाणैर्महाभ्राणीव मारुत ।
अन्वयुस्तद्रथानीक मणिजालैश्च कुञ्जरा ।
रूप्यजाम्बूनदाभासा क्षुरमाल्याभ्यलंकृता ।
वध्यमाना शरै राजन्भीमसेनेन ते गजा ।
विभिन्नहृदया केचिच्चैवाभ्यपतन्भुवि ।
निपतद्भिर्महावेगैर्हेमभाण्डविभूषितै ।
अशोभत महाराज धातुचित्रैरिवाचलै ।
दीप्ताभरणवद्भिश्च गजपृष्ठान्निपातितै ।
स रण शुशुभे राजन्क्षीणपुण्यैरिवामरै ।
महापरिघसकाशौ चन्दनागरुरूषितौ ।
अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ ।
तस्य ज्यातलनिर्घोषमस्यतः सव्यदक्षिणम् ।
श्रुत्वा ह्यभ्यद्रवन्नागा भीमसेनं भयार्दिता ।
तस्य भीमस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमत ।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ।

Colophon

16

N Ca cont after App I (No 14)

संजय उवाच ।

एवमेष महानासीत्संग्राम पृथिवीक्षिताम् ।
क्रुद्धेऽर्जुने तथा कर्णे भीमसेने च पाण्डवे ।
द्रोणपुत्र पराजित्य जित्वा चान्यान्महारथान् ।
अब्रवीदर्जुनो राजन्वासुदेवमिदं वच ।
पश्य कृष्ण महाबाहो द्रवन्तीं पाण्डवीं चमूम् ।
कर्णं पश्य च संग्रामे कालयन्त महारथान् ।
न च पश्यामि दाशार्ह धर्मराज युधिष्ठिरम् ।
नापि केतुर्युधां श्रेष्ठ धर्मराजस्य दृश्यते ।

चित्र) B₄ D₄ ₈ °नेमिस्वननादमिश्र (D₄ ₈ °चित्र), D₆ ज्यानेमिघोषध्वनिनादचित्र — After line 45, K₃ adds ससंकुलहस्तिरथपदाति (sic) — (L 46) B₃ अशोभत (for सोऽभवत्) Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś₂ K₁ ₄ द्वितीय(K₁ °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* Ś₂ 41, K₁ T₂ 42, B₁ 57, B₃ 50, B₄ 59, B₆ D₁ 52, Da₁ 68, D₆ 58, T₂ ₃ G 40

15

[(L 1) T₂ तदा (for तथा) — (L 3) T₃ G अवेक्ष्य (for अभ्येत्य) T₁ वलिष्ठ, T₃ G बल्स — (L 4) T₁ ₂ G समर्पयन् G₃ क्षुद्रकानां — (L 6) T₃ G [उ]लूकः (for चैव) G₂ सितवत (for कितव) — (L 8) T₁ विपक्ता T₃ G₂ ₃ अभ्यगच्छत् — (L 10) T₂ महाबाहु (for °बाहु) — (L 11) T₂ तदा (for तथा) T₁ भीम T₁ शतसंमितै , T₃ G₂ ₃ श(G₂ शि)तसंस्थितै (for शतश शितै) — (L 12) T₁ विमुखीभूय G₁ गदान् (for गजान्) — (L 14) T₁ G₃ शलभान् (for °भैर्) T₁ नागास् T₁ मर्दयामास पांडवा (for the post half) — (L 16) T₃ G₃ व्यधमन् T₁ महाभूमिव (for भ्राणीव) T₃ G₃ महावातो घनानिव (for the post half) — (L 17) T₁ ₃ G₁ ₃ सुवर्णजाले प्रच्छन्ना (for the prior half) T₁ कुंजर — (L 18) G₁ रौप्य-, G₂ रत्न (for रूप्य-) T₁ रत्नमाल्याभ्यलकृता , T₃ G₂ ₃ क्षुरमालाभ्य(G₂ °ह्य)ऌकृता (for the post half) — (L 21) T₁ हेमभांडपरिष्कृतै , T₂ °विभूषणै°, T₃ G₃ महाभांडविभूषितै (for the post half) — (L 22) T₁ मही राजन् (for महाराज) — (L 23) G₁ ₂ दीप्तावरणवद्भिश्च (for the prior half) T₃ G₃ राजपृष्ठान् (for गज°) — (L 24) T₃ G₃ संगर , G₁ संगत , G₂ सारोहै° (for स रण) — (L 25) T₁ संकारौ (for संकाशौ) — (L 26) T₃ G₃ अपश्य T₁ भूमिसेनस्य (for भीम°) G₂ विपततो G₂ विक्षेपतो — (L 28) T₁ श्रुत्वा संप्राद्रवन्, T₃ G₁ ₃ तं श्रु(G₁ तच्छ्रु)त्वाभ्या°, G₂ श्रुत्वा विप्रा° (for श्रुत्वा ह्यभ्य°) — (L 29) T₂ भीमसेनस्य (for तस्य भीमस्य) — (L 30) T₃ G₃ अपश्यतां (for °श्याम) — Colophon *Day of Karna's Generalship* T₁ द्वितीयेह्नि, T₃ द्वितीयदिवसयुद्ध — *Adhy no* T₁ ₃ G 40, T₂ 42

16

(L 1) Ś K₁ ₂ ₄ प्रहार (for संग्राम°) K₁ पृथिवीभृतां — (L 3) K₄ परित्यज्य (for पराजित्य) Ś₂ चान्यमहारथ — (L 5) D₆ विद्रवतीं महाचमू (for the post half) — (L 6) Ś K B₆ Dn₁ D₆ ₈ च पश्य (by transp.), Da₁ D₁ ₆ कुरव पश्य K₁ ₃ Dn₁ D₈ कालयान (K₁ °यतां), Ca °यन्त (as above) Ś₂ K₁ महारथ — (L 7) B₁-₄ Dn₁ धर्मपुत्र (Dn₁ °त्र-) (for °राज) — (L 8) K₃ केतु

त्रिभागश्चावशिष्टोऽस्य दिवसस्य जनार्दन।
न च मां धार्तराष्ट्रेषु कश्चिद्युध्यति संयुगे।
तस्मात्त्वं मत्प्रियं कुर्वन्याहि यत्र युधिष्ठिरः।
दृष्ट्वा कुशलिनं युद्धे धर्मपुत्रं सहानुजम्।
पुनर्योद्धास्मि वार्ष्णेय शत्रुभिः सह संयुगे।
ततः प्रायाद्रथेनाशु बीभत्सोर्वचनाद्धरिः।
यतो युधिष्ठिरो राजा सृञ्जयाश्च महारथाः।
अयुध्यंस्तावकैः सार्धं मृत्युं कृत्वा निवर्तनम्।

17

K4 ins after 8 44 55 V1 B Da1 D1 2-7 Co after 610* Dn1 after 613* D8 after 612*

दुःशासनः सौबलश्च गजानीकेन पाण्डवम्।
महता परिवार्यैव क्षुद्रकैरभ्यताडयत्।
ततो भीमः शरशतैर्दुर्योधनममर्षणम्।
विमुखीकृत्य तरसा गजानीकमुपाद्रवत्।
तमापतन्तं सहसा गजानीकं वृकोदरः।
दृष्ट्वैव सुभृशं क्रुद्धो दिव्यमस्त्रमुदैरयत्।
गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेन्द्र इवासुरान्।
ततोऽन्तरिक्षं बाणौघैः शलभैरिव पादपम्।
छादयामास समरे गजान्निघ्नन्वृकोदरः।
ततः कुञ्जरयूथानि समेतानि सहस्रशः।
व्यधमत्तरसा भीमो मेघसंघानिवानिलः।
सुवर्णजालापिहिता मणिजालैश्च कुञ्जराः।
रेजुरभ्यधिकं संख्ये विद्युत्वन्त इवाम्बुदाः।
ते वध्यमाना भीमेन गजा राजन्विदुद्रुवुः।
केचिद्विभिन्नहृदयाः कुञ्जरा न्यपतन्भुवि।
पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हेमविभूषितैः।
अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतैः।
दीप्ताभै रत्नवद्भिश्च पतितैर्गजयोधिभिः।
रराज भूमिः पतितैः क्षीणपुण्यैरिव ग्रहैः।
ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुम्भकरास्तथा।
दुद्रुवुः शतशः संख्ये भीमसेनशराहताः।
केचिद्वमन्तो रुधिरं भयार्ताः पर्वतोपमाः।
व्यद्रवञ्शरविद्धाङ्गा धातुचित्रा इवाचलाः।
महाभुजगसंकाशौ चन्दनागरुरूषितौ।
अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ।
तस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वाशनिसमस्वनम्।
विमुञ्चन्तः शकृन्मूत्रं गजा प्राद्रुद्रुवुर्भृशम्।

D6 नापि केतुध्वज श्रेष्ठो (for the prior half) Ś K Dn1 D2 6 धर्मपुत्रस्य (for °राजस्य) — (L 9) Ś K B5 Dn1 D6 8 [अ]वशेषोय (D5 °षो हि, D8 °षोच) (for °शिष्टोऽस्य) D1 जनार्दनं — (L 10) Ś K3 4 D8 उद्य(D8 °द्या)ति, Dn1 आयाति (for युध्यति) D2 6 जीवत्सु सुखमाविशत् (for the post. half) — (L. 11) Ś K1 2 4 त्वत्सत्प्रिय, K8 मम प्रिय, D1 त्वं त्वत्प्रिय (for त्वं मत्प्रियं) Ś K3 नय, K1 4 D8 नय, D2 6 गच्छ (for याहि) K8 यत्र राजा युधिष्ठिर (for the post half) — (L 12) Ś1 K2 धर्मपुत्रे, B8.5 D2 °राज (for °पुत्र) Ś1 K2 V1 B1 2 4 D6 8 सतो- (K2 °भो)दरं, Ś2 K1 3 4 D2 सहोदर, B3 युधिष्ठिरं, Da1 D1 5 सहानुज (for सहा°) — (L 13) Ś K1 2 4 सहितैः सह, D6 चारिमर्दन (for सह संयुगे) — (L 14) D6 रणे शीघ्र (for रथेनाशु) Ś K1 2 4 D2 बीभत्सु- Ś1 2 (sup lin as in text) K3 4 हरे — D2 om lines 15–16 — (L. 15) Ś K1.3 4 B1 4 ततो (for यतो) B6 Da1 Dn1 D1 युधिष्ठिरो यत्र राजा (for the prior half). — (L. 16) B1 5 Dn1 D5 6 7 अयुध्यस्तावकैः सार्धं (for the prior half) Ś K2 निवर्तिन

— After the above, N reads 8 14 26–50 (for the second time)

17

Dn1 om. lines 1–2. D8 om lines 1–4 — (L. 1) D6 गजानीकश्च (for °केन) — (L 2) D6 समताद् (for महता) B2 क्षुरप्रैर् (for क्षुद्रकैर्) — (L 3) V1 B1 अमर्षण (B1 °णा) — Dn1 om line 4. — (L 4) D6 पुत्र ते (for तरसा) — (L 6) Dn1 D8 तथैव (for दृष्ट्वैव) K4 V1 B1 2 4 D6-8 उदीरयत् (B1 2 4 D6 8 °यन्) (for उदैरयत्) — (L 7) Dn1 D8 शरैर् (for गजैर्) D8 अभ्यहनन् B2 D6 [इ]व (for [इ]न्द्र) D8 यथा (for इव) — (L 8) V1 B1.3.5 Dn1 D4 8 ततोंतरीक्ष (Dn1 D8 °रिक्षे) K4 Da1 D1.5 पर्वत, V1 B D5 6 7 पावक (D6 °क), Dn1 D8 पादपान् (for °पम्) — (L 10) D6 समतानि (for समे°) — D8 om line 11 — (L 12) K4 Da1 D1 2.5 8 सुवर्णजालपि(K4 °वि)हिता (for the prior half) D6 मणिसंघाश्च (for °जालैश्च) Dn1 D8 तु (for च) V1 कुञ्जरैः — (L 13) K4 रेजिरेभ्यधिक, Dn1 रेजुस° K4 विद्युन्वत, Dn1 D1 विद्युत्वांत (Dn1 °न्मन्त) (for °त्वन्त) — (L 14) B2 प्रदुद्रुवु (for विदु°) — (L 15) Dn1 D1 5 [अ]पतद् — (L 16) Dn1 D8 निहतैर् (for पतितैर्) B5 पातितैश्च पतद्भिश्च, D6 निपातितैः पतद्भिश्च (for the prior half) — (L. 17) Dn1 D8 विशीर्यद्भिरिवाचलैः (for the post. half) — (L. 18) D6 वरवद्भिश्च (for रत्न°) Dn1 D8 प्रदीप्तावरणाश्च (for the prior half) D8 प्रदीप्तैर् (for पतितैर्) — (L 19) Dn1 D8 [अ]मरैः (for ग्रहैः) — (L 20) V1 B1.2 Da1 Dn1 D1 8 तत्र (for ततो) D6 कुम्भवरास् — (L. 21) D8 शरार्दिता (for °हता) — (L 23) D8 शरदिग्धांगा (for °विद्धाङ्गा) Co cites धातुचित्रा (as above) — (L. 24) K4 D1 चंदनागरु V1 D6 8 भूषितौ (for रूषितौ) — (L. 25) B1 Da1 D1.5 विक्षिपतौ, D6 निक्षिपतो — (L. 27) B8 व्यमुचंत K4 विमुचतः शकृन्मूत्र (sic) (for the prior half) Dn1 D8

भीमसेनस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमत ।
निघ्नत सर्वभूतानि रुद्रस्येव च निर्बभौ ।

18

T1 2 G1 2 M ins after 614*. T3 G3 after 615* K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 Ca.c cont. after App I (No. 17)

सजय उवाच ।
तत श्वेताश्वसयुक्ते नारायणसमाहिते ।
तिष्ठन्रथवरे श्रीमानर्जुन समपद्यत ।
तद्बलं नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे ।
व्यक्षोभयदुदीर्णाश्च महोदधिमिवानिलः ।
दुर्योधनस्तव सुत प्रमत्ते श्वेतवाहने ।
अभ्येत्य सहसा क्रुद्ध सैन्यार्धेनाभिसंवृत ।
पर्यवारयदायान्त युधिष्ठिरममर्षणम् ।
क्षुरप्राणां त्रिसप्तत्या ततोऽविध्यत पाण्डवम् ।
अक्रुध्यत भृशं तत्र कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिर ।
स भल्लांस्त्रिंशतस्तूर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् ।
ततोऽधावन्त कौरव्या जिघृक्षन्तो युधिष्ठिरम् ।
दुष्टभावान्पराञ्ज्ञात्वा समवेता महारथा ।
आजग्मुस्त परीप्सन्त कुन्तीपुत्र युधिष्ठिरम् ।
नकुल सहदेवश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षत ।
अक्षौहिण्या परिवृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
भीमसेनश्च समरे मृद्नंस्तव महारथान् ।
अभ्यधावदभिप्रेप्सू राजान शत्रुभिर्वृतम् ।
तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैकर्तनो नृप ।
शरवर्षेण महता प्रत्यवारयदागतान् ।
शरौघान्विसृजन्तस्ते प्रेरयन्तश्च तोमरान् ।
न शेकुर्यत्नवन्तोऽपि राधेयं प्रतिवीक्षितुम् ।
तांश्च सर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रास्त्रपारग ।

गजा राजन्विदुद्रुवु (for the post half) — (L 28) B6 निर्बभौ (for धीमत) — (L 29) Da1 D1.5 निघ्नत B6 जिघ्नं* शरजालानि (for the prior half) B1 च निर्वृतो, B6 युगक्षये, Dn1 व्यवस्यत , D8 निन यभौ (for च निर्बभौ) D8 दृष्ट्वा सा* व्यवस्यत (for the post half)

18

S om. lines 1-10 — (L 1) B4 -समावृते, D8 °युते, Co °हिते (as above). — (L 2) B6 अश्ववरे (for रथ°) V1 B3.8 Da1 D1.5 6 प्रत्यपद्यत, B6 Dn1 D8 प्रत्यदृश्यत (for समपद्यत). — (L. 3) Dn1 D8 सबल तव राजेंद्र सव्यसाची परंतप (D8 °प°). — (L. 4) D8 अमेयात्मा (for उदीर्णाश्च) Dn1 अक्षोभयदुदीर्णात्मा, D6 व्यक्षोभित तु दीर्णाश्च (for the prior half) D6 इवातिमि (sic) (for °निल). — After line 4, K4 Dn1 D8 ins

*ततो द्रौणि सहाम्बष्ठे सहसैन्यैररिंदम ।
सशसप्तकावशेषैश्च बीभत्सु पर्यवारयत् ।
एव प्रच्छाद्य बीभत्सु सैन्येन महता रणे ।

[(L 1) K4 सहांबुष्टो (for सहाम्बष्ठे) D8 अरिंदम —(L 2) Dn1 सशसप्तकावशेषाश्च — (L 3) K8 पृच्छाद्य (for प्र°)]

— (L 5) Da1 D1 5 प्रमत्त Dn1 D8 प्रमथन्वैरिवाहिनीं, (D6 प्रमत्त श्वेतवाहन for the post. half) — (L 6) D8 अभ्ययात् (for अभ्येत्य) Dn1 D6 अपि संवृत्त (for अभिसं°) — (L. 7) D8 अमर्षण — (L 8) Dn1 D8 क्षुद्रकाणां, D6 शरौघेण (for क्षुरप्राणां) Dn1 D8 विव्याध (for [ऽ]विध्यत) — (L. 9) D6 अथ क्रुद्धो महातेजा (for the prior half) — (L. 10) D6 समतात् (for स भल्लान्) K4 त्रिशतिस्; D8 त्रिंशतांस् Dn1 न्यवेशयेत् D6 तव पुत्रेण संशयन् (for the post half) — (L. 11) D6 [ऽ]वर्धंत (for ऽधावन्त). Dn1 D8 ततोभ्यधावन्कुरवो (for the prior half) — For line 11, S subst

*युधिष्ठिरं जिघृक्षन्त सर्वसैन्या समापतन् ।

[G3 जिघांसंत (for जिघृक्षन्त) T1 सर्वसैन्यै समापतत्, T2 G °सैन्यमवाक्षिपन् (G2 °त्) (for the post. half)] — (L. 12) Da1 D1 5 ततो दुष्टान् (for दुष्टभावान्) Co cites दुष्टान् T1 G1 2 तु तान् (for पराञ्) Da1 D8 T2 G1.2 M मत्वा, T1 हत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 दुष्टप्रभावास्तान्मत्वा (for the prior half) Dn1 D8 S (except M1) समवेतान् Dn1 D8 T G महारथान्, D6 महाबलान् — (L 13) B5 च, Dn1 D6 8 T1 3 G M सं-, T2 ते (for त) V1 B6 T3 G3 पाण्डवेया; Dn1 D8 T1 2 G1.2 M पांडवेयं (for कुन्तीपुत्र) — (L 14) K4 धृष्टद्युम्नस्य (for °श्च). — (L. 15) T1 2 G1.2 M1 2 4 अक्षोहिण्या (M1 °ण्या°) T2 G2 M1 परिवृतास् B6 Da1 D1 5 [ऽ]भ्यरक्षन् (for °धावन्). — (L. 16) B3 Dn1 D8 S तु (T1.3 G च) नाराचैर् (for च समरे). B5 T1 M निघ्नंस्, D6 शूरांस्, T1 मृद्गं (for मृद्नंस्). D8 (before corr) वरूथिनीं (for महारथान्) — (L. 17) G1 परिप्रेप्सु B6 शत्रुनिर्जित (for °भिर्वृतम्) M3 वृतौ, Co वृतम् (as above) — G2 om (hapl) lines 18-21 (L 18) B6 महेष्वास K4 D1.6 नृप°, V1 B Da1 Dn1 D5 8 नृप , S (G2 om) नृपा (for नृप) — (L. 19) V1 T3 G3 महता शरवर्षेण Da1 D1 प्रत्यधावयद् (for °वारयद्) Dn1 अच्युत°, D8 आयत , T1 M1 आगत (for आगतान्). — V1 om. line 20 — (L 20) M1 प्रसृजतस् (for विसृ°) G1 तै , M2-4 च (for ते). T1 प्रेषयतस् (for प्रेर°) B2 दुर्मदान्, Dn1 D6 8 S (G2 om) कुञ्जरान् (for तोमरान्) — (L 21) D6 योधयतो (for यत्नवन्तो) D6 राजान (for राधेय) Dn1 D8 प्रसमीक्षितु (for प्रतिवी°) — After line 21, T1 G1 ins

*तपन्सर्वान्महेष्वास कर्णो वैकर्तनो नृपा ।

महता शरवर्षेण राधेय प्रत्यवारयत्।
दुर्योधनं तु विंशत्या शीघ्रमस्त्रमुदीरयन्।
अविध्यत्तूर्णमव्यग्रः सहदेवो महामना ।
स विद्धः सहदेवेन रराजाचलसंनिभः ।
प्रभिन्न इव मातङ्गो रुधिरेण परिप्लुतः ।
दृष्ट्वा तव सुतं तत्र गाढविद्धं सुतेजनैः ।
अभ्यधावद्दृढं क्रुद्धो राधेयो रथिनां वरः ।
दुर्योधनं तथा दृष्ट्वा शीघ्रमस्त्रमुदीर्य स ।
तेन यौधिष्ठिरं सैन्यमवधीत्पार्षतं तथा ।
ततो यौधिष्ठिरं सैन्यं वध्यमानं महात्मना ।
सहसा प्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितम्।
विविधा विशिखास्तत्र संपतन्तः परस्परम्।
फलैः पुङ्खान्समाजघ्नुः सूतपुत्रधनुश्च्युताः ।
अन्तरिक्षे शरौघाणां पतता च परस्परम्।
संघर्षेण महाराज पावकः समजायत ।
ततो दश दिशः कर्णः शलभैरिव यायिभिः ।
अभ्यघ्नत्तरसा राजञ्शरैः परशरीरगैः ।
रक्तचन्दनसंदिग्धौ मणिहेमविभूषितौ ।
बाहू व्यत्यक्षिपत्कर्णः परमास्त्रं विदर्शयन्।
ततः सर्वा दिशो राजन्सायकैर्विप्रमोहयन्।
अपीडयद्भृशं कर्णो धर्मराजं युधिष्ठिरम्।
ततः क्रुद्धो महाराज धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
निशितैरिषुभिः कर्णं पञ्चाशद्भिः समार्पयत्।
बाणान्धकारमभवत्तद्युद्धं घोरदर्शनम्।

— (L. 22) Dn1 D8 तांस्तु, T1 2 M तान्हि, T3 तपन्, G1 महता, G3 पतन् (for तांश्च) K4 B2 3 5 Dn1 D6 8 -नागतान् T1 3 G3 M सर्वशस्त्रविशारदान् (for the post. half) — (L. 24) Dn1 D8 S नाराचानां कृती (Dn1 D8 ततो) बली (for the post. half) — (L. 25) B3 4 D7 (inf lin. sec m) प्रतापवान्, Dn1 D8 महारथ, S जनाधिप (T1 2 G2 °प) (for महामना) — (L. 26) B3 विद्ध (for विद्धः) S सोऽतिविद्धो बलवता (for the prior half) B5 राजा बलसमन्वितः, D7 8 S रराज व(T1 ज)त्सलनिभ (S °भो) (for the post. half) — (L. 27) Dn1 D8 T2 स्त्वसृक्षि(T2 °क्ष्रि)त. (for परिप्लुत) — (L. 28) S तथा पुत्रं (for सुतं तत्र) B5 सत्ये (for तत्र) Dn1 दृष्ट्वा सुतं तव शरैर् (for the prior half) Dn1 गाढ (for गाढ-) — (L. 29) Dn1 D8 भृशं, T2 रथे (for दृढं) D6 दृढक्रोधो (for दृढं क्रुद्धो) B5 अन्यधावत संक्रुद्धो (for the prior half) — (L. 30) D2.4 7 T2 तदा (for तथा) K4 दुर्योधनस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half) G3 मस्त्रम् (for मस्त्रं) B2 उदैरयत्, D6 T3 उदीर्यैव, D7 T2 M उदीरयत् (M2-4 °यन्), T1 प्रदीर्य स (for उदीर्य स) — (L. 31) B4 Da1 D1.5 om. (hapl.) from नवधी up to सैन्य (in line 32) B5 अवधीद्युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालानप्यमर्षितः (hypermetric), Dn1 अवधीद्यौधिष्ठिरानीकं पाञ्चालांश्चाप्यमर्षितः (hypermetric), D8 अवधीद्युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालाश्चापि पार्षत (marg सर्वत) (hypermetric), T1 3 G पाञ्चालाश्चा(G1.2 °लान)वधीद्वीरो राजानीकं च भारत, T2 M अवधीत्पाण्डवानीकं पांचालांश्चैव मारिष — (L. 32) T1 युधिष्ठिरं — (L. 33) Dn1 D8 T2 [अ]भ्यद्रवद्, M व्यद्र° (for प्राद्र°) S -मयार्दित (for -शरा°) — (L. 34) B5 *माला, T1 G1 2 विपाठा (for विविधा) Dn1 D8 विपाठाश्रिशितास्तत्र (for the prior half) M2-4 संपतति — D8 om (hapl.) lines 35–36 — (L. 35) Dn1 D6 भल्लैः (for फलैः) Dn1 पुङ्खा B1 2.5 Dn1 D4 समाजग्मुः (for °जघ्नुः). T1 फलपुङ्खा मनाजघ्नुः, T2 3 G3 M भल्ला पुङ्खमनाश्लिष्य (for the prior half) V1 -रथच्युता, B4 5 -धनुश्च्युतान् — (L. 36) V1 B1-3 5 D3 अतरीक्षे — (L. 37) B1 संहर्षेण, B5 संघर्षाच्च, Dn1 संघर्षणे (for °र्षेण) T1 3 G संघर्षेणैव (T1 °र्षेणैव, G1 °र्षेणैव, G2 °र्षणेन) महता (for the prior half) K4 D8 समजायते (K4 °त) — (L. 38) K4 B5 Dn1 शीघ्रं, D6 पूर्णा, D8 S शीघ्रं (for कर्णः) V1 B2 3.5 Da1 D1 5 T1 3 G M योधिभिः, Dn1 D8 ते शरैः, D6 T2 योधिभिः (for यायिभिः) — (L. 39) K4 Da1 Dn1 D1 5 अभ्यघ्नं, V1 T1.3 G1 3 M °घ्नत्, B5 °घ्न (sic) B6 Dn1 D8 S कर्णं (D8 M2 कर्णं) (for राजन्) B5 शत्रु-(for पर-) T2 M om from the post half of line 39 up to the prior half of line 59 — (L. 40) Dn1 D8 T1 3 G सपृक्तौ, D6 -दिग्धाङ्गौ (for -संदिग्धौ) — (L. 41) B5 अभ्यक्षिपत्, Dn1 चाभ्यु°, D8 चाभ्य°, T1 3 G3 च व्याक्षिपन् (T1 °त); G1 2 च विक्षिपन् (for व्यत्यक्षिपत्) B5 D6 प्र(D6 व्य)दर्शयन्, Dn1 T3 G1 2 व्य(T1 वि)दर्शयत् (for विदर्शयन्) — After line 41, Dn1 D8 ins

*भार्गवं भार्गवश्रेष्ठाद्वाप्तमतितेजसम्।
येन प्रयुज्यमानेन सदेवासुरमानवम्।
सपातालार्णवजलं सप्राप्तप्रलयोत्तमम्।
सशैलकाननवनं त्रैलोक्यमशिवं बभौ।
स भृशं पीडयन्कर्णः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम्।

[(L. 1) D8 अमितौजसं (for अतिते°) — (L. 3) D8 (sup lin) -प्रलयोपमं (for प्रलयोत्तमम्) Dn1 स सतप्तालयोत्तम (for the post half) — (L. 5) Dn1 अपीडयद्भृशं कर्णो (for the prior half)]

— T1 om lines 42–63 B5 D1 3 om. line 43 — (L. 43) B2 अपातयद् (for अपीड°) D6 शूरो, T3 G क्रुद्ध (for कर्णो) T3 G कुन्तीपुत्र (for धर्मराज) — (L. 44) D6 धर्मराजो, T3 G पाण्डुपुत्रो (for धर्म°) — (L. 45) D6 तूर्णं; G1 कर्णं (for कर्णं) B3 Da1 D1 5 अथार्पयत्, D6 सम° (for समा°) T3 G बाह्वोरुरसि चार्पयत् (for the post half) — D8 T3 G om. lines 46–57 — (L. 46) Dn1 तद्युद्ध

हाहाकारो महानासीत्तावकानां विशां पते ।
वध्यमाने तदा सैन्ये धर्मपुत्रेण मारिष ।
सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
भल्लैरनेकैर्विविधैः शक्त्यृष्टिमुसलैरपि ।
यत्र यत्र स धर्मात्मा दुष्टां दृष्टिं व्यसर्जयत् ।
तत्र तत्र व्यशीर्यन्त तावका भरतर्षभ ।
कर्णोऽपि भृशसंक्रुद्धो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च वत्सदन्तैश्च सयुगे ।
अमर्षी क्रोधनश्चैव रोषप्रस्फुरितानन ।
सायकैरप्रमेयात्मा युधिष्ठिरमभिद्रवत् ।
युधिष्ठिरश्चापि शत स्वर्णपुङ्खैः शितैः शरैः ।
प्रहसन्निव स कर्णं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
उरस्यविध्यद्राजानं त्रिभिर्भल्लैश्च पाण्डवम् ।
स पीडितो भृशं तेन धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
उपविश्य रथोपस्थे सूतं याहीत्यचोदयत् ।
प्राक्रोशन्त तत सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
गृह्णीध्वमिति राजानमभ्यधावन्त सर्वशः ।
ततः शता सप्तदश केकयानां प्रहारिणाम् ।
पाञ्चालैः सहिता राजन्धार्तराष्ट्रान्न्यवारयन् ।
तस्मिन्सुतुमुले युद्धे वर्तमाने जनक्षये ।
दुर्योधनश्च भीमश्च समेयातां महाबलौ ।

Colophon

कर्णोऽपि शरजालेन केकयानां महारथान् ।
व्यधमत्परमेष्वासानग्रत पर्यवस्थितान् ।
तेषां प्रयतमानानां राधेयस्य निवारणे ।
रथान्पञ्चशतान्कर्णः प्राहिणोद्यमसादनम् ।
अविषह्यं ततो दृष्ट्वा राधेयं युधि योधिन ।
भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः ।
रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकधा ।
कर्ण एकरथेनैव युधिष्ठिरमुपाद्रवत् ।
सेनानिवेशमार्छन्त मार्गणैः क्षतविक्षतम् ।

(for तद्युद्ध) — (L. 47) B5 महाहवे (for विशां पते) — (L. 48) V1 B3-5 Da1 Dn1 D1 5 तथा (for तदा) — (L. 49) D6 सायुधैर् (for सायकैर्) D3 विशिखैस् (for विविधैस्) — (L. 50) K4 अनेकविविधै — (L. 51) Dn1 दृष्ट्वा (for दुष्टां) V1 विसर्जयत् (for व्यसर्जयत्) — (L. 52) K4 V1 B5 विशीर्यंते (K4 °त), Dn1 D1 2.3 व्यशीर्यंते, Dn1 °यैंत (for °यैन्त) D7 भरतर्षभा — (L. 53) K4 कर्णोपि च भृशं क्रुद्धो (for the prior half) — Da1 D1 5 om lines 54–59 — (L. 55) V1 B1 3–5 Dn1 D6 प्रस्फुरिताधर (for °नन) — (L. 56) K4 अभिद्रवत्, B5 उपाद्रवत् — (L. 57) D6 तत (for चापि) K4 V1 B2 स त; Dn1 सुत, D6 सुत, D7 शतै (for शत) B2 3.5 शिलाशिते; B1 शरै शितै (by transp) — (L. 58) D6 तत् (for स) B5 अजिह्मगै, T3 G शितै शरै (for शिलाशितै) — (L. 59) Dn1 D5 भारत (for पाण्डवम्) B5 T2 3 G M कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं (for the post half) — (L. 60) D5 G1 2 कुंती(D5 धर्म)पुत्रो (for धर्मराजो) B3 5 Da1 D1 5 महातमना (for युधिष्ठिर) — (L. 61) B5 उपोपविश्य सत्वे (for the prior half) — (L. 62) B1 Da1 Dn1 D1 5 आक्रोशत (for प्रा°) — (L. 63) B2 गृह्णीम, B5 ● ● म, D5 गृह्णध्वम् (sic) (for गृह्णीध्वम्) Dn1 अभ्यवोचश्च (sic), D5 T2 3 G3 5 M अभ्यधावश्च B5 मान्का (for सर्वश) — (L. 64) V1 शतानि (hypermetric), Dn1 D5 रथा, D6 शरा (for शता°) S तत शरशते राजन् (for the prior half) K4 Dn1 D5–7 8 कैकयाना, V1 B2 Da1 D1 7 कैके°, B5 एकैकाना (for केकयानां) K4 V1 Dn1 D5 प्रहारिण, S महारथा (for प्रहारिणाम्) — (L. 65) Some MSS पचाले T2 पांचालेन हिता राजन्, T3 G पांचालसहिता रा° (for the prior half) K4 V1 B2 Da1 D1 4–6 T2 3 G3 M अवारयन् (V1 °दत्), T1 समावरिन्, G1 2 अवारिरत् (G2 °न्) — (L. 66) K4 Dn1 D5 T2 3 G (तु for सु) B5 महाहवे, Dn1 महाहवे, D5 सुदारुणे, S भयानके (for जनक्षये) — (L. 67) T1 समीयातां; M1 समवेतौ (for समेयातां) B5 महाहवे (for °बलौ) — Colophon Day of Karṇa's Generalship K4 द्वितीये युद्धदिवसे — Adhy name T1 युधिष्ठिरकर्णयुद्ध, T2 युधिष्ठिरपराजय, M1 युधिष्ठिरपीडन — Adhy no B1 4 61; B2 55, B3 64, Da1 73, D1 57, D4 43, D5 63, T1 2 G 70, T3 M 69 — (L. 68) K4 B1 3–5 D2.4 7 T1 [ऽ]पि; D5 तु (for ऽप) B5 शरजालैश्च V1 Dn1 D2.5 8 कैकयानां; B2 Da1 D1 4 5 7 कैके° Dn1 D5 S (except T2 G1) पदानुगान् (for महारथान्) B5 केकयान्तरपदानुगान् (for the post half) — (L. 69) Dn1 समरेष्वासान्; D2 परमेष्वासो D5 ह्यग्रत B3 संन्यवस्थितान् (for पर्य°) D5 शतशः पर्वतस्थिन; S अग्रा(T2 रथा)नीके व्यवस्थितान् (for the post. half) — (L. 70) D5 damaged for the prior half. Dn1 D5 कौंतेयस्य (for राधे°) — (L. 71) D5 पचाशतान् B2 रथान्कर्ण पचशतान्, D5 रथान्सं च शतान्कर्ण (for the prior half) — (L. 72) B2 अथासह्य (for अविषह्य) B5 मत्वा (for दृष्ट्वा). T1 G2 अविपह्यतम दृष्ट्वा (for the prior half). M2–4 om (hapl) from राधेयं up to वर्षाभ्यां in line 84 B1 योधन — (L. 73) B5 D5 उपाश्रित्य (for °गच्छन्) M1 कर्णबाणे T1 प्रपीडितान् — (L. 74) D6 अनेकश (for °कधा) Dn1 D5 T G M1 शरै राजन्ननेकधा (D6 G2 °श) — (L. 75) B5 कर्ण एव, M1 कर्णस्त्वेको Dn1 D5 पुनरायाद्युधिष्ठिर (for the post. half) — (L. 76) Da1 [अ]र्छंत; D5 [इ]च्छत; Ca [आ]-

यमयोर्मध्यग वीर शनैर्यान्त विचेतसम् ।
समासाद्य तु राजानं दुर्योधनहितेप्सया ।
सूतपुत्रस्त्रिभिस्तीक्ष्णैर्विव्याध परमेषुभि ।
तथैव राजा राधेय प्रत्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
शरैस्त्रिभिश्च यन्तार चतुर्भिश्चतुरो हयान् ।
चक्ररक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परंतपौ ।
तावप्यधावता कर्ण राजान मा वधीरिति ।
तौ पृथक्शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षताम् ।
नकुल सहदेवश्च परम यत्नमास्थितौ ।
तथैव तौ प्रत्यविध्यत्सूतपुत्र प्रतापवान् ।
भल्लाभ्यां शितधाराभ्या महात्मानावरिंदमौ ।
दन्तवर्णांस्तु राधेयो निजघान मनोजवान् ।
युधिष्ठिरस्य सग्रामे कालवालान्हयोत्तमान् ।
ततोऽपरेण भल्लेन शिरस्त्राणमपातयत् ।
कौन्तेयस्य महेष्वास प्रहसन्निव सूतज ।
तथैव नकुलस्यापि हयान्हत्वा प्रतापवान् ।
ईषा धनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्रस्य धीमत ।
तौ हताश्वौ हतरथौ पाण्डवौ भृशविक्षतौ ।
भ्रातरावारुरुहतु सहदेवरथ तदा ।
तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरहा ।
अभ्यभाषत राधेय मद्रराजोऽनुकम्पया ।
योद्धव्यमद्य पार्थेन फल्गुनेन त्वया सह ।
किमर्थं धर्मराजेन युध्यसे भृशरोषित ।
क्षीणशस्त्रास्त्रकवच क्षीणबाणो विबाणधि ।

छन्न (as above) V1 सेनानिवेशमर्दन, B5 सुनसेनममार्कान (sic), D1 सेनानिवेशयमर्दत (sic), D8 T G M1 °श गच्छन (for the prior half) K4 क्षतविक्षित, D8 G2 भृशपीडित, T G3 M1 भृशविक्षत, G1 भृशवीक्षित, Ca क्षतविक्षत (for °विक्षतम्) — (L 77) D8 दृष्ट्वा (for वीर) B5 यमयोरपि मध्यस्थ (for the prior half) B5 शरपात, D8 सनिर्यान- (for शनैर्यान्त) — (L. 78) T G M1 स समासाद्य राजान (M1 °नम्) (for the prior half) B5 अथायान युधिष्ठिर, D8 T G M1 तथा यान युधिष्ठिर (T2 [sup lin.] विचेतसं) (for the post. half) — (L. 79) G1 ततस् (for त्रिभिस्) Dn1 D8 बाणैर् (for तीक्ष्णैर्) D1 om (hapl) from स्तीक्ष्णै up to त्रिभिश्च in line 81 — (L. 80) T2 M1 सूतपुत्र (for प्रत्यविध्यत्) — (L. 81) B5 स (for च) Dn1 शरैश्चतुर्भिर्यन्तारं, D8 शरैश्च त्रिभिरायांत (for the prior half) — (L 82) D8 कर्णस्य (for पार्थस्य). T1 2 G चक्ररक्षौ नृपसुतौ (for the prior half) Dn1 D8 महारथौ (for परंतपौ) — (L 83) Dn1 D8 T1 2 G M1 अभ्यधावता (for अप्य°) B5 कर्णं, Dn1 D8 संरब्धे; M1 कर्णो (for कर्ण) M1 om मा K4 V1 B2–4 Da1 D1.8 5 G1 M1 [अ]वधीद् (for वधीर्) — After line 83, Dn1 D8 ins

आवा रणे विनिर्जित्य घातयाथ महाभुज ।
त्व धर्मशास्त्रविद्वीर ब्रह्मण्यस्त्वमनुत्तम ।
त्व दानशूरो विक्रान्तस्त्व धनुर्वेदविद्वर ।
मा वधीर्धर्मराजानमिति चाकुलता गतौ ।

[(L 1) D8 घातयीथ (for °याथ) Dn1 आवयोरेनमजिते घातयाथ महानुज — (L. 2) Dn1 त्व धर्मशास्त्रविद्वांस्त्व त्व ब्रह्मण्य अनुत्तम — (L 4) Dn1 व्याकुलता]

— (L 84) D5 lacuna for पृथक्शर, and om. (hapl) from राधेय up to धाराभ्या in line 87 B5 Da1 D1 5 अभिवर्षतां, Dn1 D8 S सम° (for अभ्य°) — (L 85) S पर यत्न समास्थितौ (for the post. half) — (L 86) T2 प्रत्यविध्यत राधेय (for the prior half) — (L 87) Dn1 D8 S भल्लाभ्यां भृशतीक्ष्णाभ्यां (for the prior half) Dn1 D8 राधेय प्रत्यविध्यत (for the post half) — (L. 88) D8 हसवर्णास्, T2 रक्त° (for दन्त°) M2–4 विजघान (for निज°) Dn1 D8 S महाजवान् (for मनो°) B5 चन्द्रवर्णांश्च राजानो विनिघ्नन्स मनोजवान् — (L 89) T1 2 ० तालान्, T2 कालपाशान् (for °वालान्) T1.2 G1 2 repeat and T2 G2 read line 90 after line 92 — (L 90) G1 रणेन (for ऽपरेण) Dn1 D8 अपाहरत्, T1 (first time) अथाहरत्, T2 G3 (both first time) अथोहरत् (for अपातयत्) T1 (second time) 2 2 (second time) G1 (second time) 2 2 (second time) M भृश(G2 °श)तीक्ष्णेन भारत, G1 (first time) शिरस्त्राणमथोहरत् (for the post half) — T2 G2 M1 2 om. line 91 — (L 91) B1 महात्मा स (for महेष्वास) T1 2 G1 2 भारत (for सूतज) — (L. 92) Dn1 D8 [अ]पि (for [अ]थ) T1.2 G M महारथ , T2 महाजवान् (for प्रतापवान्) — After line 92, T1.2 G1 2 repeat and T2 G2 read line 90 — (L. 93) V1 ईशां, Dn1 इषु; D8 इष्ट (for ईषा) G1 2 धनुश्चिच्छेद वीरस्य (for the prior half) Dn1 धीमता , T2 G3 भारत (for धीमत). — (L 94) M1 हताश्वौ (for हताश्वौ) K4 भृशवीक्षतौ, B1 °दुःखितौ, Dn1 D8 °पीडितौ, T1 G1 °वीक्षितौ , T2 G3 शरविक्षतौ (for भृश°) — (L. 95) B1 T1 G2 तथा, B1 D5 प्रति (for तदा) — (L 96) Dn1 D8 S transp मातुल and विरथौ — (L 97) D8 मद्रराजानुकपया — (L 98) Dn1 D8 S मार्गितव्यस्त्व(M3 °व्य त्व)या कर्ण कुतीपुत्रो धनजय — (L 99) Dn1 T1 G2 M1 2 अथ त्व, D8 T2 2 G1 2 M2 4 अतस्त्व (for किमर्थं) Dn1 D1 5 धर्मराज्ञा (D1 °ज्ञा) वै (for °राजेन). V1 भृशरोषित, D5 °मानद Dn1 D8 किमर्थं योद्धु(Dn1 युद्ध)मिच्छसि, S किमर्थमिह युध्यसि (T2 M1 °से) (for the post half) — D8 S om lines 100–103 — (L 100) K4 विबाणधी (sio), Da1 D1.5 विबाल्धि (for विबाणधि) B2 क्षीणबाणा

श्रान्तसारथिवाहश्च छन्नोऽस्त्रैररिभिस्तथा ।
पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि ।
एवमुक्तोऽपि कर्णस्तु मद्रराजेन संयुगे ।
तथैव कर्णं संरब्धो युधिष्ठिरमताडयत् ।
शरैस्तीक्ष्णैः पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः ।
ततः शल्यः प्रहस्येदं कर्णं पुनरुवाच ह ।
रथस्थमतिसंरब्धं युधिष्ठिरवधे धृतम् ।
यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् ।
तं पार्थं जहि राधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् ।
शङ्खयोर्ध्मायतोः शब्दः सुमहानेष कृष्णयोः ।
श्रूयते चापघोषोऽयं प्रावृषीवाम्बुदस्य ह ।
असौ निघ्नन्रथोदारानर्जुनः शरवृष्टिभिः ।
सर्वां ग्रसति नः सेनां कर्ण पश्यैनमाहवे ।
पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ ।
उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्रं रक्षति सात्यकिः ।
धृष्टद्युम्नस्तथा चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणम् ।
भीमसेनश्च वै राज्ञा धार्तराष्ट्रेण युध्यते ।
यथा न हन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोऽद्य पश्यताम् ।
तथा राधेय क्रियतां राजा मुच्येत नो यथा ।
पश्यैनं भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशोभिनम् ।
यदि त्वामासाद्य मुच्येत विस्मयः सुमहान्भवेत् ।
परित्राह्येनमभ्येत्य संशयं परमं गतम् ।
किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरम् ।

विवासस (for the post half) — (L. 101) K_4 $B_{3.5}$ $D_{6.7}$ तुन्नोऽस्त्रैर्, B_1 क्षुण्णो°, D_{n1} $D_{1.8}$ तुन्ना° (for छन्नोऽस्त्रैर्) D_{n1} अभितस् (for अरिभिस्) — (L. 102) D_1 उपहासो, Ca °हास्यो (as above) K_4 भविष्यति — (L. 103) B_5 राजपुत्रेण (for मद्रराजेन) — (L. 104) $B_{3.5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.8}$ S तथापि (for तथैव) D_1 कर्णे B_{3-5} D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.8}$ $T_{1.2}$ M अपीडयत्, T_3 G अभिद्रवत् (for अताडयत्) — (L. 105) K_4 V_1 B_3 D_{a1} $D_{1.3.5-7}$ पराविध्यन् (K_4 °ध्यत्), B_5 तथा भल्लैर्, D_{n1} D_8 तथा (D_8 °दा) तीक्ष्ण, T_1 भृश वीरो, T_2 महावीर्यौ, T_3 G M (M_4 om) भृश तीक्ष्णैर् (T_3 G_3 M_1 °क्ष्णौ, $G_{1.2}$ °क्ष्णो) (for पराविध्य) — B_5 D_8 S om line 106 — (L. 106) K_4 विमुखो — (L. 107) D_{n1} D_8 S कर्णं, D_1 शल्य (for शल्य) D_{n1} D_8 [प्र]त्र, S [प्र]न (for [इ]दं) D_{n1} D_8 S शल्य (T_1 °ल्य) (for कर्णं) T_3 $G_{2.3}$ अभाषत (for उवाच ह) — (L. 108) K_4 B_2 D_8 S अभि(G_1 °पि)संरब्ध B_5 रथस्थ परवीरघ्न (for the prior half) K_4 $B_{1.5}$ धृत, D_7 रत, T $G_{1.3}$ M स्थित, Ca धृतम् (as above) D_8 युधिष्ठिरवधोद्यत, D_8 °वधे स्थित, G_2 °मभिद्रवत् (for the post. half) — Before line 109, T_2 ins शल्य° — (L. 109) T_2 पर त्व (for सतत) — (L. 110) D_8 युध्य (for जहि). K_4 राधेय — After line 110, K_4 D_{n1} D_8 S ins

हते ह्यस्मिन्ध्रुवं पार्थे सर्वाञ्जेष्यति कौरवान् ।
तस्मिंश्च धार्तराष्ट्रस्य निहते स्याद्ध्रुवो जयः ।
ध्वजोऽसौ दृश्यते तस्य रोचमानोंऽशुमानिव ।
एनं जहि महाबाहो किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् ।

[(L. 1) S य(T_3 त)स्मिन् (for ह्यस्मिन्°) T_2 रणे (for ध्रुवं) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ जेष्यति, T_2 °सि S नो रथान् (for कौरवान्) — (L. 2) $T_{1.3}$ G तु (for स्याद्) K_4 जयात् — (L. 3) D_{n1} यस्य (for तस्य) — (L. 4) K_4 एवं जहि, S समो (T_1 शूरो, T_2 M_1 सारो, G_1 साधु, M_{2-4} मारो) शेष (for एनं जहि)]

— (L. 111) V_1 D_8 T_1 ध्मानयो (for ध्मायतो). B_5 शङ्ख प्रध्मायतो शब्द, T_2 शङ्ख ध्मापयतो शब्द (for the prior half). D_{n1} चैव (for एष) — (L. 112) D_{n1} चापघोषस्य (for °घोषोऽय) D_{a1} $D_{1.5.8}$ S च (for ह्य) B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ मेघस्येवाशनि(B_5 °नि)गर्जन, D_{n1} D_8 S मेघस्ये(D_{n1} °स्यै)व महास्व(D_{n1} D_8 M_1 °स्त)न (for the post. half). — (L. 113) G_2 M_1 असौ (for असौ). — (L. 114) K_4 ग्रसति D_{n1} D_8 ग्रासयते (for ग्रसति न°). S ते (for न) B_5 शरैर्ग्रसति न सर्वान् D_1 कर्ण, G_1 कृष्ण (for कर्ण) M_1 (*sup lin* as above) तस्यैव (for पश्यैनम्) D_{n1} D_8 पश्य कर्ण महाहवे (for the post half) — (L. 115) B_5 D_{n1} D_8 S पृष्ठगोप्तौ (for °रक्षौ) $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ वीरस्य (for शूरस्य) K_4 T_3 $G_{2.3}$ उत्तमौजसौ — (L. 116) D_8 उत्तरम् (for °र) D_{n1} D_8 चापि (for चास्य). D_{n1} D_8 S शैनेयश्च (S °य) (for वै शूरश्च) D_{n1} D_8 पार्श्वं (for चक्रं) — (L. 117) D_{n1} D_8 S च (D_{n1} D_8 T_2 M_1 तु) पार्थस्य (for तथा चास्य) D_{n1} D_8 पार्श्वं (for चक्रं) — (L. 118) $B_{3.5}$ D_{n1} $T_{1.3}$ G M_4 भीमसेनस्तु, $D_{1.3}$ °स D_{n1} राज्ञां वै, D_8 $T_{1.3}$ G राज्ञा वै (by transp.); T_2 M राज्ञा(M_1 °ज्ञो)ऽतो V_1 B_3 D_{n1} $D_{6.8}$ S (except T_1) युध्यति (G_3 °त). — (L. 119) D_1 नोपपद्यतां; G_1 नोपपद्यतां — (L. 120) S कुरु (for तथा) T_2 राजश्च (for राधेय). $T_{1.3}$ G M वै राजा, T_2 राधेय (for क्रियता) S यथा (for राजा) D_{n1} वै यथा, D_8 वै तदा, S तत्त्वया (for नो यथा) Ca cites नो (as above) — (L. 121) V_1 भीमसेनस्य B_1 (marg) श्रातम् (for ग्रस्तम्) $B_{1.5}$ D_8 S °शोभिना (for °शोभिनम्) — (L. 122) D_{n1} D_8 M नामाद्य, $T_{1.3}$ G नामास्य, T_2 नाम स (for त्वासाद्य) T_3 स महान् $D_{3.4.7}$ अभूत्, M_3 भवान् (for भवेत्). — (L. 123) K_4 आसाद्य (for अभ्येत्य). — (L. 124) K_4 किं तु, V_1 किमु, D_{n1} D_8 S किं ते (for किं नु) D_{n1} माद्रीसुत $T_{1.3}$ G धर्मराज (for राजानं च). V_1

इति शल्यवचः श्रुत्वा राधेयः पृथिवीपते ।
दृष्ट्वा दुर्योधनं चैव भीमग्रस्तं महाहवे ।
राजगृद्धी भृशं चैव शल्यवाक्यप्रचोदितः ।
अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
तव पुत्रं परित्रातुमभ्यधावत वीर्यवान् ।
मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव ।
गते कर्णे तु कौन्तेय पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सहदेवस्य मारिष ।
ताभ्यां स सहितस्तूर्णं व्रीडन्निव नरेश्वर ।
प्राप्य सेनानिवेशं च मार्गणैः क्षतविक्षतः ।
अवतीर्णो रथाच्चूर्णमाविशच्छयनं शुभम् ।
अपनीतशल्यः सुभृशं हृच्छल्याभिनिपीडितः ।
सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ ।
अनीकं भीमसेनस्य पाण्डवावाशु गच्छतम् ।
जीमूत इव नर्दंस्तु युध्यते स वृकोदरः ।
ततोऽन्यं रथमास्थाय नकुलो रथपुंगवः ।
सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ ।
तुरंगैरग्र्यरंहोभिर्यात्वा भीमस्य शुष्मिणौ ।
अनीकं सहितौ तत्र भ्रातरौ पर्यवस्थितौ ।

Colophon.

B2–4 Da1 D1 2 6 8 T2 वा (for च). — (L. 125) T2 पार्थिवा ह्य (for पृथिवीपते). — (L. 126) T2 G चापि (for चैव). D6 om. (hapl.) the post. half of line 126 and the prior half of line 127 T2 महारणे (for °हवे) — (L. 127) K4 राजा गृद्धी, T1. 3 G2 3 राज्यगृध्नुः, Ca °गृध्नी (for °गृद्धी) Dn1 बलार्थं (for भृशं चैव) D8 रथगृद्धिमिलर्थं (for the prior half) V1 -प्रदेशितः, D8 -प्रणोदितः (for -प्रचो°). — (L. 129) K4 परित्रातं (sic) (for °त्रातुम्) — (L. 130) K4 -प्रनुदितैः, D8 T1 G1 3 M -प्रणु°, Ca प्रणु° (as above) Dn1 D8 धनंजयस्य पुत्रो वै (for the prior half). T2 धनंजयचोदितैर्वैर्वैराकाशगैरिव — After line 130, K4 Dn1 D3 ins

राधेयस्य रथं लब्ध्वा भीमसेनान्तिकं ययौ ।

[Dn1 कौन्तेयस्य (for राधे°). D3 रथस्तूर्णं (for रथं लब्ध्वा)] — (L. 131) Dn1 D3 तु कर्णे (by transp) — (L. 132) B1 D7 8 सहदेवश्च, T2 °देवेन (for °देवस्य). — Da1 D1. 2 4 6 S om. line 133 — (L. 133) D6 स ताभ्यां (by transp) Ca cites ताभ्यां (as above) V1 B2. 4 Dn1 जनेश्व (for नरे°). — (L. 134) T2 M स, T3 G1. 3 स्व, G2 त (for च) K4 क्षतवीक्षत, S भृशविद्ध(T1 G1 °वीर्हि)तः Dn1 D3 स मार्गणैः (Dn1 °णौ) क्षतः, D6 अवतीर्य रथात्तत (for the post. half) — (L. 135) B3 Dn1 D6 S अवतीर्य (for °तीर्णो). T1 अन्यादत्, G2 आत्मवत् (for आविशत्). Ca cites शुभम् (as above) D6 आविशच्छयनं शुभ्र चित्रयन्सुमनेक तत — (L. 136) Hypermetric. B2. 3. 6 Da1 D1. 5 विनीतशल्य, M अपनीय शल्य (for °नीतशल्य) Dn1 तु भृश (for सुभृश). T1 G2 अपेत(G2 अपनीत)- शल्यो गदा तु, T2. 3 अपनीय तु स शल्य (for the prior half) B2 हृच्छल्यानि निपीडितः, B1 S हृच्छल्येनाभि°, B3 हृच्छल्याति- ति°, D6 8 हृच्छल्यानिपी° (for the post. half) — (L. 137) B1 T1 G2 च पाण्डवौ, B3 महाबलौ, Dn1 D3 युधिष्ठिर, T2. 3 G1. 2 M परंतपौ (T3 G2 °प) (for महारथौ).

— After line 137, T G ins.

गच्छन्तु त्वरितौ वीरौ यत्र भीमो व्यवस्थितः ।
ततस्तौ पाण्डवौ सर्वं समामाद्य परस्परम् ।
कौरवाणां च सग्रामे कर्णस्य च महात्मनः ।
[(L. 1) T1 G2 गच्छत]

— (L. 138) T1 G समीप (for अनीकं) Dn1 पाण्डवौ द्रुत°; G1 पांडवावाश-, G2 °वावन्य (for °वावाशु) B2. 3 Da1 D2–5 M2–4 गच्छतं (D4 °त) D6 पाडवावा * सहस्तम् (sic) (for the post. half) — (L. 139) Dn1 D3 M नर्द(M3 नद)न्वै, T G1. 3 गर्जन्वै, G2 गच्छन्वै (for नर्दंस्तु) Dn1 युध्यति स; T2 युध्यत्येव (for युध्यते स) Da1 D1. 5 T1. 3 G M [s]सौ, D8 [s]य (for स) — D3 om. lines 140–142 — (L. 140) D8 तयान्य, T2 तावन्य (for ततोऽन्य). D3 T2 रथिपुग°. — D6 om lines 142–143 — (L. 142) Dn1 वातरंहोभिः, Cc अश्ववरंहोभिः (for अग्र्यरंहोभिः) K4 B3 यातौ, Dn1 यातां, D3 यथा (for यात्वा) D4 सहदेवस्य, D7 भीमसेनस्य (for यात्वा भीमस्य). Ca.o शुष्मिणौ (as above) T1. 2 M तुर(T2 °र)गैर्वातरंहोभिर्यत्र भीमस्त- रस्विनौ, T3 G तुरंगैर्वायुजवैर्यत्र भीमस्तरस्विनौ — After line 142, K4 Dn1 D3 ins

पश्यन्तौ विविधान्युद्धान्यतितान्युधि विक्रमान् ।

[D3 पश्यतो Dn1 योधान्पातितान्, D3 वीरान्या° (for युद्धान्°).]

— (L. 143) K4 B1 D3 अनीके, V1 D5 T2 3 G M1 2. 4 अनीकं B5 सहिताम् (for °तौ) Dn1 D3 भ्रात्रा सहसा तत्र (for the prior half). D4 भ्रातर K4 B1. 2 D2. 4 समवस्थितौ (for पर्य°) B3 भ्रातर पर्यवस्थित (for the post. half) — Colophon. *Day of Karna's Generalship* K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T1 शल्यवाक्य; T2 युधिष्ठिर- शिबिरप्रवेश, G1 युधिष्ठिरपलायन — *Adhy no.* B1 63, B3 56, B5 66, Da1 74, D1 58, D4 44, D5 64, T1. 2 M 70, T3 G 71

19

After 8.47.10, N Ca ins

रथांस्तु तान्सप्तशताग्निमग्नां
  स्तदा कर्णं प्राहिणोन्मृत्युसद्म ।
न चाप्यभूत्क्लान्तमना स राज-
  न्यावन्नासान्दृष्टवान्सूतपुत्र ।
श्रुत्वा तु त्वां तेन दृष्टं समेत-
  मश्वत्थाम्ना पूर्वतरं क्षतं च ।
मन्ये कालमपयानस्य राज-
  न्क्रूरात्कर्णात्तेऽहमचिन्त्यकर्मन् ।
न मे कर्णस्यास्त्रमिदं पुरस्ता-
  द्युद्धे दृष्टं पाण्डव चित्ररूपम् ।
न ह्यन्ययोद्धा विद्यते सृञ्जयानां
  महारथ योऽद्य सहेत कर्णम् ।
शैनेयो मे सात्यकिश्चक्ररक्षौ
  धृष्टद्युम्नश्चापि तथैव राजन् ।
युधामन्युश्चोत्तमौजाश्च शूरौ
  पृष्ठतो मां रक्षतां राजपुत्रौ ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
  द्विपत्सैन्ये वर्तता दुस्तरेण ।

20

After 8.48.13, S and Bom. ed ins

पूर्वं यदुक्तं हि सुयोधनेन
  न फल्गुन प्रमुखे स्थास्यतीति ।
कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य
  मौर्ख्यात्तु तन्नावबुद्धं मयासीत् ।
तेनाद्य तप्स्ये भृशमप्रमेयं
  यन्मित्रवर्गो नरकं प्रविष्टः ।
तदैव वाच्योऽस्मि ननु त्वयाहं
  न योत्स्येऽहं सूतपुत्रं कथंचित् ।
ततो नाहं सृञ्जयान्केकयांश्च
  समानयेयं सुहृदो रणाय ।
एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
  कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
  ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।
धिगस्तु मज्जीवितमद्य कृष्ण
  योऽहं वशं सूतपुत्रस्य यातः ।
मध्ये कुरूणां ससुयोधनानां
  ये चाप्यन्ये योद्धुकामाः समेताः ।

19

K_3 om. lines 1–3 — (L. 1) K_4 सप्तशता — (L. 2) B_3 मृत्युवेश्म — Da_1 $D_{1,3}$ om. lines 3–8 — (L. 3) D_4 वाथभूत (sic) $B_{2,4,5}$ क्लां(B_3 स्वा)तमना, D_4 ह्यातमन D_3 स (for स) B_5 वीरो (for राजन्) — (L. 4) K_3 न चाप्यसान् (for यावन्नासान्) K_3 om. from दृष्ट up to तेन in line 5 K_4 सूतपुत्र — After line 4, D_3 ins.:

एवं प्रसक्तोऽन्यदवाप्य सैन्यं
  न मां प्राप्तः संयुगे सूतपुत्र ।

— (L. 5) K_3 om. श्रुत्वा तु त्वां तेन B_5 om. त्वा Ś $K_{1,2}$ त्वा, K_4 तां D_3 सूतपुत्र (for तेन दृष्ट) — (L. 6) K_4 अश्वत्थामा K_3 पूर्वतरं कृतं, V_1 °तरक्षत — K_3 om. lines 7–8 — (L. 7) Ś $K_{1,2,4}$ काल° Ś $K_{1,2,4}$ संप्रयात स, Dn_1 अपयातस्य, D_7 उपयानस्य — (L. 8) K_4 क्रूरा कर्णो, V_1 कर्णात्क्रूरात् (by transp.) K_4 D_4 नेहम् (for तेऽहम्) D_4 कर्म — After line 8, K_4 ins.:

तत्राश्वौप चातिबलं च त्वामहं
  कर्णेन पूर्णाक्षतविक्षताङ्गम् ।
इमामवस्थां गमितं पृषत्कै
  रणादपक्रान्तमितोऽपयानम् ।

— (L. 9) $B_{1,3,4}$ Dn_1 $D_{2-4,6,7}$ मया (for न मे). D_6 [अ]स्त्रयुद्धे (for °मिदं) — (L. 10) Ś K_2 B_5 युद्ध, D_6 न तद् (for युद्धे) Dn_1 दृष्टे K_4 पाडव (for पाण्डव) — (L. 11) K_3 तद्युद्धातां (sic), K_4 न ह्यन्योधा (sic), V_1 न ह्यन्य सं°; B_3 D_{5-7} न ह्य (B_3 D_7 °न्यो) योद्धा, D_4 न हुपतो (for न ह्यन्ययोद्धा) Ś$_1$ K_2 न हुपतो•वि•••••न, Ś$_2$ न ह्युदितो विविधान नयाना (*sup. lin.* नराणा), K_1 न ह्युदिता विविधाना नराणां Ca cites उद्यत — (L. 12) Ś$_2$ $K_{1,2,4}$ महारथो V_1 यो व्यसहेत, D_1 योधमहते न, D_6 योघ सहे — (L. 13) K_1 शैनेय, V_1 सैनेयो K_4 $D_{2,6}$ चक्ररक्षो — (L. 14) Ś K V_1 B_2 Da_1 $D_{1,5,8}$ मे (Da_1 $D_{1,5}$ ते) तत्र (for तथैव) B_2 जानन् — (L. 15) Ś $K_{1,2,4}$ om. the first च K_1 D_4 शूर°, K_4 सूर° — (L. 16) Ś K_{1-3} पृष्ठ (Ś$_1$ °ष्ठे, K_3 °ष्ठौ) तौ मे, K_4 पृष्ठतो मे, D_4 पृष्ठ तौ मां (for पृष्ठतो मां) D_6 पृष्ठ तावरक्षता Ś $K_{1,2,4}$ Da_1 $D_{1,5}$ रक्षतो (K_4 °तौ) — (L. 17) K_3 अथ (for रथ-) — (L. 18) K_4 द्विपत्सैन्यैर् B_2 विस्तरेण, B_3 दुर्धरेण

20

(L. 1) G_2 तुभ्य (for पूर्वं) — (L. 2) $M_{1,2}$ om. न T_3 G_3 फाल्गुन — (L. 5) T_1 तप्ये (for तप्स्ये) T_2 त्वसृशन् G_1 M अप्रमेय (G_1 °यो) — (L. 6) T_1 शत्रुवर्गे, G_2 मृत्युवर्गो — (L. 7) T_2 तथैव M_3 वाच्योस्ति — (L. 9) T_1 G_2 transp. सृञ्जयान् and केकयान् — (L. 11) G_2 किंचिदपाय (sic) (for किं च मयाद्य) — (L. 12) T_1 विग्रहे — (L. 14) Bomb. ed. वापि (for चापि) — T_2 om. (hapl.) lines 15–18 — (L. 15) T_1 G मे जीवितम् — (L. 17) Bom. ed. सुहृदां च मध्ये (for ससुयोधनानां) — (L. 18) G_2 सूतपुत्रा

एकस्तु मे भीमसेनोऽद्य नाथो
येनाभिपन्नोऽस्मि रणे महाभये।
विमोच्य मां चापि रुपान्वितस्तत
शरेण तीक्ष्णेन बिभेद कर्णम्।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे भीमसेन-
श्चक्रे युद्धं कुरुमुख्यैः समेतैः।
गदाग्रहस्तो रुधिरोक्षिताङ्ग-
श्चरन्रणे काल इवान्तकाले।
असौ हि भीमस्य महाभिनादो
मुहुर्मुहुः श्रूयते धार्तराष्ट्रे।
यदि स्म जीवेत्समरे निहन्ता
महारथानां प्रवरो नरोत्तम।
तवाभिमन्युस्तनयोऽद्य पार्थ
न चास्मि गन्ता समरे पराभवम्।
अथापि जीवेत्समरे घटोत्कच-
स्तथापि नाहं समरे पराङ्मुखः।
भीमस्य पुत्रः समराग्रयायी
महास्त्रविच्चापि तवानुरूपः।
यत्र समासाद्य रिपोर्बलं नो
निमीलिताक्षं भयविह्वलं भवेत्।
चकार योऽसौ निशि युद्धमेक
स्त्यक्त्वा रणं यस्य भयाद्द्रवन्ते।
स चेत्समासाद्य महानुभाव
कर्णं रणे बाणगणैः प्रमोहः।
वैर्ये स्थितेनापि च सूतजेन
शक्त्या हतो वासवदत्तया वया।
ममैव भाग्यानि पुरा कृतानि
पापानि नूनं फलवन्ति युद्धे।
तृणं च कृत्वा समरे भवन्तं
ततोऽहमेव निकृतो दुरात्मना।
वैकर्तनेनेह तथा कृतोऽहं
यथा ह्यशक्तः क्रियते ह्यबान्धवः।
आपद्गतं यश्च नरं विमोक्षये-
त्स बान्धवः स्नेहयुतः सुहृद्वै।
एवं पुराणा ऋषयो वदन्ति
धर्मः सदा सद्भिरनुष्ठितश्च।

21

$T_{2.3}$ G M_1 ins after 722* T_1 after 719* M_{2-4} after 8 49 80

रथाश्च नागाश्च हयाश्च राज-
न्भीमेनाजौ निहता सघशोऽद्य।
राजानश्च बहवो महाबला
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति।
धृतराष्ट्रपुत्रा बलिनश्च येन
महाबला निहता प्रायशो वै।
शूरो युद्धेष्वप्रतिवार्यवीर्य
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति।
प्रतापयन्सद्बलमुग्ररूप
योऽसौ रणे धार्तराष्ट्रस्य वीर।
एक सहेताप्रतिसह्यपौरुष-
स्तेनास्मि वाच्यो न त्वया वै कदाचित्।
महारथा यत्र यत्रैव युद्धे
छिन्दन्ति सैन्यं तव कामतोऽद्य।
तत्रैव तत्रैव रणे महात्मा
दृढ भीम परसघानमृद्नात्।

(for योद्धुकामा) — Bom. ed om lines 19–28 — (L 19) G_1 स (for तु) — (L 20) T_1 G_2 [अ]विपन्नो (for [अ]ति°) G_1 महाहवे (for °भये) — (L. 21) M_1 विमुच्य T_1 G_2 तु, T_3 G_3 स (for तत) — (L 23) T_2 सहवे (for समरे) — (L 24) T_2 चक्रे च युद्ध $T_{1.2}$ G_2 M_1 कुरुभि, M_{2-4} °सिंवैं (for °मुख्यै) — T_2 M om lines 25–26 — (L. 26) T_1 क्षरन् (for चरन्) — (L. 27) T_1 G_2 om हि T_1 $G_{1.2}$ महानिनादो — (L 29) G_2 युधि (for यदि) $M_{2.4}$ स भवेन् (for समरे) G_1 [ऽ]रिहता (for नि°) — (L 30) $T_{2.3}$ G_3 रथोत्तम°, G_2 नृपो° — (L. 31) T_1 [ऽ]पि (for ऽद्य) — T_2 M om. lines 35–44 — (L 36) G_2 चासि (for चापि) — (L. 37) G_2 om. (hapl) from रिपोर्बल up to समासाद्य in line 41 — (L 45) T_1 $M_{2.4}$ मम ह्यभाग्यानि, T_3 G_3 तवैव भा° — (L. 46) Bom. ed. बलवंति (for फल°) — (L 48) T_2 महात्मना (for दुरा°) — (L 49) T_1 [आ]ह (for [इ]ह) — (L. 50) G_2 यतो, $M_{2.4}$ तथा (for यथा) T_2 $M_{1.2.4}$ तु (for the second हि) — (L 51) T_2 कश्चन यो, T_3 G_3 यच्च नरं, G_1 यश्च न यो (for यश्च नर) — (L 52) T_1 $G_{1.2}$ च वै, T_2 M च (for वै) — (L. 53) $T_{1.2}$ M_1 पुराणे M ह्यृषयो — (L 54) M_1 अनुष्ठित
— After the above, S and Bom ed repeat 8 48 13

21

T_2 M_{2-4} om lines 1–4 — (L. 1) M_1 om. हयाश्च (L. 2) M_1 निहत — (L. 3) M_1 राजानश्च बलिनो येन सख्ये — (L. 5) G_1 धृतराष्ट्रपुत्रो T_2 ह्यरिबलेन, T_3 G_3 बलिना च (for °नश्च) — (L 6) T_2 M महारणे (for °बला) — (L 7) T_1 G_1 युद्धे हि (for युद्धेषु) M_1 शूरो युद्धेष्वनिवार्य** — (L 8) M_{2-4} उपालब्धुम् — (L 9) T_3 G_3 प्रपातयन् (for प्रताप°) M_1 उग्ररूपो, M_4 °ताप — (L 10) T_2 युधा, M सदा (for रणे) T_3 G_3 सख्ये, M संख्ये (for वीर) — (L. 11) T_2 [अ]प्रतिवार्यवीर्यस्, M °वा(M_1 °वी)र्यपौरुषस् — (L. 12) M_1 वार्यो (for वाच्यो) M [अ]द्य (for वै). — (L. 15) T_2 M स तत्र (for the first तत्रैव). — (L 16) $M_{2.3}$

वेनास्मि वाच्यो न त्वयाहं कदाचि-
न्मा मा वोच क्रूरमिहाद्य पार्थ ।
नासद्विधो वै भवता तु वाच्यो
यथा भवान्सर्वलोकस्य वाच्य ।
एवं हि मा ते ब्रुवतो नरेन्द्र
कथं न दीर्येच्छतधाद्य जिह्वा ।
अहो यतेदं सुनृशंसरूप
भवानपि ह्यत्र कर्णाद्बिभेति ।

22

After the first occurrence of 8 49 81, S ins

नकुलेन राजन्गजवाजियोधा
हताश्च शूरा सहसा समेत्य ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे युद्धकाङ्क्षी
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
कृतं कर्म सहदेवेन दुष्कर
यो युध्यते परसैन्यावमर्दी ।
न चाब्रवीत्किंचिदिहागतो बली
पश्यान्तर तस्य चैवात्मनश्च ।
धृष्टद्युम्न सात्यकिर्द्रौपदेया
युधामन्युश्चोत्तमौजा शिखण्डी ।
एतेऽद्य सर्वे युधि सम्प्रपीडिता-
स्ते मामुपालब्धुमर्हन्ति न त्वम् ।
त्वन्मूलमस्माभिरिदं हि वैर
प्राप्त तथा व्यसन चातिघोरम् ।
द्यूते प्रमत्तेन कृतं त्वयासकृ-
त्कस्मादुपालब्धुमिहार्हसि त्वम् ।
त्वमेव राजन्सततं प्रमत्त-
स्त्वमेव मूढो भारतानामसाधु ।
त्वा प्राप्य राज्य च विनष्टमेत-
च्चाहो महत्पाण्डवाश्चैव दासम् ।
त्वत्त कृते स्याद्व्यसनमद्य त्व
राज्यस्य नाशो ह्यभिमन्योश्च घोर. ।
आत्मानमेवं सुनृशंसरूपं
ज्ञात्वा किमर्थं गर्हसे माद्य वीर ।
लज्जस्व राजन्यदि तेऽस्ति लज्जा
तूष्णीं भूत पश्य सर्वं कृतं न ।
भीमो नित्य समरस्य कर्ता
दर्पस्य भेत्ता पुनरेव नित्यम् ।
स्वयं ह्यशक्तेन नरेन्द्र युद्धे
नरेण कार्यां सततं क्षमैव ।

23

$T_{1.3}$ G M ins after 8 51 81, T_2 after the first occurrence of 8.51 82

अद्य कर्णं रणे ग्रस्तं पश्यन्तु कुरवस्त्वया ।
प्रतपन्तमिवादित्यं स्वर्गद्वारगतं यथा ।
अद्य ते समरे वीर्यं पश्यन्तु कुरुयोधिन ।
सूतपुत्रे हते पार्थे जानन्तु त्वां महारथम् ।
अद्य कङ्का वला गृध्रा वायसा जम्बुकास्तथा ।
विप्रकर्षन्तु गात्राणि सूतपुत्रस्य भारत ।
अद्याधिरथिराक्षिप्तो निहतश्च त्वया रणे ।

परसंख्या(M_3 °ख्या)न् T_1 अमृष्याद् — (L. 18) M_1 ममा-वोच (for मा मा वोच) — (L 20) T_2 M भवेद् (for यथा). — (L 21) T_1 याते, T_3 G_3 मां ते — (L 23) T_1 यनेन — (L. 24) M कामान्म(M_1 °मा न)नीति (for कर्णाद्बिभेति) $T_{1.3}$ G वामादवोचरत्वमिदाप यद्दै

22

(L. 1) T_2 -वाजियूथा, M °योधा (for °योधा) — (L. 2) T_1 G_1 वीरा ; T_2 शूद्रा (for शूरा) — (L 6) T_1 G_2 परसैन्याप(G_2 °सी)मर्दन , M_1 °न्याभिमर्दं — (L. 7) T_2 om इहागतो बली — (L. 8) T_2 M_1 चास्य (for तस्य) T_3 G_3 चापि (for चैव) — (L. 10) $T_{2.3}$ G_3 चोत्तमोजा T_1 शिखिन — (L. 11) G_1 सर्व T_1 योधे सर्वे युधि संपीडि-ताहो — (L. 14) $M_{1.3}$ प्राप्तं — (L. 15) $T_{1.2}$ G_2 द्यूत- T_2 च, $M_{1.3}$ [अ]द्य, $M_{2.4}$ स (for [अ]सकृत) — (L. 16) $T_{1.3}$ G_1 तस्माद् (for कस्माद्) T_1 अथ युद्धं (for अर्हसि त्वम्) M_1 स कस्मान्मामुपालब्धुमर्हसि त्व — (L 17) G_2 राजा T_2 om सततं G_2 प्रवृत्त (for प्रमत्तम्). — (L 18) $T_{1.2}$ M_{2-4} भरतानाम् T_1 चैव साधु , T_3 $G_{3.3}$ असाधु — (L. 19) T_2 प्राप्त- (for प्राप्य) — (L 20) T_1 G_1 चापि (चैव) T_2 प्राप्ताश्च ते पाण्डवे याति दास्य — (L. 21) T_1 G_1 कृतेऽस्मद्, G_2 $M_{3.4}$ कृतं (G_2 M_3 °न-) स्याद् (for कृते स्याद्) M_1 -दुर्ग (for -दुःख) — (L. 22) T_1 G_3 M [ऽ]भिमर्शश्च, T_2 °मानस्य (for °मन्योश्च) — (L. 23) T_1 स चात्मान वै सुनृशसस्वरूप ; G_3 न चात्मान नैव नृशसरूप — (L. 24) T_2 गर्हसि G_2 मा च वीरं — (L. 25) M_1 लज्जास्व — (L 26) T कृतमद्य ; G_3 कृत तव — (L 27) T_1 भीमो हि नित्य ; T_3 M नहि मानित्वं (for भीमो नित्य) G_2 समरे यस्य (for समरस्य) — (L 28) T_3 दृढमर्ता , M दृढस्य ,भेत्ता (for दर्पस्य भेत्ता). — (L. 30) $T_{2.3}$ G_3 कार्यं

23

(L. 3) G_3 मे (for ते) T_3 वीरा (for वीर्यं). — (L. 4) T_3 G वैकर्तने (for सूतपुत्रे) M_1 त्वा (for त्वां) — (L 5) T_2 काका वला (for कङ्का वला) — (L. 6) T_3 G_3 प्रविकर्षंतु, M_{2-4} विकर्षंतु च (for विप्रकर्षन्तु) G_2 सूतपुत्रं तु (for °पुत्रस्य) T_1 भारत ; T_2 मारिष (for भारत) — (L. 7) T_1 M अथाधि(T_1 °थि)रथिराक्षिप्तो, T_3 G अद्य सारथिना क्षिप्तो

कृष्णा शोकमापन्ना पाण्डवानां मुद तथा ।
अद्य त्वां प्रतिनन्दन्तु पाञ्चाला पाण्डवै सह ।
यथा वृत्रवधे वृत्ते देवा सर्वे शतक्रतुम् ।
अद्य कर्णं रणे हत्वा प्राप्य सर्वोत्तमं यश ।
त्रिलोके विश्रुत पार्थ भव बन्धुपुरस्कृत ।
नारसिंहवपु कृत्वा यथा शान्तो महासुर ।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यो विष्णुना प्रभविष्णुना ।
तथा त्वमपि राधेय घोरं कृत्वा महद्वपु ।
जहि युद्धे महाबाहो शायस्व च नयान्वकान् ।

24

Ś K1.3 T3 ins after 8 52.22 K3 4 V1 B (B2 both times) D Ca.c ins after 801*

अद्य राज्ये करिष्यामि धृतराष्ट्र जनेश्वरम् ।
अद्य कर्णस्य चक्राङ्गा क्रव्यादाश्च पृथग्विधा ।
शरैश्छिन्नानि गात्राणि विचरिष्यन्ति केशव ।
अद्य राधानुवस्त्वाहं समरे मधुसूदन ।
शिरश्छेत्स्यामि कर्णस्य मिषतां सर्वधन्विनाम् ।
अद्य तीक्ष्णैर्विपाठैश्च क्षुरैश्च मधुसूदन ।
रणे छेत्स्यामि गात्राणि राधेयस्य दुरात्मन ।
अद्य राजा महत्कृच्छ्रं संत्यक्ष्यति युधिष्ठिर ।
सताप मानस वीरश्चिरसंभृतमात्मन ।
अद्य केशव राधेयमहं हत्वा सयान्धवम् ।
नन्दयिष्यामि राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
अद्याहमनुगान्कृष्ण कर्णस्य कृपणान्युधि ।
हन्ता ज्वलनसंकाशै शरै सर्पविषोपमै ।
अद्याहं हेमकवचैराबद्धमणिकुण्डलै ।
संस्तरिष्यामि गोविन्द वसुधां वसुधाधिप ।
अद्याभिमन्योः शत्रूणां सर्वेषां मधुसूदन ।
प्रमथिष्यामि गात्राणि शिरांसि च शितै शरै ।
अद्य निर्धार्तराष्ट्रां च भ्रात्रे दास्यामि मेदिनीम् ।
निरर्जुना वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यसि ।

25

After 802*, T1 2 G M ins

अद्य राजा धर्मपुत्रो हतामित्रो भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो दीना श्रियं राज्यं च हास्यति ।
हते वैकर्तने कर्णे भीष्मे द्रोणे च संयुगे ।
कवरत्वद्बल कृष्ण प्रविष्टं सोऽस्यते तु यत् ।
अद्यप्रभृति राजानं धर्मशील युधिष्ठिरम् ।
अनुमोदन्तु सुहृदो ज्ञातपूर्वाश्च ब्राह्मणा ।
अद्य त निहत श्रुत्वा कर्णं वैकर्तनं मया ।

(for the prior half) M1 निहते च (for °तश्च) — (L. 8) M1 शोकमापन्ने G2 तदा (for तथा). — (L. 9) G1 प्रतिनिंदतु (for °नन्दन्तु) — (L 13) M नारसिंह वपु — (L. 16) T1.2 G1.2 M1 स्थान्धकान्, M2–4 सबान्धवान्

24

For the repetition in B2, cf 8 48 7 — (L. 1) B2 (first time).3 D2 6 T2 कृष्ण, B4 गहे, B3 राज्य, D4 वाद्य, D4 (marg) राज्य, D3 राज्य (for राज्ये) Dn1 धृतराष्ट्र-, D3 नरेश्वरं — (L 2) B3 कृष्णानु- (for कर्णस्य) B2 (first time) चक्राङ्गा, Ca c चक्राङ्गा (as above) B4 पृथग्गना (for °विधा) — (L. 3) Da1 D5 छन्नानि V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1.4 3 T2 Ca. c विह(T2 °क्रि)रिष्यंति (for विच°). D5 देहव , T2 भूतले — (L 5) K4 छिरस्यामि, D5 छेत्स्यामि — (L 6) K2 कर्णैर् (for तीक्ष्णैर्) Ś1 विपाठैश्च, K3 विपाठैश्च, B1 °ठैश्च, Da1 °पाठैश्च, D2 °वैश्च (for °ठैश्च) B3 (both times) D5 क्षुरैर् (for क्षुरैश्च) — (L. 7) B2 (first time) रणे (for रणे) V1 B2 (both times) 3 Da1 D1 2 6 8 नेत्स्यामि (for छेत्स्यामि). — B1 om. lines 8–9 — (L. 8) D5 अन्द- (for अद्य). T2 च यद् (for महत्) B2 (first time) कृष्ण; Co कृच्छ्रं (as above) K4 संतिक्ष्यति, B2 (both times).3–4 D4 7 संत्यक्षति — (L. 9) B2 (first time) वीर, T3 चिर B3 (both times) D5 संभृतन्, Da1 D1.5 -संभृतन् (for -संभृ°). — (L. 10) D1 हत्वा दृष्ट्वा (for अहं हत्वा) — (L 11) Ś K1 2 4 धर्मनित्य, D5 °राज (for °पुत्र). — T2 om line 12 — (L. 12) Da1 D1.5 अन्वगान् (for अनुगान्) D3 कृपण, Co °णान् (as above). — (L. 13) T2 हत्वा (for हन्ता) B2 (first time) कुलन- (for ज्वलन-) T2 आशीविषोपमै (for सर्प°). — (L. 14) Dn1 D2 4 हेमनिष्कचैर् (D1 °कृतैर्) (for °कवचैर्) K3 आबद्ध-हेमकुण्डलै , B1 Dn1 D2.4 1 गाधपत्रैरनिष्कै (for the post half) — (L. 15) Da1 D1 5 संतरिष्यामि B4 transp गोविन्द and वसुधा — (L 16) D5 अभिमन्यो- T2 शूरस्य शत्रूणां (for शत्रूणा सर्वेषां) B2 (first time) lacuna for the post half K3 4 मधुसूदना (K4 °न) — B2 (first time) om. lines 17—19 — (L 17) Ś K1.2 4 D2 गात्रेभ्य , T2 कायेभ्य (for गात्राणि) Ś K1 3 4 V1 Da.8 T2 निशितै (for च शितै) — (L. 18) T2 निर्धार्तराष्ट्री Ś K2 B1.3 Da1 D1.5 6 T2 वा, K1 V1 वै (for च). K4 अद्य निर्धार्तराष्ट्रस्य (sic) D2 माधव (for मेदिनीम्) — (L. 19) Om in D2 D6 T2 निरर्जुना वा पृथिवी D6 अद्य (for अनु-) T2 केशवैषा भविष्यसि (for the post half)

25

(L. 1) T1 M सूर्यधृति , G1 धर्मधृति (for °पुत्रो) — (L 3) T1 M1 भीष्मद्रोणे (M1 °णौ) — (L. 4) T1 कतरस्, G1.2 M1 कतरं M2–4 सत् (for यत्). — (L. 5) G1 धर्मराज (for °शील) — (L. 7) M1 दृष्ट्वा (for हत्वा).

करोतु पटहोन्मिश्रं देवतास्थानपूजनम् ।
अद्य कृष्ण हते कर्णे कुरुता चिरसंभृतम् ।
याजनं वै महाबाहो देवतानां यथाविधि ।
अद्य स्वस्रा च कृष्णा च त्वरमाणे परस्परम् ।
सस्वजेता हृषीकेश संपूर्णेऽस्मिन्मनोरथे ।
अद्य त्वां पाण्डवो ज्येष्ठस्तथार्यश्च वृकोदर ।
उदीक्षेता हते कर्णे कृष्ण सौम्येन चक्षुषा ।
अभिवाद्य गुरूनद्य कनिष्ठैश्चाभिवादित ।
सस्वजानो ह्यहं दोर्भ्यां प्राप्स्यामि विपुलं यशः ।
अद्य कर्णे हते कृष्ण प्रशंसन्तोऽर्जुनं सुरा ।
त्रिदिवं यान्तु संहृष्टा सगताश्च तपोधना ।
अद्य लोकास्त्रयः कृष्ण जानन्तु मम पौरुषम् ।
दृष्ट्वा कर्णं हतं युद्धे द्वैरथे सव्यसाचिना ।

26

Ś K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 Ca c.n ins after 8 54 28 B5 D6 after 832* :

महाद्विपाना सरलद्रुमोपमा
करा निकृत्ता प्रपतन्त्यमी क्षुरैः ।
किरीटिना तेन पुन ससादिन
शरैर्निकृत्ता कुलिशैरिवाद्रय ।
तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं
महार्हमेतद्विजराजवर्णम् ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
जाज्वल्यमानं विजया स्रजं च ।
ध्रुवं रथाग्र्यं समुपैति पार्थो
विद्रावयन्सैन्यमिदं परेषाम् ।
सिताभ्रवर्णैरमितप्रयुक्तै
हयैर्महार्हैं रथिनां वरिष्ठ ।
रथान्हयान्पत्तिगणांश्च सायकै-
र्विदारितान्पश्य पतन्त्यमी यथा ।
तवानुजेनामरराजतेजसा
महावनानीव सुपर्णवायुना ।
चतु शतान्पश्य रथानिमान्हता
न्सवाजिसूतान्समरे किरीटिना ।
महेषुभि सप्त शतानि दन्तिनां
पदातिसादींश्च रथाननेकश ।

— (L. 8) G1 पटहोन्मिश्रा T1 G2 देवतास्थानपूजिनं, G1 °स्थनपूजनं (for the post half) — (L 9) M1 कृष्णा M2-4 कुरुवाच् T1 G2 चि(G2 ची)रसभृतां — (L 10) T1 धावनं, M याचन (for याजनं) T1 M2-4 यथा विधि — (L 11) T1 त्वं ही च (sic), G1 त्वयाथ — (L. 13) T2 G1 2 त्व G2 पाण्डवश्रेष्ठस् — (L 14) T1 उदीक्षतां — (L 15) G2 M1 कुरून् (for गुरून्) M1 कन्यसैश्च (for कनिष्ठैश्च). — (L. 16) G1 सस्वजे त्वाम्, G2 °जेन्यो हि (for °जानो हि). — (L. 18) M1 सहताश्च् — (19) G2 कृत्स्नं जानतु पौरुषं (for the post half)

26

B1 3 om lines 1-4, T2 reads the same after line 8 — (L. 1) K4 महाद्रुमाणां (for °द्विपानां) Da1 D1. 5 सबल- (for सरल) T2 नागा गिरीणां सदृशा महाशा — (L. 2) T2 शरैर् (for करा) K4 निकृता , D1 विकृत्ता (for निकृत्ता) D6 खुरैः ; T2 भृशं (for क्षुरैः) — (L 3) B1 किरीटिन B2 om. तेन पुन Ś K2 ते च (for तेन) Ś1 K2 ससादिश (sic), Ś2 K4 Dn1 D6 8 समाहता (K4 °दिश, Dn1 °दिन , D6 °दिता D8 °दिन) (for ससादिन) K1 किरीटिना तेम पुर समादिश (sic), T2 किरीटिनातीव पुनस्तु कौरवा — (L 4) Ś K V1 B3 5 Da1 D1 5 6 8 T2 प्र(K8 D6 T2 वि)भिन्ना , D4 निकृता (for निकृत्ता) K1 D8 कुशलैर्, D2 कुलिशा (for कुलिशैर्) — B5 D6 om lines 5-8 — (L. 5) B1 विक्रम्य (for कृष्णस्य). T2 कृष्णस्यैत पांचजन्यं च शख — (L 6) B2 महातमेत, D2 5 8 महार्हमेन ; T2 विराजमान (for महार्हमेतद्) Da1 D8 द्विजराजवर्णे, Dn1 °राधवर्ण Cc cites द्विजराज — (L. 7) T2 वार्ष्णेयस्य (for कौन्तेय पश्य) — (L 8) Ś1 K2 lacuna, Ś2 तथा लसति (for जाज्वल्यमान) Ś2 K8 D8 T2 Cc विजय (K8 D8 Cc °य-) T2 रथ, Cc स्रज (as above) — (L. 9) B2 यथाग्र्य (for र°) D2 समुपेत्य (for °पैति) — (L 10) T2 विभ्रासयन् (for विद्राव°) D8 सैन्यरथ परेषां — (L 11) Ca.c cite असित Ś K D2 8 रजतप्रयुक्तैर्, Da1 D1 5 असितप्रयुक्तैर्, T2 असितप्रयुक्तैर्, Cn असितप्रयुक्तैर् (as above) — (L. 12) D1 8 महार्हैं V1 D8 वरिष्ठैः (D8 °ष्ठ). — K2 lacuna for lines 13-15 — (L 13) Ś K1 3 4 D8 रथा हया (for रथान्हयान्) Ś K1 3 4 D1 पत्तिगणाश्च्, D8 °संघांश्च (for °गणांश्च) — (L 14) Ś K1. 3 4 D8 T2 विदारिता ; V1 विद्रावितान् (for विदारितान्) D8 transp पतन्त्यमी and यथा Ś2 तपत्यमी B8 क्षुरै , T2 रथा (for यथा). — (L. 15) Ś K1. 2 [अ]ग्रजेन (for [अ]नुजेन) D8 अमर तेजसा महा (sic), T2 अमरतुल्यवर्चसा (for °राजतेजसा). — (L. 16) K1 महाधनानि, Da1 °बलीनि; D6 °बलानि (for °वनानि) D8 यथा हि, Ca c सुपर्ण- (as above) — (L. 17) T1 गतागतान् (for चतुःशतान्) K4 रथोत्तमान्हतान्, B5 D6 T2 रथान्निपातितान् (for रथानिमान्हतान्) — T2 om line 18 — (L 18) Ś2 सर्वाजिनान् (for सवाजिसू°) — (L 19) B2 सप्तशतेन (for °शतानि) D8 राजमार्गे पुर सप्तशतानि सप्त दतिनां (corrupt) — (L. 20) B5 T2 पदातिसंघा(T2 °घां)श्च Ś K V1 B3 4 Da1 D1. 5 8 T2 हतान्; B1 D2 हया,

अयं समभ्येति तवान्तिकं बली
  निघ्नन्कुरूंश्चित्र इव प्रहोऽर्जुन ।
समृद्धकामोऽस्मि हतास्तवाहिता
  बलं तवायुश्च चिराय वर्धताम् ।

27

After 8 57.15, D_2 $T_{1.2}$ G M and Bom. ed. ins.

धनुर्ज्या चन्द्रताराकंपताका किङ्किणीयुता ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैषा सौदामिन्यम्बरे यथा ।
एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाण समन्तत ।
दृश्यते वानरो भीमो वीक्षतां भयवर्धन ।
एतच्चक्रं गदा शङ्खः शार्ङ्गं कृष्णस्य च प्रभो ।
दृश्यते पाण्डवरथे वाहयानस्य वाजिन ।
एतत्कूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्राञ्छिता शरा ।
विशालायतताम्राक्षै पूर्णचन्द्रनिभाननै ।
एषा भू कीर्यते राज्ञा शिरोभिरपलायिनाम् ।
एते परिघसंकाशा पुण्यगन्धानुलेपना ।
उद्यता रणशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजा ।
निरस्तजिह्वानेत्रान्ता वाजिन सहसादिभि ।
पतिता पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणा विशेरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणा तुल्या हैमवता गजा ।
सञ्छिन्नहस्ता पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वरा ।
विमानानीव पुण्यान्ते स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा ।

28

After 8 60.31, D_6 S ins.

आलोक्य तौ चैव परस्परं तत
  समं च शूरौ च ससारथी तदा ।
भीमोऽब्रवीद्याहि दु शासनाय
  दु शासनो याहि वृकोदराय ।
तयो रथौ सारथिभ्यां प्रचोदितौ
  समं रथौ तौ सहसा समीयतु ।
नानायुधौ चित्रपताकिनध्वजौ
  दिवीव पूर्वं बलशक्रयो रणे ।
भीम ।
दिष्ट्यासि दु शासन मय दृष्ट
  ऋणं प्रतीच्छेः सहवृद्धिमूलम् ।
चिरोदितं तं यन्मया ते समायां

D_2 महान् (for रथान्) — (L. 21) K_3 om. from तवान्तिक up to कामोऽस्मि in line 23 — (L. 22) $Ś_1$ K_3 कुरुश्चैत्र इव, K_1 °श्चैतु इव (sic), K_4 °श्चेत्र इव (sic), Da_1 $D_{1.2}$ हस्तश्चैत्र इव, $D_{2.3}$ कुरुन्केतुरिव, T_2 °श्चक्र इव (for कुरूंश्चित्र इव) — (L. 23) Ś K_1 समृद्धि- (for समृद्ध-). T_2 तवारयो (for °हिता) — (L. 24) V_1 तथा (for तव) Ś $K_{1.2.4}$ चिरं विवर्धतां (for चिराय वर्ध°)

27

(L. 1) M_3 damaged. D_3 G_1 M_1 धनुर्ज्यां Bom ed. चन्द्रतारका D_3 M_1 -पताकां D_3 T_1 G_1 M_1 किंकिणीयुतां — (L. 2) M_3 damaged. $G_{1.3}$ सौदामनी M_1 सौदामिन्देव चांबरे (for the post. half). — (L. 4) D_3 पश्यते (for दृश्यते). D_3 M_1 वीक्ष्यतां, G_2 प्रेक्षतां, M_3 विक्षतां, Bom. ed. भीरूणां (for वीक्षतां) — (L. 5) D_3 G_1 M_1 शखं M_{2-4} शार्ङ्गं- G_2 शोभते, M_1 च प्रभो (for च प्रभो) — (L. 6) T_1 $M_{3.4}$ दृश्यते T_1 वाह्यमानस्य, G_2 वहमा° G_2 सादिन (for वाजिन) — (L. 7) D_3 विसृष्ट — (L. 8) G_1 om. from the post. half up to line 16 T_2 G_3 हति M_1 शत्रून् (for [अ]मित्रान्) T_1 शरै — (L. 9) G_3 -ताम्राक्ष and -निभानन M_1 निकृत्ते क्रूरकर्मणा (for the post. half) — (L. 10) G_3 भाति मही (for भू कीर्यते). — (L. 11) G_3 -संघाशा M_1 एते ह्युपरिघाकारा (for the prior half) — (L. 12) D_3 उद्धता, T_1 उद्यतां, T_2 G_3 उद्धता D_3 रणशूराणां M_1 उपशायुतशौंडीरा (for the prior half) T_2 सायका भुजान् (for सायुधा भुजा) — (L. 14) T_2 G_3 पातिता- G_2 [अ]न्न-(for वि-) — (L. 16) D_3 संछिन्नभिन्ना, T_2 G_3 °कुम्भा; M_{2-4} °गात्रा- M_4 प्रतपति — (L. 17) T_1 रथनागा; G_1 राधाश्वानि (sic), G_3 रथागत- (for रथा हत-). G_1 हतेश्वरा (for -नरे°). — (L. 18) D_3 विमाना इव; Bom ed. °नानिव M_1 पुण्यानां (for पुण्यान्ते). M_1 प्रणतति (for निप°) — (L. 19) D_3 त्वस्य (for पश्य). Bom ed. परसैन्य (for पश्य सैन्य). — (L. 20) D_3 T_2 $G_{1.3}$ केसरिणां — After the above, D_3 $T_{1.2}$ G M repeat 8 57.15 followed by 866*

28

(L. 1) D_6 तावेव; T_2 तौ तत्र (for तौ चैव). — (L. 2) T_1 ससारथि, M_{2-4} स्वसारथी — (L. 3) D_6 सूत समीपे (for दुःशासनाय) — (L. 4) M_1 reads [अ]ब्रवीत् after दुःशासनो — (L. 5) D_6 सारथिसंप्रचोदितौ — (L. 6) D_6 G_1 रणे रथौ, T_1 महारथौ, G_2 समौ रथौ (for सम रथौ) T_1 $M_{1.2.4}$ समेयतु — (L. 7) M_1 नागायुधौ G_2 शस्त्र- (for चित्र-) $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ -पताकिनौ, M_{2-4} -पताकिता (M_4 °त) D_6 T_2 G_1 नानाविधच्छत्रपताकिनौ (T_2 °कस-)ध्वजौ — (L. 8) $G_{1.3}$ बलिशक्रयो, M_3 बलवृत्रयो — (L. 9) D_6 हि, T_2 स, G_2 [अ]य (for [अ]सि). D_6 दुःशासनम् T_1 चाद्य D_6 T_2 दृष्टम् — (L. 10) $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ रण (for ऋण) G_1 प्रतिज्ञो (for प्रतीच्छे). T_1 -चक्रमूलं (for -वृद्धि°). D_3 अमर्षण प्रतीच्छेत्सहवृद्धमूलं — (L. 11) D_6 T_2 G_1 M चिरोषितं (for °दित) — (L. 12)

कृष्णाभिमर्शेन गृहाण मत्त ।
स एवमुक्तस्तु ततो महात्मा
दु शासनो वाक्यमुवाच धीर ।
सर्वं स्मरे नैव च विस्मरामि
उदीर्यमाण शृणु भीमसेन ।
स्मरामि चात्मप्रभव चिराय
यज्जातुषे वेश्मनि राज्यहानि ।
विश्रामहीना मृगया चरन्तो
वसन्ति सर्वत्र निराकृतास्तु ।
महद्भयान्नाम्यहनि स्मरन्त-
स्त्वथोपभोगाच्च सुखाच्च हीना ।
वनेष्वटन्तो गिरिगह्वराणि
पाञ्चालराजस्य पुरं प्रविष्टा ।
मायां यूय कामपि संप्रविष्टा
यतो वृत कृष्णया फल्गुनो च ।
संभूय पापैस्त्वदनार्यवृत्त
कृत तदा मातृकृतानुरूपम् ।
एको वृत पञ्चभि स्वामिपत्नी
ह्यलज्जमानैश्च परस्परस्य ।
स्मरे सभायां सुबलात्मजेन
दासीकृता स्थ सह कृष्णया तु ।
सजय ।
तेनैवमुक्तस्तु तदात्मजेन
सुबालवित्तेन वृकोदरोऽपि ।
प्रगृह्य चाप भ्रुकुटीं ललाटे
कृत्वा तु रोषोज्ज्वलताम्रनेत्र ।

29

T1 3 ins after 930* Dn1 ins after 5 61 3*5

ततः क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वी
शक्तिं घोरां प्राहिणोत्ते सुराय ।
तामापतन्तीं सहसातिघोरां
दृष्ट्वा सुतन्त्रे ज्वलितामिवोग्राम् ।
आकर्णपूर्णैरिषुभिर्महात्मा
चिच्छेद पुत्रो ऽनघ भि वृषपर्वै ।
दृष्ट्वा तु तत्कर्म कृत सुदुष्करं
प्राहृष्यन्सर्वयोधा प्रहृष्टा ।
अथाशु भीमं च शरेण भूयो
गाढ स विव्याध सुवर्णपुङ्ख ।
चुकोप भीम पुनराशु तस्मै
भृश प्रजज्वाल यथाग्निरिद्ध ।
विद्धोऽति वीराशु भृशं व्यथाच
महद्ध भूयोऽपि गदाप्रहारम् ।
दर्पयत्सुबलं कुपितोऽथ भीमो
जग्राह घोरां भीमगदां चचाल ।
उवाच चाथाहमहं दुरात्मन्
न्याम्यामि ते शोणितमाजिमध्ये ।
तथैवमुक्त्वानयन्नयोग्रां
शक्तिं वेगात्प्राहिणोत्स्मरपुत्रवाम् ।
आविध्य भीमोऽपि गदां सुघोरां
चिक्षिपे रोषपरीतमूर्ति ।
सा तस्य शक्तिं सहसा विरुज्य
पुत्र तथाजौ ताडयामास मूर्ध्नि ।

D6 G3 प्रहाण, T1 M1 सद्य (for गृहाण) T1 गृहा ; T3 मन्यु, M1 गृह (for मत्त) — (L. 14) D6 T1 वाक्यमुवाच धीर (for वाक्यमुवाच वीर) — (L. 15) D6 G1.3 सर्वं स्मरेव विस्मं(G1 न वि)स्मरामि — (L 16) D6 T1 वि(T1 दु)दीर्यमाणं (for उदीर्य°-) — (L 19) T1 M1 चरंति — (L. 20) D6 T1 G3 निराकृताश्च (T1 °ता स्तु) — (L 21) D6 T1 2 G मद्भयात् (T2 °या) D6 स्मरंते — (L. 22) G3 M1 ततो (for तथा) - D6 ततोपि भोगात्सुखाच्च हीना , G1 तथोप भोगादवमत्य विहीना — (L 23) D6 वने वसंतो, G1 वनेष्वटन्तो — (L 24) D6 G1 पांचाल्यराज्ञश्च G3 रिपु (for पुरं) — (L 25) D6 मत्वा (for मायां) D3 संप्रहृष्टा (for °विष्टा) M1 एको वृत पचभि संप्रविष्टा — (L. 26) D6 फाल्गुनो वा — (L 27) D6 G1 स भूय (for संभूय) D6 G1 एव, T2 चैव (for पापैस्त्व) — (L 28) D6 कृत यथा मातृकथानुरूप — T3 om lines 29–36 — (L 29) D6 वृकी वृके , T1 3 G2 3 एका वृता (for एको वृत) G3 स्वामिपचा (sic) (for स्वामिपत्नी). — (L. 30) D3 om हि — (L. 32) D3 T1.2 G3 स्म (for स्थ) G1 दासीकृता स्म कृष्णा यदा तु — T1.2 G3 M1 om lines 33–36 — (L. 33) G1.2 इति (for तेन) — (L. 34) G1 2 पांडो सुत कोपवशं जगाम — G1.2 om lines 35–36 — (L. 35) M1 भ्रुकुटिं

29

(L. 8) Dn1 प्रहृष्यन्, T2 प्रहृष्यते. — After line 8, T2 reads App I (No. 30) and T3 reads lines 1–4 of App I (No 30) — (L. 9) T3 अथो स भीमो स — (L. 10) T3 हि (for स) — (L. 11) T2 चुक्रोश — (L. 13) T2 वीराशु — After line 16, T3 reads lines 17–24 of App I (No 30) — (L. 17) T3 अहो (for अह) — (L. 19) T2 तथैवम् (for तथैवम्). Dn1 ततोग्रां — (L. 20) Dn1 शक्त. — (L 22) T2 चिक्षेप रोषेण परीतमूर्ति — (L 23) T2 विमृज्य (for विरुज्य)

30

G1 2 M ins after 8 61 2 [a5] T1 after line 8 of App I (No 29), T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29), and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29) G3 after 929*

स कार्मुकं गृह्य तु भारसाधनं
भीमस्तदा राजपुत्रं ह्यविध्यत् ।
पञ्चाशता मार्गणानां स्तनान्तरे
तोत्रैर्यथातीव भिनद्धि पेन्द्रम् ।
ततोऽतिविद्धो विरथं महात्मा
दु शासनो भीमसेनं चकार ।
निहत्य सूतं चतुरोऽस्य वाहा-
ञ्छित्त्वा रथेषां पुनरेव चाक्षिपत् ।
ततः क्षितिस्थो ह्यवरुह्य यानाद्
वृकोदरो गदया तस्य वाहान् ।
यमक्षयं प्रेषयित्वा महात्मा
रथं समाकर्षत राजपुत्रो ।
तस्मादवप्लुत्य रथात्समन्तं
दु शासनस्तोमरमुग्रवेगम् ।
स तेन विद्धो हृदि चाप्रमेयो
गदां तस्मै विससर्जाप्रमेयाम् ।
ततः क्रोधाद्भीमसेनः कृतानि
सर्वाणि दु खान्यनुसंस्मरंश्च ।
संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुग्रामथो राजपुत्रो न्यषीदत् ।
मचिन्त्यन्नोपमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीर ।
प्रगृह्य वज्राशनितुल्यवेगां
गदां करेणाथ वृकोदरो रणे ।
निपातयित्वा पृथिवीतले भृशं
संताडयामास बली वृकोदर ।
अतीव संताडितभिन्नगात्रो
दु शासनो वै निपपात भूमौ ।
आक्रम्य कण्ठे युधि राजपुत्रं
संरक्तनेत्रो ह्यब्रवीद्धार्तराष्ट्रम् ।
तद्ब्रूहि किं त्वं परिमार्गमाणो
ह्यस्मान्पराभूय इहागतान्पुन ।
तदिदमद्य भृशमस्मृत मे
चिरार्जितं रोषमतिप्रदीप्तम् ।
स तु प्रयास्ये तव कोष्ठभाजना-
दित्यब्रवीद्भीमसेनस्तरस्वी ।
दु शासनं कण्ठदेशे प्रसह्य-
स्ततः क्रूरं भीमसेनश्चकार ।
तं व्यसयित्वा सहसा ससार
यस्मादसौ धार्तराष्ट्रस्तरस्वी ।
सपत्नतां दर्शयन्धार्तराष्ट्रे
भीमोऽभिदुद्राव सुतं त्वदीयम् ।
मृगं मुहु सिंहशिशुर्यथा वने

30

(L 2) T1 विविध्य, G3 न विध्यत् (for ह्यवि°) — After line 2, G3 ins

विचिक्षिपे तां यमदण्डसंनिभां
भीमो हि भीमां ज्वलितामिवोल्कान् ।

— After the above, G3 reads lines 23–24 — (L 4) T1 G3 इवाग्निप्रतिम, G2 इवाग्निप्रतिमैर्, M यथाग्नि प्र(M1 °दीप्त)भिन्नं (for °तीव भिनद्) — T2 om lines 5–16 — (L 5) M1.3 4 ततो विद्धो T1 G2 3 ततो विद्धो (T1 °द्ध) विरथं त महात्मा —(L 7) T1 G1 संरब्धे, G3 संचे (for सूतं). T1 G1.2 हयांश्च (for ऽस्य वाहान्) — (L 8) M1 छित्वा (for छित्त्वा) G1 M1 रथेषां T1 चाच्छिनत् (for चाक्षिपत्) — (L 9) T1 G2 3 क्षितौ तु (T1 त) (for क्षितिस्थो). M1 ह्यवरुह्य (for °रुह्य) G3 वाहाद् (for यानाद्) —(L 15) M1 विद्धो T1 हृदस; M2 4 स्तनि (for हृदि) —(L 16) T1 M1 अस्मै (for तस्मै) M1 प्रससर्ज (for विस°) — T2 reads lines 17–24 after line 16 of App I (No 19) — (L 18) T1 च, M1 अनि- (for अनु) — (L 20) M असौ (for अथो) T1 M1 राजपुत्रे G2 3 न्यषीदत् (for न्यषी°) — (L 21) M3 partly damaged. T1 संचिन्त्य त, G2 3 °चिन्तिन, M1.2 4 तत्संचित (for सचिन्तयन्) G2 3 वेगात् (for कोपात्) — T1 G2 M1 om line 23 G3 reads lines 23–24 after the insertion following line 2 — After line 23, M2–4 ins

समापतन्तीं ज्वलितामिवोल्कान् ।

— (L. 24) G2 3 शूरेण, M1 परेण (for करेण) — T2 om lines 25–53 — After line 25, T1 G2 3 ins

आदाय दु शासनमुग्रवेगम् ।

— (L. 26) M1 स ताडयामास — (L. 27) T1 संताडनभिन्नगात्रो, G1 संताडितभिन्नगात्रैर् — After line 28, M2–4 read lines 42–47 —(L 30) G1 युधि, G3 M2–4 अब्रवीद् (for ह्यब्र°) G2 संरक्तो ** अब्रवीद् — (L 31) T1 M1 यद् (for तद्) M2–4 यत्त्व (for किं त्व) G1 परिमार्गमाणो — (L. 32) G1 M om. हि T1 समागतान्, G2 3 इहागत (for °गतान्) — (L. 33) T1 तदेतदद्य, G अ(G3 आ)दीपयत्तद् T1 भृशसंमित, G1 3 °दीपितं, G2 °पीडित (for °संभृत) — (L. 34) M2–4 अदीपयत्ते (for अतिप्रदीप्तम्) — (L. 35) T1 कुगमाजनाद् (for कोष्ठ°) — T1 M om lines 36–37 and 39–40 G transp lines 41 and 42 — (L. 41) G1.2 सपत्नतान् — (L. 42) T1 M2 4 विदुद्राव, G1 M1 [ऽ]भिदु° (for ऽभिदु°) — (L 43) M1 तथा, M2–4 यथा (for मुहु).

तथाश्वभिद्रुत्य महाबलं बली ।
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा
उत्क्षिप्य चोत्क्षिप्य च तूर्णमेनम् ।
भूमौ तदा निष्पिपेषाथ वीर
असिं विकोशं विमलं चकार ।
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानं
कृत्वा तु रूपं परमं सुघोरम् ।
कालान्तकाभ्यां प्रतिम तदानीं
विदार्य वक्षः स महारयस्य ।
दुःशासनस्य रिपुशासनस्य

31

After 8. 61. 5ab, K4 V1 B D (except D2 8) ins.*

तस्मिन्सुघोरे तुमुले वर्तमाने
प्रधानभूयिष्ठतरे समन्तात् ।
दुःशासनं तत्र समीक्ष्य राज-
न्भीमो महाबाहुरचिन्त्यकर्मा ।
स्मृत्वाथ केशग्रहणं च देव्या
वस्त्रापहारं च रजस्वलायाः ।
अनागसो भर्तृपराङ्मुखाया
दुःखानि दत्तान्यपि विप्रचिन्त्य ।
जज्वाल क्रोधामर्षेण भीम
आज्यप्रसिक्तो हि यथा हुताशः ।
तत्राह कर्णं च सुयोधनं च
कृपं द्रौणिं कृतवर्माणमेव ।
निहन्मि दुःशासनमद्य पापं
संरक्ष्यतामद्य समस्तयोधाः ।
इत्येवमुक्त्वा सहसाभ्यधाव
न्निहन्तुकामोऽतिबलस्तरस्वी ।
तथा तु विक्रम्य रणे वृकोदरो
महागजं केसरिणो यथैव ।
निगृह्य दुःशासनमेकवीरः
सुयोधनस्याधिरथेः समक्षम् ।

32

After 8. 61. 6ab, K4 D2 (lines 9–10 only) T2 ins.*

ये राजसूयावभृथे पवित्रा
जाताः कचा याज्ञसेन्या दुरात्मन् ।
ते पाणिना कतरेणावकृष्टा
प्रब्रूहि त्वां पृच्छति भीमसेनः ।
उक्तस्त्वयाजौ स तदा सरोषं
जगाद भीमं परिवृत्य नेत्रे ।

T1 महावने (for यथा वने) — (L. 44) T1 तदाभ्यभिद्रुत्य; M1 तम*भि°, M2–4 तमप्यभि° (for तथाश्वभि°) G1 स (for बली) — (L. 46) T1 चोत्क्षिप्य, G3 ह्युत्क्षिप्य (for उत्क्षिप्य). M1 मोहाक्राम्य, M2–4 चोत्क्राम्य (for चोत्क्षिप्य) — (L. 47) G [आ]शु (for [अ]थ) G3 वीरं — (L. 50) G1 [अ]नुरूप, M1 स्वरूप (for तु रूप) M सुरौद्रं (for सुघोरम्). T1 कृत्वा रूप परम वै सुघोरं — (L. 51) T1 प्रतिमस् — (L. 53) M रिपुनाशनस्य

31

(L. 1) K4 V1 B3.5 Da1 D3.4.6 घोरे (for सुघोरे) K4 प्राधान (for प्रधान-) — (L. 5) K4 V1 B (except B1) Da1 D1.2.5.6 च, D7 स (for [अ]थ) K4 प्रियाया (for च देव्या) — (L. 8) K4 सम्प्रार्थित्य (for विप्र°) — After line 8, D6 ins.

संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुमामथो राजपुत्रो न्यषीदत् ।
ततः स्थित रोषमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीर ।
प्रभद्रकान्सृञ्जयसोमकांश्च
कारूषकाशीश्वरमद्रकांश्च ।
पाण्डुप्रवीरानवदत्कुरूंश्च
दुःशासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— D6 om. lines 9–10. — (L. 9) K4 क्रोधामर्षिणे, B1 क्रोधावमर्षेण, B3.5 कोपामर्षेण (for क्रोधा°) — (L. 10) V1 Da1 D1.5 आज्यप्रसिक्तेन (V1 °थ), B2 प्राज्यप्रसिक्तो हि (for आज्यप्र°) V1 हुताशन — (L. 12) V1 B3 कृपं च (for कृपं) — (L. 14) K4 V1 B1.2 Dn1 D2.6 संरक्ष(V1 °क्ष्य)ताम् Da1 D1.5 शक्तृ(Da1 °क्त्यू)द्दियोधा (sic) (for समस्त°) — After line 14, D4 (marg.) ins.

स क्षत्रियः कोऽपि भवेत्पराक्रमी
यो मोचयेदेनमसह्यविक्रमात् ।
तदाह पार्थोऽपि रथाङ्गपाणि
किं मारुतिर्वक्ष्यते वासुदेव ।
अथाह कृष्णोऽपि धनंजयं स्वय-
न्न वायुपुत्रः शिवरूप एव ।

while D6 ins. after line 14

तत्राह कृष्णं च धनंजयं च
शिखण्डिनं धृष्टद्युम्नं यमौ च ।
पाञ्चालमत्स्यांश्च सकेकयांश्च
दुःशासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— (L. 16) V1 [ऽ]तिबली; Da D1.5 °बल (for °बलस्). — (L. 18) B1.4 महागजान् B2 Dn1 केसरिको V1 महागज सिंह इवातिदृप्तः; B3 महागजं केशरीवोग्रवेग — (L. 19) B2 एकवीर

32

(L. 1) K4 यो (for ये) T2 पवित्रिता — (L. 4) T2 स ब्रूहि (for प्रब्रूहि) — (L. 5) K4 उक्तं T2 सततं (for स तदा) — (L. 6) T2 जगाद नेत्रे परिवृत्य भीमः. — With

अयं करिकराकारः पीनस्तनविमर्दनः ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।
अनेन याज्ञसेन्या मे भीम केशा विकर्षिताः ।
पश्यतां कुरुमुख्यानां युष्माकं च सभासदाम् ।
एवं स्वमौ राजसुतं निशम्य
भुवन्तमाजौ विनिपीड्य वक्षः ।
भीमो बलाद्बाहुमुद्गृह्य दोर्भ्यां-
मुच्चैर्ननादाय समस्तयोधान् ।
उवाच यस्यास्ति बलं कुलं च
रक्षत्वसौ मेऽद्य निरस्तबाहुः ।
दुःशासनं जीवितमुत्सृजन्त-
माक्षिप्य योवाच्चरसा महाबलम् ।
क्रुद्धो रणेऽस्थीव करं करेण
उत्पाट्य वीरः सहसैव राजन् ।
दुःशासनं तेन तु वीरमध्ये
जघान वज्राशनिसंनिभेन ।

33

N ins. after 8 61 10 T2 ins after 952*

तस्मिन्कृते भीमसेनेन रूपे
दृष्ट्वा च तच्छोणितं पीयमानम् ।
सप्राद्रवच्चित्रसेनेन सार्धं
भीमं रक्षो भाषमाणा भयार्ताः ।
युधामन्युः प्रद्रुतं चित्रसेनं
महानीकः साम्ययाद्राजपुत्रः ।
विव्याध चैनं निशितैः पृषत्कै-
र्व्यपेतभीः सप्तभिराशुमुक्तैः ।
पदाक्रान्तः सर्पवल्लेलिहानो
महोरगः क्रोधविषं सिसृक्षुः ।
निवृत्य पाञ्चालजमभ्यविध्य-
त्रिभिः शरैः सारथिं चाप्यविध्यत् ।
ततः सुपुङ्खेन सुपत्रितेन
सुसंशिताग्रेण शरेण शूरः ।
आकर्णमुक्तेन समाहितेन
युधामन्युस्तस्य शिरो जहार ।
विदार्य वक्षः स महारथस्य
दुःशासनस्य ह्यविशासनस्य ।

[With lines 5–16 in the above substitution, cf. lines 42–53 of App I (No. 30)]

lines 7–8, cf. lines 3–4 of 935*. — (L. 9) K4 च (for मे) K4 अत्र (for वि) — (L. 10) K4 मतां तदा (for सभासदाम्). — After line 10, K4 ins

मनोऽस्मि चैवमनेन सर्वं
कृतं मया यन्वदनेव कृत्स्नम् ।
सत्यं प्रतिज्ञां कुरु ना निरर्थां
मुजातिजाता न वृथा वदन्ति ।
अन्यत्तयोः रुधिरं पिबामि
पिबन्तु ते श्वादिखगाः श्रृगाला ।
त्वं चैवमेतां तु समानभूतो
मन्युर्न मे त्वस्ति कृताकृतस्य ।

— (L 13) Bomb. ed. स प्रतिगृह्य (for बाहुमुद्गृह्य). — For lines 15–22, T2 subst :

एवं ब्रुवाणस्तु भीमसेन
उत्पाट्यमानं भुजं महात्मा ।
ततः स रावन्नमतीव रुष्ट
संताड्यमानं भुजेन तेन ।
भीमोऽपि दुद्राव द्रुतं द्वितीयं
मृगं यथा सिंहशिशुर्वनान्ते ।
तमभ्यभिद्रुत्य महाबलं बली
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा ।
उत्क्षिप्य उद्भ्राम्य च तूर्णमेनं
भूमौ तथा निष्पिपेषाथ वीरः ।
असिं विकोशं विमलं चकार
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
कृत्वा तु रूपं परमं सुरौद्रं
कालान्तकाभ्यां सदृशं तदानीम् ।

33

(L. 1) K3 भीमसेनस्य (for °सेनेन) K3 V1 रूप — (L. 2) B2 om च V1 B3–5 Dn1 D2–4.6.7 जनाः; T2 सेना (for च तत्) — (L. 3) T2 त प्राद्रवच् (for संप्राद्रवत्). — (L. 4) T2 भीम (for रक्षो) K3 भाष्यमाणा — (L. 5) B2 स्वपानन्युः. B3 प्रद्रुवाद् — (L. 6) K3 B5 D1 6 महानीकस्तु (K3 °स), V1 B1–4 Da1 Dn1 D2–5.7 सहानीकस्तु, D3 T2 सहानीक तु (for महानीकं स). — (L. 7) Ś1 निशतै , K3 निषितै Ś1 K3 पृषत्कैः, K4 पृषत्कैः. — (L. 8) Ś1 K4 व्यपीतभीः. B2 मुक्ते , B3 °नैः., D4 -युक्तैः (for -मुक्तैः). — (L. 9) K3 पदाक्रांतस्य इव, V1 पदाक्रांतो भोग इव; B1.3–5 Dn1 D2.4 6 7 T2 सं(B2 आ)क्रांतभोग इव (for पदाक्रान्तः सर्पवत्) B2 सर्प इव (for सर्पवत्) — (L. 10) B2 D2 मुमुक्षु (for सिसृक्षु) — (L. 11) Ś1 K1.2 विवृत्य (for निवृत्य) Some MSS पचाल°. Ś1 K4 B2 पां(Ś1 प)चालमथ, K3 पांचालजगस्य (sic) — (L. 12) Ś1 K2.4 चाभ्यविध्यत्, K1 चास्य विध्यत्, V1 B (except B5) D (except D2 3) T2 अ(T2 चा)स्य पत्रिं (for चाप्यविध्यत्) — After line 12 Dn1 reads from 8 61 17 up to पतै समे in 8 62.3* —(L. 13) K1 om , V1 B1.3 Dn1 D1.2 6.7 सुपत्रितेन, D3 सुपुत्रितेन — (L 14) D6 सरांशिताग्रेण (sic) (for सुसंशि°) T2 वीरः (for शूरः) — (L. 15) K3 आकर्णपूर्णेन (for °मुक्तेन) — (L. 17) K3 विनिहते (for हते भ्रातरि).

तस्मिन्हते भ्रातरि चित्रसेने
क्रुद्धः कर्णः पौरुषं दर्शयान ।
दुद्राव तत्पाण्डवानामनीकं
प्रत्युद्यातो नकुलेनामितौजा ।
भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दुःशासनममर्षणम् ।
पूरयित्वाञ्जलिं भूयो रुधिरस्योग्रनिस्वन ।

34

After 8 62 31, N T1 Ca o ins

तत क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा
ववर्ष तावितुजालेन वीर ।
महारथाविकरथे समेतौ
शरैः प्रभिन्दन्निव पाण्डवेयौ ।
तस्मिन्रथे निहते पाण्डवस्य
क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृत्ते ।
भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ
ववर्षतु शरवर्षं सुघोरम् ।
अथाब्रवीन्मारुति फल्गुन तु
पश्यस्वैन नकुलं पीडयन्तम् ।

अथ च नो बाधते कर्णपुत्र-
स्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातु कार्ष्णिम् ।
स तद्विशम्यैव वच किरीटी
रथ समासाद्य वृकोदरस्य ।
कपिध्वज केशवसंगृहीतं
प्रैषीदुग्रो वृषसेनाय वाहम् ।

35

After 8 62 59ab, K4 Dn1 D4 (marg) c–8 ins

मुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा
वधे धृत कर्णसुतस्य संख्ये ।
आरक्तनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता
उवाच कर्णं भृशमुत्स्मयंस्तदा ।
दुर्योधन द्रौणिमुखांश्च सर्वा-
नह रणे वृषसेन तमुग्रम् ।
स पश्यत कर्ण तवाद्य संख्ये
नयामि लोकं निशितै पृषत्कै ।
यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

— (L. 18) K3 क्रुद्धस्तु कर्ण S2 दर्शयाना — (L 19) B2 5 विद्रानयत, B4 Dn1 D2 6 7 T3 व्यद्रावय(D6 °व त)त् (for दुद्राव तत्) B2 प्रवीर (for अनीक) — (L. 20) K3 प्रत्युद्ययौ, B4 D3 4 7 °याते B2 नकुलोमामितौजा , D6 फाल्गुनाया°, D7 नकुलेशा°; T2 प्रत्यनीक महौजा — T1 om lines 21–22 — (L. 21) D2 भीमोपि संख्ये हत्वैव (for the prior half) B1 D3 अमर्षण — (L 22) B1 Da1 D1.3 5 7 भूमो (for भूयो) Some MSS. -निस्वन D2 रुधिरोग्रेण वर्चसा (for the post. half).

34

(L. 2) Ś2 इष्वजालेन (sic) (for इषु°) D2 वीरौ, D6 वीरा (for वीर) — (L. 3) B3 महारथावेकरथेन वीरा (sic) — (L 4) K3 ° स- (for प्र-) — T2 ins after line 4 Dn1 after line 6

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-
स्ततो न्यघ्नञ्शरवर्षैरुपेत्य ।
तौ पाण्डवेयौ परित समन्ता-
त्संहूयमानाविव हव्यवाहौ ।

[(L 1) T1 सगत्य (for संहत्य) — (L 2) Dn1 निघ्नन् Dn1 उपेतौ — (L 3) Dn1 समतान्, Bom ed समेतान् — (L 4) T2 श्रद्धेयमाना इव हव्यवाहे]

— T1 om lines 5–14 — (L 5) B1 om D8 रणे (for रथे) Ś1 निहिते, V1 B Da1 D1–5 7 विह(D2 °हि)ते — (L 6) B5 खड्गैर् (for खड्गे) D8 निशितैर् (for विशिखैर्) K3 निकृत्ये, K4 निकृते, B2 निकृत्य (for निकृत्ते) — (L. 7) Ś2 वृषसेनश्च (for °नाय) — (L 8) K3 बाणवर्षं (for शर°) — (L 9) K1 दारुमि (for मारुति) Some MSS फाल्गुन Ś1 K1 2 4 B2 त (for तु) — (L 10) K3 पश्यन्, B2 आसाद्य (for पश्यस्व) Ś K1–3 [इ]मि, K4 [इ]म (for [ए]न) Ś1 K1–3 D2 पीडयति, V1 B2 3.5 Dn1 पीड्यमान (for पीडयन्तम्) — (L. 11) V1 B1–3 धावति (for बाधते) — (L. 12) Ś K V1 D8 कर्णं, Da1 D5 बाणि (for कार्ष्णिम्) — B5 reads lines 13–14 twice — (L 13) B2 om, D2 [अ]थ (for [ए]व) — (L 14) Ś1 रथा, D2 वलं, D8 सव्य (for रथ) Cc cites समासाद्य (as above) — Dn1 ins after line 14 T1 after the insertion following line 4

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर-
मुपागत शातय शीघ्रमेनम् ।
इत्येवमुक्त सहसा किरीटी
आभ्रा समक्ष नकुलेन संख्ये ।

[(L. 1) T2 [अ]र्जुन (for[अ]ब्रवीन्) — (L. 2) T2 उपागत]

— (L. 16) B (except B2) Dn1 D2 3 7 8 T2 उदग्रो (for उग्रो) Dn1 T2 वृषसेनस्य (for °नाय) V1 B3.5 वाहान्, Ca वाहन् (as above) — Colophon om. in Ś K V1 B Da1 D1 2 4–8 — *Adhy name* Dn1 वृषसेनयुद्ध नकुलपराजय°, D8 T2 वृषसेननकुलयुद्ध — *Adhy no* Dn1 84, T2 90

35

With lines 1–2, cf 8 62 59cd D6 8 om lines 1–3 K4 D4 om lines 1–2 — (L 6) D6 अय (for अह) D6 7 om तम् K4 D8 अय रणेह वृषसेनमुग्र — (L. 8) D6.8 नुपुरे (for पृषत्कै°) — (L 9) K4 Dn1 D4 जन च तावद्

भवद्भिः सर्वैर्मम सूनुर्हतोऽसौ ।
एको रथो मद्विहीनस्तरस्वी
मह हनिष्ये भवतां समक्षम् ।
संरक्ष्यतां रथसंस्थाः सुतोऽय-
मद्य हनिष्ये वृषसेनमेनम् ।
पश्चाद्वधिष्ये त्वामपि संप्रमूढ-
मद्य हनिष्येऽर्जुन आजिमध्ये ।
तमद्य मूलं कलहस्य संख्ये
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेनः ।
दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य
यस्यानयादेष महान्क्षयोऽभवत् ।
स एवमुक्त्वा विनिसृज्य चाप
लक्ष्यं हि कृत्वा वृषसेनमाजौ ।

36

K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-7 Co ins. after 8 62 T2 after 8 63 2

संजय ।

तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्धृत्तमिवार्णवम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं दुर्निवारं सुरैरपि ।
अर्जुनं प्राह दाशार्हः प्रहस्य पुरुषर्षभः ।
अय स रथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
येन ते सह योद्धव्यं स्थिरो भव धनंजय ।
पश्य चैनं समायुक्तं रथं कर्णस्य पाण्डव ।
श्वेतवाजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च ।
नानापताकाकलिलं किङ्किणीजालमालिनम् ।
उह्यमानमिवाकाशे विमानं पाण्डुरैर्हयैः ।
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागकक्षं महात्मनः ।
आखण्डलधनुःप्रख्यमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ।
पश्य कर्णं समायान्तं धार्तराष्ट्रप्रियैषिणम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ।
एष मद्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थितः ।
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजसः ।
शृणु दुन्दुभिनिर्घोषं शङ्खशब्दं च दारुणम् ।
सिंहनादांश्च विविधाञ्शृणु पाण्डव सर्वशः ।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ।
दोधूयमानस्य भृशं धनुषः शृणु निस्वनम् ।
एते दीर्यन्ति सगणाः पाञ्चालानां महारथाः ।
दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्धं मृगा इव महावने ।
सर्वयत्नेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सूतजम् ।
न हि कर्णशरानन्यः सोढुमुत्सहतेऽनघ ।
सदेवासुरगन्धर्वांस्त्रीँल्लोकान्सचराचरान् ।
त्वं हि जेतुं रणे शक्तस्तथैव विदितं मम ।
भीममुग्रं महादेवं त्र्यक्षं शर्वं कपर्दिनम् ।
न शक्ता द्रष्टुमीशानं किं पुनर्योधितुं प्रभुम् ।
त्वया साक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः ।

(for यमस्य यावद्) K4 वितना (for हि जना) D8 यमस्य पुर्यामनृषा वदामि — (L. 10) Dn1 सर्वैर्भवद्भिर् (by transp.) — (L. 12) D8 अह वीराणां भवता वै समक्ष — (L. 13) D8 रथमुख्यै (for °संस्था°) D8 सरक्षतां रथसंस्थ सुतोय — (L. 14) D8 आदौ (for अह) D8 वधिष्ये (for हनिष्ये) Dn1 उग्र (for एनम्) — D8 om. lines 16-17 — (L. 17) D4 त्वम्, D8 त्वाम् (for तम्) — (L. 18) K4 D7 दुर्योधनापात्रजजातदर्पं, D8 दुर्योधनोपाश्रय° — D6 om. line 19 — (L. 20) D6 असौ च (for अस्यैव) — D6 8 om. line 22 — (L. 22) K4 Dn1 D4 (damaged) 7 [ऽ]भूत् (for ऽभवत्) — (L. 23) K4 मुक्तायिनिसृज्य (sic), D6 च विकृष्य (for विनिसृज्य) — (L. 24) K4 D8 लक्ष्

36

T2 om. the ref. — (L. 1) B2 वातोद्धृत्तम्, Da1 वेलो द्धृतम्, Dn1 °द्धृत्यम्, T2 वलोद्धृत्तम् (for वेलो°) — (L. 2) D6 दुर्निवार्यं (for °वारं) — (L. 3) Da1 D1 4 5 पुरुषर्षभ — (L. 5) B1 तेन (for येन) B5 [अ]द्य (for ते) Dn1 D1 धनंजयः — (L. 6) B5 चैव (for चैन) V1 B1 समास्थात, B2 °यांत (for °युक्त) V1 B1 2 om. (hapl.) the post. half, and the prior half of line 7 B1 पाडव, Dn1 °व° — (L. 7) K4 श्वेताश्ववाजिसंयुक्त (for the prior half) — (L. 8) Dn1 नानापताक D6 -सहित, T2 -कलित (for °ल) Dn1 -जालमालिनी, T2 °मालिक — B4 om. lines 9-12 — (L. 9) B2 ह्यमानम् (sic), D1 उह्यमानाम्, T2 कह्यमानम् B6 T2 पांडरैर् — (L. 10) Da1 D1 5 विजय पश्य, T2 ध्वजोय तस्य (for ध्वज च पश्य) B2 कौंतेय; D6 चायांत (for कर्णस्य) D6 om. (? hapl.) from the post. half up to the prior half of line 12 B2 नागकक्षा, T2 °कक्ष्यो — (L. 12) K4 कर्ण — T2 om. line 15 — (L. 15) D6 [अ]मितौजसं — (L. 16) B1 पृथग् (for शृणु) — (L. 17) Da1 D1.5 शूर (for शृणु) Dn1 T2 सर्वत (for °श°) — (L. 18) K4 महाशब्दा — (L. 19) Some MSS नि:स्वन, K4 D8 निःस्व(D8 °न्व)न — (L. 20) Dn1 दीर्यते, D3 दार्यंते Some MSS पचालाना — (L. 21) B1 3.6 D3 केशरिण T2 युद्धे (for क्रुद्ध) D1 महार्णवे (for °वने) — (L. 22) T2 सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन) — (L. 23) Dn1 नर (for ऽनघ) — (L. 24) K4 गधर्वास् — (L. 25) D6 मया, T2 समे (for मम) — (L. 26) B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 महात्मान (for °देव) K4 V1 B1 Da1 D1 4 5 सर्वे (K4 Da1 D1 °र्वं-) — (L. 27) Da1 D1.5 विभु (for प्रभुम्) — (L. 28) K4 शर्व-

युद्धेनाराधितः स्थाणुर्देवाश्च परमात्मवान्।
तस्य पार्थ प्रसादेन देवदेवस्य शूलिनः ।
जहि कर्णं महाबाहो नमुचिं वृत्रहा यथा।
श्रेयस्तेऽस्तु सदा पार्थ युद्धे जयसमागमः।

अर्जुन उवाच।

ध्रुव एव जयः कृष्ण मम नास्त्यत्र संशयः ।
सर्वलोकगुरुर्यस्त्वं तुष्टोऽसि मधुसूदन।
चोदयाश्वान्हृषीकेश रथं मम महारथ।
नाहत्वा समरे शत्रुं निवर्तिष्यति फल्गुन ।
अद्य कर्णं हतं पश्य मत्कृते शरवेष्टितम्।
मां वा द्रक्ष्यसि गोविन्द कर्णेन निहतं शरैः।
उपस्थितमिदं घोरं युद्धं त्रैलोक्यमोहनम्।
यज्जना कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति।
एवं ब्रुवंस्तदा पार्थः कृष्णमक्लिष्टकारिणम्।
प्रत्युद्ययौ रथेनाशु गजं प्रतिगजो यथा।
पुनश्चाह महातेजाः पार्थः कृष्णमरिंदमम्।
चोदयाश्वान्हृषीकेश कालोऽयमतिवर्तते।
एवमुक्तस्तदा तेन पाण्डवेन महात्मना।

जयेन संपूज्य स पाण्डवं तदा
प्रचोदयामास हयान्मनोजवान्।
स पाण्डुपुत्रस्य रथो मनोजवः
क्षणेन कर्णस्य रथाग्रतोऽभवत्।

Colophon

37

After 8. 63. 42ab, T1. 2 G M ins.:

महाप्सरोभिः शुभ्राभिर्देवदूताश्च पुष्कलाः।
किरीटिनं संश्रिता या पुण्यगन्धा मनोरमाः ।
अमनोज्ञाश्च ये गन्धास्ते सर्वे कर्णमाश्रिताः ।
विपरीतान्यनिष्टानि सर्वाणि विनिमित्तानाम्।
यान्यन्तकाले पुरुषं विपरीतमुपस्थितम्।
प्रविशन्ति नरं क्षिप्रं मृत्युकालेऽभ्युपागते।
ते भावा महिता कर्णं प्रविष्टा सूतनन्दनम्।
ओजस्तेजश्च सिद्धिश्च प्रहर्षः सत्यविक्रमौ।
मनस्तुष्टिर्जयश्चापि तथानन्दो नृपोत्तम।
ईदृशाश्च नरव्याघ्र तस्मिन्संग्रामसागरे।
निमित्तानि च शुभ्राणि विविशुर्जिष्णुमाहवे।
कश्यपो भार्गवः सार्धमगमन्त किरीटिनम्।
ततो देवगणैः सार्धं पितरश्च सह चारणैः।
द्विधा भूता महाराज व्याश्रयन्त नरोत्तमौ।
विमानानि विचित्राणि कुर्वन्ति च सर्वतः ।
समारुह्य समाजग्मुर्द्वैरथं कर्णपार्थयोः ।
दितेश्च समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम्।
अन्तरिक्षे महाराज देवगन्धर्वराक्षसाः ।
एवं सर्वेषु भूतेषु द्विधाभूतेषु भारत।
आशंसमानेषु जयं राधेयस्यार्जुनस्य च।
विमानायुतसंबाधमाकाशमभवत्तदा।

(for सर्व-) B2 -भूत शिव, B3 D3 (marg.) भूतपति, D2 °हित°, T2 °प्रिय° (for °शिव°) — (L. 30) K4 देव (for पार्थ-). — (L. 31) K4 महाबाहु — (L. 32) D4 तदा, T2 तथा (for सदा) — (L. 33) K4 चैव (for एव) — (L. 34) V1 सर्वभूत- (for °लोक°) V1 B2 यस्य, B1 यस्त्व; B4 D1.5 यत्तो, Da1 D3 (also as above) यस्तु (for यस्त्व) V1 तुष्टोऽसि — (L. 35) D4 नोदय (for चो°) Dn1 T2 रथं K4 V1 Dn1 महारथ° (V1 °थ). B3-4 D6 कालोऽयमतिवर्तते (for the post. half) — (L. 36) B2 Dn1 T2 कर्णं; B3 शत्रून् (for शत्रु) Some MSS फाल्गुन K4 निवर्तिष्यति फाल्गुन.. — (L. 37) Dn1 कर्णं D6 यस्य (for पश्य) K4 मत्सरे (for मत्कृते) — (L. 38) D4 निहत° — (L. 39) V1 -विश्रुत (for -मोहनम्). — (L. 40) Da1 om. यज्जना D2 ये, D6 य (for यज्) — (L. 42) D1 रथोत्साह (for रथेनाशु). B3 गज प्रतिगज यथा Co cites प्रतिगज (as above) — B3 om. line 43 — (L. 43) Dn1 पुनरप्याह तेजस्वी (for the prior half). B2 D3 अरिंदम — (L. 44) D4 नोदय (for चो°) — (L. 46) B3.4 संपूज्य (for संपूज्य). T2 च (for स) — (L. 47) D4 प्रनोदयामास V1 महाजवान् (for मनो°) — (L. 48) B3 T2 ततो (for रथो) V1 B1 महाजव; B3 महामय, Da1 D3 T2 महारथ, D1.5 (also as above) महाजय (for मनोजव°) — (L. 49) T2 रथ गतो (for रथाग्रतो). V1 भवेत् (for ऽभवत्) — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy. name* B3 कर्णवधे, T2 कर्णार्जुनसंवाद — *Adhy. no.* (figures, words or both): B1 84; B3 87; Da1 95; D2 79, D4 66; T2 93

37

(L. 1) T2 सर्वाप्सरोभिः (for महा°) T2 देवगणैश्च (for °दूताश्च) — (L. 2) T1 M2 संयुता (for संश्रिताः). T2 G1 च (for या). — (L. 4) G2 चरितानि (for अनि°). — (L. 5) G1.2 दे तु; G2 यद् (for यानि) G2 इत्यस्थितं; M1 स्व हुत (for उपहुतम्). — (L. 6) M क्षीणे (for क्षिप्र). T2 G2 कुशागते (for ऽभ्यु°) — (L. 7) T2 भवा (for भावा) (L. 8) M2-4 इन्द्रिय (for सिद्धिश्च) — (L. 9) T2 मानस्तुष्टिर् G1 जय G2 नृपोत्तम — (L. 10) T2 G1 दृष्ट्वा पार्थो, G6 ईदृशानि; M दृष्ट्वा देवा (for ईदृशाश्च). G2 शुभा भावाश्च (for नरव्याघ्र) — (L. 12) T2 अमनव (for °जन्त) — (L. 13) G2 देवगणाश्चैव; M °गणाः सर्वे (for °गणैः सार्धं). — G1 om. line 14 — (L. 14) T2 महाभागा°; M2 °राजन् (for °राज). — (L. 15) T2 G2 M2 च चित्राणि (for विचि°) G2 M1 स्वंच° (for सर्वत°). — (L. 16) T1 G2 द्वैरथे (for द्वैरथं). — G1.2 om. line 17. — (L. 17) T2 कुरुश्रेष्ठ (for समाजग्मुः) — (L. 18) T1 G2 -दानवाः (for -राक्षसाः). — (L. 19) T2 भूतेषु, G2 गतेषु (for सर्वेषु) — (L. 20) G2 कर्णस्य विजयस्य च (for the post. half) — (L. 21) G1.2 विमानाग, Madras ed. विनानायत- (for विमानायुत-).

38

After 8 64. 24ᵃᵇ, T1 2 G M ins

वृद्ध पितरमालोक्य गान्धारीं च यशस्विनीम् ।
कृपालुर्धर्मराजो हि याचित शममेष्यति ।
यथोचितं च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभु ।
विपश्चित्सुमतिर्वीर सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ।
वैर नेष्यति धर्मात्मा स्वजने नास्यतिक्रम ।
न विग्रहमति कृष्ण स्वजने प्रतिनन्दति ।
भीमसेनार्जुनौ चोभौ माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवमते चैव पाण्डवस्य च धीमत ।
स्थास्यन्ति पुरुषव्याघ्रास्तयोर्वचनगौरवात् ।
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् ।
जीविते यत्नमातिष्ठ जीवन्भद्राणि पश्यति ।
राज्य श्रीश्चैव भद्रं ते जीवमाने तु कल्प्यते ।
मृतस्य खलु कौरव्य नैव राज्यं कुत सुखम् ।
लोकवृत्तमिदं वृत्त प्रवृत्तं पश्य भारत ।
शाम्य त्व पाण्डवै सार्धं रक्ष शेषं कुलस्य च ।
मा भूत्स काल कौरव्य यदाहमहितं वच ।
ब्रूयां कामं महाबाहो मावमस्था वचो मम ।
धर्मिष्ठं हितमत्यन्त राज्ञश्चैव कुलस्य च ।
एतद्धि परम श्रेय कुरुवंशस्य वृद्धये ।
प्रजाहित च गान्धारे कुलस्य च सुखावहम् ।
पथ्यमायतिसंयुक्तं कर्णो ह्यर्जुनमाहवे ।
न जेष्यति नरव्याघ्रमिति मे धीयते मति ।
रोचता ते नरश्रेष्ठ मम तद्वचन शुभम् ।
अतोऽन्यथा हि राजेन्द्र विनाश सुमहान्भवेत् ।

39

K4 B2 5 Dn1 D2 6 8 ins after 1079* V1 Da1 D1 5 after line 20 of App I (No 40) B1 after 8 66 4 T1 2 after 1080*

तौ सदधानावनिश स्म राज-
न्समस्यन्तौ चापि शराननेकान् ।
संदर्शयन्तौ युधि मार्गान्विचित्रा-
न्धनुर्धराणा प्रवरौ कृतास्त्रौ ।
तयोरेवं युध्यतोराजिमध्ये
सूतात्मजोऽभूदधिक कदाचित् ।
पार्थ कदाचित्त्वधिक किरीटी
वीर्यास्त्रसम्यग्बललाववैस्तु ।
दृष्ट्वा ततस्त युधि सप्रहार
परस्परस्यान्तरप्रेक्षिणो ये ।
घोर तदा दुर्विषह रणेऽन्यै-
र्योधा सर्वे विस्मयमभ्यगच्छन् ।
ततोऽथ भूतान्यन्तरिक्षे स्थितानि

38

(L. 2) T1 2 G2 कृपालुर् G2 [ऽ]थ (for हि) — (L. 4) M2-4 धीर (for वी°) — (L. 5) T1 M2-4 नेच्छति (for नेष्यति) — (L. 6) M धिग् (for न) G3 कृष्णे — (L 7) G2 सहोदरौ, M च सोदरौ (for च पाण्डवौ) — (L. 8) G2 °मतौ (for °मते) — (L. 11) G1 3 जीवने (for जीविते) T2 G1 2 M1 जनन् (for जीवन्) T2 G2 3 पश्यति — (L 12) T1 च श्रीश्च (for श्रीश्चैव) M1 जीवमानेषु (for °ने तु) G2 कल्पते — (L. 14) T1 वृत्त पश्य च (for प्रवृत्त पश्य) — (L 15) G2 साम्य (for शाम्य) M चेद् (for त्व) G2 3 transp रक्ष and शेष T2 बलस्य (for कुलस्य) — (L 16) T2 M1 यथा (for यन्) G2 तन् (for [अ]हम्) T1 यथा ह्यमित वच (for the post half) — (L 17) T2 ब्रूहि, G2 ब्रूयाद्, G2 ब्रूया , M ब्रूयात् (for ब्रूया) M कामान् (for काम) — (L. 18) T1 G2 3 इदम् (for हितम्) G अत्यर्थ (for अत्यन्त) M राज्ञा — (L 20) T2 M क्षत्रस्य च , G1 क्षत्रियस्य (for कुलस्य च) — (L 21) T1 वचमायाति संयुक्त , T2 G1 3 M1 पथ्यमायाति सयुक्त, G2 पदयेम याति स° G1 [ऽ]पि (for हि) — (L 22) G1 M1 नरव्याघ्र (for °व्याघ्रम्) G1 धिष्ठिते, G2 3 निश्चिता (for धीयते) — (L. 23) G2 राजता (for रोचता) M2-4 ममैतद् (for ममै°) — (L. 24) T1 ततो, M1 अथो (for अतो)

39

(L 1) D6 सौम दधानाव् (sic) (for तौ सदधानाव्) B5 Dn1 D6 च (for स) — (L 3) Dn1 संदर्शयेतौ, D2 °येता, D5 °यंति, T1.2 अ(T2 आ)दर्शयेता K4 V1 B2 Da1 D1 5 युद्धमार्गान्, D6 युद्धमर्गान्, D3 रणमार्गान् (for युधि मा°) — (L. 4) Dn1 T1 धनुर्धरौ तौ वि(T1 °वरास्त्रौ)विधै कृतास्त्रै ; T2 धनुर्धरौ तौ विविधान्कृतास्त्रौ — (L 5) Da1 D1 5 युध्यते वाजिमध्ये — (L. 6) Da1 D1 5 सुतात्मजे T2 अधिक — V1 B1 Da1 D1.5 om (hapl.) from कदाचिद् up to त्वधिक: in line 7 — (L 7) Dn1 पार्थ K1 D6 T1 2 अधिक , D3 ह्यधिक: D5 कदाचित् (for किरीटी) — (L 8) V1 B2 4 Da1 D3 वीर्यास्त्रसपद्बल(V1 °द्रुप)लाघवैस्तु (V1 °श्च), Dn1 °मायाबलपौरुषेण; D6 °शम्याबलत्वावेषु, T1.2 दिव्यास्त्रसाहो (T1 °नाम्ना) बलपौरुषेण — (L. 9) B5 तदस्त्र, Da1 D1 5 ततस्य, Dn1 तयोस्त, D2 तदस्त्रैर् (for ततस्त) — (L. 10) B2 [ऽ]पि (for ये) B1 Dn1 परस्परस्यान्तरमीक्षमाणयो°, B5 D1 8 °तर(B5 °रं)प्रेक्षि(D5 °क्ष-)णीये, D2 °तरप्रेक्षणीय, D6 °तरमेरणे ये — (L. 11) V1 योद्ध (for घोर) Dn1 T1 2 तयोर् (for तदा) T1 अविषह्य, T2 विषहिरे (sic) (for दुर्विषह) Dn1 T1 2 [ऽ]पे (for ऽन्यैर्) — Da1 D1.5 om line 12 — (L. 12) B5 तदा (for सर्वे) K4 D2 अ(D2 ना)भ्याच्छन् (for अभ्य°) — T1 om. from line 13 up to line 25 of App I (No. 40) — (L. 13) B2 4 5 T2 om., D2 [ऽ]पि-,

कर्णार्जुनौ तौ प्रशशंसुर्नरेन्द्र ।
भो. कर्ण साध्वर्जुन साधु चेति
दृष्टा प्रोचु· संघश प्रीतिमन्त ।

40

K4 B2.4 5 Dn1 D2 6 (om lines 13-25) 8 (om lines 17-25) T1 (om lines 1-25) 2 cont after App I (No 39) V1 B1 8 Da1 D1 5 6 7 Ca c ins after 8 66 4

तस्मिन्विमर्दे रथवाजिनागा
पदातिसघा वसुधा व्यकम्पयन्।
ततस्तु पातालतले शयानो
नागोऽश्वसेन. कृतवैरोऽर्जुनेन।
राजस्तदा खाण्डवदाहमुक्तो
कृत्वा सुवेग वसुधातलस्थ ।
अथोत्पपातोर्ध्वंगतिर्जवेन
सदृश्य कर्णार्जुनयोर्विमर्दम्।
अय हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै
पार्थस्य वैरप्रतियातनाय।
सचिन्त्य तूण प्रविवेश चैव
कर्णस्य राजन्शररूपधारी।
ततोऽस्त्रसघातसमाकुल तदा
बभूव जाल विततांशुजालम्।
तत्कर्णपार्थौ शरसघवृष्टिभि-
र्निरन्तर चक्रतुरम्बर तदा।
तद्बाणजालैकमय महान्त
सर्वेऽत्रसन्कुरव सोमकाश्च।
नान्यत्किंचिद्ददृशु सपतद्दे
बाणान्धकारे तुमुलेऽतिमात्रम्।
ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ।
त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धश्रममुपागतौ।
समुत्क्षेपैर्वीक्ष्यमाणौ सिक्तौ चन्दनवारिणा।
सतालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणै ।
शक्रसूर्यकराब्जाभ्यां प्रमार्जितमुखावुभौ।

D6.8 हि (for स्य) K4 B2 4 T2 [अं]तरिक्ष — (L 14) Dn1 T2 तौ कर्णपार्थौ; D2 तौ कर्णार्जुनौ (by transp). T2 प्रहसन् (for प्रशशसुर्) D8 (before corr) वरेंद्र — (L. 15) T2 त्व (for भो) Dn1 सार्जुन (for साध्वर्जुन) D2 भो कर्ण साधु भोर्जुन साध्वतिप्रहृष्टा, D8 भो कर्ण भोर्जुन साधु साध्विति — (L 16) D6 वाच (for दृष्टा·) Dn1 वियत्सु वाणी श्रूयते सर्वतोपि, D2 प्रोचु सघ प्रीतिमतो दि खस्था

40

T1 om lines 1-25 — (L 1) Dn1 विमर्दे B5 संघान्, Dn1 T2 नागेन्द्र; D6 8 संकुले (for नागा) — (L 2) B5 D6 8 पदातिघाताद्वसुधा च(D6 प्र)कंपे, Dn1 T2 तदाभिघातैर्दलिते भूतले च, D2 यदाभिघाता******* — After line 2, T2 ins

प्रपतितहयनाग स्यन्दनाक्षिप्तचक्र
नृपवरशतकीर्णे पार्थमसङ्ख्ल च ।
शिनिवृषभमथैक प्राप्य वीरं च भीम
सविरथुतशशर्व (sic) श्वेतवाहस्य चास्ते ।

— (L. 3) T2 वसन्वै (for शयानो) — (L 4) T2 नाग श्वेत (for नागोऽश्वसेन) K4 V1 B2-4 D (except Dn1 D2 6) महोरग कृतवैरोर्जुनस्य (B4 Da1 D1 5 °नेन) — (L 5) Da1 D1.5 6 तथा, D8 पुरा (for तदा). K4 V1 B Da1 D1. 5-5 7 -मध्ये (for -मुक्तो) — (L 6) B5 D2 6 8 युयोध कपाट्, T2 प्रबोधकोपो (for कृत्वा सुवेग) B1 2 D4 7 च (for सु-) Dn1 विवेश कोपाद्वसुधातल य — After line 6, T2 ins

स नागवीरोऽथ समुत्थितस्तदा
धरातलान्मातृवध च संस्मरन्।

— (L 7) K4 अथोपयादूर्ध्वगतिर्, B2 अतोपयातोर्ध्व°, Dn1 अथोर्धपातोर्ध्व°, D2 4 8 अथोपया(D4 °त्पपा)तोर्ध°, D6 अथोप घातोपगतो — (L 8) K4 V1 B1 3.4 Da1 D1.5-5 7 संचिंत्य (for संदृश्य) V1 Da1 Dn1 D1 5 विमर्दे, T2 विवाद — (L 9) D6 स, D8 च (for हि) D6 हि (for [ऽ]स्य) — (L 10) B1 T2 वै(T2 मी)रप्रतिघातनाय, Da1 D1 3.5 6 °पाद(D3.6 °त)नाय Ca cites प्रतियातन — (L. 11) Dn1 संधित्य K4 B1 3 D3 4 7 चैव, V1 सैव, B4 Da1 D1 5 वै(D5 वी)र, B5 D6 चैन, Dn1 T2 तूर्ण, D8 सर्व (for तूण) B1 प्रतिवेश (for प्रवि°) K4 B1-3 D5-7 तूर्ण; V1 B4 Da1 D1 3.4 5 तूण (for चैव) — After line 12, D8 reads lines 26-27 D8 om lines 13-25 — (L 13) D4 7 -संपात- (for संघात) D2 -समावृतम् (for °कुल) D8 तत स्वय घातसमावृत तदा — (L 14) Bom ed बभूव जन्य B2 Da1 D1 5 विततास्त्रजाल D2 8 बभूव तत्तुमल सर्वतो वै Ca cites जाल (as above) — (L 15) B1.2 Dn1 D4 7 तत (for तत्) B2 पार्थकर्णौ V1 -संद्द-, D8 -संप्र- (for सघ-) — D8 om lines 17-25 — (L. 17) V1 B2 Da1 D1 5 ततो जाल बाणमय वियत्स्स — (L 18) K4 [ऽ]ग्रसन्, V1 B1-4 [अ]द्रावु , B5 चक्रु , Da1 D1 5 द्रष्टु (for ऽत्रसन्) — (L 19) V1 B5 Da1 D1 ददृशे (for ददृशु) B5 स युद्धे (for संपतद्दे) — (L 20) V1 B2 Da1 D1 5 [ऽ]तिमात्रे, B1 °चित्रे — After line 20, V1 Da1 D1 5 ins App I (No 39) — (L 21) D2 तु (for तौ) — (L 22) K4 युद्धमानौ, V1 प्रेक्ष्यामो वै, B1 2 Da1 D1 5 प्रेक्ष्य(B1 °क्ष)माणौ, B8 D3.7 योक्ष्यमाणौ, B4 5 D4 योत्स्यमानौ, T2 त्यक्तवाणौ (for °प्राणौ) Da1 D1 युद्धश्रद्धाम्, T2 सम युद्धन् (for युद्धश्रमम्) B2 युद्धाय समुपस्थितौ (for the post half) — V1 B Da1 D1 5-5 7 om lines 23-27 — (L. 23) K4 Dn1 वीक्ष्यमाणौ T2 रक्तचदनधारिणौ (for the post. half) — (L 24) Dn1 सव्याल-; T2 तौ ताल- (for सताल) — (L 25) T2 चद्र- (for शक्र-) K4 -मुखावुनौ;

कर्णस्तु पार्थं न विशेषयद्यदा
दृढं च पार्थेन शरैर्निपीडितः ।
ततः स कर्णः शरविक्षताङ्गो
मनो दधे ह्येकशयस्य तस्य ।

41

Ś K1 2 4 D2 ins after 8 66 19[cd] (following 8 66 36) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 5–8 T2 G3.6 after 8 66. 36 D4 after 8 66 25

ततोऽर्जुनः कर्णमवक्रगैर्नवै-
सुवर्णपुङ्खैः सुदृढैरयस्मयैः ।
यमाग्निदण्डप्रतिमैः स्तनान्तरे
पराभिनत्क्रौञ्चमिवाग्निमग्निजः ।
ततः शरावापमपास्य सूतजो
धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमम् ।
ततः स तस्थौ न मुमोह चस्खले
दृढाहतः संभ्रमतः पुनस्ततस्ततः ।
न ह्यर्जुनस्तं व्यसने तदेयिवा-
श्चिहन्तुमार्यः पुरुषव्रते स्थितः ।
ततस्तमिन्द्रावरजोऽपि संभ्रमा-
दुवाच किं पाण्डव हे प्रमाद्यसि ।
नैवाहितानां सततं विपश्चितः
क्षणं प्रतीक्षन्त्यपि दुर्बलीयसाम् ।
विशेषतोऽरीन्व्यसनेषु पण्डितो
निहत्य धर्मं च यशश्च विन्दति ।
तमेकवीरं तव चाहितं सदा
त्वरस्व कर्णं सहसाभिमर्दितुम् ।

T2 -दुखावुमौ (for -दुखावुभौ) — After line 25, D2 ins
ततोऽर्जुनो बाणवरैः सुतीक्ष्णैः
सौतेः शरीरं व्यथयांचकार ।
— D2 om. lines 26–27 — D8 reads lines 26–27 after line 12 — (L. 26) Dn1 T1 2 कर्णोऽपि D8 निर्विशेषयेद् (for न विशेषयद्) T1 यथा (for यदा) — (L. 27) Dn1 T1 2 भृशं (for दृढं) D5 8 पार्थस्य Dn1 T1.2 शरानिमान् (for शरैर्निपीडितः) — After line 27, K4 D5 8 ins. (cf. lines 28–29)
क्रुद्धस्ततस्त्वाधिरथी तरस्वी
मनो दधे चैकशये शरास्ये ।
[(L 1) D8 क्रुद्धस्तु तत्राधिरथिस्तरस्वी — (L 2) D8 मनो दधे पार्थवधाय सत्वरं, D8 °धे चैकशरस्य मोक्षे]
— D6 om. lines 28–29 — (L. 28) V1 Da1 D1 5 तु कर्णं, Dn1 T2 तु वीरः (for स कर्णः) K4 D5 -वि(K4 वी)क्षिताङ्गो T1 ततो विमोक्तुं शरवर्यमुग्रम् — (L 29) Dn1 दध्रे मनो (for मनो दधे) K4 एक-, B3 चैक, T2 [ऽ]प्येक- (for ह्येक-) V1 -मयस्य, B3 5 D3 4 (by corr) T2 -शरस्य; T1 -यशस्य G3 -शयस (as above) B2 -शरेण क्षये, Da1 D1.5 -शये शरास्ये, D2 -शराशनाय, D8 -शरस्य मोक्षे (for -शयस्य तस्य)

41

(L 1) Ś1 K1 2 4 अवक्रगैः खरैः, D1 °क्रवेगैः, D6 असह्य-वेगैः; T2 अवक्रगैर्नतैः — (L 2) D6 सुवर्णपुङ्खैः (for सुवर्णपुङ्खैः) — (L. 3) D4 यमोग्र (for यमाग्नि) Ś1 K1.2 -प्रतिमान् (for °मैः) — (L. 4) K1 क्रौञ्चमिवाग्निमग्निजः, K3 V1 °मिवा-ग्निमद्रि(V1 °द्रि)न, B2 °गिरिर्यथाग्निजः, Dn1 T2 °मिवाद्रिमग्र (T2 °मुग्र)न G3.6 cite अग्निजः (as above) — (L 5) D2 शरावाप्यम्, T2 °वारम्, G3 °वापम् (as above) K2–4 D2 अवाप्य (for अपास्य) — (L 6) B3 D7 धनुस्तनञ्च, T2 त्यक्त्वा धनुश्च (for धनुश्च तत्) V1 D2 -शरासनोत्तमम् — (L 7) Dn1 T2 ततो रथस्थः सः; D2 ततार तस्थौ च, D8 तथैव तस्थौ न, G3 तताप तस्थौ न (as above) V1 स, B Da2 4 7 च, D6 प्र (for न) Dn1 D2 4 6 च (D4 चा) स्खलन् (D6 °द्), T2 संचलन्, G3 चस्खले (as above) K3 ततः पुनस्तान्मुमोच *स्खले, Da1 D1 5 तताप तस्थानमुमोहतस्तुमे (sic.) — (L 8) K3 om one ततः D2 ततस्तमे (for ततस्ततः) V1 B1 5 Da1 D1.5 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशाहतस्तदा, B1.2 Dn1 D3.6 7 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशाहतः प्रभो (B1 D3.7 °तस्तदा, D6 °तोमवन्), B3 ववाम जग्लौ विभिदे वृषस्तदा, D8 रराज न ग्लानिमितो वृषस्तदा, T2 प्रमह्यमुक्तैः सहसा हतप्रभः — (L. 9) K3 हम्, V1 Dn1 D2 6 न च (for न हि) D4 तद् (for तं) Ś1 K2 * *पीन्, Ś1 तदच्छ (sic) (sup lin तथैपी); K1 ददपीन्, (sic) K3 न संयुगे, K4 न चैव तन्; V1 B1.2 Dn1 तदेपि(B1 °शि, B2 °पी)वान्, B5 D6 [ऽ]प्युपेयिवान्; D2 तदेपीन्, D4 तमीयिवान्, D8 T2 तदेपीन् (for तदेयिवान्) G3 cites ईयिवान् (as above) — (L 10) K3 आर्ये, K4 आर्यं, D6 आर्ये, G3 आर्यः (as above) K3 पुरुषव्रते, K4 °व्रत, G3 °व्रते (as above) D6 स्थित, G3 स्थितः (as above) — (L 11) K3 म रामावरजो (for तमिन्द्रा°) Ś1 K D3 G3 [ऽ]ति, Dn1 D1 6 तु, D2 [ऽ]भि, T2 स (for [ऽ]पि) K4 -संभ्रमम्, D2 -शङ्कम् — (L. 12) Ś K1 2 4 D2 4 transp किं and हे D7 [इ]ह (for हे) B1 4 Dn1 D3.4 7 प्रमाद्यसे, B2 °मुह्यसि, D2 समीक्षसे, D6 प्रमुच्यसे — (L. 13) D4 न वै-रिपूर्णं, D6 न वै रिपूर्णां, T2 नैवाहित त (for °हितानां) — (L. 14) K2 D3 4 प्रतीक्ष्य(D3 °क्ष)ति K3 T2 हि (for [अ]-पि) K4 दुर्बलीयसान्, T2 °यसं — (L 15) Ś K1.2 [ऽ]-रि, K4 V1 [ऽ]रिं K4 व्यसनेन K3 D4 पण्डिता — (L 16) K3 महत्त्व D2 धर्मे D2 सुखं च (for यशश्च) K3 पण्डिते, Da1 Dn1 D1 5 8 विंदते — (L 17) Ś K3 Dn1 D3 6 T2 तदेक, K4 तमेव, V1 तत्रैव (for तमेक-) D2 सदा (for सदा) D4 सततं तवाहितं (for तव चाहितं सदा) — (L. 18) K3 वरस्व, T2 त्वरस्व D4 तरसा (for सहसा) K2 [अ]भिनर्दितुं, D2 प्रमर्दितुं, D6 T2 विमर्दि°

पुरा समर्थं समुपैति सूतजो
विध्य त्वमेनं नमुचिं यथा हरिः ।
तथास्तु देवेत्यभिपूज्य सत्वरं
जनार्दनं कर्णमविध्यदर्जुनः ।
शरोत्तमैः सर्वकुरूत्तमस्त्वरं-
स्तथा यथा शम्बरमम्बराधिप. ।

42

After 8 67. 11, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins

तत शरं महाघोरं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
आददे पाण्डुपुत्रस्य सूतपुत्रो जिघांसया ।
योज्यमाने ततस्तस्मिन्बाणे धनुषि पूजिते ।
चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ।
ववौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसा वृता ।
हाहाकारश्च संजज्ञे सुराणां दिवि भारत ।
तमिषुं संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
विषादं परमं जग्मुः पाण्डवा दीनचेतसः ।
स सायकः कर्णभुजप्रमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यरुचिः शिताग्रः ।
भुजान्तरं प्राप्य धनंजयस्य
विवेश वल्मीकमिवोरगोत्तमः ।
स गाढविद्धः समरे महात्मा
विघूर्णमानः श्लथहस्तगाण्डिवः ।
चचाल बीभत्सुरमित्रमर्दनः
क्षितेः प्रकम्पे च यथाचलोत्तमः ।
तदन्तरं प्राप्य वृषो महारथो
रथाङ्गमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः ।
रथादवप्लुत्य निगृह्य दोर्भ्यां
शशाक दैवान्न महाबलोऽपि ।
तत किरीटी प्रतिलभ्य संज्ञां
जग्राह बाणं यमदण्डकल्पम् ।
दीप्तोऽर्जुनः प्राञ्जलिकं महात्मा
ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमरेः शरेण
न यावदारोहति वै रथं वृषः ।
तथैव संपूज्य स तद्वचः प्रभो
स्ततः क्षुरं प्रज्वलितं प्रगृह्य ।
जघान कक्षाममलार्कवर्णां
महारथे रथचक्रे विमग्ने ।

43

After the addl colophon following 8 68.13 K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

धृतराष्ट्र उवाच ।
तस्मिंस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

— (L 19) Ś1 परा, Ca पुरा (as above) K3 om. from समुपैति up to सर्व in line 23 Ś K1 2.4 V1 B2 समर्थं(V1 B2 °र्थं)त्वमुपैति, D3 6 8 T2 समर्थं समुपैति (D2 °पेत्य) — (L 20) B2 जहि त्वमेन, Da1 D1 5 विध्यस्वमेन, D2 पराहितैन, D4 पराजहि त्व, D6 निपातयैन, T2 विप श्रमेन, Bom ed भिंधि त्वमेन (for विध्य त्व°) K3 नमुञ्चिर् (for °चिं) V1 हरिर्यथा (by transp), D4 यथेंद्र Ca c cite हरि. (as above) — (L 21) B3 8 ततस्तु; D1 तथा तु- (for तथास्तु) B1 4 Dn1 D2 8 7 ततस्तदे(D7 °दे)वेत्यभिपूज्य, D6 त वासुदेव स तु°, T2 ततन्तयेत्यभ्यभि° — K2 om. (? hapl.) lines 22–23 — (L. 22) D4 शिलासिनै (for जनार्दन) Ś1 अविध्यम् B8 om from सर्व up to the end of line 24 — (L. 23) K3 कुरुमत्तमस्वरंस्, V1 Da1 -कुरूत्त्वर(V1 om त्त्वरं)स्तथा — (L 24) V1 Da1 D1 यथा पुरा (for तथा यथा) B1 शबरशराधिप , Da1 D1 5 6 °रम(Da1 °स)सुरा धिप , Dn1 T2 °रहा पुरावलिं (T2 °ल), D4 °रहा वल पुरा, D2 तथा वलिं दैत्यपतिं सुराधिप , Ca शम्बरमम्बराधिप (as above)

42

(L. 1) B1 damaged. — (L 2) Da1 D1 5 आदत्त (for आददे) — (L. 5) T2 तमसा (for रजसा) D6 [आ]कुला (for वृता) — (L 7) V1 B3 8 Da1 D1.5 संहित; D3 सधितु (for °त) — (L 9). T2 कर्णभुजात् — (L. 10) Da1 T2 शक्राशनि T2 °रुचिर (for प्रख्यरुचि) B1 शिताग्रे — (L 13) B2 महात्मना, D6 किरीटी (for महात्मा) — (L. 14) Dn1 विघूर्णमान-, D4 °न , D6 सघूर्णमान , T2 विमुह्य° (for विघूर्ण°) B1 गात्र- (for -हस्त). V1 विघूर्णमान श्लथगांडिवश्च, B5 °न॰ श्लथत्त्वथ पाटवश्च (sic), T2 °न श्लथहस्त- गात्र (also as above) — (L 16) K4 V1 B Da1 D1.3–7 T2 क्षिति- K4 B1.2 4 D3 7 T2 प्रकंपेन D7 नगोत्तम (for [अ]चलो°) — (L 17) D4 तदन्तर (for तदन्तर) D1 वृको (for वृषो) V1 महात्मा (for महारथो) T2 उर्व्यां (for उर्वी-) — (L 20) T2 चैव (for दैवान्) Da1 D1.5 तथा- शकत्सेप महाबलोपि — (L 22) T2 चैव (for बाण). — (L. 23) B3 Dn1 ततो (for दीप्तो) D1 [ऽ]र्जुन B5 प्रांजलिक — (L. 24) T2 स (for ऽपि) — (L. 25) D6 छिन्ध्यस्व — (L. 26) T2 वै समारोहति (for यावदा°) — (L. 27) T2 [ए]ति (for [ए]व) V1 D6 च (for स). B3 प्रभो — (L. 28) K4 Dn1 T2 अत (for तत) Bom ed क्षुर (for क्षुरं) D3 7 प्रसह्य (for प्रगृह्य) — (L. 29) T2 कर्ण (for कक्षाम्) D1.4 5 अमरार्कवर्णा, D6 अमलक्ष°, T2 विमलार्क° (for अमलार्क°) — (L 30) B2 4 5 D3 6 7 महारथो, T2 °रथ B1 3 4 निमग्ने, Da1 D1 4–5 निम्ने, T2 विलग्न

43

Cf. Śalya, App I (No 1) — (L. 1) B5 D4 कथ तु(D4

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य ।
यन्नूव रूपं कुरुसृञ्जयानां
दग्धस्य बाणोन्मथितस्य कीदृक् ।
संजय उवाच ।
शृणु राजन्नवहितो यथा वृत्तो महाक्षय ।
घोरो मनुष्यदेहानां नागानां नरवरक्षय ।
यत्र कर्णे हते पार्थ सिंहनादमथाकरोत् ।
तदा तव सुतान्राजन्नाविवेश महद्भयम् ।
न संधातुमनीकानि न चैवाय पराक्रमे ।
आसीद्बुद्धिर्हते कर्णे तव योधस्य कस्यचित् ।
वणिजो नावि भिन्नायामगाधे प्लवा यथा ।
अपारे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना ।
सूतपुत्रे हते राजन्वित्रस्ता शरविक्षता ।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगा सिंहैरिवार्दिता ।
भग्नशृङ्गा इव वृषा भग्नदंष्ट्रा इवोरगा ।
प्रत्युपायाम सायाह्ने निर्जिता सव्यसाचिना ।
हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ता निशितै शरै ।
सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते प्राद्रवन्भयात् ।
विशस्त्रकवचा सर्वे कांदिशीका विचेतस ।
अन्योन्यमवमृद्नन्तो वीक्षमाणा भयार्दिता ।
मामेव नूनं बीभत्सुर्मामेव च वृकोदर ।
अभियातीति मन्वाना पेतुर्मम्लुश्च संभ्रमात् ।
हयानन्ये रथानन्ये गजानन्ये महारथा ।
आरुह्य जवसंपन्ना पादाता प्राद्रवन्भयात् ।
कुञ्जरै स्यन्दना क्षुण्णा सादिनश्च महारथै ।
पदातिसंघाश्चाश्वौघै पलायद्भिर्भयार्दिता ।
व्यालतस्करसंकीर्णे सार्थहीना यथा वने ।
तथा त्वदीया निहते सूतपुत्रे तदाभवन् ।
हतारोहास्तथा नागाश्छिन्नहस्तास्तथा नरा ।
सर्वं पार्थमयं लोकमपश्यन्तो भयातुरा ।
तान्प्रेक्ष्य द्रवत सर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ।
दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं हाहेत्युक्त्वेदमब्रवीत् ।
नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिं व्यवस्थित ।
जघन्य एष सैन्यानां शनैरश्वानचोदयत् ।

ते) (for शाम्तु) — (L. 3) B1 damaged. B3 मनू° °न्देयस्य कुरुसृञ्जयानां (sic) — (L. 4) B3 रूप जेयेन नर्दिते च पर्णो (sic), D1 दग्धस्य शार्ङ्गिनिर्दिग्धस्य संख्ये — (L. 5) V1 कुरुनन्द, B2 Dn1.3 नरोत्तम (for नरा°) — V1 reads line 6 on marg. — (L. 6) D4 मनुष्यवाजिनाम् (for मनुष्यदेहानाम्) B (except B1) Da1 D1.2 नागानां च (B1 यथातथ) नवाविनां (for the post half) — (L. 7) K4 D3 पत्र, B1 damaged, B2 यत्र, D2 यत्र (for यत्र). K4 कर्णे — (L. 8) B3 सुतो, D3 सुता Da1 D1.2 प्रविवेश (for आवि°) B. महद्भयमुपाविशत् (for the post half) — (L. 9) K4 न चैनानि, Da1 D1.2.3 न च वाय (for न चैवाय) K4 [ऽ]नीकानि, Da1 D1.2 पराक्रमे — (L. 10) B1 Da1 Dn1 D1.2 कर्स्यचित् (for कस्य°) — (L. 11) B1 damaged. B2 प्लवे (for नावि) B3.4 प्लुते, Da1 भिन्नया, D1 क्षते B1.2 यथा (for यथा) — V1 om. lines 12-13 — (L. 12) D4 अपारे (for अपारे), and स्थिते (for हते) — (L. 13) Da1 D1.2 नृपो (for हते) B3 शरविक्षता (sic), B4 Dn1 शरचित्(Dn1 चि)ता D1 विशस्त्रा व्यवहिताः (for the post half) — (L. 14) V1 अनाथे D1 गजा (for मृगा) — (L. 15) D4 निःशृङ्गा Dn1 वृषा यद्वत् (for इव वृषा) — (L. 16) K4 Dn1 D1.2.3 प्रत्युपायाम — (L. 17) K4 D1 निहता — (L. 18) K4 [ऽ]भ्यद्रवन्, V1 Dn1 दुद्रुवुः, B2.3 D4 प्राद्रवन् (B. °त) — (L. 19) V1 विशस्त्र- (for °शस्त्र) Da1 D1.2.3 विमुक्तवर्म (D1 °कवच)-कवचा, Dn1 विशस्त्रकवचा (sic) (for the prior half) K4 कांदिशीकाद्, Dn1 °न्मुखा Dn1 विचेतसः (for °तस) — (L. 20) V1 B2.3 Da1 D1.2 वीक्षमाणा — (L. 21) V1 B2.3 Da1 Dn1 D1.2 नूनं, D4 हि तु (for नूनं) D. मा मम वृकोदर (submetric) (for the post. half). — (L. 22) V1 निपेतुश्च, B2.3 पेतु सेदुश्च (for °तुर्मम्लुश्च) B3 संदृश्य, B3 संपन्न°, D4 मारत (for संभ्रमात्) — (L. 23) B3 अश्वान् (for हयान्) V1 B3 Dn1 D1.2 transp रथान् and गजान् — (L. 24) B2.3.4(marg). Dn1 D2.3 आरुह्य (for आरुह्य) K4 D1.2 जवसंपूर्णा; D4 जवनान्श्वान् (for °संपन्ना) K4 V1 Da1 D1.2 पदाता°, Dn1 D4 पदातीन् (for पादाता) K4 प्राद्रवद्, V1 मद्रवन्, Dn1 D4 प्रजग्मुः (for प्राद्रवन्) B3 पलायतश्च सर्वेऽन्ये (for the post half) — (L. 26) K4 चाश्वो ये, B1 चाश्वौघै, Dn1 चाश्वौघै B. निपतद्भिः, D4 संभ्रम° (for पलाय°) Dn1 भयार्दितै — (L. 27) V1 Da1 D1 -संकीर्णा (for °कीर्णे) K4 नाथहीना (for सार्थ°) B मया भ्रान्तेव कानने (for the post half) — (L. 28) B3 D1 तथाभवन् (for तदाभ°) Dn1 सूतपुत्रे हते राजंस्तव योधास्तथाभवन् — (L. 29) V1 B2 Da1 D1.3 नष्टा; B4 हता, B3 Dn1 D2.4 यथा (for the first तथा) V1 B3 Dn1 D1.3 यथा (for the second तथा). — (L. 30) Dn1 D4 सर्वे B. घोर (for लोक) B3 Dn1 D4 भयार्दिता (for °तुरा) — (L. 31) Dn1 D4 संप्रेक्ष्य — After line 31, Dn1 ins

तान्दृष्ट्वा विद्रुतान्सर्वान्योधांस्तत्र समन्ततः ।

— (L. 32) D2.3 [ऽ]पि स्व, D4 स्वक (for ऽथ स्व) D1 संभूत (for स्व सूत) V1 Da1 D1.3 वहेत्युक्त्वा, B2.3.5 Dn1 D4 हाहाकृत्वा — D4 om lines 33-34. Before line 33, B3 ins दुर्योधन उवाच — (L. 33) Dn1 नातिक्रमेच्च मा पार्थो (for the prior half) K4 B2.3 Dn1 D1 धनुष्पाणिम् K4 B3 Dn1 D1 अवस्थित (Dn1 °ते), B2 व्यवस्थित — (L. 34) B3 Dn1 जघने सर्वसैन्याना (for the prior half)

जघन्ये युध्यमान हि कौन्तेयो मां न संशय ।
नोत्सहेत व्यतिक्रान्तुं वेलामिव महोदधि ।
अथार्जुनं सगोविन्दं मानिनं च वृकोदरम् ।
निहत्य शिष्टाञ्शत्रूंश्च कर्णस्यानृण्यमाप्नुयाम् ।
तच्छ्रुत्वा कुरुराजस्य शूरार्थसदृशं वच ।
सूतो हेमपरिच्छन्नाञ्शनैरश्वानचोदयत् ।
रथाश्वगजहीनास्तु पादातास्तव मारिष ।
पञ्चविंशतिसाहस्रा युद्धायैव व्यवस्थिता ।
तान्भीमसेन संक्रुद्धो धृष्टद्युम्नश्च पार्षत ।
बलेन चतुरङ्गेण परिक्षिप्य निजघ्नतु ।
प्रत्ययुध्यन्त ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम् ।
पार्थपार्षतयोश्चान्ये जगृहुस्तत्र नामनी ।
अक्रुध्यत तदा भीमस्तै रणे प्रत्युपस्थितै ।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिरयुध्यत ।
न तान्रथस्थो भूमिष्ठान्धर्मापेक्षी वृकोदर ।
योधयामास कौन्तेयो भुजवीर्यमुपाश्रित ।
जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
अवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिरिवान्तक ।
पदातिनोऽपि संरब्धास्त्यक्त्वा जीवितमात्मन ।
भीममभ्यद्रवन्सख्ये पतंगा इव पावकम् ।
आसाद्य भीमसेनं तु संरब्धा युद्धदुर्मदा ।
विनेशु सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम् ।
श्येनवद्व्यचरद्भीमो गदाहस्तो महाबल ।
पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानामपोथयत् ।
हत्वा तत्पुरुषानीकं भीम सत्यपराक्रम ।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य पुनस्तस्थौ महाबल ।
धृष्टद्युम्नोऽपि च महानमित्रगणमर्दन ।
पुत्र पाञ्चालराजस्य धनुर्धरवरो युधि ।
विप्रहीनान्रथाश्वेन पदातीयान्समन्वत ।
पञ्चविंशतिसाहस्रानवधीन्निशितै शरै ।
शरैर्निकृत्य समरे धृष्टद्युम्नेन तावका ।
पञ्चविंशतिसाहस्रा कालमार्छन्पदातय ।

B5 तूर्णम् (for शनैर्) B1-3.5 प्र(B3 अ)चोदय, Dn1 प्रचोदय°, D1 अचोदयन् (for °दयत्) — After line 34, B5 ins

जघने मा हि दृष्ट्वैव धनुष्पाणिमवस्थितम् ।

— Da1 D1.5 om. (hapl) lines 35–40 — (L. 35) V1 जघन्यैर्, B3.4 जवान, D4 जघने (for °न्ये) K4 B3 D2.7 जघन्येप्वर्धमान हि, B5 Dn1 युध्यमान सुसंरब्ध (Dn1 हि कौंतेय) (for the prior half) B3.4 कौंतेय मां, Dn1 हनिष्यामि (for कौन्तेयो मां) B3 नाग्न; B5 [ऽ]थ न (for मा न) — (L 36) K4 व्यतिक्रात V1 Dn1 नोत्सहेन्माम(V1 °दय)तिक्रांतु, B1.2 °हेदत्स(B1 °हे तस्य)तिक्रात (for the prior half). — (L 37) K4 अथार्जुनं D4 अर्जुनं सहगोविंदं (for the prior half) B5 reads the post. half on marg — (L 38) B3 Dn1 हत्वा(Dn1 °न्वे) शिष्टांस्तथा शत्रून् (for the prior half) B5 D4 सर्वे नि(B5 °र्वान्नि)हत्य कर्णस्य भविष्याम्यनृणो युधि — (L. 39) B5 श्रुत्वैतत् (for तच्छ्रुत्वा) — (L. 40) K4 देव- (for हेम-) D4 -प्रति- (for -परि) D4 प्रचोदयत् — (L 41) V1 Dn1 र(V1 अ)थाश्वनाग- (for °गज) Da1 D1 -हीनां तु (for °नास्तु) Da1 D4 पदातास् K4 चैव, Da1 D1.5 तत्र (for तव) K4 मारिप — (L. 42) V1 B1 Da1 D1.5 प्राद्रवंति (V1 °त) हयैरिव, D4 प्रायुध्यत शनै शनै (for the post. half) — (L 43) Da1 D1.5 यद्द (for तान्) K4 धृष्टद्युम्नस्य — D4 om. lines 44–55 — (L 44) K4 Da1 D1.5 चतुरंगेन B2.3 Dn1 संवृत्या(B3 °तो) जघ्नतु शरै (for the post half) — (L 45) V1 प्रतियुध्यत, B2 आयुध्यत च; B5 प्रत्यविध्यत (for प्रत्ययु°) — (L. 46) B1 अन्ये (for चान्ये) — (L 47) B3 अयुध्यन (for अक्रु°) K4 Dn1 रणे (for तदा) Dn1 तदा (for रणे) B2 Dn1 पर्यवस्थितै ; B5 प्रत्युपस्थित — (L. 49) K4 भूमिस्थान् B1 धर्मप्रेक्षी, B2 धर्मकांक्षी, D7 °क्षेपी (for °पेक्षी) — (L 50) B1 D2.7 अथाश्रित , B3 Da1 D1.5 -समास्थि(B3 °श्रि)त B5 स्ववीर्यबलमाश्रित (for the post. half). — (L. 51) B5 गदामादाय वेगित (for the post. half) — (L 52) B4 अवधीद् (for अवधीत्) — (L. 53) Dn1 संत्यक्त्वा प्रिय (for सब्धास्त्यक्त्वा) — (L 54) K4 अभ्यद्रवद् B3 Dn1 ज्वलनं यथा (for इव पावकम्) — (L 55) B5 ते (for तु) — (L. 56) D4 [आ]विष्टो (for दृष्ट्वा) V1 B3 Da1 D1.5 भूतग्राम, D4.7 °ग्रामन् D4 इवांतक — (L 57) B3.5 D4 व्यचरन्, B3 Dn1 विचरन् (for व्यचरद्) K4 श्येनवद्व्यनिरद्भीमो (sic) (for the prior half) — (L 58) B1 -साहस्त्र्यांस्, Da1 D1 °स्रास् B5 तावकांस्तान् (for °कानान्) D4.7 व्यपोथयत् (D4 °न्) K4 B3 Da1 Dn1 D1.5 तावकान्सम(K4 Dn1 °नव)गोथयत् (for the post. half) — (L. 59) Da1 [आ]त्मपुरुषानीक (for तत्पुरु°) B5 भीम- (for सत्य-) — D4 om lines 60–73 — (L. 60) B1 Dn1 तस्थौ तत्र (for पुनस्तस्थौ) — V1 Dn1 om lines 61–70 — (L. 61) B3.5 Da1 D1.5 श्रीमान् (for महान्) B3.5 अमित्रकुल-, D1 अमित्रारिगण- (hypermetric) (for °त्रगण-) B1 -मर्दित (for -मर्दन) — (L. 62) Da1 D1.5 धनुर्वेद- (for °र्धर-) B (except B3) रणे (for युधि) — (L 63) K4 D3 विप्रहीनान् (for °हीनान्) B3 रथाश्वे तु (marg. °स्ते तु), Da1 D1.5 °श्वैर्भि (for °श्वेन) B5 विप्रहीनरथाश्वेन (for the prior half) Da1 D1.5 सर्वतस्तान् (for पदातीयान्) — (L 64) Da1 D1.5 -साहस्राणि — Da1 D1.5 om. lines 65–70 — (L 65) B5 निकृत्य समरे तत्र (for the prior half) — (L. 66) = line 81 — (L. 67)

हत्वा तत्पुरपानीक धृष्टद्युम्नो महारथ ।
भीमसेन पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ।
सं पारावतवर्णाश्व क्रुद्ध क्रुद्धान्तकोपमम् ।
धृष्टद्युम्नं रणे दृष्ट्वा त्वदीया प्राद्रवन्भयात् ।
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिं सात्यकिश्च महारथ ।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टा निघ्नन्त सौबल बलम् ।
तत्राश्वसारान्सुबहून्विनिहत्य शितै शरै ।
तमभ्यधावन्त्वरितास्तत्तो युद्धमभूत्तदा ।
धनंजयोऽपि चाभ्येत्य रथानीक तव प्रभो ।
विश्रुत त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनु ।
कृष्णसारथिमायान्त दृष्ट्वा श्वेतहय रथम् ।
अर्जुन चापि योद्धार त्वदीया प्राद्रवन्भयात् ।
विप्रहीना रथाश्चेन गजैश्च परिवर्जिता ।

पञ्चविंशतिसाहस्रा कालमार्छन्पदातय ।
हत्वा तत्पुरपानीकं पाञ्चालानां महारथ ।
पुत्र पाञ्चालराजस्य धृष्टद्युम्नो महारथ ।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ।
महाधनुर्धर श्रीमानमित्रगणसूदन ।
पारावतसवर्णाश्व कोविदारमहाध्वजम् ।
धृष्टद्युम्नरथं दृष्ट्वा प्राद्रवन्त भयान्नृपाम् ।
गान्धारराज शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ ।
न चिरात्प्रत्यदृश्येता माद्रीपुत्रौ ससात्यकी ।
चेकितान शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिष ।
हत्वा त्वदीय सुमहत्सैन्यं शङ्खानथाधमन् ।
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवमाणान्पराङ्मुखान् ।
अभ्यद्रवञ्जिघांसन्तो वृषाञ्जित्वा यथा वृषा ।
सेनावशेष त दृष्ट्वा तव सैन्य पराङ्मुखम् ।

K4 महारथा.. — (L 68) K4 D2.7 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत) — (L 69) B2 3 पारावतान्वर्णाश्व (for the prior half) — B1 2 om. line 71 — (L 71) Da1 D1 5 अभ्यद्रवत (for °वर्तत) — (L 72) V1 शकुनि Da1 D1 5 महाबल — After line 72, B2.. ins

गान्धाराज शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ ।

— (L. 73) B1-3 D3 4 7 अभ्यपतद्, B5 आपततुर् K4 हृष्टो, B1-3 D7 दृष्टा, B3 हृष्टौ (for हृष्टा) K4 निघ्नन, B1 Da1 D.. निघ्नत (for °घ्नन्त) D1 बल B5 Dn1 घ्नतो (B° °तौ) दौर्योधन बल (for the post. half) — After line 73, B2 3 ins

तेनां शकुनिनासार्ध तत्र युद्धमभूत्तदा ।

— (L. 74) D4 तत्र (for तत्र) V1 तत्राश्वानश्वसादींश्च, B1 °साश्च गजानारौ, Da1 D1 .. °श्वान्सादिनश्चाजौ, Dn1 °श्वसादीन्सुबहून् (for the prior half) D4 संनिहत्य — B2 3 om lines 75–88 — (L 75) Dn1 D3 समभ्यधावन् (for तमभ्य°) D3 त्वरितास्, D4 कुरवस् K4 तयोर्, B1 Dn1 D4 तत्र (for स्तो). Dn1 महद् (for तदा) — D4 om lines 76–77 — (L. 76) K4 चापेत्य — (L 77) V1 तत्र (for त्रिषु) Dn1 गांडीव निष्ठिपन्धनु (for the post half) — (L 78) Dn1 आयान्त D4 नत (for रथम्) K4 V1 दृष्ट्वा श्वेतरथ हय (for the post. half) — (L. 79) D4 मनुजव्याघ्रदूनसेन्य (sic) (for the prior half). V1 प्राद्रवन् (for °द्रवन्) — (L 80) Da1 D1 3 विप्रहीनरथाश्वेभा (D1 °ता), Dn1 D4 °हीनग्याश्चैव (for the prior half) Da1 D1 5 नृपैश्च, Dn1 नरैश्च K4 B4 D3.7 परिहीनि(K4 °नि)ता, V1 B1 3 °र्जिता, Dn1 °कर्षिता, D4 °वारिता — (L. 81) = line 66 D4 पांचाल्येन पदातय (for the post half) — (L 82) Dn1 तान्पुरुषव्याघ्र Some MSS पञ्चालानां K4 V1 D1 महारथा D4 निहता पुरुषव्याघ्रा भीमसेन परीप्सता — V1 om (hapl) line 83 — (L. 83) D4 तत (for पुत्र) Some MSS पञ्चाल-, D4 पाञ्चाल्य- D4 पुत्रो राजन् (for धृष्टद्युम्नो) Da1 D5 महाबल, Dn1 °मना, D1 °ज्वल — (L 84) K4 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत) — (L. 85) V1 -मर्दन; Da1 D1 4 5 मर्दन (D5 °न), Dn1 -तापन (for -सूदन) — (L. 86) Da1 परावत- (for पारा°) Dn1 -सवर्णाश्व D5 -महाध्वज Dn1 कोविदारमय ध्वज, D4 °रथ- मनन् (for the post half) — (L 87) K4 B1 4 Dn1 D4 7 धृष्टद्युम्न (for °द्युम्न-) Dn1 D4 रणे (for -रथ) Dn1 D4 त्वदीया प्राद्रवन्भयात् (for the post. half) — (L 88) D4 गन्धारराज Da1 D5 7 अनुस्मृत्य (for °सृत्य) V1 यशस्विने, D7 मनस्विनौ — (L. 89) Da1 D1 5 अचिरात् D3 4 माद्रीपुत्रा (D4 °त्र-) K4 ससात्यकि, D4 °त्यती (for °त्यकी) — (L 91) B (except B5) Da1 D1 5 शङ्खान्, D3 शङ्खा Dn1 D3 तथा (for अथ) K4 अथाधमत्, B1.2 अथो धमन् (B2 °त्), Da1 D1 .. उपाध°, D4 अथाधनश्चन् (sic) (for अथाधमन्) — (L 92) B5 तान्सर्वान् (for ते सर्वे) K4 स- र्वान् (for प्रेक्ष्य) K4 प्लावमानान्, B4 Dn1 द्रव(Dn1 °व)- मानि, B.. D4 °तो वै (for °माणान्) — (L 93) K4 अभ्यद्रवञ् Da1 D1 5 जिघांसन् (D5 °द्) (submetric) (for सन्तो) B.. D4 अभ्यद्रवत (D4 °वति) निघ्नतो, Dn1 °वर्तत संरब्धान् (for the prior half) V1 B4 5 D4 वृष (for °षान्) V1 B1 Da1 D1.5 दृष्ट्वा (for जित्वा) D3 कथा (for यथा) B5 वृषा यथा (by transp), Da1 D1.4 5 यथा वृष — (L. 94) K4 सेनावशेषे, V1 °वर्तत D3 तद् (for त) B3 5 Da1 D1.5 अथ सेनावशेष तु (Da1 om तु, D1 °ष च, D5 °षे च) (for the prior half) V1 पराङ्मुखा B2 5 Da1 Dn1 D1.4 5 तव पुत्रस्य (Dn1 D1 सैन्यस्य) पाण्डव (for the post half).

व्यवस्थित सव्यसाची चुक्रोध बलवत्तदा ।
धनजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
विश्रुत त्रिपु लोकेपु व्याक्षिपद्गाण्डिव धनु ।
तत एतान्शरै राजन्सहस्रान्समवारयन् ।
रजसा चोद्धतेनाथ न स्म किंचिद्व्यदृश्यत ।
अन्यकारीकृते लोके शरभूते महीतले ।
दिश सर्वा महाराज तावका प्राद्रवन्भयात् ।
भज्यमानेपु सैन्येपु कुरुराजो विशां पते ।
परानभिमुखांश्चैव सुतस्ते समुपाद्रवत् ।
ततो दुर्योधन सर्वानाजुह्वावाथ पाण्डवान् ।
युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा वलि ।
त एनमभिवर्तन्त सहिता समुपाद्रवन् ।
नानाशस्त्रसृज सर्वे भर्त्सयन्तो मुहुर्मुहु ।
दुर्योधनोऽप्यसंभ्रान्तस्तानरीन्निशितै शरै ।
व्यधमद्युधि राजेन्द्र घोररूपो विशा पते ।
तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् ।
यदेन पाण्डवा सर्वे न शेकुरतिवर्तितुम् ।
नातिदूरापयात तु कृतबुद्धि पलायने ।
दुर्योधन. स्वक सैन्यमपश्यच्छरविक्षतम् ।
ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्तवात्मज ।
हर्षयन्निव तान्योधानिद वचनमब्रवीत् ।
न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्या पर्वतेषु च ।
यत्र यातान्न वो हन्यु पाण्डवा किं सृतेन व ।
अल्प च बलमेतेषां कृष्णौ च भृशविक्षतौ ।
यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो ध्रुवो नो विजयो भवेत् ।
विप्रयातांश्च नो भिन्नान्पाण्डवा कृतकिल्बिषा ।
अनुसृत्य वधिष्यन्ति श्रेयान्न समरे वध ।
सुख सांग्रामिको मृत्यु क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
मृतो दु ख न जानीते प्रेत्य चानन्त्यमश्नुते ।
शृणुध्वं क्षत्रिया सर्वे यावन्त स्थ समागता ।

— (L 95) B4 व्यवस्थित B8 क्रुद्धोथ (for चुक्रोध) B2 5 Da1 D1 5 दृष्ट्वैवाव(Da1 °ष्ट्वे वो [sic], D3 °ष्ट्वैताव)स्थित संख्ये युध्यन्म(B5 क्रुद्ध प)रवलार्दन (D1 °न) — V1 D4 om lines 96–97 — (L. 96) Da1 D1 5 धनजय- K4 अभ्यद्रावत (for °वर्तत) — (L. 97) B1 damaged. B5 विश्रुतस् K4 B2 व्याक्षिपन् (for °पद्) — (L 98) B8 तव (for तत) V1 तु ताश्च, B3 D4 5 एनाश्च, B5 सेनां, Dn1 एनम् (for एतान्) B2 शरव्रातै, B5 महाराज, Dn1 शतव्रातै (for शरै राजन्). V1 B3 Dn1 D1 4 5 सहसा, B5 मार्गणै, Da1 सहस्रा (for °स्रान्) V1 B5 D8 समवारयत्, B2 Da1 D1.4 5 °किरत् (D4 °न्) (for °रयन्) — (L 99) Dn1 तमसा (for रजसा) B1 4 D8 चोत्थितेन, Dn1 संवृ° (for चोद्ध°) B2.8 [आ]जौ (for[अ]थ) D4 न स किंचित्प्रदृश्यते (for the post half) — (L 100) K4 दूरीभूते, V1 पुरी°, B1 Dn1 रजो°, B2 8 शरी°, B4 D8 7 हरी° (for शर°) — (L 101) Dn1 योद्धा सर्वे (sic) (for दिश सर्वा) K4 प्राद्रवद्, D4 प्रद्रवन् — (L. 102) B8 संतमानेषु (for भज्य°) Dn1 संमत्यमाने सैन्ये तु (for the prior half) — (L 103) K4 अभिमुखस् Da1 D1 4 5 परेषामात्मनश्चैव (for the prior half) D4 सेना तां समुपाद्रवन् (for the post half) — (L 105) D4 भरतश्रेष्ठो B1 बली — (L. 106) V1 तदैनम्, D1 त एवम् D4 तपन (for त एनम्) Da1 D1 5 अभिवर्षत, D4 समगर्जत, (for अभिवर्तन्त) D5 om सहिता K4 समुपाद्रवत् — Dn1 om line 107 — (L 107) D4 तत (for नाना) K4 -शस्त्रभृत (for °सृज) D4 क्रुद्धा (for सर्वे) — (L. 108) Dn1 om the prior half D4 [ऽ]थ (for ऽपि) D4 संभ्रामस् V1 नरान्, B2 4 Dn1 रणे, D4 अनौ (sic) (for अरीन्) D4 न्योरथितै (for निशितै) — Da1 D4 om line 109 — For line 109, Dn1 subst.

तत्रावधीत्तत क्रुद्ध शतशोऽथ सहस्रश ।
तत्सैन्य पाण्डवेयाना योधयामास सर्वत ।

— (L 110) K4 अपश्यामस् V1 D4 विक्रम, Da1 पौरुषी — (L. 111) D4 त एव (for यदेन). K4 अभिवर्तितु, D4 प्रतिवीक्षितु (for अतिवर्ति°) — (L 112) Da1 D1 5 दूरेपयातस् V1 तद्धि शूरा पलायत (for the prior half) K4 V1 कृतबुद्धि D4 नाविप्रापयापांचबुद्धिपलायते (sic) — (L 113) K4 सर्वीक्षित D4 अभिवीक्ष्य तुविक्षत (for the post. half) — For lines 112–113, Dn1 subst

यदेक सहितान्सर्वान्रणेऽयुध्यत पाण्डवान् ।
ततोऽपश्यन्महात्मा स स्वसैन्य भृशदु खितम् ।

— (L 115) D4 हर्षयस्ते मे वा शल्यो यामिद वनमब्रवीद् (sic). — (L 116) Da1 D1 5 न त पश्यामि देश च (for the prior half) Dn1 यत्र याता भयार्दिता (for the post half) — (L. 117) B8 यत्र माता नरो अन्य (sic), Dn1 गतानां यत्र वै मोक्ष (for the prior half) Dn1 पाडवात् B8 सुतेन, Dn1 गतेन (for सृतेन) — (L 118) V1 Da1 D1.5 स्वल्प (for अल्प) D4 मत्यवे वसमेतेन (sic) (for the prior half) K4 भृशवीक्षितौ — (L 119) V1 च, D4 तु (for ऽत्र). Dn1 अद्य सर्वान्हनिष्यामि (for the prior half) K4 B2 ध्रुव Dn1 हि (for नो) K4 [ऽ]भवत् (for भवेत्) — (L 120) V1 B2 8 Da1 D1.5 तु यो, B1 4 तु नो, Dn1 D4 ततो (for च नो) K4 B Dn1 D4 -किल्बिषान् (for °षा) — (L. 121) K4 अनुवृत्य (for °सृत्य) Dn1 वधिष्यती Da1 D5 श्रेय न, D4 श्रेयो न — (L 122) K4 V1 B2 5 Da1 D1 4 5 सुख K4 Dn1 संग्रामिको (for सांग्रा°) D5 मृत्यु B1 जीवतां, D4 युध्यत (for °ताम्) — (L 123) V1 मृत्योर् (for मृतो) K4 B2 Da1 D1 3.5 7 न दु ख (by transp) D4 जानाति D7 चानतम् (for °नन्त्यम्) — (L 124) D4

यदा शूरं च भीरुं च मारयत्यन्तको यम ।
को नु मूढो न युध्येत मादृश क्षत्रियर्षभ ।
द्विषतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेष्यथ ।
पितामहैराचरितं न धर्मं हातुमर्हथ ।
न हि धर्मोऽस्ति पार्थीयान्क्षत्रियस्य पलायनात् ।
न युद्धधर्माच्छ्रेयोऽस्य पन्था स्वर्गस्य कौरवा ।
अचिरेण हता लोकं सर्वे योधा समाप्नुत ।
एवं ब्रुवति ते पुत्रे सैनिका भृशविक्षता ।
अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राद्रवन्सर्वतोमुखम् ।

Colophon.

44

K4 V1 B D (except D2 3) T1 2 G M2–4 ins after 8 68 M1 ins (lines 13–16 only) after 8 68 60

संजय उवाच ।
हते वैकर्तने कर्णे कुरवो भयपीडिता ।
वीक्षमाणा दिश सर्वा पलायन्ते स्म सर्वत ।
वीरं तु निहतं श्रुत्वा शत्रुभि परमाहवे ।
सर्वे दिशोऽन्वकीर्यन्त तावका भयमोहिता ।
ततोऽवहारं चक्रुस्ते राजन्योधा समन्तत ।
वार्यमाणा भयोद्विग्नास्तव पुत्रेण भारत ।
तेषां तु मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
अवहारं ततश्चक्रे शल्यस्यानुमते नृप ।
योधैर्महारथ सार्धं वृतो भारत तावकै ।
हतावशेषैस्त्वरित शिबिरायैव दुद्रुवे ।

त्युध्यतु (for युध्येत) K4 मादृशस्तु, V1 Da1 D1.5 तावत स्म, D4 °दृश (sic) (for °दृ स्म) — D1 om. lines 125–126 V1 reads lines 125–126, followed by the repetition of line 125 after line 131, B2 reads line 125, followed by the insertion, after line 131 — (L. 125) K4 transp शूरं and भीरुं B1 [अ]चवतृ गोरम, B5 °को ह्नती — B2 ins after line 125 V1 after line 126

युध्यन्य र्न् प्रयन्द्रियन्त्वोऽरि कुद्धयोर्मोनसर्पयो (?) ।

— B2 om lines 126–127 — (L. 126) V1 B कोन, D1 तत्र (for को नु) D1 को नु (for मूढो) K4 V1 मादृश (for मादृश°) — V1 om. line 127 — (L 127) K4 निर्व्हेदस्य (sic) — (L. 128) B. पितामहै नाचरितं (for the prior half) B1 हत्थ्य (for अर्हथ) — (L. 129) B1 3 Dn1 [अ]धर्मो (for धर्मो) B1 D1 पलायने, Dn1 °दित (for °दन्तत्) — (L. 130) B3 Dn1 हि (for ऽस्य). V1 Da1 D1 3 युद्धधर्माच्च श्रेयान्, D4 धर्मो न युद्धाच्छ्रेयान्हि (for the prior half) D4 सुर्गस्य (for स्वर्गस्य) B3 दिशते, D4 नोऽवदन् (for कौरवा) — (L. 131) D3 7 नुचिरेण B' [अ]मराल्लॅ, D1 त्विरालॅ (for हता) V1 B5 Dn1 D1 लोकान् B2 अचिरादमरॉल्लोकान् (for the prior half) B2 3 D1 मयो, Dn1 सर्वे (for सर्वे) B2 योद्धा, B. योध, D1 याते (for योधा) K4 समाप्नुयात, V1 B1 2.4 3 D1 समाप्नुते (V1 °प्तं), B3 Da1 Dn1 D1.8 समाप्नुत (Da1 °ता) — Before line 132, B. ins संजय उवाच — (L. 132) Da1 D1 8 इति (for एव) K4 V1 B5 D2 7 पुत्रे वै, B2 4 पुत्रे ते (by transp), Dn1 पुत्रे॰ K4 भीरिता ; B' दुःखिता, D2 4 विद्युता (D8 °त) (for विक्षता) — (L. 133) K4 V1 B1 D2 7 अनादृत्य, B5 अनवेक्ष्य (for °वेक्ष्य). B5 D1 सर्वतोमुखा, Da1 D1 8 अन्यतोमुख, Dn1 सर्वतोदिश (for °तोमुखम्) — Colophon. *Adhy no* (figures, words or both) B1 91, B3 110, B5 94, Da1 D5 103, D1 85

44

G1 om. the ref — (L 1) Dn1 राजन् (for कर्णे) G3 कुरवोऽपि भयान्विता (for the post. half) — D5 om lines 2–4 — (L 2) Some MSS वीक्ष्यमाणा K4 पाल्यन्ते K4 सर्वश, B1 D3 7 सर्वश (for °त) Dn1 पर्यपेतु सहस्रश, T1 2 G M2–4 पलायन सहस्रश (for the post half) — (L 3) Dn1 कर्णं तु, T1 M2–4 रावणि, T2 G रावण (for वीरं तु). Dn1 T1 2 G M2–4 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) T1 M2–4 राक्षसा लक्ष्मणेन वा (T1 हा), T2 राक्षसा इव तत्क्षणात्, G1 राक्षसा लक्ष्मणमनात्, G2 3 राक्षसा रावणेन वै (G3 वा) (for the post half) — (L. 4) Da1 D1 3 स वै, Dn1 T1 2 M2–4 भीता, D1 सर्वा, G3 दिशो (for सर्वे) G3 भीता (for दिशो) K4 [ऽ]न्विकीर्यन्त, Dn1 निदीर्यन्त, D1 कुकीर्यन्त (sic), T1 द्रवन्तेते, T2 व्यद्रवन, G M2–4 द्रवन्तेव (for ऽन्वकीर्यन्त). Dn1 क्षतविक्षता, T1 2 G M2–4 भयपीडिता (for °मोहिता) — (L. 5) V1 [ऽ]वहार (for ऽवहारं) D5 T1 2 G M2–4 ततो महारव (T1 G2 °थ) चक्रुर् (for the prior half) K4 योधा • •, Dn1 योधा सर्वे, D5 T1.2 G M2–4 यो(M2–4 यौ)धा राजन् (by transp) D5 T2 (also as above) सहस्रश (for समन्तत) — (L 6) B1.3 निवार्यमाणा (hypermetric) D5 T1.2 G3 M2–4 भृशोद्विग्ना (for भयो°) Dn1 निवार्यमाणाश्चोद्विग्नाः (for the prior half). Dn1 तावका भृशदुःखिता (for the post half) — (L. 7) Da1 Dn1 तत् (for तु) Da1 D1 8 आम्नाय (for आज्ञाय) M3 तु (for ते) Dn1 पुत्रो दुर्योधनस्तव (for the post. half) — (L. 8) D5 G M2–4 अपहारं (for अव°) B1 नृणा (for नृप) D5 T1.2 G शल्यस्यानुमतेन च (T1 ह) — (L 9) K4 Dn1 D5 T1.2 G M2–4 कृतवर्मा रथैस्तूर्णं (K4 रथै सार्धं, D5 T1 G1.3 रथै तूर्णं) (for the prior half) T2 यादव, G2 सायकै, G3 सैनिकै (for तावकै) — (L. 10) V1 D5 T1 2 G M2–4 हतावशिष्टैस (for °शेषैस) Dn1 नारायणामसोवैश्च (for the prior half) D1 प्रदुद्रुवे (for [ए]व दु°)

गान्धाराणां सहस्रेण शकुनिः परिवारितः ।
हतमाधिरथिं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे ।
कृपः शारद्वतो राजन्नागानीकेन संवृतः ।
महता मेघकल्पेन शिबिरायैव दुद्रुवे ।
अश्वत्थामा ततः शूरो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः ।
पाण्डवानां जयं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे ।
संशप्तकावशेषेण बलेन महता वृतः ।
सुशर्मापि ययौ राजन्वीक्षमाणो भयातुरान् ।
दुर्योधनोऽपि नृपतिर्हतसर्वस्व आतुरः ।
ययौ शोकसमाविष्टश्चिन्तयन्विमना बहु ।
छिन्नध्वजेन शल्यस्तु रथेन रथिनां वरः ।
प्रययौ शिबिरायैव वीक्षमाणो दिशो दश ।
ततोऽपरे सुबहवो भारतानां महारथाः ।
प्राद्रवन्त रणं हित्वा भयाविष्टा विचेतसः ।
अश्रुकण्ठा भयोद्विग्ना वेपमाना सुविह्वलाः ।
कुरवः प्रद्रुता सर्वे दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
प्रशसन्तोऽर्जुनं केचित्केचित्कर्णं महारथाः ।
व्यद्रवन्त दिशो भीताः कुरवः कुरुसत्तम ।
तेषां योधसहस्राणां तावकानां महामृधे ।
नासीत्तत्र पुमान्कश्चिद्यो युद्धाय मनो दधे ।
हते कर्णे महाराज निराशाः कुरवोऽभवन् ।
जीवितेऽप्यथ राज्येषु दारेषु च धनेषु च ।
तान्समानीय पुत्रस्ते यत्नेन महता विभो ।

— V1 om. (hapl.) lines 11–12. B1 om. (hapl.) 11–16. G1.3 read line 11 after line 16. — (L. 11) D5 परवीरहा (for परिवारितः). — D4 om. lines 12–18. D6 T1.2 G M2–4 om. line 12. — (L. 12) B1 चाधिरथिं. — D6 T1 G2 M1 read lines 13–16 after 8. 68. 60. T2 M3 read lines 13–16 after line 18. G3 reads lines 13–14 after 8. 68. 60. M2.4 read lines 13–14 after line 18. — (L. 13) V1 Da1 D1.5 शारद्वतोपि राजेंद्र (Da1 °द्रे) (for the prior half). Dn1 T1.2 G M भारत (for संवृतः). — (L. 14) B1 damaged. Dn1 महामेघनिभेनाशु (for the prior half). — G2 om. lines 15–16. B3 reads 15–16 after line 18. — (L. 15) D3 T2 G1 विनिश्वस्य. Dn1 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — After line 16, G1.3 read line 11. D6 T1.2 G1.3 M2–4 om. line 17. — (L. 17) Some MSS. संसप्तक. B3.5 संशप्तकावशिष्टेन, Dn1 °न्वशिष्टेन (for °वशेषेण). B3.5 बलेन परिवारितः (for the post. half). — (L. 18) B3 partly damaged. T2 G2 च (for [अ]पि). B1 महाराज (for ययौ राजन्). G1 तूर्णं (for राजन्). Some MSS. वीक्ष्यमाणो. B2.3 Dn1 D6 T1.2 G M2–4 भयार्दित (D6 °तः) (for °तुरान्). — After line 18, T2 M3 read lines 13–16, M2.4 lines 13–14. — (L. 19) K4 V1 B1–3 D2.4 तु, M2–4 च (for ऽपि). D6 प्रययौ, T1.2 G M2–4 स ययौ (for नृपतिर्). B1 मृत-, T1.2 G M2–4 हृत (for हत-). K4 -सर्वस्वम्. Da1 D1.5 निष्प्रभः, Dn1 -बांधवः (for आतुरः). D4 हतसत्त्वो भयातुरः (for the post. half). — (L. 20) D6 T1.2 G ज्ञातिशोकसमा(D6 T1 °भवा)पन्नश्च, M2–4 ज्ञातिशोकावसन्नश्च (for the prior half). D4 [अ]भवन् (for बहु). D6 T1 G1.3 चिंतयित्वा मुहुर्मुहुः (for the post. half). — (L. 21) K4 B1.4 D3.7 हीनध्वजेन (for छिन्न°). D4 [ऽ]पि (for तु). K4 वरः. — (L. 22) B1 damaged. Some MSS. वीक्ष्यमाणो. — (L. 23) K4 D3.7 T2 G3 M2–4 सुबहुशो, B5 Da1 D1.5 [ऽ]पि बहवो, D6 T1 G1 तु बहवो. G2 ततोपरेण बहुशो (for the prior half). V1 B1.2 Da1 D1.3.5 M2–4 भरतानां. — (L. 24) D3 प्राद्रवंति. B1 रणं कृत्वा, B3 D4 रणं त्यक्त्वा, Dn1 T2 भयग्रस्ता, D3 रणे भीता (for रणं हित्वा). T1 G M2–4 व्यद्रवन दिशो भीता (for the prior half). Dn1 T2 श्रियाविष्टा (for भया°). K4 विचेतना. V1 damaged (for विचेतसः). D6 कुरवः कुरुनंदन; T1 G M2–4 भयविह्वलचेतसः (for the post. half). — T2 om. lines 25–27. M2.4 read lines 25–26 after line 28. — (L. 25) V1 damaged, B2 D4 साश्रुनेत्रा, B3 D6 T1 अश्रुनेत्रा, G1.3 अश्रुकण्ठा, G2 आस्यकण्ठा (sic), M2.3 सास्रकण्ठा, M4 सास्रकण्ठा (for अश्रुकण्ठा). G2 भृशोद्विग्ना (for भयो°). Dn1 असृक्स्रवत सोद्विग्ना (for the prior half). B3 D7 पतमाना (for वेप°). V1 B1.4 D6 G M2–4 भयातुरा (V1 °रे), B2 सुविक्लवा, Dn1 T1 तथातुरा (for सुविह्वलाः). — (L. 26) Dn1 दुद्रुवुः, D6 T1 G M2–4 प्राद्रवन् (for प्रद्रुताः). — (L. 27) In V1, the portion from ऽर्जुनं up to 8. 69. 6 is lost on a missing folio. D4 कश्चित् (for the second केचित्). D5 कर्णे. B2.3.5 महारथ, D3 °यंते (for °रथाः). — G1 om. (hapl.) from line 28 up to the end of this passage. — (L. 28) K4 विद्रवत, D3 T1 G2.3 M2–4 प्राद्रवत (D3 °ति). D6 T1 G2.3 M2–4 रणे (for दिशो). B3 D4 कुरुसंक्षये (D4 °य) (for °सत्तम). — After line 28, M2.4 read lines 25–26. — (L. 29) M2–4 यौध- (for योध-). — (L. 30) T2 नास्ति (for नासीत्). G2 ततः (for तत्र). K4 D3 परान् (for पुमान्). B2 नासीत्कश्चन नरो वै. B3 D4 °त्कश्चित्पुमांस्तत्र (D4 °मानन्यो) (for the prior half). B3 D4 तत्र युद्धे, B3 योद्धुं यो ०, D6 यत्र योद्धुं, T1 यस्तु योद्धुं, T2 यस्तयुद्धे, G2.3 यस्तु युद्धे, M2–4 योत्र युद्धे (for यो युद्धाय). K4 B1.4 Da1 D1.3.5.7 योद्धुं यो मन आदधे (K4 °धौ) (for the post. half). — (L. 31) D3 T1.2 G2.3 M2–4 कर्णे हते (by transp.). — (L. 32) Dn1 [अ]पि, T2 G2.3 च (for [अ]थ). B3 D4 दारेषु राज्येषु (by transp.). — (L. 33) B4.5 Da1 D1.4.5 प्रभो, Dn1 विभुः (for विभो). — (L.

निवेशाय मनो दध्रे दुःखशोकसमन्वित ।
तस्यान्ना शिरसा तेऽपि प्रतिगृह्य विशा पते । [35]
विवर्णवदना दीना न्यविशन्त महारथा ।

Colophon.

34) D4 युद्धायैव (for निवेशाय) D4 दध्ये (for दध्रे). — (L. 35) B3 D4 ते हि, Dn1 योधा, D6 T1 G8 M2 8 दीना, T2 दीना, G2 दीन., M4 हीना (for तेऽपि) B2 Dn1 परि- (for प्रति-) — (L 36) D5 om. from वदना up to धार्तराष्ट्रो न in 8 69 39[2] Dn1 राजन् (for दीना) D3 G3 M2-4 निषण्णमनसो भीता (G2 नीला, M2 8 हीना, M4 दीना), T3 G2 विषण्णवदना शूरा (for the prior half) B2 न्यवर्तत (for न्यविशन्त) T2 शिबिराय विनिर्ययु, G2 जित्वा शत्रून्महाबला (for the post half) — Colophon om in D6 G1, V1 missing *Adhy name* Dn1 शिबिरप्रयाण — *Adhy no* (figures, words or both) B1 93, B2 82, B3 110, B5 96, Da1 D1 105

CRITICAL NOTES

☞ *The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets.*

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different The possible explanation of such divergence is that the older or original (i e. pre manuscript) version of the Karnaparvan may not have contained this portion at all, but when the contents of parvans describing the fight between the Pāṇḍavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan In the shorter version, Samjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः (8 4 3) Then Samjaya gives to Dhṛtarāṣṭra a list of those warriors who fought and died (8 4. 11 to 8 4 87) Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to state the names of warriors who were still living (अहतान्शंस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन 8 4 88) He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6 In the case of the Droṇaparvan the same method of narration is adopted There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11 Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalyaparvan as well The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karṇaparvan. Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the *original* form of Karṇaparvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans It is on that account that the text in these two recensions differs so widely

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karṇapavan similarly differs in the N and S recensions The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8. 1 15, three Devanāgarī MSS from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following —

भो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसाम् ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
उवाच हर्षजननं कुरून्संजीवयन्निव ।
अहं च कर्णशल्यौ च भवन्तो भ्रातृभिः सह । [5]
पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं प्राह महाबलम् ।
भवन्त चाभिषेत्स्यामो जहि शत्रून्सनागरान् ।
वैशंपायन उवाच ।
अथ कृत्वा तत सर्वे कर्णमेवाभ्यषेचयन् ।
सेनापत्ये च संप्राप्य सूतपुत्रो महायश ।
कृत्वा च संकथ वैरं शत्रूणां जयवृद्धिनाम् ।
ततस्तेषा महाराज बभूवाद्भुतदर्शनम् ।

[(L. 1) TE °शास्त्रविदा वर — (L. 3) TE TJ महायश. — (L. 4) TE हर्षनतुष्ट (for °जनन). — (L. 13) TC [अ]द्भुतदर्शन]

These three MSS were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration. The present passage is inserted in these MSS at an awkward place There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana. The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style.

32 [Crit. App line 3 *read* युक्ता *for* युक्ता]

39 [Crit. App. line 12 *read* प्रव्यथित *for* प्रव्यथित]

42 [Crit App line 6 *read* B1 3 *for* B1-3.]

48 The text of this stanza is based on MSS of the Central group of the N recension It should be noted that both Ś1 and Ś3 have a blank space for 48^{ab}, K1 4 omit 48^{ab}, K2 originally had a lacuna for 48^{ab}, but it was made good *sec m* Some six MSS of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza. The Southern recension has nothing corresponding to this stanza I think that this stanza is probably in explanation of the contents of the preceding stanza, viz., दृष्ट्वा मा व्यथां कार्षीरिष्टे न व्यथते मन My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha ?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मन., and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamiśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे-दिष्टे दैविके । यस्मादभावी भावी वा यथों रानपर प्रति । अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न बुध कुरुते व्यथाम् ॥ अस्यायमर्थ । अभावी न भवति य । भावी अवश्यभावी । अर्थ शुभाशुभरूप । यस्मादभावी भावी वेति पक्षान्तरम् । तत्र न भावी स्यात्, अभावी भवेदित्यर्थ । न बुधेति । व्यथेते (व्यथते) भाव्यभाविनो । तयोरप्राप्तौ न व्यथते । शुभस्याप्राप्तौ न विषीदति, अशुभस्याप्तौ न व्यथति । एतद्विपर्यये न दावपि (?)।

Caturbhuja and Nīlakaṇṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines. I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamiśra became popular I further think that Arjunamiśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited

2

1 ^{c}) आश्यसशुष्का—With their mouths all dry or parched आश्यस = आशुष्क, from the strong base of शुष्

5 ^{a}) *अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at The emendation is necessitated by the fact that the term अरिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Suśruta. अरिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern. Our oldest MSS Ś K1 3 support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13–14 Note that the most important events of this parvan, according to Saṃjaya, are the drinking of the blood of Duḥśāsana by Bhīma on the battle field, and the death of Karṇa and his sons

4

2 ^{b}) मनसाभिप्रणाश्मन —With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रणीतेन मनसा) The words मनस् and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication That is why some MSS of the N recension changed मनसा into तनसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading

3 [a]) कृतास्त्रपरमा शल्ये—Depending on Śalya who, after Karṇa's death, would command the Kaurava army for the use of their weapons.

12 [Crit App line 3 *read* अक्षौहिणीं *for* अक्षाहिणीं]

15 References to events recorded in the Dronaparvan in our Critical Apparatus were supplied from the Bombay edition of that parvan As a portion of the Critical edition of that parvan is now available, I shall supply them wherever possible B 7 29. 48-49=7 28. 40-41.

21) B 7. 47 22=7 46 22

23) B 7 45 23=7 44 9-13

24 [d]) कृतनिश्चय —Taking a bold or firm stand The word निश्चय (from (नि+श्चि) being somewhat obscure, has led the redactors to have the easier reading कृतनिश्चय.

28) B 7 32 65=7 31 63

31 [Crit. App line 1 *read* For the event, cf. 7 47 7 *for* The event?]

32) B 7. 30 12=7 29 11-12.

44 [Crit App line 5 *om* T2 3 G]

47) मावेछका —Cf 1 59 29[e] and 2 31 13[d] The word मावेछक or माचेछक signifies a tribe, but its correct form has been a matter of much speculation Sukthankar resorted to emendation in fixing the text as मावेछका. The evidence of MSS is divided, suggesting मावेछक, माचेछक, मच्छिछिक or मच्छछिक as the possible form, thus dispensing with the need to go in for an emendation as Edgerton has done. To me it appears that this tribe comes from the Eastern coast, a region in the neighbourhood of modern Macchalipatam If this conjecture is correct, मचिछिक or मच्छिछिक may be the correct word Dr B. C Law, however, has not recorded any of these names in his "*Tribes in Ancient India*"

57 [a]) Note lacunae in Ś K1. 2 made good (*see m*) in K3

60 B 7 21 21=7 20. 16

62 B 7 33 71=7 32 49.

64 26*=B 7. 25. 34=7 24 32-33 —[Crit App 26*, line 2 *read* अम्बष्ठसहित· *for* अम्बष्टसहित·]

66 B 7 25=7 24, B 7 23=7. 22

71 B 7 23=7 22

73 B 7 28=7 27

77 B 7 14=7 13

81 [Crit. App line 8 *read* cont after 33* *for* ins. after 81[ab]]

5

3-7 Cf. lines 21-22 of 7*.

15 [a]) नामन्यत—Did not (even) consider his equal

17 [c]) अपादीनम्—अप+अदीनम्, very much depressed, an instance of *lect diff* giving rise to a large number of fanciful variants.

20 [Crit App line 19 *delete* 'After the above, M3 reads 1, 6 of 46*' —Last line *read* T2 *for* T1]

25 [Crit App line 1 *read* Dn1 *for* Dn.]

32 [b]) समुद्रस्येव विप्रुका —विप्रुका or पिप्रुका means a small frog which has no sufficient strength to swim or cross the ocean.

44 [a]) पिप्रुका —Small drops of water which cannot quench the thirst (from प्रु or प्रू).

54-55 These two stanzas explain a simile, लूनपक्ष इव द्विज., broached in 53[d], and may have been introduced into the text of the Epic at a very late stage ŚK1. 2 4 omit only 54[ab], but retain 54[cd]-55[cd] B3 T1 omit both the stanzas, and yet I have retained them in my text, as in these MSS the omission may well be due to haplography That the ŚK group which is notorious for haplographical omissions retains them is a strong ground to keep them in the constituted text, though I admit their secondary character Compare in this connection 8 55 71-73, where the simile of द्वीप is expanded in a similar fashion, no MS omitting the st there It may therefore be assumed that explanations of similes form a peculiarity of the Epic style, which leaves nothing for the reader to imagine

65 [d]) कुण्डलाभ्यां—In exchange for ear-rings.

72 [a]) एतानि दिवसानि—The word दिवस in the neuter gender gradually became obsolete in Classical Sanskrit See the variants, which obviously are prompted by the unusual gender of the word.

76 [ab]) न हन्यामर्जुनं यावत्पादौ न धावये—Cf. 3 243. 15, 8 46 38 In the Ghoṣayātrā section of the Āraṇyaka parvan, Karṇa, after the incident of the defeat by the Gandharvas and the subsequent release of the Kauravas by the Pāṇḍavas, made a proposal to Duryodhana, that the latter, like Yudhiṣṭhira, should perform a Rājasūya sacrifice after killing the Pāṇḍavas In that context, Karṇa

makes a solemn promise or takes the vow that he would not wash or get washed his feet till he had killed Arjuna

77 ^{a}) यस्य भीतो—Note the genitive case of the source of fear against Pāṇini's rule भीत्रार्थानां भयहेतुः

80 ^{b}) अचिन्त्यन्—Pre. p., meaning unmindful

93 ^{e}) *दिष्ट—It was a thing destined to happen, अवश्यभावि, and that is why Karṇa met his death at the hands of Arjuna The first half of the stanza borrows its predicate हते कर्णे किमकरोत् from 97^{d}, and should not be construed with दिष्ट ŚK1 2 4 read दिष्टा, while the remaining MSS read दृष्ट and दृष्टा Dhṛtarāṣṭra often uses the term दिष्ट in the course of his wailings. Cf. 8 1 49^{e} and several other passages —[Crit App line 6 *read* *दिष्ट *for* दिष्ट]

106–108 Ś1 K1–3 read these stanzas only once and that too here, Ś2 omits them along with 109, while the remaining MSS read them twice, first after the reference in 8 4 88 I think these stanzas are out of place at 8 4 88, particularly 108, and hence I considered that the proper place for them was just here. The omission in Ś2 is due to the damaged folio of the codex from which it was copied That Ś2 does not read them at 8 4. 88, clearly shows its concurrence with Ś1 K1–3.

6

6 [Crit. App line 8 *delete* 'Ś K2 4 तदा,']

14 ^{c}) सुनीतैरिह सर्वार्थं etc—If all things are properly co-ordinated, even destiny may become favourable

20 ^{d}) ह्रवितरर—More effective or valuable.

24) B 7 5 17=7 5 12–20

34) 71*=8 26 45 (see P K Gode Commemoration Volume) Arjunamiśra notes that this stanza, in some versions, occurs just before the Karṇābhiṣeka, i e., after 8 6 34 If our K4 represents that version, it should have omitted it at the latter place, but it does not It may be noted, however, that our K4 is a queer mixture of older versions of N conflated with S The text of the stanza seemes to have been corrupt from very early times, say, from the days of Vimalabodha at least. At any rate he considered the stanza to be a Kūṭaśloka of the Mahābhārata, and as such he commented on it I have shown elsewhere that the stanza can yield a reasonably good sense, when corrupt words are read rightly

7

15 ^{a}) नेत्राभ्याम्—Instrumental case for locative is rather rare, and hence some MSS have made an attempt to change it into नेत्रयोः

19 ^{a}) अनुपादस्तु यो वाम —The left-side rear foot of the crocodile

8

18 [Crit. App line 5 *read* (before corr) B3 *for* (before corr) a.]

22 ^{cd}) उदयाग्र्यभवन—A fine or big house on the top of the rising mountain.

40 ^{d}) आमित्रम्—Belonging to अमित्र = शत्रु, here क्षेमधूर्ति

41 ^{e}) वजाका—A spear-like weapon, probably a pointed iron bar The word खज, खजक meaning a churning handle is known to dictionaries, but not खजाका The form of the word is not mentioned by Dikshitar, nor in the *Lakṣaṇaprakāśa* It may be an iron bar with a nozzle of the shape of a churning handle

42 [Crit App line 2 *delete* 'Ś1 K2 अवप्लुत्य,']

43 [Crit App line 4 *read* 43^{ab} *for* 42^{ab}]

9

5–10 These stanzas mention some pairs of warriors, one on the side of the Pāṇḍavas and the other on the side of the Kauravas, viz., Nakula and Karṇa (15), Bhīma and Aśvatthāman (11), Sātyaki and Vinda & Anuvinda (11), Śrutavarman and Citrasena, Prativindhya and Citra, Duryodhana and Yudhiṣṭhira, Arjuna and the Saṃśaptakas, Dhṛṣṭadyumna and Kṛpa, Śikhaṇḍin and Kṛtavarman, Śrutakīrti and Śalya, and Sahadeva and Duhśāsana. The fights between these pairs have been described, either in brief or in details in different adhyāyas by both the recensions, except the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is lacking in the N recension Further, there are some pairs, e. g., Yuyutsu and Ulūka; and Sutasoma and Śakuni, which are not mentioned here, and yet fights between them are described in both the recensions The description of the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is

wanting in N, is made good by S, by the addition of an adhyāya (adhy 13 in the Madras edition), which, not being found in N, is considered by me as an afterthought, and so relegated to Appendix I (No 1)

8 ^{cd}) Note the hiatus क्रुद्धो अभ्यधावत् between 8^a and 8^b found in K1 only Even Ś1, Ś2 and other MSS of the K group, have made an attempt to avoid it, and introduced words like अथ and यथा to smoothen the text

11

1^a–2^b) The ŚK group of MSS, as has been shown in the Introduction, abounds in cases of omissions due to haplography But there are certain omissions in the MSS of that group, which cannot be accounted for on that ground. The omission of 1^a—2^b in Ś K1–3 is an instance of the latter type. If we omit these lines, there would be a break in the narration, I therefore regard them as quite essential for the text, and hence have included them in the constituted text By way of contrast, see stanza 10 below, omitted in Ś K1 2 Dn1, which is clearly an omission due to haplography

14 ^{d}) चापव्याचौ = चापव्यात्ताननौ as explained by Caturbhuja The text adopted is found in D8 in the margin The variants in ŚK group supply a near approach to the reading adopted. Other variants indicate an attempt to explain the defective expression In other words, चापव्यात्तौ was *lect. diff.* and hence the variations of readings

35 [Crit. App line 3 *after* om, *ins* (hapl.)]

12

The portion of our constituted text from 8 12 1 to 8 17 29 stands transposed in the S recension, and covers in Madras edition adhyāyas 57 to 65 approximately The transposition in the MSS of the two recensions is fairly uniform and consistent except in the case of T2, which, as has been already pointd out in the Introduction, shows marked affinities to N I have followed here the order of events as given in the N recension for the following reasons —

1. Kṣemendra (*ca* 1029–1050 A. D) in his *Bhāratamañjarī* records the events in the following words

पार्थे संशप्तकान्हत्वा निनाय भ्रातरौ नृपौ।
दण्डाधारं सदण्ड च दण्डधारपुर शरैः ॥ १० ॥
अथ पाण्ड्य कुरुचमू दारयञ्जगतीभुजाम्।
मध्ये शिरांसि चिच्छेद लब्धलक्ष प्रहारिणाम् ॥ ११ ॥

* * *

पाण्ड्यसञ्ज्ञे हते वीरे मौलिरत्ने महीभुजाम्।
पाण्डुसेना न शुशुभे शशिहीनेव शर्वरी ॥ १७ ॥

and puts these events in the first day of Karṇa's Generalship. Further, Arjuna's fight with the Samśaptakas there figures among the second day's events as well

हत्वा संशप्तकान्सर्वान्प्रत्यावृत्ते धनञ्जये।
आवर्तनर्तितेवाभूत्सहसा कुरुवाहिनी ॥ ११३ ॥

* * *

संशप्तकैश्च विघ्नोऽभून्मम कर्णनिपातने।
भीमसेनमवस्थाप्य प्रत्यनीके महाभुजम् ॥ १२४॥

प्रहारविक्षत देव त्वामह द्रष्टुमागत ।

Thus it is clear that according to MBh versions available to Kṣemendra, Arjuna fought with the Samśaptakas on both the days of Karṇa's Generalship. This is in complete accord with our MSS of the N recension

2. Considering the part played by the Samśaptakas, viz, to keep Arjuna away from some prominent heroes of the army of Kauravas, it is but natural that Arjuna might meet the Samśaptakas every now and then Our text also records the fact in the following stanza (8 14 1)

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुर्जघ्ने संशप्तकान्बहून्।
वक्रातिवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रह ॥

So, it is not necessary that Arjuna should meet the Samśaptakas only once and finish them. In fact the Samśaptakas have played their part on several occasions in the Droṇaparvan, as for instance, to keep Arjuna away from Yudhiṣṭhira so that Droṇa should be able to capture him Nor were they completely routed and killed even by the end of the Karṇaparvan, some of them followed Aśvatthāman, and are mentioned as having fought in the Śalyaparvan

3 The motive of the redactors of the S recension seems to be to bring all references to Samśaptakas fighting with Arjuna at *one* place in this Parvan, and hence they shifted these adhyāyas from the description of the battle on the first day to the

second day along with other minor episodes like the death of Pāṇḍya Moreover, S refers to Arjuna's fighting with the Saṃśaptakas on the first day in the list of the pairs mentioned in 8 9.5–10, which passage corresponds to 8 10 5–15 in the Madras edition. This reference in S clearly proves that Arjuna fought with the Saṃśaptakas even on the first day The S redactors thus seem to have changed their mind subsequently, wanted to bring the Saṃśaptaka episode at one place, and hence shifted these adhyāyas so as to form part of the second day of Karṇa's Generalship

24 निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि etc.—"It is high time for dependents to stand true to the salt or to repay the master's food that they have consumed. They should not waste their time over trifles, for it is the Brahmans who quarrel over trifles or subtle things, the warrior-class, on the other hand, considers success and defeat as gross or realistic

51 [In marginal ref. *read* K. 8 53 4 *for* K 8. 52 4.]

53 [d]) वैवस्वतो मृत्युरपि व्यथेत—Even the God of death would grumble if struck by such arrows as Aśvatthāman discharged.

69 [c]) आवृत्य नैच्छत्पुनरस्तु युद्धम्—Aśvatthāman, who was carried away from the battle-field, did not desire to turn back to fight with Kṛṣṇa and Arjuna Note the variety of readings for आवृत्य नैच्छत् The constituted text is based upon K1–3 and stands supported by the S group

13

13 [Crit App line 3 *read* हुरे *for* हुरे]

24 [a]) परित्रास्य —Note the dropping of अहागम here. It has led to a large number of variants in N, particularly in the Central group of MSS The dropping of अडागम, however, was a very common feature in Vedic Sanskrit

14

4 [Crit. App. line 6 *read* 102* *for* 101*]

5 [cd]) Ś K1 2, along with Dn1 D6, omit 5[cd] and the omission cannot be explained on the ground of haplography All the same, the line is essential for the narration. — [Crit App line 5 *before* om., *ins* 8]

10 [Crit. App line 12 *read* 103* *for* 102*.]

15 [a]) अप्रकैश्च—अप्रक is a type of arrow, which may have a sharp point bringing instantaneous death. This type is not mentioned by Dikshitar nor by *Lakṣaṇaprakāśa.*

17 [a]) विजिता—Vanquished and killed

21 [Crit. App line 6 *read* संनिविष्टैर्नन्त *for* संनिवीर्नन्त]

22 [cd]) This line seems to have supplied a reason for the S redactors to transpose this portion to the description of the second day's fight. The line need not, however, be interpreted so literally This class of warriors always introduces itself at any critical juncture.

26–50 Note that the N recension reads the description of the battle-field, almost in identical terms, at two places, first here, and again in continuation of App I (No 16), which comes after adhyāya 40 The S recension, on the other hand, reads it only once, and after the routing of the Saṃśaptakas

47 109* *read* चित्रानुरश्छदान् *for* चित्रानुरच्छदान्]

15

12 [ab]) अभि as कर्मप्रवचनीय governs एतम् Construe मधुरमामाद्य एतमभि अमीनवभूतम् Fantastic variants here are due to the fact that अभि was later regarded as an उपसर्ग only

17 [cd]) पीय means the sun The word has become obsolete in Classical Sanskrit. The clue to the emendation here is supplied by readings of Ś K2 and K1 The synonyms for पीय are आदित्य in K4, घर्मे in V1 and सूर्ये in D8 T1.2 G1 2, while K3 B D G1 M read मेघ Out of these सूर्य, which must have been given as an equivalent of पीय *in the margin*, gradually replaced the original word. मेघ is obviously wrong in the context, and is due to the belief that rains out of season destroy the rice-crop, but it cannot at all construe with माभितापूरयन्निव अम्भोभिः पूरयन्निव in K3 and नयसि ह्रादयन्निव in M1–3 are consequential variants of 17[d], due to the adoption of मेघ — सस्यहा really means bringing to maturity or ripening The heat of the sun after rains is rather strong and unbearable as in the month of October, but this heat helps the maturing of crops

24 [b]) पाण्ड्यत —In the direction of Pāṇḍya.

28 अष्टावष्टगवान्युक्त etc.—Aśvatthāman carried a stock of weapons in eight carts to each of which eight

bullocks were yoked. All this stock of armament he exhausted in about an hour and a half [After 17, the Madras edition ins.

120A* दीर्घमन्थरमावृत्य वाता पूर्वापरा इव ।

Note that this line is not recorded by any of the 10 MSS of the S recension which we have actually used for this edition. Even in Sastri's edition, two of his MSS, one of which, as he says, represents the principal text printed, omits the line. So, it is clear that Sastri did not mind incorporating lines from any MS. which fell into his hands.]

16

4-7 Note the disturbed sequence or arrangement of these stanzas, particularly in MSS of the S recension.

15 ^{d}) रणेषुमि—Note the un-Pāninian Samdhi रणे+इषुमि, and the consequent attempts to smoothen the text in several MSS

17

4 ^{d}) पाञ्चालाचलम्—Eminent among the Pāñcālas, i e, Dhrṣṭadyumna K8 T2 paraphrase our text, while the remaining MSS of the Central group, and M2-4 read differently The adopted text comes from Ś K T G M1.

11-12 Sātyaki first struck the elephant of the king of the Vaṅgas with an arrow, when his elephant was about to fall, the king of the Vaṅgas made an attempt to jump from it, in the meanwhile Sātyaki struck him also with an arrow, and so he fell dead on the ground in front of Sātyaki

18 ^{a}) Note that Ācāryaputra here is not Aśvatthāman, but the son of the king of the Aṅgas who was a famous trainer of elephants This trainer came from a non-Aryan race, and therefore is called a Mleccha in 17^{c}, and also in the variant noted in the margin of D8 Both Arjunamiśra and Caturbhuja support our text.

21 Construe नकुल परि, where परि is a कर्मप्रवचनीय and not an उपसर्ग

29 [Crit App. line 17 *read* 41 *for* 40]

78 [Crit App line 7 *read* 78 *for* 79]

95 ^{cd}) For the event of Karṇa promising Kuntī that he would not kill any of her sons except Arjuna, and that she would always have five sons either with Arjuna or with Karṇa, Cf 5 144. 20-22

109 134*—This line, though found in a large number of our MSS, is omitted in K1 T1 M2-4 That it is an extraneous addition is clearly proved when we read it in continuation of st 109

113 ^{e}) The reading तावकान् seems to me to be the original reading, and is supported by Ś1 K1 2.4 On the other hand, तारकाजाल° is equally supported by Ś2 K8 and the remaining MSS, and also by Arjunamiśra This reading also yields a good sense. The wavy line under तावकान् indicates real wavering on the part of the Editor

18

32 [Crit App line 5 *read* (D6 °द्वं) *for* (D6 °द्व)]

19

32 ^{ab}) आ °तुम्बाद्—Up to the nave of the wheel. The variants in MSS of the N recension are rather confusing, neither तुण्ड, nor तुह, nor even गुल्फ being quite suitable for रथचक्र The MSS of the S recension have a substitute for this line where M version reads आ तुम्बाभ्यां हि चक्रे ते, which reading justifies our emendation Caturbhuja, whose comm is corrupt at many places, reads आ तुगाद्, but explains it as नाभिपर्यन्तम् The reason why N MSS avoid the word तुम्ब seems to be that it is not recorded in the dictionaries in this sense It may be that the word is taken either from the Prakrits or from the stock of Deśī words

33 [Crit. App line 3 *read* समुद्दुत *for* समु दुत]

50 [Crit. App line 1 *read* 50^{ab} *for* 50^{cd} — Line 2 *read* 48^{cd} *for* 48^{ab}]

57) प्रतिमानेषु=दन्तद्वयावच्छिन्नेषु मुखभागेषु, Arjunamiśra, =अन्तरालेषु, Caturbhuja

20

2 ^{a}) परिपतिताभिमुखा=परिपतिता+अभिमुखा, a case of double samdhi not sanctioned by Pānini.

21

34 ^{a}) निष्कैवल्यम्—Arjunamiśra explains it as निश्चितं कैवल्य मरण यत्र

42 ^{e}) आनर्तनोपमम्—Caturbhuja explains the word आनर्तन as नृत्तशाला

22

1 स्वेन च्छन्देन etc —Surely, Arjuna did not kill us all because he so willed, desperado as he is, he

would not let even the God of death slip from his hands.

2 a) [illegible], i e, [illegible]

14 c) Note that [illegible] is to be construed with [illegible] The form [illegible] is an old subjunctive form in n, which, having become obsolete, has caused a variety of readings in MSS except S K1 2 —[Tabular Concordance ins 19.* below 16 in column 4]

47 [Crit App at the end, ins — After 47, K4 V1 B D (except D2) read for the first time lines 52–59 of App I (No 51).]

23

37 c) [illegible] [illegible]—In 5 162. 26, Bhīṣma mentions Śalya among the Atirathas along with Kṛtavarman, while Karṇa is mentioned only as Ardharatha in 5. 165 5–7; so, Śalya considers himself far superior to Karṇa.

24

This adhyāya records the famous Tripuropākhyāna This episode and its place in Sanskrit literature has been discussed in detail by one of my pupils, Miss Bhaktisudhā Mukhopādhyāya, in an article in the Journal of the Ganganath Jha Research Institute, Vol VIII, Part IV (August 1951) pp 371–393, in which Miss Mukhopādhyāya takes a comparative view of the episode from Vedic, Post-Vedic, Epic and Purāṇic versions, and proves that the version in the Critical Text of the Karṇaparvan was the most simple version, and formed the basis of its later ramifications The episode figures twice in the Mahābhārata, first in the Droṇaparvan (B 7 202 = Critical Edition 7 173 52–58) in an abridged form, and again in the Karṇaparvan, 8 24 The episode occurs twice in the Skanda, Matsya and Śiva Purāṇas, and once in Harivaṃśa, Padma, Saura, Brahmavaivarta, Bhāgavata and Liṅga Purāṇas Miss Mukhopādhyāya has also shown that the episode existed in two different versions, and pointed out verbal agreements and differences in the different recensions of the story

The Karṇaparvan version of this episode shows considerable divergence in its narration Inflation is noticeable almost at every alternate verse, and at places the N and S recensions run parallel.

3c–4d) Note that the S recension here presents a text which is short as well as simple, while the one preserved in the Ś K group is highly inflated —[Crit App line 7 after subst , ins for]

14 [Crit App line 6 read रैाप्य for रैाप्य-]

17 a) गुणसहस्रवत्—Full of the produce of all the Guṇas, viz., Sattva, Rajas and Tamas It means that the town catered for the needs of all types of people.

19 d) नाम प्रजापतिः—Prajāpati, the Creator, was merely a name and nobody obeyed his commands

27 a) °त्रैपुरस्य—The three demons residing in the city which was a group of three cities The S recension supplies त्रैपुर as the subject of स्थापिरे, but the N recension, particularly the Ś K group, suggests the reading as it stands emended

28 a1) संस्थितिं [illegible]—The established code of conduct.

39 c) [illegible]—The term sāṃkhya here is used, according to Arjunamiśra, in the sense of tattva, true nature.

45 d) [illegible]—According to Arjunamiśra, the reading should be ईड्ये, dative sing of ईडिक्, which seems to be in line with other terms in dative case like [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] etc, but this form has no support outside the group of MSS., B1 D2 . and D4 I think the original reading [illegible] was changed into ईड्ये to bring the text into line with the rest.

62–84) The entire passage in the two recensions runs parallel We have adopted the text as found in the N recension, the one from the S recension being given in Appendix I, No 2 The N recension too, is highly inflated, Ś K1.2 giving the shortest version.

63 [Crit App line 4 read तदाप्र° for तदा प्र°]

68–76 The construction of the chariot and its various constituent parts is described here, in which mention is made of deities which formed these parts

91 c) The majority of the N MSS read आदाय for °आदद, while of the S recension generally reads आददे The stanza purports to mention the fact that Śaṃkara took up the arrow formed with three deities, Soma, Viṣṇu and Agni If we accept the reading आदाय, the construction would involve the flaw of anacolu-

thon, as the subject Śamkarah cannot be construed with कल्पयांचक्रिरे Presumably the older reading might have been आदत्त, i e, आ + अदत्त, which form, not being easily conceived, was changed into आददाय in the N, and आददे in the S The emendation has been resorted to with some hesitation, and hence the use of the wavy line.

102 [b]) दुरावर —Difficult to overcome or control

105 [ef]) For the S version of this line, cf line 8 of 267*.

110) This is one of the four one-line stanzas in the Karnaparvan This line cannot construe with 109, nor with 111 The contents of this stanza are supported by T G M1, while M2-4 support the text as constituted on the evidence of the agreement of Ś with M2-4 —[Crit. App. line 1 *delete* T G M1]

116 [d]) एकत्वताम्—A form obtained by the addition of two terminations, त्व and ता, of the abstract noun, which came to be disliked by grammarians of the Classical School, even though forms like पुरुषत्वता are available in Vedic Literature. The dislike is responsible for the variety of readings K1 D8, which are very old and reliable MSS., read एकत्वताम्, which is a nearer approach to एकत्वताम्, while Arjunamiśra has retained our reading

129-158 The object of this narrative is to prove that Karna could not have been a man of low origin, and that he is as flawless as Bhārgava, to whom Śamkara gave the missiles

159-161 Duryodhana, at this stage at any rate, does not seem to be aware of the divine origin of Karṇa, though Karṇa himself was. Cf. 5 143-144 for details.

26

37 [Crit App line 4 *ins* K1 *before* विमुञ्चति]

42 [d]) न त्वेव मां स्थिरता संजहाति—Firmness of mind does not forsake me, i. e., nervousness does not at all overcome me, even when I see Bhīṣma and Droṇa lying dead on the battle-field

45 [d]) क्रमागतम्—I think, on reconsideration and also on revaluation of my material, that समागत should have been preferred to क्रमागतम् It is true that Vimalabodha and Arjunamiśra support क्रमागतम्, but the agreement of Ś K group on the one hand, and of M2-4 on the other, should have weighed more with me. For the rest, cf. 70* and my note thereon.

27

3-12 This passage gives a list of presents which Karna desires and is ready to make to one who would show him where Arjuna and Kṛṣṇa could be found The topic is capable of being expanded to any length according to the ideas of redactors, and so, the N and S redactors vie with one another in amplifying the list. This is the reason why the text shows unprecedented vagaries

There is another interesting point to be noted. Some MSS of the Central group and the Vulgate read न चेच्चदभिमन्येत in place of स चेत्तदभिमन्येत of the constituted text The meaning that can be assigned to the former phrase may be "if he is not satisfied with that," i. e., if he thinks that the prize offered by Karṇa to show him where Arjuna and Kṛṣṇa are, is very low, Karna is prepared to pay more to him Our text simply means "if he so desires." Apart from the concurrence of Ś K and S groups, Arjunamiśra, hailing from Bengal and thus having before him the text of B, a version of the Central group, records स चेत्तदभिमन्येत

Haplography plays an important rôle here in presenting a confused text-tradition, as has been illustrated by 1 1 102-154

5 [cd]) For the S version of this line, cf lines 4-6 of 314*.

7) Although this stanza is shown as omitted in some MSS of the N and S recensions, its contents stand well-supported by them Cf. 310*, 311* and 313*.

10 [Crit. App. line 11 *ins* a hyphen before दांत्ताना]

11-12 The climax in the prize-offering is reached, not so much in stanza 11, where Karṇa offers everything belonging to him, as in stanza 12, where he offers all the wealth of Arjuna and Kṛṣṇa when they are killed!

19 [a]) बाल्यादिव—Out of sheer folly.

28 [a]) परास्वस्त = परम् + आश्वस्त, having full confidence in my own valour

33) 315*— This stanza contains a reference to the famous universal fable known as अजकृपाणीयम् Cf. 2 59. 8; Edgerton, JAOS 59 366 ff Some MSS of this parvan which were collated but rejected and

thus not used for our critical apparatus, preserve the reading अज- for अज़ in line 1 अज़ also is noted under 2 59 8, and अत्र is interpreted by Vādirāja as प्रमादम् against अत्र = छाग- of Devabodha.

35 ᵉ) सिद्ध—Ready for attack.

40 ᶠ) कुड्डा—a small sparrow, a rare word giving rise to numerous fanciful variants.

63 [In the marginal ref *read* B 8 40 13 *for* B 8 14 13]

71) A tirade on the country of Śalya and his people. Karṇa says Men, young and old, and women, sing in imitation of holy ṛks, the following stanzas (i. e., stanza 73 and the following) which embody the characteristics of the people of the Madra country

81 A one-line stanza which can neither be tacked on to the preceding line, nor to the following The line means that an offering by a priest of the warrior-class, and also by one who invites such a person to act as priest, is lost or ineffective

It is claimed by a writer, Jatindra Mohan Chatterji, M A., in his article "*Ahura Mazda in the Mahābhārata*" in the Iran League Quarterly, Oct. 1948–1949, Vol. XIX. 1–2, p 50, that "Śalya was a Persian king of Madra, i e., Media, and was taunted by Karṇa as king of a people who are राज याजकयाज्य, i. e., amongst whom, unlike as in India, the militant Kṣatriya performs the functions of the religious priest. The predominance of the Kṣatriya element (fighting the evil) as a mark of the cult of Zarathushtra, could not have been better described than by saying that in his country (Madra), the prefect was the priest." It is likely that a member of the warrior class was not prohibited to act as priest in the Indo-Iranian period. Contrast with this practice the Indian case of Viśvāmitra, a Kṣatriya acting as priest at a sacrifice, and the disastrous effects that followed In the Rāmāyana, while instructing Rāma in the lore of Jṛmbhakāstra, the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kershasp) as the inventer of that missile, from whom he (Viśvāmitra) obtained the knowledge of its use. Cf कृशाश्व कौशिको राम इति येषां प्रकृतम —उत्तररामचरित I So, the practice of राजयाजकयाज्य may have been current in Indo-Iranian epoch, of which Viśvāmitra and Śalya may be regarded as remnants.

83–84 मद्रके संगत नास्ति etc —"One cannot make friends with a person from the Madra country. (he is poisonous like a scorpion) whose poison has to be made ineffective by reciting a mantra from the Atharvaveda, and such a recitation has been found effective " There are some mantras in the Atharvaveda, e g., 7 56, which are said to be cures for scorpion-bite.

89 ᶜ) घस्मरा = अदनशीला

95 ᵃ) दयहिन = परवञ्चनार्थं नियुक्त , Arjunamiśra. Used or placed in our midst as a spy by the Pāṇḍavas Note that Śalya was related to the Pāṇḍavas as their maternal uncle, and that Śalya joined the side of Duryodhana with an army numbering one Akṣauhiṇī, (5 19 16) and promised to Yudhiṣṭhira that he would bring about the तेजोवध of Karṇa (6 41 71–82)

97 ᵃ) मारक = घातक, Arjunamiśra

28

80) रथस्यास्य कुटुम्बिक—Śalya says that he is in charge of the chariot, and as such, must do his duties as the master of the house does, in pointing out particularly the good as well as the bad points of the warrior

61) Cf. 3 13 44, where Jāmadagnya Rāma is said to have praised Kṛṣṇa and also Arjuna as they together constitute one godhead.

29

3 ᶜᵈ) संतारयति etc —Karṇa knows that he is to fight with Arjuna and Kṛṣṇa who possess great strength and heavy missiles The only thing that causes nervousness in him was the curse of Bhārgava Rāma and also of a great Brahmin Karṇa then proceeds to narrate the occasions on which he received the curses The story of Karṇa's discipleship under Jāmadagnya Rāma and his curse is repeated in 12 2–3, and the circumstances under which he got a curse from a Brahmin is narrated in this adhyāya in st 31–39

4 ᵃᵇ) For the S version of this line, cf. lines 5–6 of 355*

4 ᶜᵈ) The sentence तथापि, हे शल्य, फल्गुनस्य हितार्थिना देवराजेन विप्र in stanza 4ᶜᵈ runs on into the next stanza where the predicate part कृत- is to be found In fact, 4ᶜᵈ and 5ᵃᵇ form one sentence.

5 ᵃᵇ) The emendation *भवमेदेन is justified on

the *ground* that the ŚK group supplies [अ]विमेदे, and the Central and S groups supply विभेदेन

6 ^cd) सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रम्—You acquired this missile from me under a false pretext (posing that you were a Kṣatriya or Brāhmaṇa) when in reality you were a sūta Vādirāja seems to construe 6^cd with 7^a तस्मात्कारणात्तव मृत्युकालादन्यत्र कर्मकाले कश्चिद्भन्तु प्रयोगकाले इदमस्त्रं त्वां प्रति न प्रतिभास्यतीति योजना It, however, appears clear that the curse was that Karna would fail to use the missile on the most suitable occasions when he is in real difficulty or trouble, of for instance 8 66 42^d (रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे) *I, therefore, would interpret* 6^cd as "This missile, which you have obtained from me under a false pretext, will fail you at the proper time," say, at the time of your death, but on other occasions you can make its use. कर्मकाले is thus explained, say in parenthesis, by तव मृत्युकालादन्यत्र Or, we may construe तव मृत्युकालादन्यत्र (तु) प्रतिभास्यति If the missile was to fail Karṇa in all critical junctures, then its acquisition by Karṇa would not be a point for him to boast of.

7 ^b) अब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात्—A sacred missile (ब्रह्म) cannot be always efficacious in a person who is not a Brahmin Karṇa does not think that his present fight with Arjuna is his मृत्युकाल, and so he says that the Bhārgava missile would be quite effective that day (तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्रम्- 7^c)

8 क्षुपां पतिं etc—"The vast and surging mass of water which covers the ocean with mountainous waves and which would inundate all kinds of creatures, is held up by the coast-line (वेला)" Similarly, Karṇa says, he alone would hold Arjuna in check.

23-24 Etymological speculation on the terms मित्र and शत्रु, is, as usual, very fanciful

31 ^d) एकायनम् is explained by Arjunamiśra as युद्धविषयम्, Caturbhuja's explanation अप्रतिकार्यं 'inevitable' seems to be better

34 [381*, line 1 *read* कुञ्जरान्पष्टि° *for* कुञ्जराम्पष्टि°]

36 [Crit. App., line 5 *read* K₃ यक्ष *for* यक्ष° and 382*, line 3 *read* निर्दहन्निव]

37 ^ab) For the S version, cf. line 2 of 382*.

39 ^cd) For the S version, cf. line 1 of 383* — [Crit. App., line 2 *read* Da₁ वज्रगतिं *for* Da₁ वज्रगतिं]

30

10-11 The geographical boundaries of the Bāhlika country as given here indicate that that country *did not form part of the Āryāvarta.* Naturally, the ways of living and the customs and manners obtainable among the people were disliked by the Aryans

19 कश्चित् etc.—" A prominent resident of this country, who for the time being lived in the Kurujāngala region, suffered from distraction or pangs of separation from his beloved, and sang a verse, viz., 8 30 20

22 [Crit App line 2 *read* Da₁ सिलोज्ज्वलायोग्या]

25 कदामर्दितेऽध्वनि—On roads on which stand trampled or strewn कदास, half-cooked peas (कुल्माष)

36 दासमीयानाम् or दाशमीयानाम्—In 2 47. 5^b, Edgerton adopted दासमीय as the correct form on the strength of Arjunamiśra's commentary Devabodha there reads दाशमीय and explains it as दशमदेशोद्भवा Caturbhuja reads दाशमीयाना here and offers explanation as given by Devabodha The MSS. by majority support दाशमीयाना here and also in 66*. The term occurs also in 8 51. 16 The names of tribes and countries have been so variously spelt in MSS. that it makes the task of the Editor rather difficult. I think now that under the circumstances दाशमीय is better supported, and tolerably well explained as दशमदेशोद्भव by the oldest commentator Devabodha, and some of his successors That the Bāhlikas are a frontier tribe (दशम = चरम = पर्यन्त) outside the Aryan fold, justifies the explanation दशमदेशोद्भवा° It is possible to offer another explanation of the term, viz., दाशा or दासाः इति मीयन्ते, comparable to fishermen or slaves. *Cf.* also दासेयी in 5. 171. 1^d, given by both Arjunamiśra and Devabodha, though some MSS. even there, read दासेयी

40 ^a) पुत्रसंकरिण— Indulging in sexual intercourse with one's own children. Arjunamiśra reads पुत्रसत्कारिण and explains it as पुत्रानेव सत्कुर्वन्ति न देवब्राह्मणादिकम् Caturbhuja's commentary, though corrupt at places, reads अवते(पत्ये)मूत्रादितापत्याः. The reading of the S recension is पात्रसंकरिण°, dining with others in the same plate, i. e., not using separate plates for each member of the party, or dining

in one common plate, which, even to this day, is a common custom in the Panjab, particularly amongst the Muslims The reading adopted by us makes the Bāhlika tribe indulge in promiscuous sex life, while the S reading indicates dining in a common plate, neither of which customs was current amongst the Aryans

44 A very fanciful etymology of the name Bāhlika. Bahi or Vahi is the female and Hīka the male goblin, both Piśācas, living on the river Vipāśā, modern Beas, and Bāhlika is the offspring of their union So the Bāhlikas are a Piśāca race, and not an Aryan race, which alone is propagated by Prajāpati, the Creator

45 [b]) *कीकट is the name of a tribe derived from the country कीकटाः The emendation-mark should be dropped as this word is found in G1, it is also suggested by ŚK1.3 4 B1, where metathesis seems to be responsible for wrong spelling The word is known to the Vedic literature (किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः, Rv 3 53 14)

47 [Crit. App line 1 *read* K2 for K]

53–54 It appears from these stanzas that there was no rigid caste-system as such in the Bāhlika country

61 [a]) बाह्यास्याद्दहे—Except the Bāhyālaya, i e., people residing in regions outside the Āryāvarta Arjunamiśra reads स्याद्दहे and explains it as मद्रदेशादहे I think Madra and Pañcanada, at one time, constituted the Bāhlika country Cf. for instance, 62[d] below I now think, of course against Arjunamiśra, that Bāhyālaya should be read as one word, and it may just stand as another name of Bāhlika

70 [b]) मौष्टिका or मुष्टिका, probably a sub-caste of the Mlecchas It is likely that the term came to be confounded with औष्ट्रिका, a people who made their living by trade in camels The ŚK group is consistent in reading मौष्टिक, and S group is equally consistent in reading मुष्टिक. औष्ट्रिक of the Central group, thus, seems to be a *lect fac* Caturbhuja reads औष्ट्रिका, but explains it as दस्युनगराणि, which explanation suggests that he also may have read मौष्टिका. Arjunamiśra reads औष्ट्रिका उष्ट्रेर्व्यवहर्तारः, but the commentary in D5, a MS of text and comm belonging to Arjunamiśra group, reads as मौष्टिका and explains it as मुष्टिमैथुनकर्तारः Both Arjunamiśra and Caturbhuja explain कुण्डा as छिन्नवृषणा or वृषणरहिता

81 [cd]) Another characteristic of the people of the Bāhlika and Madra countries recorded here is that the Bāhlikas are dullards and will not understand things unless they are beaten, while people from the Madra country will not understand things even though they are beaten Arjunamiśra explains the line as प्रतिरब्धा सन्तो न ताडिता सन्तो बुध्यन्ते । मद्रास्तु केनापि न ताडनादिना न बुध्यन्ते

85–86 Śalya, after all, seems to take a very rational view, and winds up the unpleasant conversation by saying that good and bad people are found everywhere, so also chaste and unchaste women. Men are always fond of scandalizing others, and are apt in finding faults in them but ignoring those of their own.

31

The text of this entire adhyāya is in a chaotic condition in both the recensions, the MSS of the S recension being more confused than those of N. The table given on page 273 explains the order in which stanzas appear in S (except T2) See also the critical apparatus on 8 30 88 and 8 31. 5, 24, 40, 51 Most of the S MSS repeat some stanzas It was extremely difficult to get order out of this chaos. The individual stanzas, apart from their positon, are supported by both the recensions, except perhaps two, viz, 8 31 37–38, which are found in S as 8 57 13–14, in a slightly different form

Let us now analyse the situation After the long and rather unpleasant controversy between Karṇa and Śalya, Karṇa marched against the Pāṇḍava army (st 1–4). Dhṛtarāṣṭra, at this juncture, asked Saṃjaya to give details of the relative positions of the two armies, which the latter described (st 5–27) On seeing Karṇa at the head of the Kaurava army, Yudhiṣṭhira asked Arjuna to arrange his army suitably, and assign various members of his army to fight with those of the enemy Arjuna did this and himself stood at the head (st 28–36) At this juncture come the two stanzas (st 37–38) found in the N recension without any direct support *at this place* from the S recension

But these stanzas are again found as 8 57 13-14, with some variation, and are supported there by both N and S. Here, if we read stanza 39 immediately after stanza 36, we feel the break I have therefore incorporated these stanzas into the constituted text with a wavy line to avoid such a break The only possible support for these stanzas in the S recension is, however, to be found in 419*, which passage in that recension occurs after 39^{ab}, i e, just after a line It must be admitted that 419* is found in both the Central version as well as the S recension, though their positions differ

39 [Crit. App line 7 *read* 419* *for* 418*]

40 [Crit App 415*, line 7 *read* °सत्त्वा *for* °सत्वां —Line 8 *read* °मिवाभ्रसंवा *for* मिवाभ्रसवा]

56 [Crit. App line 4 *read* T2 °सुखागत]

32

42 [Crit App line 3 *read* 42^{ab} *for* 41^{ab}]

33

36 [Crit App. 449*, line 5 *read* शल्य॰ *for* शल्य]

39 451*- For the event, cf. 5 144 20-22—[Crit App 450*, line 4 *read* हन्यात्कर्णं *for* हन्यात्कर्णं]

51 [Crit. App line 11 *read* वार्णेमित्रा *for* वार्णेमित्रा]

34

2^{c}) *उदस्त्रशस्त्रा —The emendation is based upon the confusion in Śāradā-Kaśmīrī script of उ and त as also of स्र and स्त.

19 For the event of the death of Kīcaka, cf. 4. 13-23

24 [Crit. App, *read* 460* *for* 640*]

35

8^{d}) *सत्त्वसम— Sörensen gives सत्त्व and सम as the names of two sons of Dhṛtarāṣtra. In the traditional list of the names of Dhṛtarāṣtra's sons given in 1 108 2-14 (or one in Appendix I, No 41) we get सम, सह, सत्यसंध etc We, however, do not find धनुर्ग्राह and सत्त्वसम in either of these lists The reading given by Ś K1 2 4 Dn1, viz., सत्त्व सम is not admissible here as सम is already mentioned in 7^{b} above, and सत्त्व is not at all mentioned in the lists. I am, therefore, inclined to think that सत्त्वसम is not the name of a son of Dhṛtarāṣtra but an epithet of सह Similarly, धनुर्ग्राह in 8^{c} is the epithet of दुर्मद and द्रुतायु in 7^{a} the epithet of दुर्धर The remaining words viz., दुर्धर (=दुर्विमोचन or दुर्धर्ष), क्राथ, विविंशु, विकट, सम, निषङ्गिन्, कवचिन्, पाशिन्, नन्द, उपनन्दक, दुष्प्रधर्ष, सुबाहु (=सुहस्त), वातवेग and सुवर्चस् may be, with slight variation in spelling, the names of Dhṛtarāṣtra's sons I need not say that the emended epithet सत्त्वसम is as near our best MSS as possible

Bhīma is said to have killed some of the above-mentioned sons, viz., विविंशु (in st. 11), विकट and सम (in 14), क्राथ (in 15), नन्द and उपनन्द (in 17), and the remaining princes seem to have run away (in 18)

36

9^{b}) महारजन is a dye-stuff consisting of flowers of the Kusumbha plant, safflower (*cathamus tinctorius*) The colour produced by its concoction is deep-red.—[Crit App line 4 *read* महारंजन *for* महारंज]

40

23 [Crit. App line 3 *read* (=22^{d}) *for* (=22^{b})]

125-128 These four stanzas are omitted in the S recension and yet are retained in the constituted text to make good a break in the narration In 123-124 Kṛṣṇa asked Arjuna whether he lost his usual strength and power since he was on the point of being overcome by Aśvatthāman Arjuna replies to this taunt by a strong attack on Aśvatthāman as also on the Kaurava army These stanzas, however, are retained in the Kumbhakonam edition as 8 52 54-55, which, as the Editors profess, is *mainly based* on the Southern tradition of MSS.

129 For the S version of this stanza, cf lines 5-6 of 531*

130 For the S version of this stanza, cf. lines 3-4 of 531 *

41

This adhyāya, the shortest in extent in this parvan, is in a chaotic condition as regards its text It is due to the transposition of the subject-matter in S, and the repetition in the Vulgate of N The S recension reads its contents after 8 16 4.

7 The additional passage 537*, which, more or less, is an epic tag, and as such, may occur or

be repeated at the end of any adhyāya describing the fight, cf. 8 40 129, and lines 5–6 of 531* M1 omits it altogether and the remaining MSS of N as well as S recensions do not agree as to its place This is the main reason why I thought that it should not find a place in the constituted text —[Crit App line 2 *delete* '(cf. v 1 6)']

42

20 [Crit App line 5 *read* 20^cd^ *for* 19^cd^]

24 ^cd^) अद्य त्वा पत्स्यते etc.—"The wicked act in killing Drona, my father, will now recoil on you in a similar, unhappy fashion."

56 ^c^) यादि संशप्तकान्कृ —The Saṁśaptakas were not yet completely routed, i. e., a section of them was still left active Cf. 8 42 3^cd^ (संशप्तकेषु शूरेषु किंचिच्छिष्टेषु)

43

2 ^d^) अनुमर्यते = अनुम्रियते The form is preserved only in Ś K1 2, other MSS making an effort to rectify the unusual form.

7 ^b^) निरुद्धाभिहित प्रभु—"Yudhiṣṭhira, who is attended by Sātvata (Sātyaki) and Bhīma, is held in check by the Kaurava army (chiefs), who, like demons helplessly desirous of carrying off nectar, are being foiled in their attempt by Indra and Agni." The stanza is extremely cumbrous

48 [Crit. App line 9 *ins* 'and Bom. ed.' *after* S]

75 [Crit App line 7 *ins* 'and Bom. ed. *after* S]

76 [Crit App line 1 *ins* 'and Bom. ed' *after* S]

78 [Crit. App line 2 *read* पुरस्त्यात्र *for* पुरस्त्यात्र]

44

39 [Crit. App line 3 *read* मित्वा) *for* मित्वा]

48 ^e^) लोकेश्वरम् = दुर्योधनम्, a term which is sometimes applied to the reigning king

54–55 "The Kaurava hero, Kṛtavarman, after striking Uttamaujas (a Pāṇḍava hero) at the chest, sank into his seat, his charioteer then carried him off from the field, Kṛtavarman then hastily attacked the Pāṇḍava army" Note that the wavy line under त्वरं has no force here, though S reads सात्वतो in its place Perhaps the original S reading for सत्वर might have been त्वरतो (cf. the Dn1 reading which is त्वरतो), and सात्वतो must have crept in by oversight, The Central group substitutes for 55^cd^ a line (610*) which is clearly secondary K1 simplifies the difficulty by reading कृतवर्मा ततो राजन्

45

13 [619*, line 2 *read* कार्मुकम् *for* चार्मुकम्]

41 ^a^) यथाप्राग्, i e., प्राग्वत्, a rare अव्ययीभाव compound.

49–51 Arjuna seems to be overawed by the Bhārgava missile used by Karṇa, and so, was in despair Kṛṣṇa, on the other hand, did not desire that Arjuna should be engaged, in the present state of his mind, with Karṇa in a dvairatha fight So he proceeded to see Yudhiṣṭhira, and thus give some rest to Arjuna In the meanwhile, he also wanted that Karṇa should be exhausted with fatigue He therefore said to Arjuna that he (Arjuna) should go to see his wounded brother Yudhiṣṭhira first, and after comforting him, he might proceed to meet, and eventually kill, Karṇa The sequence of stanzas in the constituted text is based on ŚK group The Central group and, to some extent, the S recension are in a confused state for the rest of this adhyāya.

54 भृगो सुतम् = अश्वत्थामानम् Though Aśvatthāman should be normally styled as Bhāradvāja, he is styled as Bhṛgu because the Bhāradvājas belonged to the larger clan of Bhṛgvaṅgirasa

This stanza is omitted in M2–4 I now think that it is a misfit and should have been omitted from our constituted text. It appears that the stanza may have first been inserted in the Central group and T G M1 as an adhyāya end, and then it found its way into Ś K group

55 ^a^) ततोऽग्रधन्वा is perhaps तत + अग्रधन्वा, as the readings in Ś K1.2 Ds indicate. Our K1, though often corrupt, preserves the correct reading here, and that stands supported by a number of MSS from the Central group and also by S It is possible to interpret it as तत + अग्रधन्वा which stands for अग्रधन्वा —[Crit App line 4 *read* ततोऽग्रधन्वा *for* ततोऽग्र°]

46

4 ^b^) कथ युध्य महारथम् is to be connected with कर्णं हत्वा महाहवे in 9^cd^, and ultimately with युवामनुप्राप्तौ The gerund युध्य, having become obsolete in the

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś K2 4 युद्धो in K1 is obviously corrupt, but goes to support युध्य

17 d) वाध्रीणस इव द्विप —This is the text, which I feel, is more authentic than वाध्रीणस इव द्विपात् The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karṇa, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it The term वाध्रीणस comes from वध्रि or वाध्रि and नासा (नस्, नस at the end of a compound), and literally means one whose nose is cut off. The popular and dictionary meaning of वाध्रीणस (v l. वाघ्राणस, वार्ध्रोणस) is rhinoceros. With this meaning of the word, the line वाध्रीणस इव द्विपात् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant I think that the rhino cannot be killed by an elephant, the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is, on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant

There is another meaning assigned to वाध्रीणस according to D7, which alone records *sec m* 650* वाध्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like श्राद्ध Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable. It is likely that these lines which are found *sec m* even in D7, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 b) अकुशल —naive, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karṇa"

31 c) Cf 8 27 4, 9 and also 309*, 313* It appears that the boastful talk of Karṇa that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer.

34 c) Cf. 8. 27 8

38 Cf. 3 243. 15 8 5 78.

45 पण्ढतिलानवोचत्—Cf. 2 61 26–38, 63. 1–5, 64. 1–3, 68 3–14 and similar passages.

47 पितामह न्याक्षिपत्—For Karṇa's attack on Bhīṣma, cf. 5 165 9–27

48

4 अन्वाशिष्म etc —"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you, but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing"

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादित) by a silent (अपवाक्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 a) धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय—It is this remark which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show Cf 8. 49 9

15 c) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child Many abortions take place in or about this period

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly

28–30 With reference to these stanzas, the MSS of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K1-3 B2 D2 5-6 T1. 2

47 c) लक्षणोद्देश—Statement which indicates the right course to follow

48–49 "It is possible to frame a definite rule or absolute truth with the help of reasoning, otherwise it is difficult to reach it, many people say that truth (or right conduct) is what is stated in the Śruti or Veda I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda), all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations We, therefore, have to use our reasoning faculty for determining the right and the wrong

51–55 These stanzas take up some specific

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood

62 ^{b}) भीमो हन्यात्तूबरकेति चोक्त—Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhima also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particulalry a goat, cf Vājasaneya Samhitā, 24. 1 15 etc , Atharvaveda, 11. 9 22 In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (शृङ्गरहितोऽनड्वान्), or a person without beard, (श्मश्रुरहित पुरुष), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8 1 205) and Trivikrama (1 3 37) record this word and give its equivalent in Prakrit. Trivikrama particularly records शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहित पुरुषो वा as the senses of this term Bhima who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or षण्ढ, and may be justified in attacking or even killing such a person Reference to this secret vow of Bhima and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live" Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund This unusual addition of चेत् is responsible for readings त हन्यां, हन्यां, संहत्वा, चेद्धन्या, etc The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a लुट् form from हन् I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेत् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and स्याता, the finite verb in लुट्, is one and the same, and so does not offend in any way Pāṇini, 3 4. 21

66 ^{d}) तस्यावमान कृत्वा त्व प्रबुद्धस्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)"

69 ^{ab}) It is not possible to trace referance to this practice to the Atharvaveda.

73 [716*, line 1 *read* मा वोचस्त्व *for* मावोचस्त्व]

83 ^{ab}) अवानस्या मां द्रौपदीतल्पसंस्थ—"Seated comfortably on the bed of Draupadī, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors. You are thus over-suspicious and cruel." It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I.

84 ^{ab}) A reference to Bhisma that he would not fight with Śikhaṇḍin as he is Strīpūrva and is destined to kill him. Cf. 5 170 16, and more particularly 5 188 9-14

96 ^{c}) संशप्तकाना किंचिदेवावशिष्टम्—"A few of the Saṁśaptakas had still remained" They took part in events under the command of Śalya after Karṇa's death. The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Saṁśaptakas to the second day of Karna's Generalship

97^{c}-100^{b}) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows. I have followed the order as in Ś K1.2, which appears to me the most reasonable.

110 ^{d}) • संक्षमस्व—All MSS fail to give any satisfactory word which would suit the context here. Next to संक्षमस्व which is clearly a justifiable emendation, there is स संक्षाम्य, though not so good and not so well-supported as संक्षमस्व

111 [Crit. App line 2 *read* त्वा *for* वा]

50

25 ^{a}) निरुजो—free from pain (निहता रुजा यस्य)

57 This stanza is retained in our text because N and M2-4 have it.

63 [750*, line 1 *read* सर्वलोके *for* सवलोके]

51

12 [Crit App line 2 *read* पार्थं *for* पार्थ]

23 जयत्सेन—For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8 4 31 A reference to

the event of his death (The son Jarāsaṁdha Māgadha) at Abhimanyu's hands is found in 7 47. 7, but if Jayatsena is one of the hundred princes killed by him, he is referred to in 7 45 27

30 [*Read* 761A* *for* 761*]

75 [Crit App line 2 *read*, T1 s *for* T1]

79 ^{a}) लेखाभ्रु—Addressing Draupadī as a fair lady with well defined line-like eyebrows For Karna's speech, cf 2 63 1–5 The form with short उ in the vocative is often considered to be wrong Cf Siddhāntakaumudī under Pānini, 4 1 5 (कथं तर्हि 'हा पितः क्वासि हे सुभ्रु' इति भट्टिः । प्रमाद एवायमिति बहवः)

83 For the reference, cf 5 165 3–8

89 [Crit App line 12 *ins* 'and Bom ed.' *after* T2 M.]

96 [Crit. App line 6 *ins* 'and Bom ed' *after* T G]

99 [Crit. App line 6 *ins* 'and Bom ed' *after* S]

52

9 [Crit App line 7 *read* S ins *after* 9 Bom ed after 10 *for* After 9, S ins]

10 [Crit. App at the end *ins.* '— After 10, Bom ed ins. 787*]

31 ^{d}) मत्तोऽपि विद्धि परं परेभ्यः—"Know that my valour is far superior (परम्) to that of other warriors.

54

5 ^{c}) प्रबभौ = प्रबभूव —The form प्रबभौ is obtained by the fusion of roots भू and भा, —a fusion usual in Epic Sanskrit

14 It is the duty of the charioteer to keep a watch on the stock of weapons Bhīma, therefore, asks his charioteer Viśoka to count and tell him how much of his stock of weapons still remains unused. For duties of charioteers, cf 8 28 5–8

15–16 Viśoka thereupon counts the stock and tells Bhīma that he still has six ayutas (i. e., 60000) of Mārgana types of arrows, one ayuta each of Kṣura and Bhalla types, two thousand of Nārāca and three thousand of Pradara types This load of weapons requires a cart with six bullocks to carry it. So Bhīma need not fear any shortage of weapons The charioteer adds further, that as a last resort, Bhīma may as well count upon his club, sword and his own arms!

55

15 ^{c}) अभियाय, a gerund from अभि+या

41 ^{c}) शरवापान्—with arrows to fill up (आवाप) the gaps of Kāśa grass

45^{c}–47^{d}) These stanzas stand omitted in S (except T3) but are retained in the constituted text because in their absence there would be a break in the sequence or narration These lines are found in the Kumbhakonam edition (8 81 48^{c}–50^{d}) Our T3 which shares the characteristics of N as well as of the S recension includes them Sastri also has included them in his text, though he claims that his text represents a pure form of the Southern recension, and though four out of his five MSS actually omit 46^{a}–47^{d}.

49 [Crit App line 3 *read* 49^{cd} *for* 47^{cd}]

71 ^{cd}) स हि द्वीपो महार्थानां दीनानामभवत्तदा—Karna acted as an island, port or shelter to the sons of Dhṛtarāṣṭra who were running away from the field. The term द्वीप suggests the imagery of ships stranded on stormy ocean, and the sight of an island or port encourages the navigators that these ships could seek shelter there. This being a common notion, there is really no need to expand the idea as is done in st. 72–73 As has already been stated once, the Epic narrator does not leave the occasion merely to the imagination of the reader, but explains the imagery in full. Cf. 8 5 53–55

56

5 ^{a}) राधेयानामधिरथ—The pre-eminent warrior among the sons of Rādhā, i. e., Karna. Adhiratha and Rādhā who adopted Karna as their son, had many other sons already

44 [Crit. App line 3 *read* 44^{ab} *for* 43^{ab}]

57

13–14 For these stanzas, cf 8. 31 37–38, and our note thereon

15 [Crit App line 35 *read* (No 27) *for* (No 26)]

33 Karna, without understanding the tone of Śalya's speech in st. 13–32, considers him to be in a normal state of mind, and boasts of his own valour

36 ^{b}) असत्यो हि रणे जयः—' Victory in battle is rather uncertain or unreal" The Central group of MSS reads अनित्य which is clearly a *lect fac.* —[Crit. App. line 8 *read* तावच *for* तावच']

37 [b]) *अनुश्रुतम्—So far as our knowledge, based on sacred literature like the Vedas, goes The emendation is supported by K4 which reads अनु, and Ś1 K3 and the Central group which read श्रुत Cf अनुश्रुत and such other formations

49 [881*, line 2 *read* स्नातकव्रती *for* स्नातव्रता]

57 [Crit. App line 11 *read* केशाग्र *for* केश स]

58

9 [d]) प्रेरितार्जुनम् = प्रेरित + अर्जुनम्, a case of double samdhi, not sanctioned by Pāṇini, but of frequent use in the Epic. The Central group gives प्रेरिता फाल्गुन प्रति to smoothen the un-Pāṇinian samdhi.

26 [d]) पार्थ = भीम here, for, it is Bhīma who has killed all sons of Dhṛtarāṣṭra in the Epic

59

2 [a]) प्रेषीत = प्रेषयत् or प्रेषयामास

31 [Crit. App line 5 *read* T3 *for* T1]

37 [cd]) Cf. 8 57 71[cd]

39–40) For similar explanatory stanzas of similes which are frequent in the Epic, cf. 8 5 53–55, 55 72–73

60

17 [b]) *तूर—The emendation तूर is more or less a formal one The N recension which alone reads तूर्ण is clearly due to carelessness of scribes The S reading तूर्ण justifies our emendation.

18 [d]) *इलेव—The reading इवीवेन in Ś K1 2 seems to be an attempt to avoid hiatus. Usually the words used for this purpose are हि, तु च etc. S K1 2 only repeat इति twice for the same purpose.

21 [c]) इन्द्रियार्थानवता = इन्द्रियार्थां + आनवता

30 [a]) *स्वीतमातुरम्—Of this compound expression, the part मातुर is supported by Ś1 K2 3 V1 B3 D2 D3 reads अवीच मातुरं which is very near our emendation.

33 [927*, line 3 *read* स्वयर्षमाश्रित *for* स्वयर्षमाश्रित.]

61

1 [928*, line 2 *read* the line as दुःशासनेन निहतो निहत्य]

3 [a]) धन्वन्तराणि—Distance measured by a bow The word धनुस् loses its final consonant. In fact, there must have been, in old strata of the Sanskrit language, words like धनु, धन्वन्, धनुस् etc , but धनु and धन्वन् became obsolete, and grammarians tried to explain the fact by saying that they occurred as substitutes for धनुस् in compounds, not exclusively in Bahuvrīhi but also in Tatpuruṣa compounds

5 [b]) नानाकृत वस्त्रयुक्त मुनीमे—Bhīma remembered the hostile acts perpetrated by the sons of Dhṛtarāṣṭra, and he now wanted to take revenge on Duḥśāsana These acts are too numerous to enumerate here, but they include प्रमाणकोट्या शयनम्, जतुगृहदाह, द्यूत, अनुद्यूत, insults to द्रौपदी etc. Cf. 8 61 12–13

7 Bhīma states here that the blood of Duḥśāsana offered to him a tasty drink far superior to objects like mother's milk, a mixture of ghee and honey, a glass of sweet wine honorably offered, divine water, fresh butter obtained from churning milk or curds

9 [d]) *तत्र—stanzas 8 and 9 describe the condition of the onlookers of the scene of Bhīma drinking the blood of Duḥśāsana. Some of them fell down out of fear, those who (somehow) could stand on their legs, dropped down weapons from their hands, others sent a loud cry of horror, still others closed their eyes as they could not bear the horrible sight Our MSS Ś K1 2 4 read तच्च, which must have been the result of the confusion of च and त as in Nepālī-Newārī or even in Śāradā scripts दद्दृशुश्च तच्च is impossible with निमीलिताक्षा, as also with some other variants presented by MSS., like समन्तत, त तत etc We are therefore compelled to resort to emendation of तच्च into तत्र which eminently fits into the context

16 [ab]) Cf. 2 61 44–46

62

3 [Crit App line 5 *read* 3[c]–4[b] *for* 3[c]–4[b]]

20 [cd]) These lines are included in the constituted text on the strength of their presence in the majority of N and in T2 The Kumbhakonam edition (8 88 39[cd]) supports the contents It appears that अभ्यविध्यत in 20[b] must require the mention of weapons used in the Instrumental, as is done in 21[b] and 21[c] below

38 [cd]) These lines are included in the constituted text because in their absence no sense can be made out. The MSS of S (T2 missing) and Sastri do not give these lines, but they are found in Kumbhakonam edition (8 89 12[cd]) It should be particularly noted that the sequence of stanzas 39–41 in the S recension is considerably disturbed, hence it

is likely that these lines may have been lost in the confusion The same is the case with 42[ab] which is missing in S and Sastri's edition but is found in the Kumbhakonam edition (8 89 16[ab])

50 [d]) विषाणपोत्र°—The bolt-like tusks of the elephant पोत्र is literally a plough share or thunderbolt

63

9 [c]) *वाहुवं—The emendation वृत is supported by चेन्वृत occurring in 9[d] Vādirāja seems to have preserved this reading, but in the transcript of his comm before us, we find वाहुवत् We feel that वाहुवं is surely the original reading because of चेन्वृत in 9[d], where we have not only -वृत but also तथा which indicates similarity of phrase in the preceding line and further because Vādirāja cites वृत परिवर्तन इति धातु

24 [cd]) For the S version of the lines, cf. line 3 of 983*. 24 [983*, line 2 *read* नानादेश्याश्च *for* नानादेशाश्च]

25 [a]) रज्जु —A stake.

30 साक्षेपा विवादा —Discussions, which, of course, did not go unchallenged from the other side. भिदो भेदाश्च भूतानाम्—Divisions or divided opinions among men. व्याश्रयन्त etc —All people resorted to different quarters for the division

35 [b]) Note here the reference to आख्यानप्रमा वेदा, which sided with Arjuna

39 [d]) आदित्या कर्णतोऽभवन्—It is but natural that the Ādityas who are related to the sun, according to Epic mythology, should side with Karna

48 [ab]) This line which is not found in the S recension, has been retained in the constituted text, because, without it, the reference to त्रिदशेश्वर or सहस्राक्ष = इन्द्र in 50[b], 57[b] and 59[a], cannot be accounted for The contents of the line are supported by the S recension. Cf. line 5 of 997*

52 "If Arjuna does not succeed in the battle (न्यस्य पर्ययात्), the destiny, i e., things fixed by nature, may lose all importance, and that would surely result in the destruction of the world"

64

20 Aśvatthāman, almost suddenly, seems to have developed a feeling of compassion, and approaching Duryodhana, requests him to make peace, with the Pāndavas Unusual and out of place as it seems, it is not altogether an impossible situation Arjuna had a similar feeling when not a single individual had lost his life in the battle. Aśvatthāman, who has seen the carnage for a period of 17 days, may have a similar nervousness

65

The entire adhyāya, the constituted text of which has only 45 stanzas, is highly inflated so much so that its extent in the Central and S groups is almost double Out of some 54 additional passages of this adhyāya, only ten, viz., 1031*, 1050*, 1056*, 1059*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071* and 1073* are found in ŚK group, of course along with other MSS of the N recension, and the remaining 44 passages come from the Central group and S recension As our ŚK MSS. are late copies of the real and older Kāśmīrī version, it would not be wrong to assume that even ŚK group received the additional passages from the Central group

3 [1026*, line 3 *read* यथायत्रौ *for* यथा यत्रौ]

13 [1031*, *read* the last line as क्लिशान्क्लिशान्त्सेषु-संधान्, 1045*, last line: *read* दिदृक्षा *for* दिदृक्षा]

14 [1047*, line 3 *read* सप्तर्षय- *for* सप्तसप्त]

24 [Crit. App line 1· *ins* hyphen *after* तद्; 1061*, line 1 *read* प्राच्छाद° *for* प्रच्छाद°.]

28 [a]) सुषेणम्–सुषेण here is one of the sons of Dhṛtarāṣṭra, and not the son of Karna who was already killed by Uttamaujas (cf. 8 53 11). Confounding these two different Susenas, the S recension changed सुषेण into स केतुन्

28 [d]) There are two persons bearing the name of Sabhāpati, one equated with Bhūtakarman, and slain by Śatānika (cf. 7 24 22–23), and the other killed by Arjuna here.

30 [Crit App line 7 *read* — [e]) *for* — [a]), Line 10 *read* — [f]) *for* — [b])]

33 [1068*, line 5 *read* ज्याच्छेदन *for* ज्याछेदन]

34 [Crit App line 35 *read* 8 66 12[ab] *for* 8 66 10[ab].]

66

This adhyāya also, like adhyāya 65, is highly inflated In the constituted text of 65 stanzas, we have as many as 60 additional passages, out of which only five, viz., 1078*, 1103*, 1125*, 1126* and 1127*

the total extent of which is only three stanzas, are found in Ś K group along with MSS of the Central group The only conclusion to be drawn from this state of the text is the same as in the case of adhyāya 65

3 [1078*, line 2 *read* विद्युन्मञ्जगेनान् *for* विद्युन्मष्टरौवान्]

7–8 Note that Śalya here warns Karna that his arrow would not touch the neck of Arjuna, and therefore he should re-aim it so that it would cut off Arjuna's head Note also Karna's attitude to Śalya's advice which, in this particular case, was not given to mislead Karna Karṇa's eyes turned red, he took a very firm or obstinate attitude in not re aiming the arrow The result was that the arrow simply hit the top of the head-dress or Kirīta of Arjuna.

10–11 The inclusion of these stanzas in the constituted text is not fully justifiable. All the same, they are included, on the sole consideration that their contents are supported by all the MSS, recensions and versions used for this Critical Edition.

To me it appears that the archetype, which, with all our attempts, we have not been able to discover as yet, may not have contained these stanzas or even their substance The reasons for the above view are First, these stanzas in the anuṣṭubh metre, in the midst of an old ballad in triṣṭubh metre, are misfits. Secondly, Ś K1-3 verson, which is represented by the constituted text, have parallel versions in the Central group of MSS., as well as in the S recension, which latter is shorter than the version in the Central group Thirdly, if these stanzas are omitted, there is no break in the narration On the contrary, I would go further and say that the ballad form of the Dvairatha of Karna and Arjuna would improve immensely

How are we then to account for the unanimous support for the substance of these stanzas in all the different versions? My explanation is that the subject-matter of these stanzas was introduced in all the three versions, viz., Ś K, Central and Southern, at a considerably late stage, to glorify the divine power of Kṛṣṇa, when Kṛṣṇa-cult influenced the redactors of the Epic

Looking from the rationalistic point of view also, there is no need to have the divine intercession in the present case. Śalya has already warned Karna (st. 7) that the latter did not aim the arrow rightly, and that it would not reach and hit Arjuna's neck Karna did not like the hint from Śalya, may-be because Śalya was not friendly to him, on the contrary he had already promised Yudhiṣṭhira to use discouraging words to Karna I do not think that Śalya played treacherous to Karṇa

The events now prove that Karna's arrow only hit the tip of the crown on Arjuna's head. The crown ultimately fell down from his head. Assuming that Karna correctly aimed the arrow to hit Arjuna's neck, and Kṛṣṇa, to save Arjuna from a sure death, put all his weight on the chariot so that it should sink into the earth, how is it that the S recension mentions the extent of sinking only to five aṅgulas (about 4 inches), and the Central group to kiṣku, i e., 24 angulas? The Ś K group is silent on this point and only says अवगाढे रथे भूमौ My own view is that the story of the sinking of the chariot was invented in the South, and first introduced into the S recension, just in one stanza 1089* The Central group then developed it into 2½ stanzas, and thinking that the sinking of the chariot by five angulas was not sufficient for the purpose, changed पञ्चाङ्गुल into किष्कुमात्रम् 1088* Then ŚK version the archetype of which presumably contained no reference to this sinking, made a hasty attempt to insert the incident, keeping तत शर सोऽभ्यहनत्किरीटम् of the Central group (line 10 of 1088*), and padding it with तस्य धीमत to suit the anuṣṭubh metre into which he had put in the version The clumsiness of construction of stanzas 10 and 11[ab], involving the fault of anacoluthon. माधव रथेन संधीयमान भुजग दृष्ट्वा पद्भ्या स्यन्दनमाक्रम्य अवगाढे रथे हया जानुभ्यां भूमौ अगमन्) justifies our view that these two stanzas were introduced in ŚK group hastily and at a late stage to make good the apparent omission.

I realise that the above view encroaches upon the province of higher criticism, and therefore somewhat out of place here. But I feel it necessary to state the facts *concerning the text*, and I do not want to keep back my feeling that I have included them

into the constituted text most reluctantly, solely because all my MSS agreed as to their substance in making a reference to the incident of the sinking of the chariot by Kṛṣṇa to save Arjuna's life I think the question of the chronology of the text of these stanzas is now clarified, and so I feel I should have followed the following order in my text, viz., st 9, 1089* as st 10, and st 12 and made stanzas 10 and 11 into a substituted additional passage to be put just before 1088*

[After the critical apparatus of line 6 to 1090*, *insert*

Dn1 cont

1090A* तत शर सोऽस्यहनत्किरीट
तस्येन्द्रदत्त सुदृढ च धीमत ।

and *read*—After 1090*, *for* 'After the above' in the last line.

12 [Crit, App line 11 *read* 8 65 34ᵉ *for* 8 65 34ᶜ]

15 This is one of the so-called Kūtaślokas commented upon by Vimalabodha in his Viṣamaślokī with reading भूरम्भुप° in 15ᵃ The comm. runs as follows —

भूशब्देन शम्भुरुच्यते निघण्टुदर्शनात् । भूश्चाम्बुपश्चालण्डलश्च वित्तगोप्ता च ते । अभ्युपेत्यालुक्समास । ते सुरोत्तमे यथाक्रम पिनाकाधरस्त्र अस्त्र अक्षयपहरण यच्चदर्जुनमुकुट इप कर्ते तेजसा रेत्यर्थ ।

The commentary in our D5 is clearer and runs

भूशब्देन रुद्र उच्यते निघण्टुदर्शनात् । अष्टमूर्तित्वाच्च भूशब्दवाच्यता । भूरम्बुपेत्यत्रालुक्समास 'श्रीरारोभ्ययशस्करम्' इतिवत् । भरम्बुपेत्युर स्कारपाठ ।

19 1066*—This stanza, which is found only in some MSS. of the N recension, is commented upon by Vimalabodha, Arjunamiśra, Caturbhuja and Nīlakaṇṭha I think the stanza was composed more or less to show off the knowledge of lexicography, and thus to please the readers with the interpreter's skill.

19 Ś K1 8 D2.8, which MSS normally represent the oldest tradition of Karṇaparvan, read stanzas 25–36, quite erroneously, after 19ᶜᵈ, probably due to displacement of a folio in archetype. The disturbed sequence in the narration supplied a sufficiently strong evidence for such a presumption.

43 ᶜ) मनापि निघ्न —It fails to offer me protection and therefore the statement in 43ᵃᵇ is not universally correct.

67

2–3 It is easy to expand the topic of wrongs which the Kauravas did to Pāṇḍavas Some of them are referred to in 8 61. 12–13, and at several other places in the Epic But here, only those wrongs in which Karṇa played an important part, and in which he set at naught all rules of good behaviour or conduct would look appropriate. The redacters of the Epic have seized such opportunities to expand the text as in this case, and enumerated incidents with which Karna was not concerned The incidents which figure in the constituted text are (1) Dragging of Draupadī to the court, (2) Vanquishing Yudhiṣṭhira, who did not know the game of dice, at the hands of Śakuni who was expert in the game, (3) Karṇa laughed at Draupadī when she was dragged to the court, and used insulting words about her husbands; and (4) Karṇa's suggestion for a second game of dice at the instigation of Śakuni All these clearly violated the rules of good conduct or Dharma on the part of Karna. In the midst of a large number of incidents found in MSS., some of which had no reference to Karṇa, we have selected only the four incidents mentioned above, because they are preserved in Ś K1 -, though they lack universal support. I have stated at several places that these MSS have preserved the oldest text-tradition of this parvan. Note in this connection the fact that not only recensions and versions, but even individual MSS have their share in the inflation, and that the positions of such inflated passages are not uniform. Cf the critical apparatus on 8 67 3

4 [Crit App line 7 *read* G8 *for* G3, 1145*, line 2 *read* पाण्डवा *for* पाण्डवा]

17ᵈ) षड्वाजन् = षट्पक्षम् (Arjunamiśra), i. e., having six blades or feathers.

18ᵇ) समानक्रव्यादम् = क्रव्यादसमानम् Pāṇini has enumerated cases of reversion of the normal order of words in compounds under आहिताग्न्यादिगण, cf. 2. 2 37 If this interpretation is accepted, इव which follows becomes redundant. Probably to

avoid it, the Central and S group have changed the text.

21 [Crit. App. line 11 *read* यथातथा *for* यथा]

23 Construe [अर्जुन | चक्रे विषक्त (occupied with the wheel) रिपु निर्जघ्नुं (supply आसीत्)

25 [a]) देही—"This soul of Karṇa, thereupon, left his body with utmost reluctance,—the body that was wont to pleasures and that was a befitting embodiment of his noble deeds,—just as a rich lord leaves his home with its big paraphernalia.

27 [b]) विगाह्य—a gerund used as finite verb

33 This stanza is considered to be a Kūṭaśloka and as such commented upon by Vimalabodha Arjunamiśra also has commented upon it The MS. of Vimalabodha's commentary is very corrupt, but it can be presented in a readable form. He reads

अनराह्णे (अ)नराह्नस्य (पराह्नस्य ?) शतपूर्वस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिर ॥

अपराह्णे दिनशेषे । पराह्णस्य (पराह्नस्य?) परपु(पु)ष्ट(ष्ट)स्य पुनस्तनस्य । यद्वा अपराह्णस्येति पाठे न विद्यते परमह यस्य दानशौण्ड-त्वादिति । अथवा अनराह्णपयन्त जगितु । स हि प्रत्यहमा पृष्ठतापा-जपंस्तिष्ठति । तस्मिंश्च समये 'नादेय मासाभ्यासीदिति कथा । शतपूर्वस्येति शतानां दुर्योधनादिभ्रातृणा पूर्वस्य श्रे(ज्ये)ष्ठस्य (अग्रलेख्यस्य) परि-चितस्य ज्ञियस्य वा । मारिष आर्य । छिन्न कायात्पृथक्कृतम् । पार्थेनेत्य र्थात् । अञ्जलिकेन बाणेन करणभूतेन । आजौ संग्रामे । सोत्सेध सोच्छ्राय प्रांशुत्वात्, ऊर्ध्वं वा, सशरीरं समुकुटं वा । उक्त च – उच्छ्रायकायमुकुटेपू त्सेध परिकीर्तित । उत्सेध काय उच्छ्राय इति च । शिरोऽपतदित्यर्थ ॥

Arjunamiśra's commentary is almost identical. The above interpretation, in my view, is based upon wrong spelling of words and wrong reading, just to please a silly reader The reading शतपूर्वस्य is supported only by B[2 3] (marg) and Da[1], i. e , some Bengali MSS and Arjunamiśra's version, but is wanting in D[1] and D[2] which represent Ca version. As regards अपराह्णे पराह्णस्य it is possible to read अपराह्णस्य Vimalabodha and possibly our Ś[2] give another reading पराह्नस्य, and the former interprets it as परपुष्टस्य, i. e., brought up by Adhiratha, the Sūta, or supported by Duryodhana, which reading and its interpretation are very fanciful. I think the *original text must have been the one given by us*, and it means "In the afternoon of the second day (of Karna's Generalship)"

35 Although the S recension omits this stanza here, it reads it elsewhere. This means that the N recension repeats 35^{ab} and 35^{cd} at two different places, though S reads it only once, and that too in adhyāya 68 The wavy line for the stanza thus indicates, not so much uncertainty of the text as that of its *position*

68

13 After this stanza comes a passage given in Appendix I, No. 43 It is a long adhyāya covering nearly 60 stanzas It was thought that the proper place for it might be in the beginning of Śalya-parvan, but in the critical edition of that parvan also it is relegated to its Appendix I, No. 1, showing clearly that the passage finds support neither here nor there.

19 [c]) निशान्ते—Extinguished.—[1181*, *read* संयन्तृयोधा° *for* संयतृयोधा°]

34 [d]) *सर्वगम्या—This emendation is necessitated by syntactical difficulty We have obtained the emended text simply by dropping the anusvāra or म्

48 [b]) परयातिवेलम् = परया + अतिवेलम्, an instance of double samdhi.

69

As in the beginning of this parvan, the adhyāyas 1 and 2 of our text have a parallel version in the S recension, so, at the end of the parvan also, this adhyāya of our text has a parallel S version. The wavy line in the margin indicates this fact. The text in the N recension also is considerably inflated, the number of additional passages being 21 for a text of 43 stanzas, excluding of course the passages giving the Phalaśruti.